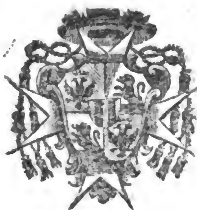
INSTITOUTA THEOPHILOU ANTIKENSOROS. INSTITUTIONES THEOPHILO...

Theophilus : Antecessor,
Jacques Godefroy, ...

V. Justinianus.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ
ΘΕΟΦΙΛΟΥ
ΑΝΤΙΚΕΝΣΩΡΟΣ.

INSTITVTIONES
THEOPHILO
ANTECESSORE.
Græco interprete.

Paratitla & Notæ ad eundem Theophilum Græcum, Latinúmq; ipsis Institutionibus Latinis ἐκ παραλλήλου conjunctum commissúmque.

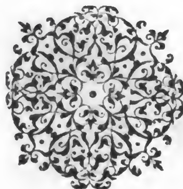
GRAECA TITVLORVM DE VERBORVM SIGNIFICATIONE, ET DE REGVLIS juris fragmenta hinc & inde collecta.

DIONYSIO GOTHOFREDO I.C. Authore.

Accesserunt

THEOPHILI BENEDICTORVM ET PERPERAM AB EODEM ADMISSORVM LIBRI IV.

AVCTORE IACOBO GOTHOFREDO IC.

Exlibris Joannis Delane

GENEVÆ,
SVMPTIBVS SAMVELIS CRISPINI.
M. DC. XX.

GENEROSIS ET MAGNIFICIS D. D. GEORGIO A SAYN COMITI in Witgenstein Domino in Homburg. &c.

&,

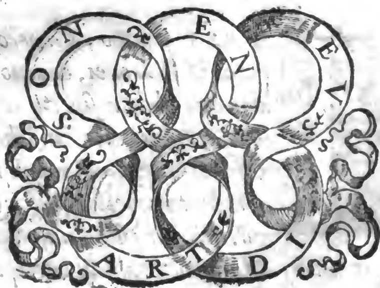
PHILIPPO A SAYN BARONI IN VVINEMBERG, DOMINO in Beihelstein.

DIONYSIVS GOTHOFREDVS I.C. S.

ÆRET *animo, Generosissimi Comites & Barones, beneuolentiæ mihi à vobis exhibitæ sincera tenaxq; memoria, cujus recordatio diuturnior eo mihi futura est, quò magis in illa ætate ac nobilitate vestra prisca germanæq; virtutis, hoc est humanitatis, pudoris, constantiæ, animi erga studia benè affecti exempla, penè innumera, deprehendi. Quæ vtinam hocce æuo, omnibus ita cumulatè suppeterent omnia, minus vt opinor, malorum nobis à cœlo nunc metuendum foret: quæ nisi numen propitium, nobis, qui nunc viuimus, proximo quasi exitio ac fato. In hoc tamen publico & quasi totius vniuersitatis luctu cùm animo frangi debilitariq; turpe est, tum maximè,*

præsens remedium ab vna re litteraria, jurisq́ studio mihi petendum esse existimaui. Pars operæ in illo otio, aut potiùs negotio, Theophilus Græcus juris interpres: quem dudum & animo & voto, vobis (hîc tunc agentibus, & in juris studio adsiduis) dictũ destinatumq́, nunc in vulgus editũ, generositati vestræ, ex animo palàm nuncupo atque offero. Cultus erga vos mei, pro vestra æquanimitate, id, uti spero, pignus perpetuum habebitis. Valete. Datum Kal. Mart. 1587.

AD LECTOREM.

THEOPHILVM juris antecessorem, Lector, tripartitum, hoc est Græcum ipsum cum Latina interpretatione Iacobi Curtij, & ipso Institutionum textu, editum tibi exhibeo: vt qui Græca Latinis adjungere volent juris studiosi, vel ab ipsis Institutionibus voti sui initium faciant. Fuit & alia consilij mei ratio, quòd vt Græcus à paucis, ita Latinus tantùm dimidiatè, hoc est, non perfectè: ab ipso verò Institutionum textu separatus, non nisi obscurè ac molestè intelligatur. Vt perfecta ac plena tibi editio constaret, tripertitum feci. Paratitla singulis titulis adjeci: sed & in oram notas atque scholia rejeci: Græca titulorum de verborum significatione & de regulis juris fragmenta hinc & inde emendicata, in vnum ita collegi, atq; commisi, vt suis ac ipsis legum capitibus Latinis respondeant. Munus, lector, æquo ac placido animo accipe, & vale.

TITVLI QVATVOR *Librorum Institutionum D. Iustiniani.*

Proœmium Institutionum.

LIBRI I.

LIBRI II.

ΤΙΤΛΟΙ ΤΩΝ ΤΕΣσάρων βιβλίων τῶν ἰνστιτούτων Ἰουστινιανοῦ.

Διάταξις βεβαιοῦσα τὰ ἰνστιτοῦτα.

ΤΗΣ α ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΖΙΩΝΟΣ.

ΤΗΣ β ΙΝΣΤΙΤΟΥΤ.

LIBRI IIII.

ΤΗΣ Δ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤ.

FINIS.

PROŒMIVM DE CONFIRMATIONE INSTITUTIONUM.

Η ΔΙΑΤΑΞΙΣ Η βεβαιοῦσα [a] τὰ ἰνστιτοῦτα. [b]

CONSTITVTIO QVA CONFIRMANTVR Instituta.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI,

IMPERATOR CÆSAR, FLAVIVS, IVSTINIANVS, ALEMANICVS, GOTTICVS, FRANCICVS, GERMANICVS, ANTICVS, ALANICVS, VANDALICVS, AFRICANVS, PIVS, FOELIX, INCLYTVS, VICTOR AC TRIVMPHATOR, SEMPER AVGVSTVS, cupidæ legum iuuentuti, S.

¶ *De duabus virtutibus Imperatoriis.1. De rebus bello: 2. & pace feliciter à Iustiniano Imperatore gestis: De Codice, Pandectis. 3. & Institutionibus eiusdem iussu editis. 4. Quando & per quos Institutiones compositæ atque editæ. 5 Quæ earum materia. 6. Vnde seu quibus ex libris collectæ & quæ earum auctoritas, 7. ac vtilitas: & quas ob causas adolescentibus summo studio legendæ.*

IMPERATORIAM Maiestatem non solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, vt vtrũque tempus, & bellorum & pacis, rectè possit gubernari: & Princeps Romanus non solùm in hostilibus præliis victor existat, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam Iuris religiosissimus, quàm victis hostibus triumphator magnificus.

ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ [c] Μεγαλοφροσύνης [d] ἐστὶν ἴδιον οὐ μόνον ὅπλοις κοσμεῖσθαι [e] ἀλλὰ καὶ νόμοις ὁπλίζεσθαι ὥστε ἑκάτερον [f], καὶ τὸν τοῦ πολέμου, καὶ τὸν τῆς εἰρήνης καιρὸν, ὀρθῶς κυβερνᾶσθαι· καὶ ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀποφέροιτο νίκας οὐ μόνον ἐν ταῖς τῶν πολεμίων συμπλοκαῖς εὐδοκιμῶν, ἀλλὰ καὶ νομίμοις [g] ἐπινοίαις, τὰς τῶν συκοφαντῶν [h] ἀδικίας ἐξωθῶν. Καὶ γένοιτο μὲν ἐν νόμοις σεβάσμιος, θριαμβεύοι δὲ τῶν πολεμίων κρατήσας.

IMPERATORIÆ Maiestati proprium est non solùm armis decorari, sed etiam legibus armari: vt vtrunque tempus, & belli & pacis rectè gubernetur: ac Princeps Romanus victoriam reportet, non tantùm fusis congressu hostibus nomen sibi comparans, sed etiam per legales adinuentiones calumniatorum iniquitates expellens. Atque tam iure constituendo venerabilẽ se præbeat, quàm de victis hostibus triumphet.

a hoc est quod paulò post §. 6. in f. infra eod. scribit. scilicet his Institutionibus εἰσαγωγικαῖς [illegible] *φιλονομίαν.*

b sic Græci, in queis Harmenopulus 1. tit. 1. §. 8. Latinè non modò Iurisconsulti, sed & Theologi Institutiones dixissent: Lactantius 1. c. 1. Si quidam prudentes, & arbitri æquitatis Institutiones iuris ciuilis compositas ediderunt, quanto melius nos diuinas Institutiones, in quibus non de stillicidiis, aut aquis arcendis, aut de manu conserenda, sed de spe, de vita, de salute, de immortalitate, de Deo loquemur.

c ad verbum, regia. Sed βασιλεὺς pro imperatore seu principe: vt & βασίλισσα pro Augusta, Imperatrice. Hinc lex Regia, quæ de imperio lata est §. 6. inf. de iure naturali, *vbi quid βασιλεὺς definitur. Perinde est ergo, ac si, αὐτοκρατορικῆς dixisset.* d *Æquè commodè dixisset μεγαλειότητος, hæc enim maiestas, μεγαλοφροσύνη, magnanimitas. Vt sæpius his libris γαληνότης, hoc est serenitas, tranquillitas Imperatoribus tribuitur: idque maiestatis loco. Quid autem maiestas dixi titulo Pandectarum* ad l. Iul. maiestatis. e *κοσμεῖσθαι. tribuit enim τοῖς ὅπλοις κοσμεῖσθαι· τοῖς νόμοις, ὁπλίζεσθαι, magis propriè post aliquot verba ait Imperator, Principem τοῖς νόμοις σεβάσμιον, θριαμβεύοντα τοὺς πολεμίους κρατήσαντα. His adde quæ ad iuris laudem in* l. 14. Cod. de aduoc. diuers. iud. f *sic Iustinianus* Nouell. 24. c. 1. in f. *Quis non reuereatur, si quit, ὃ ποῦ μὲν τοὺς νόμους, ὃ ποῦ δ' ἑτὰ ὅπλα* [illegible] *ταυτὸ συνιέντα.* g *νομίμους ἐπινοίας pro legum tramitibus posuit.* h *Calumniatores, legum hostes,* l. 1. §. ff. de regula Catoniana. l. 2. §. 1. ff. ad Tertul. *Calumniari, scienter falso vti.* l. 177. l. 234. ff. de verb. sign. sic. l. 65. ff. de reg. iur.

1 ¶ Horum vtramq; viã cum summis vigiliis, maximáque rerum futurarũ prouidentia, Deo iuuante Imperator noster confecit. Et bellicos quidẽ sudores eius Barbaræ gentes sub iugũ missæ testantur, re ipsa fortiorẽ potentiorémq; expertæ: & tã Africa, quàm aliæ innumeræ Prouinciæ post multas annorũ circũuolutiones, victoriis eius à cœlesti numine præstitis, iterũ Romanæ ditioni & imperio ipsius additæ clamant.

2 ¶ Porrò & omnes populi legibus ab ipso editis & compositis reguntur: quasi ipse Lex sit.

¶ Et Principum quidem constitutiones, quæ olim confusè iacebant & inter se pugnabant, in lucolentissimam erexit consonantiam. Cùm autem tres essent Codices, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus: ad hæc & multæ extarent aliæ constitutiones, quæ post Theodosianum Codicem fuerant emissæ: ac magna etiam esset contrarietas, atque discordia inter eas quæ in præfata volumina erant relatæ: optimus hic noster & maximus Princeps, resectis his, quæ aut inutiles erãt, aut eadem repetebant, aut cum aliis, quarum iure vtimur, pugnabant: Codicem iussit cõscribi, quem de suæ serenitatis nomine vocauit. Sed & his non contentus ad immensa veterum legum volumina curam suam extendit, & opus quod omnem spem vincebat, veluti per medium pelagus incedens, Deo fauente correxit, & probatas receptásq; veterum sententias vno libro conclusit.

3 ¶ Atque id cùm peractum esset, Triboniano

1 ¶ Τούτων ἑκατέραν τὴν ὁδὸν ἀγρυπνιῶν ὑπερβολαῖς, καὶ μεγίστῃ προμηθείᾳ τῶν ἐσομένων, θεοῦ συνεργοῦντος ὁ ἡμέτερος ἤνυσε βασιλεύς. Καὶ τοὺς μὲν ἐν πολέμοις ἱδρῶτας αὐτοῦ, τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη δουλωθέντα κηρύττει, [a] πείρᾳ μαθόντα τὴν κρείττονα· καὶ τοῦτο μὲν Ἀφρικὴ, [b] τοῦτο δὲ καὶ ἕτεραι τὸ πλῆθος ἀναρίθμητοι ἐπαρχίαι, μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους, ταῖς αὐτοῦ νίκαις, ἄνωθεν φιλοτιμηθείσαις, πάλιν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ καὶ τῇ αὐτοῦ προστεθεῖσαι βασιλείᾳ βοῶσιν.

2 ¶ Ἅπας δὲ δῆμος, ὑπὸ νόμων ἐκφωνηθέντων τε ὑπ' αὐτοῦ καὶ συνθέντων ἰθύνεται, καθὸ καὶ νόμος αὐτός.

¶ Καὶ τὰς μὲν βασιλικὰς διατάξεις πάλαι συγκεχυμένας, καὶ μαχομένας ἀλλήλαις, εἰς σαφεστάτην ἤγαγε συμφωνίαν· τριῶν [d] δὲ ὄντων κωδίκων, τοῦ τε Γρηγοριανοῦ φημὶ, καὶ Ἑρμογενιανοῦ, καὶ Θεοδοσιανοῦ, προσέτι δὲ καὶ ἄλλων πολλῶν διατάξεων, αἳ μετὰ τὸν Θεοδοσιανὸν ἐτέθησαν, καὶ πολλῆς οὔσης ἐν ταῖς ἐμφερομέναις διατάξεσι, τοῖς εἰρημένοις συντάγμασιν ἐναντιώσεως, ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεὺς, τὰς ἀχρήστους [e], καὶ τὰ αὐτὰ λεγούσας, καὶ τὰς ταῖς κρατούσαις μαχομένας, περιαιρεθῆναι διαγνωσάμενος, κώδικα ἐκέλευσε συγγραφῆναι, ὁμώνυμον τῇ αὐτοῦ γαληνότητι· ἠξίωσε δὲ τῆς οἰκείας φροντίδος, καὶ τὰ ἀναρίθμητα τῶν πάλαι [f] νομικῶν βιβλία· καὶ πρᾶγμα πάσης κρεῖττον ἐλπίδος [g], ὥσπερ διὰ μέσου βαδίζων πελάγους, θεοῦ κατώρθωσεν εὐνοίᾳ, καὶ τὰς εὐδοκιμούσας τῶν παλαιῶν γνώμας, ἐν ἑνὶ [h] συνήγαγε βιβλίῳ.

3 ¶ Τοῦτο δὲ πρᾶξαι, Τριβουνιανῷ τῷ ἐνδοξοτάτῳ μαγίστρῳ, καὶ ἀπὸ κοια-

1 ¶ Quorum vtramque viam cum summis vigiliis, summaq; prouidentia annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidẽ sudores nostros Barbaricæ gentes subiuga nostra redactæ cognoscunt: & tã Africa quàm aliæ innumeræ prouinciæ post tanta temporũ spatia, nostris victoriis à cælesti numine præstitis, iterum ditioni Romanæ, nostroque additæ Imperio protestantur.

2 Omnes verò populi legibus tam à nobis promulgatis quàm compositis, reguntur.

¶ Et cùm sacratissimas constitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostram extendimus curam ad immensa veteris prudentiæ volumina, & opus desperatum quasi per medium profundum euntes cælesti fauore iam adimpleuimus.

3 ¶ Cumque hoc Deo pro-

a κηρύττειν plus est quàm cognoscere: & nosse est & eò amplius prædicare. Hoc sensu scriptura κηρύσσειν & κήρυξ Act. Apost. 15. ver. 21. 2. Petr. 2. vers. 5.

b Vide Procopium. 1. de bello Vandalico circa finem.

c Africa à Iustiniano recepta est post 95. annum l. 1. Cod. de off. P. prætorio Africæ. Italia post 60. annum.

d De Gregoriano Hermogeniano, Theodosiano Codice, adde 1. Harmenop. 1. 6. 7

e In legislatione hac vitia, leges proponi ἀχρήστους, τὰ αὐτὰ λεγούσας, ταῖς κρατούσαις μαχομένας.

f πάλαι νομικοὶ idem quod veteres prudentes tit. D. de orig. iur. & authoritate veterum prudentium.

g Prouerbij species.

h Pandecta igitur nihil aliud quàm εὐδοκιμοῦσαι τῶν παλαιῶν γνῶμαι selecta, recepta & illustres veterũ prudentum sententia Sententiarum libri.

pitio peractum est, Triboniano viro magnifico, Magistro, & Exquæstore sacri palatij nostri, & Exconsule. nec non Theophilo & Dorotheo viris illustribus & antecessoribus, (quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iã ex multis rerũ argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus specialiter, vt ipsi nostra authoritate, nostrisque suasionibus Institutiones componerent: vt liceat vobis prima legum cunabula, non ab antiquis fabulis discere, sed ab Imperiali splendore appetere: & tam aures, quàm animi vestri nihil inutile, nihilque perperam positum, sed quod in ipsis rerum obtinet argumentis, accipiant. ¶ Et quod priore tempore vix post quadriennium prioribus contingebat, vt tunc constitutiones Imperatorias legerent: hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore tantáque reperti felicitate, vt & initium vobis, & finis legum eruditionis à voce Principali procedat.

σώζοντι τοῦ θείου παλατίου προσέταξεν οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ Θεοφίλῳ καὶ Δωροθέῳ, ἀνδράσιν ἰλλουστρίοις τε καὶ ἀντικήνσωρσιν, ὧν τὴν σύνεσιν ἁπάντων, καὶ τὴν ἐν νόμοις παίδευσιν, καὶ τὸ περὶ τὰς βασιλικὰς κελεύσεις πιστότατον, ἐκ πολλῶν ἐλέγχων ὁ θειότατος γνοὺς βασιλεὺς, τοὺς εἰρημένους συγκαλεσάμενος παρήγγειλεν ἰδικῶς [a] ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ αὐθεντίαν, καὶ ταῖς αὐτοῦ πειθομένους ὑποθήκαις, [b] τὰ ἰνστιτοῦτα, ἤτοι τὰς εἰσαγωγὰς [c] τῶν νόμων συνθεῖναι· ὥστε τοῖς νέοις ἐξεῖναι, τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια, οὐκ ἐξ ἀρχαίων μύθων [d] παραλαμβάνειν· τὰ γὰρ πάλαι μὲν κρατήσαντα, νῦν δὲ τῆς χρήσεως ἐκβεβλημένα ἀναγινώσκοντες, ἐοίκασι τοῖς ἐντυγχάνουσι μύθοις· ἀλλ' ἐκ τῆς βασιλικῆς λαμπηδόνος ταῦτα γινώσκοντες, τοῦτο μὲν τὰς ἑαυτῶν ἀκοὰς τοῦτο δὲ καὶ τὰς ψυχὰς, μηδὲν ἄχρηστον, μηδὲ εἰκῇ κείμενον, ἀλλ' ὅπερ δὴ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰσχύει τῆς πείρας μανθάνοιεν.

¶ Καὶ ὅπερ πρότερον μετὰ τετραετῆ μόλις χρόνον τοῖς ἀναγινώσκουσι συνέβαινεν, ὥστε μετὰ τοσοῦτον χρόνου παραδεχομένῳ, βασιλικαῖς ἐντυγχάνειν διατάξεσι, τοῦτο νῦν ἐξ αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, τῶν πραγμάτων [e] ἐφάπτονται, τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες εὐτυχίας, ὥστε καὶ τὴν τῶν νόμων ἀρχὴν, καὶ

gloriosissimo magistro & exquæstore sacri Palatij, nec non Theophilo, Dorotheóque viris illustribus, & Antecessoribus, quorum omnium solertiam & legum scientiam, ac in Principum iussis fidem, ex multis argumentis cùm cognitam perspectámque haberet Imperator sanctissimus, conuocatis specialiter mandauit, vt sua ipsius auctoritate, suóque imperio obtemperantes, instituta, siue εἰσαγωγαὶ Iuris componerent: quo adolescentibus liceret, prima Iuris exordia, non ab antiquis fabulis discere (nam qui ea legunt quæ olim obtinebant, & nunc ab vsu reiecta sunt, similes videntur his, qui in fabulas incidêre: sed ab Imperatorio splendore ea cognoscere, ac tam aures ipsorum, quàm etiam animi, nihil inutile, nihílque perperam positum, sed quod in ipsa rerum obtineret experientia, addiscerent.

¶ Et ita quod superioribus temporibus, vix post trium annorum tempora Iuri operam danti bus contingebat, vt tanto tempore elapso, Principum constitutiones legerent: id nunc in ipsis rerum (vt ita dixerim) initiis consequentur: tanto digni habiti honore, tantúmque adsecuti felicitatem, vt & Iuris exordium,

a ἰδικῶς *specialiter, expressè, nominatim.*

b ὑποθήκη *hoc loco pro fiducia aut potius suggestione, aut sanè pro vtroque.*

c *Institutiones Iuris hic author (vt & t. Harmenopulus 1. §. 11.) appellat* εἰσαγωγὰς τῶν νόμων, *& post* τὰ πρῶτα τῶν νόμων προοίμια, *& post,* τῶν νόμων ἀρχὴν: *vt &* προοίμιον τῆς ἰουρισπρουδέντιας *l.* 1. §. 4. inf. eo. (*vt & Harmenop.* d. loco. §. 8) *&* τὰ τῆς νομικῆς παιδεύσεως πρῶτα στοιχεῖα. *non secus ac nascēte Ecclesia* εἰσαγωγικὰ *initio discebãt* τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ. Epist. ad Heb. 5. v. 12. *Sic ab Aelio Tripertita, liber cunabula iuris continens.* l. 2. § 38. D. de origine iuris. *nam & aliàs constat Iuris studiosos, primã legum auditiam, suáque cunabula habuisse* l. vnica. Cod. de nudo iure Quiritum tollendo.

d ἀρχαίων μύθων *quid appelles, multi disputant. Sed rem totam nobis aperit,* lex vnica. Cod. de nudo Iure Quiritum tollendo. *in qua Imperator exosa habens antiqua illa vocabula, Ex iure Quiritum, &. In bonis, hoc est, Bonitarij dominij ac domini (de quo infra titulo de libertinis inf. tandem ait, illa nomina nihil ab ænigmate discrepare nunquam videri, in rebus non apparere, vacua & superflua verba quibus animi iuuenum, qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti, ex primis cunabulis inutiles legis antiqua dispositiones accipiant. Hæc, imò fortè etiam petera studiosis, vt opinor, deuoranda erant, quæ Imperator fabulas antiquas hic appellat. Et sanè non pauci inter antiquos ac nostros, quibus placuit, leges xij. tabularum loqui, vt scribit Seneca, aut cum Euandri matre, vt Ammianus; idque vt altius iura tollere viderentur. Sed hæc aliàs fusius.* e ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων *dixit: pro ab ipsis rerum initiis.*

& huius disciplinę finem à voce Imperatoria adipiscerentur. Nam & præsens volumen ab Imperatoria voce componitur, quod veluti proœmium est atque exordium legalis disciplinæ: & perlecta veteris Iuris interpretatione, necesse est eum qui in iure instituitur, legendis se Principum constitutionibus dedere.

4 ¶ Posteaquàm igitur compositi sunt libri Digestorum siue Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum est, quos gloriosissimus Tribonianus[a] & cæteri illustres facundissimíq; viri composuerunt: in quatuor hos libellos, dictorum Digestorum institutiones Serenissimus Imperator noster partiri iussit: vt totius legalis disciplinæ prima essent elementa.

5 ¶ In quibus breuibus ac paucis expositum est, & quod apud maiores obtinebat, & quod deinde desuetudine obumbratum, Imperatoria cura illuminatum est.

6 ¶ Has autem institutiones ex omnibus veterum Institutis, præcipuéque ex cōmentariis Caij, tum Institutorum, tum Codicum,[b] in quibus de rebus cotidianis disputat, aliísque multis voluminibus collectas, præfati tres prudentissimi viri maximo Imperatori obtulerunt. Porrò cùm Serenitas eius eas legisset, cognouit opus esse, vt suum plenissimúmque robur per constitutionem eis accommodaret.

[a] De fide Triboniani, in iure constituendo. v. 1. Harmenopul. 1. §. 10. & Suidam.

[b] Quotidianarum rerum libri κώδικες, περὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων. vnde Glossis Cottidianus καθημερινός.

καὶ τὸ πέρας τῆς τούτων διδασκαλίας, ἀπὸ βασιλικῆς αὐτοῖς προσγίνεσθαι φωνῆς· καὶ τὸ παρὸν γὰρ σύνταγμα, ἐκ βασιλικῆς συντίθεται φωνῆς, προοίμιον ὑπάρχον τῆς τῶν νόμων διδασκαλίας· καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς τῶν παλαιῶν νόμων ἐκθέσεως, ἀνάγκη, τὸν τοὺς νόμους παιδευόμενον, τῇ τῶν διατάξεων ἀναγνώσει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι.

4 ¶ Μετὰ ταῦτα μὲν οὖν συντίθεται βιβλία τῶν Διγέστων, ἤτοι Πανδέκτων, ἐν οἷς ἠθροίσθαι πᾶσα ἡ τῶν ἀρχαίων νομοθεσία, ἅτινα διὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου Τριβουνιανοῦ[a] καὶ τῶν λοιπῶν περιφανῶν, καὶ ἐλλογιμωτάτων ἀνδρῶν συντέθειται· μετ' ἐκεῖνα δὲ ἐν τέτρασι τούτοις βιβλίοις τῶν εἰρημένων Διγέστων, τὰς εἰσαγωγὰς ἐκέλευσεν ὁ γαληνότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐπιμεληθῆναι, πάσης νομικῆς παιδεύσεως ἐσομένας πρῶτα στοιχεῖα.

5 ¶ Ἐν αἷς διὰ βραχέων ἐκτέθειται, καὶ ὅπερ ἐκράτει πάλαι, καὶ τὸ μετὰ ταῦτα τῇ ἀσυνηθείᾳ συσκιασθὲν, ἐκ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ἐφωτίσθη.

6 ¶ Ταύτας δὲ τὰς εἰσαγωγὰς ἐκ πάντων τῶν τοῖς ἀρχαίοις γεγραμμένων Ινστιτούτων, καὶ μάλιστα τῶν ὑπομνημάτων Γαΐου, τοῦτο μὲν τῶν ὡς ἐν Ινστιτούτοις, τοῦτο δὲ καὶ ἐκ τῶν Κωδίκων αὐτοῦ, ἔνθα διαλέγεται περὶ τῶν[b] καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων, καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν συνταγμάτων, οἱ εἰρημένοι τρεῖς σοφώτατοι ἄνδρες συνθέντες, βασιλεῖ τῷ μεγάλῳ προσήγαγον· ἡ δὲ αὐτοῦ γαληνότης ἀναγνοῦσα ταῦτας, ἐπέγνω δεῖν οἰκείαν καὶ πλήρες αὐτὴν αὐταῖς διατάξει τὴν ἰσχὺν φιλοτιμήσασθαι.

4 ¶ Igitur post libros quinquaginta Digestorum, seu Pandectarum, in quibus omne Ius antiquum collectum est, quod per eundem virum excelsum Tribonianum, necnon cæteros viros illustres & facundissimos confecimus: in quatuor libros easdem Institutiones partiri iussimus, vt sint totius legitimæ scientiæ prima elementa.

5 ¶ In quibus breuiter expositum est, & quod antea obtinebat, & quod postea desuetudine inumbratum, Imperiali remedio illuminatū est.

6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Institutionibus, & præcipuè ex Commentariis Gaij nostri, tam Institutionum, quā rerum quotidianarum, aliisque multis Commētariis compositas, cùm tres viri prudētes prædicti nobis obtulerunt, & legimus, & recognouimus, & plenissimum nostrarum constitutionum robur eis accommodauimus.

7 ¶ Summa itaque ope & alacri studio has leges nostras accipite: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, vt spes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, posse etiam nostram Rempublicam in partib. eius vobis credendis gubernari. D. C. P. XI. Cal. Decemb. D. IVSTINIANO PP. A. III. COS.

7 ¶ Προσέχετε τοίνυν διὰ τῆς παρούσης διατάξεως ὁ ἡμερώτατος ἡμῶν βασιλεὺς, πρὸς οὓς ταύτην ἐποιήσατο τὴν ἀντιγραφὴν, ὥστε πολλῇ τῇ δυνάμει καὶ προθύμῳ σπουδῇ, τοὺς παρόντας δέξασθαι νόμους. καὶ διὰ τῆς αὐτῶν ἀναγνώσεως, οὕτως ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξαι σοφοὺς, ὥς τε αὐτοὺς ὑπὸ καλλίστης τρέφεσθαί τε καὶ ἐγκάλπεσθαι [a] τῆς ἐλπίδος, ὡς παντὸς τοῦ νομικοῦ διανυθέντος ἔργου, διαφόρων τῆς αὐτοῦ πολιτείας ἄρξειν μερῶν.

7 ¶ Adhortatur igitur per præsentem constitutionem clementissimus Imperator noster eos, ad quos eam rescripsit: vt summa ope, & alacri studio præsentes leges excipiãt: & his legendis ita se prudentes ostendant, vti spes eos pulcherrima foueat, alatque, fore vt toto legali opere perfecto, diuersæ ipsius Imperatoris Reipublicæ partes regendæ credantur.

a hoc verbum ἐγκάλπεσθαι Harmenopulo, vt & nostro familiare est.

INSTITVTIONVM SEV elementorum D. Iustiniani sacratiss. Principis. LIBER I. *De Iustitia & Iure.* Titulus I.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ καὶ [b] νόμου.

Τίτλος α.

INSTITVTIONVM LIBER primus.

De Iustitia & Iure.

Titulus I.

b 1. Harmenopul. 1. Eclog. 1. D. 1.

De definitione Iustitiæ. 1. Iurisprudentiæ. 2. Iuris docendi, discendique methodo. 3. Præceptis. 4. Obiectu seu de publico & priuato iure. 5. Ius priuatum collectum esse ex naturalibus gentium aut ciuilibus præceptis.

IVstitia est constans, & perpetua voluntas, ius suum cuique tribuendi.

1 ¶ Iurisprudentia est diuinarum atq; humanarum rerũ notitia, iusti atque iniusti sciẽtia.

2 His igitur generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere Iura populi Roma-

ΠΡΟ πάντων δεῖ εἰδέναι τὸν τῆς δικαιοσύνης ὁρισμόν. ἔστιν [c] οὖν δικαιοσύνη σταθερὰ [d] καὶ διηνεκὴς βούλησις, ἡ ἑκάστῳ τὸ οἰκεῖον δίκαιον νέμουσα. Ἐπειδὴ δὲ λέγομεν καὶ πῶς ὁρίζεται ἡ νομική.

¶ Νομικὴ [e] δέ ἐστι θείων τε καὶ ἀνθρωπείων πραγμάτων γνῶσις, τῶν δὲ δικαίων καὶ ἀδίκων ἐπιστήμη.

¶ Τούτων δὲ γενικῶς προεπιτεθεωρημένων, νῦν ἀρξαμένοις ἡμῖν ἐξηγήσεως τῶν νόμων, καὶ τῶν δικαίων τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας, οὕτω δοκεῖ αὐτὰ

ANTE omnia definitionẽ iustitiæ scire oportet. Est igitur iustitia, constans & perpetua voluntas, ius vnicuique suum tribuens. Deinde dicamus quomodo definiatur & Iurisprudentia.

¶ Iurisprudentia autem est, diuinarum atque humanarum rerum notitia, iustiq; & iniusti scientia.

¶ His igitur generaliter præcognitis, incipientibus nunc nobis exponere Leges ac Iura populi Romani, ita maximè

c Iustitia, eodem modo definitur 2. Eclog. 1. c. 10. l. 9. D. de iustitia.

d Hinc Iustus Aristoteli 2. Ethicon 4. qui βέβαιος ἢ ἀμετακινήτως δίκαιος πράττει.

e v. §. 1. in f. eod.

videntur ea commodè tradi posse, si primò facili ac simplici via, post deinde exactissima diligentissimáque interpretatione singula exequamur. Alioqui si statim in ipsis initiis procemiísque rudes etiamnum & infirmas adolescentum aures multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterũ, aut desertores huius studii efficiemus, aut cum magno labore, sæpe etiã cum diffidentia, quæ plerumque iuuenes auertit, seriùs ad ea perducemus, ad quæ leuiori via deducti, sine labore & bona cum spe maturius perduci possent.

a Ius igitur hoc ordine discendum: Priore quidem loco ἁδρομερεῖ & ἁπλῷ τρόπῳ tradendum est: Deinde, ἀκριβεστάτῃ & λεπτοτάτῃ ἐξηγήσει.

3 ¶ Iuris autem præcepta tria sunt hæc. Honestè viuere: alterum non lædere: & ius cuique suum tribuere.

4 ¶ Porrò studij huius duæ sunt positiones siue species, Publicum & Priuatum. Et Publicum quidem ius dicitur, quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum verò, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.

¶ Dicendum est autem de Iure priuato, quod ex tribus constat partibus. Collectum est enim aut ex naturalibus, aut ex gentium, aut ex ciuilibus præceptis.

b l. Harmenopul. 1. §. 18. l. 19. §. 1. ff eo.

c hinc apud Aristotelem 5. Ethicon 1. ἀλλότριον ἀγαθὸν δοκεῖ εἶναι ἡ δικαιοσύνη.

d Aristoteles 5. Ethic. 3. τὸ δίκαιον ἐν ταῖς διανομαῖς ὁμολογοῦσι πάντες, adde quæ dicuntur initio huius tituli.

e θέσεις hic exponit Theophilus εἴδη non malè. Nã vt apud authorẽ Eclogæ 2. ti. 1. c. 14. & Harmenopulum 1. tit. 1. §. 22. extat. νόμος δημόσιος ἐστι ... δὲ ἰδιωτικόν.

f συνηκται. Eclog. ibidem: vt & infr. pro παραγγελμάτων legit νόμων.

βέλτιστα ἂν παραδοθῇ, ἐὰν πρότερον μὲν ἁδρομερεῖ[a] καὶ ἀπλάστῳ τρόπῳ, εἶτα δὲ μετὰ ταῦτα ἀκριβεστάτῃ καὶ λεπτοτάτῃ ἐξηγήσει ἕκαστα διεξέλθωμεν. ἄλλως τε γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων προοιμίοις, ἀπείρους καὶ ἀσθενεῖς ἔτι τὰς νέων ἀκοὰς, τῷ τῶν πραγμάτων πλήθει καὶ τῇ ποικιλίᾳ βαρήσαντες, τῶν δύο ἕτερον, ἢ ἀφισταμένους αὐτοὺς ταύτης τῆς σπουδῆς, ἢ καὶ μετὰ μεγάλων πόνων ἔσθ᾽ ὅτε καὶ μετὰ δυσελπιστίας τῆς τοὺς νέους ὡς ἐπὶ πολὺ ἀποστρεφούσης ὀψιμαθεστέρους ἀπεργασόμεθα, ὧν περ εὐκολωτέρως ὁδηγησάμενοι, ἀπονητί καὶ δίχα λύπης ἐπιτυχεῖν, διὰ τάχεως ἂν ἠδύναντο.

3 ¶ Τὰ δὲ τοῦ δικαίου παραγγέλματα[b] ταῦτά ἐστι τρία. καλῶς βιοῦν, ἕτερον μὴ βλάπτειν, καὶ τὸ οἰκεῖον δίκαιον ἑκάστῳ[c] νέμειν[d].

4 ¶ Καὶ ταύτης μὲν τῆς σπουδῆς δύο εἰσὶν θέσεις[e] ἤγουν εἴδη, πούβλικον τουτέστι δημόσιον, καὶ πρίβατον τουτέστι ἰδιωτικόν. καὶ πούβλικον μὲν δίκαιον λέγεται ὅπερ πρὸς στάσιν τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας ὁρᾷ. ἰδιωτικὸν δὲ πρὸς τὴν τῶν ἑκάστων ὠφέλειαν. ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ ὅτι ἐστὶ τριμερές. συλλέλεκται[f] γὰρ ἢ ἐκ φυσικῶν ἢ ἐθνικῶν ἢ πολιτικῶν παραγγελμάτων.

ni ita videntur posse tradi commodissimè, si primò leui ac simplici via, pòst deinde diligentissima atq; exactissima interpretatione singula tradantur: alioqui si statim ab initio rudem adhuc & infirmum animum studiosi, multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterũ, aut desertorem studiorum efficiemus: aut cum magno labore, sæpe etiam cum diffidentia (quæ plerumque iuuenes auertit) seriùs ad id perducemus: ad quod, leuiore via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidentia, maturius perduci potuisset.

3 ¶ Iuris præcepta sunt hæc: Honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere.

4 ¶ Huius studij duę sunt positiones, Publicum, & priuatum. Publicum Ius est quod ad statum rei Romanæ spectat. Priuatum, quod ad singulorum vtilitatem pertinet. ¶ Dicendum est igitur, de Iure priuato, quod tripertitum est: collectum est enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

DE IVRE NATVRALI, gentium & ciuili, Titulus II.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ. Τίτλος β.

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM & ciuili, Titulus II.

De Iure naturali, & de naturalis, gentium & ciuilis iuris exemplis. 1 De iuris ciuilis & gentium inter se differentia. 2. De Iuris ciuilis & gentium appellatione, & quid ea contineatur. 3. De Iuris ciuilis priuati speciebus scripto & non scripto seu consuetudine, iuris scripti speciebus, nimirum 4. De lege, de Plebiscito. 5. De Senatusconsulto. 6. De constitutionibus principum: & quid princeps & quemadmodum ius constituat per Epistolam, decretum, edictum, inter aliquas personas, inter omnes seu generaliter. 7 De Pratoris vrbani & peregrini, Aediliumque curulium edictis: quid & vnde Aediles: & quibus de causis edicta proponebant. 8. De prudentum responsis, sententia, opinione & earum authoritate. 9. De iure non scripto seu consuetudine. 10. Ius ciuile cur aliud scriptum, aliud non scriptum. 11. De iuris ciuilis mutatione & quemadmodum in eo differat à naturali iure. 12. De Iuris ciuilis obiectis, nimirum de personis, rebus & actionibus: ac primùm de personis.

IVs naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud, non humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in cęlo, quæ in terra, quæ in mari nascuntur.

¶ Hinc descendit maris atque fœminæ coniunctio, quam nos Matrimonium appellamus. Hinc liberorum procreatio, hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia istius iuris peritia censeri.

Φυσικὸν [a] νόμιμόν ἐστι, τὸ κατὰ πάντων ζώων, χερσαίων, ἐνύδρων, καὶ ἀερίων ἐπεκτεινόμενον. οὐ γὰρ μόνον μέχρις ἀνθρώπων ἔστησεν ἡ φύσις τὰ ἑαυτῆς, ἀλλὰ διέταξε τὰ ἐναέρια, τὰ ἐν τῇ γῇ διετύπωσεν. οὐκ εἴασε δὲ οὐδὲ τὰ ἐν θαλάσσῃ τικτόμενα τῆς οἰκείας προμηθείας ἐκτός. ¶ Παράδειγμα δὲ τοῦ φυσικοῦ νομίμου, ἄρρενός τε καὶ θηλείας [b] συνάφεια, ὅπερ ἡμεῖς γάμον προσαγορεύομεν, καὶ ἡ περὶ τοὺς τεχθέντας ἀνατροφὴ, καὶ σπουδή. ὁρῶμεν γὰρ, οὐ μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα ἐν τοῖς τιμῶσι τῶν τὸν νόμον ἀναγεγραμμένα. ἡ γὰρ φύσις ὁρῶσα τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ζώων, θανάτῳ δαπανώμενον, διὰ τοῦ γάμου, καὶ τῆς ἐντεῦθεν παιδοποιΐας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς τεχθέντας στοργῆς [c] τε καὶ ἀνατροφῆς [d] καὶ διαδοχῆς, τὴν ἀθανασίαν τούτοις ἐμηχανήσατο.

¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι τῶν νόμων, οἱ μέν εἰσι φυσικοὶ, οἱ δὲ ἐθνικοὶ, οἱ δὲ πολιτικοί. εἰπόντες οὖν τοῦ φυσικοῦ νομίμου τὸν ὅρον

IVs naturale est, quod ad omnia animalia, quæ in terra, in aqua, vel in aere sunt, extenditur. Nec enim vsque ad solos homines natura vim suam coangustauit: sed etiam, ea quæ in aere sunt, disposuit: & his quæ in terra viuunt, formam dedit. Ac ne illa quidem quæ in mari nascuntur, prouidentiæ suæ expertia esse passa est. ¶ Exemplum autem Iuris Naturalis est, maris atque feminæ coniunctio, (quod nos matrimonium appellamus) & in liberis educandis studium. Videmus enim non homines modò, sed cætera quoque animalia his, qui legem hanc obseruãt, adscribi. Quoniam natura cùm singula quæque animalia videret morte consumi: per matrimonium, & ex eo sequentem liberorum procreationem, ac rursus eorũ, quæ procreata sunt, caritatem, educationémque & successionem, quandam veluti immortalitatem iis commenta est. Diximus suprà, Iura aut naturalia esse, aut gentium, aut ciuilia. Cùm igitur dictum sit de Iuris naturalis

a v. Harmenopul. 1 § 13. 14. Eclog. d. tit. c. 14. vers. [illegible] l. 1. § Ius natura, le 1. ff. de iustitia & iure.

b [illegible] Eclo. d. c. 14. adde Aristotel. 1. Politic.

c vel vt ait Harmenopul. d loco. § 14. [illegible]

d Iuris igitur naturalis hac erunt exempla [illegible] (qua autho[r] Ecloga [illegible]) [illegible]

definitione, & exemplis eius, necesse est, vt & de Iure gentium dicamus. Quoniam quicunq; Rempub. constituit, & eam legibus ornare vult: has duas in legibus ferẽdis vias sequitur: Aut enim Ius gentiũ (quod etiam per abusionẽ Naturale vocamus) aut Ius Ciuile cõstituit: & aut Ius scriptum, aut Ius non scriptum. Quid est Ius gẽtium? Ius gẽtium est quod ad omnes homines, aut eos saltem, qui ratione volunt viuere, extenditur. Exempla autem eius sunt, Homicidas interfici, Adulterum puniri, Furem pecunia multari, quoniã & in pecunia nos læsit. Vt debitor memorẽ se ostendat beneficij, & gratum aduersus eum, qui in rebus angustis necessitati ipsius succurrit. Vt seruus domini iussis, quæ lex non prohibet, obtemperet. Vt cõtractus celebrẽtur, venditiones, emptiones, locationes, cõductiones, deposita, societates, mutui dationes. Vt donationes fiãt, vt testamẽta conscribãtur.

¶ Quid est Ius Ciuile? quod locale, & χρειῶδες appellatur: id est, ex vsu necessitatéq; rerum latum: locóq; circumscribitur, & his quibus cuique loco opus est, subuenit, eáque quæ loco illi perniciosa sunt, tollit: veluti, Ciuitas Atheniensium aduectitio frumento vtebatur, vtpote quæ sterilis esset, nec vlla alia res magis eos premebat ac grauabat, quã annonæ caritas. Huic malo qui finẽ quæreret, quid aliud lege lata constituisset, quã hoc? vt negotiatores omnes frumentarij immunitatem vectigalium haberẽt. Id enim cùm fama per omnes gentes diffudisset, multi erãt in Atticam nauigaturi, duo hæc studentes, vt & propter frumenti

[a] *suc. ef. ones igitur ex iure gentium.*
[b] *adde* 1. Harmenopul. 1. §. 15.
[c] *superius in proœmio tribuerat ἐπακοσμεῖν: hic* ...
[d] *Ius igitur gentium im proprie ius natura dicitur. est enim ius gentium τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων. Ius natura l. μόνων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν πάντων ζώων.*
[e] *alia exempla iuris gentium vide apud Harmenop. d. loco & authorem Ecloga.*
[f] *forte ἀποτέμνεσθαι. nam post paulò dicit μοιχὸν καὶ κλέπτην.*
[g] *& hac quidem exempla iuris gentium veriora ex l. 5. ff. eod. 1. Eclog. 1. c. 14. quam qua ab Harmenop. ... l. 1 §. 15. adferuntur. apud quem Ius gentium definitur, Ius vnius aut plurium gentium non omnium.*
[h] *Eclog. d. c. 14. 10. ...*
[i] *Inter exempla iuris ciuilis apud authorem Ecloga recensetur nouatio & emphyteusis 2. Eclog. 1. c. 14.*
[k] 1. Harmenop. 1. §. 16.

καὶ τὰ παραδείγματα, ἀναγκαίως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ [a]. ὁ γὰρ πολιτείαν συνιστῶν, καὶ βουλόμενος νόμοις [b] ταύτην κοσμῆσαι [c], τὰς δύο ταύτας προσέχων ὁδοὺς τὴν νομοθεσίαν ἐργάζεται. ἢ γὰρ ἐθνικοὺς τίθησιν, οὓς καὶ φυσικοὺς καταχρηστικῶς [d] ἀποκαλοῦμεν, ἢ πολιτικούς, καὶ ἢ ἐγγράφους, ἢ ἀγράφους.

¶ Τί ἐστιν ἐθνικὸν νόμιμον; ἐθνικὸν νόμιμόν ἐστι, τὸ κατὰ πάντων ἀνθρώπων, ἤγουν τῶν λελογισμένως βιοῦν ἐθελόντων ἐπεκτεινόμενον. Παραδείγματα [e] δὲ αὐτοῦ, τὸ τοὺς φόνους [f] ὑποτίμνεσθαι, τὸν μοιχὸν κολάζεσθαι, τὸν κλέπτην εἰς χρήματα τιμωρεῖσθαι. ἐπειδήπερ ἔβλαψεν ἡμᾶς περὶ χρήματα, τὸν χρεώστην εὐγνώμονα γίνεσθαι πρὸς τὸν ἐν καιρῷ ἀνάγκης χρήσιμον ὀφθέντα, τὸν οἰκέτην ὑποτετάχθαι τοῖς ἀλόγοις προστάγμασι τῶν δεσποτῶν. τὸ γίνεσθαι συναλλάγματα, πράξεις, ἀγορασίας, μισθώσεις, ἐκμισθώσεις, παρακαταθήκας, κοινωνίας, δάνεια. τὸ γίνεσθαι δωρεάς, διαθήκας [g] συγγράφεσθαι.

¶ Τί ἐστι πολιτικὸν [h] νόμιμον; ὅπερ τοπικόν, καὶ χρειῶδες προσαγορεύεται, τὸ τόπῳ περικεκλεισμένον, καὶ τὴν τοῦ χρείαν ἀποπληροῦν, καὶ τὸ λυποῦν, ἐκεῖνον τὸν τόπον ἐκκόπτον. οἷον [i] ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις, ἐκέχρητο ἐπεισάκτῳ σίτῳ [k], ἅτε λεπτόγεως οὖσα, καὶ μέγιστον ἦν παρ' αὐτοῖς ἐλάττωμα, τὸ τῆς σιτοδείας βάρος· ὁ τοῦτο τοίνυν βουλόμενος καταπαῦσαι, τί ἂν ἐνομοθέτει ἢ τοῦτο; ὡς τοὺς σιτεμπόρους, ἀτελείας ἀξιοῦσθαι. τούτου γὰρ δήλου γενομένου, πολλοὶ κατέπλεον ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, δύο ταῦτα πραγματευόμενοι, ὅτι τὰ ταχεῖα, διὰ τὴν ἔνδειαν ἢ τοῦ-

σίτου γίνεσθαι πρᾶξις, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι τέλος ὑπὲρ τῆς τοιαύτης οὐ κατετίθεσαν ἐμπορείας. πολλῶν δὲ καταπλεόντων, εἰκότως πολὺς εἰσεκομίζετο σῖτος. τοῦτο γοῦν τὸ νόμιμον, Ἀθηναίοις χρήσιμον μόνοις ἦν· Ἀλεξανδρεῦσι [a] δὲ ἢ ἑτέροις, οἷς ἐστὶν ἀφθονία σίτου, οὐ μόνον περιττὸς, ἀλλὰ καὶ καταγέλαστος ὁ τοιοῦτόν τι νομοθετῶν. Δεύτερον παράδειγμα τοῦ πολιτικοῦ νομίμου ἡ τῶν Λακεδαιμονίων πόλις, ἥτις ἐκέχρητο ξενηλασίᾳ [b], Λυκούργου τοῦτο νομοθετήσαντος ἵνα μὴ διὰ τῆς τῶν ξένων ἐπιμιξίας διαφθείροιτο καὶ χεῖρον γίνοιτο τὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἦθος. ὁ τοιοῦτος νόμος τιμᾶται μὲν παρὰ Λακεδαιμονίοις, Ἀθηναῖοι δὲ τοῦτο καταφρονοῦσι, τοσοῦτον τῆς ξενηλασίας ἀφεστῶτες, ὅτι καὶ βωμὸς [c] ἐλέου τιμᾶται παρ' αὐτοῖς· οὕτως ἑτοίμως τοὺς εἰς αὐτοὺς φοιτῶντας ὑποδεχόμενοι, ὅτι πολλάκις διὰ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, καὶ πολεμεῖν ὑπὲρ αὐτῶν οὐκ ὤκνησαν.

¶ Ἅπας οὖν δῆμος, ἢ ἐγγράφοις κέχρηται νόμοις, ἢ ἀγράφοις. καὶ τῇ μὲν ἰδίοις, τουτέστι πολιτικοῖς· τῇ δὲ κοινοῖς, τουτέστι iure gentium. ὅσα γὰρ νόμιμα ἑκάστη πόλις ἑαυτῇ συνεστήσατο, καὶ μέχρις αὐτῆς ἵστανται, ταῦτα ius ciuile προσαγορεύεται. ὅσα δὲ ὁ φυσικὸς, ἤτοι ἐθνικὸς λόγος μεταξὺ πάντων ἀνθρώπων ἐφεῦρε, ταῦτα παρὰ πᾶσιν ἔθνεσι φυλάττεται, καὶ ius gentium προσαγορεύεται. καὶ ὁ δῆμος οὖν ὁ Ῥωμαϊκὸς, ποτὲ μὲν πολιτικοῖς, ποτὲ δὲ ἐθνικοῖς κέχρηται νόμοις, ἅ τινα καθ' ἕκαστον καὶ ὁποῖα τὴν φύσιν ἐστὶν, ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκθησόμεθα τόποις.

inopiam statim venderēt, & nullum insuper huius negotiationis nomine vectigal penderent. Cùm autem multi illuc nauigassent, dubium non est, quin magna aduecta fuerit frumenti copia. Ius igitur hoc, solis vtile erat Atheniensibus. Apud Alexandrinos verò & alios, qui frumento abundant, non solum superuacaneū, sed etiam ridiculum sit, tale aliquid constituere. Alterum exemplum Iuris Ciuilis præbet nobis ciuitas Lacedæmoniorum: quæ ex iure quod Lycurgus ipsis composuerat, peregrinos expellebat, quam inde ξενηλασίαν vocant, ne immixtis peregrinis mores ciuium Lacedæmoniorū in deterius mutarentur corrumperentúrque. Ius hoc apud Lacedæmonios magna in veneratione est. At Athenienses penè irrident, qui adeò absunt ab expellendis peregrinis, vt etiam magno apud eos in honore sit ara Misericordiæ, & tam officiosè eos, qui ad se veniunt excipiāt, vt præ ingenti humanitate pro his sæpe bella gerere nō sint veriti. ¶ Omnes igitur populi aut scripto iure vtuntur, aut non scripto: Et aliàs proprio, id est, Ciuili, aliàs communi, id est, iure gentiū. Quæcumque enim iura sibi quæq; Ciuitas constituit, & intra eam consistunt, ea Ius ciuile dicuntur. Quæ verò naturalis & humana ratio inter omnes homines inuenit, hæc apud omnes gentes obseruantur, & Ius gentium appellantur. Et populus igitur Romanus partim Iure Ciuili, partim iure gentium vtitur. Quæ sigillatim, & qualem naturam habeant, suis locis exponemus.

a *Alexandria frumētu copia commēdatur.* Edicto Iustiniani 13. c. 5. *& passim sit mentio αἰσίας ἐμβολῆς ἤτοι ἐμπορίας. solemnis illationis specierum quæ quotannis Alexandria Constantinopolim mittebatur: quæ sacra embola.* l. 10. Cod. de sacros. eccles. & l. vlt. Cod. de nauibus non excusandis. & Nouel. 123. *de quo etiam dixi illo loco dicto* 13. & in l. 5. Cod. de episcopali audientia.

b *Lacedæmoniorum ξενηλασίας meminit Suidas in ξενηλατεῖν.*

c *huius aræ quæ hic βωμὸς ἐλέου ara misericordiæ, meminit Pausanias in Atticis (cui adiungendum quod de ara salutis legitur* l. 3. Cod. de his qui ad Ecclesiam confugiunt. vbi dixi.

¶ Ius autem ciuile à Iure gētium distinguitur: quòd omnes populi, qui legibus & moribus reguntur partim suo proprio, partim cōmuni omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius cōstituit, id ipsius proprium ciuitatis est: vocatúrque Ius ciuile, quasi Ius proprium ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur: vocaturque Ius gentiū, quasi quo iure omnes gentes vtantur. Et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominū Iure vtitur. Quę singula qualia sint, suis locis proponemus.

¶ Sed ius quidem ciuile, ex vnaquaque ciuitate, in qua obtinet, appellationem sumit, veluti Atheniensium aut Lacedæmoniorum. Nam si quis leges Solonis, qui Atheniensibus leges conscripsit, aut Draconis, qui Lacedęmoniis, Ius ciuile Atheniensium vel Lacedæmoniorum appellare velit; non omnino peccauerit, aut à veritate aberrauerit. Similiter & Ius quo Ciuitas Romana vtitur, Ius Quiritum dicitur, hoc est, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Quirino, id est, Romulo, qui se ex Marte natum gloriabatur, Quirites appellantur. Cùm verò quis indefinitè Ius Ciuile dicit, non addito cuiusnam Ciuitatis, Romanum significat. Quemadmodum cùm Poetam dicimus, nec proprium nomen addimus, apud Græcos, subintelligitur Homerus: apud Latinos, Virgilius.

a Draconem hic facit inepte legislatorē Lacedæmoniorum: cùm fuerit Ἀθηναίων νομοθέτης. Draconis meminit Aristotel. 2. politicon vltimo, *Plutarchus & Laertius* in Solone Sell.

b *adde Festū* in Quirites.

¶ Ius autem gentium omni humano generi commune est. Nam vsu exigēte & humanis necessitatibus efflagitantibus gens humana quædam ex sese inuenit atque constituit. Et bella enim coorta sunt, & ea captiuitates secutæ, & introductæ seruitutes, quæ res maximè iuri naturali contraria est: quoniam natura ab initio liberos homines omnes creauit. Ex hoc Iure gentium omnes ferè contractus inuenti sunt, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, depositum, mutuum, & alij complures contractus.

c *Lex hoc in re* 5. ff. eod.

2 ¶ Ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν νόμιμον ἐκ μιᾶς ἑκάστης πόλεως περιϊὸν ἐν ᾗ καὶ κρατεῖ, δέχεται τὴν ὀνομασίαν, οἷον τὴν Ἀθηναίων ἢ Λακεδαιμονίων. εἰ γάρ τις ἐθέλει τοὺς Σόλωνος τοῦ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτου, ἢ τοῦ Δράκοντος [a] τοῦ τῶν Λακεδαιμονίων ius ciuile Atheniensium vel Lacedæmoniorum, τουτέστι πολιτικὸν νόμιμον τῶν Ἀθηναίων, ἢ Λακεδαιμονίων ἀποκαλέσαι, οὐκ ἂν διαμάρτοι, οὐδὲ σφαλῇ τῆς ἀληθείας· ὡσαύτως καὶ τὸ νόμιμον ᾧπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ κέχρηται πολιτεία, ius Quiritum τουτέστι ᾧ κέχρηνται οἱ Κυιρῖται [b]. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ Κυιρίνου τουτέστι Ῥωμύλου τοῦ ἐξ Ἄρεως τὴν γένεσιν ἔχειν αὐχοῦντος Κυιρῖται προσαγορεύονται, ἡνίκα δέ τις ἀπροσδιορίστως εἴποι ius ciuile, οὐ προστιθέμενος τοῦ τῆς δεῖνα πόλεως, τὸ Ῥωμαϊκὸν σημαίνει. ὥσπερ ἡνίκα ποιητὴν εἰπόντες, καὶ μὴ προσθέντες τὸ κύριον ὄνομα, παρ᾽ Ἕλλησι μὲν δηλοῦμεν τὸν Ὅμηρον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις τὸν Βιργίλιον.

¶ Τὸ δὲ ἐθνικὸν νόμιμον, κοινὸν τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ἐστί. τῆς χρείας γὰρ καλούσης, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης ἀπαιτούσης, τὸ ἡμέτερον γένος ἐφεῦρεν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ πάμπολλα, ἤτοι κατεστήσατο· καὶ γὰρ ἀνεφύησαν πόλεμοι, καὶ τούτοις ἐπηκολούθησαν αἰχμαλωσίαι, καὶ εἰσηνέχθησαν δουλεῖαι, ὅπερ ἐναντιοῦσθαι τῷ φυσικῷ συμβαίνει νόμῳ. ἡ γὰρ φύσις ἐξ ἀρχῆς πάντας ἀνθρώπους ἐλευθέρους οἶδε τικτομένους. ἐκ [c] τούτου τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου, καὶ πάντα σχεδὸν ἐπενοήθησαν τὰ συναλλάγματα. οἷον ἀγορασία, πρᾶσις, μίσθωσις, ἐκμίσθωσις, κοινωνία, παρακαταθήκη, δάνεισμα, καὶ ἕτερα πάμπολλα συναλλάγματα.

2 ¶ Sed ius quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur, veluti Atheniensium, nā si quis velit Solonis vel Draconis leges appellare Ius ciuile Atheniensium, non errauerit. sic enim & Ius, quo Romanus populus vtitur, Ius ciuile Romanorum appellamus, vel Ius Quiritum, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. Sed quoties non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum Ius significamus: sicuti quum poetam dicimus nec addimus nomen, subauditur apud Grecos egregius Homerus, apud nos Virgilius.

¶ Ius autem gentium omni humano generi commune est. Nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quędam sibi constituerunt. Bella etenim orta sunt, & captiuitates sequutæ, & seruitutes quę sunt naturali Iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio liberi nascebantur. Et ex hoc iure gentium omnes penè contractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio & conductio, societas, depositum, mutuum & alij innumerabiles.

3 ¶ Constat autem Ius nostrum, quo vtimur, aut scripto, aut sine scripto: vt apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. Scriptum autē ius est, Lex, Plebiscitum, Senatusconsultum, Principum placita, Magistratuum edicta, responsa Prudentum.

4 ¶ Lex est, quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante (veluti Consule) constituebat. Plebiscitum est quod plebs plebeio magistratu interrogante (veluti Tribuno) constituebat. Plebs autem à populo eo differt, quod species à genere. nam appellatione populi vniuersi ciues significantur, cōnumeratis etiā Patriciis & Senatorib. ¶ Plebis autem appellatione sine Patriciis & Senatorib. cæteri ciues significātur. Sed & plebiscita lege Hortensia lata, non minus valere quàm leges cœperūt.

3 ¶ Εἰπόντες οὖν τὴν πρώτην τῶν νόμων διαίρεσιν, ὅτι οἱ μέν εἰσι φυσικοὶ, οἱ δὲ ἐθνικοὶ, οἱ δὲ πολιτικοὶ, καὶ ἕκαστον ὁρισάμενοι, καὶ παραδείγμασι σαφηνίσαντες, ἔλθωμεν ἐπὶ δευτέραν τῶν νόμων διαίρεσιν. Τῶν [a] νόμων, οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. καὶ ἔγγραφοι μὲν νόμοι εἰσὶν οἷον ἡ lex, τὰ plebiscita, senatusconsulta, διατάξεις βασιλικαὶ, αἱ ἀρχόντων ἔδικτα, τῶν σοφῶν ἀποκρίσεις.

4 ¶ Ἡδέως δὲ ἐμάνθανον, πόσοι παρὰ Ῥωμαίοις εἰσὶν νομοθέται, καὶ τίνες οὗτοι, καὶ πῶς τὰ παρ' ἑκάστου νομοθετούμενα κέκληται. ἓξ παρὰ Ῥωμαίοις εἰσὶν νομοθέται [b], δῆμος, χυδαῖος δῆμος, σύγκλητος, βασιλεὺς, ἄρχοντες, τῆς Ῥώμης σοφοί. Καὶ τί ἐστι δῆμος; κοινῆς τύχης [c] σύνοδος [d], κατὰ ταυτὸ συναριθμουμένων τοῖς ἰδιώταις καὶ τῶν συγκλητικῶν. Τὸ δὲ παρὰ τοῦ δήμου νομοθετούμενον, λέγεται λὲξ, ὡς δὴ ἐγγράφως ὁ δῆμος ἐνομοθέτει κοινὸν δὲ τῶν ἐγγράφων νόμων ὄνομα τὸ λὲξ, καθὸ ἐξ αὐτοῦ κατάγονται αἱ λοιπαὶ νομοθεσίαι· ἐπεὶ δὴ κορυφαιότατός ἐστιν ὁ δῆμος τῶν νομοθετῶν, ἔδει καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ νομοθεσίαν κεκοσμῆσθαι, τῷ κοινῷ τῶν ἐγγράφων νόμων ὀνόματι. Ἐγίνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. Τοῦ συγκλητικοῦ ἄρχοντος, οἷον τοῦ ὑπάτου ἐρωτῶντος, εἰ χρὴ τόδε νομοθετεῖν, ὁ δῆμος ἐπένευεν.

¶ Ὀχυδαῖος [e] δῆμός ἐστι, τὸ λοιπὸν ἅπαν πλῆθος, ἐξῃρημένων τῶν συγκλητικῶν [f]. Τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, πλεβίσκιτον ἐκαλεῖτο, τουτέστι τὸ ὑπὸ τοῦ πλήθους γνωσθὲν, καὶ κυρωθέν.

3 ¶ Cùm igitur de prima Iuris diuisione dictum sit, aliud scilicet esse naturale, aliud gentium, & aliud ciuile: & vnumquodque eorum definitione & exēplis explicatum sit: transeamus ad secundam Iuris diuisionē. Ius igitur aliud scriptum est, & aliud non scriptū. Et scriptum quidē ius est, vt Leges, Plebiscita, Senatusconsulta, Principum constitutiones, Magistratuum edicta, Prudētū responsa. 4 ¶ Libenter verò discerē, quot sint qui iura apud Romanos constituant: & quinam hi sint, & quomodo ea, quæ singuli quique eorum cōstituerint vocētur. Sex sunt, qui apud Romanos iura cōstituūt: Populus, Plebs, Senatus, Princeps, Magistratus, & Prudentes vrbis Romæ. Et quid est populus? cōmunis fortunę concilium, in vnum & eundē cum plebe numerū relato Senatu. Ius autem quod à populo constituitur, dicitur Lex, quoniam scriptū ius erat, quod à populo constituebatur. Porrò cōmune est omni scripto iuri nomen, Lex: cùm ex ea & ceteræ quinque Iuris constituendi rationes proficiscantur. Quoniam verò omnium, qui iura constituunt, prima potestas apud Populum erat, necesse erat, vt & ius quod ab eo constitueretur, communi nomine, quod omnes iuris scripti species habent, cohonestaretur. Hunc autem in modum id constituebatur. Senatorio magistratu, veluti Cōsule interrogāte, an hoc constituendum esset, adnuebat populus. ¶ Plebs est, reliqua omnis multitudo exceptis Senatorib. Quod autē ab ea cōstituebatur, dicebatur Plebiscitū, quasi q̄ Plebs sciuit ac ratum esse iussit.

a 2. Ecl. 2. c. 14. l. 6. §. 1. ff. eod.
b Tametsi hæc iuris ciu. cō stituēdi forma varia sint: sūt tamen, quæ hic, enumerantur verisimiliia. Interim vide 2. Eclog. 1. c. 4. vbi paulo aliter hic locus exprimitur. vult enim ius ciuile scriptū venire ἀπὸ δύο ἑξαίνων ex legibus dixit Papinianus in l. 7. ff. eod. τὸ δὲ τῶν δημοτῶν ψηφίσματα (hoc est plebiscita) τῶν δὲ τῆς συγκλήτου δόγματα, τῶν δὲ βασιλέων τὰς διατάξεις, τῶν ἀρχόντων τὰς ...: Facit quoque τὸ ... ἰσμάτων ... τοῦ πολιτικοῦ.
c hæc vox mihi suspecta. Placet itaque potius populū ita definire, συνάθροισιν, hoc est vniuersitatis concilium, cœtū seu vniuersos ciues simul congregatos & collectos. Nisi communi eatenus causa institutā esse hanc societatē, id est populū innuere velit, quemadmodū Halicarnas. sius, uxorem viro adiungit κοινωνὸν ἁπάντων χρημάτων. & lex 4. Cod. de crimine expilatæ hereditat. diuina & humana domus sociam. Isidorus 1. c. 4 Populum definit sociatum humana multitudinis iuris consensu & concordem communionem. d Communem concilium: & vt ex Isidoro antea dixi, sociatus. Sane Aristoteles 1. Politicon 1. κοινωνίαν seu ciuitatem facit κοινωνίαν τινὰ & 3. c. 1. ciuitatem ita definit πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς. e πλῆθος. 2. Eclog. 1. c. 138. ff. de verb. significat. f ἐξ ὑπατικῶν. Eclog. d. loco & infra eodem πατρικίων.

Nam plebeio magistratu (vt est Tribunus plebis, quem Græci *δήμαρχον* vocant) interrogante, plebs constituebat ius. ¶ Plebs autem à Populo eo differt, quo species à genere. Nā appellatione populi, omnes ciues significantur, connumeratis etiam Patriciis & Senatoribus. At plebis nomine sine Patriciis & Senatoribus, cæteri ciues veniunt.

a d. c. 238. adde Isid. 1. c. 4. Festum in Populi.

5 ¶ Tertio loco apud Romanos ius constituit Senatus. Senatus est, concilium è selectis viris cōstans, quo nulli plebeio aditus est. Ius autem, quod ab eo constituitur, proprio nomine dicitur Senatusconsultum. Sed dicat hîc mihi aliquis: Quomodo cum Populus facilè conuenire posset & legem condere, ius omne suum in tam varias secuit scidisque appellationes? Et causa eius rei est hæc. Cùm vrbs Roma hominum numero abūdaret, discordia, vt ferè fieri consueuit, & seditio inter Plebem & Senatum coorta est, Senatu fortè primas omnium rerum ad se trahente. Eiusce rei nomine secessio facta est, & vtrique per se agebant, & per se Remp. gerebant. Sed quoniam in Rep. non poterant viuere, quin negotia contraherent, & contractus inirent, ad tollendas controuersias, & iudicandas lites quæ inde exoriebantur: iura quædam à Senatu constituebantur. Idem & seorsum fiebat à Plebe. Nō igitur iniuria, quæ ab iis constituta erant, diuersam appellationem sumpsere. Et quidem quod à Senatu cōstituebatur, Lex dici non poterat, cū Plebis cōsensus nō interuenisset:

b adde l. 2. §. 25. 26. de origine iuris.
c vide l. 2. §. 20. & 24. ff. de origine iuris.
d Senatusconsultum vt differat à senatus decreto, vide apud Festum in senatus decreto.

Τοῦ γὰρ πλεβειστικίου ἄρχοντος, τουτέστι τριβεύνου (οὗτος δέ ἐστιν ὁ δήμαρχος) ἐρωτῶντος, ἐνομοθέτει τὸ πλῆθος.

¶ Τὸ δὲ χυδαῖον πλῆθος τοῦ δήμου τούτῳ διενήνοχε, ᾧ διενήνοχε γένος ἀπὸ εἴδους. Τῇ γὰρ τοῦ δήμου προσηγορίᾳ, πάντες σημαίνονται πολῖται συναριθμουμένων πατρικίων, καὶ συγκλητικῶν. τῇ δὲ τοῦ πλέβις ὀνομασίᾳ, δίχα [a] πατρικίων τε καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται.

5 ¶ Ἐν τρίτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ Ῥωμαίοις ἡ σύγκλητος. Σύγκλητος δέ ἐστι, σύστημα ἐξ ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, καθαρεῦον [b] ἰδιώτου [c] παντός. Τὸ δὲ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον, λέγεται ἰδικῷ ὀνόματι senatusconsultum [d], τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ θέσπισμα. Ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, Πῶς δυναμένου τοῦ δήμου συνιέναι, καὶ λέγομεν, ἤτοι τὸν νόμον ποιεῖν, εἰς διαφόρους διῄρησεν τὴν νόμον ὀνομασίας; ἡ δὲ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ἐν τῇ Ῥώμῃ πολυανθρώπῳ οὔσῃ, οἷα φιλεῖ γίνεσθαι στάσις καὶ διχόνοια [e] τις ἀνεφύη, μεταξὺ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ χυδαίου δήμου, τυχὸν προτίμησιν ἔχειν βουλομένων τῶν συγκλητικῶν. Τούτου χάριν ἀλλήλων ἐχωρίσθησαν καὶ ἰδίᾳ διῆγον, καὶ ἰδίᾳ ἐπολιτεύοντο. καὶ ἐπειδὴ ἐν πολιτείᾳ ὄντας δίχα πραγμάτων οὐκ ἦν βιοῦν, διὰ τὸ τὰς ἐγειρομένας καταπαύειν φιλονεικίας τε καὶ δίκας, ἐτίθεντο νόμοι ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν· ἐνομοθέτει δὲ κεχωρισμένος ὁ χυδαῖος δῆμος, καὶ εἰκότως ἐδέχετο τὰ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενα διάφορον προσηγορίαν. Τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς συγκλήτου νομοθετούμενον, λὲξ οὐκ ἠδύνατο προσαγορεύεσθαι, διὰ τὸ μὴ προσεῖναι τὴν τοῦ χυδαίου δήμου προαίρεσιν,

4 ¶ Senatusconsultum est, quod Senatus iubet atque constituit. Nam cū auctus esset populus Romanus in eum modum, vt difficile esset in vnum eum conuocari legis sanciendæ causa, æquum visum est, Senatum vice populi consuli.

καὶ ἀναγκαίως ἐκ τῶν λεγόντων, ἐκλήθη Σενάτους κονσούλτον, τουτέστι τῆς συγκλήτου τὸ δόγμα. Senatus γάρ ἐστιν ἡ σύγκλητος· consulere δὲ τὸ πρόνοιαν ποιεῖσθαι· ἐπειδὴ οὖν ἡ σύγκλητος πρόνοιαν ἐποιεῖτο τῶν δικῶν τῶν ὑποπιπτουσῶν θεῖσα νόμους, δικαίως ἐκλήθη σενάτους κονσούλτον· καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις[a] δὲ ἐτίκτοντο δικῶν προφάσεις, καὶ νόμος ἐτίθετο παρ᾽ αὐτοῖς ὃς οὐκ ἠδύνατο λέγεσθαι λὲξ, διὰ τὸ μὴ κατὰ γνώμην γενέσθαι τῶν συγκλητικῶν· ἐκαλεῖτο οὖν πλεβίσκιτον[b], τουτέστι[c] τοῦ πλήθους ἡ γνῶσις καὶ νομοθεσία· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἔχθρας ἀθανάτους μένειν παρ᾽ αὐτοῖς οὐκ ἐνῆν, Ορτήκιός[d] τις φιλόπολις ὢν συνεβούλευσεν αὐτοῖς, ἀποθέσθαι μὲν τὴν πρὸς ἀλλήλους δυσμένειαν, εἰς ὁμόνοιαν δὲ ἐπανελθεῖν, τὰ διὰ τὴν ἔχθραν συμβαίνοντα δυσχερῆ διηγήσας, καὶ πείσας εἰς φιλίαν συνήλασε· συνελθόντων οὖν κατὰ ταυτὸ, ὁ χυδαῖος ἐβούλετο δῆμος, τὰ παρ᾽ αὐτοῦ νομοθετηθέντα κρατεῖν, καὶ κατὰ τῶν συγκλητικῶν· ἀπῄτει δὲ καὶ ἡ σύγκλητος ὥστε τὰ σενάτους κονσούλτα, καὶ κατὰ ἰδιωτῶν ἰσχύειν. Καὶ ἑκατέρων ἐναντιουμένων, καὶ τῶν μὲν συγκλητικῶν ἀπαξιούντων δέχεσθαι τὰ πλεβίσκιτα, τοῦ δὲ χυδαίου δήμου δυσανασχετοῦντος, καὶ τοῖς σενάτους κονσούλτοις ὑποκύπτειν μὴ βουλομένου, ἔμελλεν ἀνανεοῦσθαι τὰ τῆς ἔχθρας, μέχρις οὗ ὁ αὐτὸς Ορτήκιος[e] παύσας αὐτῶν τὴν διχόνοιαν, ἔπεισε τὰς ἀλλήλων δέξασθαι νομοθεσίας, καὶ ταύταις ὑπείκειν. Καὶ οὕτως λὲξ μὲν οὐκ ἠδυνήθη κληθῆναι τὸ παρ᾽ ἑκατέρου τεθὲν, διὰ τὸ μὴ τὴν ἀρχὴν κατὰ συναίνεσιν τῶν δύο τεθεῖσθαι μερῶν· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ νομοθετηθὲν ἐκ τοῦ ἰδιώτου δήμου

vnde necesse erat, vt ab his qui id constituerãt, nomen caperet, & diceretur Senatusconsultum. nimirum à Senatu, & à consulendo. Consulere porrò est prouidere, & curam gerere. Quoniam ergo Senatus constituẽdo iure lites subinde incidentes ad curam suam reuocabat, meritò vocatum est id Senatusconsultũ. Sed & cùm apud Plebem litium occasiones orirentur, ius ab ea constituebatur, quod nec ipsum lex dici poterat, propterea quòd de sententia Patrum factum non esset. Vocatum est igitur Plebiscitum. Quoniã tamen inimicitias eorum immortales esse non decebat, Hortensius quidam vir patriæ amãs, suasit eis, vt posita mutua maleuolentia, ad concordiam reuerterentur, enarrãs mala quę ex discordiis seditionibúsque consequi solẽt, & tandẽ persuasos, in mutuam gratiã reduxit. Cùm igitur in vnum conuenissent, postulare cępit Plebs, vt ea, quæ ipsa sciuisset, etiam aduersum Senatum tenerent. Petebat autem & Senatus, vt Senatuscõsulta etiam aduersus Plebem valerent. Cúmque his vtrique aduersarẽtur, & Senatus dedignaretur Plebiscita recipere, & Plebs id ægreferens, Senatusconsultis parere nollet, futurum erat, vt veteres inimicitię renouarentur, donec idem Hortensius, sedata eorum dissensione, persuasit, vt alteri alterorum iura acciperent, & his obtemperarent. Et ita quidem, quod vtrique (siue alteri) constituerãt, lex dici non potuit, cùm initio de consensu ambarum partium cõstitutum non esset. Sed cùm ius quod Plebs constituerat,

[a] ἰδιώτας Glossis, ... plebeius. ἰδιώτας igitur hic pro plebeiis, ac pro plebe accipit, vt & infra ἰδιώτην δῆμον.

[b] d l. 1. §. 20. & 24. vbi de plebiscitis.

[c] Plebiscitum igitur erit τοῦ πλήθους νομοθεσία.

[d] forte Ορτήσιος. adde l. 2. §. 8. ff. de origin. iur.

[e] Dictator fuit teste Gellio lib. 15. Lex igitur Hortensia constitutum, post reuocatam à secessione plebẽ, vt plebiscita pro legibus obseruarentur. Eadem quoq; lege constitutum fuit, vt nundinæ, quæ olim feriæ fuerant, fastæ postea essent, teste Macrobio. 1. Saturnal.

(id est, Plebiscitum) eundem exitum haberet, & eundē sortiretur effectū, vt scilicet omnes teneret (id enim dico) ac legis vigorem haberet: ac deinde successu temporis, populus Romanus in magnam multitudinem excresceret, ita vt difficile esset populum in vnum locum iuris constituendi causa conuenire, æquissimum visum est, vt vice totius populi, solus Senatus iura conderet.

6 ¶ Tres diximus qui iura constituerent, Populū, Plebem, & Senatum. Quū igitur dictum sit, quomodo singuli eorum definiātur, quomodóq; ius quod ab his constituitur, vocetur, dicamus nunc & de eo, qui quartus ius constituit. Quartus apud Romanos iura constituit Princeps. Et quid est *Princeps?* Princeps est, qui potestatem imperandi à Populo accepit. Ius autem quod ab eo conditur, generali nomine Constitutio vocatur, hoc est, *διάταξις*, aut *διατύπωσις*. Porrò in tria diuiditur: in Epistolam, in Edictum, & in Decretum.

¶ Et quid est *epistola?* Rescriptum Principis ad relationem magistratus alicuius, de re quapiam dubia emissum. Veluti, Euenit vt in prouincia aliqua, mortuo quopiam cùm neque parentium vllus extaret, neque liberorum, duo de hereditate contenderent, frater & patruus defuncti, horum enim vterque solus ad hereditatem volebat admitti. Ille vt frater, hic vt patruus: Cùm lex nulla posita esset, qua controuersia hæc dirimeretur, Præses Prouinciæ ea de re quid fieri placeret ad Principem retulit. Princeps cùm rem allatam legisset, rescripsit: fratrem defuncti

πλεβίσκιτον τὴν αὐτὴν ἔκβασιν ἔσχε καὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτυχεν ἀποτελέσματος, τοῦ κρατεῖν φημὶ κατὰ πάντων καὶ legis vigorem habet· τουτέστι νόμου τάξιν ἐπέχει. Τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καὶ τῶν Ρωμαίων εἰς πολὺ πλῆθος αὐξανομένων, ὡς δυσχερῆ τὴν εἰς ἕνα τόπον αὐτῶν γίνεσθαι σύνοδον, τοῦ νομοθετεῖν ἕνεκα, δικαιότατον ἐνομίσθη ἐν [a] τάξει τοῦ παντὸς δήμου τὴν σύγκλητον μόνην νομοθετεῖν.

6 ¶ Εἰρήκαμεν τρεῖς νομοθέτας, δῆμον, χυδαῖον δῆμον, σύγκλητον. Εἰπόντες οὖν τὸν ὅρον ἑκάστου, καὶ πῶς ὠνόμασαι τὸ παρ' αὐτῶν νομοθετούμενον, εἴπωμεν τοίνυν καὶ περὶ τοῦ τετάρτου νομοθέτου. Τέταρτος νομοθέτης παρὰ Ρωμαίοις ἐστὶν ὁ βασιλεύς. ¶ Καὶ τί ἐστι βασιλεύς; Βασιλεύς ἐστιν, ὁ [b] τὸ κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών. Τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ νομοθετούμενον, ὀνόματι κέκληται γενικῷ [c] κονστιτουτζιών, τουτέστιν ἡ διάταξις ἢ διατύπωσις· τέμνεται δὲ εἰς τρία [d], εἰς ἐπιστολὴν, εἰς ἔδικτον, εἰς δέκρετον.

¶ Καὶ τί ἐστιν ἐπιστολή; ἀντιγραφὴ βασιλέως πρὸς ἄρχοντος ἀναφορὰν, περί τινος ἀμφιβόλου πράγματος γενομένη· οἷον συνέβη κατά τινα ἐπαρχίαν τελευτήσαντός τινος, καὶ μὴ ὄντος τινὸς κληρονόμου τῶν ἀνιόντων, ἢ κατιόντων, δύο περὶ τῆς ἐκείνου κληρονομίας ἀμφισβητεῖν, ἀδελφὸν καὶ θεῖον τοῦ ἀποιχομένου. Τούτων γὰρ ἑκάτερος ἠξίου μόνος τὸν κλῆρον λαμβάνειν. Ὁ μὲν ὡς ἀδελφὸς, ὁ δὲ ὡς θεῖος. Νόμου οὖν μὴ κειμένου, ταύτην τέμνοντος τὴν ἀμφιβολίαν, ἀναφορὰ γέγονε πρὸς βασιλέα, παρὰ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος. Αναγνοὺς τὸ ἀνενεχθὲν ὁ βασιλεὺς, ἀντέγραψε τὸν ἀδελφὸν

6 ¶ Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem: quum lege Regia, quæ de eius Imperio lata est, populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concedat. Quodcunque ergo Imperator per epistolam constituit, vel cognoscens decreuit, vel edicto præcepit, legem esse constat. Hæ sunt quæ Constitutiones appellantur.

a l. 2. §. 9. ff. de orig. iur.

b *hoc est cui & in quem populus omne imperium suum ac potestatem contulit, vt hic* & l. 1. ff. de const. principum.

c *Sic supra* §. 4. *λεξ dicitur κοινὸν τῶν ἐγγράφων σίμαινον* ὄνομα.

d l. 1. ff. de cōstitut. principū. 2. Eclog. 6. c. 2. 1. Harmenopul. 1. §. 34.

e lex. 1. §. 1. ff. de constit. principū: *vt & author Ecloga plures species facit. Epistolam, subscriptionem, causa cognita decretum, de plano interlocutionem, Edictum.*

f *Frater defuncti, patruo eiusdem potior in iure succedendi: ad it versum sequētem &* Nouel lam de heredatibus ab intestato 118. c. 3.

φὸν τοῦ τελευτήσαντος προτιμηθῆναι.

¶ Νομοθετεῖ δὲ καὶ ἐν δεκρέτῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστι δέκρετον; Ἀπόφασις βασιλέως μεταξὺ δύο μερῶν παρ' αὐτοῦ δικαζομένων ἐκφερομένη, ὡς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Δύο τινὲς ἐφιλονείκουν περὶ κληρονομίας τελευτήσαντός τινος, ἀδελφός, φημί, καὶ θεῖος τοῦ κατοιχομένου, περὶ τοῦ τίνα δεῖ εἰς τὴν κλῆσιν προτιμηθῆναι τῆς κληρονομίας. Καὶ ὁ βασιλεύς, ἀμφοτέρων ἀκροασάμενος, ἀπεφήνατο τὸν ἀδελφὸν προτιμηθῆναι, καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ βασιλέως. Λέγεται δὲ δέκρετον [a], παρὰ τὸ δεκέρνερε, ὅ ἐστι θεωρῆσαι. Σκοπήσας γὰρ τῇ οἰκείᾳ διανοίᾳ, τὸ νομιζόμενον αὐτῷ δίκαιον ἀποφαίνεται. Λέγεται δὲ ὁμωνύμως δέκρετον, καὶ ἡ τοῦ ἄρχοντος ἀπόφασις· ἀλλὰ τοῦτο διεγνώκασιν [b] ὅτι τὸ μὲν τοῦ βασιλέως δέκρετον, καὶ αὐτὴν καὶ ἄλλην τοιουτότροπον ὅτε δήποτε ἀναφυομένην ὑπόθεσιν ἐκτέμνει· τὸ δὲ τοῦ ἄρχοντος, αὐτὴν· ἔσθ' ὅτε οὐδὲ αὐτήν, εἴγε ἔκκλητος παρακολουθήσει.

¶ Νομοθετεῖ δὲ καὶ ἐν ἐδίκτῳ ὁ βασιλεύς. Καὶ τί ἐστιν ἔδικτον; [c] Πᾶν ὅπερ ἐξ οἰκείας [d] φύσεως κινηθεὶς ὁρίσῃ ὁ βασιλεύς, πρὸς τὴν τῶν ὑπηκόων εὐταξίαν καὶ λυσιτέλειαν. Λέγεται δὲ ἔδικτον, παρὰ τὸ ἐδίκερε, ὅ ἐστι προλέγειν, καὶ προαναστέλλειν τὰ ἔσθ' ὅτε τοῖς ὑπηκόοις συμβησόμενα λυπηρά· πολλάκις γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἐλογίσατο ὁ βασιλεύς, ἄτοπον εἶναι τὸ παρὰ τῶν ὑποτελῶν αὐτοῦ γινόμενον· οἷον δανείσας τις ρ νομίσματα λόγῳ τόκου ἐπηρώτησε δίδοσθαι κατ' ἔτος αὐτῷ νομίσματα η.

debere præferri.

¶ Per decretum quoque Princeps ius constituit. Et quid est *Decretum*? Est sententia Principis inter duas partes, de quarũ ipse causa cognoscit & iudicat, pronũtiata. Vt in eadẽ specie. Duo aliqui magnis contentionibus de defuncti cuiusdam hereditate agebant, frater inquam & patruus defuncti, nempe vter eorum potiùs ad hereditatem deberet vocari. Princeps causa cognita & vtroque audito, pronuntiauit: fratrem præferri. Et hoc lex est Principis. Dicitur autem Decretum à decernendo, quod dispicere significat: quoniam is vbi cum animo suo de tota re dispexit, id quod iustum sibi videtur, pronuntiat. Æquè autem & decretum dicitur sententia magistratus. Sed in hoc differunt: Quòd Principis Decretum, & eam ipsam & aliam similem causam quocunque tempore exortam dirimat. Magistratus autem decretum, eam tantùm de qua agitur, ac interdum ne eam quidem si intercesserit appellatio.

¶ Per edictum quoque ius constituit Princeps. Et quid est edictũ? Quicquid ex sua natura motus Princeps statuit ad honestatẽ & vtilitatem subditorum. Dicitur autem *Edictum* ab edicendo, quod prædicere significat, & obuiã ire rebus, quæ si contingant, damno aut dolori sint subditis futuræ. Nam sæpe Principes, cùm apud se de vita ac moribus suorum cogitationem instituerẽt, deprehenderunt aliqua quæ admodum iniqua & praua essent. Quale hoc fuerit: Quidam cùm centum aureos mutuò daret, octonos aureos sibi quotannis dari vsuræ nomine stipulatus est.

a *Decretum Principum quid.*

b *Decreti principis & magistratus differentia.*

c *Edictum Principis quid & quemadmodum per edictum quid constituat.*

d ἐξ οἰκείας φύσεως *dixit, pro spontaneo motu* vt l. 3. Cod. de legib. *Barbari, de motu proprio dixissent.*

Id cùm Princeps apud ſe valde iniquum eſſe videret, commotus aduerſus eos qui tam grauiter peccarẽt, conſtitutione emiſſa cauit, vt in centum aureos mutuò datos, ſeni tãtũ (verbi gratia) quotãnis vſuræ nomine darentur. Porrò in confeſſum venit, ea quæ à Principe conſtituũtur, legis vim habere. Sed dixerit hic mihi aliquis: Quare cum in Senatuſconſultis faciendis frequens ſit Senatus, ea tamẽ plebem non tenerent: Et rurſum, cum immẽſus ſit Plebis numerus, aduerſus tamen Senatum Plebiſcita non valerent, niſi Hortenſius aliquis ita cum eis egiſſet, vt eo iure, quod alteri conſtituerẽt, vtroſque teneri vellent: & tamẽ nemo Principis conſtitutionibus, quæ ab eo vno homine emittũtur, parẽre detrectat? Sed dicimus eum, qui rationem eiuſce rei cognoſcere velit, in memoria habere definitionẽ Principis debere. Eſt enim Princeps, qui poteſtatem imperãdi à populo accepit. Porrò autẽ populi appellatio, & Senatum & Plebem in ſe continet. Atque ita, neque Plebs conſtitutionib. eius parẽre renuebat, neque Senatus ea aſpernabatur. Alioquin enim ipſi ſecũ & cũ ſuffragiis ſuis pugnaſſent: populus enim eũ in comitiis creauit vim obtinẽte lege Regia, quæ de imperio eius lata eſt, & omnẽ Principi in populum poteſtatẽ conceſſit. Quæ igitur cõſtituuntur à Principe, cõmuni nomine Cõſtitutiones vocantur. ¶ Atque harum quædam ſunt perſonales, neque in exemplũ trahuntur: quia non hoc Princeps voluerit. Nam ſi cui Princeps ob egregia in rempub. merita aliquid conceſſerit, veluti immunitatem à tributis aut vectigalib.

Ἄτοπον τοῦτο καθ' ἑαυτὸν ἐνθυμηθεὶς ὁ βασιλεὺς, καὶ κινηθεὶς κατὰ τῶν τοιαῦτα πλημμελούντων τίθησι διάταξιν, ὥστε καθ' ἕκαστον ἔτος, ἕνεκα νομισμάτων ἑκατὸν δεδανεισμένων, ς λόγου χάριν τόκου δίδοσθαι νομίσματα. Τὰ δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως νομοθετούμενα, ἰσοδυναμεῖν [a] τῇ λέξει τῶν ὡμολογημένων ἐστίν. Ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, Διατί νομοθετησαίτων τὰ σενάτους κονσοῦλτα πολλῶν ὄντων, ἡ γνώμη κατὰ τῶν ἰδιωτῶν οὐκ ἐκράτει; Καὶ πάλιν τοῦ χυδαίου δήμου ὄντος ἀμέτρου, οὐκ ἴσχυον αἱ νομοθεσίαι κατὰ τῶν συγκλητικῶν, εἰ μὴ [b] Ὀρτήσιός τις, κατὰ ἀμφοτέρων τὰ παρ' ἑκατέρων κρατεῖν ἔπεισε· βασιλεὺς δὲ εἷς ἄνθρωπος ὢν νομοθετεῖ, καὶ οὐδεὶς τοῖς τούτου δόγμασιν ἐναντιοῦται; Ἀλλ' ἐροῦμεν, ὡς εἴ τις βουληθείη τὴν αἰτίαν γνῶναι, τὸν ὅρον ὀφείλει λαβεῖν κατὰ διάνοιαν τοῦ τοῦ βασιλέως, ὅτι βασιλεύς ἐστιν, ὁ τὸ [c] κράτος τοῦ ἄρχειν παρὰ τοῦ δήμου λαβών. Δῆμος δὲ ἐν ἑαυτῷ τὴν σύγκλητον ἔχει, καὶ τοὺς ἰδιώτας. Ὥστε οὖν, οὔτε τὸ χυδαῖον πλῆθος ταῖς τούτου διατάξεσιν ἠναντιοῦτο, οὔτε ἡ σύγκλητος ταύτας ἀπεδοκίμαζε. Τοῦτο γὰρ πράττοντες, ταῖς ἑαυτῶν ἐμάχοιντο ψήφοις· ὁ γὰρ δῆμος τοῦτον ἐχειροτόνησε, νόμου ῥεγίου [d] τοῦτο κυρώσαντος, ὃς περὶ βασιλείας τεθεὶς, πᾶσαν βασιλεῖ δέδωκε κατὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν. Τὰ μὲν οὖν ὑπ' αὐτοῦ τεθέντα, κοινῷ ὀνόματι κέκληνται κονστιτουτιόνες. ¶ Τούτων δὲ, αἱ μέν εἰσι περσονάλιαι [e], καὶ οὐδ' εἰς παράδειγμα [f] ἕλκονται, διὰ τὸ μὴ τοῦτο βασιλέα βεβουλῆσθαι· ἐὰν γάρ τινα τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας [g] εὐεργετήσαντα φιλοτιμήσηται, ὁποῖον τὸ ἐξεῖναι αὐτῷ φόρους δημοσίους

¶ Planè ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur: quoniã non hoc Princeps vult. Nam quod alicui ob meritũ indulſit vel

a hoc eſt, legis habens vigorem.

b De Hortenſio, & lege Hortenſia paulo ante dictũ eſt.

c Princeps qui.

d Legis Regiæ initio huius §. fit mentio & l. 1. §. 7. Cod. de veteri iure enucleando. l. 1. ff. de conſtitu. princi. facit, l. 2. §. nouiſſimè ff. de origine iuris.

e ſeu προσωπικαὶ, l. Harmenop. 1. §. 34. 2. Eclog. 6. 2. l. 1. inſ. ff. de conſtitut. principum.

f ὑπόδειγμα Harmenopul. & Eclog. d. loco.

g Non trahũtur igitur in exemplũ quæ à principe ſiue ἐπὶ φιλοτιμίᾳ, ſiue ἐπὶ τιμωρίᾳ conſtituta.

vel si quam pœnam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit, personam non transgreditur. Aliæ autem, quum generales sint, omnes proculdubiò tenent.

μὴ καταβάλλειν. ἐὰν οὖν συμβῇ μετὰ ταῦτα ἕτερον ὅμοια ἢ καὶ ἴσως μείζονα, ὠφελῆσαι τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν, ὁ τοιοῦτος οὐ δυνήσεται ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου περιποιεῖν ἑαυτῷ παραπλήσια, διὰ τὸ προσώπῳ περικεκλεῖσθαι τὸν νόμον. Εἰ δὲ καὶ τιμωρίαν ἔσθ' ὅτε τινὶ τῶν ἐπταικότων τοῦ δέοντος ἐπήγαγε μείζονα, ἢ καὶ ἡμαρτηκότι πολλάκις συνέγνω τινί, οὐ πρὸς μίμησιν τοῦτο πέπρακται. ἀμέλει τοι, οὐδεὶς τῶν μετὰ ταῦτα πλημμεληκότων, τεύξεται τῆς ὁμοίας φιλανθρωπίας, ἢ περαιτέρω τιμωρηθήσεται τοῦ προσήκοντος. Μέχρι γὰρ τῶν τετυχηκότων ἵστανται ταῦτα. Αἱ μὲν οὖν περσονάλιαι οὐχ ὑπερβαίνουσι τοὺς ἐφ' ὧν ἐτέθησαν. Αἱ δὲ γενικαὶ, καὶ κατὰ πάντων ἐκτείνονται προσώπων τε καὶ πραγμάτων.

ac deinde alius quispiam non peius aut etiam lõgè melius de Repub. mereatur, is ex illa lege consimilem sibi immunitatem vindicare nõ poterit: Propterea quòd illa lex intra certam personam consistat. Sed & si cui aut grauiorẽ quã pro delicto vel quam lege cautũ est, pœnam irrogauerit, aut pœnæ gratiam fecerit, id ad consequentiam non pertinet. Itaque nec si quis postea in idem delictum inciderit, aut similem gratiam consequetur, aut grauius quàm par est in eum animaduertet. Quoniam intra personas eorum, quibus subuentum est, vel auctum suppliciũ, ea sistentur. Personales igitur constitutiones, personas eorum de quibus emissæ sunt, non excedunt. Quæ autẽ generales sunt, in omnes tum personas, tũ res valent, atque extendũtur.

7 ¶ Prætorum quoque edicta non modicam obtinent Iuris authoritatem. Hoc etiam Ius honorarium solemus appellare, quòd qui honores gerunt, id est magistratus, authoritatem huic Iuri dederunt.

7 ¶ Εἰρήκαμεν δὲ νομοθέτας [a], δῆμον, χυδαῖον δῆμον, σύγκλητον, βασιλέα. Εν πέμπτῃ τάξει νομοθετοῦσι παρὰ Ῥωμαίοις οἱ ἄρχοντες τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, οἵτινες καὶ αὐτοὶ, τῇ σέλλῃ [b] τῇ ὑπατικῇ, ἤγουν τῷ δίφρῳ ἐκέχρηντο. Πολλοὶ δὲ οὗτοι καὶ διάφοροι. γενικῷ δὲ πάντες ὀνόματι κέκληνται magistratus populi Romani, τουτέστιν ἄρχοντες τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. Ενομοθέτουν δὲ οὗτοι, οὐκ ἐν ἐπιστολῇ, οὐκ ἐν δεκρέτῳ, ἀλλ' ἐν ἐδίκτῳ μόνον. Καὶ τί τὸ αἴτιον, τὸν βασιλέα μὲν, καὶ ἐν δεκρέτῳ νομοθετεῖν, καὶ ἐν ἐδίκτῳ· τοὺς δὲ ἄρχοντας, ἐν ἐδίκτῳ μόνον [c]; ἐνταῦθα ἡ αἰτία· οἱ πάλαι τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καταστήσαντες, καὶ ταύτην εὐνομεῖσθαι βουληθέντες, ἀνεπίληπτον τὴν οἰκείαν γενέσθαι νομοθεσίαν ἐσπούδασαν. Τούτου δὲ ἐπετύγχανον, βασιλεῖ, καὶ ἐν δεκρέτῳ καὶ ἐν ἐδίκτῳ νομοθετεῖν ἐπιτρέψαντες,

7 ¶ Quatuor diximus qui Iura constituerẽt, Populum, Plebem, Senatum, & Principem. Quinto loco apud Romanos Iura constituunt, Magistratus Populi Romani: qui & ipsi sella consulari siue curuli vtebantur. Multi autem hi, & varij sunt: & cõmuni nomine Magistratus Populi Romani vocãtur. Porrò constituebant hi Iura, non per epistolã, nec per decretũ, sed per edicta tantum. Et quænã ratio est, vt Princeps & per decretum & per edictũ Iura constituat: magistratus autẽ tantũ per edictũ? Et inde huius rei causa fluxit. Veteres cùm Remp. Romanã constituerent, & eam bonis legibus instirui vellent, id summo opere laborarunt, ne quid in constituendo Iure admitteretur, quod meritò reprehendi posset. Id autem maximè videntur esse consecuti, cùm Principum

a §. 4. supr. eo.

b *adde finem huius paragraphi. Apud veteres, Consules & Pratores propter itineris longinquitatem curru vtebantur. sella autem, qua post eos vehebantur (quibus sedentes iura dicere solebant) à curru curules sunt nominata 20. Isid. 12. hinc Festo, magistratus Curules: qui curru vehebãtur. adde qua de sella pratoria dicuntur in l. 1. §. casũ.* ff. de postulã do *gestatoria* l. 7. ff. de seruit. rusticorum: l. 49 ff. de leg. 3. *balneari.* Paul. 3. sent. 6.

c *Princeps ius edicto & Decreto constituit. Magistratus, edicto tantum & cur.*

decreta & edicta, legis vigorem habere voluerunt: magistratuum verò non item. Satis enim sciebant, Magistratum multis obnoxium esse suspicionibus, verũ amicitiæ aliquid tribuens, aut donis corruptus, an odio incensus ita pronuntiasset. Quæ in Principem non cadunt. Neque enim auro inescatur, (qui non tantum fortunatum nostrarum, sed etiam corporum ipsorum dominus est.) Neque ob amicitiam Iura transgreditur quoniam princeps ei, quem diligit, aliter prodesse potest, vnde & certiorem gratiam, & veriorem gloriam adsequatur. Neque etiam odio cuiusquam aliquid facit. (Nec enim odit Princeps quemquam eorum qui sunt in ipsius Republica: aut si quis inuentus fuerit, is protinus inter mortuos connumerabitur.) Porrò ideò tantum per edictum iura constituere magistratibus permissum est, quòd edicta res ipsas præcedãt, i. quod antequàm negotia & caussæ exsistant, proponi soleant: atque ita omnis sinisterior suspicio cesset. Præcipua autẽ Iuris constituendi potestas Prætori vrbano data est, & Prætori peregrino, & Ædilibus Curulibus. Ac Prætoris vrbani appellatio inde fluxit: quoniam Prætor à præcedendo quod anteire & imperare significat dictus est. Vrbanus autem, quia Vrbs κατ' ἐξοχὴν, idẽ per excellentiam Roma dicitur. Atque is his, qui Romæ agebant, ius dicebat. At alter Prætor Peregrinus dicebatur. Prætor quidem ab eo quod est præcedere: Peregrinus verò, quod inter peregrinos & aduenas ius redderet. Nam cùm innumerabilis hominum turba Romam confluceret, nec omnib. Prætor vrbanus operã dare posset: creatus est Prætor Peregrinus qui peregrinis ius diceret. 8 ¶ Porrò ædiles Curules, & ipsi constituebant Iura, qui ex eo nomen hoc sumpsêre, quòd ædium sacrarum

ἄρχουσι δὲ οὐκ ἔτι. ᾔδεισαν γὰρ ὡς ὁ ἄρχων, πολλαῖς ὑποψίαις ὑπόκειται, ὅτι τι φιλίᾳ χαριζόμενος, ἢ δῶρα λαβὼν, ἢ πρὸς ἔχθραν κρίνων, ἀπεφήνατο τοιῶσδε. Βασιλεὺς δὲ τούτων κρείττων· οὔτε γὰρ χρυσῷ[a] δελεάζεται (ὃς οὐ[b] μόνον τῆς ἡμετέρας περιουσίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν σωμάτων ἐστὶ κύριος) οὐδὲ φιλίᾳ ὑπερβαίνει τὸ νόμιμον. (φιλῶν γὰρ βασιλεὺς, ἑτέρως ὠφελῆσαι δύναται, ἐξ ὧν μᾶλλον εὐδοκιμεῖ) οὐδὲ δι' ἔχθραν τι ποιεῖ. οὐ γὰρ μισεῖ τινα βασιλεὺς τῶν ὄντων ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν. Εἰ δέ τις εὑρεθῇ, τοῖς τεθνεῶσι συναριθμηθήσεται. Τὸ δὲ ἐν ἐδίκτῳ μόνῳ νομοθετεῖν τοῖς ἄρχουσιν ἐφεῖται. ἐπειδὴ πρὸ[c] τῶν πραγμάτων τίθενται, τουτέστι πρὸ τοῦ κινηθῆναι τὰ πράγματα καὶ τὰς ὑποθέσεις καὶ πάσης χείρονος ὑποψίας ἐστέρηται. Δεδώκασι δὲ κατεξαίρετον τὸ νομοθετεῖν, τῷ πραίτωρι τῷ οὐρβανῷ καὶ τῷ πραίτωρι τῶν περεγρίνων, καὶ τοῖς ædilibus curulibus, καὶ πραίτωρ οὐρβανὸς ὠνόμασται ἐντεῦθεν. πραίτωρ μὲν παρὰ[d] τὸ præcedere, τουτέστι προηγεῖσθαι καὶ ἄρχειν. οὐρβανὸς δὲ[e], ἐπειδὴ vrbs[f] κατ' ἐξοχὴν ἡ Ῥώμη λέγεται) ἐδικαιοδότει γὰρ τοῖς ἐν Ῥώμῃ. ὁ δὲ ἕτερος ὠνομάζετο πραίτωρ περεγρῖνος[g]. πραίτωρ μὲν διὰ τὸ præcedere, περεγρῖνος δὲ, ἐπειδὴ ἐδικαιοδότει τοῖς ξένοις τε καὶ ἐπήλυσιν. ἐπειδὴ γὰρ πλῆθος ὄντος ἀναριθμήτου, οὐκ ἐξήρκει πάντων ἀκροᾶσθαι ὁ πραίτωρ ὁ οὐρβανὸς, ἐπενοήθη ὁ περεγρῖνος, ὥστε δικαιοδοτεῖν τοῖς περεγρίνοις.

8 ¶ Οἱ δὲ ædiles curules[h], καὶ αὐτοὶ ἐνομοθέτουν. ὠνομάσθησαν δὲ ἐντεῦθεν, ἐπειδὴ φροντὶς αὐτοῖς ἦν ἡ τῶν

8. ¶ Proponebant & Aediles Curules edictũ de quibusdam caussis, quod & ipsum Iuris honorarii portio est.

a *Iudiciorum pestes* χάριν δικάζεσθαι καὶ διὰ δωροδοκίαν ὑπερβαίνειν τὸ νόμιμον δι' ἔχθραν τι ποιεῖν. *adde quæ scripsi ad Harmenopulum* in proœmio ad Iudices §. 2.

b *de iure principis vide quæ scripsi* ad nouel. de consulibus 105. c. 2. § 4. in verbo. cui & *ipsas leges Deus subiecit.*

c *Edicta quãdo proponantur & cur Edictis tantum, magistratus ius constituãt adde* l. 7. ff. de Iurisdict. & 7. Eclog. 3. περὶ διαφθειρόντων τὸ προτεθὲν ἢ μέλλον προτίθεσθαι ἐπὶ δημοσίου αἰτίᾳ πραγμάτων.

d *Prætor à præeundo. Varro* 4. de lingua numer. 14. & 16. Nonius 1. numero 5. 9. Isid. 1. & 3. *adde Festum* in Prætoria porta.

e *de Pratore vrbano* adde l. 2. §. 27. ff. de origine iuris.

f *vrbis appellatione Roma intelligitur.*

g *de Pratore peregrino adde* l. 2. § 28. ff. de origine iuris. l. 9. §. 4. ff de dolo.

h *de Aedilibus Curulibus adde* l. 2. §. 26. ff. de origine iuris. *decorũ edictis* l. 1. ff. de ædilitio edicto.

ναῶν [a] εὐκοσμία. (ædes γὰρ οἱ ναοί. cura δὲ ἡ φροντίς. ἦν γὰρ αὐτοῖς ἐν ἐπιμελείᾳ ὥστε μὴ [b] πρὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ τυχὸν ἐνιαυτοῦ, ἱερωσύνης ἐπιλαβέσθαι τινά) ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ τῆς ἀγορᾶς ἐφρόντιζον, οὕτως ὠνομάσθησαν. ædiles γὰρ οἱ ἀγορανόμοι. ἢ τὸ πάντων ἀληθέστατον, ἐντεῦθεν. ἐν τῷ καιρῷ τῆς διαστάσεως, ὥσπερ παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς ἦν ὁ ὕπατος, δικαιοδοτῶν καὶ τέμνων τὰς δίκας, οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις προεβλήθη τις, ὃν ἔδει δέχεσθαι τὰς [c] προσηλύσεις τῶν δεομένων τινὸς βοηθείας. καὶ ἀπὸ τῆς προσηλύσεως, adilis ὠνομάσθη ἀπὸ τῆς adilίας, ὅ ἐστι προσέλευσις, εἶτα διὰ τὴν εὐφωνίαν, προσετέθη τὸ Ε στοιχεῖον, καὶ γέγονεν αἴδιλες. Κούρουλες [d] διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκέχρηντο τῇ σέλλῃ τῇ ὑπατικῇ. τὰ δὲ τούτων ἔδικτα, ἐκράτει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. ἐλέγετο δὲ ἡ τούτων νομοθεσία, ius honorarium, [e] ἐπειδὴ εἰς τιμὴν τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν τεθέντων, ἐκράτει ταῦτα καὶ ἐπολιτεύετο. καὶ οἱ αἴδιλες οὖν ἐνομοθέτουν περί τινων κεφαλαίων, καὶ τὸ τούτων ἔδικτον, μέρος γέγονεν, ἤτοι συνήφθη τῷ ἐδίκτῳ τῶν δύο πραιτώρων, οὐρβανοῦ τε, καὶ περεγρίνου.

8. ¶ Responsa prudētum sunt sententiæ & opiniones eorū, quibus permissum erat de Iure respondere. nam antiquitus constitutum erat, vt essent, qui Iura publicè interpretarentur, quibus a Cæsare ius respondēdi datum est, qui Iurisconsulti appellabantur: quorum omnium sentētię & opiniones eam authoritatem tenebant, vt iudici recedere à responsis eorum non liceret, vt est constitutum.

8 ¶ Ἐν ἕκτῃ τάξει νομοθετοῦσιν οἱ σοφοί. Σοφοὺς δὲ λέγω, οἷς τὸ νομοθετεῖν ἢ [f] δῆμος, ἢ σύγκλητος, ἢ βασιλεὺς, ἐπέτρεψε. τὸ δὲ παρ᾽ αὐτῶν νομοθετούμενον, γενικῷ ὀνόματι κέκληται responsa prudentum, τουτέστιν ἡ ἀπόκρισις τῶν σοφῶν, ἐπειδὴ κατὰ πεῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐνομοθέτουν.

¶ Τὸ δὲ responsum [g] τέμνεται εἰς σεντέντζιαν [h], καὶ ὀπινιόνα [i]. καὶ τί ἐστι σεντέντζια [k]; ἡ αὐτοτελὴς καὶ ἀναμφίβολος ἀπόκρισις. οἷον ἔξεστι τόδε ποιεῖν.

curā gererēt. (ναοί, id est, tēpla, Latinè ædes: φροντίς. id est, sollicitudo, Latinè cura. Id. n. ad sollicitudinē ipsorum pertinebat, ne quis ante quadragesimū fortè annū ad sacerdotiū admitteretur.) Aut, quod vel magis est, quod forū curarent, ita vocati sunt Nā & qui Latinè ædiles dicūtur, à Græcis ἀγορανόμοι vocantur. Aut quod omniū maximè ad verū accedit, ex illo. Nā quo tempore plebs secesserat à Senatu, quēadmodū inter Patres Consul ius reddebat, & controuersias dirimebat: ita & in plebe creatus est quidā, quem hi adirēt qui ope aliqua egerēt, & ita ab adeundo dictus est ædilis quasi adilis: nam euphoniæ gratia interposita est littera E, & ita factum est, Ædiles. Curules autem ideo dicūtur, quòd sella Consulari vtelētur. Horū edicta & in prouinciis obtinebāt. Ius autem quod hi cōstituebant, ius honorariū appellabatur: quoniam in honorē magistratuum & auctorum eius id valebat, & in vsum recipiebatur. Ædiles igitur de capite & causis quibusdā ius cōstituebant: & edictum eorū factum est portio, ac cohæret edicto amborum Prætorum Vrbani & Peregrini.

8 ¶ Sexto loco Ius constituūt prudētes. Prudentes dico, quibus iura condere populus aut Senatus aut Princeps concessit. Ius autē quod ab his cōstituitur, generali nomine vocatur, Responsa Prudentum: quoniam per cōsultationem & responsionē iura cōdebant. ¶ Porrò responsum diuiditur in sententiam & opinionē. Et quid est sententia? Est perfecta & indubia responsio. Veluti, hoc facere licet,

a Ædilium triplex denominatio Theophilo: vel quod illis ædium sacrarum cura, vel quod foro præessent. (verum hæc origo nimis plus à sensu remota est) vel quod plebem (quo tēpore secedebat) adirent. quod ex l. 2. §. 2. ff. de origine mutatū esse videtur. non tamen omnimodo, quippe inibi Ædiles, qui præerant ædibus, in queis sacra sua plebs habebat. Simile huic loco postremo Theophili quid extat apud Festum, in Ædilis. quo etiam loco præterea notat, adiuro priuatarū curam habuisse, quod Varro 4. de lingua etiā confirmat.

b vide Nouel. 123. c. 13.

c v. Festum in Ædilis.

d v. quæ scripsi initio huius paragraphi de magistratibus Curulibus & sella Curuli.

e de iure honorario adde l. 2. §. 10. & 12. ff. de ori. iur.

f de Responsis prudentū: & à quo ius respōdendi de iure peteretur. v. l. 2. §. 47. ff. de origin. iuris.

g hinc responsorum libri.

h hinc sententiarum libri.

i hinc opinionum libri.

k Sententia quid.

hoc facere non licet. Opinio verò est; suspensa & timida, ac cum dubitatione elata responsio. Vt, existimo hoc fieri licere: existimo hoc fieri non licere. Concessum autem erat his, vt publicè Iura constituerent, siue interpretarentur: qui & Iuriscõsulti appellati sunt, quòd de iure interrogarentur: nam cõsulere, interrogare est. Quorum sententiæ & opiniones eam auctoritatem obtinent, vt liberum non sit Iudici, à responso eorum recedere: quemadmodum & Principis cuiusdam constitutione cauetur. In his igitur Ius omne scriptum consistit: in his scilicet, quæ vel à Populo constituta sunt, vel à Plebe, vel à Senatu, vel à Principe, vel à magistratibus populi Romani, vel ex responso prudentum.

9 ¶ Ius autem non scriptum est, quod longa cõsuetudo consensu vtentium approbauit, & ad similitudinem Iuris scripti redegit.

10 ¶ Haud igitur culpãdus fuerit, qui dicat in duas species Ius Ciuile distributũ esse, in Ius scriptum, & in Ius non scriptum. Summa autem eorum origo ex institutis duarum ciuitatũ, Athenarum scilicet & Lacedæmonis videtur fluxisse. In his enim Ciuitatibus ita agi solitũ erat, vt Lacedæmonii iura sua magis memoriæ mandarent, Athenienses ea maximè seruarent, custodirentque quæ in litteras essent relata.

11 ¶ Sed iura quidem gentium, veluti diuina quadam prouidentia apud omnes peræquè gentes seruantur, vnde & firma semper atque incom-

a *opinio quid.*

b *De responsis iuris prudentum, & earũ authoritate.* v. *Theodosiũ & Valentin.* in l. 1. Cod. Theodos. de respõsis prudentum.

c *quæ hic dicitur* χρονία *συνήθεια alibi* παλαιὰ *alibi* μακρὰ. 1. Harmenopul. 1. §. 42. 2. Eclo. 1. c. 32. *inueterata, diuturna, longa* l. 32. §. 1. l. 33. l. 34. ff. de legib.

d *duæ igitur iuris ciuilis species seu formæ, ius scriptum.*

e *quippe leges ab Atheniensibus etiam & Lacedemoniis Romani petiere: Halicarnass. 10. Diodor. Liuius 3.* 1. Harmenop. 1. §. 30.

f *hinc illa lex Lycurgi apud* Plutarchum in Lycurgo μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐγγράφοις.

οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. Opinio [a] δὲ ἡ ὑπεσταλμένη, καὶ μετ' ἐνδοιασμοῦ προσφερομένη ἀπόκρισις· οἷον νομίζω ὅτι ἔξεστι τόδε ποιεῖν. νομίζω ὅτι οὐκ ἔξεστι τόδε ποιεῖν. ἐπετέτραπτο δὲ τούτοις δημοσίᾳ νομοθετεῖν, ἤτοι τοὺς νόμους ἑρμηνεύειν. οἵ τινες Iurisconsulti προσηγορεύθησαν, τουτέστιν οἱ περὶ τῶν νόμων ἐπερωτώμενοι. Consulere δέ ἐστι τὸ ἐρωτᾶν· ὧν αἱ σεντέντζιαι καὶ ὀπινιόνες ταύτην ἔχουσιν τὴν αὐθεντείαν, ὥστε μὴ ἔχειν παρρησίαν δικαστὴν τῶν αὐτῶν ἀπειθεῖν ἀποκρίσεσιν, ὥσπερ καὶ βασιλέως βοᾷ διάταξις. [b] Ἐν τούτοις μέν ἐστιν ἡ ἔγγραφος νομοθεσία, τουτέστιν ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ δήμου τεθεῖσιν, ἢ τοῦ ἰδιαίου δήμου, ἢ συγκλήτου, ἢ βασιλέως, ἢ ἀρχόντων τῆς Ῥώμης, ἢ τῆς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεως.

9 ¶ Ἄγραφος δὲ νόμος ἐστὶν ὅνπερ ἡ [c] χρονία συνήθεια συναινέσει τῶν χρωμένων ἐβεβαίωσε, καὶ εἰς μίμησιν ἀνήγαγε τοῦ ἐγγράφου νόμου.

10 ¶ Ἀνεπιλήπτως οὖν εἴποι τις, εἰς δύο εἴδη [d] ταύτην τὴν πολιτικὴν διαιρεῖσθαι νομοθεσίαν, εἰς ἔγγραφον νόμον, καὶ ἄγραφον. ἡ δὲ τούτων ἀρχαιογονία [e] ἐκ διδασκαλίας τῶν δύο πόλεων, Ἀθηνῶν φημὶ, καὶ Λακεδαίμονος καταῤῥεῦσαι δοκεῖ. ἐν γὰρ ταῖς πόλεσι ταύταις, εἰώθει πράττεσθαι τοῦτο καὶ κρατεῖν, ὥστε Λακεδαιμονίους μὲν μνήμῃ [f] τοὺς οἰκείους νόμους διαφυλάττειν. Ἀθηναίους δὲ ἐκείνους τιμᾶν, ὅσους ἐν γράμμασιν ἴσασιν ὄντας, καὶ τούτους φυλάττειν.

11 ¶ Ἀλλὰ τὰ μὲν iura gentium ἤτοι ἐθνικὰ νόμιμα, παρὰ πᾶσι ἔθνεσι πολιτεύεται ἐκ θειοτέρας εὑρεθέντα προνοίας. ὅθεν τὸ βέβαιον καὶ

9. ¶ Sine scripto Ius venit, quod vsus adprobauit. nam diuturni mores consensu vtentium comprobati, legem imitantur.

10. ¶ Et non ineleganter in duas species Ius ciuile distributum esse videtur. nam origo eius ab institutis duarum ciuitatum, Athenarum scilicet & Lacedæmoniorum, fluxisse videtur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea, quæ pro legibus obseruabant memoriæ mandarent: Athenienses verò ea, quæ in legibus scripta comprehendissent, custodirent.

11. ¶ Sed naturalia quidẽ Iura, quæ apud omnes gentes peræquè obseruantur, diuinâ quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia permanẽt. ea verò, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit sæpe mutari solent vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata.

ἀμετακίνητον ἔχει [a]. ὅσα δὲ ius ciuile, τουτέστιν ἅπερ ἑκάστη πόλις ἐνομοθέτησεν ἑαυτῇ, ἀμείβεσθαι πολλάκις εἴωθεν, ἢ σιωπηρᾷ [b] τοῦ δήμου συναινέσει, ἢ δευτέρου [c] νόμου θέσει.

¶ 12 Εἰπόντες τί ἐστι δικαιοσύνη, καὶ τὴν γενικὴν διεξελθόντες τῶν νόμων διαίρεσιν, μαθόντες δὲ καὶ πόσοι τὸ παλαιὸν ἐνομοθέτουν, καὶ πῶς τὸ παρ' ἑκάστου νομοθετούμενον κέκληται, καὶ ὅτι τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, μετέλθωμεν ἐφ' ἕτερον. καὶ μάθωμεν περὶ πόσα ἡ τῶν Ῥωμαίων καταγίνεται νομοθεσία. περὶ τρία τοίνυν γίνεται, περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. καὶ [d] περὶ πρόσωπα μὲν, ὅταν εἴπωμεν, ὁ δεῖνα συγκλητικός ἐστιν, ἢ ἰδιώτης. περὶ πράγματα, ἡνίκα ζητοῦμεν, πότερον ἔρρωται, ἡ γενομένη ὑπό τινος διαθήκη, ἢ ἄχρηστός ἐστι. περὶ ἀγωγὰς, ἡνίκα ἀμφισβητεῖται, πότερον τῷδε πρόσεστιν ἀγωγὴ, ἢ οὐ πρόσεστιν. Δεῖ δὲ κατὰ τὴν πρώτην τάξιν περὶ προσώπων διαλεχθῆναι, εἶτα περὶ πραγμάτων, καὶ μετὰ ταῦτα περὶ ἀγωγῶν. Συμβαίνει [e] δὲ τῷ καλῶς ἔχοντι ἡ τοιαύτη τάξις. προσώπων μὲν γὰρ ὑποκειμένων, ἀναφύεσθαι πράγματα, τῶν ὡμολογημένων ἐστίν· ὑπόντων δὲ πραγμάτων, καὶ περὶ ἀγωγῶν ἀνάγκη ζητεῖν. δεῖ οὖν περὶ προσώπων εἰπεῖν. ἀτελὴς γὰρ καὶ ἀνόνητος ἡ τῶν νόμων κατάληψις, εἴγε τὰ πρόσωπα παρ' ἡμῶν ἀγνοεῖται, ὧν χάριν ἐπινενόηνται νόμοι.

12. ¶ Omne autem Ius, quo vtimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. Et prius de personis videamus: nam parum est Ius nosse, si personæ, quarum caussa constitutum est, ignorentur.

incommutabilia permanent. Quæ verò ex Iure ciuili descendunt, id est, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit, sæpe mutari solent: vel tacito populi consensu, vel alia lata lege.

12 ¶ Cùm dixerimus quid sit iustitia, & generalem iuris diuisionem exequuti simus, didicerimúsque quot olim iura constituerint, ac quomodo ea, quæ à quoque constituebantur, vocata sint: & quemadmodum aliud sit ius scriptum, & aliud sit ius non scriptum: pergamus ad aliud, ac discamus circa quot ius Romanorum versetur. Circa tria igitur versatur: circa personas, circa res, circa actiones. Et quidem circa personas, quum dicimus, hic Senatorius est, aut ex plebe. Circa res, cùm quærimus testamentum ab aliquo factum valeátne, an inutile sit. Circa actiones cùm in dubium venit, Sítne huic actio, an non sit. Atque in primis de personis differendum est, deinde de rebus, & postea de actionibus. Hic enim ordo verissimus & rectissimus est. Quoniam vbi personæ sunt, ibi & res existere in confesso est. Atque cùm res existunt, tunc & de actionibus necesse est quærere. Dicendum est igitur de personis. nam & exiguũ quiddã fit ac inutile, iura nosse: si personæ, quarum gratia ius constitutum est, à nobis ignorentur.

a 1. Harmenopul. 1. §. 23.

b l. 32. §. ff. de legibus. Loc est ἀγραφία de consuetudine 2. Eclog. 1. c. 32.

c 1. Harmenopul. 1. §. 26. 27.

d Ius quemadmodũ ad personas, res, & actiones pertineat, adde l. 1. ff. de statu hominum.

e l. 2. ff. de statu hominũ.

DE IVRE PERSONARVM TITVLVS III.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΙΚΟΥ[a]. ΤΙΤΛΟΣ γ.

DE IVRE PERSONARum. Tit. III.

¶ De personarum in homines liberos & seruos diuisione. 1. Quid libertas. 2. quid seruitus. 3. vnde dicti. 4. Quo iure fiant. 5. & quæ seruorum liberorúmque differentia: & hominum alios esse ingenuos, alios libertinos.

SVMMA itaque personarũ diuisio est hæc, quòd hominum alii sint liberi, alii serui.

1 ¶ Et libertas quidem (ex qua & liberi vocantur) sic definienda est: Libertas est naturalis facultas, qua cuiq; facere, quæ velit, concessum est, nisi quatenus aut ius, aut vis prohibet. Vis quidem, veluti cùm me agere aliquid volentem quod iure vetitum non est, fortior quispiam & plus habens virium prohibet. Ius autem, veluti cùm pœnarũ minis cohibeor, ne quid quid animo collibitum est, faciam. Nam seruo nec omnia pro animo suo agar, etiam timor domini obstat.

2 ¶ Seruitus autem est constitutio iurisgentium qua quis dominio alieno contra ius naturæ subiicitur. Quoniam natura omnes liberos produxit: bellorum autem machinamenta, seruitutem inuenerũt. Nam ius belli vult, vt victores eorum, quos vicerint, domini fiant.

3 ¶ Serui autẽ ex eo appellati sunt, quòd Imperatores captiuos quos vẽdere volebant, seruabant, nec occidi finebãt. A seruando igitur serui dicti sunt, qui etiam vocantur mãcipia, quòd ab hostib. manu

Ἡ[b] τοίνυν τῶν προσώπων ἄκρα διαίρεσίς ἐστιν αὕτη, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν εἰσὶν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι.

1 ¶ Καὶ τὴν μὲν ἐλευθερίαν ἐξ ἧς ἡ τῶν ἐλευθέρων ἐπινενόηται προσηγορία, οὕτως ὁριζόμεθα. ἐλευθερία[c] ἐστὶν, εὐχέρεια φυσικὴ, ἑκάστῳ συγχωροῦσα πράττειν ἃ βούλεται, εἰ μὴ νόμος, ἢ βία κωλύσει. βία μὲν ἐπειδὰν βουλόμενόν με ἐῶ ὅτε τι πρᾶξαι, ὃ τοῖς νόμοις οὐκ ἀπηγόρευται, διακωλύσῃ τις ἰσχύϊ μείζονι βιαζόμενος. νόμος[d] δὲ, ὅτε τιμωριῶν ἀπειλαῖς εἴργομαι πράττειν ἃ βούλομαι. οὐκέτι γὰρ ποιεῖν τὰ κατὰ γνώμην, καὶ δεσπότου δέος ἐμποδίζει.

2 ¶ Δουλεία[e] δέ ἐστιν, ἐθνικοῦ νομίμου διατύπωσις, ἐξ ἧς τις ὑποβάλλεται τῇ ἑτέρου δεσποτείᾳ, ὑπεναντίον τοῦ φυσικοῦ νομίμου. ἡ γὰρ φύσις πάντας ἐλευθέρους παρήγαγεν, ἡ δὲ τῶν πολεμίων ἐπίνοια τὴν δουλείαν ἐφεῦρεν. ὁ γὰρ τοῦ πολέμου νόμος, κτῆμα τῶν κρατούντων θέλει τοὺς νενικημένους εἶναι.

3 ¶ Καὶ οἱ δοῦλοι λέγονται σέρβοι, ἐντεῦθεν προσαγορευθέντες, ἐπειδήπερ οἱ τῶν πολέμων[f] ἡγεμόνες, τοὺς αἰχμαλώτους οὓς ἐβούλοντο πιπράσκειν ἐφύλαττον[g], καὶ ἀναιρεῖσθαι διεκώλυον. ἀπὸ οὖν τοῦ σερβάρε, ὅ ἐστι φυλάττειν, ὠνομάσθησαν σέρβοι[h] οἵτινες καὶ μαγκίπια προσαγορεύονται,

SVMMA itaque diuisio de iure personarũ hæc est: quòd omnes homines, aut liberi sunt, aut serui.

1. ¶ Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid vi aut iure prohibetur.

2 ¶ Seruitus autem est constitutio Iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur.

3 ¶ Serui autem ex eo appellati sunt, quod Imperatores captiuos vẽdere, ac per hoc seruare, nec occidere solẽt, qui etiam mancipia dicti sunt, eò quòd ab hostibus manu capiuntur.

a *Huic titulo respondet apud Harmenopulum* 1. περὶ ἐλευθέρων, de libertatibus libro primo tit. 18. adde. *Titulum Pandectarum* de iure personarum: & 46. Eclog. 1.

b *Idem extat apud* 1. Harmenopul. 18. §. 1. l. 3. ff. de statu hominum. 1. Gaiũ 1.

c *Idem vide apud* 1. Harmenopul. 18. §. 2. l. 4. ff. de statu hominum. 46. Eclog. 1. c. 2.

d *libertas aut vi aut iure impeditur.*

e *Harmenopulus* d. titulo §. 3. 46. *Eclog.* 1. c. 2. l. 4. §. 1. ff. de statu personarum.

f d. §. 2 l. pupillus 239. §. 1. ff. de verborum significat. 2. Eclog. 2. c. 239. l. 4 §. 3. ff. de statu.

g [illegible] *h. c. dicuntur, qui Imperatores, Institutionibus hoc loco.*

h *Harmenopulus* d. l. §. 1. l. 5. §. 1. ff. de statu hominum.

quia manu capiuntur. ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν πολεμίων χειρὶ λαμβάνονται.

manu capiantur.

4. ¶ Serui autem aut nascuntur, aut fiunt: nascuntur ex ancillis nostris, fiunt aut Iure gentium, id est, ex captiuitate: aut Iurē ciuili, cùm liber homo maior viginti annis ad pretium participandum sese venundari passus est.

4 ¶ Οἱ δὲ δοῦλοι [a] ἢ τίκτονται, ἢ γίνονται. τίκτονται οἱ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἡμῖν προστικτόμενοι θεραπαινῶν. [b] γίνονται οἱ ἐκ τῶν ἐθνικῶν νομίμων, τουτέστιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. ἢ νόμῳ πολιτικῷ, οἷον ἡνίκα τις ἐλεύθερος ὤν, καὶ μείζων τῶν κ ἐτῶν, ἐπὶ τῷ μερίσασθαι τὸ τίμημα, ἑαυτὸν ἠνέσχετο διαπραθῆναι, ἔσθ᾽ ὅτε γὰρ διαλέγομαί τινι ὥστε με πωλῆσαι νομισμάτων, λόγου χάριν, κ, καὶ αὐτὸν μὲν ἀποκερδᾶναι ε, ἐμοὶ δὲ παρασχεῖν ιε. ὁ γὰρ τοιοῦτος, ἐκ τῆς ἰδικῆς τῶν Ῥωμαίων νομοθεσίας ὑφαίρεσιν ὑφίσταται τῆς ἐλευθερίας, ἣν ὕβρισεν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ταύτης ἀποδείξας, καὶ τὴν ἐκεῖθεν αὐτῷ προσοῦσαν παρρησίαν προδοὺς, εὐτελοῦς χρυσίου λήψει.

¶ Porro serui aut nascũtur, aut fiunt. Nascuntur, qui ex ancillis nostris nobis gignuntur. Fiunt, aut iure gentium, id est, ex captiuitate: aut iure ciuili, veluti cùm homo liber maior viginti annis, ad participandum pretiũ se venundari passus est. Ego enim fortasse, cũ aliquo, vt me, verbi gratia viginti aureis venderet, & sibi pro lucro quinque haberet, & quindecim mihi redderet. Hic namque talis, eo iure, quod Romanorum proprium est, libertatem amittit, cui tantam ignominiæ notam inussit, simul & seipsum ea indignum ostendens, & liberum arbitriũ quod per eam habebat, vili accepto argento prodens.

a Qui ita nascitur: verna, Latinis: οἰκογενὴς, Græcis. Iisdem vernaculus vernus. domo natus. cuius deminutiuum vernula. Seipsum quēadmodũ quis vendat, pretij partiendi seu participandi causa.
c Harmenopulus d. titulo. §.5. l. 5. ff. de statu hominum.

5. ¶ In seruorum conditione nulla est differentia: in liberis autem multæ. aut enim sunt ingenui, aut libertini.

5 ¶ Καὶ ἡ μὲν τῶν δούλων τύχη οὐδεμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν, οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἐπ᾽ αὐτῶν, ἧττον δοῦλος, ἢ μᾶλλον δοῦλος. ἔστιν οὖν ἄτομον ἡ δουλεία. ἐπὶ δὲ τῶν ἐλευθέρων, πολλὰς εὑρίσκομεν διαφοράς. ἢ γὰρ εὐγενεῖς εἰσιν, ἢ ἀπελεύθεροι.

5 ¶ Et seruorum quidem condicio nullam recipit diuisionem, neque enim de quoquam eorum dicere possis, minus seruus aut magis seruus. Scindi igitur in species seruitus non potest. In liberis verò multas inuenimus differentias: aut enim ingenui sunt, aut libertini.

d Seruitus neque maius neque minus recipit, vide infra. tit. 5. in f. pr. vbi seruitutem ἄτομον esse ait.

DE INGENVIS. TIT. IV. | ΠΕΡΙ ΕΥΓΕΝΕΙΑΣ [e]. Τίτλος δ. | DE INGENVIS. TIT. IV.

e Gaius 1. §. 1. 1 Harmenop. 13. §. 5.

¶ De Ingenuis & qui ingenui. 1. & vtrum ingenuitati seu natalibus officiat manumissio.

Ingenuus est is, qui statim, vt natus est, liber est: siuè ex duobus ingenuis matrimonio edit⁹ est,

Εἰρήκαμεν τὴν ἐλευθέρων εἰς [f] δύο διαιρεῖσθαι, εἰς εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους. ¶ Καὶ εὐγενής ἐστιν, ὁ εὐθέως ἅμα τῷ τεχθῆναι ἐλεύθερος ὤν, καὶ μήπω τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος,

Diximus liberos in duo diuidi, in ingenuos, & libertinos. ¶ Et ingenuus est, qui simul ac natus est, liber est, nondum seruitutis iugum expertus,

f idem apud Harmenopulũ 1. titul. 12. §. 6. idem author ibidem §. 7. l. 5. §. 1. ff. de statu hominum. Gaius, 1. §. 1.

siue ex duobus ingenuis matrimonio editus est, siue ex duob. libertinis, siue vna persona ingenua sit, & altera libertina.

¶ Sed & si quis ex matre nascatur libera, sed patre seruo, nihilominus ingenuus erit: quemadmodũ & is, qui ex matre libera, & incerto patre, hoc est, ex meretricio concubitu natus est. Neque enim pueri ingenuitatẽ offendit, ex meretricio coitu conceptum esse. Sufficit autem liberam esse matrem, eo tempore quo nascitur: quãuis eo tempore, quo conceptus est, serua fuerit. ¶ Et ex contrario, si libera concepit, & ancilla facta peperit, vt quia vendi se passa est, & ex pretio accepit, liberũ est quod nascitur. Quoniam ei, qui in vtero est, calamitas matris non nocet. ¶ Porrò cùm dictum sit sufficere infanti ad libertatem, quòd mater in pariendo libera fuerit: & quando conceptio in libertate contigit, ac partus in seruitute, liberum esse qui nascitur: vide quid ex hoc quæsitum sit. Ancilla quædam cùm prægnans esset, manumissa est: paulò post ancilla facta est. Posteaquam ancilla facta esset, peperit. Videamus, seruum an liberum pepererit. Et dicimus liberum peperisse: sufficit enim ei, qui in vtero est, matrem ipsius vel medio tempore liberam fuisse. Quod & verum est.

1 ¶ Is, qui ingenuus natus est, si status sui ignarus seruierit, & deinde manumissus fuerit, ingenuitas eius per manumissionem non læditur. Nam id

a *hinc illud* πορνογένητος ἕπεται τῇ μητρί. 46. Eclo. 1. c. 16. l. 19. ff. de statu.

b *hinc illud Pauli 2. sent. 24. §. 1. si serua concepit & postea manumissa peperit, liberum parit.* adde Gaium 1. tit. 5. §. vlt. in fi.

c l. 5. §. vlt. ff. de statu hominum: *quæ libera concepit, ancilla peperit, liberum parit.* 2. Paul. sent. 24. §. 1.

d *Idem apud* Harmeno. 18. § 8.

e d. §. vlt. ff. de statu hominum. *Pau.* 2. sent. 24. §. 3.

f *adde* titul. prox. inf. eo. *in prin.*

εἴτε ἐκ συνοικεσίου, δύο εὐγενῶν ἐτέχθη, εἴτε ἐκ δύο ἀπελευθέρων. εἴτε τὸ ἓν πρόσωπόν ἐστιν εὐγενὲς, τὸ δὲ ἕτερον ἀπελεύθερον.

¶ Εἰ δὲ καί τις ἐξ ἐλευθέρας τεχθῇ μητρὸς, δούλου δὲ πατρὸς, εὐγενὴς ὁμοίως ἔσται, ὥσπερ ὁ ἐξ ἐλευθέρας μητρὸς, καὶ ἀδήλου πατρὸς, τουτέστιν ὁ ἀπὸ πορνείας. οὐδὲ γὰρ βλάπτει τὴν τοῦ παιδὸς εὐγένειαν, τὸ [a] ἐκ πορνείας γενέσθαι τὴν σύλληψιν. ἀρκεῖ δὲ ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ τοκετοῦ [b], εἰ καὶ ὁ τῆς συλλήψεως καιρὸς, εἶδεν αὐτὴν δούλην. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰ [c] ἐλευθέρα συλλάβῃ, καταδουλωθεῖσα δὲ, ἐπειδὴ ἠνέσχετο ἑαυτὴν πραθῆναι, καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος εἰληφέναι, καὶ τέκῃ, ἐλεύθερον τὸ τεχθέν. ὁ γὰρ κυοφορούμενος οὐ βλάπτεται ἐκ τῆς συμφορᾶς τῆς φερούσης τὴν μητέρα.

¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ἀρκεῖν πρὸς ἐλευθερίαν τῷ παιδὶ, τὸ ἐλευθέραν ἐν τῷ τίκτειν εἶναι τὴν μητέρα, καὶ ὅτι ἐὰν γένηται σύλληψις ἐν ἐλευθερίᾳ, τοκετὸς δὲ ἐν δουλείᾳ, ἐλεύθερος ὁ τικτόμενος, ἐντεῦθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη. δούλη [d] τις οὖσα κατὰ τὸν καιρὸν ὃν συνέλαβε, τῆς δουλείας ἠλευθερώθη. ὀλίγου χρόνου παραδραμόντος, κατεδουλώθη. τέτοκε κατὰ τὴν καταδούλωσιν. σκοπήσωμεν, πότερον ἐλεύθερον ἢ δοῦλόν ἐστι τὸ τικτόμενον. καὶ φαμὲν ἐλεύθερον εἶναι. ἀρκεῖ [e] γὰρ τῷ ὄντι ἐν γαστρὶ, τὸ κατὰ τὸν μέσον καιρὸν ἐλευθέραν εἶναι τὴν μητέρα, ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστι.

1 ¶ Ὁ δὲ τικτόμενος εὐγενὴς, ἐὰν ἐν ἀγνοίᾳ [f] τῆς οἰκείας δουλεύσῃ τύχης, εἶτα ἐλευθερωθῇ, οὐδεμίαν ὑποστήσεται περὶ τὴν εὐγένειαν βλάβην, ἐκ τῆς ἐλευ-

siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo.

Sed & si quis ex matre nascitur libera, patre verò seruo, ingenuus nihilominus nascitur: quemadmodũ qui ex matre libera, & incerto patre natus est: quoniam vulgo conceptus est. Sufficit autem liberam fuisse matrem eo tempore quo nascitur, licet ancilla conceperit.

¶ Et è contrario, si libera cõceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eũ qui nascitur, liberum nasci: quia non debet calamitas matris ei nocere, qui in vẽtre est.

¶ Ex his illud quæsitum est, si ancilla prægnãs manumissa sit, deinde ancilla postea facta pepererit, liberum an seruum pariat? Et Martianus probat liberum nasci: sufficit enim ei qui in vtero est liberam matrem vel medio tempore habuisse vt liber nascatur: quod & verum est.

1. ¶ Quum autẽ

ingenuus aliquis natus sit, non officit ei in seruitute fuisse, & postea manumissum esse: sæpissimè enim constitutum est, natalibus non officere manumissionem.

θερωθῆναι. τοῦτο γὰρ πολλάκις ταῖς βασιλικαῖς εἴρηται διατάξεσι, τὴν [a] κατὰ τὸ περιττὸν διδομένην ἐλευθερίαν, πρόκριμα μὴ ποιεῖν τῇ [b] εὐγενείᾳ. πῶς δὲ συμβαίνει τὸν εὐγενῆ ἐλευθερωθῆναι; εἴπωμεν ὡς ἐπὶ θέματος. εἶχον ἐγὼ ἐλευθέραν τινὰ γυναῖκα πρὸς ὑπηρεσίαν. τέτοκεν αὐτὴ, καὶ ἐνιαυσιαῖον, λόγου χάριν, καταλιποῦσα τὸ τεχθὲν, ἐτελεύτησε. συνέβη καὶ με τελευτῆσαι μικρὸν ὕστερον. ὁ ἐμὸς κληρονόμος εὑρὼν ἐν τῇ ἐμῇ περιουσίᾳ τὸ παιδίον, ἐνόμισεν εἶναι δοῦλον, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ παιδίον τέλειον γεγονὸς, τὴν οἰκείαν ἠγνόει τύχην. ὁ δὲ νόμος εἰδὼς τὸ ἀληθὲς, ἐκ τῆς τοῦ κληρονόμου, καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ παιδὸς πλάνης, οὐκ ἤμειψεν αὐτοῦ τὴν εὐγένειαν. κἂν ὁ ἐμὸς πειραθεὶς κληρονόμος, εὐνοίᾳ ἑαυτοῦ ἠλευθέρωσεν, ἡ κατὰ τὸ περιττὸν ὡς εἴρηται προστεθεῖσα ἐλευθερία, διὰ τὴν ψευδῆ δουλείαν, τὴν ἐξ ἀληθείας οὐκ ἠδίκησεν εὐγένειαν.

id ita sæpissime Principũ constitutionibus cautum est, Libertatem ex abundãti & superuacuo datam nullum ingenuitati præiudicium parere. Et quomodo contingat, vt ingenuus aliquis manumittatur, exemplo aliquo velut ex facto ostendamus. In ministerio meo liberam habebam mulierem. Ea peperit: Et anniculum (verbi gratia) relinquens puerum decessit. Non multò post euenit, vt & ego morerer. Heres meus cùm in hereditate mea infantem hunc reperisset, seruum esse putauit: Sed & is cùm adoleuisset, conditionem suam ignorabat. Verùm ius cui nota est veritas: ex heredis & ipsius pueri errore, ingenuitatem eius non mutauit. Et si heres beneficium manumissionis in eum conferre voluerit, libertas frustrà & superuacuò, vt dictũ est, data, propter fictam seruitutem, veram ingenuitatem non corrumpet.

a adde l. 22. C. de probat. l. 2. Cod. de ingenuis manumiss.

b εὐγένειαν hic vsurpat pro natalibus, vt sit sensus, natalibus seu ingenuitati non officere manumissionem, vt hic. vel vt apud Paulum 5. sent. 1. §. 2. veritatis & ingenuitatis originis non officere manumissionem. Tametsi vt Plutarchus in Lucullo scribit, ἀφαιρεῖς τοὺς δυσπραχοῦντας, ἢ τοὺς δεσπότας ἐλευθερίας δίκην.

DE LIBERTINIS. TIT. V.

ΠΕΡΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΝ. ΤΙΤΛΟΣ ε.

DE LIBERTINIS. TIT. V.

¶ *De libertinis & quid Libertinus: quid, & vnde dicta manumissio, quo iure introducta: manumissione libertinos fieri, & Libertinorum statum hodie vnum esse.* 1. *Manumissio quibus modis.* 2. *Quo tempore & loco fiat.* 3. *Manumissionis hunc hodie esse effectum vt manumissi ciues Romani fiant, Latinis, Iunianis dedititiis, iure Quiritium & Bonitariis dominiis sublatis, in quem nonnulla à Theophilo dicuntur de ætate legitima & naturali: De dominio naturali seu in bonis, & legitimo seu iure Quiritium. De manumissionis modo naturali & legitimo, & de ciuibus Romanis.*

Libertini sunt qui ex iusta seruitute manumissi sunt.

Εἰρήκαμεν τίνες εἰσὶν εὐγενεῖς, εἴπωμεν καὶ τοὺς ἀπελευθέρους. [c] ἀπελεύθερος δέ ἐστιν, ὁ ἐκ [d] δικαίας δουλείας ἐλευθερωθείς. πρό-

Diximus qui sint ingenui, dicamus & de Libertinis. Libertinus est, qui ex iusta seruitute manumissus est.

c 5. Harmenop. 1. §. 1. 46. Ecl. 1. c. 1. in fin. l. 6. ff. de stat. hom.

d Gaius 1. tit. 1. §. 1. pro iusta seruitute manumissũ dixit.

Verùm adde. Et Legitima. Libertinus igitur est, qui ex iusta & legitima seruitute manumissus est. Additum est autē definitioni, Iusta, vt eum eximerem, qui suæ conditionis ignarus seruiit. Adiectum quoq; est, Legitima, propterea, quòd natura seruos nesciat, sed ex bellis inuenta sit seruitus. Porrò liberatio horum, Latinè dicitur Manumissio.

¶ Et quid est Manumissio? Est datio libertatis. Etenim quamdiu quis in seruitute est, manui potestatique nostræ subiicitur: & manumissus, ab ea potestate liberatur. Manumissio autem hæc à Iure gētium primam originem sumpsit, cùm iure naturali omnes homines liberi nascerentur. Nec enim nota erat manumissio, cū seruitus esset incognita. Sed postquam Iusgētium seruitutem introduxit, consequenter & beneficio manumissionis opus esse visum est. Et cùm natura nobis vnum nomen hominis dedisset. (Omnes enim, homines appellamur) iure gentium tria esse hominū genera cœperunt. Sunt enim liberi, & qui his opponuntur serui. Est & tertium genus Libertinorum, id est, eorum, qui serui esse desierunt. Diximus hominum alios esse seruos, alios liberos. Et seruitutem quidem indiuiduam esse, libertatem verò in duas species diuidi: In ingenuos, & libertinos. Ingenuitas quoque indiuidua est, neque magis aut minus in se recipit. Videamus & de Libertinitate, quæ & ipsa hodie indiuidua est, quamuis olim tres eius fuerint species,

ρος δὲ, Καὶ ἐννόμου. οὐκ οὖν ἀπελεύθερός ἐστιν, ὁ ἐκ δικαίας καὶ ἐννόμου δουλείας ἐλευθερωθείς [a]. προσέθηκε δὲ τῷ ὅρῳ, Δικαίας, ἵνα ἐξέλω τὸν ἐν ἀγνοίᾳ [b] τῆς οἰκείας δουλεύσαντα καταστάσεως. Ἐννόμου [c] δὲ προσετέθη, διὰ τὸ τὴν φύσιν οὐκ εἰδέναι τοὺς δούλους, ἀλλὰ ταύτην εὑρεθῆναι, ἐκ τῆς τῶν πολέμων ἐπινοίας, ἡ δὲ ἐλευθερία λέγεται παρὰ Ῥωμαίοις μανουμίσσιο. ¶ Καὶ τί ἐστι μανουμίσσιο [d]; datio libertatis, τουτέστιν ἡ δόσις τῆς ἐλευθερίας. καὶ γὰρ ἐφ' ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῇ δουλείᾳ, τῇ χειρὶ [e] καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τῇ ἡμετέρᾳ. ἐλευθερωθεὶς δὲ, ἀπαλλάττεται τῆς ὑπεξουσιότητος. αὕτη [f] δὲ ἡ ἐλευθερία, ἐκ τοῦ iure gentium, τουτέστι τοῦ ἐθνικοῦ νομίμου τὴν ἀρχαιογονίαν ἔλαβε, διὰ τὸ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον πάντας ἐλευθέρους τίκτεσθαι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἐγνωσμένη ἡ ἐλευθερία, τῆς δουλείας οὔσης ἀγνώστου. μετὰ δὲ ὁ ἐθνικὸς νόμος εἰσήγαγε τὴν δουλείαν, ἀκολούθως ἡ ἐκ τῆς ἐλευθερίας εὐεργεσία χρειώδης ὤφθη. καὶ τῆς [g] φύσεως ἓν ὄνομα παρασχούσης ἡμῖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἅπαντες γὰρ ἄνθρωποι προσαγορευόμεθα, τὸ ius gentium τρία τῶν ἀνθρώπων εἶναι γένη διετύπωσεν. εἰσὶ γὰρ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ τοῖς ἐλευθέροις ἀντικείμενοι δοῦλοι. καὶ τρίτον γένος, τὸ τῶν ἀπελευθέρων, τουτέστι τῶν παυσαμένων εἶναι δούλων. Εἰρήκαμεν τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν εἶναι δούλους, τοὺς δὲ ἐλευθέρους, καὶ τὴν μὲν δουλείαν ἄτομον [h] εἶναι, τὴν δὲ ἐλευθερίαν τέμνεσθαι εἰς δύο, εἰς τε εὐγενεῖς καὶ ἀπελευθέρους ἔστι δὲ ἡ εὐγένεια ἄτομος, οὐκ ἔχουσα τὸ μᾶλλον ἢ τὸ ἧττον ἐν ἑαυτῇ. σκοπητέον δὲ, περὶ τῆς ἀπελευθερότητος ἥτις καὶ αὐτὴ σήμερον [k] ἀτομός ἐστιν, εἰς τρία πάλαι τεμνομένη, ὡς

¶ Manumissio autem est de manu datio. nam quādiu aliquis in seruitute est, manui & potestati suppositus est: & manumissus liberatur à domini potestate. Quę res à Iure gentium originem sumpsit: vtpote quum iure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum seruitus esset incognita. Sed postquam Iure gentium seruitus ingenuitatē inuasit, sequutum est beneficium manumissionis. & cùm vno communi nomine omnes Homines appellarentur, Iure gentium tria hominum genera esse cœperunt: liberi. & his cōtrarium, serui. & tertium genus, libertini, qui desierant esse serui.

a Non iusta seruitutis exēplum. adde quæ scripsi de iusta seruitute ad l. 14 ff. de stipulat. seruorum.
b adde titulū proximū suprà eod. §. 1.
c sic Eclog. d. loco.
d l. 4. ff de statu hominum.
e In manu esse, pro in potestate & seruitute esse.
f d. l. 4.
g vnum omnibus hominibus à natura datum est.
h ἄτομον δουλείαν esse, nihil aliud, quàm quod hic & sup. dixit tit. 3 inf. in seruitute μὴ εἶναι ... μᾶλλον ἢ ἧττον.
i ἡ εὐγένεια ἄτομος quum dicit nihil aliud innuit quàm ingenuorum omnium vnum statum esse. l. Gaius. 1. §. 1.
k ἄτομος, nemo iure, libertinitas facta est.

1 ¶ Multis autem modis manumissio procedit: aut enim ex sacris constitutionibus, in sacrosanctis Ecclesiis, aut vindicta, aut inter amicos, aut per epistolam, aut per testamentum, aut per aliam quamlibet vltimam volũtatem. Sed & aliis multis modis libertas seruo capere potest, qui tam ex veterib. quã ex nostris constitutionibus introducti sunt.

2 ¶ Serui verò à dominis semper manumitti solent: adeò, vt vel in transitu manumittantur: e luti cum prætor, aut Præses, aut Procõsul in balneum, vel in theatrum eat.

3 ¶ Libertinorũ autem status tripertitus antea fuerat: nam qui manumittebãtur, modò maiorem & iustam libertatem consequebantur, & fiebãt ciues Romani: modò minorem, & Latini ex lege Iulia Norbana fiebãt: modò inferiorẽ, & fiebant ex lege Aelia Sentia dedititii. Sed quoniam dedititiorum quidẽ pessima conditio iam ex multis temporibus in desuetudinem abierat:

περιιόντος τοῦ λόγου ἐροῦμεν. ὡρισάμεθα δὲ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν ἀπελεύθερον ὅς τις ἐστί.

1 ¶ Πολλοῖς δὲ τρόποις ἡ ἐλευθερία συμβαίνει· ἢ γὰρ ἐκ τῶν θείων διατάξεων ἐν [a] ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις. [b] ἐλευθεροῦν δυνάμεθα· ἢ ἐπὶ ἄρχοντος, ὅ ἐστι βινδίκτα. [c] (τὴν δὲ αἰτίαν τῆς ὀνομασίας μαθησόμεθα.) ἢ μεταξὺ φίλων [d], ὅπερ λέγεται inter amicos, ἢ διὰ ἐπιστολῆς, ἢ ἐν διαθήκῃ, ἢ ἐν οἱᾳδήποτε τελευταίᾳ βουλήσει· καὶ ἑτέροις πλείστοις τρόποις ἐλευθερίαν δίδοσθαι δύναται. ὧν αἱ μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν, αἱ δὲ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπινενόηνται. 2 ¶ Ἡ δὲ ἐλευθερία τοῖς οἰκέταις ἐν παντὶ χρόνῳ νομίμως δύναται δίδοσθαι, καὶ ἐν ἀπράκτῳ [g] ἡμέρᾳ· οὐ μόνον ὄντος τοῦ ἄρχοντος ἐν τῷ οἰκείῳ πραιτωρίῳ, [h] ἀλλὰ καὶ προϊόντος δυνατὸν προελθόντα ἐλευθεροῦν, οἷον ἡνίκα ὁ πραίτωρ ἐν τῇ Ῥώμῃ, ἢ ὁ ἀνθύπατος, ἢ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἐπὶ βαλανεῖον ἢ θέατρον ἄπεισιν, ἢ τυχὸν ἐπὶ δημόσιον οἰκοδόμημα ἢ διὰ οἵαν δήποτε αἰτίαν, ἐν δημοσίῳ φαίνεται τόπῳ.

3 ¶ Τῶν δὲ ἀπελευθέρων τριχῶς ἦν ἡ διαίρεσις· πολλοὶ γὰρ ἐλευθερούμενοι, ποτὲ μὲν τὴν μείζονα καὶ ἐννομωτάτην ἐλάμβανον ἐλευθερίαν, καὶ ἐγίνοντο πολῖται Ῥωμαῖοι· ποτὲ δὲ τὴν ἐλάττονα, καὶ ἀπετελοῦντο Latini Iuniani, ἀπὸ νόμου Iunii Norbani, ὃς εὑρετὴς ἐγεγόνει τῆς αὐτῶν αἱρέσεως· τοὺς δὲ dediticios ἐπενόησεν ὁ Αἴλιος Σέντιος· φησὶ γὰρ, ἐάν τις ἐν τῷ καιρῷ τῆς δουλείας ὑποπέσῃ ἑνὶ τῶν παθῶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ εὑρεθέντων,

cies, vt infrà dicemus. Definimus iam ante, quis esset libertinus.

1 ¶ Porrò manumissio multis modis procedit, aut enim ex sacris constitutionibus in sacrosanctis ecclesiis manumittere possumus: aut apud magistratum, quod dicitur Vindicta (cuius appellationis causam infra discemus) aut inter amicos (sic enim id vocatur): aut per epistolam: aut in testamẽto: aut per aliam quamlibet vltimam voluntatem. Sed & aliis multis modis libertas dari potest: qui tum ex veteribus, tum ex Imperatoris nostri constitutionibus introducti sunt.

2 ¶ Libertas autem seruis omni tempore rectè dari potest, etiam in die festo. Nec solùm, cùm magistrátus in suo Prætorio consistit, sed etiam cùm is procedit, possumus eum adire, & ita manumittere, veluti cùm Prætor Romæ, vel Proconsul, aut Præses in prouinciis in balneum aut theatrum abeunt, aut ad ædes publicas, vel cum quauis alia de causa in publico comparent.

3 ¶ Libertinorum autem tripartitò diuisa erat conditio. Nam qui manumittebantur: aliàs maiorem & maximè legitimã libertatem consequebantur, & fiebant ciues Romani: aliàs minorem, & efficiebantur Latini Iuniani, ex lege Iunij Norbani, quæ conditionẽ eorum prima reperit. Dediticios verò inuenit Ælius Sentius. Ait enim, Si quis tempore seruitutis inciderit in aliquod ex his vitiis aut affectis, quæ ab eo reperta sunt,

a Idem l. Hat meuopul. 18. §. 9.
b l. Caius l. 5. 2. & 5. in f. l. 1. l. 2. v. quæ scripsi ad l. 1. & 2. C. de his qui in Ecclesiis manumittuntur.
c v. tit. de manumiss. vindicta. Vlpianum l. §. 6. 7. hi fiebant ciues Romani.
d hi fiebant Latini, l. Gaius l. §. 3.
e hi quoque Latini fiebant Gaius d. loco.
f hi ciues fiebant. Gaius d. tit. §. 2. adde Vlpianum, l. §. 9. & tit. ff. & C. de manumiss. testã.
g cui opponitur ἐμπρακτος ἡμέρα.
h πραιτώριον hic videtur vsurpare pro tribunal. l. 7. ff. de manumiss. vindict.

veluti si ob delictum, notis in fronte & stigmatis compunctus vel in publicos carceres cōiectus: aut propter delictum aliquod verberib. affectus, delictum confessus sit: ac deinde gratia cum domino inita, manumissus ab eo fuerit: Libertinū Dediticium hunc fieri. Dediticios autem eos nominauit ad exemplum peregrinorum. Nam quondā Peregrinorū aliqui cùm Romanis vectigal péndèrent, infestis aduersus Romanos animis, arma in eos sumpsére. Quos collata acie & dato congressu, Romani vicerunt. Etenim cùm impetum fortitudinémque eorum, Peregrini sustinere non possent, abiectis armis, sese dediderunt. At Romani, cum his humanè agentes: vitā quidem his concessere, sed huius appellationis ignominia affecêre, vt quia se dedidissent, Deditici vocarentur. Et hi quoque igitur Libertini, ex Lege Ælia Sentia Deditici vocati sunt: vt quorum turpitudo communis erat: eorum & nomen commune esset.

¶ Sed deditici quidem iam ex multis tēporibus in desuetudinē abierant. Latinorum verò nomen nō admodum frequens erat in vsu. Vnde & Imperator noster omnia augere cupiēs, & in meliorem statum reducere: duabus constitutionibus veterum errores correxit, sublata dediticiórum & Latinorum condicione: & Iure libertinorū ad pristinam formam reuocato, libertinitatem omnem vnius generis fecit. Quando & à primis Imperij Romani incunabulis, vna atque simplex fuit Libertinorū condicio, id est, vt Libertus

a Gaius l. §. 4. §. indicia vocat. Vlpianus l. §. 11. vestigia. lex 1. §. 8. ff. de fugitiuis, cicatrices.

b Dedititij unde dicti.

c rectè κατὰ μίμησιν dixit, vt & Vlpianus l. §. 11. Dedititiorum numero. tametsi postea idem fuit, dedititium esse & in dedititiorum numero.

d seruos fuisse ait Isidorus 8. c. 5. non peregrinos.

e de lege Ælia Sentia v. Vlpianum 1. §. 11. & sequentibus.

f l. vnica C. de dedititia libertate tollenda. l. vnic. Co. de latin. libert. tollenda.

g ἀρχαῖον σχῆμα libertinorum dixit, quoniam vt paulo post ait. ἐκ προοιμίων, i. ab incunabulis seu ab initio, Romanis vna atque simplex libertinorum conditio fuit.

h sic infra tit. 8. in fin. prin.

σίον ἐὰν διὰ τὶ πταῖσμα λάβῃ στίγματα [a] κατὰ τοῦ μετώπου, ἤγουν ἐμβληθῇ ἐν δημοσίᾳ εἱρκτῇ, ἢ καὶ διὰ τὶ πταῖσμα τυπτόμενος ὁμολογήσῃ τὸ πταῖσμα, καὶ μετὰ ταῦτα εὔνοις γινόμενος τῷ δεσπότῃ ἐλευθερωθείη, ἐγίνετο δεδιτίτζιος ἀπελεύθερος. ὠνόμασε δὲ αὐτοὺς δεδιτιτζίους [b], κατὰ μίμησιν [c] τῶν περεγρίνων. ποτὲ γάρ τινες τῶν περεγρίνων [d], ὑποτελεῖς ὄντες Ῥωμαίοις, τυραννικόν τι φρονήσαντες κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὅπλα ἔλαβον κατ' αὐτῶν καὶ παραταξάμενοι Ῥωμαῖοι ἐνίκησαν. οὐ δυνηθέντες γὰρ αὐτῶν ὑπενεγκεῖν τὴν ἀνδρείαν οἱ περεγρῖνοι, ῥίψαντες τὰ ὅπλα, ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι. φιλανθρωπευσάμενοι δὲ Ῥωμαῖοι, τὸ μὲν ζῆν αὐτοῖς ἐχαρίσαντο. ὕβρισαν δὲ αὐτοὺς, μόνῃ προσηγορίᾳ, δεδιτιτζίους αὐτοὺς ὀνομάσαντες, ὅτι ἐκδεδώκασιν ἑαυτούς. καὶ οὗτοι οὖν οἱ ἀπελεύθεροι, ἀπὸ τοῦ Αἰλίου Σεντίου [e] ὠνομάθησαν δεδιτίτζιοι. κοινωνήσαντες γὰρ αὐτῆς τῆς αἰσχρότητος, ἐκοινώνησαν καὶ τῆς προσηγορίας.

¶ Ἀλλ' οἱ μὲν δεδιτίτζιοι [f], ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων, εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησαν. τὸ δὲ τῶν Λατίνων ὄνομα οὐκ ἦν ἐν τοῖς συχνάζουσι. ὅθεν καὶ ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αὔξων ἅπαντα, καὶ εἰς καλλίω τάξιν μεταφέρων, ἐν δύο διατάξεσι, τὰ τῶν παλαιῶν διώρθωσεν πταίσματα, ἀνελὼν τὴν τῶν δεδιτιτζίων τε καὶ Λατίνων τύχην, εἰς δὲ τὸ ἀρχαῖον [g] σχῆμα τὰ τῶν ἀπελευθέρων ἀνακαλεσάμενος, καὶ μονοειδῆ τὴν ἀπελευθερότητα ποιήσας. ἐπειδὴ καὶ ἐκ προοιμίων ἡ Ῥωμαίων ἀρχὴ ἁπλῆν [h] τινὰ τῶν ἀπελευθέρων αἵρεσιν ἠπίστατο, τουτέστι ὥστε τὴν αὐτὴν

Latinorum verò nomen non frequētabatur: ideoque nostra pietas omnia augere, & in meliorem statum reducere desiderans, duabus constitutionibus hoc emendauit, & in pristinum statū reduxit: quia & à primis vrbis Romanæ cunabulis vna atque simplex libertas competebat, id est, eadem quam habebat manumissor: nisi quòd scilicet libertinus sit, qui manumittitur, licèt manumissor ingenuus sit.

ἔχειν ἐλευθερίαν, ἣν καὶ ὁ ἐλευθερῶν ἐκέκτητο καὶ ἀμφοτέρους εἶναι πολίτας Ῥωμαίους, ἐν τούτῳ μόνῳ τῆς διαφορᾶς οὔσης, ὅτι ὁ μὲν ἐλευθερούμενος ἀπελεύθερος ἦν, εἰ καὶ ὁ ἐλευθερῶν εὐγενὴς ὑπῆρχε.

4 ¶ Καὶ τοὺς μὲν δεδιτιτζίους διάταξις [a] ἀνεῖλε τοῦ θειοτάτου βασιλέως ὑπογραφεῖσα πρὸς συγγεσιόνα ἀπὸ Τριβωνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κοιαίστωρος, ἣν ταῖς δεκιτζίοσι συναριθμουμένην ἐξεφώνησε, τὰς τῶν ἀρχαίων διαλεχθέντων ἀμφιβολίας. τοὺς δὲ Λατίνους Ἰουνιανούς, καὶ πᾶσαν ἥτις ἦν παρ' αὐτοῖς παραφυλακή, τοῦ αὐτοῦ συγγερεύοντος ἐνδοξοτάτου κοιαίστωρος τῆς πολιτείας ἐξήλασε δι' ἑτέρας διατάξεως [b] ἣν καὶ ἐκλάμπουσαν ἔστιν ἰδεῖν μεταξὺ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ὥστε πάντας ἀπελευθέρους, πολίτας εἶναι Ῥωμαίους, μηδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς περὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἐλευθερουμένου, ἢ τὴν δεσποτείαν τοῦ ἐλευθεροῦντος, ἢ τὸν τρόπον τῆς ἐλευθερίας καθάπερ ἐφυλάττετο πρότερον. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἔστι παρὰ Ῥωμαίοις ἔννομος [c] ἡλικία, καὶ φυσικὴ ἡλικία, ἔννομος δεσποτεία, καὶ φυσικὴ δεσποτεία, ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας, καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ φυσικὴ [d] μέν ἐστιν ἡλικία, ἡ ἧττον τῶν λ ἐνιαυτῶν. ἔννομος [e] δὲ ἡ ὑπὲρ τῶν λ. οὐχ ὅτι τὴν μείζονα τῶν λ ἐνιαυτῶν ἡλικίαν ἡ φύσις ἀγνοεῖ (πᾶσα γὰρ ἡλικία φυσική) ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νόμος ἰδικῶς ἐμνήσθη τῆς ὑπὲρ τὰ λ ἔτη, διὰ τοῦτο εἶπον αὐτὴν ἔννομον. ἔστιν οὖν ὡς εἶπον [f] φυσικὴ δεσποτεία,

tus eandem libertatem haberet, quam habebat manumissor, & vterque, ciuis esset Romanus, tantúmque in illo differrent, quòd libertinus esset is, qui manumitteretur, quãuis is, qui manumitteret, esset ingenuus.

4 ¶ Et dediticios quidẽ Imperatoris sanctissimi constitutio sustulit, quam ad suggestionem Triboniani excellẽtissimi Quæstoris rescripsit, & inter decisiones per quas veterum altercationes compressit, in vulgus emisit. Latinos autem Iunianos, & omnem quæ circa eos erat obseruantiam, eodem gloriosiss. Quæstore suggerente, per aliam constitutionem è Rep. profligauit, quæ & ipsa inter Imperatorias sanctiones resplendet. Vt omnes iam libertini, ciues sint Romani: nullo habito discrimine in ætate manumissi, aut in dominio manumissoris, aut in modo manumittendi, sicut antea obseruabatur.

¶ Quid autem id sit, dicere necesse est. Tu hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Est apud Romanos legitima ætas, est & naturalis ætas. Est legitimũ dominium, est & naturale dominium. Est legitimus mod⁹ manumissionis, est & naturalis modus manumissionis. Et naturalis quidem ætas est, quæ minor est triginta annis. Legitima verò, quæ maior est anno trigesimo. Nõ quòd ætatem maiorem triginta annis, natura non agnoscat (quoniam omnis ætas naturalis est) sed quòd specialiter lex ætatis quæ annos triginta excedit, meminerit, ideo dixi hanc ætatem esse legitimam. Est etiam (vt dixi) natu-

4. ¶ Et dedititios quidem per constitutionem nostram expulimus, quam promulgauimus inter nostras decisiones: per quas suggerente nobis Triboniano viro excelso, Quæstore nostro, antiqui Iuris altercationes placauimus. Latinos autem Iunianos, & omnem quæ circa eos fuerat obseruantiam, alia cõstitutione per eiusdem Quæstoris suggestionẽ correximus, quæ inter imperiales radiat sanctiones. Et omnes libertos (nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumittẽtis, nec in manumissionis modo discrimine habito, sicut iam antea obseruabatur) ciuitate Romana decorauimus: multis modis additis, per quos possit libertas seruis cũ ciuitate Romana, quæ sola est in præsenti, præstari.

a d. l. vnica Co. de deditia libertate tollenda.

b d. l. vnica Co. de Latina libertate tollenda.

c Est igitur ἡλικία, καὶ δεσποτεία, καὶ τρόπος ἐλευθερίας ἔννομος, vt & φυσικὴ ἡλικία, καὶ δεσποτεία, καὶ τρόπος φυσικὸς ἐλευθερίας.

d ἡλικία φυσικὴ quid.

e ἡλικία ἔννομος quid.

f δεσποτεία φυσικὴ quid.

rale dominium est, & legitimum dominium. Et naturale dominium dicitur in bonis: & Dominus Bonitarius. Legitimum verò dicitur, Iure Quiritium, id est, Romanorum: Romani enim Quirites à Romulo, a quo originem ducunt, vocantur, & dominus dicitur, Iure Quiritario. Quòd si quis vtrũque dominium habeat, is pleno iure dominus dicitur: vt ambo dominia habens, naturale & legitimũ. Est & legitimus modus manumissionis & naturalis modus manumissionis. Et legitimus modus, tribus modis fiebat: vindicta, censu, testamento. ¶ Et vindicta erat, apud magistratum facta manumissio. Dicta est autẽ vindicta, quòd vindicaretur mancipium in naturalem libertatem: aut à Vindicio quodã, qui cùm seruus esset, erupturam aduersus Romanos coniurationẽ, indicio suo patefecit: publicéque à Romanis manumissus est, & in honorem eius, quicũque apud magistratum manumittũtur, vindicta manumitti dicebantur. ¶ Quę autẽ censu fiebat manumissio, ea hunc in modum procedebat. Census significat tabulam aut chartam, in qua Romani facultates suas conscribebant, vt belli tempore, pro modo patrimonij sui vnusquisque conferret. In hoc igitur censu cùm iussu domini seruus se liberum scribebat, liberabatur à seruitute. ¶ Testamento verò, cùm quis seruũ suũ in testamẽto liberum esse iussisset. Naturales quoque modi manumissionis erant tres: inter amicos, per

καὶ ἔννομος δεσποτεία. καὶ ἡ μὲν φυσικὴ λέγεται in [a] bonis, καὶ δεσπότης Βονιτάριος, [b] ἡ δὲ ἔννομος [c] λέγεται iure [d] Quiritium, τουτέστιν ἐκ τοῦ δικαίου τῶν Κυιριτῶν Ῥωμαίων. Κυίριται γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπὸ Ῥωμύλου, ἐξ οὗ τὴν ἀρχαιογονίαν ἐσχήκασιν. ὁ δὲ δεσπότης [e] iure Quiritario. εἰ δέ τις τὰς ἀμφοτέρας ἔχει δεσποτείας, ἐλέγετο, pleno † iure dominus, τουτέστι τελείῳ δικαίῳ δεσπότης, ὡς ἔχων ἀμφοτέρας, τὴν ἔννομον, καὶ τὴν φυσικήν. ἔστι δὲ ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας, καὶ φυσικὸς τρόπος ἐλευθερίας. καὶ ὁ ἔννομος [f] τρόπος, γίνεται κατὰ τρόπους τρεῖς, vindicta, censu, testamento. ¶ καὶ βινδίκτα [g] μὲν ἡ ἐπὶ ἄρχοντος γινομένη ἐλευθερία. ἐλέγετο δὲ βινδίκτα, quia vindicatur mancipium in naturalem libertatem. ἐπειδὴ ἐξεκδικεῖτο, καὶ ἀνέτρεχε τὸ ἀνδράποδον εἰς τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν. ἢ ἀπὸ Βινδικίου τινὸς ὃς ὢν οἰκέτης, ἐπιβουλὴν ἐσομένην κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἐμήνυσε, καὶ ἠλευθερώθη δημοσίᾳ ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ εἰς τιμὴν τούτου πάντες οἱ ἐπὶ ἄρχοντος ἐλευθερούμενοι, ἐλέγοντο βινδίκτα ἐλευθεροῦσθαι. ¶ τὸ δὲ censu [h] περιέβαινε τοῦτον τὸν τρόπον. κένσος μὲν σανὶς ἤτοι χάρτης, ἔνθα Ῥωμαῖοι ἀπεγράφοντο τὰς οἰκείας περιουσίας, ἐπὶ τὸ ἐν καιρῷ πολέμου κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, ἕκαστον εἰσφέρειν. ἐν τούτῳ οὖν τῷ κένσῳ, εἴποτε οἰκέτης κατὰ κέλευσιν δεσπότου ἑαυτὸν ἐλεύθερον ἔγραψεν, ἀπηλλάττετο τῆς δουλείας. ¶ τεσταμέντῳ [i] δὲ, ἡνίκα τις τὸν ἴδιον οἰκέτην ἠλευθέρωσεν ἐν διαθήκῃ. φυσικοὶ [k] δὲ τρόποι ἐλευθερίας ἦσαν τρεῖς [l], inter a-

a *Dominium* [illegible] vide [illegible] 1.§. [illegible] & tit. 3. l. vnic. C. de nudo iure Quiritium tollendo.

b *Bonitarius dominus Grec.* [illegible] §. 20.

c [illegible] *quid.*

d *Dominium iure Quiritiũ, vel* [illegible] *apud Vlpianũ* 1. 3. 16. & tit. 3. *passim, ex iure Quiritium. De iure Quiritum* l. vnic. C. de nudo iure Quiritiũ tollendo.

e *Dominus iure Quiritario quid.*

† *Dominus pleno iure dicitur, qui naturale simul & legitimum dominium habet.*

f *ἔννομος τρόπος ἐλευθερίας qui.*

g *de vindicta manumissione Vlpianus* 1.§. 6. 7. & tit. C. de vindicta libertate & apud cõcilium manumissione.

h *de censu manumissione adde Vlpianum* 1.§.6.8.

i *de testamẽto seu testamẽtaria manumissione adde Vlpianum* 1. §.6.9. & ff. & C. de testam. manum.

k *φυσικοὶ τρόποι ἐλευθερίας qui.*

l *his modo olim manumissi fiebant Latini.* Gaius 1. §.3.8. Isidor. 4.

micos, per mensam, per epistolā, καὶ inter amicos μὲν, ἤγουν φίλων παρόντων ἠλευθέρουν τινά per mensam, ὅτε συνεστιαθῆναι ἐπὶ ἐλευθερίας δόσει προσέταττον τὸν οἰκέτην. per epistolam, [b] ἤγουν ὄντι αὐτῷ ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ, διὰ ἐπιστολῆς ἐπέτρεπον διάγειν ἐν ἐλευθερίᾳ. ἐπειδὴ οὖν σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα [c] λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἤγουν τρία ἔννομα συνέδραμον, ἐπὶ τῷ ἐλευθερουμένῳ οἰκέτῃ, ὥστε αὐτὸν καὶ ὑπερβεβηκέναι τὸν λ ἐνιαυτὸν, καὶ ἔχειν ἐπ᾽ αὐτῷ τὸν δεσπότην τὴν ἔννομον δεσποτείαν, τουτέστι τὸ ex iure Quiritium, ἠλευθεροῦτο δὲ καὶ ὁ οἰκέτης βινδίκτᾳ, ἢ κένσου, ἢ τεσταμέντῳ πάθος δὲ μὴ ὑπέκειτο, πάντως ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο πολίτης Ῥωμαῖος. εἰ δὲ πάθους μὴ ὑπόντος, μὴ συνέδραμε τὰ τρία ἔννομα. ἢ γὰρ ὁ οἰκέτης ἦν ἐλάττων τῶν λ ἐτῶν, ἢ ὁ δεσπότης βονιτάριος μόνον ἦν, οὐκ εἶχε δὲ καὶ ἔννομον δεσποτείαν, ἢ ἐγίνετο ἡ ἐλευθερία, per mensam, ἢ per epistolam, ἢ inter amicos, ἢ τοῖς δύο ἔσθ᾽ ὅτε ἐνέλιπε τὰ ἔννομα, ἢ καὶ τὰ τρία ὁ ἐλευθερούμενος ἐγίνετο Latinus [d] Iunianus. πάθους [e] δὲ ὑποκειμένου πάντως ἐγίνετο δεδιτίκιος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν. σήμερον δὲ ἐπειδὴ μονοειδής ἐστιν ἡ ἀπελευθερότης ὡς εἴρηται, ὁ ἐλευθερούμενος πάντως γίνεται πολίτης Ῥωμαῖος, οὐ διαφερομένων ἡμῶν, οὔτε περὶ δεσποτείας, οὔτε περὶ τρόπου ἐλευθερίας, οὔτε περὶ ἡλικίας.

per mensam, & per epistolam. Et quidem inter amicos, cùm præsentibus amicis quempiam manumittebant. Per mensam verò, cùm libertatis dandæ gratia seruum conuiuio adhibebant. Per epistolam quando aliis in locis agenti missis litteris permittebant, vt liber viueret. His ita præcognitis videto nunc rem qua de agimus. Cùm in manumittendo seruo tria legitima concurrebant: vt & ipse maior esset annis triginta, & dominus eius legitimus esset dominus, hoc est ex Iure Quiritiū: & seruus vindicta, censúve aut testamento manumitteretur, nec ignominiæ vllum genus perpessus esset: omnino is, qui manumittebatur, ciuis Romanus fiebat. Quòd si cū ignominia nulla subesset, tria non concurrebāt legitima. Quoniam aut seruus minor erat triginta annis: aut dominus tantùm Bonitarius erat dominus, nec etiam legitimum dominiū habebat, aut manumissio procedebat per mensam, aut per epistolam, aut inter amicos: aut duo interdum desiderabantur legitima, aut etiam omnia tria: is, qui ita manumittebatur, Latinus Iunianus fiebat. Porrò cum nota ignominiæ suberat, omnino is, qui manumittebatur, fiebat dedititius. Et hæc quidem olim. Hodie verò, cùm (vt dictum est) vna sit species Libertinitatis, hi qui manumittuntur, omnino fiunt ciues Romani: nec quicquam curiosiùs de dominio, modóve manumittendi, aut de ætate tractamus.

a Gaius 1.t.1. §.3. dixit conuiuij adhibitione. Tertullianus de resurrectione si famulum tuū libertate mutaueris circumtione illa. vestis alba nitore, annuli aurei honore & patroni nomine ac tribu, mensaq. Eodē modo veteres putabant seruos ciues fieri qui conuiuio dominorum excepti fuissent. Virgilius das epulis accumbere diuum. & Aristoteles 2. Rhetor. τὸ ἐπὶ δεῖπνον κεκλῆσθαι ... [illegible]

b 1. Gaius 1. §.3.8. lib.1.4.

c Ciuis fiebat olim qui manumittebatur si ipse maior 30. annis, si eius dominus legitimus: hoc est ex iure Quiritum esset dominus, si censu vindicta aut testamēto manumittebatur. adde Vlpianum 1. §. 6. & sequentibus. aut vt Gaius 1. tit. 1. §. 1. loquitur, si testamento, aut in Ecclesia aut ante Consulem.

d Latinus Iunianus quemadmodum olim fieret.

e Dedititius quemadmodū olim fieret.

QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON POSSINT.

TIT. VI.

ΤΙΝΕΣ ΚΑΙ ΕΚ ποίων αἰτιῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύνανται.

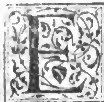
Τίτλος ζ.

QVI ET EX QVIBVS CAVSIS MANUMITTERE NON POSSUNT.

TIT. VI.

¶ *De manumissionibus : & Eos qui soluendo non sint in fraudem creditorum, Primo capite legis Aeliæ Sentiæ manumittere prohiberi, non tamen impediri seruum vnum cum libertate. 2. imo & sine libertate heredem instituere à quo, cuiusve nomine creditoribus satisfit. 3. Manumittere in fraudem creditorum quid dicantur siue solo euentu, siue solo consilio, siue vtroque modo fiat. 4. Altero capite legis Aeliæ Sentiæ quemadmodum minor viginti annis apud consilium manumittat iusta causa cognita : & quid, quibusve constabat consilium & conuentus. 5. Quæ manumittendi iustæ causæ sint. 6. Manumittere qua ætate quis in testamento suo seruos possit.*

SVperiora nos docere possunt, quot modis manumissio procedat. Nunc necesse est, vt discamus, quemadmodũ non cuiuis domino liceat manumittere. Nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit. Quia lex Ælia Sentia libertatem impedit. Odio enim habet illos, qui in fraudem eorum facultates suas minuunt, qui in tempore necessitatis, cùm egerent, pecuniam ipsis suppeditauerunt. Eadem tamen lex quæ hoc cauit, quibusdam manumittẽdi potestatẽ facit: quãuis per hoc facultates ipsorũ minuantur : hoc est his, qui non soluendo sunt, quos Græci ἀπόρους vocãt. Is autem non soluendo est: qui plus debet, quam in bonis habet. Is igitur qui non soluendo est, valde fit infracto ægróq; & curis confecto animo necesse est, cùm apud sese tacitus cogitat non tã eã, quæ multa & grauia viuos fatigãt & vexant, vt pote quæ interdum deuitari quibusdam modis possint: quam ignominiam infamiámque, quam à morte cineribus atque ossibus suis videt inustum iri. Nemo enim qui modò mentem aliquam habet, hereditatem admittet, ex qua adiens nullum emolumentum sperare possit, sed quæ multas iniurias molestiasque, &

Ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ προλαβόντα, καὶ πόσοις τρόποις γίνεται ἡ ἐλευθερία. Νῦν ἀναγκαῖόν ἐστι μαθεῖν ὅτι οὐ παντὶ δεσπότῃ παρέχειν ἔξεστιν ἐλευθερίαν. ὁ γὰρ in fraudem creditorum [a], τουτέστιν ὁ πρὸς βλάβην καὶ ἀπάτην τῶν δανειστῶν ἐλευθερῶν, οὐδὲν πράττει. ὁ γὰρ Αἔλιος [b] Σέντιος ἐμποδίζει τῇ ἐλευθερίᾳ. μισεῖ γὰρ τοὺς ἐπὶ βλάβην τῶν οἰκείαν μειοῦντας περιουσίαν ἐκείνων, οἳ ἐν καιρῷ ἀναγκαίῳ τοῖς δεηθεῖσιν ἐχορήγησαν χρήματα. Αὐτὸς δὲ ὁ ταῦτα κωλύσας, δέδωκε τισὶν ἄδειαν τῆς ἐλευθερώσεως. εἰ καὶ ἐλαττοῦνται ἐντεῦθεν αὐτῶν ἡ περιουσία, τουτέστι τοῖς ἀπόροις. ἄπορος [c] δέ ἐστιν ὁ πλείονα ἐποφείλων ὧν κέκτηται. ὁ τοίνυν ἄπορος, ἐν πολλῇ καθέστηκεν ἀθυμίᾳ, λογιζόμενος, οὐχ οὕτω τὰ ἐν τῇ ζωῇ ἐπαχθῆ, ἅπερ ἔστιν ὅτε ἠδύνατο τρόποις τισὶ διαφυγεῖν, ἀλλὰ τὰ μετὰ [d] τελευτὴν ἐνθυμούμενος, καὶ τὴν προσγενησομένην αὐτῷ ὕβριν. [e] οὐδεὶς γὰρ ἀνέξεται τῶν εὖ φρονούντων προσελθεῖν κληρονομίαν, ἐξ ἧς κέρδος μὲν οὐδὲν τῷ ἀδιτεύοντι. ὕβρεις δὲ μυρίαι καὶ ζημίαι, καὶ οἱ ἐπὶ δικαστη-

NON tamen cuicũque volenti manumittere licet. nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Aelia Sentia impedit libertatem.

a *adde* 28. Eclog. 3. ἐπὶ τῶν ἐλευθερουμένων εἰς βλάβην τῶν δανειστῶν.

b *De lege Aelia Sentia & his qui non soluendo in fraudem creditorũ manumittũt. adde Vlpianũ* 1. §. 14. l. 1. Co qui manumittere non possunt, & titulum Pandectatum. Qui & à quibus manumissi liberi non fiant & ad legem Aeliam Sentiã.

c ἄπορος *quis.*

d *huc adde Nouellam* 60. vt defuncti seu funera eorum non iniurientur à creditoribus

e *adde* nouel. 115. *vbi quæstum an bonorum cessio infamet. adde quædam ex* §. 1. infra. eod.

1. ¶ Licet autem domino qui soluendo non est, in testamento seruum suũ cum libertate heredem instituere, vt liber fiat, herésque ei solus, & necessarius: si modò ei nemo alius ex eo testamento heres extiterit: aut quia nemo heres scriptus sit, aut quia is qui scriptus est, qualibet ex causa heres ei non extiterit. Idque eadẽ lege Aelia Sentia prouisum est: & rectè. Valdè enim prospiciendũ erat, vt egentes homines, quibus alius heres extiturus non esset, vel seruum necessarium heredem haberẽt, qui satisfacturus esset creditoribus: aut hoc eo non faciente, creditores res hereditarias serui nomine vendant, ne iniuria defunctus adficiatur.

ρείων ἑλκυσμοί, μηδενὸς οὖν ὑπεισιόντος τὴν τούτου κληρονομίαν, ἀνάγκη διαπιπράσκεσθαι ὑπὸ τῶν δανειστῶν τὴν τούτου περιουσίαν, καὶ ἐντεῦθεν τὴν αὐτοῦ μνήμην εὐτελίζεσθαι. οἱ γὰρ κρεδίτορες, οὐκ ἔτι λέγουσιν, ὅτι τὰ τοῦδε διαπιπράσκεται πράγματα τοῦ κληρονόμου, ἀλλὰ τοῦδε τοῦ τελευτήσαντος.

1 ¶ Λέγει τοίνυν περὶ ἀπόρου ὁ Αἔλιος Σέντιος, ὥστε εἰ ἔχει οἰκέτας, ἕνα [a] τούτων γράψαι κληρονόμον cum libertate, ὃς μετὰ τελευτὴν γενήσεται αὐτοῦ κληρονόμος ἐξ ἀνάγκης, καλούμενος solus & necessarius. Solus μὲν ἐπειδὴ ἕνα καὶ μόνον, καὶ οὐ περαιτέρω ἔξεστι περὶ ἀπόρου γράφειν κληρονόμον. μέχρι γὰρ ἑνὸς τὴν οἰκείαν παραχαράττει νομοθεσίαν. Necessarius δὲ ἐπειδὴ καὶ μὴ βουλόμενος γίνεται κληρονόμος. ἐγίνετο δὲ οὗτος κληρονόμος ἑτέρου μὴ κληρονομοῦντος ἀπὸ διαθήκης, ἢ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι ἕτερον, ἢ ἐπειδὴ ὁ γεγραμμένος οὐκ ἐβούλετο κληρονομῆσαι. μεγίστης [c] οὖν τοῦτο προμηθείας τοῦ νόμου, ὥστε τοῖς ἀπόροις, ὧν ἕκαστος παρῃτεῖτο τὴν κληρονομίαν, ὑπὸ οἰκέτου αὐτοῦ κληρονομεῖσθαι, ὃς ἔμελλε τὸ ἱκανὸν τοῖς κρεδίτορσι ποιεῖν, καὶ τὸ χρέος αὐτοῖς ἀποπληροῦν. ἢ τούτου μὴ γινομένου τὰ πράγματα διαπιπράσκεται, οὐκέτι τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀνύβριστον τῷ τελευτήσαντι περιεγίνετο. καὶ ἑκάτερος εὐεργετεῖται, καὶ ὁ τελευτήσας, καὶ ὁ ἀπελεύθερος. ὁ γὰρ ἄπορος, εἰ καὶ εἰς τὴν τοῦ οἰκέτου διατίμησιν [d] ἠλάττωσε τὴν οἰκείαν περιουσίαν, ἀλλ' οὖν ὕβριν διέφυγεν. ὁ δὲ οἰκέτης εἰ καὶ ὑβρισθῇ, ἀλλὰ μισθὸν ἔχει τῆς ὕβρεως τὴν ἐλευθερίαν.

& damna, & lites secum afferat. Nemine igitur eius hereditatem suscipiẽte, necesse erit vt bona ipsius à creditoribus vendantur, & per hoc memoria eius laceretur ac minuatur. Neque.n. dicent creditores se heredis illius bona vendere, sed defuncti. ¶ Permittit igitur lex Ælia Sẽtia ei qui non soluendo est, vt si seruos habet, vnũ eorum cum libertate heredẽ instituat: qui post mortẽ ipsius heres ei fiet ex necessitate, ac dicetur solus & necessarius. Solus, quoniam vnum & eum solum ei, qui nõ soluendo est, heredem licet instituere. Nam vsque ad vnum lex constitutionẽ suam vitiat & corrumpit. Necessarius, quoniam & inuitus heres fit. Fiebat autẽ hic heres cùm nemo alius ex testamento heres esset, aut quia alius heres non erat scriptus, aut quia qui scriptus erat heres esse nolebat. Magna est ergo huiusce legis prouidentia, quia prospectũ est, vt hi qui nõ soluẽdo sunt, cùm eorum hereditatem omnes auersarẽtur, vel seruum suum heredem haberẽt: qui creditoribus satisfacere, debitáque dissoluere possit: aut hoc eo nõ faciẽte creditores res hereditarias venderent, non defuncti sed heredis nomine. Et ita manes defuncti ab omni contumelia vindicarentur. Atque vterque iũ defunctus scilicet, tum libertus beneficio afficeretur. Nam & qui non soluẽdo obiit, quãuis in serui pretio facultates suas imminuerit, tamen ignominiam euasit. Et seruus quamuis ignominiæ subiiceretur, tamen ignominiæ mercedem, libertatẽ reportauit.

a Is qui non est soluendo, vnũ ex seruis suis heredem sibi instituere potest.

b Heres solus ac necessarius defuncto quis,

c Legis Æliæ Sentiæ scopus.

d *adde* I. Ne. uel. 135.

2 ¶ Sed etsi seruus heres sine libertate institutus sit, nihilominus liber sit. Sic enim id generaliter constitutione Imperatoris nostri cautum est: siue non soluendo, siue locuples decesserit dominus. Atque in hoc noua quadam humanitatis ratione vsus est: vt per solam institutionem ipsam seruus manumissus esse intelligatur. Cum verisimile non sit, dominum nolle eum liberum esse, quem sibi heredem esse voluit: sed eo manente in seruitute, neminem ipsius hereditatem amplecti.

a Harmenop. 18.§.24.

3 ¶ Quomodo quis in fraudem creditorum manumittere videatur, quærere necesse est. Et quidā dicebant eum in fraudem creditorum manumittere, qui plus deberet, quàm in bonis haberet. Alii eum, cui deducto ære alieno, nihil reliquum esset, cuiusque præsens patrimonium creditoribus possit sufficere, sed datis libertatibus futurū sit, vt creditores lædantur, quia hoc modo minuantur eius bona, ita vt soluēdo esse desinat. Verùm præualuit, vt non solùm inspiciamus, an non soluendo sit is, qui manumittit, sed etiam an vt creditores defraudet, det libertatem. Tunc enim datio libertatis impeditur, cùm & consilium interuenerit, & euentus acciderit. Itaque si ea vtraque concurrant, seruus non fit liber. Sin vnum desit, libertatem adipiscitur. ¶ Vtrumque autem, hoc est consilium &

b V.48.Eclo. 3. c. περὶ ἐλευθερωμένων εἰς βλάβην δανειστῶν.

c Eadē quoque manumittere vetat in fraudem patroni. Vlpian. 1.§.15.

d v.l. in fraudem 10. ff. qui & à quibus manumissi liberi non fiunt.

e consilio & euentu creditores fraudare.

2 ¶ Εἰ δὲ καὶ [a] δίχα ἐλευθερίας ὁ οἰκέτης ἐγράφη κληρονόμος, ἐλεύθερος ἐγίνετο, τοῦτο διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελευούσης γενικῶς, εἴτε ἄπορος, εἴτε πλούσιος ἦν ὁ τελευτήσας, καινοτέρῳ φιλανθρωπίας χρησαμένης λογισμῷ, ὥστε ἐξ αὐτῆς μόνης τῆς ἐνστάσεως τὸν οἰκέτην ἐλευθεροῦσθαι. οὐ γάρ ἐστι πιθανὸν, μὴ βούλεσθαι τὸν δεσπότην ἐλεύθερον εἶναι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτοῦ διάδοχον ἐσπούδασεν εἶναι· ἀλλὰ μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ, μηδένα δὲ τῆς αὐτοῦ κληρονόμον εἶναι περιουσίας.

3 ¶ In [b] fraudem creditorum τίς πῶς ἐλευθερῶν δοκεῖ, ἀναγκαῖον ζητῆσαι. καὶ [c] οἱ μὲν ἔλεγον, ἐκεῖνον in fraudem creditorum [d] ἐλευθεροῦν τὸν πλείονα ὑποφείλοντα ὧν κέκτηται. οἱ δὲ ἐκεῖνον, ᾧ μηδὲν περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν χρεῶν ὑπεξαίρεσιν. οὗ ἡ μὲν ὑπόστασις ἡ παροῦσα, ἀποπληρῶσαι τοὺς κρεδίτορας ἐξαρκεῖ. τῆς δὲ ἐλευθερίας διδομένης, συμβαίνει τοὺς δανειστὰς ἀδικεῖσθαι, τούτῳ τῷ τρόπῳ παυομένης αὐτοῦ τῆς περιουσίας, τοῦ δύνασθαι τὸ ἱκανὸν ποιῆσαι τοῖς κρεδίτορσιν. ἐκράτησε δὲ, τὸ μὴ μόνον σκοπεῖν, εἰ ἄπορός ἐστιν ὁ ἐλευθερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰ πρὸς περιγραφὴν τῶν δανειστῶν δίδωσι τὴν ἐλευθερίαν. τότε γὰρ καὶ ἡ δόσις ἐπέχεται τῆς ἐλευθερίας, ὅτε θεωρεῖται consilium καὶ euentus. ὥστε οὖν ἀμφοτέρων μὲν συντρεχόντων, ὁ οἰκέτης οὐκ ἠλευθεροῦται. ἑνὸς δὲ ἐλλείψαντος, ὁ δοῦλος ἐλεύθερος ἀποτελεῖται. ¶ Ἔστι δὲ θεωρεῖν ἀμφότερα [e] τό, τε consilium

2. ¶ Idémque iuris est, etsi sine libertate seruus heres institutus est. Quod nostra constitutio nō solum in domino qui soluendo non est, sed generaliter constituit, noua humanitatis ratione: vt ex ipsa scriptura institutionis etiā libertas ei cōpetere videatur: quū nō sit verisimile, eum, quē heredem sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationem, seruū remanere voluisse, & neminem sibi heredē fore.

3 ¶ In fraudē autē creditorū manumittere videtur, qui vel iam eo tēpore quo māumittit, soluēdo nō est, vel qui datis libertatib. desiturus est soluēdo esse. Præualuisse tamen videtur, nisi animū quoque fraudandi manumissor habuerit, non impediri libertatē, quamuis bona eius creditorib. nō sufficiant: sæpe enim de facultatibus suis amplius, quàm in his est, sperāt homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cùm vtroque modo fraudantur creditores, id est, & consilio manumittentis, & ipsa re, eò quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

καὶ euentum, ἐπὶ θέματος τοιούτου. ἐκέκτητό τις τριακοσίων νομισμάτων περιουσίαν. οὗτος ἐχρεώστει διακόσια νομίσματα· ἐβουλήθη πρὸς περιγραφὴν τῶν οἰκείων δανειστῶν ἐλευθερῶσαι οἰκέτας, ἀξίους ὄντας ἑκατὸν νομισμάτων, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐγίνετο ἡ αὐτοῦ περιουσία νομισμάτων διακοσίων. ἐνταῦθ' ἀμφότερά ἐστι, καὶ consilium καὶ euentus, καὶ γὰρ πονηρᾷ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκε, καὶ ἡ ἀπόβασις ζημιοῖ τοὺς κρεδίτορας. ¶ Ἐλλείπει [a] δὲ ὁ euentus, οὕτως. ἔχων τις χιλίων νομισμάτων περιουσίαν, ἐνόμιζεν τ νομισμάτων, ἐχρεώστει δὲ υ. ἠλευθέρωσε τοὺς ἰδίους οἰκέτας ἐν φραοῦδεμ κρεδιτόρουμ ἀξίους ὄντας ἑκατὸν νομισμάτων. ἐνταῦθα τὸ μὲν κονσίλιον κάκιστον. ἐπὶ βλάβῃ γὰρ γεγένηται τῶν δανειστῶν. ἡ δὲ ἀπόβασίς ἐστι αὐτοῖς ἀζήμιος. καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῆς τῶν ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν διατιμήσεως, ὑπολιμπάνεται περιουσία ἱκανὴ τοὺς δανειστὰς ἀποπληρῶσαι. ¶ Ἐλλείπει [b] δὲ κονσίλιον, ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. εἶχέ τις τῶν χιλίων νομισμάτων περιουσίαν, ἐχρεώστει υ. συνέβη τοῦτον ἀπολιμπάνεσθαι τῆς οἰκείας πατρίδος, ἔκ τινος τυχηρᾶς περιστάσεως ἀπημειώθη αὐτοῦ ἡ περιουσία, τυχὸν οἰκίας ἐμπρησθείσης, ἢ καταπεσούσης. ὥστε περιστῆναι αὐτὴν εἰς τ νομίσματα. μήπω γνοὺς τὴν ἐλάττωσιν τῆς ἰδίας ὑποστάσεως, οἰκέτας τινὰς ἀξίους ὄντας ρ νομισμάτων, οἷς χάριτας ὡμολόγει διὰ τὴν περὶ αὐτὸν εὔνοιαν, ἠλευθέρωσεν. ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, πονηρὰ μὲν οὐκ ἔστι διάθεσις. ἡ δὲ ἀπόβασις βλάπτει τοὺς δανειστάς. οὐκ ἐξαρκεῖ

& euentum, inuenies in hac specie. Quidam trecentorum aureorum patrimonium habebat. Hic trecẽtos aureos debebat. Et ad defraudandos creditores suos, voluit seruos, qui centum aureis valebant, manumittere. Atque ita patrimonium eius ducentorum aureorum fiebat. Hîc vtrumque est, & consilium & euentus. Nã & malo consilio rem aggressus est, & euentus creditoribus damno est.

¶ Deficit autem euentus hũc in modum. Qui mille aureos in bonis habebat: trecentos tantùm habere se putabat: & quadringentos debebat. Seruos suos, qui centum aureorum erant, in fraudem creditorum manumisit. Res hæc pessimo consilio inita est: nempe in necem damnúmque creditorum. Euentus tamen eis damno non est. Nam & deducta seruorum qui manumissi sunt æstimatione, abundè superest in bonis, quo nomina creditorum dissolui possint. ¶ Consilium deest, vt in hac specie. Aliquis mille aureos in bonis habebat: & debebat quadringentos. Eo procul à patria profecto, casu quodam fortuito bona ipsius luculẽtum damnum acceperunt, ædibus fortè incendio absumptis, aut collapsis, ita vt iam ad trecentos aureos reciderint. Is cùm nondum damna sua rescisset, seruos quosdam pretij centum aureorum, quorum nimiæ erga se beneuolentiæ gratiam volebat referre, manumisit. In hac specie, nihil affectu animóque fraudandi factum est. sed euentus creditores lædit. Quoniam quod in patrimonio superest,

a Consilio ac non euentu fraudare creditores quid.

b Euentu ac nõ cõsilio fraudare creditores quid.

dimittendis creditoribus non sufficit. Vides enim quemadmodũ amplum se putarit habere patrimonium, & quod æri alieno dissoluẽdo posset sufficere: ac beneuolentissimos seruos manumiserit: & in omnibus pérque omnia ostenderit, nihil agi malo consilio. Euentus autem exitiosus est, quia non, vt putabat, in patrimonio eius verè plus erat, quàm in ære alieno. Interdum enim propter ignorantiã aliter existimamus de facultatibus nostris, quàm rei veritas se habet. Tunc igitur (vt rẽ in pauca conferam) impediũtur libertates, cùm & animo peruerso seruos manumitto: & creditoribus nocet dãnóque est, id quod egi.

γὰρ ἡ ὑποληφθεῖσα περιουσία τοὺς κρεδίτορας ἀποπληρῶσαι. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθ' ἐνόμιζε πολλὴν εἶναι τὴν οἰκείαν ὑπόστασιν, καὶ δυνάσθαι τὸ ἱκανὸν ἐντεῦθεν γενέσθαι τοῖς ὀφειλομένοις, καὶ εὐνουστάτους ἠλευθέρωσεν οἰκέτας, καὶ πανταχοῦ ἐδείκνυτο, ὅτι πονηρὰ διάθεσις οὐχ ὑπῆν. Euentus δὲ ἦν κάκιστος, ἐπειδὴ οὐχ ὥσπερ ἐνόμιζε κατὰ ἀλήθειαν, μείζων ἦν τῶν χρεῶν ἡ αὐτοῦ περιουσία. ἔστι ὅτε γὰρ διὰ ἄγνοιαν ἑτέρως οἰόμεθα περὶ τῆς ἡμετέρας περιουσίας ἤπερ ἔχει τὸ ἀληθές. ὥστε οὖν δεῖ συνῃροῦντα εἰπεῖν, τότε ἀκυροῦνται τὰς ἐλευθερίας, ὅτε γνώμῃ πονηρᾷ τοὺς οἰκέτας ἐλευθερῶσι, καὶ τὸ γινόμενον ζημιοῖ τοὺς δανειστάς.

4 ¶ Satis ex eis quæ proximè dicta sunt patet, libertates in fraudẽ creditorum datas impediri per legem Æliam Sentiam: quippe quæ manumittentis cogitationẽ in alterius iniuriam susceptã oderit. Eadẽ lex irritas esse vult libertates, quæ à minore viginti annis præstantur: nullóq; id odio, sed fauore potius manumittentiũ. Nouerat, n. eos qui eã ætatẽ agunt, facilè circũueniri, seruulorúmq; blandimẽtis & adulationibus capi, & ita facultates suas diminuere. Id ergo cũ sciret, insidiis quæ illinc intendi & parari poterant, constitutionẽ suã opposuit. Non tamen ita eos prohibet suum seruum manumittere, quin libertates eorum qui apud magistratũ iusta de causa in cõsilio approbata manumissi fuerint, ratas habeat. Sed dicamus prius quid sit consilium, deinde iustas manumissionis causas enumerabimus. Consilium est, consessus certorum virorum statis annis diebus coeuntium.

4 ¶ Ἔγνωμεν ἐκ τῶν προλαβόντων, ὅτι ὁ Αἴλιος Σέντιος, ἀκυροῖ τὰς ἐλευθερίας, τὰς ἰν φράυδεμ κρεδιτόρουμ διδομένας μισῶν τὴν τοῦ ἐλευθεροῦντος διάνοιαν ὡς ἐπ' ἀδικίᾳ γινομένην ἑτέρων. ὁ αὐτὸς νόμος ἐπέχει τὰς ἐλευθερίας τὰς παρεχομένας ὑπὸ [a] τῶν ἐλαττόνων τῶν κ ἐνιαυτῶν, οὐ διὰ μῖσος ἀλλὰ διὰ εὔνοιαν τῶν ἐλευθερούντων. ἠπίστατο γάρ, ὡς οἱ τοιαύτην ἄγοντες ἡλικίαν, εὐχερῶς ἀπατῶνται, καὶ τῇ τῶν οἰκετῶν εἴκουσι κολακείαις, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, τὴν ἑαυτῶν ἐλαττοῦσιν ὑπόστασιν. τοῦτο οὖν εἰδώς, τὰς ἐκεῖθεν ἐπιβουλάς, τὴν ἑαυτοῦ νομοθεσίαν ἀντέστησε κωλύσας δὲ τούτοις τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν, ἐκέλευσεν ἐλευθερίαν ἐπὶ εὐλόγου αἰτίας, ἐπὶ ἄρχοντος, ἐν κονσιλίῳ δοκιμαζομένης. εἴπωμεν δὲ πρότερον τί ἐστι κονσίλιον, καὶ οὕτως ἐροῦμεν τὰς εὐλόγους αἰτίας, κονσίλιον [b] ἐστὶ συνέδριον φανερῶν ἀνδρῶν, κατὰ ῥητὸν τοῦ ἐνιαυτοῦ χρόνον συνιστάμενον.

4 ¶ Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quàm si vindicta apud consilium, iusta caussa manumissionis adprobata, fuerint manumissi.

a meminit huius loci Vlpianus 1. §.13 & Harmenopu. 3. tit 18. §.18. vbi hanc legẽ abrogatã esse ait. posse enim minores, seruos suos in vltima voluntate manumittere anteà cõstitutũ erat minores ea ætate in testamento manumittere posse, quæ te stari poterant. Nouell. 111. c. 2. 48. Eclog. 26. c. 2.

b Cõsiliũ quid: adde huic loco Titulum Co. de vindicta. libertate. & apud consilium manumissione, Vlpianum. 1. §. 13. Consilij fit mentio passim ff. de manumissis vindicta.

ἐγίνετο δὲ τοῦτο τὸ κονσίλιον, οὐ μόνον ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις [a]. συνίστατο δὲ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κομβέντου. καὶ τί ἐστι κομβέντος [b]; ῥητὸς χρόνος, πρὸς κατάλυσιν δικῶν ἐπινενοημένος. οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι, τὸν πάντα σχεδὸν ἐνιαυτὸν ἐν τῷ πολεμεῖν δαπανῶντες, κατά τινα χρόνον ὑπὸ τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ δεινῶν κωλυόμενοι, ἐπειδήπερ ὄντας αὐτοὺς ἐν πολιτείᾳ, οὐκ ἐνῆν ἐκτὸς εἶναι δικῶν, ἀφέντες τὰ ὅπλα, ταῖς δίκαις ἐσχόλαζον, καὶ πολλοὺς εἰς τοῦτο δικαστὰς ἐκάθιζον, τέμνοντας αὐτῶν τὰ ἀμφίβολα οἵτινες ἐλέγοντο recuperatores [c], quia per eos vnusquisque debitum recipiebat, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτῶν εἷς ἕκαστος τὸ οἰκεῖον χρέος ἀνελάμβανεν. ἐλέγετο δὲ ὁ καιρὸς κομβέντος, ἐπειδὴ conuenire ἐστὶ τὸ συνιέναι, συνίεσαν δὲ ἐν ταὐτῷ οἵ τε δικασταὶ καὶ οἱ δικαζόμενοι. ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τοῦ κομβέντου [d] ἐγίνετο κονσίλιον, καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις [e] κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον. προήει ὁ ἄρχων, καὶ ἐκάθητο ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, καὶ ἅμα αὐτῷ κ ἄνδρες, οἵτινες ἐλέγοντο περεγρῖνοι recuperatores, quia [g] per eos mancipium naturalem libertatem recipiebat, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτῶν τὸ ἀνδράποδον τὴν φυσικὴν ἐλευθερίαν ἀνελάμβανεν. οἶδας γὰρ ὡς ἡ φύσις πάντας ἐλευθέρους προήγαγε, καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν δ᾽ ἐλέγοντο εὔλογοι αἰτίαι ὑπὸ τῶν ἐλευθερούντων. ἐγίνετο [h] δὲ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ τὸ κονσίλιον, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ κομβέντου, τοῦ πραίτωρος καθημένου ἐν τῷ οἰκείῳ δικαστηρίῳ, καὶ συγκαθεζομένων αὐτῷ πέντε συγκλητικῶν, καὶ πέντε ἱππέων τῶν Ῥωμαίων.

Habebatur autē hoc consiliū, non Romæ tantùm, sed etiam in prouinciis. Coibāt autē viri illi, tempore conuentus. Et quid est cōuentus? Est certum statúmque tempus litiùm dirimendarum gratia inuentum. Nam Romani, cùm totum ferè annū bellis gerendis occuparētur, certo quodam tempore, cùm hyems eos & hybernæ tempestates sub pellibus agere prohiberent: quoniam vt in communi vita, sine litibus cōtrouersiisque esse non poterant: omissis armis, iudiciis vacabant, & multos eam in rem constituebant vt Iudices, vt ambiguas ipsorū causas dirimerēt: qui Recuperatores vocabantur, quia per eos vnusquisque debitum recipiebat. Tēpus autem illud à conueniendo Conuentus dictū est. Cōueniebāt enim eo tēpore & iudices & litigatores. Extremo autē conuentus die habebatur cōsilium, in prouinciis hunc in modum. Procedebat enim Procōsul aut Præses, & in Tribunali suo considebat, vnáque iuxta ipsum viginti viri, qui dicebantur Peregrini Recuperatores, quia per eos mācipium naturalem libertatem recipiebat. (Scis enim natura liberos omnes homines productos esse) & apud eos à manumittentibus allegabātur istę caussæ manumissionis. Habebatur & Romæ consiliū die aliquo Conuentus, Prætore pro tribunali sedente, & assidentibus ei quinque senatoribus & quinque equitibus Romanis. Erat

4 ¶ Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam si vindicta apud consilium, iusta caussa manumissionis adprobata, fuerint manumissi.

a Vlpianus d. loco scribit in consilium Romæ adhibitos fuisse quinque senatores & totidem equites. In prouinciis 20. recuperatores ciues Romanos.

b Conuentus quid adde infra li.3.tit. de successionib. sublatis. Sane Festus conuentū esse ait, cùm a magistratibus iudicij causa populus congregatur. Hinc Cicero 7. in Verrem. Liuius 28 Cæsar 6. cōuentus agere, sed & eidem Festo, Forum agere dicitur is qui prouinciæ præest, cū ciuitates vocat, & de controuersiis eorū cognoscit. Virgilius 5. Æneidos & ibi Seruius, forū indicere. Lucas in actis αἱ ἀγοραῖοι ἄγονται. Galli nostri forte ita loquerentur: tenir les grands iours, les Estatz, le parlement.

c Recuperatores (delegati hodie) dicuntur quibus magistratu mandabatur quacunque de re ageretur, à recuperando, hoc est iterum adquirēdo quod amissum erat. quod per eos exercebatur iudicium. Recuperatorium dicebatur.

d Consiliū habebatur extremo conuentus die.

e Consilium in prouinciis quemadmodum haberetur. f totidem hoc est, viginti, enumerat Vlpian. tit 1. §.13. g Recuperatores vnde dicti. h Consilium Romæ quemadmodum haberetur. adde Vlpianum 1. §.13.

autem dignitas equestris minor ordine Senatorio, sed tamen veluti semina rium eius.

5 ¶ Cùm dictum sit de consilio, dicamus & de iustis causis. ¶ Iusta causa est cùm minor viginti annis patrem aut matrem vult manumittere: quos natura filio parentes dedit, sed domini voluntas seruos fecit. Et quomodo id accidit, vt is, qui ex seruis natus est, liber sit ac ciuis Romanus, parentes autem in filii dominio sint? Finge omnes tres in vnius & eiusdem esse dominio. Et filium à domino moriente minorem viginti annis heredem institui: & hoc modo illum cum ceteris rebus & parentum suorum dominũ fieri. Deinde cùm filius parentes suos è quibus ipse genitus esset, seruitutis iniuria ac calamitate affectos videre nollet, manumisit eos apud consilium. Est & iusta causa, si quis dicat, Filius meus naturalis, aut Filia mea naturalis est. Finge enim quempiam amore ancillæ suæ captum fuisse, & liberos ex illa habere. Quod natum est, haud dubiè seruum est, vt ex seruo ventre procedens. Rursus & illa iusta causa est, si quis dicat, Frater meus naturalis, aut soror mea naturalis est. Nã cùm pater meus ex ancilla sua stupro cognita liberos haberet, quos non manumiserat, illorum eo mortuo ego dominus iure sum factus. Sed eos ego ob naturalem cognationem manumisi. Iusta & illa causa est, si quis dicat, Pædagogus meus est, aut nutrix, aut educator, aut alũnus, vel

a Equestris dignitas senatoria minor.

b 1. Gaius 1. § 8.

c facit lex ad probationé 22. C. de probationibus. Sic per cõtrarium nihil prohibet patrem ingenuum, filiam ancillam esse. l. 10. C de probationibus.

d l. 11. ff. de manumissis vindicta.

e 1. Gaius 1. § 8.

f nutrix l. 13. ff. de manumissis vind. Glossæ τροφεὺς nutritor, educator, altor, nutritius.

τὸ δὲ τῶν ἱππέων τῶν Ῥωμαίων ἀξίωμα ἐστὶν ὑποβεβηκὸς τὴν συγκλητικότητα [a].

5 ¶ Εἰπόντες τὸ κονσίλιον, εἴπωμεν καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας. ¶ εὔλογός ἐστιν αἰτία, ἡνίκα ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐτῶν, βουληθῇ τὸν πατέρα, [b] ἢ τὴν μητέρα ἐλευθερῶσαι, οὓς πεποίηκε μὲν ἡ φύσις τῷ παιδὶ γονεῖς, ἡ δὲ γνώμη τοῦ δεσπότου δούλους ἀπετέλεσε. καὶ πῶς [c] συμβαίνει, τοῦτον μὲν ἐκ δουλείας τεχθέντα ἐλεύθερον εἶναι καὶ Ῥωμαῖον, τοὺς δὲ γονεῖς ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς τελεῖν δεσποτείαν, ὑπόθου τοὺς τρεῖς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι δεσποτείαν. τελευτῶν δὲ ὁ δεσπότης, ἐνεστήσατο τὸν παῖδα κληρονόμον, ἐλάττονα ὄντα τῶν κ ἐτῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ συμβῆναι τῶν οἰκείων γονέων μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων δεσπότην αὐτὸν γενέσθαι. εἶτα μὴ βουλόμενος ὁ παῖς ἐν δουλείᾳ τοὺς φύσαντας αὐτὸν ὁρᾷν ὑβριζομένους, ἠλευθέρωσε τούτους ἐν κονσιλίῳ· εὔλογός ἐστιν αἰτία, καὶ τὸ εἰπεῖν υἱός [d] μου ἐστὶν φυσικὸς, θυγάτηρ μου ἐστὶ φυσική. θεμάτισον γὰρ ὅτι ἐρασθείς τις τῆς οἰκείας θεραπαίνης, ἔσχεν ἐξ αὐτῆς υἱὸν, ἢ θυγατέρα, καὶ δοῦλον ἦν τὸ τεχθὲν, ὡς ἐκ δούλης γαστρὸς προελθόν. καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν ἀδελφός μου ἐστὶ φυσικὸς, καὶ ἀδελφή μου ἐστὶ φυσική. ἐπειδὴ γὰρ ὁ ἐμὸς πατὴρ, οἰκείᾳ δούλῃ μιγεὶς ἔσχε παῖδας, οὓς οὐκ ἠλευθέρωσε, ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, ἐμὲ τούτων ἐποίησε δεσπότην ὁ νόμος, ἐγὼ τούτους διὰ τὴν φυσικὴν ἠλευθέρωσα συγγένειαν. εὔλογος αἰτία ἐστὶ, καὶ τὸ εἰπεῖν ὅτι παιδαγωγός [e] μου ἐστὶν, ἢ τροφὸς [f], ἢ τρο-

5. ¶ Iustæ autem manumissionis caussæ hę sunt, veluti si quis patrẽ, aut matrem, filium filiámve, aut fratres, sororésve naturales, aut pædagogũ, aut nutricem, aut educatorẽ, aut alumnũ alumnámve, aut collactaneum manumittat, aut seruũ procuratoris habẽdi gratia, aut ancillam matrimonii habendi caussa, dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur, nisi iusta caussa impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & septem annis manumittatur.

MIT.

5. ¶ Iustæ autem manumissionis caussæ hæ sunt, veluti si quis patrẽ, aut matrem, filium filiámve, aut fratres, sororésve naturales, aut pædagogũ aut nutricem, aut educatorẽ, aut alumnũ alumnámve, aut collactaneum manumittat, aut seruũ procuratoris habẽdi gratia, aut ancillam matrimonii habendi caussa, dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur, nisi iusta caussa impediat: & seruus, qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & septem annis manumittatur.

φεὺς, ἢ ἀλοῦμνος [a], ἢ ἀλούμνα. τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενον, ἀναθρεπτὸς, [b] ἢ ἀναθρεπτὴ, τουτέστιν ὁμογάλακτος [c] ἢ οἰκέτην ἐλευθερῶσαι βούλομαι procuratoris [d] habendi gratia, ἐπὶ τῷ ὡς ἐλεύθερον αὐτοῦ ὄντα, ἀκωλύτως παῖδά μου διοικεῖν τὰ πράγματα. ἢ θεράπαιναν ἠλευθέρωσα matrimonij [e] causa, τουτέστιν, ἐπὶ τῷ λαβεῖν αὐτὴν γαμετὴν ἐπειδὴ γὰρ μεταξὺ ἐλευθέρου καὶ δούλου οὐ συνίσταται γάμος, ἠλευθέρωσα αὐτὴν διὰ τοῦτο. ὁ δὲ ἐλευθερώσας matrimonij causa, εἴσω ἓξ μηνῶν δεῖ ταύτην ἄγεσθαι γυναῖκα, εἰ μὴ εὔλογος αἰτία κωλύσει. οἷον ἐπειδὴ ὁ συγκλητικὸς γέγονεν ὁ ἐλευθερώσας. ὁ γὰρ συγκλητικὸς [f] ἀπελευθέραν γαμεῖν οὐ δύναται. καὶ ὁ ἐλευθερούμενος δὲ procuratoris habendi gratia ὀφείλει μείζων εἶναι τῶν ιζ ἐνιαυτῶν.

vel alumna, aut collactaneus. Idémque est, si procuratoris habendi gratia, seruum manumittere velim, vt liber factus sine vllo impedimento negotia mea administret. Vel ancillam matrimonii causa, hoc est, vt eam in vxorem ducam. Nam quoniã inter liberum & seruam matrimonium non consistit, ideò eam manumittere volui. Is autem qui matrimonij causa manumittit, intra sex menses vxorem eam debet ducere, nisi iusta causa impedierit: Veluti, quia manumissor, senator factus est: Nam Senator libertinam vxorem ducere non potest. Sed & is, qui procuratoris habendi gratia manumittitur, maior esse debet septemdecim annis.

[a] l. 13. l. 14. ff. de manum. ff. vindict. *Idem Glos. in τρόφιμος, τροφός.*
[b] *idem θρεπτός nutritius.*
[c] ὁμογάλακτος *collactaneus.* I. Gaius I. §. 8 *ma. è in d.* l. 13. collactaneus (Conlactaneus σύντροφος, ὁμογάλακτος.
[d] d. l. 13.
[e] d. l. 13. in f. l. 14. § 1. & 2. l. 15 ff. 4. l. 19. ff. de manumiss. vindict. l. matrimonij 21. ff. qui & à quibus manumissi.
[f] l. 23 ff. de ritu nuptiarũ

6 ¶ Semel autem caussa adprobata, siue vera sit, siue falsa, non retractatur.

6 ¶ Ἅπαξ δὲ ἐὰν ἡ [g] εὔλογος αἰτία ἐν κονσιλίῳ λεχθῇ, εἴτε ἀληθής ἐστιν, εἴτε ψευδὴς, οὐκ ἀναψηλαφᾶται [h] τῆς ἐλευθερίας προβάσης. λεγομένης γὰρ αὐτῆς, ἀντειπεῖν ἔξεστι, καὶ τὴν ταύτης δόσιν ἐπισχεῖν ἁρμοστῆς δὲ ἤδη, πᾶς λέγων πεπλασμένην, εἶναι τὴν εὔλογον αἰτίαν, ἄπιστος.

6 ¶ Cùm autem semel in consilio iusta causa allegata est, siue vera sit siue falsa, manumissione secuta, non retractatur. Nam cùm ea dicitur, contradicere licet, & manumissioni moram facere. Quæ postquam secuta est, non credetur ei, qui iustam illam causam fictam esse contendet.

[g] l. 9 §. 1. ff. de manumissis vindict.
[h] *nisi forte vt Harmenopul.* I. tit. 18. § 18. ἐξ ἀχαριστίας *ex ingratitudine. adde* l. sicut semel 20. Cod. de liberali causa.

7 ¶ Quum ergo certus modus manumittendi minoribus xx. annis dominis per legem Aeliã Sentiam constitutus esset: eueniebat, vt qui 14. annos expleuerat, licet testamentum facere, & in eo sibi heredẽ instituere,

7 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐτῶν ἐλευθεροῦν οὐ δύναται, εἰ μὴ εὔλογον εἴπῃ αἰτίαν ἐν κονσιλίῳ, ἐντεῦθεν ἀναφύεταί τι παράδοξον. συμβαίνει γὰρ τὸν μὲν μείζονα τῶν ιδ ἐνιαυτῶν δύνασθαι [i] ληγάτα καταλιμπάνειν πολλῶν ἄξια νομισμάτων, καὶ διατίθεσθαι, καὶ κληρονόμους ἐνιστᾶν, καὶ ὅπως

7 ¶ Quoniam verò diximus, minorem viginti annis manumittere non posse, nisi iustam in consilio causam dixerit: absurdum quiddã hinc oritur. Contingit enim, vt qui maior sit quatuordecim annis, legata maximi pretii dare, testamentúmque facere, & hæredes instituere possit, & quocumque

[i] *Legare. testamentum facere, hæredes instituere quo anno quis possit.*

modo velit de hereditate sua disponere: seruulum tamen vnum, qui decem aureis valeat, manumittere non possit. Ridiculum igitur hoc ius est, quod maiora concedit, & minora prohibet. Quod profectò ferendum non videtur, vt omnia bona sua quis in quem velit transferre possit, vnũ seruulum libertate donare non possit. Vnde & Imperator noster sanctissimus tanta iuris absurditate commotus: constituit, vt quemadmodum de ceteris omnibus rebus suis adulescentes in testamentis secundùm voluntatẽ suam disponunt; ita etiam quamuis minores viginti annis seruos suos testamento possent manumittere. Porro quoniam inæstimabilis res est apud Romanos libertas, & propter hoc lex Ælia Sentia ante vigesimum annum libertatem dare prohibuit: ideo ipse mediam quandam viam ingressus, non aliter minori viginti annis, seruo suo libertatem dare testamento permisit, quàm si decimum septimum annum excesserit, & decimũ octauum attigerit. Etenim cùm veteres maiori septemdecim annis pro aliis postulare permittant, quare non dicamus iudicij sui stabilitatem & in manumittendis seruis ei prodesse? Qui enim adeò sapit, vt alios patrocinio suo iuuare possit, is haud dubiè & sibi rectè consulet. Itaque minor viginti annis inter viuos nõ manumittet. In testamento autem, post annum decimum septimum, rectè id faciet. Nam cum sex anni sint ab anno decimoquarto, vsque ad annum vigesimum completum: Imperator noster in tribus

a *sic Cicero in Topic. Quod in re maiore valet, valet in minore.*

b v. 1. Harmenopul. 18. §. 10. & 11.

c *Manumittere testamento anno 18. ætatis quem possit. vt hic. hodie ea ætate quis manumittere potest, qua testamentum facere.* Nouel. 119. c. 2.

d d. l. 1. § 3. ff. de postulando.

βούλεται τὴν ἑαυτοῦ διατιθέναι περιουσίαν. οἰκέτην δὲ δέκα νομισμάτων ἄξιον, μὴ δύνασθαι ἐλευθερῶσαι. καταγέλαστος οὖν ὁ νόμος, ὅτι τὰ μὲν [a] μείζονα φιλοτιμεῖται, τὰ δὲ ἥττονα, οὐ δίδωσιν ἐν ἐξουσίᾳ ὅπερ οὐ φορητὸν εἶναι νομίζεται, ὅτι πᾶσαν μὲν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν ἐφ' ὃν βούλεται μετατίθησιν, ἐλευθερῶσαι δὲ δοῦλον οὐ δύναται. διὸ καὶ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου κινηθεὶς ἀτοπίᾳ, ἐκέλευσεν, ἵνα ὥσπερ τὰ ἄλλα πράγματα διατυποῖ ὁ νέος διατιθέμενος ὡς βούλεται, οὕτως καὶ τοὺς ἰδίους οἰκέτας ὁ τῶν κ ἐνιαυτῶν ἐλάττων, ἐλευθεροῦν ἐν διαθήκῃ συγκεχώρηκε. ἐπειδὴ δὲ ἀδιατίμητος [b] παρὰ Ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ ἐλευθερία, καὶ διὰ τοῦτο πρὸ τοῦ κ ἐνιαυτοῦ ὁ Αἴλιος Σέντιος, τὴν ἐλευθερίαν ἐκώλυσε δίδοσθαι, τούτου χάριν μέσην τινὰ ὁδὸν αὐτὸς βαδίσας οὐχ ἑτέρως ἐπέτρεψε τῷ ἐλάττονι τῶν κ ἐνιαυτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ διαθήκῃ διδόναι ἐλευθερίαν τῷ ἰδίῳ οἰκέτῃ, εἰ μὴ τὸν ιζ ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ, καὶ ἄρξεται τοῦ ιη. ὁπότε γὰρ οἱ παλαιοὶ τῷ μείζονι [c] τῶν ιζ ἐνιαυτῶν συνηγορεῖν [d] ἐπιτρέπουσιν ἑτέροις, τίνος ἕνεκα μὴ λέγωμεν τὸ τῆς αὐτοῦ διανοίας σταθηρὸν, καὶ πρὸς τὸ τὸν ἴδιον οἰκέτην τῆς δουλείας ἀπαλλάττειν συμβάλλεσθαι; ὁ γὰρ ἑτέροις ὡς εὔφρων διὰ τὸ συνηγορεῖν ὠφελῶν, τὸ ἀβλαβὲς ὁμολογουμένως ἑαυτῷ περιποιήσει. ὥστε οὖν ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐνιαυτῶν inter viuos μὲν οὐκ ἐλευθερώσει, ἐν διαθήκῃ δὲ μετὰ τὸν ιζ ἐνιαυτὸν τοῦτο πράξει. ἐξ γὰρ ὄντων ἐνιαυτῶν μετὰ τὸν ιδ μέχρι τῆς τοῦ κ πληρώσεως, ὁ βασιλεὺς ἐν μὲν τοῖς πρώ-

legataq; relinquere posset: tamen si adhuc minor esset xx. annis, libertatẽ seruo dare non posset. Quod non erat ferendum: nam cui totorum suorũ bonorum in testamento dispositio data erat: quare non similiter ei, quemadmodum alias res, ita & de seruis suis in vltima voluntate disponere, quẽadmodum voluerit permittimus, vt & libertatem eis possit præstare? Sed quum libertas inæstimabilis res sit, & propter hoc ante xx. ætatis annũ antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: ideo nos mediã quodammodo viam eligentes, non aliter minori xx. annis libertatem in testamento dare seruo suo concedimus nisi xvii. annum impleuerit, & xviii. attigerit. Quum enim antiquitas huiusmodi ętati & pro aliis postulare concesserit: cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire?

VMIT.
legataq; relinquere posset tamen si adhuc minor esset xx. annis, libertatē seruo dare non posset. Quod non erat ferendum : nam cui totorum suorū bonorum in testamento dispositio data erat quare non similiter ei, quemadmodum alias res, ita & de seruis suis in vltima voluntate disponere, quēadmodum voluerit permittimus, vt & libertatem eis possit præstare ? Sed quum libertas inæstimabilis res sit, & propter hoc ante xx. ætatis annū antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: ideo nos mediam quodammodo viam eligentes non aliter minori xx. annis libertatem in testamento dare seruo suo concedimus nisi xvii. annum impleuerit, & xviii. attigerit. Quum enim antiquitas huiusmodi ætatis pro aliis postulare concesserit cur non etiam sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam seruis suis perueniant

τοῖς τρισὶν ἐνιαυτοῖς, μέχρι τοῦ ιζ τὴν κώλυσιν ἐφύλαξε τοῦ Αελίου Σεντίου, μετὰ δὲ τὸν ιζ τοῦτο παρέπεσθαι συνεχώρησε.

bus primis vsque ad annū decimū septimum prohibitionem legis Æliæ Sentiæ seruauit, post annum verò decimum septimum manumittere concessit.

DE LEGE FVSIA CANINIA TOLLĒDA. TIT. VII.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ ΦΟΥΣΙΟΥ [a] ἀναιρέσεως. ΤΊΤΛΟΣ ζ.

DE LEGE FVSIA CANINIA TOLLENDA. TIT. VII.

¶ *Manumittere testamento eos posse, qui inter viuos manumittere eosdem possunt.*

Lege Fusia Caninia certus modus constitutus erat in seruis testamento manumittēdis: quam, quasi libertates impedientem, & quodammodo inuidam, tollendam esse censuimus: quum satis fuerat inhumanū, viuos quidem licentiam habere totam suam familiam libertate donare, nisi alia caussa impediat libertatem : morientibus autem huiusmodi licentiam adimere.

Ὁ Μὲν Αἔλιος Σέντιος, τῷ ἐλάττονι τῶν κ ἐνιαυτῶν δεσπότῃ, τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλευθεροῦν οὐ συνεχώρει. ἦν δὲ ἕτερος νόμος περὶ ἐλευθερίας διαλεγόμενος, ὁ Φούσιος Κανίνιος, [b] ὃς φανερῶς [c] ἐλευθεροῦσθαι ἐβούλετο ἐν διαθήκῃ. τοῦτον δὲ τὸν νόμον ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ὡς τῇ ἐλευθερίᾳ μαχόμενον, καὶ τῇ ταύτης φθονοῦντα δόσει, διὰ οἰκείας ἀνεῖλε διατάξεως. ἀπαίθεστον γὰρ εἶναι ἐκείνας, τοὺς [d] μὲν ζῶντας ἔχειν ἄδειαν πάντας ἑαυτῶν τοὺς οἰκέτας ἐλευθεροῦν, εἰ μή τις αἰτία διακωλύει, τὸ τὸν ἐλευθεροῦντα ἥττονα εἶναι τῶν κ ἐνιαυτῶν, ἢ ἐν φραύδῃ κρεδιτόρων δίδοσθαι τὴν ἐλευθερίαν, τοῖς δὲ τελευτῶσι μὴ ἐπιτετράφθαι, τοὺς ἑαυτῶν οἰκέτας [e] ἀκωλύτως ἐλευθεροῦν.

Lex quidem Ælia Sentia minori viginti annis domino seruum suum manumittere non permisit. Erat autem & alia lex quæ de manumissionibus tractabat, Furia Caninia: quæ certum tantùm seruorum numerum in testamento volebat manumitti. Hanc verò legem Imperator noster optimus, vt libertati aduersantem, & inuidia plenam per constitutionem suam sustulit. Inhumanū esse iudicans, viuos potestatem habere vel omnes seruos suos manumittendi, nisi cùm aliqua causa impedit, veluti cùm minor viginti annis manumittere prohibetur, aut cùm in fraudem creditorum datæ libertates reuocantur, morientibus verò non permitti, vt citra impedimentum seruos suos manumitterent.

a *sic Cod. de lege Fusia. & 4. Paul. 14. aliàs* ΦΟΥΡΙ'ΟΥ. *Nam & paulò post Theophilo dicitur* φούριος *& ita Vlpiano 1. §. 24. Lex Furia.*

b *Meminit Vopiscus* in vita Taciti.

c *interpres τὸ φανερῶς hic sumit pro certo numero seruorum. Id sane constitutum lege Furia 4.* Paul. sent. 14. §. vltimo *Vlpian. 1. §. 24. 1. Gaius 2.*

d *Argumentum à contrariis inter viuos ad vltimas voluntates.*

e *hoc est familiam, vt hoc loco Institutionum. aliàs* οἰκέτας *sc. unus* οἰκετεία *familia.*

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SUNT. TIT. VIII.

a Digestorum 6. 1. Gaius 3.

ΤΙΝΕΣ[a] ΙΔΙΟΥ Η ἀλλοτρίου δικαίου εἰσίν. Τίτλος η.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IURIS SUNT. TIT. VIII.

¶ *Personarum alias, sui: alias, iuris esse alieni, idque vel in dominorum vel parentum potestate.* 1 *De potestate dominorum in seruos, quo iure introducta, & quos effectus habeat.*

Ad exitum nobis perducta est prima personarum diuisio, in qua dictum est, hominum alios esse liberos & alios seruos. Ac rursum Seruitutem indiuiduum quiddam esse, & libertatem in duas species scindi. Liberorum enim alios esse ingenuos, & alios libertinos. Atque iterum Ingenuitatem esse indiuiduã: Libertinitatem verò olim in tres species diuisam fuisse. Nam libertinorum alios fuisse ciues Romanos, quosdam Latinos Iunianos, & aliquos dediticios. Addidimus etiã Dediticiorum & Latinorum condiciones diuersis constitutionibus sublatas esse. Vt iam Libertinitatis vna tantum sit species, quemadmodum & Ingenuitatis. ¶ Dicamus nunc & de secunda personarum diuisione. Hominũ enim alii sunt in potestate, alii sunt suæ potestatis, hoc est, alii sunt sui iuris, alii sunt iuris alieni. Discamus igitur prius de personis, quę alieno iuri subiectæ sunt: nam ex his & eas cognoscemus, quæ sui iuris sunt. Quicunque enim inter has non sunt, apertum est, inter eas esse qui sui iuris sunt. Subiectum autem esse alieno iuri, Græcè ὑπεξουσιότης. Latinè dicitur potestas. Hanc porrò habemus aut in seruos nostros, aut in liberos nostros.

b ἄτομόν τι δουλεία vt supr. titulo de iure personarum in f. & titulo de Libertinis in f. princip.
c *Idem* supr. tit. de libertinis in fine princip.
d sup. tit. de libertinis.
e μονοειδής, vt §. 3. supr. de libertin. *cui opponitur* πολυειδής, & ποικίλος.
f *Hominum alij* ὑπεξούσιοι, *alij* αὐτεξούσιοι. *Glossis* ὑπεξούσιος *filiusfamilias.* αὐτεξούσιος *suæ potestatis, sui iuris, emancipatus. qui autem sui iuris sint vide apud Vlpianum* tit. 4. de his qui sui iuris sunt.
g 1. Gaius 3. §. 1. l. 1. §. 1. ff. eod.
h ὑπεξουσιότης *quid.*

Ἐπληρώθη ἡ μὲν ἡ προτέρα τῶν προσώπων διαίρεσις, ἐν ᾗ εἴρηται, ὅτι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν εἰσὶν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι. καὶ ὅτι ἡ μὲν δουλεία ἄτομόν[b] τι ἐστίν· ἡ δὲ ἐλευθερία διαιρεῖται εἰς δύο. τῶν γὰρ ἐλευθέρων, οἱ μέν εἰσιν εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι. καὶ ἡ μὲν εὐγένεια ἄτομος[c]. ἡ δὲ ἀπελευθερότης πάλαι διῃρεῖτο[d] εἰς τρία· τῶν γὰρ ἀπελευθέρων, οἱ μὲν ἐγίνοντο πολῖται Ῥωμαῖοι, οἱ δὲ Λατῖνοι Iuniani, οἱ δὲ δεδιτίτζιοι. προσεθήκαμεν δὲ ὅτι τὴν αἵρεσιν τῶν δεδιτιτζίων καὶ Λατίνων, ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς διαφόροις διατάξεσιν ἀνεῖλεν, ὥστε λοιπὸν, καὶ τὴν ἀπελευθερότητα εἶναι μονοειδῆ[e], καθάπερ ἐστὶν ἡ εὐγένεια. ¶ λεγέσθω δὲ καὶ δευτέρα τῶν προσώπων διαίρεσις. τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι[f], οἱ δὲ αὐτεξούσιοι. τουτέστιν οἱ μὲν, ἰδίου δικαίου, οἱ δὲ ἀλλοτρίου δικαίου. μάθωμεν[g] οὖν πρότερον περὶ τῶν ὑπεξουσίων. ἐντεῦθεν γὰρ ἡμῖν ἡ γνῶσις καὶ περὶ τῶν αὐτεξουσίων γενήσεται. ὅσοι γὰρ μὴ ἐν τούτοις, πρόδηλον ὅτι ἐν τοῖς αὐτεξουσίοις εἰσίν. ἡ δὲ ὑπεξουσιότης[h] λέγεται potestas. ταύτην δὲ ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν, ἢ κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων.

Sequitur de iure personarum alia diuisio. Nam quędam personæ sui iuris sunt, quædam alieno iuri subiectæ. Rursus earum, quæ alieno iuri subiectæ sunt, aliæ sunt in potestate parentũ, aliæ in potestate dominorum. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. nam si cognouerimus, quæ istæ personę sunt: simul intelligemus, quę sui iuris sunt. ac prius inspiciamus de his, quæ in potestate dominorum sunt.

RIS.

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IURIS SUNT.

TIT. VIII.

...potestate. 1 De...

Sequitur de iure personarum alia diuisio. Nam quędam personę sui iuris sunt, quędam alieno iuri subiectę. Rursus earum quę alieno iuri subiectę sunt, alię sunt in potestate parentum, alię in potestate dominorum. Videamus itaque de his quę alieno iuri subiectę sunt. nam si cognouerimus, quę istę personę sunt, simul intelligimus, quę sui iuris sunt. ac prius inspiciamus de his, quę in potestate dominorum sunt.

1. ¶ In potestate itaque dominorum sunt serui, quæ quidem potestas, Iuris gentium est, nam apud omnes peræquè gentes animaduertere possumus, dominis in seruos vitæ necisque potestatē fuisse: & quodcūque per seruum adquiritur, id domino adquiri.

2. ¶ Sed hoc tempore nullis hominibus qui sub imperio nostro sunt, licet sine caussa legibus cognita, in seruos suos supra modū sæuire. Nā ex cōstitutiōe diui Antonini qui sine caussa seruū suum occiderit, non minùs puniri iubetur quā si alienum seruū occiderit.

¶ Sed & maior asperitas dominorū, eiusdem Principis cōstitutione coercetur. nā Antoninus cōsultus à quibusdā Præsidib. prouinciarum, de his seruis qui ad ædē sacrā vel ad statuam Principū confugiunt.

1 ¶ Καὶ πρότερον σκοπησώμεθα περὶ τῶν ὄντων in potestate τῶν οἰκείων δεσποτῶν. ἔστι δὲ ποτέστας [a] ἡ ἀρχὴ ἐξουσία. αὕτη δὲ ἡ κατὰ τῶν οἰκετῶν ὑπεξουσιότης iuris gentium [b] ἐστίν. οὐ μόνον γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τοῦτο πολιτεύεται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, καὶ οὕτως ἐστὶ μεγίστη αὕτη ἡ ὑπεξουσιότης, ὅτι vitæ [c] necisque potestatem εἴχομεν ἐπ' αὐτῶν, τουτέστι ζωῆς καὶ θανάτου ἐξουσίαν καὶ ἐξῆν ἡμᾶς ἀκινδύνως τούτους ἀποσφάττειν. καὶ ὅπερ δήποτε διὰ τῶν οἰκετῶν προσεπορίζετο, τοῦτο τῷ δεσπότῃ προσεγίνετο.

2 ¶ Σήμερον [d] δὲ οὐδενὶ τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν τελούντων βασιλείαν ἔξεστι δίχα αἰτίας νόμοις ἐγνωσμένης ἀναιρεῖν τὸν ἴδιον οἰκέτην, ἀλλ' οὐδὲ ἀμέτρως κατ' αὐτοῦ χαλεπαίνειν. διάταξις γὰρ Ἀντωνίνου τοῦ βασιλέως ὥρισε τὸν δίχα αἰτίας εὐλόγου τὸν ἴδιον οἰκέτην ἀναιροῦντα, οὕτω τιμωρεῖσθαι ὥσπερ ὁ ἀλλότριον οἰκέτην φονεύσας. εὔλογος δέ ἐστιν αἰτία, ἡνίκα τις εὕρῃ τὸν ἴδιον οἰκέτην τῇ ἑαυτοῦ συγγινόμενον γαμετῇ [e], ἢ χεῖρας ἐπέβαλε τούτῳ. ὁ δὲ προλαβὼν ξίφει τοῦτον ἀνεῖλεν, ἀκίνδυνος ἐπὶ τούτῳ ἐστὶν ὁ φόνος.

¶ Οὐ μόνον δὲ ἐπέσχεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἄλογον τῶν οἰκετῶν ἀναίρεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγανάκτησιν ἐπέσχεν τῶν δεσποτῶν, ἐν ἑτέρᾳ [f] διατάξει, ἐκ προφάσεως τοιαύτης λαβούσῃ τὴν ἀρχήν. Ἰούλιός [g] τις Σαβῖνος, τραχὺς ἦν κατὰ τῶν ἰδίων οἰκετῶν. οὐ φέροντες οὖν τὴν ἄμετρον αὐτοῦ πικρίαν, τὸν δεσπότην ἀπολιπόντες, οἱ μὲν εἰς σεβασμίους κατέφυγον οἴκους, οἱ δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας βασιλικούς.

1 ¶ Ac priùs inspiciamus de his qui in potestate dominorum sunt. Est autem potestas ἡ ἀρχὴ ἐξουσία. Summa licentia vel auctoritas. Potestas verò hæc in seruos, Iurisgētium est. Nec enim tantum apud Romanos, sed etiam apud alias gentes, ea in vsu habetur. Adeóque iuri nostro subiecti sunt serui, vt vitę necisque in eos sit potestas, hoc est, vt eos trucidare impunè liceat: atque vt quodcumque per seruum adquiritur, id ad dominū eius pertineat.

a Potestas quid.

b l. 1 §. ff. eod. l. Gaius. 1 §. 2

c d. l. § 1. Gaius 1. §. 2.

2 ¶ Sed hodie, nulli omniū qui sub Imperio Romano sunt, sine causa legibus cognita, seruum suum occidere permissū est. Ac ne supra modum quidē sæuire in eū licet. Constitutione enim Antonini Cæsaris, is qui seruum suum sine iusta causa occiderit, non minùs puniri iubetur, quàm is, qui alienum seruum occidit. Est autem iusta causa, si dominus seruum suū cum vxore sua rē habentem comprehenderit, aut cùm domino manus inicere vellet, dominus eum anteuertens ferro interemerit. His enim ex caussis cædes ad pœnam non vocatur.

d & ita ius vitæ & necis in seruos abrogatum, vt hic l. 1. §. 3. ff. eo. Gaius l. loco. l. 11. ff. ad l. Cornel. de sicariis.

e facit l. 13. §. 3. ff. de leg. 1. l. 96. ff. de verborum obligat.

¶ Nec verò occidi tantū seruos idem Princeps vetuit, sed etiam maiorem dominorum asperitatem alia quadam constitutione coercuit, quæ ex huiusmodi occasione initium sumpsit. Iulius quidam Sabinus, sæuus admodum & immitis erat in seruos suos. Qui cùm tam immoderatam eius acerbitatem ferre non possent, relicto domino, alij in ædes sacras, alij ad statuas Principum confugiebant.

f l. 1. in f. ff. de his qui sunt sui.

g l. 2. ff. de his qui sunt sui.

Cùmque Aelius Marcianus Præses prouinciæ illac præteriret, auxilium eius inuocauerunt. Is cum eos interrogasset, simul & cōditionem ipsorum cognouit, & causam cur se adiissent didicit. Sed cū nullam legē haberet, qua species talis dirimeretur, rē ad Principem retulit, quid de ea fieri placeret cōsulens, & omnia vt gesta erāt, exponēs. At Princeps ad ea cōmotus rescripsit, Seruis de domino querētibus facilè credendum non esse. Natura enim seruus domini hostis est. Sed iudicē eos conuocare, & quid inter eos controuersiæ sit, cognoscere debere. Vt si intolerabilis dominorum sæuitia videretur, cogātur domini eos, quibus tam duri & acerbi incumbūt, bonis condicionibus vēdere, & dominis pretium illorū reddatur. Ideo autem dixit, Bonis cōdicionibus, ne dominus seruo infensior, graues venditioni cōdiciones apponeret, paciscens scilicet, vt aut semper haberetur in vinculis, aut nūquam manumitteretur, aut habitaret in regionibus quæ tā graui & inimici cælo sūt, vt nemo id nisi qui diu assueuerit, ferre possit. Et ita potestas fieret, vēdēdi domino, etiā à venditione crudelitatē suā eo pacto in seruum effundēdi. Rectissimè autē & illud Princeps adiecit, vt vēderetur seruus, ac pretiū domino daretur: quo scilicet & seruus per venditionē ab impotenti & acerbo domino liberaretur, & dominus pretium accipiens nullū ex seruo dānū sentiret. Nec est quod indignetur dominus, non licere sibi, vt suis seruis imperet: quo-

προϊόντος Αἰλίου Μαρκιανοῦ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, ἐπεκαλέσαντο τὴν αὐτοῦ βοήθειαν. ὁ δὲ ἐρωτήσας, ἔγνω τὴν τύχην, ἔμαθε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης προσελεύσεως. οὐκ ἔχων δὲ νόμον τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν τέμνοντα, ἐπύθετο βασιλέα τί δέοι πρᾶξαι, πάντα τὰ γεγονότα διηγησάμενος. ὁ βασιλεὺς πρὸς τοῦτο κινηθεὶς προσέταξε μὴ χρῆναι προπετῶς πιστεύειν τοῖς οἰκέταις λέγουσί τι κατὰ τῶν δεσποτῶν. φύσει [a] γὰρ ὁ δοῦλος τοῦ δεσπότου πολέμιος, ἀλλὰ συγκροτεῖν δικαστὴν, καὶ διαγινώσκειν τὰ μεταξὺ αὐτῶν. καὶ εἰ φανῇ ἀφόρητος οὖσα τῶν δεσποτῶν ἡ ἀγανάκτησις, ἀνάγκην ἕξουσιν οἱ δεσπόται, καθ' ὧν οὕτω χαλεπαίνουσι, καλῇ αἱρέσει πωλῆσαι, καὶ τὸ τίμημα τοῖς δεσπόταις δοθήσεται. διὰ τοῦτο δὲ εἶπε, Καλῇ [b] αἱρέσει, ἵνα μὴ ὁ δεσπότης ἀγανακτῶν ἔσθ' ὅτε κατὰ τοῦ οἰκέτου, αἱρέσεις ἐν τῇ πράσει βαρείας ἐγγράψῃ· συμφωνήσας τυχὸν, ὥστε [c] αὐτὸν εἶναι ἐν δεσμοῖς, ἢ ἐπὶ τῷ μηδέποτε ἐλευθερωθῆναι, [d] ἢ ἐπὶ τῷ οἰκεῖν αὐτὸν ἐν χώρᾳ, βαρυτάτους ἀέρας ἐχούσῃ τοῖς ἀήθεσι· καὶ γένηται παρρησία τῷ δεσπότῃ τῷ πιπράσκοντι, διὰ τῶν πάκτων τιμωρεῖσθαι καὶ μετὰ τὴν πρᾶσιν τὸν οἰκέτην. ὀρθῶς δὲ κἀκεῖνο ὁ βασιλεὺς προστέθεικεν, καὶ τὸ πραθῆναι τὸν οἰκέτην, καὶ τὸ τίμημα δοθῆναι τῷ δεσπότῃ· ἵνα ὁ μὲν οἰκέτης διὰ τῆς πράσεως, πικρὸν διαφύγῃ δεσπότην, ὁ δὲ δεσπότης μὴ ζημιωθῇ τὸν οἰκέτην, διὰ τῆς τοῦ τιμήματος λήψεως, καὶ μὴ ἀγανακτείτω ὁ δεσπότης, μὴ συγχωρούμενος τῶν ἰδίων ἄρχειν οἰκετῶν.

præcepit, vt si intolerabilis videatur sæuitia dominorū, cogantur seruos suos bonis conditionibus vendere, vt pretium dominis daretur: & rectè: expedit enim Reipublicæ, ne sua re quis malè vtatur. Cuius rescripti ad Aelium Martianū missi, verba sunt hæc: *Dominorum quidem potestatem in seruos suos illibatam esse oportet, nec cuiquam hominū ius suū detrahi: sed & dominorum interest, ne auxilium contra sæuitiā, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis, qui iustè deprecantur. Ideóque cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam confugerunt, & si vel duriùs habitos, quā æquum est, vel infami iniuria adfectos esse cognoueris, venire iube, ita vt in potestatem domini non reuertantur. Quòd si meæ constitutioni fraudem fecerit, sciat me hoc admissum aduersus se seuerius exequuturum.*

a *hinc illud prouerbium apud Festum in. Quot serui.* & *Senecā* epistola 47. *Totidem esse seruos quot hostes vide Aristotelem* 1 Politicon. 4. circa finem.

b *Bonis igitur conditionibus seruum vendere, refertur ad ipsorum etiam seruorū non ad dominorum tātum vtilitatem.*

c *His conditionibus serui distrahi non debent.*

d v. l. 5. & quæ ibidem scripsi Co. si mancipium ita fuerit alienatū, vt manumittatur, vel contra.

e *qualis forte Oasis, infesta culicibus & muscis, in quā relegatio. quasi in insulā relegatio erat* l. 7. §. 5. ff. de interdictis & relegatis l. vl. §. 2. ff. de pœnis. *vnde à Nazianzeno dicitur ἀπάνθρωπος ἐρημία, adde huic loco tit. C si seruus exportandus veneat. ad id de fundo & agris pestilentibus* l 40. ff. de ædilicio. l. 4. C. de ædilitiis act.

ὁ γὰρ βασιλεὺς, καὶ ἄκοντας [a] τοὺς ὑπηκόους εὐεργετεῖ. εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς οἰκέτας ἀποροῦντας καταφυγῆς ἑαυτοὺς ἀνελεῖν, ἢ καὶ φυγῇ χρησαμένους τὸν δεσπότην ζημιῶσαι τὴν οἰκείαν τιμήν. ὥστε οὖν ἀμφοτέρων ἐποιήσατο πρόνοιαν, καὶ τῶν δεσποτῶν, καὶ τῶν οἰκετῶν. λυσιτελὲς γάρ ἐστι πρᾶγμα τῇ πολιτείᾳ τὸ μηδένα κακῶς τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι περιουσίᾳ. ἔστι [b] δὲ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα, πρὸς Αἴλιον Μαρκιανὸν ἀντιγραφέντα, ἐν τούτοις· τὴν τῶν δεσποτῶν ἐξουσίαν ἀμείωτον εἶναι χρὴ κατὰ τῶν οἰκετῶν. καὶ οὐ δεῖ τούτῳ τῷ νόμῳ περιαιρεῖσθαι. τουτέστι, οὐ δεῖ πώποτε τὰ τοῦ δεσπότου δίκαια μειῶσαι· συμφέρει δὲ καὶ τοῖς δεσπόταις, τὸ βοηθεῖσθαι τοὺς οἰκέτας κακῶς φερομένους ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, ἢ ἐξ ὀργῆς ἀμέτρου, ἢ λιμοῦ, ἢ ὕβρεως ἀφορήτου. ὅθεν οὐ χρὴ ἀρνεῖσθαι τοῖς δίκαια αἰτοῦσιν οἰκέταις. διάγνωθι τοίνυν περὶ τῆς μέμψεως τῶν ὄντων μὲν ἐκ τῆς Ἰουλίου Σαβίνου φαμιλίας, καταφυγόντων δὲ ἐπὶ ἀνδριάντας. καὶ εἰ ζητῶν εὕρῃς ἀπανθρωπότερον περὶ αὐτοὺς τὸν Σαβῖνον ἤπερ ἐχρῆν, ἢ εἰς αἰσχροτάτην αὐτοὺς ἑλκυσθέντας πρᾶξιν, διαπιπράσκεσθαι κέλευσον οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ ὑποστρέφειν εἰς τὴν τοῦ πεπρακότος δεσποτείαν. εἰ γὰρ ὁ εἰρημένος Σαβῖνος, πρὸς περιγραφὴν τῆς τοιαύτης πρᾶξαί τι διανοηθῇ διατάξεως, κατὰ πρόσωπον μὲν ὄψιν τοὺς οἰκέτας πωλήσας, ἰδίᾳ δὲ συμφωνήσας, ὥστε τούτους αὐτῷ ἀναδοθῆναι, πικρότατος αὐτῷ φανήσεται ὁ βασιλεὺς, τοιαῦτα πλημμελοῦντι καὶ τὴν αὐτοῦ περιγράφοντι διάταξιν.

quoniam subditos suos [a] Princeps & inuitos beneficio afficit. Porrò illud facile futurum erat, vt serui desperata liberatione, aut manus ac vim sibi afferrent, aut fuga arrepta, pretium sui domino auferrent. Vtrisque igitur prouidit, & dominis & seruis. Nam & hoc expedit Reipublicæ, ne quis sua re malè vtatur. Sunt autem rescripti ad [b] Ælium Marcianum missi verba hæc: Dominorum quidem potestatē in seruos suos illibatam esse oportet, neque hac lege dissolui, id est, nihil debet ex iure dominorum minui. Sed tamē id dominis vtile est, vt auxilium feratur seruis, qui malè à dominis habentur, aut ex immodica ira, aut per famem vel aliam intolerabilem iniuriam. Vnde nec seruis qui iusta petūt, id negandum est. Cognosce igitur de querela eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad statuas confugerunt. Et si, re tota perquisita, durius eos à Sabino quàm par erat tractatos: aut ad turpissima quædam obeunda adactos, esse compereris, distrahi iube. Idque ita, vt nunquam in venditoris potestatem reuertantur. Quòd si dictus Sabinus in fraudē huiusce constitutionis aliquid agere tentauerit, palam quidem & prima fronte seruos venundans, sed clam & per occultum paciscens vt sibi reddantur: seuerissimè aduersus eum, qui tantum facinus admiserit, fraudémque constitutioni suæ fecerit, princeps eam rem exequuturus est.

[a] Inuitis plerumque beneficium datur.

[b] l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris.

DE PATRIA POTESTATE.

Tit. IX.

¶ *Patriam potestatem in liberos adquiri nuptiis contractis.* 1. *& quid Nuptiæ.* 2. *Ius patriæ potestatis quo iure, & quibus.* 3. *& in quos competat.*

IAM ante diximus in potestate nos habere seruos nostros & liberos nostros. Cùm igitur de eo dictum sit, quemadmodum serui in potestate nostra sint, reliquũ est vt dicamus, quemadmodũ in potestate nostra sint liberi. In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis suscepimus.

1 ¶ Porrò quod Græci vno verbulo dicũt *γάμος*, id Latini, nuptias & matrimoniũ appellant. Et quid est matrimonium siue nuptiæ? Viri & mulieris cõiunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem promittens siue præbens.

2 ¶ Ius autem potestatis, quã in liberos nostros habemus, propriũ est ciuiũ Romanorũ. Nemo enim alius talem potestatem in liberos suos habet, qualẽ habent ciues Romani. Est igitur ius illud ciuilis iuris. Nam potestas quã in seruos habemus, iuris gentium est.

3 ¶ Qui igitur ex me & vxore mea nascitur, in potestate mea est. Similiter & is, qui ex eo qui in potestate mea est, & vxore eius nascitur, id est, nepos meus, & neptis mea, æquè in potestate mea sunt. Idẽ & in pronepotibus, abnepotibusque, & deinceps dicendum est. Qui verò ex filia mea nascuntur, in potestatem aui materni, id est, in meam scilicet non cadunt, sed in potestate patris sui sunt.

[a] l.3. ff. de his qui sunt sui. *Vlpianus* 5. §. 1.1. Gaius 3. §. 3.
[b] *Glossa matrimonium γάμος & συνάφειαν.*
[c] *dicitur etiã connubiũ* Vlp. 1. §. 5.
[d] l.1. ff. de ritu nuptiarũ *Vlp.* d. l. §. 2. 1. *Gaius* 4. §. 1. 4. *Harmenop.* 4. §. 1.
[e] *Columell.* 12. *nihil conspicie batur in domo dimidium Lactant.* 2. c. 21. *qui seruari potest charitas, nisi deuota mens & seruata inuicem fides indiuiduã fecerit charitatem. sed hæc ad communionem bonorum & amoris, non vitæ referenda sunt, de qua hic agitur.*
[f] *recte vt insuperinuin additum. Id enim votum nuptiarum, reipsa autem nuptiæ diuortio dirimuntur.*
[g] l.3 ff. de his qui sunt sui.
[h] *Potestatis in liberos & seruos differentia adde* l. 215. ff. de verborũ significatione.
[i] l.4. ff. de his qui sunt sui.

ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ἐξουσίας.

Τίτλος θ.

Εἴπωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι in potestate ἔχομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν οἰκετῶν, καὶ κατὰ τὴν ἡμετέρων παίδων. τῆς δὲ κατὰ τὴν οἰκετῶν λεχθείσης ὑπεξουσιότητος, ὑπόλοιπον εἰπεῖν τὸ κατὰ τῶν υἱῶν ἰν [a] ποτεστάτε, ἤγουν ὑπεξούσιον. ἰν ποτεστάτε ἔχομεν τοὺς ἡμετέρους παῖδας, οὓς ἐξ ἐννόμων ἐσχήκαμεν γάμων.

1 ¶ Ὁ δὲ γάμος [b] εἴρηται Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ nuptiæ siue matrimonium. [c] καὶ τί ἐστι [d] γάμος; ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια, ἀχώριστον τοῦ βίου τὴν συνήθειαν [e] ἐπαγγελλομένη, [f] ἤγουν παρέχουσα.

2 ¶ Τὸ δὲ ἰν ποτεστάτε ὅπερ ἔχομεν κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων [g], μόνων Ῥωμαίων ἴδιόν ἐστιν. οὐδεὶς γὰρ ἕτερος κατὰ τῶν οἰκείων παίδων τοιαύτην ἔχει ὑπεξουσιότητα, ὁποίαν Ῥωμαῖοι ὥστε οὖν iuris ciuilis ἐστὶ τοῦτο τὸ νόμιμον. τὸ [h] γὰρ κατὰ τῶν οἰκετῶν iuris gentium.

3 ¶ Ὁ τοίνυν ἐξ [i] ἐμοῦ καὶ τῆς ἐμῆς τικτόμενος γαμετῆς, ἐμός ὑπεξούσιος ἐστίν. ὡσαύτως καὶ ὁ ἐκ τοῦ ὑπεξουσίου, καὶ τῆς αὐτοῦ τικτόμενος γαμετῆς, τουτέστιν ὁ ἐμός ἔγγονος, καὶ ἡ ἐμὴ ἐγγόνη, ὁμοίως ἐμοὶ γίνονται ὑπεξούσιοι. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ προεγγόνων καὶ ἀπεγγόνων, καὶ τῶν ἐφεξῆς. οἱ γὰρ ἐκ τῆς ἐμῆς τικτόμενοι θυγατρὸς, οὐχ ὑποβληθήσονται τῇ ὑπεξουσιότητι τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, ἐμοῦ δηλονότι, ἀλλ' ὑπεξούσιοι ἔσονται τῷ ἰδίῳ πατρί.

DE PATRIA POTESTATE.

Tit. IX.

NVptiæ autẽ siue matrimonium, est viri & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem cõtinens.

2 ¶ Ius autem potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Romanorum: nulli enim alij sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem, qualẽ nos habemus.

3 ¶ Qui igitur ex te & vxore tua nascitur, in tua potestate est. Item qui ex filio tuo & vxore eius nascitur, i. nepos tuus & neptis, æquè in tua sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui autem ex filia tua nascuntur, in potestate tua nõ sunt, sed in patris.

DE NVPTIIS. TIT. X. | ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ. Τίτλος ι. | DE NVPTIIS. Tit. x.

¶ Iustæ nuptiæ qua ætate & quorum consensu rectè contrahantur & quemadmodum liberi furiosi rectè contrahant. 1 De nuptiis & an & quomodo sanguinis ratione prohibitæ inter parentes & liberos. 2. inter fratres & sorores etiam adoptiuas. 3. cum fratris, & sororis, etiam adoptiuæ, filia. 4 inter fratrū, & sororū liberos. 5. cū amita, matertera: amita magna, matertera magna etiam adoptiuis: & quemadmodum quis eas adoptiuas habere possit. 6. ¶ An & quomodo adfinitatis ratione nuptiæ prohibitæ cum ea quæ quondam priuigna, nurus. 7. socrus, nouerca 8. cum ea quæ nobis comprinigna. 9. cum ea quam vxor, post diuortiū, ex alio viro sustulit: cum sponsa filij & patrui. 10. cum ea quæ seruili cognatione nos adtingit. 11. ¶ Miscella de nupt. interdictis. 12. ¶ De pœnis incestarum & similiū nuptiarū. 13. ¶ Non tantum nuptiis, vt superius dictū, sed & legitimatione liberos in potestatem parentū redigi, & quemadmodum liberi à parentibus curiæ oblati legitimentur.

IVstas autē nuptias inter se ciues Romani cōtrahūt, qui secundū præcepta legū coeunt: masculi quidē puberes, fœminæ autem viri potentes, siue patres familiarū sint, siue filii familiarū, dum tamē si filii familiarum sint, cōsēsum habeant parētum, quorum in potestate sūt: nam hoc fieri debere, & ciuilis, & naturalis ratio suadet, in tātū, vt iussus parētis præcedere debeat. ¶ Vnde quæsitum est an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorē ducere possit? Quúmque super filio variabatur, nostra processit decisio, qua permissum est ad exēplū filiæ furiosi, filium quoq furiosi posse, & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare, secundum datum ex nostra constitutione modum.

Ἐννόμους δὲ γάμους μεταξὺ ἀλλήλων συνιστῶσι Ῥωμαῖοι, ἡνίκα τὰ περὶ γάμων τοῖς νόμοις διηγορευμένα φυλάξωσι. δεῖ δὲ τοὺς μὲν ἄρρενας ἐφήβους εἶναι, τὰς δὲ θηλείας ἀνδρὸς δεκτικάς. [a] τουτέστι, τοὺς μὲν ὑπερβεβηκέναι τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον ἔτος, τὰς δὲ, μείζους εἶναι τῶν ιβ ἐνιαυτῶν. ταῦτα δὲ λέγομεν, εἴτε ὑπεξούσιοι, εἴτε αὐτεξούσιοι εἰσὶν οἱ πρὸς γάμον συνιόντες ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων καὶ ἕτερόν τι ζητοῦμεν, συναίνεσιν [b] εἶναι τῶν γονέων, ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οἱ συναπτόμενοι. τοῦτο γὰρ χρῆναι γίνεσθαι καὶ [c] ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ φυσικὸς ἀπαιτεῖ λογισμὸς ὁ πολιτικὸς μὲν διὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἴδιον, τουτέστι τὴν ὑπεξουσιότητα. ὁ φυσικὸς δὲ ἐπειδὴ δίκαιον τοὺς μέχρι τοιαύτης ἡλικίας ἀναθρέψαντας, τοὺς γονεῖς δηλονότι, ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς, τουτέστι τῷ γάμῳ συνευδοκιμεῖν. δεῖ δὲ τὴν τοῦ πατρὸς ἡγεῖσθαι [d] κέλευσιν, τουτέστι δεῖ τὸν πατέρα συναινεῖν. ὅθεν ἀμφιβολίας αἴτιον γέγονε κἀκεῖνο μαινομένου [e] πατρὸς, υἱὸς ἢ θυγάτηρ ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν ἐπείγοντο.

IVstas autē nuptias inter se contrahunt ciues Romani, cum ea, quæ de nuptiis, legibus cauentur, obseruant. Necesse est autē, vt masculi puberes sint, feminæ viri potentes, hoc est, vt illi maiores sint annis quatuordecim, hę annos duodecim excedant. Atque hæc dicimus, siue filijfamiliâs, siue patresfamiliâs sint hi, qui nuptias cōtrahunt. In filijs tamen familias aliud quiddā exigimus. Nempe parentum consensum, in quorū potestate sunt hi, qui matrimonio coniugātur. Id enim fieri & ciuilis & naturalis postulat ratio. Ciuilis quidem propter ius quod Romanorū propriū est, nēpe patriā potestatē. Naturalis verò, quoniam æquum est, vt qui ad illā vsque ætatem eos educauerunt (parētes scilicet) hoc honoris habeant, id est, vt matrimonio consentiāt. Oportet autem patris iussū præcedere, hoc est, oportet à patre rem conprobari. ¶ Vnde illud in dubitationē deuenit, Cum pater in furore esset, filius aut filia ad contrahendas nuptias sollicitabantur.

a *sic* 4. Harmenopu. ... §. 2. *Glossa viri potens* ἰσχυρὰ ἥβη (?) *virago, adulta, pubes.*

b 4. Harmenopul. 4. §. 3. *l.* 2. ff. de ritu. *Quid si qui in potestate est, nuptias cōtraxit? Paulus* 2. *sentent.* 19. §. 2. *contractas nuptias solui negat, cōtemplationē enim publicæ vtilitatis priuatorum cōmodis præferri: de qua quæstione plenius dixi ad* l. 25. ff. de ritu nuptiar.

c *Cōsensus parentum in nuptiis liberorū intercedere quemadmodū debeat ex ciuili & naturali ratione.*

d *Imo subsequi potest consensus* l. 5. Co. de nuptiis l. 7. inf. ff. de sponsalib. *nō tamen cogitur pater consentire cum possit contradicere,* d l. 5. d. l. 7 *nō consentit autē qui ignorat:* l. 11. ff de statu hominum.

e l. 8 ff. de iis qui sunt sui: l. 9. ff. de ritu. l. tam demētis 28. Co de episcop. audientia: l. si furiosi 25. C. de nuptiis.

Neque.n.calamitas patris furiosi liberos à potestate eius liberat. Quoniã neq; sana ac sobria parẽtis mẽs potestatẽ patriam aduersus liberos inducit, vt cõsequẽter dicere possimus, cùm pater sapere desiit vnà & patriã potestatẽ extingui. sed potiùs liberi ex iustis nuptiis procreati, eã inducũt. Nuptias igitur liberi volebãt contrahere. sed cũ filiifam. essẽt, opus erat patris cõsensu. At is qui in furore est, nullũ potest habere cõsensũ. Quærimus ergo an possint. Et quidẽ si dicim⁹ cõsensum esse, cũ specialiter pater dixerit sibi id quod agitur placere, hunc à furente conferri sum præstari morbus non patitur. Sin aũt consensum esse admittimus, quod cũ pater rem quæ gesta est, videret, nõ contradixerit: propius est, vt citra impedimentũ nuptiæ procedant. Attamen ne hoc quidẽ verum est. Nam is, qui in furore est, tacẽdo non cõsentit, quoniã is demum consentit, qui cùm rẽ sentiat quæ agitur, si illa parũ ipsi placeat, contradicere potest. At is, qui furore tenetur, tacet quidem, sed vt malis oppressus, non vt placidè quiescens. Quoniã igitur multæ magnæq; hisce de rebus inter Iuriscõsultos erant dubitationes, edita est Imperatoris nostri cõstitutio, quæ totã controuersiam dissoluit, ac filio cuius pater in furore est permittit, vt legitimã sibi vxorẽ adiungat, nõ expectato patris cõsensu, quẽadmodum & filiæ permissum est (nam in filia, nulla erat dubitatio) his tamen seruandis, quæ præfata constitutione comprehensa sunt.

a Tacentes qui consentire dicantur.
b Tacens consentire dicitur qui scit & cõtradicere potest.
c Ius in filiabus fœminis constitutum. nonnunquam extenditur ad masculos filios: l.28.C.de Episcopali audient.l.25. C.de nup.
d μαινομένου appellatione intelligendus est mente captus & furiosus l.28.d.l.25
e in filia furiosi nullũ apud veteres erat dubium quin ea rectè matrimoniũ contraheret sine patris consensu.l.25.C. de nuptiis.

οὐ γὰρ παύεται τοῦ ἔχειν ὑπεξουσίους τοὺς παῖδας, μανίαν ὁ πατὴρ δυστυχήσας. ἐπειδὴ, οὐχὶ νήφων λογισμὸς τοῦ πατρὸς, ὑπεξουσίους ποιεῖ τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας, ὥστε ἡμᾶς λέγειν στερηθέντα τὸν πατέρα τοῦ φρονεῖν, συναπολλύναι καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων ὑπεξουσιότητα, ἀλλ' ὁ ἐξ ἐννόμων γάμων γινόμενος τοκετός. ἐβούλοντο οὖν οἱ παῖδες ἐπὶ γάμον ἐλθεῖν, ὑπεξούσιοι δὲ ὄντες, τοῦ πατρὸς ἐδέοντο συναινέσεως. συναινεῖν δὲ ὁ μαινόμενος οὐκ ἠδύνατο. ζητοῦμεν εἰ δύναται, καὶ εἰ μὲν εἴπωμεν, συναίνεσιν εἶναι, τὸ λέγειν ἰδικῶς τὸν πατέρα, ὅτι ἀρέσκομαι τῷ γινομένῳ, τὴν τοιαύτην ἐπὶ τοῦ μαινομένου γενέσθαι συναίνεσιν ἡ νόσος οὐ συγχωρεῖ. εἰ δὲ δεξώμεθα συναίνεσιν εἶναι, τὸ ὁρῶντα πατέρα μὴ ἀντιλέγειν τῷ πραττομένῳ, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές. ὁ γὰρ [a] μαινόμενος σιωπῶν, οὐ συναινεῖ. ἐκεῖνος γὰρ σιωπῶν συναινεῖ, ὃς [b] αἰσθανόμενος τοῦ γινομένου ἐναντιοῦσθαι δύναται, εἰ μὴ ἀρέσκεται τούτῳ. ὁ δὲ μεμηνὼς σιωπᾷ, νικώμενος ὑπὸ τοῦ πάθους οὐχ ἡδέως ἔχων. ἐπειδὴ οὖν πολλαὶ περὶ τούτων τῶν νομικῶν ἀμφιβολίαι γεγόνασι, γέγονε διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τέμνουσα τὴν ἀμφισβήτησιν καὶ ἐπιτρέπουσα τῷ παιδὶ [c] τοῦ μαινομένου [d], νόμιμον ἑαυτῷ λαβεῖν γυναῖκα, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς μὴ ἀναμένειν συναίνεσιν, ὥστε καὶ τῇ θυγατρί. τὸ [e] γὰρ τῆς θυγατρὸς ἀναμφίβολον ἦν, φυλαττομένων δηλονότι τῶν τῇ θείᾳ περιεχομένων διατάξει.

¶ Porrò quoniam diximus, iustas esse nuptias, cũ ciuis Romanus maior an-

2 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι ἔννομος γάμος ἐστὶν, ἡνίκα Ῥωμαῖος ὑπερ-

1. ¶ Ergo non omnes nobis vxores ducere licet. nam à quarundam nuptiis abstinēdum est.

βας τῆς τεσσαρεσκαιδέκατον ἐνιαυτὸν ἀγάγηται Ῥωμαίαν οὖσαν μείζονα τῶν δώδεκα ἐτῶν, ἆρα καὶ ἐάν τις λάβῃ τὴν ἰδίαν μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θυγατέρα, θεμιτὸς ὁ γάμος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς. εἰσὶ γὰρ γάμοι κεκωλυμένοι. ¶ Καὶ πρὸς κατάληψιν τούτων, ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια [a], ὄνομά ἐστι γενικὸν, διαιρεῖται δὲ εἰς τρία [b], εἰς ἀνιόντας, εἰς κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. καὶ ἀνιόντες [c] μέν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη. καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνώτεροι. κατιόντες [d] δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, οἷον υἱὸς, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατώτεροι. ἐκ [e] πλαγίου δὲ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς, καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς, ἀδελφὴ, θεῖος, θεία, ἀνεψιὸς, ἀνεψιὰ, καὶ οἱ ἐκ τούτων κατιόμενοι. ἡ δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια, διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἀδνάτους, καὶ κογνάτους. καὶ ἀδνάτοι [f] μέν εἰσιν, οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος, ἢ ἀδελφὴ ὁμοπάτριος, καὶ οἱ παῖδες οἱ ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ, ἔγγονος, ἐγγόνη, ἢ θεῖος πρὸς πατρὸς, καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες, καὶ οἱ ἐκ τοῦ υἱοῦ τοῦ θείου ἔγγονος, ἐγγόνη, ἢ θεία πρὸς πατρὸς, καὶ ἁπλῶς ἡνίκα μὴ εὑρεθῇ θῆλυ πρόσωπον, αἴτιον ὑπάρχον τῆς συγγενείας, λέγεται κατὰ τάξιν προσιέναι τὴν ἀδνατίονα. κογνάτοι [g] δὲ οἱ ἐκ θηλυγονίας ἡμῖν γνωσκόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμομήτριος οὐκέτι δὲ ὁμοπάτριος, καὶ οἱ ἐκ τούτου κατιόντες.

annis quatuordecim vxorem ducit ciuem Romanam maiorem annis duodecim: an si quis matrem suā, sororémve aut filiā in vxorē acceperit, licitū est hoc matrimoniū? Et dicimus nequaquā. Quoniā à quibusdā nuptiis abstinēdū ¶ Et vt rē omnē meli⁹ intelligas, hæc habeto in modū cuiusdā præuiæ inspectionis. Cognatio nomē est generale, diuiditur autē in tria: in ascendentes, in descendētes, & eos qui sunt ex obliquo. Et ascendentes quidē sunt, qui nos genuerunt, veluti pater, mater, au⁹, auia, & qui supra hos sunt. Descēdentes verò, qui ex nobis gignūtur, veluti filius, filia, nepos, neptis, & qui infra hos sunt. Ex trāsuerso propinqui sunt, qui neq. nos genuerunt, neque à nobis gignūtur, sed stirpem suā & radicem nobiscum habent communem: veluti, frater, soror, patruus vel auunculus, amita vel matertera, consobrinus, consobrina, & qui ex his descēdunt. Cognatio autem quæ ex latere siue ex trāsuerso est, in duo diuisa est: in agnatos & cognatos. Et agnati quidē sunt, qui per masculos nobis cōiūguntur, vt frater consanguineus, & soror consanguinea: & fratris liberi, & nepos neptísve ex fratris filio: & patruus, & patrui liberi: & ex filio patrui nepos neptísve: & amita. Atque (vt totā rem vno verbo absoluam) iamdiu per ordinem procedit agnatio, quamdiu nulla interuenit persona fœminina, quæ causam det cognationi. Cognati verò sunt, qui per feminas nos coniungunt. Vt frater vterinus non etiam cōsanguineus & liberi eius. Aut soror

a *Idem §.1 de legit. agnat.* tutela 28. Ecl. 5. c. 2. περὶ [illegible] & 4. *Harmenopu.* 6. l. 1. ff. *de gradibus.*

b *adde* Nouell. 118. c. 1. 45. Eclog. 3. c. 8.

c *ἀνιόντες qui.* [illegible] *qui.* [illegible]

f *ἀδνάτοι qui. Porro Adgnatio nihil aliud quam* [illegible] *est, per mares cognatio.* l. 4. §. 2 in f. ff. de gradibus.

g *κογνάτοι qui.* l. 10. §. 2 §. 6. ff. de gradibus.

verina, aut etiam sororis consanguineæ liberi: nam & hi cognati sunt, quoniam sororis persona agnationem interdit. Porrò agnati & legitimi dicuntur, id est, iure ciuili inuenti, & cognati, id est, natura cogniti. Cognatos verò sola nouit natura, neque item legitimi sunt. Quos enim ius ciuile nouit, hos nouit & natura, quos verò natura nouit, hos non omnino nouit & ius ciuile. Hæc autem cognatio bifariam constitui tur, aut natura, aut iure ciuili siue adoptione. Natura, cùm ex iustis nuptiis liberi nascũtur. Adoptione, cũ quis filium habens, alium in adoptionem accipit. Is enim qui ita adoptatur, filii mei naturalis & fratris sui adoptiui agnatus est, est autem & cognatus. Quos.n. adoptio ei agnatos facit, hos facit & cognatos. Quoniã actus hic legitimus, hoc est, adoptio, facilè agnationi, quę & ipsa legitima est, coniungitur. Legitima cum legitimis facilè cohærẽt. Porrò agnatio adoptioni coniuncta secum trahit & naturam, id est, cognationem: & quos adoptiuus agnatos vocat, hos vocat & cognatos. Quos verò cognatos vocauit, (si natura mihi esset filius:) hos cùm adoptiuus est, neque agnatos neque cognatos vocabit. Cognatio enim quæ natura cõtingit, pro nulla habetur in adoptione. ¶ His ita præcognitis vide nũc rem de qua agimus. Diximus suprà non sẽper iustas esse nuptias, cùm ciuis Romanus ciui Romanæ iungitur, propterea quòd à quibusdam nuptiis abstinendum sit. Et quidem inter parentes &

a ἀγνάτοι, λεγίτιμοι, ἤγουν νόμιμοι συγγενεῖς.
b κογνάτοι, φυσικοὶ συγγενεῖς.

c sic, vt ait Modestinus l. 4. §. 2. ff. de gradib. Cognationis substantia bifariã apud Romanos consideratur. Quadam ciuilis, quadã naturali iure connectitur. Nõnunquam, vtroque iure concurrente (& naturali & ciuili) copulatur cognatio. Naturalis per se sine ciuili (vt sunt inter se ex eadẽ matre vulgò quæsiti) Ciuilis per se (quæ & legitima) sine naturali cognatione (vt sunt adoptati.) vtroque iure consistens, vt qui ex iustis nuptiis.

d v. l. 23. ff. de adoptio. ib.

e νόμιμον πρᾶξις, id est actũ legitimum adoptionem esse ait. de quo vide quæ scripsi ad l. actus legitimi 77 ff. de regu. iur. adde §. 1. inf. eod. & titul. proximum de adoptionib. Vbi adoptio inter actus legitimos censetur.

ἡ ἀδελφὴ ὁμομήτριος, ἤγουν καὶ τῆς ὁμομητρίου ἀδελφῆς οἱ παῖδες. καὶ οὗτοι γὰρ κογνάτοι εἰσίν. ἐπειδὴ τὸ τῆς ἀδελφῆς πρόσωπον διέτεμε τὴν ἀγνατιόνα. οἱ ἀγνάτοι [a] λέγονται καὶ λεγίτιμοι, τουτέστι νόμιμοι, καὶ κογνάτοι [b] ἤγουν φυσικοί. οἱ δὲ κογνάτοι μόνοι φυσικοί, οὐκ ἔτι δὲ καὶ λεγίτιμοι. οὓς γὰρ ὁ νόμος ἐπίσταται, τούτους οἶδε καὶ ἡ φύσις. οὓς δὲ ἡ φύσις γινώσκει, οὐ πάντως οἶδεν ὁ νόμος. Αὕτη δὲ συγγένεια διχῶς [c] συνίσταται, ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, καὶ θέσει. καὶ φύσει μὲν, ὅταν ἐξ ἐννόμων γάμων παῖδες προέλθωσι θέσει δὲ ὅταν ἔχων τις υἱὸν, λάβῃ ἕτερόν τινα εἰς υἱοθεσίαν. ὁ γὰρ υἱοθετούμενος, τοῦ ἐμοῦ μὲν φυσικοῦ παιδὸς, τοῦ ἰδίου δὲ θετοῦ ἀδελφοῦ ἐστὶν ἀγνάτος· ἔστι δὲ καὶ κογνάτος. οὓς [d] γὰρ ἡ θέσις ἀγνάτους αὐτῷ ποιεῖ, τούτους ἀποτελεῖ καὶ κογνάτους. καὶ γὰρ ἡ νόμιμος [e] πρᾶξις, τουτέστιν ἡ υἱοθεσία εὐχερῶς συνάπτεται, τῇ ἀγνατιόνι ἐννόμῳ οὔσῃ καὶ αὐτῇ. τὰ γὰρ νόμιμα τοῖς νομίμοις συνάπτεται. λοιπὸν δὲ ἡ ἀγνατίων συναπτομένη τῇ θέσει, ἕλκει μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν φύσιν, τουτέστι τὴν κογνατιόνα, καὶ οὓς ἀγνάτους καλεῖ ὁ θετὸς, τούτους καὶ κογνάτους ὀνομάζει. οὓς δὲ ἔμελλε κογνάτους καλεῖν, εἴγε φυσικὸς ὑπῆρχέ μου παῖς, τούτους θετὸς ὢν, οὐδὲ ἀγνάτους, οὐδὲ κογνάτους καλεῖ. τὸ γὰρ ἐν φύσει κογνάτον ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ¶ Ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐλέγομεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ὅτι οὐκ ἀεὶ Ῥωμαῖος Ῥωμαίᾳ συναπτόμενος, ἔννομον γάμον ἀποτελεῖ, διὰ τὰ εἶναι τινὰς κεκωλυμένους. Καὶ τέως ἐπὶ τῶν

¶ Inter eas enim personas, quæ parentum liberorũve locũ inter se obtinẽt, contrahi nuptię non possunt: veluti inter patrẽ & filium, vel auum & neptem, vel matrem & filium, vel auiã & nepotem: & vsque in infinitum. Et si tales personæ inter se coiërint, nefarias atque incestas nuptias cõtraxisse dicuntur. Et hæc adeò vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentum liberorúmve loco sibi esse cœperint, nõ possint inter se matrimonio iungi, in tãtum, vt etiam dissoluta adoptione, idem iuris maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, nõ poteris vxorẽ ducere quamuis eam emancipaueris.

1 ¶ Inter eas quoque personas quæ ex transuerso gradu cognationis iunguntur, est quędam similis obseruatio, sed nō tanta. Sanè enim inter fratrem sororémq; nuptiæ prohibitæ sunt: siue ab eodem patre, eadémque matre nati fuerint, siue ab altero eorum.

¶ Sed si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit: quandiu quidem constat adoptio, sanè inter te & eam nuptiæ consistere non possunt: quum verò per emancipationem adoptio sit dissoluta, poteris eam vxorem ducere. Sed & si tu emancipatus fueris, nihil est impedimento nuptiis. ¶ Et ideo constat, si quis generum adoptare velit, debere eum antea filiam suam emancipare: & si quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium suum emancipare.

αἰόντων καὶ τῶν κατιόντων, εἰς ἀπέραντον [a] ὁ γάμος κεκώλυται. οὐ δύναται γάρ τις λαμβάνειν τὴν ἰδίαν μητέρα, ἢ μάμμην, ἢ θυγατέρα, ἢ ἐγγόνην, εἴτε φυσικαί εἰσιν, εἴτε [b] θεταί, εἰ [c] καὶ τὰ μάλιστα ἡ θέσις ἐλύθη περὶ τρόπῳ τῷ ἐμαγκιπατίονος· αἰσχυνέσθω γὰρ τὴν νυῦ θετὴν ἡ πάλαι τοῦ πατρὸς καὶ πάππου προσηγορία.

2 ¶ Καὶ μεταξὺ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου προσώπων, ἔστι τις κώλυσις, ἀλλ' οὐ διηνεκής. ἰδοὺ γὰρ μεταξὺ [d] ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς οὐ συνίσταται ὁ γάμος, εἴτε ὁμοπάτριοί εἰσιν, εἴτε μόνον ὁμομήτριοι. καὶ ταυτὸ δὲ εἴτε μόνον ὁμοπάτριοι, ἢ μόνον ὁμομήτριοι. ¶ Εἰ δὲ εἴη μοι θετὴ [e] ἀδελφὴ, ἐφ' ὅσον συνέστηκεν ἡ θέσις, ὁ γάμος ἐμποδίζεται. ταύτης δὲ διαλυθείσης διὰ τὸ ἐμὲ, ἢ ἐκείνην ἐμαγκίπατον γενέσθαι, ἀκωλύτως ὁ γάμος προβήσεται, ἐπειδὴ γὰρ ἡ θέσις νόμιμος [f] οὖσα διὰ τοῦ ἐμαγκιπατίονος ἐννόμου [g] οὔσης καὶ αὐτοῦ, διελύθη εἰκότως, οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχω πρὸς αὐτὴν συγγενείας. πάλαι μὲν γὰρ, ὅτε οἱ δύο ἦμεν ὑπεξούσιοι, καὶ ἀδνάταν αὐτὴν ἐκάλουν καὶ κογνάταν. τοῦ δὲ ἐμαγκιπατίονος διαλυσάσης τὴν θέσιν, ἀδνάταν αὐτὴν οὐ καλέσω. οὐκ ἔτι γὰρ ἔννομος ἡ θέσις οὖσα κρατεῖ παρ' ἑαυτῇ τὴν νόμιμον συγγένειαν, τουτέστι τὴν ἀδνατιόνα. τοῦ δὲ ἀδνατιόνος ἀναιρεθείσης ἀπολέλυται καὶ ἡ κογνατίων. ἐπειδὴ γὰρ ἀδνάταν αὐτὴν καλεῖν οὐ δύναμαι, εἰκότως οὐδὲ κογνάταν. ¶ Διὸ ἐάν τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν [h] εἰς θέσιν βούλεται λαβεῖν, ὀφείλει πρότερον τὴν θυγατέρα ποιεῖν ἐμαγκίπατον. εἰ δὲ ἔχων υἱὸν, καὶ νύμφην [i] βούλεται εἰς θέσιν λαβεῖν

& liberos in infinitū prohibitę sunt nuptiæ: neque enim potest quispiā matrem suam vel auiam, aut filiam vel neptem in vxorem accipere, siue naturales sint siue adoptiuę, etiā si maximè per emancipationem soluta sit adoptio, quoniam & pristinum patris vel aui nomen pudori esse oportet.

2 ¶ Sed & inter personas quæ ex transuerso gradu cognationis iungūtur, est prohibitio aliqua, verum non perpetua. Ecce enim inter fratrem & sororem nuptiæ non cōsistunt: siue ab eodem patre eadémq; matre nati fuerint, siue ab eodem patre tantum vel ab eadem matre tantum.

¶ Sed si qua mihi per adoptionem soror esse cœperit, quandiu constat adoptio matrimonium impeditur: cùm verò ea dissoluta fuerit, quia aut ego emācipatus aut illa emācipata sit, citra impedimētum procedent nuptiæ. Nam cum adoptio, quæ legitima res est per emācipationē, quod & ipsum iuris ciuilis nomē est, dissoluta sit: nullo cognationis genere ea mihi videtur coniungi. Nam ante, cùm ambo in vnius essemus potestate, & agnatam eam vocabam & cognatā, verùm adoptione per emācipationem dissoluta, agnatā meā amplius non vocabo. Quoniā adoptio, cū sit res iuris ciuilis: ciuilem quoque cognationē, i. agnationem secum vnà cum extingueretur sustulit. Sublata autē agnatione dissoluta est & cognatio. Nā cùm agnatam eam vocare nō possum, consequenter nec cognatā potero. ¶ Quapropter si quis generum suum adoptare velit, debet antè filiā suā emancipare. Et si quis cum filium habet, nurum suam velit adoptare, ante

a 18 Eclog. 5. c. 2. l. 53. l. 54. ff. de ritu.

b l. 55. ff. de ritu nuptiar.

c 1. Gaius 4. §. 1 *an hoc igitur casu patria potestate retinetur vestigium* d. l. 55. d. §. 1. *in aliis fere non retinetur, adoptione finita* l. 13. ff. de adoptionibus 18. Eclog. 5. c. 3. & 10. l. 14. ff. de ritu.

d l. 35 §. 1. ff. de verb. oblig. l. 16. Cod. de nuptiis. 1. *Gaius* 4. §. 3. Eclog. d. loco.

e l. 17. ff. de ritu. *Gaius* d. §. 3.

f *dixi sup.* §. 1.

g *Emancipatio actus legitimus*. facit l. 77. ff. de regulis. *ciuilis ratio dicitur* §. 11. inf. de hered. ab intestato: *legis actio apud Paulum* 2. s. 25. §. 4. *adde* l. 6. Cod. emācipat. liberor.

h *de genere adoptato, adde* l. 67. §. 3. ff. de ritu nupt. *adde* titulum proximum inf. eod. in principio.

i *Adoptare nurum quis potest.*

debet emancipare filium. Id enim nisi fecerit per adoptionem generi vel nurus soluetur matrimonium. Quoniam futurum est, vt fratres inueniantur. Porrò inter fratres neque si adoptiui sint, consistunt nuptiæ.

3 ¶ Fratris mei vel sororis meæ filiam vxorē ducere fas non est. Immò ne neptem quidem eorum: quāuis mihi quarto gradu sit. Quo tamen ex gradu vxorem possum ducere, veluti patrui vel auunculi, amitæque vel materteræ filiam. Id enim pro vniuersali regula tenendum est: cuius personæ filiam vxorem ducere non possim, eius nec neptem ducere me posse. ¶ Quòd si pater meus naturalis virginem aliquam adoptauerit, atque ex ea nata sit filia, vxorem hanc possum ducere. Nam hæc mihi per femininum sexum cognata est. Porrò iam dictum est, cognationē quæ natura contingit pro nulla haberi in adoptione.

4 ¶ Duorum fratrū vel sororū, aut fratris & sororis liberi, non rectè inter se nuptias contrahunt.

5 ¶ Amitā meam (est autem amita patris mei soror) vxorem ducere non possum, quamuis adoptiua sit: neque etiam materteram (est autem matertera matris soror) quoniā matrum locum obtinent. Qua ratione, neque magnam amitam, neque magnam materteram ducere potero: quoniam vicē auiarum sustinent. Est & magna amita aui mei soror, quā pater meus amitam, & ego magnam amitam appello. Matertera magna auiæ meæ soror, quam mater mea materterā vocat, & ego magnā mater-

τὴν νύμφην, ἐμανκιπατεύειν πρότερον ὀφείλει τὸν υἱόν. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο πράξει, τῇ θέσει τοῦ γαμβροῦ, ἢ τῆς νύμφης, ὁ γάμος διαλυθήσεται. εὑρεθήσονται γὰρ οἱ ἀδελφοί. μεταξὺ δὲ ἀδελφῶν οὐδὲ ἐὰν εἶεν θετοὶ συνίσταται γάμος.

3 ¶ Τὴν [a] τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἢ τῆς ἀδελφῆς μου θυγατέρα, λαμβάνειν πρὸς γάμον οὐ θέμις. ἀλλ' οὐδὲ [b] τὴν τούτων ἐγγόνην [c], εἰ καὶ τὰ μάλιστα τετάρτου εἰσὶ βαθμοῦ. ἐξ οὗ βαθμοῦ οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον, οἷον τὴν θετοῦ θυγατέρα τοῦ θείου, ἢ τῆς θείας. κανὼν γὰρ ἔστω σοι καθολικός, ἐκείνου τοῦ προσώπου, οὗ [d] τὴν θυγατέρα οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, τούτου οὐδὲ τὴν ἐγγόνην. εἰ δὲ [e] ὁ φυσικός μου πατὴρ, λάβῃ τινὰ κόρην εἰς θετὴν, γένηται δὲ ἐκ ταύτης θυγάτηρ, δύναμαι λαβεῖν ταύτην πρὸς γάμον, ἐπειδὴ κογνάτα μου ἐστὶ αὕτη ὡς ἐκ θηλυγονίας γνωσκομένη. εἰρήκαμεν δὲ τὴν ἐν φύσει κογνάτιον ἐν θέσει μηδὲν εἶναι.

4 ¶ Δύο ἀδελφῶν ἀρρένων, ἢ θηλειῶν παῖδες, ἢ ἀδελφοῦ, καὶ ἀδελφῆς, ἀλλήλοις οὐ [f] δύνανται πρὸς γάμον συνάπτεσθαι.

5 ¶ Τὴν ἐμὴν ἄμιταν [g] (ἄμιτα [h] δέ ἐστιν ἡ πρὸς πατρὸς θεία) οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον, εἰ καὶ θετή ἐστιν. οὐ μὴν, οὐδὲ τὴν ματερτέραν (ματερτέρα [i] δέ ἐστιν ἡ πρὸς μητρὸς θεία) ἐπειδὴ μητρῶν [k] τάξιν ἐπέχουσι. τούτῳ τῷ λόγῳ οὐδὲ τὴν μεγάλην ἄμιταν, οὐδὲ τὴν μεγάλην ματερτέραν, ἐπειδὴ μαμμῶν τάξιν ἐπέχουσιν. καὶ ἔστι μεγάλη [l] ἄμιτα ἡ τοῦ πάππου μου ἀδελφὴ, ἣν ὁ ἐμὸς πατὴρ ἄμιταν, ἐγὼ δὲ μεγάλην ἄμιταν ἀποκαλῶ. μεγάλη δὲ [m] ματερτέρα ἡ ἀδελφὴ τῆς ἐμῆς μάμμης, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ ματερτέραν καλεῖ. ἐγὼ δὲ μεγά-

3 ¶ Fratris verò, vel sororis filiam vxorem ducere non licet: sed nec neptem fratris, vel sororis quis ducere potest, quāuis quarto gradu sint. cuius enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur. Eius verò mulieris quam pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neque ciuili iure tibi coniungitur.

4 ¶ Duorum autem fratrum, vel sororum liberi, vel fratris & sororis, coniungi possunt.

5 ¶ Item amitam, licet adoptiuam, ducere vxorem nō licet. item nec materterā: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnā quoque amitam & materteram magnam prohiberi vxorem ducere.

a l.17. Co. de nuptiis. 1. Gaius 4. §. 4. l. vlt. Cod. si nuptiæ ex rescripto.
b l.17. Cod.
c *Imo ne proneptem quidē* l. sororis proneptem 39. ff. de ritu.
d *intellige fratris vel sororis*
e *Adoptiuæ sororis filiam ducere possumus.*
f *eadem negatio extat apud Gaium* 1. tit. 4. §. 7. *Deest autem in ipso institutionum authentico quod etiā confirmatur* l. 3. ff. de ritu l. 19. C. de instit. & substitutionibus.
g l.17. §. 2. ff. de ritu nuptiarum.
h *āmita glossæ* θεία πρὸς πατρός. *quasi à me tertia Festo.*
i ματερτέρα *glossis* μητρὸς ἀδελφή.
k *hinc Festo matertera quasi mater altera.*
l *Magna amita aui soror* l. 1. §. 6. l. 10. §. 15. ff. de grad.
m *Matertera patris & matris, mihi magna matertera est (Sic enim legendū apud* Festum *mater magna) Igitur magna matertera, soror est auiæ.* d. §. 4. d. §. 15.

λὴν ματερτέραν. εἴρηται ἐπὶ τῆς ἀμίτας, ὅτι οὐ δύναμαι ταύτην λαβεῖν, οὐδὲ εἰ ὑπάρχει θετή. οὐκέτι δὲ ἐπὶ τῆς ματερτέρας. ¶ καὶ πῶς [a] συμβαίνει εἶναι θετὴν ἄμιταν, ἢ μεγάλην θετὴν ἄμιταν; οἷον ὁ πρὸς πατρὸς πάππος μου ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πατέρα, ἔλαβε κόρην τινὰ εἰς θέσιν, καὶ ὁ μὲν ἐμὸς πατὴρ, ἐκάλει αὐτὴν θετὴν ἀδελφήν, ἐγὼ δὲ θετὴν ἄμιταν. ¶ μεγάλη [b] δὲ θετὴ ἄμιτα πῶς συμβαίνει; ὑπόθου ὅτι ὁ πρόπαππός μου ὁ πρὸς πατρὸς, ἔχων υἱὸν τὸν ἐμὸν πάππον ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινὰ, ἣν ὁ ἐμὸς πάππος ἐκάλει θετὴν ἀδελφήν, ὁ δὲ ἐμὸς πατὴρ θετὴν ἄμιταν, ἐγὼ δὲ μεγάλην θετὴν ἄμιταν. διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς ἀμίτας προσετέθη, τὸ τῆς θέσεως, οὐ μὴν ἐπὶ τῆς ματερτέρας, ἐπειδὴ κατὰ ἀρρενογονίαν μοι συναπτομένη, δίεστηκε τοῦτο ἀδνάτα. ἣν δὲ αὐτὴ καὶ κογνάτα. ὁ γὰρ ἀδνάτος πάντως καὶ κογνάτος. ἐπὶ δὲ τῆς ματερτέρας ἡ θέσις πάντως οὐκ ἐνεπόδιζε τῷ γάμῳ ματερτέρας οὔσης, ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ θηλυγονίας ἐγινώσκετό μοι, κογνάτα ἐστίν. ὑποκειμένης δὲ θέσεως, οὐδὲ ἓν εἶδος ἔχει πρός με συγγενείας, [ἐπειδὴ τὴν θετὴν ματερτέραν δύναμαι λαβεῖν, τουτέστι τὴν μάμμην μου τῆς πρὸς μητρὸς, τὴν δὲ θετὴν ἄμιταν οὐ δύναμαι, τουτέστι τὴν μάμμην μου τὴν πρὸς πατρός.] διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, τὸ [c] ἐν φύσει κογνάτον, ἐν θέσει οὐδὲν εἶναι νομίζεται. ὡς οὖν μὴ κεκωλυμένου τοῦ γάμου, διὰ τοῦτο οὐκ ἐθεμάτισα θετὴν ματερτέραν. ¶ πῶς [d] δὲ ἐνταῦθα συμβαίνει γενέσθαι ἐκ θέσεως ματερτέραν; οἷον ὁ πάππος μου ὁ πρὸς μητρὸς

matertera. Dictum est de amita, eã in vxorẽ accipi nõ posse, neq; si adoptiua sit. Quod tamẽ in matertera non æquè placuit. ¶ Et quo modo contingit vt amitã adoptiuã vel amitam magnã adoptiuam habeã? Verbi gratia, Auus meus paternus cũ patrem meũ filiũ haberet, puellam aliquã in adoptionẽ accepit. Et pater meus hanc adoptiuam sororem vocabat, egóq; adoptiuam voco amitam. ¶ Magna autẽ amita adoptiua quomodo contingit? Finge à proauo meo paterno, cùm auum meũ filium haberet, puellã aliquam in adoptionẽ acceptam esse: quam auus meus sororẽ adoptiuam vocabat, & pater meus amitam adoptiuam, at ego magnam voco amitam adoptiuam. Ideo autem in amita adoptionis mẽtio semper fit, in matertera verò, non item: quia cũ per virilẽ sexum illa mihi cõiungeretur, dubium non erat, quin esset mihi agnata, atque ideo erat & cognata, quoniam qui agnatus est, is omnino & cognatus est. In matertera autem, per adoptionem nuptiæ non impediebantur. Quoniam cùm matertera me per feminæ personã cõtingat, cognata cãtũ mihi est: & ex adoptione, nullo iure cognationis mihi iũgitur, propter regulam qua dicimus, cognationem, quæ natura contingit, in adoptione pro nulla haberi. Quando igitur cum hac nuptiæ non prohibentur, ideo in fingenda exempli specie, materteram adoptiuam non posui. Et quomodo accidit, vt quis materterã adoptiuam habeat? Veluti, si auus meus maternus habe-

a Adoptiuam amitam quẽadmodum habere quis possit adde 18. Eclog. 5. c. 2.

b Adoptiuam amitam magnam quemadmodum quis habeat.

c Cognatio naturalis in adoptione pro nulla habetur.

d Adoptiuam materteram ubi quis habeat.

cùm matrem meã haberet filiam, puellam quampiam in adoptionem accepit quam mater mea sororem adoptiuam vocabat, eam ego materteram adoptiuam appellabo.

6 ¶ Diximus iam de nuptiis propter cognationẽ prohibitis. Sunt & aliæ, quæ non per cognationis iura, sed per adfinitatis venerationem parum procedant. Est autem adfinitas, propria quædam personarum qualitas, quæ citra cognationem nobis ex nuptiis coniunguntur, veluti priuignã nurúmve meam vxorem non possum ducere, quoniam loco filiarum habentur. Et nurus quidẽ est, filii mei vxor, priuigna verò, vxoris meæ filia. Porrò in his addenda est dictio (Quondam) & dicendum est, in vxorem accipere non possum priuignam quondam meam, aut quæ nurus quondam mea fuerit. Nã addita dictione (Quondam) ostendimus personas eas non extare, quæ adfinitati causam dederunt. Atqui ne sic quidem his possum matrimonio coniungi, sublatis personis, per quas contracta est adfinitas, sed adfinitatis veneratione ab huiusmodi coniunctionibus abstinẽdum est. Nam cùm dico, Quæ quõdam nurus mea fuit, ostendo maritum illius, filium meum, defunctum esse. Item cùm dico, Quæ quondam priuigna mea fuit, ostendo matrẽ illius, vxorem meam, mortuam esse. Etenim si hæc adhuc priuigna mea est, & illa adhuc nurus: maior est ratio, quę prohibet ne eam vxorem ducam, quoniam futurum est, vt aut vnus vir duas habeat vxores, aut vna mulier duobus maritis nupta sit. Si.n. nurũ meã duxero, & filiũ meũ & me illa habebit maritos. Sin verò priuignã meã, cõtinget vt mihi duæ sint vxores, ea sc. quæ mea nũc vxor est, & filia quoque

a Adfines qui. v.25. Eclog. 5. c. 2. l. 4. §. 5. ff. de gradibus vnde dicti pete ex Festo. adde 4. Harmenopu. 6. c. περὶ ἀγχιστείας.
b adde l. 4. §. 6. ff. de gradibus.
c Festo priuigni qui antequam mater secundo nuberet progeniti. adde l. 4. §. 6. ff. de gradib.
d Priuignus quondam nouercam ducere non potest. l. 17. Co. de nuptiis. & Gaius 4. 6.
e ποτὲ νύμφη ποτὲ προγόνη quid.
f Duas simul vxores quis habere iure nõ potest. v. l. 18. Co. ad l. Iul. de adult. & quæ scripsi ad l. 7. Cod. de Iudæis.

ἔχων θυγατέρα τὴν ἐμὴν μητέρα, ἔλαβεν εἰς θέσιν κόρην τινὰ, ἣν ἡ ἐμὴ μήτηρ ἐκάλει θετὴν ἀδελφὴν, ἐγὼ δὲ θετὴν ματερτίραν.

6 ¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τοὺς διὰ συγγένειαν κεκωλυμένους γάμους. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι, οὐ διὰ θεσμὸν συγγενείας, διὰ δὲ ἀγχιστείαν μὴ προβαίνοντες. ἀγχιστεία [a] δέ ἐστιν, οἰκειότης προσώπων, ἐκ γάμων ἡμῖν συνημμένων συγγενείας ἐκτός. οἷον, οὐ δύναμαι ἐγὼ λαβεῖν τὴν ἐμὴν προγόνην, ἢ νύμφην, ἐπειδὴ θυγατέρων τάξιν ἔχουσι. καὶ νύμφη [b] μέν ἐστιν ἡ τοῦ υἱοῦ γαμετή. προγονὴ [c] δὲ ἡ τῆς ἐμῆς γυναικὸς θυγάτηρ. δεῖ δὲ προστεθῆναι τὸ Ποτὲ, καὶ λέγειν, οὐ δύναμαι λαμβάνειν πρὸς γάμον, τὴν ποτέ μου νύμφην, ἢ τὴν ποτέ μου προγόνην. [d] προστεθέντος γὰρ τὸ Ποτε δεικνύομεν, μὴ ὄντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια γεγονότα πρόσωπα. καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως δύναμαι συναφθῆναι καὶ ἀπογινομένων τῶν προσώπων δι' ὧν ἡ ἀγχιστεία γέγονεν, καὶ αἰδοῖ τῆς ἀγχιστείας τὴν συνάφειαν ἀπεχόμεθα· ἐὰν γὰρ εἴπω τὴν ποτέ [e] μου νύμφην, ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς μὲν υἱός, αὐτῆς δὲ ἀνήρ. ἐὰν δὲ εἴπω τὴν ποτέ μου προγόνην, ἔδειξα ὅτι ἐτελεύτησεν, ἡ αὐτῆς μὲν μήτηρ, ἐμὴ δὲ γαμετή. εἰ γὰρ ἔτι, ἡ μέν ἐστι νύμφη, ἡ δὲ προγόνη, μείζονι κεκώλυμαι λόγῳ ταύτην ἀγάγεσθαι· διείρηται γὰρ, ἢ ὁ ἀνὴρ ἔχων δύο [f] γαμετάς, ἢ ἡ γυνὴ δύο ἔχουσα ἄνδρας. ἐὰν γὰρ λάβω γυναῖκα τὴν υἱοῦ μου νύμφην, διείρηται ἐκείνη ἔχουσα τὸν ἐμὸν παῖδα, καὶ ἐμέ. εἰ δὲ τὴν μου προγόνην, συμβήσεταί μοι, δύο γαμετὰς ἔχειν, τὴν υἱοῦ μου γαμετὴν καὶ τὴν

6. ¶ Adfinitatis quoque veneratione à quarundam nuptiis abstinere necesse est: vt ecce priuignam, aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtrẽque filiæ loco sunt. Quod ita scilicet accipi debet, si fuit nurus, aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est, id est, si adhuc nupta est filio tuo: alia ratione vxorem eam ducere non poteris: quia eadẽ duobus nupta esse non potest. Item si adhuc priuigna tua est, id est, si mater eius tibi nupta est: ideo eam vxorem ducere non poteris, quia duas vxores eodem tẽpore habere non licet.

que

7 ¶ Socrum quoque, & nouercam prohibitum est vxorem ducere: quia matris loco sunt. Quod & ipsum dissoluta demũ affinitate procedit: alioqui si adhuc nouerca est, id est, si adhuc patri tuo nupta est: communi iure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta esse non potest. Itẽ si adhuc socrus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est: ideo impediũtur tibi nuptiæ, quia duas vxores habere non potes.

8 ¶ Mariti tamen filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito: vel cõtrà, matrimonium rectè contrahũt: licèt habeant fratrẽ, sororémve ex matrimonio postea cõtracto natos.

9 ¶ Si vxor tua post diuortium ex alio filiã procreauerit, hæc non est quidem priuigna tua, sed Iulianus ab huiusmodi nuptiis abstinere debere ait. Nam constat nec spõsam filij, nurum esse, nec patris spõsam, nouercam esse: rectius tamen, & iure facturos eos, qui ab huiusmodi nuptiis abstinuerint.

αὐτοῦ θυγατέρα τὴν ἐμὴν προγόνην. κεφαλικὴ [a] δὲ ὥρισται τιμωρία κατὰ τῶν διπλοῦν γάμον συνιστώντων. οὐδεὶς οὖν τὴν μείζονα κόλασιν ἀφεὶς, λέγω δὲ τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν, τεχνάζει τὴν ἐλάττονα, καὶ λέγει κεκωλῦσθαι τὴν συνάφειαν, διὰ τὴν τῆς ἀγχιστείας τιμήν.

7 ¶ Οὐ δύναμαι λαβεῖν τὴν ποτὲ [b] μου πενθερὰν, ἢ τὴν ποτέ μου μητρυιὰν, ἐπεὶ μητέρων τάξιν ἐπέχουσι· καὶ πενθερὰ μέν ἐστιν ἡ τῆς ἐμῆς γαμετῆς μητήρ. μητρυιὰ ἡ τοῦ ἐμοῦ πατρὸς γαμετὴ ἐξ ἧς οὐκ ἐτέχθην. προσέθηκα δὲ κἀνταῦθα τὸ Ποτὲ, ἵνα δείξω μὴ ὑπόντα τὰ τῆς ἀγχιστείας αἴτια πρόσωπα, διὰ τὸ τελευτῆσαι τὴν ἐμὴν γαμετὴν, ἤγουν τὸν ἐμὸν πατέρα· εἰ γὰρ ἔτι ζῶσι, διπλῶς ἐπεισάγεται γάμου· εἰ γὰρ λάβω τὴν ἐμὴν πενθερὰν, εὑρίσκομαι δύο ἔχων γαμετὰς τὴν πενθερὰν καὶ τὴν αὐτῆς θυγατέρα. εἰ δὲ τὴν νῦν μητρυιὰν, ἀποτελεσθήσεται ἐκείνη δύο προσώπων γαμετὴ, τοῦ πατρός μου καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ· οἶδας δὲ κεφαλικὴν εἶναι τὴν ἐπὶ τῶν διπλῶν γάμων τιμωρίαν.

8 ¶ Πατρίμιος, ἔχων υἱὸν ἀπὸ Τιτίας, ἔλαβε Πατριμίαν πρὸς γάμον ἔχουσαν θυγατέρα ἀπὸ Τιτίου· εἴτε ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ μὲν εἶχε θυγατέρα, ἡ δὲ υἱόν· οἱ τούτων παῖδες, οἱ ἐν τῇ συνηθείᾳ λεγόμενοι ἀλληλοπρόγονοι, [c] καλῶς ἀλλήλοις συνάπτονται· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ αὐτοῖς τεχθείη, ἐκ τοῦ συνισταμένου μετὰ τὴν αὐτῶν γέννησιν γάμου.

9 ¶ Ἡ [d] ἐμὴ γαμετὴ, τὸ πρὸς ἐμὲ ῥεπουδίῳ διαλύσασα γάμον, ἀνδρὶ δευτέρῳ συνήφθη, ἔσχεν ἐκ τούτου θυγατέρα, ζητοῦμεν εἰ τὴν ἐξ αὐτοῦ θυγατέρα δύναμαι λαβεῖν;

que eius priuigna mea. Porrò capitalis in eos pœna constituta est, qui binas nuptias contrahunt. Nemo igitur maiore prohibitione omissa, (de capitali pœna sentio) de minore disputat: & in honorem affinitatis coniunctionem dicit prohibitam esse.

7 ¶ Vxorem non possum ducere, quæ quõdam aut socrus mea aut nouerca fuerit. Quoniam matrũ loco habentur. Et socrus quidẽ est, vxoris meæ mater. Nouerca verò, patris mei vxor, ex qua ego natus non sum. Addidi autẽ & hic dictiunculam illã, (Quondam) vt ostendam personas, quæ causam adfinitati dederunt, non extare, quia aut vxor mea, aut pater meus defunctus sit. Nam si adhuc supersint, fiet vt geminentur nuptiæ. Etenim si socrum meam vxorem duxero, futurum est, vt duas habeã vxores, socrum & filiam eius. Sin nouercam, duorum illa vt vxor sit continget, patris scilicet mei, & mea ipsius. Porrò ex his quæ diximus, nosti capitalem esse binarum nuptiarum pœnam.

8 ¶ Patrimus, cùm filium ex Titia haberet, Patrimã quæ filiam ex Titio habebat, vxorem duxit: Aut ex contrario, ille filiam, hæc filium habebat. Horum liberi (qui vulgò dicuntur ἀλληλοπρόγονοι quasi dicas inuicem priuignos) rectè inter se nuptias contrahunt, licet frater aut soror his natus fuerit ex matrimonio, postea quam ipsi nati essent, contracto.

9 ¶ Vxor mea diuortio à me digressa, alii viro denupsit. Ex eo filiã cõcepit. Quæritur an filiã hãc ex ea nati vxorẽ possim ducere?

a *Bigami pœna capitalis vt* hic & §. 7. inf. *eo quod Romanus sin*gularis §§. *notauit ex* d. l. 18. *sanè infamem esse ex eadẽ lege constat vbi plenius dixi.*

b μετὰ πενθερὰν, μετὰ μητρυιάν. *sic itaque, quõdam socrum aut nouercam ducere non possumus. parentum enim liberorumve loco habentur.* l. 4. §. 7. ff. de gradibus. *adde* 1. Corinth. 5.

c ἀλληλοπρόγονοι *comprinigni. priuigni simpliciter dicuntur in* l. 34. §. 2. ff. de ritu.

d l. 12. §. vxor 3. ff. de ritu.

Et adfirmo hãc priuignã non esse, quoniam priuigna est, quæ ante meas nata est nuptias. Attamen honestas exigit, vt ab huiuscemodi coniunctione abstineã. Nam & filij mei sponsa, non secutis nuptiis nurus mihi non est facta: neque patris mei sponsa, nuptiis impeditis, nouerca mihi facta est: & tamen quamuis nihil eorũ, quæ antè dicta sunt, obstet, quo minus eas vxores ducam, Iulianus propter honestatem rectius nos & iure facturos tradit, si ad has & tales nuptias non accesserimus.

[a] l.14.§.seruiles quoque cognationes ff.de ritu.

10 ¶ Cognatio quoque quæ in seruitute cõtracta est, an impedimẽto sit nuptiis tractari potest. Veluti, cum sorore sua aliquis manumissus est: quæritur, an permissum sit eos matrimonio coniũgi. Et quidem quantũ ad iuris subtilitatem attinet, nulla inter eos videtur esse cognatio. Verius tamen est, vt ius sanguinis coniunctionem impediat.

11 ¶ Sunt & aliæ personæ, quas diuersas ob caussas vxores non possim ducere. Sed eas in libris Pãdectarum siue Digestorũ ex multis veteribus collectas, inseri Imperator noster sanctissimus voluit.

[b] libro 13.tit. 2 add. Titul. Cod.de incestis nuptiis. l.18. Cod.de nuptiis, & Cod.de interdicto matrimonio. *& si miles:* 28. Eclo.§.4. Harmenopul. 4. *περὶ κεκωλυμένων γάμων.* [c] Nouell. 12. c.1. *adde* l.4. C.de incestis [d] l.Gaius 4. 6. §. *Nuptia incesta nuptia non intelliguntur.*

12 ¶ Quod si quis aduersus ea, quę dicta sunt, vxorem duxerit, neq; cognationem, quæ inter parentes & liberos est veritus: neque personas, quæ ex latere vetitæ sunt, obseruans: neq; memor prohibitionis, quæ ex adfinitate procedit: aut etiam cognationem quæ in seruitute contracta est, contẽnens, nec mariti ipse, nec illa vxoris habebit nomen: Quin immò nec matrimonium erit, quod gestum fuerit, nec dos quod illatum. Quoniam tamen nec

καὶ φημὶ μὴ εἶναι μὲν αὐτὴν προγονὴν, προγονὴ γάρ ἐστιν, ἡ πρὸ τῶν ἐμῶν τεχθεῖσα γάμων. πλὴν διὰ τὸ εὐπρεπὲς, ἀπέχεσθαι δεῖ με τῆς πρὸς αὐτὴν συναφείας, καὶ γὰρ ἡ γενομένη μνηστὴ τοῦ ἐμοῦ παιδὸς, οὐ γέγονέ μου νύμφη, γάμου μὴ παρακολουθήσαντος. οὐδὲ ἡ τοῦ πατρὸς μνηστὴ γέγονέ μου μητρυιὰ τῶν γάμων ἐμποδισθέντων. καὶ ὅσον ἐκ τῶν εἰρημένων, ἠδυνάμην ταύτας λαμβάνειν πρὸς γάμον. ἀλλὰ κἂν ταῦτα διὰ τὸ εὐπρεπὲς, ἐπαινεῖ ἡμῖν Ἰουλιανὸς τοῖς τοιούτοις μὴ προσιέναι γάμοις.

10 ¶ Ἆρα δὲ ἡ συγγένεια [a] ἡ ἐν δουλείᾳ ἐμποδὼν γίνεται τῷ γάμῳ; οἷον συνηλευθερώθη τις τῇ οἰκείᾳ ἀδελφῇ. ζητεῖται μὲν εἰ ἐπιτρέπονται γάμοι γενέσθαι αὐτῶν ἀναμεταξύ. καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὴν ἀκρίβειαν. οὐ νομίζεται τις ἀναμεταξὺ αὐτῶν εἶναι συγγένεια πλὴν διὰ τὸ τοῦ αἵματος δίκαιον, ὅ ἐστι ius sanguinis, ἤγουν δίκαιον αἵματος, ἡ συνάφεια κεκώλυται.

11 ¶ Ἔστι δὲ καὶ ἕτερα πρόσωπα, ἅτινα διαφόρων αἰτιῶν χάριν, οὐ δύναμαι λαβεῖν πρὸς γάμον. ταῦτα δὲ ἐν τοῖς Διγέστοις, ἤγουν τῷ Πανδέκτῳ ἐκ πολλῶν ἀρχαίων συναχθέντα, ἐγγραφῆναι ὁ θειότατος ἡμῶν ἐπέτρεψε βασιλεύς.

12 ¶ Εἰ δέ τις ἐπεναντίον τῶν εἰρημένων ἀγάγηταί τινα πρὸς γάμον, οὐκ αἰσχυνθεὶς τὴν τῶν ἀνιόντων ἢ κατιόντων συγγένειαν, οὐδὲ τὰ ἐκ πλαγίου κεκωλυμένα πρόσωπα; οὐδὲ ἐν νῷ λαβὼν τὸ τῆς ἀγχιστείας κώλυσιν, καταφρονήσας δὲ καὶ τῆς συνδουλευθέντων συγγενῶν, οὔτε αὐτὸς ἀνήρ, [b] οὔτε ἐκείνη γαμετὴ κληθήσεται, ἀλλ᾽ οὐδὲ [c] γάμος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ προὶξ [d] τὸ ἐπιδιδόμενον. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ταῦ-

10 ¶ Illud certum est, seruiles quoque cognationes impedimento nuptiis esse: si fortè pater & filia, aut frater & soror manumissi fuerint.

11 ¶ Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes, nuptias contrahere prohibentur, quas in libris Digestorũ seu Pandectarũ ex iure vetere colectarum enumerari permisimus.

12 ¶ Si aduersus ea, quæ diximus, aliqui coierint: nec vir nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur.

Itaque ij, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt quantùm ad patriam potestatem pertinet) quales sunt ij, quos mater vulgò concepit. nam nec hi patrem habere intelligũtur, quũ & iis pater incertus sit vnde solent spurij appellari παρὰ τὴν σπορὰν, & ἀπάτορες, quasi sine patre filij. Sequitur ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni locus sit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ sacris constitutionib. continentur.

τὰ τῶν ἀκολάστων ἐπισχεῖν οὐ δύναται τὴν περιαίρεσιν, μείζονα ποινὴν ἐπιτίθησιν ὁ νόμος. λέγει γὰρ τοὺς[a] ἐκ τοιαύτης συναφείας τικτομένους ὑπεξουσίους μὴ γίνεσθαι τῷ πατρί, καὶ οὓς ἡ φύσις ἐδωρήσατο, ὁ νόμος ἀγνοεῖ ὡς μὴ κατὰ τὴν αὐτοῦ τεχθέντας περιαίρεσιν. ἀλλ' ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα, τοιοῦτοί εἰσιν, ὁποίους εἶναι συμβαίνει τοὺς ἀπὸ[b] πορνείας συλληφθέντας. καὶ οὐδὲ οὗτοι πατέρας ἔχειν νοοῦνται[c], ὁπότε ἄδηλος οὗτός ἐστι διὰ τὸ πλῆθος τῶν μιγνυμένων, ἀλλ' εἰώθασι τούτους σπουρίους[d] καλεῖν, ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς, quasi σποράδην concepti, οἷον σποράδην συλληφθέντες, ἢ quasi sine patre filij, ἤγουν ἐπειδὴ παῖδές εἰσιν ἀπάτορες. ἀκολούθως οὖν ἐστὶ λέγειν τῆς τοιαύτης διαλυθείσης συναφείας, μὴ γίνεσθαι προικὸς[e] ἀπαίτησιν. οἱ δὲ τοὺς ἀθεμίτους ἀσπαζόμενοι γάμους οὐ μόνον τὰς εἰρημένας ὑφίστανται ποινάς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρας τινάς, ἃς ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐστὶ μαθεῖν διατάξεων.

ne hæc quidem improborum cupiditates coercere possũt, grauior in eos pœna iure constituitur. Cautum est.n. ne qui ex huiuscemodi coniunctionibus nascuntur, in patris potestate sint: (quoniam quos sola nouit natura, eos ius ignorat, vt non secundum præcepta sua genitos) sed quantũ ad patriam potestatem attinet, tales sunt, quales hi, qui ex meretricio coitu & vulgò nascũtur. Nam neque hi patres habere intelligũtur, quãdoquidem illorum pater ignoratur ob magnũ eorum numerũ, qui cũ matribus illorũ consuetudinem habuerũt. Sed recepiũ est, vt Spurij vocẽtur, vel à Græca voce σποράδην, quasi σποράδην, i. sparsim & vulgo ac passim concepti: vel à Latinis notis S. P. quasi sine patre filij. Quibus consequẽs, vt tali coniunctione soluta nec dotis petitio procedat. Nec tamẽ eas tantùm pœnas, quas retulimus, patiũtur hi qui illicitas nuptias contrahũt, sed etiam alias quasdam, quas ex Principum constitutionibus latiùs potes discere.

a l. 52. ff. de ritu, vnde infra negat γνησίους παῖδας ἀ... r.

b Vlpianus t. §. 7. Imo filios habere etiam non videtur l. Gaius 4. §. 9.

c Nati ex incestu nuptiis patrem habere non censentur: l. Gaius 4. §. 9.

d σπούριοι qui. adde d. §. 9.

e 28. Eclog. 5. περὶ γάμων ἀθεμίτων 24. 4. Harmenop. 6. §. 60. l. 52. ff. de ritu.

13 ¶ Aliquando autem euenit, vt liberi, qui statim, vt nati sunt in potestate parentum non sunt, postea redigantur in potestatem patris, qualis est is, qui dum naturalis fuerat, postea curiæ datus, potestati patris subiicitur, necnon is, qui à muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus

13 ¶ Ἔστι δὲ ἰδεῖν ποτέ, τὶς ἅμα μὲν τῷ τεχθῆναι οὐκ ἔστιν ἐν ποτεστάτε τοῦ πατρός, μετὰ ταῦτα δὲ γίνεται ἐν ποτεστάτε. καὶ ποῖος οὗτός ἐστι; ἐμιγνύμην ἐγώ τινι γυναικί, πρὸς ἣν νόμιμον οὐκ ἐκωλυόμην συστήσασθαι γάμον. ἐμιγνύμην δὲ αὐτῇ, οὐχ ὡς γαμετῇ, ἀλλ' ὡς πόρνῃ τυχόν, ἢ παλλακῇ. ἐτέχθησαν παῖδες ἐντεῦθεν, οὐκ εἰσὶν ἐν ποτεστάτε, διὰ τὸ γάμον μὴ προηγεῖσθαι, ἀλλ' ἔστι φυσικὸς ὁ παῖς. τοῦτον ἐπιδέδωκα[f] μετὰ ταῦτα εἰς βουλευτήριον,[g] γενήσεταί μοι ἐν ποτεστάτε. τὸ δὲ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ συνεκάθευδον γυναικί τινι, οὐχ ὡς γαμετῇ, ἣν

13 ¶ Inuenias etiã, quando is, qui simul ac natus est, in potestate patris nõ est, tamen postea in potestate patris fit. Et quis hic tandẽ est? Consuetudinem cum muliercula aliqua habebã, cuius matrimonio mihi legibus interdictũ non fuerat, habebam autem cũ ea consuetudinem, non vt cum vxore, sed vt cũ meretrice, forsan vel vt cum cõcubina. Ex ea mihi sunt nati liberi: In potestate mea hi non sunt: quia matrimonium non præcesserit. Sed naturalis est filius. Si hunc ego postea curiæ offeram: potestati meæ subiectus fiet. Ideóq; si cum muliere aliqua nõ vt cum vxore rem habui;

f Nouell. 89. c. 2. & 8.

g βουλευτήριον. curia. ... vnde βουλευτὴς Decurio. curialis. l. 3 Co. de l pt ... pis.

quam ne vxorem ducerē nulla lex vetabat, sed voluntas tātum mea deerat, natus est ex ea mihi filius. Is in potestate mea nō est. Si postea (quemadmodum Imperatoris nostri religiosissimi cōstitutione cauetur) dotalia cū ea fuerint instrumenta confecta, non solùm qui ante ea dotalia nati fuerint, sed etiam hi, quos postea nasci continget, potestati meæ subiicientur: secundum ea quæ præfata Imperatoris nostri constitutione comprehensa sunt.

ἔχειν με γυναῖκα, οὐχ ὁ νόμος, ἀλλ' ἡ τῆς διαθέσεως ἐκώλυσεν ἔλλειψις ἐτέχθη παῖς, οὐκ ἔστιν ἐν ποτεστάτι. εἰ δὲ μετὰ ταῦτα καθὰ εἴρηκεν ἡ διάταξις τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, προικῷα γένηται πρὸς αὐτὴν, οὐ μόνον οἱ προτεθέντες τῶν προικῴων, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα, εἴ τινας συμβαίη τεχθῆναι, ὑπεξούσιοί μοι γίνονται, κατὰ τὰ προειρημένα τῇ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξει.

interdictū fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat, postea ex nostra constitutione dotalibus instrumētis cōpositis, in potestate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio præbuit.

---

a adde 1. Harmenopul. 8. περὶ υἱοθεσίας & 23. Eclog. 1. περὶ υἱοθετούντων ἢ υἱοθετουμένων ἢ τίνες δύνανται υἱοθετεῖν, ἢ τίνες οὐ δύνανται. Vlp. 8. 1. Gaius 5. 1. ff. 7.

DE ADOPTIONIBVS. TIT. XI.

ΠΕΡΙ ΥΙΟΘΕΣΙΩΝ[a]. Τίτλος ια.

DE ADOPTIONIBVS. TIT. XI.

¶ Non modo nuptiis sed & adoptione liberos in parentum esse potestate, & quid, quamve ob causam fiat adoptio. 1. *Adoptionis duæ species adrogatio & quæ specialis dicitur adoptio & quid vtraque.* 2. *De iure patris adoptiui in adoptatum, & quam vtilitatem adoptato confert adoptio.* 3. *De adrogationis & adoptionis differentiis & adrogationis solennibus.* 4. *De similitudinibus variis adoptionis & adrogationis, & De ætate adoptantis & qua ætate quis adoptare possit.* 5. 6. 7. *In quorum locum adoptare liceat.* 8. *Vtrum adoptiuum in adoptionem alij dare sit permissum.* 9 *Spadones at non castratos adoptare posse: & Eunuchorum alios spadones, Castratos, Thlibias & qui illi.* 10. *Fœminæ an & quando adoptare possint.* 11. *Adoptatum patrem an vna filius consequatur, vt is quoque adoptatus censeatur.* 12. *seruum manumissum intelligi si à domino adoptatus aut filius nominatus.*

EX his quæ dicta sunt nouimus, in potestate nostra esse liberos, qui ex iustis nuptiis nobis nascuntur. Verùm sciendum est, & adoptiuos liberos in potestate nostra esse. ¶ Et quid est adoptio? Actus legitimus naturam imitans ad eorū qui liberos non habēt, solatium inuentus. Fortè quispiam cùm liberos nō haberet, quia vel vxorem non duxisset, vel sterile matrimonium esset expertus, vel liberos quos habuerat, amisisset: leuare volens aut naturę vitium, aut infelicitatem fortunę, aliquem in adoptionem accepit. Hoc autem ideo dictum est, non quòd hi tantùm adoptent qui liberos non habent: Nam & hi qui habent, citra impedimentum

Ἔγνωμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ὅτι περ ἔχομεν τὴν ἐν ποτεστάτι κατὰ τῶν ἡμετέρων παίδων, τῶν ἐκ νομίμων γάμων ἡμῖν γεννωμένων. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι [b] αὕτη ἡ ἐν ποτεστάτι, καὶ ἐπὶ τοὺς θετοὺς φέρεται παῖδας.

¶ Καὶ τί ἐστιν υἱοθεσία. [c] νομίμη [d] πρᾶξις μιμουμένη τὴν φύσιν, πρὸς [e] παίδων παραμυθίαν ἐπινενοημένη. τυχὸν γὰρ, οὐκ ἔχων τις παῖδας διὰ τὸ [f] μὴ ἐλθεῖν ἐπὶ γάμον ἢ ἐλθὼν μὲν μὴ παιδοποιῆσαι ἢ παιδοποιῆσαι μὲν, ἀποβαλέσθαι δὲ τούτους· τὸ ἐκ τῆς φύσεως ἐλάττωμα, ἢ καὶ τὸ συμβὰν δυστύχημα βουλόμενος ἐπικουφίσαι, ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν τινά. τοῦτο δὲ εἴρηται, ὡς οὐ μόνον ἐκείνων εἰς θέσιν λαμβανόντων τῶν οὐκ [g] ἐχόντων παῖδας. καὶ οἱ ἔχοντες γὰρ ἀκω-

NOn solùm autem naturales liberi, secundum ea quæ diximus, in potestate nostra sūt, verum etiam ij quos adoptamus.

b l. 1. ff. eod. Vlp. 8 §. 1.
c *Adoptionē νόμιμον πρᾶξιν actum legitimum esse superius dixit titulo proximo* §. 1. in f. & §. 2. adde l. vlt. Cod. de adoptionibus l. 25. §. 1. ff de adoptionib.
d *al.* νόμιμος.
e *vnde natura similitudo dicitur à Gaio* 1. tit. 5. §. 11.
f *Adoptio quas ob causas inuenta.*
g *Adoptare potest vel is qui vxorem non habet,* l. 30 ff. eod.

λύθεως λήψον), ὡς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος, ἔνθα [a] εἴπομεν τὸν εἰς θέσιν βουλόμενον λαβεῖν τὸν γαμβρὸν, ἢ τὴν νύμφην, πρότερον τὸν υἱὸν, ἢ τὴν θυγατέρα ὀφείλειν ποιεῖν ἐμαγκιπάτον. ὥστε οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ θέματι, εἰ μὴ ὁ γάμος ὑπῆν, οὐδὲν ἐνεπόδιζε τῇ πράξει τῆς θέσεως. ἀλλ' εἶπον ἐνταῦθα πρὸς παραμυθίαν [b] ἀπαίδων ἐπινενοῆσθαι τὴν θέσιν, ἵνα δηλώσω τὸ γινόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

mentum adoptant, vt & suprà diximus in illa specie, vbi diximus, eum qui generum aut nurum adoptare vellet, prius filium aut filiam emancipare debere: ita igitur ea in specie nisi nuptiç prohibuissent, nihil fuisset, quo adoptio impediretur. Sed ideo adoptionem dixi ad eorum, qui liberos non habent, solatiū inuentam esse, vt id quod plerumque fit ostenderem.

1. ¶Adoptio autem duobus modis fit: aut principali rescripto, aut imperio magistratus. ¶ Imperatoris authoritate adoptare quis potest eos, easve, qui, quaeve sui iuris sunt. quç species adoptionis dicitur Adrogatio. ¶ Imperio magistratus adoptamus eos, easve, qui, queve in potestate parentum sunt: siue primum gradū liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

1 ¶Ἡ δὲ υἱοθεσία Ρωμαϊκῇ φωνῇ λέγεται ἀδοπτίων. αὕτη οὖσα γενικὸν [c] ὄνομα, εἰς δύο διαιρεῖται, εἰς ἀδρογατίονα, καὶ τὴν ὁμώνυμον ἀδοπτίονα. ἡ δὲ [d] ἀδοπτίων γίνεται δύο τρόποις, ἢ ἐκ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς, ἢ ἐκ προστάξεως ἀρχόντων. ¶ Ἐξ ἀντιγραφῆς βασιλικῆς τούτους ἢ ταύτας εἰς θέσιν λαμβανόμεθα, οἵ τινες εἰσὶν αὐτεξούσιοι. τοῦτο δὲ τὸ τῆς υἱοθεσίας εἶδος, λέγεται ἀδρογατίων, ἤγουν παράκλησις. ¶ κελεύσει δὲ τῶν ἀρχόντων ἔξεστι λαβεῖν εἰς θέσιν τοὺς ὑπεξουσίους, ἢ τὰς ὑπεξουσίας ἑτέρων, εἴτε πρῶτον ἐπέχοιεν παρὰ τοῖς φυσικοῖς γονεῦσι βαθμὸν, ὁποῖός ἐστιν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, εἴτε τὸν ἐπ' ἐκεῖνα, ὁποῖός ἐστιν ἔγγονος, ἐγγόνη. τοῦτο δὲ κυρίως ἀδοπτίων λέγεται. ἡ γὰρ υἱοθεσία, καὶ γενικῷ καὶ ἰδικῷ ὀνόματι.

1 ¶Porrò quae Latinè dicitur adoptio: eam Graeci υἱοθεσίαν vocant. Est autem adoptionis nomen generale, & in duas species diuiditur. In adrogationem, & in eam, quae in generis sui nomine stat, & propriè dicitur adoptio. Fit igitur duobus modis: aut ex Principis rescripto, aut per iussum magistratuū. ¶Per principis rescriptū eos easve in adoptionem accipimus: qui quaeve sui iuris sunt: & haec species adoptionis, adrogatio vocatur. ¶Imperio magistratuum eos easve adoptare possumus, qui quaeve in aliena potestate sunt: siue primum gradum ad parentes naturales obtineāt, qualis est filius, filia: siue inferiorem, qualis est nepos, neptis. Et haec propriè adoptio dicitur. Nā adoptionis nomen & generale & speciale est.

¶ Ἀλλὰ πάλαι μὲν ἐξῆν παντὸς ἀλλότριον ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνειν· καὶ τὸ ἐν ποτεστάτε, τοῦ φυσικοῦ πατρὸς μετέβαινεν ἐπὶ τὸν θετόν.

¶ Atque olim quidem quemuis adoptare licebat, qui in aliena erat potestate, & potestas patris naturalis transibat in adoptiuum.

2. ¶Sed hodie ex nostra constitutione cùm filiusfamiliâs à patre naturali extraneae personae in adoptionem datur, iura patris naturalis minimè dissoluuntur nec

2 ¶Σήμερον δὲ διάταξις [e] τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως γέγονε κελεύουσα, ἡνίκα τις ὑπεξούσιον εἰς θέσιν λαμβάνει, μὴ διαλύεσθαι τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα, μηδέ τι

2 ¶ Sed hodie edita est sanctissimi Imperatoris nostri constitutio, qua cauetur: ne cùm quis eū, qui in aliena potestate est, adoptat, potestas patris naturalis dissoluatur, aut

a titulo proximo §.2.sit. eodem. adde l.Co.eod.

b facit l. 15. §. 2. ff. eo. adde l.5.Cod.eod.

c l. 1. §. 2. ff. eod. l. Gaius §. §. 1.

d l.2.ff.eod.

e l.penult.C. eod.

ad patrē adoptiuum transeat, néve ille in potestate eius sit, quamuis eadem constitutione iura ab intestato successionis ei in bonis eius, qui ipsum adoptauerit, tributa sint. Quod si pater naturalis non extraneo cuipiam, sed socero suo hunc in adoptionem dederit: qui illi erat auus maternus: aut si quis cùm posteaquam emancipatus esset (quod sæpe contingit) liberos suscepisset: filium sibi post emancipationem natum, patri suo, auoque illius paterno dederit in adoptionem: in his casibus, cùm in vnam & eandem personam & naturalia, i. quæ ex genitura comparantur, & adoptionis iura concurrant: dubium non est, quin filius in potestatem patris adoptiui transeat: & iure ciuili & natura illi coniunctus atque in familia & potestate sit aui paterni.

a Differentia adrogationis & adoptionis.

3 ¶ Multæ igitur sunt differentiæ inter adrogationem & adoptionem. ¶ Atque hæc quidem prima Adrogatio fit apud Principem. Adoptio apud magistratus. ¶ Secunda differentia. Adrogatio in patribusfamilias. Adoptio in filiisfamilias locum habet. ¶ Est & tertia differētia. Paterfamilias impubes olim in adrogationē aut adoptionem accipi non poterat. Ad extremum tamen id permissum est, sed quædam in eo obseruanda sunt. Cùm

μετιέναι ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα, μηδὲ γίνεσθαι αὐτὸν ἐν ποτεστάτε τὸν παῖδα, εἰ καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσιν, εἰς τὰ πράγματα τοῦ λαβόντος αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν, ἡ εἰρημένη διάταξις αὐτῷ ἐφιλοτιμήσατο. εἰ δὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ, οὐκ ἐξωτικῷ τινὶ, ἀλλὰ τῷ οἰκείῳ τοῦτον δέδωκε εἰς θέσιν, ὃς ἦν αὐτοῦ πάππος πρὸς μητρὸς, ἢ πολλάκις γενόμενός τις ἐμανκιπάτος, εἶτα παιδοποιήσας, τὸν μετὰ τὴν ἐμαγκιπατίονα τεχθέντα αὐτῷ παῖδα, τῷ οἰκείῳ μὲν πατρὶ, πάππῳ δὲ πρὸς πατρὸς τοῦ λαμβανομένου δέδωκεν εἰς θέσιν. ἐπὶ τούτων γὰρ τῶν θεμάτων, ἐπειδὴ εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον συντρέχει πάντα φυσικὰ δίκαια, τουτέστι τὰ ἐκ τῆς γενέσεως καὶ τῆς υἱοθεσίας, ἀμάχως ὁ παῖς ἐν ποτεστάτε γίνεται τοῦ θετοῦ πατρὸς, συναπτόμενος αὐτῷ καὶ νόμῳ καὶ φύσει, καὶ τῆς τοῦ πρὸς πατρὸς πάππου γίνεται φαμιλίας τε καὶ ὑπεξουσιότητος.

3 ¶ Εἰσὶν οὖν πολλαὶ διαφοραὶ [a] ἀδρογατίονος, καὶ ἀδοπτίονος. ¶ καὶ πρώτη αὕτη, ἡ μὲν ἀδρογατίων ἐπὶ βασιλέως γίνεται, ἡ δὲ ἀδοπτίων, ἐπὶ ἀρχόντων.

¶ Δευτέρα διαφορὰ, ὅτι ἡ μὲν ἀδρογατίων, ἐπὶ αὐτεξουσίων. ἡ δὲ ἀδοπτίων ἐπὶ ὑπεξουσίων χώραν ἔχει. ἔστι δὲ καὶ

¶ Τρίτη διαφορά. ὁ ἄνηβος αὐτεξούσιος ἐκεκώλυτο εἰς θέσιν πάλαι λαμβάνεσθαι, τανῦν δὲ ἐπιτρέπεται γίνεσθαι, μετά τινος παραφυλακῆς.

quicquam ad patrem adoptiuum transit, nec in potestate eius est: licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa sint. Si verò pater naturalis non extraneo, sed auo filii sui materno: vel, si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, etiam auo, vel proauo simili modo paterno vel materno filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, quia concurrunt in vnam personam, & naturalis, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo constitutum, vt & in familia, & in potestate huiusmodi patris adoptiui sit.

3. ¶ Quum autē impubes per principale rescriptum adrogatur, caussa cognita adrogatio fieri permittitur: & exquiritur caussa adrogationis, an honesta sit expediátque pupillo. & cum qui-

busdam conditionibus adrogatio fit: id est, vt caueat adrogator personæ publicæ, si intra pubertatem pupillus decesserit, restituturum se bona illis, qui, si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi essent.

Item non aliter emancipare eum potest adrogator, nisi, caussa cognita, dignus emācipatione fuerit: & tunc sua bona reddat. Sed & si decedens pater eum exheredauerit, vel viuus sine iusta caussa emancipauerit, iubetur quartam partem bonorum suorum relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum ei postea adquisiuit.

ἥβικα οὖν διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς ἄνηβος αὐτεξούσιος εἰς θέσιν λαμβάνεται, δεῖ ζητῆσαι, εἰ σεμνή τις αἰτία τὴν υἱοθεσίαν συνεστήσατο, τουτέστι μὴ δι' [a] αἰσχρὸν ἔρωτα, τὴν θέσιν ὁ ἐσόμενος πατὴρ γενέσθαι βούλεται, καὶ εἰ λυσιτελὲς τοῦτο τῷ πουπίλλῳ, ἢ καὶ μὴ συμφέρει. τυχὸν γὰρ ἄπορός [b] ἐστιν ὁ θετὸς πατήρ, αὐτὸς δὲ πλούσιος, ἢ ἔσθ' ὅτε δαπανηρός. καὶ εἰ ἓν ἐξ αὐτῶν φανῇ, οὐ προβήσεται ἡ θέσις. δεῖ γὰρ πρὸς τούτοις, καὶ ἀσφάλειαν ποιεῖν τὸν ἀδρογάτορα ἐν δημοσίῳ προσώπῳ, τουτέστι τῷ ταβουλλαρίῳ [c], ὡς εἰ συμβῇ τὸν εἰς θέσιν ληφθέντα ἄνηβον τελευτῆσαι, ἀποκαταστῆσαι ἐκείνοις τὰ πράγματα, οἳ ἔμελλον ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κλῆρον, εἴγε μὴ ἔδωκεν ἑαυτὸν εἰς θέσιν. ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρως τὸν τοιοῦτον ἄνηβον ἐμαγκιπάτον ὁ ἀδρογάτωρ ποιεῖν δύναται εἰ μὴ εὐλόγου αἰτίας ἀποδειχθείσης. ὅτι πάντων πραγμάτων ὧν ἂν λέγωνται διαφοραί, τούτων καὶ κοινωνίαι τυγχάνουσι. τί γὰρ ὅτι ἢ ἐπεβούλευσε τῷ θετῷ πατρί, ἢ ἔπραξέν τι ἕτερον ὅπερ ἄξιον ἑαυτὸν ἐποίει τοῦ ἐκβληθῆναι τῆς τοῦ θετοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος, ἀποδιδομένων αὐτῷ δηλονότι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσπορισθέντων πραγμάτων τῷ θετῷ πατρί. εἰ δὲ καὶ τελευτῶν ὁ θετὸς πατὴρ, ἐξερεδάτευσεν αὐτόν, ἤγουν ἀποκλήρονον αὐτὸν ἐποίησεν, ἢ καὶ περιὼν ἀλόγως ἐποίησεν, κελεύεται τὸ τέταρτον [d] μέρος τῶν οἰκείων πραγμάτων αὐτῷ καταλεῖψαι, ἐξῃρημένων δηλαδὴ τῶν ἐπὶ τὸν θετὸν πατέρα μετενεχθέντων, καὶ ὧν αὐτῷ τὸ κέρδος προσεπόρισε μετὰ τὴν θέσιν. ταῦτα δὲ πάντα, ἐπὶ τοῦ εἰς θέσιν λαμβανομένου ἀνήβου ὑπεξουσίου ἀργεῖ.

igitur per rescriptũ principis paterfamiliàs impubes adrogatur: quærendum est, an honesta sit causa, quæ adrogationem constauit, id est, an non ob turpem amorem, is qui pater futurus est, adrogationem velit fieri. Item an id vtile sit pupillo, an verò non expediat. Nam fortè adrogator inops est, aut interdum sumptuosus, & pupillus admodum diues. Et si quid horum compertum fuerit, non procedet adrogatio. Ad hæc & illud necesse est, vt adrogator personæ publicæ, id est, tabellioni caueat, si intra pubertatem pupillus decesserit, quem adrogauerit, restituturum se bona illis qui si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi erant. Sed neque aliter pupillum hunc adrogator emancipare potest, nisi iusta causa approbata dignus visus fuerit emancipatione. Quid enim, si aut patri adoptiuo insidias fecerit, aut aliud quid egerit, propter quod meritò ex adoptiui patris potestate abiici debeat? Sic tamen vt bona, quæ patri adoptiuo per ipsum adquisita fuerint, ei reddantur. Sed & si decedens pater adoptiuus eum exheredauerit, aut viuus sine causa emãcipauerit: quartam partem bonorum suorum ei relinquere iubetur, exceptis videlicet bonis quę ad patrem adoptiuum transtulit & quorum commodum post adrogationem ei adquisiuit. Hæc autem omnia in filiofamiliàs impubere adoptato cessant.

a l. 17. ibi ne forte turpis ff. eod. & §. 1. ibidem sanctissima affectione adde 31. Eclo. 1. c. 17.

b l. 17. §. 2. ibi quę facultates pupilli, & quæ eius qui adoptare velit ff. eod.

c l. 18. ibi seruo publico ff. eod. l. 4. Cod. eod.

d *De quarta adrogato debita in bonis adrogatoris parentis* l. 21. ff. de collationibus vbi dixi.

Primùm quia filiusfamil. nihil habere intelligatur. Secundò quia pater omnibus hisce de rebus perquirere possit, & ita eum in adoptionem dare.

4 ¶ Tres diximus differentias. Dicamus etiam quid commune sit inter adrogationem & adoptionem. Nam ferè, quæ in quibusdā differunt, quædam etiā communia habent. ¶ Atque in primis id vtrisque cōmune est. Eum qui in adoptionē accipit, maiorem esse eo, qui adoptatur oportet: cū ad similitudinem & imitationem naturæ introducta sit adoptio. Porrò natura, pater filio semper senior est. Nā illud pro monstro fit, & à natura alienum dicere, filium patre seniorem esse. Atque hęc tam in filiisfamiliàs quàm patribusfamiliàs procedunt. Porrò necesse est, vt pater octodecim annis præcedat: hæc enim ætas plena pubertas dicitur: quando & in his qui tardiùs pubescunt, habitus corporis tunc omnino concurrit.

5 ¶ Secundò & aliud inter hæc commune est. Nā in locum nepotis aut neptis, vel pronepotis aut proneptis, & deinceps adoptare possum, etiam si filium non habeam.

6 ¶ Quod autem dicturus sum, non tam commune est inter ea, quàm proprium est differentiæ, quę tertia est. Nam in patribusfa. non procedit. In locum enim nepotis alienū filium adoptare possum: & rursus alienum nepotē in locum filij. Quoniam necesse mihi non est, ordinem gradúmque, qui apud patrem naturalem est, seruare.

7 ¶ Quarto cōmune his est. Quòd si quis in locum nepotis aliquem adoptet, velut ex eo natum quem aut naturalem habet aut adoptiuum filium, opus sit omnino & filij consensu. Nam

a *Quæ similitudo adoptionis & adrogationis.*

b Idem 35. Eclog. 1. c. 41. l. 40. §. 1. ff. eodem.

c *Plena pubertas annus xviij. adde* l. 14. §. 1. ff. de alimentis 35. Eclog. 1. c. 51. & in fi. 3. *Paul.* senté. 4. §. 2.

d l. 6. l. 10. l. 11. l. 43. l. 44. ff. eodem.

e l. 77. ff. eod.

f l. 6. l. 7. ff. eod.

διὰ τὸ πρότερον μὲν μηδὲν δοκεῖν ἔχειν τὸν ὑπεξούσιον· δεύτερον ὅτι ἐστὶ πατὴρ δυνάμενος ταῦτα περιεργάζεσθαι, καὶ οὕτως αὐτὸν εἰς υἱοθεσίαν παρέχειν.

4 ¶ Εἰρήκαμεν τρεῖς διαφοράς, εἴπωμεν κοινωνίας [a] ἀδρογατίονος, καὶ ἀδοπτίονος. ἔνθα γὰρ διαφορά, πάντως ἔσται καὶ κοινωνία. ¶ Ἔστι δὲ πρώτη κοινωνία αὕτη. δεῖ τὸν λαμβάνοντα εἰς υἱοθεσίαν εἶναι μείζονα [b] τοῦ υἱοθετουμένου, ἐπειδὴ πρὸς μίμησιν τῆς φύσεως ἐπινενόηται. ἡ δὲ φύσις πρεσβύτερον οἶδε τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα. νομίζεται γὰρ τέρας εἶναι καὶ τῆς φύσεως ἀλλότριον, τὸ λέγειν μείζονα εἶναι τὸν παῖδα τοῦ πατρός. ταῦτα δὲ ἐπὶ ὑπεξουσίων, καὶ αὐτεξουσίων προβαίνει. δεῖ δὲ προηγεῖσθαι τὸν πατέρα ἐνιαυτοὺς ιη. ἡ γὰρ τοιαύτη ἡλικία plena [c] λέγεται pubertas, τουτέστιν ἐφηβότης τελεία. ὅτε καὶ οἱ βραδέως ἡβῶντες, ἡβῶσι τοῦ σχήματος πάντως συντρέχοντος.

5 ¶ Ἔστι δὲ δευτέρα κοινωνία ἐν τούτοις. δύναμαι γὰρ εἰς τάξιν ἐγγόνου [d] ἢ ἐγγόνης, ἢ προεγγόνου καὶ προεγγόνης, ἢ καὶ τῶν ἔτι κατωτέρων εἰς θέσιν λαβεῖν, εἰ [e] καὶ τὰ μάλιστα μὴ ἔχω παῖδα.

6 ¶ Τὸ δὲ μέλλον λέγεσθαι, οὐ κοινωνίας, ἀλλὰ μᾶλλον διαφορᾶς ἐστὶν ἴδιον, ἥτις ἐστὶ τρίτη· ἐπὶ γὰρ αὐτεξουσίων οὐ προβαίνει. εἰς τάξιν γὰρ ἐγγόνου δύναμαι λαβεῖν τὸν ἀλλότριον υἱόν, καὶ πάλιν τὸν ἀλλότριον ἔγγονον εἰς τάξιν υἱοῦ. οὐ γὰρ ἀνάγκη ἕπεσθαί με τῇ τάξει τῇ οὔσῃ παρὰ τῷ φυσικῷ πατρί.

7 ¶ Ἔστι καὶ τετάρτη κοινωνία, εἴ τις ἐν τάξει ἐγγόνου εἰς θέσιν λάβῃ τινά, ὡσανεὶ τεχθέντα ἐκ τοῦ οἰκείου παιδὸς τοῦ φυσικοῦ ἢ τοῦ θετοῦ, δεῖ πάντως καὶ αὐτὸν συναινεῖν [f] τὸν παῖδα. ἐπειδὴ γὰρ τε-

4 ¶ Minorem natu, maiorem non posse adoptare placet. adoptio enim naturam imitatur: & pro monstro est, vt maior sit filius, quàm pater. Debet itaq; is qui sibi filiū per adoptionē facit, plena pubertate, id est, decem & octo annis præcedere.

5 ¶ Licet autem & in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis filium quis non habeat.

6 ¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locum filij.

7 ¶ Sed si quis nepotis loco adoptet quasi ex filio, quem habet iam adoptatum: vel quasi ex illo, quem naturalem in sua potestare habet: eo casu & filius consentire debet, ne ei inuito suus heres adgnascatur.

¶ Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem, non est necesse, filium consentire.

8. ¶ In plurimis autem caussis adsimilatur is qui adoptatus, vel adrogatus est, ei qui ex legitimo matrimonio natus est, & ideo si quis per Imperatorem, vel apud Prætorem, vel Præsidem prouinciæ non extraneum adoptauerit: potest eundem in adoptionem alii dare.

9 ¶ Sed & illud vtriusque adoptionis cōmune est, quòd & ii, qui generare nō possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt: castrati autem non possunt.

λευτήσαντος τοῦ λαβόντος εἰς θέσιν, ὁ ληφθεὶς εἰς θέσιν μέλλει μεταπίπτειν εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα ἐκείνου, ἐξ οὗ τίκτεσθαι αὐτὸν ἡ φύσις ἐσχηματίσατο. διὰ τοῦτο δεῖ συναινεῖν τὸν μέσον, ἵνα μὴ ἄκοντι αὐτῷ σούιος γένηται κληρονόμος. ¶ εἰ μέντοι ἐκ τοῦ ἐναντίου ἔχων τις υἱὸν, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον ἑτέρῳ δίδωσιν εἰς υἱοθεσίαν, οὐκ ἀνάγκη τὸν υἱὸν συναινεῖν.

8 ¶ Ἔστι δὲ πέμπτη κοινωνία ἀδρογατίονος καὶ ἀδοπτίονος ἐν τούτοις. ὅν τινα γὰρ λάβω εἰς θέσιν κατὰ ἀδρογατίονα ἢ κατ' ἀδοπτίονα, εἴτε παρὰ βασιλεῖ, εἴτε παρὰ τῷ πραίτωρι, εἴτε ἄρχοντι, οὐκ ὄντα ἐξωτικὸν, δύναμαι[a] τοῦτον εἰς θέσιν διδόναι ἑτέρῳ. ὥσπερ γὰρ ἐν πλείστοις, οὕτω καὶ τούτῳ μίμησίς ἐστιν ἀδρογατίονος καὶ ἀδοπτίονος.

9 ¶ Ἕκτην κοινωνίαν ἀδρογατίονος καὶ ἀδοπτίονος, δίδωσιν ἡμῖν ὁ εὐνοῦχος. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. εὐνοῦχος ὄνομά ἐστι γενικὸν, τέμνεται δὲ εἰς τρία.

¶ Τῶν γὰρ εὐνούχων[b], οἱ μέν εἰσι σπάδωνες, οἱ δὲ κάστρατοι, οἱ δὲ θλιβίαι. καὶ σπάδωνές εἰσιν, οἵτινες διά τι πάθος ἢ ψῦξιν ἐνοχλήσασαν τοῖς γονίμοις μορίοις παιδοποιεῖν κωλύονται. τούτου δὲ ἀπαλλαγέντες παιδοποιοῦσι. θλιβίαι δὲ οἵτινες ὑπὸ τῆς τροφοῦ, ἢ τῆς μητρὸς τυχὸν, ἔκθλιψιν τῶν διδύμων ὑπέστησαν. κάστρατοι δέ εἰσιν, ἐφ' ὧν γέγονεν ἐκτομὴ τῶν γεννητικῶν μορίων. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἐζητήθη εἰ ἄρα ὁ εὐνοῦχος δύναται υἱοθετεῖν; καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ μὲν κάστρατος, καὶ ὁ θλιβίας, οὐ[d] λαμβάνουσι εἰς θέσιν, οὐ δὲ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλέως οὐδὲ ὑπεξούσιον παρὰ ἄρχοντος. οἷς γὰρ ἡ φύσις ἠρνήσατο,

cū mortuo illo, qui adoptauit, is qui adoptatus est, in potestatem eius recidat, ex quo natus esse per adoptionem fingitur, ideo eū qui in medio est, consentire oportet, ne ei inuito suus hæres agnascatur. ¶ Ex contrario tamē, si quis cùm filium haberet, & ex eo nepotem, nepotem alteri det in adoptionem; filij consensu non est opus.

8 ¶ Est & quinto quod inter adrogationem & adoptionem commune fit. Quemcunque enim in adoptionem accepi siue per adrogationem siue per adoptionē: siue apud Principē, siue apud Prætorem aut Præsidem vel proconsulem: cùm is extraneus non esset: hunc ego & alteri in adoptionē dare possum. Vt enim in multis aliis, ita & in hoc similitudo est inter adrogationem & adoptionem.

9 ¶ Sed & Eunuchi quod sexto inter adrogationem & adoptionem commune fit, nobis præbent. ¶ Tu verò hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Eunuchus nomen generale est, & in tres species diuiditur. Quoniam Eunuchorum, alii sunt Spadones, quidam Castrati, aliqui Thlibiæ. Et spadones quidem sunt, qui propter vitium aliquod, aut frigiditatem membrorū genitaliū liberis operam dare non possunt, sed eo sublato liberos suscipere possunt. Thlibiæ verò sunt, quibus à nutrice vel forsitā matre, extriti sunt testiculi. Castrati autem sunt, quibus exacta sunt membra virilia. Hoc ita præcognito, videto nunc cetera: Quæsitum est, an Eunuchus adoptare possit? Et dicimus Thlibiam, aut castratū adoptare non posse: neque patrēfamiliâs apud Principem, neque filiūfamilias apud Prætorē aut alios. Nā quib. natura negauit liberos,

a l.8.C.eod.

b Idem extat apud 1. Harmenop 8. §. 2 vbi Eunuchorum alios scilicet Thlibias, spadones, castratos: & qui illi sint exponit. adde 33. Eclog 1.c.52. l.2.ff.eod.

c Idem extat apud 2. Harmeno. 8 §. 1.

d hoc abrogatur Nouella Leonis 26. qua potestatē facit Eunuchis & castratis adoptādi. cuius constitutionis etiam meminit Harmenopulus 1. tit. 8. §. 4. adde Gaium 1. tit. 5. §. 4. Vlpianum 1. ff 6. vbi de spadonibus & his qui generare non possunt.

gignere, his neque ius ciuile, quod naturæ vestigia sequitur, concessit. Cum ne sperare quidem possint, vt liberis vmquã dent operam. At spado, quoniam is sperare potest, vt vitio quo tenetur cessante, liberos possit gignere, rectè in adoptionem accipiet tam filium familiàs quàm patremfa. Sed spado qui filiumfam. adoptauerit, in potestate eum non est habiturus. Quoniam omnino futurum est, vt extraneus sit. Nam quomodo spado paternus aut maternus auus esse poterit? Nisi si quis dixerit, Non eum tantum spadonem esse, qui initio liberos gignere non potuit, sed tamen sperabat. Verumetiam illum, qui cum ante liberos gignere potuerit, postea in tale vitium collapsus est, vt liberis operam dare non possit.

10 ¶ Est & quod septimo inter hæc commune sit, id quod a feminis procedit. Nam neque per adrogationem neque per adoptionem feminæ quẽquam adoptare possunt: quoniam per adoptionẽ in liberos patria potestas quæritur. At mulier ne naturales quidem liberos in potestate habet. & ius ciuile naturam sequitur. Haud iniuria igitur neminem adoptabit femina, nisi si ex indulgentia Principis in solamen amissorum liberorum aliquem velit in adoptionem accipere. Itaque mulier quæ liberos non habet, ne ex rescripto quidem Principis aliquem adoptabit.

11 ¶ Præter differentias iam ante dictas, est & hæc, Si quem adrogauero, qui & alium in potestate habeat: filius eum suus sequitur: & ipse mihi erit loco filii: hic verò, loco nepotis. Sin autem quempiam filiumfa. ex quo & filius sit, adoptauero, ipse in potestatem meã solus transibit: & filium suũ apud auum naturalẽ relin-

τούτοις καὶ ὁ νόμος κατὰ πόδας βαδίζων τῆς φύσεως. ἀφῄρηται γὰρ αὐτοῖς τὰ τῆς παιδοποιΐας (ὁ δὲ σπάδων, ἐπειδὴ τούτῳ ἐλπὶς, εἰκὸς γὰρ τοῦ πάθους ἀπαλλαγέντος δυνάσθαι παιδοποιῆσαι) εἰς θέσιν λήψεται, καὶ ὑπεξούσιον καὶ αὐτεξούσιον. ἀλλ' ὁ σπάδων λαβὼν ὑπεξούσιον εἰς θέσιν, οὐχ ἕξει τοῦτον ἐν ποτεστάτι. πάντως γὰρ ὁ λαμβανόμενος ἐξωτικὸς ἔσται. πῶς γὰρ ὁ σπάδων πάππος εἶναι πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς δυνήσεται; εἰ μὴ ἄρα τις εἴπῃ τὸν σπάδωνα μὴ μόνον ἐκεῖνον εἶναι τὸν ἐξ ἀρχῆς οὐ δυνηθέντα παιδοποιῆσαι, ἐλπίζοντα δέ. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον, ὃς πάλαι μὲν ἠδύνατο παιδοποιεῖν, τελευταῖον δὲ διὰ τὸ συμβὰν αὐτῷ πάθος περιέστη εἰς τὸ μὴ δύνασθαι παιδοποιεῖν.

10 ¶ Ἔστι δὲ καὶ ἑβδόμη κοινωνία, τὴν ἀποτελεῖν ἡ γυνή. γυνὴ [a] γὰρ οὐδὲ κατ' ἀδρογατιόνα, οὐδὲ κατ' ἀδοπτιόνα δύναται λαμβάνειν εἰς θέσιν τινά. ἡ γὰρ θέσις, δίδωσιν ἡμῖν τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα. αὕτη δὲ τοὺς φυσικοὺς παῖδας ὑπεξουσίους οὐκ ἔχει. ὁ δὲ νόμος ἀκολουθεῖ τῇ φύσει. εἰκότως οὖν οὐ λήψεται εἰς θέσιν τινά, εἰ μὴ ἄρα ἐκ φιλοτιμίας βασιλέως, πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων αὐτῆς παίδων βουληθῇ λαβεῖν. ὥστε οὖν ἡ μὴ ἔχουσα παῖδας γυνὴ, οὐδὲ διὰ βασιλικῆς ἀντιγραφῆς, λήψεταί τινα.

11 ¶ Πρὸς ταῖς εἰρημέναις διαφοραῖς ἔστι καὶ αὕτη. ἐὰν εἰς υἱοθεσίαν λάβω τινὰ ἔχοντα ὑπεξούσιον, ἕπεται [b] αὐτῷ ὁ παῖς. καὶ ὁ μὲν ἔσται παρ' ἐμοὶ ἐν τάξει υἱοῦ, ὁ δὲ ἐν τάξει ἐγγόνου. εἰ δὲ ὑπεξούσιον ἐξ οὗ γέγονεν υἱὸς λάβω εἰς θέσιν, αὐτὸς μόνος παραγενήσεται, τὸν δὲ ἴδιον υἱὸν ἐᾷ παρὰ τῷ φυσικῷ πάππ-

10 ¶ Fœminæ quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in sua potestate habent. sed ex indulgentia Principis ad solatiũ liberorum amissorum adoptare possunt.

11. ¶ Illud propriũ est adoptionis illius, quæ per sacrum oraculum fit, quòd is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandũ dederit, non solùm ipse potestati adrogatoris subiicitur, sed etiam liberi eius in eiusdem fiunt potestate, tanquã nepotes.

a hoc abrogatur Nouella Leonis 27. quæ potestatẽ facit fœminis adoptandi. adde 1. Harmenopu. 8. §. 4. adde l. 5. Co. eodem. Vlpianum 8. §. 9. 1. Gaium 5. 5. §. 3.

b Vlpianus 8. §. 1 Gaium 5. §. 5. l. 2. inst. ff. eod.

πω. καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος, ἐπειδὴ ὑπεξούσιος ὢν ὑπεξουσίους ἔχειν οὐκ ἠδύνατο· ὅτι δὲ ὁ ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ληφθεὶς εἰς θέσιν συνεφέλκεται τὸν οἰκεῖον παῖδα, δῆλον ἐξ ὧν Αὔγουστος οὐ πρότερον Τιβέριον τὸν μετὰ ταῦτα γενόμενον βασιλέα ἔλαβεν εἰς θέσιν, πρὶν ἢ τὸν Γερμανικὸν εἰς θέσιν ἔλαβεν· ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλετο, Τιβέριον [a] μὲν ἔχειν ἐν τάξει υἱοῦ, Γερμανικὸν δὲ ἐν τάξει ἐγγόνου, καὶ διὰ μιᾶς τοῦτο υἱοθεσίας γενέσθαι, παρεσκεύασε, πρότερον τὸν Γερμανικὸν εἰς θέσιν ὑπὸ Τιβερίου ληφθῆναι, εἶτα οὕτως αὐτὸς τὸν Τιβέριον ἔλαβεν εἰς θέσιν.

Sic etenim diuus Augustus non antè Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptasset: vt protinus adoptione facta inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

12 ¶ Τὸν ἴδιόν τις οἰκέτην ἔλαβεν εἰς υἱοθεσίαν (ζητοῦμεν εἴγε ἔρρωται ἡ θέσις, ἢ τί ἐντεῦθεν ἀποτελεῖται)· καὶ φασὶν οἱ παλαιοὶ τὸν Κάτωνα [b] εἰρηκέναι, τὴν μὲν θέσιν μὴ ἰσχύειν, ἐπ' ἐλευθέρων γὰρ αὕτη προβαίνει· ἡ δὲ θέσις, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὡς θέσις οὐκ ἔρρωται, ἀλλ' οὖν τὸν οἰκέτην ἐλεύθερον ἀποδείκνυσιν· ὁ γὰρ τὸν δοῦλον βουληθεὶς λαβεῖν, πρόδηλόν ἐστιν, ὥστε δουλείας αὐτὸν σιωπηρῶς [c] ἐσπούδασεν ἀπαλλάξαι· ὅπερ τοίνυν ὁ μὲν ἐξεφώνησεν, οὐκ ἔπραξεν· ὁ δὲ οὐκ ἐνεθυμήθη διεπράξατο· ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς εἰσελθόντος ἐν δικαστηρίῳ τινὸς καὶ εἰπόντος [d] ἐν ὑπομνήμασι περὶ οἰκέτου τινὸς, υἱός μου ἐστὶν, ἐθέσπισεν [e] ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων, τὸν μὲν οἰκέτην υἱὸν μὴ εἶναι, παύσασθαι δὲ τοῦ εἶναι δοῦλον.

12 ¶ Apud Catonē bene scriptum refert antiquitas, seruos si à domino adoptati sint, ex hoc ipso posse liberari. Vnde & nos eruditi in nostra constitutione etiam eū seruum, quem dominus actis interuenientibus filium suū nominauerit, liberum esse constituimus, licèt hoc ad ius filii accipiendum ei non sufficiat.

quet. Et ratio quidem huiusce rei in promptu est, quoniā cùm in potestate esset, aliū in potestate habere nō potuit. Quod aūt is qui filiū in potestate habet, in adrogationem acceptus, vnà secum & filiū suum trahat, vel ex eo apparet, quòd Augustus Cęsar, nō antè Tiberium qui deinde ei in Imperio successit, in adoptionem acceperit, quàm in Germanicū adoptasset. Cū enim vellet Tiberium loco filii habere, & Germanicū loco nepotis: atque id vna adoptione fieri cuperet: curauit, vt prius Germanicus à Tiberio adoptaretur, & ipse deinde adoptauit Tiberium.

12 ¶ Quidam seruum suum adoptauit. Quærimus an valeat adoptio, aut quid inde sequatur? Et scribunt veteres respōsum esse à Catone: adoptionem quidem non valere. Nam ea in liberis personis locū habet. Sed tamen adoptione, quamuis vt adoptio nullā vim habeat: liberum fieri seruum hunc. Qui enim seruū adoptare voluit, dubiū non est, quin tacitè eum manumittere festinauerit. Hic igitur, id quod expressit, non confecit: quod verò in animo non habuit, ac non cogitauit, id peregit. Hæc ratio & sanctissimum Imperatorem nostrum mouit: vt constitueret cùm quis in iudicio & actis interuenienti bus de seruo suo dixerit, Filius meus est: ex huiuscemodi verbis seruum quidem ius filii non habere, sed tamen seruum esse desinere.

a *v. Suetoniū in Tiberio. Tacitum 2.*

b *Qui seruum adoptat, tacite manumittere eum videtur.*

c *Qui seruum filium nominauit actis interuenientibus liberum facit.*

d 1. Harmenopul. 18. §. 25. l. vnica. §. 10. Co. de latina.

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE POTESTATIS SOLUITUR. TIT. XII.

ΠΟΙΟΙΣ [a] ΤΡΟΠΟΙΣ τὸ ὑπεξούσιον διαλύεται. Τίτλος ιβ.

QVIBVS MODIS IVS PATRIAE POTESTATIS SOLUITUR. TIT. XII.

a all. le 1. Harmenopul. 17. [illegible] & Vlp. tit. 10. qui in potestate, mancipiove sunt quemadmodum ex iure liberentur. 2. Paul. sentent. 15 Nouell. 81 1 Gaius 6.

¶ *Liberos patria potestate liberari patrum suorum morte, deportatione patrum suáve (2. At non sua, parentumve suorum relegatione) 3. seruitute pœnæ (& quid pœnæ seruitus) 4. dignitatibus nonnullis adeptis. 5. Captiuitate patris, suáve, ius patriæ potestatis non solui sed in suspenso esse propter ius postliminij, & quid postliminium. Et quo tempore mortuus fingatur pater filiusve, qui apud hostes mortuus: & quam ob causam id in controuersiam veniat, & vnde postliminium dictum 6. Emancipatione liberos patriæ potestate liberari & quæ antiqua & noua emancipationis solemnitas. 7. Patrem emancipare filium sine nepote & deinceps: nepotem & deinceps liberos sine filio posse. 8. Patria potestate liberari cum qui auo à parente in adoptionem datus fuerit: cùm illo casu transeat in potestatem aui. 9. Pa[illegible] quando liberetur: seu de nepote concepto post [illegible] potestate patris, quique in vtero est matris vel ante [illegible] adoptionem aut emancipationem. 10. Emancipare liberos suos parentes cogi non posse: siue illi naturales, siue adoptiui.*

b Harmenop. d. c. 17. §. 1.

EX his quæ supra dicta sunt, didicimus qui iuri nostro subiecti sint, nempe serui & liberi nostri, tum naturales tum adoptiui. Executi sumus etiam in quibus adrogatio & adoptio differant, atque in quibus conueniãt. Nã sex inter eas sunt differentiæ, & sept ẽ cõmunitates. Nũc videamus, quẽadmodum potestas nostra soluatur. Quot enim quibusdã modis cõtractũ est hoc etiã quibusdã modis dissolui potest. Et potestas quidem quam in seruos habemus, per manumissionẽ soluitur. Quot autẽ modis manumissio cõtingat, iã ante à nobis diffusè dictũ est. Nam domini mors, nõ seruitutis liberationẽ sed domini mutationem permittit. ¶ Potestas verò quam in liberos nostros habemus, multis soluitur modis. Atque in primis mors parentis, liberos sui iuris efficit. Sciẽdũ est autẽ Parentes dici omnes, qui supra nos sunt, Liberos verò omnes qui infra nos sunt. Quod igitur dictum est, morte paren-

c Morte patris quemadmodum patria potestas soluatur v. Harmenop. d. §. c. 17. 2. Vlpianum 1. §. 2. & Gaiũ 1.
d Parentes qui adde l. appellatione 51. ff. de ver. sign. f.
e Liberi qui. adde l. cognoscere 56. in f. l. liberorum 220 ff de verbor. signif.

Ἐδιδάχθημεν [b] ἐκ τῶν προλαβόντων κατὰ τίνων ἔχομεν τὸ ἴν ποτεστάτε, ὅτι τε κατὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ τῶν ἡμετέρων παίδων. τῶν μὲν φυσικῶν, τοῦτο δὲ καὶ θετῶν· διεξήλθοντες τὰς περὶ τῆς ἀδρογατίονος διαφοράς τε καὶ κοινωνίας· εἰσὶ γὰρ διαφοραὶ μὲν ἕξ, κοινωνίαι δὲ ἑπτά. νῦν σκοπήσωμεν τίνι διαλύεται τρόπῳ τὸ ἴν ποτεστάτε. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον, τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται· διαλύει δὲ τὸ κατὰ τῶν οἰκετῶν ἴν ποτεστάτε, ὁ τρόπος τῆς ἐλευθερίας· τὴν δὲ ἐλευθερίαν πόσοις συμβαίνει τρόποις φθάσαντες εἰρήκαμεν. ἡ γὰρ τελευτὴ τοῦ δεσπότου, οὐκ ἀπαλλαγὴν δουλείας, ἀλλὰ μετάθεσιν δεσποτείας ἐπαγγέλλεται.

¶ Τὸ δὲ κατὰ τῶν υἱῶν ἴν ποτεστάτε πλείοσι διαλύεται τρόποις. πρῶτος γὰρ ἡ τοῦ γονέως τελευτή, [c] αὐτεξούσιον ποιεῖ τὸν παῖδα· ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι parentes [d] λέγονται πάντες οἱ ἀνιόντες. Liberi [e] δὲ πάντες οἱ κατιόντες. τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡ τελευτὴ τοῦ πατρός,

VIdeamus nunc, quibus modis ii qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur. Et quidem quemadmodum liberentur serui a potestate dominorum, ex iis intelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus.

¶ Hi verò, qui in potestate parẽtis sunt, mortuo eo, sui iuris fiunt. Sed hoc distinctionem recipit nã mortuo patre, sanè omnimodò filii, filiæve sui iuris efficiuntur, mortuo verò auo, non omnimodò nepotes, neptés-

ve sui iuris fiũt: sed ita, si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt. Itaq; si moriente auo pater eorum viuit, & in potestate patris sui est, tunc post obitum aui in potestate patris sui fiunt. Si verò is, quo tempore auus moritur, aut iam mortuus est aut per emancipationẽ exiit de potestate patris: tunc ij, qui in potestatem eius cadere, non possunt, sui iuris fiunt.

1 ¶ Cùm autem is, qui ob aliquod maleficium in insulã deportatur, ciuitatem amittit: sequitur, vt qui eo modo ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde quasi eo mortuo, desinant liberi in potestate eius esse Pari ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in potestate parentis. sed si ex indulgentia Principis restituti fuerint, per omnia pristinum statũ recipiunt.

αὐτεξούσιον δείκνυσι τὸν παῖδα, ἔχει τινὰ διάστιξιν. εἰ μὲν γὰρ πατήρ ἐστιν ὁ τελευτήσας, ἀμάχως ὁ υἱὸς καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτεξούσιοι γίνονται· τελευτήσαντος [a] δὲ τοῦ πάππου, οὐ πάντως οἱ ἔγγονοι, καὶ αἱ ἔγγοναι αὐτεξούσιοι γίνονται· δεῖ γὰρ σκοπεῖν τὸν καιρὸν τὸν τοῦ πάππου τελευτῆς καὶ εἰ μὴ εὑρεθῇ τὸ μέσον πρόσωπον, τουτέστιν ὁ υἱὸς ὑπεξούσιος, οἱ δὲ ἔγγονοι κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὑπεξούσιοι τῷ πάππῳ καθ᾽ ὃν τελευτᾷ, ἔσονται ὑπεξούσιοι τῷ πατρὶ τελευτήσαντος τοῦ πάππου, οἱ ἔγγονοι. μεταπεσοῦνται γὰρ εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα. εἰ δὲ ὁ μέσος, ἢ προετελεύτησεν τοῦ πατρὸς, ἢ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτοῦ ἠλευθερώθη, τότε οἱ ἔγγονοι, ἐπειδὴ οὐ μεταπίπτουσιν εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπεξουσιότητα αὐτεξούσιοι γίνονται.

1 ¶ Διαλύει δὲ τὴν κατὰ τοῦ παιδὸς ὑπεξουσιότητα, καὶ ἡ δεπορτατίων [b] τοῦ πατρός· ἐὰν γάρ τις κατηγορηθεὶς ἐπί τινι ἐγκλήματι ἐλεγχθῇ καὶ δέξηται τοιαύτην ἀπόφασιν τοῦ ἄρχοντος. Volo te deportari in illam insulam τουτέστι βούλομαί σε ἀπενεχθῆναι εἰς τήνδε τὴν νῆσον, ἅμα τῷ λεχθῆναι τὴν ἀπόφασιν, ἐξαιρεῖται αὐτοῦ ὁ νόμος τὴν πολιτείαν καὶ τὰ πράγματα, καὶ γίνεται περεγρῖνος τῆς Ῥωμαϊκῆς στερούμενος πολιτείας, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ ὥσπερ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ, οὕτω καὶ τῇ δεπορτατίονι παύεται ὁ παῖς τοῦ εἶναι ἰν ποτεστάτε· Ῥωμαῖος γὰρ ὢν ὁ παῖς οὐ δύναται ὑπεξούσιος εἶναι τοῦ περεγρίνου· μόνοι γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς παῖδας ἔχουσιν ἰν ποτεστάτε. εἰ δὲ καὶ ὁ παῖς γένηται δεπορτάτος, παύεται τοῦ εἶναι ὑπεξούσιος.

parentis liberos sui iuris fieri, distinctionem quandam recipit. Nam si pater obiit, dubium ea res non habet, quin filius & filia sui iuris fiant. Sed cùm auus decessit, non omnino nepotes & neptes sui iuris fiunt, tempus enim mortis aui spectandum est. Et si quidem interueniat media persona, hoc est filius in potestate: & nepotes eo tempore in potestate aui sint, quo is moritur, auo mortuo nepotes sui iuris non erunt, quoniam in potestatem patris sui recident. Sin autem is, qui in medio est, aut ante patrem iam decessit, aut de potestate eius exiit, tunc nepotes cùm in potestatem eius cadere non possint, post obitum aui sui iuris fient.

1 ¶ Liberat autem liberos à patria potestate & parentis deportatio. Nam si quis alicuius maleficij accusatus, & conuictus huiusmodi acceperit sententiam à magistratu: *Volo te deportari in insulam illam*, simul atque sententia lecta fuerit, lex ei & ciuitatem & bona adimit: & ciuitate Romana exutus fit peregrinus. Atque ita per deportationem perinde atque per mortem eius, liberi in potestate esse desinunt. Neque enim possunt liberi qui ciues Romani sunt, in peregrini potestate esse: cùm soli ciues Romani liberos in potestate habeant. Sed & si filius deportatus fuerit, in potestate parentis esse desinit. Cùm enim sit

a *vt & aqua & ignis interdictio* Vlp. 10. §. 3. *exsiliumt.* Gaius 5. §. 1. *quod qui patiuntur peregrini* Vl. d. loco. l. 1 Co. de hæredib. instituendis *peregrinæ conditionis* Gaius d. loco ἀπολίδες l. 1. §. hi qui 2. ff. de legat. 4. l. sunt quidam 17. §. 1. ff. de pœnis. 60. Eclo. 51. c. περὶ τῶν μεταστομένων c. 22.

b *Plura de deportatis vide* 60. Eclog. 51. c. περὶ τῶν μετοικιζομένων. *de his qui in insulam deportantur.*

peregrinis, in potestate ciuis Romani esse non potest. Si tamen ex indulgentia principis reuocatus & ciuitati redditus fuerit, omnia illi in pristinum statum restituuntur.

2 ¶ Quòd si non deportatus sit; sed tantùm relegatus parens: dixit enim magistratus *Relego te in illam insulam*, lex ei ciuitatem non adimit. Quapropter in suo habitu manent omnia, & ipse liberos in potestate retinet. Et ex contrario, si qui liberûm relegati fuerint, de patria potestate non exeunt.

3 ¶ Quidam criminis accusatus est quasi ab eo commissi: Deinde conuictus eo crimine, ita à magistratu pronuntiatū est, *In metallum ego te mitto*, aut: *Bestiis ego te subiicio*. Hic confestim seruus pœnæ efficitur, non solùm amissa ciuitate, sed etiam libertate. Et hunc quoque in modum liberi ipsius sui iuris fiunt.

4 ¶ Filiusfamilias armatæ militiæ nomen dedit, aut senator vel consul factus est, nihilominus in potestate patris remanet. Neque enim militiæ aut consulatus dignitas de potestate parentum liberos liberant. Quòd si patricius filiusfamiliâs factus est, tunc ex constitutione Imperatoris nostri, simul atque codicillos patriciatus accepit, de patria potestate liberatur. Quis enim ferat patrem per emancipationem nexus patriæ potestatis posse soluere: Imperatoriam verò celsitudinem, cum quem sibi patrem delegit, ab aliena potestate eximere non valeret.

5 ¶ Con-

περεγρῖνος [a] γὰρ ὢν ὑπεξούσιος εἶναι Ῥωμαίου οὐ δύναται, εἰ μέντοι ἐκ βασιλέως φιλανθρωπίας [b] ἀνακληθεὶς ἀναλάβῃ [c] τὴν πολιτείαν, ἅπαντα αὐτῷ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκαθίσταται τάξιν.

2 ¶ Εἰ [d] δὲ δηπορτάτος μὲν μὴ γένηται, γένηται δὲ ῥηλεγάτος [e] ὁ πατήρ, εἶπε γὰρ ὁ ἄρχων, Relego te in illam insulam, τουτέστιν ἐξορίζω σε εἰς τὴν δε τὴν νῆσον, οὐκ ἀφαιρεῖται ὁ νόμος τοῦ πατρὸς τὴν πολιτείαν. διὸ μένει ἐπὶ σχήματος ἔχων ὑπεξουσίους τοὺς παῖδας· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δέ, εἰ οἱ παῖδες ῥηλεγατευθῶσιν, οὐκ ἀπαλλάττονται τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος.

3 ¶ Ἐκατηγορήθη τις ὡς δή τι πλημμελήσας, εἶτα τοῦ ἁμαρτήματος ἀποδειχθέντος, ὁ ἄρχων ἀπεφήνατο, Πέμπω σε εἰς μετάλλον [f], ἢ παραδίδωμί σε θηρίοις. οὗτος εὐθέως δοῦλος γίνεται [g], τῆς τιμωρίας ἐκπίπτων οὐ μόνον πολιτείας, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίας. καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ αὐτεξούσιοι γίνονται αὐτοῦ οἱ παῖδες.

4 ¶ Ὑπεξούσιος ἔνοπλον ἐστρατεύσατο στρατείαν [h], ἢ γέγονε συγκλητικός, ἢ καὶ ὑπατικός, μένει οὐδὲν ἧττον ὑπεξούσιος τῷ πατρί· στρατείας γὰρ ἢ ὑπατείας ἀξίωμα αὐτεξούσιον οὐ [i] ποιεῖ τὸν παῖδα· εἰ δὲ γένηται πατρίκιος [k] ὁ ὑπεξούσιος, τηνικαῦτα ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἅμα τῷ δέξασθαι τοὺς κωδικίλλους τῆς πατρικιότητος, τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεται· τίς γὰρ ἀνάσχοιτο, πατέρα μὲν δύνασθαι διὰ τοῦ ἐμαγκιπατίονος διαλύειν τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος δεσμόν, τὸν δὲ βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν ὄγκον, μὴ δύνασθαι τῆς τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητος ἐξελέσθαι ἐκεῖνον, ὃν ἑαυτῷ πατέρα πεποίηκεν;

2 ¶ Relegat autem patres in insulam, in potestate liberos retinent. Et ex contrario, liberi relegati, in potestate parentum remanent.

3 ¶ Pœnæ seruus effectus filios in potestate habere desinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui bestiis subiiciuntur.

4 ¶ Filiusfamiliâs si militauerit, vel si Senator, vel Consul factus fuerit, remanet in potestate patris. militia enim, vel consularis dignitas, de patris potestate filium non liberat. Sed ex constitutione nostra summa Patritiatus dignitas illico imperialibus codicillis præstitis, filium à patria potestate liberat. quis enim patiatur, patrē quidem posse per emancipationis modum, potestatis suæ nexibus filium liberare, imperatoriā autē celsitudinem nō va-

a *Peregrini* qui, dixi ad l. 1. C. de hæredibus instituendis. *Vlp.* tit. 4 & 10.
b φιλανθρωπία *hic pro indulgentia.*
c ἀναλαμβάνειν τὴν πολιτείαν *hic nihil aliud quàm restitui.*
d *Deportati & Relegati differentia est,* hi ἐξόριστοι, & ἐξωρισμένοι: illi περιωρισμένοι. Hinc ἐξορία & περιορισμός. Eclog. 51. περὶ ἐξορισθέντων &c. περὶ τῶν περιωρισμένων.
e *adde* ff. de interdictis & relegatis: l. 8. Cod. de pœnis 60. Eclo. 51. περὶ τῶν περιωρισμένων.
f v. Eclo. d. tit. 51. περὶ μεταλλιζομένων & quæ scr psi ad l. 8. §. 4 ff. de pœnis.
g *hodie nemo fit seruus pœna* Nouel. de nuptiis 22. c. 8. *abrogata* hac lege & 18. ff. de pœnis.
h *Militia non liberat filium patria potestate* l. 7. C. de patria potestate: l. 3. Cod. de castrensi peculio.
i *hodie Consularis dignitas filium liberat patria potestate.* Nouell. 81.
k 1. Harmen. 18. §. 4. *huius aūt sūma dignitas dicitur à Iustiniano hoc loco summa, inquam, non gradu sed duratione. l. ac enim dignitas perpetua, cæteræ temporales*, *adde Cassiodorum in formula patriciatus.*

lere eum, quem sibi patrem elegit, ab aliena eximere potestate?

5. ¶ Si ab hostibus captus fuerit parens, quamuis seruus hostium fiat, tamen pedet ius liberorum, propter ius postliminii: quia hi, qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint, omnia pristina iura recipiunt: idcirco reuersus etiam liberos habebit in potestate, quia postliminium fingit eum, qui captus est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit, exinde ex quo captus est pater, filius sui iuris fuisse videtur.

5 ¶ Τὸν ἐμὸν πατέρα συνέβη αἰχμάλωτον [a] ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῆναι, καὶ γέγονε δηλονότι δοῦλος τῶν πολεμίων· ζητοῦμεν εἰ ἄρα ἐγὼ ὁ τοῦ ληφθέντος παῖς, αὐτεξούσιός εἰμι ἢ ὑπεξούσιος; καὶ τέως αὐτεξούσιον ἐμαυτὸν εἰπεῖν οὐ δύναμαι διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ ποστλιμινίου. ποστλιμίνιον [b] δέ ἐστι δίκαιόν τι τοῖς ἀπὸ πολεμίων ὑποστρέψασιν ἀποκαθιστῶν πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν. διὰ τί δὲ λέγεται ποστλιμίνιον προϊόντες ἐροῦμεν· ὑποστρέψας ὁ πατὴρ, ἀναλήψεται τοὺς παῖδας ὑπὸ τὸ οἰκεῖον ἰν ποτεστάτε· τὸ γὰρ ποστλιμίνιον οὕτως αὐτὸν πλάττει, ὡς ἀεὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ μεμενηκότα, καὶ μηδέποτε ταύτης ἐξελθόντα. οὐ δύναμαι δὲ οὔτε λέγειν ἐν τῷ μεταξὺ ἐμαυτὸν ὑπεξούσιον. πῶς γὰρ ἐγὼ ὁ Ῥωμαῖος ἔσομαι ὑπεξούσιος δούλου τῶν πολεμίων, ὥστε οὖν ἐν τῷ μεταξὺ ἐν ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος· καὶ εἰ μὲν ὑποστρέψῃ ὁ πατὴρ, ἔσομαι αὐτοῦ ὑπεξούσιος· εἰ δὲ ἐκεῖ τελευτήσει, γενήσομαι αὐτεξούσιος. καὶ ὅτι μὲν γίνομαι αὐτεξούσιος τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς παρὰ τοῖς πολεμίοις, συνωμολόγηται· ἀλλὰ ζητοῦμεν ἐκ ποίου δοκῶ τῆς ὑπεξουσιότητος ἀπαλλάττεσθαι· πότερον ἐξ οὗ ἐλήφθη, ἢ ἐξ οὗ ἐτελεύτησε παρὰ τοῖς πολεμίοις. ἔστι γὰρ ὅλως τις διαφορὰ καὶ πάνυ. ὑπόθου [c] γὰρ ἔχειν τινὰ δύο παῖδας, καὶ δισχιλίων νομισμάτων περιουσίαν, ληφθῆναί τε ὑπὸ τῶν πολεμίων· τούτων δὲ, ὁ μὲν ἦν σπουδαῖος, καὶ λαβὼν νομίσματα χίλια ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς περιουσίας, ἐξ οἰκείων καμάτων, ἠδυνήθη χίλια νομίσματα ἐμπορευσάμενος κερδᾶναι· ὁ δὲ ἕτερος ῥᾴθυμος ὢν, οὐδὲν περιποι-

5 ¶ Contingit, vt pater meus in hostium potestatem veniret, & seruus illorum nempe factus est. Quæritur, an ego filius eius, mei iuris sim, an verò in potestate ipsius? Et quidem ego me patrẽfamilias esse non possum dicere: propter spẽ postliminii. Et postliminium ius quoddam, quod his qui ab hostibus redeunt, pristinã omnem condicionem restituit. Cur autem dictum sit postliminium infrà dicemus. Idcirco reuersus parens etiã liberos in potestatẽ suam recipiet, quoniam postliminium eum fingit, semper in ciuitate mansisse, nec ab ea vnquã exiisse. Neque rursũ medio tẽpore dicere possum esse filiumfamilias. Nam quomodo ego qui ciuis sum Romanus in potestate eius ero, qui hostium seruus est? Necesse est igitur, vt interim ius patriæ potestatis in suspenso sit. Et si quidem reuersus fuerit pater, in potestate eius ero: Sin illic mortuus fuerit, mei iuris fiam. Sed quẽadmodũ in cõfessũ venit, illo apud hostes mortuo, me mei iuris fieri, ita quærẽdũ est, ex quo tempore de potestate eius exisse videar: exeóne tempore, quo ab hostibus captus est, an verò ex eo quo apud hostes decessit. Interest .n. inter vtrũque & quidẽ plurimũ. ¶ Finge enim quẽpiã binos habere liberos, & duo aureũm millia in bonis: captũque eũ esse ab hostibus quorũ liberorum alter diligẽns fuerit, & acceptis de bonis paternis mille aureis, ex negotiationib' suo labore alios mille aureos lucrifecerit: alter cum socors ac negligẽs esset, nihil omnino lucratus fue-

a *Captiuitate patris suspenditur patria potestas. adde Vlp.10.§.4.1. Gaium 6 §.2. Paul.sent.25. §.1.*

b l.postliminium 19. Co. de captiuis & postliminio reuersis 2. Harmenop. 7.§.2.34. Eclog. 1.c.16. *vide Festum* in postliminium.

c *Eadem verba extant apud* Harmenop. 17. §.7.

rit. Post tempus aliquod nuntio allatum est, patrē eorum apud hostes extinctū esse. Cōparauerunt igitur se, vt paternā hereditatem diuiderēt. Et negligēs quidem ille sic dicebat: nunc demū sese cùm verè pater mortuus esset, sui iuris factos esse. Quidquid ergo tu diligēs quæstus fecisti, id patris est. Et necesse est tria aureū millia in diuisionem venire, hoc est, vt vterque millenos quingētenos accipiat. At alter ille diligēs cōtra aiebat: Ex eo tēpore, quo captus esset pater, sui iuris se fuisse. Videtur.n. is, qui non rediit, illo tēpore extinctus esse. Vt igitur paterfam. quæcumq. lucratus sum: ea mihi non alii adquisiui. Et hanc sententiā magis sequimur. ¶ Sed & si filius meus nepósve ab hostibuscaptus fuerit, æquè dicimus ius patriæ potestatis in eū, in suspēso esse. Neque.n.me dico eū in potestate nō habere propter ius postliminij: quippe qui redire possit. Porrò quomodo is qui semel de potestate mea exiit, iterum ei, nulla re interueniente subiicietur? Quoniam postliminium nō solùm mihi reddit potestatem, quam ego in alios habebam: sed etiam eam, quam alii in me habebant, mihi conseruat. Neque rursus saluam mihi esse dico potestatem in filium meum. Quomodo enim eum qui hostium seruus est, in potestate habere possum? In suspenso igitur erit ius patriæ potestatis. 5. ¶ Dictū est autem postliminium à limine & post. Vnde eum qui ab hostibus captus est, & in fines Romanos postea peruenit, rectè dicimus postliminio reuersū esse. Nā sicut limina in domo quen-

κτήσατο, μετὰ χρόνον τινὰ ἀπηγγέλθη, ὅτι παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ αὐτῶν. ἠβούλοντο οὖν μερίσασθαι τὸν πατρῷον κλῆρον· καὶ ὁ μὲν ῥάθυμος ἔλεγεν, νῦν ὅτε τῇ ἀληθείᾳ ὁ πατὴρ ἐτελεύτησε, γεγόναμεν αὐτεξούσιοι· οὐκοῦν ὅσα ἐκτήσω σὺ ὁ σπουδαῖος τοῦ πατρός ἐστι, καὶ δεῖ ἡμᾶς τὰ τρισχίλια μερίσασθαι. τουτέστι λαβεῖν ἀνὰ χίλια πεντακόσια· ὁ δὲ σπουδαῖος ἔλεγεν, ἐξ ἐκείνου ἐξ οὗ συνέβη ληφθῆναι τὸν πατέρα, γεγενῆσθαι ἡμᾶς αὐτεξουσίους. δοκεῖ γὰρ, ὁ μὴ ὑποστρέψας, κατ' ἐκεῖνον τεθνάναι τὸν καιρόν. οὐκοῦν ὡς αὐτεξούσιος, ὅσα ἂν ἐκτησάμην, ἐμαυτῷ καὶ οὐχ ἑτέρῳ προσεπόρισα· καὶ ταύτῃ μᾶλλον πειθόμεθα τῇ γνώμῃ.

¶ Εἰ δὲ καὶ ὁ ἐμὸς υἱὸς, ἤγουν ὁ ἔγγονος ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθῇ, ὁμοίως λέγομεν ἠρτῆσθαι κατ' αὐτοῦ τὸ δίκαιον τῆς ὑπεξουσιότητος· οὔτε γὰρ λέγω ἐμαυτὸν μὴ ἔχειν ὑπεξούσιον τὸν παῖδα διὰ τὸ δίκαιον τοῦ ποστλιμινίου. εἰκὸς γὰρ ὑποστρέψαι αὐτόν· πῶς δὲ ὁ ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος, ἀνέτως [a] ὑποβάλλεται ταύτῃ; τὸ γὰρ ποστλιμίνιον, οὐ μόνον ἀποδίδωσί μοι, ἣν εἶχον καθ' ἑτέρων ὑπεξουσιότητα, ἀλλὰ καὶ ἣν ἕτεροι εἶχον κατ' ἐμοῦ ὑπεξουσιότητα ἀποσώζει μοι· οὔτε λέγω σώζεσθαί μοι τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος τῆς κατὰ τοῦ παιδός· πῶς γὰρ δύναμαι ὑπεξούσιον ἔχειν τὸν δοῦλον τῶν πολεμίων; ὥστε οὖν ἐν [b] ἠρτημένῳ ἔσται τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. 5 ¶ Εἴρηται δὲ ποστλιμίνιον [c] à limine & post, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ οὐδοῦ, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα· τὸν γὰρ ὑπὸ τῶν πολεμίων ληφθέντα, εἰς δὲ τοὺς ὅρους τοὺς Ῥωμαϊκοὺς μετὰ ταῦτα παραγενόμενον, καλῶς λέγομεν ὑποστρέφειν διὰ τοῦ ποστλιμινίου· καὶ γὰρ οἱ οὐδοὶ ὥσπερ ἐν τῇ οἰκίᾳ,

¶ Ipse quoque filius, nepósve si ab hostibus captus fuerit: similiter dicimus propter ius postliminii, ius quoque potestatis parentis in suspenso esse.

5. ¶ Dictum est autem postliminium à limine & post. Vnde eum, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. Nam limina, sicut in domo finē quēdam faciūt: sic & imperii finē esse limen, veteres voluerūt. Hinc & limen dictum est, quia ad idē limen reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus victis hostibus recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

a *ἀνέτως fieri dicitur hic, quod ipso iure fit, nullo actu solenni interueniente. aut necessario aliud in uxore dicitur: quippe maritus non iure postliminij uxorem recipit, sed cōsensu interueniente redintegrat matrimonium.* l. cùm dux 14. §. non vt pater. ff. de captiuis.

b *ἐν ἠρτημένῳ in suspenso* vt hic & l. 22 §. 3 ff. de captiuis: *in pendenti* d. l. 22 § 2. in incerto l. 12. §. 2. ff de captiuis *sic Harmenopul. l. 1. tit.* 17. §. 5. *ἐν τῷ μεταξὺ* [illegible] *dixit.*

c *dicitur & postlimen gloss. estque* [illegible] *dicitur quo que Græcis iurisconsultis* [illegible] 34 Eclog. a. c.

6 ¶ Præterea emancipatione quoque desinũt liberi in potestate parentum esse, sed emancipatio antea quidem vel per antiquã legis obseruationẽ procedebat, quæ per imaginarias venditiones, & intercedentes manumissiones celebratur: vel ex imperiali rescripto. Nostra autem prouidentia etiã hoc in melius per constitutionem reformauit: vt fictione pristina explosa, recta via ad competentes iudices, vel magistratus, parẽtes intrent: & filios suos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, à sua manu dimittant. Et tunc ex edicto Prætoris in bonis eiusmodi filij, vel filiæ, vel nepotis, qui, vel neptis quæve à parente manumissus vel manumissa fuerit, eadem iura præstantur parenti, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. Et præterea si impubes sit filius, vel filia, vel cæteri, ipse parens ex manumissione tutelam eius nanciscitur.

τέλος εἰσὶν αὐτῶν τῶν οἴκων, οὕτω καὶ τῆς Ῥωμαϊκοῦ κράτους, οὐδὸν ἤτοι ὅρον οἱ παλαιοὶ ἠβουλήθησαν· ἐντεῦθεν καὶ limes ἐλέχθη ὡσανεὶ τέλος τι καὶ ὅρος· ἐντεῦθεν καὶ ποστλιμίνιον ὠνομάσθη, ἐπειδὴ διὰ τῆς αὐτῆς οὐδοῦ ὑποστρέφει δι' οὗ καὶ ἀπώλετο ληφθεὶς ἐπὶ τῶν πολεμίων. ¶ Οὐ μόνον δὲ ὁ διαφυγὼν τοὺς πολεμίους ἢ ὑπ' αὐτῶν ἀφεθεὶς ἔχει τὸ ποστλιμίνιον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ [a] νικηθέντων τῶν πολεμίων ὑφ' ἡμῶν ἀναληφθείς.

6 ¶ Διαλύει[b] τὸ ἰν ποτεστάτε καὶ ἡ ἐμαγκιπατίων· καὶ τί ἐστιν ἐμαγκιπατίων; πρᾶξις[c] τριῶν ἐμαγκιπατιόνων, καὶ τριῶν ἐλευθερειῶν, ἢ μιᾶς ἐμαγκιπατίονος, καὶ μιᾶς ἐλευθερείας περιεκτική. ἐγίνετο δὲ τὸ παλαιὸν ἡ ἐμαγκιπατίων οὕτω· πέντε παρεγίνοντο μάρτυρες, καὶ ζυγοστάτης, [d] ἐπιφερόμενος ζυγὸν καὶ χαλκοῦν νοῦμμον, καὶ μέσος[e] τις· εἶτα παρόντων αὐτῶν ὁ μέσος ἠγόρασε τὸν παῖδα παρὰ τοῦ πατρὸς, διδοὺς αὐτῷ λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ τὸν ἕνα νοῦμμον, καὶ οὕτως ὑπεξούσιος ἐγίνετο ὁ παῖς τοῦ μέσου, ὡς ἐν τάξει δούλου· ὁ μέσος ἠλευθέρου βινδίκτα[f]· κἀκεῖνος σιωπηρῷ τινὶ λόγῳ ἀνέτρεχεν εἰς τὸ τοῦ πατρὸς ἰν ποτεστάτε. ἐπίπρασκεν αὐτὸν τὸ δεύτερον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὁ λαβὼν ἠλευθέρου αὐτὸν βινδίκτα, καὶ πάλιν ἀρρήτῳ[g] λόγῳ ὑπέστρεφεν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὑπεξουσιότητα. ἐπίπρασκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ, καὶ οὕτω διελύετο τὸ ἰν ποτεστάτε· ἠλευθεροῦτο δὲ βινδίκτα, καὶ ἐγίνετο αὐτεξούσιος· ὥστε συνῶ διαλύουσι τὸ ἰν ποτεστάτε, τρεῖς ἐμαγκιπατιόνες, καὶ τρεῖς[h] ἐλευθερεῖαι. ἐμαγκιπατίων[i] δὲ λέγεται ἡ πρᾶσις ἡ γινομένη τῷ εἰρημένῳ τρό-

quendam finem faciunt, sic & imperij Romani finem veteres esse limen voluerunt. Atque hinc & limes dictus est, quasi finis quidã & terminus. Ab eo igitur postliminiũ vocatum est, quia eodem limine reuertitur, quo & amissus erat is, qui & ab hostibus captus fuerat. ¶ Nec verò is tantùm, qui vel ab hostibus fugit, vel ab his dimissus est, ius postliminij habet, sed etiã is, qui victis hostibus à nobis receptus est.

6 ¶ Patria quoque potestas per emancipationem soluitur. Et quid est emãcipatio? Actus tres emancipationes & tres manumissiones, vel vnã emancipationẽ & vnam manumissionẽ complectens. In hũc autẽ olim fiebat modum emancipatio. Quinque aderãt testes & libripens, stateram & nummũ æreũ ferẽs, & medius aliquis. Deinde medius ille his præsentibus filiũ de patre emebat, dabátq; quasi in similitudinẽ pretij, vnũ illũ nummũ, & ita filius in potestatẽ medij illius trãsibat, loco serui futurus: & cum medius ille vindicta manumittebat. Sed is tacita quadã ratione in patris potestatẽ recurrebat. Iam iterum igitur eum pater vendebat, idque eundem in modũ: & emptor eum rursus vindicta manumittebat. Atque iterũ tamen tacito in patris potestatem reuertebatur. Tertiũ ergò vendebatur, & ita soluebatur patria potestas. Vindictáque manumittebatur, & ita sui iuris fiebat. Tres igitur emancipationes & tres manumissiones patriam potestatem soluunt. Emancipatio autem dicitur venditio in eum modum,

a l. nihil interest 19. in f. ff. de captiuis. l. 12. Cod. de captiuis.
b *Emancipatione liberi fiunt sui iuris. de eius antiquis solennibus vide* Vlp. 10. §. 1. 2. Gai. 6. §. 4. l. 5. Cod. de dolo. l. 5. l. 6. Cod. de emancipat. liberor.
c πρᾶξις *hoc loco actus legitimus. Nam & sup.* §. 2. de nuptiis. *Emancipatio dicitur* ἄνομος πρᾶξις. *adde* §. 4. 7. de exhaeredat. liberorum.
d ζυγοστάτης *libripens qui stateram tenebat in hac imaginaria venditione.*
e μέσος *quo de agitur hoc* §. *nostris fiduciarius pater dicitur* l. Gai. 1. §. 4.
f *v. quæ scripsi* ad l. 6. Co. de emancipat. liberor.
g ἀρρήτῳ λόγῳ *est & tacito iure & ipso iure.*
h *hoc ad filiũ referendũ: nã in cæteris liberis vna emancipatio sufficiebat.* l. Gai. 6. §. 4. *vnde mox sequitur* τὰς μιᾶς ἐμαγκιπατίονος ἐλευθερίας.
i *Emancipatio pro venditione.*

qui dictus est, facta. Filiũ sui iuris efficiunt tres emancipationes & tres manumissiones. Ideo autem vendebatur filius, vt in seruitutem redigi videretur, & ita commodè ei libertas daretur. Nam liber manumitti non poterat. Filia tamen, & nepos, neptisve & reliquæ personæ per vnam emancipationẽ & vnam manumissionem[a] sui iuris fiebant. Agebantur autẽ hæc & sine Principis rescripto. Sed hæc quidem olim.[b] Nam postea edita est Imperatoris nostri sanctissimi cõstitutio,[c] qua hæc omnia in melius reformata sunt: vt veteri figura, & imaginariis venditionibus[d] explosis, parentibus liceat competentes iudices[e] vel magistratus adire, & filios, aut filias, vel nepotes aut neptes, & ceteras deinceps personas à potestate sua liberare, simpliciter dicendo: *Hunc ego emancipo, & à manu mea dimitto.* Et post huiusmodi emancipationem, si contingat eum eámve, quæve emancipatus emãcipatáve fuerit, sine liberis facto testamento decedere: eadem iura ex edicto Prætoris in bonis ipsius manumissori parenti[f] præstantur, quę & patrono dantur in bonis liberti, qui testamento condito sine liberis decessit. Ad hæc si impuberes sint hi, qui emancipati sunt, parens, qui eos emãcipauit, tutor eorum erit. Quoniam libertatis dationem, & tutelæ onus sequitur.[g]

πω· αὐτεξούσιον τὸν παῖδα ποιοῦσι, τρεῖς ἐμαγκιπατιόνες, καὶ τρεῖς ἐλευθερίαι. διὰ τοῦτο δὲ ἐπιπράσκετο ὁ παῖς ἵνα δόξῃ καταβιβάζεσθαι εἰς δουλείαν καὶ προσφόρως ἐπαχθῇ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία· ὁ γὰρ ἐλεύθερος οὐκ ἠδύνατο ἐλευθεροῦσθαι· ἡ μέντοι θυγάτηρ, καὶ ἔγγονος, καὶ ἐγγόνη, καὶ τὰ λοιπὰ πρόσωπα, διὰ[a] μιᾶς ἐλευθερίας, ἐγίνοντο αὐτεξούσιοι· ἐπράττετο δὲ ταῦτα, καὶ δίχα βασιλικῆς ἀντιγραφῆς· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν.[b] μετὰ δὲ ταῦτα, γέγονε διάταξις[c] τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως· ἥτις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤγαγε ταῦτα, ὥστε τοῦ παλαιοῦ σχήματος, καὶ τῶν εἰκονικῶν[d] πράσεων παυσαμένους ἡμᾶς παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ[e] δικαστῇ, ἤγουν τῷ ἄρχοντι, δύνασθαι τοὺς γονεῖς προσιέναι, καὶ τοὺς οἰκείους υἱούς, ἢ θυγατέρας, ἢ ἐγγόνους, ἢ ἐγγόνας, καὶ τοὺς ἐφεξῆς τῆς οἰκείας ἐλευθεροῦν ὑπεξουσιότητος, λέγοντας ἁπλούστερον, Τόνδε ποιῶ ἐμαγκιπάτον, καὶ τῆς ἐμαυτοῦ ἀφίημι χειρός. καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην ἐμαγκιπατιόνα, ἐὰν συμβῇ τὸν γινόμενον, ἢ τὴν γινομένην, ἐμαγκιπάτον, ἢ ἐμαγκιπάταν τελευτῆσαι ἄπαιδα διαθέμενον, τὰ αὐτὰ παρασχεθήσεται ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος, τῷ ἐλευθερώσαντι[f] γονεῖ κατὰ τῶν τοῦ τελευτήσαντος παιδὸς πραγμάτων, ὅσα δίδοται τῷ πάτρωνι κατὰ τῆς οὐσίας τοῦ ἀπελευθέρου ἄπαιδος ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσαντος· εἰ δὲ καὶ συμβῇ τοὺς ἐμαγκιπατευθέντας ἀνήβους εἶναι, ὁ ἐλευθερώσας ἐπιτροπεύσει τούτων, παρέπεται γὰρ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας τὸ τῆς ἐπιτροπῆς[g] βάρος.

[a] *Gaius* d. loco.

[b] *Ius legis xij. tabularum intelligit de quo apud Vlpianũ* 10. §. 1. *si pater filium ter venundauit, filius à patre liber esto. Fuit & aliud ius in eo constitutum lege Anastasiana* l. 5. C. de emancip. liberor.

[c] l. 6. Cod. de emancip. liber.

[d] εἰκονικαὶ πράσεις *imaginaria & figurata vẽditiones:* l. 6. Co. de emancipat. liberor.

[e] ἁρμόδιος δικαστὴς *competẽs Iudex. Sic quoque Harmenopulo dicitur.* lib. 1. tit. 1. 7. §. 8. *& infra verò* πρόσωπα.

[f] l. 1. ff. si quis à parente manumiss.

[g] *vide infra titulum de legitima parentũ tutela.*

7 ¶ Quidam filium habebat, & ex eo nepotem vel

7 ¶ Εἶχέ τις υἱὸν καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον

7 ¶ Admonendi autem sumus liberum arbitrium esse ei qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in potestate habet, filium quidem de potestate dimittere, nepotem verò, vel neptem retinere: & è cõuerso filium

quidem in potestate retinere, nepotem verò vel neptem manumittere, vel omnes sui iuris efficere. Eadem & de pronepote & pronepte dicta esse intelligantur.

ἢ ἐγγόνων ὑπεξουσίαν· δύναται [a] τὸν μὲν υἱὸν ποιεῖν ἐμαγκιπάτον, τοὺς δὲ ἐγγόνους κρατεῖν ὑπεξουσίους· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοὺς ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους· παρακρατεῖν δὲ ἰν ποτεστάτε τὸν υἱόν. εἰ δὲ προέγγονον ἔχει ἢ προεγγόνην, τὸ αὐτὸ φαμὲν, ὅτι ἔξεστι τὸν μὲν προέγγονον ποιεῖν ἐμαγκιπάτον, τὸν δὲ υἱὸν καὶ ἐγγόνους παρακατέχειν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸν υἱὸν καὶ ἐγγόνους ποιεῖν ἐμαγκιπάτους, καὶ τὸν προέγγονον παρακατέχειν, ἢ καὶ πάντας ποιεῖν ἐμαγκιπάτους.

vel neptem in potestate. Filium hic emãcipare potest, & nepotes in potestate retinere: aut ex contrario nepotes emancipare, & in potestate retinere filium. Sed & si pronepotem habeat aut proneptẽ, idem dicimus, licere ei, vt pronepotem emancipet, & filium ac nepotes retineat: aut etiam è diuerso, vt filium & nepotes emãcipet, & retineat pronepotem: aut etiam vt omnes emancipet.

a *Species* l. liberum arbitrium est 28. ff. de adoptionibus. *Idem Gaius* 1. tit. 1. §. vltimo in fine. 1. Harmenopul. 17. §. 10.

8 ¶ Sed & si pater filium, quẽ in potestate habet, auo, vel proauo naturali secundum nostras constitutiones super his habitas, in adoptionem dederit, id est, si hoc ipsum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifestauerit præsente eo qui adoptatur, & non contradicente, necnon eo præsente, qui adoptat, soluitur quidem ius potestatis patris naturalis: transit autem in huiusmodi parentem adoptiuũ, in cuius persona, & adoptionẽ esse plenissimã antea diximus.

8 ¶ Ἔστι καὶ ἄλλος τρόπος διαλύων τὸ ἰν ποτεστάτε· ἐὰν γὰρ ἐγὼ τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον εἰς υἱοθεσίαν παράσχω τῷ πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρὸς πάππῳ· διαλύεται μὲν ὃ εἶχον ἰν ποτεστάτε κατ' αὐτοῦ, μετατίθεται δὲ εἰς τὸν πάππον· γίνεται δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ ὑπομνημάτων [b] πραττομένων ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ προσφόρου· δεῖ γὰρ εἰσιόντα τὸν πατέρα, παρόντος τοῦ πάππου τοῦ μέλλοντος εἰς ὑπεξουσιότητα αὐτὸν λαμβάνειν, ἔτι δὲ καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ εἰς θέσιν παρεχομένου συναινοῦντος, καὶ μὴ ἀντιλέγοντος, ἐὰν φανερώσῃ τὴν οἰκείαν γνώμην ὁ πατὴρ εἰπὼν, Ὅτι [c] τόνδε δίδωμι εἰς θέσιν, τότε μετατίθεται ἐπὶ τὸν πάππον τὰ τῆς ὑπεξουσιότητος. ἐπὶ γὰρ τοῦ τοιούτου θέματος εἰρήκαμεν τὴν θέσιν ποιεῖν τὰ οἰκεῖα, καὶ ὑπεξούσιον ποιεῖν τὸν λαμβανόμενον.

8 ¶ Est & alius modus quo patria potestas soluitur. Nam si ego eum, quẽ in potestate habeo, paterno aut materno auo in adoptionem dedero: soluitur quidem potestas, quã ego in eum habebam, sed in auum transfertur. Fit autem id hunc in modũ, actis interuenientibus apud competentem iudicem. Nam cum pater adire debet: & si præsente auo qui adoptaturus est, & eo, qui in adoptionem datur consentiente, nec contradicente, sententiam suam declarauerit, dicendo: *Hunc ego in adoptionem do*, tunc iura patriæ potestatis in auum transferuntur. In hac enim specie, diximus vetera adoptionis iura seruari, & eũ qui adoptatur, potestati adoptantis subiici.

b l. vlt. Co. de adoptionib.

c *Formula in adoptionem dandi.*

9 ¶ Illud autẽ scire oportet, quòd si nurus tua ex filio tuo conceperit, & filium postea emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua, nihilominus quod ex ea nascitur, in potestate tua

9 ¶ Εἶχε [d] τις υἱὸν ὑπεξούσιον, ὃς εἶχε γαμετὴν ἐγκύμονα, τὸν υἱὸν ἐποίησεν ἐμαγκίπατον, ἢ δέδωκεν εἰς θέσιν τῷ πάππῳ· ἐτέχθη μετὰ ταῦτα ἔγγονος, ζητοῦμεν τίνος ἔσται ὑπεξούσιος ὁ τεχθεὶς, πότερον τοῦ πάππου, ἢ τοῦ πατρός; καὶ λέγομεν ἰν ποτεστάτε αὐτοῦ

9 ¶ Quidam filiũ in potestate habebat, cui vxor grauida erat. Filium aut emancipauit, aut auo in adoptionem dedit. Natus deinde nepos est. Quæritur vtrius in potestate sit is, qui natus est: aui, an patris? Et dicimus eũ in pote-

d *Idem* 1. Harmenopul. 17. §. 11.

state aui esse. Quoniam in iustis nuptiis tempus conceptionis spectatur. Porrò cùm conciperetur, filius ex quo hic genitus est, in potestate erat: meritò igitur in aui naturalis potestate erit. Quòd si post emancipationem vel adoptionem conceptus & natus fuerit: omnino patris sui, aut aui adoptiui subiicietur potestati.

γίνεσθαι τοῦ πάππου· ἐπειδὴ σκοποῦμεν ἐπὶ τῶν ἐννόμων γάμων τὸν καιρὸν τῆς συλλήψεως· ὅτε δὲ ἡ σύλληψις ἐγένετο, ὑπεξούσιος ἦν ὁ υἱὸς ὁ τοῦτον σπείρας, καὶ εἰκότως ὑπεξούσιος γίνεται τοῦ πάππου τοῦ φυσικοῦ· εἰ δὲ [a] μετὰ τὴν ἐμαγκιπατίονα, ἤγουν υἱοθεσίαν, συλληφθῇ, καὶ τεχθῇ, τῇ οἰκείου πατρὸς ἤγουν τῇ τοῦ θετοῦ πάππου ὑποβάλλεται ὑπεξουσιότητι.

nascitur. Quòd si post emancipationem, vel adoptionē conceptus fuerit, patris sui emancipati vel aui adoptiui potestati subiicitur.

a adde l. 13. ff. de captiuis.

10 ¶ Id autem regulariter scire debemus, filium, qui in potestate mea est, siue naturalis, siue adoptiuus sit, nullo modo me cogere posse, vt sese vel inuitus emancipem.

10 ¶ Τοῦτο δὲ κανονικῶς ὀφείλομεν εἰδέναι, ὅτι ὁ υἱός μου ὑπεξούσιος, εἴτε φυσικός ἐστιν, εἴτε θετὸς, οὐδεμίαν ἀνάγκην ἐπιθεῖναι δυνήσεται, ὥστε [b] αὐτὸν ποιῆσαι ἐμαγκιπάτιν.

10 ¶ Et quidem neque naturales liberi, neque adoptiui vllo penè modo possunt cogere parentes, de potestate sua eos dimittere.

b Emancipare filium pater inuitus non cogitur. v. l. 4. C. de emancip. vide tamen l. 4. Co. de spectaculis. sic è contrario filiusfamilias inuitus nō emancipatur. Nouell. 89. c. 11. 2. Paul. sentent. 25. in f.

c Eundem titulus extat apud Harmenopul. 5. tit. 11 & 17. Eclo. 1. 1. Caiū 7. Vlpian. 11.

DE TVTELIS. Tit. XIII.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΤΡΟΠΩΝ [c]. Τίτλος ιγ.

DE TVTELIS. Tit. XIII.

¶ *Connexio huius tituli ad superiores & cur de tutela hoc titulo agatur.* 1. *Quid tutela.* 2. *vnde dicta.* 3. *Liberis quemadmodum parentes tutores testamento dare possint.* 4. *vt & posthumis,* 5. *emancipatis.*

Diximus hominū quosdam seruos esse, alios liberos: Et rursus liberorum alios ingenuos esse, quosdam libertinos. Diximus & secundam diuisionem, aliquos esse sui iuris, & aliquos alienæ potestati subditos. Cùm igitur de potestate, tum de ea, quam in seruos nostros habemus, tum de ea quæ in liberos nostros, vel ex iustis nuptiis vel ex adoptione nobis competit disseruerimus, dictúmque sit etiam quemadmodum eæ soluantur, transeamus ad aliam diuisionem. Ex his personis quæ in potestate non sunt, quædam in tutela sunt, aliæ in curatione, quædam nec tutorē nec curatorem habēt. Sed quoniam multi sunt, qui neutro iure tenentur: dicamus de his, qui vel in tutela, vel in curatione sunt: qui enim inter hos non sunt, nempe haud dubium est, quin

Εἰρήκαμεν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσι δοῦλοι, οἱ δὲ ἐλεύθεροι, καὶ τῶν ἐλευθέρων οἱ μὲν ἰνγενεῖς, οἱ δὲ ἀπελεύθεροι· εἰρήκαμεν καὶ δευτέραν διαίρεσιν, ὅτι οἱ μὲν αὐτεξούσιοι, οἱ δὲ ὑπεξούσιοι. εἰπόντες οὖν τὴν ὑπεξουσιότητα τὴν κατὰ τῶν οἰκετῶν, καὶ τὴν κατὰ τῶν παίδων, ἣν ἔννομος γάμος ἀποτελεῖ, ἤγουν καὶ ἡ θέσις ποιεῖ ὑπεξουσίους, εἰπόντες δὲ καὶ τὰς λύσεις αὐτῶν, μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν διαίρεσιν τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται, οἱ δὲ οὐδὲ ἐπιτροπεύονται, οὐδὲ κουρατορεύονται· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ μηδετέρου μετέχοντες, εἴπωμεν τοὺς ἐπιτροπευομένους, καὶ κουρατορευομένους· οἱ δὲ μὴ ὄντες ἐν τούτοις, δη-

Transeamus nūc ad aliam diuisionem personarum. Nam ex his personis, quæ in potestate nō sunt, quędam vel in tutela sunt, vel in curatione, quædam neutro iure tenentur. Videamus ergo de his, quæ in tutela, vel curatione sunt. Ita enim intelligemus cæteras personas, quæ neutro iure tenētur. Ac priùs

dispiciamus de his quæ in tutela sunt.

1 ¶ Est autem tutela (vt Seruius definiuit) vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eũ qui per ætatem se ipse defendere nequit, Iure ciuili data ac permissa.

2 ¶ Tutores autem sunt, qui eã vim ac potestatem habent, éxque ipsa re nomen acceperũt. Itaque appellãtur tutores, quasi tuitores atque defensores, sicut æditui dicuntur qui ędes tuentur.

3 ¶ Permissum est itaque parentibus, liberis impuberibus, quos in potestate habent, testamento tutores dare. Et hoc in filios filiásque procedit omnimodò: nepotibus verò neptibúsque ita demũ parentes possunt testamento tutores dare, si post mortem eorum in potestatẽ patris sui non sunt recasuri. Itaque si filius tuus mortis tuæ tempore in potestate tua

λοιπόν τι ἐν ἐκείνοις εἰσὶ καὶ προτέρον σκοπήσωμεν, περὶ τῶν ὑπὸ ἐπιτρόπους τελούντων. πῶς δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριον [a] ὑπεξουσίων ἐστὶ, τὸ ἐπιτροπεύεσθαι· ἴδιον δὲ τῶν αὐτεξουσίων.

1 ¶ Καὶ πῶς ὁριζώμεθα, τί [b] ἐστιν ἐπιτροπὴ; ἐπιτροπή ἐστιν ὡς Σέρβιος ὁρίζεται, δικαιόν [c] τι καὶ ἐξουσία κατὰ ἐλευθέρας κεφαλῆς διδομένη, ἐπὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ ἐπινενοημένη, διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀτελὲς [d] οὐ δυναμένης αὐτοῦ ἑαυτῇ περιστῆναι, ἐκ τῆς πολιτικῆς ἀκριβείας ἐπιτετραμμένη.

2 ¶ Ἐπίτροποι τοίνυν εἰσὶν, οἱ τὴν εἰρημένην δύναμίν τε καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες, οἷς ἀνάγκη πρόνοιαν ποιεῖσθαι [e] τοῦ νέου, καὶ τὰ τούτου φυλάττειν πράγματα. ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ ὑπ' αὐτοῖς πραττομένου, τὴν προσηγορίαν ἐδέξαντο. εἴρηνται γὰρ Ῥωμαϊστὶ tutores quasi [f] tuitores τινὲς ὄντες ὡσανεὶ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει τιθέμενοι τὰ τοῦ νέου πράγματα, καὶ πανταχόθεν αὐτὸν διαφενδεύοντες ὥσπερ ædi tui [g] λέγονται οἱ ἱερεῖς, qui ædes tuentur, τουτέστιν οἵ τινες τοὺς ναοὺς [h] ἀσφαλίζονται.

3 ¶ Εἴπωμεν κατὰ πρώτην τάξιν, τίνες τισὶ καταλιμπάνουσι ἐπιτρόπους. ἐπιτρόπους καταλιμπάνουσι τοῖς ὑπεξουσίοις παισὶν οἱ πατέρες ἐν διαθήκῃ· καίτοι περὶ βραχέως εἴπομεν, ὅτι ἀλλότριον ὑπεξουσίων ἐστὶ τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. ἀλλ' ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι καταλιμπάνονται μὲν ὑπεξουσίοις [i] οὖσι τοῖς παισί. μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς, ὅτε γίνονται οἱ παῖδες αὐτεξούσιοι. τότε γὰρ καὶ ἰσχύουσι τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα· ὥς τε οὖν καταλιμπάνουσιν οἱ πατέρες παισὶν ὑπεξουσίοις ἀνήβοις ἐπιτρόπους ἐν

quin inter illos sint. Et prius videamus de his, qui sub tutoribus agunt. Dum illud ante omnia sciamus, in tutela esse, rẽ esse in his qui alieno iuri subditi sunt, ineptam alienámque: sed eorum propriam esse qui sui iuris sunt.

1 ¶ Atque in primis definiamus quid sit tutela. Tutela est (vt Seruius definit) ius quoddam, ac potestas in liberũ caput data, & ad tuendum eum inuẽta, qui per ætatis imbecillitatem se defendere non potest, iure ciuili permissa.

2 ¶ Tutores igitur sunt, qui dictam vim ac potestatem habẽt: ad quorum sollicitudinẽ pertinet, curam pupilli gerere, & res eius seruare. Ex eo autem quod ab his agendum est, appellationẽ sumpserunt. Latinè enim vocantur tutores, quòd quasi tuitores quidã sint, & rem pupilli indemnem seruent, ac ipsum vbique defendant, quemadmodum & ædítui sacerdotes dicuntur, qui ædes tuentur.

3 ¶ Dicamus primo loco, qui quibus tutores relinquant. Tutores igitur parentes liberis, quos in potestate habent, testamento relinquunt. Atque iam paulò ante diximus pro tutorem habere, rem esse ineptam & absurdam in his, qui in potestate essent. Sed sciendum est, liberis quidem qui in potestate sunt, tutores relinqui: sed in tempus, quod post mortẽ patris futurũ est, cùm sui iuris erũt. Nã & tũc demum ea, quæ testamento cauentur, valebunt. Liberis igitur impuberibus patres quos in

a *In tutela esse, proprium est eorum aut, u soli compe tit qui sui iuris sunt. Idem* §. 4. in f. inf. quibus modis tutela.
b *Tute. aquid. adde* l. 1. ff. eo.
c *Sic* [illegible] §. Harmenop. 11. §. 1. *pro eo quod apud Iustinianum, vis,* [illegible] *vocat. at ætatis imbecillitatem, vt &* §. Harmenop. 11. §. 1. & lib. 1. tit. 3. §. 18. *hoc eo amplius est apud Harmenopulum d.* §. 1 *quod post haec verba sequitur* [illegible] *quod quia maxime corruptum pro* [illegible] *legendum* [illegible]. *Hic duabus enim de causis tutela maximè inuenta: ob ætatem, quæ circumscriptioni obnox a est, & rerum gerendarum atque explicandarum imbecillitatẽ, vt &* Vl. tit. 11. §. 1 *propter forensium rerum ignorantiam.*
e *Hic duobus generaliter officium tutoris continetur,* [illegible]
f *Tutores vnde dicti.* l. 1. §.
i ff. eod.
g *Idem Æditui* [illegible]

fane vix separantur à Sosipatro. Est enim Sosipatro Æditimus qui ædem seruat. Æditum [illegible]
h *Inde Æditimus Glossis* [illegible] *& Nonio* [illegible] *hinc Nonio 2. numero 56. Æditumari in templo* [illegible]
i l. 1. ff. de testament. tutela. Vlp. 11. §. 15.

potestate habent, tutores testamento relinquũt tam masculis quam feminis. Nepotibus autem & neptibus ita demum relinqui possunt, si post mortem aui, in potestatem patris sui recasuri non sint. Itaque si quis filium in potestate habeat & ex eo nepotem, ac nepoti testamẽto tutorem relinquat, sic distinguendum est, vt si quidẽ eo tempore, quo testator moritur, in potestate eius medius ille fuerit, nepotes tutorem illum testamentarium habere non possint. Cùm enim mortuo auo in patris sui potestatem recidãt, null est ratio, cur tutorem habeant: quoniam dictum est, Tutorem habere, rem esse alienam ab his, qui in potestate essent. Sin autẽ eo tẽpore, quo auus moritur, media illa persona sui iuris fuerit, tunc quia nepos per aui mortẽ sui iuris fiat, valet tutoris datio in eum, qui sui iuris est, facta.

4 ¶ Et liberis quidẽ qui in rerum natura sunt, dari tutores posse, iam dubiũ non est. An igitur & postumis? Postumi aũt sunt, qui post mortẽ nostram nascuntur. Et sanè id ita dicimus, quoniam multis in casibus pro iam natis habentur. Porrò tũc rectè postumis tutores damus, cùm si nobis viuis nati fuissent, futurum erat, vt in potestate nostra fierẽt, nec quisquã ante eos ordine prior esset, quos suos heredes vocamus.

5 ¶ Sed & si emancipato filio pater testamento tutorem dederit: datio quidem tutoris, si iuris ciuilis ordinem ac regulam spectes, nõ procedit: quoniam dictum est, solis his quos in potestate habemus, testamentarios tuto-

a d.l.1 §.2.

b In principio huius tituli.

c d.l.1.§.1 l.16. in f. ff. de test.tutel.

d ποστοῦμοι qui. ex l.131. ff. de verborum signific. l.7. ff. de statu.

διαθήκη· τοῦτο μὲν ἄρρεσι, τοῦτο δὲ θηλείαις ἐγγόνοις [a] δὲ καὶ ἐγγόναις, τότε δύναται καταλιμπάνειν, ἡνίκα μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν, οὐ μέλλουσιν οὗτοι μεταπίπτειν εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεξουσιότητα· ὥστε οἷον ἐάν τις ἔχῃ υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον, καταλείψῃ δὲ τῷ ἐγγόνῳ ἐπίτροπον ἐν διαθήκῃ, εἰ μὲν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ διατιθεμένου τελευτῆς ὁ μέσος ἔμεινεν ἐν τῇ ὑπεξουσιότητι, οἱ ἔγγονοι οὐκ ἐπιτροπευθήσονται ὑπὸ τοῦ τεσταμενταρίου ἐπιτρόπου· ὑπεξούσιοι γὰρ γινόμενοι μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν τῷ οἰκείῳ πατρὶ, οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτροπευθήσονται· εἴρηται [b] γὰρ ἀλλότριον εἶναι τῶν ὑπεξουσίων τὸ ἐπιτροπεύεσθαι. εἰ δὲ συνέβη τὸ μέσον πρόσωπον εὑρεθῆναι κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς αὐτεξούσιον, τότε ἐπειδὴ ὁ τοῦ πάππου θάνατος τὸν ἔγγονον αὐτεξούσιον ἀποδείκνυσιν, ἡ δόσις ἔρρωται τῆς ἐπιτροπῆς εἰς αὐτεξούσιον περιϊοῦσα.

4 ¶ Καὶ ὅτι μὲν τοῖς ἐν φύσει παισὶ δυνάμεθα καταλιμπάνειν ἐπίτροπον, πρόδηλον· ἆρα δὲ καὶ τοῖς ποστούμοις; [c] ποστοῦμοι [d] δέ εἰσιν, οἱ μετὰ τὴν ἡμετέραν τικτόμενοι τελευτήν· καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ· ἐπειδήπερ ἐν [e] πολλοῖς θέμασι, ἀντὶ τῶν ἤδη τεχθέντων παραλαμβάνονται· τότε καλῶς τοῖς ποστούμοις ἐπίτροποι δίδονται, ἡνίκα ἤμελλον εἴ γε ζώντων ἡμῶν ἐτέχθησαν ὑπεξούσιοι ἡμῖν εἶναι, ὑφ' ἑτέρου μὴ προλαμβανόμενοι, οἵτινες λέγονται σοῦοι.

5 ¶ Εἰ δὲ ἐμαγκιπάτῳ παιδὶ καταλείψῃ πατὴρ τεσταμεντάριον ἐπίτροπον, οὐκ ἔρρωται μὲν ἡ δόσις κατὰ τὴν πολιτικὴν ἀκρίβειαν, διὰ τὸ λελέχθαι μόνοις ὑπεξουσίοις τεσταμενταρίους

sit, nepotes ex eo non poterũt ex testamento tuo tutores habere, quamuis in potestate tua fuerint: scilicet quia mortuo te, in potestatem patris sui recasuri sunt.

4. ¶ Quum autem in cõpluribus aliis caussis posthumi pro iã natis habeãtur: & in hac caussa placuit non minus posthumis quàm iam natis testamento tutores dari posse: si modo in ea caussa sint, vt si viuis parẽtibus nascerentur, sui heredes, & in potestate corũ fierent.

5. ¶ Sed & si emancipato filio tutor à patre datus fuerit, testamento confirmandus est ex sententia Præsidis, omnimodò, id est, sine inquisitione.

ἐπιτρόπους δίδοσθαι. ὁ δὲ πραίτωρ, ἤτοι ὁ ἄρχων, τὴν τοῦ τελευτήσαντος γνώμην ἀναπληρῶν, τὴν τοιαύτην κονφιρματεύει, ἤτοι βεβαιοῖ δόσιν sine [a] inquisitione, τουτέστιν [b] οὐκ ἐπιζητήσας, πότερον εὔπορος ἢ ἡ τῶν δυναμένων τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα, ἀρκούσης αὐτῷ πρὸς τελειοτάτην τούτων παράστασιν, τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας.

tutores à nobis dari posse: sed Prætor, aut Præses vel Proconsul mortui voluntatem adimplet, & tutoris dationẽ confirmat, ídque etiam sine inquisitione: hoc est, non inquirens, an locuples sit, aut an possit rem pupilli gerere: cùm ad plenissimam omnium earum rerum fidem probationémque defuncti testimonium ei sufficiat.

a v.l.4. ff. de testament. tutela.
b *sine inquisitione tutorem dare quid.*

QVI TESTAMENTO DARI POSSVNT. TIT. XIV.

ΤΙΝΕΣ ΔΙΔΟΣΤΑΙ ἐν ταῖς διαθήκαις δύνανται. Τίτλος ιδ'.

QVI TESTAMENTO DARI POSSINT tutores, vel non. TIT. XIV.

¶ *Testamento qui tutores dari possint, An filiusfamilias.* 1. *seruus proprius: & si tutor datus sit, non adscripta ei libertate, an directa competat ei libertas, an potius fideicommissaria: & de verbis testamenti variis, fideicommittendi heredis instituendi, legandi, tutoris dandi. & quid verba directa & precaria, quæque sit eorum differentia. An & quomodo seruus alienus tutor dari possit.* 2. *De tutore dato furioso, & minori XXV annis.* 3. *Ad certum tempus ex certo tempore sub conditione, ante heredis institutionem.* 4. *certæ rei vel causæ.* 5. *filiis, liberis, posteris datus, quibus datus intelligatur.*

DARI autem tutor potest testamento non solùm paterfamiliàs, sed etiã filiusfamiliàs.

1 ¶ Sed & seruus proprius testamento cum libertate, rectè tutor dari potest. Sed sciendũ est, cum & sine libertate tutorẽ datum, tacitè libertatem directam accepisse videri: & per hoc rectè tutorẽ esse. Planè si per errorẽ quasi liber, tutor

Εἰπόντες τινὲς καταλιμπάνουσιν ἐπιτρόπους, μάθωμεν καὶ τίνας οἷόν τε καταλαμβάνειν· καταλιμπάνομεν, οὐ μόνον αὐτεξουσίους, ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίους.

1 ¶ Καὶ τὸν ἡμέτερον οἰκέτην ἐν διαθήκῃ cum libertate ὀρθῶς ἐπίτροπον δίδομεν. εἰ δὲ κατέλιπον μὲν τὸν οἰκέτην ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδὶ, ἐλευθερίαν δὲ αὐτῷ οὐ προσέγραψα, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον sine libertate ἤγουν χωρὶς ἐλευθερίας αὐτὸν κατέλιπον ἐπίτροπον, διὰ τὴν περὶ τοὺς ἀνήβους σπουδὴν, ἤρεσε σιωπηρὰν ἐλευθερίαν διρέκταν [c] ἁρμόζειν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιτροπὴν ἰσχυροποιεῖσθαι. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον διρέκταν ἐλευθερίαν, ἵνα ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ δια-

CVM dictum sit, qui tutores relinquantur, intelligamus & qui relinqui possint. Testamento igitur tutores damus, non patresfamiliàs tantùm, sed etiam filiosfamilias.

1 ¶ Sed & seruum nostrum testamento cum libertate, rectè tutorem damus. Quod si filio meo seruum meum tutorẽ dedero, libertate ei non adscripta, sed sine libertate (quod dicitur) eum tutorem dedero, fauore pupillorum placuit, directam ei libertatem tacitè competere, & per hoc eum rectè tutorem esse. Ideò autem dixi directam libertatem, vt simul atque testa-

c *Facit* l. quæsito 32. in f. ff. de test. tutela. *Imo fideicommissariam* l. si hæreditas te. in f. ff. de testamét. tutel. l. generaliter 24. §. si quis tutorem ff. de fideicommiss. liber. l. etsi 9. Co. de fideicommiss. libert. 4. Paul. sentent. 13. §. vltimo.

a ἀνεμποδίστως. idem hic quod ἀκωλύτως.

tor decessit, ipse seruitute liberatus tutelam suscipiat. Nam si fideicommissaria sit, necesse est, vt à pupillo manumittatur.

b *Fideicommissaria libertas præstatur ab hærede. Directa datur à testatore 4. Paul. sent. 13. §. vlt.*

c *verba testamentorum ad hæc, quasi ea prægeneralia, referuntur vt alia sint quibus heredem instituamus, legemus: alia quibus tutorẽ, libertatẽ, fideicõmissum, fideicommissariam libertatem demus.*

d *Hæredis institutionis formula.*

e *Legandi formula.*

f *Tutoris dandi formula.*

g *Libertatis dandæ formula,*

h *Directa verba quæ.*

i *Precaria verba fideicõmissorum & libertatis dationis quæ.*

¶ Quid autem id sit, paulò clariùs apertiúsque dicendum est. Tu verò hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. In testamentis varia & diuersa verba sunt. Sunt enim quædam, quibus heredem scribimus. Sunt & alia per quæ legata damus, & alia, per quæ tutores damus, & alia per quæ relinquimus libertatem, & alia per quę vel fideicommissum vel fideicommissariam libertatem relinquimus. Heredem scribimus dicendo: Illum heredem esse iubeo, & ea vocatur heredis institutio. Legatum damus hunc in modum: *Huic lego decem solidos*, & vocatur legati datio. Tutorem damus sic: *Illum filio meo tutorem do*, & vocatur tutoris datio. Libertatem relinquimus ita: *Ille seruus meus liber esto*, & vocatur libertatis datio. Sed omnia verba hæc directa dicuntur: Porrò igitur & aliis verbis pecunias relinquimus hunc in modum: *Rogo te heres, vt des illi decem solidos*, & vocatur fideicommissum. Libertatẽ verò sic relinquimus: *Rogo te heres, vt seruum illum meum manumittas*: & hæc vocatur fideicõmissariæ

θεμελίου, ἀνεμποδίστως[a] ὁ οἰκέτης τῆς δουλείας ἀπαλλαγείς, ἀναλαμβάνεται τὴν ἐπιτροπήν. εἰ γὰρ ἦν φιδεϊκομμισσαρία[b], ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ πουπίλλου ἐλευθερίας.

¶ Τί δὲ τοῦτό ἐστι, ἀναγκαῖον σαφέστερον εἰπεῖν· ἔχε δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ἔστιν ἐντυχόντα διαθήκῃ εὑρεῖν διάφορα ῥήματα.[c] ἔστι γάρ τινα δι' ὧν γράφομεν κληρονόμον, ἕτερα δι' ὧν ληγατεύομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐπιτρόπους δίδομεν, ἄλλα δι' ὧν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν, ἄλλα δι' ὧν φιδεϊκόμμισσον ἢ φιδεϊκομμισσαρίαν ἐλευθερίαν ἐῶμεν. γράφομεν κληρονόμον[d] λέγοντες, illum heredem esse iubeo, τουτέστι, τόνδε κληρονόμον εἶναι κελεύω· καὶ καλεῖται τοῦτο ἔνστασις κληρονόμου· ληγατεύομεν[e] δὲ οὕτως, huic lego decem, τουτέστι, τῷδε ληγατεύων νομίσματα. καὶ λέγεται ληγάτου δόσις· ἐπίτροπον[f] οὕτως, illum filio meo tutorem do, τουτέστι τόνδε τῷ ἐμῷ υἱῷ ἐπίτροπον δίδωμι· καὶ λέγεται ἐπιτρόπου δόσις· ἐλευθερίαν[g] καταλιμπάνομεν οὕτως, ille seruus meus liber esto, τουτέστι ὁ δεῖνα ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἐλεύθερος ἔστω· καὶ λέγεται ἐλευθερίας δόσις· ταῦτα δὲ πάντα ῥήματα λέγεται διρέκτα.[h] καταλιμπάνομεν δὲ καὶ ἑτέροις[i] ῥήμασι χρήματα οὕτως, rogo te heres vt des illi decem solidos, τουτέστι, παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε, ἵνα δῷς τῷδε νομίσματα δέκα, καὶ λέγεται φιδεϊκόμμισσον· ἐλευθερίαν οὕτως καταλιμπάνομεν, rogo te heres vt seruum illum meum manumittas, τουτέστι παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε, ἵνα ἐλευθερώσῃς τόνδε μου τὸν οἰκέτην· καὶ λέγεται αὕτη δό-

datus sit: aliud dicendum est.

σις φιδεϊκομμισσαρίας ἐλευθερίας. τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα δι' ὧν φιδεϊκόμμισσον ἀποτελεῖται, λέγεται precaria, τουτέστι παρακλητικά.[a] ὥστε οὖν ἐλευθερίαν καταλιμπάνομεν, διὰ μὲν τοῦ ἔστω[b] διρέκταν· διὰ δὲ τοῦ rogo πρεκαρίαν. διαφορὰ[c] δὲ τῶν δύο ἐλευθεριῶν αὕτη· ὅτι ἡ μὲν διρέκτα, ἅμα τῷ τὸν ἔνστατον κληρονόμον καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, ποιεῖ[d] τὸ ἑαυτῆς, καὶ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττει τῆς δουλείας· ἡ δὲ πρεκαρία[e] δεῖται καὶ φάκτου τινὸς τοῦ κληρονόμου· τουτέστιν ἵνα ἐλευθερώσῃ αὐτὸν ἐπὶ ἄρχοντος, ἢ δι' εἴδους τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων τρόπων. ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. εἴρηται δὲ ἡμῖν, ὅτι ἐὰν τὸν οἰκέτην τὸν ἐμὸν sine libertate καταλείψω ἐπίτροπον τῷ ἐμῷ παιδί, διρέκτα αὐτῷ σιωπηρῶς καταφέρεται ἐλευθερία. διὰ τοῦτο δὲ διρέκτα,[f] ἵνα μὴ δεηθῇ φάκτου τοῦ κληρονόμου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς διαθήκης ἁρμόσῃ αὐτῷ ἡ ἐλευθερία· εἰ γὰρ ἦν φιδεϊκομμισσαρία, ὁ πουπίλλος δὲ ἐγέγραπτο κληρονόμος, οὐκ ἠδύνατο ἐλευθερῶσαι τὸν οἰκέτην τὸν καταλειφθέντα αὐτῷ ἐπίτροπον· οἶδας γὰρ ὅτι ὁ ἐλάττων τῶν κ ἐνιαυτῶν οὐ δύναται ἐλευθερῶσαι τὸν ἴδιον οἰκέτην, ὑπὸ τοῦ Αἰλίου[g] Σεντίου νόμου κωλυόμενος, εἰ μὴ ἐν κονσιλίῳ εὔλογον αἰτίαν δοκιμάσῃ. ἀλλ' ἔχοι τις εἰπεῖν, εἶναι καὶ ταύτην εὔλογον αἰτίαν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν οὐ συνηριθμήσαμεν περιλαβόντες καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν τῶν εὐλόγοις αἰτίαις· εἰ δὲ καὶ ἰδικῶς συνηριθμήσαμεν, ἐδεόμεθα κονσένσου καὶ συναινέσεως[h] ἐπιτρόπου.

ſariç libertatis datio. Verba autem, ex quibus fideicommiſſum conſtat, dicuntur precaria: quaſi dicas Græcè παρακλητικά. Libertatem igitur dir ctam relinquimus per dictiunculam *eſto*: & precariam, per verbum *rogo*. Eſtq; ſe hæc inter has duas libertates differentia, quòd directa, ſimul atque is, qui heres ſcriptus eſt, hereditatem adiit, ſiue ſuſcepit, aut admiſit, ipſa vim ſuam explicet, & ſeruum ſeruitute liberet. Precaria verò opus habeat facto heredis, id eſt, vt ſeruum apud magiſtratum vel alio quouis modo ex his quos ſuprà retulimus, manumittat. His cognitis, videto nũc rem, quam tractamus. Diximus, cùm ſeruum meum ſine libertate filio meo tutorem dedi, tacitè directam libertatem ei deferri. Atque ideo directã ne facto hæredis opus ſit, ſed vt ex teſtamento ei libertas cõpetat. Si enim fideicommiſſaria fuiſſet, & pupillus fuiſſet heres ſcriptus: ſeruum ſibi tutorem datum, is manumittere non potuiſſet: quoniam minor viginti annis (vt ſcis) propter legem Æliam Sentiam ſeruum ſuum manumittere non poteſt, niſi ex iuſta cauſa in conſilio approbata. Sed dixerit hic aliquis: iuſtam & hanc cauſam eſſe. Verùm, primò hęc ſupra in iuſtarum cauſarum numerum à nobis relata non eſt. Deinde vt ſpecialiter fuerit relata, tamen in manumittendo opus eſt conſenſu & auctoritate tutoris.

a παρακλητικὰ *precaria dicuntur verba ìa τὸ παρακαλῶ. idq; accidit quoties teſtator ita loquitur cum herede παρακαλῶ σε ὦ κληρονόμε. dicuntur & huiuſmodi verba inflexa. Sũt autẽ hæc Paulo 4. ſent. 1 §. 6. Rogo, peto, volo, mando, deprecor, cupio, iniungo, deſidero, impero. Eſt & iubeo* l. Aurelius 28. §. pen. ff. de liberali cauſa *vt & relinquo*. l. Liuius 8 §. filiam. ff. ad Sc. Trebel. *quod tamen Paulus* d. loco *negat.* *Commendo nõ eſt verbũ precarium Paul.* ibidem. l. ex verbo. Co. de fideic. liber. fideic. 11. § ſi ita quis. 2. ff. de legat. 3. *niſi forte alia defuncti voluntas fuerit. Eſt enim nouo iure omne verbum ad fideicõmiſſum vtile.* l. 2. Co. com. de legatis. *De verbis precariis adde* § vlt. inſt de ſingulis reb per fideicommiſſ. & d. l. 2.

b *Eſto verbũ directum.*

c *Libertatis directo & per fideicommiſſũ data differentia.*

d *hæc verba ποιεῖ τὸ ἑαυτῆς innuunt, directam libertatis dationem per ſe ipſam. ſ. atque vi agere, non indigere facto hæredis.*

e *Precaria indigent facto hæredis.*

f *Directo relicta libertas non indiget facto hæredis*

g §. 7. *quibus ex cauſis manumittere.*

h 4 Paul. ſen. 13. §. vlt.

Quomodo is igitur, qui nõdum tutorem agit, sed adhuc in seruorum numero est, consensum potest præstare? Quòd si testator seruum suum liberum putabat esse, &, vt liberum tutorẽ dedit: non æquè dicimus ei libertatẽ tacitè competere. Quoniam in proxima specie ex defuncti voluntate illam ei dedimus: in hoc autem casu, nulla huiuscemodi defuncti voluntas inueniri potest. Quomodo enim? cùm is eum liberũ esse putauerit. ¶ Seruus alienus purè inutiliter testamento datur tutor. Sic tamen dari videtur posse, *Ille illius seruus, cum liber erit, tutor esto.* Seruum tamen nostrum, sub hac condicione inutiliter tutorem damus, *Seruus ille meus cum liber erit, tutor esto.* Et ratio quidem in promptu est. Quod enim in potestate nostra habemus, id in casum conferre non debemus.

1 ¶ Si furiosum aut minorem vigintiquinque annis, tutores testamento dederim: tutores fient, cùm ille cõpos mẽtis, aut hic maior vigintiquinque annis fuerit factus.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, rectè damus tutores. Ad certum tempus, Veluti, *Ille vsque ad duos annos tutor esto.* Ex certo tempore, Veluti, *Post duos annos, quam mortuus ero, hic tutor esto.* Dare tutorem & sub condicione possumus, *Si nauis ex Asia venerit, ille tutor esto.*

a l. si quis tutorem 22. ff. qui testamẽto tutores. l. general ter 24 §. 9. ff. de fideicommi. l. bert.

b *Imò vtiliter datur, cum vt deatur messe hac conditio.* l. si hereditas 10. §. 4 ff. de testamen. tutelæ.

c *seruis nostru cur sub conditione libertatis tutelam demandare non possumus.*

d d. l. 10. §. 3.

e *al.* ἢ.

f *legendum est* τὸν.

g *Tutoris ad certum tempus dandi formula.*

h *Tutoris ex certo tempore dandi formula.*

i *Tutoris sub conditione dandi formula.*

πῶς δὲ ἠδύνατο συναινεῖν ὁ μήπω ὢν ἐπίτροπος, ἀλλ' ἐν οἰκέταις τελῶν. εἰ[a] δὲ ὁ τεστάτωρ τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι νομίσας ὡς ἐλεύθερον ἐπίτροπον κατέλιπεν, οὐκέτι λέγομεν σιωπηρῶς αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν καταφέρεσθαι. ἐν γὰρ τῷ προλαβόντι θέματι, ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐννοίας ταύτην αὐτῷ δεδώκαμεν, ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος θέματος, οὐδὲ τοιαύτην τοῦ τελευτήσαντος ἔννοιαν εὑρεῖν δυνατόν. πῶς γὰρ τοῦ οἰομένου ἐλεύθερον εἶναι τοῦτον;

¶ Ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἐν διαθήκῃ πούρως, ἀχρήστως[b] δίδοται ἐπίτροπος. οὕτω μέντοι δυνατόν. Ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ὁ τοῦδε οἰκέτης. Cùm liber erit, τουτέστιν ὅταν ἐλευθερωθῇ. τὸν δὲ ἡμέτερον οἰκέτην, ἀχρήστως ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δίδομεν ἐπίτροπον, λέγοντες, Ἔστω ἐπίτροπος ὁ ἡμέτερος οἰκέτης cùm liber erit, ἤτοι ὅταν ἐλεύθερος γίνεται, καὶ ὁ λογισμὸς πρόδηλος. ἐπειδὴ τὸν[c] ἐν ἡμετέρᾳ ὄντα ἐξουσίᾳ, τοῦτον εἰς τύχην ἀνάγειν οὐκ ὀφείλομεν.

2 ¶ Ἐὰν μαινόμενον,[d] ἤγουν[e] τὰ ἀφήλικα, ἐπίτροπον κατέλιπεν ἐν διαθήκῃ, γίνονται ἐπίτροποι, ἡνίκα ὁ μὲν ἀνανήψει, ὁ δὲ τὸν κε ἐνιαυτὸν ὑπερβῇ.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, ὀρθῶς δίδοται ἐπίτροπος. ad[g] certum tempus, οἷον ὁ δεῖνα ἔστω ἐπίτροπος, ἕως β ἐνιαυτῶν. ex certo[h], οἷον Ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος, μετὰ β ἔτη τῆς ἐμῆς τελευτῆς. δυνατὸν καὶ ὑπὸ αἵρεσιν,[i] Ἔστω ἐπίτροπος, si nauis ex Asia venerit, ἤγουν εἰ τὸ πλοῖον ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας.

¶ Seruus autem alienus purè inutiliter testamento datur tutor. sed ita, *Quum liber erit*, vtiliter datur. Proprius autem seruus inutiliter eo modo tutor datur.

2. ¶ Furiosus vel minor vigintiquinque annis tutor testamento datus, tutor tũc erit, quũ compos mentis, aut maior vigintiquinq annis fuerit factus.

3. ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel sub conditione, vel ante heredis institutionem posse dari tutorem non dubitatur.

Potest

δυνάμεθα καὶ ante heredis institutionem, ἤγουν πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου καταλιμπάνειν ἐπίτροπον. Ἰον ἵνα εἴπωμεν, Ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδός. Ἔστω δὲ μου ὁ δεῖνα κληρονόμος.

Potest & ante heredis institutionem tutor relinqui. Veluti si dicamus: *Ille filio meo tutor esto. At ille heres mihi esto*

4. ¶ Certæ autem rei, vel caussæ tutor dari nō potest: quia personæ non caussæ, vel rei tutor datur.

4 ¶ Οὐ δυνάμεθα δὲ ἐπὶ [a] ῥητῷ πράγματι, ἢ ῥητῇ αἰτίᾳ, ἐπίτροπον καταλιμπάνειν οἷον, Ἔστω ὁ δεῖνα ἐπίτροπος ἐπὶ τῷδε τῷ ἀγρῷ ἢ ἐπὶ τῇδε τῇ δίκῃ. προσώπῳ [b] γὰρ εἴωθεν ἐπίτροπος [c] δίδοσθαι, οὐ μὴν αἰτίᾳ ἢ πράγματι.

4 ¶ Certę tamen rei aut certæ caussæ tutorem dare non possumus. Veluti, *Ille tutor esto in hoc fundo aut in hac lite*. Personæ enim tutor, non caussæ vel rei dari consueuit.

5. ¶ Si quis filiabus suis, vel filiis tutores dederit, etiā posthumæ, vel posthumo dedisse videtur: quia filii, vel filiæ appellatione, & posthumus & posthuma continētur. Quòd si nepotes sint, an appellatione filiorū, & ipsis tutores dati sint? Dicēdum est, vt & ipsis quoque dati videātur, si modò liberos dixerit. Cæterū si filios, non continebūtur, aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. Planè si posteris dederit, tam filii posthumi, quàm cæteri liberi cōtinebuntur.

5 ¶ Ἐὰν τῆς ἑαυτοῦ θυγατράσι [d] ἢ τοῖς ἰδίοις υἱοῖς ἐπίτροπον καταλείψῃ, καὶ τῇ ποστουμίαις, καὶ τοῖς ποστούμοις δοκεῖ καταλελοιπέναι· ἐπειδὴ τῇ [e] τοῦ υἱοῦ ἤγουν [f] θυγατρὸς προσηγορίᾳ, καὶ ὁ ποστοῦμος, καὶ ἡ ποστοῦμα περιέχεται· ἆρα δὲ καὶ οἱ ἔγγονοι, [g] τῇ τῶν υἱῶν περιέχονται προσηγορίᾳ, ὥστε αὐτοῖς δοκεῖν δίδοσθαι· τὸν τοῖς υἱοῖς διδόμενον ἐπίτροπον, ἵνα τῇ τοῦ filiorum προσηγορίᾳ σημανθῶσι καὶ οἱ ἔγγονοι· καὶ λέγομεν ὅτι καὶ πάνυ, μόνον εἰ μὴ εἶπε filiis, ἀλλὰ liberis [h]. εἰ γὰρ εἶπε filiis meis tutorem do, οὐ περιέχονται οἱ ἔγγονοι· ἑτέρως γὰρ οἱ υἱοὶ, καὶ ἑτέρως οἱ ἔγγονοι προσαγορεύονται· εἰ [i] δὲ εἶπε postumis [k] do tutorem, τότε ὁ ποῖος ἂν εἴη ὁ τεχθεὶς εἴτε υἱὸς, εἴτε ἔγγονος, ἐπιτροπευθήσεται ὑπὸ τοῦ διδομένου ἐπιτρόπου.

5 ¶ Si quis filiabus suis tutorem vel filiis dederit, & postumæ vel postumo videtur dedisse, quoniam filii vel filiæ appellatione, & postumus ac postuma continentur. An igitur & nepotes filiorum appellatione veniunt, vt scilicet tutores, qui filiis dati sunt, & ipsis dati intelligantur, ac filiorum appellatione significentur & nepotes? Et ita sanè id dicimus, si modò non filiis sed liberis dixerit. Nam si dixerit, *Filiis meis tutorem do*, non continentur nepotes. Aliter enim filii & aliter nepotes appellantur. Quòd si dixerit: *Postumis tutorem do*, tūc quicunque natus fuerit, siue filius sit, siue nepos: sub eo tutore, qui datus est, erit.

a apud § Harmenop. 11. §. 9. & authorē Eclog. 37. tit. 2. c. 21 *legitur* [illegible] *adde* l. 12. ff. de testa. tutela.
b §. *Harmen.* 11. §. 6 *&* 9.
c [illegible] *Harmenopul.* d loco.
d l. 5. ff. de testa. tutel.
e [illegible] *appellatione qui contineantur.*
f *Legendum* [illegible]
g [illegible] *appellatione non continentur* [illegible]
h *Liberorum appellatione continentur* [illegible] 2. Eclo. 2. c. 104. l. 6. ff. de test. tut.
i *Posthumorū appellatione qui contineantur, adde* l. 6. in f. ff. de testa. tutela.
k *ita quidem legitur* d l 6. in f. *verum vt hic Iustinianus, ita & illic Haloander legit, Posteris. quam sane lectioni non improbo, vt agatur hoc loco de tutore dato filiis, liberis, posteris.*

DE LEGITIMA ADGNATORVM tutela. TIT. XV.

ΠΕΡΙ [a] ΝΟΜΙΜΩΝ ΣΥΓΓΕΝΩΝ [b] ἐπιτροπεύσεως. Τίτλος ιε.

DE AGNATORVM tutela. TIT. XV.

a adde quæ infra dicitur tit. de legitima patronorum tutela.

b Hi agnati. Græcis plerunque ἀγνάτοι, ut inf. eod. alias agnati.

¶ Adgnati quando adgnatis sint tutores 1. Qui adgnati & cognati: & de cognatione parentum, liberorum, ex latere. 2. Quo sensu adgnati ab intestato vocari ad adgnatorum tutelam dicantur. 3. Adgnationis ius qua capitis diminutione perimatur.

Diximus, parentes liberis suis, quos in potestate haberent, testamentarium dare tutorem posse. Quid igitur, si nullus sit tutor testamentarius? Aut enim pater intestatus obiit, aut cùm testamentum faceret, tutorem dare oblitus est: aut is, qui datus erat, viuo testatore decessit: in cuius tutela erũt hi? Et lex duod. Tabul. in hoc casu tutores dat eis agnatos.

1 ¶ Et quinã sunt agnati? Habeto hæc in modũ cuiusdam præuiæ inspectionis. Cognatio nomen est generale, & in tria diuiditur: in parẽtes, in liberos, & in propinquos ex latere. Et parẽtes quidẽ sunt, qui nos genuere: pater, mater, auus, auia: proauus proauia: & qui supra hos sũt. Liberi sunt, qui ex nobis nascuntur filius, filia: nepos, neptis: pronepos proneptis: & qui infra hos sũt. Ex latere autẽ veniũt, qui neq. nos genuere, neque à nobis gignũtur: sed eandem stirpem & radicẽ nobiscum communẽ habent, veluti frater, soror, patruus vel auũculus, amita vel matertera, cõsobrinus, consobrina, & qui ex his nascuntur. Porrò cognatio hæc, quæ ex latere venit, in duas species diuisa est: in agnatos & in cognatos. Et agnati quidem

c Lex xij. Tabularum legitimas tutelas dedit. Idem Vlpian. tit. §. 5. Inst. & 5. ff. de legitimis tutorib. l. 1. Co. de legitima tutela.

d Idem Vlp. 1. §. 4.

e Idem §. 1. sup. de Nuptiis. 4. Harmenop. 6. § 2.

f ἀνιόντες qui.

g κατιόντες qui.

h alii ἐκ πλαγίου.

Εἰρήκαμεν ὅτι δύναται ὑπὸ τῶν γονέων τοῖς ἐν ποτεστάτε παισὶ, τεσταμενταρίον καταλιμπάνειν ἐπίτροπον· τί οὖν ὅτε οὐκ ἔστι τεσταμεντάριος ἐπίτροπος, ἢ γὰρ ὁ πατὴρ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν, ἢ διαθέμενος ἐπελάθετο καταλιπεῖν ἐπίτροπον, ἢ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ τεστάτορος προετελεύτησε, τίς ἐπιτροπεύει τούτων; τότε ὁ δυωδεκαδέλτος [c] νόμος, δίδωσι τούτοις τοὺς ἀγνάτους.

1 ¶ Καὶ τίνες εἰσὶν ἀγνάτοι [d]; ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ἡ συγγένεια [e], ὄνομά ἐστι γενικὸν, τέμνεται δὲ εἰς τρία, εἰς τοὺς ἀνιόντας, εἰς τοὺς κατιόντας, εἰς τοὺς ἐκ πλαγίου· καὶ ἀνιόντες [f] μέν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, πατὴρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη, πρόπαππος, προμάμμη καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνώτεροι· κατιόντες [g] δὲ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, υἱὸς, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, προέγγονος, προεγγόνη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατώτεροι· ἐκ πλαγίου [h] δὲ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς δὲ αὐτῆς γονῆς, καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες, οἷον ἀδελφὸς, ἀδελφὴ, θεῖος, θεία, ἀνεψιὸς, ἀνεψιὰ, καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι· αὕτη δὲ ἐκ πλαγίου συγγένεια, εἰς β διαιρεῖται, εἰς ἀγνάτους καὶ κογνάτους. καὶ ἀγνά-

Qvibus autem testamento tutor datus non est, his ex lege duodecim tabularum adgnati sunt tutores, qui vocantur legitimi.

1. ¶ Sunt autẽ adgnati, cognati per virilis sexus cognationẽ coniuncti quasi à patre cognati: veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius, nepósve ex eo: item patruus, & patrui filius, nepósve ex eo. At qui per fœminini sexus personas cognatione iunguntur, adgnati nõ sunt, sed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ tuæ filius nõ est tibi adgnatus, sed cognatus, &

inuicem tu illi eodem iure coniungeris: quia qui ex ea nascuntur, patris non matris familiam sequuntur.

τοι [a] μέν εἰσιν, οἱ ἐξ ἀρρενογονίας ἡμῖν συναπτόμενοι, οἷον ἀδελφὸς ὁμοπάτριος [b], καὶ οἱ ἐκ τούτου παῖδες, ἀδελφὴ ὁμοπάτριος, θεῖος πρὸς πατρὸς, καὶ οἱ τούτου παῖδες, καὶ θεία πρὸς πατρός. κογνάτοι [c] δέ εἰσιν, οἱ ἐκ θηλυγονίας ἡμῖν συναπτόμενοι· οἷον ἀδελφὴ ὁμομήτρια [d], καὶ οἱ ταύτης παῖδες, θεία πρὸς μητρὸς, καὶ οἱ ταύτης παῖδες, ἤγουν τῆς πρὸς μητρὸς θείας οἱ παῖδες· οἱ δὲ ἀδνάτοι λέγονται, καὶ [e] λεγίτιμοι τουτέστι νόμιμοι· λέγονται καὶ κογνάτοι, τουτέστι φυσικοί. ἐπειδὴ οὓς ὁ νόμος ἐπίσταται, οἶδε καὶ ἡ φύσις. οἱ δὲ κογνάτοι λέγονται φυσικοὶ μόνον· οὓς γὰρ ἡ φύσις οἶδεν, οὐ πάντως ὁ νόμος ἐπίσταται· ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. τεσταμενταρίων μὴ ὑποκειμένων προσώπων τῶν ὀφειλόντων ἐπιτροπεύειν, ἀνάγκη λεγιτίμους, ἤτοι ἀδνάτους ἐπιτροπεύειν, οἵτινες διὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συνάπτονται· λέγονται δὲ οὗτοι ἀδνάτοι, οἷον ὁμοπάτριος ἀδελφὸς, καὶ ὁ τούτου υἱὸς, καὶ ὁ ἐξ ἐκείνου ἔγγονος· οἱ δὲ διὰ θηλυγονίας ἡμῖν συνεζευγμένοι οὐκ εἰσὶν ἀδνάτοι, ἀλλὰ φυσικῷ λόγῳ κογνάτοι· ὥσπερ οὖν τῆς θείας μου τῆς πρὸς μητρὸς ὁ υἱὸς, οὐκ ἔστι μοι ἀδνάτος ἀλλὰ κογνάτος, κἀγὼ δὲ αὐτῷ κογνάτος εἰμί· ἐπειδὴ οἱ τικτόμενοι, τῇ τοῦ πατρὸς οὐ τῇ τῆς μητρὸς διώκουσι φαμιλίᾳ· καί τοι ἡ πρὸς πατρὸς θεία ἀδνάτα ἐστίν· ὁ δὲ ἐξ αὐτῆς κογνάτος. τίς οὖν ἡ αἰτία; ἐπειδὴ θῆλυ πρόσωπον παρατεθὲν τὸ τῆς θείας διέτεμε τὴν ἀδνατιόνα· καθολικῶς δὲ ἴσθι ὅτι ἣν περίκειταί τις πρὸς ἐμὲ συγγένειαν, κἀγὼ ταύτην περιβάλλομαι πρὸς αὐτόν.

dem sunt, qui per virilem sexum nobis coniunguntur: veluti frater eodem patre genitus, & liberi eius: item soror eodem patre genita: tum patruus, ac liberi eius, deinde & amita. Cognati verò sunt, qui per feminam nos contingunt. Vt soror eadem matre tantùm genita, ac liberi eius, item matertera, ac liberi eius tum & amitæ liberi. Agnati autem & legitimi dicuntur, à lege scilicet quasi Græcè dicas νόμιμοι. Dicũtur verò & cognati, q.d. naturales. Quoniam quos Ius ciuile nouit, hos nouit & natura. Cognati verò tantum habent cognationem naturalem. Quos enim natura nouit, hos non protinus nouit & ius ciuile. His ita præuisis, videto nunc rem de qua agimus. Cùm igitur nulla est persona testamentaria, sub cuius tutela sint liberi, necesse est, vt legitimi siue agnati tutelã suscipiant, qui per virilis sexus personas nobis coniuncti sunt. Agnati autem dicuntur hi, veluti frater eodem patre natus, & filius eius nepósque ex eo. Qui verò per fœminas nos contingunt, agnati nõ sunt, sed naturali ratione cognati. Sic igitur materteræ meæ filius, agnatus mihi non est, sed cognatus: sed & ego ei cognatus sum, quoniam qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur. Atqui amita agnata est: qui tamen ex ea nascitur cognatus est. Quæ ergo huiusce rei ratio? Quia interueniens feminæ persona, nempe amitæ, agnationem interscidit. Id.n. in vniuersum sciendum est. Qua quisque me cognatione contingit, eam & me cum illo habere.

a ἀδνάτοι quidem. adde Vlpian. 11. § 4. l. 7. ff. eod.

b ὁμοπάτριος ἀδελφὸς frater germanus qui & consanguineus.

c κογνάτοι qui.

d ὁμομήτρια ἀδελφὴ. soror vterina.

e ἀδνάτοι λεγίτιμοι. secundum quibus hic opponuntur cognati, qui & φυσικοί.

2 ¶ Quod autem diximus, agnatos ad tutelam vocari, non hanc habet significationem, si omnino non fecerit testamentum is, qui tutores dare poterat: sed si quantum ad tutelæ causam pertinet, decesserit intestatus. Quod & tunc contingit, cùm is qui datus est tutor, ante eum qui dederat, defunctus est, aut cùm testator in testando oblitus est filio dare tutorem.

3 ¶ Sed ius quidem agnationis plerumque quauis capitis diminutione perimitur. Quoniam agnatio iuris ciuilis nomen est. Cognationis autem iura nõ omni capitis deminutione mutantur. Et hæc quidem in agnatione ratio est: quia ciuilis ratio (id est, capitis deminutio) ciuilia quidem iura (id est, agnationis) corrumpere potest: naturalia verò, (id est, cognationis) non vtique.

a v. l. 6. ff. eo. b τοῖς τῆς κάπιτις δεμινουτίονι dixit pro eo quod Iustinianus dixit, omnibus modis capitis diminutione. id est pro omni specie capitis diminutionis. c ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον id est vt sæpius seu plerũque adgnatio perimitur omni capitis diminutione: quia interdum non semper neque omnino perit agnationis effectus capitis diminutione, quoniam constitutione Anastasii eman cipati §. 3. inf de success. cog. facit §. vl. inf. de gradibus l. frater. Co. de legit. tut. l. ne lucrum. C. de curat. emancipatorum liberi Iustinianea constitutione l. vlt. Cod. de legit. hæred. ad fratrũ legitimam successionem, curam, tutelam vocantur. Quin & constitutione alia Anastasii l. si ab eo C. de legat. hæredi emancipati iura familia nõ amittunt, si id nominatim imperiali rescripto comprehensum. d adde 4 ff §. & Vl. §. §. 10. & sequent. e ἀρχὴν hic vsurpat pro capite ἀρχῆς ἐλάττωσιν pro capitis diminutione.

2 ¶ Καθὼς δὲ εἴπομεν χώραν τῇ ἀδνατιόνι ἐπὶ τῇ ἐπιτροπῇ, οὐ μόνον ἡνίκα οὐ διέθετο ὁ πατὴρ ὁ δυνάμενος καταλιπεῖν ἐπίτροπον· ἀλλ' ἐὰν ὅσον ἀνήκει εἰς τὸν τῆς ἐπιτροπῆς λόγον, ἀδιάθετος [a] τελευτήσῃ, ὅπερ συμβαίη δ' ἂν εἰ κατέλιπε μὲν, τοῦ δὲ καταλιπόντος προετελεύτησεν ὁ ἐπίτροπος, ἢ τυχὸν ἐπελάθετο καταλεῖψαι ἐπίτροπον παιδὶ διαθέμενος.

3 ¶ Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ἀδνατιόνος δίκαιον πάσαις [b] τῆς κάπιτις δημινουτζίοσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον [c] ἀφαιρεῖται. τὸ γὰρ ἀδνατίων, νόμιμόν τί ἐστιν ὄνομα· τὸ δὲ τῆς κογνατιόνος δίκαιον, οὐ πάσαις ἀμείβεται τῆς κάπιτις δημινουτζίοσιν· ὁ δὲ ἐπὶ τῆς ἀδνατιόνος λόγος, οὗτός ἐστιν· ἐπειδὴ ὁ πολιτικὸς λόγος, τουτέστιν ἡ κάπιτις δημινουτζίων, τὰ πολιτικὰ δίκαια, τουτέστι τὰ ἀδνατικὰ, διαφθείρει δύναται, τὰ δὲ φυσικὰ, τουτέστι τὰ κογνατικὰ οὐ πάντως.

2 ¶ Quòd autem lex duodecim tabularum ab intestato vocat ad tutelam adgnatos, non hanc habet significationem, si omnino non fecerit testamẽtum is qui poterat tutores dare: sed si, quantũ ad tutelam pertinet, intestatus decesserit: quod tunc quoque accidere intelligitur, quum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

3 ¶ Sed adgnationis quidem ius omnib. modis capitis deminutione plerunque perimitur. nam adgnatio, Iuris ciuilis nomen est: cognationis verò ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio, ciuilia quidem iura corrumpere potest, naturalia verò non vtique.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. TIT. XVI.

ΠΕΡΙ [d] ΑΡΧΗΣ [e] ΕΛΑΤΤΩΜΕΝΗΣ. Τίτλος ιϛ.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. TIT. XVI.

¶ Nexus huius tituli ad superiorem & cur de capitis diminutione hoc titulo agatur. Quid capitis diminutio & quotuplex. 1. De maxima. 2. media. 3. minima. 4. Seruum. 5. cùm ve qui dignitatem permutet capite non minui. 6. Capitis diminutione maxima & media non minima, ius cognationis perimi. 7. Pluribus adgnatis eiusdem gradus ad quos adgnati tutela pertineat.

Diximus capitis deminutione iura agnationis plerumque corrumpi. Definiamus quid sit capitis deminutio. Capi-

Εἰρήκαμεν τῇ κάπιτις δημινουτζίονι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ ἀδνατικὰ διαφθείρεσθαι δίκαια· ὁρισώμεθα δὲ τί ἐστι κάπιτις δημινουτζίων.

Est autem capitis deminutio, prioris status mutatio eáque tribus modis accidit Nam aut maxima est capitis deminutio, aut minor (quã quidam mediã vocant aut minima.

capitis diminutione. Apud authorem Eclogæ 4 c. tit. 2 ex lib. 16 tit. 8. c 35. capitis diminutio dicitur τῆς κεφαλῆς καταλύσεως & ibidem tit. 2. c. 7. καταλύσεως ἐλαττώσεως, vt hæc omnia pro vno sint, caput ἀρχὴ, κατάστασις seu status vt & deminutio ἐλάττωσις, ἀλλαγὴ.

κάπιτις [a] διμινουτζίων ἐστὶ τῆς προτέρας καταστάσεως ἐναλλαγή· ἢ οὕτως· πάθος ἐκ περιστάσεως νόμων συμβαῖνον, κατάστασιν ἀμεῖβον, ἤτοι ἐλαττοῦν τοῦ πάσχοντος· τρεῖς [b] δέ εἰσιν κάπιτις διμινουτζιόνες· ἢ γὰρ μεγίστη ἐστὶν, ἤ τις λέγεται maxima, ἢ minor, ἣν τινες mediam προσαγορεύουσι, τουτέστι μέσην, ἢ minima, ἤτοι ἐλαχίστη· εἰσὶν οὖν κάπιτις διμινουτζιόνες τρεῖς, μεγίστη, μέση, ἐλαχίστη.

1 ¶ Μεγίστη [c] δέ ἐστι κάπιτις διμινουτζίων, ὁπότε τις ἅμα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πολιτείαν ἀπόλλυσιν· ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ ἐκείνων, οἱ δοῦλοι γίνονται τῆς ποινῆς, διὰ τὸ τραχὺ τῆς κατ' αὐτῶν ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως, οἷον ἡνίκα θηρίοις, ἢ πυρὶ παραδοθῶσιν· ἤγουν οἱ ἀπελεύθεροι, οἱ ὀφθέντες ἀχάριστοι [d] περὶ τὸν πάτρωνα, καὶ διὰ τοῦτο καταδικασθέντες, ἢ οἱ ἀνεχόμενοι ad pretium participandum, ἑαυτοὺς διαπραθῆναι· τούτων ἕκαστος περιπεσὼν τῇ μεγάλῃ κάπιτις διμινουτζίονι τῇ πολιτείᾳ συναπόλλυσι τὴν ἐλευθερίαν.

2 ¶ Μέση [e] κάπιτις διμινουτζίων ἐστὶν, ὁπότε ἡ μὲν πολιτεία ἀπόλλυται, ἡ δὲ ἐλευθερία μένει ἀκέραιος· ὅπερ συμβαίνει ei [f] cui aqua & igni interdictum fuerit, ἢ τῷ εἰς νῆσον δεπορτατευθέντι [g], ἑκάτερος γὰρ ἐλεύθερος ὢν ἐκπίπτει τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας, καὶ ἐν τούτῳ μὲν ἰσότης· διαφορὰ δὲ ὅτι ὁ μὲν δεπορτάτος, τόπῳ περικέκλεισται, τουτέστι τῇ νήσῳ· ὁ [h] δὲ cui aqua & igni interdictum est, παντὸς εἴργεται τόπου.

3 ¶ Ἐλαχίστη [i] δέ ἐστι κάπιτις διμινουτζίων, ὁπότε καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ ἐλευθερία παρακατέχεται, ἤγουν φυλάτ-

Capitis diminutio est, prioris status cōmutatio. aut ita: est accidens ex circumstantia iuris ciuilis contingens, statim eius qui id patitur, aut mutās aut minuens. Tres autem sunt capitis deminutiones. Aut enim maxima est, aut minor, quā aliqui mediam vocant, aut minima. Tres igitur sunt capitis deminutiones, maxima, media, minima.

1 ¶ Maxima autem capitis deminutio est, cū quis & libertatem simul & ciuitatem amittit. Quod in his contingit, qui per atrocitatem sententiæ in eos latæ, serui pœnæ efficiūtur, veluti cùm bestiis aut igni tradēdi sunt, vel in libertis, qui ingratitudinis in patronū admissæ condemnantur, & in his, qui se ad pretium participandum venumdari passi sunt. Horum enim vnusquisque in maximam capitis deminutionem collapsus, vnà cum ciuitate & libertatem amittit.

2 ¶ Media capitis deminutio est, cùm ciuitas quidem amittitur, sed libertas manet integra. Quod ei contingit, cui aqua & igni interdictum fuerit: vel ei, qui in insulam deportatus est. Vterq. enim, cùm liber maneat, ciuitatem Romanam exuit. Et in hoc quidem æquales sunt, sed in illo differunt, quòd deportatus, certo loco concludatur, hoc est, insula quadā: is verò, cui aqua & igni interdictum est, omni loco arceatur.

3 ¶ Minima capitis deminutio est, cùm & ciuitas & libertas retinetur atque cōseruatur: sed prę-

1. ¶ Maxima capitis diminutio est, cùm aliquis simul & ciuitatem & libertatem amittit. quod accidit his qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate sententiæ: vel libertis, vt ingratis erga patronos condēnatis: vel his qui se ad pretium participandum venundari passi sunt.

2. ¶ Minor, siue media capitis deminutio est, quū ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur, quod accidit ei, cui aqua & igni interdictū fuerit, vel ei qui in insulam deportatus est.

3. ¶ Minima capitis diminutio est, quum ciuitas retinetur & libertas, sed status hominis commutatur, quod accidit his, qui, cùm sui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri subiecti esse, vel contra: veluti si filiusfamiliàs à patre emancipatus fuerit, est capite deminutus.

a *Capitis deminutio quid.* adde l. 1. ff. de capite minutis.

b *Eclog.* d. c. 10. & 33.

c l. vlt. ff. eod.

d *Maximam capitis diminutionem patiuntur serui pœnæ. reuocati in seruitutem ob ingratitudinē. qui seipsos vendiderunt. vt hic qui in insulam deportati ob delictum* d. c. 33. *de quo tamen* v. §. 2. inf. eod. *qui liberi censeri noluerunt.* VI. 11. §. 11. Cicero pro Cecinna. *Liuius* 1. *Halicarnas.* 4. *& ex* 5. c. *Claudianoque sciens prudens alieni seruo se coniunxit, denuntiante id seruus domino.* Vlp. d. §. 11.

e μέση *hic &* d. c. 33. Eclogę *dicitur qui apud Iustinianum minor apud Vlpianū* 11. §. 12 *& Paulum* l. vlt. ff. eod. *media.*

f Vlp. 11. §. 12. l. 5. ff. eod.

g *Deportatio hic species mediæ capitis deminutionis cōstituitur apud auctorē Eclo.* d. c. 33. *maxima.*

h *Deportati & aqua & igni interdicti differentia.*

i l. vlt. ff. eod. Vlp. 11. §. 13. *Eclog.* d. §. 10. & 33.

sens hominis status mutatur. quod in his accidit, qui cùm sui iuris essēt, se ipsos in adoptionē dederūt, & alieno iuri subiecti sunt facti: aut cōtrà, is qui alieno iuri subiectus erat, sui iuris factus est. In his enim tantùm, ius alienæ potestatis, aut ius suæ potestatis commutatum est.

a *Minima capitis deminutio fit adoptione, emancipatione, vt hic in manum conuentione* Vlp. tit. 11. § 13. *Cicero in topicis loco ab adiunctis, vbi dicam aliquando plenius.*

4 ¶ An seruus igitur, cū manumittitur, capitis deminutionem patitur? Et dicimus, nequaquā: quoniam neque antè, caput vllum habuit, sed nūc demum à manumissione caput habere, & iure ciuili cognosci cœpit.

b l. 3. in f. ff. eod.

5 ¶ Quibus autem princeps dignitatem adimit, hi capite minui non videntur. Itaque neque is qui senatu motus est, capite minutus dicetur.

c l. 3. ff. de senatoribus.

6 ¶ Per capitis igitur deminutionē plerūque ius agnationis perimitur: (cur autē addatur dictio, Plerumq; mox discemus) Cognationis verò ius plerunq; non perimitur. Ideo aūt dixi (Plerūque,) quod minima capitis deminutio cōtingens, in suo habitu statúque cognationis iura cōseruet: maxima verò capitis deminutio intercurrēs ius quoque cognationis corrūpat. Nam si quis redactus in seruitutem fuerit, cognatus his non manet quibus cognatus erat. Sed neque is, qui semel liber, postea seruus factus est: post manumissionē, pristinas cognationes, quas antequā in seruitutem redigeretur, habebat, recipit. Sed etsi in mediā capitis deminutionē inciderit, veluti deportatione: & hīc in modum soluitur cognatio.

d κογνατιῶνα *dixit improprie pro iure cognationis: hoc iure ciuili tolli potest, cognatio tolli nō potest* v. l. 8. ff. eod. l. 8. ff. de reg. iur.

e l. 7. ff. vnde cognati: l. 1. § 1. ff. ad Sc. Tertull.

7 ¶ Intellexisti igitur, cùm pupillo tutor quæritur, nec vll⁹ est testamēto

τε)· ἡ ἢ παςεῦσα κατάςασις ἀμείβεται, ὅπερ συμβαίνει ἐπ' ἐκείνων, οἳ αὐτεξούσιοι ὄντες διδόασιν ἑαυτοὺς εἰς [a] υἱοθεσίαν, ἢ γεγόνασιν ὑπεξούσιοι· ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ ὑπεξούσιος γέγονεν αὐτεξούσιος· ἐνταῦθα γὰρ μόνης τῆς ὑπεξουσιότητος, ἢ αὐτεξουσιότητος γέγονεν ἐναλλαγή.

4 ¶ Ἆρα ἢ ὁ οἰκέτης ἐλευθερωθεὶς, ὑφίσαται κάπιτις δημινουτζιόνα; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς, ἐπειδὴ οὐδεμίαν πάλαι εἶχε κεφαλὴν, [b] ἀλλὰ νῦν μετὰ τὴν ἐλευθερίαν ἤρξατο ἔχειν κεφαλὴν, καὶ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τῶν νόμων.

5 ¶ Ὧν ἢ τὸ ἀξίωμα βασιλεὺς ἀφείλετο, οὐχ ὑφίσαντο κάπιτις δημινουτζιόνα, ὥστε οὐδὲ ὁ τῆς συγκλήτου [c] ἐκβληθεὶς οὐκ ἐστι capite deminutus.

6 ¶ Η μὲν ἀδνατίων ἀναιρεῖται διὰ τῆς κάπιτις δημινουτζίονος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· διὰ τί ἢ προσετέθη τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μαθησόμεθα· ἡ ἢ κογνατίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐκ ἀναιρεῖται· διὰ τοῦτο ἢ εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἡ ἐλαχίστη κάπιτις δημινουτζιὼν παρεντεθεῖσα, ἐπὶ σχήματος φυλάττει τὰ κογνατικὰ δίκαια· ἡ γὰρ μεγίστη κάπιτις δημινουτζίων συμβᾶσα, καὶ τὴν κογνατιόνα [d] διαφθείρει· εἰ γάρ τις καταδουλωθῇ, οὐκέτι μένει κογνάτος οἷς ἦν κογνάτος. ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερωθεὶς, ὁ πρώην [e] ὢν ἐλεύθερος, τὴν παλαιὰν, ἣν εἶχεν, τὴν πρὸ τῆς δουλείας ἀναλαμβάνει κογνατιόνα, εἰ ἢ καὶ τὴν μέσην κάπιτις δημινουτζιόνα τις ὑπόστῃ, οἷον δηπορτάτος γενόμενος, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ διαλύεται ἡ κογνατίων.

7 ¶ Ηνίκα πουπίλλος δεῖται ἐπιτρόπης· οἶδας ὅτι τεσταμενταρίας μὴ

4 ¶ Seruus autem manumissus, capite non minuitur: quia nullum caput habuit.

5 ¶ Quibus autem dignitas magis quā status permutatur, capite non minuuntur: & ideo à Senatu motos capite non minui constat.

6 ¶ Quod autem dictum est, manere cognationis ius etiam post capitis deminutionem, hoc ita est, si minima capitis deminutio interueniat: manet enim cognatio. nam si maxima capitis deminutio interueniat, iúsque cognationis perit, vt puta seruitute alicuius cognati: & ne quidem si manumissus fuerit, recipit cognationem. Sed & si in insulam quis deportatus sit, cognatio soluitur.

7 ¶ Quū autem ad adgnatos tutela pertineat, non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantùm qui proximiore gradu

sunt, vel si plures eiusdem gradus sunt, ad omnes pertinet. veluti si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

ὑποκειμένης, χώρα τῇ ἀγνατικῇ· εἰ δὲ πολλοὶ εἶεν ἀγνάτοι, οὐ πρὸς πάντας ἅμα κάτεισιν [a] ἡ ἐπιτροπή, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐγγύτερον ἐπιγραφομένους βαθμόν· οἷον, ἔστιν ἀγνάτος ὁ ἀδελφὸς καὶ θεῖος, ὁ ἀδελφὸς μᾶλλον παραγίνεται· εἰ δὲ πολλοί εἰσι τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, οἷον πολλοὶ ἀδελφοὶ ἢ πολλοὶ θεῖοι, πάντες ἅμα κληθήσονται.

relictus, locũ agnatis fieri ad tutelam. Quòd si plures sint cognati, non ad omnes simul tutela pertinet, sed ad eos tantùm, qui proximiores gradu sunt. veluti, est agnatus frater, est & patruus. Magis est, vt frater ad tutelam vocetur. Si tamen plures eiusdem gradus sint, veluti multi fratres, aut plures patrui, omnes pariter vocantur.

a *Gaius lib. 12. ad edictum prouinciale dixit, omnes tutelam nancisci* l. si plures. 9. ff. de legitimis tutorib. *quod vltimũ verbum ex lege xij tabularum est. Festus* in Nancitor.

DE LEGITIMA PATRONORŨ TUTELA. TIT. XVII.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΙΜΟΥ ΠΑΤΡΩΝΩΝ ἐπιτροπεύσεως. Τίτλος ιζ.

DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA. TIT. XVII.

¶ Patronos libertis & libertabus impuberibus tutores legitimos esse, & quā ob causam legitimi dicantur.

EX eadem lege duodecim tabularum, libertorũ & libertarum tutela ad patronos liberósque eorũ pertinet, quæ & ipsa legitima tutela vocatur: non quia nominatim in ea lege de hac tutela caueatur, sed quia perinde accepta est per interpretationem acsi verbis legis introducta esset. Eo enim ipso quòd hereditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex ad patronos, liberósve eorum

Ἀπελεύθερος, ἢ ἀπελευθέρα ἐδέοντο ἐπιτρόπου, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας, τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει; τεσταμεντάριος οὐδαμῶς. οὐδεὶς γὰρ καταλιμπάνει ὁ ἔχων ὑπεξουσίοις τοῖς ἀνήβοις. οὗτοι δὲ ὑπεξούσιοι οὐκ εἰσὶν, ἐκ δουλείας ἐλευθερωθέντες· οὐ [b] γὰρ ἔχουσι τοὺς ἀνιόντας, ἀλλὰ λεγίτιμοι. καὶ πῶς ὁ μὴ ἔχων ἀνιόντας, ἔχειν δύναται τοὺς ἐκ πλαγίου; ἐκείνων γὰρ ἔπι καταλαμβάνονται. τί οὖν; ὁ νόμος ὁ δωδεκάδελτος τοὺς [c] πάτρωνας καὶ τοὺς τῶν πατρώνων παῖδας, ἐπὶ τὴν τούτων ἐπιτροπὴν καλεῖ. εἴπομεν [d] γὰρ προλαβὼν, ὅτι ἐπὶ τῇ δόσει τῆς ἐλευθερίας, τὸ βάρος ἕπεται τῆς ἐπιτροπῆς. λέγεται δὲ καὶ αὕτη λεγίτιμα, ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου εὑρέθη. ἀλλ᾽ ἔχει τις εἰπεῖν, καί τοι ἀναγνοὺς τὰ τοῦ δωδεκαδέλτου ῥήματα, μνήμην οὐχ εὗρον ταύτης τῆς ἐπιτροπῆς

Libertus aut liberta tutore indigebāt ob minorem ætatem: quis eorum tutelam suscipiet? Testamentarius? nequaquam. Hos .n. dat is, qui impuberes in potestate habet. Qui autem ex seruitute manumissi sunt, in potestate nullius videntur esse, quoniā nec parentes habere intelliguntur. Legitimi igitur? Et quomodo is, qui parentes non habet, propinquos ex latere habere potest, cùm hi per illos comprehendantur? Quid ergo est? Lex duod. Tab. patronos & eorum liberos ad tutelam horum vocat. Quoniam (vt & iam suprà diximus) dationem libertatis onus tutelæ sequitur. Vocatur autem & hæc legitima tutela, quoniam ex lege duodecim Tabul. inuenta est. Sed dicat hic aliquis. atqui cùm verba legis duodecim Tab. legerem, nullam huiusce tutelæ mentionem inueni.

b *Manumissi neque parentes, neque propinquos ex latere habent.*

c l. 3 ff. de legitim. tutorib.

d *Dationem libertatis tutela sequitur.*

Verùm huic dicemus: quamuis non nominatim & expressis verbis in ea lege de hac tutela dissератur, tamen per interpretationem ex mente legis id posse colligi. Sic enim in parte aliqua suarū constitutionum ait: *Si quis sine liberis, & intestato decesserit, ad hereditatem huius agnati vocantor.* Et rursus in alia parte ait: *Si quis tutore indiget, huius tutelam agnati suscipiunto.* Agnatos igitur, quibus emolumentum hereditatis detulit, etiam onere tutelæ grauauit. Et hæc in ingenuis. Cùm autem ad libertinos venisset, ita loquuta est. *Si libertus aut liberta sine liberis & intestato decesserint, ad hereditatem horum patroni, aut eorum liberi veniant.* De tutela verò, nihil omnino dixit. Cùm igitur patronos ad libertorum hereditates vocasset: necessariò veteres tota legis mente perspecta, ad similitudinē agnatorum dixêre, & patronos eodem modo onus tutelæ subire: quoniam plerūque, vbi successionis emolumentum est, ibi & onus tutelæ esse oportet.

¶ Ideo autem dixi (Plerumque) quia si à femina impubes manumittatur, & impubes libertus decedat, ipsa quidem ad hæreditatem eius vocatur: sed tutelæ eius (dum viuit) onere non premitur. Quoniam tutorem esse, virile officium est, & alienum à feminis.

ἀλλ' ἑρμηνεύομεν, ὡς [a] εἰ μὴ σαφῶς [b] τοῖς ῥήμασι τοῦ νόμου περὶ αὐτῆς διηγόρευται, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἐννοίας [c] τοῦ δωδεκαδέλτου ἐστὶ τοῦτο λαβεῖν, φησὶ γὰρ ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας νομοθεσίας, Ἐάν τις ἄπαις καὶ ἀδιάθετος τελευτήσῃ, οἱ ἀγνάτοι [d] παραγγελέσθωσαν ἐπὶ τὴν τούτου κληρονομίαν. καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ μέρει φησί. Ἐάν τις δεῖται ἐπιτροπῆς, [e] οἱ ἀγνάτοι ἐπιτροπεύουσιν. οὐκοῦν τοὺς ἀγνάτους παραμυθησάμενος τῷ κέρδει τῆς κληρονομίας, τούτους ἐβάρυνε τῇ ἐπιτροπῇ· ταῦτα περὶ ἰγγενούων, ἐλθὼν δὲ εἰς τοὺς ἀπελευθέρους εἶπεν, Ἐὰν ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἄπαιδες, καὶ ἀδιάθετοι τελευτήσωσιν, τὴν τούτων κληρονομίαν [f] οἱ πάτρωνες, ἤγουν οἱ παῖδες τῶν πατρώνων διαδέχονται. περὶ δὲ ἐπιτροπῆς, οὐδὲν εἶπεν· ἐπειδὴ οὖν ἐκάλεσε τοὺς πάτρωνας, εἰς τὴν τῶν ἀπελευθέρων κληρονομίαν, κατὰ μίμησιν [g] τῶν ἀγνάτων, ἐξ ἀνάγκης οἱ παλαιοὶ καταστοχαζόμενοι τοῦ νόμου λέγουσι τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ βαρύνεσθαι αὐτοὺς τῇ ἐπιτροπῇ· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ, ἔνθα [h] τῆς διαδοχῆς ἐστὶ τὸ κέρδος, ἐκεῖ καὶ τῆς ἐπιτροπῆς βάρος εἶναι χρή.

¶ Διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἐὰν θήλεια ἄνηβον ἐλευθερώσῃ. τελευτήσῃ δὲ ὁ ἄνηβος ἀπελεύθερος, καλεῖται μὲν ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληρονομίαν· οὐ βαρύνεται δὲ τῇ αὐτοῦ ἐπιτροπῇ· ἐπειδὴ τὸ ἐπιτροπεύειν ἀρρένων, θηλειῶν δὲ ἀλλότριόν ἐστιν.

pertinere, crediderunt veteres voluisse legem, etiam tutelas ad eos pertinere: quum & agnatos, quos ad hereditatem lex vocat, eosdem & tutores esse iusserit: quia plerunque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet.

¶ Ideo autem diximus *plerumque*: quia si à fœmina impubes manumittatur, ipsa ad hereditatem vocatur, quum alius sit tutor.

a *Ex lege esse dicitur quod ex eius interpretatione est* l.6. §.1 ff de verb signifi.

b σαφῶς *nominatim & aperte Vlpianus* 11. §.3 *pro palam dixit.*

c *forte* ἐμφάσεως *nam hic apud Iustinianum dicitur esse per interpretationem introducta, tametsi* ἔννοια *seu intellectus legis idem quod eius interpretatio.*

d v.l.53.ff.de verborum signific. *Authore* ad Herennium.1 & 2. de inuentione Gaium 3. Institut. *apud Ruffin.tit.16.* collat. legū Mosaicarū. *adde* inf. de legitima agnatorū success. *& quæ scripsi ad leges xij. tabularū.* tit.de hæreditatib. ab intestato.

e l.1.§.1.ff. de legit.tutorib & sup de legit.adgnat. tutela Vlp.11. §.3.l.1. Cod. de legit. tutela.

f *adde* Vlpianum tit.29.§ 1. & passim, *vbi de bonis libertorum & eorum successione.*

g κατὰ μίμησιν *id est ad similitudinem & imitationem: Vlpianus* 11. §.3. *per consequentiam tutores liberorum dixit patronos: agnatos propalam tutores agnatorum suorum in legibus duodecim tabularum.*

h v.5.Harmenop 11 §.20. *Hic autem notandum, quod tutelas deferri ait ex ratione hereditatis, alias in l. quo tutela. ff. de reg.iur hereditas deferri dicitur pro ratione tutelæ.*

DE LEGITIMA PARENTUM tutela.

TIT. XVIII.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΙΜΟΥ ΓΟΝΕΩΝ ἐπιτροπεύσεως.

Τίτλος ιη.

DE LEGITIMA PARENTUM tutela.

TIT. XVIII.

Parentes liberis suis emancipatis legitimos tutores esse: & quo ex iure hoc tutelæ legitimæ genus profluxerit.

Exemplo patronorum recepta est & alia tutela, quæ & ipsa legitima vocatur. nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio & deinceps impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.

Ἐποίησα τὸν ἐμὸν υἱὸν, ἢ τὴν ἐμὴν θυγατέρα, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην ἀνήβους ὄντας ἐμαγκιπάτους· τίς αὐτῶν ἐπιτροπεύσει, ἐπειδὴ ἐπιτρόπου δέονται; τεσταμεντάριον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· τὸν γὰρ τεσταμεντάριον καταλιμπάνει ὁ ἔχων τὸν ἄνηβον ὑπεξούσιον· ἀλλὰ ἀδνάτον; ἀλλὰ διέφθαρται τῇ ἐμαγκιπατίονι τὰ ἀδνατικὰ δίκαια. τίς οὖν κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν; καθὰ καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν, ὁ πατὴρ καὶ ὁ πάππος, οἱ ἐλευθερώσαντες αὐτούς, καὶ ἐπιτροπεύουσι κατὰ[b] μίμησιν τῶν πατρώνων, λεγόμενοι καὶ αὐτοὶ λεγίτιμοι ἐπίτροποι.

Filiū meum filiámve, aut nepotem vel neptē, cùm adhuc impuberes essent, emancipaui. Quis horum tutelam suscipiet, quoniam omnino tutore indigent? Testamentarium non possis dicere. Nam is testamento dat tutorem, qui impuberem in potestate habet. Agnatum igitur? Sed per emancipationem ius agnationis corruptū est. Quis ergo ad tutelam vocatur? Quemadmodum & suprà diximus, pater & auus, qui eos manumiserint: exemplo patronorum, & tutores eorum erunt. Atque ita & ipsi legitimi tutores dicuntur.

a apud Vlpianum tit. §. 5. filij filiaue emancipatoris tutor fiduciarius dicitur, is qui liberum caput mancipatum sibi vel a parente, vel a coemptore, hoc est, fiduciario patre manumisit. idque per similitudinem patroni. Erit igitur hac tutela species non modo legitima sed & fiduciaria.

b καὶ ἀμείνων quod ait patrem & auum liberum emancipatorum tutorem esse. Vlpianus l. 3 in .ff. de legitimis tutoribus dixerat, vicem legitimi tutoris sustinere.

DE FIDUCIARIA TUTELA.

TIT. XIX.

ΠΕΡΙ ΤΕΘΑΡΡΗΜΕΝΗΣ[c] ἐπιτροπῆς.

Τίτλος ιθ.

DE FIDUCIARIA TUTELA.

TIT. XIX.

Fratres, fratribus: patrui fratris liberis quemadmodum tutores esse possint: & cur frater fratris emancipati tutor fiduciarius dicatur: cùm pater eorum tutor fuerit legitimus, cùm patroni liberi, paternorum libertorum legitimi sint tutores ac non fiduciarij.

Est & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam si pater filium, vel filiam, nepotem,

ΠΡΟΣ τὰς εἰρημένας ἐπιτροπάς, ἔστι καὶ ἑτέρα ἥτις λέγεται φιδουκιαρία· ἐὰν γὰρ ἐμαγκιπάτον ποιήσω τὸν ἐμὸν υἱὸν, ἢ θυγατέρα, ἢ

Præter iam dictas tutelas, est & alia, quæ vocatur fiduciaria. Nam si filium meum aut filiam, vel nepotem

c τεθαρρημένην ἐπιτροπὴν vocat fiduciariā tutelam vnde fiduciarij tutores, qui infra, authori nostro [illegible].

aut neptem, vel pronepotem aut proneptem, cùm impuberes essent, manumisero: ego legitimus eorum tutor fio, quemadmodum suprà proximo titulo dictum est. Quoniā manumissor liberi capitis, exemplo eius qui ex vera seruitute manumisit ad tutelam eius vocatur. Si ergo contingat, vt ego liberos masculos, relinquens decedā, hi fiduciarij tutores erunt impuberis, cuius ego per emācipationē factus sum tutor legitimus.

a *Emancipationis & manumissionis cognatio.*

¶ Euenit autē, vt nō solum frater fratri fiat tutor fiduciarius: sed etiam patruus fratris filio, & pater filio. Et frater quidem fratri hūc in modū. Duos habebā filios, alterum vigintiquinque annorū aut etiam maioris ætatis, alterum impuberem. Quū impuberē emancipassem ego ei legitimus tutor eram. Me defuncto, frater perfectæ ætatis, tutor ei erit fiduciarius.

b *Frater fratri quemadmodum fiat tutor.*

¶ Patruus verò fratris filio, quomodo? filium habebam maiorem viginti quinque annis: & nepotē neptémve ex filio iā ante mortuo. Emancipaui hūc nepotē: dubium non est, quin ego ei fiam tutor legitimus. Post mortem igitur meam, patruus vt fiduciarius tutelam suscipiet. ¶ Pater autem filio hunc in modum: filium habebam maiorē viginti quinque annis, & impuberem nepotem ex eo. Nepotem emancipaui. Ego quidem vt legitimus ad tutelam vocor: sed à morte mea, pater vt fiduciarius vocabitur.

c *Patruus fratris filio quemadmodum tutor fiat.*

d *Pater filio quemadmodū fiat tutor.*

¶ Verùm dicat hîc mihi aliquis: Quare cùm patronorum liberi, legitimi tutores dicantur: eorum parentum liberi, qui impuberes emanciparūt, appellatio-

e *Frater fratris emancipati cur fiduciarius tutor dicatur, cùm pater legitimus fuerit: cum patroni liberi libertorum patronorum sint legitimi non fiduciarij.*

ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἢ προέγγονον, ἢ προεγγόνην ἀνήβους ὄντας, ἐγὼ καθάπερ ἐν τῷ πρὸ τούτου διεξήλθομεν τίτλῳ, γίνομαι αὐτῶν λεγίτιμος ἐπίτροπος. ὁ γὰρ ἐλευθερωθεὶς ἐλευθερίας κεφαλῆς κατὰ μίμησιν [a] τοῦ ἀπ' ἀληθοῦς δουλείας ἐλευθεροῦντος κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ συμβῇ τελευτῆσαι ἔχοντα παῖδας ἄρρενας, γενήσονται οὗτοι φιδουκιάριοι ἐπίτροποι τοῦ ἀνήβου, οὗπερ διὰ τῆς ἐμαγκιπατιόνα γέγονα λεγίτιμος ἐπίτροπος.

¶ Συμβαίνει δὲ, οὐ μόνον ἀδελφὸν ἀδελφῷ γίνεσθαι φιδουκιάριον ἐπίτροπον, ἀλλὰ καὶ θεῖον ἀνεψιῷ, καὶ πατέρα παιδί. καὶ ἀδελφὸν [b] μὲν ἀδελφῷ οὕτως· εἶχον δύο παῖδας, τὸν μὲν κε ἐνιαυτῶν, ἢ καὶ μείζονος ἡλικίας· τὸν δὲ ἄνηβον. τὸν ἄνηβον ποιήσας ἐμαγκίπατον, ἐπιτροπεύω αὐτοῦ ὡς λεγίτιμος· ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὁ ἀδελφὸς ὁ τέλειος γενήσεται αὐτοῦ φιδουκιάριος ἐπίτροπος. ¶ θεῖος [c] δὲ ἀνεψιοῦ, τίνα τρόπον; εἶχον υἱὸν, μείζονα τῶν κε ἐνιαυτῶν, καὶ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην ἀπὸ υἱοῦ τελευτήσαντος· ἐποίησα τὸν ἔγγονον ἐμαγκίπατον· ἐγὼ μὲν ὡς λεγίτιμος ἐπιτροπεύσω· μετὰ δὲ τὸν ἐμὸν θάνατον, ὁ θεῖος ὡς φιδουκιάριος ἐπιτροπεύσει.

¶ Πατὴρ [d] δὲ παιδὶ τοῦτον τὸν τρόπον· εἶχον υἱὸν μείζονα κε ἐνιαυτῶν καὶ ἄνηβον ἔγγονον ἐκ τούτου. τὸν ἔγγονον ἐμαγκίπατον ἐποίησα· ἐγὼ μὲν ὡς λεγίτιμος ἐπιτροπεύσω, μετ' ἐμὲ δὲ ὁ πατὴρ ὡς φιδουκιάριος ἐπιτροπεύσει.

¶ Ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, τί [e] δήποτε, οἱ μὲν τοῦ πάτρωνος παῖδες, λεγίτιμοι λέγονται ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων τῶν πατέρων παῖδες, τῶν ποιησάντων ἐμαγκιπάτους τοὺς ἀνήβους, διαλλάττουσι τῇ

neptem, vel deinceps impuberes manumiserit, legitimam nanciscitur eorum tutelam. Quo defuncto, si liberi eius virilis sexus existant, fiduciarij tutores filiorū suorum, vel fratris vel sororis, vel cæterorum efficiuntur. Atqui patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sunt tutores. quoniam filius quidem defuncti, si non esset à viuo patre emancipatus, post obitum eius sui iuris efficeretur, nec in fratrum potestatem recideret, ideò nec in tutelam. Libertus autem, si seruus mansisset, vtique eodem iure apud liberos domini post mortem eius futurus esset.

προσηγορίᾳ· οἱ μὲν γὰρ λέγονται λεγίτιμοι ἐπίτροποι, οἱ δὲ τούτων παῖδες φιδουκιάριοι· ἀλλ' ὁ λογισμός ἐστιν οὗτος. εἰ μὴ συνέβη με ποιῆσαι πρὸ τοῦ τὸν ἐμὸν υἱὸν αὐτεξούσιον, τῇ ἐμῇ τελευτῇ γίνεται αὐτεξούσιος, οὐ μεταπίπτων εἰς τὴν ὑπεξουσιότητα τοῦ οἰκείου ἀδελφοῦ, ἢ τοῦ ἰδίου θείου· διὸ, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἕξει ἐπιτροπὴν ὁ παῖς τοῦ ἐμαγκιπατεύσαντος, ἀλλὰ κληθήσεται φιδουκιάριος. ὁ δὲ ἀπελεύθερος, εἰ μὴ ἠλευθέρωτο, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῇ δουλείᾳ, πάντως οἰκέτης ἐγίνετο τῶν παίδων τοῦ τελευτήσαντος.

¶ Τότε δὲ οἱ προειρημένοι πάντες, εἰς τὰς προλεχθείσας ἐπιτροπὰς ἕλκονται, ἡνίκα συμβῇ μείζονας [a] αὐτοὺς εἶναι τῶν κε ἐνιαυτῶν. τοῦτο γὰρ γενικῶς διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐπὶ πάσης ἐπιτροπῆς καὶ κουρατωρείας ἐθέσπισεν ἄτοπον ἡγησάμενος, τὸν δεόμενον τῆς ἑτέρου κηδεμονίας, τὴν ἑτέρων διοικεῖν περιουσίαν.

lationem mutant? Nam parentes legitimi tutores dicuntur, eorum liberi, fiduciarii. Sed hæc eius rei ratio est. Nā si ego viuens filium meum sui iuris nō fecissem, omnino post obitum meum sui iuris fieret, nec in potestatem fratris sui aut patrui caderet. Ideo nec eandem tutelam habebit filius emācipatoris, sed vocabitur fiduciarius. Libertus autē, si manumissus nō fuisset, sed seruus mansisset, vtique seruus liberorum defuncti futurus erat.

¶ Porrò tunc præfati omnes ad dictas tutelas vocantur, cùm maiores fuerint vigintiquinque annis. Id enim generaliter Imperatoris nostri constitutio in omnibus tutelis & curationibus obseruari præcepit. Absurdum namque existimauit, eū, qui alterius cura indigeret, aliorum bona administrare.

Ita tamen hi ad tutelam vocantur, si perfectæ sint ętatis: quod nostra constitutio in omnibus tutelis & curationibus obseruari generaliter præcepit.

a *hoc est perfectæ ætatis. l. 4. ff de legiti. tutoribus.*

DE ATTILIANO TVTORE, & eo, qui ex lege Iulia & Titia dabatur. TIT. XX.

ΠΕΡΙ ΑΤΤΙΛΙΑΝΟΥ [b] ἐπιτρόπου· ἢ ἐκ τοῦ νόμου Ἰουλίου καὶ Τιτίου διδομένου. Τίτλος κ.

DE ATTILIANO TVTORE: ET EO QVI ex lege Iulia, & Titia dabatur. TIT. XX.

¶ De tutoribus ex lege Attilia & à Prætore & à maiore parte Tribunorum plebis ex lege Iulia Titia datis, his quibus nulli omnino essent tutores. 1. aut certè qui sub conditione aut ex certo die dati. 2. vel captiui. 3. & quemadmodum postea tutores dati à Consulibus: & à Prætoribus, idque ex constitutionibus 4. à Præfectis vrbi, Pretore, Præsidibus, magistratibus iussu Præsidum. 5. aut sine eorum iussu à defensoribus ciuitatum & similibus præsente Episcopo. 6. Impuberes cur in tutela sint. 7. De rationibus à tutore, finita tutela reddendi.

SI cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in vrbe quidē

ΠΟύπιλλος ἢ πουπίλλα ἐδέοντο ἐπιτρόπου, τεσταμεντάριος οὐχ ὑπῆρχεν, οὐ δὲ μὴν ἀδνάτος. ἤργει δὲ

PVpillus aut pupilla opus habebant tutore. Non erat testamentarius, ne agnatus quidem. Cessabat

b *vide Vlpianum 11. §. 18. & Caium 7. Hi dati dicuntur. Et tamen Harmenopu. lib. 5. tit. 11. §. 23 λεγιτίμους vocat vt qui lege dati sint. lege, inquam, hoc est, a magistratibus & Iudicibus, quorum officij & muneris est secundum Leges exque legibus iudicare.*

& tutela, ad quam patroni vocantur. Neque pater extabat, qui ad exemplū patroni tutelam susciperet. Fiduciaria quoque tutela, locum non habebat. Quis ad tutelā vocandus est? Et dicimus Romæ à Prætore vrbano cū maiore parte Tribunorū plebis, (hi autem omnes decem erant) id est, cum sex aut septem, inquisitione habita, tutorem idoneum dari, idque ita iubente lege Attilia, Vnde & tutor, qui sic datur, ab auctore dicitur Attilianus. Sed angustissimis finibus eius legis constitutio cōtinetur. Neque enim extra Romā procedit. Sed in prouinciis ad exemplū eius duæ sunt latæ leges, Iulia & Titia, quibus iubetur, vt his quibus tutor quæritur, iudicio Præsidis prouinciæ tutor detur: qui & ex illis appellationem sumpsit, vt Iulius Titianus vocetur.

a *Tribuni plebis totidem. id est decem fuere creati L. Minutio & M. Horatio Pulvillo Coss. Itaque hic mater pars tribunorum. sex tribuni.*

b *Tutor Attilianus.*

c *Tutor Iulius Titianus vnde inf. in pri. de Curatorib. tutela tuentur.*

1 ¶ Porrò non ei tantùm qui tutorē non habet, Attilianus tutor aut Iulius Titianus datur: sed etiam cùm is, qui tutor esse debuit ex aliqua caussa impedimētum habet, ne tutelā suscipiat. Quid enim si quis moriens herede instituto filio, tutorē ei sub conditione dederit: si nauis ex Asia venerit: aut ex die: veluti post biennium ab obitu suo? Quamdiu aut conditio aut dies pendet, Attilianus aut Iulius Titianus tutor datur. Sed & si purè datus est tutor, & is qui heres scriptus est, deliberat de adeunda hereditate: finge enim extraneum heredem esse institutum, & filium esse exheredatum, tutorémque ei purè relictū, & interim deliberare secū heredem scriptum.

d *Tutore sub conditione vel in diem aut ex die dato, quis interea tutor vide l. 11 ff. de testament. tutela.*

καὶ πατρωνομικὴ ἐπιτροπή. οὐδὲ πατὴρ ἦν κατὰ μίμησιν τῶν πατρώνων ἐπιτροπεύειν ὀφείλων· ἐσχόλαζε δὲ καὶ φιδουκιαρία ἐπιτροπή, τίς κληθήσεται ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. καὶ λέγομεν ὅτι ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ πραίτωρ ὁ οὐρβανὸς, μετὰ τοῦ μείζονος μέρους τῶν δημάρχων (ι [a] δὲ ἦσαν οἱ πάντες) τουτέστι μετὰ τῶν ς ἢ ζ ἐπιζητήσας, τὸν ἐπιτήδειον δίδωσιν, Ἀτιλλίου νόμου τοῦτο νομοθετήσαντος. ὃς ἐκ τοῦ νομοθέτου τοῦ εὑρόντος, λέγεται Ἀτιλλιανός. [b] στενωτάτη δὲ ἡ τούτου νομοθεσία· μέχρι γὰρ τῆς Ῥώμης, καὶ οὐ περαιτέρω προβαίνει· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις κατὰ μίμησιν τούτου, γεγόνασι β νόμοι. Ἰούλιος καὶ Τιτιανὸς, οἱ κελεύσαντες ἐν ἀπορίᾳ ἐπιτρόπου κρίσει τοῦ ἄρχοντος τῆς ἐπαρχίας δίδοσθαι ἐπίτροπον ὃς ἐξ αὐτῶν ὠνόμασται Ἰούλιος [c] Τιτιανός.

1 ¶ Οὐ μόνον δὲ τῷ μὴ ἔχοντι ἐπίτροπον δίδοται Ἀτιλλιανὸς, ἢ Ἰούλιος Τιτιανός. ἀλλὰ γὰρ εἰ ὕπεστιν, ἐμποδίζεται δὲ ὑπό τινος αἰτίας ἀντιλαβέσθαι τῆς ἐπιτροπῆς· τί γὰρ ὅτι τελευτῶν τις, τὸν ἴδιον υἱὸν ἐνστήσατο κληρονόμον· δέδωκε δὲ αὐτῷ ἐπίτροπον ὑπὸ [d] αἵρεσιν, si nauis ex Asia venerit, τουτέστιν εἰ ἡ ναῦς ἀπ' Ἀσίας ἔλθῃ, εἰ in diem τουτέστι μετὰ διετίαν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς, ἐφ' ὅσον ἡ αἵρεσις, ἢ ἡμέρα ἤρτηται, Ἀτιλλιανὸς, ἤτοι Ἰούλιος Τιτιανὸς ἐπίτροπος δίδοται. εἰ δὲ πούρως ἐδόθη, ὁ δὲ γραφεὶς κληρονόμος, διασκέπτεται εἰ δεῖ προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ· ὑπόθου γὰρ ἐξωτικὸν γεγράφθαι κληρονόμον, exheredatum δὲ γενέσθαι τὸν παῖδα, ἐπίτροπον δὲ αὐτῷ πούρως καταλειφθῆναι, καὶ διεσκέπτετο ὁ γραφεὶς κληρο-

à Prætore vrbano & maiore parte Tribunorum plebis tutor ex lege Attilia, in prouinciis verò à Præsidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia.

1. ¶ Sed & si testamento tutor sub conditione, aut ex die certo datus fuerat: quandiu cōditio, aut dies pendebat, ex eisdem legibus tutor alius interim dari poterat. Item si purè datus fuerat: quandiu ex testamento nemo heres existebat, tandiu ex eisdē legibus tutor petendus erat: qui desinebat esse tutor, si cōditio extiterat, aut dies venerat, aut heres extiterat.

2 ¶ Ab hostibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: qui desinebat esse tutor, si is, qui captus erat, in ciuitatem reuersus fuerat: nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij.

3 ¶ Sed ex his legibus tutores pupillis desierunt dari, postea quàm primò Consules pupillis vtriusque sexus tutores ex inquisitione dare cœperunt, deinde Prætores ex constitutionibus. Nam supradictis legibus neque de cautione à tutoribus exigenda, rem saluam pupillis fore: neque de compellendis tutoribus ad tutelæ administrationem quicquam cauebatur.

4 ¶ Sed hoc iure vtimur, vt Romæ quidem Præfectus vrbi, vel Prætor secundum suam iurisdictionem: in prouinciis autem Præsides ex inquisitione tutores crearẽt: vel Magistratus iussu Præsidũ, si non sint magnę pupilli facultates.

νόμος ἐν τῷ μεταξὺ, κἀνταῦθα δίδοται Ἀτιλιανὸς ἤτοι Ἰούλιος Τιτιανός· ἐὰν δὲ συμβῇ τὴν αἵρεσιν ἐκβῆναι ἢ τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι, ἢ τὸν κληρονόμον ἀδιτεῦσαι, τότε ὁ τεσταμενταίριος ἀντέχεται τῆς ἐπιτροπῆς· οὗτοι δὲ παύονται.

2 ¶ Εἰ δὲ καὶ ὁ ὢν ἐπίτροπος ὑπὸ [a] πολεμίων ληφθῇ, πάλιν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ Ἀτιλιανὸς, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις Ἰουλιοτιτιανὸς δίδοται· ὃς παυθήσεται, ἐὰν ὁ ὑπὸ πολεμίων ληφθεὶς, διαφύγῃ τοὺς πολεμίους· ὑποστρέψας γὰρ ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιτροπὴν, δικαίῳ τοῦ ποστλιμινίου.

3 ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἡ τῶν Ἀτιλιανῶν, καὶ Ἰουλιοτιτιανῶν ἀνῃρέθη δόσις· ἤρξαντο γὰρ κατὰ μὲν πρώτην τάξιν, οἱ ὕπατοι τῆς ἑκατέρας φύσεως ἀνήβοις ἐπιτρόπους κατὰ iurisdictionem διδόναι· τουτέστι ζητοῦντες εἰ εὔποροί εἰσιν οἱ ἐσόμενοι ἐπίτροποι, εἰ χρηστὸν ἔχουσιν βίον, εἰ δυνάμενοι διοικεῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν· μετὰ δὲ τοὺς ὑπάτους, καὶ οἱ πραίτωρες ἐκ τῶν διατάξεων ταῦτα ἐποίουν· οἱ γὰρ προειρημένοι νόμοι, ὁ Ἀτίλιος, ὁ Τίτιος, οὔτε περὶ ἀσφαλείας ὀφειλούσης ὑπὸ ἐπιτρόπων παρασχεθῆναι διελέγοντο, ὡς σῶα φυλάξουσι τὰ τῶν ἀνήβων πράγματα, οὔτε περὶ τοῦ χρῆναι συνωθεῖσθαι τὸν ἐπίτροπον τὰ τοῦ νέου διοικεῖν πράγματα διηγορεύοντο.

4 ¶ Τούτῳ οὖν χρώμεθα τῷ νόμῳ, ὥστε ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ [b], τὸν τῆς πόλεως ἔπαρχον, ἢ τὸν πραίτωρα κατὰ τὴν οἰκείαν ἰουρισδικτίονα διδόναι· διὰ τοῦτο δὲ εἶπον κατὰ τὴν οἰκείαν ἰουρισδικτίονα, ἐπειδή εἰσί τινες, οἷς ὁ ἔπαρχος, οὐ μὴν

scriptum. Et hac specie datur Attilianus tutor, aut Iulius Titianus. Quòd si cõtingat, vt aut conditio existat, aut dies veniat, aut heres adeat: tũc is, qui testamento datus est tutor, ad tutelam accedet, & hi tutores esse desinent.

2 ¶ Sed & si is, qui tutor est, in hostium potestatem venerit: rursus, in vrbe quidem Roma Attilianus, in prouinciis verò datur Iulius Titianus tutor: qui & ipsi tutores esse desinẽt, cùm is, qui captus erat ab hostibus, hostes effugerit: nam reuersus, tutelam iure postliminij recipit.

3 ¶ Et hæc quidem olim sic habebãt. Postea sublata est Attilianorum tutorum & eorum, qui ex lege Iulia & Titia dabantur, datio: Nã & Consules primò vtriusque sexus pupillis, tutores secundum iurisdictionem suã dare cœperunt: hoc est, inquirentes, an hi, qui tutores erant dandi locupletes essent: an honestam frugique vitam ducerent, an denique alienis bonis administrandis sufficerent. Post Consules autem, etiam Prætores ex constitutionibus eandem rem ad curam suam reuocauerunt. Nam prædictæ leges Attilia & Titia nihil neque de cautione à tutoribus exigenda, rem pupilli saluam fore, cauebant: neque de compellendis tutoribus ad tutelę administrationem, constituebant.

4 ¶ Hoc igitur iure vtimur, vt in vrbe quidẽ Roma, aut Præfectus vrbis, aut Prætor secundùm iurisdictionem suã tutores det, (adeo autem dixi secundùm iurisdictionem suã, quia sunt aliqui quibus Præfectus, non autem

a l. 15. ff. de tutoribus.

b l. penult. §. Romæ ff. de excusat. tutorum.

Prætor, decernere tutores possit.) in prouinciis verò Præsides Prouinciarũ, aut magistratus iussu Præsidum, summodo non amplæ ac magnæ sint impuberum facultates, tutores creent.

5 ¶ Verùm Imperator noster per constitutionem suam, huiusmodi difficultates hominum resecans, disposuit: vt non expectato Præsidum iussu, si facultates pupilli vel adulti vsque ad quingentos aureos valeant: defensores ciuitatum vnà cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Episcopo, vocatis & aliis publicis personis, id est, magistratibus, vel Alexandriæ Iuridico: tutores aut curatores creent: legitima cautione secundùm ea, quæ eadem constitutione expressa sunt, præstanda: idque eorum periculo, qui illam accipiunt, si contingat, vt hi qui eam cautionem præstiterunt, locupletes non sint.

6 ¶ Porrò, vt in tutela sint impuberes, naturali iuri congruit, quoniam iustum est, vt is qui perfectæ ætatis non est, alterius cura regatur.

7 ¶ Quum verò puberes facti fuerint pupilli, tutelæ iudicio cum tutoribus ad reddendam rationem agent.

a στρατηγοὶ hic & 5. Harmenopul. n. § 19. magistratus. vt hic: magistratus municipales l. 3 ff. de tutoribus datis qui & Duumuiri. Idem quod de duumuiris seu magistratibus municipalib. constitutũ in defensoribus plebis. qui in-dicat. Nouel. 15.

b l. 30. Cod. de episc. audientia.

c adde Nouell. 15. περὶ τῶν ἐκδίκων.

d forte ἐπισκόπου.

e ἐπίσκοπον hic vocat, quem Iustinianus Antistitem dixit.

f δημοσιεύοντα πρόσωπα publicas personas vocat hic στρατηγοὺς, magistratus municipales.

g ἰουρίδικος Alex. Iuridicus.

h l. 1. ff. de minorib.

i Sic supra de tutelis & 5. 5. Harmenop. 11. § 1.

k l. 1. § 3. ff. de tut. & rationib. distrahendis.

ὁ πραίτωρ δύναται χειροτονεῖν ἐπίτροπον· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, ἢ οἱ στρατηγοὶ [a] κελεύσει τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τῶν ἀνήβων εἰσὶν εὐτελεῖς αἱ περιουσίαι, τοὺς ἐπιτρόπους προβάλλονται.

5 ¶ Ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς οἰκείᾳ διατάξει [b] τὰς τοιουτοτρόπους τῶν ἀνθρώπων δυσκολίας ἐκτέμνων, προσέταξε τοὺς ἐκδίκους [c] τῶν πόλεων, τὴν τῶν ἀρχόντων οὐκ ἀναμένοντας κέλευσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀνήβου, ἤγουν τοῦ ἀφήλικος ὑπόστασις, ἕως φ νομισμάτων ἐστὶν, ἅμα τῷ τῆς πόλεως εὐλαβεστάτῳ [d] ἐπισκόπῳ [e] συνόντων καὶ ἑτέρων δημοσιευόντων [f] προσώπων, τουτέστι στρατηγῶν, ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἰουρισδίκου, [g] ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας χειροτονεῖν, ἀσφαλείας ἐννόμου καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται διατάξει παρεχομένης, κινδύνῳ τῶν ταύτην κομιζομένων εἰ συμβῇ τοὺς ταύτην τὴν ἀσφάλειαν δόντας ἀπορῆσαι.

6 ¶ Τὸ δὲ τοὺς ἀνήβους ἐπιτροπεύεσθαι τῷ φυσικῷ συνᾴδει νομίμῳ· δίκαιον [h] γάρ ἐστι τοὺς ἀτελῆ [i] τὴν ἡλικίαν ἄγοντας, τῇ ἑτέρων ἰθύνεσθαι διοικήσει.

7 ¶ Ἐπειδὰν δὲ ἔφηβοι γένωνται οἱ ἄνηβοι, ἔξεισι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν τουτέλας προσαπαίτησιν. [k]

5 ¶ Nos autem per constitutionem nostram huiusmodi difficultates hominum resecãtes, nec expectata iussione Præsidum, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsque ad quingentos solidos valeant, Defensores ciuitatum, vnà cùm eiusdem ciuitatis religiosissimo antistite. vel alias publicas personas, id est, Magistratus vel Iuridicum Alexandrinæ ciuitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela secundum eiusdem constitutionis normam præstanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela esse, naturali iuri conueniens est: vt is, qui perfectæ ætatis non sit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum, pupillarumque tutores negotia gerant, post pubertatem tutelæ iudicio rationem reddet.

DE

DE AVTHORITATE TVTORUM. TIT. XXI.

ΠΕΡΙ ΑΥΘΕΝΤΙΑΣ[a] ἐπιτρόπων. Τίτλος κγ.

DE AVTHORITATE TVTORVM. TIT. XXI.

a 27. Eclo. 8. περὶ αὐθεντίας ἢ συναινέσεως ἐπιτρόπων. Vl. 11 §. 25. 26. 27.

¶ *Authoritatem seu consensum tutorum non requiri in iis caussis in quibus pupilli ipsi sibi alios obligant: requiri, in contractibus ex quibus mutuæ obligationes nascuntur & qui illi in quasi contractibus puta hereditate, bonorum possessione, fideicommisso adeundo: petendo, suscipiendo. 2. Authoritatem à præsente tutore statim non post tempus, non ab absente, non per alium interponi. 3. Quis author pupillo esse debeat pupillo aduersus tutorem litiganti.*

Authoritas autem tutoris in quibusdā caussis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria: vt ecce, si quid dari sibi stipulētur, non est necessaria tutoris authoritas. quòd si aliis promittant pupilli, necessaria est tutoris authoritas. Nāmq; placuit, meliorē quidē conditionē licere eis facere etiam sine tutoris authoritate: deteriorem verò non aliter quā cū tutoris authoritate. Vnde in his caussis, ex quibus obligationes mutuę nascuntur, vt in emptionibus, vēditionibus, locationibus, cōductionibus, mandatis, depositis, si tutoris authoritas non interueniat, ipsi quidem, qui cū his contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli nō obligantur.

Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τὸν ἐπίτροπον ἐπὶ διοικήσει τῶν τοῦ πουπίλλου δίδοσθαι πραγμάτων· ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι δεῖ τοῦτον αὐθεντεῖν [b], ἐν πᾶσι γινομένοις ὑπὸ τοῦ πουπίλλου, καὶ τὸ μὴ κατ' αὐθεντίαν τούτου πραχθὲν, οὐδὲ γεγονέναι δοκεῖ· ἔστι δέ τινα ἐφ' οἷς οὐκ ἀναγκαία ἡ τοῦ κηδεμόνος αὐθεντία. οἷον ὁ πούπιλλος ἐπηρώτησέ με, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα; πρὸς τὸ ἰσχῦσαι τὴν ἐπερώτησιν, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία περιττή· εἰ δὲ αὐτὸς ὁ πούπιλλος ἐπερωτηθεὶς ὡμολόγησε, συνίστησι τὴν ἐπερώτησιν, [c] ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις· ἤρεσε γὰρ τὸν ἄνηβον καλλίονα μὲν τὴν οἰκείαν αἵρεσιν ἐξεῖναι αὐτῷ ποιεῖν, καὶ αὔξειν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν sine tutoris auctoritate, ἤγουν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας, ἐλαττοῦν δὲ [d] οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ προσῇ τῷ γινομένῳ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία. ὅθεν ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, ἐφ' ὧν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαὶ τοῖς συναλλάττουσιν οἷον ἐπὶ μισθώσεως, μανδάτα, δηπόσιτα· ὁ μὲν γὰρ παραθέμενος, ἔχει διρέκταν δηπόσιτα, ὁ δὲ δαπανήσας. περὶ τὸ

Qvoniam didicimus, tutorem administrandis pupilli bonis cōstitui, sciēdum est, cum in omnib. quæ à pupillo geruntur, auctorem esse debere: & si quid sine auctoritate illius factū fuerit, nihil factum esse videri. Sunt tamen in quibus non admodum tutoris auctoritate opus sit: veluti, stipulatus est à me pupillus, *Decem aureos mihi dare spondes?* ad hoc vt valeat stipulatio, superuacua est tutoris auctoritas. Quòd si pupillus ipse stipulanti promittat, ad cōstituēdam stipulationem consensus tutoris necessarius est. Placuit enim, pupillum meliorem conditionem suam facere posse, & facultates suas augere sine tutoris auctoritate: peiorem verò facere cōditionem, aut minuere facultates non posse, nisi in re agenda interueniat tutoris auctoritas. Vnde in his casibus, in quibus vltrò citroque actiones inter contrahentes nascuntur, vt in locatione, mādato, vel deposito (nam is qui deposuit, directam habet depositi actionem: qui verò aliquid in rem

b αὐθεντεῖν auctoritatem interponere. vnde mox αὐθεντία ... ἐπιτρέπειν.

c l. 1. C. cod.

d l. 28. in pri. ff. de pactis.

depositam impendit, contrariam, nisi interuenerit tutoris auctoritas, is quidem qui cum pupillis cōtrahit, obligabitur: sed ipsi inuicem, contrahenti non obligabuntur.

1 ¶ Sed neque hereditatem adire, neque bonorū possessionem petere, neque fideicōmissariam hereditatem suscipere aliter possunt, quàm tutore auctore, quamuis illis admodum lucrosa sint, nec vllum in se damnum habeant.

a l.9. §.3. ff. eod.
b l 9. ff. eod.
c d.l.9.§.4.

2 ¶ Præsens autē tutor, auctor fieri debet, si id quod agitur, pupillo conducere existimat. Sin autē post tempus adsit, aut absens per epistolā id significet, non vtiliter auctorē se facit, veluti, contraxi ego cum pupillo, necesse erat, vt ipso in contractu tutor præsens diceret, se auctorē fieri: si ergo cùm eo tempore domi in vrbe ageret, post diem forsitan vnum venerit ad me, & dixerit se auctorem fieri: aut etiam nō venerit, sed per litteras significauerit se auctorem fieri: auctoritas hæc (vt dictum est) nihil proderit.

d ea, vt hic pro præsente statim & in ipso negotio. l 9 §. 5. ff eod.
e In ipso negotio auctoritatem præsens nō interponit qui post vnum diē eam interponit.

3 ¶ Iudiciū quoque suscipere cum tutoris auctoritate debet pupillus. Vnde illud quæsitū est: cùm ego tutelam pupilli gererem, litem cum eo habebam, reus aut actor. Pupillus sine auctoritate mea iudicium ingredi non poterat, & ego auctor in rem meam vetabar esse. Porrò nec lis moram patiebatur. Hac in specie olim à Prætore tutor dabatur, qui dicebatur Prætorius, quòd à Prætore daretur. Verùm sublata veteri sollennitate, sublatus est

f v.l.1.ff.eo.
g Tutor Prætorius hic dicitur qui pupillo datur aduersus tutorē litigāti. Idem prætorianus Vlp 11. §.24.

δηπόσιτον, ἔχει κοντραρίαν δηπόσιταν· ἐὰν μὴ ὑπῇ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία, ὁ μὲν συναλλάττων τοῖς πουπίλλοις, ἔνοχος αὐτοῖς γίνεται, αὐτοὶ δὲ τῷ συναλλάσσοντι οὐ γίνονται ὑπεύθυνοι.

1 ¶ Οὐδὲ κληρονομίαν [a] ἀδιτεῦσαι, οὔτε διακατοχὴν [b] αἰτῆσαι, οὔτε φιδεϊκομμισσαρίαν [c] κληρονομίαν καταδέξασθαι ἑτέρως δύνανται, εἰ μὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπικερδὲς ὑπάρχει τὸ φιδεϊκομμισσον, καὶ οὐδεμίαν ἔχει ζημίαν ἐν ἑαυτῷ [d].

2 ¶ Ὁ δὲ ἐπίτροπος παρὼν, αὐθεντεῖν ὀφείλει, εἰ τοῦτο συμφέρον εἶναι ἐκείνῳ τῷ ἀνήβῳ· μετὰ δὲ χρόνον παρὼν, ἢ ἀπὼν διὰ ἐπιστολῆς, οὐκ ἰσχυρῶς αὐθεντεῖ. οἷον συνήλλαξα ἐγὼ πουπίλλῳ, δεῖ τὸν ἐπίτροπον παρόντα ἅμα τῷ γίνεσθαι τὸ συνάλλαγμα, λέγειν, ὅτι αὐθεντῶ. εἰ δὲ ἐνδημεῖ τῇ πόλει, μετὰ [e] δὲ μίαν τυχὸν ἡμέραν ἐλθὼν εἴπῃ, ὅτι αὐθεντῶ, ἢ καὶ ἀπολιμπανόμενος, διὰ ἐπιστολῆς τοῦτο δηλώσει, ὅτι αὐθεντῶ, καθὼς εἴρηται, ἀνίσχυρος ἡ αὐθεντία.

3 ¶ Ὁ ἄνηβος cum tutoris autoritate ὀφείλει δικάζεσθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. ἐπιτροπεύων ἐγὼ πουπίλλου, εἶχον δίκην πρὸς αὐτὸν, ἢ ἐνάγων ἢ ἐναγόμενος, εἰσιέναι τὴν δίκην οὐκ ἠδύνατο δίχα τῆς ἐμῆς αὐθεντίας· ἐγὼ in rem meam, τουτέστιν εἰς τὸ [f] ἐμὸν πρᾶγμα αὐθεντεῖν ἐκωλυόμην, ἡ δὲ δίκη ὑπέρθεσιν οὐκ ἐπεδέχετο. ἐπὶ τοῦ τοιούτου σχήματος πάλαι ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ πραίτωρος ἐπίτροπος, ὃς καὶ ἐλέγετο πραιτώριος [g]. ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ πραίτωρος ἐδίδοτο· ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀναιρεθείσης ἀκριβείας, συνανῃρέθη

1 ¶ Neque tamen hereditatē adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicōmisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris authoritate (quāuis illis lucrosa sit) ne vllum damnum habeant.

2 ¶ Tutor autem statim in ipso negotio præsens debet author fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit. Post tempus verò, vel per epistolam, aut per nūtiūm interposita authoritas nihil agit.

3. ¶ Si inter tutorem pupillúmque iudicio agendū sit, quia ipse tutor in rē suam author esse non potest: non prætorius tutor (vt olim) constituitur, sed curator in locū eius datur: quo curatore interueniente, iudicium peragitur: & eo peracto, curator esse desinit.

καὶ ὁ πραιτώριος ἐπίτροπος· σήμερον [a] δὲ κουράτωρ εἰς τάξιν αὐτοῦ δίδοται. οὗ καταστάντος, ἀνύεται τὸ δικαστήριον· καὶ τούτου περαιωθέντος, παύεται τοῦ εἶναι κουράτωρ. καὶ ἐν [b] τούτῳ τῷ θέματι κατὰ ταυτὸ ὁ πούπιλλος, καὶ ἐπιτροπεύεται, καὶ κουρατωρεύεται. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, ἐγώ εἰμι αὐτοῦ ἐπίτροπος. ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐμὲ δίκῃ μόνῃ κουρατωρεύεται ὑπὸ τοῦ δεδομένου κουράτορος.

est & tutor Prætorius, Hodie igitur in locum eius, datur curator: quo constituto peragitur iudicium, eóque ad finem perducto, curator esse desinit. Et hoc in casu, eodem tempore & sub tutela est pupillus & in curatione. Nam aliis quidem in rebus ego ei tutor sum. In sola verò lite, quã aduersus me habet, in curatione dati curatoris est.

a v l. 1 Co. de in litem dãdo.

b *Eodem tempore sub tutela & in curatione quando pupillus esse posit.*

QVIBVS MODIS TVTELA finitur. TIT. XXII.

ΤΙΣΙ [c] ΤΡΟΠΟΙΣ Η ἐπιτροπὴ διαλύεται. Τίτλος κβ.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR. TIT. XXII.

c v. Titul. C. quando tutores esse desinunt.

¶ Tutelam hodie annis finiri, non vt olim, ex habitu corporis: & quoto anno finiatur in masculis & fæminis. 1. Tutelam finiri pupilli adrogatione, deportatione, seruitute. 2. Conditione tutoris sub conditione dati, existente. 3. morte pupillorum vel tutorum. 4. Capitis diminutione tutoris maxima vel media omnes tutelas: minima solam legitimam: omnes verò, quauis capitis diminutione pupilli finiri. 5. tempore tutoris ad tempus dati finito. 6. tutore ab ipsa tutela remoto vel excusato.

d l. 35. l. 1 l. 103 153 ff. de reg. iur.

Pupilli pupillæque, cũ puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Pubertatem autẽ veteres quidẽ non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis æstimari volebant. Nostra autem maiestas indignum esse castitate nostrorum temporum existimans, bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum esse visum est, id est, inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere. Et ideò nostra sancta constitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimumquartum annum completum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam, in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viri potentes esse credantur.

Εἰπόντες τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς, εἴπωμεν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν. τὸ [d] γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τρόπῳ τινὶ διαλύεται· διαλύεται ἡ ἐπιτροπὴ τῇ ἥβῃ· [e] τοῦτο μὲν τοῦ ἄρρενος, τοῦτο δὲ καὶ τῆς θηλείας· τὴν δὲ ἥβην οἱ παλαιοί, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς, τουτέστι ἐκ τοῦ ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδʹ ἔτος, ἔκρινον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος [f] τοῦ σώματος· ὥστε οὖν εἴτε τὸ σχῆμα ἐπιγέγονε πρὸ τοῦ ιδʹ ἐνι-

Cum dictum sit quemadmodum tutela constituatur, dicamus quomodo ea & soluatur. Quod enim aliquo modo constitutum est, hoc & aliquo modo soluitur. Soluitur tutela per pubertatem tum masculi, tum feminę. Pubertatem autem veteres, non solùm ex annis, hoc est, ex eo quòd quis decimũquartum annum egressus esset, æstimabãt, sed etiã ex habitu corporis. Itaq. siue quis eo habitu corporis fuisset an

e *Vlp. 11. § vl.* ἥβη *pubertas, vnde* ἔφηβοι *int. eod. pubes* ἄνηβοι *impubes* & § *inf. de satisdat.* ἡβῶν *Puberem fieri* ἐφηβεύειν *1. Harmenop. 8.* § 5

f σχῆμα τοῦ σώματος *hic appellat corporis habitum, seu habitudinem, quam inspectione Iustinia. hic aspectu* l. 12. ff. de minoribus. l. 3. Co. si minor maiorem se esse dixerit, *indecora atque inhonesta indagatione corporis colligebant*. l. vlt. Co. quando tutores esse definant. *vbi plenius dixi.*

te decimũquartũ annum, siue maior fuisset quatuordecim annis, nec habitus adfuisset, inter puberes non numerabatur, sed tũc demùm cùm vtraque concurrebant. Hodie autem imperator noster sanctissimus, indignum id esse castitate suorum temporum iudicãs, voluit id quod veteres in feminis seruabant (nam solùm in his spectabant tempus, an scilicet maiores essent anno duodecimo, quippe qui habitũ curiosius quęrere existimarunt indecorum esset:) putauit igitur Imperator noster, & in maribus impudicum esse corporis habitum inspicere: atque ideo quod in feminis veteres seruabãt, id & in maribus valere voluit. Eã que de re, & constitutionem edidit: in qua statuit, vt pubertas in maribus post completum annum decimumquartum inciperet, & quæ de feminis erant prodita, in suo statu reliquit, vt ab anno duodecimo impleto, puberes esse intelligerentur.

1 ¶ Præter modũ iã dictum soluitur & tutela, si impuberes aut in captiuitatem venerint, aut in adrogationẽ sese dederint, vel si etiam deportati fuerint. Nam aliquando ini qui proximi sunt pubertati, tale aliquid admittũt, ob quod in pœnã hãc incidant: aut adeò ingrati sunt aduersus patronos suos: vt in seruitutem redigantur: aut nõnumquã etiam in hostium manus veniunt. Tutelam igitur soluit ac perimit, & minima, & media, & maxima capitis deminutio.

2 ¶ Sed & quis impuberi tutor testamento datus fuerit ad certam conditionem, veluti *tutor esto, donec nauis ex Asia venerit*: post conditionis euentum soluitur tutela. 3 ¶ Tutoris quoque morte, vel eius qui in tutela est, tutela finiri solet.

αὐτῷ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδ' ἐνιαυτόν, μὴ ὑπόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμε. σήμερον[a] δὲ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνάξιον τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν· ἐπ' ἐκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος ἐζητεῖτο, τὸ ὑπερβεβηκέναι τὸν δωδέκατον ἐνιαυτόν· σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη· ἐνόμισεν οὖν ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αἰσχρὸν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁρᾶσθαι τῶν ἀρρένων· πεπύπωκεν τοῦτο κρατεῖν, ὅπερ[b] ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν· ὅθεν τέθεικε διάταξιν ἐν ᾗ διηγόρευσε, τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ' ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν, εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥστε μετὰ τὸν ιβ' πληρούμενον ἐνιαυτὸν ἐφήβους[c] εἶναι ταύτας νομίζεσθαι.

1 ¶ Πρὸς τοὺς εἰρημένους τρόπους ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται, ἐὰν ἄνηβοι ληφθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰ εἰς ἀδρογατίονα, ἢ γένωνται δεπορτάτοι, ἤτοι περιωρισμένοι·[d] ἔσθ' ὅτε γὰρ προσέξιμοι ὄντες πουβερτάτι, ἥμαρτόν τι, καὶ ταύτην ἐδέξαντο τὴν τιμωρίαν· ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν, ἀχάριστοι[e] τυχὸν ὀφθέντες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρωνας, ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὥστε συναναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ἐλαχίστη, καὶ μέση, καὶ ἡ μεγίστη κάπιτις διμινουτζίων.

2 ¶ Εἰ δὲ καί τις δοθῇ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ πρὸς αἵρεσιν μετὰ φανερᾶς αἱρέσεως. οἷον, Ἔστω ἐπίτροπος, ἕως οὗ ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας, τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης[f] διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.

3 ¶ Οἶδε καὶ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου τελευτή, ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου, διαλύειν τὴν ἐπιτροπήν.

1 ¶ Item finitur tutela, si adrogati fiűt adhuc impuberes, vel deportati. Item si in seruitutem pupillus redigatur, vel si ab hostibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & si vsque ad certam conditionem datus sit tutor testamento: æquè euenit, vt desinat esse tutor existente cõditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

a d. l. 3.

b Extensio iuris in fœminis constituti ad masculos.

c ἐφήβους vocat quas Iustinianus appellat viripotentes.

d περιωρισμένους vocat, quos sup. §. 2. quibus modis ius patriæ potestatis [illegible] dici notauimus.

e ἀχάριστοι igitur pœna quadam legibus constituta. adde §. 1. l. de cap. diminu.

f adde l. 8. §. 2. l. 11. ff de testam. tut. l. 6. §. 1. l. 14. in f. ff. de tutelis.

4 ¶ Sed & capitis diminutione tutoris, per quam libertas, vel ciuitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionem dederit, legitima tantùm tutela perit: cæteræ non pereũt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Prætereà qui ad certum tempus testamento dantur tutores, eo finito deponunt tutelam.

6 ¶ Desinunt etiam tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id, quòd suspecti visi sunt: vel qui ex iusta caussa se excusant, & onus administrãdæ tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius proponemus.

4 ¶ Εἰ δὲ καὶ ὑπόσχῃ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην κάπιτις δεμινουτζιονα, δι' ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην δι' ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή. τῇ δὲ ἐλαχίστῃ [a] κάπιτις δεμινουτζιονι τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατιόνα παράσχῃ, ἡ λεγίτιμα μόνη φθείρεται ἐπιτροπή. αἱ δὲ λοιπαί, οἷον τεσταμενταρίαι, καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος δεδομέναι, μένουσιν ἐπὶ σχήματος [b]. ἡ γὰρ τοῦ πουπίλλου κάπιτις δεμινουτζίων, εἰ [c] καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναιρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ αὐτός· ὑπεξουσίων [d] δὲ ἀλλότριον ἐπιτροπεύεσθαι.

5 ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ, μέχρι β ἐνιαυτῶν [e]. τῆς διετίας παραδραμούσης, παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

6 ¶ Παύει τὸν ἐπίτροπον, καὶ τὸ ὡς [f] σουσπέκτον αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς, τυχὸν γὰρ κακῶς διῴκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα· εἰ δὲ καὶ χρήσεται ἐξκουσατίονι [g], τουτέστι παραιτήσεται ἐξ εὐλόγου αἰτίας, μαθησόμεθα δὲ καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας προϊόντες, καὶ οὕτως παυθήσεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

4 ¶ Sed & si maximam capitis deminutionem tutor passus fuerit, per quã libertatem amisit: aut mediam, per quam ciuitatẽ exuit, omnis finitur tutela. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si seipsum in adrogationem dederit, sola legitima tutela perit. Cæteræ verò, hoc est testamentariæ, & quæ à magistratibus dantur, in statu suo permanent. Nam capitis deminutio pupilli, etiam si sit minima, omnes tutelas tollit: quoniam alieno iuri subiicitur pupillus. Porrò tutorem habere, aliena res est ab his, qui aliena in potestate sunt.

5 ¶ Datus est aliquis testamento tutor vsque ad duos annos. Biennio finito, tutelam deponit.

6 ¶ Definit autem & tutor esse is, qui vt suspectus à tutela remouetur, quoniam fortè malè administrabat res pupilli. Sed & is qui iusta ex causa se excusat, (quænam verò sint iustæ causæ infrà discemus) tutor haud dubiè esse desinit.

a Minima capitis diminutione sola legitima tutela perit.

b σχῆμα hic pro statu, habitu.

c Capitis diminutio etiamsi sit minima omnes tutelas tollit.

d Idem sup. in pr. de tutelis.

e l. 14 §. 3. ff. de tutelis.

f d. l. 14. §. 4. Vlp. 11. §. 23. l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib.

g l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib. l. 2. Cod. in quibus causis tutor. habent.

DE CVRATORIBVS. TIT. XXIII.

ΠΕΡΙ ΚΟΥΡΑΤΩΡΩΝ.[a] Τίτλος κγ.

DE CVRATORIBVS. TIT. XXIII.

¶ Ad quod vsque tempus curatore quis regatur. 1. Curatores à quibus & an testamento. 2. quibus & an inuitis & quomodo. 3. furiosis, & quomodo, prodigis (licet sint maiores viginti annis. 4. mente captis, surdis, mutis, perpetuo morbo laborantibus dentur. 5. vt & in locum legitimi, testamentarij, ad tempus dati aduersa valetudine vel alia necessitate impediti.

Diximus eorum, qui sui iuris essent, alios in tutela esse, alios in curatione, plerosque neutro iure teneri. Quum igitur de tutorib. dictum sit, & quot sint tutelæ. (Sunt autem hæ, Testamentaria, Agnatorum siue legitima, Patronorum sub qua continetur & tutela parentum manumittentiũ, Fiduciaria, & Attiliana, siue Iulia Titiana, in cuius locum aliam Imperator noster sanctissimus adinuenit:) cúmque etiam dictum sit, quot modis ea finiatur: nunc dicamus & de curatione. Masculi igitur, ad hæc & feminæ, cùm puberes facti sunt curatores accipiunt, donec vicesimum quintum annum egressi fuerint. Quamuis enim puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt suas facultates tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento vtiliter non datur, verùm datus decreto Prętoris vel Præsidis confirmatur.

2 ¶ Item adulescẽs inuitus curatorem non accipit, nisi forte in certam litem. Nam curator & ad certã causam dari potest, vt suprà diximus. Multæ itaq; sunt inter tutores & curatores differentiæ. Nã tutor

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατωρεύονται, οἱ δὲ οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται, εἰπόντες περὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί· εἰσὶ δὲ αὗται, τεσταμενταρία[b] ἀδνατική, ἤτοι λεγίτιμα, πατρωνική. ταύτῃ δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων ἐπιτροπή, φιδουκιαρία, καὶ[c] ἡ Ἀτιλιανὴ ἤτοι Ἰουλιοτιτιανή ἧς ἐν τάξει ἑτέραν νῦν ἐπενόησεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς. εἰπόντες δὲ καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις, νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν κουρατώρων. οἱ ἄρρενες, ἔτι δὲ καὶ αἱ θήλειαι ἔφηβοι[d] γεγονότες, κουρατωρεύονται μέχρις οὗ τὸν κε' ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν· εἰ καὶ μάλιστα εἰσὶν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν ἡλικίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν[e] οἰκείαν διαφυλάττειν περιουσίαν.

1 ¶ Δίδονται δὲ κουράτωρες ὑπὸ[f] τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς ἐν διαθήκῃ[g], δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ πραίτωρος ἢ τοῦ ἄρχοντος κομφιρματεύεται.

2 ¶ Ὁ νέος ἄκων,[h] οὐ λαμβάνει κουράτωρα εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ[i]. ἐπεὶ δὲ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. ὥστε οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ[k] τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. ὁ μὲν

Masculi qui dem puberes, & fœminæ viri potentes, vsque ad vicesimumquintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab eisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento non datur: datus tamen confirmatur decreto Prætoris vel Pręsidis.

2 ¶ Item inuiti adolescentes curatores non accipiunt præterquam in litem. curator enim & ad certam caussam dari potest.

a adde Vl. 12.

b *Tutelæ hæ enumerantur à Iustiniano* τεσταμεντάρια, ἀδνατική, λεγίτιμα *(sub qua patronorum parentum, & fiduciaria continentur)* Ἀτιλιανὴ ἡ Ἰουλιοτιτιανή *Iustinianea vt lic. Erat & tutor Prætorius de quo §. vlt. sup de auth. tut. Erat & Cessitia (vnde Cessicius tut. r.) Vl.* 11. §. 7. 8.

c *Iungenda est hæc species tutelæ post legitimam, ne alioqui datiuam hanc tutelam putes sub legitima comprehendi quod tamen Harmenopul.* 5. tit. 11. §. 3. *fa ctus.*

d l. 3. §. Minorem. ff. de minoribus.

e *[illegible] nihil aliud quàm rebus suis superesse* l. 2. ff. eod *aut idoneè sua negotia tueri posse.* Vl. 12. §. vlt. *idque* §. Harmenop. 32 §. 1. *dicitur* [illegible] *vt alio loco emendaui.*

f v. l. 3. ff. de tut. & curat. datis.

g l. 1. in f. ff. de confir. tut. l. 6. Cod. de negotiis l. 7. C. de testament tutela.

h adde §. inf. eod. l. 2. §. 4. 5. ff. qui pet. tutor. l. 3. §. 2. Inf. ff. de tutelis *adde* l. 7. §. 2. ff. de minorib.

i ῥητὴ αἰτίαν *vocat certam ac definitam litem. adde* 5. Harmenopul. 11. §. 17.

k *Differentia tutorum & curatorum.*

3. ¶ Furiosi quoque & prodigi, licèt maiores vigintiquinque annis sint, tamē in curatione sunt adgnatorū ex lege duodecim tabularum. Sed solent Romæ præfectus Vrbi, vel Prætores, & in prouinciis Præsides ex inquisitione eis curatores dare.

4. ¶ Sed & mēte captis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborāt, (quia rebus suis superesse non possunt) curatores dandi sunt.

5. ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vt puta si legitimus tutor non sit idoneus: quoniam habenti tutorē tutor dari non potest. ¶ Item si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Pręside, idoneus nō sit ad administrationem, nec tamē fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus à tutela excusantur, solent tutores dari.

γὰρ ἐπίτροπος, ἀνήβων[a] μόνον ἐστὶν ἐπίτροπος· ὁ δὲ κουράτωρ, ἐφήβων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων· ὁ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ καλῶς δίδοται· ἀνισχύρως δὲ ὁ κουράτωρ· ἄκων οὐδεὶς κουρατωρεύεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ[b] βουλόμενος· ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ καὶ πάνυ.

3 ¶ Κουρατωρεύονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι, μαινόμενοι[c]. ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι[d], εἰ καὶ μείζονες εἶεν τῶν κε ἐνιαυτῶν. κουρατωρεύονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀδνάτων, τοῦ δωδεκαδέλτου[e] νόμου τοῦτο κελεύσαντος· ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ἢ ὁ πραίτωρ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες διδόασι τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις, ex inquisitione, ἤτοι ἐξ συζητήσεως, κουράτωρας. ἡνίκα μὴ ὕπεστι ἀδνάτος, ἢ ὑπὼν, ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς διοίκησιν.

4 ¶ Κουρατωρεύονται καὶ ἀνόητοι[f], καὶ κωφοὶ, καὶ ἄλαλοι[g], καὶ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ[h] διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τοὺς τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων.

5 ¶ Ἔσθ' ὅτε καὶ πουπίλλοι κουρατωρεύονται. οἷον ἐὰν ὁ λεγίτιμος ἐπίτροπος οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος[i]. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος οὐ δίδοται, ἀλλὰ κουράτωρ[k], ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων, tutorem [l] habenti tutor dari non potest, ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι, ἐπίτροπος δοθῆναι οὐ δύναται.

¶ Εἰ δὲ ὁ τεσταμενταρίος ἐπίτροπος, ἢ ὁ ὑπὸ ἀρχόντων δοθεὶς, ἀνάρμοδιός[m] ἐστι πρὸς διοίκησιν, οὐ μέντοι κακούργως [n] διαγίνεται περὶ τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα, εἴωθε κουράτωρ αὐτῷ συζεύγνυσθαι.

¶ Εἰς τόπον τῶν πρὸς καιρὸν ἐξκουσα-

tutor solis impuberibus datur: curator sæpe puberibus, interdum verò & impuberibus. Tutor rectè datur testamento, sed curator inutiliter. Inuitus nemo curatorem accipit, in tutela sunt & nolentes. Tutor ad certam causam dari non potest, curator autem maximè potest.

3 ¶ Præter adultos, & furiosi in curatione sunt necnon & prodigi, etiam si maiores sint vigintiquinque annis. Sunt autē in agnatorum curatione, quemadmodū lege duodecim Tabularū cautum est. Ac Romæ quidē Præfectus vrbis aut Prętor, in prouinciis verò Præsides furiosis & prodigis ex inquisitione dāt curatores, cùm aut nullus extat agnatus, aut is, qui extat, inutilis est administrationi.

4 ¶ Porrò in curatione sunt & mente capti, & surdi ac muti, & qui perpetuo morbo laborāt, propterea quòd ipsi rerū suarum curam gerere non possint.

5 ¶ Interdum autē & pupilli curatores accipiunt, veluti si legitimus tutor non sit idoneus. Nā ideo ei non alius tutor, sed curator datur, quia regula est, qua dicimus: Tutorē habenti, tutorem dari nō posse.

¶ Sed & si tutor testamētarius, vel quem Prætor aut Præses dederit, inidoneus est ad administrationem, dum tamē malignè aut fraudulenter in rebus pupilli non versetur, curator ei adiungi solet.

In locū quoque eorum, qui se ad tempus à tutela

a 5. Harmenopul. 11. § 16.
b adde inf. eod.
c *μαινόμενοι furentes.*
d v. l. 1 ff. & Co. de curatoribus. Vlp. 12 §. 1 insani. 1. Gaius 8 de mente captis. *adde* §. prox eod.
d *ἄσωτοι prodigi qui neque finē neque modum expensarum habent. qui bona sua dilacerādo & dissipando profundunt.* l. 1. ff de curat. furios. *Vlp.* 12. §. 1 *euersores dicuntur* 1. Gaius 8 *luxuriosē viuētes* l. 15 Co. de cura furiosi.
e d. l. 1. d. §. 1. *v. quæ scripsi ad leges 12. tabularum* Tit. de tutelis. *vbi de curatoribus agitur.*
f *ἀνόητοι id est mente cap[ti] hic separantur à furiosis quos μαινομένους dixit* §. prox. sup. eod.
g 5. Harmenop. 11. §. 13.
h *νόσῳ διηνεκεῖ perpetuus morbus qui & sonticus, de quo dixi ad* l. 4 §. 5. ff. de ædilicio, *& ad leges xij. tabularum* tit. de iudiciis. *vbi de dilationib. & ad Festum* in sonticum morbum.
i *μὴ ἀξιόπιστος hic pro non idoneo, non fide digno.*

k *& hic quidem magis διοικητὴς ἢ, βοηθὸς administrator & adiunctor quàm curator dicitur* l. 13 ff. de tutelis. 5. Harmen. 11. § 15. *adde* l. 11. §. 4. & seq. ff. de excusationib. tut. §. 28. ff. de test. tutela. m *ἀνάρμοδιος ἐστι πρὸς διοίκησιν non idoneus ad administrationē vt hic: vel qui nō potest sufferre administrationi tutelæ* l. 13. in f. ff. de tut. n *κακούργως hic nihil aliud quā fraudulēter, dolo mal*

excusant, curatores dari consueuerunt: de quo & infrà latius.

6 ¶ Si Tutor aduersa valetudine laboret, aut alia qua necessitate impediatur, quo minus pupilli negotia gerat: veluti si suis litibus distentus sit, & pupillus aut absit, aut infans sit, potest tutor suo periculo actorem constituere apud Prætorem aut Præsidē Prouinciæ. Qui ideo actor vocatur, quia per acta constituitur. Quòd si pupillus adsit, & loqui possit, is ab eo cum tutoris auctoritate constitui potest.

τελούντων ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς, κουράτωρες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες.

6 ¶ Ἐὰν [a] ὁ ἐπίτροπος νοσῇ, ἢ ὑπὸ ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ πουπίλλου διοικεῖν πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις, καὶ ὁ πούπιλλος, ἢ ἄπεστιν, ἢ παρὼν ἴμφανς ἐστὶν, ἤτοι νήπιος, δύναται ὁ ἐπίτροπος, οἰκείῳ κινδύνῳ ἄκτορα προβάλλεσθαι παρὰ τῷ πραίτωρι, ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι· ὃς ἄκτωρ [b] διὰ τοῦτο προσαγορεύεται, quia per acta constituitur, ἐπειδὴ διὰ τῆς πράξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται· εἰ δὲ παρείη ὁ πούπιλλος καὶ δύναιτο φθέγγεσθαι, cum tutoris auctoritate χειροτονείτω.

6. ¶ Quòd si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur, quò minùs negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit, quem velit actorem periculo ipsius tutoris, Prætor, vel qui prouinciæ præerit, decreto constituet.

a §. Harmen. 11. §. 13.

b *Actor loco curatoris constitutus cur dicatur.* l. 11 ff. de tutelis. l. 10. §. 7. ff. de accus. tut. ff. de administ. tut.

DE SATISDATIONE TVTORVM, VEL CVRATORUM.

TIT. XXIV.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΗΣ τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.

Τίτλος κδ.

DE SATISDATIONE TVTORUM vel curatorum.

TIT. XXIV.

¶ *Satisdare rem pupilli saluam fore tutores (exceptis testamentariis) à prætore cogi: & quæ in dando tutore vel curatore iudex inquirere debeat. 1. Pluribus tutoribus datis qui & quemadmodum satisdare debeant. 2. si iudex satisdationem à tutore non exegerit quæ actio in eum pupillo competat. 3. & si tutores non satisdent qua pœna teneantur. 4. Qui satisdationem exigere non cogantur.*

QVandoquidē de curatoribus diximus, quo modo aut cōstituantur, aut esse desinant: & quòd alii vsque ad vicesimumquintum annū in curatione sint: alii verò qui certo morbi ac vitii genere tenentur, donēc eius mali liberationem consecuti fuerint: nunc generalem aliquem sermonem instituamus, qui ad omnes quicūq. res aliorum administrāt, sese extendat. Omnis igitur tutor

EIπόντες τῶν κουρατώρων τὴν σύστασιν καὶ τὴν διάλυσιν, καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τοῦ κε ἐνιαυτοῦ κουρατορεύονται· οἱ δὲ διὰ πάθος, μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς· νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐκτεινόμενον· πᾶς ἐπίτρο-

NE tamen pupillorum pupillarúmve, & eorum, qui quæve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribúsve consumantur, vel

diminuātur: curet Prætor, vt & tutores & curatores eo nomine satisdent. Sed hoc non est perpetuum. nam tutores testamēto dati satisdare non coguntur: quia fides eorū & diligentia ab ipso testatore adprobata est. Item ex inquisitione tutores, vel curatores dati satisdatione non onerantur: quia idonei electi sunt.

1 ¶ Sed si ex testamento, vel inquisitione duo, pluresve dati fuerint, potest vnus offerre satisdationē de indemnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel cōcuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator satis offerens præponatur ei, vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo, vel concuratoro: sed offerre debet, vt electionem det cōcuratori, vel aliquis exurgere, ac dicere contutori, vel concuratori, Satisda, & tibi omnem habe ad-

πος, καὶ πᾶς κουράτωρ, ἀσφάλειαν [a] ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ, [b] σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδεμονευομένων πράγματα· αὕτη γὰρ μεγίστη τῶν πραιτώρων φροντίς· ὑπέξεισι δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων τὸ τεσταμενταρίων εἶδος· [c] γὰρ ἐγγύαις οὐ βαρύνεται· πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἐπὶ τὴν περὶ τὴν διοίκησιν, ἡ τοῦ τεστάτορος ἤδη παραδέδωκε μαρτυρία. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ex inquisitione, ἤτοι ἐκ ζητήσεως, ἐπίτροποι, ἢ κουράτωρες, ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται· ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι, ἡ τῶν ἀρχόντων παρίστησιν ἐξέτασις· εἴωθε γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν· εἰ [d] σώφρων [e] τὸν βίον, εἰ εὔπορος [f] ἐστιν, ἢ ἔχει ἐνέχυρα [g] βίου, τουτέστι παῖδας (ὁ [h] γὰρ παῖδας ἔχων, οἶδεν ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς, [i] οἷς [k] ἐν τάξει δίδοται πατέρες.) καὶ εἰ στοργὴν [l] ἔχει περὶ τὴν ἐνεγκαμένην, ἤγουν περὶ τὴν πατρίδα.

1 ¶ Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας· εἰ [m] γὰρ συμβῇ δύο, εἰ καὶ πλείονας δοθῆναι τεσταμενταρίους, ἢ ex inquisitione ἐπιτρόπους, ἢ κουράτωρας, εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τῷ νέῳ δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου, [n] ἢ συγκουράτωρος, καὶ μόνος καταπιστεύεται· ἀσφάλεια [o] γὰρ τῷ νέῳ τῶν ἐγγυῶν ἡ δόσις ἢ τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ὃν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι, ὥσπερ καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐν τῇ ζητήσει· διὸ, μόνῳ αὐτῷ καταπιστεύεται ἡ διοίκησις· δύναται δὲ τούτου γινομένου ὁ ἕτερος αὐθίσασθαι καὶ παρέχειν ἐγγύας καὶ εἰς ἑαυτὸν μεταθέσθαι τὸν ἐγχειρισμόν· ὥστε ἐν πολλῶν ὄντων τεσταμενταρίων, οὐ δύναταί τις αὐτὸς ἀρχόμενος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ, ἢ συγκουράτωρι, δὸς ἐγγύας, καὶ ἔχε τὴν

tor omnisq; curator, cautionē præstare datis fideiussoribus debet, per quā repromittat, saluas & integras res eorū, qui in tutela ipsius vel curatione sunt, fore. Hæc enim maxima Prętoris cura est. Ex tutoribus tamen excipe testamētarium: quoniam hic onere satisdandi non grauatur. Fidum.n. ac diligentem eum futurum in administrando, ipso testatoris testimonio satis probatū est. Non dissimiliter, & tutores curatoresq; ex inquisitione dati, satisdare non coguntur. Idoneos namque eos esse, vel ipsa magistratuum inquisitio argumento est. Quoniam hæc & talia inquiri solēt: an vir sit bonæ frugi, an locuples, an vitæ pignora habeat, i. liberos. (Nam qui liberos habet, nouit quemadmodum erga pupillos affectus esse debeat, quibus in locum patris datus est) denique an terram diligat, in qua natus est, hoc est patriam.

1 ¶ Interdum tamē & hi debent satisdare. Nam si duo vel plures testamento aut ex inquisitione dati fuerint tutores aut curatores: atque vnus eorum, quo magis pupillo vel adulto de indemnitate cautum sit, satisdationem offerat: is contutori vel cōcuratori præfertur, & solus administrabit, quoniā certior est adulescenti satisdatio, quam defuncti testimonium, qui falli sicut & magistratus in inquirēdo potuit. Quapropter ei soli credetur administratio. Potest tamen & alter hac in re contradicere, & satisdationem offerendo, administrationem in se transferre. Itaque si multi sint tutores testamentarij vel curatores, non potest vnus

a ἀσφάλεια cautio.
b Cautionis seu stipulationis rem pupilli saluam fore. formula.
c Testamentarij igitur & dativi tutores satisdare non coguntur. l. 17. ff. de testam. tutela. l. 7. ff. rem pupilli.
d In tutore dādo qua prætor inquirere debeat. idem omnino extat apud Harmenopulum lib. 3. titul. 11 §. 2.
e Moresig tur benigni in tutore creando inuestigandi l. scire 21 §. 5. ff. de tutorib.
f Facultatum post mores in inquisitione habetur ratio. cur autem id. v. d. §. 5.
g ἐνέχυρα βίου seu vita pignora hic vocat liberos, vt & Harmenop. d. §. 2. & Theophylact. in epistolis. hanc pignus naturale in l. 4. Co. de decurionibus pro filio sic pignora pacis.
h Qui liberos habent magis afficiuntur orphanorum miseria, quā qui non habent.
i ὀρφανὸς patre destitutus vt in l. 6. §. 17 §. 18. ff. de excusat. Glossis ὀρφανὸς orbus pupillus, vnde ὀρφανία orbitas. & ὀρφανεία seu ὀρφανοτροφεῖα, ὀρφανικὰ πράγματα 3 Harmenop. 11. 30 Alio esse orbus Vlpia o titu. 13. pro eo vel omnino nulli vnquam liberi aut qui liberos amisit cui ibidem pater solitarius adiungitur quasi medius inter orbum & proletarium. k Tutores ὡς τάξει πατέρες ὀρφανῶν quasi patres pupillis seu orphanis. fi. et l. orphanotrophos 32. in f Co. de Episcop. l στοργὴ περὶ τὴν πατρίδα in patriam pietas facit l. 2. ff. de Iustitia. Cicero in somnio. m l. 17. ff. de test. tutela. n συνεπίτροπος & συγκουράτωρ: contutor, concurator, sit & mētio συγκηδεμόνων l. 10. §. 6. ff. de excusat. o Satisdationis tutorum maior habetur apud iudices ratio, quam testimonij paterni pupillorum pro iisdem.

Prætor, decernere tutores possit.) in prouinciis verò Præsides Prouinciarū, aut magistratus iussu Præsidum, summodo non amplæ ac magnæ sint impuberum facultates, tutores creent.

5 ¶ Verùm Imperator noster per constitutionem suam, huiuscemodi difficultates hominum resecans, dispesuit: vt non expectato Præsidum iussu, si facultates pupilli vel adulti vsque ad quingentos aureos valeant: defensores ciuitatum vnà cum eiusdem ciuitatis religiosissimo Episcopo, vocatis & aliis publicis personis, id est, magistratibus, vel Alexandriæ Iuridico: tutores aut curatores creent: legitima cautione secundùm ea, quæ eadem constitutione expressa sunt, præstanda: idque eorum periculo, qui illam accipiunt, si contingat, vt hi qui eam cautionem præstiterunt, locupletes non sint.

6 ¶ Porrò, vt in tutela sint impuberes, naturali iuri congruit, quoniam iustum est, vt is qui perfectæ ætatis non est, alterius cura regatur.

7 ¶ Quum verò puberes facti fuerint pupilli, tutelæ iudicio cum tutoribus ad reddendam rationem agent.

ὁ πραίτωρ δύναται χειροτονεῖν ἐπιτρόπους· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, οἱ τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντες, ἢ οἱ στρατηγοὶ [a] κελεύσει τῶν ἀρχόντων, ἐν ᾧ τῶν ἀνήβων εἰσὶν εὐτελεῖς αἱ περιουσίαι, τοὺς ἐπιτρόπους προβάλλονται.

5 ¶ Ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς οἰκείᾳ διατάξει [b] τὰς τοιουτοτρόπους τῶν ἀνθρώπων δυσκολίας ἐκτέμνων, προσέταξε τοὺς ἐκδίκους [c] τῶν πόλεων, τὴν τῶν ἀρχόντων οὐκ ἀναμένοντας κέλευσιν, ἐν ᾧ ἡ τοῦ ἀνήβου, ἤγουν τοῦ ἀφήλικος ὑπόστασις, ἕως φ νομισμάτων ἐστὶν, ἅμα τῷ τῆς πόλεως εὐλαβεστάτῳ [d] ἐπισκόπῳ [e] συνιόντων καὶ ἑτέρων δημοσιευόντων [f] προσώπων, τουτέστι στρατηγῶν, ἢ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦ ἰουρειδίκου, [g] ἐπιτρόπους ἢ κουράτωρας χειροτονεῖν, ἀσφαλείας ἐννόμου καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται διατάξει παρεχομένης, κινδύνῳ τῶν ταύτην κομιζομένων εἰ συμβῇ τοὺς ταύτην τὴν ἀσφάλειαν δόντας ἀπορῆσαι.

6 ¶ Τὸ δὲ τοὺς ἀνήβους ἐπιτροπεύεσθαι, τῷ φυσικῷ συνᾴδει νομίμῳ· δίκαιον [h] γάρ ἐστι τοὺς ἀτελῆ [i] τὴν ἡλικίαν ἄγοντας, τῇ ἑτέρων ἰθύνεσθαι διοικήσει.

7 ¶ Ἐπειδὰν δὲ ἔφηβοι γένωνται οἱ ἄνηβοι, ἔξεστι κατὰ τῶν ἐπιτρόπων τὴν τουτέλας προσαπαίτησιν. [k]

5 ¶ Nos autem per constitutionem nostram huiusmodi difficultates hominum resecātes, nec expectata iussione Præsidum, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsque ad quingentos solidos valeant, Defensores ciuitatum, vnà cùm eiusdem ciuitatis religiosissimo antistite vel alias publicas personas, id est, Magistratus vel Iuridicum Alexandrinæ ciuitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela secundum eiusdem constitutionis normam præstanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela esse, naturali iuri conueniens est: vt is, qui perfectæ ætatis non sit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum, pupillarumque tutores negotia gerant, post pubertatem tutelæ iudicio rationem reddēt.

a στρατηγοὶ hic & 5. Harmenopul. 11. § 19. magistratus, vt hic: magistratus municipales l. 3 ff. de tutoribus datis qui & Duumuiri. Idem quod de duumuiris seu magistratibus municipalib. constitutū in defensoribus plebis, qui ἔκδικοι. Nouel. 15.

b l. 30. Cod. de episc. audientia.

c adde Nouell. 15. περὶ τῶν ἐκδίκων.

d forte εὐλαβεστάτῳ.

e ἐπίσκοπον hic vocat, quem Iustinianus Antistitem dixit.

f δημοσιεύοντα πρόσωπα publicas personas vocat hic στρατηγοὺς, magistratus municipales.

g ἰουρίδικος alias, Iuridicus.

h l. 1. ff. de minorib.

i Sic supra de tutelis & 5. 5. Harmenop. 11. § 1.

k l. 1. § 1. ff. de tut. & ratio. distrahendis.

DE

DE AVTHORITATE TVTORUM. TIT. XXI.

ΠΕΡΙ ΑΥΘΕΝΤΙΑΣ[a] ἐπιτρόπων. ΤίτλΘ κα.

DE AVTHORITATE TVTORVM. TIT. XXI.

a 27. Eclo. 8. περὶ αὐθεντίας ἢ συναινέσεως ἐπιτρόπων. Vl. 11 §. 25. 26. 27.

¶ *Authoritatem seu consensum tutorum non requiri in iis caussis in quibus pupilli ipsi sibi alios obligant: requiri, in contractibus ex quibus mutuæ obligationes nascuntur & qui illi in quasi contractibus puta hereditate, bonorum possessione, fideicommisso adeundis: petendis, suscipiendis. 2. Authoritatem à præsente tutore statim non post tempus, non ab absente, non per alium interponi. 3. Quis author pupillo esse debeat pupillo aduersus tutorem litiganti.*

Authoritas autē tutoris in quibusdā caussis necessaria pupillis est, in quibusdam non est necessaria: vt ecce, si quid dari sibi stipulētur, non est necessaria tutoris authoritas. quòd si aliis promittant pupilli, necessaria est tutoris authoritas. Námq; placuit, meliorē quidē conditionē licere eis facere etiam sine tutoris authoritate: deteriorem verò non aliter quā cū tutoris authoritate. Vnde in his caussis, ex quibus obligationes mutuę nascuntur, vt in emptionibus, vēditionibus, locationibus, cōductionibus, mandatis, depositis, si tutoris authoritas non interueniat, ipsi quidem, qui cū his contrahunt, obligantur, at inuicem pupilli nō obligantur.

Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τὸν ἐπίτροπον ἐπὶ διοικήσει τῶν τοῦ πουπίλλου δίδοσθαι πραγμάτων· ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι δεῖ τοῦτον αὐθεντεῖν [b], ἐν πᾶσι γινομένοις ὑπὸ τοῦ πουπίλλου, καὶ τὸ μὴ κατ᾽ αὐθεντίαν τούτου πραχθὲν, οὐδὲ γεγονέναι δοκεῖ. ἔστι δέ τινα ἐφ᾽ οἷς οὐκ ἀναγκαία ἡ τοῦ κηδεμόνος αὐθεντία. οἷον ὁ πούπιλλος ἐπηρώτησέ με, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα; πρὸς τὸ ἰσχῦσαι τὴν ἐπερώτησιν, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία περιττή· εἰ δὲ αὐτὸς ὁ πούπιλλος ἐπερωτηθεὶς ὡμολόγησε, συνίστησι τὴν ἐπερώτησιν, [c] ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίνεσις· ἤρεσε γὰρ τὸ ἀνήβον καλλίονα μὲν τὴν οἰκείαν αἵρεσιν ἐξεῖναι αὐτῷ ποιεῖν, καὶ αὔξειν τὴν αὐτοῦ περιουσίαν sine tutoris auctoritate, ἤγουν ἄνευ τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας, ἐλαττοῦν δὲ [d] οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ προσῇ τῷ γινομένῳ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία. ὅθεν ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, ἐφ᾽ ὧν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαὶ τοῖς συναλλάττουσιν οἷον ἐπὶ μισθώσεως, μανδάτα, δεπόσιτα· ὁ μὲν γὰρ παραθέμενος, ἔχει διρέκταν δεπόσιτα, ὁ δὲ δεπαράκτησας. περὶ τὸ

Quoniam didicimus, tutorem administrandis pupilli bonis cōstitui, sciēdum est, eum in omnib. quæ à pupillo geruntur, auctorem esse debere: & si quid sine auctoritate illius factū fuerit, nihil factum esse videri. Sunt tamen in quibus non admodum tutoris auctoritate opus sit: veluti, stipulatus est à me pupillus, *Decem aureos mihi dare spondes?* ad hoc vt valeat stipulatio, superuacua est tutoris auctoritas. Quòd si pupillus ipse stipulanti promittat, ad cōstituēdam stipulationem consensus tutoris necessarius est. Placuit enim, pupillum meliorem conditionem suam facere posse, & facultates suas augere sine tutoris auctoritate: peiorem verò facere cōditionem, aut minuere facultates non posse, nisi in re agenda interueniat tutoris auctoritas. Vnde in his casibus, in quibus vltrò citroque actiones inter contrahentes nascuntur, vt in locatione, mādato, vel deposito (nam is qui deposuit, directam habet depositi actionem: qui verò aliquid in rem

b αὐθεντεῖν auctoritatem interponere. vnde mox αὐθεντία ἐπιτρόπων.

c l. 1. C. eod.

d l. 28. in pri. ff. de pactis.

depositam impendit, contrariam, nisi interuenerit tutoris auctoritas, is quidem qui cum pupillis cõtrahit, obligabitur: sed ipsi inuicem, contrahenti non obligabuntur.

a l.9.§.3.ff. eod.
b l.9.ff.eod.
c d.l.9.§.4.

1 ¶ Sed neque hereditatem adire, neque bonorũ possessionem petere, neque fideicõmissariam hereditatem suscipere aliter possunt, quàm tutore auctore, quamuis illis admodum lucrosa sint, nec vllum in se damnum habeant.

d eo ut hic pro præsente statim & in ipso negotio.l.9.§.5.ff.eod.

2 ¶ Præsens autẽ tutor, auctor fieri debet, si id quod agitur, pupillo conducere existimat. Sin autẽ post tempus adsit, aut absens per epistolã id significet, non vtiliter auctorẽ se facit, veluti, contraxi ego cum pupillo, necesse erat, vt ipso in contractu tutor præsens diceret, se auctorẽ fieri: si ergo cùm eo tempore domi in vrbe ageret, post diem forsitan vnum venerit ad me, & dixerit se auctorem fieri: aut etiam nõ venerit, sed per litteras significauerit se auctorem fieri: auctoritas hæc (vt dictum est) nihil proderit.

e In ipso negotio auctoritatem præsens nõ interponit qui post vnum diẽ eam interponit.

3 ¶ Iudiciũ quoque suscipere cum tutoris auctoritate debet pupillus. Vnde illud quæsitũ est: cùm ego tutelam pupilli gererem, litem cum eo habebam, reus aut actor. Pupillus sine auctoritate mea iudicium ingredi non poterat, & ego auctor in rem meam vetabar esse. Porrò nec lis moram patiebatur. Hac in specie olim à Prætore tutor dabatur, qui dicebatur Prætorius, quòd à Prætore daretur. Verùm sublata veteri sollennitate, sublatus est

f v.l.1.ff.eo.

g Tutor Prætorius hic dicitur qui pupillo datur aduersus tutorẽ litigãti. Idem prætorianus Vlp 11.§ 24.

δεπόσιτον, ἔχει κοντραρίαν δεπόσιτιαν· ἐὰν μὴ ὑπῆ, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντία, ὁ μὲν συναλλάττων τοῖς πουπίλλοις, ἔνοχος αὐτοῖς γίνεται, αὐτοὶ δὲ τῷ συναλλάσσοντι οὐ γίνονται ὑπεύθυνοι.

1 ¶ Οὐδὲ κληρονομίαν [a] ἀδιτεῦσαι, οὔτε διακατοχὴν [b] αἰτῆσαι, οὔτε φιδεϊκομμισσαρίαν [c] κληρονομίαν καταδέξασθαι ἑτέρως δύνανται, εἰ μὴ αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπιτρόπου· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπικερδὲς ὑπάρχῃ τὸ φιδεϊκομμισσον, καὶ οὐδεμίαν ἔχει ζημίαν ἐν ἑαυτῷ[d].

2 ¶ Ὁ δὲ ἐπίτροπος παρὼν, αὐθεντεῖν ὀφείλει, εἰ τοῦτο συμφέρον εἶναι κρίνῃ τῷ ἀνήβῳ· μετὰ δὲ χρόνον παρὼν, ἢ ἀπὼν διὰ ἐπιστολῆς, οὐκ ἰσχυρῶς αὐθεντεῖ. οἷον συνήλλαξα ἐγὼ πουπίλλῳ· δεῖ τὸν ἐπίτροπον παρόντα ἅμα τῷ γίνεσθαι τὸ συνάλλαγμα, λέγειν, ὅτι αὐθεντῶ. εἰ δὲ ἐνδημεῖ τῇ πόλει, μετὰ [e] δὲ μίαν τυχὸν ἡμέραν ἐλθὼν εἴπῃ, ὅτι αὐθεντῶ, ἢ καὶ ἀπολιμπανόμενος, διὰ ἐπιστολῆς τοῦτο δηλώσῃ, ὅτι αὐθεντῶ, καθὼς εἴρηται, ἀνίσχυρος ἡ αὐθεντία.

3 ¶ Ὁ ἄνηβος cum tutoris autoritat[e] ὀφείλει δικάζεσθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. ἐπιτροπεύων ἐγὼ πουπίλλου, εἶχον δίκην πρὸς αὐτὸν, ἢ ἐνάγων ἢ ἐναγόμενος, εἰσιέναι τὴν δίκην οὐκ ἠδύνατο δίχα τῆς ἐμῆς αὐθεντίας· ἐγὼ in rem meam, τουτέστιν εἰς τὸ [f] ἐμὸν πρᾶγμα αὐθεντεῖν ἐκωλυόμην, ἡ δὲ δίκη ὑπέρθεσιν οὐκ ἐπεδέχετο. ἐπὶ τοῦ τοιούτου σχήματος πάλαι ἐδίδοτο ὑπὸ τοῦ πραίτωρος, ἐπίτροπος, ὃς καὶ ἐλέγετο πραιτώριος [g]. ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ πραίτωρος ἐδίδοτο· ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς ἀναιρεθείσης ἀκριβείας, συνανῃρέθη

1 ¶ Neque tamen hereditatẽ adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicõmisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris authoritate (quãuis illis lucrosa sit) ne vllum damnum habeant.

2 ¶ Tutor autem statim in ipso negotio pręsens debet author fieri, si hoc pupillo prodesse existimauerit. Post tempus verò, vel per epistolam, aut per nũtiũm interposita authoritas nihil agit.

3. ¶ Si inter tutorem pupillúmque iudicio agendũ sit, quia ipse tutor in rẽ suam author esse non potest: non prætorius tutor (vt olim) constituitur, sed curator in locũ eius datur: quo curatore interueniente, iudiciumperagitur: & eo peracto, curator esse desinit.

καὶ ὁ περιττῶς ἐπίτροπος σήμερον [a] ὁ κουράτωρ εἰς τάξιν αὐτοῦ δίδοται. οὐ καταστάντος, αὐξάνεται τὸ δικαστήριον· καὶ τούτου περαιωθέντος, παύεται τοῦ εἶναι κουράτωρ. καὶ ἐν [b] τούτῳ τῷ θέματι κατὰ ταυτὸν ὁ πούπιλλος, καὶ ἐπιτροπεύεται, καὶ κουρατορεύεται. ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις, ἐγώ εἰμι αὐτοῦ ἐπίτροπος. ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐμὲ δίκῃ μόνῃ κουρατορεύεται ὑπὸ τοῦ διδομένου κουράτορος.

est & tutor Prætorius, Hodie igitur in locum eius, datur curator: quo constituto peragitur iudicium, eóque ad finem perducto, curator esse desinit. Et hoc in casu, eodem tempore & sub tutela est pupillus & in curatione. Nam aliis quidem in rebus ego ei tutor sum. In sola verò lite, quā aduersus me habet, in curatione dati curatoris est.

a v l.1 Co. de in litem dando.

b *Eodem tempore sub tutela & in curatione quando pupillus esse potest.*

QVIBVS MODIS TVTELA finitur. TIT. XXII.

ΤΙΣΙ [c] ΤΡΟΠΟΙΣ Η ἐπιτροπὴ διαλύεται. Τίτλος κβ.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR. TIT. XXII.

c v. Titul. C. quando tutores esse desinunt.

¶ *Tutelam hodie annis finiri, non vt olim, ex habitu corporis: & quoto anno finiatur in masculis & fœminis. 1. Tutelam finiri pupilli adrogatione, deportatione, seruitute. 2. Conditione tutoris sub conditione dati, existente. 3. morte pupillorum vel tutorum. 4. Capitis diminutione tutoris maxima vel media omnes tutelas: minima solam legitimam: omnes verò, quauis capitis diminutione pupilli finiri. 5. tempore tutoris ad tempus dati finito. 6. tutore ab ipsa tutela remoto vel excusato.*

d l. 35. l. 1. l. 100 151 ff. de reg. iur.

PVpilli pupillæque, cū puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Pubertatem autē veteres quidē non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis in masculis æstimari volebant. Nostra autem maiestas indignum esse castitate nostrorum temporum existimans, bene putauit, quod in fœminis etiam antiquis impudicum esse visum est, id est, inspectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extendere. Et ideò nostra sancta constitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimumquartum annum completum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam, in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viri potentes esse credantur.

ΕΙπόντες τὴν σύστασιν τῆς ἐπιτροπῆς, εἴπωμεν αὐτῆς καὶ τὴν διάλυσιν. τὸ [d] γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον τρόπῳ τινὶ διαλύεται· διαλύεται ἡ ἐπιτροπὴ τῇ ἥβῃ. [e] τοῦτο μὲν τοῦ ἄρρενος, τοῦτο δὲ καὶ τῆς θηλείας. τὴν δὲ ἥβην οἱ παλαιοὶ, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐνιαυτοῖς, τουτέστι ἐκ τοῦ ὑπερβεβηκέναι τὸ ιδ᾽ ἔτος, ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος [f] τοῦ σώματος· ὡς τι οἷον εἰπεῖν τὸ σχῆμα ἐπιγέγονε περὶ τοῦ ιδ᾽ ἐνι-

CVm dictum sit quemadmodum tutela constituatur, dicamus quomodo ea & soluatur. Quod enim aliquo modo constitutum est, hoc & aliquo modo soluitur. Soluitur tutela per pubertatem tum masculi, tum feminę. Pubertatem autem veteres, non solùm ex annis, hoc est, ex eo quòd quis decimūquartum annum egressus esset, æstimabāt, sed etiā ex habitu corporis. Itaq. siue quis eo habitu corporis fuisset an

e *Vlp. tit. 11. § vl. ἀπὸ pubertas, vnde ἄνηβος* inf. eod. *pubes ἄνηβος impubes* & § inf. de satisdat. *ἀνὴρ Puberem fieri* Harmenop. 8. § 5.

f *σχῆμα τοῦ σώματος hic appellat corporis habitum, seu habitudinem, quam inspectione Iustinia. hic aspectu* l. 12. ff de minoribus. l. 3. Co. si minor maiorem se esse dixerit, *indecora atque inhonesta indagatione corporis colligebant.* l. vlt. Co. quando tutores esse desinant. *vbi plenius dixi.*

te decimúquartũ annum, siue maior fuisset quatuordecim annis, nec habitus adfuisset, inter puberes non numerabatur, sed tũc demùm cùm vtraque concurrebant. Hodie autem imperator noster sanctissimus,indignum id esse castitate suorum temporum iudicãs, voluit id quod veteres in feminis seruabant.(nam solùm in his spectabant tempus,an scilicet maiores essent anno duodecimo, quippe qui habitũ curiosius quęrere existimarunt indecorum esse:)putauit igitur Imperator noster, & in maribus impudicum esse corporis habitum inspicere: atque ideo quod in feminis veteres seruabãt, id & in maribus valere voluit. Eáque de re,& constitutionem edidit:in qua statuit,vt pubertas in maribus post completum annum decimumquartum inciperet,& quæ de feminis erant prodita, in suo statu reliquit, vt ab anno duodecimo impleto, puberes esse intelligerentur.

a d.l.j.

b Extensio iuris in fœminis c.nj.inti ad masculos.

ἐφήβους vocat quos Iustinianus appellat viripotentes.

1 ¶ Præter modũ iã dictum soluitur & tutela, si impuberes aut in captiuitatem venerint, aut in adrogationẽ sese dederint, vel si etiam deportati fuerint. Nam aliquando ini qui proximi sunt pubertati, tale aliquid admittũt, ob quod in pœnã hãc incidant:aut adeò ingrati sunt aduersus patronos suos: vt in seruitutem redigantur: aut nõnumquã etiam in hostium manus veniunt. Tutelam igitur soluit ac perimit,& minima, & media, & maxima capitis deminutio.

d πλησιάζοντας vocat,quos sup.§.2. quibus modis ius patriæ potestatis πλησίον ἡβῶντας a libi dici notauimus.

e ἀχάριστοι igitur pæna quadam legibus constituta. adde §.1.l.de cap. diminu.

2 ¶ Sed & quis impuberi tutor testamento datus fuerit ad certam conditionem.veluti *tutor esto, donec nauis ex Asia venerit*:post conditionis euentum soluitur tutela. 3 ¶ Tutoris quoque morte,vel eius qui in tutela est,tutela finiri solet.

f adde l.8.§.2.l.10.ff.de testam.tut.l.6.§.1.l.14. in f. ff. de tutelis.

αὐτοῦ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδ' ἐνιαυτὸν, μὴ ὑπόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμε· σήμερον[a] δὲ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνάξιον τῆς τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν· ἐπ' ἐκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος ἐζητεῖτο, τὸ ὑπερβεβηκέναι τὸν δωδέκατον ἐνιαυτόν· σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη· ἐνόμισεν οὖν ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αἰσχρὸν εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁρᾶσθαι τῶν ἀρρένων· πετύπωκεν τοῦτο κρατεῖν, ὅπερ[b] ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν· ὅθεν τέθεικε διάταξιν ἐν ᾗ διηγόρευσε, τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ' ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν, εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥστε μετὰ τὸν ιβ' πληρούμενον ἐνιαυτὸν, ἐφήβους[c] εἶναι ταύτας νομίζεσθαι.

1 ¶ Πρὸς τῷ εἰρημένῳ τρόπῳ ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται, ἐὰν ἄνηβοι ληφθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰ εἰς ἀδρογατιόνα, ἢ γένωνται δεπορτάτοι, ἤτοι περιωρισμένοι·[d] ἔσθ' ὅτε γὰρ πρόξιμοι ὄντες πουβερτάτι, ἡμαρτόν τι, καὶ ταύτην ἐδέξαντο τὴν τιμωρίαν· ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν, ἀχάριστοι[e] τυχὸν ὀφθέντες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρωνας, ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὥστε οὖν ἀναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ἐλαχίστη, καὶ μέση, καὶ ἡ μεγίστη κάπιτις διμινουτζίων.

2 ¶ Εἰ δὲ καί τις δοθῇ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ τῷ ἀνήβῳ μετὰ φανερᾶς αἱρέσεως. οἷον, Ἔστω ἐπίτροπος, ἕως οὗ ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας, τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης[f] διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.

3 ¶ Οἶδε καὶ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου τελευτὴ, ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου, διαλύειν τὴν ἐπιτροπήν.

1 ¶ Item finitur tutela,si adrogati sint adhuc impuberes, vel deportati. Item si in seruitutem pupillus redigatur, vel si ab hostibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & si vsque ad certam conditionem datus sit tutor testamento: æquè euenit, vt desinat esse tutor existente cõditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

4 ¶ Sed & capitis diminutione tutoris, per quam libertas, vel ciuitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionem dederit, legitima tãtùm tutela perit: cæteræ non pereũt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores, eo finito deponunt tutelam.

6 ¶ Desinunt etiam tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id, quòd suspecti visi sunt: vel qui ex iusta caussa se excusant, & onus administrãdæ tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius proponemus.

4 ¶ Εἰ δὲ καὶ ὑπόσχῃ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην κάπιτις δημινουτζίονα, δι᾽ ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην δι᾽ ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή· τῇ δὲ ἐλαχίστῃ [a] κάπιτις δημινουτζίονι τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατιόνα παράσχῃ ἡ λεγίτιμα μόνη φθείρεται ἐπιτροπή. αἱ δὲ λοιπαί, οἷον τεσταμενταρίαι, καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος δεδομέναι, μένουσιν ἐπὶ σχήματος [b]. ἡ γὰρ τοῦ πουπίλλου κάπιτις δημινουτζίων, εἰ [c] καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναιρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ αὐτεξούσιος· ὑπεξουσίων [d] δὲ ἀλλότριον ἐπιτροπεύεσθαι.

5 ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ, μέχρι β ἐνιαυτῶν [e]. τῆς διετίας παραδραμούσης, παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

6 ¶ Παύει τὸν ἐπίτροπον, καὶ τὸ ὡς [f] σουσπέκτον αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς, τυχὸν γὰρ κακῶς διῴκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα· εἰ δὲ καὶ χρήσεται ἐξκουσατίονι [g], τουτέστι παραιτήσεται ἐξ εὐλόγου αἰτίας, μαθησόμεθα δὲ καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας περιιόντες, καὶ οὕτως παυθήσεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

4 ¶ Sed & si maximam capitis deminutionem tutor passus fuerit, per quã libertatem amisit: aut mediam, per quam ciuitatẽ exuit, omnis finitur tutela. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si seipsum in adrogationem dederit, sola legitima tutela perit. Cæteræ verò, hoc est testamentariæ, & quæ à magistratibus dantur, in statu suo permanent. Nam capitis deminutio pupilli, etiam si sit minima, omnes tutelas tollit: quoniam alieno iuri subiicitur pupillus. Porrò tutorem habere, aliena res est ab his, qui aliena in potestate sunt.

5 ¶ Datus est aliquis testamento tutor vsque ad duos annos. Biennio finito, tutelam deponit.

6 ¶ Desinit autem & tutor esse is, qui vt suspectus à tutela remouetur, quoniam fortè malè administrabat res pupilli. Sed & is qui iusta ex causa se excusat, (quænam verò sint iustæ causæ infrà discemus) tutor haud dubiè esse desinit.

a *Minima capitis deminutione sola legitima tutela perit.*

b *σχῆμα hic pro statu, habitu.*

c *Capitis diminutio etiamsi sit minima omnes tutelas tollit.*

d *Idem* sup. in pr. de tutelis.

e l. 14 §. 3. ff. de tutelis.

f d. l. 14. §. 4. *Vlp.* 11. §. 23. l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib.

g l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib. l. 2. Cod. in quibus causis tutor. habent.

DE CVRATORIBVS. Tit. XXIII. | ΠΕΡΙ ΚΟΥΡΑΤΩΡΩΝ.[a] Τίτλος κγ. | DE CVRATORIBVS. Tit. XXIII.

¶ Ad quod vsque tempus curatore quis regatur. 1. Curatores à quibus & an testamento. 2. quibus & an inuitis & quomodo. 3. furiosis, & quomodo, prodigis (licet sint maiores viginti annis. 4. mente captis, surdis, mutis, perpetuo morbo laborantibus dentur. 5. vt & in locum legitimi, testamentarij, ad tempus dati aduersa valetudine vel alia necessitate impediti.

Diximus eorum, qui sui iuris essent, alios in tutela esse, alios in curatione, plerosque neutro iure teneri. Quum igitur de tutorib. dictum sit, & quot sint tutelæ. (Sunt autem hæ, Testamentaria, Agnatorum siue legitima, Patronorum sub qua continetur & tutela parentum manumittentiũ, Fiduciaria, & Attiliana, siue Iulia Titiana, in cuius locum aliam Imperator noster sanctissimus adinuenit:) cúmque etiam dictum sit, quot modis ea finiatur: nunc dicamus & de curatione. Masculi igitur, ad hæc & feminæ, cùm puberes facti sunt curatores accipiunt, donec vicesimum quintum annum egressi fuerint. Quamuis enim puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt suas facultates tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento vtiliter non datur, verùm datus decreto Prætoris vel Præsidis confirmatur.

2 ¶ Item adulescẽs inuitus curatorem non accipit, nisi forte in certam litem. Nam curator & ad certã causam dari potest, vt suprà diximus. Multæ itaq; sunt inter tutores & curatores differentiæ. Nã tutor

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατωρεύονται, οἱ δὲ οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται, εἰπόντες περὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί· εἰσὶ δὲ αὗται, τεσταμενταρία[b] ἀδγνατική, ἤτοι λεγίτιμα, πατρωνική. ταύτῃ δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων ἐπιτροπή, φιδουκιαρία, καὶ[c] ἡ Ἀτιλιανὴ ἤτοι Ἰουλιοτιτιανή, ἧς ἐν τάξει ἑτέραν νῦν ἐπενόησεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς. εἰπόντες δὲ καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις, νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν κουρατώρων. οἱ ἄρρενες, ἔτι δὲ καὶ αἱ θήλειαι ἔφηβοι[d] γεγονότες, κουρατωρεύονται μέχρις οὗ τὸν κε' ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν· εἰ καὶ μάλιστα εἰσὶν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν ἡλικίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν[e] οἰκείαν διαφυλάττειν περιουσίαν.

1 ¶ Δίδονται δὲ κουράτωρες ὑπὸ[f] τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς ἐν διαθήκῃ[g], δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ πραίτωρος ἢ τοῦ ἄρχοντος κομφιρματεύεται.

2 ¶ Ὁ νέος ἄκων,[h] οὐ λαμβάνει κουράτωρα εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ[i]· ἐπεὶ δὲ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. ὥστε οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ[k] τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρ[ων]

Masculi quidem puberes, & fœminæ viri potentes, vsque ad vicesimumquintum annum completum curatores accipiunt: quia licet puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab eisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento non datur: datus tamen confirmatur decreto Prætoris vel Præsidis.

2 ¶ Item inuiti adolescentes curatores non accipiunt præterquam in li[...]

a adde Vl. 12.

b *Tutelæ hæ enumerantur à Iustiniano τεσταμενταρία, ἀδγνατική, λεγίτιμα (sub qua patronorum parentum, & fiduciaria continentur) Ἀτιλιανὴ ἢ Ἰουλιοτιτιανὴ Iustinianea vt l. ic. Erat & tutor Prætorius de quo §. vlt. sup* de auth. tut. *Erat & Cessitia (vnde Cessicius tut. r.) Vl.* 11. §. 7. 8.

c *Iungenda est hæc species tutelæ post legitimam, ne alioqui datiuam hanc tutelam putes sub legitima comprehendi quod tamen Harmenopul.* 5. tit. 11. §. 3. *fa*ctus.

d l. 3. §. Minorem. ff. de minoribus.

e *[illegible] nihil aliud quàm rebus suis superesse* l. 2. ff. eod. *aut idoneè sua negotia tueri posse. Vl. 12. §. vlt. idque 5.* Harmenop. 12. §. 1. *dicitur [illegible] vt alio loco emendaui.*

f v. l. 3. ff. de tut. & curat. datis.

g l. 1. in F. ff. de confir. tut. l. 6. Cod. de negotiis l. 7. C. de testament. tutela.

h adde §. inf. eod. l. 2. §. 4. 5. ff. qui pet. tutor. l. 3. §. 2. Inf. ff. de tutelis *adde* l. 7. §. 2. ff. de minorib. [...] *item adde* 5. Harmenopul. 12. §. 17. k *Differentia tutorum & curatorum.*

3. ¶ Furiosi quoque & prodigi, licèt maiores vigintiquinque annis sint, tamē in curatione sunt adgnatorū ex lege duodecim tabularum. Sed solent Romæ præfectus Vrbi, vel Prætores, & in prouinciis præsides ex inquisitione eis curatores dare.

4. ¶ Sed & mēte captis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborāt, (quia rebus suis superesse non possunt) curatores dandi sunt.

5. ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vt puta si legitimus tutor non sit idoneus: quoniam habenti tutorē tutor dari non potest. ¶ Item si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Præside, idoneus nō sit ad administrationem, nec tamē fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus a tutela exc... tur, sol... res d...

γὰρ ἐπίτροπος, ἀνήβων[a] μόνον ἐστὶν ἐπίτροπος· ὁ δὲ κουράτωρ, ἐφήβων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων· ὁ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ καλῶς δίδοται· ἀνισχύερος δὲ ὁ κουράτωρ· ἄκων οὐδεὶς κουράτωρ δίδεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ[b] βουλόμενος· ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ καὶ πάνυ.

3 ¶ Κουράτωρας δίδονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι, μαινόμενοι[c]. ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι[d], εἰ καὶ μείζονες εἶεν τῶν κε ἐνιαυτῶν. κουράτωρας δίδονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀδνάτων, τοῦ δωδεκαδέλτου[e] νόμου τοῦτο κελεύσαντος· ἀλλ' ἐν τῇ Ρώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ἢ ὁ πραίτωρ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες δίδοασι τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις, ex inquisitione, ἤτοι ἐξ συζητήσεως, κουράτωρας. ἵνα μὴ ὑπεστι ἀδνάτος, ἢ ὑπὼν, ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς διοίκησιν.

4 ¶ Κουράτωρας δίδονται καὶ αἰόντοι[f], καὶ κωφοὶ, καὶ ἄλαλοι[g], καὶ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ[h] διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τοὺς τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων.

5 ¶ Ἔσθ' ὅτε καὶ πυπίλλοι κουράτωρας δίδονται. οἷον ἐὰν ὁ λεγίτιμος ἐπίτροπος οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος[i]. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος οὐ δίδοται, ἀλλὰ κουράτωρ[k], ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων, tutorem [l] habenti tutor dari non potest, ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι, ἐπίτροπος δοθῆναι οὐ δύναται.

¶ Εἰ δὲ ὁ τεσταμενταρέλιος ἐπίτροπος, ἢ ὁ ὑπὸ ἀρχόντων δοθεὶς, ἀναρμόδιός[m] ἐστι πρὸς διοίκησιν, οὐ μήν ... ύργως [n] διαγίνε... ... ὁ ... ίνα ... εἰο... ...

tutor solis impuberibus datur: curator sæpe puberibus, interdum verò & impuberibus. Tutor rectè datur testamento, sed curator inutili er. Inuitus nemo curatorem accipit, in tutela sunt & nolentes. Tutor ad certam causam dari non potest, curator autem maximè potest.

3 ¶ Præter adultos, & furiosi in curatione sunt necnon & prodigi, etiam si maiores sint viginti quinque annis. Sunt autē in agnatorum curatione, quemadmodū lege duodecim Tabularū cautum est. Ac Romæ quidē Præfectus vrbis aut Prætor, in prouinciis verò Præsides furiosis & prodigis ex inquisitione dāt curatores, cùm aut nullus extat agnatus, aut is, qui extat, inutilis est administrationi.

4 ¶ Porrò in curatione sunt & mente capti, & surdi ac muti, & qui perpetuo morbo laborāt, propterea quòd ipsi rerū suarum curam gerere non possint.

5 ¶ Interdum autē & pupilli curatores accipiunt, veluti si legitimus tutor non sit idoneus. Nā ideo ei non alius tutor, sed curator datur, quia regula est, qua dicimus: Tutorē habenti, tutorem dari nō posse.

¶ Sed & si tutor testamētarius, vel quem Prætor aut Præses dederit, ineidoneus est ad administrationem, dum tamē malignè aut fraudulenter in rebus ... n versetur, cu... ngi solet. ... oque eorum, ... pus a tutela ...

a §. Hatmenopul. 11 § 16.
b adde inf. eod.
c μαινόμενοι furiosi.
d v. l. 1 ff. & Co. de curatoribus. Vlp. 12 §. 1 insani. l. Gaius 8 de mente captis. adde §. prox eod.
d ἄσωτοι prodigi qui neque finē neque modum expensarum habent qui bona sua dilacerādo & dissipando profundunt. l. 1. ff de curat. furios. Vlp. 12. §. 1 eversores dicuntur. l. Gaius 8 lu... ... l. 15 Co. de cura furiosi.
e d. l. 1. d. §. 1. v. quæ scripsi ad leges 12. tabularum Tit. de tutelis. v. hic de curatoribus, agnat.
f ... id est mente cap... hic separantur à furiosis quo... ... §. prox. sup. eod.
g §. Hatmenop. 11. §. 13.
h ... perpetuum morbum qui ... de quo dixi ad l. 4. §. 5. ff. de ædilicio, & ad leges XII tabularum tit. de iudiciis ... de dilationib. & ad l. ... in ... morbum.
i μὴ ἀξιόπιστος hic pro non idoneo, ... digno.
... tutelis. §. Harmen... ... non idoneus ad ... quā fraudulen...
... Vl... ... 13. ... vel cur ... vnquam ... in patriam ... fit & mē... ...

k ...
l ...

excusant, curatores dari consueuerunt: de quo & infrà latius.

τολόντων ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς, κουράτορες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες.

a §. Harmen. 11. §. 13.

6 ¶ Si Tutor aduersa valetudine laboret, aut alia qua necessitate impediatur, quo minus pupilli negotia gerat: veluti si suis litibus distentus sit, & pupillus aut absit, aut infans sit, potest tutor suo periculo actorem constituere apud Praetorem aut Praesidē Prouinciae. Qui ideo actor vocatur, quia per acta constituitur. Quòd si pupillus adsit, & loqui possit, is ab eo cum tutoris auctoritate constitui potest.

b *Actor loco curatoris constitutus cur dicatur.* l. 11 ff. de tutelis. l. 10. §. 7. ff. de accus. tut. ff. de administ. tut.

6 ¶ Ἐὰν [a] ὁ ἐπίτροπος νοσῇ, ἢ ὑπὸ ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ πουπίλλου διοικεῖν πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις, καὶ ὁ πούπιλλος, ἢ ἄπεστιν, ἢ παρὼν ἴμφανς ἐστὶν, ἤτοι νήπιος, δύναται ὁ ἐπίτροπος, οἰκείῳ κινδύνῳ ἄκτορα προβάλλεσθαι παρὰ τῷ πραίτωρι, ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι· ὃς ἄκτωρ [b] διὰ τοῦτο προσαγορεύεται, quia per acta constituitur, ἐπειδὴ διὰ τῆς πράξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται· εἰ δὲ παρείη ὁ πούπιλλος καὶ δύναται φθέγγεσθαι, cum tutoris auctoritate ἐχειροτονεῖτο.

6. ¶ Quòd si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur, quò minùs negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit, quem velit actorem periculo ipsius tutoris, Praetor, vel qui prouinciae praeerit, decreto constituet.

DE SATISDATIONE TVTORVM, VEL CVRATORUM. TIT. XXIV.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΗΣ τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. Τίτλος κδ.

DE SATISDATIONE TVTORUM VEL CURATORUM. TIT. XXIV.

¶ *Satisdare rem pupilli saluam fore tutores (exceptis testamentariis) à pretore cogi: & quae in dando tutore vel curatore iudex inquirere debeat. 1. Pluribus tutoribus datis qui & quemadmodum satisdare debeant. 2. si iudex satisdationem à tutore non exegerit quae actio in eum pupillo competat. 3. & si tutores non satisdent qua poena teneantur. 4. Qui satisdationem exigere non cogantur.*

QVandoquidē de curatoribus diximus, quo modo aut cōstituantur, aut esse desinant: & quòd alii vsque ad vicesimumquintum annū in curatione sint: alii verò qui certo morbi ac vitii genere tenentur, donec eius mali liberationem consecuti fuerint: nunc generalem aliquem sermonem instituamus, qui ad omnes quicūq. res aliorum administrāt, sese extendat. Omnis igitur tutor

ΕἸπόντες τῶν κουρατώρων τὴν σύστασιν καὶ τὴν διάλυσιν, καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τοῦ κε ἐνιαυτοῦ κουρατορεύονται· οἱ δὲ διὰ πάθος, μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς· νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐκτεινόμενον· πᾶς ἐπιτρ-

NE tamen pupillorum pupillarúmve, & eorum, qui quaeve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribúsve consumantur, vel

tor

diminuātur: curet Prætor, vt & tutores & curatores eo nomine satisdent. Sed hoc non est perpetuum. nam tutores testamēto dati satisdare non coguntur: quia fides eorū & diligentia ab ipso testatore adprobata est. Item ex inquisitione tutores, vel curatores dati satisdatione non onerantur: quia idonei electi sunt.

1 ¶ Sed si ex testamento, vel inquisitione duo, pluresve dati fuerint, potest vnus offerre satisdationē de indemnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel cōcuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator satis offerens præponatur ei, vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo, vel concuratore: sed offerre debet, vt electionem det cōcuratori, vel aliquis exurgere, ac dicere contutori, vel concuratori, Satisda, & tibi omnem habe ad-

πος, καὶ πᾶς κουράτωρ, ἀσφάλειαν [a] ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ, [b] σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδεμονευομένων πράγματα· αὕτη γὰρ μεγίστη τῷ πραίτωρι φροντίς· ὑπέξῃρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων ὁ τεσταμεντάριος· οὗτος [c] γὰρ ἐγγύαις οὐ βαρύνεται· πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἔσεσθαι περὶ τὴν διοίκησιν, ἡ τοῦ τεστάτωρος ἡμῖν παραδέδωκε μαρτυρία· ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ex inquisitione, ἤτοι ἐκ ζητήσεως, ἐπίτροποι, ἢ κουράτωρες, ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται· ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι, ἡ τῶν ἀρχόντων παρέστησεν ἐξέτασις· εἰώθει γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν· εἰ [d] σώφρων [e] τὸν βίον, εἰ εὔπορός [f] ἐστιν, εἰ ἔχει ἐνέχυρα [g] βίου, τουτέστι παῖδας (ὁ [h] γὰρ παῖδας ἔχων, οἶδεν ὅπως δεῖ προσφέρεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς, [i] οἷς [k] ἐν τοῖς ἰδίοις παισί) καὶ εἰ στοργὴν [l] ἔχει περὶ τὴν ἐνεγκαμένην, ἤγουν περὶ τὴν πατρίδα.

1 ¶ Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας· εἰ [m] γὰρ συμβῇ δύο, εἰ καὶ πλείονας δοθῆναι τεσταμενταρίους, ἢ ex inquisitione ἐπιτρόπους, ἢ κουράτωρας, εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τῷ νέῳ δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου, [n] ἢ συγκουράτωρος, καὶ μόνος καθίσταται· ἀσφαλεστέρα [o] γὰρ τῷ νέῳ τῶν ἐγγυῶν ἡ δόσις τῆς τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ἣν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι, ὥσπερ καὶ τῶν ἀρχόντων τὴν ζήτησιν· διὸ μόνῳ αὐτῷ καθίσταται ἡ διοίκησις· δύναται δὲ τούτου γινομένου ὁ ἕτερος ἀνθίστασθαι καὶ παρέχειν ἐγγύας καὶ εἰς ἑαυτὸν μετατιθέναι τὸν ἐγχειρισμόν· ὥστε ἐν πολλῶν ὄντων τεσταμενταρίων, οὐ δύναταί τις αὐθάρετος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ, ἢ συγκουράτωρι, δὸς ἐγγύας, καὶ ἔχε τὴν

tor omnisq; curator, cautionē præstare datis fideiussoribus debet, per quā repromittat, saluas & integras res eorū, qui in tutela ipsius vel curatione sunt, fore. Hæc enim maxima Pretoris cura est. Ex tutoribus tamen excipe testamētarium: quoniam hic onere satisdandi non grauatur. Fidum.n. ac diligentem eum futurum in administrando, ipso testatoris testimonio satis probatū est. Non dissimiliter, & tutores curatoresq; ex inquisitione dati, satisdare non coguntur. Idoneos namque eos esse, vel ipsa magistratuum inquisitio argumento est. Quoniam hæc & talia inquiri solēt: an vir sit bonæ frugi, an locuples, an vitæ pignora habeat, i. liberos. (Nam qui liberos habet, nouit quemadmodum erga pupillos affectus esse debeat, quibus in locum patris datus est) denique an terram diligat, in qua natus est, hoc est patriam.

1 ¶ Interdum tamē & hi debent satisdare. Nam si duo vel plures testamento aut ex inquisitione dati fuerint tutores aut curatores: atque vnus eorum ... magis pupillo vel adulto de indemnitate cautum sit, satisdationem offerat: is contutori vel cōcuratori præfertur, & solus administrabit, quoniā certior est adulescenti satisdatio, quam defuncti testimonium, qui falli sicut & magistratus in inquirēdo potuit. Quapropter ei soli creditur administratio. Potest tamen & alter hac in re contradicere, & satisdationem offerendo, administrationem in se transferre. Itaque si multi sint tutores testamentarij vel curatores, non potest vnus

a ἀσφάλεια cautio.
b Cautionis seu stipulationis rem pupilli saluam fore. formula.
c Testamentarij igitur & dati tutores satisdare non coguntur. l. 17. ff. de testam. tutela. l. 7. ff. rem pupilli.
d In tutore dādo quæ prætor inquirere debeat. idem omnino extat apud Harmenopulum lib. 3. titul. 11 §. 2.
e Mores ig. tur benigni in tutore creando inuestigandi. l. scire 21 §. 5. ff. de tutorib.
f F. cultatum post mores in inquisitione habetur ratio. cur autem id. v. d. §. 5.
g ἐνέχυρα βίου seu vitæ pignora hic vocat liberos, vt & Harmenop. d. §. 2. & Theophylact. in epistolis. hanc pignus naturale in l. 4. Co. de decurionibus pro filio sic pignora pacis.
h Qui liberos habent magis afficiuntur orphanorum miseria, quā qui non habent.
i ὀρφανοί patre destitutis vt in l. 6. §. 17 §. 18. ff. de excusat. Glossis ... orbus pupillus. vnde ὀρφανία orbitas. & ὀρφανεία seu ὀρφανοτροφεῖα, ... 3. Harmenop. tit. 30 Alio sensu orbus Vlpian. o titu. 13. pro eo vel cui nulli vnquam liberi aut qui liberos amisit cui ibidem pater solitarius adiungitur quasi medius inter orbum & proletarium.
k Tutores ... quasi patres pupillis seu orphanis. facit l. orphanotrophos 32. in f. Co. de Episcop.
l στοργὴ περὶ τὴν πατρίδα in patriam pietas facit l. 2. ff. de Iustitia. Cicero in somnio.
m l. 17. ff. de test. tutela.
n συνεπίτροπος & συγκουράτωρ: contutor, concurator. fit & mētio ... l. 10. §. 6. ff. de excusat.
o Satisdationis tutorum maior habetur apud iudices ratio, quam testimonij paterni pupillorum pro iisdem.

ministrationem. Verùm, si quis id velit agere, vt contutor aut concurator suus satisdationē præstet: prior ipse satis offerat, vt deinde per æmulationem, atque ea re commotus alter, ad satisdādum veniat. Quoniam cùm satisdationem offero, electionē do contutori, satisne velit à me accipere, & administrationē mihi cedere, an potius ipse satisdare mihi, & administrationē sibi habere. Quòd si nemo eorum, qui testamento aut ex inquisitione dati sunt, satis offerat: tunc si quidē defunctus certæ alicui personæ administrationē commisit, is solus gerere debet. Sin autem de nemine id testator expressit, is gerere debet, quem maior pars contutorum elegerit Nam id ita & edicto Prætoris cauetur. Quòd si tutores inter se de eligendo eo, qui gerere debet dissentiunt, & alii hunc, alii illum eligūt: (nam fieri potest, vt tam amplæ non sint pupilli facultates, quin vnus sufficiat administrationi:) tunc Præ or eligat, quem velit, & ei administrationem committat. Idémque omnino dicimus, & in pluribus ex inquisitione datis, nam & in his, à maiore parte eligi debet qui rem pupilli gerere possit.

2 ¶ Porrò autē pupillus, cùm pubes factus fuerit, vel adultus, cùm ad perfectam & iustam ætatē venerit, non solum tutores aut curatores ex rerū suarum administratione obligatos habebit, sed etiam eos, qui satisdationem ab illis acceperint, habétque aduersus eos actionem, in factum, pro indemnitate sua: quæ dicitur subsidiaria, quod vltimū eis auxilium præbeat. Cùm enim neque

a l. 3. § 1. ff. de administrat. tutorum.

b l. 3. § 6. l. 19. ff. de testam. tutela.

c *diffusa negotia dixit Paulus* l. 24. ff. de administrat. tut. *magnitudinem patrimonij*, *Callistratus* l. 17. ff. de excusat. tut. *diffusam & negotiosam tutelam Paulus* l. 31. in f. ff. de excus.

d *ἡβᾶν adolescere, puberem fieri.*

e *προφάσει διοικήσεως occasione administrationis habere obligatum.*

διοίκησιν· ἀλλ' εἰ βούλεταί τις παρασκευάσαι τὸν σὺν αὐτῷ κηδεμονεύοντα παρασχεῖν ἐγγύας, αὐτὸς πρότερον ἐγγύας προτεινέτω, ἵνα ἐκ ζήλου καὶ παρακλήσεως ὁ ἕτερος παράσχῃ ἐγγύας· προσφέρων γὰρ ἐγὼ τὴν ἱκανοδοσίαν, ἐπιλογὴν δίδωμι τῷ συνεπιτρόπῳ, πότερον βούλεται λαβεῖν ἀσφάλειαν παρ' ἐμοῦ, καὶ παραχωρῆσαί μοι τῆς διοικήσεως, ἢ δοῦναι καὶ λαβεῖν τὴν διοίκησιν· εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τεσταμενταρίων, ἢ τῶν ex inquisitione ἐγγύας προσφέρει, εἰ μὲν ὁ τελευτήσας ῥητῷ τινὶ προσώπῳ τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν, ἐκεῖνος [a] διοικείτω μόνος· εἰ δὲ περὶ μηδενὸς τοῦτο ἐσαφήνισεν ὁ τεστάτωρ, ἐκεῖνος διοικείτω, ὃν τὸ μεῖζον [b] μέρος ἐπιλέξαιτο τῶν συνεπιτρόπων. τοῦτο γὰρ καὶ τῷ ἐδίκτῳ, ἤγουν νομοθετήματι περιέχεται τοῦ πραίτωρος. εἰ δὲ διχονοοῦσι μεταξὺ ἀλλήλων οἱ ἐπίτροποι, περὶ τοῦ τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν ἐπιλογὴν, καὶ οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε ἐπιλέγονται. (εἰκὸς γὰρ πολλῆς [c] οὔσης τῆς πουπιλλαρίας οὐσίας, μὴ ἀρκεῖν ἕνα πρὸς διοίκησιν.) τηνικαῦτα ὁ πραίτωρ ἐπιλεγέσθω ὃν βούλεται, καὶ αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπιτρεπέτω· τὸ αὐτὸ φαμὲν διὰ πάντων, καὶ περὶ πολλῶν δοθέντων ex inquisitione. δεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ αὐτῶν, τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέγεσθαι τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν.

2 ¶ Ἡβήσας [d] δὲ ὁ νέος, ἤγουν ὁ ἀφῆλιξ γενόμενος τέλειος, οὐ μόνον τοὺς ἐπιτρόπους, ἢ τοὺς κουράτωρας προφάσει [e] τῆς διοικήσεως ἕξει ὑπευθύνους, ἀλλὰ κἀκείνους, οἳ παρὰ τῶν κηδεμόνων λαμβάνουσι τὴν ἱκανοδοσίαν· ἔχει δὲ καὶ τούτων in factum, ἢ τὸ ἀζήμιον ἥτις ὀνομάζεται subsidiaria ἐσχάτην βοήθειαν αὐτοῖς παρέχουσα· ἡνίκα γὰρ,

contutori suo vtrum velit satis accipere an satisdare. Quòd si nemo eorum satis offerat, si quidem adscriptum fuerit à testatore, quis gerat, ille gerere debet, quòd si non fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto Prętoris cauetur. Sin autē ipsi tutores dissenserint circa eligendum eū, vel eos qui gerere debēt, Prætor partes suas interponere debet. Idem & in pluribus ex inquisitione datis comprobādum est, id est, vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem est, non solùm tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cæterísque personis ex administratione rerum teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis præsidium possit adferre. Subsidia-

ria autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus satisdari non curauerunt, aut nõ idoneè passi sũt caueri. Quæ quidem tam ex prudentum responsis, quàm ex constitutionibus imperialibus etiam in heredes eorum extenditur.

3 ¶ Quibus cõstitutionibus & illud exprimitur, vt nisi caueant tutores & curatores, pignoribus captis coerceantur.

4 ¶ Neque autem præfectus vrbi, neque Prętor, neque Præses prouinciæ, neque quisquã alius, cui tutores dãdi ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodo, qui satisdationem exigere solent.

μηδὲ οἱ κηδεμόνες, μηδὲ οἱ τούτων ἐγγυηταὶ τὸ ἀζήμιον περιποιοῦσι τῷ νέῳ, τηνικαῦτα οἱ τὴν ἀσφάλειαν παρὰ τούτων λαβόντες καταχεθήσονται τῇ in factum: ἥ τις ἐκ τοῦ γινομένου ἐκαλήθη subsidiaria: [a] δίδοται [b] δὲ ἡνίκα, ἢ παντελῶς μὴ λάβωσιν ἐγγύας οἱ εἰωθότες ταύτας λαμβάνειν, ἢ λάβωσι μὲν, ἐγγυητὰς δὲ δέξωνται ἀπόρους· αὕτη δὲ καὶ κατὰ τῶν κληρονόμων [c] δίδοται, ὥσπερ εἴρηται, ταῖς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεσι, καὶ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι.

3 ¶ Κἀκεῖνο [d] δὲ περιέχεται, ὅπερ οἱ χειροτονηθέντες ἐπίτροποι ἢ κουράτωρες, εἰ μὴ θελήσουσιν ἱκανοδοσίαν προφάσει τῆς ἰδίας παρασχεῖν διοικήσεως, captis pignoribus, ἤγουν ἀπαιτήσει ἐνεχύρων εἰς τοῦτο συνελαθήσονται, τουτέστι κελεύσει τοῦ ἄρχοντος ληφθήσεται ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἐν τάξει ἐνεχύρου πράγματα.

4 ¶ Οὔτε [e] Ῥώμης, οὔτε δὲ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος οὔτε ὁ πραίτωρ οὔτε ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ὑπεύθυνοι γενήσονται τῇ συβσιδιαρίᾳ· ἀλλ' οὗτοι μόνοι οἷς ἐστὶ συνήθες τὰς τοιαύτας λαμβάνειν ἐγγύας. οἷον οἱ στρατηγοί, οἱ ἔκδικοι τῶν πόλεων.

neque à tutoribus, vel curatoribus, neque à fideiussoribus eorum res pupilli indemnis seruari potest, tunc hi qui satisdationem ab his acceperũt, actione in factum tenẽtur: quæ ex ea re vocata est subsidiaria. Datur autem ea cùm aut omnino non curarunt satisdandum hi qui curare id solent: aut cùm curarunt quidem, sed non idoneè passi sunt caueri: & non locupletes fideiussores acceperunt. Sed & in heredes datur, quemadmodùm & responsis prudentum & Principum rescriptis cauetur.

3 ¶ Quibus & illud exprimitur, vt si tutores vel curatores creati satisdare ob administrationẽ suam nolint, captis pignoribus ad id cogantur, hoc est, iussu magistratus ex bonis eorum aliquid capiatur, quod loco pignoris sit.

4 ¶ Porrò neque Præfectus vrbis, neque Prætor, neque Præses prouinciæ actione subsidiaria tenebuntur: sed hi tantùm, qui huiusmodi satisdationes accipere solent, vt magistratus, & defensores ciuitatum.

a l.1.§.4.ff. de magistratibus conueniendis.
b l.1.ff.de magistratibus conueniẽdis.
c l.6.ff.de magistrat. conueniend. l.2. C. de magistratibus cõueniendis.
d l.3.in princip. Cod. de suspect. tut. l.4 ff.de damno.
e l.1.§.1.de magistratib. conueniẽdis

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM vel curatorum.

TIT. XXV.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.

Τίτλος κε.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORUM vel curatorum.

TIT. XXV.

¶ *Excusari quem à tutelæ gerendæ onere numero liberorum: (quo loco videndum qui liberi excusent an adoptiui, nepotes ex filio defuncto) 1. rei fiscalis administratione. 2. absentia reipublicæ causa(& quemadmodum in absentibus curator detur: an reuersi, ipso iure tutelam recuperent, an vero excusatione vti possint. 3. potestate seu honore. 4. lite omnium bonorum vel hereditatis aduersus ipsum pupillum. 5. Tribus oneribus præsentis tutelæ vel curæ non adfectata & quando vna vel multiplex tutela dicatur. 6. Paupertate. 7. aduersa valetudine 8. literarum imperitia 9. si propter inimicitias. 10. (non idem si ab ignoto) datus sit. 11. si litem cum patre pupillorum capitalem nec reconciliatam. 12. statusve habuit. 13. si maior annis septuaginta sit vel minor vigintiquinque. 14. si miles sit. 15. si Romæ vel in patria Grammaticus, Rhetor, Medicus. 16. An plures seu diuersæ & intra quod tempus excusationes proponendæ. 17. De excusatione patris tutelæ. 18 De excusatione curæ ob tutelam gestam. 19. De excusatione curæ vxoris marito competente. 20. De excusatione falsis allegationibus promerita seu impetrata.*

NEQVE id tantùm, quod modò diximus, inter tutores & curatores commune est, vt satisdare cogantur, sed etiam illud, quod cum ad tutelam vel curationem vocantur, excusatione vti possint. Nam cùm lex non nesciret, graues admodũ & molestas esse earum curas ac sollicitudines, excusationes quasdam variis ex caussis commenta est, quarum vna qui vsus fuisset, onus tutelæ aut curationis euaderet. Plerumque autem propter liberos excusare nos possumus, siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos Romæ superstites quis habeat, vel in Italia quatuor, vel quinque in prouinciis, is rectè à tutela & curatione excusare se exemplo cęterorum munerum potest. Nã & tutelas ac curationes in numero publicorum munerum esse, in confessum venit.[a][b]

¶ Sed adoptiui liberi ad excusationem non prosunt, sed naturales (vt dictum est) etiam si alteri in adoptionem dati sint.[c][d]

¶ Nepotes ex filio proderunt, persona quæ in medio

[a] v. l. 1. C. qui numero liberorum l. 2. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. ff. de excusat. tutor.

[b] L. 1. ff. de muneribus. *Imo non est reipublicæ munus aut prouinciale* l. 16. §. 15. ff. eod.

[c] l. 2. §. 2 ff. de vacat. munerum.

[d] *& quidem legitimi* l. 2. §. 13. ff. eod.

ΟΥ μόνον δὲ ἡ προλαβοῦσα ἐστὶν ἐπιτρόπων, καὶ κουρατώρων κοινωνία ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγγύαις βαρύνεται· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρα, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐξκουσατεύειν καλούμενος ἐπὶ τὴν κηδεμονίαν κέχρηται δύναται· εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος φορτικὸν εἶναι καὶ βαρὺ τὸ τῆς κηδεμονίας φρόντισμα, παραιτήσεις ἤτοι ἐξκουσατίονας ἐκ διαφόρων ἐπενόησεν αἰτιῶν, ὧν εἴ τις χρήσεται μιᾷ, διαφεύγει τὸ τῆς κηδεμονίας ἄχθος· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ διὰ[a] τοὺς παῖδας ἐξκουσατεύειν ἑαυτοὺς δυνάμεθα, εἴτε ὑπεξούσιοι εἶεν ἢ ἐμανκιπάτοι· εἰ γάρ τις ἔχει τρεῖς παῖδας περιόντας ἐν Ρώμῃ, ἢ τέσσαρας ἐν Ἰταλίᾳ, ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ε ἀπολύεται ἐκ τῆς ἐξκουσατεύει ἐπιτροπῆς τε καὶ κουρατίονος πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων· καὶ γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν, καὶ κουρατίονα, τοῖς δημοσίοις[b] συναριθμεῖσθαι λειτουργήμασιν ὡμολόγηται.

¶ Θετοὶ[c] παῖδες οὐκ ὠφελοῦσιν εἰς ἐξκουσατίονα, ἀλλὰ φυσικοὶ[d] καθὰ εἴρηται, εἰ καὶ ἔτυχον ἐκτεθέντες εἰς υἱοθεσίαν.

¶ οἱ ἐξ υἱοῦ ἔγγονοι ὠφελήσουσι, τοῦ

EXcusantur autem tutores & curatores variis ex caussis: plerunque tamen propter liberos, siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos superstites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouinciis quinque, à tutela vel cura potest excusari, exemplo cæterorum munerum. nam & tutelam, & curam placuit publicum munus esse. ¶ Sed adoptiui liberi non prosunt: in adoptionem autem dati, naturali patri prosunt.

¶ Item nepotes ex filio prosunt, vt in locũ patris sui succedant: ex filia, non prosunt,

¶Flii autem superstites tātùm ad tutelæ, vel curæ muneris excusationem prosunt: defuncti autem non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solos prodesse, qui in acie amittuntur: hi enim, qui pro Republica ceciderūt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.

1. ¶Item diuus Marcus in Semestribus rescripsit, eum, qui res fisci administrat, excusari posse.

2. ¶ Item qui Reipublicæ caussa absunt, à tutela, vel cura excusantur. Sed & si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde Reipublicæ caussa abesse cœperint: a tutela, vel cura excusantur, quatenus Reipublicę caussa absunt: & intereà curator loco eorū datur. qui si reuersi fuerint, recipiūt onus tutelæ. nā nec anni habēt vacationem, vt Papinianus libro quinto Respōsorum scripsit. nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

μέσου τελευτήσαντος προσώπου ὑπεισέρχονται γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς τάξιν· οἱ δὲ ἐκ θυγατρὸς οὐ παρέχουσιν ἐξκουσατίονα.

¶ Παῖδες δὲ ὡς εἶπον μόνοι ζῶντες[a] ὠφελήσουσιν, οὐ μὴν τελευτήσαντες· εἰ δὲ ἐν πολέμῳ τελευτήσωσιν, ἐζητήθη εἰ ὠφελοῦσι· καὶ ἤρεσε τούτους μόνους παρέχειν ἡμῖν ἐξκουσατίονα, οἳ ἐν[b] τῇ παρατάξει, καὶ ἐν αὐτῇ πεπτώκασι τῇ συμπλοκῇ· ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας τεθνήκασι, δοκοῦσι διὰ τὴν τῶν ἔργων εὔκλειαν ἀεὶ περιεῖναι.

1 ¶ Καὶ Μάρκος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἐξαμηνιαίας[c] αὐτοῦ διατάξεσιν ἐκέλευσε, τὰ φισκάλια,[d] ἤγουν δημόσια[e] διοικοῦντα πράγματα, ἐφ' ὅσον τῆς τοιαύτης ἀντέχεται διοικήσεως, παραίτησιν αὐτὸν ἔχειν, κουρατωρίας τε καὶ ἐπιτροπῆς· καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος· ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς, ἢ συντρέχοντας τοῖς νέοις βλάψαι τὸν φίσκον, ἢ τὸ ἀζήμιον τοῦ φίσκου περιποιοῦντας, τὰ τῶν νέων ἐλαττῶσαι δίκαια.

2 ¶ Καὶ οἱ reipublicæ[f] causa ἀπόντες, ἐξκουσατεύονται κηδεμονίας, οὐ μόνον ἐσομένης, ἀλλὰ καὶ ἐπικειμένης· καίτοι μετὰ τὸ ἅψασθαι τῆς διοικήσεως, οὐ παρέχεται ἐξκουσατίων· ὁ δὲ ἁψάμενος τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ reipublicæ causa, ἤγουν χάριν δημοσίου πράγματος ἀποδημήσας, χρῆται μὲν ἐξκουσατίονι, μέχρι δὲ τοσούτου χωρίζειν ἑαυτὸν ἀκινδύνως δύναται τῆς διοικήσεως, ἕως οὗ ἄπεστι reipublicæ causa ἀμέλει, καὶ κουράτωρ[g] δίδοται ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τάξιν αὐτοῦ· ὑποστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς reipublicæ causa ἀποδημίας, εὐθέως ὑποβάλλεται τῷ τῆς ἐπιτροπῆς βάρει· οὐ δὲ ἐνιαυτὸν[h] ἔχων πρὸς τὸ

medio est, defuncta. In patris enim locū succedunt: sed nepotes ex filia, excusationem non præstant.

¶ Liberi quoq; (vt dixi) hi tantùm prosunt, qui in viuis sunt: defuncti verò, nō. Si tamē in bello amissi sint, quæsitū est, an prosint. Et placuit, eos duntaxat excusationem præstare, qui in acie, ipsóque in conflictu ceciderint. Nam quando hi pro Republic. perierunt, per rerum gestarum gloriam semper viuere intelliguntur.

1 ¶Imperator quoq; Marcus in cōstitutionibus semestribus rescripsit, eum qui res fiscales aut publicas administraret, quādiu in ea administratione est, excusationem à tutela & curatione habere. Et ratio quidē in promptu est: quoniā necesse est, vt aut dum rebus pupilli vel adulti operā damus, fiscus in multis lædatur, aut dū fiscum indemnem seruare volumus, iura adolescentium minuantur.

2 ¶ Sed & hi qui Reip. causa absunt, à tutela & curatione excusantur: nō tantum futura, verumetiā ab ea quæ nunc eis incūbit. Atqui cùm quis semel administrationem aggressus est, excusatio nō solet admitti. Verùm is qui semel administrationē aggressus est, si medio tēpore Reip. causa peregrè proficiscatur, vtitur quidē excusatione, sed tantisper sine periculo ab administratione potest abstinere, dum Reip. causa abest. Itaque & in locum eius curator datur. Reuersus autē ex profectione, quam Reip. causa susceperat, statim & tutelę oneri subiicitur: ac ne anni quidē habet

a d.l.2.§.3.

b l.18.ff.eod. l.vlt.ff. de vacat.munerū.

c Ἐξαμηνιαία διατάξεις forte quæ semestribus concilius fiebant: constat enim Augustum & Tiberium semestria concilia misse. Dion. Suetonius vtrinsq. forte exemplo D. Marcus semest. ex co. stitutiones edidit.

d φισκάλια & δημόσια pro eodem.

e l.10 C.eod. exactores tributorum dicūtur.

f l.1.l.2.Co. si tutor vel curator reipu. causa abfuerit.

g Imò tutor l. quæsitum 22. ff.de tutelis. l.3.§. si quis absuturus 10. ff. de suspectis. l si tutor 9. ff. de tutelæ & rat distrahendis.

h Imo anni habent vacationem qualescunque publico nomine absuerint l 9. in pr. & §.1. ff.eod.

te decimũquartũ annum, siue maior fuisset quatuordecim annis, nec habitus adfuisset, inter puberes non numerabatur, sed tũc demùm cùm vtraque concurrebant. Hodie autem imperator noster sanctissimus, indignum id esse castitate suorum temporum iudicãs, voluit id quod veteres in feminis seruabant (nam solùm in his spectabant tempus, an scilicet maiores essent anno duodecimo, quippe qui habitũ curiosius quę rere existimarunt indecorum esset:) putauit igitur Imperator noster, & in maribus impudicum esse corporis habitum inspicere: atque ideo quod in feminis veteres seruabãt, id & in maribus valere voluit. Eáque de re, & constitutionem edidit: in qua statuit, vt pubertas in maribus post completum annum decimumquartum inciperet, & quæ de feminis erant prodita, in suo statu reliquit, vt ab anno duodecimo impleto, puberes esse intelligerentur.

1 ¶ Præter modũ iã dictum soluitur & tutela, si impuberes aut in captiuitatem venerint, aut in adrogationẽ sese dederint, vel si etiam deportati fuerint. Nam aliquando ini qui proximi sunt pubertati, tale aliquid admittũt, ob quod in pœnã hãc incidant: aut adeò ingrati sunt aduersus patronos suos: vt in seruitutem redigantur: aut nõnumquã etiam in hostium manus veniunt. Tutelam igitur soluit ac perimit, & minima, & media, & maxima capitis deminutio.

2 ¶ Sed & quis impuberi tutor testamento datus fuerit ad certam conditionem, veluti *tutor esto, donec nauis ex Asia venerit*: post conditionis euentum soluitur tutela. 3 ¶ Tutoris quoque morte, vel eius qui in tutela est, tutela finiri solet.

αὐτοῦ, εἴτε τις ὑπερέβη τὸν ιδ ἐνιαυτόν, μὴ ὑπόντος τοῦ σχήματος, οὐκ ἐνομίζετο ἔφηβος, ἀλλ' ἡνίκα τὰ δύο συνέδραμε· σήμερον[a] δὲ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀνάξιον τῶν οἰκείων χρόνων σωφροσύνης κρίνας ἐκέλευσεν ὅπερ ἦν τὸ παλαιὸν ἐπὶ θηλειῶν· ἐπ' ἐκείνων γὰρ ὁ χρόνος μόνος ἐζητεῖτο, τὸ ὑπερβεβηκέναι τὸν δωδέκατον ἐνιαυτόν· σχῆμα γὰρ ἐπὶ αὐτῶν πολυπραγμονεῖσθαι ἀπρεπὲς ἐνομίσθη· ἐνόμισεν οὖν ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς αἰσχιστον εἶναι τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ὁρᾶσθαι τῶν ἀρρένων· τετύπωκεν τοῦτο κρατεῖν, ὅπερ[b] ἐκράτει καὶ ἐπὶ τῶν θηλειῶν· ὅθεν τέθεικε διάταξιν ἐν ᾗ διηγόρευσε, τὴν ἥβην ἐπὶ τῶν ἀρρένων ἄρχεσθαι μετὰ τὸ πέρας τοῦ ιδ ἐνιαυτοῦ. τὸ δὲ ἐπὶ τῶν θηλειῶν, εἴασεν ἐπὶ σχήματος, ὥστε μετὰ τὸν ιβ πληρούμενον ἐνιαυτὸν, ἐφήβους[c] εἶναι ταύτας νομίζεσθαι.

1 ¶ Πρὸς τοῖς εἰρημένοις τρόποις ἡ ἐπιτροπὴ διαλύεται, ἐὰν ἄνηβοι ληφθῶσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, εἰ εἰς ἀδρογατιόνα, ἢ γένωνται δεπορτάτοι, ἤτοι περιορισμένοι·[d] ἔσθ' ὅτε γὰρ πρόξιμοι ὄντες πουβερτάτι, ἡμαρτόν τι, δι' ὃ ταύτην ἐδέξαντο τὴν τιμωρίαν· ἢ ἐὰν καταδουλωθῶσιν, ἀχάριστοι[e] τυχὸν ὀφθέντες περὶ τοὺς οἰκείους πάτρωνας, ἢ ληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, ὥστε οὖν ἀναιρεῖ τὴν ἐπιτροπὴν, ἡ ἐλαχίστη, καὶ μέση, καὶ ἡ μεγίστη κάπιτις διμινουτζίων.

2 ¶ Εἰ δὲ καί τις δοθῇ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ τοῦ ἀνήβου μετὰ φανερᾶς αἱρέσεως. οἷον, Ἔστω ἐπίτροπος, ἕως οὗ ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας, τῆς αἱρέσεως ἐκβάσης[f] διαλύεται ἡ ἐπιτροπή.

3 ¶ Οἶδε καὶ ἡ τοῦ ἐπιτρόπου τελευτὴ, ἢ τοῦ ἐπιτροπευομένου, διαλύειν τὴν ἐπιτροπήν.

1 ¶ Item finitur tutela, si adrogati sint adhuc impuberes, vel deportati. Item si in seruitutem pupillus redigatur, vel si ab hostibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & si vsque ad certam conditionem datus sit tutor testamento: æquè euenit, vt desinat esse tutor existente cõditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum, vel tutorum.

a d. l. 3.

b *Extensio iuris in fœminis constituti ad masculos.*

c ἐφήβους *vocat quas Iustinianus appellat viripotentes.*

d περιωρισμένους *vocat, quos sup. §. 2. quibus modis ius patriæ potestatis* περιωρισμένους *Latine dici notauimus.*

e ἀχαριστίας *igitur pœna quadam legibus constituta. adde §. 1. l. de cap. diminu.*

f *adde* l. 8. §. 2 l. 11. ff. de testam. tut. l. 6. § 1 l. 14. in f. ff. de tutelis.

4 ¶ Sed & capitis diminutione tutoris, per quam libertas, vel ciuitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionem dederit, legitima tantùm tutela perit: cæteræ non pereũt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores, eo finito deponunt tutelam.

6 ¶ Desinunt etiam tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id, quòd suspecti visi sunt: vel qui ex iusta caussa se excusant, & onus administrãdæ tutelæ deponunt, secundum ea, quæ inferius proponemus.

4 ¶ Εἰ δὲ καὶ ὑπόσχῃ ὁ ἐπίτροπος μεγάλην κάπιτις δεμινουτζίονα, δι' ἧς ἀποβάλλει τὴν ἐλευθερίαν, ἢ τὴν μέσην δι' ἧς ἀποτίθεται τὴν πολιτείαν, πᾶσα διαλύεται ἡ ἐπιτροπή. τῇ δὲ ἐλαχίστῃ[a] κάπιτις δεμινουτζίονι τοῦ ἐπιτρόπου, οἷον ἐὰν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατιόνα παράσχῃ, ἡ λεγίτιμα μόνη φθείρεται ἐπιτροπή. αἱ δὲ λοιπαί, οἷον τεσταμενταρίαι, καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος δεδομέναι, μένουσιν ἐπὶ σχήματος[b]. ἡ γὰρ τοῦ πουπίλλου κάπιτις δεμινουτζίων, εἰ[c] καὶ ἐλαχίστη ὑπάρχει, πάσας ἀναιρεῖ τὰς ἐπιτροπάς· γίνεται γὰρ ὑπεξούσιος ὁ αὐτός· ὑπεξουσίων[d] δὲ ἀλλότριον ἐπιτροπεύεσθαι.

5 ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ, μέχρι β ἐνιαυτῶν[e]. τῆς διετίας παραδραμούσης, παύεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

6 ¶ Παύει τὸν ἐπίτροπον, καὶ τὸ ὡς[f] σούσπεκτον αὐτὸν ἐκβληθῆναι τῆς ἐπιτροπῆς, τυχὸν γὰρ κακῶς διῴκει τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα· εἰ δὲ καὶ χρήσεται ἐξκουσατίονι[g], τουτέστι παραιτήσεται ἐξ εὐλόγου αἰτίας, μαθησόμεθα δὲ καὶ τὰς εὐλόγους αἰτίας προϊόντες, καὶ οὕτως παυθήσεται τοῦ εἶναι ἐπίτροπος.

4 ¶ Sed & si maximam capitis deminutionem tutor passus fuerit, per quã libertatem amisit: aut mediam, per quam ciuitatẽ exuit, omnis finitur tutela. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti si seipsum in adrogationem dederit, sola legitima tutela perit. Cæteræ verò, hoc est testamentariæ, & quæ à magistratibus dantur, in statu suo permanent. Nam capitis deminutio pupilli, etiam si sit minima, omnes tutelas tollit: quoniam alieno iuri subiicitur pupillus. Porrò tutorem habere, aliena res est ab his, qui aliena in potestate sunt.

5 ¶ Datus est aliquis testamento tutor vsque ad duos annos. Biennio finito, tutelam deponit.

6 ¶ Desinit autem & tutor esse is, qui vt suspectus à tutela remouetur, quoniam fortè malè administrabat res pupilli. Sed & is qui iusta ex causa se excusat, (quænam verò sint iustæ causæ infrà discemus) tutor haud dubiè esse desinit.

a *Minima capitis deminutione sola legitima tutela perit.*

b *σχῆμα hic pro statu habitu.*

c *Capitis diminutio etiamsi sit minima omnes tutelas tollit.*

d *Idem* sup. in pr. de tutelis.

e l. 14 §. 3. ff. de tutelis.

f d. l. 14. §. 4. *Vlp.* 11. §. 23. l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib.

g l. 11. §. 1. ff. de legit. tutorib. l. 2. Cod. in quibus causis tutor. habent.

a addé Vl. 11.

DE CVRATORIBVS. | ΠΕΡΙ ΚΟΥΡΑΤΩΡΩΝ.[a] | DE CVRATORIBVS.

Tit. XXIII. | Τίτλος κγ. | Tit. XXIII.

¶ *Ad quod vsque tempus curatore quis regatur.* 1. *Curatores à quibus & an testamento.* 2. *quibus & an inuitis & quomodo.* 3. *furiosis, & quomodo, prodigis (licet sint maiores viginti annis.* 4. *mente captis, surdis, mutis, perpetuo morbo laborantibus dentur.* 5. *vt & in locum legitimi, testamentarij, ad tempus dati aduersa valetudine vel alia necessitate impediti.*

DIximus eorum, qui sui iuris essent, alios in tutela esse, alios in curatione, plerosque neutro iure teneri. Quum igitur de tutorib. dictum sit, & quot sint tutelæ. (Sunt autem hæ, Testamentaria, Agnatorum siue legitima, Patronorum sub qua continetur & tutela parentum manumittentiũ, Fiduciaria, & Attiliana, siue Iulia Titiana, in cuius locum aliam Imperator noster sanctissimus adinuenit:) cúmque etiam dictum sit, quot modis ea finiatur: nunc dicamus & de curatione. Masculi igitur, ad hæc & feminæ, cùm puberes facti sunt curatores accipiunt, donec vicesimum quintum annum egressi fuerint. Quamuis enim puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt suas facultates tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento vtiliter non datur, verùm datus decreto Prætoris vel Præsidis confirmatur.

2 ¶ Item adulescẽs inuitus curatorem non accipit, nisi forte in certam litem. Nam curator & ad certã causam dari potest, vt suprà diximus. Multæ itaq; sunt inter tutores & curatores differentiæ. Nã tutor

Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατορεύονται, οἱ δὲ οὐδετέρῳ τούτων ὑπόκεινται, εἰπόντες περὶ τῶν ἐπιτρόπων, καὶ πόσαι εἰσὶν ἐπιτροπαί· εἰσὶ δὲ αὗται, τεσταμενταρία[b] ἀδιατακτή, ἤτοι λεγίτιμα, πατρωνική. ταύτῃ δὲ περιέχεται καὶ ἡ τῶν ἐλευθερωσάντων πατέρων ἐπιτροπή, φιδουκιαρία, καὶ[c] ἡ Ἀτιλιανὴ ἤτοι Ἰουλιοτιτιανὴ ἧς ἐν τάξει ἑτέραν νῦν ἐπενόησεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς. εἰπόντες δὲ καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις, νῦν εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ κουρατωρίου. οἱ ἄρρενες, ἔτι δὲ καὶ αἱ θήλειαι ἔφηβοι[d] γεγονότες, κουρατορεύονται μέχρις οὗ τὸν κε΄ ἐνιαυτὸν ὑπερβῶσιν· εἰ καὶ μάλιστα εἰσὶν ἔφηβοι, ἀλλ' οὖν ἔτι τοιαύτην ἄγουσιν ἡλικίαν, ὥστε μὴ δύνασθαι τὴν[e] οἰκείαν διαφυλάττειν περιουσίαν.

1 ¶ Δίδονται δὲ κουράτορες ὑπὸ[f] τῶν αὐτῶν ἀρχόντων, ἀφ' ὧν καὶ ἐπίτροποι. κουράτωρ οὐ δίδοται μὲν ἰσχυρῶς ἐν διαθήκῃ[g], δοθεὶς δὲ ψήφῳ τοῦ πραίτωρος ἢ τοῦ ἄρχοντος κομφιρματεύεται.

2 ¶ Ὁ νέος ἄκων,[h] οὐ λαμβάνει κουράτορα εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ αἰτίᾳ ῥητῇ[i]. ἐπεὶ δὲ κουράτωρ καὶ ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δίδοσθαι δύναται, ὡς προλαβόντες εἰρήκαμεν. ὥστε οὖν πολλαί εἰσι διαφοραὶ[k] τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. ὁ μὲν

MAsculi qui dem puberes, & fœminæ viri potentes, vsque ad vicesimumquintum annum complectum curatores accipiunt: quia licet puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab eisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento non datur: datus tamen confirmatur decreto Prætoris vel Præsidis.

2 ¶ Item inuiti adolescentes curatores non accipiunt præterquam in litem. curator enim & ad certam caussam dari potest.

b *Tutela hæ enumerantur à Iustiniano* τεσταμενταρία, ἀδιατακτή, λεγίτιμα *(sub qua patronorum parentum. & fiduciaria continentur)* Ἀτιλιανὴ ἢ Ἰουλιοτιτιανή *Iustinianea vt hic. Erat & tutor Prætorius de quo §. vlt. sup de auth. tut. Erat & Cessitia (vnde Cessicius tut. r) Vl.* 11. §. 7. 8.

c *Iungenda est hæc species tutela post legitimam, ne alioqui datiuam hanc tutelam putes sub legitima comprehendi quod tamen Harmenopul.* 5. tit. 11. §. 3. *fa*ctus.

d l. 3. §. Minorem. ff. de minoribus.

e *οἰκείαν διαφυλάττειν nihil aliud quàm rebus suis superesse* l. 2. ff. eod *aut idoneè sua negotia tueri posse. Vl.* 12. §. vlt. *idque* §. Harmenop. 12 §. 1. *dicitur* τὰ ἑαυτοῦ *sumpsi*... *vt alio loco emendaui.*

f v. l. 3. ff. de tut. & curat. datis.

g l. 1. in f. ff. de confir. tut. l. 6. Cod. de negotiis l. 7. C. de testament. tutela.

h *adde* §. inf. eod. l. 2. §. 4. 5. ff. qui pet. tutor l. 3. §. 2. Inf. ff. de tutelis *adde* l. 7. §. 2. ff. de minorib. i ῥητῇ αἰτίᾳ *vocat certam ac definitam litem. adde* 5. Harmenopul. 11. §. 17. k *Differentia tutorum & curatorum.*

3. ¶ Furiosi quoque & prodigi, licèt maiores vigintiquinque annis sint, tamē in curatione sunt adgnatorū ex lege duodecim tabularum. Sed solent Romæ præfectus Vrbi, vel Prætores, & in prouinciis Præsides ex inquisitione eis curatores dare.

4. ¶ Sed & mēte captis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborāt, (quia rebus suis superesse non possunt) curatores dandi sunt.

5. ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt, vt puta si legitimus tutor non sit idoneus: quoniam habenti tutorē tutor dari non potest. ¶ Item si testamento datus tutor, vel a Prætore, aut Pręside, idoneus nō sit ad administrationem, nec tamē fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi.

¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus à tutela excusantur, solent tutores dari.

γὰρ ἐπίτροπος, ἀνήβων[a] μόνον ἐστὶν ἐπίτροπος· ὁ δὲ κουράτωρ, ἐφήβων, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀνήβων· ὁ ἐπίτροπος ἐν διαθήκῃ καλῶς δίδοται· ἀνίσχυρος δὲ ὁ κουράτωρ· ἄκων οὐδεὶς κουρατωρεύεται, ἐπιτροπεύεται δέ τις καὶ μὴ[b] βουλόμενος· ἐπίτροπος ἐπὶ φανερᾷ δίκῃ δοθῆναι οὐ δύναται, κουράτωρ δὲ καὶ πάνυ.

3 ¶ Κουρατωρεύονται πρὸς τοῖς ἀφήλιξι, μαινόμενοι[c]. ἔτι δὲ καὶ ἄσωτοι[d], εἰ καὶ μείζονες εἶεν τῶν κε ἐνιαυτῶν. κουρατωρεύονται δὲ ὑπὸ τῶν ἀγνάτων, τοῦ δωδεκαδέλτου[e] νόμου τοῦτο κελεύσαντος· ἀλλ' ἐν τῇ Ῥώμῃ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ἢ ὁ πραίτωρ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις οἱ ἄρχοντες διδόασι τοῖς μαινομένοις καὶ ἀσώτοις, ex inquisitione, ἤτοι ἐξ συζητήσεως, κουράτωρας. ἵνα μὴ ὑπέστι ἀγνάτος, ἢ ὑπὼν, ἀνεπιτήδειός ἐστι πρὸς διοίκησιν.

4 ¶ Κουρατωρεύονται καὶ ἀνόητοι[f], καὶ κωφοί, καὶ ἄλαλοι[g], καὶ νόσῳ κατεχόμενοι διηνεκεῖ[h] διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τῶν οἰκείων φροντίζειν πραγμάτων.

5 ¶ Ἔσθ' ὅτε καὶ πουπίλλοι κουρατωρεύονται. οἷον ἐὰν ὁ λεγίτιμος ἐπίτροπος οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος[i]. διὰ τοῦτο γὰρ ἕτερος ἐπίτροπος οὐ δίδοται, ἀλλὰ κουράτωρ[k], ἐπειδὴ κανών ἐστιν ὁ λέγων, tutorem [l] habenti tutor dari non potest, ἤτοι τῷ ἐπίτροπον ἔχοντι, ἐπίτροπος δοθῆναι οὐ δύναται.

¶ Εἰ δὲ ὁ τεσταμενετάριος ἐπίτροπος, ἢ ὁ ὑπὸ ἀρχόντων δοθεὶς, ἀναρμόδιός[m] ἐστι πρὸς διοίκησιν, οὐ μήν τοι κακούργως[n] διαγίνεται περὶ τὰ τοῦ ὀρφανοῦ πράγματα, εἴωθε κουράτωρ αὐτῷ συζεύγνυσθαι.

¶ Εἰς τόπον τῶν πρὸς καιρὸν ἐξκουσα-

tutor solis impuberibus datur: curator sæpe puberibus, interdum verò & impuberibus. Tutor rectè datur testamento, sed curator inutiliter. Inuitus nemo curatorem accipit, in tutela sunt & nolentes. Tutor ad certam causam dari non potest, curator autem maximè potest.

3 ¶ Præter adultos, & furiosi in curatione sunt necnon & prodigi, etiam si maiores sint viginti-quinque annis. Sunt autē in agnatorum curatione, quemadmodū lege duodecim Tabularū cautum est. Ac Romæ quidē Præfectus vrbis aut Prętor, in prouinciis verò Præsides furiosis & prodigis ex inquisitione dāt curatores, cùm aut nullus extat agnatus, aut is, qui extat, inutilis est administrationi.

4 ¶ Porrò in curatione sunt & mente capti, & surdi ac muti, & qui perpetuo morbo laborāt, propterea quòd ipsi rerū suarum curam gerere non possint.

5 ¶ Interdum autē & pupilli curatores accipiunt, veluti si legitimus tutor non sit idoneus. Nā ideo ei non alius tutor, sed curator datur, quia regula est, qua dicimus: Tutorē habenti, tutorem dari nō posse.

¶ Sed & si tutor testamētarius, vel quem Prætor aut Præses dederit, inidoneus est ad administrationem, dum tamē malignè aut fraudulenter in rebus pupilli non versetur, curator ei adiungi solet.

In locū quoque eorum, qui se ad tempus à tutela

a 5. Harmenopul. 11. § 16.
b adde inf. eod.
c *μαινόμενοι furiosi.*
d *v.* l. 1. ff. & Co. de curatoribus. Vlp. 12 §. 2 insani. 1. Gaius 8 de mente captis. *adde* §. prox eod.
d *ἄσωτοι prodigi qui neque finē neque modum expensarum habent. qui bona sua dilacerādo & dissipando profundunt.* l. 1. ff de curat. furios. *Vlp.* 12. §. 2 *euersores dicuntur* l. Gaius 8 *luxuriosē viuētes* l. 15 Co. de cura furiosi.
e d. l. 1. d. §. 1. *v. quæ scripsi ad leges* 12. *tabularum* Tit. de tutelis. *vbi de curatorib. agitur.*
f *ἀνόητοι id est mente capti hic separantur à furiosis quos μαινομένους dixit* §. prox. sup. eod.
g 5. Harmenop. 11. §. 13.
h *νόσῳ διηνεκεῖ perpetuus morbus qui & sonticus, de quo dixi ad* l. 4 §. 5. ff. de ædilicio, *& ad leges xij. tabularum* tit. de iudiciis. *vbi de dilationib. & ad Festum* in sonticum morbum.
i *μὴ ἀξιόπιστος hic pro non idoneo. non fide digno.*

k *& hic quidem magis διοικητὴς ἢ βοηθὸς administrator & adiunctor quàm curator dicitur* l. 13 ff. de tutelis. 5. Harmen. 11. § 15. *adde* l. 11. §. 4. & seq. ff. de excusationib. tut. §. 28. ff. de test. tutela. m *ἀναρμόδιος ἐστι πρὸς διοίκησιν non idoneus ad administrationē vt hic: vel qui nō potest sufferre administrationi tutelæ* l. 13. in f. ff. de tut. n *κακούργως hic nihil aliud quā fraudulēter, dolo mal*

excusant, curatores dari consueuerunt: de quo & infrà latius.

τελούντων ἑαυτοὺς τῆς ἐπιτροπῆς, κουράτορες εἰώθασι δίδοσθαι, ὅπερ μαθησόμεθα προϊόντες.

6 ¶ Si Tutor aduersa valetudine laboret, aut alia qua necessitate impediatur, quo minus pupilli negotia gerat: veluti si suis litibus distentus sit, & pupillus aut absit, aut infans sit, potest tutor suo periculo actorem constituere apud Prætorem aut Præsidē Prouinciæ. Qui ideo actor vocatur, quia per acta constituitur. Quòd si pupillus adsit, & loqui possit, is ab eo cum tutoris auctoritate constitui potest.

a §. Harmen. 11. §. 13.

b *Actor loco curatoris constitutus cur dicatur.* l. 11 ff. de tutelis. l. 10. §. 7. ff. de accus. tut. ff. de administ. tut.

6 ¶ Ἐὰν [a] ὁ ἐπίτροπος νοσῇ, ἢ ὑπὸ ἑτέρας ἀνάγκης ἐμποδίζηται τὰ τοῦ πουπίλλου διοικεῖν πράγματα, οἷον οἰκείαις συνεχόμενος δίκαις, καὶ ὁ πούπιλλος, ἢ ἄπεστιν, ἢ παιδίον ὑπάρχει ἐστὶν, ἤτοι νήπιος, δύναται ὁ ἐπίτροπος, οἰκείῳ κινδύνῳ ἄκτορα προβάλλεσθαι παρὰ τῷ πραίτωρι, ἢ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι· ὃς ἄκτωρ [b] διὰ τοῦτο προσαγορεύεται, quia per acta constituitur, ἐπειδὴ διὰ τῆς πράξεως τῶν ὑπομνημάτων χειροτονεῖται· εἰ δὲ παρείη ὁ πούπιλλος καὶ δύναται φθέγγεσθαι, cum tutoris auctoritate ἐχειροτονεῖτο.

6. ¶ Quòd si tutor vel aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur, quò minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit, quem velit actorem periculo ipsius tutoris, Prætor, vel qui prouinciæ præerit, decreto constituet.

DE SATISDATIONE TVTORVM, VEL CVRATORUM. TIT. XXIV.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΓΓΥΗΣ τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. Τίτλος κδ.

DE SATISDATIONE TVTORUM vel curatorum. TIT. XXIV.

¶ Satisdare rem pupilli saluam fore tutores (exceptis testamentariis) à prætore cogi: & quæ in dando tutore vel curatore iudex inquirere debeat. 1. Pluribus tutoribus datis qui & quemadmodum satisdare debeant. 2. si iudex satisdationem à tutore non exegerit quæ actio in eum pupillis competat. 3. & si tutores non satisdent qua pœna teneantur. 4. Qui satisdationem exigere non cogantur.

QVandoquidē de curatoribus diximus, quo modo aut cōstituantur, aut esse desinant: & quòd alii vsque ad vicesimumquintum annū in curatione sint: alii verò qui certo morbi ac vitii genere tenentur, donec eius mali liberationem consecuti fuerint: nunc generalem aliquem sermonem instituamus, qui ad omnes quicūq. res aliorum administrāt, sese extendat. Omnis igitur tutor

Εἰπόντες τῶν κουρατώρων τὴν σύστασιν καὶ τὴν διάλυσιν, καὶ ὅτι οἱ μὲν μέχρι τοῦ κε ἐνιαυτοῦ κουρατωρεύονται· οἱ δὲ διὰ πάθος, μέχρι τῆς τοῦ πάθους ἀπαλλαγῆς· νῦν εἴπωμεν γενικόν τινα λόγον ἐπὶ πάντων τῶν κηδεμόνων ἐπεκτεινόμενον· πᾶς ἐπιτρ-

NE tamen pupillorum pupillarúmve, & eorum, qui quæve in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribúsve consumantur, vel

diminuãtur: curet Prætor, vt & tutores & curatores eo nomine satisdent. Sed hoc non est perpetuum. nam tutores testamẽto dati satisdare non coguntur: quia fides eorũ & diligentia ab ipso testatore adprobata est. Item ex inquisitione tutores, vel curatores dati satisdatione non onerantur: quia idonei electi sunt.

προς, καὶ πᾶς κουράτωρ, ἀσφάλειαν [a] ὀφείλει ποιεῖσθαι μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, ἐν ᾗ συνομολογεῖ, [b] σῶα καὶ ἀκέραια φυλαχθήσεσθαι τὰ τῶν κηδεμονευομένων πράγματα· αὕτη γὰρ μεγίστη τοῦ πραίτωρος φροντίς. ὑπεξῄρηται δὲ ἐπὶ τῶν ἐπιτρόπων ὁ τεσταμενταρίων ὅς [c] γὰρ ἐγγύαις οὐ βαρύνεται· πιστὸν γὰρ αὐτὸν καὶ ἐπιμελέστατον ἔσεσθαι περὶ τὴν διοίκησιν, ἡ τοῦ τεστάτωρος ἡμῖν παραδέδωκε μαρτυρία. ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ex inquisitione, ἤτοι ἐκ ζητήσεως, ἐπίτροποι, ἢ κουράτορες, ἐγγύας οὐκ ἀπαιτοῦνται· ἀξιοπίστους γὰρ αὐτοὺς εἶναι, ἡ τῶν ἀρχόντων παρέστησεν ἐξέτασις· εἰώθασι γὰρ ταῦτα ἐπιζητεῖν· εἰ [d] σώφρων [e] τὸν βίον, εἰ εὔπορός [f] ἐστιν, εἰ ἔχει ἐνέχυρα [g] βίου, τουτέστι παῖδας (ὁ [h] γὰρ παῖδας ἔχων, οἶδεν ὅπως δεῖ περιστρέφεσθαι τοῖς ὀρφανοῖς, [i] οἷς [k] ἐν τάξει πατέρων ἐδόθη) καὶ εἰ στοργὴν [l] ἔχει περὶ τὴν ἐνεγκαμένην, ἤγουν περὶ τὴν πατρίδα.

tor omnisq; curator, cautionẽ præstare datis fideiussoribus debet, per quã repromittat, saluas & integras res eorũ, qui in tutela ipsius vel curatione sunt, fore. Hæc enim maxima Prętoris cura est. Ex tutoribus tamen excipe testamẽtarium: quoniam hic onere satisdandi non grauatur. Fidum.n. ac diligentem eum futurum in administrando, ipso testatoris testimonio satis probatũ est. Non dissimiliter, & tutores curatoresq; ex inquisitione dati, satisdare non coguntur. Idoneos namque eos esse, vel ipsa magistratuum inquisitio argumento est. Quoniam hæc & talia inquiri solẽt: an vir sit bonæ frugi, an locuples, an vitæ pignora habeat, i. liberos. (Nam qui liberos habet, nouit quemadmodum erga pupillos affectus esse debeat, quibus in locum patris datus est) denique an terram diligat, in qua natus est, hoc est patriam.

1 ¶ Sed si ex testamento, vel inquisitione duo, pluresve dati fuerint, potest vnus offerre, satisdationẽ de indemnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel cõcuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator satis offerens præponatur ei, vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo, vel concuratore: sed offerre debet, vt electionem det cõcuratori, vel

1 ¶ Ἔστι δὲ ὅτε καὶ αὐτοὶ παρέχουσιν ἐγγύας. εἰ [m] γὰρ συμβῇ δύο, εἰ καὶ πλείονας δοθῆναι τεσταμενταρίους, ἢ ex inquisitione ἐπιτρόπους, ἢ κουράτορας· εἷς δὲ τούτων βουλόμενος τὸ ἀζήμιον φυλαχθῆναι τοῦ νέου δίδωσιν ἐγγύας, προτιμᾶται τοῦ συνεπιτρόπου, [n] ἢ συγκουράτορος, καὶ μόνος καθίσταται· ἀσφαλεστέρα [o] γὰρ τοῦ νέου ἡ τῶν ἐγγυῶν δόσις ἢ τοῦ τελευτήσαντος μαρτυρίας, ἣν εἰκὸς ἦν πλανηθῆναι, ὥσπερ καὶ τοὺς ἄρχοντας ἐν τῇ ζητήσει· διὸ μόνῳ αὐτῷ καθίσταται ἡ διοίκησις· δύναται δὲ τούτου γινομένου ὁ ἕτερος ἀνθίστασθαι καὶ παρέχειν ἐγγύας καὶ εἰς ἑαυτὸν μετατιθέναι τὸν ἐγχειρισμόν· ὥστε ἐν πολλῶν ὄντων τεσταμενταρίων, οὐ δύναταί τις αὐτῶν ἀνιστάμενος λέγειν τῷ συνεπιτρόπῳ, ἢ συγκουράτορι, δὸς ἐγγύας, καὶ ἔχε τὴν

1 ¶ Interdum tamẽ & hi debent satisdare. Nam si duo vel plures testamento aut ex inquisitione dati fuerint tutores aut curatores: atque vnus eorum pro magis pupillo vel adulto de indemnitate cautum sit, satisdationem offerat: is contutori vel cõcuratori præfertur, & solus administrabit, quoniam certior est adulescenti satisdatio, quam defuncti testimonium, qui falli sicut & magistratus in inquirẽdo potuit. Quapropter ei soli credetur administratio. Potest tamen & alter hac in re contradicere, & satisdationem offerendo, administrationem in se transferre. Itaque si multi sint tutores testamentarij vel curatores, non potest vnus aliquis exurgere, ac dicere contutori, vel concuratori, Satisda, & tibi omnem habe ad-

a ἀσφάλεια cautio.
b Cautionis seu stipulationis rem pupilli saluam fore. formula.
c Testamentarij igitur & dati tutores satisdare non coguntur. l. 17. ff. de testam. tutela. l. 7. ff. rem pupilli.
d In tutore dãdo qua prætor inquirere debeat idem omneno extat apud Harmenopulum lib. 3. titul. 11 §. 2.
e Mores igitur benigni in tutore creando inuestigandi l. scire 11 §. 5. ff. de tutorib.
f Facultatum post mores in inquisitione habetur ratio. cur autem id. v. d. §. 5.
g ἐνέχυρα βίου seu vita pignora hic vocat liberos, vt & Harmenop. d. §. 2. & Theophylact. in epistolis. hanc pignus naturale in l. 4. Co. de decurionibus pro filio sic pignora pacis.
h Qui liberos habent magis afficiuntur orphanorum miseria, quã qui non habent.
i ὀρφανοί patre destituti vt in l. 6. §. 17 §. 18. ff. de excusat. Glossis ὀρφανός orbus pupillus. vnde ὀρφανία orbitas. & ὀρφανεία seu ὀρφανοτροφεῖα, ὀρφανεῖον πρᾶξιμα 3 Harmenop. tit. 30 Alioqui est orbus Vlpia o titu. 13. pro eo vel eius nulli vnquam liberi aut qui liberos amisit cui ibidẽm pater solitarius adiungitur quasi medius inter orbum & proletarium.
k Tutores enim tales καὶ τοὺς ὀρφανοὺς quasi patres pupillis seu orphanis. sicut l. orphanotrophos 32. in f. Co. de Episcop.
l στοργὴ περὶ τὴν πατρίδα in patriam pietas facit l. 2. ff. de Iustitia. Cicero in somnio.
m l. 17. ff. de test. tutela.
n συνεπιτρόπου ἢ συγκουράτορος: contutor, concurator sit & mẽtio συνεπιτρόπου ἐπιτρόπου l. 10. §. 6. ff. de excusat.
o Satisdationis tutorum maior habetur apud iudices ratio, quam testimonij paterni pupillorum pro iisdem.

ministrationem. Verùm, si quis id velit agere, vt contutor aut concurator suus satisdationē præstet: prior ipse satis offerat, vt deinde per æmulationem, atque ea re commotus alter, ad satisdādum veniat. Quoniam cùm satisdationem offero, electionē do contutori, satisne velit à me accipere, & administrationē mihi cedere, an potius ipse satisdare mihi, & administrationē sibi habere. Quòd si nemo eorum, qui testamento aut ex inquisitione dati sunt, satis offerat: tunc si quidē defunctus certæ alicui personæ administrationē commisit, is solus gerere [a] debet. Sin autem de nemine id testator expressit, is gerere debet, quem maior [b] pars contutorum elegerit. Nam id ita & edicto Prætoris cauetur. Quòd si tutores inter se de eligendo eo, qui gerere debet dissentiunt, & alii hunc, alii illum eligūt: (nam fieri potest, vt tam amplæ non sint pupilli facultates, quin vnus sufficiat administrationi:) tunc Prætor [c] eligat, quem velit, & ei administrationem committat. Idémque omnino dicimus, & in pluribus ex inquisitione datis, nam & in his, à maiore parte eligi debet qui rem pupilli gerere possit.

2 ¶ Porrò autē pupillus, cùm pubes factus fuerit, vel adultus, cùm ad perfectam & iustam ætatē venerit, [d] non solum tutores aut curatores ex rerū suarum administratione obligatos habebit, sed etiam eos, qui satisdationem ab [e] illis acceperint, habétque aduersus eos actionem, in factum, pro indemnitate sua: quæ dicitur subsidiaria, quod vltimū eis auxilium præbeat. Cùm enim neque

a l. 3. § 2. ff. de administrat. tutorum.

b l. 3. § 6. l. 19. ff. de testam. tutela.

c *diffusa negotia dixit Paulus* l. 24 ff. de administrat. tut. *magnitudinem patrimonii. Callistratus* l. 17. ff. de excusat. tut. *diffusam & negotiosam tutelam Paulus* l. 31. in f. ff. de excus.

d *i. adolescere, puberem fieri.*

e *προφάσει occasione ratione administrationis habere obligatum.*

διοίκησιν· ἀλλ' εἰ βούλεταί τις παρασκευάσαι τὸν σὺν αὐτῷ κηδεμονεύοντα παρασχεῖν ἐγγύας, αὐτὸς πρότερον ἐγγύας προτεινέτω, ἵνα ἐκ ζήλου καὶ παρακλήσεως ὁ ἕτερος παράσχῃ ἐγγύας· προσφέρων γὰρ ἐγὼ τὴν ἱκανοδοσίαν, ἐπιλογὴν δίδωμι τῷ συνεπιτρόπῳ, πότερον βούλεται λαβεῖν ἀσφάλειαν παρ' ἐμοῦ, καὶ παραχωρῆσαί μοι τῆς διοικήσεως, ἢ δοῦναι καὶ λαβεῖν τὴν διοίκησιν· εἰ δὲ μηδεὶς τῶν τεσταμενταρίων, ἢ τῶν ex inquisitione ἐγγύας προσφέρει, εἰ μὲν ὁ τελευτήσας ῥητῷ τινὶ προσώπῳ τὴν διοίκησιν ἐπέτρεψεν, ἐκεῖνος [a] διοικείτω μόνος· εἰ δὲ περὶ μηδενὸς τοῦτο ἐσαφήνισεν ὁ τεστάτωρ, ἐκεῖνος διοικείτω, ὃν τὸ μεῖζον [b] μέρος ἐπιλέξαιτο τῶν συνεπιτρόπων. τοῦτο γὰρ καὶ τῷ ἐδίκτῳ, ἤγουν νομοθετήματι περιέχεται τοῦ πραίτωρος. εἰ δὲ διχονοοῦσι μεταξὺ ἀλλήλων οἱ ἐπίτροποι, περὶ τῆς τοῦ ὀφείλοντος διοικεῖν ἐπιλογῆς, καὶ οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε ἐπιλέγονται. (εἰκὸς γὰρ πολλῆς [c] οὔσης τῆς πουπιλλαρίας οὐσίας, μὴ ἀρκεῖν ἕνα πρὸς διοίκησιν.) τηνικαῦτα ὁ πραίτωρ ἐπιλεγέσθω ὃν βούλεται, καὶ αὐτῷ τὴν διοίκησιν ἐπιτρεπέτω· τὸ αὐτὸ φαμὲν διὰ πάντων, καὶ περὶ πολλῶν δοθέντων ex inquisitione. δεῖ γὰρ καὶ ἐπὶ αὐτῶν, τὸ μεῖζον μέρος ἐπιλέγεσθαι τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν.

2 ¶ Ἡβήσας [d] δὲ ὁ νέος, ἤγουν ὁ ἀφῆλιξ γενόμενος τέλειος, οὐ μόνον τοὺς ἐπιτρόπους, ἢ τοὺς κουράτωρας προφάσει [e] τῆς διοικήσεως ἕξει ὑπευθύνους, ἀλλὰ κἀκείνους, οἱ παρὰ τῶν κηδεμόνων λαμβάνουσι τὴν ἱκανοδοσίαν· ἔχει δὲ καὶ τούτων in factum, ἢ τὸ ἀζήμιον ἥτις ὀνόμασαι subsidiaria ἐσχάτην βοήθειαν αὐτοῖς παρέχουσα· ἡνίκα γάρ,

contutori suo vtrum velit satis accipere an satisdare. Quòd si nemo eorum satis offerat, si quidem adscriptum fuerit à testatore, quis gerat, ille gerere debet, quòd si non fuerit adscriptum: quem maior pars elegerit, ipse gerere debet, vt edicto Prętoris cauetur. Sin autē ipsi tutores dissenserint circa eligendum eū, vel eos qui gerere debēt, Prætor partes suas interponere debet. Idem & in pluribus ex inquisitione datis comprobādum est, id est, vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem est, non solum tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cæterísque personis ex administratione rerum teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis præsidium possit adferre. Subsidia-

ria autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus satisdari non curauerunt, aut nō idoneè passi sūt caueri. Quæ quidem tam ex prudentum responsis, quàm ex constitutionibus imperialibus etiam in heredes eorum extenditur.

3 ¶ Quibus cōstitutionibus & illud exprimitur, vt nisi caueant tutores & curatores, pignoribus captis coerceantur.

4 ¶ Neque autem præfectus vrbi, neque Prætor, neque Præses prouinciæ, neque quisquā alius, cui tutores dādi ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodo, qui satisdationem exigere solent.

μηδὲ οἱ κηδεμόνες, μηδὲ οἱ τούτων ἐγγυηταὶ τὸ ἀζήμιον περιποιοῦσι τῷ νέῳ, τηνικαῦτα οἱ τὴν ἀσφάλειαν παρὰ τούτων λαβόντες κατασχεθήσονται τῇ in factum: ἥτις ἐκ τοῦ γινομένου ἐκλήθη subsidiaria:[a] δίδοται[b] δὲ τηνίκα, ἢ παντελῶς μὴ λάβωσιν ἐγγύας οἱ εἰωθότες ταύτας λαμβάνειν, ἢ λάβωσι μὲν, ἐγγυητὰς δὲ δέξωνται ἀπόρους· αὕτη δὲ καὶ κατὰ τῶν κληρονόμων[c] δίδοται, ὥσπερ εἴρηται, ταῖς τῶν σοφῶν ἀποκρίσεσι, καὶ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι.

3 ¶ Κἀκεῖνο[d] δὲ περιέχεται, ὅπερ οἱ χειροτονηθέντες ἐπίτροποι ἢ κουράτορες, εἰ μὴ θελήσουσιν ἱκανοδοσίαν προφάσει τῆς ἰδίας παρέχειν διοικήσεως, captis pignoribus, ἤγουν ἀπαιτήσει ἐνεχύρων εἰς τοῦτο συνελαθήσονται, τουτέστι κελεύσει τοῦ ἄρχοντος ληφθήσεται ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῶν, ἐν τάξει ἐνεχύρου πράγματα.

4 ¶ Οὔτε[e] Ῥώμης, οὔτε δὲ ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος οὔτε ὁ πραίτωρ οὔτε ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων, ὑπεύθυνοι γενήσονται τῇ συβσιδιαρίᾳ· ἀλλ' οὗτοι μόνοι οἷς ἐστι συνήθες τὰς τοιαύτας λαμβάνειν ἐγγύας. οἷον οἱ στρατηγοί, οἱ ἔκδικοι τῶν πόλεων.

neque à tutoribus, vel curatoribus, neque à fideiussoribus eorum res pupilli indemnis seruari potest, tunc hi qui satisdationem ab his acceperūt, actione in factum tenētur: quæ ex ea re vocata est subsidiaria. Datur autem ea cùm aut omnino non curarunt satisdandum hi qui curare id solent: aut cùm curarunt quidem, sed non idoneè passi sunt caueri: & non locupletes fideiussores acceperunt. Sed & in heredes datur, quemadmodùm & responsis prudentum & Principum rescriptis cauetur.

3 ¶ Quibus & illud exprimitur, vt si tutores vel curatores creati satisdare ob administrationē suam nolint, captis pignoribus ad id cogantur, hoc est, iussu magistratus ex bonis eorum aliquid capiatur, quod loco pignoris sit.

4 ¶ Porrò neque Præfectus vrbis, neque Prætor, neque Præses prouinciæ actione subsidiaria tenebuntur: sed hi tantùm, qui huiusmodi satisdationes accipere solent, vt magistratus, & defensores ciuitatum.

a l. 1. §. 4. ff. de magistratibus conueniendis.
b l. 1. ff. de magistratibus conueniēdis.
c l. 6. ff. de magistrat. conueniend. l. 2. C. de magistratibus cōueniendis.
d l. 3. in princip. Cod. de suspect. tut. l. 4. ff. de damno.
e l. 1. §. 1. de magistraub. conueniēdis

DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM vel curatorum.

TIT. XXV.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΙΤΗΣΕΩΣ τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων.

Τίτλος κε.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum vel curatorum.

TIT. XXV.

¶ Excusari quem à tutelæ gerendæ onere numero liberorum: (quo loco videndum qui liberi excusent an adoptiui, nepotes ex filio defuncto) 1. rei fiscalis administratione. 2. absentia reipublicæ caussa (& quemadmodum in absentibus curator detur: an reuersi, ipso iure tutelam recuperent, an vero excusatione vti possint. 3. potestate seu honore 4. lite omnium bonorum vel hæreditatis aduersus ipsum pupillum. 5. Tribus oneribus præsentis tutelæ vel curæ non adfectatæ & quando vna vel multiplex tutela dicatur. 6. Paupertate. 7. aduersa valetudine 8. literarum imperitia 9. si propter inimicitias. 10. (non idem si ab ignoto) datus sit. 11. si litem cum patre pupillorum capitalem nec reconciliatam. 12. statusve habuit. 13. si maior annis septuaginta sit vel minor vigintiquinque. 14. si miles sit. 15. si Romæ vel in patria Grammaticus, Rhetor, Medicus. 16. An plures seu diuersæ & intra quod tempus excusationes proponendæ. 17. De excusatione patris tutelæ. 18. De excusatione curæ ob tutelam gestam. 19. De excusatione curæ vxoris marito competente. 20. De excusatione falsis allegationibus promerita seu impetrata.

NEQVE id tantùm, quod modò diximus, inter tutores & curatores commune est, vt satisdare cogantur, sed etiam illud, quod cum ad tutelam vel curationem vocantur, excusatione vti possint. Nam cùm lex non nesciret, graues admodū & molestas esse earum curas ac sollicitudines, excusationes quasdam variis ex causis commenta est, quarum vna qui vsus fuisset, onus tutelæ aut curationis euaderet. Plerumque autem propter liberos excusare nos possumus[a], siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos Romæ superstites quis habeat, vel in Italia quatuor, vel quinque in prouinciis, is rectè à tutela & curatione excusare se exemplo ceterorum munerum potest. Nā & tutelas ac curationes in numero publicorum munerum esse[b], in confessum venit.

¶ Sed adoptiui liberi ad excusationem non prosunt, sed naturales (vt dictum est) etiam si alteri in adoptionem dati sint.

¶ Nepotes ex filio prodeunt, persona quæ in medio

a v. l. 1. C. qui numero liberorum l. 2. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. ff. de excusat. tutor.

b L. 1. ff. de muneribus. *Imo non est reipublicæ munus aut prouinciæ* l. 6. §. 15. ff. eod.

c l. 2. §. 2 ff. de vacat. munerum.

d *& quidem legitimi* l. 2. §. 13. ff. eod.

Οὐ μόνον δὲ ἡ προλαβοῦσά ἐστιν ἐπιτρόπων, καὶ κουρατώρων κοινωνία ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐγγύαις βαρύνεται· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρα, ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἐξκουσατεύειν καλούμενος ἐπὶ τὴν κηδεμονίαν κεχρῆσθαι δύναται· εἰδὼς γὰρ ὁ νόμος φορτικὸν εἶναι καὶ βαρὺ τὸ τῆς κηδεμονίας φρόντισμα, παραιτήσεις ἤτοι ἐξκουσατίονας ἐκ διαφόρων ἐπενόησεν αἰτιῶν, ὧν εἴ τις χρήσεται μιᾷ, διαφεύγει τὸ τῆς κηδεμονίας ἄχθος· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ διὰ[a] τοὺς παῖδας ἐξκουσατεύειν ἑαυτοὺς δυνάμεθα, εἴτε ὑπεξούσιοι εἶεν ἢ ἐμαγκίπατοι· εἰ γάρ τις ἔχει τρεῖς παῖδας περιόντας ἐν Ῥώμῃ, ἢ τέσσαρας ἐν Ἰταλίᾳ, ἢ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ε΄ ἀκωλύτως ἕξει τὸ ἐξκουσατεύειν ἐπιτροπῆς τε καὶ κουρατορίου πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων· καὶ γὰρ τὴν ἐπιτροπὴν, καὶ κουρατίονα, τοῖς δημοσίοις[b] συναριθμεῖσθαι λειτουργήμασιν ὡμολόγηται.

¶ Θετοὶ[c] παῖδες οὐκ ὠφελοῦσιν εἰς ἐξκουσατίονα, ἀλλὰ φυσικοὶ[d] καθὼς εἴρηται, εἰ καὶ ἔτυχον ἐπιδοθέντες εἰς υἱοθεσίαν.

¶ Οἱ ἐξ υἱοῦ ἔγγονοι ὠφελήσουσι, τοῦ

EXcusantur autem tutores & curatores variis ex caussis: plerunque tamen propter liberos, siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos superstites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouinciis quinque, à tutela vel cura potest excusari, exemplo cæterorum munerum. nam & tutelam, & curam placuit publicum munus esse. ¶ Sed adoptiui liberi non prosunt: in adoptionem autem dati, naturali patri prosunt.

¶ Item nepotes ex filio prosunt, vt in locū patris sui succedant: ex filia, non prosunt,

¶ Flii autem superstites tātum ad tutelæ, vel curæ muneris excusationem prosunt: defuncti autem non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solos prodesse, qui in acie amittuntur: hi enim, qui pro Republica ceciderūt, in perpetuum per gloriam viuere intelligun tur.

1. ¶ Item diuus Marcus in Semestribus rescripsit, eum, qui res fisci administrat, excusari posse.

2. ¶ Item qui Reipublicæ caussa absunt, à tutela, vel cura excusantur. Sed & si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde Reipublicæ caussa abesse cœperint: à tutela, vel cura excusantur, quatenus Reipublicę caussa absunt: & intereà curator loco eorū datur. qui si reuersi fuerint, recipiūt onus tutelæ. nā nec anni habēt vacationem, vt Papinianus libro quinto Respōsorum scripsit. nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

μέσου τελευτήσαντος προσώπου· ὑπεισέρχονται γὰρ τὴν τοῦ πατρὸς τάξιν· οἱ δὲ ἐκ θυγατρὸς οὐ παρέχουσιν ἐξκουσατζιόνα.

¶ παῖδες δὲ ὡς εἶπον μόνοι ζῶντες[a] ὠφελήσουσιν, οὐ μὴν τελευτήσαντες· εἰ δὲ ἐν πολέμῳ τελευτήσωσιν, ἐζητήθη εἰ ὠφελοῦσι· καὶ ἤρεσε τούτοις μόνοις παρέχειν ἡμῖν ἐξκουσατζιόνα, οἳ ἐν[b] τῇ παρατάξει, καὶ ἐν αὐτῇ πεπτώκασι τῇ συμπλοκῇ· ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ὑπὲρ τῆς πολιτείας τεθνήκασι, δοκοῦσι διὰ τῶν ἔργων εὐκλείας ἀεὶ περιεῖναι.

1 ¶ Καὶ Μάρκος δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς ἐξαμηνιαίαις[c] αὐτοῦ διατάξεσιν ἐκέλευσε, τὸν φισκάλια,[d] ἤγουν δημόσια[e] διοικοῦντα πράγματα, ἐφ' ὅσον τῆς τοιαύτης ἀντέχεται διοικήσεως, παραίτησιν αὐτὸν ἔχειν, κουρατζιονός τε καὶ ἐπιτροπῆς· καὶ ὁ λογισμὸς δῆλος· ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς, ἢ συντρέχοντας τῷ νέῳ βλάψαι τὸν φίσκον, ἢ τὸ ἀζήμιον τῷ φίσκῳ περιποιοῦντας, τὰ τῶν νέων ἐλαττῶσαι δίκαια.

2 ¶ Καὶ οἱ reipublicæ[f] causa ἀπόντες, ἐξκουσατεύονται κηδεμονίας, οὐ μόνον ἐσομένης, ἀλλὰ καὶ ἐπικειμένης· καίτοι μετὰ τὸ ἅψασθαι τῆς διοικήσεως, οὐ παρέχεται ἐξκουσατζίων· ὁ δὲ ἁψάμενος τῆς δημοσίας διοικήσεως, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ reipublicæ causa, ἤγουν χάριν δημοσίου πράγματος ἀποδημήσας, χρῆται μὲν ἐξκουσατζίονι, μέχρι δὲ τοσούτου χωρίζειν ἑαυτὸν ἀκινδύνως δύναται τῆς διοικήσεως, ἕως οὗ ἄπεστι reipublicæ causa ἀμελεῖ, καὶ κουράτωρ[g] δίδοται ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τάξιν αὐτοῦ· ὑποστρέψας δὲ οὗτος ἐκ τῆς reipublicæ causa ἀποδημίας, εὐθέως ὑποβάλλεται τῷ τῆς ἐπιτροπῆς βάρει· οὐ δὲ ἐνιαυτὸν[h] ἔχων πρὸς τὸ

medio est, defuncta. In patris enim locū succedunt: sed nepotes ex filia, excusationem non præstant.

¶ Liberi quoq; (vt dixi) hi tantùm prosunt, qui in viuis sunt: defuncti verò, nō. Si tamē in bello amissi sint, quæsitū est, an prosint. Et placuit, eos duntaxat excusationem præstare, qui in acie, ipsóque in conflictu ceciderint. Nam quando hi pro Republic. perierunt, per rerum gestarum gloriam semper viuere intelliguntur.

1 ¶ Imperator quoq; Marcus in cōstitutionibus semestribus rescripsit, eum qui res fiscales aut publicas administraret, quādiu in ea administratione est, excusationem à tutela & curatione habere. Et ratio quidē in promptu est: quoniā necesse est, vt aut dum rebus pupilli vel adulti operā damus, fiscus in multis lædatur, aut dū fiscum indemnem serua re volumus, iura adolescentium minuantur.

2 ¶ Sed & hi qui Reip. causa absunt, à tutela & curatione excusantur: nō tantum futura, verumetiā ab ea quæ nunc eis incū bit. Atqui cùm quis semel administrationem aggressus est, excusatio nō solet admitti. Verùm is qui semel administrationē aggressus est, si medio tēpore Reip. ab. causa peregrè proficiscatur, vtitur quidē excusatione, sed tantisper sine periculo ab administratione potest abstinere, dum Reip. causa abest. Itaque & in locum eius curator datur. Reuersus autē ex profectione, quam Reip. causa susceperāt, statim & tutelę oneri subiicitur: ac ne anni quidē habet

a d. l. 2. §. 3.

b l. 18. ff. eod. l. vlt. ff. de vacat. munerū.

c ἐξαμηνιαίαις διατάξεσι forte quæ semestribus concilijs fiebant. constat enim Augustum & Tiberium semestria concilia misse. Dion. Suetonius vtriusq. forte exemplo D. Marcus semestres constitutiones edidit.

d φισκάλια & δημόσια pro eodem.

e l. 10 C. eod. exactores tributorum dicūtur.

f l. 1. l. 2. Co. si tutor vel curator reipu. causa absuerit.

g Imò tutor. l. quæsitum 12. ff. de tutelis. l. 1. §. si quis absuturus 10. ff. de suspectis. l si tutor 9. ff. de tutelæ & rat. distrahendis.

h Imò anni habent va[illegible] [illegible] qualitercunque publico nomine absuerint l 9. in pr. & §. 1. ff. eod.

excusationem siue vacationem: sicut & Papinianus libro quinto Responsorum scribit. Nam anni spatium tunc datur reuersis ex profectione, quam Reipubl. causa susceperant, ad excusationẽ: cùm quis ad nouã tutelam vel curationẽ vocatur. Itaq; si cùm tutor sim, Reipub. causa aliquo proficiscar, tutor quidem esse desino, sed reuersum statim necesse erit administrationẽ aggredi. Quòd si cùm tutor non essem, Reipubl. causa peregrè profectus fuero, ac deinde reuersus ad tutelã aliquam vel curationem vocer, veluti in primo mẽse, quàm reuersus sum, aut sexto, aut decimo, aut duodecimo, aut denique (vt rem vno verbo absoluam) ante quàm annus expletus sit: excusatione vti potero.

3 ¶ Sed & qui potestatẽ aliquã gerunt, excusatione vtũtur, vt voluit Marci Principis rescriptum. Sed susceptam tutelã potestas superueniens non soluit.

4 ¶ Iudiciũ cum pupillo vel adolescẽte habebam: id excusationẽ non præstat: nisi fortè de omnibus nostris bonis, aut de hereditate controuersia sit.

5 ¶ Tres tutelę vel curationes quas ego nõ studio & per affectationem accepi, vacationem à quarta tutela vel curatione præstant, quandiu eæ tres tutelæ vel curationes consistũt. Ideo autẽ dixi, Quas non studio & per affectationem accepi, quia si fortè huius aut illius tutelã vel curationẽ affectauerim suscipere, cũ opulenta esset: ea numerum triũ tutelarum non explebit. Sed & illud sciendum est, non ex personis, sed ex patrimoniis, tres tutelas æstimari. Nam si quis tres

ἐξκουσατζίονα, ἤτοι ἀτέλειαν· ὥσπερ καὶ Παπινιανὸς ἐν τῷ ε΄ αὐτοῦ βιβλίῳ τῶν ῥεσπόνσων γράφει· τὸ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ διάστημα τοῖς ὑποστρέψασιν ἀπὸ τῆς reipublicæ causa ἀποδημίας δίδοται πρὸς ἐξκουσατζίονα, ἡνίκα τις ἐπὶ νέαν καλεῖται κηδεμονίαν· ὥστε οὖν, εἰ μὲν ἐπίτροπος ὢν reipublicæ causa ἀποδημήσω, παύομαι μὲν τοῦ εἶναι ἐπίτροπος, ὑποστρέψας δὲ εὐθέως ἀναδέξομαι τῆς διοικήσεως ἐξ ἀνάγκης. εἰ δὲ μὴ ὢν ἐπίτροπος reipublicæ causa ἀποδημήσω, εἶτα ὑποστρέψω, μετὰ δὲ τὴν ὑποστροφὴν κληθῶ ἐπὶ κηδεμονίαν, οἷον ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ μετὰ τὴν ὑποστροφήν, ἢ ἕκτῳ, ἢ δεκάτῳ, ἢ δωδεκάτῳ, καὶ ἁπλῶς πρὶν πληρωθῇ ὁ ἐνιαυτός, δύναμαι ἐμαυτὸν ἐξκουσατεύειν.

3 ¶ Καὶ ὁ ἀρχὴν [a] μετερχόμενός τινα κέχρηται ἐξκουσατζίονι ὡς βούλεται ἡ τοῦ θείου Μάρκου ἀντιγραφή· τὴν δὲ ἀρχθεῖσαν ἐπιτροπήν, ἀρχὴ ἐπιγινομένη οὐ διαλύει.

4 ¶ Δίκην [b] εἶχον πρὸς τὸν πούπιλλον, ἢ τὸν νέον, ἐξκουσατζίονα τοῦτο οὐ παρέξει, εἰ μὴ ἄρα περὶ πάσης ἡμῶν τῆς οὐσίας ἤγουν κληρονομίας, ἡμῖν ἐστὶν ὁ ἀγών.

5 ¶ Τρεῖς [c] ἐπιτροπαὶ ἢ κουρατίονες, ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας [d] ἔλαβον, ἀτέλειάν μοι παρέχουσι τετάρτης κηδεμονίας, ἐφ᾽ ὅσον καὶ συνεστήκασιν αἱ τρεῖς ἐπιτροπαὶ, ἤτοι κουρατίονες· διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ἃς οὐκ ἐπιτηδεύσας ἔλαβον, ἐπειδὴ εἰ πολλάκις ἐσπούδασα τὴν τῆσδε ἐπιτροπήν, ἢ κουρατωρείαν ὑπεισελθεῖν οὖσαν εὐτελεστάτην, [e] οὐκ ἀποπληρώσει τὸν τῶν τριῶν ἀριθμόν. ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρή, ὅτι ἐκ [f] τῶν οὐσιῶν [g] οὐ μὴν ἐκ τῶν προσώπων τὸ πλῆθος κρίνεται τῶν ἐπιτροπῶν. εἰ γάρ τις

3. ¶ Et qui potestatem aliquã habent, se excusare possunt, vt diuus Marcus rescripsit: sed susceptam tutelam deserere non possunt.

4. ¶ Item propter litẽ quam cũ pupillo, vel adultotutor, vel curator habet, excusari nõ potest: nisi fortè de omnibus bonis, vel hereditate cõtrouersia sit.

5. ¶ Item tria onera tutelę nõ adfectatæ, vel curæ, præstant vacationẽ, quãdiu administrãtur: vt tamẽ plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

a ἀρχὴν pro potestate vsurpauit. sed & pro honore l. 27. §. 5. ff. eo. cui adde l. 41. ff. eo. nec enim minorib. magistratibus id competit l. 23. ff. eod.
b l. propter litem 21. ff. eo.
c l. 2. §. vlt. l. etia 3. l. 4. l. etia onera 5. l. 6. ff. eo. adde C. qui numero liberorum.
d ἐπιτηδεύσας affectauit. affectata tutela.
e εὐτελεστάτην interpres vertit opulentam tutelam. male, cum εὐτελεστάτη sit tenuissima vide quæ notaui ad l. 15. §. 15. ff. eod.
f non numerus pupillorũ plures tutelas facit, sed patrimoniorum separatio l. 3. ff. eod.
g οὐσία hic vt & inf. περιουσία pro bonis & patrimonio plerumque & [illegible]

6 ¶ Sed & propter paupertatē excusationem tribui, tam diui fratres, quam per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparem se oneri iniuncto possit docere.

7 ¶ Item propter aduersam valetudinem propter quam ne suis quidem negotiis interesse potest, excusatio locum habet.

8 ¶ Similiter eos, qui literas nesciunt esse excusandos, diuus Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

9 ¶ Item, si propter inimicitias aliquas testamento tutorem pater dederit, hoc ipsum præstat ei excusationem: sicut per contrarium non excusatur, qui se tutelam administraturos, patri pupillorum promiserant.

10 ¶ Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quod ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

τελευτήσῃ ἐπὶ τρισὶν, ἢ πλείοσι παισὶ, γένωμαι δὲ τούτων κηδεμὼν, μία ἐστὶν ἡ ἐπιτροπὴ, ἐπειδὴ καὶ μία περιουσία.

6 ¶ Οἶδε καὶ πενία[a] παραίτησιν παρέχειν τῆς κηδεμονίας. τοῦτο γὰρ οἱ θειότατοι[b] ἀδελφοὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν, καὶ Μάρκος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἀντέγραψεν ὥς τι οὐκ ἔστιν εὑρεῖν, καὶ πενίαν ἐπωφελῆ.[c]

7 ¶ Ἐάν τις κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν ἀνεπιτήδειον ἑαυτὸν, καὶ οὐκ[d] ἐξαρκεῖν πρὸς τὴν διοίκησιν ἀποδείξῃ, ἢ καὶ νόσον αὐτοῦ προσεῖναι δικαιολογήσεται, μὴ συγχωροῦσαν αὐτῷ, μηδὲ τῶν οἰκείων ἀντιλαβέσθαι πραγμάτων, δεχθήσεται ἑαυτὸν ἐξκουσατεύων τῆς ἐπιτροπῆς.

8 ¶ Ὁ ἀγράμματος[e] ἔχει παραίτησιν κηδεμονίας τοῦ θειοτάτου Πίου τοῦτο θεσπίσαντος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ οἱ ἀγνοοῦντες γράμματα, ἔστιν ὅτε δύνανται ἀλλοτρίας διοικεῖν περιουσίας.

9 ¶ Ἐάν τις τὸν οἰκεῖον ἐχθρὸν[f] καταλείψῃ τεσταμενταρίον ἐπίτροπον τοῖς οἰκείοις παισὶ, ἐξκουσατεύεται ὁ δοθεὶς. ὥσπερ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, οὐκ ἐξκουσατευθήσεται ὅς τις ἔτι ζῶντι τῷ πατρὶ τῶν ἀφήλικων, ἐπηγγείλατο[g] τῶν αὐτοῦ παίδων ἐπιτροπεύειν.

10 ¶ Οὐδεὶς ἐκ τούτου μόνου ἐξκουσατίονα ἑαυτῷ κατασκευάσαι δυνήσεται, λέγων ὡς ἄγνωστος[h] ὑπῆρχεν τῷ τῶν νέων πατρί. τοῦτο γὰρ διάταξις τῶν θειοτάτων ἀδελφῶν κελεύει.

11 ¶ Ἔχθρα συμβᾶσά μοι πρὸς τὸν πατέρα τῶν ἀφήλικων, ἢ τῶν ἀφηλίκων, εἰ μὲν εἴη κεφαλικὴ[i], φιλίας ἐν τῷ μεταξὺ μὴ παρεντεθείσης, ἀπολύομαι τῆς

tres aut plures liberos decedens relinquat, egóque eorum tutor vel curator fiam: vna erit tutela, quoniam & vnum patrimonium est.

6 ¶ Sed & paupertas excusationem præbere solet. Id enim & diui fratres Seuerus & Antoninus, & Marcus deinde Imperator, rescripserunt. Inuenias ergo, vbi & paupertas prosit.

7 ¶ Si quis cùm ad tutelam vocatur, inidoneū se & imparem oneri iniuncto doceat, aut morbum aliquem accuset, vel aduersam valetudinem, propter quam nec suas res gerere possit, admitti debet ita se à tutela vel à curatione excusans.

8 ¶ Is qui literas nescit, iustam habet excusationem vt D. Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum, interdum alienis negotiis gerendis sufficiant.

9 ¶ Si quis inimicum suum liberis testamento dederit tutorem, excusationem hoc nomine is habebit. Quemadmodum ex diuerso, non excusabitur, qui se tutelam patri pupillorum cùm adhuc viueret, administraturum promisit.

10 ¶ Nemo ex eo solo excusationem habet, quò indicat se patri pupillorum ignotum fuisse: id enim rescripto diuorum fratrum continetur.

11 ¶ Inimicitiæ quas cū patre pupillorum vel adultorum exercui, si capitales fuerint, nec reconciliatio interuenerit, à tutela vel curatione me

11 ¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum, vel adultorum exercuit, si capitales fuerunt, nec reconciliatio interuenit, à tutela, vel cura solent excusare.

a l. paupertas 7. l. 40. §. ff. eo.
b θειότατοι ἀδελφοί: Diui fratres quorū sæpe in iure fit mentio. Seuerus & Antoninus.
c Paupertas plerumque prodest.
d adde Titul. Co. qui morbo l. 10. in f. l. 13. §. ff. eod. l. 2. §. 7. ff. de vacat. muner.
e ἀγράμματος vt l. 6. in f. ff. eo. illiteratus, qui literas nescit, qui literas ignorat. de quo vocabulo dixi ad l. 21. C. de testamentis.
f adde Tit. 1. C. si propter inimicitias creatio facta sit lib. x.
g l. 15. in f. ff. de testam. tutela.
h dixi ad l. 11. Co. de heredibus instituendis l. 29. C. de donationib. adde Nouell. 90. c. 1. §. 1.
i κεφαλικὴ ἔχθρα, vt hic vt & κεφαλικὴ ἀγωνία à ἀν l. 6. §. 17. ff. eo. capitalis inimicitia, capitale certamen. Dicuntur autem κεφαλικὰ quæ mortem aut ciuitatis amissionem inferūt 2. Eclog. 2. c. 103. l. 102. ff. de verborum significatione.

liberant. Sin autem capitales non fuerint, excusationem non præstant.

12 ¶ Si quis mihi status controuersiam fecerit, liberorum eius tutelam non cogar suscipere.

13 ¶ Qui minor est annis septuaginta, à tutela & curatione excusationem habet. At minor vigintiquinque annis, olim quidē ad tutelam vocatus, excusatione vtebatur, dicens se minorē esse vigintiquinque annis: verum Imperator hunc nō excusationē, sed prohibitionē habere voluit. Vnde si quis minor vigintiquinque annis ad tutelam vel curationē vocetur, ne excusatione quidē indiget, vt eadem sacra cōstitutione expressum est. Sic itaque neque impubes, neque etiam pubes minor vigintiquinq. annis, ad legitimam tutelam vocabuntur. Id enim ab omni iure ciuili alienum est, vt qui in rerum suarum administratione, alieno indigent auxilio, quíque ab aliis regi debent, hi ad aliorū tutelam vel curationem vocētur.

14 ¶ Quēadmodū autē minor vigintiquinque annis nec volēs ad tutelam vel curationem admittitur, ita neque miles.

15 ¶ Grammatici, Rhetores, & Medici, qui Romę sunt, aut qui in patria sua has arteis exercēt, dū sint intra numerum à cōstitutione, quæ hac de re loquitur, datum, vacationem à tutela & curatione habent. Est enim cōstitutio Antonini, quæ quot grammatici, aut rhetores, aut medici in quaque ciuitate esse debeāt, declarat.

16 ¶ Qui multas habet excusationes, si cùm quibusdam ex iis vteretur, pro-

a περὶ καταστάσεως ζήτησιν quæ in l. 6. §. 18. ff. eodem περὶ καταστάσεως ἀμφισβήτησις. dicitur & alibi, περὶ τύχης δίκη. 7. Eclog. 5. c. 86. περὶ τύχης ζητοῦντες ib. Ecl. 2. ex lib. 48 ti. 11. vt illu locu τύχη sit idē ac κατάστασις & status. vt & 40. Eclóg. 21. passim.

b l. 2. ff. eod. adde l. vnicā Cod. qui ætate. l. 1. & 1. C. qui ætate vel professione lib x.

c v. l. vlt. Co. de legit. tutel

d l. 8. l. 9. l. 10. ff. eod. l. 4. C. qui dare tutores.

e l. 6. §. 1 §. 2. & sequent ff. eod.

f d. §. 1. 2. & sequentibus.

g de numero grammaticorum, rhetorū, medicorum. v. d. §. 2.

h l. 11. §. 1. ff. eod.

ἐπιτροπῆς· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κεφαλική, οὐ δίδωσιν ἐξκουσατζίονα.

12 ¶ Ἐάν τις ἐπαγάγῃ μοι περὶ [a] καταστάσεως ζήτησιν, οὐκ ἀναγκασθήσομαι τῶν τούτου παίδων ἐπιτροπεύειν.

13 ¶ Ὁ μείζων τῶν ἑβδομήκοντα [b] ἐνιαυτῶν καὶ ἐπιτροπῆς καὶ κουρατζίονος ἀπαλλαγήσεται· ὁ δὲ ἥττων τῶν κε [c] ἐνιαυτῶν, πάλαι μὲν κληθεὶς ἐκέχρητο ἐξκουσατζίονι λέγων ὅτι ἥττων εἰμὶ τῶν κε ἐνιαυτῶν· διάταξις δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐν κωλύσει τοῦτον ἐποίησεν εἶναι, οὐ μὴν ἐξκουσατζίονι· ὅθεν εἴ τις ἐλάττων ὢν τῶν κε ἐνιαυτῶν κληθῇ εἰς ἐπιτροπὴν, ἢ κουρατζίονα, οὐδὲ δεῖται ἐξκουσατζίονος, ὡς τῇ αὐτῇ θείᾳ περιέχεται διατάξει· ὥστε οὔτε πούπιλλος, οὐδὲ ἔφηβος μὲν, ἀφῆλιξ δὲ, εἰς τὴν λεγίτιμαν ἐπιτροπὴν κληθήσονται. ἦν γὰρ τοῦτο πάσης πολιτικῆς νομοθεσίας ἀλλότριον, τοὺς τῆς ἑτέρου δεομένους βοηθείας ἐπὶ διοικήσει τῶν οἰκείων πραγμάτων, καὶ τοὺς ὑφ᾽ ἑτέρων ὀφείλοντας ἰθύνεσθαι, ἑτέρων γίνεσθαι κηδεμόνας.

14 ¶ Ὥσπερ δὲ ὁ ἀφῆλιξ, οὐδὲ βουλόμενος γίνεται κηδεμὼν, οὕτως οὐδὲ ὁ στρατιώτης.[d]

15 ¶ Οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ γραμματικοί, [e] ῥήτορες [f], ἰατροὶ [g], καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκείᾳ πατρίδι, τὰ τοιαῦτα μετιόντες ἐπιτηδεύματα, καὶ ἐντὸς ὄντες τοῦ τῇ διατάξει περιεχομένου ἀριθμοῦ [h], ἀτέλειαν ἕξουσι κηδεμονίας· διάταξις γάρ ἐστιν Ἀντωνίνου, ἥτις φησὶ πόσους γραμματικούς, ἢ ῥήτορας, ἢ ἰατροὺς ἐν ἑκάστῃ δεῖ εἶναι πόλει.

16 ¶ Ὁ πολλὰς [i] ἔχων ἐξκουσατζίονας, εἴ τισιν ἐξ αὐτῶν χρησάμενος ἀπε-

12 ¶ Item is, qui status controuersiā à pupillorum patre passus est, excusatur à tutela.

13 ¶ Item maior septuaginta annis à tutela & cura se potest excusare. Minores autem vigintiquinque annis, olim quidem excusabantur: nostra autē constitutione prohibentur ad tutelam, vel curam adspirare: adeò vt nec excusatione opus sit. Qua constitutione cauetur, vt nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus: quum sit inciuile, eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrādis egere noscuntur, & ab aliis reguntur, aliorum tutelā, vel curā subire.

14 ¶ Idem & in milite obseruandum est, vt nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 ¶ Item Romæ grammatici, rhetores, & medici, & qui in patria sua has artes exercent, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationem. 16 ¶ Qui autē vult se ex-

cusare, si plures habeat excusationes, & de quibusdam nō probauerit, aliis vti intra tempora constituta non prohibetur.

17 ¶ Qui autem excusare se volunt, non appellant, sed intra quinquaginta dies continuos, ex quo cognouerint se esse tutores, vel curatores datos, se excusare debēt, cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunque dati fuerint tutores, si intra centesimum lapidem sunt ab eo loco, vbi tutores dati sunt. Si verò vltra cētesimum lapidē habitant, dinumeratione facta vigintimillium diurnorum & amplius triginta dierū: qui tamen (vt Scæuola dicebat) sic debent computari, ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

δοκιμάσθη· δύναται ἔτι τῷ τῆς ἐξκουσατζίονος χρόνῳ τῶν λειπομένων κεχρῆσθαι.

17 ¶ Ὁ κληθεὶς εἰς ἐπιτροπὴν ἢ κουρατζίονα, καὶ θέλων ἐκφυγεῖν τὸ τοιοῦτο βάρος, ἐξκουσατζίονι κέχρηται, οὐ μὴν ἐκκαλεῖται. τότε [a] γὰρ ἡ ἔγκλητος ἀναγκαία, ὅτε τις χρησάμενος τῇ ἐξκουσατζίονι, μὴ κρατήσῃ τοῦ ἀγῶνος. ὁ δὲ χρώμενος τῇ ἐξκουσατζίονι, εἴσω [b] ν ἡμερῶν ἐφεξῆς [c] τρεχουσῶν, οὐ μὴν οὐ πλείων ταύτῃ χρῆται. ἐξ [d] οὗ γὰρ ἔγνω ἑαυτὸν ἐπίτροπον δεδόσθαι, ἄρχονται τρέχειν· κεχρῆσθαι ὀφείλουσι τῇ ἐξκουσατζίονι, εἴτε [e] τεσταμενταρίοι, εἴτε λεγίτιμοι [f], εἴτε πάτρωνες, εἴτε φιδουκιάριοι, εἴτε ἀπὸ ἄρχοντος δεδομένοι ἢ καὶ κουράτωρες εἰσὶν ἰδικῶς δεδομένοι, ἢ ὑπὸ νόμων καλούμενοι, εἴτε ἐνδημοῦσιν αὐτῇ τῇ πόλει ᾗ κέκληνται, εἴτε ἐντὸς ἑκατοστοῦ μιλίου εἰσὶν ἐκείνου τοῦ τόπου, ἔνθα δίδονται ἐπίτροποι, εἴτε περαιτέρω τοῦ ἑκατοστοῦ διατρίβουσι μιλίου· ψήφου γινομένης καὶ εἴκοσι [g] μιλίων καθ᾽ ἑκάστης παρεχομένων ἡμέρας· ἅπερ ὀφείλει ποιεῖν ὁ κληθεὶς, ἐπὶ τῷ παραγενέσθαι καθ᾽ ὃν ὠνόμασται τόπον, ἵνα χρήσηται τῇ ἐξκουσατζίονι· οὕτω μέντοι, ὥστε [h] αὐτῷ περιλιμπάνεσθαι λ ἡμέρας μετὰ τὸ ἐπιστῆναι ἐκείνῃ τῇ πόλει ἐν ᾗ βούλεται ἑαυτὸν ἐξκουσατεῦσαι· ὅπερ καὶ Σκαιβόλας οὕτως ἔφασκε χρῆναι ψηφίζεσθαι, ὥστε ἐλάττονας μὲν τῶν ν ἡμερῶν μηδέποτε ἔχειν τὸν ἐπίτροπον εἰς ἐξκουσατζίονα. πλείονας δὲ ἐνίοτε· οἷον ἀφέστηκε σ μιλίοις, μεθ᾽ ὃ ἔγνω, ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν δέκα ἡμέρας, μετὰ δὲ τὴν ἄφιξιν μ· ἀφέστηκε τ· ἔχει εἰς μὲν τὴν ὁδὸν ιε, καὶ μετὰ τὴν ἄφιξιν, ἔχει τὰς ὑπολοίπους

probare non potuit: potest intra tempora excusationis, & ceteris vti.

17 ¶ Is qui ad tutelā vel curationem vocatur, & onus illud studet effugere, excusatione vti, & non appellare debet. Tunc.n. appellatio necessaria est, [a] cùm is qui excusatione vti voluit, obtinere in causa non potuit. Porrò qui excusatione vti vult, intra quinquaginta dies, qui cōtinuò currunt, & vtiles non sunt, ea vti debet. Nā ex quo die tutorem se datum esse cognouit, incipiunt currere. Excusatione autē hunc in modū vti debent, siue testamentarii sint, siue legitimi, siue patroni, siue fiduciarii, siue à magistratibus dati tutores, siue etiam curatores specialiter dati, siue per leges vocati, siue in ciuitate sint, vbi dati sunt, siue intra centesimū milliariū ab eo loco, siue vltra centesimū milliariū agāt: dinumeratione facta vicenorū milliū, quę in singulos dies præbentur, & quæ conficere debet is, qui ad tutelā vel curationem vocatus est, vt in locum, vbi datus est tutor veniat, ad vtendū excusatione sua. Sic tamen vt postquā venerit in ciuitatē in qua se velit excusare, reliqui sint ei triginta dies. Quod & Scæuola sic dicebat cō putari debere, vt non minus quàm quinquaginta dies tutor vnquā ad proponendam excusationem haberet, sed & plus interdum. Veluti, quum certior factus est, aberat CC. millibus, habet quidē in iter X. dies: sed post aduentū suū habet XL. dies. Aberat CCC. in iter quidē habet XV. dies: & post aduētū habebit reliquos

a l.13. ff. eod.

b l. 13. §. 1. vers. qui enim ibi intra quinquaginta dies.

c d. l. 13. §. ff. eodem.

d d. §. 9.

e d. l. 13. §. 1. in fi. §. 3 ff. eod.

f *Licentiam sibi adrogare videtur Theophilus hoc loco, Iustinianus dixit, Tutores cuiuscunque generis sint, excusare se intra certum tēpus debere & cuiusque generis interpretatur qualitercunque dati fuerint, vnde colligit legitimos non contineri. nec enim dantur legitimi* l. 5. ff. de legit. tut. *Possunt tamen se excusare ad tempus* l. 10. ff. eo *sed hac excusatio non est propria* v. Gaium ad l. 13 ff. eod.

g d. l. 13. §. 1. §. 2.

h d. § 2 vers. ita enim.

XXXV. dies. Sin abfuit. CCCC.millibus,in rationem itineris habet XX dies. Vicies enim XX.faciunt CCCC.& quum aduenerit,habet dies XXX. Quòd si absint CCCCC. millib⁹,dies habet XXV. itineris nomine:&XXX. post aduentum suum. Sin verò M.millibus erat distitus, quinquaginta dies habet, quos in iter impẽdat, nihilominus & elapsis quinquaginta diebus, habebit & XXX.dies integros. Et hunc in modum interdum plus habet quàm dies quinquaginta, sed numquam minùs, sicut dicta exempla singillatim ostendunt.

a l.11.§.1.ff. eodem.

17 ¶ Datus est aliquis tutor. is ad omnes pupilli res datus videtur esse.Nec dicẽdum est, in aliis eum esse tutorem, & in aliis non esse.

18 ¶ Tutor fui pupilli,is pubes euasit. Nominatus sum curator eius: Inuitus curationẽ subire non cogor.Itaque si pater me tutorem filio suo impuberi testamento dederit, addẽs se me eundem ei curatorem dare:curator eius fieri non cogor. Id enim D. Seuerus & Antoninus rescripserunt.

b l.10.C.eo.

c adde l.1.§. vlt.ff eo. vbi de sponso & sponsa.l.4.C. eo.l.1.C.qui dare tut. adde l.14.de curat.furiosi. vbi de vxore furiosa. Potest quoque nasci hæc quæstio(vt furorem omittamus)propter receptitia bona vxoris. hoc est doti nõ data. de quibus v.17.Gel. 4.

19 ¶ Vxori suæ datus est quis curator. Excusatione vti potest, quamuis ad ministrationi sese immiscuerit.

20 ¶ Aliquis quum tutor nominatus esset,falsis vsus allegationibus excusationem obtinuit. Non liberat id eum ab onere tutelæ:sed si qua in re læsus fuerit pupillus quod ipse res illius non gesserit,damnum hoc præstare cogetur.

d v.Tit.C.si tutor vel curator falsis allegationibus excusatus sit.

λε ἡμέρας· εἰ δὲ ἀφέστηκεν υ μιλίοις, ἔχει λόγον μὲν τῆς ὁδοῦ ἡμέρας κ. εἰκοστάκις γὰρ κυ· ὑποστρέψας οὖν ἔχει τὰς λ ἡμέρας· εἰ δὲ ἀφέστηκε φ μιλίοις, ἔχει κε ἡμέρας λόγῳ τῆς ὁδοῦ, καὶ λ μετὰ τὸ ὑποστρέψαι· εἰ δὲ χιλίοις κεχώρισται μιλίοις, ἔχει ν πρόφασιν τῆς ὁδοῦ, καὶ λ ἀκεραίους μετὰ τὴν παραδρομὴν τῶν ἡμερῶν· καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ δείκνυται τὸν μὲν ν ἡμερῶν ἔχων πλείονας ἢ ἥττους δὲ οὐδέποτε, καθὰ οἱ κατὰ μέρος παρέστησαν θεματισμοί.

17 ¶ Ἐδόθη τις ἐπίτροπος· οὗτος ἐπὶ πᾶσι [a] τοῖς τοῦ πουπίλλου πράγμασι δίδοσθαι πιστεύεται. καὶ οὐ λέγομεν ὅτι τῶν δὲ μέν ἐστιν ἐπίτροπος, ἐπὶ δὲ τοῖσδε οὐκ ἔστιν.

18 ¶ Ἐπετρόπευσα πουπίλλου, γέγονεν ἔφηβος· ὠνομάσθην τούτου κουράτωρ· ἄκων [b] οὐκ ἀναγκάζομαι κουρατωρεῦσαι αὐτοῦ. ἀμέλει, εἰ καὶ πατὴρ ἐν διαθήκῃ ἐπίτροπόν με κατέλιπε τῷ αὐτοῦ ἀνήβῳ παιδὶ, προσθεὶς τὸ αὐτὸν ἐμὲ καὶ κουράτορα αὐτοῦ ἔσεσθαι, οὐκ ἀναγκάζομαι αὐτοῦ γενέσθαι κουράτωρ· τοῦτο γὰρ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.

19 ¶ Ἐχειροτονήθη τις τῆς οἰκείας γαμετῆς [c] κουράτωρ. δύναται κεχρῆσθαι τῇ κουσατζίονι, εἰ καὶ ἔφθασεν ἑαυτὸν ἐμμίξαι τῇ διοικήσει.

20 ¶ Ἐπίτροπός τις ὀνομασθεὶς, καὶ δικαιολογίαις χρησάμενος ἐψευσμέναις [d], ἔτυχεν τῆς κουσατζίονος. οὐκ ἀπαλλάττει αὐτὸν τοῦτο τοῦ τῆς ἐπιτροπῆς βάρους· ἀλλ᾽ εἴ τις ἔτυχεν ἐπισυμβᾶσα ζημία τῷ νέῳ, ἐκ τοῦ αὐτὸν μὴ διοικῆσαι, ταύτην ἀναγκάζεται θεραπεύειν.

17. ¶ Datus autem tutor,ad vniuersum patrimonium datus esse creditur.

18. ¶ Qui tutelam alicuius gessit, inuitus curator eiusdẽ fieri non compellitur: in tantum,vt licet paterfamiliâs, qui testamento tutorem dedit,adiecerit se eundem curatorem dare, tamen inuitum eum curam suscipere nõ cogendum, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

19 ¶ Iidem rescripserunt,maritum vxori suę curatorem datum,excusare se posse licet se immisceat.

20. ¶ Si quis autem falsis allegationibus excusationem tutelæ meruerit, nõ est liberatus onere tutelæ.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS, VEL CVRATORIBVS. TIT. XXVI.

ΠΕΡΙ ΥΠΟΠΤΩΝ ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων. Τίτλος κϛ.

DE SVSPECTIS TVTORIBVS, VEL CVRATORIBVS. TIT. XXVI.

¶ Suspecti crimen ex lege XII. Tabul. 1. Apud quem iudicem tutores suspecti fiant. 2. Qui & an cuiuscunque generis sint tutores, suspecti fieri possint. 3. Quæ fœmina. 4. an & quomodo impuberes & puberes suspectos postulare possint. 5. Suspecti qui dicantur, & an ante tutelam suspecti fieri possint. 6. Suspecti & remoti. 7. vel etiam non remoti quæ pœna. 8. Suspecti cognitio an & quando morte finiatur. 9. Suspectos præsumi eos qui latitant ne alimenta pupillo exhibeant. 10. qui præsentes negant per mendacium, alimenta præberi posse, qui tutelas redemerunt. 11. qui fraudulenter tutelam administrant liberorum patroni. 12. etiamsi satis offerant: & de pœnis eorum qui ita suspecti. 13. Suspectum colligi ex moribus, an & ipsa paupertate.

Sciendũ est, suspecti crimen ex lege duodecim tabularũ descendere.

1 ¶ Datum est autem ius remouẽdi tutores suspectos, Romæ Prætori: & in prouinciis Præsidibus earum, & Legato Proconsulis.

2 ¶ Ostẽdimus, qui possint de suspecto cognoscere. nũc videamus, qui suspecti fieri possint. Et possunt quidem omnes tutores fieri suspecti: siue sint testamentarii, siue non sint, sed alterius generis tutores. Quare etsi legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronus? Adhuc idẽ erit dicendum: dummodò meminerimus, famę patroni parcendum esse, licèt vt suspectus remotus fuerit.

3 ¶ Consequẽs est, vt videamus, qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi publicam esse

Εἰπόντες τὰ περὶ τῶν ἐξκουσατζιόνων, εἴπωμεν καὶ τὰ περὶ τῆς κατηγορείας τῶν σουσπέκτων ἐπιτρόπων καὶ κουρατώρων· ταύτην δὲ τὴν κατηγορείαν ὁ δωδεκάδελτος [a] ἐπενόησε νόμος.

1 ¶ Καὶ σκοπήσωμεν τίνες ἀκροῶνται τῆς τοιαύτης κατηγορείας, καὶ τίνες ὡς ὕποπτοι ἐκβάλλονται· καὶ τίνες τῶν σουσπέκτων κατηγορεῖν δύνανται· κατηγοροῦνται οἱ σούσπεκτοι, ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ παρὰ [b] τῷ πραίτωρι· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, παρὰ ἄρχουσιν, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ λεγάτῳ, [c] ἤγουν τῷ ἐκ προσώπου τοῦ ἀνθυπάτου.

2 ¶ Εἰπόντες [d] τοὺς ἀκροατὰς, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν σουσπέκτων· εἰδέναι χρὴ, ὅτι πάντες οἱ ἐπίτροποι, εἴτε εἰσὶ τεσταμενταρίοι, εἴτε ἑτέρου γένους, ὀρθῶς κατηγοροῦνται· ὅθεν καὶ ὁ λεγίτιμος, ὡς σούσπεκτος ἀποκινεῖται· εἰ δὲ καὶ πάτρων ἐστὶ, τὸ αὐτὸ ἐροῦμεν· τοῦτο μέντοι εἰδέναι χρὴ, ὅτι δεῖ φείδεσθαι τῆς τοῦ πάτρωνος ἐπιτιμίας, εἰ καὶ ὡς σούσπεκτος ἀποκινηθῇ. τὸ γὰρ τῆς ὑποψίας δικαστήριον, ἀτιμοποιόν ἐστι.

3 ¶ Νῦν ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν, τίνες τῶν σουσπέκτων δύνανται κατηγορεῖν,

Qvoniam de excusationibus dictum est, dicamus, quomodo tutores & curatores suspecti crimine postulentur. Crimen autem hoc ex lege Duodecim Tabularum descendit. a l.1.§.eod.

1 ¶ Sed videamus apud quos crimen hoc intentetur, & qui vt suspecti remoueantur, & qui suspectos facere possint. Suspecti igitur fiũt, in vrbe quidem Roma, apud Prætorem: in prouinciis autem, apud Præsides, aut legatum qui Proconsulis personam sustinet. b d.l.1.§.3.

c d.l.1.§.4.

2 ¶ Dictum est, qui cognoscant, dicamus & de suspectis. Et sciendum est, tutores omnes siue testamẽtarii sint, siue alterius generis, suspectos fieri posse. Vnde & legitimus, vt suspectus remouetur. Sed & si patronus sit, idẽ dicemus: hoc tamẽ sciendũ est, famæ patroni parcendum esse, licet vt suspectus remotus fuerit. nã suspecti iudicium, famosum est. d d.l.1.§.5.

3 ¶ Nũc cõsequens est, vt dicamus qui suspectos facere possint. Et sciendum

est, publicã esse hanc accusationem: hoc est, cuiuis homini licere, vt eam moueat. Plus dico, & feminas ad hanc accusationem admissum iri. Sic enim id rescripto diuorum Seueri & Antonini permissum est. Sed eæ solæ admitti debent, quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc procedunt: veluti mater, nutrix, auia. Ne soror quidem prohibenda est. Sed & si qua alia mulier fuerit, quam Prætor pietatis studio eò venire viderit ac non impudentia elatam, nec sexus verecundiã egredientem, sed pietate adductã non posse æquo animo iniuriam pupillorum ferre, admittet & eam ad accusationem.

4 ¶ Impuberes, tutores suos vt suspectos remouere non possunt. Sed adulti curatores suos accusare possunt: de cõsilio tamen necessariorum suorum veluti cognatorum, & qui per affinitatem his cõiunguntur. Et ita id Seuerus & Antoninus rescripserunt.

5 ¶ Suspectus autem est & qui nõ ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit. Sic enim id ait Iulianus. Tutor etiã antequam tutelam gerere incipiat, vt suspectus remoueri potest: quemadmodum Iulianus respondit. cuius responsum & constitutione quadam approbatum est.

6 ¶ Qui vt suspectus remotus est, si ob dolum remotus est, infamis est: sin ob culpam, non æquè.

7 ¶ Quamdiu quis vt su-

a d l.1.§.6.ff. eodem.

b d.l.1.§.7.

c ῥέπουσαν τὴν γνώμην hoc pro propensa affectione, vel, vt loquitur, d.§.7. perpensa, minus vt opinor sincera lectione, accedit enim τὸ ῥέπειν propius ad propensionem, quã perpensionem.

d l.7. ff.eod.

e v.l.3. §.5.ff. eodem.

f licet quoque satisdet, aut satisdederit l.5. ff eod.

g d.l.3. §.5. vers. quod si qui. ff. eod.

h l.vlt.C.l.5. inf.l.4 ff.eo.

καὶ δεῖ εἰδέναι τὴν τοιαύτην κατηγορίαν εἶναι δημοσίαν. [a] τουτέστιν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιτετράφθαι τὸ ταύτην κινεῖν δικαστήριον· τὸ πλέον φημὶ, ὅτι καὶ γυναῖκες [b] προσδεχθήσονται πρὸς τὴν τοιαύτην κατηγορίαν· διατάξεως Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων ἐπιτρεπούσης· ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι δ' εὐσεβείας ἀνάγκῃ πεισθεῖσαι, προσῆλθον εἰς τοῦτο· οἷον μήτηρ, τροφὸς, μάμμη· οὐ κεκώλυται δὲ οὐδὲ ἀδελφή· εἰ δὲ καί τις ἑτέρα γυνὴ ἧς ὁ πραίτωρ ὁρᾷ τὴν γνώμην ῥέπουσαν [c] εἰς τὸ εὐσεβεῖν, οὐ μὴν ἀναισχυντοῦσαν, καὶ τῆς φύσεως ἐξιοῦσαν αἰδῶ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ἑλκομένην οὐ δυναμένην κατέχειν ἐν ἑαυτῇ τὴν κατὰ τῶν ἀφήλικων γινομένην ἀδικίαν, προσδέχεται ταύτην εἰς κατηγορίαν.

4 ¶ Ἄνηβοι [d] τοὺς οἰκείους ἐπιτρόπους οὐκ ἐξωθήσουσιν ὡς σουσπέκτους· ἔφηβοι δὲ τοὺς κουράτωρας κατηγορήσουσι γνώμῃ μέντοι τῶν ἀναγκαίων προσώπων, οἷον συγγενῶν, καὶ τῶν κατ' ἀγχιστείαν αὐτοῖς συναπτομένων· καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν.

5 ¶ Σούσπεκτος δέ ἐστι καὶ ὃς [e] μὴ πιστότατος διοικεῖ τὴν ἐπιτροπὴν εἰ καὶ εὔπορός [f] ἐστι· τοῦτο γὰρ Ἰουλιανός φησι. ὁ ἐπίτροπος, καὶ πρὶν [g] ἄρξηται διοικεῖν, ὡς σούσπεκτος ἀποκινεῖσθαι δύναται, Ἰουλιανοῦ τοῦτο ἀποκειναμένου, οὗ τὴν ἀπόκρισιν ἐβεβαίωσε διάταξις.

6 ¶ Ὁ [h] δὲ ἀποκινηθεὶς ὡς σούσπεκτος, εἰ μὲν διὰ δόλον, ἄτιμός ἐστιν· εἰ δὲ διὰ ῥαθυμίαν, οὐκέτι.

7 ¶ Ἐφ' ὅσον δέ τις ὡς σούσπεκτος

hanc accusationem, hoc est omnibus patere. Quinimo mulieres admittũtur ex rescripto diuorũ Seueri & Antonini: sed hæ solæ, quæ pietatis necessitudine ductæ, ad hoc procedunt: vtputa mater, nutrix quoque, & auia, potest & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, quam Prætor propensa pietate intellexerit, sexus verecundiam non egredientẽ, sed pietate productam, non sustinere iniuriam pupillorum, admittet eam ad accusationem.

4 ¶ Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare, puberes autem, curatores suos ex consilio necessariorum suspectos possunt arguere: & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

5 ¶ Suspectus autem est, qui non ex fide tutelam gerit, licet soluendo sit, vt Iulianus quoque scripsit. Sed & antequam incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri, idem Iulianus scripsit: & secundum eum constitutum est. 6 ¶ Suspectus autem remotus, siquidem ob dolum, famosus est: si ob culpam, non æquè. 7 ¶ Si quis autem suspectus postulatur, quoad cognitio finiatur, interdicitur ei administratio, vt Papiniano visum est.

8 ¶ Sed

8 ¶ Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaque tutor, vel curator decesserit: extinguitur suspecti cognitio.

9 ¶ Si quis tutor copiam sui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur: cauetur epistola diuorum Seueri & Antonini, vt in possessionem bonorum eius pupillus mittatur: & quæ mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

10 ¶ Sed si quis præsens negat propter inopiā alimenta posse decerni, si hoc per mendacium dicat, remittendum eū esse ad præfectū vrbi puniendū, placuit: sicut ille remittitur, qui data pecunia ministerium tutelę acquisierit, vel redemerit.

11 ¶ Libertus quoque, si fraudulenter tutelā filiorum, vel nepotum patroni gessisse probetur, ad Præfectū vrbi remittitur puniendus.

12 ¶ Nouissimè autem sciēdum est, eos qui fraudulenter tutelam administrant, etiam si satis offerant, remouendos esse à tutela: quia satisdatio tutoris propositum maleuolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem præstat.

κατηγορεῖται· μέχρις οὗ [a] περαιωθῇ τὸ δικαστήριον, οὐκ ὀφείλει τῆς διοικήσεως ἅπτεσθαι. ἀπηγόρευται γὰρ αὐτῷ, ὡς δοκεῖ Παπινιανῷ.

8 ¶ Εἰ δὲ προκατήρχθη μὲν ἡ τοῦ συσπέκτου κατηγορία, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ὁ ἐπίτροπος ἢ ὁ κουράτωρ τελευτήσοι, [b] ἀποσβέννυται τὸ τοιοῦτον δικαστήριον. πῶς γὰρ δύναται ἐκβάλλεσθαι τὸν ἤδη τελευτήσαντα;

9 ¶ Ἐὰν ὁ ἐπίτροπος μὴ [c] φαίνηται ὥστε alimenta τῷ πουπίλλῳ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος ὁρισθῆναι, εἴρηται διατάξει Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου, εἰς νομὴν τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πέμπεσθαι τὸν πούπιλλον, διδομένου κουράτορος τοῖς πράγμασι τοῦ ἐπιτρόπου, ὀφείλοντος διαπωλῆσαι τὰ χρόνῳ διαφθειρόμενα πράγματα· οἷον ὑποζύγια, καὶ ἐσθῆτα, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ὥστε οὖν ὡς σούσπεκτος ἐκβάλλεσθαι δύναται ὁ μὴ παρέχων ἀλιμέντα τῷ πουπίλλῳ.

10 ¶ Εἰ δέ τις παρὼν ἀρνεῖται [d] μὴ δύνασθαι χορηγεῖν ἀλιμέντα τῷ πουπίλλῳ, διὰ τὸ πένητα αὐτὸν εἶναι, ψευδὴς δὲ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀποδειχθῇ, παραπεμφθήσεται τῷ τῆς πόλεως ἐπάρχῳ τιμωρηθησόμενος· ὥσπερ κἀκεῖνος, ὅστις χρήματα [e] δοὺς, ἐπίτροπος ἐσπούδασε γενέσθαι.

11 ¶ Ἀπελεύθερος [f] ἐὰν κακῶς διοικήσας τὴν ἐπιτροπὴν τῶν υἱῶν, ἢ ἐγγόνων τοῦ οἰκείου πάτρωνος δείκνυται, παραπεμφθήσεται τῷ ἐπάρχῳ εἰς σῶμα [g] τιμωρηθησόμενος.

12 ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ τοῦτο ἰστέον, τοὺς κακούργως περὶ τὴν ἐπιτροπὴν ἢ κουρατωρίαν ἀναστρεφομένους, εἰ καὶ προσφέροιεν τὴν, rem pupilli sal-

spectus postulatur, donec iudicium finem accipiat, ad administrationem accedere non debet. Est enim id ei interdictum, vt Papiniano videtur.

8 ¶ Sed si cognitio suspecti suscepta fuerit, ac medio tempore tutor aut curator decedat, extinguitur tale iudicium. Nam qui mortuus est, quomodo remoueri possit?

9 ¶ Si tutor non comparet, aut copiam sui nō facit, vt alimenta pupillo à Magistratu decernantur: cautum est Seueri & Antonini constitutione, vt in possessionem bonorum eius pupillus mittatur & bonis tutoris curator detur, qui ea, quæ tempore deteriora sunt futura, distrahat, veluti iumenta, vestes, & quæcumque talia sunt. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta pupillo.

10 ¶ Sed si quis copiam sui faciat & neget propter inopiam alimenta pupillo decerni posse, & compertum fuerit id falsum esse, ad præfectum vrbis puniendus remittendus est: quemadmodum & is qui data pecunia redemit vt tutor fieret.

11 ¶ Libertus quoque si malè tutelam filiorum vel nepotum patroni sui gessisse probetur, ad præfectum vrbis in corpore puniendus remitti debet.

12 ¶ Ad extremum & illud sciendum est, eos qui per fraudes in tutela vel curatione versantur, etiāsi satisdationē illam offerāt quę dicitur, Rē pupilli sal-

a l. 7. C. eod.

b hoc casu finitur tutela an & suspecti cognitio fieri hoc loco ostenditur. & l. penultim. ff. eo

c l. 7. §. 2. ff. eo.

d l. 3. §. 15. ff. eod. l. 4. §. solent. ff. de off. præf. vrbi.

e l. 2. ff. eod.

f hæc verba εἰς σῶμα addita hic à Theophilo, vt corporaliter puniendū tutorem hoc casu intelligamus in l. 1. §. 7. ff. de off. pr. vrbi.

g l. 5. ff. eod.

uamfore, nihilominus remouendos esse à tutela: quia satisdatio maleuolum tutoris propositum non mutat: sed diutius in rebus pupilli grassandi facultatem præbet.

[a] l.6.ff.eod.

uam fore, ἱκανοδοσίαν, τουτέστιν ὅτι σῶα τὰ πράγματα φυλαχθήσεται τοῦ πουπίλλου, οὐδὲν ἧττον ἀποκινοῦνται τῆς ἐπιτροπῆς· ἡ [a] γὰρ ἱκανοδοσία τὴν κακοθελῆ τοῦ ἐπιτρόπου προαίρεσιν οὐκ ἀμείβει· ἀλλὰ παρρησίαν τοῦ ἐπὶ πλείονα χρόνον ἐντρυφᾶν τοῖς τοῦ νέου πράγμασιν αὐτῷ χορηγεῖ.

13 ¶ Suspectum enim & eum putamus qui tam peruersis est moribus vt vel ex his ostendi possit suspectum eum esse. Enimuero tutor aut curator, quanuis pauper sit, dum tamen & fidus sit & diligens, eo nomine quasi suspectus remouendus non est.

[b] l.17.§.14.ff. de adopt.

13 ¶ Σούσπεκτον γὰρ ἐκεῖνον νομίζομεν, ὅστις ἄτοπός ἐστι τοῖς ἤθεσιν, ὡς ἐξ αὐτῶν δείκνυσθαι ὅτι σούσπεκτός ἐστιν. ἐπίτροπος δὲ ἢ κουράτωρ, εἰ καὶ εἴη πένης, [b] πιστὸς μέντοι καὶ ἐπιμελής, ὡς σούσπεκτος οὐκ ὀφείλει ἐξωθεῖσθαι.

13 ¶ Suspectũ etiam eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper sit, fidelis tamen & diligens, remouendus non est quasi suspectus.

ΤΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΙΩΝΟΣ ΒΙΒΛΟΣ Β.

Τῶν πραγμάτων,

- Τὰ μὲν φυσικῷ λόγῳ πάντων ἐστὶ κοινά, ὡς ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ τὸ ῥέον, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ οἱ τῆς θαλάσσης αἰγιαλοί, καὶ εἴτι ἐν αὐτοῖς εὑρίσκεται.
- Τὰ δὲ ὑπ' οὐδενὸς δεσπόζεται, ὡς τὰ σάκρα σάγκτα, καὶ ῥελιγίοσα.
- Τὰ δὲ τῆς ὁμάδος, οἷον θέατρα, καὶ στάδια, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.
- Τὰ δὲ τοῦ καθέκαστόν ἐστι, ἅτινα πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται περιουσίας. λέγεται δὲ σπεκιαλία.

INSTITVTIONVM IVRIS DIVI IVSTINIANI LIBER SECVNDVS.

Rerum aliæ quidem sunt vel

- Naturali ratione omnibus communes, vt aer, aqua profluens, mare, & litora maris, & quicquid in illis inuenitur.
- In nullius dominio, vt res sacræ, sanctæ, & religiosæ.
- Vniuersitatis, vt theatra, stadia, & his similia.
- Singulorum, quæ multis modis nostri dominij fiunt. Hæ autem speciales dicuntur.

DE RERVM DIVISIONE, & adquirendo ipsarum dominio.

TIT. I.

ΠΕΡΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ διαιρέσεως. [a]

Τίτλος α.

DE RERVM DIVISIONE ET ADQVIRENDO ipsarum dominio.

TIT. I.

¶ *A personis ad Rerum tractatum descendit. 1. ¶ Rerum autem aliæ in nostro dominio, aliæ extra dominium. ¶ Extra dominium sunt vel quia communes (vt aer, aqua profluens, mare, maris littora) 2. 3. 4. 5. vel quia publicæ (vt sunt flumina, portus, riparum & littorum vsus) 6. vel quia vniuersitatis. 7. vel quia nullius (8. vt res sacræ. 9. religiosæ. 10. sanctæ.) 11. ¶ In dominio sunt quæ singulorum dicuntur. Fiunt autem singulorum vel iure naturali seu gentium, vel iure ciuili. ¶ Iure gentium, res nostræ fiunt. 12. Occupatione (quo iure, occupantis fiunt feræ bestiæ, volucres, pisces: etiamsi in alieno fundo capiantur. 13. Captæ autem feræ non intelliguntur nisi reipsa captæ sint vt non sufficiat eas vulnerasse, aut vulneratas persequi. 14. Eadem penè ratione apes earúmque fraui & examina occupantis fiunt. 15. Sed & pauones, columbæ, cerui. 16. at non gallinæ & anseres. 17. Sed & eodem iure fiunt nostra quæ ab hostib. capimus. 18. Vt & lapilli & gemmæ & cætera quæ in littore inuenimus). 19. Natiuitate ipsa (vt sunt ea quæ ex animalibus nostris nascuntur.) 20. Aquæ facto, (idque alluuione. 21. Vi fluminis. vt si flumen aliquid de nostro prædio detrahat, & alieno adijciat. 22. si insulam faciat. 23. si alueum mutet. 24. Aliud, si agrum nostrum inundet) 25. Specificatione (26. ea autem fit adiectione. 27. Confusione. 28. commixtione. 29. 30 Aedificatione. 31. Plantatione. 32. Satione. 33. Scriptura. 34. Pictura.) 35. Quòd in fructu sint (& quid de fructibus perceptis à bonæ vel malæ fidei possessore. 36. Vsufructuario & colono. 37. & de fructu pecudum, partu ancillæ. 38. gregis, vsufructuario, eiúsque iure & officio.) 39. Inuentione (quo iure Thesauri inuenti in alieno, varie tamen, nostri fiunt.) 40. Traditione rei facta à domino (quo iure, stipendiaria, & tributaria prædia nostra fiunt. 41. Quo in genere quiddam singulare est in venditione, & emptione. Nec enim res vendita & tradita aliter fit emptoris, quàm si vel pretium soluerit, aut aliter satisfecerit, aut habita illi fuerit fides de pretio.) 42. 43 eiúsve procuratore. 44. Quasi traditione (vt si patior rem meam quæ apud te est, iure dominij esse. 45. si tibi tradidero claues mercium venditarum & apud horrea depositarum. 46. si cui id faciendi ius est, missilia iactauerit. 47. si quis rem suam habuerit pro derelicta. 48. at non si in tempestate nauis leuandæ causa merces suas proiecerit, aut si quid ei de rheda currente exciдат. ¶ Iure ciuili vti res nostræ fiant vide infra tit. 6. & sequentibus.*

SVperiore libro de iure personarum exposuimus, modò videamus de rebus, quæ

ΕΝ τῷ προλαβόντι [b] βιβλίῳ διεξελθόντες τοὺς νομοθέτας, ἀρξάμενοί τε [c] τῆς τῶν νόμων διαιρέσεως, εἰρήκαμεν περὶ [d] τρία ταῦτα τὴν τῶν Ῥωμαίων καταγίνεσθαι νομοθεσίαν, περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. πληρώσαντες δὲ ἐν αὐτῷ τὴν τῶν προσώπων [e] διδασκαλίαν, ἐν ᾗ εἰρήκαμεν, τοὺς μὲν ἐλευθέρους εἶναι, τοὺς δὲ δούλους· καὶ τῶν ἐλευθέρων, τοὺς μὲν εὐγενεῖς, τοὺς δὲ ἀπελευθέρους· καὶ δευτέραν εἰπόντες διαίρεσιν, ὅτι τῶν ἀνθρώπων, οἱ μέν εἰσιν ὑπεξούσιοι, οἱ δὲ αὐτεξούσιοι,

SVperiore libro, enarratis his qui iura constituerunt, factóque à legum diuisione initio, diximus, ius ciuile Romanorum, circa hæc tria versari, Personas, Res, Actiones. Ac plenè de Personis tradita doctrina, in qua diximus, quosdam liberos esse, quosdam seruos: & liberorum, quosdam ingenuos, quosdam libertinos: alteramque fecimus diuisionem, quòd hominũ quidã esset alieni iuris: quidam sui:

a *Plenior est inscriptio Latina in qua de adquirendo rerum quoque dominio agitur, vt hic tit. contineat Pandectarũ titul. de diuisione rerum: & de adquir. rerũ dominio. His adiũgẽdus Vlpianus t. de dominiis & adquisitionib. rerũ. & Gaius de reb. & t. περὶ δεσποτείας,* &c. ex li. 10. Eclogæ. *Est & apud authorem μικρὸ similis inscriptio περὶ δεσποτείας &* 2. Hacmenop. 1. *περὶ κτήσεως δεσποτείας.*

b *Epitome prioris seu prioris libri Institutionum.*

c *νομοθέτας vocat populũ, plebẽ, senatũ, principem, magistratus seu prætores, & his similes prudentes seu Iurisconsultos, de quibus dixit* sup. Tit. de iure naturali § 4.

d *circa hæc tria ius Romanorum versari scripsit.* d. tit. de iustitia in fine.

e *compendiaria prioris Institutionum libri materia, ἡ τῶν προσώπων διδασκαλία.*

& quinam alieni iuris essẽt, ac quot modis id dissolueretur: iterúmque, quòd eorum qui sui iuris essent, quidam sub tutoribus agerent, quidam curatores haberent. Sed & hoc intellectum est, quemadmodum tutores constituerentur, & absoluerẽtur, vel excusarentur, aut suspecti postularẽtur. Nunc ad secundũ ordine veniamus tractatum, & de rerũ diuisione dicamus. Est autẽ diuisio compendiaria infinitæ materiæ comprehensio.

¶ Porrò summa rerũ diuisio est hæc, quòd quædam in dominio seu patrimonio nostro sint, quædã extra dominium seu patrimonium nostrum habeãtur. Namque alia, iure naturali siue gẽtiũ, communia sunt omnium: alia, publica: alia, vniuersitatis: alia, nullius: pleraq; in singulorum dominio: quæ variis ex causis cuique adquirũtur: sicut ex his quæ sequuntur apparebit.

1 ¶ Naturali ergo iure, communia omnium hominũ hæc sunt, aer, aqua pereniter fluens, & mare, cóque etiã litora maris. Nemo igitur ad litora maris accedere prohibetur: veluti deambulandi, aut nauis instruendæ gratia: sic tamẽ vt à villis siue domiciliis monumentisque ibi positis, & ab ædificiis abstineat, nec iis damnum inferat. Hæc enim omniumcommunia, aut iuris gentium non sunt, sicut & mare est.

2 ¶ Flumina autem omnia, & portus, publica sunt, hoc est populi Romani. Quapropter & ius piscandi omnibus commune est, in fluminibus & portubus.

καὶ ἡ ὑπεξουσιότης κατὰ τίνων συνίσταται, καὶ πόσοις διαλύεται τρόποις· καὶ ὅτι τῶν αὐτεξουσίων, οἱ μὲν ἐπιτροπεύονται, οἱ δὲ κουρατωρεύονται· γνόντες δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπιτρόπων συστάσεις τε, καὶ λύσεις καὶ ἐξκουσατζίονας, καὶ σουσπέκτων κατηγορίας, νῦν ἔλθωμεν ἐπὶ τὸ δεύτερον τῇ τάξει βιβλίον, [a] καὶ εἴπωμεν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως. διαίρεσις [b] δέ ἐστιν ὕλης ἀπείρου σύντομος κατάληψις.

¶ Ἡ δὲ ἀνωτάτη [c] τῶν πραγμάτων διαίρεσις [d] ἐστὶν αὕτη, ὅτι τῶν πραγμάτων τὰ μὲν τελεῖ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν [e] τε καὶ περιουσίαν, τὰ δὲ ἐκτός ἐστι τῆς ἡμετέρας περιουσίας, ἤτοι δεσποτείας· τινὰ γὰρ φυσικῷ δικαίῳ, ἤτοι [f] iure gentium, κοινὰ [g] πάντων ἐστί. τινὰ δὲ πούβλικα, ἤτοι δημόσια· τινὰ οὐνιβερσιτάτης. τινὰ ἀδέσποτα· πλεῖστα δὲ ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον δεσποζόμενα, ἅπερ ἐκ ποικίλων αἰτιῶν ἑκάστῳ προσπορίζεται· ὡς ἐκ τῶν ἐπαγομένων δειχθήσεται.

1 ¶ Φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀήρ, τὸ ὕδωρ τὸ [h] ἀέναον, ἡ θάλασσα· διὰ τοῦτο καὶ οἱ αἰγιαλοὶ τῆς θαλάσσης· οὐδεὶς τοίνυν αἰγιαλῷ θαλάσσης προσελθεῖν κωλυθήσεται. οἷον ἀναπατεῖν, [i] τὴν ναῦν προσαρμόζειν· οὕτω μέντοι ὥστε [k] τῶν κωμῶν, [l] ἤτοι τῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν ἐκεῖ διακειμένων μνημάτων, ἢ καὶ κτισμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ τούτοις μὴ παρενοχλεῖν· ταῦτα γὰρ οὐ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων, οὐδὲ iuris gentium, ὥσπερ ἡ θάλασσα.

2 ¶ Ποταμοὶ δὲ πάντες, καὶ λιμένες πούβλικοί εἰσι, τουτέστι [m] τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. διὸ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἁλιεύειν κοινὸν ἅπασίν ἐστιν ἐν λιμέσι καὶ ποταμοῖς.

vel in nostro patrimonio, vel extra patrimonium nostrum habentur. Quædam enim naturali Iure communia sunt omnium, quædã publica, quædã vniuersitatis, quædã nullius, pleraque singulorum, quæ ex variis caussis cuique acquiruntur, sicut ex subiectis apparebit.

1 ¶ Et quidem naturali iure communia sunt omnium hæc, aer, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur: dũ tamen a villis, & monumentis, & ædificiis abstineat: quia nõ sunt Iuris gentium, sicut & mare.

2. ¶ Flumina autem omnia & portus, publica sunt. ideoque ius piscandi omnibus cõmune est in portu fluminibúsque.

a βιβλίον hic non pro libro sed pro tractatu videtur accipere. tractatu, inquam, rerum.

b διαίρεσις quid.

c ἀνωτάτη διαίρεσις: summa diuisio sup. tit. de iure personarum ἀνωτάτην διαίρεσιν dixit. vt Harmenop. 18. §. 1.

d Summa & prima rerum diuisio quæ.

e δεσποτείαν & περιουσίαν hic pro vno & eodem sumit, hoc est pro dominio.

f φυσικῷ δικαίῳ hic Ius gentium exponit vt & author [illegible]

g sicut alia κοινὰ πάντων, alia πούβλικα seu δημόσια, alia οὐνιβερσιτάτης, alia ἀδέσποτα seu nullius.

h ἀέναον ὕδωρ aqua profluẽs hic & l. 2. in f. ff. de rerum diuis. Glossa. iugis aqua.

i Accedendi ad littus maris duo exempla hic proponit deambulationem & nauis instructionem: piscatio adiicitur in l. 4. ff. de rer. diuis.

k Imò & hæc permissa. 50. Eclog. 1. §. 23. 2. Harm. 1. §. 6. l. 14. ff. de adquir. rerũ dominio.

l κῶμαι Glossis villæ, castella, vici.

m Publica, quasi populica.

3 ¶ Est autem litus maris, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit.

4 ¶ Riparum quoque vsus publicus est Iure gentium, sicut ipsius fluminis. Itaque naues ad eas adpellere, funes arborib. ibi natis religare, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumen nauigare: sed proprietas earum illorum est quorũ prædiis hærent: quapropter de caussa arbores quoque in eisdem natę, eorundem sunt.

5 ¶ Litorum quoque vsus publicus est & Iuris gentiũ, sicut & ipsius maris, & ob id cuilibet liberum est casam ibi ponere, in quam se recipiat, sicut retia siccare, & ex mari deducere. Proprietas autem eorũ, potest intelligi nullius esse. sed eiusdẽ iuris esse cuius & mare, & quæ subiacet mari, terra vel arena.

6 ¶ Vniuersitatis sunt, non singulorũ quæ in ciuitatibus sunt theatra, stadia, & his similia, & siqua alia sunt communia ciuitatum.

3 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ὅτι αἰγιαλὸς iuris gentium ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἡ θάλασσα, δεῖ ὁρίζεσθαι τί ἐστιν αἰγιαλός. ¶ [a] αἰγιαλός ἐστι μέχρις οὗ τὸ χειμέριον μέγιστον ἔξεισι κῦμα· ὥστε οὖν κἂν τῷ θέρει, μέχρι τῶν τόπων ἐκείνων τὸν αἰγιαλὸν ὁριζόμεθα.

4 ¶ Καὶ ἡ [b] τῆς ὄχθης δὲ χρῆσις πούβλικα ἐστιν ὡς ὁ ἐθνικὸς βούλεται νόμος, ὥσπερ καὶ ἡ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐστι χρῆσις πούβλικα· ἀμέλει τοι, καὶ τὸ πλοῖον ταῖς ὄχθαις προσορμίζειν, ἢ σχοίνους ἐκ τῶν ἀναφυέντων ἐκεῖσε δένδρων ἀποδεσμεῖν, καὶ τὰ φορτία τῆς νεὼς ἐν τούτοις ἀποτίθεσθαι τοῖς τόποις, ἐλευθέρα παντὶ πρόσεστι παρρησία· ὥσπερ καὶ τὸ πλέειν διὰ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ ἐστὶν ἀκώλυτον· ἡ μὲν οὖν χρῆσις (ὡς εἴρηται) τῶν ὀχθῶν πούβλικα, ἤτοι iuris gentium ἐστίν ἡ δὲ δεσπότεια αὐτῶν τῶν ὀχθῶν, ἐκείνων ἐστὶν ὧν τοῖς κτήμασι προσπεπήγασιν, ἤτοι συνῆψαν· διὸ [c] καὶ τὰ δένδρα τὰ ἐν αὐταῖς ἀναφυόμενα ταῖς ὄχθαις, ἐκείνων εἰσὶν ὧν καὶ ἡ δεσποτεία τῶν ὀχθῶν· εἴκει [d] γὰρ τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις.

5 ¶ Καὶ ἡ τῶν αἰγιαλῶν δὲ χρῆσις πούβλικα ἐστιν, ὥσπερ καὶ αὐτῆς τῆς θαλάσσης ὅθεν πᾶσι τοῖς βουλομένοις ἄδεια δίδοται, καλύβας [e] ἑαυτοῖς ἐπιτιθέναι, ἔνθα ἑαυτοὺς ἀναπαύειν δύνωνται· ὥσπερ καὶ ψύχειν τὰ δίκτυα, καὶ τῆς θαλάσσης ἐξέλκειν· ἡ δὲ τῶν αἰγιαλῶν δεσποτεία, ἰδικὸν οὐκ ἐπιγράφεται δεσπότην· ἔστι γὰρ αὐτοῦ τοῦ δικαίου καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ τῇ θαλάσσῃ ὑποκειμένη γῆ, ἤγουν ἡ ψάμμος.

6 ¶ Τῆς δὲ ὁμάδος, [f] ἤτοι οὐνιβερσιτάτις, εἰσὶν, οὐ μὴν τῶν καθέκαστον, οἷον τὰ ἐν ταῖς πόλεσιν ὄντα θέατρα, στάδια,

3 ¶ Quoniam verò dixi, litora, vt mare, iuris gentium esse, definiendum est quid sit litus. ¶ Litus est id quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. Vnde & æstate, vsque ad ea loca litus definimus.

4 ¶ Riparum quoque vsus publicus est, vt volunt iura gentium, sicut & ipsius fluminis vsus publicus est. Itaque, vel ibi gratia, & nauigium ad ripas appellere, & funes de arboribus ibi natis religare, & nauis onera in his locis reponere, liberum cuique est: sicuti nec per flumen ipsum nauigare quisquam prohibetur. Vsus igitur riparum (vt dictum est) publicus, aut iuris gentium est: sed proprietas ipsarum, eorũ est quorum prædiis adiunctę sunt, vel adhærent. Qua de causa, & arbores in his ripis natæ, eorum sunt quorum & proprietas riparum. Subiecto enim solo, cedit superficies.

5 ¶ Litorum quoque vsus publicus est, vt & ipsius maris: & ob id data est facultas volentibus casas ibi sibi componere, in quas se recipere possint, vt & retia siccare, & ex mari deducere. Sed proprietas eorum, proprium non capit dominum: eiusdem enim iuris est & mare & quæ subiacet mari terra vel arena.

6 ¶ Vniuersitatis sunt, non singulorum, veluti quæ in ciuitatibus sunt, theatra, stadia,

a αἰγιαλὸς quid. idem 1. Harmenop. 1. §. 37. & tit. 4. §. 149. 2. Eclog. 112 ff. de verbor. signif. 61. 5. ff. de rer. diuis.
c dominij soli effectus quis.
d sic infra §. 30. Hac eadem regula vtitur Harmenop. 2. tit. 1. §. 54. & tit. 4. §. 79.
e καλύβη hic pro casa. In lege 180. ff. de verb. sign. pro tugurio. Definitur autẽ καλύβη, τὸ ἄσροικα ... 2. Eclo. 2. c. 180. Glossis, casa, tugurium, pergula.
f ὁμὰς hic & §. prox. inf. & §. 25. infra de legat. Glossis, vniuersitas, hinc ἐν ὁμάδι ..., edicto 13. Iustiniani in prin. ἐν ὁμάδι ... li. 53. basil. in vniuerso, nostri auersione, l. 1. §. 15. ff. de exercitoria, ἐν κύτῳ 53. Eclog. 17. c. 10. Sed nemo apertius Harmenopul. quid ὁμὰς, ὁμάδες ... ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου 3. tit. 3. §. 118. & inf. §. vlt. Tit. per quas personas cuique adquiritur καθ' ὁμάδα κτήσεις per vniuersitatem adquisitiones, quibus opponuntur ἰδικαί, hoc est singulares adquirendi modi & καθ' ὁμάδα ... quibus opponuntur ἰδικά.

publica balnea, porticus, & siqua alia sunt communia ciuitatum.

7 ¶ Nullius autem sunt res sacræ, religiosæ, & sanctæ. Quod enim diuini iuris est, id nullius in dominio est.

8 ¶ Sacræ res sunt quæ rite & per Pōtifices Deo consecratæ sunt, veluti Ecclesiæ, sacella martyrum, oratoriáque, & dona, quæ rite ad ministerium Dei destinata sunt: quod genus fuerint, & pretiosa ceimelia. Hæc autem, Imperatoris nostri constitutio alienari & obligari prohibuit, excepta causa redēptionis captiuorū. Nam si quem à barbaris capi contingat, nec pecuniā habeat sanctissima eius ciuitatis Ecclesia, datur ciuitatis episcopo vel œconomo, facultas ea distrahendi, aut acceptis nummis in causam pignoris dandi, vnde scilicet captiui redimantur.

¶ Quòd siquis auctoritate propria quasi sacrum sibi locum constituerit, nemo eum sacrum dixerit: (Semel enim dictum est qualiter res sacræ fieri consueuerint) sed dicimus locum hunc prophanum esse, siue priuatum.

¶ Sed & si contigerit vt ædes sacræ terræmotu subsiderent, aut vetustate collaberentur, nihilominus locus in quo fuerint, sacer est, nec vllius in bonis, vt Papinianus ait. Qui enim sacer factus est, nullo modo sacer esse desinit.

9 ¶ Ex his quæ nullius sunt, sunt & religiosa. Porrò religiosum, propria sibi vnusquisque volūtate con-

a ἀδέσποτα res nullius. quæ in nullius dominio, sic etiam ἀδέσποτα 1. Harmenop. l. §. 73.
b κατὰ τρόπον ὀρθόν. idem quod rite. vnde Glossis ὀρθῶς rite. quod & ὁσίως rite & ritu.
c sic in l. vlt. Cod. Theod. de sepulcris violatis: martyrum sedes in l. 2. Cod. de sacros. ecclesf.
d εὐκτήρια oratoria, vt & Nouella Leonis 4.
e Hinc κειμηλιάρχης l. 20 §. 1. Cod. de agricolis. κειμηλιάρχης. Nouell. 40. κειμηλιοφυλάκιον. Nouell. 74. c. 4 in f.
f dixi ad l. 21. C. de sacros. Eccles.
g Hic dispensator pauperū in l. 33. §. 4. Cod. de Episcopis. Plura v. l. 35. & 42. d. tit. Nouell. 7. c. 10. & 12. No. 123. c. 23.
h l. 6. §. 3. ff. de rer. diuis.
i 2. Harmenop. l. §. 71. l. vnica. C. de vsucap. transform.
k l. 6. §. 4. de rer. diuis.

δημόσια λουτρά, στοαὶ, καὶ εἴ τινα ἄλλα κοινὰ τῶν πόλεων εἰσίν.

7 ¶ Ἀδέσποτα [a] δέ ἐστι τὰ σάκρα, καὶ τὰ ῥελεγίοσα, καὶ τὰ σάγκτα· ὅπερ γὰρ diuini iuris ἐστὶ, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς τελεῖ δεσποτείαν.

8 ¶ Σάκρα δέ ἐστιν ἅτινα κατὰ [b] τρόπον ὀρθὸν, καὶ διὰ τῶν ἱερέων θεῷ καθιέρωται· ὁποῖαι αἱ ἐκκλησίαι, καὶ τὰ μαρτυρεῖα, [c] καὶ τὰ εὐκτήρια, [d] καὶ τὰ δῶρα, ἅτινα κατὰ τὸ πρέπον πρὸς ὑπηρεσίαν ἀφώρισαι τοῦ θεοῦ· οἷον τὰ τίμια κειμήλια [e]. Ταῦτα δὲ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐκποιεῖσθαι ἢ ἐνεχυριάζεσθαι ἐκώλυσεν, ἐξῃρημένης τῆς αἰτίας τῆς ἀναρρήσεως [f] τῶν αἰχμαλώτων· εἰ γὰρ συμβῇ ληφθῆναί τινας ὑπὸ βαρβάρων, ἡ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης ἁγιωτάτη ἐκκλησία [g] χρημάτων ἀπορεῖ, παῤῥησία δίδοται τοῖς τῆς πόλεως ἐπισκόποις, ἤτοι οἰκονόμοις τὰ τίμια κειμήλια παραδοῦναι ἢ ὑποτίθεσθαι ἐπὶ λήψει χρημάτων, ὥστε ἐντεῦθεν τοὺς αἰχμαλώτους ἀγοράσαι.

¶ Εἰ δέ τις κατ' [h] οἰκείαν αὐθεντίαν ὡσανεὶ σάκρον ἑαυτῷ κατέστησε τόπον, οὐκ ἄν τις τοῦτο καλέσοι σάκρον· εἰρηκαμεν γὰρ ἅπαξ τὸν τρόπον πῶς τὰ σάκρα εἴωθε γίνεσθαι· ἀλλὰ φαμὲν τὸν τοιοῦτον τόπον βέβηλον εἶναι ἤτοι ἰδιωτικόν.

¶ εἰ [i] δὲ συμβῇ ναὸν ἱερὸν σεισμοῦ γινομένου καταπεσεῖν, ἢ καὶ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῆναι, οὐδὲν ἧττον ὁ τόπος ἐν ᾧ ὁ ναὸς εἱστήκει, σάκρος ἐστὶ καὶ ἀδέσποτος, ὡς ὁ Παπινιανὸς φησι. ὁ γὰρ γινόμενος σάκρος, οὐδενὶ τρόπῳ παύεται τοῦ εἶναι σάκρος.

9 ¶ Τῶν ἀδεσπότων ἐστὶ καὶ τὰ ῥηλιγίοσα· τὸ δὲ ῥηλιγίοσον, [k] ὃ καθ' ἕκαστος ἄνθρωπος οἰκείᾳ συνίστησι γνώμῃ,

7. ¶ Nullius autem sunt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: quod n. diuini iuris est, id nullius in bonis est.

8 ¶ Sacræ res sunt, quæ ritè per Pontifices Deo cōsecratæ sunt: veluti ædes sacræ, & donaria, quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: quæ etiam per nostram cōstitutionem alienari & obligari prohibuimus, excepta caussa redemptionis captiuorum.

¶ Si quis autem authoritate sua quasi sacrum sibi constituerit, sacrum non est, sed profanum.

¶ Locus autem in quo ædes sacræ, ædificatæ, etiā diruto ædificio, sacer adhuc manet, vt & Papinianus scripsit.

9. ¶ Religiosum locum vnusquisque sua voluntate facit, dum mortuum

infert in locum suum. In communem autem locum purum inuito socio inferre non licet: in commune verò sepulchrū etiam inuitis cæteris licet inferre.

¶ Item si alienus vsusfructus est, proprietarium placet, nisi consentiente vsufructuario, locum religiosum non facere

¶ In alienum locum consentiente domino licet inferre, & licet postea ratum non habuerit, quam illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

10 ¶ Sanctæ quoque res, veluti muri & portę ciuitatis quodammodo diuini iuris sunt, & ideo nullius in bonis sunt.

¶ Ideo autem muros sanctos dicimus quia pœna capitis constituta est in eos qui aliquid in muros deliquerint.

γεγονότι ἐπεισφέρειν τῷ τόπῳ τῷ οἰκείῳ· εἰ δὲ ἐπίκοινος ὁ τόπος εἴη, εἰ μὲν καθαρός [a] ἐστι, καὶ οὔπω γέγονε ῥελιγίοσος, ἄκοντος τοῦ κοινωνοῦ, ἐπεισφέρειν ἐκεῖνο μὴ βουλομένου, οὐκ ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον· [b] εἰ δὲ κοινὸν ὑπάρχει μνῆμα, καὶ μὴ βουλομένων τῶν κοινωνῶν, ἔξεστιν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι λείψανον.

¶ Εἰ δὲ τόπου τινὸς, ἕτερος μὲν ἔχει τὸν οὐσούφρουκτον. (οὐσούφρουκτος [c] δέ ἐστι δίκαιόν τι φανεροῖς τόποις συνιστάμενον, νῷ [d] καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τὸ ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν [e].) εἰ τοίνυν τοῦ αὐτοῦ τόπου, ἕτερος μὲν ἔχει τὸν οὐσούφρουκτον ἕτερος δὲ, τὴν proprietatem, ὁ προπριετάριος ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ ἀποτιθέμενος λείψανον, παρὰ γνώμην τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου, ῥελιγίοσον [f] οὐκ ἀποτελεῖ τὸν τόπον· ἐπειδὴ γὰρ ῥελιγίοσος γινόμενος οὐχ οἷός τε ἐστὶ δεσπόζεσθαι, κατὰ δὲ τὴν ἑτέρου δεσποτείας τὸν οὐσούφρουκτον συνεστάναι ὁ ὅρος ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ τοῦ οὐσουφρούκτου, εἰκότως ἀναγκαία τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου ἐστὶν ἡ συναίνεσις, καὶ οὐδὲν ἔσται ὀχυρὸν τῶν ὑπὸ τοῦ προπριεταρίου γινομένων ἐπὶ βλάβῃ τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου.

¶ Καὶ ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ συγχωροῦντος τοῦ δεσπότου, ἔξεστι λείψανον ἀποτίθεσθαι καὶ ῥελιγίοσος ὁ τόπος ἀποτελεῖται· εἰ δὲ καὶ παρὰ γνώμην ἀπέθετο, μαθὼν δὲ τοῦτο, κύριον ἡγήσατο τὸ πραχθὲν ὁ δεσπότης, καὶ οὕτως γίνεται ῥελιγίοσος ὁ τόπος.

10 ¶ Τὰ δὲ σάγκτα πράγματα, οἷον τείχη, πύλαι, [g] τρόπον τινὰ diuini iuris ἐστι, καὶ ὑπ᾽ οὐδενὸς δύναται δεσπόζεσθαι.

¶ Διὰ τοῦτο δὲ τὰ [h] τείχη εἰρήκαμεν σάγκτα, ἐπειδὴ κεφαλικὴ ὥρισται τι-

constituit, dum mortuum infert in locū suū. Quòd si locus communis fuerit ac purus, nec dum religiosus factus, inuito socio ac nolente, mortuum illuc inferre, & reliquias ibi cōdere non licet: sin verò commune fuerit monumentum, etiam inuitis sociis reliquias ibi condere licet.

¶ At si loci alicuius alius habeat vsumfructum. (est autem vsusfructus, ius quoddā certis modis constitutum, sed in comprehensione mentis consistens, quod efficit vt in aliena proprietate ego vtar & fruar) Id si igitur eiusdem loci, alius vsumfructū habeat, alius proprietatē, proprietarius reliquias ibi condendo, nisi consentiente vsufructuario locum religiosum nō facit. Etenim quum iam religiosus factus, in nullius bonis esse possit, ac vsumfructum in alterius proprietate consistere, vsusfructus definitio doceat, meritò necessarius est vsufructuarij cōsensus, neque quicquam eorum firmum erit quæ in damnum vsufructuarii à proprietario aguntur.

¶ In alienum quoque locum consentiente domino inferre licet, & locus religiosus efficitur. Sed & siquis inscio vel inuito domino intulerit, & id ille quum resciisset, ratum habuerit, fiet & ita locus religiosus.

10 ¶ Sanctæ quoque res, vt muri portæque, quodāmodo diuini iuris sunt, nec in vllius dominium cadunt. ¶ Ideo autem muros sanctos diximus, quod capitalis aduersus eos pœna constituta

a καθαρὸς τόπος purus locus purus, inquam, id est, nondum religiosus.

b unde λείψανα ἁγίων. sanctorum reliquiæ. 3. Harmenop. 3 c. 40. I. Eclo. 1. c. περὶ λειψάνων ἁγίων.

c Vsusfructus quid.

d v. quæ dicā inf. titulo de vsufructu.

e ἐπικαρπία Glossa vsusfructus. Idem igitur quod χρῆσις.

f de religioso adde l. 6. §. 4. ff. de rerum diuisione. Festum in religiosum & religiosus.

g Portas sanctas esse ait vt & l. 1. ff. ne quid in loco sacro, quod tamen Plutarchus negat in Quæstionibus Romanis & Romulo.

h Muri sancti adde l. 8. l. 9. l. vlt. ff. de rerum diuisione Festum in Sanctum.

sit qui aliquid in muros deliquerint, vt si quis inde lapides tollat, aut aliud muro damnum inferat.

¶ Vnde & legum eas partes quibus pœnæ conscriptæ sunt aduersus eos qui contra leges fecerint, sanctiones[a] vocamus. Dicuntur autem & inde sancti, quod sancire firmare significet.

¶ Quando igitur muri firmè nos tuentur, & firmis munitionibus tutos faciunt, ideo sancti appellantur. Possumus autem & ex fabulis veterum aliam huius appellationis causam afferre.[b] Quondam enim perhibent inter homines versatos esse, qui & eos à malis vndique immunes conseruarent. Procedente deinde tempore, factum esse vt pertæsi hominum eos deseruerint. Igitur homines deorum auxilio destituti, ad imitationem custodiç quam ab illis habuerant, mœnia excogitarunt: quando id ergo sanctum est quod magno in pretio est, muros portásque, vt in locum eorum quæ vtique magno habenda erant inuenta, sancta dixerunt.

11 ¶ Dicamus deinceps & de rebus quæ sub dominium singulorum rediguntur. Hę autem multis modis patrimonij nostri fiũt.[c] Quarundam enim domini efficimur iure naturali, quod (sicut dictum est) ius[d] propriè Romanorum est.[e]

¶ Commodius autem est, à vetustiori iure initiũ docendi facere. Porro in cõfessum venit, antiquius esse[f] ius naturale, quod vnà cum genere humano in lucem natura produxit: ciuilia verò iura tunc inueniri cœperunt[g], cum &

μωρεία, κατ' ἐκείνων οἵ τινές τι κατὰ τῶν τειχῶν ἥμαρτον, οἷον, λίθον λαβόντες, ἢ ἄλλο ὁπωσδήποτε βλάψαντες τὸ τεῖχος.

¶ ὅθεν κἀκεῖνα τὰ μέρη τῶν νόμων, ἐν οἷς μέρεσιν αἱ τιμωρίαι εἰσὶν αἱ γεγραμμέναι κατὰ τῶν ἐναντιουμένων τοῖς νόμοις, σαγκτιόνας [a] καλοῦμεν. λέγονται δὲ καὶ ἐντεῦθεν σάγκτα. σάγκιρε γάρ ἐστι τὸ ὀχυροῦν.

¶ ἐπεὶ οὖν ἀσφαλίζεται ἡμᾶς τὰ τείχη, διὰ τοῦτο σάγκτα προσαγορεύεται. δύναται δὲ καὶ μυθώδη [b] τινὰ αἰτίαν ἀποδοῦναι τῆς προσηγορίας· φασὶ γὰρ πάλαι τοὺς θεοὺς συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἀβλαβεῖς αὐτοὺς πανταχόθεν διαφυλάττειν· τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος, καταγνόντας τῶν ἀνθρώπων, ἀπολιπεῖν αὐτούς. οἱ τοίνυν ἄνθρωποι τῆς ἐκείνων βοηθείας ἐρημωθέντες, πρὸς μίμησιν τῆς ἐκεῖθεν φυλακῆς ἐπενόησαν τὰ τείχη· ἐπεὶ οὖν σάγκτον ἐστὶ τὸ τίμιον, διὰ τοῦτο, ὡς ἐν τάξει τῶν τιμιωτάτων ἐπινοηθέντα, τὰ τείχη καὶ τὰς πύλας ὠνόμασαν σάγκτα.

11 ¶ Εἴπωμεν λοιπὸν καὶ περὶ τῶν πραγμάτων ἅτινα ἀναφέρεται ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων· ταῦτα δὲ πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται περιουσίας· τινῶν μὲν γὰρ πραγμάτων γινόμεθα δεσπόται φυσικῷ νόμῳ· (ὅπερ, καθὰ [c] εἴρηται, ius gentium [d] προσαγορεύεται) τινῶν δὲ ἀκριβεῖ [e] καὶ πολιτικῷ λόγῳ, τουτέστι τῷ ἰδικῷ τῶν Ῥωμαίων.

¶ ἔστι δὲ λυσιτελέστερον ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ποιήσασθαι τῆς διδασκαλίας τὰ προοίμια· ὡμολόγηται δέ, παλαιότερον [f] εἶναι τὸ φυσικὸν δίκαιον ὅπερ ἅμα τῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων εἰς φῶς ἡ φύσις προήγαγε· τὰ γὰρ πολιτικὰ δίκαια τηνικαῦτα [g] δείκνυσθαι ἤρξαντο ὅτε

¶ Ideo & legũ eas partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos, qui contra leges fecerint, Sanctiones vocamus.

11 ¶ Singulorum hominũ multis modis res fiunt. quarundam enim rerum dominiũ nanciscitur Iure naturali, quod (sicut diximus) appellatur Ius gentium: quarundam verò Iure ciuili.

¶ Commodius est itaque à vetustiore Iure incipere. palam est autem vetustius esse Ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit. Ciuilia autem Iura tunc esse cœperunt, quum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

a Partes legis consueta & ordinaria præmium, capita legis varia, sanctio. hac vltima parte pœna constituebantur aduersus eos qui contra leges fecissent. vt hoc loco adde l. sanctio legum ff. de pœnis. l. 9. § 3. in fi. ff. de rer. diuis. caput denique eius qui contra fecisset cõsecrabatur. Cicero pro Cornelio Balbo. adde Festum in Sancta. De sanctione. v. Ciceronem 3 ad Atticum. & in fine Verrinæ de signis.

b De origine murorum ciuitatu & eorum sanctitate fabulosa narratio.

c in prin. huius tituli.

d Ius natura Ius gentium dicitur.

e ἀκρίβειαν tribuit iuri ciuili.

f Ius gentium antiquius iure ciuili.

g Ius ciuile quando cœperit.

12 ¶Feræ igitur bestiç, & volucres, & pisces, & omnia animalia, quæ mari, cęlo & terra nascũtur, simul atque ab aliquo capta fuerint, Iure gentiũ statim illius esse incipiunt.

¶ Quod enim antè nullius est, id naturali ratione occupãti conceditur, nec interest, feras bestias, & volucres verũ in suo fundo quis capiat, an in alieno.

¶Planè qui aliénũ fundũ ingreditur venandi, aut aucupandi gratia, potest à domino, si is prę uiderit, prohiberi ne ingrediatur.

¶Quicquid aũt eorum ceperis, eousq. tuum esse intelligitur, donec tua custodia coercetur. Cùm verò tuã euaserit custodiam, & in libertatẽ naturalẽ sese receperit, tuum esse definit, & rursus occupantis fit.

¶Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cùm vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis sit eius persecutio.

13 ¶Illud quęsitũ est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi possit, statim tua esse intelligatur. Et quibusdam placuit statim esse tuam: & eousque tuam videri, donec eam persequaris: quòd si desieris persequi, desinere esse tuam, & rursus fieri occupãtis.

καὶ πόλεις οἰκοδομεῖσθαι, καὶ ἄρχοντες χειροτονεῖσθαι, καὶ νόμοι ἤρξαντο γράφεσθαι.

12 ¶ Τὰ ἄγρια τοίνυν θηρία, καὶ τὰ πτηνά, ἔτι δὲ καὶ οἱ ἰχθύες (τουτέστιν ὅσα ζῶα ἐν γῇ, ἢ ἐν θαλάσσῃ, ἢ ἐν οὐρανῷ[a] πέτεται) ἅμα τῷ ληφθῆναι ὑπό τινος, κατὰ τὸν ἐθνικὸν νόμον, εὐθέως ἄρχεται τῆς ἐκείνου δεσποτείας εἶναι.

¶ ὅπερ[b] πρότερον ὑπ' οὐδενὸς ἐτέλει δεσποτείαν, τοῦτο φυσικῷ λόγῳ τοῦ προκαταλαμβάνοντος[c] γίνεται· ἀδιάφορον δὲ[d] πότερον τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ πτηνὰ ἐν οἰκείῳ τις ἀγρῷ θηρᾷ ἢ ἐν ἀλλοτρίῳ[e] ἀγρῷ, εἰσιὼν ἐπὶ τῷ κυνηγῆσαι, ἢ τοῦ ἰξεῦσαι χάριν.

¶ ὀρθῶς[f] δὲ κωλύεται ὑπὸ τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ, ἐὰν τοῦτο ἐκεῖνος προείδῃ· δύναται γὰρ αὐτὸν εἰς τὸν οἰκεῖον εἰσιέναι κωλύειν ἀγρόν. ¶ εἴτι[g] δὲ τῶν προειρημένων ζώων λάβῃ τις, μέχρι τοσούτου ὑπὸ τὴν οἰκείαν ἔχει δεσποτείαν, ἕως οὗ ὑπὸ τῆς αὐτοῦ συνέχεται φυλακῆς· εἰ δὲ τὴν τοῦ λαβόντος κατοχὴν διαφύγῃ, καὶ εἰς τὴν φυσικὴν[h] ἐλευθερίαν ἀναδράμῃ, παύεται τῆς δεσποτείας εἶναι τοῦ πάλαι λαβόντος, καὶ πάλιν τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται τὸ ζῶον.

¶ τὴν[i] φυσικὴν δὲ ἐλευθερίαν καταλαμβάνειν, νοεῖται τὸ ζῶον ὁπότε ἢ τὴν ἡμετέραν θέαν διαφύγῃ, ἢ ὑποπέπτωκε μὲν τῇ ἡμετέρᾳ θέᾳ, δυσχερὴς δὲ ἡ τούτου κατάληψίς ἐστι· τί γὰρ εἰ εἰς ὑψηλότατόν τινα καὶ δύσβατον[k] τόπον διέφυγεν;

13 ¶Ἐκεῖνο δὲ τῶν ζητουμένων γέγονεν· ἔλαφος, ἢ σύαγρος οὕτως ἐτρώθη ὑπ' ἐμοῦ ὡς εὐχερῆ τὴν τούτου θήραν γενέσθαι. τινὲς λέγουσιν, εὐθέως τὸ τοιοῦτον ζῶον τῆς ἐμῆς γίνεσθαι δεσποτείας, ἑτέροις δὲ ἤρεσε γίνεσθαι μὲν ἐμὸν τὸ ὑπ' ἐμοῦ πληγὲν ἅμα τῇ καιρίᾳ πληγῇ

ciuitates condi, & magistratus creari, & leges cœptæ sunt scribi.

12 ¶Feræ igitur bestiæ & volucres, adhæc & pisces, (hoc est, quæcunque animalia in terra, & in mari, & in cælo nascũtur) simul atq; ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim in dominio illius esse incipiunt.

¶Quod enim ante nullius erat, id naturali ratione occupantis fit. Nec interest feras bestias & volucres in suo fundo quis capiat, aut in alieno venãdi aut aucupandi gratia illuc ingressus.

¶Rectè tamen à domino fundi prohibetur, si illud is præuiderit: potest enim prohibere ne in fundum suum ingrediatur.

¶Si quid autem eorum quæ dicta sunt, animaliũ ceperit quis, tantisper ipsius est dum custodia eius continetur. Si verò custodiam eius euaserit, & in naturalem libertatem se receperit, in illius qui antè ceperat, dominio esse desinit, ac rursus occupantis fit.

¶ Naturalem autem libertatem recipere animal intelligitur, quum cõspectum nostrum effugerit, aut ita sit in conspectu vt difficilis sit eius persequutio. Quid enim si in summum quempiam & accessu difficilem locum confugerit?

13. ¶Illud quæsitum est Ceruus aut aper, ita à me vulneratus est, vt facilè capi possit: Quidam dicunt, cõfestim tale animal meũ fieri. Aliis placet, meum quidem fieri quod ego lethali vulnere afflixi,

a οὐρανὸς hic pro aëre. Vnde οὐράνια ζῶα. Z. Harmeno. 2. §. 12 so. Eclo. 1. c. 1. ad de l. 1. §. 1. ff. de adquir. rerum dominio.
b l. 3 ff. de adquir. rerum dominio.
c προκαταλαμβάνοντος non tantum est occupantis sed prioris occupantis.
d d. l. 3. §. 1.
e Venari & aucupari in alieno an & quomodo liceat.
f l. 16. ff. de seruit. rusticorum pręd.
g d. l. 3. §. 2.
h φυσικὴν ἐλευθερίαν ait. Est enim libertas à natura. vt ex hoc loco possis argumentũ ducere, in dubio rem præsumi liberam, neque seruituti obnoxiam.
i Naturalem libertatem recipere fera animantia à nobis capta, quãdo dicantur. l. 5. ff. de adqu. rerum dominio.
k δύσβατον Glossa inaccessus.

sed eousque donec persequor animal. Quod si id persequi cessem, meum esse desinit & occupantis fit.

a Fera vulnerata cuius sit tres sententia.

¶ Fuit & tertia sententia dicentium, non aliter me qui vulnerauerim, dominum eius fieri, quàm si illud ceperim.

¶ Atque hanc tertiam sententiam magis probat Imperator noster, huiusmodi addens rationem. Ait enim multa interim accidere posse quę me dictum animal capere non sinant. Nam fortè occurrens fera aliqua longius me progredi vetuit, aut eripuit quod vulnerauerām. Vel denique in persequendo, in aspera & inculta loca incidens, inuestigare bestiam nō potui.

b 1. Harmen. 1. § 23. 50 E clog. 1. c. 2. l. 5. § 2 ff. de adquir. rerum domin.

c σίμβλοι alueos vt hic Glossis aluearia. κυψέλη quā & Hesichio κύψελαι, αὐθ... ... Glossis κυψ... aluearium.

14 ¶ Apiū natura fera est. Itaque profectò neque apes quæ in arbore tua consederint, tuæ fiunt, antequam alueo, (quā Græci etiam κυψέλην vocant) includas: quemadmodum neque volucres, quæ nidum in arbore tua fecerint, antequam capiātur, tuæ fiunt. Vnde siquis apes illas dictas præuenias, & eas in alueo suo recō dat, dominus earum fiet.

e Eclog. & Harmeno. d. l. § 3. ff. de adqu. rerum dominio.

¶ Fauos quoque, quos fortè effecerint, volenti licet auferre, quamuis in fundo meo effecti sint. Quòd si priusquam fauos alter contingat, ego id præuidens, prohibui ne fundum meum ingrederetur (id enim iure possum facere) nemo obstabit quominus fauos ipse capiam.

f d. l. § 4. Harmeno & Eclog. d. loc.

¶ Examen quoque apium quod alueis tuis relictis auolauerit, tātisper

μέχρι δὲ τοσούτου ἕως οὗ ἐπιδιώκω τὸ ζῶον· εἰ δὲ παύσομαι τοῦ ἐπιδιώκειν αὐτὸ, τῆς ἐμῆς ἐστὶ παύεται δεσποτείας, καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται.

¶ Ἐστὶν[a] γεγονυῖα γνώμη τινῶν λεγόντων, μὴ ἑτέρως εἶναι τὸν τρώσαντα γίνεσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ ἕως οὗ τοῦτο δράξομαι.

¶ Καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν τρίτην γνώμην βεβαιοῖ ἡμέτερος βασιλεὺς, λογισμὸν προστιθεὶς τοιοῦτον· φησὶ γὰρ ὅτι πολλὰ ἐν τῷ μεταξὺ συμβῆναι δύναται ἅτινα οὐκ ἐᾷ με τὸ εἰρημένον θηρᾶσαι ζῶον· τυχὸν γὰρ θηρίον ἀπαντήσαν ἄγριον ἐκώλυσέ με περαιτέρω προβῆναι· ἢ καὶ ἥρπασε τὸ παρ' ἐμοῦ τρωθὲν· ἢ καὶ ἐν τῷ ἐπιδιώκειν δυσχερέσι περιπεσὼν τόποις οὐκ ἠδυνήθην ἐπιζητῆσαι τὸ θηρίον.

14 ¶ Ἡ τῶν μελισσῶν[b] φύσις ἐστὶν ἀγρία· ἀμέλει τοι αἱ ἐν τῷ σῷ δένδρῳ καθεσθεῖσαι μέλισσαι, τῆς σῆς οὐ γίνονται δεσποτείας πρὶν αὐτὰς τοῖς σίμβλοις [c] ἐναποκλείσῃς, ἃς καὶ λέγομεν κυψέλας, [d] ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὄρνεα ἅτινα νεοττιὰν ἐν τῷ σῷ δένδρῳ κατεσκεύασε, πρὶν ἐξ αὐτῆς τῆς σῆς οὐκ ἔστι δεσποτείας· ὅθεν εἴτις φθάσας τὰς εἰρημένας μελίσσας, ἐνιδίοις ἀπέθετο σίμβλοις, γίνεται δεσπότης αὐτῶν.

¶ Καὶ τὰς μελικηρίδας[e] ἅς τινας ἀπὸ τῶν μελισσῶν γίνεσθαι συμβῇ, ὁ βουλόμενος ἐξελέσθαι δύναται, εἰ καὶ κατὰ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν αὗται γεγόνασιν· εἰ δὲ πρὶν ἕτερος ἅψηται τῶν μελικηρίδων, προθεωρήσας ἐγὼ, εἰσελθεῖν αὐτὸν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρὸν διεκώλυσα, (δύναμαι γὰρ κατὰ νόμους τοῦτο ποιεῖν) λήψομαι τὰς μελικηρίδας, οὐδενὸς ἐμποδίζοντος.

¶ Καὶ ὁ τῶν μελισσῶν ἑσμὸς[f] ἐὰν τοὺς σοὺς σίμβλους καταλιπὼν ἀποπτῇ, μέχρι

¶ Sed posteriorem sententiam nos confirmamus, quod multa accidere soleant, vt eā non capias.

14. ¶ Apium quoque fera natura est. Itaque apes quæ in arbore tua consederint antequā à te alueo includantur, nō magis tuæ intelliguntur esse, quā volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint: ideoque si alius eas incluserit, is earum dominus erit.

¶ Fauos quoq; si quos effecerint, eximere quilibet potest. Planè integra re, si præuideris ingredientem fundum tuum, poteris cum iure prohibere, ne ingrediatur.

¶ Examen quoque, quod ex alueo tuo euolauerit, eousque intelligitur esse tuum, donec in conspectu tuo est, nec difficilis persecutio eius est, alioquin occupantis fit.

15 ¶ Pauonum quoque, & columbarum fera natura est. nec ad rem pertinet, quòd ex cõsuetudine euolare & reuolare solent. nam & apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam.

¶ Ceruos quoque quidem ita mansuetos habent, vt in sylvam ire & redire soleant: quorum & ipsorum feram esse naturam, nemo negat.

¶ In iis autem animalibus, quæ ex consuetudine abire & redire solent, talis regula comprobata est: vt eousque tua esse intelligantur, donec animum reuertendi habeãt. nam si reuertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt, & fiunt occupantium.

¶ Reuertendi autem animum videntur desinere habere tunc, cùm reuertendi consuetudinem deseruerint.

τοσούτου τῆς σῆς εἶναι δεσποτείας νοεῖται ἄχρις οὗ τοῖς σοῖς ὑποπέπτωκεν ὀφθαλμοῖς, καὶ ἡ τούτου κατάληψις οὐκ ἔστι δυσχερής· εἰ δὲ τὴν σὴν διέφυγε θέαν, τοῦ καταλαμβάνοντος γίνεται.

15 ¶ Τῶν ταώνων [a] καὶ ἡ τῶν περιστερῶν φύσις ἐστὶν ἀγρία [b] καὶ μήτις λεγέτω ὅτι συνήθες ἐστιν αὐτοῖς ἀφίπτασθαι καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ γὰρ αἱ μέλισσαι πράττουσι τοῦτο, καὶ ἄμαχόν ἐστιν ἀγρίαν εἶναι τὴν φύσιν αὐτῶν.

¶ καὶ ἐλάφους γάρ τινες οὕτως ἡμέρους ἔχουσι ὥστε αὐτὰς καταλιμπάνειν τοὺς δεσπότας, καὶ εἰς ὕλας ἀπιέναι, καὶ πάλιν ὑποστρέφειν· καὶ αὐτῶν δὲ ἧττον ἡ φύσις ἐστὶν ἀγρία.

¶ ἐπὶ τούτων δὲ τῶν ζώων ἅτινα κατὰ συνήθειαν ὑποστρέφειν εἰώθεν ἀπιόντα, τοιοῦτος [c] ἡμῖν ἰσχυρότατος παραδέδοται κανὼν, οἷος ἐπὶ μελισσῶν, περιστερῶν, ταώνων, ἐλάφων· λέγομεν γὰρ μέχρι τοσούτου τῆς ἡμετέρας εἶναι ταῦτα δεσποτείας ἕως οὗ λογισμὸν [d] ἔχει τοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστρέφειν· εἰ δὲ παύσονται τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν, παύεται τῆς ἡμετέρας εἶναι δεσποτείας, καὶ τοῦ καταλαμβάνοντος [e] γίνεται. ἀλλ' ὅτι ἐπὶ ζώων τὸ καταλαβεῖν ἀδύνατον, ἐκ τῆς περὶ τὴν ὑποστροφὴν συνηθείας τοῦτο ληψόμεθα. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐμὴ ἔλαφος καταλιμπάνουσά με, εἰώθει ἐπὶ τὰς ὕλας ἀπιέναι καὶ αὐθήμερον ὑποστρέφειν ἢ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, ἤγουν τῇ τρίτῃ, οὐδέπω δὲ περαιτέρω τῶν τριῶν ἡμερῶν τῆς ἐμῆς οἰκείας ἀπελήφθη· εἰ μὲν οὖν εἴσω τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὑποστρέφειν εἰώθει, ὑπό τινος ἐλήφθη, ὡς ἀδικούμενος ἐγὼ περὶ τὴν δεσπότειαν, ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν in rem. εἰ δὲ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐθήρευσέ τις αὐτὴν, οὐδεμίαν κατ' αὐτοῦ

tuum esse intelligitur dũ in conspectu tuo est, nec difficilis est eius persequutio. Quòd si oculos tuos effugerit, occupantis fit.

15 ¶ Pauonum & columbarũ natura fera est. Nec verò dixerit quis, familiare illis esse vt auolent & rursus redeant: nam & apes idem faciunt, & tamen extra controuersiam est, feram earum esse naturam.

¶ Sed & ceruos aliqui ita habent mansuetos vt & dominos relinquant, & in siluas abeant, ac rursus redeant. Nihilo tamen minus, fera eorum natura est.

¶ In his autem animalibus quæ ex consuetudine redire solent, quum abierint, quod genus sunt apes, columbæ, pauones, cerui, certissima nobis tradita est talis regula. Tantisper enim ea nostra esse dicimus dum animum habent ad nos redeundi. Quòd si animum hunc habere desinant, & nostra esse desinunt, occupantiúmque fiunt.

¶ Quoniam autem animum in brutis intelligere non possumus, ex reuertendi consuetudine is accipiendus est. Finge enim ceruam meam me relicto solere in siluas abire, ac eodem postérove die, aut etiam tertio reuerti, neque vnquam vltra tres dies extra ædes meas emansisse. Si ergo ea intra tertium diem, intra quem reuerti solita est, ab aliquo capta sit, habebo ego, vt læsus circa proprietatem eius, in rem aduersus eum actionem. Quòd si quarto die quis eum ceperit, nullam aduersus eum a-

a 1. Harmenopul. l. 1. §. 13. in f. l. 5. §. 5. ff. de acquir. rerum dom. so. Eclog. 1. c. 3.
b ἀγρίαν feram seu agrestem naturam esse ait pauonum: cum tamen Varro 3. de re rustica 5. vt rem miram referat, pauones in Samo & Planasia insulis agrestes haberi vt & Curtius lib. 9. iuxta Hydraotem flumen. & Sigebertus anno 1086. scribit, pauones è domibus euolantes feros euasisse.
c Idem Harmenopulus 2. tit. 2. §. 14.
d λογισμὸν i. animum, tribuit feris, vt & post. διάνοιαν author Eclogæ d. c. 3. τὸν ὑποστροφῆς συνήθειαν vocat. sic alibi animantia iuris naturalis per ita censentur sup. de iure naturali in principio.
e περικαταλαμβάνοντος legit Harmenopul. & author Eclogæ d. loco.

ctionem mouebo. Manifestũ est enim ex eo quòd reuertendi consuetudinẽ non obseruauerit, dominium meum aspernatam esse.

a Glossis κατὰ οἶκον. eadem autem forma dicitur quæ κατοικίδιος θεὸς lar, κατοικίδιοι θεοί, lares, hoc est Dij domestici.

16 ¶ Domesticarum gallinarum & anserum non est fera natura. Quod vel ex eo intelligere est, quòd aliæ sint gallinæ quas feras Latini, Græci ἀγριόρνιθας vocarunt, & alij item anseres, quos feros Latini Græci ἀγριοχήναρια. Vnde si anseres tui, aut gallinæ,

b 2. Harmenop. l. §. 25.

aliquo modo turbati auolauerint, aut etiam effugerint cõspectum tuum, tui nihilominus sunt, quocũque in loco inueniantur. Et qui lucrandi causa, aut

c 50 Eclog. t. c. 4. in f.

animo internertendi ea animalia retinet, furari videtur, & furti in eum datur actio.

17 ¶ Naturalis est & eorum acquisitio quę ex hostibus capiuntur: nam hoc

d l. 5. in f. ff. de adquir. rerum dom. 2. Harmenop. 1. §. 12.

iure gentium comparatũ est, vt quæcunque ex hostibus ceperimus, statim nostra fiant: adeò vt liberi

e l. 5. eod. Eclog. eod. c. 4

homines capti, in seruitutem nostram redigantur. Si tamen hæc mancipia à potestate nostra euaserint, & ad suos redire contingat, pristinum recipiũt statum.

18 ¶ Pretiosi lapilli gemmæque, & cætera quæ in litore maris reperiri solent, naturali ratione statim eius fiunt qui reperit.

f l. 6. ff. eod.

19 ¶ Ea quoque quæ ex animalibus dominio meo subiectis nascuntur, mea sunt, sicut & illa ex quibus nascuntur.

¶ Iuris gentiũ est & adquisitio per alluuionem. *Alluuia autem Græcis προόσχλυσις aut πρόσχωσις quasi Latinè dicas, adũdatio vel adaggeratio.* Quicquid enim

g Alluuio Græcis προσκλυσις & πρόσχωσις. adde l. 7. §. 1. ff. de adquir. rerũ dominio. 1. Harmenopul. 1. §. 38.

per alluuionem flumen agro nostro adiicit, iure

κινήσω ἀγωγήν· πρόδηλον γὰρ, ἐξ ὧν μὴ ἐφύλαξε τ̓ ὑποστροφῆς τ̓ συνήθειαν, ὅτι τ̓ ἐμῆς κατεφρόνησε δεσποτείας.

16 ¶ Τῶν κατοικιδίων [a] ὀρνίθων καὶ τῶν χηνῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀγρία· καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν νοεῖται, δυνατὸν, ὅτι ἕτεραί εἰσιν ὄρνεις ἃς ἀγρίας καλοῦμεν, τουτέστιν ἀγριόρνιθας καὶ πάλιν ἕτεροι χῆνες οὓς ἀγρίους καλοῦμεν, καὶ λέγονται ἀγριοχήναρια· ὅθεν εἰ μὲν οἱ σοὶ χῆνες, ἢ τὰ [b] σὰ ὀρνίθια ἔκ τινος τυχῆς ταραχθέντα ἀποπτῇ, ἢ καὶ τὴν σὴν διαφύγῃ θέαν, οὐδὲν ἧττον τῆς σῆς ἐστι δεσποτείας ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ εὑρεθῇ· καὶ ὅστις κέρδους [c] χάριν, ἤτοι ψυχῇ ἀποστερήσεως τὰ τοιαῦτα παρακατέχει ζῶα, κλέπτειν δοκεῖ, καὶ γίνεται τῇ furti ὑπεύθυνος.

17 ¶ Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ τὰ ἀπὸ τῶν πολεμίων· ὁ γὰρ ἐθνικὸς νόμος, ἡμέτερα [d] παραχρῆμα βούλεται γίνεσθαι ὅσα εἰλήφαμεν ἀπὸ τῶν πολεμίων· ἀμέλει καὶ ἐλεύθεροι [e] ληφθέντες ἄνθρωποι, εὐθέως ἡμῖν καταδουλοῦνται. εἰ δὲ ταῦτα διαφύγῃ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν, οἷον τὰ ἀνδράποδα, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους ὑποστρέψαι συμβῇ, τὴν ἀρχαίαν ἀπολαμβάνει κατάστασιν.

18 ¶ Οἱ λίθοι οἱ τίμιοι, ἔτι δὲ καὶ αἱ ψηφίδες καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν αἰγιαλῷ εἰώθασιν εὑρίσκεσθαι, φυσικῷ λόγῳ τοῦ εὑρέτου γίνονται παραχρῆμα.

19 ¶ Καὶ [f] τὰ ἐκ τῶν ζώων τῶν ὑπ᾽ ἐμοῦ δεσποζομένων τικτόμενα, τῆς ἐμῆς ἐστι δεσποτείας, καθάπερ ἐκεῖνα ἐξ ὧν ἐτέχθησαν.

¶ Φυσικὴ κτῆσίς ἐστι καὶ ἡ τ̓ ἀλλουβίονος· ἀλλουβίων [g] δέ ἐστιν ἡ πρόσκλυσις ἢ πρόσχωσις· ὅπερ γὰρ διὰ τ̓ ἀλλουβίονος τῷ ἡμετέρῳ ἀγρῷ ὁ ποταμὸς προσαποῤῥίζει, τ̓ ἐμῆς γίνεται δεσποτείας

16 ¶ Gallinarum autem, & anserum nõ est fera natura: idque ex eo possumus intelligere, quòd aliæ sunt gallinæ, quas feras vocamus: item alij sunt anseres, quos feros appellamus. Ideóque si anseres tui, aut gallinæ tuæ aliquo modo turbati turbatæve euolauerint, licet cõspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui tuęve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur.

17 ¶ Item ea quę ex hostibus capimus, Iure gentium statim nostra fiunt: adeò quidem, vt & liberi homines in seruitutem nostram deducãtur: qui tamẽ, si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statũ recipiunt.

18 ¶ Item lapilli, & gemmæ, & cætera, quæ in litore maris inueniuntur, Iure naturali statim inuentoris fiunt.

19 ¶ Item ea, quæ ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt, eodẽ Iure tibi acqui-

runtur. 20 Præterea quod per alluuionem agro tuo flumen adiecit, Iure gentium tibi acquiritur. ¶ Est autem alluuio incrementum latens.

¶Per alluuionem autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligi nō possit, quantū quoquo tēporis momēto adiiciatur.

21 ¶ Quòd si vis fluminis, de tuo prædio partem aliquam detraxerit, & vicini prædio attulerit, palàm est eam tuam permanere.

¶Planè si longiore tempore fundo vicini tui hæserit: arboresque quas secum traxit, in eum fundum radices egerint: ex eo tempore videntur vicini fundo acquisiti esse

22 ¶Insula, quæ in mari nata est (quod raro accidit) occupantis fit: nullius enim esse creditur. At insula in flumine nata (quod frequenter accidit) siquidē mediam partem fluminis tenet, cōmunis est eorū qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia possident: pro modo scilicet latitudinis cuiusque fundi, quæ prope ripam sit.

¶Quod si alteri proximior sit parti: eorum est tantùm, qui ab ea parte prope ripam prædia possident.

φυσικῷ νόμῳ.

¶ ἔστι δὲ ὡς ἐν ὅρῳ[a] ἀλλουβίων, αὔξησις λανθάνουσα[b].

¶ διὰ δὲ ἀλλουβίονος τοῦτο δοκεῖ προστίθεσθαι ὅπερ οὕτω κατὰ μικρὸν προστίθεται ὡς μὴ[c] δύνασθαί τινα νοῆσαι πόσον καὶ ἐν ποίῳ χρόνῳ[d] τῆς ἡμετέρας ἐστὶ δεσποτείας τὸ προστιθέμενον. ὑπόθου γὰρ δύο εἶναι ἀγρούς, τὸν σόν, ἔστι δὲ καὶ τὸν ἐμόν· μέσον[e] δὲ ῥεῖν ποταμόν· ἐὰν ὁ ποταμὸς κατὰ βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως προσθῇ τι τῇ ἐμῇ γῇ, τοῦτο διὰ τὸ ἀλλουβίονος ἐμὸν γίνεται.

20 ¶ Εἰ δὲ ἡ τοῦ ποταμοῦ βία[f] καὶ ὁρμὴ μέρος τι τοῦ σοῦ ἀφείλετο ἀγροῦ, καὶ τῷ ἐμῷ προσήγαγεν ἀγρῷ, δῆλόν ἐστιν ὅτι τὸ προστεθὲν τῆς σῆς μένει δεσποτείας· οὐδὲ γὰρ ἀνεπαισθήτως γέγονεν.

21 ¶ εἰ δὲ τὸ μέρος τὸ ἐκ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἀφαιρεθὲν, δενδροφόρον[g] ᾖ, καὶ τῷ ἐμῷ προσενεχθὲν ἀγρῷ, ἐπὶ πλείονα χρόνον αὐτῷ προσεπάγη, καὶ τὰ δένδρα ἃ ἐπέφερε, τὰς οἰκείας ἐξέτεινε ῥίζας ὥστε τοῦ ἐμοῦ ἅψασθαι ἀγροῦ, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ταῦτα τῆς ἐμῆς γίνεσθαι δεσποτείας ἐξ οὗ λοιπὸν ἤρξατο τρέφεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς γῆς, οἷον τὰς ῥίζας ἔχοντα ἐν τῇ ἐμῇ γῇ.

22 ¶ Νῆσον[h] ἀναφυῆναι συνέβη ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, (τοῦτο δὲ σπανίως τῶν συμβαινόντων ἐστί) τοῦ προλαμβάνοντος ἡ νῆσος γίνεται· οὐδενὸς γὰρ πρότερον οὖσα, νῦν ἄρχεται δεσπόζεσθαι.

¶ εἰ δὲ ἐν ποταμῷ[i] ἀναφύει (συνεχῶς δὲ τοῦτο συμβαίνει) εἰ μὲν ἐν μέσῳ τῷ ποταμῷ, ἔσται κοινὴ τῶν ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῦ ποταμοῦ πλησίον τῆς ὄχθης ἐχόντων τὰ κτήματα, κατὰ[k] τὸ μέτρον τῆς πλατύτητος τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν κειμένων ἀγρῶν, ἥτις πλατύτης τοῦ ἀγροῦ τῇ ὄχθῃ πλησιάζει· οἷον ἐπεκτείνεται ἡ νῆσος αὕτη ἐπὶ πόδας

gentium meum fit.

¶ Est autem alluuionis, definitio, incrementum latens.

¶Porrò id per alluuionem videtur adiici quod ita paulatim adiici ut vt intelligere nemo possit, quantum, & quo tempore nostrū fiat id quod adiicitur. Finge enim duo esse prædia, tuū, itē & meum, mediúmq; flumen fluere. Si flumen paulatim & sine cuiusquam intellectu aliquid terræ meæ adiiciat, hoc per alluuionem meum fit.

20 ¶Sin verò vi & impetu fluminis, pars aliqua fundo tuo detracta, & prędio meo applicata sit, dubium ea res non habet quin quod adiectum est, tuum maneat: neque enim id sine cuiusquam intellectu factum est.

21 ¶Quòd si pars quę fūdo tuo detracta est, arbores habet, & prædio meo adiecta, longiori tempore ei adhæsit, & arbores quas ferebat, ita radices egerunt vt in meum veniāt, ex eo tempore meæ fient ex quo terra mea solùm ali cœpêre, vt quæ scilicet radices habeant in terra mea.

22 ¶Insula in medio mari nata est: (quod rarius contingit) occupantis fit insula. Quum enim nullius antè fuerit, nunc alicuius esse incipit.

¶ Quòd si in flumine nascatur (vt frequenter accidit) & in medio fluminis consistat, communis erit eorum qui ex vtraq. parte fluminis ad ripam possessiones habent, pro modo mensuráque latitudinis hinc & inde spectantium fundorum, quæ latitudo agri ripæ proxima sit: veluti, verbi gratia, extenditur insula hæc in pedes

a Alluuio quid.
b λανθάνουσα αὔξησις cur dicatur alluuio mox explicat.
c proinde Alluuio dicitur τὸ ἀνεπαισθήτως διὰ τὸ παρὰ μικρὸν προστίθεσθαι Eclog. eod. ad c. 5. in pr.
d χρόνον hic vsurpat pro momento.
e 2. Harmenop. 1. §. 41.
f ποταμοῦ βίαν hic opponit τῷ κατὰ βραχὺ καὶ ἀνεπαισθήτως alluuioni. adde l. 7. §. 2. ff. eod.
g δενδροφόρον μέρος pars agri arboribus cōsita Qui a. dendrophori. v. l. 1. & 2. C. Theodos. de centonariis & dendrophoris.
h l. 7. § 3. ff. eo. 2 Harmenop. 1. §. 39. 50. Eclog. 1. c. 5.
i νῆσον ἐν ποταμῷ dixit, ἀντὶ τοῦ ποταμίαν. Harmenop. 1. § 40. Eclo. d. loco. vers. νῆσος ποταμία.
k κατὰ τὸ μέτρον pro modo, mensuraque vt & §. proximo ini. eodem.

centum: & qui ex dextera parte insulæ prædiũ possidet, latitudinẽ habet prope ripã pedũ itidem centũ, sed alter tãtum septuaginta. Is ergo qui in parte dextera est, dominus fiet insulæ ad pedes vsq; centum in latum: is verò qui in sinistra est, ad pedes vsque septuaginta in latum.

¶Sin verò vni ripæ proximior est insula, & longius abest ab altera, eorũ est tãtum qui ex ea parte quæ proximior est prope ripam prædia possident.

¶Quòd si flumen quod fũdũ meũ præterlabitur, per partes diuisum, & in duo scissum, in fundum meũ excurrerit, factoque ibi circulo, seu anfractu, deinde ad extremũ in sese rediens, vnũ rursus fiat, ita vt locus qui in medio est, formã insulæ habeat, tanquam flumine in duo scisso, & per circulũ quẽdã & anfractũ circumfuso, ager qui ita circumdatur, meus permanet, quia & antè meus fuerit.

23 ¶Sin autẽ, vẽtre illo aut cubili, *id est naturali alueo*, in vniuersum relicto, per aliam partẽ fluere flumen cœperit, prior quidem alueus, eorũ erit qui prope ripã eius prædia possident pro modo scilicet latitudinis vtriusque eorum qui vtrinque prædia habent, prædii: quæ tamen latitudo ripæ sit proxima. Nouus autem alueus eius esse iuris incipit cuius erat & flumen, hoc est publici.

¶ Quòd si post tempus aliquod ad priorẽ redierit alueũ, rursus & hic iã relictus alueus, eorum esse incipit qui prope ripã eius prædia possident.

24 ¶Aliud quiddã est, si crescente flumine totus ager meus inundatus fuerit: neque enim hic dicemus

a *νήσου τύπον forma insulæ* vt hic & l. 7. §. 4. ff. eod. *author* Eclogæ d. loco, *τύπον νήσου dixit.*

b d. l. 7. §. 5.

c *rectè νηδύος Glossa alueus nisi fortè νηδύν ibi legendũ, alueus.*

d *Idem* Eclo. d. loco.

e d. l. 7 §. 6. ff. eod.

f *ἐπέκλυσε inundauit dixit author Eclogæ d. § in f. inundationem & imbrium magnitudine factam.*

λόγου χάριν ρ. ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἔχων τὸν ἀγρὸν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τῆς νήσου, τῆς ὄχθης πλησίον, πλατυνόμενον ἔχει τὸν ἀγρὸν μέχρι ποδῶν ρ· ὁ δὲ ἕτερος ο. ὁ μὲν ἐν τῷ δεξιῷ μέρει, ἐπὶ πλάτος δεσπόσει ποδῶν ρ· ὁ δὲ ἐν τῷ ἀριστερῷ ἐπὶ πλάτος ο.

¶εἰ δὲ τῇ μὲν μιᾷ πλησιάζει ὄχθῃ, τῆς δὲ ἑτέρας ἀφέστηκε, τούτων ἔσται μόνων ἐν κατ᾽ ἐκεῖνο τὸ μέρος τὸ πλησιάζον ἐγγὺς τῆς ὄχθης ἔχουσι τοὺς ἀγρούς.

¶εἰ δὲ ὁ ποταμὸς τῷ ἐμῷ παραρρέων ἀγρῷ κατὰ μέρος διαιρεθεὶς, καὶ εἰς δύο τμηθεὶς, εἰς τὸν ἐμὸν παρεισῆλθεν ἀγρὸν, ἤτοι ἐκύκλωσεν· εἶτα τελευταῖον ἑνωθεὶς ἑαυτῷ, ἔτι γέγονε, ὡς τὸ τοῦ μέσου τόπου, νήσου[a] τύπον ἐπέχειν, ὡς εἰς δύο τμηθέντος αὐτοῦ, καὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν περιελθόντος, ἤτοι κυκλώσαντος, τῆς ἐμῆς μένει δεσποτείας ὁ κυκλωθεὶς ἀγρὸς, διὰ τὸ καὶ πάλαι ὑπ᾽ ἐμοῦ δεσπόζεσθαι.

23 ¶Εἰ[b] δὲ τῆς φυσικῆς νηδύος[c] (ἤτοι κοίτης[d]) παντελῶς καταλειφθείσης κατ᾽ ἄλλο μέρος ἤρξατο ῥέειν ὁ ποταμὸς, ἡ μὲν προτέρα αὐτοῦ νηδὺς, ἐκείνων ἔσται οἱ πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ ἀγροὺς κέκτηνται, κατὰ τὸ μέτρον δηλαδὴ τοῦ πλάτους ἑκατέρου ἀγροῦ τῶν παρ᾽ ἑκάτερα. ἥτις πλατύτης πλησιάζει τῇ ὄχθῃ· ἡ δὲ καινὴ νηδὺς, ἐκείνου ἄρχεται εἶναι τοῦ δικαίου οὗ ὑπῆρχε καὶ ὁ ποταμὸς, τουτέστι πουβλίκου.

¶εἰ δὲ μετά τινα χρόνον εἰς τὴν προτέραν ἐπέστρεψε νηδὺν (ἤτοι κοίτην) πάλιν ἡ νῦν ὑπ᾽ αὐτοῦ καταλειφθεῖσα νηδὺς, ἐκείνων εἶναι ἄρχεται τῶν πλησίον τῆς ὄχθης αὐτοῦ κεκτημένων ἀγρούς.

24 ¶ἕτερόν[e] τι ἐστὶν, εἰ πλημμυρήσας ὁ ποταμὸς ὅλον ἐπέκλυσέ[f] μου τὸν ἀγρόν· ἐνταῦθα γὰρ οὐκέτι λέγομεν τὸν

¶Quòd si aliqua parte diuisum sit flumen, deinde infra vnitum, agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdẽ permanet is ager, cuius & erat.

23 ¶ Quòd si naturali alueo in vniuersum derelicto, ad aliam partẽ fluere cœperit: prior quidem alueus eorum est, qui prope ripã eius prædia possident, pro modo, scilicet, latitudinis cuiusque agri, quæ prope ripam sit: nouus autem alueus eius iuris esse incipit, cuius & ipsum flumen est, id est, publicus.

¶Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen, rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripã eius prædia possident.

24 ¶ Alia sanè caussa est, si cuius totus ager inundatus fuerit, neque enim inundatio fundi speciem commutat, & ob id, si recesserit aqua,

aqua, palàm est eum fundum eius manere, cuius & fuit.

25 ¶ Quum ex aliena materia species aliqua facta sit ab aliquo, quæri solet quis eorum naturali ratione dominus sit: vtrum is qui fecerit: an potius ille, qui materię dominus fuerit, vt ecce, si quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit: vel ex alieno vino & melle mulsum miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrum, aut collyrium composuerit: vel ex aliena lana vestimẽtum fecerit: vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armarium, vel subsellia fabricauerit. Et post multam Sabinianorum, & Proculianorum ambiguitatem, placuit media sententia existimantium, si ea species ad priorem & rudem materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potiùs intelligi dominum, qui fecerit. vt ecce, vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleum, aut frumentum, ad vuas, vel oliuas, vel spicas reuerti non potest. at ne mulsum quidem ad vinum & mel resolui potest.

ἀγρὸν ὅλον γίνεσθαι πούβλικον, οὐδὲ ἀμείβεσθαι αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν· μένει γὰρ οὐδὲν ἧττον ἐμός. ὅθεν ἐὰν ἀναχωρήσῃ τῶν τόπων ἐκείνων οὓς ἐκάλυψεν ἐπικλύσας, τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀναλήψομαι, τῆς δεσποτείας οὐ γινομένης τῶν παρακεκτημένων· καθάπερ ἡ νέα νηδὺς γινομένη πούβλικα τῇ τοῦ ποταμοῦ ἀναχωρήσει τῶν παρακεκτημένων γίνεται.

25 ¶ Ἐξ [a] ἀλλοτρίας ὕλης εἶδος ἐποίησέ τις· ζητεῖται τίς τοῦ εἴδους ἔσται δεσπότης κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον, πότερον ὁ τὴν ὕλην εἰς εἶδος ἀμείψας, ἢ ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, κύριος ἔσται καὶ τοῦ εἴδους· οἷον ἐξ ἀλλοτρίων φαρμάκων ἔμπλαστρον [b] ἢ κουλλύριον [c] συντέθεικεν ἢ ἐξ ἀλλοτρίων σταφυλῶν, ἢ ἐλαιῶν, ἢ σταχύων, οἶνον, ἢ ἔλαιον, ἢ σῖτον ἐποίησέ τις· ἢ ἐξ ἀλλοτρίου χρυσοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χαλκοῦ ἐποίησέ τις σκεῦος· ἢ ἐξ ἀλλοτρίου οἴνου καὶ μέλιτος ἐποίησεν οἰνόμελι· [d] ἢ ἐξ ἀλλοτρίου ἐρίου ἐσθῆτα ἐποίησεν ἢ ἐξ ἀλλοτρίων σανίδων πλοῖον. ¶ καὶ γεγόνασιν ἐπὶ τούτων πολλαὶ φιλονεικίαι [e] τῶν Σαβινιανῶν, καὶ Πρεκουλιανῶν. ¶ οἱ μὲν Πρεκουλιανοὶ ἔλεγον, τὸν τὸ εἶδος κατασκευάσαντα, γίνεσθαι δεσπότην τοῦ κατασκευασθέντος. ¶ οἱ δὲ Σαβινιανοὶ, τὸν τῆς ὕλης δεσπότην κύριον ἐβούλοντο εἶναι τοῦ εἴδους. ¶ τρίτη δὲ γέγονε γνώμη, μέση τις οὖσα, ἥτις, ποτὲ μὲν τοῖς Σαβινιανοῖς, ποτὲ δὲ τοῖς Πρεκουλιανοῖς συντρέχει, ἣν καὶ ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἐπεδέξατο δεσπότης.

mus totum agrũ fieri publicum, aut dominium eius mutari, quoniam nihilo minus meus permanet. Vnde futurum est vt si ab his locis quos inũdatione sua texerat, recedat agrum meum recepturus sim, nullo eorum facto domino qui in vicino habent prædia: sicut nouus alueus, publicus iam factus, recessu fluminis eorum fit qui prędia in propinquo habent.

25 ¶ Ex aliena materia speciẽ quis fecit. In quæstionem cadit, vter speciei futurus sit dominus iure naturalj, isne qui materiã in speciem verterit, an verò is qui materiæ dominus fuerit. Quod genus est, si quis ex alienis medicamentis emplastrum aut collyrium composuerit: aut ex alienis vuis, vel oliuis, vel spicis, vinum, vel oleum, vel frumentum fecerit: aut ex alieno auro argẽtove, vel ære, vas aliquod fecerit: aut ex alieno vino & melle, mulsum: aut ex aliena lana vestimentum: aut ex alienis tabulis, nauem.

¶ Et hac de re magnæ fuerunt inter Sabinianos & Proculianos contentiones. ¶ Nam Proculiani dicebant eum qui speciem fecisset, dominum eius quod fecisset fieri.

¶ Contrà Sabiniani, dominũ materiæ, & speciei volebant esse dominum.

¶ Extitit & tertia sententia, medium quiddam tenẽs, aliàs Sabinianis, aliàs Proculianis assentiẽs, quã & religiosissimus noster dominus elegit.

a 2. *Harmenopu.* 1 §. 27. 50. Eclog. 1. c. 6. l. 7. §. 7. ff. de adqui. rerum dominio.

b ἔμπλαστρον vt d. §. 7. l. 18. §. 10. ff. de instructo. *Pau.* 3. sent. 6. §. 62.

c κουλλύριον quod *Glossæ* κολλύριον ἰατρῶν *Collurion Collyrium* l. 18. §. 10. ff. de instructo. d. §. 7

d οἰνόμελι *mulsum* vt 2. Harmenopu. 1. §. 27. 18. *adde* l. 6. ff. de tritico.

e φιλονεικίαι *hic pro ambiguitate vsurpat. ambiguitatem autem, pro ambigua quæstione.*

Ei est, vt si species quæ confecta est, in priorem ex qua confecta est materiam resolui possit, is speciei sit dominus, qui & materiæ: sin verò ad pristinã materiam reduci nõ possit, eius sit species, qui eã fecerit. Quod videre est in exemplis relatis: Vas quod ex massa æris, argenti vel auri feceris cõflatum potest pristinam formam inducere, æris, argenti, vel auri. At vinum, oleum, aut frumentum, in vuas, oliuas, aut spicas reuerti non potest: Imò ne mulsum quidẽ in vinum & mel resolui potest.

¶E. hæc quidem de his in quibus tota materia aliena fuit. ¶ Quòd si ex mea & tua materia speciẽ aliquam fecerim, veluti ex meo vino & tuo melle, mulsum: aut ex meis & tuis medicamẽtis, emplastrum: aut ex mea & tua lana, vestimentum: dubiũ non est hoc casu, cum esse dominum qui fecerit. Non enim operam tantũ suam in eam speciem impendit, sed etiam partem materiæ præbuit.

26 ¶ Sed si quis alienam purpuram vestimẽto suo intexuerit, quamuis adiecta purpura pretiosior sit vestimẽto cui adiecta est, tamen accessionis vice accipienda est: & qui dominus fuit purpuræ, aduersus eum qui surripuerit, & hæc commiserit, habebit furti actionem & furti condictionem: siue ipse qui surripuit, vestimentum fecerit: siue alius surripuerit, & alius surreptã vesti adiunxerit: Nam actione in rẽ agere purpuræ dominus non potest. Videtur enim purpu-

a ἀρχαίαν ὕλην dixit vt Harmenop. l. §. 27. pro quo synopsis . . . ὕλην priorem & eandem materiam . . . ἀρχαίαν μορφὴν vt pro eodem sumatur . . . vt hic addamus pro. . . . Harmenopulum illo loco dixisse βῶλον, massã.
b Idem Harmenop. d. §. 27
c 2 Harmen. h. §. 25.
d accessio cedit principali l. 19. §. peruenimus. 13. ff. de auro.

φησὶ γὰρ ἡ τρίτη γνώμη, εἰ τὸ κατασκευασθὲν εἶδος ἀναλυθῆναι δύναται εἰς τὴν παλαιὰν ὕλην ἐξ ἧς γέγονεν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, καὶ τοῦ εἴδους ἔσται δεσπότης· εἰ δὲ τὸ εἶδος ἀναδραμεῖν εἰς τὴν ἀρχαίαν [a] ὕλην οὐ δύναται, τὸν κατασκευάσαντα τὸ εἶδος, εἶναι τοῦ γινομένου δεσπότην οἷον ὡς [b] ἐπὶ θέματος, ἀπὸ βώλου χαλκοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ τὸ κατασκευασθὲν σκεῦος δύναται χωνευθὲν τὴν ἀρχαίαν ἀποτελέσαι μορφὴν, χαλκοῦ, ἢ ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ· ὁ δὲ οἶνος, ἢ τὸ ἔλαιον, ἢ ὁ σῖτος, εἰς σταφυλὰς, ἢ ἐλαίας, ἢ στάχυας ὑποστρέφειν οὐ δύναται. ἀλλ' οὐδὲ τὸ οἰνόμελι εἰς οἶνον καὶ μέλι διαλύεσθαι δύναται. Ταῦτα μὲν ἐν οἷς ἡ πᾶσα ὕλη ἀλλοτρία ἦν.

¶Εἰ δὲ [c] ἐμῆς καὶ σῆς ὕλης ἐποίησά τι εἶδος, οἷον ἐξ ἐμοῦ οἴνου καὶ σοῦ μέλιτος, οἰνόμελι· ἢ ἐξ ἐμῶν καὶ σῶν φαρμάκων, ἔμπλαστρον· ἢ ἐξ ἐμοῦ καὶ σοῦ ἐρίου ἐσθῆτα, ἀναμφίβολον, ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, τοῦτον εἶναι δεσπότην τὸν κατασκευάσαντα· οὐ γὰρ μόνον οἰκείαν ἐργασίαν ἐδαπάνησε περὶ τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ μέρος παρέσχε τῆς ὕλης.

26 ¶ Εἰ δέ τις ἀλλοτρίαν πορφύραν ἰδίῳ ἐνύφανεν ἐσθήματι, εἰ καὶ προστεθεῖσα ἡ πορφύρα, τιμιωτέρα τοῦ προστεθέντος ἐστὶν ἐσθήματος, ἀλλ' ὅμως ἐν προσθήκης [d] δεχθήσεται μέρει, καὶ ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης κατὰ τοῦ ὑφελομένου καὶ ταῦτα πράξαντος ἕξει τὴν furti actionẽ, καὶ τὴν furti cõdict. εἴτε αὐτὸς ὁ κεκλοφὼς τὸ ἔσθημα κατεσκεύασεν, εἴτε ἕτερος μὲν ὑφείλετο· ἕτερος δὲ τὸ κλαπὲν συνῆψε τῇ ἐσθῆτι in rẽ γὰρ κινεῖν οὐ δύναται ὁ τῆς πορφύρας δεσπότης· δοκεῖ γὰρ ἡ πορφύρα τρόπον τινὰ

¶Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena speciẽ aliquam fecerit quis: veluti ex suo vino & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrum, aut collyrium: aut ex sua lana & aliena vestimẽtum fecerit: dubitandum nõ est hoc casu eum esse dominum, qui fecerit: quũ non solum operam suam dederit, sed & partem eiusdem materię præstiterit.

26 ¶ Si tamen alienam purpuram vestimento suo quis intexuerit, licet pretiosior sit purpura, tamen accessionis vice cedit vestimento: & qui dominus fuit purpurę aduersus eum qui subripuit, habet furti actionem, & condictionẽ: siue ipse sit, qui vestimentũ fecit, siue alius. nã extinctæ res, licet vindicari nõ possint, condici tamen a furibus & quibusque alijs possessoribus possunt.

17 ¶ Si duorũ materiæ voluntate dominorum confusæ sint, totum id corpus quod ex confusione fit, vtriusque commune est: veluti si qui vina sua cõfuderint, aut massas argenti vel auri conflauerint.

¶ Sed & si diuersæ materiæ sint, & ob id propria species facta sit: fortè ex vino & melle mulsum, aut ex auro & argento electrum: idem iuris est. nam & hoc casu communem esse speciem non dubitatur.

¶ Quòd si fortuitò, & non voluntate dominorum confusę fuerint, vel eiusdem generis materiæ, vel diuersæ, idem iuris esse placuit.

18 ¶ Quod si frumentum Titii frumẽto tuo mistum fuerit, siquidem volũtate vestra, commune est: quia singula corpora, id est, singula grana quæ cuiusque propria fuerunt, consensu vestro communicata sunt.

ἀποσβεσθῇ, παρὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἑτέρᾳ ἐσθῆτι συνενωθεῖσαν· κινηθήσεται δὲ πάντως condictio furti. τὰ [a] γὰρ ἀποσβεσθέντα πράγματα, ἤτοι ἀφανισθέντα, εἰ καὶ διὰ τῆς in rem ἐκδικεῖν οὐκ οἷόν τε, κατὰ [b] τῶν κλεπτῶν μέντοι τὴν furti condictionem, καὶ κατὰ πάντων νομέων, εἰ καὶ μὴ εἶεν κλέπται, κινεῖν δυνησόμεθα. ἀλλ' εἰ μὲν κλέπτης ἐστὶν ὁ νεμόμενος τὸ τὴν πορφύραν ἔχον ἔσθημα & furti actio & condictio furtiua ἐναχθήσεται· εἰ δὲ ἕτερος παρὰ τὸν κλέπτην, παρὰ φουρτίβῳ κονδικτικίῳ ἐνέχεται, οὐκέτι δὲ καὶ τῇ φουρτι.

27 ¶ Ὕλαι δύο τινῶν κατὰ γνώμην [c] ἐμίγησαν τῶν δεσποτῶν, ἅπαν τὸ ἐκ τῆς μίξεως ἀποτελούμενον σῶμα, ἑκατέρων ἔσται κοινόν· οἷον, δύο τινὲς τὸν ἴδιον ἔμιξαν οἶνον, ἢ βώλους ἀργύρου, ἢ χρυσοῦ συνεχώνευσαν. ¶ Εἰ δὲ διάφοροί εἰσιν ὕλαι, καὶ αἱ τῶν διαφόρων ὑλῶν μίξεις ἀπετέλεσάν τι ἰδιάζον· οἷον ἐξ οἴνου καὶ μέλιτος, οἰνόμελι, ἢ ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἤλεκτρος. [d] κἀν ταῦθα λέγομεν κοινὸν εἶναι τῶν δύο τὸ ἀποτελεσθέν· ταῦτα μὲν ἐν ᾧ κατὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν ἐπράττετο.

¶ Εἰ δὲ [e] ἐκ τύχης, καὶ οὐ κατὰ προαίρεσιν τῶν δεσποτῶν συνεχύθησαν αἱ ὕλαι, ἢ ἑτερογενεῖς, ἢ ὁμοιογενεῖς, οὐ τὸ αὐτὸ γενήσεται.

28 ¶ Εἰ δὲ ὁ τοῦ Τιτίου σῖτος παρὰ σῷ σίτῳ συνεμίγη, καὶ μία γέγονε σωρὸς, εἰ μὲν ἡμετέρᾳ γνώμῃ κοινὴ ἔσται ἡ σωρὸς, ἐπειδὴ ἓν ἕκαστον σῶμα (τουτέστιν ἕκαστος κόκκος) ἐξ ὑμετέρας συναιρέσεως ὑπὸ τὴν κοινὴν γέγονε δεσποτείαν.

ra quodãmodo extincta esse, quòd per sese iã non sit, sed cũ alia veste. Omnino tamen furti condictio intentabitur. Etenim quamuis ea quæ extincta sunt aut introuersa, actione in rem vindicari non possint, aduersus tamen fures, & quosuis possessores, licet hi fures nõ sint, condictione furtiua agere poterimus. Sed ita, si is fuerit fur qui vestem cui purpura adiũcta est, possidet, & furti actio, & condictio furtiua locum habent: sin verò alius à fure, condictione tenetur: actione furti nequaquam.

17 ¶ Materiæ duorum quorundam ex voluntate dominorũ confusæ sunt, totum id corpus quod ex confusione confectũ est, vtriusque erit commune: veluti, duo aliqui vinum suum confuderunt, aut massas argẽti vel auri cõflauerunt. ¶ Sed & si diuersæ sint materiæ, & diuersarum materiarũ confusiones propriam speciẽ constituant, vt ex vino & melle, mulsum, aut ex auro & argento, electrum: dicimus duorum commune esse quod confectum fuerit. Atque hæc quidẽ, quum id ex voluntate dominorum factum est. ¶ Quòd si fortuito & præter sententiam dominorũ cõfusæ sint materiæ, siue eiusdem generis, siue diuersi sint, non idem erit.

18 ¶ Si Titij frumentum tuo mixtum, & vnus aceruus factus fuerit, siquidẽ ex voluntate vestra, communis erit aceruus, quoniã singula corpora (hoc est, singula grana) de consensu vestro communicata sunt.

a *ἀποσβεσθέντα ἢ ἀφανισθέντα pro eodem posuit: tametsi illud prius, extinctum, hoc deprauatum & deformatũ quoque significet meminit* lex 7.§.1.ff.de ver. signific. *πραγμάτων, διεφθαρμένων ἢ μεταπλασθέντων. rerum corruptarum transfiguratarum: sed & earum rerum quarum ἡ μορφὴ ἐνήλλακται id est forma mutata. quas mutationum species sane exactius viderint qui iuris studio, Philosophiam adiungunt.*

b v.l.vlt.ff.de condict. furtiua.l.1.§.34. ff.de vi & vi armata. *vbi dixi.*

c l.7.§.8.ff.de adquir. rerũ dominio. *Harmenop.* 1. §.32.l.1.ff. de rei vendicat.

d *ἤλεκτρος Suida ἤλεκτρον de quo v. Isidorũ* 16.c.23.l.7.§. ff.de adq. rer. dom.

e 2.Harmeno §.33. *in τύχης autem opportet ei quod superius dixit παρὰ γνώμην. Illud autem idem quod fortuito vt hic casu vt* l.7.§.9. ff.eod.

¶Quòd si casu facta fuerit mixtio, aut Titius prę ter voluntatem tuam id miscuerit, aceruus non erit communis, quoniam singula grana in substantia sua manserũt, nec mutata sunt per commixtionem.

¶ Quapropter communis non erit aceruus tali in specie: quemadmodum neque grex ouium communis fiet, si pecora Titij tuis pecoribus immixta fuerint.

¶ Quod si contingat vt tu aceruum frumenti, aut Titius possideat, aduersus possessorem alteri in rem actio competit. Porrò iudicis officio continetur, vt æstimet quale cuiusque fuerit frumentum, & secundum qualitatem & mensuram possessorem actori condemnet.

29 ¶Siquis in suo solo, ex aliena materia domum construat, ipse eius quod constructum est, dominus fit. Solo enim cedit quicquid inædificatum fuerit.

¶ Illud tamen apertum est, dominum materiæ nõ excidisse in perpetuum dominio eius: sed tantisper dum consistit ædificium, neque vindicare eã potest, neque ad exhibendum, vt ei reddatur, agere propter legem duodecim Tabularum, qua cautum est ne quis alienum tignum ædibus suis iniunctum eximere cogatur, sed vt duplum eius pretiũ refundat, proposita in personam actione, quæ De tigno iniuncto dicitur. Est autem huic actioni locus, non tunc solùm quum quis lignum meum in suũ ædificium coniecit, sed etiam si lapidem, pessulum, aut columnam.

a l.30. in f. ff. de vsucap.

b l.5. l.23. §.5. ff. de re vindicat.

c §.2. Inst. de off. iudicis.

d l. Harmen. 2. §.33. l.7. §. 10. ff. de adquir. rerum dominio.

e vi. Festum in Tignum, de quo scripsi ad leges xij. tabularum titulo de priuatis delictis c. de tigno iniuncto. & ff. de tigno iniuncto.

f Cinnam interpres vertit pessulum Glossis βίκαλος later coctilis βίκαλα latercula. In l. 19. ff. verborum βίκαλος pro figlino opere accipitur. testa dicitur in l. 1. §. 1. ff. de tigno iuncto.

¶ εἰ δὲ τυχηρῶς γέγονεν ἡ μίξις, ἢ ὁ Τίτιος οὐ κατὰ σὴν γνώμην ἔμιξε τὸν σῖτον, οὐκ ἔσται κοινὴ ἡ σωρὸς ἐπειδὴ οἱ καθέκαστον κόκκοι ἐν τῇ ἰδίᾳ μεμενήκασιν ὑποστάσει, καὶ οὐκ ἠμείφθη αὐτοὺς ἡ μίξις. ¶ ὥστε οὐδὲ οὐ γίνεται κοινὴ ἡ σωρὸς ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεματισμοῦ· ὥσπερ ἡ ἀγέλη τῶν προβάτων οὐ κοινοποιηθήσεται ἐὰν τὰ πρόβατα Τιτίου τοῖς σοῖς προβάτοις [a] συναναμιχθῇ. ¶ εἰ συμβῇ τὴν τοῦ σίτου σωρὸν, ἢ ὑπὸ σοῦ, ἢ ὑπὸ Τιτίου διακατέχεσθαι, ὁ ἕτερος κατὰ τοῦ νεμομένου κινήσει τὴν in rem. [b] Officium [c] δὲ ἔσται τοῦ δικαστοῦ ὥστε διατιμήσασθαι ὁποῖος ἦν ὁ ἑκάστου σῖτος, καὶ πρὸς τὴν ποιότητα καὶ τὸ μέτρον, τὸν ἄκτορα καταδικάσαι τὸν νομέα.

29 ¶Ἐάν [d] τις ἐν τῷ ἰδίῳ ἐδάφει οἶκον κατασκευάσῃ ἐξ ἀλλοτρείων ὑλῶν, δεσπότης γίνεται τοῦ κατασκευασθέντος. τὸ γὰρ ἐποικοδομηθὲν, εἴκει τῷ ἐδάφει.

¶ ἐκεῖνο δῆλον ὄντος ὅτι ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, οὐκ ἐκπίπτει τῆς δεσποτείας τῆς ὕλης αὐτοῦ εἰς τὸ διηνεκὲς ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἕστηκε τὸ οἰκοδόμημα, οὔτε τὴν in rem κινεῖν, οὔτε τὴν ad exhibendum (ἤγουν τὴν παραστατικὴν εἰς ἀπαίτησιν) δύναται διὰ τὸν δωδεκάδελτον [e] νόμον, ᾧ τινι διηγόρευται ἵνα μηδεὶς ἀλλότρειον ξύλον ἐργάσιμον, τοῖς ἰδίοις οἰκήμασι συζευχθὲν, ἐξελεῖν ἀναγκασθῇ, ἀλλ' ἵνα τὴν διπλασίονα αὐτοῦ καταβάλῃ τιμὴν· κινουμένης ἀγωγῆς περσοναλίς, ἥτις λέγεται de tigno iniuncto. χώρα δὲ ταύτῃ τῇ ἀγωγῇ οὐ μόνον ἡνίκα ξύλον τῆς ἐμῆς δεσποτείας ὑποβάλῃ τις τῷ ἰδίῳ οἰκοδομήματι ἀλλὰ γὰρ καὶ εἰ λίθον, ἢ βήσαλον, [f] ἢ κίονα.

¶Quòd si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit, sine tua voluntate, non videtur cõmune esse, quia singula corpora in substantia durant. ¶ Sed nec magis istis casibus commune fit frumentum, quàm grex intelligitur esse communis, si pecora Titij tuis pecoribus mista fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum retineatur, in rem quidem actio pro modo frumenti cuiusque competit: arbitrio autem iudicis continetur, vt ipse æstimet, quale cuiusque frumentum fuerit.

29 ¶ Cum in suo solo aliquis ex aliena materia ædificauerit, ipse intelligitur dominus ædificij, quia omne, quod solo inædificatur, solo cedit. Nec tamẽ ideo is qui materiæ dominus fuerat, desinit dominus eius esse: sed tantisper neque vindicare eam potest, neque ad exhibendum de ea re agere propter legẽ duodecim Tabularum qua cauetur ne quis tignum alienum ædibus suis iũctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actionem, quæ vocatur, de Tigno iuncto.

¶ Appel-

¶ Appellatione autem tigni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideò prouisum est, ne ædificia rescindi necesse sit.

¶ Quod si aliqua ex caussa dirutum sit ædificium, poterit materiæ dominus, si non fuerit duplum iam consequutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

30 ¶ Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit, illius fit domus, cuius & solum est. Sed hoc casu materiæ dominus proprietatē eius amittit, quia voluntate eius intelligitur esse alienata, vtique si non ignorabat se in alieno solo ædificare: & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest.

¶ Τῇ[a] γὰρ τοῦ tigni προσηγορίᾳ ἅπασα ὕλη σημαίνεται δι' ἧς οἰκοδομεῖν οἷόν τε. ¶ Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα νενομοθέτηται τῷ δωδεκαδέλτῳ νόμῳ, ὥστε μὴ κινεῖσθαι in rem, ἢ ad exhibendum, προφάσει τοῦ ξύλου τοῦ συναναπλακέντος τῷ ἐμῷ οἰκοδομήματι, ἵνα μὴ τοῦ δικαστοῦ καταδικάσαντός με εἰς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀναγκασθῶ τὸν οἶκον καταλῦσαι, προφάσει τοῦ ποιῆσαι τῇ ἀποφάσει τὸ ἱκανόν. καὶ πολλῆς τῆς ἐξ αὐτοῦ προνοίας ἠξίωσεν ὁ δωδεκάδελτος τὰς οἰκίας, ¶ Εἰ δὲ συμβῇ ἔκ τινος αἰτίας τὸ εἰρημένον οἴκημα καταπεσεῖν, ὁ τῆς ὕλης δεσπότης, εἰ μήπω διὰ τῆς de tigno iniuncto ἀγωγῆς, τὸ διπλοῦν ἔτυχε κομισάμενος, δύναται κινεῖν ἀκωλύτως, καὶ in rem καὶ ad exhibendum.

30 ¶ Προλαβόντες εἴπομεν ἐν[b] οἰκείῳ ἐδάφει ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης οἴκημά τινα κατασκευάσαντα, νῦν τὸ ἐναντίον θεματίζομεν· ἐν τῷ σῷ ἐδάφει ἐὰν ἐμαῖς ὕλαις οἶκον κατεσκεύασα, ὁ τοῦ ἐδάφους κύριος, καὶ τοῦ οἰκήματος ἔσῃ δεσπότης· διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, εἴκειν[c] τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, ὥστε οὖν καὶ τῆς ὕλης ἀπόλωλα τὴν δεσποτείαν ἐγὼ διηνεκῶς· εἰδὼς γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ ᾠκοδόμησα ἐδάφει· ἀμέλει, εἰ καὶ συμβῇ τὸν οἶκον καταπεσεῖν, οὐχ ἕξω ἐπὶ ταῖς ὕλαις τὴν in rem.

¶ Ἐκεῖνο δὲ τῶν[d] ἀμάχων ἐστὶν, ὅτι εἰ συμβῇ ἐμὲ τὸν οἰκοδομήσαντα ἐν νομῇ εἶναι τῆς οἰκίας, ὁ δὲ τοῦ ἐδάφους δεσπότης χρώμενος τῷ κανόνι, τῷ λέγοντι, εἴκειν τὰ ἐπικείμενα[e] τοῖς ὑποκειμένοις, κινεῖ κατ' ἐμοῦ τὴν in rem, εἰ μὲν

Nam tigni appellatione quæuis materia significatur, ex qua ædificia fieri possunt. ¶ Hæc autem ideo lege duodecim Tabularum constituta sunt, ne in rem agatur, aut ad exhibendum, ob lignum ædificio meo iniunctum, vti ne si condemnatus à iudice fuero in id quod petitur, dissoluere cogar ædificium, prætextu sententiæ ac iudicato satisfaciēdi ac bene in ea re lex duodecim Tabularum ędificio consuluit. ¶ Quod si aliqua ex causa eueniat vt ædificium collabatur, dominus materiæ si nondum per actionem De tigno iniuncto, duplū consequutus est, poterit audacter & in rem & ad exhibendum agere.

30 ¶ Suprà iam diximus de eo qui in suo solo ex aliena materia ædificium construxit: nunc speciem ex contrario fingamus: si in tuo solo ex mea materia domum extruxi, tu soli dominus, ipsius etiam ædificii eris dominus, per regulam dictantem. Superficiem subiecto solo cedere. Vnde & in perpetuum dominium materię amisi, sciens enim prudēsque in alieno solo ædificaui. Itaque profectò, etiamsi contingat vt ædificium diruatur, ad materiam vindicādam, in rem actionem non habebo.

¶ Illud omnino extra cōtrouersiam est, si me ædificatorem contingat esse in possessione domus, & soli dominus, vsus regula dictāte, Superficiem subiecto solo cedere, mecum velit in rē agere: siquidē

a v. quæ scripsi ad legem Tigni 62. ff. de verb. signific.

b l. 7. §. 12. ff. de adquir. rer. dominio 2. Hermenop 1. § 34. 35.

c eadem regula iisdem verbis extat § 4. in f. inf. eod. vbi dixi. addo § 33. inf. eod.

d τῶν ἀμάχων ἐστι. nihil aliud quàm, extra controuersiam esse

e ἐπικείμενα pro superficie, vt & ὑποκείμενα pro solo.

bonæ fidei possessor fuerim, quia meum esse solum putarim, consecuturum me non tantum pretium materiæ, sed etiam mercedes fabrorum: actori que facere id nolenti, doli exceptione præscriptorum, nisi bona fide ædificaui: sin verò mala fide possederim, quia nõ ignorauerim locum esse alienum, nullam habebo exceptionem: sed cogar locum restituere vna cũ his quæ inædificata sunt, quoniam illud mihi obiici potest, cur temere in eo quod alienum esse sciebam, ædificauerim.

a μισθὺς τῶν τεχνιτῶν hoc loco sumere videtur pro manupretio, quod Glossæ χειρόνιον.
b L.14. ff. de excep. doli.
c Forma est excipiendi.

31 ¶ Si Titius alienam arborem in suo fundo plantauerit, Titii erit arbor: sin verò is Titius arborem suam in fũdo Mæuii plantauerit, Mæuii tũm erit arbor: si modo vtraque in specie, quod plãtatum est, radices egerit. Nam arbor antequam proprias radices egerit, & subiectam terram apprehenderit, prioris domini manet, sed simul atque radices egit dicta plãta, cõuertitur dominium eius, ad soli, in quo sita est, dominum. Quâ ex re talis orta est quæstio, Vicinus fundi mei, ad finem agri sui arborem habebat, prope terrulas meas: euenit vt paulatim huius arboris radices sub terra latiùs serperẽt, ac in fundũ meũ subirent, terrámque meã apprehenderẽt, & inde alerentur. Relata quæstione, placuit meam arborẽ fieri: neque enim patitur naturalis ratio vt alterius sit arbor, quàm eius in cuius fundũ radices egerit. ¶ Vnde

d l.7.§.13. ff. de adquir. rer. domin.
e ἀγχιγείτων is dicitur, qui vicinum fundum habet.
f ὑπὸ γῆν τὰς ῥίζας nihil aliud quàm quod à Gaio l.7 in f. ff. de adquir. rerũ dominio. dicitur, arborem ita terrã pressisse, vt in meũ fundum radices ageret. Proinde cum his legatur ἐφικέσθαι videndum ne illo loco serpserit pro pressisset sit legendum.
g Naturalis rationis auctoritas pro lege habenda.
h Cuius arboris est radix, eiusdem est & ipsa arbor.

bonæ fidei ὑπάρχων νομεύς, (ἐνόμιζον γὰρ ἐμὸν εἶναι τὸ ἔδαφος) λήψομαι οὐ μόνον τὸ τῆς ὕλης τιμὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τὰς μισθὺς [a] τῶν τεχνιτῶν καὶ μὴ βουλόμενον ταῦτα παρέχειν, αὐτὸν ἀπώσω διὰ τῆς τοῦ δόλου [b] παραγραφῆς, λέγων, ἀλλ' [c] εἰ μὴ καλῇ πίστει ἔκτισα. εἰ δὲ mala fide ἐνεμόμην τὸν τόπον (ἠπιστάμην γὰρ αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα) οὐδεμίαν ἕξω παραγραφήν, ἀλλ' ἀναγκάζομαι τὸν τόπον ἀποδιδόναι μετὰ τῶν ἐπιτεθέντων· δύναται γὰρ ἕκαστος ἐγκαλεῖν μοι τίνος χάριν εἰδώς, προπετῶς εἰς ἀλλότριον ᾠκοδόμησα τόπον.

31 ¶ Εἰ [d] Τίτιος ἀλλότριον δένδρον ἐν τῷ οἰκείῳ ἐφύτευσεν ἀγρῷ, Τιτίου ἔσται τὸ δένδρον· εἰ δὲ καὶ Τίτιος οἰκεῖον δένδρον ἐν τῷ ἀγρῷ ἐφύτευσε Μαιβίου, Μαιβίου γίνεται τὸ δένδρον μόνον εἰ ἐν ἑκατέρῳ θέματι, τὰς οἰκείας τὸ φυτευθὲν ῥίζας ἐξέτεινε. πρὶν γὰρ τὰς οἰκείας ἐκτείνῃ ῥίζας, καὶ τῆς ὑποκειμένης δράξηται γῆς, τοῦ πάλαι δεσπότου ἐστὶ τὸ δένδρον· μετὰ δὲ τὸ ῥιζωθῆναι τὸ εἰρημένον φυτὸν, μετατίθεται αὐτοῦ ἡ δεσποτεία ἐπὶ τὸν κύριον τοῦ ἐδάφους ἐν ᾧ ἵσταται· ἀμέλει ἐντεῦθεν ἐζητήθη τι τοιοῦτον· ὁ ἐμὸς ἀγρογείτων [e] ἐν τέλει τοῦ οἰκείου ἀγροῦ, πλησίον τῶν ἐμῶν γηδίων, δένδρον εἶχε· συνέβη τοῦ τοιούτου δένδρου κατὰ μικρὸν ἑρπούσας [f] ὑπὸ γῆν τὰς ῥίζας, ἐφικέσθαι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ, καὶ τῆς ἐμῆς δράξαι γῆς, κἀκεῖθεν τρέφεσθαι· ζητήσεως γενομένης, ἤρεσεν ἐμὸν γίνεσθαι τὸ δένδρον. οὐ γὰρ φυσικὸς [g] ἐπιτρέπει λογισμὸς ἑτέρου τὸ δένδρον εἶναι, εἴπερ [h] ἐκείνου ὃς ἐν τῇ γῇ τὰς ῥίζας ἔχει.

¶ Certè illud constat, si in possessione constituto ædificatore, soli dominus petat domum suam esse, nec soluat pretium materiæ, & mercedes fabrorum, posse eum per exceptionem doli mali repelli, vtique, si bonæ fidei possessor fuerit, qui ædificauit. Nam scienti alienum solum esse, potest obiici culpa, quòd ædificauerit temere in eo solo, quod intelligebat alienum esse.

31 ¶ Si Titius alienam plantã in solo suo posuerit, ipsius erit. Et ex diuerso, si Titius suã plantam in Mæuij solo posuerit, Mæuii planta erit: si modò vtroque casu radices egerit: antè enim quã radices egerit, eius permanet cuius fuerat. Adeò autem ex eo tẽpore, quo radices egerit planta, proprietas eius cõmutatur: vt si vicini arbor ita terram Titii presserit, vt in eius fundũ radices egerit, Titii efficiat arborem dicemus. ratio enim non permittit, vt alterius arbor esse intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit.

¶ Ideo prope confinium arbor posita, si etiam in vicini fundum radices egerit, communis fit.

32 ¶ Qua ratione autem plantae, quae terrae coalescunt, solo cedunt, eadem ratione frumenta quoque, quae sata sunt, solo cedere intelliguntur.

¶ Caeterum sicut is, qui in alieno solo aedificauit, si ab eo dominus petat aedificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea quae diximus, ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide conseuit.

33 ¶ Literae quoque, licet aureae sint, perinde chartis, membranisve cedunt, ac solo cedere solent ea, quae inaedificantur, aut inserun tur. ideoque si in chartis, membranisve tuis carmen, vel historiam, vel orationem Titius scripserit, huius corporis non Titius, sed tu dominus esse videris. Sed si à Titio petas tuos libros, tuásve membranas, nec impensas scripturae soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique si earum chartarum, membranarúmve possessionem bona fide nactus est.

34 ¶ Siquis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulā picturae cedere: aliis videtur picturam (qualiscunque sit) tabulae cedere. Sed nobis videtur melius esse, tabulā picturę cedere. Ridiculū est. n. picturā Apellis, vel Parrhasii in accessionē vtilissimę tabulę

¶ Ὅθεν εἰ ἐν τοῖς ὅροις [a] τῶν δύο ἀγρῶν ἀναφυεῖ δένδρον, ἐκταθεῖσαι δὲ αἱ τούτου ῥίζαι ἑκάτερον κατέλαβον ἀγρόν, κοινὸν γενήσεται τὸ δένδρον.

32 ¶ Ὥσπερ [b] γὰρ τὰ φυτὰ τὰ ἐν τῇ γῇ τρεφόμενα καὶ αὐξανόμενα, ἐκείνου γίνεται τοῦ δεσπότου τῆς ὑποκειμένης γῆς, τῷ αὐτῷ λόγῳ καὶ τὰ σπειρόμενα, [c] οἷον σῖτος, κριθή, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπείκει τῷ ἐδάφει. ¶ Ἀλλ' ὥσπερ ὁ βοναφίδει κτίσας ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ, ἐναγόμενος τῇ in rem, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἑαυτῷ ποιεῖ τὸ ἀζήμιον, ὁμοίως [d] καὶ σπείρας τοῖς οἰκείοις δαπανήμασι τὸν ἀλλότριον ἀγρόν, εἰ βοναφίδει τοῦτο πεποίηκεν, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἕξει τὸ ἀσφαλές.

33 ¶ Ἐμάς [e] τις λαβὼν χάρτας, ἢ ἐμὰς μεμβράνας, ἐνέγραψέ τι ἐν αὐταῖς, καὶ βιβλίον κατεσκεύασε· κἀνταῦθα κατὰ [f] μίμησιν τοῦ ἐδάφους, εἴκει τὰ ἐπικείμενα τοῖς ὑποκειμένοις, εἰ καὶ τὰ μάλιστα χρυσᾶ [g] εἰσὶ τὰ ἐπιτεθέντα γράμματα· κἀγὼ γίνομαι τοῦ βιβλίου δεσπότης· ἀδιάφορον δέ ἐστιν εἴτε ἔμμετρον [h] ἔπος, εἴτε ἱστορικόν, εἴτε ῥητορικόν [i] ἐνέγραψε λόγον· ὅθεν κινῶν ἐγὼ τὴν in rem κατὰ τοῦ τὸ βιβλίον ποιήσαντος, καὶ τὰ δαπανήματα τῆς γραφῆς μὴ καταβαλὼν ἑτοίμως, ἐκβληθήσομαι διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς, ἐν ᾧ βοναφίδει νομεὺς ἦν ὁ ταῦτα γράψας.

34 ¶ Λαβών τις ἀλλοτρίαν σανίδα, [k] ἐζωγράφησε, καὶ εἰκόνα κατεσκεύασε· τίνος ἐστὶν ἡ εἰκὼν ἐζητήθη· καὶ οἱ μὲν λέγουσι τὸν ζωγράφον γίνεσθαι δεσπότην

¶ Vnde si in cōfiniis duorum fundorum nascatur arbor, cuius radices vtrūque in fundum porrigantur, communis haec arbor fiet.

32 ¶ Porro quemadmodum plantae quae in terra aluntur crescúntque, eius fiunt qui & subiectae terrae dominus est, eadem ratione & quae seruntur, vt frumentum, hordeum, quaeque alia his similia, solo cedūt. ¶ Sed & quemadmodum bonae fidei aedificator in alieno solo, actione in rem petitus, indemnem se conseruat per exceptionem doli: ita per eandem doli exceptionem tutus erit qui sua impensa fundum alienum conseuit, dum bona fide id fecerit.

33 ¶ Chartas meas aut membranas aliquis abstulit, & aliqua in his scripsit, libellúmque composuit: & hîc ad similitudinem soli superficies subiecto cedit: etiam si maximè aureae sint quae inscriptae sunt literę: etenim dominus ego libelli fio. Neque interest, carmen sit, an historia, aut oratio rhetorica, quod inscriptum est. Vnde futurum est vt si in rem agens aduersus eum qui libellum fecit, refundere impendia scripturae paratus non sim, doli exceptione submouear, dum bonae fidei possessor fuerit qui scripsit.

34 ¶ Aliquis aliena accepta tabula, pinxit in ea, imaginémque effinxit. Quaesitum est cuius haec imago sit? Et existimant quidam pictorem tabulę do-

a ἤγουν τῶν ἀγρῶν confinium Glossa [illegible].

b Argumentū à plantatione ad sationem l. 9. ff. de adquir. rerum dominio.

c d.l.9.

d Aedificanti in alieno bona fide quae exceptio aduersus soli dominum competat.

e ἐμὰς foeminino legit Harmenop. 2. t. 2. §. 42. sed dicitur etiam ἢ χάρτας.

f Argumentum à solo ad chartam: ab aedificio ad scripturam.

g l.9.§.1.ff. de adquir. rerū dominio 2. Gaius 1.§.6.

h ἔμμετρον pro carmine oratione mensurata.

i ῥητορικὸν λόγον pro oratione.

k Pictura vtrum cedat tabula, an vero tabula picturae. inf. per quas personas vnicuique adquir. v.l.9.§.2.ff. eod. 2. Harmenop. 1.§.42.

minum fieri, & tabulam picturæ cedere. Alii contrà, eũ qui tabulæ fuerit dominus, & picturæ dominum fieri dicunt, qualiscunque tandem ea sit pictura. Imperatori verò nostro prior sentẽtia magis placuit: & eũ qui pinxerit, imaginis dominum vult fieri. Ridiculũ enim putabat esse, picturam Apellis (fuit is pictor apud Græcos præstantissimus) aut Parrhasij (magnũ hic apud Romanos nomen habuit) vilissimæ tabulæ cedere. Vnde si tabulę dominus in possessione imaginis sit, pictor qui actione in rem proposita, pretium tabulæ nõ vult reddere, doli exceptione submouebitur. ¶ Quod si is qui depinxit, imaginem possideat, tunc dominus tabulæ, directam quidem in rem actionem habere non potest: nam per impositionem picturæ, dominio tabulæ excidit: sed datur ei vtilis in rem qua se in agendo, tanquã dominũ, experiri dicat. Sed & si vtili in rem agens, sumptus in pingendo factos, ei qui bona fide pinxit, nolit restituere, doli exceptione expellitur.

Procedit autẽ hic tractatus, eousque dum de Dominio imaginis quæretur. Nam illud in confessum venit, siue is qui pinxit, siue alius quispiam, tabulam furto abstulerit, furti actionem aduersus furem dari domino.

35 ¶ Quum Dominum esse te putarem, alienum de te fundum emi, aut dono accepi, vel ex alia iusta causa, bona fide tamẽ, veluti ex permutatione. Ratio naturalis dominum esse me vult perceptorũ

a In ea sententia fuit Gaius 2. tit. 2. §. 6. in f. Paulus l. 23. §. 3. ff. de rei vindicat. Sane Gaius l. 9. §. 2. ff. de acquir. rerũ dominio nominatim putat, tabulam picturæ cedere
b Pictura cedit tabula.
c Parrhasium hic falso Romanum facit, cum fuerit Ephesius. Simili errore Faber Apellem Iudæum facit, cum fuerit Cous. vnde aut᾽ Ἰξιχλω Cous dicitur Ouidio 4. de Ponto.
d & quidem directam l. 9. §. 2. ff. de acquir. rerum dominio:
e Vtilis in rẽ actio datur quasi domino.
f Fructus bona fide percepti vtrum fiãt percipientis.
g Bona fides dua causa hic adferuntur error & iustus titulus.
h Fructus naturali ratione fiunt eius qui bona fide tanquam suũ aut tuum esse existimans, alienum coluit, éxq; eo fructus percepit. de quo vide quæ scripsi ad l. 22. C. de rei vindic.

τῆς σανίδος, καὶ τὴν σανίδα εἴκειν τῇ γραφῇ· ἕτεροι [a] δὲ τὸν τῆς σανίδος δεσπότην, καὶ τῆς γραφῆς κύριον γίνεσθαί φασι ὁποιαδήποτε εἴη γραφή· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν προτέραν μᾶλλον ἐδέξατο γνώμην, καὶ τὸν [b] ζωγραφήσαντα, τῆς εἰκόνος βούλεται γίνεσθαι δεσπότην· καταγέλαστον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι, τὴν Ἀπελλοῦ ζωγραφίαν (ζωγράφος δὲ οὗτος, τῶν παρ᾽ Ἕλλησιν ἀριστευσάντων) ἢ Παρρησίου (εὐδοκίμησε δὲ οὗτος παρὰ Ῥωμαίοις [c]) ὑπείκειν τῇ εὐτελεστάτῃ σανίδι. ὅθεν εἰ ὁ τῆς σανίδος δεσπότης ἐν κατοχῇ γέγονε τῆς εἰκόνος, ὁ δὲ ζωγραφήσας ἔλθῃ κινῶν κατ᾽ αὐτοῦ τὴν in rem, [d] μὴ καταβαλὼν τὸ τῆς σανίδος τίμημα, διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς ἐκβληθήσεται. ¶ Εἰ δὲ ὁ ζωγραφήσας νέμεται τὴν εἰκόνα, τότε ὁ τῆς σανίδος δεσπότης, διρέκταν μὲν ἔχειν in rem οὐ δύναται· (ἐξέπεσε γὰρ τῆς δεσποτείας τῆς γραφῆς ἐπιτεθείσης) δίδοται δὲ αὐτῷ vtilis [e] in rem, ἵνα κινῶν οὕτω λέγῃ ὡσανεὶ ὑπῆρχεν δεσπότης· τῇ δὲ εἰρημένῃ vtili in rem χρώμενος, εἰ μὴ παράσχῃ τὰ περὶ τὴν ζωγραφίαν γενόμενα δαπανήματα τῷ βοναφίδε ζωγραφήσαντι, ἐξωθεῖται διὰ τῆς τοῦ δόλου παραγραφῆς· καὶ ταῦτα μὲν πρακτάϊσαι, ὅσον ἐπὶ τῇ δεσποτείᾳ τῆς εἰκόνος. ἐκεῖνο γὰρ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὅτι εἴτε ὁ ζωγραφήσας ἔκλεψε τὴν σανίδα, εἴτε ἕτερός τις, δίδοται τῷ δεσπότῃ ἡ φούρτι κατὰ τοῦ κλέπτου.

35 ¶ [f] Ὑποπτεύσας [g] εἶναι δεσπότην, ἀλλότριον ἠγόρασα παρὰ σοῦ ἀγρὸν, ἢ κατὰ δωρεὰν ἔλαβον, ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας εὐλόγου, βοναφίδε μέντοι, οἷον ἀπὸ περμουτατζίονος, ὁ φυσικὸς λόγος βούλεται δεσπότην [h] γίνεσθαί με τῶν λη-

cedere. Vnde si à Domino tabulæ imaginẽ possidente, is qui pinxit eam petat, nec soluat pretium tabulę, poterit per exceptionẽ doli mali submoueri ¶ At si is qui pinxit, eam possideat, consequens est, vt vtilis actio domino tabulę aduersus eum detur: quo casu, si non soluat impensam picturæ, poterit per exceptionẽ doli mali repelli: vtique si bona fide possessor fuerit ille, qui picturam imposuit. Illud enim palam est, quod siue is, qui pinxit, subripuit tabulas siue alius competit domino tabularum furti actio.

35 ¶ Si quis à non domino quem dominũ esse crediderit, bona fide fundũ emerit, vel ex donatione aliave qualibet iusta causa, æquè bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructus quos percepit, eius esse pro

cultura & cura, & ideo si postea dominus superuenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo consumptis agere non potest. ¶ Ei verò qui alienũ fundum sciens possederit, non idē concessum est: itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.

36 ¶Is verò, ad quem vsusfructus fundi pertinet, non aliter fructuũ dominus efficitur, quàm si ipse eos perceperit. ¶ Et ideo licèt maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredes eius non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. ¶ Eadem ferè & de colono dicuntur.

37 ¶In pecudum fructu etiam fœtus est, sicuti lac, pilus, & lana. itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & seculi statim naturali iure dominij fructuarij sunt. ¶Partus verò ancillæ in fructu non est: itaque ad dominum proprietatis pertinet. Absurdum enim videbatur, hominem in fructu esse: quum

φθέντων καρπῶν, διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν φροντίδα ἣν ἐν αὐτοῖς ἐποιησάμην. διὸ μετὰ ταῦτα παραγενόμενος ὁ τοῦ ἀγροῦ δεσπότης, καὶ διὰ τῆς in rem ἐκδικῶν τὸν ἀγρὸν, οὐδεμίαν ἀγωγὴν ἕξει κατ' ἐμοῦ περὶ τῶν καρπῶν, οὓς ἐντεῦθεν λαμβάνων ἐδαπάνησα. ¶ Εἰ δὲ εἰδὼς [a] ἀλλότριον ἐνεμήθην ἀγρὸν οὐ τεύξομαι αὐτῶν· ἀμέλει τοι τὸν ἀγρὸν ἀποκαθιστῶν ἀναγκάζομαι μετὰ τῶν ἐντεῦθεν ληφθέντων καρπῶν, εἰ καὶ τούτους ἔτυχον ἀναλώσας.

36 ¶ Τοῦ αὐτοῦ ἀγροῦ ἐγὼ μὲν εἶχον τὴν προπρειετάτειαν, [b] σὺ δὲ τὸν οὐσούφρουκτον [c] οὐχ ἑτέρως σὺ οὐσουφρουκτουάριος τῶν καρπῶν γένηση δεσπότης, εἰ μὴ τούτους λάβῃς ἀπὸ τῆς γῆς. ¶ διὸ, εἰ πεπείρων ὄντων τῶν καρπῶν, καὶ τῇ γῇ συνημμένων, συμβῇ σε τελευτῆσαι, οὐ μήψεται τούτους ὁ σὸς κληρονόμος, ἀλλὰ τῷ προπρειετάριῳ διοίσουσι. ¶ τὰ αὐτὰ σχεδόν ἐστι καὶ ἐπὶ τοῦ κολωνοῦ [d] τουτέστι τοῦ μισθωσαμένου. [e] ἐὰν γὰρ μισθώσω σοι ἀγρὸν, οὐ πρότερον γένηση δεσπότης τῶν ἐντεῦθεν λαμβανομένων καρπῶν, εἰ μὴ τούτους ἐξέλῃς τῆς γῆς· τὸ ferè δὲ ἤτοι σχεδὸν [f] παρέλκεται. [g]

37 ¶ Ἐπειδὴ δὲ περὶ οὐσουφρούτου διελέχθην ἀγροῦ, ὀφείλεις εἰδέναι ὅτι οὐσουφρούκτος θρεμμάτων, [h] ἐστὶν ἡ ἐξ αὐτῶν γονὴ, ὥσπερ καὶ τὸ γάλα, καὶ αἱ τρίχες, καὶ τὸ ἔριον· τοιγαροῦν οἱ ἀρνοὶ, καὶ οἱ ἔριφοι, καὶ οἱ μόσχοι, καὶ οἱ μικροὶ [i] ἵπποι, ἅμα τῷ τεχθῆναι, φυσικῷ λόγῳ τῆς δεσποτείας γίνονται τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου. ¶ Οἱ δὲ τοκετοὶ τῆς θεραπαίνης οὐκ εἰσὶν ἐν καρπῷ. ὅθεν εἰ

fructuum propter culturam curámque quam in his adhibui. Quapropter, si postea superueniēs fūdi dominus, fundum per in rem actionem vindicet, nullam aduersum me habebit actionem de fructibus illinc perceptis, & à me consumptis. ¶Quòd si sciens alienum fundum possedi, fructus non lucrabor, sed vna cũ inde perceptis fructibus restituere fundum cogor, etiamsi fortè consumpti sint.

36 ¶Eiusdē fūdi ego proprietatē habeo, tu vsumfructum. Non aliter tu vsufructuarius fructuum dominus fies, quàm si eos à terra perceperis. ¶ Quapropter si maturis iã fructibus, & terræ adhuc adhærentibus, mori te contingat, non capiet eos hæres tuus, sed proprietario acquirētur. ¶Eadem ferè & de colono dicūtur, hoc est, de eo qui mercede cōducit. Nã si tibi fundum mercede locauerim, non antè fructuum, qui inde percipiũtur dominus fies, quàm eos à terra separaueris. Quod autē dictum est, Ferè, parelcon est, & explēdæ orationis gratia additum.

37 ¶Quoniã verò nõnihil de vsufructu fundi disserui, scire debes, in pecudũ vsufructu esse fœtum ipsarum, vt & lac, & pilos & lanam. Quocirca & agni, hœdi, vitulíque, & equuli, simulatque editi sunt, naturali iure vsufructuarii fiunt. ¶ Ancillarũ autem partus non sunt in fructu. Vnde si tibi ego

a Fructus mala fide ex alieno percepti nō fiunt percipiētis.
b προπρειετάτειαν hic accipit pro proprietate.
c Fructus quē admodũ fiant vsufructuarij
d Colonus est qui mercede conducit.
e v.3. Harmenop. 8. §. 3.
f Fructuarius fructus suos ante non facit quàm à terra eos separauerit. Eadem ferè dicũtur de colono. Imò penè eadē. Theophilus putat, ferè superuacuo adiungi. sanè falsò. Est enim vsufructuarij & coloni differentia. Mortuo vsufructuario, perit vsusfructus, mortuo colono non perit. l. 10. C. de locato. §. vlt. inf. de locat. § vlt. inf. de vsufr. Colligitur & alia differentia ex l. 26. ff. de furtis & l. 12. §. Iulianus. ff. de vsufructu.
g παρέλκει Suida περιττόν
h l. 28. ff. de vsuris. l. 68. ff. de vsufructu.
i μικροὶ ἵπποι nostris equuli & equulei & eculei. de quo plura scripsi ad l. 14. §. 15. ff. de furtis.

ancillæ meæ vsumfructũ cõcedam, tu quidem pro fructu ministerium eius habebis, & manus operã. quod verò natum ex ea fuerit, proprietario acquiretur. Absurdum enim visum est, hominem cõnumerari inter fructus, quũ hominum causa fructus omnes rerum natura cõparauerit.

38 ¶ Quòd si quis gregis habeat vsumfructum, in locum demortuorum capitũ, ex fœtu vsufructuarius summittere, & numerum implere debet. Sic enim id Iuliano videtur. Verbi gratia, concessi tibi vsumfructum gregis centum ouium, eueniteque vt triginta oues morerẽtur, & quinquaginta nascerẽtur: triginta ex his, prioribus debes addere, vt datũ tibi numerum conserues, & ita reliquas viginti, tuas facies. Sin verò vineæ tibi, aut etiam fundi vsumfructum concessi, in locũ demortuarum, vel senio confectarum vitium, & in locum laborantium vel deiectarum arborũ alias substituere debes. ¶ Oportet enim te rectè & vt virum integrum decet, fundum colere, cuius tibi vsusfructus concessus est, & ita versari, vt optimus paterfamiliàs versaretur.

39 ¶ Quidam thesaurum in fũdo suo reperit, diuus Hadrianus naturale ius secutus, repertori thesaurũ cõcessit, idemque statuit, siquis in sacro aut religioso loco fortuito casu repererit. Quòd si quis in alieno fundo non data ad hoc opera, sed fortuitò

παραχωρήσω σοὶ ἐγὼ τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν ὠσούφρουκτον, σὺ μὲν ἕξεις ἐν καρπῷ τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῆς, καὶ τὴν ἀπὸ χειρῶν ἐργασίαν· τὸ δὲ τεχθὲν, τῷ τῆς προπριεταρείου γίνεται δεσποτείας· αἰσχρὸν γὰρ ἐνομίσθη, ἀνθρώπων[a] συναριθμεῖσθαι τοῖς καρποῖς, ὁπότε πάντας τοὺς καρποὺς ἡ τῶν πραγμάτων φύσις χάριν ἐπενόησε τῶν ἀνθρώπων.

38 ¶ Εἰ δὲ ἀγέλης ἔχει τις ὠσούφρουκτον, εἰς τάξιν τῶν τελευτησουσῶν κεφαλῶν, ἐκ τῆς γονῆς ὁ ὠσουφρουκτουάριος ὑποβάλλειν, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀναπληροῦν ὀφείλει· τοῦτο γὰρ καὶ Ἰουλιανῷ δοκεῖ· οἷον παρεχώρησά σοι ὠσούφρουκτον ἀγέλης προβάτων ἑκατὸν, συνέβη τελευτῆσαι τριάκοντα πρόβατα, τεχθῆναι δὲ πεντήκοντα, δεῖ σε τὰ τριάκοντα συναναμίξαι τοῖς πρωτοτύποις, ὥστε σώζεσθαι τὸν δεδομένον σοι ἀριθμόν, καὶ οὕτω τὰ λοιπὰ εἴκοσι πρόβατα ἕξεις ἐν δεσποτείᾳ· εἰ δὲ ἀμπελῶνος, ἤγουν καὶ ἀγροῦ, ὠσούφρουκτόν σοι παρεχώρησα, εἰς τάξιν τῶν τελευτησασῶν[b] (ἤτοι γηρασκουσῶν) ἀμπέλων, καὶ εἰς τάξιν τῶν καμόντων, ἤτοι καταπεσόντων δένδρων, ἕτερα ὀφείλεις ἀντικαθιστᾶν. ¶ δεῖ γάρ σε ὀρθῶς καὶ κατὰ[c] τρόπον ἀγαθὸν ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀγροῦ οὗ παρεχωρήθη σοι ὁ ὠσούφρουκτος, καὶ οὕτω διαγίνεσθαι ὡς ἂν διεγίνετο κάλλιστος οἰκοδεσπότης.

39 ¶ Εὗρέ τις θησαυρὸν[d] ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ· ὁ θειότατος Ἀδριανὸς τὸ φύσει[e] φυλάξας δίκαιον, τῷ εὑρόντι παρεχώρησε τὸν θησαυρόν· τὸ αὐτὸ κελεύσας ἐάν τις ἐν σάκρῳ[f] ἢ ῥελιγιόσῳ τόπῳ ἐκ τύχης εὕρῃ· εἰ δέ τις ἐν ἀλλοτρίῳ ἀγρῷ, οὐκ ἐξεπίτηδες, ἀλλὰ τυχηρῶς

omnes fructus rerum natura gratia hominis comparauerit.

38 ¶ Sed si gregis vsumfructũ quis habeat in locum demortuorum capitũ ex fœtu fructuarius submittere debet (vt & Iuliano visum est & in vinearum demortuarum, vel arborum locum alias debet substituere. Rectè enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

39 ¶ Thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, diuus Adrianus naturalem æquitatem sequutus, ei concessit, qui eos inuenerit. Idémque statuit, Siquis in sacro aut religioso loco, fortuito casu inuenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera, sed fortuitò inuenerit, dimidium domino soli concessit, &

a πρωτότυπα πρόβατα vocat, oues quarum proprietas aliena: quæ initio vsusfructus constituti vsufructuario data sunt.

b l. 7. in f. l. 18. l. 59. ff. de vsufructu.

c κατὰ τρόπον ἀγαθὸν dixit pro more boni patrisfamilias quamquam & καλλίστου οἰκοδεσπότου paulò post mentionem faciat.

d adde §. vlt. inf. per quas personas cuique adquiritur.

e τὸ φύσει δίκαιον, pro naturali æquitate posuit. Dei beneficium approbat lex vnica Cod. de thesauris.

f l. 3. §. penul. ff. de iure fisci.

sit, & dimidium inuentori. ¶ Et conuenienter, siquis in Cæsaris loco inuenerit, dimidiũ inuentoris, & dimidium esse Cęsaris statuit.

¶ Cui cõueniẽs est, vt si quis in fiscali loco, vel publico, vel ciuitatis inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, vel ciuitatis.

40 ¶ Per traditionemquoque iure naturali res nobis acquirũtur. nihil enim tã cõueniens est naturali æquitati, quàm volũtatem domini volẽtis rem suã in alium transferre, ratam haberi, & ideo cuiuscumque generis sit corporalis res, tradi potest, & à domino tradita alienatur. Itaque stipẽdiaria quoque, & tributaria prædia eodẽ modo alienantur.

εὗρε θησαυρὸν, τὸ ἥμισυ τῷ δεσπότῃ τοῦ ἐδάφους συνεχώρησεν Ἀδριανός. ¶ Οὐκοῦν ἀκολούθως ἐάν τις ἐν βασιλικῷ τόπῳ εὕρῃ θησαυρὸν, τὸ μὲν ἥμισυ τοῦ θησαυροῦ παρέξει τῷ βασιλεῖ· τὸ δὲ ἥμισυ, ὁ εὑρὼν παρακαθέξει. ¶ Εἰ δὲ καί τις ἐν πολιτικῷ [a] τόπῳ, ἢ φισκαλίῳ εὕρῃ, ὡσαύτως τὸ μὲν ἥμισυ ὁ εὑρὼν ἀποκερδαίνει· τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ ὁ φίσκος (ἤγουν ἡ πόλις) λήψεται.

40 ¶ Φυσικὸς τρόπος κτήσεως ἐστὶ καὶ ὁ τῆς τραδιτζιόνος· καὶ τί ἐστι τραδιτζίων; [b] ἡ ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρας μετάθεσις, εὐαπάλλακτον, καὶ ἀπερίεργον, [c] καὶ ψιλὴν τὴν πρᾶξιν ἔχουσα· οὐδὲν γὰρ οὕτω τῇ φύσει συνᾴδει ἢ τὸ βεβαιοῦσθαι τὴν τοῦ δεσπότου γνώμην τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μετατιθέντος εἰς ἕτερον. εἰς δὲ τὸ διὰ τραδιτζίονος μεταστῆναι τὴν δεσποτείαν, δεῖ ταῦτα συνδραμεῖν, ὥστε δεσπότην εἶναι τὸν τραδιτεύοντα· καὶ ψυχῇ τοῦ βούλεσθαι μετατεθῆναι τὴν δεσποτείαν, ποιεῖσθαι τὴν τραδιτζίονα, καὶ σωματικὸν [d] εἶναι τὸ τραδιτευόμενον· σωματικὸν [e] μὲν διὰ τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ τὰ ἀσώματα, ἀφῆς ὄντα κρείττονα οὐκ ἐπιδέχεται τραδιτζίονα· δεσπότην [f] εἶναι τὸν τραδιτεύοντα διὰ τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ ὁ μὴ ὢν δεσπότης, οὐ δύναται μεταθεῖναι δεσποτείαν ἣν οὐκ ἔχει· ψυχῇ [g] βούλεσθαι ποιῆσαι δεσπότην τὸν λαμβάνοντα, διὰ τοῦτο πρόσκειται ἵνα ἐξέλω τὴν χρῆσιν καὶ τὴν παρακαταθήκην ἐπὶ τούτων γὰρ, εἰ καὶ σωματικὸν τὸ πρᾶγμα, καὶ δεσπότης ὁ τραδιτεύων, ἀλλὰ παραδίδωσι μικρὸν ὕστερον ἀναλαμβάνειν ἐλπίζων ταῦτα· οὐ διαφέρομαι δὲ, ὁποῖον δήποτε ἐστὶ τὸ παραδιδόμενον πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δε-

thesaurum repererit, dimidium eius domino soli cõcessit Hadrianus. ¶ Per consequens igitur, siquis in Cæsaris loco thesaurũ repererit, dimidium thesauri Cæsari præstabit, dimidium sibi repertor retinebit. ¶ Sed & si quis publico in loco aut fiscali repererit, eodem modo repertor dimidium lucrabitur, & dimidium fiscus aut ciuitas accipiet.

40 ¶ Est & naturalis adquirendi modus per traditionem. Et quid est traditio? Est de manu in manum trãslatio, naturalem quendam minimeq; multæ solẽnitatis actũ & qui facile absolui possit, continens. Neque enim aliud ã naturæ conuenit quàm domini voluntatem in alterum rem suam transferentis, ratam haberi. Vt autem traditione dominiũ transferatur, hæc necesse est vt cõcurrant: nã & eum qui tradit dominum esse oportet, & animo volentis dominium trãsferre, traditionem facere, & corporale esse id quod traditur. Corporale ideo dico, quòd incorporalia, cùm tactum fugiãt, traditionẽ non recipiant. Ideo quoque dixi tradentem esse dominum debere, propterea quòd is qui dominus non est, dominium quod non habet, transferre non possit. Sed & hoc adiectum est, animo volentis eum dominum facere qui accepit, vt commodatum & depositum exciperẽ. Nam his in rebus & corporale est quod traditur, & qui tradit, domin' est, sed tradit, paulo post se sperans recepturum. Nec referre opinor quale sit id quod à domino traditur, siue

a πολιτικῷ τόπῳ interpres hic vertit publicum locum: ciuitatis commodum vertisset. quod & vox sequens φίσκος satis indicat. Proinde vt singula singulis reddantur Thesaurum ἐν πολιτικῷ τόπῳ repertum, pro parte dimidia fieri τῆς πόλεως dicemus, at non fisci: ἐν φισκαλίῳ τόπῳ repertũ, pro parte quoque dimidia fisci fieri, non ipsius ciuitatis.

b Traditio quid, adde l. 9. §. 8. ff. de adquir. rerum dominio.

c Traditionem ἀπερίεργον hoc est citra solẽnitatem fieri ait, quam in re à mancipatione differre colligimus, quod & indicat Vlpianus tit. de dominiis 19. §. 3. 4. 5. 6 7.

d Traditio vti rectè fiat quæ concurrere oporteat.

e proinde ἀσώματα hoc est incorporalia non traduntur.

f Corporalia tantum traduntur.

g Tradentem dominum rei traditæ esse oportet.

h Traditione vt dominium transferatur necesse est rem tradere eo animo, vt quis eã accipiat, eius sit dominus.

prædium Italicum, siue possessiones stipendiariæ, aut tributariæ. ¶Vocamus autem stipendiarias & tributarias possessiones, quę in prouinciis sūt, principis iussu à populo occupatæ. Appellationis verò huius inde fluxit occasio. Quidam apud veteres Romanus Imperator, quum toto orbe subacto, virtus eius in magna Romanorū admiratione esset, prouincias omnes diuisit: & quasdam sibi retinuit, alias populo reliquit. Quas populus acceperat, eæ stipendiariæ inde appellatæ sunt, quod stipes ἔρανον, i. collationē, significet, & particulatim argenti aliarúmque rerū factā collectionē. Quum igitur minutula quædam prouinciales ex his quæ apud ipsos nascebantur, collectione facta, mitterent populo, vt ea in vsus suos & voluptates impenderet, factum est vt prouinciæ stipendiariæ dicerentur, & deinde consequēter, domus quoque & prædia stipēdiaria. Imperatoris verò prouinciæ dictæ sunt tributariæ, quoniam tributū est graue illud vectigal quod Princeps prouincialibus suis indicebat, eo nomine, quod magnos alēdis exercitibus sumptus faceret. Qui autem ex largitione populi vel principis stipēdiaria vel tributaria habebāt *prædia*, domini illorū non erant: verū dominiū aut apud populū erat, aut apud principē: sed vsumfructum eorum habebāt, & plenissimā detentationem, ita vt & transferre possēt, & ad heredes trāsmitterent. Nam Italicorū fundorū domuúmq; domini dominiū habebant. Et

ἀπότου, εἴτε ἀγρὸς Ἰταλικὸς, εἴτε στιπενδιάρια κτήματα, εἴτε τριβουτάρια. ¶ Στιπενδιάρια [a] δὲ καὶ τριβουτάρια [b] λέγεται τὰ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διακείμενα κτήματα, βασιλικῇ κελεύσει ὑπὸ τοῦ δήμου κρατούμενα· τῆς δὲ προσηγορίας αὐτῶν γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ πρόφασις· ὁ πάλαι Ῥωμαίων βασιλεὺς [c] πάσης κρατήσας γῆς, θαυμασθεὶς δὲ παρὰ Ῥωμαίων ἕνεκα τῆς οἰκείας ἀνδρείας, διεῖλε [d] τὰς ἐπαρχίας· καὶ τὰς μὲν, ἐκράτησεν αὐτὸς ἑαυτῷ, τὰς δὲ, ἀφώρισε τῷ δήμῳ· καὶ [e] αἱ τοῦ δήμου ἐκλήθησαν στιπενδιάριαι ἐντεῦθεν· ὅτι στίπες [f] ἐστὶν ὁ ἔρανος, καὶ ἡ κατὰ μικρὸν γινομένη τοῦ ἀργύρου καὶ τῶν ἄλλων συλλογή· ἐπειδὴ οὖν ὀλίγα τινὰ οἱ ἐπαρχιῶται ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων συνάγοντες, ἔπεμπον τῷ δήμῳ, ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανᾷν εἰς οἰκείας χρείας τε καὶ τέρψεις, [g] διὰ τοῦτο ἐκλήθησαν στιπενδιάριαι· καὶ λοιπὸν ἀκολούθως, καὶ αἱ οἰκίαι, [h] καὶ οἱ ἀγροὶ, στιπενδιάρια. Αἱ δὲ τοῦ βασιλέως [i] ἐπαρχίαι, ὠνομάσθησαν τριβουτάριαι. ἐπειδὴ τριβοῦτόν [k] ἐστι τὸ βαρὺ τέλος ὅπερ ἐπέβαλε τοῖς οἰκείοις ἐπαρχιώταις ὁ βασιλεὺς, ὡς πολλὰ δαπανῶν περὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀποτροφήν. Τὰ στιπενδιάρια καὶ τριβουτάρια ἔχοντες πάλαι, κατὰ συγχώρησιν δήμου ἢ βασιλέως, οὐκ [l] ἦσαν δεσπόται· ἡ γὰρ δεσποτεία αὐτῶν ἦν ἢ παρὰ τῷ δήμῳ, ἢ παρὰ τῷ βασιλεῖ· ἀλλ' εἶχον τὴν ἐπ' αὐτοῖς χρῆσιν, καὶ ἐπικαρπίαν, καὶ πληρεστάτην κατοχὴν, ὥστε δύνασθαι μεταφέρειν καὶ κληρονόμοις παραπέμπειν· τῶν γὰρ Ἰταλικῶν [m] ἀγρῶν ἤτοι οἰκιῶν, οἱ δεσπόται τὴν δεσποτείαν εἶχον ἀλ-

¶Vocantur autem stipendiaria & tributaria, prædia quæ in prouinciis sunt: inter quæ, necnon & Italica prædia, ex nostra constitutione, nulla est differentia: sed si quando ex caussa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex caussa tradantur, sine dubio transferuntur.

a στιπενδιάρια *prædia quid. adde inf. de vsucap. in f. pri.*
b τριβουτάρια *prædia quæ.*
c *Idem Scholion Harmenop. 1. tit. 2. §. 46. vide Suetoniū in Augusto vbi de ordinatione prouinciarum Dionē & Strabonem libro 3. vbi de Hispanicarū prouinciarum diuisione loquens, refert. Prouinciarū alias populo, alias Principi adtributas. Et in populi, mitti solitum* στρατηγὸν, ταμίαν, πρεσβευτὴν *Præsidem, Quæstorem, legatū. In Cæsaris,* δύο ἡγεμόνας *(sic.n. lego non* πρεσβευτὰς*)* στρατηγικὸν, *&* ὑπατικόν. *Priori adiunctum* πρεσβευτὴν *eúdémque* [illegible] *(ita quidem accipio locum illū Strabonis) Alteri tres legatos. Porrò, quod de diuisione prouinciarum hic dicitur, Idem Strabo confirmat in f. libri vlt. nisi quod in Cæsaris prouincias mitti solitos* ἡγεμόνας *refert: In populi,* στρατηγὸν ἢ ὕπατον.
d *Prouinciarū alia principis, alia populi.*
e *Prouincia stipendiaria, populi Romani stipēdiaria.*
f *Stipes pro collatione.*
g τέρψιν, *ita legitur apud Harmenopulum.*
h *Domus & prædia stipendiaria quid.* i *Prouincia principis seu Tributaria.* k *Tributum quid, cui præstetur & in quem finem indictum.* l *Prouincialibus quod ius fuerit in prædiis tributariis & stipendiariis.* m *Italicorum prædiorum à stipendiariis & tributariis antiqua differentia.*

¶ Vocantur item stipendiaria & tributaria prædia quæ in prouinciis: & inter quæ, & non & Italia prædia, ex ista constitutione, nulla est differentia: sed quando ex causa donationis aut dotis, & qualibet alia caussa traditur, sine dubio transferuntur.

λα ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· σήμερον δὲ ἡ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως οὐδεμίαν [a] βούλεται εἶναι διαφορὰν Ἰταλικῶν, καὶ στιπενδιαρίων, καὶ τριβουταρίων· ἀλλ' εἰ μὲν δεσπότης τραδιτεύσῃ μοι τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπὸ δωρεᾶς, ἢ προικὸς, ἢ ἐξ ἄλλης οἵας δήποτε αἰτίας, οἷον ἀπὸ περμουτατζιόνων, ἀναμφιβόλως μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπ' ἐμέ.

Et hæc quidem olim: hodie verò Imperatoris nostri constitutio nullam esse vult differentiam Italicorum, & stipendiariorum, vel tributariorum. Sed si is qui dominus est, rem suam tradat mihi, siue ex donatione, siue in dotem, aut ex alia quauis causa, velut ex permutatione, dominium in me sine dubio transfert.

a *Differentia Italicorum, stipendiariorum & tributariorum hodie sublata. adde l. vnicam. Co. de vsucap. transforman da.*

41 ¶ Venditæ verò res & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti expromissore aut pignore dato, quod quanquam cauetur ex lege duodecim tabularum, tamen rectè dicimus & Iure gentiū. id est, Iure naturali id effici.

41 ¶ Εἰ δὲ πωλήσας τραδιτεύσῃ, οὐχ ἑτέρως ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν ἡ δεσποτεία μέτεισιν, ἐὰν [b] μὴ ὁ ἀγοραστὴς τῷ πράτῃ τὸ τίμημα καταβάλῃ τοῦ πράγματος, ἢ τὸ ἱκανὸν αὐτῷ ποιήσῃ ἐπὶ τῷ τιμήματι. τί γὰρ ὅτι ἔδωκε Τίτιόν τινα ὑπὲρ αὐτοῦ ὁμολογήσαντα δώσειν τὸ τίμημα, ἢ καὶ ἐνέχυρον παρέσχεν ὑπὲρ τοῦ τιμήματος. τοῦτο δὲ καὶ τῷ δωδεκαδέλτῳ [c] διηγόρευται νόμῳ· οὐδὲν ἧττον δὲ εὑρίσκομεν iuris gentium ὑπάρχειν τοῦτο τὸ νόμιμον, ἐπειδὴ πρόσεστιν αὐτῷ φυσικὴ δικαιοσύνη· διὸ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι πολιτεύεται. ὥστε οὖν ἀεὶ μὲν ἐξ ἑτέρας αἰτίας τραδιτεύων δεσπότης, μεταφέρει δεσποτείαν· ἐπὶ [d] πράσεως οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ λάβῃ τὸ τίμημα, ἢ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῷ γένηται ἐπὶ τῷ τιμήματι.

41 ¶ Sed & si quis tradat id quod vendidit, non aliter transit dominium in emptorem quàm si emptor venditori pretium rei soluerit, vel aliter de pretio satisfecerit. Quid ita? quoniam pro se Titium dedit quempiam qui pretium soluere promiserit, aut etiam pignus pro pretio præstitit. Est autem hoc & lege duodecim Tabularum cautum, nihilóque minus inuenias & iuris gentium esse, quoniam & naturalis iustitia ei adhæret, quum apud omnes gentes æquè obseruetur. In aliis igitur caussis, semper is qui tradit, dominium transfert: in emptione, non aliter quàm si pretium accepit, aut satis eo nomine factum est.

b *Idem Harmenop. 1.11.3. §. 4. Scholiastes 39. Eclog. 1.c.15. l.53. ff. de contr. empt.*

c *dixi ad leges duodecim Tabularum t. de cont. emptione.*

d *Dominium quemadmodū transferatur in emptione.*

¶ Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris sequutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri.

¶ Εἰ δὲ ὁ πράτης οὔτε ἔλαβε τὸ τίμημα, οὔτε ἔλαβε τινὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ ἀγοραστοῦ ἐπερωτώμενον, οὔτε ἐνέχυρα, ἀλλ' [e] ἠρκέσθη τῇ τοῦ ἀγοραστοῦ πίστει, θαρρήσας ὅτι λήψεται τὴν διατίμησιν, κἀνταῦθα λέγομεν εὐθέως ἐπὶ τὸν ἀγοραστὴν μετιέναι τὴν δεσποτείαν.

¶ Sed si venditor, neque pretium accepit, neque loco emptoris promissorem, neque pignora, sed fide emptoris contentus est, satis sibi pollicens fore vt pretium accipiat, dicendum & hîc est, dominium statim ad emptorem transire.

e *Hæc quæ sequuntur in vēditione eundē effectum habent, pretium, expromissorē, pignus accipere & fidē emptoris sequi.*

42 ¶ Nihil autem interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rem suam, an voluntate eius alius cui eius rei possessio permissa sit.

42 ¶ Τραδιτζιόνος δὲ γινομένης, οὐδεμία [f] τις ἔσται διαφορὰ, πότερον αὐτὸς ὁ δεσπότης ἐστὶν ὁ τραδιτεύων, ἢ ἕτερος κατὰ γνώμην αὐτοῦ.

42 ¶ Facta autem traditione, nihil interest, is-ne qui dominus est, tradiderit: an voluntate eius alius.

f *fl. 9. §. 4. ff de acquir. rerū dominio.*

& in quem fun... ...dum & ...

a l.58.l.59.ff. de procuratoribus.

43 ¶Hac ratione, si cui liberam potestatem fecero, rẽ meã vt volet administrã di, & is ex his rebus aliquid vendiderit tradideritque, in accipientem transfert dominium. Nã voluntate domini id facere videtur.

b l.9.§.interdum §. ff. de adquirendo rer. dominio

44 ¶Inuenias autem & species quasdã seu casus, in quibus & sine traditione, nuda tãtùm voluntas dominio transferẽdo sufficiat: veluti, commodaui tibi librum meum, locaui tibi fundum meum, deposui apud te mensulã meã. Si postea tibi vendã hæc, aut donem, simul vna cũ donatione aut emptione, dominum te eorũ facio, idque traditione non accedente. Nam quum antè apud te, naturalis dictarũ rerum fuerit possessio detẽtatióve, ob hoc solum, quòd rẽ meam tuam esse velim, statim dominium eius tibi adquiritur, perinde atque si ex causa donationis, venditionisve, specialis traditio intercessisset.

c d.l.9.§.itẽ si quis merces.
d d.l.9.§.hoc amplius.
e adde l.7.in f.ff.de manu. test.
f v.Nouell. de consulib. tos & l.2. C. de consulib. & non spargendis ab iis pecuniis.

45 ¶Varias in horreo merces reposuisti mecum egisti vt eas tibi venderẽ. Contractu celebrato, soluisti pretiũ. Si ergo horrei claues tibi, cùm ab eo haud longè abessem, tradiderim, statim sis mercium dominus.

g προελεύσεσιν interpres vertit aduentus, processiones vertere debuit vel l.2.d. Nouell. nec. c. 1. ubi de septem processionibus consulumque ibidem Græci ψήφους
h quæ hic consulum fuerint viæ Nouell. tos.c.1.

46 ¶Interdum volũtate mea trãsfero dominium, & in personam incognitam, de qua rogatus siue ante traditionẽ, siue post traditionẽ, dicere omnino non possim, quænam ea sit. Id autem contingit in Prætoribus & Consulibus, qui pro more, vel in aduentibus vel in spectaculis, iacere quædam solẽt in vulgus: & dominus

43 ¶ Τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐὰν ἄδειαν [a] παράσχω τινὶ τοῦ διοικεῖν ὡς βούλεται τὴν ἐμὴν οὐσίαν, οὗτος δὲ ἐκ τούτων τι πωλήσῃ τῶν πραγμάτων, καὶ τραδιτεύσῃ, μεταφέρει τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαβόντα· δοκεῖ γὰρ γνώμῃ τοῦ δεσπότου τοῦτο πράττειν.

44 ¶ Ἔστι [b] δὲ εὑρεῖν τινὰ θέματα ἐν οἷς καὶ παραδόσεως χωρὶς, γυμνὴ δὲ [d] ὅμως βούλησις, ἀρκεῖ πρὸς τὸ μεταθεῖναι τὴν δεσποτείαν· οἷον, ἔχρησά σοι τὸ ἐμὸν ἀγρὸν, ἢ παρεθέμην σοὶ τὸ ἐμὸν μινσώριον· ἐὰν μετὰ ταῦτα πωλήσω σοι ταῦτα, ἢ δωρήσωμαι, εὐθέως ἅμα τῇ δωρεᾷ, ἢ ἅμα τῇ πράσει, δεσπότην σε ποιῶ τούτων, καὶ ταῦτα τραδιτίονος μὴ γινομένης· ἐπειδὴ γὰρ προϋπῆρχε φυσικὴ κατοχὴ παρὰ σοὶ τῶν εἰρημένων πραγμάτων, διὰ τοῦτο ὅτι βούλομαι σὸν εἶναι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, εὐθέως παραγίνεταί σοι ἡ δεσποτεία, ὥσπερ εἰ δωρεᾶς χάριν, ἤγουν πράσεως, γέγονεν ἰδικὴ τραδιτίων.

45 ¶ Ἐπεθέμην [c] ἐν ὡρείῳ φορτία διάφορα· διελέχθης μοι ὥστε ταῦτά σοι πωλῆσαι συμφώνως γινομένης δέδωκας τὸ τίμημα· ἐὰν παρεστὼς τῷ ὡρείῳ, τὰς τοῦ ὡρείου παραδῶ σοι κλεῖς, εὐθέως δεσπότης γίνῃ τῶν φορτίων.

46 ¶ Πολλάκις [d] ἐκὼν μεταφέρω δεσποτείαν ἐπί τινα τῶν ἐμοὶ ἀγνοουμένων· περὶ οὗ ἐρωτηθεὶς καὶ πρὸ τῆς παραδόσεως, καὶ μετὰ τὴν παράδοσιν, οὐ πάντως δύναμαι εἰπεῖν ποῖόν ἐστι τὸ πρόσωπον· τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν πραιτώρων, [e] ἢ τῶν ὑπάτων, [f] οἵ τινες εἰώθασιν ἢ ἐν τῶν προελεύσεσιν [g] ἢ ἐν ταῖς θέαις [h] ῥίπτειν τινὰ τοῖς δημόταις, καὶ

43 ¶ Qua ratione, si cui libera vniuersorum negotiorum administratio permissa fuerit à domino, isque ex his negotiis rem vendiderit, & tradiderit, faciet eam accipientis.

44 ¶Interdũ etiam sine traditione, nulla voluntas domini sufficit ad rẽ transferendam: veluti si rẽ quã tibi aliquis cõmodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit, postea aut vendiderit tibi, aut dotis nomine dederit. Quãuis enim ex ea causa tibi eam non tradiderit, eo tamen ipso, quod patitur tuam esse, statim tibi acquiritur proprietas, perinde ac si eo nomine tibi tradita fuisset.

45 ¶Item si quis merces in horreo depositas vendiderit, simulatque claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem merciũ ad emptorẽ.

46 ¶Hoc amplius, interdum & in incertam personam collata voluntas domini, transfert rei proprietatem: vt ecce, Prætores & Consules cùm missilia iactant in vulgus ignorant, quid eorum quisque sit excepturus, &, quia volunt quod quisque acceperit eius esse, statim eum dominum efficiunt.

47 ¶ Qua ratione verius esse videtur, si rē pro derelicto a domino habitā occupauerit quis, statim cū dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerū suarum esse nolit: ideoque statim dominus eius esse desinit.

48 ¶ Alia sanè caussa est earum rerum, quæ in tempestate leuandæ nauis caussa eiiciuntur: hæ enim dominorum permanent: quia palam est, eas non eo animo eiici quod quis eas habere nolit, sed quo magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de caussa, si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit.

¶ Nec longè videntur discedere ab his, quę de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt.

δεσπότης εὐθέως γίνεται ὁ λαβών. καίτοι ὁ ταῦτα ἀφιεὶς, ἀγνοεῖ τίς ὑποδέξασθαι μέλλει ἕκαστον τῶν ῥιπτομένων.

47 ¶ [a] Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἐὰν τοῦ ἐμοῦ καταφρονήσω [b] πράγματος, καὶ τοῦτο τῆς ἐμῆς ἀποβάλωμαι κατοχῆς, τοῦ καταλαμβάνοντος εὐθέως γίνεται, ὅπερ λέγουσιν οἱ παλαιοὶ προδερέλικτον. προδερέλικτον [c] δέ ἐστιν ὅπερ ὁ δεσπότης ταύτην ἔχων τὴν διάνοιαν ἀποβάλλεται, ὥστε μὴ βούλεσθαι αὐτὸ τῆς οἰκείας εἶναι περιουσίας· ἀμέλει, παραχρῆμα παύεται τοῦ εἶναι δεσπότης.

48 ¶ Ἑτέρων [d] τι ἐστὶν ἐπὶ ἐκείνων τῶν πραγμάτων, ἅτινα διὰ τὴν συμβᾶσαν ἐν τῇ θαλάσσῃ ζάλην, κουφότερον οἱ πλέοντες βουλόμενοι ποιῆσαι, τὸ ἐπικείμενον τῇ νηῒ βάρος ἀπεβάλοντο. ταῦτα γὰρ τὰ ἀποβληθέντα, τῆς τῶν ἀποβαλλόντων μένει δεσποτείας· ὁμολογεῖται γὰρ τὴν τούτων ἀποβολὴν γίνεσθαι οὐ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ταῦτα τῆς ἑαυτῶν δεσποτείας εἶναι τοὺς ἀποβάλλοντας, ἀλλὰ διὰ τὸ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν μετ' αὐτῆς τῆς νεὼς τὸν τῆς θαλάσσης κίνδυνον διαφυγεῖν. ὅθεν [e] εἴτις τούτων τῶν πραγμάτων ὑπὸ τῶν κυμάτων ἐκβρασθέντων, ἢ καὶ φερομένων ἐν τῷ ὕδατι δράξηται, καὶ λογισμῷ κερδαίνοντος, ἤτοι ἀποστεροῦντος, ταῦτα λάβῃ κλοπὴν ἁμαρτάνει.

¶ Παραπλήσια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα τὰ πράγματα· εἰ ἠβουλόμην ἀπελθεῖν ἐπί τινα τόπον, εἶχες σὺ καροῦχαν [f] δι' ἧς ἠδυνάμην ἐγὼ τὴν ὁδὸν διανύσαι, ᾔτησά σε ὥστε ἐπικαθεσθῆναι αὐτῇ, καὶ τὰ ἐμὰ ἀποθέσθαι πράγματα, ἐπὶ τὸ ἀφικέσθαι με εἰς ὃν ἐζήτουν τόπον· τοῦτό μοι ποιεῖν ὑπέσχου, ἐπὶ μισθῷ,

sit statim, qui acceperit: quanuis is qui iacit, ignorei quid eorum quisque sit accepturus.

47 Vnde & illud liquet, si rem meam asperner, & ex possessione mea vel detentatione abiiciam, statim eam occupantis fieri. Id Veteres dixerunt, Pro derelicto. Pro derelicto autem id habetur quod dominus ea mente eóque animo abiicit, vt id patrimonii sui esse nolit. Itaq; profectò statim dominus esse desinit.

48 ¶ Aliud est in his rebus quas coorta inter nauigandum tempestate, vt onus nauis leuius reddatur, in mare nauigātes eiiciunt: hæ enim quanuis abiectę abiicientium manent. Palàm est enim eas non hac mēte eiici quòd illi eas sui patrimonii esse amplius nolint, sed magis, quòd cupiāt vnà cum naui, discrimen maris effugere. Quapropter, si quis eas res fluctibus expulsas, aut in mari natantes excipiat animo lucrādi aut interuertendi, furtum committit.

¶ Consimiles his & illæ res sint veluti exempli causa. In locum quempiā proficisci volebam: habebas tu carrucam, qua ego iter celeriter conficere poteram. Rogaui te vt liceret ascendere, & res meas imponere quò maturius, quò volebam, venirem. Id tu mihi promisisti, siue pretio,

a [illegible] l. 8. in f. ff. de contr. empt. adde l. 5. §. 1. ff. pro derelicto

b l. 1. & toto titulo ff pro derelicto.

c Pro derelicto habere quid.

d l. 9. alia caussa est. ff. de adquirendo rerum dominio.

e adde 2. Harmenop. 1. §. 58 l 43. §. [illegible] ff de furtis.

f De carrucha v. l 1. ff. de auro. Pau. 5. sent 6. §. 91. ii. dicitur et ā Carruca Carrū 3. Nonius 35 numer. & carracutium: 20. Isidor. 13. Porrò à carrucha carruchatium l. 13. ff. locati. qui a[...] 10. Eclog. 1. c. 12,

a facit l. 41 §. 4. ff. de furtis.

siue etiam sine pretio. Res meas carrucæ imposui. In itinere euenit vt aliquid rerum mearũ me ignorante de carruca decideret, non fiet hoc reperientis, sed mihi dominium seruatur. Datur enim mihi actio eo nomine in rem, ad exhibendũ, furtíque, & condictio furtiua: ea autem est actio quædam vindicationis similis, & euictio aduersus fures.

ἢ καὶ δίχα μισθοῦ. ἀπεθέμην ἐν τῇ καρούκᾳ τὰ ἐμὰ πράγματα· ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ὁδοῦ συνέβη τινὰ τῶν πραγμάτων ἐκπεσεῖν[a] τῆς καρούκας αὐτῆς, ἀγνοοῦντος ἐμοῦ· οὐκ ἔτι ταῦτα τῶν εὑρισκόντων, ἀλλὰ πεφύλακται τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ· δίδοται γάρ μοι ἐπ' αὐτοῖς in rem ἀδ ἐξιβένδουμ, φούρτι, καὶ φούρτι βος κονδικτίτζιων, τουτέστι ἐκδικήσεως ἀγωγὴ, ἢ ἐκνίκησις κατὰ τῶν κλεπτῶν.

b l. 1 §. 1. ff. de rerum diuis. 2. Cai. 2. §. 3.

DE REBVS CORPORALIBVS ET INcorporalibus. Tit. II.

ΠΕΡΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ[b] σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων. Τίτλος β.

DE REBVS CORPORALIbus & incorporalibus. Tit. II.

De adquirendo rerum dominio dictum est titulo superiore. Nunc de rerum diuisione pertractat. Rerum autem alias esse incorporales alias Corporales. Incorporalibus adnumerantur, κληρονομία, ususfructus, obligatio, δουλεία ἀστικὴ καὶ ἀγροῦ. Ad hæc χρῆσις, καὶ οἴκησις. i. hæreditas, vsusfructus, obligatio, seruitutes vrbanæ, rustica, vsus, habitatio.

c Collectio siue breuis narratio eorum quæ superius dicta sunt.

Dictum est supra de rerum diuisione, quasdam enim esse naturales, siue iuris gentium, quasdam publicas, quasdam vniuersitatis, quasdã nullius, plerasque singulorum. Dictum est etiam multis modis fieri, vt dominium rerum acquiramus. Et naturales modos enarrauimus hos: venationes, hostium spolia, repertos in maris littore lapillos aut gẽmas, & quæ ex animalibus nostris nascuntur, & alluuionem, & insulã, siue in mari, quod rarius est, siue in flumine, quod frequens, enatam. Ad hæc & proximum esse alueo quem flumen reliquerit: & ita specie ex

d Modi adquirendi generali.

Εἰρήκαμεν[c] ἐν τοῖς προλαβοῦσιν περὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαιρέσεως, ὅτι τινὰ μέν ἐστι φυσικὰ νατουράλια, ἤτοι iuris gentium, τινὰ πούβλικα, τινὰ τοῦ ὁμάδος, τινὰ ἀδέσποτα, τὰ δὲ πλείονα τῶν καθέκαστον. καὶ εἰρήκαμεν ὅτι πολλοῖς τρόποις τῆς ἡμετέρας γίνεται δεσποτείας τὰ πράγματα καὶ φυσικοὺς[d] εἴπομεν τρόπους τούτους, τὴν θήραν, τὰ λάφυρα, τοὺς ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκομένους λίθους, ἤτοι ψηφῖδας, καὶ τὰ ἐκ τῶν ἡμετέρων τικτόμενα ζώων, καὶ ἀλουβίονα, καὶ νῆσον ἢ ἐν θαλάσσῃ, ὅπερ σπάνιον, ἢ ἐν ποταμῷ ἀναφυομένην, ὅπερ συνεχές· ἔτι δὲ καὶ τὸ γειτνιάζειν τῇ τοῦ ποταμοῦ καταλειφθείσῃ νηδύϊ, (ἤτοι κοίτῃ.)

καὶ τὸ ἐξ ἀλλοτρίων ὑλῶν εἶδος κατασκευάσαι, ὡς μὴ δύνασθαι τὸ κατασκευασθὲν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀνατρέχειν ὕλην· καὶ τὸ ἐξ ἰδίας καὶ ἀλλοτρίας ὕλης κατασκευάσαι, ἢ τὸ ἀλλοτρίαν πορφύραν συνυφᾶναι τῇ οἰκείᾳ ἐσθῆτι· καὶ τὸ, δύο τινῶν ὕλας τὰς αὐτὰς, ἢ καὶ διαφόρους γνώμῃ τῶν δεσποτῶν, ἢ καὶ τυχηρῶς μιγῆναι, ἢ καὶ διαφόρων δεσποτῶν σωρεῖ σίτου γνώμῃ αὐτῶν μιγῆναι, οὐκέτι δὲ εἰ βουλήσει τοῦ ἑνὸς, ἢ καὶ τύχῃ τοῦτο συμβῇ· καὶ ὁ κανὼν ὁ λέγων, εἴκειν [a] τὰ ἐπικείμενα τοῖς [b] ὑποκειμένοις, ὡς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη θέμασιν, οἷον ἡνίκα ἐξ ἀλλοτρίας ὕλης ἐν τῷ ἐμῷ ᾠκοδομήθη ἐδάφει, ἢ ἐκ τῆς ἐμῆς ὕλης ἐν ἀλλοτρίῳ οἶκον κατεσκεύασα, ἢ ἀλλότριον δένδρον ἐν ἰδίῳ τις ἐφύτευσεν ἀγρῷ, ἢ ἴδιον δένδρον ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ, ὥστε καὶ ῥιζῶσαι· ὅπερ ἐκράτησε καὶ ἐπὶ τοῦ σπειρομένου σίτου, καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτιθεμένων γραμμάτων ἐμοῖς χάρταις, ἢ ἐμαῖς μεμβράναις· τὸ δὲ ἐναντίον ἐπὶ τῆς εἰκόνος· ἐκεῖ γὰρ ἡ ξένη σανὶς εἴκει τῇ γραφῇ· ἐν δὲ ταῖς φυσικαῖς κτήσεσίν ἐστι καὶ τὸ βοναφίδε λαβεῖν παρὰ τοῦ μὴ δεσπότου ἀγρόν· αὕτη γὰρ ἡ βοναφίδε νομὴ ἀρκεῖ εἰς τὸ ποιῆσαι αὐτὸν δεσπότην τῶν δαπανηθέντων καρπῶν· καὶ ἡ τοῦ θησαυροῦ εὕρεσις, ἢ τὸ ὁλόκληρον, ἢ μέρος περιποιεῖ τῷ εὑρόντι· καὶ κατὰ τὴν διάταξιν φυσικὴ κτῆσις καὶ ἡ τοῦ τραδιτζίονος· ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα εἰρήσθω περὶ τῶν σωματικῶν.

ex aliena materia conficere, vt confecta ad pristinam materiam reduci nequeat: & ex sua & aliena materia aliquid efficere: & alienam purpuram suo vestimento intexere: & duorum materias vel eiusdem vel diuersi generis, ex voluntate dominorum aut fortuito misceri: aut plurium dominorum frumẽta voluntate ipsorum in vnum aceruum cõfundi, non item si vno tãtum volente aut casu id accidat: & regulam dictãtem, Subiecto cedere superficiem, vt in non vna specie visum est. Cuiusmodi est, quum ex aliena materia in solo meo ædificatum est aut ex materia mea in alieno solo domũ extruxi, aut alienam arborem in suo quis agro plãtauit, aut arborẽ suam in aliena terra, ita vt radices ageret. Quod obtinuit & in serẽdo frumẽto, & in litteris quæ chartis aut mẽbranis meis inscribũtur: contrarium esse in imagine. Illic enim aliena tabula picturæ cedit. Est & inter naturales adquisitiones, ab eo qui dominus non sit, bona fide fundum accepisse. Hæc enim bonæ fidei possessio, sufficit vt quis fructuum consumptorũ dominus fiat. Præterea & thesauri inuẽtio, aut totum aut partem inuentori tribuit. Per traditionẽ quoque secundum quod constitutum est, naturalis adquisitio est. Sed hæc quidem nobis omnia de corporalibus dicta sint.

a *Extat hæc eadem sententia* §.4. §.30. & 35. de rer. & diuis. *Harmenopul.* 2. tit. 1. §.34. & tit. 4. §.39.

b ὑποκείμενα *pro superficie accipit,* ὑποκείμενα *pro solo Gaius* 2. tit. 1. §.6. *superposita & inferiora dixit.*

1 ¶ Quædam præterea res corporales sũt, quædam incorporales. Corporales hæ sũt,

1 ¶ Ἐπειδὴ δὲ τῶν [c] πραγμάτων τὰ μὲν ἐστὶ σωματικὰ, τὰ δὲ ἀσώματα (σωματικὸν [d] δὲ ἐστιν ὃ καὶ ὀνόματι γνωρίζεται, καὶ ἁφῇ [e] καὶ θέᾳ ὑποπίπτει· οἷον

1 ¶ Porrò quoniam rerum aliç corporales sunt, aliæ incorporales (est aũt corporalis quæ & nomine cognoscitur, & sub tactũ oculósque recidit: veluti

c l.1.§.1. ff. de rerum diuis. 3. Gaius 1.§. 3.

d σωματικὰ *quæ dicantur adde* d.§. corporales 2. *Gaium* 1.§.4.

e *Corporalia seu* σωματικὰ ἁφῇ *hic dignosci ait. sic Servator corporeum aut potius corporatum se probaturus.* ψηλαφήσατέ με, *inquit,* & ἴδετε. Luc. 24. ver. 36.

fundus, domus, vestis, seruus: incorporalis verò quę sola mente intelligitur, atque sub tactum, neque sub oculos recidit. Tractatu habito de corporalibus, dicamus & de incorporalibus. Incorporale est autem quod in iure consistit: vt hæreditas. ¶ Et quid est hęreditas? Est ius quoddã certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod alieni patrimonii vniuersalem dominum me efficit. ¶ Deinde & vsusfructus. Est autẽ vsusfructus, ius quoddã certis modis constitutũ, quod efficit vt in proprietate alterius, ego re vtar & fruar. ¶ Ad hæc & obligationes quocunque modo contractę: multi enim sunt contrahendæ obligationis modi, vt in sequentibus docebimur. Et quid est obligatio? est iuris vinculum, quo quis quidque facere cogitur quod facere debet. ¶ Neque verò dixerit quispiã, quod in hęreditate & res corporales inueniũtur: nã habet hæreditas & seruos, & fundos, & ædificia, & libros. Sed & vsusfructus habet in sese fructus qui ex fundo percipiuntur, qui vtique corporales sũt. Ad hæc quod ex obligatione nobis debetur, plerũq; corporale est, veluti fundus, seruus, pecunia. vt dixi *plerunque*: quoniã (vt ex his quæ sequuntur, discemus) sæpe & incorporale est quod ex obligatione petimus. Nequis ergo dixerit, hæreditatem, vsumfructum, & obligationem, corporalia esse, quia res quæ in illa cadunt corporales (vt dictum est) sint. Nam ius ipsum quod mihi potestatem facit, in vniuersum, alienum patrimonium accipiendi, aut ex alieno fundo fructus colligendi, aut, quod mihi debetur, exigendi, spectandum est: quod vtique

a *ἀσώματα sola mẽte intelliguntur, sub tactum atque oculos non cadunt.*
b *sic vsusfructus* §. 9. sup. de rerũ diuis. *dicitur, ius certis modis cõstitutum τῷ καταλαμβανόμενον.*
c *Nõ hoc vult incorporalia omnia in iure consistere, sed ea demum de quibus his libris agitur*
d *κληρονομία dicitur esse ἀσώματος quod repetitur* inf. tit. de pupillari substitu. in fin.
e *κληρονομία quid.*
f *ὁ οὐσούφρουκτος quid*: *adde* l. 1. de vsufructu: & §. 9. sup. de rerum diuisione.
g *ἐνοχὴ quid* *Idem* inf. tit. de obligationibus.
h l. 1. §. 1. ver. nec ad rem. ff. de rerum diuis. l. 2. Gai. 1. §. 4.
i *τὸ δικαίον cõsiderandum in hæreditate, vsufructu, obligatione: at nõ res ipsa hæreditatis, vsusfructus & obligationis.*

ἀγρὸς, οἰκία, ἐσθὴς, οἰκέτης· ἀσώματον [a] δὲ ἐστιν ὃ [b] τῷ μόνῳ γνωρίζεται, οὔτε δὲ ἁφῇ ἢ θέᾳ ὑποπίπτει·) εἰπόντες οὖν περὶ τῶν σωματικῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀσωμάτων· ἀσώματον δὲ ἐστιν, ὃ [c] ἐν δικαίῳ ἵσταται, οἷον κληρονομία. [d] ¶ Καὶ τί ἐστι κληρονομία; [e] δικαίον τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον τῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με τῆς ἑτέρου περιουσίας ἀθρόον γενέσθαι δεσπότην. ¶ Ἔτι δὲ καὶ ὁ οὐσούφρουκτος. οὐσούφρουκτος [f] δέ ἐστι δικαίον τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῆς ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν. ¶ Ἔτι δὲ καὶ αἱ ἐνοχαὶ αἱ ὁπωσδήποτε συστᾶσαι· πολλοὶ γὰρ τρόποι συστάσεως ἐνοχῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. Καὶ τί ἐστιν ἐνοχή; [g] δεσμὸς δικαίου, δι' οὗ τις ἀναγκάζεται ποιεῖν. ¶ Καὶ [h] μή τις λεγέτω ὅτι ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρίσκεται πράγματα σωματικά· καὶ γὰρ ἡ κληρονομία καὶ οἰκέτας ἔχει, καὶ ἀγροὺς, καὶ οἰκήματα, καὶ βιβλία· καὶ ὁ οὐσούφρουκτος δὲ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγροῦ λαμβανομένους, οἵτινες σωματικοί εἰσι· καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐνοχῆς ἡμῖν ἐποφειλόμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σωματικόν ἐστιν, οἷον ἀγρὸς, οἰκέτης, χρήματα. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶπον, ἐπειδὴ (ὡς μαθησόμεθα προϊόντες) πολλάκις καὶ ἀσώματόν τι διὰ τῆς ἐνοχῆς ἀπαιτοῦμεν· μὴ τοίνυν λεγέτω τις, ὅτι ἡ κληρονομία, καὶ ὁ οὐσούφρουκτος, καὶ ἡ ἐνοχὴ, σωματικά ἐστιν, ἐπειδὴ τὰ ὑποπεπτωκότα αὐτοῖς (ὡς εἴρηται) ἐστὶ σωματικά· δεῖ γὰρ σκοπῆσαι ὅτι αὐτὸ τὸ δικαίον [i] τὸ παρέχον μοι παῤῥησίαν ὥστε ἀθρόως τὴν ἑτέρου λαμβάνειν περιουσίαν, ἢ καρποῦσθαι τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, ἢ ἀπαιτεῖν τὰ ἐποφειλόμενα, ἀσώματον

quæ sui natura tagi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. Incorporales autem sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ in iure consistunt: sicut hereditas, vsusfructus, vsus & obligationes quoquo modo contractæ.

¶ Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur, nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunque corporale est, veluti fundus, homo, pecunia. nam ipsum ius hereditatis, & ipsum ius vtendi fruendi, & ipsum ius obligationis, incorporale est.

¶ Eodem numero sunt iura prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur.

ἐστιν, εἰ καὶ περιέχεται αὐτοῖς σωματικά. ¶ Εἰσὶν ἐν τοῖς ἀσωμάτοις καὶ αἱ καλούμεναι δουλεῖαι, τοῦτο μὲν οἰκίας, τοῦτο δὲ ἀγροῦ. ¶ Καὶ τί ἐστι δουλεία οἰκίας;[a] δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ τὸν γείτονα ἀνέχεσθαι τὸ τοῦ γείτονος βάρος.

¶ δουλεία δὲ ἀγροῦ[b] ἐστι, δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ τὸν ἀγρογείτονα ἀνέχεσθαι τὸ τοῦ ἀγρογείτονος βάρος. ¶ Ἔτι δὲ καὶ ὁ οὖσος· καὶ τί ἐστιν οὖσος;[c] οὖσος ἐστὶ χρῆσις· χρῆσις δέ ἐστι δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ ποιεῖ με κατὰ τὸ ἑτέρου δεσποτείας ἔχειν χρῆσιν μόνην. ¶ Ἔτι καὶ ἡ ἀβιτατίων, ἤτοι οἴκησις.[d] καὶ τί ἐστιν ἀβιτατίων; δικαιόν τι φανεροῖς τρόποις συνιστάμενον, νῷ καταλαμβανόμενον, ὃ δίδωσί μοι παρρησίαν οἰκεῖν ἐν ἀλλοτρίᾳ οἰκίᾳ, κεχωρισμένον οὔσου καὶ οὐσουφρούκτου.

vtique incorporale est, quamuis circa corporalia versetur. ¶ Inter corporalia sunt & seruitutes, quæ vocantur vrbanorum & rusticorum prædiorum. ¶ Et quid est seruitus vrbani prædij? est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt vicinus vrbanus, vicini onera sustineat. ¶ Seruitus rustici prædij, est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehensum, quod efficit vt vicinus rusticus vicini onera sustineat. ¶ Ad hæc est & vsus. Et quid est vsus? Vsus ab vtendo dictus est. Et est ius quoddã certis modis constitutum, sed intellectu comprehẽsum, quod efficit vt in aliena proprietate ego re vtar, sed vtar tantùm. ¶ Præterea & *οἴκησις id est habitatio.* Et quid est habitatio? est ius quoddam certis modis constitutum, sed intellectu comprehẽsum, quod efficit vt liberè in aliena domo habitem, ab vsu & vsufructu separatum.

a *δουλεία οἰκίας quid.* v. §. 1. inf. ti. proximo. *Dicitur quoque id genus seruitutis* 2. Harmeno. 4. § 12. 5. *δουλεία ἐν τοῖς κτίσμασι. δουλεία ἐν τῷ κτίσματι superficies seruitus. Dicuntur* & §. 1. inf t. proximo *δουλεῖαι πολιτικαί*: vt & 58. Eclog. 2. c. 1.

b *δουλεία ἀγροῦ quid. Eadem δουλεία ἐδαφική ἢ ἐν τῷ ἐδάφει.* 2. *Harmenop.* 4. § 126 *seruitus soli* & inf. eod. §. 3. *δουλεῖαι ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν* & 58. Eclog. 1. c. 2. *δουλεῖαι ἀγροικικῶν τόπων ἢ οἰκιῶν.*

c *χρῆσις quid* v. inf. ti. de vsu.

d *οἴκησις quid vide* inf. tit. de vsu & habitatione §. 5.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM & VRBANORVM PRÆDIORVM. TIT. III.

ΠΕΡΙ ΔΟΥΛΕΙΑΣ ἀγροῦ. Τίτλος γ.

DE SERVITVTIBVS RVSTICORVM ET VRBANORVM PRÆDIORVM. TIT. III.

¶ *De seruitutibus rusticis, Itinere, actu, via.* 1. *De seruitutibus vrbanis.* 2. *Quæ sint rustici prædij seruitutes præter seruitutes superius enumeratas.* 3. *Seruitutes prædiorum, & his & ab his tantum deberi qui prædium habeant.* 4. *Seruitutes constitui actionibus, stipulationibus, testamento.*

RVsticorũ prædiorũ iura sunt hæc: iter, actus, via, aquæductus.

¶ Iter est ius eũdi, ambulandi, hominis, non etiam iumentũ agendi, vel vehiculum.

EIπομεν κατὰ πρώτην τάξιν περὶ δουλείας ἀγροῦ· καὶ τὸν μὲν ὅρον οἶδας· εἰπεῖν δὲ ἀναγκαῖον εἴδη δουλείας. ¶ δουλεία ἀγροῦ ἐστιν, οἷον ἴτερ, ἄκτους, βία, aquæ ductus. ¶ Καὶ τί ἐστιν ἴτερ; οἷον εἶχον ἀγρὸν ἐγὼ, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον

DIcamus primò de seruitute rustici prædij. Et definitionẽ quidem nosti: necessarium igitur species dicere. ¶ Seruitus rustici prædij est, iter, actus, via, aquæductus. ¶ Et quid est iter? verbi gratia, habebam ego fundũ, habebas & tu fun-

dum in propinquo: quum in meum ire vellem, opus erat mihi magno circuitu. Rogaui te vt mihi iter concederes, hoc est, vt mihi per tuum fundum ire liceret. Nam hæc via compendio ducebat, in fundũ meum, tu mihi iter concessisti vt transire possim, sed neque cum iumento, neque cum vehiculo.

¶ Actus ab agendo iumẽto dicitur: verbi gratia, cũ rogabo te vt mihi per fundum tuum transire liceat, cum iumento vel vehiculo. Qui igitur iter habet, actum non habet. Nam cum iumento aut vehiculo transire nõ potest. Qui verò habet actum, habet & iter: potest enim & solus & cum iumento transire. ¶ Via est ius eundi & habendi iumenta. Via igitur eadem habet quæ & actus. Sed in cæteris est differentia, sicut in Digestis docebimur. ¶ Aquæ ductus est, ius ducendi aquam per alienum fundũ: verbi gratiâ, habebas fundum aquis abundantem, habebam & ego fundũ in vicino aquis indigentem. Rogaui te vt mihi liceret, ex fonte qui in tuo oritur, aquam in fundum meum ducere. Id tu mihi concessisti. Hæc seruitus dicitur aquæ ductus.

1 ¶ Nunc dicamus seruitutes vrbanorum prædiorum. Eæ sunt quæ ædificiis inhærẽt, vnde & Græcis πολιτικῶν οἰκιῶν, & Latinis vrbanorum prædiorum dicuntur. Ædificia enim omnia, vrbana prædia appellantur, quamuis in villa sint. ¶ Et quænam sunt seruitutes vrbanorũ prædiorum? vt onera vicini sustineam. Eæ autem sunt hæ: Habebam ego domum, habebas & tu in vicino domũ. Rogaui te, vt mihi liceret trabes meas in pa-

ἀγρόν· βουλόμενος ἐγὼ ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀπιέναι, ἐδεόμην πολλοῦ κύκλου, ᾔτησά σε ἵνα παραχωρήσῃς μοι ἴτερ· τουτέστιν ὥστε ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ. (σύντομος γὰρ ἦν αὕτη ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν φέρουσα ὁδός.) παρεχώρησάς μοι τὸ ἴτερ, ὥστε με παριέναι, οὐ μετὰ ὑποζυγίου οὐδὲ μετὰ ὀχήματος.

¶ ἄκτους [a] δέ ἐστιν ἐλασία, ὅτε αἰτήσω σε ὥστε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ, μετὰ [b] ὑποζυγίου, ἢ ὀχήματος· ὥστε οὖν ὁ ἔχων τὸ ἴτερ, οὐκ ἔχει τὸ ἄκτους· μετὰ γὰρ ὑποζυγίου, ἢ ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται· ὁ δὲ ἔχων τὸ ἄκτους, ἔχει καὶ τὸ ἴτερ. δύναται γὰρ καὶ μόνος καὶ μετὰ ὑποζυγίου παριέναι. ¶ Βία [c] ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι καὶ ἔχειν ὑποζυγία· ὥστε οὖν τὸ βία ταῦτα ἔχει ἃ καὶ τὸ ἄκτους· διαφοραὶ δέ εἰσιν ἐν ἑτέροις, ἃς μαθησόμεθα ἐν τοῖς διγέστοις.

¶ Ἀκουαιδούκτους [d] ἐστὶ, δίκαιον τοῦ ἕλκειν με ὕδωρ δι' ἀλλοτρίου ἀγροῦ· οἷον, εἶχες ἀγρὸν ὕδατι πλουτοῦντα, εἶχον δὲ ἐγὼ πλησίον ἀγρὸν ὕδατος δεόμενον, ᾔτησά σε ὥστε μοι ἐξεῖναι ἐκ τῆς παρὰ σοὶ φυομένης πηγῆς ὕδωρ ἕλκειν εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρόν· παρέσχες μοι τοῦτο. αὕτη ἡ δουλεία λέγεται ἀκουαιδούκτους.

1 ¶ Νῦν μὲν εἴπωμεν τὰς δουλείας τῆς οἰκίας [e] δουλεῖαι οἰκίας εἰσὶν, αἵτινες συνίστανται τοῖς οἰκοδομήμασι· διὰ τοῦτο δὲ Ῥωμαϊστὶ λέγονται, vrbanorum prædiorum, ἤτοι τῶν πολιτικῶν οἰκιῶν· ἐπειδὴ πάντα τὰ οἰκήματα οὐρβανὰ πραίδια προσαγορεύεται, εἰ [f] καὶ ἐν κώμῃ ἐστί. ¶ Καὶ ποῖαι εἰσὶ δουλεῖαι τῶν οἰκιῶν; τὸ [g] ἀνέχεσθαί με τῶν βαρῶν τοῦ γείτονος· εἰσὶ δὲ αὗται· εἶχον οἰκίαν, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον οἰκίαν, ᾔτησά σε ἵνα ἐξῇ μοι τὰς ἐμὰς δοκοὺς [h] τοῖς

¶ Actus est ius agendi vel iumentum vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet: sed qui actum habet, & iter habet eõque vti potest etiam sine iumento. ¶ Via est ius eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum via in se continet.

¶ Aquæ ductus, est ius aquæ ducendæ per fundum alienum.

1 ¶ Prædiorum vrbanorũ seruitutes sunt hæ, quæ ædificiis inhærent: ideo vrbanorũ prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia vrbana prædia appellamus, etsi in villa ædificata sint.

¶ Item vrbanorum prædiorũ seruitutes sunt hæ, vt vicinus onera vicini sustineat: vt in pariete eius liceat vicino tignũ immittere: vt stillicidium, vel flu-

a Actus quid. Dicitur autẽ Actus apud auctorem Eclo. d.c.1. κάριδος.
b sic Varro 4. de lingua qua agi poterat; quo agebant. Actus, iter quatuor pedum dicitur. Festo in Actus. Est & actus genus mensura agrorum hinc actus minimus quadratus, duplicatus. 15. l. fid. 15.
c Via quid. Auctori Eclog. d.c.1. & Harmeno. 4. §. 126. ἰδὸς πλατεῖα id est, lata.
d ἀκουαιδούκτους quid d.c. 1. ὑδραγώγιον, dicitur 2. Harmenop. 2. §. 125.

e δουλεία οἰκίας. f πολιτικῶν οἰκιῶν quid. dictum. §. 1. tit. superiore.

f 58. Eclog. 4. c. 1. l. 1. ff. cõ. præd.
g sic §. vlt. sup. titul. proximo.
h 58. Eclog. 2. c. 6. dicuntur etiam ξύλα ibidem c. 1. ligna.

men recipiat quis in ędes suas, vel in aream, vel in cloacam, vel nō recipiat: & ne altiùs quis tollat ędes suas, ne luminibus vicini officiat.

σοῖς ἐπιθεῖναι τοίχοις· ἢ ὥστε μοι ἐξεῖναι τοὺς σταλαγμοὺς, ἤτοι τοὺς κεραμοὺς,[a] τοὺς ἀπὸ τῶν ἐμῶν κεράμων, ἐκπέμπειν[b] κατὰ τῶν σῶν δωμάτων,[c] ἢ κατὰ τοῦ σοῦ μεσαύλου·[d] ἢ σὺ εἶχες τοιοῦτον δίκαιον κατὰ τῶν ἐμῶν οἰκημάτων, καὶ ᾔτησά σε ὥστε μὴ[e] ἐκπέμπειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων, ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων, τοὺς σταλαγμοὺς, ἢ τοὺς κεραμοὺς τοὺς ἀπὸ τῶν σῶν κεράμων· ἢ ᾔτησά σε παραχωρῆσαί μοι τοιοῦτον δίκαιον, ὥστε σοὶ μὴ[f] ἐξεῖναι ὑψοῦν τὴν σὴν οἰκίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἀφαιρεῖσθαι τὸ τῆς ἐμῆς οἰκίας φῶς.

in parietem tuum immittere, aut stillicidia mea, vel canales aquarum in regulis meis collectarū, in ædes tuas vel areā proiicere. Aut tu ius huiusmodi habebas in ædes meas, & rogaui te ne stillicidia tua aut canales in domum vel aream meam proiiceres. Aut rogaui te vt mihi tale ius concederes, ne tibi liceret domum tuam altiùs tollere, & ita luminibus ædium mearum officere.

2 ¶ Inter rusticorum prædiorum seruitutes, quidam cōputari rectè putant aquæ haustum, pecoris ad aquam adpulsum, ius pascendi, calcis coquēdæ, arenæ fodiendæ.

2 ¶ Ἐν ταῖς δουλείαις τῶν ἀγρῶν (δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς αὐτὰς) φασί τινες συναριθμεῖσθαι δικαίως ἀκουαιαύστουμ[g] οἷον ὥστε μοι ἐξεῖναι διέρχεσθαι ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ, καὶ ἀπὸ τῆς οὔσης παρὰ σοὶ πηγῆς ὕδωρ ἀντλεῖν,[h] ἢ ὥστε ποτίζειν[i] ἐν τῷ ἀγρῷ τὰ ἐμὰ πρόβατα, ἢ κατανέμειν[k] αὐτὰ ἐκεῖ, διὰ τὸ τυχὸν πολλὰς ἔχειν βοτάνας, ἢ ὥστε ἄσβεστον καίειν ἢ ψάμμον λαμβάνειν.

2 ¶ Inter seruitutes rusticorum prædiorum (nā illuc recurrendum est) dicunt quidam meritò numerari & aquæ haustum, vt scilicet mihi liceat, in fundo tuo versari, & ex fonte qui ibi oritur, aquā haurire. Item vt pecudes meas ad aquas tuas appellam, aut vt ibi pascantur, quoniam fortè gramine fundus tuus abundat, aut vt calcem coquam vel arenam tollam.

3 ¶ Ideo autē hæ seruitutes prædiorum appellantur, quoniam sine prædiis constitui non possunt. nemo enim potest seruitutem acquirere vrbani, vel rustici prædij, nisi qui habet prædium: nec quisquam debere, nisi qui prędium habet.

3 ¶ Διὰ τοῦτο δὲ αὗται αἱ εἰρημέναι λέγονται δουλεῖαι[l] ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν, ἐπειδὴ δίχα τῶν ἀγρῶν ἢ οἰκιῶν συνεστάναι οὐ δύνανται· οὐδεὶς γὰρ δύναται δουλείαν κτήσασθαι οἰκίας ἢ ἀγροῦ, εἰ μὴ ὁ ἔχων ἀγρὸν, ἢ οἰκίαν· οὐδὲ πάλιν ἐποφείλειν τις δύναται μίαν τῶν προειρημένων δουλειῶν, εἰ μὴ ἔχει οἰκίαν, ἢ ἀγρόν.

3 ¶ Porrò ideo seruitutes hæ dicuntur rusticorum & vrbanorum prædiorū, quòd sine prædiis rusticis vel vrbanis cōsistere non possint. Nec enim potest quisquam seruitutē prædii vrbani vel rustici acquirere, nisi qui prædium habet vrbanum aut rusticum, neque rursus quisquam debere aliquam dictarum seruitutum, nisi qui prædium habet vrbanum vel rusticum.

4 ¶ Si quis velit vicino aliquod ius constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere debet.

4 ¶ Ὁ βουλόμενος τῷ γείτονι παραχωρῆσαι δουλείαν, διὰ[m] συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων[n] τοῦτο δύναται ποιεῖν· συμφώνου γὰρ γινομένου περὶ τοῦ παραχωρηθῆναι τὴν δουλείαν, ἐπερωτᾷ ὁ μέλλων λαμβάνειν κατὰ παραχώρησιν, Ὁμολογεῖς ἐμμένειν τῇ παραχωρηθεί-

4 ¶ Quòd si quis vicino seruitutē velit constituere, pactionibus atque stipulationibus id efficere potest. Nā vbi conuenerit de seruitute cōstituenda, stipulatur is, qui ex constitutione eā accepturus est, *Spondes manere constitu-*

a *ὥστε ἐκ τῶν ἐμῶν* [illegible] *pro coquod author Eclog.* 58. tit. 2. c. 1. *σταλαγμοὺς ἢ κεραμοὺς Harm.* 2. tit 4 §. 126. [illegible]
b *hac seruitus auertēdi dicitur. Hic autē legitur ἐκπέμπειν. Eclog.* 2. *ἀποπέμψαι.*
c *δωμάτων pro tecto* l. 2. ff. de seru vrbano.
d *μεσαύλου pro area* d. l. 2. *Glossa atriū, compluuium.*
e *Hac seruitus nō auertendi. apud authorē Eclog.* c. 2. *dicitur μὴ ἐκπέμψαι.*
f *μὴ ὑψοῦν* [illegible] d c. 2. *nō tollendi seruitus*
g *ἀκουαιαύστουμ quid.*
h [illegible] *Harmo.* 2. tit. 4. § 115.
i [illegible] *dicitur.* Harmenop. 4. § 117.
k [illegible] *appellat Harmen.* d. § 117. *Eclo.* 3. c. 3 *cui adiungit* [illegible] *pecoris appellandi.*
l [illegible] *cur dicantur adde* l. 1. §. 1. ff. cō. prædior.
m Idem 2. Harmeno. 4. § 147 l. 4. ibi inf. pacti. ff. de seruitutibus. adde §. 1. inf. tit. prox.
n l. 1. ibi stipuletur. l. 14. § vlt. vbi pe[...] l. 16. ibi stipulator ff. de seruitutibus.

a l. si testamento 31. ff. de seruitut. vrbano. l. potest etiam in testamento 16. ff. communia prædiorum.

b addi potest ex Harmenop. i. δια χρήσεως παράτιτλος 2. tit. 4. § 227. temporis diuturnitate.

c l. 6. § clo. 1.

d hoc est § 9. sup. de rerũ diuisione.

e Vsusfructus quid. adde d. § 1. sup. de rerum diuisione. & §. de reb. corpor. & incorpor.

ta seruitute? & si non maneas: spondes dare mihi nomine pœnæ aureos centum? Potest quis etiam in testamento hęredem suum dãnare, dicendo: *Dãno te hæres ne ædes altius tollas vt luminibus vicinæ domus non officias*: aut, *Dãno te hæres, vt vicinum patiaris tignum in parietem tuum immittere, aut vicinum in tuas ædes stillicidium proijcere: aut, vt permittas vicinum itineris seruitutem vel actus, habere per fundum tuum, aut ex eo aquã ducere in fundum suum.* Sic itaque constituitur seruitus, pactis, stipulationibus, & in testamento.

στη δουλείᾳ; εἰ δὲ μὴ ἐμμείνειας, ὁμολογεῖς διδόναι μοι λόγου προστίμου νομίσματα ἑκατόν; δύναται δὲ καὶ ἐν διαθήκῃ τις τὸν ἴδιον κληρονόμον καταδικάζειν, λέγων, Καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, μὴ ἀνυψοῦν σε τὰ οἰκήματα, ἵνα μὴ καταβλάψῃς τῆς γειτνιαζούσης οἰκίας τὸ φῶς· ἢ, καταδικάζω σε, ὦ κληρονόμε, ὥστε σε ἀνέχεσθαι τὸν γείτονος βουλόμενον ξύλον ἐπιτιθέναι κατὰ τοῦ σοῦ τοίχου, ἢ τοὺς σταλαγμοὺς ἐκπέμπειν τὸν γείτονα κατὰ τῶν σῶν δωμάτων· ἢ ἵνα ἀνάσχῃ τὸν γείτονα τὴν κατὰ τοῦ ἴτερ δουλείαν, ἢ ἄκτους ἔχειν κατὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ, ἢ ὕδωρ ἕλκειν ἐξ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀγρόν. ὥστε συνίσταται ἡ δουλεία πάκτοις καὶ ἐπερωτήσεσι, καὶ ἐν διαθήκαις.[b]

Potest etiam testamẽto quis heredem suum damnare, ne altius tollat ædes suas, ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem suum immittere, stillicidiumve aduersus eum habere: vel vt patiatur eum per fundum ire, agere, aquámve ex eo ducere.

DE VSVFRVCTV. TIT. IIII.

ΠΕΡΙ ΧΡΗΣΕΩΣ[c] καρπῶν. Τίτλος δ.

DE VSVFRVCTV. TIT. IIII.

¶ *De vsufructu & quid vsusfructus. 1. Vsusfructus à proprietate quemadmodum separari soleat & possit. Quemadmodum constituatur: quemadmodum extinguatur: & quis sit extincti vsusfructus effectus. 2. Omnium rerum vsumfructum constitui: quasi vsumfructum verò constitui in his quæ vsu consumuntur: & quæ vsu consumantur: & qua cautione res huiusce generis vsufructuario tradi soleant. 3. Vsusfructus quibus modis finiatur. 4. Vsufructu extincto proprietarium plenam rei habere potestatem.*

f ἀφορισμὸς Vsusfructus, vocat id corpus cuius vsusfructus legatus donatus aut venditus est, cui denique inhæret aut adhæret vsusfructus.

g ἀσώματον ὑπάρχειν ait. Est enim vsusfructus ius incorporale. Proinde d. §. 9. vsumfructũ vocat ius τῷ καταλαμβάνεσθαι μόνον mente solo comprehensum. Sic supra de rebus corporalibus, dixit ἀσώματα τῷ νῷ μόνῳ περιλαμβάνεσθαι.

h κατηγορεῖσθαι dixit, id est prædicari. Paulus in l. 14. ff. de seruitutibus eadem ratione dixit, corporibus accedere seruitutes.

Post seruitutes vrbanorum & rusticorum prædiorum, dissẽramus nunc de vsufructu. Et quidem nosti quemadmodum in superioribus definierimus quid esset vsusfructus. Non absurdum tamen fuerit & aliam definitionem addere. ¶ Vsusfructus est ius quoddam quod efficit vt rebus alienis vtar & fruar, quantum tamen fieri possit, salua rerum primitiuarũ principaliũque substantia. Etenim quũ vsusfructus quãuis incorporalis sit, de rebus tamen corporalibus prædicetur, necesse est & ipsum vnà cum re corporali perimi. Verbi gratia: cõcessi ego tibi vsumfructum serui

Νῦν διεξέλθωμεν περὶ οὐσουφρούκτου, μετὰ τὴν δουλείαν τοῦ ἀγροῦ καὶ τῆς οἰκίας· καὶ οἶδας μὲν πῶς ἐν τοῖς προλαβοῦσιν[d] ὡρισάμεθα τί ἐστιν οὐσούφρουκτος, οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ ἕτερον ὅρον εἰπεῖν. ¶ Οὐσούφρουκτός[e] ἐστι, δίκαιόν τι, ὃ ποιεῖ με κατὰ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἔχειν χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, ἐφ' ὅσον ἀσινῆ τὰ πρωτότυπα[f] σώζεσθαι πράγματα· ἐπειδὴ γὰρ ἀσώματός[g] ἐστιν ὁ οὐσούφρουκτος, κατηγορεῖται[h] δὲ σωματικοῦ, ἀνάγκη συναπόλλυσθαι τῷ σωματικῷ καὶ αὐτόν. οἷον παρεχώρησά σοι τὸν οὐσούφρουκτον τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου·

Vsusfructus est ius alienis rebus vtendi, fruendi, salua rerũ substantia. ¶ Est autem ius, in corpore: quo sublato, & ipsum tolli necesse est.

1 Vsus-

1 ¶ Vsusfructus à proprietate separationem recipit, idque pluribus modis accidit, vt ecce, si quis vsumfructum alicui legauerit. nam heres nudam habet proprietatem, legatarius verò vsumfructum. Et contra, si fundum legauerit deducto vsufructu, legatarius nudam habet proprietatem, hæres verò vsumfructum. Item alij vsumfructum, alij deducto eo fundum legare potest. ¶ Sine testamento verò si quis velit vsumfructum alij constituere, pactionibus & stipulationibus id efficere debet. ¶ Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates, semper abscedente vsufructu, placuit certis modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti.

2 ¶ Constituitur autem vsusfructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in seruis & iumentis, & cæteris rebus: exceptis iis, quæ ipso vsu consumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione, neque ciuili recipiunt vsumfructum, quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata, namque ipso vsu assidua permutatione quodammodo extinguitur.

καὶ σὺ μὲν εἶ ὑσουφρουκτουάριος, ἐγὼ δὲ προπριετάριος· ἐφ᾽ ὅσον περίεστιν ὁ οἰκέτης, ὁ ὑσούφρουκτος συνίσταται· τούτου δὲ τελευτήσαντος, [a] ὁ ὑσούφρουκτος ἀποσβέννυται.

1 ¶ Κεχώρισται [b] οὖν ὁ ὑσούφρουκτος ἀπὸ τῆς προπριεταρίας· καὶ πολλοῖς τοῦτο συμβαίνει τρόποις· [c] οἷον ὡς ἐπὶ θέματος ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὸν ὑσούφρουκτον· ὁ μὲν κληρονόμος ἔχει τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ τὴν προπριεταρίαν, ὁ δὲ ληγατάριος τὸν ὑσούφρουκτον· ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐληγάτευσά σοι τὸν ἀγρὸν deducto vsufructu, τουτέστι παρακατεχομένου τοῦ ὑσουφρούκτου, ἐνταῦθα ὁ μὲν ληγατάριος τὴν προπριεταρίαν ἔχει, ὁ δὲ κληρονόμος τὸν ὑσούφρουκτον· ἢ πάλιν, ἑτέρῳ μὲν ἐληγάτευσα τὸν ὑσούφρουκτον, σοὶ δὲ τὴν προπριεταρίαν, καὶ ταῦτα μὲν ἐν διαθήκῃ.

¶ Δίχα δὲ διαθήκης, [d] εἴ τις βούλεται ὑσούφρουκτον ἑτέρῳ παραχωρῆσαι, διὰ [e] συμφώνων καὶ ἐπερωτήσεων τοῦτο ποιεῖν ὀφείλει. ¶ ἵνα δὲ μὴ τελείως ἄχρηστοι εἴησαν αἱ προπριεταρίαι ἀεὶ κεχωρισμένου τοῦ ὑσουφρούκτου, ἤρεσε φανεροῖς [f] τρόποις ἀποσβέννυσθαι [g] τὸν ὑσούφρουκτον, καὶ ὑποστρέφειν πρὸς τὴν προπριεταρίαν.

2 ¶ Παραχωρεῖται δὲ ὁ ὑσούφρουκτος, οὐ μόνον ἀγροῦ ἢ οἰκίας ἀλλὰ καὶ οἰκετῶν, καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων, ἐξῃρημένων [h] ἐκείνων ἅτινα αὐτῇ δαπανᾶται [i] τῇ χρήσει· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐδὲ φυσικῷ λόγῳ οὐδὲ ἀκριβεῖ ὑσούφρουκτος δύναται συνεστάναι· καὶ ποῖα ταῦτα ἐστὶ τὰ πράγματα; οἷον οἶνος, ἔλαιον, σῖτος, ἐσθής· οἷς ἐστὶ παραπλήσια καὶ τὰ ἀργύρια (ἐν [k] αὐτῇ γὰρ τῇ χρήσει, καὶ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ, ἐκ τοῦ ἐξ ἑτέρου μετιέναι εἰς ἕτερον, τρόπον τινὰ ἀπο-

mei, & tu quidem es vsufructuarius, ego vero proprietarius: quandiu superest seruus, vsusfructus consistit: illo autem mortuo & vsusfructus extinguitur.

1 ¶ Separationem igitur habet vsusfructus a proprietate: multisque id modis accidit, veluti in hac specie. Vsumfructum tibi fundi mei legaui, heres quidem eius habet proprietatem, legatarius vero, vsumfructum. Aut item ex contrario: Legaui tibi fundum deducto vsufructu, hoc est retento vsufructu: hic, legatarius quidem habet proprietatem, heres verò vsumfructum. Aut iterum, alteri legaui vsumfructum tibi proprietatem: & hæc quidem in testamento. ¶ Porrò autem sine testamento, si quis alteri velit vsumfructum constituere, pactionibus & stipulationibus id efficere debet. ¶ Ne verò in vniuersum inutiles essent proprietates, vsufructu semper separato placuit certis quibusdam modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti.

2 ¶ Constituitur autem vsusfructus non tantum in fundo aut ædibus, sed etiam in seruis, iumentis & aliis rebus, exceptis his quæ ipso vsu consumuntur. Harum enim neque naturali neque ciuili ratione consistere potest vsusfructus. Et quænam sunt hæ res? puta, vinum, oleum, frumentum, vestis. Quibus consimiles sunt & nummi, siue pecunia numerata. Nam & hi ipso vsu, & assidua permutatione, dum ab alio in alium transeunt, quodammodo extinguuntur.

a *sic Cicero in Topicis in loco à similitudine.*
b *Differentia proprietatis & vsusfructus.*
c *Interdum relinquitur vsusfructus ipsi legatario, proprietas heredi, interdum vsusfructus heredi, proprietas vero legatario: interdum tertio vsusfructus, alteri proprietas.*
d *Potest enim vsusfructus legari* ff. de vsu legato. Vlp. 24. §. 26.
e *adde* §. 4. sup. ti. proximo.
f *sic* §. 9. sup. de rer. diuis.
g v. l. 1. & passim. ff. quib. modis vsusf. amittat.
h *Imo & earum rerum vsusfructus legari potest.* l. 1. ff. de vsuf. earum rerum quæ vsu consumuntur. *Non ipso sane iure ac lege potest vt paulo post* ... *sed legis inductione* d. l. 1. seu vt ins. eo. ... *cautionis* ...
i *Res intelligit quæ vsu ipso impenduntur, aut vt apertius dicatur, consumuntur.*
k *Pecunia quemadmodum intereat.*

Potest etiam testamento ... heredem suum damnare, ne ... tius tollat ... suas, ne luminibus ædium vicini officiat ... vt patiatur eum tignum in parietem suum immittere, ... licidium ... uersus eum habere: vel vt patiatur eum per fundum ire, agere, aquam ex eo ducere.

DE VSVFRVCTV. TIT. IIII.

... rari soleat ... ususf. ... vsu ... radi soleant ... habere potestate.

V ... Sed ... est ... alienis rebus ... fruendi, salua rerum substantia. Est autem ... in corpore: quo sublato, & ipsum tolli necesse est.

1 Vsusf.

¶ Quoniam verò ne procedere quidem in his vsusfructus dicitur, factū est senatusconsultum cēsens & earum rerum quadam ratione posse vsumfructum constitui. ¶ Etenim siquis moriens, hæredem instituat, legétque tibi mille solidos aut mille sextarios vini vel olei, aut viginti modios frumenti, in vsumfructum tantùm: tu legatarius accipiens solidos, vinúmq; aut oleum, præter naturā vsusfructus, dominus eorum fis: nam vsusfructus in aliena proprietate est. Sed quoniam hisce in rebus secundum leges, vsusfructus non consistit, mirum non est si neque regulæ in vsufructu: receptæ, hîc obseruentur. (Nā vsusfructus, vt dictum est, in aliena proprietate est.) sed satisdabis mihi, de tāto restituendo, quantum & accipis, si contingat vt moriaris, aut capitis deminutionem patiaris. Neque verò in his tantùm, quæ dicta sunt, procedunt hæc, verumetiam in ceteris, vt in vestimentis, in cera, aut vbi denique vsus, rem qua de agitur, consumit. Fit autem eorū dominus legatarius, si & æstimatio eorum ineatur (quod de pecunia non dico: nam pecunia non æstimatur. Per eam enim cætera æstimationem accipiunt) cautionem præstāte legatario, vt quū mortuus fuerit, aut capite minutus, æstimatio earum rerum restituatur. ¶ Non igitur Senatus qui hæc censuit, vsumfructum in his constituit, (quoniam ne potuit quidem) sed inuēto ἀσφαλείας id est cautionis, quendam quasi vsumfructum introduxit.

3 ¶ Ex-

σβέννυται.) ¶ Ἐπειδὴ τοίνυν οὐδὲ λέγεται προβαίνειν ἐπὶ αὐτῶν οὐσούφρουκτον, δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον, ὥστε καὶ ἐπὶ αὐτῶν διὰ μεθόδου [a] συνίστασθαι οὐσούφρουκτον. ¶ Ἐὰν γὰρ τελευτῶν τις ἐνστήσηται κληρονόμον, ληγατεύσῃ δέ σοι χίλια νομίσματα, ἢ χιλίους ξέστας οἴνου ἢ ἐλαίου, ἢ κ μοδίων σίτου οὐσούφρουκτον, λαμβάνων σὺ ὁ ληγατάριος τὰ νομίσματα, ἢ τὸν οἶνον, ἢ τὸ ἔλαιον, γίνῃ τούτων δεσπότης παρὰ τὴν φύσιν τοῦ οὐσουφρούκτου· ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος, κατὰ [b] ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστίν· ἀλλ' ἐπειδὴ [c] οὐ συνέστηκε κατὰ τούτων κατὰ νόμους οὐσούφρουκτος, εἰκότως καὶ οἱ κανόνες ἐπὶ αὐτῶν παραβαίνονται τοῦ οὐσουφρούκτου· (ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος, ὡς εἴρηται, κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας ἐστί·) παρέξεις δέ μοι ἱκανοδοσίαν, ὅτι [d] τοσαῦτα μὴ ἀποκαταστήσεις ὅσα καὶ λαμβάνεις, ἐὰν συμβῇ τελευτῆσαί σε ἢ ὑποστῆναι κάπιτις δεμινουτζίονα· οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ἐστὶ ταῦτα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν, οἷον ἐσθημάτων, ἢ κηροῦ, ἢ ἔνθα ἁπλῶς ἡ χρῆσις δαπανᾷ τι ὑποκείμενον· γίνεται δὲ ταῦτα τῆς δεσποτείας τοῦ ληγαταρίου, εἰ καὶ ἡ διατίμησις αὐτῶν ἀποκαθίσταται· (οὐ τῶν ἀργυρείων φημί· τὰ γὰρ ἀργύρεια οὐ διατιμᾶται), [e] ὁπότε αὐτὰ ἑτέρων [f] ἐστὶ διατίμησις·) ἀσφάλειαν ποιοῦντος τοῦ ληγαταρίου, ὅτι τελευτήσας ἢ ὑποστὰς κάπιτις δεμινουτζίονα, τὴν τούτων τῶν πραγμάτων ἀποκαθιστᾷ διατίμησιν. ¶ Ὥστε οὖν ἡ σύγκλητος ἡ ταῦτα νομοθετήσασα, οὐ συνέστησε μὲν ἐπ' αὐτοῖς οὐσούφρουκτον (οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο) διὰ δὲ τῆς [g] μεθόδου cautionis, ἤτοι ἀσφαλείας, μίμησιν [h] ἐπενόησεν [i] οὐσουφρούκτου.

¶ Sed vtilitatis caussa Senatus censuit, posse etiam earum rerum vsumfructum constitui, vt tamen eo nomine heredi vtiliter caueatur. ¶ Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit, ita datur legatario, vt eius fiat & legatarius satisdet heredi de tanta pecunia restituenda, si morietur aut capite minuetur. Cæteræ quoque res ità traduntur legatario, vt eius fiant: sed æstimatis his satisdatur, vt si moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia restituatur, quāti hæ fuerint æstimatæ.

¶ Ergo Senatus non fecit quidem earum rerum vsumfructum (nec enim poterat) sed per cautionem quasi vsumfructum constituit.

a v. hunc locū Plenius inf. hu'us paragraphi vbi dixi.
b κατὰ ἀλλοτρίας δεσποτείας vsumfructum dixit nō immerito: quippe vsusfructus ius est alienis rebus vtendi. l. 1. ff. de vsufructu.
c In his quæ contra leges, non seruantur regulæ generales.
d Formula cautionis de reb. quæ vsu consumuntur, sua die restituendis.
e Est enim certa pecunia æstimatio. l. 3. ff. de in litem iurando: l. 42 ff. de fide iussorib.
f facit l. 2. §. 1. C. de constitut. pecunia. Aristoteles 5. Ethic. 5. τὸ νόμισμα, ὥσπερ μέτρον σύμμετρα ποιοῦν, ἰσάζει. & post μετρεῖται νομίσματι γὰρ πάντα. & 1. Politic. 6. νόμισμα appellat στοιχεῖον καὶ πέρας τῆς ἀλλαγῆς.
g μέθοδον hic interpres vertit inuentum, remedium dicitur l. 2. ff. de vsufr. earum rerum.
h In his quæ vsu consumuntur non est propriè vsusfructus, sed aiunt vsusfructus id est imitatio seu quasi vsusfructus. vt hic l. 2. in f. ff. de vsufructu earum rerum. Hic aūt quasi vsumfructum opponit. proprio. vero & naturali.
i ἐπενόησεν. Interpres sic vertit. introduxit. Paulus dixisset, induxit. l. 1. ff. de vsufr. earum rerum Ius inducimus rerum interpretatione: introducimus de nouo. Cæterum hanc inductionem iuris opponit [illegible] ex superioribus colligimus, vt sunt sane inductiones.

3 ¶ Finitur autem vsusfructus morte vsufructuarij, & duabus capitis deminutionibus, maxima & media, & non vtendo per modū & tempus, quæ omnia nostra statuit constitutio. ¶ Item finitur vsusfructus si domino proprietatis ab vsufructuario cedatur (nam cedēdo extraneo, nihil agitur) vel ex contrario, si vsufructuarius proprietatem rei acquisierit: quæ res consolidatio appellatur.

¶ Eo amplius constat, si ædes incendio consumptę fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio suo corruerint, extingui vsumfructum, & ne areæ quidem vsumfructum deberi.

4 ¶ Cùm autē finitus fuerit totus vsusfructus reuertitur scilicet ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

3 ¶ Ἀποσβέννυται [a] δὲ ὁ οὐσούφρουκτος τῇ τελευτῇ τοῦ οὐσουφρουκτουαρίου, καὶ ταῖς δύο κάπιτις δεμινουτζίοσι, τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ μέσῃ, καὶ τῷ non vtendo τρόπῳ ῥητῷ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ· ἅπερ ἅπαντα περιέχεται διάταξις [b] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως. ¶ Ὁμοίως ἀποσβέννυται ὁ οὐσούφρουκτος, ἐὰν ὁ οὐσουφρουκτουάριος τῷ προπριεταρίῳ τὸν οὐσούφρουκτον παραχωρήσῃ· [c] ἐξωτικῷ γὰρ παραχωρῶν, οὐδὲν πράττει, ἀλλ' ἀνενέργητός ἐστιν ἡ παραχώρησις· εἰ δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ οὐσουφρουκτουάριος ἐπικτήσηται τὴν δεσποτείαν, ὁμοίως παύεται· λέγεται δὲ τοῦτο consolidatio, [d] ἤτοι σώρευσις, [e] ὅτε συνέρχεται κατὰ ταυτὸ ὁ οὐσούφρουκτος τῇ προπριεταρίᾳ.

¶ Εἰ δὲ οἰκίας ἔχει τις οὐσούφρουκτον, ἐμπρησθῇ [f] δὲ ἡ οἰκία, ἢ ὑπὸ σεισμοῦ καταπέσῃ, ἢ ὑπὸ παλαιότητος κατενεχθῇ, ὁ οὐσούφρουκτος ἀποσβέννυται οὕτως, ὥστε μηδὲ τοῦ ψιλοῦ ἐδάφους τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ σώζεσθαι τὸν οὐσούφρουκτον· ἐπειδὴ οὐκ ἐδάφους, ἀλλ' οἰκίας αὐτῷ παρεχωρήθη ὁ οὐσούφρουκτος.

4 ¶ Ἀποσβεσθεὶς δὲ οὐσούφρουκτος ἑνὶ τῶν εἰρημένων τρόπων, ἐπανέρχεται [g] ἐπὶ τὴν προπριεταρίαν· καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος, πληρεστάτην ἐπὶ τοῦ πράγματος ἔχει παῤῥησίαν· τουτέστι δύναται καὶ τοὺς καρποὺς λαμβάνειν· πάλαι γὰρ οὐ δυνάμενος λαβεῖν τοὺς καρποὺς, οὐκ ἐδόκει ἔχειν τελείαν ἐξουσίαν ἐπὶ τῷ πράγματι.

3 ¶ Extinguitur autem vsusfructus morte vsufructuarij, & duabus capitis deminutionibus, maxima & media: item non vtendo per modum conuentū, aut tempus constitutum: Quæ omnia Imperatoris nostri cōstitutio amplexa est. ¶ Similiter extinguitur vsusfructus, si vsufructuarius vsumfructum proprietario cedat: extraneo enim cedens nihil agit, & inefficax est talis cessio. Sed & si contra vsufructuarius proprietatē acquirat, simili modo finitur. Vocatur autem hoc consolidatio, *quod est Græcis σώρευσις* quoniam in vnum conueniunt vsusfructus & proprietas. ¶ Quòd siquis ædium habeat vsumfructum, eæque vel incendio consumptæ sint, vel terræ motu subsederint, vel vetustate conciderint, vsusfructus extinguitur, sic vt ne nudi quidem soli siue areæ vsusfructus vsufructuario relinquatur, quoniam ei nō soli, sed ædium vsusfructus erat constitutus.

4 ¶ Extinctus autem vsusfructus aliquo ex dictis modis, ad proprietatē recurrit. Et ex eo tempore dominus rei plenam in ea incipit habere potestatē, hoc est fructus capere potest. Nam antè, cùm fructus capere non posset, non plenam videbatur habere in re potestatem.

a l. 1. l. 3. §. morte ff. quibus modis vsusfru. amitt. Paul 3. sent. 6. §. 18. 29. ad 30.

b l. 16. C. de vsufruct.

c Paul. 3. sent. 6. §. 28. & 32.

d σώρευσις *consolidatio proprietatis cum vsufructu meminit* l. 3. in f. ff. de vsuf. ad crescendo.

e l. 5. §. 2. ff. quibus modis vsuf. Pau. 3. sent. 6. §. 31.

f *Vsusfructus amissus ad proprietatem reuertitur.* Pau. 4. sent. 6. § 28

a 7. ff. 8.
b χρῆσις quid dictũ est sup. tit. 2. in f.
c οἴκησις quid dictum sup. eo. tit. 2. in f.

DE VSV ET HABITATIONE.

TIT. V.

ΠΕΡΙ [a] ΧΡΗΣΕΩΣ [b] καὶ οἰκήσεως. [c]

Τίτλος ε.

DE VSV ET HABITATIONE.

TIT. V.

¶ De Vsu. vsum & vsumfructum eodem modo constitui ac finiri, & in eo similitudinem esse inter vsum & vsumfructum. 1. Dissimilitudinem esse, quod minus sit in vsu quàm in vsufructu. Quid contineatur vsu fundi. 2. ædium. 3. serui, iumenti. 4. pecorum. 5. ¶ De habitatione, & vt ab vsu & vsufructu ædium differat. 6. ¶ Transitio.

POST seruitutes & vsumfructum consequens est dicere de vsu & habitatione. ¶ Vsus iisdẽ modis constituitur, & iisdem extinguitur, quibus vsusfructus.

1 ¶ Minus autem iuris est in vsu quàm in vsufructu. ¶ Nam qui vsum fundi habet, nihil amplius habere potest quàm vt oleribus ibi natis, pomis, floribus, fœno, stramentis & lignis, quantum vsui quotidiano satis est, vtatur. (Eatenus quoque vsuario in fundo hærere licet, vt neque fundi domino molestus sit, neque his per quos opera rustica fiunt, impedimento sit.) Vsum autem vendere, locare, aut gratis alteri cedere, non licet, cùm vsufructuarius omnia hæc facere possit.

2 ¶ Item is qui ædium vsum habet, eatenus potestatem habere intelligitur vt ipse tantùm habitet, non vt in alterũ habitationem trãsferat. Vnde quæsitum est an amicum recipere liceat: & placuit, posse. Concessum autem ei

d Hoc restringitur vsus fundi minorque est vsufructu. natis tantum vtitur vsuarius: vsufructuarius etiam qua cultura proueniunt Scholion 16. Eclo. 9. & lib. 51. ti. c. 4. ver. 14. l. 10. in f. ff. eod.
e Et in eo quoque minus est in vsu quam in vsufructu fundi.
f χρῆσιν legitur d. Scholio.
g Inclusa desunt d. loco Scholii. Sunt autem petita ex l. 11. de vsu & habitatione.
h Vsus quoque fundi vel in eo ab vsufructu differt d. l. 11. d. Scholio.
i Ius habitationis restrictius quàm vsusfructus. 16. Eclo. 8. c. 30.
k Eclo. d. loco c. 31.

ΜΕτὰ τὰς δουλείας καὶ τὸν οὐσούφρουκτον, ἀκόλουθον εἰπεῖν περὶ οὔσου καὶ ἁβιτατζίονος.

¶ Ὁ οὖσος τοῖς αὐτοῖς συνίσταται τρόποις, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποσβέννυται, οἷς καὶ ὁ οὐσούφρουκτος.

1 ¶ Ἧττον[d] δέ ἐστι τὸ κέρδος τὸ ἐκ τοῦ οὔσου ἤπερ τοῦ ἐκ τοῦ οὐσουφρούκτου· ὁ γὰρ οὖσον ἔχων ἐν τῷ ἀγρῷ, οὐδὲν πλέον ἔχειν δύναται ἤπερ τὸ κεχρῆσθαι τοῖς ἐκεῖσε γινομένοις[e] λαχάνοις, ὀπώραις, ἄνθεσι, χόρτοις, τοῖς φυλλάσι, ξύλοις τοῖς πρὸς τὴν καθ' ἡμέραν χρῆσιν[f] ἀρκοῦσι. [μέχρι [g] δὲ τοσούτου ἔξεστι τῷ οὐσουαρίῳ διατρίβειν ἐν τῷ ἀγρῷ, ὥστε μὴ φαίνεσθαι αὐτὸν ἐπαχθῆ τῷ [h] δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ, οὐδὲ τοῖς τὸν ἀγρὸν γεωργοῦσι γίνεσθαι πρὸς ἐμπόδιον.] οὐκ ἔξεστι δὲ αὐτῷ τὸν οὖσον πιπράσκειν ἢ μισθοῦν, ἢ προῖκα παραχωρεῖν ἑτέρῳ, ὁπότε τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ πάντα ταῦτα πράττειν ἐπιτέτραπται.

2 ¶ Ὁ δὲ οἰκίας οὖσον ἔχων, μέχρι [i] τοσούτου νοεῖται παῤῥησίαν ἔχειν ὥστε αὐτὸν μόνον οἰκεῖν, μὴ μέντοι μεταφέρειν ἐφ' ἕτερον τὴν ἁβιτατζίονα, ἤγουν τὴν οἴκησιν· ἐζητήθη δὲ εἰ φίλον [k] ἔξεστιν αὐτῷ δέχεσθαι· καὶ ἤρεσεν, ὥστε δύνασθαι· ἐπιτέτραπται δὲ αὐτῷ ἔχειν ἐν

IIsdem illis modis quibus vsusfructus cõstituitur, etiam nudus vsus constitui solet: iisdémque illis modis finitur, quibus & vsusfructus desinit.

1 ¶ Minus autem iuris est in vsu quàm in vsufructu. nam is qui fundi nudũ habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur: in eoque fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neq; iis per quos opera rustica fiunt, impedimento, nec vlli alij ius, quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere potest: quum is, qui vsumfructũ habet, possit hæc omnia facere.

2 ¶ Item is, qui ædium vsum habet hactenus ius habere intelligitur, vt ipse tantùm inhabitet: nec hoc ius ad alium transferre potest: & vix receptum esse videtur, vt hospitem ei recipere liceat, & cum vxore, liberisque suis, item libertis, necnon per-

DE VSV ET HABITATIONE.

TIT. V.

...em esse inter vsum & ... Quid contineat ... tione, & vt ab vsu ...

I... modis quibus vsusfructus cõstituitur, etiam nudus vsus cõstitui solet: iidemque ... modis finitur, quibus & vsusfructus desinit.

1 ¶ Minus itaque iuris est in vsu quam in vsufructu. nam is qui fundi nudũ habet vsum, nihil vlterius habere intelligitur, quam ... oleribus, pomis, floribus, fœno, stramentis, & lignis ad vsum quotidianum vtatur: in eoque fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus sit, neque iis per quos opera rustica fiunt, impedimento sit: nec vlli alij ius quod habet, aut locare, aut vendere, aut gratis concedere potest: quum is qui vsumfructum ..., vt ipse tantùm ... videtur, vt ho... , necnon per...

sonis aliis liberis, quibus non minus, quã seruis vtitur habitãdi ius habeat. ¶ Et conuenienter, si ad mulierem vsus ędium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3 ¶ Item is, ad quem serui vsus pertineat: ipse tantũ opera atque ministerio eius vti potest: ad alium verò nullo modo ius suum transferre ei concessum est. Idem, scilicet, iuris est & in iumento.

4 ¶ Sed & si pecorũ, vel ouium vsus legatus sit, neq. lacte, neq; agnis, neq; lana vtetur vsuarius: quia ea in fructu sunt. Planè ad stercorandũ agrũ suũ, pecoribus vti potest.

5 ¶ Sed si cui habitatio legata, siue aliquo modo cõstituta sit, neq; vsus videtur, neque vsusfructus, sed quasi proprium aliquod ius: quã quã habitationẽ habentibus, propter rerum vtilitatem secundum Marcelli sententiam nostra decisione promulgata permisimus, nõ solum in eodẽ genere, sed etiã aliis locare.

6 ¶ Hæc de seruitutibus & vsufructu, & vsu, & habita-

τῇ ἀβιτατζίονι τὴν γαμετὴν[a] καὶ τοὺς οἰκείους παῖδας, καὶ ἀπελευθέρους· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλοις ἐλευθέροις, οἷς οὐχ ἧττον ὡς οἰκέταις κέχρηται, οἷον μισθωτοῖς. ¶ Εἰ δὲ καὶ γυναικὶ οὖσος οἰκίας καταλειφθῇ, ἔξεστιν αὐτῇ ἀκωλύτως ἐκεῖ συνοικεῖν τῷ ἀνδρί.

3 ¶ Ἐὰν οἰκέτου[b] οὖσος μοι παραχωρηθῇ, ἐγὼ μόνος τῶν operis αὐτοῦ, καὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ κεχρῆσθαι δύναμαι, τὸ αὐτὸ ἐστιν εἰ καὶ ὑποζυγίου[c] οὖσος μοι παραχωρηθῇ.

4 ¶ Εἰ δὲ θρεμμάτων,[d] οἷον προβάτων, οὖσος μοι ληγατευθῇ, οὔτε τῷ γάλακτι, οὔτε τοῖς ἀρνίοις, οὔτε τοῖς ἐξ αὐτῶν ἐρίοις συγχωροῦμαι κεχρῆσθαι· ἐπειδὴ ταῦτα ἐν καρπῷ ἐστι, τουτέστιν οὐσουφρούκτου ἐστὶ καὶ οὐχὶ οὔσου. ἀλλ' εἰς τοῦτο μόνον συμβάλλεταί μοι τὸ ἔχειν οὖσον προβάτων, ὥστε δύνασθαι ἄγειν αὐτὰ εἰς τὸν ἐμὸν ἀγρόν, καὶ τοῦτον κοπρίζειν· ἡ γὰρ τῶν προβάτων κόπρος εὐθαλῆ καὶ γόνιμον ἀποτελεῖ τὸν ἀγρόν.

5 ¶ Ἐὰν ἀβιτατζίων ληγατευθῇ τινι, ἢ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ συσταίη, οὔτε οὖσος δοκεῖ τοῦτο εἶναι, οὔτε οὐσουφρούκτος, ἀλλ' ὡσανεὶ ἰδιάζον[e] δίκαιόν τι· ἐζητήθη δὲ, εἰ ὁ ἔχων ἀβιτατζίονα δύναται ταύτην ἑτέρῳ μισθοῦν· καὶ πολλῶν ἐναντιουμένων νομικῶν, μόνου δὲ Μαρκέλλου ἐπιτρέποντος τὸ μισθοῦν, γέγονε διάταξις[f] τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως τέμνουσα τὴν ζήτησιν, καὶ τὴν Μαρκέλλου δεχομένη γνώμην διὰ τὸ χρήσιμον τῶν πραγμάτων ἐπιτρέπουσα μὴ μόνον οἰκεῖν αὐτὸν εἴγε βούλεται, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μισθοῦν.

6 ¶ Ἀρκεῖ ταῦτα περὶ δουλειῶν καὶ οὐσουφρούκτου, καὶ οὔσου, καὶ ἀβιτα-

ei est habere in habitatione, vxorem, & liberos, sed & libertos: quinetiam & alios quamuis essent liberi, quibus non minus quàm seruis vtatur, velut mercede conductos. ¶ Quòd si mulieri vsus ædium relictus sit, potest ibi sine dubio cum viro habitare.

3 ¶ Item si vsus mihi sit concessus serui, ego solus operis eius & ministerio vti possum: idémque est & si iumenti vsum habeam.

4 ¶ Quòd si pecorũ vel ouium mihi vsus legatus sit, neque lacte, neque agnis, neque lana ipsarum vti concessum est. Hæc enim in fructu sunt, hoc est vsusfructus sunt, non vsus. Sed in hoc tantùm mihi prodest vsus ouium, quòd possim eas in fundũ meum mittere, & eum ita stercorare. nam ouium fimus fundum reddit fertilem & pinguem.

5 ¶ Si cui habitatio legata, vel alio modo constituta sit, neque vsus id videtur, neque vsusfructus, sed quasi ius quoddã proprium. Quæsitum est autem an qui habitationem haberet, alteri eam posset locare. Et cùm multi iurisconsulti cõtradicerent, ac solus Marcellus locare permitteret, facta est religiosissimi Imperatoris nostri constitutio, quæ hanc controuersiam decidit, approbata Marcelli sententia, propter vtilitatem rerum, permittens non ipsum tantùm habitare si velit, sed etiam alteri locare.

6 ¶ Hæc de seruitutibus, vsufructu, vsúq; & habita-

a *Habitatio seu* quid. adde versic. vlt. tit. de rebus corporalibus. sup. l. 2. 3. 4. 5. 6. 7. & passim ff. eod.

b l. 12. §. 5. ver. operas. ff. eo.

c *adde* d. l. 12. §. 3.

d d. l. 12. §. 2. 16, *Eclog.* 9. ex lib. 51. tit. 4. c. 4. vers. 14. 2. *Eclog.* 10. § 10.

e v. l. 10. ff. eo.

f l. 13. C. eo.

tione disseruisse sufficiat. De hæreditatibus autem & obligationibus, suis exponemus locis. ¶ Quoniã verò dictum est summatim quibus modis naturaliter res adquiramus, necessarium est nunc dicere quibus modis legitimo ac ciuili iure aliena adquirere possimus.

τζιον ἐστὶ διεξελθεῖν· περὶ δὲ κληρονομίας καὶ ἐνοχῶν ἐν τοῖς οἰκείοις ἐκτεθήσεται τόποις. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὡς ἐν συντόμῳ ποίοις τρόποις φυσικῶς κτώμεθα τὰ πράγματα, νῦν ἀναγκαῖον εἰπεῖν ποίοις τρόποις νομίμῳ καὶ πολιτικῷ δικαίῳ τὰ ἀλλότρια κτᾶσθαι δυνάμεθα.

tione dixisse sufficiat. De hereditatibus autẽ & obligationibus, suis locis proponemus. ¶ Exposuimus summatim quibus modis Iure gentium res acquiruntur: modò videamus quibus modis legitimo & ciuili iure acquiruntur.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI TEMPORIS præscriptionibus.

TIT. VI.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΧΡΗΣΕΙ λαμβανομένων καὶ μακροῦ χρόνου διακατεχομένων.

Τίτλος ς.

DE VSVCAPIONIBVS, ET longi temporis præscriptionibus.

TIT. VI.

¶ De adquirendo iure ciuili rerum dominio. & primò de vsucapionibus. Vsucapiones rerum mobilium & immobilium cur, & quo iure introductæ, quóque temporis spatio cùm iure Ciuili initio, tum iure Iustinianeo circumscriptæ. 1. Quæ res vsucapi non poßint, & de libero homine, re sacra, religiosa, seruo fugitiuo. 2. 3. rebus furtiuis & vi poßeßis. 4. 5. 6. Non continuo furtiuum eße quod alienum contrectamus: proinde quod alienum pignori contrectamus, id si alienauerimus certis modis ab accipiente vsucapi, idque in hæredibus, colonis, marito, vsufructuario, & similibus, rem alienam distrahentibus cerni. 7. sed & in eo qui fundum alienum vacantem occupauit, eúmque alteri vendidit. 8. Furtiuas res vel vi poßessas aliquando vsucapi. 9. Fiscales res non vsucapi: licet res vacantes fisco nondum denuntiatæ ab eo tamen alienatæ vsucapi poßint. 10. Vsucapionibus hæc tria generaliter obstare, vitium reale ipsius rei, qua de agitur. Item vitium personæ, quæ de vsucapione excipit, hoc est malam fidem vsucapere volentis. Postremo vitium poßeßionis causa seu titulo destitutæ. 11. Vsucapere eum ex empto, vel donato non poße, qui falso existimet se rem emiße aut donatione accepiße. 12. Poßeßio defuncti, in heredem & bonorum poßeßorem. 13. venditoris in emptorem quemadmodum continuetur. 14. Res aliena accepta à fisco, Principe vel Augusta quemadmodum ab accipiente vsucapiantur.

CVm dictum sit de naturalibus acquisitionibus, tractemus & de ciuilibus. Quòd igitur is qui suam mihi rẽ tradit, adhærens dominiũ transferat, in confesso est.

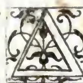
a *Traditionis à vero domino factæ effectus.*

¶ Quid autem si alienam mihi quis rem, cuius nõ sit dominus, tradat? an transfert hic dominium? & dicimus, quòd nequaquam. Quomodo enim, quod non habebat? Quid ergo? Possessionem in me aut detentationem quam habebat transtulit. Nec ea parua res est: nam si bona fide rẽ accipiã: (est autem

b *Traditionis à non domino factæ effectus.*

c *Effectus νομῆς ἢ κατοχῆς.*

d *Bona fide accipere, quid.*

Διεξελθόντες τὰς φυσικὰς κτήσεις, διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν ἐννόμων· ὅτι μὲν ἐάν τις τὸ οἰκεῖον ἐμοὶ παραδιδῷ[a] πρᾶγμα, μεταφέρει τὴν προσοῦσαν δεσποτείαν, συνωμολόγηται. ¶ Τί δὲ ὅτι ἀλλότριον[b] τις πρᾶγμα, οὗ οὐκ ἦν δεσπότης, παραδέδωκέ μοι; ἆρα μεταφέρει ἐνταῦθα τὴν δεσποτείαν; καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· πῶς γάρ, ἣν οὐκ εἶχε; τί οὖν μετήγαγεν ἐπ' ἐμὲ; αὐτὴν ἣν εἶχε νομήν, ἤτοι κατοχήν· καὶ[c] οὐκ ἔστι τοῦτο μικρόν· εἰ δὲ βοναφίδει δέξομαι τὸ πρᾶγμα (βοναφίδει[d] δὲ

IVre ciuili constitutum fuerat vt qui bona fide ab eo, qui dominus nõ erat,

cùm

cúm crederet eum dominum esse, rem emerit, vel ex donatione, aliáve quamuis iusta caussa acceperit: is eam rem, si mobilis erat, anno vbique vno: si immobilis, biennio tantúm in Italico solo vsucaperet: ne rerum dominia in incerto essent.

¶ Et quum hoc placitum erat, putantibus antiquioribus, dominis sufficere ad inquirendas res suas

ἐστὶ τὸ πιστεύειν με δεσπότην εἶναι τὸν πεπρακότα, ἢ δωρησάμενον, ἢ ἐξ ἄλλης εὐλόγου αἰτίας (οἷον ἀπὸ περμουτατίονος, ἤγουν ἀνταλλαγῆς παραδεδωκότα) πάλαι μὲν εἰ κινητὸν [a] ἦν τὸ πρᾶγμα ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος, ἐγινόμην δεσπότης, εἴτε ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, εἴτε ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διῆγον· εἰ δὲ ἀκίνητον διετίας παρελθούσης, ἐν ᾧ ἦν ἀγρὸς ἐν Ἰταλίᾳ διακείμενος, ἢ οἰκία, οὐσουκαπιεύετο παρ' ἐμοῦ, τουτέστι, διὰ τῆς χρήσεως ἐλαμβάνετο, καὶ τῆς ἐμῆς ἐγίνετο δεσποτείας τοῦ δωδεκαδέλτου [b] νόμου τοῦτο κελεύσαντος· καὶ μή τις νομιζέτω ἄδικον εἶναι τὸν νόμον, ὅτι ἕτερος μὲν διὰ τὸν οὐσουκαπίονα, τουτέστι, τῆς χρονίας νομῆς ἐγίνετο δεσπότης, ἕτερος δὲ τῶν οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων. τοῦτο γὰρ ἐπενοήθη [c] ἵνα μὴ φθείρεσθαι ᾖ τὰ πράγματα· ἕκαστος γὰρ ἀγνοῶν πότερον αὐτῷ διαφέρει τὸ πρᾶγμα ὃ νέμεται, οὐδεμίαν ἐποιεῖτο τούτου φροντίδα, ἐλπίζων ὅτι δήποτε παραγενήσεται ὁ ἀληθὴς δεσπότης, καὶ τοῦτο ἀποσπάσει· καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας ἐρραθύμουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ῥαθυμούντων αὐτῶν, ἔμενον ἀφρόντιστα τὰ πράγματα, καὶ τῶν πραγμάτων ὄντων ἀφροντίστων, ἀπώλεια καὶ φθορὰ εἰκότως αὐτοῖς περιεγίνετο. καταστοχασάμενος οὖν ὁ δυωδεκάδελτος [d] τῆς τοιαύτης ἀνθρώπων ἐννοίας, ὥρισε χρόνον ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τῶν κινητῶν, διετίαν δὲ ἐπὶ τῶν ἀκινήτων· οὗ ἐντὸς εἰ μὴ παραγένηται ὁ δεσπότης, ἀναφαίρετον μένει τὸ πρᾶγμα παρὰ τῷ νεμομένῳ, οὐκ ἀγανακτούντων τῶν δεσποτῶν, ἤρκει γὰρ αὐτοῖς ἐνιαυτοῦ ἢ διετίας χρόνος πρὸς ἀναζήτησιν τῶν οἰκείων πραγμάτων.

bona fide accipere, si credam eum dominum esse qui vendidit, aut donauit, aut ex alia iusta causa, velut ex permutatione dedit:) olim quidem, si res erat mobilis, anno elapso, dominus fiebam, siue in Italia, siue in prouinciis agerem. Sin verò immobilis, per biennii lapsum, quum fundus aut domus esset in Italia, vsucapiebatur à me, ex lege duodecim Tabularum, & mei dominij fiebat. Nec verò iniquam esse legem aliquis existimauerit, quòd alter per vsucapionē (hoc est temporalem possessionem) dominus efficeretur, & alter dominio rerū suarum priuaretur. Id enim adinuentum est ne res ipsę perirent. Namque vnusquisque ignorans, nū verè esset dominus rei quam possideret, nullam omnino in eam curā impendebat, semper timens, ne quādo verus dominus veniret, & eam sibi auferret. Et ea de causa socordes quoque erant mortales, & per socordiam ipsorum, sine cura sollicitudinéque res erant, quod cùm esset, illud quoque nimirum eueniebat, vt corrumperentur, & pessum irent. Perspecta igitur hac hominum cogitatione, lex duodecim Tabularum in re mobili tempus anni statuit: in immobili, biennium: intra quod nisi dominus adesset, res à possessore auferri non posset. Nec id admodum indignantibus dominis. Sufficiebat enim his anni aut biennij tempus ad inquisitionem rerum suarum.

a *adde Vlpianum ti. de dominiis 19. §. vsucapione 1.*

b *δωδεκάδελτον νόμον hic pro iure ciuili accipit.*

c *Vsucapiones cur inuentæ l. 1. ff. de vsucapionibus.*

d *Dixi ad l. xij. tabularū tit. de vsucapionibus.*

Et hæc quidem lex duodecim Tabularum. ¶ Imperator verò noster meliore & humaniore sententia vsus, sanxit, ne tam facilè tàmque celeriter, rebus suis domini defraudarentur. Neque iterum certo loco beneficentiam suam coangustauit, sed generalem ea de re promulgauit constitutionem. Qua cautum est, vt res quidem mobiles vbique elapso triennio vsucapiãtur: immobiles verò per longi temporis possessionem, id est, si præsentes sint domini, decennio: sin absentes, viginti annis elapsis. Verbi gratia. Fundũ tradidisti mihi, aut domũ ad Titium spectantem, cùm te dominum eius putarem, & ita bona fide rem accipienti. Si præsens est Titius, decennium mihi ad vsucapionem sufficit: sin verò peregrè, viginti anni. Hæc autem non de his tantùm, quæ in Italia sita sunt immobilia, constituta sunt, sed & de his, quæ in Prouinciis: ac olim stipendiaria aut tributaria appellabantur, & vt breuiter dicam, in tota terra eius imperio subiecta, vbique tamẽ bonæ fidei possessione præcedente.

1 ¶ Quoniam verò dictum est, bonæ fidei possessorẽ vsucapere posse, inuenire est casus, in quibus vsucapio non procedat. Verbi gratia. Siquis liberam personam possideat, aut rem sacram religiosámve. Nã quia dominium adquirit vsucapio: hæc autem in dominiũ nullius recidũt: meritò, nec vsucapioni subiiciuntur. Idẽ dicendũ est, si quis alienum fugitiuum possideat: neq; enim vsu-

[a] συντόμως στερεῖσθαι, pro eo quod Iustinianus dixit, maturius defraudari.
[b] l. 1. C. de vsucap. transformanda.
[c] Idem 2. Harmenopul. 1. §. 52.
[d] Paul. 5. sent. 2. §. 3.
[e] Stipendiaria & tributaria prædia quæ sint, dictum est sup. ti. de rer. diuisione §. 40.
[f] l. 6. in f. ff. eo.
[g] d. l. 9. 2. Harmenop. 1. §. 43. l. 73. §. sacram ff. de verb. oblig.
[h] d. l. 9.
[i] l. 1. C. de seruis fugitiuis.

καὶ οὕτως μὲν ὁ δυωδεκάδελτος.

¶ Ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς, καλλίονι καὶ φιλανθρωποτέρᾳ διανοίᾳ χρησάμενος προσέταξε, μὴ συντόμως [a] στερεῖσθαι τοὺς δεσπότας τῶν οἰκείων πραγμάτων· καὶ οὐδὲ ῥητῷ τόπῳ τὴν οἰκείαν εἰς ἔνωσε εὐεργεσίαν, ἀλλ' ἐξεφώνησεν ὑπὲρ τούτου γενικὴν διάταξιν, [b] ἐν ᾗ διηγόρευται, ὥστε τὰ [c] μὲν κινητὰ πράγματα πανταχοῦ τῆς τριετίας παραδραμούσης οὐσουκαπιτεύεσθαι, τὰ δὲ ἀκίνητα, διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου κατοχῆς· εἰ μὲν πάρεισιν οἱ δεσπόται, δεκαετίας, [d] εἰ δὲ ἀπολιμπάνονται, εἰκοσαετίας παρελθούσης· οἷον, ἀγρὸν ἐπαρέδωκάς μοι, ἢ οἰκίαν Τιτίῳ διαφέρουσαν, ὑπονοοῦντι μοι εἶναί σε δεσπότην, καὶ διὰ τοῦτο βοναφίδε δεχομένῳ τὸ πρᾶγμα· εἰ μὲν ἐνδημεῖ ὁ Τίτιος, ἀρκεῖ μοι πρὸς οὐσουκαπίονα δεκαετία· εἰ δὲ ἀπολιμπάνεται, εἰκοσαετία. ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ διακειμένων ἀκινήτων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις, ἃ πάλαι στιπενδιάρια [e] καὶ τριβουτάρια προσηγόρευται· καὶ ἁπλῶς ἐν πάσῃ γῇ ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελούσῃ βασιλείαν, κρατεῖν ἐνομοθέτησε· πανταχοῦ μέντοι βοναφίδει νομῆς προηγουμένης.

1 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν βοναφίδε νεμόμενον δύνασθαι οὐσουκαπιτεύειν, ἔστιν εὑρεῖν θέματα ἃ μὴ περιποιεῖ ἡμῖν οὐσουκαπίονα· οἷον, ἐάν τις νέμηται ἐλεύθερον [f] πρόσωπον, ἢ σάκρον, [g] ἢ ῥελεγίοσον. [h] ἐπειδὴ γὰρ ἡ οὐσουκαπίων δεσποτείαν περιποιεῖ, κρείττονα δὲ ταῦτα τὰ πράγματα τῆς δεσποτείας, εἰκότως, οὐχ ὑπόκειται οὐσουκαπίονι. Τὸ αὐτὸ νοεῖν ὀφείλομεν, καὶ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον νέμηται φυγάδα, [i] οὐχ

præfata tempora. ¶ Nobis melior sententia resedit, ne domini maturius suis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur. & ideo constitutionem super hoc promulgauimus, qua cautum est, vt res quidem mobiles, per triennium: immobiles verò, per longi tẽporis possessionem (id est inter præsentes decennio, inter absentes viginti annis) vsucapiantur, & his modis non solùm in Italia, sed etiam in omni terra, quæ nostro imperio gubernatur, dominia rerum iusta caussa possessionis præcedente acquirantur.

1 ¶ Sed aliquando, etiam si maximè quis bona fide rem possederit, non tamen illi vsucapio vllo tempore procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, vel religiosam, vel seruumfugitiuum

præfata tempora. ¶Nobis melior sententia resedit, ne domini maturius suis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur. Et ideo constitutionem super hoc promulgavimus, qua cautum est, ut res quidem mobiles, per triennium: immobiles vero, per longi temporis possessionem, id est, inter præsentes decennio: inter absentes viginti annis) usucapiantur, & his modis non solùm in Italia, sed etiam in omni terra, quæ nostro imperio gubernatur, dominia rerum, iusta causa possessionis præcedente, acquirantur.

1 ¶ Sed aliquando, etiam si maximé quis bona fide rem possederit, non tamen illi usucapio ullo tempore procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, vel religiosam, vel servum fugitivum

possideat.

1 ¶ Furtivæ quoque res, & quæ vi possessæ sunt, nec si prædicto longo tempore bona fide possessæ fuerint, usucapi possūt. nam furtiuarū rerum lex duodecim tabularum, & lex Atilia inhibent usucapionem: vi possessarum, lex Iulia & Plautia.

3 ¶ Quod autē dictum est, furtiuarum & vi possessarum rerum usucapionem per leges prohibitam esse, non eò pertinet, ut ne ipse fur, quive per vim possidet, usucapere possit (nam his alia ratione usucapio non competit, quia scilicet, mala fide possident) sed ne ullus alius, quanvis ab eis bona fide emerit, vel ex alia caussa acceperit, usucapiendi ius habeat.

ὑποκεῖται οὐσουκαπίονι.

2 ¶ οὐδὲ τὰ furtiua, [a] οὐδὲ τὰ vi possessa, ἤγουν τὰ βιαίως [b] κατεχόμενα οὐδὲ δεκαετίας παραδραμούσης, καὶ βοναφίδε νεμομένου· ἀλλὰ τὰ μὲν furtiua δέχεται ἐπὶ τῶν κινητῶν, τὰ δὲ vi possessa, ἐπὶ τῶν ἀκινήτων· ἐκώλυσε γὰρ τὴν οὐσουκαπίονα, τῶν μὲν φουρτίβων ὁ δυωδεκάδελτος, [c] καὶ ὁ Ἀτίλιος [d] νόμος· τῶν δὲ vi possessorum ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Πλαύτιος. [e]

3 ¶ Ἡνίκα οὖν ἐρωτᾷ σέ τις, εἰ ὁ δεῖνα ὃ νέμεται κατὰ πρᾶσιν δύναται οὐσουκαπιτεύειν· δεῖ σε ζητεῖν κατὰ πρωτέραν τάξιν, πότερον, [f] βοναφίδε, ἢ μαλαφίδε νέμεται· καὶ εἰ μὲν μάθῃς ὅτι βοναφίδε, ὅρμησον εὐθέως ἐπὶ τὴν δευτέραν ἐρώτησιν, καὶ ἐρώτησον, μὴ σάκρον ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, μὴ ῥελιγίοσον, μὴ ἐλεύθερον πρόσωπον, μὴ φούρτιβον, μὴ βιπόσσεσσον· καὶ ἐάν τι τούτων εὕρῃς, λέγε μὴ προβαίνειν τὴν οὐσουκαπίονα, διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι βίτιον, ἤγουν ψόγον, [g] ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν, ἢ βιπόσσεσσον. ¶ Ἆρα οὖν ὁ κλέπτης καὶ ὁ βίαιος δύναται οὐσουκαπιτεύειν; ἴσως προπηδήσας ἐρεῖς, ὅτι οὐδαμῶς, διὰ τὸ προσὸν βίτιον, ἐπειδὴ φούρτιβόν ἐστιν, ἢ βιπόσσεσσον· ἀλλ᾽ οὐ δεῖ σε τοῦτο λέγειν. ἐπιλάθου γὰρ τῆς τάξεως· ἀλλὰ [h] χρή σε λέγειν μὴ προβαίνειν τὴν οὐσουκαπίονα, διὰ τὸν προηγούμενον λόγον· τουτέστιν ἐπειδὴ μαλαφίδε νέμεται· οἶδε γὰρ ὅτι φούρτιβον, ἢ βιπόσσεσσόν ἐστιν· εἰ δὲ ὁ βίαιος, ἢ ὁ κλέπτης ἑτέρῳ τοῦτο παράσχῃ βοναφίδε λαμβάνοντι, τό τε ὅσον μὲν ἐκ τῆς προτέρας ἀποκρίσεως ἐπειδὴ βοναφίδε νέμεται ὁ κατέχων τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἐμποδίζεται ἡ οὐσουκαπίων, ἀλλὰ διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι βίτιον κωλυθήσεται

usucapioni subiicitur.

2 ¶ Neque item res furtiuæ, neque vi possessæ: etiam si quis decem aut viginti annis eas bona fide possederit. Hæc autem ita accipe, ut furtiuas intelligas, in mobilibus: vi possessas, in immobilibus. Nā furtiuarum rerū usucapionē inhibuit lex duodecim Tabularum & lex Atilia: vi possessarum, lex Iulia & lex Plautia.

3 ¶ Cùm te igitur aliquis cōsulit, num ille, quod ex venditione possidet, usucapere possit: id te ante omnia quærere oportet, bona fide an mala possideat. Et ubi intellexeris bona fide possidere: ad secūdam mox quæstionem decurre, & roga, num sacra sit res, num religiosa, num libera persona, num furtiuum, num vi possessum. Et si quid eorum inveneris, dic usucapionem nō procedere propter vitium rei inhærens quoniam furtiua est aut vi possessa. ¶ An igitur fur, quive per vim possidet, usucapere potest? Fortè inconsultè prosiliens, dices nequaquam: propter vitium quod rei adhæret: nam furtiua est, aut vi possessa. Verùm id te dicere non oportet. Ordinis enim es oblitus. Sed dicere debes, usucapionē non procedere, propter priorem rationem, quoniam mala fide possidet. Novit enim furtiuam esse, aut vi possessam. Quòd si fur quive per vim possidet, eam rem alteri bona fide accipienti tradat, tunc ex priori respōsione, cùm bona fide possideat is, qui rem possidet, usucapio non impeditur, sed propter vitiū rei inhærēs prohibe-

a 2. Harmen. 1. § 47.
b l. ult. ff. vi bonorum rapt.
c Huius legis xij. Tabularũ verba videntur succeden tibus seculis in legem Atiniã trãslata: fuere autem hæc. Quod subreptum erit, eius rei æterna auctoritas esto. Neque admirandum exolescente enim vetustate antiquiorum nova legis auctoritas quæritur: idq. in ipsis xij. tabulis factũ testatur Macrob. 3 Saturnalior.
d alias, Atinia. l. 34. ff. eod. 1 §. Gell. 7.
e l. 33. §. 2. ff. eo. Plotia dicitur Cælio epistola ad Ciceronem. & Ciceroni in Milone. Ibidem Asconius Plautia. 10.
f In usucapionibus primum inspicimus fidem possidentis, bona an mala sit: deinde ut bona sit rei de qua agitur vitium aliquod intercedat nec ne ins... imus.
g ψόγος pro vitio noui posuit. Est enim culpa, vituperatio.
h Fur nō usucepit, quia mala fide possidet. Sed nec qui à fure aut raptore rē habet bona fide: non quod rem mala fide possideat, sed propter vitium furti aut rapinæ rei inhæ..s.

bitur: nam furtiua est, aut vi possessa. ¶ Et quid est furtiuum? Furtiuum est, non solùm, quod noctu, aut interdiu clàm surripitur, sed etiam quæcumque res mobilis aliena, quæ inuito domino contrectatur. Contrectare autem est, vt dominum circa rem versari, & omnia in ea agere, quæ domini solent. Atqui, si verum est quod dicimus: numquam res aliena vsucapietur. Quicumque enim rem alienam possidet, inuito domino eam contrectat. Sin autem inuito domino contrectat, furtiuam reddit: Quòd si furtiua est, prohibetur vsucapio. Vitio igitur laborat definitio, & adiiciendum est ei, Malo animo, & dicendum: Furtiuum est non solum quod noctu vel interdiu clàm subripitur, sed omne alienum mobile, quod malo animo inuito domino contrectatur. Sic enim definitio, sine defectu ac vitio est.

a *Furtiuum quid.*

b *Contrectare rem alienam quid. sane non est sola cogitatio.* l. 1. §. 1. ff. de furtis. inficiatio. l. inficiando 67. ff. de furtis.

c *Habetur hic* vt & §. 5. & §. 18. inf. tit. de obligationi. quæ ex delicto. *affectus* l. furtum 37 ff. de vsucap. *voluntas & propositum* in l. qui iniuriæ 53. ff. de furtis. *cogitatio* l. 1. §. 1. ff. de furtis. *destinatio* l. quo destinauerit 4. & passim de furtis.

d *Furtiuum propriè quid.*

4 ¶ Atqui, quamuis hoc addito, inuenio tamē cur vsucapio non procedat. Nam qui rem alienam inuito domino possidet, profecto malo animo eam contrectat, & furtiuā reddit. Sed verum hoc non est: Fieri enim potest vt rem alienam quis contrectet inuito domino, & furtum tamen non committat, quoniam malo affectu caret. Velut in hac specie. Commodaui Titio librum meum, aut seruum meum locaui, aut lancem meam apud eum deposui. Defunctus est hic, te herede. Tu ea in hereditate inuenisti, & heredi-

e *Contrectare rem alienam quis potest inuito domino, nec tamen furtum committere, & quemadmodum id fiat* l. potest. 36. ff. eod.

ται· ἔστι γὰρ φούρτιβον, ἢ βίᾳ ποσσέσσον. ¶ Καὶ τί [a] ἐστι φούρτιβον; φούρτιβόν ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον· ἀλλὰ γὰρ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ψηλαφώμενον· ψηλαφᾶν [b] δέ ἐστι. τὸ ὡς δεσπότην ἀναστρέφεσθαι περὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ πράττειν τὰ πρέποντα δεσπόταις ἐπ' αὐτῷ· ἀλλ' εἰ ἀληθὲς τὸ εἰρημένον, οὐδέποτε ἀλλότριον πρᾶγμα δύναται οὐσουκαπιοῦεσθαι· πᾶς γὰρ ὃς νέμεται τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα, παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ψηλαφᾷ, εἰ δὲ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷ, φούρτιβον ἀποτελεῖ τὸ πρᾶγμα, εἰ δὲ φούρτιβόν ἐστιν, ἐπέχεται ἡ οὐσουκαπίων ἐλλιπῶς ὁ ὅρος ἔχει, καὶ δεῖ προσθεῖναι αὐτῷ τὸ κακῇ διαθέσει, [c] καὶ λέγειν, ὅτι φούρτιβον [d] ἐστιν, οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν λάθρα λαμβανόμενον, ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον· οὕτως γὰρ ἔχων ὁ ὅρος, ἀνελλιπής ἐστιν.

4 ¶ Ἀλλὰ καὶ τούτου προστεθέντος, εὑρίσκομαι τὴν οὐσουκαπίονα μὴ προβαίνουσαν, εἰ γὰρ νέμεταί τις τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου, κακῇ διαθέσει τοῦτο ψηλαφᾷ, καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ φούρτιβον· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές· ἐνδέχεται [e] γάρ τινα ψηλαφᾶν τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα παρὰ γνώμην δεσπότου, καὶ κλοπὴν μὴ ἁμαρτάνειν, διὰ τὸ ἐστερῆσθαι αὐτὸν κακῆς διαθέσεως· οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, ἔχρησα ἐγὼ Τιτίῳ τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἢ, ἐμίσθωσα αὐτῷ τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἢ, παρεθέμην αὐτῷ τὸν ἐμὸν δίσκον· ἐτελεύτησεν οὗτος ἐπὶ σοὶ κληρονόμῳ. εὗρες ταῦτα ἐν τῇ κληρονομίᾳ.

¶ Vnde in rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei possessoribus vsucapio competat. Nam qui sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia causa tradiderit, furtum eius committit.

4 ¶ Sed tamen id aliquando aliter se habet. nā si heres rem defuncto cōmodatam, aut locatam, vel apud eū depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipiēti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: quin is, qui acceperit, vsucapere possit, dubium nō est: quippe quum ea res in furti vitium non reciderit: quum vtique heres, qui bona fide tanquam suam alienauerit, furtū non committat.

ὑποπτεύσας αὐτὰ ἐρεδιτάρια εἶναι, διεπώλησάς τινι bona fide λαμβάνοντι, ἢ ἐδωρήσω, ἢ εἰς προῖκα ἐπέδωκας· ἰδοὺ, ἀλλότριον πρᾶγμα καὶ παρὰ γνώμην δεσπότου ψηλαφᾷς, καὶ ὅμως φούρτιβον οὐκ ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ πονηρᾶς ἀπήλλακται διαθέσεως· διὸ ὁ λαβὼν, ἀμάχως οὐσουκαπιεύσει τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ καὶ βοναφίδει νέμεται, καὶ ἀπήλλακται βιτίου τὸ πρᾶγμα· οὐδὲ γὰρ δύναται εἰπεῖν κλοπὴν ἁμαρτάνειν τὸν κληρονόμον, τὸν βοναφίδει πωλήσαντα.

hereditaria esse putasti: vēdidisti alicui bona fide accipiēti, aut donasti, aut in dotem dedisti. Ecce, rem alienā, & inuito domino contrectas: furtiua tamen non fit, quoniam malus animus abest. Quapropter, is qui accepit, sine dubio rem vsucapiet, quoniam & bona fide possidet, & res abest à vitio. Neque enim dicere possumus heredem, qui bona fide vendidit, furtum committere.

5 ¶ Item si is ad quem ancillæ vsusfructus pertinet, suum esse credens vēdiderit, aut donauerit, furtum non committit: furtum enim sine affectu furandi non committitur.

5 ¶ Ἔστιν εὑρεῖν τοῦτο καὶ ἐπὶ ἑτέρου [a] θέματος· παρεχώρησά σοι τὸν τῆς ἐμῆς θεραπαίνης τὸν οὐσούφρουκτον (οὐσούφρουκτος δὲ θεραπαίνης ἐστὶν, ἡ ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐργασία αὐτῆς καὶ ἡ ὑπηρεσία) τέτοκεν αὕτη παρὰ σοὶ, καὶ δῆλον ὅτι ὁ τοκετὸς ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ διέφερε κατὰ τὰ προειρημένα ἐν τοῖς προλαβοῦσιν· νομίσας οὖν τὸν τοκετὸν τῆς θεραπαίνης διαφέρειν σοι τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ, ἐπώλησας τοῦτον ἢ ἐδωρήσω· ἰδοὺ κἀνταῦθα παρὰ γνώμην ἐποίησας δεσπότου, καὶ διὰ τὸ ἐλεύθερόν σε εἶναι πονηρᾶς διαθέσεως, οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπὴ διὰ τοῦ γινομένου· καθόλου γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, κλοπὴν δίχα κακίστης διαθέσεως μηδέποτε ἁμαρτάνεσθαι. Furtum [b] enim sine affectu furandi non committitur. τουτέστι, κλοπὴ ἄνευ διαθέσεως [c] τοῦ κλέπτειν οὐχ ἁμαρτάνεται.

5 ¶ Id & in alia specie inuenire est. Vsumfructum tibi ancillæ meæ cōcessi. Vsusfructus autem ancillæ in opera manuum & ministerio eius est. Ea apud te enixa est. Palàm est, partum eius mihi domino adquiri, vt in superioribus dictum est. Tu tamen existimans partū ancillæ ad te vsufructuarium spectare, vendidisti aut donasti eum. Ecce & hic inuito domino fecisti: quoniam tamen malo animo vacabas, furtum eo facto non committitur. In vniuersum enim id scire debes, furtum sine malo animo non fieri. Furtū enim sine affectu furandi non committitur.

a l. potest. 36. §. 1. in f. ff. eo.

b l. furtum 37. ff. eod.
c [illegible] quid. dixi §. 3. sup. eod.

6 ¶ Aliis quoque modis accidere potest, vt quis sine vitio furti rem alienam ad aliquē transferat, & efficiat, vt à possessore vsucapiatur.

6 ¶ Καὶ ἐγὼ μὲν ὀλίγιστά σοι εἶπον θέματα· ἡ δὲ τῶν πραγμάτων περίστασις ἐπινοεῖν δύναται πάμπολλα· ἐν οἷς εὑρεθήσεται τὸ ἀλλότριόν τις ἐκποιῶν παρὰ γνώμην δεσπότου, καὶ φούρτιβον αὐτὸ μὴ ἀποτελῶν.

6 ¶ Et paucas ego tibi species enarraui: sed rerū plurum varietates atque circumstātiæ multas alias producere poterunt, in quibus aliquis rem alienam inuito domino alienabit, nec tamē furtiuam reddet.

7 ¶ Et hæc quidē de furtiuis. Porrò res vi possessa, ex facto vim inferentis æstimanda est. vt si quis me aggressus, vi ex ædibus meis aut fundo me expellat. Nam quid furtiuum sit, ex iuris regulis cognoscitur. Si te igitur vt ex re immobili expellam, non possum eam vsucapere: quoniam mala fide possideo. Sed & si quis bona fide eam à me accipiat, nō vsucapiet, propter vitiū quod rei inest. Est.n. vi possessa. Quòd si nullo vis illatæ vitio laboret, is qui eam bona fide accepit, vsucapere potest. Et qualiter id cōtingat, dicere necesse est. Habebat aliquis fundū, tum peregrè profectus vacuū reliquit, aut etiam præsens, nullam eius curam habuit, aut mortuus est sine successore, neq; quisquam omnino hereditatem eius adiit. Ego conspicatus vacantem esse hunc fundum, nec à quoquam possideri, in possessionem eius intraui: vsucapere eū nullo modo potero, mala enim fide possideo, sciens esse alienum. Quòd si eū alteri tradam bona fide accipienti, procedit vsucapio: & longum tempus, dominium ei, vt dictum est, adquirit. Quoniam neque prior respōsio vsucapionē impedit, quippe cùm bona fide possideat: neque rursus posterior, abest enim res à vitio. Atqui dicere possit aliquis furtiuā rem esse factam. Nam cùm ego sciens esse alienum fundum, eum tamen vēdam, furtiuum videor facere. Sed falsa est ratio hæc: quoniam rerum immobilium furtum non committitur. ¶ Sublata enim & explosa est ciuili iure

a ἀπὸ ἀπόντος ἀγρὸν sumus pro vacuo seu vacante v. l. 3. §. 2. ff. eo. quem post paulò vocat ὑπ' οὐδενὸς κατεχόμενον.

b l. quam rē 33. ff. eod.

c adde l. 14. §. 14. ff. quod metus causa.

d d. l. 38. in f. a. Harmeno. 2. §. 68.

7 ¶ Ταῦτα μὲν περὶ τῶν φουρτίβων· τὸ δὲ βὶ πόσσεσσον, ἀπὸ τοῦ ἐν ἔργῳ χείνεται βίας ὅτε τις ἐπελθών μοι, βίᾳ με ἐξωθήσῃ τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἢ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ· τὸ γὰρ φούρτιβον, ἀπὸ νομικῶν κανόνων καταλαμβάνεται· ὥστε οὖν ἐὰν βίᾳ σε ἐξωθήσω τοῦ ἀκινήτου πράγματος, οὐ δύναμαι τοῦτο οὐσουκαπιτεύειν· ἐπειδὴ μαλαφίδε νέμομαι· οὐ μὴν, οὐδὲ ὁ βοναφίδε τοῦτο λαβὼν παρ' ἐμοῦ, διὰ τὸ προσὸν τῷ πράγματι βίτιον· ἔτι γὰρ βὶ πόσσεσσον· εἰ δὲ καθαρεύει τοῦ ἐν ἔργῳ βίας, ὁ τοῦτο λαμβάνων παρ' ἐμοῦ βοναφίδε οὐσουκαπιτεύειν δύναται· καὶ πῶς συμβαίνει ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἶχε τις ἀγρὸν ἀποδημήσας, καταλέλοιπε τοῦτον ἀπρόσοπτον, ἢ καὶ παρὼν, οὐδεμίαν ἐπίθετο [a] φροντίδα τοῦ ἀγροῦ, ἢ ἐτελεύτησέ τις ἀδιάδοχος, καὶ οὐδεὶς, παντελῶς τὴν τούτου κατεδέξατο προσελευσίαν· ἑωρακὼς ἐγὼ ὑπ' οὐδενὸς κατεχόμενον τὸν ἀγρὸν, ἐν κατοχῇ γέγονα τούτου· οὐσουκαπιτεύειν αὐτὸν οὐδενὶ δυνήσομαι λόγῳ· μαλαφίδε γὰρ νέμομαι, εἰδὼς αὐτὸν ἀλλότριον ὄντα· εἰ μὲν τοι ἑτέρῳ [b] τοῦτον τραδιτεύσω βοναφίδε λαμβάνοντι, πρόεισιν ἡ οὐσουκαπίων· καὶ ὁ μακρὸς χρόνος ὡς εἴρηται, περιποιεῖ τὴν δεσποτείαν αὐτῷ· πῶς γὰρ ἡ μὲν πρώτη ἀπόκρισις, οὐκ ἐμποδίζει τῇ οὐσουκαπίονι· νέμεται γὰρ βοναφίδε· οὔτε ἡ δευτέρα, ἀπήλλακται γὰρ βιτίου τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν φούρτιβον ἀποτελεῖσθαι τὸ πρᾶγμα· ὡς ὅτι γὰρ εἰδὼς ἐγὼ ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρὸν, ἐξεποίουν αὐτὸν, φούρτιβον ποιῶ τὸν ἀγρόν· ἀλλὰ μάταιος οὗτος ὁ λόγος· κλοπὴ γὰρ ἐπὶ [c] ἀκινήτου οὐχ ἁμαρτάνεται. ¶ Ἀνῃρέθη [d] γὰρ καὶ τῆς πολιτείας ἐξεβλή-

7 ¶ Quod autem ad eas res, quæ solo continentur, expedit, Ius ita procedit, vt si quis loci vacantis possessionem, propter absentiam aut negligentiam domini, aut quia sine successore decesserit, sine vi nāciscatur, quāuis ipse mala fide possideat (quia intelligit se alienum fundum occupasse) tamē si alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa possessione res acquiri: quia neque furtiuum, neque vi possessum acceperit.

¶ Abolita est enim quorundam veterum

sententia existimātium, etiam fundi, locive furtum fieri. Et eorum vtilitati, qui res soli possident, principalibus constitutionib. prospicitur, ne cui lōga, & indubitata possessio debeat auferri.

θη ἡ γνώμη τῶν δοξασάντων νομικῶν, [a] ὅτι ἐπὶ τῶν ἀκινήτων κλοπὴ ἁμαρτάνεται, ἀλλ' οὐδὲ βιπόσσεσσόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, οὐδὲ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς βίας παρηκολούθησε· λείπεται τοίνυν, δεκαετία, ἢ εἰκοσαετία δεσπότην γίνεσθαι τὸν ἀγροῦ τὸν βονα φίδει λαμβάνοντα· φυλαττόμενον ὑπὸ τῶν διατάξεων [b] τῶν λεγουσῶν, μηδενὸς ἀφαιρεθῆναι τὴν μακρὰν καὶ ἀναμφίβολον νομήν.

sententia quorundam Iurisconsultorū existimantium, in rebus immobilibus furtum cōmitti. Sed neque res vi possessa est, quoniam neque facinus vim inferentis consequutum est. Reliquum est ergo, vt qui eam bona fide accepit decem aut viginti annis elapsis, dominus fiat, quum & constitutionibus adiuuetur, quæ dicunt, longam & indubitatam possessionem nulli auferri debere.

8 ¶ Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi potest: veluti si in domini potestatem reuersa fuerit, tūc enim vitio rei purgato, procedit eius vsucapio.

8 ¶ Εἰρήκαμεν τὰ φούρτιβα, καὶ τὰ βιπόσσεσσα μὴ δύνασθαι οὐσουκαπιτεύεσθαι· ἔστι δὲ ὅτε [c] ὑποπίπτει ταῦτα τῇ οὐσουκαπίονι, οἷον ἐὰν ὑποστρέψῃ [d] εἰς τὴν τοῦ δεσπότου κατοχήν· τότε γὰρ ἐλευθεροῦται τοῦ περιέχοντος αὐτὰ βιτίου, καὶ ὑπόκειται τῇ οὐσουκαπίονι· οἷον κλέψας σὺ τὸν οἰκέτην Τιτίου, ἢ βίᾳ λαβὼν τὸν αὐτοῦ ἀγρὸν ἐπώλησάς μοι· ἐπείχετο τὰ τῆς οὐσουκαπίονος. συνέβη οὖν τῷ μεταξὺ ἀπ' ἐμοῦ ἐπὶ Τιτίου τὸν δεσπότην μετατεθῆναι τὴν νομήν, εὐθέως παύεται τοῦ εἶναι φούρτιβα, ἢ βιπόσσεσσα τὰ πράγματα· διὸ γενόμενα μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐμὴν κατοχήν, ἀκωλύτως οὐσουκαπιτευθήσεται· ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ.

8 ¶ Dictum est, res furtiuas & vi possessas vsucapi non posse. Aliquando tamē eæ in vsucapionem cadunt: veluti, si in domini potestatem reuersæ fuerint. Tunc. n. vitio, quo tenebantur, liberantur, & in vsucapionis caussam redeunt. verbi gratia. Seruum tu mihi Titij, quem surripueras, aut fundum quem vi obtinueras, vendidisti: impediebatur ius vsucapionis. Euenit, vt medio tempore possessio eius à me ad Titium dominum transiret, statim furtiuæ esse res aut vi possessæ desinunt. Quapropter si postea ego possessionem earum nanciscar, nihil obstabit quo minus vsucapiantur. Hęc habeto in modum pręuiæ inspectionis, veluti pro fundamento quodam.

9 ¶ Res fisci nostri vsucapi non potest. Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nondum nuntiatis bonæ fidei emptorem traditā sibi rem ex his bonis vsucapere posse, & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

9 ¶ Ἐὰν [e] τις ἐπὶ διαθήκῃ τελευτήσῃ, ὁ γεγραμμένος διαδέχεται αὐτὸν κληρονόμος· εἰ δὲ ἀδιάθετος, ἥξουσιν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, εἰ μὲν ὑπάρχουσι, παῖδες αὐτοῦ· τούτων δὲ μὴ ὑπόντων, οἱ ἀδνάτοι, καὶ γίνονται hæredes: ἀδνάτων δὲ μὴ ὑποκειμένων, οἱ cognati, καὶ γίνονται bonorum possessores. τουτέστι διακατόχοι τῶν πραγμάτων. τῶν δὲ εἰρημένων μὴ ὑπόντων, ἢ μὴ βουλομένων κληρονομῆσαι, vacantia [f] γίνεται τὰ πράγματα, καὶ ἐπὶ τὸν φίσκον παραγίνεται, καὶ πᾶς ὁ

9 ¶ Si quis testamēto facto moriatur, is ei succedit, quem hæredem scripserit. Sin verò intestatus, ad successionem eius venient liberi, siqui sunt: post hos si non extent, agnati: & fiunt hæredes. Si agnati desunt, cognati, & fiunt bonorum possessores. Quòd si nulli eorum supersint, aut hæreditatem non admittant, vacantia fiunt ea bona, & fisco adquiruntur. Et quicunque actionem

a *subaudi veterum, hoc est Masurij Sabini ut Gell. 18. added §. 11.*

b *l. vlt. Co. vn de vi.*

c *adde 2. Har menop. 1. §. 55.*

d *l. 4. §. 6 ff. eo. l. 13 § 2 ff. de verb. signi ficat.*

e *Succedendi ordo is est, vt primum succedatur ex testamento, si testamētum fuerit, sin minus ab intestato. & hic quidem ca su his ordo receptus est, vt liberi, agnati, cognati bonorum possessores & fiscus succedant.*

f *Vacantia bona quando fiant.*

habet aduersus defunctũ, qualiscunque ea sit, siue in rem, siue in personam, siue hypothecaria, eã intra quadriennium aduersus fiscum proponet. His ita veluti pro fundamẽto quodam præcognitis, vide deinceps cetera. Suprà diximus res furtiuas & vi possessas, vsucapi nõ posse. Inuenias & aliud quod vsu non capiatur: veluti, res fiscalis vsucapi non potest. Scribit tamen Papinianus: si qui sine successore moriatur, bonáq; eius fiant vacantia, & aliquis antequam bona fisco denuntientur, quædam ex his mihi vendat, & tradat bona fide ementi, procedere vsucapionem. Nondum enim res fiscales fuerunt, quæ in patrimoniũ fisci versæ non sunt. Hoc namque non solum Pius Imperator, sed etiam Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

a l. 1. C. de vsucap.
b & Modestinus l. 28. ff. eod.
c *Fiscales res non censentur quæ in patrimonium fisci nondum versæ sunt.*

ἔχων ἀγωγὴν οἵαν δήποτε κατὰ τοῦ τελευτήσαντος, in rem, ἢ περσοναλίαν, ἢ ὑποθηκαρίαν, ταύτην ἔσω τετραετίας κινήσει κατὰ τοῦ φίσκου· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴπομεν τὰ φούρτιβα, καὶ βίᾳ ποσσεσσα μὴ δύνασθαι οὐσουκαπιεύεσθαι· ἔστι δὲ εὑρεῖν, καὶ ἕτερον μὴ οὐσουκαπιευόμενον· οἷον τὸ φισκάλιον [a] πρᾶγμα οὐσουκαπιεύεσθαι οὐ δύναται· ὁ μέντοι Παπινιανός [b] φησιν ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἀδιάδοχος, καὶ vacantia αὐτοῦ γίνονται τὰ πράγματα, πρὶν δὲ ἡ καταμηνυθῇ ἡ οὐσία τῷ φίσκῳ, τινὰ ἐκ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πωλήσῃ τις ἐμοὶ καὶ τραδιτεύσῃ βοναφίδει ἀγοράζοντι, προβαίνει ἡ οὐσουκαπίων· οὔπω [c] γὰρ γεγόνασι φισκάλια τὰ πράγματα, μὴ δραξάμενα τῆς οὐσίας τοῦ φίσκου· τοῦτο γὰρ οὐ μόνον Πῖος ὁ βασιλεὺς ἀλλὰ καὶ Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι.

10 ¶ Nouissimè autem & hoc scire oportet, rem vsucapiendam talem esse debere, vt nullum in se vitium habeat, vtque item bona fide ematur, aut ex donatione capiatur, vel etiam alia ex causa comparetur.

11 ¶ Sed & veram esse possessionis caussam oportet: Error enim falsæ caussæ, locum vsucapioni non præbet. veluti, possidebam rem quam emisse me putabam nec emerã, aut donatam esse mihi, nec erat donata. Nam falsa possessionis opinio, vsucapionem impedit.

12 ¶ Fundum alienum bona fide aliquis possidebat, & opus erat longo tempore, vt dominus fieret: & post octo fortè

d l. vitia possessionum 11. C. de adquir. possessione.
e l. Celsus 27. ff. eod. l. 6. ff. pro derelicto l. 2. ff. pro legato. l. 3 l. 4. C. pro herede. 1. Harmenop. l. 1. §. 50.
f l. 2. l. 11. ff. pro emptore: l. 3. ff. pro legato.
g l. 1. ff. pro donato.
h 1. Harmen. l. 1. §. 50.

10 ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι χρή· τὸ πρᾶγμα τὸ μέλλον οὐσουκαπιεύεσθαι, ὀφείλει τοιοῦτον εἶναι, ὥστε παντὸς στερεῖσθαι βιτίου, [d] καὶ βοναφίδει αὐτὸ ἠγοράσθαι, ἢ κατὰ δωρεὰν ληφθῆναι, ἢ καὶ ἐξ ἑτέρας αἰτίας προσγεγονέναι.

11 ¶ Καὶ δεῖ ἀληθῆ [e] τῆς νομῆς εἶναι τὴν αἰτίαν· ψευδοῦς γὰρ αἰτίας πλάνη οὐ δίδωσι τῇ οὐσουκαπίονι χώραν· οἷον ἐνεμόμην πρᾶγμα, ἐνόμιζον δὲ ἠγορακέναι [f] τοῦτο, καὶ ταῦτα μὴ ἠγορακώς, ἢ δεδωρῆσθαι [g] αὐτὸ ὁπότε οὐκ ἦν δωρηθέν· ἐπειδὴ ψευδὴς ἡ τῆς νομῆς ὑπόνοια, [h] ἐμποδίζεται ἡ οὐσουκαπίων.

12 ¶ Ἐνέμετό τις βοναφίδει τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, καὶ ἐδεῖτο τοῦ μακροῦ χρόνου, εἰς τὸ γενέσθαι δεσπότης· καὶ μετὰ ἤ τυ-

10 ¶ Nouissimè sciendum est, rem talem esse debere, vt in se non habeat vitium, vt a bonæ fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta caussa possidet.

11 ¶ Error autem falsæ caussæ, vsucapionẽ non parit: veluti si quis, quum non emerit, emisse se existimans possideat: vel quum ei donatum non fuerit, quasi ex donatione possideat.

12 ¶ Diutina possessio: quæ prodesse cœperat defuncto, & heredi & bonorũ possessori

continuatur, licèt ipse sciat prædium alienum esse. Quod si ille initium iustum non habuit, hæredi & bonorum possessori, licèt ignorāti, possessio nō prodest.

χρὸν, ἢ θ΄ ἐνιαυτοὺς ἐτελεύτησεν ἐπὶ πολιτικῷ κληρονόμῳ, ἢ πραιτωρείῳ διαδόχῳ ὁ τούτου κληρονόμος, [a] ἢ bonorum possessor [b] τὸν ἐπίλοιπον χρόνον νεμηθεὶς, ἀναφαίρετον ἕξει τὸ πρᾶγμα, εἰ καὶ ἠπίστατο ἀλλότριον ὄντα τὸν ἀγρόν· τὴν γὰρ βοναφίδει ἀρχθεῖσαν νομὴν, ἡ κακίστη τοῦ διαδόχου πίστις οὐκ ἀφανίζει· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου μαλαφίδει τις ἐνέμετο τὸν ἀλλότριον ἀγρὸν, ὁ τούτου κληρονόμος ἢ bonorum possessor, εἰ καὶ ἠγνόει τὸν ἀγρὸν ἀλλότριον ὄντα, οὐκ ὠφεληθήσεται διὰ τὸ μαλαφίδει ἀρχθῆναι τὴν νομὴν ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος. ¶ Ταῦτα δὲ τὸ ἐπὶ τοῦ μακροῦ χρόνου διάταξις [c] τοῦ θειοτάτου ἡμῶν δεσπότου, [d] καὶ ἐπὶ οὐσουκαπίονα ἐξέτεινεν· ὥστε τὴν βοναφίδει ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος ἀρχθεῖσαν νομὴν ἐπὶ τῷ κινητῷ πράγματι λυσιτελεῖν τῷ διαδόχῳ πρὸς πλήρωσιν οὐσουκαπίονος καὶ κομφιρματεύεσθαι ἤτοι βεβαιοῦσθαι τὸν χρόνον αὐτοῦ, εἰ καὶ οἶδεν αὐτὸς ἀλλότριον τὸ πρᾶγμα· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου κακῶς ἀρξαμένου νέμεσθαι τοῦ τελευτήσαντος ἡ βοναφίδει νομὴ τὸν κληρονόμον οὐκ ὠφελεῖ.

aut nouem annos mortuus, heredem iure ciuili, aut iure prętorio bonorū possessorem habuit. Heres huius aut bonorum possessor, si reliquo tempore possideat, ita rem habebit, vt auferri ab eo non possit, etiam si fundum esse sciuerit alienū. Nam possessionem bona fide inchoatā, mala fides successoris non vitiat. Quòd si contra, mala fide alienum fundū quis possederit, heres eius aut bonorum possessor, etiam si alienum esse ignoret, non iuuabitur, propterea quod initiū possessionis cū mala fide apud defunctū fuerit. ¶ Hæc de lōgo tempore dicta, religiosissimi nostri domini constitutio etiam ad vsucapionem produxit, vt à defuncto bona fide inchoata possessio in re mobili, & successori proficiat ad implendam vsucapionem, & tempus eius confirmetur, quamuis successor alienā esse sciuerit. Ex contrario quoque vt mala fide inchoata possessione à defuncto heredem bona ipsius fides in possidendo non iuuet.

a l. de accessionibus 14. §. 1. l. 15. §. 2. ff. de diuersis & temporalib pręscrip. adde 2. Harmeno. §. 72. Eclo. 11. c. 10.
b *In loco success. ferri est. d. §. 2.*

¶ Quod nostra constitutio similiter & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continuentur.

c l. vnica. Co. de vsucap. transfor.
d *Δεσπότης hic pro imperatore vt & Inf. §. vlt. in f. δέσποινα pro Augusta seu pro Imperatoris vxore.*

13 ¶ Inter venditorē quoque & emptorē cōiungi tempora, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

13 ¶ Εἰ δὲ καί τις βοναφίδει ἠγόρασε ἀλλότριον πρᾶγμα, καὶ χρόνον ἐνεμήθη τινὰ, εἶτα ἐπώλησεν· ἐνεμήθη δὲ καὶ ὁ παρὰ τοῦ ἀγοραστοῦ ἀγοράσας, συζευγνύμενος ἑκατέρου προσώπου ὁ χρόνος τῆς νομῆς, τῷ δευτέρῳ ἀγοραστῇ, τὴν τοῦ πράγματος περιποιεῖ δεσποτείαν· αἱ ἀντιγραφαὶ τῶν τοῦτο Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου.

13 ¶ Sed & si quis bona fide rem alienam emerit, tempore que aliquo possederit, demum vendiderit: possederit & is, qui eā iterum de emptore emit. Coniuncto vtriusq. personæ tempore possessionis, secundo emptori dominium eius adquiritur. Sic enim Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

e l. 14. §. 2. ff. de diuersis & temporibus præscrip. *vbi plenius dixi.*

14 ¶ Edicto D. Marci cauetur eum, qui à fisco rem alienam emit, si post venditionem quinquennium præterierit, posse dominum rei exceptione repellere.

14 ¶ Γέγονεν ὡς ἐν ἐδίκτῳ διάταξις Μάρκου [f] τοῦ βασιλέως, λέγουσα τὸν ἀλλότριον πρᾶγμα ἠγορακότα παρὰ τοῦ φίσκου, πενταετίας παραδραμούσης,

14 ¶ Emissa est & constitutio ab imperatore D. Marco in modum edicti, qua cauetur, vt qui rem alienam à fisco emerit, elapso quinquennio, do-

f l. vlt. Cod. si aduersus fiscum 2. *κιμενδν. Id enim additur ab Harmenopulo 3. tit. 3. §. 95. adde & §. 93.* ibidem.

minus eius fiat. Edictum hoc necessarium erat his, qui minore tẽpore, quàm quinquẽnio domini eius, quod emerant, fieri non poterãt: veluti, quia fortè furtiuum erat, & post tempus quinque annorũ, conuentus emptor, præscriptione repellebat agentem. Et hæc quidẽ Diuus Marcus. ¶ Extitit autem & D. Zenonis cõstitutio, dicens eum, qui à fisco emerit, aut dono acceperit, aut ex permutatione comparauerit, statim securum fieri, & potiorem auferre calculum, siue experiatur, siue conueniatur. Ipsum verò rei dominum, vsque ad quadriennium actionem habere aduersus fiscum. Atque hæc non in proprietate tantùm, sed etiam in pignore vel hypotheca, eadem constitutio pro lege tradidit. Itaque neque dominus rei, actionem in rem, neque creditor Seruianam de rebus à fisco alienatis, saluas habebunt post quadrienniũ. ¶ Extat & Principis nostri constitutio, quam nuper emisit, qua cauetur, vt eadem obseruentur, in his quæ serenitas ipsius alienauerit, aut religiosissima domina nostra quæcumque Zenonis constitutio, in fiscalibus alienationib. introduxit.

a l.2. Cod. de quadr. præscrip.

b τὸ ἀμέριμνον ἔχειν pro securum fieri. vnde nostrum ἀμεριμνία securitatis.

c De Seruiana vide §. 7. inf. de actionibus.

d l.3. Cod. de quadr. præscrip.

e δέσποινα pro Augusta hic accipitur vt & supra §. 12. δεσπότης pro imperatore. Dicitur quoque alias βασίλισσα. Hinc tit. 2. Eclog. 3. περὶ βασιλέως καὶ βασιλίσσης ὅτι [illegible].

γίνεσθαι δεσπότην τοῦ πράγματος τὸ δ' ἔδικτον, ἀναγκαῖον ἦν, ἐπὶ τῶν μὴ δυναμένων διὰ ἐλάττονος χρόνου τῆς πενταετίας, δεσπόζειν τοῦ ἀγορασθέντος, οἷον ἐπειδὴ φούρτιβον τυχὸν ἦν, καὶ μετὰ τὸν πενταετῆ χρόνον ἐναγόμενος ὁ ἠγορακὼς ἐξώθει παραγραφῇ τὸν ἐνάγοντα. καὶ ταῦτα μὲν Μάρκος ὁ θειότατος. ¶ Διάταξις δὲ γέγονε τοῦ θειοτάτου Ζήνωνος [a] λέγουσα, τοὺς ἠγορακότας παρὰ τοῦ φίσκου, ἢ κατὰ δωρεὰν δεξαμένους, ἢ κατὰ περμουτατζιόνα, αὐτίκα μὲν τὸ ἀμέριμνον [b] ἔχειν παραχρῆμα· καὶ εἴτε ἐνάγοιντο, εἴτε ἐνάγοιεν, τὴν καλλίονα αὐτοὺς ἀποφέρεσθαι ψῆφον· τὸν δὲ τοῦ πράγματος κύριον, μέχρι τετραετίας ἀγωγὴν ἔχειν κατὰ τοῦ φίσκου, ταῦτα δὲ οὐκ ἐπὶ μόνης δεσποτείας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑποθήκης ἡ αὐτὴ διάταξις ἐνομοθέτησεν, ὥστε μήτε τὸν δεσπότην τὴν in rem, μήτε τὸν κρεδίτωρα τὴν Σερβιανὴν, [c] ἐπὶ τοῖς ἐκποιηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ φίσκου σωζομένας ἔχειν τὰς ἀγωγὰς μετὰ τὴν τετραετίαν· ἐφοίτησε δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, [d] ἣν ἔναγχος ἐξεφώνησε, τὰ αὐτὰ βουλομένη κρατεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἐκποιουμένων, ἢ παρὰ τῆς αὐτοῦ γαληνότητος ἢ παρὰ τῆς εὐσεβεστάτης ἡμῶν δεσποίνας, [e] ἅτινα ἡ Ζήνωνος διάταξις ἐπὶ τῶν φισκαλίων διετύπωσεν ἐκποιήσεων.

¶ Constitutio aũt diuæ memoriæ Zenonis benè prospexit iis qui à fisco per venditionẽ, aut donationẽ, vel alium titulum accipiunt aliquid: vt ipsi qui dẽ securi statim fiant, & victores existant, siue experiantur, siue conueniantur, aduersus autem sacratissimũ ærariũ vsque ad quadrienniũ liceat iis intendere, qui pro dominio, vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ sunt, putauerint sibi quasdam competere actiones. ¶ Nostra autem diuina constitutio, quam nuper promulgauimus, etiã de iis, qui à nostra, vel venerabilis Augustæ domo aliquid acceperint, hæc statuit, quæ in fiscalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ constitutionis continentur.

DE DO-

DE DONATIONIBVS. TIT. VII. | ΠΕΡΙ ΔΩΡΕΩΝ [a]. Τίτλος ζ. | DE DONATIONIBVS. TIT. VII.

¶ *De secundo genere adquisitionis ciuilis, seu de donatione.* 1. ¶ *De donatione mortis causa eiusque cum legatis similitudine. Quid sit mortis causa donare.* 2. ¶ *De donatione inter viuos: eam legatis non comparari: perfectam, temere non reuocari: tradendi habere necessitatem & sine traditione consistere: quingentos solidos excedentem (exceptis quibusdam casibus) insinuandam esse: Donationum naturam exactius ex Digestis & Codice cognosci: Donationes factas, ingratitudinis causa reuocari posse.* 3. ¶ *De donationibus propter nuptias (quæ olim ante nuptias) & de veteri ac nouo earum iure, ac priuilegio.* 4. ¶ *De tertio genere adquisitionis ciuilis ex iure adcrescendi, & si seruo communi ius dominorum libertatem reliquerit.*

EST & aliud genus acquisitionis donatio. ¶ Donationum autem duo sunt genera: mortis caussa, & non mortis caussa.

1 ¶ Mortis caussa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem: quũ quis ita donat, vt si quid humanitus ei contigisset, haberet is qui accipit: sin autem superuixisset is qui donauit, reciperet: vel si eum donationis pœnituisset, aut prior decesserit is, cui donatum sit. ¶ Hæ mortis caussa donationes ad exemplũ legatorum redactæ sunt per omnia. nã cùm prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, an legati instar eas obtinere oporteret: & vtriusque caussæ quædam habebat insignia, & alij ad aliud genus eam retrahebant: à nobis constitutum est, vt per omnia ferè legatis connumeretur, & sic procedat, quemadmodum nostra constitutio eam formauit.

Ἔστι καὶ ἕτερος τρόπος κτήσεως, ὁ τῆς δωρεᾶς, καὶ ἀναγκαῖον περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν· ἐμνήσθημεν δὲ ταύτης, ὡς ἐν παρεκβάσει, καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν [b] ἀλλὰ νῦν τελείαν περὶ αὐτῆς ποιούμεθα διδασκαλίαν· τῶν δὲ δωρεῶν δύο [c] εἰσὶ γένη, καὶ ἡ μὲν λέγεται mortis causa, ἡ δὲ inter viuos.

1 ¶ Καὶ mortis [d] causa ἐστὶ δωρεά, ἡ διὰ ὑπόνοιαν γινομένη θανάτου· οἷον ἐάν τις δωρήσηται τινὶ μέλλων πλεῖν ἐπικίνδυνον πλοῦν. ἢ ὁδεύειν ὁδὸν ἐνοχλουμένην, ὑπὸ θηρίων, ἢ λῃστῶν, ἢ πολεμίων, ἵνα εἴ τι ἀνθρώπινον τῷ δωρησαμένῳ συμβῇ [e] ἀναφαίρετον ἔχῃ τὴν δωρεὰν ὁ ταύτην δεξάμενος· εἰ δὲ τοῦ δωρησαμένου προτελευτήσει [f] ὁ ταύτην δεξάμενος, ἐξεῖναι τῷ δωρησαμένῳ ῥεπεπιτεύξειν τὸ δωρηθέν· εἰ δὲ μεταγνῷ [g] ὁ δωρησάμενος, ἀναλαμβάνει τὴν δωρεὰν ὥσπερ εἰ καὶ προετελεύτησεν ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος. ταῦται δὲ αἱ mortis causa δωρεαί, ἐοίκασι [h] ληγάτοις διὰ πάντα· πάλαι γὰρ μεταξὺ τῶν νομικῶν ἀμφιβολία τις ἦν, πότερον δωρεᾶς, ἢ ληγάτου μίμησιν ἔχει· καὶ ἐπειδὴ ἑκατέρων

EST & alius modus adquisitionis, donatio. de qua tractare necessarium est. Meminimus eius, velut obiter & suprà, verùm nunc perfectam de ea instituimus doctrinam. Donationum igitur duo sunt genera, quarum vna mortis causa dicitur, & altera inter viuos. 1 ¶ Et mortis causa donatio est, quæ per mortis suspicionem fit. Veluti si quis periculosam aggressurus nauigationem, aut iter infestum feris, latronibus, hostibúsve ingressurus donet aliquid, vt si quid donanti humanitus contigerit ei, qui accepit, extorqueri donatio non possit. Sin verò prior decesserit is, in quem donatio collata est, liceat donanti, quod donauit repetere. Quòd si pœnituerit donantem, donationem suam recipit, quemadmodum si prior decesserit donatarius. ¶ Hæ autẽ mortis causa donationes, per omnia ad exemplum legatorum redactæ sunt. Nam olim dubium erat inter iurisconsultos, donationib. an legatis similes essent: & cùm vtriusque

a *adde* 47. *Eclog.* 1.2.3.3. *Harmeno.* 1.5. *Paul.* senten. 13.37. ff. 5.6.

b v. sup. tit. proximo §. 11.§.12.

c l.1. ff. de donationibus.

d l.1.2.3.4.5. 6. ff. de mortis causa donationibus. 3. Harmeno. 1.§.7.8.9.10. *Paul.* 3. sent. 7.

e *adde* l. 162. §.1. ff. de ver. significat.

f *Primus casus quo mortis causa donatio reuocari potest: adde* l. 29 ff. de mortis causa donat. *Paul.* 3. sent. 7 §.

g *Secundus casus* l 30 ff. de mortis causa donat.

h *Hic vt infra eod.*

quædam haberent insignia, donationis inquam & legati, alii donationi esse similem, alii legati instar habere dicebant donationem causa mortis. Sed prodiit constitutio Principis nostri, quę hanc contentionem diremit. Sancitum est enim, vt per omnia ferè legatis exæquaretur. Dixi Ferè, quoniam à viuente in viuentem confertur. Constituatur igitur secundum ea, quæ diuina eius constitutione expressa sunt. ¶ Est autem veluti in summa, mortis causa donatio, cùm se quis mauult habere, quam eum, cui donat: & eum, cui donat, lucrari rem mauult, quam hæredem suum. Huiusmodi donationem & diuinus ille Homerus Telemachũ Piræo facientem introducit, In Odyssea, his versibus.

[a] l. vlt. in f. C. de mortis causa donat.

[b] *Donatio mortis causa quo sensu legatis comparari dicatur.*

[c] *ἐν κεφαλαίῳ idem quod in summa.*

[d] 47. Eclog. 3. c. 1. 5. Harmenop. 1. §. 4 *Gaius* 10. l. 1. ff. de mortis causa donationibus.

[e] *Odyss.* 17. in prin.

Piræe, incertus quoniam rerum exitus harum est,
Si tacita incautum stolidi me forte necare
Morte proci poterunt, & opes vexare paternas.
Hac ego te malo, quàm illorum quempiam habere
Sin ego eos iusta meritos affecero clade.
Tum mihi tu læto reddes illa omnia lætus.

2 ¶ Cognita donatione causa mortis, dicamus de reliquis donationibus, quæ sunt inter viuos. Fiũt autem hæ nulla subsistente mortis cogitatione, sicut eæ quæ legatis comparantur. ¶ Porrò has, vbi finem acceperint, temere non licet reuocare. ¶ Perficiuntur autem finémq; accipiunt, cùm donator voluntatem suam, per litteras aut etiã sine scripto declarauerit. ¶ Et quemadmodum venditor rem venditam tradere emptori cogitur, ita & Principis nostri constitutio, eum qui donare voluit, omnino quod donauit, cogit tra-

[f] l. 1. ff de donationibus.

[g] v. l. 4. 5. & passim. C. de reuocandis donationib. 47. Eclog. 1. c. 4. 3 Harmenop. l. 14. 17.

[h] *Donatio regulariter sine scriptura perfici potest.*

[i] v. l. 11. § 2. ff. de act. empti

[k] l. 35. Co. de donationib.

εἶχε γνωρίσματα, δωρεᾶς φημὶ καὶ ληγάτου, οἱ μὲν, ἐοικέναι τῇ δωρεᾷ, οἱ δὲ παραπλησίαν εἶναι ληγάτῳ ταύτην ἔφασκον· ταύτην δὲ τέμνουσα τὴν φιλονεικίαν, προῆλθε διάταξις [a] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, θεσπίζουσα κατὰ πάντα σχεδὸν ἐξισοῦσθαι αὐτὴν τοῖς ληγάτοις. τὸ δὲ σχεδὸν [b] εἶπον, ἐπειδὴ ἀπὸ ζῶντος εἰς ζῶντα γίνεται· συνιστάσθω τοίνυν κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ θείᾳ διατάξει.

¶ Ὡς ἐν [c] κεφαλαίῳ δὲ mortis causa [d] δωρεά ἐστιν, ὁπότε ἑαυτόν τις βούλεται ἔχειν, ἤπερ ἐκεῖνον, ᾧ ἐδωρήσατο, καὶ μᾶλλον τὸ πρᾶγμα κερδαίνεσθαι βούλεται ὑπὸ τοῦ τὴν δωρεὰν δεξαμένου ἤπερ ἀπὸ τοῦ οἰκείου κληρονόμου· τοιαύτην ποιοῦντα δωρεὰν Ὅμηρος [e] ὁ θεσπέσιος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ τὸν Τηλέμαχον εἰσάγει Πειραίῳ διὰ τούτων τῶν ἐπῶν,

Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρη κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσονται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

2 ¶ Μαθόντες περὶ τῆς mortis causa δωρεᾶς, εἴπωμεν περὶ τῶν λοιπῶν δωρεῶν, αἵτινες εἰσὶν inter [f] viuos. γίνονται δὲ αὗται, μηδεμίας ἐννοίας ὑποκειμένης θανάτου, αἵτινες ἀπεοίκασι τοῖς ληγάτοις. ¶ Ταύτας δὲ τὸ πέρας εἰληχυίας, ὡς ἔτυχεν, οὐ [g] δυνατὸν ἀνακαλεῖσθαι. ¶ Περαιοῦνται [h] δὲ ἡνίκα ὁ δωρούμενος τὴν οἰκείαν δηλώσει γνώμην ἐν γράμμασιν ἢ καὶ ἀγράφως. ¶ Καὶ ὥσπερ ὁ πωλήσας τὸ πραθὲν ἀναγκάζεται παραδιδόναι, [i] οὕτω διάταξις [k] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὸν δωρήσασθαι βουληθέντα, ἀναγκάζει πάντως

¶ Et in summa, mortis caussa donatio est, quum magis se quis velit habere, quam eum, cui donat: magisque eum, cui donat, quam heredem suum. sic & apud Homerum Telemachus donat Piræo:

2 ¶ Aliæ autem donationes sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos, appellamus, quæ non omnino comparantur legatis. ¶ Quæ si fuerint perfectæ, temerè reuocari non possunt. ¶ Perficiuntur autem quũ donator suam voluntatẽ scriptis aut sine scriptis manifestauerit. Et ad exẽplũ venditionis, nostra constitutio eas

etiam in se habere necessitatẽ traditionis voluit: vt etiam si non tradatur, habeant plenissimum & perfectum robur, & traditionis necessitas incumbat donatori.

¶ Et quũ retro Principum dispositiones insinuari eas actis interueniẽtibus volebant, si maiores fuerãt ducentorum solidorum: cõstitutio nostra eam quantitatem vsque ad quingẽtos solidos ampliauit, quam stare etiam sine insinuatione statuit. sed & quasdam donationes inuenit, quę penitus insinuã tionem fieri minimè desiderãt, sed in se plenissimam habent firmitatem.

¶ Alia insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

¶ Sciendum est tamẽ, quòd etsi plenissimæ sint donationes, si tamen ingrati existant homines, in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem licentiam præstitimus certis ex caussis eas reuocare: ne illi, qui suas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam, vel iacturam, secundum enumeratos in constitutione nostra modos. 3. ¶ Est & aliud genus inter viuos do-

παραδοθῆναι τὸ δωρηθὲν, τὸ τέλειον παρέχουσα τῇ δωρεᾷ, εἰ καὶ μὴ παρηκολούθησεν ἡ τραδιτίων. ¶ Οὐ μόνον δὲ τὸ περὶ τῶν δεχομένων τὰς δωρεὰς ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν ἐνομοθέτησε βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι προσεπενόησεν· οἱ μὲν γὰρ πάλαι βεβασιλευκότες, τὰς δωρεὰς ἐμφανεῖς ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων γίνεσθαι παρεκελεύσαντο· εἴγε ἡ δωρεὰ μείζων εἴη τῶν διακοσίων [a] νομισμάτων· αὐτὸς δὲ ἐθέσπισε, [b] μέχρι πεντακοσίων νομισμάτων, καὶ ἀνεμφάνιστον οὖσαν, ἐῤῥῶσθαι τὴν δωρεάν· ἐξεῦρε δὲ τινὰς [c] δωρεὰς, ἃς μηδὲ δεῖσθαι πράξεως εἶπεν ὑπομνημάτων, εἰ τῶν φ νομισμάτων ὑπερβαίνοιεν τὴν ποσότητα· ἀλλ' ἔχειν αὐτὰς τὸ ἰσχυρὸν ἐκέλευσε. ¶ Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα πρὸς πλατυτέραν ἔξοδόν τε καὶ ἰσχὺν ἐξεῦρε τῶν δωρεῶν· ταῦτα δὲ πάντα ἔξεστιν εὑρεῖν τὸν ταῖς θείαις αὐτοῦ διατάξεσιν [d] ἐντυχόντα. ¶ Ἐκεῖνο δὲ εἰδέναι χρὴ, ὅτι εἰ καὶ τὸ τέλειον ἔχοιεν αἱ δωρεαὶ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον γινόμεναι, ἀχάριστος [e] δὲ περὶ τὸν εὐεργετήσαντα ὁ τὴν δωρεὰν δεξάμενος δειχθῇ, διάταξις [f] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως δέδωκε παῤῥησίαν, ἐκ φανερῶν αἰτιῶν εἰς ἀχαριστίαν ἀναγραφομένων, ταύτας ἀνατρέπεσθαι· ὥστε μή τινα τὰ οἰκεῖα πράγματα φιλοτιμίας χάριν εἰς ἕτερον μετατιθέντα ὕβριν καὶ ζημίαν τινὰ ὑφίστασθαι παρ' ἐκείνων οἷς ἐδωρήσατο, τοὺς δὲ τρόπους τῶν ἀχαριστιῶν, καὶ τὰς ἀγωγὰς δι' ὧν ἀνατρέπονται αἱ δωρεαὶ, μαθεῖν ἔνεστι τὸν εἰρημένην διάταξιν ἀναγνοῦντα.

3 ¶ Ἔστι δὲ ἕτερον εἶδος τῆς inter viuos δωρεᾶς, ὃ τοῖς μὲν νομικοῖς ἄγνωστον ἦν, διατάξεις δὲ βασιλικαὶ τῶν

tradere, plenúmque & perfectum robur donationi tribuit, etiam si traditio non sit sequuta. ¶ Neque verò id tantùm de his, in quos donationes conferuntur, statuit Princeps, sed & quiddam aliud prę ter hoc adinuenit. Nam cùm veteres quidam Imperatores cõstituissent, vt donationes quæ ducentos solidos excederent, actis interuenientibus, insinuarentur: ipse sanciuit vt vsque ad quingentos solidos donatio & sine insinuatione, valida esset. Inuenit adhæc donationes quasdam, quæ neque si summã quingentorum solidorũ excedant, actorum insinuatione indigeant, sed robur eas & vires habere iussit. ¶ Multáque præter ea & alia ad vberiorem exitum, & robur donationum inuenit. Sed ea omnia facilè reperiet, qui diuinas eius constitutiones velit euoluere.

¶ Illud autem sciendum est, quòd & si plenę ac perfectæ sint donationes, secundum modos iam relatos, si tamen ingratus probatus fuerit donatarius, in eum à quo beneficium in ipsum collatum est, cõstitutio Principis nostri potestatem fecit donatori, eas ex certis caussis, quæ ingratitudini adscribuntur reuocandi, ne qui res suas liberalitatis caussa, in alterum transtulit, damno iniuriáque ab eo afficiatur, cui donauit. Ingratitudinum autem modos & actiones per quas donationes reuocantur, facile est discere, si quis dictam constitutionem legat.

3 ¶ Est & alia species donationis inter viuos, quã veteres quidẽ Iurisc̃osulti ignorarũt, sed cõstitutio-

a & No. postea l. 34. C. de donat.
b l. 36. in f. C. de donationib. Nouell. 162. c. 13 Harmenop. 1. §. 21. 32. 47. Eclog. 1. c. 63.
c v. d. l. 36. in pr. & §. 1. & §. 2. 3. Harmenop. 1. §. 21. & Eclog. d. c. 63 circa princi.
d l. 33. 34. 35. 36. C. de donationib. adde Nouell. 52. c. 2. & 101. 162. c. 1.
e 3 Harmeno. 2. §. 3. 47. Eclog. 2. c. 10.
f l. vlt. C. de reuocand. donationib.

nes Principum, qui post illos venêre, introduxerūt. Vocatur autem Ante nuptias donatio, quam scilicet sponsus in spōsam cōfert. Habet autem tacitā in se conditionem, vt tunc demum vires habeat, & rata sit, cùm nuptiæ fuerint sequutæ. Porrò Ante nuptias vocata est, quòd ante contractum matrimonium fieri debeat: non autem post nuptias. Nam in vniuersum, omnis prohibita est donatio constāte matrimonio inter virū & vxorē facta. ¶ Sed prodiit constitutio sanctissimi Iustini, permittēs, vt quēadmodum veteres tradūt, constāte matrimonio dotem augeri posse, & si fortè centum solidi in dotem dati essent, licere mulieri post tempus cōtracti matrimonii quotcūque vellet addere, & dotem maiorem facere, nec quisquā id donationem vocabat: ita & vir donationē Ante nuptias possit maiorem reddere. Ac permisit, vt vno partem suam augente, & alter idem faceret. Sed cùm ita constitutio hæc vellet, nomen donationis Ante nuptias nō erat cōueniēs, & dicebatur, Ante nuptias, quæ tamen post nuptias facta esset. ¶ Itaque Princeps noster religiosissimus omni ex parte ius ciuile volens carere vitio, & apta rebus quibúsque dare nomina laborans, constituit vt non solùm donationes hæ constante matrimonio augeri, sed etiam initiū capere possent. Nam si ego vxorem duxero nulla in eam collata ante nuptias donatione, ob inopiam fortè aut aliā quā causam, nunc

[a] *Legendum πρὸ γάμου δωρεὰ vt infra. sic enim scribitur .28. E. log. 5. Nouell. 39. c. 1. Harmeno. 4. tit. 3. dicitur δωρεὰ μνηστείας. donatio ante vel propter nuptias.*

[b] l. 19. C. de donat. ante nupt.

[c] l. 20. C. de donat. ante nuptias. Nouell. 119.

νομικῶν νεώτεραι ταύτην ἐκαινοτόμησαν· λέγεται δὲ αὕτη πρὸ γάμου [a] δωρεά· ποιεῖται δὲ ταύτην ὁ μνηστὴρ, εἰς τὴν μνηστήν. σιωπηρὰν ἔχουσα αἵρεσιν ἐν ἑαυτῇ, ὥστε τότε τὸ κῦρος ἔχειν αὐτὴν, ἡνίκα παρακολουθήσουσιν οἱ γάμοι· ὠνόμασται δὲ πρὸ γάμου, διὰ τὸ πρὸ τῆς συστάσεως τοῦ συνοικεσίου γίνεσθαι αὐτήν, οὐδέποτε δὲ μετὰ τὸν γάμον· καθόλου γὰρ ἅπασα δωρεὰ, ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ γινομένη μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἀπηγόρευται. ¶ Ἀλλὰ γέγονε διάταξις τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου [b] ἐπιτρέπουσα ὥσπερ ἐκ τῶν παλαιῶν νομικῶν ἔξεστιν ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ αὔξειν τὴν προῖκα καὶ εἰ συμβῇ νομίσματα ἐπιδοθῆναι εἰς προῖκα ἑκατὸν, ἡ δύναται καὶ μετὰ χρόνοι τῆς συστάσεως ἡ γυνὴ ἐπιδοῦναι ἄλλα ὅσα ἂν ἐβούλετο χρήματα, καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν προῖκα, καὶ δωρεὰν οὐδεὶς ἐκάλει τὸ τοιοῦτον· ὡσαύτως καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν, δύνασθαι τὸν ἄνδρα μείζονα ποιεῖν, καὶ τοῦ ἑνὸς αὔξοντος μέρους ἐπέτρεψεν ἐξεῖναι καὶ τῷ ἑτέρῳ τὰ αὐτὰ πράττειν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ταῦτα μὲν ἐβούλετο ἡ διάταξις, τὸ δὲ τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς ὄνομα ἦν τοῖς γινομένοις ἀσύμφωνον, καὶ ἐλέγετο πρὸ γάμου ἡ μετὰ γάμον γινομένη. ¶ Ὁ δ᾽ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ἀνελλιπεῖς τὰς νομοθεσίας εἶναι βουλόμενος, καὶ πρόσφορα τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασι σπουδάζων εἶναι διετύπωσε [c] τὰς τοιαύτας δωρεὰς μὴ μόνον αὔξεσθαι συνεστῶτος τοῦ γάμου, ἀλλὰ καὶ λαμβάνειν ἀρχήν· εἰ γὰρ συνήφθην ἐγὼ γυναικὶ πρὸς γάμον, οὐ ποιησάμενος πρὸς αὐτὴν πρὸ γάμου δωρεάν, διὰ πενίαν τυχὸν, ἢ καὶ ἑτέραν αἰ-

nationis, quod veteribus quidem prudentib. penitus erat incognitum, post ea aūt à iuniorib. diuis Principibus introductum est, quod ante nuptias, vocabatur, & tacitam in se conditionē habebat, vt tunc ratum esset, cùm matrimonium esset insequutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur, & nunquam post nuptias celebratas talis donatio procedebat.

¶ Sed primus quidem diuus Iustinus pater noster, cùm augeri dotes, & post nuptias fuerat permissum, si quid tale eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & constante matrimonio, sua constitutione permisit. Sed tamen nomen inconueniens remanebat, cùm ante nuptias quidem vocabatur, post nuptias autem tale accipiebat incrementum. ¶ Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes & consequētia nomina rebus esse studentes, constituimus, vt tales donationes non augeantur tantùm, sed etiam constante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, sed propter nuptias vocentur, & dotibus in hoc exæquentur, vt quemadmodum dotes constante matrimonio non solùm augentur, sed etiam fiunt: ita & istæ donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo etiam contracto augeantur & constituantur.

4. Erat olim & alius modus ciuilis adquisitionis per ius adcrescendi, quod est tale. Si communem seruum habens aliquis cum Titio, solus libertatē ei imposuerit vel vindicta, vel testamento: eo casu pars eius amittebatur, & socio adcrescebat. ¶ Sed cùm pessimum fuerat exemplo, & libertate seruum defraudari, & ex ea humanioribus quidē dominis damnum inferri, sæuioribus autem dominis lucrum accedere: hoc quasi inuidia plenum, pio remedio, per nostram constitutionem mederi, necessarium duximus. Et inuenimus viam, per quam & manumissor, & socius eius, & qui libertatem accepit, nostro beneficio fruantur: libertate cū effectu procedente (cuius fauore antiquos legum latores multa etiam contra cōmunes regulas statuisse manifestum est) & eo qui eam libertatem imposuit, suę liberalitatis stabilitate gaudente: & socio indemni cōseruato, pretiúmque serui secūdum partem dominii, quod nos [d] definiuimus accipiente.

πίαν, νυῦ δὲ συστήσασθαι βούλομαι ἀκώλυτόν μοι τὸ πρᾶγμα εἶναι), οὐκέτι πρὸ γάμου δωρεὰν, [a] ἀλλὰ διὰ γάμους δωρεὰν ταύτην καλεῖσθαι θεσπίσας· ἐξισοῦται τοίνυν ἡ πρὸ γάμου δωρεὰ τῇ προικὶ διὰ [b] τούτων· καὶ ὥσπερ οὐ μόνον αὔξειν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδίδοσθαι προῖκα μετὰ σύστασιν γάμου δυνατὸν, οὕτω καὶ αἱ διὰ γάμους γινόμεναι δωρεαὶ, μὴ μόνον προηγείσθωσαν τῶν γάμων, ἀλλὰ καὶ μετὰ σύστασιν αὐτῶν, καὶ ἐκ μέρους γινέσθωσαν, καὶ ἀρχὴν δεχέσθωσαν.

4 ¶ Εἰρήκαμεν ἐννόμους κτήσεις, τὴν διὰ οὐσουκαπίονος, καὶ τὴν διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς· ζητῶν δέ τις παλαιότερον καὶ ἄλλον εὑρήσει τρόπον ἐννόμου κτήσεως· οὗτος δέ ἐστιν ὁ τῆς προσαυξήσεως. [c] ἐγίνετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον, [d] Πατρίμιος, καὶ Τίτιος, εἶχον ἐπίκοινον οἰκέτην· ὁ Πατρίμιος παρὰ γνώμην Τιτίου κοινὸν ἠλευθέρωσεν οἰκέτην, βινδίκτα, ἤγουν ἐπὶ ἄρχοντος, ἐκέλευσεν ἡ πολιτικὴ νομοθεσία, ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος, μὴ μόνον τὸν Πατρίμιον οὐδὲν ποιεῖν, μηδὲ τὸν οἰκέτην ἀπαλλάττειν τῆς δουλείας, ἀλλὰ καὶ ἀπολλύειν, ὅπερ εἶχεν αὐτοῦ μέρος δεσποτείας· ἀπολλύμενον δὲ τοῦτο ἐπὶ τὸν Τίτιον ἔρχεσθαι, δικαίῳ προσαυξήσεως, καὶ ἐξ ἀποτελέσματος, μόνον Τίτιον γίνεσθαι αὐτοῦ δεσπότην. ¶ Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κάκιστον ἦν τοῦτο παράδειγμα, τὸ καὶ τὸν οἰκέτην στερεῖσθαι τῆς ἐλευθερίας, καὶ τοὺς μὲν φιλανθρωπόν τι βουλευσαμένους ἐπὶ τῷ οἰκέτῃ δεσπότας ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας τούτους ἐλεῆσαι, καὶ δουλείας ἀπαλλάξαι κερδαίνειν, τοῦ μέρους αὐτῶν προσαυξανομένου τοῦ οἰκέτου· βασκανίας ἀνάμεστον τοῦτο κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς, θείαν

verò cōstituere ei aliquā velim, nihil obstabit quominus id faciam. Hoc insuper sancito, ne posthac Ante nuptias, sed vt propter nuptias vocetur donatio. In his igitur dotis exęquata est donatio propter nuptias. Et quēadmodum non augeri tantùm, sed etiā dari dos post cōtractas nuptias potest, ita & donationes quæ propter nuptias fiunt, nō solum præcedant nuptias, sed etiam post eas contractas, vel ex parte fiant vel initium sumant.

4 ¶ Exposuimus ciuiles adquisitiones, tum eam quæ per vsucapionem fit, tum eam, quæ per longi temporis possessionem. Quòd si quis diligentiùs inquirat, inueniet & aliū antiquiorem ciuilis adquisitionis modum. Vocatur is autem per ius adcrescēdi. Et in hūc fiebat modum. Patrimus & Titius seruum habebant cōmunem. Patrimus inuito Titio communem seruū manumisit vindicta, siue apud magistratum. Cautū erat iure ciuili, non solùm Patrimum in hac specie nihil agere, neque seruum seruitute liberare, sed etiam partē dominii, quam in eo habebat amittere, & amissam iure adcrescendi ad Titiū transire: & ita denique solum Titium fieri eius dominum. ¶ Sed cùm hoc exēplo esset pessimum, & seruum libertate defraudari, & eos qui erga seruum humaniores esse vellent, damno affici: rursus eos, qui misereri eius, túmque seruitute liberare nollent, lucrum capere, parte serui ipsis adcrescente: religiosissimus noster Imperator, inuidia id plenū iudicās, diuinā ipse viam

a πρὸ γάμου δωρεά vt hic 28. Eclog. 5. quæ & πρόγαμος vocatur ex Harmenop. 7. ff. 13. & sequentib. Nunc verò διὰ γάμους δωρεά, vt hic & 119. 29. Eclog. 1. vel διὰ γάμον. Nouell. 39. c. 1. 28. Eclo. 15. c. 11. §. 5. id est propter nuptias donatio & ἀντιφέρνη vl. Co. de donat. ante nuptias. & ἀντιφέρνον Schol. 29. Eclog. 1. c. περὶ γαμικῶν δωρεῶν μνησ... 4. Harmeno. 3. sponsalitia donatio seu largitas l. 4. C. de secūdis nuptiis. Est & ὑποβόλον.
b Rectè διὰ τούτων in his dixit donationē propter nuptias comparari seu exæquari, nec enim in omnibus exæquatur.
c προσαύξησις pro iure adcrescendi, ita quoque dicitur §. vlt. in f. inf. per quas personas cuique adquiritur. & in f. pr. inf. de exhæredatione liberorum.
d huius iuris adcrescēdi meminit Vlpianus tit. 1. §. 18. Paul. 4. sent. 12. §. 1. & 3. ti. 6. §. 4. & 5.

a l. vlt. C. de comm. manumiss.

remedii excogitauit, per quā & Patrimus qui manumiserit, & Titius qui non consenserit, & seruus qui libertatem acceperit, cōstitutioni ipsius gratias agant. Seruum enim liberum esse iussit (quando & veteres legislatores multa & aduersus communes regulas studio & fauore libertatis inuenerunt) vt & Patrimus libertatem à se de datam, ratam firmāque esse lætetur, & socii res in pretio seruetur indemnis, id ei secundum partem dominii, quā habebat in seruo, restituēte manumissore. Sicut latiùs in dicta constitutione cōprehensum est.

b l. 24. §. si quis seruo 10. ff. de fideicom. libertatib.

ἐξεῦρεν [a] αὐτὸς θεραπείας ὁδὸν ἐπινοήσας· δι' ἧς καὶ Πατρῖμος ὁ ἐλευθερώσας, καὶ Τίτιος ὁ μὴ συναιρέσας, καὶ ὁ τὴν ἐλευθερίαν δεξάμενος οἰκέτης, τῇ αὐτοῦ χάριτας ὁμολογήσουσι διατάξει· ἐκέλευσε γὰρ τὸν μὲν οἰκέτην ἐλεύθερον εἶναι, ἐπειδὴ καὶ οἱ [b] πάλαι νομοθέται, πολλὰ καὶ παρὰ τοὺς κοινοὺς κανόνας σπουδῇ τῆς ἐλευθερίας ἐπενόησαν, καὶ τὸν μὲν Πατρῖμον ἐφ' οἷς ἡ παρ' αὐτοῦ δοθεῖσα ἐλευθερία τὸ βέβαιον ἔχει χαίρειν· τὸν δὲ κοινωνὸν φυλάττεσθαι τὸ ἀζήμιον τοῦ τιμήματος, ἀποκαθισταμένου αὐτῷ παρὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, καθ' ὅπερ ἐπ' αὐτοῦ δεσποτείας εἶχε μέρος, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται νομοθεσίᾳ.

QVIBVS ALIENARE LICET, VEL NON licet. TIT. VIII.

ΤΙΣΙ ΕΚΠΟΙΕΙΝ ἔξεστιν ἢ οὐκ. Τίτλος η.

QVIBVS ALIENARE LIcet vel nō licet. TIT. VIII.

¶ *De rerum alienationibus: & qui res suas alienare non possint. Maritum, licèt rei dotalis dominum, res dotales vbicunque ea sita sint alienare aut obligare non posse, etiam consentiente ipsa muliere. 1. Creditorem pignus acceptum (licèt eius non sit dominus) alienare posse, certis tamen solennitatibus obseruatis. 2. Pupillum res suas sine tutoris authoritate alienare non posse, nec mutuum dare ita vt si mutuum dederit, mutuum ipsum si extet, vindicare possit: vt consumptum, condicere. Pupillum debitores suos, solutum ab iis accipiendo, non liberare: & quemadmodum creditores pupilli rectè soluant eius tutori, curatori. Imò & ipsis pupillis solutum, seruare possint. Pupillum sine auctoritate tutoris non rectè soluere.*

c παράδοξα *Glossa mirabilia. hic autē, quæ rarò. Et tamen quod hic dicitur* παράδοξ, *nouū non esse scribitur in* l. non est nouum. 46. ff. de adquir. rerum dominio.

d *Dominus interdum res suas alienare non licet, vt è contra non domino, res non suas interdum licet alienare. adde* l. nō est nouum 46. ff. de adquir. rerum domino.

NVnc mirabiles quosdam casus enumerare est necesse: quando is qui dominus est, rem suam alienare non possit, aut is qui dominus nō est, rem non suam possit. Et primo de illo di amus, quādo dominus alienare nō possit. ¶ Veluti, mulier quædā cum viro nuberet,

ΑΝαγκαῖον ἐντεῦθεν ἀπαριθμῆσαι παράδοξα [c] θέματα, πότε [d] ὁ δεσπότης τὸ ἴδιον ἐκποιεῖν οὐ δύναται πρᾶγμα, καὶ πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης ἐκποιεῖν τὸ μὴ οἰκεῖον· καὶ ἑπόμενοι κατὰ τὴν προτέραν τάξιν, πότε ὁ δεσπότης οὐ δύναται ἐκποιεῖν. ¶ Οἷον γυνὴ τις ἀνδρὶ συναπτομένη πρὸς γάμον

ACcidit aliquādo, vt qui dominus rei sit, alienare nō possit: & contra, qui dominus non sit, alienandę rei potestatem habeat.

Nam

¶ Nam dotale prædium maritus inuita muliere per legem Iuliam prohibetur alienare: quamuis ipsius sit, dotis caussa ei datum: quod nos legem Iuliam corrigentes, in meliorem statum deduximus.

¶ Cùm enim lex in solis tantummodo rebus locum habebat, quæ Italicæ fuerant: & alienationes inhibebat, quę inuita muliere fiebant: hypothecas autem earũ rerum etiam volente ea: vtrique remedium imposuimus, vt etiam in eas res quæ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta sit alienatio, vel obligatio, vt neutrum eorum neque consentientib. mulieribus procedat, ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiæ earum conuertatur.

ἐπιδέδωκε διάφορα πράγματα λόγῳ προικός· ἐπιδέδωκε δὲ καὶ ἀγρὸν καὶ διὰ τῆς τραδιτζίονος, δεσπότην [a] αὐτὸν ἐποίησε τῆς πάσης προικός· ὁ τοίνυν ἀνὴρ πάντα τὰ ἐπιδοθέντα αὐτῷ ἐν προικὶ ὡς δεσπότης ἐκποιῶν, μετατίθησιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν· τὸν δὲ δοτάλιον ἀγρὸν, τουτέστι τὸν εἰς προῖκα ἐπιδοθέντα, ὁ Ἰούλιος νόμος ἐκποιεῖσθαι κωλύει, καὶ ταῦτα δεσπότου ὄντος τοῦ ἀνδρός. ¶ ἀλλ' ὁ μὲν Ἰούλιος [b] νόμος, τὰ ἀκίνητα τὰ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διακείμενα, ἐκώλυσεν ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιεῖσθαι παρὰ γνώμην τῆς γυναικός· ὑποτίθεσθαι δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ, οὐδὲ συναινούσης ἠδύνατο τῆς γυναικός· ἀλλ' ἐδόκει ἄλογον εἶναι, ὅτι τὴν μὲν ἐκποίησιν συναινούσης τῆς γυναικὸς ὀρθῶς ἐποίει, ἔνθα ἀπαλλοτρίωσις ἦν τοῦ πράγματος, τὴν δὲ ὑποθήκην ἔνθα ἐσώζετο ἡ δεσποτεία ἔτι παρὰ τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ κατὰ γνώμην συνεχωρεῖτο τοῦτο ποιεῖν· ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἐκ τοιαύτης ἐννοίας ὁρμηθεὶς ἦλθεν ἐπὶ τοῦτον τὸν λογισμὸν ὁ νόμος· ᾔδει γὰρ ὁ νόμος ὅτι λεγομένης ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐκποιήσεως τῇ γυναικὶ περὶ τοῦ δοταλίου κτήματος, καὶ πρὸς αὐτὴν συμβαίνει τὴν ἀκοὴν ἐκταράττεσθαι τὴν γυναῖκα, καὶ συναινεῖν οὐκ ἀνέχεσθαι. εἰ δὲ περὶ ὑποθήκης εἴποι τι ὁ ἀνὴρ, εὐκόλως [c] ἡ γυνὴ χρήσεται πρὸς [d] πειθώ. εἰκότως οὖν τὸ μὲν τῆς ὑποθήκης, διὰ τῆς οἰκείας ἠσφαλίσατο νομοθεσίας, τὸ δὲ τῆς ἐκποιήσεως, εἴασε τῇ δυσχερείᾳ τῆς γυναικός· ὁ τοίνυν Ἰούλιος, τὴν μὲν παρὰ γνώμην καὶ γυναικὸς ἐκποίησιν ἐπεῖχε· τὴν δὲ ὑποθήκην ἐκώλυσε εἰ καὶ κατὰ γνώμην αὐτῆς ἐγίνετο.

varias ei res nomine dotis dedit, dedit autem & fundum. Et traditione facta, totius dotis eum dominum fecit. Vir igitur quidquid eorum, quæ in dotem accepit, alienauerit, dominium in accipientem transfert: dotalem verò fundum, id est, qui datus in dotem est, lex Iulia alienari prohibet, quamuis eius vir sit dominus.

¶ Sed & hoc lex Iulia vetabat, ne res immobiles in Italia sitæ, à viro inuita vxore alienarentur. Obligare verò eas ne volente quidem vxore poterat. Sed absurdum hoc videbatur esse, alienationẽ consentiente vxore rectè fieri, vbi tamen res penitus ad alium abit: hypothecas verò, vbi res in dominio mariti manebat nec de consensu vxoris concedi. Verùm, dicimus ex tali cogitatione, ad hanc rationem prorupisse legem. Nouerat enim, vbi de alienatione fundi dotalis, quam maritus faceret, ad mulierem referretur, ipso auditu turbatũ iri mulierem, nec inductum iri vt consentiret. Sin verò de hypotheca vxori maritus aliquid diceret, non grauatim eam consensum præstaturam. Non iniuria ergo, rogatione sua, hypothecarum caussam subuertit: alienationem verò, vxorij consensus difficultati reliquit. Lex igitur Iulia, alienationem inuita vxore factam prohibuit, hypothecam autem, & de consensu vxoris factã vetuit.

a *Dotalis rei maritus dominus fit traditione vt hic. quod generaliter dici anceps maxime & lubricum est. Dos enim in bonis mariti esse dicitur & tamen mulieris esse* l. 7. §. 3. l. quamuis in bonis 70. ff. de iure dotium. *Æstimata res viri esse dicuntur.* l. vlt. ff. de fundo dotali. l. vnica. §. cumque 9. vers. æstimatarum. Co. de rei vxoriæ actione. *Imo & non æstimatarum rerum dominium vtile vir habere censetur* l. nec vllam 13. §. apud Marcellum 10. ff de petit. hæreditatis. l. doce ancillam 9. C. de rei vindic.

b *Dotalem fundum in Italia situm nolente vxore maritus alienare poterat: alibi situm ne quidem cauolente, poterat. idque lege Iulia de fundo dotali. Nouo iure. i. Iustiniani constitutione, maritus fundum dotalem siue in Italia. siue in prouincia sit, alienare vel obligare prohibetur, etiamsi in eam alienationem vel obligationem mulier consentiat. Porro legis Iuliæ meminit Iurisconsultus passim* ti. ff. de fundo dotali & l. vnic. §. penul. C. de rei vxoriæ actione.

c *Facilius obligamus quam alienamus.* d *Proinde ab Harmen.* 1. ti. 13. §. 2. *dicuntur mulieres* [illegible] εὐαπάτητοι ἔχειν φρόνημα.

Et locum hæc habebant tantùm in rebus immobilibus in Italia sitis. Imperator verò noster, commodissima excogitatione vtrumque commutauit, nec enim in solis Italicis prædiis, verum etiam in prouincialibus, prohibitā esse & interdictam marito voluit alienationem vel obligationem rerum dotalium, etiam si rei gerendæ mulier consentiat: ne muliebris sexus imbecillitas, perniciem rebus ipsis adferret.

1 ¶ Porrò nunc dicere oportet, quando is qui dominus non est, alienandi habeat potestatem. Id autem velut in hac specie contingit: Centum à te solidos mutuò accepi, fundúmque tibi meū in causam pignoris obligaui, ac conueni, vt anno elapso, & debito non exoluto, pignus tibi vendere liceat. Ecce hic, creditor quum dominus non sit, rectè alienat. Si quis tamen rem diligentius inspiciat, nihil miri contingit. Nam ei debitor ipse qui dominus est, vendere videtur: cui ex pacto cessatione facta in soluendo debito, vendere creditorem permittit. ¶ Et olim quidem formam quandam habebant creditores, qua concessum his fuerat, hypothecas aut pignora vendere. Sed emissa est Imperatoris nostri constitutio, quæ neque creditores, in debiti sui persecutione, impediri voluit: neque debitores temerè & inexcussè res suas amittere. Elegantem igitur adinuenit alienandi modum, per quem pignorum venditio possit procedere. Quæ constitutio vtrumque beneficio affecit, tum debitorem tum creditorem.

καὶ χώραν εἶχεν, ἐπὶ μόνων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἀκινήτων πραγμάτων. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς ἐπανορθώσατο τὴν διάνοιαν, τὰ δύο μετέθηκε· ἐκέλευσε γάρ, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἐπαρχίαις ἀπαγορεύεσθαι τῷ ἀνδρὶ ἐκποίησιν καὶ ὑποθήκην τῶν προικιμαίων πραγμάτων, κἂν τοῖς γινομένοις ἡ γυνὴ συναινῇ, ἵνα μὴ τὸ τῆς γυναικὸς φύσεως [a] σαθρὸν [b] ἀπώλειαν τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐμποιήσαιτο.

1 ¶ Νῦν δὲ χρὴ λέγειν πότε ὁ μὴ ὢν δεσπότης δύναται ἐκποιεῖν· τοῦτο δὲ προβαίνει ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἐδανεισάμην παρὰ σοῦ ἑκατὸν νομίσματα, ἐνεχυριάσας σοι τὸν ἐμὸν ἀγρὸν συμφωνήσας, ὥστε [c] σοι ἐξεῖναι ἐνιαυτοῦ παραδραμόντος καὶ μοῦ μὴ καταβαλόντος τὸ χρέος, πιπράσκειν τὸ ἐνέχυρον· ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ κρεδίτωρ, μὴ [d] ὢν δεσπότης καλῶς ἐκποιεῖ· ἀλλ' ἐάν τις ἐξετάσῃ τὸ ἀκριβές, οὐ γίνεταί τι παράδοξον· δοκεῖ γὰρ ὁ δεβίτωρ πιπράσκειν ὁ δεσπότης ὤν, αὐτῷ τούτῳ, τῷ διὰ συμφώνου συγχωρεῖν τῷ κρεδίτωρι τὸ πιπράσκειν ἀγνωμοσύνης γινομένης περὶ τὴν τοῦ χρέους ἀπόδοσιν. ¶ Ἀλλὰ πάλαι μὲν οἱ κρεδίτωρες εἶχον τύπον [e] τινά, καθ' ὃν ἐπετέτραπτο αὐτοῖς πιπράσκειν τὰς ὑποθήκας, ἤτοι τὰ ἐνέχυρα· διάταξις [f] δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις οὔτε τοὺς δανειστὰς ἐμποδίζεσθαι βούλεται περὶ τὴν τῶν ἐποφειλομένων ἀπαίτησιν· οὐδὲ τοὺς χρεώστας προπετῶς καὶ ἀνεξετάστως τῶν οἰκείων ἐκπίπτειν πραγμάτων· ῥητὸν [g] οὖν ἐπενόησε τῶν ἐκποιήσεων τρόπον. δι' οὗ τρόπου, ἡ τῶν ἐνεχύρων δύναται προϊέναι πρᾶσις· ἥτις διάταξις, ἑκάτερον εὐηργέτησε, τόν τε χρεώστην, καὶ τὸν δανειστήν.

1 ¶ Contra autem creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare potest. Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non soluatur.

¶ Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, neque debitores temerè suarum rerū dominium amittere viderētur: nostra constitutione consultum est, & certus modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere: cuius tenore vtriq; parti creditorū &

a σαθρὸν hic pro fixo.

b ἀπώλεια Glossi quassabundus fragilis in l. 201. inf. de ver. signific. pro periculoso sumitur. vt cū dicitur πᾶς ὁ [illegible] καὶ [illegible] εἶναι.

c l. 3. ff. de distract. pignorū. l. 8. in f. l. si conuenerit 18. ff. de pigneratitia act. 2. Harmenop. 5. §. 12. l. 4. Co. de pignorat. act.

d l. non est nouum. 46. ff. de adquir. rerum dominio. l. 9. C. de pignoratit. act.

e De his solennibus dixi ad l. 1. C. de iure dominij impetrando.

f l. vlt. Co. de iure dominij impetrando.

g ῥητὸν [illegible] sumit pro definita ac certo modo.

debitorum, satis abundéque prouisum est.

τοὺς δὲ τρόπους καθ' οὓς ταῦτα γίνεσθαι δυνατὸν, τὴν ταύτην ἀναγνῶντα τὴν θείαν νομοθεσίαν ἐστὶν εὑρεῖν.

Modos autē quibus hæc fieri possint, facilè est inuenire, si quis sacrā hanc sanctionem legat.

2 ¶ Nunc admonēdi sumus neque pupillū, neque pupillā, vllam rem sine tutoris authoritate alienare posse.

2 ¶ Ἔστιν εὑρεῖν καὶ ἄλλον οὐ δυνάμενον ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα. οἷον ὁ πούπιλλος, ἢ ἡ πουπίλλα, οὐ δύνανται ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πράγματα sine tutoris authoritate, διὸ οὐδὲ δανείζουσι· τί δὲ τοῦτο ἐστὶν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ὅρος [a] δανείου [b] ἐστὶ, τὸ τὸν [c] λαμβάνοντα γίνεσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον, οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλὰ εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως, καὶ ποσότητος· διὰ τοῦτο εἶπον τὸν λαμβάνοντα γίνεσθαι δεσπότην, ἵνα [d] φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην· ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαμβάνων· διὰ τοῦτο εἶπον γίνεσθαι ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα [e] φύγω δωρεάν· ἐπὶ γὰρ ταύτης, οὐκ ἔστιν ἔνοχος ὁ λαμβάνων· διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος, ἵνα μὴ τὴν χρείαν [f] ἀνέλω τοῦ δανείου· εἰ γὰρ ἠναγκάζετο ὁ δανεισάμενος αὐτὰ διδόναι ἅπερ ἔλαβε, περιττὸν ἦν τὸ δανείζεσθαι· δανείζεται δὲ οὐ [g] πάντα τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ in pondere, numero, mensura, τουτέστιν ὅσα ἐστὶν ἐν σταθμῷ καὶ ἀριθμῷ καὶ μέτρῳ· καὶ in [h] pondere μέν ἐστιν, οἷον χρυσὸς, ἄργυρος, μόλυβδος, κασσίτερος, κηρὸς, χαλκὸς πίσσα, καὶ ὅσα τοιαῦτα. In numero δὲ, ὅσα ἐν ἀριθμῷ ἐστιν. οἷον οἱ λεπτοὶ νοῦμμοι. In mēsura, οἷον σῖτος, κριθὴ, καὶ τὰ τοιαῦτα. Γίνωσκε δὴ σοι ταῦτα προτεθεωρημένα, βλέπε λοιπὸν τὸ προκείμενον· εἰρήκαμεν τὸν [i] πούπιλλον μὴ δύνασθαι sine tutoris authoritate ἐκποιεῖν τὰ οἰκεῖα πραγ-

2 ¶ Sunt & alii qui res suas alienare non possint. Vt pupillus & pupilla res suas alienare non possunt sine auctoritate tutoris, quapropter neq; mutuum dant. Quid autem id sit, dicere est operæpretium. Tu verò hæc habeto in modū præuiæ inspectionis, velut pro fundaméto quopiam. Definitio mutui est, *vt accipiens dominus fiat, & vt nobis obligetur, nō ad eadē illa, sed ad alia eiusdem substantiæ & quantitatis.* Ideo autem dixi, *vt accipiens dominus fiat:* nempe vt commodatum & depositum vitarē: in his enim accipiens dominus non fit. Ideo rursus dixi, *vt nobis obligetur:* nempe vt vitarem donationē: In hac enim accipiens non obligatur. Ideo denique dixi, *non ad eadem illa, sed alia eiusdem substantiæ & quantitatis:* ne scilicet vsum mutui tollerem. Nam si cogeretur is, qui mutuum accepit, ea quæ accepit, reddere: superuacuum esset mutuari. Enimuerò, non quæuis res mutuò dantur, sed hæ, quę in pōdere, numero, aut mēsura consistunt. Et in *pondere* consistunt, verbi gratia, aurum, argentum, plumbum, stannū, cera, æs, pix, & si qua similia. In numero, quæ *per numerum* dantur, vt minuti nummi. *In mensura,* verbi causa, frumentum, hordeum, & reliqua talia. ¶ His ita veluti pro fundamento præcognitis, vide nūc cetera. Diximus pupillū sine tutoris authoritate, res suas alienare non posse. Quid

¶ Ideoque si mutuam pecuniam sine tutoris authoritate alicui dederit, non contrahit obligationem: quia pecuniam non facit accipientis: ideoque vindicari nummi possunt, sicubi extant.

¶ Sed si nummi, quos mutuò minor dederit, ab eo qui accepit, bona fide consumpti sunt, cōdici possunt.

a ὅρος pro definitione, sed & hic pro lege ponitur sumitur tamquam si vel ex ipsa definitione causis, seu mutui satis intelligi possit exmeo tum fieri. Porrò qua hic καὶ ὅρος dicuntur à Theophilo, eadem iisdem verbis repetūtur inst. titul. quibus modis re contrahitur.

b δαν. ei quid & quemadmodum τι χρῆσις καὶ παρακαταθήκη τῶ δανείω vide 3 Harmeno. 5. §. 1.

c l. 2. in pr. ff. de rebus creditis.

d *Mutuum à commodato & deposito differt.*

e *Mutuum à donatione differt.*

f *Vsus mutui in quo consistat.*

g l. 2. §. 1. ff. de reb. credi.

h *Pondere, numero, & mensura quæ consistant.*

i *Pupillus sine authoritate tutoris res suas alienare non potest* l. 5. §. 1. l. 9. §. 1. ff. de autho. tutorum l. 11. ff. de adqui. rerum dominio: *sed nec soluere* l. 14. in f. ff. de solutionib.

igitur si mutuū dederit sine tutoris auctoritate, an valida est mutui datio? Et diximus: nequaquā. Nam in mutuo, accipiēs dominus fit, id quod hic nō fit, quoniam sine tutore pupillus alienare non potest. Neque mutuum igitur consistit, neque accipiens obligatur. ¶ Quid ergo? Nummos à se mutuò datos actione in rem pupillus vindicabit, idq; si extant nummi. Sin verò mala fide consumpti sunt, i. ab eo qui pupillum esse eum sciuit, à quo mutuum accepit: actione ad exhibendum tenebitur. Nam quæ, cùm extant, actione in rē vindicantur, in his si occultentur, aut mala fide consumpta sin, actioni ad exhibēdum locus est. Quòd si bona fide consumpti sunt, i. eo qui mutuum accepit, existimante adultum esse, qui mutuum dabat: tunc neq; actio in rem intentari potest, quoniam non extant nūmi, neque ad exhibendum, quoniam non occultantur, neque mala fide consumpti sunt. Quid ergo fiet, ne ius quod pro pupillo introductum est, in damnum ipsius vertatur? Et posteaquam nulla ei ex iuris regulis actio competit, reliquum est, vt condictionem habeat, & quod pecuniç numeratione effectum non est, vt scilicet mutuum consisteret, & condictione teneretur accipiens: id efficiat bona fides consumētis. Nam & hic oritur condictio.

a *Actionis ad exhibendum qua natura: & cur hac actio introducta: vtque differat a rei vindicatione.*

b *Ex mutuo pupillus agit rei vindicatione si nummi palam extāt: si occultātur, ad exhibendū: si consumpti condictione l. 19. § 1. ff. de rebus creditis.*

¶ Quid autem contrà, si quis pupillo rem aliquā det sine tutoris auctoritate? Et dominus fit pupillus. Neque enim lex ei inuidet patrimonium suum

c *Dari res pupillo possunt sine tutoris authoritate.*

ματα· τί οὖν ὅτι ἐδάνεισε παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ἆρα ἔρρωται τὸ δάνεισμα; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ δανείου ὁ λαβὼν γίνεται δεσπότης, οὐ γίνεται δὲ ἐνταῦθα, ἐπειδὴ ὁ πούπιλλος οὐ δύναται ἐκποιεῖν δίχα τοῦ ἐπιτρόπου· οὐκ οὖν οὐδὲ συνέστη τὸ δάνεισμα, οὐδὲ ἔνοχος ἐγένετο ὁ λαβών.

¶ Τί οὖν, ἕξει ὁ πούπιλλος τὴν in rem ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν νούμμων τῶν ὑπ' αὐτοῦ δανεισθέντων· ταῦτα μὲν, ἐν ᾧ φαίνονται οἱ νοῦμμοι· εἰ δὲ ὁ λαβὼν μαλαφίδεϊ ἐδαπάνησεν αὐτούς, τουτέστιν εἰδὼς ὅτι πούπιλλός ἐστιν ὁ δανείσας, καταχεθήσεται τῇ ad exhibendum. ἐφ' [a] ὧν γὰρ φαινομένων κινεῖται ἡ in rē, ἐπὶ τούτων κρυπτομένων, ἢ μαλαφίδεϊ δαπανηθέντων, χώρα τῇ ad exhibendum. εἰ δὲ ἀναλώθησαν βοναφίδεϊ, τουτέστι τοῦ δανεισαμένου νομίσαντος ἔφηβον εἶναι τὸν δανείσαντα, τότε ἡ in rem κινεῖσθαι οὐ δύναται, οὐδὲ γὰρ φαίνονται οἱ νοῦμμοι· οὔτε μὴν ad exhibendum, ἐπεὶ οὐδὲ κρύπτονται οἱ νοῦμμοι· οὐδὲ μὴν μαλαφίδεϊ ἐδαπανήθησαν. τί οὖν γενήσεται ἵνα μὴ τὸ ὑπὲρ τοῦ πουπίλλου εἰσενεχθὲν νόμιμον, δόξῃ τρεπόμενον εἰς βλάβην αὐτοῦ, καθ' ὃ οὐδεμία αὐτῷ περιέχεται ἀγωγὴ, ἐκ τῶν νομίμων κανόνων; λοιπὸν [b] δοθήσεται αὐτῷ ὁ κονδικτίκιος· καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησεν ἡ τῶν χρημάτων ἀπαρίθμησις, τουτέστι τὸ συστῆναι τὸ δάνεισμα, καὶ γενέσθαι τὸν δανεισάμενον ὑπεύθυνον τῷ κονδικτικίῳ, τοῦτο ποιεῖ ἡ βοναφίδεϊ δαπάνη. τίκτεται γὰρ κἀνταῦθα ὁ κονδικτίκιος. ¶ Τί δὲ ὅτε ἐκ τοῦ ἐναντίου δεδωκέ [c] τις πρᾶγμα αὐτῷ sine tutoris authoritate; δεσπότης γίνεται ὁ πούπιλλος· οὐ γὰρ ὁ νόμος φθονεῖ αὐ-

¶ At ex contrario, omnes res pupillo & pupillæ sine tutoris authoritate rectè dari possunt.

¶ Ideoque si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris authoritas: alioqui non liberabitur.

¶ Sed hoc etiā euidētissima ratione statutum est in constitutione quam ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, Quæstoris sacri palatii nostri, promulgauimus: qua dispositum est, ita licere tutori, vel curatori debitorem pupillarem soluere, vt priùs iudicialis sententia sine omni damno celebrata, hoc permittat: quo subsequuto, si & iudex pronuntiauerit, & debitor soluerit, sequitur, huiusmodi solutionem plenissima securitas. ¶ Sin autē aliter quàm disposuimus, solutio facta fuerit, pecuniam autem saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior sit, & adhuc eandē pecuniæ summam petat, per exceptionem doli mali poterit submoueri.

τῷ αὔξοντι τὴν οἰκείαν περιουσίαν sine tutoris authoritate. ¶ Τί οὖν ὅτε ὁ χρεώστης τοῦ πουπίλλου κατέβαλεν[a] αὐτῷ τῷ πουπίλλῳ τὸ χρέος, ὅτι μὲν δεσπότης ὁ αὐτὸς τῶν καταβληθέντων συνωμολόγηται· ἆρα δὲ ὁ debitor ἠλευθέρωται τῆς ἐνοχῆς; λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς.[b] εἰ γὰρ εἴπομεν ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρεώστην, δοκεῖ ἐκποιῶν τὴν ἐνοχὴν ὁ πούπιλλος, ἐξ ὧν λαμβάνει τὸ χρέος sine tutoris authoritate, ὅπερ κεκώλυται· ὥστε οὖν ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ χρέους, ἡ τοῦ ἐπιτρόπου συναίρεσις ἀναγκαία· εἰ γὰρ μὴ κατὰ γνώμην αὐτοῦ καταβληθῇ, ὁ χρεώστης οὐκ ἐλευθεροῦται.

¶ Καὶ τοῦτο σαφεστάτῃ διατάξει ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν διετύπωσε βασιλεὺς, αὐτῇ γραφείσῃ πρὸς τοὺς καισαρείας[c] δικολόγους.[d] ex suggestione Τριβουνιανοῦ τοῦ ὑπερφυεστάτου κυαίστωρος· ἐν ᾗ παρεκελεύσατο[e] τῷ ἐπιτρόπῳ ἢ κουράτωρι τὸν δεβίτωρα τοῦ αὐτοῦ ποιήσασθαι τὴν καταβολήν· οἶδας γὰρ ὅτι ὁ αὐτὸς κουρατωρεύεται, οὕτω καταβαλεῖν ὀφείλει, ὥστε πρότερον ἀπόφασιν γενέσθαι δικαστοῦ δίχα πάσης δαπάνης ἐπιτρέπουσαν γίνεσθαι τὴν καταβολήν· τούτου δὲ παρακολουθήσαντος, καὶ ἐπιτρεψαμένου τοῦ δικαστοῦ, καὶ τοῦ δεβίτορος καταβαλόντος τὸ ἀμέριμνον ὁ καταβαλὼν ἔχει, ὡς τοῦ χρέους ἀπαλλαγείς. ¶ Εἰ δὲ παρὰ τὴν εἰρημένην διατύπωσιν τοῦ χρέους γένηται καταβολὴ, τὰ δὲ καταβληθέντα χρήματα σώζεται παρὰ τῷ πουπίλλῳ, ἢ λαβὼν ταῦτα ἐδαπάνησε, καὶ ἐντεῦθεν ὠφελήθη αὐτὸς ἤγουν ἡ αὐτοῦ περιουσία· τυχὸν γὰρ οἰκίαν ἀνώρθωσεν, ἢ ἰδίους ἀγροὺς ἐφιλοκάλησεν,[f] ἢ διδασκάλοις παρέσχε μισθοὺς, ἢ κρεδίτορσι κατέβαλεν. οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἔχει ὁ αὐτη-

suum sine tutoris auctoritate augent. ¶ Quid ergo si debitor pupilli ipsi pupillo debitum soluat? Et dubium non est, quin pupillus eorum dominus fiat, quę soluuntur. An ergo debitor obligatione liberatus est? dicimus quòd nequaquam. Nam si dicimus debitorem liberatum esse, iam reperitur pupillus accepto sine tutoris auctoritate debito obligationem alienare, quod prohibitum est. In solutione ergo debiti, opus est auctoritate tutoris. Siquid enim sine permissu illius solutum fuerit, non liberatur debitor.

¶ Et hoc apertissimè Princeps noster religiosissimus constituit, in constitutione, quam ad Cæsarienses aduocatos, ex suggestione Triboniani quęstoris eminentissimi scripsit: qua sancitum est, vt debitor pupilli, solutionem tutori eius aut curatori faciat (scis enim quādo impuberi curator detur) quam ita facere debet, vt priùs, iudicis sententia sine omni sumptu celebretur, quæ solutionē fieri permittat. Quo subsequuto, si & iudex pronuntiauerit, & debitor soluerit: plena securitas ei qui soluerit, parta est, vtpote à debito iam liberato. ¶ Quòd si præter dictam formam solutio aliqua debiti facta fuerit, & soluta pecunia extet apud pupillum, aut acceptam, vtiliter in vsus suos, aut patrimonium suum cōsumpserit: fortè enim aut ædes suffulsit, aut fundos suos excultiores reddidit, aut pręceptoribus mercedes præbuit, aut creditores absoluit: nihilominus & ita saluam habet aduersus debi-

a v. l. pupillo solui 15. ff. de solutionibus.

b *Pupillo soluens debitor non continuò liberatur ipsa solutione.*

c adde l. 25. C. de adminis. tutor. *quæ est ad Ioannem præfect. Prætorio. Hæc enim ad Cæsarienses, cuius hic fit mentio non extat.*

d δικολόγους *pro aduocatis hic sumit. dicuntur* δικολόγοι 8. Eclog. 1. c. 17. & 12 & συνήγοροι ibidem περὶ συνηγόρων.

e *Pupillo quēadmodum recte ac tutò soluatur* v. d. l. 25.

f *vt agri, de quo hic ita* [illegible] 2. Eclog. 2. 79 *qua arbusti pastinatio dicitur* in l. 71 §. 1 ff. de verbor. signific.

toriē actionem pupillus: sed si agere cum eo nitatur & debitum petere, opposita doli mali exceptione, submouebitur. ¶Sin verò acceptam per luxū & inutiliter consumpserit, aut furto amiserit: debitum à debitore iterum repetet, nec vlla obstabit exceptio: Nam proculdubio condemnabitur debitor, quia temere sine tutoris auctoritate, & non secundum dispositionem constitutionis Principis nostri, solutionē fecerit.

¶Impuberes quoque sine tutoris auctoritate, soluere nō possunt, quando nec dominium in accipientem transferūt: propterea, quòd nullā sine tutoris auctoritate res suas alienandi potestatem habeāt. Quid ergo fiet, quū soluerunt, nec à debito liberantur, quasi is, cui solutum est, dominus factus non sit? Et dicimus, extantibus nummis fore, vt in rem actionem habeant: suppressis aut mala fide consumptis, ad exhibendum. Quòd si bona fide consumpti sint, quia fortè creditor putabat esse adultos, & ita consumpsit: quoniam neque actio in rem procedit, quum non extent, inutilisque est & actio ad exhibendū, quū neque mala fide consumpti sint, neq. supprimantur: ex ipso facto hoc liberabuntur pupilli à debito. Et quòd numeratio sine auctoritate tutoris facta non fecit, id conficit bona fides consumentis.

a Dixi ad l. 4. §. 4. ff. de doli mali exceptione: l. 11. ff. in f. ff. de solutionibus.
b ἀσώτως δαπανᾶν pro male consumere. Recte quoque interpres per luxum hoc. n. sensu luxuriose viuere in l. 14. ff. de curatoribus, nihil aliud quã ἀσώτως viuere vt ibidem dixi.
c l. 14. in f. ff. de solutionib. l. 29. ff. de condict. indebiti.

βον ἐῤῥωμένην κατὰ τοῦ δεβίτορος τὴν ἀγωγήν· περιερχόμενος δὲ ταύτην κινεῖν καὶ τὸ χρέος ἀπαιτεῖν, ἐκβληθήσεται διὰ τῆς τοῦ δόλου [a] παραγραφῆς.

¶ Εἰ δὲ λαβὼν ταῦτα ἀσώτως [b] ἐδαπάνησε, καὶ οὐκ ἐπωφελῶς, ἢ κλοπὴν ἐπ' αὐτοῖς ὑπέστη, ἀπαιτήσει τὸ χρέος τὸν χρεώστην ἐξ ἀρχῆς οὐδεμιᾶς ἀντικειμένης παραγραφῆς· καταδικάζεται γὰρ ἀμάχως ὁ δεβίτωρ. ἐπειδὴ προπετῶς sine tutoris authoritate, καὶ οὐ κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐποίησε τὴν καταβολήν.

¶ Καὶ οἱ ἄνηβοι sine tutoris authoritate, καταβαλεῖν [c] οὐ δύνανται· οὐδὲ γὰρ μετατιθέασιν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα τὴν δεσποτείαν· διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἄδειαν ἐκποιεῖν sine tutoris authoritate τὰ οἰκεῖα πράγματα. τί οὖν γίνεται; ὁπότε κατέβαλον καὶ οὐκ ἠλευθερώθησαν τοῦ χρέους, οἷα μὴ ποιήσαντες δεσπότην τῶν νομισμάτων τὸν λαβόντα· καὶ φαμὲν ὅτι φαινομένων μὲν αὐτῶν, ἕξουσι τὴν in rem. κρυπτομένων δὲ, ἢ μαλαφίδει δαπανηθέντων, τὴν ad exhibendum. εἰ δὲ βοναφίδει ἐδαπανήθη, ὁ γὰρ κρεδίτωρ νομίσας αὐτοὺς ἐφήβους εἶναι ταῦτα ἐδαπάνησε, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν in rē μὴ φαινομένων αὐτῶν, ἀργεῖ καὶ ἡ ad exhibendum, μήτε γινομένου κακίστου δαπανήματος, μήτε μὲν κρυπτομένων τῶν νουμμίων, τότε ἐξ ἀποτελέσματος ἐλευθερωθήσεται τοῦ χρέους ὁ πούπιλλος. καὶ ὅπερ οὐκ ἐποίησεν ἡ sine tutoris authoritate γινομένη ἀπαρίθμησις, τοῦτο ἀποτελεῖ ἡ βοναφίδει δαπάνη.

¶Quòd si malè consumpserit, aut furto, aut vi amiserit, nihil proderit debitori doli mali exceptio, sed nihilominus condēnabitur, quia temerè sine tutoris authoritate, & non secundùm nostram dispositionem soluerit.

¶Sed ex diuerso pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris authoritate non possunt: quia id, quod soluunt, non fit accipientis: quum scilicet, nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.

PER QVAS PERSONAS cuique acquiritur.

TIT. IX.

ΔΙΑ ΠΟΙΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ ἡμῖν προσπορίζεται.

Τίτλος θ.

PER QVAS PERSONAS CVIQVE acquiritur.

TIT. IX.

¶ De rerum adquisitionibus & per quas personas nobis adquiratur. 1 ¶ Adquiri nobis per liberos nostros in potestate positos cuiuscunque sexus sint, rerum ipsarum proprietatem si quid ex re nostra quaesiuerint: si aliunde (non tamen ex castrensi vel quasi castrési peculio. Id enim liberi sibi adquirunt, at non parenti) vsumfructum tantum. 2. Per emancipatos vero liberos, vsumfructum dimidia rerum maternarum & lucrorum nuptialium. (Ex his duabus causis, olim nihil patri adquirebatur.) Proinde parentes in ipsa emancipatione liberorum, tertiam partem earum rerum retinere solebant, quasi emancipationis pretium. 3. ¶ Adquiri dominis per seruos proprios ex quacunque causa, proprietaté, possessionem, vsucapionem. 4 Per seruos vero vsufructuarios, id est eos in quibus vsumfructum tantum habemus id omne nobis adquiri quod vel ex operis suis vel re nostra adquisiuerint: ex caeteris causis (puta institutione, legato, donatione) quaesita proprietatis domino adquiri. Per seruos bona fide possessos nec dum à nobis vsucaptos eadem, & iisdem causis adquiri ex quibus adquiri per vsufructuarios seruos. Per seruos bona fide possessos & triennio vsucaptos, proprietatem nobis adquiri: Per seruum nobis vsufructuarium proprietatem nobis non adquiri earum rerum quas proprietario adquiri diximus. Per seruos vsufructuarios, per seruos alienos bona fide à nobis possessos, per liberos homines bona fide à nobis possessos non tantum proprietatem sed & possessionem nobis adquiri earum rerum quas adquirunt vel ex re nostra vel ex operis suis. 5. Per liberam personam (nisi ea sit ex liberis nostris & in potestate nostra: vel nisi bona fide à nobis possideatur, vel nisi res nostras procuret) vel seruos (nisi nostri sint, vel vsufructuarij, vel bona fide à nobis possessi) nihil nobis adquiri. 6. ¶ Transitio & cur à legatis (hoc est modo adquirendi res singulas) ad testamenta: hoc est, modum res adquirendi per vniuersitatem, transeat.

ACQVIRITUR vobis non solum per vosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: item per seruos in quibus vsumfructum habetis: item per homines liberos, & per seruos alienos, quos bona fide possidetis, de quibus singulis diligentius dispiciamus.

Ταῦτα τὰ εἰρημένα, εἴτε ἐν πράγμασιν, εἴτε ἐν ἀγωγαῖς, προσπορίζονται ἡμῖν, [a] οὐ μόνον δι' ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων, οὓς ἔχομεν in potestate, [b] καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, [c] ἐφ' οἷς ἔχομεν οὐσούφρουκτον, καὶ δι' ἐλευθέρων [d] προσώπων, καὶ οἰκετῶν ἀλλοτρίων, οὓς bona fide νεμόμεθα, νομίζοντες ἡμετέρους εἶναι οἰκέτας· περὶ δὲ ἑνὸς ἑκάστου, ἐπιμελέστερον σκοπήσωμεν.

QVaecunque dicta sunt, siue in rebus siue in actionibus, adquiruntur nobis, non solum per nosmeipsos, sed etiam per eos quos in potestate habemus. Item per seruos alienos, in quibus vsumfructum habemus. Sed & per liberas personas, & seruos alienos, quos bona fide possidemus, nostros esse seruos existimantes. De singulis ergo diligentius videamus.

a 2. Gal. 2. 9. Vlp. 19. 18. l. adquiruntur 10. ff. de adquir. rerū dominio.
b §. 1. §. 2. §. 3. inf. eod.
c §. 4. inf. eod.
d §. 5. inf. eod.

1 ¶ Igitur liberi vestri,

1 ¶ Κατὰ πρώτην τάξιν προσπορί-

1 ¶ Et in primis, liberi

beri vestri, vtriusque sexus, quos in potestate habetis, olim quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis, videlicet, castrensibus peculiis) hoc parentibus suis acquirebant sine vlla distinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam esset eis licentia, quod per vnum, vel vnam eorum acquisitum esset, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocunque modo voluerant, applicare.

m ij

nostri adquirunt, quos in potestate habemus, siue mares sint, siue feminæ. Atq; olim quidem quidquid vndecunque ad eos peruenerat, nobis in quorum erant potestate, adquirebant: exceptis castrensibus peculiis, & ita hæc parentum erant, quę liberi adquisierant, vt potestatem haberent, quod per vnum vel vnam ex liberis adquisitum erat, alteri filio aut extraneo donare, vel vendere, vel quocumq; modo applicare. ¶Quod, cùm Principi nostro inhumanum visum esset, ex generali ipsius cōstitutione idoneum remedium accepit, in qua & liberis pepercit, & parentibus debitum honorem reseruauit. Sanciuit enim vt si quid ex re patris, filio, qui in potestate eius est, obueniat, donatum fortè à patre, aliáve ex causa ad eū translatum: hoc secundùm antiquam obseruationem, totum patri adquiratur. Nec enim vlla inuidia est, id quod ex patris occasione ad eum profectum est, ad patrem reuerti. Quod verò alia ex causa filiusfamiliàs adquisierit: eius vsusfructus patri adquiratur, & proprietas apud filium maneat. Iniquum.n. est, id quod magno labore, aut prospera fortuna cuiquam accessit, in alterum conferri: & ei qui primitus adquisierit, causam mœroris esse, quoniam non tam molestum est, nihil adquisiisse, quàm quū adquisieris, id tibi auferri.

a l.6.C.de bonis quę liberis.

b *Quæsita à liberis in potestate ex patris profectitiis, patris fiunt vsufructu non modò, sed & proprietate.*

c *Quæsita à liberis in potestate aliunde patris fiunt non proprietate, sed solo vsufructu.*

d *δεξιότης τύχης prospera fortuna.*

2 ¶ Erāt sanè & ante cōstitutionem religiosissimi nostri Principis, quædam quæ patri non adquirebātur: vt bona materna, & lucra

ζουσιν ἡμῖν οἱ ἡμέτεροι παῖδες οἱ in potestate. τουτέστιν ἄῤῥενες, τουτέστι δὲ θήλειαι, ἀλλὰ πάλαι μὲν, τὸ ὅθεν δήποτε εἰς αὐτοὺς περιελθὸν, προσεπόριζον ἡμῖν τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς ὑπεξουσίους, ἐξῃρημένων τῶν καστρενσίων πεκουλίων· καὶ οὕτως ἐγίνετο ταῦτα τῶν γονέων τὰ ὑπὸ τῶν παίδων προσπορισθέντα· ὥστε αὐτοῖς πᾶσαν ἐξουσίαν προσεῖναι, τὸ ὑφ' ἑνὸς υἱοῦ, ἢ ὑπὸ μιᾶς θυγατρὸς προσπορισθὲν, ἑτέρῳ παιδὶ ἢ ἐξωτικῷ δωρήσασθαι, ἢ πωλῆσαι, ἢ οἱῳδήποτε τρόπῳ μεταγαγεῖν. ¶ Ὅπερ ἀπάνθρωπον εἶναι δόξαν τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ, γενικῇ διατάξει [a] τὴν προσήκουσαν ἐδέξατο θεραπείαν, δι' ἧς καὶ τῶν παίδων ἐφείσατο, καὶ τοῖς πατράσι τὸ ἐποφειλόμενον ἐφύλαξεν· ἐκέλευσε γὰρ εἰ μὲν [b] ἐκ τῆς περιουσίας τοῦ πατρὸς προσγένηταί τι τῷ ὑπεξουσίῳ, τοῦ πατρὸς τυχὸν δωρησαμένου, ἢ ἑτέρως ὅπως δήποτε εἰς αὐτὸν μεταθέντος, ὥστε τοῦτο κατὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκὸς, ὅλον προσπορίζεσθαι τῷ πατρί· οὐδεὶς γάρ ἐστι φθόνος, ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς προφάσεως ἦλθεν εἰς αὐτὸν, τοῦτο παλινδραμεῖν ἐπὶ τὸν πατέρα· ὅπερ δὲ ἐξ [c] ἄλλης αἰτίας ὁ ὑπεξούσιος ἐκτήσατο, τούτου τὴν μὲν οὐσούφρουκτον προσπορίζεσθαι τῷ πατρί· ἡ δὲ δεσποτεία μενέτω παρὰ τῷ παιδί· ἄδικον γὰρ τὸ πολλοῖς καμάτοις ἢ δεξιότητι [d] τύχης τινὶ προσγινόμενον, ἑτέρῳ τοῦτο παραχωρεῖν, καὶ ὀδυρμοῦ αἴτιον γενέσθαι τῷ τὴν ἀρχὴν κτησαμένῳ. λυπεῖ γάρ τινα, οὐχ οὕτω τὸ μὴ κτηθὲν, ὡς τὸ μετὰ τὴν κτῆσιν ἀφαιρεθέν.

2 ¶ Ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸ τῆς τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως, ἦν τινὰ μὴ προσποριζόμενα τῷ πατρί, οἷον

¶Quod nobis inhumanum visum est: & generali constitutione emissa & liberis pepercimus, & parentibus honorem debitum reseruauimus. Sancitum etenim à nobis est, vt si quid ex re patris eis obueniat, hoc secundum antiquam obseruationem totū parenti acquiratur. (Quæ .n. inuidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eū reuerti?) Quod autē ex alia caussa sibi filius familias acquisiuit, huius vsumfructū patri quidē acquirat, dominiū autem apud eū remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna accesserit, hoc in alium perueniens luctuosum ei procedat.

2 ¶Hoc quoq; à nobis dispositum est & in ea specie vbi parēs emancipando liberos suos, ex rebus quæ acquisitionē effugiebāt, sibi tertiam

tiam partem retinere (si voluerat) licētiam ex anterioribus constitutionibus habebat, quasi pro precio quodammodo emācipationis: & inhumanum quiddā accidebat, ut filius rerum suarum ex hac emācipatione dominio pro parte tertia defraudaretur: & quod honoris ei ex emācipatione additū erat, quod sui iuris effectus esset, hoc per rerum deminutionem decresceret. Ideoque statuimus, ut parens pro tertia parte dominii, quā retinere poterat, dimidium non dominii rerum, sed usufructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filiū remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia, dimidia potiturus.

3 ¶Itē vobis acquiritur, quod servi vestri ex traditione nanciscuntur, sive quid stipulentur, sive ex donatione, vel ex legato, vel ex qualibet alia caussa acquirāt. Hoc enim vobis & ignorantibus & invitis obuenit. Ipse enim servus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest. Sed si heres institutus sit, non alias, nisi vestro iussu, hereditatem adire potest. Et si vobis iubentib. adierit, vobis hereditas acquiritur, perinde ac si vos ipsi heredes instituti essetis. Et convenienter, scilicet, vobis legatum per eos acquiritur.

τὰ ματρῷα, καὶ τὰ ἀπὸ γάμων κερδαινόμενα, ἦν δὲ καὶ διάταξις [a] λέγουσα ἐξεῖναι τῷ πατρὶ ἐμαγκίπατον ποιοῦντι τὸν παῖδα τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀπροσποριστῶν [b] πραγμάτων κατέχειν λόγῳ δεσποτείας ὡσανεὶ τίμημα [c] λαμβάνοντα τοῦ ἐμαγκιπατζίονος. καὶ συνέβαινέ τι ἀπάνθρωπον, ὅτι ἡ ἐμαγκιπατζίων, ἡ διὰ τιμὴν δεδομένη τῷ ὑπεξουσίῳ, καθ' ὃ αὐτεξούσιον αὐτὸν ποιεῖ, εἰς ζημίαν ἑαυτοῦ περιετρέπετο· τῶν γὰρ οἰκείων ἐστερεῖτο πραγμάτων, τῆς οὐσίας αὐτοῦ μειουμένης· ὅθεν διετύπωσεν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεύς, μηκέτι τὸ τρίτον τῆς δεσποτείας τῶν τοῦ παιδὸς ἀπροσποριστῶν πραγμάτων τὸν πατέρα παρακατέχειν, ἀλλὰ τοῦ ἡμίσεος μέρους τὸν οὐσούφρουκτον· τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ, καὶ ἀμείωτος ἡ τοῦ παιδὸς περιουσία μένει παρὰ τῷ παιδί, καὶ τοῦ ἡμίσεος μέρους τὸν οὐσούφρουκτον λαμβάνων ὁ πατήρ, ὀνόματι μείζονι χαίρει τιμηθείς· ἀντὶ γὰρ τρίτου τὸ ἥμισυ λαμβάνει. 3 ¶Οὐ μόνον δὲ οἱ ὑπεξούσιοι παῖδες ἡμῖν προσπορίζουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι [d] οἰκέται. εἴτε κατὰ τραδιτζίονα λάβωσί τι, εἴτε ἐπερωτήσουσιν, [e] ἢ ἐξ ἑτέρας οἵας δήποτε κτήσονται αἰτίας· τοῦτο γὰρ καὶ ἀγνοοῦσι, ὅτι καὶ τὸ μεῖζον μὴ [f] βουλομένοις προσπορίζεται τοῖς δεσπόταις· ὁ γὰρ οἰκέτης οἷα ὑπεξούσιος ὤν, οὐδὲν ἴδιον ἔχειν δύναται· ἔξαιρε τὴν κληρονομίαν· εἰ γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑπό τινος γραφῇ κληρονόμος, [g] οὐχ ἑτέρως ταύτην κτᾶσθαι δύναται, εἰ μὴ κατὰ [h] κέλευσιν ἐμὴν ἀδιτεύσει. ἐπειδὴ ἐνδέχεται μείζονα εἶναι τὰ ἐν

lucra nuptialia. Erat & cōstitutio, per quam licebat patri filium emancipanti, tertiam partem eorum, quæ adquisitionem effugiunt, sibi retinere, quasi emancipationis pretium. Et inhumanum quiddam accidebat: ut emācipatio, quæ honoris causa filiofamiliās dabatur (nam sui iuris per eam fiebat) in damnum ipsius converteretur. Per deminutionem enim rerum, fortunis suis spoliabatur. Unde religiosissimus noster Princeps cōstituit, ne posthac tertiam partem proprietatis pater retineret in rebus filii, quæ in adquisitione non veniunt, sed dimidiæ partis usumfructum. Sic enim & intactū apud filium manet patrimonium suum, & pater dimidiæ partis usumfructum accipiens, maioris honoris nomine lætatur, ut qui pro tertia dimidiā sit habiturus.

3 ¶Non solùm autem liberi nostri, qui in potestate nostra sunt, nobis adquirunt, sed etiam servi nostri, sive quid ex traditione nanciscantur, sive stipulentur, sive ex alia qua causa adquirant. Id enim & ignorantibus, imò quod maius est, & nolentibus dominis acquiritur. Nā servus, ut qui in aliena sit potestate, nihil proprium habere potest, excipe hereditatem. Si enim ab aliquo servus meus, heres scribatur: haud aliter eam adquirere potest, quàm si iussu meo adeat. Nā fieri potest, ut onera, quæ latent, nec

a l.6. Co. §.3. de bonis quę liberis.

b ἀπροσπόριστα propriè non profectitia. hæc enim προσπορισ-τά.

c τίμημα dixit quod Infinianus hic pretiū. tametsi alibi præmium l.3. Co. de bonis maternis. ubi dixi.

d l.10. §.1. ff. de adqui. rerum dominio 50. Eclo. 1. c. 9. Ulp. 19. §.18.

e Donationis & legati exēpla hic omittit Theophilus, quæ tamen apud Iustinianū hic. & in l. 86 § 2. ff. de legat.

f l. 32. ff. de adquir. rerū dominio.

g Ulp 19. §. 19.

h adde §. 1. inf. de hæredibus instituendis.

compáret, longe maiora sint lucro quod prima facie appáret. Porro absurdum esset, ignorantes, immo & nolentes nos damnosam adire hereditatem, eáque propter, in adquisitione hac, necesse est, domini iussus præcedat. Et si volũtate mea seruus meus adierit, perinde heres efficiar, atque si ego ipse heres scriptus fuissem. His autem consequens est, vt & legata ipsis relicta, nobis adquirantur. ¶Porrò nõ solùm proprietas per eos, quos in potestate habemus, adquiritur nobis: verùm etiam possessio. Si quis enim rem non suam mobilem aut immobilẽ seruo meo bona fide accipiẽti tradat, possessio eius siue detentio ad hoc mihi proficiet, vt rei dominus constituar per vsucapionem, vel longi temporis possessionem.

a. d.l.10.§.2. ff. de adquir. rerum dominio. & d. c.9. l.1.§ item adquirimus ff. de adquir. possess.

4¶ Et hæc quidẽ de seruis nostris. Adquirunt autem nobis, vt dictum est, & serui alieni, in quibus vsumfructum habemus. Non tamen quibusuis ex causis, sed ex duabus tantùm: hoc est, ex re mea, & ex operis suis. Ex re mea est: quando verbi gratia, curam ei possessionum mearum credidi: aut permisi, vt pecuniis meis mutuandis præesset, dispensatorémque (vt vocatur) eum feci. Fieri enim potuit, vt ex diligentia circa rem familiarem, vel circa res rusticas, vel in mutuũ dãdo, extrinsecus aliquid ad ea, quæ mihi debentur & ad me spectant, lucri corradat: hoc dicitur ex re mea, & mihi adquiretur. Ex operis autẽ suis, verbi gratia, aut sutor erat aut faber, aut pictor. Locaui eum, vt aliis operaretur, pactámque mercedem pro arte sua acci-

b. l. 10. ff. de his autẽ seruis. §. ff. de adquir. rerũ dominio. l. 21. ff. de vsufructu.

c *Ex re domini seruus adquirere quando dicatur.*

d *Seruus ex operis suis quãdo aliquid adquisiuisse dicatur.*

ὄψει κέρδος ὧν, τὰ λανθάνοντα βάρη, καὶ μὴ φαινόμενα. ἄτοπον δὲ ἦν ἀγνοοῦντας ἡμᾶς, ἤγουν καὶ ἄκοντας ἐπιζήμιον ὑπεισιέναι κληρονομίαν, διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς κτήσεως αὐτῆς, ἀναγκαῖον ἐστὶ τὴν τοῦ δεσπότου προηγεῖσθαι κέλευσιν. καὶ ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης, κατὰ γνώμην ἐμὴν ἀδιτεύσῃ, οὕτω γίνομαι κληρονόμος, ὥσπερ εἰ ἐγὼ αὐτὸς ἐγράφην κληρονόμος. ἀκολούθως δὲ τοῖς ἄνω εἰρημένοις, καὶ τὰ καταλειφθέντα τοῖς δούλοις ληγάτα προσπορίζεται ἡμῖν.

¶ Οὐ[a] μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τῶν ἰν ποτεστάτε προσπορίζεται ἡμῖν ἀλλὰ καὶ νομή. εἰ γάρ τις τὸ μὴ οἰκεῖον πρᾶγμα, τῷ ἐμῷ ὑπεξουσίῳ παραδῷ, ἢ κινητὸν, ἢ ἀκίνητον βονα φιδε δεχόμενος, διὰ τῆς αὐτοῦ κατοχῆς γίνομαι τούτου δεσπότης διὰ τῆς οὐσουκαπίονος, ἢ διὰ τῆς τοῦ μακροῦ χρόνου νομῆς.

4 ¶ Ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν, προσπορίζουσι δὲ ἡμῖν καθὰ εἴρηται καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, ἐφ' οἷς ἔχομεν οὐσούφρουκτον, [b] ἀλλὰ οὐκ ἐκ πάσης αἰτίας, ἀλλὰ ἐκ δύο τούτων, ex re mea, ex operis suis. Ex re mea[c] ἐστὶν, ἡνίκα φροντίδας αὐτῷ τῶν ἐμῶν κτημάτων κατεπίστευσα, ἢ ἐπέτρεψα αὐτῷ τὰ ἐμὰ ἐκδανείζειν χρήματα, καὶ ἐποίησα αὐτὸν τὸν λεγόμενον δισπενσάτωρα. ἠδυνήθη δὲ ὁ δοῦλος ἐκ προνοίας οἰκείας, ἢ ἐκ τῶν γεωργιῶν ἢ ἐκ δανειζομένων, ἔξωθέν τι τῶν ἡμῖν ὀφειλομένων κερδᾶναι, τοῦτο λέγεται ex re mea, καὶ προσπορίζεταί μοι. Ex operis[d] δὲ suis οἷον ῥάπτης ἦν, ἢ τέκτων, ἢ ζωγράφος, ἐμίσθωσα αὐτὸν ἐγὼ ἐπὶ τῷ ἑτέροις ἐργάζεσθαι καὶ μισθὸν ὡρισμένον ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ τέχνης λαμβάνει. ὅσον

¶Nõ solùm autem proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscumque enim rei possessionẽ adepti fuerint, id vos possidere videmini. Vnde etiam per eos vsucapio, vel lõgi temporis possessio vobis accedit.

4¶De iis autẽ seruis, in quibus tantummodò vsumfructum habetis, ita placuit: vt quicquid ex re vestra, vel ex operis suis acquirũt, id vobis adiiciatur: quod verò extra eas caussas consequuti sunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque si is seruus heres institutus sit, legatúmve quid ei, aut donatum fuerit, non vsufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

¶ Idem placet & de eo, qui à vobis bona fide possidetur: siue is liber sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de vsufructuario, idē placet & de bonæ fidei possessore. Itaque quod extra istas duas caussas acquiritur, id vel ad ipsum pertinet, si liber est, vel ad dominum, si seruus est. ¶ Sed bonæ fidei possessor, quum vsuceperit seruum (qui eo modo domin' fit) ex omnib. caussis per eum sibi acquirere potest.

¶ Fructuarius verò vsucapere non potest: primum quia non possidet, sed habet ius vtendi fruendi: deinde, quia scit seruū alienum esse.

ὑπὲρ τοὺς ὁρισθέντας μισθοὺς ἠδυνήθη λαβεῖν τι· καὶ τὸ ἐντεῦθεν κτηθὲν, ἐμοὶ προσπορίζει· τοῦτό ἐστιν ex operis suis. εἰ δέ τι παρὰ [a] τὰς δύο ταύτας αἰτίας ἐκτήσατο, τοῦτο πρὸς τὸν προπριετάριον ἀνήκει. ὥστε οὖν εἴτε κληρονόμος ἐγράφη, ἢ καὶ ληγατάριος, καὶ ληγάτου ἔτυχεν, ἢ παρά τινος ἐδέξατο δωρεὰν, οὐ τῷ οὐσουφρουκτουαρίῳ, ἀλλὰ τῷ προπριεταρίῳ τοῦτο προσπορίζει. ¶ Τὰ εἰρημένα ἐπὶ οἰκέτου καθ' οὗ ἔχω τὸν οὐσούφρουκτον, τὰ αὐτὰ ἤρεσε [b] καὶ περὶ ἐκείνου ὃν βονᾶφίδεϊ νέμομαι, εἴτε ἐλεύθερός ἐστιν, εἴτε ἀλλότριος οἰκέτης· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι, ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν ἡμῖν προσπορίζουσι, τουτέστι ex re mea, vel ex operis suis. εἰ δέ τι παρὰ τὰς δύο ταύτας αἰτίας κτήσονται, εἰ μὲν ἐκτήσατο ὁ ἐλεύθερος ὃν βονᾶφίδεϊ νέμομαι, ὁ νόμος αὐτῷ φυλάττει, ὀφείλων ἀποσῶσαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐπειδὰν ἐπιγνῷ τὴν οἰκείαν τύχην· εἰ δὲ οἰκέτης ἐστὶ βονᾶφίδεϊ κατεχόμενος ὑπ' ἐμοῦ, τῷ [c] ἀληθεῖ δεσπότῃ προσπορίζεται, δίχα τῶν δύο αἰτιῶν, τὰ ὑπὸ τοῦ οἰκέτου κτηθέντα· ὁ δὲ βονᾶφίδεϊ νεμόμενος τὸν ἀλλότριον οἰκέτην, ἐπὶ τοσοῦτον ἐκ τῶν δύο μόνον αἰτιῶν ἀπολαύει τοῦ προσπορισμοῦ, ἐφ' ὅσον μὴ παρέδραμε τριετία· ταύτης δὲ παρελθούσης, οὐσουκαπιτεύει λοιπὸν τὸν οἰκέτην· καὶ τὰ ἐκ πάσης αἰτίας προσγινόμενα τῷ οἰκέτῃ, προσπορισθήσεται αὐτῷ· ὁ γὰρ τὸν ἐλεύθερον βονᾶφίδεϊ νεμόμενος, οὐκ οὐσουκαπιτεύει ὡς εἴρηται. ¶ Καὶ ὁ οὐσούφρουκτον δὲ ἔχων, οὐσουκαπιτεύειν οὐδέποτε [d] δύναται. πρῶτον

peret. Fieri potest, vt hic supra pactam mercedem, aliquid acceperit: & quod inde partum est, mihi adquiret, id est, ex operis suis. Si quid verò extra has duas causas adquisierit, hoc ad proprietarium pertinet. Quapropter, siue hereditas ei relicta, siue legatum datum est, & legatum est consequutus, siue donationem aliquis in eum contulit, proprietario id, non vsufructuario adquirit.

¶ Quæ dicta sunt de seruo, in quo vsumfructum habeo: & in eo placuerūt, quem bona fide possideo, siue liber sit, siue alienus seruus. Nam & hi, ex duabus illis causis nobis adquirūt, hoc est ex re mea, vel ex operis suis. Quod verò extra istas duas causas nāciscuntur, id si liber est quem bona fide possideo, lex ipsi reseruat, in illud scilicet tempus, cùm fortunam suā is agnouerit: quòd si alienus est seruus, quē bona fide possideo, domino vero adquiruntur, quæcumq. ille adquisierit, præterquam ex duabus illis causis. ¶ Porrò qui bona fide alienum seruum possidet, tātisper ex duabus tantùm causis illis, eorum quę adquisita sunt per seruum, dominus fit, dum triennium transeat: hoc. n. elapso, seruū in posterum vsucepit, & quaecumque is aliquid ex causa adquirat, ipsi adquirit. Nam qui liberum bona fide possidet, non vsucapit, vt dictum est. ¶ Sed neque is qui vsumfructum habet, vsucapere vnquam potest. Primùm

a *Seruus quoque ex re domini neque ex operis suis quādo aliquid adquisiuisse dicatur.*

b l. 10. §. Idē 4. ff. de adquir. rerum dominio.

c *id est proprietario.* L. quod fructuar. 49. ff. de adquir. possess.

d l. aquiruntur. ff. de adquir. rerum dominio. l. 1. C. de vsufructu.

quia non possidet, porro sine possessione, vsucapio non procedit. Est autem possessio, animo dominantis possidere: hic vero tantum habet ius vtendi & fruendi. Quòd si quis nullo ad iuris regulas habito respectu, verùm ex his quæ oculis videt æstimans rem, vsufructuarium possidere dixerit: alia & quidem maiori ratione, prohibebitur vsucapio: nimirum, quòd vsufructuarius mala fide possideat, neque enim scire potuit alienum esse. ¶ Non solùm autem proprietas nobis per seruos in quibus vsumfructum habemus, aut quos bona fide possidemus, vel per liberam personam, quam bona itidem fide possideo, seruum meum esse existimans: sed etiam possessio adquiritur, secundum tamen ea, quæ pauiò ante dicta sunt, hoc est, ex re mea vel ex operis suis. Nam si rem alienam ex duabus his causis, ab eo qui dominus non fuerit, acceperint, tempora, quibus ipsi in possessione fuerint, & mihi ad vsucapionem proficient, siue current.

5 ¶ Ex his igitur quæ dicta sunt, apparet, per liberas personas quæ nec in potestate nostra sunt, nec bona fide nobis seruiunt, item per alienos seruos, in quibus neq. vsumfructum habemus, neque possessionē bonę fidei, nulla ex causa quicquam nobis adquiri posse. Et hoc scilicet est, quod vulgò dicitur, per extraneam personam nihil adquiri posse, excepto casu, quem iam referam. Nam si quis mihi prædiū quod alio in loco situm est, vendat: neque ego illuc proficisci possim, sed procuratorem meum mittam, & hic pos-

a *ψυχῇ quid.* *Idem dicitur infra ti. de interdictis in princip.*

b l. 1. §. sed & per eum ff. de adquir. possessio *ad de* l. 1. C. per quas personas.

c *Argumento scilicet à contrario ductu.*

d l. 11. §. 6. ff. de pignoratitia actione l. 1. C per quas personas: l. 11. Co. de adquir. posses sione. l. si procurator 12. ff. de adquir rerum dominio. l. 1. §. 20 l. 18. ff. de adquir. posses sione.

μὲν ἐπειδὴ οὐ νέμεται· νομῆς γὰρ μὴ ὑποκειμένης, οὐ προβαίνει οὐσουκαπίων· νομὴ δέ ἐστι, [a] τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος νέμεσθαι· οὗτος δὲ ἔχει δίκαιον τοῦ κεχρῆσθαι, καὶ καρποῦσθαι· εἰ δὲ καί τις μὴ νομικαῖς ἐννοίαις ἀκολουθῶν, ἀλλὰ τοῖς ὁρωμένοις δουλεύων, εἴποι τὸν οὐσουφρουκτουάριον νέμεσθαι, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ, ἡ οὐσουκαπίων ἐμποδισθήσεται· διὰ τὸ μαλαφίδεϊ νέμεσθαι τὸν οὐσουφρουκτουάριον· οἶδε γὰρ ὅτι ἀλλότριός ἐστιν. ¶ Οὐ [b] μόνον δὲ δεσποτεία διὰ τούτων τῶν οἰκετῶν, ἐφ' οἷς ἔχομεν τὸν οὐσούφρουκτον, ἢ οὓς βοναφίδεϊ νεμόμεθα, ἢ διὰ τοῦ ἐλευθέρου ὃν καλῇ πίστει νομίζομεν ἐμὸν ὑποπόδιον οἰκέτην εἶναι, ἀλλὰ γὰρ καὶ νομὴ ἡμῖν προσπορίζεται· δηλαδὴ κατὰ τὰ ἔναγχος εἰρημένα· τουτέστιν ex re mea, vel ex operis suis. ἐὰν γὰρ ἀλλότριον πρᾶγμα, ἐκ τῶν δύο αἰτιῶν λάβωσι παρὰ τοῦ μὴ δεσπόζοντος, δι' ὧν χρόνον αὐτοὶ κατέχουσιν, ἡ οὐσουκαπίων προβήσεται, ἤγουν ἐμοὶ δραμεῖται.

5 ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων συμφαίνεται, [c] ὅτι δι' ἐλευθέρων προσώπων ἅ τινα οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὑπεξούσια, οὐδὲ βοναφίδεϊ δουλεύει ἡμῖν ὁμοίως καὶ διὰ τῶν ἀλλοτρίων οἰκετῶν, ἐφ' οἷς οὐδὲ οὐσούφρουκτον, οὐδὲ βοναφίδεϊ ἔχομεν νομὴν ἐξ οὐδεμιᾶς προσπορίζεσθαι αἰτίας ἡμῖν τι δύναται, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ παρὰ πᾶσι λεγόμενον, δι' [d] ἐξωτικοῦ προσώπου μηδὲν προσπορίζεσθαι δύνασθαι, ἐξῃρημένου τοῦ λεχθησομένου θέματος· ἐὰν γὰρ πωλήσῃ τις ἐμοὶ κτῆσιν, ἐν ἑτέρῳ διακειμένην τόπῳ, εἶτα οὐ δυνηθεὶς τοῖς τόποις ἐκείνοις ἐπιστῆναι, πέμψω τὸν ἐμὸν προκουράτωρα, καὶ τὴν νομὴν οὗτος

¶ Non solùm autem proprietas per eos seruos, in quibus vsumfructum habetis, vel quos bona fide possidetis, aut per liberam personam, quæ bona fide vobis seruit, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Loquimur autem in vtriusque persona secundum distinctionem quam proximè exposuimus: id est, si quam possessionem ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

5 ¶ Ex his itaque apparet, per liberos homines, quos neque vestro iuri subiectos habetis, neque bona fide possidetis: item per alienos seruos: in quibus neque vsumfructū habetis, neque possessionem iustā, nulla ex caussa vobis acquiri posse. Et hoc est quod dicitur, per extraneam personam nihil acquiri posse: excepto eo quod per liberam personam (velut per procuratorem) placet non solum scientibus, sed & ignorantibus vobis acquiri possessionem, secundū diui Seueri constitutionē: & per hanc

hanc possessionem, etiam dominium, si dominus fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut longi temporis præscriptionem, si dominus non sit.

6 ¶ Hactenus tantisper admonuisse sufficiat, quemadmodũ singulæ res vobis acquirãtur. nam legatorum ius quo & ipso singulæ res vobis acquirũtur: item fideicommissorum, vbi singulæ res vobis relinquuntur, oportunius inferiore loco referemus.

παραλάβῃ τῶν κτημάτων, προσποιηθήσεταί μοι δι' αὐτοῦ ἡ νομὴ καὶ οὐ μόνον εἰ γινωσκόντων ἡμῶν τοῦτο συνέβη, ἀλλὰ καὶ εἰ ἀγνοούντων, [a] εἰ ἐδόθη τι αὐτοῖς ἡμετέρῳ ὀνόματι, ἡ νομὴ ἡμῖν προσπορίζεται, ὡς βούλεται ἡ διάταξις τοῦ βασιλέως Σεβήρου, [b] λοιπὸν δὲ τῆς νομῆς ἡμῖν προσποιηθείσης, σιωπηρῶς ἕπεται ἡ δεσποτεία, ἐν ᾧ δεσπότης ἦν ὁ παραδιδούς. εἰ δὲ οὐκ ἦν δεσπότης, διὰ οὐσουκαπίονος, ἢ μακροῦ χρόνου παραδρομῆς τοῦ παραδοθέντος κτῶμαι τὴν δεσποτείαν.

6 ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου διεξηλθεῖν, τίνα τρόπον τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προσποιεῖται πράγματα· ἔστι δὲ καὶ ἕτερος νόμιμος τρόπος κτήσεως· ὁ διὰ τοῦ λεγάτου, [c] δι' οὗ τὰ καθ' ἕκαστον ἡμῖν προσπορίζεται πράγματα· ἔτι δὲ καὶ ὁ τῶν φιδεϊκομμίσσων, [d] δι' ὧν καὶ αὐτῶν ἰδικὰ ἡμῖν πράγματα δύναται καταλιμπάνεσθαι· ταῦτα δὲ ἐπιτηδειότερον ἐν τοῖς κατωτέροις λεχθήσεται τόποις. ¶ Ὥστε οὖν ἢ φυσικαὶ κτήσεις εἰσὶν ἢ ἔννομοι. ¶ Καὶ φυσικαὶ μὲν τεσσαρεσκαίδεκα, [e] οἷον ἡ θήρα, [f] τὰ λάφυρα, [g] καὶ οἱ ἐν αἰγιαλῷ εὑρισκόμενοι λίθοι, [h] ἢ τίμιαι ψηφίδες, καὶ ἡ ἐκ τῶν ἡμετέρων ζώων γονή, [i] ἡ ἀλλουβίων, [k] ἡ νῆσος [l] ἡ ἐν θαλάσσῃ, ἢ ἐν ποταμῷ ἀναφυομένη, ἢ τὸ πλησίον κεκτῆσθαι τῆς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ καταλειφθείσης νηδύος, τὸ ἀλλοτρίαν ὕλην εἰς εἶδος μετασχηματίσαι, [m] εἰς τὴν ἀρχαίαν οὐ δυνάμενον ἀναδραμεῖν ὕλην· τὸ ἐξ ἀλλοτρίας καὶ οἰκείας ὕλης εἶδος κατασκευάσαι· τὸ δύο ὕλας τὰς αὐτὰς, ἢ καὶ διαφόρους κατὰ γνώμην μιγῆναι [n] τῶν δεσποτῶν, ἢ ἐκ τύχης· ὁ κανὼν [o] ὁ λέγων εἴκειν τὰ ἐπικεί-

sessionem prædiorum accipiat: possessio mihi per eum adquiritur. Nec verò solum si scientibus nobis id contingat, sed etiam si ignorantibus, possessio eius quod nostro nomine his datum fuerit, nobis adquiritur, vt voluit constitutio Seueri Cæsaris. Possessione verò nobis adquisita, tacite sequitur & dominium, si dominus fuerit, qui tradidit. quòd si non fuerit, per vsucapionem, aut longi temporis præscriptionem dominiũ rei traditæ adquiro.

6 ¶ Hactenus dixisse sufficit, quemadmodum singulæ res nobis adquirantur. Est & alius ciuilis adquirendi modus, per legatum: quo & ipso iure singulæ res nobis adquiruntur. Item per fideicommissa: vbi etiam singulæ res possunt relinqui. Verum hæc commodius suis locis infrà dicentur. ¶ Adquisitiones igitur aut Iurisgentium sunt aut Ciuiles. ¶ Et iurisgentium quidem sunt quatuordecim. Vt Venatio, Hostium spolia, & lapilli in littore maris inuenti, siue pretiosæ gemmæ: Animalium nostrorum fœtus: Alluuio: Insula in mari aut flumine enata: Et prædia ad alueum à flumine desertum habere. Et alienam materiam, in eam speciẽ quæ in pristinam materiam redire nequeat, mutasse: Et ex aliena & sua materia speciem fecisse: Duorum materias eiusdẽ aut diuersi generis voluntate dominorum, aut fortuitò commixtas esse. Regula, quæ dicit superfi

a l. 47. ff. de vsucapionibus.

b l. 1. C. de acquir. possess.

c adde inst. de legatis in prin.

d v. inf. tit. de fideicõmiss. hæreditatib.

e Adquirendi iure gentium modi quatuordecim: & qui illi.

f Supra ti. de rerum diuis. §. 12. 13. 14. 15. 16.

g §. 17. ibidẽ.

h §. 18 ibidẽ.

i §. 19. ibidẽ.

k §. 20. §. 21. ibidem.

l §. 22. §. 23. §. 24. ibidem

m §. 25. §. 26. §. 27. ibidem

n §. 28. ibidẽ.

o sic ti. de rerũ diuis. sup. §. 4. & §. 33.

ciem subiecto cedere, vt in multis casibus visum est: veluti cùm ex aliena materia domum in solo meo cõstruxi: aut ex mea, in alieno. Alienam arborem in suo plantasse fundo, & contra, suam arborem in alieno fundo plãtasse sic vt radices egerit: Literas chartis aut membranis meis inscriptas esse: Porrò in imagine vitiabatur regula. Nam tabulã vincebat pictura. Bona fide alienum fundum possidere, & hunc conseuisse: Thesaurum in suo loco, aut in sacro religiosóve, ex casu reperisse. Si enim in alieno, pro dimidio tãtum dominus fiet, siue priuati, siue Principis, siue Fisci, siue Ciuitatis is locus fuerit. Ad hæc & traditio. ¶ Porrò autem Ciuiles adquisitiones olim quinq; erant, hodie quattuor, Veluti vsucapio: longa possessio: & apud veteres ius adcrescendi, eò quòd temerè in seruum communem libertas esset collata: Et legatum: Ad extremum & fideicõmissum. Sed hæ singulares adquisitiones sunt: quoniam & vna res est, quæ geritur, & vna res nobis adquiritur. Sunt autem & aliæ adquisitiones, quę dicuntur per vniuersitatem. In quibus vna quidem res est, quæ geritur, sed multa nobis sub vno adquiruntur.

¶ Porrò adquisitiones vniuersales sunt hæ. Hereditas, Bonorum possessio, Adrogatio, Et aliena bona libertatum conseruandarum causa nobis addici. Ac de hereditate quidem primo oportet

a §. 29. & §. 30. sup. de rerũ diuisione.
b §. 31. & 32. ibidem.
c §. 33. ibidẽ.
d §. 34. ibidẽ.
e §. 35. 36. 37. 38. ibidem.
f §. 39. ibidẽ.
g §. 40. ibidẽ.
h *Adquirendi iure ciuili modi quot olim fuerint, quotque hodie sint.*
i sup. tit. 6. de vsucapionibus.
k *προσαύξησις quid.* sup. tit. 7. §. 4.
l *ἰδικαὶ κτήσεις seu singulares adquirendi modi qui & quot.*
m *καθομάδα κτήσεις qua & quot sint.* adde l. Gaius. 2. §. 1.

μένα τοῖς ὑποκειμένοις· ὡς ἐν πολλοῖς ἐθεωρήθη θέμασιν· οἷον λοιπὸν ἐξ ἀλλοτρείας ὕλης οἶκον [a] ἐποίησα ἐν ἐμῷ ἐδάφει, ἢ ἐξ ἐμῆς ἐν ἀλλοτρείῳ· τὸ ἀλλότρειον δένδρον ἐν οἰκείῳ φυτεῦσαι ἀγρῷ, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἴδιον δένδρον, [b] ἐν ἀλλοτρείῳ φυτεῦσαι ἐδάφει, ὥστε καὶ ῥιζωθῆναι· γράμματα [c] ἐπιτεθέμενα ἐμαῖς μεμβράναις, ἢ χάρταις· ἐπὶ δὲ τῆς εἰκόνος [d] ὁ κανὼν παρεβαίνετο· ἐνίκα τὸ γὰρ ὑπὸ τῆς γραφῆς ἡ σανίς· τὸ βοναφίδει [e] ἀλλότρειον νέμεσθαι ἀγρὸν καὶ σπεῖραι τοῦτον· τὸ θησαυρὸν [f] εὑρεῖν ἐν ἰδίῳ τόπῳ, ἢ σάκρῳ, ἢ ῥελιγιόσῳ κατὰ τύχην· εἰ γὰρ ἐν ἀλλοτρείῳ, τοῦ ἡμίσεως γίνεται δεσπότης, εἴτε ἰδιώτου, εἴτε βασιλέως, εἴτε φίσκου, εἴτε πολιτικὸς ὁ τόπος ὑπάρχει· καὶ ἡ τραδιτίων [g] δὲ πρὸς τούτοις. ¶ Ἔννομοι δὲ κτήσεις, πάλαι μὲν πέντε· νῦν δὲ τέσσαρες, οἷον ἡ οὐσουκαπίων, [h] ἡ χρονία [i] νομή, καὶ οἱ πάλαι γινομένη προσαύξησις, [k] ἐκ προστεθῆς τοῦ ἐπικοίνου οἰκέτου ἐλευθερίας, καὶ τὸ ληγάτον, ἔτι δὲ καὶ τὸ φιδεϊκόμμισσον· ἀλλ' αὗται μὲν ἰδικαὶ [l] λέγονται κτήσεις· ἐπειδὴ ἕν τι ἐστὶ τὸ γινόμενον, καὶ ἓν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν ἔρχεται πρᾶγμα. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι κτήσεις αἱ λεγόμεναι καθομάδα [m]. ἐν αἷς ἓν μέν τι ἐστὶ τὸ γινόμενον, πολλὰ δὲ ὑφ' ἑνὸς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν δεσποτείαν γίνονται πράγματα. ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ αἱ καθομάδα κτήσεις αὗται· κληρονομία, βονόρουμ ποσσεσσίων, ἤτοι διακατοχή, ἀδρογατίων, καὶ τὸ προσκυρωθῆναι ἡμῖν ἀλλοτρίαν περιουσίαν, libertatum conseruandarum causa. ἤγουν τῶν ἐλευθεριῶν ἕνεκα συντηρήσεως, καὶ φυλακῆς· καὶ δεῖ πρότερον

¶ Videamus itaque nunc, quibus modis per vniuersitatem res vobis acquirantur. Si cui ergo heredes facti sitis, siue cuius bonorum possessionem

petieritis, vel si quem adrogaueritis, vel si cuius bona libertatum conseruandarum caussa vobis addicta fuerint, eius res omnes ad vos transeunt. Ac priùs de hereditatibus dispiciamus, quarum duplex conditio est: nam vel ex testamento, vel ab intestato ad vos pertinent. Et priùs est, vt de his dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt. qua in re necessarium est, initium de ordinandis testamentis exponere.

περὶ κληρονομίας διεξελθεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν κληρονομιῶν, διπλῆ τίς ἐστιν ἡ κτῆσις· ἢ γὰρ ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προσγίνονται, δεῖ πρότερον περὶ τῆς ἐκ διαθήκης προσγινομένης διαλεχθῆναι· καὶ πῶς ἐν προοιμίοις διδάξαι χρὴ, τίνα τρόπον αἱ διαθῆκαι γίνονται.

tet differere: sed quoniam hereditatum duplex est adquisitio (aut enim ex testamento, aut ab intestato ad nos pertinent) priùs de ea tractemus quæ ex testamento ad nos pertinet. Qua in re necesse est, vice præfationis exponere, quemadmodum testamenta fiant.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. TIT. X.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΘΗΚΗΣ[a] ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ. ΤΙΤΛΟΣ Ι.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS. TIT. X.

¶ *De quarto genere adquisitionis ciuilis quæ fit per testamentum seu de Testamentis paganorum (de primo diximus & titul. de vsucapionib. De secundo & tertio supra titulo de Donationib.) ¶ Testamentum vnde dicatur. 1. ¶ De antiquis testandi modis Iure ciuili introductis, seu de testamento Calatis comitiis procincto vel in procinctu & per æs & libram. 2. ¶ De testandi forma iure Prætorio seu honorario introducta. 3 ¶ De alia testandi in scriptis forma postea recepta, seu de scripto testamento & de testium numero, subscriptione, signaculis, præsentia, vnitate contextus testamenti, subscriptione testatoris. 4. De nomine heredis manu testatoris vel testium exprimendo. 5. De signo, eóque vno & alieno, testes signare testamentum posse. 6. De testibus testamentariis & qui testes in testamento esse non possint (vbi de muliere, impubere, seruo, furioso, muto, surdo, prodigo. 7. de seruo qui liber existimatur. 8. 9. De domesticis personis. 10. de herede, eiusque liberis, & parentibus. 11. de legatariis & fideicommissariis. 12 ¶ De materia testamenti & in qua materia testamentum fieri possit. 13. Pluribus codicibus testamentum fieri posse. 14 ¶ De testamento nuncupatiuo seu non scripto, eiusque forma.*

Testamentũ ex eo appellatur, quod testatio mentis sit.

Πρὸ τῶν ἄλλων ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸν τῆς διαθήκης ὅρον, ἤτοι ἐτυμολογίαν· ἡ δὲ διαθήκη παρὰ Ρωμαίοις λέγεται Testamentum. ἐντεῦθεν δεξαμένη τὴν ἐτυμολογίαν,[b] quod testatio mentis sit. ἐπειδὴ μαρτυρία διανοίας ἐστί· καὶ γὰρ μαρτυ-

Necessarium est ante omnia testamenti dicere definitionem aut etymologiam. Testamentum autem latine dicitur, quã Græci διαθήκην vocant, inde notationem habens, quòd testatio mentis sit. Habet enim

a 5. Harmen. 1.35. Eclog. 1. Vlpia. 20. 2. Gai. 2. Paul. 3. sentent. 4.
b ἐτυμολογία igitur est, cum dicitur testamentum esse mẽtis testatio, non definitio.
c Sic §. 1. inf. quib. non est permissum facere test. cõtestationem dixit Vlp. 20. §. 1. & quidẽ, instam, in id solemniter factã, vt post mortẽ nostrã valeat. Modestinus in l. 1. ff eod. voluntatis nostræ sententiam Author Synopsis 35. ti. 1. c. 1. & Harmeno. §. 1. 2. c. 1. διαίρεσις ἐχόντων. Et inf. § 9. definitur τὰς ἐγγράφους διαθήκας vt & inf. tit. quib non est permissum facere testa. in f. princip.
d Statuerat posuit, pro mente & pro voluntate d. c. 1. d. §. 1. d. l. 1.

testimonium mentis defuncti. 1 ¶ Ne quid autē eorum, quæ olim in vsu erant ignoretur, (nam quamuis in horum ignorantia nihil sit periculi, tamen ad cognitionem historiæ, & vt intelligatur, quemadmodum paulatim temporis processu hæc mutata sint, haud absurdum erit aliquid dicere) testamentorum duo erant olim genera. Et alterum quidem Calatis comitiis dicebatur, alterum verò Procinctum. ¶ Testamentum Calatis comitiis tempore pacis fiebat bis in anno, hunc in modum: Præco vniuersam circumibat ciuitatē conclamans, & totus populus congregabatur, & ita qui volebat, teste populo testamentum scribebat. Inde Calatis comitiis dictum est. Nam calare, vocare est: comitia, congregatio: quoniam igitur vocati congregabantur, appellatum est testamentum Calatis comitiis. ¶ Procinctum verò testamentum est, quod fiebat, quum in prælium essent exituri: noménque ab habitu in quo testamenta faciebant, sortitū est. Procinctus enim dicitur, qui accinctus est & paratus ad confligendum cum hoste. Nam cùm in incerto esset, an redituri essent, testamento priùs facto in prælium exibant. ¶ Porrò quum hæ duæ tantùm species in vsu essent, eueniebat, vt nōnulli subitaneo morbo correpti, intestati morerentur: neque enim Calatis comitiis testabantur, quia nondum instaret tempus: neque item in Procinctu, quia bellum non esset. Deinde & illud mali ominis videbatur, sano quempiam & valente corpore, testamentum facere. Ob hæc igitur, tertia species inuenta est, quæ dicebatur per æs & libram. Fiebat autem per emancipationem. Porrò emancipatio est imaginaria venditio.

εἶαν [a] ἔχει τῆς τοῦ τελευτήσαντος διανοίας. 1 ¶ Ἵνα δὲ μηδὲν τῶν πάλαι πολιτευομένων ἄγνωστον εἴη, κἂν ἡ τούτων ἄγνοια οὐδένα φέρῃ κίνδυνον, ἀλλ᾽ οὖν πρὸς ἱστορίαν, [b] καὶ τὸ μαθεῖν πῶς κατὰ μικρὸν προϊόντος ἠμείφθη τοῦ χρόνου, εἰπεῖν οὐκ ἄτοπον· τὸ παλαιὸν δύο [c] γένη ἦν διαθηκῶν, καὶ τὸ μὲν ἐλέγετο calatis comitiis, τὸ δὲ procinctum. ¶ Καὶ τὸ μὲν calatis [d] comitiis, ἐγίνετο καιρῷ εἰρήνης, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ, τοῦτον τὸν τρόπον· ὁ κῆρυξ ἅπασαν περιῄει τὴν πόλιν συγκαλῶν, καὶ πᾶς ὁ δῆμος συνήρχετο, καὶ ὁ βουλόμενος ὑπὸ μάρτυρι διετίθετο τῷ δήμῳ, εἴρηται δὲ calatis comitiis ἐντεῦθεν. Calare γάρ ἐστι, τὸ καλεῖν. comitia δὲ ἡ σύνοδος. [e] ἐπειδὴ οὖν καλούμενοι συνήεσαν, ἐκλήθη calatis comitiis. ¶ Τὸ δὲ procinctum [f] ἐγίνετο, ἡνίκα ἔμελλον ἐξιέναι ἐπὶ πόλεμον, τὸ ὄνομα δεξάμενον ἐκ τοῦ σχήματος, ὅπερ ἔχοντες διετίθεντο. Procinctus [g] γὰρ λέγεται, ὁ ἐζωσμένος καὶ ἕτοιμος πρὸς παράταξιν. ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλα τὰ τῆς ὑποστροφῆς, διατιθέμενοι πρότερον, οὕτως ὥρμησαν ἐπὶ τὸν πόλεμον. ¶ Ὄντων δὲ τούτων τῶν δύο γενῶν, συνέβαινέ τινας αἰφνιδίᾳ νόσῳ κατασχεθέντας, ἀδιαθέτους τελευτᾶν· οὔτε γὰρ calatis comitiis διετίθεντο, διὰ τὸ μήπω ἐπιστῆναι τὸν καιρὸν, οὔτε προκίγκτου, διὰ τὸ μὴ εἶναι πόλεμον. ἄλλως τε δὲ διατίθεσθαί τις ἀπαίσιον ἐνόμιζεν ὑγιαίνοντι σώματι. διὰ τοῦτο ἐπενοήθη τρίτον γένος, ὅπερ ἐλέγετο p ęs [h] & librā, τουτέστι διὰ χαλκοῦ καὶ ζυγοῦ, ἐγίνετο δὲ κατὰ ἐμαγκιπατίονα. ἐμαγκιπατίων δέ ἐστιν, εἰκονικὴ πρᾶ-

1 ¶ Sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est, olim quidē duo genera testamentorum in vsu fuisse.

¶ Quorum altero in pace & otio vtebantur, quod calatis comitiis appellabant.

¶ Altero, cúm in prælium exituri essent, quod procinctum dicebatur.

¶ Accessit deinde tertium genus testamentorum, quod dicebatur per æs & libram, scilicet, quod per emancipationē, id est imaginariam quandam venditionem agebatur, quinq; testibus & libripende, ciuibus Romanis puberibus præsentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur.

a Est enim μαρτυρία idem quod testatio, aut vt ante dictum, contestatio.

b ἱστορίας cognitio vel ipsis Iurisconsultis necessaria.

c Duo testamentorum genera quibus, si per as & libram addideris, tria genera efficies. quod & facit Vlp. 10. § 2. 14. Gell. 27.

d Testamentū Calatis comitiis quādo fieret, & quæ ratio appellationis fuerit. adde quæ scripsi ad Vlpianum d. loco Gellium v. d. l.

e σύνοδος Glossi ἀθροίσματα συνέλευσις, conuentus, cætus.

f Testamētum procinctum (quod Vlpiano d. loco) in procinctu dicitur.

g Procinctus quis. adde Festum in Procincta classis.

h Testamentum per as & libram, quid & quomodo fieret adde Vlpian. 10. § 1.

¶ Sed illa quidem priora duo genera testamētorum ex veteribus temporibus in desuetudinem abierūt. quod verò per æs & libram fiebat, licètdiutius permanserit, attamen partim & hoc in vsu esse desiit.

σις ἐπράττετο δὲ τοῦτον τὸν τρόπον· παρεγίνοντο πέντε μάρτυρες, καὶ ζυγοστάτης, καὶ πολῖται Ῥωμαῖοι ἔφηβοι, καὶ παρόντων αὐτῶν, ἐκεῖνος ὃς ἤμελλε γίνεσθαι διάδοχος τοῦ τελευτήσαντος, ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν, λέγων τινὰ ῥήματα τυπικὰ ἅπερ νῦν περιττόν ἐστι λέγειν, καὶ ἐδίδου λόγῳ τιμήματος εἰκονικοῦ νόμισμα τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας, καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοράζων φαμιλιέμπτωρ, [a] καὶ λοιπὸν ὁ μέλλων τελευτᾶν, διετύπου τί ὀφείλει δοθῆναι μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτήν· ἔλεγε γὰρ τῷ φαμιλιέμπτωρι, ἤτοι τῷ κληρονόμῳ, ὅτι [b] βούλομαί σε τῷδε δεδωκέναι ἀγρόν, τῷδε οἰκίαν, τῷδε ἑκατὸν νομίσματα. ¶ Καὶ τούτου ἐπινοηθέντος τοῦ γένους, τὰ πρότερα ἐκεῖνα δύο γένη, τὸ calatis comitiis, καὶ τὸ προκίγκτου ἐκ πλείστων ἤδη τῶν χρόνων εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησε, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ per æs & libram, κατεφρονήθη κατὰ μικρόν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ φαμιλιέμπτωρ, αὐτὸς ἦν καὶ κληρονόμος, καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν γινώσκων ὅτι αὐτὸς ἔσται διάδοχος, ἐπεβούλευε [c] τῷ δεσπότῃ τῆς περιουσίας· διὰ τοῦτο κατὰ μὲν τὸ ἀρχαῖον σχῆμα, παρελαμβάνετο φαμιλιέμπτωρ, [d] ὅστις εἰκονικῶς ἠγόραζε τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν ὑπόστασιν· ὁ δὲ διαθέμενος, ἰδίᾳ ἔγραφεν ἐν δέλτοις, ἢ ἐν χάρταις, ὃν ἠβούλετο ἔσεσθαι αὐτῷ κληρονόμον.

tio. In hunc verò modum vendebatur. Quinque aderant testes, & libripens, ciues Romani, hique puberes. Atque his præsentibus, is qui successor defuncti erat futurus, patrimonium morituri emebat, verba quædam dicens solemnia, quæ nunc frustrà sit referre: & imaginarii pretii nomine, nummum rerum domino dabat, appellabatúrque is, qui emebat familiæ emptor. Deinde ordinabat moriens, quid post mortem suam fieri vellet. dicebat enim familiæ emptori, siue heredi: *Huic volo dari fundum, illi domum, alij centum solidos.* ¶ Hoc verò testamenti genere inuento, priora illa calatis comitiis & in Procinctu iam lōgo tempore in desuetudinem abierant. Sed & tertium genus per æs & libram, paulatim sperni cœperat. Nam, cùm idem familiæ emptor esset, & heres, pro certo habens is se heredē futurum, in dominum hereditatis insidias comparabat: vnde complures pro veteri more familiæ emptorem adhibebant: qui imaginaria emptione patrimonium morituri emeret: sed testator seorsum in tabulis aut chartis, quem sibi heredem esse vellet, scribebat.

2 ¶ Sed prædicta quidem nomina testamentorum ad ius ciuile referebatur, postea verò ex edicto Prætoris forma alia faciendorū testamentorum introducta est. Iure etenim honorario nulla mancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant, cùm iure ciuili signa testium non essent necessaria.

2 ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ εἰρημένα τῶν διαθηκῶν γένη, ἡ πολιτικὴ νομοθεσία ἠπίστατο μόνη· μετὰ δὲ ταῦτα, τὸ τοῦ πραίτωρος [e] ἔδικτον, ἕτερον τύπον ἐπὶ τῶν διαθηκῶν ἐξεῦρε· κατὰ γὰρ τὸ πραιτώρειον δίκαιον οὐδεμία ἐμαγκιπατ-

2 ¶ Et prædicta quidem testamentorum genera, solo Iure ciuili cognita erant. Postea verò ex edicto Prætoris, alia testamentorum faciendorum forma inuenta est. Nam iure Prætorio nulla

a *Familiæ emptor postea alius fuit, ab herede, vt inf. eod.*

b Vlp. 20. §. 9

c *Testamentū per æs & librā quam ob causam desuetum.*

d *Familiæ emptor alius ab herede futuro.*

e *Testamenti iure Prætorio inuenti solennia quæ fuerint.*

emancipatio siue imaginaria venditio interueniebat, sed septem testiũ signa honorario testamẽto sufficiebant. Si quis enim testamento facto, septem testium signis id fecisset signari, perfectum erat iure honorario testamentum, cùm iure ciuili signis testium opus non esset.

3 ¶ Sed quum paulatim, partim ex vario vsu hominum, partim ex emendationibus constitutionum, in vnam consonantiam coniungi cœpisset Ius ciuile & Prætorium, constitutum est & obtentum, vt vno eodémque tempore, (quod Ius Ciuile volebat) septem testibus præsentibus & subscribentibus (quod ex constitutionibus inuentum est,) signísque eorum impressis (quod prætor volebat testamentum perficeretur. Sic igitur hodie ex hoc triplici iure testamenta constant, Ciuili, Constitutionum, & Prætoris. Et ex Iure quidem Ciuili descendit, vt testibus præsentibus vno contextu coniunctim testamẽtum peragatur: ex constitutionibus autem, testatoris testiúmque subscriptiones descendunt: porrò signacula & testium numerus, ex edicto Prætoris.

4 ¶ Omnis autem hæc obseruatio ad hoc pertinet, vt fraudes in testamẽti confectione remouerentur, & omnis dolus abesset: vnde & à religiosissimo Principe nostro, hoc constitutione quadam additum est, vt testator ipse manu sua nomen heredis scribẽdo exprimat, quòd

ζίων, τουτέστιν εἰκονικὴ πρᾶσις ἐπεράττετο· ἀλλὰ ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖδες ἤρκουν εἰς τὸ ποιῆσαι πραιτωρείαν διαθήκην· εἰ γάρ τις διέθετο, καὶ ταύτην τὴν διαθήκην ἑπτὰ μαρτύρων σφραγῖσιν ἐποίησε σφραγισθῆναι, ἀπετελεῖτο πραιτωρεία διαθήκη, ὁπότε τὸ πολιτικὸν [a] οὐκ οἶδεν ἀναγκαίας τὰς τῶν μαρτύρων σφραγῖδας.

3 ¶ Ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ βραχὺ, τοῦτο μὲν ἐκ τῆς διαφόρου τῶν ἀνθρώπων χρήσεως, τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἐπανορθωσάντων αἱ διατάξεις, εἰς μίαν συμφωνίαν [b] τό τε πολιτικὸν ἅμα καὶ τὸ πραιτώρειον δίκαιον ἤρξαντο συνάπτεσθαι· ἐνεκράτησε δὲ, ὥστε ἐν [c] ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, ὅπερ ἠβούλετο τὸ πολιτικὸν ἑπτὰ μαρτύρων παρόντων καὶ ὑπογραφέντων, ὅπερ ἐπενόησαν αἱ διατάξεις, καὶ σφραγῖδας ἐπιτεθέντων ὅπερ ὁ πραίτωρ ἐβούλετο, ἡ διαθήκη πληροῦται, ὥστε οὖν σήμερον αἱ διαθῆκαι, ἐκ τούτων τῶν τριῶν [d] νομίμων τὴν σύστασιν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ πολιτικοῦ, καὶ τῶν διατάξεων, καὶ τοῦ πραίτωρος· ἐκ μὲν τοῦ πολιτικοῦ κατάγεται, τὸ παρόντων τῶν μαρτύρων μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς πληροῦσθαι τὴν διαθήκην· αἱ δὲ τοῦ τεστάτωρος, καὶ τῶν μαρτύρων ὑπογραφαὶ, ἐκ τῶν διατάξεων· αἱ δὲ σφραγῖδες, καὶ ὁ τῶν ἑπτὰ ἀριθμὸς μαρτύρων, ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος.

4 ¶ Πᾶσα [e] δὲ ἡ τοιαύτη παραφυλακὴ διὰ τὸ κακουργίας πάσης ἀπηλλάχθαι τὴν τῶν διαθηκῶν ποίησιν, καὶ παντὸς αὐτὰς καθαρεύειν δόλου, ἐκ διατάξεως [f] τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως προσετέθη, ὥστε τὸν διατιθέμενον, οἰκείᾳ [g] χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα δηλῶσαι γράφοντα,

3 ¶ Sed cum paulatim tam ex vsu hominũ quàm constitutionum emendationibus cœpit in vnam cõsonantiam Ius ciuile & prætorium iungi: cõstitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodammodo exigebat) septem testibus adhibitis & subscriptione testium, quod ex constitutionibus inuentum est: & ex edicto Prætoris signacula testamentis imponerentur, ita, vt hoc ius tripertitum esse videatur: & testes quid & eorum præsentia, vno contextu, testamenti celebrandi gratia, à iure ciuili descendant: subscriptiones autem testatoris & testium, ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibeantur: signacula autem, & testium numerus, ex edicto Prætoris.

4 ¶ Sed his omnib. à nostra cõstitutione propter testamentorũ synceritatem, vt nulla fraus adhibea-

a *Signa testiũ. testamentis ad hibentur non iure ciuili sed Prætorio.*
b *συμφωνίαν iuris ciuilis & Prætorij partim vsu, partim constitutionibus receptã ex hoc loco discimus: hoc est ex iure vario. iurisque variis speciebus. ius tandẽ aliquod solenne constitutum esse.*
c *Testamenta quòd testibus adhibitis, vno & eodem tempore fiant seu fieri debeant, iuris est ciuilis: quod septẽ testibus adhibitis iisq; subscribentibus. cõstitutionibus principum adinuentum est: quòd signa testiũ imponuntur. Iuris Prætorij est: quòd testator scribẽdi peritus sua manu nomen heredis adscribere cogitur. Iuris est à Iustiniano constitutu.* & hic & §. proximo inf. eod. l 29. Co. de testamentis Nou. 66. c 1. §. 1. *Quod postremum hodie immutatum* Nou. 119 c.9. Auth. & non obseruato. Co. de testamentis, *cum possit testator etiam per alium. nomen testatoris adscribere: vt militibus pagani in eo sint exæquati.* vide in fra tit. de militari testam.

c ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ *dixit pro eo quod Ulp.* in l. heredes 22. §.3 ff. de testamentis. *vno contextu actus, nullo alieno actu interiecto, sem interueniente de quo v. plura in* l. 28. C. de testamentis μεθ' ὑφῇ συναπτῶς: & inf. tit. de exheredat. liber. In princ. *undevis & μιᾷ ὑφῇ συναπτῶς.* d §. Harmen. 1. §. 4. 1. 6. §. 9. e *Solemnitas testamentis cur adeo adhibeatur.* §. *Harmenop.* 1. §. 4. f l. 29. C. de testamentis & Nou. 66. c. 1. §. *cui postea derogatum* Nouell. 119. c. 9. g *infra* tit. de exhæred. liber. in princip.

tur, hoc additum est, vt per manus testatoris, vel testium, nomen heredis exprimatur, & omnia secundũ illius constitutionis tenorem procedant.

5 ¶ Possunt autem omnes testes, & vno anulo signare testamentum, quid enim si septem anuli vna sculptura fuerint? secundumquod Papiniano visum est. ¶ Sed & alieno quoque anulo licet signare testamẽtum.

6. ¶ Testes autem adhiberi possunt ij, cum quib testamenti factio est. Sed neque mulier, neque impubes, neque seruus, neque furiosus, neque mutus, neque surdus, neque is cui bonis interdictum est, neque ij quos leges iubent improbos, intestabilesque esse, possunt in numerum testium adhiberi.

7 ¶ Sed quum aliquis ex testi

ὅτι τόνδε ἐνεστησάμην κληρονόμον· τοῦτο δὲ αὐτοῦ μὴ ποιήσαντος, ἀνάγκη τοῖς μάρτυσι λέγεσθαι τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα· καὶ ἁπλῶς ἅπαντα δεῖ προβαίνειν κατὰ τὰ εἰρημένα αὐτῇ τῇ διατάξει.

5 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τοῖς μάρτυσι χρῆναι σφραγῖδας ἐπιθεῖναι, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι καὶ ἑνὶ[a] δακτυλίῳ δύνανται σφραγίζειν τὴν διαθήκην. τί γὰρ ὅτι οἱ ἑπτὰ μάρτυρες εἶχον δακτυλίους, μιᾶς δὲ γλυφῆς ἦσαν οἱ ἑπτά· τουτέστιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶχον χαρακτῆρα,[b] κατὰ τὸ Πομπονίῳ[c] δοκεῖ. ¶ Καὶ ἀλλοτρίῳ δὲ δακτυλίῳ ἔξεστι σφραγίζειν.

6 ¶ Ἐκεῖνοι[d] πρὸς μαρτυρίαν παραλαμβάνεσθαι δύνανται, μεθ' ὧν ἔχομεν τεσταμέντι φακτίονα, τουτέστιν[e] οἵτινες ὑφ' ἡμῶν δύνανται κληρονόμοι γράφεσθαι καὶ γράφειν ἡμᾶς· εἰσὶ δέ τινες παντελῶς εἰργόμενοι τῆς ἐν διαθήκῃ μαρτυρίας, οἷον γυνή,[f] ἄνηβος,[g] ἄλαλος,[h] κωφὸς, μαινόμενος,[i] ἄσωτος,[k] οἰκέτης,[l] ἔτι δὲ καὶ ὁ improbus, intestabilisque[m] τίς δὲ οὗτός ἐστι ζητοῖον[n] διατιθεμένου τινὸς, ἐκλήθη Τίτιος ἐπὶ μαρτυρίαν, ἐμαρτύρησε τουτέστιν ὑπέγραψεν ἐν τῇ διαθήκῃ, καὶ ἐσφράγισε· τελευτήσαντος τοῦ τεστάτωρος, οὐκ ἠθέλησε παραγενέσθαι καὶ μαρτυρῆσαι, ὅτι αὐτοῦ ἐστὶν ἥτε ὑπογραφὴ, καὶ ἡ σφραγίς· μισοῦσι τὸν τοιοῦτον οἱ νόμοι, καὶ οὐκ ἐῶσιν αὐτὸν λαβεῖν τι ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης. οὐδὲ δίδοασιν αὐτῷ τοῦ διατίθεσθαι παῤῥησίαν, οὐδὲ συγχωροῦσιν αὐτῷ μαρτυρεῖν ἑτέρου διατιθεμένου· λέγεται ὁ τοιοῦτος, improbus, intestabilisque.

7 ¶ Τί οὖν ὅτι εἷς τῶν μαρτυρησάντων

hunc hæredem instituerit. Quod si id ille non faciat, saltem testibus hęredis nomen dicere necesse est: & vt rem verbo dicã, in omnibus secũdùm cõstitutionis illius tenorẽ, procedi oportet.

5 ¶ Porrò quoniam dictum est, vt testes signacula sua imprimant: scire debes, eos & vno anulo testamentum signare posse. Quid enim si septem testes anulos habeant: qui omnes vna sint sculptura, hoc est, vnum & eundem habeant characterem? Sicut Pomponio videtur. ¶ Sed & alio anulo signare licet.

6 ¶ Hi autem demum ad testimonium admitti possunt, quibuscũ testamenti factionẽ habemus, hoc est, qui & à nobis heredes scribi possunt, & ipsi nos scribere. Sunt & alii, qui omnino à testamentario testimonio arcentur, vt mulier, impubes, mutus, surdus, furiosus, prodigus, seruus. Postremò & is quẽ leges improbum intestabilémque esse iubent. Et quisnam hic est? dicam exemplo. Cùm quidam testamentum ordinaret, vocatus est Titius in testem, & in testẽ sese præbuit, hoc est, testamento subscripsit, & signauit. Mortuo testatore, noluit adesse aut loco testimonii subscriptionem suam, signúmq. agnoscere. Hũc leges odio persequuntur, neq. ex alieno testamento quicquam capere sinunt, neque ius testandi concedunt, neque in alieno testamento testem esse permittunt. Is autem dicitur improbus intestabilisque.

7 Quid ergo si quis testiũ

a 3. Harmen. 1. §. 9. *An anulo tantum, an & alio signo.* v. l. ad testiũ 22. §. signum 5 ff. qui testament.

b χ, αὐτῆρα *hic &* γλυφὶς *pro eodem sumit adde* d. §. 5. l. 26. ff. eod. 35. l. clo. 1. c. 26.

c *alias, Papiano.*

d l. 22 §. 1 ff. eo. 35. Eclog. 1. c. 22 *proprio tamen chirographo adnotari conuenit.* l. 30 ff. eod.

e *Testamenti factionem habere quid.*

f l. 20. §. 6. ff. eod.

g d. l. 20. in pr. 1. Harme. 6. §. 60.

h v. inf. § 2. de test. milit.

i d l. 20. § 4.

k l 11. ff. eod. *nisi recepta vita sa state, vt loquitur Paul.* 3. senten. 4. §. 12.

l d. l. 20 §. 7.

m *Intestabilis qui* l. 18. l. 26. ff. eod.

n *Idem extat* 1. Harmeno. 6. §. 16. 15. Gel. 13. *Dixi ad leges xij. tabularum tit. de testament.*

¶ Sed si filiusfamilias de castrẽsi peculio post missionem faciat testamentum: nec pater eius rectè adhibetur testis, nec is qui in potestate eiusdem patris est: reprobatum est enim in ea re domesticum testimonium.

10 ¶ Sed neque heres scriptus, neque is, qui in potestate ei' est: neq; pater eius, qui eum habet in potestate: neque fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi possunt: quia hoc totum negotium quod

εἰ μὲν αὐτεξούσιον εἴποις, οὐ προβαίνει τὸ λέγεσθαι μήποτε ἐστὶν αὐτοῦ συνυπεξούσιος, ἢ ἔχει αὐτὸν ἐν ὑπεξουσιότητι. ¶ Εἰ δὲ ὑπεξούσιον [a] αὐτὸν θεματίσοις, ἑτέρῳ μείζονι λόγῳ τὰ τῆς διαθήκης ἐπέχεις· ὑπεξούσιος γὰρ οὐ δύναται διατίθεσθαι, ἐπειδὴ διαθήκη [b] ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις, οὐ νομίζεται δέ τι ἔχειν ὁ ὑπεξούσιος ἐν πληρεστάτῃ ἐξουσίᾳ, ὥστε πράττειν ἃ βούλεται ἐπ' αὐτοῖς. εἰ δὲ δυνηθῶμεν εὑρεῖν ὑπεξούσιον διατιθέμενον, τότε λοιπὸν σκοποῦμεν, εἰ δύναται προβαίνειν τὰ ἑξῆς· καὶ ζητοῦντες εὑρίσκομεν τὸν βετεράνον ὑπεξούσιον· βετερανὸς [c] δέ ἐστιν, ὁ στρατευσάμενος, καὶ ἤδη τῆς στρατείας ἀφεθεὶς εἰς τὸ κάστρενσιον πεκούλιον δυνάμενον διατίθεσθαι· τουτέστιν [d] ὃ ἐκτήσατο ἐκ τῶν ἐν πολέμοις καμάτων· ἐπιτρέπουσι γὰρ αὐτῷ αἱ διατάξεις· οὐκοῦν ἐπειδὴ ὁ διατιθέμενος ὑπεξούσιος εὑρέθη, ζητήσωμεν τὰ ἑξῆς· ἆρα τοῦ βετεράνου ὑπεξουσίου διατιθεμένου εἰς τὸ κάστρενσιον πεκούλιον, ὁ πατὴρ ἔχων αὐτὸν ὑπεξούσιον, ἢ ἀδελφὸς ὁ συνυπεξούσιος δύνανται μαρτυρεῖν; καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· ἡ γὰρ οἰκιακὴ [e] μαρτυρία, ὃ λέγουσιν οἱ νομικοὶ domesticum testimonium, οὐ καλῶς ἐν διαθήκῃ γίνεται· τὴν δὲ οἰκιακὴν μαρτυρίαν οὐκ [f] ἐκ τῆς συγγενείας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑνώσεως τῆς ἐν ὑπεξουσιότητι λαμβάνομεν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ αἱ διατάξεις διατίθεσθαι συνεχώρησαν αὐτοῖς ἐν ὑπεξουσιότητι, ἀλλ' οὖν ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν, ὥστε διατιθέμενον μὴ καταφρονεῖν τῆς ἀκριβείας.

10 ¶ Διατιθέμενός [g] τις, ἐνεστήσατό με κληρονόμον, οὐ δύναμαι μαρτυρεῖν

Si sui iuris esse dixeris, nõ procedet quæstio, nũ quis aut in eiusdem potestate sit, aut eum in potestate habeat. ¶ Quòd si in potestate fingas esse: iam maiore ratione vim testamẽti soluis, quoniam qui in aliena potestate est, testari non potest. Nam testamentum est, per quod quis de rebus suis disponit: at qui in potestate aliena est, plenam rerum suarum administratione non habet, vt de his quomodo velit, statuere possit. Si tamen vnquam aliquis, qui aliena in potestate est, testabitur: tunc reliquum erit videre, nũ fieri possit, vt & cetera procedant. Et sanè, cùm diu quærimus, inuenimus veteranũ, qui cùm in patris potestate sit: (est autem veteranus, qui aliàs militauit, & nunc militia solutus est.) de peculio tamen castrensi, testari possit. Id est his de rebus, quas labore suo in bellis comparauerit. Id enim ei per Principum constitutiones indultum est. Quãdo igitur testator hic in aliena esse potestate inuenitur, tractemus reliqua. An ergo, si veteranus filiusfa de peculio castrensi testamentum faciat, pater eius, qui eum in potestate habet, aut frater qui in eiusdem potestate est, in testem adhiberi potest? Et dicimus quòd nequaquã. Domesticum enim testimonium in testamento probatum nõ est. Porrò domesticum testimonium, non ex cognatione intelligimus, sed ex vnitione, quæ per patriam potestatem contingit. Etenim quamuis ei constitutiones Principum nec dum patria potestate soluta, permittant testari, tamen ab eo & illud exi-

a l. 20. §. 3. ff. eodem.

b *Testamentũ quid. Ita quoque definitur infra tit. quib. non est permissum facere testamentum. in princ.*

c *Veteranus quis.*

d *Castrensia quæ dicantur.*

e οἰκιακὴ μαρτυρία hic & 1. Harme. 6 §. 51. & 21. Eclo. 1. c. 24. *domestica testimonia. testes de domo* l penul. ff de testibus. adde §. 10. in f. inf. eod.

f *Testimoniũ domesticum cognatio nõ facit sed potestas.*

g l. 20. ff. eod.

gunt, ne protinus in testando iuris regulas contemnat.

10 ¶ Quidam testamentum faciens hæredem me scripsit. In huius ego testamen-

a *Vt facilius hunc locum intelligamus: sciendum est, Familiæ emptorem alium veteribus fuisse ab herede clā scripto seu futuro. In hoc autem casu quo de agitur, hoc est testimonio, apud veteres familiæ emptor in eo testamento (in quo familiæ emptor esset) testis esse non poterat: sed nec ij qui per patriam potestatem eū attingebāt, hoc est eius liberi, parētes, fratres in eiusdem patris potestate. Hæres autem clam scriptus, poterat in eodē testamento adhiberi testis: nec is tantum, sed & ij omnes qui per patriā potestatem ei cōiungebātur, hoc est parētes, liberi, fratres in eiusdem patris potestate. Quod sanè fieri ab herede satis durū videtur vnde periti iuris testatoribus suadebant, ne passim ac temere testes eos admitterent in testamento, quos in eo clam heredes fecissent. Id consilium Iustinianus in legis necessitatem postea trāstulit, hoc edicto, vt ne in testamento qui clā scriptus heres esset, testis fieret.*

ti confectione testis esse non possum, neq; is quem in potestate habeo: neque is, in cuius ego potestate sum: neq. frater meus, qui in eiusdem potestate est. Quia totū hoc negotiū, quod testamēti ordinandi gratia geritur, hodie inter heredē & testatorē geri creditur. ¶ Etenim, quanuis hoc ius maximè apud veteres inordinatum & conturbatum fuerit, cùm solennis ille familiæ emptor in vsu esset: (quia. n. ipse, heres esse prima facie videbatur, non poterant hi, qui per patriā potestatem familiæ emptori coniungebantur, in testes adhiberi. Eos verò, qui hęredi clam scripto, sicut iā antè diximus, per patriā potestatem erant coniuncti, immò heredē ipsum, nihil vetabat testes esse. Quasi nihil obstarent Iuris regulæ, propterea, quod lucrum omne videretur in familiæ emptorē conferri, & clam scriptus heres rerum omnium esse ignarus.) tamen hi ipsi veteres, qui id permiserant, nec vetabāt quo minùs scriptus hæres, & si quis ei per patriam potestatē coniungebatur, testimoniū in testamēto præstaret: admonebant testatores, ne facilè hac sibi concessa licentia abuterentur. Et hæc quidem apud antiquiores. At Imperator noster, hac confusione tam incomposita correcta (quid enim minùs compositum, quàm licentiam concedere, & admonere ne quis ea vteretur?) quod veteres pro consilio respondebant, ipse in

γῇ ποιήσει ταύτης τῆς διαθήκης, οὐδὲ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, οὐδὲ ὁ ἔχων με ἐν ὑπεξουσιότητι πατήρ. οὐδὲ ὁ ἀδελφός μου ὁ συνυπεξούσιος· ὅλον γὰρ τὸ σήμερον περαττόμενον ἐπὶ διατυπώσει τῆς διαθήκης, μεταξὺ τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ τεστάτορος περάττεσθαι. ¶ Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ συνεκέχυτο πάλαι τὸ τοιοῦτο νόμιμον, καὶ πολλῆς ἐπεπλήρωτο ταραχῆς, ἡνίκα ἐκράτει τὸ τῆς φαμιλιεμπτώρος, (ἐπειδὴ [a] κατὰ πρώτην ὄψιν, αὐτὸς ἐνομίζετο κληρονόμος εἶναι), οὐκ ἠδύναντο οἱ κατὰ ὑπεξουσιότητα συναπτόμενοι τῷ φαμιλιεμπτώρει, μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ· οἱ δὲ τῷ κληρονόμῳ τῷ ἰδίᾳ γραφομένῳ, καθὰ προείρηται κατὰ ὑπεξουσιότητα συνημμένοι, καὶ αὐτὸς μέντοι ὁ κληρονόμος, ἀκωλύτως ἐμαρτύρει, τῆς ἀκριβείας οὐκ ἐναντιουμένης τῇ μαρτυρίᾳ, διὰ τὸ δοκεῖν ὅλον φέρεσθαι τὸ κέρδος εἰς τὸν φαμιλιέμπτωρα, τὸν δὲ ἰδίᾳ γραφόμενον κληρονόμον ἀγνοεῖσθαι.) ἀλλὰ μὴν, οἱ τοῦτο ἐπιτρέποντες ἀρχαῖοι, καὶ μὴ κωλύοντες τὸν σκρίπτον κληρονόμον, μήτε τοὺς συναπτομένους αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα τῇ διαθήκῃ μαρτυρεῖν, παρῄνουν [b] χρῆναι τοὺς διατιθεμένους μὴ ἀποκεχρῆσθαι τῇ δεδομένῃ τοιαύτῃ παρρησίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς, τὴν τοιαύτην διορθῶν ἀταξίαν· (ἀταξία γὰρ ἐδόκει, τὸ διδόναι μὲν παρρησίαν, παραινεῖν δὲ ταύτῃ μὴ κεχρῆσθαι·) τὴν τῶν ἀρχαίων συμβουλὴν, εἰς

agitur testamēti ordinādi gratia, creditur hodie inter testatorem & heredem agi. Licet autem totū ius, tale cōturbatū fuerat, & veteres quidē familiæ emptorē, & eos qui per potestatē ei cōiuncti fuerant, a testamētariis testimoniis repellebāt: heredi autē, & iis qui per potestatē ei cōiuncti fuerant, concedebāt testimonia in testamentis præstare. licet ii, qui id permittebāt, hoc iure minimè abuti eos debere suadebant: tamen nos eādē obseruationem corrigentes, & quod ab illis suasum est, in legis necessitatē trāsferentes, ad imitationē pristini familię emptoris, meritò nec heredi, qui imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neque aliis personis quæ ei (vt dictū est) cōiunctæ sunt, licentiā concedimus, sibi quodammodo testimonia pręstare. ideóque nec eiusmodi veteres constitutiones nostro Codici inseri permisimus.

b *Nam hac etiam legis virtus est consilium quod sanè aliud est quàm permittere, vt colligi potest ex* 1. Harmenop. 1. 5. 11. *Est enim illo loco* ἐπιτρέπει· τὸ μήτε κωλύειν μήτε παραινεῖν *id est neque vetare neque hortari. Pars igitur hac qua paulò post* [illegible] *dicitur addi potest aliis de quibus* lex 7. ff. de legibus.

11 ¶ Legatariis autem & fideicommissariis, quia non iuris successores sũt, & aliis personis eis coniunctis, testimoniũ non denegamus: imò in quadam nostra constitutione & hoc specialiter eis concessimus. Et multò magis iis, qui in eorum potestate sunt, vel qui eos habent in potestate, huiusmodi licentiã damus.

12 ¶ Nihil autẽ interest, testamentum in tabulis, an in chartis, membranísve vel in alia materia fiat.

13 ¶ Sed & vnũ testamentum pluribus codicibus conficere quis potest, secundum obtinentem tamen obseruationem omnibus factis, quod interdum etiam necessarium est: veluti si quis nauigaturus, & secum ferre, & domi relinquere iudiciorum suorum contestationem velit: vel propter alias innumerabiles caussas, quæ humanis necessitatibus imminent.

ἀνάγκην μετήγαγε νόμου. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ φαμιλιέμπτωρος, ἐκεκώλυτο πᾶσα μαρτυρία τῶν συνημμένων τῷ φαμιλιέμπτωρι κατὰ ὑπεξουσιότητα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κληρονόμου σώζοντος εἰκόνα τοῦ παλαιοῦ φαμιλιέμπτωρος, οὔτε αὐτῷ μαρτυρεῖν, οὔτε τοῖς συναπτομένοις αὐτῷ καθ' ὑπεξουσιότητα συνεχώρησε· δοκεῖ γὰρ εἰς [a] οἰκεῖον κέρδος μαρτυρεῖν· καὶ ἐπειδὴ ἡ διάταξις τῶν παλαιοτέρων βασιλέων τῷ κληρονόμῳ μαρτυρεῖν ἐπέτρεπε, τὴν τοιαύτην διάταξιν ἐκώλυσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ κώδικι.

11 ¶ Ληγαταρίοις δὲ καὶ φιδεϊκομμισσαρίοις, ἐπειδὴ οὐκ ἀσωμάτου [b] γίνονται διάδοχοι, καὶ πᾶσι τοῖς συναπτομένοις αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα, ἀκώλυτος ἡ μαρτυρία γενήσεται· ἀλλὰ διάταξις [c] πρὸς τούτοις ἐστὶ γαληνοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἰδικῶς ἐπιτρέπουσα τούτοις, τὸ δύνασθαι [d] ληγάτα καταλιμπάνειν, τοῖς μέλλουσι μαρτυρεῖν τῇ διαθήκῃ καὶ πολλῷ πλέον τοῖς συνημμένοις αὐτοῖς καθ' ὑπεξουσιότητα.

12 ¶ Οὐ διαφέρομαι δὲ ἐν [e] ποίᾳ γέγονεν ὕλῃ ἡ διαθήκη πότερον, ἐν σανίσιν, ἢ ἐν χάρταις, ἢ ἐν μεμβράναις, ἢ ἐν ἑτέρᾳ ὕλῃ, οἷον ἐν δέρματι, ἢ ἐν ἐλεφαντίνοις πτυχίοις.

13 ¶ Δύναται τις διατιθέμενος, πολλὰς ἰσοτύπως [f] γράφειν διαθήκας, οὕτω μέντοι, ὥστε μίαν ἑκάστην αὐτῶν, κατὰ τὴν κρατοῦσαν ἐν διαθήκαις παραφυλακὴν περαιοῦσθαι· τοῦτο δὲ ἀναγκαῖόν ἐστι, τὸ εἶναι πολλὰ τῶν διαθηκῶν ἰσότυπα. ἔσθ' ὅτε γάρ τις μέλλων ἀποπλεῖν, ἔχειν μεθ' ἑαυτοῦ βούλεται τὴν διαθήκην, καὶ ἑτέραν οἴκοι καταλιπεῖν, ἐξ ἧς δείκνυται τοῦ τελευτήσαντος ἡ διάνοια.

legis necessitatẽ trãstulit. Et quẽadmodũ in vetere illo familiæ emptore, nullus in testẽ admittebatur, qui per patriam potestatem ei coniungeretur: ita nec heredi, qui veteris familiæ emptoris imaginẽ obtinet: nec aliis ei per patriam potestatẽ cõiunctis, testimonia præstare concessit. In rem.n. suam, luciúmque suum testes videntur esse. Et quoniã vetustiorum Principum cõstitutio, heredem permittebat in testem adhiberi, idcirco talem constitutionem Imperator noster sanctissimus Codici suo inseri noluit.

11 ¶ Legatariis autem & fideicõmissariis (quia non iuris successores sunt) & aliis omnib. per patriam potestatẽ his coniunctis, testimonium denegatum non est. Quin immo constitutio quædam est serenissimi Principis nostri, qua specialiter id permissum est, vt legata his, qui testes in testamẽto futuri sunt, relinqui possint: ac multò magis his, qui per patriam potestatem, ipsis coniunguntur.

12 ¶ Porrò nihil interest, in qua materia testamentũ scribatur, vtrum in tabulis, an in chartis, an in membranis, aut alia quauis materia, vt in pellibus aut eburneis pugillaribus.

13 ¶ Potest testator multa eiusdem formæ testamenta facere, sic vt vnum quodq. eorum ea obseruatione conficiatur, quæ in testamẽtis obtinet. Est autẽ id aliquãdo necessariũ. plura esse testamẽtorum exemplaria. Vt si quis lõginquam nauigationẽ instituẽs, testamẽtũ suũ secũ velit portare, & aliud itẽ domi relinquere, vnde eo defuncto constare possit mentis ipsius contestatio.

a οἰκειακὴ μαρτυρία legibus non admitti, superius ostensum est. §. 9. in fine.

b ἀσώματοι pro iure hic accipit; non malè. Nam vt ante dictum est sup. de rebus corporalibus. ἀσώματα in iure consistunt.

c quæ hodie non extat.

d Legatariis in eo testamento in quo vel legata vel fideicommissa accipiunt, testibus esse licet. l. 20. ff. eod. l. 22. Co. de testamentis:

e l. 15. in f. C. eo. adde l. 15. C. de testam. milit. tametsi id quodammodo speciale.

Sed & aliæ multæ causæ interuenire possint ex variis rerum humanarum casibus, quæ rem hanc maximè faciant necessariam. Nam & hoc interdum accidit, vt vnum exemplar furto amittatur: aut is apud quem depositum est, peregrinetur, nec quisquam sciat, vbi gentium degat.

14 ¶ Et hæc quidem omnia, de testamentis, quæ in scriptis fiunt, intelliguntur. Quòd si quis sine scriptis testamentum facere velit, (iure scilicet ciuili: nam Prætor testamentum sine scriptis ignorat, quomodo enim nosset qui signa testium semper requirat) septem testibus adhibitis & voluntate sua coram eis nuncupata, perfectum firmúmque Iure ciuili erit hoc testamentū.

a ἄγραφος διαθήκη quemadmodum fiat adde l. 21. ff. eodem: l. 21. §. 2. C. de testamentis.
b ἄγραφον διαθήκην nemo facit iure Prætorio.

καὶ διὰ ἄλλας συμβαίνει πολλὰς αἰτίας, ἀναγκαιότατον εἶναι τοῦτο. αἵτινες ἐξ ἀνθρωπίνων συμβαίνουσι περιστάσεων· ἔσθ᾽ ὅτε γὰρ κλαπῆναι συμβαίνει τὸ ἓν ἰσότυπον, ἢ καὶ τὸν λαβόντα ἐν παρακαταθήκῃ, ὁδεῦσαι, καὶ ἄδηλον εἶναι τὸν τόπον ἐν ᾧ διατρίβει.

14 ¶ Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῶν ἐγγράφων δεῖ νοεῖσθαι διαθηκῶν· εἰ δέ τις ἄγραφον [a] βούλεται ποιῆσαι διαθήκην, πολιτικὴν δηλονότι, ἄγραφον [b] γὰρ ὁ πραίτωρ οὐκ ἐπίσταται διαθήκην· πῶς γὰρ ὁ σφραγῖδας ἀπαιτῶν ἀεί; εἰ τοίνυν παρόντων ἑπτὰ μαρτύρων τὴν οἰκείαν γνώμην ἐπ᾽ αὐτῶν φανερώσει, τελεία καὶ ἰσχυρὰ ἡ τοιαύτη κατὰ τὸ πολιτικὸν ἔσται διαθήκη.

14 ¶ Sed hæc quidem de testamentis quæ scriptis conficiuntur, sufficiunt. Siquis autem sine scriptis, voluerit ordinare Iure ciuili testamentum, septem testibus adhibitis, & sua voluntate coram eis nūcupata, sciat hoc perfectissimum testamentum Iure ciuili, firmúmque constitutum.

c adde 35. Eclog. 3. ex tit. 21. περὶ διαθήκης στρατιωτῶν.

DE MILITARI TESTAMENTO. TIT. XI.

ΠΕΡΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ [c] διαθήκης. Τίτλος ια.

DE MILITARI TESTAMENTO. TIT. XI.

¶ *De testamentis militum, & qua solennitate milites testentur, & in iis solennitates, quas (licet filiifamilias sint) in paganis testamentis requiri diximus titulo superiore, non exigi. In expeditionibus ipsis iure militari: citra expeditionem, iure paganorum eos testari. 1. Quosuis sermones de aliquo herede instituendo, militum non haberi pro testamento. 2. Mutum & surdum militem testari posse. 3. Veterani milites, an, & intra quod tempus iure militari testari possint. 4. An pagani testamentum minus solenne si is postea miles fiat, pro militari habeatur. 5. Testamentum militis capitis diminutione (puta eius adrogatione vel emancipatione) irritum non fieri. 6. Filiosfamilias in quasi castrensi peculio testari posse, iure tamen paganorum, non militari.*

IAM suprà dictum est, quemadmodum testamenta ordinari debeant. Sed ea tam diligēs & exacta obseruatio, in paganorum testamentis locum habet. Verùm in militaribus testamentis omnis ratio hæc cessat. Militibus enim ex

d παγανικαῖς διαθήκαις hic opponit στρατιωτικαῖς.

ἘΝ τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται μὲν, τίνα τρόπον δεῖ τυποῦσθαι τὴν διαθήκην. ἀλλ᾽ ἐκείνη μὲν ἡ πολλῆς ἀκριβείας ἐχομένη παραφυλακὴ ἐν ταῖς παγανικαῖς [d] χώραν ἔχει διαθήκαις· ἐπὶ δὲ τῶν στρατιωτικῶν διαθηκῶν, ἅπας ὁ τοιοῦτος σχολάζει λόγος. συγ-

SVPRA dicta diligēs obseruatio in ordinandis testamētis, militibus propter nimiā imperitiam eorum, constitutionibus Principalibus remissa est. Nam quāuis ij neq; legitimū nume-

numerum testium adhibuerint, neque aliā testamentorum solennitatē obseruauerint, rectè nihilominus testantúr, videlicet cum in expeditionibus occupati sunt, quod meritò nostra constitutio introduxit. Quo quo enim modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue sine scriptura: valet testamētum ex voluntate eius ¶Illis autē temporib. per quæ citra expeditionum necessitatē in aliis locis, vel suis ædibus degunt, minimē ad vindicandum tale priuilegium adiuuantur: sed testari quidem, etsi filiifamiliarū sint, propter militiam concedūtur: Iure tamen communi, eadē obseruatione & in eorum testamentis adhibēda, quam in testamentis paganorum proximè exposuimus.

1 ¶ Planè de testamentis militum Tra-

κεχώρηται δὲ αὐτοῖς ἐκ τῆς διατάξεως διὰ τὴν ἐν νόμοις ἀπειρίαν, τὸ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν διατίθεσθαι. ¶ Ἀμέλει τοι, εἰ καὶ ἑνὸς [a] παρόντος μάρτυρος διατίθενται· ἢ καὶ ἐὰν μὴ γράψωσιν οἰκείᾳ [b] χειρὶ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα ἡ αὐτῶν ἔρρωται βούλησις. ἠσχολημένοι γὰρ περὶ τὴν στρατείαν, εἰκότως ἀγνοοῦσιν ἀκριβείας ἁπάσης παρατήρησιν· ἀλλὰ πάλαι μὲν ὅπου [c] δήποτε διάγοντες, στρατιωτικῶς ἠδύναντο διατίθεσθαι· διάταξις [d] δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τότε συνεχώρησεν αὐτοῖς τοῦτο πράττειν, ἡνίκα ἐν τοῖς κάστροις, ἢ ἐν τῷ ἐξπεδίτῳ [e] διάγουσιν, ὅπως δήποτε γὰρ ἡ βούλησις αὐτῶν, ἐγγράφως ἢ ἀγράφως διατυπωθεῖσα ᾖ, τὸ ἰσχυρὸν ἐχέτω ἐν ἑαυτῇ. ¶ Ἐν οἷς δὲ χρόνοις ἐν ἑτέροις διατρίβουσι τόποις, ἢ ἐν τοῖς λεγομένοις αὐτοῖς σεδίτοις, [f] τουτέστιν ἔνθα διάγειν αὐτοὺς ἀνάγκη, τῶν στρατιωτικῶν ἐν τῷ διατίθεσθαι προνομίων οὐκ ἀπολαύουσι· καὶ ὑπεξούσιοι [g] δὲ ὄντες ἀκωλύτως διατίθενται· πανταχοῦ μέντοι τὴν ἀκρίβειαν παραφυλάττοντες, ἐν ᾧ τῶν κάστρων εἰσὶν ἐκτός.

1 ¶ Οὐκ ἄτοπον δὲ εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ ἃ Τραϊανὸς [h] περὶ στρατιωτικῆς εἴρηται διαθήκης, ἐπὶ θέματος τοιούτου· στρατιώτης τις συγκαλεσάμενος τινὰς, ἐπὶ αὐτῶν εἶπε, τόνδε, ἢ τόνδε βούλεσθαι κληρονόμον εἶναι, καὶ τόνδε τὸν οἰκέτην ἐλευθερωθῆναι· ἀγράφως δὲ ταῦτα ἐπράττετο· ζήτησις μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν μεταξὺ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, καὶ τοῦ ὀνομασθέντος κληρονόμου ἀνεφύη· καὶ οἱ μὲν ἐξ ἀδιαθέτου ἔλεγον τὰ παρὰ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα οὐχ ὡς

constitutionibus, propter rerum ciuilium imperitiā concessum est, testamenta sua sine hac obseruatione ordinare. ¶ Proinde, & si vel vno teste testamētum fecerint, vel suis manibus heredum nomina nō scripserint, rata tamē eorum voluntas est. Etenim, cùm in expeditionibus occupati sint, non mirum est, si solemnitatem huius obseruationis ignorent. Et olim quocunque in loco agerent, militariter poterant testari: Sed constitutione Imperatoris nostri, tum demum eis concessum est, vt voluntas ipsorum quocumque modo facta, siue in scriptis siue sine scriptis, firmum ex se robur haberet, cùm in castris siue in expeditione sunt. ¶ Eo verò tempore, quo aliis in locis versantur, aut in his quæ Sedeta vocantur, id est, vbi eos agere necesse est, siue in sedibus suis: militaribus in testando non fruuntur priuilegiis, sed testari quidē possunt, & si filiifamilias sint, dum tamen in omnibus, iuris communis obseruationē cùm extra castra degunt, sequantur.

1 ¶ Porrò non absurdum fuerit, in mediū proferre, quid à Traiano de militaribus testamentis statutū sit, in tali ferè specie. Miles aliquis, conuocatis quibusdam, coram eis dixerat: se, hunc aut illum sibi heredem esse velle, & seruum hunc manumitti. Et hæc sine scriptis omnia. Post mortem militis, quæstio coorta est, inter eos, qui ab intestato veniebant, & eum, qui hæres nūcupatus erat. Et hi quidem qui ab intestato veniebāt, negabāt ea, quæ defunctus dixerat, animo

a *Testamentis militaribus hoc est speciale vt vel vno tantum teste adhibito testamentum fieri possit militibus, vt hic. In § Leonis Nouel. 4 integra à paganis editum est nullo teste adhibito. Quæ sanè authoritates mihi suspectæ. Vult enim Iustinianus* §. vlt. & l. 24. ff. de testa. militis *milites conuocatis hominibus testari* & in l. 40. ff. de testam. militis *vult legitimis probationibus testamentum militis ostēdi, proinde duobus saltem testibus adhibitis* l vbi ff. de testibus. *adde quæ scripsi ad* Nouel. Leonis 40. & 41. *Idque mihi iustius videtur: cum & ipsorū militum intersit successiones suas non deferri ex vnius tantum hominis testimonio.*

b *οἰκείᾳ χειρὶ id est propria manu heredis nomen nō scribi. singulare ius olim fuit militibus: in paganis contra fuit, quod tamē postea mutatū, vt scripsi* ad §. 4. sup. de testamentis.

c *Milites quo in loco, iure militari testari possint.*

d v. l. 17. C. de testamento militis.

e *ἐξπεδίτῳ pro expeditione, ἐξπεδίτως dixit Harmenop.* 4. tit. vlt §. 25. f *σεδίτοις militum, hic pro ædibus ipsorum accipit. Sanè sedeta hic dicuntur ἔνθα διάγειν αὐτοὺς ἀνάγκη: vt statiua esse intelligamus. In his autem iure militari testari haud posse milites negat hoc ipso loco Theophilus. de quo vide quæ scripsi* ad l. 8. Co. de Episcopali audient. g *Filiifamilias milites testari possunt.* h l. Diuus Traianus 24. ff. eodem.

testandi dicta esse. Contra heres, proposito militum priuilegio, ex eo testamentum vt validum, tuebatur. Statilius Seuerus ad quem in ius itum fuerat, dubitationẽ suam ad D. Traianum retulit. Atque is ita rescripsit: Id priuilegium quod militantibus datum est, vt testamenta militum quocũque modo facta, rata sint: sic intelligi oportet, vt priùs constare debeat testamentum factũ esse, in scriptis, aut sine scriptis. Is ergo defunctus miles, de cuius bonis quæstio mota est, si quibusdam in hoc conuocatis, vt coram testibus volũtatem suam declararet, clarè significauit, quẽ sibi heredem esse vellet, & quem seruorum libertate donaret: testamentum hoc & sine scriptura, ratũ esse dicimus. Quòd si (vt sæpenumero in sermonibus congressibúsque cõtingit) præsentibus quibusdam, in aliquem cõuersus dixit, *Ego te heredem facio*, vel *Bona mea tibi relinquo*: nõ oportet hoc vim testamenti habere. Nec in vllo alio magis id dispiciendum & cauendum est, quã in militibus, quibus pro priuilegio datum est, vt quocumque vellent modo testarentur, ne quæ in congressibus dicta fuerint, ad formam testamenti referantur. Alioqui non difficulter, post mortem cuiusuis militis, existerent testes asseuerantes audisse se, defunctum dicẽtem alicui, *Ego te heredem meum facio*, aut *Bona mea tibi relinquo*, & per hoc vera subuerte-

a *ὁμιλίας hic pro sermonib. accipit vt ex Inst. mane hoc loco & l. 24. ff eod. intelligimus. sermonibus. inquã. quales familiares esse inter amicos solent.*

b *εἰς τύπον διαθήκης ἀναφέρεσθαι ad formã testamenti referri. I. idem quod pro testamento obseruari.*

ἐπὶ ἐννοίᾳ διαθήκης εἰρῆσθαι. ὁ δὲ κληρονόμος προεβάλετο τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον, ἐκεῖθεν τὴν διαθήκην βεβαιῶν. Στατίλιος δὲ Σεβῆρος τῆς τοιαύτης ἀκροώμενος ἀμφιβολίας, ἐπὶ Τραϊανὸν ἀνήγαγε τὸν θειότατον. ὁ δὲ ἀντέγραψε ταῦτα. τὸ στρατιωτικὸν προνόμιον τὸ λέγον τὰς ὅπως δήποτε γινομένας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διαθήκας βεβαίας εἶναι, οὕτω νοεῖσθαι χρὴ, ὥστε κατὰ προτέραν τάξιν πρόδηλον εἶναι τὸ γεγενῆσθαι διαθήκην, εἴτε ἔγγραφον, εἴτε ἄγραφον. ὁ τοίνυν τελευτήσας στρατιώτης, οὗ περὶ τῆς οὐσίας κινεῖται ζήτησις, εἰ συγκαλεσάμενός τινας ἐπὶ τούτῳ ὥστε τὴν οἰκείαν γνώμην ἐπὶ μαρτύρων δηλῶσαι, σαφῶς παρέστησε τίνα βούλεται ἔχειν κληρονόμον, καὶ τίνα τῶν οἰκετῶν ἐλευθερῶσαι ἠξίωσεν, ἄγραφον ἰσχυρὰν τὴν τοιαύτην καλουμένην διαθήκην. εἰ δὲ, ὥσπερ ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ὁμιλίαις [a] εἴωθε συμβαίνειν, παρόντων τινῶν ἀποτεινόμενος πρός τινα εἶπεν. Εγώ σε κληρονόμον ποιῶ, ἢ τὰ ἐμὰ πράγματά σοι καταλιμπάνω. οὐ χρὴ τοῦτο διαθήκης ἔχειν δύναμιν. ἐπ᾽ οὐδενὸς γὰρ μάλιστα τοῦτο χρὴ σκοπεῖσθαι, εἴπερ ἐπὶ στρατιωτῶν. οἷς προνομία δέδοται, τὸ ὅπως βούλονται διατίθεσθαι. ὥστε τὰ ἐν ὁμιλίαις λεγόμενα, εἰς [b] τύπον διαθήκης μὴ ἀναφέρεσθαι. ἐπεί τοί γε πάσης δυσκολίας ἐκτὸς, μετὰ τελευτὴν στρατιώτου παντὸς, ἀναφανήσονται μάρτυρες διαβεβαιούμενοι ἑαυτοὺς ἀκηκοέναι, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ τελευτήσας, εἶπε τῷδε, Οτι ἐῶ σε κληρονόμον, ἢ Οτι καταλιμπάνω σοι τὰ ἐμὰ πράγματα. καὶ ἐκ τούτου αἱ ἀληθεῖς

ianus Catilio Seuero ita rescripsit. *Id priuilegium, quod militantibus datum est, vt quoquo modo facta ab his testamenta, rata sint, sic intelligi debet, vt utique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod & sine scriptura, & à non militantibus quoque fieri potest. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem suam testaretur, ita loquutus est, vt declararet quẽ vellet sibi heredem esse, & cui libertatem tribueret: potest videri sine scripto hoc modo esse testatus, & voluntas eius rata habẽda est. Cæterũ si (vt plerumque sermonibus fieri solet) dixit alicui.* Ego te heredem facio, aut, Bona mea tibi relinquo: *non oportet hoc pro testamento obseruari. Nec vllorum magis interest, quàm ipsorum quibus id priuilegium datum est, eiusmodi exemplum non admitti: alioqui non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse dicentem aliquem, relinquere se bona, cui visum sit: & per hoc vera iudicia subuerterentur.*

ἀνατρέπονται τὴν στρατιωτῶν βουλήσεις [a].

2 Quinimò & mutus, & surdus miles testamentum facere potest.

2 ¶ Στρατιώτης, εἴτε ἄλαλος [b] εἴη, εἴτε κωφὸς, ἰσχυρῶς διατίθεται· ὑπόθου [c] δὲ αὐτὸν μὴ ἐκβληθέντα τῆς στρατείας causaria [d] missione. ἄτοπον γὰρ τὸ τοιοῦτον στρατεύεσθαι· ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἀκούει τῶν τοῦ στρατηγοῦ παραγγελμάτων, ὁ δὲ ἐάν τινος ἀναγκαίου δεῖται, οἷον ὅπλου, οὐ δύναται τοῦτο δηλῶσαι.

3 Sed hactenus hoc illis à Principalibus cõstitutionibus conceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamẽtum, communi omnium ciuiũ Romanorũ iure id facere debẽt. Et quod in castris fecerint testamentum, non communi Iure, sed quomodo voluerint, post missionem intra annum tantum valebit.

3 ¶ Μέχρι δὲ τοσούτου ἐκ τῶν βασιλικῶν διατάξεων συγκεχώρηται τοῖς στρατιώταις τὸ διατίθεσθαι παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, μέχρις οὗ ἂν στρατεύωνται, ἢ καὶ διατρίβωσιν ἐν κάστροις· μετὰ [c] δὲ τὴν ἄφεσιν, τουτέστι ἡνίκα γένωνται βετεράνοι, ἢ τῶν καστρῶν εἰσὶν ἐκτὸς, εἰ καὶ ἔτι στρατεύονται, τὴν τῶν παγανῶν ἀκρίβειαν φυλάττειν ὀφείλουσιν, ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, τοὺς μὲν στρατιώτας ἐν κάστροις διατιθεμένους, ἀκινδύνως τῆς ἀκριβείας καταφρονεῖν, τοὺς δὲ βετεράνους, τὴν ἀκρίβειαν ὀφείλειν παραφυλάττειν, ὅρα τὸ ἐντεῦθεν ζητηθὲν, ὅπερ μεταξὺ στρατιώτου καὶ βετεράνου ἐστί· στρατιώτης ἐν κάστροις διάγων, καθ' ὃν ἠβουλήθη διέθετο τρόπον· ἀφείθη τῆς στρατείας, ἐτελεύτησε· σκοπούμεθα, εἰ δεῖ κρατεῖν αὐτοῦ τὴν βούλησιν· καὶ εἰ μὲν τις ἐξετάσοι τὸν χρόνον ἐν ᾧ γέγονε ἡ διαθήκη, ἐῤῥῶσθαι φημὶ, καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν· εἰ δὲ τὸν καιρὸν ἐν ᾧ τελευτᾷ, τὴν μὴ γενομένην κατὰ ἀκρίβειαν ἰσχύειν οὐ δεῖ· τί οὖν; ὁ χρόνος τέμνει τὴν ἀμφισβήτησιν· καὶ εἰ μὲν εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν ἐτελεύτησε, τυχὸν τῷ δεκάτῳ ἢ ἑνδεκάτῳ ἢ δωδεκάτῳ μηνὶ, στρατιωτικὴν ἔτι ταύτην ἀποκαλῶν, τὸ ἰσχυρὸν αὐτῇ δίδωμι. εἰ δὲ μετὰ τὴν ἄφεσιν ἐνιαυτοῦ

rentur militum iudicia.

2 ¶ Miles siue mutus sit, siue surdus, rectè testatur. Sed tamen finge missum non esse à militia, causaria missione. Hunc enim absurdum & turpe esset militare. Nam alter ducis sui mandata non exaudit: alter, si qua re opus ei sit, vt armis, dicere id non potest.

3 ¶ Enimuero hactenus à principalibus constitutionib. militibus concessum est, vt inobseruata solemnitate testentur, dum militant & in castris degunt. Post missionem verò, id est, cùm veterani facti sunt, vel aliàs extra castra sunt, quamuis adhuc militent, paganorum solemnitatem obseruare debẽt. Quoniam verò diximus: milites, qui in castris testantur, sine periculo iuris obseruationem omittere: veteranos verò communi iure testari debere: vide quod inde quæsitum est, quantum inter militem & veteranum intersit. Miles in castris agens, quocumque volebat modo, testatus est: missionem accepit: & abiit. Videamus ñum voluntas eius rata esse debeat. Et si quis tempus inquirat, quo testamentum factum est, dico valere, etiam non obseruata solemnitate. Sin verò tempus, quo mortuus est: testamentum quod sine iuris obseruatione factum est, valere non oportet. Quid ergo? Tempus ipsum hanc dubitationem dirimit. Nam si intra annum à missione obiit, decimo fortè, vndecimóve aut duodecimo mense, cùm adhuc militare testamentum hoc vocare possis, robur & vires habere opinor. Sin verò annus post missionem

a βουλήσεις, id est, voluntates. Iudicia dixerat Iustinianus & Florentinus. l. 14. ff. eo.

b ἄλαλος testimonium ferre non posse in testamentis dictũ est § 6. sup. de testam.

c Iure militari surdus & mutus testamentum facere potest ante causariã missionem in numeris manens. l. 4. ff. eod. post causariã missionem non potest: vt nec ad militiam admitti, quippe surdus dicta sui manda ta exaudire: mutus, loqui non potest.

d De causaria missione v. l. 13. § 3. ff. de re militari.

e Veterani quemadmodũ iure militari testentur. adde l. 21. l. 26. l. 38. ff. eod. l. 5. C. eod. 35. Eclog. 3. ex tit. 21. c. 17. & 21. & 27.

elapsus est, ampliùs valere non potest. Sufficit enim medium ei tempus, vt solemnitatem, quæ circa testamenta desideratur, obseruare disceret, & mutato priore testamẽto, aliud conderet. ¶ Quid autem si quis militariter testatus, heredem sub conditione instituerit, & ipse quidem intra annum à missione decesserit, sed conditio heredi ascripta post annum extiterit? videamus, an id testamento noceat. Et dicimus, quod nequaquam. Id enim spectamus, vt mors intra annum post missionem contingat, non etiam vt aditio.

a l. 28. in f. §. 1. ff. eod.

4 ¶ Quidam cùm adhuc paganus esset, non iure fecerat testamentum: deinde miles factus, & in castris agens resignato testamẽto, quædã adiecit, aut induxit, aut fortè solum relegit testamentum, aut aliud quid fecit vnde voluntas ipsius cõstare possit hoc testamentum vtique volentis valere. Postea defunctus est. Testamentum hoc quamuis nõ iure factum, valet: quasi ex noua ipsius volũtate, quã in castris degens, de testamento habuit.

b v. l. 22. ff. eodem.

5 ¶ Item miles in castris degens non iure fecit testamentum, deinde capitis deminutionem passus est: aut enim cùm sui iuris esset, in adrogationem se dedit, aut cùm in patria potestate esset, emancipatus est: nihilominus in robore suo manere debet testamentum, quod post emancipationẽ, noua militis voluntate videatur esse confirmatum, quoniam hoc ipso, quòd non mutauit, valere id & vires habere voluit. Neque capitis deminutio irritum

παραδραμόντος, μηκέτι ἐρρῶσθαι· ἱκανὸς γὰρ ἦν ὁ μεταξὺ χρόνος ἐκπαιδεῦσαι αὐτὸν τὴν ὀφείλουσαν παραφυλάττεσθαι περὶ τὰς διαθήκας ἀκρίβειαν, ὥστε αὐτὸν τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην ἀμείψαντα, ἑτέραν διατίθεσθαι. ¶ Τί δὲ, εἰ διέθετο μέν τις στρατιωτικῶς, ἐνεστήσατο δὲ κληρονόμον ὑπὸ αἵρεσιν, ἐτελεύτησε δὲ εἴσω ἐνιαυτοῦ μετὰ τὴν ἄφεσιν, ἡ δὲ τῆς ἐνστάσεως αἵρεσις, μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἐξῆλθε; σκοπούμεν εἰ βλάπτει τοῦτο τὴν διαθήκην, καὶ λέγομεν ὅτι οὐδαμῶς· τὴν γὰρ τελευτὴν ἀπαιτοῦμεν εἴσω ἐνιαυτοῦ γενέσθαι μετὰ τὴν ἄφεσιν, οὐ μὴν τὸ γενέσθαι τὴν ἀδιτζιονα.

4 ¶ Παγανός τις ὢν, διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ἐστρατεύσατο μετὰ [a] ταῦτα, διάγων ἐν κάστροις, ἀποσφραγίσας τὴν διαθήκην, τινὰ προσέθηκεν, ἢ περιεῖλεν, ἢ καὶ μόνον ἀνέγνω τὴν διαθήκην, ἢ ἕτερον ἔπραξέ τι, ἐξ οὗ ἐδείκνυτο ἡ τοῦ στρατιώτου βούλησις, βουλομένου δὴ ταύτην ἰσχύειν, ἐτελεύτησε μετὰ ταῦτα, ἰσχύει καὶ παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ διαθήκη ὡς ἀπὸ καινοτέρας αὐτοῦ βουλήσεως, ἣν διάγων ἐν τοῖς κάστροις ἔσχεν ἐπὶ τῇ διαθήκῃ.

5 ¶ Στρατιώτης διάγων ἐν κάστροις, διέθετο παρὰ τὴν ἀκρίβειαν, ὑπέστη μετὰ ταῦτα κάπιτις [b] διμινουτζιονα· ἢ γὰρ αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζιονα, ἢ ὑπεξούσιος ὢν γέγονεν ἐμαγκίπατος, μένέτω ἡ διαθήκη ἐπὶ τῆς οἰκείας οὐδὲν ἧττον ἰσχύος, ὡς καινοτέρας ἐντυχοῦσα γνώμης τοῦ στρατιώτου, μετὰ τὴν ἐμαγκιπατζιονα. ἐν ᾧ γὰρ οὐκ ἤμειψεν αὐτὴν, τὸ βέβαιον ἔχειν αὐτὴν ἠβουλήθη. οὐδὲ ἡ κάπιτις διμινουτζίων, ἴρριτον ποιεῖ

¶ Quid ergo si intra annum quis decesserit, condicio aut heredi adscripta, post annum extiterit? an quasi militis testamẽtum valeat? & placet valere quasi militis.

4 ¶ Sed & si quis ante militiam non Iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit illud, & quædam adiecit, siue detraxit: vel alias manifesta est militis volũtas hoc valere volentis, dicendũ est, valere hoc testamentum quoque ex noua militis volũtate.

5 ¶ Denique & si in adrogationem datus fuerit miles, vel filius familias emancipatus est, testamentum eius, quasi ex noua militis volũtate, valet: nec videtur capitis deminutione irritum fieri.

6 ¶ Sciendum tamen est, quòd cùm ad exemplum castrensis peculij tam anteriores leges, quàm principales constitutiones quibusdam quasi castrensia dederant peculia, & horum quibusdam permissum fuerat etiam in potestate degentibus testari: nostra id constitutio latius extendens, permiserit omnibus, in huiusmodi peculiis, testari quidem, sed iure communi: cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est, nihil eorum quæ ad præsens ius pertinent ignorare.

τὴν διαθήκην· ἐπειδὴ ἐστι στρατιώτης ὁ διατιθέμενος· ἐπεί τοι γε, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα, ἡ [a] τοῦ τεστάτορος κάπιτις δεμινουτίων ἀνατρέπει τὴν διαθήκην· ἐνταῦθα δὲ οὐ παραφυλάττεται ταῦτα· ἄτοπον γὰρ τὴν μὴ κατὰ νόμους γενομένην διαθήκην, ἰσχύουσαν δὲ ταύτην ὑπὸ τῶν πολιτικῶν αἱρεῖσθαι κανόνων.

6 ¶ Εἰσί τινες ὑπεξούσιοι οἳ καστρένσιον μὲν οὐκ ἔχουσι πεκούλιον, κουάσι δὲ καστρένσιον, ἐκ τῶν παλαιοτέρων νόμων, ἢ ἐκ τῶν μεταγενεστέρων διατάξεων ἔχουσι. οἷα [b] ἐστὶ τὰ ἀπὸ συνεδρίας, [c] ἢ τὰ ἀπὸ συνηγορείας, [d] ἢ τὰ ἀπὸ ἀρχῆς· τουτέστι τῶν αἰννόνων [e] ἐκ τοῦ δημοσίου παρεχομένων αὐτοῖς· καὶ τούτοις ἐπιτέτραπται ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθεσθαι. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μικρά τις ἦν ἐπ᾽ αὐτοῖς ἀμφιβολία, γέγονε γενικὴ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις [f] λέγουσα· πάντα ὑπεξούσιον κουάσι καστρένσιον ἔχοντα πεκούλιον, ἐπ᾽ αὐτῷ κοινῷ νόμῳ δύνασθαι διατίθεσθαι· τὴν εἰρημένην οὖν διάταξιν ἀναγνοὺς, οὐδὲν ἀγνοήσεις τῶν εἰς τοῦτο φερόντων.

facit testamentum, cùm miles sit testator. Quod enim vt infrà discemus, capitis deminutio testatoris, testamenta subuertit, id hîc non obseruatur. Nā testamentum nō iure factum, quod tamen valeat, per Iuris Ciuilis regulas irritum fieri.

6 ¶ Sunt aliqui, qui cum in potestate patris sint, peculium habeant, non castrense, sed quasi castrense, tam ex anterioribus legibus quàm ex Principum constitutionibus. Quod genus fuerint ea quæ vel ex assessuris, vel ex aduocationibus, vel ex magistratib. percipiunt. hoc est, annonæ, quæ ex publico eis præbentur. Et de his permissum est quamuis in patria potestate degant, testari. Sed cùm hac in re nonnihil esset dubitationis, exiit quædam generalis Imperatoris nostri cōstitutio, dicens: quicunque in patria potestate constitutus quasi castrēse haberet peculium, eum de hoc iure communi testari posse. Quam constitutionem vbi legeris, nihil omnium ignorare poteris, quæ ad hoc ius pertinent.

a v. §. 4. inf. quibus mod. testamenta infirmentur.

b *Quasi castrensia peculia quæ.*

c v l 7. C. de adsessoribus

d *Aduocati castrensia peculium habent.* l. vl. C. de inofficioso.

e *ἀννόνας ἐκ τοῦ δημοσίου.*

f l. 1. § . ff. ad Trebell.

QVIBVS NON EST PERMISsum facere testamentum.

TIT. XII.

ΤΙΝΕΣ ΟΥ ΣΥΓΧΩρουῦται διαθήκας ποιεῖν. [g]

Τίτλος ιϛ.

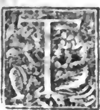
QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE testamentum.

TIT. XII.

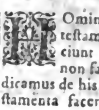
g adde 33. Eclog. 3. 2. Co. 25. 3. Paul. sent. 4. de testamentis.

¶ Præter superiores solemnitates testamentis necessarias hoc etiam requiritur, vt qui testamentum facit, ius testamenti faciendi habeat. Nec enim testari omnibus permittitur. Proinde rectè quæritur, an testari possit filiusfamilias. 1. Impubes, furiosus. 2. Prodigus cui bonis interdictum. 3. surdus, mutus. 4. Cæcus. 5 Is qui apud hostes.

N ON tamē omnib. licet facere testamentum. Statim enim ij, qui

Τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν διατίθενται, οἱ δὲ οὐ διατίθενται· καὶ εἴπωμεν περὶ τῶν δυναμένων διατίθεσθαι.

HOminū quidam testamentum faciunt, quidam non faciunt. Et dicamus de his, qui testamenta facere possunt.

Sed quoniam hi multi numero sunt, dicamus de his qui facere non possunt, quum pauci sint, vt ex his, multos illos cognoscamus. ¶ In primis testari non potest, qui alieno iuri subiectus est, quoniam testamentum est rerum suarum ordinatio siue dispositio. Atqui alieno iuri subiectus est, disponere sua non potest. Adeo verò prohibetur hic testari, vt si ego pater (sicut fieri solet) obsecundans ei, permittam ipsi, quotacumque velit ex parte patrimonij mei testari, valere non possit, quod fecerit. Neque enim oportet priuati hominis voluntatem, plus virium habere quam leges. ¶ Sunt tamé, qui quamuis in potestate sint, nihilominus testentur, veluti, qui peculium habent castrense. ¶ Et id quidem initio solis concessum erat militibus tam ex auctoritate Augusti, tum Neruæ, nec non optimi Imperatoris Traiani. Postea verò constitutio Hadriani & veteranis id ægrè ferentibus concessit, vt & ipsi in potestate cùm essent, testarentur. ¶ Itaque si omnes hi testamenta fecerint de castrensi peculio, id is accepturus est, quem heredem scripserint. Sin verò intestati decesserint, nullis liberis eorum vel fratribus superstitibus iure communi ad parentes eorum tamquam paganum siue profectitium peculium id abibit. Quando enim is, cui noui quidpiam concessum est, eo non vtitur, locus fit veteri legi. Et olim qualecunque esset peculium, mortuo filio pater accipere solebat. ¶ Porrò multæ sunt profectitij & castrensis peculij differentiæ. ¶ Et prima quidem est hæc quod de

a Et sane methodi ea ratio est, vt casus qui pauciores sunt, priore loco ostendantur: vt inde colligamus, quæ ab illis sunt reliqua, iuris esse generalia.

b Testamenti eadem descriptio extat §.9. Inst. supr. de testamentis. Definitionem pete ex eiusdē tit. principio.

c Filijsfamilias testari an possint. adde 35. Eclo. 3 c. 11. & ibidē Scholium. l. 6. ff. eod. Vlp. 20. §.10.

d Paul. 3. sen. 4. §.

e ἄριστος cognomen tribuit Traiano. vnde Plinio in Panegyrico Traiani bonitas.

f Nota regulam.

g Peculij pagani & castrensis quatuor differentia. 5. Harmenop. 2 §. 5.

h 5. Harmen. 2. §. 6. l. vlt. C. de bonis quæ liberis.

ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν ἀριθμόν εἰσιν, εἴπωμεν περὶ τῶν μὴ δυναμένων διατίθεσθαι ὀλίγων [a] ὄντων· ἵνα ἐκ τούτου μάθωμεν τοὺς πολλούς. ¶ Κατὰ πρώτην τάξιν οὐ δύναται διατίθεσθαι ὁ ὑπεξούσιος, ἐπειδὴ διαθήκη [b] ἐστὶ τῶν ὄντων διατύπωσις· ὑπεξούσιος [c] δὲ οὐ δύναται ὡς βούλεται τὰ οἰκεῖα διατυποῦν· ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον κεκώλυται διατίθεσθαι, ὅτι εἰ καὶ ἐγὼ ὁ πατὴρ (οἷα φιλεῖ γίνεσθαι) θεραπεύων αὐτὸν, ἐπιτρέψω αὐτῷ, εἰς ὅσον βούλεται μέρος τῆς ἐμῆς διαθέσθαι περιουσίας, οὐκ ἔρρωται τὸ παρ' αὐτοῦ γινόμενον· οὐ δεῖ γὰρ ἰδιωτῶν γνώμην ἰσχυροτέραν εἶναι τῶν νόμων. ¶ Εἰσὶ δὲ οἵτινες ἐν ὑπεξουσιότητι διατίθενται, οἷον [d] οἱ ἔχοντες καστρένσιον πεκούλιον. ¶ Τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν μόνοις ἐπετράπη στρατιώταις ἐξ αὐθεντείας τοῦτο μὲν Αὐγούστου, τοῦτο δὲ Νέρουα· οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀρίστου [e] βασιλέως Τραϊανοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα, διάταξις Ἀδριανοῦ, δυσφοροῦσι τοῖς βετεράνοις, καὶ αὐτοῖς ἐπέτρεψε τὸ διατίθεσθαι ἐν ὑπεξουσιότητι. ¶ Καὶ εἰ μὲν διάθωνται πάντες οἱ εἰρημένοι εἰς τὸ καστρένσιον πεκούλιον, λήψεται τοῦτο ὁ παρ' αὐτῶν γραφεὶς κληρονόμος· εἰ δὲ ἀδιάθετοι τελευτήσουσι, μήτε παῖδας ἔχοντες, μήτε μὴν ἀδελφοὺς ζῶντας, κοινῷ δικαίῳ ὡς οἷον δήποτε παγανικὸν πεκούλιον ἐπὶ τοὺς γονεῖς ἔρχεται· ἡνίκα [f] γάρ τις μὴ χρήσηται τῇ φιλοτιμηθείσῃ αὐτῷ καινοτομίᾳ, τοῖς παλαιοῖς χώρα νόμοις· πάλαι δὲ παντοῖον πεκούλιον τελευτήσαντος τοῦ παιδὸς ὁ πατὴρ ἐλάμβανε. ¶ Πολλαὶ διαφοραὶ, [g] παγανικοῦ καὶ καστρενσίου πεκουλίου. ¶ Καὶ πρώτη [h] μὲν αὕτη, ὅτι εἰς μὲν τὸ κα-

alieno iuri subiecti sunt, testamenti faciendi ius non habēt: adeò quidem vt quamuis parentes eis permiserint, nihilo magis iure testari possunt: exceptis iis, quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus, qui in potestate parentum sunt, quibus de eo, quod in castris acquisierunt, permissum est ex constitutionibus Principū testamentum facere. ¶ Quod quidem ius ab initio tantùm militantibus datum est, tam ex authoritate diui Augusti, quā Neruæ: necnon optimi Imperatoris Traiani: postea verò subscriptione Diui Adriani, etiam dimissis à militia, id est veteranis concessum est. ¶ Itaque si quidem fecerint de castrensi peculio testamentum, pertinebit hoc ad eum quem heredem reliquerunt. Si verò intestati decesserint, nullis liberis, vel fratribus superstitibus, ad parentes eorum Iure communi pertinebit.

¶ Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, neq; ipsū patrē adimere posse. Neq; patris creditores id vēdere, vel aliter inquietare. ¶ Neq; patre mortuo cū fratribus cōmune esse: sed scilicet propriū eius esse, qui id in castris acquisierit: quanquam Iure ciuili omnium, qui in potestate parētū sunt, peculia perinde in bonis parētum computātur, ac seruorū peculia in bonis dominorum numerantur. ¶ Exceptis, videlicet, quæ ex sacris cōstitutionibus, & præcipuè nostris, propter diuersas caussas nō acquiruntur. ¶ Præter hos igitur, qui castrēse peculium vel quasi castrense habēt, si quis alius filiusfamilias testamētū fecerit, inutile est: licèt suæ potestatis factus decesserit.

1 ¶ Præterea testamentū facere nō possunt impuberes: quia nullū eorū animi iudiciū est. ¶ Item furiosi: quia mēte carēt. nec ad rē pertinet, si impubes, postea pubes: furiosus, postea compos mentis factus fuerit, & decesserit. Furiosi autem, si per id tempus fecerint testamentum, quo furor eorum intermissus est Iure testati esse videntur: certè eo, quod ante furorem fecerint, testamento valente. Nam neque testamentum rectè factum, neque vllum aliud negotium rectè gestum postea furor interueniens perimit.

σρένσιον, ὁ ὑπεξούσιος δύναται διατίθεσθαι, εἰς δὲ τὸ παγανικὸν οὐ δύναται. ¶ Δευτέρα [a] δὲ διαφορὰ, ἀγανακτήσας ὁ πατὴρ κατὰ τοῦ ὑπεξουσίου· τὸ μὲν παγανικὸν ἀδεμπτεύειν, τουτέστιν ἀφαιρεῖσθαι δύναται πεκούλιον, τὸ δὲ καστρένσιον οὐκέτι. ¶ Τρίτη [b] διαφορὰ, ἐὰν πολλοῖς ἐποφείλων τις, ὑπόστῃ διάπρασιν ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ κρεδιτώρων τὸ μὲν τοῦ παιδὸς συνδιαπιπράσκεται πεκούλιον ἤγουν τὸ παγανικὸν, τὸ δὲ καστρένσιον οὐδαμῶς [c]. ¶ Ἔστι καὶ τετάρτη [d] διαφορὰ, ἐὰν πολλῶν ὄντων παίδων ὁ πατὴρ τελευτήσῃ, συμβῇ δὲ ἐξ αὐτῶν ἕνα, παγανικὸν ἔχειν πεκούλιον καὶ καστρένσιον· τὸ μὲν παγανικὸν κοινὸν ἔσται τῶν ἀδελφῶν, τὸ δὲ καστρένσιον, μόνου [e] τοῦ κτησαμένου· καίτοι πάντα τὰ τῶν ὑπεξουσίων παίδων πεκούλια, μέρος εἶναι νομίζονται τῆς πατρῴας περιουσίας· ὥσπερ καὶ τὰ τῶν οἰκετῶν [f] πεκούλια συναριθμεῖται τῇ δεσποτικῇ περιουσίᾳ. ¶ Τὰ δὲ εἰρημένα περὶ τῶν καστρενσίων, νόει καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν μὴ [g] προσποριζομένων τῷ πατρὶ ἐκ τῶν διατάξεων κατὰ διαφόρους αἰτίας· δίχα τοίνυν τοῦ ἔχοντος καστρένσιον, ἢ κουάσι καστρένσιον πεκούλιον, ἐάν τις ὑπεξούσιος ὢν διάθηται, ἄχρηστος ἡ τοιαύτη διαθήκη, εἰ καὶ γενόμενος αὐτεξούσιος ἐτελεύτησε. σκοποῦμεν γὰρ ἀεὶ οὐ μόνον τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, εἰ ἐν ἑκατέρῳ χρόνῳ παρρησίαν εἶχε τοῦ διατίθεσθαι.

1 ¶ Ἐν δευτέρᾳ τάξει [h] οὐ δύνανται διατίθεσθαι οἱ ἄνηβοι· οἶδας γὰρ ὅτι τεσταμέντουμ λέγεται τεστάτιο [i] μέντις, ἤτοι μαρτυρία διανοίας· ἐστέρηται δὲ διανοίας ὁ ἄνηβος. ¶ Οὐ διατίθενται,

castrensi filiusfamilias testari possit, de profecticio, non possit. ¶ Secunda differentia, quod pater iratus filio, profecticium ei peculium adimere possit: castrense, non possit. ¶ Tertia differentia. Si quis graue æs alienum contraxit, & bona eius à creditoribus distrahātur, profecticium filii peculium vnà venditur: Castrense verò, nequaquam. ¶ Est & quarta differentia. Nam si quis moriens plures relinquat liberos, quorum vnus peculium habeat profecticium, omnium fratrum cōmune erit: castrense verò eius tātum qui id adquisierit. Quāuis omnia liberorum qui in potestate sunt, peculia, pro parte patrimonii paterni habeantur, sicut & seruorum peculia, in bonis dominorum numerantur. ¶ Quæ autem dicta sunt in castrensibus peculiis, ea & in his intellige, quæ per constitutiones Principum variis de caussis patri nō adquirūt. Eo igitur excepto, qui castrense aut quasi castrense peculium habet, si quis alius filiusfamiliàs testamentum fecerit, inutile est huius testamentum, quāuis suæ potestatis factus decesserit. Spectamus enim nō solum mortis tempus, sed etiam tempus confecti testamenti, an vtroque tempore potestatem habuerit testandi.

1 ¶ Secundo testamentum facere nō possunt impuberes. Nosti enim testamentum esse testationem mētis. At impubes mentem, hoc est iudicium non habet. ¶ Item non testantur

a §. Harmenop. 2. §. 7.

b §. Harmenop. 2. §. 8.

c l. 3. §. sed vtrum. ff. de minoribus.

d §. Harmenop. 2. §. 9. l. 1. §. nec castrense. ff. de collationib.

e d. l. 1. §. nec castrense. ff. de collat. bonorum.

f *Peculia seruorum in bonis dominorū numerantur.*

g *Parentibus hæc acquisita non adquiruntur* τὰ ἀπὸ διαφόρων αἰτιῶν ἀποκτώμενα. Schol. Eclog. 35. tit. 3. c. 14.

h l. 5. ff. eod. *Paul.* senten. 4. §. 1. *Vlp.* 20. §. 12.

i *Testamentum, mentis testatio.* sic supr. de testamentis in prin.

a l.16.in f ff. eod. Vlp.20. §.13.

furiosi. Nam & hi mente & ratione carent. Neque igitur impubes, neque furiosus testatur. Prudentia enim & animi iudicium, alteri nondum adfuit, alterum autē reliquit. Porrò inualida sunt ipsorum testamenta, etiam si ante mortem alter in pubere̅ euaserit, & alter ad mentem redierit. Si tamen furiosus eo tempore testamentum faciat, in quo furor intermissus fuerit, hoc est in interuallis: quæritur an valeat? Et dicimus iure valere hoc testamentum. Quid ergo, si quis testamento condito, in furore̅ incidat? Et certè morbus furoris postea superueniens, testamentum rectè atque ordine factum non subuertit: queadmodum neq. alium cōtractum furor superueniēs rescindit.

b εν διαλει- μμασι hic & 35. Eclog.3.c. 9.§. Harmeno. 1. §. 15. id est per id tempus quo furor intermissus, vt hic: in suis in diebus, dilucidis interuallis. l 9.C.qui testamenta facere non possunt in intermisso furore Paul. sent. 4.§.5.

2 ¶ Deinde neque prodigum, cui rerum suarum administratione interdictum est, leges testari permittunt. Testamentum tamen quod antè fecerit, quàm prodigus esset, hoc est bonorum suorum interdictio ei fieret, firmum manet & ratum.

c 35.Eclog.1. c.9. l.6. §. 1. ff.eo.Vlp. 20 §.13.

3 ¶ Item, mutus & surdus non semper testātur. Vtrique autem de eo surdo loquimur, qui omnino non exaudit; nō de eo qui tardius exaudit. Hic enim testatur. Nā & illum mutum dicimus, non qui tardius loquitur, sed eum qui omnino nō loquitur. Quod autem dixi nō semper, id ideo adiectum est, quia sæpe etiā aliquis eruditus & qui literas norit, variis casib. (qui multis ex caussis contingunt) linguæ vel aurium vsum amittat. Quoniā verò apud veteres, neque hi testari poterant, edita est Imperatoris nostri constitutio, qua &

d Surdi & surdastri differentia.

e Muti & tardè loquentis differentia.

f Muti & surdi non natura sed casu, periti tamen litterarum, quemadmodum testentur.

g l.discretis 10.C.qui testament. facere nō possunt 35 Ecl.3. c.10 §. Harmenop 1 §.17. 18.

οὐδὲ οἱ μαινόμενοι, [a] ἐπειδὴ χηρεύουσι λογισμοῦ· ὥστε οὐδὲ οὗτος αὐτὸς, οὔτε μαινόμενος διατίθεται· ἐπειδὴ τὸ φρονεῖν, τῷ μὲν οὐ προσγέγονε, τὸν δὲ ἀπέλιπε· ἀΐσχυρος δὲ αὐτῶν ἡ διαθήκη, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ὁ μὲν γενόμενος ἔφηβος ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ ἀνανήψας· εἰ δὲ ὁ μαινόμενος κατ' ἐκεῖνον διαθήσεται τὸν καιρὸν ἐν ᾧ παύεται τῆς μανίας, τουτέστιν ἐν τοῖς διαλείμμασι [b] ζητεῖται εἰ κρατεῖ καὶ λεγόμενον ἐρρωμένη εἶναι τὴν διαθήκην· τί δὲ ὅτε διατεθειμένος τις ἐμάνη; τὸ μετὰ ταῦτα πάθος ἐπιγινόμενον τῆς μανίας, τὴν ὀρθῶς διατυπωθεῖσαν οὐκ ἀνατρέπει διαθήκην. ὥσπερ οὐδὲ ἕτερον συνάλλαγμα ἐπιγινομένη μανία διαφθείρει.

2 ¶ Οὐδὲ τὸν ἄσωτον, [c] ᾧ τῶν οἰκείων πραγμάτων ἡ διοίκησις ἀπηγόρευται, ὁ νόμος συγχωρεῖ διατίθεσθαι· ἡ δὲ πρὸ τῆς ἀσωτείας γενομένη διαθήκη, τουτέστι πρὶν ἡ διοίκησις αὐτῷ τῶν πραγμάτων ἀπηγορευθῇ βεβαία μένει.

3 ¶ Ἄλαλος [d] καὶ κωφὸς οὐκ ἀεὶ διατίθενται· διαλεγόμεθα δὲ περὶ ἐκείνου τοῦ κωφοῦ τοῦ παντελῶς μὴ [e] ἀκούοντος, οὐ μὴν τοῦ βραδέως ἀκούοντος· οὗτος γὰρ διατίθεται· καὶ γὰρ ἄλαλον [f] ἐκεῖνον φαμὲν, οὐ τὸν βραδέως λαλοῦντα, ἀλλὰ τὸν παντελῶς μὴ φθεγγόμενον· τὸ δὲ οὐκ ἀεὶ, προσέθεικα διὰ ἐκείνην τὴν αἰτίαν· πολλάκις γάρ τις εἰδὼς γράμματα, καὶ πεπαιδευμένος, [g] συμφορᾶς ἐπιγινομένης, πλεῖσται δὲ αἱ ταύτην ἐπάγουσαι αἰτίαι, τῆς ἀκοῆς, ἢ τῆς γλώττης ἐστερήθη, καὶ ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς οἱ τοιοῦτοι οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι· διάταξις [h] ἐφοίτησε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως κελεύουσα,

2 ¶ Item prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est, testamentū facere non potest: sed id, quod antè fecerit, quàm interdicto bonorum suorum ei fiat, ratum est.

3 ¶ Item surdus, & mutus nō semper testamentum facere possunt. Vtrique autē de eo surdo loquimur qui omnino nō exaudit, nō qui tardè exaudit. nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, nō qui tardè loquitur. Sæpe enim etiam literati & eruditi homines variis casibus & audiendi & loquendi facultatem amittunt. Vnde nostra cōstitutio etiam his subuenit, vt certis casibus & modis, secundū normam eius possint testari, aliaque facere, quæ eis permissa sunt. Sed si quis post testamentum factū aduersa valetudine, aut quolibet alio casu mutus, aut surdus esse cœperit, ratum nihilominus manet eius testamentum.

τοῖς ἐκ πάθους εἰς τοῦτο ἐλθοῦσι, μετά τινος παραφυλακῆς δύνασθαι διατίθεσθαι· τὸν δὲ τρόπον καὶ παρατήρησιν ἔστιν ἀνελλιπῶς μαθεῖν, τὴν τῆς εἰρημένην ἀναγνόντα νεαρὰν διάταξιν· εἰ δέ τις διαθέμενος, νόσου συμβάσης, ἢ ἐκ τιμωρείας ἄρχοντι γῆς, ἢ ἐξ ἄλλης οἱασδήποτε περιστάσεως, ἄλαλος, ἢ κωφὸς γέγονεν, ἡ προγενομένη φυλάττει τὴν ἰδίαν ἰσχὺν διαθήκη.

4 ¶ Ὁ τυφλὸς [a] δύναται διατίθεσθαι, παραφυλάττων τὰ ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστίνου.[b]

5 ¶ Ὁ [c] παρὰ τοῖς πολεμίοις ὢν οὐ [d] καλῶς παρ' αὐτοῖς διατίθεται· εἰ καὶ συμβῇ τοῦτον εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐλθεῖν· τὴν δὲ παρ' ἡμῖν γενομένην διαθήκην ἐρρῶσθαι φαμέν, μετὰ ταῦτα γενομένου αὐτοῦ αἰχμαλώτου· εἴτε γὰρ ὑπέστρεψε, τὸ δίκαιον τοῦ ποστλιμινίου παρέχει αὐτῇ τὸ βέβαιον, εἴτε παρὰ τοῖς πολεμίοις τελευτήσει, ὁ Κορνήλιος νόμος χαρίζεται αὐτῇ τὴν ἰσχύν.

his, qui ex aduerso casu in hoc malum inciderint, permissum est, cum obseruationibus quibusdam testamentum facere. Normam verò ordinémque eius obseruationis, facile est discere, si quis eam, quam dixi, nouam constitutionem legat. Quòd si quis testamento condito, vel ex morbo aliquo & aduersa valetudine, aut ex supplicio, quo Præses eũ affecerit, vel alia quauis ex caussa, mutus aut surdus factus fuerit, testamentum quod antè factũ fuerit, vim suam retinet.

4 ¶ Cæcus testamentum facere potest, his obseruatis, quæ cõstitutione quadam Diui Iustini comprehensa sunt.

5 ¶ Qui apud hostes est, non rectè apud eos testatur, quamuis eum in ciuitatem redire contingat. testamentum verò, quod apud nos fecerit, valere dicimus eo postea in hostium potestatem redacto. Nam si redeat, iure postliminij valebit. Sin apud hostes moriatur, valebit ex lege Cornelia.

4 ¶ Cæcus autem non potest facere testamentum, nisi per obseruationem, quam lex diui Iustini patris nostri introduxit.

5 ¶ Eius qui apud hostes est, testamentum, quod ibi fecit, non valet, quãuis redierit. sed quod, dum in ciuitate fuerat, fecit: siue redierit, valet iure postliminij: siue illic decesserit, valet ex lege Cornelia.

a *Cæcus an & quemadmodũ testari possit.*

b l.8. Co. qui testamentũ 35. Eclo. 3. c. 8. 5. Harmẽ. 1. § 31. Paul. 3. sent. 4. § 2. & *quæ scripsi ad* Nouell. Leonis 69.

c l.8. ff. eo. 35. Eclo. 9. vs. 1 ἐν αἰχμαλωσίᾳ διαθήκη: 5. Harmeno. 1. § 26. Paul. 3. sent. § 8.

d *ex Nouella Leonis 40. rectè captiuus testatur.*

a Huic titulo respondet titulus Pandectarum de liberis & posthumis heredibus instituẽdis vel exheredandis & C. de liberis præteritis vel exheredatis & 2. Gai. 3.

DE EXHÆREDATIONE LIBERORUM.

TIT. XIII.

ΠΕΡΙ ΑΠΟΚΛΗΡΙΩΝ[a] παίδων.

ΤΙΤΛΟΣ ιγ.

DE EXHÆREDATIONE LIBERORUM.

TIT. XIII.

¶ *Præter superiora (veteri iure in multis ea parte exploso) parentes nominatim testamento suo exheredare aut instituere debent liberos suos cuiuscunque sexus sint quos in potestate habent tam natos. 1. vel posthumos. 2. quasi posthumos. 3. emancipatos. 4. 5. adoptiuos. 6. Hæc tamen sententia fallit in patre milite. 7. matre, auo materno & cæteris per matrem ascendentibus. Possunt enim hæ personæ liberos suos præterire, hoc est neque nominatim instituere vel exhæredare.*

b §. 4. sup. de testamentis *vbi dixi* §. 3.
c *hoc est nullo actu intermedio: de quo vt de qua scripsi* §. 3. sup. de testamentis.
d *Filios in potestate nominatim instituere aut exheredes facere debemus* 35. E. clog. 8 c. 30. 2. *Gai.* 2. §. 3.
e *Præteritione in potestate filiorum, testamentum patris rumpitur.*
f vid l. 29. ff. de regulis iuris *vbi dixi.*
g *Præteritio filiorum in potestate scriptis hæredibus in vniuersum non est.*
h *Præteritio filia, nepotis & deinceps scriptis heredibus in vniuersum haud nocet neque hoc casu rumpitur testamentum vt scriptis heredibus nullum ius omnino cõpetat in hæreditate defuncti, sed adcrescunt scriptis heredibus qui præteriti ita liberi.*

Diximus suprà, quemadmodum testamenta fieri debeant. Veluti vt testator, sua manu scribat nomen heredis, aut id dicat coram testibus. Item vt septem sint testes, & hi testamento subscribant, & id consignent nulla re in medio agenda. Quòd si quid eorum omissum fuerit, irritum facit testamẽtũ. Porrò vt vtiliter testemur, non dicta modò obseruatione opus est, sed & aliud quiddam quærimus. Id enim videndum, num quem testator filium habeat in potestate, aut emancipatum: quoniam hunc aut heredem scribere, aut nominatim exheredare necesse est. Quòd si eum silentio prætereat, ex ipsa scriptura & ordinatione sui, non subsistet testamẽtum. Itaque & si filium ante patrem mori cõtingat, nihilominus irritum testamentum est, idque ex regula quæ dicit: Ea, quæ ab initio nõ subsistunt, ex postfacto non conualescere. Neque poterunt scripti heredes hereditatem defuncti suscipere, quanuis filius, qui præteritione læsus est, nõ supersit. Et hæc quidem, cùm quis filium habet in potestate. ¶ Quod si quis

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τίνα τρόπον δεῖ γίνεσθαι τὰς διαθήκας. οἷον τὸν τεστάτορα οἰκείᾳ[b] χειρὶ γράφειν τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἢ τοῦτο λέγειν ἐπὶ τῶν μαρτύρων· καὶ ἑπτὰ εἶναι μάρτυρας, καὶ τούτους ὑπογράφειν ἐν τῇ διαθήκῃ, καὶ ταύτην σφραγίζειν, μηδενὸς[c] ἐν μέσῳ πραττομένου· ἓν δέ τι τούτων παραλειφθὲν, ἄχρηστον δείκνυσι τὴν διαθήκην· οὐ μόνον δὲ τῆς εἰρημένης δεόμεθα παραφυλακῆς πρὸς τὸ ἰσχυρῶς διατίθεσθαι, ἀλλ' ἐπιζητοῦμεν καὶ ἄλλο τι· δεῖ γὰρ σκοπεῖν εἰ υἱὸν ὑπεξούσιον, εἴτε αὐτεξούσιον ἔχει ὁ τεστάτωρ· δεῖ γὰρ τοῦτον[d] ἢ κληρονόμον γράφειν, ἢ ἀποκληρον nominatim ποιεῖν· εἰ δὲ σιωπῇ[e] περιπείτοιτο τοῦτον, ἀνυπόστατος ἡ διαθήκη, ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς· ἀμέλει, εἰ καὶ συμβῇ τὸν παῖδα προτελευτῆσαι τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐδὲν ἧττον ἄκυρος ἡ διαθήκη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, τὰ[f] ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιγινομένων, ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύναται, καὶ οὐ[g] δυνήσονται οἱ σκρίπτοι κληρονόμοι διαδέξασθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰ καὶ μὴ ὕπεστι παῖς, ὁ διὰ τὴν πραιτερίτιον βλαπτόμενος· καὶ ταῦτα μὲν ἡνίκα υἱός ἐστιν ὑπεξούσιος. ¶ Εἰ[h]

Non tamen vt omnino valeat testamentum sufficit hęc obseruatio quã suprà exposuimus: sed qui filium in potestate habet, curare debet vt eum heredem instituat, vel exheredem eũ nominatim faciat, alioqui si silentio præterierit, inutiliter testabitur: adeò quidem, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo heres ex eo testamento existere possit, quia, scilicet, ab initio non constiterit testamẽtum.

¶ Sed non ita dę

filiabus & aliis per virilem sexũ descendentibus liberis vtriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum: sed si non fuerãt scripti heredes, scriptæve, vel exhæredati, exheredatæve, testamentum quidem non infirmabatur, ius tamen adrescendi eis ad certam portionem præstabatur: sed nec nominatim eas personas exheredare parentibus necesse erat, sed licebat inter cæteros hoc facere.

¶ Nominatim autem quis exheredari videtur, siue ita exheredetur, *Titius filius meus exheres esto*: siue ita, *Filius meus exheres esto*, non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non extet.

δέ τις ἔχει θυγατέρα,[a] ὑπεξουσίαν, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἢ προέγγονον, ἢ προεγγόνην, οὐκ ἔγραψε δὲ αὐτοὺς κληρονόμους, οὐδὲ μὴν ἐξερεδάτους ἐποίησεν,[b] ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς πραιτεριτζίονι, οὐκ ἀκυροῦται μὲν ἡ διαθήκη· οἱ δὲ πραιτεριτευθέντες τοῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις προσαύξουσι· προσαύξησις[c] δέ ἐστι μέρους ἀφαίρεσις· ἀλλ' εἰ[d] μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι, εἰς τὸ ἥμισυ γίνεται ἡ προσαύξησις· εἰ δὲ σοῦοι, εἰς τὸ ἀναλογοῦν. οἷον τρεῖς ἐνεστήσατό τις κληρονόμους, τὴν θυγατέρα, ἢ τὸν ἔγγονον πραιτέριτον καταλιπών· εἰ μὲν ἐξωτικοί εἰσιν οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι, ἡ μὲν θυγάτηρ ἤγουν ὁ ἔγγονος, λήψεται ἐξαούγκιον· οἱ δὲ τρεῖς ἐξωτικοὶ κληρονόμοι ἐξαούγκιον· εἰ δὲ σοῦοι λαμβάνουσι τὸ ἀναλογοῦν, τουτέστι τρεῖς οὐγκίας, ὅσον ἤμελλε λαμβάνειν, εἴγε ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ πατὴρ, τουτέστι τὴν τετάρτην τῆς περιουσίας αὐτοῦ μοῖραν· ἐξῆν[e] δὲ τούτοις, οὐ μόνον nominatim, ἀλλὰ καὶ inter ceteros, ἤτοι[f] ἀορίστως ἐξερεδατεύειν, ἐν τῷ λέγειν, Οἱ λοιποὶ ἔστωσαν ἀπόκληροι. ¶ Ἡ δὲ νομινάτιμ[g] ἐξερεδατίων, ἐγίνετο τοῦτον τὸν τρόπον· Τίτιος ὁ υἱός μου, ἔστω ἐξερέδατος. δύναται[h] καὶ ἀπὸ ἐπιτηδεύματος, Ο Γραμματικὸς ἔστω ἐξερέδατος· καὶ ἀπὸ τέχνης, Ο χαλκεύς. καὶ ἀπὸ ἡλικίας, Ο πρεσβύτης, ἢ ὁ νεώτερος. καὶ ἀπὸ χρώματος, Ο λευκὸς καὶ ὁ μέλας. καὶ ἁπλῶς[i] πᾶσα φράσις σαφῶς δηλοῦσα τὸ ὑποκείμενον πρόσωπον, νομινάτιμ ἐξερεδατίονα ἀποτελεῖ.

filiam habet in potestate, aut nepotem vel neptem, aut pronepotem vel proneptem, neque eos heredes scribat, neque item exhereder, sed tantùm ignominia præteritionis afficiat, non est irritum huius testamentum. Verum, qui præteriti erant, scriptis heredibus adcrescunt. Est autẽ Ius adcrescendi, veluti ius partis auferendæ. Sed si extranei sint heredes scripti, ius ad crescendi ad dimidiam vsque cõpetit: sin verò sui, pro rata. Exempli gratia. Tres aliquis instituit heredes, filiam verò aut nepotem silentio præteriit, Si heredes scripti, extranei sunt: filia vel nepos vnum semissem accipiet, & alterum semissem tres illi heredes extranei. Sin verò sui, pro rata accipiunt, hoc est, quadrãtem siue tres vncias, quantum accepturi erant, si pater intestatus decessisset, hoc est, quartam partem hereditatis eius. Licebat autẽ & hoc non solùm nominatim, sed etiam inter ceteros, hoc est, ἀορίστως siue indefinitè exheredare, dicẽdo: *cæteri exheredes sunto*. ¶ Nominatim exheredatio hunc in modũ fiebat: *Filius meus exheres esto*. Sed & à studiis exheredari quis potest ita, *Grammaticus ille exheres esto*. Et ab arte: *Excusor ille*. Et ab ætate: *Senex ille aut iuuenis*. Et à colore: *Albus ille aut niger*. Et vt in vniuersum dicam, Sermo omnis & locutio, dilucidè explicans personam de qua quis loquitur, exheredationem nominatim perficit.

a *Filia præterita nõ infirmat testamentum: sed scriptis heredibus adcrescit: suis: in virilem: extraneis: in dimidiam.* adde Vlpianum titu. 22. §. 16. 3. Paul. senten. 4. §. 21. Gaiũ 2. tit. 3 §. 2.

b *Ignominia videtur fieri exhæredatis ipsa exhæredatione.*

c *προσαύξησις siue ius adcrescendi quid.* adde §. vlt. sup. de donationib. §. vltim. sup. per quas personas.

d *Ius adcrescendi præteritis liberis pro qua parte cõpetat.*

e *Filius qui in potestate, si nõ hæres instituitur, nominatim (hoc quid sit* v. l. 1. 2. 3 ff. de liber. & posthumis: l. 4. Co. qui testament.) *exheredari debet: reliqui heredes vtriusque sexus aut innominatim, aut inter cæteros* vt hic & apud Vlp. 22. & 20.

f *Inter cæteros exheredare, nihil aliud quã ἀορίστως seu indefinite & haud nominatim exhæredare, (vt ita cæteri omnes filii, filiæque omnes exheredes sunto l. 25. ff de libertis) opponitur exhæredationi quæ fit nominatim, de qua mox dicetur.* g *quod & ἰουσάτι* 35. F elog. 8. c. 1. h *Nominatim exhæredat, qui nomine vel pronomine vel cognomine exheredati adiecto eum exhæredat, sed etsi nomen ἐπιτηδεύματος, τέχνης, ἡλικίας, χρώματος adyciatur.* adde l. nominatim. 34. ff. de condit. & demonstrat. 90. ff. de legat. 3. i *Exheredatio quibusvis verbis, idoneis tamen, fieri potest.*

¶ Masculos verò posthumos, id est filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exheredari, nisi nominatim exheredentur, hoc scilicet modo, *Quicunque mihi filius genitus fuerit, exheres esto.*

2 ¶ Posthumorũ autem loco sũt & hi, qui in sui heredis locum succedendo, quãsi adgnascendo fiunt parẽtibus sui heredes: vt ecce, si quis filiũ, & ex eo nepotẽ, neptémve in potestate habeat, quia filius gradu præcedit, is solus iura sui heredis habet, quãuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem potestate sint. Sed si filius eius viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius, incipit nepos neptisve in eius locum succedere: & eo modo iura suorum heredum quasi adgnatione nãscuntur.

σοῦ τὴν inter cæteros ἔγραψε ἐξερεδατζιόνα, ἀμέλει καὶ ληγάτόν σοι κατέλιπε· τοὺς ἄρρενας δὲ ποστούμους, τουτέστιν υἱόν, ἔγγονον, προέγγονον, ἤρεσε, μὴ ἄλλως ἐξερεδατεύεσθαι, εἰ μὴ νομινάτιμ. καὶ [a] ποῖον ὄνομα δυνατὸν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ μήπω τεχθέντος; ἐροῦμεν, ὅτι τοῦτο δηλώσομεν τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἵνα εἴπωμεν, Ὅς τις δήποτε μοι παῖς τεχθῇ, ἀπόκληρος ἔστω. ἢ ἵνα εἴπω, Ὁ μέλλων τίκτεσθαι, ἀπὸ τῆς δὲ τῆς ἐμῆς γαμετῆς ἀπόκληρος ἔστω. 2 ¶ Εἰσὶ καὶ ἕτεροι τοῖς ποστούμοις [b] ἐοικότες, οἵτινες τοῦ προλαμβάνοντος κατὰ βαθμὸν σούου τελευτήσαντος σοῦοι γίνονται· ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· εἶχον υἱὸν ὑπεξούσιον, καὶ ἐκ τούτου ἔγγονον ἢ ἐγγόνην· ἀλλ' ὁ μὲν υἱὸς ἦν καὶ σοῦος, διὰ τὸ μὴ προλαμβάνεσθαι· ὁ δὲ ἔγγονος ἢ ἐγγόνη ὑπεξούσιοι μὲν ἦσαν, διὰ δὲ τὸ προλαμβάνεσθαι ὑπὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς, οὐκ εἶχον παρ' ἑαυτοῖς τὸ σοῦον· διατιθέμενος ἐγὼ τίνος ὀφείλω φροντίδα ποιήσασθαι; πρόδηλον ὅτι τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦτον γράφειν κληρονόμον ἢ ἐξερεδατεύειν· ἄρα δὲ τοῦ ἐγγόνου, ἢ τῆς ἐγγόνης; οὐδαμῶς· οὗτοι γὰρ οὐκ ὄντες σοῦοι, ἐὰν παραιτεθῶσιν, οὔτε ipso iure, ἤγουν αὐτῷ τῷ δικαίῳ ἀνυπόστατον ποιοῦσι τὴν διαθήκην, οὔτε προσαύξειν δύνανται· ταῦτα γὰρ τῶν σούων ἴδια· ἀλλ' εἰ μὲν μέχρι τέλους ἐσώζετό μοι τὸ αὐτὸ σχῆμα, καλῶς ἐλέγετο ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἐμοῦ ζῶντος τὸ μέσον πρόσωπον ἐξελθεῖν τῆς ὑπεξουσιότητος, ἢ τελευτῇ, ἢ ἐπειδὴ ἔτυχεν ἀξιώματος πατρικίου, εὑρίσκεται λοιπὸν ὁ ἔγγονος, ἢ ἡ ἐγγόνη,

ceteros exheredationem scripsit. itaque profectò & legatum tibi reliquit.
¶ Posthumos verò masculini sexus vt filium, nepotem, pronepotem, non aliter exheredari placuit, quàm si nominatim id fiat. Et quomodo nomen eius dicere possumus, qui needum natus est? Dicimus id hunc in modũ declarari posse, vt dicamus: *Quisquis mihi filius natus fuerit, exheres esto:* aut, *qui ex illa vxore mea nascetur, exheres esto.*

2 Sunt & alij quidam posthumorum loco, qui suo herede priore in gradu, mortuo, sui fiunt. Vt in hac specie. Habebam filium in potestate, & ex eo nepotem vel neptem. Et filius quidẽ mihi suus erat, propterea quòd nemo eũ præcederet: nepos verò vel neptis, in potestate quidem mea erant, sui mihi non erant: propterea quod ante eos pater ipsorum esset. Si iam ego testamentum faciam, cuiusnam curam mentionémque] habere debeo? Et certum est, filij: cúmq. aut heredem scribere aut exheredare. Non igitur nepotis aut neptis? Non. Hi ergo, cùm sui nõ sint, si prætereantur, neque efficient, vt testamentum ipso iure non subsistat, neque scripto heredi adcrescere poterunt. Hęc enim suorum propria sunt. Et si quidem hic rerum habitus vsque ad finem seruetur, omnia illa rectè dicta sunt. Quòd si fortasse me adhuc viuente, media illa persona, ex potestate mea abeat, vel morte vel per Patriciã fortè dignitatẽ: iam nepos neptisve

a Posthumos quemadmodũ heres nominatim institui possit, cum nondum sit, atque ita, cum nondum nomen habeat.

b Posthumorũ loco seu nõ vere posthumi, & qui illi sint. adde l. posthumorum. l. 13. ff. de liberis & posthumis. adde l. Gaium §. §. 3. *vbi etiã duo posthumorum genera facit, vnum eorum qui post patris mortem: alterum eorũ qui post testamentum patris nascũtur.*

velut agnatione quadam & instar postumorum suus suave inuenitur. Nã cùm ante sui non fuerint, nunc sui fiunt. Et quemadmodum postumi per natiuitatem ita & isti per successionem in locum prioris, testamenta rumpunt.

a Postumorũ propriè & eorum qui postumorum loco habentur similitudo.

¶Ne igitur nouus hic (vt ita dixerim) suus in locum prioris succedens, testamentum ruptũ faciat: sicut filium ipsum, ita & nepotem neptémve, heredes scribere, aut nominatim exheredare debeo. Quod si præteriti fuerint, media persona exempta succedendo in locum eius testamentum vt non satis legibus firmum, irritum & inualidũ efficiunt. Idque lege Iulia Velleia prouisũ est. Quæ ad similitudinem postumorum exheredari eos docuit, hoc est, nepotem quidem nominatim: neptem ve ò vel inter ceteros, dum tamen his legatum ei detur.

b v. l. Gallus 29. §. Nunc de lege Velleia 11. & sequentib. ff. de liber. & posthu. Vlp. 22. §. 19.

3 ¶Filium quis habebat, aut filiã emãcipatos. Hic si testamentũ faciat, quãtum ad ius ciuile attinet, heredes eos scribere, aut exheredare non cogitur Nam eos propter capitis deminutionẽ, quam passi sunt, lex duodecim Tabularũ ignorat. ¶At Prætor respectu ad naturalẽ cognationem habito, & filios hos nouit, & emãcipatos quoq; heredes scribi iubet. Quòd si id testator nolit, masculi nominatim exheredentur, feminæ vel nominatim vel inter ceteros. Quòd si neque heredes scripti, neque, vt dictum est, exheredati fuerint, bonorum possessionem eis Prætor contra tabulas dat. Per

c Vlpianus 22. §. emancipatos 23.

d §. emancipati 9. inf. de hæredit. ab intestato.

e Ex hoc loco discimus hic apud Iustinianum legendũ esse præmittit, non permittit.

f Bonorum possessio contra tabulas quib. detur.

σοῦ⊙, ἢ σοῦα, ὥσπερ ἐπιτεχθέντες, μιμούμενοί τε κατὰ τοῦτο τοὺς ποσούμους· μὴ ὄντες γὰρ πάλαι σοῦοι, νῦν γίνονται σοῦοι· καὶ ὥσπερ [a] οἱ ποσοῦμοι περὶ (?) ὀχετοῦ καὶ οὗτοι τῇ ἐπαναβάσει ῥοῦπταν ποιοῦσιν τὴν διαθήκην. ¶ Ἵνα μὴ οὖν καρπὸς σοῦ⊙ ἐπαναβαίνων ὁ ἔγγονος, ῥοῦπταν ποιήσῃ τὴν διαθήκην ὥσπερ αὐτὸν τὸν υἱὸν, οὕτω καὶ τὸν ἔγγονον, ἢ τὴν ἐγγόνην ὀφείλω γράφειν κληρονόμους, ἢ ἐξερεδάτους νομινάτιμ ποιεῖν· εἰ δὲ παραπεμφθῶσι, τῇ ἐπαναβάσει, ὅτε τὸ μέσον δηλονότι πρόσωπον ὑπεξέλθῃ, ὡς μὴ ἐννόμως ἠσφαλισμένην, ἀκυροῦσι τὴν διαθήκην· καὶ τοῦτο περὶ Ἰουλίῳ [b] Βελλείῳ νόμῳ εἴρηται· ὅς τις νόμος κατὰ μίμησιν τῶν ποσούμων, ἐξερεδάτους αὐτοὺς εἶπε γίνεσθαι· τουτέστι τὸν μὲν ἔγγονον νομινάτιμ, ἢ inter cæteros· μετὰ δόσεως δὲ ληγάτου, τὰς θυγατέρας, καὶ ἐγγόνους.

3 ¶ Εἶχέ τις υἱὸν, ἢ θυγατέρα ἐμαγκιπάτους. [c] διατιθέμενος οὗτος ὅσον κατὰ τὴν πολιτικὴν νομοθεσίαν, οὐκ ἀναγκάζεται γράφειν αὐτοὺς κληρονόμους, ἢ ἀποκλήρους ποιεῖν· ἀγνῶστοι [d] γάρ εἰσι περὶ δυωδεκαδέλτῳ διὰ τὴν ὑπέστησαν κάπιτις δεμινουτζίονα. ¶ ὁ δὲ πραίτωρ πρὸς τὴν φυσικὴν ὁρῶν συγγένειαν, οἶδε καὶ τούτους παῖδας, καὶ κελεύει τούτους τοὺς ἐμαγκιπάτους γράφεσθαι κληρονόμους. εἰ δὲ μὴ βούλεται ὁ διατιθέμενος, οἱ μὲν ἄρρενες νομινάτιμ ἐξερεδατευέσθωσαν· αἱ δὲ θήλειαι καὶ νομινάτιμ, καὶ inter ceteros. Εἰ δὲ μήτε γραφῶσι κληρονόμοι, μήτε καθὰ εἴρηται ἐξερεδατευθῶσι, δίδωσιν [e] αὐτοῖς ὁ πραίτωρ τὴν κοντρὰ ταβούλλας [f]. δι

¶ Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, sicut ipsum filiũ, vel heredem instituere, vel nominatim exheredare debet testator, ne n n Iure faciat testamentum: ita & nepotem neptémve ex filio necesse est ei vel heredẽ instituere, vel exheredare: ne forte eo viuo, filio mortuo, succedendo in locũ eius nepos, neptisve, quasi adgnatione rũpat testamentum. Idque lege Iulia Velleia prouisũ est: in qua similis exheredationis modus ad similitudinẽ posthumorum demonstratur.

3 Emancipatos liberos Iure ciuili, neq, heredes instituere, neque exheredare necesse est: quia non sunt sui heredes.

¶ Sed Prætor omnes, tam fœminini sexus, quàm masculini, si heredes nõ instituantur, exheredari iubet: virilis sexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros: quia si neque heredes instituti fuerunt, neque ita (vt diximus) exheredati, permittit eis Prætor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

4 ¶Adoptiui liberi, quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habentur, cuius sunt iustis nuptiis quæsiti. Itaque hæredes instituendi, vel exheredãdi sunt secundum ea, quæ de naturalibus exposuimus ¶Emancipati verò à patre adoptiuo, neque Iure ciuili, neque eo Iure, quod ad edictũ Prætoris attinet, inter liberos connumerantur. ¶ Qua ratione accidit, vt ex diuerso, quod ad naturalem parentem attinet, quandiu quidẽ sunt in adoptiua familia, extraneorum numero habeantur, vt eos neque heredes instituere, neque exheredare necesse sit: cùm verò emancipati fuerint ab adoptiuo patre, tunc incipiant in eã caussa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre emancipati fuissent:

ἧς ὁ μὲν υἱὸς, ἤγουν ἔγγονος πᾶσαν λήψεται τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν. ἡ δὲ θυγάτηρ, ἤγουν ἐγγόνη, τοσοῦτον λαμβάνει ὅσον ἐκέρδαινε διὰ τῆς προσαυξήσεως οὖσα ὑπεξουσία.

4 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ἐπειδὰν λάβω τινὰ εἰς υἱοθεσίαν, ἔσται μοι υἱὸς, καὶ νόμῳ[a] καὶ φύσει· νόμῳ μὲν διὰ τὴν θέσιν αὐτήν· φύσει δὲ διὰ τὸν νόμον· ὁ γὰρ νόμος[b] κατέχει παρ' ἑαυτῷ τὴν φύσιν, μέχρι δὲ τοσούτου φύσει τοῦ παιδὸς νομίζομαι εἶναι πατὴρ, ἐφ' ὅσον ἀκμάζει τὰ τῆς θέσεως. ¶ Εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν ἐμαγκίπατον νόμιμος[c] οὖσα ἡ πρᾶξις διαλύει[d] τὸν νόμον, τὸν διὰ τῆς θέσεως συστάντα, τοῦ νόμου δὲ μηκέτι σωζομένου συναφίσταται καὶ ἡ φύσις, οὐκ ἔχουσα τὸν κατέχοντα· ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα[e] λοιπὸν τὸ προκείμενον· ἐκδέδωκά σοι πρὸς γάμον τὴν ἐμὴν θυγατέρα, ἐτέχθη παῖς, ἦν ὑπεξούσιός σοι δηλονότι, αἰτηθεὶς παρ' ἐμοῦ δέδωκάς μοι τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν· ζητοῦμεν τίς ἐξ ἡμῶν διατιθέμενος, ἀναγκάζεται φροντίδα τούτου ποιῆσαι· καὶ λέγομεν ὅτι ἐγὼ ὁ θετὸς πατήρ· διὰ γὰρ τῆς θέσεως, ἔοικεν εἶναι τοῖς ἀπὸ ἐννόμων γάμων τεχθεῖσί μοι· ὥστε νῦν ὥσπερ[f] τὸν νόμιμόν μου υἱὸν τὸν ὑπεξούσιον ἀναγκάζομαι γράφειν κληρονόμον, ἢ κατὰ τὰ προειρημένα ἐξερεδατεύειν, οὕτω καὶ τὸν θετόν· σὺ μὲν γὰρ ὁ φυσικὸς πατὴρ οὐκ ἀναγκάζῃ αὐτὸν γράφειν κληρονόμον· οὐδὲ[g] γὰρ νόμιμός σου υἱός ἐστιν, οὐδὲ[h] γὰρ ἔχεις αὐτὸν ὑπεξούσιον· οὐδὲ φύσει, ἐπειδὴ διὰ τοῦ νόμου ἐγὼ ὁ θετὸς δοκῶ[i] φυσικὸς εἶναι αὐτοῦ πατήρ.

quam filius aut nepos totam defuncti hereditatem accipit: filia verò aut neptis, quantum si in potestate esset, lucraretur per ius adcrescendi.

4 ¶Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Si quem adoptauero in filiũ, hic mihi & lege & natura filius erit: lege quidem propter adoptionem ipsam: natura verò, propter legem. Naturam enim lex in sese cõtinet. Tantisper autem natura huius filii pater esse videor, dum caussa adoptionis durat. ¶ Quod si eum emancipauero: cum hic sit actus legitimus, legem quæ ex adoptione constabat, dissoluit. Porrò lege iam extincta, simul discedit & natura, tanquã eo amisso, quo continebatur. His ita pro fundamẽto quodam inspectis, vide nunc cetera. Filiam tibi ego meam in vxorem dedi: natus est filius, & in tua scilicet erat potestate. Rogatus eum mihi dedisti in adoptionem. Quæstionis est vter nostrum huius in testamento suo mentionẽ facere & curam gerere debeat? Et dicimus, quòd ego pater adoptiuus. Per adoptionem enim hic eiusdem iuris habetur, cuius sunt ex iustis nuptiis quæsiti. Quemadmodum igitur iustum filium meum, qui in potestate mea est, heredem cogor scribere, aut secundum ea, quæ diximus, exheredare, ita & hunc adoptiuum. Tu verò pater naturalis, scribere eum heredem non cogeris. Nam neque lege tibi filius est, quoniam in potestate eum non habes: Neque natura, cùm ego per legem naturalis ei esse pater videar:

a *Adoptati quemadmodũ & quo sensu nobis filij & iure & natura dicantur.*

b *Lex naturã in se continet.*

c *Emancipatio, siquidem [illegible] hoc est actus illegitimus dicitur: vt & § 6. sup. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. vbi dixi.*

d *Emancipatione adoptionis effectus tollitur.*

e *Adoptiuos nominatim heredes instituere aut exheredare, parentes naturales, & adoptiui an & quemadmodũ teneantur.*

f *Adoptiui & naturalis filij similitudo.*

g *Emancipatis parentibus, à quibus emancipati sunt, legitimi filij nõ censentur.*

h *Legitimi aut lege liberi non censentur, qui non sunt in potestate parentum.*

i *Non hoc vult, quidem adoptiuum patrem filio adoptiuo naturalem patrẽ esse: nec enim adoptiuus filius extraneo parenti adoptiuo filius est naturalis: sed in hypothesi huius paragraphi, adoptatum filij à patre naturali.*

nec fieri possit, vt duos patres naturales quis habeat. Quòd si ego eum emancipauero, neque iure ciuili, neque eo iure quod ex edicto Prætoris venit, inter liberos connumerandus est. Quapropter neq; ego eum scribere heredē cogor, neque naturalis pater id facere cogetur. In ea enim causa filius hic erit, quasi à te naturali patre emancipatus fuisset.

§ ¶ Sed hæc quidem olim obtinebant. Verùm Imperatoris nostri constitutio nullam esse in testamentis voluit differentiā inter masculos & feminas: propterea quòd vtranque æquè personam ad procreationem liberorum idoneam natura produxerit. Sed & illinc apertum est, nullum esse inter eos discrimen, quod lex duodecim Tabularum mares iuxtà ac feminas ad successionem intestati vocauerit. Quin & Prætor legem duodecim Tabularū sequutus videtur, & ideò simplex ac simile ius, in filiis & filiabus & ceteris per virilem sexum descendentibus, non natis tantū, sed etiam postumis, nec filiisfamilitàs modò, verùm & emancipatis introduxit: iussitq; vt siue sui essent filij, siue emancipati, nisi heredes instituerētur, nominatim exheredarentur. Etenim si præterean tur, æquè testamenta ex ipsa scriptura ipsorum reddunt inutilia & iniusta, siue sui sint, siue emancipati, siue in rerum natura, siue in vtero constituti postea nascantur. ¶ Porrò in adoptiuis specialem quandam obseruationem inuēnit in alia quadam constitutione Imperator noster nos autem filios, certam induximus diuisionem, quæ in nostra constitutione, quam super adoptiuis tulimus, continetur.

οὐδεὶς δὲ δύο [a] φυσικοὺς πατέρας ἔχειν δύναται· εἰ δὲ ποιήσω αὐτὸν ἐμαγκίπατον, οὔτε κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὔτε κατὰ τὸν πραίτωρα μεταξὺ τῶν παίδων συναριθμηθήσεται· οὐκοῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀναγκάζομαι γράφειν αὐτὸν κληρονόμον, οὐδὲ ὁ φυσικὸς πατὴρ ἀναγκασθήσεται τοῦτο πράττειν· οὕτω γὰρ ἔσται τοῦτο ὡς εἰ ὑπὸ σοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς γέγονεν ἐμαγκίπατος.

§ ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τὸ παλαιόν· διάταξις [b] δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, μηδεμίαν εἶναι βουλομένη διαφορὰν ἐν διαθήκῃ ἀρρένων καὶ θηλειῶν. ἑκάτερον γὰρ πρόσωπον, πρὸς παίδων γέννησιν ἐπιτήδειον ὁμοίως ἡ φύσις προήγαγε, κἀκεῖθεν δῆλον, μὴ εἶναί τινα μεταξὺ αὐτῶν διάκρισιν, ἐξ ὧν ὁ δωδεκάδελτος [c] ἐξ ἀδιαθέτου ὁμοίως ἄρρενας καλεῖ καὶ θηλείας· καὶ ὁ πραίτωρ δὲ ἀκολουθήσας φαίνεται τῇ δωδεκαδέλτῳ, ἁπλοῦν [d] τινα, καὶ ὅμοιον εἰσηγήσατο νόμον, ἐπὶ υἱῶν καὶ θυγατέρων καὶ πάντων τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένων, οὐ μόνον τεχθέντων ἤδη, ἀλλὰ καὶ κυοφορουμένων· καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ ἐμαγκιπάτων· καὶ ἐκέλευσεν εἴτε σοῦοι εἰσὶ παῖδες, εἴτε ἐμαγκίπατοι, εἰ μὴ γράφονται κληρονόμοι, νομινάτιμ αὐτοὺς ἐξερεδάτους γίνεσθαι· παραπεμφθέντες γὰρ ὡσαύτως ἀκυροῦσιν ἐκ τῆς γραφῆς τὴν διαθήκην, εἴτε σοῦοι εἰσὶν, εἴτε ἐμαγκίπατοι, εἴτε εἰσὶ ἐν [e] φύσει, ἢ καὶ ποστοῦμοι ὄντες μετὰ ταῦτα τεχθῶσιν. ¶ Ἐπὶ δὲ τοῖς θετοῖς παισὶν, ἰδιάζουσάν τινα ἐπενόησε παρατήρησιν ἐν ἑτέρᾳ αὐτοῦ διατάξει [f] ὁ θειότατος ἡμῶν

§ ¶ Sed hæc quidem vetustas introducebat. nostra verò constitutio inter masculos & fœminas, in hoc iure nihil interesse existimans: quia vtraq; persona, in hominū procreatione simili naturæ officio fungitur, & lege antiqua duodecim tabularum omnes similiter ad successionem ab intestato vocabantur, quod & Prętores postea sequuti esse videntur, ideo simplex ac simile ius, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris descendentibus per virilem sexum personis, non solum iam natis, sed etiam posthumis, introduxit: vt omnes, siue sui, siue emancipati sint, vel heredes instituantur, vel nominatim exheredentur: & eundem habeāt effectum circa testamenta parentum suorum infirmanda, & hereditatem auferendam, quem filij sui, vel emancipati habent, siue iam nati sint, siue adhuc in vtero constituti postea nati sint. ¶ Circa adoptiuos

a *Quod hic dicitur, Nemině duos simul patres naturales habere posse referri debet, ad pātrē propriè ac verè sumptum: vt patris appellatione unum aut deinceps personas haud intelligamus. Nec enim ita verū ipsarum natura prohibet vni ac eidem plures parentes esse naturales.*

b l. 4. C. de liberis præteritis.

c *Mares & feminæ legib. xij. tabularū ad successionē intestati pariter vocantur.*

d *Exæquati sunt igitur masculis, fœmina nati, postumi: filiusfamilias, emancipati.*

e *in rerum* [illegible] *dicuntur qui in vtero sunt, sed & in rerū natura esse.* l. 26. ff. de sta. ho. *& alibi, perinde ac si in reb. humanis.* l. 7. ff. de statu. *ac tamen* l. 2. §. 6. ff. de excus. tut. *non tamen propriè tamen* l. 9. in fi. ff. ad l. Falcid.

f l. penult. C. de adopt.

βασιλεὺς, ἣν τέθεικε περὶ τῶν υἱοθετουμένων.

sanctissimus, quam de adoptiuis edidit.

6 ¶ Sed si in expeditione occupatus miles, testamentum faciat, & liberos suos iam natos vel posthumos nominatim non exheredauerit, sed silentio præterierit, non ignorans an habeat liberos: silentiũ eius pro exheredatione nominatim facta valere, constitutionibus Principum cautum est.

6 ¶ Στρατιώτης ἐν ἐξπεδίτῳ διάγων διέθετο· τοὺς οἰκείους παῖδας ὄντας ἐν φύσει, ἤγουν κυοφορουμένους οὔτε κληρονόμους ἔγραψε, οὔτε νομινάτιμ ἐξερεδάτευσεν· ἀλλ' ὕβρισεν αὐτοὺς πραιτεριτζίονι· ζητοῦμεν εἰ ἔῤῥωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη· καὶ φαμὲν ὅτι εἰ μὲν ἠπίστατο τούτους ὑπόντας, καὶ μνήμην αὐτῶν οὐκ ἐποιήσατο, ἡ σιωπὴ αὕτη νομινάτιμ ἐξερεδατζίωνος παραλαμβάνεται, ὡς βούλονται αἱ βασιλικαὶ[a] διατάξεις[b] καὶ ἔῤῥωται αὐτοῦ ἡ διαθήκη· εἰ δὲ ἠγνόει, ipso iure ἀνυπόστατός ἐστιν αὐτοῦ ἡ διαθήκη.

6 ¶ Miles in expeditione agens, testamẽtum fecit: liberos suos iam natos aut posthumos, neq; heredes scripsit, neq; nominatim exheredauit, sed cõtumelia præteritionis affecit. Quæritur est, an valeat testamentum? Et dicimus: si liberos hos habere se sciuit, nec mẽtionem eorum habuit, præteritionem hanc pro exheredatione nominatim facta accipi (sicut Principum constitutionib. cautũ est) & valere testamentũ eius. Quòd si nesciuit, ipso iure testamentum eius non subsistit.

a Gordiani & Philippi l. 10. Cod. de test. militis.
b l. 9. cum sequentibus C. de testamen. milit.

7 ¶ Mater vel auus maternus, necesse non habent liberos suos aut heredes instituere, aut exheredare: sed possunt eos silẽtio omittere. nã silentiũ matris, aut aui materni, & cęterorum per matrem ascendentium tãtum facit, quantum exheredatio patris. Neq; enim matri filiũ filiámve, neque auo materno nepotem neptémve ex filia, si eum eámve heredem nõ instituat, exheredare necesse est, siue de iure ciuili quæramus: siue de edicto Prætoris, quo Prætor præteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem permittit: sed aliud eis adminiculum seruatur, quod paulò pòst vobis manifestum fiet.

7 ¶ Μήτηρ ἤγουν πάππος πρὸς μητρὸς διατιθέμενοι, οὐκ ἀναγκάζονται τοὺς ἰδίους παῖδας γράφειν κληρονόμους, ἢ ἐξερεδατεύειν, ἀλλὰ δύνανται τούτους ἀποσιωπᾶν·[c] ἡ γὰρ σιωπὴ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πάππου τοσοῦτον ἰσχύουσιν, ὅσον ἡ τοῦ πατρὸς ἐξερεδατζίων. οὐδὲ γὰρ μήτηρ τὸν υἱὸν, ἢ τὴν θυγατέρα, οὐδὲ πάππος τὸν ἀπὸ θυγατρὸς ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, ἀναγκάζονται γράφειν κληρονόμους ἢ ἐξερεδατεύειν, ἀμέλει πραιτεριτοι γινόμενοι, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολιτικῆς βοηθοῦνται νομοθεσίας, οὐδὲ ὁ πραίτωρ τὴν κοντρατάβουλλας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται διακατοχήν· ταῦτα γὰρ ἐπὶ τῶν σουΐων, οὐ μέντοι τῶν παυομένων εἶναι σουΐων ἐπακτάζεται, ἔσται δὲ αὐτοῖς ἑτέρα πρὸς τούτοις βοήθεια, ἣν ἐροῦμεν μικρὸν ὕστερον[d].

7 ¶ Mater vel auus maternus liberos suos heredes instituere aut exheredare necesse non habent, sed silentio præterire possunt. Matris enim aut aui materni silentiũ, non minùs potest, quàm patris exheredatio. Nam neque mater filium aut filiam, neq; auus nepotem neptémve ex filia, hæredes instituere coguntur aut exheredare. Itaque præteriti, neque auxilium à iure ciuili habent, neque rursum Prætor eis bonorum possessionem contra tabulas pollicetur. Hæc enim suis constituta sunt, non his, qui sui esse desierunt. Sed aliud eis adminiculum seruatur, quod paulò post dicemus.

c Exheredare silentio liberos suos potest mater, auúsque maternus, vt hic: sed & miles l. 10. Cod. de testamento militis. Qui ita exheredati iure ciuili ac Prætorio destituti, querelam tamen inofficiosi habent.

d hoc est, infra titu. de inoffic. testam.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

TIT. XIV.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ κληρονόμων καταστάσεως[a].

Τίτλος ιδ.

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.

TIT. XIV.

a vel ἐνστάσεως 35. Eclog. 9. adde tit. Digestorum & C. de heredibus instituendis.

¶ In testamentis hoc etiam considerandum est, An qui institutus sit, iure potuerit institui, necne. ¶ Proinde rectè quæritur, vtrum heredes instituere possimus quosum liberos homines. Seruos proprios (& qui proprij serui dicantur) excepto vno casu: Seruos alienos (& qui alieni dicantur). 1. Seruus a domino testamento manumissus, si in eadem causa, id est si seruus mansit, si a domino non manumissus inter viuos, si alienatus, quemadmodum liber fiat. 2. Seruus hereditarius. 3. pluriúmve an & quemadmodum rectè heres instituatur. 4. ¶ Vnum & plures in infinitum à nobis institui posse. 5. ¶ In assem aut assis partes heredem institui posse. & quid si vnus tantum in semisse heres institutus, hoc est assem contraxerit: quid si testator duodecim assis partes excesserit. 6. Quid si plures nullis partibus expressis instituti, quas partes habeant? Quid si quidam certis partibus: vnus verò vel plures nullis partibus expressis instituti, pro qua parte hi vel inter se vel cum illis succedant, siue assis partes aliquæ desint, siue as ipse sit expletus. 7. Quid si heredibus ex certa parte institutis pars assis aliqua vacet, aut as ipse excedatur, pro qua parte illis adcrescat vel decrescat. 8. Quid si quibusdam ex parte ad integrum assem aut dupondium institutis, quidam alij sine parte instituti: pro qua parte ij succedant. 9. ¶ Pure vel sub conditione rectè heredes institui, at non ex certo tempore aut ad tempus, & hoc casu diem haberi pro superuacuo. 10. Sub conditione impossibili institutos, manere institutos reiecta conditione. 11. Sub pluribus conditionibus institutos coniunctim, vtrique conditioni: disiunctim institutos, alterutri conditioni obsequi teneri. 12. ¶ Ignotos rectè heredes institui.

POst traditam de institutione & exheredatione liberorum doctrinam, & illud dicere necesse est, quas alias personas heredes scribere possimus. Heredes igitur instituere permissum est tum liberos, tum seruos nec nostro modo seruos, sed & alienos. ¶ Sed nostros quidem seruos olim secundùm plurium Iurisconsultorum sententiam, haud aliter instituere licebat, quàm cum libertate. Hodie verò & sine libertate serui institutio valet ex constitutione imperatoris nostri, quæ seruos & sine libertate institutos

b *Heredes instituere possumus non modo liberos homines sed & seruos: seruos tamquam & nostros & alienos.*

c *Vlpianus* 22. § 7.

d *Heredes seruos nostros etiam sine libertate instituere possumus.*

e l. pen. C. de necessariis seruis heredibus instituendis.

ΜΕτὰ τὴν διδασκαλίαν τὴν ἐπὶ τῇ ἐνστάσει, καὶ ἐξερεδατιζιῶνι τῶν παίδων ἐποιησάμεθα, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, καὶ ὁπόσα ἄλλα πρόσωπα δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους. γράφειν δὲ δυνάμεθα τοῦτο μὲν οἰκέτας[b] τοῦτο δὲ ἐλευθέρους· καὶ οὐ μόνον ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίους οἰκέτας. ¶ Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἡμετέρους[c] οἰκέτας, πάλαι[d] μὲν κατὰ τὴν τῶν πλειόνων νομικῶν γνώμην, οὐχ ἑτέρως, εἰ μὴ cum libertate γράφειν ἐξῆν· σήμερον δὲ καὶ δίχα ἐλευθερίας, ἡ τοῦ οἰκέτου ἔνστασις ἔρρωται, ἐκ διατάξεως[e] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ sine libertate γραφέν-

HEredes instituere permissum est, tam liberos homines, quã seruos: & tam proprios, quàm alienos. ¶ Proprios autẽ olim quidem secũdũ pluriũ sẽtẽtias, nõ aliter, quã cũ libertate, recte instituere licebat. hodie verò, etiam sine libertate, ex nostra constitutione heredes eos instituere permissũ est. Quod non per innouationem induximus, sed quoniã æquius erat &

Attilicino placuisse Paulus suis libris quos tam ad Masuriũ Sabinum quàm ad Plautium scripsit, refert.

τοὺς αὐτοῖς, ἀκωλύτως ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ· τοῦτο δὲ οὐ κατὰ καινισμόν τινα ἡ αὐτοῦ διάταξις εἰσήγαγεν, ἀλλὰ γνώμῃ νομικῶν ἀκολουθήσασα. Ἀτιλίκινος γὰρ ὁ νομικὸς ἐδέξατο τὸ sine libertate τοῦ οἰκέτου καλῶς ἔνστασιν γίνεσθαι· ὡς ἀναφέρει αὐτὸν Παῦλος ὁ σοφώτατος· τοῦτο μὲν ἐν τοῖς πρὸς Μασούριον Σαβῖνον αὐτοῦ βιβλίοις, τοῦτο δὲ ἐν τοῖς πρὸς Πλαύτιον. ¶ Ἡμέτερος [a] δὲ οἰκέτης νοεῖται κἀκεῖνος, οὗ τὸν οὐσούφρουκτον ἑτέρῳ παραχωρήσαντες, γυμνὴν ἐπ' αὐτοῦ προπριετάτεμ ἔχομεν. ¶ Ἔστι δὲ εὑρεῖν [b] ἓν παράδοξον θέμα, ὅτε τις τὸν οἰκέτην, οὐδὲ cum libertate γράφει κληρονόμον ἰσχυρῶς, καὶ τοῦτο διατάξει περιέχεται Σεβήρου καὶ Ἀντωνίνου τῶν θειοτάτων, ἥτις χώραν ἔχει ἐπὶ τοιούτου θέματος· ἀπέθετό τις κατηγορίαν κατὰ Τιτίας, λέγων αὐτὴν ὑπὸ Στίχου τοῦ ἰδίου οἰκέτου μοιχεύεσθαι· μήπω περαιωθέντος τοῦ δικαστηρίου ἡ εἰρημένη Τιτία τελευτῶσα, τὸν εἰρημένον Στίχον cum libertate ἐνεστήσατο κληρονόμον· μετὰ τὴν ἐκείνης τελευτὴν ζήτησις γέγονεν, εἰ ἔρρωται τὰ τῆς ἐνστάσεως, καὶ οἱ εἰρημένοι θειότατοι βασιλεῖς ἀντέγραψαν, τὸν οἰκέτην ἔνοχον [c] ὄντα τῇ μοιχείᾳ, οὐκ ἰσχυρῶς ἐν τῇ διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι πρὸ τοῦ πέρατος τοῦ δικαστηρίου, ὑπ' ἐκείνης αὐτοῦ τῆς δεσποίνης, ἥτις ὡς ὑποπεσοῦσα τῷ ἐγκλήματι κατηγορεῖται, ὥστε οὖν ἡ ἔνστασις ἡ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γενομένη δούλου, πάσης ἰσχύος ἐστὶν ἐκτός. ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν καὶ τὸν ἀλλότριον [d] οἰκέτην καλῶς γράφεσθαι ἡμᾶς κληρονόμον, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι ἀλλότριός ἐστι κἀκεῖνος, ἐφ' ᾧ ὁ τεστάτωρ οὐσούφρουκτον εἶχεν.

ad hereditatem sine impedimento admittit. Neque id per innouationem introductum est, sed ex sententia quorundam veterum: Nam & Atilicinus Iurisconsultus id sequutus est, vt seruus & sine libertate rectè institueretur: sicut prudentissimus Paulus, tum in libris ad Massurium Sabinum, tum in libris ad Plautium refert.

¶ Proprius autem seruus etiã is intelligitur, in quo nudam proprietatem testator habet, alio vsumfructũ habente.

¶ Seruus autem noster & is intelligitur, cuius alij vsumfructum concessimus & nos in eo nudam proprietatem habemus.

¶ Est tamen casus, in quo nec cum libertate vtiliter seruus à domina heres instituitur, vt constitutione diuorum Seueri & Antonini cauetur, cuius verba hæc sunt: *Seruum adulterio maculatum, non iure testamento manumissum ante sententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata, rationis est. Quare sequitur, vt in eundem à domina collata heredis institutio, nullius momenti habeatur.*

¶ Inuenias autem mirabilem quendam casum, in quo nec cum libertate seruus vtiliter à domina heres instituitur, vt cõstitutione diuorum Seueri & Antonini comprehensum est, quæ locum habet in hac specie. Quidam aduersus Titiam accusationem instituerat, dicens eã cum seruo proprio Sticho adulterium commisisse. Iudicio nondum absoluto, dicta Titia moriens, dictum Stichum cum libertate heredem instituit. Quæsitum est post mortẽ eius an heredis institutio valeret? Et quidem hi, quos diximus, Diui Principes rescripserunt, Seruum adulterij reum non vtiliter ante finem iudicij in testamento manumitti ab ea domina, quæ eiusdem illius criminis rea postulatur. Hæc igitur in tali specie serui institutio nullius momenti est.

¶ Alienus seruus etiam is intelligitur, in quo vsumfructum testator habet.

¶ Quoniam vero dictum est, & alienum seruum vtiliter à nobis hæredem scribi: sciendum est & eum alienum esse in quo testator vsumfructum habebat.

a *Nostrum dicitur id etiam cuius vsusfructus alienus est, vt hic.* adde l. 25. ff de ver. signific. *& per contrarium alienum id dicitur, in quo vsumfructum habemus* in f. inst. eod.

b l. 48. §. 2. ff. de heredib. instituendis.

c *recte* ἔνοχον *id est maculatum dixit, non* κατηγορούμενον. *nec enim duo, mas scilicet & fœmina, rei adulterij simul fieri possunt.* l. 8. C. ad l. Iuliam de adul teriis: *atque ita in* l. his verbis. 48. §. 2. ff de heredib. instituendis *legendum videtur* maculatum, *non* accusatum.

d *Alienum* [illegible] *nobis, in quo nondum habemus vsumfructum, vt hic: proprium vero id etiam cuius vsusfructus alienus* vt sup. eodem dixi.

1 ¶ Quando autem seruũ meum heredem instituo, siue cũ libertate, siue sine libertate (neque enim interest, vt iam diximus) si-
a Vlp. 22. §. 11. quidem meus manserit, liber fiet, & necessarius mihi heres. ¶ Sin verò eũ, testaméto meo superstes, manumisero, voluntarius fiet heres, & liberum ei erit, aut adire aut non adire. Necessarius enim esse non potest, dũ vtrumque ex domini testamento nõ habeat, hereditatem scilicet & libertatem.

b hoc est si viuo testatore manumissus Vlp. 22. §. 12. in princip.

¶ Quòd si eum non manumisero, sed alienauero: nouidomini iussu adiens, illi hereditatem adquirit. Alienatus enim & meus non permanens, neque liber, neque heres esse potest, etiam si cum libertate heres institutus fuerit, quoniam dominus à libertatis datione destitisse videtur, propterea quòd cum alienauerit.

c Vlp. d. §. 12. in fine.

d. Alienans seruũ libertatem illi testamento datam reuocare intelligitur.

¶ Et hęc quidem de seruo nostro. Alienus autem seruus heres institutus, si eiusdem domini permanserit: iussu illius hereditatem adiens, ipsi eam adquirit. Sin verò alienatus fuerit aut viuo testatore, aut post mortem eius antequam domini iussu adiret, tũc noui domini iussu adire poterit. Quòd si viuo testatore à domino suo manumissus fuerit, aut post mortem eius ante aditionem: suo arbitrio vtpote liber adibit.

e Vlp. 22. §. 13.

f adde §. 3. sup. per quas personas cuique adquiritur.

1 ¶ Ἡνίκα δὲ τὸν ἐμὸν οἰκέτην γράφω κληρονόμον cum libertate, & sine libertate, ἀδιάφορον γὰρ καθὰ λέλεκται, εἰ [a] μὲν μένοι τελῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν ἐλεύθερος γίνεται, καὶ νεκεσσάριός μοι κληρονόμος. ¶ Εἰ δὲ ἐπιζήσας [b] τῇ διαθήκῃ τοῦτον ἐλευθερώσω, βολουντάριος γίνεται κληρονόμος, ἐν παῤῥησίᾳ ἔχων τὸ ἀδιτεῦσαι, ἢ μή· νεκεσσάριος γὰρ οὐ δύναται εἶναι οἷα τὰ δύο ἐκ τῆς τοῦ δεσπότου μὴ δυνάμενος ἔχειν διαθήκης, τουτέστι τὴν κληρονομίαν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν.

¶ Εἰ δὲ μὴ ἐλευθερώσω μὲν αὐτὸν, ἐκποιήσω [c] δὲ, κελεύσει τοῦ νέου δεσπότου ἀδιτεύσας, ἐκείνῳ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν· αὐτὸς γὰρ ἐκποιηθεὶς, καὶ μὴ μείνας ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν, οὔτε ἐλεύθερος, οὔτε κληρονόμος εἶναι δύναται· εἰ καὶ cum libertate ἦν ἐνσταθεὶς, δοκεῖ [d] γὰρ ὁ δεσπότης ἀφίστασθαι τῆς ἐπὶ τῇ ἐλευθερίᾳ δόσεως, καθότι αὐτὸν ἐξεποίησε. ¶ Ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων δούλων· εἰ [e] δὲ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἐνστήσομαι κληρονόμον, εἰ μὲν μένοι παρὰ τῷ αὐτῷ δεσπότῃ, κελεύσει [f] αὐτοῦ τὴν κληρονομίαν ἀδιτεύων, αὐτῷ ταύτην προσπορίζει. εἰ δὲ ἐκποιηθῇ ζῶντος τοῦ διατιθεμένου, ἤγουν καὶ μετὰ τελευτὴν πρὶν ἀδιτεῦσαι κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ, τηνικαῦτα προστάξει τοῦ καινοῦ δεσπότου, ἀδιτεύειν δυνήσεται. εἰ δὲ ζῶντος τοῦ τεστάτορος ἔτυχεν ὑπὸ τοῦ ἰδίου δεσπότου ὁ δοῦλος ἐλευθερωθεὶς, ἢ καὶ μετὰ τελευτὴν πρὸ ἀδιτίωνος, ὡς ἐλεύθερος γεγονὼς, κατὰ τὴν οἰκείαν ἐξουσίαν ἀδιτεύσει.

1 ¶ Seruus autẽ à domino suo heres institutus, si quidem in eadem caussa mãserit, fit ex testamento liber, heresque ei necessarius. ¶ Si verò à viuo testatore manumissus fuerit, suo arbitrio adire hereditatem potest: quia non fit heres necessarius, cùm vtrunque ex domini testamento non consequatur.

¶ Quòd si alienatus fuerit, iussu noui domini adire hereditatem debet, & ea ratione per eũ dominus fit heres. nam ipse alienatus, neq. liber, neq; heres esse potest, etiã si cum libertate heres institutus fuerit. destitisse .n. à libertatis datione videtur dominus qui eũ alienauit.

¶ Alienus quoque seruus heres institutus, *si in eadem caussa durauerit*, iussu eius domini adire hereditatem debet: Si verò *alienatus* fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem eius, antequam adeat, debet iussu noui domini adire. At si *manumissus* est viuo testatore, vel mortuo, antequã adeat, suo arbitrio adire potest hereditatem.

2 ¶ Seruus etiã alienus post domini mortẽ, rectè heres instituitur.

2 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ὧν [a] τοὺς δεσπότας δυνάμεθα γράφειν κληρονόμους, τούτων καὶ τοὺς οἰκέτας· ὁ γὰρ οἰκέτης ἀπρόσωπος ὤν, ἐκ τοῦ οἰκείου χαρακτηρίζεται [b] δεσπότου. Ταῦτα προθεωρήσας, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· Τίτιος εἶχεν οἰκέτην λεγόμενον Στῖχον, ἐνεστησάμην ἐγὼ τὸν εἰρημένον Στῖχον, κληρονόμον, οὕτως εἰπών, Ἔστω μοι κληρονόμος Στῖχος, μετὰ τελευτὴν Τιτίου τοῦ οἰκείου δεσπότου. Ζητεῖται μή τι ἡ διαθήκη ἀνυπόστατός ἐστιν, ἐπειδὴ Τίτιος τελευτήσας οὐκ ἔστιν ἐν φύσει, ἵνα πρὸς αὐτὸν ὁ οἰκέτης χαρακτηρισθῇ· ἀλλ' ἤρεσεν ὥστε τὴν ἔνστασιν τῆς διαθήκης ἐρρῶσθαι. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ περίεστιν ὁ Τίτιος ὁ γεγονὼς αὐτοῦ δεσπότης, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τὸ ἀσώματον τελεῖ τῆς κληρονομίας, καὶ ἐρεδιτάριός ἐστιν οἰκέτης.

2 ¶ Hæc habeto in modum cuiusdam præuiæ speculationis. Quos dominos heredes instituere possumus, horum possumus & seruos. Nam seruus cùm personam non habeat, à domino suo designationem accipit. Hęc est præuia speculatio: Vide nunc cætera. Titius seruum habebat, Stichum nomine. Hunc ego Stichũ ita heredem scripsi, *Stichus post mortem Titij domini sui, mihi heres esto.* Quæsitum est, an testamentum non subsistat: Nam mortuo Titio, nemo est in rerum natura, ex cuius persona designationem seruus habeat. Sed tamen placuit, heredis institutionem valere. Etenim vt maximè dominus eius Titius non superfit, tamen in hereditate, & hereditarius est seruus.

¶ Quia & cum hereditariis seruis est testamẽti factio. Nondum enim adita hereditas, personæ vicem sustinet, non heredis futuri, sed defuncti: cùm etiam eius qui in vtero est, seruus rectè heres instituatur.

¶ Μετὰ δὲ τῶν ἐρεδιταρίων οἰκετῶν, ἔχομεν τεσταμέντου φακτίονα· ἡ γὰρ κληρονομία, [c] μήπω ἀδιτευθεῖσα, πρόσωπον [d] ἐπέχειν δοκεῖ τοῦ τελευτήσαντος, οὐ τοῦ ἐσομένου κληρονόμου· ὅτι γὰρ τοῦτο ἀληθές ἐστι, δῆλον ἐντεῦθεν· ἐάν τις τελευτήσῃ παῖδα κυοφορούμενον [e] καταλιπών, τὸν τοῦ τελευτήσαντος οἰκέτην καλῶς δύναμαι γράφειν κληρονόμον καὶ μήπω τεχθέντος τοῦ ποστούμου· καίτοι τὸν ἀλλότριον ποστοῦμον ἀλλότριος [f] δέ ἐστιν ὃς τικτόμενος οὐκ ἔστι μοι σοῦος· οὐ συγχωροῦσί μοι γράφειν οἱ παλαιοὶ κληρονόμον· καίτοι εἰ τὸ ἀσώματον τῆς κληρονομίας, τὸ πρόσωπον ἐπεῖχε τοῦ ἐσομένου κληρονόμου, οὐκ ὀρθῶς ὁ ἐρεδιτάριος οἰκέτης ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγράφετο κληρονόμος θέματος.

¶ Porrò cum seruis hereditariis testamenti factionem habemus. Quoniam hereditas nondum adita, personæ vicem sustinere videtur defuncti, non heredis futuri. Quòd autem id verum sit, vel hinc apparet. Si quis moriens postumum relinquat: nam etiam nondum nato postumo, defuncti seruum vtiliter heredem instituere possum, quamuis alienum postumum (est autẽ alienus postumus, qui si nascatur, suus mihi nõ est futurus) veteres mihi heredem instituere non permittunt. Atqui si hereditas personam sustineret futuri heredis, non vtiliter in hac specie, hereditarium seruum, heredem instituissem.

a l.31 in princip. l.52 ff de heredibus instituendis. Vlp.22 §.1.

b χαρακτηρίζεται *hic nihil aliud quam designari & demonstrari.*

c *Hereditarius seruus, ante aditam hereditatem, heres institui potest, hoc enim casu hereditas domini & defuncti locum obtinet.* dixi ad l. non minus 31. in fin. l.52. ff. de heredibus instituendis.

d πρόσωπον ἐπέχειν τοῦ τελευτήσαντος, *est vicem vt hic & locum defuncti sustinere* d.l.31.

e κυοφορούμενος, *posthumus, qui in vtero est, qui post mortem meã nascitur, adde autem huic loco* l. 84. ff. eod §.28 inst. de legatis.

f *Posthumus alienus quis.*

3 ¶ Complures, vnius erant serui domini. Seruū hunc ego heredem instituere possum. Et dummodò cum singulis eorum testamenti factionē habuerim, vnicuique dominorū pro parte dominica hereditas mea adquiritur.

a Sic in l. seruus communis 67. ff. de adquir. hered. hic, pro portione dominij.

4 ¶ Possum autem & vnum & plures, & vsque ad infinitum heredes instituere.

b Puta collegium, vel corpus certum tamen. l. 1. §. si autem collegium. 15. ff. ad Trebellianū. Alias incerta persona heres institui non potest. Vlp. 22. 6. 4. Paul. 3. sen. 4. §. 16. l. 9. §. heres ff. de heredib instituen. adde §. incertis 25. inf. de legatis vt & in certum corpus Vlp. 22. §. 5.

5 ¶ Hereditas plerumq. in duodecim diuiditur vncias. Et vniuersa hæc hereditas as appellatur, habétque partes in sese, quæ ab vncia per propria nomina vsque ad assem appellantur. Sunt autem hę: Vncia, duodecima pars hereditatis. Sextans, id est, duæ vnciæ, sexta pars. Quadrans, quarta pars, hoc est, vnciæ tres. Triēs, tertia: quæ vncias quattuor efficit. Quincūx tertia pars & duodecima. hoc est, quinque vncię. Semis, dimidia: hoc est, vncię sex. Septunx dimidia cum duodecima: hoc est, septē vnciæ. Bes, duæ partes è tribus (Grecè δίμοιρον) siue octo vnciæ. Dodrans, duæ partes è tribus cum duodecima. Id valet vncias nouem. Dextans, duæ partes è tribus cum sexta, id est, vnciæ decem. Deunx, duæ partes è tribus, cum quarta, hoc est, vncię vndecim. As, vnciæ duodecim.

c Hereditas plerumque in xij. vncias distribuitur. d Alias hic pro asse sumitur. e Hereditas in vncias plerunque diuiditur: & quæ vnciarum nomina: adde l. seruū 50. in f. ff. eo.

¶ Porrò non vtique semper patrimonium de quo testator testamentum cōdit, in duodecim vncias diuidi oportet: tot enim vnciæ assem absoluunt, quot testator voluerit. Si quis igitur, verbi gratia, vnum heredem scripserit in semissem, id est, in vncias sex, totus as in sex vnciis erit. Neque enim dicimus fore vt heres scriptus semissem accipiat, & qui ab intestato venient,

f l. 13. §. pater familias. 1. ff. eod. Paul. 3. sent. 4. §. 19.

g l. 1. §. 2. ff. de bonorum possess. secūdum tabulas.

3 ¶ Πολλοί τινες ἑδέσποζον οἰκέτου ἑὸς δύναμαι τοῦτον γράφειν κληρονόμον, ἐὰν ἐν ᾧ πρὸς πάντας ἔχω τεσταμέντι φακτίωνα, pro parte [a] dominica, τουτέστι πρὸς τὰ μέρη τῆς δεσποτείας ἑνὶ ἑκάστῳ ἡ ἐμὴ προσπορισθήσεται κληρονομία.

4 ¶ Δύναμαι καὶ ἕνα, καὶ πολλοὺς, καὶ εἰς ἄπειρον [b] γράφειν κληρονόμους.

5 ¶ Ἡ κληρονομία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς δυώδεκα [c] διαιρεῖται οὐγκίας, καὶ αὕτη μὲν ἡ πᾶσα κληρονομία, ἄσσις προσαγορεύεται· ἔχει δὲ ἐν ἑαυτῇ ταῦτα τὰ μέρη, ἰδιάζουσας ἔχοντα προσηγορίας, ἀπὸ οὐγκίας μέχρι αὐτοῦ τοῦ λίβρας. [d] ἔστι δὲ ταῦτα. [e] Vncia, τὸ δωδέκατον μέρος τῆς κληρονομίας. Sextans, τουτέστι τὸ δίουγκιον, ὅπερ ἐστὶν ἕκτον μέρος. Quadrans, τὸ τέταρτον, ὅπερ ἐστὶ τρεῖς οὐγκίαι. Triens, τὸ τρίτον, ὅπερ ποιεῖ τέσσαρας οὐγκίας. Quincunx, τρίτον δωδέκατον, ὃ ποιεῖ πέντε οὐγκίας. Semis, τὸ ἥμισυ, ὃ ποιεῖ ἓξ οὐγκίας. Septunx, τὸ ἥμισυ καὶ δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἑπτὰ οὐγκίας. Bes, τὸ δίμοιρον ὃ ποιεῖ ὀκτὼ οὐγκίας. Dodrans, τὸ δίμοιρον καὶ δωδέκατον, ὃ ποιεῖ ἐννέα οὐγκίας. Dextans, δίμοιρον ἕκτον, ὃ ποιεῖ δέκα οὐγκίας. Deunx, τὸ δίμοιρον τέταρτον ὃ ποιεῖ ἕνδεκα οὐγκίας. ἄσσις δυώδεκα οὐγκίαι. ¶ Οὐ πάντως δὲ δυώδεκα οὐγκίας τῆς περιουσίας εἶναι δεῖ, εἰς ἣν διατίθεται ὁ πατήρ· τοσαῦται [f] γὰρ οὐγκίαι τὴν λίβραν ἀποτελοῦσιν ὅσας ἂν ὁ διαθέμενος βουληθῇ. εἰ [g] ἕνα τις ἐνεστήσατο κληρονόμον, λόγου χάριν, εἰς ἓξ οὐγκίας, ἡ πᾶσα λίτρα ἐν ταῖς ἓξ οὐγκίαις ἐστίν· οὐδὲ γὰρ λέγομεν ὅπου μὲν σκρίπτος τὰς ἓξ οὐγκίας λαμβάνει, οἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου

3 ¶ Seruus autem plurium, cum quibus testamenti factio est, ab extraneo institutus heres, vnicuique dominorum, cuius iussu adierit, pro portione dominij acquirit hereditatem.

4 ¶ Et vnum hominem, & plures, vsque in infinitum, quot quis heredes velit, facere licet.

5 ¶ Hereditas plerunque diuiditur in duodecim vncias, quæ assis appellatione continentur. Habent autem & hę partes propria nomina ab vncia vsque ad assem, vt putà hæc, sextans, quadrans, triēs, quincunx, semis, septunx, Bes, dodrans, dextans, deunx.

¶ Non autem vtique semper duodecim vncias esse oportet. nam tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnum tantùm quis ex semisse (verbi gratia) heredem scripserit, totus as in semisse erit.

Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere potest: nisi sit miles, cuius sola voluntas in testando spectatur.

¶ Et è contrario potest quis in quantascunque voluerit, plurimas vncias suã hereditatem diuidere.

6 ¶ Si plures instituantur heredes, ita demũ in hoc casu partium distributio necessaria est, si nolit testator eos ex æquis partibus heredes esse. Satis enim constat nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos heredes esse.

¶ Partibus autẽ in quorundam personis expressis, si quis alius sine parte nominatus erit, siquidem aliqua pars assi deerit, ex ea parte heres fit. Et si plures sine parte scripti sunt, omnes in eandem partem concurrunt.

ται ἐξ· παγανὸς [a] γὰρ καὶ ταυτὸ ἐκ διαθήκης, καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖσθαι οὐ δύναται), στρατιώτης [b] δὲ καὶ πάνυ· νόμος γὰρ αὐτοῖς ἐστὶν ἐν ταῖς διαθήκαις ἡ βούλησις, ὡς ἔχει· ἀμέλει στρατιώτης διατιθέμενος, ἐὰν εἴπῃ, Ἐστώ μου ὁ δεῖνα κληρονόμος εἰς τρεῖς οὐγκίας, τὰς ἐννέα οἱ ἐξ ἀδιαθέτου λαμβάνουσιν· δύναται δέ τις διατιθέμενος. ¶ Ὥσπερ [c] εἰς ἐλάττονας οὐγκίας συστέλλειν τὴν λίτραν, οὕτω καὶ εἰς πλείονας ἐκτείνειν αὐτὴν οἷον δύναται λέγειν, Ὁ δεῖνα ἔστω μου κληρονόμος εἰς ὀκτὼ οὐγκίας, καὶ ὁ δεῖνα εἰς ἑπτά.

6 ¶ Ἐὰν πολλοὺς γράψω κληρονόμους θέλω δὲ αὐτοὺς ἐξ ἴσου τὴν ἐμὴν διαδέξασθαι περιουσίαν, ἀρκεῖ τὸ sine [d] parte γράψαι αὐτοὺς λέγοντα, Ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα ἔστωσάν μου κληρονόμοι· οὐγκίας γάρ μου μὴ ὀνομάσαντος, τὸ ἴσον αὐτοῖς προσηκόντεται. εἰ [e] δὲ θέλω ἐξ ἀνίσων μερῶν αὐτοὺς κληρονομῆσαι, τότε ex certa parte αὐτοὺς γράφειν χρὴ καὶ λέγειν, Ὁ δεῖνα εἰς τέσσαρας, ὁ δεῖνα εἰς ἕξ, ἔστωσαν κληρονόμοι. ¶ Τί [f] δὲ ὅτι πολλοὺς γράψας κληρονόμους, ἐπὶ τινῶν μὲν ἐξεφώνησα τὸν οὐγκιασμόν, ἐνεστησάμην δὲ ἕνα sine parte· ἄρα πόσον λήψεται ὁ sine parte; καὶ λέγομεν, ὅτι εἰ μὲν ὑπολιμπάνεταί τι τῇ λίτρᾳ, τυχὸν γὰρ Πρῖμον ἔγραψα κληρονόμον εἰς πέντε οὐγκίας, Σεκοῦνδον εἰς τρεῖς, Τέρτιον εἰς δύο· εἶπον δέ, Κουάρτος ἔστω μου κληρονόμος, ἢ οὕτως, Κουάρτος καὶ Κουίντος, καὶ Σέξτος, ἔστωσάν μοι κληρονόμοι. τότε λέγομεν, ὅτι εἰς τὸ διούγκιον ὁ εἷς ἢ καὶ οἱ τρεῖς, οἱ sine parte γραφέν-

alterum semissem. Quoniam paganus pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere nõ potest: quamuis omnino miles possit, cuius voluntas, qualiscunque sit, in testamentis pro lege habetur. Itaque si miles testamentum ordinans ita dixerit: *Ille mihi ex quadrante heres sit.* dodrantem hi qui ab intestato veniunt, accepturi sunt. ¶ Porrò autẽ quemadmodum as à testatore in pauciores vncias cõtrahi potest, ita & in plures extendi potest. Exempli gratia, dicere potest: *Ille mihi ex besse heres esto, & ille ex septunce.*

6 ¶ Si plures instituã heredes, & ex æquis partib. esse eos heredes velim: sufficit eos sine partibus institui: Ita, *Ille & ille mihi heredes sunto.* quamuis enim ego vncias non nominẽ, tamen ex æquo succedent. Sin verò ex inæqualibus eos partibus esse velim heredes, tũc ex certa parte instituere necesse est, & dicere: *Ille mihi ex triente, & ille ex semisse heredes sunto.* Quid ergo? si pluribus institutis heredibus, partes in quorũdam personis expressi, & vnum aliquem sine parte institui, quantum accepturus est, qui sine parte institutus est? Et dicimus, siquidem aliqua desit assi pars, (fortè enim, Primum instituí ex quincunce, Secundum ex quadrãte, & Tertium ex sextãte: & addidi, *Quartus mihi heres esto*: vel, *Quartus & quintus & sextus heredes mihi sunto*:) tunc dicimus, vnum illum, aut hosce tres, qui sine parte instituti sunt, ex duabus vnciis siue ex

a l. 7. ff. de regulis iuris.

b l. 6. in f. ff. de testamen. militis.

c *Hereditatẽ suam testator potest in vncias vel pauciores contrahere, vel in plures extendere.*

d *Heredes sine parte instituti, æquis partibus heredes instituti intelliguntur.* l. 9 §. heres 12. in f. ff. eo. 35. Eclo. 9. c. 9. 5. Harmenop. 7. §. 5. Paul 3. sen. 4. § 19.

e *Heredes in æqualibus partibus quemadmodum instituantur.*

sextante heredes futuros. ¶Quod si in tres priores totum assem consumpsero rim, vno ex semisse, altero ex triente, tertioque ex sextante heredibus institutis: deinde vnum aliquẽ aut plures sine parte subiunxerim: tunc, quoniam nihil assi deest, in quod venire possint, qui sine parte instituti sũt: semis illi aut illis, qui sine parte instituti sunt, dabitur, quasi videatur testator, ex viginti quatuor vnciis heredes instituisse. Qui igitur sine parte heres institutus est, aut partem quæ ad assem deest, aut semissem habebit. ¶Neque verò interest, prim⁹, an post omnes, an in medio institutus sit is, qui sine parte est. Vbique enim eadem ratio & idem effectus est.

a Heredes instituti sine parte, partẽ quæ assi deest habent, si pars ulla aliqua sit: si non sit, semissem.

b l.38. §.2. in f.ff. eod.

c l.17. §. denique 2. ff. eod.

7 ¶Complures heredes institui, ex certis partibus: nec tamẽ assem in eos consumpsi, sed pars eius adhuc aliqua reliqua est. Pars igitur quæ vacat, ad quem spectabit? Et dicimus, quòd pars quæ reliqua est, tacitè scriptis heredibus adcrescit. Verbi gratia. Tres ex ternis vnciis heredes scripsi, vt iam quadrãs vnus sit reliquus. Quadrans hic tacitè singulis heredibus pro parte hereditaria adcrescet, & in effectu vnusquisque eorũ ex quattuor vnciis heres esse institutus inuenietur, perinde atque si singuli in singulos trientes instituti fuissent. ¶Ex diuerso, si plures ex certis partibus heredes scribam & ex certa parte scribẽdo, duodecim vncias excedã: tacitè cuique id decrescet, quod superest. Verbi gratia, Quatuor ex quaternis

τες περιγένονται. ¶ Εἰ δὲ ἐγὼ ἅπασαν τὴν λίτραν δαπανήσω εἰς τοὺς τρεῖς, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς τέσσαρας, τὸν δὲ εἰς δύο γράψας κληρονόμον, σίνε πάρτε δὲ ἐπιγαγὼν ἕνα, ἢ καὶ πλείους, τότε ἐπειδὴ οὐκ ἔστι τὶ ὑπολιμπανόμενον τῆς λίτρας, εἰς ὃ δυνῶνται ἐλθεῖν οἱ σίνε πάρτε γραφέντες, τὸ ἥμισυ δεθήσεται τῷ σίνε πάρτε, ἢ τοῖς sine parte. ὡς δοκεῖν τὸν τεστάτωρα, εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας οὐγκίας διατίθεσθαι. ὥστε οὖν ὁ σίνε [a] πάρτε, ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῇ λίτρᾳ, ἢ τὸ ἥμισυ τῆς λίτρας λαμβάνει. ¶ Καὶ οὐ [b] διαφέρομαι πότερον πρῶτος ἐγράφη ὁ σίνε πάρτε, ἢ μετὰ πάντας ἢ ἐν μέσῳ πάντων πανταχοῦ τὸ αὐτὸ ἔσται ἀποτέλεσμα.

7 ¶ Πολλοὺς ἐνεστησάμην κληρονόμους ἐκ κέρτα πάρτε· οὐκ [c] ἐδαπάνησα δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν λίτραν, ἀλλ' ἔτι ὑπολιμπάνεταί τι· ἄρα τὸ ὑπολειφθὲν, εἰς τίνα περιγένηται; καὶ λέγομεν ὅτι σιωπηρῶς τοῖς γραφεῖσι προσαύξεται τὸ ὑπόλοιπον· οἷον τρεῖς ἐνεστησάμην κληρονόμους, ἀπὸ τριῶν οὐγκιῶν, ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἄλλο τριούγκιον τοῦτο σιωπηρῶς ἑκάστῳ τῶν οἰκείων πρὸ πάρτε ἐρεδιταρίᾳ προσαυξήσεται, καὶ εὑρίσκονται λοιπὸν ἐξ ἀποτελέσματος εἰς ἕκαστος, ἀνὰ τέσσαρας οὐγκίας γεγραμμένος, ὡσανεὶ ἑνὸς ἑκάστου εἰς τὸ τρίτον τῆς λίτρας ἐνσταθέντος. ¶Εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου πολλοὺς ἐνστήσομαι κληρονόμους ἐκ κέρτα πάρτε καὶ ἐν τῇ ἐκ κέρτα πάρτε γραφῇ, ὑπερβάλω τὰς δώδεκα οὐγκίας, σιωπηρῶς ἑνὸς ἑκάστου τὸ περιττὸν ἀπομειοῦται. οἷον τέσσαρας ἐνεστησάμην κληρο-

¶Si verò totus as completus sit, ii, qui nominatim expressas partes habent, in dimidiã partem vocantur, & ille, vel illi omnes in alterã dimidiã. ¶Nec interest primus, an medius, an nouissimus, sine parte heres scriptus sit: ea enim pars data intelligitur, quæ vacat.

7 ¶Videamus si pars aliqua vacet, nec tamen quisquam sine parte sit heres institutus, quid Iuris sit, veluti si tres ex quartis partibus heredes scripti sint. Et constat vacãtem partem singulis tacitè pro hereditaria parte accedere, & perinde haberi, ac si ex tertiis partibus heredes scripti essent. ¶Et ex diuerso, si plures heredes scripti in portionibus sint, tacitè singulis decrescere: vt si (verbi gratia) quatuor ex tertiis partibus heredes scripti sint, perinde habeantur, ac si vnusquisque ex quarta parte heres scriptus fuisset.

νόμιμος ἀπὸ τεσσάρων οὐγκιῶν· ὁ νόμος δὲ ἐξ ἑκάστου σιωπηρῶς ἀφαιρεῖται ἀνὰ οὐγκίαν, καὶ δὲ ἀποτελέσματος δείκνυνται ἀνὰ τρεῖς ἔχοντες οὐγκίας.

nis vnciis heredes scripsi. Lex tacite singulis singulas detrahit vncias, & in effectu singuli singulos habere quadrantes deprehenduntur.

8 ¶ Et si plures vnciæ, quam duodecim distributæ sint, is, qui sine parte institutus est, quod dupondio deest, habebit.

8 ¶ Ἐνεστησάμην πολλοὺς κληρονόμους, δὲ κέρτα πάρτε, καὶ [a] ὑπερέβην τὰς δώδεκα οὐγκίας· προσέθηκα δὲ καὶ ἄλλον σίνε πάρτε· ἆρα πόσον λήψεται ὁ σίνε πάρτε; καὶ φαμὲν, ὅτι ὅσοι εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν δύο λιτρῶν ὑπολιμπάνεται· οἷον εἶπον οὕτως. Πρῖμος ἔστω μου κληρονόμος εἰς πέντε οὐγκίας, Σεκοῦνδος εἰς ἕξ, Τέρτιος εἰς ὀκτώ. ἔστω δὲ καὶ Κουάρτος κληρονόμος· λέγομεν τὸν Κουάρτον τὰς ὑπολοίπους πέντε οὐγκίας λαμβάνειν· ἐννεακαίδεκα γὰρ οὐγκίαι τοῖς δὲ κέρτα πάρτι γραφεῖσι καταλείφθησαν.

8 ¶ Item plures ex certis partibus heredes institui, & duodecim vncias egressus sum: deinde & alium sine parte adiunxi, quantum habebit is, qui sine parte est? Et dicimus: quantum complendo alteri assi defuerit. Verbi gratia, Sic dixi: *Primus mihi ex quincunce heres esto, Secundus ex semisse, Tertius ex besse. Porro & Quartus mihi heres esto.* Dicimus futurum, vt Quartus reliquas quinque vncias habeat. Nouendecim enim vnciæ his qui certas partes habent, relictæ sunt.

[a] l. 47. §. sed si expleto asse, 4. ff. eod.

¶ Idémque erit si dupondius expletus sit, quia omnes partes ad assem postea reuocantur, quamuis sint plurium vnciarum.

¶ Τὸ [b] αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ εἰς τοὺς τρεῖς ἐδαπάνησα τὰς δύο λίτρας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπήγαγόν τινα σίνε πάρτε, μίαν λήψεται λίτραν· ὡς εἶναι τὰς πάσας λϛ οὐγκίας· καὶ δὴ ἤγουν λϛ οὐγκίας δύναμαι εἰς μίαν ἀνενέγκαι λίτραν.

Idémque est, si vtroque asse, hoc est dupondio, in tres illos consumpto alium postea sine parte adiungam. Nam & hic assem vnum habiturus est, vt ita triginta sex fiant vnciæ. Enimverò has vigintiquatuor, aut triginta sex vncias, ad vnum assem reuocare reducereq; possim.

[b] l. 16. §. vlt. ff. eod.

9 ¶ Heres & purè, & sub conditione institui potest: ex certo tempore, aut ad certum tempus non potest, veluti, *Post quinquennium, quam moriar*, vel, *Ex Calendis illis*, vel, *Vsque ad Calendas illas heres esto.* Denique diem adiectum haberi pro superuacuo placet, & perinde esse ac si purè heres institutus esset.

9 ¶ Κληρονόμον καὶ πούρως, καὶ ὑπὸ αἵρεσιν [c] γράφειν δυνάμεθα· πούρως μὲν, Ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος. ὑπὸ αἵρεσιν δὲ· Ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, Si nauis ex Asia venerit. εἰ δὲ [d] ad certum tempus, vel ex certo tempore, οὐκ ὀρθῶς γράφεται τις κληρονόμος, οἷον, Ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, μετὰ πενταετίαν τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἢ ἀπὸ καλανδῶν Ἰανουαρίων. ἢ ἐὰν εἴπω οὕτως, Ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, ἕως καλανδῶν Ἰανουαρίων· περιαιρουμένου γὰρ τοῦ χρόνου, τοῦ ἀπὸ καλανδῶν ἢ μέχρι καλανδῶν, οὕτως ἔσται ἡ γραφὴ ὡς πούρως γενομένη.

9 ¶ Heres & purè & sub conditione institui potest. Purè, *Ille mihi heres esto.* Sub conditione, *Ille mihi heres esto, si nauis ex Asia venerit.* Ex certo autem tempore, vel ad certum tempus institui nemo vtiliter potest. Verbi gratia, *Ille mihi post quinquennium quam moriar heres esto, vel a Kalendis Ianuarijs.* Aut si quis ita dixerit: *Ille mihi heres esto, vsque ad Kalendas Ianuarias.* Circunducto enim & pro superuacuo habito tempore, quod vsque ad Calendas vel à Calendis est, perinde erit institutio, quasi purè fuisset facta.

[c] v. tit. ff. de conditionibus institutionum.

[d] dixi ad l. 34. ff. de her. instituend.

10 ¶ Quendam sub condicione impossibili heredem institui, dicens: *Ille mihi heres esto si mare ebiberit.* aut etiam legatum alicui, fideíve commissum vel seruo libertatem reliqui. Condicio hæc impossibilis aufertur, ac pro non scripta habetur, & purum efficitur, quod heredi relictum est.

a *adde* l. 1. ff. de conditionib. institutionum l. 3. vbi dixi §. de conditionibus & demõstrationibus: *Paul. 3. sent.* 4. §. 14.

10 ¶ Ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ ἀδυνάτου [a] αἵρεσιν κληρονόμον εἰπών, Ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος, ἐὰν πίῃ τὴν θάλασσαν. ἤγουν καὶ ληγάτον ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν κατέλιπόν τινι, ἤγουν φιδεϊκόμμισσον, ἢ ἐλευθερίαν οἰκέτῃ, περιαιρεῖται τῆς ἀδυνάτου αἱρέσεως, ἀντὶ μηδὲ γεγραμμένης παραλαμβάνεται, καὶ πουρα ἀποτελεῖται τὰ καταλειφθέντα τῷ κληρονόμῳ.

10 ¶ Impossibilis condicio in institutionibus & legatis, necnon in fideicommissis, & libertatibus, pro non scripta habetur.

11 ¶ Hæredem quendã sub pluribus condicionibus institui. Quæritur, an expectãdũ sit, donec omnes impletæ fuerint? Et dicimus: quòd si cõiũctim adscriptæ sunt, (veluti si dixerim: *Ille mihi heres esto, si capitolium ascenderit, & si nauis ex Asia venerit, & ille consul factus fuerit:*) omniũ expectandus est euentus. Sin verò separatim & disiunctim eas adscripsi, dicens: *Ille mihi heres esto, si capitolium ascenderit, aut si Titio dederit decem solidos:* quicunque volet parendo, heres fiet.

b *hoc est, non cuilibet. (vt male legitur in institutionibus hoc loco) sed cui libet. i. alteratri, non vero vtrique.*

11 ¶ Κληρονόμον ἐνεστησάμην τινὰ ὑπὸ πολλὰς αἱρέσεις, ζητοῦμεν εἰ δεῖ περιμένειν ἕως οὗ πληρωθῶσιν αἱ πᾶσαι· καὶ λέγομεν, εἰ μὲν coniunctim ἐγράφησαν, εἰπὸν γὰρ, Ἔστω ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὸ καπιτώλιον καὶ εἰ ἡ ναῦς ἔλθῃ ἀπὸ Ἀσίας, καὶ ὁ δεῖνα γένηται ὕπατος, δεῖ πασῶν ἀναμένειν τὴν ἔκβασιν· εἰ δὲ separatim, καὶ διαζευκτικῶς ταῦτα ἔγραψα εἰπών, Ἔστω ὁ δεῖνα κληρονόμος ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὸ καπιτώλιον, ἢ ἐὰν δῷ Τιτζίῳ ι νομίσματα, οἵαν [b] βούλεται ἐξ αὐτῶν ἀποπληρώσας γίνεται κληρονόμος.

11 ¶ Si plures conditiones in institutionibus adscriptæ sunt: si quidem coniunctim, vt putà, *Si illud & illud factum fuerit:* omnibus parendũ est, si separatim, veluti, *Si illud, aut illud factum erit:* cuilibet conditioni obtemperare satis est.

12 ¶ Vtiliter & eos quis potest instituere heredes, quos nunquã viderit. Verbi gratia. Fratrem aliquis habuit peregrè degẽtem, & is ibi liberos creauit. Filios eos quos nunquã vidit, heredes scribere potest. Ignorantia enim testantis circa heredem, institutionem inutilem nõ facit.

c v. l. 11. C. de heredibus instituendis. *adde* l. 29. C. de donationib.

d *Hic differt à peregrino* l. 1. Cod. eod.

12 ¶ Ἰσχυρῶς τις γράφει κληρονόμους καὶ ἐκείνους, οὓς [c] ἂν οὐδέποτε ἐθεάσατο· οἷον εἶχέ τις ἀδελφὸν ἐπὶ ξένης [d] διάγοντα· ἐπαιδοποίησεν ἐκεῖ, δύναται τοὺς παῖδας τοῦ ἀδελφοῦ, οὓς οὐκ ἐθεάσατο πώποτε, γράφειν ὀρθῶς κληρονόμους· ἡ γὰρ περὶ τὸν κληρονόμον ἄγνοια τοῦ διατιθεμένου, τὴν ἔνστασιν οὐκ ἀκυροῖ.

12 ¶ Ii, quos nunquam testator vidit, heredes institui possunt: veluti si fratris filios peregrinantes, ignorãs qui essent, heredes instituerit. Ignorantia enim testantis, inutilẽ institutionem non fecit.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE. TIT. XV.

ΠΕΡΙ ΧΩΡΙΚΗΣ[a] ὑποκαταστάσεως.[b] Τίτλος ιε.

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE. TIT. XV.

¶ An primis heredibus sub hac conditione Si heredes non erunt: alios & quidem in infinitum, imo & proprium seruum. 1. quot. 2. & quib. ex partibus substituere liceat. 3. Substitutum substituto, substitutum primo instituto intelligi. 4 Si quis seruo (qui liber existimabatur) instituto, substitutus fuerit.

Potest autem quis in testamento suo plures gradus heredum facere: vt puta, *Si ille heres non erit, ille heres esto*, & deinceps, in quantum velit testator, substituere potest vt nouissimo loco in subsidiū, vel seruum necessarium heredem instituere possit.

1 ¶ Et plures in vnius locum possunt substitui, vel vnus in plurium, vel singuli in singulorum, vel inuicē ipsi, qui heredes instituti sunt.

Ἀκώλυτόν ἐστι τῷ διατιθεμένῳ, καὶ ἐνστάσιν ποιήσασθαι, καὶ ὑποκατάστασιν, καὶ ἁπλῶς πολλοὺς[c] ποιήσασθαι βαθμοὺς[d] κληρονόμων. βαθμὸς[e] δὲ λέγεται κληρονόμων, ὁ ἔχων τὰς δυόδεκα οὐγκίας. ἔξεστι γὰρ ἡμῖν οὕτω[f] διατίθεσθαι. Ἔστω Πρῖμος κληρονόμος· ἐὰν δὲ μὴ γένηται Πρῖμος κληρονόμος, ἔστω Σεκοῦνδος, εἰ δὲ μὴ γένηται Σεκοῦνδος, ἔστω Τέρτιος· εἰ δὲ μὴ Τέρτιος, ἔστω Κουάρτος. καὶ εἰς ἀπέραντον[g] ὑποκαθιστᾶν δυνάμεθα, καὶ ἐν τελευταίῳ τόπῳ, ἤτοι βαθμῷ, ὡς εἰς ἐσχάτην βοήθειαν οἰκέτην ἡμέτερον ἐνίστασθαι δυνάμεθα· ἵνα εἰ συμβῇ πάντας παραιτήσασθαι, ὁ οἰκέτης ἐξ ἀνάγκης κληρονομήσῃ.

1 ¶ Δυνάμεθα δὲ ἑνὶ ἕνα[h] ὑποκαθιστᾶν, καὶ ἑνὶ πολλούς, καὶ πολλοῖς ἕνα, καὶ πολλοῖς πολλούς. ἑνὶ[i] ἕνα, οἷον, Ἔστω μοι Πρῖμος κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται Πρῖμος ἔστω Σεκοῦνδος. ἑνὶ[k] πολλοὺς οὕτως. Ἔστω μοι Πρῖμος κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, Σεκοῦνδος καὶ Τέρτιος ἔστωσάν μοι κληρονόμοι· πολλοῖς[l] ἕνα ὑποκαθιστῶμεν οὕτως·

Nihil prohibet, quo minus testator, & institutionem faciat, & substitutionem, aut denique (vt rem verbo absoluam) plures heredum gradus. Gradus autem heredum dicitur, qui totum assem, hoc est, duodecim habet vncias. Licet enim nobis ita testari: *Primus heres esto. Si primus heres non erit, secundus heres esto. Si nec secundus heres erit, tertius heres esto. Quod si tertius non erit, quartus heres esto*: & ita deinceps in infinitum substituere possumus. Et vltimo loco siue gradu, tanquam in extremum subsidium, seruum nostrum instituere possumus. Vt si contingat omnes recusare, seruus necessariò fit hæres.

1 ¶ Possumus autem & vni vnum & vni plures, & pluribus plures substituere. Vni vnum, vt *Primus mihi heres esto Si primus non erit, secundus heres esto*. Vni plures sic: *Primus mihi heres esto, si primus non erit, secūdus & tertius mihi heredes sunto*. Pluribus vnum ita:

a *qua & iustinian* 35. Eclo. 35 c. 43.
b *Substitutio quid*. v. 2. Gai 4. § 1.
c 5. Harmen. 8. § 3.
d l. 36. ff eod. *hoc est, instituere & substituere, quippe instituti, primo gradu heredes: substituti, secūdi, & tertij*. l. 1. ff. de vulgari. Paul. 3. sē. 4. § 27 35. Eclog. 35 c. 1. 5. Harmeno. 8. § 1. § 2. Vlp. 22 § 32.
e *Gradus heredum quid.*
f *Substitutio vulgaris vti fiat. addes*. Gaius 4. § 2. Vlp. 22 § 34. l. 1. § 1. ff. eo. 35. Eclog. 10 c. 1. 5. Harmen. 8. § 2.
g *Substituere in infinitum possumus.*
h l. potest 36. § 1. l. 37. ff de vulgari & pupillari substitutione 35 Eclog. 10. c. 34. 5 Harmeno. 8 § 3.
i *Substituere vnum quemadmodum possimus.*
k *Substituere vni plures quemadmodum liceat.*
l *Substituere pluribus vnum vti iure sit permissum.*

a Subſtituere plures pluribus an & quomodo liceat.

b Subſtituere ſibi inuicem heredes quemadmodum quis poſſit adde d. c. 34. i. elog.

Primus & Secundus mihi heredes ſunto. Si non erunt, tertius mihi heres eſto. Plures pluribus, vt: *Primus & ſecundus mihi heredes ſunto. Si hi non erunt, tertius & quartus mihi heredes ſunto.* Poſſumus adhæc & inuicem, heredes ſibi ſubſtituere: vt, *Primus mihi ex ſemiſſe heres eſto, & ſecundus item ex ſemiſſe. Quòd ſi primus heres non fuerit, heres eſto Secundus & in partem eius. Sin verò Secundus non adierit, primus in ſecundi partem ſubſtitutus eſto.*

Πρῖμος καὶ Σεκοῦνδος ἔστωσαν μοι κληρονόμοι. εἰ δὲ μὴ γένωνται, ἔστω μοι τέρτιος κληρονόμος. ὁ πολλοῖς[a] πολλοῖς, Πρῖμος καὶ Σεκοῦνδος, ἔστωσαν μοι κληρονόμοι, εἰ δὲ μὴ γένωνται, τέρτιος καὶ κουάρτος ἔστωσαν μοι κληρονόμοι. δυνάμεθα καὶ Inuicem[b], τουτέστιν ἀμοιβαδὸν τοὺς κληρονόμους ἀλλήλοις ὑποκαθιστᾶν· οἷον, Ἔστω μου κληρονόμος πρῖμος, εἰς ἓξ οὐγκίας καὶ Σεκοῦνδος εἰς ἓξ οὐγκίας· ἐὰν δὲ μὴ γένηται πρῖμος, ἔστω Σεκοῦνδος καὶ εἰς τὸ αὐτοῦ μέρος· εἰ δὲ Σεκοῦνδος μὴ ἀδιτεύσῃ, ἔστω πρῖμος ὑποκατάστατος εἰς τὸ Σεκούνδου μέρος.

c Species l. ſi plures 24. ff. de vulgari & pupillari ſubſtitutione.

2 ¶ Et ſi quis heredes ex diſparibus partibus ſcriptos, vt hũc ex ſeptunce, illum ex quincunce, inuicem ſubſtituerit, & nullã in ſubſtitutione partium mentionem habuerit, eas partes accepturus eſt ſubſtitutus, quas accepturus erat, ſi adiiſſet is, in cuius locum ſubſtitutus eſt. Nã ſi cõtingat, vt is, cui quincunx datus eſt, adeat, & is cui ſeptunx, omittat: dicẽdum non eſt, Primum ex ſubſtitutione tantũ quincuncem habiturum, ſed ſeptuncem. Hunc enim Secundus accepturus erat, ſi adiiſſet.

2 ¶ Εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀνίσων[c] μερῶν γράψας τινὰς κληρονόμους, οἷον, τὸν μὲν εἰς ἕξ, τὸν δὲ εἰς πέντε, inuicem αὐτοὺς ὑποκατέστησεν, οὐδεμίαν μνήμην ἐν τῇ ὑποκαταστάσει οὐγκιασμοῦ ποιησάμενος, τοσαύτας λήψεται ὁ ὑποκατάστατος, ὅσας ἤμελλε λαμβάνειν εἴγε ἀδίτευσεν ἐκεῖνος, οὗ γέγονεν ὑποκατάστατος· ἐὰν γὰρ συμβῇ ἀδιτεῦσαι τὸν εἰς πέντε οὐγκίας γεγραμμένον, παραιτήσασθαι δὲ τὸν εἰς ἑπτὰ, οὐ δεῖ λέγειν, ὅτι πέντε οὐγκίας λήψεται ὁ πρῖμος ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως· ἀλλ' ἑπτά. τοσαύτας γὰρ σεκοῦνδος ἀδιτεύων, ἤμελλε λαμβάνειν.

2 ¶ Et ſi ex diſparibus partibus heredes ſcriptos inuicem ſubſtituerit, & nullam mẽtionem partiũ habuerit: eas videtur in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit: & ita diuus Pius reſcripſit.

d Species l. ſi Titius 27. ff. de vulgari & pupillari ſubſtitutione.

3 ¶ Quidã heredes ſcripſit, Primum ex ſemiſſe, & Secundum ex ſemiſſe. Deinde dixit: *Si Secundus heres non erit, Primus & ex parte ſecundi heres eſto. Quod ſi Primus heres non erit, Tertius hares eſto.* Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: ſine diſtinctione Tertium hæredem eſſe poſſe, ſiue Primus ſolus,

3 ¶ Ἐνεστήσατό[d] τις κληρονόμους Πρῖμον εἰς ἓξ οὐγκίας, καὶ Σεκοῦνδον εἰς ἕξ· εἶπε δὲ οὕτως· Ἐὰν μὴ γένηται Σεκοῦνδος κληρονόμος, ἔστω Πρῖμος κληρονόμος, καὶ εἰς τὸ Σεκούνδου μέρος, εἰ δὲ μὴ γένηται Πρῖμος, ἔστω Τέρτιος κληρονόμος. Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν, τὸν Τέρτιον, ἀδιαστίκτως δύνασθαι κληρονομεῖν εἴτε Πρῖμος μόνος,

3 ¶ Sed ſi inſtituto heredi, coherede ſubſtituto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit, diui Seuerus & Antoninus ſine diſtinctione reſcripſerunt, ad vtrãque partem ſubſtitutum admitti.

4 ª Si seruum alienum quis patremfamiliàs arbitratus heredem scripserit: & si heres non esset, Mæuium ei substituerit, isq; seruus iussu domini adierit hereditaté: Mæuius substitutus in partem admittitur.

¶ Illa enim verba, *Si heres non erit*, in eo quidé, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, sic accipiuntur, Si neque ipse heres erit, neque alium heredem effecerit: in eo verò, quem patremfamilias esse arbitratur, illud significabit: si hereditatem sibi, vel ei, cuius iuri postea subiectus esse cœperit, nó acquisierit. Idque Tiberius Cæsar in persona Parthenii serui sui cóstituit.

εἴτε Πρῖμος καὶ Σεκοῦνδος ἐκληρονόμησαν.

4 ¶ Τὸν σὸν οἰκέτην, νομίσας [a] αὐτεξούσιον εἶναι, ἐνεστησάμην κληρονόμον· ἐπήγαγον δὲ οὕτως, Εἰ δὲ μὴ γένηταί μοι κληρονόμος, ἔστω Μαίβιος κληρονόμος· μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν, ἐκελεύσας σὺ τὸν σὸν οἰκέτην, ὃν ἐνεστησάμην κληρονομίαν ἀδιτεῦσαι· ζητοῦμεν, εἰ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει; καὶ λέγομεν, ὅτι ὁ ὑποκατάστατος τὸ ἥμισυ λαμβάνει· ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν ὅτι δεῖ τὸν ὑποκατάστατον τὸ ὅλον λαμβάνειν. ὁ γὰρ τεστάτωρ εἶπεν, Ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω Μαίβιος, οὐκοῦν ἐνταῦθα ἐπειδὴ ὁ ἰνστιτοῦτος ἤγουν ὁ ἐνστατὸς οἰκέτης ὢν οὐκ ἠδύνατο γενέσθαι κληρονόμος, ἔδει τὸν ὑποκατάστατον εἰς ὁλόκληρον καλεῖσθαι. ¶ Ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν ὅτι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα, [b] Si hæres non erit, τουτέστιν ἐὰν κληρονόμος οὐ γένηται, εἰ μὲν ὑπεξούσιός ἐστιν ὁ ἰνστιτοῦτος, καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ τεστάτωρ, οὕτω νοεῖν ὀφείλομεν, τουτέστιν, εἰ μήτε αὐτὸς ὁ ἰνστιτοῦτος γένηται κληρονόμος, μήτε ἕτερον ποιήσῃ κληρονόμον, τουτέστι μὴ προσπορίσῃ ὥστε χώραν λαμβάνειν τότε τὴν ὑποκατάστασιν· ἐπὶ δὲ τοῦ ἰνστιτούτου ἐκείνου, ὃν αὐτεξούσιον ὁ διαθέμενος ἐνόμιζεν εἶναι, τοῦτο σημαίνει, τὸ Si hæres non erit ῥῆμα, ἐὰν τὴν κληρονομίαν ἑαυτῷ ἤγουν ἐκείνῳ οὗ μετὰ ταῦτα ὑπεξούσιος εἶναι ἄρξεται μὴ προσπορίσῃ, ὥστε χώραν λαμβάνειν τὴν ὑποκατάστασιν εἰς ὁλόκληρον· ἐν-

siue Primus & Secundus hereditatem omittant.

4 ¶ Cùm seruum tuum patremfamiliâ esse putarem, heredem eum institui. Et adieci: *Si is mihi heres non erit, Mæuius mihi heres esto.* Mortuo me, seruus tuus quem heredem scripseram te iubente, hereditatem adiit. quæritur an locus sit substitutioni? Et dicimus, substitutum in partem dimidiam admitti. Sed dicet aliquis, substitutum in totum assem admitti debere. Nam testator dixit: *Ille mihi heres esto, & si is non fuerit, Mæuius esto.* Cùm igitur heres institutus, heres esse nón potuerit, vt qui seruus fuerit: necesse erat substitutũ in vniuersum ius vocari. ¶ Sed huic respondendũ est verba hęc, *Si heres non erit*: in eo quidem qui alieno iuri subiectus est, cùm testator id non nesciret, sic intelligi debere: Si neque ipse institutus heres erit, neque alium heredem fecerit, hoc est, alii adquisierit, vt tunc demum locus fiat substitutioni. In eo verò, quem patremfamilias esse putabat testator, significare verba illa, *si heres non erit*: Si neque sibi, neq; ei, cuius iuri postea subiectus esse cœperit, hereditatem adquisierit: vt in totum, locũ habeat substitutio. Hic autem,

a *Species l. si p.terfamilias 40. ff. de heredib. instituendis.*

b *Verba. Si heres non erit, quam interpretationem recipiant.*

quia iam alieno iuri subiectus esset, qui paterfamiliàs esse putabatur, ideo substitutus dimidiam partem accipit. Idque & diuus Pius[a] in persona Parthenij[b] serui sui rescripsit. Fortè enim quispiam cùm Parthenium Cæsaris seruum, liberum esse arbitraretur, heredem eum scripsit, & deinde ita substitutum dedit, *Quod si Parthenius mihi heres nō erit, Meuius heres esto.* Et tunc facta est constitutio, vt dimidia pars hereditatis per Parthenium Cæsari adquireretur, & in alteram dimidiam Meuius substitutus vocaretur.

ταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἤδη ὑπεξούσιος ἦν ὁ νομισθεὶς εἶναι αὐτεξούσιος, διὰ τοῦτο τὸ ἥμισυ ὁ ὑποκατάστατος λαμβάνει· καὶ τοῦτο ὁ θειότατος ἀντέγραψε Πῖος,[a] ἐπὶ[b] Παρθενίου τοῦ ἰδίου οἰκέτου· Παρθένιον γὰρ τὸν τοῦ βασιλέως οἰκέτην νομίσας τις ἐλεύθερον εἶναι ἐνεστήσατο κληρονόμον, ὑποκαταστήσας καὶ εἰπών, Ἐὰν δὲ μὴ Παρθένιος γένηταί μοι κληρονόμος, ἔστω Μήβιος κληρονόμος· καὶ γέγονε τότε διάταξις, ὥστε τὸ μὲν ἥμισυ τῆς κληρονομίας, διὰ τοῦ Παρθενίου προσπορισθῆναι τῷ βασιλεῖ· εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἥμισυ κληθῆναι Μαίβιον τὸν ὑποκατάστατον.

a *Tiberius. ita legitur in* l. 41 ff. de heredibus instituē. dis. *legendum Titus Vespas. ex Dione & Suetonio.*

b v l & hoc Tiberius 41. ff. de hered. instituendis.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE. TIT. XVI.

ΠΕΡΙ ΟΡΦΑΝΙΚΗΣ ὑποκαταστάσεως.[c] Τίτλος ις.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE. TIT. XVI.

c *Pupillaris substitutio quid* v. Gaium. 4. §. 3.

¶ *Liberis nostris substituere possumus, non tantùm sub hac conditione, si heredes non erunt (ea est vulgaris substitutio, de qua dictum titulo superiore) sed & si impuberes mortui fuerint (Hæc substitutio pupillaris dicitur). 1. Imò & si puberes, mente tamen capti, mortui fuerint (hæc substitutio ad exemplum pupillaris introducta, vnde ab interpretibus, Exemplaris dicitur. 2. Quod cum fit, duo quasi testamenta facere videmur, vnum nobis: alterum, liberis, quibus ita substituimus. 3. § Quemadmodum parentes tuta ita vt periculum illis ab eorum substituto non inferatur, liberis suis possint substituere. 4. Posse parentes liberis suis impuberibus substituere non modò institutis, sed & exheredatis & posthumis. 5. Liberis suis impuberibus neminem substituere pupillariter posse, nisi sibi testamentum faciat. 6. Liberis pupillariter substitui posse vel singulis vel vltimo. 7 idque nominatim vel generaliter. 8. Masculo, ad annum XIIII. Fæminæ ad XII. quo tempore elapso, substitutio euanescit. 9. Extraneo pupillariter substitui non posse, sed eum tantùm grauari per fideicommissum posse, vt hereditatem partémve eius alteri restituat.*

NOn tantùm autem extraneis heredibus institutis, substitutum dare possumus, sed etiam liberis nostris, ita dicentes: *Filius ille meus*

d l. 1. ff de vulgari & pupillari substitutione 2. Gaius 24. § 7.

ΟΥ μόνον ἐξωτικοῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἡμετέροις[d] παισί, λέγοντες οὕτως, Ὁ δεῖνα ὁ υἱός

LIberis suis impuberibus quos in potestate quis habet, non solùm ita, vt su-

prà diximus, substituere potest, id est, vt si heredes ei non extiterint, alius sit ei heres.

¶ Sed eo amplius, vt si heredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis heres: veluti si quis dicat hoc modo, *Titius filius meus heres esto. Et si filius meus heres mihi non sit: siue heres erit, & prius moriatur, quàm in suam tutelam venerit*, id est, antequam pubesfactus sit, *tunc Seius heres esto.* quo casu, si quidem non extiterit heres filius tunc substitutus patri fit heres: si verò extiterit heres filius, & ante pubertatem decesserit, ipsi filio fit heres substitutus.

μου ἔστω κληρονόμος, εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ λέγεται αὕτη βουλγαρεία [a] ὑποκατάστασις· ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ παντὸς, τουτέστι μὲν ἐξωτικοῦ, τοῦ δὲ καὶ παιδός· ἀλλ' ἐπὶ μὲν ἐξωτικοῦ, ἐν πολλοῖς θέμασι δύναται χώραν λαβεῖν ἡ ὑποκατάστασις· οἷον ἐὰν ὁ ἰνστιτοῦτος προτελευτήσῃ τοῦ τεστάτορος, ἢ ῥεπουδιατεύσῃ, ἤγουν παραιτήσηται τὴν κληρονομίαν, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γραφέντος αὐτοῦ ἀστοχήσῃ ἡ αἵρεσις· ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἐν ἑνὶ μόνῳ θέματι χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· οἷον ἐὰν τελευτήσῃ ὁ ὑπεξούσιος πρὸ τοῦ οἰκείου πατρὸς τοῦ διαθεμένου. εἰ γὰρ τελευτήσει ὁ πατὴρ πρὸ τοῦ παιδὸς, οὐ χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει· ἀναφαίνεται γὰρ εὐθέως κληρονόμος τῷ πατρὶ, καὶ οὐδὲ ἀβστιναττεύει ἑαυτοῦ, ἤγουν ἀποτίθεται τὸ ἀσώματον ὄνομα· τὸ [b] ἀσώματον γὰρ ὄνομα τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινὶ, δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μετέρχεται.

¶ Ἔστι [c] δὲ καὶ ἑτέρα ὑποκατάστασις, ἥτις προβαίνει ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παίδων, καὶ οὐ μόνον παίδων, ἀλλὰ καὶ ὑπεξουσίων, καὶ οὐ μόνον ὑπεξουσίων ἀλλὰ καὶ σούων ἀνήβων. ¶ Λέγεται [d] δὲ πουπιλλαρία ἐκ τῆς ἡλικίας ἐφ' ᾗ ζακταΐζεται. ¶ Καὶ δυνάμεθα τὴν πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν οὕτω [e] ποιεῖν. Ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος, εἰ δὲ γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσει, ἔστω αὐτῷ ὁ δεῖνα κληρονόμος. καὶ ἐὰν ὁ παῖς γενόμενος κληρονόμος ἄνηβος τελευτήσῃ, χώρα γίνεται τῇ ὑποκαταστάσει. ¶ Ἔξεστι δὲ μίξαι [f] τῇ πουπιλλαρίᾳ τὴν βουλγαρείαν καὶ ποιῆσαι τὴν λεγομένην

heres mihi esto, & si heres non erit, ille heres esto. Et hęc vocatur, vulgaris substitutio, quoniam apta idoneáque est, vt cuiuis fiat, tum extraneo tum filio. Sed in extraneo quidem multis casibus accidit, vt substitutio locum habeat. Quod genus fuerit, Si institutus ante testatorem decedat: si repudiet aut omittat hereditatem: aut si sub condicione eo instituto, condicio non existat. In filio verò, vno duntaxat casu locus fit substitutioni: *videlicet* si filiusfamilias ante patrem testantē decedat. Nam si ante filiū decedat pater, substitutioni non fit locus. Ille enim statim patri fit heres, neque abstinendo nomen heredis ponit. Nam heredis nomen semel alicui partum, difficulter ad alium transfertur.

¶ Est & alia substitutio, quæ in liberis nostris procedit, nec liberis tantùm, sed quos in potestate habemus: nec tantùm quos in potestate habemus, sed suis impuberibus. ¶ Vocatur autem ea pupillaris, ab ætate de qua fieri solet. ¶ Substitutionem igitur pupillarem sic facere possumus. *Ille filius meus heres mihi esto, & si heres fuerit, ac impubes moriatur, ille heres esto.* Et si filius heres factus fuerit, & ante pubertatem decesserit, locus fit substitutioni. ¶ Porrò pupillari substitutioni vulgarē licet coniūgere, & facere substitutionē (vt ita

a βουλγαρεία ὑποκατάστασις quæ & χυδαία titulo prox. sup. Διοικ. 35. Eclo. 11. c. 43.

b ἀσώματον ὄνομα κληρονομίας dixit. vt & sup. tit. de reb. corporalibus.

c *Substitutio pupillaris quibus liberis fiat.*

d *Substitutio pupillaris cur ita appellata.*

e *Substitutio pupillaris vt fiat.*

f *Substitutioni pupillari vulgarem quemadmodum admiscere liceat.*

a βουλγαρεπουπιλλαρία *substitutio.*

dixerim) vulgaripupillarem:in hunc modum. *Filius meus heres mihi esto , &* *si eres non erit* (quod est proprium vulgaris) *aut heres factus intra pubertatem decedet* (quod est proprium pupillaris) *Ille heres esto.* Quid ais? Viuo patre mortuus est filius ex prioribus verbis, venit substitutus, & heres fit patris, non defuncti filij. Quòd si viuo filio pater decessit, & filius heres factus, ante pubertatem mortuus est: tunc ex verbis sequentibus substitutio locum habet, & heres fit substitutus, non patris sed defuncti filij.

b *hoc est priusquam pubes fiat. aut vt hic loquitur Imperator. priusquam in suã tutelam venerit. Hinc suã tutela fieri.* l. *quotiens.* 9. §. 1. ff de admi- nist. tut.

¶ Porrò hoc ius pupillaris substitutionis, nulla propria lege inuentum, sed moribus & iure non scripto introductum est. Etenim quum pupilli testamentum sibi facere non possent: iustum visum est, vt patres iis testamenta facerent.

c *Inde differt pupillaris. à vulgari, quæ ex lege xij. Tabularum est* l. 162. ff. de verb. signifi.

d v. l. 2. ff. de vulgari & pupillari substitutione.

1 ¶ Hac ratione motus & Imperator noster sanctissimus, constitutionem emisit, quã & Codici suo voluit inseri: qua & tali casui consultũ est. Ait enim: Si quis furiosos, aut dementes filios habeat, aut nepotes aut pronepotes, cuiuscũque sexus sint & cuiuscumque gradus, ius & potestas ei esto, etiã si puberes sint, ad similitudinem substitutionis pupillaris, certas personas substituere, in casum quo in dementiæ morbo adhuc manẽtes, decesserint. Quòd si resipuerint,

e l. 9. C. de impuberum & al. is substitutionibus.

βουλγαρεπουπιλλαρίαν [a] οὕτως. Ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος· ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον βουλγαρίας, ἢ γενόμενος αὐτὸς [b] τελευτήσῃ, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, Ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος. τί λέγεις; προετελεύτησεν ὁ παῖς τοῦ πατρός, ἐκ τῶν προτέρων ῥημάτων ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται, καὶ γίνεται κληρονόμος τοῦ πατρὸς, οὐ τοῦ τελευτήσαντος παιδός· ἀλλ' εἰ ὁ πατὴρ προετελεύτησεν, ἀναφανεὶς δὲ κληρονόμος ὁ παῖς αὐτὸς ἐτελεύτησε, χώρα γίνεται τῇ πουπιλλαρίᾳ ὑποκαταστάσει ἀπὸ τῶν δευτέρων ῥημάτων, καὶ γίνεται κληρονόμος ὁ ὑποκατάστατος, οὐ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ τελευτήσαντος παιδός· ¶ Τοῦτο δὲ τὸ τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, οὐκ [c] ἀπὸ ἰδικοῦ νόμου ἐπινενόηται, ἀλλ' ἐξ ἀγράφου [d] συνηθείας εἰσῆκται· ἐπειδὴ πουπίλλοι ὄντες οὐκ ἠδύναντο διατίθεσθαι, ὑπὲρ αὐτῶν τοὺς πατέρας δίκαιον ἐνομίσθη διατυποῦν τὰς διαθήκας.

1 ¶ Ἐκ τοῦ τοιούτου κινηθεὶς λογισμοῦ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἐξεφώνησε διάταξιν, [e] ἣν καὶ ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ προσέταξε κώδικι· ἐν ᾗ πρόνοιαν, καὶ τοῦ τοιούτου θέματος ἐποιήσατο· φησὶ γὰρ, ἐάν τις μεμηνότας, ἤγουν παραφρονοῦντας ἔχῃ υἱοὺς, ἢ ἐγγόνους, ἢ προεγγόνους οἱασδήποτε φύσεως, ἢ οὑδήποτε βαθμοῦ, ἐξέστω αὐτῷ εἰ καὶ εἶεν ἔφηβοι πρὸς μίμησιν τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως, ῥητὰ πρόσωπα, ὑποκαθιστᾷν, εἴγε συμβῇ τοὺς τοιούτους παῖδας ἐν τῷ τῆς παραφροσύνης τελευτῆσαι πάθει· εἰ δὲ ἀνανήψουσιν,

¶ Nam moribus institutum est, vt quum eius ætatis filij sint, in qua ipsi sibi testamentum facere non possunt, parentes eis faciant.

1 ¶ Qua ratione excitati, etiã constitutionem posuimus in nostro Codice, qua prospectũ est, vt siqui mente captos habeãt filios, vel nepotes, vel pronepotes cuiuscunque sexus, vel gradus: liceat eis, etsi puberes sint, ad exemplum pupillaris substitutionis, certas personas substituere: sin autem resipuerint, eandẽ substitutionem infirmari sancimus, & hoc ad exemplum pupillaris substitutionis: quæ postquam pupillus adoleuerit, infirmatur.

ἀκυρωθῆναι τὴν ὑποκατάστασιν ἐκέλευσε. τοῦτο δὲ πρὸς [a] ὁμοίωσιν τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως εὗρεν· ἥτις ἅμα τῷ ἔφηβον γενέσθαι τὸν πούπιλλον ἀκυροῦται.

substitutionem illã infirmari sanciuit. Id quod & ipsum ad exẽplum pupillaris substitutionis inuenit, quæ postquàm pupillus adoleuerit, infirmatur.

a πρὸς ὁμοίωσιν superius dixit πρὸς μίμησιν. Imperator hîc & l. 9 C. eod. ad exemplũ.

2 ¶ Igitur in pupillari substitutione secundũ præfatum modum ordinata duo quodammodo sunt testamenta: alterũ, patris: alterum, filii: tanquam si ipse filius sibi heredem instituisset: aut certè vnum testamentum est duarum caussarum, id est, duarum hereditatum.

2 ¶ Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὸν προδεδομένον τύπον ἡ πουπιλλαρία ὑποκατάστασις διατυπωθῇ, δύο [b] τρόπον [c] τινὰ διαθῆκαί εἰσιν· ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς τὸν παῖδα γενομένη· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς, εἰς τὸν ὑποκατάστατον, ὥσπερ εἰ αὐτὸς ὁ υἱὸς ἑαυτῷ κληρονόμον ἐνεστήσατο· ἢ μᾶλλον εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, μία μέν ἐστι διαθήκη, δύο δὲ κληρονομίαι· ἡ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, εἰς τὸν παῖδα καταφερομένη· ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παιδὸς, εἰς τὸν ὑποκατάστατον ἐρχομένη· πάντα γὰρ ὅσα διεδέξατο ὁ πούπιλλος, ἐκ τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ αὐτὸς ἐπεκτήσατο, μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς ἐπὶ τὸν ὑποκατάστατον μετέρχεται· ὅτι [d] γὰρ μία διαθήκη ἐστὶ, δῆλον, ἐξ ὧν ἑπτὰ μόνοι μάρτυρες παραλαμβάνονται, καί τοι εἰ δύο ἦσαν διαθῆκαι, ιδ' ἔδει παρεῖναι μάρτυρας.

2 ¶ Pupillari igitur substitutione in præfatum modũ ordinata, duo quodãmodo testamenta sunt, alterum patris erga filiũ: alterum filii erga substitutum, quemadmodũ si ipse filius heredẽ sibi scripsisset. Quinimò, si verum dicere volumus, propius est vt vnum sit testamentum, sed hereditates duæ, quarum altera ad filium à patre defertur, altera à filio ad substitutũ vadit. Quæcumq. enim pupillus vel ex hereditate paterna habuerit, vel ipse sibi adquisierit post mortẽ patris: ad substitutum transeunt. Porrò vnum esse testamẽtum, vel eo argumento ostẽditur, quod solùm septem testes adhibeãtur: cùm, si duo fuissent testamenta, quatuordecim adhibendi fuerint.

b hoc est principales & secunda tabula l. penul. ff. testamẽta quẽadmodum aperiantur.

c Rectè hoc addidit. Nam reipsa, patris & filij testamenta pro vno habentur. l. patris 10. ff. de vulgari & pupillari. Quod & inf. eo. confirmatur, licet duæ sint hereditates l. 2. §. 4. ff. eod.

d Patris & filij testamẽtum pro vno habetur. l. 10. ff. eodẽ. proinde vt ibidem notatur ab interpretibus, vna solennitas sufficit: & vt autor noster ait, septem testes sufficient, neque quatuordecim exigentur.

3 ¶ Sin autem quis ita formidolosus sit, vt timeat, ne filius suus pupillus adhuc ex eo, quod palàm substitutum acceperit, post obitũ eius periculo insidiarum subiaceat: vulgarem quidem substitutionem palàm facere, & in primis testamenti partibus ordinare debet.

3 ¶ Συμβαίνει πολλάκις τινὰ πουπιλλαρίως ὑποκαθιστῶντα τῷ παιδὶ, εἰς ἔσχατον ἐμπίπτειν δέος, μήπως ὁ τοῦ πουπίλλου ὑποκατάστατος, γνοὺς ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ πατρὸς ἑαυτὸν τοῦ πουπίλλου ὑποκατάστατον, ἐπιβουλεύσῃ τῷ ἀνήβῳ (πρόχειρος δὲ διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας ὁ πούπιλλος εἰς ἐπιβουλήν) εἰ τοίνυν εὑρεθῇ δειλότατος ὁ πατὴρ, καὶ βούλεται τὸν ἐντεῦθεν ἐκκλῖναι φόβον γράφων τὸν πούπιλλον κληρονόμον, τὸν μὲν βουλγάριον ὑποκατάστατον εὐθέως μετὰ τὴν ἔνστασιν τοῦ πουπίλλου ἀφόβως γραφέτω. οὕτως γὰρ ἐπιβουλεύειν οὐ δυνήσεται

3 ¶ Cõtingit sæpenumerò, vt qui filio suo pupillariter substitutum dederit: in summum timorem veniat, ne qui pupillo substitutus est, vbi nouerit post mortem patris, se illi substitutũ datum, pupillo insidias cõparet: (est autẽ impubes ob ætatis breuia tẽpora, insidiis admodum obnoxi') Siquis ergo pater ita formidolosus est, & formidinẽ hanc vitare vult: pupillo herede instituto, vulgarẽ substitutionem palàm sine timore post institutionẽ pupilli scribat. Sic. n. pupillo insidiari substitutus nõ pote-

rit, neq; viuo patre: quia tunc ignorat quid in testamento scriptum sit, neque à morte testatoris: quia iam pupillus heres patri factus, locum vulgari substitutioni non facit: porrò nemo sine spe lucri, insidias pupillo molitur. Et id quidem de vulgari substitutione.

¶ Pupillarem autē substitutionem, cùm quis facere vult, dicat in hunc modum: *Filius meus heres mihi esto, & si heres non erit, ille mihi heres esto.* Et cùm tutores, legata, fideicommissa, & libertates dederit: in inferiore testamēti parte, hæc verba scribat: *Sin verò filius meus heres factus ante pubertatem mortuus fuerit, ille ei heres esto.* Et hanc partem proprio lino colliget, & propria cera consignet. Sed & in priore testamento hæc verba scribat: *Nolo inferiorem partem testamenti viuo filio meo & adhuc impubere aperiri.* Substitutione enim pupillari hunc in modum facta, tutus erit pupillus ab insidiis omnibus. Nam neque viuo patre quisquam ei insidiabitur propterea quòd testamentum omne adhuc clausum sit: neque à morte patris, propterea quòd tota substitutionis pupillaris ratio ignoretur.

a κατώτερον μέρει dixit, inferiores partes testamenti, Iustiniano. hoc loco: Gaio 2.t.4 §. 3. pagina extrema: Suetonio, ima cera.

b Similis cautio est in l. vl. ff. ad Trebel.

¶ Quidam cùm testamentum conderet, & filium heredem scriberet, statim substitutionem pupillarem subiunxit, valet nihilominus substitutio. Verùm is qui id consilii cepit, & ibi filio substitutum dedit, vbi filium heredem in-

τῷ ἀνήβῳ, οὔτε ζῶντος τοῦ πατρός· ἀγνοεῖται γὰρ τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ γεγραμμένα, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου· ἤδη γὰρ ἀναφανεὶς ὁ παῖς τῷ πατρὶ κληρονόμος, οὐ δίδωσι χώραν τῷ βουλγαρείως ὑποκαταστάτῳ· οὐδεὶς δὲ ἀκερδῶς ἐπιβουλεύσει τῷ πουπίλλῳ· ταῦτα μὲν περὶ τῆς βουλγαρείας. ¶ Τὴν δὲ πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν, ἡνίκα τις βούλεται ποιῆσαι, λεγέτω οὕτως. Ἔστω μου ὁ υἱὸς κληρονόμος· ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος· καὶ μεθ᾽ ὃ καταλείψει, ἐπιτρόπους, ληγάτα φιδεϊκόμμισσα, ἐλευθερίας, ἐν τῷ κατωτέρῳ [a] μέρει τῆς διαθήκης, τὰ ῥήματα γραφέτω οὕτως· Ἐὰν δὲ ὁ παῖς γενόμενος κληρονόμος, ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτῷ ὁ δεῖνα κληρονόμος, καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἰδιάζοντι λίνῳ δεσμείτω, καὶ ἰδιάζοντι σφραγιζέτω κηρῷ· ἐν μέντοι τοῖς προτέροις τῆς διαθήκης μέρεσι, τὰ ῥήματα γραφέτω ταῦτα· Οὐ [b] βούλομαι τὸ κατώτερον μέρος τῆς διαθήκης ἀνοιγῆναι ζῶντός [c] μου τοῦ παιδὸς, καὶ ἔτι ἀνήβου ὄντος· οὕτω γὰρ γενομένης τῆς πουπιλλαρίας ἕξει τὸ ἀνεπιβούλευτον ὁ παῖς· οὔτε γὰρ περιόντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς ἐπιβουλεύεται, διὰ τὸ πᾶσαν κεκλεῖσθαι τὴν διαθήκην, οὔτε μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς, διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰ ἐν τῇ πουπιλλαρίᾳ ὑποκαταστάσει γεγραμμένα. ¶ Διατιθέμενός τις, καὶ γράψας τὸν ἄνηβον παῖδα κληρονόμον, εὐθέως ἐπήγαγε τὴν πουπιλλαρίαν ὑποκατάστασιν· ἔρρωται μὲν οὐδὲν ἧττον ἡ ὑποκατάστασις· πλὴν ὁ οὕτως βουλευσάμενος, κἀκεῖ γράψας τὴν ὑποκατάστασιν, ἔνθα ἑαυτῷ ἐνεστήσατο

¶ Illam autem substitutionem, per quam, si heres extiterit pupillus, & intra pubertatem decesserit, substitutus vocatur, separatim in inferioribus partibus scribere debet, eámque partem proprio lino, propriáque cera consignare: & in priore parte testamenti cauere, ne inferiores tabulę viuo filio & adhuc impubere aperiantur.

¶ Illud palā est, non ideo minùs valere substitutionem impuberis filii, quòd in eisdem tabulis scripta sit, quib. sibi quisque heredem instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

κληρονόμον τὸν παῖδα, ἐπικινδύνως ὅσον πρὸς τὸν παῖδα δοκεῖ διατίθεσθαι.

stituerit: cum magno filij discrimine testatus esse videtur.

4 ¶ Non solùm autem heredibus institutis impuberibus liberis ita substituere parentes possunt vt si heredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, si eis heres is, quem ipsi voluerint: sed etiā exheredatis. Itaque eo casu, si quid exheredato pupillo ex hereditatibus, legatisve, aut donationibus propinquorum atque amicorum adquisitum fuerit, id omne ad substitutū pertinebit.

¶ Quæcūque diximus de substitutione impuberum liberorum, vel heredum institutorum vel exheredatorum, eadem etiam de posthumis intelligimus.

4 ¶ Οὐ μόνον δὲ κληρονόμοις γραφεῖσι τοῖς ἀνήβοις παισὶ πουπιλλαρίως οἱ γονεῖς ὑποκαθιστᾷν δύνανται, ἀλλὰ [a] καὶ ἐξερεδάτοις αὐτοῖς γινομένοις· ὥστε οὖν διὰ τὴν ὑπεξουσιότητα, οὐκ ἐπειδὴ γράφονται κληρονόμοι, δέχονται πουπιλλαρίους ὑποκαταστάτους, διὸ καὶ ἐξερεδάτοις καλῶς ὑποκαθιστῶμεν τοῖς παισίν· ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, καὶ τί λήψεται ὁ τοῦ ἐξερεδάτου πουπίλλου ὑποκατάστατος; ἐροῦμεν· ὅτι ἐάν τι συμβῇ τῷ πουπίλλῳ, ἀπὸ κληρονομίας, ἢ ληγάτων, ἢ δωρεῶν συγγενῶν, ἢ πατρῴων φίλων προσγενέσθαι, τοῦτο ἅπαν πρὸς τὸν ὑποκατάστατον ἐλεύσεται. ¶ Τὰ εἰρημένα περὶ τῆς ὑποκαταστάσεως τῶν ἀνήβων παίδων γραφέντων κληρονόμων, ἢ ἐξερεδάτων γινομένων, τὰ αὐτὰ καὶ ἐπὶ ποστούμων ἕλκομεν· δυνάμεθα γὰρ τοῖς ποστούμοις [b] βουλγαρίως ὑποκαθιστᾷν οὕτως· Ἔστω μου ὁ ποστοῦμος κληρονόμος, ἐὰν δὲ μὴ γένηται, ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος· οὐ γίνεται δὲ ἐὰν μὴ τεχθῇ ἢ τεχθεὶς προτελευτήσῃ τοῦ πατρός· δύναται δὲ καὶ πουπιλλαρίως οὕτως· Ἔστω μου ὁ ποστοῦμος κληρονόμος· ἐὰν δὲ γενόμενος ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτῷ ὁ δεῖνα κληρονόμος· καὶ ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις βουλγαροπουπιλλαρίαν ἐπ' αὐτῷ ποιοῦμεν ὑποκατάστασιν.

4 ¶ Non solùm autem heredibus institutis liberis impuberibus, pupillariter substituere parentes possunt, sed etiam exheredatis. Quemadmodum igitur propter patriā potestatem nō quia heredes scribuntur, pupillarē habent substitutionem: ita & exheredatis liberis vtiliter substituimus. Verùm dixerit aliquis, quid ergo accepturus est, is qui exheredato pupillo substituitur? Dicemus, si quid contingat pupillum ex hereditatibus, legatis, aut donationibus propinquorum vel amicorū paternorum adquirere, id omne ad substitutum transibit. ¶ Ea quæ dicta sunt, de substitutione liberorum impuberum institutorum vel exheredatorū: etiam ad posthumos trahuntur. Postumis enim vulgariter substituere possumus, hunc in modum: *Postumus mihi heres esto, & si non fuerit: ille heres esto.* Heres autem non est, si aut non nascatur, aut natus ante patrem decedat. Possumus & pupillariter: ita, *Postumus mihi heres esto: & si heres fuerit, & impubes decesserit, ille heres esto.* ¶ Sed & illud his quæ dicimus, consequens est, vt vulgari pupillaris (quā vocant) substitutio in postumis procedat.

a l. 1. § 1. ff. eo. 13. Vlp. 8.

b l. 2. in prin. vers. posthumis. ff. eod.

5 ¶ Liberis autem suis testamentum nemo facere po-

5 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς διαθήκης ἔνθα ὁ πατὴρ ἑαυτῷ γράφει κληρονόμους,

5 ¶ Habeto hæc pro quadam præuia inspectione. Pars testamenti, in qua pater sibi heredem insti-

a *Principalis pars testamēti quid. Hinc testamentum principale cui opponitur pupillare hi. & l. 44. ff. eod.*

b *Pupillaris pars testamenti.*

c *Substituere liberis impuberibus quando liceat.* adde l. 2. §. prius 4. ff. eod.

d *Pupillare testamentum pars & sequela principalis.*

e *adde* l. 178. ff. de reg. iur.

f l. vel singulis 37. ff. eod.

tuit, dicitur principalis: ea verò in qua filio impuberi substituit, dicitur pupillaris. Pendet autem pupillaris ex principali, & ex illa vim suam accipit. Hoc ita pro praeuiis quibusdā cognito, vide nunc reliqua. Diximus liberis nostris impuberibus posse nos substituere. Id autem intellige: cùm nobis ipsis haeredes instituimus, hoc est, cùm principalem partem condimus. Hac enim non condita pupillaris nō habet, vnde sibi robur adsumat. Nam pupillare testamentum veluti pars & sequela est principalis testamenti. Atqui consequēs nemo inuenire potest, nisi & principale subsistat. Adeò autem vim suā omnē pupillare testamentum à principali accipit, vt si principale non valeat, nec pupillare valere possit. Finge enim exempli gratia: Testatorem in principali, nomen heredis sua manu nō scripsisse, & tamen in pupillari id fecisse: nullius momenti erit pars pupillaris, quoniam pars principalis vitio laborat.

6 ¶ Possumus autem, si plures nobis sint liberi impuberes, vel singulis pupillariter substituere, vel ei, qui eorum nouissimus impubes morietur. Sed si neminem liberorū impuberum intestatū velim decedere: singulis propria substitutione substituo. Sin verò iura successionum ab intestato, salua & integra esse inter liberos malim, tunc ei, qui eorum vltimus impubes morietur, alium quempiam extraneum substituo. Et si alij mortui fuerint, fratres superstites, ius legitimae hereditatis ab intestato habebunt. Sin verò vnus ex eis nouissimus impubes obierit, tunc veniet substitutus.

λέγεται πριγκιπαλία· [a] τὸ δὲ μέρος ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τῷ ἀνήβῳ παιδὶ ὑποκαθίστησι, λέγεται πουπιλλαρία· [b] ἤρτηται δὲ ἐκ τῆς πριγκιπαλίας ἡ πουπιλλαρία, καὶ ἐξ ἐκείνης λαμβάνει τὴν ἰσχύν. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προεπιτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· εἰρήκαμεν ὅτι τοῖς ἡμετέροις ἀνήβοις παισὶ δυνάμεθα ὑποκαθιστᾶν· ἀλλὰ τὸ τοιοῦτο [c] νόει, ἡνίκα ἑαυτοῖς γράφομεν κληρονόμους, τουτέστιν ὅτε ποιήσομεν πριγκιπαλίαν· ταύτης γὰρ μὴ γινομένης, ἡ πουπιλλαρία οὐκ ἔχει ὅθεν ἑαυτῇ περιποιήσῃ τὸ ἰσχυρὸν· μέρος [d] γὰρ ὥσπερ καὶ παρακολούθημα τῆς πριγκιπαλίας ἐστὶν ἡ πουπιλλαρία· παρακολούθημα δὲ εὑρεῖν οὐ δυνατὸν μὴ ὑποκειμένου προτοτύπου· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐκεῖθεν δέχεται τὴν ἰσχὺν ἡ πουπιλλαρία, ὅτι τῆς πριγκιπαλίας [e] μὴ ἐρρωμένης, οὐδὲ ἡ πουπιλλαρία ἰσχύει· ὑπόθου γὰρ οἰκείᾳ χειρὶ μὴ γεγραφέναι αὐτὸν ἐν τῇ πριγκιπαλίᾳ τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἐν δὲ τῇ πουπιλλαρίᾳ τοῦτο ποιῆσαι, οὐδὲν ὄφελος τῇ πουπιλλαρίᾳ τῆς πριγκιπαλίας ἀσθενούσης.

6 ¶ Δυνάμεθα πολλοὺς ἀνήβους ἔχοντες παῖδας ἑνὶ [f] ἑκάστῳ πουπιλλαρίως ὑποκαταστῆσαι ἤγουν καὶ τῷ ἐσχάτῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι· ἀλλ᾽ εἰ μὲν μηδένα βούλομαι τῶν ἀνήβων παίδων ἀδιάθετον τελευτῆσαι, ἑνὶ ἑκάστῳ ἰδιαζόντως ὑποκαθιστῶ· εἰ δὲ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν μεταξὺ τῶν παίδων ἀποσώζεσθαι βούλομαι, τότε τῷ τελευταίῳ ἀνήβῳ τελευτῶντι, ὑποκαθιστῶ ἄλλον τινὰ ξένον· καὶ εἰ μὲν οἱ ἄλλοι τελευτήσουσιν, οἱ περιόντες ἀδελφοὶ ἕξουσι τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κλῆρον· εἰ δὲ ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν τελευταῖος ἄνηβος ἀποθάνῃ, τότε ὁ ὑποκατάστατος παραγίνεται.

test, nisi & sibi faciat. nam pupillare testamētum, pars & sequela est paterni testamenti: adeò vt si patris testamentū non valeat, nec filij quidē valebit.

6 ¶ Vel singulis autem liberis vel ei qui eorum nouissimus impubes morietur substitui potest: singulis quidem si neminem eorum intestatum decedere voluerit: nouissimo, si ius legitimarum hereditatum integrū inter eos custodiri velit.

7 ¶ Substituitur autem impuberi aut nominatim, veluti, *Titius heres esto:* aut generaliter, vt, *Quisquis mihi heres erit.* Quibus verbis vocantur ex substitutione, impubere mortuo filio, illi qui & scripti sunt heredes, & extiterunt, & pro qua parte heredes facti sunt.

7 ¶ Δύναμαι δὲ ὑποκαταστῆσαι τῷ ἀνήβῳ ὀνομαστὶ καὶ λέγειν· Ἐὰν ὁ υἱός μου γενόμενος κληρονόμος, ἄνηβος τελευτήσῃ, ἔστω αὐτοῦ Τίτιος κληρονόμος· δύναμαι δὲ καὶ γενικῶς αὐτῷ ὑποκαταστῆσαι· οἷον πολλοὺς ἐνεστησάμην κληρονόμους μετὰ τοῦ παιδός μου, ἢ πολλοὺς γράψας κληρονόμους, ἐξερεδάτον ἐποίησα τὸν παῖδα· δύναμαι γενικῶς [a] οὕτως ὑποκαταστῆσαι εἰπών, Εἴ τις ἐμοὶ τῷ πατρὶ γένηται κληρονόμος, ἔστω ὑποκαταστάτος ἀνήβου τελευτῶντος τοῦ παιδός μου· δι' ὧν ῥημάτων ἐκ τῆς ὑποκαταστάσεως, εἰς τὰ τοῦ ἀνήβου πράγματα παραγενήσονται, οἵτινες καὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι, καὶ γεγόνασι· εἰ γὰρ γραφέντες παρῃτήσαντο τὴν πριγκιπαλίαν, οὐ λήψονται τὰ ἀπὸ τῆς πουπιλλαρίας ὑποκαταστάσεως· μερίζονται δὲ τὰ τοῦ πουπίλλου πράγματα pro parte hereditaria, τουτέστι καθόσον διεδέξαντο τὸν πατέρα.

7 ¶ Preterea nominatim impuberi substituere possum, & dicere: *Si filius meus heres mihi fuerit, & impubes decesserit, Titius ei heres esto.* Possum autem & generaliter ei substituere. Verbi gratia, multos vnà cum filio meo heredes institui, aut multis institutis heredibus, filium exheredaui. Possum generaliter ita substituere, dicens, *Quisquis mihi patri heres erit, is & filio meo ante pubertatem morienti, substitutus esto.* Per quæ verba, ex substitutione ad hereditatem impuberis venient, qui & scripti sunt heredes & extiterunt. Nam si instituti, hereditatem ex principali parte repudiauerint, ex pupillari substitutione nihil capient. Diuiditur autem inter eos pupilli hereditas pro portione hereditaria, id est, pro qua parte patri heredes facti sunt.

8 ¶ Masculo igitur vsque ad quatuordecim annos substitui potest: fœminæ vsque ad duodecim annos. & si hoc tempus excesserint, substitutio euanescit.

8 ¶ Καὶ τοῖς μὲν ἄρρεσι παισίν, ἕως ιδ [b] ἐνιαυτῶν ἔξεστιν ὑποκαταστῆσαι· ταῖς δὲ θηλείαις, μέχρι δωδεκάτου· ταύτην δὲ τὴν ἡλικίαν ὑπερβαινόντων, ἡ ὑποκατάστασις ἀποσβέννυται.

8 ¶ Et masculis quidem vsque ad annos quatuordecim licet substituere: feminis verò vsq; ad duodecim. Quam ætatem si excedant, euanescit substitutio.

9 ¶ Extraneo verò, vel filio puberi heredi instituto, ita substituere nemo potest, vt si heres extiterit, & intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit heres, sed hoc solum permissum est, vt eum per fideicômissum testator obliget alij hereditatê eius, vel totam vel pro parte restituere: quod ius quale sit, suo loco trademus.

9 ¶ Τοῖς ἐξωτικοῖς δὲ, ἤγουν ἐφήβῳ παιδὶ γραφεῖσι κληρονόμοις, οὐδεὶς [c] ὑποκαθιστᾷ πρὸς [d] μίμησιν τῶν ἀνήβων παίδων λέγων, Ὅτι ἔστω μοι ὁ δεῖνα κληρονόμος· εἰ δὲ γενόμενος κληρονόμος, τελευτήσει, λόγου χάριν, πρὸ τῶν λ ἐνιαυτῶν ἔστω αὐτοῦ ὁ δεῖνα κληρονόμος· τοῦτο [e] δὲ μόνον ποιεῖν ἡμῖν ἐπιτέτραπται· γράφοντες γὰρ κληρονόμον τινὰ, δυνάμεθα διὰ φιδεϊκομμίσσου ἔνοχον αὐτὸν ποιεῖν, ὥστε ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι, ἢ πᾶσαν, ἢ μέρος, τὸ δὲ τοῦ φιδεϊκομμίσσου, ὁποῖον ἔχει ἀποτέλεσμα, ἐν τῷ οἰκείῳ παραδοθήσεται τόπῳ. [f]

9 ¶ Extraneo autem vel filio puberi heredibus institutis, nemo ad similitudinem impuberum liberorum substituit dicens: *Ille mihi heres esto: & si heres mihi fuerit, & intra trigesimum* (exempli gratia) *annum decesserit, ille ei heres esto.* Sed hoc solum permissum est, vt eum, quem heredem instituerimus, per fideicommissum possimus obligare, alij hereditatem nostram vel totam, vel pro parte restituere. Porrò ius fideicômissi quid & quale sit, suo loco tradetur.

a l. 3. l. 5. l. 8. §. 1. l. 10. in pr. ff. eod.

b l. 7. ff. eod. 35. Eclo. 10. c. 5.

c *Excipe militem* l. 15. ff. eod.

d *hoc est post pubertatem.*

e 2. Gai. 4. §. vlt.

f *infra tit. 23.*

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTUR. TIT. XVII.

ΠΟΙΟΙΣ [a] ΤΡΟΠΟΙΣ αἱ διαθῆκαι ἀκυροῦνται. Τίτλος ιζ.

QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMENTUR. TIT. XVII.

a Adde tit. Digestorum de iniusto, rupto, & irrito testamento.

¶ Testamentis hæc vitia quoque incidunt. ¶ Aut enim testamentum rumpitur. (1. Id autem fit quasi adgnatione sui heredis, quoties testator post factum testamentum, aliquem sibi adoptauit: 2. posteriore testamento licet ex eo hæres aliquis non extiterit. 3 licet in eo testator ex certis tantum partibus heredem instituerit). 4 Aut fit irritum (id accidit quoties testator capite minuitur.) 5. Est autem aliud irritum, aliud ruptum testamentum. 6. Irritum non fieri effectu ipso testatore capite deminuto, si modo testator ciuis, suæque potestatis mortuus fuerit. 7. Sed nec irritum fieri nuda voluntate ac pænitentia testatoris. 8. Ex imperfecto testamento principem non admittere hereditatem sibi relictam.

Didicimus quemadmodum iure testamenta fiant. Sed si quid eorum, quæ ad solennitatem obseruationémque spectant, omissum fuerit, dicitur testamentum non iure ciuili factũ, aut verbi compendio, iniustum. Forte enim legitimus, (id est, à lege statutus) testiũ numerus omissus est: aut adfuerũt quidem septem testes, sed nõ omnes subscripserunt: aut subscripserunt quidem omnes, sed non consignauerunt: aut ipsi quidem omnia hæc fecerunt, sed testator manu sua nomen heredis non scripsit, neque coram testibus futurum successorẽ nominauit, aut aliquis qui liberos habebat suos, neque eos instituit, neq; exheredauit. Omnibus his ex causis, testamentum dicitur non iure ciuili factũ. Quòd si nihil eorum neglectum fuerit, nõ tamen sic omnino ad finẽ vsque, vim habet testamentum

b *Testamentum non iure factum quando dicatur.*

c *παράνομος διαθήκη, vt hic* & 54 Eclog. 2.c.1.5. *Harmenop.* 5. §.1. *iniustum testamentum* 2. *δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη sup. eod. non iure factum* l.1. ff. eod.

d *Et generaliter iniustum, vbi solennia iuris desunt, ad solennitatẽ vero quæ hic enumerantur pertinent, vti superius dictum est* §. 2. 3. 4. de testamentis.

Ἔγνωμεν ὅπως γίνονται νομίμως αἱ διαθῆκαι· ἀλλ' εἰ μὴ παρῃρέθη τι τῆς ἀκριβείας ἐχομένων λέγεται ἡ διαθήκη, non Iure Ciuili facta, ἤγουν οὐ δικαίῳ [b] πολιτικῷ γεγενημένη· ἢ συντόμῳ λόγῳ iniusta, ἤτοι παράνομος· [c] παρώφθη γὰρ τυχὸν ὁ λεγίτιμος τῶν μαρτύρων [d] ἀριθμὸς, ἤγουν ὁ ὡρισμένος ἀπὸ νόμου, ἢ παρῆσαν μὲν οἱ ἑπτὰ, οὐ πάντες δὲ ὑπέγραψαν, ἢ ὑπέγραψαν μὲν πάντες, οὐκ ἐσφράγισαν δέ· ἢ ταῦτα μὲν ἐποίησαν, ὁ δὲ τεστάτωρ οἰκείᾳ χειρὶ τὴν τοῦ κληρονόμου προσηγορίαν οὐκ ἔγραψεν· οὐδὲ μὴν ἐπὶ τῶν μαρτύρων ὠνόμασεν τὸν ἐσόμενον αὐτοῦ διάδοχον· ἢ παῖδας τις ἔχων σουΐους, οὐ δὲ κληρονόμους, οὐδὲ ἐξερεδάτους τούτους ἐποίησεν. ἐπὶ τούτων πάντων λέγεται ἡ διαθήκη, nõ Iure Ciuili facta. εἰ δὲ μηδὲν τούτων παρώφθη, οὐδὲ οὕτω παντὸς μέχρι τέλους, τὸ ἰσχυρὸν πάρεσαι τῇ διαθήκῃ· ἢ

Testamẽtũ iure factũ, vsque eò valet; donec rumpatur, irritúmve fiat.

1 ¶ Rumpitur autem testamẽtum, cùm in eodem statu manente testatore, ipsius testamenti ius vitiatur. Si quis enim post factum testamẽtum adoptauerit sibi filiũ per Imperatorem eum, qui est sui iuris, aut per Prætorem, secũdum nostrã constitutionem, eũ, qui in potestate parentis fuerit: testamentum eius rũpitur quasi adgnatione sui heredis.

2 ¶ Posteriore quoque testamento, quod iure perfectum est, superius rũpitur. Nec interest, extiterit aliquis heres ex eo, an nõ. hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere potuerit. Id eóque si quis aut noluerit heres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius, antè quàm hereditatem adiret, decesserit, aut conditione, sub qua heres institutus est, defectus sit: in his casibus paterfamilias intestatus moritur. Nam & prius testamentum non valet, ruptum à posteriore: & posterius æquè nullas habet vires, cùm ex eo nemo heres extiterit.

γὰρ ῥοῦπτα γίνεται, ἢ ἴρριτος.

1 ¶ Ῥοῦπτα[a] δὲ γίνεται τούτῳ τῷ τρόπῳ· διέθετό τις ἀνεπιλήπτως, μὴ μεταβαλόντος τοῦ τεστάτωρος ἐπὶ τῆς αὐτῆς καταστάσεως, τὸ τῆς διαθήκης δίκαιον ἠλαττώθη· εἰ γάρ τις μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης λάβῃ[b] τινὰ εἰς υἱοθεσίαν, ἢ αὐτεξούσιον παρὰ βασιλεῖ, ἢ ὑπεξούσιον παρὰ τοῖς ἄρχουσι, κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ διατάξει τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως, τουτέστιν ἡνίκα πάππος ἐστὶν ὁ λαμβάνων, τότε γὰρ ἡ θέσις ἐπιδείκνυται τὰ ἑαυτῆς, ἡ γινομένη ῥήγνυται διαθήκη καινοῦ σουῒ ἐπιγινομένου ὥσπερ εἰ ποσθοῦμος ἐτέχθη.

2 ¶ Καὶ διαθήκη δευτέρα[c] νομίμως πληρωθεῖσα, δύναται τὴν προτέραν ῥηγνύειν διαθήκην· εἴτε γέγονέ τις κληρονόμος ἐξ αὐτῆς, εἴτε μὴ γέγονεν, ἢ δύναται ὅλως κληρονομῆσαι. τοῦτο γὰρ μόνον σκοποῦμεν, εἰ ἔν τινι θέματι ἠδύνατο κληρονομῆσαι. καὶ πῶς δυνάμενός τις κληρονομῆσαι οὐκ ἐκληρονόμησεν; ὑπόθου ὅτι ἐρεπουδιάτευσεν ὁ γραφεὶς ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ κληρονόμος, ἢ ζῶντος τοῦ τεστάτωρος ἐτελεύτησεν· ἢ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου πρὸ τῆς ἀδιτεύσεως, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγράφη, καὶ ἡ αἵρεσις ἠτόνησε. καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι συμβαίνει τὸν τεστάτωρα δύο ποιήσαντα διαθήκας, ἀδιάθετον τελευτᾶν· τῆς μὲν προτέρας ῥηγνυμένης τῇ ποιήσει τῆς δευτέρας, τῆς δὲ μετὰ ταῦτα ὑστέρας ἀκυρουμένης, διὰ τὸ μηδένα ἐντεῦθεν γενέσθαι κληρονόμον.

3 ¶ Διαθέμενός τις, ἐνεστήσατο πρῶτον κληρονόμον· εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης,

Nam aut rumpitur, aut irritum fit.

1 ¶ Et rumpitur quidẽ hũc in modum. Quidam sine vitio omni testamentum cõdidit. Sed cùm testator eodem in statu nõ mansisset, ius testamenti minutum est: fortè enim post testamenti cõfectionem, adoptauit in filiũ, vel eũ, qui sui iuris esset, apud Imperatorem, vel eum qui alieni, apud Prætorem, secundùm ea quæ cõstitutione quadam piissimi nostri Principis cauẽtur: hoc est, cùm auus est, qui adoptat, tunc enim adoptio naturam suam explicat: & testamentum eius rumpitur, per adiectionem noui huius sui, perinde atq; per agnationem posthumi.

2 Sed & posterius testamentum quod iure perfectum est, superius rũpere potest, siue quis ex eo heres extitat, siue nondum existere potuerit. Id enim solum spectamus, an aliquo casu existere potuerit. Et quî fieri potest, vt qui existere potuit, non existat tamen? Finge eum, qui in secundo testamẽto heres institutus est aut repudiasse, aut viuente testatore, vel post mortẽ eius ante aditionem mortuum esse, aut conditionem, sub qua institutus erat, nõ extitisse. Et in his casibus contingit, vt is, qui duo testamenta fecerit, intestatus tamẽ moriatur, priore rupto per cõfectionẽ posterioris, & secundo irrito facto, quod ex eo nemo heres extiterit.

3 ¶ Quidam testamento condito heredẽ primum instituerat. Deinde post tẽpus aliquod, aggressus est & secundũ testamentũ

a quæ [illegible] 39 Eclo. 2. c.4.5. Harmenop.2.c.1.

b 2. Gai.3.§. si quis post factum testamentum. 4. Vlp.23.§ 2.3. § ibi adoptãdo 39. Eclog. 2.c.7. l 8. ff. de iniusto.

c l.1. l.2. § [illegible] ff. eo. 5. Harmenop 5.§.1. 2. Gai.3.§. posteriore. § Vlpia 23.§.1. 39. Eclog. 2.c.8.

3. ¶ Sed & si quis, priore testamento iure perfecto, posterius æquè

facere, quod & iure perfecit, herede instituto Secūdo: hunc in modum: *Secundus mihi ex illa & illa re heres esto.* Nihilominus & hoc modo prius testamentum rumpitur. Nec enim quod ex certa parte Secundus heres in secundo testamento institutus sit, id institutionem irritam facit. Ac ita D. Seuerus & Antoninus rescripserunt. Cuius constitutionis hæc verba sunt. (Neque enim referre absurdum est, quū & aliud quiddam nō inutile, ex ea discere possimus.) Quidam testamēto condito, pluribúsque in eo institutis heredibus in secundo testamento aliū quendam ex certis rebus heredem scripsit, hoc addito, se nihilo minus velle & prius testamentum valere. Decessit. Relata res est ad Seuerum & Antoninum, & ab his Cocceio Campano rescriptum est. Testamentum quidem secundo loco factum, licet in eo certarum rerū heres scriptus sit, nihilominus prius testamentum rūpit, perinde atque si institutio sine aliqua rerum mentione in secundo testamento facta esset. Verùm iusserunt eum, qui in secundo testamēto institutus erat, heredem quidem esse, sed tamen teneri heredib. in priore testamento institutis, ad restitutionem hereditatis, his videlicet rēbus cōtentum, ex quibus heres scriptus fuerat. Ita vt si ea, quæ ipsi relicta sunt [a] quadrantem legis Falcidiæ non faciunt: suppleri ei debeat,

[a] l. si quis priore 29 ff. ad Trebell.

[b] εἰς φανερὰ pro, *certis in rebus posuit. Certis autem in rebus heres instituitur* l. 1. §. si & fundo 4. ff. de heredibus instituend. *qui ex altero atque altero fundo instituitur* l. 10. ff. de heredib. institu.

λὴν καὶ αὐτὴν νομίμως ἐπεχείρησε. Σεκοῦνδον ἐνστησάμενος κληρονόμον, οὕτως, Ἐγὼ Σεκοῦνδος κληρονόμος εἰς τόδε, καὶ τόδε πρᾶγμα· οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ἡ προτέρα ῥήγνυται διαθήκη· οὐδὲ γὰρ τὸ ex certa parte, ἤγουν εἰς δῆλα πράγματα γραφῆναι τὸν Σεκοῦνδον ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ, ἀκυρον ποιεῖ τὴν ἔνστασιν, καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι· τῆς δὲ τοιαύτης διατάξεως, ἐστὶ τὰ ῥήματα ταῦτα· οὐκ ἄτοπον γὰρ αὐτῶν μνημονεῦσαι, διὰ τὸ καὶ ἕτερόν τι χρήσιμον ἐξ αὐτῶν δυνάμενον σημαίνεσθαι· διαθέμενός [a] τις καὶ γράψας πολλοὺς κληρονόμους, ἐν δευτέρᾳ διαθήκῃ ἕτερον εἰς φανερὰ [b] κληρονόμον ἐνεστήσατο, προσθεὶς οὐδὲν ἧττον βούλεσθαι τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην· ἐτελεύτησεν. ἦλθεν ἐπὶ Σεβῆρον καὶ Ἀντωνῖνον τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀντέγραψαν κοκκείῳ καμπανῷ. Ἡ μὲν κατὰ τὴν δευτέραν τάξιν γενομένη διαθήκη, εἰ καὶ ἐπὶ φανεροῖς πράγμασι γέγραπταί τις ἐν αὐτῇ κληρονόμος, ἀλλ' οὖν ἀνατρέπει τὴν προτέραν ὁμοίως, ὥσπερ εἰ δίχα μνήμης πραγμάτων ἡ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ ἔνστασις ἐγεγόνει· ἐκέλευσε δὲ κληρονομεῖν μὲν τὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένον, κατέχεσθαι δὲ τοῖς ἐνσταθεῖσι κληρονόμοις ἐν τῇ προτέρᾳ διαθήκῃ, ἐπὶ τὸ ἀποκαταστῆσαι τῆς κληρονομίας, ἀρκούμενον αὐτὸν τοῖς πράγμασιν, εἰς ἃ καὶ γέγραπται κληρονόμος· εἰ καὶ μὴ ταῦτα τὰ ἐαθέντα αὐτῷ ποιεῖ τὸ φαλκίδιον, ὅμως δεῖ ἀναπληροῦσθαι αὐτῷ

fecerit: etiamsi ex certis rebus in eo heredem instituerit: superius tamen testamentum sublatum esse, diui Seuerus & Antoninus Augusti rescripserūt. cuius constitutionis verba & hîc inseri iussimus, quū aliud quoq; præterea in ea cōstitutione expressum sit. *Imperatores Seuerus & Antoninus Augusti Cocceio Campano Testamentum secundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres scriptus sit, perinde iure valere, ac si rerum mentio facta non esset: sed & teneri heredem scriptum, vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta ex lege Falcidia, hereditatem restituat his qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta fideicommissi verba, quibus vt valeret prius testamentum expressum est, dubitari non oportet.* Et ruptū quidem testamentum hoc modo efficitur.

τὸ ἐλλεῖπον τοῦ τετάρτου· τούτου δὲ αἰτία, τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ διαθήκῃ γεγραμμένα ῥήματα, ἐν οἷς εἶπε τὴν προτέραν ἐρρῶσθαι διαθήκην, τὸ μὲν οὖν τοῦ ῥύπτου πάθος διὰ πολλῶν συμβαίνει τρόπων· ποσούμου γὰρ [illegible] καὶ καινὸς σοῦος ἐπιγενόμενος, καὶ ποίησις δευτέρας διαθήκης, ῥύπτα ποιεῖ τὴν διαθήκην· ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ πάθους τοῦ ῥύπτου.

quod quadranti deest. Huius autem rei ratio in verbis est secundo testaméto insertis: quibus vt valeret prius testamentum expressum est. Rupti ergo testamenti vitium multis modis accidit: Nam & postumi natiuitas, & noui sui agnatio, & secundi testamenti confectio, testamétum rumpere solent. Et hæc de rupto.

4 ¶ Alio autem modo testamenta iure facta infirmantur: velutí cùm is, qui fecit testamentū capite deminutus sit, quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

4 ¶ Τὸ δὲ ἴρριτον καταλύει καὶ αὐτὸ τὴν γινομένην διαθήκην· οἷον ἡνίκα ὁ διαθέμενος ὑποστῇ κάπιτις δεμινουτίονα[a] ποίοις δὲ τρόποις συμβαίνει, ἐν τῇ πρώτῃ[b]. διεξήλθομεν Ἰνστιτουτίωνι· ἐὰν γὰρ ὁ τεστάτωρ ὑποστῇ, ἢ τὴν μεγάλην, καὶ γένηται δοῦλος, ἢ τὴν μέσην καὶ τῆς πολιτείας ἐκπέσῃ, ἢ τὴν ἐλαχίστην, καὶ γένηται ὑπεξούσιος, δοὺς ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίωνα, ἴρριτος γίνεται ἡ διαθήκη.

4 ¶ Porrò & irriti vitium testamenta soluit. Verbi gratia, cùm testator capitis deminutionem patitur. Quod quibus modis accidat, primo libro relatum est. Si enim testator aut maximam patiatur, & fiat seruus: aut mediam, & ciuitatem amittat: aut minimam, & fiat alieni iuris, dando se in adrogationem: irritum fit testamentum.

5 ¶ Hoc autē casu irrita fieri testamenta dicuntur: quum alioqui & quæ rumpuntur, irrita fiant: & ea quę statim ab initio non iure fiunt, irrita sint. sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea per capitis deminutionem irrita fiūnt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat singulas causas singulis appellationibus distinguí: ideo quędā non iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi vel irrita fieri.

5 ¶ Ὥστε οὖν ὡς καὶ ἤδη εἴρηται, τρία[c] πάθη παρενοχλεῖ ταῖς διαθήκαις, non Iure Ciuili factum, ruptum, irritum. δυνάμεθα δὲ καὶ τὸ ἴρριτον, ῥοῦπτον καλέσαι· καὶ τὸ ῥοῦπτον, ἴρριτον, καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς μὴ νομίμως γινομένην διαθήκην. ἴρριτον δυνάμεθα καλεῖν, καὶ ἀδιαφόρως χρώμεθα τοῖς ὀνόμασι· διὰ τοῦτο δὲ ἰδιαζόντως ἑκάστῳ πάθει κυριότητα προσηγορίας ἐπενοήσαμεν, ἵνα ἐκ τῶν κυρίων ὀνομάτων γνῶντες τὸ ὑποκείμενον πάθος, δυνηθῶμεν τοῦτο διαφυγεῖν. ¶ Ἀλλὰ τὰ μὲν εἰρημένα γ πάθη, τὴν πολιτικὴν ἀνατρέπει διαθήκην· τῆς δὲ πραιτορίας οὐχ ἅπτεται· τὸ μὲν γὰρ τοῦ non Iure Ciuili facti, πάθος καὶ μωρόν ἐστι λέγειν ἐπὶ τῆς πραιτορίας.

5 ¶ Quemadmodum igitur & iam dictum est, tria vitia sunt, quæ testamentis sunt molesta: non iure ciuili factum, ruptū, & irritum. Possumus autem & quod irritum est, ruptum vocare: & quod ruptum est, irritum: Sed & ea quæ nec initio iure facta sunt, irrita vocare possumus: & sine differentia, his nominibus vtimur. Sed ideo singula vitia, singulis appellationibus distinguere institutum est, vt ex proprio cuiusque nomine cognitis vitiis facilius ea vitare possemus. ¶ Sed hæc tria dicta vitia, testamentum iure ciuili factum infirmant, verùm ad testamentum iure prætorio confectum non pertinent. Nam vitium non iure ciuili facti, stultum fit dicere in testamento, quod ad ius Prætorium pertinet, locum habet.

a *adde* §. VIt. sup. de militati testaméto: 1. Gai. 3 §. 6. l. 6. §. 5 ff. de iniusto: Vlp. 21. §. 4. 39. Eclo. 2. c. 6. 5. Harmenop. 5. §. 27. & 29.
b Tit. de capitis diminutione.
c *Tria vitia testamentorū hic. Duo tantum rupti, scilicet & irriti enumerat Vl.* 23. §. 1. *Papinianus verò* *definitionum* l. 1. ff. de iniusto, *quatuor enumerat, Iniusti, nullius, rupti irriti, & author* Eclogæ 39 tit. 2. c. 1. & 5. Harmenop. 5. § 1. 2. & 3.
d l. 12. ff. eod. *Vlp.* 23. §. si septem signis. 5.

6 ¶ Sed neque vitium rupti, id dissoluit, neque etiã irriti, si contingat, vt testator capitis deminutionẽ quam subierat, effugiat. Prætor enim duo tempora inquirit: nempe conditi testamenti, & mortis: & si quem vtroque tempore inuenerit testamenti factionem habuisse, pro valido testamentum tuetur: nihil curiosiùs de medio tempore laborans, siue ciuitatem, siue libertatem amisit. Omnino enim si septem testium signis signatum sit, & defunctus vtroque tempore, testamenti factionem habuerit, quoniam & ciuis Romanus & suæ potestatis erat, heredi scripto dat bonorum possessionem secundùm tabulas. Quòd si in capitis deminutione decesserit: cùm enim se adrogandum præbuisset, mortuus est, antequam potestatis suæ fieret: tunc & ipse Prætor irritum esse nouit testamentum, neque heredi scripto bonorum possessionem secundùm tabulas pollicetur.

a l. 12. ff. eod. Vlp. 23. §. si septem signis 6.

7 ¶ Quidam testamento condito superuixit, ac dixit, se nolle id testamentũ valere. Ex solis his verbis testamentum nõ infirmatur. Nam quæ iure confecta sunt, iure etiã subuerti tollique debent. Plus dico, etsi quis post prius testamentum, secundum facere aggressus sit, & aut mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit: diui Pertinacis constitutione cautum est, vt prius testamentum firmũ ratúmque sit. Ait enim, non aliter tabulas priores, quæ iure factę sint, per sequentes irritas fieri, quàm si &

b v. l. sancimus 27. Co. de testamentis: *aliud in legatis* l. 3. in f. ff. de adimendis legatis.
c *adde* l. omnia 100. & l. 35. & l. 153. ff. de regulis iuris: authorẽ Eclog. tit. de regulis iuris c 98. *Harmenop.* tit. de regulis §. 40.
d *Huius orationis meminit Capitolinus in* Pertinace.
e *adde* l. 2. ff. eod. l. 21. §. 1. ff. qui testamenta.

6 ¶ Οὐδὲ [a] τὸ τῆς ῥούπτου καταλύει αὐτὴν οὐδὲ μὴν τὸ τοῦ ἰρρίτου, ἐὰν συμβῇ τὸν τεστάτωρα διαφυγεῖν ἣν ὑπέστη κάπιτις δημινουτζίωνα· ὁ γὰρ πραίτωρ τοὺς δύο καιροὺς ἐπιζητεῖ, τόν τε τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, καὶ τὸν τῆς τελευτῆς· καὶ ἐὰν εὕρῃ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ἔχοντα αὐτὸν τεσταμέντου φακτζίωνα, ἰσχυρὰν οἶδεν εἶναι τὴν διαθήκην αὐτοῦ, τὸν μέσον καιρὸν οὐ περιεργαζόμενος, εἴτε πολιτείαν, εἴτε τὴν ἐλευθερίαν ἀπώλεσεν· ὅλως γὰρ ἐν ᾧ ἑπτὰ μαρτύρων ἐπίκεινται σφραγῖδες, καὶ ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ τεσταμέντου φακτζίωνα εἶχεν ὁ τελευτήσας, ἦν γὰρ καὶ Ῥωμαῖος, καὶ αὐτεξούσιος, δίδωσι πραίτωρ σκρίπτῳ κληρονόμῳ τὴν σεκούνδουμ ταβούλλας διακατοχήν· εἰ μέντοι ἐτελεύτησεν ἐν τῇ κάπιτις δημινουτζίωνι, δοὺς γὰρ ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα, ἐτελεύτησε πρὶν αὐτεξούσιος γένηται, τότε καὶ αὐτὸς ὁ πραίτωρ οἶδεν ἴρριτον οὖσαν τὴν διαθήκην, καὶ οὐκ ἐπαγγέλλεται τῷ σκρίπτῳ τὴν σεκούνδουμ ταβούλλας διακατοχήν.

7 ¶ Διαθέμενός τις, καὶ ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης εἶπεν, [b] οὐ βούλομαι ταύτην ἰσχύειν· ἐκ τούτων μόνων τῶν ῥημάτων, ἀΐσχυρος οὐκ ἀποτελεῖται ἡ διαθήκη· τὰ [c] γὰρ ἐννόμως γινόμενα, ἐννόμως ἀνατρέπεσθαι δεῖ· τὸ πλέον φημὶ εἰ καὶ μετὰ τὸ διαθέσθαι τις, ἦλθεν ἐπὶ ποίησιν δευτέρας διαθήκης, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τελευτήσας, ἢ καὶ μεταγνοὺς ταύτην οὐκ ἐπεραίωσε, τοῦ θειοτάτου Περτίνακος [d] γέγονε διάταξις, βεβαίαν εἶναι τὴν προτέραν διαθήκην κελεύουσα· φησὶ [e] γὰρ μὴ ἑτέρως τὴν νομίμως γεγονυῖαν προτέραν διαθήκην, ἐκ τῆς δευτέρας ἀκυροῦσθαι,

6 ¶ Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutionem irrita facta sunt. Nam si septem testium signis signata sunt: potest scriptus heres secũdum tabulas testamenti bonorum possessionemagnoscere: si modò defunctus, & ciuis Romanus, & suę potestatis mortis tempore fuerit. Nam si ideo irritum factum sit testamentũ, quia ciuitatem, vel etiam libertatem testator amisit, aut quia in adoptionem se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit: nõ potest scriptus heres secũdum tabulas bonorũ possessionem petere.

7 ¶ Ex eo autẽ solo non potest infirmari testamentum, quòd postea testator, id noluerit valere: vsque adeò, vt & si quis post factum prius testamentum, posterius facere cœperit, & aut mortalitate præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id nõ perfecerit, diui Pertinacis oratione cautum sit, ne alias tabulę priores iure factæ, irritæ fiant, nisi sequentes iure ordinatæ & perfectæ fuerint: nam im-

perfectum testamẽtum sine dubio nullum est.

8 ¶ Eadem ratione expressit, non admissurũ se hereditatem eius, qui litis caussa principẽ reliquerit heredem: neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipse ob eam caussam heres institutus erat, probaturũ: neque ex nuda voce heredis nomen admissurũ, neq ex vlla scrĩptura, cui iuris authoritas desit, aliquid adepturum. Secundùm hoc diui Seuerus & Antoninus sæpissimè rescripserunt. *Licet enim (inquiunt) legibus soluti sumus, attamen legibus viuimus.*

εἰ μὴ ἐννόμως δευτέρα περαιωθῇ. ἡ γὰρ ἀτελὴς διαθήκη, ἀσθενὴς ἀμαχῶς ἐστί.

8 ¶ Τῇ αὐτῇ διατάξει κἀκεῖνο περιέχεται· ὡς οὐ δεῖ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν ἐρρῶσθαι, ἔνθα τις διὰ τὸ δίκην ἔχειν πρός τινα, τὸν βασιλέα [a] κληρονόμον ἐνεστήσατο· οὐδὲ βεβαίας ἀποκαλεῖ τὰς τοιαύτας διαθήκας, οὐδὲ ἄγραφον εἰς βασιλέα γινομένην ἔνστασιν δέχεται, οὐδὲ λέγει αὐτὸν ἀνέχεσθαι τι λαβεῖν ἀπὸ γραφῆς ὡς ἐπὶ τελευταίᾳ βουλήσει, εἰ μὴ πρόσεστιν ἀνελλιπὴς αὐθεντία τοῦ νόμου· τῇ τοιαύτῃ διατάξει Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος οἱ θειότατοι πολλάκις ἀκολουθήσαντες, ἀντέγραψαν, [b] ὅτι εἰ καὶ τοῖς νόμοις οὐχ ὑποκείμεθα, ἀλλ᾽ οὖν κατὰ νόμους πολιτευόμεθα· Licèt enim legibus soluti sumus, attamen secundùm leges viuere volumus. δεῖ γὰρ θαυμάζοντας τὴν οὕτω θείαν φωνὴν ἐπὶ στόματος ἔχειν.

sequentes iure ordinatæ & perfectæ fuerint. Nam imperfectum testamentum, sine dubio nullum & infirmum est.

8 ¶ Eadem constitutione & illud expressum est, talem institutionem valere non debere, cùm quis litis causa, quam cum aliquo habet, Imperatorem heredem instituit, nec firma huiusmodi testamenta vocat. Sed neque ex nuda voce, sinéque scriptis, heredis institutionem in Imperatorem collatam admittit, neque cõmissurum se dicit, vt aliquid accipiat ex vlla scriptura tanquam ex vltima voluntate, nisi integra ei Iuris auctoritas adesset. Secundũ hanc constitutionem & D. Seuerus & Antoninus sæpe rescripserunt. Licet enim (inquiunt) legibus soluti simus, attamen secundùm leges viuimus. Quam vocem adeò diuinã magnifacere oportet & sæpe in ore habere.

a l. Imperatorem 91. ff. eo.

b *Horum rescriptum non extat, sed tamen simile est* in l. ex imperfecto Co. de testamen.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. TIT. XVIII.

ΠΕΡΙ ΑΤΑΚΤΟΥ [c] διαθήκης. Τίτλος ιη.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. TIT. XVIII.

c *adde* titul. Digest. & C. de inofficioso:5. Harmenop 6. [illegible] & 39. Eclog. 1. [illegible] Paul. 4. sent 5. de inofficiosi querela.

¶ *Testamentis quoque hoc vitium plerunque accidit, vt à testatore contra eius officium, factum sit: quod euenit, parentibus, liberos suos, iniquè aut exhæredantibus aut prætereuntibus: vnde liberis competit aduersus testamenta parentum inofficiosi testamenti querela. 1. Vt per contrarium, parentibus, sorori, & fratri, si a liberis aut fratribus iniquè exheredati vel omnino præteriti. (2. Liberos hoc loco cùm dicimus, naturales, adoptiuos, posthumos intelligimus.) 3. Quod si non omnino præteriti, non de inofficioso, sed alia actione quæ ad supplementum legitimæ competit, agitur. 4. Cæterùm de inofficioso agere me posse aduersus testamentum patris etiamsi ex eo pupilli mei nomine legatum, quod in eo testamento à parente meo relictum erat, fuero consecutus. 5. Vt per contrarium, legatum ex eo test. petere possum, quod pupilli mei nomine inofficiosum postulaui. 6. Inofficiosi querelam non competere quartam consequutis vel iure institutionis, vel legati, vel fideicommissi, vel mortis causa, vel inter viuos donatione. Quartam autem, eámque vnam competere vel omnibus simul liberis, quæ pro rata inter eos postea diuiditur.*

Diximus suprà posse parentes in condendis testamentis, liberos suos heredes conscribere. sed vel exheredare, vel præteritionis ignominia adficere, in quibus scilicet præteritio, pro exheredatione accipitur. Sed quoniã parentes hinc arrepta potestate, filios suos grauiter lædebant, relinquẽtes eos in inopia: nam si quis ex ascendentibus per masculos, aliquẽ ex liberis exheredasset, neque ipso iure inualidũ erat testamentum: neque ab intestato filius venire poterat: nam quomodo cùm testamẽtum extaret? neque Prætor bonorum possessionem contra tabulas dabat, præteritis enim non exheredatis ea dabatur. Quòd si mater erat testatrix, ne cogitare quidẽ poterant hi, qui per matrem descendebant, de bonorum possessione cõtra tabulas. aduersus enim testamentum feminæ liberis bonorum possessio cõtra tabulas non datur. In extremum igitur subsidium inductum est: vt liberi de inofficioso testamento agere possint, qui queruntur aut dicũt, iniquè se exheredatos, vel iniquè præteritos esse: huius coloris prætextu, quod defunctus sanæ mentis non fuerit, quum testamentum ordinaret. ¶ Id autem dicitur à liberis non quasi verè furiosus fuerit defunctus, sed quòd rectè quidem fecerit, verũ non vt ratio pietatis exigit. Nam si verè furiosus fuisset, testamentum facere non potuisset. Aut certè ideo insanisse existimandus est quod naturam sine causa odisset.

Εἴρηται μὲν ἐν τοῖς προλαβοῦσι,[a] δύνασθαι τοὺς ἀνιόντας διατιθεμένους, μὴ γράφειν τοὺς κατιόντας κληρονόμους, ἀλλ' ἐξερεδάτους ποιεῖν, ἢ πραιτερίτζιονι ὑβρίζειν· ἐφ' ὧν ἡ πραιτερίτζιων, ἀντὶ ἐξερεδατίζιονος παραλαμβάνεται· ἀλλ'[b] ἐπειδὴ ταύτης δραττόμενοι τῆς ἀδείας οἱ γονεῖς, τοὺς οἰκείους ἔβλαπτον παῖδας, καταλιμπάνοντες αὐτοὺς ἐν πενίᾳ· εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν κατὰ ἀρρενογονίαν ἀνιόντων, ἐποίησε δὲ ἐξερεδάτον τὸν παῖδα, οὔτε ipso iure ἀνυπόστατος ἦν ἡ διαθήκη, οὔτε ἐξ ἀδιαθέτου ὁ παῖς ἠδύνατο παραγγέλεσθαι· πῶς γὰρ διαθήκης ὑποκειμένης; οὔτε ἀπὸ τοῦ πραίτορος τὴν κόντρα ταβούλας εἶχεν, πραιτερίτοις γὰρ, οὐ μὴν ἐξερεδάτοις αὕτη παρείχετο· εἰ δὲ μήτηρ ἦν ἡ διατιθεμένη, τοῖς κατὰ μητέρα κατιοῦσιν, οὐδὲ ἐνθυμηθῆναι περὶ τῆς κόντρα ταβούλας ἦν· κατὰ γὰρ διαθήκης θήλεος προσώπου, παισὶν οὐ δίδοται κόντρα ταβούλας· ἐν ἐσχάτῃ τοίνυν βοηθείᾳ, ἐπενοήθη τοῖς παισὶ de inofficioso μεμφομένοις καὶ λέγουσιν, ἀδίκως αὐτοὺς ἐξερεδάτους γίνεσθαι ἤγουν πραιτεριτευθῆναι, τοῦτο περιεχομένοις τὸ χρῶμα,[c] ὡς ὅτι μεμηνὼς ἦν ὁ τελευτήσας, ἡνίκα τὴν διαθήκην διετύπου. ¶ Τοῦτο δὲ λέγεται παρὰ τῶν παίδων οὐχ[d] ὡς τῇ ἀληθείᾳ μαινέντος τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' ὅτι γέγονε μὲν ἰσχυρῶς ἡ διαθήκη, οὐχ ὡς ἀπαιτεῖ δὲ τῆς εὐσεβείας[e] ὁ λόγος. εἰ γὰρ ἐμαίνετο τῇ ἀληθείᾳ οὐκ[f] ἠδύνατο διατίθεσθαι, ἢ μᾶλλον ἐμεμήνει διὰ τοῦτο ἐπειδὴ τὴν φύσιν ἀλόγως ἐμίσησεν.

Quia plerũque sine caussa liberos suos exheredant, vel omittunt, inductum est, vt de inofficioso testamẽto agere possint liberi, qui queruntur, aut iniquè se exheredatos, aut iniquè præteritos: hoc colore quasi non sanæ mẽtis fuerint, cùm testamentum ordinarent.

¶ Sed hoc dicitur, nõ quasi verè furiosus sit, sed rectè quidẽ fecerit testamẽtum, non autem ex officio pietatis: Nam si verè furiosus sit, nullum testamentum est.

1 ¶ Non au-

a sup. tit. 13.

b Querela inofficiosi testamenti cur introducta, ad d. l. 4. ff. eod.

c 39. Eclog. 2. c. 2. l. hoc colore 2. ff. eod.

d d. c. 2. d. l. 2.

e [illegible] id est pietatem hic sumit pro officio pietatis. vt apud Imperatorem hoc loco l. 2. ff. eo. Paul. 4. sent. 5. §. 1.

f Furiosus testamentum facere non potest, §. 1. sup. quibus non est permissum testamentũ facere.

tẽ liberis tantũ permissum est, testamentũ parentum inofficiosum accusare, verùm etiam liberorum parentibus. Soror autem & frater, turpibus personis scriptis heredib. ex sacris constitutionib. prælati sunt. Nõ ergo cõtra omnes heredes agere possunt. Vltra fratres igitur & sorores cognati nullo modo aut agere possunt, aut agentes vincere.

2. ¶ Tam autẽ naturales liberi, quam secundum nostræ cõstitutionis diuisionem adoptati, ita demum de inofficioso testamento agere possunt, si nullo alio iure ad defuncti bona venire possint. Nã qui ad hereditatem totam vel partem eius alio iure veniũt, de inofficioso agere non possunt. ¶ Posthumi quoque, qui nullo alio iure venire possunt, de inofficioso agere possunt.

3. ¶ Sed hæc ita accipienda sunt, si ni-

1. ¶ Οὐ μόνον [a] δὲ τοῖς παισὶν ἐπιτέτραπται τὴν τῶν γονέων διαθήκης ὡς μὴ προσηκόντως γενομένης κατηγορεῖν, ἀλλὰ καὶ γονεῦσιν [b] ἐστὶ παρρησία, τὴν τῶν παίδων διαβάλλειν διαθήκην· ἀδελφὴ [c] δὲ καὶ ἀδελφὸς, ἀνατρέπουσι τὴν καὶ αὐτὰ τὴν τοῦ τελευτήσαντος διαθήκην, τῶν σκαιότατων προτιμώμενοι, ἡνίκα αἰσχρὸν ἐπέχουσιν οἱ γεγραμμένοι πρόσωπον· οἷον ἡνίοχοι, μίμοι, κυνηγοὶ, καὶ οἱ ἀπὸ αἰσχρᾶς μίξεως ἐγνωσμένοι· τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι· [d] ὥστε οὐκ ἀνιόντες καὶ κατιόντες, ἐν ᾧ μὴ γεγόνασιν ἀχάριστοι περὶ τὸν τελευτήσαντα, κατὰ παντὸς σκαιότητος κινήσουσι τὴν de inofficioso· ἀδελφὸς δὲ καὶ ἡ ἀδελφὴ, κατὰ μόνων αἰσχρῶν προσώπων· οἱ δὲ [e] περαιτέρω τοῦ ἀδελφοῦ ἢ τῆς ἀδελφῆς συγγενεῖς, οὐδεμίαν πάροδον ἔχουσιν ἐπὶ τῇ de inofficioso· ἀλλὰ καὶ κινήσαντες ἡττηθήσονται.

2 ¶ Παῖδες δὲ κινοῦσι τὴν de inofficioso, τοῦτο μὲν φυσικοὶ, [f] τοῦτο δὲ καὶ θετοὶ, κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει· [g] τότε δὲ κινοῦντες τὴν de inofficioso ἰσχυρῶς ταύτῃ χρήσονται, ἡνίκα πάσης ἐστέρηνται βοηθείας· ἐσχάτη [h] γάρ ἐστιν ἡ ἀπὸ τῆς de inofficioso βοήθεια· ὁ γὰρ δι' ἑτέρου ἑτέρου δικαίου, δι' οὗ δυνήσεται τὴν πᾶσαν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν, ἢ μέρος αὐτῆς, οὐκ ἔχει πάροδον ἐπὶ τὴν de inofficioso. ¶ Τοῦτο δὲ οὐ μόνον περὶ τῶν ἐν φύσει παίδων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ ποσουμων [i] νοεῖσθαι χρή.

3. ¶ Ταῦτα δὲ οὕτω δεχόμεθα, εἰ μηδὲν

1 ¶ Nõ autẽ liberis tãtùm permissum est testamentũ parẽtũ vt inofficiosum accusare: sed etiã parẽtibus, vt liberorũ testamẽta impugnent. Porrò soror & frater tum demum testamentum defuncti subuertunt, quasi scriptis heredibus à iure prælati, cũ heredes instituti turpes personas sustinẽt, v. aurigæ, mimi, arenarii, & hi quorum familiaritas ex turpi cõsuetudine conflata est: sic enim id sacris cõstitutionibus expressum est. Parentes igitur ascendentes & liberi descendẽtes, cùm ingrati in defunctũ non extiterunt aduersus quemuis scriptum heredem, querelã inofficiosi testamenti intentabunt: frater autem & soror solùm aduersus turpes personas. Cognati verò qui vltra fratrem & sororem sunt, nullum habent aditum ad querelam inofficiosi, & eam mouentes, succumbent.

2 ¶ Porrò de inofficioso testamento agunt liberi, tum naturales, tum etiam adoptiui, secũdum ea, quæ cõstitutione Imperatoris nostri cauentur. Verùm tunc demum querelam inofficiosi vtiliter intentãt, cùm omni auxilio destituti sunt: nã extremum subsidiũ est, querela inofficiosi. Qui ergo aliud ius habet, quo ad hereditatẽ defuncti totam vel partẽ eius venire possit, aditum ad querelã inofficiosi nõ habet. ¶ Et hoc non solũ de liberis qui in rerũ natura sunt, sed etiam de posthumis intelligi oportet.

3. ¶ Sed hæc omnia ita accipienda sunt, si nihil

a Inofficiosi querela quib. detur, an et liberis ita & ascendentibus & collateralibus.
b l. 1. l. 15 ff. eo d.
c d. l. 1. vers. cognati.
d l. 27. C. eo. 37. Eclog. 1. c. 47.
e d. vers. cognati: l. 21. l. 27. Cod. eo. 39. Eclog. 1. c. 1. 5. Harmenop. 6. §. 1.
f Querela inofficiosi quibus liberis competat.
g l. pen. vers. omnia igitur. ibi siue ad inofficiosi querelam. C. de adopt.
h Querela inofficiosi extremum subsidiũ.
i l. posthumus 6. ff. e. ad 39. Eclo. 1. c. 4

eis penitus à defuncto relictum est. Id enim & cōstitutione quadā sanctissimi Imperatoris[a], ad seruandam cōgruentem naturæ verecundiam introductum est. Nā olim, nisi tota debita pars relicta fuisset, locus querelæ de inofficioso fiebat: veluti si quis quadringentos solidos in bonis haberet, necesse erat ei omnino centum relinquere, hoc est, quartam partem hereditatis, ne de inofficioso agi posset. Hodie verò & si vnus solidus tātū vel quantacumque pars hereditatis, vel res qualiscumque eis fuerit relicta, querela de inofficioso quiescit, cōstitutione id quod eis deest vsque ad quartā partem[b] legitimæ partis quam ab intestato erant habituri, supplēte: etiam si maximè testator propria manu non adscripsit, velle se, vt quod quartæ deesset, boni viri arbitratu compleretur. Id enim constitutio ipsa quamuis non adiectum, tanquam naturæ consentaneum admittit.

4 ¶ Si quis patris voluntatem approbauerit, per querelam de inofficioso eam subuertere non potest. Vnde vide quid quæsitum sit: is quem ego in potestate habebā, pupilli cuiusdam tutor erat.[c] Moriens ego alium heredē scripsi, & filium meum exheredaui. Porro pupillo, cuius is tutor erat, legatum dedi. Legatū filius meus, quod pupillo relictū erat exegerat: postea de inofficioso vult agere, quòd se nihil ex paterna hereditate habere dicat: id ne ei licet, an nihil nocuit, quòd legato exacto, videatur volunta

a l.30.C.eod.

b l.36 C.eod.

c Tutor pupilli nomine agere de inofficioso (vt & falso testamē) potest l.22. in prin l.24. uersus 30. ff. eod.

αὐτοῖς παντελῶς ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος κατελείφθη· τοῦτο γὰρ ἐκ διατάξεως[a] τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπινενόηται, τῇ φύσει τὴν προσήκουσαν ἀποσώζοντος αἰδῶ· πάλαι γὰρ, εἰ μὴ τὸ ὀφειλόμενον ἅπαν κατελείφθη, ἐδίδοτο χώρα τῇ de inofficioso· οἷον υ νομισμάτων εἶχέ τις περιουσίαν, ἔδει αὐτὸν πάντως ρ καταλιπεῖν· τουτέστι τὸ τέταρτον τῆς οὐσίας ἵνα μὴ κινηθῇ ἡ de inofficioso· σήμερον δὲ εἰ καὶ ἓν νόμισμα τῷ ἐξερεδάτῳ, ἢ καὶ ὅσον δήποτε μέρος τῆς κληρονομίας καταλειφθῇ, ἤγουν καὶ πρᾶγμα οἷον δήποτε, ἡ ἐκ τῆς de inofficioso μέμψις ἀργεῖ, τῆς διατάξεως τὸ ἐλλεῖπον τῷ τετάρτῳ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου μοίρας ἀναπληρούσης, εἰ[b] καὶ τὰ μάλιστα ὁ διαθέμενος οὐκ ἐνέγραψε τῇ οἰκείᾳ χειρὶ, ὅτι ἐάν τι εὑρεθῇ ἐλλεῖπον, βούλομαι αὐτὸ ἀναπληρωθῆναι, κατ᾽ ἄνδρὸς ἀγαθοῦ μεσιτείαν· τοῦτο γὰρ καὶ μὴ προσκείμενον, ἡ αὐτὴ διάταξις φυσικῶς παραδέχεται· ἤγουν ὡς φύσει παρεπόμενον.

4 § Ἐάν τις ἀσπάσηται τὴν τοῦ πατρὸς βούλησιν, οὐ δύναται ταύτην ἀνατρέπειν διὰ τῆς de inofficioso· ὅθεν ὅρα οἷον ἐζητήθη· ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος ἐπετρόπευε[c] πουπίλλου τινός· τελευτῶν ἐγὼ καὶ γράψας ἕτερον κληρονόμον, τὸν ἐμὸν ὑπεξούσιον ἐξερεδάτευσα· κατέλειπον δὲ ληγάτον τῷ πουπίλλῳ, οὗπερ ἦν ἐπίτροπος· ἀπῄτησε τὸ ληγάτον ὁ ἐμὸς παῖς, τὸ καταλειφθὲν τῷ πουπίλλῳ· μετὰ ταῦτα βούλεται κινῆσαι τὴν de inofficioso, ὡς μηδὲν ἔχων ἐκ τῆς πατρῴας περιουσίας· ἆρα δύναται, ἢ μή τι βέβλαπται, ὡς ἐπιγνοὺς τὴν τοῦ τελευτήσαντος βούλησιν, αὐτῷ τούτῳ, ᾧ τὸ

hil eis penitus à testatoribus testamento relictum est quod nostra constitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin verò quantacunque pars hereditatis, vel res eis fuerit relicta: de inofficioso querela quiescente, id quod eis deest, vsque ad quartam legitimæ partis repleatur, licet nō fuerit adiectum, boni viri arbitratu debere eā compleri.

4 ¶ Si tutor nomine pupilli, cuius tutelā gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, cùm nihil erat ipsi tutori relictum à patre suo, nihilominus poterit nomine suo de inofficioso patris testamento agere.

5 ¶ Sed si è contrario pupilli nomine, cui nihil relictũ fuerat, de inofficioso egerit, & superatus est: ipse tutor, quod sibi in testamẽto eodem legatum relictum est, non amittit.

6 ¶ Igitur quartam quis debet habere, vt de inofficioso agere nõ possit: siue iure hereditario, siue iure legati, vel fideicommissi, vel si mortis caussa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos in iis tantummodo casibus, quorum mentionem fecit nostra constitutio, vel aliis modis, qui in nostris constitutionibus continentur.

¶ Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum est, vt siue vnus fuerit, siue plures quibus de inofficioso testamẽto permittitur, vna quarta eis dari possit, vt

ληγάτον ἀπῄτησε; καὶ λέγομεν μηδὲν ἐντεῦθεν ὑφίστασθαι προέκριμα, ἐπειδὴ ἐπιτροπικόν τι πράττων ὀφφίκιον, ἔλαβε τὸ ληγάτον, ὥστε οὖν ἀκωλύτως suo nomine, κινήσει τὴν de inofficioso.

5 § Καὶ ἐκ [a] τοῦ ἐναντίου δὲ τὸ ζητεῖται· εἶχον ἐγὼ ἄνηβον παῖδα ὑπεξούσιον· ἕτερον γράψας κληρονόμον, τὸν ἄνηβον ἐξερεδάτον ἐποίησα, μηδὲν αὐτῷ καταλιπών· ἐληγάτευσα δὲ νομίσματα ρ Τιτίῳ τινὶ, ὃν ἐγὼ κατέλιπον τεσταμεντάριον ἐπίτροπον τῷ ἀνήβῳ, ἤγουν ὁ ἄρχων δέδωκε, ἢ καὶ ἴσως ἀπὸ νόμου ἐκλήθη· ἐκίνησεν ὁ Τίτιος ὀνόματι τοῦ ἀνήβου τὴν de inofficioso, καὶ ἡττήθη· εὐλόγως γὰρ ἴσως ἀφῃρέθη ὁ ἄνηβος ἐξερεδατευθείς· μετὰ ταῦτα ὁ Τίτιος, χωρεῖ κατὰ τοῦ σκρίπτου κληρονόμου τὸ ληγάτον αὐτῷ ἀπαιτῶν ὅπερ αὐτῷ κατελείφθη ἀμάχως λήψεται τοῦτο.

6 § Ἀποκλείει δὲ τὴν de inofficioso, τὸ τέταρτον καταλιμπανόμενον τῷ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμῳ, ἢ [b] ἐν ληγάτῳ, ἢ ἐν φιδεϊκομμίσσῳ, ἢ mortis causa δωρεᾷ· ἡ δὲ inter viuos δωρεὰ οὐ συναριθμεῖται εἰ μήπωγε ἐπὶ τούτῳ ἐδόθη, ὡς ἐν ἐκείνοις [c] τοῖς θέμασιν, ὧν ἡ διάταξις [d] τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως μέμνηται· καὶ ἑτέροις τρόποις περιεχομένοις τοῖς παλαιοῖς νόμοις, καὶ ταῖς θείαις μου ταῖς διατάξεσιν, [e] ἐὰν τὸ τέταρτον περιέλθῃ τῷ παιδὶ, ἡ δὲ ἰνοφφικιόσῳ σχολάζει. § Καὶ εἰ μὲν εἷς ἐστι παῖς, τὸ τέταρτον αὐτῷ δεῖ με καταλιμπάνειν τῆς οἰκείας περιουσίας· εἰ δὲ δύο εἰσὶν ἢ καὶ πλείονες, τὸ τέταρτον πᾶσι καταλειφθὲν,

rem defuncti approbasse? Et dicimus, nihil eũ pati præiudicij, quoniam pupilli nomine, & ex tutoris officio, legatũ exegit. Nihil igitur prohibet, quo minus suo nomine de inofficioso possit agere.

5 ¶ Ex contrario quoque quæritur, impuberẽ ego filium in potestate habebam, alio quodam herede instituto, impuberem nihil ei relinquens exheredaui. Legaui autem Titio cuidam solidos centum, quem ego impuberi testamentarium tutoré dederam, aut Prætor dederat, aut forasse lege ad tutelam vocabatur. Titius tutor nomine pupilli de inofficioso egit, & victus est: forte enim meritò exheredatus fuit impubes. Postea hic idem Titius legatum sibi relictũ à scripto herede petiit, haud dubium est, quin id non amittat.

6 ¶ Querelam igitur de inofficioso excludit relicta quarta ei, qui ab intestato ad hereditatem vocatur, siue per legatũ relicta sit, siue per fideicommissum, siue per donationem causa mortis. Donatio autem inter viuos his non cõnumeratur, nisi in hoc donatum fuerit, vt in his casibus, quorũ Imperatoris nostri sanctissimi constitutio quædam meminit: & aliis quibusdam modis qui veteribus legibus & sacris constitutionibus comprehensi sunt. Si quarta igitur filio relinquatur, querela inofficiosi quiescit. ¶ Et si quidem vnus est filius, quartam ei totius hereditatis relinqui oportet, sin autẽ duo sunt, aut etiã plures, quarta omnibus relicta pro

a l. 22. §. 1. ff. eodem.

b Quartam quo iure relinqui sufficiat.

c v. l. penult. Co. de donationib.

d l omnimodo 30. Co. de inofficioso.

e l. quoniam. nouell. 29. C. eo. l. vt liberis ff. de collationib.

rata & ex æquo, efficit, vt querela sileat. Verbi gratia, duo sunt: Necesse est vt his relinquā singulos sescūces. Quòd si tres sint, necesse est, vt singulas vncias his relinquam.

ἀναλόγως καὶ ἐξ ἴσου, ἡσυχάζειν ποιεῖ τὴν δὲ ἰνοφφιχιόσαν· οἷον δύο εἰσὶ δεῖ αὐτοῖς καταλιμπάνειν ἀνὰ μίαν ἡμισυ οὐγκίαν· εἰ δὲ τρεῖς εἰσὶ δεῖ καταλιμπάνειν αὐτοῖς ἀνὰ μίαν οὐγκίαν.

pro rata eis distribuatur: id est, pro virili portione quarta.

DE HEREDVM QVALITATE, ET DIFFERENTIA. TIT. XIX.

ΠΕΡΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΩΝ ποιότητος καὶ διαφορᾶς. Τίτλος ιθ.

DE HEREDVM QVALITATE, & DIFFERENTIA. TIT. XIX.

¶ Heredes (de quibus superius multis dictum est) sunt vel 1. Necessarij (vt serui à domino instituti.) 2. ¶ Sui & necessarij (vt qui nobis sunt liberi.) 3. 4. ¶ Extranei: & qui eorum possint heredes institui. 5. ¶ De iure deliberandi & inuentario ab herede faciendo: & inuentarij facti ab herede, vtilitate.

a Heredis nomen generale.

Heres nomē generale est, in tres autem species diuiditur Nam heredum alij dicūtur Necessarij, Alij Sui & Necessarij, Quidam extranei.

b Heredum alij necessarij, sui & necessarij, extranei. 2. Gai. 1. § 7.

c Heres necessarius quis a. d. de Tit. Cod. de necessariis seruis heredibus instituendis. a. de Gaium d. § 7.

1 ¶ Et quisnam Necessarius? Seruus, qui heres institutus est. Inde sic vocatus, quia volens nolens omni modo post domini mortem & liber statim & necessarius fit heres. Itaque, qui de facultatibus suis dubitant, & ratione subducta, verētur fere, vt nemo propter angustias rei familiaris ipsorū, pro herede se velit gerere seruorum aliquē in primo, secundo, aut tertio gradu, aut etiam inferius heredem instituere solent. veluti, *Stichus seruus meus heres esto.* Ecce in primo gradu. Aut in secundo, sic: *Primus heres esto. Et si heres non erit, Stichus seruus*

d Primo, secūdo, tertio gradu quemadmodum heredes instituamus.

Κληρονόμος, ὄνομά ἐστι γενικὸν [a], διαιρεῖται δὲ εἰς τρία· τῶν γὰρ κληρονόμων, οἱ μὲν λέγονται νεκεσσάριοι, [b] ἤτοι ἀναγκαῖοι· οἱ δὲ σοῦοι νεκεσσάριοι· οἱ δὲ ἐξτρανέοι, ἤγουν ἐξωτικοί.

1 ¶ Καὶ τίς ἐστι νεκεσσάριος; [c] ὁ οἰκέτης ὁ γραφεὶς κληρονόμος, διὰ τί πως ὀνομασθείς, ἐπειδὴ καὶ βουλόμενος καὶ ἄκων παντὶ τρόπῳ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότου τελευτὴν, εὐθέως ἐλεύθερος καὶ νεκεσσάριος γίνεται κληρονόμος· ἀμέλει, οἵ τινες ὑπόπτους ἔχουσι τὰς οἰκείας περιουσίας, καὶ λογίζονται, ὡς οὐδεὶς ἀνέξεται διὰ τὸ ἄπορον τὴν αὐτῶν καταδέξασθαι περιουσίαν, εἰώθασιν ἴδιον οἰκέτην, ἐν πρώτῳ, [d] ἢ δευτέρῳ, ἢ ἐν τρίτῳ βαθμῷ, ἢ καὶ ἐπέκεινα γράφειν κληρονόμον· οἷον, Στῖχος, ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἔστω κληρονόμος· ἰδοὺ ἐν τῷ πρώτῳ βαθμῷ· ἢ ἐν δευτέρῳ οὕτως, Ἔστω Πρῖμος κληρονόμος· εἰ δὲ μὴ γένηται, ἔστω Στῖχος

¶ Heredes autē aut necessarij dicuntur, aut sui & necessarij, aut extranei.

1 ¶ Necessarius heres est seruus heres institutus, ideóq; sic appellatur: quia siue velit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius heres fit. Vnde qui facultates suas suspectas habēt, solēt seruum suum primo aut secūdo, aut etiam vlteriore gradu heredem instituere: vt si creditoribus satis non fiat, potiùs eius heredis bona

quàm ipsius testatoris, à creditoribus possideantur, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur.

¶ Pro hoc tamē incommodo, illud ei commodum præstatur: vt ea, quæ post mortem patroni sui sibi acquisierit, ipsi reseruentur. Et quamuis bona defuncti non sufficiāt creditoribus: iterum tamen ex ea caussa res eius, quas sibi acquisierit, non veneunt.

2 ¶ Sui autem & necessarii heredes sunt, veluti filius, filia, nepos, neptísve ex filio, & deinceps cæteri liberi qui in potestate morientis modò fuerint. Sed vt nepos neptísve sui heredes fiant, nō sufficit eum eámve in potestate aui morientis tempore fuisse: sed opus est, vt pater

ὁ ἐμὸς οἰκέτης κληρονόμος· ἢ καὶ ἐπέκεινα· λοιπὸν οὖν μηδενὸς ἀνεχομένου προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ, ἐξανάγκης [a] ὁ Στῖχος ἐλεύσεται, καὶ γενήσεται κληρονόμος· καὶ ἐὰν μὴ καταβληθῇ τοῖς κρεδίτορσι τὰ χρέα τοῦ τελευτήσαντος, μηδὲ τὸ ἱκανὸν αὐτοῖς γένηται ἐπὶ τοῖς ὀφλήμασι, μένει μὲν ἀνύβριστος ὁ τελευτήσας, ἡ δὲ κληρονομία διαπιπράσκεται, οὐκέτι λεγόντων ἐκείνων, ὅτι τὰ τοῦδε τελευτήσαντος διαπιπράσκεται πράγματα, ἀλλὰ τὰ τοῦ Στίχου τοῦ κληρονόμου· γινόμενοι δὲ οἱ κρεδίτορες ἐν νομῇ, ἢ διαπιπράσκουσι ταῦτα, ἢ μεταξὺ ἀλλήλων μερίζονται· ¶ Μισθὸν[b] δὲ τῆς τοιαύτης ὕβρεως[c] ἕξει, πρῶτον μὲν τὴν ἐλευθερίαν, ἧς οὐδὲν τιμιώτερον·[d] ἔπειτα κἀκεῖνο αὐτῷ προσγίνεται· ὅσα γὰρ μετὰ τελευτὴν τοῦ οἰκείου πάτρωνος ἑαυτῷ προσεπόρισεν ὁ Στῖχος ἐξ ἑτέρων αἰτιῶν, τουτέστιν οὐκ ἐκ προφάσεως τῆς κληρονομίας, αὐτῷ φυλαχθήσεται, καὶ οὐκ ἐνοχληθήσεται ὑπὸ τῶν κρεδιτόρων, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ τοῦ τελευτήσαντος περιουσία οὐκ ἐξήρκεσεν ἀποπληρῶσαι τὰ ὀφληθέντα· καὶ οὗτοι μὲν εἰσὶ νεκεσσάριοι.

2 ¶ Σοῦοι[c] δὲ νεκεσσάριοι τίνες εἰσὶ σκοπήσωμεν. σοῦοι νεκεσσάριοί εἰσιν, οἷον υἱός, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη· οἱ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, καὶ ἐφεξῆς πάντες παῖδες, οἵτινές εἰσιν ἰν ποτεστάτε ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς· ἀλλ' ὁ μὲν υἱός, καὶ ἡ θυγάτηρ, ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς πάντως τὸ σοῦον· ὁ δὲ ἔγγονος, καὶ ἡ ἐγγόνη, οὐ μόνον ἐὰν ὦσιν

meus heres esto: aut etiam vltra. Nemine igitur ad hereditatem accedere audente, ex necessitate veniet Stichus, & heres fiet. Ac nisi creditorum nomina, quę defunctus contraxit, dissoluta fuerint, aliterve eis eo nomine satisfactum, nulla defuncti memoriæ ignominia inuritur, sed hereditas distrahitur: non iam illis dicentibus huius defuncti bona distrahi, sed Stichi heredis. Creditores igitur in bonorum possessionem missi, aut distrahunt illa, aut inter se diuidūt. ¶ Habet autem infamiæ huius mercedem seruus, Primò libertatem, qua nihil est præstabilius, neque preciosius. Deinde & illud commodum ei præstatur, vt ea quæ post mortē patroni, Stichus sibi ex aliis caussis acquisierit, hoc est non per occasionem hereditatis, ipsi reseruētur, neque in iis ei molesti sint creditores, quamuis maximè defūcti bona æri alieno nō sufficiāt. Et hi quidem sunt necessarij.

2 ¶ Porrò, qui sui & necessarii sint, videamus. Sui & necessarii sunt, verbi gratia, filius, filia, nepos, & neptis ex filio, & deinceps liberi omnes, qui in potestate cuiusque cùm is moreretur, fuerunt. Et filius quidem & filia ex sese omnino ius suorum heredum habent: verùm vt nepos neptísve sui heredes sint,

a *id est siue velit siue nolit.* adde l. 12. ff. qui testamēta facere.

b *Quadam enim infamia defunctus afficitur, si suo nomine bona distrahantur.*

c *Libertatis summum precium.* l. 176. §. 1. ff. de regulis iuris.

d *Sui heredes qui.* adde l. 1. § suos 2. ff. de suis: 45. Eclog. 1. c. 15. 2. *Gai.* 1. § 7. *adde* li. 3 tit. de hereditatib. ab intest. 1. §. 2. infra.

non sufficit eum eámve in potestate aui defuncti tempore mortis fuisse, sed opus est ad hoc, vt sui heredes fiant, patrem ipsorum ex quo nati sunt, in potestate patris sui esse desiisse: per mortem fortè aut emancipationem, vel alios modos, quib. patria potestas soluitur. Tunc enim nepos aut neptis in locum patris sui succedit.

¶ Et Sui quidem ideo appellantur, quia domestici heredes sunt, hoc est, quia viuo etiamnum patre, domini quodam modo existimãtur. Vnde & lex duodecim Tabularũ primam eorum causam fecit, in intestatorum successionibus. Et sui quidem ob dictas causas vocãtur. ¶ Necessarij verò ideo dicuntur, quia omni modo siue velint, siue nolint, tum ex testamento, tum ab intestato heredes fiunt. ¶ Et iure quidem ciuili nulla est differẽtia inter Necessárium & Suum necessariũ. Sed Prętor respiciens quid natura æquum sit, permittit his, vt hereditate paterna, si suspectam illam habent, abstineant. Nã inter duos ingenuos, longè melius est, defunctum contumelia affici, quàm viuum, quippe qui & iniuriam sentiat. Vbi is ergo abstinuerit, bona defuncti à creditoribus possidebuntur, idque nõ sub filij nomine.

a Opiter Festo dicitur cuius pater viuo auo mortuus est.

b Sui heredes cur dicantur.

c οἰκειακοὶ κλη-ρονόμοι, qui & γνήσιοι 45. Eclog. 1. c. 15.

d l. in suis 11. ff. de lib. & posth.

e dixi ad leges xij. tabularum tit. de hereditatibus ab intestato.

f v. Inst. tit. de hered. ab intestato. §. 1.

g Liberi necessarij heredes dicuntur, & cur a lde l. 64 ff. de adquir. heredit.

h De abstinendi beneficio vide l. 57. ff. de adquir. heredit.

i In pari causa potior est causa viuentis quàm defuncti.

ὑπεξούσιοι τοῦ πάππου τοῦ τελευτήσαντος ἔχουσι τὸ τοῦ σουὺς δίκαιον, ἀλλὰ γὰρ χρεία αὐτοῖς πρὸς τὸ κτήσασθαι τὸ σοῦον, τοῦ πεπαῦσθαι τὸν αὐτῶν πατέρα ἐξ οὗ γεγόνασιν ὑπεξούσιον εἶναι τοῦ οἰκείου πατρός· τελευτῇ[a] τυχὸν ἢ ἐμαγκιπατζίωνι, ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐξεληλυθότος αὐτοῦ τῆς ὑπεξουσιότητος· τότε γὰρ ὁ ἔγγονος, ἢ ἡ ἐγγόνη, εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ἐπανίασι τάξιν. ¶ Καὶ σοῦοι[b] μὲν διὰ τοῦτο προσαγορεύονται, ἐπειδὴ οἰκειακοὶ[c] κληρονόμοι εἰσί, τουτέστι καὶ ζῶντος τοῦ πατρὸς τρόπον τινὰ δεσπόται[d] νομίζονται, ὅθεν καὶ ὁ δυωδεκάδελτος[e] πρώτην[f] αὐτοῖς δέδωκε κλῆσιν, τὴν ἀπὸ ἀδιαθέτου· καὶ σοῦοι μὲν κληρονόμοι διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας λέγονται. ¶ Νεκεσσάριοι[g] δὲ, ἐπειδὴ παντὶ τρόπῳ καὶ θέλοντες καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐκ διαθήκης ἅμα τε ἐξ ἀδιαθέτου γίνονται κληρονόμοι. ¶ Ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ πολιτικὸν, οὐδεμία διαφορὰ νεκεσσαρίου, καὶ σούου νεκεσσαρίου· ὁ δὲ πραίτωρ ὁρῶν πρὸς τὸ φυσικὸν δίκαιον, δίδωσιν αὐτοῖς παρρησίαν τοῦ ἀβστινατεύειν[h] ἑαυτοὺς τῆς πατρῴας κληρονομίας, ἐν ᾧ ταύτην ὕποπτον ἡγοῦνται· ἐν[i] δύο γὰρ εὐγενέσι, κάλλιον ὑβρίζεσθαι τὸν τελευτήσαντα, ἢ τὸν ζῶντα, τὸν καὶ αἰσθανόμενον τῆς ἐντεῦθεν ἀτιμίας· αὐτοῦ τοίνυν ἀβστινατεύσαντος, τὰ πράγματα λήψονται οἱ κρεδίτωρες τοῦ τελευτήσαντος, οὐ μὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ παιδός.

eius viuo patre suo desierit suus heres esse, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus à patris potestate: tunc enim nepos neptísve in locum patris sui succedit.

¶ Sed sui quidẽ heredes ideo appellantur, quia domestici heredes sunt, & viuo quoque patre quodammodo domini existimantur. Vnde etiam si quis intestatus moriatur, prima caussa est in successione liberorũ. ¶ Necessarii verò ideo dicũtur: quia omnino, siue velint, siue nolint, tam ab intestato, quàm ex testamento, ex lege duodecim tabularum heredes fiunt. ¶ Sed his Prætor permittit volẽtibus abstinere hereditate, vt potiùs parentis, quàm ipsorum bona similiter à creditorib. possideantur.

3 ¶ Extranei autem sunt omnes (vt rem verbo absoluam) præter hos iam dictos, qui iure defuncti

k Extranei heredes qui. adde 2. Cai. 3. §. 7. Inst.

3 ¶ Ἐξτράνεοι[k] δέ εἰσιν πάντες οἱ παρὰ τούτους ἁπλῶς, ὅσοι μὴ ὑποβέβληνται τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὑπε-

3 ¶ Cæteri, qui testatoris iuri subiecti non sunt, extranei heredes.

appellantur. ¶ Itaque liberi quoque nostri qui in potestate nostra non sunt heredes a nobis videntur instituti extranei heredes nobis. ¶ Qua de caussa & qui heredes à matre instituuntur, eodem numero sunt: quia fœminæ in potestate liberos nō habent. ¶ Seruus quoque heres à domino institutus, & post testamentum factū ab eo manumissus eodem numero habetur.

4 ¶ In extraneis heredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio, siue heredes ipsi instituantur, siue ij qui in potestate eorum sunt. & id duobus temporibus inspicitur: testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis verò testatoris: vt effectum habeat, hoc amplius, & cùm adit hereditatem, esse debet cum eo testamenti factio, siue purè, siue sub condicione heres institutus sit. nam ius heredis eo maximè tempore inspiciendum est, quo acquirit hereditatem. ¶ Medio autem tempore inter factum testamentum, & mortem testatoris, vel conditionem institutionis existentem, mutatio iuris non nocet heredi, quia (vt diximus) tria tempora inspici debent.

ἐξουσιότητι. ¶ Ἀμέλει καὶ οἱ ἡμέτεροι παῖδες ἐμαγκιπάτοι, ἐξτρανέοι κληθήσονται. ¶ Καὶ ὁ παῖς τῇ μητρὶ ἐξτράνεος κληθήσεται, καὶ γενήσεται κληρονόμος· θήλεια γὰρ in potestate τοὺς παῖδας ἔχειν οὐ δύναται. ¶ Διατιθέμενός τις, τὸν ἴδιον οἰκέτην ἐνεστήσατο κληρονόμον, ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, βινδίκτα τοῦτον ἠλευθέρωσεν· εἶτα ἐτελεύτησεν, οὐκ ἀμείψας τὴν διαθήκην· ζητοῦμεν εἰ ὁ γραφεὶς κληρονόμος, πότερον νεκεσσάριός ἐστιν ἢ ἐξτράνεος; καὶ λέγομεν αὐτὸν ἐξτράνεον εἶναι. ἐπειδὴ μὴ τὰ δύο ἐκ τῆς τοῦ τελευτήσαντος διαθήκης αὐτῷ περιγίνεται, τουτέστιν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ κληρονομία.

4 ¶ Ἐπὶ [a] δὲ τῶν ἐξτρανέων κληρονόμων, ἐκεῖνο δεῖ παραφυλάττειν, ὥστε ἡμᾶς ἔχειν μετ' αὐτῶν τεσταμέντι φακτίωνα, εἴτε αὐτοὶ ἐγράφησαν κληρονόμοι, εἴτε οἱ αὐτῶν ὑπεξούσιοι. ταύτην [b] δὲ τὴν τεσταμέντι φακτίωνα ἔχειν αὐτοὺς ἀπαιτοῦμεν ἐν δυσὶ καιροῖς· ἡνίκα διατιθέμεθα· ὥστε τέως ἐρρῶσθαι τὴν ἔνστασιν· καὶ ἡνίκα τελευτῶμεν, ὥστε τὴν καλῶς γενομένην ἔνστασιν, χρηστὸν ἔχειν ἀποτέλεσμα. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσοι, καὶ τρίτον [c] ἐπιζητοῦμεν καιρόν, ἐν ᾧ δεῖ τὴν τεσταμέντι φακτίωνα ἔχειν αὐτόν· τουτέστιν, ἡνίκα προσέρχεται τῇ κληρονομίᾳ· οὐδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς πότερον πούρως, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν γέγραπται κληρονόμος· τόδε γὰρ δίκαιον τοῦ κληρονόμου, τουτέστιν εἰ δύναται κληρονομῆσαι, ἐν ἐκείνῳ μάλιστα σκοπεῖται τῷ καιρῷ, ἐν ᾧ δεῖ τὴν κληρονομίαν ἀδιτεῦσαι. ¶ Ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ, τῷ

subiecti non sunt ¶ Itaque & liberi nostri emancipati, extranei vocabuntur. ¶ Sed & filius matri extraneus heres est & vocatur. Nam femina liberos in potestate habere non potest. ¶ Quidam testamento condito seruum suum heredem instituit. Cùm testamento facto superuixisset, seruum vindicta manumisit. Et testamento non mutato mortuus est, quærimus, hic institutus heres, necessarius sit, an extraneus. Et dicimus eum extraneum esse, quoniam vtrumque ex defuncti testamento consequutus non est, libertatem scilicet & hereditatem.

4 ¶ In extraneis heredibus illud obseruandum est, vt cum eis sit testamenti factio, siue ipsi heredes instituantur, siue hi qui in potestate eorum sunt. Hanc autem testamenti factionem duobus tēporibus exigimus: cùm testamentum condimus, vt tunc valeat institutio: & quum morimur, vt tūc institutio rectè facta, vt illem effectū habeat. Quòd si quis accuratè singula inquirat & tertium inuenimus tempus, quo testamenti factionem cum haberè oporteat, hoc est, cùm hereditatē adit. Neque vlla est differētia, vtrùm purè an sub conditione heres sit institutus. Nam ipsum ius heredis, hoc est, an heres esse possit, eo maximè tēpore spectatur, quo hereditatem adire debet. ¶ Medio autē

a *Extranei heredes hi possūt institui cū quibus testamēti factio est.* l. si alienum 49. §. in extraneis ff. de heredib. instituendis.

b *Testamenti factio seu ius ex testamento accipiendi quo tempore consideretur.* adde l. 62. ff. de heredibus instituendis.

c *Tria temporum extraneo herede scripto consideramus. testamenti, mortis, aditæ hereditatis.*

a Media tempora non nocent. l. 6 § solemus dicere ff. de hæredib. instit.

tempore, quod est inter factum testamentum & testatoris mortem, aut cōditionem institutionis existentem, si quis conditionaliter est institutus, ius heredis mutatū, nullum ipsi ad succedendum, damnum affert. Vnde futurum est, vt si contingat eum ciuem Romanum esse, quem heredem institui, & is post factum testamentum, ciuitatem amiserit, & eā recuperauerit ante mortem meam, aut si condicionaliter institutus est, ante euentum cō ditionis: nihil eum prohibeat hereditatem adquirere. Sic igitur (vt rei totius effectū in vnum contraham) tria tempora inspicimus, quib. heredem testamenti factionem habere oportet, testamenti confectionem, mortem testatoris, & tempus aditionis. Et ex his maximè testamenti confectionem & aditionē. ¶ Testamenti factionem habere intelligitur, non is tantum, qui testamentum facere potest: sed etiā qui ex alieno testamento capere potest, vel alij adquirere, licet hic testamentum facere non possit. Quapropter & furiosus, & mutus, & pupillus, & infans, & postumus, & filiusfamilias & alienus seruus, testamenti factionem habere dicuntur. Vt enim maximè testamentum facere non possint, tamen ex alieno testamento, vel sibi vel alij possunt adquirere. Nisi quod in furioso ita speciem seu casum fingere oportet, vt à patre heres esse institutus intelligatur. Nam ab alio institutus, donec resipiscat, neq; sibi neque alij hereditatem adquirere potest.

b Testamenti factio duplex: vna testamentu faciendi: altera, ex testamento capiendi. l. filiusfamilias. 16. §. 1. ff. qui testamentum facere.

c Furiosus quemadmodū testamenti factionem pasiuam, hoc est, ius ex testamento capiendi habeat d. l. 16. §. 1. l. 17. ff. qui testamētum.

μεταξὺ [a] τῆς ποιήσεως τῆς διαθήκης, καὶ τῆς τοῦ πεσάποες τελευτῆς, ἤγουν τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως ὄντων, ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγράφη τις κληρονόμος, τὸ τοῦ κληρονόμου δίκαιον ἐναλλαγὲν, οὐδεμίαν αὐτῷ φέρει βλάβην εἰς τὸ διαδέξασθαι· ὥστε οὖν εἰ συμβῇ τὸν ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα κληρονόμον, εἶναι Ρωμαῖον, εἶτα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, ἐκπεσὼν τῆς πολιτείας ταύτην ἀνέλαβε πρὸ τῆς ἐμῆς τελευτῆς, ἤγουν ἐν ᾧ αἱρετικῶς ἐγέγραπτο κληρονόμος πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, ἀκωλύτως κληρονομήσει· ὥστε οὖν, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συναγόμενον, ἤγουν τὸ ἀποτέλεσμα, τρεῖς ἐπιζητοῦμεν καιροὺς, ἐν οἷς τὸν κληρονόμον ἔχειν δεῖ τεσταμέντου φακτζίωνα· τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, τὸν χρόνον τοῦ ἀδιτζίωνος· μᾶλλον δὲ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης, καὶ τὴν ἀδιτζίωνα. ¶ Τεσταμέντου [b] φακτζίωνα δὲ ἔχειν νοεῖται, οὐ μόνον δυνάμενος διατίθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ ἀλλοτρίας διαθήκης δυνάμενος λαμβάνειν, ἤγουν ἑτέρῳ προσπορίζειν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐ δύναται ποιεῖν διαθήκην· διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαινόμενος καὶ ὁ ἄλαλος καὶ ὁ πούπιλλος καὶ ὁ ἴμφας καὶ ὁ ποστοῦμος καὶ ὁ υἱὸς ὁ ὑπεξούσιος, καὶ ὁ ἀλλότριος οἰκέτης ἔχειν λέγονται τεσταμέντι φακτζίωνα· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ δύνανται διατίθεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐκ τῆς ἑτέρου διαθήκης, ἢ ἑαυτοῖς, ἢ ἑτέρῳ δύνανται προσπορίζειν· ἐπὶ [c] δὲ τοῦ μεμηνότος, δεῖ θεματίζειν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς γεγραμμένον κληρονόμον· ὑφ' ἑτέρου γὰρ γραφεὶς, μέχρις οὗ ἀνανήψῃ, οὐδὲ ἑαυτῷ, οὐδὲ ἑτέρῳ δυνήσεται προσπορίζειν κληρονομίαν.

¶ Testamēti autem factionem nō solum is habere videtur, qui testamentū facere potest: sed etiā qui ex alieno testamēto, vel ipse capere potest, vel alij acquirere, licet non possit facere testamentum. Et ideo furiosus, & mutus, & postumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus testamenti factionem habere dicuntur. Licet enim testamentum facere non possint, attamē ex testamento vel sibi, vel alij acquirere possunt.

5 ¶ Extraneis autem heredibus deliberandi potestas est de adeunda hereditate, vel nō adeunda. Sed siue is, cui abstinendi potestas est, immiscuerit se bonis hereditatis: siue extraneus, cui de adeunda hereditate deliberare licet, adierit: postea relinquendæ hereditatis facultatem non habet, nisi minor sit xxv. annis. Nam huius ætatis hominibus, sicut in cæteris omnibus caussis, deceptis: ita & si temerè damnosam hereditatē susceperint, Prætor succurrit.

5 ¶ Οἱ δὲ ἐξτρανέοι κληρονόμοι λέγονται καὶ βολουντάριοι, [a] ἐν προαιρέσει ἔχοντες τὸ κληρονομῆσαι, ἢ μή· οἱ δὲ ἕτεροι [b] λέγονται νεκεσσάριοι, διὰ τὸ ἐξ ἀνάγκης αὐτοὺς καλεῖσθαι· καὶ οὐ μόνον ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ, ὅτι τὸ καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξτρανέου, λέγεται ἀδιτίων, [c] ἤγουν κατάδεξις· ἐπὶ δὲ τῶν νεκεσσαρίων, immixtio, ἤγουν ἔμμιξις· καὶ τὸ ἀπώσασθαι τὴν κληρονομίαν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξτρανέου, λέγεται ῥεπουδιατίων, [d] ἤγουν χωρισμός· ἐπὶ δὲ τοῦ νεκεσσαρίου ἀβστινατίων· ἀλλ' ὁ μὲν ἐξωτικὸς [e] ῥεπουδιατεύων, οὕτως ἐστὶν, ὡς μηδέποτε κληθεὶς ἐπὶ τὴν κληρονομίαν· ὁ δὲ σούϊος νεκεσσάριος ἀβστινατεύσας, ἐπειδὴ μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς εὐθέως ἀνεφάνη, οὐδὲν ἧττον ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀσώματον καθάπερ εἴρηται πολλάκις ὅτι τὸ [f] ἀσώματον ὄνομα τῆς κληρονομίας ἅπαξ ἐμπαγὲν τινὶ, δυσχερῶς ἐφ' ἕτερον μεθίσταται· εἰ μὴ ὅτι ὁ πραίτωρ, ὁ τὴν ἀβστινατίωνα ἐπινοήσας, ἀπὸ τῶν δανειστῶν περιποιεῖ αὐτῷ τὸ ἀνενόχλητον· καὶ ἐν τούτοις μὲν αἱ διαφοραί· ἐν [g] ἐκείνῳ δὲ ἡ κοινωνία, ὅτι εἴτε ὁ νεκεσσάριος ἐμμίξει ἑαυτὸν, εἴτε ὁ ἐξωτικὸς ἀδιτεύσει, οὐ [h] δύνανται μετὰ ταῦτα ἀποστῆναι τῆς κληρονομίας· εἰ μὴ ἄρα ἐλάττονές εἰσι τῶν εἴκοσι καὶ πέντε ἐνιαυτῶν· τοῖς γὰρ ἄγουσι ταύτην τὴν ἡλικίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς ἅπασιν πράγμασιν ἀπατηθεῖσιν, οὕτω κἀνταῦθα, ἐν ᾧ προπετῶς ἐπιζήμιον καταδέξονται κληρονομίαν [i] ὁ πραίτωρ συντρέχει, διδοὺς αὐτοῖς τὴν ἀποκατάστασιν, ὥστε τῆς κληρονομίας ἀποστῆναι.

5 ¶ Extranei autem heredes, dicuntur & Voluntarij, quum liberū iis sit, vt heredes sint, aut non sint. Alij verò necessarij dicuntur, propterea quòd ex necessitate ad hereditatem veniant. Neque in hoc solùm differentia est, verùm & in illo, quòd hereditatem adquirere, in extraneo dicatur aditio, in Necessariis, immixtio. Et quòd hereditatem non admittere, in extraneo dicatur repudiatio, in necessario, abstentio. Sed extraneus repudians, perinde est quasi numquam ei hereditas delata fuisset. Suus autē & Necessarius quamuis abstineat, tamen cùm à morte patris proximus heres factus sit, nomē heredis nihilominus retinet. Nam id iam sæpe dictum est, nomen heredis semel alicui partum, difficulter ad alium trāsferri: nisi quòd Prætor (qui & ius abstinendi inuenit) tutum eū præstat, aduersus molestias & negotia creditorum hereditariorum. Et in his quidem differūt, in illo autem conueniunt quòd siue Necessarius immiscuerit se, siue Extraneus adierit, postea omittendę hereditatis facultatem non habent, nisi minores sint vigintiquinque annis. Nam hanc ætatem agentibus, sicut in cęteris omnibus causis, deceptis, ita & hîc in eo læsis, quòd temerè damnosam hereditatem susceperint, Prætor subuenit: data eis in integrum restitutione, ad hereditatem omittēdam.

a *Extranei heredes cur voluntarij dicātur.*

b *Voluntariorum heredum & necessariorum differentia.*

c *Aditionis (quæ κατάδεξις) & immixtionis (quæ ἔμμιξις) differentia.*

d *Repudiationis quæ & χωρισμός & abstentionis differentia*

e *Extranei & necessarij heredis post repudiationem differentia.*

f *Semel heres semper heres* l. 3 l. 4. C de repudianda hereditate.

g *Extranei & necessarij heredis similitudo.*

h *Hereditatis aditæ omittendæ ius qui habeant vel non habeant. adde* Paul. 3. sent. 4. §. vltimo.

i v tit. Cod. si minor ab hereditate se abstineat.

6 ¶ Quid ergo si quis maior vigintiquinque annis hereditatem, quam opulentam esse putabat, adierit: & postea ex improuiso grande æs alienum apparuerit, quod longo interuallo hereditatem excedat? Et exiit constitutio Hadriani Cæsaris, quę huic succurrit, cùm prima facie opulenta videretur hereditas, sed ex improuiso post ea æs alienum emersisset, quod aditæ hereditatis tempore latebat. Sed Hadrianus quidem ex speciali beneficio, certæ personæ hanc veniam dedit, diuus autē Gordianus postea ad milites solum hoc beneficium extendit. ¶ Verùm Imperatoris nostri beneuolentia, commune omnibus imperio suo subiectis hoc beneficium præstitit. Constitutionem enim nobilissimam æquissimámque scripsit, vt ante aditionem inuentarium fiat, cum certis quibusdā obseruationibus: quas si quis sequutus fuerit, etiāsi inopem hereditatem adierit, in tantum duntaxat tenebitur, quantum è rerum hereditariarū quantitate colligitur. Vt ex hac causa in posterum, ius deliberandi necessarium nō sit futurum. Nam ad hoc inuentum est ius deliberandi, vt prius cognosci posset, an admittenda esset hereditas, & ita quisque adiret: ne scilicet ex improuiso dānosam aliquis susciperet hereditatem. Quòd si quis ea contemnens, quæ diuina illa Imperatoris nostri constitutione cauentur, tempus ad deliberandum petierit, & deinde hereditatem adierit, non fruetur constitutionis illius auxilio, sed omne æs alienum ab eo exigetur.

a *Hadriani & Gordiani hac rescripta (quorum hic fit mentio) hodie non extāt.*

b l. vlt. C. de iure deliberandi 35. Eclog. 14. c. 10.

c *de inuentarij beneficio v. d. l. vlt.*

d *Ius deliberandi cur inuentum.*

e *De inuentarij nonfacti ab herede pœna.* adde Nouell. 1. c. 2. 3. Eclo. 35. ex li. 41. ti. 4. c. 3. 5. Harmenop. 9. §. 27.

6 ¶ Τί δὲ ὅτι μείζων τις ὢν τῶν κε' ἐνιαυτῶν, εὔπορον εἶναι νομίσας τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, ἠδίτευσε· μετὰ δὲ ταῦτα, χρέος ἀπροσόπτον ἀνεφάνη, ὅπερ πολλῷ τῷ μέτρῳ τὴν κληρονομίαν ὑπερέβαινε; γέγονε διάταξις Ἀδριανοῦ τοῦ βασιλέως βοηθοῦσα τούτῳ· εἶχε κατὰ τὴν προτέραν ὄψιν εὔπορος ἡ κληρονομία ἐφαίνετο, ἀπροσόπτον δὲ μετὰ ταῦτα χρέος ἀνεφάνη, ὅπερ κατὰ τὸν καιρὸν ἐλάνθανε τὸν ἀδιτζίωνος· ἀλλ' Ἀδριανὸς [a] μὲν ἐξ ἰδικῆς φιλοτιμίας, ἑνὶ τῷ προσώπῳ, τὴν τοιαύτην δέδωκε συγγνώμην· ὁ δὲ θειότατος Γορδιανὸς μετὰ ταῦτα ἐπὶ στρατιωτῶν μόνων, τὴν τοιαύτην ἐξέτεινε φιλοτιμίαν. ¶ Τὸ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως καλοθελές, κοινὴν ταύτην τοῖς πλεῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πολιτείαν ἐδωρήσατο βοήθειαν· τέθηκε γὰρ διάταξιν, [b] ἐπίσημόν τε καὶ δικαιοτάτην τὸ ποιεῖν ἰνβεντάριον [c] πρὸ ἀδιτζίωνος, φανερὰς ἔχουσαν τὰς παρατηρήσεις· ἃς ἐάν τις διαφυλάξῃ, εἰ καὶ ἀπόρῳ προσέλθῃ κληρονομίᾳ, εἰς τοσοῦτον καταχεθήσεται, εἰς ὅσον ἡ τῶν πραγμάτων τῆς κληρονομίας συνάγεται ποσότης, ὥστε λοιπόν, μηδὲ ἀναγκαίαν εἶναι τὴν διάσκεψιν· ἐπινενόηται [d] γὰρ ἡ διάσκεψις, διὰ τὸ γνῶναι πρότερον, εἰ αἱρετός ἐστιν ὁ κλῆρος, καὶ οὕτως ἀδιτεύσῃ ἵνα μή τις ἐξ ἀπροσόπτου ἐπιβλαβῆ καταδέξηται κληρονομίαν· εἰ δέ τις καταφρονήσας [e] τῶν περιεχομένων τῇ θείᾳ διατάξει τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αἰτήσῃ διάσκεψιν, καὶ μετὰ ταῦτα προσέλθῃ τῷ κλήρῳ, οὐ τεύξεται τῶν ἀπὸ τῆς διατάξεως βοηθειῶν, ἀλλ' ἅπαν ἀπαιτηθήσεται τὸ χρέος.

6 ¶ Sciendum est tamen diuū Adrianum etiā maiori vigintiquinque annis veniam dedisse, cùm post aditā hereditatē grande æs alienum, quod aditæ hereditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidem diuus Adrianus cuidā speciali beneficio præstitit: diuus aūt Gordianus postea militibus tantummodo hoc concessit ¶ Sed nostra beneuolentia commune omnibus subiectis imperio nostro hoc beneficium præstitit: & constitutionem tam æquissimam quàm nobilissimam scripsit, cuius tenorem si obseruauerint homines, licet eis adire hereditatem, & in tantū teneri, quātum valere bona hereditatis contingit: vt ex hac causa neque deliberationis auxilium sit eis necessarium, nisi omissa obseruatione nostrę cōstitutionis, & deliberandum existimauerint, & sese veteri grauamini aditionis supponere maluerint.

7 ¶ Item extraneus heres testamēto institutus, aut ab intestato ad legitimam hereditatē vocatus, potest aut pro herede gerendo, aut etiā nuda vo'untate suscipiendę hereditatis, heres fieri. Pro herede autem gerere, quis videtur, si rebus hereditariis tāquā heres vtatur, vel vendendo res hereditarias, vel prædia colendo, locandóve: & quoquo modo voluntatē suam declaret, vel re, vel verbo, de adeunda hereditate: dummodo sciat eum, in cuius bonis pro herede gerit, testatum, intestatúmve obiisse, & se ei heredē esse. Pro herede enim gerere est pro domino gerere. veteres enim heredes pro dominis appellabant. ¶ Sicut autem nuda voluntate extraneus heres fit: ita contraria destinatione statim ab hereditate repellitur. ¶ Eum, qui surdus vel mutus natus, vel postea factus est: nihil prohibetur pro herede gerere, & acquirere sibi hereditatem: si tamen intelligit quod agit.

7 ¶ Ὁ ἐξτραῖος γραφεὶς κληρονόμος, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ὡς λεγίτιμος κληρονόμος δύναται προερεδεγερεύειν, [a] ἤγουν ὡς κληρονόμος διοικεῖν, ἐνεργεῖν, χειρίζειν, τουτέστι γυμνῇ βουλήσει καταδέξασθαι τὴν κληρονομίαν, καὶ γενέσθαι κληρονόμος· δοκεῖ δὲ προερεδεγερεύειν, ὁ τοῖς κληρονομιαίοις πράγμασι χρώμενος ὡς δεσπότης, ἢ ἐν τῷ πωλήσειν, ἢ ἐν τῷ γεωργεῖν τοὺς ἀγρούς, ἢ ἐν τῷ μισθοῦν αὐτούς, καὶ ἁπλῶς, οἱῳδήποτε τρόπῳ, εἰ τὴν οἰκείαν γνώμην δηλώσῃ, ἢ πράγματι, ἢ ῥήματι, ὅτι καταδέχεται τὴν κληρονομίαν· μόνον μέντοι, εἰ οἶδε πότερον ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖ· εἰ γὰρ ἐγέγραπτο κληρονόμος, ᾔδει τοίνυν δὲ ὡς ἐξ ἀδιαθέτου κληθείς, ἤγουν τὸ ἐναντίον, οὐ γενήσεται κληρονόμος· προερεδεγερεύειν ἐστὶ pro domino gerere, οἱ γὰρ παλαιοὶ τῷ heredis [b] ὀνόματι, ἀντὶ τοῦ domini ἐκέχρηντο. ¶ Ὥσπερ δὲ γυμνῇ βουλήσει τῷ εἰπεῖν ὅτι καταδέχομαι τὴν κληρονομίαν, γίνεται κληρονόμος ὁ ἐξτράνεος, οὕτω καὶ τῇ ἐναντίᾳ ἀποκρίσει [c] τῷ εἰπεῖν, ὅτι οὐ προσίημι τὸν κλῆρον, εὐθέως ἐκπίπτει τῆς κληρονομίας. ¶ Ὁ ἄλαλος, ἤγουν κωφὸς τεχθείς, ἢ καὶ μετὰ ταῦτα γενόμενος ἐκ πάθους, ἀκωλύτως δύναται προερεδεγερεύειν, καὶ ἑαυτῷ περιποιεῖν τὴν κληρονομίαν· μόνον μέντοι εἰ οἶδεν ὅτι προφάσει ταῦτα πράττει τῆς κληρονομίας.

7 ¶ Extraneus heres testamēto institutus, aut ab intestato ad legitimam hereditatem vocatus, potest pro herede gerere, id est, vt heres administrare, [a] agere, seu tractare, aut etiam nuda voluntate hereditatem suscipere, & ita heres fieri. Pro herede autem gerere videtur, qui in rebus hereditariis vt dominus versatur, siue in vendendo, siue in colēdis aut locandis prędiis, & (vt rem verbo vno absoluā) quocumque modo voluntatem suam declaret, vel re vel verbo de adeunda hereditate: duntaxat, si priùs nouerit, vtrùm ex testamento an ab intestato heres sit. Nam si quis heres institutus sit, & is tanquam ab intestato vocatus adeat, aut ex contrario, heres non fiet. Pro herede gerere est, pro domino gerere. Veteres enim nomine heredis, pro domino vtebantur. ¶ Quemadmodum autē nuda voluntate extraneus heres fit, dicendo hereditatē se admittere: ita etiam contraria responsione statim ab hereditate repellitur, dicendo se non admittere hereditatem. ¶ Is qui mutus est aut surd⁹, sic natus vel postea ex accidenti factus, nihil prohibet, quò minùs pro herede gerere possit, & hereditatem sibi adquirere, dum modò id se sciat propter hereditatem facere.

a *Pro herede gerere quid.* *adde* Paul. 4. sent. tit. 8. § 6. pro herede 20. ff. de adquir. heredi tate. v. l. 1. C. de repudianda hereditate.

b Heres, *pro domino: adde* l. his verbis. 48. ff. de heredibus instituendis.

c *Adde* Paul. 4. sent. 4. *de repudianda hereditate. adde* l. 7. ff. ad Trebellianum.

244 Eclog. 2. Paul. 3. sent. 6.

DE LEGATIS.	ΠΕΡΙ ΛΗΓΑΤΩΝ[a].	DE LEGATIS.
TIT. XX.	Τίτλος κ.	TIT. XX.

¶Quartum genus adquisitionis ciuilis esse testamentum, diximus suprà titulo de testamentis. Iis autem relinqui vel hereditatem (de qua superioribus titulis dictum est) vel legata, de quibus hoc titulo. 1. ¶ De legati definitione. 2. ¶ De legatorum formulis antiquis (hoc est per damnationem, sinendi modo, & per praeceptionem) inter se exaequatis. 3. ¶ De legatorum & fideicommissorum natura & eorum exaequatione. 4. ¶ De materia legatorum & quae res legari possint. Testatorem posse legare res suas, heredis sui, alienas. 5. rem obligatam creditori (& quid vtroque casu heredem praestare oporteat legatario. 6. Item si legatarius rem alienam sibi legatam, emerit, donatione, vel alterius testamento consecutus fuerit.) 7. quae non sunt in rerum natura, futura tamen. 8. Rem eandem duobus coniunctim, vel disiunctim. 9. Fundum alienum (& quid si legatarius fundi istius alieni proprietatem emerit, eiusque vsusfructus ei postea adcreuerit: quid & quantum ei debeatur ab herede testatoris.) 10 Rem legatarij purè legare non possumus. 11. Si quis rem suam quasi alienam, id est putans eam esse alienam aut legatarij legauerit. 12. Si quis rem quam ipse legauerit totam vel pro parte alienauerit aut obligauerit. 13. Si quis liberationem integram aut ad tempus aut purè debitori legauerit. 14. Si dotem acceptam vel non acceptam maritus legauerit. 15. si interierit res legata sine facto heredis, vel si seruus legatus manumissus fuerit. 16. si ancilla cum natis legata, mortua fuerit: si ordinarius seruus cum vicariis legatus mortuus fuerit, partum ancillum, & vicarium deberi. Aliud, si seruus cum peculio: fundus, cum instrumento legatus sit. Seruo enim mortuo, manumisso, alienato, vt & fundo alienato, legatum extingui. 18. De grege legato & si grex ad vnam ouem peruenerit, vel auctus fuerit. 19. De aedibus legatis. 20. De peculio legato. 21. De rebus corporalibus & incorporalibus legatis. De nomine legato. De facto aut faciendi necessitate legatis 22. De legato generis cuius sit electio. 23. De optione legata. 24 5 De Obiectis legatorum & quibus legari possit. Legari iis posse cum quibus est testamenti factio. 25. An incertis personis. 26. 27. 28. An posthumo alieno legari possit. 29. ¶ De forma legandi & si in nomine, cognomine, agnomine, praenomine legatarij testator errauerit. 30. si sub falsa demonstratione. 31. Si falsa causa adiecta legauerit: vtque differat causa à conditione. 32. si purè vel sub conditione seruo heredis. 33. aut serui domino legauerit. 34. si ante heredis institutionem. 35. si post mortem heredis aut legatarij: si pridie quàm haeres aut legatarius moriatur. 36. si poenae nomine legauerit.

POst testamentorum doctrinã, necesse est dicere de legatis. Sed dixerit hîc aliquis, eum qui id fecerit, docẽdi seriem continentiámque institutionis scidisse. Propositum enim erat ordine differere de adquisitionibus, quae per vniuersitaté fierent: vnde oportebat, eũ qui de hereditate, quae ex testamento defertur, dixisset, orationem suam vertere protinus ad eam, quae ab intestato defertur: & ita deinde per reliqua ad legatũ venire, per quod singulae res adquiruntur. Sed in promptu respõsio est. Nã quoniã de heredi-

b *De legatis cur hoc loco dicatur.* adde §. vlt. sup per quas personas cuique adquiritur.
c *καθ' ὁμάδα κτήσεις quibus mox opponuntur ἰδικαί.*
d v. l. 37. ff. de adquir. hereditate.

Μετὰ τὴν περὶ διαθηκῶν διδασκαλίαν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ ληγάτων. ἀλλ'[b] ἔχει τις εἰπεῖν, τὸν τοῦτο πεποιηκότα τὴν συνέχειαν διακόψαι τῆς διδασκαλίας· προέκειτο γὰρ εἰπεῖν ἐφεξῆς, περὶ τῶν καθ' ὁμάδα[c] κτήσεων, καὶ δέον εἰπόντα περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης καταφερομένης κληρονομίας,[d] ἐπαγαγεῖν εὐθέως καὶ περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου, καὶ οὕτως ἐκ τῶν λειπομένων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ληγάτον, ὅπερ ἰδικὴ κτῆσίς ἐστι· ἀλλ' ἐγγὺς ἡ ἀπολογία· ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῆς ἀπὸ διαθήκης κλη-

POst haec videamus de legatis: quae pars iuris extra propositam quidẽ materiam videtur: nam loquimur de iis iuris figuris, quibus per vniuersitaté res nobis acquirũtur, sed cũ omnino de testamentis: & de heredibus, qui in testamento instituũtur, loquuti simus: non sine causa sequenti loco potest haec iuris materia tractari.

1 ¶ Legatū itaque est donatio quædam à defuncto relicta, ab herede præstanda.

2 ¶ Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor, per vindicationem, per damnationem, finēdi modo, per præceptionem: & certa quædā verba cuique generi legatorum adsignata erant, per quæ singula genera legatorū significabantur: Sed ex constitutionibus diuorum Principum solennitas huiusmodi verborum penitus sublata est.

ἐγγονομίας διειλέχθημεν, ἐν διαθήκῃ δὲ καὶ ληγάτα καταλιμπάνεται, οὐκ ἐκτὸς λόγου τινός ἐστιν ἐφεξῆς εἰπεῖν καὶ περὶ ληγάτων.

1 ¶ Καὶ δεῖ πρότερον ὁρίσασθαι, τί ἐστι ληγάτον.[a] ληγάτον ἐστὶ δωρεὰ ἀπὸ[b] τοῦ τελευτήσαντος καταλειφθεῖσα.

2 ¶ Ἀλλὰ τὸ μὲν ὄνομα αὐτὸ τοῦ ληγάτου, πρωτότυπόν[c] ἐστι, καὶ ὥσπερ ὕλη· ἐντεῦθεν δὲ πρόεισι δ[d] γένη,[e] Vindicatio, ἤγουν ἐκδικητική· damnatio, ἤτοι καταδικαστική· sinendi modo, præceptio, ἤτοι ἐξαίρετος· ἔστι δὲ ῥήματα τινὰ τυπικὰ ἑκάστῳ γένει ληγάτων ἀφωρισμένα, δι' ὧν τὸ γένος χαρακτηρίζεται. ¶ Καὶ βινδικατζίωνος μέν ἐστι ταῦτα τὰ ῥήματα. Δίδωμι[f] τῷδε νομίσματα ρ'· αὕτη[g] δὲ βινδικατζίων, δεσπότην ἐποίει τὸν ληγατάριον, ἅμα τῇ τοῦ κληρονόμου ἀδιτζίωνι· ὡς δύνασθαι αὐτὸν κατὰ παντὸς κινεῖν τὴν in rem· καὶ διὰ τοῦτο ἀνεφέρετο καὶ αὕτη ἐν ταῖς ἰδικαῖς πράξεσι, ταῖς περιποιούσαις ἡμῖν δεσποτείαν, ὡς ἄνω προαπεφωνήσαμεν· ἐλέγετο[h] δὲ βινδικατζίων, παρὰ τὸ βινδικάρε, ὅ ἐστι διὰ τῆς ἰν ρεμ ἐκδικῆσαι τὸ πρᾶγμα. ¶ Τῆς δαμνατζίωνος δὲ τὰ ῥήματα, Καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε, δοῦναι[i] τῷδε νομίσματα ρ'· ἐτίκτετο δὲ ἐντεῦθεν τῷ ληγαταρίῳ κατὰ τοῦ κληρονόμου περσοναλία ἀγωγή, ἡ λεγομένη ἐξ τεσταμέντου. ¶ Σινένδι μόδο δὲ, Καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε, συγχωρῆσαι[k] τῷδε λαβεῖν τό δε τὸ πρᾶγμα· καὶ ἐντεῦθεν ὁμοίως ἥρμοσεν ἡ ἐξ τεσταμέντου. ¶ Πραικεπτζίωνος δὲ τὰ ῥήματα, Καπεξαίρετον[l] ὁ δεῖνα ὁ μερικὸς[m] κλη-

tatibus, quę ex testamēto deferuntur, disseruimus: in testamento autem & legata relinquuntur: non omnino sine ratione aliqua est, sequenti loco & de legatis dicere.

1 ¶ Et ante omnia definiēdum est, quid sit legatum. Legatum est donatio à defuncto relicta.

2 ¶ Sed legati quidē nomen primitiuum est, & velut materia: procedunt autem ex eo genera quatuor. Per vindicationem, Per damnationem, Per sinendi modum, & Per pręceptionem. Sunt autem & certa quædam verba, cuique legati generi adsignata, quę per singula genera significantur. ¶ Et vindicationis quidem hęc verba sunt: *Do illi solidos centū.* Porrò vindicatio hęc dominū faciebat legatariū simul atq; hæres adiisset, ita vt aduersus quemuis actione in rem vti posset. Et ideo referri solita est inter illa, per quæ singularum etiam dominia adquirimus, vt suprà diximus. ¶ Dicta est autem vindicatio ab eo quod est vindicare, id est, rē per actionem in rem auferre. ¶ Dānationis vero illa sunt verba: *Damno te heres illi dare solidos centum.* Nascebatur autem hinc legatario aduersus heredē actio in personam, quæ dicitur ex testamento. ¶ Sinendi modo, sic: *Damno te heres vt illi permittas illam rem accipere.* Et hinc itidem actio ex testamento competebat. ¶ Præceptionis quoq; illa verba sunt: *Præcipuam ille ex parte heres*

a *Vnde autē dictum legatū.* v. Vlp. 24. §. 1

b *ἀπὸ διαθήκης ita legitur apud authorē* Eclogę 44. ti. 1. c. 1. *locum verborū ἀπὸ τοῦ τελευτήσαντος ibid.* c. 101. *legatum dicitur* [illegible]

c *πρωτότυπον impia primigenitum.*

d *Quæ hic &* 2. Gai. 5. §. 1. *sunt id est genera vocat.* Vlp. 24. §. 2. *appellat modos.*

e *adde quintū genus l'artitionis, de quo vide* §. 5. inf. de fideicōmiss. hered.

f *Sed & ita, do, lego, capito, sumito, habeto.* Vl. 24. §. 3. *præsume habe, vindica,* 2. Gai. 5. §. 9. *vti differat hoc genus legati, à damnationis legato v.* 2. *Gaium* 5. §. 4. 5. 6. *quæ res ita legari poterant. vide apud* Vlp. 24. §. 7. 12. 13.

g *Legati per damnationem facti effectus.*

h *Vindicare quid.*

i *Legato per damnationem alias formulas vide apud Vlpianum* 24. §. 4 & 2. Gai. 5. §. 4. *Hæ autem continentur, Heres meus damnas esto dare, dato, facito, heredem meum dare iubeo, heres da. Porrò de similitudine & differentia legati, vindicationis & damnationis vide apud* 2. Gai 5. §. 4. 5 6. *quæ res ita legarentur, vide apud Vlpianum* 24. §. 8. 9.

k *Sed & hæc verba in vsu. Heres sine Lucium sumere præsumere habere* Vlp. 24. § 2 Gai. 5 § 6 *quæ res ita legari possent v. Vlpianum* 24. §. 10.

l *Vel ita, Lucius illam rem præcip. to.* Vl. 24. §. 6. *quæ res ita legarentur v.* Vlp. 24. §. 11.

m *μερικὸς κληρονόμος, dicitur qui ex parte heres.*

rem illam accipito. Itaque non rectè ei, qui ex parte heres non est, per præceptionem relinquimus. Nā qui dicit, *Præcipito*, vel *præcipuam accipito*, non dubiè declarat se præsupponere partem aliquam hereditatis: hoc enim dicit, ad partem, quam ei reliqui, volo ipsum & illū habere præcipuum. Exigebatur autē quod per præceptionem relictum erat, iudicio familiæ herciscundæ. Et hæc quidem olim. Nā iuniorum Principum constitutiones, hanc verborū solemnitatem per quæ singula quęque genera significabantur, sustulerunt.

a 2. Gai. c. § vlt. Paul. 3. sent. 4. §. 1.

b adde l. here. ff. vlt. l. sequēt ff. familiæ.

c *Constantini. Constantis, & Constantij.* l. 21. Cod. eod.

d *τυπικὰ ῥήματα, verborum solēnitas. Sed hæ quidem legandi solennitates subiatæ.*

e l. 1. C. cōm. de legatis.

¶ Emissa est autē & sanctissimi nostri Imperatoris cōstitutio, quam cum magna lucubratione fecit, studio validiores ac maioresque defunctorum voluntates reddēdi, qua iussit, vt sententiæ, non verba morientium spectentur, & vna omnium legati generum sit natura: atque etiam vt quibuscunque verbis aliquid relictum sit, liceat legatariis id persequi, siue per actiones personales, siue per actionem in rem, aut etiam hypothecariam. Multa autem & alia vtilia, eadem constitutione docemur: Sed longè perfectius eius robur discet, qui verba eius legens illud inuestigarit.

f *ῥήματα & γνώμη hic opponuntur.*

g *Legatorum omnium vna natura.* adde §. vl. in f. inf. de oblig. quæ ex quasi cōtractu.

h *Legatorum nomine quæ actiones competant.*

3 ¶ At neque ad hæc ea constitit constitutio, verùm etiam maius quiddā adiecit. Cùm enim vide-

ρονόμος λαβέτω τόδε τὸ πρᾶγμα· ἀμέλει, οὐ καλῶς τῷ[a] μὴ ὄντι μερικῷ κληρονόμῳ κατὰ πραικεπτίζιονα καταλιμπανόμενον· τὸ γὰρ εἰπεῖν ῥωμαϊστὶ Præcipito, τουτέστι Κατ' ἐξαίρετον λαμβανέτω, δηλωτικόν ἐστι προϋποκειμένου μέρους κληρονομίας· τουτέστι πρὸς τὸ μέρος ὅπερ αὐτῷ κατέλιπον, βούλομαι αὐτὸν καὶ τόδε ἔχειν ἐν ἐξαιρέτῳ· ἀπῃτεῖτο δὲ ἡ πραικεπτίζιων, διὰ τοῦ familiæ herciscundæ[b]. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν, αἱ διατάξεις δὲ τῶν νεωτέρων[c] βασιλέων, ἀνεῖλον τὰ τυπικὰ[d] ῥήματα, δι' ὧν τὸ γένος ἐσημαίνετο.

¶ Γέγονε δὲ καὶ διάταξις[e] τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἣν μετὰ πολλῆς ἐποιήσατο τῆς ἀγρυπνίας σπουδάζων ἰσχυροτέρας, καὶ βεβαιοτέρας εἶναι τὰς τῶν τελευτώντων βουλήσεις ἐν ᾗ παρεκελεύσατο, οὐ[f] τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ ταῖς γνώμαις τῶν τελευτώντων προσέχειν. ὥστε πᾶσι τοῖς γένεσι τῶν ληγάτων, μίαν[g] εἶναι φύσιν· καὶ οἵοις δήποτε ῥήμασιν ἐάν τι συμβῇ καταλειφθῆναι ἐξεῖναι τοῖς ληγαταρίοις τοῦτο λαμβάνειν, εἴτε[h] βούλονται περσοναλίας ἀγωγάς, ἤγουν κινῆσαι τὴν ἴν ῥέμ, ἢ καὶ ὑποθηκαρίαν· πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα χρήσιμα, ἡ προειρημένη διάταξις διδάσκει· τὴν δὲ ταύτης ἐξητασμένην ἰσχὺν μαθεῖν ἔνεστι τελεώτερον, τοῖς αὐτῇ ἐντυγχάνουσι ῥήμασιν.

3 ¶ Ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τούτων ἡ αὐτὴ διάταξις ἔστη, ἀλλά τι μεῖζον προσέθηκεν· ὁπότε γὰρ ἑώρα τὰ μὲν ληγάτα

¶ Nostra autem constitutio, quā cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores esse cupientes, & nō verbis, sed voluntatibus eorum fauentes, disposuit, vt omnibus legatis vna sit natura: & quibuscūque verbis aliquid relictū sit, liceat legatariis id persequi, nō solū per actiones personales, sed etiam per in rem, & per hypothecariā. Cuius cōstitutionis perpensū modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

3 ¶ Sed non vsque ad eam cōstitutionē standum esse existimauimus. Cùm enim antiquitatem inuenimus legata quidem strictè cōcludētem: fideicom-

missis autē, quæ ex volūtate magis descendebāt defunctorum, pinguiorem naturam indulgētem: necessariū esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare, vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorū: & si quid amplius est in legatis, per hoc crescat fideicōmissorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis permistim de his exponendo, studiosis adolescentibus quandam introducamus difficultatem, operæpretium esse duximus interim separatim prius de legatis, & postea de fideicommissis tractare: vt natura vtriusque Iuris cognita, facilè possint permistionem eorum eruditi subtilioribus auribus accipere.

4 ¶ Non solùm autem testatoris vel heredis res, sed etiam aliena legari potest: ita vt heres cogatur redimere eam, & præstare: vel si eam non potest redimere, æstimationē eius dare.

πολλῆς ἀκριβείας [a] ἐχόμενα, ἐπὶ δὲ τῶν φιδεϊκομμίσσων, μᾶλλον τὴν βούλησιν θαλπομένην τοῦ τεστάτορος, καὶ διὰ τοῦτο πλατυτέραν ἔχοντα φύσιν, ἀναγκαῖον ᾠήθη πάντα τὰ ληγάτα τοῖς φιδεϊκομμίσσοις ἐξισῶσαι [b], ὡς μηδεμίαν εἶναι μεταξὺ αὐτῶν διαφοράν. ἀλλ᾽ ὅπερ ἐλλείπει τοῖς ληγάτοις, ἐκ τῆς τῶν φιδεϊκομμίσσων ἀναπληροῦσθαι φύσεως· καὶ εἰ ἔν τινι πλεονεκτεῖ τὸ ληγάτον, τούτου μεταδιδόναι τοῖς φιδεϊκομμίσσοις· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ χύδην, [c] καὶ ἀνάμιξ περὶ ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων διαλεγόμενοι, ἐν αὐτοῖς τοῖς τῶν νόμων [d] προοιμίοις ἁπαλωτέρας ἐπὶ τὰς τῶν νέων ἀκοὰς, δυσχερεστέρας διδασκαλίας ταράξωμεν ἐν ἐπεισαγωγῇ, ἀξιολογώτατον ἐνομίσαμεν εἶναι, πρότερον [e] περὶ ληγάτων κεχωρισμένως, εἶτα μετὰ ταῦτα περὶ φιδεϊκομμίσσων διεξελθεῖν· ὅπως τῆς ἑκατέρου φύσεως ἰδίᾳ γνωσθείσης, ἐκπαιδευθέντες λοιπὸν καὶ ἐν [f] ἕξει γενόμενοι, λεπτοτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἀθορύβως δέξωνται διδασκαλίαν.

4 ¶ Οὐ μόνον δὲ τὰ τοῦ τεστάτορος, ἢ τοῦ κληρονόμου πράγματα, ἀλλὰ καὶ ἀλλότρια δύναται ληγατεύεσθαι· οὐχ [g] ὥστε τὸν δεσπότην τῶν ἰδίων πραγμάτων στερεῖσθαι. ἀναγκάζεται γὰρ ὁ κληρονόμος προσιέναι τῷ δεσπότῃ, καὶ διαλέγεσθαι περὶ ἀγορασίας· καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο ὁ δεσπότης πωλῆσαι, ἀγοράσας ὁ κληρονόμος δίδωσι τοῦτο τῷ ληγαταρίῳ· εἰ δὲ μὴ δυνηθῇ, τοῦ δεσπότου μὴ βουληθέντος, τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν [h]

ret legata in multa versari solemnitate, in fideicōmissis autem magis testātis voluntatem foueri, & ideo latiorem quoque ea naturam habere necessarium existimauit, omnia legata fideicommissis exæquare, sic vt nulla inter ea esset differentia: sed vt quod legatis deesset, id ex natura fideicommissorum repleretur: & si quid amplius esset in legatis, per hoc cresceret & fideicommissorum natura. Verùm, ne confusè & permixtè de legatis & fideicōmissis in prooemiis iuris disserentes, teneriores adhuc adolescentium aures per difficiliores has traditiones offendamus in ipsis institutionibus, operæ pretiū esse duximus, prius separatim de legatis, dein de postea de fideicōmissis tractare: vt natura vtriusque seorsim cognita, subtiliorem postea & exactionem, eruditi iam & quodam quasi habitu adsumpto, doctrinam sine perturbatione accipiant.

4 ¶ Porrò non solùm testatoris vel heredis res, sed etiam alienæ legari possunt. Non tamen vt domino res suæ auferantur. Nam heres dominum adire cogitur, & cum eo de re emenda agere. Et si quidem dominus eam vendere non recusat, emptam heres dabit legatario. Sin verò emere eam de inuito domino non potest, æstimatio

a τῇ ἀκριβείᾳ (ἐμφατικῶς scilicet) hic [illegible] opp. [illegible]

b *Legata fideicommissis exæquata. l. 1. ff. de legat. 1.*

c *Confusio vitanda.*

d *Has institutiones vocat τῶν νόμων προοίμια, vt & initio Institutionum προοίμια, hoc est cunabula. sed & paulò post [illegible].*

e *De legatis cur priore loco differat quàm de fideicommissis.*

f *τοῖς ἐν ἕξει γενομένοις opponit ἁπαλωτέρας τῶν νέων ἀκοάς.*

g *Res aliena legari potest, non tamen in præiudicium domini.* addē §. 11. inf. eod. l. 67 § 8. ff. de legatis 2. l. 25. Cod. fideicommiss.

h *addē* 44 Eclog. 1. c. 38. l. 40 ff. de legat. 1. Paul. 4 sent. 1. c. 7. *addē* § 4 inf. de singulis rebus per fideicommiss.

a Cāpus Martius qui Tiberianus 6. Gellius 7. locus extra vrbem Romam 15 Gell. 27. in f. prope portam Flumentanā v. Halicarn. 5. Strabonem 5. Plin. 19. Liuium 39 Capi etiam Martij meminit l. 39. in f. ff. de legat. 1. l. vni. C. Theodos. de cāpo Martio vrbis Romæ.
b βασιλικαὶ ædes regiæ, templa. 15. Isidor. 4.
c ναὸς templa vt hic, ædes sacra l. 39. in f. ff. de legat. 1.
d κυνήγιον quod hic theatro adiungit sumit pro theatro venationibus populo exhibendis accommodato. vnde & theatrorum seu κυνηγίων Nouell 105.
e ἱππικὸν circus Circensis Gloss. vnde Circum ἱππικὸν & Circensis ... Proinde interpres hic male. Equirriā vertit. Equiria enim Varroni 5. de lingua num. 3. dies quo equi currunt in cāpo Martio: Festo verò, Ludi à Romulo Marti instituti. Hic autē ἱππικὸν, neque ludus, neque tempus, sed locum. De circo maximo vide Varronem 4. de lingua numero 32.

nem legatario præstabit. Quòd si quis moriēs mihi rem legauerit, cuius commercium nō habeo, id est, ius eam comparandi: non solùm non debebitur mihi quod relictū fuerit: sed neque æstimationem eius petere potero. Quid enim, si quis mihi campum Martium legasset (est autem locus publicus, non lōgè à Roma) vel basilicā, vel templum, vel quæ vsibus publicis destinata sunt; veluti Theatrum, Arenam, Equirium? Omnia enim huiuscemodi legata, nullius momenti sunt. ¶ Sed illud quod paulò antè dictum est, alienam rem vtiliter legari posse, tunc intelligendum est, cùm ego testator alienam rem sciebam esse: si enim ignorassem, non consisteret legatum. Nam fortè si meam non esse sciuissem: interdum non eam legassem: & hoc ita rescripto D. Pij cautum est. ¶ Si quis mihi rem alienam legauerit, neque heres eam redimere & mihi dare velit: neque æstimationem eius præstare, quòd legatum dicat non consistere, quia testator alienā rem esse nesciuerit: ego verò legatarius instem & aduerser propterea quòd validum esse contendam, quia defunctus alienam esse sciuerit: vtri tandem onus probandi incumbit? heredi ne, qui ignorasse testatorem dicit, an mihi legatario, qui sciuisse cōtendo? Et dicimus, legatario onus probandi incumbere, heredem verò probare non cogi. Nam legatarius, cùm actor sit, meritò probandi onus sustinet.

παρέξει τῷ ληγαταρίῳ. εἰ δέ τις τελευτῶν, τοιοῦτόν μοι ληγατεύσει πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ κομμέρτζιον οὐκ ἔχω, τουτέστι δίκαιον τοῦ κτᾶσθαι αὐτό, οὐ μόνον οὐκ ἐποφληθήσομαι αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τούτου διατίμησιν ἀπαιτεῖν δυνήσομαι· τί γὰρ ὅτι ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν κάμπον τὸν Μάρτιον· τόπος δέ ἐστι δημόσιος πλησίον[a] τῆς Ῥώμης, ἢ τὴν βασιλικὴν,[b] ἢ τὸν ναὸν,[c] ἢ τὰ δημοσίαις χρείαις ἀφιερωθέντα· οἷον θέατρον, κυνήγιον,[d] ἱππικόν.[e] πάντα γὰρ τὰ τοιαῦτα ληγάτα, ἀΐσχυρα ἐστί. ¶ Τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν πρὸ βραχέος, ὅτι τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἰσχυρῶς δύναμαι ληγατεύειν, τότε χρὴ νοεῖν, ἡνίκα[f] ἐγὼ ὁ διατιθέμενος, ἠπιστάμην ἀλλότριον εἶναι τοῦτο· εἰ γὰρ ἠγνόουν, ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον· εἰ γὰρ ἠπιστάμην οὐκ ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἴσως ὅτι οὐκ ἂν αὐτὸ κατέλειψα· καὶ τοῦτο περιέχεται διατάξει τοῦ θειοτάτου Πίου.[g] ¶ Ἐὰν ληγατεύσῃ τις ἀλλότριον πρᾶγμά ἐμοὶ, καὶ ὁ κληρονόμος μὴ βουλόμενος ἀγοράσαι αὐτὸ καὶ δοῦναι, ἤγουν παρασχεῖν τὴν διατίμησιν, ἀνυπόστατον δὲ εἶναι φησὶ τὸ ληγάτον, διὰ τὸ τὸν τεστάτορα ἀγνοεῖν ἀλλότριον εἶναι τοῦτο· ἐνίσταμαι δὲ ἐγὼ ὁ ληγατάριος, καὶ ἐναντιοῦμαι, ἰσχυρὸν αὐτὸ διαβεβαιούμενος εἶναι· διὰ τὸ τὸν τελευτήσαντα εἰδέναι, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀλλότριον ἦν· τίς ἄρα βαρύνεται τῇ ἀποδείξει, ὁ κληρονόμος λέγων ἠγνοηκέναι τὸν τεστάτορα, ἢ ὁ ληγατάριος ἐπίστασθαι φάσκων αὐτὸν, καὶ λέγομεν τὸν ληγατάριον βαρύνεσθαι τῇ ἀποδείξει· οὐ μὴν τὸν κληρονόμον, ἀποδεικνύειν ἀναγκάζεσθαι· ὁ γὰρ ληγατάριος ἄκτωρ[h] ὢν, εἰκότως βαρύνεται τῇ ἀποδείξει.

Sed si talis sit res cuius commercium non est, vel adipisci non potest, nec æstimatio eius debetur: veluti si quis campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel quæ publico vsui destinata sunt, legauerit; nam nullius momenti tale legatum est.

¶ Quòd autem diximus, alienā rem posse legari, ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non si ignorabat. Forsitan enim si sciuisset alienam rem esse, non legasset, & ita diuus Pius rescripsit. ¶ Et verius est ipsum qui agit, id est, legatariū probare oportere, sciuisse alienam rem legare defunctū: non heredem probare oportere, ignorasse alienam: quia semper necessitas probandi incumbit illi, qui agit.

f *Legare rem alienam scientes possumus, at non ignorantes vt hic. adde Paul.* 4. *sent.* 1. *c.* 8. (*nisi proxima persona* l. cùm alienam 10. Cod. de legatis, *vbi dixi. Proinde legatarius probare debet, testatorem scientem ac prudentem rem alienam legasse.*

g *Quæ non extat. Est autem simile Alexandri* in d. l. 10. h l. 2. ff. de probat. l. 4. Cod. de edendo.

5 ¶ Sed & si rē obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet heres eā luere. Et in hoc quoque casu idē placet, quod in re aliena: vt ita demum luere necesse habeat heres, si sciebat defunctus rem obligatam esse. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluerit legatariū luere, & hoc expresserit: non debet heres eam luere.

5 ¶ Τίτιος δανεισάμενος παρὰ πρίμου, ἐνεχυρίασεν,[a] ἤτοι ὑπέθετο αὐτῷ ἐπὶ τῷ χρέει, οἰκεῖον ἀγρόν· τελευτῶν ὁ Τίτιος πρὶν ἀποδῶ τὸ χρέος, ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον τὸν ἀγρόν· ἀνάγκην ὁ κληρονόμος ἕξει καταβαλεῖν τὸ χρέος τῷ πρίμῳ, καὶ τῆς ὑποθήκης ἐλευθερον αὐτὸ διδόναι μοι· κἀνταῦθα δὲ ἐν αὐτῇ[b] χώραν ἔχει διάπραξις, ἥτις καὶ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θέματος, ἡνίκα ἀλλότριον ἐληγατεύθη πρᾶγμα· τότε γὰρ ἀναγκάζεται ὁ κληρονόμος καταβαλὼν τὸ χρέος ἐλευθερῶσαι τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον· ἐν ᾧ ἠπίστατο ὁ τελευτήσας ὑποκεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. καὶ τοῦτο Σεβῆρος[c] καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι· εἰ μέντοι ὁ τελευτήσας ἠβουλήθη τὸν ληγατάριον τοῦ δεσμοῦ τῆς ὑποθήκης τὸ ληγάτον ἀπαλλάξαι, καὶ τοῦτο ἰδικῶς ἐξεφώνησεν, οὐκ ὀφείλει ὁ κληρονόμος τοῦτο λυτρῶσαι.

5 ¶ Titius à Primo mutuatus, fundū ei suū eius debiti nomine, in pignoris causam dederat. Titius antequàm debitū soluerer, ad mortem veniens, fundū hunc mihi legauit. Necesse est heredi, a s hoc alienum quod Primo debetur, soluere & mihi fundum à pignore sine hypotheca liberum dare. Sed tamē & hîc eadem distinctio adhibetur, quæ in præcedēte casu, cùm aliena res legata est. Tunc. n. heres soluto debito cogitur fundum ab hypotheca liberare: cū defunctus obligatam esse rem sciebat. Idq. Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Si tamen legatarium voluerit defunctus rem legatā ab obligatione hypothecæ liberare, & hoc specialiter expresserit, heres eam luere non debet.

6 ¶ Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo testatore legatarius dominus factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamēto actione pretium cōsequi potest: si verò ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia simili causa, agere non potest. Nam traditum est, duas lucratiuas causas in eundem

6 ¶ Ἐληγάτευσά σοι ἀλλότριον πρᾶγμα, ἐπιζήσαντός μου τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης γέγονας αὐτοῦ τοῦ πράγματος σὺ δεσπότης ὁ ληγατάριος. ὅτι μὲν αὐτὸ τὸ πρᾶγμα τὸν κληρονόμον ἀπαιτεῖν οὐ δύνασαι, (πῶς[d] γὰρ τὸ τελευθὲν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν) συνωμολόγηται; ἆρα οὐδὲ τὴν διατίμησιν τούτου ἀπαιτεῖν δυνήσῃ; καὶ χρὴ οὕτω διαστίζειν· εἰ[e] μὲν ἀπὸ ἀγορασίας[f] ἐκτήσω τοῦτο, κινῶν κατὰ τοῦ κληρονόμου τὴν ἐκ τεσταμέντου, λήψῃ τὴν τούτου τοῦ πράγματος διατίμησιν· εἰ δὲ ἀπὸ δωρεᾶς[g] γέγονας τούτου δεσπότης, ἢ ἀπὸ ληγάτου· οὐκ ἀπαιτήσεις τὸ τίμημα διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, Duas lucratiuas[h] causas in eun-

6 ¶ Rem ego tibi alienā legaui, & cum post testamentum superuixissem, tu legatarius eius rei factus es dominus. Illud profectò extra omnē controuersiam est, te eam rem ab herede meo petere non posse: nam quomodo, quæ in tuo dominio est? An ergo neque æstimationē eius petere poteris? Et ita distinguendum est. Siquidē ex causa emptionis eam comparaueris, æstimationem eius per actionē ex testamento contra heredem intentatā, consequêris. Sin verò ex donatione aut ex legato dominus eius factus fueris, ne pretiū quidem eius petere poteris. Idque propter regulam dicentem: Duas lucratiuas causas in eundem he-

a addc 44. Eclog. 1. c. 116. §. Harm enop. 10. §. 33. Paul. 3 sent. 6. § 8. l. si res obligata 57 ff de legat. 1 § Hac menop. 10. §. 57.

b *Alienati & obligati similitudo.*

c adde l. prædia 6. Co. de fideicommiss *qua est Alexandri.*

d *Nemo rei dominiū à quoquam petere potest. qui ipse iam sit rei ipsius dominus.*

e *Rem alienā nobis legatam emptionis an donationis titulo consequamur, multum interest Priore casu heres testatoris rei legata æstimationem nobis debet. posteriore non debet.*

f *Et hic ex uā lucratiua causa* l. 1. 8. §. 4. ff. de legat. 1. *Caterùm qua causa lucratiua.* vide l. vnicam. § lucratiuas. Co. de imponenda lucratiuis descriptione l. 10 tit. 35.

g l. Nem[illegible] 21. §. 1. ff. d[illegible] de legat 3. [illegible] 44. Eclog. [illegible] 3. c 21. [illegible] 4 d. §. 1. [illegible] 21. l. om[illegible]es 17. ff. de obligationibus.

uas causas in eundem he-

i j

minem, & eandem rem cōcurrere nō posse. ¶ Hac ratione, si eandem mihi rem Primus & Secundus legauerint, & deinde diē suū obierint: quærimus, an ab vtriusque heredib. rem legatam petere possimus? Et dicimus, quòd si ex vnius testamento rem ipsam cōsequutus sim: ex alterius testamento mihi consequar: neque rem ipsam. nā quomodo, quum in bonis meis sit? neque pretium eius, quoniā rem ipsam ex lucratiua causa consequutus sum. Sin autem ex vno testamento pretiū rei acceperim: nihil prohibet, quo minus ex altero rem ipsam petam.

7 ¶ Nō solùm quæ in rerum natura sunt, sed etiā quæ non sunt, sed futura fore sperantur, vtiliter legamus. Veluti fructus, qui ex illo fundo nascentur: aut quod ex illa ancilla nascetur.

8 ¶ Si duobus quibusdam vnā & eandem rem legauero, siue coniunctim, siue disiunctim. & ambo legatum petant: in duo inter eos scindetur legatū. Sin alter eorum deficiat, aut voluntate sua aut fortuna: voluntate, vt quia repudiauerit legatū: fortuna, vt quia viuo testatore decesserit: aut si quo alio modo capere non possit, vt quia ciuitatem amiserit, tunc totum legatum ad collegatarium pertinet.

¶ Et coniunctim quidem

dem hominem & eandem rem concurrere non posse· τουτέστι δύο ἐπικερδεῖς αἰτίας, εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἢ εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα συντρέχειν οὐ δυνατόν. ¶ Τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐὰν πρῖμος καὶ [a] σεκοῦνδος ληγατεύσωσί μοι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, εἶτα τελευτήσωσι, ζητοῦμεν, εἰ τοὺς δύο τοὺς κληρονόμους δύναμαι ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον; καὶ λέγομεν, εἰ μὲν ἐκ τῆς τοῦ ἑνὸς διαθήκης ἔτυχον λαβὼν τὸ πρᾶγμα, ἐκ τῆς ἑτέρας διαθήκης οὐ λήψομαι, οὐδὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα· πῶς γὰρ ὁπότε τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐμὴν δεσποτείαν; οὐδὲ τὴν διατίμησιν· ἔτυχον γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας κτησάμενος· εἰ δὲ πρότερον ἐκ τῆς μιᾶς διαθήκης ἔλαβον τὴν διατίμησιν, ἐκ τῆς ἑτέρας ἀκωλύτως ἀπαιτήσω τὸ πρᾶγμα.

7 ¶ Οὐ [b] μόνον τὰ ὄντα ἐν φύσει, ἀλλὰ καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἐλπιζόμενα [c] δὲ γίνεσθαι, ὀρθῶς ληγατεύομεν· οἷον τοὺς καρποὺς τοὺς ἐσομένους ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἀγροῦ, ἢ τὸ μέλλον τίκτεσθαι, ἀπὸ τῆσδε τῆς θεραπαίνης.

8 ¶ Ἐὰν δύο τισὶ, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ληγατεύσω πρᾶγμα, εἴτε coniunctim [d], εἴτε disiunctim, ἤγουν συμπεπλεγμένως, ἢ διῃρημένως, ἔλθωσι δὲ ἀμφότεροι ἐπὶ τὴν τοῦ ληγάτου ἀπαίτησιν, εἰς δύο μέρη μεταξὺ αὐτῶν τμηθήσεται τὸ ληγάτον· εἰ δὲ ὁ ἕτερος ἀπονήσῃ, ἢ γνώμῃ, ἢ τύχῃ· γνώμῃ μὲν, ἐπειδὴ ἐρεπουδιάτευσε τὸ ληγάτον· τύχῃ δὲ ἐπειδὴ ζῶντος ἐτελεύτησε τοῦ τεστάτορος, ἢ καὶ ἑτέρῳ οἰῳδήποτε ἠθέτησε τρόπῳ· τυχὸν γὰρ ἐξέπεσε τῆς πολιτείας· τότε ὅλον τὸ ληγάτον πρὸς τὸν συλληγατάριον περιγίνεται [e]. Καὶ con-

hominem & eādem rem concurrere non posse.

¶ Hac ratione: si ex duobus testamētis eadem res eidem debeatur: interest, vtrum rem, an æstimationem ex testamento consequutus sit, nā si rem habet, agere non potest: quia habet eam ex causa lucratiua: si æstimationem agere potest.

7 ¶ Ea quoque res, quæ in rerū natura non est, si modò futura est, rectè legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erūt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

8 ¶ Si eadem res duobus legata sit, siue coniunctim, siue disiunctim: si ambo perueniāt ad legatum, scinditur inter eos legatum: si alter deficiat, quia aut spreuerit legatum, aut viuo testatore decesserit, vel alio quoquo modo defecerit, totum ad collegatarium pertinet.

¶ Cōiūctim aūt legatur, veluti si quis dicat,

a Si eadē res duorum testamētis mihi legata est, distinguitur. nā si vnius testamento rem ipsam legatam fuero consecutus, alterius testamento ipsius rei legatæ æstimationem consequi non possum: si æstimationem fuero consecutus ex vnius testamento, rem ipsam ex alterius testamēto consequi potero. hn adde l. Mæuius 66. in prin. & §. 1 ff. de legat. 2. Simpliciter tamen ac nudè dicitur in l. planè 34 §. 1 et l. si duorū 2. ff de lega. 1. duorum testamentis eadē re legata, hu peti posse: vt ex vnius testamento rem cōsequar, ex altero æstimationem.

b L. 24. ff. de legat. 1.

c Spes legari potest, vt hic & l. quæ in rerum natura 24. ff. de leg. 1.

d l. duobus coniunctim 85. ff. de lega. 1. l. Coniunctim 8. ff. de legat. 3.

e l. 2. §. 2. ff. de vsufruct. adcrescendo.

Titio & Seio hominem Stichum do, lego. ¶ Disiunctim ita, *Titio hominem Stichum do, lego.* Sed & si expresserit *eundem hominem Stichum*, æquè disiunctim legatū intelligitur.

9 ¶ Si cui fundus alienus legatus sit, & emerit proprietatē deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit, & postea ex testamento agat: rectè eū agere, & fundū petere, Iulianus ait: quia vsusfructus in petitione, seruitutis locum obtinet. sed officio iudicis continetur, vt deducto vsufructu, iubeat æstimationem præstari.

iunctim [a] μέν ἐστιν, ἐὰν οὕτως καταλείπω, Τιτίῳ καὶ Σείῳ τὸν οἰκέτην Στῖχον δίδωμι καὶ ληγατεύω. ¶ Disiunctim δὲ οὕτως, Τιτίῳ Στῖχον τὸν οἰκέτην δίδωμι καὶ ληγατεύω. Σείῳ τὸν οἰκέτην Στῖχον δίδωμι καὶ ληγατεύω· εἰ δὲ καὶ προστέθεικα, Σείῳ τὸν αὐτὸν οἰκέτην, ὁμοίως disiunctim τὸ λεγάτον ἀποτελεῖται· εἶπον γὰρ Τιτίῳ Στῖχον τὸν οἰκέτην ληγατεύω, Σείῳ τὸν αὐτὸν οἰκέτην ληγατεύω· ὥστε οὖν ὁ καὶ, σύνδεσμος παρών, coniunctim ποιεῖ τὸ λεγάτον· εἰ δὲ μὴ γέγραπται ὁ Καὶ, disiunctim αὐτὸ ποιεῖ.

9 ¶ Τὸν Τιτίου ἀγρὸν τελευτῶν ἐληγάτευσάς μοι· σοῦ ζῶντος ἔτι ἠγόρασα [b] τοῦτον τὸν ἀγρὸν παρὰ Τιτίου, deducto vsufructu· τουτέστιν ἔλαβον γυμνὴν τὴν προπριεταρίαν ἐξῃρημένης τῆς χρήσεως· ἔμεινε δὲ παρὰ Τιτίῳ ὁ οὐσούφρουκτος· μικροῦ διαδραμόντος χρόνου ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος καὶ τῇ αὐτοῦ τελευτῇ ἀποσβεσθεὶς ὁ οὐσούφρουκτος, ὃν ἔτυχε παρακρατήσας, ἀνέδραμεν ἐπὶ τὴν προπριεταρίαν. τελευτήσαντός σου, βούλομαι κινῆσαι τὴν ἐξ τεσταμέντου κατὰ τοῦ σοῦ κληρονόμου· ὁ Ἰουλιανός φησι, καλῶς ἀπαιτεῖν με διὰ τῆς περσοναλίας ἀγωγῆς, τὴν τῆς προπριεταρίας τοῦ ἀγροῦ διατίμησιν· ὁ γὰρ οὐσούφρουκτος ἐνταῦθα, ἐν τάξει δουλείας ἐστίν· ὀφφίκιον δέ ἐστι τοῦ δικαστοῦ, ὥστε deducto vsufructu κελεύειν, ἵνα ὁ κληρονόμος παράσχῃ τὴν διατίμησιν· οἷον ὁ ἀγρὸς μετὰ τοῦ οὐσουφρούκτου, ἄξιός ἐστιν ρν νομισμάτων, δίχα δὲ τοῦ οὐσουφρούκτου ρ· κινῶν οὖν ἐγὼ ἀπαιτῶ ρν νομίσματα· ἀλλὰ τὸ ὀφφίκιον τοῦ δικαστοῦ παρασκευάζει ἵνα

est, si ita relinquam: *Titio & Seio Stichum seruum do, lego.* ¶ Disiunctim verò, sic: *Titio Stichum seruum do, lego: Seio seruum Stichum do, lego.* Sed & si adiecerim: *Seio eundem seruum*, æquè disiunctim legatum efficitur. Dixi enim, *Titio Stichum seruum lego.* Sic igitur coniunctio illa, *&*, adiecta, coniunctim legatum videri facit. Quòd si adiecta non sit, disiunctim.

9 ¶ Titij fundum moriens mihi legasti. Te adhuc viuente fundum ego hunc de Titio emi deducto vsufructu: hoc est, nudam proprietatem sine vsu accepi, & vsusfructus penes Titium mãsit. Pauco post tempore mortuus est Titius, & ita morte ipsius extinctus vsusfructus, quem sibi exceperat, ad proprietatem recurrit. Mortuo te, cum herede tuo ex testamento volo agere. Iulianus ait, rectè me per actionem in personã, æstimationem proprietatis fundi petere. Nam in hac petitione vsusfructus locum seruitutis obtinet. Sed officium iudicis est, vt deducto vsufructu, æstimationem ab hærede præstari iubeat. Verbi gratia, fundus cū vsufructu, centum quinquaginta solidis valet: sine vsufructu, centum. Agens igitur centum quinquaginta solidos petam: sed hoc officio Iudicis continetur, vt

a l. triplici modo 142. ff. de verborum significatione.

b l. non quocunque modo. 82. §. fundus mihi legatus est. 2. ff. de legat. 2.

folius proprietatis æstimationem accipiam, hoc est, solidos centum. Idenim absurdissimum est, vt vsusfructus pretium consequar, cùm vsusfructus ex causa lucratiua ad me peruenerit.

10 ¶ Quidam meum mihi fundum legauit. Inutile est legatum. Quod enim meum est, amplius meũ fieri non potest. ¶ Et si maximè fũdum hũc alienauerim: nõ debebitur mihi, neque fundus ipse, neque æstimatio eius.

11 ¶ Titius serui dominus erat: hunc mihi legauit, cùm Primi esse putaret: valet legatũ. Nam veritas opinioni præualet. ¶ Sed & si meum, qui sum legatarius, seruũ esse putauit: valet & ita nihilominus. Quoniam vtilem exitum habet legatum. Nam & defunctus dominus est, & ego dominus non sum: neque impedit quicquã, quò minus in me dominium transferri possit.

12 ¶ Rem tuã mihi legasti, & quum superuiueres, alienasti eam. Ait Celsus, si adimẽdi animo, & quod ab amicitia mea recederes, eam alienaueris, legatum mihi non deberi. Quòd si hunc animum in alienando non habueris, quia fortè magna tibi incubuit necessitas ob publica aut priuata debita, & cùm parata pecunia egeres, eam vendidisti: legatum ab herede tuo petere possum. Idque etiã Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Quidã mihi prædiũ suum legauit, & cùm superuixisset, pignori id dedit: ab iisdem Principi-

a Legari nobis non possunt res nobis propriæ. l. propriius 13. C. de legatis. quinimo vt initio non valet huiusmodi legatum, ita neque ex post facto (vt si res alienatione mea esse desierit) conualescit. vt hic & l. cetera 41. §. 2. ff. de legat. 1. Et hac obtinent quoties purè res nostra nobis legantur: aliàs sub conditione legari nobis possunt. l. mea res 98. ff. de condic. & demonstrat.

b l. 4. § 1. ff de manumiss. vind. Imò opinio præualet. l. 15 ff. de adquit. hered.

c Legatum extinguitur si à viuo testatore alienetur aut pignoretur. Paul. 4. sent. 1. §. 9. l. 11. §. si rem suam 12. ff. de legat. 3.

d v. Paul. 3. sent. 6. §. 16.

e l. 3. C. de legatis.

λάβω τῆς προπριεταρίας μόνης τὴν διατίμησιν, τουτέστι ρ νομίσματα· τίμημα γὰρ λαβεῖν με τοῦ ὑσουφρούκτου ἀτοπώτατον, διὰ τὸ τὸν ὑσούφρουκτον ἐξ ἐπικερδοῦς αἰτίας ἐπ' ἐμὲ περιαχθῆναι.

10 ¶ Ἐληγάτευσέ τις ἐμοὶ τὸν [a] ἐμὸν ἀγρὸν, ἄχρηστον τὸ ληγάτον, τὸ γὰρ ἐμὸν ἔτι πλέον ἐμὸν γενέσθαι οὐ δύναται. ¶ Εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐξεποίησα τὸν ἀγρὸν οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι, οὐδὲ αὐτὸς, οὐδὲ ἡ τούτου διατίμησις.

11 ¶ Τίτιος ἐδέσποζεν οἰκέτου ἐληγάτευσέ μοι τοῦτον νομίζων εἶναι πρίμου, ἔρρωται τὸ ληγάτον, πλέον γὰρ ἰσχύει ἡ ἀλήθεια [b] τῆς ὑπονοίας. ¶ Εἰ δὲ ἐμοῦ τοῦ ληγαταρίου τοῦτον ὑπώπτευσεν εἶναι τὸν οἰκέτην, ἔρρωται καὶ οὕτως οὐδὲν ἧττον· ἀποτέλεσμα γὰρ χρηστὸν ἔχει τὸ ληγάτον· καὶ γὰρ ὁ τελευτήσας δεσπόζει. κἀγὼ οὐ δεσπόζω, καὶ ἀνεμποδίστως ἐπ' ἐμὲ δύναται μεταφέρεσθαι ἡ δεσποτεία.

12 ¶ Ἐληγάτευσάς μοι τὸ σὸν πρᾶγμα, ἐπιζήσας ἐξεποίησας [c] τοῦτο, φησὶν ὁ κέλσος, ὡς εἰ μὲν ὡς ἀδεμπτεύων καὶ τῆς πρὸς ἐμὲ φιλίας ἀφιστάμενος ἐξεποίησας τοῦτο, οὐκ ἐποφληθήσεταί μοι τὸ ληγάτον· εἰ δὲ οὐ τοιαύτην ἐσχηκὼς προαίρεσιν ἠλλοτρίωσας αὐτό· τυχὸν γὰρ ἀνάγκη σοι ἐπετέθη δημοσίων χρεῶν ἢ ἰδιωτικῶν, καὶ ἀπορῶν χρυσίου πέπρακας τοῦτο· ἀπαιτήσω τὸν σὸν κληρονόμον τὸ ληγάτον· καὶ τοῦτο Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν. ¶ Κτῆμα τις οἰκεῖον ἐληγάτευσέ μοι, ἐπιζήσας ἐνεχύριασε [d] τοῦτο· ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀντιγέγραπται [e]

10 ¶ Sed si rem legatarij quis ei legauerit, inutile est legatũ: quia quod propriũ est ipsius, amplius eius fieri non potest. ¶ Et licèt alienauerit eam, nõ debetur, nec ipsa res, nec æstimatio eius.

11 ¶ Si quis rem suam quasi alienam legauerit, valet legatũ: nam plus valet quod in veritate est quã quod in opinione. ¶ Sed & si legatarij esse putauit valere constat: quia exitũ voluntas defuncti habere potest.

12 ¶ Si rem suam legauerit testator, posteàque eam alienauerit, Celsus putat, si non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi: idémque diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Iidem rescripserunt eum, qui post testamentum factum prædia, quæ legata erãt pignori dedit, ademisse legatum non vide-

mi: & ideo legatarium cum herede eius agere posse, vt prædia à creditore luatur.

¶ Si verò quis partem rei legatæ alienauerit: pars, quæ non est alienata, omnino debetur: pars autem alienata itadebetur, si non adimendi animo alienata sit.

13 ¶ Si quis debitori suo liberationem legauerit, legatum vtile est:&neque ab ipso debitore, neque ab herede eius potest heres petere, neque ab alio, qui heredis loco sit, sed & potest à debitore conueniri vt liberet eum.

¶ Potest etiam quis vel ad tempus iubere, ne heres petat.

14 ¶ Ex contrario, si debitor creditori suo quod debet, legauerit: inutile est legatũ, si nihil plus

βασιλέων, μὴ δοκεῖν τ͂ ἐνεχυριάζοντα ψυχῇ ἀφαιρουμένῃ τὸ ληγάτον, τοῦτο πράττειν ὅθεν ὁ ληγατάριος, ἀναγκάσει τ͂ κληρονόμον τὸ χρέος καταβαλόντα τῷ κρεδίτωρι, ἐλευθέραν ὑποθήκης παρέχειν τὸ κτῆμα, καὶ τῷ ληγαταρίῳ δοῦναι. ¶ Εἰ δέ τις ληγατεύσας μοι ἀγρὸν, ἐπιζήσας, μέρος[a] ἐξεποίησε τούτου, τὸ μὲν μέρος τὸ μὴ ἐκποιηθὲν, ἐπιφληθήσεταί μοι παντὸς. τὸ δὲ ἐκποιηθὲν, τηνικαῦτα, ὅτε οὐκ ἀποστάμενος τ͂ πρὸς ἐμὲ φιλίας ἠλλοτρίωσε τοῦτο.

13 ¶ Ἐχρεώστεις μοι ρ νομίσματα, ἐληγάτευσά σοι λιβερατζίωνα[b] τοῦ χρέους, τουτέστιν ἐλευθερίαν καὶ ἀπαλλαγὴν τ͂ ἀπαιτήσεως ἔρρωται τὸ ληγάτον· καὶ ὁ ἐμὸς κληρονόμος, οὔτε σὲ, οὔτε τ͂ σὸν κληρονόμον, ἀπαιτήσει, οὔτε ἕτερόν τινα, τάξιν ἐπέχοντα κληρονόμου· οἷον τ͂ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριον, ἢ βονόρουμ ποσσέσσορα· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δυνήσῃ κινεῖν κατὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τ͂ ἐξ τεσταμέντου, ἀναγκάζων αὐτ͂, ἵνα σε ἀκκεπτιλατζίωνι[c] ἐλευθερώσῃ. ¶ Οὐ μόνον δὲ διηνεκῶς δύναμαι τ͂ ἀπαίτησιν τοῦ χρέους συγχωρεῖν τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ἀλλὰ γὰρ[d] καὶ πρόσκαιρος λέγειν, Καταδικάζω σε ὁ κληρονόμος ἵνα μέχρι δέκα ἐνιαυτῶν μὴ ἀπαιτήσῃς τὸ χρέος τ͂ ἐμὸν δεβίτωρα.

14 ¶ [e] Τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ δεβίτωρ τελευτῶν ὅπερ ἐχρεώστει χρέος ἐληγάτευσε τῷ κρεδίτωρι· ζητοῦμεν εἰ ἔρρωται, καὶ φαμὲν ἀνυπόστατον εἶναι τὸ ληγάτον· εἰ μηδὲν πλέον

bus rescriptum est, non videri eum, qui pignori dedisset, animo legatum adimendi id fecisse. Vnde legatarius heredem coget soluto debito prædium à creditore luere & sibi dare. ¶Quòd si quis fundũ mihi legauerit, & cùm superuixisset, partem eius alienauerit: pars quę alienata non est, omnino mihi debebitur: pars autem alienata tunç demũ: cùm non eo animo alienauit, quòd ab amicitia mea recederet.

13 ¶Centum mihi solidos debebas. Ego tibi liberationẽ debiti legaui: Valet legatum. Et neque à te heres meus, neque ab herede tuo petere potest, neque ab alio, qui heredis loco est, vt ab eo, qui vniuersitatis fideicõmissum accepit, aut à bonorum possessore. Sed etiam ex contrario cum herede meo ex testamento poteris agere, vt te acceptilatione liberet. ¶Porrò nõ tantùm in perpetuum debitori meo id concedere possum ne ab eo petatur, sed etiam ad tempus, dicendo: *Damno te heres, ne intra decem annos debitum petas à debitore meo.*

14 ¶ Quid autem, si ex contrario, debitor moriẽs debitum quod debet creditori suo legauerit? quærimus an valeat? Et dicimus, legatum hoc inutile esse, si nihil plus est in le-

a *vt quod inutile est in toto, idem sit & in parte*. l. quæ de tota re 76. ff. de rei vindicat.

b *adde* titul. Digest. de liberatione legata 44. Eclo. 16 περὶ λιβερατζίωνος ληγατευθείσης

c l. 3. § 3. ff. de liberatione legata.

d l. nõ solum 8 §. 1. ff. de liberatione legata.

e l. 28. in f. l. 29. ff. de legat. 1.

gato. Nam si is qui cētena debet, cētena legarit, non valet: igitur vt debitum petitur, & cùm locum habet lex Falcidia, non deminuitur vt cetera legata. Sin autem centena quina dena legata sint, valet legatum propter adiectionem. Cùm verò sola centena sunt in legato, ideo legatum non valet, quoniam sine lucro est.

¶ Quòd si tibi in diem debebam, vt quia fortè stipulatus eras centum solidos tibi dari post annos quindecim, aut debebam tibi sub conditione: veluti, *Si nauis ex Asia venerit*: & debitum tibi hoc purè legaui, Quæritur, an valeat legatum. Et dicēdum est, valere propter repræsentationem, id est, quoniam statim iam soluitur. Id enim lucratur creditor, quòd statim accipiat id, quod post decennium aut post euentum conditionis erat præstandum. Aut etiam interdū quod nunquam daretur, si fortè conditio non extitisset. ¶ Quid ergo, si in hoc legato, viuo testatore qui debitor est, aut diem venire, aut conditionem existere contingat? Et ait Papinianus vtile nihilominus esse legatum, quia semel constitit ab initio, & lucrum in se habuit. Quod & verum est: neque enim obtinuit sen. ētia quorundam Iurisconsultorum, qui existimabāt legatum extingui, cū in eam causam peruenisset, à qua incipere nō potuisset. Vt ecce adueniente die, aut existēte conditione: debitum purum est tempore mortis testatoris. At si quis, quod ab initio purum erat legauerit: iam dictum est legatum

a *ἐμπραισεντασμὸν id est repræsentatio dicitur quoties id quod in diē vel sub conditione debetur, repræsentatur, id est, præsenti die ac statim soluitur, aut solui iubetur. alias si neque modo, neque conditione, neque loco, neque tempore legatum differat ab eo quod debetur, inutile erit legatum* l. si autem. 29 ff. de liber. legat.

b l. verbis legati §. in f. ff. ad l. Falcid.

c *Paulus* l. 82. ff. de leg. 2. l. 140. in f. ff. de verb. obligat. *Marcellus* l. 98. ff. de verb. obliga.

d *Legatum si ad eam causam peruenerit, à qua incipere non potest, an & quomodo valeat.*

ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ· εἰ γὰρ ρ χρεωστῶν ρ ἐληγάτευσε, οὐκ ἔρρωται· τὸ γὰρ οὖν ὡς χρέος ἀπαιτεῖται, καὶ χώραν λαμβάνοντος τοῦ Φαλκιδίου, οὐ μειοῦται ὡς τὰ λοιπὰ ληγάτα· εἰ δὲ ριε, ἔρρωται διὰ τὴν προσθήκην. ἐν ᾧ δὲ ρ μόνα ἐστὶν ἐν τῷ ληγάτῳ οὐκ ἰσχύει διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἀκερδές ἐστι τὸ ληγάτον· ¶ Εἰ δὲ ἐχρεώστουν σοι ἰνδίεμ· τυχὸν γὰρ ἐπηρώτησάς με δώσειν σοι ρ νομίσματα μετὰ ιε ἔτη· ἢ ἐχρεώστουν σοι ὑπὸ αἵρεσιν οἷον Si nauis ex Asia venerit· ἐληγάτευσά σοι τοῦτο τὸ χρέος πούρως· ζητοῦμεν εἰ ἔρρωται τὸ ληγάτον· καὶ χρὴ λέγειν ἐρρῶσθαι αὐτὸ, διὰ τὸν ἐμπραισεντασμόν·[a] τουτέστιν, ἐπειδὴ ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται,[b] κερδαίνει γὰρ ὁ κρεδίτωρ ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνων, τὸ μέλλον αὐτῷ παρέχεσθαι μετὰ δεκαετίαν, ἤγουν μετὰ ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως· ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε μὴ δοθησόμενον, εἴγε ἡ αἵρεσις ἀστοχήσοι· ¶ Τί δὲ ἐπὶ τοῦ τοιούτου ληγάτου εἰ συνέβη ζῶντος[b] τοῦ τεστάτωρος τοῦ ὀφείλοντος, τὴν ἡμέραν παραγενέσθαι, ἢ τὴν αἵρεσιν ἐξελθεῖν; φησὶν ὁ Παπινιανὸς χρήσιμον οὐδὲν ἧττον εἶναι τὸ ληγάτον· διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐρρῶσθαι, καὶ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸ κέρδος, ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστιν· οὐδὲ γὰρ ἐκράτησεν ἡ γνώμη τῶν λεγόντων νομικῶν[c] ἀποσβέσθαι[d] τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς τοιαύτην παρεγένετο τάξιν, ἐξ ἧς ἄρξασθαι οὐκ ἠδύνατο· ἰδοὺ γὰρ παραγενομένης τῆς ἡμέρας, ἢ ἐξελθούσης τῆς αἱρέσεως, πούρως λοιπὸν δίεισι τὸ χρέος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ τεστάτωρος τελευτῆς· εἰ δέ τις τὸ ἐξ ἀρχῆς πούρως ληγατεύσοι, εἰρήκαμεν μὴ

est in legato, quàm in debito: quia nihil amplius per legatum habet.

¶ Quòd si in diem, vel sub conditione debitum, ei purè legauerit, vtile est legatum propter repræsentationem.

¶ Quod si viuo testatore dies venerit: vel conditio extiterit: Papinianus scripsit vtile esse nihilominus legatum, quia semel constitit. quod & verum est. Non enim placuit sētentia existimātium extinctum esse legatum: quia in eam causam peruenerit, à qua incipere non potest.

15 ¶ Sed si vxori maritus dotem legauerit, valet legatũ: quia plenius est legatum, quam de dote actio. Sed si, quam nõ accepit dotem legauerit: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, si quidem simpliciter legauerit, inutile esse legatũ, si verò certa pecunia, vel certũ corpus, aut instrumenta dotis in prælegando demonstrata sunt, valere legatum.

16 ¶ Si res legata sine facto heredis perierit, legatario decedit. Et si seruus alienus legatus, sine facto heredis manumissus fuerit, non tenetur heres. Si verò heredis seruus legatus sit, & ipse eum manumiserit: teneri ipsum Iulianus scripsit. nec interest, sciuerit, an ignorauerit à se legatum esse. Sed & si alij donauerit seruum, & is, cui donatus est, eũ manumiserit: tenetur heres: quanuis ignorauerit, à se eum legatum esse.

ἐρρώσθω τὸ ληγάτον· ἐνταῦθα δὲ ἔρρωται ἐπειδὴ συνίσταται τὴν ἀρχήν.

15 ¶ Ὑποδεξάμενος ἐγὼ προῖκα παρὰ τῆς ἐμῆς γαμετῆς συνεστῶτος ἔτι τοῦ γάμου, [a] τελευτῶν ἐληγάτευσα αὐτῇ τὴν προῖκα, ἔρρωται τὸ ληγάτον· κερδαίνει γὰρ μᾶλλον ἡ γυνή, ἀπαιτοῦσα τὰ πράγματα ὡς ληγάτα, ἢ ὡς ἀπὸ προικός· ἐπειδὴ ὡς ἔχομεν μαθεῖν, οὐχ ἅμα τῇ διαλύσει τοῦ γάμου ἀεὶ ἡ προῖξ ἀποδίδοται. τὸ δὲ ληγάτον ἐντεῦθεν ἤδη καταβάλλεται· τί οὖν ὅτι προῖκα μὴ ὑποδεξάμενος, ἐληγάτευσα προῖκα τῇ ἐμῇ γαμετῇ; Σεβῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν· εἰ μὲν ἁπλούστερον ληγατεύσω, εἶπον γὰρ ὅτι ληγατεύω τῇ γυναικί μου τὴν προῖκα ἣν ἐπιδέδωκέ μοι, ἄχρηστον τὸ ληγάτον· οὐδὲν γὰρ ἐπιδέδωκέ μοι, καὶ ἄδηλος ἡ ποσότης· εἰ δὲ φανερᾶς ἐμνήσθην ποσότητος, καὶ εἶπον, Τὰ ἑκατὸν νομίσματα, ἃ λόγῳ προικὸς ἐπιδέδωκέ μοι ληγατεύω αὐτῇ, ἢ καὶ τυχὸν, Τόνδε τὸν ἀγρὸν ὃν ἐπιδέδωκέ μοι, ληγατεύω αὐτῇ, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον· ἢ καὶ εἶπον, Τὰ περιεχόμενα τοῖς προικῴοις γραμματείοις ληγατεύω αὐτῇ, καὶ οὕτως ἰσχύει τὸ ληγάτον.

16 ¶ Οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, δίχα φάκτου, ἤτοι δίχα δόλου τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου, ἐτελεύτησε [b] τοῦτον ὁ δοῦλος· ὁ ληγατάριος ἐκ τούτου ζημιωθήσεται· εἰ δὲ καὶ ἀλλότριος ἦν ὁ ληγατευθεὶς οἰκέτης, ἠλευθερώθη δὲ τοῦτον ὑπὸ τοῦ δεσπότου οὐ κατὰ γνώμην τοῦ κληρονόμου, ἢ ἐτελεύτησεν τοῦτον, ἀνεύθυνος ὁ κληρονόμος, εἰ δὲ τὸν τοῦ

non valere. Hic autem ideo valet, quia ab initio constiterit.

15 ¶ Dotem ego ab vxore mea accepi, & constante matrimonio moriens, dotem ei legaui. Valet legatum Id. n. lucratur mulier, quòd plenior sit de legatis actio quàm de dote. Nam (vt adhuc discere poterimus) non simulatque solutum est matrimonium, dos etiam redditur. At legatum protinus soluitur. Quid ergo, si dotem quam nõ acceperim, vxori legauerim? Seuerus & Antoninus rescripserunt: si quidem simplicius legauerim: fortè quòd dixerim: vxori meæ dotem lego, quam mihi dedit, inutile est legatum. Nihil enim mihi dedit, & incerta est quantitas. Sin verò certæ quantitatis mentionem fecerim: vt si dixerim: *Centum solidos, quos nomine dotis mihi dedit, ei lego.* Aut fortè, *Illum fundum, quem mihi dedit, lego ei*: Vtile est legatũ. Aut si dixerim, *Quæ in instrumento dotali expressa sunt, ei lego.* Nam & sic valet legatum.

16 ¶ Seruum tibi legaui. Is sine facto aut dolo heredis mei mortuus est. Damnum hoc erit legatarij. Sed & si alienus sit seruus, qui legatus est, & is non ex heredis voluntate manumissus sit à domino, aut mortuus sit, non tenetur heres. Quòd si heredis seruus legatus fuerit, &

a *Quæ ita dos legatur, Græcè* [illegible] *dicitur* 44. Eclo. 6. c. 15. περὶ [illegible]

b *Paul. 3. sent. 6. §. 7.*

is eum manumiserit, teneri heredem Iulianus ait ad æstimationem eius. Nec interesse putamus, sciuerit an ignorauerit eum seruum à se legatum esse. Idem est, & si ipse seruum non manumiserit, sed alij eum donauerit: & is cui donatus est, eum manumiserit. Nam & hic æstimatio eius petetur ab herede quamuis ignorauerit eum legatum esse.

17 ¶ Ancillam aliquis suam cum natis suis legauit: viuo testatore mortua est ancilla. In ipsa quidem legatum est extinctum, sed in liberis eius valet. Nec cum ipsa, liberorum legatum perimitur. Seruus meus dicitur ordinarius: Seruus autem serui mei vocatur vicarius. Quidam igitur cùm seruum haberet, Stichum nomine, qui vicarios habebat: ordinarium mihi cum vicariis legauit. Cōtigit, vt ordinarius moreretur. Et hic legatum in ordinario peremptum, in vicariis vtile est. ¶ Habeto hæc in modum cuiusdam præuię inspectionis. Quędam sunt principalia, quędam sunt horum sequelæ siue accessoria. Et quamdiu valent principalia, subsistunt & ea quæ accedūt. Illis verò sublatis, & hæc perimuntur: Verbi gratia, Principale est, Seruus: Accessorium, peculium eius: quamdiu seruus consistit, consistit & peculium. Seruo autem aut mortuo, aut manumisso, aut alienato, extinguitur peculium. Nā quomodo peculium apud

a *Serui ordinarij & vicarij qui.*

b *πρωτότυπα δὲ παρακολουθήματα hic opponuntur: vt* & 24. Eclog. 11. c. 1. *προσθῆκαι ἢ πρωτότυπα accessiones & quæ principalia.*

c *Principali subsistente sub sistit accessorium: vt eo sublato perit.* l. 2. ff. de peculio legato, *vbi dixi* & l. 178. ff. de regulis iuris.

d *adde* 44. Eclog. 11. c. 1. & 12. l. 1. ff. de peculio legato.

κληρονόμου οἰκέτην ἐληγάτευσά σοι, αὐτὸς δὲ ὁ κληρονόμος τοῦτον ἠλευθέρωσε. κατέχεσθαι τὸν κληρονόμον Ἰουλιανός φησιν ἐπὶ τῇ δόσει τῆς διατιμήσεως· οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἠπίστατο, ἠγνόει τὸ τοιοῦτον ὑπ' ἐμοῦ καταλείπεσθαι οἰκέτην, τὸ αὐτὸ ἐστιν, εἰ καὶ αὐτὸς μὲν οὐκ ἠλευθέρωσε τὸν οἰκέτην, ἐδωρήσατο δὲ αὐτὸν ἑτέρῳ, καὶ ὁ δεξάμενος αὐτὸν κατὰ δωρεὰν ἠλευθέρωσε· κἀνταῦθα γὰρ ἀπαιτηθήσεται τὴν τούτου διατίμησιν ὁ κληρονόμος, εἰ καὶ ἠγνόει τὸ ληγατευθῆναι αὐτόν.

17 ¶ Τὴν ἰδίαν τὶς θεράπαιναν ἐληγάτευσε μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων· ἐπιζήσαντος τοῦ τεστάτορος, ἐτελεύτησεν ἡ θεράπαινα· ἐπ' αὐτῇ μὲν ἔσβεσται τὸ ληγάτον· ἐπὶ δὲ τοῖς παισὶν ἔρρωται, καὶ οὐ συναναιρεῖται αὐτῇ τὸ ἐπὶ τοῖς παισὶ ληγάτον. ¶ Ὁ ἐμὸς οἰκέτης λέγεται ὀρδινάριος· [a] ὁ δὲ τοῦ οἰκέτου μου οἰκέτης, λέγεται βικάριος· ἔχων οὖν τὶς οἰκέτην Στῖχον λεγόμενον, ὃς εἶχε βικαρίους, ἐληγάτευσε τὸν ὀρδινάριον ἐμοὶ μετὰ τῶν βικαρίων· συνέβη τὸν ὀρδινάριον τελευτῆσαι· κἀνταῦθα ἀθετήσαν τὸ ληγάτον ἐπὶ τῷ ὀρδιναρίῳ, ἰσχύει ἐπὶ τοῖς βικαρίοις. ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν περιθεωρίᾳ· ἔστι τινὰ πρωτότυπα· [b] ἔστι δὲ καὶ τούτων παρακολουθήματα· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἔρρωνται τὰ πρωτότυπα, ὑφίστανται καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν· [c] ἀνῃρημένων δὲ ἐκείνων, καὶ ταῦτα συναποσβέννυνται· οἷον ἐστὶ πρωτότυπον ὁ οἰκέτης· παρακολούθημα δέ ἐστι, τὸ πεκούλιον αὐτοῦ· ἐφ' ὅσον ὁ οἰκέτης ὑφίσταται, συνίσταται καὶ τὸ πεκούλιον· [d] τοῦ δὲ οἰκέτου, ἢ τελευτήσαντος, ἢ ἐλευθερωθέντος, ἢ ἐκποιηθέντος, ἀποσβέννυται τὸ πεκούλιον· πῶς γὰρ δύναται τὸ πεκούλιον

17 ¶ Si quis ancillas cū suis natis legauerit, etiam si ancillæ mortuę fuerint, partus legato cedunt.

¶ Idem est, & si ordinarij serui cum vicariis legati fuerint: quia licet mortui sint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt.

¶ Sed si seruus fuerit cum peculio legatus: mortuo seruo, vel manumisso vel alienato, peculij legatum extinguitur.

¶ Idem est, si fundus instructus vel cum instrumento legatus fuerit. Nam fundo alienato, & instrumenti legatum extinguitur.

ὑπεῖναι παρ' ἐμοὶ τοῦ πρωτοτύπου μὴ ὑφεστῶτος; ¶ Πάλιν ἐστὶ πρωτότυπον ἀγρὸς, παρακολούθημα δὲ τὸ ἰνστρούμεντον αὐτοῦ· ἰνστρούμεντον[a] δέ ἐστιν ἀγροῦ, πᾶν ὅπερ συντελεῖ εἰς γένεσιν καὶ συλλογὴν καὶ μετακομιδὴν καὶ παραφυλακὴν τῶν καρπῶν· εἰς γένεσιν μὲν, οἷον οἱ γεωργοῦντες οἰκέται, βόες, ἄροτρα, δίκελλαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· εἰς συλλογὴν δρέπανα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· εἰς μετακομιδὴν δὲ οἷον ἅμαξαι, κόφινοι καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. εἰς παραφυλακὴν πίθοι, κέραμοι, φακοὶ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· ἐληγάτευσά σοι τὸν ἐμὸν οἰκέτην μετὰ τοῦ πεκουλίου αὐτοῦ· ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, ἠλευθέρωσα τὸν οἰκέτην, ἢ ἐξεποίησα αὐτὸν, ἢ συνέβη αὐτὸν τελευτῆσαι, οὐ μόνον ἐπ' αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ πεκουλίου τὸ ληγάτον ἐξασθενεῖ· τῶν γὰρ πρωτοτύπων μὴ σωζομένων, ὑφεστάναι οὐ δύνανται τὰ παρακολουθήματα. τὸ αὐτό ἐστιν εἰ καὶ ληγατεύσω τὸν ἐμὸν ἀγρὸν instructum, ἤτοι μετὰ τῶν ἰνστρουμέντων· ἐπιζήσας δὲ τοῦτον ἐκποιήσω· κἀνταῦθα γὰρ ἐπειδὴ τὸ ἰνστρούμεντον τοῦ ἀγροῦ ἐστὶ παρακολούθημα, ἀποσβεσθήσεται τὸ ληγάτον καὶ ἐπὶ τῶν ἰνστρουμέντων.

18 ¶ Ἐληγάτευσά σοι τὴν ἐμὴν ἀγέλην τῶν προβάτων, συνέβη μετὰ ταῦτα εἰς ἓν[b] πρόβατον τὴν πᾶσαν ἀγέλην περιστῆναι, δύναται ὁ ληγατάριος τὸ περιλειφθὲν ἀπαιτεῖν πρόβατον. ¶ Τὴν ἐμὴν ἀγέλην ἐληγάτευσά σοι οὖσαν προβάτων ἑκατὸν· ἐπιζήσαντός μου συνέβη ἄλλων[c] ἐπιτεχθέντων, γενέσθαι αὐτὴν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· καὶ τὰ μετὰ τὴν ποίησιν

me posset extare, ipso illo, quod principale est, non extante? ¶ Rursus, Principale est fundus: Accessorium, instrumentum ipsius. Est autem *instrumentum* fundi, quidquid ad gignendos, & colligendos, aut transferendos vel cõseruandos fructus pertinet. Ad *gignendos*: vt serui agricolæ, boues, aratra, ligones, & cetera id genus. Ad *colligendos*: vt falces & quæ his similia. Ad *transferendos*: vt plaustra, corbes, & cetera his adfinia. Ad *conseruandos*: vt dolia, testæ, lenticulæ, & quæcũque talia sunt. His ita præcognitis, vide nunc rem quam tractamus. Seruum tibi meum cum peculio suo legaui. Cùm à testamento facto superuixissem, seruum meum manumisi, aut alienaui, aut eum mori contigit. Non in seruo tantùm, sed etiam in peculio, periit legatum. Nam cùm principales causæ non subsistunt, neque ea quæ accessorij vicem obtinent, subsistere possunt. Idémque est, si tibi fundum meum instructum, siue cum instrumẽto suo legauerim, cúmque cùm superuixissem alienauerim. Nam & hic, cùm instrumentum sequela & accessorium sit fundi, extinguetur legatum & in instrumento.

18 ¶ Gregem ouium tibi meum legaui. Euẽnit deinde, vt totus grex ad vnã ouem redactus esset. Potest legatarius & ouẽ quæ reliqua est, petere. ¶ Gregem ego tibi meũ, in quo centum erãt oues, legaui. Cùm à testamento superuixissem, contigit, vt multis agnatis fieret capitum centum quinquaginta: &

3.

18 ¶ Si grex legatus fuerit, & postea ad vnam ouem peruenerit: quod superfuerit, vindicari potest.

¶ Grege autem legato, etiam eas oues quæ post testamentum factũ gre-

a *Instrumentum fundi quid.* ἰξενάσιμα *vocat author* Eclogæ *li.10.c.8.* & Harmeno. l.10.§.90.

b l. si grege 22. ff. de legat. 1.

c l. grege 21. ff. de legat. 1. 44. Eclo. 1. c. 21. vers. ἀγέλας & Harmeno. 19. §. 6.

hæ quæ post testamentum editæ sunt, in grege numerantur, & omnes legatarius accipiet, vt ait Iulianus. ¶ Grex enim vnum corpus est, ex diuersis capitibus consistens.

19 ¶ Sicut & domus, vnum corpus est, ex cohærentibus lapidibus aut materiis consistens. Itaque si domum tibi legauerim, & à testamento facto, columnas aut marmora adiecerim, nempe & hæc adiecta accipies.

20 ¶ Peculium ego tibi serui mei legaui, in quo erant decem solidi. Siue me viuente quindecim fiant, siue quinque, omne id legatarium respicit, siue lucrum est, siue damnum. Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdã inspectionis Cessio est, legatorum quæ nondum percepta sunt, ad heredes transmissio. Porrò quod patrifamilias est heres, id seruo est dominus. Quod enim ego paterfamilias nondum per captum, ad heredem meum transmittere possum, hoc scilicet & seruus domino adquiret. Quod verò cedere nõ potest, atque ad heredes transmitti, id neque dominis adquiretur. Cedunt autem legata, cùm delata nobis fuerint. Deferri verò est, actionem eorum nomine competere. Competit autem actio, in puris quidem legatis, à morte testatoris: in condicionalibus verò, post condicionis euentum. Et olim quidem legata ab adita hereditate cedebant. Sed cùm id sæpe in legatariorum damnum verteretur (heredes enim videntes aliquos ex legatariis morbo laborantes, in magno esse vitæ periculo, aditionẽ differebant, ne le-

τῆς διαθήκης ἐπιτικτόμενα, συναριθμεῖται τῇ ἀγέλῃ, καὶ πάντα λήψεται ὁ ληγατάριος, ὥς φησι Ἰουλιανός. ¶ Ἡ γὰρ ἀγέλη, ἕν τι σῶμα [a] ἐστι συνεστηκὸς ἐκ διαφόρων κεφαλῶν.

19 ¶ Ὥσπερ καὶ ἡ οἰκία ἐστὶν ἓν σῶμα, συνεστηκὸς ἀπὸ συνηνωμένων λίθων, ἤτοι ὑλῶν, ἀμέλει, ἐὰν οἰκίαν σοι ληγατεύσω, μετὰ δὲ διαθήκην κίονας, ἢ μάρμαρα προσθῶ, [b] καὶ ταῦτα λήψῃ τὰ προστεθέντα.

20 ¶ Ἐληγάτευσά σοι τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου τὸ πεκούλιον, [c] ἔχον πρᾶγμα δέκα νομισμάτων· εἴτε γένηται πεντεκαίδεκα, εἴτε πέντε ζῶντος ἐμοῦ, τοῦτο σε ὁρᾷ τὸν ληγατάριον, εἴτε κέρδος ἐστὶν, εἴτε ζημία. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· προχώρησίς [d] ἐστι τῶν μήπω ληφθέντων ληγάτων ἡ εἰς κληρονόμους παραπομπή· ὅπερ [e] δέ ἐστι τῷ αὐτεξουσίῳ ὁ κληρονόμος, τοῦτο τῷ οἰκέτῃ ἐστὶν ὁ δεσπότης· ὅπερ γὰρ οὐ δύναμαι ἐγὼ ὁ αὐτεξούσιος, περὶ τῆς λήψεως ἐπὶ τὸν ἐμὸν παραπέμψαι κληρονόμον, τοῦτο ὁ οἰκέτης προσπορίσει τῷ δεσπότῃ· ὃ δὲ μὴ δύναται προχωρεῖν, μηδὲ εἰς κληρονόμους μετιέναι, τοῦτο δεσπόταις οὐ προσπορισθήσεται· προχωρεῖ [f] δὲ τὰ ληγάτα, ἐπειδὰν κατενεχθῇ εἰς ἡμᾶς· καταφορὰ [g] δέ ἐστιν, ἡ τῆς ἀγωγῆς ἁρμοσις· ἁρμόζει [h] δὲ ἐπὶ μὲν τῶν πουρῶν, à morte testatoris· ἤγουν μετὰ θάνατον τοῦ διαθεμένου· ἐπὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν, μετὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως· πάλαι μὲν γὰρ ab adita hæreditate προεχώρει τὰ ληγάτα· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς ληγαταρίοις ἦν ἐπιζήμιον, οἱ γὰρ κληρονόμοι ὁρῶντες τινὰς τῶν ληγαταρίων ἐπικινδύνως ἔχοντας νοσοῦντας, ὑπερετίθεντο τὴν ἀδιτίωνα ὥστε αὐτοῖς

gi adiiciuntur legato cedere, Iulianus ait. ¶ Est autem gregis vnum corpus ex distantibus capitibus: sicut ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus.

19 ¶ Ædibus denique legatis, columnas & marmora, quæ post testamentum factum adiecta sunt, legato dicimus cedere.

20 ¶ Si peculium legatum fuerit, sine dubio quicquid peculio accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro vel damno est.

a *Corporum dua species hoc & sequente §. enumerantur. Prima τῶν ἐκ διεστώτων. Altera τῶν ἐκ συναπτομένων.* v. l. rerũ 30. ff. de vsucapionibus.

b l. 41. §. 1. l. 44. §. 4. ff. de legat. 1.

c *De peculio legato eiusque accessionibus & deminutionibus* v. l. peculium 65. ff. de legat. 2. *quadam adde* ex 44. Eclo. tit. περὶ κινουμένων ληγατευθέντων.

d *προχώρησις seu cessio legatorum quid.*

e *Heredis & serui: patrisfamilias & domini proportio.*

f *Legata quãdo cedant.*

g *Deferri nobis legata quãdo dicantur*

h *Legatorum nomine, siue ea pura, siue conditionalia sint, quando nobis competat actio*

Quòd si post mortem testatoris, ante aditam hereditatem aliquid seruus acquisierit: Iulianus ait, si quidē ipsi manumisso peculium legatum fuerit: omne quod ante aditam hereditatem acquisitum est, legatario cedere, quia huiusmodi legati dies ab adita hereditate cedit: sed si extraneo peculium legatum fuerit, non cedere ea legato, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium.

μὴ ἁρμόσαι τὰ ληγάτα. μηδὲ ἐπὶ τοὺς αὐτῶν διαβιβάσαι κληρονόμους, διὰ τοῦτο ἤρεσεν, ὥστε [a] à morte testatoris γίνεσθαι τὴν προχώρησιν, ἤτοι καταφοράν· ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ὁ χρόνος, οὐκ ἐν τῇ γνώμῃ ἀπόκειται τοῦ κληρονόμου· ἔστι [b] δὲ εὑρεῖν καὶ σήμερον ληγάτα τινὰ διὰ τὴν τῶν κανόνων περίστασιν, ab adita hæreditate, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔχοντα τὴν προχώρησιν· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· Στίχου τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου ἐληγάτευσα τὸ πεκούλιον. Μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ τοῦ ἀδιτζίωνος, Στίχος ὁ εἰρημένος, προσεκτήσατο τινά· ἆρα ταῦτα τίνι ἔσται κέρδος; πότερον μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ; ἢ δοθήσεται τῷ ληγαταρίῳ; καὶ φησὶ Ἰουλιανός, εἰ μὲν αὐτῷ τῷ Στίχῳ ἐλευθερωθέντι ἐν τῇ διαθήκῃ, ἐληγατεύθη τὸ οἰκεῖον πεκούλιον, ἅπαν ὅπερ πρὸ τοῦ ἀδιτζίωνος τοῦ κληρονόμου ἐπεκτήσατο, αὐτῷ δοθήσεται· διὰ ποῖον λογισμὸν ἐροῦμεν· ἐπειδὴ τοῦ τοιούτου ληγάτου ἡ ἡμέρα, μετὰ τὴν ἀδιτζίωνα τοῦ κληρονόμου προχωρεῖ· καίτοι εἰ à morte testatoris, προεχώρει τὸ ληγάτον, ἥρμοζεν ἂν τῷ κληρονόμῳ· τῆς γοῦν ἀλλοιότητος, τίς ἡ αἰτία; οἶδας, ὅτι προχώρησίς [c] ἐστι, τῶν μήπω κτηθέντων ληγάτων ἡ εἰς κληρονόμους παραπομπή· ἔστιν οὖν ὁ Στίχος τὸ ληγατευθὲν αὐτῷ πεκούλιον, ἐπὶ τίνα μεταφέρειν ἔμελλε πρὸ τοῦ ἀδιτζίωνος; ἐπὶ κληρονόμους οὐκ ἠδύνατο· οἰκέτης γὰρ κληρονόμον ἔχειν οὐ δύναται· ἀλλὰ προσαποίσει τῷ δεσπότῃ, καὶ τίς τούτου δεσπότης πρὸ ἀδιτζίωνος; εἰκότως οὖν ἀπροχώρητον μένει τὸ ληγάτον· μετὰ δὲ τὴν ἀδιτζίωνα ἐπειδὴ γέγονεν ἐλευ-

gata eis competerent, & ad heredes ipsorum transmitterentur:) ideo placuit legata à morte testatoris cedere, siue deferri, quoniam hoc tempus in heredum arbitrio nō est. Inuenias tamen vbi & legata quædam hodie propter diuersas iuris regulas, ab adita demum hereditate, vt olim solebant, cedant. His ita pro præuio fundamento quodam inspectis, videto nunc rem, qua de agimus. Stichi serui mei peculium legaui. Post mortem meam ante aditionē, Stichus prædictus adquisiuit aliquid, virius lucro id cedet? apud heredem manebit, an legatario dabitur? Et ait Iulian⁹ si quidē ipsi Sticho in testamento manumisso, legatum fuerit peculium suum: omne quod ante aditam hereditatē adquisierit, ipsius esse. Et quam ob causam, dicemus? quia dies huius legati, ab adita hereditate cedit. Atqui, si à morte testatoris legatū cessisset, ad hæredem spectaret. Huiuscemodi ergo differentiæ quæ ratio est? Audisti, cessionem esse legatorum, quæ nondum percepta sunt, ad heredes transmissionem. Hic igitur Stichus ad quem trāsmissurus erat peculium sibi legatum ante aditam hereditatem? Ad heredes nō poterat: quoniam seruus heredem habere non potest Domino igitur adquiret. At quis est dominus eius ante aditā hereditatem? Meritò igitur nō cedet legatū. Post aditam verò hereditatē, quoniā tūc & liber est factus,

a *Legata à morte testatoris regulariter (paucis exceptis quæ ab adita hereditate) cedunt: & cur.*

b *Legata quæ ab adita hereditate cedunt, non à morte testatoris.*

c προχώρησις quid. adde 44. Eclog. 20. πῶς ἁρμόζει τὰ ληγάτα προχωρεῖ.

& heredem habere potest: non sine ratione est vt legatum cedat. En tibi igitur casum, in quo & hodie secundùm vetera iura ab adita demum hereditate, legatum cedit. Non iniuria ergo, cùm auctum sit legatum antequã cederet, omnia quæ postea adquisita sunt, ad Stichum legatarium pertinent. Quòd si extraneo cuipiam Stichi serui peculium legauerim: quæ post mortem meam ante aditam hæreditatem adquisita fuerint, apud heredem manebunt Nam legatum hoc à morte testatoris cedit. Hęc autem dico, quæ post mortẽ meam adquisita sunt, legatario non dari, nisi quæ adquisita sunt, ex rebus ipsis primitiuis, quę sunt in peculio, descenderint: Veluti, Ancilla erat in peculio, & ea peperit, Fundus, & in eo fructus nati sunt.

¶ Porrò sciendũ est, cùm seruus in testamento manumittitur, peculium nõ sequi: quòd si inter viuos eum manumittam, accipere eum cum libertate peculium, nisi id specialiter adimam. Idque Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. ¶ Seruus autẽ meus non solùm habet in peculio, ea quæ quauis ex causa adquirit, sed etiã si quid in res aut rationes meas impendat, id peculium auget. Verbi gratia: Mille solidorum aliquis habebat peculium, & debebam ei cẽtum solidos, quos in res meas impẽderat, erit peculiũ eius mille & cẽtũ solidorũ. Si hũc igitur seruum testamento manumittam, & peculiũ

a Peculium vt seruum manumissum sequatur, interest seruus testamento an inter viuos manumittatur. v. l. vnicã. C. de peculio eius qui libertatẽ meruit.

b l. 6. §. 4. vers. Cum peculio legato.

θερος, καὶ κληρονόμον ἔχειν δύναται, εἰκότως καὶ προχώρησιν ἔχει τὸ ληγάτον· ἰδοὺ τοίνυν θέμα ὃ κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν ἔχει σήμερον ab adita hæreditate τὴν προχώρησιν· εἰκότως οὖν, ἐπειδὴ πρὸ τῆς προχωρήσεως ηὐξήθη τὸ ληγάτον, πάντα καὶ τὰ προσκτηθέντα, ἐπὶ Στίχον τὸν ληγατάριον παραγίνεται· εἰ δὲ ἐξωτικῷ τινὶ τὸ Στίχου τοῦ οἰκέτου πεκούλιον ἐληγάτευσα, τὰ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν πρὸ ἀδιτίζιονος προσπορισθέντα, μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ· τὸ γὰρ τοιοῦτον ληγάτον, à morte testatoris προχωρεῖ· ταῦτα δὲ λέγω, ὅτι τὰ κτηθέντα μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν οὐ δίδοται τῷ ληγαταρίῳ· εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐπιγινόμενα, ἐκ πρωτοτύπων πραγμάτων ὄντων ἐν τῷ πεκουλίῳ προσγέγονε· οἷον θεράπαινα ἦν ἐν τῷ πεκουλίῳ, καὶ τέτοκεν· ἀγρός, καὶ γεγόνασιν ἐνταῦθα καρποί. ¶ Ὀφείλεις δὲ εἰδέναι, ὅτι ἐλευθερουμένου τοῦ οἰκέτου ἐν διαθήκῃ οὐχ ἕπεται τὸ πεκούλιον· εἰ[a] δὲ inter viuos αὐτὸν ἐλευθερώσω, λήψεται τὸ πεκούλιον ὁ ἐλευθερωθείς, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῶς ἀδεμπτεύσω αὐτό. τοῦτο γὰρ Σευῆρος καὶ Ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι. ¶ Ὁ δὲ ἐμὸς οἰκέτης ἔχει ἐν πεκουλίῳ οὐ μόνον ὅσα κτᾶται ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἀλλὰ καὶ ἐάν[b] τι δαπανήσῃ περὶ ἐμὲ τὸν δεσπότην, τοῦτο αὔξει τὸ πεκούλιον· οἷον εἶχέ τις χιλίων νομισμάτων πεκούλιον· ἐχρεώστουν δὲ αὐτῷ ἑκατὸν νομίσματα, ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας, ἔσται τὸ πεκούλιον χιλίων καὶ ἑκατὸν νομισμάτων· εἰ τοίνυν τὸν τοιοῦτον οἰκέτην ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ, ληγατεύσω

¶ Peculium autem, nisi legatũ fuerit, manumisso non debetur: quamuis si viuus manumiserit, sufficit si nõ adimatur: & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserũt.

¶ Iidem rescripserunt, peculio legato, non videri id relictũ, vt petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit.

ἢ αὐτῷ τὸ πεκούλιον, ὅτι μὴ λαμβάνει τὰ χίλια νομίσματα συνωμολόγηται. ἆρα δὲ καὶ τὰ ἑκατὸν ἅπερ ἔτυχε περὶ ἐμὲ δαπανήσας; οἱ αὐτοὶ βασιλεῖς ἀντέγραψαν, μὴ ἔχειν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις ἀπαίτησιν· τὰ γὰρ ἐν προχείρῳ ὄντα καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔδοξα ληγατεύειν αὐτῷ, οὐ μὴν ἅπερ ἐδαπάνησε περὶ τοὺς ἐμοὺς λογισμούς. ¶ Ἐὰν δὲ τὸν διοικητὴν [a] τῆς ἐμῆς οὐσίας ἐλευθερώσω ἐν διαθήκῃ ὑπὸ αἵρεσιν τοῦ, ἐὰν παράσχῃ λογισμοὺς τῆς οἰκείας διοικήσεως, ληγατεύειν αὐτῷ δοκῶ τὸ πεκούλιον, καὶ λέγειν ὡς τοῖς αὐτοῖς ἤρεσε βασιλεῦσιν ἐκ τοῦ δοκοῦντος ληγατεύεσθαι αὐτῷ πεκουλίου, δεῖν αὐτὸν τὰς λοιπάδας [b] καταβάλλειν· πόθεν γὰρ οἰκέτης ὢν, ἤμελλε ἀποπληροῦν τὰ ὑποφειλόμενα, εἰ μὴ ἐκ τοῦ πεκουλίου, ἐξ οὗ ἤμελλε καταβάλλειν, εἰ καὶ ζῶν ὁ δεσπότης ἀπῄτει αὐτὸν τὰ λοιπασθέντα.

21 ¶ Οὐ μόνον σωματικὰ, ἀλλὰ [c] καὶ ἀσώματα πράγματα δύναται ληγατεύειν. ¶ Διὸ, ἐάν τις ὑποφείλει [d] νομίσματα ρ, δύναμαι τὴν κατὰ τούτου ἀγωγὴν ἑτέρῳ ληγατεύειν· ἀναγκάζεται δὲ ὁ κληρονόμος ταύτην ἐγχωρεῖν τῷ ληγαταρίῳ· εἰ δὲ ἐπιζήσας τῇ διαθήκῃ ἀπαιτήσω τὸ χρέος, ἀποσβέννυται τὸ ληγάτον· ἰδοὺ τοίνυν ἐνταῦθα ἀσώματόν ἐστι τὸ καταλειφθέν· ἐληγατεύθη γὰρ ἀγωγή. ¶ Ἔρρωται τὸ ληγάτον τὸ οὕτω καταλειφθὲν, Καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε, τὴν τοῦδε οἰκίαν [e] ἀνανεῶσαι, ἢ χρεῶν Τίτιον ἐλευθερῶσαι τῶν χρεῶν οἷς ἐνέχεται.

ei suum legem, dubium id non est, quin mille illos solidos sit consequuturus. An autem & centum illos, quos in rem meam impēdit? Et iidem principes rescripserunt petitionem eum eorum non habere. Quæ enim in promptu sunt, & in parato, legare videor, non etiam quæ in rationes meas impendit.

¶ Si dispensatorem rerum mearum testamento manumittam, sub hac conditione, *si rationes dispensationis suæ reddiderit*: legare ei videor peculium, ac dicere, vt iisdem Principibus visum est, ex peculio quod ei legatum videtur, debere ipsum reliqua inferre. Nam vnde cùm seruus esset, exoluturus erat ea quæ deberet, nisi ex peculio: ex quo & reliqua illaturus erat, si dominus cùm adhuc viueret, reliqua petiisset?

21 ¶ Non solum res corporales, sed etiam incorporales legari possunt.

¶ Et ideo si quis centum solidos mihi debeat, actionem quam contra eum habeo, alteri legare possum. Cogitur autem heres hanc legatario præstare. Quòd si debitum hoc exegerim cùm à testamēto superuixissem, extinguitur legatum. Ecce hic igitur, incorporale est, quod relictum est. Actio enim legata est.

¶ Sed & tale legatum valet: *Damno te heres domum illius reficere*. Aut, *Titium ære alieno liberare*.

¶ Iidem rescripserunt, peculium videri legatum, cùm rationibus redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua inferre.

21 ¶ Tam autem corporales res legari possunt, quàm incorporales.

¶ Et ideo quod defuncto debetur, potest alicui legari, vt actiones suas heres legatario præstet: nisi exegerit viuus testator pecuniam: Nam hoc casu legatum extinguitur.

¶ Sed & tale legatum valet, *Damnas esto heres meus domum illius reficere*: vel *Illum ære alieno liberare*.

a διοικητὴς i. eius dispensator, qui & Glossis διοικητής: sic διοίκησις, dispensatio, actio.

b λοιπάδας vocat, quæ post λοιπασθέντα, id est reliqua, reliquationes, quæ Glossis reliquarium & λοιπαδάριον, quæ iisdem inferius λοιπάδες est & iisdem λοιπογραφία, reliquatio.

c l. Cetera 41. ff. de legat. 1. Paul. 3. sent. 6. §. 11.

d Paul. d. §. 11.

e v. Paul. 3. sent. 6. §. 10.

22 ¶ Generaliter aliquis seruum aut rem aliam legauit, dicens: *Do lego huic seruum.* Aut, *Do lego illi equum.* Quæritur, vtrum danda sit electio heredi, vt quem velit soluat, an legatario, vt quem velit accipiat? Et dicimus electionem esse legatarij, nisi specialiter contrarium dixerit testator.

23 ¶ Optionis legatum, id est, vbi testator ex seruis suis, aut ex vestibus, aut ex libris, legatarium optare aliquid siue eligere iussit, tacitam habet conditionem. Vnde nisi legatarius viuus optauerit, sed ante optionem mortuus fuerit, non transit id legatum ad heredem ipsius, propter regulam dicentem, legatum conditionale ante euentum conditionis mortuo legatario, ad heredem eius non transmitti. Est autem optio, cùm ita dixit testator: *Optato Titius de familia mea seruum vnum.* Et hæc quidem olim in vsu erant. Constitutio autem sanctissimi nostri Imperatoris & hoc in meliorem statum transtulit: licentiámque dedit heredi legatarij, seruum optare, quem legatarius in vita suâ non optauit. ¶ Et diligentiore tractatu habito, illud in eadem constitutione additum est. Nam

a *Imo heres electionem habet.* l. 32. §. 1. l. 37. ff. de legat. 1.
b *De optionis legato.* adde ti. Digestorum de optione legata.
c adde 44. Eclog. 8. κεφ. τοῦ κατ' ἐπιλογὴν λεγατευομένου.
d *Optionis legatum quid.*
e *Optionis legatum eam habet conditionem vt legatarius viuus optet legatum: aliàs legati optionem non transmittit.*
f adde l. 19. ff. de optione. l. 3. ff. quando dies legat.
g *Optio quemadmodum legetur.*
h l. vlt. Cod. comm. de legatis.
i d. l. vlt.

22 ¶ Γενικῶς τις ἐληγάτευσεν οἰκέτην, ἢ ἕτερον πρᾶγμα εἰπών· Δίδωμι καὶ ληγατεύω τῷδε οἰκέτην, ἢ Δίδωμι καὶ ληγατεύω τῷδε ἵππον. Ζητεῖται μὲν τίνι δίδοται ἡ ἐπιλογή, πότερον τῷ κληρονόμῳ, ὥστε καταβάλλειν ὃν βούλεται, ἢ τῷ ληγαταρίῳ, ὥστε λαβεῖν τὸν αὐτῷ ἀρέσκοντα· καὶ λέγομεν τὸν ληγατάριον [a] ἔχειν τὴν ἐπιλογήν, εἰ μὴ ἰδικῶς τὸ ἐναντίον εἶπεν ὁ τεστάτωρ.

23 ¶ Τὸ τῆς ὀπτίωνος [b] ἤγουν τῆς ἐπιλογῆς [c] ληγάτον, τουτέστιν [d] ἔνθα ὁ τελευτήσας ἐκ τῶν ἰδίων οἰκετῶν, ἢ ἐκ τῆς ἰδίας ἐσθῆτος ἢ βιβλίων, τὸν ληγατάριον ἐκέλευσεν ἐπιλέξασθαι, αἵρεσιν [e] ἔχει ἐν ἑαυτῷ· ὅθεν, εἰ μὴ ὁ ληγατάριος αὐτὸς ἐπιλέξεται ζῶν, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπιλογῆς ἐτελεύτησεν, οὐ διαβαίνει τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κληρονόμον, διὰ τὸν κανόνα [f] τὸν λέγοντα, αἱρετικὸν ληγάτον πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου, ἐπὶ κληρονόμους οὐ μεταφέρεται· ὀπτίων [g] δέ ἐστιν, ἤτοι ἐπιλογή, ἡνίκα οὕτως εἶπεν ὁ τεστάτωρ, Optato Titius de familia mea seruum vnum· ἤτοι ἐπιλεξάσθω ἐκ τῆς ἐμῆς φαμιλίας ἕνα δοῦλον· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν· διάταξις [h] δὲ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως τοῦτο μετήγαγεν ἐπὶ τὸ κάλλιον· δέδωκε γὰρ παῤῥησίαν, καὶ τῷ κληρονόμῳ τοῦ ληγαταρίου, τὸν οἰκέτην ἐπιλέξασθαι, ὃν ὁ ληγατάριος οὐκ ἐπελέξατο περιών. ¶ Ἐπιμελέστερον δὲ τοῦτο ἐξετάσας, κἀκεῖνο τῇ οἰκείᾳ προσέθηκε διατάξει [i]· ἐπειδὴ γὰρ τὸ πα-

22 ¶ Si generaliter seruus, vel res alia legetur, electio legatarij est, nisi aliud testator dixerit.

23 ¶ Optionis legatum, id est, vbi testator ex seruis suis vel aliis rebus optare legatarium iusserat, habebat olim in se conditionem: & ideo, nisi ipse legatarius viuus optasset, ad heredem legatum non transmittebat. Sed ex constitutione nostra & hoc in meliorem statum reformatum est, & data est licentia heredi legatarij optare seruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit.

¶ Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra constitutione additum est:

siue plures legatarii extiterint, quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo: siue vnius legatarii plures heredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra beneuolentiam introducebant) fortunam esse huius optionis iudicem, & forte hoc esse dirimendum, vt ad quem sors peruenerit, illius sententia in optione præcellat.

24 ¶ Legari autem illis solùm potest, cum quibus testamenti factio est.

25 ¶ Incertis verò personis neque legata, neque fideicommissa olim relinqui concessum erat. ¶ Nam nec miles quidem incertæ personæ poterat relinquere, vt diuus Adrianus rescripsit. ¶ Incerta autē persona videbatur, quam incerta opinione animo suo testator subiiciebat, veluti si quis ita dicat: *Quicunque filio meo filiam suam in matrimonium dederit,*

λαῖοι, δύο[a] τινὲς, ἢ καὶ πλείοσιν ὀπτζίωνος καταλειφθείσης, εἰ συνέβη μὴ ὁμονοεῖν αὐτοὺς περὶ τὴν ἐπιλογὴν, ἀλλ' ὁ μὲν, Στῖχον ἐπιλέγεται, ὁ δὲ Πάμφιλον, κατὰ μέν τινας τῶν νομικῶν, ἡσύχαζε τέως ἡ τοῦ ληγάτου ἀπαίτησις, ἕως ἂν ὁμονοήσωσι· κατὰ δέ τινας, ἀπεσβέννυτο τῇ διχονοίᾳ· ἐκέλευσεν ἐν τῇ αὐτῇ διατάξει, εἴτε ἑνὸς ληγαταρίου πολλοὶ ἦσαν κληρονόμοι, εἴτε περὶ τὴν ἐπιλογὴν οὐχ ὁμοφωνοῦσιν, ἢ γοῦν πολλοὶ ληγατάριοι ὄντες, οὐ τὸν αὐτὸν ἐπιλέγονται οἰκέτην, καὶ οὐχ ὁμοφωνοῦσι, μὴ ἀπόλλυσθαι τὸ ληγάτον· εἰ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν οὐκ ἐδόκει τοῦτο, ἐναντιουμένοις τῷ καλῶς ἔχοντι· ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ὀπτζίωνα, ἤτοι ἐλεκτζίωνα, τύχῃ ἐπιτρέπειν καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένειν κρίσιν· κλήρου[b] γὰρ ἤτοι λαχμοῦ γινομένου, ᾧ τοῦτο παρέσχεν ὁ κλῆρος, ἐκεῖνον ἔχειν τὴν ὀπτζίωνα, ἤτοι ἐλεκτζίωνα, καὶ τοὺς ἄλλους συλληγαταρίους, ἢ συγκληρονόμους ἕπεσθαι τούτῳ· κἀκεῖνον λαμβάνειν, ὃν ἐπελέξατο ὁ ὑπὸ κλήρου τιμηθείς.

24 ¶ Ἐκείνοις δὲ ληγατεύειν δυνάμεθα μόνοις, μεθ'[c] ὧν ἔχομεν τεσταμέντου φακτζίωνα.

25 ¶ Ἰνκέρτοις[d] προσώποις, οὔτε ληγάτα, οὔτε φιδεϊκομμίσσα καταλιμπάνειν ἔξεστι. ¶ Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ παγανῶν τοῦτο κρατεῖ, ἀλλ' οὐδὲ στρατιώταις ἐπιτέτραπται, ὡς ἀντέγραψεν Ἀδριανὸς ὁ θειότατος. ¶ Ἰνκέρτον[e] δὲ πρόσωπόν ἐστιν, ὅπερ ἀδήλῳ κρίσει ὁ τεστάτωρ ἑαυτοῦ ὑπέθετο περὶ οὗ ἐρωτώμενος, οὐδὲν σαφὲς εἰπεῖν δύναται· οἷον ἐάν τις οὕτως[f] εἴπῃ, Ὅστις δήποτε τῷ ἐμῷ υἱῷ τὴν ἰδίαν θυγατέρα πρὸς γάμον κατεγγυή-

cùm olim duobus aut pluribus, optione relictâ, si in optione non consentiebant, sed alius Stichum optabat, alius Pamphilū: secundùm aliquorum Iurisconsultorum sententiam, in pendenti esset legati petitio, donec cōsensissent, secūdùm alios, dissensu eorum extingueretur: constituit Imperator, vt siue vnius legatarii plures sint heredes, qui in optando non cōsentiant, siue plures sint legatarii, qui non eundem seruum optent, ne legatum ideo pereat, quamuis compluribus veterum aliud visū sit, contra omnem rationem. Sed totam eiusmodi optionem siue electionē fortunæ voluit committi, & iudicium eius expectari. Sorte enim iacta, eum optionem siue electionē habiturum, cui id sors dederit, & ceteros omnes collegatarios aut coheredes hunc sequuturos, & eum accepturos, quem is elegerit, cui sors fauerit.

24 ¶ Illis autem solis legare possumus, quibuscū testamenti factionem habemus.

25 ¶ Incertis personis neque legata neque fideicōmissa relinqui possunt. ¶ Et neque id in paganis solùm obtinet, sed ne militibus quidē permissum est, sicut Diuus Hadrianus rescripsit. ¶ Incerta autem persona est, quam incerta opinione testator animo suo subiecit, & de qua rogatus nihil certi possit dicere: veluti, si quis ita dixerit: *Quicunque filio meo filiam suā in matrimoniu collocaue-*

a *Optione duobus legata usque in optando dissentientibus, neque pendet neque extinguitur legatum, sed res sorti committitur.*

b *Sorti quæ committantur* dixi ad d. l. vlt. in prin.

c *Proinde ei qui in hostium est potestate vtiliter non legatur si apud hostes decessit* l. si seruo 101. in f. ff. de legat. 1. adde *quædam alia ex Vlpiano* 24. §. 23. 24.

d Paul. 3 sent. 6. § 13. Vlp. 24 §. 18. l. cū post 69 § 4 ff. de iure dotium.

e *Incerta persona quæ dicatur & quemadmodum incerta persona legetur. adde* l. 39. in f. ff. de verb. signific.

f *Aliud est si corpori vel collegio leget hoc enim casu, licet incerta nobis sint personæ corporis aut collegii: certum tamen est nobis ipsum vel corpus vel collegium adde* l. 1. §. si autem ff ad Trebellianum §. 4 sup de hered. institut. *quod in legatis corpori aut colleg. o pauperum obtinere æquissimum est* l. 24. C. de Episcopali audientia. *adde* l. 1 C. de sacro. Ecclesiis.

rit, *fundum illum ab herede meo accipito.* ¶ Aut, *Qui primi a morte mea Consules designabuntur, his heres meus decem solidos dato.* Incerta est & hîc persona. Nam & hoc incertum est, quis filiam suam filio testatoris in vxorem daturus sit; & quis post testamentum sit designandus Consul. Nam si quis de eo testatorem interroget, nihil habet certi quod dicat. Et alios autem multos huiusmodi facile est fingere.

¶ Libertas quoq. incertæ personæ relicta, inutilis est. Nominatim enim seruos in testamento manumitti placuit. ¶ Sub certa autem demonstratione, incertæ personæ vtiliter legatur: Veluti si dixero, *Ex cognatis meis, quos nunc habeo, si quis filiam meam in vxorem duxerit, rem illam ab herede meo accipito.* Hîc enim persona quidem incerta est, verum demonstratio, hoc est, vniuersitas, certa. Nam dixi, ex cognatis quos nūc habeo, qui numerus certus est. ¶ Incertæ personæ legatum dedi. Dubium non est, quin non consistat. Si tamen per errorem heres meus soluerit: repetere non potest. Ita enim id sacris constitutionibus cautum est.

26 ¶ Alienus postumus similis est incertis personis. Et ideo inutiliter ei legatur: Est autem alienus postumus ille, qui natus suus heres non fit:

a v. Paul. 4. sent. vlt. §. 1. l. 14 ff. de manumiss. testamento. Vlp. 1 §. vlt.

b *Incerta persona sub certa demonstratione quemadmodum legetur.*

c *Vniuersitati legata, certis quasi personis legata videntur.*

d Vide §. vlt. in fi. inf. de obligat. quæ ex quasi contractu.

e *Posthumi & incertæ personæ similitudo.*

f *Posthumus alienus quis.*

σῃ, λαμβανέτω παρὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τόνδε τὸν ἀγρόν. ¶ Ἢ οὕτως, τοῖς πρώτοις μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν χειροτονουμένοις ὑπάτοις, διδότω ὁ ἐμὸς κληρονόμος δέκα νομίσματα· ἰνκέρτον κἀνταῦθα τὸ πρόσωπον· ἄδηλον γάρ ἐστι τίς μέλλει τὴν ἰδίαν θυγατέρα διδόναι πρὸς γάμον τῷ παιδὶ τοῦ τεστάτωρος, ἢ τίς μέλλει δεσιγνατεύεσθαι ἤτοι ἀποδείκνυσθαι μετὰ τὴν διαθήκην ὕπατος· ἐρωτώμενος γὰρ ὁ τεστάτωρ περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἂν εἴποι τι σαφές· καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ θέματα δυνατὸν ἐπινοῆσαι. ¶ Καὶ ἐλευθερία δὲ ἰνκέρτῳ προσώπῳ καταλιμπανομένη, ἄχρηστός ἐστιν· ἤρεσε γὰρ ὀνομαστὶ [a] τοὺς οἰκέτας ἐν διαθήκῃ ἐλευθεροῦσθαι. ¶ Ὑπὸ δὲ κέρταν δεμονστρατίωνα, ἰνκέρτῳ [b] προσώπῳ ἰσχυρῶς ληγατεύομαι· οἷον ἐὰν εἴπω, Ἐκ τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν, ἐάν τις τὴν ἐμὴν θυγατέρα λάβῃ πρὸς γάμον, λαμβανέτω παρὰ τοῦ ἐμοῦ κληρονόμου τόδε τὸ πρᾶγμα. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μὲν πρόσωπον ἄδηλον, ἡ δὲ δεμονστρατίων, τουτέστιν ἡ ὁμὰς [c] δήλη· εἶπον γὰρ τῶν νῦν ὄντων μοι συγγενῶν· τούτων δὲ ὁ ἀριθμὸς δῆλός ἐστιν. ¶ Ἰνκέρτῳ προσώπῳ κατέλιπον ληγάτον, δηλονότι ἀνυπόστατον τὸ καταλειφθέν· εἰ δὲ κατὰ πλάνην [d] ὁ κληρονόμος τοῦτο κατέβαλεν, οὐ δύναται ῥεπετεύειν· τοῦτο γὰρ ταῖς θείαις περιέχεται διατάξεσι.

26 ¶ Ὁ ἀλλότριος ποστοῦμος, ἔοικε [e] τοῖς ἰνκέρτοις προσώποις, διὸ ἀχρήστως αὐτοῖς ληγατεύομεν· ἔστι [f] δὲ ἀλλότριος ποστοῦμος ἐκεῖνος, ὃς τεχθεὶς σοῦος οὐ γίνεται κληρονόμος· διὸ

ei heres meus illum fundum dato. ¶ Illud quoque quod iis relinquebatur, qui post testamentū scriptum primi Consules designati essent: æquè incertæ personæ legari videbatur: & denique multæ huiusmodi species sunt.

¶ Libertas quoque incertæ personæ non videbatur posse dari: quia placebat nominatim seruos liberari. ¶ Sub certa verò demonstratione id est ex certis personis incertæ personæ rectè legabatur: veluti, *Ex cognatis meis qui nunc sunt, si quis filiam meam vxorem duxerit.*

¶ Incertis autē personis legata, vel fideicommissa relicta, & per errorem soluta, repeti nō posse, sacris constitutionibus cautum erat.

26 ¶ Posthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur. Est autem alienus posthumus, (qui natus, inter suos heres testatori futurus nō est.) Ideoque

ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat posthumus auo.

27 ¶ Sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione relicta, quum in nostro Codice constitutio posita sit, per quā & huic parti medemur, non solum in hereditatibus, sed etiam in legatis, & fideicommissis: quod euidēter ex ipsius cōstitutionis lectione clarescit. ¶ Tutor autem nec per nostram constitutionem incertus dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela suæ posteritati cauere.

28 ¶ Posthumus autem alienus, heres institui & antè poterat, & nunc potest: nisi in vtero eius sit, quæ iure nostro vxor esse non potest.

29 ¶ Si quidem in nomine, prænomine, cognomine, agnomine legatarii testator errauerit: cùm de persona constat, nihilominus valet legatum.

ὁ ἐκ τοῦ ἐμαγκιπάτου μου παιδὸς συλληφθεὶς καὶ τεχθεὶς ἔγγονος, ἐξτράνεος ἔσται μου ποστοῦμος.

27 ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα κατὰ τὸ παλαιόν· διάταξις [a] δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐν τῷ αὐτοῦ κώδικι κειμένη, ἅπαν τοῦτο τὸ τῶν ἰγκέρτων παραδόξως διώρθωσεν, οὐ μόνον ἐν κληρονομίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ληγάτοις, καὶ ἐν φιδεϊκομμίσσοις. σαφέστατα δὲ ἡ εἰρημένη διάταξις ἀναγνωσθεῖσα δείκνυσι ἑαυτήν. ¶ Ἐπίτροπος [b] δὲ ἰγκέρτος δίδοσθαι, οὐδὲ ἐκ τῆς προειρημένης δυνήσεται διατάξεως. ὀφείλει γὰρ εἶναι πρόδηλος διὰ γὰρ τὸ διατιθέμενον, σαφῶς τοῖς οἰκείοις παισὶ καταλιμπάνειν ἐπίτροπον· ἄχρηστος τοίνυν ἔσται ἡ δόσις τοῦ ἐπιτρόπου, ἐὰν ὁ τεστάτωρ εἴπῃ, Ἔστω ἐπίτροπος τοῦ ἐμοῦ παιδὸς ὁ πρῶτος ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν ἐμὴν κηδείαν.

28 ¶ Ὁ ἀλλότριος [c] ποστοῦμος [d], κληρονόμος γράφεσθαι ἠδύνατο, καὶ πάλαι καὶ νῦν ἀκωλύτως γραφήσεται εἰ μὴ ἄρα συμβῇ αὐτὸν ἐκείνης ἐν γαστρὶ τῆς γυναικὸς εἶναι, ἣν ἐννόμως γαμετὴν ἔχειν οὐ δύναμαι.

29 ¶ Πρὸς δήλωσιν τῶν ὑποκειμένων προσώπων, πολλὰς ἐπενόησαν οἱ παλαιοὶ προσηγορίας· ἔστι γὰρ νόμεν, τουτέστι τὸ κύριον [e] ὄνομα, οἷον Τίτιος· κογνόμεν [f] τὸ ἐπώνυμον, ὅπερ ἀπὸ ψόγου, ἢ ἀπὸ ἐπαίνου λαμβάνεται· ἀπὸ ψόγου μέν, οἷον Συπέρβοις, ἤγουν ὑπερήφανος· ἐξ ἐπαίνου δέ, οἷον Πίους, ἤτ' εὐσεβής· ἔστι καὶ πραινόμεν· τουτέστι ὁ χρηματισμός [g] ὅστις δὲ λαμβάνεται, ἢ ἀπὸ προγόνων, ἢ ἀπὸ εὐεργετῶν. ἀπὸ

ideóque ex emancipato filio conceptus & natus nepos, extraneus est mihi postumus.

27 ¶ Et hæc quidē olim ita in vsu erant. Sed est quædam Imperatoris nostri in Codice posita constitutio, quæ totam hanc de incertis personis partem, mirabiliter emendauit, non solùm in hereditatibus, sed etiam in legatis & fideicommissis. Sed ipsa sese cōstitutio, si quis eam legat, clarissimè ostendit. ¶ Incertus tamen tutor dari, ne ex hac quidem constitutione poterit, certus enim esse debet. quoniā certo iudicio debet testator filiis suis tutorem dare. Inutilis ergo erit illa tutoris datio, si dixerit: *Qui primus ad iusta mihi facienda venerit, is filio meo tutor esto.*

28 ¶ Alienus postumus & olim heres institui poterat, & nunc potest sine impedimento. Nisi fortè in vtero eius feminæ sit, quam iure vxorem habere non possum.

29 ¶ Porrò vt clariù personas de quibus ageretur, veteres explicarent, multas commenti sunt appellationes. Est enim nomen, vt Titius. Cognomen hoc est, quod nomini subiungitur: & id modo in laudem, modo in vitium sonat. In laudem, vt Pius: in vitium, vt Superbus. Est & prænomen. Hoc autem vel à maiorib. sumitur, vel à benefactoribus. A maio-

a *Hac cōstitutio fuit in vet. Codice Iustiniani, eáque constitutiō verisimile est tātum fuisse, vt incerta persona & alieno postumo legari posset.*

b l.2 l.3. ff. de testa.tut.

c *Hunc locum Alciatus additū negat esse legit l. Paradox.9. quo nomine reprehēsus à Roberto l. recepta lectionis;*

d *Posthumus igitur institui potest alienus, vt hic. Sic eius qui in vtero est seruus rectè instituitur.* §. 2. sup. de hered. instituend.

e *κύριον ὄνομα seu nomen quid.*

f *ἐπώνυμον seu cognomen quid. Id authoris Ecloga (de quo infr.) παρωνύμια.*

g *χρηματισμὸς seu prænomen quid & vnde sumatur.*

h *Ex hoc interim loco discimus νόμεν ὄνομα hoc est nomen, κογνόμεν, id est cognomē χρηματισμὸν, hoc est prænomen veteribus fuisse. Author Ecloga & ibidē Scholiastes lib.35 t 2. §. 3. quatuor hæc recenset ὄνομα κύριον, id est nomē χρηματισμὸν, id est prænomen (παρωνυμίαν (id est cognomen) ἐπώνυμον, id est agnomē his adde quæ scripsi à 1 l. 41 C. de testam.*

ribus, vt si quis Achillem vocet Æacidem. A bene factoribus, quemadmodũ videmus Præsides quosdã Prouinciarũ, qui propriis appellationibus nomina illorum præponunt, quorum suffragio Præsides facti sunt: veluti Strategium aut Constantinum. Si quis ergo cùm legatũ alicui daret, in nomine legatarii errauit, vt si cùm Titiũ dicere deberet, dixerit Seium, aut in cognomine, vt si pro Superbo, Pium dixerit, aut in appellatiuo, vt si pro Strategio dixerit Primum: quæritur, an legatum sit inutile. Et dicimus, si in confessum veniat, de quo senserit, nihilominus valere legatum. Idémque & in heredib. obseruatur. Nam si quem heredem instituens, in aliquo eorũ quæ dicta sunt errarẽ, institutionem id non vitiat. Et meritò. Nam nomina significandorum hominum gratia inuẽta sunt. Quod si alio quouis modo intelligi possit, qua de persona agatur, nihil interest: atq; adeò nullũ ex errore circa nomina damnum contingit.

a ἀρχοντ στρατήγιον ἢ κωνσταντινον quasi.

b Eadem ratione Pratore Constãtinopoli Flauialu, Constantinianus, Constãtianus, Theodosius, Arcadius vt notant ad l. 2. C. de officio Prætoris.

30 ¶ Huic rationi proxima est & illa Iuris regula, qua dicimus falsa demonstratione legatũ non perimi. Sciendum est enim quòd interdum demonstratio, interdum causa legatis accidit. Est autem demonstratio, rei quæ legatur designatio. Veluti si quis seruum legaret, *Stichum seruum meum vernam lego Titio*, vtile est legatũ, quamuis non verna sit Stichus, sed ex emptione eum habeam. Aut etiam ita: *Stichum seruum meum quem de Seio emi, Titio lego.*

c Falsa demonstratio legatum non perimit l. falsa 33. ff. de condi. & demõstra. Vlp. 24. §. 19.

d Demonstratio quid.

e Falsa demonstrationis exemplum. idem apud Vlpian 24. §. 19. f οἰκογενὴς verna, dominatus, vernaculus dixi §. 4. sup. de iure personarum.

προσηγόρων μὲν, οἷον ἐάν τις καλέσῃ Αἰακίδην τὸν Ἀχιλλέα· ἀπὸ εὐεργετῶν, ὥσπερ ὁρῶμεν τοὺς ἄρχοντας τῶν ἐπαρχιῶν, προτάττοντας τὰς ἰδίας προσηγορίας, τὰ ὀνόματα ἐκείνων, δι' ὧν γεγόνασιν· οἷον στρατήγιον,[a] ἢ Κωνσταντῖνον. εἰ τοίνυν ληγατεύων τις ἐπλανήθη περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ληγαταρίου, καὶ δέον εἰπεῖν Τίτιον εἶπε Σέϊον, καὶ ἐπλανήθη περὶ τὸ νόμεν, ἢ περὶ τὸ κογνόμεν δέον γὰρ εἰπεῖν Σουπέρβους, εἶπε Πίους· ἢ περὶ τὸ ἀγνωμαστικὸν, δέον γὰρ εἰπεῖν Στρατήγιος, εἶπε πρῖμος· ζητοῦμεν, εἰ τὸ ληγάτον ἐστὶν ἄχρηστον· καὶ λέγομεν, εἰ ὡμολόγηται περὶ τίνος ἐνεθυμήθη, οὐδὲν ἧττον ἐρρῶσθαι τὸ ληγάτον· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ κληρονόμων φυλάττεται. εἰ γὰρ γράφων τινὰ κληρονόμον πλανηθῶ περὶ ἕν τι τῶν εἰρημένων, ἡ ἔνστασις ἐντεῦθεν οὐκ ἀκυροῦται· καὶ εἰκότως· τὰ γὰρ ὀνόματα[b] δηλώσεως ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων ἐπινενόηται· εἰ δὲ δυνατὸν ἐξ ἑτέρου οἱουδήποτε τρόπου τὸ ὑποκείμενον καταληφθῆναι πρόσωπον, οὐδεμία ἔσται διαφορά, οὐδὲ βλάβη ἐκ τῆς περὶ τὸ ὄνομα πλάνης.

30 ¶ Ἔοικε τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐκεῖνος ὁ κανὼν ὁ λέγων, falsa demõstratio[c] legatum non perimit· τουτέστι ψευδὴς δήλωσις[d], ληγάτον οὐκ ἀκυροῖ. ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι, ὅτι παρέπεται τοῖς ληγάτοις, ποτὲ μὲν δεμονστρατίων, ποτὲ δὲ καῦσα· δεμονστρατίων[e] δέ ἐστι δήλωσις πράγματος, ὃ ληγατεύεται, οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως εἰπών·[f] Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τὸν οἰκογενῆ[g] ληγατεύω Τιτίῳ· χρήσιμον τὸ ληγάτον, καὶ εἰ ὁ Στῖχος οὐκ ἦν οἰκογενὴς, ἀλλ' ἐξ ἀγορασίας αὐτὸν ἔχω· ἢ καὶ οὕτως εἶπον· Στῖχον τὸν οἰκέτην ὃν ἀπὸ Σείου ἠγόρασα ληγατεύω Τιτίῳ, ἐπι-

Idémque in heredibus seruatur, & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligentur, nihil interest.

30 ¶ Huic proxima est illa Iuris regula, Falsa demonstratione legatum non perimi. veluti si quis ita legauerit, *Stichum seruum meũ vernam do lego.* licèt enim non verna, sed emptus sit: si tamen de seruo constat vtile esse legatum. Et conuenienter, si ita demonstrauerit, *Stichum seruum quem à Seio*

emi, sitque ab alio emptus: vtile est legatum, si de seruo constat.

31 ¶ Longè magis legato falsa causa adiecta non nocet: veluti cum quis ita dixerit, *Titio, quia me absente negotia mea curauit, Stichum do lego:* vel ita: *Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego.* Licèt enim neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius, neq; patrocinio eius liberatus sit: legatum tamen valet. Sed si cōditionaliter enunciata fuerit causa, aliud iuris est: veluti hoc modo, *Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.*

32 ¶ An seruo heredis rectè legemus, quæritur, & constat purè inutiliter legari,

χον ᾗ αὐτῷ ἀγοράσας ἀπὸ Πρίμου, χρήσιμον καὶ οὕτως τὸ ληγάτον, διὰ τὸν εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα, falsa demonstratio legatum nō perimit.

31 ¶ Καὶ πλαστὴ[a] δὲ αἰτία ἐγκειμένη τῷ ληγάτῳ, οὐκ ἀκυροῖ τὸ ληγάτον. causa[b] δέ ἐστι, δήλωσις τῆς αἰτίας, δι' ἣν ληγατεύεται. οἷον ἐληγάτευσέ τις οὕτως· Δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ἐπειδὴ ἀπόντος μου, τὰ ἐμὰ διῴκησε πράγματα, ἢ οὕτως· Οἰκέτην ληγατεύω Τιτίῳ, ἐπειδὴ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας, [c] κεφαλικοῦ [d] ἐγκλήματος ἠλευθερώθην· εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οὐ διῴκησε τὰ ἐμὰ πράγματα Τίτιος, οὐδὲ διὰ τῆς αὐτοῦ προστασίας κεφαλικοῦ ἠλευθερώθην κινδύνου, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, falsa causa legatum non perimit. εἰ μέν τοι αἱρετικῶς[e] τὴν αἰτίαν ἐξεφώνησα, εὑρέθη δὲ ψευδὴς ἡ αἰτία, λήψεται οὐδὲν ὁ ληγατάριος· εἶπον γὰρ οὕτως, Ληγατεύω Τιτίῳ τὸν ἀγρὸν, εἴγε διῴκησε τὰ ἐμὰ πράγματα. εἰ μὲν γὰρ διῴκησε, λήψεται ὡς τῆς αἱρέσεως ἐξελθούσης· εἰ δὲ μὴ διῴκησεν, ὡς τῆς αἱρέσεως ἀσθενούσης, τούτῳ τῷ τρόπῳ, οὐδεμία ἀγωγὴ τῷ ληγαταρίῳ δοθήσεται.

32 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ἐπειδὰν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον περιέλθῃ τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος καὶ τοῦ ἐναγομένου, ἡ γινομένη κατὰ τὸν τρόπον κονφουσίων,[f] τουτέστι σύγχυσις, ἀποσβεννύει τὴν δίκην· οὐδεὶς γὰρ καθ' ἑαυτοῦ δύναται κινεῖν δικαστήριον· κἀκεῖνο δὲ πάλιν ὀφείλεις εἰδέναι, τὸ πρὸ ὀλίγων εἰρημένον, ὅτι καταφορὰ[g] τοῖς ληγάτοις ἐστὶν,

Quamuis cum de Primo emerim, vtile tamen est legatum, propter dictam regulam, Falsa demonstratione legatum non perimi.

31 ¶ Ficta quoque causa legato iniecta, legatum non vitiat. Est autem causa significatio rationis, qua re res quæque legetur. Veluti si quis ita legauerit: *Titio, quia me absente negotia mea curauit, Stichum seruum meum, do, lego.* Vel ita: *Titio, quia patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, seruum meum lego.* Quāuis enim maximè, neque negotia mea vnquam Titius gesserit, neque patrocinio eius capitale discrimen euaserim, valet tamē legatum: idque propter regulam: qua dicimus, Falsa causa legatum non perimit: nam si conditionaliter enunciata fuerit causa: & ea falsa inueniatur, nihil consequetur legatarius. Verbi gratia sic dixi, *Titio, si negotia mea vnquam curauit, fundum lego.* Nam si curauit, habebit legatum tanquam impleta conditione. Sin autem non curauit, tanquam cō dicione defectus nullam habebit actionem pro legato.

32 ¶ Hæc habeto in modum præuię cuiusdam inspectionis. Quum in vnā & eandem personam concurrunt iura actoris & rei, confusio eo modo facta, iudicium tollit, & litem extinguit: Neque enim fieri potest, vt quisquam aduersus seipsum iudicio consistat. Illud quoq; sciēdū est, quòd paulò iā antè dictum est, legata pura

a *Falsa causa legato adiecta non nocet, vt lac. adde Vlpianum* 24. §. 19. l. 72 § falsam causam 6. ff. de cōdit. & demonst.

b *Causa quid.*

c προστασία *patrocinium. Id autem potentioribus tribui solet* 7. *Eclog.* 9. περὶ τῶν προσφευγόντων εἰς προστασίας τῶν δυνατῶν. *adde* 2. Harmenop. 9 §. 5. *à patronis autem separo* συνηγορίας *seu aduocationem qua aduocatis tribuitur.* 8. Eclo. 1. ex li. 21. tit. 1. c. 35.

d κεφαλικὸν ἔγκλημα *capitale crimen capitale iudiciū.*

e Αἱρετικῶς *conditionaliter, sub conditione.*

f *Confunduntur actiones reo, actori: & è contrario actore reo succedente.*

g καταφορὰ καταφέρειν *dies quo legata cedūt: actio qua pro legato cōpetit.*

à die mortis testatoris cedere, conditionalia ab euentu condicionis. His ita præinspectis, video nunc rem, quam tractamus. Quidam moriens heredem me instituit: deinde & Sticho seruo meo legatũ à me reliquit. Quæritur, an rectè legatũ hoc datum sit, quoniam in vnã personam, iura actoris & rei concurrunt. Ego enim reus sum, vt qui sim heres: ego rursus actor sum, vt qui sim dominus. Quoniam igitur ius actoris & rei in me cõcurrit, lis cõfunditur. Quidam tamen iurisperiti putant, inspiciendum esse, quando deferatur legatum, hoc est: quando actio pro legata competat, & num eo tempore diuisæ sint à se inuicem personæ heredis & legatarij. Fortè enim quũ superuixisset testator, ego seruum meum manumisi vel alienaui. Nã quoniam tunc diuisæ sunt personæ, valet legatum. Sin verò tempore mortis testatoris, ego seruum meũ, qui & legatarius est, in potestate mea habere inueniar, extinctum est legatũ propter rationem iam dictam. Et id quidem, quum purè datum est legatum. Sin autẽ condicionaliter relictum est, tunc non mortem testatoris, sed euentum condicionis spectamus. Et si quidem existens cõdicio Stichum inuenerit aut liberum aut alterius seruum, vtile est legatum. Sin autem hac eueniente, in potestate mea inuentus fuerit, non cõsistit legatum. Et hæc quidẽ illi. ¶ Ceterum quod obtinuit, id fere tale est. Nam in legatis cõdicionalibus verũ est quod iam retuli-

a. αἱρετικὰ λεγάτα, *sub conditione & conditionalia legata.*

b *Nemo simul heres & legatarius esse potest.* l 12. l. 18. l. 116. ff. de legat. 1.

c *Seruo heredis sub conditione legare possumus. pure non possumus.*

d l. 86. ff. de condic. & demonst.

τοῖς μὲν πούροις, ἡ τοῦ τεστάτωρος τελευτή, τοῖς δὲ αἱρετικοῖς [a] ἡ τῆς αἱρέσεως ἔκβασις· ἐπειδὴ οὖν ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον· τελευτῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον· εἶτα Στίχῳ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ ληγάτον κατέλιπε παρ' ἐμοῦ· ζητοῦμεν εἰ ὀρθῶς κατελείφθη τὸ ληγάτον, ἐπειδὴ εἰς ἓν πρόσωπον συντρέχει τὰ δίκαια τοῦ ἐνάγοντος, καὶ τοῦ ἐναγομένου· ἐγὼ γὰρ εἰμὶ ῥέος οἷα κληρονόμος ὤν, ἐγὼ πάλιν ἄκτωρ οἷα δεσπότης ὤν· ἐπειδὴ οὖν εἰς ἐμὲ συνέδραμε τὸ δίκαιον τοῦ ἐναγομένου, καὶ τοῦ ἐνάγοντος, συγχέεται ἡ δίκη. ¶ Ἀλλά τινες λέγουσι τῶν νομικῶν, ὅτι δεῖ προσέχειν τῇ καταφορᾷ· τουτέστιν ὅτε ἁρμόζει ἡ τοῦ ληγάτου ἀγωγή· καὶ εἰ μὲν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀλλήλων κεχώρισται τὰ [b] πρόσωπα τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ ληγαταρίου· εἰκὸς γὰρ ἐπιζήσαντος τοῦ διαθεμένου, Στίχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἠλευθέρωσα, ἢ ἐξεποίησα· ἐπειδὴ διακεκρίνεται τὰ πρόσωπα, ἔρρωται τὸ· εἰ δὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτωρος ηὑρέθην ἐγὼ ὑπεξούσιον ἔχων τὸν οἰκέτην τὸν καὶ ληγατάριον, ἀπέσβεσται τὸ ληγάτον, διὰ τὸν εἰρημένον λόγον· ταῦτα ἐν ᾧ πούρως κατελείφθη· εἰ [c] δὲ αἱρετικῶς, σκοποῦμεν οὐκ ἔτι τὴν τελευτὴν τοῦ διαθεμένου, ἀλλὰ τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως· καὶ εἰ μὲν ἐξιοῦσα ἡ αἵρεσις εὗρε τὸν Στίχον ἢ ἐλεύθερον, ἢ ἑτέρου ὄντα οἰκέτην, ἰσχυρὸν τὸ ληγάτον· εἰ δὲ ταύτης παραγινομένης, ἐμὸς ὑπεξούσιος εὑρέθη, τὸ ληγάτον ἀνυπόστατον· ταῦτα μὲν τινές· τὸ δὲ κρατῆσαν, οὕτως ἔχει. ¶ Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν, [d] ἀληθές ἐστι τὸ προ-

nec quicquam proficere, si viuo testatore de potestate heredis exierit: quia quod inutile foret legatum, si statim post factum testamentum decessisset testator, hoc nõ debet ideo valere, quia diutius testator vixerit.

¶ Sub conditione verò rectè legatur seruo, vt requiramus an, quo tempore dies legati cedit, in potestate heredis non sit.

κείμενον, ὅτι δεῖ σκοπεῖν τὴν ἔκβασιν τῆς αἱρέσεως. ἐπὶ δὲ τῶν πούρων, ἅμα τῇ γραφῇ τὸ ληγάτον ἄχρηστόν ἐστι, διὰ τὸν Κάτωνος [a] κανόνα τὸν λέγοντα πάντα [b] τὰ ληγάτα, ὅσα ἤμελλεν ἄχρηστα εἶναι, εἴγε παραχρῆμα μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ἐτελεύτησεν ὁ τεστάτωρ, ταῦτα μὴ διὰ τοῦτο ἐπιβεβαιοῦσθαι, ἐπειδὴ συνέβη πολὺν αὐτὸν ἐπιβιῶναι χρόνον τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης· ὥστε χώραν γενέσθαι τῷ κληρονόμῳ, Στίχον τὸν ἴδιον οἰκέτην, ἢ ἐκποιῆσαι, ἢ ἐλευθερῶσαι· εἰ γὰρ ἅμα τῇ ποιήσει τὴν διαθήκην ὁ τεστάτωρ ἐτελεύτησεν, ἤμελλεν ὁ οἰκέτης ὑπεξούσιος εὑρίσκεσθαι τοῦ κληρονόμου.

mus: spectandum esse euentum condicionis. In puris autem vnà cũ scriptura sui legatum inutile est, i que propter Catonis regulam, qua dicimus, omnia legata, quæcumque inutilia erant futura, si statim à testamento facto, testator decessisset ea neque ideo conualescere, quod testator post testamentum factum, tam diu superuixerit, vt medio tẽpore, facultatem habuerit heres seruum Stichũ vel manumittendi, vel alienandi. Etenim si testator simul atque testamentum fecerat, decessisset, futurũ erat haud dubiè, vt seruus in potestate heredis inueniretur.

a *Catonis regula v. tit. Digestorum de regula Catoniana Dicuntur & Catonis sententia.* l. 86. ff. de optione.

b *Quod inutile foret, si testamenti tempore decederet testator, non ideo conualescit quòd testator diutius vixerit* vt hi. & l. 1. ff. de regula Catoniana.

33 ¶ Ex diuerso herede instituto seruo quin domino rectè etiam sine conditione legetur, non dubitatur. Nam etsi statim post factum testamentum decesserit testator, nõ tamen apud eum, qui heres sit, dies legati cedere intelligitur: cùm hereditas à legato separata sit, & possit per eum seruum alius heres effici, si prius, quàm iussu domini adeat, in alterius potestate trãslatus sit, vel manumissus, ipse heres efficitur:

33 ¶ Τί δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου τελευτῶν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην [c] ἐνεστήσατο κληρονόμον· ληγάτον δέ μοι κατέλιπεν ἀπ' αὐτοῦ; ἐνταῦθα δίχα πάσης ἀμφιβολίας, ἰσχύει τὸ καταλειφθέν· καὶ γὰρ εἰ μετὰ τὴν ποίησιν τῆς διαθήκης ὁ τεστάτωρ εὐθέως ἐτελεύτησεν, οὐκ ἤμελλε παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἡ τοῦ ληγάτου προχωρεῖν ἡμέρα· ἄνω μὲν γὰρ ἔνθα κληρονόμος ἦν ὁ δεσπότης, ληγατάριος δὲ ὁ οἰκέτης, κατενεχθὲν τὸ ληγάτον ἐπὶ τὸν οἰκέτην εὐθέως προσεπορίσθη τῷ δεσπότῃ· ἐπὶ δὲ τούτου τοῦ θέματος, οὐ δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι τὸ ληγάτον κατενεχθὲν ἐπὶ τὸν δεσπότην, προσεπορίσθη τῷ οἰκέτῃ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ· ἐνταῦθα γὰρ ἡ κληρονομία κεχώρισται τοῦ ληγάτου· καὶ δύναται ἕτερος διὰ τούτου τοῦ Στίχου κληρονόμος γίνεσθαι· εἰ γὰρ πρὶν κελεύσω ἀδιτεῦσαι, καὶ προσπορίσαι μοι τὴν κληρονομίαν, εἰς τὴν ἑτέρου με-

33 ¶ Quid autem è contrario, si quis moriens seruum meum heredem instituit, & ab eo mihi legatũ dedit? Et dubium non est, quin hic valeat quod relictum est. Nam & si statim à testaméto facto, testator decessisset: nondum futurum erat, vt apud heredẽ dies legati cederet. Etenim supra quidem in proxima specie, vbi heres dominus erat, & seruus legatarius, legatum seruo delatum statim & domino adquirebatur. In hac autem specie, dici non potest, legatum domino delatum, & instituto heredi seruo adquiri. Nam hereditas hîc à legato separata est: & per hunc Stichum alius heres effici potest. Etenim si antequam iussu meo hereditatem adeat, eámque mihi adquirat, in alterius

c *adde speciem* l. 25. ff. de legat. 1. *quæ est de filio herede instituto, & patre legatario: cùm hac pertineat ad seruum heredem institutum dominum legatarium factũ.*

potestatem translatus sit, nouo domino adquiret hereditatem. Sin autem manumissus fuerit, adeūdo sibi adquirit hereditatem. Et in his casibus vtile erit legatum. Diuisa enim est persona heredis & legatarii. Itaque vel cū eo si manumissus adiit, vel cum nouo domino ad legatū agere possum. Quòd si in potestate mea permanserit, iussúque meo adierit, euanescit legatū. Quoniam ego, & legatarius ex scriptura testamenti, & heres per serui adquisitionem inuenior.

34 ¶ Ante heredis institutionem inutiliter legamus. Et meritò, quoniam testamenta vim suam ex institutione heredum accipiunt. Et ob id veluti caput atque fundamentū totius testamenti heredis institutio esse intelligitur. Sic igitur, id quod ante heredis institutionē relictum fuerit, extra testamentum esse videtur. ¶ Hac eadē ratione, neq; libertas ante heredis institutionem dari potest. ¶ Sed quoniam sa. ctissi. noster Imperator absurdū putauit esse, scripturæ quidem ordinem seruare (quod tamē & ipsi veteres vituperabant) testatorum autem voluntates aspernari: constitutionē edidit, per quam & hoc vitium emendauit, vt iam liceat & ante heredis institutionem, & inter medias heredum institutiones, lega-

a *Legari ante heredis institutionem cur olim non poterat. addel'au. 3. sent. 6. §. 3. Vlp. 24. §. 15.*
b l. 1. in f. ff. de vulgari. l. vlt. ff de iure codicillorū.
c *Heredis institutio caput & fundamentum testamēti.*
d *Libertas ante heredis institutionem olim relinqui non poterat & cur.*
e *Ordo scripturæ non semper seruandus* l. 6. ff. de solutionibus.
f l. 25. Cod. de testament.

πλήθη ὑπεξουσιότητα, τῷ καινῷ δεσπότῃ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν· εἰ δὲ ἠλευθερώθη, αὐτὸς ἀδιτεύων ἑαυτῷ προσπορίζει τὴν κληρονομίαν· καὶ ἐν τούτοις τοῖς θέμασι, χρήσιμον ἔσαι τὸ ληγάτον· διακέκριται γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ ληγαταρίου· δυνήσομαι γὰρ κατὰ τοῦ ἐλευθερωθέντος καὶ ἀδιτεύσαντος, ἢ κατὰ τοῦ καινοῦ δεσπότου κινῶν, ἀπαιτεῖν τὸ ληγάτον· εἰ δὲ ἐπιμένων ἐν τῇ ἐμῇ ὑπεξουσιότητι τῇ ἐμῇ κελεύσει ἀδιτεύσῃ, ἐξασθενεῖ τὸ ληγάτον· εὑρίσκομαι γὰρ ἐγὼ καὶ ληγατάριος ἀπὸ τῆς γραφῆς καὶ κληρονόμος ἀπὸ τοῦ προσπορισμοῦ.

34 ¶ Ante[a] heredis institutionem, ἤτοι πρὸ τῆς ἐνστάσεως κληρονόμου, ἀχρήστως ληγατεύομεν· καὶ εἰκότως, ἐπειδὴ[b] αἱ διαθῆκαι τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσιν ἐκ τῆς ἐνστάσεως τῶν κληρονόμων· διὸ κεφαλὴ[c] ὥσπερ καὶ θεμέλιος τῆς πάσης διαθήκης εἶναι νοεῖται τοῦ κληρονόμου ἡ ἔνστασις· ὥστε οὖν τὸ καταλιμπανόμενον πρὸ τῆς ἐνστάσεως τοῦ κληρονόμου, ἐκτὸς εἶναι δοκεῖ τῆς διαθήκης. ¶ Τούτῳ τῷ λόγῳ οὐδὲν ἐλευθερία[d] πρὸ ἐνστάσεως δίδοσθαι δύναται. ¶ Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνόμισεν εἶναι ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, τὴν μὲν τάξιν[e] ἡμᾶς παραφυλάττειν τὴν ἐν τῇ διαθήκῃ γραφῆς, ὅπερ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐψέγετο τῶν ἀρχαίων, καταφρονεῖν δὲ τῶν τελευτώντων βουλήσεως, τέθεικε διάταξιν,[f] δι' ἧς καὶ τὸ παρὸν ἐλάττωμα διώρθωσεν, ὥστε ἐξεῖναι καὶ ante heredis institutionem, καὶ inter medias heredū institutiones, λη-

quibus casibus vtile est legatum Quòd si in eadem causa permanserit & iussu legatarii adierit, euanescit legatum.

34 ¶ Ante hæredis institutionē inutiliter antea legabatur: scilicet, quia testamenta vim ex institutione heredis accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentū intelligitur totius testamenti heredis institutio. ¶ Pari ratione nec libertas ante heredis institutionē [illegible] poterat. ¶ [illegible] quia [illegible] [illegible] quidē [illegible] & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) spernit autem testatoris voluntatem: per nostram constitutionem & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante heredis institutionem, & inter medias heredum institutiones

lega-

legatum relinquere: & multò magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est

λεγάτον καὶ πολλῷ πλέον, ἐλευθερίαν καταλιμπάνειν, ἡ τις ἐλευθερία [a] πλείστης ἠξιώθη αὐτῆς τῆς... ¶ Καὶ ante [b] heredis δὲ institutionem, οἷον ἐὰν εἴπω ἀρχόμενος τῆς διαθήκης οὕτως, Ληγατεύω τῷδε, ἑκατὸν νομίσματα· ἢ Ἔστω ὁ δεῖνα ἐλεύθερος· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπαγάγω, Ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος.

¶ Inter [c] medias heredum institutiones ἐστὶν, ἡνίκα εἴπω, Ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος εἰς ἓξ οὐγκίας, ληγατεύω τῷδε, καὶ τῷδε ἑκατὸν νομίσματα, ἤγουν Ἔστω ἐλεύθερος ὁ Στῖχος ὁ οἰκέτης· ἐπαγάγω δὲ μετὰ ταῦτα, καὶ τὸν δεύτερον κληρονόμον εἰς τὸ ἕτερον ἑξάγγιον.

tum relinquere, ac multò magis libertatem, vtpote quam leges omnes maximo fauore prosequantur. ¶ Et ante heredis quidem institutionem, veluti si ita in initio testamenti dixero, *Illi solidos centum lego*: aut, *Ille liber esto*, & post deinde subiungam, *Ille mihi heres esto*. Inter medias verò heredum institutiones, cùm dico: *Ille mihi ex semisse heres esto: illi & illi centum solidos lego: aut Stichus seruus meus liber esto*: deinde pòst subiungam & secundum heredem ex altero semisse.

a *Libertatis fauor.*

b *Ante heredis institutionem quemadmodum legari possit.*

c *Inter medias institutiones quemadmodum legari possit.* adde Paul. 3. sent. 6. § 2. in f.

35 ¶ Post mortem quoque heredis aut legatarii simili modo inutiliter legabatur: veluti si quis ita dicat, *Cùm heres meus mortuus fuerit, do lego.*

Item, *pridie quàm heres, aut legatarius morietur.*

¶ Sed simili modo hoc correximus, firmitatē huiusmodi legatis ad fideicommissorum similitudinem præstantes:

35 ¶ Post mortem heredis [d] ἢ post mortem legatarij, ἀχρήστως καταλιμπάνεται τὸ ληγάτον· οἷον ἐάν τις εἴπῃ, Μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ κληρονόμου, ληγατεύω τῷδε ἑκατὸν νομίσματα· τέως μὲν γὰρ ἐν ὅσῳ περίεστιν ὁ κληρονόμος, οὐκ ἀπαιτεῖται τὸ ληγάτον· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, οὐδὲ ὁ κληρονόμος ἀπαιτηθήσεται, διὰ τὸν κανόνα [e] τὸν λέγοντα, ἀγωγὴ ἡ καθ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη, κατὰ τῶν ἡμετέρων οὐ διαβαίνει κληρονόμων. ¶ Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ ληγαταρίου· ἐὰν γὰρ εἴπω, Ληγατεύω Πρίμῳ νομίσματα ἑκατὸν, μετὰ τελευτὴν, ἀνυπόστατον τὸ ληγάτον· οὔτε γὰρ αὐτὸς δύναται ἀπαιτεῖν διὰ τὰ ῥήματα τοῦ τεστάτορος, οὔτε ὁ αὐτοῦ κληρονόμος, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ἀγωγὴ ἡ ἀφ' ἡμῶν μὴ ἀρξαμένη, ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους οὐ διαβαίνει κληρονόμους. ¶ Καὶ τὸ pridie [f] quàm heres aut legatarius morietur, τουτέστι ληγάτον τὸ πρὸ ἡμέρας τῆς τοῦ κληρο-

35 ¶ Post mortem heredis, aut post mortem legatarij, inutiliter relinquitur legatum: veluti si quis dixerit: *Post mortem heredis illi centum solidos lego*. Tunc enim quamdiu superest heres, legatum ab eo non petitur: post mortem verò eius, ab herede eius nō petetur. Idque propter regulam, qua dicimus: Actionem, quæ aduersus nos non cœperit, neque aduersus heredes nostros transire. Idémque est & in legatario. Nam si dixerim, *Primo cum mortuus fuerit, centum solidos lego*, non constat legatum quoniam neque ipse petere poterit, propter verba testatoris: neque heres eius propter regulam, qua dicimus. Actionem quæ in nobis non cœperit, neque in heredes nostros transmitti.

¶ Item pridie quàm legatarius aut heres mo-

d Paul. 3. sen. 6. § 5. Vl. 24. § 16.

e *Hac regula antiquata iure Cod. in Titulo.* vt actiones ab heredibus & aduersus heredes incipiāt.

f *De legato, pridie quàm heres aut legatarius moriatur.* adde Paul. 4 sen. 1. § 11. in f. Vlp. 24. § 16. *de legato in tempus mortis legatarij & heredis* v. Paul. 3. sent. 6. § 6.

rietur, inutile legatũ est. Verbi gratia si dixero: *Pridie quàm futurum est, vt heres moriatur*, aut *quàm futurum est vt Titius moriatur, Titio centum solidos lego.* Incertus enim dies est qui pridie mortis sit. Nam post mortem, ad præteritum recurrentes dicimus, diem hesternum pridie mortis fuisse, & quoniam id non nisi ex morte cognoscitur, perinde est, quasi post mortem legatum fuisset. ¶ Verùm & hæc Imperator noster sanctissimus simili modo emendare dignatus est, legatis ita relictis firmitatem præbendo ad similitudinem fideicommissorum. Nam veteres fideicommissa in hunc modũ relicta admittebant, & legata calumniabantur. Sic igitur nulla est hac in re inter legata & fideicommissa differentia, valent enim vtraque.

a πρὸ τελευτῆς ἡμέρα ἢ μετὰ τελευτὴν æque incerta.

b v. l. vnicam Cod. vt actiones ab heredibus & contra heredes incipiant. l. 11. C. de contrah. stipulatione.

νόμου ἢ τὸ τὸν ληγαταρεῖον τελευτῆσαι, ἄχρηστόν ἐστι· οἷον ἐὰν εἴπω, Πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ μέλλειν τελευτᾶν τὸν ἐμὸν κληρονόμον, ἢ τοῦ μέλλειν τελευτᾶν Τιτίον, ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα· ἄδηλος γὰρ ἡ ἡμέρα ἡ πρὸ[a] μιᾶς τῆς τελευτῆς· μετὰ γὰρ τὴν τελευτὴν, τότε εἰς τὸ παρελθὸν ἀνατρέχοντες λέγομεν, ὅτι ἡ χθὲς ἡμέρα, πρὸ μιᾶς ἦν τῆς τελευτῆς· καὶ ἐπειδὴ ἐκ τελευτῆς καταλαμβάνεται, πάλιν εἰς τὸ post mortem ἐμπίπτει. ¶ Ἀλλὰ καὶ ταῦτα, τῆς αὐτῆς ἠξίωσεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς[b] διορθώσεως, τὸ ἰσχυρὸν παρέχων, τοῖς οὕτω καταλιμπανομένοις, πρὸς μίμησιν τῶν φιδεϊκομμίσσων· τὰ γὰρ οὕτω καταλιμπανόμενα φιδεϊκόμμισσα, ἐδέχοντο οἱ παλαιοὶ, διαβάλλοντες τὰ ληγάτα· ὥστε οὐδεμία ἐν τούτοις διαφορὰ ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων ἐστίν· ἔρρωται γὰρ ἀμφότερα.

ne in hoc casu deterior causa legatorũ, quam fideicommissorum inueniatur.

36 ¶ Legatum quoque quod pœnæ nomine relinquitur, aut adimitur, aut trãsfertur, inutile est. ¶ Pœnæ nomine legari videtur, quod coercendi heredis causa relinquitur, quò magis aliquid aut faciat aut non faciat. Nam quoniam multi quædam ab heredibus suis fieri iubebant, ac modum quendam illis præscribebant viuendi: & heredes has voluntates sine periculo ac damno aliquo contemnebant: ideo videntes homines contemni iussa ac præcepta sua, deinceps pecuniarum quandam pœnam excogitauerunt, per quam he-

c *Pœna nomine vel causa olim legari non poterat vt hic* Vlp. 24. §. 17. *adde* l. 1. & 2. ff. de his quæ pœnæ causa relinquuntur: *&* C. de his quę pœnę nomine in testamento vel codicillis scribuntur vel relinquũtur.

d *Pœna nomine legare quid vide Vlpianũ* d. §. 17. *vti differat à conditione vide* l. 2. ff. de his quæ pœnæ nomine.

36 ¶ Καὶ τὸ pœnæ[c] nomine καταλιμπανόμενον ληγάτον, ἢ ἀδεμπτευόμενον, ἤγουν ἀφαιρούμενον, ἢ τρανσλατευόμενον, ἢ μεταφερόμενον ἀνυπόστατόν ἐστι. ¶ Pœnæ[d] nomine ληγατεύεσθαι δοκεῖ ὅπερ τιμωρίας χάριν καταλιμπάνεται τὸν κληρονόμον· ὅπως μᾶλλον ποιήσῃ τι, ἢ μὴ ποιήσῃ· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τελευτῶντες, προσέταττον γίνεσθαι τινὰ παρὰ τῶν κληρονόμων, καὶ βίαν αὐτοῖς ὑπέγραφον τρόπον τινὰ, καθ' ὃν ἔδει αὐτοὺς πολιτεύεσθαι, εἶτα οἱ κληρονόμοι τῶν τοιούτων κατεφρόνουν βουλήσεων ἀζημίως, διὰ τοῦτο ἑωρακότες οἱ ἄνθρωποι καταφρονούμενα τὰ παρ' αὐτῶν προσταττόμενα, λοιπὸν ἐπενόησαν χρηματικὴν ποινὴν, δι' ἧς ἠνάγκαζετο

36 ¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter antea legabatur, & adimebatur, vel transferebatur.

¶ Pœnæ autem nomine legari videtur, quod coercendi heredis caussa relinquitur, quò magis aliquid faciat aut non fa-

faciat veluti si quis ita scripserit: *Heres meus si filiam suam in matrimonium Titio collocauerit*: vel ex diuerso, *Si non collocauerit, dato decem aureos Seio*: aut si ita scripserit, *Heres meus si seruum Stichum alienauerit*: vel ex diuerso, *Si non alienauerit, Titio decem aureos dato*.

¶ Et in tantum hæc regula obseruabatur, vt quamplurimis principalibus constitutionibus significaretur, nec principem agnoscere, quod ei pœnæ nomine legatū sit: nec ex militis quidem testamento talia legata valebāt: quamuis aliæ militum voluntates in ordinādis testamentis valde obseruabantur: quin etiam nec libertates pœnæ nomine dari posse placebat: eo amplius nec heredem pœnæ nomine adiici posse, Sabi-

ὁ κληρονόμος πρᾶξαί τι καὶ παρὰ σκοπόν· καὶ εἴπωμεν ὡς ἐπὶ θέματος τὸ ποίνας νόμινε ληγάτον· οἷον, [a] Ἔστω μου ὁ δεῖνα κληρονόμος, διδότω δὲ τὴν οἰκείαν θυγατέρα πρὸς γάμον Τιτίῳ, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, Μὴ διδότω· εἰ δὲ τῇ ἐμῇ γνώμῃ ἐναντιωθῇ, διδότω Σεΐῳ δέκα νομίσματα· ἢ καὶ οὕτως, Ὁ ἐμὸς κληρονόμος, ἐὰν τὸν ἐμὸν οἰκέτην Στῖχον ἐκποιήσῃ, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, Μὴ ἐκποιήσῃ, Τιτίῳ δέκα νομίσματα διδότω, οὐκ ἔρρωται τὸ ληγάτον διὰ δύο λογισμούς· πρῶτον [b] μὲν, ὅτι μισεῖ [c] ὁ νόμος τὸ ληγάτον τὸ ἐν τῇ γνώμῃ ἀποκείμενον τοῦ κληρονόμου, ἐνταῦθα δὲ, ἐν αὐτῷ ἐστιν ἐποφλῆσαι, καὶ μὴ ἐποφλῆσαι· εἰ μὲν γὰρ πληρώσει τὰ ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος εἰρημένα, οὐδὲν καταβάλλει· εἰ δὲ ἐναντιωθῇ, ἔνοχος τῷ ληγαταρίῳ γίνεται· ἐπεὶ δεῖ τὰ ληγάτα, εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ τῇ περὶ τὸν ληγατάριον καταλιμπάνειν, οὐ μίσει τοῦ κληρονόμου. ¶ Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν ὁ κανὼν ὁ λέγων ἄχρηστα εἶναι τὰ ληγάτα, τὰ pœnæ nomine καταλιμπανόμενα κρατεῖ, ὅτι καὶ πολλαὶ [d] διατάξεις εἰσὶ βασιλικαὶ, [e] ἐν αἷς σημαίνεται, μηδὲ βασιλέα ἀνέχεσθαι λαβεῖν τὸ ποίνας νόμινε καταλειφθὲν ληγάτον· ἀλλ' οὐδὲ στρατιωτικὴ διαθήκη, βέβαιον οἶδε τὸ ποίνας νόμινε ληγάτον καταλειφθέν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἄλλως αἱ τῶν στρατιωτῶν βουλήσεις ἐν ταῖς διαθήκαις, ὡς νομικοί φασιν κρατοῦσιν· ἀλλ' οὐδὲ ἐλευθερία [f] ποίνας νόμινε καταλειφθεῖσα, τὸ βέβαιον ἔχει, οὐδὲ κληρονόμον ποίνας νόμινε, ἰσχυ-

res facere quidque cogeretur vel contra animum suum. Et dicamus exemplo quid sit legatum pœnæ nomine. Veluti: *Ille mihi heres esto, & filiam suā Titio in vxorem dato.* aut ex contrario, *Ne dato. Quod si contra sententiam meam fecerit, Seio decem solidos dato*: Vel etiam ita, *Heres meus, si seruum meum Stichum alienauerit*, aut ex contrario, *Si non alienauerit, Titio decem solidos dato.* Non valet legatum propter duas rationes. Prima est, quòd lex improbet legatum, quod in arbitrio heredis positum est. Atqui hic in ipso est, vt legatum debeat, aut non debeat. Nam si iussa testatoris fecerit, nihil soluit: Sin aduersatus fuerit, obligatur legatario. Ad hæc legata amore legatarij & ex beneuolentia dari oportet, non odio heredis. ¶ Porrò adeò regula hæc, quæ dicit: Legata pœnæ nomine relicta inutilia esse, obtinet: vt multæ extent principum constitutiones, quibus ostenditur, ne Principem quidem agnoscere legatum quod pœnæ nomine ei relictum sit. Neque etiam ex militari testamento valet legatum pœnæ nomine relictum, quamuis aliæ militum voluntates in testamentis ordinandis, vt iurisperiti dicunt, valdè obseruentur. Quin etiam nec libertas pœnæ nomine relicta, vtilis est. Eo amplius nec heredem pœnæ nomine vtili-

a *Pœna legata exemplum.* adde VI. d. §. 17.

b *Legata pœnæ causa, duabus de causis olim non valebant.*

c *Legata ex arbitrio heredis pendere nō debent.*

d *Legata pœnæ nomine relicta olim constitutionibus excisa.*

e *Hæ constitutiones non extant.*

f *Pœnæ quoque causa fideicommissa dari non poterant.* Gai. VI. 24. §. 13.

ter institui scribit Sabinus Veluti: si quis ita dixerit: *Titius mihi heres esto, si filiam suam Seio in matrimonium collocaturus est. Quod si Titius, filiam suam Seio in vxorem non dederit, Seius ei coheres esto:* inutilis est Seii institutio. Quam enim molesta est heredi, legati datio: tam nocebit ei & heredis adiectio, quoniam dimidia hereditatis aufertur. ¶ Sed tantam hanc scrupulositatem Imperator noster sanctissimus parum sibi placentem generali constitutione sustulit, ac iussit, ne ea quæ pœnæ nomine relicta sunt, vel adempta, vel in alium translata, à cæteris legatis distarent, quę siue pœnam vel dationem, vel ademptionem, vel translationē habent: exceptis videlicet his, quæ vel impossibilia sunt: vel legibus interdicta, vel aliàs probrosa. Tales enim testatorum voluntates obtinere, à ratione religiosorum sui imperii tempore alienum esse sanciuit. Et impossibile quidem legatum est, Veluti si dixero: *Titio si in cælum ascenderit, centum solidos do lego: & si non ascenderit eos primo lego.* Nam Titius hic legatum consequetur. Aut si ita dixero: *Titio si vxorem illius adulterauerit, centum solidos lego, & si non adulterauerit, eos primo lego.* Nam & hic Titius legatum cōsequetur. Aut ita: *Titio si matrem suam verberauerit, centum solidos lego, & si non verberauerit, eos centum solidos primo lego.*

a ἀκρίβεια *hic scrupulositas: alias cautela.*

b L. vnica C. de his quæ pœnæ nomine in testamento vel codicillis relinquuntur.

c *Legata pœna nomine relicta vel adēpta quando valeant.*

d Legati impossibilis & probrosi exemplum.

ἔξω τις γράφει ὡς Σαβῖνος φησί· οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ, Τίτιος ἔστω μου κληρονόμος, εἰ μέλλει διδόναι τὴν ἰδίαν θυγατέρα πρὸς γάμον Σηΐῳ· ἐὰν γὰρ ὁ Τίτιος τὴν ἰδίαν θυγατέρα μὴ ἐκδῷ Σηΐῳ πρὸς γάμον, ἔστω αὐτῷ συγκληρονόμος ὁ Σήϊος· ἄχρηστος ἡ τοῦ Σηΐου ἔνστασις· ὥσπερ γὰρ λυπεῖ τὸν κληρονόμον ἡ τοῦ ληγάτου δόσις, οὕτω καὶ τὸ λαβεῖν συγκληρονόμον ζημιοῖ αὐτόν· ἀφαιρεῖται γὰρ τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας. ¶ Ἀλλὰ τὴν τοιαύτην ἀκρίβειαν[a] ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐκ ἀρέσασαν αὐτῷ, γενικῇ διατάξει[b] ἀνεῖλεν εἰπών· εἰ καὶ ποίνης ὀνόματι τινὰ καταλειφθῇ ἢ ἀφαιρεθῇ, ἢ εἰς ἑτέρους μετενεχθῇ, μὴ διαφέρειν ταῦτα τῶν λοιπῶν ληγάτων, ἐν οἷς δίχα ποινῆς ἡ δόσις, ἢ ἡ ἀφαίρεσις, ἢ ἡ τρανσλατίων ἐστὶν[c]· ἐξῃρημένων, δηλονότι ἐκείνων, ἅτινα ἢ ἀδύνατα, ἢ τοῖς νόμοις ἀπηγορευμένα, ἢ ἄλλως ἐστὶν ἐφύβριστα ἤτοι ἐπονείδιστα· τὰς γὰρ τοιαύτας τῶν τεστατώρων διατυπώσεις κρατεῖν, ἀλλότριον εἶναι τῶν εὐσεβῶν αὐτοῦ χρόνων τῆς βασιλείας ἐθέσπισε. Καὶ ἀδύνατον[d] μὲν, οἷον ἐὰν εἴπω, Δίδωμι καὶ ληγατεύω Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα, ἐὰν ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν· ἐὰν δὲ μὴ ἀνέλθῃ, ληγατεύω αὐτὰ πρίμῳ· ἐνταῦθα γὰρ ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ καὶ οὕτως εἶπον, Ληγατεύω Τιτίῳ νομίσματα ἑκατὸν, ἐὰν μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετήν· ἐὰν δὲ μὴ μοιχεύσῃ, ληγατεύω αὐτὰ πρίμῳ· καὶ ἐνταῦθα ὁ Τίτιος λήψεται. ἢ οὕτως ληγατεύω, Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα, ἐὰν τυπτήσῃ τὴν ἰδίαν μητέρα· εἰ δὲ μὴ, δίδωμι τὰ ἑκατὸν νομίσματα πρίμῳ·

nus existimabat: veluti si quis ita dicat, *Titius heres esto, si Titius filiam suam in matrimonium Seio collocauerit, Seius quoque heres esto.* Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cōheredis adiectione. ¶ Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit: & generaliter ea, quæ relinquuntur, licèt pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium translata, nihil distare à cæteris legatis constituimus, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impossibilia sunt, vel legibus interdicta, aut aliàs probrosa. Huiusmodi enim testamentorum dispositiones valere, secta meorum temporum non patitur.

ἢ καὶ ἀδεμπτεύω οὕτως. Εἰ δὲ μὴ ἀνέλθῃ εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ τὴν μὴ μοιχεύσῃ τὴν τοῦδε γαμετήν, ἢ μὴ τύψῃ τὴν οἰκείαν μητέρα, οὐ ληγατεύω αὐτῷ τὰ ἑκατὸν νομίσματα· ἀνίσχυρος γὰρ ἡ ἀδεμπτίων, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ προλαβόντος θεματισμοῦ ἡ τρανσλατίων. εἰ δὲ οὔτε ἀδύνατά ἐστι τὰ ἐπικλασθέντα τῷ ληγαταρίῳ, οὔτε τοῖς νόμοις ἐναντία, οὔτε ἐπονείδιστα τὰ λεγόμενα, probrosa, τότε καὶ ἡ πέναι νόμινε γενομένη δόσις, καὶ ἡ ἀδεμπτίων, καὶ ἡ τρανσλατίων ἰσχύει.

Aut si hunc in modum ademero, *Et si in cælum non ascenderit, vel vxorem illius non adulterauerit, vel matrem suam non verberauerit, centum illos solidos ei non lego.* Quoniam & hic inutilis est adéptio vt in prioribus casibus translatio. Quòd si neque impossibilia sint, quæ legatario iniuncta sunt, neque legibus vetita, neque probrosa, tunc & pœnæ nomine facta datio, vel ademptio, aut translatio valet.

DE ADEMPTIONE LEGATORUM, & translatione. TIT. XXI.

ΠΕΡΙ ΑΦΑΙΡΕΣΕΩΣ[a] τῶν ληγάτων. Τίτλος κα.

DE ADEMPTIONE LEGATORVM, ET translatione. TIT. XXI.

¶ *Legatorum ademptionem fieri posse eodem testamento, codicillis, contrariis quibuscumque verbis.* I. *sed & eorum translationem.*

Ademptio legatorum, siue eodem testamento adimantur, siue codicillis, firma est: sed & siue contrariis verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, *Do lego:* ita adimatur, *Non do, non lego:* siue non contrariis, sed aliis quibuscunque verbis.

Καὶ[b] ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ποιεῖν ἰσχυρῶς ἀφαίρεσιν τῶν ληγάτων ἔξεστι, καὶ ἐν κωδικέλλοις· καὶ ἀδιάφορον, εἴτε κοντραρίοις ῥήμασι γίνεται ἡ ἀδεμπτίων· εἶπον γὰρ, Τιτίῳ δίδωμι καὶ ληγατεύω ἑκατὸν νομίσματα· εἶτα ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ μικρὸν ὕστερον, ἢ ἐν τῷ κωδικέλλῳ προσθεὶς τὸ non, ἢ ἵνα εἴπω· Ἃ δεδήλωσα εἶπον Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα, nō do, nec lego· ἀντὶ τοῦ οὐ δίδωμι, οὐ ληγατεύω, ἰδοὺ ταῦτα κοντράρια λέγεται· δι' ὧν γὰρ δέδωκα, διὰ τῶν αὐτῶν ἀφαιροῦμαι προσθείς, τὸ nō· τὸ γὰρ do, τῷ nō do κοντράριον.

ET in eodem testamento, vtilis est legatorum ademptio, & in codicillis. Neque interest, an cōtrariis verbis fiat ademptio: verbi gratia si dixi, *Titio centum solidos do lego*, deinde paulò pòst in eodem testamento vel in codicillis, adieci negationem *non*, sic dicens, *Titio centum solidos quæ dari ei iusseram, non do nec lego.* Ecce verba hæc contraria dicuntur. Per quæ enim verba dederim, per eadem adimo, adiecta negatione *non*. Nam illi, *do*: hoc, *non do*, contrarium est.

a *Plenior extat hæc inscriptio apud authorem synopseos, hoc modo περὶ ἀφαιρέσεως καὶ μεταφορᾶς καὶ ἀποκαταστάσεως ληγάτων* 44. Eclog. 17 *Et sanè non ademptionis modo sed & μεταφορᾶς id est translationis legati fit mentio hoc titulo.* adde titu. Digestorum, de adimendis & trāsferendis legatis.

b *Vlpian.* 24. §. 29.

Sed & si aliis verbis fiat ademptio, valet & ita. vt si dixerim, *Titio centum solidos lego*, deinde dicam, *Titio centum solidos dari nolo*.

¶ Possumus autem & ab alio in alium transferre, verbi gratia: Seruũ meum Stichũ Titio reliqui, Possum ita dicere, *Stichum quem Titio legaui, Seio lego.* Dicere autem id possum vel in eodem testamento, vel in codicillis. Porrò translatio tacitam in se habet ademptionem. Nã legatum quod à Titio ad Seium transfero, tacitè Titio adimo.

a v.l sicut adimi 1. ff. de adimendis & transferendis legatis.
b *Translatio fit a persona in personam (vel heredis grauatis vel legatary) fit & rei & conditio* u. l. 6. ff. de adimendis & transferẽdis legatis.
c *Translatio legati eodem testamento, tamo & codicillis fieri potest.*
d *Translatio tacitam in se ademptionem continet.*

εἰ δὲ καὶ ἑτέροις ῥήμασι καὶ οὕτως ἰσχύει. εἰπὼν γὰρ, Τιτίῳ ἑκατὸν νομίσματα ληγατεύω, εἶτα εἴποι, Οὐ βούλομαι Τιτίῳ δοθῆναι ἑκατὸν νομίσματα. ¶ Δυνάμεθα δὲ τρανσλατεύειν [a] ἤτοι μεταπίθεσθαι ἀπὸ ἑτέρου εἰς ἕτερον [b]· οἷον κατέλιπον Τιτίῳ Στῖχον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, δύναμαι οὕτως εἰπεῖν· Τὸν Στῖχον ὃν ἐληγάτευσα Τιτίῳ, ληγατεύω Σηΐῳ· καὶ τοῦτο δύναμαι εἰπεῖν ἐν τῇ αὐτῇ διαθήκῃ ἤγουν ἐν κωδικέλλοις [c] ἡ δὲ τρανσλατζιὼν, [d] ἔχει ἐν ἑαυτῇ σιωπηρὰν ἀδεμπτζίωνα· ὃ γὰρ ἀπὸ Τιτίου, εἰς Σηΐον μεταφέρω ληγάτον, τοῦτο σιωπηρῶς ἀπὸ Τιτίου, ἀφαιροῦμαι.

1 ¶ Transferri quoque legatũ ab alio ad aliũ potest: veluti si quis ita dixerit, *hominem stichum, quem Titio legaui, Seio do, lego*, siue in eodem testamento, siue in codicillis hoc fecerit, [illegible] simul & Titio adimi videtur, Seio dari.

DE LEGE FALCIDIA. TIT. XVII.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ Φαλκιδίου [e]. Τίτλος κβ.

DE LEGE FALCIDIA. TIT. XXII.

e Paul 3. sen. 8. 1. Gai. 6 & 41. Eclog. 1. περὶ Φαλκιδίου. 5. Harmen 9.

¶ *Legandi liberam olim potestatem fuisse ex legibus XII. tabul. Isti tamen libertati modum postea impositum lege Furia, Voconia, Falcidia, qua cauetur, vt ne plus legare liceat, quam dodrantem bonorum, vtque quarta eorum remaneat penes heredes defuncti. 1. quo etiam pertinet, quod dicitur, quemque partis, ex qua heres scriptus est, quartam retinere posse. 2. Bonorum seu patrimony quantitatem, ad quam ratio Falcidiæ redigitur, mortis testatoris tempore spectari, non aditæ hereditatis. Vt quod in bonis, illo intermedio tempore, adcreuerit vel decreuerit, ad heredem pertineat non ad legatarios. 3. Ex [illegible] autem bonis ante deduci æs alienum, sed & factam impensam, & pretia seruorum [illegible] tum demum, reliquorum bonorum quartam apud heredes: tres partes alias, apud legatarios remanere, interque eos pro rata legati diuidi.*

DEinceps necesse est dicere de lege Falcidia, per quam modus nouissimè legatis datus est. ¶ Nam olim licebat totum patrimonium, vel ferè totũ, legatis exhaurire: permittente id *lege duodecim Tabularũ*, qua sic cautũ erat, *Vti quisque legassit*

f dixi ad legis xy tabularũ tit. de testamentis
g *Legandi liberrima mitio potestas, certis legi us postea constricta.*

ΕΝτεῦθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τοῦ Φαλκιδίου νόμου, δι' οὗ μέτρον ὡς ἐν τέλει τοῖς ληγάτοις ἐπετέθη. ¶ Πάλαι γὰρ ἐξῆν πᾶσαν τὴν οὐσίαν, διὰ ληγάτων δαπανᾶν, ἢ καὶ σχεδὸν πᾶσαν, τοῦτο τοῦ δυωδεκαδέλτου [f] νόμου ἐπιτρέποντος, ὅς πῆ φησί, [g] Vti quisque legassit,

SVperest, vt de lege Falcidia dispiciamus, quamodus nouissimè legatis impositus est. ¶ Cum enim olim lege duodecim tabularũ libera erat legandi potestas, vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare: quippe quum ea lege ita cautum esset, *Vti quisque legassit*,

suæ rei, ita ius esto: visum est hanc legandi licentiam coarctare: idque ipsorum testatorum gratia prouisum est, ob id, quòd plerunque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. ¶ Et super hoc tam lex *Furia*, quàm lex *Voconia* latæ sunt, quarum neutra sufficiẽs ad rei consummationem videbatur: nouissimè lata est lex *Falcidia*, qua cauetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum: i. vt siue vnus heres institutus sit, siue plures, apud eum eos ve pars quarta remaneat.

suæ rei, ita ius esto· τουτέστιν, ὡς ἂν ληγατεύσῃ, καὶ διατυπώσῃ τις ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ περιουσίᾳ, τοῦτο νόμος ἔστω· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε, τὴν τοιαύτην τοῦ ληγατεύειν παρρησίαν συστεῖλαι, καὶ τοῦτο ὑπὲρ τῶν διατιθεμένων εὕρηται· ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀδιάθετοι ἐτελεύτων· οἱ τεστάτορες, τῶν σκρίπτων κληρονόμων παραιτουμένων τὴν ἀδιτζίωνα, διὰ τὸ μηδὲν ἢ ἐλάχιστον αὐτοῖς ἐντεῦθεν περιγίνεσθαι κέρδος. ¶ Καὶ ἐτέθη μετὰ ταῦτα ὁ νόμος ὁ [a] Φέριος ὅς τις εἶπε, μὴ ἐξεῖναί τινι ληγατεύειν περαιτέρω χιλίων νομισμάτων· εἰ δέ τις πλείονα ποσότητα καταλειφθεῖσαν κατεδέξατο, τὸ τετραπλοῦν τοῦ ὑπὲρ πλεῖον ὄντος ἀνεδίδου· οἷον εἰ ἔλαβε ασ νομίσματα, ἀνεδίδου τὸ τετραπλοῦν τῶν σ, τουτέστιν ω· ἀλλ' εὐχερῶς ὁ τοιοῦτος περιεγράφετο νόμος· εἰ γάρ τις ε νομίσματα ἔχων περιουσίαν, ε ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν ἀνὰ α, οὐδὲν τῷ νόμῳ προσέκρουε· καὶ ηὑρίσκετο πάλιν ὁ κληρονόμος, διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν κέρδος ῥεπουδιατεύων τὴν κληρονομίαν, καὶ οὕτω πάλιν ἀνετρέποντο αἱ διαθῆκαι. ἀλλ' ἐτέθη ἐν τρίτῃ τάξει ὁ Βοκώνιος [b] νόμος, ὅστις εἶπεν, μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου, καὶ αὐτὸς δὲ εὐανάτρεπτος· εἰ γάρ τις ἑκατὸν νομισμάτων ἔχων περιουσίαν ἐνεστήσατό με κληρονόμον, καὶ ἐννενήκοντα ἐννέα ληγαταρίοις ἐληγάτευσεν ἀνὰ ἓν νόμισμα, οὔτε τὸν νόμον ὑπερέβαινεν, καὶ πάλιν ἐδίδου χώραν τῇ ῥεπουδιατζίωνι· δι' ἓν γὰρ νόμισμα, οὐκ ἠνείχετο ὁ κληρονόμος ὁλοκλήρου κληρονομίας ὑπεισελθεῖν βάρη· ὡς ἐν τέλει τοίνυν ἐτέθη ὁ νόμος ὁ

suæ rei, ita ius esto. Sed postea placuit hanc legandi licentiam coartare. Id quod & ipsorum testatorum gratia inuentum est, ob id quòd plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus, pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. ¶ Et lata quidem est post hæc *lex Furia*, qua cauebatur, ne cui vltra mille aureos legare liceret. Quòd si quis maiorem summam sibi relictam accepisset, quadruplum eius, quo plus quam licebat, acceperat, reddebat. Verbi gratia, si mille & ducentos aureos acceperat, quadruplum ducentorum reddebat, hoc est, octingentos. Sed parata huic legi fraus erat. Etenim si quis cùm quinque millia aureûm in bonis haberet, quinque legatariis millenos reliquisset, in legem non incidebat, & rursus tamen eueniebat, vt heres, qui nihil lucri habebat, hereditatem repudiaret. Et ita iterum subuertebantur testamenta. Tertio loco lata est *lex Voconia*, qua cautum erat, ne legatarius plus haberet quam heres. Sed tamẽ & hæc ipsa facile conuellebatur. Nam si quis, cùm centum solidos in bonis haberet, heredem me instituisset, & nonaginta nouem legatariis singulos solidos reliquisset, neque legem transgrediebatur, & locum tamen faciebat repudiationi. Ob vnum enim solidum, nemo totius hereditatis onera subire sustinuisset. Vltimò igitur lata est *lex Falcidia*,

a *Legis Furia. meminit Cicero* pro Balbo.

b *Βοκώνιος νόμος. Lex Vocônia, quæ & Voconia rogatio. Paul. 4. sent. 8. §. 3 quam nonnulli male Voluminiam appellant, decepti mend. sa lectione l. libri 41. vbi dicitur Voluminius Trib. pleb. legem tulisse, ne quis heredem mulierem instituerct. aut vt Cicero Verrina de prætura vrbana, vt ne qui census esset, heredem virginem aut mulierem institueret, cuius capitis legis Voconia meminit* Gell. 7. *Cicero in orat.* pro Balbo. in Catone & 2. de finib. *Augustus (vt Dion. refert li.* 56) *quibusdã postea mulieribus indulsit, vt* 25000. *hereditatis nomine caperent, hoc est quartã partem bonorum eius qui census ducebatur. Quintilianus declamat.* 264. *semissem dixit non triẽtem. Erat & aliud caput legis Voconia, vt ne vltra cõsanguineas fœmina ab intestato succederẽt.* Paul 4. sent. 8. §. 3. Vlp. 26. §. 6 *Erat & aliud quoque caput legis Voconia de quo hoc loco, vt ne qui cẽsus plus quidquam legaret, quàm ad heredem perueniret. quod etiam refert Cicero* 3. Verrina.

a Falcidia lege ratio quæ adde l. g 73. in f. ff. eod. Paul. 3 sen. 8. §. 1.

quæ totum defuncti patrimonium in duodecim vncias diuisit, & vetuit, ne cui vltra dodrantem, id est, nouem vncias totorũ bonorum legare liceret, siue vnus sit heres institutus, siue plures: sed vt quadrans, id est, quarta pars bonorum apud heredem heredésve maneret.

1 ¶ Quidam igitur cùm quadringentos solidos in bonis haberet, duos heredes ex æquis partibus instituit Titium & Seium: Legauit autem nominatim à Titio dicens, *Damno te Titio, illi & illi dare res quæ valeant solidis ducentis, aut solidis centum.* A Seio verò aut nihil specialiter legauit, aut tantum legauit, quæ partem eius duntaxat in partem dimidiam minuerent: sic vt ei adhuc integri sint centum solidi. Adeũt legatarij, & cum Titio agebant integra petentes legata. At is, cùm exolutis legatis aut nihil esset habiturus reliquum, aut pauca admodũ: quartam partem eius partis ex qua institutus erat volebat detrahere, siue deducere, hoc est solidos quinquaginta. Ex aduerso dicebant legatarii, satis esse factum à testatore legi Falcidiæ. Tantum enim dodrantem bonorum legatis esse exhaustum. Coorta igitur hac quæstione placuit: *suæ quemque partis, ex qua heres scriptus esset, quartã retinere posse.* Neque ideo ergo, quòd Titius, integrũ semissem aut quadrantem habeat, impedimento id erit Titio, quo minus quartam partem suæ institutionis

Φαλκίδιος ὅστις τῷ τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν, εἰς ιβʹ διεῖλεν οὐγκίας· καὶ εἶπε μὴ ἐξεῖναί τινι πλέον τῶν θʹ οὐγκιῶν τῆς πάσης περιουσίας ληγατεύειν, εἴτε εἷς ἐστιν ὁ γραφεὶς κληρονόμος, εἴτε πλείονες· ἀλλὰ τὸ τέταρτον μένειν παρὰ τῷ κληρονόμῳ ἢ τοῖς κληρονόμοις τῆς περιουσίας.

1 ¶ Ἔχων τις υʹ νομισμάτων περιουσίαν ἐνεστήσατο δύο κληρονόμους ἐξ ἴσου, Τίτιον καὶ Σεῖον. ἐληγάτευσε δὲ ὀνομαστὶ παρὰ Τιτίου εἰπών, Καταδικάζω σε ὦ Τίτιε, δοῦναι τῷδε καὶ τῷδε πράγματα συντείνοντα εἰς σʹ νομίσματα, ἢ εἰς ρʹ νομίσματα. ἀπὸ δὲ τοῦ Σείου, ἢ οὐδὲν ἐληγάτευσεν ἰδικῶς, ἢ ἐληγάτευσε τοσαῦτα, ὅσα συνέτεινεν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ, ὡς ὑπολειφθῆναι αὐτῷ ἀκέραια ρʹ νομίσματα· παρεγένοντο οἱ ληγατάριοι κινοῦντες κατὰ τοῦ Τιτίου, καὶ ἀπαιτοῦντες αὐτὸν ἀκέραια τὰ ληγάτα· ὁ δὲ, ἢ οὐδὲν ἔχων ὑπόλοιπον μετὰ τὴν ἐξαίρεσιν τῶν ληγάτων, ἢ ὀλίγιστα, ἐβούλετο τῆς οἰκείας ἐνστάσεως παρακατέχειν τὸ τέταρτον· τουτέστι νʹ νομίσματα· ἀντετίθεσαν δὲ οἱ ληγατάριοι λέγοντες τὸν τεστάτορα τὸ ἱκανὸν πεποιηκέναι τῷ Φαλκιδίῳ νόμῳ· μὴ δὲ γὰρ περαιτέρω τῶν ἐννεαουγκίων δαπανῆσαι τὴν οὐσίαν ληγάτοις· ὁ δὲ Τίτιος καθὰ εἴρηται τῆς οἰκείας ἐνστάσεως ἠξίου παρακατέχειν τὸ τέταρτον· ζητήσεως τοίνυν τοιαύτης ἀναφυείσης, ἤρεσεν, ὥστε ἕνα ἕκαστον τῆς οἰκείας ἐνστάσεως τέταρτον παρακατέχειν· καὶ οὐκ ἐπειδὴ ἀκέραιον ἐστὶ παρὰ τῷ Σείῳ τὸ ἑξαούγκιον, ἢ τριούγκιον, παρὰ τοῦτο ἐμποδισθήσεται ὁ Τίτιος τῆς ἑαυτοῦ παρακατέχειν ἐνστάσεως τὸ τέταρτον.

1 ¶ Et quum quæsitum esset, duobus heredibus institutis (veluti Titio & Seio) si Titij pars aut tota exhausta sit legatis, quæ nominatim ab eo data sunt, aut supra modum onerata: à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut quæ partem eius dũtaxat in partem dimidiam minuant: an, quia is quartam partem totius hereditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartam partem suæ partis saluam habeat? placuit posse retinere. etenim in singulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponendã est.

25 Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tempore spectatur. Itaque (verbi gratia) si is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatariis prodest, si ante aditam hereditatẽ per seruos hereditarios, aut ex partu ancillarũ hereditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum accesserit hereditati, vt centum aureis legatorũ nomine erogatis, heres quartã partem hereditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legati detrahatur.

ἕνα [a] γὰρ ἕκαστον κληρονόμον, δεῖ τὸ τέταρτον ἔχειν τῆς οἰκείας ἐνστάσεως.

2 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν, ὅτι τὸ τέταρτον τῆς τοῦ τελευτήσαντος οὐσίας ἀκέραιον τῷ κληρονόμῳ φυλάττεσθαι χρὴ, τὴν ποσότητα τῆς τοῦ τελευτήσαντος ὑποστάσεως, ἐν πόσῳ καιρῷ σκοπεῖσθαι δεῖ πόση ἐστὶ, πότερον ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς, ἢ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀδιτζίωνος· καὶ [b] μᾶλλον ἤρεσε τὸν καιρὸν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτωρος· οὐκοῦν μέχρι τῆς ἀδιτζίωνος, εἴτε γέγονέ τις ζημία καὶ μείωσις τῶν πραγμάτων, εἴτε ηὐξήθη ἡ περιουσία, τοὺς ληγαταρίους, ὅσον ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου, οὔτε ζημιοῖ, οὔτε εὐεργετεῖ, ἀλλὰ τῶν δύο τὰ ἀποτελέσματα, μειώσεως φημὶ καὶ αὐξήσεως, ὁ κληρονόμος ἐπιγνώσεται· οἷον ὡς ἐπὶ θέματος· εἶχέ τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν, ἐληγάτευσεν ρ νομίσματα, καὶ πρόδηλον ὅτι ἥρμοζεν τῷ κληρονόμῳ ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου παρακατασχεῖν κε, τουτέστι τὸ δʹ· ὑπερτεθείσης τῆς ἀδιτζίωνος, συνέβη διὰ τῶν ἐρεδιταρίων οἰκετῶν προσπορισθῆναι [c] τινὰ τῇ κληρονομίᾳ, ἢ ἔτεκον θεράπαιναι, ἢ γονὴ θρεμμάτων γέγονε, καὶ τοσαύτη προσγέγονεν αὔξησις τῇ κληρονομίᾳ, ὥστε τὸν κληρονόμον δύνασθαι ἔχειν τὸ τέταρτον, καὶ μὴ χρείαν ἔχειν τοῦ Φαλκιδίου. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἤρεσε τὸν καιρὸν σκοπεῖσθαι τῆς τελευτῆς, τότε δὲ ἥρμοζεν ὁ Φαλκίδιος, ἡ ἐν μέσῳ γενομένη προσθήκη τοῖς πράγμασιν ὠφελεῖ τὸν κληρονόμον· αὐτὸς γὰρ οὐδὲν ἧττον τῶν ρ νομισμάτων τὸ τέταρτον παρακαθέξει, ἔξωθεν ἔχων ἐν κέρδει τὰ προ-

retineat. Singulos enim heredes, quartam partem institutionis suæ habere oportet.

2 ¶ Porrò quoniam diximus quartam bonorum defuncti integram debere apud heredem manere, videndum est vtro tempore quantitas bonorum defuncti quanta sit, spectetur, Mortis ne tempore, an aditæ hereditatis? Et magis placuit, tẽpus mortis testatoris spectandum esse. Quapropter vsque ad aditam hereditatem siue damnum aliquod deminutiove in hereditate accidit, siue quid ei accessit, id legatariis quantum ad legem Falcidiam pertinet, neque nocet neque prodest: sed exitus vtriusque rei hoc est tũ decessionis tum accessionis heredem respicit. Veluti in hac specie. Centum aliquis solidos in bonis habebat: legauit centum solidos. Et in cõfesso est, heredem ex lege Falcidia vigintiquinque potuisse retinere, hoc est, quartam. Dilata aditione hereditatis, cõtigit, vt per seruos hereditarios aliquid hereditati adquireretur: aut parerent ancillæ, aut ederentur fetus pecudum. Et tantum hereditati accessit, vt heres quartã habere possit, nec egeat lege Falcidia. Verùm cùm placeat mortis tempus spectari, accessio, quæ medio tempore facta est, heredis lucro cedit. Quoniam nihilominus quartam centum solidorum retinebit, extrinsecus accessiones lu-

a v.l. in singulis heredibus 77. ff. eo. adde 4 Eclog. 1. c. 71. §. Harmeno. 5. §. 30. l. 2. C. eod.

b *Mortis tempus in ratione legis Falcidiæ ineunda obseruatur.* l. cum quo 56. l. in quantitate 73. ff. ad l. Falcidiam.

c *Hereditatis augmentum à morte testatoris cedit lucro heredis non legatarij.*

eri faciens. ¶ Tractemus idem & ex contrario. Quidam cùm centum solidos in bonis haberet, legauit solidos septuaginta quinque: dubium non est, quin heres cùm ex voluntate testatoris quartam haberet, nihil egerit retentione ex lege Falcidia. Post mortem tamen testatoris ante aditam hereditatem vel coorto incendio domus hereditariæ consumptæ sunt, vel facto naufragio merces hereditariæ perierunt, vel serui hereditarii mortui sunt, ita vt hereditas in vigintiquinque solidos decreuerit, & ad LXXV. solidos, aut eo minus veluti ad septuaginta venerit. Heres vbi adierit, solida legata soluere cogetur. Nam tempore mortis testatoris, ex voluntate eius quartam habebat, nec auxilio legis Falcidiæ egebat. Sic igitur in hoc & simili casu nihil lucratur, sed est quando & læditur. Neque verò indignetur, quoniam liberum ei erat damnū hoc non adeundo hereditatem effugere. Et id in causa fuisset, vt legatarii, cùm scirent, illo hereditatem repudiante: se nihil ex legatis consequuturos, cum eo paciscerentur, vt portione aliqua legatorū sibi relictorum contenti, nihil amplius peterent. Et ita quod lex Falcidia non tribuit, id ratio hæc heredi præstaret, propterea quòd minitaretur repudiationē.

a Hereditatis deminutio à morte testatoris ad hereditatem aditā, heredi nocet nō legatariis: vt h. & l. 9. l. 30. l. 77. ff. eo. Est igitur heredis illo casu τῆς κληρονομίας ζημία [illegible], 41. Eclo. l. c. 29. vbi vide Scholiastem.

τεθέντα. ¶ Τεχνάσωμεν δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἔχων τις ἑκατὸν νομισμάτων περιουσίαν, ἐληγάτευσεν οε, καὶ πρόδηλον ὅτι οὐκ ἐδεῖτο τῆς ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου παρακατασχέσεως ὁ κληρονόμος, ἔχων τὸ τέταρτον ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτωρος· μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, πρὸ τοῦ ἀδιτεύοντος ἐμπρησμοῦ γενομένου οἰκίας ἐρεδιταρίας, ἢ ναυαγίου γενομένου ἀπώλετο πράγματα ἐρεδιτάρια, ἢ ἐτελεύτησαν οἰκέται κληρονομιαῖοι. ὥστε τὴν κληρονομίαν εἰς κε νομίσματα ἐλαττωθῆναι, καὶ εἰς οε περιστῆναι νομίσματα, ἢ καὶ εἰς ἐλάττονα, τουτέστιν εἰς ο' προσιὼν ὁ κληρονόμος, ἀναγκάζεται ἀκέραια τὰ ληγάτα καταβαλεῖν· κατὰ γὰρ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ τεστάτωρος τελευτῆς, εἶχεν ἀπὸ γνώμης αὐτοῦ τὸ δ', καὶ οὐκ ἐδεῖτο τῆς βοηθείας τοῦ Φαλκιδίου, ὥστε οὖν ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεματισμοῦ οὐδὲν κερδαίνει, ἢ ἔσθ' ὅτε καὶ ζημιοῦται· καὶ μὴ ἀγανακτείτω· ἐξῆν γὰρ αὐτῷ τὴν τοιαύτην διαφυγεῖν βλάβην μὴ ἀδιτεύοντι· καὶ τοῦτο παρεσκεύαζε τοὺς ληγαταρίους, εἰδότας ὡς ἐκείνου παραιτησαμένου τὴν κληρονομίαν, οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν ληγάτων προσγίνεται, συμφωνῆσαι μετὰ τοῦ κληρονόμου, ὥστε μέρος τι λαβεῖν αὐτοὺς τῶν καταλελειμμένων ληγάτων· καὶ ὅπερ ὁ Φαλκίδιος οὐκ ἐδίδου, τοῦτο ἡ μέθοδος παρεῖχε τῷ κληρονόμῳ, διὰ τὸ ἀπειλῆσαι ῥεπουδιατζίωνα.

¶ Ex diuerso si septuagintaquinq; legauerit, & ante aditā hereditatem in tantum decreuerint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte seruorum) vt nō amplius quàm septuagintaquinque aureorum substantia vel etiam minus relinquatur: solida legata debētur. Nec ea res dānosa est heredi, cui liberum est non adire hereditatem: quæ res efficit, vt sit necesse legatariis, ne destituto testamento nihil consequantur, cùm herede in portione pacisci.

3 ¶ Quantitas autē patrimonii ita spectatur. Nam primò deduci oportet æs alienum defuncti: item funeris impēsas, tum pretia manumissorum seruorū. Tunc demū reliquum spectandum est, quātum sit. Id enim putū esse & verū pa-

b l. 6. Co. eo. Paul. 4. sent. 1. §. 3. l. subsignatum 39. §. 1. ff. de verb. significat.
c l. impensa 45. ff. de religiosis.
d l. 33. ff. eod.

3 ¶ Ἡ δὲ ποσότης τῆς περιουσίας, οὕτως σκοπεῖται· δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τὰ b ἐποφληθέντα ὑπὸ τοῦ τελευτήσαντος, τὴν c περὶ τὴν κηδείαν δαπάνην, καὶ τὰ τιμήματα τῶν d ἐλευθερωθέντων οἰκετῶν· καὶ λοιπὸν τὸ ὑπόλοιπον σκοπεῖν ὁπόσον ἐστί· τοῦτο γὰρ νομίζεται

3 ¶ Cùm autē ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducitur æs alienum, itē funeris impensa, & pretia seruorum manumissorum: tunc demum in reliquo ita ratio habetur, vt ex

eo quarta pars apud heredem remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata scilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque si fingamus quadringentos aureos legatos esse, & patrimonii quantitatem ex qua legata erogari oportet, quadringentorum esse: quarta pars legatariis singulis debet detrahi. Quòd si trecentos quinquaginta legatos fingamus, octaua debet detrahi. Quòd si quingentos legauerit, initio quinta, deinde quarta detrahi debet. Antè enim detrahendum est, quod extra bonorum quantitatem est, deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

εἴη καθαρὸς οὐσία· καὶ ταύτης τὸ τέταρτον παρακατέχειν οἶμαι ὡς ἐπὶ θέματος. ἐτελεύτησέ τις, ω νομισμάτων ἔχων περιουσίαν ἐληγάτευσε τετρακόσια· ἐχρεώστει δὲ κρεδίτωρσι σ, οἱ δὲ ἐλευθερωθέντες οἰκέται ἦσαν ρν νομισμάτων· ἐδαπανήθη περὶ τὴν αὐτοῦ ταφὴν, ὡς ὑπολιμπάνεσθαι υ, ἤγουν αὐτὸ τὸ ληγάτον· οὐκοῦν ὡς ἀπὸ υ, ρ, ὀφείλει παρακατέχειν, οὐχ ὡς ἀπὸ ω διακόσια διὰ τὰς γενομένας ὡς εἴρηται ὑπεξαιρέσεις· ὥστε οὖν, τὰ μὲν τρία μέρη δοθήσεται τοῖς ληγαταρίοις κατὰ ἀναλογίαν· τὸ δὲ δ, τουτέστι τὰ ρ, μενεῖ παρὰ τῷ κληρονόμῳ· ἔχων τις υ νομισμάτων περιουσίαν καθαρὰν, υ ἐληγάτευσε, τὸ δ δεῖ παρακατέχεσθαι τουτέστι ρ. τί δὲ ἐπὶ ἐληγάτευσε τν; τὸ ὄγδοον δεῖ παρακατέχεσθαι· ὄγδοον τῶν υ τὰ ν· ἔχει οὖν ὁ κληρονόμος, ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου ν· ἐκ τοῦ νόμου δὲ ἕτερα ν· ἅπερ συνίστησι τὴν τοῦ τετάρτου ποσότητα· εἰ δὲ φ ἐληγάτευσεν, ἔχων υ ἐν περιουσίᾳ, ἐληγάτευσε δὲ τὰ φ οὕτως· πρίμῳ ρ, σεκούνδῳ ρ, τερτίῳ, κουάρτῳ, κουίντῳ, ἀνὰ ρ· τέως, δεῖ τὸ περιττὸν ὑπεξαιρεθῆναι, τουτέστι ἑνὸς ἑκάστου ληγάτου μειωθῆναι τὴν πέμπτην μοῖραν· ὡς ὑπολιμπάνεσθαι ἑκάστῳ ληγαταρίῳ, νομίσματα, π· λοιπὸν ὡς ἀπὸ τοῦ φαλκιδίου παρακατέχει ὁ κληρονόμος, ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ληγαταρίου, ἀνὰ κ νομίσματα· καὶ αὐτὸς μὲν ἑαυτῷ περιποιήσει τὰ ρ· τουτέστι τὸ δ τῆς οὐσίας τοῦ τελευτήσαντος· ἕξουσι δὲ οἱ ε ληγατάριοι, οἷς ἀνὰ ἑκατὸν ἐληγατεύθη, ἀνὰ ξ.

trimoniũ putatur, & ex eo quarta pars apud heredẽ manere debet. Veluti verbi gratia in hac specie. Decessit aliquis DCCC. solidos in bonis habens, legauit CCCC. Debebat creditoribus CC. Serui manumissi æstimãtur solidis CL. in funus eius impensi sunt L. vt iã reliqui sint CCCC. hoc est ipsa legata. Vt igitur è CCCC apud heredem C. manere debent, non verò vt ex DCCC. CC. propter deductiones, quas fieri debere dictum est. Sic igitur tres partes legatariis dabuntur pro rata, Quarta verò hoc est C, apud heredem manebit. Quum ergo is, qui purè in bonis CCCC. solidos habet CCCC. legat, quarta, hoc est C. solidi apud heredẽ manent. Quid si CCCL. leget? Octauam retinere oportet. Est autẽ octaua pars CCCCL. Habet ergo heres ex testatoris voluntate L. & ex lege, alteros L. Quæ vtraque quartæ quantitatem efficiunt. Quòd si quis D. legarit, cũ CCCC. in bonis haberet, & quidem eos D. sic legarit. Primo C. Secũdo C. Tertio, Quarto, Quinto Centenos: tũc quod superest, deduci debet, hoc est, singulis legatis quinta pars detrahi, vt sic singulis legatariis relinquãtur LXXX. solidi. Ad extremum nomine legis Falcidiæ, retinet heres à singulis legatariis XX. solidos. Et ita, ipse quidẽ sibi conficiet C. solidos, hoc est quartam bonorum defuncti: legatarii verò, qui quinque numero sunt, quibúsque singulis C. legati erant, singuli LX. habebunt.

a *Paul.* 4 *sent.* 1. de fideicommissis.

b v. tit. Digest. & Cod. ad SC. Trebellia. *Paul.* *sent.* 2.

DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS (& ad Senatusconsultum Trebellianum.

TIT. XXIII.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΠΙΣΤΕΙ[a] καταλιμπανομένων κληρονομιῶν, καὶ τοῦ θεσπίσματος. Τρεβελλιανείου.[b]

Τίτλος κϛ.

DE FIDEICOMMISSARIIS hereditatibus,(& ad Senatusconsultū Trebellianū.

TIT. XXIII.

¶ *Fideicommissarias hereditates seu Fideicommissa testamentis relinqui: eásque vniuersalia vel specialia esse. 1. Originem Fideicommissorum initio infirmam. Fideicommissa excogitata, vt qui neque hereditatem neque legata directo accipere poterant, ea caperent per interpositam personam vtriusque capacem. Fideicommissorum restitutionem, initio à mera fide restituere rogati constitisse. Augustum, ea in necessitatem præstandi primum omnium vertisse: De fideicommissis Consules primò post Prætorem fideicommissarium ius dixisse. Fideicommissa non relinqui nisi ab eo qui recto iure heres institutus sit. Fideicommissum vel partis tantum hereditariæ relinqui posse. Sed & id vel purè vel sub conditione & ex certo die. 3. Fideicommissaria hereditate restituta, eum qui restituit heredem dici: accipientem, primis quidem temporibus, emptoris (vtpote interposita imaginaria hereditatis venditione & emptione & stipulatione venditæ & emptæ hereditatis) 4. Postea Trebellio (vnde Trebellianum Senatusconsultum) & Seneca Consulibus) heredis (cùm ei & in eum obliquæ fideicommissi actiones darentur.) 5. Tandem Pegaso (inde Pegasianum Senatusconsultum) & Pusione Coss. legatarij partiarij (stipulationibus nimirum partis & pro parte inter heredem & fideicommissarium interpositis vt ita lucrum & damnum hereditatis inter eos esset commune) vicem sustinuisse. 6. Et hanc quidem rationem Senatusconsulti Trebelliani & Pegasiani fuisse. 7. Sed cum stipulationes huius Senatusconsulti captiosæ viderentur, Iustiniano placuit, vim omnem Pegasiani in Trebellianum transfundere, hoc constituto, vt heres restituere rogatus, quartam retineat antequam restituat: Imò & post restitutionem factam, eam condicat, hereditariis actionibus inter eum & fideicommissarium pro rata parte diuisis, nisi sponte totam hæreditatem fideicommissario restituerit, hoc enim casu vniuersas actiones fideicommissario & in fideicommissarium dari. Item, hæredem adire hæreditatem, eámque restituere cogi fideicommissario eique & in eum omnes actiones dari. 8. Hæredem ex asse, totum vel partem: ex parte, eam partem, eiusve partem restituere rogari posse. 9. Potest etiam heres scriptus rogari, vt vna aliqua re deducta vel præcepta hæreditatem restituat fideicommissario: quo casu omnes etiam actiones fideicommissario & in fideicommissarium dantur, licet pars illa deducta ab herede, maximam partem hæreditatis contineat. Idem ius est si heres rogatus fuerit hereditatem restituere duabus, pluribusve preceptis rebus, aut certa summa deducta, præceptáve. 10. Potest etiam rogari de restituenda hæreditate non modo hæres scriptus, sed & qui ab intestato successurus erat. 11 Sed & ipse fideicommissarius de restituendo rursus rogari potest. 12. Fideicommissi relictum quinque testibus probari: aut si testes desint, iureiurando ipsi hæredi legatario, fideicommissario, delato si ab his sit fideicommissum.*

c *Cur hoc loco de fideicommissis dicatur repete ex § vlt. sup. per quas personas cuique adquiritur.*

d *Fideicommissorum alia ἰδικὰ, alia καθομάδα. adde infr. tit. proximo.*

Dictum est de legatis, nunc ad fideicommissa transeamus. Fideicommissorum quædā sunt singularia, & quædā vniuersalia. Oportet autē priùs differere de vniuersalibus, & ita venire ad singularia. ¶ Interea videamus nonnihil de an-

Εἰπόντες[c] περὶ τῶν ληγάτων νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ τὰ φιδεϊκόμμισσα. τῶν φιδεϊκομμίσσων, τὰ [d] μέν ἐστιν ἰδικὰ, τὰ δὲ καθομάδα δεῖ δὲ κατὰ πρώτην τάξιν, περὶ τῶν καθομάδα διαλεχθῆναι, καὶ οὕτως ἐλθεῖν, ἐπὶ τὰ ἰδικά.

1 ¶ Τέως δὲ σκοπήσωμεν περὶ τ

Nunc transeamus ad fideicommissa, sed prius est, vt de hereditatibus fideicommissariis videamus.

1. ¶ Sciendum itaque est, e-

mnia fideicommissa primis tẽporibus infirma fuisse: quia nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus enim non poterant hereditatem vel legata relinquere, si relinquebant, fidei committebant eorũ qui capere ex testamento poterant (hereditatem.) Et ideo fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo iuris, sed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.

¶ Postea diuus Augustus primus, semel iterumque gratia personarũ motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundam perfidiam, iussit Cõsulibus authoritatem suã interponere. Quod quia iustum videbatur: & populare erat: paulatim cõuersum est in assiduam iurisdictionem:

ἀρχαιογονίας. [a] Ἀνυπόστατα μὲν γὰρ πάλαι πάντα ὑπῆρχον τὰ φιδεϊκόμμισσα· οὐδεὶς γὰρ ἄκων ταῦτα κατέβαλεν ἐκείνοις, οἷς ἠξιώθη παρασχεῖν. ἐπενοήθη δὲ ἐντεῦθεν τὰ φιδεϊκόμμισσα. συνέβαινε πολλάκις Ῥωμαῖον τελευτᾶν ἔχοντα συγγενεῖς περεγρίνους· [b] οἷς οὐκ ἐξῆν, οὐδὲ κληρονομίαν, οὐδὲ ληγάτα καταλιμπάνειν διὰ τὸ διαφόρου πολιτείας εἶναι· ἐκάλει τοίνυν οὗτος Ῥωμαῖόν τινα, ὃς ἠδύνατο αὐτοῦ γενέσθαι κληρονόμος ἐκ διαθήκης, εὔνουν ὄντα καὶ πιστὸν ἐσόμενον· καὶ αὐτὸν μὲν ἔγραφε κληρονόμον, ἠξίου [c] δὲ αὐτὸν ἐκτὸς τῆς διαθήκης, ὥστε ἢ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν, ἢ μέρος αὐτῆς, ἢ καὶ ῥητὰ πράγματα, τῷδε τῷ περεγρίνῳ ἀποκαταστῆσαι· καὶ ἐν τῇ τοῦ σκρίπτου κληρονόμου ἀπέκειτο ἐξουσίᾳ, πότερον βούλεται ταῦτα δοῦναι, ἢ οὔ· οὐδεὶς γὰρ νόμου σύνδεσμος ἦν, ὁ τοῦτο ποιεῖν ἀναγκάζων, ἀλλὰ μόνης τῆς πίστεως καὶ αἰδοῦς τῶν παρακληθέντων ἤρτητο ταῦτα· ἀμέλει καὶ ἐντεῦθεν φιδεϊκόμμισσα προσηγορεύθη, τουτέστι τῇ πίστει καταπιστευθέντα· ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους. ¶ Μετὰ δὲ ταῦτα πρῶτον Αὔγουστος ὁ βασιλεύς, ἅπαξ καὶ δὶς κινηθείς, διὰ τὸ χαρίεν τῶν οἷς ταῦτα κατελείφθη, περεγρίνων δηλαδὴ ὄντων· ἦν γὰρ ἔσθ' ὅτε αὐτῷ γνώριμα τὰ τοιαῦτα πρόσωπα, ἢ καὶ τιμῆς ἄξια, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς παίδευσιν, ἢ καὶ ἕτερόν τι πλεονέκτημα, ἢ καὶ ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ὁρκωθέντος τοῦ ὅρκου καταπεφρόνησαν οἱ κληρονόμοι ἢ διὰ μεγίστην ἀπιστίαν· ἔσθ' ὅτε γὰρ ἠξιώθη τις πλούσιος ὤν, πενιχροῖς παισὶ καὶ σφόδρα νέοις,

tiquitate ipsorum. [a] Et initio infirma erant omnia fideicommissa, quia nemo inuitus his pręstabat, quibus dare rogatus erat. Porrò hinc inuenta sunt fideicommissa. Sæpenumero eueniebat, vt ciuis Romanus moreretur, habens cognatos peregrinos, [b] quibus neque hereditas, neque legata relinqui poterant, propterea quòd diuersæ ciuitatis essent. Vocabat hic ergo ciuem aliquem Romanum, qui heres ipsi ex testamẽto esse posset, quòd eum sibi beneuolum & fidum futurum speraret, eúmque heredem scribebat, ac [c] rogabat extra testamentum, vt vel hereditatem totam, vel partem eius, vel certas res illi peregrino restitueret. Et in scripti heredis situm erat arbitrio, daret ea an non daret. Neque enim vllum iuris erat vinculum, quo facere id cogeretur, sed tantum pudore & fide eorum, qui rogabantur, tota res continebatur. Vnde scilicet & fideicommissa appellata sunt. Atque hæc antiquissimis temporibus in vsu fuerunt. ¶ Postea Diuus Augustus primus, semel atque iterum gratia eorũ motus quibus cùm peregrini essent, talia fideicõmissa relicta erant, (interdum enim ei notæ huiuscemodi personæ, aut in magno pretio erant, ob eruditionem fortè, aut alias excellentiores naturæ aut fortunæ dotes) vel etiam quia per ipsius salutem sæpe heredes rogati, iusiurandum suum contemnebant, vel ob insignem quorundam perfidiam. Interdum enim diues aliquis rogatus erat pauperibus liberis & adhuc tene-

a *Antiquitas & origo fideicommissorum & cur inuenta.*

b *Peregrini qui* v. l. 1. C. de heredib. instituendis.

c *Proinde fideicommissa, quæ precatiuo modo, legata, quæ legum modo & imperatione relinquuntur.* Vlp. 24. §. 1.

ris, vel senio confectis parentib. defuncti restituere, & tamen fidem rumpebat: iussit ergo Consulib. vt authoritatem suā interponerent. & cum qui rogatus esset, cogerent ad restitutionem. Id cùm iustum admodum videretur, & gratum esset in vulgus, paulatim in iurisdictionem & necessitatem conuersum est. Ac tantus, postmodum fauor est factus fideicommissorum, vt processu temporis & proprius Prætor petendis fideicommissis crearetur, qui fideicommissarius appellatur. Enarrata fideicommissorum antiqua origine dicamus de his quæ per vniuersitatem relinquuntur.

a *Consules de fideicommissu initio cognoscebant.*

b *De Pratore fideicommissario. adde* l. 2. §. capta 33. ff. de origine iuris. *Vlp.* 25. §. 12. *vbi plura dixi.*

2 ¶ Vt igitur fideicommissum vniuersale valeat, necesse est in primis esse aliquem qui directò heres in testamento instituatur, & is alteri rogetur hereditatē restituere. Alioqui inutile est testamentum, in quo nemo heres instituitur. Si quem igitur heredem instituam, dicens *L. Titius heres mihi esto*, possum adiicere & dicere: *Rogo te L. Titi vt cū primum poteris hereditatem meam adire, eam C. Seio reddas & restituas.* ¶ Possum igitur heredem rogare, & de parte restituenda, non solum de tota hereditate. ¶ Relinquitur autem & purè, & sub condicione, & ex certa die, veluti, post biennium, quàm mortuus fuero.

c l. 14. C. de testament.

d *Paucissimis his verbis heres etiam institui potest.* l. 1. §. 2. ff de hered. instituend.

e l. 16. §. 4. ff. ad SC. Treb.

f l. vbi purè 19. ff. ad SC. Trebellian.

g l. 13. ff. ad Trebellian.

h *Paul.* 4. sen. 1. §. in tépus emancipationis.

3 ¶ Si quis heres institutus, & rogatus hereditatē restituere, eam restitue-

ἢ καὶ γεγηρακόσι τοῦ τελευτήσαντος γονεῦσιν, ἀποκαταστῆσαι, εἶτα τὴν πίστιν παρέβη· τοῖς ὑπάτοις οὖν ἐκέλευσε τὴν οἰκείαν αὐθεντίαν θεῖναι μέσην, καὶ ἀναγκάσαι τὸν ἀξιωθέντα, ποιήσασθαι τὴν ἀποκατάστασιν· ἐπειδὴ τοῦτο δὲ δίκαιον νομισθὲν, καὶ χαρίεν παντὶ τῷ δήμῳ, κατὰ μικρὸν εἰς ἰουρισδικτίωνα μετετράπη καὶ εἰς ἀνάγκην· καὶ τοσαύτη γέγονεν ἐπὶ τοῖς φιδεϊκομμίσσοις σπουδὴ, ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου καὶ πραίτωρ [b] ἰδιάζων ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τῶν φιδεϊκομμίσσων ἐχειροτονήθη, ὁ λεγόμενος φιδεϊκομμισσάριος.

2 ¶ Μετὰ τὴν ἀρχαιολογίαν τῶν φιδεϊκομμίσσων, εἴπωμεν περὶ τῶν καθομάδα· ἵνα δὲ τὸ καθομάδα φιδεϊκόμμισσον ἰσχύσῃ, χρὴ κατὰ πρώτην τάξιν εἶναι τινὰ τὸν διρέκτως ἐν τῇ διαθήκῃ γραφόμενον κληρονόμον, καὶ ἀξιούμενον ἑτέρῳ τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι· ἐπείτοιγε, ἄχρηστός [c] ἐστιν ἡ διαθήκη, ἐν ᾗ μηδεὶς γέγραπται κληρονόμος· ἐὰν τοίνυν γράψω τινὰ κληρονόμον λέγων, Λούκιος Τίτιος ἔστω μου κληρονόμος, [d] δύναμαι προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, Ἀξιῶ σε ὦ Λούκιε Τίτιε, ἵνα ἡνίκα πρῶτον δυνηθῇς τὴν ἐμὴν ἀδιτεῦσαι κληρονομίαν, ταύτην Γαΐῳ ἀποδώσῃς καὶ ἀποκαταστήσῃς. ¶ Δύναμαι οὖν ἀξιοῦν τὸν κληρονόμον, καὶ περὶ μέρους [e] κληρονομίας, ὥστε ἀποκαταστῆσαι, οὐ μόνον περὶ πάσης. ¶ Καταλιμπάνεται δὲ καὶ πούρως [f] καὶ [g] ὑπὸ αἵρεσιν, καὶ ἀπὸ [h] φανερᾶς ἡμέρας· οἷον μετὰ δύο ἔτη τῆς ἐμῆς τελευτῆς.

3 ¶ Ἐὰν δέ τις γραφεὶς κληρονόμος, καὶ ἀξιωθεὶς ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἀποκαταστήσῃ ταύ-

tatúsque eorum fauor factus est, vt paulatim etiam Prætor proprius crearetur, qui de fideicōmissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant.

2 ¶ In primis igitur sciendum est, opus esse, vt aliquis recto iure testamento heres instituatur: eiúsque fidei committatur, vt eā hereditatem alij restituat. alioqui inutile est testamentum, in quo nemo heres instituitur. Cum igitur aliquis scripserit, *Lucius Titius heres esto*, potest adiicere, *Rogo te Luci Titi, vt cùm primùm poteris hereditatem meam adire, eam Caio Seio reddas, restituas.* ¶ Potest autem quisque & de parte restituenda heredem rogare. ¶ Et liberum est, vel purè, vel sub conditione relinquere fideicommissum, vel ex certo die.

3 ¶ Restituta autem hereditate, is quidē qui restituit, nihi-

lominus heres permanet: is verò qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habetur.

τὴν, οὐδὲν ἧττον μένει[a] κληρονόμος· ἐπειδὴ τὸ ἀσώματον[b] αὐτῷ προσεπάγη. ὁ δὲ ταύτην δεξάμενος, ἐν[c] μὲν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, ἀγοραστοῦ τάξιν ἐπεῖχε, μετὰ δὲ ταῦτα, ποτὲ μὲν κληρονόμου, ποτὲ δὲ ληγαταρίου· καὶ εἴπωμεν κατὰ πρῶτον λόγον περὶ τοῦ ἀγοραστοῦ· ἐπειδὴ ἄτοπον ἐνομίζετο εἶναι, τὸν κληρονόμον μὲν ἐπιγινώσκειν τὰ τῆς κληρονομίας βάρη, τὸν δὲ κερδῶν ἀπολαύειν τὸν φιδεϊκομμισσάριον, διὰ τοῦτο ἤρεσεν, εἰκονικὴν[d] γίνεσθαι πρᾶσιν, καὶ ὁ κληρονόμος ἑνὸς νούμμου, τὴν πᾶσαν ἐπίπρασκε κληρονομίαν· καί τινες ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ ληγαταρίου, ἤτοι τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, αἳ ἐλέγοντο αἱ ἐπερωτήσεις emptæ[e] & venditæ hæreditatis· ἐπηρώτα γὰρ ὁ κληρονόμος τὸν φιδεϊκομμισσάριον οὕτως, Ὁμολογεῖς ὦ φιδεϊκομμισσάριε, ἐὰν ἀπαιτηθῶ τι ὑπὸ τοῦ ἐρεδιταρίου κρεδίτωρος, διδόναι μοι τοῦτο, ἤγουν καὶ δεφενδεύειν με, καὶ περιποιεῖν μοι τὸ ἀνενόχλητον· καὶ ἔλεγεν ὁ φιδεϊκομμισσάριος, Ὁμολογῶ· ἐπηρώτα δὲ καὶ ὁ φιδεϊκομμισσάριος τὸν κληρονόμον οὕτως· Ὁμολογεῖς ὦ κληρονόμε, ἐὰν ἀπαιτήσῃς ἐρεδιτάριον δεβίτωρα διδόναι μοι τοῦτο, ἤγουν καὶ ἐγχωρεῖς μοι τὰς ἀγωγάς; ὥστε δυνηθῆναί με procuratorio nomine κινεῖν ταύτας· τίς δέ ἐστι προκουράτωρ,[f] προϊόντες[g] μαθησόμεθα· καὶ ἔλεγεν ὁ κληρονόμος, Ὁμολογῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ κληρονόμος σπουδάζων διαφυγεῖν τὸ δικαστήριον δυσὶ περιέπιπτε δίκαις, ἠναγκάζετο γὰρ δικάζεσθαι πρὸς τὸν ἐρεδιτάριον κρε-

rit, nihilominus heres permanet, quoniam nomen hæredis iam ei inhæsit. Is verò qui hæreditatem recepit, primis quidē tēporibus emptoris vicem habebat, postea autem interdū heredis, interdū legatarii. Et dicamus priùs de emptore. Quoniā igitur absurdum videbatur heredem onera hereditatis agnoscere, fideicōmissarium verò in lucro versari, ideo placuit imaginariam venditionem fieri, & ita heres vno nummo totam addicebat hereditatem. Ac quædam inter heredē & legatarium siue fideicommissarium interponebātur stipulationes, quæ vocabātur emptæ & venditæ hereditatis. Stipulabatur enim heres à fideicommissario, hunc in modum, *Spondes fideicommissarie, si quid creditor hereditarius à me exegerit, id mihi reddere, aut defendere me, & me indemnem præstare?* Et dicebat fideicōmissarius: *Spondeo.* Deinde stipulabatur & fideicommissarius ab herede, hunc in modum, *Spondes heres, si quid ab hereditario debitore exegeris, id mihi præstare, aut etiam actiones mihi cedere, vt eas procuratorio nomine intentare possim?* (Quis autem sit procurator infrà docebimur.) Et dicebat heres: *Spondeo.* Sed cùm hac re ita se habente, heres, qui iudicium fugere studebat, in duplices lites incideret, quoniam & cum creditore hereditario iudicium excipere cogebatur, & rur-

a v. l. 88. in f. ff. de heredibus instituendis. §. Harmenop. 8. §. 2.

b *ἀσώματον consultò dixit pro hereditate, quæ ius est incorporale.*

c *Fideicommissarius aliàs vicem emptoris, heredis & legatarij sustinuit. emptoris vt hoc §. heredis* §. 4. legatarii §. 5. inf. eod.

d *εἰκονικὴν πρᾶσιν quemadmodum olim fieret.*

e *Stipulationes emptæ & venditæ hereditatis inter heredem & fideicommissarium quemadmodum olim fierent.*

f *Procurator quis.*

g *Adde* infra tit. de his per quos agere possumus.

a Senatuſconſ. Trebell. v.l.1. ff.eod.
b Hi conſules ſuffecti nō ordinarij. Nā cū in indice cōſulū nō reperiātur, credendū eſt initio anni eos non fuiſſe in magiſtratu, ſed ſuffectos. Idem dicēdum de Rubrio Gallo & Ceſſo Hiſpone Coſſ. in l.cū vero.26. §.7. ff. de fideicō. libert. & alias Dion. 43. & 43. refert, annos cōſulum, ab his duobus qui primis duobus menſibus creati eſſent nomē accepiſſe, quod etiā Caſſiodorus ſequitur. Atqui reliquis menſibus creabantur. (quod à Caſare introductū) minores conſules dicebātur, & in ſenatuſconſultis & authoritatib. ſcribebantur.
c Igitur reſtituta hereditate fideicōmiſſario & in fideicommiſſarium dantur actiones.
d πλαγιαστικὰς vocat ἀγωγὰς, id eſt obliquas quas Latini vtiles: vt ex hoc loco poſſit colligi, precaria verba, obliqua dici poſſe. Sic inf. §. 9. πλαγιαστικῶς ἐνάγεσθαι obliquè cōueniri.
e Fideicommiſſarius vicē heredis qñ ādoſuſtinuerit: quādo emptoris v. §.3. ſup. eod. quando legatarij. v. §. 5. inf. eod.
f De SC. Pega. adde Paul. 9. ſent. 3.

ſum agere cum fideicommiſſario ex ſtipulatione: vt reciperet, quod ſoluiſſet.

4 ¶ Ideo tēporibus Neronis, Trebellio Maximo & Anneo Seneca Coſſ. Senatuſcōſ. factum eſt, quo cautum, vt ſicui hereditas per fideicommiſſum relicta & reſtituta foret, omnes actiones quæ iure ciuili heredi & in heredem competerent, hæ ad fideicommiſſariū & aduerſus fideicommiſſarium, tranſirent. Et deinde prætor S.C. hoc ſubſequens, vtiles actiones, id eſt, obliquas fideicommiſſario & in fideicommiſſarium dedit, perinde quaſi ipſe heres eſſet. Vt is qui cum eo ageret, perinde atque ſi heres foret effectus, diceret: *Si apparet hunc dare oportere.* Ecce hic vicē heredis obtinet.

5 ¶ Sed quia cùm hęc ita ſe haberent, heredes ſcripti totam ferè, vt plurimùm, hereditatem reſtituere rogari, ob nullū aut minimum lucrum adire recuſabant, ſed eam repudiabant, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: ideò poſtea Veſpaſiani temporibus Pegaſo & Puſione Coſſ. factum eſt S. C. Pegaſianum: quo cautum, vt ei qui rogatus eſſet hereditatem alii reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere: atque ex lege Falcidia quartam partem ex legatis retinere conceſſum eſt. Neque verò tantùm in immenſis fideicommiſſis vniuerſalibus, ſed etiam in his, per quę ſingulę res relinquūtur, retentio hæc permiſſa eſt. Quod enim in immēſis legatis eſt lex

δίπτωσα, καὶ πάλιν κινῆσαι κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως, ἵνα λάβῃ ἅπερ ἔτυχε καταβαλών.

4 ¶ Διὰ τοῦτο ἐπὶ [a] τῶν Νέρωνος χρόνων, ἐπὶ Τρεβελλίου Μαξίμου, καὶ Ἀννέου Σενέκα τῶν ὑπάτων, [b] δόγμα συγκλήτου γέγονε τὸ λέγον, ἵνα ἐὰν κληρονόμος τινὶ κατὰ φιδεϊκόμμισσον καταλειφθῇ καὶ ἀποκατασταθῇ, πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ, αἵτινες κατὰ τὸ πολιτικὸν τῇ τῶν νόμων ἀκριβείᾳ ἥρμοζον τῷ κληρονόμῳ, καὶ κατὰ τοῦ κληρονόμου, αὗται ἐπὶ [c] τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέλθωσι, καὶ λοιπὸν ὁ πραίτωρ ὑπουργῶν τῷ τοιούτῳ δόγματι ὠφελίας ἀγωγὰς, τουτέστι πλαγιαστικὰς [d] δέδωκε τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, ὡσανεὶ κληρονόμου αὐτοῦ ὑπάρχοντος· ἵνα κινῶν λέγῃ, ὡσανεὶ [e] ὑπῆρχε κληρονόμος, Εἰ φαίνεται τόνδε χρεωστεῖν δοῦναι· ἰδοὺ ἐνταῦθα τάξιν ἐπέχει κληρονόμου.

5 ¶ Τούτου δὲ οὕτως ἐχόντων, ἐπειδὴ οἱ γεγραμμένοι κληρονόμοι πᾶσαν σχεδὸν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀξιούμενοι τὴν κληρονομίαν ἀποκαταστῆσαι, ὤκνουν ἀδιτεῦσαι, δι' οὐδὲν, ἢ ἐλάχιστον κέρδος, καὶ διὰ τοῦτο ἐρεπουδιάτευον, καὶ ἐντεῦθεν ἀπεσβέννυντο τὰ φιδεϊκόμμισσα, μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῶν Οὐεσπασιανοῦ χρόνων Πηγάσου [f] καὶ Πουσίωνος ὑπατευόντων, γέγονε δόγμα Πηγασιάνειον, κελεῦον τῷ ἀξιωθέντι κληρονόμῳ ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ, ἐξεῖναι τὸ τέταρτον μέρος παρακατέχειν· ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ Φαλκιδίου τὴν τετάρτην ἐκ τῶν ληγάτων μοῖραν ἐπιτέτραπται παρακατέχειν, καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν καθολικῶν ἀμέτρων φιδεϊκομμίσσων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδικῶν ἡ αὐτὴ παρακατάσχεσις ἰδικῶς συγκεχώρηται. ὅπερ γὰρ ἐν ἀμετρίᾳ ληγάτων

4 ¶ Et Neronis quidem temporibus Trebellio Maximo, & Anneo Seneca Cōſulib. Senatuſcōſultum factum eſt: quo cautum eſt, vt ſi hereditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit, omnes actiones, quæ iure ciuili heredi, & in heredē competerent, ei, & in eum daren tur, cui ex fideicōmiſſo reſtituta eſſet hereditas. Poſt quod Senatuſconſultum Prætor vtiles actiones ei, & in eum qui recepit hereditatem, quaſi heredi, & in heredem dare cœpit.

5 ¶ Sed quia heredes ſcripti, quum aut totā hereditatem, aut penè totam plerumq; reſtituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimū lucrum, rec ſabāt atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: Poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus Pegaſo & Puſione Conſulibus, Senatus cenſuit, vt ei, qui rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret quartam

partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere cōceditur. Et in singulis quoq; rebus, quæ per fideicommissū relinquuntur, eadem retentio permissa est. ¶ Post quod Senatusconsultum ipse heres onera hereditaria sustinebat: ille auté, qui ex fideicōmisso recipiebat partem hereditatis, legatarij partiarij loco erat. i. eius legatarij cui pars bonorū legabatur: quæ species legati, partitio vocabatur, quia cū herede legatarius partiebatur hereditaté. Vnde quæ solebāt stipulationes inter heredem & partiariū legatarium interponi, eædem interponebantur inter eū, qui ex fideicommisso recepit hereditatem, & heredem: id est, vt lucrum & damnum hereditarium pro rata parte inter eos commune esset.

ἐστὶν ὁ Φαλκίδιος· τὸ δὲ ἐν ἀμετρίᾳ φιδεϊκομμίσσων ἐστὶ τὸ Πηγασιανόν. ¶ Μετὰ δὲ τὸ Τρεβελλιανὸν δόγμα, ὁ κληρονόμος μόνος ὑπέκειτο τοῖς βάρεσι τῆς κληρονομίας, οὐ μὴν ὁ φιδεϊκομμισσάριος· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρεσε τὸν φιδεϊκομμισσάριον τάξιν [a] ἐπέχειν ληγαταρίου παρτιαρίου· τουτέστιν ἥμισυ μερίζου [b] ἤγουν ἥμισυ μέρος λαμβάνοντος· τὸ γὰρ παλαιὸν ἦν πέμπτον γένος ληγάτου, ὃ ἐλέγετο παρτιτίων, [c] ἤτοι μερικὸν κατελιμπάνετο δὲ τὸν τρόπον· Titius mihi heres esto, & cum Seio hereditatem diuidito in dimidia portione· τουτέστι, Τίτιος ἔστω μου κληρονόμος, καὶ μεριζέσθω μετὰ Σηΐου τὴν κληρονομίαν κατὰ τὸ ἥμισυ μέρος· λοιπὸν οὖν ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις [d] μεταξὺ αὐτῶν τοιαῦται, ὁ κληρονόμος ἐπηρώτα τὸν ληγατάριον οὕτως· Ὁμολογεῖς, ὦ ληγατάριε, ἐὰν ἐναχθεὶς καταβάλω κ νομίσματα, τούτων μοι διδόναι τὸ ἥμισυ; καὶ ἔλεγεν, Ὁμολογῶ· καὶ πάλιν ὁ ληγατάριος ἐπηρώτα τὸν κληρονόμον οὕτως, Ὁμολογεῖς ἐὰν λάβῃς παρὰ ἐρεδιταρίου δεβίτωρος κ νομίσματα, διδόναι μοι τὸ ἥμισυ, τουτέστι τὰ ι; καὶ ἔλεγεν, Ὁμολογῶ· καὶ ἐκαλεῖτο ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις, partis [e] & pro parte· κατὰ μίμησιν οὖν τοῦ παρτιαρίου ληγαταρίου ἡ ἐπερώτησις προεχώρει μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου· καὶ ἐπηρώτα τὸν φιδεϊκομμισσάριον οὕτως, Ὁμολογεῖς ὦ φιδεϊκομμισσάριε, ἐὰν ἀπαιτηθῶ μ νομίσματα ὑπὸ κρεδίτωρος ἐρεδιταρίου, διδόναι μοι τὰ λ· καὶ ὁ κληρονόμος ἐπηρωτᾶτο ὑπὸ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου· Ὁμολογεῖς ὦ κληρονόμε, ἐὰν παρὰ ἐρεδιταρίου δεβίτωρος μ νομίσματα λάβῃς, διδόναι μοι τὰ λ; καὶ ἔλεγεν Ὁμολογῶ· καὶ τούτῳ τῷ

Falcidia, id in immensis fideicommissis est S. C. Pegasianum. ¶ Post hoc autem S.C. heres solus oneribus hereditariis subiiciebatur, nō autem fideicommissarius. Sed postea placuit, fideicōmissarium esse loco legatarij partiarij, id est eius legatarij, qui partē dimidiam acciperet. Nam erat olim quintum genus legati, & vocabatur Partitio. Relinquebatur autē in hunc modum, *Titius mihi heres esto, & hereditatem meam cum Seio in dimidia portione diuidito.* Ad extremum interponebantur inter eos tales stipulationes. Heres ita stipulabatur à legatario: *Spondes legatarie si conuentus viginti solidos soluero, eorum mihi dare dimidiū?* Et dicebat, *Spondeo.* Et rursum legatarius stipulabatur ab herede sic: *Spondes, si à debitore hereditario consequutus fueris viginti solidos, eorum mihi dare dimidium, hoc est, decem?* Et dicebat: *Spondeo.* Et vocabatur hæc stipulatio partis & pro parte. Ad similitudinem igitur legatarij partiarij, stipulatio intercedebat inter heredem & fideicommissarium. Et heres ita stipulabatur. *Spondes fideicommissarie, si creditor hereditarius quadraginta à me solidos exegerit, dare mihi triginta?* Et fideicōmissarius stipulabatur sic: *Spōdes heres, si à debitore hereditario quadraginta solidos cōsequutus fueris, dare mihi triginta?* Et dicebat, *Spondeo.* Et hoc modo

a *Fideicommissarius vicem legatarij quando sustineat, quando emptoris. v §. 4. eo.*

b ἡμισυμερίζου ληγατάριος. *partiarius legatarius.*

c *Partitio genus legati, de quo dixi ad l.* nomen filiarum 164. §. 1. ff. de verb. signif. Vl. 24. §. 25. & tit. 25. §. 15.

d *Stipulationes quæ intercesserint inter heredem & fideicommissarium legatarij vicem sustinentem.*

e *Stipulatio partis & pro parte inter heredem & fideicommissarium (cui ex Pegasiano hereditas restituitur) interponitur: vt heredi instituto pro quarta actiones, pro cætera fideicommissario competant. Paul. 4. sent. 3. §. Vlp. 15. §. 15.*

fideicōmissarius per vniuersitatem, vicem sustinebat legatarij. Et necesse erat, damnum & lucrum hereditarium inter heredem & fideicōmissarium commune esse pro rata. Vocabātur autem hæ stipulationes, Ex parte & pro parte.

a *Stipulationis partis & pro parte effectus.*

b *Alij partis & pro parte.*

6 ¶ Ergo, vt rē in pauca conferamus, si quidē dodrantē, id est, nouem vncias, aut minorem summam, heres rogatus sit fideicommissario restituere, & apud se ex voluntate defuncti quartam aut plus quarta habeat, tunc ex S.C. Trebelliano restituitur hereditas. Et in tres quidem partes fideicommissarius vtili actione vel conuenitur, vel experitur. In quartam verò heres directa actione experitur aut conuenitur. At si plus quam dodrātē, siue nouem vncias, veluti decem aut vndecim vncias, vel etiam totam hereditatem fideicōmissario restituere rogatus sit heres, neque quartam ex voluntate testatoris habeat, locus est Pegasiano S.C. & heres sua voluntate. (Cur autem dicam Sua voluntate, post discemus) semel adita hereditate, siue retinuerit quartam, siue retinere noluerit, ipse vniuersa onera hereditaria sustinet. Sed quarta quidem retenta inter eum & fideicommissarium stipulationes partis & pro parte interponebantur, ad similitudinem heredis & partiarij legatarij. Si verò totam hereditatem restituisset, cessabat S.C. Trebellianum, quoniam quartam hereditatis ex voluntate defuncti apud heredem esse nō videbat. Cessabat & Pegasianum,

c *Si aut non minus, aut si minus quarta parte heres restituere rogatus sit, pro qua parte conueniatur.*

d *Si plus quarta parte restituere heres rogatus sit, pro qua parte conueniatur.*

e *De stipulatione partis & pro parte supe rius dictū est.*

τρόπῳ λεγαταρίου ἐπεῖχε τάξιν ὁ καθ' ὁμάδα φιδεϊκομμισσάριος· καὶ ἔδει [a] κοινὸν εἶναι μεταξὺ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου καὶ τοῦ κληρονόμου ἀναλόγως τὸ κέρδος, καὶ τὴν ζημίαν, καὶ ἐλέγοντο αἱ τοιαῦται ἐπερωτήσεις ex [b] parte & pro parte.

6 ¶ Ὥστε οὖν δεῖ συντόμως εἰπεῖν, εἰ μὲν θ' [c] οὐγκίας, ἢ καὶ ἐλάττονα ποσότητα ὁ κληρονόμος ἀξιοῦται ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτορος τὸ τέταρτον ἢ καὶ πλέον τοῦ τετάρτου, τότε ἀπὸ τοῦ Τρεβελλιανείου δόγματος γίνεται ἡ ἀποκατάστασις· καὶ εἰς μὲν τὰ γ' μέρη, ὁ φιδεϊκομμισσάριος ἐνάγει καὶ ἐνάγεται οὐτιλίως· εἰς δὲ τὸ τέταρτον μέρος ὁ κληρονόμος διρέκτως καὶ ἐνάγει καὶ ἐνάγεται, εἰ δὲ [d] πλέον τῶν θ' οὐγκιῶν, οἷον ι', ἢ ια', ἢ καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν ὁ κληρονόμος ἠξιώθη ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ οὐκ εἶχεν ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτορος τὸ δ', χώραν ἐδίδοτο τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι· καὶ ὁ κληρονόμος ἅπαξ ἀδιτεύσας, οἰκείᾳ γνώμῃ (διὰ τί δὲ εἶπον οἰκείᾳ γνώμῃ, προϊόντες μαθησόμεθα) εἴτε παρεκράτησε τὸ δ', εἴτε οὐκ ἠβουλήθη παρακρατῆσαι, αὐτὸς ὁ κληρονόμος πάντα ὑφίσταται τὰ ἐρεδιτάρια βάρη· ἀλλ' εἰ μὲν παρεκράτησε τὸ δ', ἐγίνοντο μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου, αἱ πάρτις [e] καὶ προπάρτε ἐπερωτήσεις κατὰ μίμησιν τοῦ κληρονόμου, καὶ τοῦ παρτιαρίου λεγαταρίου· εἰ δὲ πᾶσαν ἀποκατέστησε τὴν κληρονομίαν, ἤργει τὸ Τρεβελλιάνειον, ἐπειδὴ οὐκ ἑώρα τὸ δ' τῆς οὐσίας ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτορος ὂν παρὰ τῷ κληρονόμῳ· ἤργει καὶ τὸ Πηγασιάνειον· οὐδὲ

6 ¶ Ergo si quidem non plus quàm dodrantē hereditatis scriptus heres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano Senatusconsulto restituebatur hereditas, & in vtrumque actiones hereditariæ pro parte rata dabantur: in heredem quidem iure ciuili: in eum verò qui recipiebat hereditatem ex Senatusconsulto Trebelliano tanquam in herede. At si plus, quàm dodrantem, vel etiam totam hereditatem restituere rogatus esset: locus erat Pegasiano Senatusconsulto: & heres, qui semel adierat hereditatem (si modò sua voluntate adierat) siue retinuerat quartā partem, siue retinere voluerat: ipse vniuersa onera hereditaria sustinebat.

Sed quarta quidem retenta, quasi partis & pro parte stipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium legatarium & heredem: si verò totam hereditatē restitueret, emptæ & venditæ hereditatis stipulationes interponebantur. Sed si recusabat scriptus heres adire hereditatem, ob id, quòd diceret eam sibi suspectam esse, quasi damnosam, cauebatur Pegasiano Senatusconsulto, vt desideranti eo, cui restituere rogatus esset, iussu Prætoris adiret, & restitueret hereditatem: perindéque ei & in eum, qui reciperet hereditatem, actiones darētur, ac iuris est ex Trebelliano Senatusconsulto, quo casu nullis stipulationibus est opus: quia simul & huic qui restituit, securitas datur: & actiones hereditariæ ei, & in eum trāsferūtur, qui recipit hereditatē: vtroque Senatusconsulto in hac specie concurrente. 7 ¶ Sed quia stipulationes ex S.C. Pegasiano descendentes, & ipsi antiquitati displicuerūt: & quibusdā casibus captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis simplicitas quàm difficultas placet: ideo omnib. nobis suggestis tā similitudinibus, quā differentiis vtriusque

γὰρ ἠβουλήθη παρακατασχεῖν καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲ ἐγίνοντο αἱ πάρτις καὶ προπάρτε ἐπερωτήσεις· λοιπὸν οὖν πάσης σχολαζούσης βοηθείας, ἐγίνοντο ἐπερωτήσεις, [a] αἱ ἔμπτε καὶ βενδίτε ἐρεδιτάτις. Ταῦτα μὲν ἡνίκα τις ἑκὼν προσέλθῃ τῇ κληρονομίᾳ· εἰ δέ τις παραιτεῖται τὸν κλῆρον, ὕποπτον εἶναι λέγων τὴν κληρονομίαν διὰ τὸ ἐπιζήμιον, περιέχεται τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι· ὥστε προσιέναι τὸν φιδεικομμισσάριον τῷ πραίτωρι καὶ τὸν πραίτωρα κελεύειν τῷ κληρονόμῳ ἀδιτεῦσαι, καὶ τὴν πᾶσαν ἀποκαταστῆσαι τῷ φιδεικομμισσαρίῳ κληρονομίαν· καὶ εἰς ὁλόκληρον μεθίστανται αἱ ἀγωγαὶ ἀπὸ τοῦ κληρονόμου, ἐπὶ τὸν φιδεικομμισσάριον καὶ κατὰ τοῦ φιδεικομμισσαρίου, ὥσπερ εἰ ἀπὸ τοῦ Τρεβελλιανείου γέγονεν ἡ ἀποκατάστασις· καὶ ἐν τούτῳ τῷ θέματι, συνδρομὴ γίνεται τῶν δύο δογμάτων· καὶ τὸ μὲν Πηγασιανεῖον ἀναγκάζει τὸν σκρίπτον ἀδιτεύειν· τὸ δὲ Τρεβελλιανεῖον μεταφέρει τὰς ἀγωγάς, καὶ λοιπὸν οὐδεμία ἐπερώτησις χρειώδης ἐνταῦθα γίνεται. τῷ γὰρ ἀποκαταστήσαντι τὴν κληρονομίαν περιγίνεται τὸ ἀμέριμνον, οὐκέτι ἐναγομένῳ· καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῷ φιδεικομμισσαρίῳ προσγίνεται, ἔχοντι πάσας τὰς ἀγωγάς.

7 ¶ Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ ἐπερωτήσεις αἱ ἀπὸ τοῦ Πηγασιανείου ἐπινενοημέναι, καὶ τοῖς ἀρχαίοις ἀπήρεσκον, καὶ ἔν τισι θέμασιν ὁ ἄριστος [b] τῶν νομικῶν Παπινιανὸς, ἐπιζημίους [c] ταύτας ἐκάλει, τῷ δὲ θειοτάτῳ ἡμῶν βασιλεῖ ἐστὶν ἐν σπουδῇ, ἁπλούστερα [d] μᾶλλον ἤπερ δυσχερείας εἶναι πλήρη τὰ νόμιμα, ἀνενεχθεισῶν αὐτῷ ἁπασῶν ὁμοιώσεων καὶ δια-

quoniam heres quartam retinere nō voluerat quidem. Atque ideo neque stipulationes partis & pro parte locum habebant. Tandem igitur omni cessante auxilio, stipulationes emptæ & venditæ hereditatis interponebantur. Et hæc quidem cum quis sua sponte hereditatem adierit. Sed si scriptus heres hereditatē adire recuset, ob id quod dicat eam sibi suspectam esse quasi damnosam, cauetur S.C. Pegasiano, vt si fideicommissarius Prætorē adeat, & vt Prætor iubeat heredem adire hereditatem, ac totam fideicōmissario restituere. Et omnes actiones ab herede in vniuersum ad fideicommissarium & contra fideicommissarium transeunt, perinde atque si ex S.C. Trebelliano restitutio facta fuisset. Atque in hoc casu, cōcursus fit amborum S.C. Et Pegasianum quidem scriptum heredem adire cogit, Trebellianū verò trāsfert actiones. Deniq: nullis hîc stipulationibus opus est, quia simul & ei qui hereditatem restituit, securitas datur, cum nō conueniatur amplius, & qui hereditatem recipit, in tuto est: quum omnes ipse actiones habeat.

7 ¶ Sed quia stipulationes ex S.C. Pegasiano descendentes & ipsi antiquitati displicebant, ac quibusdam casibus excellentissimus Iurisconsultorū Papinianus eas captiosas vocat, & Imperatori nostro sanctissimo studium est, simplicia potius quā difficultatis plena iura facere: ideo omnibus similitudinibus & differentiis

a *Heres restituere totam hereditatem rogatus, si quartam retinere nolebat, ex Sc. Pegasiano eam restituebat, interpositis empta & vendita hereditatis stipulationibus, vt hic. Hodie ex Sc. Trebelliano: aut vi prætoris ex Sc. Pegasiano, nullis interpositis stipulationibus.* l. qui totam 45. ff. ad Sc. Trebellian. *adde* Paul. 4. sent. 3. §. 2.

b *Papinianus* ἄριστος τῶν νομικῶν.

c *Captiones legibus exosa.*

d *Simplicitas legibus amica.*

vtriusq; S.C. ad se relatis constituit, ac placuit explo so S. C. Pegasiano, quod postea superuenit, omnem auctoritatē Trebelliano S.C. præstare, vt ex eo fideicommissariæ hereditates restituantur, siue ex voluntate testatoris quartā habeat heres, siue plus, siue minus, siue nihil penitus. Cùm enim scriptus heres aut totam hereditatē aut suprà dodrantem restituere rogatus fuerit, liceat ei vel quartam totam, vel quod quartæ deest, ex constitutione Imperatoris nostri retinere: aut quod soluerit repetere: actionib. pro rata inter heredē & fideicōmissarium ex S.C. Trebelliano diuidendis. Sin verò totam hereditatem sponte restituerit heres: omnes actiones fideicō missario & cōtra fideicō missarium dabūtur. ¶ Sed illud etiam quod præcipuè cautum erat S.C. Pegasiano, piissimus noster Imperator constitutione sua ad Trebellianū transposuit. Satis enim ex his quæ paulò antè diximus, nosti, heredem quando hereditatem, vt suspectā adire recusabat, cogi solitum ex Pegasiano S. C. vt adiret, & omnes actiones ad fideicōmissarium transisse. Hoc igitur iam ex solo S. C. Trebelliano fiat, & coactus heres adeat, & volenti fideicommissario hereditatem restituat, nullo damno aut commodo apud heredem remanente.

a Sc. Pegasianū explosum & in Trebellianum transfusum Nouel. 1. vt & actio rei vxoriæ in actionem ex stipulatu.

b Sc. Trebelliani authoritas.

c Fideicommissariæ hereditates restituuntur ex Sc. Trebelliano.

d Quarta Trebellianica retentio cui competat.

e Legendū est [illegible]. Potest enim qui ex Trebelliano restituit totam hereditatem, quartam condicere, vt hic. quod ei qui ex Pegasiano totam hereditatem restituerat non licebat. Paul. 4. sent. 3. §. vlt. Rationem differentiæ vide ibidem apud doctissimum interpretem.

f Heres institutus adire cogitur hereditatem eámque restituere.

φορῶν τῶν δογμάτων, ἤρεσεν ἐκβληθείσης [a] μὲν τὸ Πηγασιανείου τοῦ μεταγενεστέροις ἐπινοηθὲν χρόνοις, πᾶσαν δὲ τῷ Τρεβελλιανείῳ [b] δόγματι τὴν αὐθεντίαν παρασχεῖν, ὥστε ἐξ [c] αὐτοῦ τὰς φιδεϊκομμισσαρίας ἀποκαθίστασθαι κληρονομίας, εἴτε ἔχει τὸ τέταρτον ὁ κληρονόμος ἀπὸ γνώμης τοῦ διαθεμένου, εἴτε πλέον, εἴτε ἔλαττον, εἴτε οὐδὲν παντελῶς· ἡνίκα γὰρ πᾶσαν, ἢ ὑπὲρ τὸ ἐννεαούγκιον ἠξιώθη ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν ὁ σκρίπτος, ἐξέστω αὐτῷ [d] τὸ δ ὅλον, ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον τοῦ δ, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακατέχειν, ἢ καὶ καταβληθὲν ῥεπετευάτεύειν, [e] τῶν ἀγωγῶν ἀναλόγως ἐκ τοῦ Τρεβελλιανείου, μεταξὺ τοῦ κληρονόμου καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου διαιρουμένων· εἰ δὲ πᾶσαν τὴν κληρονομίαν ἑκὼν ἀποκαταστήσει ὁ κληρονόμος, πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου δοθήσονται. ¶ Κἀκεῖνο δὲ, ὅπερ ἐξαίρετον προσεῖχε τῷ Πηγασιανείῳ δόγματι, μετατίθησιν ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τῆς οἰκείας διατάξεως ἐπὶ τὸ Τρεβελλιανεῖον· οἶδας γὰρ μαθὼν προβραχέως, ὅτι ἡνίκα παρῃτεῖτο ὡς ὕποπτον προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ ὁ κληρονόμος, ἠναγκάζετο [f] ὑπὸ τοῦ Πηγασιανείου δόγματος ἀδιτεῦσαι, καὶ πᾶσαι μετετίθεντο ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαί· τοῦτο τοίνυν γινέσθω ἀπὸ μόνου τοῦ Τρεβελλιανείου δόγματος· καὶ ἄκων ὁ κληρονόμος ἀδιτευέτω, καὶ τὴν κληρονομίαν ἀποκαθιστάτω τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ βουλομένῳ, οὐδὲ μιᾶς ζημίας, ἢ κέρδους τινὸς παρὰ τῷ κληρονόμῳ μένοντος.

que Senatuscōsulti, placuit, exploso Senatusconsulto Pegasiano, quod postea superuenit, omnem authoritatē Trebelliano Senatuscōsulto præstare, vt ex eo fideicommissariæ hereditates restituantur: siue habeat heres ex voluntate testatoris, quartam, siue plus, siue minus, siue nihil penitus, vt tūc, quando vel nihil, vel minus quarta apud eū remanet, liceat ei vel quartam vel quod deest ex nostra authoritate retinere, vel repetere solutum quasi ex Trebelliano S. C. pro rata portione actionib. tam in heredē, quàm in fideicommissarium competentibus. Si vero totā hereditatem sponte restituerit, omnes hereditariæ actiones fideicommissario, & aduersus eum competant. ¶ Sed etiam id quod præcipuū Pegasiani Senatuscōsulti fuerat, vt quando recusaret heres scriptus sibi datam hereditatē adire, necessitas ei imponeretur totam hereditatem volenti fideicommissario restituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc transposuimus ad Senatusconsultum Trebellianum, vt ex hoc solo necessitas heredi imponatur, si ipso nolente adire, fideicommissarius desideret restitui sibi hereditatem, nullo nec damno nec commodo apud heredem remanente.

8 ¶ Nihil autem interest, vtrum aliquis ex asse heres institutus, aut totam hereditatẽ, aut pro parte restituere rogatur: an ex parte institutus, aut totam eam partẽ, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hereditatis restitutione diximus.

9 ¶ Si quis vna aliqua re deducta, siue præcepta, quæ quartã continet (veluti fundo, vel alia re) rogatus sit restituere hereditatem: simili modo ex Trebelliano Senatusconsulto restitutio fiet, perinde ac si quarta parte retenta, rogatus esset reliquam hereditatemrestituere. ¶ Sed illud interest, quod altero casu, i. cùm deducta siue præcepta aliqua re, restituitur hereditas: in solidum ex eo Senatusconsulto actiones transferuntur: & res, quæ remanet apud heredem, sine vllo onere hereditario apud eum remanet, quasi ex legato ei acquisita: altero verò casu, i. cum quarta parte retenta, rogatus est heres restituere hereditatem, & restituit: scinduntur actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicommissarium, pro quadrante remanent apud heredem.

8 ¶ Ὅσα σοι εἴρηται περὶ τοῦ εἰς ὁλόκληρον γεγραμμένου κληρονόμου, τὰ αὐτά σοι εἰρήσθω καὶ ἡνίκα εἰς μέρος τι, οἷον εἰς ἑξαούγκιον γραφεὶς, ἠξιώθη ὅλον τὸ μέρος, ἢ τοῦ[a] μέρους μέρος ἀποκαταστῆσαι, ἤγουν τὸ τέταρτον· κἀνταῦθα γὰρ, τὰ αὐτὰ φυλάττεσθαι, ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς, ἅ τινα ἐπὶ πάσης κληρονομίας εἰρήκαμεν.

9 ¶ Τελευτῶν τις ἐνεστήσατό με κληρονόμον, εἶτα οὕτως εἶπεν, Ἀξιῶ σε ὑπεξελόντα τόνδε τὸν ἀγρὸν, ἢ ἕτερον πρᾶγμα, ἤτοι κατεξαίρετον λαβόντα (ὑπόθου δὲ τὸν ἀγρὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, τῆς πάσης περιουσίας τὸ δ) ἀποκαταστῆσαι τῷδε τὴν κληρονομίαν· καὶ ἐπὶ τούτου τοῦ θεματισμοῦ, χώρα ἐστὶ τῷ Τρεβελλιανείῳ δόγματι· ὥσπερ εἰ εἶπεν, Ἀξιῶ σε τὸ δ τῆς κληρονομίας παρακατασχόντα, τὸ λοιπὸν ἀποκαταστῆσαι. ¶ Ἡ δὲ διαφορά [b] ἐστιν ἐν τούτῳ, ὅτι ἔνθα ἐν πράγματί ἐστι τὸ δ παρὰ τῷ κληρονόμῳ, εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ Τρεβελλιανείου αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέρχονται· καὶ τὸ πρᾶγμα μένει παρὰ τῷ κληρονόμῳ, δίχα βάρους παντὸς, ὥσπερ ληγατευθὲν αὐτῷ. ἔνθα μέντοι ἐν δικαίῳ ἔχει τὸ δ· εἶπε γὰρ ὁ τεστάτωρ παρακρατήσας τὸ δ, ἀποκατάστησον τὴν κληρονομίαν, μερίζονται αἱ ἀγωγαὶ καὶ εἰς μὲν τὰ γ μέρη, πλαγιαστικῶς ἐνάγει, καὶ ἐνάγεται ὁ φιδεϊκομμισσάριος· εἰς δὲ τὸ δ ὁ κληρονόμος διρέκτως ἀπαιτεῖ καὶ μεθοδεύεται.

8 ¶ Quæcumque tibi dicta sunt, de herede, qui ex asse, id est, in solidum institutus est: eadem tibi dicta intellige, etiam cùm quis ex parte aliqua vt puta ex semisse heres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatus est. Nam & hic eadẽ obseruari imperator noster sanctissimus iussit, quæ in totius hereditatis restitutione diximus.

9 ¶ Aliquis moriens heredem me instituit, deinde ita dixit: *Rogo te, vt accepto, vel præcepto fundo illo, aut alia quauis re*, (finge autẽ fundũ hunc quartã hereditatis continere) *hereditatem meam illi restituas*. Et in hac specie S.C. Trebelliano locus est, perinde atque si dixisset: *Rogo te, vt quarta hereditatis retenta, reliquum restituas*. ¶ Sed in illo differentia est, quòd cum præcepta aliqua re, quarta apud heredem manet, in solidum ex S.C. Trebelliano actiones ad fideicommissarium & cõtra fideicõmissarium trãsferuntur: & res quæ apud heredem remanet, sine vllo onere remanet, quasi legato relicta. Cùm verò non in re aliqua, sed in iure habet heres quartam, dixit enim fortè testator: retenta quarta hereditatẽ meam restitue, scindũtur actiones, & pro dodrante, id est in tres partes, fideicommissarius vtili actione (quam & obliquam vocant aliqui) agit, & cum eo agitur: pro quadrante autem siue in quartam cum herede directa agitur, & ipse directa agit.

a *Heres ex asse institutus rogari potest partem tantum restituere: & è contra, ex parte heres totam restituere.*

b *Multum interest, damnetur heres quarta retenta restituere hereditatem: an vero hac vel illa re tantum deducta seu retenta. Priore casu actiones inter heredem & fideicommissarium transeunt.* v. l. si legatus 30. §. multum interest 3. ff. ad Sc. Trebellianum.

¶ Etiam si maximè heres scriptus, qui vna aliqua re præcepta siue deducta, hereditatem restituere rogatus est, in ea parte, quā deducet, maximam partē hereditatis habeat. Veluti, si fortè cùm tota hereditas esset quadringētorum solidorum, heres iussus est fundum retinere, qui ducentis quinquaginta solidis valeat. Nam & ità, in solidum actiones fideicōmissario & aduersus fideicommissariū competunt. Et necesse est hic, fideicommissario secum deliberare, num expediat sibi, [a] fideicommissum suscipere. ¶ Eadem dicimus, & si duabus, pluribúsve rebus aut certa aliqua quātitate deducta, heres hereditatem restituere rogatus sit. Nam & hic, si quarta aut etiam plus quarta, incertis illis rebus, certáve illa quantitate sit, ex Trebelliano SC. ad fideicommissarium actiones in solidum transeunt.

¶ Quæ de eo dicta sunt, qui ex asse, id est, in solidū heres institutus, & certa re certísve rebus deductis siue præceptis, alteri rogatus est hereditatem restituere: etiam tunc intelligamus, cùm quis ex parte hæres institutus, institutionem suam certa aliqua re vel rebus retentis, [b] rogatus est restituere. Nā & in hac specie, in solidum eius partis actiones ad fideicommissarium transibunt.

10 ¶ Porrò autem, non scriptum tantùm heredē, fideicommisso quod per vniuersitatē relinquitur, onerare possumus, sed etiam eū, qui ab intestato,

a *Ius deliberandi competit etiam fideicommissario.*

b vide l. 1. §. hoc autē senatusconsultum §. l. 6. §. 1. l. Lucius Titius 78. ff. ad SC. Trebellianum. l. 3. Cod. eod. *Vlpianus* 25. §. 4. l. 13. ff. de inofficioso. l. 114. §. 2. ff. de legat. 1. l. 89. §. Lucius ff. de legat. 2. l. 4. C. de codicillis § 1 in prin. infra de codicillis.

¶ Εἰ καὶ τὰ μάλιστα δὲ ὁ γραφεὶς κληρονόμος καὶ ἀξιωθεὶς, ἓν παρακρατήσας πρᾶγμα, ἤγουν ἐξαίρετον λαβὼν, ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν, ἐν τῷ παρακραταχθέντι πράγματι τὸ πλέον μέρος ἔχει τῆς κληρονομίας· τυχὸν γὰρ πάσης οὔσης κληρονομίας υ νομισμάτων, ὁ ἀγρὸς ὃν ὁ κληρονόμος ἐκελεύσθη παρακατέχειν, ἄξιός ἐστι σν νομισμάτων· καὶ οὕτως εἰς ὁλόκληρον αἱ ἀγωγαὶ ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον, καὶ κατὰ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου μετέρχονται, καὶ χρεία ἐνταῦθα τοῦ διασκέψασθαι [a] τὸν φιδεϊκομμισσάριον εἰ συμφέρει αὐτῷ καταδέξασθαι τὸ φιδεϊκόμμισσον. ¶ Τὸ αὐτὸ φαμὲν, εἰ καὶ ὁ κληρονόμος δύο, ἢ καὶ πλείονα πράγματα ἢ ποσότητα ῥητὴν ἐκελεύσθη παρακατέχειν, καὶ οὕτως ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν· κἀνταῦθα γὰρ εἴτε τὸ δ, ἢ καὶ πλέον τοῦ δ ἦν ἐν τοῖς ῥητοῖς πράγμασιν, ἢ τῇ ῥητῇ ποσότητι, ἐκ τοῦ Τρεβελλιανείου εἰς ὁλόκληρον ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαὶ μετέρχονται. ¶ Τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ εἰς ὁλόκληρον γραφέντος καὶ ἀξιωθέντος ῥητὸν ἢ ῥητὰ πράγματα παρακρατῆσαι, καὶ τὴν κληρονομίαν ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι, νοοῦμεν, καὶ ἡνίκα τις εἰς μέρος γραφεὶς κληρονόμος ἠξιώθη ὡρισμένον τι πρᾶγμα, ἢ πράγματα παρακρατήσας, τὴν οἰκείαν ἔνστασιν ἀποκαταστῆσαι· καὶ ἐπὶ τούτου γὰρ τοῦ θέματος, εἰς ὁλόκληρον αὐτοῦ τοῦ μέρους, ἐπὶ τὸν φιδεϊκομμισσάριον αἱ ἀγωγαὶ μετελεύσονται.

10 ¶ Οὐ μόνον δὲ τὸν γραπτὸν κληρονόμον δυνάμεθα βαρύνειν τῷ καθ' ὁλόκληρον φιδεϊκομμίσσῳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸν ἐξ ἀδιαθέτου[b] διαδεξάμενον τὴν ἡμε-

¶ Quinetiam licèt vna re aliqua deducta, aut præcepta, restituere, aliquis hereditatē rogatus sit, in qua maxima pars hereditatis contineatur: æquè in solidū transferuntur actiones. Et secum deliberare debet is, cui restituitur hereditas, an expediat sibi restitui.

¶ Eadem scilicet interueniūt etsi duabus pluribúsve deductis præceptísve rebus, restituere hereditatem rogatus sit.

¶ Sed etsi certa summa deducta præceptáve quæ quartam vel etiam maximam partem hereditatis continet, rogatus sit aliquis hereditatē restituere, idem iuris est.

¶ Quæ autē diximus de eo, qui ex asse institutus est, eadem transferimus & ad eum, qui ex parte heres scriptus est.

10 ¶ Præterea intestatus quoque moriturus potest rogare eū, ad quē bona sua vel legitimo iure vel hono-

ratio pertinere intelligit: vt hereditatem suam totam, partémve eius aut rem aliquam, veluti fundum, hominem, pecuniam alicui restituat: cùm alioqui legata, nisi ex testamento, non valeant.

11 ¶ Eum quoque cui aliquid restituitur, potest rogare, vt id rursum alii aut totum aut partem, vel etiam aliquid aliud restituat.

12 ¶ Et quia prima fideicommissorum cunabula à fide heredum pendent, & tã nomen quàm substantiam acceperunt: ideo diuus Augustus ad necessitatem iuris ea retraxit. Nuper & nos eundẽ principem superare contendentes, ex facto quod Tribonianus vir excellentissimus. Quæstor sacri palatii suggessit, constitutionẽ fecimus: per quam disposuimus, Si testator fidei heredis sui commisit, vt vel hereditatẽ, vel speciale fideicommissum restituat: & neq; ex scriptura, neque ex quinque testiũ numero

τέρων περιουσίαν, ἢ λεγιτίμῳ δικαίῳ, ἢ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος· τυχὸν γὰρ κογνάτος ἦν· λέγοντες, Ὦ κληρονόμε λεγίτιμε, ἢ πραιτώριε διάδοχε, ἀξιῶ σε, πᾶσαν ἢ μέρος τῆς κληρονομίας, ἢ καὶ τόνδε τὸν ἀγρὸν, ἢ τοὺς οἰκέτας, ἢ νομίσματα τόσα τῷδε ἀποκαταστῆσαι· ὁπότε ληγάτα ἐν διαθήκῃ, οὐ μὴν ἐξ ἀδιαθέτου καταλιμπάνεσθαι δύναται· ὥστε οὖν ἐστιν αὕτη διαφορὰ [a] ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων, ὅτι τὰ μὲν ληγάτα ἐν διαθήκῃ μόνῃ καταλιμπάνονται, τὰ δὲ φιδεϊκόμμισσα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου.

11 ¶ Δύναμαι δὲ γράψας κληρονόμον πρῖμον, ἀξιῶσαι αὐτὸν [b] ἀποκαταστῆσαι τὴν κληρονομίαν σεκούνδῳ, καὶ πάλιν σεκοῦνδον ἀξιῶσαι, ἵνα τερτίῳ πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν κληρονομίαν αὐτῷ ἢ μέρος αὐτῆς ἀποκαταστήσῃ· ἢ ἵνα παράσχῃ καὶ τερτίῳ τόδε τὸ πρᾶγμα.

12 ¶ Ἐπειδὴ δὲ καθὰ εἴρηται ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος τίτλου, τὰ προοίμια τῶν φιδεϊκομμίσσων τῆς πίστεως ἤρτηται τῶν κληρονόμων, κἀκεῖθεν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπόστασιν ἐδέξαντο, καὶ ἐν προαιρέσει πάλαι ὄντα εἰς ἀνάγκην ἔννομον τῆς ἐκδόσεως ὁ θειότατος Αὔγουστος ἤγαγεν· ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς οὐ πρὸ πολλοῦ χρόνου τὸν εἰρημένον θειότατον Αὔγουστον ὑπερβαλέσθαι σπουδάζων, φάκτου συμβάντος ὅπερ ἐπὶ τὰς θείας αὐτοῦ ἀκοὰς ὁ Τριβωνιανὸς ἀνήγαγε κυαίστωρ, διάταξιν [c] ἐξεφώνησεν, ἐν ᾗ διετύπωσεν, ἵνα ἐὰν καταλείψῃ τις ἄγραφον φιδεϊκόμμισσον παρὰ τοῦ οἰκείου κληρονόμου, ἢ καθολικὸν, ἢ ἰδικὸν, καὶ μηδὲ ἀπὸ γραμμάτων δείκνυσθαι τοῦτο δύναται, μηδὲ ἐκ καταθέσεως πέντε [d] μαρτύρων, ὧν ἡ παρουσία

legitimo iure aut honorario, ad successionem nostram venturus est, forte quòd cognatus fuerit, dicentes, *Rogo te, qui mihi aut iure legitimo heres es, aut iure prætorio bonorum possessor, vt hereditatem totam, aut partem eius, aut etiam fundũ illum, aut seruos, aut tot solidos illi restituas*, cum alioqui legata, ex testamento solùm, non etiam ab intestato relinqui possint. Sic igitur est hæc differentia inter legata & fideicommissa, quod legata solùm ex testamento relinquantur, fideicommissa etiam ab intestato.

11 ¶ Possum autem herede Primo instituto, ac rogato hereditatem Secundo restituere. Secundum quoque rogare, vt rursum totam hereditatem quam susceperit, vel partem eius Tertio restituat, aut etiã Tertio rem illam præstet.

12 ¶ Quoniã autem, sicut in initio huius tituli dictũ est, principia ac fundamẽta fideicommissorũ à fide heredis pendent, atque ex ea re & nomen & substantiam sumpserunt: ideo D. Augustus ea quæ olim in arbitrio sita erant, ad iustam præstandi necessitatem deduxit. At Imperator noster, haud ita lõgò ab hinc tempore, prædictum D. Augustum superare contendens, ex facti contingentia, quod ad sacras ipsius aures Tribonianus Quæstor retulit, cõstitutionem emisit, per quam disposuit, vt si quis sine scriptura fideicommissum ab herede suo reliquerit, aut vniuersale aut speciale: & neque id ex scriptura planum fieri possit, neq. ex quinque testium testimonio, quorũ

a *Legati & fideicommissi in eo differentia est quòd in codicillis testamento non confirmatis, directo nihil relinqui potest: fideicommissis vero potest.* Paul. 4. sent. 1. §. 10. *adde* 2. Gai. 7. §. 9. l. 43. ff. de fideicom. libertat. *vbi alias vide differentias legatorũ & fideicommissorum. Nec id mirũ, cum in fideicõmissis sola voluntas spectetur.* l. 127. ff. de legat. 1.

b *Fideicommissarius grauari potest vt hereditatem sibi ab herede restitutam alteri restituat* l. 1. §. de illo 8 l. 22. in f. ff. eod.

c l. vlt. C. de fideicommissis.

d *Fideicommissum coram quinque testibus relinqui potest.*

præsentia fideicommisso constituendo sufficit (nam aliquando minor numerus testium, aut omnino nullus testis adfuit.) tunc siue pater est, qui a filio herede fideicom. relinquit siue alius quispiam qualiscumque is sit: si heres animi perfidia, id quod fidei suæ creditum commissúmque est, recusat adimplere: negando, ac dicendo nullam rem ita esse subsequutam fideicommissario contra hæc renitente, liceat fideicommissario (cùm prius ipse de calumnia iurauit, id est, se non animo calumniandi iusiurandum deferre) cogere heredem, vt iuret nullum relictum esse fideicommissum Et si iusiurandum heres recusauerit, cogatur ad fideicommissi vel vniuersalis vel specialis solutionem: ne vltima testatoris depereat voluntas, qui rem totam fidei heredis concredidit. ¶ Sed & si à legatario aut fideicommissario hunc in modum fideicommissum relictum fuerit, ea obtinento. Et legatarius negans quicquã relictum esse: nihil relictum esse, iurato: aut recusans, fideicommissum soluito. ¶ Quod si is qui fideicommisso oneratus est confiteatur quidem fideicommissum à se relictum esse, sed ad iuris obseruationem confugiat, dicendo, quinque testes in relinquendo fideicommisso non interuenisse: frigida friuoláque erit caussificatio hæc, & ipse dubio procul fideicommissum soluere cogetur.

a Iureiurando calumniæ quid contineatur. ad d. l. 34. §. 4. de iureiurando.

πρὸς σύστασιν ἀρκεῖ φιδεϊκομμίσσου· ἐπειδὴ ὅτε γὰρ ἐλάττονες τῶν πέντε μαρτύρων παραγεγόνασιν, ἢ παντελῶς οὐδείς· τότε εἴτε πατήρ ἐστιν ὁ παρὰ τοῦ κληρονομοῦντος παιδὸς τὸ φιδεϊκόμμισσον καταλιμπάνων, εἴτε ἕτερος ὅστις δήποτε, ἐὰν ὁ κληρονόμος φαινόμενος ἄδικος, τὸ τῇ πίστει αὐτοῦ καταπιστευθὲν, πληρῶσαι παραιτεῖται, ἀρνούμενος καὶ λέγων, μηδὲν τοιοῦτον παρηκολουθηκέναι, τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου ἀντιλέγοντος πρὸς ταῦτα, ἐξεῖναι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ πρότερον ὀμνύντι τὸν περὶ καλουμνίας ὅρκον, ὅτι [a] οὐ κατὰ συκοφαντίαν ἐπάγει τὸν ὅρκον, οὕτως ἀναγκάσαι τὸν κληρονόμον ὀμόσαι, ὡς οὐ κατελείφθη φιδεϊκόμμισσον· εἰ δὲ παραιτήσηται τὸν ὅρκον ὁ κληρονόμος, ἀναγκαζέσθω τὸ καθομάδα γοῦν, ἢ τὸ ἰδικὸν καταβάλλειν, ἵνα μὴ ἡ τελευταία τοῦ διαθεμένου βούλησις ἀνατραπῇ, ἀνδρὸς τὸ ὅλον τῷ κληρονόμῳ καταπιστεύσαντος. ¶ Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ ληγαταρίου, ἢ φιδεϊκομμισσαρίου κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον φιδεϊκόμμισσον κατελείφθη, τὰ αὐτὰ κρατείτω· καὶ ἀρνούμενος ὁ ληγατάριος τὸ καταλειφθῆναί τι, ὀμνύτω μὴ καταλελεῖφθαι, ἢ παραιτούμενος, ἀπαιτείσθω τὸ φιδεϊκόμμισσον. ¶ Εἰ δὲ ὁ βαρηθεὶς τῷ φιδεϊκομμίσσῳ συνομολογεῖ μὲν τὸ καταλειφθῆναι παρ' αὐτοῦ φιδεϊκόμμισσον, ἐπὶ δὲ τὴν ἀκρίβειαν καταφεύγει τῶν νόμων λέγων, ὡς οὐ παρῆσαν πέντε μάρτυρες ἡνίκα τὸ φιδεϊκόμμισσον κατελιμπάνετο, ὡς ματαίας οὔσης τῆς τοιαύτης δικαιολογίας, καταβαλεῖν ἀμάχως ἀναγκασθήσεται τὸ φιδεϊκόμμισσον.

(qui in fideicõmissis legitimus esse noscitur) possit res manifestari: sed vel pauciores quàm quinque, vel nemo penitus testis interuenerit: tunc siue pater heredis, siue alius quicunque sit, qui fidem heredis elegerit, & ab eo restitui aliquid voluerit: si heres perfidia tentus adimplere fidẽ recusat, negando rem ita esse subsequutam: si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, cum priùs ipse de calumnia iurauerit: necesse eum habere, vel iusiurandum subire, quòd nihil tale à testatore audiuerit: vel recusantem, ad fideicommissi, vel vniuersalis, vel specialis solutionem coarctari: ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei heredis cõmissa. ¶ Eadem obseruari censuimus & si à legatario, vel fideicommissario aliquid similiter relictum sit. ¶ Quod si is, à quo relictũ dicitur, (postquã negauerit,) confiteatur quidem aliquid à se relictum esse, sed ad legis subtilitatem recurrat, omnino soluere cogendus est.

DE SINGVLIS REBVS PER fideicommissum relictis. TIT. XXIIII.

ΠΕΡΙ ΙΔΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ τῶν διὰ τῶν φιδεϊκομμίσσων καταλιμπανομένων. Τίτλος κδ.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSUM relictis. TIT. XXIIII.

¶ *Fideicommisso res etiam singulas relinquere possumus, vel ab herede vel à legatario præstandas. 1. Res inquam proprias, heredis, legatarii, fideicommissarii, cuiuslibet alterius (his tamen casibus nemo rogari potest, plus restituere, quàm testamento ceperit. Quin cum res aliena restitui ab hærede mandatur, heres eam redimere & præstare, aut æstimationem eius solvere tenetur.) 2. Libertatem quoque per fideicommissum relinquere possumus seruis propriis & alienis: quod vltimum cum accidit, heres manumittere rogatus, seruum emere cogitur aut tantisper exspectare dum eum possit, volente eius domino, postea manumittere. Porro qui ita manumittitur, heredis est libertus, non orcinus, id est defuncti. 3. Quibus verbis fideicommitti possit.*

Potest tamen quis etiam singulas res per fideicõmissum relinquere: veluti fũdum, argẽtum, hominem, vestẽ & pecuniam numeratam: & vel ipsum heredem rogare, vt alicui restituat, vel legatarium, quamuis à legatario legari nõ possit.

1 ¶ Potest autẽ non solùm proprias res testator per fideicõmissũ relinquere: sed & heredis, aut legatarii, aut fideicommissarii, aut cuiuslibet alterius. Itaque & legatarius, & fidei commissarius, nõ solùm de ea re rogari potest, vt eam alicui restituat, quę ei relicta sit: sed etiã de alia, siue ipsius, siue aliena sit.

ΟΥ[a] μόνον καθ' ὁμάδα φιδεϊκόμμισσα κατὰ τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν εἰρημένα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ γὰρ ἰδικά· οἷον ἀγρὸν, οἰκέτας, ἐσθῆτα, ἄργυρον, νούμμους, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν κληρονόμον ἀξιῶσαι, ὥστε ἑτέρῳ τοῦτο ἀποκαταστῆσαι, ἤγουν καὶ ληγατάριον,[b] εἰ[c] καὶ τὰ μάλιστα ἀπὸ ληγαταρίου ληγᾶτον οὐ δυνατὸν καταλιμπάνεσθαι.

1 ¶ Καταλιμπανόμενα δὲ κατὰ φιδεϊκόμμισσον, οὐ μόνον τὰ ἡμέτερα πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ κληρονόμου, καὶ τὰ ληγαταρίου, καὶ τοῦ φιδεϊκομμισσαρίου· οὐ μόνον δὲ παρακαλεῖσθαι δύναται τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἑτέρῳ ἀποκαταστῆσαι ὅπερ ἔτυχεν αὐτῷ καταλειφθὲν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕτερον, εἴτε αὐτοῦ ἐστιν, εἴτε καὶ ἀλλότριον· ἐὰν γὰρ ἀγρόν σοι καταλείψω, δύναμαί σε ἀξιοῦν, ἢ αὐτὸν τὸν ἀγρὸν, ἢ οἰκίαν, ἀντὶ τοῦ ἀγροῦ ἑτέρῳ δοῦναι, ἀδιαφόρου ὄντος πότερον σὴ, ἢ ἀλλοτρία ἐστὶν ἡ οἰκία.

Non solum per vniuersitatem, vt iam dictum est, fideicommissa relinqui possũt, sed etiam specialia & singulæ res: veluti, fundus, serui, vestis, argentum, nummi. Potest etiam ipse heres rogari, vt id alicui restituat, aut etiam legatarius, quamuis à legatario legatum relinqui non possit.

1 ¶ Relinquimus autem per fideicommissum non solùm res nostras, sed etiã heredis, & legatarii & fideicommissarii. Porrò nõ solùm rogari quis potest, vt eam rẽ, quæ ipsi relicta est alteri restituat, sed etiã aliam, siue ipsius est, siue aliena. Si enim fundum tibi relinquam, rogare te possum, vt hũc ipsum fundũ, aut domũ pro fũdo alteri restituas, nec interest, tua sit domus illa, an aliena.

a *Sic supra titu. proximo. Vlpianus* 24. § 15.

b l. 22. in f. ff. ad SC. Trebellianum.

c *In eo differt fideicõmissum à legato, quòd & à legatario legari potest*: l. 2. in f. Cod. commun. de legat.

¶ Dum tamen hoc scilicet obseruetur, ne quisquam plus alteri præstare rogetur, quam ipse percipit. Quod enim plus in fideicommisso est, inutile est. veluti, centum solidos tibi reliqui, & fideicommisso centum decem solidorum oneraui te: in eo, quod amplius est, non consistit fideicommissum. ¶ Porrò quum res aliena per fideicommissum relinquitur, necesse est ei, qui rogatus est, & hanc restituere. Aut enim redemptam dat fideicommissario, aut si nō potest redimere, æstimationem eius præstat.

2 ¶ Enimuerò non pecuniaria tantùm fideicommissa relinquere possumus, sed etiam libertatem per fideicommissum dare permissum est. Possum enim heredem meum rogare, vt seruū illum meū manumittat: aut etiam legatarium vel fideicōmissarium. Nec interest, de meo seruo eos rogem, an de seruo heredis, legatarijve, an cuiuslibet alterius. Dicere enim possum: *Rogo te heres aut legatarie, vt hominem illum tuum, aut Meuij seruum manumittas.* Cogetur enim hunc redimere, & libertate donare. Quòd si dominus cùm nolit vendere (quoniam nec cogitur) ne quis extingui dixerit fideicommissariam libertatem, sed interim in pendenti est & differtur. Et si quādo fieri poterit, dabitur libertas. Nam si is qui rogatus est, quouis modo dominus eiuscemodi serui factus fuerit, manumittere eum cogitur. Et hęc quidem tunc

a dixi plenissimè ad l. 1. §. si is qui 17. ff. ad SC Trebellianum.

b v. quæ scripsi ad §. 4. sup. de legat.

c l. libertates 16. ff. de fidei commiss. libertatib. Vlp. 2 §. 7.

d l. 11. §. 1. ff. de fideicommiss. libertatib.

e hoc verbum precarium est quo vt & similibus, quæ vulgaria dicuntur d. l. 16. libertas per fideicommissum relinqui potest.

f ipsum dixit pro in suspenso esse.

¶ Τούτου δηλαδὴ παραφυλαττομένου, ἵνα[a] μή τις πλέον ἀξιωθῇ ἑτέρῳ παρασχεῖν, ὧν αὐτὸς κερδαίνει· τὸ γὰρ πλέον ἐν τῷ φιδεϊκομμίσσῳ, ἄχρηστόν ἐστιν· οἷον κατέλειψά σοι ρ νομίσματα, ἐβάρυνα δὲ σὲ φιδεϊκομμίσσῳ, ρι νομισμάτων· εἰς τὸ ὑπὲρ πλέον, ἀνυπόστατον τὸ φιδεϊκόμμισσον. ¶ Ἡνίκα δὲ ἀλλότριον[b] πρᾶγμα κατὰ φιδεϊκόμμισσον καταλιμπάνεται, ἐπάναγκές ἐστι τῷ ἀξιωθέντι τοῦτο ἀποκαταστῆσαι· ἢ γὰρ ἀγοράσας δίδωσι τῷ φιδεϊκομμισσαρίῳ, ἢ εἰ μὴ δύναται, τὴν διατίμησιν παρέχει.

2 ¶ Οὐ μόνον δὲ χρηματικὰ φιδεϊκόμμισσα δυνάμεθα καταλιμπάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίαν[c] κατὰ φιδεϊκόμμισσον διδόναι συγχωρούμεθα· δύναμαι γὰρ ἀξιῶσαι τὸν ἐμὸν κληρονόμον, τόν δέ μου τὸν οἰκέτην ἐλευθερῶσαι· ἤγουν τὸν ληγατάριον[d] ἢ φιδεϊκομμισσάριον· ἀδιάφορον δέ ἐστι, πότερον περὶ τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου παρακαλῶ τούτους, ἢ περὶ ἰδικοῦ τοῦ κληρονόμου ἢ τοῦ ληγαταρίου, ἤγουν ἑτέρου τινός. δύναμαι γὰρ λέγειν, Ἀξιῶ[e] σε ὦ κληρονόμε ἤγουν ληγατάριε, τόνδε σου τὸν οἰκέτην, ἢ τὸν Μαΐου δοῦλον, ἐλευθερῶσαι· ἀναγκάζεται γὰρ τοῦτον ἀγοράσαι, καὶ ἐλευθερίᾳ τιμῆσαι· εἰ δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ οὐ πιπράσκει· οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζεται· μὴ λεγέτω τις, ἀποσβέννυσθαι τὴν φιδεϊκομμισσαρίαν ἐλευθερίαν δηλαδή, ἀλλὰ τέως μὲν ἠρεμεῖ[f] καὶ ὑπέρθεσιν ἔχει· καὶ εἴποτε δυνατὸν γένηται, ἐπιτεθήσεται ἐλευθερία· ἐὰν γὰρ ὁ ἀξιωθεὶς ὁπωσδήποτε γένηται δεσπότης τοῦ τοιούτου οἰκέτου, ἀναγκάζεται αὐτὸν ἐλευθερῶσαι· ταῦτα μὲν ἐν ᾧ

¶ Hoc solùm obseruandū est, ne plus, quisquā rogetur alicui restituere, quàm ipse ex testamēto ceperit. nam quod amplius est, inutiliter relinquitur. ¶ Cùm aūt aliena res per fideicommissum relinquitur: necesse est ei, qui rogatus est, aut ipsum redimere & præstare, aut æstimationem eius soluere.

2 ¶ Libertas quoque seruo per fideicōmissum dari potest, vt heres eum rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicōmissarius. nec interest, vtrum de suo proprio seruo testator roget, an de eo qui ipsius heredis, aut legatarii, vel etiam extranei sit. Itaque & alienus seruus redimi & manumitti debet. Quòd si dominus eum nō vēdat: si modò nihil ex iudicio eius, qui reliquit libertatem perceperit, non statim extinguitur fideicōmissaria libertas, sed differtur, quod ad possit tempore procedente, vbicunque occasio serui redimendi fuerit præstari libertas.

¶ Qui autem ex fideicommissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiam si testatoris seruus sit, sed eius, qui manumittit. At is, qui directò ex testamento liber esse iubetur, ipsius testatoris libertus fit: qui etiã Orcinus appellatur. ¶ Nec alius vllus directò ex testamento libertatẽ habere potest, quã qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testamentũ, & quo moreretur.

¶ Directa autẽ libertas tũc dari videtur, cùm non ab alio seruum manumitti rogat, sed velut ex suo testamento libertatem ei competere vult.

3. ¶ Verba autem fideicommissorum hæc maximè in vsu habentur: *Peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo*, quæ perinde singula firma sũt, atque si omnia in vnum congesta essent.

ὁ τοῦ οἰκέτου δεσπότης, οὐδὲν ἀπὸ γνώμης τοῦ τεστάτωρος ἔχει· εἰ γάρ τι κερδαίνει ἐκ τῆς τοῦ διαθεμένου βουλήσεως, ἀναγκάζεται πάντως ἐκποιεῖν τὸν οἰκέτην.

¶ Ἐὰν τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ καταλείψω φιδεϊκομμισσαρίαν ἐλευθερίαν, ἐλευθερωθεὶς, ἐμὸς [a] ἀπελεύθερος οὐ γίνεται, ἀλλὰ τοῦ ἐλευθερώσαντος, τουτέστι τοῦ ἐπιθέντος τὸ φάκτον τῆς ἐλευθερίας· εἰ μέντοι διρέκταν ἐλευθερίαν κατέλιπον τῷ οἰκέτῃ μου· εἶπον γὰρ [b] Κελεύω Στῖχον ἐλεύθερον εἶναι, ἢ, Στῖχος ἐλεύθερος ἔστω, ἀπελεύθερος ἐμὸς ἔσται ὁ Στῖχος· κληθήσεται δὲ οὗτος παρὰ τοῖς νομικοῖς, Orcinus [c] libertus. τουτέστι χαρωνιανὸς [d] ἀπελεύθερος. ¶ Ἐκείνῳ δέ μου τῷ οἰκέτῃ μόνῳ [e] δύναμαι διρέκταν ἐλευθερίαν καταλιπεῖν, ὃς ἐν ἑκατέρῳ καιρῷ ὑπὸ τὴν ἐμὴν πέλει δεσποτείαν, ἐν τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης, καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν τελευτήν. ¶ Διρέκτως [f] δὲ ἐλευθερία τότε καταλιμπάνεσθαι δοκεῖ, ἡνίκα μὴ ἀξιοῖ ὁ διαθέμενος ἕτερον παρασχεῖν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' αὐτὸς ὥσπερ ἐκ τῆς οἰκείας διαθήκης βούλεται αὐτῷ καταφέρεσθαι τὴν ἐλευθερίαν.

3 ¶ Ἔστι δὲ καὶ ῥήματα [g] πεποιημένα πρὸς φιδεϊκομμίσσου δόσιν, πολλὰ μὲν μάλιστα δὲ ταῦτα ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει ἐστὶ, peto, rogo, volo, mãdo, fidei tuæ committo· τουτέστι ἀπαιτῶ, παρακαλῶ, βούλομαι, ἐντέλλομαι, πίστει σῇ βεβαιῶ· ἅπερ καὶ ἰδίᾳ λεγόμενα, καὶ ἅμα κατὰ ταυτὸ, τὴν αὐτὴν ἐπέχει δύναμιν.

procedunt, cùm serui dominus, nihil ex testatoris iudicio habet. Nã si quid ex defũcti voluntate percepit, omnino seruũ vendere cogitur. ¶ Si seruo meo fideicommissariam libertatem relinquã: manumissus libertus meus non fit, sed eius, qui manumiserit, hoc est, eius qui factum manumissionis addiderit. Quòd si directam libertatem seruo meo reliqui, veluti si dixi: *Stichum liberum esse iubeo*, aut, *Stichus liber esto*: libertus meus erit Stichus. Vocatur autem is apud Iurisconsultos Orcinus libertus. ¶ Illi autem tantùm seruo meo directam libertatem relinquere possum, qui vtroq. tempore meus fuerit, & quum testamentum facerem, & cum diem obirẽ. ¶ Tunc autẽ directò relinqui videtur libertas cùm neminem alium rogat testator libertatẽ præstare, sed ipse velut ex testamẽto suo libertatem ei vult deferri.

3 ¶ Sunt autem & verba quædã in vsum fideicommissorũ inuẽta. Ac multa quidem, sed hæc maximè in communi vsu hominũ versantur: *Peto, rogo, volo, mando. fidei tuæ committo.* Quæ & singula per sese dicta, & omnia simul in vnum congesta, parẽ vim obtinent.

a *Manumittatur qua directo, an per fideicommissum interest. Hic enim qui manumittit: ille testatorum est libertus.*
b *Libertas directo quemadmodum relinquatur.*
c *De Orcino Liberto. adde* §. 1. *in f. titu* 12. *lib* 9. *dixi ad Vlpianum* 2 §. 8.
d *Χαρωνιανὸς ἀπελεύθερος dixi ad* Vlp. d. loco.
e *Libertas directa cui relinqui possit.* adde l. 35. ff. de manumiss. testam.
f *Directa libertas quando relicta intelligatur.* adde l. 19. ff. de manumiss. test.
g *Verba fideicommissorum qua. His adde verbum deprecor, cupio, iniungo, desidero, impero.* Paul. 4. sent. 1. §. 6. iubeo. l. 38. §. pen. ff. de libe. lega. *Commendo, nõ est precarium.* Paul. d. loco. l. ex verbo. C. de fideic. libert. l. fidei commissa. §. si ita quis. ff. de lega. 3. *nisi probetur testatorem fideic. mittere eo verbo voluisse. Relinquo autem non est precarium.* Paul. d. loco *cui repugnare videtur.* l. Lucius. 78. §. filiam. ff. ad Trebel.

a 5. Harmenop. 7. & 36. Eclog. 1. περὶ κωδικίλλων.

DE CODICILLIS. Tit. XXV.

ΠΕΡΙ [a] ΤΩ͂Ν ΚΟΔΙΚΕΛΛΩΝ. Τίτλος κε.

DE CODICILLIS. Tit. XXV.

¶ *De quinto genere adquisitionis ciuilis, hoc est, de Codicillis (quartum, diximus esse Testamentum suprà titulo x. in quo heredes instituimus primo vel secundo gradu, leg. imus, fideicommittimus res vniuersas vel singulas) (Codicillorum vsum à L. Lentulo introductum, confirmatum ab Augusto, consilio Trebatij. 1. Codicillos fieri posse post testamentum, ab intestato, ante testamentum, sed & si testamento post non confirmentur specialiter. 2. Codicillis directo hereditatem neque dari neque adimi (fideicommissum tamen dari potest) neque conditionem heredi adijci, neque eidem substitui. 3. Codicillos plures fieri posse. In Codicillis solennitatem testamentorum non requiri: quinque testes in iis sufficere.*

Dicamus nunc de codicillis. ¶ Sunt autem codicilli, corum quæ in testaméto, testatoris voluntati desunt, supplementum. Videtur autem non ab re futurum, si de antiquitate & origine codicillorũ nonnihil disferamus. Ante Augusti tẽpora, codicillorum cõfectio in vsu non erat. Primus eos L. Lentulus inuẽnit, & in cõmunem vitam induxit. Hic enim Lentulus Romæ testamento facto, heredes filiã suam & Augustũ Cæsarẽ, & alios quosdã instituerat, ac scripserat in eo testaméto ita: *Si quos posthac codicillos fecero, firmi & vtiles sunto.* hoc est, futuros codicillos cõfirmauit. Deinde in Africã profectus, cùm dies extremus instaret, codicillos scripsit, in quib. rogabat Augustum, quem sibi ex parte heredem scripserat, vt faceret aliquid. Veluti, vt alicui domũ ædificaret, aut simile quidpiã. Reliquit autem & fideicõmissa ac legata quibusdã nominatim à filia sua. Lecto post mortem Lentuli testamento, & allatis codicillis, Augustus Cęsar ex persona sua, ea quę Lẽtulo placuerãt impleuit. Sed & cæteri deinceps coheredes, Augustũ sequuti fideicõmissa pręstiterunt. Filia quoque Lentuli ea, quæ nominatim ab ipsa

b *Codicillus quid. Idẽ omnino extat apud authorem Eclog. 36. tit. 1. c. 1. Harmenopul. 5. tit. 5. §. 3. κωδικὶς autem & κωδικίλλου differentiam, vide apud Harmenop. 5. ti. 5. §. 1.*

c *Codicillorum origo & antiquitas qua fuerit.*

d *Codicillos L. Lentulus primus Romæ fecit.*

e *Codicillis testamento confirmatis fideicõmissum relinqui potest. vt hic. Imò & non confirmatis, vti dixi ad §. 10. suprà de fideicom. hereditatib.*

f *Codicillis authoritas tributa ab Augusto.*

g *Codicillorum frequentia.*

Εἴπωμεν λοιπὸν περὶ κωδικέλλου. ¶ Κωδίκελλος [b] δέ ἐστιν, ἐλλιποῦς ἐν διαθήκῃ γνώμης τοῦ διατιθέντος ἀναπλήρωσις. ¶ Ἔστι δὲ οὐκ ἄτοπον περὶ τῆς ἀρχαιογονίας [c] τῶν κωδικέλλων διαλεχθῆναι· πρότερον, ἐπὶ τῶν αὐγούστου χρόνων, ἡ τῶν κωδικέλλων ποίησις, οὐκ ἦν ἐν χρήσει· πρῶτος δὲ λούκιος λεντοῦλος [d] τούτους ἐξεῦρε καὶ εἰς πολιτείαν ἤγαγεν· ὁ γὰρ λεντοῦλος ἐν ῥώμῃ διαθέμενος, ἔγραψε κληρονόμον τὴν ἰδίαν θυγατέρα, καὶ αὔγουστον τὸν βασιλέα, καὶ ἑτέρους· εἶπε δὲ ἐν τῇ διαθήκῃ οὕτως, Ἐάν τινα ποιήσω μετὰ ταῦτα κωδίκελλον, [e] ἰσχυρὸς ἔστω, τουτέστι ἐκομφιρμάτευσε τὸν ἐσόμενον κωδίκελλον, ἐκδημήσας ἐπὶ τὴν ἀφρικὴν, εἶτα μέλλων ἐκεῖ τελευτᾷν ἐποίησε κωδίκελλον, ἐν ᾧ κωδικέλλῳ ἠξίωσε τὸν αὔγουστον, μερικὸν ὄντα αὐτοῦ κληρονόμον ποιῆσαι τι· οἷον κατασκευάσαι τινὶ οἰκίαν, ἢ ποιῆσαι, ἢ καὶ ἕτερόν τι τοιούτου τρόπου· κατέλιπε δὲ καὶ φιδεϊκόμμισσα καὶ ληγάτα τισὶν ὀνομαστὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας θυγατρός· τῆς διαθήκης δὲ μετὰ τὴν τοῦ λεντούλου τελευτὴν ἀναγνωσθείσης, προσενεχθέντος δὲ καὶ τοῦ κωδικέλλου, αὔγουστος ὁ βασιλεὺς, ἀπεπλήρωσε [f] ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ βουληθέντα τῷ λεντούλῳ· καὶ οἱ λοιποὶ [g] δὲ συγκληρονόμοι, τὸν αὔγουστον μιμησάμενοι, παρέσχον τὰ φιδεϊκόμμισσα· καὶ ἡ λεντούλου δὲ θυγάτηρ τὰ παρ᾽ αὐτοῦ ὀνο-

Ante Augusti tẽpora constat codicillorũ ius in vsu non fuisse: sed primus Lucius Lentulus, ex cuius persona etiam fideicommissa (esse) cœperũt codicillos introduxit. Nam cùm decederet in Africã, scripsit codicillos testamento confirmatos, quibus ab Augusto petiit per fideicõmissum, vt faceret aliquid. Et quum diuus Augustus voluntatem eius implesset, deinceps reliqui eius authoritatem sequuti, fideicommissa præstabãt: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat, soluit.

Dici-

Dicitur autem Augustus conuocasse sapientes viros intérque eos Trebatium quoque, cuius tunc authoritas maxima erat,& quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonãs à iuris ratione codicillorum vsus esset, & Trebatiū suasisse Augusto, quod diceret, vtilissimum & necessarium hoc ciuibus esse propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vbi si quis testamentum facere non posset, tamen codicillos posset. Postque tempora, cùm & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

1 ¶ Non tantùm autem testamento facto potest quis codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cum ante testamentum factum codicilli facti erant: Pa-

μασὶ καταλειφθέντα ληγᾶτα, προσώποις μὴ δυναμένοις λαμβάνειν κατέβαλε· καὶ τούτων οὕτω παρακολουθησάντων, λόγος τὸν θειότατον αὔγουστον συγκαλέσασθαι τοὺς τότε σοφοὺς, ἐν οἷς καὶ τρεβάτιον, [a] ὅστις κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ἐπὶ παιδεύσει νόμων τὴν αὐθεντίαν μεγίστην· ζητῆσαι δὲ παρόντων τῶν νομικῶν εἰ δεῖ τοῦτο δεχθῆναι τοῦ κωδικέλλου, καὶ εἰ τῶν νομικῶν οὐκ ἀφέστηκε λογισμῶν· ταῦτα τοίνυν ἐπερωτήσαντος αὐγούστου, λέγεται τὸν τρεβάτιον εἰπεῖν τῷ αὐγούστῳ, χρησιμώτατον, καὶ ἀναγκαῖον εἶναι τοῦτο τὸ τῶν κωδικέλλων ῥωμαίοις, διὰ τὰς μεγάλας καὶ μακρὰς ἀποδημίας, αἵ τινες συνεχεῖς ἦσαν παρὰ τοῖς παλαιοῖς, διὰ τοὺς ἀνακύπτοντας πολέμους· ἵνα ἐάν τις διαθήκην μὴ δύνηται ποιῆσαι, ἀπορῶν τῶν εἰς τοῦτο ἐπιτηδείων κωδίκελλον ποιήσῃ, μετ' ἐκείνους οὖν τοὺς χρόνους ὁπότε καὶ Λαβεὼν ὁ νομικὸς κωδίκελλον ποιήσας, ἐτελεύτησε, οὐδενὶ γέγονεν ἀμφισβήτησις, νόμιμον ἔχειν σύστασιν τοὺς κωδικέλλους.

1 ¶ Οὐ μόνον δὲ διαθήκης γενομένης δύναταί τις κωδίκελλον γράφειν, ἀλλὰ καὶ ἀδιάθετος [b] τελευτῶν, ἐν αὐτῷ φιδεϊκόμμισσα συγκεχώρηται καταλεῖψαι. ¶ Εἰ [c] δέ τις κωδικέλλους ποιήσας, τῇ γραφῇ τούτων ἐπιζήσας διάθηται μετὰ ταῦτα, παπινιανὸς οὐ βούλεται τοὺς προγεγραμμένους ἐῤῥῶσθαι κωδικέλλους, εἰ [d] μὴ ἄρα ἰδικῶς ἐν τῇ διαθήκῃ ἐκομφιρμάτευσεν αὐτοὺς εἰπών, Τοὺς πρὸ τῆς διαθήκης μου γενομένους κωδικέλλους ἰσχύειν βούλομαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν παπινιανός· σεβῆρος δὲ καὶ ἀντωνῖνος ἀντέγραψαν οἱ θειότατοι, τὰ καταλειφθέντα φιδεϊκόμμισσα ἐν τοῖς κωδικέλλοις, τοῖς πρὸ τῆς διαθήκης γραφεῖσιν, ἀκωλύτως ἀπαιτεῖσθαι, καὶ [e] μὴ

relicta erãt legata his qui capere non poterãt exsoluit. His ita consequutis, fama est Diuum Augustũ conuocasse sapientissimos quosque eius temporis viros, inter quos & Trebatium, cuius tunc in legali disciplina maxima erat autoritas, ac quæsisse præsentibus his, an vsus codicillorum recipi posset, & an à iuris ratione non absonans esset. Hæc quum Augustus quęsisset, perhibent Trebatium Augusto dixisse, vtilissimum & necessarium esse Romanis codicillorum vsum propter magnas & longinquas peregrinationes, quę apud veteres ob exorientia vndique bella frequentes erant. Vt si quis testamentum facere non posset, his destitutus quæ ad eam rem requiruntur, codicillos facere posset. Post illa igitur tempora, cum & Labeo Iurisconsultus moriens codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

1 ¶ Non tantùm autem testamento facto potest quis codicillos scribere, sed etiam intestatus quis decedens fideicommissa in codicillis relinquere potest. ¶ Quòd si quiscùm à codicillis scriptis superuixisset, testamentum postea fecerit, codicillos antea scriptos negat Papinianus valere, nisi speciali ter in testamẽto eos cõfirmaret, dicendo: *Codicillos ante testamentum meum factos, valere volo.* Et hęc quidem Papinianus. Sed D. Seuerus & Antoninus rescripserũt, fideicommissa in codicillis ante testamentum scriptis relicta, nihil obstare quò minùs peti possint: quamuis non

a *Trebatius iuris ciuilis peritia commendatur.* l. 2. §. 45. ff. de origine iuris.

b *Codicillis fideicommittere possumus etiã non testati,* 36. Eclo. 1. c. 3. in princ. §. Harmenop. §. 5. 2. l. 8. l. 16 ff. de iure codicillorum.

c *Eclog.* d. l. vers. πρὸ τῆς διαθήκης. *Harmenop.* d. l. §. οἱ πρὸ τῆς διαθήκης. 7. l. ante tabulas §. ff. de iure codicillorum.

d §. Harmen. 8. §. 7.

e *Codicilli valent, etiamsi nõ specialiter confirmati sint testamento.*

a *In codicillis neque heres, neque exheres quis fieri potest.* 36. Eclo. 1. c. 10. 5. Harmenop. 5. §. 4 l. 2. in f. l. 6. l. 10. ff. de iure codicillorum. l. 27. in f. ff. de cond. institut.
b *Codicillorũ & testamentorum ius confundinõ debet.*
c *Codicillis directò hereditatem dare aut adimere: conditionem heredi instituto adiicere, vel substituere non possumus. per fideicommissũ possumus.* adde l. 27. in fi. ff. de conditionib. Insti. l. 2. C. de codicillis l. 2. l. 6. l. 10. ff. eod. 36. Eclog. 1. c. 10. & ibid. ex tit. 11. c. 71. l. 76. ff. ad Trebellianum. *Sed & in codicillis nomen heredis declarari potest.* Eclog. ibidem & tit. 9. c. 61. l. 77. ff. de heredib. instit.
d l. 6. §. 1. ff. eod. 36. Eclo. 1. c. 3. in f.
e adde l. 6. §. 1. ff. eod. *vbi dicitur, codicillos testatoris manu scribi & subsignari necesse non esse.*
f *Codicillis satis est quinque testes adhiberi, vt hic* adde 5. Harmenop. 5. §. 8. adde l. vlt. C. de codicil.

sequuta cõfirmatione nisi ostendatur testator ab his quæ in codicillis scripserat, recessisse.

2 ¶ Est autem generalis regula quæ dicit: Non possum codicillos faciens dicere, *Ille mihi sit heres*: aut scribere, *Filius meus exheres esto*, ne qua confusio inter testamentum & codicillos fiat, & iura eorum discerni nequeant. Hæc enim in testamentis fiunt. Sic igitur, vt dictum est, neque exhæredare, neque heredem instituere in codicillis possumus. Fideicommissariam verò hereditatem relinquere possumus. ¶ Porrò in tantum obtinet dicta regula, vt si Primum purè heredem instituero, non possim in codicillis condicionem ei inficere, & dicere, *Heres mihi esto, si nauis ex Asia venerit.* Nam si condicionem recipimus, eueniet vt condicione non existente, testator videatur per adiectionem condicionis, Primo hereditatem adimere. Præterea nec heredi directò in testamento instituto substituere in codicillis possumus, & dicere: *Si primus quem mihi heredem in testamento institui, heres mihi non erit, secundus mihi heres esto.*

3 ¶ Et vnos autem & plures licet codicillos facere. Sed & in scribendis codicillis, nullam in scriptura eorum ordinationis solemnitatem desideramus, sicut in testamento dicimus, institutionem præcedere solere. Ad hæc & illud sciendum est, quinque tantùm testes hic sufficere.

γινομένης κομφιρματζίωνος· εἰ μὴ ἄρα δείκνυται ὁ τεστάτωρ τῶν ἐν τῷ κωδικέλλῳ γεγραμμένων ἀναχωρήσας.

2 ¶ Ἔστι δὲ γενικὸς κανὼν ὁ λέγων, Nõ [a] possum codicillos faciens dicere, ille mihi sit heres. τουτέστιν, οὐ δύναμαι κωδικέλλον ποιῶν λέγειν, Ὁ δεῖνα ἔστω μου κληρονόμος. ἤγουν γράφειν, Ὁ υἱός μου ἔστω ἐξερεδάτος· ἵνα [b] μή τις σύγχυσις γένηται μεταξὺ διαθήκης καὶ κωδικέλλου, καὶ εἶεν σαν ἀδιάκριτοι· ταῦτα γὰρ ἐν διαθήκῃ γίνεται. ὥστε οὖν ὡς εἴρηται, οὔτε ἐξερεδατεύειν, οὔτε γράφειν κληρονόμον δυνατὸν ἐν κωδικέλλῳ· φιδεικομμισσαρίαν [c] δὲ κληρονομίαν δυνατὸν καταλιμπάνειν. ¶ Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ὁ κανὼν ὁ εἰρημένος ἰσχύει, ὅτι ἐὰν γράψω πρῖμον πούρως κληρονόμον, οὐ δύναμαι ἐν κωδικέλλῳ αἵρεσιν αὐτῷ προσθεῖναι καὶ λέγειν, Ἔστω μου κληρονόμος si nauis ex Asia venerit· ἐὰν γὰρ δεξώμεθα τὴν αἵρεσιν, ἀτονησάσης αὐτῆς, δοκεῖ ὁ τεστάτωρ, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ διδομένης αἱρέσεως, ἀφαιρεῖν τοῦ πρίμου τὴν κληρονομίαν· ἀλλ᾽ οὐδὲ τῷ γραφέντι κληρονόμῳ ἐν τῇ διαθήκῃ διρέκτως, δυνατὸν ὑποκαθιστᾶν ἐν κωδικέλλῳ καὶ λέγειν· Ἐὰν ὁ πρῖμος, ὃν ἐν τῇ διαθήκῃ ἐνεστησάμην κληρονόμον, μὴ γένηται μου κληρονόμος, ἔστω μου σεκοῦνδος κληρονόμος.

3 ¶ Καὶ ἕνα καὶ πολλοὺς [d] δυνάμεθα ποιεῖν κωδικέλλους· γινομένων δὲ κωδικέλλων, οὐδεμίαν ἐπιζητοῦμεν τάξιν, [e] ἐπὶ τῇ τούτων γραφῇ· ὥσπερ ἐπὶ τῆς διαθήκης λέγομεν προηγεῖσθαι τὴν ἔνστασιν, καὶ ὅτι μόνοι [f] πέντε μάρτυρες ἀρκοῦσι.

pinianus ait, nõ aliter vires habere, quàm si speciali postea voluntate confirmentur. Sed diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: ex iis codicillis, qui testamentũ præcedũt, posse fideicõmissum peti: si appareat eum qui testamentum fecit, à voluntate, quã in codicillis expresserat, non recessisse.

2 ¶ Codicillis autem hereditas neque dari neque adimi potest: ne confundatur ius testamentorum & codicillorum: & ideo nec exheredatio scribi. Directò autem hereditas codicillis neque dari neque adimi potest: nam per fideicõmissum hereditas codicillis iure relinquitur. ¶ Nec conditionem heredi instituto codicillis adiicere, neque substituere directò quis potest.

3 ¶ Codicillos autem etiã plures quis facere potest: & nullam solemnitatem ordinationis desiderant.

INSTITVTIONVM LIBER III.

DE HEREDITATIBUS quæ ab intestato deferuntur.

TIT. I.

ΤΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΖΙΩΝΟΣ βίβλος γ.

περὶ κληρονομιῶν τῶν ἐξ [a] ἀδιαθέτου προσφερομένων.

Τίτλος α.

INSTITVTIONVM Liber III.

DE HEREDITATIBUS quæ ab intestato deferuntur.

Titul. I.

¶ De sexto genere adquisitionis ciuilis: seu, de hereditatibus quæ nobis à lege ab intestato adquiruntur. Et qui intestati facto vel iure dicantur. 1 ¶ Intestatorum hereditates primùm ad suos pertinere. 2 ¶ Suos esse, qui in potestate morientis fuerint, siue naturales sint liberi, siue adoptiui, siue legitimati per curiæ oblationem aut matrimonium subsequens, siue posthumi. 3 siue ignorantes ac furiosi. 4 quibus annumerantur qui post mortem patris ab hostibus reuersi sui censeri incipiunt. 5 Suis contrarios esse, qui sui esse desinunt. In suis heredibus gradu proximiores, vlterioribus non præferri. Inter suos imparis gradus hereditatem in stirpes non in capita diuidi. 7. 8. vt quis suus dicatur, considerari vt suus sit ei qui testamentum non fecit, cuiúsve testamentum destitutum ac desertum. 9. 10. 11. 12. 13. 14 Liberi emancipati & adoptiui. 15 Descendentes ex filiabus quemadmodum parentibus succedant.

ΕΤΑ' τὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' εἶδος κτήσεων ἀρξάμενοι περὶ τῶν καθομάδα διαλέγεσθαι, ἠρξάμεθα τῆς κληρονομίας, εἰπόντες ταύτην ἢ ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου εἰς ἡμᾶς καταφέρεσθαι· εἰπόντες οὖν τὰ ἐκ διαθήκης ὡς ἐν εἰσαγωγῇ ὡς οἷόν τε ἀνελλιπῶς διὰ τὴν ἀκολουθίαν, εἰπόντες καὶ περὶ ληγάτων, καὶ φιδεϊκομμίσσων, νῦν εἴπωμεν περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν. χώραν δὲ ταύταις, ἡνίκα τις μὴ διαθέμενος τελευτήσῃ. ¶ Τελευτᾷ τις ἀδιάθετος, ἢ [b] φάκτῳ, ἢ νόμῳ. φάκτῳ [c] μὲν ἡνίκα τις παντελῶς μὴ ποιήσῃ διαθήκην. νόμῳ [d] δὲ, ἡνίκα τις ποιήσῃ διαθήκην, ἣν ὁ νόμος οὐ προσίεται. ἢ γὰρ non iure Ciuili facta, τουτέστι οὐ δικαίῳ πολιτικῷ γεγενημένη ἐστὶ, πα-

EXPOSITIS modis, per quos singulæ res adquiruntur, factóque deinde initio, vt de his quę per vniuersitatem adquirūtur, dissereremus, ab hæreditate cœpimus: dicentes eam nobis aut ex testamento, aut ab intestato deferri. Cū igitur de ea quæ ex testamento defertur, quā fieri potuit in Isagoge siue institutione accuratissimè plenissiméque dixerimus: dictumq́. etiam sit ob rerū continétiā consequētiámq. de legatis ac fideicommissis, dicamus nunc de hereditatibus quę ab intestato deferuntur. His autem tunc locus est, quando quis sine testamento decessit. ¶ Porrò vt quis intestatus decedat, aut facto fit, aut iure. Facto quidem, quando quis omnino nullum testamentum fecerit. Iure verò quando quis testamentum fecerit, quod ius non admittat. Aut enim non iure ciuili factum est, o-

¶ Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum nō fecit, aut non iure fecit: aut id quod fecerit, ruptum irritúmve factū

a *Adde* 4. Paul. sen. 8 de Intestatorū successione 4. Eclog 45. & Nouell. 118. 5. Harmenop. 8.

b *Intestatus qui vel facto, vel iure decedere dicitur.*

c *Intestatus facto dicitur qui nullū fecit testamentum.* adde l. 1. ff. de suis & legitimis hæredibus *Quid, qui testari non potuit? propriè non est intestatus, sed pro intestato* d. l. 1.

d *Intestatus iure dicitur qui aut non iure testatur, aut cuius testamentū ruptū irritúmve, aut ex cuius testamento nemo hæreditatem adit.* l. 1. ff. de suis & legitimis hæredibus.

missis his, quæ ad solennem testamẽti ordinationem spectant: aut quũ rectè ordinatum esset, ruptum est. (Nouisti autem quibus modis contingat, vt rũpatur, veluti posthumi) id est, filii qui post testamentum factum natus est (præteriti natiuitate & nouo suo herede in locum prioris succedẽte, & nouo suo herede post adscito) Aut irritũfactum est, quia fortè testator capitis deminutionem passus fuerit, in qua & mortuus sit. Aut cùm nihil horum sequutum esset, heres institutus hereditatem non adiit.

1 ¶ Cùm igitur intestatus aliquis secũdum modos iam dictos decessit, hereditas primùm ex lege duodecim Tabularum ad suos heredes pertinet.

1 ¶ Sui autem heredes existimantur (vt proximo libro dictum est qui in potestate morientis fuerint: veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio iam defuncto, pronepos proneptisve ex nepote (qui ex filio meo natus erat) ante mortem meam nati.

¶ Neque verò interest vtrùm naturales sint liberi, an adoptiui.

¶ His autem Suis connumerari & eos oportet, qui ex legitimis quidem matrimoniis nati nõ sunt, sed curiis tamen ciuitatũ secundùm ea quæ Principum constitutionibus cauentur, dati sunt. Decuriones enim facti suorũ heredum iura habebunt.

¶ His adde & eos, quos sanctissimi nostri Imperatoris amplexa est constitutio, per quam iussit, vt si quis mulierem in contubernio suo habuerit.

a Sic sup. §. 2 tit. de hæredum qualitate & differẽtia dixi ad l. 1 §. 1. & §. 5 ff. si tabulæ testamẽti nullæ extabunt.
b Dixi ad l. xij. tab. Titu. de hæredit. ab intest.
c Vlp. 26. §. 1 2. Gai. 8 §. 1.
d Libro 2. titulo de hæredũ qualitate & differentia. §. 2 adde 2. Gai. 8. §. 1. v. sui l. 1. ff. de suis. Sui qui dicantur.
e Summa hoc est naturales scilicet liberos dicimus eos demque adoptiuis opponimus 2. Gai. 6. vel naturales.
f §. vlt. sup. de nuptiis.
g Βουλευταὶ decuriones, curiales vnde paulò ante curiones, curiardo.
h l. ig. 1. C. de natural. lib. liberis 28 E. l. a. c. 5. in fi.

ἐκλειφθέντων τὴν ἀρχὴν, τὴν εἰς ἀχείβη συντεινόντων διατύπωσιν διαθήκης· ἢ τυπωθεῖσα ἰσχυρῶς γέγονε ῥυπτία, τουτέστι ῥηγνυμένη. οἶδας δὲ τὸ ῥῆπτον πόσοις συμβαίνει τρόποις. πρσούμου παραιτεῖται ὅ ἐκεῖ. ταυτέστι υἱοῦ γεννηθέντος μετὰ τὴν τῆς διαθήκης ποίησιν, καὶ καινῷ σουΐῳ ἐπαναβαίνοντι, ἢ καινῷ σουΐῳ ἐπιγνωομένῳ ἢ ἴρειτος, τουτέστιν ἄκυρος ἀποτελεσθῇ, δι᾽ ὧν ὑπέστη κάπιτις δεμινουτζίωνα ὁ πατὴρ ἐν ᾗ καὶ ἐτελεύτησεν. ἢ μηδενὸς τούτου παρακολουθήσαντος, ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐ προσῆλθε τῷ κλήρῳ.

1 ¶ Ἀδιαθέτου τινὸς τελευτήσαντος τινὸς κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους, ἡ κληρονομία κατὰ πρώτην[a] τάξιν ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου[b] νόμου, εἰς[c] τοὺς σουΐους ἀνάγεται κληρονόμους.

2. ¶ Σουΐοι δὲ κληρονόμοι νομίζονται, καθὰ καὶ ἐν τῇ προλαβούσῃ[d] εἰρήκαμεν ἰνστιτούτζιωνι, οἱ ἐν ποτεστάτε ὄντες τοῦ τελευτήσαντος, οἷον υἱὸς, θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, οἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ. πρόεγγονος, προεγγόνη, οἱ πρὸ τῆς ἐμῆς τεχθέντες τελευτῆς ἐκ τοῦ ἐγγόνου, ὃν ὁ ἐμὸς ἐγέννησεν υἱός. ¶ Καὶ οὐ διαφέρομαι πότερον φυσικοὶ[e] παῖδές εἰσιν, ἢ θετοί. ¶ Τούτοις δὲ τοῖς σουΐοις συναριθμεῖσθαι ἀνάγκη καὶ τοὺς μὴ τεχθέντας μὲν ἀπὸ νομίμων γάμων, ἐπιδοθέντας δὲ κατὰ τὰς βασιλικὰς περιέχεται διατάξεσι βουλευτηρία[f] πόλεως. γινόμενοι γὰρ βουλευταὶ[g] τὰ τῶν σουΐων ἕξουσι δίκαια. ¶ Πρόσθες τούτοις καὶ οὓς ἡ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως ἐπενόησε διάταξις,[h] κελεύουσα ἐάν τις ἐμίγη τινὶ γυναικὶ.

est: aut si ex eo nemo heres extiterit.

1 ¶ Intestatorũ autem hereditates ex lege duodecim Tabularum primum ad suos heredes pertinent.

2 ¶ Sui autem heredes existimãtur (vt suprà diximus) qui in potestate morientis fuerint: veluti filius filiáve, nepos neptísve ex filio, pronepos, proneptisve ex nepote ex filio nato prognatus prognatáve. ¶ Nec interest, vtrùm naturales sint liberi, an adoptiui. ¶ Quibus connumerari necesse est etiam eos, qui ex legitimis quidem nuptiis, vel matrimoniis non sunt progeniti curiis tamen ciuitatũ dati, secundum Diualium constitutionũ, quæ super his positæ sunt, tenorem, heredum suorũ iura nanciscuntur. ¶ Nec non eos, quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, per quas iussimus, vt si quis mulierem in suo contubernio copulauerit,

rit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit, postea verò affectione procedēte, etiam nuptialia instrumenta cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non solùm eos liberos, qui post dotē editi sunt, iustos, & in potestate patris esse: sed etiam anteriores, qui & iis, qui postea nati sunt, occasionem legitimi nominis prę∫titerunt. Quod obtinere censuimus, & si non progeniti fuerint post dotale instrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce fuerint subtracti. ¶ Ita demum tamen nepos neptisve, pronepos proneptisve, suorum heredum numero sunt, si praecedens persona desierit in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia ratione, veluti emancipatione. Nam si per id tempus, quo quis moritur, filius in potestate eius sit, nepos ex eo, suus heres esse non potest. ¶ Idque & in cæteris deinceps liberorum personis dictum esse intelligimus. ¶ Posthumi quoque, qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui heredes sunt. 3 ¶ Sui autem heredes fiunt etiam ignorantes,

οὐ γαμικῇ διαθέσει, ἣν ἐκ νόμων γαμετὴν ἔχειν οὐκ ἐκωλύετο. εἰ γὰρ τεχθεῖεν ἐκ ταύτης παῖδες, τῆς δὲ στοργῆς ἐντεῦθεν αὐξανομένης προικῷα πρὸς αὐτὴν συμβόλαια ποιήσεται, τοὺς τεχθέντας, ἢ τὰς τεχθείσας, οὐ μόνον μετὰ τὴν τῶν προικῴων γραφὴν, ἐννόμους καὶ ἰν ποτεστάτε γίνεσθαι τοῖς πατράσι, ἀλλὰ καὶ [a] τοὺς πρὸ τῶν προικῴων τεχθέντας. οἳ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα τεχθεῖσι παρέσχον τοῦ κτήσασθαι τὸ τιμιώτατον τῶν νομίμων παίδων ὄνομα. κρατεῖν δὲ τοῦτο ὁ θειότατος ἡμῶν ἐκέλευσε βασιλεὺς, ἐπὶ τοῖς γεννηθεῖσι πρὸ τῶν προικῴων, εἰ καὶ μηδένα μετὰ τὰ προικῷα τεχθῆναι συνέβη, ἢ καὶ τεχθέντες ἐτελεύτησαν. ¶ Ὁ δὲ ἔγγονος ἢ ἐγγόνη, καὶ ὁ προέγγονος ἢ προεγγόνη, συναριθμοῦνται, τοῖς σουίοις κληρονόμοις τηνικαῦτα, ἡνίκα [b] τὸ προσλαμβανόν αὐτοὺς πρόσωπον ἐπαύσατο εἶναι ἰν ποτεστάτε τοῦ οἰκείου γονέως, τελευτῇ τυχὸν, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, οἷον ἐμαγκιπατίωνι [c]. εἰ [d] γὰρ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ἐν ᾧ τις τελευτᾷ τὸν υἱὸν ὑπεξούσιον ἔχει, ὁ ἐξ αὐτοῦ ἔγγονος, εἶναι σουῦος οὐ συγχωρεῖται. ¶ Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν παίδων. ἐν ᾧ γὰρ ὑπεξούσιον ἔχω τὸν υἱόν μου, ἢ τούτου τελευτήσαντος τὸν ἔγγονον τὸν ἐξ αὐτοῦ, ὁ προέγγονος οὐ δύναται σουῦος εἶναι. ¶ Καὶ ἐν τοῖς ποστούμοις [e] ἔστιν εὑρεῖν τὸ σουῦον, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις οἵ τινες εἰ ζῶντος ἐτέχθησαν τοῦ πατρὸς, ἤμελλον εἶναι ἰν ποτεστάτε.

3 ¶ Οἱ δὲ σουῦοι κληρονόμοι, καὶ

non ab initio animo maritali, eam tamen quā iure habere vxorem non prohibebatur, & ex ea liberi nati sint, atque hinc affectione crescente, dotalia cum ea instrumenta fecerit: filij filięve non tantum qui post dotalis instrumenti cōscriptionem nati natæve fuerint, iusti liberi fiant, & in potestate patris sint, sed etiam qui antè, cùm hi & his qui postea nati natæque sunt, occasionem pretiosissimum liberorum nomen adquirendi præstiterint. Quod tamen etiam obtinere voluit sanctissimus Princeps, in his qui ante dotalia instrumenta nati sunt, quamvis nulli post dotalia instrumenta nati fuerint, vel etiam ab hac luce fuerint subtracti.

¶ Nepos autem neptisque, item pronepos & proneptis, tunc demum suorū heredum numero habentur, cùm precedens persona in potestate parentis sui esse desiit: morte fortassis, aut alio modo, veluti emancipatione. Nam si per id tempus quo quis moritur, filium in potestate habeat, non est permissum vt nepos ex eo, suus ei heres fit.

¶ Idémque est & in ceteris liberis. Nam si filiū in potestate habeam, aut hoc mortuo nepotem ex eo natum: pronepos, suus mihi esse heres nō potest.

¶ In postumis quoque ius suorum heredum est, sed in his demum qui si viuo parente nati fuissent in potestate eius erant futuri.

3 ¶ Porrò sui heredes, &

a *Legitimatio plerumque retrotrahitur ad anteriores liberos vt hîc. adde l. 53. ff. de ritu.*

b v. l. 5. in pr. ff. si tabul. test.

c v. sup. quib. mod. ius pat. potest. 1. Gai § 3. 1. versic. sed ita.

d Adde §. 7. in fi. inf. eo.

e l. 3. §. vel-que. 9. ff. de suis. 1. Gai. 8. §. 1.

ignorantes fiunt siue existūt heredes. Itaque & furiosi nihilominus heredes fiunt. Id enim sciendū est pro vniuersali regula: ex quibus causis ignorantibus nobis aliquid adquiritur, ex his causis & furiosos adquirere, quoniā hi ignorātibus similes sunt. ¶ Et statim à morte parētis quasi cōtinuatur dominium: hoc est, nō dicimus, quòd patre mortuo patrimonium eius in dominio defuncti esse desiit, & nūc interiecto tempore, in bonis liberorum esse incipit: sed sine intermissione, nullàque re in medio sequuta, dominia rerum cōiunctim sine temporis interuallo in bonis liberorum esse comprehenduntur. ¶ Vnde neque patre defuncto, si quis liberorū impubes est, auctoritate tutoris opus est ad adquisitionē paternæ hereditatis, propterea quòd his ignorantibus, vt suis heredibus hereditas adquiratur. Sed neque pubes, qui aut minor annis est, aut furiosus, hac in re curatoris auctoritate indiget. Quamuis in extranea adeunda hereditate, neque ille sine tutoris auctoritate, neque hi sine curatoris consensu quicquam facere possint.

4 ¶ Casus interdum inuenias, vbi quis mortis tēpore in potestate parentis non sit, suus ei tamen heres fiat: veluti: Filius meus ab hostibus captus est, post mortis meæ tēpus rediit. Ius postliminij suū eum heredem efficit, quāuis quum morerer ego, in potestate eum non habuerim.

a l. 63. ff. de adquir. hæred.

b l. 24. ff. de oblig. & act.

c *Furiosi & ignorantis similitudo.*

d v. l. 11. ff. de liberis & posthumis. l. 8. C. de iure deliberandi.

e *ἀδιακόπως, συναπτῶς, οὐδενὸς μέσου παρακολουθοῦντος, pro eo quod Gaius in l. penult. ff. de suis. statim ipsoque iure heredes existere sine aditione.*

f l. 18 C. de iure deliberandi.

g *Hæres suus patri interdū fit, qui testamenti tempore ei suus hæres non fuit.* Paul. 4. sent. 8 §. 5.

h v. l. 9. l. 14. Co. de captiuis & postliminio reuersis. *eóque sensu, lege Cornelia hæreditates firmari dicuntur.* Paul. 3. sent. 4. §. 5. in f.

ἀγνοοῦντες γίνονται κληρονόμοι, ἤτοι ἀναφαίρονται. ἀμέλει καὶ μεμηνότες [a] οὐδὲν ἧττον κληρονόμοι γίνονται. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικὸν· ἐξ [b] ὧν αἰτιῶν ἀγνοοῦσιν ἡμῖν προσπορίζεταί τι, ἐκ τούτων τῶν αἰτιῶν, καὶ μαινομένοις κτῶνται. ἐοίκασι [c] γὰρ τοῖς ἀγνοοῦσι. ¶ Καὶ ἅμα τῇ τελευτῇ τοῦ πατρὸς, ὥσπερ κοντινουατεύεται [d] ἡ δεσποτεία. τουτέστιν οὐ λέγομεν ὅτι τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς τὰ πράγματα ἐπαύσαντο εἶναι ὑπὸ τὴν τοῦ τελευτήσαντος δεσποτείαν, εἶτα μετὰ χρόνον τινὰ ὑποβάλλεται τῇ τοῦ παιδὸς ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ ἀδιακόπως [e] καὶ οὐδενὸς μέσου παρακολουθοῦντος ἡ δεσποτεία συναπτῶς οὐδενὸς διαλείποντος χρόνου ὑπὸ τὴν τοῦ παιδὸς ἐξουσίαν εὑρίσκεται.

¶ Ὅθεν οὐδὲ τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, εἰ ὁ παῖς ἄνηβος εἴη, πρὸς κτῆσιν τοῦ πατρῴου κλήρου δεῖται τῆς τοῦ ἐπιτρόπου αὐθεντίας. διὰ τὸ καὶ ἀγνοοῦσι αὐτοῖς οἷα σουΐοις κληρονόμοις μεταφέρεσθαι τὴν κληρονομίαν. ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἔφηβος μὲν, ἀφῆλιξ δὲ ἢ ὁ μεμηνὼς δεῖται πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ κουράτορος συναινέσεως. καίτοι κληρονομίαν ξένην [f] ἀδιτεύειν, ὁ μὲν παρὰ γνώμην τοῦ ἐπιτρόπου, ὁ δὲ δίχα τῆς τοῦ κουράτορος συναινέσεως οὐ δύναται.

4 ¶ Ἔστιν εὑρεῖν θέμα, ἔνθα τις κατὰ μὲν τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς οὐκ ἔστιν ἰν ποτεστάτε τοῦ πατρός. γίνεται [g] δὲ ὅμως αὐτῷ σουΐος κληρονόμος. οἷον ὁ ἐμὸς υἱὸς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐλήφθη, μετὰ χρόνον τῆς ἐμῆς τελευτῆς ὑπέστρεψε. τὸ δίκαιον [h] τοῦ ποστλιμινίου, σουΐον αὐτὸν ἀποτελεῖ κληρονόμον· καίτοι ὑπεξούσιον οὐκ ὄντα μου κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς.

& licèt furiosi sint, heredes possunt existere: quia quibus ex causis, ignorantibus nobis acquiritur, ex his causis & furiosis acquiri potest. ¶ Et statim à morte parentis quasi cōtinuatur dominium.

¶ Et ideo nec tur authoritate opus est pupillis, cùm etiam ignorātibus acquiratur suis heredibus hereditas: nec curatoris assensu acquiritur furioso, sed ipso iure.

4 ¶ Interdum autem, licet in potestate parentis, mortis tempore suus heres non fuerit, tamen suus heres parenti efficitur: veluti si ab hostibus quis reuersus fuerit post mortem patris sui: ius enim postliminij hoc facit.

5 ¶ Per contrarium autem hoc euenit, vt licèt quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamen suus heres non fiat: veluti si post mortem suam pater iudicatus fuerit perduellionis reus, ac per hoc memoria eius damnata fuerit. suum enim heredem habere non potest, cùm fiscus ei succedat, sed potest dici ipso quidē iure suum heredem esse, sed desinere.

5 ¶ Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου συμβαίνει εἶναι μέν τινα ἐν τῇ ἐμῇ φαμιλίᾳ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐμῆς τελευτῆς, σούϊον δὲ μὴ γίνεσθαι κληρονόμον. οἷον ἐτελεύτησε πρῖμος ὑπεξούσιον ἔχων υἱόν. μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ἀπετέθη κατηγορία κατὰ τοῦ τελευτῶντος, ἐπάγουσα τὸ τῆς τυραννίδος [a] ἔγκλημα (τῇ γὰρ τελευτῇ [b] τῶν ἐγκλημάτων ἀποσβεννυμένων, τοῦτο καὶ κατὰ τῶν τελευτώντων κινεῖται) ἀπεδείχθη τύραννος ὁ πρῖμος, ψῆφος ἐξηνέχθη τοῦτο μηνύουσα· ὁ φίσκος τὴν τούτου διαδέχεται περιουσίαν, καὶ συμβαίνει τὸν ὑπεξούσιον αὐτοῦ κληρονόμον μὴ γίνεσθαι. ἀλλ' ἐάν τις τὸ ἀκριβὲς ἐξετάσῃ, αὐτῇ μὲν τῇ ἀκριβείᾳ καὶ τῷ νόμῳ γίνεται κληρονόμος, παύεται δὲ κληρονόμος εἶναι, τῆς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μνήμης καταδικασθείσης. Ἰδοὺ [c] τοίνυν θέμα ἐν ᾧ τὸ ἀσώματον τῆς κληρονομίας ὄνομα ἐμπαγὲν τινὶ ἀφίσταται ἀπ' αὐτοῦ.

5 ¶ Et interim per contrarium contingit, vt aliquis mortis meæ tempore in familia mea sit, & tamē suus heres non fiat: veluti, Mortuus est Primus in potestate habens filium: post mortem verò mota est aduersus defunctum accusatio perduellionis: (Nam quamuis cætera crimina morte reorum extinguantur, hoc tamen etiam aduersus mortuos exercetur.) Cōdemnatus est Primus perduellionis, & sententia de ea re lata est: Fiscus bona huius occupat: Et contingit vt qui in potestate eius fuit, heres non fiat. Verum tamen si quis rem exactè perpēdat, posset dicere: ipso quidem iure heredem eum fieri, sed condemnata patris memoria heredem non esse desinere. En tibi igitur casum, vbi heredis nomen semel alicui partum, ab eo recedat.

a Morte crimē extinguitur, at non maiestatis. v. l. 5. C. ad l. Iul. maiest. l. vlt. ff. ad l. Iul. maiest.
b Τυραννίδος ἔγκλημα perduellionis crimen hinc ἐπὶ τυραννίδι ἐγκλήσεις Eclo. 36. ex tit. 52. c. 15. reus perduellionis. Dicitur & hoc crimen d. tit. 36. καθοσιώσεως maiestatis vt & lex maiestatis περὶ τῶν ἐπιβούλων νόμος.
c Heres interdum heres esse desinit.

6 ¶ Cùm filius filiáve, & ex altero filio nepos neptísve exitūt, pariter ad hereditatem aui vocantur: nec qui gradu proximior est, vlteriorē excludit. Æquum enim esse videtur, nepotes neptésque in patris sui locum succedere.

6 ¶ Τίτιος ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον, ἤγουν θυγατέρα, καὶ ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος ἔγγονον ἢ ἐγγόνην, ἐτελεύτησεν ἀδιάθετος· ἥξουσιν ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ, ἅμα [d] ὁ υἱὸς, ἤγουν ἡ θυγάτηρ, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔγγονος, ἤγουν ἐγγόνη, καὶ οὐδὲ ὁ ἐγγύτερος ὢν τῷ βαθμῷ, τουτέστιν ὁ υἱὸς ἀποκλείει τὸν ἐπέκεινα, ἤγουν τὸν ἔγγονον. δίκαιον γὰρ ἔδοξεν εἶναι, ὥστε τοὺς ἐγγόνους καὶ τὰς ἐγγόνας εἰς τὴν τοῦ οἰκείου πατρὸς ὑπεισιέναι τάξιν.

6 ¶ Titius habēs filium in potestate aut filiam, & ex filio iam antè defuncto nepotem aut neptem, intestato mortuus est. Ad hereditatem eius venient simul & filius filiáve, & ex filio iam antè mortuo nepos neptísve. Neque is, qui gradu proximior est (filius scilicet) vlteriorem (id est, nopotem) excludit. Iustum enim esse visum est, vt nepotes & neptes in locum patris sui succedant.

d Nepos auo succedit vna cūpatruo suo adde l. 2. 3 C. eod. 2. §. 1. 8. §. 3. Vlp. 26. §. 2. Nouell. 118. c. 1. 5. Harmenop. 8. §. 9.

¶ Pari ratione, & si nepos neptísve sit ex filio, & ex nepote pronepos pro-

¶ Τῷ αὐτῷ λόγῳ εἰ καί τις τελευτήσει, ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην ἀπὸ πρίμου τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ καταλιπὼν, καὶ ἀπὸ ἐγγόνου καὶ αὐτοῦ τελευτήσαντος προέγγονον,

¶ Eadem ratione & si quis moriens ex Primo filio iam antè mortuo nepotem aut neptem relinquat, & pronepotem vel proneptem ex nepote iam quoque antè mortuo:

nepos qui ex Primo natus est, & pronepos qui ex nepote, pariter hæredes fiũt. Quemadmodũ enim nepotes in locum filiorum, sic & pronepotes in locũ maiorũ suorũ succedunt. ¶ Quibus rebus cõsequẽs est dicere, nõ in capita, sed in stirpes hereditatem diuidi. Sic igitur filius dimidiam hereditatis habebit. & nepotes qui ex filio antè mortuo nati sunt, siue duo sint siue plures. alterã dimidiã accipient. Quando enim pater horum, si viueret, dimidiam tantum haberet, atque hi in locũ eius succedunt, non immeritò vt semis dandus fuisset patri viuenti, ita & ipsis dabitur. ¶ Sed & si quis defunctus fuerit, nullo quidem filio relicto, sed qui ex duobus filiis iam antea extinctis nepotes habeat: ex vno, vnũ aut duos: ex altero, tres aut quatuor: vnus ille aut duo illi, dimidiam partem: tres verò hi siue quatuor, alteram dimidiam accipiunt.

7 ¶ Cùm autem quærimus, an quis suus hæres possit existere defuncto: tunc exigimus ius sui heredis apud eum esse, quũ apparet defunctum esse intestatum. ¶ Id verò non solùm contingit, cùm nullum omnino factum est testamentum: sed etiam cùm factum quidem est, sed nemo ex eo heres extitit. Quapropter, si quis quum filium in potestate haberet, & ex eo nepotem: exheredato filio, heredẽ extraneũ instituit: post mortẽ deinde testatoris intra deliberationẽ extranei, filius mortuus est: ac postea extraneus vel hereditatẽ repudiauit, vel heres esse nõ potuit (forrassis .n. sub cõditione heres institutus est,

a Pronepos patre & auo mortuis pro auo succedit vna cum propatruo suo.

b De hereditate in stirpes & non in capita diuisione. adde Nouell. 118. c. 1. Vlp. 26. §. 2. Gaius 8. §. 3.

c Hereditas in stirpes quẽ ad modum diuidatur.

d Sum quis an sit tum demum quærendum, cum quis intestatus decessisse dicitur, intestatus an quam, aut nullo penitus facto testamẽto, aut destituto.

e Testamentũ dicitur hoc casu destitutum. Destitutum, inquam, quoniam ex eo nemo hæres extitit. adde l. vlt. ff de cõdi. institut.

f l. 1. §. sciendum: 8. ff. de suis.

ἢ προεγγόνων, ὁ ἔγγονος ὁ ἀπὸ τοῦ πρίμου, καὶ ὁ προέγγονος ὁ ἀπὸ τοῦ ἐγγόνου, ἅμα κληρονομοῦσιν. ὥσπερ[a] γὰρ οἱ ἔγγονοι τὴν τῶν υἱῶν, οὕτω καὶ οἱ προέγγονοι τὴν τῶν οἰκείων προγόνων τάξιν ὑπεισέρχονται. ¶ Ὅθεν ἀκόλουθόν ἐστι λέγειν οὐκ ἐν[b] κάπιτα, ἀλλ' ἐν στίρπεις διαιρεῖσθαι τὴν τοῦ τελευτήσαντος περιουσίαν. ὥστε[c] οὖν ὁ μὲν υἱὸς λήψεται τὸ ἥμισυ τῆς κληρονομίας, οἱ δὲ ἐκ τοῦ προτελευτήσαντος υἱοῦ ἔγγονοι, δύο ἢ καὶ πλείονες ὄντες τὸ ἕτερον λήψονται ἥμισυ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τούτων πατὴρ περιὼν, ἐλάμβανε τὸ ἥμισυ, οὗτοι δὲ τὸν ἐκείνου τόπον ὑπεισελθόντες εἰσὶν, εἰκότως, ὥσπερ ἐξ αὔγκιον ἐδίδοται περιόντι, οὕτω καὶ αὐτοῖς. ¶ Εἰ δὲ καί τις ἐτελεύτησεν, υἱὸν μὲν μὴ καταλιπὼν, ἀπὸ δὲ δύο υἱῶν προτελευτησάντων ἐγγόνους, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς ἕνα ἔγγονον, ἢ καὶ δύο· ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ τέσσαρας, ὁ μὲν εἷς, ἢ καὶ οἱ δύο τὸ ἥμισυ μέρος, οἱ δὲ γ, ἤγουν οἱ δ τὸ ἕτερον ἥμισυ λαμβάνουσι.

7 ¶ Ἡνίκα[d] δὲ ζητοῦμεν εἰ ὁ δεῖνα, ὡς σοῦος δύναται ἀναφαίνεσθαι τῷ τελευτήσαντι κληρονόμος, τότε ἀπαιτοῦμεν εἶναι παρ' αὐτῷ τὸ σοῦον, ἡνίκα δείκνυται ἀδιάθετος ὁ τελευτήσας.

¶ Τοῦτο δὲ συμβαίνει, οὐ μόνον ἡνίκα παντελῶς μὴ γίνηται διαθήκη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα[e] γίνηται μὲν, μηδεὶς δὲ ἐντεῦθεν κληρονομήσει. διὸ ἐάν[f] τις ἔχων υἱὸν ὑπεξούσιον καὶ ἔγγονον ἐκ τούτου, τὸν υἱὸν ἐξερεδατεύσας, ἐξωτικὸν γράψῃ κληρονόμον· μετὰ δὲ τελευτὴν τοῦ διαθεμένου ἔτι διασκεπτομένου τοῦ ἐξωτικοῦ, ὁ υἱὸς τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ ἐξωτικὸς ἢ ῥεπουδιάσῃ, ἢ μὴ δυνηθῇ κληρονομῆσαι, τυχὸν γὰρ ὑπὸ αἵρεσιν ἐγράφη κλη-

neptisve, simul vocantur.

¶ Et quia placuit nepotes, neptésve: item pronepotes pro neptésve in parentis sui locum succedere, conueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes hereditatem diuidi: vt filius partem dimidiã hereditatis habeat, & ex altero filio duo plurés ve nepotes alteram dimidiam. ¶ Itẽ si ex duobus filiis nepotes neptésve existant, ex altero tres aut quatuor: ad vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

7 ¶ Cùm autem quæritur, an quis suus heres existere possit, eo tempore quærendum est, quo certum est aliquem sine testamento decessisse. ¶ Quod accidit & destituto testamento. Hac ratione, si filius exheredatus fuerit, & extraneus heres institutus, & filio

lio mortuo, postea certū fuerit, heredem institutum ex testamento nō fieri heredem, aut quia noluit esse heres, aut quia non potuit, nepos auo suus heres existet: quia quo tēpore certū est intestatum decessisse patremfamilias, solus inuenitur nepos. & hoc certum est.

8 ¶ Et licèt post mortem aui natus sit, tamē auo viuo conceptus mortuo patre eius, posteáque deserto aui testamēto, suus heres efficitur. ¶ Planè si & cōceptus & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo desertóque postea aui testamento, suus heres auo nō existet: quia nullo iure cognationis patrē sui patris attigit ¶ Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emācipatus adoptauit. ¶ Hi autē, cùm non sint sui, (quantum ad hereditatem liberi: neque bonorū possessionem petere possunt, quasi proximi cognati. ¶ Hæc de suis heredibus.

9 ¶ Emancipati autem liberi, Iure ciuili, nihil iuris habent, neque enim sui hæredes

κληρονόμος, ἢ ἡ τῆς ἐνστάσεως ἠτόνησεν αἵρεσις, ὁ ἔγγονος οὗτος τῷ πάππῳ γενήσεται κληρονόμος. ἐπειδὴ καθ' ὃν γέγονε χρόνον δῆλον, ἀδιάθετον τετελευτηκέναι τὸν τεστάτωρα, μόνος ὁ ἔγγονος εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐτοῦ φαμιλίᾳ, διὰ τὸ τελευτῆσαι ἐν τῷ μεταξὺ τὸν υἱόν.

8 ¶ Τὰ αὐτὰ χώραν ἔχει, εἰ [a] ζῶντος μὲν τοῦ πάππου συνελήφθη ὁ ἔγγονος, μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν ἐτέχθη, καὶ εὑρέθη μόνος ὁ ἔγγονος ἐν τῇ τοῦ τελευτήσαντος ὢν φαμιλίᾳ, μὴ προλαμβανόμενος κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὅτε ἐξωτικὸς, ἢ γνώμῃ, ἢ τύχῃ οὐκ ἐκληρονόμησεν. ¶ Εἰ δὲ [b] ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἔγγονος συνελήφθη, καὶ ἐτέχθη, μετὰ τὴν τοῦ πάππου τελευτὴν, εἶτα τοῦ μέσου τελευτήσαντος ὁ ἐξωτικὸς οὐκ ἐκληρονόμησεν, ὁ ἔγγονος οὐκ ἐπιγίνεται σοῦος κληρονόμος. οὐδὲν γὰρ εἶδος συγγενείας πρὸς τὸν διαθέμενον ὁ τοιοῦτος ἕξει.

¶ Ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνος τοῖς παισὶ συναριθμηθήσεται, ὃν [c] ὁ ἐμὸς υἱὸς ὁ ἐμαγκίπατος ὢν ἔλαβεν εἰς θέσιν. εἰ γὰρ συμβῇ με τελευτῆσαι ἀδιάθετον τοῦ ἐμαγκιπάτου παιδός μου προτελευτήσαντος, ὃ ἔλαβε πρώην αὐτὸς ὁ ἐμαγκίπατος εἰς θέσιν, οὗτος οὐ διαδέχεται τὰ ἐμὰ δίκαια, οὐδὲ ἓν εἶδος πρὸς ἐμὲ συγγενείας περιέχειν δυνάμενος. ¶ Οὐ μόνον δὲ γνήσιοι κληρονόμοι οἱ εἰρημένοι ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ οὐ δύνανται, ἀλλ' οὐδὲ αἰτῆσαι διακατοχὴν οἷοί τε εἰσὶν ὡς κογνάτοι.

¶ Ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῶν σούων κληρονόμων.

9 ¶ Οἱ δὲ ἐμαγκίπατοι [d] παῖδες καθὰ εἰρήκαμεν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ

& conditio institutionis defecit:) nepos hic suus erit heres auo. Nam quo tempore cognitum est, testatorē intestato decessisse, solus nepos in familia eius inuenitur, propterea quòd medio tempore filius mortuus sit.

8 ¶ Eadem locum habēt, si viuo auo conceptus nepos, & post mortē eius natus, solus in familia defuncti inuentus fuerit, cū nemo eū eo tempore præcederet, quo extraneus aut spōte aut fortuitò, heres factus non est. ¶ Quòd si post aui mortem nepos ex filio conceptus & natus est, & deinde eo qui in medio erat mortuo, extraneus, heres nō est factus, suus heres auo nepos nō existet: quoniam nullam speciem cognationis hic erga testatorem habebit.

¶ Quemadmodum nec ille inter liberos numerabitur, quem filius meus dum emancipatus esset in adoptionem accepit. Nā si contingat, vt ego filio meo iam antè mortuo, intestatus decedam: is quē filius meus quum viueret & emancipatus esset, adoptauit, in iura mea non succedet: quippe qui nullo cognationis genere tāgere me possit. ¶ Porrò autem non solùm hi iam dicti iure ciuili heredes esse non possunt, sed neq; bonorū possessionē petere possunt quasi cognati. ¶ Et hæc quidem de suis heredibus.

9 ¶ Emancipati verò liberi, sicut & secundo libro

a l. 7. ff. de suis & legitimis.

b l. 6. vers. quod si post mortem aui. ff. de suis & legitimis.

c l. quē filius 26. ff. de adoptionibus.

d Emancipati iure ciuili, ac legibus xij. Tabularum parentibus non succedunt, neque vt sui neque vt cognati. Iure tamen Pratorio ex naturali æquitate emancipatis datur bonorū possessio vnde liberi.

diximus, quantum ad ius ciuile pertinet, in hereditate parẽtum suorũ nihil iuris habebunt. Nam neque sui heredes fieri possunt, quia in potestate parentis esse desierũt, neque vt cognati à lege duodecim tabularum vocabuntur, propter capitis deminutionem quam subierunt.

¶ Sed Prætor naturalem æquitatẽ ante oculos habens, bonorum possessionem vnde liberi dat illis: perinde eos ad successionem defuncti vocãs, quasi quis eos eo tempore quo moriebatur, in potestate habuisset: siue soli sint: siue quos alios in potestate filios habuerit defunctus. Vnà enim cũ eis heredes erunt. Itaque si quis intestatus decedat, duobus relictis filiis, emancipato vno, & eo qui in potestate fuerit: is quidem qui in potestate fuit, solus iure ciuili heres erit, cũ apud se ius sui heredis habeat. Sed cum beneficio Prætoris adiuuetur emãcipatus, & in dimidiam partẽ vocetur, eueniet hoc modo, vt suus heres in effectu non in solidum, sed ex parte heres sit.

a Tit. de exhæredatione liberorum. §. 3.

b Dixi ad leges xij. Tab. tit. de hære. ab intest.

c *Emancipatis datur bonorum possessio vnde liberi.* ad de §. 11. inf. eod. l. 5. C. de cond. indeb.

d *Bonorum possessionis vnde liberi quis effectus.*

e *Emancipati soli vel suis concurrentes quemadmodum patri defuncto succedant.*

f ἐξ ἀποτελέσματος, *re ipsa, vel effectu.*

ἰνστιτουτζιῶνι[a], ὅσον μὲν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ οὐδὲν πρὸς τοὺς οἰκείους γονεῖς ἕξουσι δίκαιον. οὔτε γὰρ σουοι κληρονόμοι δύνανται γενέσθαι, διὰ τὸ παύσασθαι αὐτοὺς εἶναι ἰν ποτεστάτε τοῦ γονέως. ἀλλ' οὐδὲ ὡς κογνάτοι ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου[b] κληθήσονται. δι' ἣν ὑπέστησαν κάπιτις δεμινουτζιῶνα. ¶ Ὁ δὲ πραίτωρ, ὁρῶν εἰς τὸ φύσει δίκαιον, δίδωσιν αὐτοῖς τὴν vnde[c] liberi διακατοχὴν, καλῶν ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος, ὥσπερ[d] εἰ καθ' ὃν ἐτελεύτα τις καιρὸν εἶχεν αὐτοὺς ὑπεξουσίους· εἴτε μόνοι εἰσὶν, εἴτε ὑπεξουσίους ἔχει παῖδας ὁ τελευτήσας. ἅμα γὰρ αὐτοῖς κληρονομήσουσιν ἀμέλει, ἐάν τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, δύο παίδων ὑπόντων, ὧν ὁ μὲν ἦν ἐμαγκίπατος, ὁ δὲ ἰν ποτεστάτε, ὁ μὲν ὑπεξούσιος, ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας μόνος κληρονομήσει, ἔχων παρ' ἑαυτῷ τὸ τοῦ σουου δίκαιον, ἐπειδὴ δὲ ἐμαγκίπατος ὑπὸ τῆς εὐεργεσίας βοηθεῖται τοῦ πραίτωρος, καὶ[e] εἰς τὸ ἥμισυ καλεῖται, συμβήσεται τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν σουον ἐξ[f] ἀποτελέσματος, μὴ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς μέρος κληρονομεῖν.

sunt, qui in potestate parentis esse desierunt, neque vllo alio iure per legem duodecim tabularum vocatur. ¶ Sed Prętor naturali æquitate motus, dat eis bonorum possessionem, *Vnde liberi*, perinde ac si in potestate parẽtis, tempore mortis fuissent: siue soli sint, siue cum suis heredibus concurrant. Itaque duob. liberis exiſtẽtibus, emãcipato vno, & eo qui tempore mortis in potestate fuerit: sanè quidẽ is qui in potestate fuit, solus iure ciuili heres est & solus suus heres: sed cùm emancipatus beneficio Prętoris in partem admittitur, euenit, vt suus heres pro parte hæres fiat.

10 ¶ Duos habebam filios in potestate, Primum & Secundum. Emancipaui Primum, retento in potestate Secũdo. Primus cũ emancipatus esset, Titio se in adoptionem dedit. Si contingat me intestatum decedere, solus mihi Secundus succedet, non etiam Primus, cùm in adoptiua adhuc sit familia.

g l. 5. ff. vnde liberi.

10 ¶ Εἶχον[g] δύο παῖδας ὑπεξουσίους Πρῖμον καὶ Σεκοῦνδον, ἐποίησα τὸν πρῖμον ἐμαγκίπατον, ἰν ποτεστάτε παρακρατήσας τὸν σεκοῦνδον. ὁ πρῖμος γενόμενος ἐμαγκίπατος, δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς θέσιν Τιτίῳ. ἐὰν συμβῇ με ἀδιάθετον τελευτῆσαι, ὁ σεκοῦνδος μόνος με διαδέχεται, οὐ μὴν καὶ πρῖμος, ὁ ἐν τῇ θετῇ ὢν Τιτίου φαμιλίᾳ.

10 ¶ At hi, qui emancipati à parente, in adoptionem se dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris, quasi liberi: si modò, cùm is moreretur, in adoptiua familia fuerint.

Nam

Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso essent, nec vnquã in adoptiua familia fuissent.

¶ Et cõuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, extraneorũ loco esse incipiũt. Post mortẽ vero naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantum ad hunc adoptiuũ patrem pertinet, æquè extraneorum loco fiunt: & quantũ ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nãciscantur. Quod ideo sic placuit, quia iniquum erat esse in potestate patris adoptiui, ad quos bona naturalis patris pertineãt, vtrùm ad liberos eius, an ad agnatos.

11 ¶ Minus ergo iuris habent adoptiui filij quàm naturales. Namq; na-

ἔτος γὰρ ὁ παῖς ἐπὶ τὰ ἐμὰ οὐ παραγίνεται πράγματα. ταῦτα δὲ λέγω, μόνον εἰ καθ' ὃν ἐτελεύτων ἐγὼ καιρὸν, ἦν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ. εἰ γὰρ ἐμοῦ ζῶντος ὁ Τίτιος ἐποίησεν αὐτὸν ἐμαγκίπατον, ὁμοίως παραγίνεται εἰς τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς, ὥσπερ εἰ ἐγὼ ἐποίησα αὐτὸν ἐμαγκίπατον, καὶ οὐδέποτε ὑπὸ θετὴν γέγονε φαμιλίαν. ¶ Ἀκόλουθον οὖν ἐστι λέγειν ὅτι πρὸς τὸν γενόμενον αὐτοῦ θετὸν πατέρα ἐξωτικὸν αὐτὸν εἶναι. εἰ δὲ μετὰ [a] τὴν ἐμὴν τελευτὴν ἐμαγκίπατον αὐτὸν ὁ Τίτιος ἐποίησε, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐξωτικὸς φανήσεται, τοῦτο δὲ οὕτως ἔχειν ἤρεσεν, ἐπειδήπερ ἄδικον εἶναι νενόμισται, ἐν ἐξουσίᾳ εἶναι τοῦ θετοῦ πατρὸς, εἰς τίνα δεῖ παραγενέσθαι τοῦ φυσικοῦ γονέως τὰ πράγματα, πότερον εἰς τοὺς υἱοὺς, ἢ τοὺς ἀγνάτους. ἐὰν γὰρ ἔχων υἱὸν, ποιήσω τοῦτον ἐμαγκίπατον, παράσχῃ δὲ οὗτος ἑαυτὸν εἰς ἀῤῥογατζίωνα Τιτίῳ, τελευτήσω δὲ ἀγνάτους ἔχων, ἔξεστι Τιτίῳ ἐν τῇ θέσει παρακατέχοντι τὸν παῖδα, πάροδον δοῦναι τοῖς ἀγνάτοις εἰς τὴν κληρονομίαν· ἤγουν ἐὰν βουληθῇ ποιῆσαι αὐτὸν ἐμαγκίπατον ἐμοῦ τελευτήσαντος, ὥστε ἐξωθῆναι μὲν τοὺς ἀγνάτους, τοῦτον δὲ κληθῆναι ἐπὶ τὴν ἐμὴν περιουσίαν, ἀκωλύτως πράξει τοῦτο. ἀτοπώτατον [b] δὲ εἰρήκαμεν εἶναι τὸ ὑποκεῖσθαι ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ὑπὸ τίνων δεῖ με κληρονομεῖσθαι, πότερον, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου, ἢ ὑπὸ τῶν ἀγνάτων.

11 ¶ Ὥστε οὖν, δεῖ γὰρ ἀναδραμεῖν εἰς τὸ πρὸ βραχέως [c] εἰρημένον, ἔνθα εἴρηται, ὅτι ὁ γενόμενος ἐμαγκίπατος ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ἐξωτικὸς νο-

Filius enim hic ad bona mea non admittitur. Hæc autem dico, si modò cùm morerer, in adoptiua adhuc fuerit familia. Nam si me viuo Titius eum emãcipauerit: non dissimiliter ad bona mea, qui natura sum pater eius, veniet: atque si egomet ipse eum emancipassem, nec vnquã in adoptiua familia fuisset. ¶ Consequens est igitur dicere, quantum ad adoptiuum patrẽ pertinet, extraneum eum esse. Quòd si post mortẽ meã Titius eum emancipauerit, etiam quantum ad eũ pertinet, extranei loco existet. Hoc autem ideo sic placuit: quia iniquum esse visum est, in patris adoptiui potestate esse, ad quos bona patris naturalis pertinerent, ad filios ne an ad agnatos. Si enim quum filium haberem, eum emãcipauero, & is sese Titio dederit in arrogationem, deinde moriar agnatos habens, licet Titio vt filio meo in adoptione retento, aditum præstet agnatis ad hereditatem meam: aut si velit eum post mortem meam emãcipare, vt & agnati repellantur, & ipse ad successionem vocetur, nihil obstabit quo minus id faciat. Sed iam diximus absurdissimum esse, vt id in arbitrio adoptiui patris sitũ sit, quos heredes habeam, filium meum an agnatos.

11 ¶ Sic ergo (nam ad illud recurrendum est, quod paulò antè diximus, vbi dictũ est: eum qui ab adoptiuo patre emãcipatus est, extraneum ei exi-

[a] l. penult. §. 2. ff de adoptionibus.

[b] *Heredes alieno arbitrio nobis vt sint, iniquißimum.* adde l. 32. l. 70. ff. de hered. instituẽdis.

[c] §. 9. sup. eo.

ſtimari) minùs iuris adoptiui filij habẽt, quàm naturales. Nam filius meus naturalis emancipatus à patre adoptiuo quantum ad ipſum, extranei loco eſt: quantum verò ad me, etiã ſi ius ſucceſſionis de iure ciuili amiſerit, attamen per Prætorem in numero liberorum habetur. Filij verò adoptiui ſi emãcipati fuerint, & iure ciuili à gradu liberorũ excidunt, & à Prætore non adiuuantur. Ac meritò quidem. Quoniam naturalia iura, lex ciuilis perimere non poteſt: nec quia deſinũt ſui heredes eſſe, deſinunt & natura eſſe filij filiæve, aut nepotes neptéſve. Adoptiui verò liberi vbi emancipati fuerint, extraneorũ loco incipiũt eſſe: nomen enim filij filiæve quod per adoptionem habebant, alia ciuili ratione, id eſt, emancipatione amittunt.

a *Adoptiuorũ & naturaliũ liberorũ emancipatorum differentia.* adde 45. Eclog. t. c. 1. in fi. c. 4.

b l. 3. C. de legitimis heredibus l. 5. C. de condict. indeb. *Nouel.* 118. c. 1. in fin.

c adde §. vl. ſup. de legitima agnatorum tutela. l. 8. ff de reg. iur.

d *Adoptiuorum emancipatorum poſt emancipationẽ conditio qua.* l. 4 ff. vnde liberi.

12 ¶ Atque hæc non ſolùm in hȩreditate ab inteſtato deferẽda dicere poſſumus, ſed etiam in bonorum poſſeſſione cõtra tabulas petenda: quam Prȩtor aduerſus paternũ teſtamentum liberis neque heredibus inſtitutis, neque vt oportet (id eſt, nominatim) exheredatis pollicetur. Quos enim in poteſtate defũcti inuenerit, & qui emancipati fuerint naturales, eos ipſe ſi præteriti ſint, bonorum poſſeſſione contra tabulas armat atque inſtruit. His verò, qui cùm pater ipſorum naturalis moreretur, in adoptiua fuerint familia, bonorum poſſeſ-

e l. 1. §. 1. & ſequentib. ff. de bon. poſſ. cõtra tabulas.

f *Præteriti dicuntur, qui neque nominatim exheredati aut inſtituti.*

g l. penult. in pr. C. de adopt.

μίζεται παρ' αὐτοῖς. Ἐλάττονα [a] τὰ δίκαια ἐπὶ τῶν θετῶν παίδων, ἤπερ τῶν φυσικῶν. ὁ γὰρ φυσικός μου παῖς γενόμενος ἐμαγκίπατος ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς, ἐξωτικὸς νομίζεται παρ' αὐτῷ. πρὸς ἐμὲ δὲ εἰ καὶ τὸ δίκαιον ἀπόλλυσι τῆς διαδοχῆς, ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἀλλ' οὖν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος [b] συναριθμηθήσεται τοῖς παισίν. οἱ δὲ θετοὶ παῖδες γεγονότες ἐμαγκίπατοι καὶ κατὰ τὸ πολιτικὸν τῆς τάξεως τῶν παίδων ἐκπίπτουσι, καὶ ὁ πραίτωρ αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ. καὶ εἰκότως. τὰ [c] γὰρ φυσικὰ δίκαια, ὁ πολιτικὸς νόμος ἀναιρεῖν οὐ δύναται. καὶ ἐπειδὴ ἐπαύσαντο εἶναι σοῦοι κληρονόμοι, παύονται καὶ τῇ φύσει εἶναι υἱοὶ, ἢ θυγατέρες, ἢ ἔγγονοι, ἢ ἔγγοναι. οἱ [d] δὲ θετοὶ παῖδες ἐμαγκιπατευθέντες, ἄρχονται εἶναι ἐξωτικοί. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ υἱοῦ ἢ θυγατρὸς ὅπερ εἶχον διὰ τῆς θέσεως, ἑτέρῳ πολιτικῷ λόγῳ, τουτέστι ἐμαγκιπατζιῶνι ἀπολλύουσι.

12 ¶ Ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου κλήσεως ἐστὶν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κοντραταβούλλας διακατοχῆς, ἣν ὁ πραίτωρ κατὰ [e] τῆς πατρῴας τοῖς παισὶ δίδωσι διαθήκης, μὴ [f] γραφεῖσι κληρονόμοις, μηδὲ γεγονόσι νομίμως ἐξερεδάτοις, τουτέστι νομινάτιμ, ἤγουν ὀνομαστί. οὓς μὲν γὰρ εὗρεν ἐν ποτεστάτε τοῦ τελευτήσαντος, καὶ τοὺς γενομένους ἐμαγκιπάτους φυσικοὺς, ὁπλίζει πραιτωρείοις ὄντας τῇ κοντραταβούλλας. τοῖς δὲ μένουσιν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ, καθ' [g] ὃν ὁ φυσικὸς τελευτᾷ καιρὸν, οὐ χορηγεῖ

turales emancipati, beneficio Prætoris gradũ liberorum retinent, licèt Iure ciuili perdant. Adoptiui verò emancipati, & iure ciuili perdunt gradũ liberorum, & à Prætore nõ admittũtur: & rectè. Naturalia enim Iura ciuilis ratio perimere non poteſt: nec, quia deſinunt ſui heredes eſſe, poſſunt deſinere filij filiæve, aut nepotes neptéſve eſſe: adoptiui verò emancipati, extraneorũ loco incipiunt eſſe: quia ius, nomenque filij filiæve quod per adoptionẽ conſequuti ſunt, alia ciuili ratione, id eſt, emãcipatione, perdũt.

12 ¶ Eadem hæc obſeruantur & in ea bonorum poſſeſſione, quã contra tabulas teſtamẽti parẽtis liberis prȩteritis, id eſt, neq; heredibus inſtitutis, neq; vt oportet, exheredatis, Prætor pollicetur. Nã eos quidem, qui in poteſtate mortis tẽpore fuerint, & emãcipatos, vocat Prætor ad eundem bonorum poſſeſſio-

possessione: eos verò, qui in adoptiua familia fuerint, per hoc tempus, quo naturalis parẽs moreretur, repellit. ¶ Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre sicut nec ab intestato, ita longè minùs contra tabulas testamenti ad bona eius admittit: quia desinũt in numero liberorum eius esse.

13 ¶ Admonẽdi tamẽ sumus, eos qui in adoptiua familia sunt, quíve post mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, intestato parente naturali mortuo, licèt ea parte edicti, qua liberi ad bonorumpossessionem vocantur, non admittantur, alia tamen parte vocari, scilicet qua cognati defuncti vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, si neque sui heredes liberi, neque emancipati obstent, neq; adgnatus quidem vllus interueniat. Antè enim Prætor liberos vocat tã suos heredes, quàm emancipatos, deinde legitimos heredes, tertiò proximos cognatos.

τὴν κοντρατάβουλας. ¶ Ἐὰν δὲ θετόν μου υἱὸν ἐμαγκιπάτον ποιήσω, οὐ μόνον ἀδιάθετόν με τελευτήσαντα οὐ [a] διαδέχεται, ἀλλ' οὐδὲ παραπεμφθεὶς ἐν τῇ ἐμῇ διαθήκῃ, λήψεται κατ' αὐτὴν τὴν κοντρατάβουλλας. ἐπαύσατο γὰρ τοῖς ἐμοῖς συναριθμεῖσθαι παισίν.

13 ¶ Ἐκείνου δὲ μεμνῆσθαι ἡμᾶς χρή, ὅτι ὁ φυσικός μου παῖς, δοὺς ἑαυτὸν εἰς θέσιν, καὶ μείνας ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ, ἢ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν ὑπὸ τοῦ θετοῦ πατρὸς ἐμαγκιπατευθείς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐπὶ τὰ πράγματα ἐμοῦ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς οὐ δύναται παραγενέσθαι, ὡς [b] ἀπὸ τοῦ οὐνδὲ λίβερι διακατοχῆς, ἀλλ' οὖν ἐξ ἑτέρας κληθήσεται τάξεως, τοῦτ' ἔστιν ἐξ [c] ἧς οἱ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνονται κογνάτοι. ἀλλὰ τοῦτο τὸ τε [d] οὕτως εἶχεν, ἡνίκα μὴ κατέλειψα, μὴ δὲ σουὺς κληρονόμους, μὴ δὲ ἐμαγκιπάτους. μήτε μὴν ὑπῆρχε μοι τις ἀδνάτος. οὗτοι γὰρ αὐτοῦ προτιμηθήσονται. πρότερον γὰρ ὁ πραίτωρ τοὺς παῖδας καλεῖ, τοῦτο μὲν σουὺς, τοῦτο δὲ ἐμαγκιπάτους. τούτων δὲ μὴ ὄντων ἀδνάτους. μὴ ὑποκειμένων δὲ ἀδνάτων, οἱ κογνάτοι κληθήσονται. ἐν οἷς προτερεύουσιν οἱ παῖδές μου, οἱ ὄντες ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ.

14 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐὰν ἔχων τρεῖς ἄῤῥενας παῖδας ὑπεξουσίους, παράσχω ἕνα εἰς θέσιν, λέγεται ἡ τοιαύτη υἱοθεσία, ἐξ [e] τρείβους μάρειβους. καὶ ἔστι δόγμα σαβινιανὸν τὸ λέγον, ἀνάγκην σε ἔχειν παντὶ τῷ τοιούτῳ παιδὶ τῷ ἐξ τρίβους μάρειβους υἱοθετηθέντι τὸ τέταρτον τῆς σῆς περιουσίας καταλιπεῖν. εἰ δὲ μὴ καταλίπῃς αὐτῷ, δίδωσιν αὐτῷ τὸ εἰρη-

sionem contra tabulas non largiatur. ¶ Si filium meum adoptiuum emancipauerim: non modò mihi intestato non succedit, sed neque in testamento meo præteritus ad bona mea per bonorũ possessionem cõtra tabulas admittitur, quoniã in numero liberorũ meorũ esse desiit.

13 ¶ Illius tamen meminisse nos oportet, quòd naturalis meus filius, qui se in adoptionem dedit, & in adoptiua familia mansit, vel ab adoptiuo patre post mortem meam emãcipatus est, etiam si maximè ad successionem meã, qui pater eius naturalis sum, non possit admitti, ex ea parte edicti, vnde liberi ad bonorum possessionem vocantur: ex alia tamen parte vocabitur, ex ea videlicet, vnde cognati defuncti vocantur. Et tũc quidem ita hæc res se habebat, cùm neque suos heredes liberos, neque emancipatos reliqueram: ac ne vllus quidem interueniebat agnatus. Horum enim causa potior: quoniã ante Prætor liberos vocat, tum suos tum emancipatos, ac his non extantibus agnatos: qui si nulli sint, cognati vocantur, inter quos primas obtinent filii mei, qui in adoptiua familia sunt.

14 ¶ Hæc habeto in modum præuię cuiusdam inspectionis: si cùm tres filios mares haberẽ, vnum ex his in adoptionem dederim: vocatur hæc adoptio ex tribus maribus. Et extat S.C. Sabinianũ quo dicitur necesse tibi esse, filio huic ex tribus maribus adoptato quartam bonorum tuorum relinquere. Et si non relinquas,

a addè § 12. sup. eod. l. 1. § 6. ff. de poss. contra tab.

b l. 4. ff. vnde liberi.

c l. 1. § 4. ff. vnde cognati.

d *Filius naturalis adoptatus ab extraneo olim patri naturali succedebat, post suos emancipatos adgnatos: hoc est, ea parte edicti, qua cognati, admittebatur.*

e *Ex tribus maribus in adoptionẽ dari quid, & quis effectus, apud veteris istius fuerit. dixi ad l. penul. § 3 C. de adoptionibus.*

ipsum S.C. ei dat actionē aduersus heredes tuos ad petendam quartam. His præcognitis, videt nunc deinceps cetera.

¶Quæcunque iam suprà dicta sunt, olim obtinebant. At Imperator noster aliquam his emendationem attulit per constitutionem suam, in qua de filiis qui à patre naturali in adoptionem dantur, disseruit. Cùm enim casus nonnullos inueniret, (qui & à nobis suprà relati sunt) in quibus filii & naturalis patris hereditatem amitterēt, propterea quòd in adoptiua familia essēt, & adoptione facilè per emancipationem soluta, ad neutrius patris successionem vocarentur: hoc ipse solito more in melius cōuertens, constitutionem, vt dictum est, fecit: per quam statuit, vt si pater naturalis filium suum alteri in adoptionem dederit, omnia perinde iura ei erga patrem naturalem seruentur, nec aliter ex familia eius exeat, atque si nunquam omnino adoptatus à quoquam fuisset. Neque igitur adoptio quicquam habebit, nisi in eo tantùm casu, vt filius adoptiuus ad patris adoptiui successionem ab intestato venire possit. Quoniam testamento ab eo facto: neque iure ciuili, neque Prætorio ex hereditate eius aliquid persequi potest, neque contra tabulas bonorum possessio petita, neque querela inofficiosi instituta: cum nec necessitas patri ado-

a l.pen.C.de adoptionib.

b *Filij naturales in adoptionem dati, quemadmodum parentibus naturalibus succedant.*

c *Adoptiuus patri adoptiuo ab intestato succedit.* adde §.2.sup.de adopt.

d *Adoptiuis, etiamsi ex tribus maribus adoptati, aduersus testamentum patris adoptiui, non datur bonorū possessio contra tabulas sed nec querela inofficiosi.*

μένον δόγμα ἀγωγὴν κατὰ τῶν κληρονόμων, ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ τετάρτου. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ¶Ἅπαντα τὰ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρημένα ἐκράτει τὸ παλαιόν. ὁ δὲ ἡμέτερος βασιλεὺς, μείζονα τούτοις διόρθωσιν προσήγαγε διὰ τῆς οἰκείας διατάξεως[a] ἐν ᾗ περὶ τῶν διδομένων εἰς θέσιν ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διελέχθη. ἐπειδὴ γὰρ εὗρε θέματα ἅπαντα καὶ προειρήκαμεν, ἐν οἷς οἱ παῖδες καὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς διὰ τὸ εἶναι ἐν θέσει κληρονομίαν ἀπολλύοντες, καὶ τῆς θέσεως ῥαδίως διὰ τῆς ἐμαγκιπατίωνος διαλυομένης, πρὸς οὐδετέρου πατρὸς ἐκαλοῦντο διαδοχὴν, κατὰ τὸ συνῆθος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο μεταφέρων ἐπὶ τὸ κάλλιον, ἐποίησεν ὡς εἴρηται διάταξιν, δι' ἧς ἐκέλευσεν, ἵνα[b] ἐὰν φυσικὸς πατὴρ τὸν ἴδιον υἱὸν εἰς θέσιν ἑτέρῳ παράσχῃ, ἀκέραια πάντα τὰ δίκαια παρὰ τῷ φυσικῷ πατρὶ τοῦτον ἔχειν, καὶ μὴ ἐξιέναι τῆς αὐτοῦ φαμιλίας· ὥσπερ εἰ παντελῶς οὐκ ἐγένετο υἱὸς θετός. ἐν τούτῳ δὲ μόνῳ τῷ θέματι δοκεῖ τι ἔχειν ἡ θέσις, εἰς τὸ δύνασθαι τὸν παῖδα ἐξ ἀδιαθέτου παραγίνεσθαι, εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ[c] καλουμένου θετοῦ πατρός. ἐπεὶ τοί γε[d] διαθήκης ὑπ' αὐτοῦ γινομένης, οὔτε κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὔτε κατὰ τὸ πραιτώριον δίκαιον δύναταί τι ἐκ τῆς τούτου κληρονομίας ἀπαιτῆσαι, οὐδὲ κοντραταβούλας αἰτῆσαι, οὐδὲ δὲ ἰνοφφιτιόσο κινῶν, διὰ τὸ μηδὲ ἀνάγκην εἶναι τῷ θετῷ πατρὶ, ἢ γράφειν αὐτὸν κλη-

¶ Sed ea omnia antiquitati quidem placuerunt: aliquā autem emendationem à nostra cōstitutione acceperunt: quam super iis personis exposuimus, quæ a patribus suis naturalibus in adoptionem aliis dātur. Inuenimus etenim nonnullos casus in quibus filii, & naturalium parentum successionē propter adoptionē amittebant: & adoptione facilè per emancipationem soluta ad neutrius patris successionē vocabātur. Hoc solito more corrigentes, constitutionem scripsimus, per quā definimus: Quādo parens naturalis filium suū adoptandum alii dederit, integra omnia iura ita seruari atque si in patris naturalis potestate permansisset, nec penitus adoptio fuisset subsequuta: nisi in hoc tantummodò casu vt possit ab intestato ad patris adoptiui venire successionem. Testamento autem ab eo facto, neque iure ciuili, neque Prætorio, ex hereditate eius aliquid persequi potest: neque cōtra tabulas bonorum possessione agnita, neq. inofficiosi querela instituta: cū nec necessitas patri adoptiuo

priuo imponatur, vel heredē eum instituere, vel exheredem facere: vtpote nullo vinculo naturali copulatum: neque si ex Sabiniano Senatusconsulto ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in eiusmodi casu, neq; quarta ei seruatur, neque vlla actio ad eius persequutionē ei cōperit. ¶ Nostra autem constitutione exceptus est is, quem parens naturalis adoptandū susceperit. Vtroq; enim Iure tam naturali quam legitimo in hāc personam concurrente, pristina Iura tali adoptioni seruamus: quemadmodū si paterfamiliâs sese dederit adrogandū. quæ specialiter & singulatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi. 15 ¶ Itē vetustas ex masculis progenitos plus diligēs, solos nepotes vel neptes, qui queve ex virili sexu descendūt, ad suorum vocabat successionem, & iure adgnatorum eos anteponebat: nepotes autē, qui

ἐσχόμενον, ἢ ἐξερεδάτον ποιεῖν, οἷα μηδενὶ φυσικῷ δεσμῷ κεχωρισμένον αὐτόν. τὸ πλέον φημί, οὐδὲ εἰ κατὰ τὸ Sabinianum δόγμα ἐκ τριῶν ἀρρένων ἔτυχεν αὐτὸν λαβὼν εἰς θέσιν. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς τοιαύτης θέσεως, οὐδὲ τὸ τέταρτον αὐτῷ φυλαχθήσεται ἀπὸ δόγματος, οὔτε τις ἀγωγὴ πρὸς ἀπαίτησιν ἁρμόσει τῆς τετάρτης.

¶ Ἐξῄρηται δὲ ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως [a] τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἐκεῖνος [b] ὁ θετὸς παῖς, ὃν ὁ φυσικὸς πατὴρ ἢ ὁ πάππος αὐτοῦ τοῦ παιδὸς δέδωκεν εἰς θέσιν. ἑκατέρου [c] γὰρ ἐνταῦθα συντρέχοντος δικαίου, τοῦτο μὲν τοῦ φυσικοῦ διὰ τὴν συγγένειαν, τοῦτο δὲ τοῦ ἐννόμου διὰ τὴν θέσιν. τὰ ἀρχαῖα δίκαια τῇ τοιαύτῃ θέσει, φυλάττομεν οὕτως, ὥσπερ εἴ τις αὐτεξούσιος ὢν δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς θέσιν. ταῦτα δὲ ἰδικῶς καὶ καθ᾽ ἕκαστον ἐκ τῶν ῥημάτων τῆς προλαβούσης διατάξεως ἔξεστι λαβεῖν.

15 ¶ Ὁμοίως ἔτυχε κἀκεῖνο θεραπείας πρεπούσης. τῶν γὰρ παλαιῶν, τοὺς [d] ἐξ ἀρρένων καταγομένους πλέον φιλούντων, καὶ μόνοις ἐγγόνοις ἢ ἐγγόναις τοῖς ἐξ ἀρρενογονίας καταγομένοις τὰ τῶν σουίων παρεχόντων δίκαια, καὶ τῶν ἀδνάτων αὐτοὺς προτιμώντων· τοὺς δὲ ἀπὸ θυγατρὸς ἐγγόνους, καὶ τοὺς ἀπὸ ἐγγόνης προεγγόνους, τοῖς κογνάτοις συναριθμούντων, καὶ τῶν ἀδνάτων δευτέρους τιθέντων. ἐκαλοῦντο γὰρ εἰς τὰ πράγματα, τοῦτο μὲν τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου, τοῦτο δὲ εἰς τὴν κληρονομίαν τῆς μάμμης, ἢ προμάμμης, εἴτε

priuo imponatur, vel heredem eum instituere, vel exheredatum facere: vtpote nullo vinculo naturæ sibi coniunctum: Plus dico, ne si ex S.C. quidem Sabiniano ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, quoniam & in huiusce modi adoptione, neque quarta ipsi ex S.C. seruabitur: neque actio aliqua ad quartæ persecutionem ei cōpetet. ¶ Exceptus est autem à dicta Imperatoris nostri sanctissimi constitutione, is quem pater naturalis, auo filij in adoptionē dederit. Cum enim hîc vtrūque ius cōcurrat, hinc naturale propter cognationem: inde ciuile propter adoptionem: vetera iura huic adoptioni seruamus, perinde atque si paterfamiliâs aliquis in adrogationem sese dedisset. Et hac specialiter & singulatim ex prædictæ constitutionis tenore colligi possunt.

15 ¶ Similiter & illud debita cura correctū est. Cùm enim vetustas ex maribus natos plus diligēs, solis nepotibus neptibúsque, qui per virilem sexū descendunt, iura suorum heredum daret, & agnatorum quoque iure eos anteponeret: nepotes autem ex filia, aut pronepotes ex nepte natos, in cognatorum numero haberet, & secundos ab agnatis poneret, quoniam tunc demum ad successionem tam aui materni, quàm auiæ vel proauiæ, siue

ex filiabus nati sunt & pronepotes qui ex neptib. cognatorum loco cōnumerans, post agnatorū lineā eos vocabat: tā in aui vel proaui materni, quā in auiæ vel proauiæ, siue

a d. l. penult.

b *Adoptatu ab auo naturali, competit querela aduersus testamentum aut. sedebonorum possessio contra tabulas.* d. l. pen. in prin. vers. si verò pater naturalis.

c *Vno iura vnico potentiora.*

d *Adgnatis gemis inreueteri antepositi iji qui ex fœminis nati.*

paternę, siue maternæ, vocabantur, quum nulli extarent agnati: Diui principes, qui ante annos aliquot regnarunt, tantam absurditatem sine correctione non reliquerunt. Cùm enim nepotis & pronepotis nomen commune esset, tum his qui per virilem sexum, tum his qui ex fœminis descendunt: ideo communem eis ordinem & eundem successionis gradum donarunt.

a Valentinianus, Theodos. Arcadius. l. 9. C. de suis & legitimis.

¶ Sic tamen vt nonnihil plus haberent, qui per virilem sexum descendunt, vtpote quos & natura agnoscat, & vetera iura tantum honorarint: itavt iam tertia parte plus habeant. Nam si quis decedat relicto filio, & ex filia, nepote neptéve vel pronepote proneptéve, filius quidem octo vncias habebit, nepos verò neptísve aut pronepos proneptísve ex filia iā antè mortua, quatuor: hoc est, tertia parte minus quàm mater eorum vel auia, si superesset, haberet. Erat enim mater eorum siue auia sex vncias habitura, si vixisset: nunc verò illa defuncta, nepos aut pronepos ex ea descendēs, minus tertia parte, hoc est sextante, siue duabus vnciis (nam sex vnciarū, sextans tertia pars est) accepturus est ex aui vel proaui hereditate. Quòd si mortua sit fœmina relicto filio filiáve, relicto item nepote aut pronepote ex filio filiáve iam antè defunctis: filius ille aut filia octo vncias habebit, nepos verò aut pronepos, siue ex filio sint, siue ex filia, iā antè defunctis, quatuor: hoc est, & ipsi tertia parte minus, quàm pater eorum aut mater, vel auus auiáve siue paterni, siue materni haberēt. Quoniā cùm persona quæ defun-

b Eorum qui ab adgnatis, ab his qui à cognatis geniti sunt differentia.

πρὸς πατρὸς, εἴτε πρὸς μητρὸς, ἡνίκα μὴ ὑπῆσαν ἀγνάτοι. οἱ δὲ πρὸ ὀλίγων [a] βεβασιλευκότες ἐνιαυτῶν, οὐ κατέλιπον ἀδιόρθωτον τὸ τοιοῦτον ἀτόπημα. ὁπότε γὰρ τὸ τοῦ ἐγγόνου, καὶ προεγγόνου ὄνομα κοινόν ἐστι τῶν ἐξ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας καταγομένων, διὰ τοῦτο κοινὴν αὐτοῖς τάξιν, καὶ τὸν αὐτὸν τῆς διαδοχῆς ἐφιλοτιμήσαντο βαθμόν. ¶ Οὕτω μέντοι, ὥστε πλεονεκτεῖν ἐν βραχεῖ τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας, οἷα καὶ γνωσκομένους τῇ φύσει, καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν τιμηθέντας, ὥστε αὐτοὺς ἐν τρίτῳ μέρει τὸ [b] πλεῖον ἔχειν. ἐὰν γὰρ τις τελευτήσῃ καταλιπὼν υἱὸν, καὶ ἀπὸ θυγατρὸς τελευτησάσης ἔγγονον ἢ ἐγγόνην, προέγγονον ἢ προεγγόνην, ὁ μὲν υἱὸς λήψεται η οὐγκίας, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔγγονος ἢ ἐγγόνη, ἢ προέγγονος ἢ προεγγόνη δ. τουτέστι παρὰ τὸ τρίτον ὧν ἤμελλεν ἡ μήτηρ, ἤγουν ἡ μάμμη περιοῦσα λαμβάνειν. ἡ γὰρ μήτηρ αὐτῶν, ἤγουν ἡ μάμμη ζῶσα, ς ἐλάμβανεν οὐγκίας. ἐκείνης δὲ τελευτησάσης ὁ ἐξ αὐτῆς ἔγγονος ἢ προέγγονος παρὰ τὸ τρίτον, τουτέστι παρὰ τὸ διούγκιον· τῶν γὰρ ς οὐγκιῶν τὸ τρίτον διούγκιόν ἐστι· λήψεται τῆς παππῴας ἢ προπαππῴας κληρονομίας. εἰ δὲ γυναῖκα συμβῇ τελευτῆσαι ἐπὶ υἱῷ, ἤγουν θυγατρὶ καὶ ἐπὶ ἐγγόνῳ ἢ προεγγόνῳ, ἀπὸ υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προτελευτησάντων, ὁ μὲν υἱὸς ἤγουν θυγάτηρ λήψεται η οὐγκίας, ὁ δὲ ἔγγονος ἢ προέγγονος ἢ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, ἢ τῆς θυγατρὸς τῶν προτελευτησάντων δ λαμβάνουσι τουτέστι καὶ αὐτοὶ παρὰ τὸ γ, ὧν ἤμελλε λαμβάνειν ὁ αὐτῶν πατὴρ ἢ μήτηρ, ἢ πάππος ἢ μάμμη, εἴτε πρὸς πατρὸς εἴτε πρὸς μητρός. θήλεος γὰρ ὄντος τοῦ

paternæ, siue maternę successionem. Diui autem Principes non passi sunt talem contra naturam iniuriam sine competenti emendatione relinquere: sed cùm nepotis, & pronepotis nomen commune sit vtrisque, tam qui ex masculis, quàm qui ex fœminis descendunt: ideo eundem gradum & ordinem successionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid sit eis, qui non solum naturæ, sed etiam veteris iuris suffragiis muniuntur: portionem nepotum, vel neptū, vel deinceps (de quibus suprà diximus) paulò minuendam esse existimauerunt: vt minus tertia parte acciperēt, quam mater eorum, vel auia fuerat acceptura: vel pater eorum, vel auus paternus, siue maternus, quando fœmina mortua sit, cuius

cuius de hereditate agitur: iisq; (licet soli sint) adeuntibus adgnatos minimè vocabant. Et quemadmodū lex duodecim tabularum, filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes, in locū patris sui ad successionem aui sui vocat: ita & principalis dispositio in locū matris suæ, vel auiæ, eos cum iam designata partis tertiæ deminutione vocat.

16 ¶ Sed nos cum adhuc dubitatio maneret inter agnatos, & memoratos nepotes, quartam partem sub stantiæ defuncti adgnatis sibi vindicantibus ex cuiusdam cōstitutionis authoritate: memoratā quidem constitutionē à nostro Codice

τελευτήσαντος προσώπου περὶ οὗ γίνεται ζήτησις τῆς κληρονομίας, οὐκ ἔτι διαφορά τις ἀναφύεται, πότερον ἐξ ἀρρενογονίας ἢ θηλυγονίας οἱ ἔγγονοι ἢ οἱ προέγγονοι κατάγονται. εἰ δὲ συμβῇ τελευτῆσαι ἄρρενα ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης ἐγγόνους καταλιπόντα, εἰ καὶ συμβῇ θήλειαν τελευτῆσαι, καὶ ἀπὸ υἱοῦ ἤγουν θυγατρὸς προτελευτησάντων ἐγγόνους καταλιπεῖν, ὑπεισὶ δὲ καὶ ἀγνάτοι τῷ τελευτήσαντι, πάλαι μὲν ὡς εἴρηται, ὁ δυωδεκάδελτος[a] νόμος τοὺς ἀγνάτους τῶν τοιούτων ἐγγόνων προετίμα. ¶ Σήμερον δὲ εἰ καὶ μόνοι ὑπεισιν οἱ ἔγγονοι, οὐδεμία πάροδος τοῖς ἀγνάτοις ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου δοθήσεται, ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, διὰ τὸ τοὺς ἐγγόνους[b] ἢ τοὺς προεγγόνους ὑπεισιέναι τὸν τόπον ἐκείνων, ἐξ ὧν καὶ γεγόνασιν. ἀλλ' εἰ μὲν ὡς εἴρηται τῷ τελευτήσαντι, ἢ τῇ τελευτησάσῃ ἐστὶν υἱὸς ἢ θυγάτηρ, τότε, ἐπὶ μὲν τοῦ τελευτήσαντος ἄρρενος, οἱ ἀπὸ θηλυγονίας ἔγγονοι, ἐπὶ δὲ τῆς τελευτησάσης θηλείας οἱ ἀπὸ ἀρρενογονίας ἢ θηλυγονίας ἔγγονοι παρὰ τὸ γ΄ λαμβάνουσι τῆς οἰκείας γονέων.

16 ¶ Ἡνίκα δὲ αὐτοῖς πρὸς τοὺς ἀγνάτοις μόνοις ἐστὶν ὁ ἀγών, πᾶσαν λήψονται τὴν κληρονομίαν τῶν ἀνιόντων. ἦν μὲν γὰρ πάλαι διάταξις[c], ἥτις τοῖς μὲν τοιούτοις ἐγγόνοις θ΄ ἐδίδου οὐγκίας. τοῖς δὲ ἀγνάτοις τρεῖς. ¶ Ἔκειτο δὲ καὶ μεταγενεστέρα διάταξις ἀμυδρῶς ἐναντιουμένη. ἀλλ' ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς τὴν τοιαύτην ἐκ τῆς ἀσαφείας ἐγειρομένην ἀμφιβολίαν ἀναιρῶν, τὴν μὲν εἰρημένην δευτέραν διάταξιν, οὐ συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι τῷ οἰκείῳ κώδικι. οὐδὲ εἴασεν αὐτὴν εἶναι ἐν

cta est, sit fœmina, de cuius hereditate quæstio est, nulla est differentia, vtrū quis per virilē sexum, an ex fœminis descendat. Sin autem masculus decesserit relictis ex filia iam antè mortua nepotibus: vel fœmina, quæ ex filio filiave iam antè mortuis nepotes habeat, superfint autem & defuncto agnati: olim quidem (vt dictum est) ex lege duodecim Tabularum agnati hisce nepotibus præferebantur.

¶ Hodie verò, etiam si soli supersint nepotes, nullus agnatis aditus ex lege duodecim Tabularum ad successionem defuncti defunctæve dabitur: propterea quod nepotes & pronepotes in locum eorum ex quibus nati sunt, succedūt. Sed enim cùm, vt dictum est, defuncto vel defunctæ filius aut filia superstes fuerit, in masculi successione, nepotes ex filia nati: in fœminæ successione, nepotes omnes, siue ex filio sint siue ex filia, tertia parte minus accipiunt, quàm parentes ipsorum.

16 ¶ Quum verò certamen illis omne & solum cum agnatis est, tunc totam parentū hereditatem accipiunt. Nam fuit olim & cōstitutio quædam, quæ huiusce modi nepotibus dodrantem siue nouē vncias daret, agnatis autem quadrantem siue tres vncias. ¶ Emissa erat & alia posterior constitutio, quæ leuiter tantum & obscurè contrarium volebat. Sed Imperator noster, vt dubitationem hanc ex rei obscuritate coortam tolleret, prædictam secundam constitutionem Codici

a l. 3. Cod. de suis & legitimis.

b Nepotes pronepotes, & deinceps in locū parentum suorum succedūt atque ita adgnatis præferuntur.

c l. si defunctus. 4. Cod. Theodos. de legitimis heredibus.

suo inseri noluit, neq; ex Theodosiano Codice trāsferri concessit. ¶ Verùm generalem & clarissimam edidit cōstitutionem, quæ totam dodrantis & quadrantis diuisionem sustulit, & in solidum prædictos nepotes agnatis antepofuit. Absurdum enim erat, eos qui ex transuersa linea veniunt, potiores esse illis, qui in ordine liberorum sunt. Et ne multa, eandem constitutionem, secundùm illa, quæ in ea cauentur, ac secundùm tēpora, quæ in ea designantur, & nunc obtinere voluit. Quemadmodum autem suprà diximus, cū quis relicto filio decedit, & nepotes neptésve habet ex filio iam antè mortuo: eos qui ex filio iam antea mortuo descēdunt, in stirpem, & non in capita vocari. Sic etiam si masculus aliquis decedat relicto filio, & nepotibus ex filia iam antè mortua natis, omnes nepotes in stirpem vocantur, tertia parte minus accipientes. Sin autem fœmina decedat, relicto filio, & nepotibus ex filio aut filia iam antè defunctis, rursum nepotes quotcunque sint, trientem accipient: & quemadmodum si masculus decedat, nullum relinquens filium: sed ex filiis iam antè mortuis nepotes diuerso numero, ex vno vnum aut duos, ex altero tres aut quatuor non in capita, sed in stirpes diuisio fit, & vnus ille aut duo semissem accipiunt, tres verò hi aut quatuor alterum semissem: sic etiam si masculus decedat nepotes ex filiabus iam antè mortuis relinquens: aut etiam fœmina decedat nepotes ex filiis aut filiabus iam antè mortuis relinquens diuerso numero: veluti ex

a l. vlt. C. de suis & legitimis hæredib.

b *Liberi in successionibus præferuntur quibuscunque cognatis ex latere.*

c §. 6. sup. eo.

d *In capita successioni opponit lat. in stirpem successionem.*

αὐτῷ, ἀπὸ τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος μεταπεθεῖσαν. ¶ Ἀλλ' ἐξεφώνησε γενικὴν καὶ σαφεστάτην διάταξιν, [a] ἀναιροῦσαν μὲν τὴν τοῦ θ, καὶ γ ἰῶν οὐγκιῶν διαίρεσιν, εἰς ὁλόκληρον δὲ τοὺς εἰρημένους ἐγγόνους τῶν περιγόνους προτιμήσασαν τῶν ἀγνάτων. ἄτοπον [b] γὰρ τοὺς ἐκ πλαγίου, καλλίονας εἶναι τῶν κατιόντων. ἐν βραχεῖ γοῦν μέρει, τὴν αὐτὴν διάταξιν κρατεῖν κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα καὶ κατὰ τοὺς σημαινομένους ἐν αὐτῇ χρόνους, ἐκέλευσεν. ὥσπερ δὲ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν [c], ὅτι ἐάν τις τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνῳ καὶ ἐγγόναις ἀπὸ υἱοῦ προτελευτήσαντος, ὅτι ἰν στίρπεμ, ἤγουν κατὰ στειρὰν, καλοῦνται αἱ ἀπὸ τοῦ προτελευτήσαντος ἔγγονοι, καὶ οὐχὶ ἰν [d] κάπιτα, οὕτω καὶ ἐὰν ἄρρην τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνοις ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης, πάντες οἱ ἔγγονοι ἰν στίρπεμ καλοῦνται παρὰ τὸ γ λαμβάνοντες. εἰ δὲ θήλεια τελευτήσῃ ἐπὶ υἱῷ καὶ ἐγγόνοις ἀπὸ υἱοῦ, ἢ θυγατρὸς προτελευτησάντων, πάλιν οἱ ἔγγονοι ὅσοι δήποτέ εἰσι λήψονται τὸ τετραούγκιον. καὶ ὥσπερ ἐὰν ἄρρην τελευτήσῃ, υἱὸν μὲν μηδένα καταλιπὼν, ἀπὸ δὲ υἱῶν προτελευτησάντων ἐγγόνους διαφόρου ἀριθμοῦ, ἀπὸ μὲν τοῦ ἑνὸς, ἕνα ἢ δύο, ἀπὸ δὲ τοῦ ἑτέρου τρεῖς ἢ δ, οὐχὶ ἰν κάπιτα, ἀλλ' ἰν στίρπεμ γίνεται ἡ διαίρεσις. καὶ ὁ εἷς ἢ οἱ δύο λήψονται τὸ ἑξαούγκιον, οἱ δὲ γ ἢ δ, τὸ ἕτερον ἑξαούγκιον. οὕτω καὶ ἐὰν τελευτήσῃ ἄρρεν πρόσωπον, ἐγγόνους καταλιπὼν ἀπὸ θυγατέρων προτελευτησασῶν ἢ καὶ θήλεια τελευτήσῃ ἐγγόνους καταλιποῦσα ἀπὸ υἱῶν ἢ θυγατέρων προτελευτησάντων, ἢ προτελευτησασῶν διαφόρου ἀριθμοῦ, οἷον ἐκ μ

segregauimus, neque inseri eā ex Theodosiano Codice in eo concessimus. Nostra autem constitutione promulgata, toti iuri eius derogatū est: & sancimus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps, superstitibus, adgnatos nullam partem mortui successionis sibi vindicare: ne hi, qui ex transuersa linea veniunt potiores his habeantur, qui recto iure descendunt. Quam cōstitutionem nostram obtinere secūdum sui vigorem, & tempora, & nunc sancimus. ¶ Ita tamen vt quemadmodum inter filios & nepotes ex filio antiquitas statuit, non in capita, sed in stirpes diuidi hereditatem: similiter non inter filios & nepotes ex filia distributionem fieri iubeamus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes, & pronepotes & alias deinceps

deinceps personas vt vtraque progenies, matris, vel patris, auiæ vel aui portionem sine vlla deminutione consequatur: vt si fortè vnus vel duo: ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extent: vnus aut duo dimidiam, alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hereditatis habeant.

τῶ ἑνὸς μέχρι ἑνὰ, ἐκ ᾿δ τῶ ἑτέρου γ ἢ δ, ἐν σίρπει ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται, ὥστε ὁ εἷς ἢ καὶ οἱ δύο λήψονται τὸ ἑξάγκιον, οἱ ᾿δ τρεῖς, ἢ καὶ οἱ δ τὸ ἕτερον ἑξάγκιον. Ἡνίκα ᾿δ θῆλυ πρόσωπον ἐστὶ τὸ τελευτῆσαν, καὶ οἱ ἔγγονοι ἢ προέγγονοι φιλονεικῶσιν, εἰ μὴ πρὸς θείους ἢ θείας, τότε τῶ προτελευτήσαντος ἀκέραιον λήψονται τὸ μέρος, τῶ τρίτου μειώσεως οὐ γινομένης.

vna parte vnum vel duos, ex altera, tres aut quatuor, in stirpē diuidetur hereditas & vnus ille aut duo semissem accipiēt: tres verò hi vel quatuor, alterū semissem. Item cùm femina fuerit quæ decessit, si certandum habent nepotes cùm auunculis scilicet aut materteris, tunc partem eius, qui antè obiit in solidum consequentur, idque sine vlla tertiæ partis deminutione.

DE LEGITIMA ADGNATORUM SUCCESSIONE. TIT. II.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΟΜΙΜΟΥ[a] τῆς κατὰ ἀρρενογονίαν διαδοχῆς.

Τίτλος β.

DE LEGITIMA ADGNATORUM SUCCESSIONE. TIT. II.

a Adde Vlp. tit. de legitimis hęredib. 26.

¶ Post suos (de quibus dictum est tit. superiore) id est, si nulli sui sunt, aut qui inter suos numerantur proximi cognati per virilem sexum descendentes (est enim cognationis nomen generale diuisum in ascendentes, descendentes, ex latere. Et horum quidem, alij adgnati, alij cognati. Et priorum, id est Ascendentiū & descendentium gradus facile: horum, id est ex latere cognatorum, difficilius numerantur) succedunt. 1 Per virilem sexum coniunguntur, fratres fratri consanguineo, patruus fratris filio, duorum fratrum filij, & deinceps agnati. Agnatis etiam censeri masculos posthumos. 2 sed & adoptiuos filios. 3 Fœminas olim deterioris conditionis fuisse in succedendo, quàm masculos: hodie, fœminas vnà cum masculis quoto gradu ea sint, succedere, seruata tamen gradus prærogatiua seu proximitate. 4 Proinde fratres sororum filios excludunt hoc iure Institutionum, licet hoc ius hodie mutatum Nouell. 127. Ipsi verò sororum filij inter se ac soli succedent in capita non in stirpes. Proximi enim semper præferuntur. 5 Proximi autem appellatione singulos proximos: imò & eum intelligimus, qui nullos sequentes habeat. 6 Sed & proximum defuncti consideramus, quo tempore is intestatus mortuus fuerit. 7 In legitimis hæreditatibus hodie successionem esse. 8 Legitimum hæredem emancipato filio patrem censeri, licet contracta fiducia non emancipauerit.

ΕΧΕ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἡ συγγένεια, ὄνομά ἐστι γενικόν.[b] ¶ Διαιρεῖται ᾿δ εἰς τρία, εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. ¶ Καὶ ἀνιόντες μὲν εἰσιν, οἱ ἡμᾶς γεγεννηκότες, οἷον πατὴρ, μήτηρ, πάππος, μάμμη, πρόπαππος, προμάμμη, καὶ οἱ ἐπὶ τούτων ἀνώτεροι. ¶ Κατιόντες[d] ᾿δ οἱ ἐξ ἡμῶν γεννηθέντες, οἷον υἱὸς θυγάτηρ, ἔγγονος, ἐγγόνη, προέγγονος, προεγγόνη. καὶ οἱ ἐπὶ τούτων κατωτέρω. ¶ Ἐκ πλαγίου[e] ᾿δ, οἱ μήτε ἡμᾶς γεγεννηκότες, μήτε ἐξ ἡμῶν γεννώμενοι, τῆς ᾿δ αὐτῆς γονῆς καὶ ῥίζης ἡμῖν κεκοινωνηκότες. οἷον ἀδελφὸς ἀδελφὴ, θεῖος θεία, ἀνεψιὸς

HABETO hæc veluti in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. ¶ Cognatio nomen generale est, sed in tria diuisum: in ascendentes, in descēdētes, & in eos qui ex transuerso veniunt. ¶ Et ascendentes quidem sunt, qui nos genuerunt: veluti, Pater, mater, Auus, auia, Proauus, proauia: & qui supra hos sunt. ¶ Descendentes verò qui ex nobis geniti sunt: veluti Filius, filia, Nepos, neptis, Pronepos, proneptis: & qui infra hos sunt. ¶ Ex transuerso autem cognati, qui neque nos genuerunt, neque ex nobis geniti sunt: sed stirpem & radicem nobiscum communem habent: veluti Frater, soror, patruus vel auūculus,

b Idem suprà dictū est titu. de legitima adgnatorum tutela: adde infra titul. de gradib. c Ἀνιόντες, qui.

d Κατιόντες, qui.

e Ἐκ πλαγίου, qui.

a *Cognatio ex transuerso diuiditur in agnatos & cognatos.*
b Ἀδνάτοι, qui.
c Κογνάτοι qui.
d *Cognatio diuersos gradus habet.*

amita vel matertera, patruelis, vel cōsobrinus, itémq. cōsobrina, & qui ex his nascūtur. ¶ Rursus cognatio, quæ ex transuerso est, in duo diuiditur, nēpe in agnatos & cognatos. Et agnati quidē sunt, qui per virilē lineā nobis sunt cōiūcti. Cognati verò, qui per fœmineā. Habēt autē singuli cognationis ordines, varios & diuersos gradus & inter ascendentes & descēdētes, siue inter parētes & liberos, simplex & facilis est graduū cognitio: quoniā singulæ personæ gradū absoluūt, & (vt rem vno verbo explicem) quot generationes, tot inuenies & gradus. In his autē qui è trāsuerso veniūt, maioris negotii res est, & nō tā faciles inuētu sunt gradus. Neque. n. statim, ad personā quæ nobis ex trāsuerso cōiūcta est, recurri debet: sed prius sursū versus ascēdi oportet, donec peruenerimus ad eū, qui cognationis huius transuersę causa & origo est. Quo inuēto, descēdēdū est ad personā, de qua ex transuerso quæritur. Et ita omnes (quas collegeris) generationes numerādæ sunt, tū in ascensu, tum in descensu. Nam ita numerum inire debes, vt singulis generationibus suum gradum assignes. Et in liberis quidē facile id est: verbi gratia: Filius meus quoto mihi gradu est? Ego eū genui: Ecce vna generatio vnum gradum confecit. Primo igitur gradu mihi filius meus est. Nepos autem quoto? Ego genui filium, filius nepotem. Ecce duæ generationes duos gradus confecerunt. Secūdo igitur gradu nepos est. Idem tenta & deinceps in pronepote, & abnepote. Similiter videamus & in parentibus. Pater quoto mihi gradu est? Me pater genuit: ecce vna generatio vnum gradum confecit. Primo igitur mihi est gradu. Auus quoto? Me pater genuit, patrem

e *Gradus quemadmodum dinumerandi in linea directa & descendentium.*
f *Gradus quemadmodum dinumerandi in linea directa ascendentium.*

ἀνεψιὰ καὶ οἱ ἐκ τούτων καταγόμενοι. ¶ Ἡ δὲ [a] ἐκ πλαγίου συγγένεια, διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἀδνάτους, καὶ κογνάτους. καὶ ἀδνάτοι [b] μέν εἰσιν οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συναπτόμενοι. κογνάτοι [c] δὲ οἱ κατὰ θηλυγονίαν. ἑκάστη [d] δὲ τάξις συγγενείας, ποικίλους ἔχει καὶ διαφόρους βαθμούς. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων ἁπλουστέρα τις καὶ εὐχερὴς ἡ κατάληψις τῶν βαθμῶν. ἕκαστον γὰρ τούτων τῶν προσώπων βαθμὸν ἀποτελεῖ. καὶ ἁπλῶς ὅσας γεννήσεις, τοσούτους καὶ βαθμοὺς εὑρήσεις. ἐπὶ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου δυσχερεστέρα καὶ οὐκ εὐκατάληπτός ἐστιν ἡ τῶν βαθμῶν εὕρεσις. δεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐκ εὐθέως τρέχειν ἐπὶ τὸ ἐκ πλαγίου πρόσωπον, ἀλλὰ πρότερον ποιεῖσθαι τὴν ἀνάβασιν ἐπὶ τοὺς ἀνιόντας, μέχρις οὗ ἐπιστῶμεν ἐκείνῳ τῷ αἰτίῳ τῆς γεννήσεως τοῦ ἐκ πλαγίου, εἶτα τοῦτο εὑρόντας κατιέναι ἐπὶ τὸ ζητούμενον πρόσωπον τὸ ἐκ πλαγίου. καὶ οὕτως πάσας ἀριθμεῖν τὰς γεννήσεις τὰς συναγομένας, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῆς ἀνόδου, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς καθόδου. ἑκάστῃ γὰρ γεννήσει ἐν ἰδίῳ τάττων βαθμὸν, ποιοῦ τὸν ἀριθμόν. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν κατιόντων [e] εὐχερὲς τοῦτο. οἷον ὁ υἱός μου πόστου μοί ἐστι βαθμοῦ; ἐγὼ ἔτεκον, ἰδοὺ μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν. οὐκοῦν πρώτου μοι ἐστὶν ὁ υἱὸς βαθμοῦ. ὁ ἔγγονος πόστου; ἐγὼ ἐγέννησα τὸν υἱόν, ὁ υἱὸς τὸν ἔγγονον, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. οὐκοῦν ὁ ἔγγονος ἐστὶ δευτέρου βαθμοῦ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐφεξῆς, ἐπὶ προεγγόνου καὶ ἀπογγόνου. ὁμοίως [f] καὶ ἐπὶ τῶν ἀνιόντων. ὁ πατήρ πόστου μοι ἐστὶ βαθμοῦ; ἐμὲ ἐγέννησεν ὁ πατήρ, ἰδοὺ μία γέννησις ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσεν. ὥστε τοῦ πρώτου μοι ἐστὶ βαθμοῦ. ὁ πάππος πόστου; ἐμὲ ὁ πατὴρ ἐγέννησε, τὸν

πατέρα ὁ πάππος, ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. ἔστιν οὖν ὁ πάππος δευτέρου βαθμοῦ. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ μητρὸς, καὶ μάμμης, καὶ πάντων ἀνιόντων ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν. ἐπὶ [a] δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ὡς εἴρηται, δεῖ ἀνιέναι ἐπὶ τὸ τῆς συγγενείας αἴτιον πρόσωπον τὰς γεννήσεις ἀριθμοῦντα. καὶ πάλιν κατιέναι ψηφίζοντα τὰς γεννήσεις, ἕως οὗ ἔλθωμεν εἰς τὸ πρόσωπον περὶ οὗ ἡ ζήτησις. εἰ γάρ τίς σε ἐρωτήσει, ὁ ἀδελφός [b] σου πόσου σοι ἐστὶ βαθμοῦ; λέγε ὅτι δευτέρου. διὰ τί; ἀνέρχου πρὸς τὸν πατέρα. ἰδοὺ μία γέννησις ἀπὸ τοῦ πατρὸς εἰς σὲ ἕνα βαθμὸν ἀπετέλεσε. εἶτα ἐπειδὴ εὗρες τὸ αἴτιον τῆς γεννήσεως πρόσωπον, κάτελθε πρὸς τὸν ἀδελφὸν, προστιθεὶς ἐνταῦθα ἑτέραν γέννησιν. ἰδοὺ δύο γεννήσεις δύο βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. ἐκ κοινοῦ καλῶς εἴρηται ὅτι ὁ ἀδελφὸς δευτέρου ἐστὶ βαθμοῦ. πάλιν ἐάν τίς σε ἐρωτᾷ, ὁ θεῖος [c] πόσου σοί ἐστι βαθμοῦ, λέγε ὅτι τρίτου. ἀνάγκη γάρ σε ἀνιέναι ἐπὶ τὸν σὸν πατέρα, καὶ λέγειν· ἐμὲ ἐγέννησεν ὁ πατὴρ τὸν πατέρα ὁ πάππος. ἰδοὺ δύο γεννήσεις. ὁ αὐτὸς πάππος τὸν ἐμὸν θεῖον. ἰδοὺ γ γεννήσεις τρεῖς βαθμοὺς ἀπετέλεσαν. ὥστε οὖν τρίτου μοι ἐστὶ βαθμοῦ ὁ θεῖος. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἑξῆς, τῷ αὐτῷ προσέχων κανόνι δυνάσαι καταλαβεῖν τοὺς βαθμοὺς. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ἔρχου λοιπὸν τὸ προκείμενον. ¶ Ἐάν τις τελευτήσῃ, μηδένα καταλιπὼν μηδὲ τὸν [d] ἐν τάξει σουὺς καλούμενον, ἢ ὑπὸ τοῦ πραίτωρος, ὁποῖος ἐστὶν ὁ ἐμαγκίπατος, ἢ ὑπὸ τῶν διατάξεων, ὁποῖοι εἰσὶν οἱ προειρημένοι ἔγγονοι, ἢ ὑπόντα τὰ τοιαῦτα πρόσωπα τοῦ τελευτήσαντος ὅπως δήποτε κληρονομεῖν οὐχ ὑπεισέρχονται. τότε ὁ

¶ Si nemo suus heres, vel eorum, quos inter suos heredes Prætor vel constitutiones vocant, existat, qui successionē quoquo modo amplectatur: tunc ex lege

trē auus: ecce duę generationes duos gradus cōfecerunt. Auus igitur secūdo gradu est. Idē & in matre ac auia est, cæterisque ascendentib. tum masculis tum fœminis. In his verò, qui nos ex transuerso contingunt, ad eū (vt dictum est) ascēdi oportet, qui cognationis causa est, generationibus semper cōputandis: & rursus descendi generationes exactè numerando, donec ad eam personam peruentum sit, de qua quærimus. Nam si quis te cōsulat, quoto gradu sit tibi frater? Dic: secūdo. Quam ob rem? Ascēde ad patrem: ecce vna generatio à patre in te, vnum gradum confecit. Deinde inuento eo, qui generationis caussa est, descende ad fratrem: hic rursus alterā addens generationē: ecce duæ generationes duos gradus confecerūt. Rectè igitur dictum est, fratrem secūdo esse gradu. Rursus si quis te cōsulat, Patruus quoto tibi gradu est? Dic, tertio. Necesse enim tibi est, vt ad patrem ascendas, & dicas: Pater me genuit, patrem auus: ecce duæ generationes: Idē ille auus patruū meū: ecce tres generationes, tres gradus cōfecerunt. Sic igitur tertio mihi gradu est patruus. Atque ita & in cæteris, qui deinde sequuntur, eidem regulæ adhærendo gradus cuiusque inuenire poteris. His ita præfationis modo inspectis, videto nunc rē, de qua agimus. ¶ Si quis decedat neminē suum heredē relinquēs, vel alium, qui inter Suos aut à Prætore (vt est emancipatus) aut à constitutionib. (vt iā dicti nepotes ad hereditates vocātur: aut cùm personę huiusceemodi extarēt, hereditatē tamē defuncti amplexæ nō sint: tunc lex

a Gradus quē admodum dinumerandi in linea collaterali.

b Fratrem quoto gradu nos attingat.

c Patruum quoto gradu nos attingat.

d Heredum suorū alij proprie sui, alij inter suos, & qui illi.

a *Adgnati lege xij. Tabularum quãdo adgnatu succedant, dixi ad leges xij. Tabul. Titul. de hæredit. ab intestato. c. de adgnatis.*
b *Adgnati qui*, adde l. 5. ff. vnde legitimi. 2. Gal. 8. §. 4. l. 4. §. 2. ff. de gradibus. *Paul.* 4. sent. 8. §. 1. tit de legitima adgnator. tutela.
c *ὁμαιμοι consanguinei, sic ὁμαιμότης consanguinitas. adde* l. 1. §. penult.
d *Fratres patrueles qui, ad* de l. 1. §. 6. ff. de gradib.
e *Consobrini qui propriè.*
f *Adgnatos quemadmodũ distinguere a cognatu possimus.*
g l. 1. §. 10. in fin. ff. de suis & legitimis l. vl. ff vnde legitimi.
h *Adgnati adgnatu quibus sui hæres non est, succedunt, non omnes sed qui proximi* Vlp 26. §. 1 in fin. *dixi* ad leges xij. Tabul. ti. de hæredit. ab intestato. c. 16. l. 2. §. 4. ff. de suis.

duodecim Tabularũ secundo loco proximum agnatum ad hereditatem vocat.

1 ¶ Sunt autem agnati, (vt primo quoq; libro diximus) cognati per virilis sexus personas nobis cõiũcti, quasi à patre cognati. ¶ Sic igitur fratres eodem patre nati, agnati inter se sunt. & Latinè dicũtur consanguinei, Græcè ὁμαιμοι Nec interest, ex eadem matre, an ex diuersis matribus nati sint. ¶ Sed & patruus meus, agnatus mihi est, & ego illi. ¶ Sic & qui ex duobus fratrib. nati sunt, agnatorum iura inter se habent, qui dicuntur fratres patrueles: & per abusionem etiam consobrini, quũ cõsobrini propriè sint qui ex duabus sororibus nati sunt, quasi cõsororini. ¶ Quam regulam si quis sequatur, & ad plures gradus possit peruenire, & dicere: Patrui mei filius & ex filio nepos, agnati sũt. Et (vt vno verbo rem cõcludã) quãdiu per fœminæ personã, cognationem non scindi videbis: agnatos esse, qui nascuntur, pronuntiato.

¶ Porrò non hi tantùm, qui viuo patre nati sunt, sed etiã hi qui post mortem eius iura consanguinitatis erga me habent.

¶ Non tamen omnes simul agnati, ad defũcti hereditatem vocãtur à lege duodecim Tabularũ: sed hi tantùm, qui tunc proximum gradum obtinebãt, cùm certũ esse cœpit, intestatũ aliquem decessisse. Quod quemadmodum intelligi debeat, infrà latiùs docebimur. Sic igitur, si &

δωδεκαδέλτος[a] νόμος, ἐν δευτέρᾳ τάξει τὸν ἐγγύτατον ἀδνάτον, ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖ.

1 ¶ Ἀδνάτοι[b] δέ εἰσιν, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ προφάτῃ[c] παραδεδώκαμεν ἰνστιτουτίωνι, οἱ κατὰ ἀρρενογονίαν ἡμῖν συναπτόμενοι συγγενεῖς, quasi à patre cognati. τουτέστιν ὡσανεὶ ἐκ πατρὸς συγγενεῖς. ¶ Ὥστε οὖν οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς τεχθέντες ἀδελφοὶ, ἀδνάτοι ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ ῥωμαϊστὶ μὲν λέγονται κονσαγγουίνεοι, ἑλληνιστὶ δὲ ὁμαιμοι[d], οὐ διαφερομένων ἡμῶν πότερον ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός εἰσιν, ἢ ἐκ διαφόρων μητέρων. ¶ Καὶ ὁ θεῖος μου ὁ πρὸς πατρὸς, ἀδνάτος μοι ἐστὶ, κἀγὼ ἐκείνῳ. ¶ Καὶ οἱ ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀρρένων τεχθέντες, ἀδνατικὰ πρὸς ἀλλήλους προσέχονται δίκαια, οἵτινες λέγονται fratres[e] patrueles. καταχρηστικῶς δὲ κονσοβρεῖνοι. κονσοβρεῖνοι[f] δὲ λέγονται κυρίως οἱ ἐκ θηλειῶν δύο ἀδελφῶν τεχθέντες, quasi consororini. ¶ Τούτῳ χρώμενος τῷ κανόνι, δύναταί τις εἰς πολλοὺς βαθμοὺς παραγενέσθαι, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ θείου μου τοῦ πρὸς πατρὸς, καὶ ὁ ἐκ τούτου ἔγγονος, ἀδνάτοι εἰσὶν, καὶ ἁπλῶς ἐφ'[g] ὅσον ὁρᾷς θῆλυ πρόσωπον μὴ διακόπτον τὴν συγγένειαν, ἀδνάτους ἀποφαίνου τοὺς τικτομένους. ¶ Οὐ μόνον δὲ οἱ ζῶντος τοῦ πατρὸς τεχθέντες, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, τὰ τῆς ὁμαιμότητος ἔχουσι πρὸς ἐμὲ δίκαια. ¶ Οὐ πάντες δὲ ἅμα οἱ ἀδνάτοι εἰς τὴν τοῦ τελευτήσαντος καλοῦνται περιουσίαν, ὑπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου[h] νόμου, ἀλλ' οὗτοι οἵτινες ἐγγύτερον ἐπεῖχον βαθμὸν, ὁπότε δῆλον γέγονε ἀδιάθετόν τινα τετελευτηκέναι. πῶς δὲ χρὴ τοῦτο νοεῖσθαι, προϊόντες μαθησόμεθα, ὥστε οὖν

xii. Tab. ad agnatum proximum pertinet hereditas.

1 ¶ Sunt autẽ adgnati (vt primo quoque libro tradidimus) cognati per virilis sexus personas cognatione cõiuncti, quasi à patre connati. ¶ Itaq; ex eodem patre nati fratres, adgnati sibi sunt, qui & consanguinei vocãtur: nec requiritur, an etiã eandem matrem habuerint. ¶ Item patruus fratris filio, & inuicem is illi adgnatus est. ¶ Eodẽ numero sunt fratres patrueles, id est, qui ex duobus fratribus procreati sunt: qui etiam cõsobrini vocantur. ¶ Qua ratione etiam ad plures gradus adgnationis peruenire poterimus. ¶ Ii etiam qui post mortem patris nascũtur iura cõsanguinitatis nãciscũtur ¶ Nõ tamen omnibus simul adgnatis dat lex hereditatem: sed iis, qui tunc proximiore gradu sunt, cùm

cùm certũ esse cœperit, aliquẽ intestatum decessisse.

2 ¶ Per adoptionem quoque adgnationis ius consistit: veluti inter filios naturales, & eos quos pater eorum adoptauit. Nec dubiũ est, quin ii impropriè consanguinei appellẽtur. Item si quis ex cæteris adgnatis [tuis,] veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui lõgiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter tuos heredes esse non dubitatur.

3 ¶ Cæterùm inter masculos quidem adgnationis iure hereditas, etiamsi longissimo gradu sint, vltro citroque capitur. Quod ad fœminas verò [attinet,] ita placebat, vt ipsæ consanguinitatis iure tantùm capiant hereditatẽ, si sorores sint: vlteriùs non capiant: masculi autem ad earum hereditates (etiã

ἐὰν ἔστιν ἀδελφὸς, ἔστι καὶ θεῖος, ἐπειδὴ [a] ὁ μὲν ἀδελφὸς δευτέρου βαθμοῦ, ὁ δὲ θεῖος τρίτου ἐστὶ βαθμοῦ, ὁ ἀδελφὸς προτιμᾶται.

2 ¶ Οὐ [b] μόνον δὲ γέννησις, ἀλλὰ καὶ θέσις, [c] ἀδνατζίωνα συνίστησιν. οἷον ἐγὼ ἔχω φυσικὸν παῖδα, ἔλαβον καὶ θετὸν, καλέσουσιν οὗτοι ἀλλήλους οὐ μόνον ἀδνάτους, ἀλλὰ καὶ ὁμαίμους. εἰ δὲ ἕτερος ἀδνάτος, οἷον ὁ ἀδελφός μου, ἢ ὁ πρὸς πατρὸς θεῖος, ἢ καὶ ὁ υἱὸς, ἤγουν ὁ ἔγγονος τοῦ πρὸς πατρὸς θείου, εἰς θέσιν ἔλαβέ τινα, ἀδνατζιὼν μεταξὺ ἡμῶν συνίσταται.

3 ¶ Ἡ κληρονομία μεταξὺ ἀρρένων, ἀδνατικῷ δικαίῳ καταφέρεται, εἰ καὶ μακροτέρου [d] βαθμοῦ εἶεν πρὸς ἀλλήλους, ὁ τελευτήσας, καὶ ὁ τοῦτον διαδεχόμενος. καὶ ἔστι γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἀπέγγονος διὰ πάντων προϊόντων ἀρρένων, ὅς ἐστιν ἑβδόμου βαθμοῦ. εἰ γὰρ ὁ θεῖος ἐστὶ γ βαθμοῦ, τούτου ὁ υἱὸς, δ, ὁ ἔγγονος ε, ὁ προέγγονος ϛ, ζ εἰκότως ὁ ἀπέγγονος. ταῦτα μὲν μεταξὺ ἀρρένων. ¶ Εἰ δὲ θήλεια τὴν κληρονομοῦσα, τότε ἠδύνατο ἀδνατικῷ δικαίῳ τὴν τοῦ τελευτήσαντος λαβεῖν περιουσίαν ἡνίκα ὁμαίμος ἦν πως ἡ ἀδελφή. [e] εἰ δὲ ἦν θεία πρὸς πατρὸς ἢ θυγάτηρ ἀδελφοῦ, οὐκ ἠδύνατο ὡς ἀδνάτα κληρονομεῖν. καθόλου γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι θῆλυ πρόσωπον ὑπερβὰν βαθμὸν ὁμαιμότητος, ἀδνατικῷ δικαίῳ οὐ κληρονομεῖ. εἰ [f] δὲ θήλεια μὲν ἦν ἡ τελευτήσασα, ἄρρεν δὲ πρόσωπον εἰς τὴν ταύτης ἐκαλεῖτο κληρονομίαν, εἴτε γ, εἴτε δ, εἴτε ε, τοῦ βαθμοῦ, ἀδνατικῷ δικαίῳ κληρονομεῖ. ¶ Διὰ τοῦ [g] ἐμοῦ ἀδελφοῦ, ἢ τοῦ θείου μου τοῦ πρὸς πατρὸς ἡ θυγάτηρ, ἢ ἡ πρὸς μητρὸς θεία εἰ ἐτε-

frater & patruus extant: quoniam frater secundo gradu est, patruus autem tertio: frater præfertur.

2 ¶ Non tantùm autem per generationẽ, sed etiam per adoptionem, ius agnationis consistit, veluti: habeo naturalẽ filiũ, accepi & adoptiuũ: hi sese mutuò non agnatos tantùm, sed etiam cõsanguineos vocabunt. Sed & si ex ceteris agnatis quispiã: veluti frater meus, aut patruus, patruíve filius, vel ex filio nepos, in adoptionem aliquem acceperit, agnatio inter nos constituitur.

3 ¶ Hereditas inter masculos iure agnationis defertur, etiã si lõgissimo inter se gradu sint defunctus & successor eius. Quoniã fieri potest, vt extet patrui abnepos per omnes virilis sexus personas descendẽs: qui septimo gradu est. Nã patruus tertio gradu est. Filius, quarto: Nepos, quinto: Pronepos, sexto: vnde sequitur, vt abnepos sit septimo. Et hæc quidẽ inter masculos. ¶ Quod verò ad fœminas attinet: si fœmina erat, quæ ad hereditatẽ aspirabat, tũc demũ iura agnationis ad bona defuncti admittebatur cùm soror esset consanguinea. Quòd si aut amita erat, aut fratris filia: vt agnata heres esse non poterat. Nã id in vniuersum sciendum est, personam fœmineã, quæ gradum consanguinitatis excessit, iure agnationis ad hereditates non admitti. Sin verò fœmina erat, quæ decesserat, masculus autem ad hæreditatẽ eius vocabatur: siue tertio, siue quarto, siue quinto gradu fuisset, hæres fiebat. ¶ Qua de causa, si fratris mei vel patrui filia, aut amita mea decesserit, ego ad hæredi-

a Frater defuncti, patruo eiusdem in successione præfertur.

b Adoptione ius adgnationis & consanguinitatis contrahitur l. 1. §. 2. & §. vlt. l. 2. §. 3. ff. de suis & legitimis heredibus.

c Igitur hinc ἐξ ἴσου opponuntur: vt infra liters a vocabis.

d Septimo, vt hic. Imò & decimo §. vlt. inf. de succes. cognatorum.

e Fœmina ad hæreditates legitimas vltra consanguineas ad successiones olim non admittebantur iure ciuili vt hic. Voconiãi vt rogatione. Paul 4. sent. 8. §. 3. Vlp. 26. § 6. 2. Caius 8. §. 6. quod postea abrogatum. versi. Ideo nos in fi. inf. eod.

f Fœminæ succedebant olim masculi etiam quinto gradu. masculo fœminæ non succedebant nisi consanguineæ.

g Forte legendum διὰ τὸ ...

tatem eius vt agnatæ admittebar: sin autem ego decessera, ipsæ iure agnationis ad hereditatē meā nō veniebant. ¶ Hæc ideo sic erant constituta, quia commodius videbatur esse & vtilius, frequentiores ad masculos quā ad feminas hereditates cōfluere: propterea quòd vtiliores se masculi præstent Reipublicæ, dum aut bella gerunt, aut sacra faciunt, aut muneribus publicis fūguntur. ¶ Verùm quoniam sanè iniquum erat, in vniuersum eas repelli à defunctorum successione, quasi extraneis similes, Prætor id quod natura æquum est præ oculis habens, bonorum possessionem Vnde cognati eis pollicitus est: ex ea parte edicti vocans eas, qua cognatis aditum ad bona intestatorum dedit: hoc est, cùm neque agnatus vllus, neque proximior cognatus inuenitur. ¶ Quod autem dictū est, fœminas iure agnationis heredes habere, sed heredes non esse, vbi gradum consanguinitatis excedūt non inuentum legis duodecim tabularum est. Nā lex duodecim Tabularū familiarē legibus simplicitatem amplexa, simili modo omnes tum adgnatos tum adgnatas, cuiuscumque gradus essent, ad similitudinem suorum, ad successiones defunctorum vocabat.

Verum Iurisconsulti, qui post legem duodecim Tabularum venerunt, ea quidem posteriores, sed Principū cōstitutionibus priores, subtilitate quadā adducti, prædictam differentiam commenti sunt, vt eas penitus ab agnatorum successione repellerēt: donec (vt dictū est) Prætores

a Hereditates cur frequētius ad masculos olim delata quàm ad fœminas.
b Masculi in multis vtiliores Republica quàm fœmina.
c Æquitas in iudiciis spectanda.
d Hoc ius confirmatur versiculo, Ideo, in fin. inf. eod. l. 14. Co. de legit. hæred. dixi ad leges xij. Tab. Tit. de hæred ab intestato.
e Lex xij. Tabularum nulla discretione sexus agnatos vita legendum videtur apud Paul. 4. sent. 8 §. 3.) admittit.
f Fœmina penitus arcentur ab agnatorum successione iure à prudentibus introducto seu media iurisprudentia Vlp vt Paul. 4. sent. § 3. iure ciuili & Voconia rogatione qua lex hereditatem mulierū coercuit, ne ditescerent, ac proinde elata æquarent se viris.
g Proinde, hac iurisprudētia, media hic dicitur.
h Fœmina ad successionem adgnatorū iure Prætorio vocantur vt cognata: data illis bonorū possessione, vnde cognati.

λέλοιπεν, ὡς ἀδνάτων ἐκληρονόμουν ἐγώ. εἰ δὲ ἐγὼ ἐτελεύτησα, αὗται ἀδνατικῷ δικαίῳ ἐπὶ τὴν ἐμὴν οὐ παρεγίνοντο κληρονομίαν. ¶ Ταῦτα δὲ οὕτως ἔχει, ἐπειδὴ[a] λυσιτελέστερον ἔδοξεν εἶναι, συνεχέστερον τοὺς ἄρρενας μᾶλλον ἐπὶ τὰς κληρονομίας καλεῖσθαι, ἢ τὰς θηλείας. ἐπειδὴ τῇ πολιτείᾳ χρειώδεις[b] εἰσὶν οἱ ἄρρενες, πολεμοῦντες, λειτουργοῦντες, ἄρχοντες. ¶ Ἀλλ' ἐπειδήπερ ἄπορον ἐνομίσθη ἐξωθεῖσθαι αὐτὰς καθ' ὅλου τῆς τῶν τελευτησάντων διαδοχῆς ἐξωτικοῖς μιμουμένους, ὁ πραίτωρ αὐτὰς πρὸς[c] τὸ φύσει δίκαιον ἀποσκοπῶν, τὴν ὕνδε κογνάτοι διακατοχὴν ἐπηγγείλατο, ἐξ ἐκείνου τοῦ μέρους καλέσας αὐτὰς, ἐξ οὗ τοῖς κογνάτοις ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἐπὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου πρόσοδον, τουτέστιν ἡνίκα μηδεὶς ἀδνάτος, μηδὲ ἐγγύτερος κογνάτος ὑπείη[e]. ¶ Τὸ δὲ εἰρημένον ἡμῖν, ὅτι αἱ θήλειαι ἀδνατικῷ δικαίῳ κληρονομοῦνται μὲν, οὐ κληρονομοῦσι δὲ βαθμὸν ὁμαιμότητος ὑπερβᾶσαι, οὐχ εὕρεσις ἐστὶ τοῦ δωδεκαδέλτου. ὁ γὰρ δωδεκάδελτος,[d] ἐν τοῖς νόμοις συνήθη φιλῶν ἁπλότητα, ἅπαντας ὁμοίως ἀδνάτους[e] καὶ ἀδνάτας, οἱουδήποτε εἶεν βαθμοῦ καθ' ὁμοιότητα τῶν σούων, ἐπὶ τὰ τῶν τελευτησάντων ἐκάλει πράγματα.

¶ Ἀλλ' οἱ μὲν τὸν δωδεκάδελτον σοφοί,[f] νεώτεροι μὲν ὄντες τῆς ἐκείνου νομοθεσίας, πρεσβύτεροι[g] δὲ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, ἀκριβείᾳ χαίροντες, τὴν εἰρημένην ἐμηχανήσαντο διαφορὰν, ἐξωθοῦντες αὐτὰς καθόλου, τῆς τῶν συγγενῶν διαδοχῆς. μέχρις οὗ καθὰ εἴρηται, οἱ πραίτωρες[h] τὴν ὑπὸ τῶν σοφῶν εἰσενεχθεῖσαν

si lōgissimo gradu sint) admittitur. Qua de caussa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitę tuę hereditas ad te pertinebat: tua verò ad illas nō pertinebat. ¶ Quod ideo ita cōstitutū erat, quia cōmodius videbatur, ita iura constitui, vt plerunque hereditates ad masculos cōfluerent. ¶ Sed quia sanè iniquū erat, in vniuersū eas quasi extraneas repelli, Prętor eas ad bonorū possessionem admittit ea parte qua proximitatis nomine bonorū possessionē pollicetur: ex qua parte ita scilicet admittuntur, si neque adgnatus vllus, neque proximior cognatus interueniat. ¶ Et hæc quidē lex duodecim Tabularum nullo modo introduxit, sed simplicitatē legibus amicā amplexa, simili modo omnes adgnatos, siue masculos siue fœminas, cuiuscunque gradus ad similitudinem suorum inuicem, ad successionem vocabat. ¶ Media autem Iurisprudentia, quæ erat quidem lege duodecim Tabularū iunior, Imperiali autem

tem dispositione anterior: subtilitate quadam excogitata præfatam differentiam inducebat, & penitus eas à successione adgnatorum repellebat: omni alia successione incognita, donec Prætores paulatim asperitatem iuris ciuilis corrigentes, siue quod deerat, implentes, humano proposito aliũ ordinem suis edictis addiderunt, & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorũ poss. eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poss. quę *Vnde cognati* appellatur.

¶ Nos verò legem XII. Tab. sequentes, & eius vestigia in hac parte conseruãtes, laudamus quidẽ Prętores suę humanitatis, non tamen eos in plenum huic causę mederi inuenimus. Quare etenim vno eodémque gradu, naturali concurrẽte & agnationis titulis, tã in masc. quàm in fœminis æqua lance cõstitutis, masculis quidem dabatur ad success. venire omnium adgnatorum: ex agnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori ad agnatorum success. patebat aditus.

¶ Ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius XII. Tab. eandem dispositionem exæquãtes, nostra constitutione sancimus, omnes legitimas personas, id est, per virilem sexum descendentes (siue masculini gen. siue fœm. sint) simili modo ad iura successio-

τραχύτητα τῇ πολιτείᾳ φιλανθρωποτέρᾳ, διανοίᾳ διορθοῦντες ὡς κογνάτας ταύτας ἐκάλεσαν, ἢ καὶ τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦντες, (τοῦτο [a] γὰρ ἔθος αὐτοῖς,) τρίτην τάξιν κογνατικὴν ἐπινοήσαντες, ὡς κογνάτας αὐτὰς ἐκάλεσαν, τὴν οὖν δὲ κογνάτοι διακατοχὴν αὐταῖς ἐπαγγελλάμενοι. ¶ Ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, τὴν ἐπινοηθεῖσαν ὑπὸ τῆς δωδεκαδέλτου [b] ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν περὶ τὴν διαδοχὴν ἰσότητα [c] φυλάττων, ἐπαινεῖ μὲν τῆς φιλανθρωπίας τοὺς πραίτωρας, μὴ καθάπαξ ἐκτὸς τῆς διαδέχεσθαι τὰς θηλείας ἐάσαντας. φησὶ δὲ αὐτοὺς μὴ τελείως τὸ κατὰ τῶν θηλειῶν ἀδικίας εὑρεῖν ἴαμα. ἀτοπώτατον γὰρ εἶναι, ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ τὰς θηλείας τοῖς ἄρρεσιν συντρεχούσας, καὶ οὐ μόνον τὴν φυσικὴν ἐχούσας συγγένειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδνατικὴν ἀποσῳζούσας, μὴ κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον τοῖς ἄρρεσι διαδέχεσθαι, ἀλλὰ μόνας ἀδελφὰς ἀδνατικῷ δικαίῳ, ἐπὶ τὴν τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεσθαι κλῆρον. ¶ Τούτοις οὖν κινηθεὶς ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς τοῖς λογισμοῖς, τὸ ἀρχαῖον ἀνεκαλέσατο δίκαιον, καὶ ἀπὸ τῆς δωδεκαδέλτου [d] φημὶ, καὶ οἰκείᾳ [e] διατάξει τὰ ἐξ ἀρρενογονίας συναπτόμενα τῷ τελευτήσαντι πρόσωπα, εἴτε ἄρρενα, εἴτε θηλεία [f] ἴσῳ τρόπῳ εἰς τὴν λεγιτίμαν ἐκέλευσεν ἐκ ἀδιαθέτου καλεῖσθαι διαδοχὴν, τῆς προτιμήσεως πανταχοῦ τοῦ βαθμοῦ σῳζομένης. τὸν γὰρ ἐγγύτερον, [g] ἢ τὴν ἐγγυτέραν, τῶν ἐπέκεινα προτιμᾶσθαι βούλεται. καὶ μὴ διὰ τοῦτο ἐλάττονα αὐτὰς ἔχειν, ἐπειδὴ βαθμὸν ὑπερέβησαν ὁμαιμότητος,

asperitatẽ iuri ciuili à prudẽtibus inuectam, humaniore cõsilio corrigentes, vt cognatas eas ad successionem admiserũt, aut potius, quod deerat implentes (nã ideis familiare est) tertio ordine cognatorũ inuẽto, vt cognatas eas vocarunt, bonorũ possessionẽ, quæ Vnde cognati dicitur, illis pollicendo. ¶ At verò Imperator noster sanctissimus, æqualitatẽ inter masculos & feminas à lege XII. Tab inuenta conseruans: laudat quidẽ Prætores humanitatis suæ, quòd non omnino fœminas à successionibus passi sint excludi, sed negat perfectè ab eis remedium aduersus fœminarum iniuriam inuentũ esse. Absurdissimum enim esse, fœminas quæ ex vno eodémq; gradu cum marib. concurrant, neq; solùm naturalẽ cognationem habeant, sed etiã agnatarũ nomen conseruent, nõ eodem modo, quo mares succedunt, ad successiones admitti, verùm solas sorores iure agnationis ad defuncti hereditatẽ venire. ¶ Atq; his igitur rationibus motus Imperator noster sanctissimus vetera iura, ex lege (inquã) XII. Tab. reuocauit, & constitutione sua sanxit, vt personæ omnes, quæ per virilẽ sexũ defunctũ contingũt, siue mares sint, siue fœminæ, simili modo ad legitimæ successionis iura vocentur: quod tamen seruata vbiq; gradus prerogatiua fiat. Nam proximũ queq; aut proximã his qui remotiore gradu sunt, præferri vult. Neve ideò minus iuris habeant, quòd gradum consanguinitatis egressæ sint:

a *Prætoribus ius ciuile supplere licet.* l. 7. § 1. ff. de iustitia & iure.

b Versic. & hæc quidem sup. eod.

c *Fœmina vna cũ masculis succedũt iure XII. Tab.*

d *Confirmatur* versic. Et hæc quidem lex sup. eod.

e l. penult. & vlt. C. de legit. hæredit.

f *Abrogatur ius vetus.* [illegible] *quo* in versic. quod ad fœminas sup. eod.

g *Proximi vlteriores gradus personas* [illegible]

verùm vt si quis decedat, duos relinquens agnatos, eiusdem gradus, quorum alter masculus, & altera sit fœmina, simul veniant: veluti verbi gratia, est filius patrui iam antea defuncti, est & filia patrui: quamuis ea & quarto in gradu sit, & consanguinitatem excesserit, nihilominus vnà cum fratre suo, succedet defuncto.

4 ¶His ita in dicta constitutione cautis, & illud insuper adiecit Imperator noster sanctissimus. Nam gradum vnum siue personam vnam, à iure cognationis in ordinem agnatorum transtulit, iubens ac sanciẽs, non filiũ tantùm, aut filiam fratris mei, ad hereditatem meã, vt agnatos, (sicut iam dictum est venire: verum etiam & sororis filios, siue eiusdem patris simus, siue eiusdem matris. Si quis igitur decedat, relinquens fratris iam antè mortui filium aut filiam, & sororis quoque iam ante mortuę (siue consanguinea sit, siue vterina) filium aut filiam: ex æquo venient omnes, & ex æquo succedent illi, vt patruo: hi, vt auunculo: perinde atque si per virilis sexus personas omnes cognati essent. Hæc autem ita, vt species ficta est, intelligere oportet, scilicet cùm fratres aut sorores, ex quibus hi descendunt, in viuis non sunt. Nam si illi super sint, & defuncti hereditatem amplectantur, hi, qui sequentes gradus obtinent, quiescent. Porrò inter dictas personas, quas dicta constitutio inuenit, hereditas defuncti non in stirpes, sed in capita diuidetur. Quæ tamen exemplo aliquo explicanda sunt. Quidam excessit è viuis, relicta

a hoc est gradum sororum filiorum in quo scilicet sororũ filij sunt positi.

b Liberi fratrum & sororum patruis & auunculis succedunt.

c Hoc ius postea immutatum: iure repræsentationis introducto.

d Fratrum & sororum liberi patruis succedunt inter se, hoc est, nullo fratre aut sorore defunctis existentibus in capita, non in stirpes.

ἀλλ' ἐάν τις τελευτήσῃ, δύο συγγενεῖς καταλιπὼν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, ὧν ὁ μὲν ἄῤῥην, ἡ δὲ ἐστι θήλεια, ἅμα παραγινέσθωσαν· οἷον λόγου χάριν, ἔστιν υἱὸς θείου πρὸς πατρὸς προτελευτήσαντος, καὶ θυγάτηρ θείου, εἰ καὶ τοῦ δ' βαθμοῦ ἐστὶ, καὶ ἐξῆλθε τὴν ὁμαιμότητα οὐδὲν ἧττον, ἅμα τῷ οἰκείῳ ἀδελφῷ τὸν τελευτήσαντα διαδέχεται.

4 ¶ Ταῦτα δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ εἰρημένῃ διατάξει διατυπώσας, προσέθηκε κἀκεῖνο. βαθμὸν γὰρ ἕνα [a] ἤτοι πρόσωπον, ἐκ τῆς κογνατικῆς τάξεως, εἰς τὴν ἀδνατικὴν μετέθηκεν. ἐκέλευσε γὰρ ὡς ἀδνάτους, οὐ μόνον τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ κατὰ τὰ ἤδη κρατοῦντα ἐπὶ τὴν ἐμὴν παραγίνεσθαι κληρονομίαν. ἀλλὰ καὶ [b] τοὺς τῆς ἀδελφῆς παῖδας, εἴτε ὁμοπάτριοι εἶεν, εἴτε ὁμομήτριοι. οὐκοῦν ἐάν τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος υἱὸν, ἢ θυγατέρα, καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης, ὁμοπατρίας, ἤγουν ὁμομητρίας υἱὸν, ἢ θυγατέρα, παραγίνονται ἐξ ἴσου καὶ διαδέξονται. οἱ μὲν ὡς θεῖον πρὸς πατρὸς, οἱ δὲ ὡς θεῖον πρὸς μητρὸς, ὥσπερ εἰ ἐξ ἀῤῥένων πάντες προῆλθον. ταῦτα δὲ ὡς ἤδη ἐθεματίσθη δεῖ νοεῖν, ἡνίκα οἱ ἀδελφοὶ, καὶ αἱ ἀδελφαὶ, ἐξ ὧν εἰσι κατάγονται μὴ ζῶσι. τούτων γὰρ περιόντων, καὶ τὴν κληρονομίαν ἀσπαζομένων τοῦ τελευτήσαντος, οἱ ἐκ τῶν ἑπομένων βαθμῶν ἡσυχάσουσιν. [c] εἰς δὲ τὰ εἰρημένα πρόσωπα ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως ἐπινοηθέντα, ἡ τοῦ τελευτήσαντος παραγίνεται κληρονομία, ἰν καπιταμεριζομένη, καὶ οὐχὶ ἰν στίρπεμ. δεῖ δὲ καὶ τὸ προειρημένον καὶ ἀρτίως λεχθὲν θεματισμῷ σαφηνίσαι. ἐτελεύτησε

nis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia consanguinitatis iura, sicut germanæ non habent.

4 ¶Hoc etiam addendum nostræ constitutioni existimauimus, vt transferatur vnus tantummodo gradus à iure cognationis in legitimam successionem: vt non solum fratris filius & filia secundum quod iam definimus, ad successionem patrui sui vocentur: sed etiã germanæ, consanguineæ, vel sororis vterinæ filius & filia soli, & non deinceps personæ, vnà cum his ad iura auunculi sui perueniant: & mortuo eo, qui patruus quidem est sui fratris filiis, auunculus autem sororis suæ soboli: simili modo ab vtroque latere succedãt: tanquam si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniant: scilicet vbi fra-

bi frater & soror superstites non sunt. (His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus semoti, videlicet hereditate non in stirpes, sed in capita diuidenda.

τις ἀδελφὴν ὁμομήτριαν καταλιπὼν, καὶ υἱὸν ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος. πάλαι μὲν ὁ τοῦ προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ υἱὸς ἐκληρονόμει ὡς ἀγνάτος. παρεγένετο γὰρ ἀπὸ δυνατωτέρας τάξεως, εἰ καὶ ἐπλεονεκτεῖτο τῷ βαθμῷ. αὐτὸς μὲν γὰρ τρίτου ἦν βαθμοῦ, ἡ δὲ ἀδελφὴ δευτέρου. ἀλλὰ σήμερον ἐκ τῶν ἐπινοηθέντων ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως αὐτὴ προτιμηθήσεται τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀγνατικὰ κτησαμένη δίκαια ἐκ τῆς διατάξεως. τὸ δὲ ἰν [a] κάπιτα οὕτως δεῖ νοεῖν. οἷον συνέβη ἐμὲ τελευτῆσαι ἀδιάθετον, καταλιπόντα ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος, καὶ ἀδελφῆς προτελευτησάσης παῖδας· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀδελφοῦ ἦσαν γ ἢ δ, τῆς δὲ ἀδελφῆς εἷς ἢ β. οὐ δεῖ λέγειν ὅτι οἱ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς τὸ ἥμισυ, καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τὸ ἥμισυ λαμβάνουσιν, ἀλλ' ἰν κάπιτα γίνεται ἡ διαίρεσις. καὶ οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τέσσαρες ὄντες, δ παραλαμβάνουσι μοίρας. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς ὄντες δύο, ἕξουσι β μέρη.

sorore vterina, id est, eadem matre nata, relicto & filio fratris iam tum mortui. Olim quidem filius fratris antè mortui, heres fiebat, vt agnatus: & quãuis gradu vinceretur, nam ipse tertio erat gradu, soror secundo, tamen ordine (cùm potior is esset) vincebat. Verùm hodie ex his, quæ à Principe nostro inuenta sunt, ipsa filio fratris præferetur, ius agnatæ habens ex constitutione. Quod autem dicitur IN CAPITA, sic intelligendum est. Veluti, euênit vt intestatus moreretur relictis fratris & sororis iam tunc mortuorum filiis: sed fratris quidem erant tres aut quatuor, sororis autẽ vnus aut duo. Non est dicendum filios sororis dimidiam partem, & filios fratris alteram dimidiam accepturos: verùm in capita fiet diuisio. Et fratris filij quum quatuor sint, quatuor partes habebunt, sororis autem, duas.

a *In capita succedere quid.*

5 ¶ Si plures sint gradus adgnatorum, aperte lex duodecim Tabularum proximũ vocat. Itaque si (verbi gratia) sint defuncti frater & alterius fratris filius aut patruus: frater potior habetur. Et quanuis singulari numero vsa lex duodecim Tabularũ proximum vocet: tamen dubium non est,

5 ¶ Ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος, πολλῶν ὑπόντων ἀγνάτων διαφόρου βαθμοῦ, ὁ δωδεκάδελτος [b] τὸν ἐγγύτερον καλεῖ. ὡς τι οὖν εἰ λόγου χάριν ὑπῆν ἀδελφὸς τοῦ τελευτήσαντος, καὶ υἱὸς ἀδελφοῦ προτελευτήσαντος, ἢ γοῦν καὶ θεῖος πρὸς πατρὸς, ὁ ἀδελφὸς ἔσται καλλίων. ὁ μὲν γὰρ δευτέρου, ἐκεῖνοι δὲ τρίτου εἰσὶ βαθμοῦ. ¶ Οὐ μόνον δὲ ἡνίκα εἷς ἔστιν ὁ ἐγγύτερος ἐπὶ τὴν κληρονομίαν καλεῖται τοῦ τελευτήσαντος, ἀλλ' εἰ καὶ πολλοὶ εἶεν ἐν τῷ πλησιάζοντι βαθμῷ, πάντες ἅμα παραγίνονται· εἰ καὶ ἑνικῷ ἀριθμῷ ὁ δωδεκάδελτος [c] ἐχρήσατο εἰπὼν ὅτι τὸν πρόξιμον προτιμῶ. καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι τοὺς προξίμους. οὐκοῦν ἐὰν εἰσι τρεῖς [d]

5 ¶ Intestatus aliquis decessit, qui multos habebat agnatos, diuersis tamẽ gradibus: lex duodecim Tabularum proximum vocat. Itaque si, verbi gratia, & frater defuncti superest, & defuncti fratris filius: aut etiam patruus: fratris causa potior est: hic enim in secundo, ceteri in tertio sunt gradu. ¶ Non solùm autem, cum vnus proximus est, ad hereditatem defuncti vocatur, sed etiamsi plures sint in proximo gradu, omnes simul venient, quamuis [c] singulari numero lex XII Tabularum vsa sit, dicendo: Proximum præferri, neque dixerit Proximos. Si defunctus igitur tres

b *Verba legis XII Tabularũ vide in l. pronuntiatio 165. §. 1. ff. de verbor. signific. Dixi ad leges XII. Tabul. Ti. de hęred. ab intestato. c. de adgnatis.*

c *Proximum igitur in lege XII. Tab. interpretabimur proximos. facit l. 17. §. 1. ff. de legat. 1.*

d *Idem Paul. 4. sent. 8. §. 2.*

habeat fratres, & fratris iã ante mortui filiũ: tres illi fratres, heredes erũt victo fratris antè defuncti filio.

¶ Et rursus, quod lex duodecim Tabularũ dicit Proximi, id propriè plurium graduum cõparationem significat. Atqui quamuis id verbi significatio ostẽdat, attamen licet vnus tãtùm extet gradus, locus est legi duodecim Tabularũ proximum gradum vocãti, veluti, Decessit aliquis relicto patruo, nec vllos habẽs alios agnatos: patruus vt proximus succedit, etiã si non sit alius gradus, cuius comparatione is proximus sit.

6 ¶ Verùm enimuerò, si quis nullo facto testamento decesserit, ille vt proximus admittitur, qui eo tẽpore, quo is mortuus est, de cuius hereditate agitur, proximus ei erat. Quòd si quis testatus decesserit, tunc quis proximus fuerit eo tẽpore, quo certũ factũ est, neminẽ defuncto heredẽ ex testamẽto exiturũ quærimus. Nã tũc propriè dicitur quisq; intestatus decessisse. Id autẽ longo pòst tempore aliquando certũ fit. ¶ In quo temporis interuallo nonnunquam accidit, vt qui mortis tempore remotiore erat gradu, iam proximũ gradum obtinens, ad hereditatẽ vocetur, veluti, Decessit aliquis extraneo herede instituto: extante fratre, extante & patruo. Heres scriptus deliberabat, num adeunda sibi esset hereditas: & medio tẽpore frater defuncti diem obiit. Extraneus deinde hereditatem repudiauit, patruus, vt proximus vocatur. Quoniam nunc demũ certum factum est, defunctũ intestatũ esse. Cùm n. nemo ex testamento ad

a Proximus proprie dicitur, qui ad gradus aliquot insequentes comparationem habet. & tamen quotiens lex aliqua, ad hereditatem defuncti, Proximum vocat, eum vocare, quoque intelligitur qui solus sit, qui nullos insequentes gradus habeat vide l. proximi 155. ff. de verb. sign. fi. l. 2. §. 4. ff. de suis & legitimis hæred.

b Proximus defuncto ab intestato is dicitur, qui mortu intestati tẽpore proximus fuit: ex testamento, quicunque tandem sit qui succedit. l. 2. §. 6. ff. de suis & legitimis heredib. Itaque hoc vltimo casu proximum non dicimus, qui mortis testatoris tempore proximus fuit, sed & qui proximus repudiantibus post mortis testatoris tempus factus est proximus.

ἀδελφοὶ τῷ τελευτήσαντι, καὶ παῖς ἑνὸς προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ, οἱ γ' ἀδελφοὶ κληρονομήσουσιν, τὸν τοῦ προτελευτήσαντος ἀδελφοῦ παῖδα νικῶντες.

¶ Καὶ πάλιν τὸ εἰρημένον τῷ δυωδεκαδέλτῳ πρόξιμοι, τοῦτο σημαίνει κυρίως [a] πλειόνων βαθμῶν σύγκρισιν. τουτέστιν οἱ ἐγγύτεροι. πλὴν εἰ καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ ῥήματος ὑποφαίνει τοῦτο, ἀλλ' οὖν εἰ καὶ εἷς ὑπόκειται βαθμὸς, χώρα τῇ ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου κλήσει. οἷον ἐτελεύτησέ τις, θεῖον μόνον πρὸς πατρὸς καταλιπὼν, οὐκ ἔχων ἕτερον συγγενῆ, ὁ θεῖος ὡς πρόξιμος παραγίνεται, καί τοι οὐκ ὄντος ἑτέρου βαθμοῦ πρὸς ὃν τοῦτο συγκρίνεται.

6 ¶ Ἀλλ' εἰ μέν τις ἀδιάθετος τελευτήσει, ἐκεῖνος ὡς [b] πρόξιμος παραγίνεται, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς ἦν ἐγγύτατος τῷ κληρονομουμένῳ. εἰ δὲ διαθέμενός τις τελευτήσει, ζητοῦμεν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ, ἐν ᾧ δῆλον γέγονε, μηδένα ἐκ διαθήκης γενέσθαι τῷ τελευτήσαντι διάδοχον, τίς ἦν ἐγγύτερος. τότε γὰρ κυρίως λέγεται ἀδιάθετος τεθνάναι. τοῦτο δὲ ἔσθ' ὅτε διὰ πολλοῦ δηλοῦται χρόνου. ¶ Ἐν ᾧ διαστήματι συμβαίνει πολλάκις, ὥστε τὸν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς μακρότερον ὄντα βαθμοῦ, ἐγγύτερον γινόμενον κληρονομεῖν. οἷον ἐτελεύτησέ τις ἐξωτικὸν γράψας κληρονόμον, ὑπόντος ἀδελφοῦ, ὑπόντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρός. ὁ γραφεὶς κληρονόμος διεσκέπτετο εἰ δεῖ προσελθεῖν. ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ διαθεμένου. ἐρεπουδιάτευσε μετὰ ταῦτα ὁ ἐξωτικὸς τὴν κληρονομίαν, παραγίνεται ὁ θεῖος ὡς ἐγγύτερος. νῦν γὰρ ὁ τελευτήσας ἀπεδείχθη ἀδιάθετος. διὰ γὰρ τὸ μηδένα ἐκ τῆς γραφῆς ἐπὶ τὴν

quin si plures sint eiusdem gradus, omnes admittantur.

¶ Nã & propriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen nõ dubium est, quin licèt vnus sit gradus adgnatorum, pertineat ad eos hereditas

6 ¶ Proximus autem, si quidẽ nullo testamento facto quisquã decesserit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus est is, de cuius hereditate quæritur. Quòd si facto testamẽto quisquã decesserit, per hoc tempus requiritur quo certum esse cœperit nullum ex testamento heredem exiturum. tunc enim propriè quisque intestatus decessisse intelligitur.

¶ Quod quidẽ aliquando longo tempore declaratur. In quo spatio temporis sæpe accidit vt proximiore mortuo, proximus esse incipiat,

piat, qui moriẽte testatore non erat proximus.

7 ¶ Placebat autem in eo genere percipiendarum hereditatum successionẽ non esse: id est, vt quamuis proximus, qui secundum ea quę diximus, vocatur ad hereditatẽ, aut spreuerit hereditatẽ, aut antequam adeat, decesserit: nihilo magis legitimo iure sequentes admittantur.

¶ Quod iterum Prætores imperfecto iure corrigẽtes, nõ in totũ sine adminiculo relinquebãt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso.

¶ Sed nos nihil perfectissimo iuri deesse cupientes, nostra constitutione, quã de iure patronatus, humanitate suggerente protulimus, sancimus, successionẽ in adgnatorum hereditatibus nõ esse eis denegandam: cum satis absurdum erat, quod cognatis à Prætore apertum est, hoc adgnatis esse reclusũ: maximè cũ in onere quidem tutelarum & primo gradu

κληρονομίαν παραγγελθῇ, ἐγγύτερος εὑρέθη ὁ θεῖος, καίτοι προλαμβανόμενος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς, διὰ τὸ ἀδελφὸν ὑπεῖναι τότε τῷ τελευτήσαντι.

7 ¶ Ἐπὶ τῆς ἀγνατικῆς διαδοχῆς, οὐκ [a] οἶδεν ὁ δωδεκάδελτος σουκκεσσίονα. τουτέστιν οὐ λέγομεν ὅτι τοῦ ἐγγυτέρου, ἢ πρὸ τῆς ἀδιτζίωνος τελευτήσαντος, ἢ ῥεπουδιατεύσαντος τὴν κληρονομίαν, ὁ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ λεγίτιμος κληρονομεῖ. οἷον ἐτελεύτησέ τις ἀδιάθετος ὄντος ἀδελφοῦ, ὄντος δὲ καὶ θείου πρὸς πατρός. ὁ ἀδελφὸς ἐκαλεῖτο, δηλονότι ὡς ἐγγύτερος, ἐὰν συμβῇ τὸν ἀδελφὸν πρὸ ἀδιτζίωνος τελευτῆσαι, ἢ ῥεπουδιατεῦσαι τὴν κληρονομίαν, ὡς ἀγνάτος ὁ θεῖος οὐ παραγγελθήσεται, διὰ τὸ ἀγνοεῖν σουκκεσσίονα τὸν δωδεκάδελτον. ¶ ἀλλ' ὁ πραίτωρ τὸ πταῖσμα τοῦ δωδεκαδέλτου διορθῶν, ἁπλῶς μὲν, πλὴν ἐπενόησέ τινα βοήθειαν. τὸν γὰρ θεῖον ἐκάλεσεν ἐκ τῆς κογνατικῆς τάξεως, διὰ τὸ ἀσθενῆσαι τὰ ἀγνατικὰ δίκαια, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι σουκκεσσίονα. ¶ Ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, διὰ [b] πάντων τελείας τὰς νομοθεσίας εἶναι σπουδάζων, τέθηκε διάταξιν, [c] ἐν ᾗ περὶ τῶν πατρωνικῶν διελέχθη δικαίων. καὶ φιλανθρωποτάτῃ διανοίᾳ τοῦτο σκοπήσας ἐκέλευσεν, ὥστε σουκκεσσίονα [d] ἐπὶ τῶν ἀγνατικῶν εἶναι κληρονόμων. ἀνόητον γὰρ ἐνόμισεν εἶναι, ὅπερ [e] τοῖς κογνάτοις ὁ πραίτωρ ἐφιλοτιμήσατο· ἔστι γὰρ ἐπ' [f] αὐτῶν σουκκεσσίων. τοῦτο μὴ προσεῖναι τοῖς ἀγνάτοις, καὶ μάλιστα [g] ὁπότε περὶ [h] τὸ βάρος τῆς ἐπιτροπῆς ἐστι succeſſio. εἰ γάρ τις ἄνηβός ἐστι, καὶ δύο ὑπεισιν ἀγνάτοι, ἀδελφὸς, καὶ θεῖος, ὁ ἀδελφὸς κληθήσεται ὡς ἐγγύτερος ἐπὶ τὴν ἐπιτροπήν. εἰ δὲ καὶ

hereditatẽ venerit, proximus inuentus est patruus: quamuis alius mortis tẽpore eum præcederet: propterea quòd tunc frater defuncti extabat.

7 ¶ In hoc autem genere percipiendarũ iure agnationis hereditatũ, lex duodecim Tabularũ successionem nõ nouit: id est, negamus eo, qui proximus est, vel hereditatem repudiante, vel antequam adiret mortuo: eum, qui sequẽti gradu est, legitimo iure admitti ad hereditatẽ. Veluti: Decessit aliquis intestatus, extante fratre, extante & patruo. Frater vocabatur, nimirũ vt proximus: si modo contingat vt frater, aut antequam adeat, decedat: aut hereditatem repudiet, patruus aut agnatus venire nõ poterit: propterea quòd lex duodecim Tabularũ successionẽ nesciat. ¶ At Prętor erratũ legis duodecim Tabularũ corrigens, non perfectum quidẽ ille, auxilium tamẽ aliquod tulit: quoniã patruum ex cognatorum ordine vocauit. vtpote agnationis iure nihil hic valẽte, cùm successio locũ non habeat. ¶ Imperator verò noster sanctissimus, in omnibus perfecta esse iura cupiens: constitutionem emisit, in qua de iure patronatus disseruit: & humanitate suggerente sanciuit, vt & in agnatorum hereditatibus esset successio. Absurdum enim putauit esse, quod cognatis à Prætore concessum esset (est enim inter eos successio) id agnatis non adesse: quum præsertim onus tutelæ successionem habeat. Nam si quis impubes sit, & duo supersint agnati, frater & patruus: frater vt proximus ad tutelam vocabitur. Sin verò & is

a *In legitimis hereditatibus nõ erat successio: & ideo fratre decedente antequam adeat, aut repudiet hereditatem, fratris filius admitti non potest, quia omnis successio proximiori defertur, de quo vide plura apud Paul.* 4. *sent* 8. §. 4. *Vlpian* 26 §. 25. *Hodie successio est* inst. eod.

b *Iura in omnibus perfecta, si fieri potest, esse debent.*

c *quæ non extat.*

d *Est igitur hodie successio in hereditate legitima, & legitimis heredibus: vt frater, alterius fratris filio nõ præfertur. vt hic proinde abrogetur ius vetus, de quo dictũ est initio huius paragraphi: & de quo apud Paul.* 4. *sent.* 8. § 4.

e *Argumentũ à iure inter cognatos constituto, ad ius inter adgnatos constituendum.*

f *Successio est inter cognatos iure prætorio.*

g *Argumentũ a iure in tutela deferenda recepto, ad hereditates deferendas.*

h *Vbi tutela, ibi hereditas. vnde tamen* l. quo tutela. 73. ff. de regulis iuris. vbi dixi.

decedat, quoniam hoc modo secundus gradus deficit: locus fiet successioni, & patruus legitimus erit tutor. Quod igitur in onere tutelæ obtinebat, absurdum erat in lucro hereditatis non obtinere.

τελευτήσαντος, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὁ δεύτερος ἀτονήσας βαθμὸς, χώρα γίνεται τῇ successioni, καὶ λεγίτιμος ὁ θεῖος ἐπίτροπος γενήσεται. ὅπερ τοίνυν ἐπὶ τοῦ βάρους τῆς ἐπιτροπῆς ἐκράτει, ἄτοπον ἦν, μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κέρδους τῆς κληρονομίας κρατεῖν.

deficiente, sequens succedit: & quod in onere obtinebat, nō erat in lucro permissum.

8 ¶ Ex ordine legitimorum, ad filii hereditatem & defuncti pater vocatur, qui specialiter contracta fiducia, filium filiámve, nepotē neptémve, ac deinceps emancipauit. Hodie verò ex constitutione Imperatoris nostri, superuacuum est, specialiter contracta fiducia emancipare: quoniam id præsumptum vult esse dicta cōstitutio, & tacitè sequi, vt in emancipando contracta esse fiducia intelligatur.

a Nouell. 118. Cod eod.

b l. vlt. Cod. de emancipationib.

8 ¶ Ἐκ τῆς τάξεως τῶν λεγιτίμων, ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ υἱοῦ, ὁ τοῦ τελευτήσαντος καλεῖται [a] πατὴρ, ὅς τις ἰδικῶς contracta fiducia, τὸν υἱὸν ἢ τὴν θυγατέρα, ἢ ἔγγονον, ἢ ἐγγόνην, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ἐμαγκιπάτους ἐποίησε. σήμερον δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως [b] περιττὸν τὸ ἰδικῶς contracta fiducia ποιεῖν ἐμαγκίπατον. περιλήψει γὰρ καὶ σιωπηρῶς ἐνεῖναι ταῖς βουλεῖται τῇ ἐμαγκιπατζιώσιν ἡ εἰρημένη διάταξις.

8 ¶ Ad legitimam successionem nihilominus vocatur etiam parens, qui contracta fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem, ac deinceps emancipat. quod ex nostra constitutione omnino inducitur, vt emancipationes liberorum semper videantur quasi contracta fiducia fieri: quum apud veteres non aliter hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset.

DE SENATVS-CONSVLTO TERTULLIANO. TIT. III.

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ δόγματος τοῦ Τερτυλλιανείου.[c] Τίτλος γ.

DE SENATVS CONSVLTO Tertylliano. TIT. III

c Adde l. 38. Digestorum 17. 4 Paul. sentent 9. Ad Senatusc. Tertull.

Inter matres & liberos ius succedendi legibus xij. Tabularum non fuisse: iure Prætorio mutuam successionem superioribus personis indultam, ex ordine & gradu vnde cognati. 1 Claudium matri ad solatium liberorum amissorum legitimam hæreditatem indulsisse. 2 Senatusconsulto Tertulliano matri, non etiam auiæ ius succedendi liberis indultum, si tamen mater ingenua tres: libertina quatuor liberos sustulisset. 3 Et illo quidem iure mater postponebatur omnibus liberis defuncti filij, filiæve: sed & eorum patri (at non auo aut proauo) fratrique consanguineo (at non sorori consanguineæ) 4 Hodie, iure à Iustiniano constituto, matres, tametsi neque tres, neque quatuor liberos enixæ, liberis succedunt, & agnatis omnibus præponuntur, exceptis fratribus & sororibus. 5 succedunt enim vnà cum defuncti sororibus solis in dimidiam: cum fratribus solis, vel cum fratribus & sororibus solis defuncti in virilem tantum. 6 Si tamen intra annum tutorem liberis non petierit mater, etiam in locum excusati vel remoti, filio non succedet. 7 Porrò quæ dicta sunt de legitima liberorum successione matri deferenda ita obtinent, vt etiam vulgo quæsitis liberis succedat.

EX his quæ suprà dicta sunt, satis cognosci possunt legis duodecim Tabularū solēnitates, & angustiæ circa hereditates. Nam & emancipatos à parentū suorum successione reiicit, veluti

d Ius intestati legibus XII. Tabularum angustum dixi ad leges XII. Tabul. Titulo de legitimis heredib. ab intestato c. 1.

ΕΚ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔγνωμεν τὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου [d] ἀκρίβειαν. καὶ στενότητα περὶ τῆς κληρονομίας, ἐξέβαλε μὲν γὰρ τοὺς ἐμαγκιπάτους τῶν πατέρων διαδο-

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebatur, & præponebat masculorum progeniem: & eos, qui per-

fœminini sexus necessitudinem sibi iunguntur, adeò expellebat, vt ne quidem inter matrem & filium filiámve vltro citróque hereditatis capiendæ ius daret. ¶ Nisi quòd Prętores ex proximitate cognatorũ eas personas ad successionem, bonorum possessione *Vnde cognati* accommodata, vocabant.

1 ¶ Sed hæ iuris angustię postea emendatæ sunt. ¶ Et primus quidem diuus Claudius matri, ad solatium liberorũ amissorum legitimã eorum detulit hereditatem.

2 Postea autẽ Senatusconsulto Tertulliano, quod diui Adriani temporibus factum est, plenissimè de tristi successione matri, non etiam auiæ deferenda cautũ est: Vt mater ingenua trium liberorũ ius habẽs, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarúmve admittatur intestatò mortuorum, licèt in potestate parentis sit: vt scilicet cùm alieno iuri subiecta est, iussu eius adeat hereditatem, cuius iuri subiecta est.

3 ¶ Præferuntur autem matri liberi defuncti, qui sui sunt, quíve suorum loco sunt.

χῆς, οὐκ ἔτι γινώσκων αὐτούς, [a] διὰ τὴν συμβᾶσαν κάπιτις διμινουτζίωνα. προετίμα δὲ καὶ [b] τοὺς ἐξ ἀρρενογονίας τῶν ἐκ θηλειῶν προελθόντων οὐκ ἐπιστάμενος ἐπὶ τοσοῦτον, ὅτι οὐδὲ [c] μήτηρ, τὸν υἱὸν, ἢ τὴν θυγατέρα ἀδιαθέτους τελευτῶντας διεδέχετο, οὐδὲ μὴν ὑπ' αὐτῶν ἐκληρονομεῖτο. ¶ Ἀλλ' ὁ πραίτωρ θάλπων πανταχοῦ τὴν φύσιν, ἐκ τῆς [d] κογνατικῆς τάξεως, εἰς τὴν ἀλλήλων διαδοχὴν τούτοις ἐκάλει, τὸ ὅυνδε κογνάτι διδοὺς αὐτοῖς διακατοχήν.

1 ¶ Αὕτη δὲ ἡ τοῦ νόμου στενότης, ἔτυχε μετὰ ταῦτα διορθώσεως. ¶ Καὶ πρῶτον μὲν ὁ θειότατος Κλαύδιος [e] τῇ μητρὶ πρὸς παραμυθίαν τῶν τελευτησάντων παίδων λεγίτιμαν δέδωκε διακατοχήν.

2 ¶ Χρόνῳ δὲ ὕστερον δόγμα γέγονε Τερτουλλιανεῖον, ἐπὶ [f] τῆς Ἀδριανοῦ [g] βασιλείας, τελειότερον περὶ τούτου νομοθετοῦν. καὶ θρηνούσῃ τῇ μητρὶ τὴν τῶν παίδων ἀποβολὴν, λεγιτίμαν ἐχαρίσατο διαδοχὴν, τῇ μάμμῃ τοῦτο μὴ [h] φιλοτιμησάμενον. εἶπε γὰρ ἐὰν τελευτήσῃ παῖς, μητέρα καταλιπὼν, εἰ [i] μὲν εἴη ἰνγενὴς, καὶ τριῶν παίδων ἔχει δίκαιον, εἰ δὲ ἀπελευθέρα τεσσάρων, ὡς δύνασθαι ἐπὶ τὰ τῶν παίδων ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν ἀδιαθέτων τελευτώντων παραγίνεσθαι πράγματα. οὐ μόνον ἐὰν αὐτεξούσιος ἐστὶν ἡ μήτηρ, ἀλλ' εἰ καὶ τελεῖ ὑπὸ [k] τὴν τοῦ ἰδίου πατρὸς ὑπεξουσιότητα, ὥστε μέντοι ὡς τε κατὰ κέλευσιν τοῦ πατρὸς ἀδιτεύειν αὐτάς.

3 ¶ Προτιμῶνται [l] δὲ τῆς μητρὸς ἐν τῇ κληρονομίᾳ, τοῦ τελευτήσαντος

quæ eos non agnosceret, ob quum à capitis deminutionem: & eos, qui per virilis sexus personas cõiunguntur, his qui ex fœminis descendunt, prætulit quasi ignotis, adeò vt nec mater filio filiæve intestato mortuis succederet, nec eius rursus hereditas ad ipsos deuolueretur. ¶ Prætor autem vbique fouens naturam, ex cognatorum proximitate, vltrò citróque bonorum possessionis petendę per caput, Vnde cognati, ius ipsis dabat.

1 ¶ Sed hæ iuris angustiæ postea emendationẽ consequutæ sunt. ¶ Et primo quidem D. Claudius matri in solatium amissorũ liberorũ, legitimam eorum dedit hereditatem.

2 ¶ Post tempus aliquod factum est S.C. Tertullianum, regnante Hadriano, quo perfectiùs huic rei perspectũ est, & matri amissos liberos lugenti, legitima eorũ hereditas data est: quod tamẽ auiæ cõcessum nõ est. Dixit enim: si filius decedat relicta matre, eam, si ingenua sit, & ius trium liberorum habeat, aut libertina, & quatuor liberorũ ius habeat, vt agnatam ad bona liberorum (siue masculi sint siue fœminę) intestato mortuorum admitti, non solũ cũ sui iuris est mater, sed etiam cùm in parentis sui potestate est: sic tamen vt iussu eius adeant, cuius iuri subiectæ sunt.

3 ¶ Præferuntur autẽ matri, liberi eius qui defun-

a *Lege XII. Tabul. emancipati parentibus non succedebant.*

b *Lege XII. Tab. ex masculis geniti præferebantur iis qui ex fœminis.*

c *Lege XII. Tabul. intestati filij hereditas ad matrẽ non pertinet.* Vlp. 26. §. 8. *sed & econtrario, intestatæ matris hereditas ad liberos nõ pertinebat.* Vlp. ibid. §. 7

d *Adde* §. 3. sup. de legitima agnat. succesf.

e *Sueton.* in Claudio c. 19

f *Senatusconsultum Tertull. quando factum.*

g *Ἀδριανοῦ dixit, cùm sit Diui Pij teste Zonara. sed videò sub Hadriano factum dicitur, quod Pius Adriani nomen sit sortitus adoptionis iure. Factum est autem Sc. Tertullianum Tertullo & Sacerdote Coss.*

h *Hodie auia succedit.* Nouel. 118. c. 2.

i *Idem* Vl. 26. §. 8. Paul. 4. sent. 9. §. 1.

k l. 12. in pr. C. de collat.

l l. 2. §. liberi defuncti. 6. ff. ad Sc. Tertullianum.

ctus est. Nam si quis decedat, & matrem relinquens & liberos: liberi vocantur, siue sui sint, siue loco suorum: quod genus sunt emancipati: siue primi gradus sint, siue secundi, siue infra secundum.

a *Liberi vt patri ita matri succedunt. & in matris successione præferuntur auiæ*

¶ Sed & fœmina defuncta, liberi defunctæ auiam suam ab hereditate excludunt. ¶ Masculus aliquis aut etiam fœmina decessit: extabat autem pater, in cuius potestate non erant, extabat & mater: pater præferetur. Sin autem auus vel proauus extabat, cuius iuri non erant subiecti, tunc mater præferetur, scilicet cùm inter eos solos de hereditate agitur.

b *Hodie non anteponitur.* l. vlt. §. penult. Cod. eod.

¶ Frater quoque consanguineus defuncti fratris, aut defunctæ sororis, matrem eorum excludit.

c *Hodie non præfertur.* l. vlt. C. ad Sc. Tertull.

¶ Soror verò consanguinea pariter cum matre admittitur: id est, ex æquis partibus heredes fiunt.

¶ Quòd si & frater & soror & mater extabat, frater matri quamuis ius liberorum habenti, præferebatur. Et communis erat hereditas ex æquis partibus inter fratres & sorores. Sic igitur si aut solus frater defuncto extabat, siue & frater, & soror, & mater, excludebatur mater. Sin autem frater non extabat, sed sola soror & mater, tunc & mater semissem, & semissem soror habebat.

4 ¶ Sed hæc quidem olim. Verùm edita est Imperatoris nostri constitutio, quæ & Codici eius inserta est, qua constituit tum ad naturā ipsam, tum ad puerperiorum discrimē. quod interdum & mortē adducit, respiciens, vt matri auxilium præstaretur. Impiū enim esse duxit, ea quæ forte fortuna, nec ex voluntate matris accidūt, in detrimentū eius conuerti. Etenim si nō cōtigisset, vt

d l. vlt. C. de iure liberorū

e l. vlt. C. qui potiores.

οἱ παῖδες. εἰ γάρ τις παῖδας καὶ μητέρα καταλείψας τελευτήσει, οἱ παῖδες παραγίνονται, εἴτε σοῦοι εἰσίν, εἴτε ἐν τάξει τῶν σούων ὁποῖοι εἰσὶν οἱ ἐμαγκιπάτοι, εἴτε πρώτου βαθμοῦ, εἴτε δευτέρου, εἴτε ἐπέκεινα. ¶ Εἰ δὲ θήλεια [a] ἐστὶν ἡ τελευτήσασα, οἱ τῆς τελευτησάσης παῖδες οὐκ ἐῶσι κληρονομῆσαι τὴν ἰδίαν μάμμην. ¶ Ἄῤῥην, ἢ καὶ θήλεια ἐτελεύτησε. ὑπῆν δὲ πατὴρ ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, ὑπῆν δὲ καὶ μήτηρ, ὁ πατὴρ προτιμηθήσεται. [b] εἰ δὲ πάππος ὑπῆν, ἢ πρόπαππος, ᾧ οὐκ ἦσαν ὑπεξούσιοι, τότε ἡ μήτηρ προτιμᾶται, πρὸς αὐτοὺς μόνη ἀγωνιζομένη περὶ τοῦ κλήρου.

¶ Καὶ ἀδελφὸς δὲ ὁμαίμος τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, τῆς αὐτῆς προτιμᾶται [c] μητρός. ¶ Εἰ γὰρ εἴη ὁμαίμος ἀδελφὴ συναναπέμπεται· τουτέστιν ἐξ ἴσου κληρονομεῖ. ¶ Εἰ δὲ ὑπῆσαν ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ, ὁ μὲν ἀδελφὸς προετιμᾶτο τῆς μητρὸς, καὶ ταῦτα ἐχούσης δίκαιον παίδων. κοινὴ δὲ ἡ κληρονομία μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς ἀδελφῆς ἐγίνετο. ὥστε εἰ ἦν μόνος ἀδελφὸς τῷ τελευτήσαντι, ἢ καὶ ἀδελφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ μήτηρ, ἀπεκλείετο ἡ μήτηρ. εἰ δὲ ἀδελφὸς μὲν οὐχ ὑπῆν, ἀδελφὴ δὲ μόνη καὶ μήτηρ, τότε ἐξαύγκιον μὲν ἡ μήτηρ, ἐξαύγκιον δὲ ἡ ἀδελφὴ λήψεται.

4 ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις [d] δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις καὶ τῷ οἰκείῳ αὐτοῦ ἐμφέρεται κώδικι, δι' ἧς παρεκελεύσατο πρός τε φύσιν ὁρῶν, καὶ πρὸς τὸν [e] τῆς λοχείας κίνδυνον, ὃς ἔσθ' ὅτε καὶ τελευτὴν ἐπάγει, βοηθεῖσθαι τὴν μητέρα, ἀσεβὲς γὰρ εἶναι νομίσας, ζημίαν αὐτῇ προσφέρειν τὸ ἐκ τύχης, καὶ μὴ κατὰ γνώμην συμβαῖνον. εἰ γὰρ μὴ συμβῇ τὴν

siue primi gradus, siue vlterioris. ¶ Sed & filiæ suæ mortuæ filius vel filia præponitur ex constitutionibus matri defunctæ, id est auiæ suæ. ¶ Pater verò vtriusque, non etiam auus & proauus, matri anteponitur, scilicet quū inter eos solos de hereditate agitur. ¶ Frater autem consanguineus tā filii quā filiæ excludebat matrem. ¶ Soror autem consanguinea pariter cum matre admittebatur.

¶ Sed si fuerant frater & soror consanguinei, & mater liberis onerata: frater quidem matrē excludebat, cōmunis autē erat hereditas, ex æquis partibus, fratribus & sororibus.

4 ¶ Sed nos cōstitutione, quā in Cod. nostro nomine decorato, posuimus, matri subueniendum esse existimauimus, respicientes ad naturā, & puerperium, & periculum, & sæpe mortem ex hoc casu

casu matrib. illatam. Ideóque impium esse credidimus, casum fortuitum in eius admitti detrimentum. Si enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immeritò defraudabatur successione suorum liberorum. ¶ Quid enim peccauit, si non plures sed paucos peperit? ¶ Et dedimus ius legitimum plenum matrib. siue ingenuis siue libertinis, etsi non ter enixæ fuerint vel quater, sed eum tantùm vel eam, qui quæve morte intercepti sunt, vt sic vocentur in liberorum suorum legitima successione.

5 ¶ Sed cùm antea constitutiones iura legitimæ successionis perscrutantes, partim matrem adiuuabãt, partim eam prægrauabant, nec in solidum eam vocabant, sed in quibusdam casibus tertiam ei partem abstrahentes, certis legitimis dabant personis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis visũ est recta & simplici via, matrem omnib. personis legitimis anteponi, & sine vlla deminutione, filiorũ suorũ successionẽ accipere: excepta fratris & sororis persona (siue cõsãguinei sint,

ἰνγενουῆ μητέρα τρεῖς, [a] ἡ δὲ ἀπελευθέρα ἐὰν μὴ τεκεῖν παῖδας, οὐ δικαίως τῆς τοῦ τελευτήσαντος ἐξωθεῖτο διαδοχῆς. ποῖον γὰρ αὐταῖς ἐνομίζετο πταῖσμα· εἰ μὴ γὰρ ἢ μὴ τέτοκε, δι' ὧν ἠδύνατο λεγιτίμῳ δικαίῳ κληρονομεῖν, ἀλλὰ τὸν τελευτήσαντα, ἢ τὴν τελευτήσασαν μόνους;

5 ¶ Ὁπότε δὲ αἱ τῶν πρὸ βραχέως βεβασιλευκότων διατάξεις, περὶ λεγιτίμου διαδοχῆς διαλεγόμεναι ποτὲ ἐβοήθουν τῇ μητρί, ποτὲ δὲ ταύτην ἐβάρυνον, οὐκ εἰς ὁλόκληρον αὐτῇ τὴν τῶν παίδων φιλοτιμησάμεναι διαδοχήν, ἀλλ' ἔν τισιν θέμασιν, οἷον ἡνίκα δίκαιον εἶχε παίδων, τὸ τρίτον αὐτῆς ἀφαιρούμεναι, ῥητοῖς παρεῖχον προσώποις. λεγιτίμου δὲ αὐτὴν ἀποστεροῦσαι δικαίου, ἐκ τοῦ ἐναντίου, φανερᾷ παρεμυθοῦντο μοίρᾳ τῆς κληρονομίας. ἵνα δὲ σαφέστερον ᾖ τὸ λεχθέν, ὡς ἐπὶ θέματος ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἰ συνέβη τελευτῆσαί τινα ἔχοντα μητέρα δικαίῳ παίδων κεκοσμημένην, ὑπῆν δὲ θεῖος λεγίτιμος, ἢ γουῦ υἱὸς θείου, ὀκτὼ μὲν οὐγκίας ἐλάμβανεν ἡ μήτηρ. ὁ δὲ θεῖος, ἢ γουῦ ὁ τοῦ θείου υἱὸς τέσσαρας. εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου οὐκ εἶχε δίκαιον παίδων ἡ μήτηρ, ὁ μὲν θεῖος, ἢ γουῦ ὁ τοῦ θείου υἱός, ἐλάμβανεν ὀκτὼ οὐγκίας, ἡ δὲ μήτηρ τέσσαρας. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς [b] ἐξ εὐθείας καὶ ἁπλουστάτης ὁδοῦ, τὴν μητέρα πάντων προετίμησε [c] τῶν λεγιτίμων, ἀμείωτον τὴν τῶν τελευτησάντων παίδων αὐτῇ παρέχων διαδοχήν, ἐξῃρημένου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, εἴτε εἶεν ὁμαιμοὶ τοῖς τελευτήσασιν,

ingenua mater tres liberos: aut libertina, quatuor pareret nullo suo merito à successione defuncti repellebatur. Quod enim peccatum eis imputabatur, quòd non tres aut quatuor peperissent, per quos legitimo iure ad hereditates admitti poterant, sed eum tantùm aut eam, qui quæve nunc fato functus functáve est.

5 ¶ Sed & quum Principum quorundam, qui paucis abhinc annis regnarũt, cõstitutiones de legitima successione tractãtes, aliâs matrẽ iuuarent, aliás premerent, nõ in solidũ eam ad hereditatẽ liberũm vocantes, sed quibusdã in casibus (veluti quum ius liberorum habebat) tertiã partẽ ei ablatã certis personis darẽt. Porrò in aliis, quũ legitimo iure nõ poterant admitti, certa portione cõsolarentur. Quod vt melius apertiúsque intelligatur, exẽplo siue specie ad rem confictã, ostẽdendum est. Si cõtigisset, vt quis decederet relinquens matrẽ iure liberorum cohonestatã, superesset autẽ & patruus qui est legitimus, aut patrui fili⁹: mater octo capiebat vncias siue bes hereditatis, patruus autẽ aut eius filius trientem, hoc est, quatuor vncias. Quòd si ex cõtrario ius liberorũ mater nõ habuisset, tũc patruus aut filius eius bessẽ hereditatis capiebat, at mater trientem solũ. Ideo Imperator noster sanctissimus recta simplicique via, matrẽ omnibus personis legitimis antepofuit, & sine vlla deminutione, liberorũ suorũ eis successionem præbuit, excepta fratris & sororis persona, siue cõsanguinei sint defunctis,

a Mater liberis suo gradu succedit, etiãsi neque duos pluresue liberos pepererit. d.l. vlt. C. de iure liberorum.

b l. vlt. C. ad SC. Tertull.

c Mater in successione liberorum præfertur omnibus liberorum legitimis cognatis.

siue sola cognationis iura cum eis habeant. ¶ Nam quemadmodum eam toti alii ordini legitimorum Imperator antepoſuit: ita quemuis fratrem & quam uis ſororem, etiam ſi legitimi non ſint, ad hereditates vnà cum ipſa vocauit. Sic tamen, vt ſi ſolæ ſorores (ſiue agnationis ſiue cognationis iura habeant) & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint, dimidiam quidem mater defũcti vel defunctæ, alteram verò dimidiã, omnes ſorores habeant: veluti, Deceſſit aliquis relinquens matrem, relinquens & duas aut tres ſorores: ſemiſſem quidem mater, ſemiſſem verò omnes ſorores habebunt.

a *Mater ad ſucceſſionem liberorum admittitur vnà cũ defuncti filiis vel fratribus: & cum iis ſuccedit in virilẽ, mutato huius §. iure Nouell. 22. c. 47. in fin.*

¶ Quòd ſi defunctæ perſonæ frater ſupereſt, aut fratres, vel vnà & fratres & ſorores: quamuis tantùm cognationis iura habentes, in capita diſtribuenda eſt hereditas. Sic igitur fratre non extante, mater dimidiam prorſus partem accipit, & ſorores quotcunque ſint, pro vna tantùm habentur: fratre verò ſuperſtite, non item ſorores locum vnius obtinent.

6 ¶ Porrò autem quemadmodum & matri conſultum proſpectúmque eſt per Imperatorem noſtrũ ſanctiſſimum: ſic & eam curam liberorum ſuorum gerere iubet. Hortatur enim eas, ſi impuberes habeant liberos, qui rectore egeãt, cùm neq; initio vllus tutor datus eſt, aut qui decretus eſt, vel excuſatione eſt vſus, vel vt ſuſpectus remotus, vt tutorẽ petant, neq; eos ſine gubernatore relinquãt. Datũ eſt autem his tẽpus, intra quod liberis tutorẽ petere poſſint,

b *Matribus liberorum cura impoſita & qua.*
c. *Adde l. 2 §. 1. ff. qui petant tutores.*

εἴτε κογνατικὰ πρὸς αὐτοὺς ἔχοιεν δίκαια. ¶ Ὥσπερ γὰρ πάντων τῶν λοιπῶν λεγιτίμων αὐτὴν προετίμησεν ὁ βασιλεὺς, οὕτω πάντα ἀδελφὸν, καὶ πᾶσαν ἀδελφὴν, εἰ καὶ μὴ εἶεν λεγίτιμοι, ἅμα αὐτῇ ἐπὶ τὴν κληρονομίαν ἐκάλεσεν. οὕτω μέντοι, ἵνα εἰ μὲν μόναι εἴησαν ἀδελφαὶ, ἀδνατικὰ ἢ καὶ κογνατικὰ ἔχουσαι δίκαια, καὶ μήτηρ τοῦ τελευτήσαντος ἢ τῆς τελευτησάσης· τὸ μὲν ἥμισυ, ἡ μήτηρ τοῦ τελευτήσαντος, ἢ τῆς τελευτησάσης, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ, πᾶσαι λάβοιεν αἱ ἀδελφαί. οἷον ἐτελεύτησέ τις ὑπούσης τῆς μητρὸς, ὑπουσῶν δὲ καὶ δύο ἢ τριῶν ἀδελφῶν θηλειῶν, ἐξαούγκιον [a] μὲν ἡ μήτηρ, ἐξαούγκιον δὲ αἱ πᾶσαι ἀδελφαὶ λήψονται.

¶ Εἰ δὲ περιείησαν ἀδελφὸς τῷ τελευτήσαντι προσώπῳ, ἤγουν ἀδελφὴ, ἢ ἀναμὶξ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ κογνατικὰ περιεχόμενοι ἢ περιεχόμεναι δίκαια, ἐν κάπιτα ἡ κληρονομία διαιρείσθω. ὥστε οὐδ᾽ ἀδελφοῦ μὲν μὴ ὑπόντος, ἡ μήτηρ τὸ ἥμισυ πάντως λήψεται. αἱ δὲ ἀδελφαὶ ὅσαι δήποτε εἰσὶν, ἀντὶ μιᾶς παραλαμβάνονται, ἀδελφοῦ δὲ ὑποκειμένου, οὐκ ἔτι αἱ πολλαὶ ἀδελφαὶ τάξιν ὑπέχουσι μιᾶς.

6 ¶ Ὥσπερ δὲ τῆς μητρὸς ἐποιήσατο πρόνοιαν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, οὕτω κελεύει καὶ αὐτὴν τῶν οἰκείων φροντίδα [b] ποιεῖσθαι παίδων. παρεγγυᾷ [c] γὰρ αὐταῖς ἀνήβοις οὖσι τοῖς παισὶ καὶ κηδεμόνος ἀποροῦσιν, ἵνα μὴ ἐστὶν ἐπίτροπος τὴν ἀρχὴν, ἢ χειροτονηθείς τις ἐξκουσατίωνι ἐξῃτήσατο, ἢ ὡς σούσπεκτος ἀπεκινήθη, ὡς τὸ αἰτεῖν ἐπίτροπον, καὶ μὴ ἀπρονοήτους αὐτοὺς καταλιμπάνειν. δέδωκε δὲ αὐτῇ χρόνους ἐντὸς, ἔχειν παρρησίαν τοῖς

ſiue ſola cognationis iura habentes. ¶ Vt quemadmodũ eam toti alii ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres & ſorores (ſiue legitimi ſint, ſiue nõ) ad capiendas hereditates ſimul vocemus. Ita tamẽ vt ſi quidẽ ſolæ ſorores adgnatæ vel cognatæ & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: dimidiam quidem mater, alteram verò dimidiam partem omnes ſorores habeãt.

¶ Si verò matre ſuperſtite, & fratre vel fratribus ſolis vel etiam cum ſororibus, ſiue legitima, ſiue ſola cognationis iura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hereditas.

6 ¶ Sed quemadmodum nos matribus proſpeximus, ita eas oportet ſuæ ſoboli conſulere: ſcituris eis, quòd ſi tutores liberis nõ petierint, vel in locum remoti vel excuſati, intra annum petere neglexerint,

rint, ab eorum impuberũ morientium successione meritò repellentur.

παισὶ αἰτῆν ἐπίτροπον, τουτέστιν εἴσω ἐνιαυτοῦ. εἰ δὲ ῥαθυμήσουσιν αἱ μητέρες εἴσω τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπίτροπον αἰτῆσαι τοῖς πουπίλλοις, αὐτοὶ δὲ οὕτω τελευτήσουσιν, οὐ κληρονομήσουσιν αὐτοὺς αἱ μητέρες. ἄτοπον γάρ ἐστιν ἀβοήθητον καταλιποῦσαν τὸν παῖδα, τῆς τούτου διαδοχῆς ἀπολαύειν.

nempe vnius anni. Quòd si matres liberis suis pupillis tutores intra annũ petere neglexerint, & hi impuberes decesserint: hereditates eorũ matres non capient. Absurdum enim est, eam quæ liberos suos auxilio destitutos non adiuuit, eorum successione frui.

7 ¶ Licèt autem vulgò quæsitus sit filius filiáve: potest tamen ad bona eius mater, ex Tertylliano Senatusconsulto admitti.

7 ¶ Καλεῖται δὲ εἰς τὰ τοῦ παιδὸς πράγματα, ἀπὸ Τερτυλλιανείου δόγματος, εἰ καὶ ἀπὸ [a] πορνείας ἔσχε τὸν τελευτήσαντα παῖδα.

7 Vocatur autem mater ad bona filii ex S. C. Tertulliano, etiam si ex meretricio concubitu defunctum filiũ conceperit.

a l.2. in pr. ff. vnde cognati.

DE SC. ORFITIANO. TIT. IIII.

ΠΕΡΙ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ δόγματος ὀρφιτιανείου. [b] Τίτλος δ.

DE SC. ORFITIANO. TIT. IIII.

b Adde titu. Dige ad S.C. Trebellianũ & Orphitianum, adde 4. Paul. sent. 10. Ad S.C. Orphitianum.

¶ Filij filiaque (etiamsi alieno iuri subijciuntur) ex Senatusconsulto Orfitiano matri succedunt, & consanguineis adgnatisque matris præferuntur. 1 Nec tantùm filij filiaque, sed & nepotes, neptésque, ex constitutionibus. 2 Quod ius succedendi adeò firmum, vt capitis diminutione non perimatur. 3 Quia vulgò quæsiti liberi matribus succedunt. 4 Et hæc quidem de legitimis hæredibus dicta sint: in quibus hæc generalis regula recepta, vt vno legitimorum hæredum omittente, aut non adeunte, reliquis eorum adcrescat portio. Et licèt antè decesserint, ad heredes tamen eorum pertineat.

PEr contrariũ autem liberi ad bona matrum intestatarum admittuntur ex Senatusconsulto Orficiano, quod Orficio & Rufo Consulibus effectum est, diui Marci temporibus: & data est tam filio, quàm filiæ, legitima hereditas, etiam si alieno iuri subiecti sint. & præferuntur consanguineis, & adgnatis defunctæ matris.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν [c] ὡς ὁ δυωδεκάδελτος, [d] οὐδὲ μητέρα εἰς τὰ τῶν παίδων, οὐδὲ παῖδας εἰς τὰ τῆς μητρὸς ἐκάλει πράγματα. ἀλλ' ὁ πραίτωρ [e] ἐπενόησεν αὐτοῖς τὴν κογνατικὴν διαδοχήν. εἰρήκαμεν δὲ ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου, δόγμα Τερτουλλιάνειον ἐγένετο, τὸ παρέχον τῇ μητρὶ λεγίτιμα δίκαια, ἐπὶ τῇ τῶν παίδων διαδοχῇ. ὅπερ καὶ τελείαν ἐδέξατο διόρθωσιν, ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ὡς ὁ προλαβὼν ἐδίδαξε τίτλος. κατὰ μίμησιν [f] δὲ τοῦ Τερτουλλιανείου, γέγονε δόγμα τὸ λεγόμενον Ὀρφιτιάνειον, ἐπὶ [g] Ὀρφιτίου καὶ Ῥούφου τῶν ὑπάτων ἐκφωνηθὲν, [h] Μάρκου βασιλεύοντος δι' [i] οὗ δίδοται, τοῦτο μὲν υἱῷ, τοῦτο δὲ θυγατρὶ, λεγίτιμα δίκαια,

DIximus suprà, neque matrem ad bona liberorum, neque liberos ad bona matris, ex lege duodecim Tabularum vocari solitos. Sed à Prætore eis vltrò citróque ex proximitate cognatorum ius petendæ bonorum possessionis datum fuisse. Diximus item successu temporis, factum esse S. C. Tertullianum, quod matri in liberorum hereditatibus legitimæ successionis iura præberet. Quæ res tãdem perfectam ex constitutione Imperatoris nostri emẽdationẽ accepit, sicut præcedens titulus docuit. Porrò ad similitudinem S. C. Tertulliani, factum est S.C. quod Orfitianum vocatur, imperante D. Marco, Orfitio & Rufo Coss. per quod & filio & tũ filiæ

c sup. tit. 1. §. 1.

d *Inter matres & liberos iure xij Tab. ius mutua successionis non fuit.*

e *Inter matres & liberos iure pretorio, ius mutua successionis fuit ex ordine tantum vnde cognati.*

f *De senatusconsulto Tertulliano vide titulum 3.*

g *Orphitianũ ad similitudinem Tertulliani constitutum.*

h *Orphitianũ quibus temporibus factum.*

i *Orphitiani senatusconsulti summa* adde l.1. ff. eod.

a l. 9. ff. eod.

in materna successione datum est ius legitimæ hereditatis etiam si alieno iuri subiecti sint. Præferuntur autem & consanguineis fratribus, & cæteris agnatis defunctæ matris.

1 ¶ Verum S.C. hoc nepotib. opē non fert. Quēadmodum enim auia ex Tertulliano non vocatur, ita nec nepos ex Orfitiano. Sed tamen ex Principum constitutionibus emendationem S.C. Orfitianum accepit. His enim cautum est, vt ad similitudinem filii filiæque, & nepos neptisque vocetur.

2 ¶ Illud autem notandū est, capitis deminutione, iura hæc legitimæ successionis, quæ ex S.C. Orfitiano aut Tertulliano data sunt, non tolli: idq. propter illam regulam qua dicimus, legitimas hereditates ex nouo iure inuentas capitis deminutione non perire, sed eas tātùm, quarum inuentum ad legem duodecim Tabularum refertur.

b l. 1. §. capitis. ff. eod.

3 ¶ Ex S.C. quoque Orfitiano admitti debēt, & liberi vulgò quæsiti, siue ex meretricio cōcubitu nati.

c Rectè, vt quēadmodum matres ex Senatusc. Tertulliano succedūt liberis vulgo quæsitis: ita ex Orphitiano filij vulgo quæsiti matri succedant. Paul. 4. sent. 10. §. 1. l. 1. §. 2. ff. eo. d l. 9. ff. de suis & legitimis.

4 ¶ Si quis decedat, multis relictis legitimis personis eiusdem gradus: & alii hereditatem adeant, vnus autem aliquis aut repudiet, aut heres esse prohibeatur vel morte, vel alia quauis causa, (nā multi per constitutiones Principum ab hereditatibus arcentur) tunc pars eius, reliquis qui adierint, adcrescit. Veluti cū quatuor

εἰς τὴν μητρῴαν διαδοχὴν, εἰ[a] καὶ εἶεν ὑπεξούσιοι. προτιμῶνται δὲ καὶ τῶν ὁμαίμων αὐτοῖς ἀδελφῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἀγνάτων.

1 ¶ Τοῦτο δὲ τὸ δόγμα ἐγγόνοις οὐ βοηθεῖ. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔχει ἡ μάμμη τὸ Τερτουλλιανεῖον, οὕτως οὐδὲ οἱ ἔγγονοι τὸ Ὀρφιτιανεῖον. ἀλλὰ ἔτυχε διορθώσεως τὸ Ὀρφιτιανεῖον ἐκ τῶν βασιλικῶν διατάξεων, αὗται γὰρ παρεχώρησαν τὸ, καὶ μίμησιν υἱοῦ καὶ θυγατρὸς, καὶ ἔγγονον καὶ ἐγγόνην ἐπὶ τὰ τῆς μάμμης παραγίνεσθαι πράγματα.

2 ¶ Τοῦτο δὲ σημειώσασθαι χρὴ, ὅτι κάπιτις δεμινουτζιὼν, τὰ ἐπὶ τοῦ Ὀρφιτιανείου, ἢ Τερτουλλιανείου δεδομένα λεγίτιμα δίκαια οὐκ αἰρεῖ, διὰ τὸν κανόνα[b] τὸν λέγοντα, ὅτι αἱ ἀπὸ καινοτομίας ἐπινενοημέναι λεγίτιμαι κληρονομίαι, οὐ φθείρονται τῇ κάπιτις δεμινουτζιῶνι, ἀλλ' ἐκεῖναι μόναι, ὅσαι τὸ δωδεκάδελτον εὕρεσιν ἐπιγράφονται.

3 ¶ Ἔξουσι δὲ τὸ Ὀρφιτιανεῖον καὶ οἱ [c] ἀπὸ πορνείας τεχθέντες παῖδες.

4 ¶ Ἐάν τις[d] τελευτήσῃ πολλῶν ὑποκειμένων λεγιτίμων προσώπων τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἀδιτεύσωσιν, εἷς δὲ ῥεπουδιατεύσῃ ἢ κωλυθῇ κληρονομῆσαι ἀπὸ τῆς τελευτῆς, ἢ γοῦν δι' ἑτέρας αἰτίας οὐ κληρονομήσει. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ὑπὸ τῶν διατάξεων εἰργόμενοι κληρονομεῖν· τότε τὸ τούτου μέρος προσαύξει τοῖς ἀδιτεύσασιν. οἷον τεσσάρων

1 ¶ Sed cùm ex hoc Senatuscōsulto, nepotes, & neptes ad auiæ successionem legitimo iure nō vocarentur: postea hoc constitutionib. Principalibus emendatum est, vt ad similitudinem filiorum, filiarúmque & nepotes & neptes vocentur.

2 ¶ Sciendum autem est huiusmodi successiones, quę ex Tertylliano & Orficiano Senatusconsultis deferuntur, capitis deminutione nō perimi. propter illā regulā, qua nouæ hereditates legitimę capitis deminutione nō pereunt: sed illę solę quę ex lege duodecim Tabularum deferuntur.

3 ¶ Nouissimè sciēdum est etiam illos liberos, qui vulgò quæsiti sunt, ad matris hereditatē ex Senatuscōsulto admitti.

4 ¶ Si ex pluribus ligitimis heredibus quidam omiserint hereditatē, vel morte, vel alia causa impediti fuerint, quo minùs adeant: reliquis, qui adierint, adcrescit illo-

illorum portio: & licèt ante decesserint, ad heredes tamen eorum pertinet.

ὄντων οἱ τρεῖς ἠδιτεύσαν, ὁ εἷς ἠθένησε ῥεπουδιατεύσας, ἢ τελευτήσας, ἢ ἀπὸ νόμου κωλυθεὶς διαδέξασθαι. τὸ τούτου μέρος τοῖς τρισὶ ἐξ ἴσου προσαύξει, εἴτε ζῶσιν οἱ ἀδιτεύσαντες, εἴτε καὶ τελευτῆσαι αὐτοῖς συνέβη.

essent, tres adierunt, vnus adire non potuit, vel quòd repudiasset, vel quòd mortuus esset, vel quòd lege prohiberetur: pars huius reliquis tribus pro æquis partibus adcrescit, siue hi qui adierunt supersint, siue euenit vt morerentur.

DE SVCCESSIONE cognatorum. TIT. V.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ τῆς κατὰ θηλυγονείαν. Τίτλος ε.

DE SVCCESSIONE COGNATORUM. TIT. V.

¶ Cognati, (nullis existentibus suis aut inter suos: legitimis aut inter legitimos) cognatis succedunt. 1 Hoc tertio ordine succedendi continentur lege xij. Tabularum adgnati capite deminuti, eorúmque liberi (soli fratres, sororésve defuncti excepti iure Prætorio, & lege Anastasiana.) 2 Continentur quoque hi qui ex fæminis descendunt. 3 Liberi qui in adoptione alterius sunt (hi enim patri suo naturali cognati tantum.) 4 vulgo quæsiti. 5 Ceterùm in hoc ordine non succeditur nisi vsque ad sextum gradum: cùm in ordine adgnatorum, ad decimum vsque succedatur.

POST suos heredes, eósque quos inter suos heredes Prætor & constitutiones vocant, & post legitimos (quo numero sunt adgnati, & ij, quos in locũ adgnatorum tam supra dicta Senatusconsulta, quàm nostra erexit constitutio) proximos cognatos Prætor vocat.

ΕΠΙ τὴν τοῦ ἀδιαθέτου τελευτήσαντος κληρονομίαν εἰρήκαμεν [a] καλεῖσθαι τοὺς σουΐους, [b] καὶ τοὺς ταύτοις συναριθμημένους ὑπὸ τοῦ πραίτωρος, οἷον τοὺς ἐμαγκιπάτους, καὶ τοὺς ἐκ τῶν διατάξεων [c] αὐτοῖς συζευχθέντας, οἷον τοὺς [d] ἐν βουλευτηρίοις ἐπιδοθέντας, καὶ τοὺς τεχθέντας ἀπὸ γυναικὸς, περὶ ἣν οὐκ ἦν γαμικὴ διάθεσις, ποιήσαντας δὲ προικῷων τὰ τῶν σουΐων κτησαμένους δίκαια. μετὰ [e] δὲ τούτους, ἡ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσις, ἔχει τοὺς ἀδνάτους, [f] καὶ οἷς ἀδνατικὰ δίκαια παρέχει τὸ Τερτυλλιανεῖον [g] φημὶ, καὶ τὸ Ὀρφιτιανεῖον [h] δόγμα ταῖς μητράσι καὶ παισὶν αὐτῶν, τὰ δίκαια τῶν διαδοχῶν, καὶ ἡ τοῦ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως διάταξις, τοῖς ἀπὸ θηλειῶν ἀδελφῶν τεχθεῖσιν, ἐδίδου τὰ λεγίτιμα δίκαια.

AD hereditatem eius, qui intestatò mortuus est, diximus vocari [a] suos: & quos eorum numero Prætor habet, vt emancipatos: & quos deinde constitutiones his adiunxerunt: vt eos qui curiis oblati sunt, aut qui ex ea muliere nati sunt, quicum maritalis affectio non erat, & deinde confectis dotalibus instrumentis ius suorum adepti sunt. Post hos, vocantur ab intestato agnati, & quibus ius agnatorum tribuit aut S.C Tertullianum vel Orfitianum, nempe matres & liberi earum: aut constitutio Imperatoris nostri sanctissimi, nempe hi qui ex sorore nascuntur.

a §. 1. sup. de hæred. ab intestat. b Primus ordo succedendi suorum heredũ. c l. penult. C. de legit. hæred. d §. 2. sup. de hæred. ab intestat. e Secundus ordo succedendi adgnatorum & quasi. f sup. tit. de legitima adgna. success. g sup. de senatusc. Tertull. h sup. de senatusc. Orphitiano.

1 ¶ Qua parte naturalis cognatio spectatur.

¶ Nam adgnati capite deminuti, quique ex his progeniti sunt, ex lege duodecim Tabularũ

1 ¶ Μετὰ τοίνυν τοὺς εἰρημένους πάντας ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τρίτην [i] τάξιν, ἐξ ἧς τοὺς κογνάτους ἐκάλεσε, τοὺς τῇ φύσει γινωσκομένους, οὓς ἠγνόησεν ἡ τῶν δυωδεκαδέλτων στενοτάτη νομοθεσία.

1 ¶ Post omnes igitur iã dictos & tertium ordinẽ inuenit Prætor, quo cognatos vocauit. Quos natura quidem nouit, sed angustiæ iuris, quod ex lege duodecim Tabularũ descendit, nesciuerunt,

i Tertius ordo succedendi cognatorum.

a Adgnati capite deminuti, quo ordine succedant.

b v.l.4.C. de legitimis tutor. l. vlt. C. de legit. hæred.

c Integri iuris liberi, id est, non emancipati.

Hi autem sunt, qui capitis deminutionem passi sunt, aut ex his nati. Quos cùm odio lex duodecim Tabularũ prosequeretur, Prætor eos ex tertio ordine vocauit. Hæc autem dico, solis exceptis fratribus & sororibus emancipatis: non tamen liberis eorũ. Extat enim cõstitutio D. Anastasij, qua cautum est, vt si quis decedat relicto fratre integri iuris, hoc est qui nondum capitis deminutionem subijt, relict. & fratre capite deminuto, vterque quidem ad fratris defuncti hereditatem vocetur, non tamen ex æquis partibus: sed vt plus habeat legitimus, hoc est, vt capite deminutus habeat quatuor vncias: & frater integri iuris duplũ, id est, octo vncias. Sed totam eiusce iuris seriem clariùs cognoscet, qui dictã constitutionem legerit. Frater igitur capite deminutus vocatur quidem vnà cum fratre integrũ ius legitimi habente, minorẽ tamẽ portionem accipit, vt dictũ est. ¶ Aliis verò agnatis etiam si capitis deminutionem passus sit, anteponitur in solidũ, ac multo etiam magis cognatis. Nam si ego decedam relicto fratre capite minuto, relicto etiam patruo, frater præfertur. Nemo igitur capite minutus ex ordine agnatorum vocatur præter fratrem & sororẽ tãtùm, non etiam liberos fratris. Hi enim capite minuti, in cognatorum ordinem incidunt.

εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ ὑποστάντες κάπιτις δεμινουτζίωνα, [a] καὶ οἱ ἐκ τούτων τεχθέντες. μισηθέντας γὰρ αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου, διὰ τὴν κάπιτις δεμινουτζίωνα, ἐκ τρίτης ὁ πραίτωρ ἐκάλεσε τάξεως. ταῦτα λέγω ἐξῃρημένων μόνων ἀδελφῶν, ἀρρένων φημὶ καὶ θηλειῶν ἐμαγκιπάτων. οὐκέτι μέντοι τῶν ἐξ αὐτῶν τεχθέντων. γέγονε γὰρ διάταξις [b] τῆς θείας λήξεως ἀναστασίου λέγουσα, ἵνα ἐάν τις τελευτήσῃ καταλιπὼν ἀδελφὸν ἰντέγρι ἰούρις, [c] τουτέστι μὴ ὑποστάντα κάπιτις δεμινουτζίωνα, καὶ ἕτερον κάπιτε δεμινοῦτον, ὥστε τοὺς δύο καλεῖσθαι, ἐπὶ τὴν τοῦ τελευτήσαντος ἀδελφοῦ, ἢ τῆς τελευτησάσης ἀδελφῆς κληρονομίαν, οὐκ ἐξ ἴσου μερῶν, ἀλλ' ὥστε πλέον τι ἔχειν τὸν λεγίτιμον. τουτέστι τὸν μὲν κάπιτε δεμινοῦτον λαβεῖν δ' οὐγκίας, τὸν δὲ ἰντέγρι ἰούρις τὸ διπλοῦν. τουτέστιν η' οὐγκίας. πᾶν γὰρ τὸ περὶ τούτου νόμιμον ἔξεστι μαθεῖν, τὴν εἰρημένην ἀναγνοῦντα διάταξιν. ὁ οὖν κάπιτε δεμινοῦτος ἀδελφὸς, καλεῖται μὲν, ἅμα τῷ ἔχοντι ἀκέραια τὰ λεγίτιμα δίκαια, ἥττονα δὲ κομίζεται μοῖραν καθὰ εἴρηται. ¶ Τῶν δὲ ἄλλων συγγενῶν εἰ καὶ μὴ ὑπέστη κάπιτις δεμινουτζίωνα, εἰς ὁλόκληρον προτιμᾶται, πολλῷ δὲ πλέον τῶν κογνάτων. ἐὰν γὰρ ἐγὼ τελευτήσω καταλιπὼν ἀδελφὸν κάπιτε δεμινοῦτον, καὶ θεῖον πρὸς πατρὸς ὁ ἀδελφὸς προτιμηθήσεται. οὐδεὶς οὖν ὑποστὰς κάπιτις δεμινουτζίωνα καλεῖται ἀπὸ ἀδνατικῆς τάξεως, εἰ μὴ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ μόνη, οὐ μὴν παῖδες ἀδελφοῦ. οὗτοι γὰρ ὑποστάντες κάπιτις δεμινουτζίωνα εἰς τὴν κογνάτων καταπίπτουσι τάξιν.

inter legitimos non habentur, sed à Prætore tertio ordine vocantur: exceptis solis tantummodò fratre & sorore emancipatis, nõ etiam liberis eorum: quos lex Anastasiana cũ fratribus integri iuris constitutis, vocat quidem ad legitimam fratris hereditatem, siue sororis, non æquis tamẽ partibus, sed cum aliqua deminutione, quam facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. ¶ Aliis verò adgnatis inferioris gradus licèt capitis deminutionẽ passi non sunt, tamen anteponit eos, & procul dubio cognatis.

d Adde §. 3. ver. sed quia. sup. de legit. adgnat. succes.

2 ¶ Eos quoque qui per fœminini sexus personas descendunt, sicut & capite

2 ¶ Καὶ τοὺς ἀπὸ θηλυγονίας [d] καταγομένους, ὥσπερ τοὺς κάπιτε

2 ¶ Eos etiam qui per fœminini sexus personas ex transuerso cognatione iũgũtur, tertio gradu proximita-

ximitatis nomine, Prætor ad successionem vocat.

3 ¶ Liberi quoque, qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocātur.

4 ¶ Vulgò quæsitos, nullos habere adgnatos manifestum est: quū adgnatio à patre sit, cognatio à matre, hi autem nullum patrem habere intelligantur.

¶ Eadem ratio ne ne inter se quidem possunt videri consanguinei esse: quia consanguinitatis ius, species est adgnationis. Tantum ergo cognati sunt sibi, sicut & matri cognati sunt.

¶ Itaq. omnibus istis ex ea parte competit bonorum possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

5 ¶ Hoc loco & illud necessariò admonendi sumus, adgnationis quidem iure admitti aliquē ad hereditatem, etsi decimo gradu sit; siue de lege duodecim Tabul. quæramus, siue de edicto,

δημινύτης ἀγνοουμένους ὑπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου ὁ πραίτωρ ἀπὸ τῆς τρίτης ἐκάλεσε τάξεως.

3 ¶ Ἕξει δὲ ἡ τρίτη τάξις, καὶ τὸν εἰς θέσιν [a] δεδομένον παῖδα, ἡνίκα βέλεται ἐπὶ τὴν τοῦ φυσικοῦ πατρὸς παραγίνεσθαι κληρονομίαν.

4 ¶ Γυνή τις πορνευθεῖσα, παῖδας ἔσχεν. οὐχ [b] ἕξουσι οὗτοι πρός τινα λεγίτιμα δίκαια. ἡ γὰρ ἀδνατζίων, ἀπὸ τοῦ πατρὸς γνωρίζεται. οὗτοι δὲ πατέρα ἔχειν οὐ νοοῦνται. Ὥστε οὖν οὗτοι οὐδὲ ἀλλήλοις εἰσὶν ὅμαιμοι. ἡ γὰρ ὁμαιμότης [c] εἶδος ἐστὶν ἀδνατζίωνος. κογνατικὰ δὲ οἱ ἐκ πόρνης μητρὸς τεχθέντες ἀδελφοὶ περιβάλλονται πρὸς ἀλλήλους δίκαια ὥσπερ καὶ πρὸς πάντα τὸν ἀπὸ μητρὸς αὐτοῖς γνωσκόμενον συγγενῆ. ¶ Οὗτοι τοίνυν ἐκ τῆς τρίτης παραγίνονται τάξεως. οὐκοῦν ἡ [d] ἀπὸ τοῦ πραίτωρος ἐπινενοημένη τρίτη τάξις, ἔχει τοὺς ὑπεξουσίους ἀδνάτους κάπιτις δημινουτίωνα, ἐξῃρημένων ἀδελφῶν, καὶ τοὺς ἐκ τούτων τεχθέντας. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπὸ θηλυγονίας ἡμῖν ἐγνωσμένους. καὶ παῖδα ὄντα μὲν ἐν τῇ θετῇ φαμιλίᾳ, τὸν δὲ φυσικὸν πατέρα κληρονομεῖν σπουδάζοντα καὶ τοὺς ἀπὸ [e] πορνείας τεχθέντας. οἷς πᾶσι proximitatis nomine, τὴν vnde cognati διακατοχὴν ἐπαγγέλλεται. τουτέστιν οὐ πάντας ἅμα καλῶν, ἀλλὰ τοὺς πλησιάζοντας τῷ βαθμῷ.

5 ¶ Πολλῶν δὲ διαφορῶν οὐσῶν μεταξὺ ἀδνάτων καὶ κογνάτων, πρὸς ταῖς οὔσαις ἐστὶ καὶ [f] αὕτη ἐάν [g] τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, ὁ τούτου ἀδνάτος ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κληθήσεται κληρονομίαν, εἰ καὶ δέκατου ἐστὶ βαθμοῦ, καὶ δύναται ἀδιτεύειν ὡς

minutos, legi duodecim Tabularum ignotos, Prętor ex tertio ordine vocauit.

3 ¶ Habebit autem & tertius ordo filiū in adoptionem datum, cùm ad naturalis patris hereditatem admitti postulabit.

4 ¶ Mulier ex meretriciis concubitibus liberos habuit, nullos hi agnatos habebunt. Agnatio enim per patrem cognoscitur, hi verò patrē non habere intelliguntur. ¶ Sic igitur, neque inter se erunt consanguinei. Quoniam consanguinitas species est agnationis. Cognationis verò iura inter se habent filii ex meretrice matre nati: sicut & erga quemuis qui per matrē eis coniunctus est, cognatum.

¶ Igitur & hi ex tertio ordine succedent. Itaque tertius hic à Prætore inuentus ordo habet agnatos capite minutos (exceptis fratribus) & eos deinde qui ex illis nascuntur. Ad hæc & illos, qui per fœminas non contingunt. Et filium, qui cùm in adoptiua familia sit, patri tamen naturali heres esse postulat. Et liberos postremò, vulgo quæsitos. Quibus omnibus proximitatis nomine, bonorum possessionem. Vnde cognati pollicetur: hoc est, non omnes simul vocans: sed vt quisque gradu proximus est.

5 ¶ Porrò, cùm multæ sint inter agnatos & cognatos differentię, cum & illa pręter cęteras vna est. Nam si quis intestatò decedat, agnatus eius ad hereditatē ipsius vocabitur, etiā si decimo sit gradu, & vt ex lege duodecim Tabularū adire poterit, aut

a l. 1 §. cognation m 4 ff. vnde cognati.

b l. 4. ff vnde cognati. l. 4. §. sciendum. ff. de gradib.

c *Consanguinitas species est adgnationis.*

d *Tertio ordine qui vocentur ad successionem defuncti.*

e §. Harmen. 9. §. 19.

f *Adgnatorum & cognatorum differentia.*

g *Adgnato adgnatus succedit etiam si sit decimo gradu.* adde §. 3. sup. de legit. adgnat. success.

a *Quod præstat aditio ex iure ciuili, id bonorum possessio petita à Prætore, efficit.*

b *Cognatus cognato succedit intra sextum cognationis gradum.*

c *In septimo gradu vocantur sobrini, sobrina nati,* vt hic & l. 1. Hęc autem. ff vnde cognati. *nec enim vltra inueniuntur nomina.* l. non facile. ff de gradibus, Paul. 4. sent. tit. § 8. d sic 28. Eclo. ... Eclo. 3. 38. Dicit. 10. adde ... 4. Paul. sent. tit. 11. de gradib. 4. Harmen. ... 6.

vt ex edicto Prætoris, bonorum possessionem Vnde legitimi petere. ¶ Quòd si agnatus nullus supersit, sed cognatos habeat defunctus: dabitur his bonorũ possessio Vnde cognati, quãdiu inter sextum gradum sunt. Nam è septimo gradu solæ vocantur hæ personæ. Filius filiáve, consobrini cõsobrinæve. Qui autem hi sint, ex sequenti titulo discemus.

ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου, αἰτεῖ δὲ τὴν οὐνδὲ λεγίτιμαν, ὡς [a] ἀπὸ τοῦ πραίτωρος. ¶ Εἰ δὲ ἀδνάτος μὲν μὴ ὑπεστι, περίεισι δὲ κογνάτοι τῷ τελευτήσαντι, δοθήσεται αὐτοῖς ἡ οὐνδὲ κογνάτοι διακατοχή. ἕως ἂν εἰσὶ μέχρι τοῦ ἕκτου [b] βαθμοῦ. ἀπὸ γὰρ τοῦ ἑβδόμου βαθμοῦ, ταῦτα μόνα καλεῖται τὰ πρόσωπα, ὁ υἱὸς, ἤγουν ἡ θυγάτηρ τοῦ [c] κονσοβρείνου, ἢ τῆς κονσοβρείνας. τίνες δὲ οὗτοι εἰσὶν ἐν τῷ ἑξῆς μαθησόμεθα τίτλῳ.

quo Prætor legitimis heredibus datur ũ se bonorũ possessionem pollicetur. ¶ Proximitatis verò nomine, iis solis Prætor promittit bonorũ possessionem qui vsq. ad sextum gradum cognationis sunt, & ex septimo à sobrino sobrináque, nato natáve

DE GRADIBVS COGNATIONVM. TIT. VI.

ΠΕΡΙ ΒΑΘΜΩΝ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ.[d] ΤΙΤΛΟΣ ς.

DE GRADIBVS COGNATIONVM. TIT. VI.

¶ Cognatio alia superior parentum: inferior liberorum: ex latere fratrum, sororum, & eorum qui quæve ex his generantur. Priores duæ cognationes à primo: posterior à secundo gradu incipit. 1 *Quæ persona primo gradu.* 2 *secundo.* 3 *tertio.* 4 *quarto.* 5 *quinto* 6 *sexto.* 7 *& reliquis gradibus contineantur.* 8 *Gradus adgnationis eodem modo numerantur, quo cognationis gradus numerari nunc diximus.* 9. *Graduum cognitionem facilius percipi ex descriptione & tabella, quàm viua voce aut nuda narratione.*

e *Titulo de legitima adgnatorum tutela. & tit. de legitima adgnatorũ successione.*

f *Cognatio ascendentium & descendentiũ à primo gradu incipit.*

QVod nuper in præfatione quadam inspectione de gradibus diximus, id nunc nobis per ipsam ordinationem rerũ exhibendum est, quò res maiorem fidem habeat. Sic igitur gradus cognationis numerabuntur. ¶ Interim tamen in primis sciendum est: cognationem, aut ascendentium & descendentium esse, aut eorum qui ex latere veniunt, qui dicuntur ex transuerso, fratrum, sororum, & qui ex his nascuntur: & consequenter, patrui & auunculi, amitæ, que & materteræ. ¶ Et ascendẽtium quidem & descendentiũ cognatio,

ΤΟ πρότερον [e] ἐν προθεωρίᾳ ἡμῖν εἰρημένον περὶ τῶν βαθμῶν, νῦν ἀναγκαῖον δι' αὐτῆς παραδειχθῆναι τῆς ῥήσεως, ἐπὶ τὸ πλείονα πίστιν ἔχειν τὸ λεγόμενον. ἀριθμηθήσονται δὲ οἱ βαθμοὶ τῆς συγγενείας οὕτως. ¶ Τέως δὲ κατὰ πρώτην τάξιν εἰδέναι χρὴ τὴν συγγένειαν ἢ τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων, ἢ τῶν ἀπὸ λοξότητος ἐρχομένων, οἵτινες λέγονται ἐκ πλαγίου, ἀδελφῶν ἀρρένων καὶ θηλειῶν, καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν τικτομένων. ἀκολούθως δὲ θείου καὶ θείας. τούτου μὲν πρὸς πατρὸς, τούτου δὲ πρὸς μητρός. ¶ Καὶ ἡ [f] μὲν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων συγγένεια

HOc loco necessariũ est exponere quemadmodum gradus cognationis numerẽtur. ¶ Quare inprimis admonẽdi sumus, cognationem aliã suprà numerari, aliam infra: aliã ex transuerso, quę etiã à latere dicitur.
¶ Superior cognatio est parẽtum: inferior liberorum: ex trãsuerso fratrum sororũve, & eorum

rum qui quæve ex his generantur: & conuenienter patrui, amitæ auunculi, materteræ. ¶ Et superior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit: at ea quæ ex transuerso numeratur, à secundo.

1 ¶ Primo gradu est suprà pater, mater: infrà filius, filia

2 ¶ Secundo gradu suprà Auus, auia: infrà Nepos, neptis: ex transuerso Frater, soror.

3 ¶ Tertio gradu suprà proauus proauia: infrà pronepos, proneptis: ex transuerso fratris sororisq. filius filia & cõuenienter patruus, amita auunculus, matertera. ¶ Patruus est frater patris qui Græcè πατράδελφος appellatur. ¶ Auũculus est frater matris, qui Græcè μητράδελφος dicitur, & vterq promiscuè θεῖος appellatur. ¶ Amita est patris soror, quæ Græcè πατραδέλφη appellatur. ¶ Matertera verò, matris soror, quæ Græcè μητραδέλφη dicitur: & vtraque promiscuè θεία appellatur. 4 ¶ Quarto gradu suprà abauus, abauia: infrà abnepos, abneptis. ex transuerso fratris, sororisque nepos, neptisve: & conuenienter patruus magnus, amita magna, id est, aui frater & soror, item

ἀπὸ πρώτου ἄρχεται βαθμοῦ. ἡ δὲ [a] τῶν ἐκ πλαγίου, ἀπὸ δευτέρου. πρῶτον γὰρ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν βαθμὸν ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου.

1 ¶ Ὁ πρῶτος [b] βαθμὸς ἐν μὲν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει, πατέρα, μητέρα. ἐν δὲ τοῖς κατιοῦσιν, υἱὸν, θυγατέρα.

2 ¶ Ὁ δεύτερος [c] ἐν τοῖς ἀνιοῦσιν ἔχει, πάππον, μάμμην. ἐν δὲ τοῖς κατιοῦσιν, ἔγγονον, ἐγγόνην. ἐν δὲ τοῖς ἐκ πλαγίου, ἀδελφὸν, ἀδελφήν.

3 ¶ Ὁ τρίτος [d] βαθμὸς ἔχει ἐν τοῖς ἀνιοῦσι, πρόπαππον, προμάμμην· ἐν τοῖς κατιοῦσι, προέγγονον, προεγγόνην. ἐν τοῖς ἐκ πλαγίου, ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, υἱὸν καὶ θυγατέρα, καὶ ἀκολούθως θεῖον πρὸς πατρὸς ἢ πρὸς μητρός.

¶ Ὁ θεῖος ὁ πρὸς πατρὸς ῥωμαϊστὶ λέγεται patruus. τουτέστιν ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς, ὃς ἑλληνιστὶ λέγεται πάτρως. ¶ Ὁ δὲ πρὸς μητρὸς θεῖος καλεῖται ῥωμαϊστὶ μὲν ἀβουγκουλος. τουτέστιν ἀδελφὸς τῆς μητρὸς, ὃς παρ' ἕλλησι καλεῖται κυρίως μήτρως. κοινῶς δὲ πᾶς θεῖος λέγεται. ¶ Ἡ πρὸς πατρὸς θεία, λέγεται ἄμιτα. τουτέστι τοῦ πατρὸς ἀδελφή. ¶ Ἡ δὲ πρὸς μητρὸς ματέρτερα. τουτέστι τῆς μητρὸς ἀδελφή. ¶ Ἑκατέρα δὲ θεία προσαγορεύεται ἤγουν παρά τισι τηθίς.

4 ¶ Ὁ δὲ τέταρτος [e] βαθμὸς περιέχει ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων ἀπόπαππον, ἀπομάμμην. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων ἀπέγγονον, ἀπεγγόνην. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἔγγονον, ἐγγόνην. θεῖον πρὸς πατρὸς μέγαν, θείαν πρὸς πατρὸς μεγάλην. ὁμοίως δὲ θεῖον μέγαν πρὸς μητρὸς, θείαν μεγάλην πρὸς μητρός. τουτέστι

à primo gradu incipit: eorum verò qui ex transuerso veniunt, à secundo. Nã primus gradus nullus est ex transuerso.

1 Primus gradus, suprà habet patrem & matrem: infrà verò, filium & filiam.

2 ¶ Secundus, suprà habet, auum & auiam: infrà, nepotem & neptem. Ex transuerso, fratrem & sororem.

3 ¶ Tertius gradus suprà, habet proauum, proauiam: infrà, pronepotem, proneptem. Ex transuerso, fratris & sororis, filium, filiam. Et consequẽter, patruum, auunculum, amitam, materteram. ¶ Patruus Latinè dicitur frater patris, qui Græcè dicitur πατρῷος. ¶ Auunculus quoq. Latinè vocatur frater matris, quem Græci propriè μητρῷον vocant. Et vterque promiscuè θεῖος appellatur. ¶ Amita est patris soror: matertera, matris. Et vtraque communi nomine, dicitur θεία, à nonnullis verò etiam τιτθίς.

4 ¶ Quartus, suprà continet, abauum, abauiam: infrà, abnepotẽ, abneptẽ. ex transuerso, fratris & sororis nepotem, neptem. patruum magnum, amitam magnã. Similiter &

a *Cognatio collateralium à secundo gradu incipit.*

b l.1.§.3.l.10.§.12.ff. de gradib. *Paul.* 4. senten 11.§.1. *Hoc gradu continentur persona 4.*

c d.l.1.§.4.l.10.§.13 ff.eo. Paul.d.loco.§.2. *Hoc gradu continentur persona 12.*

d l.1.§.5.l.10 §.14.ff. de gradib. *Paul.* d.loco §.3 *Hoc gradu cõtinentur persona 32.*

e d.l.1.§.5.l.10.§.15.ff.eo. *Paul.*d.loco. §.4 *Hoc gradu continentur persona 80.*

auũculum magnum, materteram magnam, id eſt, aui & auiæ meæ fratrem & ſororem. Eſt & *conſobrinus* & *conſobrina*, id eſt, qui quæve ex duobus fratrib. aut ſororibus procreātur.

¶ Quidam tamen veterum rectè dixerunt, *conſobrinos* eos propriè vocari, qui ex duabus ſororibus geniti ſunt, quaſi cõſororinos. Eos verò, qui ex duobus fratribus procedunt, propriè dici *fratres patrueles*. Si autē ex duobus fratrib. filiæ naſcantur, inter ſe ſorores patrueles dicũtur. At hi qui ex fratre & ſorore generantur, *amitini* propriè dicuntur. Amitæ meæ filij *conſobrinum* me vocant, & ego illos *amitinos*. Itaque (vt rē in pauca contraham) per abuſionē hi qui ex duobus fratrib. aut ſororibus nati ſint, *conſobrini* appellantur. Sed propriè mares ex duobus fratribus, *fratres patrueles*, fœminæ, *ſorores patrueles*. Et ex duabus ſororibus mares aut fœminæ, *conſobrini* & *conſobrinæ*. Et qui ex fratre & ſorore nati ſunt, *amitini*. Sed ſororis quidem filius, fratris filium vocabit *conſobrinum*: fratris autem filius, ſororis filium, *amitinum*.

a *Conſobrini qui propriè dicantur.*

τοῦ πάππου μου καὶ τῆς μάμμης μου ἀδελφὸν καὶ ἀδελφήν. ἔστι καὶ ὁ κονσοβρῖνος, καὶ ἡ κονσοβρίνα. τουτέστιν οἵ τινες καὶ αἵ τινες, ἀπὸ δύο ἀδελφῶν ἀῤῥένων τίκτονται, ἤγουν θηλειῶν.

¶ Τινὲς δὲ τῶν παλαιῶν κονσοβρίνους [a] μὲν ὀρθῶς λέγουσι τούτους κυρίως, οἵ τινες ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν ἐτέχθεισαν, κουάσι κονσοβρίνους. τούτους δὲ οἵ τινες ἐκ δύο ἀδελφῶν ἀῤῥένων προῆλθον κυρίως φράτρες πατρουέλες καλεῖσθαι λέγουσιν· εἰ δὲ ἐκ δύο ἀδελφῶν ἀῤῥένων θυγατέρες τεχθῶσιν, ἀλλήλας καλοῦσιν σορόρες πατρουέλες. οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς τικτόμενοι, ἀμίτινοι κυρίως προσαγορεύονται. τῆς θείας μου τῆς πρὸς πατρὸς οἱ παῖδες, ἐμὲ κονσοβρῖνον καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ ἐκείνους ἀμιτίνους. ὥστε συνελεῖν συντόμως εἰπεῖν, καταχρηστικῶς μὲν οἱ ἀπὸ δύο ἀῤῥένων, ἤγουν θηλειῶν τικτόμενοι κονσοβρῖνοι προσαγορεύονται. κυρίως δὲ οἱ μὲν ἀπὸ ἀῤῥένων ἄῤῥενες, φράτρες πατρουέλες, οἱ δὲ ἀπὸ θηλειῶν ἄῤῥενες, ἤγουν θήλειαι, κονσοβρῖνοι, καὶ κονσοβρῖναι, οἱ δὲ ἀπὸ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἀμίτινοι. ἀλλ' οὖν ὁ μὲν τῆς θηλείας υἱὸς τὸν τοῦ ἄῤῥενος κονσοβρῖνον καλέσει· ὁ δὲ τοῦ ἄῤῥενος τὸν τῆς θηλείας ἀμίτινον.

auunculus magnus & matertera magna, id eſt, auiæ frater & ſoror: conſobrinus, conſobrina, id eſt, qui quæve ex ſororibus, aut fratribus procreantur. ¶ Sed quidā rectè conſobrinos eos propriè dici putant, qui ex duabus ſororibus progenerantur, quaſi cõſororinos: eos verò qui ex duobus fratribus progenerantur, propriè fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcũtur, ſorores patrueles appellari. At eos, qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos propriè dici putā. Amitæ tuæ fil. te conſobrinũ te appellant: tu illos amitinos.

b d. l. 1. §. 7. l. 10. §. 16. ff. eo. *Paul.* d. loco §. 5. *hoc gradu continentur perſonæ* 184.

5 ¶ Quintus gradus habet, ſuprà adauum, adauiā: infrà, adnepotē, adneptē. Ex tranſuerſo, Fratris & ſororis pronepotem, proneptem. Et conſequenter, maiorem patruum, maiorem amitam, id eſt, proaui fratrem & ſororem. Auũculum maiorē, materterā maiorem, id eſt, proauiæ

5 ¶ Ὁ πέμπτος [b] βαθμὸς ἔχει ἐν αὐτῷ ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων δισπάππον, δισμάμμην. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων δισέγγονον, δισεγγόνην. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου, ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς προέγγονον προεγγόνην. καὶ ἀκολούθως μείζων θεῖος πρὸς πατρὸς, μείζων θεία πρὸς πατρός. τουτέστι τοῦ προπάππου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. μείζων θεῖος πρὸς μητρὸς, μείζων θεία πρὸς μητρός. τουτέστι τῆς προμάμμης

5 ¶ Quinto gradu ſuprà atauus, atauia: infrà atnepos, atneptis: ex tranſuerſo fratris ſororiſq. pronepos, proneptis: & conuenienter, propatruus, proamita, id eſt, proaui frater & ſoror: & proauunculus & promatertera, id.

est, proauiæ frater & soror: itē fratris patruelis vel sororis patruelis consobrini & consobrinæ, amitini & amitinæ filius, filia: propiùs sobrino, propiùs sobrina: hi sunt patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ, filius, filia.

6 ¶Sexto gradu suprà tritauus, tritauia: infrà trinepos, trineptis: ex transuerso fratr. sororisque abnepos, abnept. & conuenienter abpatruus, abamita, id est, abaui frater & soror: abauunculus abmatertera, id est, abauiæ frater & soror: (Item propatrui, proamitæ, proauūculi, promaterteræ filius filia: itē propiùs sobrino, sobrināve filius filia: item cōsobrini consobrinæ, nepos neptis) item sobrini sobrinæ, & qui quæve ex fratribus, vel sororibus patruelibus, vel cōsobrinis, vel amitinis progenerātur. 7 ¶ Hactenus ostendisse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Nanque ex his palā est intelligere, quēadmodum vlteriores quoq; gradus numerare debemus: quippe semper generata persona gradum adiicit, vt longè facilius sit respondere, quoto quisque gradu sit, quàm propria cognationis appellatione quenquam denotare.

8 ¶ Adgnationis quoque gradus eodem modo numerantur. 9 ¶ Sed cùm magis veritas oculata fide, quàm per aures animis hominum infigatur: ideo neces-

ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. ὁμοίως καὶ τῶν ἀπὸ ἀδελφῶν τικτομένων, οἵτινες ὡς εἴρηται ποτὲ μὲν φράτρες πατρουέλες, ποτὲ δὲ σορόρες πατρουέλες, καὶ ποτὲ μὲν κονσοβρεῖνοι καὶ κονσοβρεῖναι, ποτὲ δὲ ἀμίτινοι καὶ ἀμίτιναι, υἱὸς καὶ θυγάτηρ, καὶ ὁ λεγόμενος πρόπριος κονσοβρεῖνος, καὶ πρόπρια κονσοβρεῖνα. τουτέστι τῶν μεγάλων θείων τῶν πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρὸς υἱὸς καὶ θυγάτηρ.

6 ¶ Ἐκ τοῦ [a] βαθμοῦ εἰσὶν, ἐκ μὲν τῶν ἀνιόντων, τρίταταος, τριτάμμη. ἐκ δὲ τῶν κατιόντων τρισέγγονος, τρισεγγόνη. ἐκ δὲ τῶν ἐκ πλαγίου ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς, ἀπέγγονος ἀπεγγόνη. καὶ ἀκολούθως θεῖος μέγιστος πρὸς πατρὸς, θεία μεγίστη πρὸς πατρός. τουτέστι τοῦ ἀποπάππου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. θεῖος μέγιστος πρὸς μητρὸς, θεία μεγίστη πρὸς μητρός. τουτέστι τῆς ἀπομάμμης ἀδελφὸς καὶ ἀδελφή. ὁμοίως καὶ ὁ μείζων κονσοβρεῖνος, καὶ ἡ κονσοβρεῖνα. τουτέστιν ὅστις ἢ ἥτις, ἀπὸ υἱῶν καὶ θυγατέρων τῶν φρατέρων πατρουέλων, ἢ ἀπὸ τῶν κονσοβρείνων ἢ ἀμιτίνων ἐτέχθησαν.

7 ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἀποδεῖξαι τίνα τρόπον, οἱ τῆς συγγενείας ἀριθμοῦνται βαθμοί. ὀφείλεις γὰρ εἰδέναι, ὅτι τὸ τεχθὲν πρόσωπον, ἀεὶ βαθμὸν προστίθησιν. ῥᾷον δὲ χαριέστερον [b] δέ ἐστι τὸ εἰπεῖν πόσου τίς ἐστι βαθμοῦ, ἢ τὰ ἰδιάζοντα τῆς συγγενείας ὀνόματα δηλῶσαι.

8 ¶ Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ, καὶ τῆς ἀδνατζίωνος ἀριθμοῦνται οἱ βαθμοὶ, καὶ τῆς κογνατζίωνος.

9 ¶ Ἀλλ' ὁπότε ἡ ἀλήθεια διὰ τῶν ὀφθαλμῶν μᾶλλον ἤπερ διὰ τῆς ἀκοῆς ἔχει τὴν πίστιν ἰσχυροτέραν, ἀναγ-

fratrem & sororem. Similiter eorum, qui ex fratribus vel sororibus nascūtur, &(vt dictum est) modò fratres patrueles, aliàs sorores patrueles, modò consobrini & consobrinę, nonnumquam amitini & amitinæ vocantur, filium & filiā. Deinde & propriū consobrinum, propriámque cōsobrinam, sicut vocātur, hoc est, patrui magni & amitæ magnæ, auūculi magni & materteræ magnæ, filium filiam.

6 ¶Sexto gradu sunt: suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: Ex transuerso, fratris & sororis abnepos, abneptis. Et cōuenienter, patruus maximus, amita maxima, hoc est, abaui frater, & soror. Auunculus maximus, matertera maxima, id est, abauię frater & soror. Similiter & maior consobrinus & maior consobrina, id est, qui quæve ex filiis filiabúsque fratrū aut sororum patruelium, consobrinorum consobrinarúmve, amitinorum amitinarúmve nascuntur.

7 ¶ Hactenus monstrasse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur: quoniā sciendū est, semper generata persona gradū vnū adiici. Est autem lōgè facilius dicere quoto gradu quisq; sit, quam propria cognationis nomina exprimere.

8 ¶Eodem quoque modo & agnationis gradus numerantur, & cognationis.

9 ¶Verùm cū veritas per oculosquā per auresmaiorē fidē habeat, ideo neces-

a l. sexto gradu 3. l. 10. §. 19. ff. eo. Paul d. loco, §. 6. *Cæterùm hoc gradu continentur personæ 448.*

b *Sic* Paul 4. *sent.* 11. §. 7. & 8. *Septimo gradu qui sunt, cognati propriis nominibus non appellātur, quia vlterius per rerum naturā, nec nomina inueniri, nec vita succedentibus prorogari potest. Cæterùm hoc gradu, id est septimo personas 1024. contineri notat* Paul. l. 10. §. 18. ff. de gradibus.

sarium visum est, post narrationem graduum, etiam præsenti libro eos gradus inscribi, vt iuuenes & auribus & oculis hæc accipientes, perfectissimam graduum doctrinam adipiscantur.

καῖον ἐνομίσθη διὰ τὸ, μετὰ τὴν τῶν βαθμῶν διήγησιν, καὶ αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ ἐγγράψαι τοὺς βαθμούς. ὅπως αἱ ἀκοῇ καὶ θέᾳ οἱ νέοι ταύτας προσλαμβάνοντες, τελειοτάτης τῶν βαθμῶν ἐπιτύχωσι διδασκαλίας.

sarium duximus post narrationem graduum, eos etiam præsenti libro scribi: quatenus possint & auribus, & oculorum inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam adipisci.

DE SERVILI COGNATIONE. TIT. VII.

ΠΕΡΙ[a] ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ δούλων. Τίτλος ζ.

DE SERVILI COGNATIONE. TIT. VII.

¶ *Seruos manumissos cognatis liberis vel manumissis hodie succedere.* 1 *Quo sensu dicatur eos qui pari gradu sint, non pariter succedere: eósque qui proximiores sint, non semper esse potiores in succedendo.*

Illvd autem ante omnia nosse oportet, Prætorem, cùm cognatorum ordinem excogitasset, seruilem cognationem in eo numero nõ habuisse: Nam neque veteres leges, vt est lex duodecim Tabularum, aut aliæ quædam, que de cognatis loquuntur, eam nouerunt.

¶ Verùm Imperator noster in constitutione quadam, quam de iure patronatus scripsit sublata rerum obscuritate & iuris confusione, humanitate suggerente & hoc constituit, vt si quis in seruitute liberum vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex serua: aut contrà, si qua mulier ex libero vel seruo liberos peperit, cuiuscunque sexus sint: & contigerit, vt pater seruus aut mater serua manumittantur, & hi qui ex seruili ventre nati sunt, ad libertatem quoque venerint: hi omnes liberè ad successionem patris & matris veniant, iure patronatus in hac parte

Οὐδὲ[b] δὲ πρὸ πάντων εἰδέναι χρὴ, ὅτι ὁ πραίτωρ ἐπινοήσας τὴν κογνατικὴν τάξιν, οὐ συνηρίθμησε τοῖς κογνάτοις, τὴν[c] ἐν δουλείᾳ οὖσαν συγγένειαν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ νόμος ἀρχαιότερος, οἷον ὁ δυωδεκάδελτος, ἢ καὶ ἕτεροί τινες περὶ συγγενῶν διαλεγόμενοι τούτους ἐπίσταντο.

¶ Ἀλλ' ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς ἐν τῇ διατάξει ἐν ᾗ περὶ τῶν πατρωνικῶν διειλέχθη διαδοχῶν. ἀνελὼν τὴν ἐν αὐτῇ κρατοῦσαν ἀσάφειαν, καὶ τὴν νομοθεσίας τὴν σύγχυσιν φιλανθρώπῳ σκοπῷ, ἐνομοθέτησε καὶ τοῦτο, ἵνα ἐάν τις δοῦλος ὢν, παῖδα ἢ παῖδας σχοίη, εἴτε ἐξ ἐλευθέρας, εἴτε ἐκ δούλης· ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου γυνὴ δούλη, ἐὰν ἐξ ἐλευθέρου, ἢ οἰκέτου τέκῃ παῖδας, οἵας δήποτε φύσεως, συμβῇ δὲ τὸν δοῦλον πατέρα, ἢ τὴν δούλην μητέρα ἐλευθερωθῆναι, καὶ οἱ ἀπὸ δούλης δὲ γαστρὸς προελθόντες ἐλευθερωθῶσι παῖδες, ἀδιαφόρως ἐχέτωσαν τοὺς οἰκείους διαδέχεσθαι γονεῖς, τῶν πατρωνικῶν σχολαζόντων

Illvd certũ est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, qua proximitatis nomine bonorum possessio permittitur, nõ pertinere. nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur.

¶ Sed nostra constitutione quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vsque ad nostra tempora satis obscurum, atque nube plenum & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerente concessimus, vt si quis in seruili constitutus consortio liberum vel liberos habuerit, siue ex libera siue ex seruilis cõditionis muliere: vel contrà, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus, & ad libertatem his peruenientibus, ii, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatẽ meruerint: vel, dum mulieres liberæ erant, ipsi in seruitute eos habuerint, & postea ad libertatem peruenerint: vt hi omnes ad successionem patris vel matris veniant, patronatus iure in hac parte sopito. ¶ Hos enim liberos non solum in suorum parentum successionẽ,

a *Hanc epigraphen ita restituendam censeo, cur enim desit Theophilo, cũ Latinis his institutionibus non desit. Et sanè ex Indice titulorũ Theophili suspicio est, hunc titulo specialem ac suam epigraphen fuisse, vt & sequenti: ex vtroque autem temere hunc in Indice legi περὶ συγγενείας ἀπελευθέρων cuius pars prior, huius tituli propria, si librarius addiderit: altera sequentis proxime si διαδοχῆς præposueris.*

b *Adde* 1 Harmenop. 14. §. 18.

c *Cognatio seruilis iure xij. Tabularum & Prætorio ignoratur in successionib. vt hic: at non in nuptiis §: illud certum. sup. de Nuptiis.*

sed etiam alterum in alterius successionē mutuā vocauimus ex illa lege specialiter eos vocantes: siue soli inueniantur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt, siue vnà cùm aliis, qui post libertatē parentū cōcepti sunt: (siue ex eodem patre, siue ex eadem matre, siue ex aliis nuptiis) ad similitudinem eorum, qui ex iustis nuptiis procreati sunt.

1 ¶ Repetitis itaq. omnibus, quę iam tradidimus, apparet, non semper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari, eòque amplius ne eum quidē, qui proximior sit cognatus, semper potiorem esse.

¶ Cum enim prima causa sit suorum heredū, & eorum, quos inter suos heredes enumerauimus, apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorem esse quàm fratrem, aut patrem, ma-

δικαίων. ¶ Οὐ μόνον δὲ οἱ οὕτως τεχθέντες τοὺς οἰκείους διαδέξωνται γονεῖς, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀμοιβαδὸν τὰς ἀλλήλων λήψονται κληρονομίας. ὡς ἡ αὐτὴ βούλεται διάταξις ἰδικῶς, εἴτε μόνοι περίεισιν οἱ ἐν δουλείᾳ τεχθέντες, εἶτα ἐλευθερωθέντες, εἴτε συμβῇ μετὰ ταῦτα τῶν γονέων ἐλευθερωθέντων ἑτέρους τεχθῆναι. ἅμα γὰρ αὐτοῖς, τὸ πατρῷον ἢ μητρῷον διαδέξονται κλῆρον, εἴτε ἐκ τῆς αὐτῆς μητρὸς, εἴτε τοῦ αὐτοῦ πατρὸς εἰς φῶς προῆλθον οἱ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γονέων τεχθέντες, εἴτε ἐκ διαφόρων. καὶ ἁπλῶς ἅπαντα κρατείτω ἐπ' αὐτοῖς, πρὸς μίμησιν τῶν ἐξ ἐννόμων τεχθέντων γάμων.

1 ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων (δεῖ γὰρ ἀνακεφαλαιωσάμενον συντόμως εἰπεῖν) τρεῖς [a] εἰσι τάξεις συγγενείας. ἡ τῶν σουΐων, ἡ τῶν λεγιτίμων, ἡ τῶν κογνάτων. διὸ οὐ δεῖ λέγειν, ὅτι ὁ ἐγγύτερος τῷ βαθμῷ ἐκεῖνος προτιμᾶται περὶ τὸ κληρονομεῖν· τάξις γὰρ τάξεως προτιμᾶται, καὶ ὁ πρεσβυτέρας ὢν τάξεως εἰ καὶ ἀπολιμπάνεται τῷ βαθμῷ, πλὴν ἐκ τῆς τάξεως δυνατώτερος ὤν, προλαμβάνει περὶ τὸ κληρονομῆσαι. τότε [b] δὲ βαθμῶν γίνεται σύγκρισις, ἡνίκα πολλὰ πρόσωπα ἐκ τῆς αὐτῆς ὁρμᾶται τάξεως. οὔτε [c] οὖν οἱ τὸν ἴσον ἔχοντες βαθμὸν τῆς συγγενείας ἀεὶ ἅμα καλοῦνται, οὔτε δὲ ὁ [d] ἐγγύτερος ἀεὶ προτιμώτερος. ¶ Ἔστι γὰρ πρώτη [e] τάξις ἡ τῶν σουΐων, καὶ συναριθμουμένων τοῖς σουΐοις, τουτέστιν ἐμαγκιπάτων, καὶ τῶν ἀπὸ θηλυγονίας ἐγγόνων, καὶ οὓς κατὰ μέρος ἐν [f] τοῖς προλαβοῦσιν ἠριθμησάμην. ὑπόθου τοίνυν εἶναι προέγγονον, ἢ ἀπέγγονον τῷ τελευτήσαντι, εἶναι δὲ καὶ ἀδελφὸν, ἤγουν πατέρα ἢ μητ-

sopito. ¶ Neq. verò qui sic nati sunt, solum ad parētū successionē venient, sed etiā alter ad alterius mutuā successionē vocatur, quēadmodū specialiter vult dicta cōstitutio. Siue hi soli supersint, qui in seruitute nati, & deinde manumissi sunt, siue euenerit, vt post manumissionē parētū alii quoque nascerentur: quoniā vnà cū eis ad paternā vel maternam hereditatē admittentur: siue ex eadē matre, aut ex eodē patre in lucē prodierint, hi qui post parētum manumissionem nati sūt, siue ex diuersis. Et (vt vno verbo rem totam absoluam) Omnia in eis obtinere debēt, ad similitudinem eorū, qui ex iustis nuptiis nati sunt.

1 ¶ Ex his quæ dicta sunt (vt rem veluti per capita colligēdo in compēdium cōtraham) tres sunt ordi-[a]nes cognationis: Suorum, Legitimorum, & Cognatorum. Quapropter dicēdū nō est eum qui proximus gradu sit, statim etiā in hereditate percipiēda pręferri, quoniā ordo ordini pręfertur. Et qui in proximiore ordine est, quāuis eū alius gradu præcedat, dum ipse ordine potior sit, & in hereditate percipienda potior est. Tunc autē gradus fit [b] cōparatio, cùm plures personæ ex eodem ordine veniūt. Neque igitur, qui pa[c]rem gradum cognationis obtinent, semper pariter vocantur: neque eius, qui proximior est, causa semper potior est. ¶ Primus enim ordo primaq. causa Suorū est, & eorū qui suorū numero habētur: vt emancipatorum, & qui per fœminā descendunt nepotū: atq. aliorum, quos suprà particulatim enumerauimus. Finge ergo defūcto esse pronepotem vel abnepotem, esse & fratrem, patrémve aut ma-

a *Cognationis tres sunt ordines.*

b *Graduum comparatio quando fiat.*

c *Pari gradu qui sunt, non semper eodem ordine succedunt.*

d *Proximioris non semper est potior causa.*

e *Primus ordo succedendi est suorum.*

f *Suorum numero quinam habeantur.*

trem: Pronepos iste aut abnepos præfertur, [a] vtpote qui ex potiore ordine veniat, quamuis gradu superetur. Nam pater aut mater, primo gradu sunt, sicut latius dictum est: frater, secundo. At pronepos, tertio: abnepos, quarto. Et tamen hic cùm ex quarto gradu veniat, præfertur his qui ex primo aut secundo gradu sunt: propterea, quod ordine potior sit. Nec interest, pronepos iste vel abnepos in potestate morientis fuerit, an non fuerit, quòd vel emancipatus esset, vel ex emancipato aut per fœmininum sexum propagatus.

a *Vlteriore gradu sui præferuntur adgnatu tametsi gradu proximiore positu.*

¶ Quando autem Sui non supersunt, aut qui loco Suorum habentur, sed agnatus superest: hoc est, qui integrum ius habeat legitimi, etiam si remotiore gradu sit, plerumque tamen proximiore cognato potior habetur. ¶ Nam patrui nepos, qui quinto gradu est: aut pronepos, qui sexto: auunculo & materteræ præferuntur, quamuis tertium gradum obtineant.

¶ Toties igitur proximum cognatum aut potiorem esse dicimus, aut vnà cum iis, qui eodem gradu sunt, vocari, quoties neque Suus aliquis, aut qui Sui vicem obtinet, extat, neque etiam agnatus vllus superest. Nam hi in hereditatibus præferuntur. Hæc dicimus exceptis fratre & sorore emancipatis. Hæ enim personæ circa ius agnationis per capitis deminutionem non læduntur. Sed agnatis omnibus

b *Proximus cognatus non succedit, suis aut quasi suis existentibus: hoc est non succedit nisi post suos, quasiue suos.*

c *Fratres licet emancipati præferuntur adgnatis remotiore gradu positis.*

τέρα. ὁ προέγγονος, [a] ἤγουν καὶ ἀπέγγονος προτιμηθήσεται· ὡς ἀπὸ τάξεως ἐρχόμενος δυνατωτέρας. καίτοι πλεονεκτεῖται τῷ βαθμῷ. ὁ γὰρ πατήρ, ἤτοι ἡ μήτηρ, πρώτου ἐστὶ βαθμοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα. ὁ δὲ ἀδελφὸς δευτέρου, ὁ προέγγονος γ, ὁ ἀπέγγονος δ. καίτοι ἀπὸ τετάρτου ὢν βαθμοῦ προτιμᾶται τῶν ἐρχομένων ἀπὸ πρώτου ἢ δευτέρου βαθμοῦ· διὰ τὸ τάξεως εἶναι τιμιωτέρας. οὐδεμίας οὔσης διαφορᾶς πότερον ὁ προέγγονος, ἢ ἀπέγγονος ὑπεξούσιος ἦν τῷ τελευτήσαντι, ἢ οὔ. ἐπειδὴ γέγονεν ἐμαγκίπατος, ἢ ἐξ ἐμαγκιπάτου ἐτέχθη, ἢ ἀπὸ θηλυγονίας προῆλθεν. ¶ Ἡνίκα δὲ μὴ ὕπεισι σοῦοι, ἤγουν οἱ μιμούμενοι τοὺς σούους, ὕπεστι δὲ ἀδνάτος, τουτέστιν ἀκέραια ἔχων τὰ λεγίτιμα δίκαια, εἰ καὶ μακροτέρου ἐστὶ βαθμοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καλλίων ἐστὶ τοῦ ἐγγυτέρου κογνάτου. ¶ Ὁ γὰρ τοῦ πρὸς πατρὸς θείου ἔγγονος, ἢ προέγγονος ὤν· ὁ μὲν ε, ὁ δὲ ς ἐστὶ βαθμοῦ. τοῦ πρὸς μητρὸς δὲ θείου καὶ θείας προτιμηθήσεται, καίτοι τρίτον ἐπεχόντων βαθμόν. ¶ Τοσαυτάκις [b] οὖν τὸν ἐγγύτερον κογνάτον καλλίονα λέγομεν εἶναι, ἢ ἅμα καλεῖσθαι τοῖς τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμόν, ὁσάκις οὔτε σοῦος ὑπόκειται, ἤγουν ὁ τάξιν ἐπέχων σούου, οὐχ ὕπεστι δὲ οὐδὲ ἀδνάτος. οὗτοι γὰρ προτιμῶνται περὶ τὸν κλῆρον. ταῦτα λέγομεν, ἐξῃρημένους τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς τῶν ἐμαγκιπάτων [c]. τὰ γὰρ τοιαῦτα πρόσωπα περὶ τὴν ἀδνατικὴν οὐ βλάπτεται διαδοχήν, ἐκ τῆς κάπιτις δεμινουτζίονος. ἀλλὰ πάντων

tremque defuncti: cùm alioqui pater quidem & mater (vt suprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest, in potestate morientis fuerit, an non, quod vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo sexu propagatus est.

¶ Amotis quoque suis heredibus, & quos inter suos heredes vocari diximus, adgnatus, qui integrum ius habet adgnationis, etiam si longissimo gradu sit, plerumque potior habetur: quam proximior cognatus. ¶ Nam patrui nepos, vel pronepos auunculo, vel materteræ præfertur.

¶ Toties igitur dicimus aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos, qui cognati sunt: quoties neque suorum heredum, quique inter suos heredes sunt, neque adgnationis iure aliquis præferri debeat, secundùm ea quæ tradidimus, exceptis fratre & sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum, vel sororum vocantur: qui etsi capite deminuti sunt, tamen

tamen præferuntur cæteris vlterioris gradus adgnatis.

ἀδυνάτων τῶν ὄντων τρίτου ἢ καὶ τοῦ ἐπέκεινα βαθμοῦ προτιμᾶται, ὡς ἡ Ἀναστασίου βούλεται διάταξις. ὥστε οὖν τὸ εἰρημένον πρὸ βραχέος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἴρηται διὰ τοὺς ἐμαγκιπάτους ἀδελφούς. οὗτοι γὰρ καίτοι κογνατικὰ ἔχοντες δίκαια ἐκ τῶν παλαιῶν, προτιμηθῆναι ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως.

qui tertio aut remotiore gradu sunt, præferuntur: secundum Anastasij cõstitutionẽ. Quod igitur antè diximus, plerunque propter fratres emancipatos dictum est. Nam quamuis hi secundùm veteres, ius tantùm cognationis habeant, tamen ex dicta cõstitutione prælati sunt.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM. TIT. VIII.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ [a] ἀπελευθέρων. Τίτλος η.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM. TIT. VIII.

¶ *Libertis qui olim successerint ex lege xij. Tabularum.* 1 *Iure prætorio.* 2 *Lege Papia.* 3 *Iure Iustinianeo: & quemadmodum patroni, libertis sui succedant centenarij, aut centenario minoribus, & qui Centenarij liberti.* 4 *Libertinorum priscis temporibus alios fuisse ciues: alios, Latinos: alios, dedititios: hodie nouo iure omnes libertinos ciues esse.*

NVNC de libertorũ bonis videamus.

ΕΧΕ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ· ἡ [b] συγγένεια ὄνομά ἐστι γενικόν. διαιρεῖται δέ, εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου, ἀλλ' αὗται αἱ τρεῖς συγγένειαι, ἐπὶ [c] συγγενῶν ἐλευθέρων σκοποῦνται. ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπελευθέρων, ἀνιόντας οὐκ ἴσασιν οἱ ἀρχαῖοι. πῶς γὰρ ὁπότε ἐν δουλείᾳ ἐτέχθησαν; οὔτε τοὺς ἐκ πλαγίου. ὁ γὰρ μὴ ἔχων ἀνιόντας, οὐδὲ τοὺς ἐκ πλαγίου κέκτηται. ἐξ ἐκείνων γὰρ οὗτοι καταλαμβάνονται. μόνην [d] δὲ ἔχουσι τὴν τῶν κατιόντων συγγένειαν. τουτέστι τῶν συλληφθέντων καὶ τεχθέντων αὐτοῖς μετὰ ἐλευθερίαν. ἐπειδὴ δή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ἔρχου λοιπὸν τὸ προκείμενον. διεξελθόντες τὴν τῶν ἰνγενῶν διαδοχήν, ἀκολούθως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀπελευθέρων. ἐὰν [e] ἀπελεύθερος ἀδιάθετος τελευτήσῃ, τίς ἐπὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ παραγίνεται· εἰ μὲν ὕπεστι αὐτῷ παῖς συλληφθεὶς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἐκ τῆς τῶν σουίων οὗτος κληθήσεται τάξεως.

HÆc habeto, veluti pro quadã præuia inspectione. Cognatio nomen generale est. Diuiditur autem in ascẽdentes, descendentes, & eos qui ex trãsuerso veniunt. Verùm hæ tres cognationum species, in cognatis ingenuis spectantur. Nam in libertinis ascendentes, nõ norunt veteres. Nã quomodo, cùm in seruitute nati sint? ac ne eos quidem, qui ex transuerso coniunguntur. Qui enim ascendentes nõ habet, neq; ex transuerso cognatos habere potest, cùm hi ex illis intelligantur. Solam igitur habent descendentium cognationẽ, hoc est, eorum quos post libertatem cõceperint, & pepererint. His ita præcognitis, videto nunc cæter... Cùm disputatũ sit de successione ingenuorũ, cõsequens est dicere & de successione libertorum: si libertus intestatus decedat, quis ad hereditatem eius vocetur. Et si quidem liberos habet post libertatem conceptos, ex ordine Suorum heredũ hi vo-

a *Hanc epigraphen ita restituendam esse superiori titulo satis vere videor explicasse. Cæterũ huic titulo ad de* Vlp. 27 de libertorum successionibus vel bonis: & titul. 29 *Adde* Tl. Digestorum de bonis libertorum. *Paul.* 3 sen. 4. & 5. Harmen. 3. §. 2.

c *Cognatio in ingenuis tantũ spectatur libertinis &c.*

d *Libertate donati neque ascendentes habent neque cognatos ex latere, sed descendentes tantũ: eosque post libertatem adeptam conceptos.*

e *Liberto intestato mortuo quis succedat.* Vl. 27 §. 1

cabũtur. Quòd si liberi nulli extent, videamus, quis sit vocãdus. Et agnatũ quidẽ dicere non possumus, quoniã parentes libertus non habet, vt in seruitute natus. Atque ideo non sine ratione, & cognatis ex transuerso caret. Nam hi ab illis procedunt. Quando igitur nullus ei agnatus est, lex in agnati locum, patronum subiecit. Quæcunque igitur agnatum à successione defuncti submouent, ea & patronum à successione liberti reiiciunt. Liberti igitur liberis extantibus, patrono locus non est. Quoniam autem & facto testamento agnatus hereditatem non percipit, ita similiter nec patronus.

¶ Olim igitur quantũ ad legem duodecim Tabularum pertinet, liberto patronum præterire licebat. Nam ita demum lex duodecim Tabularum ad hereditatem liberti aditum dabat patrono, cùm nullus liberto suus extabat, nullúmque factum erat testamentum. Et quidem quum aliquis liberorum superstes patronum excluderet, poterat, neque enim indignum erat patronum naturæ cedere. Verùm quũ adoptiuus filius vt iura sui heredis habẽs, patrono præferretur, id apertè absurdum & iniquũ erat, patronum ab adoptiuo filio superatum liberti successione priuari.

1 ¶ Qua de causa Prætor postea edicto suo, huic iuris iniquitati succurrit: iubens libertum, qui testamentum faceret, dimidiam bonorum suorum partem omnino patrono relinquere. Quòd si minus dimidia reliquisset, dabat patrono bonorum possessionem cõtra tabu-

τούτου δὲ μὴ ὑπόντος σκοπήσωμεν τίς καλεῖται. καὶ τέως ἀδνάτον οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. οὐ γὰρ ἔχει τοὺς ἀνιόντας ὁ ἀπελεύθερος, οἷα τεχθεὶς ἐν δουλείᾳ. καὶ εἰκότως ἀμοιρεῖ τῶν ἐκ πλαγίου. ἀπ' ἐκείνων γὰρ τούτοις ἐστὶν ἡ προέλευσις. ἐπειδὴ οὖν οὐκ ἔστιν ἀδνάτος, ἐν [a] τάξει ἀδνάτου τὸν πάτρωνα ὁ νόμος ἐπενόησεν. ἃ [b] τοίνυν τὸν ἀδνάτον ἐξωθεῖ τῆς διαδοχῆς τοῦ τελευτήσαντος, ταῦτα καὶ τὸν πάτρωνα τῆς τοῦ ἀπελευθέρου κληρονομίας ἐκβάλλει. οὐκοῦν παιδὸς ὑποκειμένου τῷ ἀπελευθέρῳ οὐ χώρα τῷ πάτρωνι. ἐπειδὴ δὲ καὶ διαθήκης ποίησις τὸν ἀδνάτον οὐκ ἐᾷ κληρονομῆσαι, εἰκότως οὐδὲ πάτρωνα.

¶ Ἐξῆν οὖν πάλαι ὅσον ἀπὸ τοῦ δυωδεκαδέλτου [c] παραιτεῖσθαι ποιεῖν τὸν πάτρωνα. σουΐου γὰρ μὴ ὑπόντος καὶ διαθήκης μὴ ὑποκειμένης, τότε μόνον ὁ δυωδεκάδελτος ἐδίδου τῷ πάτρωνι πάροδον ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου. καὶ εἰ μὲν παιδὸς ὑποκειμένου ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο, φορητὸν ἦν. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον ὑπείκειν αὐτὸν τῇ φύσει. ἐπειδὴ δὲ καὶ θετὸς παῖς ἔχων [d] τὰ τοῦ σουΐου δίκαια προετιμᾶτο τοῦ πάτρωνος, ἀτόπημα μέγιστον ἐντεῦθεν ἀνεφύετο, τὸ στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαδοχῆς ὑπὸ τοῦ θετοῦ νικώμενον παιδός. 1 ¶ Ὅθεν χρόνοις ὕστερον ὁ πραίτωρ [e] διὰ τῆς οἰκείας νομοθεσίας ἐθεράπευσε τὸ τοιοῦτον ἀδίκημα εἰπών, τὸν ἀπελεύθερον διατιθέμενον πάντως τὸ ἥμισυ [f] καταλιμπάνειν τῆς ἰδίας περιουσίας τῷ πάτρωνι. εἰ δὲ ἧττον τοῦ ἡμίσεως κατέλιπε, ἐδίδοτο τῷ πάτρωνι, ἡ κόντρα ταβούλ-

¶ Olim itaque licebat liberto patronum suũ impunè testamento præterire, nam ita demum lex duodecim Tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum, si intestatus mortuus esset libertus, herede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum heredem reliquisset, patrono nihil in bonis eius iuris erat. Et si quidẽ ex naturalibus liberis aliquem suum heredem reliquisset, nulla videbatur querela: si verò adoptiuus filius fuisset, apertè iniquum erat, nihil iuris patrono superesse.

1 ¶ Qua de caussa postea Prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata est: siue enim faciebat testamentum libertus, iubebatur ita testari, vt patrono partem dimidiam bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabatur patrono cõtra tabu las

a Patronus, quasi adgnatus aut adgnati loco, liberto intestato sine liberis legitimis mortuo succedit. l. 17. ff. de bonis liber.

b Patroni & adgnatis cognatio seu similitudo.

c Patroni libertis suis quẽadmodum succedebant iure xij Tabularũ & à liberis liberti excludebantur. adde Vlp. 29 § 1. in pr.

d Adoptiui liberi iura suorum habent: sed & iure xij. Tabu. patrono in bonis patris adoptiui præferebantur.

e l. 1. § vlt. ff. de bonis liber. Vlp. 29. § 1. vers. sed ex edicto.

f Legitima quæ competat patrono in bonis liberti: & quæ actio eo nomine patrono competat.

las testamenti, partis dimidiæ bonorũ possessio. ¶ Siue intestatus moriebatur, suo herede relicto filio adoptiuo: dabatur æquè patrono contra hunc suum heredem partis dimidiæ bonorum possessio. ¶ Prodesse autem liberto solebant, ad excludendum patronum, naturales liberi: non solùm quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati: si modò ex aliqua parte scripti heredes erãt, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto Prætorio petierant: nã exheredati, nullo modo repellebant patronum.

λας κατὰ τῆς τοῦ ἀπελευθέρου διαθήκης. δι' ἧς πάντως ἐλάμβανε τὸ ἐξαούγκιον. ¶ Εἰ δὲ ἀδιάθετος ἐτελεύτησεν ὁ ἀπελεύθερος, θετὸν παῖδα καταλιπὼν ὁ πραίτωρ ἐδίδου τῷ πάτρωνι τὴν κόντρα ταβούλλας διακατοχήν, δι' ἧς ἐλάμβανε τὸ ἐξαούγκιον. ¶ Παῖδες [a] δὲ φυσικοὶ [b] ὑπάρχοντες τοῦ ἀπελευθέρου, ἐξωθοῦσι τὸν πάτρωνα, οὐ μόνον ὑπεξούσιοι, ἀλλὰ καὶ ἐμαγκίπατοι. ἔτι δὲ καὶ υἱοὶ εἰς θέσιν διδόμενοι, τότε ἡνίκα εἰς μέρος ἐλάχιστον ἐγράφησαν κληρονόμοι. οἷον ἀπελεύθερος ὢν ἐγώ, ἔχων δὲ πάτρωνα, ἔχων καὶ φυσικὸν υἱόν, δέδωκα τοῦτον εἰς θέσιν. εἰ μὲν οὖν διαθέμενος γράψω αὐτὸν ἐν μέρει κληρονόμον, ἀποκέκλεισαι ὁ πάτρων. εἰ δὲ πραιτερίτον αὐτὸν καταλείψω, ἀκωλύτως ὁ πάτρων αἰτήσει κατὰ τῆς διαθήκης μου, τὴν κόντρα ταβούλλας. εἰ δὲ ὁ υἱός μου, ὁ ὑπεξούσιος, ἤγουν ὁ ἐμαγκίπατος κληρονομοῦντες μὲν γνώμῃ [c] ἢ νόμῳ, νικῶσι τὸν πάτρωνα. γνώμῃ μέν, ἡνίκα γράψω αὐτοὺς κληρονόμους. νόμῳ δὲ ἡνίκα ἀδιάθετος τελευτήσω, ἢ καὶ ἐὰν διάθωμαι πραιτερίτους αὐτοὺς καταλείψω. ὁ μὲν γὰρ ἀνατρέπει ipso iure· ὁ δὲ ἐμαγκίπατος διὰ τῆς κόντρα ταβούλλας λαμβάνων τὴν ἐμὴν οὐσίαν οὐ δίδωσι χώραν τῷ πάτρωνι. κόντρα [d] ταβούλλας γὰρ οὐδέποτε δίδωσιν ὁ πραίτωρ κατὰ φυσικῶν παίδων. ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τοῦ πραίτωρος νομοθεσίαν, οὔπω βοηθήσασαν τῷ πάτρωνι, ὑπῆν ἔτι μέθοδος τῷ ἀπελευθέρῳ, δι' ἧς ἀκινδύνως οὐδὲν ἔτι κατελίμπανε τῷ πάτρωνι. εἰ γὰρ εἶχε παῖδα φυσικόν, οὔτε ὁ δωδεκάδελτος ἐβοήθει τῷ πάτρωνι, οὐδὲ ὁ πραίτωρ τὴν φύσιν ἐρυθριῶν.

las testamenti liberti, per quam semissem penitus cõsequebatur. ¶ Si verò intestatus libertus decederet, adoptiuum filium relinquens, Prætor dabat patrono possessionem contra tabulas, per quam semissem accipiebat. ¶ Porrò naturales liberi patronum excludebant, tum qui in potestate erant, tum emancipati. Quinimmò & filii in adoptionem dati, si modò ex aliqua parte minima heredes scripti erant: veluti, cùm ego libertus essem, habebam patronũ, habebam & filium naturalem: hunc in adoptionem dedi. Si igitur testamento condito, ego eum ex parte heredem scripsero, aditus patrono præclusus est ad hereditatẽ meam. Sin verò præteriero, nihil obstabit quò minus contra tabulas testamenti mei bonorum possessionẽ petere possit. Liberi igitur mei, siue in mea potestate sint, siue emancipati, cùm aut voluntate mea, aut iure heredes mihi sunt, patronum superant. Voluntate mea, cùm heredes eos scripsero: iure, cùm aut intestatus decedo, aut testamento condito eos prætereo. Nam is qui in potestate est ipso iure subuertens testamentũ: emancipatus verò bonorũ possessionem contra tabulas petens, locum in hereditate mea patrono non relinquunt. Quoniam bonorum possessionem contra tabulas nunquam dat Prætor aduersus liberos naturales. Verùm enimuerò & post hoc ius Prætorium, quo patrono prospectum videbatur, adhuc suberat ratio, qua libertus nihil relinqueret patrono. Nã si libertus filium naturalem habebat, neque lex duodecim Tabularum opẽ patrono ferebat, neque item Prætor naturam reuerens.

a *Liberi liberti patronũ excluduntur.*

b *adde* l.3. ff. de suis.

c *Heredes sũt testatoris aut legis voluntate.*

d *Bonorũ possessio contra tabulas non datur aduersus liberos naturales. Vlpia. vlt.* §.5.

a *Lege Papia ius patronorum quatenus adauctum sit in bonis locupletioris liberti.* Vlp. 29 §. 3. 5. 6. l. 1. §. pen. ff. si cui plus quam per legem Falcid.
b *Libertus locupletior seu locuples censetur ὁ ἔχων ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων περιουσίαν*

2 ¶ Sed postea lex Papia iura patronorum adauxit: cautum est enim vt ex bonis locupletioris liberti (eũ verò locupletem definiit, qui cẽtũ millia sestertiũm possideret) cui pauciores quàm tres essent liberi, siue is testamento facto, siue intestatus mortuus fuisset, virilis pars patrono conseruaretur. Itaque, si contigisse, vt libertus locupletior cõdito testamẽto moreretur, vnum relinquens filium, aut vnã filiam, lex Papia vnà cum filio aut filia patronũ admittebat, data ei dimidia parte bonorum defuncti, perinde atque si nullus filius, nullave filia extitisset. Sin autem duos filios duásve filias heredes scripsisset, in tertiam partem admittebatur. Cùm autẽ tres extabant expellebatur patronus, propter multitudinem liberorum.

2 ¶ Ἀλλὰ χρόνοις ὕστερον ὁ Πάπιος [a] νόμος ηὔξησε τὰ πατρωνικὰ δίκαια. εἴτε γὰρ ἐὰν πλούσιος ἀπελεύθερος, πλούσιον [b] δὲ ὡρίσατο τὸν ἔχοντα ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων περιουσίαν, καὶ ἐλάττονας τῶν τριῶν παίδων καταλείψῃ, ἡ ἀναλογοῦσα φυλαχθήσεται τῷ πάτρωνι. εἴτε ἐπὶ διαθήκης, εἴτε ἀδιαθέτως ἐτελεύτησεν. ἀμέλει, εἰ συμβῇ τελευτῆσαι τὸν πλούσιον ἀπελεύθερον υἱὸν ἕνα ἤγουν μίαν ἔχοντα θυγατέρα, ἐπὶ διαθήκῃ, συναναπέμπετο τῷ υἱῷ μου, ἤγουν τῇ θυγατρὶ, ὁ Πάπιος τὸν πάτρωνα, διδοὺς αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῆς τοῦ τελευτήσαντος περιουσίας, ὥσπερ εἰ μηδὲ εἷς ὑπῆν παῖς. εἰ δὲ δύο υἱοὺς ἤγουν δύο θυγατέρας ἐνεστήσατο κληρονόμους, εἰς τὸ τρίτον ὁ πάτρων συνανεπέμπετο. τριῶν δὲ ὑπόντων, ὁ πάτρων ἐξεβάλλετο διὰ τὸ πλῆθος τῶν παίδων.

1 ¶ Postea verò lege Papia adaucta sunt iura patronorũ qui locupletiores libertos habebãt. Cautũ est enim, vt ex bonis eius, qui sestertiûm centum millium patrimoniũ reliquerat, & pauciores quã tres liberos habebat (siue is testamẽto facto siue intestatus mortuus erat) virilis pars patrono deberetur. ¶ Itaque cùm vnum quidẽ filium filiáve heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio filiáve intestatus decessisset: cũ verò duos duásve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: si tres reliquerat, repellebatur patronus.

c *cuius fragmenta vide in* l. 4. Co. de bonis libertorum.
d *Patronus liberto quemadmodum succedat iure nouo à Iustiniano introducto.*
e §. Harmen. 3. §. 5. 6.
f *Centenariis minores qui minus centum solidis habent* v. l. 52. ff. ad l. Falc.
g *Centum millia sestertiũm. pro centum solidis: mille sestertiy pro vno solido.*
h *Patronus quemadmodũ succedat liberto centenario minori, vel ex testamẽto, vel ab intestato.*

3 ¶ Et hæc quidem olim. edita est autem Imperatoris nostri cõstitutio, quã, vt omnibus innotesceret, compendioso tractatu habito, Græca lingua euulgauit. ¶ Per quam definiit, vt si libertus libertáve minores sint centenariis, id est, patrimoniũ habeant minus centum solidis: (Sic enim à lege Papia taxatam centum millium sestertiûm summam interpretatus est, vt mille sestertii solidum vnũ faciãt) nullum locũ habeat patronus, cùm testamẽtũ factum est, ad hereditatẽ eius

3 ¶ Ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις [c] δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἣν [d] διὰ τὸ πᾶσιν εἶναι πρόδηλον, ἐξεφώνησεν ἑλληνιστί, πολλῆς φροντίσας τῆς συντομίας. ¶ Ἐν ᾗ διετύπωσεν, ἵνα [e] εἰ μὲν ἀπελεύθερος, ἤγουν ἀπελευθέρα, ἥττονες ἦσαν τῶν κεντηναρίων, τουτέστιν [f] ἥττονα ἔχοιεν περιουσίαν τῶν ἑκατὸν νομισμάτων. οὕτω [g] γὰρ τὴν ὑπὸ τοῦ Παπίου νόμου τῶν ἑκατὸν χιλιάδων σεστερτίων ὁρισθεῖσαν ποσότητα ἡρμήνευσεν, ὥστε τὰ χίλια σεστέρτια ἓν νόμισμα ποιεῖν· μηδεμία [h] χώρα τῷ πάτρωνι διδόσθω εἰς τὸ κληρονομῆσαι διαθήκης ὑποκειμένης. ¶ Εἰ γὰρ ἀδιάθετος τελευτήσ[…]

3 ¶ Sed nostra constitutio (quã pro omni natione, Græca lingua compendioso tractatu habito cõposuimus) ita huiusmodi caussam definiuit: vt si quidem libertus vel liberta minores centenariis sint, id est, minus centum aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt pro mille sestertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum successione: si tamen testamentum fecerint. ¶ Sin autem intestati decesserint, nullo

¶ Nã si intestatus decedat,

nullo liberorũ relicto: tunc patronatus ius, quod erat ex lege duodecim Tabularum integrum reseruauit. ¶ Cùm verò maiores centenariis sint, si heredes vel bonorum possessores liberos habeãt, siue vnum siue plures cuiuscunque sexus vel gradus, ad eos successiones parentum deduximus, patronis omnibus modis vnà cum sua progenie semotis. ¶ Sin autẽ sine liberis decesserint si quidem intestati, ad omnem hereditatem patronos, patronásque vocauimus. ¶ Si verò testamentũ quidẽ fecerint, patronos autem aut patronas præterierint, cũ nullos liberos haberent, vel habentes eos exheredauerint, vel mater siue auus maternus eos præterierint, ita quod non possint argui inofficiosa eorum testamẽta: tunc ex nostra constitutione per bonorũ possessionem contra tabulas, non dimidiam (vt antea) sed tertiam partem bonorum liberti consequantur:

παῖδας μὴ καταλιπὼν ἐχέτω τελευταῦτα ὁ πάτρων, τὴν εἰς ὁλόκληρον ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου [a] διακατοχήν. εἰ δὲ μείζων ἦν τῶν κεντηναρίων, εἰ μὲν ἐπὶ παισὶ τελευτήσῃ κληρονόμοις καλουμένοις, ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἢ τοῦ πραιτωρίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς emãcipatos, εἴτε εἷς, εἴτε πλείονες εἰσὶ παῖδες, οἱασδήποτε φύσεως, ἢ βαθμοῦ, εἰς ὁλόκληρον οὗτοι κληθήσονται, τοῦ πάτρωνος, ἢ τῶν παίδων τοῦ πάτρωνος, τῆς τοιαύτης ἐκβαλλομένων κληρονομίας. ¶ Εἰ δὲ μείζων [b] ὢν τῶν κεντηναρίων ὁ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ ἄπαις, εἰ μὲν ἀδιάθετος, ὁ πάτρων ἢ ἡ πατρωνίσσα τὸ ὁλόκληρον λήψονται. εἰ δὲ διαθέμενος πραιτερίτους ἐάσῃ τὸν πάτρωνα ἢ τὴν πατρωνίσσαν ἄπαις ὤν, ἢ ἔχων παῖδας, exhæredatos δὲ αὐτοὺς ποιήσας, ἢ ἐν ᾧ ἀπελευθέρα ἐστὶν ἡ τελευτήσασα ἢ ἀπελεύθερος ἐγγόνους ἔχων ἀπὸ θυγατρὸς προτελευτησάσης, πραιτεριτεύσωσι δὲ τούτους, ἡ μὲν τὸν υἱὸν ὁ δὲ τὸν ἐκ τῆς προτελευτησάσης θυγατρὸς ἔγγονον· οἶδας γὰρ ὅτι μὲν τούτων ὡς ἐδιδάχθημεν ἐν τῇ β, ἡ πραιτερίτζιων ἀντὶ ἐξερεδατζίωνος παραλαμβάνεται· καὶ μὴ δυνηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι παῖδες διὰ τῆς de inofficioso τὴν διαθήκην ἀνατρέψαι, τότε ἐκ τῆς τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως διατάξεως, τοῖς πάτρωσι καὶ ταῖς πατρωνίσσαις διδομένης τῆς κόντρα [c] ταβούλλας, οὐ τὸ ἥμισυ ὥσπερ πάλαι, ἀλλὰ τὸ τρίτον [d] μέρος ἀποσπασθήσεται, ἢ τὸ ἐλλεῖπον τῷ τρίτῳ ἀναπληρωθήσεται. τυχὸν γὰρ εἰς οὐγκίαν, ἢ δούγκιον, ἢ τριούγκιον αὐτοὺς ἐνεστήσατο. οὕτω δὲ λήψονται διὰ τῆς κόντρα ταβούλλας τὸ τρίτον, ὡς τὰ ληγάτα, [e] ἢ φιδεϊκόμμισσα ἐκ τούτου μὴ ἀναγκάζεσθαι καταβάλλειν,

nullos relinquens liberos, tunc patronus ex lege duodecim Tabularum hereditatem eius in solidum habebit. Sin autem maior fuerit centenario, & liberos relinquat qui ad hereditatẽ eius vocẽtur, vel iure ciuili, vel honorario, quia sint emancipati, siue vnus sit, siue plures, cuiuscumque sexus, aut gradus: hi in solidum vocabuntur, patrono & filiis patroni ab eiusmodi hereditate repellendis.

¶ Quòd si libertus, quum maior esset cẽtenario, nullos moriens reliquerit liberos: tunc si intestato decesserit, patronus aut patrona in solidum heredes erunt: Sin autem condito testamẽto patronũ aut patronam præterierit, cũ liberos non haberet, aut quos habebat exheredasset, aut cùm liberta esset defuncta, quæ filium præterierit, aut libertus defunctus, qui nepotem ex filia iam antè mortua, quoniam, (vt scis, & secundo libro à nobis dictum est) in his preteritio loco exhæredationis accipitur, nec possunt hi liberi mota inofficiosi querela testamentum subuertere: tunc ex constitutione Imperatoris nostri sanctissimi, patroni patronæque data eis contra tabulas bonorum possessione, nõ dimidiam partem vt olim, sed tertiam tantùm auferent: aut, quod tertiæ parti deest, supplebitur. Quoniam fortè libertus eos ex vncia, aut sextante vel quadrante heredes scripserat. Sic autem per bonorum possessionem contra tabulas tertiam partem capient, vt tamen legata aut fideicommissa ideo præstare nõ cogãtur:

a *Dixi ad legẽ xij. tab.*

b *Patronus quemadmodũ succedat liberto centenario maiori, siue testamentum factum sit, siue intestatus mortuus sit.*

c *Bonorũ possessio contra tabulas liberti patrono an & quando detur.*

d s. Harmen. 9. §. 18.

e *Aliud in ære alieno.* *Paul 3. sent. 2. §. 4. Nam bona deducto ære alieno intelliguntur.*

non solùm extraneis personis, sed ne liberis quidẽ liberti libertæve, (verùm quod ab ipsis relictũ fuerit, id coheres agnoscet) exhæredatis forsitan, aut præteritis quando præteritio vim exhæredationis habet: qui si heredes scripti fuerint, nihil debetur patrono. Et si contingat eum heredem scribi, legata liberis debentur.

¶ Multos autem & alios casus, ad huius iuris dispositionem necessarios collegit dicta cõstitutio. Etenim sanxit, vt tam patroni patronæque, quàm liberi eorum, necnon qui ex transuerso veniunt, ad quintum vsque gradum ad libertorum libertarúmve successionem vocentur. ¶ Si igitur eiusdem patroni patronæve, aut duorum patronorum duarúmve patronarum, aut etiam plurium extent liberi, is qui gradu proximior est, ad liberti libertæve successionem vocabitur. Veluti, decessit libertus aut liberta, nullos habens liberos, nec vllo condito testamento, cùm neque patronus aut patrona superesset: verùm extabant liberi, nepos fortè & pronepos: nepos vocabitur. Et in capita hereditas, non autem in stirpes diuidetur. Veluti vnius patroni duo erant liberi, alterius tres: in quinque partes scindetur successio. ¶ Idem & his qui ex transuerso patronum patronámve contingunt, obtinebit, vt & proximior potior sit, & in capita hereditas diuidatur. Quoniam pene consonantia esse ingenuitatis iura in successionibus dicta constitutio voluit.

a *Ius patronatus ad quintũ vsque gradũ collateralium extensum.*
b *Harmenop.* 3 §. 3.
c *Proximus quisque patronorum ad hereditatem liberti vocatur. Adde* Paul. 3. sent. 2. §. 1. l. *Libertus pre*terito § pen. ff. de bonis libertorum. l. penul. ff. de adsig. liber. *Proinde, in bonis liberti prior est patronus quàm filius alterius patroni: Item prior est filius patroni, quàm nepos alterius patroni.* Paul d. l. Vlpia. 27. §. 2 §. 3.
d *Libertorum hereditas in capita non in stirpes diuiditur. & ideo si vnius patroni duo sunt liberi, alterius quatuor, singuli viriles, id est, æquales portiones habebunt. Paul.* 3. sent. 2. § 3. l. 23. §. vlt. ff de bonis libertorum. Vlp. 27. §. 4.

οὐ μόνον, ἐξωτικοῖς, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῖς παισὶ τοῦ ἀπελευθέρου, ἢ τῆς ἀπελευθέρας. ἀλλ᾽ ὅπερ ἔτυχεν παρ᾽ αὐτῶν καταλειφθὲν ὁ συγκληρονόμος ἐπιγνώσεται. τοῦτο. τυχὸν exheredatis οὖσιν περιπεπτωκόσιν. ὅτι ἡ παραίτησις ἔοικε τῇ exheredationi. εἰ δὲ ἐγράφησαν κληρονόμοι, οὐδὲν ἐχρεωστεῖτο τῷ πάτρωνι. καὶ εἰ συνέβη αὐτὸν γραφῆναι κληρονόμον, ἐχρεωστεῖτο τοῖς παισὶ τὰ ληγάτα. ¶ Πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα θέματα ἡ εἰρημένη συνήγαγε διάταξις, πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου νομίμου διατύπωσιν ἀναγκαῖα, καὶ ἐκέλευσε γὰρ τὸν [a] πάτρωνα καὶ τὴν πατρώνισσαν, καὶ τοὺς τούτων καπόντας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου μέχρι πέμπτου βαθμοῦ πρὸς τὴν τῶν ἀπελευθέρων παραγίνεσθαι διαδοχήν. ἐὰν οὖν τοῦ αὐτοῦ πάτρωνος, ἢ τῆς αὐτῆς πατρωνίσσας, ἢ δύο πατρώνων, ἢ πατρωνισσῶν, ἢ καὶ πλειόνων ὑπεισι παῖδες, ὁ ἐγγύτερος [b] ὢν τῷ βαθμῷ εἰς τὰ τοῦ ἀπελευθέρου ἢ τῆς ἀπελευθέρας κληθήσεται πράγματα· οἷον ἐτελεύτησεν ἀπελεύθερος ἢ ἀπελευθέρα ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρωνος ἢ πατρωνίσσης οὐχ ὑπόντων. ὑπῆσαν δὲ παῖδες, ἔγγονος τυχὼν καὶ πρόεγγονος παραγενήσεται, καὶ in capita [c] οὐ μὴν in stirpem ἡ κληρονομία διαιρεθήσεται. οἷον ἑνὸς πάτρωνος ἦσαν δύο παῖδες, ἑτέρου δὲ τρεῖς, εἰς πέντε μερισθήσεται ἡ κληρονομία. ¶ Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ πλαγίου συγγενῶν, τοῦ πάτρωνος ἢ τῆς πατρωνίσσης κρατήσει· ὥστε τὸν ἐγγύτερον πλεονεκτεῖν, καὶ in capita διαιρεῖσθαι τὴν κληρονομίαν. σχεδὸν γὰρ σύμφωνα τὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀπελευθερότητος ἐν ταῖς διαδοχαῖς ἡ λεχθεῖσα διάταξις ἐκέλευσεν εἶναι νόμιμα.

vel quod deest eis ex const. nostra repleatur, si quando minus tertia parte bonorum suorum libertus vel liberta eis relique rit: ita sine onere, vt nec liberis liberti, libertæve ex ea parte legata, vel fideicõmissa præstentur, sed ad heredes eorum hoc onus redundet. ¶ Multis aliis casibus à nobis in præfata constitutione cõgregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionem Iurisperspeximus: vt tam patroni, patronęque, quã liberi eorũ, nec non qui ex trãsuerso latere veniunt, vsque ad quintũ gradum ad successionem libertorũ, libertarũve vocẽtur, sicut ex ea cõstitutione intelligendum est. ¶ Et si eiusdem patroni, vel patronæ, vel duorum duarúmque plu riúmve liberi sunt: qui proximior est, ad liberti, vel libertę vocetur successionem, & in capita, non in stirpes diuidatur successio. ¶ Eodem modo, & in iis qui ex transuerso latere veniunt, seruando.

¶ Penè enim consonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in successionibus fecimus.

4 ¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanã peruenerunt: cũ nec sint alij liberti, simul & Dedititiis & Latinis sublatis: cùm Latinorum legitimæ successiones nullæ penitus erant, quia licèt vt liberi vitam suã peragebant, attamen ipso vltimo spiritu simul animam, atque libertatem amittebant: & quasi seruorũ, ita bona eorum, iure quodammodo peculij, ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. ¶ Postea verò Senatusconsulto Largiano cautum fuerat, vt liberi manumissoris non nominatim exheredati facti, extraneis heredibus eorum præponerentur.

¶ Quibus etiam superuenit D. Traiani edictũ,

¶ Σχεδὸν [a] δὲ εἶπον διὰ τὸ, ἐπειδὴ ἐπὶ μὲν τῶν εὐγενῶν καὶ περαιτέρω τοῦ πέμπτου βαθμοῦ ἐπεκτείνεται τὰ τῆς κληρονομίας· ἐπὶ δὲ τῶν ἀπελευθέρων, μέχρι ε τῶν συγγενῶν τοῦ πάτρωνος ἢ τῆς πατρωνίσσης.

4 ¶ Ταῦτα περὶ τούτων τῶν ἀπελευθέρων σήμερον πραγματεύομεν, τῶν πολιτῶν ῥωμαίων. οὐ γάρ εἰσιν ἕτεροι ἀπελεύθεροι. οἶδας γὰρ μαθὼν ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ [b] καὶ τὰ τῶν δεδιτιτίων καὶ τὰ τῶν λατείνων ἀνῃρέθη δίκαια. ἡνίκα δὲ οἱ λατεῖνοι ἐπολιτεύοντο, οὐδεμία ἐπ᾽ αὐτῶν νόμιμος ἐπραγματεύετο διαδοχή. εἰ [c] καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἔζων ὡς ἐλεύθεροι, ὅμως ἐτελεύτων ὡς οἰκέται συναπολλῦντες τῇ ψυχῇ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὡς οἰκετῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐλευθερωτῶν ἐκληρονομοῦντο τῶν οἰκείων τὰ βόνα αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ κληρονομίαν ἐπὶ οἰκετῶν δυνατὸν καλέσαι, ἀλλὰ iure peculii ἀπὸ τοῦ ἰουνίου [e] νόμου ἐλάμβανον οἱ ἐλευθερωταί. καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ ἰουνίου [f] νόμου. ¶ Μετὰ δὲ ταῦτα δόγμα γέγονε λαργιανέιον, τὸ κελεῦον, ὥς τε τοὺς παῖδας τοῦ ἐλευθερωτοῦ μὴ γενομένους νομινάτιμ ἐξερεδάτους τῶν ἐξωτικῶν κληρονόμων προτιμᾶσθαι περὶ τὴν τοῦ λατείνου διαδοχήν· οἷον, ἠλευθέρωσα ἐγὼ τὸν ἐμὸν οἰκέτην, καὶ ἐποίησα λατεῖνον. ἐτελεύτησα γράψας κληρονόμους παῖδας ἐμοὺς, ἔτι δὲ καὶ ἐξωτικούς. ἀπὸ μὲν τοῦ ἰουνίου εἰ συνέβη τελευτᾶν τὸν λατεῖνον, οἱ παῖδες οἱ ἐμοὶ ἅμα τοῖς ἐξωτικοῖς κληρονόμοις εἰς τὰ βόνα παρεγίνοντο τοῦ λατείνου. ἀπὸ δὲ τοῦ δόγματος τοῦ λαργιανείου, οἱ παῖδες μόνοι διαδέχονται τὸν λατεῖνον. ἐπειδὴ οὐ γεγόνασι nominatim exheredati. ¶ Μετὰ δὲ τὸ λαργιανέιον γέγονε ἔδικτον τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως,

¶ Penè dixi, ideo, quòd inter ingenuos & vltra quintum gradum deferantur hereditates: libertinorum verò successiones intra quintum gradum cognatorum patroni & patronæ consistant.

4 ¶ Et hæc quidem de his Libertinis hodie tractamus, qui Ciues Romani sunt, cùm nec sint alij liberti. Didicisse enim te opinor ex libro primo dediticiorum & Latinorum iura sublata esse. Porrò, cùm Latinorum vsus adhuc receptus esset, de nulla ipsorum successione agitabatur. Quamuis enim maximè vt liberi viuerẽt, tamen vt serui moriebantur, veluti vnà cum spiritu libertatem exuentes. Et quasi seruorum, bona eorum à manumissorib. possidebantur. Non iure hereditatis, quoniam seruorum nullas dicere possumus hereditates: sed iure peculij, idque ex lege Iunia.

¶ Postea factum est Senatusconsultum Largianum, quo cautum fuerat, vt liberi manumissoris nõ nominatim exheredati, extraneis heredibus eius in successione Latini præponerentur: veluti, Manumisi seruum meum, & Latinum feci, mortuus sum institutis heredibus liberis meis & quibusdam extraneis. Ex lege quidem Iunia, si contingat Latinum mori, liberi mei vnà cum extraneis heredibus, ad bona Latini venissent. Ex Senatusconsulto autem Largiano, soli liberi mei Latino succedẽt, quoniam nominatim exheredati non sunt. ¶ Post Senatusconsultũ Largianum venit D. Traiani edictum

a *Ingenuitatis & libertinitatis in successionibus differentia: hæ strictius: illæ laxius deferuntur.*

b §. Harmen. 3. §. 6.

c *Titulo* de libertinis §. 3.

d *Libertorum Latinorũ quæ olim conditio fuerit: & quo iure eorum bona à patronis occuparentur. adde Timoth. seu Saluianũ* 3 ad Ecclesiã.

e *De lege Iunia* l. bona vide d. §. 3.

f *De quo vide Nouell.* 28.

quo cauebatur, vt si quis Latinus, inuito aut inscio patrono Ciuitatẽ sibi Romanã petisset, & obtinuisset, viueret quidem vt Ciuis Romanus, & omnia ageret quę Ciuium Romanorum sunt, verùm vt Latinus moreretur. ¶ Sed Imperatoris nostri constitutio, has conditionũ mutationes perosa, cùm vt Ciuis Romanus viueret, ac vt Latinus moreretur, & alias quoque difficultates hinc nascentes sustulit, explosis non Latinis tantùm & lege Iunia, & S.C. Largiano, sed etiam edicto Traiani: vt iam omnes liberti, Ciues Romani sint. Et ita veluti quadam inuentione, siue adiectione quibus modis Latini fiebant, qui manumittebantur, iisdem & Ciuitatem Romanam serui adipiscuntur.

a l. vnic. C. de Latina libertate.

ὅπερ ἐκέλευσεν, ἵνα ἐὰν ὁ Λατεῖνος, ἄκοντος ἢ ἀγνοοῦντος τοῦ πάτρωνος, αἰτήσῃ ἑαυτῷ πολιτείαν Ῥωμαϊκὴν, καὶ ἐπιτύχῃ, ζῇ μὲν ὡς πολίτης ῥωμαῖος, καὶ πάντα πράττῃ τὰ τῶν ῥωμαίων, τελευτήσῃ δὲ ὡς λατεῖνος. ¶ Ἀλλ' ἡ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, [a] τὰς τῶν τοιούτων αἱρέσεων ἐναλλαγὰς μισοῦσα, ὅτι ἔζη μὲν ὡς ῥωμαῖος, ἐτελεύτα δὲ ὡς λατεῖνος, καὶ ἑτέρας δὲ δυσχερείας ἐντεῦθεν ἀναφυομένας ἀνεῖλεν ἐξωθήσασα τῆς πολιτείας, οὐ μόνον τοὺς λατείνους, καὶ τὸν ἰούνιον νόμον, καὶ τὸ λαργιανὸν δόγμα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἔδικτον Τραϊανοῦ, ὥστε πάντας ἀπελευθέρους εἶναι ῥωμαίους. καὶ μετά τινος ἐπινοίας ἤγουν προσθήκης, δι' ὧν τρόπων ἐγίνοντο πάλαι λατεῖνοι οἱ ἐλευθερούμενοι, διὰ τῶν αὐτῶν ἐπὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἄγει τοὺς οἰκέτας πολιτείαν.

quod eundem hominem, si inuito vel ignorante patrono ad ciuitatẽ Romanam venire ex beneficio principis festinarat, faciebat quidem viuum ciuem Romanum, Latinum verò morientẽ. ¶ Sed nostra cõstitutione propter huiusmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipsis Latinis etiam legem Iuniam, & S.C. Largianum, & edictum diui Traiani in perpetuum deleri censuimus: vt omnes liberti ciuitate Romana fruantur: & mirabili modo quibusdam adiectionibus ipsas vias quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam transposuimus.

DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM. TIT. IX.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΚΥΡΩΣΕΩΣ [b] ἀπελευθέρων. Τίτλος θ.

DE ASSIGNATIONE libertorum. TIT. IX.

b Idem 49. Eclog. 5. adde 38. Digest. 4. de adsignandis libertis. Porrò quid sit adsignare libertũ. vide legẽ 107. de verborũ signific.

¶ *De septimo genere adquirendi iure ciuili, seu de adsignatione liberti (id enim aliud à legato & fideicommisso, l. 7. ff. de adsignandis libertis: fit etiam adsignatio, alibi quàm in testamento: vt id genus adquirendi, à testamentario sit diuersum, & ab intestato, cùm non lege fiat: sed voluntate defuncti, imò vt sæpius aduersus legem intestato succedendi receptam) Patronum, libertum, libertósve suos.* 1 *Imò & libertam vni filiorum adsignare posse. Imò & filiæ, nepoti, nepti, quos in potestate habet.* 2 *Proinde emancipato eo cui libertus adsignatus est, adsignatio tacitè reuocata intelligitur.* 3 *Adsignationem fieri testamento, sine testamento, quibuscunque verbis. Quo tempore ius adsignandi liberti introductum.*

CVM dictum sit de libertis, dicamus vt in summa de adsignatione ipsorum. Scis enim liberos patroni, cùm parem gradum obtinent, simul, pariterque & ex æquis partibus ad successionem liberti paterni

c *Liberi patroni æquis partibus liberto patroni succedunt.*

ΙΠΟΝΤΕΣ περὶ τῶν ἀπελευθέρων, εἴπωμεν ὡς ἐν τέλει καὶ περὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς γινομένης προσκυρώσεως. οἶδας [c] ὅτι οἱ παῖδες τοῦ πάτρωνος, ἡνίκα τὸν αὐτὸν ἐπέχουσι βαθμὸν, ἅμα καὶ ἐξ ἴσου ἐπὶ τὴν τοῦ πατρῴου,

IN summa (quod ad bona libertorũ attinet) admonẽdi sumus. censuisse Senatum vt quamuis ad omnes patroni liberos qui

qui eiusdē gradus sunt, æqualiter bona liberto rū pertineāt, tamē licere parēti, vni ex liberis assignare libertū: vt post mortem eius, solus is patronus habeatur, cui adsignatus est: & cæteri liberi, qui ipsi quoque ad eadē bona, nulla adsignatione interueniente, pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant, sed ita demum pristinū ius recipiāt, si is cui adsignatus est, decesserit nullis liberis relictis.

1 ¶Nec tantum libertum, sed etiam libertam: & non tantùm filio nepotíve, sed etiam filiæ, neptíve adsignare permittitur.

2 ¶Datur autem hæc adsignandi facultas ei qui duos pluréſve liberos in potestate habebit, vt eis quos in potestate habet, adsignare libertum libertámve liceat. Vnde quærebatur, si eum cui adsignauit, postea emancipauerit, num euanescat adsignatio. Sed placuit euanescere: quod & Iuliano,

ἀπελευθέρου παραγίνονται κληρονομίαν. γέγονε δὲ μετὰ ταῦτα δόγμα [a] συγκλήτου τὸ λέγον ἐξεῖναι τῷ πάτρωνι πολλοὺς ἔχοντι παῖδας ἑνὶ τούτων ἀδσιγνατεῦσαι, [b] ἤτοι προσκυρῶσαι τὸν ἀπελεύθερον. καὶ λοιπὸν μετὰ τὴν τοῦ ἀπελευθέρου τελευτὴν, ἐκεῖνος μόνος ὁ ἀδσιγνατευθεὶς, ἕξει [c] τὰ πατρωνικὰ δίκαια, οὐδεμίαν ἐχόντων πάροδον ἐπὶ τὴν αὐτοῦ κλῆρον τῶν ἄλλων παίδων τοῦ πάτρωνος, ὅσοι ἔμελλον ἅμα κληρονομεῖν μιᾶς γινομένης ἀδσιγνατζίωνος. εἰ δὲ συμβῇ ἐκεῖνον τὸν παῖδα ᾧ ἀδσιγνατευθῇ ὁ ἀπελεύθερος ἄπαιδα τελευτῆσαι, τότε οἱ ἄλλοι παῖδες τοῦ πάτρωνος, τὸ ἀρχαῖον ἀναλήψονται δίκαιον, καὶ αὐτοὶ τοῦτον διαδέξονται.

venire. Factum tamen est postea S.C. quo placuit, patrono plures habenti liberos, licere vt vni eorum libertum adsignet. Et deinde mortuo liberto, is solus patroni iura habebit, cui ille adsignatus fuerit, & cæteri liberi patroni, qui pariter ad eadē bona venturi erāt nulla adsignatione interueniēte, iam nullum aditum ad hereditatem liberti habebunt. Quòd si is, cui libertus adsignatus fuerit, decedat nullis relictis liberis: tunc ceteri patroni liberi pristinum ius recipiunt, & liberto possunt succedere.

1 ¶Οὐ μόνον δὲ ἀπελεύθερον, ἀλλὰ καὶ ἀπελευθέραν ἔξεστιν ἀδσιγνατεῦσαι.[d]

1 ¶Nec tātùm libertum, sed etiam libertam: Et nō tantùm filio nepotíve, sed etiam filiæ neptíve, adsignare permittitur.

2 ¶Τῷ [e] πάτρωνι καὶ τῷ ἔχοντι δύο ἢ πλείονας παῖδας in potestate. ἐμαγκιπάτῳ γὰρ ἀδσιγνατεύειν οὐ [f] δυνατόν. τί οὖν ὅτι τὸν ἀπελεύθερον ἀδσιγνατεύσας τὸν οἰκεῖον δοῦλον τῷ ὑπεξουσίῳ παιδὶ, εἶτα ἐπιζήσας ἐμαγκίπατον ἐποίησεν παῖδα, ζητοῦμεν εἰ ἐξασθενεῖ ἡ ἀδσιγνατιών; καὶ ἤρεσεν Ἰουλιανῷ καὶ τοῖς πλείοσι τῶν νομικῶν, ἐξασθενεῖν αὐτήν.

2 ¶Porrò hæc adsignandi facultas ei competit, qui duos aut plures liberos in potestate habet. Quoniam emancipato libertus assignari non potest. Quid ergo, si quis libertum suum filio in potestate adsignauerit, & deinde cùm super uixisset, filium emancipauerit? Quærimus, an euanescat adsignatio? Et Iuliano ac aliis Iurisconsultis placuit eam euanescere.

3 ¶Δυνατὸν δὲ ἀδσιγνατεύειν, οὐ μόνον ἐν διαθήκῃ, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐξ ἀδιαθέτου. οὐ μέν ἐστιν ἐπὶ τούτῳ ἐπινενοημένα ῥήματα [h] τυπικά. γέγονε δὲ τὸ περὶ τῶν ἀδσιγνατζιώνων διαλεγόμενον δόγμα ἐπὶ τῆς Κλαυδίου βασιλείας, ἐπὶ Σουιλλίου [i] Ῥούφου, καὶ Ὀστωρίου [k] Σκαπουλᾶ τῶν ὑπάτων.

3 ¶Possumus autem assignare, non tantùm in testamento, verùm etiam ab intestato. Neq. etiam hac in re inuenta sunt solennia quædam & formalia verba. Porrò, S.C. quod de adsignatione libertorū loquitur, imperāte Claudio factum est: Suillio Rufo, & Hostorio Scapula COS.

& aliis plerisque visum est. 3 ¶Nec interest, an testamento quis adsignet, an sine testamento, sed etiam quibuscunque verbis, patronis hoc permittitur facere ex ipso S.C. quod Claudianis temporibus factum est, Sabellio Rufo, Asterio Scapula Consulibus.

a De hoc Senatusconsulto, vide l.1. ff. de adsignandis libertis.

b Adsignare libertum vni liberorum patronus potest.

c l.30. in fin. ff. qui & à quib. manumissi.

d Integra sententia de nepote & nepte hic in textu Græco deest.

e Deesse hic aliquid videtur vel ἤτοι τῷ παιδὶ ἤ vel ὑπὸ ἤ.

f Imo potest. l. 9. ff. de adsig. libertis.

g l.1. §.1. l.13. ff. eod.

h Figurata verba pro solēnibus posuit. cur autem verborū solennitas hic non requiratur collige ex l.7. ff. eo.

i Aliàs Sabellio vt hic. aliàs Vellio.

l.1. ff. eod.

k Aliàs Asterio vt hic in ipso textu Institutionum: aliàs Ostorio. l.1 ff. eod. aliàs Hostorio vt in Pand.

a Adde Vlp. Titu. de possessionibus dandis.
b Bonorũ possessio quid. adde 1 Harmeno. 3. §. 36. 37. & lib. 5. titu. 6. §. 7.

DE BONORVM POSSESSIONIBUS. TIT. X.

ΠΕΡΙ[a] ΤΗΣ ΠΡΑΙΤΩρίας διαδοχῆς.[b] Τίτλος ι.

DE BONORVM POSSESSIONIBUS. TIT. X.

¶ De octauo genere adquirendi iure ciuili aut potius Prætorio, seu de bonorum possessionibus. ¶ Bonorum possessiones à Prætoribus introductas testamentorum emendandorum, confirmandorum causa, sed & successionum ab intestato confirmandarum (quod cùm accidit, sciendum est, Prætorem eos, quib. ita dat bonorum possessionem non facere heredes, sed quasi) & ampliandarum causa. Ius enim succedendi ex legibus duodecim Tabul. strictum erat. 1 ¶ In eum finem Prætor introduxit duas generales, vnam bonorum possessiones ex testamento, alteram ab intestato. ¶ Ex testamento quidem, duas species, contra tabulas (ea liberis præteritis datur) secundum tabulas (ea scriptis heredibus datur.) Ab intestato verò hasce speciales introduxit. Primam, vnde liberi: Secundam, vnde legitimi: Tertiam, vnde decem personæ. Quartam, vnde cognati. Quintam, tanquam ex familia. Sextam, vnde patroni. Septimam, vnde vir & vxor. Octauam, vnde cognati manumissoris. 2 ¶ Sed hic ordo Bonorum possess. à Iustiniano mutatus est hunc in modum. Bonorum poss. ex testamento duas quidem admisit, Contra tabulas, & secundum tab. Ab intestato, hos gradus fecit. Primum, vnde liberi. Secundum, vnde legitimi. Tertium, vnde cognati. Quartum, vnde vir & vxor. Quintum, eúmque subsidiarium & extraordinarium, Ex legibus, senatusconsultis, constitutionibus: Reliquas, vt otiosas sustulit. Et hæ quidem bonorum poss. earúmque gradus. 4 ¶ quarum petitionem intra certum tempus (ne alioquin nullo petente, actiones creditorum differrentur) & à liberis, parentibúsque intra annum: à reliquis intra centesimum diem peti voluit. 5 ac si intra id tempus petita à proximioribus nõ essent, vlterioribus adcrescere, eósque admitti ex successorio edicto. 6 In petenda autem bonorum possessione dies vtiles esse. 7 ¶ Bonorum possessiones, hodie quocunque modo intra certa ac definita legibus tempora admitti, neque necessariò à Prætore peti.

c Lege xij. Tabul. succeditur vel ex testamento, vel ab intestato.
d Heredum alij necessarij, alij voluntarij.
e Bonorũ possessiones iure Prætorio, cur inuenta.
f Bonorum possessiones iuris ciuilis emẽdãdi caussa à Prætoribus inuenta: cuiusmodi potestas Prætoribus data. l. 7. §. 1. ff. de iustitia & iure.
g Bonorũ possessiones, alia ab intestato, alia contra tabulas seu testamentum dantur.

QVemadmodum legis duodecim Tabularum inuentum est, vt ex testamento vel ab intestato vocaremur: & qui vocantur, aliàs efficit, vt existant tamen, quod genus sunt necessarii: aliàs requirit, vt adeant, cuiusmodi sunt ceteri præter hos: sic & Prætor bonorũ possessiones inuenit, per quas interdum ius ciuile emendat. ¶Non solum in intestatorum hereditatibus, vt dictum est (Nam quum ius ciuile capite minutos, & eorum liberos, necnon & eos, qui ex fœminis nascuntur, ignoraret: ipse tertio quodam ordine inuento bonorum possessionẽ Vnde cognati eis dedit) verum etiam in eorum qui testamento facto decedunt, erratum legis duodecim Tabularum correctum est. Nam, si quis moriens alienum

ΩΣΠΕΡ ὁ δωδεκάδελτος[c] ἐπενόησε τὴν ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου κλῆσιν, καὶ ποτὲ μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ τοὺς καλουμένους, ὁποῖοι[d] εἰσὶν οἱ νεκεσσάριοι. ποτὲ δὲ ἀδιτεύειν, ὁποῖοί εἰσιν οἱ παρὰ τούτοις. οὕτω καὶ ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὰς διακατοχὰς,[e] δι' ὧν, ποτὲ μὲν διορθοῦται[f] τὸ πολιτικόν. ¶ Οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου[g] καθὰ εἴρηται. (τοῦ γὰρ πολιτικοῦ τοὺς κάπιτε δημινούτους, καὶ τοὺς ἐκ τούτων οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκ θηλυγονίας ἀγνοοῦντος, αὐτὸς τρίτην ἐπινοήσας τάξιν, δέδωκε αὐτοῖς τὴν οὕνδε κογνάτοι διακατοχὴν) ἀλλὰ καὶ ἐν διαθήκαις, τὸ πταῖσμα διορθοῦται τοῦ δωδεκαδέλτου. ἐὰν γάρ τις τελευτῶν ἀλλότριον ποσοῦμον γράψῃ κληρονόμον. οἶδας δὲ τίς ἐστιν ἀλλότριος

IVs bonorum possessionis introductum est à Prætore, emendandi veteris iuris gratia.

¶ Nec solùm in intestatorũ hereditatibus vetus ius eo modo Prætor emendauit, sicut suprà dictum est, sed in eorum quoque, qui testamento facto decesserint. Nam si alienus

posthumus heres fuerit institutus: quamuis hereditatē Iure ciuili adire non poterat, cùm institutio non valebat: honorario tamen iure bonorum possessor efficiebatur: videlicet cùm à Prætore adiuuabatur. Sed & is à nostra constitutione hodie rectè heres instituitur, quasi & Iure ciuili non incognitus. ¶ Aliquando tamen neque emendādi, neque impugnandi veteris iuris, sed magis cōfirmandi gratia, Prætor pollicetur bonorū possessionem. Nam illis quoque qui rectè testamento facto heredes instituti sunt, dat secundùm tabulas bonorum possessionem. ¶ Item ab intestato suos heredes, & adgnatos ad bonorum possessionē vocat. Sed & remota quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hereditas iure ciuili.

ποσοῦμος, τουτέστιν, ὁ μὴ τικτόμενός μοι σοῦος· τεχθεὶς ὁ ζῶντος, ὅσον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ ἀδιτεύειν οὐκ ἠδύνατο· ἀπέβαλε γὰρ τὴν τοιαύτην ἔνστασιν τὸ πολιτικόν· ὁ δὲ πραίτωρ τὴν σεκουνδουμ ταβέλλας αὐτῷ χορηγεῖ διακατοχὴν, καὶ bonorum possessorem αὐτὸν ἀποτελεῖ. ἀλλὰ καὶ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τὸν ζῶντα ποσοῦμον, ὀρθῶς βούλεται γράφεσθαι κληρονόμον, ὡσανεὶ καὶ τῷ πολιτικῷ ἐγνωσμένον. ¶ Ἔστι δὲ ὅτε ὁ πραίτωρ, οὐ διορθοῦται μὲν, ἐναντιοῦται δὲ τῷ πολιτικῷ. οἷον ὡς εἰρήκαμεν, ἐὰν ὁ ἀπελεύθερος τὸν πάτρωνα πραιτερίτον καταλείψῃ, ὁ μὲν δωδεκάδελτος οὐκ ἐδίδου τῷ πάτρωνι πάροδον ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου ποιήσαντος διαθήκης νικωμένῳ. ὁ δὲ πραίτωρ ἐπενόησε τὴν κόντρα ταβούλλας. ¶ Οὐκοῦν ἐνταῦθα ἄντικρυς μάχεται, οὐκ ἔστι δὲ δυσχερὴς, οὐδὲ φιλόνεικος ὁ πραίτωρ. ἡνίκα [a] γὰρ οἶδε τὸ πολιτικὸν εὐδοκιμοῦν, τότε οὐδὲ ἐπὶ διορθώσει, οὐδὲ ἐπὶ ἐναντιώσει, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ βεβαιώσει τίθησι τὴν ἰδίαν νομοθεσίαν· ἐὰν γάρ τις ὀρθῶς γινομένης διαθήκης γραφῇ κληρονόμος, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ δύναται ἀδιτεύειν, ἀλλὰ καὶ ὁ πραίτωρ δίδωσιν αὐτῷ τὴν σεκουνδουμ [b] ταβούλλας διακατοχήν. καὶ τὸ μὲν κατὰ νόμον hæredem [c] αὐτὸν ἀποτελεῖ. ὁ δὲ βονόρουμ ποσσέσσωρα καὶ ἐξ ἀδιαθέτου συναινεῖ. τοὺς γὰρ σουίους κληρονόμους καὶ τοὺς ἀγνάτους καλεῖ τὸ πολιτικόν. καὶ τοὺς μὲν ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, τοὺς δὲ ἀδιτεύειν. ὁ δὲ πραίτωρ συντρέχων τῷ πολιτικῷ, τοῖς μὲν δίδωσι τὴν οὕνδε λίβεροι, τοῖς δὲ δίδωσι τὴν οὕνδε λεγίτιμοι, κἂν τὰ μάλιστα δὲ μὴ αἰτήσωσι τὴν διακατοχὴν, οὐδὲν ἧττον

posthumū heredem scribat (scire te opinor quis sit alienus posthumus, nēpe is qui si nascatur suus mihi futurus nō est) is si natus fuerit, quod ad ius ciuile adire non posset: reiecit enim talem institutionem ius ciuile: Verum Prætor ei Bonorū possessionem secundum tabulas largitur, & bonorū possessorem eum facit. Sed & Imperatoris nostri constitutio, rectè hūc heredem vult institui, quasi nec iure ciuili incognitum. ¶ Aliquando Prætor non emendat, sed impugnat ius ciuile. Veluti (sicut diximus) cùm libertus patronum præterit. Lex XII. Tabularum nullū dabat patrono quasi testamento facto superaretur, aditum ad bona liberti: At contra Prætor bonorū possessionem contra tabulas commētus est. ¶ Hoc igitur ex aduerso pugnat. Porrò nō est Prętor acerbus aut cōtentiosus: quoniā vbi ius ciuile probari in vulgus putauit, non emendandi, neq. impugnandi, sed confirmandi eius gratia, suam iurisdictionē interposuit. Nam si quis rectè atq. ordine facto testamento, heres institutus sit, non solū iure ciuili adire poterit, sed etiā Prætor ei dat bonorum possessionem secundum tabulas. Et ius quidem ciuile ex lege heredem facit, Prætor verò & ab intestato bonorum possessorē approbat. Nam suos quidem heredes & agnatos vocat ius ciuile: atque vt illi existant, & hi adeant efficit. At verò Prętor cum iure ciuili concurrens, illis dat bonorum possessionem Vnde liberi, his bonorum possessionem Vnde legitimi. Atque etiamsi maximè bonorum possessionē nō petierint: nihilominus

a *Prætor ius ciuile vsu receptum atque in vsu positum confirmare solet. at non impugnare.*

b *Bonorum possessio secundum tabulas datur scriptis haeredibus.* Vlp. 28. §. 5. vbi plenius dixi.

c *Haeredis & bonorum possessoris cognatio.*

d *Bonorum possessio vnde liberi.*

heredes fiunt iure ciuili. Sic igitur Prætor, aut [a] emendat, aut impugnat, aut comprobat. Emendat, vt in extraneo posth. mo. Impugnat, vt in patrono præterito. Et comprobat, vt in heredibus scriptis: Et in his qui ab intestato vocantur, ex primo aut secundo ordine.

¶ Quos autem solus Prætor, non etiam ius ciuile ad successionem vocat, heredes quidem ipso iure eos non facit. Nam heredis nomen nemini Prætor tribuit, sed aut lex, aut [b] quod legis vicem habeat. Veluti S.C. aut constitutio Principis. S.C. vt Tertullianum & Orfitianum: constitutio principis, vt Imperatoris nostri constitutio, quæ sororis filium in numerum legitimorū retulit. Prætor igitur heredem non facit: sed data [c] bonorum possessione, loco heredis eum constituit: & bonorum possessorem efficit: sic vt vtiliter & experiri possit & conueniri. ¶ Neque verò iam dictas bonorum possessiones tantùm Vnde liberi, Vnde legitimi, & Vnde cognati inuenit Prætor: sed etiam alias plurimas: cùm vnus eius sit scopus ne quis sine successore moriatur. Nam angustissimis finibus [d] conclusum à lege duodecim Tabularum ius percipiendarū hereditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

1 ¶ Porrò bonorum possessiones: aliæ ex testamento sunt, aliæ ab intestato. Et ex testamento [e] quidem sunt hæ duæ, Prima: quæ Contra tabulas [f] dicitur, quam Prætor liberis præteritis pollicetur: Secunda: quæ Secundum tabulas vocatur, quam

heredes εἰσὶν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ. ὥς τε συνὸ πραίτωρ ἢ [a] διορθοῦται, ἢ ἐναντιοῦται, ἢ συναιρεῖ. διορθοῦται μὲν, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐξωτικοῦ ποστούμου. ἐναντιοῦται δὲ, ὡς ἐπὶ τοῦ πραιτερείτου πάτρονος. καὶ συναιρεῖ ὡς ἐπὶ τῶν σκρίπτων κληρονόμων, καὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου καλουμένων, ἀπὸ πρώτης ἢ δευτέρας τάξεως. ¶ Οὓς δὲ ὁ πραίτωρ μόνος καλεῖ ἐπὶ τὴν διαδοχὴν, οὐκ ἔτι δὲ τὸ πολιτικὸν, hæredes μὲν αὐτοὺς νόμῳ οὐκ ἀποτελεῖ. τὸ γὰρ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ὁ πραίτωρ οὐδενὶ περιποιεῖ, ἀλλ' [b] ὁ νόμος, ἤγουν ὁ τοῦ νόμου τάξιν ἐπέχων. οἷον δόγμα συγκλήτου, ἢ διάταξις βασιλέως. δόγμα συγκλήτου, ὡς ἐπὶ τοῦ Τερτυλλιανείου καὶ Ὀρφιτιανείου. διάταξις, ὡς ἡ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως τὸν παῖδα τῆς ἀδελφῆς συναριθμήσασα τοῖς λεγιτίμοις. ὁ πραίτωρ [c] οὖν κληρονόμον οὐ ποιεῖ, διδοὺς δὲ διακατοχὴν, ἐν τάξει κληρονόμων αὐτὸν καθίστησι, καὶ ἀποτελεῖ bonorum possessorem ὥς τε αὐτὸν πλαγιαστικῶς καὶ ἐνάγειν, καὶ ἐνάγεσθαι. ¶ Οὐ μόνον δὲ τὰς εἰρημένας διακατοχὰς τὴν οὖνδε λίβεροι, καὶ τὴν οὖνδε λεγίτιμοι, καὶ τὴν οὖνδε κογνάτοι ὁ πραίτωρ ἐπενόησεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας πλείστας, ἕνα τὸν σκοπὸν ἔχων, ἵνα [d] μή τις ἀδιάδοχος τελευτήσῃ. καὶ γὰρ στενοτάτοις ὅροις τὸ δίκαιον τῆς διαδοχῆς ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου περικεκλεισμένον, ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου ὁρμώμενος ὁ πραίτωρ ἐπλάτυνε.

1 ¶ Τῶν δὲ διακατοχῶν, αἱ μέν εἰσιν ἐκ διαθήκης, αἱ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ ἐκ [e] διαθήκης μέν εἰσι δύο αὗται. ἡ κόντρα ταβούλας, ἣν ἐπαγγέλλεται τοῖς πραιτερείτοις [f] παισί. δευτέρα δὲ καὶ σεκούνδουμ ταβούλας, ἣν χορηγεῖ

¶ Quos autem solus vocat Prætor ad hereditatē, heredes quidem ipso iure non fiunt: nam Prætor heredē facere non potest: per legem enim tantùm, vel similem Iuris constitutionem heredes fiunt, veluti per senatusconsulta, & constitutiones principales. sed cùm eis Prætor dat bonorū possessionem, loco heredum constituūtur, & vocantur bonorum possessores. ¶ Adhuc autem & alios complures gradus Prætor fecit in bonorum possessionibus dandis dum id agebat, ne quis sine successore moreretur. Nam angustissimis finibus constitutum per legem duodecim Tabularum ius percipiendarum hereditatū, Prætor ex bono & æquo dilatauit.

1 ¶ Sunt autem bonorum possessiones, ex testamento quidē hæ: Prima quæ præteritis liberis datur, vocaturq; *Contra tabulas*. Secunda, quā omni-

a *Prætor ius ciuile quemadmodum emendet, impugnet, confirmet.* l. sup. §.1 ff de iustitia & iure.

b *Heredes fiūt lege, senatuscō sulto, constitutionib.*

c *Heredes non fiunt à Prætore, sed qui loco hæredū dicuntur, vicem tamen hæredum sustinent.* l.2. ff. de bonorū possessionib.

d *Bonorum possessiones variæ inuentæ sunt à Prætore, vt ne quis sine successore moreretur.*

e *Bonorum successio ex testamento duplex. Est enim vel contra tabulas, vel secundum tabulas.*

f *Bonorū successio contra tabulas datur liberis præteritis.* vide l.1. & pass. ff. de bō. poss. cōtr. tab.

omnibus iure scriptis heredibus Prætor pollicetur, ideóq; vocatur *Secundū tabulas* (testamēti.) ¶Et cùm de testatis priùs loquutus est, ad intestatos transitum fecit. Et primo loco suis heredibus, & iis, qui ex edicto Prætoris inter suos heredes connumerātur, dat bonorum possessionem, quæ vocatur *Vnde liberi.* ¶Secundò, legitimis heredibus. ¶Tertiò, decem personis, quas extraneo manumissori preferebat. Sunt autem decem personæ hę: pater, mater: auus, auia, tam paterni quàm materni: item filius, filia: nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia: frater, sorórve, consanguinei, vel vterini.

πᾶσι τοῖς [a] κατὰ νόμον γραφεῖσι κληρονόμοις. ἐπινοήσας δὲ [b] πρώτας τὰς ἀπὸ διαθήκης, μετῆλθεν ἐπὶ τὰς ἐξ ἀδιαθέτου. καὶ κατὰ πρώτην τάξιν τοῖς [c] σουΐοις κληρονόμοις καὶ τοῖς σὺν αὐτοῖς ἀριθμουμένοις, λέγω δὲ τοῖς ἐμαγκιπάτοις δέδωκε διακατοχήν, ἥτις λέγεται οὐνδὲ λίβεροι. ¶Δευτέραν ἐξ ἀδιαθέτου, τοῖς [d] ἀπὸ νόμου καλουμένοις ἐπὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ τελευτήσαντος δέδωκε, τὴν οὐνδὲ λεγίτιμοι, οἷον ἀγνάτοις, καὶ πάτρωνι, καὶ τοῖς τούτου παισὶν ἐρχομένοις ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου, ἢ τὰ τῆς ἀπελευθέρας. καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ Τερτυλλιανείου, ἢ Ὀρφιτιανείου, καὶ ἀπὸ τῶν διατάξεων, ἔχουσι τὰ ἐξ ἀδιαθέτου. ¶Τρίτην, τὴν vnde [e] decem personæ, ἐξ ἧς τοῦ ἐξωτικοῦ ἐλευθερωτοῦ τῆς ἐλευθέρας κεφαλῆς δέκα πρόσωπα προετίμησε συγγενῶν ἀνιόντων, κατιόντων, καὶ ἐκ πλαγίου, μέχρι δευτέρου βαθμοῦ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, εἰ καὶ νῦν οὐκ ἔστιν ἐν πολιτείᾳ. εἰ συνέβη με τὸν ἐμὸν υἱὸν ποιοῦντα ἐμαγκίπατον, δοῦναί σοι αὐτὸν, εἰς πρῶτον μαγκίπιον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ σὺ ἠλευθέρωσας αὐτὸν, καὶ αὐτεξούσιον ἐποίησας διὰ τῆς δόσεως τῆς ἐλευθερίας, εἶχες ἐπ' αὐτῷ λεγίτιμα [f] δίκαια μιμούμενος πάτρωνα. καὶ εἰ συνέβη τὸν ἐλευθερωθέντα ἀδιάθετον τελευτῆσαι, σὺ πάντων προετιμήθης τῶν αὐτοῦ συγγενῶν ἔχων, ὡς εἴρηται, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τὰ λεγίτιμα δίκαια τῶν ἄλλων ὄντων αὐτοῦ κογνάτων, δι' ἣν ὑπέστη κάπιτις διμινουτίωνα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἦν διὰ μόνην ψιλὴν ἐλευθερίαν σε προτιμᾶσθαι πάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, διὰ τοῦτο ὁ πραίτωρ ἐκάλεσε δέκα [g] πρόσωπα, ὀφείλοντά σου προτιμᾶσθαι περὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου

omnibus iure scriptis heredib. largitur. Et cū eas primas fecisset, quæ ex testamento dantur, ad ea transiit, quæ ab intestato locum haberēt. Ac primo loco suis heredibus, & his qui inter suos heredes cōnumerantur (dico autem emancipatos,) bonorum possessionem dedit, quæ vocatur Vnde liberi. ¶Secundo loco ab intestato his dedit bonorum possessionem Vnde legitimi, qui iure ciuili ad hereditatem defuncti vocātur: vt agnatis: & patrono libetísq; eius in bonis liberti libertæve. Et his, qui ex S.C. Tertulliano vel Orfitiano aut principū constitutionibus ius ab intestato percipiendarum hereditatum habent. Tertio loco proposui bonorum possessionem Vnde decem personæ: per quam extraneo manumissori liberi capitis, decē personas cognatorū prætulit: parētū, liberorum, & eorū qui ex transuerso veniunt, vsq; ad secundum gradū. Quid autē id sit, docere necesse est, quāuis in vsu cōmuni nō versetur. Si tibi ego filium meumquē emancipassem, in primum & secundum & tertium mancipium dedissem: tuq; eum manumisisses, & sui iuris fecisses: propter libertatis dationē iura legitimę successionis in eo hab. bas ad similitudinem patroni. Et si contigisset, vt hic manumissus, intestatus decederet, tu omnibus cognatis præfere baris: quippe qui, vt dictū est, iura legitimi haberes propter libertatē: & cęteri omnes cognati essent pro pter capitis diminutionē. Verùm quia iniquum erat ob solam & nudā libertatem omnibus cognatis te præferri: ideo Prætor decem personas vocauit, quę in successione ab intestato præferri tibi debeant. Filium, filiam, nepotem,

a *Bonorum possessio secundum tabulas datur scriptis heredib.* vide Vlp. 28. §.5. vbi dixi plenius adde ti. Dig. ti. si tabulæ testamenti extabunt. & de bonorum poss. secundum tabulas.

b *Bonorum possessiones ab intestato varia,* vide Vlp. 28. §. 7.

c *Bonorum possessio, vnde liberi quibus detur.* vide ti. Digest. si tabulę testamēti nullę extabunt: vnde liberi.

d *Bonorum possessio, vnde legitimi quibus detur.* vide Tit. Digest. vnde legitimi.

e *Bonorum possessio, vnde decem persona*

f *Manumissori ingenui qua iura in bonis manumissi intestato mortui competebant.*

g *Manumissori extraneo decem persona praferuntur, & qua illa: & quemadmodū illis detur bonorum possessio, vnde decē persona.*

neptem, siue ex filio sint, siue ex filia, patrem, matrem, auum, auiam, siue paterni sint, siue materni: fratrem & sororem. Hos igitur extraneo manumissori prætulit, dans ei bonorum possessionem Vnde decem personæ. Ex numero enim eorum, qui petere possent, nomen bonorum possessio hæc accipit. ¶ Quarto loco, bonorum possessionem Vnde cognati. ¶ Quinto loco, pollicitus est bonorum possessionem, quam Tanquam ex familia vocant. Est autem huic locus in casu huiuscemodi. Libertus sine liberis, sinéque testaméto decessit, quum neque patronus superstes esset: Agnati patroni ad bona liberti veniunt per bonorum possessionem tanquam ex familia.

¶ Sexto loco inuênit eam quam patrono patronæque dedit parentibúsque eorum & liberis, & vocauit, Vnde liberi patroni & patronæ & parentes eorum. Nam si libertus decesserit, & patronus vel patrona liberíve eorum per bonorum possessionem Vnde legitimi venire noluerint, & tempora petẽdi prætererint, (nam vnaquæque bonorũ possessio certo tempore circumscripta est, vt infrà latiùs docebimur) neque rursum eam petierint, quæ Tanquam ex familia vocatur, per hanc bonorum possessionem venire possunt, aut patroni ipsi, aut liberi eorum, si ipsi non supersint, aut parentes patronorum patronarúmve.

¶ Septimo loco inuenit eam, quæ Vnde vir & vxor dicitur. Nam si aut vir aliquis aut mulier aliqua sine testamento decedat, neminem relinquens

διαδοχήν, υἱόν, θυγατέρα, ἔγγονον, ἐγγόνην, εἴτε ἀπὸ τοῦ υἱοῦ, εἴτε ἀπὸ θυγατρὸς, πατέρα, μητέρα, πάππον, μάμμην, εἴτε πρὸς πατρὸς, εἴτε πρὸς μητρὸς, ἀδελφήν. τούτους οὖν προετίμησε τοῦ ἐξωτικοῦ μανουμίσσωρος, διδοὺς αὐτοῖς τὴν οὔνδε δέκεμ περσόναι διακατοχήν. ἐκ γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰτούντων ἔσχεν ἡ διακατοχὴ τὴν προσηγορίαν.

¶ Τετάρτην, [a] τὴν οὔνδε κογνάτι.

¶ Πέμπτην ἐπηγγείλατο τὴν [b] tanquã ex familia. χώρα δὲ ταύτῃ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἀπελεύθερος ἐτελεύτησεν ἄπαις καὶ ἀδιάθετος, πάτρωνος μὴ ὑπόντος. οἱ ἀγνάτοι τοῦ πάτρωνος ἔρχονται ἐπὶ τὰ πράγματα τοῦ ἀπελευθέρου, ἀπὸ διακατοχῆς τῆς εἰρημένης tanquam ex familia, ἤγουν ὡσανεὶ ἐκ φαμιλίας. ¶ Ἕκτην [c] ἐπενόησεν, ἣν καὶ τῷ πάτρωνι καὶ τῇ πατρωνίσσῃ δέδωκε. καὶ ἀνιοῦσιν αὐτῶν καὶ κατιοῦσιν, ἣν ὠνόμασεν vnde liberi patroni & patronæ & parentes eorum, ἤγουν παῖδες τοῦ πάτρωνος καὶ τῆς πατρωνίσσης καὶ οἱ ἀνιόντες αὐτῶν. ἐὰν γὰρ ἀπελεύθερος τελευτήσῃ, εἶτα οἱ πάτρωνες, καὶ αἱ πατρώνισσαι, ἤγουν οἱ παῖδες αὐτῶν μὴ θελήσουσιν ἐλθεῖν ἀπὸ τῆς οὔνδε λεγίτιμοι, ἀλλ᾽ ὁ χρόνος παρέλθῃ τῆς διακατοχῆς. ἑκάστη γὰρ διακατοχὴ ῥητῷ περικέκλεισται χρόνῳ, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. μήτε δὲ αἰτήσουσι τὴν tanquam ex familia δύνανται ἀπὸ τῆς παρούσης διακατοχῆς παραγενέσθαι, ἢ αὐτοὶ οἱ πάτρωνες, ἢ αὐτῶν μὴ ὑπόντων οἱ παῖδες αὐτῶν. ἤτοι οἱ γονεῖς τῶν πατρώνων, καὶ τῶν πατρωνισσῶν. ¶ Ἐν ἑβδόμῃ [d] τάξει ἐφεῦρε τὴν vnde [e] vir & vxor. ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ, μηδενὸς ὑπόντος συγγενοῦς, ἤγουν γυνὴ ἀδιάθετος τελευτήσῃ, οὐκ ἔχουσα τινὰ

¶ Quartò, cognatis proximis. ¶ Quintò *Tanquam ex familia.*

¶ Sextò, patrono, patronæque, liberísque eorum, & parentibus.

¶ Septimò, viro & vxori.

¶ Octa-

a *De bonorũ possessione vnde cognati.* vide ti. Digest. vnde cognati.

b *Hac bonorũ possessio tanquam ex familia.* Vlp. 28. §. 7. *familia dicitur: aliutum quem ex familia, vbi bonorũ hæc possessio quarto gradu constituitur qua hic quinto.* Porro de *familia adde* l. 195. ff. de verbor. signific.

c *Quinto loco constituitur ab* Vlp. d. loco.

d *Sexto loco constituitur apud* Vlp. d. loco.

e Vide Tit. Digest. & C. vnde vir & vxor.

¶ Octauò, cognatis manumissoris.

2 ¶ Sed eas quidem Prætoris introduxit iurisdictio: à nobis tamen nihil incuriosum prætermissum est: sed nostris cōstitutionibus omnia corrigentes, *Contra tabulas* quidem *& secundum tabulas* bonorum possessiones admisimus, vtpote necessarias constitutas, necnon ab intestato, *Vnde liberi*, *& Vnde legitimi*, bonorū possessiones.

¶ Quæ autem in Prætoris edicto quinto loco posita fuerat, id est, *Vnde decem personæ*: eam pio proposito, & cōpendioso sermone superuacuā ostendimus. Cū enim præfata bonorū possessio decem personas præponebat extraneo manumissori, nostra constitutio, quam de emācipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eisdémque manumissoribus, contracta fiducia manumissionē facere dedit: vt ipsa manumissio eorum hoc in se habeat priuilegium, & superuacua fiat supradicta bonorum possessio.

¶ Sublata

τὴν δυναμένην κληθῆναι ἐκ τῶν προλαβουσῶν διακατοχῶν, τῇ παρούσῃ διακατοχῇ γίνεται χώρα. καὶ ὁ ἀνὴρ τὰ τῆς γυναικὸς, καὶ ἡ γυνὴ τὰ τοῦ ἀνδρὸς διαδέχεται. ¶ Ὄγδοον[a] τόπον ἐπέχει ἐν τῇ ἐξ ἀδιαθέτου, ουνδὲ κογνάτοι μανουμισσώρεις, ἤγουν κατὰ θηλυγονίαν συγγενεῖς τοῦ ἐλευθερωτοῦ. ἐὰν γάρ τις ἀδιάθετος τελευτήσῃ μηδενὸς παντελῶς ὑπόντος, μὴ πάτρωνος, μὴ παίδων τοῦ πάτρωνος, μήτε ἀδνάτων, οἱ κογνάτοι τοῦ πάτρωνος τὴν παροῦσαν αἰτοῦσι διακατοχήν.

2 ¶ Ταύτας μὲν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὰς διακατοχὰς δύο[b] ἐκ διαθήκης, καὶ ὀκτὼ ἐξ ἀδιαθέτου. ὁ δὲ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, οὐδὲν ἀπολυπραγμόνητον καταλιπὼν, τὰ διορθώσεως δεόμενα ἐπὶ τὸ κάλλιον μετήγαγε καὶ τὴν κόντρα ταβούλλας, καὶ σεκουνδουμ ταβούλλας, οἷα οὔσας ἀναγκαίας, εἴασεν ἐπὶ σχήματος. καὶ ἐξ ἀδιαθέτου τὴν ουνδὲ λίβεροι, καὶ τὴν ουνδὲ λεγίτιμοι. ¶ Τὴν δὲ τρίτην μὲν οὖσαν τῶν ἐξ ἀδιαθέτου, πέμπτην[c] δὲ ὅσον καὶ πρὸς τὰς ἐκ διαθήκης, ουνδὲ δέκεμ περσόναι, τοῦ τῶν διακατοχῶν ἐξώθησεν ἀριθμοῦ, συντόμῳ λόγῳ περιττὴν[d] αὐτὴν ἀποφήνας. ὁπότε γὰρ ἡ εἰρημένη διακατοχὴ δέκα συγγενῶν πρόσωπα, καθὰ εἴρηται, τοῦ ἐξωτικοῦ προετίμα μανουμισσώρος. ἡ δὲ διάταξις[e] τοῦ εἰρημένου βασιλέως, ἣν περὶ τῶν ἐμαγκιπατζιώνων ἀνέγραψε, πᾶσι πάτρωσι καὶ μανουμισσώροσι, ἐν προλήψει δέδωκε τὸ contracta fiducia ἐλευθερωθῆναι, ὥστε σιωπηρῶς αὐτὴν τὴν ἐμαγκιπατζίωνα τοῦτο ἔχειν ἐν ἑαυτῇ. εἰκότως εὑρίσκεται περιττὴ ἡ προλεχθεῖσα διακατοχὴ μηκέτι ἐξωτικοῦ γινομένου μανουμισσώρος. ¶ Περιαιρεθείσης

qui ex aliqua dictarū bonorum possessionū, ad successionē eius vocetur: tūc locus fit huic bonorū possessioni. Et vir vxori, vxórque viro succedit. ¶ Octauum locum obtinet inter bonorū possessiones, quæ ab intestato dantur, ea quę Vnde cognati manumissoris, dicitur: Nā si libertus intestatus decedat, nec patronū habēs, neq. patroni liberos, neq. etiam agnatos, cognati patroni ex hac parte bonorū possessionē petūt.

2 ¶ Et has quidem bonorū possessiones Prætor inuenit, duas ex testamento, & octo ab intestato. Verùm Imperator noster sāctissimus, nihil intactū inexcussúmq. relinquēs, ea, quę emēdatione indigere videbātur, in melius trāstulit, atq. eā quidē quæ Cōtra tabulas dicitur, eamq. item quę Secūdū tabulas, vt necessarias in suo habitu reliquit. Necnō & ex his, quę ab intestato dātur, eā quæ Vnde liberi, eamq. quę Vnde legitimi. ¶ Quæ autem tertio loco posita est inter ea quæ ab intestato dātur & quinto quantū & ad eas quæ ex testamēto: ac vocatur Vnde decē personæ: eā ex numero bonorū possessionū sustulit, breui ratione superuacaneā esse ostēdens. Quum enim præfata bonorū possessio decē personas cognatorū (sicut dictum est) extraneo manumissori præferret, cōstitutio autē præfati Imperatoris, quā de emancipationibus conscripsit, omnib. patronis & manumissoribus præsumptionē cōtractæ fiduciæ in manumissionibus dederit, sic vt ipsa emācipatio tacitè id in sese habeat: meritò & præfata bonorum possessio pro superuacua habēda est, cū extraneus posthac manumissor nullus intelligatur. ¶ Sublata

a *Septimo loco ponitur apud* Vlp. d. loco.

b *Bonorū possessiones hæ recepta sunt à Iustiniano, Cōtra tabulas & secundum tabulas, vnde liberi, vnde legitimi.*

c *Bonorū possessio vnde decem personæ, diuersa ratione tertio, diuersa, quinto gradu datur.*

d *Bonorum possessio vnde decem personæ sublata.*

e l. vlt. C. de emancipat. liberorum.

igitur bonorũ possessione Vnde decem personę: quæ quinta erat numero: bonorum possessionẽ Vnde cognati, quæ prius sexta erat in ordine, quintam fecit. ¶ Porrò eam bonorũ possessionem quæ septimo loco erat, Tãquã ex familia, cámque quę octaua, Vnde liberi patroni, patronęque & parẽtes eorum: vtramq. inutilem fecit, in sacra sua cõstitutione, quam de iure patronatus cõposuit. Cùm enim ad similitudinẽ successionis ingenuorũ, & Libertinorũ successiones redegisset: eas vsque ad quintũ gradũ coarctãdo vt aliquid esset inter Ingenuos & Libertinos differẽtiæ cõtẽtos esse eos voluit bonorum possessionibus, Cõtra tabulas, & Vnde legitimi, & Vnde cognati. Ex quibus hereditatẽ liberti ab intestato cognati patroni sibi vindicare possunt: omni scrupulositate & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum sublata. ¶ Nona autem bonorum possessione, quæ Vnde vir & vxor dicitur, sexto loco posita: decimam bonorũ possessionem, quę erat Vnde cognati manumissoris, pro superuacua haberi voluit propter rationes in dicta constitutione de iure patronatus enumeratas. Ita vt iam sex tantùm sint ordinariæ bonorum possessiones: duæ ex testamento: Contra tabulas, & Secundùm tabulas: & quatuor ab intestato, Vnde liberi, Vnde legitimi, Vnde cognati, & Vnde vir & vxor.

τοίνυν, τὴν οὐνδε δέκεμ περσόναι, ἥ τις ἦν πέμπτη. [a] τὴν ἕκτην πάλαι διακατοχὴν οὖσαν, τουτέστι τὴν οὐνδε κογνάτοι, πέμπτην ἐποίησε. ¶ Τὴν δὲ ἑβδόμην οὖσαν, λεγομένην δὲ tanquam [b] ex familia, καὶ ὀγδόην τὴν vnde [c] liberi patroni patronæque & parentes eorum, ἑκατέραν ματαίαν ἀπέδειξεν ἐν τῇ θείᾳ αὐτοῦ διατάξει ἣν ἐπὶ τοῖς πατρωνικοῖς συνέθηκε δικαίοις. ὁπότε γὰρ πρὸς [d] μίμησιν τῆς τῶν ἰνγενούων διαδοχῆς, τὰς ἀπελευθερικὰς ἐποίησε κληρονομίας, μέχρι πέμπτου βαθμοῦ ταύτας στενώσας, ὥστε εἶναί τινα διαφορὰν μεταξὺ ἰνγενούων καὶ ἀπελευθέρων, ἐκέλευσε αὐτοὺς ἀρκεῖσθαι τῇ κόντρα ταβούλλας, καὶ οὔνδε λεγίτιμοι, καὶ οὔνδε κογνάτοι διακατοχῇ, ἐξ ὧν δύνανται καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν ἑαυτοῖς περιποιῆσαι τοῦ ἀπελευθέρου οἱ τοῦ πάτρωνος συγγενεῖς, πάσης δυσχερείας, καὶ πέρας οὐκ ἐχούσης πλάνης, τὰς τοιαύτας ἐλευθερώσας διακατοχάς. ¶ Τὴν δὲ ἐννάτην διακατοχὴν, τὴν λεγομένην vnde [e] vir & vxor, ἐν ἕκτῳ τόπῳ ἀποθέμενος, τὴν δεκάτην φημὶ δὲ τὴν οὐνδε κογνάτοι [f] μανουμίσσωρος περιττὴν ἀπέδειξε διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἃς διεξῆλθεν ἐν τῇ περὶ πατρωνικῶν κειμένῃ διατάξει. ὡς λοιπὸν ἓξ [g] μόνας εἶναι τὰς πάσας ὀρδιναρίας διακατοχάς. δύο μὲν ἐκ διαθήκης κόντρα ταβούλλας, καὶ σεκούνδουμ ταβούλλας, τέσσαρας δὲ ἐξ ἀδιαθέτου, οὔνδε λίβεροι, οὔνδε λεγίτιμοι, οὔνδε κογνάτοι, οὔνδε vir & vxor.

igitur prædicta quinta bonorũ possessione, in gradum eius sextam antea bonorum possessionem induximus: & quintã fecimus, quam Prætor proximis cognatis pollicetur. ¶ Quúmque antea fuerat septimo loco bonorum possessio, *Tãquã ex familia* & octauo, *vnde patroni, patronæque, liberi & parẽtes eorum*: vtranque per constitutionẽ nostrã quã de Iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cũ enim ad similitudinẽ successionis ingenuorũ, libertinorum successiones posuerimus, quas vsque ad quintum gradũ tãtummodo coarctauimus, vt sit aliqua inter ingenuos, & libertinos differentia: sufficit eis tã *Cõtra tabulas* bonorum possessio, quã *Vnde legitimi*, & *Vnde cognati*: ex quibus possunt sua iura vindicare, omni scrupulositate, & inextricabili errore istarum duarum bonorum possessionum resoluta. ¶ Aliam verò bonorum possessionem, quæ *Vnde vir & vxor* appellatur, & nono loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, & in suo vigore seruauimus, & altiore loco, id est, sexto eam posuimus, decima quoque veteri bonorum possessione, quæ erat *Vnde cognati manumissor*, propter caussas enumeratas meritò sublata: vt sex tantummodo bonorum possessiones ordinariæ permaneant, suo vigore pollentes.

a *Bonorũ possessionem omnes, si ita numeres, Bonorum possessio contra tab. secundum tabu. vnde liberi, vnde legitimi, vnde decem personæ, vnde cognati, hæc bonorum possessio, vnde cognati sexta fuerit, vt hic numeratur. Si initiũ feceris ab intestato bonorũ possessionibus, quarto gradu possessio erit. vt* §. 1. vers. 4. sup. eo *Hodie quinto ordine constituitur.*

b *Bonorum possessio tanquam ex familia sublata.*

c *Bonorũ possessio vnde liberi patroni, patronæque & parentes eorũ, sublata: data his personis bonorum possessione contra & secundum tabulas. adde* 6. C. 13.

d *Ingenuorum & libertinorũ successionis cognatio.*

e *Bonorũ possessio, vnde vir & vxor, sexta inter bonorum possessiones, à Iustiniano introductas.*

f *Bonorũ possessio, vnde cognati manumissoris sublata.*

g *Bonorũ possessiones sex tantum directa: & subsidiaria vna. de qua* §. proximo inf. eod.

3 ¶ Septima

3 ¶ Septima eas sequuta, quã optima ratione prætores introduxerunt. Nouissimè enim permittitur edicto iis etiã bonorũ possessio, quibus vt detur lege, vel Senatusconsulto, vel cõstitutione cõprehensum est: quã neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque iis quæ ex testamẽto sunt, Prætor stabili iure connumerauit: sed quasi vltimũ & extraordinariũ auxiliũ (prout res exigit accõmodauit, scilicet iis, quæ ex legibus, Senatuscõsultis, cõstitutionibúsve Principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

4 ¶ Quum igitur plures species successionum Prętor introduxisset, easque per ordinẽ disposuisset, & in vnaquaq. specie successionis sæpe plures extẽt dispari gradu personæ: ne actiones creditorum differrẽtur, sed haberent, quos conuenirent: & ne facilè in possessionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo sibi consulerent: ideo petendæ bonorum possessioni certum tempus præfiniuit. Liberis itaque & parentibus tam naturalibus quàm adoptiuis, in petenda bonorum

3 ¶ Προσκείσθω δὲ αὐταῖς καὶ ἑβδόμη διακατοχή, ἣν ἀρίστῳ λογισμῷ οἱ πραίτωρες ἐπενόησαν, ἐν ἐσχάτῃ τάξει τοῦ οἰκείου ἐδίκτου ταύτην ἐπαγγελλάμενοι ἐκείνοις οἷς αὐτὴν δοθῆναι ἢ νόμος, [a] ἢ δόγμα, ἢ διάταξις ἐκέλευσε. Ταύτην δὲ οὐδὲ τῶν ἐκ διαθήκης, οὐδὲ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου συναριθμεῖν ἐστὶ σταθηρόν. ἀλλ' ὥσπερ τελευταίαν καὶ παρὰ τὴν ἐπινενοημένην τάξιν βοήθειαν, ὡς ἂν ἡ χρεία καλῇ ταύτην, ἐφορῶντες δεδώκασι, ποτὲ μὲν ἐκ διαθήκης, ποτὲ δὲ ἐξ ἀδιαθέτου. ὄνομα δὲ αὐτῇ τὸ, quibus vt detur vel lege, vel senatusconsulto, vel Principis constitutione comprehensum est. τουτέστιν οἷς πον ἵνα δοθῇ νόμῳ ἢ συγκλήτου δόγματι ἢ διατάξει βασιλικῇ περιηγγελμένον ἐστί. δυνατὸν δὲ καὶ ἕτερον αὐτῇ ὀνομάσαι καὶ καλέσαι τὸ quibus ex legibus, ἤγουν οἷς πον ἐκ νόμου.

4 ¶ Πολλῶν δὲ οὐσῶν τῶν ὑπὸ τῶν πραιτώρων ἐπινενοημένων διακατοχῶν καὶ κατὰ τάξιν συγκειμένων, ἐπειδὴ συμβαίνει ἐν μιᾷ ἑκάστῃ διακατοχῇ, πολλάκις ὅτε ὑπεῖναι πρόσωπα ἀνίσου βαθμοῦ, ἵνα μὴ τῶν κρεδιτώρων αἱ ἀγωγαὶ εἰς ὑπέρθεσιν ἄγωνται, ἀλλ' ἔχοιεν οἱ δανεισταὶ τοὺς δυναμένους μεθοδεύεσθαι, ὅπως μὴ ῥᾳδίως ἐπὶ νομὴν πέμπονται τῶν τοῦ τελευτήσαντος πραγμάτων, διὰ τῆς νομῆς ἑαυτοῖς τὸ ἀμέριμνον περιποιοῦντες. τούτου χάριν ὁ πραίτωρ μίαν ἑκάστην διακατοχὴν ῥητῷ περιέκλεισε χρόνῳ, [b] οὗ παραδραμόντος τοῖς ἑξῆς γίνεται χώρα. ἀνιοῦσι μὲν οὖν καὶ κατιοῦσι, τοῦτο μὲν φυσικοῖς, τοῦτο δὲ καὶ θετοῖς ἐνιαυτὸν [c] δέδωκεν ὁ πραίτωρ εἰς αἴτησιν διακατοχῆς πάσης ἁρμόζουσαν αὐτοῖς ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου. τού-

3 ¶ Sequitur tamen eas & septima bonorum possessio: quam optima ratione Prætores introduxerunt: ex vltima edicti sui parte, his eam pollicentes: quibus eam dari aut lex, aut S. C. aut constitutio Principis iusserit, [a] hanc autem neque his quæ ex testamento dantur: neque his quæ ab intestato, perpetuò posses annumerare. Sed vt extremum auxilium & præter ordinem inuentum, eam prætores dare, cùm necesse fuerit, solent aliâs ex testamento, aliâs ab intestato. Porrò nomen ei tale est. Quibus vt detur, vel lege, vel S.C. vel principis constitutione comprehensum est. Potes & aliud ei nomen dare, ac vocare, Quibus ex legibus.

4 ¶ Cùm igitur multas bonorum possessionum species Prętor introduxerit, eásque per ordinem disposuerit, & in vnaquaque bonorum possessione, nonnunquam multæ superfint personæ dispari gradu: ne actiones creditorum longius differantur, sed vt habeant, quos conuenire possint: vt ne facilè in possessionem bonorum defuncti mittantur, & ita indemnitati suæ consulsant, huiusce rei gratia, Prætor vnamquamque bonorum possessionem certo tempore conclusit: quo elapso his qui sequuntur locus fit. Parentibus igitur liberisque tum naturalibus, tum adoptiuis, anni spatium dedit Prætor ad petendam bonorum possessionem ex testamento vel ab intestato sibi competentem: hoc

a *Vide* Tit. Digest. vt ex legibus. senatúsve consultis bonorum possessio detur.

b *De temporibus bonorum possessionis petendæ.*

c *Bonorum possess. petenda tempus annale parentibus & liberis datur.* l. 1. §. 12. ff. de successorio edicto. Vlp. 28. §. 10. l. 2. C. qui admitti.

autem tempore præterito bonorum possessionem sibi competentem amittunt. Cæteris verò agnatis vel cognatis aut extraneis spatium centum dierum dedit.

a l. Harmen. 3.3.§.38. & lib. 5. tit. 6. §. vlt.

5 ¶ Et si intra hos centũ dies bonorum possessionem sibi competentem agnoscere neglexerint, tũc si quidem sunt alij eodem gradu, pars non petentis illis adcrescit: sin autẽ nullus ex eodem gradu procedit, qui sequenti gradu sunt, veniunt veluti per successionem: perinde atque si is qui præcessit, nec petiit, ex eo numero non fuisset. ¶ Cùm delata mihi esset bonorum possessio, & ego eam intra annum petere deberem, quia ex parentibus eram aut ex liberis: vel intra centum dies, quia alius quispiam eram: repudiaui eam Non dicimus expectandum esse, quoad tempus, quod vel anno deerat, vel centum diebus, prætereat, vt sequenti locus tunc demũ fiat: verùm statim cæteri qui sequenti gradu aut ordine sunt, ad bonorum possessionem vocabũtur.

b l. 1. §. 10. ff. de successorio edicto.

6 ¶ Tempus bonorum possessionis petendæ, vtile est non continuum: hoc est, illi currunt dies bonorum possessionis qui eam sibi scit competere, & eam petere potest. Si enim aut nesciuit ad bonorum possessionem defuncti se vocari: aut ignorauit aliquẽ cognatorum defunctum esse: aut cùm hæc sciret, petere tamen non potuit, quod maiori necessitate distineretur, tẽpora ei bonorũ possessionis nõ currẽt. 7 ¶ Et olim quidẽ petendæ erant, & in petendo cõsistebant bonorum possessiones: ac necesse erat Prætorem adire, & specialiter dicere, Da mihi hãc bonorũ possessionẽ. ¶ Sed hodie constitutionibus Principũ

c *Bonorũ possessionis petendæ tempus non continuum est, sed vtile.* vide l. vtile tẽpus 2. ff. quis ordo in possessionib.

d *Vtiles dies qui dicantur.*

e *Bonorũ possessiones olim in petendo & petenda à Prætoribus: hodie sufficit intra statutum tempus bonorum possessorem se gerere.*

f *Bonorũ possessio certa solennitate olim petebatur.* l. 1 C. comm. de successionib.

g l. vlt. C. qui admitti.

τῶν δὲ παραδραμόντος τοῦ χρόνου ἐκτὸς τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς γίνονται διακατοχῆς. τοῖς δὲ λοιποῖς [a] πᾶσι συγγενέσι καὶ ἐξωτικοῖς, ἑκατὸν ἡμερῶν δέδωκε διάστημα.

5 ¶ Καὶ [b] ἐάν τις εἴσω τῶν ἑκατὸν τούτων ἡμερῶν, τὴν ἁρμοδίαν ἐπιγνῶναι ῥαθυμήσῃ διακατοχήν, εἰ μὲν τινες εἶεν τοῦ αὐτοῦ βαθμοῦ, τὸ τοῦ μὴ αἰτήσαντος μέρος ἐκείνοις προσαυξεῖ. εἰ δὲ μηδεὶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὁρμᾶται βαθμοῦ, οἱ ἐκ τοῦ ἑξῆς παραγίνονται βαθμοῦ ὡς ἀπὸ σουκκεσσίωνος. ὡσανεὶ μηδὲ γεγονότος τοῦ προηγησαμένου, καὶ μὴ αἰτήσαντος. ¶ Ἡρμόσε μοι διακατοχή, καὶ ἔδει με ταύτην αἰτῆσαι εἴσω ἐνιαυτοῦ, ἐν ᾧ ἐτύγχανον τῶν ἀνιόντων ἢ τῶν κατιόντων, ἢ εἴσω ρ ἡμερῶν, ἐν ᾧ ἕτερός τις ὑπῆρχεν. ἐρεπουδιάτευσα ταύτην οὐ λέγομεν ὡς χρῆναι περιμένειν ἕως οὗ παρέλθοι τὸ λειπόμενον τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ἢ ἐν ταῖς ἑκατὸν ἡμέραις, ἵνα τότε χώρα γίνηται τοῖς ἑξῆς· ἀλλ' εὐθέως οἱ τοῦ ἑπομένου βαθμοῦ, ἢ οἱ τῆς ἑπομένης τάξεως κληθήσονται ἐπὶ τὴν διακατοχήν.

6 ¶ Ὁ χρόνος τῶν διακατοχῶν, οὐτίλιός ἐστιν οὐ κοντινοῦος. [c] τουτέστιν [d] ἐκείνῳ τρέχουσιν αἱ ἡμέραι τῆς διακατοχῆς, ὃς εἶδεν ἁρμόζειν αὐτῷ τὴν διακατοχήν, καὶ δύναται ταύτῃ χρήσασθαι. εἰ γὰρ ἀγνοεῖ ἑαυτὸν καλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διακατοχὴν τοῦ τελευτήσαντος, ἢ καὶ ἀγνοεῖ ἔτι ὅτι ὅτι ἐτελεύτησέ τις τῶν αὐτοῦ συγγενῶν, ἢ καὶ μαθὼν οὐ δύναται χρήσασθαι τῇ διακατοχῇ, διὰ τὸ συνέχεσθαι μείζοσιν ἀνάγκαις, ὁ χρόνος οὐ δραμεῖται τῆς διακατοχῆς.

7 ¶ Ἀλλὰ πάλαι μὲν [e] ἐν τῇ αἰτήσει, ἦσαν αἱ διακατοχαί, καὶ ἐπανάγκης ἦν ἀπιέναι εἰς τὸν πραίτωρα, καὶ ἰδικῶς λέγειν, δός μοι ταύτην τὴν διακατοχήν. ¶ Σήμερον δὲ αἱ βασιλικαὶ διατάξεις. [f]

possessione anni spatium, cæteris autem agnatis, vel cognatis centum dierum dedit.

5 ¶ Et si intra hoc tempus aliquis bonorum possessionẽ non petierit, eiusdẽ gradus personis adcrescit, vel si nullus sit, deinceps cæteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto pollicetur: ac si is, qui præcedebat, ex eo numero non esset. ¶ Si quis itaque delatam sibi bonorum possessionem repudiauerit: non quousque tempus bonorum possessioni præfinitum excesserit, exspectatur: sed statim cæteri ex eodem edicto admittuntur.

6 ¶ In petenda autem bonorum possessione dies vtiles singuli considerantur.

7 ¶ Sed bene anteriores Principes & huic caussæ prouiderũt, ne quis pro petenda bonorum possessione curet: sed quocunque

cunque modo admittentis eā iudicium (intra statuta tamen tempora) ostenderit, plenum habeat earum beneficium.

λέγουσιν, ὅτι οἱῳδήποτε τρόπῳ ἐὰν ἐκεῖνος ᾧ ἡ διακατοχὴ ἁρμόζει ἔσω τῶν προσφόρων χρόνου δείξῃ ἑαυτὸν ὅπως δήποτε τὴν διακατοχὴν ἀσπασάμενον, ἕξει τελειοτάτην ἐξ αὐτῆς τὴν εὐεργεσίαν.

effectum est vt quocumque modo is, cui bonorū possessio competit, intra statutum tempus ostenderit se dictam bonorum possessionem admittere, plenissimum habeat eius beneficium.

DE ACQVISITIONE PER adrogationem. TIT. XI.

ΠΕΡΙ [a] ΠΡΟΣΠΟΡΙΣΜΟΥ διὰ υἱοθεσίας. Τίτλος ια.

DE ACQVISITIONE PER ADROgationem. TIT. XI.

[a] Adde §. vlt. sup. per quas personas.

¶ De octauo genere adquirendi ex iure ciuili, non scripto, seu de adquisitione per adrogationem. 1. 2. 3. & quæ adrogatori adquirantur per filium adrogatum.

EST & alterius generis per vniuersitatem successio: quæ neque lege duodecim Tabularum, neque Prętoris edicto, sed eo iure, quod consensu receptum est, introducta est.

ΕΙΡΗΚΑΜΕΝ περὶ δύο κτήσεων καθολικὰ τῆς κληρονομίας, ἥ τις ἐκ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου ἡμῖν προσγίνεται. ἔτι δὲ καὶ τῆς διακατοχῆς, καὶ αὐτῆς ὁμοίως ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου προσφερομένης. εἴπωμεν καὶ τρίτην καθολικὰ κτῆσιν. αὕτη δὴ οὐδὲ ἐκ τοῦ δωδεκαδέλτου ἐπινενόηται, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἀγράφου [b] τῶν σοφῶν συναινέσεως εἰς πολιτείαν εἰσηνέχθη. ἕτερον γὰρ νόμος, καὶ ἕτερον πολιτικὴ νομοθεσία. νόμος μὲν γάρ ἐστιν ὁ ἔχων ἰδικὴν προσηγορίαν. οἷον δωδεκάδελτος, Αἴλιος Σέντιος, Φούριος Κανίνιος, Φαλκίδιος. νομοθεσία δὲ πολιτικὴ ἡ ἄγραφος [c] συναίνεσις τῶν σοφῶν, ἡνίκα τι εἰσηνέχθη ἀγράφως, εἶτα διὰ τῆς χρήσεως ἐπλατύνθη, καὶ τελευταῖον γνόντες οἱ σοφοὶ τοῦτο χρήσιμον ἐβεβαίωσαν οἰκείᾳ συναινέσει.

DIctum est de duobus per vniuersitatē adquirendi modis: de hereditate, quæ vel ex testamento, vel ab intestato ad nos pertinet. Deinde & de bonorum possessione, quę & ipsa similiter vel ex testamento, vel ab intestato nobis defertur. Dicamus & de tertia per vniuersitatem adquisitione. Hæc autem neque lege duodecim Tabularum, neque edicto Prætoris inuenta: sed eo iure, quod sine scripto & ex approbatione prudentum receptum est, introducta est in communem ciuitatis vsum. Nam longè aliud est lex, & aliud ciuilis vsus. Quoniam lex est, quæ propriam habet appellationem, vt lex duodecim Tabularum, lex Ælia Sentia, lex Furia Caninia, lex Falcidia. Vsus verò ciuilis est approbatio prudentum nulla scriptura constans, cùm quid primum sine scripto introductum est, deinde per vsum longius productū: & ad extremum, cùm prudentes id vtile esse iudicassent, approbatione sua confirmarunt.

[b] *Ius adquirendi per adrogationem consuetudine introductum.*

[c] *Consuetudo quid.*

1 ¶ Ecce enim cùm paterfamiliàs sese in adrogationem dat, omnes res eius corporales, & incorporales, quæq; ei debitæ sunt, adrogatori

1 ¶ Ἰδοὺ ἐὰν τις αὐτεξούσιος [d] ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατίωνα παράσχῃ, πάντα τὰ πράγματα αὐτοῦ σωματικὰ καὶ ἀσώματα, καὶ τὰ ὀφειλόμενα ἑαυτῷ τῷ ἀδρογάτωρι

2 ¶ Veluti, Ecce si paterfamiliàs in adrogationē se dederit, omnes illi res corporales & incorporales & quę ei debebātur, adrogatori

[d] *Patrisfamiliàs adrogati res omnes olim adquirebātur adrogatori.*

anteà quidem adquirebat, dominũ eum rerum suarũ faciens. his exceptis, quæ per capitis diminutionem pereũt, cuiusmodi est operarũ obligatio, (quid autem id sit, infrà discemus) & ius agnationis (nã iure agnationis propter capitis diminutionem, ad superiorum agnatorum hereditatem nõ vocabatur) Vsus enim & vsusfructus, quamuis olim hoc quoq; modo extinguerẽtur, Imperatoris tamen nostri cõstitutione prohibitum est, ne minima capitis diminutione perirent.

2 ¶ Sed idem ille sanctissimus noster Imperator, adquisitionem hanc, quæ per adrogationem fiebat, in angustum contraxit, similem eam faciens adquisitioni naturalium parentum. Quoniam neque naturali neque adoptiuo patri quicquam vltra vsumfructum in his rebus adquiritur, quas liberi extrinsecus, & non ex re patris adquirunt. ¶ Si contingat, vt is qui in adrogationem acceptus est, apud adrogatorem inque adoptiua familia decedat: & rerum dominium in adrogatorem transit, nisi supersint aliæ personæ, quæ ex constitutione Imperatoris nostri, patri in successione earum rerum, quæ adquiri non possunt, præferantur.

3 ¶ Sin autem is qui se in adrogationẽ dedit, debeat aliquibus, ipso quidẽ iure & stricta ratione, adrogator pro eo nõ tenetur. Quomodo.n. ex eo quod alius contraxit, cum alio agetur? Sed nomine filii agetur cum eo: & si nolit eum

a *Capitis diminutione perit operarum obligatio & ius adgnationis.*

b l. 16. C. de vsufructu.

c *Ius adquirendi per adrogationem à Iustiniano coangustatum.*

d *Adrogati liberi non aliter adquirunt parenti adrogatori, quàm naturales, patri naturali.*

e l. 6. §. 1. C. de bonis quæ liberis.

f *Vt liberi & fratres.* l. vlt. Cod. com. de successionibus.

g l. 42. ff. de peculio.

πάλαι μὲν προσεποίειζε, δεσπότην αὐτὸν ἀποτελῶν, τῶν ἑαυτοῦ πραγμάτων. ἐξῃρημένων ἐκείνων ἅτινα τῇ κάπιτις δημινουτζίωνι διαφθείρεται. οἷον [a] ἐστὶν ὁ τῶν ὀπερῶν ἐνοχή. τί δὲ τοῦτο, προϊόντες μαθησόμεθα. καὶ τὸ τῆς ἀδνατζίωνος δίκαιον. ἀδιάπτωτα γὰρ δίκαια διὰ τὴν κάπιτις δημινουτζίωνα, τοὺς πρότερον ἀδνάτους οὐκ ἐκληρονόμει. ὁ γὰρ οὐσος, καὶ ὁ οὐσουφροῦκτος πάλαι μὲν ἀπώλλυντο. διάταξις [b] δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, τῇ ἐλαχίστῃ κάπιτις δημινουτζίωνι ταῦτα διαλύεσθαι διεκώλυσεν.

2 ¶ Ὅς τις θειότατος ἡμῶν βασιλεύς, τὸν κατὰ ἀδρογατζίωνα γινόμενον προσπορισμὸν ἐστένωσε [c] τῷ προσπορισμῷ τῶν φυσικῶν γονέων τοῦτον ἀφομοιώσας. [d] οὔτε γὰρ φυσικῷ, οὔτε θετῷ πατρὶ περαιτέρω τι τοῦ οὐσουφρούκτου [e] προσπορίζεται ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν, ἅτινα τοῖς παισὶν ἔξωθεν, οὐ μὴν ἐκ τῆς πατρὸς προσγίνεται. ¶ Εἰ δὲ συμβῇ τὸν εἰς ἀδρογατζίωνα ληφθέντα παρὰ τῷ ἀδρογάτωρι τελευτῆσαι, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων δεσποτεία μέτεισιν ἐπὶ τὸν ἀδρογάτωρα. εἰ μὴ ἄρα συμβῇ πρόσωπα [f] παρεῖναι, ἅτινα ἐκ τῆς τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξεως προτιμᾶται τοῦ πατρὸς περὶ τὴν διακατοχὴν τῶν ἀπροσπορίστων πραγμάτων.

3 ¶ Εἰ δὲ ὁ δεδωκὼς ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα χρεωστεῖ τισίν, αὐτῷ μὲν τῷ νόμῳ, καὶ τῇ ἀκριβείᾳ ὁ ἀδρογάτωρ οὐ κατέχεται. πῶς γὰρ ἑτέρου συναλλάξαντος, ἕτερος ἐνάγεσθαι ὀφείλει, ἀλλ' [g] ἐξ ὀνόματος ἐναχθήσεται τοῦ παιδός. καὶ εἰ μὴ βούλεται αὐτὸν

antea quidem pleno iure acquirebantur: exceptis iis, quæ per capitis deminutionẽ pereunt, quales sunt operarum obligationes, & ius adgnationis. vsus etenim & vsusfructus, licèt his antea cõnumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli prohibuit nostra constitutio.

2 ¶ Nunc autem nos eãdem acquisitionem, quę per adrogationem fiebat, coarctauimus ad similitudinẽ naturalium parentum. Nihil enim aliud nisi tantummodò vsusfructus, tam naturalibus parentibus, quam adoptiuis, per filios familiarum acquiritur in iis rebus, quæ extrinsecus filiis obueniunt, dominio eis integro seruato.

3 ¶ Mortuo autem filio adrogato in adoptiua familia, etiã dominium rerum eius ad adrogatorem pertransit: nisi supersint aliæ personæ, quę ex cõstitutione nostra patrem in iis, quæ acquiri nõ possunt antecedant:

4 ¶ Sed ex diuerso pro eo, quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure adrogator non tenetur: sed nomine filii conuenitur: &, si noluerit eum defendere

defendere, permittitur creditorib. per cōpetentes nostros magiſtratus bona, quę eiuscum vſufructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno iuri non ſubiecisset, poſſidere, & legitimomodo ea diſponere.

διαφενδεῦσαι, ἐξουσία δίδοται τοῖς κρεδιτώρσιν, κελεύουσι τῶν προσφόρων ἀρχόντων ἐκεῖνα τὰ πράγματα, ἅ τινα ἐν δεσποτείᾳ μετὰ τοῦ οὐσουφρούκτου ἔμελλεν εἶναι, τοῦ υἱοῦ υἱοθετηθέντος, εἰ μὴ δέδωκεν ἑαυτὸν εἰς ἀδρογατζίωνα, ὑπὸ τὴν οἰκείαν ποιήσασθαι νομὴν, καὶ νομίμῳ τρόπῳ ταῦτα διαθεῖναι.

defendere, facultas datur creditoribus, vt auctoritate competentium magiſtratuum, bona quæ filii adoptiui cum vſufructu futura erant, ſi ſeſe in adrogationem non dediſſet, in poſſeſſionem ſuam redigant, & legitimo modo ea diſponant.

DE EO CVI LIBERTATIS cauſſa bona addicuntur. TIT. XII.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΤΙ ΤΗ τῶν ἐλευθεριῶν αἰτίᾳ τὰ πράγματα ἐπιζητοῦνται. Τίτλος ιβ.

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSSA bona addicuntur. TIT. XII.

¶ De nouo genere adquirendi iure ciuili: & de adquiſitione per bonorum addictionem. ¶ Hoc autem iure poſſunt hi qui à domino in teſtamento (ex quo non aditur hereditas) manumiſſi ſunt, petere bona defuncti ſibi addici libertatum conſeruandarum cauſa. 1 ſi modò idoneè caueant creditoribus de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. 2 Quo impetrato, atque ita fiſco excluſo, bona defuncti à creditoribus neque poſſidentur, neque veneunt. 3 Competit autem petitio hæc manumiſſis teſtamento vel codicillis. 4 quoties omnino certum eſt nullum alium defuncto heredem exiſtere. 5 Quid tamen ſi minor abſtinuit hereditate, & interea in pendenti eſt, reſtituatur, nécne aduerſus hereditatem omiſſam, poteſtne teſtamento manumiſſis hanc bonorum addictionem petere? poteſt. Quid ſi minor tandem reſtituatur? hereditatem quidem obtinebit, non tamen reuocabit libertatem. 6 Competit quoque hæc petitio manumiſſis inter viuos, vel mortis cauſa, ſi hanc bonorum addictionem petere velint, ne exactius quæratur in fraudem creditorum ſint manumiſſi nécne. 7 Cætera quæ ad hoc genus ſucceſſionis pertinent, petenda ſunt ex Codice.

ACceſſit nouus caſus ſucceſſionis ex conſtitutione diui Marci. ¶ Nā ſi ij, qui libertatem acceperunt à domino in teſtamento, ex quo non aditur hereditas, velint bona ſibi addici libertatum conſeruandarum cauſſa, audiuntur.

1 ¶ Et ita diui Marci reſcripto ad Pompilium Rufum continetur.

Ἔστι καὶ τέταρτον εἶδος τῆς καθ' ὁμάδα κτήσεως, καινότατον καὶ τοῖς παλαιοῖς ἄγνωστον, ἐκ διατάξεως τοῦ θειοτάτου Μάρκου [a] ἐπινοηθέν. ¶ Ἐὰν γὰρ οἱ τυχόντες ἐλευθερίας ἐν διαθήκῃ, μηδενὸς ἀδιτεύοντος αἰτήσωσιν ἑαυτοῖς προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα φυλακτέων ἕνεκα τῶν ἐλευθεριῶν, ἐπιτεύξονται τούτου.

1 ¶ Ὡς ἡ εἰρημένη τοῦ Μάρκου βούλεται διάταξις Ποπλίῳ Ῥούφῳ ἀντιγραφεῖσα ἐπὶ τοῦ τοιούτου θέματος· Οὐϊργίνιος τις Οὐάλης διαθέμενος καὶ γράψας Τίτιον κληρονόμον, οἰκέταις ἰδίοις κατέλιπεν ἐλευθερίαν ἔχων δανειστάς. ὁ γραφεὶς κληρονόμος οὐκ ἠβουλήθη προσελθεῖν τῇ κληρονομίᾳ. ἔμελλον οἱ δανεισταὶ ἐν νομῇ γι-

EST & quarta ſpecies adquiſitionis per vniuerſitatem: noua admodum & veteribus ignota ex conſtitutione D. Marci inuenta. ¶ Nam ſi hi, qui libertatem acceperunt in teſtamento, ex quo nemo hereditatem adit, libertatum conſeruandarum cauſſa, bona ſibi addici petant, id aſſequentur.

a l. 2. ff. de fideic. libert. adde l. vlt. C. de manum. teſt.

1 ¶ Quemadmodum dicti Marci voluit conſtitutio, quā ad Popilium Rufum ſcripſit in hac ſpecie. Verginius quidam Valens teſtamento condito & Titio herede inſtituto ſeruis ſuis libertatem reliquit, cùm & creditores haberet. Is qui heres ſcriptus erat, hereditatem adire noluit. Futurum erat, vt creditores in bo-

na mitterentur, & ea sicuti vellent disponerent: vnus aliquis eorum, qui libertatem in eo testamento acceperat, nomine Popilius Rufus, bona sibi volebat addici, vt & libertates conseruarentur, & creditores damno non adficerentur.

¶ Aditus igitur Marcus Imperator, in hunc modum rescripsit: Si Verginii Valentis, qui quibusdam in testamento suo libertatem adscripsit, heres ditatem, isque quem heredem scripserat, non vult adire, & ex hac periculum est, ne bona à creditorib. distrahantur: aditus competens iudex, ab eo qui libertatem in eo testamento accepit, & sibi bona conseruandarum libertatum gratia cupit addici: rationem desiderii eius habebit: & bona ei addicet. ¶ Sic tamen vt & directæ libertates, & eæ quæ per speciem fideicommissi relictæ sunt, præstentur.

a l. 4 §. a Idi-ci. 8. ff. de fideicō. libert.

¶ Dummodò ante omnia datis fideiussoribus, aut aliter idoneè securos faciat creditores, de solido, quod cuique debetur, soluendo.

b l. 4 §. n. ff. de fideicom. libert.

c De Orcino liberto. v. § 2. §. qui autem. sup. de fideicom. libert. Vlpianus 2. §. 8. vbi dixi.

¶ Et hi quidem, quibus directa libertas data est, perinde sunt liberi, ac si hereditas ab herede scripto adita fuisset, hoc est, Orcini fiunt liberti. In his autem, quibus fideicommissaria libertas relicta est, is cui bona addicta sunt, factum manumittentis supplebit, & ipsius scilicet fient liberti. ¶ Potest autem is, cui bona addicuntur, dicere: *non aliter*

νόμενοι τῶν πραγμάτων· ταῦτα διατυπῶσι, καθ' ὃν ἐβούλοντο τρόπον. εἷς τῶν τυχόντων ἐλευθερίας ἐν τῇ διαθήκῃ, Πόπλιος Ῥοῦφος λεγόμενος, ᾔτει προσκυρωθῆναι αὐτῷ τὰ πράγματα, ὥστε καὶ τὰς ἐλευθερίας φυλαχθῆναι, καὶ τοὺς κρεδίτωρας μὴ ζημιωθῆναι. ¶ Προσελευθεὶς οὖν Μάρκος ὁ βασιλεὺς ἀντέγραψε περὶ τούτου, εἰ Οὐιργινίου Οὐάλεντος ἐν τῇ οἰκείᾳ διαθήκῃ οἰκέτας ἐλευθερώσαντος, ὁ γραφεὶς κληρονόμος ἀδιτεῦσαι μὴ βούλεται, καὶ ἐκ τούτου κινδυνεύει τὰ πράγματα ὑπὸ τῶν κρεδιτώρων διαπραχθῆναι· προσελευθεὶς ὁ ἁρμόδιος ἄρχων ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἐλευθερίας διαθήκῃ, καὶ βουλομένου ἑαυτῷ προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα, ὥστε φυλαχθῆναι τὰς ἐλευθερίας, πεισθήσεται τοῦ προσερχομένου, καὶ προσκυρωθήσεται αὐτῷ τὰ πράγματα. ¶ Οὕτω μέντοι, ὥστε καὶ τὰς διρέκτας, καὶ τὰς φιδεικομμισσαρίας ἐλευθερίας παρασχεθῆναι. ¶ πρότερον μέντοι δι' [a] ἐγγυῶν δόσεως, ἢ καὶ ἑτέρως ἀξιοπίστως τοῦ ἀσφαλοῦς τοῖς κρεδίτωρσι γινομένου. ὅτι τὸ ὁλόκληρον ἑκάστῳ χρέος ἀποσώζεται. ¶ Καὶ οἱ μὲν διρέκτας ἔχοντες τὰς ἐλευθερίας, οὕτως [b] ἐλευθεροῦνται, ὥσπερ εἰ ὁ κληρονόμος ἠδίτευσε. τουτέστιν ὀρκῖνοι [c] γίνονται ἀπελεύθεροι. οἷς δὲ φιδεικομμισσαρία ἐλευθερία καταλειφθῇ, τὸ φάκτον ἐπιθήσει τῆς ἐλευθερίας ἐκεῖνος ᾧ προσεκυρώθη τὰ πράγματα, καὶ αὐτοῦ δῆλον ὅτι γενήσονται ἀπελεύθεροι. ¶ Ἔξεστι δὲ ἐκείνῳ ᾧ προσκυροῦνται τὰ πράγματα λέγειν, Ὅτι οὐχ ἑτέρως βούλομαι προσκυρωθῆναί μοι τὴν οὐσίαν, εἰ μὴ ὅτι οὐ-

¶ Verba rescripti ita se habēt: *Si Verginio Valentis, qui testamento suo libertatem quibusdam adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea caussa bona esse coeperunt, vt venire debeant: is, cuius de ea re notio est, aditus, rationem desiderij tui habebit.*

¶ *Vt libertatum tā earum, quæ directò, quam earum, quæ per speciem fideicommissi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi.*

¶ *Si idoneè creditoribus caueris de solido quod cuique debetur, soluendo.*

¶ *Et ij quidē, quibus directa libertas data est, perinde liberi erunt, ac si hereditas adita esset.*

¶ *Ii autem, quos heredes manumittere rogatus est, à te libertatem consequētur. ita vt si non alia conditione velis tibi bona addici, quàm vt ij etiam qui directò libertatem acceperunt, tui liberti fiant. Nam huc etiam voluntatem tuam, si ij quorum de statu agitur, consentiant, authoritatem nostram adcommodamus*

damus. ¶ *Et ne huius rescriptionis nostræ emolumentum alia ratione irritum fiat: si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, qui rebus nostris attendunt, sciant commodo pecuniario præferendam esse libertatis caussam, & ita bona cogenda, vt libertas eis salua sit qui eam adipisci potuerunt, ac si hereditas ex testamento adita esset.*

2 ¶ Hoc rescripto subuentum est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditoribus possideantur, & veneant. Certè si fuerint hac de caussa bona addicta, cessat bonorum venditio: existit enim defuncti defensor, & quidem idoneus, qui de solido creditoribus cauet.

3 ¶ In primis hoc rescriptum toties locū habet, quoties testamēto libertates datæ sunt. Quid ergo si quis intestatus decedens codicillis libertates dederit, neque adita sit ab intestato hereditas, an fauor cōstitutionis debebit locum habere? Certè si intestatus decesserit, & codicillis dederit libertatem: competere eam nemini dubium est.

τῷ περὶ ὅρῳ, ὥστε καὶ τοὺς διρέκτας ἐλευθερίας ἔχοντας, ἐμοὺς ἀπελευθέρους γίνεσθαι. τοῦτο δὲ προτείνων ἀκουσθήσεται, καὶ τὴν τούτου αἴτησιν βεβαιοῖ βασιλεύς. μόνον δὲ εἰ συναινοῦσιν οἱ τῆς διρέκτας ἀξιωθέντες ἐλευθερίας. ¶ Κἀκεῖνο δὲ προστίθησι ἡ διάταξις πρὸς βεβαίωσιν τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας. φησὶ γάρ, ἐὰν μηδενὸς προσιόντος, ὁ φίσκος [a] ὡς βακάντια βούλεται λαμβάνειν τὰ πράγματα, οὐχ ἑτέρως λήψεται ταῦτα, εἰ μὴ τοῖς ἐλευθερωθεῖσιν ἐν διαθήκῃ τὰς ἐλευθερίας παράσχῃ, καὶ ἡ τοῦ τελευτήσαντος φυλαχθῇ βούλησις. οἳ ταύτης ἔμελλον ἐπιτυγχάνειν ἀδιτζίωνος γινομένης.

2 ¶ Τὸ παρὸν ῥεσκρίπτον ἐβοήθησεν οὐ μόνον ἐλευθερίαις, ἀλλὰ τοῖς τελευτήσασιν, [b] ὅπως μὴ τὰ τούτων πράγματα ὑπὸ κατοχὴν γίνηται τῶν κρεδιτώρων καὶ διαπραθῇ. προσκυρουμένων γὰρ προφάσει τῆς ἐλευθερίας, ἑνὶ τῶν τυχόντων ἐλευθερίας τῶν πραγμάτων, ἡ τῶν πραγμάτων ἀργεῖ διάπρασις. εὕρηται γὰρ δεφένσωρ τῷ τελευτήσαντι ἀξιόπιστος. ὃς τὸ ἀσφαλὲς ἐπὶ ὁλοκλήρῳ [c] τῷ χρέει ποιεῖ τοῖς κρεδίτωρσιν.

3 ¶ Ἰστέον δὲ τοῦτο κατὰ πρώτην τάξιν, ὅτι χώραν τῇ διατάξει, ἡνίκα [d] ἐλευθερίαι δίδονται ἐν διαθήκῃ. τί δὲ ὅτι τελευτᾷ τις ἀδιάθετος, ἐν κωδικέλλῳ κατέλιπεν ἐλευθερίαν. ἐξ ἀδιαθέτου δὲ οὐδεὶς προσῆλθεν ἡνίκα ἔχετο; ἑλκέσθω κἀνταῦθα ἡ τῆς διατάξεως διάνοια, εἰ δὲ καὶ διαθέμενός τις, ἐν διαθήκῃ μὲν ἠλευθέρωσε οὐδένα, ἐν κωδικέλλῳ

mihi volo bona addici, nisi hac conditione, vt & hi qui directas libertates habent, mei liberti fiant. Hoc enim proponens audietur. & postulationem eius confirmat Imperator: duntaxat, si ij quibus directa libertas debetur consentiunt. ¶ Sed & illud eadem constitutio ad confirmationem suæ humanitatis adiicit. Ait enim si nullo adeunte, fiscus, vt vacantia, bona defuncti occupare voluerit, non aliter ea capiet, quàm si libertatem his, qui testamento manumissi sunt, præstet, & defuncti seruetur voluntas his, qui si hereditas adita fuisset, eam consequuti fuissent.

2 ¶ Præsens rescriptum non libertatibus tantùm subuenit, verùm etiam defunctis: ne bona eorum à creditoribus possideātur, & veneant. Bonis enim, vni eorum qui libertatem acceperunt, per occasionē conseruandarum libertatum addictis, cessat bonorum venditio: quoniam idoneus defuncto defensor inuentus est, qui securos, de solido quod debetur soluendo, creditores faciat.

3 ¶ In primis hoc sciendum est, tum locum esse huic rescripto, cùm libertates testamēto datæ sunt. Quid ergo si quis intestato decedens codicillis libertates dederit, neque ab intestato quisquam hereditatem adierit. Et huc quoque sententia constitutionis trahenda est. Sin autem quis testamēto facto decedat, nec testamēto libertates, sed codicillis

a l. 4. §. eadē constitutio. 8. ff. de fideic. libert.

b §. 1. sup. quibus ex causis manumit.

c *Solidum autem accipimus, & fortè & vsuras* l. 4. § 11. ff. de fideic. libert.

d l. 4. in pr. ff. de fideic. libert.

relinquat: dubium nõ est, quin & hic constitutio locum habeat.

4 ¶ Tunc autem constitutionis verba locum ei ostendunt esse, quum nemo ab intestato successor existit: ergo quamdiu incertum est, an existat quis, an non existat, cessat constitutio: cùm verò certum fuerit, neminem aditurũ, tunc constitutio vires suas explicat.

a d.l.4.in pr.

5 ¶ Decessit aliquis, libertatibus in testamento, relictis: minor quispiam xxv. annis ad hereditatem huius vocabatur: abstinuit ab hereditate: Locúsne est constitutioni? an verò quoniam per in integrum restitutionẽ ad hereditatem redire potest, cessat constitutio? Et dicimus, rectè ex constitutione petenti bonorum addictionem fieri: quamuis is qui ab hereditate abstinuit, possit deinde pœnitentiã acta per in integrũ restitutionem ad eã redire. ¶ Quid ergo si post addictionẽ bonorum & præstitas iam libertates, adolescens in integrum restitutus hereditatem recuperauerit? an libertates, quæ semel competierunt, reuocabuntur? Nequaquam.

b d.l.4.§.1.

c d.l.4.§.2.

d *Libertates quæ semel cõpetierunt, non reuocantur* C. si aduersus libertatẽ.

6 ¶ Hæc præsens constitutio conseruandis libertatibus introducta est. Si nulla igitur libertas relicta est, tractatus eius non procedit. ¶ Titius cũ creditores aliquot haberet, seruos suos inter viuos manumiserat, aliis mortis caussa libertates dedit, dicẽdo inter manumittendũ: Liberos vos esse volo, nisi ab hoc morbo liberatus fuero. Mortuus est Titius.

ἢ κατέλιπε τὰς ἐλευθερίας, ἄμαχον καὶ οὕτως ἐξετάζεσθαι τὴν διάταξιν.

4 ¶ Εἰ καὶ τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα δείκνυσι, πότε χώραν ἔχει ταύτῃ, ἡνίκα μηδεὶς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμος ἀναφαίνεται τῷ τελευτήσαντι. ὥστε οὖν ἐφ' ὅσον ἄδηλος [a] ἐστι πότερον κληρονομήσει τις, ἢ οὐ κληρονομήσει, ἡ διάταξις ἀργεῖ. ἡνίκα δὲ γένηται δῆλον, ὡς οὐδεὶς ἀποδύσεται, ἡ διάταξις τότε τὰ ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται.

5 ¶ Ἐτελεύτησέ [b] τις, ἐλευθερίας ἐν διαθήκαις καταλιπών, ἀφῆλιξ ἐπὶ τὴν τούτου κληρονομίαν ἐκαλεῖτο· ἀπέστη τοῦ κλήρου, ἆρα χώρα τῇ διατάξει. ἢ ἐπειδὴ διὰ ἀποκαταστάσεως δύναται πάλιν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κληρονομίαν, ἡ διάταξις ἀργεῖ; καὶ λέγομεν καλῶς ἐκ τῆς διατάξεως τῷ αἰτοῦντι γίνεσθαι τὴν τῶν πραγμάτων προσκύρωσιν, εἰ καὶ ὁ ἀποστὰς τῆς κληρονομίας δύναται διὰ τῆς ἀποκαταστάσεως μεταστροφῆς ταύτην ἀναλαμβάνειν. ¶ Τί [c] δέ, εἰ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων προσκύρωσιν ἀποκαταστὰς ὁ νέος, ἀπέλαβε τὴν τῶν πραγμάτων δεσποτείαν; αἱ ἅπαξ [d] ἁρμόσασαι ἀνατρέπονται ἐλευθερίαι; οὐδαμῶς.

6 ¶ Ἡ γὰρ παροῦσα διάταξις ἐπὶ φυλακῇ τῶν ἐλευθεριῶν ἐπινενόηται. ἐκ τοίνυν ἐλευθερίας μὴ καταλειφθείσης οὐ δύναται αὐτὴν ἐξετάζεσθαι. ¶ Τίτιος ἔχων κρεδιτώρας τινάς, ἴντερ βίβος ἠλευθέρωσε οἰκέτας. τισὶ δὲ δέδωκε μόρτις καῦσα ἐλευθερίας, εἰπὼν ἐν τῷ ἐλευθεροῦν, Βούλομαι ὑμᾶς εἶναι ἐλευθέρους ἐὰν μὴ διαφύγω τὴν παροῦσαν νόσον. ἐτελεύτησεν ὁ Τίτιος.

4 ¶ Tunc enim constitutioni locum esse verba ostendũt, cùm nemo successor, ab intestato existat. Ergo quandiu incertum erit, vtrùm existat, an nõ, cessabit constitutio. Si verò certum esse cœperit, neminem existere: tunc erit constitutioni locus.

5 ¶ Si is, qui in integrum restitui potest, [abstinuerit hereditate: an quãuis potest in integrum restitui, possit admitti constitutio, & bonorum addictio fieri?

¶ Quid ergo] si post addictionẽ libertatum conseruãdarũ caussa factam, in integrum sit restitutus? Vtique non erit dicendum reuocari libertates: quia semel competierunt.

8 ¶ Hæc constitutio libertatum tuendarum caussa introducta est. Ergo si libertates nullę sint datæ, cessat [hæc] constitutio. ¶ Quid ergo si viuus dederit libertates, vel mortis caussa, & ne de hoc quæratur, vtrum in fraudem creditorum, an non, factum sit, ideirco velint sibi addici bona, an audiendi sint. Et magis est vt audiri debeant, etsi deficiant verba constitutionis.

7 ¶ Sed

οἱ κρεδίτωρες ἠβούλοντο τὰς ἐλευθερίας ἀναστρέψαι, λέγοντες ἐν φραύδεμ αὐτῶν ταύτας δεδόσθαι· οἱ ἐλευθερωθέντες, ᾔτουν ἑαυτοῖς προσκυρωθῆναι τὰ πράγματα τὸ ἀζήμιον τοῖς κρεδίτωρσι πάντα ποιεῖν ὑπισχνούμενοι. ἀκουσθήσονται τοῦτο λέγοντες, εἰ καὶ τὰ ῥήματα τῆς διατάξεως, τοῦ παρόντος οὐχ ἅπτεται θέματος.

creditores volebant reuocari libertates, dicentes in fraudem sui eas datas fuisse. Hi, qui manumissi erant, bona sibi petebant addici, creditoribus de indemnitate promittentes. Audient hæc dicentes: quamuis verba constitutionis ad hunc casum non pateant.

7 ¶ Sed cùm multas diuisiones eiusmodi cõstitutioni deesse perspeximus, lata est à nobis plenissima constitutio: in qua multæ species collatæ sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimum est effectum, quas ex ipsius lectione constitutionis potest quis cognoscere.

7. ¶ Πολλὰς δὲ διαιρέσεις ἐλλειπεῖς τῇ παρούσῃ νομοθεσίᾳ, ὁ θειότατος ἡμῶν ἑωρακὼς βασιλεὺς, διάταξιν [a] ἐξεφώνησεν, δι᾽ ἧς τελειότατον τὸ τῆς τοιαύτης διακατοχῆς ἀπετέλεσε δίκαιον. τὰς δὲ τοιαύτας διαιρέσεις τὰ τῆς διατάξεως αὐτῆς διδάξει ῥήματα.

7 ¶ Sed cùm multas diuisiones huic iuri Imperator noster sanctissimus videret deesse: constitutionem edidit, per quam perfectissimum est ius huius successionis effectũ. Porrò diuisiones euiscemodi, ipsa constitutionis illius verba docebunt.

a l. vlt. C de testam. manumiss.

DE SVCCESSIONIBVS sublatis quæ fiebãt per bonorum venditiones, & ex Senatusconsulto Claudiano. Tit. XIII.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ὑφαιρηθεισῶν, τῶν γινομένων ἐκ πραγμάτων διὰ πράσεως, καὶ θεσπίσματος Κλαυδιανοῦ. [b] Τίτλος ιγ.

DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex Senatusconsulto Claudiano. Tit. XIII.

b adde tit. C. de senatusc. Claudiano tollendo.

¶ De decimo genere adquirendi iure ciuili, seu de bonorum emptione, & bonorum emptore explosis.
¶ De vndecimo genere adquirendi ex Senatusconsulto Claudiano sublato.

ERant ante prædictam successionẽ olim & aliæ per vniuersitatẽ successiones: qualis fuerat bonorum emptio quæ de bonis debitoris vẽdẽdis per multas ambages fuerat introducta: & tũc locũ habebat, quãdo iudicia ordinaria in vsu fuerant: sed quum extraordinariis iudiciis posteritas vsa est, ideo

ΠΡΟ τῆς καθ᾽ ὁμάδα κτήσεως, ἣν ἐν τῷ προλαβόντι διεξήλθομεν τίτλῳ, ἦσαν καὶ ἕτεραι καθ᾽ ὁμάδα κτήσεις, οἷον ἡ βονόρουμ ἐμπτιὼν, ἤτοι τῶν πραγμάτων [c] ἀγορασία, ἥτις ἐπὶ τοῖς πιπρασκομένοις πράγμασιν ἐγίνετο τοῦ δεβίτωρος, διὰ πολλῶν κύκλων, καὶ πολλῶν περιόδων γινομένη τότε χώραν ἔχουσα, ἡνίκα τὰ δικαστήρια ὀρδινάρια [d] ἦν, τουτέστιν ἡνίκα ἐκινεῖτο ἐν μόνῳ τῷ καιρῷ τοῦ κονβέντου. περὶ δὲ

ANte eam per vniuersitatem adquisitionem, quã [c] proximo titulo explicauimus, erant & aliæ per vniuersitatem adquisitiones. Quod genus fuerit, bonorum emptio: quæ de bonis debitoris vendendis per multa ambages multísque circuitus fiebat. Et tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria in vsu essent. Hoc est, cum solo tempore conuentus haberentur. Porrò de

c *Hæc bonorũ emptio imaginaria successerat in locum sectionis creditorum in partes lege xij tabu introducta.* Tertul in Apol 3. *de qua dixi ad leges xij tabu.* Tit. de hæreditatibus. in fi.

d *Iudicia ordinaria cõnsi certo tempore exercentur. ad* de l. 1. Cod. de formulis sublatis.

conuentu, libro primo abundè dictum est. Hodie verò cùm iudicia sint extraordinaria, & quouis tempore exerceantur: nō iniuria & bonorum venditiones in desuetudinem abierunt. ¶ Et cum pluribus debere quem compertum est, officio iudicis cōtinetur, vt creditoribus bona communis debitoris possidere permittat, & ea disponere prout sibi conducere putabūt. ¶ Sed hæc ex latiore digestorū traditione perfectius cognosci poterunt. ¶ Et hunc quidem in modum olim hæc fiebant. Si contigerat, vt quisquam grande æs alienum contraxisset, ac multa nomina confecisset, & postea latitasset, nec defensorem habuisset, creditores in vnū congregati, Prætorem adibant, querelam ei suam exponentes: permittebátque illis Prætor, vt bona debitoris possiderent: & possidebant ea in certum dierum spatium. Quibus elapsis rursus adibant Prætorem, petentes vt sibi liceret vnum ex numero suo constituere, qui debitoris patrimonium diuendere deberet. Nam cùm molestum esset quotidie omnes in vnum coire, vnum ex numero suo creabant, qui dicebatur Magister. Et de cetero ille cum iis qui emere vellent, contrahebat. Fiebátque in celeberrimis quibusque totius vrbis locis proscriptio, hæc significans: *Ille debitor noster, in ea causa est, vt bona eius diuēdi debeant. Nos creditores patrimoniū eius distrahimus. Quicumque emere volet, adesto.* Ac deinde paucis diebus elapsis iam tertium adibant Prætorem: quæ ex re

a *De conuentu dictum est* libro 1. tit. qui & quibus ex caussis manumit. §. 4.

b *Iudicia extraordinaria quouis tempore exercentur.*

c *Vide Tertul. Digestorum* quib. ex caussis in possessionem eatur: & de rebus auctorit. iud. poss. d. Nouell. 53. c. 4. & 7. C. 72.

d *In bona debitoris quēadmodum olim creditores mitterentur.*

e *Magister hic vniuersitatis dicitur in* l. 9. ff. ratam rem habitum action. *& à me dicetur* 1. epist. ad Atticum 1.

f *Proscriptio bonorum debitorum quibus locis in vrbe fieret.*

κονβέντου [a] ἐδίδαξε ἡ προτέρα ἰνστιτούτων. σήμερον δὲ τῶν δικαστηρίων ἐξτραορδιναρίων [b] ὄντων, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ γυμναζομένων, εἰκότως αἱ βονόρουμ βενδιτζιῶνες εἰσὶν ἐν ἀχρηστίᾳ. ¶ Καὶ ἐπειδὰν εὑρεθῇ τοῖς πολλοῖς ἐποφείλων, ὀφφικίῳ τοῦ δικαστοῦ δίδοται τοῖς κρεδίτωρσι παῤῥησία ἐν κατοχῇ γενέσθαι τῶν τοῦ κοινοῦ δεβίτωρος πραγμάτων, καὶ ταῦτα διαθεῖναι καθ' ὃν ἂν συνίδοιε συμφέρειν αὐτοῖς τρόπον. ¶ Ἔξεστι δὲ ταῦτα ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν Διγέστων [c] ἐκδόσεως γνῶναι τελειότερον. ¶ Πάλαι [d] δὲ τοῦτον ἐγίνοντο τὸν τρόπον. εἰ συνέβη τινὰ πολλοῖς ἐποφείλειν, εἶτα διαλανθάνειν, καὶ μὴ ἔχειν τὸν δεφενδεύοντα, συνιόντες οἱ κρεδίτωρες, προσῄεσαν τῷ πραίτωρι, τοῦτο αὐτῷ μεμφόμενοι. καὶ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς ὁ πραίτωρ, γενέσθαι ἐν νομῇ τῶν τοῦ δεβίτωρος πραγμάτων, καὶ ἐγίνοντο ἐν κατοχῇ τούτων ἐπὶ ῥητὰς ἡμέρας. παρελθουσῶν δὲ ἐκείνων τῶν ἡμερῶν, ἐγίνετο δευτέρα προσέλευσις ὑπ' αὐτῶν αἰτούντων ὥστε αὐτοῖς ἐξουσίαν εἶναι, ἕνα ἐξ αὐτῶν προβάλλεσθαι, τὸν ὀφείλοντα διαπωλῆσαι τὴν περιουσίαν. ἐπειδὴ γὰρ δυσχερὲς ἦν πάντας συνιέναι [e] κατὰ ταυτὸν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐχειροτόνουν ἐξ αὐτῶν ἕνα, ὅστις ἐλέγετο μάγιστρος [f] καὶ λοιπὸν αὐτὸς συνεφώνει τοῖς βουλομένοις ἀγοράσαι. καὶ ἐγίνετο προγραφὴ ἐν [g] τοῖς περιφανέσι τῆς πόλεως μέρεσι ταῦτα δηλοῦσα· ὁ δεῖνα χρεώστης ἡμέτερος ὑπάρχων εἰς αἰτίαν ἐνέπεσε διαπράσεως. ἡμεῖς κρεδίτωρες ὄντες τὴν τούτου διαπιπράσκομεν περιουσίαν. ὠνητὴς ὁ βουλόμενος προσίτω. εἶτα ὀλίγων παραδραμουσῶν ἡμερῶν ἐγίνετο καὶ τρίτη προσέλευσις, ἐν ᾗ

cum ipsis ordinariis iudiciis etiam bonorum venditiones expirauerunt: & tantummodò creditorib. datur officio iudicis bona possidere, & prout vtile eis visum est, ea disponere: quod ex latioribus Digestorum libris perfectius apparebit.

ἐπετρέποντο ποιήσασθαι legem bonorum venditorum, τουτέστιν, ὅρον τῶν διαπιπρασκομένων. λοιπὸν γὰρ τῇ εἰρημένῃ προγραφῇ προσετίθεσαν τάδε. ὁ ἀγοράζων, ὅτι τοῖς κρεδίτορσι λόγου χάριν ἔχει ἀποκεῖσθαι εἰς τὸ ἥμισυ τῶν χρεῶν. ὥστε τὸν ἐποφειλόμενον ἑκατὸν λαβεῖν νομίσματα πεντήκοντα, καὶ τὸν ἐποφειλόμενον σ λαβεῖν ἑκατόν. καὶ μεθ' ὃ ἐνταῦθα παρέδραμε ῥητὸς χρόνος, τότε προσεκυροῦτο [a] ἡ περιουσία τῷ ἀγοραστῇ. καὶ ἐλέγετο ὁ ἀγοραστὴς βονόρουμ [b] ἔμπτωρ, ἤτοι τῶν πραγμάτων ἀγοραστής. καὶ πᾶσαι αἱ ἀγωγαὶ αἵτινες ἥρμοζον τῷ ὑποστάντι τὴν βονόρουμ βενδιτζίωνα, καὶ ὅσαι ἦσαν κατ' αὐτοῦ, αὗται μετεφέροντο ἐπὶ τὸν βονόρουμ ἔμπτορα. καὶ οὐτιλίως ἐνῆγε, καὶ ἐνήγετο, ὥσπερ [c] καὶ ὁ βονόρουμ ποσσέσσωρ. ἀμφότεροι καὶ πραιτώρειοι διάδοχοι. ἀλλ' ὡς εἴρηται αὗται πᾶσαι σχολάζουσιν αἱ περίοδοι σήμερον, διὰ τὸ ἐξτραορδινάρια εἶναι τὰ δικαστήρια. ¶ Ἦν δὲ καὶ ἄλλη καθομάδα κτῆσις, ἥ τις ἐπενοεῖτο ὑπὸ τοῦ Κλαυδιανείου [d] δόγματος. εἰ γὰρ ἐλευθέρα ἠράσθη τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου, καὶ ἐντεῦθεν ἐνεποδίζετο τὰ τῆς ὑπηρεσίας, ἐξῆν μοι πέμψαι αὐτῇ παραγγελίαν ἐπὶ ἑπτὰ μαρτύρων παρεγγυοῦσαν αὐτῇ, ὥστε ἀποστῆναι ἐμοῦ τοῦ οἰκέτου. εἰ δὲ μὴ ἀπέστη, ἐχρώμην καὶ δευτέρᾳ παραγγελίᾳ. ἐπιμενούσης δὲ αὐτῆς τοῖς αὐτοῖς, παρήγγελλον αὐτῇ καὶ τρίτον. εἶτα οὐκ ἀπεχομένης τοῦ ἐμοῦ οἰκέτου, ἐμφανεῖς ἐποίουν τὰς παραγγελίας ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ διαλαλία ἐγίνετο, καταδουλοῦσα ταύτην ἐμοί, καὶ ἐγινόμην οὐ μόνον αὐτῆς δεσπότης, ἀλλὰ καὶ πάσης αὐτῆς τῆς περιουσίας. τοῦτο δὲ ἀνάξιον

consequebantur, vt sibi liceret legem bonorum vẽditorum facere. Atque ex eo tempore, præfatæ proscriptioni talia quædam addebant. Verbi gratia. *Ea quicunque emerit, creditoribus in dimidiã partem eorũ, quæ ipsis debentur, respondere debet: sic, vt cui centum aurei debentur, accipiat quinquaginta: & cui ducenti, accipiat centum.* Atque quum posthac, statutum tẽpus præterisset, tunc emptori patrimonium debitoris addicebatur. Et vocabatur is qui emerat, bonorum emptor. Actionésq; omnes, quæcumque ei vel contra eũ, qui passus erat bonorum venditionem, cõpetebant: hæ in bonorũ emptorem transferebãtur, & vtiliter vel experiebatur, vel conueniebatur, sicut & bonorũ possessor. Vterque enim successor Pretorius est. Sed quemadmodũ iam antè dictum est, omnes illæ ambages ociosæ sunt, atq. inutiles, quoniã iudicia sunt extraordinaria. ¶ Erat & alia per vniuersitatẽ adquisitio, quæ inuẽta fuit ex S. C. Claudiano. Nã si libera mulier serui mei amore accensa, impedimẽto fuisset, quominus frequẽti diligenti]q; eius opera ministerióque vterer: licebat mihi denunciationẽ coram septem testibus ad eã mittere, monẽdo ac iubendo, vt à seruo meo abstineret. Si non parebat denuntiationi primæ, nec abstinebat, licebat & secunda denuntiatione vti. Et cùm illa nihil de consuetudine sua mutaret, denuntiabam ei & tertium. Si neq; tunc à seruo meo se cõtinebat: profitebar ac proferebam denũtiationes meas apud Prætorem aut Præsidem: qui interlocutione sua eam mihi in seruitutem dabat: & dominus efficiebar, non mulieris tantùm, sed etiam omnium bonorum eius. Id cùm

¶ Erat & ex Senatusconsulto Claudiano miserabilis per vniuersitatem acquisitio, quum libera mulier seruili amore bacchata, ipsam libertatem per Senatusconsultum amittebat, & cum libertate substantiam. quod indignum nostris temporibus esse existimantes, & à nostra ciuitate deleri, & non inseri nostris Digestis concéssimus.

a *Bonorum debitoris addictio olim quãdo fieret.*

b *Bonorum emptor quis.*

c *Bonorum emptoris & bonorum possessoris cognatio.*

d *De senatusconsulto Claudiano dixi ad* tit. C. de S. C. Claudiano tollendo. *adde* 48 Eclog. 20. περὶ δουλοπράγων *ex tit.* 25. c. 2.

Imperator noster religiosissimus temporibus suis indignum iudicasset: sustulit, & è ciuitate sua eiecit: neque digestis suis passus est inseri. Sic igitur quatuor sunt per vniuersitatem adquisitiones, hereditas, bonorum possessio, per adrogationem, & bonorum addictio libertatum conseruandarum causa. Et hæ adhuc in communi vsu versantur. Sublatæ autem duæ sunt, bonorum venditio, & ex S. C. Claudiano in seruitutem redactio.

τῶν ἑαυτοῦ χρόνων κρίνας ὁ εὐσεβέστατος ἡμῶν βασιλεὺς ἀνεῖλε, καὶ τῆς οἰκείας διεξώθησε πολιτείας. ἀλλ' οὐδὲ τοῖς οἰκείοις διγέστοις συνεχώρησεν ἐγγραφῆναι. ὥστε οὖν εἰσὶ καθόλου κτήσεις τέσσαρες, ἡ κληρονομία, ἡ διαδοχή, ἡ διὰ τῆς ἀδρογατζίωνος, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων προσκύρωσις libertatum conseruandarum causa. αὗται μὲν ἐν πολιτείᾳ. ἀνῃρημέναι δὲ δύο, ἡ βονόρουμ βενδιτιὼν καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Κλαυδιανείου δόγματος καταδούλωσις.

a περὶ ἐνοχῶν [illegible]. 51. Eclog. 1. c. 1. 44. Digest. 7.

DE OBLIGATIONIBVS. Tit. XIV.

ΠΕΡΙ ΕΝΟΧΩΝ.[a] Τίτλος ιδ'.

DE OBLIGATIONIBVS. Tit. XIV.

¶ De obligationibus: & cur de obligationibus hoc loco tractetur. ¶ Obligationis definitio quæ. 1 ¶ Obligationum aliæ ciuiles, aliæ prætoriæ. 2 aliæ ex contractu vel quasi: ex maleficio vel quasi. Quæ ex contractu sunt, re, verbis, literis, consensu contrahuntur.

b *Cur de obligationibus hoc loco tractet.*

c *Iuris obiecta, persona, Res, actiones.*

d *Obligatio mater actionis.* l. 42. ff de procuratoribus. *sic dictum dicitur μήτηρ τῶν συναλλαγμάτων* §. 8. infrà *de inut. stipul.*

CVm de reb. dictū sit, transeamus nunc ad obligationes. Atqui, possit aliquis ordinem hunc reprehendere, & dicere: Nos præter quam promissum est, de obligationib. disputationem instituere. Nam, quum libro primo differeremus circa quot ius ciuile Romanorum versaretur, diximus id omne esse in his: in personis, in rebus, & in actionibus. Cùm igitur tractauerimus de personis, disseruerimus item de rebus, consequens erat de actionibus dicere. Quomodo igitur relictis actionibus, ad obligationes deflexi mus? Verùm defensione hic ordo non caret. Nam qui de obligationibus tractat, paulatim tacitéque & de actionibus tractat. Quoniam actionum matres sunt obligatio-

Εἰπόντες [b] περὶ τῶν πραγμάτων, νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ τὰς ἐνοχάς. ἀλλ' ἔχει τις ἐπιλαβέσθαι τῆς τοιαύτης τάξεως καὶ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τὰ ἐπηγγελμένα περὶ ἐνοχῶν διαλεγόμεθα. εἴρηται γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτούτζιωνι, ἔνθα διηγούμεθα περὶ πόσα ἡ ῥωμαϊκὴ καταγίνεται νομοθεσία, ὅτι ἐν [c] τούτοις ἐστὶν ἐν προσώποις, ἐν πράγμασιν, ἐν ἀγωγαῖς. διαλεχθέντες οὖν περὶ τῶν προσώπων, διεξελθόντες δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων, ἀκολούθως ὀφείλομεν εἰπεῖν καὶ περὶ ἀγωγῶν. πῶς οὖν τὰς ἀγωγὰς καταλείψαντες, ἐτράπημεν ἐπὶ τὰς ἐνοχάς; ἀλλ' οὐκ ἐκτὸς ἀπολογίας ἡ τάξις αὕτη. ὁ γὰρ περὶ ἐνοχῶν διαλεγόμενος, ἠρέμα καὶ περὶ ἀγωγῶν διαλέγεται. μητέρες [d] γὰρ τῶν ἀγωγῶν αἱ ἐνοχαί.

NVnc transeamus ad obligationes. ¶ Obligatio est Iuris vinculum quo necessitate astringimur alicuius rei soluendæ secundum nostræ ciuitatis iura.

1 ¶ O-

1 ¶ Omnibus autem obligationum summa diuisio in duo genera deducitur: namque aut Ciuiles sunt, aut Prætoriæ. Ciuiles sunt, quæ aut legibus constitutæ, aut certo Iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt quas Prætor ex sua iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

2 ¶ Sequens diuisio in quatuor species diuiditur. Aut.n. ex cõtractu, aut quasi ex contractu sunt, aut ex maleficio, aut quasi ex maleficio. ¶ Prius est, vt de iis quæ ex contractu sunt dispiciamus.

¶ Harum æquè quatuor sunt species. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut consensu: de quibus singulis dispiciamus.

¶ Ἀπολογησάμενοι περὶ τῆς τάξεως, εἴπωμεν τί ἐστιν ἐνοχή. ἐνοχή [a] ἐστι δεσμὸς δικαίου, δι᾽ οὗ τις ἀναγκάζεται καταβαλεῖν [b] τὸ ἐποφειλόμενον, κατὰ τοὺς τῆς ἡμετέρας πολιτείας νόμους. οἶδας γὰρ, ὅτι [c] οὐ πᾶσα καταβολὴ χρέους, ἔχει τὸ βέβαιον ἐν ἑαυτῇ, εἰ μὴ γίνηται κατὰ νόμους. τοῦτο δὲ εἶπον, αἰνιττόμενος τὴν εἰς τὸν πούπιλλον καταβολὴν, ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ πουπίλλου· ὅτι δεῖ καὶ τὸν ἐπίτροπον συναινεῖν, ἔσθ᾽ ὅτε δὲ καὶ τήρησιν ἑτέρου γίνεσθαι τινός.

1 ¶ Πασῶν δὲ τῶν ἐνοχῶν ἡ ἄκρα διαίρεσις, ἐν τούτοις ἐστί. καὶ γὰρ ἢ [d] πολιτικαί εἰσιν αἱ ἐνοχαὶ, ἢ πραιτώρειαι. πολιτικαὶ [e] μὲν αἵτινες ἀπὸ νόμων εὑρέθησαν, ἢ δηλαδὴ ἐβεβαιώθησαν ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ. πραιτώρειαι [f] δὲ, ἃς ὁ πραίτωρ ἐκ τῆς οἰκείας ὁρμώμενος δικαιοδοσίας, ὥρισεν, αἵτινες καὶ ὀνοράρειαι καλοῦνται. αὕτη μὲν ἡ πρώτη διαίρεσις.

2 ¶ Δευτέρα δὲ διαίρεσις αὕτη, ἥτις εἰς τέσσαρα [g] τέμνεται. ἢ γὰρ ἀπὸ συναλλάγματός εἰσιν, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος, ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ ἁμαρτήματος.

¶ Δεῖ δὲ πρότερον, περὶ τούτων διαλεχθῆναι, αἵτινες ἀπὸ συναλλάγματός εἰσι. συνάλλαγμα [h] δέ ἐστι δύο, ἢ καὶ πλειόνων εἰς τὸ αὐτὸ σύνοδός τε καὶ συναίνεσις, ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ἐνοχὴν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον.

¶ Τέσσαρες [i] δὲ ἐκ τῶν συναλλαγμάτων τίκτονται ἐνοχαί. ἢ ῥὲ, βέρβις, λίττερις, καὶ κονσένσου. καὶ δεῖ περὶ ἑκάστης διαλεχθῆναι.

nes. ¶ Defensa ordinis nostri ratione dicamus quid sit obligatio. Obligatio est iuris vinculum, quo quisque soluere quod debet cogitur, secundùm ciuitatis nostræ iura. Nouisse enim te, opinor, non omnem debiti solutionem validam & vtilem esse per sese, nisi secundùm iura fiat. Id autem dixi, veluti per obscurum significans, ea quæ vel pupillo soluũtur, vel pupillus ipse soluit. Nam & tutoris authoritatem interuenire oportet, aliquando etiam alia obseruari debent.

1 ¶ Omnium autem obligationum summa diuisio, in his est: Namque aut ciuiles sunt aut Prætoriæ. Ciuiles quidem, quæ aut legibus inuentæ, aut iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ verò, quas prætor ex sua iurisdictione constituit: quæ & honorariæ vocantur. Et hæc quidem prima diuisio est.

2 ¶ Sequens diuisio hæc est, quæ in quatuor species scinditur. Aut enim ex contractu sunt, aut ex quasi contractu, aut ex delicto, aut ex quasi delicto. ¶ Porrò prius est, vt de his differamus, quę ex contractu sunt. Contractus autẽ est, duorum pluriúmve in idem conuentio & consensus ad constituendam obligationem, & vt alter alteri fiat obnoxius.

¶ Quatuor autem ex contractibus species obligationum nascuntur, quoniam aut re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut consensu. De quibus singulis dicendũ est.

a ἐνοχὴ quid. idem sup titulo de rebus corporalibus, & incorporalibus §. 2.
b Soluendi verbo dare facere, præstare continetur: in his enim versatur obligationum substantia. l. 3. ff. de obligationibus.
c Non omnis obligatio valida atque efficax nisi secundum iura fiat.
d Similis diuisio apud Harmenop. 3. tit. 5. §. 62.
e πολιτικαὶ ἐνοχαὶ seu obligationes ciuiles quid.
f πραιτώρειαι ἐνοχαὶ seu obligationes Prætoriæ quæ & ex iure honorario l. 52. §. 6. ff. eod.
g Obligationũ quatuor genera hîc facit, cùm duo tantum faciat. §. 1. infra de perpetuis & temporariis ac. Ex delicto & ex contractu & 2. Gai. 9. §. 1. ex contractu & culpa. Additur in l. 1. ff. eo. aut proprio quodam iure ex variis causarum figuris: vel vt 52 Eclog. 1. c. 1. ἢ ἀπὸ ἰδιώματος ἐκ διαφόρων θεμάτων. Extat & alia diuisio in l. obligamur. 52. ff. eod. & 52. Eclog. 1 c. 52. Nos enim obligari ἢ πράγματι, ἢ ῥήμασι, ἢ ἑκατέρῳ ἅμα, ἢ συμφώνῳ, ἢ νόμῳ, ἢ πραιτωρίῳ, ἢ ἀνάγκῃ, ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος. h συνάλλαγμα quid l. Labeo 19. §. 1. ff. de verborum significatione. i author Eclog. 52. tit. 1. c. 1. tres tantum species facit obligationum ἐν πράγμασι, ἐγγράφοις, συναινέσει.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR obligatio.

Tit. XV.

ΤΙΣΙ ΤΡΟΠΟΙΣ Ἡ ἐν [a] πράγμασι συναλλάττεται ἐνοχή.

Τίτλος ιε.

QVIBVS MODIS RE CONTRAHITUR obligatio.

Tit. XV.

a *Dicitur & apud authorē Eclog. 52. tit. 1. c. 1. ἐν πράγμασι ἐνοχή.*

¶ De Re obligationibus. ¶ Re obligatio contrahitur, Mutui datione (& quid mutuum, vnde mutuum dicatur, quæ actio ex mutuo nascatur.) 1 Indebiti solutione (& quæ formula indebiti condicendi: quemadmodum differat à mutui condictione hæc condictio) 2 Commodato (& quemadmodum contrahatur & à mutuo differat, & quæ commodatarius in commodato custodiendo præstet. Commodatum gratuito sumi.) 3 Deposito (& quæ in deposito custodiendo depositarius præstet.) 4 Pignore, & quemadmodum pignus contrahatur, & quæ obligatio ex pignore nascatur.

b *Re obligatio quemadmodum contrahatur.*

RE contrahitur obligatio ex facto, siue ex numeratione, & à manu in manum translatione, & inter eas est mutui datio. ¶ Est autem mutuum cùm dominus is fit, qui accepit, & nobis obligatur non ad eadem illa, sed ad alia eiusdem substantiæ & quantitatis. Dixi dominum eum fieri qui accepit, vt commodatum & depositum vitarē. In his enim is, qui acceperit dominus non fit. Dixi nobis obligari, vt donationem vitarem. Nam dominus is qui acceperit, fit: sed non obligatur. Dixi non ad eadem illa, sed ad alia eiusdem substantiæ & quantitatis, ne vsum mutuò datarum rerum tollerem. Mutuò enim vnusquisque accipit, vt id in vsus suos impendat: & pro eo aliud reddat. Nam si eadem restituere cogatur, superuacaneum est mutuari.

c *Idem refertur ab authore nostro §. 2. sup. quibus alienare: adde 3. Ecl. 4 & 3. Harm. 5. §. 1. l. 1. 2. ff. de reb. cred. 2. Gai. 9. §. 1.*

d *De mutui, commodati, & depositi differētia* adde l. 2. ff. de reb. cre. l. 1. §. 4. ff. de obligat.

e *Mutui & donationis differentia.*

f d. §. 2. & d. l. 2.

¶ Mutuò autem dantur, non quæuis res: sed hæ tātùm, quæ pondere, numero, mensurâve constant. *Pondere*, veluti aurum, argentum, plumbum, ferrum, cera, pix, stannum. *Mensura*, veluti oleum, vinum, frumentum. *Numero*, vt minuti nummi. Et (vt vno verbo rem totam cōcludam) quascunque res

g d. §. 2. l. 2. §. 1 ff. de rebus creditis.

h *Pondere, numero, & mensura quæ consistant.*

ΡΕ [b] συνίσταται, ἀπὸ φάκτου, ἤτοι ἀριθμήσεως καὶ τῆς ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταθέσεως. καὶ ἔστιν ὑπ' αὐτὴν τὸ δάνειον.

¶ Δάνειον [c] δέ ἐστι, τὸ τὸν λαβόντα γενέσθαι δεσπότην, εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον οὐκ εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος. τὸ τὸν λαβόντα γενέσθαι δεσπότην εἶπον, ἵνα [d] φύγω χρῆσιν καὶ παρακαταθήκην. ἐπὶ τούτων γὰρ οὐ γίνεται δεσπότης ὁ λαβών. εἶναι δὲ ἡμῖν ἔνοχον, ἵνα [e] φύγω τὴν δωρεάν. δεσπότης μὲν γὰρ ὁ λαβὼν γίνεται, οὐκ ἔστι δὲ ἔνοχος. οὐκ [f] εἰς αὐτὰ ταῦτα, ἀλλ' εἰς ἕτερα τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως καὶ ποσότητος εἶπον, ἵνα μὴ ἀνέλω τὴν χρείαν τοῦ δανείσματος. ἕκαστος γὰρ δανείζεται, ἐπὶ τῷ ταῦτα δαπανῆσαι εἰς οἰκείας χρείας, καὶ ἀντὶ αὐτῶν ἕτερα ἀποδοῦναι. εἰ δὲ αὐτὰ ἀναγκάζεται ἀποκαταστῆσαι, περιττὸν τὸ δανείζεσθαι. ¶ Δανείζεται δὲ οὐ πάντα τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ pondere, [g] numero, mensura. Pondere [h] μὲν, οἷον χρυσὸς, ἄργυρος, μόλιβδος, καὶ σίδηρος, κηρὸς, πίσσα, κασσίτερος. Mensura, οἷον ἔλαιον, οἶνος, σῖτος. Numero, οἷον νοῦμμοι λεπτοί. καὶ ἁπλῶς ἡ ἐν τῷ ἀριθμεῖν,

RE contrahitur obligatio, veluti mutui datione. ¶ Mutui autem datio in iis rebus cōsistit, quę pondere, numero, mensurâve consistant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut nu-

merãdo, aut metiendo, aut adpendẽdo in hoc damus, vt accipientium fiant. ¶ Et quoniã nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis redduntur: inde etiam mutuum appellatum est, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat. ¶ Et ex eo cõtractu nascitur actio, quæ vocatur certi condictio.

ἢ ἐν τῷ μετρεῖν, ἢ ἐν τῷ σταθμίζειν ἐπὶ τούτῳ δίδομεν, ὥστε ποιῆσαι τοῦ λαμβάνοντος, ἐπὶ τῷ ἀποδοθῆναι ἡμῖν οὐκ αὐτὰ, ἀλλ' ἕτερα τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ ποιότητος. ¶ Ὅθεν καὶ mutuum τὸ δάνειον[a] ὠνόμασται. quia[b] ita à me tibi datur, vt de meo tuum fiat. τουτέστι· ἐπειδὴ οὕτως ἀπ' ἐμοῦ σοι δίδοται, ἵνα τὸ ἐμὸν σὸν γένηται. ¶ Ἐκ δὲ τούτου τοῦ συναλλάγματος ἀγωγὴ τίκτεται, καὶ λέγεται κονδικτίτιος.[c]

aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in hoc damus, vt accipientis fiant, non vt eędem nobis reddantur, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis. ¶ Vnde & mutuum appellatum est, quia ita à me tibi datur, vt de meo tuum fiat. ¶ Ex hoc autem contractu nascitur actio quæ dicitur condictio.

1 ¶ Is quoque qui non debitũ accepit ab eo, qui per errorem soluit, re obligatur, datúrque agenti cõtra eũ propter repetitionem condictitia actio. Nã perinde ei condici potest, *si apparet eum dare oportere*, ac si mutuum accepisset. ¶ Vnde pupillus, si ei sine tutoris authoritate indebitũ per errorem datum est, non tenebitur indebiti cõdictione, non magis quã mutui datione.

1 ¶ Τῆς μὲν[d] ἐνοχῆς ἐστι καὶ τὸ ἰνδέβιτον[e]. ἐὰν γὰρ ἐγὼ ἐμαυτὸν ὑποπτεύσω ἐποφείλειν σοι ἑκατὸν νομίσματα, καὶ ταῦτά σοι κατὰ πλάνην καταβάλω, ποιῶ σε δεσπότην. τελευταῖον δὲ γνοὺς τὸ ἀληθὲς, δύναμαι ταῦτα ἀναλαμβάνειν, διὰ τοῦ κονδικτιτίου. κινῶν γὰρ λέγω· εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι. καὶ τὸ δάνειον δὲ ἀπαιτῶν ὡς εἴρηται, κινῶ τὸν κονδικτίτιον, τοῖς αὐτοῖς χρώμενος ῥήμασιν. ἀλλ'[f] ὁ μὲν λέγεται δανειακὸς κονδικτίτιος, ὁ δὲ ἰνδέβιτος[g] κονδικτίτιος. ὅτι καὶ ἐπὶ ἑκατέρων τὸ φακτὸν προβαίνει τῆς ἀριθμήσεως. καὶ οὐ μόνον αὕτη κοινωνία[h] δανειακοῦ καὶ ἰνδεβίτου κονδικτιτίου, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ. πούπιλλος ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ[i] ἰνστιτούτζιωνι sine tutoris authoritate, δανεισάμενος οὐ κρατεῖται. ἀλλ' οὐδὲ ἐὰν ἰνδέβιτον αὐτῷ καταβάλω, μὴ παρόντος τοῦ ἐπιτρόπου, ἔνοχον αὐτὸν κτῶμαι τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτιτίῳ. ¶ Καὶ ἐν τούτοις μὲν ἡ κοινωνία, ἐν ἐκείνῳ δὲ ἡ διαφορά[k] ὅτι ὁ μὲν δανειακὸς κονδικτίτιος ἀπὸ συναλλάγματος συνίσταται. δανείζω γάρ σοι

1 ¶ Inter obligationes quæ re contrahuntur, est & indebitum. Nam si cũ ego me tibi debere putarem centum solidos: eos tibi per errorem soluero, dominum te facio. Sed postea cognita veritate possum eos recipere, per actionem condictitiam. Nam agens dicam *si apparet hunc dare oportere.* Sed & mutuum repetens agã actione cõdictitia, (vt dictum est) iisdem vtens verbis. Sed altera dicitur cõdictio mutui, & altera cõdictio indebiti. Quoniam in vtroque factum numerationis procedit. Neque hæc sola est communio condictionis mutui & indebiti, verùm etiam illa. Pupillus (vt dictum est libro secundo) sine tutoris auctoritate mutuo acceptο, non obligatur: neque etiam si indebitum ei sol. uero tutore non præsente: condictione indebiti mihi tenetur.

¶ Sed hæc species obligationis non videtur ex contractu cõsistere, cùm is qui soluendi animo dat magis voluerit negotium distrahere, quã contrahere.

¶ Et in his quidem communio est: in illo autem differentia, quòd condictio mutui ex contractu cõstituatur. Nã mutuũ do

a δάνειον quid. & vt χρῆσις τὸ δάνειον fit καταχρηστικῶς v. 3 Harmen 5. §.1.l.2. §.3. ff. de reb. cred.
b l 2. §. 2. ff. de reb. cr d.
c κονδικτίτιος pro certi condictione hic posuit alias τὸ κονδικτιτίου nomen generale ad omnes condictiones extẽditur. Paragrapho qui proximè infrà sequetur condictitia, de qua hic agitur actio, κονδικτίτιος dicitur, mutui & certi condictio. l. 9 ff. de reb. cred.
d Imo quasi ex contractu §. 6. inf. de obli. quæ quasi ex contractu.
e vt tit. ff. & Co. de cond. ind.
f Condictionis mutui & indebiti differẽtia.
g Græcis ita queq. dicitur περὶ τῶν μὴ ὀφειλομένων [illegible] & [illegible] ἀγωγῆς λόγῳ
i 52. Ecl. 3. ex libro 11. tit. 2. c. 51. & ex libr. 24. tit. 1. c. 17.
h Condictionis mutui & indebiti cognatio.
i sup. tit. quibus allenare non licet.
k. Condictionis mutui & indebiti differẽtia.

vt tu mihi obligeris. Cõdictio verò indebiti, nullum in sese contractũ habet. Quis enim contractũ vocet, cum animo debitũ agnoscentis & obligationem dissoluere volenti[s], erroneam solutionem[a] facio, non vt obligationem constituam?

2 ¶ Inter obligationes quæ re contrahuntur, refertur[b] & commodatu[m][c]. Nam si quis me[d] rogarit vt librum meum sibi cõmodem & ego c[o]mmodauerim: ecce factum sub sequutum est, & obligationem quæ re contrahitur, peperit: & commodati actio nascitur. ¶ Sed longè distat[e] commodatũ à mutuo. Nam in mutuo dominium transfertur, in commodato non transfertur: & ob id. de ea re ipsa restituenda tenetur is, qui vtendum accepit. Est & alia differentia: Nam is qui mutuum accepit,[f] quocumque casu fortuito amiserit ea quæ mutuò accepit, velut incendio, ruina, naufragio, aut latronũ hostiúmve incursu: nihilominus obligatus remanet. At is qui vtendum accepit, sanè quidem exactã diligentiam custodiendæ rei præstare[g] iubetur, nec sufficit ei, tantam diligentiam in re commodata adhibuisse, quantam suis rebus adhibet: sed quantam alius quispiam diligentior adhibere posset. Si tamen maiore vi,[h] hoc est fortuito casu rem commodatam contingat perire, non tenebitur: si modò non ipsius culpa is casus interuenerit. Vnde, si commodarim tibi librum, túque peregrè profectus eum tecum tuleris: & hostium prædonúmve incursu amiseris:

a §. 6. infrà de obliga. quasi ex cõtractu.
b 51 Eclog. 1. c. 1. l. 1. § 3. §. 4. ff. de oblig.
c *Adde* 13. Eclo. 1. περὶ κεχρημένων τε καὶ κιχρωμένων: & 2. Harmeno. 10. περὶ χρήσεως.
d *Commodatum seu commodati obligatio quemadmodum re constare dicatur.*
e *De commodati & mutui differentiis* ad de 51. Eclog. 1. c. 1.
f *Debitor tenetur de casu fortuito rei.*
g *Commodatarius exactißimam diligentiam præstare in commodato tenetur, vt hic* & l. 1. §. 4. & l. 18. ff. de oblig. 14. Eclog. 1. c. 6 §. 5.
h *Commodatarius casum & vim maiorem in commodato non præstat nisi culpa ipsius casus interuenerit* adde Paul. 2. sent. 4. § 2. l. vt certo. 5. §. 2 & sequent. ff. commodati.
i *Commodatũ gratuitum esse debet vt hic. Eadẽ ratione & mandatũ* l 1. §. 4. ff. mãdati. §. vlt. infra. de mandato.

ἐπὶ τῷ κτήσασθαί σε ἔνοχον. ὁ δὲ ἰνδέβιτος κονδικτίτιος οὐκ ἔχει ἐν ἑαυτῷ συνάλλαγμα, πῶς γάρ τις καλέσει συνάλλαγμα, ὁπότε ψυχῇ ἀγνωμονοῦντος καὶ βουλομένου διαλῦσαι ἐνοχὴν ὑποπτευομένην ποιοῦμαι τὴν καταβολὴν, οὐκ[a] ἐπὶ τῷ συστῆσαι ἐνοχήν.

2 ¶ Ὑπὸ τὴν ῥὲ ἀνάγεται καὶ[b] τὸ κομμοδάτον[c]. ἐὰν[d] γὰρ αἰτήσῃ μέ τις χρῆσαι αὐτῷ τὸ ἐμὸν βιβλίον, καὶ χρήσω, ἰδοὺ τὸ φάκτον παρηκολούθησε, καὶ τὴν ῥὲ ἔτεκεν ἐνοχὴν, καὶ ἀγωγὴ τίκτεται ἡ κομμοδάτου. ¶ Πολλὰ[e] δὲ ἀφέστηκε τοῦ δανείσματος, τὸ κομμοδάτον. τὸ μὲν γὰρ δάνεισμα μετατίθησι δεσποτείαν, τὸ δὲ κομμοδάτον οὐ μετατίθησι. καὶ διὰ τοῦτο τῇ τοῦ πράγματος ἀποκαταστάσει κρατεῖται ὁ χρησάμενος. ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα διαφορά. ὁ[f] γὰρ δανεισάμενος, εἰ καὶ οἱᾳδήποτε τυχηρᾷ περιστάσει ἀπολέσει τὰ δανεισθέντα, οἷον ἐμπρησμῷ, ἢ συμπτώσει, ἢ ναυαγίῳ, ἢ λῃστῶν ἢ πολεμίων ἐπιδρομῇ, οὐδὲν ἧττον ἔνοχος μένει. ὁ δὲ χρησάμενος, ἐπιμελῶς μὲν φυλάττων τὸ κομμοδάτον οὐκ ἀπαιτεῖται. καὶ[g] οὐκ ἀρκεῖ τοσαύτην αὐτὸν ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὸ χρησθὲν, ὅσην ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἔχει πράγμασιν, ἀλλὰ ὅσην ἕτερος ἐπιμελέστερος ἔχειν δύναται. εἰ δὲ μείζονι[h] βίᾳ, τουτέστι τυχηρᾷ περιστάσει ἀπολέσθαι συμβῇ τὸ κομμοδάτον, οὐ καταχεθήσεται. εἰ μὴ ἄρα ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ταύτην συμβῇ γενέσθαι τὴν περίστασιν. ὅθεν, εἰ ἐχρησά σοι βιβλίον, ἀποδημῶν δὲ εἶχες τοῦτο μετὰ σεαυτοῦ, καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς πολεμίων, ἢ πειρατῶν ἀπώλεσας τοῦ-

2 ¶ Item is cui res aliqua vtenda datur, id est commodatur, re obligatur, & tenetur commodati actione. Sed is ab eo qui mutuum accepit, longè distat: nánque non ita res datur, vt eius fiat & ob id de ea re ipsa restituenda tenetur. Et is quidẽ qui mutuum accepit, si quolibet fortuito casu amiserit quod accepit, veluti incẽdio, ruina, naufragio, aut latronum hostiũ veincursu, nihilominus obligatus remanet. At is qui vtendum accepit, sanè quidem exactã diligentiam custodiendæ rei præstare iubetur: nec sufficit ei tantã diligentiam adhibuisse, quantã suis rebus adhibere solitus est, si modò alius diligẽtior poterat eã rem custodire: sed propter maiorẽ vim maiorésve casus non tenetur: si modò non ipsius culpa is casus interuenerit: alioqui si id, quod tibi commodatum est domi, peregrè tecum ferre malueris, & vel incursu hostium prædonúmve, vel naufragio

amiseris: dubiũ non est, quin de restituenda ea re tenearis.

¶ Commodata autem res tunc propriè intelligitur, si nulla mercede accepta vel constituta, res tibi vtenda data est: alioqui mercede interueniente, locatus tibi vsus rei videtur. Gratuitum enim debet esse commodatum.

3 ¶ Præterea & is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur, tenetúrque actione depositi: quia & ipse de ea re quam accepit, restituenda tenetur. ¶ Sed is ex eo solo tenetur si quid dolo commiserit: culpæ autem nomine, id est, desidiæ ac negligentiæ nõ tenetur. Itaque securus est qui parum diligenter custoditam rem furto amiserit: quia qui negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare debet.

4 ¶ Creditor quoque, qui pignus accepit, re obligatur: quia & ipse de ea re quam accepit, restituenda tenetur actione pignoratitia. ¶ Sed quia pignus vtriusque gratia datur, & debitoris quò magis pecunia ei credatur, & creditoris quò magis ei in tuto sit creditum: placuit sufficere

το, ἀναμφιβόλως κατασχεθήσῃ ἐπὶ τῇ τούτου ἀποκαταστάσει. οὐδὲ γὰρ οὐδέ σε παρὰ γνώμην ἐμὴν ἐπὶ ξένης φέρειν. ¶ Τὸ κομμοδάτον [a] χρατούϊτον εἶναι δεῖ, τουτέστι πρoῖκα σοι ὀφείλω χιχρᾶν, οὐδενὸς δοθέντος μισθοῦ, οὐδὲ μὴν ὁρισθέντος περὶ αὐτοῦ. μισθοῦ γὰρ ὁρισθέντος ἢ δοθέντος, δοκεῖ σοι ἡ χρῆσις τοῦ βιβλίου μεμισθῶσθαι. καὶ οὐκ ἔτι κομμοδάτον τὸ τοιοῦτον κληθήσεται. δεῖ γὰρ, ὡς εἴρηται, χρατούϊτον εἶναι τὸ κομμοδάτον.

3 ¶ Ὑπὸ τὴν ῥὲ τελεῖ ἐνοχὴν, καὶ τὸ δεποσίτουμ. [b] ἐὰν γὰρ σοι παραθῶμαι τὸ ἐμὸν πρᾶγμα, ἔνοχος ἔσῃ τῇ ῥὲ ἐνοχῇ. ἀγωγῇ δὲ τῇ δεπόσιτι, ἣν ἕξω κατὰ σοῦ, ἀπαιτῶν σε αὐτὸ τὸ δεπόσιτον. δόλον [c] δὲ μόνον μὴ ποιῆσαι ἐποφείλεις ἐπὶ τοῦ δεποσίτου. εἰ δὲ ἀπὸ σῆς ῥαθυμίας ἤτοι ἀμελείας χεῖρον γένηται τὸ παρατεθὲν, ἀνεύθυνος ἔσῃ. ὥσπερ καὶ ἐὰν σοῦ ῥαθυμήσαντος, ὑπό τινος κλαπῇ τὸ πρᾶγμα. ὁ γὰρ ῥαθύμῳ φίλῳ τὸ πρᾶγμα παραδοὺς φυλακτέον, τὴν οἰκείαν ἄνοιαν αἰτιάσθω.

4 ¶ Δανεισάμενος [d] ἐγὼ παρὰ σοῦ ἑκατὸν νομίσματα, δέδωκά σοι λόγῳ ἐνεχύρου τὸν ἐμὸν οἰκέτην. ἔνοχος ἔσῃ μοι τῇ ῥὲ ἐνοχῇ, ἀγωγῇ δὲ τῇ πιγνορατιτίᾳ, δι' [e] ἧς μετὰ καταβολὴν τοῦ χρέους, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποκαταστῆσαι μοι ἀναγκάζῃ. τοῦτο δὲ τὸ ἐνέχυρον εἰς ὠφέλειαν τῶν δύο [f] ἐπινενόηται. ἐμοῦ τε τοῦ δανειζομένου καὶ σοῦ τοῦ δανείζοντος. ἐμοῦ μὲν, ἐπειδὴ λαμβάνων σὺ τὸ ἐνέχυρον μᾶλλον κατατίθης δίεις τὰ ἑκατὸν νομίσματα. σοῦ δὲ, ἐπειδὴ διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ ἐνεχύρου, τὸ ἀσφαλὲς ἔχεις ἐπὶ τῷ χρέει. ἀμέλει, διὰ

non dubium est, quin ad eius restitutionẽ tenearis. Nec enim decebat eũ præter meum consensum tecum peregrè ferre. ¶ Commodatum gratuitum esse oportet, hoc est, gratis cõmodanda est quæque res, nulla data mercede, ac ne constituta quidem. Mercede enim constituta aut data, locatus tibi esse libri vsus videtur. nec amplius id commodatũ vocabitur: Cõmodatũ enim (vt dictũ est) gratuitũ esse oportet.

3 ¶ Inter obligationes quæ re contrahũtur, est & depositum. Nam si ego rẽ meam apud te deponam, re mihi obligaris, & teneris actione depositi: quam aduersus te habebo, ipsum depositũ repetens. Id autẽ solum cauendum est, ne quid dolo in re deposita committas: sin verò desidia tua aut negligentia deterior facta fuerit, nõ teneberis eo nomine: queadmodum neq; si per negligentiam tuã furto sublata fuerit. Quia qui negligenti amico rem suam custodiendam tradidit, suam stultitiam accusare debet.

4 ¶ Cùm centum ego solidos à te mutuò accepissem, seruum tibi meũ in causam pignoris tradidi, Re mihi obligaris: & teneris actione pignoraticia, per quam post debiti solutionem tu mihi rẽ ipsam restituere cogeris. Porrò in vtriusque commodum & vtriusque gratia pignus inuentum est, tum mea, qui mutuor: tum tua, qui mutuas. Et mea quidẽ, quia tu accepto pignore libentius mihi credis centum illos solidos. Tua autem, quia per retentionem pignoris causa crediti tui in tuto est. Itaque ob

a Commodatũ gratuitum esse debet, vt hic, eadem ratione & mandatũ. l. 1. §. 4. ff. mandati. §. vl inf. de mandato.

b Adde 3. Harmen. 9. & 13. Eclo. 2. & 52. Eclog. 1. c. 1. Paul. 2. sen. 12

c Depositarius dolum præstat, sed & μεγάλην ῥᾳθυμίαν hoc est, magnam culpam, at non simpliciter ἀμέλειαν & ῥᾳθυμίαν, vt hic, adde 3. Harm. 9. §. 13. & sequent. hoc est diligentiam adde §. 17. inf. de oblig. quæ ex delicto.

d Adde 25. Eclog. 1. 3. Harmenop. 4. 52. Eclog 1. c. 1.

e Pignoratitia directa quatenus creditor debitori teneatur.

f Pignus datur creditoris causa.

a *Idem Harmenop.* 3. ti. 5. 19. l. si inter 71 §. quicquid. ff. de pignor.
b *adde titul.* Digest. de verborum obligat.
c *ἡ ἐν λόγοις ἐνοχὴ, seu verbis obligatio quæ auctori Ecloga* 52. tit. 1. c. 1. *ἡ ἐν ἐπερωτήσει dicitur Latinis stipulatio.*
d *hoc est interrogatione præcedenti & responsione subsequente.*
e *ἀποκρίσεως*. hic & 52. Eclog. 1. c. 51 cōgruēs responsio dicitur in l. obligamur 52. §. verbis. 2. ff. de obligationib. *unde congrue respondere dixit Paul.* 2. sent. 3. §. 1. *Latinis est responsio in* l. 1. §. 7. ff. de oblig. *responsum.*
g *Horum alterutrum aut utrumque stipulari solemus.* l. 1 § verbis ff. de oblig. Eclog. d. c. 1. 6. Harmen. 1. seu titulo de verb. signif. *ubi definitur stipulatio.*
h *Quibus verbis fiat stipulatio, dicetur* inf. §. 1.
i *Condictionis certi & incerti ex stipulatu differentia.*
k *Cui singula* ... *quemadmodum fiat.*
l *Incerti quēadmodum quis stipuletur.*

eam rem, quia scilicet id lucrari videaris, quod de indemnitate consultum tibi sit, exactam diligentiā custodiendo pignori adhibere debes. Quòd si quo fortuito casu pignus perierit, non tenebitur creditor, sed adhuc creditum sine impedimento repetet.

τοῦτο ὡς κερδαίνων διὰ τὸ ἔχειν ἀσφάλειαν ἐπὶ τοῦ χρέους, πολλὴν ἐπιμέλειαν ὀφείλεις ἐπιδείκνυσθαι, περὶ τῆς αὐτοῦ παραφυλακῆς. εἰ δὲ συμβῇ τυχηρῶς[a] πεπρᾶσθαι τὸ ἐνέχυρον ἀπολέσθαι, ἕξει τὸ ἀκίνδυνον ὁ κρεδίτωρ. ἀπαιτήσει δὲ ὁμοίως τὸ χρέος.

ad eam rem custodiendā, exactam diligentiā adhibeat: quam si prætiterit, & aliquo fortuito casu rem amiserit, securum esse, nec impediri creditum petere.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBUS. TIT. XVI.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ [b] ΕΝ ΛΟΓΟΙΣ [c] ἐνοχῆς. Τίτλος ιϛ.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS. TIT. XVI.

¶ De Verborum obligationibus seu Stipulationibus, & quemadmodum verbis obligatio interrogatione & responsione contrahatur, Duas nasci ex verborum obligatione actiones, Condictionem certi, & ex stipulatu, incerti, stipulatio unde dicta, quibus verbis, quá ve lingua contrahatur. 2 Iure quemadmodum concipiatur, & quis sit eius effectus. In diem stipulationis quæ formula ac natura. 3 De stipulatione, quoad vivam dare spondes? 4 De stipulatione conditionali concepta si quid factum, aut non factum. 5 Conditionalem stipulationem ad heredes stipulantis transmitti, contra quam legatum conditionale. 6 Stipulationibus loca plerunque inseri. Tempus in stipulationibus subintelligi. Stipulationem nullius esse momenti si quis Romæ stipuletur, & eadem die Carthagini dari stipuletur. 7 Conditiones stipulationibus adiectæ, & ad præsens vel præteritum tempus relatæ, statim infirmant obligationem, si in rerum natura non sint, statim perimunt, si in rerum natura sint. 8 Stipulationibus re & facto adiici: & quemadmodum pœna adiecta rectè stipulari quis possit, factum aut non faciendum aliquid.

QVVM dictum sit de obligatione, quę re contrahitur, dicamus & de ea quę verbis. ¶ Verbis autem contrahitur obligatio, ex interrogatione & cōmoda responsione: cùm quid fieri, aut dari stipulamur. Dari, ut, Promittis mihi dare cētum aureos? Fieri, ut, Promittis mihi ædificare domum? Porrò ex verborum obligatione duæ actiones proficiscuntur, condictio, & ex stipulatu. Et si quidem certum est & apertum, stabileque, & statutum, quod in stipulationem deductum est, competit certi condictio. Dixi enim, Promittis mihi dare hunc fundum aut hunc librum? Quòd si incertum sit, ut si dixerim: Promittis mihi dare, quæ in arcula illa sunt, aut quæ in horreo illo habes?

Εἰπόντες περὶ τῆς ῥὲ ἐνοχῆς, εἴπωμεν καὶ περὶ τῆς βέρβις. ¶ Συνίσταται δὲ αὕτη ἐξ ἐπερωτήσεως [d] καὶ συμφώνου [e] ἀποκρίσεως, [f] ἡνίκα ἢ γενέσθαι τι ἢ δοθῆναι ἐπερωτῶμεν. δοθῆναι μὲν, οἷον, Ὁμολογεῖς [h] διδόναι μοι ἑκατὸν νομίσματα; γενέσθαι δὲ, οἷον, Ὁμολογεῖς κατασκευάζειν μοι οἰκίαν;

¶ Ἐκ δὲ τῆς βέρβις ἐνοχῆς, δύο [i] ἀγωγαὶ ἀναφύονται, ὁ κονδικτίτιος, καὶ ὁ ἐξ στιπουλάτου, καὶ εἰ μὲν κέρτον ἐστὶ, ἤτοι φανερὸν, βέβαιον καὶ ὡρισμένον τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον, ὁ κονδικτίκιος ἁρμόζει εἶπον γὰρ, Ὁμολογεῖς [k] διδόναι μοι τόνδε τὸν ἀγρὸν, ἢ τόδε τὸ βιβλίον; εἰ δὲ ἴνκερτον ᾖ, εἶπον γὰρ, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι τὰ [l] ἐν τῇ κιβωτῷ, ἢ τὰ ἐν τῷ ὡρείῳ; τοῦτέστι-

VErbis obligatio contrahitur ex interrogatione & responsione cū quid dari fierive nobis stipulamur. ¶ Ex qua duæ proficiscūtur actiones, tā condictio (certi) si certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta sit. quæ hoc nomine inde vtitur, quòd stipulum apud veteres firmum appellabatur, fortè à stipite descendens.

¶ In

κτεῖται ἡ ἐξ στιπουλάτου. ¶ Στιπουλάτο[a] δὲ ἐντεῦθεν ὠνόμασται· παρὰ τοῖς παλαιοῖς στίπουλον ἐλέγετο τὸ ἰσχυρόν,[b] à stipite, ἀπὸ τοῦ στελέχους.

1 ¶ Ἐπὶ δὲ τῆς βέρβις, πάλαι τοιαῦτα παραδέδοται ῥήματα, δι' ὧν αἱ ἐπερωτήσεις ἐγίνοντο. Spondes? spondeo. Promittis? promitto. Fide promittis? fide promitto. Fideiubes? fideiubeo. Dabis? dabo. Facies? faciam. ἀλλὰ τὸ μὲν σπόνδες, σπόνδεο, οὐ μεταφράζεται ἑλληνιστί· τὰ δὲ ἕτερα μεταφράζεται. προμίττις, προμίττο, τουτέστι ὁμολογεῖς; ὁμολογῶ, φιδεϊπρομίττις; φιδεϊπρομίττο, τουτέστι πίστει κελεύεις; πίστει κελεύω· δάβις; δάβω, τουτέστι δώσεις; δώσω. φάκιες; φάκιαμ, τουτέστι ποιήσεις; ποιήσω.

¶ Καὶ ἀδιάφορον ἦν, πότερον ῥωμαϊστί,[c] ἢ ἑλληνιστί, ἢ οἵᾳ δή ποτε ἑτέρᾳ διαλέκτῳ, οἷον τῇ Σύρων, ἢ Αἰγυπτίων ἡ ἐπερώτησις γέγονε. μόνον μέντοι, εἰ ἑκάτερος τῶν συναλλασσόντων ἐνόει τὰ ἐκφωνούμενα. καὶ οὐδὲ ἐπάναγκες ἦν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ ἑκάτερον κεχρῆσθαι. ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ ἁρμοδίως, πρὸς τὴν ἐπερώτησιν γενέσθαι τὴν ἀπόκρισιν. οἷον σὺ ἐπερωτήσῃς με Προμίττις, δύναμαι εἰπεῖν Ὁμολογῶ. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ εἴπῃς μοι Ὁμολογεῖς, δύναμαι ἀποκρίνασθαι Προμίττο. ¶ Δύνανται δὲ δύο[d] ἕλληνες, ῥωμαϊστὶ συστήσασθαι τὴν βέρβις, οἷον τὸ Προμίττις, προμίττο. ¶ Ταῦτα δὲ τὰ τυπικὰ ῥήματα, πάλαι μὲν ὑπῆρχον ἐν χρήσει. μετὰ δὲ ταῦτα λέοντος διάταξις[e] τὰ τῶν ἐπερωτήσεων ἀνεῖλε τυπικὰ ῥήματα, ἀπαιτοῦσα συνάφειαν καὶ συμφωνίαν ἐξ ἑκατέρου μέρους παρεῖναι, μηδεμιᾶς ῥημάτων ἐπιζητουμένης παραφυλακῆς.

nascitur actio tunc ex stipulatu. ¶ Stipulatio autē inde appellata est, quòd apud veteres stipulum firmum diceretur, fortè à stipite.

1 ¶ In obligatione verborum talia olim verba fuerunt tradita, per quæ stipulationes fiebant: Spondes? spondeo: promittis? promitto: fidepromittis? fidepromitto: fideiubes? fideiubeo: dabis? dabo, facies? faciam. ¶ Nec intererat, Latinè, an Græcè, an quauis alia lingua veluti Syrorum aut Ægyptiorum stipulatio conciperetur: duntaxat, quum vterque contrahentium eius linguæ intellectum habebat. Nec verò necesse erat vtrumque eadem lingua vti, verùm sufficit conuenienter ad interrogationem dari respōsum. Veluti si me Latinè interrogaris, Promittis? possum Græcè dicere Ὁμολογῶ. Aut contrà, si mihi Græcè dixeris, Ὁμολογεῖς; possum Latinè respondere, Promitto.

¶ Possunt etiam duo Græci Latinè obligationem verbis contrahere, quod genus est illud, Promittis? promitto. ¶ Sed hæc quidem solemnia verba olim in vsu fuerāt. Postea autem edita est Leonis constitutio quæ stipulationum solemnibus verbis sublatis consensum ab vtraque parte & consonantem intellectum intercedere requirit, nulla desiderata verborum obseruatione.

1 ¶ In hac re olim talia verba tradita fuerunt. *Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromittis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciam.* ¶ Vtrùm autem Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua stipulatio concipiatur, nihil interest: scilicet si vterque stipulantium intellectū eius linguæ habeat: nec necesse est eadem lingua vtrunque vti, sed sufficit, congruenter ad interrogata respondere.

¶ Quinetiā duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt.
¶ Sed hæc solēnia verba olim quidem in vsu fuerunt: postea autem Leonina constitutio lata est, quæ solemnitate verborū sublata, sensum & consonantem intellectum ab vtraque parte solùm desiderat, quibuscunque tandem verbis expressum est.

a *Stipulatio vnde dicta Paul. 5. sent. 7. § 1.*
b *His verbis stipulatio fieri solet. Paul. 2. sent. 3. § 1. ad. de 2. Cai. 9. 3.*
c *Eadem an alia lingua stipulanti respondeatur nihil interest* l. 1. §. vlt. ff de verbor. oblig.
d *Duo Græci Latinè possunt stipulari.*
e l. omnes C. de contr. stipulat.

a Stipulatio tã purè quam sub conditione concipi potest. Pan.l.2. sent. 3.§.1 in fi.

b Stipulatio quemadmodũ purè concipiatur.

c Stipulatio purè concepta præsentem parit obligationẽ atque effectũ.

d Stipulationis in die formula & natura.

2 ¶ Stipulationes verò, aut purè, aut in diem, aut sub conditione cõstituuntur. Purè, vt, Promittis mihi dare ducentos aureos? Quæ stipulatio statim parit petitionem. In diem, quum tempus stipulationi adiicitur, quo pecunia soluatur: veluti, Promittis mihi dare decem aureos proximis calendis Martiis? Id autem quod in diẽ stipulamur, statim quidem debetur: sed peti priusquam dies venerit, non potest: quin immò ne ipsis quidem Kalendis, quia totus is dies in arbitrio promissoris est, an scilicet soluere velit. Quãuis enim septem aut octo horæ illius diei præterierint, eo non soluente: nondum tamen cessare videtur, quoniam fieri potest, vt & decima hora soluat. Tunc autem cessator esse videtur, cùm totus dies Kalendarum Martii præterierit, illo nihil præstante.

e l. qui hoc anno 42. ff. de verb. obligat.

2 ¶ Αἱ δὲ ἐπερωτήσεις, ἢ πούρως, [a] ἤτοι καθαρῶς, ἢ ἰν δίεμ, τουτέστιν ἐν ἡμέρᾳ ὁρισμένῃ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν συνίστανται. πούρως [b] μὲν οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι σ νομίσματα; ἥτις ἐπερώτησις εὐθέως [c] ἔχει τικτομένην τὴν ἀπαίτησιν. ἰν δίεμ [d] ἡνίκα χρόνος προστεθῇ τῇ ἐπερωτήσει, ὅτε δεῖ τὰ χρήματα καταβληθῆναι. οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα, ἐν ταῖς ἐπιούσαις καλάνδαις Μαρτίου. τὸ δὲ ἰν δίεμ ἐπερωτώμενον, εὐθέως μὲν ἐποφείλεται. ἀπαιτηθῆναι δὲ πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς ἡμέρας οὐ δύναται. ἀλλ' [e] οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ α ἡμέρᾳ τῶν καλανδῶν. πᾶσα γὰρ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, ἐν ἐξουσίᾳ ὑπόκειται τοῦ ἐπερωτηθέντος, εἴγε βούλεται καταβαλεῖν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἑπτὰ, ἢ ὀκτὼ ὧραι τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρέλθωσι καταβαλόντος αὐτοῦ, οὔπω κρίνεται ἀγνώμων. δυνατὸν γὰρ αὐτὸν καὶ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ καταβαλεῖν. τότε δὲ ἀγνώμων κρίνεται, ἡνίκα πᾶσα ἡ α ἡμέρα τῶν καλανδῶν παρέλθῃ Μαρτίου μηδὲν αὐτοῦ παρασχόντος.

2 ¶ Omnis stipulatio aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. ¶ Purè veluti *Quinque aureos dare spõdes.* Idque confestim peti potest. ¶ In diem: cùm adiecto die, qua pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti, *Decẽ aureos primus Calendis Martiis dare spondes*: id autẽ quod in diem stipulamur, statim quidẽ debetur: sed peti prius, quam dies venerit, non potest: at ne eo quidem ipso die, in quo stipulatio facta est, peti potest: quia totus is dies arbitrio soluentis tribui debet: neque enim certum est, eo die, in quem promissum, datum non esse, priusquam is præterierit.

f adde l. cum qui 56.§.4 ff. de verb. obligat.

g Stipulatio ad tempus cõstitui nõ potest.

3 ¶ Stipulatus sum ab aliquo in hunc modũ: Decem mihi aureos annuos quoad viuã dare promittis? Talis stipulatio pura est, quoniam ex eo primo anno peti potest. Erit autẽ ea & perpetua, nec tempore vllo perimitur. Nã stipulatio ad tempus constitui non potest. veluti si dicam: Decem mihi aureos dare promittis vsque ad decem annos? hoc est, vt si intra decem annos eos à te petam, eos habeã: sin prætereat decennium nec petã, vt perimatur actio. Sic igitur perpetua est

3 ¶ Ἐπηρώτησά τινα οὕτως, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα ἐτήσια μέχρις [f] οὗ ζῶ. ἡ τοιαύτη ἐπερώτησις πούρα ἐστίν. ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη τοῦ πρώτου ἐνιαυτοῦ δυνατὸν γενέσθαι τὴν ἀπαίτησιν. ἔστι δὲ ἡ αὐτὴ καὶ περπετοῦα ἤτοι διηνεκὴς, οὐδενὶ χρόνῳ σβεννυμένη. πρόσκαιρος [g] γὰρ ἐπερώτησις, οὐ δύναται γενέσθαι. οἷον ἵνα εἴπω. ὁμολογεῖς διδόναι μοι δέκα νομίσματα ἕως δέκα ἐνιαυτῶν; τουτέστιν ἵνα εἰ μὲν εἴσω τῶν δέκα ἐνιαυτῶν ἀπαιτήσω σε, ἔχω ταῦτα. εἰ δὲ παρέλθῃ ἡ δεκὰς καὶ μὴ ἀπαιτήσω σε, ἵνα σβεσθῇ ἡ ἀγωγή. ὥστε οὖν διηνεκής ἐστιν

3 ¶ At si ita stipuleris, *Decem aureos annuos, quoad viuam dare spondes?* & purè facta obligatio intelligitur & perpetuatur, quia ad tempus non potest deberi: sed heres petendo, pacti exceptione submouebitur.

ἡ ἀγωγὴ, ἐπὶ τῆς ἐπερωτήσεως τῆς λεγούσης, Δώσεις ἐτήσια δέκα νομίσματα ἕως οὗ ζῶ; ἐὰν δὲ ὁ ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, ὁ δὲ κληρονόμος αὐτοῦ κινῇ τὴν ἐξ στιπουλάτου, τῶν μετὰ τελευτὴν τοῦ ἐπερωτήσαντος δραμόντων ἐνιαυτῶν ὁ ἀπαιτῶν τὴν ποσότητα, ἐκβάλλεται πάκτου παραγραφῇ ὡς ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτήσας τὸ Ἕως οὗ ζῶ. τοῦτο γὰρ παρέχει χώραν τῇ τοῦ πάκτου παραγραφῇ.

4 ¶ Ἡ ὑπὸ αἵρεσιν [a] ἐπερώτησις συνίσταται, ὁπότε εἰς τύχην ἀναφέρεται ἡ ἐνοχή. ἵνα ἐάν τι γένηται, ἢ μὴ γένηται, ἁρμόσῃ ἡ ἐπερώτησις, οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι πέντε νομίσματα, ἐὰν ὁ Τίτιος ὕπατος [b] γένηται; ἢ μὴ γένηται; ¶ Ἐάν τις οὕτως ἐπερωτήσῃ, Ἐὰν [c] μὴ ἀνέλθω εἰς τὸ καπιτώλιον δώσεις μοι πέντε νομίσματα; οὕτως ἐστὶν ἡ ἐπερώτησις, ὥσπερ εἰ ἐπερώτησά σε, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι πέντε νομίσματα, ὅτε μέλλω τελευτᾷν, τότε γὰρ ὅτε μέλλω τελευτᾷν, ἐδείχθη, ὅτι οὐκ ἔπειμι ἔρχομαι ἐπὶ τὸ καπιτώλιον. ἐπειδὴ ὅσος δήποτε χρόνος ἐὰν παρέλθῃ ἐμοῦ περιόντος, καὶ μὴ ἀνέλθω εἰς τὸ καπιτώλιον, οὐκ ἔστιν ἱκανὸς πίστιν παρασχεῖν, τοῦ ὅτι οὐκ ἔτι ἄνειμι εἰς τὸ καπιτώλιον. δυνατὸν γὰρ τὸ ἐπὶ ἑξήκοντα ἐνιαυτοὺς, ἢ ἑβδομήκοντα μὴ ἀνελθόντα εἰς τὸ καπιτώλιον μετὰ ταῦτα ἀνελθεῖν, τὸν δὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ὄντα ἀναπνοῇ, οὐκ ἔστιν δυνατὸν ἀνελθεῖν. ¶ Ὁ ὑπὸ αἵρεσιν [d] ἐπερωτήσας, ἐλπίδα ἔχει, τοῦ ὅτι ἐποφληθήσεται αὐτῷ. ὅθεν ἐὰν τελευτήσῃ, ταύτην τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τοὺς οἰκείους παραπέμπει κληρονόμους. αἱ γὰρ ἐπερωτήσεις αἱ αἱρετικαὶ καὶ τελευτησάντων ἠρτημένου τοῦ αἱρέσεως διαβήσονται ἐπὶ [e] κληρονόμους.

4 ¶ Sub conditione stipulatio fit, cùm in aliquem casum differtur obligatio: vt, si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, cõmittatur stipulatio: veluti, *Si Titius Consul fuerit factus, quinque aureos dari spondes?* ¶ Si quis ita stipuletur, *si in Capitolium non ascendero, dare spondes?* perinde erit, ac si stipulatus esset, cùm moreretur, sibi dari. ¶ Ex conditionali stipulatione tantùm spes est debitum iri: eãque ipsam spem in heredem trãsmittimus, si priùs quàm cõditio extet, mors nobis contigerit.

cogitur præstare, hoc est & ipsus actio ex stipulatione, & ita concepta. Decẽ aureos annuos, quoad viuã dabis? Sed mortuo stipulatore si hæres eius ex stipulatu velit agere: pe.ẽs summas annorum, qui à morte stipulatoris elapsi sunt, exceptione pacti submouebitur, quasi stipulatio sub hac conditione, Quoad viuam, concepta fuisset. Hoc enim locum præbuit exceptioni pacti.

4 ¶ Sub conditione autem stipulatio constituitur, quum in aliquem casum differtur obligatio, vt si aliquid factum fuerit vel non fuerit, committatur stipulatio. veluti, Quinque mihi aureos dare promittis si Titius consul factus fuerit? aut si non fuerit? ¶ Si quis ita stipuletur, Si in capitolium non ascendero, quinque mihi aureos Dabis? perinde est hęc stipulatio, atque si stipulatus essem, Quinque aureos mihi cum moriar, Dare promittis? Tunc enim cùm moriar, certum planúmque fiet, me in Capitolium non adscendisse. Quoniam quantumcũque temporis me viuo prętereat, & si in Capitolium non ascendam, tamen ad faciendam eius rei fidem non sufficit, quòd amplius in Capitolium non ascendam. Fieri enim potest vt qui per sexaginta aut septuaginta annos in Capitolium non ascenderit, postea tamen ascendat. At qui iam in vltimo vitæ spiritu est, is ascendere non potest. ¶ Qui sub conditione stipulatus est, spem habet, fore, vt sibi debeatur: vnde si decedat, hanc spẽ ad heredes suos transmittit. Nam conditionales stipulationes & mortuis pendente cõditione stipulatoribus ad heredes trãsibũt:

a *Stipulatio sub conditione quemadmodũ concipiatur.*

b *Adde* l. 119. ff. de verbor. oblig.

c l. ita stipulatus est. §. 1. ff. de verbor. oblig.

d *Adde* l. cõditionales creditores 54. ff de verbor. oblig.

e l. si quis 57. ff. de verb. oblig

Quamuis dixerimus libro secundo legatum conditionale legatario ante euentum conditionis mortuo, ad heredes ipsius non transmitti.

a l.2. qui ita. ff. quod certo loco.

5 ¶ Solemus & loca stipulationibus inserere: veluti, Decē aureos Carthagine dabis? aut in illo loco? Hæc autem stipulatio, quamuis pura esse prima facie videatur, tacitum tamen in se tēpus habet, & dilationem: quantum habere necesse est, vt promissor Carthaginem ad soluendum venire possit. Vnde, si quis cùm Romæ sit, ita à me stipuletur: Carthagine dare mihi hodie promittis? inutilis est stipulatio, vt quæ rem impossibilem cōtineat. Nam id fieri non potest, vt quis vno die Roma Carthaginē veniat. Porrò stipulationes, quæ sub impossibili conditione fiunt, nullius sunt momenti.

b l. interdum pura. 73. Cōtinuus 137. §. cùm ita stipulatus sum. ff. de verbor. oblig.

c d. l. 73.

9 ¶ Cōditio quæ ad præteritū vel ad præsens tempus refertur, aut statim infirmat obligationem, aut omnino non differt: sed confestim petitur: veluti ad præteritum: si Titius Consul fuit, decem mihi aureos dabis? Ad præsens, si Mæuius viuit, decem mihi aureos dabis? Nam si ea ita non sunt, quia nec Titius Consul fuerit, nec Mæuius viuat, nihil valet stipulatio. Sin autem ita se habent, statim valet stipulatio, & competit ius petendi. Neque enim quia contingit nos nescire, an hæc ita sese habeant, etiā mora dilatióque petitioni, quò minus nascatur, iniicitur: quoniam quæ per rerum naturam certa sūt, non morantur obligationem, quamuis apud contrahentes incerta sint.

d l. conditio. 100. ff. de verbor. oblig. l. cùm ad tempus præsens conditio 37. ff. de rebus cred.

εἰ καὶ ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτουτζίωνι, αἱρετικὸν ληγάτον τελευτήσαντος τοῦ ληγαταρίου πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως οὐ μέτεισιν ἐπὶ τοὺς αὐτοῦ κληρονόμους.

5 ¶ Εἰώθαμεν[a] καὶ τόπους ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσιν ἐντιθέναι οἷον, δώσεις ἐν Καρχηδόνι δέκα νομίσματα, ἢ ἐν τῷδε τῷ τόπῳ; αὕτη δὲ ἡ ἐπερώτησις, εἰ καὶ πούρα δοκεῖ εἶναι κατὰ πρώτην ὄψιν, ὅμως σιωπηρὸν[b] ἔχει χρόνον ἐν ἑαυτῇ καὶ ὑπέρθεσιν, ὅση δύναται δαπανηθῆναι μέχρις οὗ οἷόν τε ἐστὶ τὸν ἐπερωτηθέντα παραγενέσθαι ἐν Καρχηδόνι καὶ καταβαλεῖν. ὅθεν ἐὰν ὁ νῦν ἑστὼς ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπερωτήσῃ με, Ὁμολογεῖς σήμερον διδόναι μοι ἐν Καρχηδόνι;[c] ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις, ὡς ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀδύνατον. ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἀπὸ Ῥώμης ἐλθεῖν εἰς Καρχηδόνα. αἱ δὲ ἐπερωτήσεις αἱ γινόμεναι ὑπὸ ἀδύνατον αἵρεσιν εἰσὶν ἀνυπόστατοι.

6 ¶ Ἡ αἵρεσις ἡ τις εἰς[d] παρελθόντα χρόνον, ἢ εἰς ἐνεστῶτα τὴν ἀναφορὰν ἔχει, ἢ εὐθέως ἀκυροῖ τὴν ἐνοχήν, ἢ ὑπέρθεσιν αὐτῇ οὐ χαρίζεται, ἀλλὰ παραχρῆμα ἀπαιτεῖται. οἷον εἰς τὸν παρελθόντα, δώσεις μοι δέκα νομίσματα, εἰ ὁ Τίτιος ὕπατος γέγονε. εἰς ἐνεστῶτα, οἷον, δώσεις μοι δέκα νομίσματα, εἰ Μαίβιος περίεστιν. εἰ μὲν γὰρ ταῦτα οὕτως οὐκ ἔχει, οὐδὲ γὰρ ὑπάτευσε Τίτιος, οὐδὲ ζῇ Μαίβιος, ἀνίσχυρος ἡ ἐπερώτησις. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις εὐθέως, καὶ ἁρμόζει ἡ ἀπαίτησις. καὶ οὐκ ἐπειδὴ συμβαίνει εἴγε ταῦτα οὕτως ἔχει ἡμᾶς ἀγνοεῖν, ἐκ τούτου παρελκὴ γίνεται καὶ ὑπέρθεσις περὶ τὸ [illegible] τῆς ἀπαιτήσεως. τὰ γὰρ δῆλα διὰ τῆς τῶν πραγμάτων γινόμενα φύσεως, οὐχ ὑπερτίθεται τὴν ἐνοχήν εἰ καὶ παρὰ τοῖς συναλλάξασιν ἐστὶν ἄδηλα.

5 ¶ Loca etiā inseri stipulationi solēt: veluti, *Carthagini dare spōdes?* Quæ stipulatio licèt purè fieri videatur: tamen reipsa habet tempus adiectum, quo promissor vtatur ad pecuniam Carthagini dandā.

¶ Et ideo si quis Romæ ita stipuletur, *Hodie Carthagini dare spondes?* inutilis erit stipulatio: cùm impossibilis sit repromissio.

6 ¶ Conditiones, quæ ad præsens vel præteritum tempus referuntur, aut statim infirmāt obligationem, aut omnino nō differūt. veluti, *Si Titius Consul fuit*: vel *Si Mæuius viuit, dare spondes?* Nam si ea ita non sunt, nihil valet.

Quæ enim per rerum naturam sunt certa, non morantur obligationem, licèt apud nos incerta sint.

7 ¶ Non.

7 ¶ Non solùm res in stipulatum deduci possunt, sed etiam facta vt si stipulemur aliquid fieri, vel non fieri: & in huiusmodi stipulationibus optimũ erit pœnam subiicere, ne quantitas stipulationis in incerto sit, ac necesse sit actori probare, quòd eius intersit. Itaque si quis, vt fiat aliquid, stipuletur, ita adiici pœnam decet. *Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes?* Sed si quædam non fieri, vna eadémque conceptione stipuletur quis, clausula huiusmodi erit adiicienda. *Si aduersus ea factum erit siue quid ita factũ non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare spondes?*

7 ¶ Οὐ μόνον πράγματα ἐν ταῖς ἐπερωτήσεσι δύναται φέρεσθαι, οἷον ἀγρὸς, οἰκέτης, βιβλίον, ἀλλὰ καὶ φάκτον [a] οἷον ἵνα ἐπερωτήσω, ὅτι κατασκευάζεις μοι οἶκον, ἢ οὐ κατασκευάζεις τόνδε οἶκον. ἐπὶ δὲ τῶν τοιούτων ἐπερωτήσεων, ἔνθα φάκτον ἐστὶν εἰς τὸ ποιεῖν, ἢ εἰς τὸ μὴ ποιεῖν συγκείμενον, κάλλιστόν ἐστι τὸ ποινὴν [b] ἐντιθέναι. οἷον, Ἐὰν ποιήσῃς, ἢ μὴ ποιήσῃς, δώσεις μοι δέκα νομίσματα· τῆς γὰρ ποινῆς μὴ ἐντεθείσης, ἄδηλόν ἐστι τί ἐποφείλει ὁ ὑπεναντίον τι πράξας ὧν ὡμολόγησεν. ἐπειδὴ γὰρ εἰς τὸ διαφέρον μέλλει καταδικάζεσθαι. τοῦτο δὲ ἄδηλόν ἐστιν. ἐπάναγκες γάρ ἐστι τὸν ἄκτορα ἀποδεικνύειν τί αὐτῷ διαφέρει· ὥστε οὖν διὰ τὸ φυγεῖν τὰς τοιαύτας δυσκολίας, δεῖ ποινὴν ἐντιθέναι. καὶ εἰ μὲν ἐπερωτήσω σε ὅτι ποιήσεις τόδε, οὕτως ἐποφείλω σε περὶ τῆς ποινῆς ἐπερωτᾶν. Ἐὰν τοῦτο μὴ γένηται, προστίμου χάριν δώσεις μοι δέκα νομίσματα· εἰ δὲ ἐν τῇ ἐπερωτήσει τέθηκα φάκτα τινὰ, ὁρῶντα εἰς τὸ ποιεῖν, τινὰ δὲ εἰς τὸ μὴ ποιεῖν, ἡ περὶ τῆς ποινῆς κλαύσουλα, ἤτοι κεφάλαιον, οὕτως [c] ὀφείλει προστίθεσθαι, Ἐὰν ὑπεναντίον τούτων γένηται, ἤγουν οὕτως, Ἐὰν τι τούτων μὴ γένηται ποινῆς χάριν δώσεις μοι δέκα νομίσματα· καὶ ἐὰν συμβῇ σε παραβῆναι περὶ τὸ ποιεῖν, ἢ μὴ ποιεῖν, ἡ τοιαύτη κλαύσουλα τῆς ποινῆς ἔνοχον ποιήσει σε πολλῶν προστίμων καταβολαῖς.

7 ¶ Porrò non solum res in stipulationem deduci possunt, vt fundus, seruus, liber: verum etiam facta: veluti si stipuler, vt mihi domũ ædifices, aut vt illi nõ ædifices. In huiusmodi autem stipulationibus, in quibus factum versatur, siue id in faciendo consistat, siue in non faciendo: optimum est pœnam subiicere: veluti, Si feceris aut non feceris, decem mihi aureos dabis? Nam pœna non subiecta, incertũ est, quid debeat is, qui contrà quàm promisit, fecerit. Quoniam enim futurum est, vt in id quod interest condemnetur, & hoc quoque incertum est, necesse erit actori planum facere, quanti sua intersit. Ad vitandas igitur has & tales difficultates, subiicienda pœna est. Et si quidem à te stipuler, quòd illud facies: ita & pœnam à te stipulari debeo: Si id factum non erit, pœnę nomine decem mihi aureos dabis? Sin autẽ in stipulationẽ plura facta deduxerim: quorũ alia in faciendo, quædã in non faciẽdo, cõsistant, sic pœnę clausula subiicienda est, Si quid aduersus, ac cõtra factũ erit: aut ita, Si quid eorũ factum non erit, decem mihi aureos pœnę nomine dabis? Et si cõtingat, vt contra quàm cautũ est facias, siue in faciendo, siue in non faciendo, hęc & talis pœnę clausula, ad multarum pœnarum exolutionem obligabit te.

a *Proinde stipulationũ aliæ in dando, aliæ in faciendo cõsistere dicuntur.* l. 2. ff. de verb. oblig. b v. l. vlt. ff de prætoriis stipulationibus c *Pœnã quemadmodum stipulationibus subijciamus.* *adde* §. 38. infrà de inutil. stipul. l. cum quid 71. l. continuus 137. §. pen. ff. de verbor. oblig. 24. Eclog 9. ex ti. 5. c. 5. l. 5 de contr. & commit. stipulat. d *Duos reos stipulandi & promittendi communiter dicimus: sed & duos reos constituendi.* ti. ff. de duob. reis constituendis. *vbi forte melius* constituendi *legendũ. Author Eclog.* 2. tit. 1. ex li. 43. tit. 2 *vocat* ἀντιχειμένους *Nouel.* Iustin. 99. ἀλληλεγγύους ἐγγυητάς. Harmeno. 8. §. 11. *Interea tamen antequam huic loco finem faciã, videtur hic legendum* περὶ δύο ῥέων σπουλάνδι καὶ προμιττένδι. *vt paulò legitur.* non σπουλάνδων καὶ προμιττένδων. *Est autem reus stipulandi is qui stipulatur, promittendi, qui promittit.* l. 1. ff. de duob. reis.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, & PROMITTENDI. TIT. XVII.

ΠΕΡΙ ΔΥΟ ΡΕΩΝ [d] σπουλανδῶν καὶ προμιττένδων. Τίτλος ιζ.

DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, ET PROMITTENDI. TIT. XVII.

¶ *De stipulandi & promittendi reis.* ¶ *Stipulandi & promittendi duo pluresve rei quemadmodum fiant.* 1 *Duobus reis stipulandi vel promittendi factis, singulis, & à singulis solidum adquiri & deberi: vnius facto liberationem fieri & adquiri.* 2 *Ex duobus reis promittendi, vnum purè, alterum sub conditione obligari posse. Purè obligatum illo casu, pendente alterius conditione, conueniri posse.*

EVm qui de stipulationib. differit, & de reis stipulandi promittendique docere necessariũ est, qui aut duo, aut plures fieri possunt. ¶ Et rei quidem stipulandi fiunt in hũc modũ. Si primus & Secũdus alicui mutuauerint centũ aureos: & vterque eorum sibi illum in solidum voluerit obligatum habere. Separatim vterque eorum stipulabitur: post omnium autem stipulationem, promissor dicet, Spondeo: veluti, Primus stipulatus est à me: Centum mihi aureos dare spõdes? Similiter & Secundus. Deinde ad vtrunque respondi, dicẽs: Vtrique vestrûm dare spõdeo. Nã si Primo prius respõdeam, dicens: Dare spondeo: postea & tantundem Secundo respõdeam, alia & alia obligatio cõstituitur, nec duo rei stipulandi fieri dicuntur. ¶ Duo autẽ pluresve rei promittẽdi, constituuntur in hunc modum: veluti, si à Mæuio & Seio, quibus quinque aureos mutuo dederim, ita stipuler: Mæui, quinque aureos dare mihi spõdes? Seij, eosdem quinque aureos dare mihi spõdes? & vterque separatim respõdit: spondeo.

1 ¶ Ex huiusmodi enim obligationibus: & singulis stipulãtiũ solidum debetur, & singuli promittẽtium in solidum obligãtur. In vtraque enim obligatione, vna res vertitur. Nam & vnus reorum stipulandi, debitum accipiẽdo, aufert & constipulatori petendi facultatem: & vnus reorum promit-

a Stipulandi rei quemadmodum duo pluresve fiant.

b Promittẽdi rei duo pluresve quẽadmodum fiant. adde l. duo rei. ff. eod.

c rectè ἐπερωτάντων dixit non ἐπερωτώντων. vt hinc colligas in textu Latino Institutionum legendũ esse non stipulationibus, *sed* stipulantibus.

d v. l. 2. ff. eo. 52. Eclog. 1. ex lib. 43. tit. 2. c. 2. *sententia huius paragraphi sublata à Iustiniano* Nouella 99.

ΤΟΝ περὶ ἐπερωτήσεων διαλεγόμενον, ἐπάναγκές ἐστι διδάξαι καὶ περὶ ῥέων στιπουλάνδων, καὶ ῥέων προμιττένδων οἵτινες δύο, ἢ καὶ πλείονες δύνανται γενέσθαι. ¶ Καὶ ῥέοι μὲν στιπουλάνδι [a] γίνονται οὕτως. ἐὰν πρῖμος καὶ σεκοῦνδος δανείσωσί τινι ἑκατὸν νομίσματα, καὶ ἑκάτερος αὐτῶν βουληθείη ἔνοχον ἔχειν αὐτὸν εἰς ὁλόκληρον, ἐπερωτᾷ κεχωρισμένως ἑκάτερος αὐτῶν. μετὰ δὲ τὴν πάντων ἐπερώτησιν ὁ ἐπερωτώμενος ἐὰν εἴπῃ τὸ Ὁμολογῶ· οἷον πρῖμος ἐπηρώτησέ με, Ὁμολογεῖς διδόναι ἑκατὸν νομίσματα; ὁμοίως καὶ σεκοῦνδος, εἶτα πρὸς τοὺς δύο ἀπεκρινάμην εἰπών, Ἑκατέρῳ ὑμῶν δοῦναι ὁμολογῶ. εἰ γὰρ πρότερον τῷ πρίμῳ ἀποκρίνομαι λέγων, Ὁμολογῶ διδόναι, μετὰ δὲ ταῦτα τῷ σεκούνδῳ ἀποκρίνομαι, ἑτέρα καὶ ἑτέρα ἐνοχὴ συνίσταται. οὐ μὴν δύο ῥέοι στιπουλάνδι γενέσθαι λέγονται. ¶ Δύο δὲ καὶ πλείονες ῥέοι προμιττένδι, [b] οὕτω γίνονται. οἷον ἐὰν μαίβιον καὶ σεῖον, οἷς ἐδάνεισα ε νομίσματα, οὕτως ἐπερωτήσω, Ὁμολογεῖς ὦ Μαίβιε ε νομίσματα διδόναι μοι. Ὁμολογεῖς ὦ Σεῖε, τὰ αὐτὰ ε νομίσματα διδόναι μοι; καὶ ἕκαστος κεχωρισμένως ἀποκρίνεται, ὁμολογῶ.

1 ¶ Ἐκ γὰρ τῶν καὶ τῶν ἐπερωτάντων [c] ἑκάστῳ τὸ ὁλόκληρον [d] ὀφληθήσεται, καὶ τῶν ἐπερωτωμένων ἕκαστος εἰς ὁλόκληρον ἔνοχος γενήσεται. ἐν ἑκατέρᾳ γὰρ ἐνοχῇ ἓν ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα. καὶ γὰρ ὁ εἷς τῶν ῥέων στιπουλάνδων τὸ χρέος ἀπολαβών, ἀφαιρεῖται καὶ τῷ συνεπερωτήσαντι τὴν τῆς ἀπαιτήσεως ἄδειαν, ἢ καὶ ὁ ἕτερος τῶν ῥέων προμιτ-

ET stipulãdi & promittendi duo pluresve rei fieri possunt.

¶ Stipulãdi ita, si post omnium interrogationẽ promissor respõdeat, *Spõdeo:* vt putà cùm duobus separatim stipulantib. ita promissor respõdeat. *Vtrique Vestrûm dare spõdeo.* Nã si priùs Titio spopõderit, deinde alio interrogãte spõdeat, alia atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei stipulandi esse.

¶ Duo pluresve rei promittendi ita fiunt. *Mæui, decẽ aureos dare spondes: & Seij eosdem decem aureos dare spondes?* si respondeant singuli separatim, *Spondeo.*

1 ¶ Ex huiusmodi obligationibus & stipulationibus solidũ singulis debetur, & promittẽtes singuli in solidum tenentur. In vtraque tamẽ obligatione vna res vertitur, & vel alter debitum accipiendo, vel alter

vel alter soluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

2 ¶ Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub conditione obligari potest, nec impedimēto erit dies aut cōditio, quominus ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

τένδων τὸ χρέος καταβαλὼν, καὶ τὸν συνεπερωτηθέντα ἐλευθεροῖ.

2 ¶ Ἐκ δὲ τῶν δύο ῥέων προμιττένδων, ὁ μὲν πούρως, ὁ δὲ ἰν δίεμ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ἔνοχος γίνεσθαι δύναται. τουτέστιν οὐκ ἐμποδών τί ἐστιν εἰς τὸ εὐθέως ἀπαιτηθῆναι τὸν ἕνα, τὸν πούρως ἐπερωτηθέντα· οὐ γινομένης ἐμποδίσματος, εἰς τὸ τὸν πούρως ἐπερωτηθέντα, ἐντεῦθεν ἤδη μεθοδευθῆναι, τοῦ τὸν ἕτερον ἰν δίεμ, ἢ ὑπὸ αἵρεσιν ὁμολογῆσαι.

tendi, debitum soluendo, etiam compromissorem liberat.

2 ¶ Ex duobus autem reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub conditione obligari potest, hoc est, nihil impedit, quo minus is, qui purè promisit, vel statim conueniri possit, quamuis alter in diem vel sub conditione spoponderit.

a l. ex duobus reis 7. ff. eod.

DE STIPULATIONE SERUORUM. TIT. XVIII.

ΠΕΡΙ [b] ΕΠΕΡΩΤΗσεως δούλων. Τίτλος ιζ.

DE STIPULATIONE seruorum. TIT. XVIII.

b Adde 24 Eclo 9 & li. 43. tit. 2. & 3. περὶ ἐπερωτήσεως δούλων ad de titu. Di. e. ſtorum de ſtipular. ſ eruorum.

¶ De stipulatione seruorum. Stipulandi ius, seruis ex persona dominorum, iure ciuili, competere. Quid si mortuus dominus, neque eius adita hereditas? Ipsa hereditas defuncti domini vicem sustinet: & ex ipsius hereditatis, vt ita dicam, persona, seruus hereditarius, ius stipulandi habet, sic tamen vt quod ante aditam hereditatem adquisierit, heredi, qui postea adierit, adquiratur. 1 siue domino, siue sibi, siue conseruo, siue nullius persona adiecta, fuerit stipulatus. Quid si liberi, qui in potestate nostra sunt, quid stipulati fuerint? Eadem, quæ de seruis diximus, obtinebunt, vt scilicet stipulādo, parentibus adquirant quibus casibus adquirere possunt. 2 Quid si factum (puta, sibi agere licere) seruus fuerit stipulatus? sibi non domino ius id adquisiuit. 3 Quid si communis seruus quid stipulatus est? singulis dominis adquirit proportione dominij, nisi iussu vnius, aut nominatim vni adquisiuit, sic tamen, vt quod vni adquiri non potuerit, alteri adquiratur.

SERVUS ex persona domini ius stipulandi habet.

¶ Sed & hereditas in plerisque personæ defuncti vicē sustinet: ideoque quod seruus hereditarius ante aditā hereditatem

Οἱ οἰκέται ἀπρόσωποι [c] ὄντες, ἐκ [d] τῶν προσώπων τῶν οἰκείων δεσποτῶν χαρακτηρίζονται [e]. καὶ ἐκεῖθεν ἔχουσι τὴν κατάληψιν, πότερον ἐπερωτᾶν δύνανται, ἢ οὐ δύνανται. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡνίκα πάρεστιν ὁ τοῦ ἐπερωτῶντος οἰκέτου δεσπότης. εἰ δὲ τετελεύτηκε, καὶ οὔπω γέγονεν ἀδιτιών, ἡ κληρονομία [f] διασώζει τοῦ οἰκέτου. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ τὴν τάξιν ἐπέχει τοῦ προσώπου τοῦ τελευτήσαντος διὸ ὁ ἐρεδιτάριος οἰκέτης πρὸ τῆς ἀδιτίωνος

SERVI cum personā non habeant, ex persona dominorum suorū æstimātur, & ex illa intelligendum est, stipulari ne possint, an non possint.

¶ Sed id quidē cūm stipulatoris serui dominus in viuis est: quòd si mortuus est, neque dum quisquam hereditatem adiit, ipsa hereditas serui domina est. Nam & plerisque in rebus hereditas vicem personæ defuncti sustinet: ideoque seruus hereditarius, quod ante aditam hereditatem

c ἀπρόσωποι dixit seruos. Quia iure ciuili caput non habent. vide quæ scripsi ad l. 3. in fin. ff. de cap. ie minutis: & pro mortuis habentur. l. 209 ff. de reg. iur. Plura vide apud Harmeno. 14. §. 1. & passim.

d Serui ex persona dominorum stipulari possunt.

e χαρακτηρίζεσθαι dixit pro censeri, æstimari.

f vide l. seruus hæreditarius 61. ff. eo. l. non minus 31. in fin. ff. de hæred. instit.

a *Est enim hereditas quiddā ἀσώματον.*

stipulatur, id incorporali illi (siue nomen vocas, siue ius) hereditatis adquirit: & heres postea adiens, vnà cum ceteris rebus actionibúsque hanc in hereditate stipulationem inuenturus est.

1 ¶ Nec verò interest quomodo stipuletur seruus: siue enim dixerit, Mihi aut domino dare spondes? siue, Mihi aut conseruo meo dare spōdes? siue impersonaliter stipulatus sit, dicendo: Dare spōdes? domino ex omnibus huiuscemodi stipulationibus adquirit. ¶ Idem dicimus & de liberis qui in potestate parentum sunt: ex quibus scilicet causis, nobis possunt adquirere, hoc est, ex re nostra.

b *adde l. 1. §. 3. ff. eod.*

c *ἀπροσώπως idem quod impersonaliter persona domini non expressa.*

2 ¶ Sed cùm factū in stipulatione quā seruus noster facit, continetur, persona ipsius, non autē domini spectanda est: velut, si ab aliquo stipuletur, Iter mihi (id est, soli transire) Aut actum, (id est, cum iumento ire) Per fundum tuum præbere spondes? Tunc enim siquidem dominus per fundum ire prohibeatur, nulla datur ei ex huiusmodi stipulatione actio. Seruo autem prohibito committitur stipulatio, propterea quod factum in stipulatione deductum ad personam serui referatur.

d *Quae facti sunt non transeunt ad dominum* l. qui hęredi. 44. ff. de condi. & demonstr. *adde* l. stipulatio 38. §. hi qui. 6. ff. de verb. oblig.

e v. l. 1 §. communis: seruus 4. l. 2. & passim ff. eo. l. vlt. eo. per quas personas nobis adquiritur.

3 ¶ Serui autem communes stipulando vnicuique dominorum pro parte dominii ex stipulatione obligationem adquirunt, siue æquales partes, siue inæquales domini in seruo habeant. Inæquales partes habent, vt in hac specie: cùm quis moriens, Primum & Secundum heredes instituit, alterum ex besse, id est, ex vnciis octo, & alterum ex triente, id est, ex quatuor.

εἰ ἐπερωτήσει, τῷ ἀσωμάτῳ[a] προσπορίζει τῆς κληρονομίας. καὶ μετὰ ταῦτα ἀδιτεύσας ὁ κληρονόμος, μετὰ ἄλλων πραγμάτων τε καὶ ἀγωγῶν, τὴν τοιαύτην ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρήσει ἐπερώτησιν.

1 ¶ Ἀδιάφορον δέ ἐστιν ὅπως ἐπερωτᾷ ὁ οἰκέτης. εἴτε γὰρ εἴπῃ Ὁμολογεῖς δοῦναι ἐμοὶ, ἢ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ; εἴτε Ὁμολογεῖς δοῦναι ἐμοὶ, ἢ τῷ ἐμῷ συνδούλῳ,[b] ἢ ἀπροσώπως[c] ἐπερωτήσῃ λέγων, Ὁμολογεῖς δοῦναι; τῷ δεσπότῃ ἐκ πασῶν τῶν τοιουτοτρόπων ἐπερωτήσεων προσπορίζει. ¶ Τὸ αὐτὸ φαμὲν, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπεξουσίων παίδων, ἐφ' ὧν μὲν τοι αἰτιῶν δύνανται ἡμῖν προσπορίζειν, τουτέστιν ἐκ ῥεὶ νόστρα.

2 ¶ Ἡνίκα δὲ φάκτον πρόσκειται τῇ ἐπερωτήσει, ἣν ὁ ἡμέτερος οἰκέτης ποιεῖται, τὸ ἐκείνου σκοπεῖται πρόσωπον, οὐ μὴν τὸ τοῦ δεσπότου. οἷον ἐὰν ἐπερωτήσῃ τινὰ, Ὁμολογεῖς ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ ἴτερ, τουτέστι παριέναι μόνῳ, Ἢ καὶ ἄκτους, τουτέστι μετὰ ὑποζυγίου βαδίζειν. τότε γὰρ εἰ μὲν ὁ δεσπότης κωλυθῇ διὰ τοῦ ἀγροῦ βαδίσαι, οὐδεμία δίδοται αὐτῷ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπερωτήσεως μέθοδος. τοῦ δὲ οἰκέτου κωλυθέντος, κομμιττεύεται ἡ ἐπερώτησις διὰ τὸ ἀνάγεσθαι τὸ ἐν τῇ ἐπερωτήσει κείμενον φάκτον εἰς τὸ τοῦ οἰκέτου πρόσωπον.

3 ¶ Οἰκέται δὲ ἐπίκοινοι[d] ἐπερωτῶντες ἑκάστῳ τῶν δεσποτῶν pro[e] parte dominica ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως προσπορίζουσιν ἐνοχήν. εἴτε δὲ ἴσων μερῶν εἴτε δὲ ἀνίσων δεσπόζουσι τοῦ οἰκέτου. δὲ ἀνίσου δὲ συμβαίνει οἷον ἡνίκα τις τελευτῶν, πρῖμον καὶ σεκοῦνδον ἐνστήσεται κληρονόμον, τὸν μὲν εἰς ὀκτὼ, τὸν δὲ εἰς δ'

stipulatur, acquirit hereditati, ac per hoc etiam heredi postea facto acquiritur.

1 ¶ Siue autem domino, siue sibi, siue conseruo suo, siue impersonaliter seruus stipuletur, domino acquirit. § Idem iuris est & in liberis, qui in potestate patris sunt, ex quibus causis acquirere possunt.

2 ¶ Sed quum factum in stipulatione continebitur, omnimodo persona stipulantis continetur. veluti si seruus stipuletur, vt sibi ire agere liceat: ipse enim tātùm prohiberi non debet, non etiam dominus eius.

3 ¶ Seruus communis stipulando, vnicuique dominorū pro portione dominii acquirit: nisi iussu vnius eorum, aut nominatim alicui eorum stipulatus est: tunc enim soli acquiritur. ¶ Quod

οὐσίας. καὶ τοσοῦτον γὰρ δεσπόζουσι τῶν ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρεθέντων οἰκετῶν, ὁ μὲν εἰς τὸ δίμοιρον, ὁ δὲ εἰς τὸ τρίτον. εἰ δὲ ὁ ἐπίκοινος οἰκέτης ἐν τῷ ἐπερωτᾶν, ἑνὸς τῶν δεσποτῶν μνημονεύσῃ εἰπὼν, Ὁμολογεῖς διδόναι Πρίμῳ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ; ἐκείνῳ μόνῳ προσπορίζεται. ταυτὸ δέ ἐστιν, εἰ καὶ μὴ μνημονεύσῃ ἰδικῶς περὶ Πρίμου ἐν τῇ ἐπερωτήσει, ἀλλὰ ἀπροσώπως ταύτην ποιήσηται. κἀνταῦθα γὰρ μόνῳ Πρίμῳ προσπορίζεται, διὰ [a] τὸ ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν τοῦ δεσπότου κέλευσιν.[b] ¶ Εἰ δὲ ἀπροσδιορίστως ἐπερωτήσῃ ὁ οἰκέτης, τὸ εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν πρᾶγμα, τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν προσπορισθῆναι οὐ δύναται. ὑπόθου γὰρ ἐμὲ καὶ Πρῖμον ἐπίκοινον ἔχειν οἰκέτην. Τίτιον δὲ ἐπερωτᾶσθαι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ἡμῶν δούλου οὕτως, Ὁμολογεῖς ὦ Τίτιε δοῦναι τόνδε τὸν ἀγρόν; τῆς δὲ ἐμῆς ἐτύγχανε δεσποτείας οὗτος ὁ ἀγρὸς, ὅσον ἐπ' ἐμοὶ οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις. ἐπειδὴ οὐδὲ ἐγὼ δι' ἐμαυτοῦ ἰσχυρῶς ἐπερωτῶ νῦν τὸ ὑπ' ἐμοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα. δάρε γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπὶ πλέον δὲ γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι τοῦ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν εἰς τὸ ἐμὸν πρόσωπον ἀνίσχυρος ἐστὶν ἡ ἐπερώτησις, ζητεῖται εἰς τὸ ἐμοὶ ἐποφεῖλον προσπορισθῆναι, πότερον ἄχρηστος οὖσα ἡ ἐπερώτησις ἀνενέργητός ἐστιν; ἢ ἐμοὶ μὲν οὐδὲν προσπορίζεται, τῷ κοινωνῷ δὲ ὅλον δοθήσεται; ὅπερ καὶ ἤρεσε διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, ὅτι [c] τὸ τῷ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν οὐ δυνάμενον προσπορισθῆναι, τοῦτο τῷ ἑτέρῳ προσπορίζεται, τῷ δεκτικῷ τυγχάνοντι τοῦ προσπορισμοῦ.

¶ Quod seruus cōmunis stipulatus, si alteri ex dominis acquiri non potest, solidum alteri acquiritur: veluti si res, quam dari stipulatus est, vnius domini sit.

vnciis. Nam easdem partes habebunt in seruis in hereditate repertis, nempe alter duas partes è tribus, & alter tertiam. Quòd si communis seruus vnius ex dominis in stipulando mentionem fecerit, dicendo, Domino meo Primo dare spondes? illi soli adquirit. Idémque est, & si non specialiter Primi mētionem habuerit in stipulando: sed quum iussu Primi stipularetur, impersonaliter stipulatus fuerit. Nam & hic soli Primo adquirit. Propterea, quòd nominis habita mentio, & præcedens domini iussus tantumdem præstent. ¶ Quòd si indefinitè stipulatus fuerit seruus, & res quæ in stipulationem deducta est, alteri ex dominis adquiri non possit: finge enim mihi & Primo communem esse seruum, eúmque ita à Titio stipulatum esse: Fundum hunc tibi dare spondes? si meus hic fundus fuerit, quantū ad me attinet, stipulatio non valet. Quoniam neq; per me ipsum rectè stipulor rem cuius sum dominus. Dare enim, est dominum facere. At eius, quod meum est, amplius dominus fieri non possum. Si igitur ex persona mea infirma est stipulatio: quæritur, an quantum ad id pertinet, quod mihi debebat adquiri, inutilis sit stipulatio, & sine effectu: an verò potius, mihi quidem nihil adquiratur, sed socio detur solidum? Quod & placuit, propter regulam, qua dicimus: quod vni ex dominis adquiri non potest, id alteri, qui adquisitionis capax est, & ad obligationem admittitur, adquiri.

[a] l. 7. §. & l. 27. ff. eod.

[b] l. 33. ff. eod.

[c] adde l. 25. §. quæstionis est 33. ff. de vsufructu.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM.

TIT. XIX.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ [a] ἐπερωτήσεων.

Τίτλος ιθ.

DE DIVISIONE STIPVLATIONUM.

TIT. XIX.

¶ De stipulationum diuisione. Stipulationum aliæ Iudiciales. 1 veluti quæ à mero iudicis officio proficiscuntur, vt est cautio de dolo, & de persequendo seruo. 2 Prætoriæ quæ à mero Prætoris (vt est damni infecti vel legatorum) vel Aedilis officio proficiscuntur. 3 Conuentionales, quæ neque à Iudice neque à Prætore sed ex consensu contrahentium. 4 Communes (Iudicibus & Prætoribus) Rem pupilli saluam fore, & Ratam rem haberi.

NEc verò absurdum fuerit, & stipulationum diuisionem nouisse. ¶ Stipulationum enim aliæ sunt Iudiciales, aliæ Prætoriæ, aliæ Conuentionales, & aliæ Communes: hoc est, Prætoriæ simul & Iudiciales.

1 ¶ Et Iudiciales quidem sunt vnius generis, quæcumque à mero Iudicis officio proficiscuntur. Qualis est de dolo stipulatio. Est autem ei locus, quando cum eo, qui mihi ex stipulatione seruum debet, ago actione ex stipulatu. At reus pro certo habens fore vt condemnetur, venenum ei dat, quod paulò pòst quã seruum mihi dederit, enecare eum & interimere possit. Officium iudicis est ob huiusecemodi suspiciones, cogere reum vt in dando seruo, stipulãti promittat, nihil se dolo malo fecisse, quo seruus lædcretur. ¶ Iudicialis est stipulatio, & de persequendo seruo, qui in fuga est. Nã si quis seruum meum ab aliquo bona fide emerit, cum neque vitium subesset, nihil impedit, quo minus currat vsucapio. Quod si nunc ego ante finẽ temporis quod vsucapionem perficit, fortè ante duos aut etiam tres menses, cum possessore actione

a *adde Titul.* Digestorum de prætoriis stipulationibus & sequẽtes. *adde etiã stipulationum diuisionem ex* §. 1. infrà de fideiussoribus *vbi stipulationum alia dicuntur πολιτικαὶ seu ciuiles, alia φυσικαὶ seu naturales.*

b *Stipulationum diuisio. adde* l. 5. ff. eod.

c *Hæ πραιτώριαι dicuntur authori Eclo gæ* 24. tit. ex lib. 43. ti. 1. c. 1. §. 3.

d *Hæ Græcis dicuntur κουβεντιοναὶ author Ecloga* d. loco.

e *Iudiciales stipulationes ita definiũtur apud authorẽ Ecloga* d. loco *quanquã ita legatur. αἱ μόνως ἐκ τοῦ ὀφφικίου. Hic autem αἱ τινες ἐκ μόνου τοῦ ὀφφικίου. adde* l. 5. Iudiciales. ff. eod.

ΟΥΚ ἄτοπον δὲ καὶ τὰς τῶν ἐπερωτήσεων ἡμᾶς γνῶναι διαιρέσεις.

¶ Τῶν γὰρ ἐπερωτήσεων, αἱ μὲν [b] εἰσὶ ἰουδικιάλιαι, [c] αἱ δὲ πραιτώριαι, αἱ δὲ κονβεντιονάλιαι, [d] αἱ δὲ κομμοῦνες, τουτέστι πραιτώριαι ἅμα καὶ ἰουδικιάλιαι.

1 ¶ Καὶ ἰουδικιάλιαι μέν εἰσι μονοειδεῖς, αἵ[e]τινες ἐκ μόνου τοῦ ὀφφικίου τοῦ δικαστοῦ ὁρμῶνται. ὁποία ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ δόλου ἐπερώτησις. χώρα δὲ αὐτῇ ἐστιν, ἡνίκα κινῶ κατά τινος ἐξ ἐπερωτήσεως ἐποφείλοντός μοι οἰκέτην, τὴν ἐξ στιπουλάτου. εἰδὼς δὲ ὁ ἐναγόμενος, ὡς παντὶ τρόπῳ καταδικασθήσεται, φάρμακον αὐτῷ παρέσχη, μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν τοῦ οἰκέτου ἀπόδοσιν ὀφεῖλον αὐτὸν ἀνελεῖν τὸν οἰκέτην. ὀφφίκιον ἐστὶ τοῦ δικαστοῦ διὰ τὰς τοιαύτας ὑπονοίας ἀναγκάζειν τὸν ῥέον, ἤτοι τὸν ἐναγόμενον διδόντα τὸν οἰκέτην ἐπερωτᾶσθαι, ὅτι οὐδένα δόλον ἐμηχανήσατο, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ παρεχομένου οἰκέτου. ¶ Ἰουδικιάλια ἐστὶν ἐπερώτησις, καὶ ἡ περὶ τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ ἐν φυγῇ διάγοντος οἰκέτου. εἰ γάρ τις τὸν οἰκέτην μου ἀγοράσει παρά τινος βονα φίδει, καὶ βιτίου μὴ ὑπόντος ἀκωλύτως τρέχει ἡ οὐσουκαπιών, περὶ τοῦ τέλους τυχὸν τοῦ χρόνου τοῦ περαιοῦντος τὴν οὐσουκαπίωνα, πρὸ δύο, ἢ καὶ τριῶν μηνῶν εἰ κινήσω

STipulationum aliæ sunt iudiciales, aliæ Prætoriæ, aliæ conuentionales, aliç communes, tam Prætoriæ, quàm iudiciales.

1 ¶ Iudiciales sunt duntaxat, quæ à mero iudicis officio proficiscuntur: veluti de dolo cautio, vel de persequẽdo seruo, qui in fuga est, restituendóve pretio.

τὴν ἲν ῥέμ κατὰ τοῦ νομέως, ἐπεκτεινομένης δὲ τῆς δίκης περαιωθῇ ἡ οὐσουκαπιών, εἶτα δίχα δόλου τοῦ ἐναγομένου ὁ οἰκέτης δραπετεύσῃ, μετὰ δὲ ταῦτα, ἀποδείξω ἐγὼ ὁ ἐνάγων τῆς ἐμῆς γεγενῆσθαι δεσποτείας· ἐπειδὴ ὥσπερ ἄτοπόν ἐστι καταδικασθῆναι τὸν ἐναγόμενον μηδὲν ἐπταικότα ἐπὶ τῇ τοῦ οἰκέτου φυγῇ, ἀφίεσθαι δὲ αὐτὸν ἄτοπον ὑπάρχει, ἵνα μή πως ἀνώνητός μοι γένηται ἡ ἐν τῷ τοιούτῳ δικαστηρίῳ δίκη, ὀφφίκιόν ἐστι τοῦ δικαστοῦ, ἀναγκάζειν τὸν ἐναγόμενον διδόναι καυτίονα, ὡς ἐπειδὰν εὕρῃ τοῦτον τὸν οἰκέτην, κινήσῃ κατὰ τοῦ κατέχοντος τὴν ἲν ῥέμ, ὡς γενόμενος ἤδη δεσπότης, ἐκ τῆς εἰρημένης οὐσουκαπίονος, καὶ τοῦτον ἀποκαταστήσαί μοι, ἢ τὸ αὐτοῦ τίμημα, εἰ γὰρ οὐκ ἔτυχεν οὐσουκαπιτευθεὶς, οὐδὲ ἐδεόμην τῆς τοιαύτης καυτίονος. δοθήσεται γὰρ τῷ ἄκτωρι, κατὰ παντὸς ἑτέρου διακατέχοντος αὐτοῦ, κινεῖν ἀκωλύτως τὴν ἲν ῥέμ.

2 ¶ Πραιτώρειαι δέ εἰσιν ἐπερωτήσεις, αἵτινες ἐκ μόνης [a] τῆς τοῦ πραίτωρος δικαιοδοσίας κατάγονται. ὁποία ἐστὶν ἡ damni [b] infecti, ἤγουν ἡ ἐπιζήμιος. χώρα δὲ ταύτῃ, ἡνίκα ἡ τοῦ γείτονος οἰκία διὰ τὴν αὐτῇ προσοῦσαν σαθρότητα πτῶσιν ἀπειλεῖ. εἰ [c] γὰρ μὴ βουληθῇ ταύτης φροντίδα ποιήσασθαι ὁ γείτων, μηδὲ ἐπερωτηθῆναι, ὡς εἰ συμβῇ ἐκ τῆς αὐτοῦ καταπτώσεως βλαβῆναί με, ὅτι θεραπεύσει μοι τὴν ἐντεῦθεν συμβησομένην βλάβην, πέμπομαι ἐπὶ νομῇ τῆς σαθρᾶς οἰκίας. βουλόμενος τοίνυν ὁ γείτων μὴ γενέσθαι με ἐν νομῇ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, ἀναγκάζεται ἐπερωτᾶσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν, τὴν ἐπὶ ἀτελεῖ, τουτέστι δάμνι ἰνφέκτι τῇ ζημίᾳ. διὰ γὰρ τὸ μήπω γενέσθαι τὴν ἐκ τῆς καταπτώσεως βλάβην,

in rem agam: & cùm longior mora iudicio fieret, impleta sit vsucapio, ac deinde seruus sine dolo eius qui cum agitur, fugiat: postéaque ego petitor dominum me eius esse ostendam: quoniam & illud iniquum est, vt reus condemnetur, qui nihil fraudis in fuga serui admisit: & illud absurdum vt absoluatur, ne iudiciũ illud omne elusorium sit: officium iudicis est, vt reũ cautionem præstare cogat: se cùm seruum inuenerit, eum à possessore vindicaturum, veluti qui per præfatam vsucapionem factus sit dominus: eúmque mihi aut æstimationem eius restituturum. Nam si vsucaptus non sit seruus, cautione hac nihil indigeo. Dabitur enim actori aduersus quemuis possidentem potestas rei vindicationem intentandi.

2 ¶ Prætoriæ autem stipulationes sunt, quæcunque à mera Prætoris iurisdictione proficiscuntur, qualis est damni infecti. Est autẽ ei locus, cùm vicini ædes tam vitiosæ putridæque & iam carie sunt consumptæ, vt ruinam minentur. Etenim si nolit vicinus refectionem earum ad curam suam vocare, neque spondeat, se damnum quod mihi ex ruina earum, si collapsæ damno me affecerint, illatum fuerit, resarturum: in possessionem ædiũ vitiosarum mittor. Vicinus igitur qui me nolet in possessionẽ ędium suarum mitti, repromittere mihi cogitur hãc damni infecti stipulationem, hoc est: de dãno, quod nondum contigit. Nam inde eam appellationem habet, quod nõdum ex ruina ædium dãnum vllum factum sit,

2 ¶ Prætoriæ sunt, quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur: veluti damni infecti, vel legatorum.

a Prætoria ab authore Eclogæ 24. titul. 9. & lib. 43. tit. 1. c. §. 3 Ascuntur, αἱ ἀπὸ πραίτωρος. adde l. 5. §. prætoriæ.

b 2. Harmen. 1. §. 60.

c Damni infecti stipulatio Prætoria l. 1. § item ex causa damni infecti. ff. de prætoriis stipulationibus. adde l. 4. ff. de damno.

damnum vllũ factum sit. ¶ Huiuscemodi stipulatio est & ea quæ Legatorum dicitur. Nam si quis moriens heredem te instituerit, & legatũ mihi à te sub conditione reliquerit: veluti, Si nauis ex Asia venerit: quoniam pendente cõditione, nullam aduersus te heredem actionem mouere possum: & non mediocris subest formido, ne tu medio tempore, consumptis ac confectis fortunis omnibus, ad inopiã redactus inane mihi beneficium testatoris facias: iubet te heredem Prætor repromittere, & ante conditionis euentum, etiam datis fideiussoribus, legatum a te vbi conditio extiterit præstitum iri. Id si heres facere nolit, egò in possessionem rei legatæ aut etiam totius hereditatis mittar. ¶ In numero autem Prætoriarum stipulationum habentur & ædilitiæ stipulationes. Nã & hæc iurisdictione Prætoris veniunt. Est autem his locus in interrogationibus quæ de vitiis morbísque in vendendis seruis fieri solent. Venditorẽ enim emptori repromittere oportet, si quid occulti vitii morbíve in seruo vendito inuentum fuerit, duplum (verbi gratia) præstaturum.

3 ¶ Conuentionales verò sunt, quæcunque ex cõmuni conuentione vtriusque partis concipiuntur, hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu Prætoris, sed ex voluntate contrahentium. Tot enim sunt genera conuentionalium stipulationum, quot penè & contractus.

4 ¶ Communes autẽ stipulationes sunt, veluti, Rẽ pupilli saluã fore. Nã prætor

δάμνῳ ἰνφέκτι προσαγορεύεται. ¶ Τοιαύτη δέ ἐστι καὶ ἡ [a] λεγατώρουμ. εἰ γάρ τις τελευτῶν ἐνστήσεταί σε κληρονόμον, ληγάτον δὲ μὴ καταλείψει ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον, Si nauis ex Asia venerit, ἐπειδὴ τῆς αἱρέσεως ἠρτημένης ἀγωγὴν οὐδεμίαν κατὰ σοῦ τοῦ κληρονόμου κινεῖν δύναμαι, ἔστι δὲ δέος οὐ μικρὸν, ἵνα μὴ ἐν τῷ μεταξὺ δαπανήσας σὺ ὁ κληρονόμος τὴν περιουσίαν, εἶτα ἄπορος γεγονὼς, ἀνόνητόν μοι ποιήσῃς τὴν τοῦ τεστάτορος φιλοτιμίαν· κελεύει ὁ πραίτωρ ἐπερωτᾶσθαί σε τὸν κληρονόμον περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως, δίδοσθαι δὲ καὶ ἐγγύας ὡς ἐκβάσης τῆς αἱρέσεως παρέξεις τὸ ληγάτον, τοῦτο δὲ ποιεῖν τοῦ κληρονόμου μὴ ἀνεχομένου, ἐπὶ νομὴν ἢ τοῦ ληγατευθέντος πράγματος, ἢ πάσης πεμφθήσομαι τῆς περιουσίας. ¶ Ταῖς [b] δὲ πραιτωρίαις ἐπερωτήσεσι συναριθμοῦνται καὶ αἱ ædilitiæ ἐπερωτήσεις. καὶ ταύτας γὰρ ἐκ τῆς τῶν ædilium [c] ἰουρισδικτζίωνος ἔχειν τὴν γένεσιν συμβαίνει. χώρα [d] δὲ αὐταῖς ἐστιν, ἐπὶ τῶν ἐπερωτήσεων, αἳ γίνονται διὰ τὰ πάθη τὰ ἐν τοῖς πιπρασκομένοις οἰκέταις. δεῖ γὰρ τὸν πράτην ἐπερωτᾶσθαι τῷ ἀγοραστῇ, ὡς εἰ πάθος εὑρεθῇ κρυπτὸν ἐν τῷ πιπρασκομένῳ οἰκέτῃ, παρέξει τὸ διπλάσιον λέγε χάριν.

3 ¶ Κονβεντιονάλιαι δέ εἰσιν, αἵτινες ἐκ κοινῆς συναιρέσεως ἑκατέρου μέρους γίνονται, τουτέστιν οὐδὲ κελεύσει τοῦ δικαστοῦ, οὐδὲ κελεύσει πραίτωρος, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως τῶν συναλλαττόντων. τοσαῦτα γὰρ γένη τῶν κονβεντιοναλίων ἐπερωτήσεων, ὅσα σχεδὸν καὶ συναλλάγματα.

4 ¶ Κομμούνες [f] δέ εἰσιν ἐπερωτήσεις, ἤγουν κοιναὶ, οἷον ἡ rem pupilli saluam fore, ἐπερώτησις. ὁ γὰρ πραί-

¶ Prætorias autem stipulationes sic exaudiri oportet: vt in iis etiam contineantur Ædilitiæ: nam & hæ à iurisdictione Prætoris veniunt.

3 ¶ Conuentionales sunt, quæ ex conuentione vtriusq; partis concipiuntur, hoc est, neque iussu iudicis, neque iussu Prætoris, sed ex conuentione cõtrahentium, quarum totidẽ genera sunt, quot (penè dixerim) rerum contrahendarũ.

4 ¶ Communes sunt: veluti rem saluam fore pupillo, nam

a *Legatorum nomine stipulat. ol Prætoria.* adde l. 1. in pr. ff. vt legatorum seu fideicommissorum seruandorum causa caueatur. l. 1. §. 2. ff. de stipulat. prætoriis.

b *Sic apud auctorem Ecloga d. § 1. stipulatio [illegible]*

c *Ædilitiæ stipulationes ab ædilium iurisdictione veniunt magis quam in Latinis institutionibus legitur, ab ædilitia iurisdictione Prætoris venire.*

d *Stipulationibus ædilitiis quando & in quibus sit locus.*

e *Ita vt antea dixi, Græcis dicuntur [illegible]: eiusmodi sunt: αἱ ἀπὸ [illegible] γινόμεναι.* adde l. 5. ver. conuentionales.

f d. l. 5. vers. communes. *Authori Eclogæ d. §. [illegible] stipulationes dicuntur [illegible] generu duas adfert; [illegible] (qua hæc stipulatio & cautio rem pupilli saluam fore) [illegible] hoc est dupla stipulationem,* adde l. 5. §. cõmunes ff. de stipula. prætoriis.

(nam & Prætor iubet rē saluam fore pupillo caueri : & interdum iudex, si aliter hæc res expediri non potest) vel de rato stipulatio.

παρ᾽ τ̃ καθιςάμϑμον ἐπίτροπον ἐγγύας διδόναι κελεύει, καθὰ εἴρηται ἐν τῇ α[a] ἰνστιτούτζιωνι, ὅτι σῶα καὶ ἀκέραια τοῦ ἀνήβου φυλαχθήσονται τὰ πράγματα. εἰ δὲ συμβῇ πρὸ τ̃ ἱκανοδόσεως ἐνάγειν τ̃ ἐπίτροπον πουπίλλου δεβίτωρα, ὁ δὲ ἀποκεῖσθαι μὴ βουληθῇ, μηδὲ ὑποδέξασθαι τὸ δικαστήριον διὰ τὸ μήπω διδόναι τὰς παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου ἐγγύας, ἐπειδὴ τὸ δικαστήριον ἄλλως προϊέναι οὐ δύναται, κελεύει ὁ δικάζων τῷ ἐπιτρόπῳ, καὶ τῷ πουπίλλου δεβίτωρι δοθῆναι τ̃ rem pupilli saluam fore ἱκανοδοσίαν. καὶ εὑρεθήσεται δι᾽ αὐτῆς, κοινὴ τ̃ τ̃ πραίτωρος δικαιοδοσίας, καὶ τοῦ ὀφφικίου τοῦ δικαστοῦ. ¶ Τὸ αὐτὸ ἐστι καὶ ἐπὶ τ̃ Ratam[b] rem dominum habiturum. τοῦ γὰρ πραίτωρος κελεύοντος τ̃ alio nomine ἐνάγοντα, ἐπειδὰν ἀμφιβάλληται, εἰ κατὰ γνώμην δεσπότου ποιεῖ τ̃ ἐπίστασιν, διδόναι ἱκανοδοσίαν, εἰ συμβαίη τινὰ ὡς κατὰ μανδάτον τοῦ ἀπόντος κινῆσαι κατ᾽ ἐμοῦ ἀγωγήν, ἐπειδὴ πρὸς τὸ μανδάτον, ἐμοῦ ἀμφιβάλλοντος, οὐ δύναται προϊέναι τὸ δικαστήριον, ἀναγκάζει ὁ δικαστὴς τ̃ ἐνάγοντα παρασχεῖν τ̃ ratam rem dominum habiturum. καὶ τούτῳ τρόπῳ κοινωνήσουσιν,[c] ἐπὶ τῇ συστάσει τ̃ παρούσης ἐπερωτήσεως, ὅ, τε πραίτωρ καθ᾽ ὅλου τοῦτο νομοθετῶν,[c] καὶ ὁ δικαστὴς διὰ τὸ προελθεῖν τὸ δικαστήριον ταῦτα γίνεσθαι παρασκευάζων.

vt dictum est libro primo, eum, qui tutor constituitur, datis fideiussoribus cauere iubet, rem pupilli saluam & incolumem fore. Quòd si contingat, vt ante satisdationem tutor debitorem pupilli conueniat, atque is neque respondere velit, neque iudicium suscipere, quod nondum tutorem dicat satisdedisse. quoniam aliter iudiciū procedere nō potest, iubet tutori iudex ad quem in ius aditum est, vt debitori pupilli satisdet rem pupilli saluam fore. Et ita inuenietur hæc stipulatio communis iurisdictioni Prætoris & officio iudicis. ¶ Idem est & in stipulatione, ratam rem dominum habiturum. Quoniam & Prætor eum, qui alieno nomine agit, cū dubiū est, an ex domini voluntate intendat, satisdationem præstare iubet. Et si contingat, vt aliquis tanquam mandatum habens, mecum agat: quoniam me dubitationem de mandato interiiciente, iudicium procedere non potest: iudex actorem iubet repromittere, ratam rem dominum habiturū. Et hoc modo, in constitutione præsentis stipulationis communicabunt, tum Prætor, ex cuius iurisdictione ea res in vniuersum descendit, tum iudex qui vt iudicium procedat, fieri hæc procurat.

a sup. de satisd. tut. adde §. 29. inf. de inut. stipula.

b *Stipulatio ratam rem habere communis stipulatio est. Dicitur autē hæc stipulatio authori Ecloga τῆς ἀσφαλείας ἱκανοδοσία v. §. 3. inf. de satisdationib.*

c *Prætoris & iudicis differentia.*

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. Tit. xx.

ΠΕΡΙ ΑΧΡΗΣΙΜΩΝ[d] ἐπερωτήσεων. Τίτλος κ.

DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. Tit. xx.

d adde tit. C. de inut. stipulat.

¶ *De stipulationibus inutilibus quæ paucissimæ ad alias, & cur de illis hoc loco dicatur. Omnium, quæ in dominio nostro esse possunt stipulationem vtilem esse. 1 Inutilem verò, si quis stipuletur aut promittat*

tat id quod in rerum natura non est (putà mortuum) aut esse non potest (putà, hippocentaurum.) 2 Rem sacram, religiosam, publicam, vsibus populi perpetuò expositam, liberum hominem, rem suam, tametsi res illæ profanæ, priuatæ, aut non meæ postea fieri possint: tametsi sacræ, religiosæ, publicæ, seruilis conditionis aut non meæ post stipulationem reipsa factæ sint. Proinde in illum casum stipulari eas non licebit. 3 Minus daturum, facturumve, (aliud, si promittat se effecturum, vt alius det.) 4 Stipulari extraneo (cuius iuri subiecti non sumus) obligationem, non possumus, licet solutionem possimus. Proinde in hac stipulatione, Mihi, aut Seio dare spondes, obligatio mihi soli adquiritur, (Seio verò me inuito, solui potest, & in eum mihi mandati competet actio) pro parte tantum dimidia stipulari quoque ei qui in potestate nostra sit, non possumus, quia nobis id adquirimus. 5 Inutilis quoque stipulatio est si quis aliter promittat quam interrogatus sit. 6 Si ab eo qui in tua potestate sit stipuleris, aut ille à te stipuletur. 7 Muti, surdi. 8 furiosi stipulari non possunt. 9 sed nec pupilli sine tutoris authoritate stipulanti promittere (tametsi sibi rectè stipulari possint si puberes aut pubertati proximi) Filiifamiliâs, ne patre quidem authore stipulanti promittendo, obligantur. 10 De stipulatione sub conditione impossibili, & quæ dicatur impossibilis conditio, & de differentia earum stipulationum, si cælum tetigero, si cælum non tetigero. 11 De stipulatione inter absentes. 12 Post mortem suam, stipulantis patris, domini, pridie quàm moriar vel morieris, dabis? 13 De stipulatione praepostera (qualis ea est, Hodie dabis, si nauis cras venerit?) 14 De stipulatione, Cum moriar, vel cum morieris. 15 Post mortem extranei dabis? 16 Interrogationem nonnunquam ex responsione præsumi. 17 Si quis res plures stipulanti, vel ad omnes, vel ad vnam tantùm rem responderit. 18 Alteri extraneo posse nos vtiliter stipulari, si pœnam stipulemur. 19 Imò vt pœnam non stipulemur, alteri stipulare possumus, si nostra intersit illi dare, putà pupillo, procuratori, creditori meo. 20 Eadem ratione possumus promittere, alium facturum. 21 si quis rem suam aliquando futuram stipuletur. 22 si in re dissentiant stipulator & promissor. 23 si quid promissum ex turpi causa. 24 Conditionis euentum transmitti ad heredes stipulantium & promittentium. 26 Quando ex stipulatione agi possit.

STIPVLATIONUM aliæ vtiles sunt, aliæ inutiles. ¶ Et vtiles quidem multæ, inutiles verò paucæ. ¶ Necesse est igitur de paucis dicere: etenim per eas & multitudinem vtilium cognoscemus. ¶ Inprimis sciendum est, rem quamque, quæ dominio nostro subiici potest, vtiliter in stipulationem deduci, siue mobilis sit, siue immobilis.

1 ¶ At si quis rem quæ in rerum natura non est, aut esse non potest, dari sibi stipulatus fuerit, inutilis est stipulatio. Et quod in rerũ natura nõ est, tale fuerit: veluti, Stichum seruũ mihi dare spondes? cùm is mortuus sit, & ego cum viuere putarim, quod esse non potest: veluti, Hippocentaurum mihi dare spõdes? qui esse non potest. In his itaque inutilis est stipulatio, vt dictum est.

a *Res omnes in stipulationẽ deducũtur. sunt l. 2. ff. de verb. oblig.* b *Stipulari nõ possumus quæ in rerum natura non sunt. aut esse nõ possunt: quæ natura aut lex non cõcedit* l. si stipulor 35 ff. de ver. oblig. c *Quæ in rerum natura non sint.* d *Mortuum stipulari non possumus* l. si homo mortuus. 69. ff. de verb. oblig. l. 103 2. Gai. 9. § 6. e *Hippocentaurũ non possumus stipulari* d xi ad l. 97. § 1 ff. de v. 10. oblig.

ΤΩΝ ἐπερωτήσεων αἱ μὲν εἰσι χρήσιμοι, αἱ δὲ ἄχρηστοι. ¶ Ἀλλ' αἱ μὲν χρήσιμοι πολλαί. αἱ δὲ ἄχρηστοι ὀλίγαι. ¶ Δεῖ οὖν εἰπεῖν περὶ τῶν ὀλίγων. ἐντεῦθεν γὰρ τὸ πλῆθος εἰσόμεθα τῶν χρησίμων.

¶ Τέως δὲ εἰδέναι χρὴ, ὅτι πᾶν [a] πρᾶγμα, ὃ τῇ ἡμετέρᾳ ὑποπίπτειν δύναται δεσποτείᾳ, ὀρθῶς εἰς ἐπερώτησιν κατάγεται. εἴτε κινητὸν εἴη, εἴτε ἀκίνητον.

1 ¶ Εἰ δέ τις ἐκεῖνο ὅπερ [b] ἐν τῇ τῶν πραγμάτων οὐκ ἔστι φύσει, ἢ γενέσθαι οὐ δύναται δοθῆναι αὐτῷ ἐπερωτήσῃ ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις, καὶ [c] τὸ μὲν οὐκ ὂν ἐν φύσει ἐστὶ τοιοῦτον. οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι Στίχον τὸν οἰκέτην. οὗτος δὲ ἦν τετελευτηκὼς, [d] ὑπώπτευον δὲ αὐτὸν περιεῖναι. τὸ δὲ ἔσεσθαι μὴ δυνάμενον, οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι ἱπποκένταυρον, [e] ὃς γενέσθαι οὐ δύναται. ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις ὡς εἴρηται.

¶ Omnis res quæ dominio nostro subiicitur, in stipulationẽ deduci potest, siue illa mobilis sit, siue soli.

1 ¶ At si quis rem, quæ in rerum natura nõ est aut esse non potest, dari stipulatus fuerit: veluti Stichum qui mortuus sit quẽ viuere credebãt: aut hippocentaurum, qui esse nõ possit: inutilis erit stipulatio.

¶ Idem

2 ¶ Idem iuris est, si rem sacrã, aut religiosam, quã humani iuris esse credebat: vel (rem) publicam, quæ vsibus populi perpetuò exposita sit, vt forũ, vel theatrum: vel liberũ hominem, quem seruũ esse credebat: vel cuius (rei) commerciũ non habuerit: vel rem suã dari quis stipuletur.

¶ Nec in pendẽti erit stipulatio ob id, quòd publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commerciũ adipisci stipulator potest, & res suas stipulatoris esse desinere potest, sed protinus inutilis est. ¶ Item contrà, licèt initio vtiliter res in stipulatũ deducta sit, si tamen postea

2 ¶ Τὸ αὐτὸ ἐστὶν, εἰ καί τις πρᾶγμα ἐπερωτήσει σάκρον,[a] ἢ ῥελιγιόσον, ὅπερ ἀνθρωπίνου δικαίου ἐπίστευον εἶναι, ἢ πούβλικον, ὅπερ τῇ τοῦ δήμου ἀεὶ ἀφώρισται χρείαις ἤτοι ἀνάκειται, (οἷον ὁ φόρος, τὸ θέατρον, κυνήγιον[b] καὶ ὅσα τοιαῦτα) ἢ τὸν ἐλεύθερον[c] ἄνθρωπον, ὃν οἰκέτην ὑπώπτευον εἶναι, ἢ πρᾶγμα οὗ κομμέρκιον[d] οὐκ εἶχον. τουτέστιν ὃ ἀγοράζειν οὐκ ἠδυνάμην· κομμέρκιον γάρ ἐστιν ἡ τοῦ δύνασθαι πιπράσκειν, ἢ ἀγοράζειν ἐξουσία. ἔστι δὲ τοιοῦτον πρᾶγμα ἐφ' ὃ πᾶς δίκαιον οὐκ ἔχει κομμέρκιον. οἷον[e] τὸ κτῆμα ὃ ἔχει ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία, αἱρετικὸς οὐ δύναται κτᾶσθαι. ἢ ἐὰν τὸ πρᾶγμα τὸ[f] ἐμὸν ἐπερωτήσω σε λέγων, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόδε τὸ πρᾶγμα; δάρε[g] γάρ ἐστι, τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπὶ πλέον δὲ τοῦ ἐμοῦ γενέσθαι δεσπότης οὐ δύναμαι. ¶ Καὶ οὐ δὲ λέγομεν ἐν ἠρτημένῳ τὴν τῆς ἐπερωτήσεως εἶναι δύναμίν τε καὶ σύστασιν, διὰ τὸ εἰκὸς εἶναι ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πούβλικον πρᾶγμα εἰς ἰδιώτου μεταπίπτειν δύνασθαι δεσποτείαν. τυχὸν βασιλέως τούτῳ χαρισαμένου. καὶ ὁ ἐλεύθερος δὲ, οἰκέτης δύναται γίνεσθαι. τυχὸν γὰρ ἀπελεύθερος ὤν, ὡς ἀχάριστος[h] κατεδουλώθη τῷ πάτρωνι. καὶ κομμέρκιον[i] κολλὰ δύναταί τις παρὰ βασιλέως λαβεῖν ἐπ' ἐκείνῳ, οὗ τῆς κτήσεως ἐφικέσθαι κεκώλυται. καὶ τὸ ἐμὸν πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας παύσασθαι δυνατόν. ὡς λοιπὸν περιστῆναι εἰς τὸ ἀνεμποδίστως λέγειν, ἰσχυρὰν εἶναι τὴν ἐπερώτησιν. ἀλλ' εὐθέως ἐξ ἀρχῆς, ἄχρηστον εἶναι ταύτην λέγομεν. ¶ Ὁμοίως[k] ἐκ τοῦ ἐναντίου. εἰ καὶ ἐξ ἀρχῆς χρήσιμος ἡ ἐπερώτησις ἐγεγόνει, μετὰ δὲ ταῦτα

2 ¶ Idem est etiam, si quis rem sacram aut religiosam, stipulatus fuerit, quam humani iuris esse credebat: aut publicam rem, quæ vsibus populi perpetuò destinata & exposita est, veluti forum, theatrum, arenam, & si qua talia: aut liberum hominem, quem putabat seruum esse: aut rem cuius commercium non habebat (id est, quam emere nõ poterat: quoniam commercium est, facultas vt vendere aut emere liceat:) Sunt enim res quædam, quarum non quiuis iustũ habeat commercium, veluti Prædium, quod orthodoxa ecclesia habet, hæreticus comparare non potest. Aut si rem meam à te stipulatus fuero, dicens, Rem illam dare mihi spondes? quoniam dare, est dominum facere, at eius, quod meum est, amplius non possum dominus fieri. ¶ Nec verò dicimus interim in pendenti esse stipulationis potestatem & constitutionem: ob id quòd medio tempore res illa publica in priuati hominis dominium recidere possit, si fortè Imperator eam illi donarit. Et qui nunc liber est, seruus fieri possit: fortè enim libertinus est, qui vt ingratus à patrono redigi potest in seruitutem. Et sæpè commercium aliquis impetret à Principe eius rei, ad cuius comparationem accedere prohibebatur. Ac fieri possit, vt res mea desinat mea esse. Sic vt deinde res in eum casum veniat quo sine impedimento dicere possimus, vtilem esse stipulationem. Sed nos eã dicimus statim ab initio inutilẽ esse. ¶ Similiter ex contrario: licèt ab initio vtilis stipulatio fuerit, si tamen postea

a 2. Gai. 9. §. 6. in fi. l. inter stipulantem 83. §. sacram vel religiosam. ff. de verb. obli.
b *κωλύγιον pro arena posuit vnde in arenã desiendere & arenarij. dixi* ad l. 4. ff. de accus.
c *adde* 2. Gai. 9. §. preterea inutilis sup. in pr.
d *(Cimmerciũ quid.* *adde* Vlp. 19. §. 5.
e *Commerciũ hoc est ius cõparanda Ecclesia hæreticus non habet.*
f l. nemo rem suam. 83 ff. de verb. oblig.
g *Dare est dominum facere.*
h *Ingratitudine libertus in seruitutem reuocatur.*
i *Commercium à Principe impetrare potest, qui aliàs commercium non habet.*
k *Stipulatio ex postfacto nõ fit vtilis vel inutilis.* l. extremo 98. in fi. principij. l. plurib 140. §. etsi placeat 2. ff. de verb. oblig.

res in aliquam eorum, de quibus iam dictum est, causam, sine facto & non studio promissoris deuenerit, extinguitur stipulatio: velut, stipulatus ita sum à te: Stichum seruum dare mihi spondes? At ille primo seruiebat, & dubio procul valebat stipulatio. Sed contigit, vt is sine facto tuo à domino manumitteretur. Aut ita sum stipulatus à te: Locum hunc (qui tum priuati iuris erat) Dare mihi spondes? deinde antequam peterem, sacer aut religiosus factus est: inutilis erit stipulatio, vt dictum est. Cum enim res in eum casum deuenit, vnde incipere non poterat, extinguitur. ¶ At ab initio stipulari non poteram liberã personam, aut rem sacrã religiosámve. Quid ergo? si quis liberam personam ita stipulatus sit, Titium cùm seruus fuerit, dare mihi spondes? Aut publicam rem ita, Locũ hũc in quo theatrũ est vel arena, cùm priuati iuris fuerit, dare mihi spondes? inutilis est ab initio stipulatio. Quæ autem ab initio non consistunt, ex post facto non confirmantur. Quoniam quæ natura sui dominio nostro exempta sunt, vtiliter in stipulationem non deducuntur.

a *Stipulatio est inutilis si in eum casum deueniat, vnde incipere non potest.* d. l. 98. & d. §. 2.

b *Idem sup.* tit. de exheredationibus liberorum. *& apud authorem* Eclog. 2. tit 3. c. 29. *Harmen.* tit. de reg. iur.

3 ¶ Si quis alium daturum quid facturúmve promiserit, non obligabitur: veluti si dicam, Titium tibi decem aureos daturum, aut domum tibi ædificaturum spondeo. Quòd si me affecturum procuraturúmque dixerim, vt Titius tibi decem aureos daret: valet stipulatio, quoniam factum meum promisi.

c *Nemo alienum factum promittendo obligatur* l. stipulatio ista. 38. ff. de verb. obl.

εἰς μίαν τῶν προειρημένων ἐμπέπτωκεν αἰτιῶν, οὐ κατὰ γνώμην, οὐδὲ σπουδῇ τοῦ ἐπερωτηθέντος, ἀποσβέννυται ἡ ἐπερώτησις. οἷον ἐπηρώτησά σε, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι Στίχον τὸν οἰκέτην; οὗτος δὲ πρώιμως ἐδούλευε. καὶ ἦν ἰσχυρὰ ἡ ἐπερώτησις ἀμάχως. συνέβη δὲ οὐ κατὰ σὴν γνώμην ἐλευθερωθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου. ἢ ἐπηρώτησά σε, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόνδε τὸν τόπον, ὃς ἦν ἰδιωτικοῦ δικαίου, εἶτα πρὸ τῆς ἀπαιτήσεως σάκρος γέγονεν ἢ ῥελιγιόσος. ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις, καθὰ εἴρηται, γίνεται. ἡνίκα[a] γὰρ θέμα εἰς τοιοῦτον περιστάιη φάκτον, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἠδύνατο λαμβάνειν σβέννυται. ¶ Οὐκ ἠδυνάμην δὲ ἐξ ἀρχῆς ἐπερωτᾶν, οὐδὲ τὸν ἐλεύθερον, οὐδὲ τὸ σάκρον, ἢ ῥελιγιόσον. τί οὖν ὅτι τις περὶ ἐλευθέρου ἐπηρώτησεν οὕτως, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι Τίτιον, ὁπότε δοῦλος γένηται; ἢ καὶ περὶ πουβλίκου, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι τόνδε τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐστι τὸ θέατρον, ἢ τὸ κυνήγιον, ἐὰν γένηται ἰδιωτικοῦ δικαίου; ἄχρηστος ἐξ ἀρχῆς ἡ ἐπερώτησις· τὰ[b] γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα γινομένων οὐ βεβαιοῦνται. ἐπειδὴ τὰ κατ' οἰκείαν φύσιν τῇ ἡμετέρᾳ δεσποτείᾳ μὴ ὑποπίπτοντα εἰς ἐπερώτησιν ἐρρωμένως οὐ κατάγεται.

3 ¶ Ἐάν τις ἕτερον δώσειν, ἢ ποιήσειν ὁμολογήσῃ τι, ἔνοχος οὐ γίνεται· οἷον ἐὰν εἴπω, Ὁμολογῶ δώσειν σοι Τίτιον[c] δέκα νομίσματα, ἢ ποιήσειν σοι οἰκίαν. εἰ δὲ εἴπω ὅτι παρασκευάσω ἵνα ὁ Τίτιος παράσχῃ σοι δέκα νομίσματα, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις. ἐμαυτοῦ γὰρ φάκτον ἐπηγγειλάμην.

in aliquam eorum caussam, de quibus suprà dictum est sine facto promissoris deuenerit, extinguitur stipulatio.

¶ At nec statim ab initio talis stipulatio valebit: *Lucium Titium, cum seruus erit dare spondes:* & similia. quæ enim natura sui dominio nostro exempta sunt, in obligationem deduci nullo modo possunt.

3 ¶ Siquis alium daturum facturúmve quid promiserit, non obligabitur, veluti si spondeat Titiũ quinque aureos daturum. ¶ Quòd si effecturum se vt Titius daret, spoponderit, obligatur.

4 ¶ Si-

4 ¶ Si quis alii quã ei, cuius iuri subiectus sit, stipuletur: nihil agit. ¶ Planè solutio etiã in extraneã [c] personã conferri potest: veluti si quis ita stipuletur, *Mihi aut Seio dare spondes?* vt obligatio quidẽ stipulatori acquiratur, solui tamẽ Seio, etiã inuito eo rectè possit: vt liberatio ipso iure contingat, sed ille aduersus Seiũ habeat mandati actionẽ. ¶ Quòd si quis sibi, & alii cuiusiuri subiectus nõ sit, dari decem aureos stipulatus est, valet quidẽ stipulatio: sed vtrũ totũ debeatur stipulatori, quod in stipulationẽ deductũ est, an verò pars dimidia, dubitatũ est: sed placuit, nõ plus quàm dimidiam partẽ ei acquiri. ¶ Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulatus sis, tibi acquiris: quia vox tua tãquã filii sit: sicuti & filii vox tãquam tua intelligitur in iis rebus, quę tibi acquiri possunt.

5 ¶ Præterea inutilis est stipulatio, si quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, nõ respondeat, veluti si quis decem aureos à te dari sibi stipuletur,

4 ¶ Ἐάν τις ἑτέρῳ [a] ᾧ οὐκ ἦν ὑπεξούσιος ἐπερωτήσῃ, οὐκ ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις. ¶ Καταβολὴ μέντοι καὶ εἰς ἐξωτικὸν πρόσωπον γίνεσθαι δύναται. οἷον ἐὰν οὕτως ἐγὼ ἐπερωτήσω, Ἐμοὶ ἢ Σηΐῳ δώσεις δέκα νομίσματα; ἡ μὲν γὰρ ἐνοχὴ ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι μόνῳ προσπορίζεται. καταβαλεῖν [b] δὲ τῷ Σηΐῳ καὶ ἄκοντός μου ὀρθῶς δυνήσῃ. ὥστε σε καὶ ipso iure ἐκ τῆς καταβολῆς ἐλευθεροῦσθαι. ἕξω δὲ λοιπὸν ἐγὼ κατὰ τοῦ Σηΐου τὴν μανδάτι ἀγωγὴν, ἐπὶ ἀπαιτήσει τῶν δεδομένων αὐτῷ νομισμάτων. ¶ Εἰ δὲ οὕτως ἐπερωτήσω, Ἐμοὶ, καὶ Τιτίῳ, ὃς μου οὐκ ἔτυχεν ὑπεξούσιος ὢν, δώσεις δέκα νομίσματα; ἔρρωται [c] μὲν ἡ ἐπερώτησις, ἀλλὰ πότερον τὸ ὅλον ὀφείλεται, τὸ εἰς ἐπερώτησιν ἐνεχθὲν, οἷα τοῦ Τιτίου μηδὲ δοκοῦντος ἐν τῇ ἐπερωτήσει τεθεῖσθαι, διὰ τὸ μηδὲ δεκτικὸν εἶναι αὐτὸν προσπορισμοῦ, ἢ τὸ ἥμισυ μέρος διὰ τὸν σύνδεσμον συμπλεκτικὸν ὄντα ἀμφιβάλλεται. ἤρεσε δὲ μὴ πλέον τοῦ ἡμίσεως μέρους προσπορίζεσθαι ἐμοὶ τῷ ἐπερωτήσαντι, διὰ τὸ ἀργῶς τοῦ Τιτίου μνήμην ἐμφέρεσθαι τῇ ἐπερωτήσει. ¶ Ἐὰν ἐπερωτήσω, Δώσεις Τιτίῳ; ἦν δὲ ὁ Τίτιος ἐμὸς ὑπεξούσιος, [d] ἐμαυτῷ προσπορίζω. ἡ γὰρ ἐμὴ φωνὴ, τοῦ ὑπεξουσίου μου εἶναι δοκεῖ. ὥσπερ ἡ [e] τοῦ υἱοῦ μου φωνὴ, ἐμὴ νομίζεται εἶναι, ἐν τούτοις μέντοι τοῖς πράγμασιν, ἅτινα δύναται ἡμῖν προσπορίζεσθαι. νοητέον δὲ σήμερον, τὰ ἐκ τῆς πατρός.

5 ¶ Ἄχρηστος πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπερωτήσεσι κἀκείνη ἐάν τις μὴ συμφώνως ἀποκρίνεται τῇ ἐπερωτήσει, οἷον, Ὁμολογεῖς δώσειν μοι δέκα νομίσματα; σὺ δὲ εἴπῃς, Δώσω πέντε [f] νομίσματα.

4 ¶ Si quis alii, cuius iuri subiectus non sit, stipuletur, inutiliter stipulatur. ¶ Solutio tamen in extraneam personam conferri potest. Veluti, si ita ego stipuler, Mihi aut Seio decẽ aureos dabis: Nam obligatio mihi soli, qui stipulor, adquiritur: Soluere autem Seio rectè vel me inuito poteris, vt tu ipso iure soluendo libereris. Sed ego deinde mandati actionem aduersus Seiũ habebo, ad aureorum ei datorum repetitionem.

¶ Si ita stipuler, Mihi & Titio (qui in potestate mea non sit) decem aureos dabis? valet quidem stipulatio. Sed vtrùm totum id quod in stipulationem deductum est debeatur, quasi Titius in stipulatione positus esse non intelligatur, propterea quod adquisitionis non sit capax: an verò dimidia tantum pars, propter coniunctionem, quæ coniungẽdi vim habet: dubitatur. Sed placuit, non plus dimidia parte mihi stipulatori adquiri, propterea quòd inutiliter Titii mentio stipulationi iniecta sit. ¶ Si stipulatus sum, Titio dabis? cùm Titius in potestate mea esset, mihi adquiro. Vox enim mea, vox eius qui in potestate mea est, videtur esse: Quemadmodũ & filii mei vox, mea intelligitur, in his duntaxat rebus, quæ nobis adquiri possunt. Id quod hodie intelligendũ est, quæ ex re patris comparantur.

5 ¶ Præter iam dictas stipulationes inutilis est & illa, Si quis ad interrogationẽ congruenter non respondeat: veluti, Decem aureos dare mihi spondes? si tu dixeris, Quinque aureos dabo.

a § 18 inf. eo. l. stipulatio ista. 35. § alteri stipulari. 17. ff. de verbor. oblig.
b l. 10. l. 12. §. pen. ff. de solutionibus.
c l. eum qui ita 56. si mihi & Titio. ff. de verb. obl.
d l. Eũ qui ita 56. §. qui sibi aut filio suo & l. quod dici tur 130. ff. de verb. oblig.
e vox filii, vox patris dicitur. *Vna n. & eadẽ persona cẽsentur* v. l. vlt. in fi. Co de impuberum *& aliis substitutionib.* adde §. 12. infr. eod.
f *hoc ordine respondendi stipulatio vacillare intelligitur* 2. Gai. 9. §. 11. *hoc ideo fit propter regulam qua dicitur stipulationẽ vitiari, cũ respõsio et aliquid adiicit vel minuit, ensi stipulatori diuersitas responsionis illico placuerit.* l. 1. §. si quis simpliciter. 3. in fin. ff. de verb. oblig. *atq ita, si quis stipulãti viginti, decẽ responderit cõtrahitur obligatio in decẽ: vt e contra si stipulanti decẽ, viginti respondeas, hoc casu, in viginti contracta erit obligatio* d. l. 1. §. 4 *si tamen vt antè dictũ est, diuersitas respõsionis stipulatori illico placuerit. Et hũc in modũ cõciliari loca illa duo possunt, quæ aliòqui inter se videntur dissentire.*

Aut si ego quinque stipulatus sum, & tu decē promittas. ¶ Aut si ego purè stipulatus sim, & tu sub cōditione promittas. Aut contrà, si me sub conditione stipulato, tu purè respondeas. Hæc autem ita dico, si apertè id exprimas, quod his quæ in stipulatione continentur, contrarium sit: hoc est, si me sub conditione vel in diē stipulato, tu te euestigio iam daturum respōdeas. Sin autem id solùm respondeas, Promitto: compendio sermonis in eandē diem aut sub eadem conditione, videris respondisse: Nec enim necesse est, in respondendo ad interrogationem eadem omnia repetere, quæ is, qui stipulabatur, expressit, quoniam verbum hoc Promitto, ad omnia, quæ in interrogatione continentur, refertur.

a 2. Gai. 9. §. 10

b Adde l. 1. §. 3. vers & versa vice. ff. de verb oblig.

c Adde §. 17. int. eod. l. 65. §. 1. l. 134. §. 1. 2. l. plurib. 140. ff. de verb. oblig.

6 ¶ Similiter inutilis est stipulatio, si ego ab his qui in potestate mea sunt stipuler, vel illi à me stipulentur, quoniam inter nos iudicium constitui non potest. Sed seruus quidem non solùm domino stipulante, non obligabitur, sed neque alio quouis: filiusfamilias verò aliis stipulantibus obligatur. Nam in contractibus, filiusfamiliâs patrifamiliâs similis habetur.

d v. l. 14. ff. de oblig. & act.

e v. l. 39. ff. de oblig. & act.

7 ¶ Mutum neque stipulari posse, neque promittere, in confesso est: quod & in surdo receptum est, quoniam & is qui stipulatur, verba promittentis: & is qui promittit, verba stipulantis audire debet. De illo autem surdo loquimur, non qui tardiùs audit, sed qui penitus non audit.

f l. 1. ff. de verbor. oblig. l. 1. mutum. 14 ff. de obliga g l 2 §. vlt. ff. de obligat.

ἢ ἐγὼ μὲν πέντε ἐπηρώτησα, σὺ δὲ δέκα ὡμολόγησας. ¶ Ἢ ἐγὼ μὲν πουρὲ [a] ἐπηρώτησα, σὺ δὲ ὑπὸ αἱρέσει ὡμολόγησας, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὑπὸ [b] αἵρεσιν ἐμοῦ ἐπερωτήσαντος, σὺ δὲ πουρὲ ἀπεκρίνω. Ταῦτα δὲ λέγω εἰ φανερῶς ἐξεφώνησας ἐκεῖνο, ὃ τοῖς περιεχομένοις τῇ ἐπερωτήσει ἐναντίον ἐστί. τουτέστιν εἰ ἐμοῦ ὑπὸ αἵρεσιν, ἢ ἰν δίεμ ἐπερωτῶντος, σὺ ἀπεκρίνου, ἐντεῦθεν ἤδη παραυτὰ δίδοσθαι. εἰ δὲ τοῦτο μόνον ἀπεκρίνου, Ὁμολογῶ, συντόμως δοκεῖς λέγειν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἢ αἵρεσιν ἀποκεκρίσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐπάναγκές ἐστιν ἐν τῷ ἀποκρίνασθαι πρὸς ἐπερώτησιν, ταῦτα πάντα ἀναλαμβάνειν, ἃ καὶ ὁ ἐπερωτήσας ἐξεφώνησε, τὸ γὰρ Ὁμολογῶ [c] πρὸς πάντα τὰ τῇ ἐπερωτήσει περιεχόμενα ἀναφέρεται.

6 ¶ Ἄχρηστος ὁμοίως ἡ ἐπερώτησις, ἐὰν ἐπερωτήσω τοὺς ἐμοὺς ὑπεξουσίους, ἢ ὑπ' αὐτῶν ἐπερωτηθῶ. μεταξὺ γὰρ ἡμῶν δίκην οὐ δυνατὸν συγκροτεῖσθαι. ἀλλ' οἰκέτης [d] μὲν οὐ μόνον δεσπότου ἐπερωτῶντος, οὐ γενήσεται ἔνοχος, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρου τινός. υἱὸς δὲ ὑπεξούσιος [e] ἑτέροις ἐπερωτηθεὶς ἐνέχεται. ὁ γὰρ ὑπεξούσιος ἐν τοῖς συναλλάγμασιν, ἔοικε τῷ αὐτεξουσίῳ.

7 ¶ Τὸν ἄλαλον, [f] μήτε ἐπερωτᾶν μήτε ἐπερωτᾶσθαι δύνασθαι τῶν ὁμολογημένων ἐστίν, ἅπερ καὶ ἐπὶ κωφοῦ [g] ἐδέχθη. ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐπερωτῶντα τῶν ἐπερωτωμένων ῥημάτων, καὶ τὸν ἐπερωτώμενον τῶν τοῦ ἐπερωτῶντος ἀκούειν χρή. περὶ ἐκείνου δὲ ὁ λόγος τοῦ κωφοῦ, οὐχ ὃς βραδέως ἀκούει, ἀλλ' ὃς παντελῶς οὐκ ἀκούει.

tu quinque promittas, vel cōtrà, aut si ille purè stipuletur, tu sub conditione promittas, vel cōtrà si modo scilicet id exprimas, id est, si cui sub cōditione, vel in diem stipulanti tu respondeas, *Præsenti die spondeo*. Nam si hoc solū respondeas, *Promitto*: breuiter videris in eādem diē, vel cōditionē spopondisse. Neque enim necesse est in respondendo eadē omnia repeti, quæ stipulator expresserit.

6 ¶ Itē inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, qui tuo iuri subiectus est, vel si is a te stipuletur. ¶ Sed seruus quidem nō solum domino suo obligari nō potest, sed ne quidē vlli alii: filii verò familiarum aliis obligari possunt.

¶ Mutuū neq; stipulari, neque promittere posse palā est. quod & in surdo receptū est: quia & is qui stipulatur, verba promittētis: & is, qui promittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

8 ¶ Furiosus

8 ¶ Furiosus nullum negotiū gerere potest: quia non intelligit, quod agit.

9 ¶ Pupillus omne negotiū rectè gerit: ita tamen, vt vbi tutoris authoritas necessaria sit, adhibeatur tutor: veluti si ipse obligetur: nam alium sibi obligare etiam sine tutoris authoritate potest. ¶ Sed quod diximus de pupillis, vtique de iis verum est, qui iam habent aliquem intellectum. nā infans & qui infantię proximus est, non multum à furioso distāt: quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. ¶ Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorum benignior iuris interpretatio facta est: vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi.

8 ¶ Ὁ μαινόμενος [a] οὐδὲ ἓν συνάλλαγμα ποιεῖν δύναται. οὐδὲ γὰρ αἴσθησιν ἔχει τῶν γινομένων. ἐστέρηται γὰρ τῆς διαθέσεως. μήτηρ [b] δὲ τῶν συναλλαγμάτων ἡ διάθεσις.

9 ¶ Ὁ ἀφῆλιξ πᾶν συνάλλαγμα ἰσχυρῶς συναλλάσσει, ἵνα μέντοι εἴ ποτε χρεία τῆς τοῦ ἐπιτρόπου γένηται αὐθεντίας, προσληφθῇ ὁ ἐπίτροπος. οἷον ἡνίκα αὐτὸς ἔνοχος γένηται. ἄλλον [c] γὰρ ἑαυτῷ ἔνοχον ὁ πούπιλλος ποιεῖν καὶ δίχα τοῦ ἐπιτρόπου δύναται. ἀλλ' ὅπερ εἰρήκαμεν περὶ τῶν πουπίλλων, περὶ τούτων δηλαδὴ ἀληθές ἐστιν, οἵτινες ἤδη τινὰ τῶν γινομένων αἴσθησιν [d] ἔχουσιν. ὁ γὰρ ἴνφανς, [e] ἢ καὶ ὁ πρόξιμος ἰνφαντίᾳ, οὐ πολὺ τοῦ μαινομένου ἀφεστήκασιν. οἱ γὰρ ταύτην ἄγοντες τὴν ἡλικίαν, οὐδεμίαν ἔχειν αἴσθησιν νομίζονται. ¶ Ἐπειδὴ δὲ πουπίλλου εἶπον, καθολικῶς μάνθανε, ὅτι ἡ [f] τοῦ πουπίλλου ἡλικία, εἰς τρία διαιρεῖται. τῶν γὰρ πουπίλλων, οἱ μέν εἰσιν ἴνφαντες. οἷον [g] οἱ ἔτι θηλάζοντες, καὶ οἱ μικρὸν μείζονες· οἱ δὲ λέγονται πρόξιμοι ἰνφάντις, οἷον [h] οἱ ἀρξάμενοι λαλεῖν καλῶς. οἱ δὲ πρόξιμοι [i] πουβερτάτι. καὶ ὁ μὲν ἴνφανς, [k] ἐπερωτᾶν οὐ δύναται διὰ τὸ μηδὲ δύνασθαι φθέγγεσθαι· οὐ μὴν οὐδὲ ὁ πρόξιμος ἰνφάντι· ὁποῖός [l] ἐστιν ὁ ἕβδομον, ἢ ὄγδοον ἄγων ἐνιαυτόν. οὗτος γὰρ εἰ καὶ ἐκφωνεῖν τὰ ῥήματα δύναται, ἀλλὰ διακρίνειν οὐ δύναται, ὅτι ποτὲ νοεῖ τὰ λεγόμενα. ὁ δὲ πρόξιμος [m] πουβερτάτι, οἷον ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ, ἰσχυρῶς ἐπερωτᾷ, ἐπειδὴ καὶ τοῦ ἐκφωνεῖν καὶ τοῦ αἰσθάνεσθαι τῶν λεγομένων ἐστὶ δεκτικός. ἤρηται δὲ οὐ κατὰ τὸ ἀκριβές, ἀλλὰ κατὰ φιλάγαθον λογισμόν, ὥστε [n] καὶ τὸν πρόξιμον ἰνφάντι ἰσχυρῶς ἐπερωτᾶν ὥσπερ καὶ τὸν τῇ ἥβῃ πλησιάζοντα.

8 ¶ Furiosus nullū negotium cōtrahere potest, quoniam nullum eorum, quæ geruntur, intellectū habet. Animi enim affectione caret: porrò mater contractuum est ipsa animi affectio.

9 ¶ Pupillus quoduis negotium rectè cōtrahit: sic tamen, vt vbi opus est tutoris authoritate, tutor adhibeatur: veluti cùm ipse obligatur. Nam alium sibi obligare pupillus & sine tutore potest. ¶ Sed quod de pupillis diximus, in iis scilicet verum est, qui iam aliquem eorū, quæ geruntur, intellectū habent. Nam infans, & qui proximus infantię est, non multum à furioso differunt. Qui enim ea ætate sunt, nullum intellectum habere creduntur. Quoniam autem de pupillo sermo incidit, sciendum est generaliter ætatē pupilli in tria diuidi. Pupillorū enim alii sunt infantes, veluti qui adhuc lactant, aut his paulò maiores: alii dicuntur proximi infantiæ, vt qui rectè loqui incipiunt: alij sunt proximi pubertati. Et infans quidem stipulari nō potest, propterea quòd ne loqui quidem possit. Neque is etiā qui proximus infantiæ est: qualis fuerit, qui septimū aut octauum annū agit. Hic enim quāuis verba proferre possit, id tamen diiudicare non potest, quid sibi velint ea, quæ dicuntur. Proximus autem pubertati, qualis est qui ad pubertatem accedit, vtiliter stipulatur, quoniam & verba pronuntiare potest: & intelligere ea, quæ dicuntur.
¶ Placuit tamen non stricta ratione, sed benigniore interpretatione: vt & proximus infātię rectè stipularetur, quēadmodū is qui ad pubertatē accedit.

a l. 76. § fi. & furioso. 4 ff. de fideiussorib. l. 5. l. 20. ff de reg. iuris.
b *Mater contractuum ipsa animi affectio.*
c Vide l. 7. C. de contr. & comm. stip.
d *Quia intellectum habere non dicantur.*
e *Infantis, proximi infantia & furiosi cognatio.*
f *Ætas pupilli in tres quasi ætates diuiditur.*
g *Infantes qui.*
h *Infantiæ proximi qui.*
i *Pubertati proximi qui.*
k l. 1. ff de verb. oblig.
l *Infantiæ proximum qui septimum aut octauū annum agit.*
m *Proximus pubertati stipulari potest.*
n *Infantiæ proximus potest stipulari* l. 70. in fi. & l. vlt. § pupillus 2. ff. de verbor. oblig.

a d. §. 2.

b l. Impoſſibilis 7. ff. de verb. oblig.

c *Conditionum duo ſunt genera: Aut enim poſſibilis eſt cõditio aut impoſſibilis. Prior dicitur, quæ per rerum naturam admitti poteſt: impoſſibilis quæ non poteſt. Prior exeuntu expectatur: altera, ſubmouetur. hoc eſt pro nõ ſcripta habetur.* Paul. 3. ſent. 4. §. 14. adde 2. Gai. 9. §. 7.

d *Paul. 5. ſen. 7 §. 2. Abſens ſtipulationem contrahere nõ poteſt* l. 1. ff. de verb. obliga. *Eſt enim ſtipulatio inter præſentes verborũ conceptio. Vetus interpres* Paul. 2. ſent. 3. §. 1.

e Vide l. 14. Co. de contr. ſtipulat.

f *Abſentia probari poteſt inſtrumentis & teſtibus.*

Sed qui in poteſtate parẽtis eſt impubes, ne authore quidem patre obligatur.

10 ¶ Impoſſibilis quoque conditio ſtipulationi adiecta, eam vitiat. Impoſſibilis autem cõditio eſt, cui natura impedimẽto eſt, quõ minus exiſtat: veluti, ſi quis ita dixerit: Si digito meo cœlum attigero, aut ſi mare bibero, decem mihi aureos dabis? At ſi quis ita dixerit, Dabis ſi digito cœlum nõ attigero, purè facta obligatio intelligitur: atque ſtatim poteſt petere.

11 ¶ Similiter verborum obligatio inter abſentes concepta nullius momenti eſt. Sed quum hoc materiam litium contentioſis hominibus præberet: poſt multum fortè temporis tales allegationes opponentibus: neque ſe in ea vrbe aut ſtipulatores fuiſſe contendentibus: ideo facta eſt Imperatoris noſtri conſtitutio, celerẽ his & talibus litibus diremptionem afferens: quam ad Cæſarienſes aduocatos reſcripſit: per quã diſpoſuit, tali ſcripturæ quæ vtramque partẽ præſentem eſſe indicat, omni modo fidem eſſe adhibẽdam: niſi is, qui tam improbis allegationibus vtitur, manifeſtiſſima probatione per ſcripturas vel teſtes idoneos, toto eo die quo inſtrumentum conficiebatur, oſtendat ſeſe aut aduerſarium ſuum in aliis locis verſatum eſſe.

Ὁ δὲ ὑπεξούσιος [a] ἄνηβος, οὐδὲ αὐθεντοῦντος τοῦ πατρὸς ἔνοχος γίνεται.

10 ¶ Οὐδὲ καὶ ἀδύνατος [b] αἵρεσις προσκειμένη τῇ ἐπερωτήσει ταύτην ἀκυροῖ. ἀδύνατος [c] δέ ἐστιν αἵρεσις, ἣν ἡ φύσις ἐμποδίζει τῇ ἐκβάσει. οἷον ἐάν τις οὕτως εἴπῃ, Εἰ τῷ δακτύλῳ μου ἅψομαι τοῦ οὐρανοῦ, δώσεις μοι δέκα νομίσματα; ἢ ἐὰν πίω τὴν θάλασσαν; εἰ δέ τις οὕτως εἴπῃ, Δώσεις μὴ εἰ τῷ δακτύλῳ μὴ ἅψομαι τοῦ οὐρανοῦ; πρὸς ἡ ἐνοχὴ γεγενῆσθαι δοκεῖ. διὸ παραχρῆμα δύναται ἀπαιτεῖν.

11 ¶ Ὁμοίως ἡ βέρβις ἐνοχὴ μεταξὺ [d] ἀπόντων γινομένη, ἐστέρηται τῆς ἰσχύος. ἐπειδὴ δὲ τὸ τοιοῦτον πρόφασιν δικῶν φιλονείκοις ἀνδράσι παρέχει, μετὰ χρόνον τυχὸν πολὺν τοιούτων δικαιολογιῶν ἀντιτιθεμένων, καὶ μὴ παρεῖναι κατ᾽ ἐκείνην τὴν πόλιν ἑαυτοὺς, ἢ τοὺς ἐπερωτήσαντας διαμαχομένων. διὰ τοῦτο γέγονε διάταξις [e] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, σύντομον ἀναίρεσιν ταῖς τοιαύταις ἐπάγουσα φιλονεικίαις. ἣν πρὸς τοὺς συνηγόρους καισαρείας ἀντέγραψεν. ἐν ᾗ διετύπωσε, τὰ τοιαῦτα ἔγγραφα ἐν οἷς παρεῖναι ἑκάτερον μηνύεται μέρος, προσεῖναι παντὶ τρόπῳ πιθανὰ, εἰ μὴ ὁ τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον προσχόμενος δικαιολογίαν σαφέστατα [f] διελέγξει διὰ γραμμάτων, ἢ μαρτύρων ἀξιοπίστων, ἐν πάσῃ ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καθ᾽ ἣν ἐπεραιοῦτο τὸ συμβόλαιον, ἢ ἑαυτὸν ἢ τὸν οἰκεῖον ἀντίδικον, ἐν ἄλλοις διατρίβειν τόποις.

¶ Sed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne authore quidẽ patre obligatur.

10 ¶ Si impoſſibilis conditio obligationibus adiiciatur, nihil valet ſtipulatio. Impoſſibilis autem cõditio habetur, cui natura impedimẽto eſt, quo minus exiſtat: veluti ſi quis ita dixerit, *Si digito cœlum attigero, dare ſpõdes?* At ſi ita ſtipuletur, *Si digito cœlũ non attigero, dare ſpondes?* purè facta obligatio intelligitur, ideóque ſtatim peti poteſt.

11 ¶ Item verborum obligatio inter abſentes concepta, inutilis eſt. Sed cũ hoc materiam litium contentioſis hominibus præſtabat fortè poſt tempus tales allegationes opponẽtibus, & nõ præſentes fuiſſe: vel ſe vel aduerſarios ſuos contẽdentibus: ideo noſtra conſtitutio propter celeritatem dirimẽdarum litium introducta eſt, quam ad Cæſarienſes aduocatos ſcripſimus: per quam diſpoſuimus tales ſcripturas, quę præſto eſſe partes indicant, omnino eſſe credendas: niſi is qui talibus vtitur improbis allegationibus, manifeſtiſſimis probationibus, vel per ſcripturam, vel per teſtes idoneos approbauerit, toto eo die, quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe vel aduerſarium ſuum in aliis locis fuiſſe.

12 ¶ Poſt

12 ¶ Post mortem suam dari sibi nemo stipulari poterat nō magis quā post eius mortem, à quo stipulabatur. ¶ Ac nec is qui in alicuius potestate est, post mortē eius stipulari poterat: quia patris vel domini voce loqui videretur. ¶ Sed & si quis ita stipuletur. *Pridie quam moriar, vel Pridie quam morieris, dare spondes?* inutilis erat stipulatio. Sed cùm [vt iam dictum est] ex consensu cōtrahentium stipulationes valeāt: placuit nobis etiā in hunc iuris articulum necessariam inducere emendationem, vt siue post mortem, siue pridie quam moriatur stipulator siue promissor. stipulatio concepta sit, stipulatio valeat.

13 ¶ Item si quis ita stipulatus erat, *Si nauis (Cras) ex Asia venerit, hodie dare spondes?* inutilis erat stipulatio, quia præposterè concepta est. Sed quum Léo inclytæ recordationis in dotibus eandem stipulationē quæ præpostera nuncupatur, non esse reiiciendam existimauerit: nobis placuit & huic perfectū robur accommodare: vt non solùm in dotibus,

12 ¶ Post mortem suam [a] δοθῆναι τις ἑαυτῷ ἀνισχύρως ἐπερωτᾷ. ὥσπερ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ὃν ἐπερωτᾷ. ¶ Ἀλλὰ οὐδὲ οὗτος, ὃς ἑτέρου ἐστὶν ὑπεξούσιος, οἷον δοῦλος, ἢ υἱὸς post mortem τοῦ οἰκείου πατρὸς, ἢ δεσπότου ἐπερωτᾷ ἰσχυρῶς. ¶ Εἰ δὲ καί τις ἐπερωτήσῃ οὕτως; Πρὸ [b] μιᾶς ἡμέρας τοῦ μέλλειν ἐμὲ ἢ σὲ τελευτᾶν δοῦναι ὁμολογεῖς; ἄχρηστος ἡ ἐπερώτησις ὑπῆρχε, διὰ τὸ εἰς τὸ post mortem ἀνάγεσθαι τὸ pridie. τὴν γὰρ πρὸ μιᾶς ἐκ τῆς τελευτῆς γινώσκομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ καθὰ πολλάκις εἴρηται, ἐκ [c] συναινέσεως τῶν συναλλαττόντων αἱ ἐπερωτήσεις ἰσχύουσιν, ἤρεσε [d] τῷ ἡμετέρῳ βασιλεῖ, καὶ τοῦτο τῆς νομοθεσίας τὸ μέρος διορθώσεως ἀξιῶσαι, ἵνα εἴτε post mortem, εἴτε pridie τῆς τελευτῆς τοῦ ἐπερωτῶντος, ἢ ἐπερωτωμένου [illegible] ἡ ἐπερώτησις, ἰσχύῃ ἀμάχως.

13 ¶ Ἄχρηστος καὶ ἡ πραιπόστερα ἐπερώτησις. οἷον ἐάν τις ἐπερωτήσῃ, Ἐὰν ἡ ναῦς αὔριον ἔλθῃ ἀπὸ ἀσίας, σήμερον [e] μοι δοῦναι ὁμολογεῖς. ἄχρηστος δέ ἐστιν ἡ ἐπερώτησις, ἐπειδὴ οὐ [f] δεῖ τὴν δόσιν πρεσβυτέραν εἶναι τῆς ἐκβάσεως αἱρέσεως, ἀλλὰ μεταγενεστέραν, ἀλλ' ἐπειδὴ λέοντος [g] ἐστὶ διάταξις ἐπὶ τῶν προικὸς, [h] τὴν πραιπόστεραν δεχομένη ἐπερώτησιν, διὰ τοῦτο ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς δίκαιον εἶναι ἐνόμισεν, ὥστε ἐπὶ πάσης ἐπερωτήσεως τὸ τοῦ πραιποστέρου πάθος ἐπιγινόμενον, μὴ ἀναιρεῖν τὴν ἐνοχήν. πραιπόστερα γὰρ ἐπερώτησις καὶ οὕτως γίνεται, ἐὰν εἴπω, Ὁμολογῶ δῶσέν σοι σήμερον δέκα νομίσματα, ἐὰν αὔριον ὕπατος γένηται ὁ Τίτιος. ἤγουν ἐπὶ τῆς προικὸς ἐὰν εἴπῃ ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικὶ, Ὁμολο-

12 ¶ Post mortem suam dari nemo sibi vtiliter stipulatur, quemadmodum neque post mortem eius à quo stipulatur. ¶ Sed neque is, qui in aliena potestate est, vt seruus aut filius post mortem patris sui aut domini vtiliter stipulatur. ¶ Quin etiam si quis ita stipulatus fuisset, Pridie quàm moriar, aut pridie quàm tu morieris dare spondes? inutilis erat stipulatio, propterea, quòd significatio illius (Pridie), reducatur ad potestatē huius (Post mortem.) Nam ex ipsa morte demum cognoscimus, quis dies fuerit pridie. Verum quoniam sicut iam sæpe dictum est, ex consensu contrahentium stipulationes valent, Imperatori nostro visum est, & hunc iuris articulum emēdare: vt siue post mortem, siue pridie quàm moriatur seu stipulator seu promissor, stipulatio concepta sit, sine dubio valeat.

13 ¶ Inutilis est & præpostera stipulatio, veluti si quis stipuletur, Si nauis cras ex Asia venerit, hodie mihi dare spondes? Inutilis est autem stipulatio, propterea quod datio euentu conditionis prior esse non debeat, sed posterior. Sed cùm extet Leonis constitutio, quæ præposteram stipulationem in dote recipiat: iustum putauit esse Imperator noster, ne qua in stipulatione verba præposterè concepta, obligationem tollerent. Præpostera stipulatio & in hunc modū fit, si dixero: Decem aureos tibi hodie dare spōdeo, si Titius cras consul factus fuerit: aut in dote

a 1. Gai. 9. §. 8. *Sed & post mortem alterius. §. 15. infrà eod.*

b 1. Gai. 9. §. 9.

c *Stipulatio consensu perficitur non tamē solo consensu constat.*

d *Adde* l. u. l. vlt. Cod. de contr. stipulat.

e *Huiusmodi stipulatio confertur in euentum futuræ conditionis. & tamen solutio, in diem præsentem concipitur vt meritò præpostera dicatur. adde* l. huiusmodi 64. ff. de verb. obligat.

f *In conditionali stipulatione datio euentu cōditionis prior esse non debet.*

g *Vide* l. præposteri. 25. C. de testamentis.

h *Præpostera stipulatio in dote recepta est.*

a Praepostera dotis stipulatio quemadmodum fiat.

si vir vxori dicat, Ego tibi dotem quũ morieris reddere spondeo, si sine liberis decesseris. Quoniã redditio in tempus vitæ confertur: Euentus autẽ conditionis, id est orbitatis (dixerat enim, Si sine liberis decesseris) ad tẽpus quod post mortem futurum est, refertur. Placuit igitur nõ in dote solùm, sed etiam in quauis alia stipulatione præpostera verborũ conceptione, stipulationem inutilem non fieri.

14 ¶ Stipulatio sic concepta, Cùm morieris. vel Cùm moriar, valet. Concipitur autem in hũc modum veluti si Titius interrogatus stipulanti dicat, Dabo tibi cùm moriar. Hæc enim stipulatio & apud veteres vtilis erat, & nunc valet.

b *Vide* l. quodcunque 45. §. non solum. 3 ff. de verb. oblig.

15 ¶ Sed & stipulatio post mortẽ alterius concepta, valebat apud veteres: veluti si quis dixerit: Decẽ aureos post mortẽ tibi dare spondeo. Quoniã eueniebat, vt & viuis contrahentibus moreretur Titius.

c 2. Gai. 9. §. 8. *adde* §. 12. sup. eodem l. quodcunque. 45 §. 2. ibi post mortem filiæ meæ ff. de verbor. obligat.

16 ¶ Si in instrumento stipulationis scriptũ fuerit, Titium spopondisse: perinde habetur atque si præcedente interrogatione respondisset, quoniam præsumptum est ex responsione quæ in instrumento conscripta est, & interrogationem in re agenda præcessit.

d *Item* §. vlt. infr. de fideiussorib. l. triennium est. 30. l. Titia. 134. §. 2 in fi. ff. de verbor. obligat.

17 ¶ Quotiens multæ res vna stipulatione comprehendũtur, sine articulo illo Vel, quod disiungendi vim habet: veluti, Seruum illum, & fundum illum, & librum illum, & vestem illam dare mihi spondes? si promissor simpliciter respondeat, Dare spõdeo: ad omnes tenetur. Sin verò ad vnum fortè tantùm aut alterum eorum, quæ stipulatione comprehenduntur, respondeat: in his tantùm cõtrahitur obligatio.

γῶ μελλούσῃ σοι [a] τελευτᾶν διδόναι τὴν προῖκα, ἐὰν ἄπαις τελευτήσῃς. ἡ μὲν γὰρ δόσις, εἰς τὸν τῆς ζωῆς ἀνάγεται καιρόν. ἡ δὲ ἔκβασις τῆς αἱρέσεως, τουτέστι τῆς ἀπαιδίας· εἶπε γὰρ, Ἐὰν ἄπαις τελευτήσῃς, εἰς τὸν μετὰ τελευτὴν ἀναφέρεται χρόνον, ἤρεσεν οὖν, οὐ μόνον ἐπὶ προικὸς, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλης οἱασδήποτε ἐπερωτήσεως, τὸ προαιτιώτερον συμβαῖνον, μὴ ἀκυροῦν τὴν ἐπερώτησιν.

14 ¶ Cum morieris ἐπερωτ. ἢ ἐπερωτώμενος, ἡ ἐπερώτησις ἔρρωται. σύγκειται δὲ οὕτως. ἐὰν ὁ Τίτιος ἐπερωτώμενος εἴπῃ, Δώσω σοι ὅτε [b] μέλλω τελευτᾶν. αὕτη γὰρ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς χρήσιμος ἦν ἐπερώτησις, καὶ νῦν ἰσχύει.

15 ¶ Καὶ ἡ post [c] mortem δὲ ἑτέρου γινομένη ἐπερώτησις, ἴσχυσεν ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς. οἷον εἴ τις εἶπεν, Ὁμολογῶ δώσειν δέκα νομίσματα μετὰ τελευτὴν Τιτίου. ἐπειδὴ συνέβαινε καὶ τὸν συναλλαττόντων περιόντων τελευτᾶν τὸν Τίτιον.

16 ¶ Ἐὰν ἐν τῷ τῆς ἐπερωτήσεως συμβολαίῳ γραφῇ χωρὶς τῆς διαζευκτικῆς ὅτι ὡμολόγησε Τίτιος, ὡς προηγησαμένης ἐπερωτήσεως ἀπόκειται· προλήψει [d] γὰρ ἡ ἐν συμβολαίῳ ἐγκειμένη ἀπόκρισις, προϋπάρχουσαν ἐπερώτησιν ὑποφαίνει.

17 ¶ Ἡνίκα πολλὰ πράγματα ἐν μιᾷ ἐπερωτήσει περιέχεται, οἷον Ὁμολογεῖς δώσειν μοι τόνδε τὸν οἰκέτην, ἢ τόνδε τὸν ἀγρὸν, καὶ τόδε τὸ βιβλίον, καὶ τήνδε τὴν ἐσθῆτα; εἰ μὲν ὁ ἐπερωτηθεὶς ἁπλούστερον ἀποκρίνεται, Ὁμολογῶ, [e] ἐπὶ πᾶσι κρατεῖται. ἐὰν δὲ πρὸς ἓν τυχὸν, ἢ δεύτερον τῶν ἐν τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων ἀποκρίνεται, ἐπὶ τούτοις μόνοις ἔνοχος γίνεται.

sed etiam in omnibus valeat huiusmodi conceptio stipulationis.

14 ¶ Ita autem stipulatio concepta, veluti si Titius dicat, *Cùm moriar, dare spondes*: vel *Cùm morieris*: & apud veteres vtilis erat, & nunc valet.

15 ¶ Item post mortem alterius rectè stipulamur.

16 ¶ Si scriptum in instrumento fuerit promisisse aliquem: perinde habetur, atque si interrogatione præcedente responsum sit.

17 ¶ Quoties plures res vna stipulatione cõprehendũtur, si quidem promissor simpliciter respondeat, *Dare spondeo*, propter omnes tenetur. ¶ Si verò vnam ex his vel quasdam daturum se spoponderit: obligatio in iis pro quib. spoponderit, contrahitur.

Ex plu-

pro quibus spoponderit, cōtrahitur: ¶ Ex pluribus enim stipulationibus vna, vel quædam videntur esse perfectæ. singulas enim res stipulari, & ad singulas respōdere debemus.

18 ¶ Alteri stipulari (vt suprà dictum est) nemo potest. Inuētæ enim sunt huiusmodi stipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnusquisque acquirat sibi quod sua interest. cęterùm si alii detur, nihil interest stipulatoris. ¶ Planè si quis velit hoc facere, pœnam stipulari cōueniet: vt nisi ita factū sit, vt est comprehensum, cōmittatur pœnæ stipulatio etiā ei, cuius nihil interest. Pœnam enim cùm stipulatur quis, non illud inspicitur quod intersit eius, sed quæ sit quantitas in cōditione stipulationis. Ergo si quis ita stipuletur: *Titio dari?* nihil agit. sed si adiecerit pœnam, *Nisi dederis, tot aureos dare spondes?* tunc committitur stipulatio.

19 ¶ Sed & si quis stipuletur alii cum eius interesset, placuit stipulationē

ἐφ' οἷς καὶ ἀπεκρίνατο. πολλῶν οὖν γινομένων ἐπερωτήσεων, ἐπειδὴ ὅσα[a] ἔγκειται τῇ ἐπερωτήσει πράγματα, τοσαῦταί εἰσι καὶ ἐπερωτήσεις, ἐν ᾗ καὶ δεύτερον πρὸς ὃ ἀπεκρίνατο, perfectum εἶναι δοκεῖ. πρὸς γὰρ ἕκαστον τῶν τῇ ἐπερωτήσει περιεχομένων, καὶ τὴν ἀπόκρισιν γίνεσθαι χρή. οὕτω γὰρ ἐπὶ πᾶσι γενήσεται τελεία ἡ ἐπερώτησις.

18 ¶ Ἑτέρῳ[b] ἐπερωτᾶν ὡς προείρηται,[c] οὐδεὶς ἐρρωμένως δύναται. ἐπενοήθησαν γὰρ αἱ παροῦσαι ἐπερωτήσεις πρὸς τοῦτο, ὥς τε ἵνα ἕκαστον ἑαυτῷ προσπορίζειν τὸ διαφέρον. ἐπεὶ εἴ τις ἑτέρῳ ἐπερωτήσει, ὡς μὴ ὄντος τοῦ διαφέροντος ἀνίσχυρον τὸ πραττόμενον. εἰ δέ τις βούλοιτο ἰσχυρὸν τοῦτο ποιεῖν, ποινὴν[d] ἐπερωτᾶν ὀφείλει. ἵνα τούτου μὴ γινομένου, ἡ τῆς ποινῆς ἀπαίτησις ἁρμόζῃ. οἷον, Ὁμολογεῖς διδόναι Τιτίῳ δέκα νομίσματα, εἰ δὲ μὴ δῷς, δώσεις μοι λόγῳ ποινῆς πέντε, ἢ καὶ πλείονα τυχὸν νομίσματα; ἁρμόσει γάρ μοι ἡ ἀπαίτησις τῆς ποινῆς, εἰ καὶ μὴ δύναμαι τὶ δεῖξαι διαφέρον. ἡνίκα[e] γὰρ ποινήν τις ἐρωτᾷ, οὐκ ἔτι σκοποῦμεν, εἴ τι διαφέρον ἐστὶ τῷ ἐπερωτήσαντι, ἀλλὰ ποία ἐστὶν ἡ τῆς ποινῆς ποσότης, ἡ ἐγκειμένη τῇ τῆς ἐπερωτήσεως αἱρέσει. τίς δέ ἐστιν ἡ τῆς ἐπερωτήσεως αἵρεσις; τουτέστι τὸ ἐγκεῖσθαι ἐν αὐτῇ, Ἐὰν μὴ ποιήσῃς, δώσεις μοι ποινῆς χάριν δέκα νομίσματα; ὥς τε οὖν εἴ τις ἐπερωτήσει Τιτίῳ δοθῆναι, οὐδὲν ἀνύει. εἰ δὲ ποινὴν ἐνθῇ τῇ ἐπερωτήσει, τυχὸν δέκα νομίσματα, ἀνύσει τὸ σπουδαζόμενον.

19 ¶ Εἰ δὲ μὴ ποινὴν ἐντέθηκε τῇ ἐπερωτήσει, ὕπεστι δὲ διαφέρον,[g] ἤρεσεν

ad quę respōdit. Cùm igitur multæ fiunt stipulationes: (quoniam quot stipulatione res cōprehenduntur, totidem sunt & stipulationes) vna ex his aut altera, ad quam scilicet responsum est, perfecta videtur esse. Quoniam ad singulas res, quæ stipulatione comprehenduntur, & respondendum est: Sic enim in omnibus perfecta erit stipulatio.

18 ¶ Alteri (vt dictum est) stipulari nemo vtiliter potest. Ad hoc enim hæ stipulationes inuētę sunt, vt vnusquisque sibi quod sua interest, adquirat. Cæterùm cùm quis alteri stipulatur, quoniam id nihil stipulatoris interest, infirmum est quod agitur. Si quis ergo id velit vtile reddere: pœnam stipulari debet, vt si id factum non fuerit: pœnæ stipulatio committatur. veluti, Titio decem aureos dare spōdes? & si non dederis, pœnæ nomine, quinque aut etiam plures forte aureos mihi dabis? competet enim mihi pœnæ petitio, quamuis ostendere non possim an mea intersit. Nam cùm quis pœnam stipulatur, non illud spectamus, an intersit stipulatoris: sed qualis sit pœnæ quantitas, quæ in conditione stipulationis posita est. Et quę est stipulationis conditio? id est, in ea taie aliquid poni: Si non feceris, dabis mihi pœnæ nomine decem aureos? Itaque si quis stipuletur Titio dari, nihil est quod agit: sed si pœnam stipulationi iniiciat, fortè decem aureos consequetur, quod cupiit.

19 ¶ Sed si quis pœnā in stipulatione nō adiiciat, interfit tamē ipsius: placuit

a *Plures stipulationes quę admodum dignoscātur.* adde l. quod dicitur 86. l. pluribus 141. & l. Titia 134. §. 3. ff. de verbor. oblig.

b *Alteri stipulari non possumus.* l. stipulatio ista 38. §. alteri. 17. ff. de verbor. obligat.

c §. 4. sup. eo.

d *Alteri stipulari possumus sub pœna.*

e *Pœnales stipulationes ita concipiebātur.* adde §. vlt. C. de ver. obligat. l. 71. l. 85. §. 6. l. 137. §. 7. ff. de verbor. oblig. l. obligationum §. pen. & vlt. ff. de oblig.

f *Pœna stipulanti promissa effectus.* l. 38. §. 17. versi. planè. ff. de verbor. oblig.

g Adde 1. Gaium 9. §. 12. vide l. 3. in prin. Co. eo.

a l. 38. §. si stipuler alii cū mea interest 20. ff. de verb. oblig.

b *Stipulationis rem pupilli saluam fore formula adde* §. 4 sup. de diuisione stipul. & sup. de satisdat. tutorum.

c *Stipulari possumus pro curatoribus nostris dari.* l. 38 §. vnde & si procuratori meo 23. ff. de verb. oblig.

d *Stipulari possumus creditori nostro dari.* l. 22. C. de donationib.

e *Adde* l. 38. in prin. & §. 2. ff. de verb. obligat.

valere stipulationē. Nam si cùm Primus & Secundus tutores essent, Primus omnem administrationem Secundo cōtutori suo cesserit: & ab eo stipulatus fuerit rem pupilli saluam & incolumem fore: quoniam interest stipulatoris id ita fieri, cùm teneri possit actione tutelæ. Secundo res malè gerente, tenet stipulatio: ita vt & Primo aduersus Secundum efficacem actionem pariat.

¶ Similiter si à me stipulatus fueris procuratori tuo dari, valet stipulatio. Fortè enim quum procurator tuus alio loco rem gereret, opus habebat pecunia, siue vt in publicum solueret, siue vt ædificia repararet, siue vt fundos excultiores redderet. Et tu cùm me scires in illa loca profecturum, in hūc modum à me stipulatus es: Procuratori meo centum aureos dare spondes? Ecce enim & hîc mea interest, ne si pecuniam procuratori meo non dederis, ego damnum patiar. ¶ Item si cùm creditorem haberes, cui res tuas in causam pignoris dedisti, hoc permisso, vt eas pecunia non soluta venderet, aut etiam pœnam promisisti, si secūdum legem in credendo dictam nō soluisses: stipulatus sis à me in hunc modū: Creditori meo tot aureos dare spōdes? Nisi id impleam, ego tibi obligabor, in quantū tua interest: quod damnū passus sis aut distractis pignoribus, aut exacta pœna. Et hæc quidem de stipulationibus quæ in dando consistunt.

20 ¶ Quòd si quis alium quid facturum promiserit, veluti quòd ille tibi domum æ-

ἰσχύειν τὴν ἐπερώτησιν. ἐὰν [a] γὰρ Πρίμου καὶ Σεκούνδου ὄντων ἐπιτρόπων, Πρίμος παραχωρήσῃ Σεκούνδῳ τῷ συνεπιτρόπῳ τὴν διοίκησιν, ἐπερωτήσῃ δὲ αὐτὸν σῶα [b] καὶ ἀκέραια τὰ τοῦ πουπίλλου φυλάττειν τὰ πράγματα, ἐπειδὴ διαφέρει τῷ ἐπερωτήσαντι, τὸ ταῦτα γενέσθαι· ἔνοχος γὰρ γενήσεται τῇ τουτέλας, μάλιστα τοῦ Σεκούνδου περὶ τὴν διοίκησιν διαγινομένου, ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις, ὡς καὶ τίκτειν τῷ Πρίμῳ κατὰ Σεκούνδου ἰσχυρὰν ἀγωγήν. ¶ Ὁμοίως δὲ τῷ οἰκείῳ [c] προκουράτωρι δοῦναί με ἐπηρώτησας, ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις. τυχὸν γὰρ ὁ σὸς προκουράτωρ διάγων ἐν ἑτέρᾳ χώρᾳ, ἐδεῖτο χρήματα εἰς τὸ δημόσιον καταβαλεῖν, ἢ οἰκημάτων ἐπανόρθωσιν, ἢ φιλοκαλίαν ἀγρῶν· μέλλοντα δέ με, εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους ἐκδημεῖν, ἐπηρώτησας, Ὁμολογεῖς διδόναι τῷ προκουράτωρί μου νομίσματα ἑκατόν; ἰδοὺ γὰρ κἀνταῦθα διαφέρον ὕπεστι, τὸ ἐξ ἀπορίας μὴ δοθέντων τῷ προκουράτωρι τῶν χρημάτων, ζημιωθῆναί με. ¶ Εἰ δὲ κρεδίτωρα εἶχες, ᾧ τυχὸν ἐνεχυριάσας σὰ πράγματα, καὶ ἐπιτρέψας αὐτῷ ταῦτα πωλῆσαι ἐξ ἀγνωμοσύνης σῆς, ἢ καὶ ποινὴν ἐπερωτηθείς, εἴγε μὴ κατὰ τὴν συγκειμένην καταβάλῃς τὰ πράγματα προθεσμίαν, ἐπηρώτησας δέ με, Ὁμολογεῖς [d] διδόναι τῷ ἐμῷ κρεδίτωρι τόσα νομίσματα; ἐμοῦ τοῦτο μὴ πληρώσαντος, ἐπὶ τῷ διαφέροντι ἕξεις με ὑπεύθυνον, ἐφ᾽ οἷς ἐζημιώθης, τῶν ἐνεχύρων διαπραθέντων, ἢ τὴν ποινὴν ἀπαιτηθείς. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐν δόσει.

20 ¶ Εἰ δέ τις ποιῆσαί τι ἕτερον [e] ὁμολογήσῃ, ὅτι ὁ δεῖνα ποιήσῃ σοι οἰ-

valere. ¶ Nam si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cesserit administrationem cōtutori suo, & stipuletur rem pupilli saluā fore: quoniā interest stipulatoris fieri quod stipulatus est, quum obligatus futurus sit pupillo, si malè res gesserit tenet obligatio. ¶ Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit: habebit vires stipulatio. ¶ Et si creditori suo quis stipulatus sit, quod sua intereſt: ne fortè vel pœna committatur, vel prædia distrahantur, quæ pignori data erāt valet stipulatio.

20 ¶ Versa vice qui alium facturum

ctūrū promisit, videtur in ea esse caussa, vt non teneatur, nisi pœnam ipse promiserit.

κίαν, οὐδ' ὅλως κρατεῖται, εἰ μὴ ποινὴ ἐντεθῇ τῇ ἐπερωτήσει. ὥς τε διαφοραὶ [a] εἰσὶ τῆς ἰν δάνδο, καὶ τῆς ἰν φακιένδο. ὅτι ἐπὶ μὲν τῆς δόσεως καὶ ποινῆς μὴ ἐγκειμένης, διαφέροντος δὲ ὑποκειμένου ἰσχύει ἡ ἐπερώτησις. ἐπὶ δὲ τῆς ἐν φακιένδο, ἡνίκα εἰς ἕτερον ἀναφέρηται δίχα ποινῆς, οὐκ ἔρρωται ἡ ἐπερώτησις.

dificabit, omnino non tenetur, nisi pœna stipulationi adiecta fuerit. Est ergo hęc inter stipulationes quæ in dando versantur, & eas quę in faciendo, differentia, quòd in dationibus valeat stipulatio etiam pœna non adiecta, dum tamen stipulatoris intersit: in his verò, quæ in faciendo consistunt, quum ea in alium sine pœna conferuntur, vires stipulatio non habeat.

a Stipulationū in dando & faciendo differētia hæc est. quod alterum daturum sine pœna stipulari possumus: facturum, non possumus.

21 ¶ Item nemo rem suā futuram, in eum casum, quo sua fit, vtiliter stipulatur.

21 ¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι, μὴ δύνασθαι ὀρθῶς τινα τὸ οἰκεῖον ἐπερωτᾶν πρᾶγμα. διὰ τὸ μὴ ἐπὶ πλέον δεσποτείαν τινὶ δύνασθαι τοῦ οἰκείου πράγματος προσγίνεσθαι. ὅθεν ἐκεῖνο ἐζητήθη. τελευτῶν τις ἐνεστήσατο Πρῖμον κληρονόμον. Στίχον δὲ τὸν ἴδιον οἰκέτην, ἐληγάτευσέ μοι ὑπὸ αἵρεσιν, Si nauis ex Asia venerit. Τίτιος δέ τις ἐποφείλων μοι δέκα νομίσματα, ἐπερωτηθεὶς ἀντὶ τῶν δέκα νομισμάτων, δώσειν μοι Στίχον τὸν αὐτὸν οἰκέτην ὑπὸ τὴν αὐτὴν αἵρεσιν. τελευτήσαντος τοῦ διαθεμένου, καὶ τῆς ἀδιτίωνος γενομένης, μικρὸν ὕστερον ἐξῆλθεν ἡ τοῦ ληγάτου αἵρεσις. ἥτις ἦν καὶ ἐπὶ τῇ ἐπερωτήσει. καὶ δῆλον ὅτι δεσπότης ἐκ τῆς διαθήκης ἐγενόμην τοῦ Στίχου. οὐ δύναμαι κινεῖν ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως κατὰ Τιτίου, ἀπαιτῶν τὸν Στίχον τὸν τῆς ἐμῆς δεσποτείας ἤδη γεγενημένον ἐκ τῆς διαθήκης. ὥσπερ γὰρ εἰ τὴν ἀρχὴν ἐμὸν ὄντα οὐ καλῶς κατέφερον εἰς ἐπερώτησιν, καθὰ ἤδη εἴρηται. οὕτως οὐδὲ [b] ἐκεῖνον τὸν κάσον εἰς ἐπερώτησιν ἀγαγεῖν δυνήσομαι, ἐν ᾧ τῆς ἐμῆς γενήσεται δεσποτείας ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος συμβαίνει θέματος.

21 ¶ Diximus suprà, neminem rectè rem suam stipulari posse, propterea, quòd amplius cuiquā rei suæ dominium adquiri non possit. Vnde illud quęsitum est. Quidam moriēs Primum hæredem instituit, Stichúmque seruum mihi sub conditione legauit, si nauis ex Asia venerit. Titius quispiā cùm decem aureos mihi deberet, pro decem illis aureis stipulanti mihi eundem Stichum seruum sub eadē conditione promisit. Mortuo testatore & adita hereditate, paulò post legati conditio extitit, quæ & ipsa in stipulatione erat. Et certum est, me ex testamento Stichi dominū fieri. Agere cum Titio ex stipulatione non possum ad Stichum, qui iam ex testamento dominij mei factus sit. Quemadmodum enim neque si ab initio meus fuisset, vtiliter eum potuissem in stipulationē deducere, ita ante casum illum quo meus futurus esset, in stipulationem cō ferre potui: quod in præsenti specie contingit.

b l. nemo rē suā 87. ff. de verb. obligat.

22 ¶ Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor:

22 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται, [c] ὅτι σύμφωνον τῇ ἐπερωτήσει εἶναι δεῖ τὴν ἀπόκρισιν ἐζητήθη κἀκεῖνο, εἰ [d] περὶ ἑτέρου μὲν πράγματος, ἐπ' ὅτε ὁ ἐπερωτήσας,

22 ¶ Quoniam item dictum est, cum interrogatione debere responsionē cōuenire, quęsitū est & illud, si de alia re sētiat stipulator, & de alia promissor,

c §. 5. supr. eo.

d l. continuus 137. §. 1. ff. de verb. obligat

Et nulla itidem contrahitur obligatio, perinde atque si ad interrogatum promissor non respondisset: veluti, si cùm ita à te stipularer, Stichum mihi dabis? tu me dicere credas de Pamphilo, quem Stichum putabas vocari.

a 24. Eclo. 9. ex lib. 43. ti. 1. c. 1. 26. generaliter. 36. l. si flagitium 123. ff. de verb. obligat. l. 5. in fin. eod. de cond. ob turpem caus.

23 ¶ Quæ turpi ex causa fit stipulatio, inutilis est: veluti si quis homicidiũ, adulterium, aut sacrilegium se admissurum promittat.

24 ¶ Quum quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit, & ante euentum eius stipulator decesserit: existente postea conditione hæres stipulatoris ex stipulatione actionem habebit. Idem est, si mortuus sit promissor, & deinde existat conditio: nihilo enim minus ab herede eius peti poterit.

b *Promissoris enim hæres obligabitur.* l. si quis si Titius. 57. ff. de verb. oblig.

c l. qui hoc anno 41. ff. de verbor. obligat.

25 ¶ Qui hoc anno vel hoc mense dare promisit, nisi omnib. anni vel mensis diebus elapsis, non recte ab eo petetur.

d l. Interdum 73. ff de verbor. obligat. l. quod, dicimus 105. ff. de solutionib.

26 ¶ Si fundum dare aut seruum promiseris, non statim tecum agetur: nisi tantùm temporis spatium præterierit, quo traditio fieri poterat.

περὶ δὲ ἑτέρου ἐνόησεν ὁ ἐπερωτηθεὶς, ὁμοίως οὐδεμία συνίσταται ἐνοχή. ὥσπερ εἰ καὶ πρὸς τὸ ἐπερωτηθὲν, ὁ ἐπερωτώμενος οὐκ ἀπεκρίνετο. οἷον ἐὰν ἐπερωτήσω σε, δώσεις μοι Στίχον; σὺ δὲ περὶ Παμφίλου ὑποπτεύσῃς ταῦτα λέγεσθαι, ὃν τινα Στίχον ἐνόμιζες ὀνομάζεσθαι.

23 ¶ Ἡ [a] ἀπὸ αἰσχρᾶς αἰτίας γινομένη ἐπερώτησις, ἄχρηστος. οἷον εἴ τις ἀνδροφονίαν, ἢ μοιχείαν, ἢ ἱεροσυλίαν ἑαυτὸν ποιήσειν ὡμολόγησεν.

24 ¶ Ὑπὸ αἵρεσιν γινομένης ἐπερωτήσεως, εἰ καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως ταύτης ὁ ἐπερωτήσας τελευτήσῃ, μετὰ ταῦτα ἐξιούσης τῆς αἱρέσεως, ὁ τοῦ ἐπερωτήσαντος κληρονόμος, τὴν ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγωγὴν ἕξει. τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ ὁ ἐπερωτηθεὶς ἐτελεύτησεν, εἶτα ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις. ὁ γὰρ κληρονόμος [b] αὐτοῦ οὐδὲν ἧττον ἀπαιτηθήσεται.

25 ¶ Ὁ ὁμολογήσας τούτῳ τῷ ἐνιαυτῷ, [c] ἢ τούτῳ τῷ μηνὶ δώσειν, εἰ μὴ πασῶν τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἤγουν τοῦ μηνὸς παρελθουσῶν ἡμερῶν οὐκ ἐναχθήσεται.

26 ¶ Ἐὰν ἀγρὸν, ἢ οἰκέτην δοῦναι ὁμολογήσῃς, οὐκ εὐθέως ἐναχθήσῃ, εἰ [d] μὴ τοσοῦτον παρέδραμε διάστημα χρόνου, ἐν ᾧ παράδοσις ἠδύνατο γενέσθαι.

perinde nulla contrahitur obligatio, ac si ad interrogatũ responsum non esset: veluti, si hominem Stichum à te quis stipulatus fuerit, tu de Pãphilo senseris, quẽ Stichum vocari credideris.

23 ¶ Quod turpi ex causa promissum est: veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

24 ¶ Cùm quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit: licèt ante conditionem decesserit: postea existente conditione, heres eius agere potest. Idem est & ex promissoris parte.

25 ¶ Qui hoc anno, aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus anni vel mẽsis præteritis, non rectè petet.

26 ¶ Si fundum dari stipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, nisi tantum spatium præterierit, quo traditio fieri possit.

---

e ἐγγυητῶν, ἀντιφωνητῶν, de fideiussoribus, & sponsoribus. Harmẽ. 6.7. Eclo. 14. & Titul. Digest. & Cod. de fideiussorib.

DE FIDEIVSSORIBVS. TIT. XXI.

ΠΕΡΙ ΕΓΓΥΗΤΩΝ. [e] Τίτλος κα.

DE FIDEIVSSORIBVS. TIT. XXI.

¶ *De fideiussoribus. Pro reis promittendi & iis qui verbis obligati sunt.* 1 *Imo, & pro iis qui obligati re, verbis, literis, consensu, vel naturaliter tantùm (vt sunt serui) fideiussores dari posse.* 2 *Fideiussorem relinquere suum heredem ex causa fideiussionis obligatum.* 3 *Præcedere & subsequi obligationem posse.* 4 *Plures dari posse: & quemadmodum illo casu, inter plures fideiussores diuidatur obligatio.* 5 *Plus obligari fideiussores non posse, quàm principalis sit obligatus; minus obligari posse vel quantitate, vel conditione, vel tempore.* 6 *Actionem mandati, aduersus reum fideiussori pro reo soluenti competere.* 7 *Græcè fideiussorem accipi posse.* 8 *Solennem fideiussionem, eam quæ scripta sit, præsumi.*

Pro eo,

PRo eo, qui promittit, solent alij obligari, qui fideiussores appellantur, quos homines accipere solent dum curãt, vt diligentius sibi cautum sit.

1 ¶In omnibus autem obligationibus adsumi possunt: id est, siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu cõtractæ fuerint. ¶ At nec illud quidem interest, verùm ciuilis, an naturalis sit obligatio, cui adiicitur fideiussor: adeò quidem vt pro seruo quoque obligetur: siue extraneus sit, qui fideiussorem à seruo accipiat, siue ipse dominus in id, quod sibi naturaliter debetur.

ΥΠΕΡ [a] τῶν ἐπερωτωμένων εἰώθασιν ἕτεροι γίνεσθαι ἔνοχοι, οἵτινες fideiussores, [b] τουτέστιν ἐγγυηταὶ [c] προσαγορεύονται, οὓς οἱ ἄνθρωποι εἰώθασι προσλαμβάνεσθαι φροντίδα τιθέμενοι τοῦ ἐν ἀσφαλεστέρᾳ τάξει αὐτοῖς εἶναι τὸ συνάλλαγμα.

1 ¶ Ἐν [d] πάσαις δὲ ταῖς ἐνοχαῖς, παραλαμβάνεσθαι εἰώθασιν οἱ ἐγγυηταὶ, τουτέστιν εἴτε ρὲ, εἴτε βέρβις, εἴτε λίττερις, εἴτε κονσένσου συστῶσι. ¶ Ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο ἐστὶν ἡμῖν ἐν διαφορᾷ. πότερον πολιτικὴ, ἢ φυσικὴ ὑπάρχει ἐνοχὴ, ᾗ προστίθεται ὁ ἐγγυητής. ¶ Τί δὲ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ τῶν ἐπερωτήσεων [e] αἱ μέν εἰσι πολιτικαὶ, αἱ δὲ φυσικαί. πολιτικαὶ μὲν ἐξ ὧν τίκτονται αἱ ἀγωγαὶ, αἱ κινούμεναι κατὰ τοῦ ἐνόχου γινομένου, καταδικάζεσθαι αὐτὸν παρασκευάζουσαι. καὶ καταβολὴ γινομένη ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἐπιδέχεται ῥεπετιτίωνα· εἰ [g] γὰρ ἄκων ὁ γενόμενος ὑπεύθυνος ἀπαιτεῖται, καταβαλὼν οὐ δύναται ῥεπετιτεύειν. φυσικαὶ [h] δέ εἰσιν, αἵτινες, οὐδὲ ἀγωγὴν τίκτουσιν, οὐδὲ καταδίκην ἐπάγουσι. δύο [i] μέντοι γνωρίσματα ἐστὶν εὑρεῖν ἐν αὐταῖς, τὸ [k] τὴν καταβολὴν γινομένην μὴ ἐπιδέχεσθαι ῥεπετιτίωνα, καὶ [l] τοὺς δοθέντας ἐγγυητὰς φύσει καὶ νόμῳ κρατεῖσθαι. κανὼν [m] γάρ ἐστιν ὁ λέγων, ὧν οἱ πρωτότυποι φύσει κρατοῦνται, τούτων οἱ ἐγγυηταὶ καὶ φύσει καὶ νόμῳ ἐνέχονται. τοιοῦτός ἐστιν ὁ πούπιλλος σίνε τούτορις αὐκτωριτάτε δανεισάμενος. αὐτὸς μὲν γὰρ φύσει κρατεῖται. ὁ δὲ ἐγγυησάμενος αὐτὸν καὶ φύσει καὶ νόμῳ. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον.

PRo eo qui promittit, solent & alij obligari, qui Fideiussores appellantur, quos homines accipere consueuerũt, dũ curant vt diligẽtiùs de re quam gesserunt sibi prospectum sit.

1 ¶ In omnibus autem obligationibus accipi solent fideiussores: hoc est, siue re, siue verbis, siue literis, siue consensu contractæ sint. ¶ Ac ne illud quidem interesse putamus: verùm ciuilis sit, an naturalis obligatio cui fideiussor accedit. ¶ Quid autem id sit, necesse est dicere. Hæc habe in modũ cuiusdam præuiæ inspectionis. Stipulationum, aliæ sunt Ciuiles & aliæ Naturales. Ciuiles, sunt ex quibus actiones nascũtur, quę aduersus eum, qui nobis obligatus est, intentantur, ac efficiunt, vt is condemnetur: & solutio ex eis sequuta, repetitionẽ non admittit. Nam si & ab inuito eo quem nobis obligauimus, exigi potest: eius quod soluerit, repetitionem habere non poterit. Naturales autem sunt, quæ neque actionem pariunt, neque ad condemnationem proficiunt. Duo tamen in eis inuenias signa notabilia, prius, quòd ex solutione, repetitionẽ non præstant: alterũ, quod fideiussores ex tali causa dati, naturaliter & ciuiliter teneantur. Est.n. regula quę dicimus, quum principales naturaliter tantùm tenentur, eorum fideiussores naturaliter & ciuiliter obligari. Huiuscemodi est pupillus, qui sine tutoris auctoritate mutuum accepit. Ipse enim naturaliter tenetur, sed qui fidem suã pro eo interposuit, naturaliter & ciuiliter obligatur. His ita inspectis, vide deinceps rem de qua agimus.

a *Fideiussores qui.*
b *Obligantur pro proprio more vel alieno. Hec qui facit ... dicitur* 52. Eclo. 1. c. 1. in *fi. Formula fideiubendi vide* apud 2. Ga. 5. § 3.
c *Idem* 7. Eclog. 14. ex li. 26. tit. 1 c. 1 l. 1. l. 8. §. 1 ff. de fideiussorib.
d *Stipulationũ alia ... ciuiles: alia ... seu naturales.*
e *Stipulationes ...*
f *Quod ab inuito potest exigi, id repetere solutũ non potest.*
g *Stipulationes naturales neque actionẽ pariunt neque cõdemnationem.*
h *Naturalis obligationis singularia.*
i *Naturales obligationes nõ eo solo æstimãtur, quod actio aliqua nõ earũ nomine quòd cõpetit, verũ etiã soluta pecunia repeti nõ põt.* l. fideiuss. 16. §. naturales 14. ff. de fideiuss.
k *Fideiussor vel naturali tantũ obligationi accedere põt. Quod enim solutũ repeti nõ põt: huius, puta naturalis obligationis fideiussor accipi põt.* l. 6 in fi. l. 7. ff de fideiussor.
l *Naturaliter obligatus tantum si fideiussorẽ dederit, fideiussorem suũ relinquit naturaliter & ciuiliter simul obligatum.*
m *De fideiussore pupilli & similium vide* l. Marcellus 25. ff. de fideiussorib.

Diximus non solùm in ciuilibus obligationibus, sed etiam in naturalibus fideiussorem rectè accipi. Naturales autem dico obligationes: veluti si seruus alii quàm domino obligatus, aut etiã ipsi domino (Naturaliter videlicet, quoniam Ciuiliter nõ potest) fideiussorẽ dederit extraneo vel domino suo pro rebus, quas illi debebat. Tenetur igitur fideiussor & naturaliter & Ciuiliter, propterea, quod principalis persona, id est, seruus naturaliter obligetur.

a *Seruus naturaliter obligatur non ciuiliter: serui fideiussor, naturaliter & ciuiliter.*

2 ¶Porrò non solùm fideiussor ipse obligatur, sed etiam defunctus hæredẽ suum relinquit obligatũ.

b l. potest 4. § 1. ff. de fideiuss. 2. Gai. 9. §. 1. vet. & nõ solum.

3 ¶Potest autem fideiussor & obligationem eius, pro quo fidem suam interponit, ante capere, siue præcedere veluti, cùm mutuũ ab aliquo esses accepturus, antequam contractus constitueretur, fideiussorẽ dedisti. Sed & fieri potest, vt postquã contractus celebratus fuerit, fidem tuã pro me interponas.

c *Futura vt præcedenti obligationi fideiussor adhiberi potest.* l. 6. in fi. ff. eod. *hoc est præcedere & subsequi obligationi potest, qua parte differt à mandatore & consentiente pro alio. Ille obligationem tantum præcedere, non subsequi.* l. 12. § si post. 14. ff. mandati. *Hic subsequi, non præcedere solet.* l. 1. ff. de pecunia constituta.

4 ¶Si plures fuerint dati fideiussores, quotcumque sint numero, non pro partibus, sed singuli eorum in solidum tenentur: vt liberum sit creditori, qui cum velit insolidum agere. Sed ex epistola Hadriani Cæsaris, compellitur creditor à singulis, qui modò soluẽdo sint litis contestatæ tẽpore, partes viriles pro rata petere: vnde si quis fideiussorum eo tempore, soluendo esse non inueniatur, eius inopia cõfideiussores onerat. Veluti, quinque erant fideiussores in debitum centum aureorum. Cùm omnes essent soluendo, singuli in vicenos conueniebantur. Sed cùm vnus eorum non soluẽdo factus esset, eius inopia cæteris damno est. Nõ enim à quatuor, viceni, sed viceni quini peten-

d *Ius hoc vetus fuit* 2. Gai. 9. §. 3. in fi. ad *de qua scripsi* ad l. Inter fideiussores 26. de fideiussorib.

e *De epistola D. Hadriani, vide* d. l. 26. l. vlt. C. de constituta pecunia *Paul.* 1. sent. 20. §. 1.

εἰρήκαμεν ὅτι οὐ μόνον ἐπὶ πολιτικαῖς ἐνοχαῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φυσικῶς, ὀρθῶς ἐγγυητὴς παραλαμβάνεται. φυσικὰς δὲ λέγω ἐνοχὰς, οἷον ἐὰν ὁ οἰκέτης [a] ἔνοχος γινόμενος τῷ μὴ δεσπότῃ, ἢ καὶ τῷ δεσπότῃ, φυσικῶς δηλονότι· οὐδὲ γὰρ ἐννόμως ἐνδέχεται, δῷ ἐγγυητὴν, εἴτε τῷ ἐξωτικῷ, εἴτε τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ ὑπὲρ ὧν ὑπώφλησεν αὐτῷ πραγμάτων· κρατεῖται οὖν ὁ ἐγγυητὴς καὶ φύσει καὶ νόμῳ, διὰ τὸ τὸν πρωτότυπον, τουτέστι τὸν οἰκέτην φύσει κατέχεσθαι.

2 ¶ Οὐ [b] μόνον αὐτὸς ὁ ἐγγυητὴς ἔνοχος γίνεται, ἀλλὰ καὶ τελευτήσας, ἔνοχον τὸν οἰκεῖον καταλιμπάνει κληρονόμον.

3 ¶ Δύναται δὲ ὁ ἐγγυητὴς καὶ [c] προλαμβάνειν τὴν ἐνοχὴν ἐκείνου, ὃν ἐγγυᾶται, οἷον μέλλων δανείζεσθαι παρά τινος, πρὸ τῆς τοῦ συναλλάγματος συστάσεως δέδωκας ἐγγυητὴν, ἢ καὶ μετὰ σύστασιν τὸ συνάλλαγμα ἐγγύησαί με.

4 ¶ Τότε εἰ πλείονες γίνωνται ἐγγυηταὶ, ὅσοι ἂν τὸν ἀριθμὸν ὦσιν, οὐκ εἰς μέρος, ἀλλὰ ἕκαστος αὐτῶν εἰς ὁλόκληρον κατέχεται. ὥς [d] τε ἐλευθερίαν εἶναι παρρησίαν τῷ κρεδίτωρι, καθ᾽ οὗ βούλεται χωρεῖν εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ᾽ ἐξ ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ [e] τοῦ βασιλέως, ἀναγκάζεται ὁ κρεδίτωρ ἕκαστον ἐγγυητὴν εὔπορον ὄντα ἐν καιρῷ προκαταρξέως τὸ ἀναλογοῦν ἀπαιτεῖν. ὅθεν εἴ τις τῶν ἐγγυητῶν, ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἄπορος εὑρεθῇ, ἡ τούτου ἀπορία τοὺς συνεγγυητὰς βαρύνει. οἷον ε ἦσαν ἐγγυηταὶ, ρ ὑποφειλομένων νομισμάτων. εὔποροι μὲν ὄντες πάντες ἐνήγοντο εἰς ἀνὰ κ. ἀπορήσαντος δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀπορία τοῖς λειπομένοις ζημίαν προσφέρει, οὐκ ἔτι γὰρ πρὸς κ οἱ δ, πρὸς κε δὲ ἀπαιτηθή-

2 ¶Fideiussor non tantum ipse obligatur, sed etiam heredem relinquit obligatum.

3 ¶ Fideiussor & præcedere obligationem, & sequi potest.

4 ¶ Si plures sint fideiussores, quotquot erunt numero, singuli in solidum tenentur. Itaque liberum est creditori, à quo velit solidum petere. Sed ex epistola diui Adriani compellitur creditor à singulis qui modò soluendo sint litis contestatæ tempore, partes petere. Ideóque si quis ex fideiussoribus eo tempore soluendo non sit, hoc cæteros onerat.

¶ Sed si ab vno fideiussore creditor totum cõsequutus

sequutus fuerit huius solius detrimentum erit, si is pro quo fideiussit, soluendo non sit: & sibi imputare debet, cum potuerit iuuari ex Epistola diui Adriani, & desiderare vt pro parte in se detur actio.

5 ¶ Fideiussores ita obligari non possunt, vt plus debeant quam debet is, pro quo obligantur. ¶ Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis: nec plus in accessione potest esse, quàm in principali re. ¶ At ex diuerso, vt minùs debeant, obligari possunt. ¶ Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque rectè obligatur: contrà verò obligari non potest. ¶ Item si ille purè promiserit, fideiussor sub cõditione promittere potest: contrà verò non potest. ¶ Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus aut plus intelligitur. Plus est enim

σονται, ἐπειδὴ εἰ μετὰ τὴν προκατάρξιν ἕνα ἀπορῆσαι συνέβη, ἡ τούτου ἀπορία τῷ δανειστῇ, οὐ μὴν τοῖς ἐγγυηταῖς προσάξει ζημίαν. εἰ δὲ καί τις καθ᾽ ἑνὸς τῶν συνεγγυητῶν χωρήσας, τὸ ὁλόκληρον λάβῃ, τοῦτο αὐτὸν μόνον ἀδικεῖ τὸν ἀπαιτηθέντα. οὔτε γὰρ κατὰ τῶν συνεγγυητῶν ἔχειν τινὰ ἀγωγὴν συγκεχώρηται. οὐδὲ κατὰ τοῦ πρωτοτύπου ἰσχυρῶς κινῆσαι ἀπόρου ὑπάρχοντος. ἑαυτῷ δίκαιός ἐστιν ὁ τοιοῦτος ἐγγυητὴς ἑαυτὸν αἰτιᾶσθαι. ὁπότε ἐναγόμενος ἠδύνατο βοηθεῖσθαι ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ ἐπιστολῆς, καὶ παρασκευάσαι, ἵνα ἐξ ἴσου τοῖς συνεγγυηταῖς ἀπαιτηθῇ.

5 ¶ Οἱ ἐγγυηταὶ οὕτως ἔνοχοι γίνεσθαι οὐ δύνανται, ὡς [a] πλέον αὐτοὺς ὀφείλειν, ἤπερ ὀφείλει ἐκεῖνος ὑπὲρ οὗ γεγόνασιν ἔνοχοι. καὶ γὰρ ἡ [b] τῶν ἐγγυητῶν ἐνοχὴ, accessio εἶναι λέγεται. τουτέστι παρακολούθημα, ἤγουν ἐφόλκιον τῆς πρωτοτύπου ἐνοχῆς. οὐ [c] δύναται δὲ ἐν τῇ accessione εἶναι πλέον ἤπερ ἐστὶν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ δίκῃ. ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ἵνα ἧττον [d] ὀφλήσωσιν ἔνοχοι γίνεσθαι δύνανται. διὰ τοῦτο ἐὰν ὁ πρωτότυπος, τουτέστιν ὁ δεβίτωρ, δέκα χρυσοῦς δώσειν ὁμολογήσῃ, πέντε αὐτοῖς ἰσχυρῶς ἐπερωτῶνται. τοῦ δὲ πρωτοτύπου πέντε ἐπερωτηθέντος, οὐ καλῶς ὁ ἐγγυητὴς ἐπὶ δέκα παραλαμβάνεται. ὁμοίως ἐὰν ὁ πρωτότυπος πούρως ἐπερωτηθῇ, ὁ φιδεϊούσσωρ ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτᾶσθαι δύναται.

¶ Ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ αἵρεσιν ἐπερωτηθέντος, ὁ ἐγγυητὴς ὑπὸ αἵρεσιν μὲν ὀρθῶς, πούρως δὲ οὐ δεόντως ἐπερωτᾶται. οὐ γὰρ [e] μόνον ἐν ποσότητι, ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ, τὸ πλέον καὶ ἧττον νοεῖσθαι χρή. πλέον γάρ ἐστι

tur. Sin igitur vnũ ex his post litis contestationem non soluendo fieri cõtingat: huius inopia, creditori tantùm, non etiam fideiussoribus fraudi erit. Sed si cum vno confideiussorum creditor egerit, & solidum ab eo consecutus sit: id eius solius à quo petitum fuerit, detrimentũ est. Quoniam neque aduersus cõfideiussores aliquam actionem habere concessum est: neque viliter aget cum principali, qui soluendo non est. Superest, vt de se ipso queratur, & sibi imputet, cùm conuentus ex epistola Hadriani iuuari potuerit, ac desiderare, vt ex æquis partibus in confideiussores daretur actio.

5 ¶ Fideiussores ita obligari non possunt, vt plus debeant, quàm debet is pro quo obligantur: nã fideiussorum obligatio, accessio esse dicitur & sequela principalis obligationis. At plus in accessione esse non potest, quàm est in principali re. Verùm ex diuerso, vt minus debeant, obligari possũt. Et ideo, si principalis, id est, debitor decem aureos dare spopondit, quinque ab ipsis rectè stipulaberis: sed cùm principalis quinque promisit, non rectè in decem fideiussor accipitur. Eadem ratione, si principalis purè promisit, fideiussor sub conditione expromittere potest.

¶ Ex diuerso, cum principalis sub cõditione promisit, fideiussor sub cõditione quidẽ rectè: purè verò, non aptè expromittit. Quoniam non solùm in quantitate, sed etiam in tẽpore, plus aut minus intelligẽdum est. Plus .n. est, obligat.

a l. Græce 8. §. illud. 7. l. hi qui 34 l. si ita 42 ff. de fideiussorib.

b Fideiussorũ obligatio accessio dicitur. vnde accessionis loco promittere dicuntur. l. 34. ff. eod.

c Plus in accessione esse nõ potest quam in principali.

d d. l. 8. §. 7.

e Plus non tãtum quantitate, sed & tempore æstimamus. adde §. 33. vers. plus autem inf. de actionibus. l. solidum 85. ff. de solutionibus. l. 12. in fi. ff. de verb. obligat.

statim aliquid dare: minus verò, post tempus dare.

6 ¶ Fideiussor autem, eius quod pro principali soluerit, recuperandi caussa, habet contra eum mãdati actionem.

a *Adde l. 5. §. 2. l. 40. l. 51. ff. mandati.*

7 ¶ Græcè fideiussor ita plerunque spondet: τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, θέλω aut βούλομαι. Sed & si dixerit φημί, perinde est, atque si dixisset λέγω.

b *l. Græcè 8. ff. de fideiussorib. Nec tãtũ Latinè. Est autem Latinè hunc in modũ, Istum fi le fua esse iubes? Fide mea esse iubeo. 2. Gai. 9. §. 3.*

8 ¶ In stipulationibus fideiussorum sciendum est, quodcumque scriptum sit quasi actum, per præsumptionem actum videri. Et ideo in confessum venit, si quis scripserit se fideiussisse, omnia quæ consueuerunt, acta videri: videlicet eum vt fideiussorem interrogatum esse, & ipsum conuenienter spopondisse.

c *Simile est* … *§. 16. sup. de inutilibus stipulationibus.*

τὸ δὲ ἀθέως τί ποτε δοῦναι. ἥττον δὲ τὸ μετὰ χρόνον δοῦναι.

6 ¶ Ὁ ἐγγυητὴς καταβαλὼν ὑπὲρ τοῦ πρωτοτύπου ἐπὶ ἀναλήψει τῶν δεδομένων, ἔξει κατ' αὐτοῦ τὴν μανδάτι [a] ἀγωγήν.

7 ¶ Ἑλληνιστὶ [b] ὁ φιδεϊουσσωρ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὕτως ὁμολογεῖ. Τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, θέλω, ἤγουν βούλομαι. εἰ δὲ καὶ τὸ Φημὶ εἴποι, ὁμοίως ἐστὶν, ὥσπερ εἰ εἶπε, λέγω.

8 ¶ Ἐπὶ τῶν ἐπερωτήσεων τῶν ἐγγυητῶν, ἰστέον ἐστὶν, ὅτι ὅπερ δ' ἤποτε εἴη γεγραμμένον ὡς γινόμενον περιλήψει γεγονῆναι δοκεῖ. διὸ ὡμολόγηται, εἴ τις ἑαυτὸν ἔγραψεν ἐγγυήσασθαι, δοκεῖ [c] πάντα τὰ εἰωθότα πεπρᾶχθαι. οἷον τὸ ἐπερωτᾶσθαι αὐτὸν ὡς ἐγγυητὴν, καὶ ἑαυτὸν ἀκολούθως ὡμολογηκέναι.

statim aliquid dare minus est, post tẽpus dare.

6 ¶ Si quid autem fideiussor pro reo soluerit, eius recuperandi caussa habent cũ eo mandati iudicium.

7 ¶ Græcè etiã fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ, sed & si dixerit, θέλω siue βούλομαι, sed & φημί, pro eo erit, ac si dixerit, λέγω.

8 ¶ In stipulationibus fideiussorum sciẽdum est hoc generaliter, accipi vt quodcunq; scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum. Ideóque constat, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solemniter acta.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBUS. TIT. XXII.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΓΡΑΜΜΑΣΙΝ ἐνοχῆς. Τίτλος κβ.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBUS. TIT. XXII.

¶ *De literarum obligatione, & quemadmodum olim fieret, & hodie fiat, & de exceptione non numerata pecunia aduersus literarum obligationem, & intra quod tempus possit obiici.*

d *Literarum obligatio quid & quomodo olim fieret.*

e *Τυπικῷ ῥήματι, ἢ γράμματι idẽ quod solemnia ac certa.*

f *Quæ hunc in modum perficitur literarũ obligatio, fit à contractu ad alium contra illum, seu a re ad rem: se & alia quoq; forma constituebatur aut enimã re in personã aut à personã in personã fiebat, qua de re vide Gaium lib. 2. tit. 5. §. 11.*

Post obligationem quę re, item quę verbis contrahitur, dicamus de obligatione literarum. ¶ Habebat autẽ apud veteres literarum obligatio talem quandam definitionem. Literarum obligatio est veteris nominis in nouum creditum per solemnia verba & solemnes literas transformatio. Nã, si cũm quis mihi centum aureos deberet ex emptione, aut locatione, aut mutuo, aut stipulatione (multis.n. modis aliqđ nobis deberi põt.) voluissẽ hũc mihi obligari esse literarũ obligatiõe: necesse erat verba hęc dicere & scribere ad

Μετὰ τὴν μὲν, καὶ τὴν βερβις, εἴπωμεν περὶ τῶν λίτερις. ¶ Ἡ δὲ λίτερις τὸ παλαιὸν, τοιοῦτον ἐπιδέχετο ὅρον. λίτερις [d] ἐστὶ, τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μεταχηματιζόμενον, ῥήματι [e] καὶ γράμματι τυπικῷ. εἰ γάρ [f] τις ἐχρεώστει μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἀπὸ ἀγορασίας, ἢ μισθώσεως, ἢ δανείσματος, ἢ ἐπερωτήσεως. πολλαὶ δὲ τῶν χρεῶν προφάσεις. ἐβουλόμην δὲ τοῦτον ὑποθέσθαι με πεῖσαι τῇ λίτερις ἐνοχῇ· ἀνάγκη ἦν ταῦτα λέγειν καὶ γράφειν τὰ ῥήματα πρὸς αὐ-

Olim scriptura fiebat obligatio quæ nominibus fieri dicebatur: quæ nomina hodie non sunt in vsu.

¶ Planè si quis debere se scripserit, quod sibi numeratum non est: de pecunia minimè numerata, post multum temporis exceptionem opponere non

non potest. hoc enim sæpissimè constitutum est. sic fit, vt & hodie, dum quæri non potest, scriptura obligetur: & ex ea nascatur conditio, cessante scilicet verborum obligatione.

τὸν ὃν ἔνοχον ἐβουλόμην τῇ λίτερις ποιῆσαι ἐνοχῇ, ἦν δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ἅτινα καὶ ἐλέγετο, καὶ ἐγράφετο. Τοὺς ἑκατὸν χρυσίους. οὓς ἐμοὶ ἐξ αἰτίας μισθώσεως χρεωστεῖς, σὺ ἐκ συνθήκης καὶ ὁμολογίας δώσεις τῶν οἰκείων γραμμάτων. εἶτα ἐνεγράφετο, ὡς ἀπὸ τοῦ ἐνόχου ἤδη γινομένου ἐκ τῆς μισθώσεως ταῦτα τὰ ῥήματα. Ἐκ τῆς συνθήκης ὀφείλω τῶν οἰκείων γραμμάτων. καὶ ἡ μὲν προτέρα ἐνοχὴ, ἀπεσβέννυτο. καινοτέρα [a] δὲ ἐτίκτετο, τουτέστιν ἡ λίτερις. αὕτη δὲ ἐκ τοῦ ἐν γράμμασιν εἶναι τὴν ὀνομασίαν ἐδέξατο. σήμερον δὲ ταῦτα οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει. ἔστι δὲ εὑρεῖν, εἴ τις ἀκριβέστερον κατανοήσει, καὶ σήμερον [b] πολιτευομένην τὴν λίτερις ἐνοχὴν καθ' ἕτερον σχῆμα. εἰ γάρ τις βουλόμενος δανείσασθαι παρ' ἐμοῦ διαλεχθῇ μοι περὶ τούτου, ἐγὼ δὲ ἐπέτρεψα αὐτὸν ποιῆσαί μοι γραμματεῖον, καὶ δὴ καθ' ἑαυτὸν οὐ παρόντος ἐμοῦ τὸ γραμματεῖον ἐποίησεν, ἐν ᾧ εἶπεν ὅτι Ἐδανεισάμην ἐγὼ κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν παρὰ τοῦ δεῖνος καὶ ταῦτα ὑποφείλω, ἐπερώτησις δὲ, οὐκ ἐνετέθη, ἤγουν καὶ ἐντεθεῖσα ἄχρηστος ἦν, διὰ τὸ γεγενῆσθαι τὸ τοιοῦτον συμβόλαιον, οὐ παρόντος τοῦ δανείσαντος, ἐνταῦθα χρόνου παραδραμόντος πολλοῦ ζητεῖται εἰ δύναται ἐνάγεσθαι, ὁ τὸ εἰρημένον ἐκθέμενος γραμματεῖον καὶ λέγομεν ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τοῦ ῥὲ δύναται ἐναχθῆναι τὸ παρὸν πρόσωπον. οὐ γὰρ γέγονεν ἀπαρίθμησις. οὐδὲ ἀπὸ τοῦ βέρβις, ἐπειδὴ μὴ παρόντων τῶν δύο μερῶν γέγονεν ἡ ἐπερώτησις. ἢ αὐτὸ τοῦτο οὐδὲ γέγονεν ἡ ἐπερώτησις. λείπεται οὖν ἀπὸ μόνον τῶν γραμμάτων ἔνοχον αὐτὸν γενέσθαι. καὶ ἰδοὺ ποτὲ, καὶ σήμερον γίνεται τὶς ἔνοχος τῇ λίτερις.

eum, quem literarum obligatione obligatum habere volebā. Sunt autē hæc verba, quæ dicebantur & scribebantur: Centum illos aureos, quos mihi ex causa locationis debes, tu mihi ex conuentione & promissione literarū tuarum dabis. Deinde adscribebantur vt ab eo, qui iā ex locatione obligatus esset, hæc verba: Ex conuentione debeo literarū mearum. Et prior obligatio extinguebatur: nouaque literarum nascebatur. Quæ ex eo nomen habet, quod in literis consistat. Sed hodie hæc in vsu nō sunt. Inuenias tamē & hodie si diligentius inspicias, in communi vita versari quandā literarum obligationem, sed quæ aliam formam aliámque figuram habeat. Nā si quis cùm à me mutuari vellet, ea de re mihi loquutus sit, & ego ei iussserim vt schedulam mihi conscribat, atque is illam solus me non præsente cōscripserit, in qua talia quędam dixit: Hodie ego ab illo mutuo accepi, & hæc debeo, nec vlla stipulatio adscripta sit, aut quæ scripta est, inutilis sit, propter ea quod in re gerenda creditor præsens non fuerit: quæritur an multo tempore post illa elapso, agi cum eo possit, qui dictam schedulam emisit. Et dicimus personam hāc ex obligatione quæ re contrahitur, conueniri nō posse: quia nulla numeratio interuenerit. Neque rursus ex verborum obligatione, quia stipulatio nulla intercesserit, aut quæ intercessisse dicitur, non præsente vtraque parte intercesserit. Reliquum est ergo, vt ex solis literis obligata sit. Ecce igitur, quod modo & hodie quis ex literis obligetur.

a *Nouari olim solebat obligatio vel in verborum obligationem* §. 1. *ff. quibus modis tollitur obligat. vel in obligationem nominum. Hodie nouatur etiam nudo consensu.* l. singularia. ff. de reb. creditis *de nominum obligatione*, *adde* 3. Gell. 2. *Ciceronem* 4 ad Atticum. vlt.

b *Literarum obligatio quēadmodum hodie contrahatur. adde* l. nō figura literarum. 38 ff. de obligat. & act.

¶ Et olim quidē, id quod dicitur de multo tempore, vsque ad quinquenniū procedebat. Posthoc enim tempus exceptionem non numeratæ pecuniæ opponere non licebat, & dicere creditori: Tu te numerasse ostende. Nam id multis Imperatorum constitutionibus cautum est. Sed quoniam id creditoribus molestum erat, Imperator noster, ne multo tempore elapso, hoc est triennio aut quadriennio, creditores quum post tantum temporis iuberentur probare, vera omnia esse, in difficultates molestiásque probationum, propter longitudinem elapsi temporis inciderent: & ita ex illa re, pecuniis forsitan suis defraudarentur: constitutionem edidit, qua quinquennij spatiū intra biennij metas conclusit. Sic igitur intra tempus hoc recte talis exceptio opponi poterit, post biennium omnino non poterit.

a l. 1. C. Hermogeniano de causa & non numerata pecunia.
b Ἀναργυρίας παραγραφὴ. qua & pecunia non numerata exceptio. de qua vide §. 2 inf. de exceptionib. vbi dixi.

¶ Ὁ δὲ πολὺς χρόνος, πάλαι μὲν εἰς τὴν πενταετίαν [a] περιεστήκει. μετὰ γὰρ τὸν τοσοῦτον χρόνον, οὐκ ἦν ἀντιτιθέναι τὴν τῆς ἀναργυρίας [b] παραγραφήν. τουτέστι τὴν non numeratæ pecuniæ, καὶ λέγειν τῷ δανειστῇ, Δεῖξον ὅτι ἀπηρίθμησας. τοῦτο γὰρ πολλαῖς βασιλέων εἴρηται διατάξεσιν. ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δυσχερὲς ἦν τοῖς κρεδίτορσιν, ὁ ἡμέτερος βασιλεὺς, ἵνα μὴ πολλοῦ παραδραμόντος χρόνου, τουτέστι τριετίας, ἢ τετραετίας, μετὰ τοσοῦτον χρόνον οἱ κρεδίτορες ἀπαιτούμενοι ἀποδεικνύειν, ὡς ὅτι ταῦτα ἀληθῆ ἐστι, διὰ τὸ μῆκος τοῦ παρελθόντος χρόνου εἰς δυσχέρειαν τῶν ἀποδείξεων ἐμπίπτοιεν, καὶ ἐντεῦθεν τῶν οἰκείων στεροῖντο πραγμάτων διάταξιν ἐποίησεν, ἥτις τὴν πενταετίαν εἰς διετίαν περιέστησεν. ὥστε οὖν εἴσω τούτου τοῦ χρόνου, καλῶς ἡ τοιαύτη ἀντιτεθήσεται παραγραφή. μετὰ δὲ τὴν διετίαν οὐδ' ὅλως.

¶ Multū autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus constitutionib. vsque ad quinquennium procedebat: sed ne creditores diutius possint suis pecuniis forsitan defraudari: per constitutionem nostram tempus coarctatum est, vt vltra biennii metas huiusmodi exceptio minime extendatur.

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV. TIT. XXIII.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΑΙΝΕΤΙΚΗΣ [c] ἐνοχῆς. Τίτλος κγ.

DE OBLIGATIONIBVS ex consensu. TIT. XXIII.

c Quæ & συναινετικὴ, cuiusmodi obligatio ἀπὸ βουλήσεως, hoc est ex voluntate esse dicitur. 51 Eclog. 1. c. 51.

¶ *De consensu obligationibus, & quæ consensu contrahi dicantur, & quid sit consensu contrahi.*

Cvm dictum sit de obligationib. quæ re, verbis aut literis contrahūtur: dicamus nunc de ea quæ ex consensu est.

¶ Consensu autem constituitur obligatio in huiuscemodi contractibus: in emptione, & venditione, locatione, societate, & mandato. Ideo autem istis modis dicitur obligatio consensu constitui: quoniam neque scriptura vt in literarum obligatione: neque præsentia, vt in verborum obligatione omnimodo necessaria est. At neque dari quicquā necesse est, sicut in obligatione

d 1. Gai. 9. §. consensu 4. l. 1. ff. de obligationibus.
e l. 2. ff. de obligat.
f consensu obligationes ideo dicūtur quod neque scripturam neq. præsentiam contrahentium requirant, sed cōsentire sufficit. l. 2. §. 1 §. 2. ff. de obligat. non requirunt etiam rei interuentum.

Εἰπόντες περὶ τῆς ῥὲ καὶ βέρβις, καὶ λίτερις, νῦν εἴπωμεν περὶ τῆς κονσένσου. Ἡ δὲ ταύτης τῆς ἐνοχῆς σύστασις, ἔστιν ἐν τούτοις συναλλάγμασιν, ἐν τῇ [d] ἀγορασίᾳ, καὶ πράσει, καὶ [e] μισθώσει, καὶ κοινωνίᾳ, καὶ ἐντολῇ. διὰ τοῦτο δὲ τούτοις τοῖς τρόποις ὁ κονσένσου συνίσταται ἐνοχὴ [f], ἐπειδὴ οὔτε γραφὴ, ὡς ἐπὶ τῆς λίτερις, οὔτε παρουσία, ὡς ἐπὶ τῆς βέρβις παντὶ τρόπῳ ἀναγκαία ἐστιν. ἀλλ' οὐδὲ δίδοσθαί τι ποτε ἐπαναγκές ἐστιν, ὥσπερ ἐστὶ τῆς ῥὲ,

Consensu fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, mandatis. ¶ Ideo autē istis modis obligatio dicitur consensu contrahi: quia neque scriptura, neque præsentia omnimodo opus est: ac nec dari quicquā necesse est: vt sub-

vt substantiam capiat obligatio: sed sufficit eos qui negotia gerunt, consentire. vnde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur, veluti per epistolam vel per nūtium. ¶Item in his contractibus alter alteri obligatur in id quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet: cùm alioquin in verborum obligationibus alius stipuletur, alius promittat.

ἵνα σύστασιν δέξηται ἡ κονσένσο. ἀρκεῖ γὰρ τὸ συναινέσαι, τοὺς τῇ κονσένσο συναλλάσσοντας. τὰ τοιαῦτα οὖν συναλλάγματα, καὶ μεταξὺ ἀπόντων ἰσχυρῶς προβαίνει. οἷον [a] διʼ ἐπιστολῆς, ἢ διʼ ἀγγέλου. καὶ οὐ μόνον ἐν τούτοις διέστηκεν ἡ κονσένσο τῶν λοιπῶν ἐνοχῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐκείνῳ. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ἐνοχῶν, εἷς [b] μὲν γίνεται ὑπεύθυνος, εἷς δὲ κτᾶται τὸν ἕτερον ὑπεύθυνον. οἷον ἐπὶ τῆς ῥὲ, ὁ μὲν διδοὺς ἔνοχον κτᾶται, ὁ δὲ λαβὼν ὑπεύθυνος γίνεται· ἐπὶ δὲ τῆς βέρβις, ἔνοχον κτᾶται ὁ ἐπερωτήσας, ὑπεύθυνος δέ ἐστιν ὁ ὁμολογήσας. ἐπὶ τῆς λίττερις, ἔνοχος μὲν ὁ γράψας, ἔνοχον δὲ αὐτὸν κτᾶται ἐκεῖνος, εἰς ὃν γέγονεν ἡ γραφή. ἐπὶ δὲ τῆς κονσένσο ἑκάτερος ἑκατέρῳ ὑπεύθυνος γίνεται εἰς τοῦτο, ὅπερ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ, ἐκ τοῦ καλλίστου [c] καὶ δικαίου παρέχειν ἐχρῆν. ὁπότε ἐπὶ τῆς βέρβις ἐνοχῆς, ὁ μὲν ἐπερωτᾷ καὶ κτᾶται ἔνοχον, ὁ δὲ ὁμολογεῖ καὶ γίνεται ἔνοχος.

quę re cōtrahitur, vt obligatio, quę cōsensu fit, substantiam capiat: Sed satis est eos, inter quos negotiū geritur, consentire. Huiusmodi igitur contractus & inter absentes rectè cōtrahuntur, veluti per epistolā vel per nuntium. Neque verò in his tantùm obligatio quæ consensu fit, ab aliis obligationibus distat: verumetiam in illo. Nam in cęteris quidem obligationibus vnus duntaxat obligatur, & vnus alterum sibi obligat, veluti in obligatione quæ re cōtrahitur, is qui dedit, obligat: is qui accepit, obligatur. In ea quę verbis cōstituitur, stipulator obligat, obligatur promissor. In ea quæ literis fit, obligatur qui scripsit: obligat is, in quem scriptura dirigitur. At verò in hac obligatione, quæ consensu contrahitur: vterque vtrique obligatur in id, quod alterū alteri ex bono & æquo præstare oportet. Quum in verborum obligationibus alter stipuletur, & obliget: alter promittat & obligetur.

[a] *Absentes consensu cōtrahere possumus vel per nunciū vel per epistolam.* l. §. 2. ff. de obligat.

[b] *Cōsensu obligationum arc, literis & verbis obligat. one, hac etiā differentia est, quod in his posterior. b. duo non vtri. que ac mutuo obligati sunt, sed vnus tantū, puta is qui cum spondet, promittit: In cōsensu obligationib. duo vtrinque obligantur.* l. 2. in fi. ff. de obligationib.

[c] *κάλλιστον & δίκαιον hic cōiungit, vt est alibi τὸ καλὸν & ἴσον.* 2. Eclo. 1. c 14. *bonum & aequum.*

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. TIT. XXIIII.

ΠΕΡΙ ΑΓΟΡΑΣΙΑΣ[d] καὶ πράσεως. Τίτλος κδ.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE. TIT. XXIIII.

[d] *Adde* 5. Harmeno. 5. 19. Eclo 1. περὶ ἀγοράσεως & πράσεως *adde* Paul. 2. sent. 17. ex empto & vendito.

¶ De primo genere obligationis ex contractu & consensu, seu De emptione & venditione. ¶ Emptionem sine scriptis contrahi simul atque conuentum est de pretio: quamuis neque pretium numeratum, neque arra data. Ex vendito actionem, venditori: ex empto, emptori competere. Arram probare venditionem non partiri. Emptionem quæ scriptis contrahitur, perfectam non prius censeri, quàm eius instrumentum à venditore, vel tabellione scriptum, subscriptúmve sit, si id non factum, impunè recedere à contractu fas esse, impunè, inquam, nisi arra data sit. Hoc enim casu, emptorem pœnitentem arras ipsas, venditorem duplum arrarum amittere. Emptionem nullam esse sine pretio. 1 Pretium certum esse oportere (& quid si in alterius arbitrium collatum? An idem in locatione?) 2 Pretium in numerata pecunia non in rebus esse oportere, & de ea re diuersæ Cassianorum, Sabinianorum & Proculianorum sententiæ. Emptionem ea parte à permutatione distingui. 3 Periculum rei venditæ ad emptorem pertinere, statim atque perfecta venditio fuerit, tametsi res emptori non sit tradita, nisi venditoris dolo id periculum acciderit (commodum eadem ratione emptoris esse) aut in se periculum susceperit, si id non fuerit, nudam vindicationem & condictionem exhibebit emptori. 4 ¶ Purè vel sub conditione emptionem contrahi posse. 5 ¶ Res sacras, religiosas, publicas, hominem liberum, frustrà comparari à sciente: ab ignorante si quid horum emptum fuerit, emptorem actione ex empto consequi, quod sua interesit deceptum non fuisse.

Atque in primis de emptione & venditione dicamus. Emptio, & venditio contrahitur, simul atque de pretio vtraque pars consensit. Nam si ego dixerim, me tibi hanc rem centum aureis vendere, & tu contentus fueris hoc pretio, statim contracta est venditio: quamuis nondum pretiũ numeratum sit ac ne arra quidem data aliqua. ¶ Et nascitur venditori quidẽ actio ex vendito: emptori verò actio ex empto. Quod autem arræ nomine datur, argumentum est & probatio emptionis, & vẽditionis contractæ, non ipse contractus. Hæc de emptione & venditione intelligimus, quæ sine scriptura consistit. Nihil enim in ea Imperator noster innouauit. In ea verò, quæ scriptura conficitur, non aliter perfectam esse venditionem & emptionem dicimus: nisi instrumenta vẽditionis fuerint conscripta vel manu propria vendentis: vel ab alio quidem scripta à vendente autem subscripta, sin autem per tabellionem scribantur, nisi & præcedentẽ subscriptionem completiones sequutæ, & instrumenta partibus absoluta fuerint. Nam quamdiu aliquid horum deest, & pœnitentiæ locus est, & emptor aut venditor impunè recedere à contractu potest. Sic tamen, nisi iam arrarum nomine aliquid fuerit datum. Hoc enim secuto, siue in scriptis, siue sine scriptis venditio facta sit, is qui recesserit à contractu si quidem emptor sit, amittit arras: sin autem venditor, duplum

a §. Gal. 9. §. emptio. ff.
b *Emptio & venditio contrahitur simul atque de pretio consentitumest, tametsi neque pretium numeratum, aut arra data sit. Nec enim pretij numeratio, sed conuentio perficit sine scriptis emptionem* l. 1. ff. de contr. empt.
c *Actio ex vendito, venditori.* l. Iulianus. 13. §. ex vendito. 19. ff. de act. empti. *ex empto, emptori competit.* l. ex empto. 11. ff. de act. empt.
d *Arra non datur vt perficiatur emptio, sed vt probetur euidentius.* l. quod sæpe. 35. ff. de cõtr. empt.
e Ἀγράφως γινομένης, ἀγραφίας, [illegible] *dicitur quæ sine scriptura perficitur, cuiusmodi venditiones frequentissimæ in vsu.* vide l. 11. Co. de contrah. empt.
f Ἐγγράφως γινομένης, ἐγγραφία [illegible] *quemadmodum perficiatur.* vide § Harmeno. 3. §. 2. & 4. vide l. 17. C. de fide instrum. Scholiastes 19. Eclog. 1. c. 2.
g *Vide* l. 1. & 2. C quando liceat ab emptione discedere.

Καὶ εἴπωμεν κατὰ τάξιν περὶ ἀγορασίας καὶ πράσεως. ¶ Ἡ πρᾶσις,[a] καὶ ἡ ἀγορασία συνίσταται εὐθέως,[b] ἅμα περὶ τοῦ τιμήματος ἑκάτερον συναινέσῃ μέρος. ἐὰν γὰρ εἴπω ἐγὼ, ὡς πιπράσκω σοι τόδε ἑκατὸν νομισμάτων, ἀρκεσθῇς σὺ ταύτῃ τῇ τιμῇ, συνέστη ἡ πρᾶσις εὐθέως. εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήπω τὸ τίμημα ἀπηρίθμηται, μήτε ἀρραβών τις δέδοται. ¶ Καὶ τίκτεται τῷ μὲν πράτῃ ἡ ἐξ βενδίτο,[c] τῷ δὲ ἀγοραστῇ ἡ ἐξ ἔμπτο. τὸ δὲ ἀρραβῶνος[d] χάριν παρεχόμενον, ἔλεγχός ἐστι καὶ ἀπόδειξις πράσεως καὶ ἀγορασίας συστάσεως, οὐ μὴν αὐτὸ σύστασις. ταῦτα περὶ πράσεως καὶ ἀγορασίας νοοῦμεν, τῆς ἀγράφως[e] γινομένης. οὐδὲν γὰρ ἐπὶ ταύτης ἐκαίνισεν ὁ ἡμέτερος βασιλεύς. ἐπὶ[f] δὲ τῆς ἐγγράφως γινομένης, οὐχ ἑτέρως τὸ τέλειον περιγίνεσθαι λέγομεν τῇ πράσει καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, εἰ μὴ καὶ τὰ συμβόλαια τῆς πράσεως συγγραφῇ, ἢ οἰκείᾳ χειρὶ τοῦ πιπράσκοντος, ἢ ὑπὸ ἑτέρου μὲν γραφῇ,[c] ὑπογράφῃ δὲ ὁ πιπράσκων. εἰ δὲ διὰ ταβελλίονος γένηται, εἰ μὴ κομπλετίονες παρακολουθήσουσιν ἡγησαμένης τῆς ὑπογραφῆς, καὶ ἀπολυθῇ τὰ συμβόλαια τοῖς μέρεσιν. ἐν[g] ὅσῳ γὰρ ἐλλείπει τι τούτων, καὶ τῇ μεταμελείᾳ χώρα γίνεται, καὶ δύναται ὁ ἀγοραστὴς, ἢ ὁ πράτης ἀζημίως ἀναχωρεῖν ἀπὸ τοῦ συναλλάγματος. οὕτω μέντοι, εἰ μὴ ἄρα ἤδη ἔτυχέ τι ἀρραβῶνος λόγῳ δοθέν. τούτου γὰρ γινομένου εἴτε ἐγγράφως, εἴτε ἀγράφως ἡ πρᾶσις γίνεται, ὁ ἀναχωρῶν τοῦ συναλλάγματος, εἰ μὲν ἀγοραστὴς εἴη, ἀπόλλυσι τὸν ἀρραβῶνα. εἰ δὲ ὁ πράτης, τὸ διπλοῦν

Emptio & venditio contrahitur, simulatq; de pretio conuenerit, quamuis nondũ pretium numeratum sit, ac ne arrha quidẽ data fuerit: nam quod arrhæ nomine datur, argumentum est emptionis & vẽditionis contractæ. Sed hoc quidem de emptionibus & vẽditionibus, quæ sine scriptura consistunt obtinere oportet. nam nihil à nobis in huiusmodi emptionibus & vẽditionibus innouatum est. in iis autem quæ scriptura conficiũtur, non aliter perfectam esse venditionem & emptionem cõstituimus, nisi & instrumenta emptionis fuerint conscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, à contrahentibus autem subscripta. & si per tabelliones fiunt, nisi & completiones acceperint, & fuerint partibus absoluta. Donec enim aliquid deest ex his: & pœnitentiæ locus est, & potest emptor vel venditor sine pœna recedere ab emptione & vendi-

& venditione. Ita tamē impunè eis recedere cōcedimus, nisi iā arrharū nomine aliquid fuerit datū, hoc enim subsequuto, siue in scriptis siue sine scriptis venditio celebrata est, is qui recusat adimplere contractum si quidem est emptor, perdit quod dedit, si verò venditor, duplum restituere compellitur, licet super arrhis nihil expressum sit. Pretiū autem cōstitui oportet. nā nulla emptio sine pretio esse potest.

1 ¶ Sed & certū esse pretium debet, alioqui, si inter aliquos ita cōuenerit vt quāti Titius rē æstimauerit, tāti sit empta, inter veteres satis abundéq. hoc dubitabatur, constarétne venditio, an non? Sed nostra decisio ita hoc cōstituit, vt quoties sic cōposita sit vēditio, Quāti ille æstimauerit, sub hac conditione staret contractus, vt si quidem ille, qui nominatus est, pretium definierit: tunc omnimodo secundum eius æstimationem & pretium persoluatur, & res tradatur, & venditio ad effectum perducatur: emptore quidem ex empto actione, venditore ex vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel non potuerit pretium definire: tunc pro nihilo esse venditionem, quasi nullo pretio statuto. Quod ius cùm in vendi-

παρέχειν ἀναγκάζεται. τουτέστιν αὐτὸ τὸ δοθὲν, καὶ ἕτερον τοσοῦτον. εἰ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐν τῷ διδόσθαι τοὺς ἀρραβῶνας συνεφωνήθη.[a] ¶ Τίμημα[b] μέντοι πάντως ὁρίζεσθαι χρὴ ἐπὶ τῆς πράσεως· οὐδεμία[c] γὰρ καθόλου ἔσται πρᾶσις, τιμήματος μὴ ὑποκειμένου.

1 ¶ Ἀλλὰ κέρτον[d] ὀφείλει εἶναι τὸ τίμημα. ἀμέλει εἰ καὶ μεταξύ τινῶν οὕτω συνεφωνήθη, ἵνα ὅσου ὁ Τίτιος διατιμήσεται τόνδε τὸν ἀγρὸν, τοσούτου εἴη πεπραμένος, μεταξὺ τῶν παλαιῶν πολλὴ ἐκινεῖτο φιλονεικία, πότερον συνέστηκεν ἡ τοιαύτη πρᾶσις, ἢ ἀνίσχυρός ἐστιν. ἀλλὰ γέγονε δεκισίων[e] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις οὕτως διετύπωσεν. ὥστε ἡνίκα οὕτως συμφωνηθῇ, ἔστω σοι ὁ ἀγρὸς πεπραμένος, ὅσου ἂν ὁ δεῖνα αὐτὸν διατιμήσεται, ἐπὶ τούτοις τοῖς ὅροις ἑστάναι τὸ συνάλλαγμα. καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ὁ ὀνομασθεὶς, οἷον ὁ Τίτιος ὁρίσει τὸ τίμημα, πάντη ἐρρῶσθαι κατὰ τὴν ἐκείνου διατίμησιν, καὶ τὸ τίμημα καταβληθῇ, καὶ τὸ πρᾶγμα παραδοθῇ. ἵνα ἡ πρᾶξις εἰς πέρας ἀχθῇ, τοῦ μὲν ἀγοραστοῦ τὴν ἐξ ἔμπτο ἀγωγὴν, τοῦ δὲ πράτου τὴν ἐξ βενδίτο ἔχοντος. εἰ δὲ ὁ ἐξονομασθεὶς Τίτιος, ἢ μὴ βουληθῇ, ἢ μὴ δυνηθῇ, τὸ τίμημα ὁρίσαι, τυχὸν γὰρ ὑπερβαίνει αὐτὸν ἡ γνῶσις τῆς ποσότητος τοῦ τιμήματος, ἀντ' οὐδενὸς ἔστω τὸ σύμφωνον τῆς πράσεως, ἀλλ' οὕτως ἔστωσαν οὗτοι, ὡσανεὶ μηδενὸς μεταξὺ αὐτῶν περὶ πράσεως γενομένου συμφώνου. διὰ τὸ μηδὲ ὑπεῖναι τὸ τίμημα ὡρισμένον. τοῦτο δὲ ὥρισε μὲν ἡ τοῦ βασιλέως διάταξις ἐπὶ πράσεως. οὐκ ἄτοπον[f] δὲ

cogitur præstare, hoc est, & ipsum quod datum fuerit, & alterum tantum: quamuis tale nihil in dādis arris conuenerit. ¶ Pretium autem omnino in venditione constituendum est. In vniuersum enim nulla est sine pretio venditio.

1 ¶ Sed pretium certum esse debet. Itaque si inter aliquos ita conuenerit: Vt quanti Titius fundum illum æstimauerit, tanti sit emptus: magna erat inter veteres controuersia, consisteretne talis venditio, an non consisteret. Sed edita est Imperatoris nostri decisio: quæ hoc ita constituit, vt quotiens sic conuenit, emptus hic tibi fundus esto, quanti eum Titius æstimauerit, in his finibus staret contractus. Vt, siquidem is qui nominatus est, veluti Titius pretium definierit, omnino secundum illius æstimationem, & pretium soluatur, & res tradatur: quo tandem venditio ad finem perducatur, emptore quidem ex empto, venditore autem ex vendito agente. Sin verò Titius qui nominatus est, pretium definire vel noluerit, vel nequiuerit (fortè quòd cognitio de quantitate pretii excedat captum aut iurisdictionem eius) pro nihilo fit placitum venditionis. Et perinde sint ipsi, atque si nihil de vendendo inter eos conuenisset: propterea quòd nullum sit pretium statutum. Atque hoc quidem imperator noster in venditione constituit. Non absurdum tamen

a *Quid si res iam tradita?* v. § 42. sup. de rerum diuis.

b *Pretium igitur requirit emptio vt hic: & quidem certum,* § 1 infr. eo. *sed & in pecunia numerata.* § 2. inf. eod.

c *Sine pretio non est venditio.* 19. Eclog. 1. c. 2. vlt *vide scholiastē* l. 2. § 1. ff de contr. emptione.

d *Pretium in venditione certum esse debet.* l. 7. in princ. & § 1 ff. de contr. empt.

e l. vlt. Co. de contr. empt. *adde* d. l. 7 & § 1. infr. de locatione & conductione. *Venditionis pretium quemadmodū conferri possit in alterius arbitrium.*

f *Extensio iuris in venditione & emptione recepti ad locationem & emptionem.*

a adde d. l. vlt. in fin eo. ce contra. empt. §. 1. infr. tit. prox. l. si merces 25. ff. locati.

b *Pretiū venditionis in pecunia numerata esse debet. Nec enim rebus fit emptio vt permutatio* l. vlt. C. de rerum permutatione. l. 3 §. sed an sine nummis. 1. ff. de contr. empt. § 2. infra locatio ne.

c *Sabini & Cassij sententia ac venditione rebus etiam perficienda.*

d v. *Homerū* Iliado 17. circa finem. ver. 482.

e *Proculianorum* (adde & Neruæ l. 1. §. 1. ff. de contr. empt.) *sententia de venditione, sine pecunia non numerata perficienda.*

f *Aliud permutatio, aliud venditio & emptio.*

est idem ad locationem & conductionem trahere.

2 ¶ Nec verò solùm statutum & certum esse debet pretium, vt dictum est: sed necesse est etiam, vt in pecunia numerata consistat.

¶ Nam in certis rebus præter pecuniam, an esse pretium possit, quęritur. Veluti an seruus, aut fundus, aut vestis alterius rei pretium esse possit, valde quæsitum est. Ac Sabinus quidem & Cassius etiam alia in re pretium consistere posse existimabant. Et illud scilicet est idipsū quod vulgo iactatur permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eámque speciē venditionis antiquissimā esse. Testéque vtebantur Homero poeta, qui in parte quadam suæ poesis, cùm exercitum Græcorum vinum sibi emisse fingeret, permutatione quarundam rerum emptionem ait fieri, idque his versibus:

Tunc ibi criniti coemunt hinc vina Pelasgi:
Aes alij fulgens: nitidum pars altera ferrum.
Aut costis direpta boum dant tergora totos
Constituunt alij tauros: plerique suorum
Corpora seruorum.

Quod enim ait οἰνίζοντο id significat, vinum emebāt. Et cùm fingeret eos vinū ementes, dixit loco pretii ab his datum fuisse æs, aut ferrum, aut corium, aut boues, aut mācipia. ¶ Sed Proculiani contrà dicebāt: & aliud esse existimabant rerum permutationem, aliud emptionem & venditionem. Nec posse aiebant rem commodè expediri permutatis rebus, quę res videatur venisse, & quæ loco pretii data esse.

ἐπὶ μισθώσεως,[a] καὶ ἐκμισθώσεως ἑλκέσθω τοῦτο.

2 ¶ Δεῖ δὲ οὐ μόνον ὡρισμένον εἶναι τὸ τίμημα ὡς εἴρηται, καὶ κέρδον εἶναι· ἀλλὰ καὶ ἐν[b] ἀργυρίοις εἶναι. ¶ Ἐν γὰρ τοῖς λοιποῖς πράγμασι τοῖς παρὰ ταῦτα, εἰ ἄρα τίμημα εἶναι δύναται ζητεῖται, οἷον εἰ ἄρα οἰκέτης, ἢ ἀγρὸς, ἢ ἐσθὴς ἑτέρου πράγματος τίμημα εἶναι δύναται, ἐζητήθη σφόδρα. ¶ Σαβῖνος[c] μὲν καὶ Κάσσιος, καὶ ἐν ἑτέρῳ πράγματι νομίζουσι δύνασθαι τίμημα συνεστάναι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῷ πλήθει θρυλλούμενον, τῇ τῶν πραγμάτων ἐναλλαγῇ, πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν συνίστασθαι, καὶ τοῦτο τὸ εἶδος πράσεως ἀρχαιότατον εἶναι. καὶ μάρτυρι κέχρηνται Ὁμήρῳ[d] τῷ ποιητῇ. ὅς τις ἔν τινι μέρει τῆς οἰκείας ποιήσεως, τὸ τῶν Ἑλλήνων στρατόπεδον, οἶνον ἑαυτῷ ἀγοράζον ὑποθέμενος φησὶ, ἐναλλαγῇ τινῶν πραγμάτων τὴν ἀγορασίαν γίνεσθαι, τούτοις τοῖς ἔπεσιν·

Ἔνθ' ἄρα οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ
Ἄλλοι δὲ αὖ ῥινοῖσιν, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν.

Οἰνίζοντο δέ ἐστιν, οἶνον ἠγόραζον. καὶ ὑποθέμενος αὐτοὺς οἶνον ἀγοράζοντας, φησὶ δίδοσθαι λόγῳ τιμήματος, ἢ χαλκὸν, ἢ σίδηρον, ἢ βύρσας, ἢ βόας, ἢ ἀνδράποδα. ¶ Οἱ δὲ Προκουλιανοὶ,[e] τὸ ἐναντίον ἔλεγον, ἕτερον εἶναι λέγοντες, περμουτατζιῶνα πράγματος, καὶ ἕτερον[f] πρᾶσιν καὶ ἀγορασίαν. καὶ φασὶ μὴ δύνασθαι καλῶς τὸ πρᾶγμα διακεῖσθαι. ἀλλ' ἐναλλαττομένων τῶν πραγμάτων, ποῖα μὲν δοκεῖ πεπρᾶσθαι ποῖα δὲ τιμήματος λόγῳ δι-

tionibus nobis placuerit, nō est absurdum & in locationibus & in conductionibus trahere.

2 ¶ Item pretium in numerata pecunia cōsistere debet.

¶ Nā in cæteris rebus an pretiū esse posset valde quærebatur: veluti. An homo, aut fundus, aut toga alteriusrei pretiū esse posset. Et Sabinus & Cassius etiam in alia re putabant pretiū posse cōsistere, vnde illud est, quod vulgò dicebatur, Permutatione rerū emptionem & vēditionē contrahi: eámq. speciem emptionis & vēditionis vetustissimā esse. argumentóque vtebantur, Græco poeta Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinū sibi comparasse ait, permutatis quibusdam rebus.

¶ Diuersæ scholæ authores cōtrà sentiebant: aliúdq. esse existimabant permutationem rerū, aliud emptionem & venditionem: alioqui nō posse rem expediri, permutatis rebus, quæ videatur res venisse, & quæ pretij nomine data esse.

Nam vtranq. videri & venisse, & pretij nomine datam esse, rationẽ nõ pati. Sed Proculi sententia dicentis permutationẽ propriam esse speciem contractus à venditione separatam, meritò præualuit: cùm & ipse aliis Homericis versibus adiuuabatur, & validioribus rationibus argumentabatur. quod & anteriores diui principes admiserunt, & in nostris Digestis latius significatur.

3 ¶ Cùm autem emptio & venditio contracta sit (quod effici diximus, simulatque de pretio cõuenerit, cùm sine scriptura res agitur) periculum rei vẽditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaque si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte incendio cõsumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, siue etiã inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, lõgè minor aut deterior esse cœperit,

δοθῆναι. Ἑκάτερον γὰρ δοκεῖ, καὶ πεπρᾶσθαι, καὶ τιμήματος λόγῳ δεδόσθαι, τὸ δὲ ἄλογον οὐκ ἀναδέχεσθαι. ἀλλ' ἡ τοῦ Προκούλου γνώμη λέγοντος τὴν περμουτατίωνα ἰδιάζον [a] εἶναι συναλλάγματος εἶδος, κεχωρισμένον τῆς πράσεως, εἰκότως ἐκράτησεν. ὁπότε καὶ αὐτὸς ὁ Πρόκουλος, ἑτέροις Ὁμηρικοῖς [b] στίχους ἔχει συνηγοροῦντας αὐτῷ, καὶ ἰσχυροτέροις κέχρηται πρὸς τοῖς λογισμοῖς. οἱ δὲ στίχοι εἰσὶν οὗτοι.

Ενθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδας φρένας ἐξέλετο ζεύς.
ὃς πρὸς Τυδεΐδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα, ἄμειψιν σαφῶς ἐκάλεσεν, οὐ πρᾶσιν τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ καὶ οἱ πάλαι βασιλεῖς [c] προσεδέξαντο. καὶ ἐν τοῖς διγέστοις πλατέως περιέχεται.

3 ¶ Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὴν ἄγραφον συνίστασθαι πρᾶσιν ἐκ τοῦ περὶ τὸ τίμημα ὅρου, καὶ τῆς ποσότητος, εἰς ὃ ἑκάτερον ἠρέσθη μέρος. μετὰ τοίνυν τὴν εἰρημένην σύστασιν, ὁ κίνδυνος [d] τοῦ πεπραμένου πράγματος εὐθέως τὴν ἀγοραστὴν ὁρᾷ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μήπω τὸ πρᾶγμα αὐτῷ παραδέδοται. τοιγαροῦν εἴτε οἰκέτης ἐστὶν ὁ πεπραμένος, καὶ τελευτήσει, [e] ἤγουν μέρος τι βλαβῇ τοῦ σώματος πόδα ἢ χεῖρα, ἢ ὀφθαλμόν, ἢ οἰκία οὖσα ἡ πεπραμένη πᾶσα ἢ ἐκ μέρους πυρὶ δαπανηθῇ, ἢ ἀγρὸς βίᾳ [f] ποταμοῦ ὅλος, ἢ ἐκ μέρους ἀπολεῖται πλημμύρᾳ ὕδατος, ἢ δένδρων ἐκ θυέλλης ἀνέμου καταπεσόντων πολλῷ ἥττων ἑαυτοῦ καὶ χείρων γίνεται ὁ ἀγρός, ἐπὶ πάντων τούτων

Vtramque enim & venisse videri, & loco pretij datã esse, ratio sani hominis nõ admittit. Sed Proculi sententia dicentis permutationem propriam esse speciem contractus, separatã à venditione, meritò obtinuit: cùm & ipse Proculus alios quosdam versus Homeri pro se facientes habeat, & validioribus insuper rationibus vtatur. Sunt autem versus hi:

Iuppiter, hic Glauco mentem abstulit, aurea vt amens
Arma, boum centum mutaret cum Diomede,
Aerea tunc reddente, nouémque valentia bubus.

Ecce enim, quemadmodum hoc loco, rem gestã ἄμειψιν, hoc est commutationem vocauit, non venditionem. Hoc autem & priores Principes admiserunt, & latius in Digestis traditur.

3 ¶ Diximus suprà, venditionem quæ sine scriptura fiat, ex constitutione & quantitate pretij, in quod vtraque pars consensit, contrahi. Contracta igitur venditione statim periculum rei venditæ ad emptorẽ pertinet: tametsi adhuc ea res ipsi tradita non sit. Itaq; si seruus venditus est, & is periit, vel aliqua parte corporis læsus est, pede, manu, vel oculo: aut si venditæ sunt ædes, eæque aut totæ aut aliqua ex parte incendio cõsumptæ: aut fundus vi fluminis totus vel aliqua ex parte inundatione aquarum periit: aut si arboribus turbine & impetu ventorum deiectis, longe minor deteriórq; factus est fundus: damnum in his omnibus

a *Permutatio propria species est contractus ab emptione & venditione vt hic. tametsi emptio & venditio originem cœperit à permutatione* l. 1. ff. de contrahend. empt.

b *vide Homerum* Odyss. versu 410.

c *Diocletianus & Maximianus.* l. emptionem 7. C. de rerũ permut.

d *De periculo rei vendita.* v. 3. Harmen. 3. §. 14. 19. Eclo. 6. c. 1.

e *Harmenop.*

d §. 14. l. 6. in fi. ff de periculo & commodo rei vẽditæ.

f l. 7. in prin. l. 9. l. 10. in fi. l. 11 ff de periculo & cõm. rei venditæ.

emptorem respicit. Itaque quamuis possessionem rei nactus nō sit, pretium tamen soluere cogitur. Id enim in vniuersum sciendum est: quidquid sine dolo & culpa venditoris, rei vēditę acciderit, in eo vēditorem securum fore.

a l. 5. l. 16. in fi. ff. de periculo & commodo rei venditæ.

¶ Et quemadmodū damna, quæ rem venditā, aut consumunt aut minuunt, cùm casu acciderūt, ad emptorem pertinent: ita & si quid lucri emolumentiq; rei venditæ accesserit, id emptori proderit. Vnde si per alluuionem fundo aliquid adcreuit, fortè enim centum erat iugerū, deinde post contractam venditionem, per alluuionem adiecta sunt decem iugera, emptor eo lucro fruetur, quoniam eum lucra habere oportet, qui periculum damnorum sustinet. ¶ Quòd si ante traditionem fugerit seruus qui væniit, aut subreptus ab aliquo fuerit, ita vt neque dolus neque culpa venditoris ea in re argui possit: videndum est, an venditor ex hoc damnum pati debeat. Et ita distingui debet: siquidem custodiam serui qui væniit, venditor in se suscepit, vsque ad traditionem, custodiam debet. Est autē custodia diligentissima & pænè modū excedens conseruatio. Et dānum quod inde procedit, agnoscet. Idem & in cæteris animalibus: veluti in equo, asino, camelo & quæcunque talia sūt in alijsque rebus omnib. intelligimus. Sin autem custodiam non suscepit, non obligatur: sed hoc solum debet venditor, vt actionē in rem, ad vindicādā rē, quę veniit, & condictionē exhibeat cedatque

b *De commodo rei venditæ.* 3. Harm. 3. §. 15. *adde* Paul. 2 sent. 17. §. 7. l. 16. C. de act. empt. l. 7. ff. de pericu. & com. rei venditæ: 19. Eclog. 6. c. 1. & 12. l. 1. C. de periculo & commodo.

c *Adde* 3. Harmeno. 3. §. 14.

d *Custodiam serui venditi, venditor aliàs præstare non cogitur quàm si custodiam in se receperit.*

e *Custodiam rei venditæ quam præstare teneatur venditor.*

f l. 3. ff. de periculo & cō modo rei venditæ. l. quod sæpe. 35. §. si res. 4. ff. de contr. empt.

g d. l. 35. §. 4. ibi, *vt tamen vindicationem rei* l. 40 ff. de act. empt.

ἡ ζημία τὸν ἀγοραστὴν ὁρᾷ. ἀμέλει τοι, εἰ καὶ μήπω τῆς τοῦ πράγματος ἐδράξατο νομῆς, ἀναγκάζεται τὸ τίμημα καταβαλεῖν. καθ' ὅλου [a] γὰρ ἴσθι, ἐπὶ δίχα δόλου καὶ ῥᾳθυμίας τοῦ πρατοῦ συμβῇ τῷ πράγματι, ἕξει τὸ ἀμέριμνον ὁ πράτης. ¶ Καὶ ὥσπερ [b] ἡ ἐκ τύχης ἐλάττωσις, ἤτοι ἀπώλεια, τοῦ πεπραμένου πράγματος, εἰς τὸν ἀγοραστὴν ἀνέρχεται. οὕτω πάντως καὶ εἴ τι προσγέγονε κέρδος τῷ πεπραμένῳ πράγματι τὸν ἀγοραστὴν ὠφελήσει. ὅθεν, εἰ δι' ἀλλουβίωνος [c] μείζων γέγονεν ὁ ἀγρὸς, ἢ γὰρ τυχὸν εἶχε ρ' πλέθρων, μετὰ δὲ τὸ συστῆναι τὴν πρᾶσιν ἐξ ἀλλουβίωνος προσετέθη αὐτῷ ἄλλα δέκα πλέθρα, τοῦ κέρδους ὁ ἀγοραστὴς ἀπολαύσει. χρὴ γὰρ ἐκεῖνον ἔχειν τὸ κέρδος, ὃς καὶ κινδυνεύει ἐκ τῆς τούτου μειώσεως. ¶ Εἰ δὲ πρὸ τῆς τραδιτίωνος φύγῃ ὁ πεπραμένος οἰκέτης, ἢ καὶ κλαπῇ ὑπό τινος, ὡς μὴ δόλον, ἢ ῥᾳθυμίαν ἐλέγχεσθαι περὶ ταῦτα τοῦ πράτου, σκοπήσωμεν εἰ ὁ πράτης ἐκ τούτου ὀφείλει ζημιοῦσθαι καὶ δεῖ οὕτω διαστεῖλαι. εἰ μὲν εἰς ἑαυτὸν [d] ὁ πράτης ἀνεδέξατο τὴν τοῦ πεπραμένου οἰκέτου φυλακὴν, ἕως τῆς τραδιτίωνος, κουστωδίαν χρεωστεῖ. κουστωδία [e] δέ ἐστιν, ἡ ἀκριβεστάτη καὶ ὑπερβάλλουσα τὸ μέτρον φυλακή. καὶ αὐτὸς ἐπιγνώσεται τὴν ἐντεῦθεν ζημίαν. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ζώων. οἷον ἵππου, ὄνου, καμήλου, καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι, καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν πραγμάτων νοοῦμεν. εἰ δὲ μὴ τὴν φυλακὴν ἀνεδέξατο, οὐκ ἐνέχεται. τοῦτο [f] δὲ μόνον ἐποφείλει ὁ πράτης, τὸ τὴν ἰν ῥὲμ τὴν ἐπὶ τῇ ἐκδικήσει τοῦ [g] πεπραμένου πράγματος, καὶ τὴν κονδικτίκιον ἐγχωρεῖν τῷ

emptoris damnum est, cui necesse est, licèt rē non fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. ¶ Sed & si post emptionē fundo aliquid per alluuionē accesserit, ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum eius esse debet, cuius periculum est. Quod si fugerit homo, qui veniit, aut surreptus fuerit ita vt neque dolus, neque culpa vēditoris interuenerit, animaduertendum erit an custodiam eius vsque ad traditionem venditor susceperit. Sanè enim si susceperit, ad ipsius periculū is casus pertinet: si nō susceperit, securus est. Idē & in cæteris animalib. cæterisq; rebus intelligimus. Vtrique tamen vēdicationē rei. & condictionē exhibere debebit emptori: quia sanè qui nondū rem emptori tradidit, adhuc ipse dominus est. Idem etiā est de furti, & de damni iniuriæ actione.

4 ¶ Emprio tā sub conditione quàm purè cō trahi potest. Sub conditione: veluti, *Si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot.*

5 ¶ Loca sacra, vel religiosa, item publica (veluti forum, basilicam) frustrà quis sciēs emit. Quæ tamen si pro profanis vel priuatis deceptus à venditore quis emerit, habebit actionē ex empto, quòd nō habere ei liceat: vt cōsequatur, quod sua intersit eum deceptum nō esse. Idē iuris est, si hominem liberum pro seruo emerit.

ἀγοραστῇ, διὰ τὸ ἐπ' αὐτῷ τῷ πράτῃ εἶναι δεσπότην, οἷα μήπω τοῦ πράγματος παραδοθέντος, ἐγχωρήσει δὲ τὴν φούρτι, κατὰ τῶν κλεψάντων, καὶ τὸ ἀκουΐλιον κατὰ τῶν βλαψάντων τὸ πραθὲν πρᾶγμα.

4 ¶ Ἡ πρᾶσις [a] καὶ πούρερ καὶ ὑπὸ αἵρεσιν συναλλάττεσθαι δύναται. ὑπὸ αἵρεσιν, [b] οἷον, Στῖχος ὁ οἰκέτης εἴγε εἴσω μηνὸς μὴ ἀπαρέσει σοι, ἔσω σοι πεπραμένος δέκα νομισμάτων.

5 ¶ Τὰ σάκρα, ἢ ῥελιγιόσα, ἢ τὰ πούβλικα, οἷον τὸ φόρον, ἢ τὴν βασιλικὴν, [c] ἀγοράζει. τουτέστιν οὐδεμίαν ἕξει προφάσει τοῦ συναλλάγματος ἀγωγήν. εἰ δὲ ὡσανεὶ ὑπαρχόντος ἰδιωτικοῦ δικαίου ἀπατηθεὶς ὑπὸ τοῦ πράτου ἠγόρασε ταῦτα, τότε ἔχει τὴν ἐξ ἐμπτου ἀγωγήν, ἐπὶ ἀπαιτήσει τοῦ διαφέροντος, ἐπειδὴ οὐκ ἔξεστιν ἔχειν τὸ πεπραμένον αὐτῷ. τὸ αὐτὸ ἔσω, εἰ καὶ ἐλεύθερόν [d] τινα ὡς οἰκέτου ἠγόρασε.

emptori, propterea quòd ipse vēditor adhuc sit dominus, quippe re nōdum tradita. Cedet etiam actionem furti aduersus eos, qui furto subripuerint rē venditam, & ex lege Aquilia, aduersus eos qui damnum iniuria in re vendita dederint.

4 ¶ Venditio & purè & sub conditione contrahi potest. Sub cōditione, veluti: Stichus seruus si intra mensem tibi nō displicuerit, emptus tibi esto decem aureis.

5 ¶ Sacra, religiosa, aut publica, veluti forū vel basilicam, frustrà quis sciens emit, hoc est nullam occasione contractus habebit actionem. Quòd si ea tanquam priuati iuris emerit à venditore deceptus: tūc in id quod sua interest, actionem habet Ex empto: quoniam rem venditam ei habere non licet. Idem esto, si quis hominem liberum pro seruo emerit.

a 3. Harmen. 3. §. 16. l. 10. ff. locati. *adde titu. de lege commissoria & de in diem addict.* 20. Eclo. 1. c. 16.

b *Huiusmodi conditionalis venditio tunc perficitur, cū impleta fuerit conditio.* l. 7. ff. de contr. empt.

c l. 4. l. 62. §. 1. ff. de contrah. empt.

d l. 4. 5. l. 6. l. 70. & passim. ff. de contr. empt.

DE LOCATIONE & conductione. TIT. XXV.

ΠΕΡΙ [e] ΜΙΣΘΩΣΕΩΣ καὶ ἐκμισθώσεως. Τίτλος κε.

DE LOCATIONE & conductione. TIT. XXV.

e 3. Harme. 8. 20. Ecl. 1. *adde* titu. ff. locati & conducti. C. de locato & conducto & *vt apud* Paul. 2. sent. 18. 2. Gai. 9. §. locatio.

¶ De secundo genere obligationum ex contractu & consensu, seu de Locatione & Conductione, & in his proximas esse venditioni & emptioni: Illic pretium, hîc mercedem certam & in pecunia numerata esse oportere. Illic, ex vendito & empto: hîc ex locato & conducto actionem esse. Illic, pretium: hîc, mercedem in alterius, imò, in id quod contrahentibus postea placuerit conferri, posse (hoc tamen vltimo casu nascitur præscriptis verbis actio.) 2 Illic, emptionem, hîc, conductionem rebus non fieri (quod enim ita fit, actionem præscriptis verbis parit.) 3 ¶ De emphyteusi & qua lege fiat. 4 ¶ Locationem & conductionem non esse, sed emptionem, si quis aurifici decem det, vt ex auro suo annulos faciat, sed tum demum si aurum illi eo nomine dederit mercede constituta. 5 Conductor præstare debet legem conuentionis, si nihil conuentum sit, æquum & bonum, custodiam diligentissimi patrisfamiliâs, non casum. 6 ¶ Conductionem transmitti ad heredem, mortuo conductore intra tempus conductionis.

LOcatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdémque iuris regulis consistit. ¶ Nam

Ἡ Μίσθωσις, καὶ ἡ ἐκμίσθωσις, ἔοικε [f] τῇ πράσει καὶ τῇ ἀγορασίᾳ, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν περίεισι κανόνων. ¶ Ὥσπερ γὰρ ἡ

LOCATIO & conductio proxima est venditioni & emptioni, & iisdem iuris regulis consistit. ¶ Nam quemadmo-

f l. 2. ff. eod.

dum venditio tunc contrahitur, quando vtrique parti pretium placet. ita & locatio contrahi intelligitur, si merces vtrique parti placuerit. ¶ Et quemadmodum illic diximus, certum & in pecunia numerata pretium esse debere: sic & mercedem certam & in pecunia numerata esse oportet. ¶ Et competit locatori quidem actio locati: conductori autem, conducti. Illi, vt mercedem exigat: huic, vt rem sibi locatam habeat.

1 ¶ Sed & illud quod nobis in venditione dictum est, cũ alieno arbitrio quãtitas pretii permittitur, vt, Venditum tibi id esto, quanti Titius definierit: vbi & Imperatoris sanctissimi constitutionem adduximus, quæ huius contractus constitutionẽ distinctioni subiicit. Idem & in locatione ac conductione dicetur, cùm in alterius arbitriũ mercedis quantitas cõfertur: quod & suprà docuimus. ¶ Quod si quis fulloni poliẽdam, aut sartori sarciendã vestem dederit, nulla statim mercede constituta, promittens daturũ se quantum inter ambas *partes postea conuenerit*: non est id locatio, sed alius quispiam contractus à locatione, ex quo & præscriptis verbis actio datur. ¶ At ne putes hæc Imperatoris constitutione decisa esse: quoniam diuersa in illa casus species est. Illic enim sic habetur: Venditũ tibi id esto quanti Titius definierit. Hic verò, sic: Locatum tibi id esto, quã ti vtrique parti visum erit.

a *Locatio statim atque de mercede conuentum est perfecta intelligitur.* d.l.1.

b *Merces id in locatione & conductione, quod in venditione & emptione pretiũ.*

c *Mercedem in locatione & conductione certam esse oportet.*

d *Locati actio, locatori: cõductori, conducti competit* adde l. ex conducto 15. ff. locati.

e §. 1. supr. de emptione & venditione.

f l. vlt. in fin. Co. de contr. empt.

g l. si tibi polienda. 22. ff. de præscriptis verbis.

h d. l. 22. ff. de præscriptis verbis.

πρᾶσις τότε συνίσταται, ἡνίκα [a] τὸ τίμημα ἑκατέρῳ μέρει ἀρέσῃ, οὕτω καὶ ἡ μίσθωσις συνίστασθαι νοεῖται ἡνίκα τὸ μίσθωμα [b] τοῖς μέρεσιν ἤρεσε. ¶ Καὶ ὥσπερ εἰρήκαμεν ἐκεῖ, κέρτον καὶ ἐν ἀργυρίῳ ὀφείλειν εἶναι τὸ τίμημα, οὕτω καὶ τὸ μίσθωμα [c] κέρτον καὶ ἐν ἀργυρίῳ εἶναι δεῖ. ¶ Καὶ ἁρμόζει τῷ μὲν μισθώσαντι ἡ λοκάτι, [d] τῷ δὲ μισθωσαμένῳ ἡ κονδούκτι· τῷ μὲν ἵνα ἀπαιτήσῃ τὸ μίσθωμα, τῷ δὲ, ἵνα λάβῃ τὸ μεμισθωμένον αὐτῷ πρᾶγμα.

1 ¶ Καὶ τὸ εἰρημένον [e] ἡμῖν περὶ πράσεως, ἡνίκα εἰς ἑτέρου κρίσιν ἡ τοῦ τιμήματος ἀνάγεται ποσότης, οἷον, Ἔστω σοι πεπραμένον ὅσου ἂν ὁρίσῃ ὁ Τίτιος, ἔνθα καὶ διάταξιν [f] ἀνηνέγκαμεν τοῦ θειοτάτου βασιλέως διαστίξασαν τοῦ συναλλάγματος σύστασιν ὑποβάλλουσαν. τὸ αὐτὸ καὶ περὶ μισθώσεως καὶ ἐκμισθώσεως εἰρήσθω, ἡνίκα εἰς ἑτέρου δοκιμασίαν ἡ τοῦ μισθώματος ἀναφέρεται ποσότης, καθὰ καὶ προλαβόντες ἐδιδάξαμεν. ¶ Εἰ δέ τις κναφεῖ [g] κναφεῦσαι, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτεῦσαι ἐσθῆτα δέδωκε, μισθοῦ μηδενὸς ὁρισθέντος, παραχρῆμα ὑποσχόμενος τοσοῦτον δώσειν, ὅσα ἂν μεταξὺ τῶν δύο μερῶν συνδόξῃ μετὰ ταῦτα, οὐκ ἔστι μίσθωσις τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἕτερόν τι συνάλλαγμα παρὰ τὴν μίσθωσιν. ἐφ' ᾧ καὶ δίδοται ἡ πραισκρίπτις [h] βέρβις. ¶ Καὶ μή τις νομιζέτω τοῦτο τέμνεσθαι ἐκ τῆς βασιλικῆς δικεσίου. ἕτερος γὰρ ὁ τῆς διατάξεως θεματισμός. ἔχει γὰρ ἐκεῖ, Ἔστω σοι πεπραμένον, ὅσου ἂν ὁρίσῃ Τίτιος. ἐνταῦθα δὲ, Ἔστω σοι μεμισθωμένον, εἰς ὅσον ἂν ἑκατέρῳ μέρει συναρέσῃ.

vt emptio & venditio ita cõtrahitur, si de pretio conuenerit: sic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, si merces constituta sit: & competit locatori quidem locati actio: conductori verò conducti.

1 ¶ Et quæ suprà diximus, si alieno arbitrio pretium permissum fuerit, eadẽ & de locatione & conductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces permissa fuerit. Qua de causa si fulloni poliẽda curandáve, aut sarcinatori sarcienda vestimenta quis dederit, nulla statim mercede constituta, sed postea tantum daturus quantum inter eos conuenerit: non propriè locatio & conductio contrahi intelligitur, sed eo nomine actio præscriptis verbis datur.

2 ¶ Præterea, ſicut vulgò quęrebatur, an permutatis rebus emptio & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione & conductione, ſi fortè rem aliquam vtendam ſiue fruendam tibi aliquis dederit, & inuicem à te vtēdā ſiue fruēdam aliam rem acceperit.

¶ Et placuit nō eſſe locationem & conductionem, ſed propriū genus contractus: veluti ſi cùm vnum bouem quis haberet, & vicinus eius vnum, placuerit inter eos vt per denos dies inuicē boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterū alterius bos perierit: neque locati, neq; conducti, neq; commodati cōpetit actio: quia non fuit cōmodatū gratuitū: verùm præſcriptis verbis agendum eſt.

3 ¶ Adeò autē aliquam familiaritatem inter ſe videntur habere emptio & venditio, item locatio & conductio: vt in quibuſdam cauſis queri ſoleat, vtrū emptio & vēditio contrahatur, an locatio & cōductio: vt de prædiis, quæ perpetuò *quibuſdam fruenda traduntur*, id eſt,

2 ¶ Οὕτω δὲ ταῦτα ζητεῖται ἐπὶ πράσεως καὶ μισθώσεως, ὅτι ὥσπερ ἀμφιβάλλεται, εἰ ἄρα ἡ περμουτατζίων τῶν πραγμάτων πρᾶσίς ἐστιν, οὕτω καὶ ἐπὶ μισθώσεως ζητεῖται, εἰ ἐμοῦ πρᾶγμά σοι παρασχόντος εἰς χρῆσιν, ἤγουν ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι, ἕτερόν τι ἀμοιβαδὸν ἐμοὶ δοθήσεται, παρὰ σοῦ εἰς χρῆσιν, ἢ εἰς τὸ καρπώσασθαι, ἀμφιβάλλεται εἰ ἐστὶ μίσθωσις καὶ ἤρεσε μὴ εἶναι μίσθωσιν, ἀλλά τι ἰδιάζον γένος συναλλάγματος. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος. δύο τινὲς ἀγρογείτονες [b] ὑπῆρχον. ἑκάτερος αὐτῶν πρὸς ἕνα βοῦν [c] ἐκέκτητο. οὐδέτερος συνήδυνατο τὸν οἰκεῖον ἀγρὸν ἀροτριᾶν. διὰ τὸ ἕνα κεκτῆσθαι βοῦν. ἐὰν συμφωνηθῇ μεταξὺ αὐτῶν, ὥστε τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ἐπὶ δέκα ἡμέρας κιχρᾶν τὸν οἰκεῖον βοῦν ἐπὶ τῷ ἀροτριάσαι τὴν γῆν τοῦ λαβόντος, καὶ παρ' αὐτῷ ἀπόλλυται ὁ βοῦς, οὔτε μίσθωσις τὸ τοιοῦτον ἐστί, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνταῦθα κέρδος ἐν ἀργυρείῳ μίσθωμα. οὐδὲ κομμοδάτον, τὸ γὰρ κομμοδάτον γρατουίτον ὀφείλει εἶναι. ἰδοὺ ἐνταῦθα ὁ χρήσας ἔχει, ἤτοι ἐλπίζει, τὸ ἐκ τῆς ἀντιλείψεως κέρδος. ἀλλ' ὁριζόμεθα ἐνταῦθα τὴν πραισκρίπτις βέρβις, κατὰ τοῦ ἀπολέσαντος.

3 ¶ Ἐπὶ [d] τοσοῦτον δὲ κοινωνία τις μεταξὺ πράσεως καὶ μισθώσεως ἐστίν, ὅτι ἐπί τινων θεμάτων ἀμφιβολία γίνεται, πότερον πρᾶσις, ἢ μίσθωσίς ἐστι τὸ γινόμενον. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἄγαν ἐμφερῶν. οἷον ὡς ἐπὶ τῶν κτημάτων, ἅπερ [e] περπετούως τισὶ παρέχεται ἐπὶ τῷ καρποῦσθαι.

2 ¶ Porrò adeò omnia eadem & in venditione & in locatione, quærūtur: vt quemadmodū dubitatur, an permutatio rerum vēditio ſit, ita & in locatione quæratur. Si cum rem aliquam tibi vtendam aut etiam fruendam dediſſem, tu mihi inuicē rem aliam vtendam aut etiam fruēdam dederis: in dubium enim vocatur, an ſit locatio? Et placuit locationē nō eſſe, ſed propriū quoddam genus contractus. Vt in hac ſpecie: Duo quidā erant vicini ruſtici, quorū vterque vnū nec amplius bouem habebat. Neuter igitur fundum ſuum arare poterat, quia tantū vnū bouem haberet. Si conuenerit inter eos, vt per denos dies alter alteri bouē ſuum commodaret, quo opus apud accipientē facerent, & apud eum bos perierit: neque locatio id eſt, propterea quòd certa merces in pecunia numerata conſtituta non ſit: neque rurſus commodatum, quoniam commodatum gratuitum eſſe debet, at hic is, qui cōmodauerat, aut habebat, aut ſperabat emolumentum ex compenſatione. Sed aduerſus eum cuius culpa bos periit, actionem præſcriptis verbis decernimus.

3 ¶ Adeò autem familiaritatem inter ſe aliquā habent venditio & locatio: vt in quibuſdam caſibus dubiū eſſe contingat, venditio ſit id quod agitur, an potiùs locatio? Id autem maximè contingit in his caſib. qui illis admodum ſimiles sūt: veluti, quum de prædiis tractamus, quæ *quibuſdam perpetuò fruenda traduntur*

a dixi §. 1.6. de empt. & venditione.

b ἀγρογείτονες, *confines, vicini. vicina prædia habentes.*

c l. ſi gratuitū 17. §. ſi cum vnum boue. 3. ff. de præſcr. verbis.

d *De emphyteuſi adde* tit. C. de iure emphyteutico. *adde* 3 Harmen. 4. §. 1. 2. Eclog. 2. c. 1.

e *Emphyteuſis qua lege, quā ve conditione fieri ſoleat.*

vt quandiu merces siue pensio vel reditus siue vectigal domino pro iis præstatur, nemo conductori ea auferre possit, aut heredi eius, cuive aut conductor aut heres eius id prædium vendiderit, donauerit, in dotémve dederit, vel alio quocunque modo alienauerit. Quoniam ergo inter veteres dubitabatur, quisnam contractus hic esset, & à quibusdam locatio, ab aliis venditio existimabatur: venditio quidē, quod & ad heredes transiret, & variis modis alienaretur: locatio verò, quod per singulos annos aliquid domino daretur: edita est D. Zenonis constitutio, quæ contractū hunc emphyteusin vocauit, propriam ei naturam adsignās, quæ neque ad locationem in vniuersum, neque item ad venditionē spectaret, sed quæ suis finibus consisteret. Et si quidem aliquid pactum fuerit inter cōtrahentes, id ita iustum firmúmque esse debet, quasi ea certa natura contractus esset. Quoniam pacta contractibus naturam dant. Sin verò nihil pactū fuerit de periculo rerū in causam emphyteuseos datarū, tunc si tota res pereat, ad dominum videlicet, hoc est ad eum, qui in causam emphyteuseos dederat, damnum hoc spectat: sin autem ex parte, tunc is qui in causam emphyteuseos accepit, detrimētum hoc agnoscet. Quod & hodie in vsu est, eóque iure vtimur.

a Emphyteuseos & venditionis cognatio.
b Emphyteuseos & locationis cognatio.
c l.1.C.de iure emphyteutico.
d Emphyteusis neque conductio neque alienatio, sed ius proprium est. d. l. 1. 20 Eclog.2.c.1 vide plura apud Harmen.3.tit.4.§.1.2.3 4. de emphyteusi & eius cognatione & differentia cum alienatione & locatione.
e Pacta contractibus aut naturam, vt hic, & formam addunt.
f Periculum emphyteuseos ad quem pertineat.

ἵνα ἐφ' ὅσον τὸ μίσθωμα, ἤτοι πρόσοδος ὑπὲρ τούτων τῷ δεσπότῃ παρέχεται, μηδεὶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοῦ μισθωσαμένου, ἢ κληρονόμου αὐτοῦ, ἢ ἐκείνου, ᾧ ὁ ἐκμισθωσάμενος, ἢ ὁ αὐτοῦ κληρονόμος πέπρακεν, ἢ ἐδωρήσατο τοῦτο τὸ κτῆμα. ἢ προικὸς ὀνόματι δέδωκεν, ἢ ἑτέρῳ ἐξεποιήσατο τρόπῳ. ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον συνάλλαγμα, ἐπειδὴ μεταξὺ τῶν παλαιῶν ἀμφιβάλλετο, καὶ ὑπό τινων μὲν μίσθωσις, ὑφ' ἑτέρων δὲ πρᾶσις ἐνομίζετο. πρᾶσις [a] μὲν ἐπειδὴ διέβαινεν ἐπὶ κληρονόμοις, καὶ ἐξεποιεῖτο διαφόρως· μίσθωσις [b] δὲ ἐνομίζετο, διὰ τὸ καθ' ἕκαστον ἔτος διδόμενον· διάταξις γέγονε Ζήνωνος τοῦ θειοτάτου, ἥ τις ἐμφύτευσιν [c] τοῦτο ἐκάλεσεν· ἰδιάζουσαν αὐτῷ φύσιν ἐπινοήσασα, οὔτε πρὸς μίσθωσιν καθόλου, οὔτε πρὸς πρᾶσιν ὁρῶσαν, ἀλλ' ἰδίοις ὅροις συνισταμένην. καὶ εἰ μέν τι πακτευθῇ μεταξὺ τῶν συναλλασσόντων, οὕτως ἰσχυρὸν ἔστω τὸ σύμφωνον, ὡσανεὶ φύσεως τοιαύτης φανερᾶς προσούσης τῷ συναλλάγματι. φύσις γὰρ γίνεται τῷ συναλλάγματι τὸ πάκτον. εἰ δὲ μηδὲν περὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀπωλείας [d] συνεφωνήθη, τηνικαῦτα εἰ μὲν παντὸς τοῦ πράγματος γένηται φθορὰ τοῦ ἐμφυτευθέντος, δηλαδὴ τὸν δεσπότην, τουτέστι τὸν ἐμφυτεύσαντα, ὁράτω ἡ ζημία. εἰ δὲ μερικὴ ὁ ἐμφυτευσάμενος ταύτην ἐπιγινωσκέτω τὴν βλάβην. ὅπερ καὶ ἐν χρήσει ἐστί τε καὶ πολιτεύεται.

quandiu pensio siue reditus pro his domino præstetur, neque ipsi conductori, neque heredi eius cuive conductor heresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, alióve quocunque modo alienauerit, auferre liceat.
Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & à quibusdam locatio à quibusdam venditio existimabatur: lex Zenoniana lata est, quæ emphyteuseos cōtractus propriam statuit naturam, neque ad locationem neque ad venditionem inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam: & si quidem aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis esset contractus: sin autem nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc si quidem totius rei interitus accesserit, ad dominum super hoc redundare periculum: sin autem particularis, ad emphyteuticarium huiusmodi damnum venire: quo iure vtimur.

4 ¶ Similiter & illud sæpe in controuersia videmus esse, Aurifici cuipiam de-

4 ¶ Ὁμοίως κἀκεῖνο τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐστί. χρυσοχόῳ τινὶ δι-

4 ¶ Item quæritur, si cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo certi ponderis certæque formæ annulos ei faceret, & acciperet verbi

verbi gratia, decem aureos: vtrùm emptio & venditio, an locatio & conductio cōtrahi videatur. Cassius ait materiæ quidem emptionē & venditionem contrahi, operæ autem locationem & conductionem. Sed placuit tantùm emptionem & venditionē contrahi. Quòd si suum aurū Titius dederit, mercede pro opera constituta, dubium nō est, quin locatio & conductio sit.

5 ¶ Conductor (autem omnia secundum legē cōductionis facere debet: & si quid in lege prætermissum fuerit, id ex bono & æquo præstare. Quipro vsu aut vestimentorum, aut argenti, aut iumēti, mercedem aut dedit, aut promisit: ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus paterfamiliâs suis rebus adhibet: quā si præstiterit, & aliquo casu fortuito eā rē amiserit, de restituenda ea non tenebitur.

6 ¶ Mortuo conductore intra tempora

δώκα, λόγου χάειν δέκα νομίσματα, συμφωνήσας ὥστε αὐτὸν χρυσοχόον [a] ἐξ οἰκείας ὕλης, χρυσοῦ φανεροῦ σταθμοῦ, καὶ φανεροῦ τύπου, δακτυλίους μοι κατασκευάσαι. πότερον πρᾶσις ἢ μίσθωσις τὸ τοιοῦτον ἐστὶ, ζητεῖται. καὶ ὁ μὲν Κάσσιος φησὶν εἶναι καὶ μίσθωσιν καὶ πρᾶσιν τὸ τοιοῦτον. ἵνα εἰ μὲν αἰτιῶμαι τὴν ὕλην τοῦ χρυσίου, ὡς οὐ χρηστὴν κινήσω τὴν ἐξ ἐμπτου. εἰ δὲ τὴν ἐργασίαν ὡς οὐ καλῶς ἔχουσαν, ἔχοιμι τὴν λοκάτι. ἀλλ' ἤρεσε μᾶλλον πρᾶσιν εἶναι καὶ ἀγορασίαν τὸ πρᾶγμα. τὸ γὰρ τῆς ἐργασίας ἐστὶν, ὡς ἐν παρακολουθήματι, εἰ [b] δὲ ἴδιον δέδωκα ἐγὼ χρυσὸν τῷ χρυσοχόῳ, μισθοῦ ὁρισθέντος ὑπὲρ τῆς ἐργασίας, ἀναμφιβόλως μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσις ἐστὶ τὸ τοιοῦτον.

5 ¶ Ὁ μισθωσάμενος πάντα [c] κατὰ τὸν ὅρον τῆς μισθώσεως ὀφείλει ποιεῖν. τουτέστι κατὰ τὸ δόξαν μεταξὺ τῶν συναλλαξάντων. εἰ δέ τι ἐν τοῖς συμφώνοις παρεφθῇ, κατὰ τὸ κάλλιστον καὶ δίκαιον ὀφείλει τοῦτο τυποῦσθαι. ¶ Ἐὰν χρήσω τινὶ ἐσθῆτα, ἢ ἄργυρον, ἢ ζῶον, εἶτα ὑπὲρ τῆς χρήσεως τύπου, χρυσίον ῥητὸν λόγῳ μισθοῦ δοθῇ μοι, ἢ ὁμολογηθῇ δίδοσθαι, ὁ λαβὼν τοσαύτην ἐπιμέλειαν περὶ τὴν τούτων παραφυλακὴν ὀφείλει, ὅσην ὁ σφόδρα ἐπιμελέστατος περὶ τὰ οἰκεῖα παρέχει πράγματα. ἐὰν γὰρ παράσχῃ καὶ τυχηρῶς τὰ χρησθέντα ἀπόληται πράγματα, περιφάσει τῶν πραγμάτων ἀποκαταστάσεως οὐ κρατεῖται.

6 ¶ Ἐὰν ἐπὶ πενταετίαν μισθώσω τινὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν, ἐν δὲ τῷ δευ-

di, verbi gratia, decem aureos conuenitque, vt is ex auri sui materia, certi pōderis certæque formæ anulos mihi faceret, quæritur venditióne id sit, an locatio? Et Cassius quidē simul & locationem & venditionem id esse dicit: vt si materiam auri non satis probam esse causer, Ex empto possim agere: sin de opere ipso vt non rectè facto conquerar, locati actionem habeam. Sed magis visum est, tantùm emptionem & venditionem contrahi: quoniā opera velut accessorii vice fungitur. Quod si aurum ego meum dederim aurifici, mercede pro opere constituta: dubium nō est, quin ea res locatio & conductio sit.

5 ¶ Conductor omnia secundum legem & fines cōductionis facere debet, hoc est, secundum ea, quæ in re gerenda cauta sunt. Et si quid in lege, & pactis omissum, fuerit, id ex æquo & bono disponi debet.

¶ Si cui vestem, aut argentum, aut animal commodauerim: & pro vsu eius certa pecunia mihi mercedis nomine data sit, aut dari promissa: is qui accepit, tantam in his custodiendis diligentiam adhibere debet, quantam diligentissimus paterfamiliâs rebus suis adhibet. Eam enim si adhibuerit, & casu aliquo fortuito res quas vtendas accepit, perierint: ad restitutionem earum, aut propter restitutionem non tenetur.

6 ¶ Si cui ad quinquennium fundū meum locauero, & cōductor secūdo

a *adde* § Harmen. 8. §. 1. l. 2. §. 1. ff. de locat. & cōduc.

b *Si quam rē nobis fieri velimus, puta statuam, & nihil aliud quam pecuniam demus, emptio est: sin rem ipsam nobis faciendam (puta aurum vt fiat annulus: areā vt in ea fiat ædificium) conductio est.* l. Sabinus. 20. l. conuenit. 65. ff. de cōtr. empt. 19. Eclog. 1. c. 54.

c v. l. si merces. 25. §. conductor. 3. ff. locati. l. circa. 19. C. de locato.

forte aut tertio anno decesserit, heres eius in conductionem vsque ad finẽ quinquennii succedit.

a l. vlam veritatis. 10. C. de locato.

τέρῳ τυχὸν ἢ τρίτῳ ἐνιαυτῷ τελευτήσῃ ὁ μισθωσάμενος, ὁ κληρονόμος [a] αὐτοῦ ὑπεισελεύσεται τὴν μίσθωσιν μέχρι πέρατος τῆς πενταετίας.

cõductionis, heres eius eodem iure in conductione succedit.

DE SOCIETATE. Tit. XXVI.

ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ[b] Τίτλος κς.

DE SOCIETATE. Tit. XXVI.

b 3. Harmen. 10. 11. Eclo. 1. adde tit. ff. & C. pro socio & Paul. 2. sent. 16. Porrò τῆς κοινωνίας & κοινοπραξίας differentiã vide apud Harmen. 3. tit. 10. §. 3.

¶ De tertio genere obligationum ex contractu & consensu, seu De societate. Societatem iniri vel omnium bonorum (ea κοινοπραξία dicitur Græcis) vel vnius negotiationis. 1 Lucri & damni partes in societate æquas in dubio intelligi, sin minus, lucri ac damni partes æquas vel dispares conuentione constitui posse. 2 vt vnus pecuniam conferat, alter operas tantùm, vt vnus lucri partem ferat, de damno tamen non teneatur, & quemadmodum id intelligatur. 3 Partem damni non expressam, ex lucri parte expressa subintelligi, & econtrà. 4 ¶ Societatem solui renunciatione (& quemadmodum societati renunciare liceat) morte vnius socij (nisi aliter conuentum) 6 negotio (cuius causa societas contracta) perfecto. 7 publicatione bonorum socij. 8 Concessione bonorum à socio facta, eiúsve bonis venditis. 9 ¶ Actione pro socio socius tenetur culpam non admittere, non tamen exactissimam diligentiam, satis enim esse si in re socij eam diligentiam, quam in suis rebus, adhibeat.

POST venditionem & locationem, necesse est & de societatè dicere. ¶ Contrahitur autem hæc inter aliquos, aut totorum bonorũ, hoc est, de vniuerso patrimonio, quam Græci proprio nomine κοινοπραξίας appellant: aut vnius alicuius negotiationis, veluti emendorum vendendorúmque mancipiorum: aut olei, aut vini, vel frumenti emendi vendendíque.

1 ¶ Et si nihil conuenerit, quotam quisque in lucro & damno partem habere debeat: ex æquo lucra & damna agnoscent socij. Sin expressæ fuerint partes, standum est conuẽtis. Neque enim dubium est, quin valeat conuentio, si duo inter se pacti

c hoc est omnium bonorũ 2. Gal 9. §. societatem 17. vniuersorũ bonorum l. 5. ff. eod. 12. Eclo. 1. c. 4 3. Harmen. 10. §. 9.
d κοινοπραξίαν aliter definit Harmen. d. §. 3. hanc enim extra consensum & contractum habitũ: κοινωνίαν tractatu & consensu fieri. adde l. 30. l. 31. ff. pro socio.
e πραγματείαν dixit author Ecloga d. c. 4.
f Si societas ἁπλῶς id est, simpliciter, seu nullis expressis partibus lucri vel damni, inita ex æquo lucrum & damnum commune intelligitur. l. societatem. 7. & l. 29. ff. eod 3. Harm. 10. §. 10 11. Eclo. 3. c. 29.

Μετὰ τὴν πρᾶσιν καὶ μίσθωσιν, χρὴ καὶ περὶ κοινωνίας διεξελθεῖν. ¶ Συνίσταται δὲ αὕτη μεταξύ τινων, ἢ τοτόρουμ [c] βονόρουμ, τουτέστιν ἐπὶ πάσῃ τῇ περιουσίᾳ. ἣν οἱ ἕλληνες ἰδικῶς κοινοπραξίαν [d] καλοῦσιν. ἢ μιᾶς οἵας δήποτε ἐμπορείας [e] οἷον ἐπὶ τὸ ἀγοράσαι ἀνδράποδα, καὶ αὐτὰ διαπωλῆσαι, ἢ ἔλαιον, ἢ οἶνον, ἢ σῖτον.

1 ¶ Καὶ εἰ μὲν μηδὲν [f] περὶ τοῦ πόσον μέρος ἕκαστος τῶν κοινωνῶν ἢ κέρδους ἢ ζημίας ἐπιγνώσεται συμφωνηθῇ, ἐξ ἴσου τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας ἐπιγνώσονται. εἰ δὲ ἐκφωνηθῇ τὰ μέρη, φυλάττεσθαι τὸ συμφωνηθὲν δεῖ ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν ὅτι ἔρρωται τὸ πάκτον, ἐὰν δύο μεταξὺ ἀλλήλων συμ-

SOcietatem coire solemus aut totorũ bonorum, quã Græci specialiter κοινωνίας appellãt: aut vnius alicuius negotiationis, veluti mancipiorũ vẽdendorũ emendorúmque, aut olei, aut vini, aut frumenti emẽdi vẽdendíq;

1 ¶ Et quidẽ si nihil de partib. lucri & damni nominatim cõuenerit: æquales scilicet partes & in lucro & in damno spectantur. Quod si expressæ fuerint, partes hæ seruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat cõuentio: si duo inter se pacti sint,

sint vt ad vnum quidē duę partes lucri & damni pertineant, ad alium 3.[a]

2 ¶ De illa sanè conuentione quæsitum est, si Titius & Seius inter se pacti sint, vt ad Titiū lucri duę partes pertineāt, damni tertia: ad Seium duę partes damni, lucri tertia, an rata debeat haberi conuentio? Quintus Mutius contra naturam societatis talem pactionē esse existimauit, & ob id non esse ratam habendā. Seruius Sulpitius (cuius sentētia pręualuit) contra sensit: quia sæpe quorumdam ita pretiosa est opera in societate, vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admitti. Nā & ita coiri posse societatem non dubitatur, vt alter pecuniā conferat, alter non conferat, & tamen lucrū inter eos commune sit: quia sæpe opera alicuius pro pecunia valet. Et ideo contra Quinti Mutii sententiā obtinuit, vt illud quoque constiterit posse conuenire, vt quis lucri partem ferat, de dāno nō teneatur, quod & ipsum Seruius conueniēter sibi fieri existimauit. Quod tamē ita intelligi oportet, vt si in alia re lucrū, in alia damnū illatū sit,

φωνήσωσιν, ἵνα ἕτερος μὲν δύο μέρη καὶ κέρδους καὶ ζημίας ἐπιγινώσκῃ, ὁ δὲ ἕτερος τρίτον.

2 ¶ Περὶ δὲ ἐκείνου τοῦ πάκτου ζητεῖται, ἐὰν Τίτιος καὶ Σέϊος μεταξὺ ἀλλήλων πακτεύσωσιν, ἵνα Σέϊος μὲν δύο μέρη λαμβάνῃ τοῦ κέρδους, κατὰ δὲ τὸ τρίτον ζημιοῦται. ὁ δὲ Τίτιος κατὰ δύο μέρη ζημιοῦται, τοῦ κέρδους τὸ γ ἀποφερόμενος. εἰ ἔῤῥωται τὸ σύμφωνον. καὶ ὁ μὲν Κόϊντος Μούτιος τῇ φύσει τῆς κοινωνίας φησὶν ἐναντιοῦσθαι τὸ τοιοῦτον σύμφωνον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ κρατεῖν τὸ πακτευθέν. ὁ δὲ Σέρβιος Σουλπίκιος, οὗ μᾶλλον ἐκράτησεν ἡ γνώμη, τὸ ἐναντίον φησὶ, διὰ[a] τὸ πολλάκις τινῶν κοινωνῶν, οὕτω τιμιωτάτην εἶναι τὴν σπουδὴν περὶ τὴν κοινωνίαν, ὥστε δίκαιον εἶναι πλείονα κερδαίνειν αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ μείζονι κέρδει εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς δέχεσθαι. καὶ γὰρ οὕτω κοινωνίαν συνίστασθαι ἀναμφίβολόν ἐστιν, ὥστε[b] τὸν μὲν χρήματα συνεισφέρειν, τὸν δὲ οὐ. καὶ κοινὸν εἶναι τὸ περιγινόμενον κέρδος μεταξὺ αὐτῶν: πολλάκις[c] γὰρ ἡ σπουδὴ ἑνὸς τῶν κοινωνῶν, ἴσα δύναται τῇ τῶν χρημάτων συνεισφορᾷ. ¶ Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἐκράτησεν ἡ τοῦ Σερβίου γνώμη, ἐναντιωμένη τῷ Κουΐντῳ Μουτίῳ, ὅτι καὶ ἐκεῖνο τῶν ὡμολογημένων γέγονε, δύνασθαι πακτεύειν τοὺς κοινωνοὺς, ἵνα τις ἐξ αὐτῶν, κέρδους μὲν μέρος ἀποφέρηται, μὴ[d] ὑποβάλλεται δὲ ζημίᾳ. ὅπερ καὶ οὕτω νοῆσαι χρή. ἵνα ἐὰν ἔν τινι μέρει κέρδος, ἔν τινι δὲ ζημία προσενεχθῇ,

sint: vt alter duas lucri dānique partes habeat, alter tantùm tertiam.

2 ¶ Sanè de illa conuentione quæritur: si Titius & Seius inter se pacti sint, vt Seius duas in lucro partes habeat, & tantùm tertiam in damno: contrà Titius duas in damno partes habeat, & tantùm tertiam in lucro, an ratum sit id pactum? Et Q. Mutius conuentionem hanc contra naturam societatis esse ait, & ob id ratam non habendam. Seruius autē Sulpitius (cuius opinio obtinuit) contrà sentit: quia sæpe quorundam sociorum ita excellens est diligentia & opera in societate, vt iustum sit plus eos lucri habere, & maioris lucri conditione in societatem recipi. Nam & ita coiri societatem posse nemo dubitat, vt alter pecuniam conferat, alter non cōferat, & tamen lucrum inter eos commune sit. Nam sæpe vnius ex sociis diligētia tantum præstat, quantum pecunia ab aliis collata. ¶ Et adeò hæc Seruii sententia cōtra Q. Mutiū obtinuit, vt illud quoque extra controuersiam sit: conuenire posse inter socios, vt vnus aliquis eorum, lucri partem habeat, de damno non teneatur. Quod tamen ita intelligendum est, vt si aliqua in parte lucrum, in aliqua damnum allatum sit:

a d.c.29.d.l.29.in pr.

b v.l.1.C.eo.

c l.5 §.1.l.52.§.2.ff.eod.3. Harmenop.10.§.9.

d Societas quemadmodū iniri possit, vt vnus lucrum habeat, de dāno non teneatur. adde d.l.29.§.1.d.c.29.

compēſatione facta id ſolùm quod ſupereſt, lucrū eſſe intelligatur, veluti, Quidam mācipiorū & veſtimentorum negotiationē inierant: In negotiatione veſtimentorum damnū cētum aureorum acceptū eſt. In negotiatione ſeruorum, lucrum trecentorum aureorum acceſſit: Primò eximuntur centum aurei, qui in damno ſunt, ſcilicet vt lucrum trecentorū aureûm huic damno medeatur. Et ducēti aurei qui ſuperſunt, inter ſocios ſecū dum legem initio dictam diuiduntur. Ex hoc igitur planum fit. cum ſimul & lucrum & damnum ſocietas accepit, aut lucrū dūtaxat, ſocium ex pacto nō iuuari, quo conuēnit, vt partem in lucro haberet, & damnum non ſentiret. Quum verò ſolùm damna accepta ſunt, tūc quid prodſit ea cōuentio, oſtēditur. Nam ecce, ſi cū millenos ſinguli aureos in ſocietatē attuliſſēt, ſubſequuta prædicta conuentione: ducētorum aureûm damnū in negotiatione acceptū ſit & lucri nihil factū: deinde ſocietatem contingat diſſolui: alter mille aureos quos intulit, accepturus eſt, alter tantùm octingentos.

3 ¶ Illud in cōfeſſo expeditóque eſt: ſi in vno tātū eorū quę accidunt, pars expreſſa ſit, & in altero pars expreſſa non ſit: id quod expreſſum eſt, regulam eius eſſe, quod omiſſum eſt: veluti conuēnit, vt cùm lucrū contingat, alter beſſem habeat, alter tertiā partē, nec de dāno quicquam dictum eſt: aut cōtrà. Id de quo dictū nihil eſt, ęquale fiet ei quod expreſſū eſt. 4 ¶ Societas autē eouſq. manet, donec in eodem conſenſu partes perſeuerāt. ¶ At cùm quis

κομπενσατζίωνος ἤτοι ἀντελλόγου γινομένου, τὸ ὑπολειφθὲν τοῦτο μόνον κέρδος νομισθείη. οἷον ἐνεπορεύοντο ἀνδράποδα, καὶ ἐσθῆτα. ἐν τῇ ἐμπορείᾳ τῆς ἐσθῆτος ζημία γέγονεν ἑκατὸν νομίσματα. ἐν δὲ τῇ πραγματείᾳ τῶν οἰκετῶν κέρδος περιεποιήθη τ νομίσματα ἐξαιρεῖται πρότερον τὰ ἑκατὸν νομίσματα τὰ τῆς ζημίας, ὥστε ἐκείνην θεραπευθῆναι ἐκ τοῦ κέρδους τῶν τῶν τ νομισμάτων, καὶ τὰ σ μερισθήσεται μεταξὺ τῶν κοινωνῶν, κατὰ τὰ γενόμενα πάκτα. ὥστε οὖν ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι ἡνίκα μὲν κατὰ ταυτὸ κέρδος καὶ ζημία συμβῇ τῇ κοινωνίᾳ, ἢ κέρδος μόνον, οὐδὲν ὠφεληθήσεται ὁ κοινωνὸς ἐκ τοῦ πάκτου, τοῦ λέγοντος, μετέχειν μὲν αὐτὸν τοῦ κέρδους, μὴ ὑποκεῖσθαι δὲ ζημίᾳ. ἡνίκα δὲ ζημία μόνη συμβῇ, τότε τὸ ὄφελος τὸ ἐκ τοῦ συμφώνου δείκνυται. ἰδοὺ γὰρ εἰσαγαγόντων αὐτῶν ἀνὰ α νομίσματα, τοῦ προειρημένου πάκτου παρακολουθήσαντος, συνέβη ζημίαν μόνην γενέσθαι ἐν τῇ ἐμπορείᾳ σ νομισμάτων, μηδὲν δὲ κέρδος, εἶτα διαλυθῆναι τὴν κοινωνίαν. ὁ μὲν λείψεται ἃ συνήγαγε α νομίσματα, ὁ δὲ ω.

3 ¶ Ἐκεῖνο δὲ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὅτι [a] ἐὰν ἐφ᾽ ἑνὶ μόνῳ τῶν συμβαινόντων μέρος ἐκφωνηθῇ, μέρος δὲ οὐκ ἐκφωνηθῇ, κανὼν γίνεται τοῦ σιγηθέντος τὸ ἐκφωνηθέν. οἷον γέγονε πάκτον, ὥστε κέρδους συμβαίνοντος τὸν μὲν τὸ δίμοιρον, τὸν δὲ τὸ τρίτον λαμβάνειν, περὶ δὲ ζημίας οὐδὲν ἐλέχθη, ἢ τοὐναντίον, ἐξισωθήσεται τῷ εἰρημένῳ τὸ μὴ λεχθέν.

4 ¶ Ἡ δὲ [b] κοινωνία μέχρι τοσούτου συνίσταται, ἕως οὗ τὰ μέρη τῆς αὐτῆς ἔχεται διαθέσεως. ¶ Εἰ δὲ τις

compenſatione facta, ſolū quod ſupereſt intelligatur lucro eſſe.

3 ¶ Illud expeditum eſt ſi in vna cauſſa pars fuerit expreſſa, (veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno) in altera verò omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſeruari.

4 ¶ Manet autē ſocietas eò vſquè donec in eodē conſenſu perſeuerauerint.

¶ At cum quis renun-

a *Ex lucri ſtipulatione dānum: ex damni cōuentione, lucri quantitatem colligimus.*

b *Societas ſoluitur rē, perſon., voluntate, ſeu renuntiatione.* 3. Harmeno. 11. §. 4. l. verū eſt. 63 §. vlt. in fin. ff pro ſocio: *ſoluitur interuenientibus perſonis & rebus* § 5. infr. eod. §. vlt. 3. Harmen. 11. §. 1. 2. 3. *Tollitur etiam actione, cum aut ſtipulatione aut iudicio mutatur ſocietatis cauſa* 3. Harmeno. 11. §. 5 l actione 65 ff. pro ſocio.

renunciauerit societati, soluitur societas. Sed planè si quis callidè in hoc renunciauerit societati, vt obueniens aliquod lucrum solus habeat: veluti si totorum bonorum socius, cũ ab aliquo heres esset relictus, in hoc renuntiauerit societati, vt hereditatem solus lucri faceret: cogitur hoc lucrum communicare. Si quid verò aliud lucri faciat, quod non captauerit, ad ipsum solum pertinet. Ei verò, cui renunciatum est, quicquid omnino post renuntiatam societatem acquiritur, soli conceditur.

τῶν κοινωνῶν ἀπαγορεύσει. [a] λύεται ἡ κοινωνία ἐπὶ τοῖς μετὰ ταῦτα συμβαίνουσι. εἰ δέ τις κακούργως [b] προαιρέσει ἀπηγόρευσε διὰ τοῦτο τῇ κοινωνίᾳ, ἵνα δὴ τι προσγινόμενον μόνος κτήσηται, τοῦτο κοινὸν ἔσται. εἰ δέ τις κέρδος οὐ προσδοκῶν ἀπηγόρευσε, αὐτὸς δὲ μὴ προεπηκόπησεν, ἕξει μόνος. οἷον πρῖμος καὶ σεκοῦνδος τοτόρουμ βονόρουμ ἦσαν κοινωνοί. συνέβη δὲ Τίτιον ἐπὶ πρίμῳ τελευτῆσαι κληρονόμῳ, καὶ Σεΐου δὲ τὴν προσόδαν ἐπὶ τὸν αὐτὸν φέρεσθαι πρῖμον. ἐλθών τις ἀπήγγελλε πρίμῳ περὶ τῆς τοῦ Τιτίου κληρονομίας. ἄγνωστος δὲ ἦν ἡ Σεΐου κληρονομία πρίμῳ, εἴγε ἥρμοσεν αὐτῷ. βουλόμενος ὁ πρῖμος μόνος κτήσασθαι τὴν τοῦ Τιτίου κληρονομίαν, εἰδὼς ὅτι μετὰ λύσιν τῆς κοινωνίας μόνου τοῦ κτησαμένου ἐστὶν, ἐπιτηδὲς ἀπηγόρευσε τῇ κοινωνίᾳ, ἵνα μόνος κερδαίνῃ τὴν κληρονομίαν. τιμωρεῖται τὴν κακίστην αὐτοῦ προαίρεσιν ὁ νόμος, ἀναγκάζων [c] αὐτὸν τὸ κέρδος τὸ περιγινόμενον ἐκ τῆς τοῦ Τιτίου κληρονομίας κοινὸν ποιεῖν. τὴν δὲ Σεΐου κληρονομίαν, εἴγε γνοίη μετὰ ταῦτα καταδέξηται, μόνος ἕξει. οὐ δὲ γὰρ ἐλπίδι τοῦ κτήσασθαι ταύτην διέλυσε τὴν κοινωνίαν. πῶς γάρ; ὁπότε γε ἠγνόει ταύτην εἰς ἑαυτὸν κατενηνέχθαι. τοῦ μέντοι σεκούνδῳ, εἴ τι μετὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην τῆς κοινωνίας περιεποιήθη, εἰ καὶ ἡ αἰτία τῆς νέας κτήσεως πρεσβυτέρα τῆς ἀπαγορεύσεως ἦν, μόνος λήψεται, διὰ τὸ μηδένα αὐτοῦ δόλον ἐλέγχεσθαι.

5 ¶ Λύεται ἡ κοινωνία πρὸς τούτοις τῇ τοῦ κοινωνοῦ τελευτῇ. [d] ὁ γὰρ κοινωνίαν συνιστῶν ἐγνωσμένον πρόσωπον ἑαυτῷ ἐπιλέγεται. οὐ πάντως δὲ

renũciauerit societati, soluitur societas quantum ad ea pertinet, quæ ex illo tempore contingunt. Sed si quis versuta callidáque mente in hoc societati renunciauerit, vt obueniens aliquod lucrum solus habeat, lucrum hoc communicabitur. Sin autem cùm nullum lucrum expectaret, renunciauerit: id ipse quod non præuidit, habebit solus: veluti, Primus & Secũdus totorum bonorũ erant socij: contigit vt Titius heredem Primum relinquens moreretur, sed & Seij hereditas eodem tempore Primo delata est. Quidam ad Primum venit, ac nũciauit illi de Titij hereditate. Sed Seij hereditatẽ, nondum sibi delatam esse sciebat Primus. Quũ vellet igitur Primus solus hereditatẽ Titij habere, sciẽs soluta societate suam solius futuram, ex industria renunciauit societati, vt solus hereditatẽ lucrifaceret. Hæc eius tam peruersa mens punitur lege, & lucrum quod ex hereditate Titij obuenit, communicare cogitur. At Seij hereditatem, si postea cũ delatam sibi esse sciret agnoscat: solus eam habebit. Neque enim spe eius lucrifaciendæ societatem dissoluit. Nam quomodo? Quum & sibi eam delatã esse nesciret. Secundus tamen si quid post renũciationem societatis ei factã adquisiuerit, etiam si fortè causa adquisitionis, quæ nunc obtigit, antiquior sit renuntiatione, sibi soli id habebit, propterea quòd nullus in eo dolus argui possit.

5 ¶ Soluitur adhæc societas & socij morte, quia qui societatem contrahit, certam cognitã personam sibi eligit. Nec.n. omnino

7 ¶ Soluitur adhuc societas etiam morte socij: quia qui societatem cõtrahit, certam personã sibi eligit: sed &

a *Renunciasse autem ij intelliguntur, non modò qui verbis ipsi aut serui pro renunciãt, sed & qui separatim negotia ri sibi incipiũt.* 3 Harmeno. 11. §. 5. l. itaque 64. ff. pro socio.

b l. 65. §. diximus. 3. ff. pro socio.

c l. actione 65. §. diximus 3.

d *Societas dissoluitur ...* *... hoc est interennntibus personis. Intereunt aut interire intelliguntur personæ ... morte, relegatione, publicatione.* 3 Harm. 11. §. 1. & 2. & titu. 10. §. 4. *cuius meminit paragraph. 7. inf. eo. Soluitur quoque nõ modo interentibus personis, sed & rebus. Interire enim dicuntur res cum aut prorsus nullæ, aut certe conditionem mutari ... vtpote vel consecrata vel publicata.* 3 Harmen. 11. §. 3. l. 63. in fi. ff. pro socio. & Gal. 9. §. permanet. 18.

socii mei heres ad societatem mihi erit cōmodus. Sed & si inter plures contracta sit societas, vnius morte inter omnes soluitur: quāuis plures supersint, quā mortui sūt. Quid enim si quū quinque aut sex societatē iniissent, duo simul naufragio perierint? Interdū enim propter eos, qui mortui sūt, his qui supersunt vtilis, & optanda erat societas: vtique nisi in coeūda societate aliud cōuenerit, vt vno mortuo inter cæteros maneret societas.

ὁ τοῦ ἐμοῦ κοινωνοῦ κληρονόμος, ἔσται μοι πρὸς κοινωνίαν ἐπιτήδειος. εἰ δὲ καὶ πλείονες κοινωνοὶ συνέστησαν, τῇ τοῦ ἑνὸς τελευτῇ μεταξὺ πάντων διαλύεται ἡ κοινωνία. εἰ καὶ οἱ περιόντες πλείονές εἰσι τῶν τελευτησάντων. τί γὰρ ὅτι πέντε ἢ ἐξ συστησαμένων κοινωνίαν, δύο ἅμα ἐν ναυαγίῳ τεθνήκασιν. ἔσθ' ὅτι γὰρ διὰ τοὺς τελευτήσαντας τοῖς περιοῦσιν ἐπωφελὴς ἅμα καὶ αἱρετὴ ὑπῆρχεν ἡ κοινωνία, εἰ μὴ ἄρα ἐν τῷ συνιστᾶν τὴν κοινωνίαν, ἕτερόν τι συνήρεσεν, ὥστε ἑνὸς τελευτήσαντος, τοῖς περιοῦσι φυλάττεσθαι τὴν κοινωνίαν.

si consensu plurium societas contracta sit, morte vnius socii soluitur, etsi plures supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit.

6 ¶ Soluitur & societas eo negotio ad finem perducto cuius gratia cōtracta fuit. Nam si ad negotiationem mancipiorum forte inita sit societas, & contigerit vt hæc negotiatio finem acciperet: finitur & societas.

6 ¶ Λύεται ἡ κοινωνία καὶ περαιωθέντος τοῦ πράγματος ἐκείνου, ἐφ' ᾧ συνέστη. εἰ γὰρ ἐπὶ ἐμπορείᾳ ἀνδραπόδων [a] τυχὸν γέγονε, συνέβη δὲ ταύτην τὴν ἐμπορείαν πέρας σχεῖν, συμπαύεται καὶ ἡ κοινωνία.

6 ¶ Item si alicuius rei contracta societas sit, & finis negotio impositus est, finitur societas.

a σωματέμποροι dicuntur qui hanc negotiationem exercent, & venalitiarij.

7 ¶ Publicatio quoque vnius ex sociis, societatem dissoluit. Sed tunc quum vniuersum socii patrimonium publicatum fuerit. Nam quum in bona socii publicati alter succedat (nēpe Fiscus) & similitudo quædam mortis inducitur, societas dissoluitur. Si enim pars tantum bonorum puplicata sit, manet societas.

7 ¶ Καὶ δήμευσις [b] ἑνὸς τῶν κοινωνῶν διαλύει τὴν κοινωνίαν. ἀλλὰ τότε ἡνίκα πᾶσα ἡ τοῦ κοινωνοῦ περιουσία δημευθῇ. ὁπότε γὰρ εἰς τὴν περιουσίαν τοῦ δημευθέντος ἕτερος ὑπεισέρχεται, τουτέστιν ὁ φίσκος, μίμησις ἐπεισάγεται τελευτῆς. ὅθεν διαλύεται ἡ κοινωνία. μερικῆς γὰρ γινομένης δημεύσεως ἔτι συνέστηκεν ἡ κοινωνία.

7 ¶ Publicatione quoque distrahi societatem manifestū est, scilicet si vniuersa bona socij publicentur: nam cùm in eius locū alius succedat, pro mortuo habetur.

b Societatem publicatione interire superius dictū est §.5. adde l. 65. §. publicationem. ff. eod.

8 ¶ Si socius ære alieno oppressus (siue id publicum sit, siue priuatum) bonis suis cesserit, & patrimonium eius venierit, soluitur societas. Si tamen post cessionem adhuc cōsentiant in societatē: noua nunc incipere videtur societas.

8 ¶ Ἐὰν κοινωνὸς, πολλοῖς βαρυνόμενος χρέεσι δημοσίοις, ἢ καὶ ἰδιωτικοῖς, τῆς οἰκείας ἐκστῇ περιουσίας, καὶ διαπραθῇ αὐτοῦ τὰ πράγματα, λύεται ἡ κοινωνία. εἰ μέν τοι μετὰ τὴν ἔκστασιν τῆς αὐτῆς ἔχονται διαθέσεως, καινοτέρα νῦν ἄρχεσθαι δοκεῖ κοινωνία.

8 ¶ Itē si quis ex sociis mole debiti prægrauatus, bonis suis cesserit, & ideo propter publica aut priuata debita, substantia eius væneat: soluitur societas. sed hoc casu si adhuc consentiant in societatem, noua videtur incipere societas.

9 ¶ Socius socio vtrùm

9 ¶ Ὁ κοινωνὸς τῷ κοινωνῷ, πότερον

9 ¶ Socius socio vtrū eo nomine

mine tātum teneatur pro socio actione, si quid dolo cōmiserit, sicut is, qui deponi apud se passus est, an etiam culpæ, id est, desidiæ atq. negligētiæ nomine quæsitum est, prævaluit tamen, etiā culpæ nomine teneri eū. Culpa autē nō ad exactissimā diligētiā dirigēda est. Sufficit enim talē diligentiā cōmunibus rebus adhibere sociū, qualem suis reb. adhibere solet. Namqui parum diligētem sociū sibi adsumit, de se queri, sibíque hoc imputare debet.

τούτου μόνου χάριν κρατεῖται τῇ προσοκίῳ ἀγωγῇ, ἥτινα [a] κατ' ἀλλήλων ἔχουσιν οἱ κοινωνοί, ἢ ἐάν τις κατὰ δόλον βλάψῃ τὴν κοινωνίαν, ὥσπερ ἀπὸ δόλου κρατεῖσθαι φαμὲν τῇ δεπόσιτι, τὸν ἀναδεχόμενον παρ' ἑαυτῷ ἀλλότριον πρᾶγμα παρακατατεθῆναι· ἤγουν καὶ κούλπας ὀνόματι, τουτέστι ῥαθυμίας τε καὶ ἀμελείας, τῶν ζητηθέντων ἐστί. ἀλλ' ὅμως ἐκράτησε, καὶ κούλπας [b] χάριν αὐτὸν κρατεῖσθαι. ἡ δὲ κούλπα, οὐ πρὸς τὴν ἀκριβεστάτην ἐπιμέλειαν ἀναφέρεται. ἀρκεῖ γὰρ τοιαύτην ἐπιμέλειαν ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν τὸν κοινωνὸν προσλαμβάνειν, ὁποίαν τοῖς οἰκείοις πράγμασι εἴωθε παρέχειν. ὁ γὰρ τὸν ἧττον ἐπιμελῆ κοινωνὸν ἑαυτῷ προσλαβών, ἑαυτὸν αἰτιάσθω τῆς ἀβουλίας, ὡς ἑαυτῷ τῆς ζημίας γενόμενος αἴτιος.

eo nomine tantum teneatur actione Pro socio (ea est autem actio quam mutuò inter se habent socii) si qua in re dolo societatem læserit, quemadmodum actione depositi dicimus eum de dolo teneri, qui rem alienam apud se deponi passus est: an verò etiam culpæ nomine, id est, desidiæ & negligentiæ, quæsitum est. Sed tamen prævaluit, etiam culpæ nomine eum teneri. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam refertur. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet. Nam qui minùs diligentem socium sibi adsumpsit, suam ipse imprudentiam incuset, cùm & ipse eius mali sibi causa fuerit.

a *Actio pro socio quæ sit & quatenus detur. adde* l. 31. l. 54. l. 72. ff. eod.

b *Socios inter se culpam & dolum præstare oportet. (culpam inquam, non exactissimam, sed qualem suis rebus adhibent* l. cū duobus, 52. §. verum. 2. l. socius socio. 72. ff. eod.

DE MANDATO. TIT. XXVII.

ΠΕΡΙ ΜΑΝΔΑΤΟΥ [c] ἤτοι ἐντάλματος. Τίτλος κζ.

DE MANDATO. TIT. XXVII.

c *adde* 14. Eclog. 1. *περὶ ἐντολῶν ἢ ἐνταλμάτων de mandatis & procuratoribus. Est & titulus de mandatis apud Paul.* 2. sent. 15.

¶ *De quarto genere obligationum ex contractu & consensu, seu de Mandato.* ¶ *Mandat quis tibi vel tua tantùm gratia (hoc genus mandati actionem ex mandato aduersus mandantem non parit.)* 1. *vel sua tantùm.* 2 *vel sua & tua.* 3 *vel aliena tantùm.* 4 *vel sua & aliena.* 5 *vel tua & aliena.* 6 *vel tua tantùm gratia (quod genus consilium magis quàm mandatum. Ideóque mandati actionem non parere superiùs diximus, nisi quis tibi mandauerit vt Titio fœnerares, quia non aliter Titio credidisses, quā si tibi mandatum esset.)* 7 ¶ *Contra bonos mores mandatum non obligare.* 8 ¶ *Fines mandati excedere non permitti: si tamen fundum centum emere iusseris, & mandatarius pluris emerit, in centum: si minoris, cum eo mandati agere poteris: quoniam qui centum emi mandauit, & vt minoris, si posset, emeretur, mandasse intelligitur.* 9 *Finiri mandatum reuocatione: hoc est si re integra fuerit reuocatum.* 10 *aut si mors alterutrius superuenerit (hoc tamen casu si quid mandatarius egerit, putà alicui soluerit, ignorata mandantis morte ratum erit)* 10 *aut si tempestiuè renunciatum ei à mandatario fuerit.* 11 *In diem & sub conditione mandari posse.* 12 ¶ *Gratuitum mandatum esse, aliàs in locationem transire.*

RELIQVVM nobis est, ex obligationibus quæ consensu contrahuntur, mandatū. ¶Quinque autem id modis constituitur. Aut enim mea solius gratia tibi mando: aut mea & tua: aut aliena tantum: aut mea & aliena: aut tua & aliena. Nam si tua tantum gratia mandatum fiat, superuacuum est quod agitur, ac neque ex cōsensu constituitur obligatio, neque mandati nascitur actio.

a l.2.ff.eod.

b d.l.2.in pr. vers. quod si tua:& §. tua autem 6. ff. eod.

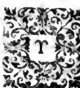
1 ¶ Et mea tantum mandantis gratia interuenit mandatum: veluti si tibi mādarim, vt negotia mea gereres, vel vt fundum illum mihi emeres, vel vt pro me sponderes.

c d.l.2.§.2.

2 ¶ Mea & tua gratia mādatum fit, quum tibi mando, vt pecuniam Titio sub vsuris credas, qui ea in rem meā versurus est. Nā & tibi prodest id quod agitur, propter vsurarum præstationem: & mihi in cuius rem pecunia vertenda est. Aut si cum pro Primo qui mutuum à te accepit, ego fidem meam interposuissem: & tu mecū ex causa fideiussoria velles agere: mandarim tibi, vt meo periculo cum Primo principali agas. Ecce enim, & ego hic iuuor, præsentem euitans actionem: & tu qui post acceptum cum principali iudicium, nisi is tibi satisfecerit, contra me reuerti potes. Nam finge sine pignore fideiussionē factam fuisse, & mandatū cum pignore interuenire, vt aliquid emolumenti fit

d d.l.2.§.tua & mea.

e *Mea & mādatary gatia quemadmodū mandare possim.*

Υ Πόλοιπον ἡμῖν ἐστιν, ἐκ τῶν ἀπαγομένων ὑπὸ τῶν κονσένσο συναλλαγμάτων, τὸ μανδᾶτον.

¶ Συνίσταται δὲ τοῦτο τρόποις πέντε· [a] ἢ [b] γὰρ ἐμαυτοῦ μόνου ἐντέλλομαί σοι χάριν, ἢ ἐμαυτοῦ καὶ σοῦ, ἢ ἑτέρου μόνου ἕνεκα, ἢ ἐμοῦ καὶ ἑτέρου, ἢ σοῦ καὶ ἑτέρου. ¶Εἰ γὰρ σοῦ μόνου χάριν γίνεται τὸ μανδᾶτον, περιττὸν τὸ πραχθέν, καὶ οὐδὲ ἡ κονσένσο συνίσταται ἐνοχή, οὐδὲ ἡ μανδάτι τίκτεται ἀγωγή.

1 ¶ Καὶ τοῦ [c] ἐντελλομένου μὲν χάριν ἐμοῦ μόνου γίνεται τὸ μανδᾶτον. οἷον ἐὰν ἐντείλωμαί σοι, ἵνα τὰ πράγματά μου διοικήσῃς. ἢ ἵνα μοι τὸν ἀγρὸν τόνδε ἀγοράσῃς, ἢ ἵνα ἐγγυήσῃ με.

2 ¶ Ἐμοῦ καὶ [d] σοῦ χάριν γίνεται τὸ μανδᾶτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα [e] ἐπὶ τόκῳ δανείσῃς Τιτίῳ, τῷ μέλλοντι ταῦτα τὰ χρήματα εἰς ἐμὰς δαπανᾶν χρείας. καὶ γὰρ καὶ σὲ τὸ γινόμενον ὠφελεῖ διὰ τὴν λῆψιν τῶν τόκων, κἀμὲ οὗ περὶ τὰς χρείας δαπανηθήσεται τὸ ἀργύριον. ἢ ἐὰν συμβῇ δανείσασθαι μὲν παρὰ σοῦ πρῖμον, ἐμὲ δὲ ἐγγυήσασθαι. βουλομένῳ δέ σοι χωρῆσαι κατ' ἐμοῦ, ἐντείλωμαί σοι ἐμῷ κινδύνῳ κινῆσαι κατὰ πρίμου τοῦ πρωτοτύπου. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα κἀγὼ ὠφελοῦμαι τὴν παροῦσαν διαφυγὼν ἀγωγὴν, καὶ σὺ δὲ δυνάμενος μετὰ τὴν κατὰ τοῦ πρωτοτύπου δίκην ἐὰν μὴ ἀποπληρωθῇ τὸ χρέος ὑποστρέφειν κατ' ἐμοῦ. ὑπόθου γὰρ ὅτι ἡ ἐγγύη γέγονε δίχα ὑποθήκης, τὸ δὲ μανδᾶτον μετὰ ὑποθήκης, ἵνα τι ὄφελος ᾖ

MAndatum contrahitur quinque modis, siue sua tantùm gratia aliquis tibi māndet, siue sua & tua, siue aliena tātū, siue sua & aliena, siue tua & aliena.

¶ At si tua tantum gratia tibi mandatum sit, superuacuū est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio nascitur.

1 ¶Mandantis tantùm gratia interuenit mandatum: veluti si quis tibi mandet, vt negotia eius gereres, vel vt fundū ei emeres, vel vt pro eo sponderes

2 ¶ Tua gratia & mandantis, veluti si mandet tibi, vt pecuniam sub vsuris crederes ei qui in rē ipsius mutuaretur: aut si volente te agere cū eo ex fideiussoria caussa, mandet tibi, vt cum reo agas periculo mandantis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo

quem tibi

quem tibi delegет in id quod tibi debuerat.)

τὸ μανδάτον, ἢ καὶ ἡνίκα ἐχρεώστουν σοι ἑκατὸν νομίσματα, ἐβούλου δέ με καλέσαι πρὸς δίκην. ἐδελεγάτευσά σοι ἐγὼ τὸν ἐμὸν δεβίτορα. εἶτα ἐνετειλάμην σοι ἐγὼ ἐμῷ κινδύνῳ, ἐπερωτᾶν αὐτόν. τυχὸν γὰρ ἐδεδίεις μήπως ἐπερωτήσας τὸν ἐμὸν δεβίτορα ἐκπέσῃς τοῦ χρέους, οὔτε παρ' αὐτοῦ δυνάμενός τι λαβεῖν, διὰ τὴν αὐτῷ προσοῦσαν ἀπορίαν, οὔτε κατ' ἐμοῦ δυνάμενος ὑποστρέφειν, διὰ τὴν συμβᾶσάν μοι ἐκ τῆς νοβατζίωνος ἐλευθερίαν. ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα ἑκάτερον ὠφελεῖ τὸ μανδάτον. ἐμὲ μὲν καθὸ μένω πρὸς τὸ παρὸν ἀνενόχλητος, σὲ δέ, ἐπειδὴ καὶ τὸν ἐμὸν δεβίτορα ὑπεύθυνον ἕξεις ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως, καὶ κατ' ἐμοῦ χωρῆσαι ἐκ τοῦ μανδάτου δυνήσῃ. καὶ πάλαι ἕνα κεκτημένος ὑπεύθυνον, νῦν ἕξει δύο. ἐκεῖνον μὲν ἐκ τῆς ἐπερωτήσεως, ἐμὲ δὲ ἐκ τοῦ μανδάτου.

in mādato, aut si cùm centum tibi aureos deberem, & tu me in ius vocare velles, debitorem meum tibi delegauerim: deinde mandauerim tibi ego, vt meo periculo ab eo stipulareris. Quoniā timebas fortè, ne si stipulando à debitore bonum nomen eius fecisses, debito omni excideres. Cum neq. ab eo quicquam propter inopiam ipsius posses consequi: neq. contra me redire posses propter liberationē, quæ mihi ex nouatione contingeret. Ecce enim quemadmodum & hic vtriq. profit mandatum: mihi, quia in præsens molestia liberabor: tibi, quia & debitorem meum ex stipulatione tibi obligatum habebis, & mecum ex mandato agere poteris. Atque etiam, qui vnum antea tibi obligatum habebas: nunc duos habebis: illum, ex stipulatione: me, ex mandato.

3 ¶ Aliena autē tantū causa interuenit mandatum: veluti si tibi aliquis mādet, vt Titii negotia gereres, vel vt Titio fundum emeres: vel vt pro Titio sponderes.

3 ¶ Ἑτέρου[a] δὲ μόνου χάριν γίνεται τὸ μανδάτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι ἵνα τιτίου διοικήσῃς τὰ πράγματα. ἢ ἵνα τιτίῳ ἀγρὸν ἀγοράσῃς, ἢ ἐγγυήσῃ Τίτιον.

3 ¶ Aliena tantùm gratia fit mandatum, cùm tibi mando, vt Titij negotia geras: aut, vt Titio fundum emas: aut vt pro Titio spondeas.

a d.l. 2. §. aliena tantū. 2. ff eod.

4 ¶ Sua & aliena: veluti si de communibus suis & Titii negotiis gerendis tibi mandet, vel vt sibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio sponderes.

4 ¶ Ἐμοῦ[b] χάριν καὶ ἑτέρου γίνεται τὸ μανδάτον, ἐὰν ἐντείλωμαι τὰ κοινὰ ἐμοῦ καὶ τιτίου διοικῆσαι πράγματα. ἢ ἵνα ἐμοὶ καὶ τιτίῳ ἀγοράσῃς ἀγρόν. ἢ ἵνα ἐμὲ καὶ τίτιον ἐγγυήσῃ.

4 ¶ Mea gratia & aliena fit mandatum, si mandauerim tibi, vt mea & Titij communia negotia gereres: aut vt mihi & Titio fundum emeres: aut vt pro me & Titio sponderes

b d. l. 2. §. mea & aliena. 3 ff. eod.

5 ¶ Tua & aliena, veluti si tibi mandet, vt Titio sub vsuris crederes: quia si sine vsuris pecuniā crederes, aliena tantùm gratia intercedit mandatum.

5 ¶ Σοῦ δὲ καὶ[c] ἑτέρου χάριν ἐντέλλομαι, ἐὰν τιτίου δεομένου χρημάτων, ἐντείλωμαί σοι, ἵνα δανείσῃς αὐτῷ ἐπὶ τόκοις· ἐνταῦθα γὰρ καὶ σὺ διὰ τοὺς τόκους ὠφεληθήσῃ, κἀκεῖνος τῆς οἰκείας ἐκτὸς γενήσεται χρείας. εἰ γὰρ ἵνα ἀτόκως δανείσῃς ἐνετειλάμην σοι,

5 ¶ Tua & aliena gratia mando, si cùm Titius pecunia egeret, mandem tibi, vt ei sub vsuris credas. Hic enim & tibi res proderit, propter vsuras: & illi, cuius necessitati succursū erit. Quoniā si, vt sine vsuris crederes, mādarim tibi,

c d. l. 2. §. tua & aliena. 5. ff. eod.

aliena tantùm, non etiam tua qui nihil iuuêris, gratia, intercedit mandatum.

6 ¶ Tua tantùm gratia interuenit mandatum, cū mando tibi, vt pecunias tuas in emptiones potiùs prædiorum colloces, quā vt fœneres, aut contrà vt potius fœneres, quàm prędia emas. Huiuscemodi autem mandatum consilium potiùs est quā mandatum: & ob id nullam parit obligationem: quia nemo ex consilio mandati obligatur: etiamsi non expediat ei, cui mandabatur: cùm liberum cuique sit apud se explorare, an quod pro consilio ab aliquo accepit, sibi conducat. Quapropter si cùm vacuam & otiosam apud te pecuniam haberes, hortatus fuero, vt rem emeres aliquam, vel vt eam fœnori dares, quamuis id quod egeris tibi non profuerit. veluti cùm seruos emisses, si hi mortui sint aut fugerint, aut cùm fœnori dedisses, si non sit soluendo, cui credidisti: mandati ego tibi non teneor. ¶ Et hæc adeò vera sunt, vt apud veteres dubitatum sit, an mandati tenear si mandarim tibi, *vt Titio sub vsuris pecuniam crederes*, quibusdam dicentibus id consilium esse, & secundum ea, quę dicta sunt obligationem non parere. Sed obtinuit Sabini sententia, dicentis mandati me obligari. Nam quoniam certam personam Titii, mandato apposui: ideo tibi obligor, veluti ad quandam similitudinem fideiussoris. Si enim indefinitè dixerim: crede pecuniam tuam: mandatum hoc (vt dictum est) non est obligatorium.

a d. l. 1. §. tua autem gratia. 6. ff. eod.

b *Mandati nemo obligatur, quòd consilium nudum dederit. aliud est enim mandare, aliud consilium dare. aliud tamē dicendum, vbi quis fraudulentū consiliū dedit.* l. consilii non fraudulenti. 47. ff. de regulis iuris.

c *Alia hic ratio videtur adferri à Theophilo, quàm quæ à Iustiniano Instimanea fuerit.* 14. Eclog. 1. c. 6. sup. 3. versic. si di. l. 6. §. planè l. 32. ff. eod.

παρ' ἑτέρου, οὐ μὴν παρὰ σοῦ, οἷα μηδὲν ὠφελουμένου· γίνεται τὸ μανδάτον.

6 ¶ Σοῦ[a] μόνου χάριν γίνεται τὸ μανδάτον, ἡνίκα ἐντείλωμαί σοι, ἵνα τὰ σὰ χρήματα μᾶλλον εἰς ἀγορασίαν κτημάτων παράσχῃς, ἤπερ ἵνα δανείσῃς, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἵνα μᾶλλον δανείσῃς, ἤπερ ἀγοράσῃς κτήματα. τὸ δὲ τοιουτότροπον μανδάτον, συμβουλὴ μᾶλλον ἐστὶν ἤπερ μανδάτον, καὶ διὰ τοῦτο οὐδεμίαν τίκτει ἐνοχήν. οὐδεὶς[b] γὰρ ἀπὸ συμβουλῆς ἐνέχεται τῇ μανδάτι, εἰ καὶ τὰ μάλιστα μὴ ὠφελήθη ὁ συμβουλευθείς. ὁπότε ἐλευθέρα ἑκάστῳ πρόσεστιν ἐξουσία, ζητῆσαι καθ' ἑαυτὸν, εἰ ἄρα τὸ ἐν συμβουλῇ αὐτῷ παρά τινος εἰρημένον ἐπωφελὲς ὑπάρχει. διὸ εἰ ἀργὰ ἔχοντά σε χρήματα, προτρέψω, ἵνα τι πρᾶγμα ἀγοράσῃς, ἢ ἵνα ταῦτα δανείσῃς, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸ πραχθὲν ἐπωφελές σοι οὐ γέγονεν, οἷον τὸ ἀγοράσαι, ἐπειδὴ τυχὸν οἰκέται ἦσαν καὶ ἐτελεύτησαν, ἢ ἔφυγον, ἢ ἐδάνεισας ἀπόρῳ, οὐ κατασχεθήσομαί σοι τῇ μανδάτι. ¶ Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι γέγονε ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία, εἰ ἄρα τῇ μανδάτι κατέχομαι ἐντειλάμενός σοι ἵνα Τιτίῳ ἐπὶ τόκῳ δανείσῃς χρήματα, τινῶν συμβουλὴν τοῦτο λεγόντων. καὶ μὴ τίκτειν ἐνοχὴν, κατὰ τὰ εἰρημένα. ἐκράτησε δὲ μᾶλλον ἡ τοῦ Σαβίνου γνώμη λέγουσα, ἔνοχόν με γενέσθαι τῇ μανδάτι. ἐπειδὴ[c] γὰρ κέρδον ὑπεθέμην πρόσωπον Τιτίου, διὰ τοῦτο καὶ ἐνέχομαι, τρόπον τινὰ μιμούμενος ἐγγυητήν. εἰ μὲν γὰρ εἴπω ἀπροσδιορίστως, δάνεισον τὰ χρήματα, ἐνοχοποιὸν οὐκ ἔστιν ὡς εἴρηται τὸ μανδάτον.

6 ¶ Tua tantū gratia interuenit mandatū: veluti si tibi mandē, vt pecunias tuas in emptiones potiùs prædiorū colloces, quā fœneres: vel ex diuerso, vt pecunias tuas fœneres potius, quā in emptiones prædiorum colloces. Cuius generis mādatum magis cōsilium quàm mādatum est, & ob id nō est obligatorium, quia nemo ex consilio mādati obligatur, etiāsi non expediat ei, cui mādabatur: cū liberum cuique sit apud se explorare, an sibi expediat consilium. Itaque si otiosam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis vt rem aliquam emeres, vel eam crederes, quanuis non expediat eā tibi emisse, vel credidisse, non tamen tibi mandati tenetur. ¶ Et adeò hæc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares: sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mandatum: quia non aliter Titio credidisses quàm si tibi mandatum esset.

7 ¶ Illud

7 ¶ Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est: veluti si Titius de furto aut damno faciẽdo, aut de iniuria faciẽda mandet tibi, licèt enim pœnam istius facti nomine præstiteris, non tamẽ vllam habes aduersus Titium actionem.

8 ¶ Is qui exequitur mandatum, non debet excedere fines mandati: vt ecce, si quis vsque ad centum aureos mãdauerit tibi vt fundum emeres, vel vt pro Titio sponderes, neq: pluris emere debes, neq: in ampliorem pecuniam fideiubere, alioqui nõ habebis cum eo mãdati actionem, adeò quidem vt Sabino & Cassio placuerit, etiam si vsque ad centũ aureos cum eo agere volueris inutiliter te acturum. Sed diuersę scholę authores rectè vsque ad centum aureos te acturum existimãt. quæ sententia sanè benignior est. Quod si minoris emeris, habebis scilicet cum eo mandati actionem, quoniam qui mandat, vt sibi centum aureorum fundus emeretur, is vtique mandasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur.

εἰ δὲ ῥητὸν ὑπόθωμαι πρόσωπον, κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος, ὑπεύθυνος ἔσομαι τῷ μανδάτῳ.

7 ¶ Ὥσπερ τὸ ἐν συμβουλῇ γενόμενον μανδάτον οὐ τίκτει τὴν μανδάτι, οὕτως οὐδὲ τὸ contra [a] bonos mores. οἷον ἐνετειλάμην σοι, ὥστε κλέψαι τὰ Τιτίου πράγματα, ἢ ζημιῶσαι αὐτόν, ἢ ὑβρίσαι εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ σὺ πειθεὶς τῷ ἐμῷ μανδάτῳ, τὴν ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι ὑπέστης ποινήν, ὅμως οὐκ ἕξεις κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι.

8 ¶ Ὁ τὸ μανδάτον ὑποδεξάμενος, οὐκ ὀφείλει τοὺς ὅρους [b] ὑπερβῆναι τοῦ μανδάτου. οἷον ἐνετειλάμην σοι, ὥστε μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ἀγοράσαι μοι τόνδε τὸν ἀγρόν, ἢ μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ἐγγυήσασθαι Τίτιον, οὔτε πλείονος ποσότητος ἀγοράσαι μοι τόνδε τὸν ἀγρόν σε ἔδει, οὐδὲ εἰς πλεῖον ἐγγυήσασθαι. παραβὰς γὰρ τὸ εἰρημένον ἡμῖν μέτρον, οὐκ ἕξεις κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι ἐπὶ τοσοῦτον ὅτι σαβῖνος καὶ κάσσιος φησίν, εἰ καὶ μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων βούλῃ κινῆσαι κατ' ἐμοῦ τὴν μανδάτι, τουτέστι μέχρις ἧς ἐνετειλάμην σοι ποσότητος τὴν πλείονος καταφρονήσας, οὐκ ἔσται χρηστὸν ἀποτέλεσμα τῇ δίκῃ. οἱ δὲ προκουλιανοί, ὀρθῶς σε λέγουσι μέχρι τῶν ἑκατὸν νομισμάτων κινεῖν. ἡ τῆς γνώμη μᾶλλον ἐστὶ φιλάγαθος. εἰ δὲ ἐλάττονος ἀγοράσῃς, οἷον π νομισμάτων, ἕξεις κατ' ἐμοῦ δηλαδὴ τὴν μανδάτι. ὁ γὰρ ἐντελλόμενος ἑκατὸν νομισμάτων αὐτῷ ἀγρὸν ἀγορασθῆναι, προδήλως ἐντέλλεσθαι δοκεῖ, ὥστε καὶ ἐλάττονος εἰ δυνατὸν ἀγορασθῆναι.

Quòd si certam personam subiecerim, secundum morem qui nunc obtinet, mandati obligabor.

7 ¶ Quemadmodũ mandatum quod pro consilio latum est, obligationem mandati non producit: ita nec mandatum, quod contra bonos mores est: veluti si mandatum tibi vt res Titij furto tolleres: aut dãnum ei dares, aut contumelia eum afficeres. Nam quamuis mandato meo parueris, & pœnam facti istius nomine præstiteris: non tamen vllam aduersus me habebis mandati actionem.

8 ¶ Is qui mandatum suscepit, fines mandati excedere non debet. Veluti, mandaui tibi vt vsque ad centum aureos fundum illum mihi emeres: aut vt vsque ad centum aureos pro Titio sponderes. Neque pluris emere fundum illum debes, neque in maiorem summam pro Titio spondere. Nam si statutũ inter nos modũ excedas, mandati actionem mecũ non habebis. Adeò, vt Sabinus & Cassius existimẽt, etiam si vsque ad centum aureos mecum velis ex mandato agere (hoc est, vsque ad summam quam tibi mandaui) eo quod amplius est omisso inutilem fore litis exitum. Proculiani verò rectè vsque ad cẽtum aureos agere te dicunt: quæ sententia sanè benignior est. Quòd si minoris emeris, veluti octoginta aureis, habebis scilicet mecũ mãdati actionẽ. Qui enim mandat, vt sibi centũ aureis fundus ematur, vtique id mandare videtur, vt etiam minoris (si fieri possit) ematur.

a Sic author Eclogæ 14. ti. 1. c. 6. §. 3. ἐπὶ αἰσχρῷ πράγματι ἐντολὴ οὐ συνίσταται. adde Gai. 2. ti. 9. §. similiter l. 6. §. rei turpis. 3. l. 12. §. quidem 6. ff. eo.

b 1. Gai. 9. §. vide diligenter l. 5 ff. mandat.

quoniam maior summa minorem in se continet.

9 ¶ Soluitur mandatum quamuis rectè contractũ. si re integra, id est, manẽtibus rebus reuocatũ fuerit: veluti mandaui tibi vt seruũ mihi emeres, Antequam emere inciperes, reuocaui mandatum. Id est, re integra.

10 ¶ Similiter & re integra per mortẽ eius qui mãdauit, aut eius cui mãdatum est, soluitur mandatum. Propter naturalẽ tamen æquitatem, placuit interdum actionem mandati dari. Quid enim si cũ in regionem illam proficisci parares, ego tibi mãdaui, vt mihi equos emeres: tu suscepto mandato profectus es. Antequam ad emptionem accederes, contigit vt ego morerer. Tu cùm me adhuc viuere putares, & mandato parẽres, emisti equos. Reuersus comperis me defunctum esse. Mandati agere cum heredibus meis non potes. Quoniam re integra euenit, vt ego mandator tuus obirem. Sed quoniam iniquum est te, cùm mortem meam ignoraueris, damno affici: visum est benignius esse vt mãdati actionem aduersus heredes meos haberes, ne iusta probabilisque ignorãtia damnũ tibi afferret.

¶ Id autem hic contingit exemplo eius quod in illa specie traditũ est. Dispensator est seruus, qui fœnori dare cõsueuit pecuniam domini. Et hic quidem fœnori dando, neminem sibi obligat. Nam quomodo, cùm seruus sit? sed domino suo actionẽ ex mutui datione adquirit. At qui mutuũ accepit, siue domino soluat, à debito liberatur: quoniam ei soluit, qui actionem

a *Hoc est mãdatum finitur finita seu contraria volunt.* 1. Gai. 9. §. soluitur, 10 l. 12. §. si mãdauero. l. 15. ff. eod.

b *Mandatum morte soluitur,* 2. Gai. 9. §. soluitur. l. 26. ff. eodem. d l. si quis. 27. §. morte quoque eius cui mandatũ est, 3. ff. eod.

d l. si præcedente. 58. ff. eod.

e *Dispensator seruus pecuniis fænerandis & exigendis præpositus. adde quæ scripsi ad* l. 1. C. aduersus fiscum. l. 4. C. de fide instrumẽtorum. l. 18. l. 51. l. 62. ff. de solutionibus.

τοῖς γὰρ πλείοσι τὰ ἐλάττονα περιέχεται.

9 ¶ Διαλύεται τὸ μανδάτον, κἂν ὀρθῶς προβῇ, εἰ ῥὲ ἴντεγρα, τουτέστι μενόντων τῶν πραγμάτων γένηται τούτου ἀνάκλησις. [a] οἷον ἐνετειλάμην σοι τὸ ἀγοράσαί μοι οἰκέτην, πρὶν ἄρξῃ τῆς ἀγορασίας ἀνεκαλεσάμην τὸ μανδάτον. τοῦτό ἐστι ῥὲ ἴντεγρα.

10 ¶ Ὁμοίως ῥὲ ἴντεγρα θάνατος [b] συμβὰς τοῦ ἐντειλαμένου, ἢ [c] τοῦ ἐνταλθέντι λύει τὸ μανδάτον. διὰ δὲ τὸ φύσει δίκαιον, ἤρεσεν ἔσθ᾽ ὅτε δίδοσθαι τὴν μανδάτι. τί γὰρ ὅτι μέλλοντί σοι ἐκδημεῖν ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν, ἐνετειλάμην σοι ἀγοράσαι ἵππους. δεξάμενος τὸ μανδάτον ἀπεδήμησας· πρὶν ἅψῃ τῆς ἀγορασίας, συνέβη με τελευτῆσαι. ὑποπτεύων σὺ ἔτι με περιεῖναι, καὶ τὸ μανδάτον τὸ ἱκανὸν ποιῶν, ἠγόρασας τοὺς ἵππους. ὑποστρέψας ἔγνως με τεθνηκέναι, οὐ δύνασαι κινῆσαι τὴν μανδάτι κατὰ τῶν ἐμῶν κληρονόμων. ἐπειδὴ ῥὲ ἴντεγρα συνέβη τὸν ἐντειλάμενόν σοι ἐμὲ τελευτῆσαι, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ [d] ἄτοπόν ἐστιν, ἀγνοήσαντά σε ζημιοῦσθαι, ἤρεσε διὰ τὸ φιλάγαθον, ἔχειν σε κατὰ τῶν ἐμῶν κληρονόμων, τὴν μανδάτι, ἵνα μὴ ἡ εὔλογος ἄγνοια ζημίαν σοι προσενέγκῃ. ¶ τοῦτο δὲ προβαίνει κατὰ μίμησιν ἐκείνου τοῦ θέματος. δισπενσάτωρ [e] ἐστὶν ὁ οἰκέτης, ὃς εἰώθει ἐκδανείζειν τὰ δεσποτικὰ χρήματα. οὗτος δὲ δανείζων, ἔνοχον μὲν οὐ κτᾶται. πῶς γὰρ οἰκέτης ὤν; τῷ οἰκείῳ δὲ δεσπότῃ, τὴν ἀπὸ τοῦ δανείσματος προσπορίζει ἀγωγήν. ὁ δὲ δανεισάμενος, εἴτε τῷ δεσπότῃ καταβάλῃ, ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους· κατέβαλε γὰρ τῷ τὴν ἀγωγὴν ἔχοντι

9 ¶ Rectè quoque mandatum contractum, si dum adhuc integra res sit, reuocatũ fuerit, euanescit.

10 ¶ Item si adhuc integro mãdato, mors alterutrius interueniat, id est, vel eius qui mandauerit, vel illius qui mandatum susceperit, soluitur mandatum. Sed vtilitatis caussa receptũ est, si eo mortuo qui tibi mãdauerat, tu ignorans eũ decessisse, executus fueris mandatum, posse te agere mandati actione: alioqui iusta & probabilis ignorantia tibi damnum adferet. ¶ Et huic simile est, quod placuit, si debitores manumisso dispensatore Titij per ignorantiam liberto soluerint, liberari eos, cùm alioqui stricta iuris ratione non possent liberari, quia alij soluissent, quàm cui soluere debuerint.

11 ¶ Man-

κατ' αὐτοῦ. εἴτε τῷ οἰκέτῃ, καὶ οὕτως ἀπαλλάττεται τοῦ ἐποφείλειν. δέδωκε γὰρ ταῦτα γνώμῃ τοῦ δεσπότου. ὁ [a] γὰρ ἐπιτρέψας τῷ οἰκείῳ οἰκέτῃ δανείζειν, αὐτὸς δοκεῖ παῤῥησίαν διδόναι τοῖς δανειζομένοις, τοῦ ἐπ' αὐτὸν τὸν διασπενσάτωρα καταβάλλειν. ταῦτα δὲ, ἐφ' ὅσον τῆς αὐτῆς ἔχεται ὁ δεσπότης περὶ τὸν οἰκέτην διαθέσεως. εἰ γὰρ ἀπόστη τῆς τοιαύτης γνώμης, οὐκ ὀρθῶς οἱ δανειζόμενοι ἐπ' αὐτὸν καταβάλλουσιν. τί οὖν ἐπὶ τὸν διασπενσάτωρα ἠλευθέρωσεν ὁ δεσπότης, εἶτα κατέβαλεν ἐπ' αὐτὸν ὁ δανεισάμενος τὰ χρήματα· ἆρα ἐλευθεροῦται τοῦ χρέους; κατὰ μὲν τὸ ἀκριβὲς, οὐκ ὀφείλει ἐλευθεροῦσθαι· ἐπειδὴ ἑτέρῳ κατέβαλεν, ἤπερ ᾧ ἐβούλετο ὁ δεσπότης τῶν χρημάτων· ἐλευθερώσας γὰρ αὐτὸν δῆλον ὅτι τῆς τοιαύτης ἀπέστη ἐπ' αὐτῷ διαθέσεως. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐστὶ, τὴν εὔλογον [b] ἄγνοιαν φέρειν βλάβην τῷ καταβαλόντι, ἤρεσε ἀπαλλάττεσθαι αὐτὸν, διὰ τὸ φύσει δίκαιον τῆς ἐνοχῆς. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ διασπενσάτωρος παρὰ τὴν ἀκρίβειαν ἡ εὔλογος ἄγνοια βοηθεῖται, οὕτω καὶ τοῦ μανδάτωρος ῥὲ ἰντέγρα διαλυθέντος τελευτῇ τοῦ ἐντειλαμένου, κινηθήσεται ἡ μανδάτι διὰ τὸν αὐτὸν λογισμὸν, τουτέστι τὴν εὔλογον ἄγνοιαν.

11 ¶ Τὸ γινόμενον εἰς ἐμὲ μανδάτον, ἐξουσία μοι πρόσεστι [c] μὴ ὑποδέχεσθαι. ὑποδεχθὲν δὲ πληρῶσαι ὀφείλω, ἢ τάχιστα ἀπαγορεύειν. ὥστε τὸν ἐντειλάμενόν μοι, ἢ δι' ἑαυτοῦ, ἢ δι' ἑτέρου τὸ αὐτὸ πρᾶγμα πληρῶσαι. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἀπαγορεύσω ὥστε ἐν ἀκεραίῳ τὰ τοῦ πράγματος τῷ ἐντειλαμένῳ φυλάττεσθαι, καὶ δύνασθαι οὐδὲν ἧττον ἀζημίως αὐτὸ πληροῦν, κατέχομαι τῇ μαν-

cum eo habebat: Siue seruo: & hunc quoq. modum debere definit. Voluntate enim domini id dedit. Nã qui seruo permisit, vt pecuniam suam crederet: idem & debitoribus facultatem dedisse videtur, vt dispensatori soluerent. Et hæc quidem quandiu eo dem erga seruum dominus animo est: Si enim sẽtentiam mutarit haud rectè debitores ei soluunt. Quid ergo si dominus dispensatorem manumiserit, & deinde ei debitor pecuniã soluerit, an liberatur debitor? Et quidem secundum strictã iuris rationẽ liberari non debet, quoniam alij soluit, quàm cui dominus pecuniarum volebat. Cùm enim eum manumiserit, dubium nõ est, quin & animum suum erga ipsum mutarit. Sed quoniã iniquum est, vt probabilis iustáque ignorantia soluenti damnum afferat, placuit eum propter naturalem æquitatem obligatione illa liberari. Quemadmodum igitur in dispẽsatore, probabili ignorantiæ succursum est: ita & mãdato, re integra per mandantis mortẽ soluto, mandati actio locum habebit: propter eandem rationẽ, id est, propter probabilem ignorantiam.

a Qui seruo pecunia fanerandæ potestatem fecit, eidẽ & mutua recipiendæ potestatem fecisse intelligitur. ad de l. quod seruus qui deposuit. 11. ff. de positi. l. 18. ff. de solutionib.

b Iusta ignorantia soluenti damnum adferre non debet.

11 ¶ Mandatũ non suscipere, cuilibet liberũ est: susceptum autem consummãdum est, aut quãprimum renunciãdum, aut per semetipsũ, aut per alium, eandẽrem mandator exequatur. Nam nisi ita renuncietur, vt integra caussa mãdatori reseruetur eandẽ rem explicãdi: nihilominus mandati actio locum habet:

11 ¶ Mandatum, quod mihi aliquis facit, liberũ est non suscipere: susceptum verò aut implere debeo, aut quàm primum renuntiare, vt is, qui mihi mandauit, aut per se, aut per alium eã rem exequatur. Nam nisi ita renuntiauero, vt omnia quæ rem cõtingunt, mandanti sint in integro, & eam commodè adhuc exequi possit, mandati tenebor,

c l. si mandauero. 22. §. sicut autem liberum est. 11. l. 27. §. qui mandatum suscepit.

verbi gratia, profectionem parabam in regionē aliquam, volebat autem & Titius, qui & ipse tibi amicus erat, eodem proficisci. Tu mihi mandasti, vt mācipia aliúdve quid, tibi emerem. Si mandatum suscepi, eousque impunè renuntio, donec nōdum Titius profectus est, & ei de eadem emptione mandare potes. Quòd si illo iam profecto renuntiauero, mandati tenebor. Quoniā Titio iam profecto per alium mandator implere mandatum non potest. Si tamen iusta aliqua causa intercesserit, quæ ne renūtiarem impedimento fuerit: aut vt tardiùs renuntiarem, fecerit, ignoscendū mihi est. Quid enim si publicæ necessitates, aut aliæ quædis necessarię mādatum implere mihi non permiserint?

12 ¶ Mandatum & in diē differri potest: veluti, Mando tibi, vt post biennium hoc agas. Et sub conditione fieri: veluti, Mādo tibi, vt si nauis ex Asia venerit, hoc facias.

13 ¶ Illud autem vt in summa sciendum est, mandatum gratuitū esse debere. Nisi enim tale sit, in aliam speciem contractus cadit. Quoniam mercede constituta, locatio & conductio esse incipit. Nā id te generaliter scire oportet, quibus casibus sine mercede suscepto abs te aliquid faciendi officio, mandari: aut depositi nascitur actio, in his casibus mercede interueniente locationem & conductionem contrahi. Quapropter si falloni polienda, aut candefactori candefacienda, aut sartori sarcienda vestimenta dederis, nulla constituta aut promissa mercede, gratis fullone,

δάτι. τί γὰρ ἔμελλον ἀποδημεῖν [a] ἐπὶ τήνδε τὴν χώραν. ἐβούλετο δὲ Τίτιος καὶ αὐτὸς φίλος σοι ὢν ἀποδημεῖν. ἐνετείλω μοι ὥς τε σοι ἀγοράσαι, ἢ ἀνδράποδα, ἢ καὶ ἕτερόν τι ἐὰν ὑποδέξωμαι τὸ μανδάτον, μέχρι τοσούτου ἀζημίως ἀπαγορεύω, ἄχρις οὗ οὐκ ἀπεδήμησεν ὁ Τίτιος, καὶ δύναταί αὐτῷ ἐντείλασθαι περὶ τῆς αὐτῆς ἀγοραστίας. εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν ἀποδημῆσαι τηνικαῦτα ἀπαγορεύσας ἐγὼ, ἔνοχος ἔσομαι τῇ μανδάτι. οὐκ ἔτι γὰρ πληρῶσαι δι᾽ ἑτέρου δύναται τὸ μανδάτον ὁ ἐντειλάμενος, ἀποδημήσαντος τοῦ Τιτίου ἤδη. εἰ μέντοι εὔλογος αἰτία ἐπιγένηται, ἥτις οὐ συνεχώρησέ με ἀπαγορεῦσαι, ἢ βραδέως ἀπαγορεῦσαι, συγγνώμης ἀξιωθήσομαι. τί γὰρ ὅτι δημοσία χρεία ἢ ἑτέρα τις ἀναγκαία περίστασις οὐ συνεχώρησέ μοι τὸ μανδάτον ἀποπληρῶσαι;

12 ¶ Τὸ μανδάτον καὶ ἐν διεμ [b] γίνεσθαι δύναται· οἷον Ἐντέλλομαί σοι μετὰ δύο ἔτη τόδε πρᾶξαι. καὶ ὑπὸ αἵρεσιν, οἷον Ἐντέλλομαί σοι σὶ νάβις ἐξ Ἀσίᾳ βένερειτ, τόδε ποιῆσαι.

13 ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ ἰστέον, ὅτι τὸ μανδάτον, [c] ὀφείλει εἶναι γρατουίτον. [d] εἰ μὴ γὰρ τοιοῦτον ἐστὶν, εἰς ἕτερον μεταπίπτει συνάλλαγμα. μισθοῦ γὰρ ὁρισθέντος ἄρχεται μίσθωσις εἶναι καὶ ἐκμίσθωσις. γενικῶς γὰρ εἰδέναι σε χρὴ, ἐφ᾽ [e] ὧν θεμάτων δίχα μισθοῦ ἀναδεχομένου σου τι ποιῆσαι, ἢ μανδάτι, ἤγουν ἡ δεπόσιτι [f] συνίσταται ἀγωγὴ, ἐπὶ τούτων τῶν θεμάτων, μισθοῦ παρεντεθέντος μίσθωσις καὶ ἐκμίσθωσις συναλλάττεται. διὸ εἰ κναφεῖ κναφέαν, ἢ λευκαντεῖ [g] λευκαντέαν οὐδενὸς παράσχῃς, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν, οὐδενὸς μισθοῦ ὁρισθέντος, οὐδὲ ἐπαγγελθέντος, παρεῖχα τοῦ κναφέως,

nisi iusta caussa intercesserit aut non renunciandi, aut intempestiuè renunciandi.

12 ¶ Mandatum & in diem differri, sub conditione fieri potest.

13 ¶ In summa sciendum est mandatum, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotij cadere. Nā mercede constituta, incipit locatio & conductio esse. Et (vt generaliter dicamus) quibus casibus sine mercede suscepto officio, mandati siue depositi contrahitur negotiū: iis casibus interueniente mercede locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideo si fulloni polienda curandáve quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarcienda, nulla

a *Ob necessariam peregrinationem integra adhuc caussa mādati negotio renuntiari potest.* Paul. 2. sent. 1. §. 1.
b *ἐπὶ ἡμέραν dixit author* Eclog 14. tit. 1. c. 1. l. 1. §. 3. ff. eod.
c l. 1. §. 4. ff. eo. *Eadem ratione cōmodatum gratuitū esse debet.* §. 2. in fin. sup. quib. mod. re contr. oblig.
d *Author* Eclo. 14. tit. 1. c. 1. *dixit ἀλλὰ χάριν εἶναι δίχα μισθοῦ, μισθοῦ γὰρ μεσολαβήσαντος· intermediante enim pecunia μίσθωσιν γίνεσθαι, locationem fieri.*
e *Mādati, depositi, & locati differentia.*
f *Fortè legendū est, præscriptis verbis, ex* l. si tibi poliē da 22. ff. de præscrip. verbis. *Nā si tibi mādaui poliēda vestimēta, & tu hāc operā gratis suscepisti, mādatū: si merces cōstituta, locatio: si neq; gratuito neque mercede cōstituta, sed vt tantum mercedis daretur quantū inter nos statutū esset, præscriptis verbis actio nascitur. Igitur quib. casibus neq; mandati, neq; præscriptis verbis nascitur actio, ibi locatio nascitur. Et tamē vt hæc ita sint, nihil temerè hoc loco mutādum censeo.*
g *Glossis λευκαντεῖν albator, ῥάπτης sarcinator.* Vt & 20. Ecl. 1. c. 9. in fi.

nulla mercede constituta, neq; promissa, mandati competit actio.

ἢ ῥάπτῃ ταῦτα ποιεῖν ἐπαγγελλομένου, ἐπὶ τῇ τούτων ἀναλήψει ἡ μανδάτι [a] χρήμωσι ἀγωγή.

aut sartore id se facturum pollicente, ad ea recipienda mandati competet actio.

a Imò præscriptis verbis d. l. si tibi polienda. 22. in fin. ff. de præscriptis verbis.

DE OBLIGATIONIBUS quæ ex quasi contractu nascuntur. TIT. XXVIII.

ΠΕΡΙ ΕΝΟΧΗΣ ΩΣΑΝΕΙ ἀπὸ [b] συναλλάγματος.

Τίτλος κη.

DE OBLIGATIONIBUS QUAE QUASI EX CONTRACTU NASCUNTUR.

TIT. XXVIII.

b Dicũtur & ab authore nostro hæ obligationes ὡς ἀπὸ κοντράκτου. §. 6. infr. eod. ὡς ἀπὸ κυάσι κοντράκτου §. 5. in fin. inf. eo.

¶ De secundo genere obligationum, hoc est de obligationibus ex quasi contractu (superius enim dictũ de iis quæ ex contractu essent) & quid sit obligari ex quasi contractu: vtque hoc genus obligationis differat à contractu & maleficio obligationibus. 1 Quasi ex contractu obligari, Negotiorum gestorem, ei cuius negotia gessit: & è contra. 2 Tutorem pupillo, & contrà. 3 Communem rem habentem, collegatorio aut cōdonatario suo, si quid in re ita, siue societate communi damni fecerit, aut eam meliorem fecerit: & econtrà. 4 Coheredem coheredi eadem ratione legatariis obligari. 6 Indebitum accipientem, ei à quo id accepit, eadem iure teneri, nisi indebitum acceperit ex ea causa quæ inficiando crescere solet: & quæ actiones per infiCiationes crescant.

POst genera contractuum enumerata, dispiciamus etiã de iis obligatiõibus, quæ quidem nõ propriè nasci ex contractu intelliguntur: sed tamẽ, quia non ex maleficio substantiã capiunt, quasi ex cõtractu nasci videntur.

1 ¶ Igitur cùm quis negotia absentis gesserit, vltrò citróque inter eos nascũtur actiones, quæ appellãtur negotiorum gestorum: sed domino quidẽ rei gestæ aduersus eũ qui gessit, directa competit actio: negotiorum autem gestori, contraria, quas ex nullo contractu propriè nasci manifestũ est, quippe ita nascũtur istę actiones, si sine mãdato quisq; alienis negotiis gerendis se obtulerit, ex qua caussa ij, quorũ negotia gesta fuerint, etiã ignorãtes, obligãtur,

ΕΙπόντες οὖν περὶ τῶν ἐνοχῶν, τῶν ἀπὸ κοντράκτου τὴν γένεσιν ἐχουσῶν, εἴπωμεν λοιπὸν περὶ τῶν ἐνοχῶν, αἵ τινες οὐ κυρίως ἀπὸ τῶν συναλλαγμάτων κατάγονται, ἀλλ' [c] ἐπειδὴ ἐξ ἁμαρτήματος οὐκ ἔχουσιν ὑπόστασιν, ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος τίκτεσθαι δοκοῦσιν.

1 ¶ Ἐάν τις τοίνυν, ἀπόντος μου τὰ ἐμὰ διοικήσῃ πράγματα, ἑκατέρωθεν μεταξὺ ἡμῶν τίκτονται ἀγωγαί. καὶ ἐμοὶ μὲν τῷ δεσπότῃ τῶν πραγμάτων δίδοται ἀγωγὴ ἡ διρέκτα [d] νεγοτιόρουμ γεστόρουμ. τῷ δὲ διοικήσαντι, ἡ κοντραρία. [e] ταύτας δὲ οὐκ ἔκ τινος συναλλάγματος κυρίως τίκτεσθαι φανερόν ἐστι. τότε γὰρ τίκτονται, ἡνίκα τις δίχα μανδάτου τῇ τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων διοικήσει ἑαυτὸν προσήγαγεν. ἐξ ἧς αἰτίας οἱ τῶν διοικηθέντων πραγμάτων δεσπόται, καὶ ἀγνοοῦντες [f] κατέχονται. καίτοι ἀπὸ συναλλαγμάτων, οὐδεὶς ἀγνοῶν κατέχεται.

CVM sit igitur dictum de obligationib. quæ ortũ habẽt ex contractu, dicamus deinceps de obligationibus, quæ quidem non propriè ex contractu descendunt, sed tamen quia non ex maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci videntur.

1 ¶ Si quis ergo me absente, negotia mea gesserit, vltro citróque inter nos nascuntur actiones: & mihi quidem domino rerum datur directa actio negotiorum gestorũ: negotiorũ verò gestori, contraria. Has autem ex nullo propriè contractu nasci apertum est. Tũc enim nascuntur, cùm quis sine mandato ad res alienas gerendas accessit: qua ex causa, domini rerum gestarum, etiam ignorantes, obligantur. Atqui ex contractu nemo ignorans obligatur.

c Obligationes ex quasi contractu dicuntur, quæ neque ex contractu, neque ex maleficio, vel quasi l. 5. in prin. & §. 1. 2. 3. ff. de oblig.

d Negotiorum gestorum actio decenter cõpetit ei cuius negotia gesta sũt aduersus gestorem. l. 2 ff. de negotiis.

e Negotiorum gestorũ actio contraria competit gestori aduersus rei dominum, cuius negotium gessit. l. 2. l. 10. l. quæ vtiliter. 45. ff. de negotiis gestis.

a *Negotiorum gestione etiam ignorantes obligamur.*

b l.1.ff.de negotiis gestis. l.si quis absentis.§ vers. Ideo autem id ita receptū est.ff. de obligationibus

c *Gestor negotiorum rationibus domino reddendis obnoxius.* l. ij. ff de negotiis gestis. l. 5.§. 7.ff de administrat.tutorum.

d *Gestor negotiorum exactissimam diligentiam in negotiis gerendis praestare cogitur.* l.23.ff.de regulis iuris: *uno tamen casu dolum tantum praestat.* l. 3. §. 9.ff.de negotiis.

e l.si quis absentis §.5.tutelæ quoque iudicio. 1.ff. de obligationibus.

Idque vtilitatis causa receptum est, ne negotia eorū desererentur, qui subita & necessaria profectione distenti, nemini rerum suarum administratione demandata, peregrè profecti sunt. Porrò vtilitas in his est, nimirum in actionibus, directa scilicet & contraria: ne res desertæ & sine administratore relinquerentur. Neq; enim aliter quisquam eas curaret, nisi de eo aliquam haberet actionem, quod in administratione alienarū rerum impendiss.t. Porrò quemadmodū is qui vtiliter aliena negotia gessit, obligatū habet dominum eorū in id quod impendit: ita & ex cōtrario, ipse negotiorū gestor tenetur, vt administrationis suæ reddat rationem, cùm ab eo exigatur, vt exactissimam & pænè modum excedentem diligētiam rebus gerendis adhibeat. Neque enim ad hoc vt actione negotiorum gestorū non teneatur, sufficit talem diligētiam in alienorum negotiorum administratione adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo cōmodiùs administraturus negotia fuisset. Tunc enim non ex negotiorum gestoris, sed ex illius alterius diligentia, res diiudicanda est.

2 ¶ Sed & tutores, qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligari intelliguntur. Quis enim cōtractus inter tutorē & pupillū cōtrahitur? maximè cū infans pupillus est. Sed quoniā tutores hic non ex maleficio tenentur: quod enim maleficium tutela est, quæ ad

τοῦτο δὲ ἐπινενόηται διὰ [a] τὸ χρήσιμον τῶν ἀπολιμπανομένων, οἵτινες αἰφνίδια καὶ σπουδαῖα καταχεθέντες ἀποδημία, οὐ δυνηθέντες περὶ τῶν οἰκείων πραγμάτων τὴν διοίκησιν ἐντείλασθαι, ἀπεδήμησαν. τὸ δὲ χρήσιμον ἐστὶν ἐν τούτοις, δηλονότι τῆς ἀγωγαῖς, τῇ τε διρέκτα καὶ τῇ κοντραρία, ἵνα μὴ ἀπρονόητα καταλειφθῇ τὰ πράγματα. οὐκ ἂν γὰρ τις τούτων ἐφρόντισεν, εἴγε μὴ τινὰ εἶχεν ἀγωγὴν, ἐφ' οἷς ἐδαπάνησε περὶ τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων διοίκησιν. ὥσπερ δὲ ὁ χρησίμως διοικήσας τὰ ἀλλότρια πράγματα, ἔνοχον ἔχει τὸν τούτων δεσπότην ἐφ' οἷς ἐδαπάνησεν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, αὐτὸς ὁ διοικητὴς κρατεῖται, ὥστε τῆς διοικήσεως [b] λόγους ὑπέχειν, ἀπαιτούμενος τὴν ἀκριβεστάτην καὶ ὑπερβάλλουσαν [c] ἐπιμέλειαν τοῖς πράγμασι παρέχειν. οὐδὲ γὰρ ἐξαρκεῖ αὐτῷ πρὸς τὸ μὴ κατασχεθῆναι τῇ νεγοτιόρουμ γεστόρουμ, τὸ τοιαύτην ἐπιμέλειαν ἐπιδείξασθαι περὶ τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν, οἵαν εἰώθει ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ποιεῖσθαι πράγμασι. μόνον μέντοι, εἴγε ἕτερος ἐπιμελέστερος ἐπωφελέστερον ἔμελλε διοικεῖν τὰ πράγματα. τότε γὰρ, οὐ πρὸς τὴν αὐτοῦ τοῦ διοικητοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑτέρου ἐπιμέλειαν τὰ τῆς διοικήσεως κρίνεται.

2 ¶ Καὶ ἐπίτροποι δὲ τῇ τουτέλαι κατεχόμενοι ἀγωγῇ, οὐκ [d] ἀπὸ κοντράκτου κυρίως ἔνοχοι γίνεσθαι νοοῦνται. ποῖον γὰρ συνάλλαγμα μεταξὺ ἐπιτρόπου καὶ πουπίλλου συναλλάττεται; καὶ μάλιστα ἐν ᾧ ἴνφανς ἐστὶν ὁ πούπιλλος. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἁμαρτήματος ἐνταῦθα κατέχονται οἱ ἐπίτροποι. ποῖον γὰρ ἁμάρτημα [e] ἡ ἐπιτροπὴ ἤ τις

Idque vtilitatis caussa receptū est: ne absētium qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione, peregrè profecti essent, desererentur negotia: quę sanè nemo curaturus esset, si de eo, quod quis impendisset, nullam habiturus esset actionem. Sicut autem is, qui vtiliter gessit negotia (dominū habet obligatum negotiorum gestorum: ita & contra, iste quoque tenetur vt administrationis reddat rationem. Quo casu ad exactissimā quisque diligētiam cōpellitur reddere rationem: nec sufficit talē diligentiam adhibere, qualem suis rebus adhibere solet, si modò alius diligētior eo commodiùs administraturus esset negotia.

2 ¶ Tutores quoque, qui tutelæ iudicio tenentur, nō propriè ex contractu obligati esse intelligūtur: nullū enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur, sed quia sanè nō ex malefi-

leficio tenetur, quasi ex cōtractu teneri vidētur. Hoc autem casu mutuæ sūt actiones. Non tātum enim pupillus cum tutore habet tutelę actionē: sed & contra, tutor cū pupillo habet contrariā tutelæ, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rē suā creditorib. eius obligauerit.

3 ¶ Item si inter aliquos communis res sit sine societate: veluti quod pariter eis legata donatáve esset, & alter eorū alteri ideo teneatur communi diuidundo iudicio, quòd solus fructus ex ea receperit, aut quod socius eius solus in eam rem necessarias impensas fecerit: nō intelligitur ex cōtractu propriè obligatus esse, quippe nihil inter se cōtraxerunt: sed quia ex maleficio nō tenetur, quasi ex contractu teneri videtur.

4 ¶ Idem iuris est de eo, qui coheredi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis obligatus est.

ἐπὶ προνοίᾳ τῶν πουπίλλων ἐπινενόηται. ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλάγματος κατέχεσθαι δοκοῦσι. κἀνταῦθα δὲ ἐξ ἑκατέρου[a] πλευροῦ τίκτονται ἀγωγαί. οὐ[b] μόνον γὰρ ὁ πούπιλλος τὸν ἐπίτροπον ἔνοχον ἕξει τῇ τουτέλαι ἀγωγῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου αὐτὸς τῷ ἐπιτρόπῳ γίνεται ἔνοχος τῇ κοντραρίᾳ τουτέλαι. εἴτε τι ἐδαπάνησεν εἰς τὴν τοῦ πουπίλλου περιουσίαν, ἢ ὑπὲρ αὐτοῦ γέγονεν ἔνοχος, ἢ οἰκεῖον πρᾶγμα ὁ ἐπίτροπος δανειστῇ πουπιλλαρίῳ ἐνεχυρίασεν.

3 ¶ Ὑπὸ τὸ κουάσι κοντράκτον ὡσαύτως ἀνάγεται ἐὰν μεταξύ τινων εἴη πρᾶγμα κοινωνίας ἐκτός.[c] οἷον ἐπειδὴ ἅμα δύο τισὶ τὸ αὐτὸ ἐληγατεύθη πρᾶγμα, ἢ ἐδωρήθη. καὶ ἐντεῦθεν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ κατέχεται, τῷ κομμούνι διβιδούνδω δικαστηρίῳ, ἐπειδὴ μόνος καρποὺς ἐντεῦθεν ἔλαβεν. ἢ κινεῖ τις, οἷα νεκεσσάρια δαπανήματα πεποιηκὼς περὶ τὸ κοινὸν πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ αὕτη ἡ ἀγωγὴ κυρίως ἐκ συναλλάγματος κατάγεσθαι δοκεῖ. ποῖον γὰρ μεταξὺ ἀλλήλων συνέθεντο συνάλλαγμα; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ κακουργήματος χάριν κατέχεται ὁ ἕτερος, κουάσι κοντράκτον εἶναι τοῦτο δοκεῖ.

4 ¶ Τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καί τινες εἶεν συγκληρονόμοι,[d] εἶτα ἕτερος κατὰ τοῦ ἑτέρου κινεῖ τὸ φαμιλίαι ἐρκισκούνδαι δικαστήριον, ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπὶ τῷ κομμούνι διβιδούνδω αἰτιῶν.

5 ¶ Εἰ δὲ καί τις τελευτῶν, ἐνστήσηταί με κληρονόμον, ληγατεύσῃ δὲ παρ' ἐμοῦ πρᾶγμα ἀλλότριον, κατέχομαι ἐγὼ τῷ ληγαταρίῳ,[e] ἕνεκα τοῦ καταλειφθέντος τῇ ἐκ τεσταμέντο.

pupillorum curam est inuenta, quasi ex contractu teneri videntur. Et hîc ergo mutuæ nascūtur actiones: quoniam non solùm pupillus cum tutore tutelæ actionem habet, sed etiam ipse tutori contraria tutelæ actione obligatus est: siue quid tutor impendit in rē pupilli, siue pro eo sese obligauit, siue rem suam creditori pupillari in causam pignoris dedit.

3 ¶ Inter obligationes, quæ ex quasi contractu sunt, est & illa. Si inter aliquos res communis sit sine societate: veluti, quod pariter duobus quibusdā eadē res legata aut donata esset. Et hinc alter alteri Communi diuidundo iudicio tenetur, aut quòd vnus eorum solus fructus ex ea re perceperit, aut quòd alius solus necessarias impensas in rem cōmunem fecerit. Nam neque hæc actio propriè ex contractu descendere videtur. Quem enim contractum inter se inierunt? sed quoniam ex maleficio alter alteri nō tenetur, quasi contractus ea res videtur esse.

4 ¶ Idémque est, si aliqui sint coheredes, & deinde alter cum altero familiæ herciscundæ iudicio egerit, ex his causis quæ in iudicio Communi diuidundo dictæ sunt.

5 ¶ Ad hæc si quis moriēs heredem me instituerit, & rē alienā à me legauerit: ergo rei nomine quæ testamēto relicta est, legatario teneor actione ex testamento.

5 ¶ Heres quoque legatorum nomine non propriè ex contractu obligatus intelligitur, (neque enim cum herede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius

a Ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ ἀγωγαί: dicuntur mutua atq. vltrò citròque actiones, quales inter tutorem & pupillum, ex tutelæ gestione.
b Vide d.l.5.§.1. ff de oblig.
c Cōmunis res est inter aliquos, vel ex societate, vel sine societate. Ex societate cōmunis res est, quæ ex conuentione ortū habet, vt si duo, pluresúe simul rē emāt. Sine societate communes res sunt quæ duob. vel pluribus legata vel donata l.2 ff. communi diuidūdo, in his alter alteri tenetur vel cōmuni diuidundo iudicio, vt res ipsa cōmunis diuidatur: vel negotiorū gestorū actione, si alteruter quid in rem ita communē impēderit. adde 52. Eccl.c 43. in fi.
d Quemadmodum igitur cōmunionem rei habēs quasi ex cōtractu obligatur ei quicū habet cōmunionē rei: ita coheres coheredi obligatur, vt quod de cōmuni diuidūdo iudicio dictū est superiore casu, idē obtineat in altero casu, hoc est familiæ erciscūdæ iudicio quod inter plures coheredes reddi solet. l.1.l.2. ff. familiæ erciscundæ.
e Heres qui legatū debet legatario obligatur quasi ex cōtractu. l.5 §. heres.2. ff. de obligat. 16 lb.

Porrò actio hæc ex testamento, non ex contractu oritur. Nam cum quo cōtractum iniisse videtur legatarius? non cum defuncto, quoniam ignorante legatario, eam rem testator relinquit. Non cū herede, quoniam & eo inuito relinquitur legatū. Sed quoniam in hac re maleficium non vertitur, ex quasi contractu heres obligari videtur.

6 ¶ Item, si quis mihi per errorem id soluerit, quod mihi non debebat, quasi ex cōtractu obligari videor. Adeò enim ex cōtractu propriè non obligor, vt si quis certiorē rationem sequatur, magis (quod & suprà diximus) ex dissolutione eius quod se quis putabat debere, quā ex cōstitutione alicuius contractus obligari videar: hoc est ex distractu potiùs quā ex contractu. Nam qui animo soluendi dat id quod debere se putat: in hoc dat, vt obligationem quam subesse existimat, dissoluat potiùs & distrahat, quàm vt nouam obligationem aliquā cōstituat ac contrahat. Sed tamen is qui accepit, obligatur, sicut is cui mutuū datur, & condictione indebiti tenetur.

7 ¶ Non quauis tamen ex causa, ei qui per errorē soluit, repetendi facultas datur. Quoniam id pro regula tradunt veteres: quibus ex causis id quod verè debetur per inficiationem duplatur, ex iisdē causis & quod non debitum solutum est, repeti non posset: veluti ex lege Aquilia. Nā si quis damnum mihi dederit, habeo aduersus eū actionem ex lege Aquilia. Sin verò, cùm poscerē vt damnum mihi resarciret, inficiatus fuerit, se quicquā debere: deinde fuerit cōuictus, duplū soluere cogetur.

a *Imò re obligatur.* §. 1. sup. quibus modis re cōtrahitur obligatio.
b l. 5. §. is quoque qui non debitum accepit 3. ff. de obligat.
c §. 1. in fi. sup. quib. mod. re contrahitur obligatio.
d *Διάλυσις distractus: cui hic opponitur σύστασις vt & διαλύειν & συνιστᾶν.* §. 1. sup. quib. modis re contr. oblig.
e Vide titul. Digest. & C. de cond. indeb.
f *Indebitum solutum quib. ex causis non repetatur.*
g *Quædam actiones, si à reo inficientur duplantur.* Paul. 1. sent. 19. §. 1.
h *Dixi ad* §. 19. inf. de actionibus.
i *Actionem damni iniuria seu legis Aquilia si quis improbè inficietur, dupli condemnatur.* Paul. d. §. 1.
Quid si cum se Aquilia teneri existimaret, damnum imprudens soluerit? non repetit: in hac enim actione legis Aquiliæ, quia lis per inficiationē crescit, ideo solutū per errorem non repetitur: quod obtinet in omnibus actionibus quæ inficiando crescunt.

αὕτη δὲ ἡ ἐκ τεσταμέντου, οὐκ ἀπὸ συναλλάγματος ἐγείρεται. πρὸς τίνα γὰρ δοκεῖ συνάλλαγμα πεποιῆσθαι ὁ ληγατάριος; οὔτε πρὸς τὸν τεστάτορα, ὁπότε ἀγνοοῦντος τοῦ ληγαταρίου, τοῦτο καταλιμπάνει ὁ διαθέμενος. οὔτε πρὸς τὸν κληρονόμον, ὁπότε καὶ ἄκοντος αὐτοῦ τὸ ληγάτον καταλιμπάνεται. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ κακούργημα τὸ πραχθὲν, ἀπὸ κουάσι κοντράκτου ἔνοχος δοκεῖ γίνεσθαι ὁ δεσπότης.

6 ¶ Ὁμοίως ἐὰν τις κατὰ πλάνην τὸ [a] μὴ ἐποφειλόμενόν μοι καταβάλῃ μοι, ὡς [b] ἀπὸ κοντράκτου ἐνέχεσθαι δοκῶ. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ἀπὸ συναλλάγματος κυρίως οὐ γίνομαι ἔνοχος, ὅτι εἴ τις ἀκριβεστέρῳ προσέχηται λογισμῷ, μᾶλλον ὡς εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, [c] ἀπὸ διαλύσεως [d] ὑποπτευομένου ὀφελήματος, οὐ μὴν ἐκ συστάσεως ἔνοχός εἰμι. ὁ γὰρ διαθέσει καταβαλόντος τὸ χρέος διδοὺς, ἐπὶ τούτῳ δίδωσιν, ὥστε τὴν νομιζομένην ὑπεῖναι ἀγωγὴν, τῇ καταβολῇ διαλύειν, ἤπερ συνιστᾶν. ἀλλ' ὅμως ὁ λαβὼν ἔνοχος γίνεται, τῷ ἰνδεβίτῳ κονδικτιτίῳ, ὥσπερ ὁ δανεισάμενος.

7 ¶ Οὐκ ἐπὶ πάσης δὲ δόσεως τῷ κατὰ πλάνην [e] καταβαλόντι δίδοται τοῦ ῥεπετιτεύειν ἄδεια. κεκανόνισται γὰρ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐξ [f] ὧν αἰτιῶν ἐξ ἀρνήσεως [g] τὸ τῇ ἀληθείᾳ ἐποφειλόμενον διπλασιάζεται, ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτιῶν, τὸ ἰνδεβίτως καταβληθὲν, οὐκ ἐπιδέχεται ῥεπετιτζίωνα. οἷον ὡς ἐπὶ τοῦ ἀκουϊλίου. [h] ἐὰν γάρ τις ζημιώσῃ με, ἔχω κατ' αὐτοῦ τὸν ἀκουΐλιον. εἰ δὲ ἀπαιτούμενος θεραπεῦσαί μοι τὴν ζημίαν, ἀρνήσεται [i] τὸ ἐποφείλειν, εἶτα ἐλεγχθῇ, διπλάσιον καταβάλλει.

gessisse propriè dici potest) & tamen quia ex maleficio non est obligatus, quasi ex contractu debere intelligitur.

6 ¶ Item is, cui quis per errorē nō debitum soluit, quasi ex cōtractu deberevidetur. Adeò enim nō intelligitur propriè ex contractu obligatus esse, vt si certiorē ratio nem sequamur, magis (vt suprà diximus) ex distractu quàm ex cōtractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluēdi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, vt distrahat potiùs negotiū quàm cōtrahat. Sed tamē perinde is, qui accepit, obligatur, ac si mutuū ei daretur, & ideo condictione tenetur.

7 ¶ Ex quibusdam tamē caussis repeti nō potest, quod per errorem nō debitum solutum sit, sic nāque definierunt veteres ex quibus caussis inficiando lis crescit, ex iis caussis nō debitum solutum repeti non posse: veluti ex lege Aqui-

ge Aquilia: item ex legato.

¶ Quod veteres quidem in iis legatis locũ habere voluerunt, quæ certa constituta, per damnationem cuique legata fuerant. nostra autem constitutio cùm vnam naturam omnibus & legatis & fideicommissis indulsit, huiusmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatariis hoc præbuit, sed tantummodo in iis legatis & fideicommissis, quæ sacrosanctis Ecclesiis, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis, vel pietatis intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluãtur, non repetuntur.

εἰ μέν τοι μὴ ζημιώσας, ὑποπτεύσας δὲ αὐτὸν ἐζημιωκέναι με, ἰνδεβίτως καταβάλῃ, οὐ ῥεπετεύει τὸ δοθέν. ¶ Τὸ αὐτὸ ἔφασκον οἱ παλαιοὶ, καὶ ἐπὶ τούτων τῶν ληγάτων χώραν ἔχειν, ἅτινα κέρτως κατὰ δαμνατζίωνα κατελιμπάνετο οἱῳδήποτε προσώπῳ. κέρτον [a] δὲ ληγάτον ἐστὶν, ἐὰν εἴπω Καταδικάζω σε ὦ κληρονόμε δοῦναι τῷδε ἑκατὸν νομίσματα. εἰ γὰρ εἴπω, καταδικάζω σε δοῦναι τὰ [b] ἐν τῇ κιβωτῷ, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι πρόδηλος ἡ ποσότης, ἴνκερτον τὸ ληγάτον. ἐπὶ τῶν κέρτων τοίνυν κατὰ δαμνατζίωνα [c] ληγατευομένων, ἀρνησάμενος τὸ ἐποφειλόμενον ὁ κληρονόμος εἶτα ἐλεγχθεὶς, τὸ διπλάσιον κατέβαλλεν. εἰ δὲ καὶ μὴ ἐποφείλων σοι, ἴσως δὲ ὡς ἐποφείλων πλανηθεὶς δέδωκεν, οὐκ ἠδύνατο ῥεπετεύειν. ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διάταξις, [d] ὁπότε μίαν [e] φύσιν ὥρισε ληγάτοις τε καὶ φιδεϊκομμίσσοις, τὴν ἐξ ἀρνήσεως διπλασίονα οὐ μόνον ἐπὶ ληγάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ φιδεϊκομμίσσων ἐπεκτείνεσθαι βούλεται. ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ παντὸς ληγάτου, ἀλλ᾽ ἐπὶ [f] μόνων τῶν ληγάτων καὶ φιδεϊκομμίσσων, ἅτινα ταῖς ἱερωτάταις ἐκκλησίαις, ἢ λοιποῖς σεπτοῖς τόποις [g] καταλιμπάνεται, οὓς ἢ θρησκείας ἢ εὐσεβείας σκόπῳ τιμῶμεν. εἰ δὲ μηδενὸς καταβληθέντος ληγάτου ἢ φιδεϊκομμίσσου σεπτῷ τόπῳ, νομίζων ἐγὼ καταλελῆφθαι καταβάλω, ἀργεῖ [h] ἡ ῥεπετιτίων, διὰ τὸ ἐποφείλοντα τὰ τοιαῦτα τὸν κληρονόμον, εἶτα ἀρνησάμενον τῇ τοῦ διπλασίονος ὑποπίπτειν καταβολῇ.

Si quis ergo cum damnũ mihi non dedisset, sed dedisse se putaret, id quod non debebat mihi soluerit, non repetet quod dederit. ¶ Idem dicebant veteres & in his legatis locum habere, quæ certa constitutione cuicunque personæ per dãnationem relinquebantur. Certũ legatũ est, si dixero, Damno te heres, illi dare centum aureos. Nam si dixero, Damno te dare ea quæ in arca sunt, quoniam quantitas eorum nõ apparet, incertum legatũ est. In certis igitur legatis, quæ per dãnationem relicta erant, heres, qui debitum inficiabatur, conuictus, duplum soluebat. Quod si cùm nõ deberet tibi, per errorem tamen quasi deberet, soluisset, repetitionem eius non habebat. Sed Imperatoris nostri constitutio, cũ vnam omnibus legatis & fideicommissis naturam constituerit: duplationem hanc, quæ ex inficiatione descendit, nõ solùm ad legata omnia, verùm etiam ad fideicommissa extendi voluit. Non tamen omnibus legatis id indulsit, sed his solùm legatis ac fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesiis & ceteris venerabilibus locis relinquuntur, quæ aut religionis, aut pietatis respectu honoramus. Si ergo quũ nullum legatum fideíve commissum venerabili alicui loco relictum esset, ego tamen quia relictum esse putabam soluerim, cessat repetitio, propterea quòd heres qui ea verè deberet, per inficiationem ad duplum soluendum cogendus esset.

a *Certi legati formula.*
b *Incerti legati formula.*
c *Actio legatorum per dãnationem relictorum inficiatione crescit in duplũ.* Paul. 1. sent. 19. §. 1.
d l. 2 Cod. communia de legatis.
e *Legata fideicommissis exæquata* adde §. 2 in fi. sup. de legatis.
f *Actio legatorum pietatis intuitu relictorum, inficiando crescit in duplum:* vt & §. 19. & 23. int de actionibus.
g *Dubitationẽ faciebat, quòd quæ ita legãtur incertis personis legata videntur. Proinde indebita: sed tamen obtinuit legata incertis personis soluta non repeti.* §. 25. in fi. sup. de legatis.
h *Ex his causis quæ inficiatione duplãtur, perperam soluta nõ repetũtur.* vt ibi & l. 4 C. de cõdict. indebiti *Fortè quia propter periculũ inficiationis videntur esse soluta. Quibus & hoc addendum, Ex his causis quæ inficiatione duplantur pacto decedi non posse.* Paul. 1. sent. 19. §. 2.

a 4. Cod. 17.

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ACQUIRITUR. TIT. XXIX.

ΔΙΑ ΠΟΙΩΝ [a] ΗΜΙΝ προσώπων ἡ ἐνοχὴ ἐπιζητεῖται. Τίτλος κθ.

PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ACQUIRITUR. TIT. XXIX.

¶ Obligatio quemadmodum & quæ nobis acquiratur per liberos nostros. 1 per eos quos bona fide possidemus siue liberos, siue seruos. 2 per eos in quibus vsumfructum, vel vsum habemus. 3 per eum quem cum alio communem habemus.

DIximus de obligationibus, quæ vel ex contractu, vel ex quasi contractu nascuntur. Nũc dicendum nobis est, quòd hæ obligationes non solùm per nosipsos nobis adquiruntur: sed etiam per eas personas, quæ in potestate nostra sunt: veluti per seruos nostros, aut suos, aut liberos, quos in potestate habemus. Sed ea quidem, quę per seruos nostros nobis adquiruntur, tota nostra fiunt. Quæ verò per liberos nostros quos in potestate habemus, ex obligatione adquiruntur, ea diuiduntur ad exemplum similitudinémque dominii rerum & vsusfructus: quam Imperatoris nostri constitutio decreuit: vt quod ex actione, lucri commodíque prouenerit, eius vsumfructum quidem habeat pater, proprietas autem filio seruetur: patre scilicet actionem mouente, secundum recentioris eius & sacræ constitutionis diuisionem.

1 ¶ Sed & liberæ personæ & alieni serui, quos bona fide possidemus, obligationes nobis adquirent, sed duabus tantùm ex caussis: id est, si quid habeant ex operis suis, aut ex re nostra.

b *In ea differt hic titulus à titulo per quas personas cuique adquiritur, sup. libro 2. hoc enim de obligatione nobis adquirenda, illo de dominio adquirendo agitur.*

c *Quod seruus adquirit, id in tegrum atque solidum adquiritur domino.* vide l. nec seruus. 40. ff. de pecul.

d l. 6. Cod. de bonis quæ liberis.

e l. vlt. C. de bonis quæ liberis in potestate patris constitutis ex matrimonio vel aliàs adquiruntur.

f § 4. versic. Idem placet. sup. per quas personas.

Εἰρήκαμεν περὶ τῶν ἐνοχῶν τῶν ἀπὸ κοντράκτου, ἢ κουάσι κοντράκτου τικτομένων. νῦν ὀφειλομεν[illegible]ῶν, ὅτι περ αὗται αἱ ἐνοχαὶ, [b] προσγίνονται ἡμῖν, οὐ μόνον διὰ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνων τῶν προσώπων, ἅ τινα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἐστίν. οἷον διὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν, ἢ σουῶν, ἢ ὑπεξουσίων. ἀλλὰ τὰ μὲν διὰ τῶν ἡμετέρων οἰκετῶν ἡμῖν προσποριζόμενα, πάντα ἡμέτερα γίνονται. τὰ δὲ διὰ τῶν οἰκείων [c] παίδων ὑπεξουσίων διὰ τῆς ἐνοχῆς προσποριζόμενα, ταῦτα διαιρεῖται, κατὰ μίμησιν τῆς τῶν πραγμάτων δεσποτείας τε καὶ χρήσεως, ἣν διάταξις [d] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διέκεινε. ἵνα ὅπερ ἐκ τῆς ἀγωγῆς κέρδος προσγένηται, τούτου ἡ μὲν χρῆσις εἴη παρὰ τῷ πατρὶ, ἡ δὲ δεσποτεία φυλάττηται τῷ παιδί. τοῦ πατρὸς δηλαδὴ κινοῦντος τὴν ἀγωγὴν, κατὰ τὴν τῆς νεαρᾶς [e] αὐτοῦ καὶ θείας διατάξεως διαίρεσιν.

1 ¶ Καὶ ἐλεύθερα δὲ πρόσωπα, καὶ ἀλλότριοι οἰκέται, οὓς [f] βονα φίδε εἰνεμόμεθα, προσπορίζουσιν ἡμῖν ἐνοχάς. ἀλλ' ἐκ δύο μόνον αἰτιῶν. τουτέστιν ἐάν τι ἔχωσιν ἐξ ὀπερῶν σούις, ἢ ἐξ ῥε νόστρα.

EXpositis generibus obligationum, quæ ex contractu, vel quasi ex contractu nascuntur: admonendi sumus, acquiri nobis non solùm per nosmet ipsos, sed per eas quoque personas, quę in nostra potestate sunt, veluti per seruos & filios nostros, vt tamen, quod per seruos nostros nobis adquiritur, totum nostrum fiat: quod autem per liberos quos in potestate habemus ex obligatione fuerit acquisitũ, hoc diuidatur secundum imaginem rerum proprietatis, & vsusfructus, quã nostra decreuit constitutio: vt quod ab actione commodũ perueniat, huius vsumfructũ quidem habeat pater, proprietas autem filio seruetur, scilicet patre actionem mouente secundùm Nouellæ nostræ constitutionis diuisionem. 1 ¶ Item per liberos homines, & alienos seruos, quos bona fide possidemus, acquiritur nobis, sed tantùm ex duabus caussis, id est, si quid ex operis suis, vel ex re nostra acquirant.

¶ Per

2 ¶ Per eum quoque seruū, in quo vsumfructum, (vel vsū) habemus, similiter ex duabus istis causis nobis acquiritur.

3 ¶ Communem seruū pro dominica parte dominis acquirere certum est, excepto eo, quod nominatim vni stipulando aut per traditionem accipiendo, illi soli acquirit: veluti cùm ita stipulatur, *Titio domino meo dare spōdes?* Sed si domini vnius iussu seruus fuerit stipulatus, licèt antea dubitabatur, tamen post nostram decisionem res expedita est, vt illi tantum acquirat, qui hoc ei facere iussit, vt suprà dictum est.

2 ¶ Ἀλλὰ καὶ διʼ ἐκείνου τοῦ οἰκέτου, ἐφʼ ᾧ οὐσούφρουκτον, [a] ἢ οὖσον ἔχομεν, ὁμοίως ἐκ δύο τῶν αὐτῶν αἰτιῶν γίνεται ἡμῖν προσπορισμός. ἀλλʼ ἔξωθεν δεῖ σε εἰδέναι, ὅτι τὰ ἐξ ὀπέρις τοῦ οἰκέτου, ἐφʼ ᾧ τὸ οὖσον ἔχομεν, οὐ προσπορίζεταί μοι, εἰ μὴ ἄρα αὐτὸς ὁ οἰκέτης ἔτυχεν ἑαυτὸν μισθώσας.

3 ¶ Ὁ κοινὸς [b] οἰκέτης, pro dominica parte, τουτέστι καθʼ ὅσον μέρος ὑπὸ ἑνὸς ἑκάστου τῶν δεσποτῶν δεσπόζεται, προσπορίζει τοῖς δεσπόταις, ἐκείνου δηλουόντος, ὡς εἰ ἑνὶ τῶν δεσποτῶν ὀνομαστὶ μόνῳ ἐπερωτήσῃ, οἷον Δώσεις Τιτίῳ τῷ ἐμῷ δεσπότῃ; αὐτῷ μόνῳ προσπορίζει. ὥσπερ εἰ καὶ ἐπʼ ὀνόματος αὐτοῦ μόνου Τιτίου ἔλαβέ τι, κατὰ τραδιτζίωνα. εἰ δὲ καὶ κελεύσει ἑνὸς τῶν δεσποτῶν ἐπερωτήσῃ ὁ οἰκέτης, ὀνόματος μὴ μνησθεὶς ἐν τῇ ἐπερωτήσει, πολλὴ μὲν ἐκινεῖτο παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἀμφιβολία περὶ τούτου. ὅμως δὲ δικεσίων γέγονε τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως, ἡ λέγουσα, ἐκείνῳ μόνῳ προσπορίζεσθαι τῷ κελεύσαντι. ὥσπερ καὶ ἄνω εἴρηται, ἐπὶ τὸ ἰσοδυναμεῖν τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τὴν κέλευσιν.

2 ¶ Per eum quoque seruum in quo vsumfructū vel vsum habemus, similiter ex duabus iisdē causis nobis adquiritur. Hoc tamen velut extrinsecus sciendum est, quòd ea quę ex operis serui, in quo vsū habemus, proceduni, mihi non adquiruntur, nisi ipse se seruus forsitan locauerit.

3 ¶ Seruus communis pro dominica parte, id est, pro qua parte vnusquisque dominorum dominus eius est, dominis adquirit. Hoc tamen pro certo excepto, quòd si vni soli dominorum nominatim stipulatus sit, veluti, Titio domino meo dabis? illi soli adquirat. Quemadmodum etiam si nomine Titij solius aliquid per traditionē acceperit. Sed & si cū iussu vnius ex dominis seruus stipularetur, nomen eius in stipulando omiserit: magna quidem de ea re erat inter veteres dubitatio. Sed tamen edita est Imperatoris nostri sāctiss. decisio, qua cautum est, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, quod & suprà relatum est: propterea quod iussus tantumdē præstet, quantū nominis mentio.

a v. §. 4. sup. per quas personas. l. 21. ff. de vsufr. l. possessio 49. ff. de adquir. possess.

b l. communis seruus 45. ff. de adquir. rerum dominio. *adde* l. 1. §. per communem. 7. ff. de adquir. possess.

QVIBVS MODIS TOLLITVR obligatio. TIT. XXX.

ΤΙΣΙ [c] ΤΡΟΠΟΙΣ Ἡ ἐνοχὴ λύεται. ΤΙΤΛΟΣ λ.

QVIBVS MODIS TOLLITVR obligatio. TIT. XXX.

c Adde l. Gai. 10.

¶ Obligationem tolli, ¶ Solutione. 1 ¶ Acceptilatione (Acceptilatio quid, qua lingua fieri possit. obligationes verbis conceptas, acceptilatione propriè tolli. 2 alio modo conceptas, Aquiliana stipulatione in verborum obligationem transferri, ita translatas, & quasi deportatas, acceptilatione tolli posse.) 3 ¶ Nouatione. Fit autem vel ab alia persona, vt si quod mihi debes ab alio stipuler, vel ab eadem, vt si quod mihi purè debes, à te stipuler sub conditione, in diem, aut fideiussore adiecto, & è contra. 4 ¶ Contrario consensu.

Εἰπόντες τὰς συστάσεις τῶν ἐνοχῶν, εἴπωμεν αὐτῶν καὶ τὰς λύσεις. τὸ γὰρ τρόπῳ τινὶ συνιστάμενον, τοῦτο καὶ τρόπῳ τινὶ διαλύεται.

Postquam dictū est, quomodo obligationes contrahantur: dicamus etiam quomodo soluātur. Quod enim aliquo modo cōtractum est, hoc & aliquo modo soluitur.

¶ Omnis igitur in primis obligatio tollitur solutione: cum scilicet id ipsum quod debetur, exoluitur. Veluti, si cum aurei debeantur, aureos quis soluerit. Quòd si pro aureis, frumentum aliúdve quid, aut etiam contra, solutũ fuerit, & id factum sit cõsentiente creditore, etiam hunc in modum à debito liberatur debitor. ¶ Nec referre putamus, vtrum is ipse qui debet soluerit, an alius quispiam pro eo. Nam & alio soluente liberatur debitor: siue sciẽte, siue ignorante, siue etiã inuito eo fiat solutio.

¶ Cùm autem reus soluerit, etiam hi qui pro eo interuenerunt, liberantur, hoc est, fideiussores & mandatores. Sed & fideiussor soluendo, vnà & principalem liberat: & se exoluit obligatione.

a *Solutione quemadmodũ tollatur obligatio, vide* 2. Gai. 10. §. 1. *adde* l. 107. ff. de solution. l. 5. in fin. C. deposit.
b *Solui aliud pro alio consentiente creditore potest.* l. manifestum. 17. C. de solutionib. l. 99. ff. de solutionib.
c d. l. 17. l. 54. l. 64. l. 66. l. 104. ff. de verbor. obligat.
d v. l. 23. ff. de solutionib.
e *Reo soluente fideiussor liberatur* l. cum quis 10. §. de peculio. 2. ff. de solut.
f *Fideiussore soluente an & quomodo reus liberetur. vide* l. cum is. 36. ff. de fideiussorib.

¶ Ἀναιρεῖται κατὰ πρώτην τάξιν πᾶσα ἐνοχὴ τῇ σολυτίονι, [a] τουτέστι τῇ καταβολῇ, ἡνίκα αὐτὸ τὸ ἐποφειλόμενον καταβληθῇ. οἷον νομισμάτων ἐποφειλομένων εἰ νομίσματα καταβληθῇ. εἰ [b] δὲ ἀντὶ νομισμάτων σῖτος, ἢ καὶ ἕτερόν τι, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον καταβληθῇ συναινέσει [c] δὲ τοῦ κρεδίτωρος τούτο γέγονε, καὶ οὕτως ἀπαλλάττεται τοῦ χρέους ὁ δεβίτωρ. ¶ Οὐ διαφερόμεθα δὲ τίς [d] ἐστιν ὁ καταβαλών, πότερον αὐτὸς ὁ ἐποφείλων, ἢ ἕτερος ὑπὲρ αὐτοῦ. ἐλευθεροῦται γὰρ ὁ δεβίτωρ, καὶ ἑτέρου καταβάλλοντος, εἴτε εἰδότος, εἴτε ἀγνοοῦντος, ἢ καὶ ἄκοντος [e] γέγονεν ἡ καταβολή. ¶ Τοῦ δὲ ῥέου καταβαλόντος, καὶ οἱ γεγονότες ὑπὲρ αὐτοῦ ἔνοχοι ἐλευθεροῦνται. τουτέστιν ἔγγυηταὶ, καὶ μανδάτωρες. εἰ δὲ ἐγγυητὴς [f] καταβάλῃ, ἐλευθεροῖ τὸν πρωτότυπον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ ἑαυτὸν τῆς ἐνοχῆς.

¶ Tollitur autẽ omnis obligatio solutione eius, quod debetur, vel si qui consentiente creditore, aliud pro alio soluerit. ¶ Nec interest, quis soluat: verum ipse, qui debet, an alius pro eo, liberatur enim & alio soluente: siue sciente, siue ignorante debitore, vel inuito eo solutio fiat. ¶ Item si reus soluerit: etiam ii, qui pro eo interuenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit si fideiussor soluerit: non enim ipse solus liberatur, sed etiam reus.

1 ¶ Præterea & acceptilatio tollit obligationem. ¶ Est autem acceptilatio, (vt eam definiamus) imaginaria solutio solemnibus quibusdam verbis constans. Quod enim ex verborum obligatione mihi debetur, id si velim tibi remittere: sic remitti potest, vt ego te debitorem patiar hæc verba dicere: Quod ego promisi tibi, habésne acceptum? Et ego respondeam, Habeo. ¶ Sed & Græcè acceptilatio fieri potest, dum ita fiat, vt Latinè fieri consueuit, Ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών.

g *Ἀκκεπτιλατιὼν quæ antheri Eclo. 26 tit. 6. dicitur ἀλύωνι.*
h *Acceptilatio ita definitur apud Scholiasten Eclo. d tit. 6. c. 22.*
i *Hac formula fit acceptilatio Græcus Scholiastes d. c. 22 hanc Græcè ita reddidit ὅπερ σοι ὡμολόγησα ἔχεις λαβών; ἔχω. Alia est ratio ἀποχῆς hoc est apocha. Nam inter se differunt ἀλύωνι & ἀποχὴ. Scholiast. d. loco.*

1 ¶ Καὶ ἀκκεπτιλατιὼν δὲ διαλύει τὴν ἐνοχήν. ¶ Ἀκκεπτιλατιὼν [g] δέ ἐστιν ὡς ἐν ὅρῳ, εἰκονικὴ [h] καταβολὴ ῥήμασι τυπικοῖς γινομένη τὸ γὰρ ἐκ τῆς βέρβις ἐνοχῆς ἐποφειλόμενόν μοι, τοῦτο εἰ βουληθῶ σοι συγχωρῆσαι, δύναται οὕτως γίνεσθαι συγχώρησις, ἐὰν ἀνάσχωμαι τοῦ σοῦ δεβίτωρος ταῦτα λέγοντος τὰ ῥήματα, Quod [i] ego tibi promisi, habesne acceptum? κἀγὼ δὲ ἀποκρίνομαι, Habeo: τουτέστιν ὅπερ ἐγώ σοι ὡμολόγησα ἔχεις ληφθέν; καὶ ἀποκρίνεται ὁ κρεδίτωρ, ἔχω. ¶ Ἀλλὰ καὶ ἑλληνιστὶ δύναται γίνεσθαι ἀκκεπτιλατιών. μόνον εἰ οὕτως γίνεται ὥσπερ εἴωθε γίνεσθαι καὶ ῥωμαϊστί. Ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; ἔχω λαβών.

1 ¶ Item per acceptilationẽ tollitur obligatio. Est autem acceptilatio, imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur hæc verba debitorem dicere. *Quod ego tibi promisi, habésne acceptum?* & Titius respondeat, *Habeo.* Sed & Græcè potest acceptilatio fieri, dum modo sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi.

ἔχεις λαβὼν ὅπερ ἐσὼ μα τοῦτο; ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) tantum ex soluuntur obligationes, quæ ex verbis consistunt, non etiam cæteræ. Consentaneum enim visum est verbis factam obligationem, aliis posse verbis dissolui. Sed & id, quod alia ex caussa debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui. Sicut autem quod debetur, pro parte rectè soluitur, ita in parte debiti acceptilatio fieri potest.

ἡ δὲ ἀκκεπτιλατιων καθὰ εἴρηται, μόνην a διαλύει τὴν βέρβις ἐνοχήν. οὐ μὴν τὰς λοιπάς· οἷον τὴν ῥέ, ἢ λίττερις, ἢ κονσένσο. ἀκόλουθον γὰρ ἐνομίσθη εἶναι, τὴν ῥήμασι συνισταμένην ἐνοχήν, ἑτέροις δύνασθαι ῥήμασι συγκαταλύεσθαι. εἰ δὲ ἑτέρωθεν ἐστί μοι τις ἔνοχος, οἷον ἀπὸ τῆς ῥέ, λίττερις, ἢ κονσένσο, ἢ ἀπὸ τῆς negotiorum gestorum, ἢ ex testamento, βουληθῶ δέ σοι τοῦτο συγχωρῆσαι τὸ χρέος, δύναμαί σε ἐπερωτᾶν οὕτως, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι ὅπερ b ἐποφείλεις ἐκ τῆς δε τῆς ἀγωγῆς; καὶ σοῦ εἰπόντος Ὁμολογῶ, ἡ μὲν προτέρα ἀνήρηται ἀγωγή, τίκτεται δὲ ἡ βέρβις, καὶ λοιπὸν σύστασις τῆς βέρβις, ἀκολούθως ἡ ἀκκεπτιλατιων ἐπάγεται. καὶ ἐν ἐκείνῳ μὲν ἐστὶ διαφορὰ c σολουτζίωνος, καὶ ἀκκεπτιλατζίωνος, ὅτι ἡ μὲν σολυτιων, πᾶσαν διαλύει ἐνοχήν ἡ δὲ ἀκκεπτιλατιων τὴν βέρβις. ἐν ἐκείνῳ δέ ἐστιν ἐν αὐταῖς κοινωνία, d ὅτι ὥσπερ μέρος χρέους καταβληθὲν, ἐν μέρει διαλύει τὴν ἀγωγήν, οὕτω καὶ εἰς μέρος δύναται γίνεσθαι ἡ ἀκκεπτιλατιων.

id est, tot denarios acceptos habes? Habeo acceptos. Verum Acceptilatio, vt dictum est, solam verborum obligationem dissoluit: non etiam cæteras, quæ re videlicet, aut literis, vel consensu contrahuntur. Nam id consequens esse visum est, vt obligatio, quę verbis contracta esset, aliis quoque verbis dissolui posset. Quòd si quis alia ex causa obligatus sit, veluti re, literis, consensu, aut negotiorum gestorum vel ex testamento: atque id debitum remittere tibi velint, in hunc modum à te stipulari possum, Quod ex illa actione mihi debes, id dare mihi spondes? Et te dicente Spondeo, tollitur prior actio, & nascitur verborum obligatio. Cōstitutáque deinde verborum obligatione, conuenienter & acceptilatio accedit. Et in illo quidem est inter solutionem & acceptilationem differentia, quòd solutio omnem obligationem dissoluat, acceptilatio verò solam verborum. Sed in hoc cōueniunt, quòd quemadmodum pars eius quod debetur soluta, & ex parte actionem dissoluit: ita & in partem debiti, acceptilatio fieri possit.

a *acceptilatione dissoluitur verbi tantum obligatio, at nō re, literis, consensu vel contractu.*

b *Re & similes obligationes in verborum obligationem transferri possunt.*

c *Solutionis & acceptilationis differentia.*

d *Solutionis & acceptilationis cognatio*

e *Re & similes obligationes nudo directo verbo tolli non possunt. Vt igitur tolli possint in verborum obligationem vertantur: versa, acceptilatione tolluntur.*

2 ¶ Est autem prodita stipulatio, quæ vulgò Aquiliana appellatur, per quā contingit, vt omnium rerum obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationē tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes, & à Gallo Aquilio ita cōposita est: *Quicquid te mihi ex quacunque caussa dare, facere oportet,*

2 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὴν ἑτέρωθεν e ἐποφείλοντα, ἐπερωτηθέντα, καὶ γενόμενον ἔνοχον τῇ βέρβις, δύνασθαι τότε διὰ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος ἐλευθεροῦσθαι· ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος, καὶ τῆς ἀκουϊλιανῆς ἐπερωτήσεως. ἡ τις ἐπερώτησις πλέον πᾶσαν f ἐνοχήν, εἰς ἑαυτὴν δύναται κατάγειν, καὶ διὰ τῆς ἀκκεπτιλατζίωνος ἀναιρεῖν. ἡ γὰρ ἀκυϊλιανὴ ἐπερώτησις, πᾶσαν ἐνοβάτιον ἐνοχήν. ὑπὸ δὲ γάλλου g ἀκυϊλίου τοῦ νομικοῦ, οὕτω σύγκειται. Εἴ h τι μοι ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας δοῦναι, ἢ τι ποιῆσαί σε χρή,

2 ¶ Quoniam autem diximus, eum qui ex alia causa deberet, stipulatione interueniēte, debito in verborum obligationem conuerso, per acceptilationem liberari posse, necesse est de acceptilatione & Aquiliana stipulatione dicere. Quæ stipulatio omnem amplissimè obligationē in sese transferre, & per acceptilationē tollere pōt. Stipulatio.n. Aquiliana oēs obligationes nouat. & ita à Gallo Aquilio Iurisconsulto composita est, *Quidquid te mihi ex quacūq. causa dare, facere oportet, formula.*

f *Omnis obligatio per stipulationē nouari, transferrique potest, siue ciuilis sit, siue naturalis, siue ex stipulatione, siue ex cōtractu, vt hic: dummodo secunda obligatio vel ciuiliter, vel naturaliter teneat, vide 7. Eclo. 6. ex libr. 26. tit. 4. c. 1. vbi etiam vide Scholiasten.*

g *à Gallo Aquilio Aquiliana stipulatio dicta.*

h *Aquiliana stipulationum formula.*

oportebat, purè vel in diem, quaruncunq: rerū nomine, mihi tecū actio vel in rem vel in personam est, vel erit, & quid quid tu meum habes, tenes, aut possides, (est autem differentia inter tenere & possidere: eá que talis. Tenere enim est, naturaliter detinere: Possidere verò est animo domini detinere) *aut possedisti, aut dolo fecisti ne possideas*. (Nam fortè cùm hereditatem mihi delatā inuasisses, aliquas tantùm res possedisti: quoniam & de his teneberis, quas dolo nō possederis) *Quanticunque earum rerum quaque res est, tātam pecuniam dari stipulatus est Au. Agerius, spopōdit Nū. Nigidius*. Et posteaquam stipulatio talis intercessisset, & omnia in verborum obligationem collata essent: tūc è diuerso per acceptilationem Num. Nigidius Au. Agerium interrogabat, *Quidquid ego tibi Num. Nigidius per Aquiliánam stipulationem hodierno die spopondi, id ne omne habes acceptū?* Respondit Au. Agerius, *Habeo acceptum, acceptúmque tuli*. Et ecce per priora verba contracta est verborum obligatio, quæ per Aquilianam stipulationē, omnes priores causas nouauit. Et per secunda verba nata est acceptilatio, quæ Aquilianam stipulationem dissoluit. Hæc igitur est ea, quæ vulgò Aquiliana stipulatio vocatur.

a *Tenendi* (*Græcis τὸ κρατεῖν*) *& possidendi* (*iisdem τὸ νέμεσθαι*) *differentia*.

b Νοβατίων *nouatio quæ & μετάθεσις τοῦ προτέρου χρέους εἰς ἑτέραν ἐνοχὴν πολιτικὴν, ἢ φυσικὴν μεταγωγὴ* 7. Eclo. 6. ex lib. 26. tit. 4. c. 1. *adde* 26. Eclog. 4. *περὶ μεταθέσεως ἐνοχῶν*. *Dicitur autem μετάθεσις, ἀπὸ τοῦ μετατίθεσθαι τὸν παλαιὸν χρεώστην εἰς και*[illegible]*, quod vetus debitor in nouum transferatur*.

ἢ ἐχρῆν ἢ πούρως, ἢ ἰν δίεμ. καὶ ὧν πραγμάτων χάριν ἐμοὶ κατὰ σοῦ ἀγωγὴ ἢ ἰν ῥέμ, ἢ περσοναλία ἐστὶν, ἢ ἔσται, καὶ ὅπερ αὖ σὺ ἐμὸν ἔχεις, ἢ κρατεῖς, ἢ νέμῃ. (διαφορὰ γὰρ τοῦ κρατεῖν[a] καὶ τοῦ νέμεσθαι αὕτη. ὅτι κρατεῖν ἐστὶ φυσικῶς κατέχειν, νέμεσθαι δὲ τὸ ψυχῇ δεσπόζοντος κατέχειν.) ἢ ἐνεμήθης, ἢ δόλον ἐποίησας ὅπως μὴ νεμηθῇς. τυχὸν γὰρ κληρονομίαν εἰσελθοῦσαν εἰς ἐμὲ, ὑπὸ σεαυτοῦ ἐποιήσω κατοχήν· εἶτα τινὰ τῶν πραγμάτων ἐνεμήθης. κατασχεθήσῃ γὰρ, καὶ ἐφ' οἷς κατὰ δόλον οὐκ ἐνεμήθης. ὅσον αὖ ἐστὶν ἓν ἕκαστον τούτων τῶν πραγμάτων, τοσαῦτα χρήματα δώσῃ.. ἐπηρώτησε μὲν αὖλος ἀγέριος. ὡμολόγησε δὲ νουμέριος νιγίδιος. εἶτα μετὰ τὸ γενέσθαι τὴν τοιαύτην ἐπερώτησιν, καὶ πάντα ἐνενεχθῆναι εἰς τὴν βέρβις, τότε ὁ νουμέριος νιγίδιος, διὰ τῆς ἀκουϊλιανῆς ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπηρώτησε αὖλον ἀγέριον. ὅτι εἴπερ σοι κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν, ἐγὼ ὁ νουμέριος νιγίδιος, διὰ τῆς ἀκουϊλιανῆς ἐπερωτήσεως ὡμολόγησα, τοῦτο ὅλον ἔχεις λαβών. ἀποκρίνεται αὖλος ἀγέριος, ἔχω λαβών, ἢ καὶ ληφθὲν ἀπενηνεγκάμην. καὶ ἰδοὺ διὰ μὲν τῶν προτέρων ῥημάτων, συνέστη ἡ βέρβις, ἡ διὰ τῆς ἀκουϊλιανῆς, πᾶσαν αἰτίαν προϋπάρχουσαν ἐνοβάτευσεν. διὰ δὲ τῶν δευτέρων ἐτέχθη ἀκκεπτιλατίων, τὴν ἀκουϊλιανὴν ἐπερώτησιν διαλύουσα. αὕτη τοίνυν ἐστὶν, ἡ παρὰ τοῖς πλήθεσι λεγομένη ἀκουϊλιανὴ διάλυσις.

oportebit ve, præsens in diem ve, aut sub conditione. quarumcunque rerum mihi tecum actio est, quaque aduersus te petitio, vel aduersus te persecutio est erit ve, quód ve tu meum habes, tenes, possides; dolóve malo fecisti quominus possideas, quanti quaque earum rerum res erit, tantam pecuniam dare stipulatus est Aulus Agerius, spopondit Numerius Nigidius, quod Numerius Nigidius Aulo Agerio spopondit, id háberétne à se acceptum Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit, Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

3 ¶ Ad hæc & nouatio actiones tollere cōsueuit: Nam si id quod tu mihi debes, ego à Titio stipuler, interuentu nouæ

3 ¶ Καὶ νοβατίων[b] εἴωθεν ἀναιρεῖν τὰς ἀγωγάς. ἐὰν γὰρ τὸ παρὰ σοῦ ἐποφειλόμενον, ἐπερωτήσω ἐγὼ τίτιον, παρεντεθέντος καινοῦ προσώπου,

3 ¶ Præterea nouatione tollitur obligatio: veluti si id quod tibi Seius debebat à Titio dari stipulatus sis. Nam interuētu nouæ personæ, noua

noua nascitur obligatio & prima tollitur, trãslata in posteriorem. ¶ Adeò vt interdum licèt posterior stipulatio inutilis sit, tamẽ prima nouationis iure tollatur: veluti si id, quod tu Titio debes, à pupillo sine tutoris authoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est. ¶ Non idem iuris est, si à seruo quis fuerit stipulatus: nam tunc prior perinde obligatus manet, ac si postea nullus stipulatus fuisset. Sed si eadẽ persona sit, à qua postea stipu-

καινὴ τίκτεται ἐνοχὴ, καὶ ἀναιρεῖται ἡ προτέρα, εἰς τὴν δευτέραν μετατεθεῖσα. ¶ Καὶ ἐπὶ τοσοῦτο ταῦτα οὕτως ἔχει, ὅτι εἰ καὶ συμβῇ τὴν ἐπερώτησιν ἄχρηστον [a] εἶναι, ἀναιρεῖται μὲν ἡ προτέρα, ἡ δὲ δευτέρα ὑπεύθυνον οὐ ποιεῖ κατὰ τὸν νόμον τὸν ἐπερωτηθέντα. οἷον ἐχρεώστει μοι Τίτιος, ἐπηρώτησα πούπιλλον [b] σίνε τουτόρις αὐκτοριτάτε. ἐν τούτῳ τῷ θέματι ἀπόλλυταί μοι τὸ χρέος· καὶ γὰρ ὁ Τίτιος ὑπὸ νοβατζίωνος ἐλευθεροῦται, καὶ ὁ πούπιλλος οὐ γίνεταί μοι ἔνοχος, οἷα δίχα ἐπιτρόπου ἐπερωτηθείς. ¶ Οὐκέτι τὸ αὐτό ἐστιν ἐὰν [c] οἰκέτην τις ἐπερωτήσῃ τὸ ἑτέρου χρέος. καὶ γὰρ τηνικαῦτα ἡ προτέρα ἐνοχὴ μένει ἀσάλευτος ἐπὶ σχήματος, ὡσανεὶ μηδὲ μιᾶς μετὰ ταῦτα γενομένης ἐπερωτήσεως. καὶ μή τις λεγέτω, ὅτι ὁ οἰκέτης φυσικῶς [d] ἐπερωτηθείς, ἔνοχος γίνεται. ἀμέλει, καὶ οἱ δοθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐγγυηταὶ, καὶ φύσει καὶ νόμῳ ἐνέχονται. ἡ δὲ φυσικὴ ἐνοχὴ νοβατζίωνα ποιεῖν δύναται. ἀλλὰ δεῖ πρὸς τοῦτο λέγειν ὅτι ποιεῖ νοβατζίωνα, [e] οὐ μόνον τὸ τίκτεσθαι φυσικὴν ἐνοχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπεῖναι πρόσωπον. ἀπρόσωπος [f] δὲ παρὰ τοῖς νόμοις ὁ δοῦλος. ¶ Καὶ [g] ταῦτα μὲν ἡνίκα εἰς ἕτερον πρόσωπον ποιούμεθα τὴν νοβατζίωνα, τουτέστιν ἡνίκα πρίμου προχρεωστοῦντός μοι, ἦλθε σεκοῦνδος ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπερωτώμενος, εἰ δέ γε τὸν ἐποφείλοντά μοι ἐπερωτήσω. ζητοῦμεν εἰ γίνεται νοβατίων. καὶ ἵνα εἴπω σοι ἔξωθεν τελειότερον, εἰ μὲν ἔνοχος ὑπῆρχές μοι, ἀπὸ τοῦ ῥὲ, ἢ λίττερις, ἢ κονσένσου, ἢ ἀπὸ τῶν ἀγωγῶν, τῶν ἀπὸ κουάσι κοντράκτου ἀναφυομένων, ἀμάχως ἐγίνετο νοβατίων. εἰ δὲ πάλαι ἔνοχος ἦσθα τῇ βέρβις καὶ νῦν ἐπερωτῶ,

personę noua nascitur obligatio, & prior in posteriorem translata tollitur. ¶ Et adeò hæc vera sunt, vt quamuis contingat stipulationẽ inutilem esse, tollatur tamen prior obligatio, & secũda promissorẽ iure non obliget. veluti, Debebat mihi Titius, id ego a pupillo sine tutoris authoritate stipulatus sũ. Perit mihi in hac casꝰ specie debitũ. Nam & Titius per nouationẽ liberatur, & pupillus cum tutore auctore non promittat, non obligatur. ¶ Nõ idem iuris est, si quis id quod alter debet, à seruo fuerit stipulatus. Tunc enim prior obligatio in suo habitu manet inconcussa, perinde atque si nulla stipulatio postea interuenisset. Neque dixerit quisquam, seruum promittendo naturaliter obligari, itaque & fideiussores ab eo datos naturaliter & ciuiliter teneri: porrò naturalẽ obligationem vim & ius nouãdi habere. Nam ad ea dicendum est, non id nouationi sufficere, quòd vel naturalis obligatio nascatur, sed etiã persona vt aliqua sit, requiri. At seruus in iure ciuili personam non habet. ¶ Et hęc quidẽ cum in alteram personam facimus nouationem. Hoc est, cum Primo antè mihi debente, venit Secundus, qui pro eo promittat. Cũ verò ab eo qui mihi debet, stipulor, quæritur an nouatio contingat, & (vt ego tibi rem omnem foris quibusdam adsumptis perfectè tradã) si quidem ex obligatione, quæ re cõtrahitur, aut litteris, aut cõsensu, mihi debebas, aut aliqua actione quæ ex quasi cõtractu descendit, tenebaris: dubium non est quin nouatio contingat. Sin autem & antea verbis obligatus eras.

a *Inutili acceptilatione quẽadmodum tollatur obligatio vide l. an inutilis. 8. ff. de acceptilationib.*

b *Pupillus sine tutoris authoritate nouare non potest. l. 20. in fi. ff. de nouationib.*

c *Id quod tertius nobis debet, à seruo an à pupillo stipulemur multũ interest. adde l. 30. §. pen. ff. de pactis.*

d *Seruus promittendo naturaliter obligatur.*

e *Obligatio naturalis nouari potest, id est, pro naturali tantum obligato, reus accipi potest: non tamẽ quiuis, sed obligationis capax.*

f *Ἀπρόσωποι serui cẽsentur, quòd eorũ persona iure ciuili pro nulla habeatur.*

g *Nouatio fit duobus modis. vel cũ id quod nobis Seius debet, à Titio stipulamur: vel cum ab ea persona qua nobis obligata est, quiddam vel aliud, vel maius, vel minus stipulamur.*

a *Nouatio quando facta intelligatur.* v.l. quotiens. 14. ff. de nouation.
b *Obligationi priori si vel conditio vel dies, vel fideiussor, vel quātitas adijcitur, vel detrahitur, fit nouatio.*
c Vide l. si Stichum. 8. §.1. quotiens. 24. ff. de nouationib.
d *Obligatio quæ valida est, ab imbecilliore tolli non solet.*
e *Pura obligatio validior est conditionali.*
f l. 8. seu vltima. Cod. de nouationib. 7. Eclo. 6. ex lib. 26. tit. 1.

& nunc idem à te stipulor: tunc demum fit nouatio, cùm noui aliquid in posteriore stipulatione adiicitur, quod in priore non erat, quoniā fortè aut conditio, aut dies, aut fideiussor adiicitur vel detrahitur: aut quātitas adiicitur. nam si detrahatur, vt si cùm prior stipulatio esset decē aureorum, in secūda quinque sint, nulla cōtingit nouatio: quoniam in decem aureis & quinque sunt, nec quicquam noui secunda habet stipulatio. ¶ Quod autem dictum est, adiecta conditione nouationem fieri, id ita intelligendum est, vt tunc fieri dicamus nouationem, si conditio extiterit: si enim defecerit, manet prior obligatio, quoniam absurdum est dicere, validiorē obligationem (eam scilicet dico quæ pura est) à debiliore tolli, debilem autem vocamus eam, quæ conditionalis est, quādiu ea pendent quæ in conditione sunt ¶ Sed cùm hoc quidem inter veteres cōstaret, tunc fieri nouationem, cùm nouandi animo ad secundā stipulationem aliqui venissent. Illud autē in controuersia esset, quādo nouandi animo ad eā venirent contrahentes: & quasdā de eo præsumptiones, alii aliis in casibus introducerent. Ideo edita est Imperatoris nostri constitutio: quæ apertè definit, tunc demum nouationem fieri, cùm ipsum inter cōtrahentes expressum fuerit: quòd propter prioris obligationis nouationē, ad hāc venerūt stipulationē. Hoc autē non facto, & pristina obligatio in suo habitu manet, & secūda ei accedit. Ac deinceps reus

πότε [a] γίνεται νοβατιών, ἡνίκα τι καινότερον παρὰ τὴν προτέραν ἐπερώτησιν ἐμφέρεται τῇ δευτέρᾳ ἐπερωτήσει. τυχὸν [b] γὰρ αἵρεσις, ἢ ἡμέρα, ἢ ἐγγυητὴς προστίθεται, ἢ ὑφαιρεῖται, ἢ ποσότης προστίθεται. εἰ γὰρ ὑφαιρεθῇ, ἐπειδὴ ἡ προτέρα ἐπερώτησις τὰ δέκα νομίσματα, ἡ δὲ δευτέρα πέντε, οὐ γίνεται νοβατιών, ἐπειδὴ ἐν τοῖς δέκα, τὰ πέντε περιέχεται. καὶ οὐδὲν ἔχει καινότερον ἡ δευτέρα. ¶ Τὸ δὲ εἰρημένον περὶ τῆς προσθήκης τῆς αἱρέσεως, ὅτι ποιεῖ νοβατιῶνα, οὕτω [c] χρὴ νοεῖν, ὥς τε τότε γίνεσθαι νοβατιῶνα, ἐν ᾧ ἐξῆλθεν ἡ αἵρεσις. εἰ γὰρ ἠτόνησε, μένει ἡ προτέρα ἐνοχή. ἄτοπον γάρ ἐστι λέγειν τὴν ἰσχυροτέραν [d] ἐνοχὴν, λέγω [e] δὴ τὴν πουραν, ὑπὸ τῆς ἀσθενεστέρας ἀναιρεῖσθαι. ἀσθενὴς δὲ καλουμένη ἡ αἱρετικὴ, ἕως οὗ τὰ τῆς αἱρέσεως ἤρτηται. ¶ Ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τοῖς παλαιοῖς ὡμολόγητο, τότε γίνεσθαι νοβατιῶνα, ἡνίκα nouandi animo, τουτέστιν ἀνανεωτικῇ ψυχῇ, εἰς τὴν δευτέραν παρεγίνοντο ἐπερώτησιν. τοῦτο δὲ ἦν ἐν ἀμφιβολίᾳ, πότε νοβάνδι ἀνίμῳ ἐπὶ ταύτην ἔρχονται οἱ συναλλάττοντες, καί τινές τε προλήψεις ἕτεραι ὑπὸ ἑτέρων ἐν τούτοις εἰσήγοντο τοῖς θέμασι διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀμφιβολίαν ἀναιροῦσα γέγονε διάταξις [f] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥ τις φανερῶς ὥρισε, τότε μόνον γίνεσθαι νοβατιῶνα, ἡνίκα τοῦτο αὐτὸ μεταξὺ τῶν συναλλαττόντων συμφωνηθῇ, ὅτι διὰ νοβατιῶνα τῆς προτέρας ἐνοχῆς ἐπὶ τὴν παροῦσαν ἦλθον ἐπερώτησιν. τούτου δὲ μὴ γινομένου, καὶ ἡ προτέρα μένει ἐνοχὴ ἐπὶ σχήματος, καὶ ἡ δευτέρα προστίθεται· καὶ ὁ ρεὸς λοιπὸν ἐξ

leris, ita demum nouatio fit, si quid in posteriore stipulatione noui sit, fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adiiciatur, aut detrahatur. Quod autem diximus, si conditio adiiciatur, nouationē fieri sic intelligi oportet, vt ita dicamus factā nouationem, si cōditio extiterit, alioqui si defecerit, durat prior obligatio. Sed cū hoc quidem inter veteres cōstabat, tunc fieri nouationē cùm nouandi animo in secundam obligationem itū fuerat, per hoc autem dubium erat, quādo nouandi animo videretur hoc fieri, & quasdam de hoc præsūptiones alii in aliis casibus introducebant, ideo nostra processit cōstitutio, quæ apertissimè definiuit, tūc solum nouationē prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter cōtrahentes expressum fuerit, quòd propter nouationē prioris obligationis conue-

conuenerunt, alioqui & manere pristinam obligationem, & secundam ei accedere, vt maneat ex vtraque caussa obligatio, secundum nostrę constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertiùs cognoscere.

4 ¶ Hoc amplius eę obligationes, quę consensu contrahũtur, contraria voluntate dissoluũtur. Nam si Titius, & Seius inter se consenserint, vt fundũ Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis, deinde re nondum sequuta (id est, neque pretio soluto, neque fundo tradito) placuerit inter eos vt discederetur ab emptione & vẽditione, inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt, sicut iam dictum est.

ἑκατέρας αἰτίας ἔνοχος ἔσαι μοι, καθὰ διώρισαι τῇ αὐτῇ θείᾳ διατάξει. ταῦτα δὲ ἔξεστι τελειότερον τὴν εἰρημένην ἀναγνοῦντα διάταξιν μαθεῖν.

4 ¶ Πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὰ ἀπὸ τοῦ κονσέσου ἐγγινόμενα συναλλάγματα, τῇ [a] ἐναντίᾳ διαλύεται βουλήσει. εἰ γὰρ ἐγὼ πρός τινα διελέχθην περὶ πράσεως πραγμάτων, ὥστε αὐτὸν ἀγοράσαι παρ' ἐμοῦ τόνδε τὸν ἀγρὸν ἑκατὸν νομισμάτων, εἶτα re nondum sequuta, τουτέστι [b] μήτε τιμήματος καταβληθέντος, μήτε τοῦ ἀγροῦ παραδοθέντος, ἀρέσῃ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ὥστε ἀναχωρῆσαι ἀπὸ τῆς ἀγορασίας καὶ τῆς πράσεως, ἀμοιβαδὸν ἐλευθεροῦμαι, ὡς μήτε τὸν πράτην τὴν ἐξ βένδιτο κατὰ τοῦ ἀγοραστοῦ, μήτε τὸν ἀγοραστὴν τὴν ἐξ ἔμπτο ἔχειν κατὰ τοῦ πράτου· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, re nondum sequuta, τουτέστι πράγματος μὴ πληρωθέντος ὑπαναχωρεῖν. τὸ [c] αὐτὸ φαμὲν καὶ ἐπὶ τῆς λοκάτῃ, καὶ πάντων τῶν συναλλαγμάτων ἅτινα ὑπὸ τοῦ κονσέσου ἐνοχὴν ἀνάγεται.

ex vtraque causa mihi obligabitur: secundùm illius sacræ cõstitutionis definitionem: quam ex ipsius lectione apertiùs perfectiúsque licet cognoscere.

4 ¶ Præter hæc, quæ dicta sunt, & obligationes quæ ex consensu nascuntur, contraria voluntate dissoluuntur. Nam si ego cum Titio egerim de re aliqua vendenda, ita vt ille de me fundum illum centum aureis emeret: ac deinde re nondum sequuta, id est, neque pretio soluto, neque fundo tradito, placuerit inter ambas partes, vt ab emptione & venditione discederetur: inuicem liberamur, ita vt neque venditor ex vendito cum emptore, neque emptor ex empto cum venditore agere possit. Et hoc scilicet est illud quod dicitur, re nondum sequuta, id est, re nondum impleta recedere. Eadem dicimus, & in locatione, omnibúsq; contractibus, qui ad obligationem quæ consensu contrahitur, referuntur.

a *Vide* l. prout quidque contractum est. 80. ff. de solutionibus. l. 2. l. 3. ff. de rescindenda. l. 35. l. 100. l. 153. ff. de regul. iuris.

b *Res nondum secuta seu res integra in emptione & venditione intelligitur, cùm emptor pretium: venditor rem nondum tradidit.*

c *Consensu obligationes re integra ac non secuta quemadmodum dissolui possint.* l. 80. ff. de solutionib.

INSTITVTIONVM LIBER QUARTUS.

ΤΗΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΖΙΩΝΟΣ Δ.

INSTITVIONVM LIBER QUARTUS.

DE OBLIGATIONIBVS quæ ex delicto nascuntur. Tit. I.

ΠΕΡΙ ΕΝΟΧΩΝ ΤΩΝ ἀπὸ ἁμαρτίας γινομένων ἤτοι φυομένων. Τίτλος α.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX delicto nascuntur. Tit. I.

¶ *De tertio genere obligationum (dictum est enim superiùs de contractu, & quasi contractu obligationibus) seu De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. Has obligationes ex re, id est ipso maleficio nasci. Huius species, furtum, rapina, damnum, iniuria.* 1 ¶ *De furto, & quid furtum. Furtum*

fieri, rei, vsus, possessionis. 2 Furtum, vel à furuo, vel à fraude, vel à ferendo, vel à Græco φώρ denominari. 3 ¶ De furto manifesto, non manifesto. 4 concepto, oblato, prohibito, non exhibito. 5 ¶ De pœna furti. 6 Furtum non modo rei, sed & eius vsus fieri posse à creditore, depositario, commodatario. 7 ¶ Furtum sine affectu furandi non fieri. 8 ¶ Furtum, inuito tantùm fieri (imò & volenti vno casu, vt si quis patiatur sibi furtum fieri à seruo suo, vt sollicitatorem serui in ipso delicto deprehendat.) 9 Furtum etiam liberorum hominum nobis fieri. 10 & rei suæ interdum furtum aliquem facere. 11 Furtum ope simul & consilio, non nudo consilio fieri. 12 ¶ Furtum nobis non fieri ab iis qui sunt in nostra potestate, & tamen si quid ope & consilio alterius tale factum, eos qui id fecerint, furti teneri. 13 ¶ Furti actionem ei tantùm competere cuius interfit rem saluam esse. 14 Proinde pignoris subrepti actionem competere creditori. 15 rei ex conducto poliendæ, fulloni, politori, sarcinatori, & similibus. 16 commodatæ, commodatario. 17 at non depositæ, depositario, & cur. 18 ¶ Impuberem furti non teneri, nisi proximus pubertati. 19 ¶ Furti actionem merè pœnalem esse: præter pœnam furti, rem vindicari, & condici posse.

SVPERIORI libro disseruimus de obligationibus & actionibus, quæ ex contractu nascuntur: consequens est, vt & de obligationibus quæ ex delicto nascuntur dicamus. Etenim cùm sermonem de obligationibus institueremus, diximus eas aut ex contractibus, aut ex delictis nasci. ¶ Sed hæ quidem, quæ ex contractu nascuntur, in quatuor genera diuisæ sunt: quoniam aut re, aut verbis, aut literis, aut consensu contrahuntur. Hæ verò ad vnum genus rediguntur. Quemadmodum enim illic cõtractus principatum obtinet, & quatuor obligationes parit: ita & hic delictum principatum obtinet, & vna ex eo obligatio tanquã ex re nascitur. Sed inde quatuor deducuntur maleficia: vt furtum, rapina, damnum, iniuria.

Ἐν τῷ προλαβόντι βιβλίῳ διεξήλθομεν περὶ τῶν ἐνοχῶν τε καὶ ἀγωγῶν, αἵ τινες ἀπὸ κοντράκτου τίκτονται. ἀκόλουθόν ἐστιν εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἀπὸ ἁμαρτήματος ἐγειρομένων ἐνοχῶν. καὶ γὰρ ἀρχόμενοι τοῦ περὶ ἐνοχῶν λόγου, εἰρήκαμεν ἢ ἀπὸ συναλλαγμάτων, ἢ ἀπὸ ἁμαρτημάτων, ταύτας ἐγείρεσθαι. ¶ Ἀλλ' αἱ μὲν ἀπὸ κοντράκτου φυόμεναι ἐνοχαὶ, εἰς τέσσαρα διῄρηνται γένη. ῥὲ, βέρβις, λίττερις, κονσένσο. αὗται δὲ εἰς ἓν περιΐστανται γένος. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ, ἀρχὴ μὲν τὸ κοντράκτον, τίκτει δὲ τέσσαρας ἐνοχὰς, οὕτω κἀνταῦθα, ἀρχὴ μὲν τὸ δέλικτον, ἡ δὲ ῥὲ ἐξ αὐτοῦ φύεται ἐνοχή. τέσσαρα δὲ ἐντεῦθεν κατάγεται ἁμαρτήματα, οἷον κλοπὴ, ἁρπαγὴ, ζημία, ὕβρεις.

CVm sit expositũ superiori libro de obligationibus ex contractu, & quasi ex contractu, sequitur, vt de obligationibus ex maleficio, (& quasi ex maleficio) dispiciamus. ¶ Sed illæ quidem (vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur: hæ verò vnius generis sunt: nam omnes ex re nascũtur, id est, ex ipso maleficio, veluti ex furto, rapina, damno, iniuria.

1 ¶ Est autem furtũ, contrectatio rei alienæ fraudulenta, lædens eum, cui furtum factum est, aut in re ipsa, aut in vsu eius, aut in possessione. In re ipsa, vt si seruum tuum subtraxerim. In vsu eius veluti, si id quod mihi vtendum datum est in vnum diem, diutiùs teneam. In possessione, vt si id quod mihi in causam pignoris aut ex causa depositi possidẽdum datum est, tanquam dominus possideam.

a Vnde & fur Paulo 2. sen. 31. §. 1. dicitur qui rem alienã contrectat.

1 ¶ Κλοπὴ [a] δέ ἐστιν ἀλλοτρίου πράγματος κακίστη ψηλάφησις ἀδικοῦσα τὸν τὴν κλοπὴν ὑποστάντα, ἢ περὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἢ περὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ, ἢ περὶ νομήν. περὶ αὐτὸ μὲν τὸ πρᾶγμα, οἷον ἐὰν ὑφέλωμαι τὸν σὸν οἰκέτην. περὶ χρῆσιν, οἷον ἐὰν τὸ δοθέν μοι ἐπὶ τῷ χρήσασθαι πρὸς μίαν ἡμέραν περαιτέρω κρατήσω. περὶ νομὴν δὲ ὅτε τὸ δοθὲν ἐπὶ τῷ νέμεσθαι ὡς ἐνέχυρον ἢ ὡς δεπόσιτον, νέμομαι ὡς δεσπό-

1 ¶ Furtũ est cõtrectatio fraudulosa lucri faciẽdi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus eius possessionisve: quod lege naturali prohibitum est admittere.

2 ¶ Furtum autem vel à furuo, id est, nigro, dictum est. quod clam & obscurè fiat, & plerunq; nocte: vel à fraude, vel à ferẽdo, id est, auferendo: vel à Græco sermone, quod φῶρας appellant fures. Imò & Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

3 ¶ Furtorum autem duo sunt genera: manifestum & nec manifestũ. Nã conceptum & oblatum, species potius actionis sunt furto cohærentes, quàm genera furtorum, sicut inferius apparebit. ¶ Manifestus fur est, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ appellant: nec solũ is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui eo loco deprehẽditur quo furtum fit: veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egressus ianuam deprehensus fuerit: & qui in oliueto oliuarum, aut in vineto, vuarum furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut in vineto deprehensus fuerit. Imò vlteriùs furtum manifestũ est extendendũ, quandiu eam rẽ fur tenens visus, vel deprehensus fuerit,

τῆς. τοῦτο δὲ τὸ τῆς κλοπῆς ἁμάρτημα, οὐ μόνον ὁ πολιτικὸς, ἀλλ' οὐδὲ ὁ φυσικὸς προσίεται λόγος.

2 ¶ Λέγεται [a] δὲ αὕτη ἡ κλοπὴ furtum à furuo,[b] id est nigro. τουτέστιν ἀπὸ τοῦ μέλανος, ἐπειδὴ λάθρα καὶ ἀμαυρῶς, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν νυκτὶ γίνεται. ἢ à fraude, ἐκ τῆς ἀπάτης. πᾶς γὰρ κλέπτης, καὶ ἀπατεών. vel à ferendo, id est auferendo. τουτέστιν ἀπὸ τοῦ ἀφαιρεῖν, ἤγουν τοῦ σφετερίζεσθαι, καὶ ἀποστερεῖν. ἢ ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς, ἐκ τοῦ φώρ. φῶρας γὰρ οἱ ἕλληνες τοὺς κλέπτας ὀνομάζουσιν, ἀπὸ τοῦ φέρειν, φέρειν δὲ λέγομεν τὸ λαμβάνειν τὰ ἀλλότρια.

3 ¶ Δύο [c] δὲ τῶν κλοπῶν εἰσὶ γένη προσδηλόν ἐστιν. ἡ γὰρ κλοπὴ ἢ φανερά ἐστιν, ἢ οὐ φανερά. τὸ γὰρ conceptum, καὶ τὸ oblatum, εἴδη μᾶλλόν εἰσιν ἀγωγῶν ἀπὸ κλοπῆς ἐρχομένων, ἤτοι τῇ κλοπῇ συνηνωμένων, ἤπερ γένη κλοπῆς, ὡς προϊόντες μαθησόμεθα. ¶ Φανερὸς [d] κλέπτης ἐστὶν, ὃν ἐπαυτοφόρῳ λαμβάνεσθαι λέγουσιν οἱ ἕλληνες. οὐ μόνον ἐστὶν, ὃς ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι καταλαμβάνεται, ἀλλ' ἔτι μὴν καὶ ἐστὶν ὃς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ συνέχεται, ἐν ᾧ γίνεται ἡ κλοπή· οἷον ἐν οἴκῳ τις κλοπὴν εἰργάσατο, μήπω δὲ τοῦ πυλῶνος ἐκβὰς κατεσχέθη. εἰ δὲ καὶ ἐν ἐλαιῶνι τις ἐλαιῶν, ἢ ἀμπελῶνι σταφυλῶν κλοπὴν ποιήσῃ, ἐφ' ὅσον ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἢ ἐν τῷ ἀμπελῶνι κατέχεται, φανερὸς κλέπτης ἐστίν. ἕτεροι [e] δὲ περαιτέρω τὴν φανερὰν ἐκτείνουσι κλοπὴν, λέγοντες μέχρι τοσούτου φανερόν τινα κλέπτην νομίζεσθαι, ἕως ὅτου τὸ κλαπὲν πρᾶγμα κατέχων, ἢ ὀφθῇ, ἢ συσχεθῇ,

Porrò delictum hoc furti, non solùm ciuilis, sed etiã naturalis ratio auersatur.

2 ¶ Dictum est autem furtum, à furuo, id est, à nigro, quod clàm & obscurè, ac plærumque noctu fiat. Vel à fraude. Nam fur omnis, & fraudator est. Vel à ferẽdo, id est ab auferendo, quod interuertere & priuare significat. Vel à Græca voce ἀπὸ τοῦ φώρ. Nã Græci φῶρας appellant fures ἀπὸ τοῦ φέρειν, id est, à ferendo. Quoniam & Græcè dicimus φέρειν, i. alienas auferre.

3 ¶ Furtorũ autem duo esse genera apertum est: quoniam furtum aut manifestum est, aut non manifestum. Conceptũ enim & oblatum species potiùs sunt actionum, quæ ex furto nascũtur, siue quę furto cohærent, quàm genera furtorum, sicut infrà docebimur. ¶ Manifestus fur est quem Græci ἐπαυτοφώρῳ deprehendi dicunt: nec solùm is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtum fit: veluti, quidam in domo furtum fecerat, & nõdum ianuam egressus, deprehensus est. Quòd si quis in oliueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtum fecerit, quamdiu in oliueto aut vineto deprehensus fuerit, manifestus fur est. Aliqui & vlterius manifestum furtum extẽdunt, dicẽtes manifestum furem existimari, quamdiu rem, quam furatus est fur tenens, vel visus, vel deprehensus fuerit,

a *Vide* l. 1. ff. de furtis.

b *Furtum igitur vel à furuo, vel à fraude, vel à ferendo, vel à Græco φώρ. adde* 1. Gell. 18.

c l. 2. ff. eod. *Imò quatuor genera furtorũ constituuntur* à Paul. 2. sen. 31. §. 2. & 2. Gai. vlt. §. 3. *Verum dicendum est, Conceptum & oblatum furti actionum species esse furto cohærẽtes, quã furtorum genera. Proinde eodem Paulo* d. tit. *dicitur concepti & oblati actio non conceptum & oblatum.*

d *Idem* l. 3. in prin. ff. eo. 15. Eclog. 2. ex lib. 60. tit. 12. c. 1.

e l. 3. §. 2. l. 4. ff. eod.

siue in publico, siue in priuato loco: siue à domino, siue ab alio quouis: antequam eò peruenerit quò perferre rem, & vbi deponere cōstituerat. Finge enim (vt rem clariùs, apertiúsq; intelligas) aliquem antequā furaretur, amicis suis secretò dixisse, se rem illam, quam furto auferre in animo habebat, velle in ædibus Primi (verbi gratia) deponere. Si post commissum furtū, eā rem habere visus fuerit aut deprehensus, quocumque loco id fiat, antequam in ædes Primi perferat, ibíque deponat, manifestus fur est. Quòd si postquā in ædes Primi eam pertulisset, ibique deposuisset, deprehēsus fuerit eā non habens: manifestus fur nō iudicaretur. ¶ Ex his, quæ nunc dicta sunt, facilè colligas, quis nec manifestus fur sit. Quod enim manifestū furtum non est, id sine dubio intelligere potes, nec manifestum esse.

4 ¶ Conceptum furtum est, cū apud aliquē testib. præsentibus furtiua res quæsita & inuēta est. Nam aduersus eum, apud quem inuenta fuerit, propria actio cōstituta est, quæ cōcepti dicitur. Neque referre putamus, fur sit is apud quem inuenta est, an fur nō sit, sed à me acceperit. ¶ Oblatum furtum vocatur, cùm res furtiua ab aliquo ad me allata, aut mihi data, & deinde apud me præsentibus testib. quæsita & inuēta est. Sed tunc demum, cùm eo animo mihi rem furtiuā aliquis dederit, vt potius apud me quàm apud ipsum dantem inueniretur, & vt eandem nationis turpitudo penes me potius esset, quàm penes ipsum. Hic enim & ego actione cōcepti teneor,

a l. 5. ff. eod.

b l. nec manifestum. 8. l. 3. §. 1. ff. de furtis. 2. Gai. vlt. §. 3. v. nec manifestum.

c *Concepti actione tenetur is, apud quem furtum quæsitum, & inuentum est.* Paul. 2. sent. 31. §. 3. 2. *Gai.* vlt. §. furtorū vers. conceptum. n *Gai.* 18.

d 2. Gai. vlt. §. 3. in fi. *Oblati furti actione tenetur, qui rē furtiuam alij obtulit, ne apud se inueniretur* Paul. 2. sent. 31. §. 3. in fi. *Oblati simile iudiciū proponitur in lege Italica* tit. de sepibus. adde 11. Gell. 18.

e *Concepti actione is agere potest, qui rem concepit & inuenit: oblati, is penes quem res concepta & inuēta est.* Paul. 2. sent. 31. §. 5.

ἐν δημοσίῳ [a] ἢ ἰδιωτικῷ τόπῳ, εἴτε ὑπὸ τοῦ δεσπότου, εἴτε ὑπὸ ἄλλου τινός. μέχρις οὗ ἐκεῖσε παραγένηται ἔνθα ἐνεγκεῖν καὶ ἀποθέσθαι ὥρισε τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ὑπόθου γὰρ ἵνα διαπόδεικτον τοῦτο γένηταί σοι, ὅτι πρὶν κλέψῃ τις ποσὶ τῶν οἰκείων ἐθάῤῥησε φίλων, ὅτι κλέψας τόδε τὸ πρᾶγμα, βούλομαι ἀποθέσθαι ἐν τῷ οἴκῳ λόγου χάριν πρίμου. ἐὰν μετὰ τὸ ὑφελέσθαι εὑρεθῇ τοῦτο κατέχων, ἢ ὀφθῇ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ, πρὶν ἀπαγάγῃ εἰς τὸν οἶκον πρίμου, καὶ ἀποθῆται, φανερὸς κλέπτης ἐστίν· εἰ δὲ μετὰ τὸ ἀπαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι εἰς τὸν οἶκον πρίμου, συλληφθῇ τοῦτο μὴ κατέχων, οὐκ ἂν κριθείη φανερὸς κλέπτης.

¶ Ἔστιν ἐκ [b] τῶν εἰρημένων εὑρεῖν τίς ὁ μὴ φανερὸς κλέπτης ἐστί. νοεῖν γὰρ ἔξεστιν ὡς ὅπερ οὐκ ἔστι manifestum, ἀμαχῶς τοῦτο nec manifestum ἐστί.

4 ¶ Conceptum [c] furtum λέγεται ἡνίκα παρά τινι μαρτύρων παρόντων τὸ κλαπέν μου πρᾶγμα ζητηθὲν εὑρεθῇ, κατὰ τούτου γὰρ παρ᾽ ᾧ εὑρεθῇ, ἰδιάζουσα ἀγωγὴ ὥρισται ἡ concepti. οὐ διαφερομένων ἡμῶν εἴτε κλέπτης ἐστὶν οὗτος παρ᾽ ᾧ εὑρεθῇ, εἴτε οὐκ ἐστὶ κλέπτης. ἔλαβε δὲ παρ᾽ ἐμοῦ.

¶ Oblatum [d] furtum λέγεται, ὁπότε κλοπιμαῖον πρᾶγμα, ὑπό τινός μοι προσενεχθῇ, ἤτοι δοθῇ, καὶ τοῦτο παρ᾽ ἐμοὶ ζητηθὲν μαρτύρων παρόντων εὑρεθῇ. ἀλλὰ τότε ἡνίκα τοιαύτῃ διανοίᾳ δέδωκέ τις ἐμοὶ τοῦτο τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα, ὥστε παρ᾽ ἐμοὶ μᾶλλον, ἢ παρ᾽ ἐκείνῳ τῷ δόντι εὑρεθῆναι τοῦτο, καὶ τὴν ἐντεῦθεν κατάγνωσιν ἤτοι ἀσχημοσύνην ἐμοὶ μᾶλλον περιτεθῆναι, ἤπερ ἐκείνῳ. ἐνταῦθα γὰρ ἐγὼ [e] μὲν κατέχομαι τῇ concepti.

siue in publico, siue in priuato, vel à domino, vel ab alio, antequàm eò peruenerit, quò deferre vel deponere destinasset. Sed si pertulit, quò destinauit, tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur.

¶ Nec manifestum furtū quid sit, ex iis quę diximus, intelligitur. nam quod manifestum nō est id scilicet nec manifestum est.

4 ¶ Conceptū furtum dicitur cùm apud aliquem testibus pręsentibus furtiua res quæsita & inuenta sit. nam in eū propria actio constituta est, quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti.

¶ Oblatum furtum dicitur, cū res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eáque apud te concepta sit: vtique si ea mēte tibi data fuerit, vt apud te potius, quam apud eum qui dedit. conciperetur, nam tibi apud quem concepta sit, propria

propria aduersus eum qui obtulit, quãuis fur non sit, constituta est actio quæ appellatur oblati. ¶ Est etiam prohibiti furti actio, aduersus eũ qui furtum quærere testib. præsentib. volẽtẽ prohibuerit. ¶ Præterea pœna constituitur edicto Prætoris per actionẽ furti non exhibiti, aduersus eum qui furtiuã rem apud se quæsitã & inuentam nõ exhibuit. ¶ Sed hę actiones, scilicet concepti & oblati, & furti prohibiti, nec non furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Quum enim requisitio rei furtiuæ hodie secundùm veterem obseruationem non fiat, meritò ex consequentia etiam præfatæ actiones ab vsu communi recesserunt, cùm manifestũ sit, quòd omnes, qui sciẽtes rem furtiuã susceperint, & celauerint, furti nec manifesti obnoxii sunt.

κατὰ[a] δὲ τοῦ δόντος ἔχω τὴν oblati, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κλέπτης οὐκ ἔστιν ὁ τοῦτο ποιήσας. οὐκοῦν εἰ μὴ ἐπὶ τοιούτῳ σκόπῳ δέδωκέ μοι τὸ πρᾶγμα, καταχεθήσομαι τῇ concepti. οὐχ ἕξω δὲ κατ' αὐτοῦ τὴν oblati. ¶ Ἔστι δὲ καὶ prohibiti[b] furti, ἀγωγὴ, ὁριζομένη κατ' ἐκείνου τοῦ κωλύσαντος μαρτύρων παρόντων τὸν βουληθέντα ζητῆσαι τὸ κλοπιμαῖον πρᾶγμα. ¶ Ἐφεῦρε πρὸς ταύταις καὶ ὁ πραίτωρ τὴν furti [c] non exhibiti, ἁρμόζουσαν κατ' ἐκείνου ὅς τις τὸ ζητηθὲν καὶ εὑρεθὲν παρ' αὐτῷ κλοπιμαῖον πρᾶγμα, οὐ συνεχώρησεν ὑπὸ τοῦ εὑρόντος ληφθῆναι. ¶ Ταύτας δὲ τὰς ἀγωγὰς, οἷον τὴν concepti, oblati, prohibiti, furti non exhibiti, οὐ δυνατὸν εἰπεῖν γένη εἶναι κλοπῶν, ἀλλ' εἴδη, μετὰ τὸ συστῆναι τὴν κλοπὴν ἐπιγινόμενα. ἀμέλει κατὰ τοῦ μὴ κλέψαντος ἁρμόζουσιν αἱ τοιαῦται ἀγωγαί. οὕτως οὐ δυνατὸν ταύτας πρωτοτύποις κλοπὰς ὁρίσασθαι, ἃς δὲ εἰρήκαμεν ἀγωγὰς εἴδεσι κλοπῶν ἐφαρμόζεσθαι, ταύτας οὐ δυνατὸν σήμερον ἰδεῖν ἐν πολιτείᾳ καὶ ἐν χρήσει. ὁπότε γὰρ ἡ[d] τοῦ κλαπέντος πράγματος ζήτησις κατὰ τὴν παλαιὰν οὐ πρόεισι παραφυλακὴν, τουτέστι μαρτύρων παρόντων, δικαίως ἐξ ἀκολουθίας καὶ αἱ προειρημέναι τῆς κοινῆς ἐξελήλανται χρήσεως ἀγωγαί. τοῦτο γὰρ τῶν ὁμολογουμένων ἐστὶ, ὅτι[e] πᾶς εἰδὼς κλοπιμαῖον εἶναι πρᾶγμα, ὑποδεξάμενός τε καὶ κρύπτων τοῦτο τῇ[f] nec manifesti furti κατέχεται.

& aduersus eum, qui dederit, actionẽ habeo oblati: etiam si maximè is, qui id fecerit, fur non sit. Quapropter si ea mente mihi rem furtiuam non dederit, tenebor quidem actione concepti, sed aduersus eum actionem oblati non habebo. Est & prohibiti furti actio, aduersus eum constituta, qui rem furtiuam præsentibus testibus quærere volentem prohibet. ¶ Præter has inuenit Prætor & actionem furti non exhibiti, qui furtiuã rem apud se quæsitam & inuentam passus non est ab eo, qui illam inuenisset auferri. ¶ Has igitur actiones concepti, oblati, prohibiti, & non exhibiti, genera furtorum esse dicere non possumus: sed species, quæ furto iam cõmisso accidunt. Itaque & aduersus eum, qui furtum non admisit, hæ actiones competunt. Vnde nec illud fieri potest, vt ea principalia furta esse definiantur. Sed has actiones, quas incertis furtorum formis competere diximus, hodie in vsu ciuili & agendis rebus non sanè videas. Cùm enim requisitio rei furtiuæ hodie secundùm veterem obseruationem non fiat, hoc est præsentibus testibus, meritò per consequentiam, & prædictæ actiones ex communi vsu recesserunt. Quoniam illud in confessum venit, quicunque sciens rem furtiuam susceperit, & celauit, hunc furti nec manifesti teneri.

a *Furti oblati actio aduersus eum qui obtulit, tripli est pœna & ipsius rei repetitio* Paul. 2. sent. 31. §. 13. *adde Gellium* 11. c. 18.

b *Furti prohibiti actio.*

c *Furti nõ exhibiti actio.*

d *Conceptum furtum hodie non est in vsu: ac per consequens furti prohibiti, vel non exhibiti actio.*

e 2. Gal. vlt. §. 4.

f §. 15. infra de actionib.

5 ¶ Pœna manifesti furti, quadrupli est, tã ex serui, quàm ex liberi persona: nec manifesti, dupli.

5 ¶ Ἡ δὲ ποινὴ τοῦ μὲν manifesti furti,[g] εἰς τὸ τετραπλοῦν, αὔξεται. τοῦ δὲ nec manifesti, εἰς τὸ διπλοῦν, εἴτε ἐλεύθερος, εἴτε δοῦλος εἴη ὁ κεκλοφώς.

5 ¶ Pœna autem furti manifesti, in quadruplum excrescit: nec manifesti, in duplum: siue liber sit, siue seruus qui furtum admisit.

g §. 14. infra de actionib. 1. Harmeno. 3. §. 41.

6 ¶ Furtiuum autem est, non solùm quod noctu aut interdiu clàm aufertur, sed quidquid alienum mobile malo animo inuito domino contrectatur. Quapropter siue creditor pignore, siue is, apud quē res deposita est, ea re vtatur, siue is qui rem vtendā accepit, ad alium vsum eā transferat quàm ad quem accepit, furtum in his cōmittit. Veluti si quis argentum vtendum à me acceperit quasi amicos conuiuio excepturus & id peregrè secum tulerit: quamuis spoliare me eo non voluerit, tamen furti tenetur: quoniam vltrà quàm accepit, vsus est. Sed & si quis equum sibi vtendum datum gestandi caussa ob auræ temporisque gratiam ad certum spatiū, longiùs aliquò duxerit, furtum committit: quod veteres in eo scripserunt, qui equum sibi vtendum datum in aciem abduxerat.

a *Si pignore creditor vtatur furti tenetur.* l. 54. ff. de furtis.

b *Si quis rem vtendam acceperit, aut commodatā apud se habuerit, & aliter ea vsus fuerit quàm acceperit, furti actione tenetur.* 2. Gai. vl. §. 5.

c 2. Harmen. 10. §. 3. in pr.

d 2. Harmen. 10. §. 3. in fi. & 4. l. qui iumenta longius. 40. ff. de furtis. 7. Gell. 15.

7 ¶ Illud tamen in vniuersum placet: omnes eos, qui rebus sibi commodatis aliter quàm vtendas acceperunt, vtuntur, furtū committere, & furti teneri: si se intelligant id inuito domino facere, eúmque si resciscat, non permissurum. Quòd si contentum esse dominum, nec irasci eam ob rem putabant, extra furti crimen eos esse definimus: optima sanè ratione: quia furtum sine malo animo & adfectu furandi non committitur.

e *Fur non est qui putat se domini voluntate rem attingere.* l. inter omnes. 46. §. rectè dictam est ff. de furtis.

f *Furtum sine affectu furandi non committitur.*

6 ¶ Φούρτιβον δέ ἐστιν οὐ μόνον τὸ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν λαμβανόμενον λάθρα, ἀλλὰ πᾶν πρᾶγμα κινητὸν ἀλλότριον παρὰ γνώμην δεσπότου κακῇ διαθέσει ψηλαφώμενον. διὸ εἴτε ὁ κρεδίτωρ [a] τὸ ἐνέχυρον, εἴτε οὗτος παρ' ᾧ [b] κατετέθη τὸ πρᾶγμα, τῷ ἐνεχυριασθέντι ἢ παρατεθέντι πράγματι κέχρηται, εἴτε ὁ εἰς χρῆσιν λαβὼν ἀλλότριον πρᾶγμα εἰς [c] ἑτέραν χρῆσιν μεταθέσῃ τοῦτο, ἤπερ εἰς ἣν ἔλαβε, κλοπὴν ἐπὶ τούτῳ ἁμαρτάνει. οἷον ἀργύριον ἐχρήσατό τις παρ' ἐμοῦ, ὡς δῆθεν φίλους ἑστιάσων, καὶ τοῦτον μεθ' ἑαυτοῦ ἀπήγαγεν ἐπὶ ξένης, οὐ βουλόμενος ἀποστερῆσαι τοῦτον, οὐδὲν ἧττον κατέχεται τῇ furti ἀγωγῇ. ἐπειδὴ περαιτέρω ἤπερ ἔλαβεν ἐχρήσατο. εἰ δὲ καί τις ἵππον διὰ ὥρας χάριν αὐτῷ χρησθέντα, ἐπὶ τῷ τοῦτον ἀπαγαγεῖν μέχρι φανεροῦ διαστήματος, ἀπήγαγε [d] περαιτέρω, κλοπὴν ἁμαρτάνει· ὅπερ ἔγραψαν οἱ παλαιοὶ περὶ ἐκείνου, ὅς τις εἰς παράταξιν τὸν ἵππον τὸν χρησθέντα αὐτῷ ἀπήγαγε.

7 ¶ Ἀρέσκει δὲ τοῦτο καθόλου, πάντας ὅσοι τοῖς χρησθεῖσι πράγμασιν ἑτέρως ἤπερ ἔλαβον κέχρηνται, κλοπὴν ἁμαρτάνειν, καὶ τῇ furti κατέχεσθαι. εἴγε [e] ὑποπτεύουσιν ἄκοντος τοῦ δεσπότου τοῦτο γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, καὶ μαθόντα τὸν δεσπότην οὐκ ἐπιτρέψαι τοῦτο. εἰ γὰρ ἀρέσκεσθαι καὶ μὴ ἀγανακτεῖν ἐπὶ τῷ γινομένῳ τὸν δεσπότην ἐνόμιζον, ἐκτὸς εἶναι τούτους τοῦ κλοπῆς ἁμαρτήματος ὁριζόμεθα, ἀρίστῳ δηλαδὴ λογισμῷ, quia [f] furtum sine affectu furandi non committitur. ἄνευ γὰρ πονηρᾶς διαθέσεως, οὐχ ἁμαρτάνεται κλοπή.

6 ¶ Furtum autem fit, non solùm cū quis intercipiēdi caussa rem alienam amouet: sed generaliter cùm quis alienam rē inuito domino contrectat. Itaque siue creditor pignore: siue is, apud quē res deposita est, ea re vtatur: siue is qui rem vtendam accepit, in alium vsum eā trāsferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit: veluti si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnā inuitaturus, & id peregrè secū tulerit: aut si quis equum gestandi caussa cōmodatum sibi, longiùs aliquò duxerit: quod Veteres scripserunt de eo, qui in aciem equū perduxisset.

7 ¶ Placuit tamē eos, qui rebus commodatis aliter vterentur, quàm vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id inuito domino facere: eúnque, si intellexisset, non permissurum: at si permissurū credant, extra crimen videri: optima sanè distinctione, quia furtum sine effectu furandi non cōmittatur.

8 ¶ Sed & si credat aliquis inuito domino se rem commodatam sibi contrectare, domino autem volente id fiat: dicitur furtum non fieri. ¶ Vnde illud quæsitum est, quum Titius seruum Mæuii solicitauerit, vt quasdam res domino subriperet, & ad eum perferret, & seruus id ad Mæuium pertulerit: Mæuius autem, dum vult Titium in ipso delicto deprehendere, permiserit seruo quasdam res ad eum perferre: vtrùm furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro.

8 ¶ Εἰ δὲ καὶ ἄκοντος τοῦ δεσπότου ταῦτα ποιεῖν ἑαυτοὺς ὑπώπτευον, μαθὼν δὲ ὁ δεσπότης οὐκ ἠγανάκτησε τῷ γεγονότι, οὐδὲ [a] οὕτω χώρα γίνεται τῷ τῆς κλοπῆς λόγῳ. ὥστε οὖν ἵνα furti ἁρμόσῃ, δεῖ τὰ δύο [b] συνδραμεῖν, καὶ μὲν παρὰ γνώμην δεσπότου κεχρῆσθαι εἰδότα ὡς ἀγανακτήσει ἐπὶ τῷ πραττομένῳ ὁ τοῦ πράγματος κύριος, κἀκεῖνον ὀργισθῆναι μαθόντα. ἓν δὲ τούτων ἐλλεῖψαι οὐκ ἐᾷ τεχθῆναι τὴν furti. ¶ Ἀμέλει ἐντεῦθεν τοιοῦτόν τι ἐζητήθη. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν τις τὸν ἐμὸν ὑπονοθεύσῃ δοῦλον, καὶ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσῃ, κατέχεταί μοι ἀγωγῇ τῇ λεγομένῃ serui [c] corrupti, ἥτις εἰς τὸ διπλάσιον τὸ ἐπὶ τῇ ἐλαττώσει τῆς οἰκέτου διατιμήσεως ἁρμόζει. ἢ ἡνίκα ἀπώλετο ἐπὶ τῷ διπλῷ τοῦ τιμήματος. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. Τίτιος [d] διελέχθη τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ, τοῦτον ὑπονοθεύων, καὶ φυγεῖν ὑποτιθέμενος αὐτῷ, προσθεὶς ἅμα καὶ [e] τοῦτο ὥστε αὐτὸν ὑφελέσθαι τι τῶν ἐμῶν πραγμάτων. ὁ οἰκέτης γνώριμόν μοι τοῦτο κατέστησεν, οὐ πεισθεὶς ἐγὼ τούτῳ τῷ οἰκέτῃ, βουλόμενος δὲ τὸν Τίτιον ἐν αὐτῷ καταλαβεῖν τῷ ἁμαρτήματι, ἐπέτρεπον ταῦτα πράττειν τῷ οἰκέτῃ. ὁ δὲ λαβών τι τῶν παρ᾽ ἐμοὶ ὄντων σκευῶν, ἄπεισι πρὸς Τίτιον. ἑπόμην ἐγὼ λάθρα, γνῶναι βουλόμενος εἰ ἀληθῆ τὰ παρὰ τοῦ οἰκέτου μοι λεχθέντα. γενόμενος ὁ οἰκέτης κατὰ τὸν συντεθέντα τόπον παρὰ αὐτοῦ καὶ Τιτίου, δέδωκε Τιτίῳ τὸ σκεῦος. εὗρον διὰ τῶν γινομένων τὸν οἰκέτην μὴ ψευδόμενον. ζήτησίς ἐστι ποία μοι κατὰ Τιτίου δίδοται προφάσει τῶν γινομένων ἀγωγή.

8 ¶ Sed & si inuito domino id se facere credebant, & dominus cùm resciisset, malè id non accepit: neque hic causa furti locum habebit. Sic igitur vt actio furti competat, duo necesse est concurrāt: vt & ego scilicet re inuito domino vtar, non ignarus id ei minimè gratum futurum: & is, cùm rem intellexerit, in malam partem accipiat. Quorum si alterum desideretur, actio furti nasci non possit. ¶ Itaq; ex hoc tale quiddam quæsitum est. Et hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Si quis seruum meum corruperit, & mores eius in deterius mutarit: actionem aduersus eum habeo, quæ dicitur *Serui corrupti*. Et ad duplum eius ea competit, quanto minoris pretii seruus factus est. Aut cùm is periit, ad duplum æstimationis. His ita pro præuia inspectione cognitis: vide nunc rem, de qua agimus. Titius cum seruo meo agebat corrumpens eum, & vt fugeret monebat: simul & illo addito, vt rerum mearum aliquid surriperet. Seruus id non me clam habuit. Ego cùm omnino ei fidem non haberem, sed Titium in ipso delicto vellem deprehendere, permisi seruo vt ea omnia faceret. At is sublata re quadam ex supellectili mea, ad Titium abibat: clàm ego sequebar, sciendi cupidus an vera essent, quæ is mihi dixisset. Cùmque is ad locum inter se & Titium constitutum venisset, Titio dedit rem illam surreptam. Atque ita ex his, quæ acta sunt, inueni seruum non mentiri. In quæstionem cadit, quę mihi actio propter rem gestam competat. Et quidem in

a *Qui aliena animo furandi contrectat furtum committere dicitur. si tamen id faciat domino sciente neque conquirente. quæsitum est, furti necne teneatur. Et hic quidem Imperator negat furti teneri,* Vlp. in l. inter omnes. 45. §. per contrarium. 8 ff. de furtis. *ait, furtum quidē fieri à contrectante: sed tamen eum furti non obligatū.*

b *Vt furti actio competat, duo concurrāt necesse est: rem animo furādi, & inuito domino contrectari. Nec enim quis voluntatem domini habēs furti teneri potest.* l. qui vac. 48. §. 2. ff. de furtis.

c *vide* titul. Digest. de seruo corrupto: & C. de furtis & seruo corrupt.

d l. 20. Co. de furtis.

e *Solet enim sæpissime fugā seruorum furtum subsequi.*

primis vix fieri potest, vt qui actionem furti cōpetere dicat. Vt enim maximè Titius rem illam malamente & adfectu furandi cōtrectarit, id tamen inuito domino nō cōtigit. An ergo serui corrupti actio locum habet? Sed tamen ne hæc quidem dari posse videtur, quoniam mores serui non sunt corrupti, quin immò cùm antea ignoraretur, quàm fidelis esset domino suo, id nunc demum apparuit. Futurū est igitur, vt vna in re multis delictis commissis Titius, nulla tamen actione teneatur. Quidam tamen apud veteres furti actionē competere dicebant. Sed quoniam multæ ea de re inter veteres erant altercationes: cùm alii actionē omnem negarent, alii solùm actionem furti darēt: relata res est ad Principē nostrum, & edita ab eo est constitutio, quę huiusmodi calliditatibus obuians, ita vlciscitur Titium, vt non solùm actione furti, sed etiam serui corrupti eum teneri iusserit. Nam quamuis mores eius serui in deterius mutati nō sint, & ideo cessent regulæ quę de actione serui corrupti traduntur: tamen cùm malum consilium ad perniciem probitatis serui tendat, constituit in pœnam Titii, vt actio serui corrupti daretur, perinde atque si re ipsa seruus corruptus fuisset: ne ex huiusmodi impunitate Titius & aliū quempiam aggrediatur, quē facile fit à bona fruge ad malos mores impellere.

9 ¶ Interdum & in liberis personis furtum committitur: veluti si quis liberos, quos in potestate habemus, clàm subripiat, filiū filiámve aut nepotem vel neptē. Furti autē agitur in id quod ītereſt: & quod hic intersit nostra dicendūest.

a l. si quis seruo alieno suaserit. Co. de furtis & seruo corrupto.

b l. eum qui. 14. § si filiusfamilias subreptus sit. 14. ff. de furtis. l. 14. §. 2. ff. de rei vindicat.

c Hoc ideo additur, quoniam mater filij surrepti furti actionem nō habet. l. mater 38. ff. de furtis.

d Quatenus id quod interest liberos nostros subreptos non potest æstimetur.

καὶ πῶς οὐ δύναται εἰπεῖν ἁρμόζειν, τὴν furti. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ κακῇ διαθέσει λαβὼν, ἐψηλάφησε τὸ σκεῦος ὁ τίτιος, ἀλλ' οὐ παρὰ γνώμην δεσπότου συνέβαινε τοῦτο. ἀλλ' ἡ serui corrupti. ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ἐγχωρεῖ παρέχεσθαι. ὁ γὰρ οἰκέτης οὐ χείρων τοῖς τρόποις, μᾶλλον δὲ καὶ πάλαι διαλανθάνων δίκαιος τῷ δεσπότῃ, νῦν γέγονε φανερός. καὶ συμβαίνει κατὰ ταῦτα πολλὰ τίτιον πταίσαντα, μηδὲ μιᾷ κατέχεσθαι ἀγωγῇ. τινὲς δὲ τῶν νομικῶν ἐδίδοσαν ἐντεῦθεν τὴν furti. ἀλλ' ἐπειδὴ ζητήσεις ὑπῆρχον τῶν νομικῶν, τῶν μὲν πᾶσαν ἀρνουμένων ἀγωγὴν, τῶν δὲ παρεχόντων τὴν furti, ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ταῦτα ἀνηνέχθη βασιλείαν, καὶ γέγονε παρ' αὐτοῦ διάταξις [a] ἥ τις ἕνεκα τῆς τοιαύτης κακουργίας τιμωρουμένη τὸν τίτιον, οὐ μόνον τῇ furti, ἀλλὰ καὶ τῇ serui corrupti ἔνοχον αὐτὸν εἶναι ἐκέλευσε. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ οἱ τοῦ δούλου τρόποι χείρονες οὐ γεγόνασι, καὶ διὰ τοῦτο ἤργησαν οἱ τῆς serui corrupti κανόνες, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τοῦ ὑπονοθεύοντος ἡ κακίστη βουλὴ πρὸς ἀπώλειαν χρηστῶν τρόπων τοῦ οἰκέτου χωρεῖ, ἐθέσπισεν ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῦ τιτίου δίδοσθαι τὴν serui corrupti, ὥσπερ εἰ τῇ ἀληθείᾳ τὸν οἰκέτην διέφθειρεν, ἵνα μὴ ἀτιμώρητος ἐπὶ τούτῳ μείνας ὁ τίτιος, ἐφ' ἕτερον οἰκέτην ὁρμήσῃ, ὃν δύναται ἴσως τῶν χρηστῶν ἀπαγαγεῖν τρόπων.

9 ¶ Ἔσθ' ὅτε καὶ ἐπὶ ἐλευθέροις προσώποις ἁμαρτάνεται κλοπή. οἷον ἐάν τις τοὺς [b] ὑπεξουσίους [c] παῖδας ὑφέληται λάθρα, υἱὸν ἢ θυγατέρα, ἢ ἔγγονον ἢ ἐγγόνην. κινεῖ δὲ τὴν furti εἰς τὸ διαφέρον. καὶ [d] ποῖον διαφέρον ἐστὶν ἐνταῦθα, εἰπεῖν ἀναγκαῖον.

Et cùm nobis super hac dubitatione suggestum est, & antiquorum prudētū super hoc altercationes perspeximus quibusdam neque furti, neq; serui corrupti, actionem præstantibus, quibusdam furti tātummodò: nos huiusmodi calliditati obuiam euntes, per nostram decisionem sancimus, non solum furti actionem, sed & serui corrupti contra eū dari. Licèt enim is seruus deterior à solicitatore minimè factus est, & ideo non concurrant regulæ, quę serui corrupti actionē introducunt, tamen cōsiliū corruptoris ad perniciem probitatis serui introductū est, vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquā si re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate & in alium seruū, qui facilè posset corrumpi, tale facinus à quibusdā perpetretur.

9 ¶ Interdum etiam liberorū hominum furtum fit, veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, subreptus fuerit.

10 ¶ Ali-

ὑπόθου ὅτι τελευτῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον τὸν ἐμὸν υἱὸν ὑπὸ αἵρεσιν τὴν, ἐὰν εὑρεθῇ διάγων ἐν ταύτῃ τῇ πόλει. ἔκλεψας δὲ τοῦτον, καὶ εἰς ἑτέραν ἀπήγαγες πόλιν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τελευτῆς τοῦ τεστάτορος. συνέβη αὐτὸν ἐν αὐτῇ μὴ εὑρεθῆναι τῇ πόλει. ἠπόρησεν ἡ αἵρεσις, καὶ τῆς κληρονομίας ἐξέπεσε. κινῶν ἐγὼ κατὰ σοῦ τὴν furti, λήψομαι ὅσον ἐζημιώθην. ἐζημιώθην δὲ τὴν ὑσουφρουκτον τῆς κληρονομίας, ὃς ἔμελλέ μοι προσπορίζεσθαι· τούτου τὴν διατίμησιν ἀπαιτήσω.

Finge filium meum ab aliquo sub hac conditione heredem scriptum esse, si in hac ciuitate viuere inuentus fuerit. Tu eum furto subripuisti, & in aliam abduxisti ciuitatem: cùm testator moreretur, euênit, vt in ciuitate filius non inueniretur. Defecit conditio, & filius hereditatem amisit. Ego furti tecum agam, & in quãtum rationes meæ læsæ sunt, consequar. Porrò in vsufructu, qui mihi erat adquirendus, læsus sum: huius æstimationem petam.

10 ¶ Aliquando autem etiam suæ rei furtum quis committit: veluti si debitor rem quam creditori pignoris caussa dedit, subtraxerit.

10 ¶ Πολλάκις καὶ ἐπὶ τῷ οἰκείῳ τις ἁμαρτάνει πράγματι κλοπήν. οἷον εἰ ὁ δεβίτωρ [a] τὸ πρᾶγμα ὃ ἐνεχυρίασε τῷ δανειστῇ ὑφείλετο λάθρα. ἀδικεῖ γὰρ τὸν δανειστὴν, τῆς ἀπὸ τοῦ ἐνεχύρου ὑστερῶν ὠφελείας.

10 ¶ Sæpe & in re sua quis furtum committit: veluti, si debitor rem quã creditori pignoris causa dederat, clanculum subtraxerit. Quoniam in eo creditorem lædit, quia commodo eum spoliet, quod in causa pignoris est.

11 ¶ Interdum (quoque) furti tenetur, qui ipse furtum nõ fecit: qualis est is, cuius ope & consilio furtum factum est. In quo numero est, qui tibi nummos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius rem tuam exciperet, aut oues tuas, vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorum per lasciuiam & non data opera, vt furtum admitteretur, factũ est: in factum

11 ¶ Ἔσθ᾽ ὅτε τις καὶ μὴ κλέψας κατέχεται τῇ furti. τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐπ᾽ ἐκείνου cuius [b] ope & consilio furtum factum est. τουτέστιν οὗ σπουδῇ καὶ συμβουλῇ ἡμαρτήθη ἡ κλοπή. ¶ Οἷον [c] νούμμους τις ἐπεφέρετο ἐν τῇ οἰκείᾳ χειρὶ, τούτους ἐξετίναξεν ἕτερος, ὥστε ἄλλον ἁρπάσαι· ἢ ἐπεσκότησε [d] τῇ σῇ θέᾳ, ὥστε ἄλλον τὸ σὸν ὑφελέσθαι πρᾶγμα· ἢ τὰ πρόβατα, ἢ τοὺς βόας τοὺς σοὺς ἐφυγάδευσεν, ὥστε ἄλλον ταῦτα λαβεῖν, ἰδοὺ ἐνταῦθα οὐχ [e] ἥψατο τῶν πραγμάτων τῶν σῶν, ἀλλ᾽ ὅμως κατέχεται τῇ furti ἀγωγῇ. μόνον μέντοι τοῦτο ἔξωθεν ἴσθι, εἰ ἕτερος ἐψηλάφησε τὰ ἀπολλύμενά σου πράγματα. δίχα γὰρ ψηλαφήσεως, οὐδέποτε κλοπὴ ἁμαρτάνεται. τοῦτο δὲ ἔγραφον οἱ παλαιοὶ ἐπ᾽ ἐκείνου, ὅς τις ῥάκει ἐρυθρῷ [f] διεσόβησε τὰ βουκόλια. εἰ δὲ τοῦτο κατὰ [g] τρυφὴν καὶ οὐκ ἐπιτηδὲς ἵνα κλοπὴ ἁμαρτηθῇ γέγονεν), in factum

¶ 11 ¶ Interdum quoque & is furti tenetur, qui furtum non fecerit. Id autem in eo contingit cuius ope & consilio furtum factum est. ¶ Quo in numero est is, qui cùm nummos aliquis in manu sua haberet, eos ipse excussit, vt alius raperet: vel obtentu togæ corporisve obiectu aspectui tuo obstitit vt alius rem tuam subriperet, vel oues tuas aut boues in fugam auertit, vt alius eos raperet. Ecce res tuas hic non attigit, & tamen furti tenetur: dumtaxat (vt id obiter & ἔξωθεν ac velut foris assumptum sciamus) si quis alius res tuas amissas contrectauerit. Quoniam sine contrectatione furtum nunquam intelligitur committi. Et hoc veteres in eo scripsere, qui rubro panno turbatum armentũ fugauerat. Quòd si quid eorum per lasciuiam & non data opera vt furtum admitteretur, factum fuerit: in factum

a §. 13. § 14. inf. eod. l. itaque 12. §. pen. l. si is qui. 66. ff. de furtis. Paul. 2. sent. 31. §. 16.

b *Non tãtum qui furtum fecit, sed etiam is cuius ope, aut consilio furtũ factum fuerit, furti actione tenetur.* Paul. 2. sent. 31. §. 10. l. in furti actione 50 §. ope, consilio 1. ff. de furtis.

c *Si quis de manu alicuius nummos, vel aliam rem excusserit, furti tenetur: si id fecit vt alius tolleret, isque sustulerit.* l. si quis vxori 52. §. si quis de manu. 13. ff. de furtis.

d *Hoc est sinũ furanti prabere.* l. sacrilegio. 6. §. vlt. ff. ad l. Iul. peculatus. *Hinc Gell. 1. c. 18. ex Sabino refert, furem hominẽ esse indicatũ, qui cum fugitiuum prater oculos domini forte iret, obtẽtu toga tãquã se amiciens ne videretur à domino, obstitisset.*

e *Furtum sine attrectatione fit aliquando, vt in his exẽplis. Fit & solamente ac solo animo, vt in annitente.* 11. Gell. vlt. in fin.

f *Dixi Institutionibus hoc loco:* & ad l. in furti. 50. in fin. ff. de furtis.

g *Lasciuia ponitur.*

a l. si pignore. 54. §. qui ferramenta. 4. ff. eod.
b *Vide* l. 39. l. 53. ff. eod.
c *Solo consilio furtum non committitur.* l. qui secuo persuasit. 36. l. inficiando. 67. ff. eod.
d l. quamuis res furtiua 84. ff. eod.
e *Filius, seruus, vxor actione furti in duplum patri, domino, marito non tenentur. Qui tamẽ opem eis fert, in duplum actione furti tenetur.* 15. Ecl. 2. ex li. 60. tit. 12. c. 16 & 34. *adde* l. 16. ff. eod. vt in l. 6. Co. de furtis.
f *Neque nos in filiosfamilias nostros furti actionem in duplum habemus, neque illi aduersus nos.* 15 Eclo. 2. ex lib 60. tit. 12. c. 16.
g l. 4. ff. de iudiciis.
h *Vide* l. contractus. 23. ff. de reg. iuris.
i *Dolum tantum in re aliena custodienda præstant, qui nullum ex ea custodienda lucrũ sentiũt.*

dabitur actio aduersus eũ, qui eorum quid fecerit: & furti, aduersus eum, qui abduxerit aut subripuerit. At vbi ope Mæuii Titius furtũ fecit, vterque tenetur. Et illius quoque ope & cõsilio furtũ videtur admitti, qui aut scalas fenestris admouit, aut fenestras ipsas vel ostiũ effregit, vt alius furtũ faceret: aut qui ferramenta ad serã vel fenestras effringendas, vel scalas vt fenestris admouerentur, commodauit, non ignarus in quem vsum eas commodaret. ¶ Sin autem quis nullam ad faciendum furtum opẽ adhibuit, sed tantùm consilio instruxit, & volẽtem furtum facere cohortatus est, furti non tenetur.

12 ¶ Si aut seruus meus, aut filius quem in potestate habeo, rerum mearum aliquam furetur: furtum quidem admittitur, & res furtiua fit, neque ab vllo vsucapi potest, donec in potestatem domini reuertatur. Furti tamen aduersus eos, qui furtum fecêre, actio non nascitur, quoniã neq. alia vlla actio ex contractu, vel ex delicto inter hoc cõsistere potest. Quòd si ope & consilio alterius furtum ab his, qui iuri nostro subiecti sunt, factum fuerit: quoniam furtũ vtique cõmittitur, consequẽs est, vt ille furti teneatur, cuius ope id factũ est: quãuis cum eo, qui rem subtraxit, propter potestatem quam in eo habemus, nulla furti sit actio.

13 ¶ Hæc habeto in modum præuiæ cuiusdam inspectionis. Qui nobis ex aliquo contractu obligati sunt, præstare debent in rebus ad quas tenentur, aliàs solũ dolum,

ἀγωγὴ παρέχεται, κατὰ τοῦ ταῦτα πράξαντος· κατὰ δὲ τοῦ ὑφελομένου ἡ furti. ἡνίκα δὲ τῇ μαιβίου συνδρομῇ ὁ Τίτιος κλοπὴν εἰργάσατο, ἀμφότεροι κρατοῦνται. κἀκείνου δὲ συνδρομῇ καὶ βουλῇ κλοπὴ πλημμελεῖται, ὃς κλίμακα [a] θυρίσιν ἐπέθηκεν, ἢ αὐτὰς ἔκλασε [b] τὰς θυρίδας, ἢ τὴν θύραν ἐπὶ τῷ ἕτερον κλέψαι. ἢ ὅς τις σίδηρα ἐπὶ τῷ κλάσαι κλεῖν ἢ θυρίδας, ἢ κλίμακας ἔχρησεν ὥς τε ταῖς θυρίσιν ὑποτεθῆναι, ἐπιστάμενος ἐφ' οἷα πράξει τις ταῦτα κιχρᾶται. ¶ Εἰ δέ τις οὐδεμίαν συνδρομὴν πρὸς ποιητέαν κλοπὴν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ μόνον [c] συνεβούλευσε, καὶ τὸν θέλοντα κλέψαι προετρέψατο, οὐ κατέχεται τῇ furti.

12 ¶ Ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἢ ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος, [d] κλέψῃ τι τῶν ἐμῶν, κλοπὴ μὲν ἁμαρτάνεται, καὶ φουρτίβου ἀποτελεῖται τὸ πρᾶγμα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς οὐσουκαπιεύεσθαι [e] δύναται, μέχρις οὗ εἰς τὴν τοῦ δεσπότου κατοχὴν ὑποστρέψει. ἡ μέντοι furti οὐ [f] πίκτεται κατὰ τῶν κλεψάντων. ἐπειδὴ οὐδὲ ἑτέρα τις ἀγωγὴ ἀπὸ συναλλάγματος ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος μεταξὺ [g] τούτων συστῆναι δύναται. εἰ δὲ συμβουλῇ καὶ συνδρομῇ ἑτέρου κλοπὴ παρὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων γένηται ἡμῖν, ἐπειδὴ κλοπὴ πλημμελεῖται, ἁρμοδίως ἐκεῖνος τῇ furti καταχεθήσεται, οὗ συνδρομῇ τοῦτο πέπρακται, εἰ καὶ ὁ ἀφελόμενος διὰ τὸν τῆς ὑπεξουσιότητος λόγον [h] οὐχ ὑποβάλλεται ταύτῃ.

13 ¶ Ἔχε ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ, οἱ γεγονότες ἡμῖν ἔνοχοι ἔκ τινος συναλλάγματος, ἐποφείλουσιν ἐπ' αὐτοῖς οἷς ἐνέχονται. ἰδοὺ [i] ὅτε δόλον μόνον,

actio dari debet. At vbi ope Mæuii Titius furtum fecerit, ambo furti tenentur. Ope & cõsilio eiusquoque furtum admitti videtur, qui scalas fortè fenestris supponit, aut ipsas fenestras vel ostiũ effringit, vt alius furtum faceret, quive ferramenta ad effringẽdum, aut scalas, vt fenestris supponerẽtur, commodauerit sciens, cuius (rei) gratia commodauerit. ¶ Certè qui nullam opẽ ad furtum faciendum adhibuit, sed tãtùm consilium dedit, atque hortatus est ad furtum faciendum, non tenetur furti.

12 ¶ Hi, qui in parentum, vel dominorum potestate sunt, si rẽ eis surripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam caussam cadit, nec ob id ab vllo vsucapi potest, antequam in domini potestatem reuertatur, sed furti actio non nascitur, quia nec ex alia vlla caussa potest inter eos actio nasci. Si verò ope & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtique furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur: quia verum est, ope & consilio eius furtum factum esse. 13 ¶ Furti autem actio ei cõpetit, cuius

Interest

interest rem salnam esse, licèt dominus nō sit. Itaque nec domino aliter cōpetit, quàm si eius intersit rem non perire.

ἔστιν ὅτι καὶ diligentiam, τουτέστι σπουδήν. οἱ γὰρ οὐκ ὀφείλουσι δόλον περὶ ταῦτα πλημμελεῖν, ἢ οὐ χρὴ ῥαθύμους εἶναι, περὶ τὴν τούτων φυλακήν. ἀλλ' εἰ μὲν μηδὲν κερδαίνουσιν, ἀπὸ δόλου μόνου κατέχονται. εἰ [a] δέ τι προσέστιν αὐτοῖς κέρδος, τότε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας ὑπεύθυνοι γίνονται. κέρδος [b] δὲ λέγω, οὐ μόνον τὴν τῶν χρημάτων λῆψιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ σκοποῦ ἀποπλήρωσιν. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ζήτησις γέγονε κλοπῆς γινομένης, ἆρα τίνι ἁρμόζει ἡ furti ἀγωγή; ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅτι τῷ δεσπότῃ δίδοται. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀληθές, ὁπότε καὶ δεσπότην ἔγνωμεν [c] κατεχόμενον, ἡνίκα παρὰ τοῦ οἰκείου κρεδίτωρος τὸ ἐνέχυρον ὑφέληται. ἀλλὰ δίδοται ἐκείνῳ ᾧ διαφέρει· διαφέρει [d] δὲ ἐκείνῳ, ὃν λυπεῖ γενομένη ἡ κλοπή. λυπεῖ δὲ ἐκεῖνον, ὃς κερδαίνει τοῦ πράγματος σωζομένου, εἰ καὶ μὴ δεσπότης ἐστίν. ἀμέλει οὔτε δεσπότῃ ἑτέρως ἁρμόσει, εἰ μὴ διαφέροντος ὑπέστη λόγος.

14 ¶ Vnde constat creditorem de pignore subrepto furti actione agere posse, etiam si idoneum debitorē

14 ¶ Τί δὲ τοῦτ' ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν σαφέστερον. ἐδανεισάμην ἐγὼ παρὰ Τιτίου, ἐνεχυριάσας τούτῳ πρᾶγμα ἐμόν. ὑφείλετό τις τοῦτο παρὰ Τιτίου, τίνι δοθήσεται ἡ furti ἀγωγή; καὶ λέγομεν ὅτι τῷ κρεδίτωρι. [e] τίνος ἕνεκα; ὅτι [f] αὐτῷ διαφέρει. λυπεῖ γὰρ αὐτὸν γινομένη ἡ κλοπή. ἐπειδὴ [g] καὶ αὐτὸς ἐκέρδαινε σωζομένου τοῦ πράγματος, ἔχων τὴν ἐπὶ τῷ χρέει δι' αὐτοῦ ἀσφάλειαν. ἀμέλει διὰ τοῦτο ἐπιφείλεται [h] δόλον, καὶ diligentiā. οἷα καρπούμενος ὡς εἴρηται τὴν τοῦ χρέους ἀσφάλειαν, διὰ τὴν τοῦ ἐνεχύρου κατοχήν. οὐκοῦν εἰκότως αὐτῷ δοθήσεται ἡ furti ἀγωγή, καὶ [i] οὐκ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ.

alias etiam diligentiam. Quoniam aut nullum in his dolum committere debent: aut negligentes esse in custodiendis non oportet. Sed si quidem nihil inde ad ipsos commodi redit, de solo dolo tenētur: sin autem commodi aliquid habent, & ex negligentia obligantur. Porrò commodum dico, non solùm quod in pecuniaria præstatione consistit, sed etiam quod in explenda cuiusq. intentione. His ita in modum præuiæ inspectionis cognitis, videto nunc rem qua de agimus. Vetus est quęstio: cui furto cōmisso, actio detur? Et facilè quispiam fortè dixerit, domino dari. Sed verū id non est: quando iam diximus, ipsum quoque dominum furti teneri, qui pignus à creditore suo subtraxit. Verū ei datur, cuius interest. Eius autem interest, qui furto admisso læditur. Is verò læditur, qui re salua, commodum huius habet, quamuis dominus non sit. Itaque nec domino cōpetit, nisi eius quod interest ratio subsit.

14 ¶ Quid autē id sit paulò apertius dicere necesse est. Mutuū ego à Titio accepi, & rē meam ei in causam pignoris dedi: eā aliquis Titio subtraxit. Vtri dabitur furti actio? & dicimus creditori. Quā ob rē? Quoniam eius interest: ipse enim admisso furto læditur. Nam & re salua cōmodum ex ea habebat, vtpote cui per eam de debito consultum esset. Itaque & dolum & diligentiam debet: velut id pro fructu consequens, quòd incumbēdo pignori. debiti sui causam (vt dictum est) indemnem seruat. Meritò igitur ipsi dabitur furti actio, & non mihi domino. Nam

a Negligentiā præstant, hoc est. Præter dolum absfuturum, diligentiam præstare in re aliena custodienda debent, qui ex eius custodia lucrum aut commodum aliquod sentiunt. adde §. 17 inf. eod.

b Commodi appellatione quid contineatur. adde §. 16 inf. eod.

c §. 10. sup. eod.

d Vide l. cuius interfuit. 10. l. 11. l. 12. ff. eod. l. vlt. C. eod.

e l. Itaque Fullo. 12. §. sed si res pignori data sit creditori. l. 14. §. 4. 2. ff. eod.

f Creditoris interest pignus à debitore acceptum furto nō subripi. Id est, cum eius intersit furto pignus non subripi, datur creditori furti actio.

g Quæ vtilitas pignoris creditori.

h Creditor in pignore custodiendo dolum & diligentiam præstare cogitur.

i Furti actio nonnunquam ipsi domino denegatur & alij (vt puta creditori pigneratitio cum pignus subreptū est) datur.

ego pignoratitia cum eo agam, vt negligenter in re custodienda versato. Habebit autem creditor actionem furti, etiam si[a] maximè idoneus & soluendo ego debitor sim. Quia expedit ei vt pignori potius incumbat, & inde rem suam indemnem seruet: quàm vt actione in personam mecum agat. Porrò adeò verum est creditorem furti actione agere, vt etiam si ego debitor pignus subtraxerim, nihilominus (vt sæpius[b] iam dictum est,) creditori furti actio competat.

a l. 12. in fi. ff. de furtis.

b Vide §. 10. sup. eod.

15 ¶ Dedi[c] fulloni poliendam, aut lotori lauandam, vel sartori sarciendam vestem certa mercede constituta: furto admisso ea periit. Magis est, vt fullo aut sartor actionem furti habeat quàm dominus, quia domini non interest eam rem perire: Nam de indemnitate vestis illi prospectum est, cùm locati agere possit cum fullone aut sartore, & ita rem suam persequi. Ideo autem sartor & fullo actionem furti habent, quoniam ipsorum interest furtum factum non esse. Lucrantur enim re salua mercedem constitutam. ¶ Sed[d] & is, qui rem alienam bona fide emit, & eam furto amisit, omnino furti actionem habet, idque, cùm tamen dominus non sit, quemadmodum & creditor.[e] Fulloni autem & sartori non aliter datur furti actio, quā si soluendo sint: hoc est, nisi domino rei soluere æstimationem possint. Nam si æstimationem rei furto amissæ soluere non possint, tunc domino furti datur actio: cùm ab eis æstimationem rei amissæ non possit consequi.

c Vide l. qui vac. 48. §. si ego tibi polienda 4. ff. de furtis.

d Furti actio competit bona fidei emptori quamuis dominus non sit. adde §. 4. inf. de act. l. 20. §. 1. l. 52. §. 10. l. 74. ff. eod. l. 5. C. eo.

e Creditoris & bona fide emptoris in actione furti instituenda similitudo atque cognatio

f l. Itaque fullo 12. ff. de furtis.

ἐγὼ γὰρ ἕξω κατ' αὐτοῦ τὴν pigneraticiam, ὡς ῥᾳθυμήσαντος περὶ τὴν τούτου διαφυλακήν. ἕξει δὲ τὴν furti αὐτὸς ὁ κρεδίτωρ, εἰ[a] καὶ ἐγὼ ὁ δεβίτωρ εὐπορώτατός εἰμι. συμφέρει γὰρ αὐτῷ, μᾶλλον κρατεῖν τὸ ἐνέχυρον, καὶ περιποιεῖν ἑαυτῷ τὸ ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν, ἢ περσοναλίαν κατ' ἐμοῦ κινεῖν. ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἀληθὲς τὸ τὸν κρεδίτωρα ἔχειν τὴν furti, ὅτι εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἐγὼ ὁ δεβίτωρ, ὑφειλόμην τὸ ἐνέχυρον, οὐδὲν ἧττον τῷ κρεδίτωρι ὡς ἔφην[b] πολλάκις δέδοται ἡ furti.

15 ¶ Δέδωκα κναφεῖ[c] κναπτέαν, ἢ πλύτῃ πλυτέαν ἐσθῆτα, ἢ ῥάπτῃ ῥαπτέαν. μισθοῦ ῥητοῦ ὁρισθέντος κλοπῆς γενομένης ἀπώλετο ταύτας. ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης μᾶλλον ἕξει τὴν furti, ἤπερ ὁ δεσπότης. τῷ γὰρ δεσπότῃ οὐ διαφέρει τοῦτο ἀπολέσθαι τὸ πρᾶγμα. ἔχει γὰρ ἐπὶ τῷ ἐσθήματι τὸ ἀσφαλὲς, δυνάμενος κατὰ τοῦ ῥάπτου, ἢ κναφέως κινεῖν τὴν locati, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀπαιτεῖν πρᾶγμα. ὁ δὲ ῥάπτης, ἢ ὁ κναφεὺς διὰ τοῦτο κινοῦσι τὴν furti, ἐπειδὴ διαφέρει αὐτοῖς τὸ μὴ γενέσθαι τὴν κλοπήν. κερδαίνουσι γὰρ σωζομένου τοῦ ἐσθήματος τὸν ὡρισμένον μισθόν. ¶ Εἰ δέ τις bona[d] fide πράγματος ἀλλοτρίου γενόμενος ἀγοραστὴς ὑπέστη τούτου κλοπὴν, ἕξει τὴν furti παντὶ τρόπῳ. καὶ ταῦτα δεσπότης οὐκ ὤν, ὥσπερ[e] καὶ ὁ κρεδίτωρ. τῷ δὲ κναφεῖ καὶ τῷ ῥάπτῃ οὐχ ἑτέρως δίδοται ἡ furti, εἰ μὴ εἶεν εὔποροι. τουτέστιν εἰ μήπω τῷ δεσπότῃ τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν καταβάλλειν δύνανται. εἰ[f] γὰρ δοῦναι τὸ τίμημα τοῦ κλαπέντος πράγματος οὐκ ἰσχύουσι, τότε τῷ δεσπότῃ δίδοται ἡ furti ἅτε μὴ δυναμένῳ ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ κλαπέντος τὴν διατίμησιν.

habeat, quia expedit ei pignori potiùs incumbere, quàm in personam agere, adeò quidem, vt quanuis ipse debitor eam rem subripuerit, nihilominus creditori competat actio furti.

15 ¶ Item si fullo poliēda curandáve, aut sarcinator sarciēda vestimenta mercede certa constituta acceperit, eáque furto amiserit, ipse furti habet actionem, non dominus: quia domini nihil interest eam rē non perire, cùm iudicio locati à fullone aut sarcinatore rem suam persequi possit. Sed & bonæ fidei emptori subrepta re, quam emerit, quamuis dominus non sit, omnino competit furti actio, quemadmodū & creditori. Fulloni verò & sarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quàm si soluendo fuerint, hoc est, si domino rei æstimationem soluere possint. Nā si soluendo non sint, tunc quia ab eis suum dominus

minus consequi non possit, ipsi domino furti cõpetit actio, quia hoc casu ipsius interest rem saluam esse. Idẽ est, & si in parte soluendo fuerit fullo aut sarcinator.

16 ¶ Quæ de fullone, & sarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui commodata res est, transferenda veteres existimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo, custodiam præstat, ita is quoque qui commodatum vtendi caussa accepit, similiter necesse habet custodiã præstare. Sed nostra prouidentia etiam hoc in nostris decisionibus emendauit, vt in domini voluntate sit, siue commodati actionem aduersus eum, qui rem commodatam accepit mouere desiderat, siue furti aduersus eum, qui rẽ subripuit, & alterutra earũ electa, dominum non posse ex pœnitentia ad alterã venire actionẽ: sed si quidem furem elegerit, illum, qui rem vtendã accepit, penitus liberari.

τότε γὰρ αὐτῷ διαφέρει τὸ σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οἷα τῆς διατιμήσεως τοῦ ἐσθήματος ὑφυλαττομένης αὐτῷ, ἐκ τῆς τοῦ κναφέως ἢ ῥάπτου περιουσίας. ταῦτα δὲ λέγομεν, εἴτε εἰς μέρος, εἴτε ὁλοκλήρως ἄπορος ὁ κναφεὺς ἢ ὁ ῥάπτης ὑπάρχει.

16 ¶ Τὰ ἐπὶ τοῦ κναφέως καὶ ῥάπτου εἰρημένα ἅπαντα, ταῦτα μετέφερον οἱ παλαιοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ χρησαμένου. [a] εἰ γάρ τινι ἔχρησα τὸ ἐμὸν βιβλίον, ἐκλάπη δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ τὴν commodati εἶχον ἀγωγὴν κατὰ τοῦ χρησαμένου, δι' ἧς ἐσώζετό μοι τὸ τίμημα τοῦ χρησθέντος, οὐκ ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ, ἀλλὰ τῷ χρησαμένῳ ἡ furti παρείχετο. ἐπειδὴ αὐτὸν ἐλύπη ἡ συμβᾶσα κλοπή. ἐκέρδαινε γὰρ σωζομένου τοῦ πράγματος. τὸ δὲ κέρδος ἦν οὐκ ἐν λήψει χρημάτων, ἀλλ' ἐν ἀποπληρώσει σκοποῦ. ἐπληροῦτο δὲ αὐτοῦ ὁ σκοπὸς διὰ τὸ τῆς χρήσεως [b] ἀπολαύειν, καὶ τούτου χάριν diligentiam ἐχρεώστει ἐπὶ τῷ πράγματι. ὥσπερ καὶ ὁ κναφεὺς τῷ λαμβάνειν τὸν μισθόν· εἰ δὲ ἄπορος ἦν ὁ χρησάμενος, εἰς ὁλόκληρον, ἢ ἐν μέρει, ὁ νόμος ἐπ' ἐμὲ τὴν furti μετέφερε. ἀλλὰ ταῦτα μὲν κατὰ μίμησιν τοῦ ῥάπτου καὶ κναφέως παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπὶ τοῦ χρησαμένου ἐξητάζετο. διάταξις [c] δὲ τοῦ ἡμετέρου γέγονε βασιλέως ζητήσεως τοιαύτης ἀνενεχθείσης εἰς αὐτόν, ὥστε κλοπὴν ὑποστάντος τοῦ χρησαμένου ἐξουσίαν εἶναι τῷ δεσπότῃ τοῦ κλαπέντος εἴτε τὴν commodati βούλεται κατὰ τοῦ χρησαμένου κινῆσαι, εἴτε τὴν furti κατὰ τοῦ κλέπτου· καὶ τῆς ἑτέρας ἐπιλεχθείσης, μὴ δύνασθαι τὸν δεσπότην ἐκ μεταμελείας ἐπὶ τὴν ἑτέραν παραγίνεσθαι ἀγωγήν. ἀλλ' εἰ μὲν ἐπιλέξηται τὸν κλέπτην, ἐλευθεροῦσθαι τὸν χρησάμενον.

Hic enim ipsius interest, rem saluã esse: quippe qui æstimationẽ eius ex bonis fullonis aut sartoris, seruare sibi non possit. Et hæc dicimus, siue ex parte, siue in solidum soluendo non sit fullo aut sartor.

16 ¶ Quę autem in fullone aut sartore dicta sunt omnia, eadẽ veteres & ad eum cui res cõmodata est, transferebãt. Nam si cui librum [a] meum cõmodassẽ: & is furto amissus fuisset, quoniam actionẽ commodati aduersus eum, cui cõmodassem, habebam, per quam mihi pretiũ rei cõmodatę conseruabatur: nõ mihi domino, sed cõmodatario dabatur furti actio, is enim lædebatur furto admisso, quoniã re salua commodatum ex ea habebat. Cõmodum autẽ hoc, non in eo erat, quòd pecuniarũ aliquid caperet, sed in eo quòd intentionem suam expleret. Intentionẽ verò suam explebat, quòd [b] vsu eius frueretur. Atq; ideò, & diligentiam rei debebat, quemadmodum & fullo, qui mercedem accipiebat. Quòd si soluendo non erat commodatarius, in solidum vel ex parte, ad me furti actio iure trãsferebatur. Et hęc quidem apud veteres ita ad exemplũ fullonis & sartoris, in eo quoq; qui vtendũ accepisset, tractabantur. Sed [c] cùm quęstio hæc ad Imperatorẽ nostrum relata esset, constitutio est ab eo edita, qua cautum est, vt cõmodatario furtum passo, in potestate domini rei furto ablatæ sit, cõmodati actionem aduersus eũ qui rem commodato accepit, mouere: aut furti cum eo agere, qui rem subripuit: vt tamen altera electa ad alteram actionem dominus ex pœnitentia venire non possit, sed si furem eligat, is qui rem vtendam accepit liberetur.

a l. eum qui emit, 14. §. si res commodata est. 14. l. hæreditariæ. 68. ff. eod.

b *Commodum non tamẽ consideramus in pecunia, sed & in vsu rei, cuiusmodi cõmodum, commodatario competit.* §. 13. sup. eod.

c l. vltim. in prin. & §. 1. C. de furtis.

Quòd si commodator aduersus eum, qui rem vtẽdam accepit, venerit, ipsi quidẽ cõmodatori nullo modo aduersus furẽ furti actio dabitur, sed eam illi dat cõstitutio, qui rem vtendam accepit. Tunc autem rei dominus per actionem commodati agẽdo amittit actionem furti: quando dominus sciens rem esse subreptam, actionem commodati elegit. Sin autẽ nesciens aut dubitans rem subreptam esse, commodati actionem instituerit, & re deinde cõperta post litem cum cõmodatario contestatam, relinquere velit actionem commodati, & furti malit agere: eadem constitutione id ei facere permissum est, & aduersus furem venire: sublata omni oppositione, quoniam rerum omnium ignarus, iudiciũ cum commodatario accepit. Nisi fortè commodatarius domino rei, antequã eam dominus sciuisset furto ablatam esse, de re furto ablata satisfecerit. Tunc enim fur domino furti nõ tenebitur, sed à cõmodatario conuenietur, qui sua pecunia domino rei damnũ resarciuit. Quoniam & illud in confesso est, si dominus cùm nesciret rem subreptam esse, commodati actionem instituerit, & postea hoc cognito, ad actionem furti transierit, regressum ei amplius ad actionem cõmodati non esse. Nam ab ea liberatus est cõmodatarius, etiã si non omnino optimum furti actio exitum habuerit: propterea quòd sæpe fures non esse soluendo deprehendãtur.

a d. l. vlt. §. sin autem nesciens. 2.

εἰ δὲ ὁ χρήσας ἔλθῃ κατὰ τοῦ χρησαμένου, αὐτῷ μὲν τῷ χρήσαντι οὐκ ἔτι. κατὰ τοῦ κλέπτου ἡ furti δοθήσεται. τῷ δὲ χρησαμένῳ ταύτην ἡ διάταξις παρέχει κατὰ τοῦ κλέπτου. τότε δὲ ὁ δεσπότης τοῦ πράγματος κινήσας τὴν commodati, ἀπόλλυσι τὴν furti, ἡνίκα εἰδὼς ὡς ἐκλάπη τὸ πρᾶγμα τὸ χρησθὲν, ἐπελέξατο τὴν commodati. γνοὺς[a] δὲ μετὰ τὴν τοῦ χρησαμένου προκατάρξιν, εἰ βούλεται καταλιπεῖν τὴν commodati, χωρῆσαι δὲ ἐπὶ τὴν furti, δίδωσιν αὐτῷ παῤῥησίαν τοῦτο ποιεῖν ἡ διάταξις, καὶ παραγενέσθαι κατὰ τοῦ κλέπτου. μηδεμίας αὐτῷ δικαιολογίας ἀντιτιθεμένης. ἐπειδὴ μήπω γνοὺς τὸ ἀληθὲς προκατήρξατο κατὰ τοῦ χρησαμένου. εἰ μὴ ἄρα ὁ χρησάμενος τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος, τὸ ἱκανὸν ἐποίησεν ἐπὶ τῷ κλαπέντι πράγματι πρὶν ὁ δεσπότης μάθῃ τοῦτο κεκλέφθαι. τηνικαῦτα γὰρ ὁ μὲν κλέπτης οὐχ ὑποκείσεται τῷ δεσπότῃ τῇ furti· ἐναχθήσεται δὲ παρὰ τοῦ χρησαμένου, ὃς οἰκείοις χρήμασι τῷ δεσπότῃ τοῦ πράγματος ἐθεράπευσε τὴν ζημίαν. ὡμολογημένου κἀκείνου, ὅτι εἰ ἀγνοῶν ὑφαιρεῖσθαι τὸ πρᾶγμα ὁ δεσπότης ἐκίνησε τὴν commodati, εἶτα μαθὼν ἐν τῷ μεταξὺ μετῆλθεν ἐπὶ τὴν furti, οὐκ ἔτι δυνήσεται παλινδραμεῖν ἐπὶ τὴν κομμοδάτι. ἠλευθέρωται γὰρ ὁ χρησάμενος τῆς ἐξ αὐτοῦ ἀγωγῆς· εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἡ κατὰ τοῦ κλέπτου ἀγωγὴ οὐκ ἔσχε χρηστὸν ἀποτέλεσμα, διὰ τὸ πολλάκις ἄπορον εὑρεθῆναι τὸν κλέπτην.

Sin autem commodator veniat aduersus eum qui rem vtẽdam accepit, ipsi quidem nullo modo competere posse aduersus furem furti actionẽ, cum autem qui pro re commodata cõuenitur, posse aduersus furem furti habere actionem. ita tamen si dominus sciens rem esse subreptam, aduersus eum cui res commodata fuerit, peruenit. sin autẽ nesciens & dubitans rem esse subreptam, apud eum commodati actionẽ instituerit, postea autem re comperta voluerit remittere quidem commodati actionẽ, ad furti autem actionem peruenire, tunc licentia ei conceditur & aduersum furem venire, obstaculo nullo ei opponẽdo, quoniam incertus constitutus mouit aduersus eum, qui rem vtendam accepit, commodati actionem: nisi domino, ab eo satisfactum fuerit, tunc etenim omnino furem à domino quidem furti actione liberari, suppositum autem esse ei, qui pro re sibi commodata domino satisfecit, quum manifestissimum sit, etiam si ab initio dominus actionem commodati instituerit, ignarus rem esse subreptam, postea autem hoc ei cognito, aduersus furem transierit, omnino liberari eum qui rem cõmodatam acceperit, quemcũque caussę exitũ dominus aduersus furẽ habuerit:

eadem definitione obtinente, siue in partē, siue in solidum soluendo sit is, qui rem commodatam acceperit.

17 ¶ Sed is, apud quē res deposita est, custodiam non præstat, sed tantùm in eo obnoxius est, si quid ipse dolo malo fecerit. qua de caussa, si res ei subrepta fuerit, quia restituendæ eius rei nomine depositi nō tenetur, nec ob id eius interest rem saluam esse, furti agere non potest, sed furti actio domino competit.

18 ¶ In summa quæsitum esse, an impubes rē alienā amouendo, furtum faciat. Et placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit: ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit, & ob id intelligat se delinquere.

19 ¶ Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tantùm ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quam aut vindicando, aut condicendo potest auferre.

κρατείτω δὲ ταῦτα εἴτε εἰς μέρος, εἴτε εἰς ὁλόκληρον δὴ πρὸς ἦν πρὸς τὴν καταβολὴν τοῦ τιμήματος τοῦ χρησθέντος πράγματος.

17 ¶ Παρεθέμην [a] Τιτίῳ πρᾶγμα ἐμόν, diligentiam οὐκ ἔτι ὀφείλει ἐπὶ [b] τῷ παρακαταθέντι πράγματι, οἷα [c] μηδὲν κερδαίνων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου μᾶλλον αὐτὸς τῷ δεσπότῃ κέρδους αἴτιος γίνεται, ὡς ἐν ἀσφαλεῖ τόπῳ μᾶλλον τὸ ἐμὸν παραθέμενος πρᾶγμα. μόνον δὲ ἐπὶ τούτῳ ὑπεύθυνος ἐστὶ τῇ depositi, ἐὰν κατά τινα δόλον αὐτοῦ βλαβῇ τὸ πρᾶγμα. ὅθεν ὑφαιρεθέντος τούτου, ἐπειδὴ οὐκ ἐνάγεται πρὸς τὴν τοῦ πράγματος ἀποκατάστασιν διὰ τὸ μηδὲν διαφέρειν αὐτῷ τὸ σώζεσθαι τὸ πρᾶγμα, οὐ κινήσει κατὰ τοῦ κλέψαντος τὴν furti· ἀλλ' ἁρμόσει αὐτὴ τῷ δεσπότῃ.

18 ¶ Εὐτελεῖ δὲ ἐκεῖνο οὐκ ἄτοπον εἰδέναι, ὡς ζήτησις γέγονεν, εἰ ἄρα ἄνηβος [d] ἀλλότριον ὑφελόμενος πρᾶγμα κρατεῖται τῇ furti. ἐπειδὴ πονηρᾶς ἐστέρηται διαθέσεως [e] ἡ τοιαύτη ἡλικία, καὶ μᾶλλον ὡς [f] κατὰ τρυφὴν καὶ ἐμπαιγνίαν, ἢ κατὰ δόλον ἀφαιρεῖσθαι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα. ἀλλ' ἤρεσε τότε ἔνοχον αὐτὸν γίνεσθαι τῇ furti, ἐὰν ἐστὶ πρόξιμος πουβερτάτι, καὶ οἶδεν ἑαυτὸν διὰ τοῦτο κλέπτοντα πλημμελεῖν.

19 ¶ Ἡ furti, εἴτε ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσει τοῦ διπλασίονος, ἢ τοῦ τετραπλασίονος κινεῖται, ποινῆς [g] μόνον ἀπαίτησιν, οὐ τοῦ πράγματος ἔχει. τὸ δὲ πρᾶγμα ἔξωθεν [h] ἀπαιτήσει ὁ τοῦ πράγματος δεσπότης, ἢ διὰ τῆς ἰν ρέμ, ἢ διὰ τοῦ κονδικτιτίου.

Ac obtinent hæc, siue in partem siue in solidū par fuerit soluendo pretio rei commodatæ.

17 ¶ Rem meam apud Titium deposui. Is in re deposita diligentiam non debet: quoniam nullū habet ex ea commodū, quin immo propius est, vt ipse domino sit causa commodi, vtpote cuius res in tutiore loco collocata sit. Sed tantùm in eo depositi obnoxius est, si quid dolo ipsius in re damni acceptū sit. Quam ob causā si res ei subrepta fuerit, cùm ad restitutionem rei cum eo non agatur, furti agere cū eo, qui illam subripuerit nō potest: propterea quòd eius non intersit rem saluam esse, sed ea actio domino competet.

18 ¶ Denique non absurdum fuerit & illud scire quæstionis fuisse: an impubes rem alienam amouendo Furti teneatur? quoniā ætas hæc mala mente & furandi affectu caret, & magis per lasciuiam lusúmque quàm dolo rem videtur auferre. Sed placuit ita demum furti eū obligari, si proximus pubertati sit, & ob id intelligat se furto commisso delinquere.

19 ¶ Furti actio siue ex ea ad duplum, siue ad quadruplum agatur, pœnæ tantum persequutionem, non etiam rei continet. Nam rem ipsam extrinsecus persequetur dominus, aut per rei vindicationē, aut per condictionem.

a *Depositario furti actio non competit, ob depositum subreptum.* v. l. eum qui. 14. §. is autem apud quē res deposita est. 3. ff. de furtis.

b *Depositarius in deposito custodiendo diligentiam non debet, sed dolū tantū præstare.* d. § 3. l. 23. ff. de regulis: § 3. sup. quib. mod re contrahitur obl.

c v. § 13. suprà eod.

d *Impubes doli capax, furtum facere potest.* v. l. impuberem. 23. ff. de furtis.

e *Sta[bi]on quid.* dixi sup. § 3. tit. de vsucapionibus.

f *Dolus in impubere nō præsumitur.*

g l. si pignore. 54. § cum furti. 3. ff. de furtis.

h *Furti manifesti actio in quadruplum est ex iure Prætorio & merā pœnam continet: extra pœnam est rei persecutio, quam aut vindicādo aut condicēdo potest dominus auferre*, Paul. 2. sen. 31. § 12.

Sed rei vindicatio aduersus quemuis possessorem dabitur: siue fur ipse possidet, siue alius quispiam. Condictio verò furtiua solùm aduersus furem heredémve eius dabitur, etiam si rem subreptam non possideant.

ἀλλ' ἡ μὲν in rem, κατὰ [a] παντὸς νομέως οὕτω δοθήσεται, εἴτε ὁ κλέπτης αὐτὸ νέμεται, εἴτε ἕτερός τις. ὁ δὲ φουρτίβος κονδικτίτιος κατὰ μόνου τοῦ κλέπτου, ἢ κληρονόμου αὐτοῦ δοθήσεται, εἰ καὶ μὴ νέμονται τὸ κλαπέν.

Sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est, siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. Conditio autem aduersus furem ipsum heredémve eius, licèt non possideat, competit.

a Harmen. 3. §. 46. §. 1. inf. de actionibus.

DE VI BONORVM RAPTORVM. TIT. II.

ΠΕΡΙ [b] ΤΩΝ ΒΙΑ ΤΑ ἀλλότρια ἁρπαζόντων. Τίτλος β.

DE VI BONORVM RAPTORVM. TIT. II.

b adde tit. ff. vi bonorum raptorum. Eclog. 17. περὶ τῶν ἁρπαγῶν ἐξ ἰδίων μισθωτῶν, &c. 10. Eclog. 2. περὶ κ αι.

¶ De vi raptorum seu Rapina & raptoribus. Raptorem omnem furem esse, & tamen hanc actionem vi bonorum, peculiarem esse à Prætore introductam. ¶ Intra annum, quadrupli, post annum simpli esse, ob rem etiam minimam dari. Intra annum, quadrupli esse, siue raptor in ipsa rapina deprehensus, siue non deprehensus. Et in eo distare à furti actione, quæ manifesti, est quadrupli: non manifesti dupli. ¶ Aduersus eum qui dolo malo, non qui errore aut imprudentia, rem, quasi suam rapuit: hanc actionem dari: licet qui id faciat, domino rei raptæ decidat, si dominus fuit: sin minus, rem restituere cogitur, ac præterea tantundem.
2 *¶ His actionem vi bonorum dari, quorum interest, rem non rapi: puta conductori, commodatario, creditori (quid enim si pignus raptum?) depositario, bonæ fidei possessori, vsufructuario. ¶ Ex his caussis hanc actionem ob rem raptam dari, ex quibus furti actio, in re clam subrepta.*

Eos, qui res alienas rapiunt, iura impunitos esse non sinunt. Tenentur enim furti, quoniam nemo magis rem alienã inuito domino contrectat, quàm qui eam vi rapuit. Vnde rectissimè dictum est, raptorem, furem esse improbissimum. Sed tamen propriam actionem eius delicti nomine, Prætor introduxit: quæ vi bonorum raptorum dicitur.

¶ Et hæc intra annum ex quo rapina facta est, ad quadruplum: post annum ad simplum dabitur.

¶ Atque est ea & illi

Τοὺς ἀλλότρια ἁρπάζοντας πράγματα, οὐκ ἐῶσιν ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι. κρατοῦνται γὰρ τῇ furti, [c] οὐδεὶς γὰρ μᾶλλον τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα ἄκοντος ψηλαφᾷ τοῦ δεσπότου, εἰ μὴ ὁ κατὰ βίαν ἁρπάσας τοῦτο. ὅθεν ὀρθότατα λέγεται τοῦτον ἀναιδέστατον [d] εἶναι κλέπτην, τὸν ἅρπαγα. ἀλλὰ καὶ ὁ πραίτωρ, ἰδιάζουσαν [e] ἐπενόησε περιφάσει τινὰ τούτου τοῦ πράγματος ἀγωγὴν τὴν vi bonorum raptorum. αὕτη δὲ εἴσω [f] μὲν ἐνιαυτοῦ ἐξ οὗ τὴν ἁρπαγὴν συνέβη γενέσθαι, εἰς τὸ τετραπλοῦν. ¶ Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν κληθήσεται. ¶ Ἔστι δὲ

Qui vi res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti (quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat, quã qui vi rapit? Ideoque rectè dictum est, cum improbum furẽ esse) sed tamen propriam actionem eius delicti nomine Prætor introduxit, quæ appellatur *Vi bonorum raptorum*.

¶ Et est intra annum quadrupli, post annũ simpli. ¶ Quæ actio vtilis

c non manifesti l. 1. ff. eod. 60. Eclo 17. c. 1. tenetur etiã dãni iniuria, & condictione, l. 2. §. 26. ff. eod.
d Raptor, fur improbus. l. item si cum. 14. § qui vim intulit 12. ff. quod metus causa.
e Actio vi bonorũ raptorũ propria ac separata à furti actione. l. 2. §. 7. ff. eod.
f Actio vi bonorũ raptorum quid cõtineat, & intra quod tempus proponatur: adde l. 4. ff. eod.

vtilis est, etiam si quis vnam rē licèt minimam, rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna est, sicut in actione furti manifesti diximus, sed in quadruplo inest & rei persecutio: vt pœna tripli sit, siue comprehēdatur raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum enim esset leuioris conditionis esse eū, qui vi rapit, quàm qui clàm amouet.

χρήσιμον ἐπὶ μίαν καὶ τούτω, ὃς ἑνὸς [a] πράγματος ἁρπαγὴν ὑπέστη. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀγωγῆς πληθυντικῶς πέφρασται, ἐπὶ ἑνὸς οὐχ ἁρμόζει πράγματος ἁρπαθέντος. διαφέρει γὰρ οὐδὲν ἤτοι. οὐ διαφερομένων ἡμῶν, εἴτε τίμιον, εἴτε εὐτελὲς, [b] εἴη τὸ ἁρπαγέν. τὸ δὲ τετραπλάσιον, ἐπὶ τῆς vi bonorum raptorum, οὐχ [c] ὅλον ἐστὶν ἐν ποινῇ, καὶ ἔξωθεν ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις. ὥστε συμβαίνειν τούτῳ τῷ λόγῳ, ἐν τριπλῷ εἶναι τὴν ποινήν. ταῦτα δὲ λέγομεν εἴτε [d] συλληφθῇ ὁ ἅρπαξ ἐν αὐτῷ τῷ πλημμελεῖν, εἴτε μή· τῶν δὲ καταγελάστων ἐστὶ, κουφοτέρας αἱρέσεως εἶναι τὸν ἁρπάζοντα βίᾳ, τοῦ λάθρα ὑφαιρουμένου. τοῦτο δὲ ἐὰν ἐξετασθείη τῇ furti nec manifesti, ψευδὴς ὁ λόγος διελέγχεται. ἀλλ' εἴρηται πρὸς τοῦτο ἐπὶ τῆς κλοπῆς. εἰ μὲν συνεχέθη ἤτοι ὁραθῇ ὁ κλέπτης, ἐστὶν αὕτη ἡ furti manifesti, εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσα τὴν ποινήν. εἰ δὲ μὴ συλληφθῇ, ἢ μὴ ὁραθῇ, τότε ἐστὶν ἡ furti nec [e] manifesti, εἰς τὸ διπλοῦν. ὁ δὲ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος, κατέχεται εἰς τὸ τετραπλοῦν, εἴτε ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι φωραθῇ, εἴτε καὶ λάθῃ. καθόλου οὖν ἐπὶ τῆς κλοπῆς, πότε μὲν διπλάσιον, πότε δὲ τὸ τετραπλάσιον, ἐπὶ δὲ τῆς ἁρπαγῆς, ἀδιαστίκτως τὸ τριπλοῦν ἔσται ἐν ποινῇ, εἴτε συνελήφθη, εἴτε μὴ ὁ τὴν ἁρπαγὴν ἐργασάμενος. καὶ κατὰ τοῦτο δοκεῖ, ἢ πλέον τι ἔχειν, ἢ οὐκ ἐλαττοῦσθαι.

vtilis, qui vel vnam rem tantùm rapina amisit. Nec enim quòd actionis nomē plurali numero clarum est, in rapina vnius rei nō competit, quoniam nihilo minus datur. Nec putamus referre, magni an minimi pretii sit ea quæque res quæ rapta est. ¶ Porrò quadruplum in actione vi bonorum raptorum, non totum in pœna est, & scilicet extra pœnam est rei persequutio. Itaque consequens est ex hac ratione, vt pœna in triplo sit. Hæc autem dicimus, siue raptor in ipso delicto comprehensus sit, siue non sit. Ridiculum enim foret leuioris conditionis esse eū qui vi rapit, quàm is est, qui clàm amouet. Quæ tamen ratio falsa esset, si exemplo furti nec manifesti, res hæc exigeretur. Sed ad hoc dictum est in tractatu furti cùm fur visus aut deprehensus esset, esse actionem furti manifesti, quæ pœnam quadrupli continet: cùm non visus esset aut comprehensus, tunc ad duplum dari actionem furti nec manifesti. At qui rapinam admisit, semper ad quadruplum tenetur, siue in ipso delicto deprehensus fuerit, siue etiam latuerit. In vniuersum igitur, in furto, aliàs duplum, aliàs quadruplum: in rapina verò indistinctè triplum in pœna est, siue comprehensus sit, siue non, is qui rapinā commisit. Atque eam ob rem, aut plus aliquid, aut certè non minus videtur habere.

a *Actio vi bonorum raptorum competit, etiamsi vnica tantum res rapta.* l. 2. §. vel cuius. 11 ff. eod. 60. Eclo. 17. c. 2.

b *Actio vi bonorū raptorū etiam ob rem minimam vi raptam competit.*

c *Actionis vi bonorum raptorum pœna, quadruplum. Id autem quadruplum, non totū pœna est, quoniam in illo quadruplo, rei vi rapta persecutio continetur: adde* §. 19. inf. de actionib. l. 2. §. 13. ff. eod. d. c. 2. in fi.

d *Vi bonorum raptorum reus quadrupli tenetur, siue in ipsa vi deprehensus, siue nō sit deprehensus, vt vno verbo dicatur, semper ad quadruplum tenetur: sed tum demum cū in ipso furto deprehensus: sin minus, dupli tantū tenetur.* §. 5. sup. titul. prox. *atque ita raptor, non minus pœna habere videtur quàm fur.*

e *quidā hanc negationem expungunt.*

1 ¶ Ita tamen competit hæc actio, si

1 ¶ Τὴν vi bonorum raptorum, συμβαίνει κινεῖσθαι, ἡνίκα

1 ¶ Vi bonorum raptorum agitur, quum

a l. 2. in pr. & §. dolo 2. §. dolo mali. ff. eod.

b *Ignorantia raptorem excusat.* l. 2. §. 18. eod.

dolo malo quis rapuit. Vnde constat, si quis aut errore ductus, aut iuris imprudens rem suam rapuit, cùm putaret domino licere, rem suam vel vi à possessoribus auferre, iudicio Vi bonorum raptorũ eum condemnandum nõ esse. Atque his quæ dicta sunt, & illud consequens est, vt neque furti obligatus intelligatur, qui errãs ac simplici animo, non per dolum rapuit. ¶ Ne tamen hi, quibus rapere omnia, & trahere in animo est, viam sibi apertam putarent qua impunè improbitatem suam exercere, ac auaritiæ suæ morem gerere possent, optimè per constitutiones Imperatorum & hac in parte prospectum est, & consultum: ne cui liceret rem aliquã mobilem aut immobilẽ quamuis eam suam putaret esse, rapere & vi auferre. Namque his constitutionibus cauetur: vt qui tale quid designauerit: raptor, si rem suam se putabat rapere, idque non falsò, rei suæ dominio excidat: sin rem quæ erat aliena, suam credebat esse, in primis rem ipsam restituat, ac deinde etiam æstimationem eius præstet. Quod non solùm in mobilibus, in quibus rapina committi potest, constitutiones definierunt: sed etiam in inuasionibus, quæ in res immobiles fierent: veluti in domos aut fundos. Ideo autem

c l. 7. l. 10. C. vnde vi. l. 13. ff. quod metus causa. l. 7. ff. ad l. Iul. de vi priuata

d *Pœna rem suam per vim sine magistratu auferentis ac rapientis.* adde 10. Ecl. 2. ex li. 60. tit. 18. c. 12. 6. Harmen. 16.

e *Quod est in mobilibus rebus ἁρπαγὴ id in immobilib. ἔφοδος. Nec enim vi bonorũ raptorum actio in immobilibus locum habet.* 10. Ecl. 2. ex lib. 60. tit. 17. c. 30.

δόλῳ [a] γέγονεν ἡ ἁρπαγή. ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς εἴ τις ἀπατηθεὶς, καὶ τὸν νόμον ἀγνοῶν [b] τὸ οἰκεῖον ἥρπασε πρᾶγμα, ὑποπτεύσας ἐξεῖναι τῷ δεσπότῃ τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα, καὶ βίᾳ δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τῶν νεμομένων, οὐκ ὀφείλει ἐν τῷ δικαστηρίῳ τοῦ vi bonorum raptorum καταδικάζεσθαι. ἀκόλουθον δὲ τοῖς εἰρημένοις ἐστὶ, μήτε τῇ furti ἔνοχον αὐτὸν γίνεσθαι. ὃς πεπλανημένῳ λογισμῷ ἥρπασε, καὶ οὐ κακούργως.

¶ Ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς βουλομένοις ἁμαρτάνειν τοιαύτη ἐφευρεθῇ ὁδὸς, δι' ἧς τὰ οἰκεῖα κακουργήματα ἀζημίως ἐπιδείκνυνται, καὶ τὴν οἰκείαν θεραπεύσουσιν ἀπληστίαν, καλλίστη γέγονεν ἐκ τῶν θείων διατάξεων [c] ἐπὶ τούτων φροντίς. ὥστε [d] μὴ συγχωρεῖσθαι τινὶ κινητὸν ἢ ἀκίνητον πρᾶγμα. εἰ καὶ οἰκεῖον τοῦτο νενόμικεν, ἁρπάζειν τε καὶ βίᾳ λαμβάνειν. εἴρηται γὰρ ἐν αὐταῖς διατάξεσιν, ὅπως τοιοῦτόν τινος πλημμεληθέντος, ὁ ἅρπαξ εἰ μὲν ὡς οἰκεῖον πρᾶγμα τοῦτο ἁρπάζει, τῆς τοῦ πράγματος ἐκπέσῃ δεσποτείας. εἰ δὲ τὸ ἀλλότριον οἰκεῖον ἐνόμιζεν εἶναι, ἀποκαταστήσατω μὲν κατὰ πρώτην τάξιν τὸ πρᾶγμα. διδότω δὲ καὶ πρὸς τούτοις καὶ τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν. ὅπερ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κινητῶν πραγμάτων, ἐφ' οἷς καὶ ἡ ἁρπαγὴ [e] δύναται γίνεσθαι, ὥρισαν αἱ διατάξεις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐφόδων, αἳ ἐπὶ τοῖς ἀκινήτοις πράγμασιν, οἰκίαις φημὶ καὶ ἀγροῖς γίνεσθαι συμβαίνει. διετύπωσαν δὲ

dolo malo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore ductus, rem suam esse existimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quasi domino liceat etiam per vim rem suam auferre à possessoribus, absolui debet. Cui scilicet conueniens est, nec furti teneri eum qui eodem hoc animo rapuit. ¶ Sed ne dum talia excogitantur, inueniatur via per quam raptores impunè suam exerceant auaritiam, meliùs Diualibus Constitutionibus pro hac parte prospectum est, Vt nemini liceat vi rapere vel rem mobilem, vel se mouentem, licèt suam eandem rem existimet. Sed si quis contra statuta Principum fecerit, rei quidem suæ dominio cadere: sin autem aliena res sit, post restitutionem eius etiam æstimationem eiusdem rei præstare. Quod non solum in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere cẽsuerunt: sed etiã in inuasionibus,

quæ

quę circa res soli fiũt: vt ex hac caussa ab omni rapina homines abstineant.

2 ¶ Sanè in hac actione non vtique expectatur rem in bonis actoris esse. nam siue in bonis sit siue non: si tamẽ ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorata, siue deposita sit res apud Titium sic, vt intersit eius eam rem per vim nõ auferri (veluti si in deposita re culpam quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris vt intersit eius, non rapi, dicendum est ei competere hanc actionem, non vt dominium accipiat, sed illud solùm quod ex

ταῦτα, ὥστε πάσης ἁρπαγῆς τε καὶ ἐφόδου, τούτῳ τῷ τρόπῳ τοὺς ἀνθρώπους σωφρονιζομένους ἀπέχεσθαι.

2 ¶ Ἐπὶ [a] τῆς vi bonorum raptorum, οὐ πάντως ἀπαιτοῦμεν δεσπότην εἶναι τοῦ ἁρπαγέντος πράγματος, τὸν τὴν ἁρπαγὴν ὑπομείναντα. εἴτε [b] γὰρ in bonis αὐτοῦ ἐστιν, τουτέστιν ὑπὸ τὴν αὐτοῦ τελεῖ δεσποτείαν, εἴτε οὐ δεσπόζεται ὑπ' αὐτοῦ, μόνον μέν τοι ex bonis αὐτοῦ ἐστιν· τουτέστιν, [c] οὐ δεσπόζεται μὲν ὑπ' αὐτοῦ, ἐκ δὲ τῆς αὐτοῦ ἐστι περιουσίας, χώραν γενήσεται τῇ vi bonorum raptorum. ταῦτα δέ ἐστιν ἃ οὐ δεσπόζεται μὲν ἀφ' ἡμῶν, ἐν δὲ τῇ ἡμετέρᾳ ἐστὶ περιουσίᾳ. οἷον ἐχρησάμην ἀνδράποδον, ἢ ἐμισθωσάμην οἰκέτην, ἢ δανείσας ἔλαβον ἐνέχυρον, ἢ καὶ παρετέθη μοι πρᾶγμα, οὕτως ὥστε μοι διαφέρειν, τὸ μὴ ἀφαιρεθῆναί μοι τοῦτο τὸ πρᾶγμα. τοῦτο δὲ συμβαίνει εἴγε λαμβάνων τὸ depositum pactum ἐποίησα, ὥστε καὶ [d] ἀπὸ ῥᾳθυμίας με κατέχεσθαι. τὰ γὰρ γινόμενα πάκτα [e] εἰώθασιν ἀμείβειν τὰς τῶν συναλλαγμάτων φύσεις. ἰδοὺ γὰρ ἐκ τοῦ συμφώνου κινηθήσεταί μοι ἡ depositi, οὐ μόνον ἀπὸ δόλου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀμελείας. ¶ Εἰ δὲ bona fide νέμομαί τι, ἤγουν καὶ vsumfructum ἔχω ἐν ἀλλοτρίῳ πράγματι, ἢ [f] καὶ ἕτερόν τι δίκαιον, οἷον vsum, ὡς διαφέρειν μοι μὴ ἁρπαγῆναι τοῦτο, καλῶς λέγομεν ἐπὶ πάντων τούτων· ἁρμόζειν τῷ τὴν ἁρπαγὴν ὑποστάντι τὴν vi bonorum raptorum. ταῦτα δὲ εἰρημένα, εἰ καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας [g] ἐστὶν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ὑπάρχει. κινῶ δὲ ἐπὶ τούτοις τὴν vi bonorum raptorum, οὐ τὴν δεσποτείαν λήψεται τῶν ἁρπαγέντων. πῶς γὰρ ἂν ἐκ

hæc constituta sunt, vt ab omni rapina & inuasione mortales his modis prudentiores facti abstinerẽt.

2 ¶ In actione vi bonorum raptorum non omnino exigimus vt rerum raptarum dominus sit is, qui rapinam passus est. Nam siue in bonis eius sit, id est, in dominio eius, siue non quidem in dominio, sed tamen solùm ex bonis eius sit: locum habebit actio Vi bonorum raptorum, & huiusce modi quidem sunt, quorum ipsi domini non sumus, sed quæ in facultatibus nostris sunt: veluti, vtendum ab aliquo accepi, aut conduxi seruum, aut cùm mutuum dedissem, accepi pignus, aut apud me res deposita est: sic vt mea intersit eam rem mihi non auferri. Id autem contingit, si cùm depositum acciperem, pactum fecerim, vt & ex negligentia tenerer. Quoniam pacta, quæ inter contrahentes fiunt, naturas contractuum mutare solent. Ecce enim ex eo quod inter nos conuenit, depositi mecum agetur, non solùm doli nomine, sed etiam diligentię. ¶ Sed & si bona fide quid possideam, aut vsumfructum habeam in re aliena, aut ius aliquod aliud, veluti vsum vt mea intersit, rem raptam non esse: rectè dicimus in his omnibus, ei qui rapinam passus est, actionem Vi bonorum raptorum competere. Et hæc quæ dicta sunt, procedunt etiam si in dominio eius non sint, sed tantùm in facultatibus. Agendo autem Vi bonorum raptorum non dominium rerũ raptarum cõsequetur: quomodo enim, quod nõ

a l. 2. paragr. in hac actione 22. ff. eo.

b *In bonis esse & ex bonis esse differunt, vt post paulò τῆς δεσποτείας αὐτοῦ & τῆς περιουσίας.*

c *Ex bonis esse quæ dicantur.*

d *Depositarius negligentia teneri potest ex pacto & conuentione,* l. 2. paragraph. si in re deposita, 24. ff. eod.

e *Pacta mutant naturam contractus.*

f d. l. 22. paragr. 22. ibi, vel quod aliud ius.

g *τῆς δεσποτείας & τῆς περιουσίας differunt.*

habebat? sed id tantùm, quod ex bonis eius ablatum est: hoc est, ius quod in re habebat: veluti vsumfructum, vel vsum, in eo quod raptum est, habebat: quoniam eo per rapinam spoliatus est, is illi & restituitur. ¶ Et generaliter dicendum est, quibus ex caussis furti nec manifesti actio datur re clàm amota, ex iisdem casibus omnes habere actionem Vi bonorum raptorum.

a v. l. 2. §. & generaliter. 23. ff. eod.

εἶχεν; ἀλλ᾽ ἐκεῖνο μόνον ὅπερ ἐκ τῆς αὐτοῦ περιουσίας ἀφαιρεῖται, τουτέστιν ὅπερ εἶχεν ἐπὶ τῷ πράγματι δίκαιον, οἷον vsumfructum, ἢ vsum, εἶχεν, ἐπὶ τῷ ἁρπαγέντι. ἐπειδὴ ὅπερ τούτου ἐστερήθη διὰ τῆς ἁρπαγῆς, τοῦτο αὐτῷ καὶ ἀποκαθίσταται. ¶ Γενικῶς [a] δὲ λεκτέον ἐστὶν, ὅτι ἐξ ὧν αἰτιῶν ἡ furti δίδοται nec manifesti κλοπῆς γινομένης, ἐκ τούτων τῶν αἰτιῶν πάντες ἕξουσι τὴν vi bonorum raptorum.

bonis eius qui rapinam passus est, id est, quod ex substãtia eius ablatũ esse proponatur. ¶ Et generaliter dicendum est, ex quibus caussis furti actio competit in re clam facta, ex iisdem caussis omnes habere hanc actionem.

b περὶ ζημίας 6. Harmen. 1. 19. Eclo. 10. c. περὶ ζημιώσεως. &c.

DE LEGE AQVILIA. TIT. III.

ΠΕΡΙ [b] ΝΟΜΟΥ ἈΚΟΥΪΛΙΟΥ. Τίτλος γ.

DE LEGE AQVILIA. TIT. III.

De damno dato, seu lege Aquilia. ¶ PRIMO *capite legis Aquiliæ eum, qui seruum alienum aut quadrupedem, quæ pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, dare occisi domino cogi.* 1 *(pecudum autem numero non sunt, feræ bestiæ, & canes, sed quæ gregatim pascunt, vt equi, muli, asini, oues, boues, capræ, sues.* 2 ¶ *Iniuria verò occidit, qui nullo iure occidit. Proinde hac lege Aquilia non tenetur, qui latronem insidiantem.* 3 *qui casu, sine culpa occidit.* 4 ¶ *Culpa caret, qui dum in loco exercitiis publice destinato iaculatur, prætereuntem occidit.* 5 ¶ *Et putator, qui circa viam publicam aut vicinalem proclamauit, & ramo deiecto prætereuntem interfecit: vel in medio fundo, procul à via, etiamsi non proclamauit, ramum deiecit, & aliquem interfecit.* 6 ¶ *Culpam contrà admittit medicus qui curationem ægrè susceptam reliquit.* 7 ¶ *qui imperitè secuit.* 8 ¶ *Mulio vel eques, impetu muli vel equi alium per imperitiam opprimens (secus est in eo qui alterutrum animal, corporis infirmitate, cohibere ac frænare non potuit.)* 9. 10 ¶ *Condemnatio, quanti res occisa eo anno plurimi, quemadmodum in hac lege Aquilia æstimetur.* 11 ¶ *De occiso non tantùm lege hac Aquilia, sed & Cornelia agi posse.* 12 ¶ SECVNDVM *cap. legis Aquiliæ in vsu non esse.* 13 ¶ TERTIO *capite legis Aquiliæ coercetur damnum quoduis aliud, seruo, & aliis quibusuis animalibus quadrupedibus, etiamsi non sint pecudum numero (vt sunt feræ bestiæ & canes) imò & rebus inanimatis, datum. Hoc igitur capite coercentur vsta, rupta, fracta, scissa, collisa, effusa, quoquomodo perempta & deteriora facta (vt si quis vinum vel oleum, aliquo immixto, corrupit.)* 14 *Idque dolo vel culpa, qua parte hoc caput tertium legis Aquiliæ simile priori (de quo suprà dictum est.) Damnum autem hoc capite æstimatur quanti in diebus triginta proximis fuerit, non quanti in eo anno (& in eo dissimile primo.)* 15 *Quanti, inquam, subaudi plurimi.* 16 ¶ *Actio autem directa legis Aquiliæ nascitur, si quis corpore: vtilis, si alio modo quàm corpore corpori damnum datum: in factum, si neque corpore, neque corpori, sed alio modo damnum datum.*

c περὶ ζημίας. 6. Harme. 1. §. 1.
d *Legis Aquiliæ tria capita.*
e *Legis Aquiliæ primum caput est de seruo & quadrupede, quæ pecudum numero sit, iniuria occisis.*

DE damno alteri dato statuit lex Aquilia, eum qui damnum dedit, puniens. ¶ Sed constitutio eius omnis in tria capita diuiditur. ¶ Et primo quidem ca-

Περὶ τῆς ἑτέρῳ προσγινομένης βλάβης, [c] ὁ Ἀκουΐλιος νομοθετεῖ, τὸν ζημιοῦντα κολάζων. ¶ Ἡ δὲ τούτου νομοθεσία εἰς τρία [d] διαιρεῖται κεφάλαια. ¶ Διαλέγεται δὲ ἐν τῷ [e] πρώτῳ κε-

DAmni iniuriæ actio constituitur per legẽ Aquiliã. Cuius primo capite cau-

te cautum est, vt si quis alienum hominem, alienámve quadrupedem, quæ pecudum numero sit, iniuria ceciderit quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.

φαλαίῳ περὶ τοῦ πέκους, ἤτοι κτήνους. φησὶ γὰρ οὕτως, Ἐάν τις ἀλλότριον οἰκέτην, ἢ ἀλλότριον τετράποδον, ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστὶ, ἀδίκως ἀνέλῃ, ὅσου τὸ ἀναιρεθὲν πρᾶγμα πλείονος ὑπῆρχεν ἐν τῷ τῆς ἀναιρέσεως ἐνιαυτῷ, τοσοῦτον ὁ ζημιώσας τῷ δεσπότῃ δοῦναι καταδικάζεται. ἑρμηνεύσωμεν δὲ τὰ εἰρημένα τῷ νόμῳ, ἀσαφῆ τά τι δοκοῦντα. καὶ τὸ μὲν εἰρημένον, Ἐάν τις ἀλλότριον οἰκέτην ἀδίκως ἀνέλῃ, τῶν ὡμολογημένων ἐστίν.

pite de pecude differit. Sic enim ait: Si quis alienum seruum alienámve quadrupedem, quæ pecudum numero sit, iniuria occiderit: quanti id quod occisum est, eo anno quo occisum est, plurimi fuerit, tãtum is, qui damnum dederit, domino dare condemnabitur, interpretemur verba legis, quæ nõnihil obscura videntur esse. Et quidem quod ait: Si quis alienum seruum iniuria occiderit, in expedito est.

1 ¶ Quod autem non præcisè de quadrupede, sed de ea tantum quæ pecudum numero est, cauetur, eò pertinet, vt neque de feris bestiis, neque de canibus cautũ esse intelligamus: sed de iis tantùm, quæ gregatim propriè pasci dicũtur: quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. De suibus quoque idẽ placuit. Nam & sues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim pascuntur. Sic denique & Homerus in Odyssea ait (sicut Ælius Martianus in suis institutionibus refert.)

1 ¶ Εἶπε δὲ ἢ ἀλλότριον τετράποδον, καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτῳ, οὐδὲ ἀδιαστίκτως καὶ ἀποτόμως [a] εἶπε περὶ τούτου, ἀλλὰ προστέθηκεν ὅπερ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστί. τοῦτο δὲ πρὸς ἐκεῖνο βλέπει. ἐὰν γὰρ ἀπροσδιορίστως εἶπε τετραπόδων, μὴ συνάψας τὸ εἶναι αὐτὰ ἐν ἀριθμῷ τῶν πεκούδων, ἔμελλε τὸ πρῶτον τοῦ νόμου κεφάλαιον ἕλκεσθαι, καὶ ἐπὶ θηρίων ἀγρίων ἐμοὶ διαφερόντων, ἢ κυνῶν, ἡνίκα τις ἀνεῖλε ταῦτα. ἀλλ᾽ οὐκ ἐβουλήθη περὶ τούτων τι ὁ νόμος εἰπεῖν. περὶ γὰρ τούτων μόνων διηλέχθη, ἅ τινα κυρίως νέμεσθαι, καὶ ἀγεληδὸν εἴωθε βόσκεσθαι. ὁποῖα εἰσὶν ἵπποι, ἡμίονοι, βόες, πρόβατα, αἶγες. καὶ περὶ χοίρων [b] δὲ τὸ αὐτὸ ἤρεσε. καὶ γὰρ οἱ χοῖροι τῇ τῶν πεκούδων περιέχονται προσηγορίᾳ. καὶ τούτοις γὰρ ἀγεληδὸν νέμεσθαι συνωμολόγηται, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ποιητὴς Ὅμηρος ἐν τῇ Ὀδυσσείᾳ [c] διδάσκει, ὡς ὁ Αἴλιος Μαρκιανὸς ἐν τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ ἀναφέρει ἰνστιτούτοις τούτων μεμνημένος τῶν ἐπῶν,

1 ¶ Quod verò dixit, Alienámve quadrupedem: nec eo contenta fuit, ac [a] neque indistinctè loquuta est aut abruptè, sed addidit, quæ pecudum numero sit, id illò spectat. Nam si indefinitè de quadrupedibus dixisset, non adiuncto, vt pecudum numero essent, futurum erat, vt primum hoc caput & ad feras bestias ad me pertinentes, & ad canes traheretur, si quis ea occidisset. Sed de his loqui lex noluit. De his enim solis cauetur, quæ propriè & gregatim pasci solent. Quod genus sunt equi, muli, boues, oues, capræ. De suibus quoque idem placuit, quoniam & sues pecudum appellatione [b] continentur. Et eos enim gregatim pasci, in confesso venit, cùm & id Poeta Homerus in Odyssea doceat, sicut Ælius Martianus in suis institutionibus refert, [c] hos ex illo versus adducens:

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ ἀρεθούσῃ.

Assidet is suibus, quorũ grex magnus in agris
Pascitur, ad Coracos Petram, fontémque Arethusam.

[a] *ἀποτόμως id est præcisè.* vt l. 1. §. vlt. in pr. ff. vt legatorum nomine: *quod idem ac abscisse.* l. tempore. §. §. demonstratur. 2. ff. de iure immunitatis.

[b] v. l. 2. §. 2. ff. eo. l. 65. §. 4. ff. de legat. 3.

[c] *v. Homerum* Odyss. lib. 13.

Quòd enim ait νέμονται. id gregatim pasci significat.

2 ¶ Porrò quòd in lege dicitur, Iniuria occiderit: sic id intelligimus, παρανόμως, id est, sine iure I. aque nisi cùm nullo iure cædes facta est, is qui occidit, extra periculum est, nec erit huic legi locus. Veluti, si seruum tuum latronem occidam, lege Aquilia nō teneor: Sed tunc demum, cùm illatum mihi ab eo periculum aliter euitare non potui, quàm vulnere illi à me illato. Nam si cùm effugere possem, eū occidi: lege Aquilia teneor.

3 ¶ At ne is quidem lege Aquilia tenetur, qui fortuitò & casu occidit: dum nulla interuenerit culpa aut negligentia. Quoniam non minus eū lex vlciscitur, qui per culpam occidit, quàm qui per dolum.

4 ¶ Quapropter, si quis dum iaculis ludit vel exercitatur, seruum tuum transeuntem traiecit, siquidem is, qui hoc fecit, miles est, & in campo id fecit, alióve quo loco, vbi se milites exercitare solent: occisor non tenetur. Sin autem paganus est, quamuis in eodem loco occiderit, quoniam paganus in armis exercitari non creditur, lege Aquilia tenetur is, qui seruum traiecit. Idem & in milite dicimus, qui alio in loco quàm vbi milites exercitare se consueuerunt, tale aliquid admisit. Nam & hic in legem Aquiliam incidet.

5 ¶ Si quis cùm arborem putaret, deiecto ramo seruum meū prætereuntem percussit & occidit, lege Aquilia tenetur. Id autē di-

a *Iniuria quē admodum hic accipiatur.* l. 5. §. 1. l. 49. §. 1. ff. eod. l. 1. §. interdum. ff. de Iniuriis.
b *παρανόμως seu iniuria occidere.*
c 36. Eclog. ex lib. 60 tit. 59. c. 18. & 19 l. 4. l 5. l. 45 §. 4. ff. eod.
d *Lege Aquilia non tenetur qui casu occidit: sed is tantum qui vel dolo vel culpa. adde* l. si ex plagis. 52. paragraph 2. ff. eod.
e *Item* l. 9. §. sed si per lusum iaculantibus. 4. ff. eod.
f *Idem* 36. Eclo. 1. περὶ φόνου c 17. & 19. l. 31. ff. ad l. Aq l. 7. ff. de sicariis.

Τὸ δὲ νέμονται δηλοῖ τὸ ἀγεληδὸν βόσκεται.

2 ¶ Τὸ δὲ εἰρημένον τῷ νόμῳ, Iniuria [a] occiderit, τὸ νοούμενον παρανόμως [b] ἐφόνευσε, τουτέστι sine iure. οὐκοῦν εἰ μὴ παράνομος εἴη ὁ φόνος, ἀκίνδυνος ἐφόνευσας. καὶ οὔποτε χώρα τούτῳ τῷ νόμῳ. οἷον ἡνίκα τὸν σὸν οἰκέτην ἀνέλω λῃστὴν [c] ὄντα, οὐ κατέχομαι τῷ ἀκουϊλίῳ, ἀλλὰ τότε ἡνίκα τὸν ἐπαγόμενόν μοι παρ' αὐτοῦ κίνδυνον, οὐχ ἑτέρως ἠδυνήθην ἐκκλίναι, εἰ μὴ διὰ τῆς ἐπαχθείσης αὐτῷ παρ' ἐμοῦ πληγῆς. εἰ γὰρ δυνάμενος διαφυγεῖν τοῦτον ἀνεῖλον, κατέχομαι τῷ ἀκουϊλίῳ.

3 ¶ Οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος τῷ ἀκουϊλίῳ, ὁ ἐκ τυχηρᾶς [d] ἀνελὼν περιστάσεως, ἡνίκα μὴ προσέσεστι ῥαθυμία τῷ γινομένῳ. οὐχ ἧττον γὰρ τοῦ δόλου τὸν κατὰ ῥαθυμίαν ἀνελόντα ὁ νόμος τιμωρεῖται.

4 ¶ Διὸ ἐάν τις ἐν τῷ παίζειν ἀκοντίοις, [e] ἢ καὶ γυμνάζεσθαι παριόντα τὸν σὸν οἰκέτην πλήξας ἀνεῖλεν. εἰ μὲν στρατιώτης ἦν ὁ τοῦτο ποιήσας, ἐν τῷ κάμπῳ, ἢ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἔνθα γυμνάζεσθαι τοῖς στρατιώταις συνηθές, ἀνεύθυνος ὁ πλήξας. εἰ δὲ ἰδιώτης ἦν, καὶ ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ ἀνεῖλεν, ἐπειδὴ ἰδιώτης ἐν ὅπλοις γυμνάζεσθαι οὐ νενόμισται, ὑπεύθυνος ἔσται ὁ πλήξας τῷ ἀκουϊλίῳ. τὸ αὐτὸ φαμὲν εἰ καὶ στρατιώτης ἐν τόπῳ, ἐν ᾧ μὴ συνηθὲς γυμνάζεσθαι στρατιώτας, παραπλήσιον ἥμαρτεν. ὑποπίπτει γὰρ τῷ ἀκουϊλίῳ.

5 ¶ Ἐάν τις κλαδεύων [f] ἐκ τοῦ δένδρου, κλάδου κατενεχθέντος, τὸν ἐμὸν οἰκέτην παριόντα πλήξας ἐφόνευσε, κρατεῖται τῷ ἀκουϊλίῳ. τοῦτο δὲ λέ-

2 ¶ Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem [insidiatorem] occiderit, non tenetur, vtique si aliter periculum effugere non potest.

3 ¶ Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit: si modò culpa eius nulla inueniatur: nam alioqui non minus ex dolo, quàm ex culpa quisque hac lege tenetur.

4 ¶ Itaque si quis, dum iaculis ludit, vel exercitatur, trāseuntem seruum tuum traiecerit, distinguitur. Nam si id à milite in eo cāpo, vbi solitum est exercitari, admissum est, nulla culpa eius intelligitur. si alius tale quid admiserit, culpę reus est. Idem iuris est de milite, si in alio loco, quam qui ad exercitandum militibus destinatus est, id admiserit.

5 ¶ Item si putator ex arbore deiecto ramo, seruum tuum transeuntem occiderit, si prope

si prope viam publicam, aut vicinalem id factum est, neque proclamauit, vt casus euitari posset, culpæ reus est. Sed si proclamauit, nec ille curauit præcauere, extra culpam est putator. Æquè extra culpam esse intelligitur, si seorsum à via fortè, vel in medio fundo cędebat, licèt non proclamauit, quia in eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.

6 ¶ Præterea si medicus, qui seruum tuum secuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpę reus erit.

7 ¶ Imperitia quoque culpæ adnumeratur, veluti si medicus ideo seruũ tuum occiderit, quia malè eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

8 ¶ Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio. Sed & si propter infirmitatem eas

νομδύ, εἰ τὸ γέγονεν ὁδοῦ πουβλικίας ἢ βικιναλίας ὑποκειμένης. ἔδει γὰρ αὐτὸν ἐκβοῆσαι, ὥστε πάντα παριόντα τὸν ἐσομένην φυλάττεσθαι πτῶσιν τοῦ κλάδου. τοῦτο γὰρ μὴ ποιήσας ἀφορμὰς τῆς ῥᾳθυμίας, ἤτοι culpæ, ὑπεύθυνος ἔσται τῷ ἀκουϊλίῳ. εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ἐξεβόησε, τὸ δὲ τοιαύτης βοῆς καταφρόνησεν ὁ οἰκέτης, ἀνέγκλητος ὁ κλαδεύων. ἔστι publica μὲν ὁδὸς, ἥ τις καὶ μιλιτάρια λέγεται, παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι βασιλική. [a] ἣ πάντες ἄνθρωποι κέχρηνται ἐπὶ διαφόρους ἀπιόντες τόπους. Vicinalis δὲ, ἡ ἐπὶ κώμας ἄγουσα. Vicus γὰρ ἡ κώμη. διὰ ταύτης γὰρ βαδίζει πᾶς ἐπὶ τὴν κώμην ἀπιών. εἰ μέν τοι ἄπωθεν τῆς ὁδοῦ ἢ ἐν μέσῳ τυχὸν τοῦ ἀγροῦ ἐκλάδευεν, εἰ καὶ μὴ ἐξεβόησεν, πλὴν, ἐπεὶ ἐν τοιούτῳ γέγονε τόπῳ, ἐν ᾧ οὐδενὶ τῶν ἐξωτικῶν ἐξουσία τοῦ βαδίζειν ἦν, ἀνεύθυνος ὁ πλήξας.

6 ¶ Ἰατρός τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην φλεβοτομήσας κατέλιπεν [b] ἀθεράπευτον, τετελεύτηκεν ὁ οἰκέτης. ὁ ἀκουΐλιος ἁρμόζει κατὰ τοῦ ἰατροῦ.

7 ¶ Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν τὸν κούλπα φονεύσαντα, κατέχεσθαι τῷ ἀκουϊλίῳ εἰδέναι χρὴ ὡς ἔστι ἡ ἀπειρία [c] εἰς κούλπαν ἀνάγεται. οἷον ἰατρόν τις ἑαυτὸν εἶναι λέγων, ἀπείρως τὸν οἰκέτην τὸν σὸν ἀνεῖλεν, ἢ φάρμακον [d] αὐτῷ δέδωκεν οὐ δεομένῳ, ἢ κατὰ καιρὸν οὐχ ἁρμόδιον.

8 ¶ Εἰ δὲ καὶ μουλίων [e] ἐπικαθήμενος ὀχήματι τὴν τῶν ἡμιόνων ἐξ ἀπειρίας ὁρμὴν ἐπισχεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ τὸν ἀλλότριον ἀνεῖλεν οἰκέτην, ὡς ἀπὸ κούλπας ἔνοχος ἔσται τῷ ἀκουϊλίῳ. εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀσθενείας [f] κρατῆσαι

cimus, cùm via publica aut vicinalis suberat. Exclamare enim debuit, vt omnis qui transiret futurum rami lapsum caueret. Nam cùm hoc non fecerit, neglıgentiæ suæ culpæ nomine lege Aquilia tenetur. Sed si cum ille exclamasset, seruus id contempsit, extra crimen omne & culpam est putator. Et publica quidem via est, quæ & militaris dicitur, apud Græcos βασιλική, qua omnes homines in diuersa loca euntes vtuntur. Vicinalis verò est, quę in vicos ducit, dicta à Vico, quem Gręci κώμην vocant. Per hanc enim transit omnis, qui in vicum abit. Si quis tamen seorsum à via, aut in medio fortè fundo ramos cædebat, etiam si non exclamauerit, cum ideo loco factum sit, vbi nulli extraneorum ius erat versandi, non tenetur occisor.

6 ¶ Medicus quidam, cum seruo meo venam secuisset, curationem eius deseruit, mortuus est seruus. Lex Aquilia aduersus medicum competit.

7 ¶ Quoniam autem diximus, eum qui culpa occidit, lege Aquilia teneri, sciendum est & imperitiã ad culpam referri. veluti, cum se medicum quispiã profiteretur, per imperitiam seruum tuum occidit, quia aut medicamentum cum nihil opus esset ei dederit, aut non suo tempore dederit.

8 ¶ Sed & mulio, si cum in vehiculo esset, ex imperitia mularum impetũ cohibere non potuit, & alienũ seruũ occidit, vt ex culpa tenetur lege Aquilia. Quin etiã si per debilitatẽ

a v. l. 2 §. 12. ff. ne quid in loco publico.

b *Aquilia tenetur* ὁ κακῶς μὲν τεμών, καταλιπὼν δὲ τὴν ἰατρείαν. 19. Eclo. 10. ex li. 60. tit. 3. c. 8. l. 8. ff. ad l. Aquil.

c v. 2. Eclog. 3. c. 1. 5. Harmen. tit. de reg. iur. §. 10. l. 132. ff. de reg. iur. l. 8 §. 1. 27. §. 29. ff. eo. l. 7. §. pé. ff. locati.

d l. 7. in fi. ff. eod.

e *Mulio imperitia tenetur* 19. Eclog. 10. ex lib. 6. tit. 3. c. 8. in fi. l. 8. §. 1 ff. eod.

f *In mulione igitur duo puniuntur* ἀπειρία & ἀσθένεια. Eclo. d. loco.

mulas retinêre nō potuit, quas tamen alius firmior cohibere poterat: tota res culpæ mulionis adscribetur, & locus erit legi Aquiliæ. Quæ de mulione dicta sunt, & ad eum qui equo vehitur trahere possumus: si cùm impetum equi per debilitatem aut imperitiam cohibere non posset alienum seruum occidit.

9 ¶ Interpretati sumus prima legis verba, dicamus & de cæteris. Ait lex: Quanti id in eo anno plurimi fuerit: quid sibi volūt hæc verba? Et dicimus his verbis hanc sententiam exprimi: vt si quis alienū seruum, quum is claudus esset aut luscus, aut mancus, occiderit, & is in eo anno, quo vulnus accepit, integer, ac ideo maioris pretii fuerit: iudex rem retro legendo æstimationē eius ineat. Et si fortè seruus qui occisus est, integer & sanus ante nouem, decem, aut vndecim menses fuerit, & ideo maioris pretii: æstimatione ad illud tempus relata reum condemnet. ¶ Ex hoc autē efficitur, pœnalem esse legis Aquiliæ actionem: quia non tanti quisque condemnatur, quantum damni dederit: sed etiam aliquando pluris. Vnde in confessum venit aduersus heredes actionem hanc tanquam pœnalem non transmitti. Nam si tanti quisque quantum damni dedisset obligaretur, haud dubiè & heres eius eadem actione teneretur.

10 ¶ Et hæc quidē ex ver-

a *Ita legendū* Proinde in d. c.8. Eclog. in l. si *legendum* ἱππέως *non,* ἵππος.

b *ait lex, quāti is homo in eo anno plurimi fuisset.* l.23. §. idem.3. ff. eo.

c *Actio legis Aquiliæ pœnalis est.*

d *Pœnales actiones dicuntur, in quibus pluris quis, quam damnū dedit, condemnatur.*

e *Pœnales actiones aduersus heredes nō dantur.* v. §.1. Inst. de perpetuis & temporalib. act. l.111. §1 ff de regulis iuris.

f *L. Aquilia in heredem nō competit.* l. inde Neratius 3. l. hanc actionem 8. ff. ad l. Aquil

τῶν ἡμιόνων οὐχ ἴσχυσε, δυνατὸς δὲ ἦν ταύτας ὑφ' ἑτέρου μᾶλλον σθενοῦς ἐπισχεθῆναι, εἰς τὴν τοῦ μουλίωνος κοῦλπαν ἀναχθήσεται τὸ γεγονὸς, καὶ γενήσεται χώρα τῷ ἀκουϊλίῳ. τὰ ἐπὶ μουλίωνος εἰρημένα, καὶ [a] ἱππέως ἕλκειν δυνάμεθα. εἴγε τὴν ὁρμὴν τοῦ ἵππου, ἢ διὰ ἀσθένειαν μὴ δυνηθεὶς ἐπισχεῖν, ἢ διὰ ἄγνοιαν, ἀλλότριον ἀνεῖλεν οἰκέτην.

9 ¶ Ἡρμηνεύσαμεν τὰ πρῶτα ῥήματα τοῦ νόμου, εἴπωμεν καὶ τῶν ἑξῆς. λέγει ὁ νόμος, Quanti [b] id in eo anno plurimi fuerit. ἤτοι ὅσου ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ πλείονος ὑπῆρχε. τί βούλεται ταῦτα τὰ ῥήματα; καὶ λέγομεν ὡς διὰ τῶν εἰρημένων τῷ νόμῳ, αὕτη ἀποτελεῖται ἡ ἔννοια. ἵνα ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην χωλὸν ὄντα ἢ ἑτερόφθαλμον, ἢ τὸν μιᾶς ἐστερημένον χειρὸς ἀνέλῃ. τοῦτον δὲ συνέβαινεν ἐν αὐτῷ τῷ ἐνιαυτῷ, καθ' ὃν ἐδέξατο τὴν πληγὴν, ἀκέραιον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο τιμιώτερον· εἰς τοὐπίσω ἀνακαλῶν ὁ δικαστὴς τὴν τούτου διατίμησιν ποιεῖται. καὶ εἰ τυχὸν ὁ ἀναιρεθεὶς οἰκέτης ἀκέραιος καὶ ὑγιὴς ὑπῆρχε πρὸ ἐννέα ἢ δέκα ἢ ἕνδεκα μηνῶν καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ἄξιος ἦν εἰς ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀνάγων τὴν διατίμησιν, ποιεῖται τὴν καταδίκην. ¶ Ἐκ τούτου δὲ κατασκευάζεται pœnalem [c] εἶναι τὴν τοῦ ἀκουϊλίου ἀγωγήν. οὐ [d] γὰρ μόνον εἰς τοσοῦτον τις καταδικάζεται εἰς ὅσον ἐζημίωσεν, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον. ἐντεῦθεν ὡμολόγηται κατὰ [e] κληρονόμων ταύτην [f] τὴν ἀγωγὴν μὴ παραπέμπεσθαι, ἅτε pœnalem. εἰ γὰρ εἰς τοσοῦτον εἰς ὅσον τις ἐζημίωσεν, ἔνοχος ἐγίνετο, ἀμάχως καὶ ὁ τούτου κληρονόμος τῇ αὐτῇ ὑπεβάλλετο ἀγωγῇ.

10 ¶ Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν ῥημά-

retinere non potuerit, quum alius firmior eas retinere potuisset, æquè culpæ tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque qui quum equo veheretur, impetū eius aut propter infirmitatē, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit.

9 ¶ His autem verbis legis, *Quanti id eo in anno plurimi fuerit,* illa sententia exprimitur: vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit, qui in eo anno integer, aut pretiosus fuerit, non tanti teneatur, quanti hodie erit, sed quāti in eo anno plurimi fuerit. ¶ Qua ratione creditū est pœnalem esse huius actionem: quia non solùm tanti quisque obligatur, quātum damni dederit, sed aliquādo longè pluris. Ideoq; constat in heredem eam actionem non transire, quæ transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis æstimaretur.

10 ¶ Illud non

ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, non solùm perempti corporis æstimationẽ habendam esse secundum ea, quæ diximus: sed eo ampliùs, quicquid prætereà perẽpto eo corpore damni nobis illatum fuerit, veluti si seruum tuum heredem ab aliquo institutum, antè quis occiderit, quàm is iussu tuo hereditatem adierit: nam hereditatis quoq; amissæ rationẽ esse habendam constat. Item si ex pari mularũ vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit, vel ex Comœdis vnus seruus occisus fuerit: non solum occisi fit æstimatio, sed eo amplius id quoque computatur, quanti depretiati sunt, qui supersunt.

των ἐστὶ λαβεῖν. ἐκ δὲ τῆς ἑρμηνείας[a] τῆς ἐκ τῆς ἐννοίας ἀποτελεῖσθαι συμβαίνει τοῦ νόμου, ἀρέσκει οὐ μόνον τὴν τοῦ ἀναιρεθέντος οἰκέτου διατίμησιν γίνεσθαι κατὰ τὰ εἰρημένα, τουτέστιν ἀνακαλουμένου ἑαυτὸν τοῦ δικαστοῦ· ἀλλὰ καὶ εἴτι ἕτερον ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἀναιρέσεως προσγέγονεν ἡμῖν ζημίωμα, καὶ τοῦτο διατιμηθῆναι χρή. οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην τελευτῶν τις ἐνεστήσατο κληρονόμον. ἐδυνάμην τούτῳ κελεῦσαι ὑπελθεῖν τὴν κληρονομίαν,[b] καὶ ταύτην ἐμοὶ προσπορίσαι. πρὶν δὲ τοῦτο γένηται παρ' ἐμοῦ, ἀνεῖλεν τοῦτον τις τὸν οἰκέτην. ἐπειδὴ ἀπολέσαι συμβαίνει μοι τὴν κληρονομίαν, οὐ μόνον καταδικασθήσεται ὁ τοῦτον ἀνελὼν εἰς τὴν τοῦ σώματος διατίμησιν, ὡς προείρηται, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῆς κληρονομίας ἧς ἐξέπεσον. παραπλήσιον ἐκ τούτου τοῦ θέματος ἀναφύεται. εἶχέ τις ζεῦγος[c] μουλῶν, αἵτινες ἐοίκασιν ἀλλήλαις, καὶ διὰ τοῦτο πλείονος ὑπῆρχον ἀξίας. καὶ εἰ μέν τις τὰς δύο διετιμήσατο, εἰς σ νομίσματα ἡ διατίμησις αὐτῶν συνήγετο. εἰ δὲ κεχωρισμένως, ν νομίσματα ἑκάστης ἐγίνετο τὸ τίμημα. ἐὰν οὖν τούτων τὴν μίαν ἀνέλῃ, οὐ μόνον τῆς ἀναιρεθείσης τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τῆς περιούσης παρέξει τῆς διατιμήσεως τὴν ἀπομείωσιν, ἤγουν ἑκατὸν νομίσματα. ¶ Τὸ αὐτὸ καὶ εἴ τις εἶχε τέθριππον,[d] εἶτα ἕτερος ἀνεῖλε τὸν ἐν τούτῳ ἀριστεύοντα, ὃς καὶ τίμιον ἐποίει τὸ θρίππον, ἤγουν ἐκέκτητό τις κωμῳδὸν καὶ τὸν τούτου ὑποκριτήν. ὁ δὲ ὑποκριτὴς ἐκόσμει τὸν κωμῳδόν, καὶ θαυμαστὸν ἐδείκνυεν, ἐν τοῖς ἀγῶσιν αὐτῷ συνών. ἀνεῖλέ τις τοῦτον τὸν ὑποκριτήν. ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν θεμάτων.

bis ipsis descendunt. Illud autem ex interpretatione quã legis sententia exprimit, placet: non solum per empti serui æstimationẽ secundum ea quæ dicta sunt, habendam esse: hoc est, retro se referente iudice: sed etiam, si quid aliud ob peremptum corpus dãni nobis illatum fuerit, & hoc æstimandum est: veluti, Seruum meum aliquis moriens heredem scripsit: poterã huic iubere, vt hereditatem adiret, eamque mihi adquireret. Antequã id à me fieret seruum hũc meũ aliquis occidit. Quoniam accidit, vt ego & hereditatem amittam, nõ solum cõdemnabitur is qui illum occidit, ad corporis æstimatiorẽ, vt prædictũ est: sed etiam ad hæreditatis quã amisi. Simile quiddam & ex hac specie euẽnit. Iugum aliquis habebat mularum, quę sibi inuicẽ similes erant, & ideo maioris quoque pretii: ac si quis ambas æstimasset, pretium earum ducentos aureos colligebat: sin singulas, quinquaginta aureis vnaquæque ipsarum æstimabatur. Si quis ergo vnam earum occiderit, nõ eius tantùm quæ perẽpta est æstimationem præstabit, sed etiam quanti pretium eius quæ superest, minutum est, nempe cẽtum aureos. ¶ Idémque est, si quis quadrigam equorũ habeat, & alius eũ qui ex his optimè se habet, & toti quadrigæ pretium conciliat, occidat: aut si quis comœdum & huius histrionẽ habeat, & cùm histrio hic comœdũ instituerct, adiuuarétq. & sẽper ei in ludis adhærens omnibus illũ admirãdũ redderet, aliquis hũc histrionẽ perimat: In vtraque hac specie:

a *Hæ duo in lege considerantur præcia à iguania.* ad de l.6. §. verbum ex legibus ff de verbor. signif.

b v.l.22. & l. inde Neratius, 23. in 22. & §.1. ff. eod.

c v.l.2. §.1. ff. eod. *atque ita causa corpori cohærentes æstimantur, vt in hoc exemplo non tantũ perempti corporis æstimatio fit, sed & eius habetur ratio quo cætera corpora depretiata sunt.*

d *Idem* extat in d l.2. §. 12. ff. eod.

occisor non eius tantùm æstimationem qui occisus est, sed etiam quanti pretium eius qui superest, minutum est, præstabit.

a l.13.§.si dolo.ff.eod l.3. Cod.eod.

11 ¶ Liberum est autem, domino occisi serui, & priuato iudicio agere, ex lege (inquam) Aquilia, & ita damnum sibi illatum persequi. Faciet etiã adhæc & publici criminis reum ex lege Cornelia de sicariis. Neque enim priuata actione mota publica accusatio extinguitur. Hucusque igitur primum caput obtinet.

b l.si seruus. 27.§. huius legis secundum capitulum,4.ff.eo.

12 ¶ Porrò secundum in vsu non est.

c l.Hat men. 18.§.11.v.d.l. 27.§. tertio autem capite 5.ff.eod.

d l.29.§.hac actione 9.ff. eod.

13 ¶ Tertio capite de cęteris quęstionibus pertractat lex. Itaque si quis seruum meum, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero est, vulnerauerit, aut eam quadrupedẽ quæ pecudum numero non est, vt canem, ferámve bestiam, vrsos, aut leones, aut lupos occiderit vel vulnerauerit, in tertium hoc legis caput incidit. Sed & in cæteris omnibus animalibus, item in rebus quę animam non habent, damnum domino illatũ, ex hoc capite resarcitur. Ait enim lex, Quidquid enim vstum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite constituitur. Ex abundantia autem videtur lex duab. illis dictionibus, Vstum & Fractum, vsa esse. Nam sola Rupti appellatio, omnibus his causis significãdis satis erat adcõmoda. Ruptum enim intelligitur,

e *Tertium caput legis Aquiliæ est de vulnerato, vsto, rupto, fracto.* d.§.5.

f *Rupti generalis appellatio.* v.l.27. Inquit lex ruperit.13.§.rupisse.17.ff.eo. *continet enim* [illegible]

ὁ ἀνελὼν οὐ μόνον τοῦ φονευθέντος τὴν διατίμησιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιόντος παρέξει τὴν τῆς διατιμήσεως ἀπομείωσιν.

11 ¶ Τῷ δὲ τοῦ ἀναιρεθέντος δούλου δεσπότου ἐξουσία [a] δίδοται καὶ τὸ πριβάτον κινεῖν δικαστήριον, φημὶ τὸ ἀκουίλιον, καὶ τὴν προσγινομένην αὐτῷ θεραπεύειν ζημίαν. κινήσει δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ publicum ἔγκλημα, τὸ Corneliam de sicariis. οὐδὲ γὰρ ἡ priuata κινηθεῖσα ἀγωγή, τὴν publicam σβέννυσιν. κατέχει οὖν μέχρι τούτου τὸ πρῶτον κεφάλαιον.

12 ¶ Τὸ δὲ δεύτερον [b] οὐκ ἔστιν ἐν χρήσει.

13 ¶ Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ περὶ πάσης τῆς λειπομένης ζητήσεως ὁ νόμος διέξεισι. διὸ ἐάν τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην ἢ τετράποδον, ὅπερ ἐν ἀριθμῷ τῶν πεκούδων ἐστὶ, τραυματίσει, [c] ἤγουν ἐκεῖνο τὸ τετράποδον, ὅπερ οὐ συναριθμεῖται τοῖς πεκούδοις· οἷον [d] κύνα, ἢ θηρίον ἄγριον, ἄρκτους ἢ λέοντας, ἢ λύκους ἀνέλῃ, ἢ τραυματίσῃ τῷ γ´ ὑποβάλλεται τοῦ νόμου κεφαλαίῳ. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν λοιπῶν ζώων, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ἡ προσγινομένη τῷ δεσπότῃ ζημία, ἐκ τούτου θεραπεύεται τοῦ κεφαλαίου. Λέγει γὰρ ὁ νόμος· quicquid enim combustum, [e] aut ruptum, aut fractum fuerit. τουτέστιν ἐάν τι καυθῇ, ἢ ῥαγῇ, ἢ κλασθῇ, ὥς τι ἁρμόζειν τὴν ἀγωγὴν ἐκ τοῦ τρίτου κεφαλαίου. ἐκ περιττοῦ δὲ ὁ νόμος ἐχρήσατο ταῖς δύο λέξεσι τῷ vstum, καὶ τῷ fractum. ἡ γὰρ τοῦ rupti [f] προσηγορεία πάσας ταύτας ἐξήρκει δηλῶσαι τὰς αἰτίας. Ruptum γὰρ λέγομεν τὸ διαφθαρὲν

11 ¶ Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnum persequi, & capitalis criminis eum reum facere.

12 ¶ Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

13 ¶ Capite tertio de omni cætero damno cauetur. Itaque si quis seruum, vel eã quadrupedẽ, quæ pecudum numero est, vulnerauerit, siue eam quadrupedẽ, quæ pecudũ numero non est, veluti canem, aut ferã bestiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio constituitur. In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus quę anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim vstum, aut ruptum, aut fractum fuerit: actio ex hoc capite cõstituitur: quanquam poterat sola rupti appellatio in omnes istas caussas sufficere. Ruptum enim intelligitur, quod

quod quoquo modo corruptũ est. Vnde non solùm fracta, aut vsta, sed etiam scissa, & collisa, & effusa, & quoquo modo perempta, atque deteriora facta, hoc verbo continentur. ¶Denique responsum est, si quis in alienum vinũ aut oleum id miscuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur: ex hac parte legis Aquiliæ eũ teneri.

14 ¶Illud palàm est, sicut ex primo capite ita demum quisque tenetur, si dolo aut culpa eius, homo aut quadrupes occisus occisáve fuerit: ita ex hoc capite, de dolo aut culpa, & de cætero dãno quẽque teneri. ex hoc tamen capite non quanti in eo anno, sed quanti in diebus triginta proximis res fuerit, obligatur is, qui damnum dederit.

15 ¶Ac nec *plurimi* quidem verbum adiicitur. Sed Sabino rectè placuit perinde habendam æstimationem, ac si etiam hac parte, *plurimi* verbum adiectum fuisset, nam plebẽ R. quæ Aquilio Tribuno rogante hanc legem tulit, contentam fuisse, quod prima parte eo verbo vsa esset.

οἱῳ δήποτε τρόπῳ. ὅθεν οὐ μόνον τὰ καυθέντα ἢ κλασθέντα, ἀλλὰ καὶ ἡ σχισθεῖσα [a] ἐσθὴς, καὶ τὰ συνθλασθέντα σκεύη, ἢ καυθέντα, ἢ ὡς εἰώθασι λέγειν διπλωθέντα [b]. τί γὰρ ὅτι ἀργυρᾶ ἦν; ἢ καὶ ὁ ἐκχυθεὶς [c] οἶνος, ἢ ἔλαιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ τὰ οἷα δήποτε τρόπῳ διαφθαρέντα ὅθεν οὐ μόνον ἀπολλύμενα, ἢ χείρονα γεγονότα τῷ rupto περιέχεται.

¶ Ἀμέλει τοι εἴ τις εἰς τὸν ἐμὸν οἶνον [d] κάλλιστον ὄντα, ἢ εἰς τὸ ἔλαιον πρωτεῖον ὑπάρχον, ἐνέβαλέ τι τοιοῦτον, δι' οὗ ἠφανίζετο ταῦτα, ὑπόκεινται τὰ τοιαῦτα τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ.

14 ¶ Ἐκεῖνο δὲ τῶν ὡμολογημένων ἐστὶν, ὥσπερ ἐκ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τότε κατέχεταί τις τῷ ἀκουϊλίῳ, ἐπειδὴ ἂν δόλῳ ἢ κούλπᾳ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην ἢ τὸ pecus ἀνέλῃ. οὕτω καὶ ἐκ τοῦ τρίτου, ὁ δόλος [e] ἢ ἡ κοῦλπα ἐνάγεσθαι ποιεῖ τὸν ζημιώσαντα. κοινοῦ κατὰ τοῦτο ἐοίκασιν ἀλλήλοις τὰ δύο κεφάλαια. ἐν ἐκείνῳ δὲ διενήνοχεν, [f] ὅτι τὸ μὲν πρῶτον κεφάλαιον, περὶ οἰκέτου ἢ τετραπόδων φησὶν ἀναιρέσεως, τὸ δὲ τρίτον πότε, νῦν δὲ δεύτερον, περὶ πάσης διαλαμβάνει τῆς λειπομένης ζημίας. καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνῳ ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἐπὶ ἐνιαυτὸν ὁ δικαστὴς ἑαυτὸν ἀνακαλεῖ, ἐπὶ δὲ τῶν συμβαινόντων ἐκ τοῦ τρίτου κεφαλαίου, ἐπὶ τριάκοντα [g] ἡμέρας.

15 ¶ Κἀκεῖ μὲν πρόσκειται τὸ plurimi. ἐνταῦθα δὲ ἐσίγηται. ὡς ἐντεῦθεν παρρησίαν ἔχειν τὸν δικαστὴν, εἰς ἐκείνην ἀναφέρειν ἐκ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν τὴν ἡμέραν, ἐν ᾗ ἐλάττονος ἦν ἄξιον τὸ πρᾶγμα, καὶ χαρίσασθαι τῷ

quod quocumque modo corruptum est. Vnde non solùm quæ vsta sunt aut fracta, sed etiam scissa vestis, aut collisa vasa, siue vt quis aliqui dicunt *διπλωθέντα*, id est, duplicata, (quid enim si argentea erãt?) aut etiam effusum vinum, vel oleum, vel si qua talia, & quæcumque aliquo modo corrupta, perẽpta, aut deteriora facta sunt sub rupti significatione continẽtur.

Quapropter si quis in vinum meum, cùm id optimum esset aut in oleum quod excellentissimum erat, tale aliquid miscuerit inieceritque, quò ea spurcarentur & corrumperentur: ex hoc tertio capite ob eas res tenebitur.

14 ¶Illud autem in confesso est, quemadmodum ex primo capite ita demũ quis lege Aquilia tenetur, cùm dolo aut culpa alienum seruum aut pecudẽ occidit: ita & ex hoc capite, ob dolum aut culpã quem de damno teneri. In hoc igitur vtraque capita conueniunt. In illo planè differunt, quòd primo capite de seruis aut pecudibus occisis agatur: hoc verò cadũt, quod olim tertium erat, & nunc secundum est, de cæteris omnibus damnis tracter. Neq; rursus in hoc tantum differunt, verùm & in illo: quod ex primo capite iudex ad annum retrò se referat: in iis verò quæ ex tertio capite procedunt, ad triginta dies.

15 ¶Sed & illic adiecta est dictio plurimi, hic autẽ omissa est: vt liberũ sit iudici ad eũ diẽ ex triginta diebus æstimationẽ referre, quo res minimi pretii fuerit: & ita hanc reo gratiam facere: aut ad eũ

a d. l. 27. §. 5. si quis vestimẽta sciderit. 18. ff. eod.

b *διπλωθέντα appellatione quid intelligat author noster vix intelligo. Duplicationẽ argẽteorũ (vt interpres Latinus vertit hoc loco) puniri lege Aquilia nondum reperi. Imo lege Aquilia non puniri duplicationem rei, cuius sit difficilis separatio.* video ex l. 27. §. 14. ff. eod. *Quare cùm ἀργυρίων id est nummorũ (sic enim malo quàm argenteorum mentionem faciat, videndum est, num hic agatur de nummis manu alicuius excussis, ita vt vel in mare, vel in flumen, vel in cloacam caderent, agatur: quod sane lege Aquilia puniri constat ex* l. 27. §. si quis de manu mihi nummos excusserit. ff. ad l. Aquiliã.

c d. l. 27. §. 15.

d *hoc tantum spurcare.* d. l. 27. §. cũ eo. 15

e *Lege Aquilia tribus capitibus dolus & culpa faciẽtis puniuntur.* l. 30. §. 3. ff. eod.

f *Primi & tertij capitis legis Aquiliæ differentia.*

g l. 27. §. aurẽ cap. §. l. 29. in fi. ff. eod.

diem quo plurimi fuerit, & actori fauere. Sed rectè ait Sabinus perinde habendam esse æstimationē, atque si & hic dictio Plurimi fuisset adiecta. Nam Plebs Romana, eo tempore quo inter Plebem & Patres erat dissensio, Aquilio (is tunc Tribunus plebis erat) hanc legem rogante, contenta fuit, quòd in primo capite dictione plurimi fuisset vsa.

16 ¶ Cæterùm generali aliqua regula concludendum est, quando directa actio in lege Aquilia & quando vtilis competat. Atque illud in primis sciendum est, tunc legem sese dare, eique tunc locū esse, cùm corpus læsum fuerit. Sed si corpore datū est damnum, veluti nudis fortè manibus meis, aut ligno, lapide, vel alio quouis instrumento percussum occidi aut vulneraui, directa competet actio ex lege Aquilia. Sin autem læsum quidem corpus est, non tamen corpore datū est damnum, tunc vtilis datur actio: veluti, seruum aliquis meum aut pecus tandiu inclusit, vt fame perirent: aut iumentum meum ita egit, vt tantum iter non ferret, sed rumperetur: aut ouem meam vel bouem ita turbauit, vt in præcipitia fugeret, & ibi periret, vel in aliquo læderetur: aut seruo aliquis alieno persuasit, vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, non ignorans difficilem & periculosum ascensum vel descensum esse, & deinde seruus ascendens vel descendens, cùm pes eum falleret, aut extinctus est, aut aliqua parte corporis læsus. Quid ergo, si quis alienum seruum de pōte,

a l. 29. in fi. ff. eod.

b *Aquilia igitur plebiscitū magis propriè dicitur quàm lex.*

c *Plebiscita ita rogabantur.*

d v. l. 134. in fi. ff. de verb. oblig.

e *Aquilia duplex directa & vtilis.*

f l. 15 ff. eod.

g *Aquilia directa competit, si corpore aliquo in corpus damnum datum est.*

h *Aquilia vtilis competit si alio quam corpore in corpus damnum datum est. & quemadmodū id fiat adde* l. 4. ff. de seruo corrupto.

i l. 9. §. si quis hominem fame necauerit. 2. l. 29. §. 7. ff. eod. l. 5. Cod. eod.

k l. 39. l. 53. ff. eod. l. 51 ff. de furtis.

l v. *Quintilianum* declamat. 350.

m l. 7. §. sed si quis de ponte. 7. ff. eod.

ἐναγομένῳ. ἢ εἰς ἣν πλείονος ὑπῆρχε, καὶ ὠφελῆσαι τὸν ἐνάγοντα. ἀλλὰ κάλλιστον φησὶν ὁ Σαβῖνος, ὁμοίαν [a] εἶναι ποιητέαν τὴν διατίμησιν, ὥσπερ εἰ κἀνταῦθα τὸ plurimi προσέκειτο ῥῆμα. ὁ γὰρ ῥωμαϊκὸς χυδαῖος δῆμος, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς διαστάσεως τοῦ χυδαίου [b] δήμου καὶ τῆς συγκλήτου, τοῦ ἀκουϊλίου (δήμαρχος οὗτος ἦν) τὸν παρόντα νόμον τεθέντος, [c] ἠρκέσθη τῷ plurimi ῥήματι ἐν [d] τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ.

16 ¶ Κανόνι δὲ γενικῷ δεῖ περιλαβεῖν πότε ὁ δίρεκτος [e] ἀκουΐλιος ἁρμόζει· πότε δὲ ὁ οὐτίλιος. καὶ πρῶτον εἰδέναι χρὴ, ὅτι ὁ νόμος ἑαυτὸν δίδωσιν, ἐπειδὰν [f] ἀδικηθῇ σῶμα. ἀλλ' εἰ [g] μὲν ἐκ σώματος ἡ βλάβη προσεγένετο, τυχὸν ψιλαῖς ταῖς ἐμαυτοῦ χερσὶν, ἢ μετὰ ξύλου, ἢ λίθου, ἢ ἑτέρου τινὸς ὀργάνου, πλήξας ἀνεῖλον, ἢ ἐτραυμάτισα, δίρεκτος ὁ ἀκουΐλιος ἁρμόζει. εἰ [h] δὲ σῶμα μὲν ἠδικήθη, οὐκ ἀπὸ σώματος δὲ γέγονεν ἡ βλάβη, δίδοσθαι τὸν οὐτίλιον ἀκουΐλιον χρή. οἷον τὸν ἐμόν τις οἰκέτην, ἢ τὸ ἐμὸν πέκους ἐνέκλεισεν ἐπὶ χρόνον. ὥστε λιμῷ [i] διαφθαρῆναι. ἢ τὸ ἐμὸν ὑποζύγιον, οὕτως [k] ἤλασε σφοδρῶς, ὡς μὴ ἐνεγκεῖν τὸ πλῆθος τοῦ διαστήματος, ἀλλὰ διαρραγῆναι, ἢ τὸ ἐμὸν τυχὸν πρόβατον, ἢ τὸν ἐμὸν βοῦν, οὕτως τις διετάραξεν, ὡς ἐνεχθῆναι αὐτὸν κατὰ τοῦ κρημνοῦ καὶ ἀπολέσθαι, ἢ κατά τι βλαβῆναι. ἢ ἐάν τις τὸν ἀλλότριον οἰκέτην πείσῃ ἀνελθεῖν εἰς δένδρον, ἢ κατελθεῖν [l] εἰς φρέαρ, εἰδὼς δυσχερεστάτην καὶ ἐπικίνδυνον τὴν ἄνοδον, ἢ τὴν κάθοδον εἶναι. εἶτα ὁ οἰκέτης ἀνιὼν ἢ κατιὼν ὠλίσθησε καὶ ἢ ἐτελεύτησεν, ἢ περί τι μέρος ἐβλάβη τοῦ σώματος. τί δὲ, ὅτι τὸν ἀλλότριον οἰκέτην τις ἀπὸ γεφύρας [m]

16 ¶ Cæterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem esse, si quis præcipuè corpore suo dānum dederit. Ideoque in eum qui alio modo damnum dederit, vtiles actiones dari solent, veluti si quis hominem alienum, aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentum ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur, aut si quis alieno seruo persuaserit, vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, & is ascendendo, vel descendendo, aut mortuus aut aliqua parte corporis læsus fuerit, vtilis actio in eū datur. Sed si quis alienum

alienum seruũ aut de pōte, aut de ripa in flumen deiecerit,& is suffocatus fuerit, eo quòd proiecit, corpore suo damnum dedisse, nón difficulter intelligi potest, ideóque (ipsa lege Aquilia) tenetur. Sed si non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui dānum contigerit, quum non sufficiat, neque directa, neque vtilis Aquiliæ actio, placuit eũ, qui obnoxius fuerit, in factum actione teneri, veluti si quis misericordia ductus, alienum seruum compeditum soluerit, vt fugeret.

ἢ ὄχθης ἔρριψε κατὰ τοῦ ποταμοῦ. εἶτα οὗτος κατενεχθεὶς ἐν τῷ ὕδατι ἐπνίγη; ἐνταῦθα τὴν δίρεκτον ἀκουΐλιον δίδοσθαι χρή. ὁ γὰρ ὤθησε τὸν οἰκέτην οἰκείῳ σώματι τὴν ἀναίρεσιν εἰργάσατο. εἰ[a] δὲ μηδὲ σώματι τις ἔβλαψεν, οὐδὲ σῶμα ἐστὶ τὸ ἀδικηθὲν, ζημία δέ τις προσγέγονεν, ἐμοὶ ἀργοῦντος τοῦ διρέκτου. οὐκ ἐπειδὴ ἀπὸ σώματος, καὶ οὐτιλίου δὲ, διὰ τὸ μὴ ἠδικηθῆναι σῶμα, ἤρεσε τὸν ζημιώσαντα ὑποπίπτειν τῇ in factum. οἷον τὸν ἐμὸν οἰκέτην, ὡς ἁμαρτάνοντά τι δεσμοῖς περιέβαλον. τοῦτον ἕτερος οἴκτῳ καὶ φιλανθρωπίᾳ[b] κινηθεὶς, εἰδὼς ὅτι φεύξεται, λύσας ἀφῆκε τῶν δεσμῶν.

vel de ripa in flumen deiecerit, & is in aquas collapsus, suffocatus fuerit? Et directam hic ex lege Aquilia actionem dari oportet. Qui enim seruum impulit, is corpore suo occidit. Quòd si neque corpore suo quis damnum dederit, neq; corpus sit quod læsum est, & damnum tamen datum sit. Quum & directa actio cesset, quia corpore non sit damnum datum, neque locum habeat vtilis, quia corpus læsum non sit: placuit eum, qui damnum dederit, actione in factum teneri: veluti, Seruum meum ob delictum in vincula conieceram, hunc aliquis humanitate ductus & misericordia motus, cùm futurum sciret vt fugeret, solutis vinculis dimisit.

a 6 Harmen. 1.§.3 in fi. si no corpore neque corpo. i dã tum datum sit, sed tamen damnum datum sit. Aquilia neque directa, neque vtilis, sed in factum tantum actio competit.

b φιλανθρωπία nimia etiam punitur. l. 7. §. idem Labeo ff. de dolo. l. 14. in pr. ff. de custod. reorũ.

DE INIVRIIS. Tit. IIII. | ΠΕΡΙ[c] ΥΒΡΕΩΣ. Τίτλος δ. | DE INIVRIIS. Tit. IIII.

c adde 5. Paul. sent. 4. de iniuriis. & 60. Eclog. 21. περὶ ὕβρεως.

¶ De iniuriis. ¶ Iniuria legibus non impunita. ¶ Iniuria in genere, ὁ μὴ κατὰ νόμον: in specie ὕβρις seu contumelia. ἀδίκημα seu culpa (vnde in lege Aquilia iniuria damnum datum, idem quod ἀδίκως) ἀδικία seu iniquitas & iniustitia. 1 ¶ Iniuria ἔργῳ ἢ λόγῳ vti fiat. 2 ¶ Iniuriam nos pati per nosipsos, liberos, vxorem (at non vxorem per maritum) nurum. 3 seruos (si atrox fiat illis iniuria non leuis) 4 seruos, inquam, etiam communes. 5 in quibus proprietatem habemus. 6 per eos qui bona fide nobis seruiunt siue sint liberi, siue serui) si tamen ea iniuria facta illis est in nostram contumeliam. 7 ¶ Pœna iniuriæ, ex legibus duodecim tabularum, ex membro rupto, talio: fracto, nummaria: iure prætorio arbitraria est, & pro gradu dignitatis æstimatur: quæ pœna hodie in vsu. 8 Est & pœna iniuriæ lege Cornelia introducta, quæ competit ei qui se pulsatum, aut verberatum, cuiusve domus vi introita. 9 Atrox etiam iniuria æstimatur, hoc est iniuria crescit ex facto, loco, persona. 9 Et hæc quidem pœna ciuilis iniuriæ est. Criminalis verò seu extraordinaria, vel relegatio, vel bonorum publicatio. ¶ Agere & conueniri actione iniuriarum criminali posse per procuratores, viros illustres & superillustres. 10 ¶ Iniuriarum teneri non modò eum qui fecit, sed & qui curauit fieri. 11 ¶ Tolli actionem iniuriarum dissimulatione.

Generaliter iniuria dicitur omne, quod nō iure fit, specialiter aliàs

Οὐχ[d] ἐῶσι τὰς ὕβρεις ἀτιμωρήτους οἱ νόμοι. γενικῶς δὲ iniuria[e] λέγεται, πᾶν ὃ μὴ κατὰ νόμον γίνεται, quod non iure fit. ἰδικῶς[f] δὲ λέγεται,

Non committunt iniuria, vt impunè ferant, qui alteri iniuriam fecerint. ¶ Generaliter autē dicitur Iniuria, omne quod nō iure fit. Specialiter verò

d Iniuria non impunita.

e l. 1. ff. eo. &. Eclo. 21. c. 1. & Arist. Ethic. 1.

f Iniuria pro contumelia dãno, culpa, iniustitia.

a *μεταφράσις* Ecloq. d. loco
b *Contumelia* à contemnendo.
c *Culpa* ἀδίκημα iniuria.
d l.1. ff eo. l.5. §.1. ff. ad l. Aquil.
e *Iniuria* quæ & *ἀνομία*, ὡς ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν δὲ παραβαίνειν. Eclo. d.c.1.
f *Iniuria committitur re aut verbo*. l.1.§.1. ff. eo. ἔργῳ ἢ λόγῳ. Ecl. d. loc.
g i. siue re, ad est facto, vel re iniuria quemadmodum inferatur.
h l.5. ff. eod. *Hæc iniuria in corpus inferri dicitur. Est & alia quæ in dignitatem: alia quæ in infamiã* v. Ecl. d.c.1. l.1.§. ff. eo.
i *Conuicium quod & Græcis* ὀχλαγωγία. *Dicitur autẽ* πολλῶν φωνῶν σύνοδος. ἐπὶ πολλῶν φωνῶν παρὰ τοὺς ἀγαθοὺς ... εἰς αὐτὸ συντρέχοντων εἰς ... Eclo. 21. c.15. l.15. §. 3.4. de iniuriis.
k λόγῳ *seu verbo iniuriam quemadmodũ quis inferat*.
l ... *opponit* ... λόγῳ. *Suprà verò* § 33 *de ter. diuisione opponit* ... *aut potius* ...
m *Iniuria tenetur qui famosũ libellum scripsit, composuit, edidit, fecitue ut quid eorũ fieret*. l.5. §.9. ff. eod.
n *Prætexta qui olim uterẽtur* ... ad l.3 in f. ff. de liberis exhibẽdis.

contumelia dicitur, à contemnendo, quam Græci ὕβριν appellãt. Dicitur autem & culpa, quod Græci ἀδίκημα vocãt, sicut in lege Aquilia accipitur. Dicimus enim damnũ iniuria datũ. Aliquando verò dicitur iniquitas & iniustitia, quã Græci, ἀδικίαν vocant. Cùm enim Prætor, aut iudex non iure cõtra quem pronuntiat, dicimus eum iniuriam accepisse.

1 ¶ Porrò iniuria committitur, non facto tãtùm, sed etiam verbo. ¶ Et facto quidem, cùm quis aut pugnis pulsatus, aut fustibus vel loris cęsus fuerit, aut si cui factum fuerit conuicium. Conuitium autẽ est, cũ quis in celebri aliquo vrbis loco, contumelia tali me afficit, vt eam ob causam magna hominum turba concurrat. Facto etiam iniuria fit, cùm quis prudẽs ac sciens sibi me nihil debere, tanquam creditor in possessione bonorum meorum est. ¶ Verbo autem fit iniuria, cũ quis in infamiam meã vel prosã orationem, vel carmen, conscripsit, vel cõposuit in me aut edidit: aut eorum quidem nihil fecit, sed dolo ipsius factũ est, vt quid eorum fieret. Horũ enim singuli actione iniuriarũ tenentur. Velut, Primus famosum in me carmen scripsit, Secundus composuit, Tertius id edidit. Quartus verò, nihil eorum quidem commisit, sed dolo fecit, vt aut scriberetur, aut cõponeretur, aut ederetur hęc iniuria in me emissa. ¶ Sed & si quis matrem familiãs in publico euntem, aut prætextatum prætextatámve in publico eũtes, hoc est, puerum vel puellam: (nã qui in minori

contumelia [a] à [b] contemnendo, ἣν οἱ Ἕλληνες ὕβριν καλοῦσιν. λέγεται δὲ καὶ culpa ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἀδίκημα [c] καλοῦσιν. ὥσπερ τοῦ ἀκουϊλίου. [d] λέγομεν γὰρ damnum iniuria datum, τουτέστι ζημία ἡ ἀδίκως γινομένη. ποτὲ δὲ λέγεται iniquitas καὶ iniustitia, ἣν οἱ Ἕλληνες ἀδικίαν [e] λέγουσιν. ὁπότε γὰρ ὁ πραίτωρ, ἢ ὁ δικαστὴς, οὐ δικαίως κατά τινος ἀποφαίνεται, λέγομεν τὸν ἀδικηθέντα iniuriam accepisse.

1 Ἡ δὲ ὕβρις ἁμαρτάνεται οὐ μόνον ἔργῳ, [f] ἀλλὰ καὶ λόγῳ. ¶ Καὶ ἔργῳ [g] μὲν, ὁπότε τις πὺξ ἢ [h] ῥάβδοις, ἢ ἱμᾶσι τυπτηθῇ, εἴτε κονβίκιον τις ὑποστῇ. Conuitium [i] δέ ἐστιν, ἡνίκα τις ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ τῆς πόλεως, ὕβριν ἐπαγάγῃ μοι, ὥστε καὶ ὄχλον ἐντεῦθεν συναχθῆναι. ἔργῳ δὲ γίνεται ἡ ὕβρις, καὶ ἡνίκα τις εἰδὼς, ὡς οὐδὲν αὐτῷ ἀποφείλω, ἐπὶ νομὴν γέγονε τῶν ἐμῶν πραγμάτων, ὡς δὴ δανειστής. ¶ Λόγῳ [k] δὲ ἐάν τις πρὸς ἐμὴν ὕβριν πεζὸν [l] λόγον ἔγραψεν, ἢ ἔμμετρον ἔπος, ἢ συνέθηκε κατ' ἐμοῦ, ἢ ἐξέδωκε. ἢ οὐδὲν μὲν τούτων ἔπραξε. δόλον δὲ ἐποίησεν, ἵνα τι τούτων γένηται. ἕκαστος γὰρ τούτων κρατεῖται τῇ iniuriarum. οἷον Πεῖμος ἔγραψε ἔπος ὑβριστικὸν κατ' ἐμοῦ. Σεκοῦνδος συνέθετο Τέρτιος τοῦτο ἐξέδωκε, Κουάρτος οὐδὲν τούτου μὲν ἔπραξε, δόλῳ δὲ οἰκείῳ παρεσκεύασεν [m] ἢ γραφῆναι, ἢ συντεθῆναι ἢ ἐκδοθῆναι τὴν κατ' ἐμοῦ ὕβριν. ¶ Εἰ δὲ καί τις προϊούσῃ τῇ οἰκοδεσποίτῃ, ἢ τῷ πραιτεξτάτῳ, ἢ πραιτεξτάταις προϊούσῃ, τουτέστι τῷ νέῳ ἢ τῇ νέᾳ. οἱ [n] γὰρ νέαν ἄγοντες τὴν ἡλικίαν τῇ

contumelia, quę à contemnendo dicta est, quam Græci ὕβριν appellant, aliàs culpa, quam Græci ἀδίκημα dicunt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: aliàs iniquitas & iniustitia, quã Gręci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. cùm enim Prætor vel iudex non iure contra quem pronuntiat, iniuriam accepisse dicitur.

1 ¶ Iniuria autẽ committitur, non solum cùm quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam verberatus erit: sed & si cui conuicium factũ fuerit, siue cuius bona quasi debitoris qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum sibi debere.

¶ Vel si quis ad infamiam alicuius libellũ, aut carmẽ, aut historiam scripserit, cõposuerit, ediderit, dolóve malo fecerit, quò quid eorũ fieret, siue quis matrẽ familiãs, aut prętextatum prętextatámve adsectatus fuerit, siue cuius pudicitia attentata esse dicetur, & denique aliis plurimis modis admitti iniuriam manifestum est.

2 ¶ Patitur autem quis iniuriam nō solùm per semetipsum, sed etiam per liberos suos quos in potestate habet, item per vxorem suam, id enim magis prę ualuit. Itaque si filiæ alicuius, quæ Titio nupta est, iniuriam feceris, non solùm filiæ nomine tecum iniuriarum agi potest, sed etiam patris quoq & mariti nomine. Contrà autem si viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere non potest. Defendi enim vxores à viris, non viros ab vxoribus, æquum est. Sed & socer nurus nomine, cuius vir in eius potestate est, iniuriarum agere potest.

3 ¶ Seruis autem ipsis quidē nulla iniuria fieri intelligitur, sed domino per eos fieri videtur, non tamen iisdem modis, quibus etiā per liberos & vxores, sed ita, quū quid atrocius commissum fuerit, & quod apertè ad contumeliam domini respicit, ve-

περιπέζεται ἐχρῶντο. φόρημα δὲ τοῦτο ῥωμαϊκόν. ἐὰν οὖν ἑνὶ τῶν προειρημένων προϊόντι παρακολουθῇ τις συνεχῶς, μηδὲν [a] φθεγγόμενος, ἤγουν καὶ λέγων τι ἐπὶ τῷ τοὺς σώφρονας αὐτοῦ διαστρέψαι τρόποις, κατέχεται τῇ iniuriarū. καὶ ἑτέροις δὲ πλείστοις τὴν ὕβριν ἁμαρτάνεσθαι τρόποις τῶν ὡμολογημένων ἐστίν.

2 ¶ Ὑφίσταται δέ τις ὕβριν, οὐ μόνον δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν οἰκείων παίδων, οὓς ὑπεξουσίους ἔχει. καὶ διὰ τῆς γαμετῆς. ἐκ [c] δὲ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ, ἡ γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν. τοῦτο γὰρ ἤρεσεν, εἰ καί τινες ἐναντιώθωσαν. ὥστε [d] οὖν τοῦ ἐμοῦ ὑβρισθέντος ὑπεξουσίου παιδὸς, δίδοταί μοι ἡ iniuriarum, περὶ ὕβρεως, ἢ καὶ τῆς γαμετῆς ἀμέλει, ἐὰν ἡ ἐμὴ ὑπεξουσία θυγάτηρ γαμηθῇ Τιτίῳ, σὺ δὲ ταύτην ὑβρίσῃς, καὶ αὐτὴ ὑβρισθεῖσα, καὶ Τίτιος ταύτης ἀνὴρ, κἀγὼ [e] δὲ ὁ ταύτης πατὴρ ἕξομαι κατὰ σοῦ τὴν iniuriarum. ¶ Ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ὑβρισθῇ, ἡ [f] γυνὴ τὴν iniuriarum οὐ δύναται κινεῖν· δεφενδεύεσθαι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας, οὐ μὴν τοὺς ἄνδρας ὑπὸ τῶν γυναικῶν δίκαιόν ἐστι. καὶ πενθερὸς δὲ τῆς νύμφης ὀνόματι τῆς γεγαμημένης τῷ ὑπεξουσίῳ παιδὶ αὐτοῦ. ἀκολούθως κινήσει τὴν iniuriarum.

3 ¶ Ἐὰν ὁ ἐμὸς οἰκέτης ὑβρισθῇ, οὐδεμία αὐτῷ ἀγωγὴ ἁρμόζει [g]. ἐξ ὧν δὲ αὐτὸς ὑβρισθῇ, δοκῶ ἐγὼ ὁ δεσπότης ὕβριν ὑποστῆναι. ἀλλ' οὐχ οἵ τινες τρόποι υἱοῦ, ἢ γαμετῆς ὑβρισθέντων, δίδωσί μοι τὴν iniuriarum, οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ οἰκέτου. ἐπὶ γὰρ δούλου τότε ὑβρίζεσθαι δοκῶ, ἡνίκα σκαιόν [h] τι κατ' αὐτοῦ ἐπλημμελήθη,

ætate erant, prætexta vtebantur. Gestamen id erat Romanorum.) Si quis ergo aliquem horum in publico cunctē affectetur, nihil omnino proloquens, aut fortè etiam dicens aliquid, quo probi corū mores corrumpantur, actione iniuriarum tenetur. Sed & aliis quamplurimis modis iniuriam admitti, in confesso est.

2 ¶ Patitur autem quis iniuriam, non solùm per semetipsum, sed etiam per liberos suos, quos in potestate habet. Item per vxorem. ¶ Ex cōtrario autem si maritus iniuria sit adfectus, vxor iniuriarū agere non potest. Id enim magis placuit, quāuis aliqui cōtra senserint. ¶ Sic igitur, cùm aut liberorū aliquis quē in potestate habeo, aut vxor mea iniuriā accepit, ego iniuriarum agere possum. Itaque si filiam in potestate habeam, quæ nupta sit Titio, túque iniuriā ei feceris: & ipsa, quę iniuriam accepit, & Titius maritus eius, & ego pater ipsius, tecum actionem iniuriarum habemus. ¶ E diuerso si maritus iniuria sit adfectus, vxor iniuriarum agere non potest: quoniā à maritis vxores, non ab vxoribus maritos defendi æquum est. Sed & socer, nurus nomine, quæ filio ipsius quem in potestate habet, denupsit, nihil prohibet quo minus iniuriarum agat.

3 ¶ Si seruus meus iniuria adfectus fuerit, nulla ei actio competit, sed iniuriā quæ illi facta est, ego dominus passus esse videor. Verùm non quibusmodis per liberos vel vxorē iniuria adfectos, iniuriarum mihi datur actio: iisdē in seruo dāda est. Tunc enim demum per seruum iniuriam pati videor, cū atrocius in eum quid cōmissum est, & quod apertè ad

a Rectè hoc ad ultimum: differt enim qui adsectatur ab eo qui appellat. Nam aliud appellare, aliud adsectari l. 15. §. aliud est appellare. ff de iniuriis. sic Græcis 60. Eclog. 21. c. 19. dicitur. ὁ προσκαλῶν δὲ ὁ συνεχῶς μετά σιωπῆς ἀκολουθῶν. Appellat, qui sermone pudicitiam adtentat: adsectatur qui frequenter tacitus sequitur. d. § 22.

b 60. Eclog. 21. c. 1. in fi.

c Inclusa videtur esse glossema alicuius: nam paulopost hæc eadem sententia sequitur & alioqui deest hæc sententia Latinis institutionib.

d Huiusmodi iniuria per cōsequentias fieri dicuntur. l. 1. §. 3. l. 41. ff. eod.

e Atq. ita ex iniuria vna tribus competit iniuriarum actio vxori, eiúsque marito, & patri: & per vnum alterius iniuria non consumitur 60. Eclo. 1. c. 3.

f viro iniuria adfecto vxor no agit. Eclo. d. c. 3. l. 2. ff. eod.

g tamen si iniuriam ei facere nō liceat. l. 1. C. eod.

h L. 1. paragr. 3. l. 15. §. Prætor ait. 34. ff. de iniuriis.

domini cõtumeliam spectet. Veluti, si quis seruum meum flagellis ceciderit. Nam in hoc casu iniuriarum actio mihi competit. Sin autem vel pugno eum percusserit, vel conuitium ei fecerit, nulla mihi datur actio.

a *Huiusmodi iniuria contra bonos mores illata dicitur.* d. §. Praetor 34. & §. adiicitur.
b *Seruo pugnum ducere, aut conuicium facere, at non flagellis eum caedere licet.* d. § 34. & sequ. c l. 15. §. vlt. L. 16 ff. eod.

4 ¶ Cõmunem cum Titio seruum habebam. Eum tu verberasti, & mihi & Titio iniuriarum actio competit. Neque verò pro ea parte, qua dominus sum serui, fit iniuriae aestimatio, sed ex qualitate & persona dominorum iniuria aestimatur. Quid enim si alter è dominis Senator sit, & alter plebeius?

5 ¶ Quod si eiusdem serui Titius vsumfructum & Maeuius proprietatem habeat, & tu eum iniuria afficias, iniuriarum soli Maeuio teneberis.

d L. 15. §. si vsumfructum. 47 ff. eod.

6 ¶ Liber aliquis bona fide seruiebat, hunc ego iniuria affeci, non tibi competet iniuriarum actio: sed ipsi qui bona fide seruit, dabitur, vt is suo nomine agere possit. Id autem dico, nisi si fortasse, in tuam contumeliam ei iniuriam fecerit. Tunc enim tibi dabitur actio iniuriarum. Idémque dicimus, si seruus alienus bona fide tibi seruiat. Hoc enim iniuriam passo, tunc demum tibi dabitur actio iniuriarum, cùm docere poteris id in tuam contumeliam factum esse.

e d. l. 15. §. itẽ si liberum hominẽ 48.
f *Iniuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto iure introducta lege xij. Tab. de famosis carminibus, membris ruptis. & ossibus fractis moribus, arbitrio iudicis mixto iure ex lege Cornelia* Paul. 5. sent. 4. §. 6. 7. 8.

7 ¶ Poena autem iniuriarum ex lege Duodecim Tabularum, si cuius mẽbrum ruptum fuerat, erat talio. Idem enim patiebatur, qui membrum

g *ταυτοπάθεια, talio de qua dixi ad leges xij. Tabul. tit. de iniuriis.*

κ᾽ ὅπερ φανερῶς εἰς ὕβριν ὁρᾷ τοῦ δεσπότου. οἷον[a] ἐάν τις τὸν ἐμὸν μαστίξῃ οἰκέτην. ἁρμόζει γὰρ ἐπὶ τούτου τῷ δεσπότῃ ἡ iniuriarum. εἰ[b] δέ τις conuitium ποιήσῃ τῷ ἐμῷ οἰκέτῃ, ἢ πὺξ αὐτὸν τυπτήσῃ, οὐδεμία μοι δίδοται ἀγωγή.

4 ¶ Ἐπίκοινον[c] εἶχον οἰκέτην μετὰ Τιτίου. ἐτύπτησας αὐτόν, κ᾽ ἐμοὶ, κ᾽ Τιτίῳ ἡ iniuriarum ἁρμόζει. κ᾽ οὐ καθ᾽ ὃ μέρος τοῦ οἰκέτου δεσπόζω, ἡ τῆς ὕβρεως γίνεται διατίμησις. ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου ἑνὸς ἑκάστου τῶν δεσποτῶν τὰ τῆς ὕβρεως κρίνεται. τί γὰρ εἰ ὁ μὲν ἐστι συγκλητικὸς τῶν δεσποτῶν, ὁ δὲ ἰδιώτης;

5 ¶ Τοῦ αὐτοῦ οἰκέτου Τίτιος μὲν εἶχε τὸν vsumfructum [d], Μαίβιος δὲ τὴν δεσποτείαν, ὑβρίσας τοῦτον, ἔνοχος ἔσῃ τῇ iniuriarum μόνῳ τῷ Μαιβίῳ.

6 ¶ Ἐλεύθερός[e] τις ἐδούλευε bona fide. ὕβρισα τοῦτον ἐγώ. οὐχ ἁρμόσει σοι ἡ iniuriarum, αὐτῷ δὲ τῷ bona fide δουλεύοντι δοθήσεται· ὥστε αὐτὸν suo nomine κινεῖν ταύτην. ταῦτα δὲ λέγω, εἰ μὴ ἄρα σαφῶς διὰ τὸ εἰς σὲ καταφρόνησιν, ὑβριστικῶς αὐτῷ προσῆλθον. τότε γὰρ κ᾽ σοὶ δοθήσεται ἡ iniuriarum. τὸ αὐτὸ φαμὲν κ᾽ ἡνίκα ἀλλότριος οἰκέτης bona fide σοὶ ἐδούλευεν. ὑβρισθέντος γὰρ αὐτοῦ, τηνικαῦτα δοθήσεταί σοι ἡ iniuriarum, ἡνίκα ἀποδείξεις διὰ τὸ εἰς σὲ καταφρόνησιν πεπρᾶχθαι ταῦτα.

7 ¶ Ἡ δὲ τῆς iniuriarum ποινὴ ἐκ τοῦ δυωδεκαδέλτου[f] νόμου. εἰ μὲν μέλος τινὸς ἐρράγη ταυτοπάθεια[g] ἦν. τὸ αὐτὸ γὰρ ὑφίστατο, ὁ μέλος

luti si quis alienum vt seruum (atrociter) verberauerit: & in hunc casum actio proponitur. At si quis seruo cõuicium fecerit, vel pugno eum percusserit, nulla in eum actio domino competit.

4 ¶ Si communi seruo iniuria facta sit, aequum est, non pro ea parte qua dominus quisq. est, aestimationem iniuriae fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis fit iniuria.

5 ¶ Quòd si vsusfructus in seruo Titii est, proprietas Maeuij, magis Maeuio iniuria fieri intelligitur.

6 ¶ Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur, sed suo nomine is experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit: tũc enim cõpetit & tibi iniuriarum actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente, vt toties admittatur iniuriarum actio, quoties in tuam contumeliam iniuria ei facta sit.

7 ¶ Poena autem iniuriarum ex lege 12. Tabularum propter

pter membrum quidē ruptum, talio erat, propter os verò fractum nūmariæ pœnæ erāt constitutæ, quasi in magna veterū paupertate. Sed postea Prætores permittebāt ipsis, qui iniuriā passi sunt, eam æstimare, vt iudex vel tanti reum condemnet, quanti iniuriam passus æstimauerit, vel minoris, prout ei visum fuerit. Sed pœna quidē iniuriæ, quæ ex lege 12. Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit: quam autē Prætores introduxerunt (quæ etiā honoraria appellatur in iudiciis frequētatur. Nam secūdum gradum dignitatis, vitæq; honestatem, crescit aut minuitur æstimatio iniuriæ: qui gradus cōdēnationis & in seruili persona nō immeritò seruatur: vt aliud in seruo actore, aliud in medii actus homine, aliud in vilissimo vel cōpedito ius ęstimationis cōstituatur.

ῥήξας τινός. εἰ δὲ ὀστοῦν ἔκλασεν, εἰς χρήματα ἐγίνοντο αἱ καταδίκαι. καὶ ἦν τοῦτο ἀφόρητον [a] τοῖς παλαιοῖς, διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς πενίαν. μετὰ δὲ ταῦτα οἱ πραίτωρες [b] ἀναιρεθείσης τῆς ἀπὸ τοῦ δωδεκαδέλτου τιμωρίας ἐπινενοημένης, τοῖς ὑβρισθεῖσιν ἐπέτρεπον διατιμήσασθαι τὴν ὕβριν, ἣν ὑπέστησαν, ὅσης βούλονται ποσότητος, καὶ τυχὸν αὐτὸς ὁ ὑβρισθεὶς ἔλεγεν, ὅτι Διατιμῶμαι τὴν ὕβριν ἣν ὑπέστην ἑκατὸν νομισμάτων. καὶ ὁ τὴν iniuriarum ἀκροώμενος, ποτὲ μὲν εἰς τοσοῦτον κατεδικάζετο, τουτέστιν εἰς τὰ ἑκατόν. ποτὲ δὲ εἰς ἐλάττονα ποσότητα τὴν καταδίκην ἔφερεν, ὡς ἂν αὐτῷ δίκαιον ὤφθη. ¶ Ἀλλ' ἡ μὲν ὑπὸ τῆς δωδεκαδέλτου [c] εἰσενεχθεῖσα ποινή, εἰς ἀσυνήθειαν ἐχώρησεν. ἡ δὲ ἐπὶ τῶν πραιτώρων [d] ἐπινοηθεῖσα ἐν τοῖς δικαστηρίοις συνεχής ἐστι. κατὰ γὰρ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀξιώματος, καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῆς πολιτείας τοῦ ὑβρισθέντος, ποτὲ μὲν αὔξει, ποτὲ δὲ μειοῦται ἡ τῆς ὕβρεως διατίμησις. ἔστι ὅτε γὰρ ἡ αὐτὴ ὕβρις, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προσφέρεται συγκλητικῷ ἀνδρὶ καὶ ἰδιώτῃ σεμνῶς πολιτευομένῳ. τοῦ μὲν συγκλητικοῦ λόγου χάριν ἡ ὕβρις διατιμηθήσεται ἑκατὸν πεντήκοντα νομισμάτων. τοῦ δὲ σώφρονος ἰδιώτου ἑκατόν. τοῦ δὲ ἀσέμου πεντήκοντα. οὗτοι οἱ τῶν διατιμήσεων βαθμοί, σώζονται καὶ ἐπὶ οἰκετῶν ὑβρισθέντων. ἑτέρως μὲν γὰρ διατιμηθήσεται ἡ ὕβρις, ἐὰν τὸν διοικητὴν [e] οἰκέτην πάσης μου τῆς περιουσίας ὑβρίσῃς. καὶ ἑτέρως ἡνίκα ὑβρίσῃς τὸν οἰκέτην μου, ᾧ μίαν ἐνεχείρησα φροντίδα, τυχὸν διοικητὴν αὐτὸν ποιήσας, τῶν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ διακειμένων μου κτημάτων. ἄλλως δὲ ἐπὶ τοῦ ἀτελεστάτου

cuiuspiā rupisset: sin vero os fregeras, in pecuniā fiebant condemnationes. Quod & ipsum veteribus graue erat, ob magnam ipsorum paupertatē. Postea autē Prætores, sublatis pœnis, quę à Lege duodecim Tabularum inuentę fuerant, permittebant his qui passi erant iniuriā, vt iniuriam quā passi fuerant, quanticumque vellent, æstimarent. Et fortè dicebat is, qui adfectus erat iniuria. Iniuriam quæ mihi illata est, cētum aureis æstimo. Atque is, ad quem ea de re in ius ibatur, modò tanti condemnabat, id est, in cētum aureos, aliàs in minorē summam cōdemnationē moderabatur, prout ei iustum visum fuerat. ¶ Sed pœna quidem quæ à Lege Duodecim Tabularum introducta est, in desuetudinem abiit: quæ verò à Prætoribus inuenta est, frequens est in iudiciis. Nam secūdùm gradū dignitatis vitæque honestate eius, qui iniuriā accepit, aliàs crescit, aliàs minuitur iniurię æstimatio. Finge enim ab eodem homine eādem iniuriam afferri viro alicui Senatorio, & Plebeio cuipiā honestè viuēti, & itē alicui infimę sortis homini. Nempe scilicet, senatoris iniuria (verbi gratia) C L. aureis æstimabitur: plebeij verò honestioris C. humiliori, autē L. Atque hi ęstimationum gradus seruantur & in seruis iniuria adfectis. Aliter n. iniuria ęstimabitur in seruo, cui omniū mearum rerum procurationem credidi: & aliter in seruo, cui vnius tantum actus administrationem commisi. Tradita fortè cura possessionum mearum, quæ hoc aut illo in loco sitæ sunt: & aliter in vilissimo

a Sex. Cæcilius apud 20 Gelliū. 1. Non omnino, inquit, omnes iniurias are isto pauco diluerunt, tametsi hæc paucitas assium graue pondus aris fuit. Nam librarius assibus in ea tempestate populus vsus est: quo loco id quod dicitur graue pondus, aris fuisse, hic ἀφόρητον fuisse scribitur.

b Hæc iniuriarum actio Prætoria, moribus introducta dicitur Paul. 5. sent 4. §. 7.

c Iniuriarum pœna lege xij. Tabul. introducta, desueta

d Iniuria pœna prætoria ordinaria & vsitata: de iniuria autem hodie extra ordinem cognoscitur, & ex causa personáque statuitur. l. vl. ff. eod. 60 Eclog 21. c. 60.

e Διοικητὴν πάσης περιουσίας actor eius opponitur οἰκέτης ᾧ μίαν ἐνεχείρησα φροντίδα. quem medij actus hominem hic appellat Imperator Vlpianus in l. 15. §. itaque 44. ff eo. priorem appellat dispēsatorem, alterum, mediastinū: quāquam illo loco opponere videatur bonæ frugi seruum vulgari: ordinarium, mediastino: dispēsatorem, quasi quali.

in mediastino & compedito seruulo.

8 ¶ Atqui neque lex Cornelia commisit, vt iniuriã præteriret. Nam & eã actionem iniuriarũ introduxit, quæ competit, si liber homo pulsatum se aut verberatum queratur, aut aliquem vi in domum suã venisse dicat. Domum autem cuiusq; intelligimus, siue in propriis ædibus habitet, siue in conductis, siue gratis, siue hospitio exceptus sit.

9 ¶ Atrox iniuria indicatur: vel ex facto, vel ex loco, vel ex persona. Ex facto, veluti, si quis à quopiã vulnera acceperit, aut fustibus cæsus sit. Ex loco, veluti, si cui in Theatro, aut in foro, vel in conspectu Prætoris, id est, magistratus iniuria facta sit. Ex persona, veluti si magistratus iniuriã passus fuerit, aut si Senatori ab humili persona iniuria illata sit, aut si parentes iniuria affecerint libert, vel patronos liberti. Aliter enim senatoris & parentis patronísque, & aliter extranei, vel humilis personæ æstimatur iniuria. Nonnunquam & vulneris locus atrocem facit iniuriã, veluti siquis in oculo percussus fuerit. Nec interesse putamus patrisfamiliâs an filiofamiliâs hæc iniuria adferatur. Nam in omnibus atrox hæc iniuria putanda est.

10 ¶ Illud autem velut in summa sciendum est de omni iniuria eum, qui passus est, posse, vel criminaliter iniuriarũ agere, vel pecuniariè siue ciuiliter. Et siquidem ciuiliter agitur, æstimatio secundũ ea, quæ diximus, fiet, & in tantum

καὶ ἐν [a] δεσμοῖς ὄντος οἰκέτου.

8 ¶ Οὐδὲ ὁ Κορνήλιος [b] νόμος περὶ ὕβρεως διαλεχθῆναι ἠμέλησεν. ἐπενόησε γὰρ καὶ αὐτὸς τὴν iniuriarum. ἥ τις ἁρμόζει ἐὰν ἐλεύθερος λέγῃ ἑαυτὸν ὠθῆναι ἢ τυπτηθῆναι, ἢ ὅτι βίᾳ τις εἰσῆλθεν εἰς τὸν αὐτοῦ οἶκον. τὸν δὲ αὐτοῦ οἶκον νοοῦμεν, εἴτε ἐν ἰδίᾳ οἰκείᾳ ᾤκει, εἴτε μισθοῦ εἴτε προῖκα, εἴτε ὡς ξένος ἐδέχθη.

9 ¶ Τραχεῖα [c] δὲ ὕβρις κινεῖται, ἢ ἀπὸ πράγματος, ἢ ἀπὸ τόπου, ἢ ἀπὸ προσώπου. Ἀπὸ πράγματος, οἷον ἐάν τις ὑπό τινος δέξηται τραύματα, ἢ ῥάβδοις τυπτηθῇ. Ἀπὸ τόπου, οἷον ἐάν τις ἐν θεάτρῳ, ἢ ἐν ἀγορᾷ, ἢ ἐπ' ὄψεσι [d] τοῦ πραίτωρος, τουτέστι τοῦ ἄρχοντος ὕβριν ὑπόστῇ. ἀπὸ προσώπου, οἷον ἐὰν ἄρχων ὑβρισθῇ, ἢ ἐὰν συγκλητικός τις ἀπὸ εὐτελοῦς ὕβριν ὑπόστῇ. ἢ τοὺς γονέας [e] οἱ παῖδες, ἢ τοὺς πάτρωνας ὑβρίσωσιν οἱ ἀπελεύθεροι. ἑτέρως ἡ τοῦ συγκλητικοῦ, καὶ ἡ τοῦ γονέως, καὶ ἡ τοῦ πάτρωνος, ἑτέρως δὲ ἡ τοῦ ἐξωτικοῦ καὶ εὐτελοῦς προσώπου ὕβρις διατιμᾶται. Ἔσθ' ὅτι καὶ τόπος πληγεὶς τραχεῖαν ἀποφαίνει τὴν ὕβριν. οἷον ἐάν τις τὸν ὀφθαλμὸν [f] πληγῇ. Οὐ διαφέρει μοι δὲ πότερον αὐτεξουσίῳ, ἢ ὑπεξουσίῳ ἡ ὕβρις αὕτη προσηνέχθη. ἐπὶ πάντων τραχεῖα ὕβρις νομισθήσεται.

10 ¶ Ὡς ἐν τέλει δὲ ἰστέον, ὅτι δέδοται παῤῥησία τῷ ὑβρισθέντι εἰ βούλεται ἐγκληματικῶς κινεῖν τὴν iniuriarum, ἢ [g] χρηματικῶς, ἤτοι πολιτικῶς. καὶ εἰ μὲν πολιτικῶς [h] ταύτην κινήσῃ. καὶ ἡ διατίμησις τῆς ὕβρεως, κατὰ τὰ εἰρημένα γενήσεται. καὶ εἰς τοσοῦτον

8 ¶ Sed & lex Cornelia de iniuriis loquitur, & iniuriarum actionem introduxit, quę competit ob eam rẽ, quòd se pulsatũ quis, verberatũve, vel domum suam vi introitam esse dicat. Domum autem accipimus, siue in propria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

9 ¶ Atrox iniuria æstimatur vel ex facto, veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cæsus, vel ex loco, veluti si cui in theatro, vel in foro, vel in conspectu Prætoris iniuria facta sit, vel ex persona, veluti si magistratus iniuriam passus fuerit, vel si Senatori ab humili persona iniuria facta sit, aut parenti, patronóve fiat à liberis vel libertis, aliter enim Senatoris & parẽtis, patronique, aliter extranei, & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquam & locus vulneris atrocem iniuriã facit, veluti si in oculo quis percussus fuerit.

Parui autem refert, verum patrisfamil. an filiof. talis iniuria facta sit. nam & hæc atrox iniuria æstimabitur.

10 ¶ In summa sciendum est, de omni iniuria eum, qui passus est, posse vel criminaliter agere, vel ciuiliter. Et si quidẽ ciuiliter agatur, æstimatione facta secũdũ quod dictũ est,

pœna

a Compeditus igitur, ὁ ἐν δεσμοῖς. quo habitu plerũque serui custodiebantur à dominis & in publicum prodibant.

b De iniuriarum ex lege Cornelia actione, eiúsque æstimatione, ad de 60. Eclog. 21. c. 53. l. 5. l. 23. ff eod.

c His tribus atrox iniuria æstimatur, ἀπὸ πράγματος, ἀπὸ τόπου, ἀπὸ προσώπου. 60. Eclog. 1. c. 11. l. 7. §. atrocẽ. 7. & 8. ff. de iniuriis l 4. C. eo. Paul. 5. sent. 4. §. 10.

d Iniuria illata in conspectu prætoris atrox est loco ipso: in conspectu P. Romani, ipso tempore v. Cuiac. in Pauli 5. sent. 4. §. 10.

e l. 28. §. omnia ff. de pœnis.

f l. 8. ff. de iniuriis.

g Iniuriarum agi ciuiliter vel criminaliter posse.

h Iniuria pœna ciuilis qua.

pœna reo imponitur. Sin autem criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur. ¶ Hoc videlicet obseruando, quod Zenoniana constitutio introduxit: vt viri illustres, quiq. super eos sunt, & per procuratores possint actionē iniuriarum criminaliter vel persequi vel suscipere, secundùm eius tenorem, qui ex ipsa manifestiùs apparet.

11 ¶ Non solū autem is iniuriarū tenetur, qui fecit iniuriam, id est, qui percussit, verùm ille quoque tenetur, qui dolo fecit iniuriam vel qui procurauit, vt cui mala pugno percuteretur.

12 ¶ Hæc actio dissimulatione aboletur, & ideò si quis iniuriam dereliquerit, hoc est, statim passus ad animū suum non reuocauerit, postea ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere.

ἡ καταδίκη ἐπιτεθήσεται. εἰ δὲ ἐγκληματικῶς, [a] ὀφφίκιον ἔσται τοῦ δικαστοῦ, ὥστε ἔξωθεν [b] ἣν βούλεται ποινὴν ἐπαγαγεῖν τῷ ὑβρίσαντι τυχὸν ἐξορίαν, ἢ εἰς μέρος δημεύσεως. ¶ Φυλαττέσθω δὲ πανταχοῦ τὸ εἰσενεχθὲν ὑπὸ διατάξεως τῆς τῆς θείας λήξεως Ζήνωνος. ὥστε τοῖς ἰλλουστρίοις, καὶ τοῖς μείζοσι κατὰ τὸ ἀξίωμα, ἐξεῖναι διὰ [c] προκουράτορος τὴν iniuriarum ἐγγυμνάζειν ἐγκληματικῶς καί τοι διὰ προκουράτορος ἔγκλημα κινεῖν κεκώλυταί τις διὰ προκουράτορος δὲ ἔξεστι τοῖς εἰρημένοις ὑποδέχεσθαι τὴν iniuriarum, καθὰ τῇ αὐτῇ περιέχεται διατάξει. σαφέστερον δὲ παντα μαθεῖν δυνατὸν τὴν ἀναγνοῦντα διάταξιν.

11 ¶ Οὐ μόνον δὲ ὁ τυπτήσας με τῇ iniuriarum κέχρηται, ἀλλὰ [d] κἀκεῖνος οὗ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν, ἢ ὃς ἐσπούδασε τυφθῆναί με.

12 ¶ Ἡ iniuriarum ἀποσβέννυται τῇ παραποιήσει. ὅθεν ἐάν τις ὑβρισθεὶς καταφρονήσῃ τοῦ γινομένου, τουτέστι μὴ ἀγανακτήσῃ ἐπὶ τῷ πραχθέντι, μηδὲ ὡς δεινὸν τοῦτο δέξηται, κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον ἅμα τῷ ὑβρισθῆναι, τηνικαῦτα ἐκ μεταμελείας τὴν συγχωρηθεῖσαν ὕβριν, οὐ δύναται κινεῖν.

condemnabitur reus. Sin autē criminaliter, officio Iudicis continetur, vt extraordinariè, quam velit, reo pœnam imponat: aut relegationē fortè, aut partis bonorū publicationē. ¶ Hoc tamen seruandum vbique est, quod D. Zenonis cōstitutione est introductum, vt viris illustrib. & qui maiore dignitate præditi sunt, vel per procuratorem actionē iniuriarū exercere liceat, quā uis nemo per procuratorem, reum criminis facere possit. Per procuratorem quoque his quos iam diximus, actionem iniuriarum excipere licet: sicut eadem constitutione cautum est. Sed hæc omnia clarius apertiúsque cognoscet, qui dictam constitutionem legerit.

11 ¶ Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui me percussit, verùm etiam is, cuius dolo id factum est, aut qui procurauit, vt ego percuterer.

12 ¶ Iniuriarum actio dissimulatione tollitur. Itaque si quis iniuria affectus, id contēpsit, hoc est, non indignatus est, neque vt rem indignam iniquo animo & grauiter tulit, tunc ex pœnitentia remissam iniuriam recolere non potest.

a *Iniuria pœna si eius nomine criminaliter agatur.*
b *ἔξωθεν posuit pro extra ordinem & extra ordinaria pœna, cuius loco author Eclo. 60. tit. 21. c. 60. dixit ἐξ ἐπιτροπῆς.*
c l. vlt. C. eo. 60. Eclo. 21. c. 68. *aliàs excepta his persona iniuriarum nisi præsentes accusare possunt: crimen enim quod vindicta aut calumnia iudicium expectat, per alios intendi non potest. Paul. 5. sent. 4. §. 11.* l. non solum. §. agere. ff. de iniuriis. l. licet. §. 1. ff. de procurat.
d 60. Eclog. 21. c. 13.

DE OBLIGATIONIBUS QUÆ EX QUASI DELICTO NASCUNTUR. TIT. V.

ΠΕΡΙ ΕΝΟΧΩΝ ΩΣΑΝΕΙ [e] ἀπὸ ἁμαρτίας φυομένων. ΤΙΤΛΟΣ Ε.

DE OBLIGATIONIBUS QUAE EX QUASI DELICTO NASCUNTUR. TIT. V.

e *Author Eclogæ lib. 7. titu. 3. ex lib. 54. tit. 14. c. 5. dixit ὡσανεὶ ἐκ κακουργημάτων.*

¶ De quarto genere obligationum (dictum est enim superius de obligationibus ex contractu, vel quasi: & ex delicto) seu de obligationibus quasi ex delicto. ¶ In iudicem qui non dolo malo, sed per imperitiam iudicauit, hanc actionem dari. 1 In eum ex cuius cœnaculo aliquid deiectum, effusúmve, aut suspensum cecidit. (¶ Pœna deiecti & effusi dupli: occisi, ex superioribus causis, liberi hominis aurei quinquaginta: si aliter nocitum, arbitraria pœna est.) 2 In filiumfamilias seorsim à patre habitantem dari actionem si quid tale deiectum, effusúmve ex illius domo: aut si is iudex per imperitiam iudicauit, non in patrem. 3 In exercitorem nauis, caupona, stabuli, ex eorum maleficio quorum opera illis locus vsus est, hanc actionem dari. In heredes non dari, licèt heredibus detur.

CVm dictum sit de actionibus, quæ ex delicto nascuntur, dicamus & de his quę ex quasi delicto sunt. Cùm inter me & Titium lis esset, Męuius ius de ea re dicebat. Et mihi iniuriã fecit. Nã fortè cùm nihil deberem, condemnauit me: &, quod à iurisconsultis dicitur, litem suam fecit. Videamus contractus id sit, an quasi contractus, an verò delictum. Et quidẽ contractus non est. Nam contractus vtriusque consensum requirit. Porrò non de consensu meo iudex mihi iniuriam fecit. Neque rursus est quasi contractus. Nam quasi cõtractus quãuis vtriusque consensum non requirat, attamen vt iure ciuili licitus sit ac permissus, oportet: quemadmodum videmus in obligatione negotiorũ gestorum. quæ ratio hîc cessat. Neque enim permissum est iudici: vt quem velit litigantium iniuria adficiat. Atqui nec delictum est. Quoniam interdum fieri potest, vt non malo animo, sed iuris dicendi imperitia & per imprudentiam tale quid committat. Vnde quoniã aliquid deliquit, quasi ex delicto tenetur: & tanti condemnatur, quantum iudici qui inter eum & illum cui iniuria facta est, iusdicit, æquũ videtur, eũ alteri pœnæ nomine dare oportere. Nam ei qui lęsus est, actio in factum competit.

1 ¶ Ad quasi delictum & illa species pertinet. Habitabã in domo quapiam, cuius fortè dominus eram, aut mercede eam habebam, vel gratis. Ex ea tegulam aliquis deiecit aut lapidem, vel aquam effudit, ita vt alicui eorum: qui transibant, noceret: In factum mecum agetur. Ideo autem hoc non propriè deli-

a *Litem suam facere* [Greek] *dixit author* Eclogæ 7. tit. 3. ex lib. 54. tit. 14. c. 5. adde l. vlti. ff. de variis & extra. cognit. l. 5. §. si iudex litem suam 4. ff. de oblig. & act.

b *Contractus enim est duorũ pluriũmve in idem consen*sus. l. 1. §. 2 l. 7. §. 2. ff. de pactis, *seu vt dicitur*. §. 2. sup. de obligationibus *duorum pluriũmve* [Greek] *obuenient*.

c *Quasi contractus vtriusque consensu non perficitur.*

d *Quasi contractus liciti atque permissi.*

e *Malè iudicatur* [Greek] *dixit author* Eclog. d. loco.) [Greek]

f *in factum actione, vt infra eodem & Eclog. d. loco.*

g l. 5. §. item is ex cuius cœnaculo. 5. ff. de obliga. & actio. & titulo Digest. de his qui deiecerunt vel effuderunt.

Εἰπόντες τὰς ἀπὸ δελίκτων ἀγωγάς, εἴπωμεν καὶ τὰς ὡσανεὶ ἀπὸ δελίκτων. ἐμοὶ καὶ Τιτίῳ ἐδίκαζε Μαίβιος. ἠδίκησέ με. τυχὸν γὰρ μηδὲν ἐποφείλοντά με κατεδίκασε. καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τοῖς νομικοῖς litem [a] suam ἐποίησε. τουτέστι καθ' ἑαυτοῦ δίκην ἤγειρε. σκοπῶμεν ἄρα πότερον κοντράκτον ἐστίν, ἢ κουάσι κοντράκτον, ἢ δέλικτον. καὶ πῶς κοντράκτον οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ κοντράκτον, [b] τῶν δύο τὴν συναίρεσιν ἀπαιτεῖ, οὐ κατὰ συναίρεσιν δὲ ἐμὴν ἠδίκησέ με ὁ δικαστής. οὐδὲ κουάσι κοντράκτον. τὸ γὰρ κουάσι κοντράκτον, εἰ [c] καὶ μὴ τῶν δύο τὴν συναίρεσιν ἀπαιτεῖ, ἀλλ' οὖν ὀφείλει παῤῥησίαν [d] ἔχειν ἐκ νόμων, εἰς τὸ γίνεσθαι, ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν negotiorum gestorum. ἀφεῖ δὲ οὗτος ὁ λόγος ἐνταῦθα. οὐδεμία γὰρ δέδοται παῤῥησία τῷ δικαστῇ ἀδικεῖν ὃν βούλεται τῶν δικαζομένων. ἀλλ' οὔτε δέλικτον τοῦτο. ἔσθ' ὅτε γὰρ ἐξ ἀπειρίας [e] τοῦ δικάζειν, οὐ κακῇ διανοίᾳ τοῦτο ἔπραξεν. ὅθεν ἐπειδὴ ἡμάρτηκε ὁ δικαστής, ὡς ἀπὸ τοῦ κουάσι δελίκτου [f] κατέχεται. καὶ εἰς τοσοῦτον καταδικάζεται, εἰς ὅσον ἂν δοκιμάσῃ ὁ δικάζων αὐτῷ καὶ τῷ ἀδικηθέντι, χρῆναι αὐτῷ λόγῳ ποινῆς καταβάλλειν. τῷ γὰρ βλαβέντι ἡ in factum ἁρμόζει.

1 ¶ Ὑπὸ τοῦ κουάσι δέλικτον ἀνάγεται κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἔμενον ἐγὼ ἔν τινι οἰκίᾳ, ἧς ὑπῆρχον δεσπότης, ἢ καὶ μισθοῦ ταύτην εἶχον, ἢ προῖκα. ἔῤῥιψέ [g] τις ἐντεῦθεν λίθον, ἢ κέραμον, ἢ ἐξέχεεν ὕδωρ, καί τις τῶν παριόντων ἐβλάβη· ἐναχθήσομαι ἐγὼ τῇ in factum. διὰ τοῦτο οὐδὲ κυρίως δέλι-

SI iudex litem suam fecerit non propriè ex maleficio obligatus videtur, sed quia neque ex maleficio, neque ex contractu obligatus est, & vtique peccasse aliquid intelligitur, licèt per imprudentiam, ideò videtur quasi ex maleficio teneri, & in quãtum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam sustinebit.

1 ¶ Item is, ex cuius cœnaculo, vel proprio ipsius, vel cõducto, vel in quo gratis habitat, deiectum effusúmve aliquid est, ita vt alicui noceret, quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem non propriè ex maleficio

cio obligatus intelligitur, quia plerunq; ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positū aut suspensū habet, quod potest, si cecide rit, alicui nocere, quo casu pœna decem aureorum constituta est. ¶ De eo verò, quod deiectū effusúmve est dupli, quantum damni datū sit, constituta est actio. Ob hominem verò liberū occisum quinquaginta aureorum pœna constituitur. Si verò viuat, nocitūq; ei esse dicatur, quantū ob eam rem æquum iudici videtur, actio datur. Iudex enim cōputare debet mercedes medicis præstitas, cętera que impendia, quæ in curatione facta sunt, pręterea operas, quibus caruit, aut cariturus est, ob id quod inutilis est factus. 2 ¶ Si filiusfamiliâs seorsum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effusúmve fuerit, siue quid positum suspēsúmve habuerit, cuius

χῶν τοῦτό ἐστιν. ἐπειδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διὰ τὸ ἑτέρου πταῖσμα οἰκέτου τυχὸν, ἢ ἐλευθέρου συνοικοῦντός μοι καὶ ταῦτα ποιήσαντος, ἐγὼ κρατοῦμαι. ἔοικε τούτῳ τῷ θέματι κἀκεῖνο. ᾤκουν ἐγὼ ἐν [a] τῇδε τῇ οἰκίᾳ. αἱ δὲ θυρίδες αἱ ἐμαὶ ἑώρων εἰς τόπον δημόσιον, δι' οὗ τοῖς βουλομένοις ἐξῆν παριέναι. ἐν τῇ θυρίδι τῇ ἐμῇ ἐτέθη τι, ἤγουν ἐκρεμάσθη [b], ὅπερ καὶ πεσὸν ἠδύνατο τὸν παριόντα βλάψαι. ἔστι δὲ ποινὴ δέκα νομίσματα ἐν τούτῳ τῷ θέματι. ¶ Ἐν δὲ τῷ προλαβόντι, ἔνθα ἐρρίφη τι καὶ ἐξεχύθη, τὸ [c] διπλάσιον τῆς ζημίας. ἣν ὁ βλαβεὶς ὑπέστη. εἰ δὲ ἐλεύθερος [d] παριὼν ἐκεῖθεν ἐφονεύθη, εἰς πεντήκοντα νομίσματα ἐστὶν ἡ καταδίκη. εἰ δὲ ζῇ μὲν, ἐβλάβη δὲ, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένων, ἐξ ἧς ταῦτα γέγονεν, εἰς ὅσον ἂν συνίδῃ ὁ δικάζων χρῆναι αὐτὸν καταδικασθῆναι. ὀφείλει γὰρ ὁ δικαστὴς συμψηφίσαι τὸν τοῖς ἰατροῖς παρεχόμενον μισθὸν, καὶ τὰ λοιπὰ δαπανήματα, ἅπερ περὶ τὴν ἐπιμέλειαν γέγονεν. ἔτι δὲ καὶ ὧν ἐστερήθη ὁ παριών. τυχὸν γὰρ τέκτων ἦν εἶτα πληγεὶς τὴν χεῖρα ἐργάσασθαι τέως οὐκ ἠδύνατο. σκοποῦμεν πόσον ἤμελλε λαμβάνειν ἐργαζόμενος ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς διὰ τὴν πληγὴν ἐργάσασθαι οὐκ ἠδυνήθη. ἢ καὶ εἰ γέγονεν ἀχρεῖος, οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος χρόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος, τὰς ὀπέρας διατιμώμεθα.

2 ¶ Ὁ ἐμὸς [e] ὑπεξούσιος υἱὸς ᾤκει ἐν οἰκίᾳ, κεχωρισμένος ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐμοῦ δηλαδὴ πατρός. ἐκ τῆς διαίτης αὐτοῦ ἐρρίφη τι, ἢ ἐξεχύθη, ἢ ἐκρεμάσθη ἐκ τῆς αὐτοῦ θυρίδος, ἢ καὶ ἐτέθη, οὗ

ctū esse intelligitur, quia plerūque ob alterius culpam, serui forsitan, aut etiam liberæ personæ quæ mecum habitat, à quibus id factum sit, ego teneor. Huic & illa species similis est. Habitabam ego in his ædibus. porrò fenestrę earum in locum publicū spectabant quà cuique liberū erat iter facere. Porrò in mea fenestra positum erat aliquid aut suspensum, quod si caderet, nocere alicui poterat. Quo casu pœna decē aureorū constituta est. ¶ In priore verò specie, cùm quid aut deiectum est aut effusum, dupli quantum damni datum fuerit, actio est. Quòd si liber homo illac prætereuntes occisus fuerit, in quinquaginta aureos fit condemnatio. Sin verò viuat, nocitúmque ei esse dicatur, in tantum condemnabitur domus illius, ex qua id factum fuerit habitator, in quantum ob eam rem eum condemnari iudici æquum videbitur oportere. Computare enim debet iudex & mercedes, quæ medicis præstantur, & cęteros sumptus, qui in curationem facti sunt. Ad hæc & operas, quibus caruit is, qui inter transeundum læsus est. Quoniā fortè faber erat, & cùm manui eius nocitū esset opus interim facere non potuit. Spectamus enim, quantū his diebus, per quos ob adflictam manum ab opere cessauit, lucrifacturus ex labore suo fuerit. Sed & si inutilis factus est, nō solū præteriti tēporis, sed etiā futuri operas æstimamus. 2 ¶ Filius meus quem in potestate habebā seorsum à me patre suo in ædibus quibusdam habitabat. Ex cœnaculo eius deiectum quid est vel effusum, aut in fenestra eius positū quid est aut suspēsum, cuius

a 19. Eclo. 10. ex li. 60. ti. 4. c. l. §. 5. ver. cui similis ff. de obligatio nibus.

b *Pœna dāni ex suspenso accepti, decem aurei.* Eclo. d. c. 4.

c *De pœna damni ex deiecto & effuso.* adde Eclo. d. loc. c. l. & li. 7. tit. 9. ex li. 10. tit. 37. in fi. scholij.

d adde 6. Harmen. 1. §. 5.

e 19. Eclo. 10. ex lib. 60. tit. 4. c. in fin. l. §. 5. vers. Ideo si filiusfam. ff. de obligat.

casus prætereuntibus nocere possit: placuit Iuliano nullam esse aduersus patrem actionem, sed aduersus ipsum filium. Idémq; dicimus, cùm tibi is, quẽ in potestate mea habeo, iniuriam iudex fecerit. Quoniam cum ipso in factum agere poteris, non mecum, quamuis pater eius sim.

3 ¶ Aliquis exercitor nauis erat, aut cauponæ, aut stabuli. Si in caupona, aut naui, vel stabulo dolo aut furto cuiusquam damnũ mihi datum fuerit, ipse actione in factum mihi tenebitur, velut ex quasi delicto. Dumtaxat si nihil ab eo fraudis admissum sit, sed ab aliquo ex ministris aut famulis, quorum opera nauim, cauponam, aut stabulum exercet. Nã ex contractu dominum nauis, cauponæ aut stabuli obligatum esse, non possis dicere. Neque enim quicquam cum eo contractum est. Quoniam tamen nonnihil id culpę eius ascribi potest, quòd opera malorum hominum vtatur, ideo quasi ex delicto tenetur. ¶ Hæc autem in factum actio, heredibus quidem eius, qui iniuriam accepit, dabitur: sed aduersus exercitoris heredes non competet.

a l. 5. §. item exercitor nauis. 6. ff. de obligationibus.

b adde 3. Harmen. 8. §. 41. in fi.

c *Pœnales actiones ex quasi delicto in heredem non dantur.* l. vlt. §. vlt ff. nautę, caupones, stabularij, l. 16. ff de iudiciis, l. 5. §. hęc autem. ff. de his qui deiecerunt: *quæ in parte quasi delicta, delicti exæquata.* §. 1. infra de perpetuis & tempor. act.

ἢ καταπίπτωσις ἐπικίνδυνος τοῖς παριοῦσιν. ἤρεσε τῷ Ἰουλιανῷ κατὰ τοῦ πατρὸς μηδεμίαν εἶναι ἀγωγὴν, ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ τοῦ παιδός. τὰ αὐτὰ φαμὲν, καὶ ὅτε ὁ ἐμὸς ὑπεξούσιος δικάσας ἠδίκησέ σε, κατ' αὐτοῦ γὰρ ἕξεις τὴν in factum, οὐ κατ' ἐμοῦ τοῦ πατρός.

3 ¶ Ἐξερκίτωρ [a] τις ἦν νεὼς, ἢ καπηλεῖον εἶχεν, ἢ πανδοχεῖον. ἐὰν ἐν τῷ καπηλείῳ, ἢ ἐν τῷ πλοίῳ, ἢ τῷ πανδοχείῳ κατὰ δόλον τινὸς, ἤγουν κλέψαντος ὑπέστω ἔσω ζημίαν, καταχεθήσεται αὐτὸς τῇ in factum, ὡς ἀπὸ τοῦ κυάσι δηλίκτου. μόνον μέντοι, εἰ μηδεμίαν αὐτὸς ἥμαρτε κακουργίαν, ἀλλά τις τῶν ἐργατῶν, ἢ τῶν μισθωτῶν, δι' ὧν ἡ ναῦς ἔπλει, ἢ τὸ καπηλεῖον, ἢ τὸ πανδοχεῖον διῳκεῖτο. ἀπὸ γὰρ κοντράκτου οὐκ ἔστιν αὐτὸν εἰπεῖν ἔνοχον τὸν κύριον τῆς νεὼς, ἢ τοῦ καπηλείου, ἢ τοῦ πανδοχείου. οὔτε γὰρ συνάλλαγμα γέγονε πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δὲ πταῖσμά τι ἐλέγχεται αὐτοῦ καθὸ [b] κακούργοις ἀνθρώποις εἶχε τοὺς ὑπηρετοῦντας, διὰ τοῦτο ὡσανεὶ ἀπὸ δηλίκτου καταχεθήσεται.

¶ Αὕτη δὲ ἡ in factum ἀγωγὴ τοῖς μὲν κληρονόμοις τοῦ ἀδικηθέντος δοθήσεται. κατὰ δὲ [c] τῶν κληρονόμων τοῦ ἐξερκίτορος οὐχ ἁρμόσει.

casus periculosus est, Iuliano placuit in patrẽ nullam esse actionẽ, sed cum ipso filio agendum esse. Quod & in filiofamilias iudice obseruandum est, qui litem suam fecerit.

3 ¶ Item exercitor nauis, aut cauponę, aut stabuli de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur, si modò ipsius nullũ est maleficium, sed alicuius eorum, quorum opera nauem, aut cauponam, aut stabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neq; ex contractu sit aduersus eum constituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus est, quòd opera malorum hominũ vteretur, ideo quasi ex maleficio teneri videtur. In his autem casibus in factum actio competit, quæ heredi quidem datur, aduersus heredem autem non competit.

DE ACTIONIBVS. TIT. VI. | ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΩΝ. ΤΊΤΛΟΣ ς. | DE ACTIONIBVS. TIT. VI.

De actionibus cur hoc loco dicatur. ¶ *Actio vnde dicta.* ¶ *Actionis definitio.* ¶ PRIMA DIVISIO. *Actionum alia, in personam: alia, in rem. Et vtraque vel Ciuiles vel Prætoriæ.* ¶ *Ciuiles in personam quæ ex contractu vel ex maleficio.* ¶ *In rem, vel corporalem, vel incorporalem.* 2 (*vt sunt iura vsusfructus prædiorum rusticorum, vrbanorum, in quibus vel confessoria, vel negatoria actione experimur: Negatoria, inquam, quæ non fit in vindicatione rerum corporalium, & cur.*) 3. 4 ¶ *Prætoriæ verò. In rem vel Personam sunt. In rem quidem Publiciana, quæ nondum domino datur* (*id est ei qui nondum vsucepit*)

pit.) 5 *Rescissoria (superiori contraria est) quæ datur ex iusta causa, ei qui cùm abesset rei dominus esse desiit.* 6 *Pauliana (quæ & rescissoria est) quæ in gratiam creditorum rescinditur traditio extraneis facta à debitore, in creditorum fraudem.)* 7 *Seruiana (qua locator in res, in fundum suum locatum inuectas & illatas à conductore experitur pignoris taciti nomine) quasi Seruiana (hac creditores sua pignora, & hypothecas persequuntur.)* 8. 9. 10. 11. *Prætoria in personam, vt de pecunia constituta (in quam transfusa est antiqua Receptitia) De peculio filiorumfamilias & seruorum: De iureiurando.* 12 *Annales, De albo corrupto: De patrono vel parente in ius sine impetratione vocatis, De in ius vocato per vim exempto. Sunt & aliæ Prætoria his similes, hoc est in personam, innumerabiles.)* 13 *Præiudiciales, de libertinitate, de seruitute, de partu agnoscendo (nam de libertate, ciuilis in rem actio est, non Prætoria.)* 14 ¶ *Hac formula,* ᶜ i apparet eum dare oportere, *neminem rem suam à quoquam petere posse, nisi à fure.* 15 ¶ *Actiones in rem, vindicationes: in personam, Condictiones appellari: & cur, vndè re Condictio, dicta.* 16. 17 ¶ SECVNDA DIVISIO. *Actionum alias esse persecutorias Rei.* 18 *Pœnæ.* 19 *Mixtas, id est rei & pœnæ persecutorias (vt est vi bonorum raptorum: legis Aquiliæ, aduersus eos qui legata & fideicommissa ad pias causas dare distulerunt.)* 20 *Mixtæ quædam sunt alio sensu quædam actiones in rem & personam, vt familiæ erciscundæ, communi diuidundo, finium regundorum: in quibus tribus iudiciis, potestas iudicis maximè cernitur in adiudicationibus.* 21. 22 ¶ TERTIA DIVISIO. *Actionum aliæ in simplum.* 23 *Duplum.* 24 *Triplum.* 25 *Quadruplum.* 26 *Quo loco obseruandum in duplum.* 27 *In quadruplum actiones, non esse vnius & eiusdem generis.)* 28. 29. ¶ QVARTA DIVISIO. *Actionum aliæ bonæ fidei (& quæ illæ sint) quædam stricti iuris.* 30 *In bonæ fidei iudiciis, iudicem ex æquo & bono æstimare, quantum actori restitui debeat (quo casu minus restitui iubet si quid compensandum sit.)* 31 *Arbitrariæ actiones superioribus aduicinæ sunt, quibus in certam summam iudex condemnat, reum non exhibentem, non restituentem, non soluentem aut noxæ non dedentem. Harum quædam in rem (vt Publiciana, Seruiana, & quasi) quædam in personam (vt de vi, metu, dolo, ad exhibendum, & similes, in quibus ex æquo & bono, naturâque rei, qua de agitur, iudex æstimat quantum actori restitui oporteat.* 32 ¶ QVINTA DIVISIO. *Actione quis interdum petit, Incertum (in his tamen iudex certæ pecuniæ ac quantitatis condemnationem facere debet.)* 33 *Plus quàm ad eum pertineat (quo casu litem olim amittebat, nisi minor aut iusto errore ductus id fecisset. Plus autem petitur, Re, Tempore, Loco, Caussa: quod vltimum in alternationibus & generis promissione maximè cernitur. Hodie verò qui plus petit, aliter punitur.)* 34 *Minus (quo casu reliquum tutò potest petere.)* 35 *Aliud (quo casu eodem iudicio errorem suum corrigere potest cognita veritate.* 36 ¶ SEXTA DIVISIO. *Actionibus interdum in solidum id quis consequitur, quod ei debetur, interdum minus solido: vt est is qui de peculio aduersus patrem vel dominum.* 37 *vt vxor dotem repetens à marito.* 38 *vt qui agit aduersus parentem, patronum, socium.* 39 *vt is cui compensatio potest obiici.* 40 *vt est is qui agit aduersus eum qui bonis cessit.*

SVperest vt de actionibus loquamur.

Διαλεχθέντες [a] περὶ τῶν ἐνοχῶν χωρήσωμεν ἐπὶ τὰς ἀγωγάς. τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ ἐκ τῶν ἐπηγγελμένων ὑπολιμπανόμενον. εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι, τὴν νομοθεσίαν τὴν ῥωμαϊκὴν καταγίνεσθαι περὶ πρόσωπα, περὶ πράγματα, περὶ ἀγωγάς. εἰπόντες οὖν τὴν τῶν προσώπων διαίρεσιν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι, διδάξαντες δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐν μέρει τῆς τρίτης. μνησθέντες δὲ καὶ τῶν ἐνοχῶν, εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἀγωγῶν. ¶ Ὀφείλεις δὲ εἰδέναι, ὅτι ἃς δίκας ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι, ταύτας ἀκτιόνας καλοῦσιν

ATQVE hactenus quidem sedulò de obligationibus disputatum est: nunc ergo ad actiones transeamus. Id enim ex his quæ iam diu promissa sunt, superest, quoniam libro primo diximus, ius omne ciuile Romanorum circa personas versari, circa res, & circa actiones. Cùm igitur de personarum differentiis libro primo disseruerimus & docuerimus de rebus libro secūdo, quę & in magnam partem libro tertio excurrunt: meminerimúsque & obligationum: dicamus nunc & de actionibus. ¶ Sciendū est autem, quas Athenienses *δίκας* vocabant, eas à Romanis actiones dici.

a *Actionum tractatus in hunc locū cur reiecta.*

¶ Porrò dicuntur actiones ab eo, quòd improbos & perfidos ad iudicia agamus. ¶ Verùm constituamus quid sit actio. Actio est ius petendi in iudicio, quod sibi debetur.

1 ¶ Actionum autē quas aduersus aliquem apud Iudices, vel apud arbitros de quacumque re mouemus, summa diuisio in hæc duo genera deducitur, quoniam actionum aliæ sunt in rem, & aliæ in personam. ¶ Agit enim quisque cum eo, quem obligatum habet, vel ex cōtractu vel ex delicto. Et dicuntur in personam, quoniam aduersus personam, quæ contraxit vel deliquit, mouentur. Atque is qui agit, hæc verba dicit: Si apparet aduersariū dare, facere oportere, condemna eum iudex. ¶ Sed & aliis quibusdam modis talis actio intētari potest. ¶ Interdum etiam cum eo agimus, qui nobis obligatus non est, verùm aliqua de re corporali, quæ penes eum est, controuersiā ei mouemus. Qua in specie prodita est in rem actio. Nam si fundum aut domum possides, quorum ego me dominū esse contendam, túque eadem dicis, teipsum dominum esse adfirmans, actione in rem tecum agam dicens: Si dominum me eius rei esse apparet, aduersarium iudex condemna.

2 ¶ Porrò in rē agimus, tū de rebus corporalibus, tum de incorporalibus: & aut confessoriè, aut negatoriè. Ac res quidem corporales sunt, fundus, domus. Incorporales verò vt vsusfructus, seruitus. Verum in corporalibus tantùm confessoriè

οἱ Ῥωμαῖοι. ¶ Εἴρηνται δὲ ἀγωγαὶ παρὰ τὸ ἄγειν τοὺς ἀγνώμονας ἐπὶ τὸ δικαστήριον. ¶ Ὁριζώμεθα δὲ τί ἐστιν ἀκτιὼν ἤτοι ἀγωγή. ἀκτιὼν ἤτοι ἀγωγή [a] ἐστι δίκαιον τοῦ ἀπαιτεῖν ἐν δικαστηρίῳ τὸ ἑαυτῷ ἐποφειλόμενον.

1 ¶ Τῶν δὲ ἀγωγῶν ἃς κινοῦμεν κατά τινος παρὰ δικασταῖς, ἤγουν παρὰ αἱρετοῖς δικασταῖς περί τινος πράγματος, ἡ ἄκρα διαίρεσις εἰς δύο γένη ταῦτα κατάγεται. τῶν [b] γὰρ ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν in rem, αἱ δὲ περσονάλιαι. ¶ Κινεῖ γὰρ εἷς ἕκαστος κατ' [c] ἐκείνου ὃν ἔνοχον ἔχει, ἢ [d] ἀπὸ συναλλάγματος, ἢ ἀπὸ ἁμαρτήματος. καὶ λέγονται περσονάλιαι, ἐπειδὴ ἢ κατὰ τοῦ συναλλάξαντος προσώπου, ἢ τοῦ ἁμαρτήσαντος κινοῦνται. καὶ ὁ κινῶν λέγει ταῦτα τὰ ῥήματα· Εἰ [e] φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι, δοῦναι, ποιῆσαι, καταδίκασον αὐτὸν ὦ δικαστά. ¶ Καὶ ἑτέροις δὲ τρόποις δύναται γενέσθαι τὴν ἀγωγήν. ¶ Ἣν [f] καὶ κινοῦμεν κατ' ἐκείνου, ὅς [g] τις οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἔνοχος, περί τινος δὲ πράγματος σωματικοῦ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ τελείως κατέχειν, ἐπάγομεν αὐτῷ ζήτησιν. ἐπινενόηται δ' ἐνταῦθα in rem ἀγωγή. εἰ γὰρ κατέχεις [h] ἀγρὸν ἢ οἰκίαν, ἅπερ ἐγὼ λέγω τῆς ἐμαυτοῦ δεσποτείας εἶναι, σὺ δὲ τὰ αὐτὰ λέγεις, δεσπότην σεαυτὸν ἀποκαλῶν, νικήσω κατὰ σοῦ τὴν in rē λέγων, Εἰ [i] φαίνεται τὸ πρᾶγμα τῆς ἐμῆς δεσποτείας εἶναι, καταδίκασον ὦ δικαστὰ τὸν ἀντίδικον. 2 ¶ Κινῶ δὲ τὴν in rem, ἢ περὶ [k] σωματικῶν ἢ περὶ ἀσωμάτων, καὶ ἢ [l] κονφεσσορίως, ἢ νεγατορίως. καὶ σωματικὰ [m] μέν ἐστιν, ὁ ἀγρὸς ἢ οἰκία. ἀσώματα δὲ οἷον vsusfructus, δουλεία. ἀλλ' [n] ἐπὶ μὲν τῶν σωματικῶν, κονφεσσορίως

¶ Actio autem nihil aliud est, quàm ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.

1 ¶ Omnium autem actionū, quibus inter aliquos apud iudices arbitrósve de quacunque re quæritur, summa diuisio in duo genera deducitur: aut enim in rē sunt, aut in personā. Namque agit vnusquisq; aut cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio, quo casu proditæ sunt actiones in personam, per quas intendit aduersarium ei dare aut facere oportere, & aliis quibusdam modis. Aut cum eo agit, qui nullo iure ei obligatus est, mouet tamen alicui de aliqua re controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt veluti si rē corporalem possideat quis, quā Titius suam esse affirmet, possessor autem dominum eius se esse dicat, nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est.

2 ¶ Æquè si agat quis, ius sibi esse fundo fortè, vel ædibus vtendi, fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi, vel ex fundo vicini aquam ducendi, in rem actio est.

a *Actio ita definitur apud auctorem Eclogæ 52. tit. 1. ex li. 10. tit. 11. ... 50. v. l. 51.* ff. de obliga. & act.

b *Actionum eadem diuisio proponitur 52.* Eclo. 1. ex li. 10 tit. 4. c. 24. & in l. 25 ff. de obligat.

c *Actiones personales in quos dentur. adde* Eclo. d. c. 24.

d *Actiones in personam sunt vel ex contractu vel ex delicto.*

e *Actionum in personam formula.*

f *lege potest apertius* [illegible]

g *Actionem in rē proponimus aduersus eum qui nullo iure nobis obligatus est. Quæ verba egent interpretatione. Quippe depositum & pignus vindicamus ab his qui re nobis obligati sunt. Quare cum dicimus actione in rem nos uti aduersus eum qui nullo iure obligatus est, perinde est ac si diceremus, aliud actionem in rem esse, aliud in personam. In personam actione agere nos aduersus eū qui nobis obligatus est ad faciendum: In rem actione aduersus eum qui neque ad dandum neque ad faciendum nobis obligatus est sed ad possessionem restituendam. Proinde si coniectura ferri potest, putarem legendum esse hoc loco, qui neutro iure obligatus est. non autem nullo iure, quod & antecedentia satis ostendunt* & lex 25. ff. de obligat. *h* v §. vlt. sup. de oblig. quæ ex delicto. i *Actionis in rem formula.*

k *Actio in rem est vel de re corporali vel incorporali.* l *Actio in rem aut confessoriè aut negatoriè proponitur.* m *σωματικὰ & ἀσώματα quæ dicantur.* n *Agimus confessoriè tantùm in corporalium rerum vindicatione: in corporali etiam negatoriè.*

Eiusdem generis est actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti si quis agat ius sibi esse altiùs ædes suas tollendi, prospiciédive, vel proiiciendi aliquid vel immittendi tignum in vicini ædes. Contrà quoque de vsufructu, & de seruitutibus prædiorum rusticorum, item prædiorum vrbanorum, inuicē quoque proditæ sūt actiones, vt si quis intēdat ius nō esse aduersario vtendi, fruēdi, eundi, agēdi, aquāve ducēdi, itē altiùs tollendi, prospiciendive, vel proiiciēdi immittendive, istæ quoque actiones in rem sunt: sed negatiuæ. Quod genus actionis in controuersiis rerum corporaliū proditum non est. Nā in his is agit qui nō possidet, ei verò qui possidet, non est actio prodita per quam neget rē actoris esse. ¶ Sanè vno casu, qui possidet, nihilominus is

μόνον κινῶ. ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ κονφεσσορίως, καὶ νεγατορίως. καὶ κονφεσσορίως [a] μὲν κινῶ ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ἡνίκα λέγω, Εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. κονφεσσορίως δὲ ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, οἷον vsufructu, τοῦτο μὲν ἀγροῦ, τοῦτο δὲ οἰκίας λέγων. Εἰ φαίνεται τὸν οὐσούφρουκτον τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς οἰκίας, ἐμὸν εἶναι. ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τοῦ ἀγροῦ λέγω, Εἰ φαίνεται ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γείτονος, ἢ ἐκεῖθεν ὕδωρ ἕλκειν. ἢ καὶ ἐπὶ δουλείαν οἰκίας, οἷον ἐὰν κινῶ λέγων, δίκαιόν μοι προσεῖναι τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὴν ἐμὴν οἰκίαν. ἢ δίκαιόν μοι πρόσεστι τοῦ κατοπτεύειν σε, ἢ τοῦ ὑπεκτείνειν ἐξώστην, κατὰ τοῦ σοῦ μεσαύλου, ἢ κατὰ τῶν σῶν δωμάτων. ἢ τοῦ ὑποτίθεσθαι τὰ βάρη τῶν ἐμῶν δοκῶν κατὰ τῶν τείχων σοῦ τοῦ γείτονος. νεγατορίως [b] δὲ κινοῦμεν τὴν in rem, ἡνίκα ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων λέγω, Εἰ φαίνεται τόνδε μὴ ἔχειν τὸ δίκαιον τοῦ vti frui, κατὰ τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἢ κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ. ἢ τοῦ ἐλαύνειν ὑποζύγια διὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ, ἢ ἕλκειν ἐκεῖθεν ὕδωρ. ἢ τοῦ εἰς ὕψος αἴρειν τὰ ἴδια οἰκοδομήματα. ἢ τοῦ κατοπτεύειν με, ἢ τοῦ ἐπεκτείνειν ἐξώστην κατὰ τῶν ἐμῶν δωμάτων, ἢ κατὰ τῶν ἐμῶν μεσαύλων, ἢ τοῦ ἐπιθεῖναι βάρη κατὰ τῶν ἐμῶν τοίχων. ¶ Αὗται δὲ πᾶσαι in rem εἰσὶ νεγατορίως κινούμεναι χώραν οὐκ [c] ἔχουσαι ἐπὶ τῶν σωματικῶν. ἐπὶ γὰρ τῶν σωματικῶν, ἐκεῖνος μόνος κινεῖ [d] τὴν in rem, ὅς τις οὐ νέμεται. τῷ γὰρ νεμομένῳ οὐ δίδοται in rem, οὐδὲ δύναμαι λέγειν, Εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν τοῦδε μὴ εἶναι. ¶ Ἐν ἑνὶ [e] μόνῳ θέματι, ὁ νεμόμενος δύναται κινεῖν τὴν in rem. ὅς τις καὶ νέμεται, καὶ

agimus: in incorporalibus autem & confessoriè & negatoriè. Et confessoriè quidem ago in corporalibus, cùm dico: Si huius fundi dominum me esse apparet. Confessoriè verò in incorporalibus, veluti in vsufructu fūdi aut ædium, si dicam. Si apparet vsumfructum fundi ędiúmve meum esse. vel in seruitute fundi, si dicam: Si apparet licere mihi ire per fundum vicini, aut illinc aquam ducere, vel etiam in seruitute ædium: si agā, ius mihi esse altius ædes meas tollendi, aut ius mihi esse in tuo prospiciendi, aut stillicidium in aream tuam, vel in ædes tuas proiiciendi, aut trabium mearum onera in parietem tuum, qui vicinus es, immittendi. ¶ Negatoriè verò in rebus incorporalibus in rem agimus, veluti quum dico: Si apparet hunc ius vtendi fruendi ædibus meis aut fundo meo non habere: aut iumenta per fundum meum agendi, aut aquam illinc ducendi, aut ædificium suum altius tollendi, aut in meo prospiciendi, aut stillicidium in ędes meas vel aream meā proiiciendi: aut onera in parietes meos immittendi. ¶ Omnes hæ actiones in rem sunt negatoriè conceptæ, quæ in rebus corporalibus locum non habent. Quoniam in corporalibus, is solus in rem agere potest, qui non possidet. Nam ei qui possidet, nulla in rem prodita est actio, neque possumdicere: Si apparet fundum huius non esse. In vno tamen casu, is qui possidet in rem agere potest, qui simul & possideat,

a *Actionis cōfessoria formula.*

b *Actionis negatoria formula* adde l. 5. ff. de vsufructu.

c *Actiones negatoria in rebus corporalibus cur locum non habeant.*

d *In rebus corporalibus excepto vno casu is tantum agere solet qui nō possidet.*

e *de huius loci lectione dixi in* Institutionibus hoc loco.

& vices actoris sustineat: sicut in latioribus Digestorum libris opportunius apparebit. ¶ Itaque (vt rem totam in pauca cōtrahaam) in rem agimus in rebus corporalibus & in rebus incorporalibus. Et in corporalibus quidem tantum confessoriè. ¶ Est autem confessoria actio, cùm quis ius, quod sibi adest, confitetur, dicens: *si apparet me dominum esse fundi.* In incorporalibus verò & confessoriè & negatoriè. Cōfessoriè quidem, cùm dico, si apparet vsumfructum meum esse. ¶ Negatoriè verò, cùm id ius nego aduersario adesse, dicens, *si apparet aduersarium ius vtendi fruendi fundo meo non habere.* Sic igitur in incorporalibus non idem & confessoriè agit & negatoriè, sed confessoriè quidem is, qui se ius illud de quo quæritur, habere dicit, velut vsumfructum aut seruitutem in alterius proprietate. Negatoriè verò agit ipse dominus fundi aut ædium, affirmans aduersarium vsumfructū aut seruitutem in fundo suo aut ædibus non habere. ¶ Et quamobrem tandem in rebus corporalibus confessoriè possumus agere, negatoriè verò non possumus? Et eius rei hæc ratio est. Quicumque cum aliquo agit, cum eo iure quod ipse habet, caussam suā iudici probare debet. *Veluti si hunc fundum meum esse apparet:* Nec debet dicere, *Si fundum hunc aduersary non esse apparet.* Nam si ita velit agere, dicet ei aduersarius primùm, Fūdus hic meus est. Deinde si meus non est, vt tu ais, non tamen ideo tuus, verùm alterius est. Neque enim, quod meum nō est, id protinus tuum est.

a *Confessoria actio est, qua ius nostrū confitemur, aut vt Vlpianus ait.* l. 2. ff. si seruitus vindicetur, *qua quis seruitutem sibi competere contendit.*

b *Negatoria actio est qua ius esse aduersario id vel id facere negamus: vel vt Vlpianus* d. l. 2. *qua dominus negat seruitutem aduersario competere.*

c *Cur confessorie tantum agere possumus in rebus corporalibus non negatorie.*

d vide 1. Harmen. 2. §. 49. l. qui accusare. C. de edēdo. l. vlt. Co. de rei vindicat.

e *Non continuo meum est quod tuū non est.*

τάξιν ἄκτορος ἐπέχει, ὥσπερ ἐν τοῖς πλατυτέροις τῶν διγέστων βιβλίοις προσφορώτερον φανήσεται. ὥστε οὖν, δεῖ γὰρ συνελόντα εἰπεῖν, κινεῖται ἡ in rem ἐπὶ σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων. ἐπὶ σωματικῶν μὲν μόνον κομφεσσορίως. ¶ Κομφεσσορία[a] δέ ἐστιν ἀγωγή, ἡνίκα τις συνομολογεῖ τὸ προσὸν αὐτῷ δίκαιον, λέγων· εἰ φαίνεται τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. ἐπὶ δὲ τῶν ἀσωμάτων καὶ κομφεσσορίως, καὶ νεγατορίως· κομφεσσορίως μὲν ἡνίκα λέγω, εἰ φαίνεται τὸ vti frui ἐμὸν εἶναι. ¶ Νεγατορίως[b] δὲ, ἡνίκα τοῦτο τὸ δίκαιον ἀρνοῦμαι προσεῖναι τῷ ἀντιδίκῳ, λέγων, εἰ φαίνεται τὸ vti frui μὴ ἔχειν τὸν ἀντίδικον κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ. ὥστε οὖν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων, οὐχ ὁ αὐτὸς κινεῖ καὶ κομφεσσορίως καὶ νεγατορίως. ἀλλὰ κομφεσσορίως μὲν ὁ λέγων προσεῖναι αὐτῷ τὸ ἀσώματον, οἷον τὸν vsumfructum, ἢ τὴν δουλείαν, κατὰ τῆς ἄλλου δεσποτείας. νεγατορίως δὲ τὴν in rem κινεῖ ὁ δεσπότης τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς οἰκίας, διαβεβαιούμενος τὸν ἀντίδικον μὴ ἔχειν τὸ vti frui, ἢ τὸ δίκαιον τῆς δουλείας κατὰ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, ἢ κατὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ. ¶ Καὶ τίνος[c] ἕνεκα κομφεσσορίως δυνάμεθα κινεῖν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ νεγατορίως ἐπὶ τῶν σωματικῶν; καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν αὕτη. ἕκαστος[d] ἐνάγων ὀφείλει πεποιεῖν αὐτῷ τὴν δίκην ἐκ τῶν προσόντων αὐτῷ. οἷον εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. οὐ μὴν ὀφείλει κινῶν λέγειν, Εἰ φαίνεται τόνδε τὸν ἀγρὸν μὴ εἶναι τῆς τοῦ ἀντιδίκου δεσποτείας. εἰ γὰρ οὕτως εἰσέλθῃ κινῶν, ἐρεῖ αὐτῷ ὁ ἀντίδικος, πρῶτον μὲν, Ἐμός ἐστιν ὁ ἀγρός. εἰ δὲ[e] οὐκ ἔστιν ἐμὸς, ὡς σὺ λέγεις, οὐ παρὰ τοῦτο σὸς, ἀλλὰ ἄλλου ἐστίν. καὶ γὰρ οὐ πάντως τὸ μὴ ἐμὸν, ἤδη σόν ἐστιν.

actoris partes obtinet, sicut in latioribus Digestorum libris opportuniùs apparebit.

εἰ δὲ μήτε ἐμὸς, μήτε σός ἐστιν ὁ ἀγρὸς, ὀφείλω σε νικᾶν ἐν τῷ παρόντι δικαστηρίῳ, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ἐν [a] ἴσῃ αἰτίᾳ, κρείττων ἐστὶν ἡ αἵρεσις τοῦ νεμομένου. In pari causa melior est conditio possidentis. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν σωματικῶν. ἐπὶ [b] δὲ τῶν ἀσωμάτων καλῶς νικοῦμεν τὴν in rem, κομφεσσορείως. κινοῦμεν δὲ καὶ νεγατωρείως. καὶ διὰ [c] τί, μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐν ᾧ κινεῖ τις νεγατωρείως τὴν in rem, μὴ λέγομεν αὐτὸν κακῶς κινεῖν; οὐ γὰρ ἐκ τῶν αὐτῷ προσόντων, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν σαθρῶν τοῦ ἀντιδίκου πειρᾶται ἑαυτῷ τὴν νίκην περιποιεῖν. λέγει γὰρ, εἰ φαίνεται τὸ vti frui τόνδε μὴ ἔχειν. ἀλλ᾽ ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστὶν ἐπὶ [d] τῆς νεγατωρείας ἐναγωγῆς τῶν ἀσωμάτων εἰ καὶ τοῖς ῥήμασι νεγατωρείως κινοῦμεν τὴν in rem, ἀλλ᾽ οὖν τῷ ἀποτελέσματι κομφεσσορία ἐστίν. ἐπειδὴ γὰρ συνωμολόγηται ἐμὲ εἶναι δεσπότην τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς οἰκίας, καθὸ ὁ ἀντίδικος ἑαυτῷ προσεῖναι vsumfructum, ἢ δουλείαν φησὶ, ἐγὼ λέγων· εἰ φαίνεται τόνδε μὴ ἔχειν vsumfructum, ἢ δουλείαν κατὰ τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ· δοκῶ τῇ δυνάμει ταῦτα λέγειν, εἰ φαίνεται ἐλεύθερον δουλείας, ἢ ἐλεύθερον vsumfructum τὸν ἐμὸν εἶναι ἀγρόν. καὶ ἔστιν οὕτως νοουμένη τῆς in rem ἡ ἐναγωγὴ κομφεσσορία, εἰ καὶ νεγατωρίως πέφρασται.

3 ¶ Αὗται δὲ αἱ in rem ὧν ἐπεποιησάμεθα μνήμην, καὶ αἱ ταύταις ὅμοιαι, ἀπὸ [e] νομίμων καὶ πολιτικῶν αἰτιῶν ἔχουσι τὴν γένεσιν. εἰσὶ καὶ ἄλλαι in rem, ἔτι δὲ καὶ περσονάλιαι, ἃς ὁ πραίτωρ, ἐξ οἰκείας ὁρμηθεὶς ἐπενόησε διανοίας. ἀναγκαῖον δὲ ταύτας διὰ παραδειγμάτων ἀποδεῖξαι. οἷον ἐπιτέτραπται ἡμῖν, ἔσθ᾽ [f] ὅτε κινεῖν τὴν in rem, μὴ οὐσουκαπιεύσασι, καὶ

Quod si neque meus est, neque tuus fundus, vincere tamen te debeo in hoc iudicio per regulam qua dicere solemus, in pari causa meliorem esse conditionem possidentis. Et hęc quidem in rebus corporalibus: in incorporalibus verò, rectè confessoria in rem actione, & negatoria agimus. Et quare non & hic eum, qui negatoriè in rem agit, malè agere dicimus? Cùm non ex eo iure quod ipse habet, sed ex vitio iuris quod aduersarius prætendit, causam suam probare nitatur. Ait enim: *Si appareat hunc ius vtendi fruendi nō habere.* Sed parata est responsio. Nam cùm negatoriè pro rebus incorporalibus agimus, quamuis ipsa verba actionis in rem negatoriæ in negationem sonent, tamē effectus ipse actionis confessoriæ est. Cùm enim id in cōcessum veniat, dominum fundi aut ædiū esse me, vel eo quod aduersarius vsumfructum eorum aut seruitutem in his sibi deberi dicat: ego cū dico, *si apparet hunc vsumfructum aut seruitutem in fundo meo non habere*, τῇ δυνάμει, id est, vi & actionis potestate siue in effectu hoc dicere videor, *si apparet fundum meum ab vsufructu aut seruitute liberum esse.* Et ita tacitè confessoria in rem agitur, etiam si negatoriè concepta sit.

3 ¶ Sed hæ quidem in rem actiones, quarum iā meminimus, & si quæ sunt his similes, ex legitimis ac ciuilibus causis originē suam ducunt. Sunt autē & aliæ tam in rem quàm in personam, quas ex sua iurisdictione Prætor cōparatas habet. Ac necesse est & eas exēplis ostēdere: veluti, permissum nobis interdum est, in rem agere, cùm vsu nō ceperimus, &

3 ¶ Sed istæ quidem actiones, quarū mentionem habuimus, & si quæ sunt similes, ex legitimis & ciuilibus caussis descendunt. Aliæ autem sunt, quas Prætor ex sua iurisdictione comparatas habet tam in rē quàm in personam, quas & ipsas necessariū est exemplis ostendere. vt ecce plerunq; ita permittit Prætor in rē agere,

a v l. 128. ff. de reg. iur.

b *In corporalibus & confessoriè & negatoriè agere possumus.*

c *In incorporalibus cur negatoriè haud malè agatur vt in corporalibus.*

d *Negatoria actio in rebus incorporalibus vim habet, & effectum actionis confessoriæ. Est enim τῇ δυνάμει confessoria.*

e *Actiones in rem aliæ ex iure ciuili: aliæ à Prætore introductæ.* l. in honorariis. 35. ff. de oblig.

f *In rē actione vti interdum possumus etiā si rem nondum vsuceperimus: atque ita etiā si nondum rei domini facti simus, vt tamē vindicemus.*

dicere: *si apparet hanc rem meam esse, quasi à me vsucapiam.* Vel è diuerso cũ aliquo qui rem meam vsucepit ac possidet, agere possum, ac dicere: *si apparet hanc rem meam esse, quasi aduersarius eam vsu nõ cepisset.*

a *In rem actione vti interdũ possumus aduersus eũ qui vsucepit, atque ita aduersus dominum.*

4 ¶ Atque in primis dicamus, vbi is qui rem vsu non cepit, vsucepisse se fingat. Veluti ex iusta causa rem alienam mihi bona fide accipienti tradidisti, forsan ex causa venditionis, aut donationis, aut dotis, aut legati. Et ad eam vsucapiendam, opus erat mihi triennio. Possedi eam fortè duobus annis, deinde casu aliquo possessionem eius amisi. Directa in rem actione agere non possum cum possessore. Nam quomodo, qui nondum eam vsuceperim? Quippe ita proditæ sunt in rem actiones, vt dominium quisque suum per eas vindicaret. Quoniam tamen durius erat, hac in specie nullam actionem dari ei, qui rem bona fide possedit, & casu aliquo possessionem amisit: inuenta est à Prætore in rem actio, qua agendo, (quoniam eam rem ego bona fide possidebam. Illque ex iusta causa, veiut ex venditione, vel donatione, vel dote: & mihi currebat vsucapio, ac medio tempore ante finem vsucapionis possessionem eius amisi) perinde quasi vsucepissem, dico: Si apparet hanc rem meam esse. Hæc autem in rem actio Publiciana dicitur, quoniam primus eam Publicius Prætor in edicto suo proposuit.

5 ¶ Est & in rem actio, quæ ex contrario latere intentatur. Nam si quis

b *Directa in rem actio datur ei qui vsu cepit: veluti, bonæ fidei emptori, & similibus, quenondũ vsuceperunt.* Harm. 2. tit. 1. §. 64.

c *Actionibus in rem dominiumque quod vel iure gentium, vel ciuili nobis competit, vindicamus.* l. in rem actio. 23. ff. de rei vindicat. *adde* §. 15. sup. de oblig. ex delicto.

d *vt res bona fide à nobis empta, necdũ vsucapta possessionẽ perinde reuocemus, ac si fuisset à nobis vsucapta.* 2. Harmen. 1. §. 70. & 71.

e *De Publiciana in rem actione. adde* §. 31. inf. eo. vide tit. Digestorum, De Publiciana. & 2. Harmẽ. 1. §. 64. & seq. l. 35 ff. de oblig. Eclog. ex li. 15. tit. 2.

f *Recte dixit in ... sunt enim contraria vindicatio & aduersus dominum, vt hic: & nondũ a ... vindicare, vt sup. paragrapho.*

λέγειν, εἰ φαίνεται τόδε ἐμὸν εἶναι, ὡσανεὶ ὑσουκαπιτεύειν ὑπ' ἐμοῦ. ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου [a] κατά τινος ὑσουκαπιτεύσαντος τὸ ἐμὸν, καὶ νεμομένου, δύναμαι κινεῖν καὶ λέγειν, εἰ φαίνεται τόδε ἐμὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ εἰ μὴ ὑσουκαπιτεῦσεν αὐτὸ ὁ ἐμὸς ἀντίδικος.

4 ¶ Καὶ πῶς εἴπωμεν, ἔνθα τις μὴ ὑσουκαπιτεύσας πλάττεται ἑαυτὸν ὑσουκαπιτευκέναι. οἷον ἐξ εὐλόγου αἰτίας παρέδωκάς μοι ἀλλότριον πρᾶγμα bona fide λαμβάνοντι, ἢ πωλήσας τοῦτο, ἢ δωρησάμενος, ἢ καὶ εἰς προῖκα μοι ἐπιδοὺς ἢ ληγατεύσας. ἐδεόμην ἐγὼ τριετίας, εἰς τὸ ὑσουκαπιτεῦσαι τοῦτο τὸ πρᾶγμα. ἐνεμήθην αὐτὸ τυχὸν δύο ἐνιαυτοὺς, ἐξέπεσον αὐτοῦ κατά τινα τύχην. τὴν directam [b] in rem κατὰ τοῦ νεμομένου κινεῖν οὐ δύναμαι. πῶς γὰρ ὁπότε οὐκ ὑσουκαπιτεῦσα; αἱ [c] γὰρ in rem ἐπενοήθησαν, ἐπὶ τῷ ἕκαστον τὴν προσοῦσαν αὐτῷ δι' αὐτῶν ἐκδικεῖν δεσποτείαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπαιθέστερον ἐν τούτῳ τῷ θέματι ἀγωγὴν μὴ δίδοσθαι ἀνδρὶ bona fide νεμομένῳ καὶ κατὰ τύχην ἐκπεσόντι ἐφεῦρεν [d] ὁ πραίτωρ in rem ἀγωγὴν, ἣν κινῶν λέγω· ἐπειδὴ τόδε τὸ πρᾶγμα, ἐξ εὐλόγου αἰτίας, οἷον πράσεως, δωρεᾶς, ἢ προικὸς ἐνεμόμην bona fide, εἶχε δέ μοι ὑσουκαπιὼν, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ πρὸ τέλους τῆς ὑσουκαπίωνος ἐξέπεσα ὡσανεὶ ὑσουκαπιτεῦσα, Εἰ φαίνεται τὸ πρᾶγμα τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. λέγεται δὲ αὕτη ἡ in rem πουβλικιανή. [e] ἐπειδὴ πρῶτος πουβλίκιος πραίτωρ ταύτην ἐπενόησεν.

5 ¶ Ἔστι καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων [f] in rem κινουμένη. ἐὰν γάρ τις νεμόμενος,

vt vel actor dicat se quasi vsucepisse, quod nõ vsuceperit: vel ex diuerso possessor dicat, aduersariũ suũ nõ vsucepisse, quod vsuceperit.

4 ¶ Namque si cui ex iusta causa res aliqua tradita fuerit, (veluti ex causa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorũ) nec dum eius rei dominus effectus est, si eius rei possessionem casu amiserit, nullam habet in rẽ directam actionẽ ad eã persequẽdam, quippe ita proditæ sunt iure ciuili actiones, vt quis dominium suũ vindicet, sed quia sanè durũ erat, eo casu deficere actionẽ, inuẽta est à Prætore actio, in qua dicit is, qui possessionẽ amisit, eã rẽ se vsucepisse, quam vsu non cepit, & ita vindicat suã esse: quæ actio, *Publiciana* appellatur, quoniam primùm à Publicio Prætore in edicto proposita est.

5 ¶ Rursus ex diuerso, si quis cùm reipublicæ

caussa abesset, vel in hostium potestate esset. rem eius, qui in ciuitate esset, vsuceperit, permittitur domino, si possessor reipublicę caussa abesse desierit, tūc intra annum rescissa vsucapione eam petere, id est, ita petere, vt dicat possessorem vsu non cepisse, & ob id suam rem esse. Quod genus actionis quibusdam & aliis simili æquitate motus prætor accommodat, sicut ex latiore Digestorum seu Pandectarū volumine intelligere licet.

τὸ ἐμὸν πρᾶγμα bona fide ἐν τῷ μεταξὺ reipublicæ causa [a] ἀποδημήσας, οἷον διὰ [b] πρεσβείαν, ἢ ὑπὸ τοὺς πολεμίους γένηται, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ, ἐν ὅσῳ ὁ μὲν ἀποδημεῖ, ὁ δὲ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐστὶν, ὁ τῆς οὐσουκαπίωνος περαιωθῇ χρόνος, ὑποστρέψουσι δὲ, ὁ μὲν ἐκ τῆς ἀποδημίας, ὁ δὲ τοὺς πολεμίους διαφυγὼν, ἔξεστιν ἐμοὶ τῷ δεσπότῃ εἴσω ἐνιαυτοῦ, μετὰ τὴν αὐτῶν ἀποστροφὴν ἀναπτυχθείσης, ἤτοι ἀναζραπείσης, τῆς οὐσουκαπίωνος κινῆσαι τὴν in rem. λέγω γὰρ ὡσανεὶ εἰ μὴ οὐσουκαπίτευσεν ὁ ἀντίδικος τὸ ἐμὸν πρᾶγμα. εἰ φαίνεται τοῦτο τῆς ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. τὸ δὲ τοιοῦτότροπον εἶδος τῆς in rem, καὶ ἑτέροις ὁ πραίτωρ ἐφιλοτιμήσατο, ἐκ τῆς ὁμοίας ὁρμηθεὶς δικαιοσύνης. ὥσπερ ἐκ τῶν πλατυτέρων [c] βιβλίων τῶν διγέστων, ἤτοι τοῦ πανδέκτου ἔξεστι λαβεῖν.

rem meam bona fide possideat, ac medio tempore, Reipub. causa abesse cœperit: veluti in legationē missus, aut hostium potestate fuerit. Atque interim dum aut ille peregrè, aut hic apud hostes est, tempus vsucapionis impletum fuerit, ac deinde hi redierint, alter ex profectione, alter ab hostibus: licet mihi domino intra annum postquàm reuersi fuerint, rescissa vsucapione, in rem agere. Etenim quasi aduersarius rem meā vsu nō cepisset, dico: *si apparet huius rei me dominum esse.* Atque hoc genus actionis in rem & aliis quibusdam simili æquitate motus Prætor permisit: sicut ex latiore digestorum seu Pandectarum volumine licet colligere.

a v.l.1.§ 1.l. 31. ff. quib. ex causis maiores.
b v.l.14 l.15. ff. quibus ex causis maiores.
c v. adde l. in honorariis. 35. vers. sed cū rescissa vsucapione.

6 ¶ Item siquis in fraudem creditorum rē suā alicui tradiderit bonis eius à creditoribus possessis ex sententia Præsidis, permittitur ipsis creditoribus rescissa traditione eam rem petere, id est, dicere eam rem traditā non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse.

6 ¶ Ἔστιν οὖν καὶ ἄλλη in rem ἐπὶ τοῦ πραίτωρος ἐπινοηθεῖσα, ὥσπερ ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἐχρεώστει τις πολλοῖς, ἐξεποίησε τινὰ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, καὶ ὁ δεσπότης δηλονότι, διὰ τῆς τραδιτζίωνος μετέθηκε τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. ἔξεστι τοῖς κρεδίτορσιν ἐξ ἀποφάσεως τοῦ ἄρχοντος, τὰ τοῦ δεβίτωρος νεμηθεῖσι πράγματα, ἐν ᾧ πρὸς περιγραφὴν [d] αὐτῶν γέγονεν ἡ ἐκποίησις, κινεῖν τὴν in rem κατὰ τοῦ διακατέχοντος, ἥ τις λέγεται Παυλιανή. [e] ἐν ᾗ λέγουσι ταῦτα, ὡς ἂν εἰ μὴ ἐτραδιτεύθη τόδε τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ δεβίτωρος, εἰ φαίνεται αὐτὸ ἐν τῇ τοῦ δεβίτωρος μεμενηκέναι δεσποτείᾳ.

6 ¶ Porrò est & alia in rem actio à Prætore inuēta, velut in hac specie. Multis aliquis debens alienauit aliquam rerum suarum, & vt dominus scilicet per traditionem dominium transtulit in accipientem. Creditoribus, qui in bona debitoris ex sententia Præsidis missi sunt, cùm alienatio hęc in fraudem ipsorum facta sit, permissum est in rem agere cum eo, qui eam rē possidet. Quæ actio vocatur Pauliana, in eáque perinde ac si tradita res à debitore non fuisset, dicunt: *si apparet eam rem in bonis debitoris mansisse.*

d v.l.1. & passim. ff. de his quæ in fraudem creditorum. & tit. C. de reuocandis iis quę in fraudem creditorum.
e *De Pauliana actione* v.l. videamus 38. §. in Fauiana. 4. de vsuris.

7 ¶ Itē Seruiana, & quasi Seruiana (quæ etiā Hypothecaria

7 ¶ Ἔστι καὶ Σερβιανὴ, [f] καὶ κουάσι Σερβιανὴ in rem. ἥ τις ὑποθηκαρεία

7 ¶ Est & Seruiana in rē actio, ac quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria

vocatur. Atque hę & ipsæ ex iurisdictione Prætoris substantiam capiunt.

¶ Seruiana quidē actione tali in specie vtimur, Fūdum à me cōduxisti, & colonus mihi factus es, ad pręstandos mihi quotānis mercedis nomine centum aureos. Induxisti in eum fundum res cōplures, veluti equos, boues, seruos, vestem, argentū: cum pacto vt hæ mihi mercedis nomine obligarentur. Si contingat, vt in pręstanda mercede cesses: possim cum quouis possessore, de his rebus quæ in fundum meum inductæ aut illatæ sunt experiri, donec mercedem recepero. ¶ Quasi autem Seruianæ actioni, tali ferè in specie locus est. Mutuatus es à me decem aureos: & res mihi aliquas in pignoris causam dedisti, aut etiam quasdam hypothecę iure obligasti: dicendo, Huius debiti nomine, hanc & illam tibi rem in causam hypothecę obligo. Si in soluendo eo, quod debes, cessaris: cum quouis possessore, penes quem sint ea quæ in causam pignoris dedisti, aut hypothecæ obligasti, vtiliter actione quasi Seruiana experior: ablaturus, nisi id quod mihi debetur, solutum fuerit. ¶ Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionē quasi Seruianam attinet, nihil est differentiæ. Siue enim tu debitor, eorū nomine quæ mutuò à me sumpsisti, pignori mihi res tuas dederis, siue hypothecæ obligaueris, vtiliter experiar actione quasi Seruiana. Sed in aliis est differentia. Pignus enim propriè vocatur, quod creditori traditur, maximè si res mobilis sit. Quod verò sine traditione nuda conuentione

a *Seruiana fit etiam mentio.* §. 31. inf eo. & §. vlt. sup. de vsucapionib.

b *De Seruiana actione ad* de l. 1. Cod. de precario.

c v l. 4. ff. in quibus causis pignus.

d *Seruiana* l. 3. ff. de pignoribus. l. 6. C. si aliena res pignori *pigneratitia. Seruiana seu hypothecaria.* §. 31. inf. eo. l. 3. §. 3. ff. de pignoratitia. *In rem Seruiana* l. 4. C. de obligationib. l. 1. C. de precario. *pigneratitia Seruiana seu hypothecaria* l. 3. §. 3. ff. ad exhib.

e *Quasi Seruiana creditores pignora, & hypothecas persequebātur atque ita intendebant. Rem in bonis eo tempore, quo pignus contrahebatur debitoris fuisse.* l. si superatus. l. 15. §. 1. ff. de pignoribus.

f 2. Eclog 2. c. 38 3. Harmen. 5. § 7 & 27. 28. l. 238. §. 2. ff de verb. signif.

προσαγορεύεται, ἐκ τῆς τοῦ πραίτωρος δικαιοδοσίας, καὶ αὐτὴ τὴν αὐτῆς ὑπόστασιν ἔχουσα. ¶ Κέχρηνται δὲ τῇ Σερβιανῇ [a] τις ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐμισθώσω παρ' ἐμοῦ τὸν ἀγρὸν, καὶ γέγονας μοι κολωνὸς, ἐπὶ τὸ παρέχειν μὴ λόγου μισθώματος καθ' ἕκαστον ἔτος ἑκατὸν νομίσματα. εἰσήγαγες [b] δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ἀγρῷ, καὶ πράγματά τινα, οἷον ἵππους, βόας, οἰκέτας, ἐσθῆτα, ἄργυρον πακτεύσας, ὥστε μοι ταῦτα ὑποκεῖσθαι λόγῳ τοῦ μισθώματος. ἐὰν συμβῇ σε ἀγνωμονῆσαι περὶ τὸ μίσθωμα, δύναμαι κατὰ παντὸς διακατέχοντος πρᾶγμα τῶν εἰσενεχθέντων χάριν ἐν τῷ ἐμῷ ἀγρῷ, κινεῖν τὴν Σερβιανὴν, [c] εἰ μὴ ἀπολαμβάνω τὸ μίσθωμα. ¶ Ἡ δὲ κουάσι [d] Σερβιανὴ χώραν ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. δανείσω παρ' ἐμοῦ ι νομίσματα. δέδωκάς μοι τινὰ πράγματα λόγῳ ἐνεχύρου. ἢ καὶ ὑπέθου μοι τὰ πράγματα, εἰπὼν ὅτι καὶ ὑποτίθεμαί σοι ἕνεκα τοῦ χρέους τοῦδε, τὸ πρᾶγμα τόδε καὶ τόδε. ἀγνωμονοῦντός σου περὶ τὴν τοῦ χρέους καταβολὴν, κατὰ παντὸς τοῦ νομέως κατέχοντος τὰ ἐνεχυριασθέντα μοι, ἤτοι ὑποτεθέντα πράγματα, καλῶς κινῶ τὴν κουάσι [e] Σερβιανὴν. καὶ ἀπαιτῶ, εἰ μὴ καταβληθῇ μοι τὸ χρέος. ¶ Μεταξὺ δὲ ἐνεχύρου καὶ ὑποθήκης ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ κινῆσαι με τὴν κουάσι Σερβιανὴν, οὐδεμία ἐστὶ διαφορά· εἴτε γὰρ ἐνεχυριάσας μοι, εἴτε ὑποθεὶς τὰ σεαυτοῦ πράγματα, σὺ ὁ δεβίτωρ ὑπὲρ ὧν ἐδανείσω, ὀρθῶς κινήσω τὴν κουάσι Σερβιανὴν. ἔστι δὲ ἐν ἑτέροις ἡ διαφορά. ἐνέχυρον [f] γὰρ κυρίως λέγεται ἐκεῖνο ὅπερ παραδίδοται τῷ κρεδίτορι, μάλιστα ἐν ᾧ ἐστι κινητόν. ὅπερ δίχα τραδιτζίωνος ψιλῷ συμφώνῳ

vocatur) ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiā capiunt. ¶ Seruiana autē experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris iure pro mercedibus fundi ei tenentur.

¶ Quasi Seruiana autem est qua creditores pignora hypothecásve persequuntur. ¶ Inter pignus autem & hypothecam (quantum ad actionem hypothecariam attinet) nihil interest. nam de qua re inter creditorem & debitorē conuenerit, vt sit pro debito obligata, vtraque hac appellatione continentur, sed in aliis differentia est. Nam pignoris appellatione eā propriè rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè si mobilis sit. At eam quę sine traditione nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

8 ¶ In personam quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet Prætor: veluti de pecunia constituta, cui similis videbatur receptitia: sed ex nostra cõstitutione (cum & si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ constitutæ transfusum est) & ea quasi superuacua iussa est cum sua authoritate à nostris legib. recedere.

ὑποτίθεται), τοῦτο κυρίως ὑποθήκη προσαγορεύεται.

8 ¶ Οὐ μόνον δὲ in rem, καθὰ εἴρηται, ἀλλὰ καὶ περσοναλίαν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε. οἷον τὴν pecuniæ [a] constitutæ. αὕτη δὲ οὐκ ἔστι πολιτική· χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐχρεώστεις μοι ρ νομίσματα. περιέτυχόν σοι, ἀπῄτουν σε ταῦτα ἀπαιτούμενος σύ. καὶ βουλόμενος τὴν παροῦσαν ἐνόχλησιν διαφυγεῖν, ὑπεφώνησας εἰπών, ὅτι τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ταῦτά σοι καταβαλῶ. παρελθούσης τῆς προθεσμίας ἀπῄτουν σε. ἔλεγες σὺ τοὺς ὅρους τῶν ἀγωγῶν τεχνολογῶν, μηδαμόθεν ἑαυτὸν ὑπεύθυνον εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἐπερώτησις γέγονε, ἵνα κινηθῇ κατὰ σοῦ ἡ ex stipulatu. οὐδὲ μανδάτον παρηκολούθησε, ἵνα ἁρμόσῃ ἡ mandati. ἑωρακὼς τοίνυν τὴν σὴν ἀγνωμοσύνην ὁ πραίτωρ, ὡς ὑπεναντίαν, ὅτι μάχη τῆς αὐτοῦ ὑποσχέσεως, εὗρε τὴν pecuniæ constitutæ. ἦν δὲ τὸ παλαιὸν ὁμοία ταύτης τῆς pecuniæ constitutæ, καὶ ἡ receptitia, [b] ἥτις ἁρμόζει τραπεζίτου ἀντιφωνήσαντος. καὶ κοινωνία [c] μὲν τῆς receptitiæ, καὶ τῆς pecuniæ constitutæ, αὕτη, καθὰ ἑκατέρα ἐξ ἀντιφωνήσεως τίκτεται. διαφορὰ [d] δέ, ὅτι ἡ μὲν pecuniæ constitutæ, ἐπὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος, χώραν ἔχει· ἡ δὲ receptitia ἐπὶ μόνου τραπεζίτου. καὶ ἑτέρα διαφορά, ὅτι ἡ μὲν pecuniæ constitutæ χώραν ἔχει, ἡνίκα ἀντιφωνηθῇ τὰ pondere, numero, mensura. ἡ δὲ receptitia, ὅτι δήποτε εἴη τὸ ἐποφειλόμενον, εἴτε κινητὸν, εἴτε ἀκίνητον, ἀντιφωνήσαντος τραπεζίτου κινεῖσθαι δύναται· οὐκοῦν ἡ pecuniæ constitutæ πλατύνεται μὲν τοῖς προσώποις.

tenetur, id propriè hypotheca appellatur.

8 ¶ Enimuerò nõ actiones tantùm in rem, verùm etiam in personã quasdam Prætor introduxit. Velut actionem pecuniꝫ constitutæ. Hęc enim ciuilis nõ est. Locũ aũt ea habet tali in specie. Centum aureos mihi debebas. Cõueni te, eos repetens. Tu, vt præsentem exactionem effugeres, ita me tũc dimisisti, *quòd te decimo die mẽsis soluturum cõstitueres*. Cùm elapsum iam esset tempus à me tibi indultũ, rursus tibi molestus esse cœpi. Tũ omnes actionũ fines callidè & astutè captans, negabas vlla re actione mihi teneri. Quoniã neq. stipulatio interuenerat, vt possem ex stipulatu agere: neque sequutum erat mandatũ, vt mandati actio cõpeteret. Tuã igitur istam improbitatem cùm videret Prętor, vt quæ etiã promissis tuis cõtraria sit: actionem de pecunia cõstituta proposuit. Atq. actioni de pecunia cõstituta similis erat olim & actio receptitia. Quæ tum competit, cùm argentarius constituit. Et id quidem inter actionem de pecunia constituta & actionem receptitiam commune est, quòd vtraque ex cõstituto nascitur. Verùm in illo differũt, quòd actio de pecunia cõstituta locũ habeat, quicunq. is sit, qui constituerit, receptitia verò tunc demum procedat, cũ argentarius constituit. Differunt item & in hoc, quòd actioni de cõstituta pecunia locus sit, cùm ea, quę numero, pondere, aut mẽsura cõstant, constituta fuerint: receptitia verò agere possim⁹, quidquid sit id quod debetur, mobile an immobile, dum argentarius constituerit. Sic ergo actio de constituta pecunia latiùs patet, quod ad personas attinet:

a *De pecunia constituta adde tit* C. Pandectarũ Pau. 2. sent. 2. de pecunia cõstitura. 16. Eclo. 2. c. 3 περὶ ἀντιφωνήτου. & 1. Harmeno. 3. §. *adde* Nouell. 115. c. 6.

b *De receptitia actione.* v. l. Receptitia 2. C. de cõstituta pecunia.

c *Receptitia & de constituta pecunia actionis cognatio.*

d *Receptitia & de constituta pecunia actionis differentia in personis & reb. duæ sunt. Soli argentarij tenebantur de recepto: de constituta, reliqui. Recipiebantur res omnes, constituebantur ea tãtũ quæ pondere & numero constant. Proinde priore casu receptitia remissior, posteriore laxior est actione de constituta.*

nã quilibet constituit, sed in angustius cõtracta est, quod ad res pertinet. Nã ea constituuntur sola, quę numero, pődere, vel mensura constant. Ex diuerso actio receptitia, in angustius cõtracta est, si personas spectes, quoniam solus argẽtarius ea tenetur. Et latius patet, si res inspicias: Nam omnia quæ cuipiã debentur, recipit. Atque hæc quidem olim ita in vsu erant. Verùm hodie edita est Imperatoris nostri constitutio, qua cauetur, vt sublata actione receptitia, ex sola actione de constituta pecunia, tam cum argentario, quàm cum quouis alio constituente agatur. Quin & illud etiã in actionem de constituta pecunia translatum est, quod tam latè ad res quasuis actio receptitia patebat: ita vt hodie actio de constituta pecunia aduersusquemuis constituentẽ, & quauis in re debita locum habeat. ¶ Inuenit & Prętor actionem de peculio, contra patrem vel dominum, hisce de rebus, quę cum filiis familiâs aut seruis contractæ fuerint. ¶ Proposuit & actionem in factum, cui tali in specie locus est. Si quod mihi debes à te petam, & tu debere te neges, ac deinde iusiurandum mihi deferas, egóque te debere iurem: dabitur mihi ex hoc iureiurando actio in factum. Sed & alias complures actiones Prætor inuenit.

7 ¶ Actio autem de cõstituta pecunia (nam ad eã redeundum est) aduersus quemlibet constituẽtem locum habet: siue pro seipso, siue pro alio soluturũ se constituerit: stipulatione scilicet nulla interposita. Quoniam sequuta stipulatione iure ciuili actio ex stipulatu datur.

a l. 2. Co. de pecunia cõstituta.

b *Receptitia actio sublata, & in de pecunia constituta actionẽ transfusa.*

c *De peculio actione plura* vide inf. titu. quod cũ eo qui in aliena potestate.

d *Pecunia constituta actio quæ & constitutoria actio.* l. 20. ff. de pecun. const. Harme. 1. tit. 3. §. 47. & Eclog. 26. tit. 1. c. 1. λέξις τῆς ἀντιφωνήσεως ἀγωγή *unde* ἀντιφωνητὴς 26. Ecl. 2. & 3. Harmenop. 6. & Nouell 4. *pecunia constituta rem. Galli respondant.*

e *Si id quod mihi Lucius debet, soluturũ te constitueris, actione pecunia constituta.* Paul. 2. sent. 1. §. 1.

πᾶς γὰρ ἀντιφωνεῖ. στενοῦται δὲ τοῖς πράγμασιν. ἀντιφωνεῖται γὰρ μόνα τὰ ponderis, numeri, mensuræ. ἡ δὲ receptitia, ἐν τῷ ἐναντίου, στενοῦται τοῖς προσώποις. μόνος γὰρ τραπεζίτης ταύτῃ κρατεῖται. πλατύνεται δὲ τοῖς πράγμασι· πάντα γὰρ ἐν ἑαυτῇ ἐπιδέχεται τὰ ὑποφειλόμενα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ παλαιόν. διάταξις[a] δὲ γέγονε τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἥτις εἶπε μόνην κινεῖσθαι καὶ κατὰ τραπεζίτου, καὶ παντὸς ἑτέρου ἀντιφωνήσαντος τὴν pecuniæ constitutæ, ἀναιροῦσα[b] τὴν receptitiam. τὸ δὲ πλάτος τῶν πραγμάτων, ὃ ἐν ἑαυτῇ εἶχεν ἡ receptitia, μετήγαγεν ἐπὶ τὴν pecuniæ constitutæ. ὥστε τὸ σήμερον τὴν pecuniæ constitutæ, χώραν ἔχειν, κατὰ παντὸς ἀντιφωνήσαντος. καὶ ἐπὶ παντὶ πράγματι ὑποφειλομένῳ. ¶ Ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ καὶ τὴν de peculio[c] κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου προφάσει τῶν γινομένων πρὸς τοὺς οἰκέτας, ἢ τοὺς ὑπεξουσίους παῖδας συναλλαγμάτων. ¶ Ἐφεῦρε δὲ καὶ τὴν in factum, ἥτις ἁρμόζει ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἐὰν ἀπαιτῶ σε χρέος, ἀρνῇ δὲ σὺ τοῦτο ὑποφείλειν, εἶτα ἐπαγάγῃς μοι ὅρκον, ὀμόσω δὲ ἐγὼ ὑποφείλεσθαι, ἐκ τούτου ἀπὸ τοῦ ὅρκου δοθήσεταί μοι ἡ in factum. καὶ ἑτέρας δὲ πλείστας ἀγωγὰς ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ.

9 ¶ Ἡ δὲ pecuniæ[d] constitutæ, ἀναδράμωμεν γὰρ πάλιν ἐπ' αὐτὴν, κατὰ[e] παντὸς κινεῖται ἀντιφωνήσαντος, εἴτε ὑπὲρ ἑαυτοῦ, εἴτε ὑπὲρ ἑτέρου καταβαλεῖν τις ἐπηγγείλατο. ἐπερωτήσεως δηλαδὴ μηδεμιᾶς ὑποκειμένης. ταύτης γὰρ παρακολουθησάσης, τὴν ex stipulatu, δίδωσι τὸ πολιτικόν.

¶ Item Prætor proposuit actionem de peculio seruorum, filiorumq. familiarum. ¶ Et eam, ex qua quęritur an actor iurauerit, & alias complures.

9 ¶ De constituta autem pecunia cum omnib. agitur, quicunque vel pro se, vel pro alio soluturos se cõstituerint, nulla scilicet stipulatione interposita. Nam alioqui si stipulanti promiserint, iure ciuili tenentur.

10 ¶ Actio-

10 ¶ Actiones autem de peculio ideo aduersus patrem, dominúmve comparauit Praetor, quia licèt ex cõtractu filiorum, seruorúmve, ipso iure non teneãtur, aequum tamen est peculio tenus (quod veluti patrimonium est filiorũ filiarumque, itẽ seruorum condemnari eos.

10 ¶ Τὴν δὲ de peculio ἀγωγὴν, διὰ τοῦτο κατὰ [a] τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ δεσπότου ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ. ἐπειδὴ εἰ [b] καὶ τὰ μάλιστα, ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων, αὐτῷ τῷ νόμῳ οὐ κατέχονται οἱ δεσπόται, ἢ πατέρες. τοῦτο γὰρ ἄγνωστον τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ· ὅμως διὰ τὸ φύσει δίκαιον μέχρι τῆς τοῦ peculii ποσότητος καταδικάζονται, ὅπερ peculium οὐσία [c] τῶν ὑπεξουσίων παίδων ἀρρένων φημὶ καὶ θηλειῶν ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ οἰκετῶν. ὥστε τοὺς δεσπότας, ἢ τοὺς πατέρας μέχρι τοσαύτης καταδικάζεσθαι ποσότητος.

10 ¶ Actionem verò de peculio, ideo aduersus patrem dominúmve Praetor comparauit, quia licet ex contractu eorum qui aliena in potestate sunt, ipso iure patres aut domini non teneantur, (id enim ius ciuile ignorat) tamen hoc natura aequum est, vt vsque ad peculij quantitatem fiat condemnatio, (quod peculium veluti patrimonium est filiorum filiarúmque qui in potestate sunt, item & seruorũ) ita vt vsque ad peculij quantitatem domini patrésve condemnentur.

[a] *Actio de peculio datur aduersus parentes. & dominos* l.1. Co. ne filius pro patre. l.11.C. quod cũ eo.

[b] *Ex contractu liberorum & seruorum parentes & domini ipso iure non tenentur: iure tamen Praetorio tenentur ad peculij eorum quantitatem.*

[c] *Peculium veluti patrimoniũ liberorum & seruorum.* v. §. 4. infra quod cũ eo. adde l. 5. §. 2. & 3. ff. de peculio.

11 ¶ Itẽ si quis postulante aduersario iurauerit deberi sibi pecuniam quam peteret, neque ei soluatur, iustissimè accommodat ei talem actionem, per quam non illud quaeritur, an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit.

11 ¶ Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ ὅρκου in factum· δεῖ γὰρ πλατύτερον [d] περὶ αὐτῆς διαλαβεῖν· χώραν ἔχει, καθὰ εἴρηται, ἡνίκα ἐμοῦ ἀπαιτοῦντός σε τὸ ὑποφειλόμενον, ὅρκου ἐπαχθέντος μοι ὀμόσω ὑποφείλειν σε τοσήνδε ποσότητα, ἣν καὶ ἀπαιτῶ. ἐὰν γὰρ ταύτην μὴ καταβάλῃς, παρασχεθήσεταί μοι ἡ in factum ἀγωγή. ἣν κινῶν, οὐκ [e] ἀναγκάζομαι δεῖξαι, πότερον ὑποφείλομαί τι, ἢ οὐκ ὑποφείλομαι. ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἀποδείξαντός μου, τὸ ὅπερ ὤμοσα, ἀνάγκη σε καταδικασθῆναι.

11 ¶ Sed & actio, quae ex iureiurando in factum datur: (nam & de ea latiùs differendum est) locum habet, vt dictum est, cùm me id, quod mihi debetur, petente, ac iureiurando mihi delato, tantam summam quantam & peto, debere te mihi iuraui. Si enim eam non solueris, datur mihi in factum actio. Quam intentans, planum facere non cogor, debeatúrne mihi aliquid, an non debeatur. Verùm cùm id solùm planum fecero, me iurasse, necesse erit, vt condemneris.

[d] *Adde* §. 4. infr. de exceptionibus.

[e] vide l. non erit 5. §. dato iureiurando 3. ff. de iureiurando.

12 ¶ Poenales quoque actiones Praetor pene multas ex sua iurisdictione introduxit, veluti aduersus eum qui quid ex albo eius corrupisset. ¶ Et in eũ qui patronũ vel parentem in ius vocasset, cum id nõ impetrasset:

12 ¶ Ἐπενόησε δὲ καὶ pœnales ἀγωγὰς ὁ πραίτωρ. οἷον ἔδικτον [f] ὁ πραίτωρ προτέθεικεν. ἐλθὼν δέ τις τοῦτο διέρρηξεν, ἤτοι ἀφήρπασεν. ἔστι κατ' αὐτοῦ in factum ἀγωγὴ, albi corrupti. τουτέστιν ἕνεκα τοῦ ἄλβου διαρραγέντος. ἄλβον [g] δὲ λέγεται τὸ ἔδικτον, διὰ τὸ λευκοῖς γεγράφθαι γράμμασι. ¶ Πολλὴ τοῖς πάτερσιν, ἔτι δὲ καὶ τοῖς πατρῶσιν ὑποφείλεται τιμὴ παρὰ τῶν παίδων, καὶ τῶν ἀπελευθέρων. μέρος δὲ τῆς τιμῆς ἐστι καὶ τοῦτο, τὸ μὴ δύνασθαι καλεῖν τούτους εἰς τὸ δικαστήριον, δίχα αἰτήσεως συγγνώμης. ὑπόθου δὲ τὸν παῖδα εἶναι ἐμαγκίπατον· ἐπεὶ δικαστήριον οὐ δύναται συνεστάναι.

12 ¶ Poenales quoque actiones introduxit Praetor. Veluti edictum Praetor proposuit. Id aliquis accedens conscidit aut abstulit. Actio aduersus eum in factum datur albi corrupti. Album enim dicitur edictum quod albis literis conscriptum sit. ¶ Ad haec multum patronis ac parentibus, à liberis ac libertis reuerentiae debetur. Est autem & ea reuerentiae pars, quod ab his in ius vocari non possint sine permissu ac venia. Finge tamen liberos emancipatos esse, nam aliter non consistit iudiciũ.

[f] vide 7. Eclog. 4. l. 7 ff. de iurisdict.

[g] *Album Praetoris unde dictum.*

Si igitur aut filius patrē, aut libertus patronū, sine venia in ius vocauerit, actione in factum tenetur, atque in certam pecuniæ summam condemnatur.

a l. 4. §. 1. ff. de In ius vocando.

¶ Item eum qui mihi obligatus erat, in ius vocatū aliquis exemit, aut dolo fecit, ne ad iudicem veniret. Hic mihi actione in factū agenti, in tantum condē nandus est, quantum ab eo, qui in ius vocatus erat, petebam. Sunt ad hæc & aliæ innumeræ in factum actiones pœnales.

b l. si libertus. 12. ff. de In ius vocando. d. §. 1.

c *In annot quinquaginta* 7. Eclog. 8. c. 24. l. 23. ff. de In ius vocando.

13 ¶ Sunt etiam quædam præiudiciales actiones, quæ diuersis in casibus procedunt. Præiudicium verò est formula ex sola intentione constans. Neq; enim condemnationem in se habet. In rem autem est hoc iudicium, veluti in hac specie. Aliquis domino controuersiam sui faciebat, dicens se seruum illius non esse. Aut fortè libertus meus proclamabat ad ingenuitatem. Vtraque hac in specie, præiudicialis in rem actio moueri potest. Dicere enim potest is, qui ad libertatem proclamat: Si apparet me liberum esse, nec necesse est subinferre, Cōdemna iudex. Præiudicialis quoque in rē est actio de partu agnoscendo. Veluti vxorem habebā quæ grauida ex me facta est. Solutum est diuortio matrimonium. Natúsque est infans, hunc ego alere nolebam: potest mulier mecum agere, vt me cogat ad alendum puerum. Et coget, si planum fecerit, se grauidam ex me factā esse. Tres igitur diximus præiudiciales actiones, quarum duas Prætor inuenit: & vna ex iure ciuili descendit, qua dicimus, Si appares me liberum esse.

d *Vide* titul. Digest. Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat.

e *Quam & præiudicia.* l. 1. §. ff. de rei vindica. l. actionis verbo. 37. ff. de obligat. l. 12. ff. de except. §*Præiudicium quid.*

g *De præiudicialibus actionibus domini in seruum: serui in dominū.* v. l. 26. l. 24. ff. de liberali caussa: *patroni in libertum, liberti in patronum.* l. 14. ff. de proba. *de partu & liberis agnoscendis.* l. 1. in fi. ff. de lib. exhib.

εἰ τοίνυν ὁ μὲν παῖς τὸν πατέρα, ὁ δὲ ἀπελεύθερος [a] τὸν πάτρωνα δίχα αἰτήσεως συγγνώμης ἐπὶ δικαστήριον καλέσοι, κρατεῖται τῇ in factum. καὶ εἰς φανερὰν χρυσίου [b] ποσότητα καταδικάζεται. ¶ Τὸν ἐμὸν ὑπεύθυνον ἀγόμενον ἐπὶ δικαστήριον, βίᾳ ἐξείλετό [c] τις, ἢ καὶ δόλον οὐ συνεχώρησεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ δικαστήριον· καταδικασθήσεται τῇ in factum, τοσοῦτον ἀπαιτούμενος ὅσον ἐγὼ τὸν καλούμενον ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἀπῄτουν. εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι ἀναρίθμητοι in factum pœnales.

13 ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ præiudiciales [d] ἀγωγαί, ἐπὶ διαφόροις κινούμεναι θεμάτων. Præiudicium [e] δέ ἐστι, τύπος ἀπὸ intentionος μόνης συγκείμενος. οὐδὲ γὰρ ἔχει καταδίκην ἐν ἑαυτῇ. In rem δέ ἐστι τοῦτο τὸ δικαστήριον· οἷον [f] ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος· ἀπεμάχετό τις πρὸς τὸν οἰκεῖον δεσπότην, λέγων ἑαυτὸν μὴ εἶναι δοῦλον αὐτοῦ. ἤγουν ὁ ἐμὸς ἀπελεύθερος ἀνεφώνει εἰς εὐγένειαν. δυνατὸν κινεῖσθαι ἐπὶ ἑνὸς ἑκάστου τούτων τῶν θεμάτων [g] πραιϊουδικιαλίως τὴν in rem. δύναται γὰρ ὁ ἀναφωνῶν εἰς ἐλευθερίαν κινεῖν λέγων. Εἰ φαίνεταί με ἐλεύθερον εἶναι, καὶ οὐκ ἔτι ἐπάγειν καταδίκασον ὦ δικαστά. Τοιαύτη δέ ἐστι καὶ ἡ in rem præiudicialis, de partu agnoscendo, ἤτοι περὶ τοκετοῦ διαγνώσεως. οἷον εἶχον ἐγὼ γαμετήν, ἔγκυμον γέγονεν ἐξ ἐμοῦ. διελύθη ῥεπουδίῳ ὁ γάμος, ἐτέχθη παῖς· οὐκ ἐβουλόμην τοῦτον τρέφειν, δύναται κινεῖν κατ᾽ ἐμοῦ ἡ γυνή, ἀναγκάζουσά με, ὥστε θρέψαι τοῦτον τὸν παῖδα καὶ ἀναγκάσει με, εἴγε ἀποδείξει ὅτι ἐξ ἐμοῦ γέγονεν ἔγκυμον. τρεῖς οὖν εἰρήκαμεν præiudiciales ἀγωγάς· ὧν τὰς μὲν δύο ἐπενόησεν ὁ πραίτωρ, ἡ δὲ μία κατάγεται ἐκ τοῦ πολιτικοῦ. ἔνθα λέγει τις εἰ φαίνεταί με ἐλεύθερον εἶναι.

item aduersus eum qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur: cuiúsve dolo alius exemerit, & alias innumerabiles.

13 ¶ Præiudiciales actiones in rem esse videntur, quales sunt per quas quæritur, an aliquis libertus sit, vel seruus, vel de partu agnoscendo. Ex quibus ferè vna illa legitimam caussam habet, per quam quæritur, an aliquis liber sit. cæteræ ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

14 ¶ Sic itaque discretis actionib. certũ est nõ posse actorem suam in rẽ ita ab aliquo petere, *Si apparet eum dare oportere.* Nec enim quod actoris est, id ei dari oportet, scilicet quia dari cuiquam id intelligitur, qđ ita datur, vt eius fiat, nec res quæ iam actoris est, magis eius fieri potest. Planè odio furum, quò magis pluribus actionib. teneãtur, effectum est, vt extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione teneantur, *si appareat eos dare oportere*: quãuis sit aduersus eos etiam hæc in rem actio, per quam rem suam quis esse petit.

15 ¶ Appellamus autẽ in rem quidem actiones, vindicationes, in personam verò actiones, quibus dare, aut facere oportere intenditur, condictiones. Condicere enim est denunciare, prisca lingua. nunc verò abusiuè dicimus cõdictionem, actionẽ in personã esse, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

14 ¶ Εἰρήκαμεν ὅτι τῶν ἀγωγῶν, αἱ μὲν εἰσὶν in rem, αἱ δὲ περσονάλιαι. τούτων τοίνυν διακεκριμένων, καὶ πολὺ διϊσταμένων ἀλλήλων, ἐκεῖνο πρόδηλόν ἐστι, τὸ[a] μὴ δύνασθαι τὸν ἐνάγοντα τὸ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζόμενον πρᾶγμα, διὰ περσοναλίας ἀγωγῆς ἀπαιτεῖν καὶ λέγειν, Εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον τόδε τὸ πρᾶγμα χρῆναί μοι δοῦναι. οὐδὲ γὰρ τὸ ὑπάρχον ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τινὸς, τοῦτο αὐτῷ δίδοσθαι δύναται. δοῦναι[b] γάρ ἐστι τὸ ποιῆσαι δεσπότην. ἐπιπλέον δὲ ὁ[c] ἄκτωρ, δεσπότης τοῦ οἰκείου γενέσθαι οὐ δύναται. ὑπεξελέ[d] μοι τὸν φουρτίβον κονδικτίτιον, ὃν δυνάμεθα κινεῖν κατὰ τοῦ κλέπτου, περιφράσῃ αὐτοῦ τοῦ πράγματος τοῦ κλαπέντος. μίσει γὰρ τῶν κλεπτῶν διὰ τὸ πολλαῖς αὐτοὺς κατέχεσθαι ἀγωγαῖς, παραβαίνομεν ἐνταῦθα τοὺς κανόνας. διὰ[e] γὰρ μὲν τῆς furti, τὸ διπλάσιον, ἢ τὸ τετραπλάσιον λαμβάνομεν. αὐτὸ δὲ τὸ ὑφαιρεθὲν ἀπαιτοῦμεν, ἢ κατὰ κανόνα διὰ τῆς in rem, ἢ παρὰ κανόνα διὰ τοῦ φουρτίβου κονδικτιτίου, λέγοντες· Εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι.

15 ¶ Πᾶσαι δὲ αἱ in rem, τῷ γένει λέγονται vendicationes.[f] ὥσπερ καὶ πᾶσαι αἱ περσονάλιαι κονδικτίτιοι[g] προσαγορεύονται. καὶ[h] πόθεν εἴρηται κονδικτίτιος, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Condicere[i] ἐστὶ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν διάλεκτον, τὸ παραγγεῖλαι. πάλαι γὰρ ὁ ἔχων δίκην πρός τινα παρήγγελε[k] αὐτῷ ὅτι ἔλθε τῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ[l] ὡς δικασόμενος μετ' ἐμοῦ. σήμερον δὲ καταχρηστικῶς λέγεται κονδικτίτιος ἡ ἀγωγὴ, ἣν ὁ ἄκτωρ κινῶν λέγει, Εἰ φαίνεται τόνδε χρῆναι δοῦναι. ἐπειδὴ κατὰ τὸ νῦν κρατοῦν, οὐδεμία πρὸς

14 ¶ Dictum est actionũ alias esse in rem, & alias in personam. His igitur sic discretis, & multum inter se differẽtibus illud apertum est: non posse actorẽ eam rem cuius dominus sit, actione in personam petere, & dicere, Si apparet aduersarium hãc rem mihi dare oportere. Nam cuius quis dominus est, id ei dari non potest: quoniã dare, est dominum facere. At actor rei suæ amplius dominus fieri non potest. Hinc tamen mihi excipe condictionem furtiuam, quam de rebus furto sublatis, aduersus furem mouere possumus. Odio enim furum, quo pluribus actionibus teneantur, regulas iuris non perinde hic obseruamus. Nam per actionem furti, duplum quidẽ aut quadruplũ consequimur. Rem verò ipsam, quę ablata est, petimus: aut secundùm regulã iuris per actionem in rem, aut cõtra regulam per condictionem furtiuam dicentes: Si apparet hunc dare oportere.

15 ¶ Porrò omnes in rẽ actiones, generali verbo dicuntur Vindicationes: quemadmodum & omnes in personam, appellantur condictiones. Ac vnde dicta sit condictio, operæpretium est dicere. Condicere prisca & antiqua lingua significat denuntiare. Nam qui olim cum aliquo litem habebat, denuntiabat ei, *vt hoc aut illo die ad iudicium accipiendum aut litem prosequendum adesset.* Hodie verò καταχρηστικῶς, id est, per abusionem condictio dicitur actio, quam actor intentans dicit: Si apparet hunc dare oportere. Nulla enim hoc tempore

a *Actor nõ potest eam rem cuius dominus sit actione in personã petere.*
b *Dare est dominum facere.*
c §. 6. §. 10. 6. de legatis.
d *Codicere nemo rẽ suã potest, nisi a fure.* l. 1. ff. de condic. furtiua.
e *Hæc remedia dominus cõpetunt aduersus furem, furti actio vindicatio, codictio.* §. 18. inf. eo. l. 54. §. 3. ff. de furtis adde titu. de condic. furtiua.
f *Vindicationis verbo, vt pote generali omnes in rẽ actiones continẽtur.* vide l. 25. ff. de obliga.
g *Condicendi & condictionis verbo omnes in personã actiones continẽtur.* d. l. 25.
h *Condictio vnde dicta.*
i *Codicere pro denuntiare.* v. Festum in Cõdicere & Cõdictio & Cõdictum.
k *Erant enim certa ac solennes denuntiationes, vt mox dicam.*
l *Actores denuntiabãt aduersario vt iudicio certa & stata die adesset, vt hic.* l. 10. C. de pignorib. *certa inquam puta in tertium ac perendinum, de quo vide orationẽ pro Murena, inde Paulus* in Festi Epitome *condictionẽ interpretatur denũtiationem in diem certum eius rei qua de agitur. Sic status, condictúsque dies cum hoste, de quo dixi ad leges xij Tab.* Tit. de iudiciis. de iudicio sisti. *verum hæ denuntiationum ambages sublatæ.* l. si quis debiti. §. Cod. Theodos. de denuntiatione vel editione rescripti. lib. 2. tit. 4.

aduersario fit denuntiatio,quoniam non denuntiat ei petitor, vt hoc aut illo die ad iudicium vel ad litigandum veniat.

τὸν ἀντίδικον γίνεται παραγγελία. οὐδὲ γὰρ παραγγέλλει αὐτῷ ὁ ἐνάγων ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐλθεῖν τῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ καὶ δικάσασθαι.

16 ¶ Secunda actionum diuisio est hæc: quod quibusdam actionib. agamus ad rei persequutionem, hoc est nudam rem petẽtes: quibusdam ad pœnæ persequutionem: & quædam mixtæ sint,quę simul &rei persequutionem habent, & etiam pœnales sunt.

a *Actionibus persequimur, rem, pœnam, vtrumque.*

16 ¶ Δευτέρα τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις αὕτη· ὅτι τῶν ἀγωγῶν τὰς μὲν κινοῦμεν ad [a] rei persequutionem, τουτέστι ψιλὸν τὸ πρᾶγμα ἀπαιτοῦντες. τινὰς δὲ ἐπὶ ἀπαιτήσει ποινῆς. τινὲς δέ εἰσι μικταί, ἔχουσαι καὶ rei persequutionem, οὖσαι δὲ καὶ pœnales.

16 ¶ Sequens illa diuisio est, quòd quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ sunt.quædã pœnæ persequendæ,quædam mistæ sunt.

17 ¶ Et ad rei quidem persequutionem comparatæ sunt omnes in rem actiones. Earum quoque quæ in personam sunt hæ quæ ex contractu nascuntur,ferè ommnesad solam rei persequutionem condemnationem habent. Veluti condictio mutui, ex stipulatu, commodati,depositi, pro socio, ex empto,ex vendito, locati,cõducti.Quoniam verò dixi in deposito solam rei persequutionem versari,sciẽdum est,quòd si in publico tumultu incendióve, aut cùm ruina vel naufragium timeretur, rem aliquam apud Titium deposuerim: atque is cùm res illa ab eo repeteretur,moram in reddendo fecerit, actione depositi aduersus Titium vel heredes eius mota,dumcum herede de dolo ipsius heredis agatur: non solùm ad rem ipsam: verùm etiam ad alterum tantùm reddẽdum condemnabitur. Atque hoc casu actio depositi quamuis ex contractu nascatur,ad duplum competet, & mixtis actionibus, quæ & rei & pœnæ persequutionem continent,adnumerabitur.

b *Rei persecutoria actiones sunt, omnes in rem actiones & in personam quæ ex contractu sunt, veluti mutui ex stipulatu, commodati, depositi, pro socio, ex empto, vendito, locati, cõducti.*

c. *Depositi actio crescit, pro qualitate ipsius depositi, vt hic & l. 1. §. 1. ff depositi: crescit etiam ex inficiatione. §. 26. inf. eod.*

17 ¶ Καὶ πρὸς μὲν rei persequutionem ἐπινενόηνται πᾶσαι [b] αἱ in rem ἀγωγαί. ἐπὶ δὲ τῶν περσοναλίων, ὅσαι μὲν ἀπὸ συναλλαγμάτων κατάγονται, σχεδὸν πᾶσαι, ad rei persequutionem μόνην ἔχουσι τὴν καταδίκην. οἷον ὁ δανειακὸς κονδικτίκιος. ἢ ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ex stipulatu, ἢ commodati, ἢ depositi, ἢ pro socio; ἢ ex empto, ἢ ex vendito, ἢ locati, ἢ conducti. ἐπειδὴ δὲ εἶπον τὸν depositi rei ἔχειν persequutionem μόνην, ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι εἰ ταραχῆς [c] συμβάσης δημοτικῆς, ἤγουν ἐμπρησμοῦ, ἢ πτώσεως ἀπειλουμένης, ἢ ναυαγίου μέλλοντος γίνεσθαι, παρεθέμην Τιτίῳ πρᾶγμα, ἀπαιτούμενος δὲ ἐκεῖνος μετὰ ταῦτα, ὑπερέθετο ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδοσιν, κινουμένης τῆς depositi κατ' αὐτοῦ τοῦ Τιτίου, ἢ καὶ κατὰ κληρονόμων αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐλέγχεται δόλος ὑπὸ τοῦ κληρονόμου ἁμαρτηθεὶς καταδικασθήσεται, οὐ μόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τοσοῦτον καταβαλεῖν. καὶ συναριθμηθήσεται ἡ depositi εἰς τὸ διπλοῦν, καίτοιγε ἀπὸ συναλλαγμάτων ἐγγεγραμμένη. ὁμοίως καὶ ταῖς μικταῖς συναριθμουμένη ταῖς ἐχούσαις ποινὰς καὶ πράγματος ἀπαίτησιν.

17 ¶ Rei persequendæ caussa comparatæ sunt omnes in rem actiones. Earum verò actionum, quæ in personã sunt,eę quidem, quæ ex contractu nascuntur, ferè omnes rei persequendæ caussa comparatæ videntur, veluti quibus mutuampecuniam, vel in stipulatũ deductam petit actor,item commodati, depositi, mandati, pro socio,ex empto, vendito, locato, conducto.Planè si depositi agatur eo nomine, quòd tumultus, incendii, ruinæ, naufragii caussa depositum sit,in duplum actionemPrętor reddit,si modò cum ipso,apud quem depositũ sit, aut cum herede eius de dolo ipsiusagitur,quo casu mista est actio:

18 ¶ Ex.

18 ¶Ex maleficiis verò proditæ actiones, aliæ tantùm pœnæ persequendæ caussa comparatæ sunt, aliæ tam pœnæ, quam rei persequendæ, & ob id mistæ sunt. Pœnam tātùm persequitur quis actione furti: siue enim manifesti agatur, quadrupli, siue non manifesti, dupli de sola pœna agitur. nā ipsam rem propria actione persequitur quis, id est, suam esse petēs, siue fur ipse eā rem possideat, siue alius quilibet. Et amplius aduersus furem etiam condictio est rei.

19 ¶Vi autem bonorum raptorum actio mista est, quia in quadruplo, rei persecutio continetur, pœna autē tripli est. ¶Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato mista est, non solū si aduersus inficiantem in duplum agatur, sed interdum & si in simplum quisque agat, veluti si quis hominem claudū aut luscum occiderit, qui in eo anno integer & magni precij fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit: secundùm iam traditam diuisionem.

18 ¶ Αἱ δὲ ἐξ ἁμαρτήματος ἐγγενόμεναι ἀγωγαὶ, ποτὲ [a] μὲν μόνης ποινῆς ἀπαίτησιν ἔχουσι, ποτὲ δὲ τοῦτο μὲν ποινῆς, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ, ὥστε αὐτὰς εἶναι μικτάς. ποινὴν [b] μόνην ἀπαιτοῦμεν διὰ τῆς furti, εἴτε manifesti κινεῖται ἐπὶ τῷ τετραπλῷ, εἴτε nec manifesti ἐπὶ τῷ διπλῷ. τὸ [c] γὰρ πρᾶγμα αὐτὸ τὸ κλαπὲν, διὰ ἰδιαζούσης ἀπαιτοῦμεν ἀγωγῆς, ἢ διὰ τῆς in rem, εἴτε ὁ κλέπτης, εἴτε ἕτερός τις τοῦτο νέμεται, ἢ [d] διὰ τῆς φουρτίβου κονδικτιτίου, ὃν κατ' αὐτοῦ τοῦ κλέπτου κινεῖν δυνάμεθα.

19 ¶Ἡ[e] δὲ vi bonorum [e] raptorum μικτή ἐστι. ἐν γὰρ τῷ τετραπλῷ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ πράγματος ἀπαίτησις. ὥστε οὖν τὸ τετραπλοῦν οὐκ ἐν καθαρᾷ ἐστὶ ποινῇ. ¶Ἡ δὲ ἐκ τοῦ ἀκουϊλίου ἀγωγὴ μικτή ἐστιν· οὐ μόνον ἡνίκα κατὰ τοῦ ἀρνουμένου [f] κινεῖται εἰς τὸ διπλάσιον, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἡνίκα εἰς τὸ ἁπλοῦν ποιεῖται τὴν ἐναγωγήν. ἐὰν γάρ τις τὸν ἐμὸν οἰκέτην χωλὸν ὄντα, ἢ ἑτερόφθαλμον φονεύσῃ, ἔτυχε δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἀκέραιος ὢν, τυχὸν πρὸ ζ, ἢ η, ἢ καὶ ι μηνῶν τῆς πληγῆς, οἶδας ὅτι ὁ δικαστὴς, ἀνακλᾷ ἑαυτὸν εἰς τοὐπίσω, ἐπὶ ὁλόκληρον ἐνιαυτὸν, ἡνίκα τὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ ἀκουϊλίου ἐξετάζεται, καὶ ἐν ᾧ ἂν εὕρῃ χρόνῳ πλείονος [g] ἄξιον ὄντα τὸν ἀναιρεθέντα οἰκέτην, πρὸς τὴν διατίμησιν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ποιεῖται τὴν καταδίκην, κατὰ τὴν δεδομένην ἤδη διαίρεσιν. ἰδοὺ ἐνταῦθα εἰ καὶ εἰς ἁπλοῦν κινεῖται, ὅμως ἔχει καὶ ποινῆς ἀπαίτησιν. τοῦ γὰρ ἀναιρεθέντος οἰκέτου ἔσθ' ὅτε ἀξίου ὄντος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναιρέσεως ι νομισμάτων, ἡ καταδίκη γίνεται εἰς ρ νομίσματα.

18 ¶Quæ autem ex maleficio actiones nascuntur, aliàs in sola pœnæ persequutione versantur, aliàs tam pœnæ quàm rei persequutionem continent, vt ideo mixtæ dicantur. Pœnam tātùm persequimur, actione furti: siue manifesti agatur ad quadruplū, siue nec manifesti ad duplum. Nam ipsam rē quæ furto ablata est, propria actione persequimur, aut in rē scilicet, siue fur ipse eam possideat, siue alius quilibet: aut condictione furtiua, quæ aduersus ipsum furem competit.

19 ¶Actio autem vi bonorum raptorū mixta est, quoniam in quadruplò & rei persequutio continetur. Itaque quadruplum in sola pœna nō est. ¶Sed & actio legis Aquiliæ mixta est: non solùm cùm aduersus inficiantem in duplum agitur, verùm etiam interdum cùm in simplū actio proponitur. Nam si quis hominem meū cùm claudus aut luscus esset occiderit, atque is eo anno integer fuerit, ante septē aut octo vel decem forte menses quàm occideretur, didicisti Iudicem retro se ad totum annum referre, cum primum caput legis Aquiliæ exercetur, & quocumque tempore, eum, qui occisus est, plurimi fuisse competerit, ad eius diei æstimationem, condemnationem facere, secundùm iam traditam diuisionem. Ecce & hîc, quamuis in simplum agatur, habet tamen res pœnæ persequutionem. Nam interdum serui eius nomine, qui cùm occideretur, decem aureorum fuerit, condemnatio fit in centum aureos.

a *Actione ex maleficio interdum solam pœnam, interdum pœnam & rem petimus.*
b *Furti actio ad pœna persecutionem pertinet: condictio & vindicatio ad rem ipsam* l. si pignore. 54 §. cum fur ti. 3 ff de furtis.
c *Furti actionis & vindicationis & condictionis furtiua differentia.*
d §. 14. sup. eo.
e *v.* sup. vl bonorū raptorum in prin. versi. quadruplum autem.
f *Actiones quadam si à reo inficiantur, duplantur, velut iudicati.* Paul. 1. sen. 18. §. 1. & li. 5. tit. 5. §. 7. *Cicero* pro Flacco, *depositi (nam ita legendū est apud* Paul. 1. sent. 18. §. 1. *non depensi* ve §. 26. infr. eo. *legati per dānationem relicti* d. §. 1. & §. vlt. ff. de obligat. quæ quasi ex contractu) *damni iniuria legis Aquiliæ.* d. §. 1 & §. 25. infra eod. §. 7. sup. de obligation. quæ quasi ex contractu. *item de modo agri cum à venditore emptor per mendaciū deceptus est.* d. paragr. 1. Paul de sen. 17. paragr. 4. *Cicero* 3. de officiis. *vbi de lingua nuncupatiua agit.*

g *Aestimatio hominis occisi, lege Aquilia ad id tempus refertur quo homo plurimi in eo anno fuit.* l. vt lex. l. 23. parag. idem Iulianus ff. ad l. Aqui.

propterea quòd tanti fuerit eo tempore, quo sanus erat & integer. ¶ Mixta etiam est actio illa in specie. Decedens aliquis legatum aut fideicommissum ecclesiæ, vel monasterio, vel sacello, vel alii venerabili loco reliquit. deinde is, qui legatum aut fideicommissum debebat, tandiu solutionem distulit, donec in ius vocaretur. Tunc enim & rem ipsam aut summam, quæ legata est, dare cogitur, & alterum tantum pœnæ nomine, vt hinc appareat, in duplum condemnationem eius esse.

[a] *Adde §. 23. in fi. infr. eo. §. Harmeno. 10. §. 47 & §. vlt. sup. de obligat. quæ quasi ex contractu. Sunt & alia quæ inficiando crescunt, de quibus paulo ante dixi.*

διὰ τὸ τοσούτου ἄξιον αὐτὸ γεγενῆσθαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ὑγιὴς ἦν. ¶ Μικτὴ δέ ἐστιν ὁμοίως ἀγωγὴ, καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦ θέματος. τελευτῶν τις, ληγάτον, ἢ φιδεικόμμισσον κατέλιπεν ἐκκλησίᾳ, [a] ἢ μοναστηρίῳ, ἢ εὐκτηρίῳ, ἢ ἑτέρῳ τοιούτῳ σεπτῷ τόπῳ. εἶτα ὁ τὸ ληγάτον, ἢ τὸ φιδεικόμμισσον ἐποφείλων, μέχρι τοσούτου τὴν καταβολὴν ὑπερέθετο ποιήσασθαι, μέχρις οὗ εἰς δικαστήριον κληθεὶς παρεγένετο. τότε γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ καταλειφθὲν πρᾶγμα, ἤτοι τὴν τῶν χρημάτων ποσότητα ἀναγκάζεται δοῦναι, καὶ ἕτερον τοσοῦτον ποινῆς ἕνεκα. ὡς ἐντεῦθεν δείκνυσθαι, ὅτι εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην.

¶ Item mista est actio cōtra eos, qui relicta sacrosanctis Ecclesiis vel aliis venerabilibus locis, legati vel fideicommissi nomine dare distulerint, vsque adeò vt etiam in iudicium vocarentur. tunc enim & ipsam rē vel pecuniam, quæ relicta est, dare compellitur, & aliud tantum pro pœna: & ideo in duplum eius fit condemnatio.

20 ¶ Sunt quædam actiones, quæ & actionis in rem & actionis in personam naturam in se habeant. ¶ Talis est familiæ herciscundæ actio, quæ coheredibus competit de diuidenda hereditate. Nā & actionis in rem proprietatem habet, quòd ea de rebus agatur. Ex parte enim singuli coheredū domini sunt. Habet & actionis in personam effectum. Nam capita quædā in ea & excutiuntur, & in condemnationem deducuntur, quæ actionis in personam & non actionis in rem propria sunt. Sicut infrà fauente Deo in Titulo de officio iudicis discemus. ¶ Idem dicere possumus & in actione Communi diuidundo, quæ inter eos redditur, qui qualis ex causa res inter se communes habent, vt hæ diuidantur.

¶ Prædictis Actionibus adnumeratur & actio Finium regundorum, quia inter eos agitur, qui confines agros habent, & de finibus inter se contendunt,

[b] *Familiæ herciscundæ iudicium ex duobus constat, rebus & præstationibus, id est personalibus actionibus, l. item Labeo. 22. §. familiæ herciscundæ. 4. ff. familiæ.*

[c] *Communi diuidundo actio quatenus in rē & in personam dicatur. vide* l. per hoc iudicium. 4. §. sicut autem. 3. ff. commu. diuid.

[d] *Finium regundorū act. o in rē & in personam quemadmodum dicatur, vide* l. 1. 2. 3. 4. ff. finium regundorum.

20 ¶ Εἰσί τινες ἀγωγαὶ, αἵτινες καὶ τὴν in rem καὶ τὴν personalis τὴν φύσιν ἔχουσιν ἐν ἑαυταῖς. ¶ Τοιοῦτόν ἐστι, τὸ φαμιλίας [b] ἐρκισκοῦνδαι, ὅπερ ἁρμόζει μεταξὺ τῶν συγκληρονόμων, ἕνεκα τῆς διαιρέσεως τῶν κληρονομιαίων πραγμάτων. ἔχει γὰρ καὶ τῆς in rem, τὸ ἰδίωμα, καθὸ περὶ πραγμάτων κινεῖται. ἕκαστος γὰρ συγκληρονόμος ἐν μέρει δεσπότης ἐστίν. ἔχει δὲ καὶ περσοναλίας ἀποτελέσματα. ἐξετάζεται γὰρ ἐπὶ αὐτοῦ, καὶ κατάγεται εἰς καταδίκην κεφάλαια, ἅτινα personalis, οὐ μὴν τῆς in rem ἐστὶν οἰκεῖα. ὡς ἐν τοῖς de iudiciis σὺν θεῷ μαθησόμεθα. ¶ Τὸ αὐτό ἐστιν εἰπεῖν, καὶ ἐν τῷ communi diuidundo [c] ὅπερ κινεῖσθαι συμβαίνει, μεταξὺ τῶν ἐχόντων ἐπίκοινα πράγματα, ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας, ἐπὶ τῷ ταῦτα διελέσθαι.

¶ Συνηρίθμηται ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς, καὶ τὸ finium [d] regundorum, μεταξὺ τῶν ἀγρογειτόνων γυμναζόμενον. οἵτινες περὶ ὅρων πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι φιλονεικίαν.

20 ¶ Quædam actiones mistā caussam obtinere videntur, tam in rem, quàm in personam. Qualis est familiæ herciscundæ actio, quæ competit coheredibus de diuidenda hereditate. ¶ Item communi diuidundo, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune est, vt id diuidatur. ¶ Item finium regundorum actio, qua inter eos agitur qui confines agros habent.

¶ In

¶ In quibus tribus iudiciis permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare, & si vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicē certa pecunia alteri condemnare.

¶ Ἐν δὲ τούτοις τοῖς τρισὶ δικαστηρίοις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, ἑνὶ τῶν δικαζομένων, καθὸ δίκαιον καὶ κάλλιστον αὐτῷ φανῇ, προσκυρῶσαι [a] τὸ κοινὸν πρᾶγμα, καὶ τῷ ἑτέρῳ ἕτερον ἀδιουδικατεύειν. οἷον καὶ τούτῳ ρ νομισμάτων ἄξιον, κἀκείνῳ ρ νομισμάτων ἄξιον. ἐπὶ τούτῳ γὰρ συγκροτεῖται τὰ δικαστήρια ταῦτα, ἐπὶ τῷ τὴν κοινότητα [b] καταπαῦσαι τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην φιλονεικίαν. εἰ δὲ συνέβη τῷ ἑνὶ προσκυρωθῆναι ἀγρὸν ἄξιον α νομισμάτων, τῷ δὲ ἑτέρῳ οἰκίαν, ω νομισμάτων. καταδικασθήσεται ὁ λαβὼν τὸν ἀγρὸν τῶν α νομισμάτων, διὰ τὸ μεῖζον αὐτοῦ εἶναι τὸ μέρος, δοῦναι τῷ λαβόντι τὴν τῶν ω νομισμάτων οἰκίαν, ρ νομίσματα, ὥστε ἕκαστον αὐτῶν ἔχειν, ἀνὰ ϡ νομίσματα.

¶ In his autem tribus iudiciis permissum est iudici rem communem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo addicere, & alteri aliud quid adiudicare: [a] veluti huic rem, quæ centū aureis valeat, & alteri itē, quæ etiam centum aureis valeat. Nam ideo hæc iudicia constituuntur, vt communio, quæ contentiones & discordias gignere solet, tollatur. Quòd si vni addictus fuerit fundus mille aureûm, & alteri ædes octingentorum aureûm: is qui fundum mille aureûm accepit, quoniam pars eius maior est, condemnandus est alteri, qui ædes octingentorum aureûm accepit, dare centum aureos: vt ita vterque ipsorum nongentenos aureos habeat.

a Id vti fiat vide 3. Harmen. 10. § 19. & §. 4. 5. 6. 7. inf. de off. iudicis.

b Communio discordias parit.

21 ¶ Omnes autem actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum, vlterius autem nulla actio extenditur.

21 ¶ Τρίτη τῶν ἀγωγῶν διαίρεσίς ἐστιν αὕτη. πᾶσα γὰρ ἀγωγὴ, ἢ εἰς ἁπλοῦν, ἢ εἰς διπλοῦν, ἢ εἰς τριπλοῦν, ἢ εἰς τετραπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην. περαιτέρω δὲ τοῦ τετραπλοῦ [c] οὐκ ἔστιν εὑρεῖν.

21 ¶ Tertia diuisio actionum est hæc: quòd omnis actio aut in simplum, aut in triplum, aut in quadruplum condemnationem habeat: vltra quadruplum nullam extendi compertum est.

c Nulla actio vltra quadruplū iure Romano extenditur. Mosaico iure quintuplo pœna fuit. Exod. 22.

22 ¶ In simplum agitur, veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex aliis quam plurimis caussis.

22 ¶ Καὶ εἰς ἁπλοῦν μὲν ἔχουσι τὴν καταδίκην, οἷον ἡ ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως ἀγωγὴ, ἡ ἀπὸ τοῦ δανείσματος, ἡ ex empto, ἡ ex vendito, ἡ locati, ἡ conducti, ἡ mandati. καὶ ἄλλαι δὲ ἐκ πλειόνων αἰτιῶν ἀναφυόμεναι ἀγωγαί.

22 ¶ Et in simplum quidem condemnationem habent, velut ex stipulatu, ex mutuo, ex empto, ex vendito, locati, conducti, mādati, & aliæ denique compluribus ex caussis manantes.

23 ¶ In duplum agimus, veluti furti nec manifesti, damni iniuriæ ex lege Aquilia, depositi ex quibusdam caussis. ¶ Item serui corrupti quæ competit ei cuius hortatu, consilióve seruus alienus fugerit, aut cō-

23 ¶ Εἰς διπλοῦν δὲ, οἷον ἡ furti [d] nec manifesti. καὶ ἡ τοῦ ἀκουϊλίου [e] ἐξ ἀρνήσεως. καὶ ἡ depositi, [f] ἔσθ᾽ ὅτε, οἷον ἡνίκα μὴ ἀποδίδοται, τὸ ταραχῆς χάριν, ἢ ἐμπρησμοῦ παραδοθέν.

¶ Ἔτι δὲ καὶ ἡ serui [g] corrupti. ἥτις ἁρμόζει κατ᾽ ἐκείνου, τοῦ προτρέψαντος, ἢ συμβουλεύσαντος τὸν ἐμὸν οἰκέτην ὥστε φυγεῖν,

23 ¶ In duplum verò, vt furti nec manifesti, legis Aquiliæ ex inficiatione, & interdum depositi, veluti cùm id quod tumultus aut incendii causa depositum est, non redditur.

¶ Ad hæc & serui corrupti, quæ competit aduersus eum, cuius hortatu vel cōsilio seruus meus fugit,

d Vide § 9. sup. de obligat. quæ ex delicto.

e Vide 26. inf. eod.

f §. 17. sup. eo. §. 26. inf. eo.

g l. 10. l. 14. §. 5. ff. de seruo corrupto.

aut contumax in me factus est, aut prodigè viuit, aut (vt rē verbo absoluā) mores suos quocumque modo in peius mutauit. Cùm autem serui corrupti agetur, & earum rerū, quę ab illo ablatę fuerint, æstimatio habenda est.

¶ In duplum quoque cōdemnationem habet (vt dictum est) legatum aut fideicōmissum, quod venerabilibus locis relictū, nec antè quàm in ius iretur, solutum est.

24 ¶ In triplum fit condemnatio, illa in specie. Cōstitutio est Imperatoris nostri, quæ litium executoribus certum quid sportularū nomine iubet dari secūdùm quantitatē in libello cōuentionis insertā: veluti (verbi gratia) vsque ad centum aureos constituit, vt dimidiū aurei daretur. Quòd si maior fuerit quantitas, maiores esse voluit & sportulas. Cùm igitur ego aduersario meo nocere vellem & curare, vt maiores daret sportulas, tale quid commentus sum. Etenim cùm centum mihi aureos nec amplius deberet, libellum ei mille aureorum misi: quo facto necesse fuit ei ob maiorem summam in libello insertā & maiores dare sportulas. Excussa igitur petitione, compertum est centū tantùm aureos mihi deberi. Et quoniam (exēpli gratia) sex aureos plus dedit, quàm ex vero dare debebat, nascetur aduersus me actorem ex dicta constitutione. Condictio ex lege, qua in octodecim aureos conueniar, nēpe sex illos, qui supra verum erant dati, & alios duodecim. Porrò dubium non est, quin ex constitutionibus, & condictio ex lege nascatur.

a §.19. in fin. sup. eo. §.26. Inf. eo. §. vlt. in fi. supr. de oblig. at. quæ quasi ex contractu.
b *De his quæ inficiando crescunt in duplū adde* Paul 1. sent. 19. § 1.
c *Quæ in priori Codice extabat. Hodie non extat: simile tamen quoddā in* Nouell. 8. & Nouell. 82. c. 7.
d *Adde* §. 25. inf. eod. & 7. Eclo. 4. περὶ ἐκβιβαστῶν. *Est autem, vt ibidem refertur,* ἐκβιβαστὴς ὁ μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἐπιχειρῶν τὰ ὑποθέσεις ἀνυσθεῖσαν ἐπιφέρειν ... *quæ post sententiā adhibetur. vt quæ iudicata sunt exsequatur. de quo v.* l. Executorē. 8 C. de exec. rei iudicatæ *adde* Harmeno. 4. § 55.
e *Vide tit.* C. de Sportulis.
f *Condictiones quædam ex lege nascuntur.* l. vnica ff de condict. ex lege.

ἢ ὡς τι αὐτοῦ προπετῆ κατ' ἐμοῦ γένηται. ἢ ἀσώτως ζῇ ἢ ἁπλῶς οἱῳδήποτε τρόπῳ χείρονας αὐτοῦ τοὺς τρόπους ἀποτελέσῃ. κινουμένης δὲ ταύτης τῆς servi corrupti, ἐναχθήσεται καὶ εἰς τὴν τῶν ἀφαιρεθέντων, ὑπ' αὐτοῦ πραγμάτων διατίμησιν. ¶ Εἰς τὸ διπλοῦν ἔχει τὴν καταδίκην, καθὰ εἴρηται[a] καὶ τὸ ληγάτον, ἢ τὸ φιδεϊκομμισσον τὸ καταλειφθὲν σεπτοῖς τόποις, μέχρι τῆς εἰς τὸ δικαστήριον ἀφίξεως μὴ[b] καταβληθέν.

24 ¶ Εἰς τὸ τριπλοῦν γίνεται ἡ καταδίκη, ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. διάταξις[c] ἐστὶ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἢ τις τοῖς τῶν ὑποθέσεων ἐκβιβασταῖς,[d] λόγῳ σπορτούλων,[e] ῥητόν τι δίδοσθαι παρεκελεύσατο, πρὸς τὴν ποσότητα τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς αἰτιάσεως ἐμφερομένην. οἷον λόγου χάριν μέχρι ἑκατὸν νομισμάτων ὥρισε δίδοσθαι τὸ ἥμισυ τοῦ νομίσματος. εἰ δὲ μεῖζον εἴη ποσότης, πλείονα εἶναι καὶ τὰ σπόρτουλα. βουλόμενος οὖν ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον ζημιῶσαι, καὶ ὑποβαλεῖν πλεῖον σπορτούλων δῶσαι, ἐποφειλόμενος παρὰ αὐτοῦ ἑκατὸν νομίσματα ἔπεμψα αὐτῷ βιβλίον εἰς α νομίσματα, καὶ λοιπὸν ἀνάγκη γέγονε τῷ αἰτηθέντι, ὡς πολλῆς οὔσης τῆς ἐμφερομένης τῷ βιβλίῳ ποσότητος, πλείονα δοῦναι σπόρτουλα. τῆς αἰτιάσεως οὖν ἐξεταζομένης, εὑρέθην ἑκατὸν νομίσματα ἐποφειλόμενος. καὶ ἐπειδὴ πλείονα ὧν ἔδει αὐτὸν κατὰ τὸ ἀληθὲς δοῦναι δέδωκε, λόγου χάριν ἕτερα ἓξ νομίσματα, τεχθήσεται κατ' ἐμοῦ τοῦ ἄκτωρος ἐκ τῆς εἰρημένης διατάξεως ὁ ἐξ λέγει κονδικτίκιος, μεθοδεύων με ιη νομίσματα, αὐτά τε τὰ ἐκ περιττοῦ διδόμενα ἓξ νομίσματα, καὶ ἕτερα ιβ. τὸ γὰρ[f] ex lege κονδικτίκιον, ἀμάχως ἐκ διατάξεως τίκτεσθαι συμβαίνει.

tumax aduersus dominū factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. Item ex legato, quod venerabilibus locis relictum est secundū ea quæ suprà diximus.

24 ¶ Tripli verò agimus, cùm quidam maiorē vera æstimatione quantitatem in libello conuentionis inserunt, vt ex hac caussa viatores id est, executores litium ampliorem summam sportularū nomine exigerent: tunc enim id, quod propter eorum caussam damnū passus fuerit reus, in triplum ab actore cōsequetur, vt in hoc triplo etiā simplū, in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio introduxit, quæ in nostro Codice fulget, quam proculdubio, certū est ex lege condictitia emanare.

25 ¶ Qua-

25 ¶ Quadrupli autẽ agitur, veluti furti manifesti, item de eo quod metus caussa factũ sit. ¶ Déque ea pecunia, quæ in hoc data sit, vt is cui datur, calũniç caussa negotium alicui faceret, vel non faceret. ¶ Item ex lege condictitia nostra constitutio oritur, in quadruplum cõdemnationẽ imponens iis executoribus litiũ, qui contra nostrç constitutionis normam à reis quidquam exegerint.

25 ¶ Εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσι τὴν καταδίκην, ἡ furti manifesti, [a] ἔτι δὲ καὶ ἡ metus causa. [b] ἐὰν γὰρ ἐπαγάγω φόβον τινὶ, παρασκευάσω δὲ αὐτὸν τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα μοι παραδοῦναι. ἔξει κατ' ἐμοῦ τὴν metus causa. καὶ καταδικασθήσομαι αὐτῷ, εἰς τὸ τετραπλοῦν. εἰσὶ καὶ δύο in factum, εἰς τὸ τετραπλάσιον ἔχουσαι τὴν καταδίκην, οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. [c] δέδωκά σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὥστε κινῆσαι κατά τινος δικαστήριον, καὶ ἀπραγμόνως αὐτῷ μὴ συγχωρῆσαι διάγειν. δύναται ὁ τίτιος κινῆσαι κατὰ σοῦ τὴν in factum ἀγωγὴν, ὥστε ἀπαιτεῖν νομίσματα. ἢ καὶ ἐβούλετό τις, μηδεμίαν ἔχων κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, κατὰ συκοφαντίαν εἰς τὸ δικαστήριον ἕλκειν με. φοβηθεὶς ἐγὼ διὰ τὴν προστάσιαν μὴ ἀπραγμοσύνην, δέδωκα τούτῳ νομίσματα ἑκατὸν ἐπὶ τῷ τὰ ἀπειλούμενα διαφυγεῖν δικαστήρια. δύναμαι ἐπιστραφεὶς κινῆσαι κατ' αὐτοῦ τὴν in factum, καὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ δεδομένων νομισμάτων ἀπαιτῆσαι αὐτὸν τὸ τετραπλοῦν. ¶ Ἔστι καὶ ὁ ex lege κονδικτίτιος ἐκ διατάξεως τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἔχων εἰς τὸ τετραπλοῦν τὴν καταδίκην, ὡς ἐπὶ τοιούτου θέματος. ἠπιστάμην ἐγὼ τὸν ἐμὸν ἀντίδικον. ἔπεμψα αὐτῷ βιβλίον τῆς ἐποφειλομένης κατὰ τὸ ἀληθὲς ποσότητος. δέον τὸν ἐκβιβαστὴν [d] ὀνόματι σπορτούλων [e] λαβεῖν δύο νομίσματα, ἔλαβεν η νομίσματα. κινηθήσεται κατ' αὐτοῦ, ὁ ex lege κονδικτίτιος· τὸ τετραπλοῦν τῶν η νομισμάτων αὐτοῦ μεθοδευόντων.

25 ¶ In quadruplum habent condemnationem actio furti manifesti, & actio, Quod metus causa. Nam si cui metum incussi ac curaui, vt rem suam is mihi traderet, habebit ad uersum me actionẽ, Quod metus causa: & in quadruplum ei condemnabor. ¶ Sunt & duæ in factum actiones, quæ condemnationem in quadruplum habeant. Velut in hac specie: Centum tibi aureos dedi, vt Titio controuersiam faceres, nec sine molestiis cum viuere fineres. Potest Titius, tecum in factum agere, & quadringentos aureos à te petere. Aut etiam quidam cùm nullam mecum haberet actionem, calumniæ causa ad iudicium me volebat trahere. Ego id metuens homo ab omnibus litibus abhorrens, & negotiorum huiuscemodi imperitus, centum ei dedi aureos, vt iudicium quod mihi minitabatur, effugerem. Possum ad eũ regredi, & in factum cum eo agere, ac quadruplum aureorum, quos ei dederam, persequi. ¶ Est & ex constitutione Imperatoris nostri prodita condictio ex lege, quæ & ipsa condemnationem habet in quadruplum. Velut in tali specie. Litem habebam cum aduersario meo. Libellum ei miseram summæ quam mihi ex vero debebat, Exequutor cum sportularũ nomine duos tantùm aureos accipere debuerat, accepit octo. Cõdictione ex lege, ad quadruplum octo aureorum cum eo agetur.

a §. 5 sup. de oblig. quæ ex delicto.
b l. 14. §. 1. ff. quod metus causa.
c Vide l. 1. ff. de calumniatoribus.
d De executoribus litis §. 24 sup. eo. ad de § 27. inf. eod. -. Eclo. 4 c. 6 §. 4.
e Sportulæ Græcis dicuntur ἐκταγιατικά. Harmen. 4. §. 53 περὶ ἐκταγιατικῶν.

26 ¶ Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, à cæteris, de quib. simul locuti sumus, eo differunt, quòd hæ actiones omnimodo dupli sunt, at illæ, (i. damni iniu-

26 ¶ Εἰρήκαμεν εἰς τὸ διπλοῦν ἔχειν τὴν καταδίκην, τὴν furti nec manifesti, καὶ τὴν serui corrupti,

26 ¶ Diximus iam dupli condemnationem versari in actione furti nec manifesti, & serui corrupti,

& ex lege Aquilia, & depositi, interdum etiam in legatis fideicōmissive, quod venerabilibus locis relictum est, petitione. ¶ Sed inter eas actiones hæc est differentia, quod furti nec manifesti actio, & serui corrupti, omnimodo habeant dupli condemnationem, siue quis negauerit, siue confessus fuerit: actio verò legis Aquil æ. & in his casibus, qui relati sunt, depositi, aduersus inficiantes duplicentur, in confitentes verò simpli condemnationem inducant. ¶ In legato autem quod ecclesiis aut aliis venerabilibus locis relictū est, non solùm cùm quis inficiatur, in duplum crescit condemnatio, verùm etiam cùm relicti solutionem tandiu differt, donec iussu competentium magistratuum conueniri cœpit. In confitentem verò, & antequam iussu magistratuum conuentus fuerit, soluentem, simpli redditur.

a *Actio legis Aquiliæ & depositi inficiando crescit.* Paul. 1. sent. 19. §. 1.
b *Depositi actio inficiando crescit.* §. 17. c. 27. sup. eod. Paul. 1. sent. 1. §. 1.
c *De actionibus quæ inficiādo crescūt.* dixi § 19. sup. eodem.
d *Vide* §. 19. in fin. & §. 23. § eod.

καὶ τὸν ἀκουΐλιον, καὶ τῆς depositi. ἔστιν ὅτι, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ ληγάτῳ, ἢ φιδεικομμίσσῳ ἀπαίτησιν, ὅπερ καταλείφθη σεβασμίοις τόποις. ¶ Διαφορὰ δὲ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἀγωγῶν αὕτη. ὅτι ἡ furti nec manifesti, καὶ ἡ serui corrupti παντὶ τρόπῳ εἰς τὸ διπλοῦν ἔχουσι τὴν καταδίκην. εἴτε ἀρνεῖταί τις, εἴτε ὁμολογεῖ· ὁ δὲ ἀκουΐλιος, [a] καὶ ἡ depositi, [b] ἐπὶ τῶν εἰρημένων θεμάτων, κατὰ μὲν τῶν ἀρνουμένων [c] διπλασιάζονται· κατὰ δὲ τῶν ὁμολογούντων, εἰς ἁπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην. ¶ Ἐπὶ δὲ [d] τοῦ ληγάτου τοῦ καταλειφθέντος ἐκκλησίαις, ἢ καὶ ἑτέροις τιμίοις τόποις, οὐ μόνον ἡνίκα τις ἀρνεῖταί ἐστι κατ' αὐτοῦ ἡ εἰς τὸ διπλοῦν καταδίκη, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ὑπερθῆται τοῦ καταλιμπανομένου ποιήσασθαι τὴν ἀπόδοσιν, μέχρις οὗ κελεύσει τῶν προσφόρων ἀρχόντων ὀχληθῇ. κατὰ γὰρ τοῦ ὁμολογοῦντος, καὶ πρὸ τῆς κατὰ κέλευσιν ἀρχόντων ὀχλήσεως ἀγνωμονοῦντος, εἰς ἁπλοῦν ἐστὶν ἡ καταβολή.

rix ex lege Aquilia, & interdum depositi,) inficiatione duplicantur, in cōfitentem autem in simplum dantur. Sed illa, quæ de iis competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, non solùm inficiatione duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem, vsque quo iussu magistratuū (nostrorum) conueniatur. In confitentem verò, antè quàm iussu magistratuum conueniatur, soluētem, simpli redditur.

27 ¶ Porrò inter actiones, quæ quadrupli condemnationem habent, ea est differentia. Nam actio Quod metus causa, eò differt à cæteris, quòd eius natura tacitè continetur: vt quis ea conuentus est, si iussu iudicis rem vi ablatam actori restituerit, absoluatur. Quod in cæteris actionibus haud ita est, quoniā in his omnimodo quisque in quadruplum condemnatur. Veluti in duabus illis, quæ in factum dantur. Item in cō lictione ex lege, quæ aduersus exequutorem competit, qui maiores sportulas, quàm legibus cautum est, accepit, quemadmodum

e l. Item si. 14. § 1. ff. quod metus causa.
f *Veluti furti: qua actione sua pœnitentia nemo absoluitur.* l. qui ea mente. 65. ff. de furtis.

27 ¶ Ἐπὶ δὲ τῶν εἰς τετραπλοῦν ἐχουσῶν τὴν καταδίκην ἔστιν αὕτη ἡ διαφορά. ἡ γὰρ metus causa διενήνοχε τῶν λοιπῶν τούτῳ, ὅπερ σιωπηρῶς τῇ φύσει αὐτῆς παρέπεται. ἐὰν [e] γὰρ ὁ ταύτῃ ἐναγόμενος, κελεύσει τοῦ δικαστοῦ, τὸ κατὰ βίαν ληφθὲν πρᾶγμα ἀποκαταστήσῃ τῷ ἐνάγοντι, ἀπολύεται. ὅπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀγωγῶν οὐχ οὕτως ἔχει. ἐπ' ἐκείνων [f] γὰρ παντὶ τρόπῳ εἷς ἕκαστος εἰς τὸ τετραπλοῦν καταδικάζεται. οἷον ἐπὶ τῶν δύο, in factum καὶ τοῦ ex lege κονδικτιτίου, ὅς τις ἁρμόζει κατὰ ἐκβιβαστοῦ πλείονα, τῶν νενομισμένων σπορτούλων κομισαμένου,

27 ¶ Item actio de eo quod metus caussa factum sit, à cæteris, de quibus simul locuti sumus, eo differt, quòd eius natura tacitè continetur, vt qui iudicis iussu ipsam rem actori restituat, absoluatur, quod in cæteris casibus non est ita, sed omnimodo quisque in quadruplum condemnatur:

quod est

quod est & in furti manifesti actione.

28 ¶ Actionum autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti iuris. ¶ Bonæ fidei sunt hæ, ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorũ gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ erciscundæ, communi diuidundo, præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur, & ea quæ ex permutatione competit, & hereditatis petitio. quamuis.n. vsq; adhuc incertum erat, inter bonæ fidei iudicia cõnumeranda hereditatis petitio esset, an non, nostra tamen constitutio apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

29 ¶ Fuerat antea & rei vxoriç actio vna ex bonæ fidei iudiciis: sed cum pleniorem esse ex stipulatu actionem inuenientes, omne ius, quod res vxoria antea habebat, cum multis diuisionibus, in actionem ex stipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, transtulerimus, meritò rei vxoriæ actione sublata, ex stipu-

ὥσπερ ἐστὶν ἐπὶ τῆς furti manifesti.

28 ¶ Τῶν ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσι bonæ fidei, αἱ δὲ strictæ. ¶ Bonæ fidei [a] εἰσὶν αὗται, ex empto, ex vendito, locati, conducti, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio, tutelæ, commodati, pignoratitia, familiæ herciscundæ, communi diuidundo, præscriptis [b] verbis λεγομένη æstimatoria. χώραν δὲ αὐτῇ ἐστὶν, ἡνίκα διατιμησάμενος πρᾶγμα, οἷον κόσμιον ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον παραδώσω σοι ἐπὶ τῷ πωλῆσαι εἰπών, ἢ φέρε μοὶ ρ νομίσματα, ἢ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. καὶ ἡ ἑτέρα [c] præscriptis verbis, ἥτις ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ περμουτατίονος, hereditatis petitio. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μέχρι τοῦ σήμερον ἐστασιάζετο αὕτη, καὶ ἄδηλον ἦν, πότερον συναριθμεῖται τοῖς bonæ fidei δικαστηρίοις, ἢ οὐ συναριθμεῖται, ὅμως διάταξις [d] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως σαφῶς εἶναι ταύτην ἐκέλευσε τῶν bonæ fidei.

29 ¶ Καὶ ἡ rei vxoriæ [e] πάλαι. ἥρμοζε δὲ αὕτη μετὰ διάλυσιν τοῦ γάμου τῇ γυναικὶ κατὰ τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς, ἐπὶ ἀναλήψει τῶν προικιμαίων πραγμάτων, καὶ ἦν τῶν bonæ [f] fidei. ἀλλὰ διάταξις [g] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ταύτην ἀνελοῦσα, δέδωκε πρὸς ἀνάληψιν τῆς προικὸς τὴν ex stipulatu, ὡς οὖσαν πλατυτέραν, καὶ πᾶν τὸ τῆς rei vxoriæ δίκαιον ἐπὶ ταύτην μετήγαγε. καὶ τούτῳ τῷ θέματι τὴν bonæ fidei τὴν ex stipulatu ἀπετέλεσε, καὶ ἑτέρας πολλὰς διαιρέσεις ἐπινοήσας αὐτῇ τῇ ex stipu-

& in actione furti manifesti.

28 ¶ Actionum quædam sunt bonę fidei, alię stricti iuris. ¶ Bonę fidei sunt hę, ex empto, ex vendito, locati, conducti, negotiorum gestorum, mãdati, depositi, pro socio, tutelæ, cõmodati, pignoratitia, familiæ herciscundæ, communi diuidundo, præscriptis verbis, quæ dicitur æstimatoria (huic autem tunc locus est, cùm rem aliquam æstimatam tibi trado, vt vendas: dicendo, aut centum mihi aureos, aut rem ipsam referto) & alia præscriptis verbis, quæ ex permutatione cõpetit, item hereditatis petitio. Nam quamuis ad huncvsque diem certatum de ea, & dubitatum fuerit, in numeróne bonæ fidei iudiciorum habenda, an non habenda esset, Imperatoris tamen nostri constitutio apertè eam bonæ fidei esse voluit.

29 ¶ Erat olim & actio rei vxoriæ. Hæc autem soluto matrimonio, vxori aduersus maritum dabatur, ad repetendas res dotales, & inter actiones bonæ fidei erat. Sed Imperatoris nostri constitutio, hac sublata, actionem ex stipulatu, vt quæ plenior sit, & latius se porrigat, ad dotis repetitionem concessit: & omne ius quod actio rei vxoriæ habebat, in hanc transtulit: ac ea in specie actionem ex stipulatu bonæ fidei effecit, multísque aliis diuisionibus actioni ex stipu-

a *Bonæ fidei cur dicantur.* adde §. 30. inf. cod.

b *De æstimatoria præscriptis verbis actione, vide l. unicam. ff. de æstimatoria.*

c *Præscriptis verbis actio duplex, æstimatoria & ex permutatione.*

d l. vlt. Co. de petit. hereditat.

e *Actio rei vxoriæ quãdo, cur, in quem, ad quid dabatur & cuius natura.*

f *Facit* l. sed etsi. 21. in fi. ff. soluto matrimonio.

g *Vide* l. vnicam. Cod. de rei vxoriæ act.

latu quæ ad dotem repetendam competit, inuentis, & tacitam hypothecã actioni ex stipulatu ad dotis exactionem dedit, & quibusuis creditoribus, quamuis priores sint tempore, præferri eam voluit. Sed hoc tum demum, cùm mulier de his ipsis quæ dotis nomine intulit, vult experiri. Quapropter, si ad exigendam antenuptialẽ vel ob nuptias factam donationem, actione ex stipulatu velit agere, non iisdẽ fruetur priuilegiis.

30 ¶ In bonæ fidei iudiciis libera facultas est Iudici ex bono & æquo æstimandi, quantum actori reum dare oporteat. Pars autem tam liberæ iudicis potestatis est & illa. Nam si quis mecum agat actione bonæ fidei, & decem à me petat aureos, atque is inuicẽ mihi debeat quinque aureos: iudex compẽsatione habita cum his quæ inuicem mihi debẽtur, non in decem aureos, sed in quinque me condemnabit. ¶ Est autem compensatio Græcè ὁ ἀντίλογος, hoc est, inuicem imputandi quæ contrà debentur ratio. Et hæc quidem est natura iudiciorũ bonæ fidei. In iudiciis autem stricti iuris, quoniam ibi summa & exacta iuris constituti ratio habetur, si quis mecum agat ad decem aureos forte, quamuis inuicem mihi quinq; debeat, nihilominus tamẽ in decem condemnandus sum. ¶ Atque id quidem quantum ad strictam iuris rationem attinet. Sed emissum est Marci Cæsaris rescriptum, quo cauetur: vt cùm stricti iuris actione decem aurei à me petuntur, & quinque inuicem mihi debentur, liceat mihi doli exceptionem agenti opponere.

a Vide l. assiduis. 12. Cod. qui potiores. Nouell. 109. c. 1. & 97. c. 3. 4.

b Donatio ante nuptias & propter nuptias dote minus priuilegiata.

c Actionum bonæ fidei natura quæ.

d Potestatis iudicialis argumentum est ad compensationem ineundam litigatores posse cogere.

e Compensatio quid adde l. 1. ff. de compensationibus.

f Ita dicitur. 7. Eclog 10. passim: & 3. Harmeno. 9. §. 22.

g Compensatio non tantum in bonæ fidei, sed in stricti iuris iudiciis admittitur.

latu, ἐπὶ ἀπαιτήσει προικὸς ἁρμόζουσῃ, καὶ σιωπηρὰν δέδωκεν ὑποθήκην τῇ ex stipulatu, ἐπὶ ἀπαιτήσεως τῆς προικὸς, καὶ προτίμησιν [a] παντὸς δανειστοῦ, εἰ καὶ πρεσβύτερός ἐστι τῷ χρόνῳ. ἀλλὰ τότε μόνον βούλεται ἡ γυνὴ αὐτὰ τὰ ἐπιδοθέντα ὑπ' αὐτῆς λόγῳ προικὸς ἀναλαβεῖν. ὥστε οὖν ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προγαμιαίας [b] δωρεᾶς, ἤτοι τῆς διὰ γάμον γινομένης δωρεᾶς, εἰ βουληθῇ χρήσασθαι τῇ ex stipulatu, τῆς αὐτῆς οὐ τεύξεται προνομίας.

30 ¶ Ἐπὶ [c] τῶν bonæ fidei δικαστηρίων ἐξουσία δίδοται τῷ δικάζοντι ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου κρίνειν. ὅσον τῷ ἄκτορι τὸν ῥέον ἀποκαταστῆσαι χρή. μέρος [d] δὲ τῆς ἐλευθέρας ἐξουσίας ἐκείνης τοῦ δικαστοῦ ἐστι καὶ τοῦτο. ἐὰν γάρ τις κινεῖ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν bonæ fidei, δέκα με ἀπαιτῶν νομίσματα, ἀντεποφείλει δέ μοι ε νομίσματα, κομπενσατεύσας ὁ δικαστὴς, ἅπερ ἐκεῖνος ἀντεποφείλει μοι, οὐκ εἰς τὰ ι νομίσματα, ἀλλ' εἰς τὰ ε με καταδικάσει. ¶ Κομπενσατίων [e] δέ ἐστιν ὁ ἀντίλογος, [f] τουτέστι τὸ ἀντιλογίσασθαι τὰ ἀντοφειλόμενα. ταῦτα μὲν οὖν ἡ φύσις βούλεται, τῶν bonæ fidei δικαστηρίων. ἐπὶ δὲ τῶν stricton, ἐπειδὴ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν γίνεται λόγος, εἰ κινῶν τις κατ' ἐμοῦ περὶ ι νομισμάτων τυχὸν, εἰ καὶ ἀντεποφείλει ε νομίσματα, εἰς τὰ ι οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσομαι. ¶ Καὶ ταῦτα μὲν, ὅσον ἐκ τῆς ἀκριβείας [g] αὐτῶν. διάταξις δὲ γέγονε Μάρκου τοῦ βασιλέως, ἥ τις φησὶν ἐναγόμενόν με στρίκτῃ ἀγωγῇ περὶ ι νομισμάτων, καὶ ἀντεποφειλόμενον ε, δύνασθαι ἀντιτιθέναι τῇ ἀγωγῇ τὴν τοῦ δόλου παραγραφήν. καὶ τῆς τοιαύτης ἀντιτεθείσης παραγραφῆς,

latu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicii tantum in ex actione dotis meruit, vt bonæ fidei sit: sed & tacitam ei dedimus hypothecam. Præferri autem aliis creditoribus in hypothecis tunc censuimus, cùm ipsa mulier de dote sua experiatur, cuius solius prouidẽtia hoc induximus.

30 ¶ In bonæ fidei iudiciis libera potestas permitti videtur iudici, ex bono & æquo æstimãdi, quantum actori restitui debeat. In quo & illud continetur, vt si quid inuicem præstare actorem oporteat, eo compensato, in reliquum is, cum quo actum est, debeat condemnari. Sed & in stricti iuris iudiciis ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione, compensatio inducebatur.

¶Sed nostra cōstitutio easdem compēsationes, quæ iure aperto nituntur, latiùs introduxit, vt actiones ipso iure minuant, siue in rem, siue in personam, siue alias quascūque, excepta sola depositi actione. cui aliquid compensationis nomine opponi, sanè iniquum esse credimus, ne sub prætextu compensationis, depositarum rerū quis exactione defraudetur.

χώραν δίδοται τῷ δικαστῇ, δέξασθαι τὴν κομπενσατίονα, καὶ εἰς ε μόνα καταδικάσαι νομίσματα. ταῦτα μὲν οὖν ἐκ τῶν παλαιοτέρων διατάξεων. ¶ Ἡ δὲ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως παρακελεύεται διάταξις, [a] τὰς σαφεῖς [b] καὶ ἀναμφιβόλους κομπενσατίονας, ipso iure μειοῦν τὴν ἀγωγήν· εἴτε in rem ἐστὶν, εἴτε περσοναλία, οἷον ἔχει τις κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴν, ἢ strictam, ἢ καὶ bonæ fidei, περὶ ι νομισμάτων, ἀντεποφείλει δέ μοι γ νομίσματα. αὐτῷ τῷ νόμῳ, ἅμα τῷ ἀντεποφειληθῆναι, ἡ κατ' ἐμοῦ ἀγωγὴ μειοῦται τρισὶ νομίσμασι. ὡς μηκέτι μὲν ι, ζ δὲ μόνον ἐποφείλειν νομίσματα. εἶπον δὲ ταῦτα χώραν ἔχειν ἐπὶ πάσης [c] in rem, καὶ περσοναλίας ἐξῃρημένης μόνης τῆς depositi. [d] ἐὰν γάρ τις παραθῆταί μοι ι νομίσματα, ἀντεποφείλῃ δέ μοι τρία, κινήσῃ δὲ κατ' ἐμοῦ τὴν depositi. τὰ ι νομίσματα μεθοδεύσει. ἀτοπώτατον γὰρ ἐνόμισεν ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς, ἀντιτίθεσθαι τὴν κομπενσατίονα. καὶ προσχήματι ταύτης, τῶν παρατεθέντων πραγμάτων μὴ γίνεσθαι τὴν ἀπαίτησιν εἰ ἀκέραιον.

Qua exceptione opposita, potestas datur iudici, vt cōpensationem admittat, & me in quinque tantùm aureos condēnet. Et hæc quidē ex veteribus constitutionibus. ¶Sed imperatoris nostri constitutione cautum est, vt liquidæ, apertæque & certę cōpensationes ipso iure actionē minuant, siue in rem agatur, siue in personā: veluti, mecum aliquis actionem habet decem aureorū, bonę fidei aut stricti iuris. Is mihi inuicē debet aureos tres. Ipso iure actio, quam mecum is habet, simul atque mihi inuicem debere cœpit, tribus aureis minuta est. Sic vt ego non decē iam aureos, sed septē tantum debere intelligar. Locum hæc habere dixi in quauis actione, tum in rē, tum in personā, sola depositi actione excepta. Nam si quis decem aureos apud me deposuerit, & is mihi inuicem tres debeat: depositi mecum agendo, decē aureos persequi potest. Satis enim impium esse putauit Imperator noster sā-ctissimus hac in specie compensationis nomine aliquid opponi: & eius prætextu res depositas in solidum non exigi.

a l. vlt. C. de compensationibus.
b *Compensatio liquidi & aperti debiti fit ipso iure.*
c d. l. vlt.
d *Actioni depositi opponi cōpensatio nō potest, sed res ipsa reddenda est.* Pau. 2. sen. 12 §. 3. adde l. vlt. commodati. l. vlt. C. de compensat. l. pen. C. depositi 3. Harmeno. 9. §. 22.

31 ¶Præterea quasdam actiones arbitrarias, id est, ex arbitrio iudicis pendentes appellamus: in quibus nisi arbitrio iudicis cumquo agitur, actori satisfaciat, veluti *rem restituat*, vel *exhibeat*, vel *soluat*, vel *ex noxali causa seruum dedat*, *condemnari debeat*.

¶Sed istæ actiones, tam in rem, quàm in personā inueniuntur.

31 ¶ Εἰσὶ τινὲς ἀγωγαὶ, ἃς arbitrarias προσαγορεύομεν, διὰ [e] τὸ τῆς κελεύσεως ἠρτῆσθαι τοῦ δικαστοῦ, ἐν αἷς εἰ μὴ μεσιτείᾳ καὶ τῇ κελεύσει τοῦ δικαστοῦ ὁ ῥέος ἀποκαταστήσῃ, ἢ εἰς μέσον παραστήσῃ, ἢ καταβάλῃ, ἢ εἰς noxam δῷ τὸν οἰκέτην, ἢ τὸ πρᾶγμα τῷ ἄκτορι, καταδικάζεται πάντως. τοῦτο δὲ ποιήσας, καὶ ἀποκαταστήσας, ἢ ἕν τι τῶν εἰρημένων πράξας, διαφεύγει τὴν καταδίκην, διὰ τὸ ἰδικῶς ἐγκεῖσθαι ταῦτα ταῖς ἀγωγαῖς.

31 ¶Præterea sunt quædam actiones quas ideo Arbitrarias dicimus, quòd ex arbitrio iudicis pendeant. In quibus nisi intercessione, arbitrio, & iussu iudicis, reus rem vel seruum actori *restituat*, vel *exhibeat*, vel *soluat*, vel *noxæ dedat*, omnino condemnari debet. Quòd si id egerit, & restituerit, aut eorū quæ dicta sunt, quid fecerit: condemnationem effugit, propterea quòd specialiter ea his actionibus inesse credantur.

e *Arbitrariæ actiones cur dictæ.*

¶Porrò harum, aliæ in rē sunt, aliæ in personam.

¶In re veluti Publiciana. Hac autem agimus, cùm id, quod bona fide possidebamus & vsucapiebamus, medio tempore amissum est. Item & Seruiana talis est de rebus coloni, qui ob mercedem agri, quem à me conduxit, res mihi suas, quas in eum inferret, in hypothecæ causam obligauit. Est & quasi Seruiana, quæ & hypothecaria appellatur, & cuiuis creditori datur ad persequutionem rerum pignori obligatarum. Etenim si qua harum actionum actum fuerit, & reus præcepto iudicis obsequutus rem ante condemnationē restituerit, absolutionem consequetur. ¶Arbitrariç autem in personam sunt, actio quod metus causa, & de dolo. Actio autem Quod metus causa est, qua tecum ago ad rem, quç mihi per vim ablata est. Nam si tu Iudice auctore rem illā mihi restitueris, quadrupli condemnationem euitas. Talis est & actio de dolo: veluti, illectū tu me, vino forsitan obrutum, vel aliter deceptum eò perduxisti, vt rem tibi meam traderem. Tandem ego ad me reuersus & mihi redditus, de dolo tecum agere cœpi. Si ante condemnationem rem illam mihi restitueris, simul & condemnationem effugis & infamiam, quæ inde consequitur.

¶ Ad exhibendum quoque actio arbitraria est. Si enim rem quam apud te occultas, exhibueris, condemnandus non es.

¶ In omnibus igitur his actionibus, & si quæ similes sunt, permissum est iudici ex bono & æquo secundùm rei cuiusque de qua actum est,

a De Publiciana adde §. 3. v. 4. C. eo.

b De Seruiana. adde §. 7. sup. eod.

c De quasi Seruiana. vide §. 7. sup. eod.

d Actione quod metus causa quid contineatur.

e l. arbitrio. 18. ff. de dolo.

f Idem Harmenop. 1. tit. 3. §. 71. § 72.

g Deest Theophilo exemplū arbitrariæ actionis quæ ad id quod certo loco promissū est pertinet. de qua in l. arbitraria. 2. ff. de eo quod certo loco.

h Vide l. 3. §. 1. in ti. ff. ad exhibend.

¶Εἰσὶ δὲ αὗται, αἱ μὲν in rem, αἱ δὲ περσοναλίαι. ¶ In rem, οἷον ἡ Publiciana. κινῶ δὲ ταύτην,[a] ἐὰν τὸ bona fide κατεχόμενον, καὶ οὐσουκαπιτευόμενον ἐν τῷ μεταξὺ ἐκπέσω. καὶ ἡ Seruiana[b] δέ ἐστι τοιαύτη, ἣν κινῶ κατὰ τῶν πραγμάτων τοῦ coloni, ὃς ἐπὶ τῷ μισθώματι τοῦ ἀγροῦ ὑπέθετό μοι τὰ ἐκεῖ εἰσενεχθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ πράγματα. ἔστι δὲ καὶ ἡ quasi[c] Seruiana, ἥ τις ὑποθηκαρεία προσαγορεύεται, παντὶ τῷ κρεδίτωρι παρεχομένη, ἐπὶ ἐκδικήσει τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων. μιᾶς γὰρ τούτων κινουμένης, ἐὰν ὁ ῥέος κελεύσει πεισθεὶς τοῦ δικαστοῦ, ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα πρὸ καταδίκης, ἀβσολουτζίωνος τεύξεται. ¶Περσοναλίαι δέ εἰσιν, ἀρβιτράρειαι, ἡ metus causa, καὶ ἡ de dolo. Metus[d] causa δέ ἐστιν, ἣν κινῶ κατὰ σοῦ, τὸ παρ᾽ ἐμοῦ βίᾳ ἀφαιρεθὲν ἀπαιτῶν σε. ἐὰν γὰρ πεισθεὶς τῷ δικαστῇ, ἀποκαταστήσῃ μοι τὸ πρᾶγμα, τὴν τοῦ τετραπλοῦ καταδίκην ἐκκλίνεις. καὶ ἡ de dolo[e] δὲ τοιαύτη, οἷον[f] ἐδελέασας τυχὸν μεθύσας με, ἢ καὶ ἑτέρως πως ἀπατήσας, καὶ παρεσκεύασάς με τὸ ἐμὸν πρᾶγμα τραδιτεῦσαί σοι. τὸ δὲ τελευταῖον ἐγὼ ἀναλαβὼν ἐμαυτὸν, κινῶ κατά σου τὴν de dolo. καὶ εἰ πρὸ καταδίκης ἀποκαταστήσεις μοι τὸ πρᾶγμα ἐκφεύγεις τὴν καταδίκην, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐπαγομένην ἀτιμίαν.[g] ¶Καὶ ἡ ad exhibendum[h] δὲ ἀγωγὴ ἀρβιτραρεία ἐστίν. ἐὰν γὰρ ὃ ἀποκρύπτεις πρᾶγμα ἀποκαταστήσῃς οὐκέτι καταδικασθήσῃ. ¶Ἐπὶ πασῶν τοίνυν τούτων τῶν ἀγωγῶν καὶ τῶν ὁμοίων ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, ἐκ τοῦ καλλίστου καὶ τοῦ δικαίου, κατὰ τὴν μιᾶς ἑκάστης ἀγωγῆς

¶ In rem, veluti Publiciana, Seruiana, de rebus coloni, quasi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur.

¶ In personam veluti, quibus de eo agitur, quod vi aut metus caussa, aut dolo malo factum est. Item cùm id quod certo loco promissum est, petitur.

¶ Ad exhibendum quoque actio, ex arbitrio iudicis pendet.

¶In his enim actionibus, & cæteris similibus, permittitur iudici ex bono & æquo secundum cuiusque rei, de qua actum est, naturam

naturā æstimare quemadmodū actori satisfieri oporteat.

32 Curare autem debet iudex, vt omnino quantùm possibile ei sit, certæ pecuniæ vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum est.

33 ¶ Si quis agens, intentione sua plus complexus fuerit, quam ad eum pertineat, caussa cadebat, id est, rem amittebat, nec facilè in integrum restituebatur à Prætore, nisi minor erat vigintiquinque annis. Huic enim, sicut in aliis caussis, caussa cognita succurrebatur, si lapsus iuuentute fuerat, ita & in hac causa succurri solitū erat.

¶ Sanè si tam magna causa iusti erroris interueniebat, vt etiā constantissimus quisq. labi posset, etiam maiori vigintiquinq; annis succurrebatur. veluti si quis totum legatū petierit, post deinde prolati fuerint codicilli

φύσιν διατιμήσασθαι, καὶ κεῖναι τινα τρόπον τὸ ἱκανὸν γενέσθαι τῷ ἄκτορι προσήκει.

32 ¶ Καὶ [a] παραινοῦμεν τῷ δικαστῇ, καθ᾽ ὅσον αὐτῷ δυνατὸν εἰς κέρταν ποσότητα ἤτοι εἰς κέρτον πρᾶγμα, ποιεῖσθαι τὴν καταδίκην, εἰ καὶ ἰνκέρτα ἐστὶν ἡ παρ᾽ αὐτῷ κινουμένη ἐναγωγή. καὶ λέγειν, [b] καταδικάζω τόνδε εἰς ρ νομίσματα, ἢ καταδικάζω τόνδε εἰς τόδε τὸ πρᾶγμα· οὐ μὴν ἀποφαίνεσθαι, Ὅσον ἂν εὑρεθῇ ἐποφείλων. εὑρεθήσεται γὰρ ἡ τοιαύτη καταδίκη οὐ πέρας γινομένη φιλονεικίας ἀλλ᾽ ἑτέρας φιλονεικίας καὶ δίκης ἀρχή.

33 ¶ Παραινοῦμεν δὲ τῷ ἄκτορι, αὐτὴν τὴν ἰντεντίονα καὶ τὴν ἐναγωγὴν, εἰς τὸ ἀληθὲς περιποιεῖσθαι χρέος. εἰ [c] γὰρ ἀποδοῖτο πλείονα ποσότητα ὧν ἐποφείλεται, οἷον εἰς ι νομίσματα ἐποφειλόμενος περὶ ιε ἐκίνησεν, οὐ μόνον τὰ περιττὰ οὐ λήψεται ι ἀλλὰ καὶ τῶν ἀληθῶς ἐποφειλομένων αὐτῷ ι ἐκπίπτει. ἔστι [d] τε ὁ ὅρος plus petitionis, τὸ ψεῦδος ἀναμίξαι τῇ ἀληθείᾳ. καὶ οὐδὲ βοηθεῖται, οὐδὲ εὐχερῶς τῆς εἰς ἀκέραιον ἀποκαταστάσεως ἀπολαύσει, εἰ [e] μὴ ἄρα ἐλάττων ἐστὶ τῶν κε ἐνιαυτῶν. τῷ γὰρ ἀφήλικι ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς αἰτίαις causa cognita, τουτέστι τὴν αἰτίαν διαγνοὺς καὶ εὑρὼν αὐτὸν διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας ἑαυτὸν περιτρέψαντα ὁ πραίτωρ αὐτῷ συντρέχει. οὕτω κἀνταῦθα τῆς ὁμοίας αὐτὸν κατὰ τὸ συνηθὲς ἀξιοῖ βοηθείας.

¶ Ἔστι δὲ ὅτι καὶ [f] τοῖς τελείοις δίδωσι τὴν ἀποκατάστασιν, ἡνίκα μεγίστη καὶ εὔλογος αἰτία πρόφασιν παράσχῃ τῇ πλάνῃ, ὥστε καὶ τὸν σφόδρα συνετὸν ἀπατηθῆναι. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου θέματος. τελευτῶν τις καὶ ἔχων υ [g] νομισμάτων

naturam, æstimare ac statuere, quemadmodum satis actori fieri debeat.

32 ¶ Monemus autem iudicem, vt quatenus id ab eo fieri potest, certæ [a] quantitatis, aut certæ rei condemnationem faciat, etiam si de incerta re aut quantitate apud eum actū fuerit: ac dicat, Condemno hunc in centum aureos, aut, Condemno hūc in eam rem: nec ita ferat sententiam, Quantum cōpertum fuerit eum debere: quoniam talis condemnatio, non finem controuersiæ imponit, sed alteri controuersiæ iniquè causam dat.

33 ¶ Admonendus est & actor, vt intentionē suam & actionem ita constituat, vt non ampliusquàm sibi verè debetur, petat. Nam si [c] maiorem summam quàm debetur, ea complexus fuerit, veluti si quum decē aurei deberentur, ad quindecim egerit: non solùm eos, quos præter verum petiit, id est, quinque illos non habebit, sed etiam decem illos qui verè debentur, amittet. Est autem hic [d] finis plus petitionis, falsa veris miscere. Ac neque auxilio vllo iuuatur, neq; facilè in integrum restituitur, nisi fortè [e] minor sit vigintiquinque annis. Nā minori sicut plerisque aliis ex causis, Prætor causa cognita, & comperto, eum per imbecillitatem ætatis circumscriptum esse, succurrit: Ita & hic simile auxiliū pro more suo fert. ¶ Quinetiam interdum & [f] maioribus in integrum datur restitutio, cùm scilicet tam magna & iusta causa, occasionem errori dedit, vt & vir aliquis admodum prudens decipi potuerit. Veluti hac in specie. Quidam decedens, & relinquēs quadringētos [g] aureos

a l. 1. & 3. C. de sententiis quæ sine certa quantitate.

b *Formula sententiæ certam quantitatem continentis.*

c *De pœna plus petentis, vide quæ scripsi in fine huius paragraphi: adde* titu. Cod. de plus petitionibus. & *Pau.* 1. sen. 10. de plus petendo.

d *Plus petitio falsi ac veri mixtionē continet.*

e *Facit* l. 1. l. 11. §. sciēdum. ff. de minorib. l. 1. Co. de prædiis & aliis reb. minorum. & C. quibus ex causis maiores.

f v. tit. ff. ex quibus causis maiores.

g *vide* l. pen. Co. ad l. Falcidiam.

in bonis heredē me instituit: Legauit autē Primo centum aureos, & Secundo item centum: cū verò à testamento superuixisset, scripsit & codicillos, quibus Tertio & Quarto singulis centenos aureos reliquit. Sciendum est autem legata [a] quæ supra dodrantem relicta sunt, ipso iure per legem Falcidiā minui, & in eam causam cadere quasi nec relictum fuisset, quod plus iusto relictum est. Si igitur post testatoris obitum apertū sit testamentum, & in obscuro fuerint codicilli, nec quisquam legatariorum codicillos esse factos sciuerit: ac deinde hereditate à me adita venerit Primus, nō ignarus quadringētos aureos esse in hereditate, & solùm ducentos esse in legata exhaustos existimans atque ita ratus me non solum quadrantem habere, verumetiam vltra quadrantem, mecum ad centum aureos egerit, hoc est, totum legatū petens: ac medio tempore prolati fuerint codicilli, quibus Tertio & Quarto legati erāt ducenti aurei, aut etiam pars eorum, qui Primo legati fuerant, adempta: & ita planum fuerit factū, Primum ad maiorem summam, quàm re vera debebam, mecum egisse: propter iustissimam [b] erroris causam; venia ei dabitur: & septuaginta quinq; aureos consequetur: nec nocebit, quod cū septuagintaquinq. petere deberet, cētū petiit. ¶ Plus petitio autē quatuor modis committitur, Re, Tempore, Loco, Causa. ¶ Re, [c] veluti si quis pro decem aureis, qui ipsi debentur, viginti petat. Aut si fundum quem tu detines, cuiúsque ex parte dimidia dominus sum, per actionem in rem ita petam,

a Legata ipso iure per Falcidiam reuocantur ad iustam legandi facultatem.

b Paul 1. sen. 10. §. 1. Causa cadimus inquit, loco, si alibi: summa, si plus quàm damus petimus; tempore petendo ante tēpus: qualitate eiusdē speciei rem meliorem postulantes. Ex eodē authore 2. sent. 1. §. 3. in fi. colligimus, eū quoque plus petere, qui totū petit ab eo, cui ipse vicissim aliquid debet. adde huic loco §. 5. in fi. sup. de fideiussoribus.

c Re plus petere, idē quod summa plus petere. summa autem plus petit, qui plus petit quàm debet.

περιουσίαν, ἐνεστήσατό με κληρονόμον. ἐληγάτευσε πρίμῳ νομίσματα ρ. σεκούνδῳ ρ. ἐπιζήσας τῇ ποιήσει τῆς διαθήκης ἔγραψε κωδίκελλον, ἐν ᾧ κωδικέλλῳ, κατέλιπε τερτίῳ, καὶ κουάρτῳ, ἀνὰ ρ νομίσματα. ὀφείλεις δὲ εἰδέναι ὅτι [a] ὁ φαλκίδιος ipso iure μειοῖ τι ληγατευθὲν ὑπὲρ τὸ ἐνναούγκιον, καὶ εἰς τοῦτο περιίστησιν ὡς μηδὲ δοκεῖν αὐτὸ καταλελεῖφθαι. εἰ τοίνυν μετὰ τὴν τοῦ τεστάτορος τελευτὴν ἀνεῴχθη ἡ διαθήκη, διελάνθανον δὲ οἱ κωδίκελλοι, καὶ οὐδεὶς ἠπίστατο τῶν ληγαταρίων ὅτι γεγόνασι, μετὰ δὲ τὴν ἐμὴν ἀδιτζίωνα ἦλθεν ὁ πρίμος, εἰδὼς ὅτι υ νομισμάτων ἐστὶν ἡ περιουσία, καὶ νομίσας σ μόνα ληγατευθῆναι, καὶ ἔχειν ἐμὲ μὴ μόνον τὸ τέταρτον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ δ, καὶ κινήσει κατ' ἐμοῦ ὑπὲρ ρ νομισμάτων, τουτέστιν ἀκέραιον ἀπαιτῶν τὸ ληγάτον. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἀναφανῶσιν, οἱ κωδίκελλοι, ἐν οἷς ἦσαν καταλειφθέντα τερτίῳ καὶ κουάρτῳ σ νομίσματα, ἢ καὶ μέρος τῶν ληγατευθέντων πρίμῳ ἀδεμπτευθὲν, καὶ ἐντεῦθεν δειχθῇ, ὡς πλέον τῶν ἐποφειλομένων κατὰ τὸ ἀληθὲς ἀπῄτησεν ὁ πρίμος διὰ τὴν εὐλογωτάτην αἰτίαν, καὶ συγγνωσθήσεται, καὶ τὰ οε νομίσματα λήψεται. καὶ οὐδὲν βλαβήσεται, εἰ καὶ δέον κινῆσαι περὶ οε, ἐκίνησε περὶ ρ. ¶ Ἡ δὲ plus petitio κατὰ δ [b] ἁμαρτάνεται τρόποις, πράγματι, χρόνῳ, [c] τόπῳ, αἰτίᾳ. ¶ Πράγματι, οἷον ἐάν τις ἀντὶ ι νομισμάτων ἐποφειλομένων αὐτῷ, κ ἀπαιτήσῃ. ἢ καὶ ἐὰν τὸν ἀγρὸν, οὗ δεσπότης ὑπῆρχον κατὰ τὸ ἥμισυ ὑπὸ σοῦ διακατεχόμενον, ἀπαιτήσω διὰ τῆς in rem, λέγων τὸ

quibus aut pars legati adempta sit, aut quibusdam aliis legata data sint, quæ efficiebant, vt plus petisse videretur petitor quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata minuebantur.

¶ Plus autem quatuor modis petitur, re, tempore, loco, & causa. ¶ Re, veluti si quis pro decem aureis, qui ei debebantur, viginti petierit: aut si is, cuius ex parte res est, totam eam, vel maiorem partem suam esse intenderit.

¶ Tempo-

¶ Tempore. veluti si quis ante diem vel ante conditioné petierit. Qua enim ratione qui tardius soluit, quàm soluere deberet, minus soluere debere intelligitur: eadem ratione qui præmaturè petit, plus petere videtur.

¶ Loco pluspetitur, veluti cùm quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio loco petit sine commemoratione illius loci, in quo sibi dari stipulatus est. verbi gratia, si is qui ita stipulatus fuerit, *Ephesi dare spondes?* Romæ purè intendat sibi dari oportere.

ἐμῆς εἶναι δεσποτείας. πάντα τὸν ἀγρὸν, ἤγουν κατὰ τὸ διμοιριαῖον μέρος. ¶ Χρόνῳ a plus πεπτωκὼς, οἷον ἐὰν in diem ἐπερωτώμενον ἢ ὑπὸ αἱρέσεως, πρὸ τῆς ἡμέρας, ἢ πρὸ τῆς ἐκβάσεως τῆς αἱρέσεως ἀπαιτήσω. ὥσπερ γὰρ ὁ βραδέως, τουτέστι μετὰ χρόνον καταβαλὼν, ἔλαττον δοκεῖ καταβαλεῖν, οὕτω καὶ ὁ πρὸ τοῦ χρόνου ἀπαιτῶν plus πεπτωκέναι. ¶ Τόπῳ b plus petitio ἁμαρτάνεται, οἷον ἐὰν τὸ ἐπερωτηθέν μοι ἐν φανερῷ τόπῳ καταβληθῆναι, ἐν ἑτέρῳ ἀπαιτήσω τόπῳ μνήμην μὴ ποιησάμενος τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ χρέος ἔδει μοι καταβληθῆναι. οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, ἐπηρώτησά σε οὕτως, ὁμολογεῖς διδόναι μοι ἐν ἐφέσῳ ρ νομίσματα. ὅσον ἀπὸ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας οὐ δύναμαί σε ἀπαιτεῖν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, εἰ μὴ ἐν αὐτῇ τῇ ἐφέσῳ. ἔξωθεν γὰρ ἀπαιτῶν σε τῆς ἐφέσου, τόπῳ plus πεπτωκὼς. ἐὰν γὰρ εὑρεθῇς ἐν τῇ ῥώμῃ, καὶ πουρέως κινήσω κατὰ σοῦ, τουτέστι μὴ μνησθεὶς τῆς ἐφέσου, εἰσάγεται ἡ plus petitio. ἀλλ' ἐπειδὴ συνέβαινέ σε μηδέποτε ἀπαιτεῖσθαι διὰ τὸ μὴ παραγίνεσθαι ἐπὶ τὴν ἔφεσον καὶ οὐκ ἠδυνάμην ἀπαιτῆσαί σε, οὔτε ἐν τῇ ἐφέσῳ, διὰ τὸ μὴ εὑρίσκεσθαι ἐν αὐτῇ, οὔτε ἐκτὸς τῆς ἐφέσου διὰ τὴν plus petitionem, τούτου χάριν ὁ πραίτωρ ἐπενόησε τὴν τοιαύτην ἐναγωγήν. δέδωκε γάρ μοι ἐξουσίαν, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐφέσου ὄντι κινεῖν κατὰ σοῦ, μόνον μέντοι ἵνα μνήμην ποιήσω τῆς ἐφέσου, καὶ διαφύγω τὴν plus petitionem. ἐὰν γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ κινήσω κατὰ σοῦ λέγων, εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναί μοι ρ νομίσματα ἐν ἐφέσῳ, οὐ δοκῶ plus πεπτωκέναι.

quòd dicam eum totum meum esse, aut certè dominum me eius esse in duas partes è tribus. ¶ Tempore pluspeto, veluti si quod in diem aut sub conditione mihi debetur, antequam dies venerit, aut cõditio extitat petã. Quemadmodũ enim is, qui tardius, i. post tempus soluit, minus soluere videtur: ita & is, qui ante tẽpus petit, plus petere videtur. ¶ Loco plus petitur, veluti si id quod certo mihi loco soluendum est, alio loco petam, sine commemoratione illius loci, in quo id soluendũ erat. Vt in hac specie, Ita sum à te stipulatus, Ephesi mihi dare centum aureos spondes? quantum ad ius ciuile pertinet, alio loco id à te petere non possum, quàm Ephesi. Nã si extra Ephesum petam, loco videor plus petere. Si enim Romæ te inuenero, puréque tecum egero, id est, nulla facta Ephesi mentione, introducitur plus petitio. Verùm quoniam eueniebat, vt nunquam à te petere liceret, quod ita promissum esset: propterea quod tu nunquam Ephesum venires, neque ego tecum agere possem: primò non Ephesi, quoniam nunquam illic inuenireris, deinde nec extra Ephesum propter plus petitionem: eiusce rei gratia hanc agendi rationem Prætor excogitauit: Liberum enim mihi fecit, vt & extra Ephesum tecum agerem, dum modò Ephesi mentionem facerem. & ita captiunculas plus petitionis effugerem. Nam si ita tecum Romæ egero: *si apparet aduersarium centum mihi aureos Ephesi dare oportere,* plus petere non videbor.

a *Tempore plus petimus, quũ ante tempus petimus. Qui autẽ ante diẽ agit, malè agit.* l. vnic. in fi. ff. quando dies vsufr.

b *Loco plus petit qui alibi petit.* vide l. 1. & passim. ff. de eo quod certo loc.

Sin verò purè egero i. nulla Ephesi mentione facta, haud dubiè incurret ratio plus petitionis: quoniã id quod rei interest, & emolumentũ quod haberet promissor, si Ephesi solueret, auferre ei ac tollere videor. Interdum. n. euenit, vt Ephesi sit ei facile pecuniã soluere, & extra Ephesum difficillimũ Neq; verò in cẽtum aureos, quos promisit, condemnari eũ extra Ephesum oportet: Nam de centũ illis aureis deduci debet omne id in quo læditur extra Ephesũ soluendo. Fortè. n. Romæ coactus debitum soluere, viginti aureos impẽdit cõ trahendis nummis, quos mihi dari oportet. atque ideo nõ in centum aureos condemnatur, sed in octoginta. Cùm autem nullam Ephesi in intentione mentionem faciẽs extra Ephesum litem moueo: quoniã tũc omnino id ago ac studeo, vt in centũ aureos sequatur cõdemnatio (nam pura intentio eius quod interest, tractatum, deductionémq; tollit) ob eam rẽ plus petere videor. ¶ Id autẽ quod eius interest, atque vtilitas hæc maximã plerunq; in mercib. vendendis differentiã recipit: vt in vino, fruměto, oleo, quę per singulas regiones diuersa habẽt pretia. Nã si Romę quis centũ aureos à me petat, & ita merces, quas habeo, cogar diuẽdere, interdũ centũ solùm aureos cõsequar: quas si Ephesi venderẽ, cẽtũ viginti aureos possim cõsequi. At neque hisce tantùm in reb. verum in ipsis quoq. pecuniis eius ꝙ interest ratio ex varietate regionum habenda est. Quoniã non omnib. in regionib. eadem est ratio credendi subvsuris. Nam Romę cùm multi sint ibi qui fœnus exercent, interdum is, qui sub vsuris mihi credidit, quartam centesimæ partem,

a *Lucrum & id quod interest opponũtur. adde 9. Eclo. 11. c. 2. l. 2. ff.* ratam rem habeti.

b *Id quod interest variatur in ipsis mercibus. atque adeo in ipsa pecunia pro locorum & temporũ varietate.*

c *Pretia rerũ varia sunt per singulas ciuitates regionésque, maximè olei, vini, frumenti. l. 3 ff. de eo quod certo loco. Quinimo tempora, vt loca nonnullam pretio varietatem adferunt. Nec enim tantidem Romæ & in Hispania oleum æstimatur: nec cõtinuis sterilitatibus tantidẽ quanti secundis fructib.* l. pretia rerũ. 63. ff. ad l. Falcid.

d *Pecuniarum quoque licet videatur vna & eadẽ potestas esse: tamẽ aliis locis facilius & tenuiorib. vsuris inueniũtur, aliis difficilius & grauibus vsuris* l. 3. in fi. ff. de eo quod certo loco.

e *Romæ minores vsuræ quã in prouinciis exerceri solitæ.*

εἰ δὲ πουρέως, τουτέστι μνήμης μὴ γενομένης τῆς ἐφέσου, εἰσάγεται plus petitio. ἀφαιροῦμαι γὰρ τὸ διαφέρον [a] καὶ τὸ κέρδος, ὅπερ ἔμελλε τυγχάνειν ὁ ἐπερωτηθεὶς, εἰ κατέβαλεν ἐν τῇ ἐφέσῳ ἔσθ' ὅτε γὰρ εὐχερὴς ἦν αὐτῷ τῶν χρημάτων ἡ καταβολὴ ἐν τῇ ἐφέσῳ, ἐκτὸς δὲ τῆς ἐφέσου δυσχερεστάτη. καὶ οὐ δεῖ αὐτὸν εἰς τὰ ρ νομίσματα καταδικάζεσθαι ἐκτὸς τῆς ἐφέσου. δεῖ γὰρ ἐξαιρεθῆναι τῶν ρ νομισμάτων τοσαῦτα ὅσα ζημιοῦται ἐκτὸς τῆς ἐφέσου καταβαλών. τυχὸν γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ τὸ χρέος καταβαλεῖν ἀναγκαζόμενος, δαπανᾷ κ νομίσματα, εἰς τὸ περιποιῆσαι ἑαυτῷ τὴν ποσότητα, ἣν ἐχρῆν μοι δοθῆναι. καὶ διὰ τοῦτο οὐ καταδικάζεται εἰς τὰ ρ, ἀλλ' εἰς π. ἐν ᾧ δὲ οὐ μνημονεύω τῆς ἐφέσου ἐν τῇ δίκῃ ἐκτὸς κινῶν τῆς ἐφέσου, ἐπειδὴ πραγματεύομαι ἀυτὸν εἰς ρ νομίσματα καταδικασθῆναι· ἡ γὰρ πουρέα ἐναγωγὴ τὴν τοῦ διαφέροντος ἐξέτασιν ἀναιρεῖ διὰ τοῦτο plus πεπτεύω. ¶ Τοῦτο δὲ τὸ διαφέρον, [b] ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν πιπρασκομένων φορτίων [c] μεγίστην δέχεται διαφοράν. οἷον οἴνου, σίτου, ἐλαίου ἅτινα καθ' ἕκαστον κλῖμα διάφορον ἔχει τίμημα. ἀπαιτούμενος γὰρ ἐν τῇ ῥώμῃ ρ νομίσματα, καὶ τὰ παρόντα μοι φορτία διαπωλεῖν ἀναγκαζόμενος, ἔσθ' ὅτι λήψομαι παρ' αὐτῶν ρ νομίσματα μόνον. εἰ δὲ ἐν τῇ ἐφέσῳ ταῦτα διεπίπρασκον, ἐλάμβανον ρκ νομίσματα. οὐ μόνον δὲ ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ [d] ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀργυρίοις τὸ διαφέρον ἐκ τῶν κλιμάτων εἰσάγεται. οὐδὲ γὰρ ἐν παντὶ κλίματι οἱ αὐτοὶ τόκοι ἀπαιτοῦνται. ἐν μὲν γὰρ τῇ ῥώμῃ, πολλῶν ὄντων τῶν δανειζόντων, ἔσθ' ὅτε παρὰ τοῦ δανείζοντός μοι ἀπαιτοῦμαι τὸ δ μέρος τῆς ἑκατοστῆς,

Ideo autẽ plus petere intelligitur, quia vtilitatem quam haberet promissor, si Ephesi solueret, adimit ei pura intentione. Propter quã caussam alio loco petenti arbitraria actio proponitur, in qua scilicet ratio habetur vtilitatis quæ promissori competitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopondit.

¶ Quæ vtilitas plerunque in mercibus, maxima inuenitur, veluti vino, oleo, frumento, quæ per singulas regiones diuersa habẽt pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non in omnib. regionibus sub eisdem vsuris fœnerantur.

Si quis

Si quis tamē Ephesi petat, id est, eo loco petat, quo vt sibi detur, stipulatus est, pura actione rectè agit idque etiam Prætor monstrat, scilicet quia vtilitas soluendi salua est promissori. Huic autem, qui loco plus petere intelligitur proximus est is, qui caussa plus petit: vt ecce si quis ita à te stipuletur, *Hominem Stichum, aut decem aureos dare spōdes?* deinde alterum petat veluti hominem tantùm, aut decem aureos tantùm. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere stipulationis, promissoris, est electio, vtrum pecuniā, an hominē soluere malit. Qui igitur pecuniā tantum, vel hominem tantùm sibi dari oportere intendit, eripit electionem aduersario & eo modo suam quidem conditionem meliorem facit, aduersarii verò sui deteriorem.

ὅπερ συνέχει, εἰς γ νομίσματα. ἐν δὲ τῇ ἐπαρχίᾳ[a] διὰ τὸ ὀλίγους εἶναι τοὺς δανείζοντας, δανεισάμενος ἐγὼ ἐπὶ τῷ καταβαλεῖν σοι, ἀπαιτοῦμαι λέγω τόκων τὸ ἥμισυ[b] τῆς ἑκατοστῆς, τουτέστιν ἓξ νομίσματα. ὡς τὸ εἶδος καὶ ἐκ τῆς ποσότητος τῶν τόκων τὸ διαφέρον ποιεῖ τὰ κλίματα. διὰ τοῦτο οὖν ἀναγκαῖον μὲν μεμνῆσθαι τῆς ἐφέσου, ἐκτὸς τῆς ἐφέσου ποιούμενον τὴν ἐναγωγήν, ἵνα τὸ διαφέρον σκοπηθῇ. εἰ δὲ[c] συμβῇ τὸν ἐπερωτηθέντα ἀφεθῆναι κατὰ τὴν ἔφεσον, πούρα ὀφείλει γίνεσθαι κατὰ σοῦ ἡ ἐναγωγή. κινῶν γὰρ ἐν τῇ ἐφέσῳ, οὐκ ὀφείλεις μνήμην ποιήσασθαι τοῦ τόπου. ἰσοδυναμεῖ γὰρ τῇ μνήμῃ τοῦ ὀνόματος τοῦ τόπου, ἡ ἔν τινι τόπῳ γινομένη ἐναγωγή. καὶ πρόδηλον ὅτι ἐν τῇ ἐφέσῳ κινουμένου τοῦ δικαστηρίου, καὶ τὸ διαφέρον ἀπὸ τοῦ τόπου σκοπηθήσεται.

¶ Ἔοικε τῷ plus πεπτεύοντι ἐν τόπῳ, ὁ αἰτίᾳ plus πεπτεύων. καὶ πῶς αἰτίᾳ plus petitio γενήσεται; τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ[d] τοῦ ἀλτερνατίου. ἀλτερνατίων[e] δέ ἐστιν ὁ ἐπαμφοτερισμός.[f] οἷον ἐπερώτησά σε, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι, Στίχον τὸν οἰκέτην, ἢ ι νομίσματα; καὶ μετὰ ταῦτα ἦλθον μονοειδῶς τὰ ι νομίσματα ἀπαιτῶν. αἰτίᾳ plus πεπτεύω, ἐπειδὴ ἀφαιροῦμαί σου τὴν ἐπιλογήν, ἣν ἡ φύσις τῆς ἐπερωτήσεώς σοι παρέχει. ὁ γὰρ οὕτως ἐπερωτηθεὶς, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι ι νομίσματα, ἢ Στίχον τὸν οἰκέτην; ἐξουσίαν ἔχει τὸ καταβαλεῖν ὃ βούλεται. ὁ τοίνυν τὰ δέκα νομίσματα ἀπαιτῶν, ἢ μόνον τὸν οἰκέτην, ἀφαιρεῖται τὴν ἐπιλογὴν τοῦ χρεώστου. καὶ ἐντεῦθεν καλλίονα μὲν τὴν ἑαυτοῦ, χείρονα δὲ τὴν αἵρεσιν ποιεῖ τοῦ ἐναγομένου. ἔσθ' ὅτε γὰρ δυσχερεστέρα ἐστὶν ἡ καταβολὴ τῷ χρεώστῃ, τῶν δέκα νομισμάτων,

siue quadrantes vsuras posceret, quæ res annuè colligit ternos aureos in centenos. In prouincia verò, vbi nō magnus est eorum numerus, qui sub vsuris credunt, vsurarū nomine forsasse ei à quo mutuū sumpsi, quod tibi soluerem dimidium centesimæ præstabo, hoc est, senos aureos quotannis in centenos. Itaque & ex ratione vsurarū adfert diuersitas regionis, quod cuiusq. interest. Quapropter, cùm extra Ephesum agere volam, necesse erit, vt & Ephesi mentionem faciam, quo ratio eius quod interest haberi possit. Quòd si contingat, vt tu promissor Ephesi deprehendaris, pura intentione tecum agendùm est. Nam qui Ephesi agit, loci mentionem habere nō cogitur. Quoniam tantumdem præstat litem in loco mouere, quātum nominatim loci mentionem facere. Nec dubium est, quin iudicio Ephesi constituto, & eius quod interest ratio ex loco ducenda sit.

¶ Ei qui plus loco petit, adfinis & similis est is, qui causa plus petit. Et quomodo fiet, vt quis causa plus petat? & maximè id contingit in alternatione. Alternatio autē est ὁ ἐπαμφοτερισμός, v. Græci dicunt, id est, quæ ex disiunctione dubiā habet præstationem & ancipitem exactionem: veluti, stipulatus sum à te, Hominem Stichū aut decē aureos dare mihi spondes? Et deinde sublata alternatione, decem aureos petii: causa plus petii, quoniā electionem, quā tibi natura stipulationis præbet, tibi adimo. Is n. à quo ita quis stipulatus est, Decē aureos aut hominē Stichū dare mihi spō des? potestatē habet, vtrū velit soluendi. Qui igitur, vel decē aureos tantùm, vel solū hominē petit: electionē soluendi aufert, eóq; modo, suā quidem cōditionē meliorē, eius verò à quo petit, deteriorē facit. Quoniā interdū minùs expedita est decē aureorū

a *Vsura quadrātes, annuos aureos tres, in centenos aureos pariunt. Galli à trois pour cent, atque ita quartam partem centesimæ efficiunt. Centesima enim vsura annuos duodecim pariūt in centenos. Galli à douze pour cēt.*

b *Vsuræ prouinciales vrbanis olim fuere grauiores.*

c *Semisses vsura senos annuos pariunt in centenos aureos Galli six pour cent.*

d v. l. 1. & passim. ff. de eo quod certo loco.

e *Causa plus petere solemus, in alternationib. vt hic: & generis obligationes.*

f *Alternatio quid.*

g Ἐπαμφοτερισμὸς *Latinis alternatio.* l. si quis seruum. 9. ff. de seruo corrupto. l. 2. §. 3. ff. quod certo loco. l. Prætor. 7. §. quod autem. 4. ff. de iniuriis. *Festo* Alternatio *per vices successio.*

solutio, quàm hominis. In hoc igitur læditur, quod electionē nō habeat. Quapropter id agendum est, vt petitio similis sit stipulationi, & eodem modo petatur, quo promissum est: atq; ideo sic dicēdum est *si apparet aduersarium, Stichum hominem aut decem aureos dare oportere.* Sed & si quis generaliter hominē siue seruum stipulatus sit, & deinde Stichum specialiter petat: aut generaliter vinum stipulatus sit, & postea specialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur: quoniam electionem aduersarii, quam natura stipulationis ei dederat, tollit. Ei enim, qui generaliter hominem, vinum, vel purpurā promisit, liberum est, quocunq; id ex loco acceptum, soluere. Plus dico, licet quod alter petit, vtilissimū sit, nihilominus & ita plus actor petit. Nam id interdum accidit, vt eius quod vile habetur, difficilior sit ei, à quo petitur solutio: velut, exēpli gratia, vinū Cāpanum, omnium pessimum est. Si vinum generaliter stipulatus, Campanum petam: ideo plus petere videor, quòd illi à quo petitur, facilius sit melius aliquod vinum soluere, quàm Cāpanum: propterea quòd vinum Campanum non habeat.

¶ Sed hoc quidem ius plus petitionū olim in vsu fuerat. Nam Postea & lex Diui Zenonis, & Imperatoris nostri cōstitutio rem totam in angustum cōtraxit. Et si quidem tempore plus fuerit petitū, secundum ea, quę Diui Zenonis lege tradita sunt, Iudex rem ad exitū perducet. Quòd si in quātitate, vel alio quopiā

ἤπερ τοῦ οἰκέτου. καὶ διὰ τοῦτο βλάπτεται, τὴν[a] ἐπιλογὴν οὐκ ἔχων. ὥστε οὖν δεῖ ὁμοιότροπον[b] εἶναι τὴν ἐναγωγὴν τῇ ἐπερωτήσει. ἵνα οὕτως εἴπω, εἰ φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρεωστεῖν δοῦναι Στίχον, ἢ ι νομίσματα. ¶ Εἰ δὲ καί τις γενικῶς[c] οἰκέτην ἐπερωτήσῃ, καὶ ἔλθῃ ἰδικῶς Στίχον ἀπαιτῶν· ἢ γενικῶς οἶνον ἐπερωτήσας, μετὰ ταῦτα ἰδικῶς καμπανὸν οἶνον ἀπαιτήσῃ· ἢ γενικῶς πορφύραν ἐπερωτήσας, μετὰ ταῦτα ἰδικῶς Τυρίαν ἀπαιτήσῃ, plus πεπετεύει· τὴν γὰρ ἐπιλογὴν ἀφαιρεῖται τοῦ ἐναγομένου, ἣν ἡ φύσις αὐτῷ δίδωσι τῆς ἐπερωτήσεως. ὁ γὰρ γενικῶς ἐπερωτηθεὶς οἰκέτην, ἢ οἶνον, ἢ πορφύραν, ἐξουσίαν ἔξει δι' οὗ βούλεται τόπου τοῦτο λαβὼν, καταβαλεῖν. τὸ πλέον φημὶ, εἰ καὶ εὐτελέστατον εἴη τὸ ἀπαιτούμενον, οὐδὲν ἧττον καὶ οὕτως ὁ ἄκτωρ plus πεπετεύει. συμβαίνει γὰρ ἔσθ' ὅτε τὸ νομιζόμενον εἶναι εὐτελὲς, δυσχερὲς εἰς καταβολὴν γίνεσθαι τῷ ἐναγομένῳ, οἷον λόγου χάριν, πάντων τῶν οἴνων χείρων ἐστὶν ὁ καμπανός. ἐπὶ γενικῶς ἐπερωτήσας, ἰδικῶς καμπανὸν ἀπαιτῶ, διὰ τοῦτο plus πεπετευκώς, ἐπειδὴ ὁ ἐναγόμενος ἔσθ' ὅτε εὐχερέστερον εἶχεν καλλίονα δίδωσιν ἢ καμπανὸν, διὰ τὸ τοῦτον ἀπορεῖν. ¶ Ἀλλὰ[d] ταῦτα μὲν πάλαι ἦν ἐν πολιτείᾳ τὰ τῶν plus petitionum. μετὰ δὲ ταῦτα διάταξις Ζήνωνος[e] τοῦ τῆς θείας λήξεως οὐδὲν ἧττον καὶ νομοθεσία τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐστένωσε ταῦτα τὰ τῶν plus petitionum. καὶ εἰ μὲν τις χρόνῳ plus πεπετεύει τι, χρὴ τὸν δικαστὴν ὁρίζειν, ὡς ἡ Ζήνωνος διδάσκει διάταξις.[f] εἰ δὲ καὶ περὶ ποσότητος,[g] ἢ κατ' ἐπερ

Qua de caussa talis in ea re prodita est actio, vt quis intēdat hominē Stichū aut aureos decē sibi dari oportere, id est, vt eo. ēmodo peteret, quo stipulatus est. ¶ Preterea si quis generaliter hominē stipulatus sit, & specialiter Stichum petat, aut generaliter vinū stipulatus sit, & specialiter Campanū petat, aut generaliter purpurā stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur, electionem aduersario tollit, cui stipulationis iure liberū fuit, aliud soluere, quā quod peteretur. Quinetiā licèt vilissimum sit, quod quis petat nihilominus plus petere intelligitur, quia sæpe accidit, vt promissori facilius sit illud soluere quod (maioris pretii est.) ¶ Sed hæc quidē antea in vsu fuerat, postea verò lex Zenoniana & nostra rē coarctauit. Et si quidem tēpore plus fuerit petitum, quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur constitutio. Sin autem quātitate, vel alio modo plus fuerit petitū, in omne, si

a *Electionem aduersario debitam qui tollit, causa plus petere videtur.*

b *Petitio similis esse debet stipulationi & promissioni.*

c *Qui generaliter hominem promittit, similis est ei qui hominem aut decem promittit.* l. cùm ita in fi. ff. de condict. indebiti l. 2. §. 1. ff. de verb. oblig.

d *Plus petens (excipe minorem & maiorē qui iusto errore retinetur, initio huius paragraphi) olim causa cadebat* sup. eo. d loco. Paul. 1. sent. 10. §. 1 & 2. tt. §. §. 1. *Postea Zenonis constitutione. Plus petens tempore, alterū tantum tēporis fine vlla interruptione expectare cogitur, quādo statutum tempus anteuertere conatus est: ac praeterea sumptus litis refundit: Qui verò plus loco, summa vel qualitate petit, Iustiniani constitutione omne damnū prestat in triplū.*

e *Huius constitutionis fit mentio.* §. 34. inf. eod. §. 10. vers. hodie inf. de exceptionib.

f. *Hac constitutio desideratur.*

g v. l. 2. in princ. Co. de plus petitionib.

ac, si quod fortè damnum ex hac caussa acciderit, ei contra quem plus petitum fuerit, commissa tripli condemnatione [sicut suprà diximus] puniatur.

34 ¶ Si minus in intétione sua complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat, veluti si quum ei decem aurei deberentur, quinque sibi dari oportere intenderit, aut si quum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit, sine periculo agit, in reliquum enim nihilominus iudex aduersariū [eodem iudicio ei condemnat] ex constitutione diuæ memoriæ Zenonis.

35 ¶ Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem iudicio cognita veritate, errorem suum corrigere ei permittitur, veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

36 ¶ Sunt præterea quædā actiones, quibus non semper solidum, quod nobis debetur persequimur, sed modò solidum persequimur, modò minus, vt ecce, si in peculium, filii seruive, agamus. Nā si non minus in peculio sit, quàm persequimur, in solidum dominus, paterve condemnatur.

τινα τρόπον γίνεται ἡ plus petitio, καί τις ἐντεῦθεν ζημία συμβῇ τῷ ἐναγομένῳ, οἷον σπορτούλων πλειόνων δόσις, ὡς προειρήκαμεν εἰς τὸ τριπλοῦν, ὧν ὑπὲρ τὸ δίον ὁ ῥέος ἐζημιώθη, ὁ ἄκτωρ καταδικασθήσεται.

34 ¶ Κινῶν τις κατ' ἐμοῦ δικαστήριον minus [a] ἐρεπετίτευσε. δέκα γὰρ ἐποφειλόμενος ἐκίνησε περὶ πέντε. ἢ διαπόζων εἰς ὁλόκληρον τοῦ ὑπ' ἐμοῦ κατεχομένου ἀγροῦ, περὶ τοῦ ἡμίσεως ἐποιήσατο τὴν ἐναγωγήν. οὐδεὶς αὐτῷ κίνδυνος ἐντεῦθεν συμβήσεται. εἰς γὰρ τὴν λοιπὴν ποσότητα ὁ δικαστὴς ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ, οὐδὲν ἧττον καταδικάζει με. [b] ὡς ἡ εἰρημένη Ζήνωνος βούλεται διάταξις.

35 ¶ Ἐάν τις aliud pro alio ἁμαρτήσῃ, οὐκ ἔσται αὐτῷ τὸ πταῖσμα ἐπιζήμιον. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ δικαστηρίῳ τῆς ἀληθείας γνωσθείσης, ἡ πλάνη διόρθωσιν [c] ἐπιδέχεται. τὸ δὲ aliud pro alio ἁμαρτάνεται τρόποις δύο, ἢ πράγματι, ἢ αἰτίᾳ. πράγματι μὲν, οἷον Στίχον ὑποφειλόμενος τὸν οἰκέτην ἦλθεν ἔρωτα ἀπαιτῶν. αἰτίᾳ δὲ, οἷον ὅτε ἑτέραν ἀντὶ ἑτέρας ἐκίνησεν ἀγωγήν. δέον γὰρ κινῆσαι τὴν ex testamento, ἐκίνησε τὴν ex stipulatu, ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου.

36 ¶ Ἔστι καὶ ἄλλη τῶν ἀγωγῶν διαίρεσις. εἰσὶ γάρ τινες ἀγωγαί, δι' ὧν οὐχ ὅλον τὸ ὑποφειλόμενον λαμβάνομεν. ἀλλὰ ποτὲ τὸ ὁλόκληρον, ποτὲ δὲ ἧττον. οἷον ἐὰν κινῶ κατὰ σοῦ τὴν de peculio, ἕνεκα τοῦ σοῦ υἱοῦ, ἢ τοῦ σοῦ οἰκέτου περὶ δέκα νομισμάτων. εἰ [d] μὲν γὰρ εὔπορον ἐστι τὸ peculium [e], λήψομαι τὰ νομίσματα.

modo plus petitionem fieri contingat, & damnū aliquod ex ea re fecerit is, à quo petitur, veluti si maiores datæ sunt sportulæ (vt prædictum à nobis est) in triplum eius, in quo supra verum iustúmque læsus fuerit reus, actor condemnandus est.

34 ¶ Aliquis quum mecum iudicio consisteret, minus petiit. Nam cùm decem deberem, quinque dari intēdit. Aut cum fundi, quem ego tenebam, in solidum dominus esset, ad dimidiam eius partem egit. Nihil ex ea re periculi timendum est. Quoniā nihilominus in reliquam quantitatem iudex me in eodem iudicio ei condemnat: quemadmodum iam relata Zenonis constitutione cautum est.

35 ¶ Si quis aliud pro alio errans petiit, errorem hunc ei fraudi esse non placet. Nam eodem in iudicio, cognita veritate errorem suum corrigere potest. Duobus autem fit modis, vt quis aliud pro alio petat. Aut re scilicet, aut causa. Re, veluti cui Stichus homo debebatur, Erotem petiit. Causa, vt cùm aliam pro alia actionem quis mouit. Quum enim ex testamento agere deberet, ex stipulatu egit: aut etiam ex contrario.

36 ¶ Est & alia actionum diuisio. Quædā enim sunt actiones, quibus non solidum quod nobis debetur, semper consequimur, sed aliàs minus. Veluti, si tecum agam de peculio, ob filium seruúmve tuum, in decem aureos. Nam si locuples est, peculium decem aureos consequar.

a d.l. 1. §. vlt.

b v.d.l. 2.

c Si id petitū fuerit, quia vltra id quod in iudicium deductum est excedere potestas iudicis non potest. l. 18. ff. cōm. diuid.

d Atque ita libellum emendare licet. l. 3. Co. de edendo. addel. vlt. C. de errore aduocat.

e Fit igitur condēnatio fini peculy. l. 47. §. 2. ff. de peculio.

Sin autem ea, quæ in peculio sunt, quinque tãtum aureis valẽt, in solos quinque pater dominúsve condemnatur. Quemadmodum autem peculium intelligendum sit, infrà latiùs discemus.

a *De peculio cuiusque definitione dicetur.* § 4. vers. cùm autem. infrà quod cum eo qui in aliena potestate.

37 ¶Præter actionem de peculio, est & alia actio, quæ non semper in solidum cõdemnationem habeat. Nã si dotem ab vxore mea accepero, & matrimoniũ semel cõstitutum, deinde solutum fuerit: illa mecum ad repetitionem dotis ex stipulatu agens, non solidum omnino cõsequutura est, sed quatenus facultates meę patiuntur. Et si quidem concurrat quantitas bonorum meorum cum quantitate dotis, solidum consequutura est mulier. Sin verò cùm dos centum aureorum esset, facultates meæ tantùm quinquaginta colligant, in quinquaginta condemnandus sum. Eatenus enim facere possum. Interdum quoque & si maximè possim facere, non solidam tamen dotem consequutura est mulier, idque obiecta retentione, quæ dotis quantitatem minuit. ¶Nam si mihi bona aliqua in dotem data sint, quæ mille aureis valeant: & centum aureos in illa impendero: ac dein de soluto matrimonio summa mille aureorum à me petatur: obiicere possum & dicere. *sumptum centum aureorum me fecisse in ædes aut fundos mihi in dotem datos.* Et quoniam huiusmodi impensæ ipso iure dotem minuunt, non in mille aureos condemnabor, sed tantùm in nongentos: dum necessariæ fuerint impensæ, id est, quas facere necesse fuerit,

b *Dotis nomine maritus in quantũ facere potest condemnatur.* vide l. 17. in fin. & l. non tantum. 20. ff de re iudicata.

c *μέχρι ὅσον* [illegible] *dixit Harmenop.* 1. tit. 4. § 47. & 2. Eclog. 3. c. 169. *adde* l. 173. ff de regul. iur.

d *Impensa ipso iure dotem minuunt.* l. 1. l. 5. ff. de impensis. l. 6. § 2. ff. de iure dotium.

εἰ δὲ ἄξιά ἐστι τὰ ἐν τῷ peculio πράγματα πέντε νομισμάτων, εἰς τὰ ε΄ μόνα ὁ πατὴρ ἢ ὁ δεσπότης καταδικάζεται. τίνα δὲ χρὴ τρόπον νοεῖσθαι τὸ peculium προϊόντες [a] μαθησόμεθα.

37 ¶ Ἔστι δὲ πρὸς τῇ de peculio, καὶ ἑτέρα ἀγωγὴ, οὐ πάντως εἰς ὁλόκληρον ποιουμένη τὴν καταδίκην. ἐὰν γὰρ ἐγὼ προῖκα ὑποδέξωμαι παρὰ τῆς ἐμαυτοῦ γαμετῆς, εἶτα συσταὶς ὁ γάμος, μετὰ ταῦτα διαλυθῇ, κινοῦσα κατ' ἐμοῦ τὴν ex stipulatu, ἐπὶ ἀπαιτήσει τῆς προικὸς, οὐ [b] πάντως λήψεται τὸ ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς [c] ὅσον διαρκεῖ ἡ ἐμὴ περιουσία, καὶ εἰ μὲν συντρέχει ἡ ποσότης τῶν ἐμῶν πραγμάτων τῇ ποσότητι τῆς προικὸς, ἡ γυνὴ λήψεται τὸ ὁλόκληρον. εἰ δὲ ἑκατὸν νομισμάτων οὔσης τῆς προικὸς, ἡ περιουσία εἰς πεντήκοντα συντείνει, εἰς πεντήκοντα καταδικασθήσομαι, διὰ τὸ εἰς τοσοῦτον εὐπορεῖν. ἔσθ' ὅτε καὶ εὐπόρου μου ὄντος, οὐ πάντως ἡ ἐμὴ γυνὴ πᾶσαν λήψεται τὴν προῖκα, διὰ τὴν ἀντικειμένην αὐτῇ retentionem, ἥ τις τὴν ποσότητα μειοῖ τῆς προικός. ¶ Εἰ γὰρ ἐπιδοθῇ μοι πράγματα ἐν προικὶ εἰς χίλια νομίσματα συντείνοντα, δαπανήσω δὲ περὶ αὐτὰ ἑκατὸν νομίσματα, διαλυθέντος δὲ τοῦ γάμου, ἀπαιτῶμαι τὴν χιλίων νομισμάτων τὴν ποσότητα, δύναμαι ἀντιθεῖναι καὶ λέγειν, ὅπερ ἑκατὸν νομίσματα ἐδαπάνησα περὶ τοὺς ἀγροὺς, ἢ τὰς οἰκίας, τὰς λόγῳ προικὸς ἐπιδοθείσας μοι. καὶ ἐπειδὴ [d] ipso iure, ἤγουν αὐτῷ τῷ νόμῳ αἱ τοιαῦται δαπάναι τὴν προῖκα ἐπιμειοῦσιν, οὐ καταδικασθήσομαι εἰς τὰ χίλια νομίσματα, ἀλλ' εἰς μόνα ἐννεακόσια. εἰ γέγονεν ἡ δαπάνη ἀναγκαία οὖσα. τότε δὲ αἱ ἀνάγκης δαπανηθεῖσαι

si verò minus inueniatur, catenus condemnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, suo ordine proponemus.

37 ¶ Item si de dote in iudicio mulier agat, placet catenus maritum condemnari debere, quatenus facere possit, id est quatenus facultates eius patiuntur. Itaque si dotis quantitati concurrant facultates eius, in solidum damnatur. si minùs, in tantum quantum facere potest. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. ¶Nã ob impensas in res dotales factas marito quasi retentio concessa est, quia ipso iure necessariis sumptibus dos minuitur, sicut ex latioribus Digestorum libris cognoscere licet.

38 ¶Sed

ἔμελλε γὰρ ἴσως ὅτι καταπίπτειν ἡ οἰκία, εἰ μὴ περὶ ἀνανέωσιν αὐτῆς ἑκατὸν ἀνηλώθησαν νομίσματα. διὰ τοῦτο, ταύτῃ χρήσομαι τῇ ῥετεντζίονι. [a] τουτέστι τῇ παρακατασχέσει, ἥτις λέγεται ob necessarias impensas. ταῦτα δὲ πάντα τελειότερον ἐκ τῶν διγέστων ἔνεστι μαθεῖν.

quoniam forte futurum fuerit, vt ædes collaberentur, nisi in refectionem earum sumptus centum aureorum factus fuisset. Et ideo hac retentione vtar, quæ dicitur ob necessarias impensas. Verùm hæc omnia perfectius ex libris Digestorum accipi poterunt.

a De retentione dotis ob impensas in eá factas: vide quæ scripsi ad l. vnicam. § taceat in ea retentionum verbositas. C. de rei vxoriæ act. *adde* Vlp. 6. §. retentiones. 9. & §. impēsarum. 14. §. 15. 16. 17.

38 ¶ Sed & si quis cum parēte suo, patronóve agat: item si socius cum socio iudicio societatis agat, nō plus actor consequitur, quàm aduersarius eius facere potest. Idem est, si quis ex donatione sua conueniatur.

38 ¶ Ἐάν τις κατὰ τοῦ οἰκείου πατρὸς, [b] ἐμαγκίπατος ὢν δηλονότι, ἢ ἀπελεύθερος κατὰ τοῦ οἰκείου πάτρωνος, [c] κινήσῃ ἀγωγὴν δήποτε ἀγωγὴν, ἢ ἐὰν ὁ κοινωνὸς κατὰ τοῦ κοινωνοῦ κινεῖ τὴν pro [d] socio, οὐ πλέον ὁ ἐναγόμενος καταδικασθήσεται τῷ ἀντιδίκῳ, ἤπερ εἰς ὅσον ἀπορεῖ ἡ αὐτοῦ περιουσία. τὸ αὐτό ἐστι, καὶ ἐὰν donandi [e] animo ἐπερωτηθῶ δοῦναί τινι ἑκατὸν νομίσματα. οὔτε γὰρ πλέον ὀφείλω καταδικασθῆναι αὐτῷ, ἤπερ εἰς ὅσον εὐπορῶ.

38 ¶ Si quis quum emācipatus esset scilicet, aut libertus, cum patre, patronóve suo quacunque actione egerit, aut si socius cum socio actione pro socio, non in amplius is à quo petitur aduersario suo cōdemnabitur, quàm in quantum facultates eius facere possint. Idem est, si cui donandi animo centum aureos dare promiserim. Neque enim in amplius ei condemnabor, quam in quantum facere possim.

b l. 16. in fin. versi. itē parens. ff. de re iudicata.
c l. patronus. 17. ff. de re iudicata.
d d. l. 16. versi. qui pro socio ff. de re iudicata.
e l. 12. ff. de donationibus.

39 ¶ Compensationes quoq; oppositæ plerunque efficiūt vt minus quisque consequatur, quàm ei debeatur. Nam ex bono & æquo, habita ratione eius quod inuicem actorem ex eadem caussa præstare oportet, poterit iudex in reliquū eum cum quo actum est, condemnare, sicut iam dictum est.

39 ¶ Καὶ αἱ κομπενσατίονες ἀντιτιθέμεναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦσιν, ὥστε μὴ ὅλον λαμβάνειν τὸν ἄκτορα ὅπερ ἀπαιτεῖν πειρᾶται. εἰ [f] γὰρ κινεῖ κατ᾽ ἐμοῦ περὶ δέκα νομισμάτων, ἀμοιβαδὸν ἀντιποφείλων μοι τρία νομίσματα, εἰς ἑπτὰ καταδικασθήσομαι. καθὰ καὶ ἤδη προείρηται. διὰ τοῦτο εἶπον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπειδὴ ἐὰν συμβῇ μὴ σαφὲς εἶναι τὸ εἰς κομπενσατίονα ἀντιτιθέμενον χρέος, οὐδὲν ἧττον ὁ ἄκτωρ ἀπαιτήσει τὸ χρέος ὁλόκληρον.

39 ¶ Compensationes quoque oppositæ plerumque efficiunt, vt non totū actor consequatur, quod petere tentat. Nam si mecum agat ad decē aureos, cùm mihi inuicem tres aureos debeat, in septem condemnabor, quemadmodum & iam antè dictū est. Ideo autem dixi, Plerumque, quia, si certum ac liquidum non sit, quod compensationis gratia obiicitur, nihilominus actor totum quod sibi debetur repetet.

f De compensatione adde §. 10. sup. eo. Paul. 2. sent. 5. §. 3.

40 ¶ Cum eo quoq; qui creditoribus suis bonis cessit, si postea aliquid acquisierit, quod idoneū emolumentū habeat:

40 ¶ Ἐχρεώστει τις διαφόροις κρεδίτωρσι πολλὴν χρημάτων ποσότητα. ἐπικειμένων τῶν δανειστῶν καὶ ἀπαιτούντων τὰ χρέα ἐξέστη [g] τῆς οἰκείας περιουσίας, οὐκ ἐξαρκῶν πρὸς τὴν τούτων καταβολήν. εἰ συνέβη τὸν τίτιον αὐτὸν μετὰ χρόνον, ἕτερα κτήσασθαι πράγματα, εἰς ἀξιόπιστον συντείνοντα πο-

40 ¶ Titius graui ære alieno conflato, multis multa debebat. Quum creditores molesti & infesti incumberent, & quod sibi debebatur peterent, bonis suis cessit, quia soluendo omnibus non esset. Si contingat post Titium aliqua bona adquirere, quę dignū emolumentum habeant:

g Qui bonis cessit si postea quid adquisierit ὅτι ἰσως [illegible] ἀναγ. *vide* 7. Eclog. 6. ex lib. 9. ti. 6. cap. 5. § 8.
h l. *is qui bonis cessit.* 4. *ff. de cessione bonorum.* Nouell. 135. ἐκστάντες *autem Græcis dicuntur qui bonis cesserūt.* Eclo. d. loco ἐκστάντες *bonorū* [illegible] 135.

poterũt creditores, vt quibus ad plenum satisfactũ non fuerit, ex integro reliquas summas petere. Et condemnabitur eis, verũ non in solidum, sed quantum facere potest. Nam id inhumanum visum est, eum qui fortunis omnibus à seipso exutus sit, in solidum condemnari.

σότητα, δύνανται οἱ χρεώσται ρες οὐκ μὴ διωκηθέντες ἀποπληρωθῆναι τὸ χρέος. τὸ λειπόμενον αὐτοῖς ἀπαιτεῖν ποσότητα. καὶ καταδικασθήσεται αὐτοῖς, οὐκ εἰς ὁλόκληρον, ἀλλ' εἰς ὅσον δύναται. ἀπάνθρωπον γὰρ ἐνομίσθη, τὸν ἰδίας αὐτὸν γυμνωθέντα περιουσίας, εἰς ἅπαν καταδικάζεσθαι τὸ χρέος.

ex integro in id, quod facere potest, creditores experiũtur, inhumanum enim erat, spoliatum fortunis suis, in solidum damnari.

a Adde §. 8. versi. Itẽ Prætor. sup. de actionibus.

QVOD CVM EO QVI ALIENA IN potestate est, negotium gestum esse dicitur.

TIT. VII.

ΠΕΡΙ ΠΕΚΟΥΛΙΟΥ [a]

Τίτλος ζ.

QVOD CVM EO QVI ALIENA in potestate est negotiũ gestũ esse dicitur.

TIT. VII.

¶ *De actionibus quæ aduersus dominos & parentes dantur ex contractu seruorum & liberorum. Agimus aduersus dominum (idem iudicium esto de parente & liberis in potestate) ex negotio gesto cum eius seruo.* 1 ¶ Quod iussu *actione, si cum seruo suo contrahi iussit.* 2 Exercitoria *actione, si cum naui præposuit.* Institoria, *si tabernæ aut negotiationi præfecit.* 3. Tributoria *(si sciente domino in merce peculiari contraxit, hoc enim casu merces peculiares distribuuntur, id est diuiduntur inter creditores extraneos serui, & ipsum dominum, si quid fortè ei à seruo naturaliter debeatur)* 4 De in rem verso *(si quid in rem domini verterit.)* De peculio, *si forte peculium habuerit (hoc casu antea deducitur quod domino, & alij seruo, hoc est conseruo suo, nisi vicarium id est nisi illum ipsum seruum in suo peculio habeat, debet: quod superest, peculium censetur.* 5 ¶ *Superiores actiones si concurrant, actori consultissimum, vt pleniorem, id est, eam, quæ solidum consequatur debitum, eligat.* 6 ¶ *In filiosfamilias eadem obtinent aduersus parentẽ, quæ de seruis diximus aduersus dominum.* 7 *nisi quod speciale, hoc est in filiisfamiliàs, Macedoniano senatusconsulto interdictum, vt ne quis ei qui in potestate parentis sit, mutuum det.* 8 ¶ *Hoc interea obseruandum directo agi posse aduersus ipsum dominum in actione quod iussu, de in rem verso, Exercitoria, & Institoria.*

b *Id est, titulo de actionibus §. 6.*
c *De peculio actio, ad quid & in quo detur.*

Mentionem supra habuimus actionis de peculio, qua in peculium serui aut filiifamiliàs aduersus patrem aut dominum agitur. Necesse est igitur & de ea dicere, nam in hoc tempus tractatum eius reiecimus, ac distulimus. Sed enim & de aliis actionibus, quibus seruorum filiorúmve familiàs gratia, cum patribus ac dominis agitur, diligentius disserere oportet. Ac quoniam siue cum filiofamiliàs siue cum seruo negotium gestum fuerit, eadem penè iura seruantur, ne cui loquax aut verbosus videar infinitis dispensationibus vtendo, verba tantũ facturus sum de his quæ cum seruis geruntur,

d *Contractus cum seruo & filiofamiliàs cognatio.*

Ἐν τοῖς περιλαβοῦσι, [b] μνήμην ἐποιησάμεθα τῆς de peculio, ἥτις [c] κινεῖται περιστάσει τοῦ peculii τοῦ οἰκέτου, ἤγουν τοῦ ὑπεξουσίου υἱοῦ κατὰ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ δεσπότου. δεῖ τοίνυν περὶ αὐτῆς εἰπεῖν. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ καιρῷ, τὴν αὐτῆς ὑπερεθέμεθα διδασκαλίαν ποιήσασθαι. ἀλλὰ [illegible] καὶ περὶ ἑτέρων ἀγωγῶν, αἵτινες χάριν τῶν αὐτῶν ὑπεξουσίων καὶ παίδων ἢ δεσπότου κινοῦνται, ἐπιμελέστερον διεξελθεῖν. ἐπειδὴ δὲ συναλλάγματος γινομένου, εἴτε μετὰ οἰκέτου, εἴτε μετὰ ὑπεξουσίου υἱοῦ, τὰ [d] αὐτά ἐστι σχεδὸν νόμιμα, ἵνα μὴ φλύαρος ἢ πολυρρήμων φανῶ, διαλογισμοῖς ἀπείροις κεχρημένος, λόγον ποιήσομαι περὶ μόνων τῶν πρὸς οἰκέτην γινομένων συναλλαγμάτων.

Qvia tamẽ superius, mentionem habuimus de actione, qua in peculium filiorum seruorumq́; agitur opus est. vt de actione & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominósve dari solent, diligentius admoneamus. Et quia siue cum seruis negotium gestũ sit, siue cum iis qui in potestate parentum sunt, eadem ferè iura seruantur, ne verbosa fiat disputatio, dirigamus sermonem in personam serui dominiq́;, à-

dē intellecturi, de liberis quoque, & parentibus, quorum in potestate sunt. Nam si quid in his propriè seruetur, separatim ostendemus.

1 ¶ Si igitur iussu domini cū seruo negotium gestum erit, in solidum Prætor aduersus dominum actionem pollicetur, scilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

2 ¶ Eadem ratione Prætor duas alias in solidum actiones pollicetur, quarum altera exercitoria, altera institoria appellatur. ¶ Exercitoria tunc habet locum, cùm quis seruū suū, magistrum naui præposuerit, & quid cum eo eius rei gratia, cui præpositus erit, cōtractum fuerit. Ideo autē exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quē quotidianus nauis quæstus pertinet. ¶ Institoria tunc locum habet cùm quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi seruū suum præposuerit, & quid cū eo eius rei caussa,

καὶ τῆς κατὰ τοῦ δεσπότου ἐναγωγῆς. τὰ αὐτὰ γὰρ νοήσωμεν καὶ περὶ υἱοῦ, ἔτι δὲ καὶ περὶ πατρὸς ἐχόντος in potestate τὸν παῖδα. εἰ δέ τι ἰδιάζον [a] ἐπὶ τούτων παρατυλάττεται, κεχωρισμένως ὕστερον εἰρήσομεν τοῦτο.

1 ¶ Ἔστι τοίνυν κατὰ τοῦ δεσπότου ἀγωγὴ ἡ quod [b] iussu, προφάσει τῶν περὶ τὸν οἰκέτην συναλλαγμάτων κινουμένη. ἐὰν γὰρ κελεύσει τοῦ δεσπότου συναλλάξῃ μοι, γίνεται δέ μοι ἔνοχος, ἕξω κατ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου τὴν quod iussu. τρόπον γάρ τινα πρὸς αὐτὸν δοκῶ συναλλάττειν, καὶ τὴν αὐτοῦ μεταδιώκειν πίστιν, διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γινομένην κέλευσιν. εἰς ὁλόκληρον δὲ αὕτη ἡ quod iussu ἔχει τὴν καταδίκην.

2 ¶ Κατὰ μίμησιν τῆς quod iussu, καὶ ἑτέρας δύο εἰς ὁλόκληρον ἐχούσας τὴν καταδίκην ἀγωγὰς ὁ πραίτωρ ἐπηγγείλατο. ¶ Ὧν ἡ μὲν exercitoria, ἡ δὲ ἑτέρα institoria [c] προσαγορεύεται. καὶ ἡ μὲν exercitoria τότε χώραν ἔχει, ὁπότε τὸν ἴδιον οἰκέτην μάγιστρον τις τῆς οἰκείας προβάλλεται νηὸς, καὶ τιμήματος προβληθέντος αὐτοῦ χάριν τοῦ πράγματος, ἐφ' ᾧ καὶ προεβλήθη, γέγονε συνάλλαγμα. ἐπὶ γὰρ τούτου τοῦ θέματος, εἰς ὁλόκληρον ἕξω τὴν exercitoriam, κατὰ τοῦ δεσπότου. διὰ τοῦτο δὲ ὠνόμασται exercitoria, ἐπειδὴ exercitor προσαγορεύεται ἐκεῖνος, πρὸς ὃν ὁ καθημερινὸς τῆς νεὼς πόρος ἀναφέρεται. ¶ Ἡ δὲ institoria, [d] τότε χώραν [e] ἔχει, ἡνίκα τις καπηλίου [f] τυχὸν, ἢ οἵας δήποτε πραγματείας, τὸν ἴδιον οἰκέτην προέστησεν. ἐὰν γὰρ μετ' αὐτοῦ τι συνάλλαγμα γίνηται, ταύτης χάριν τῆς αἰτίας,

& de actionibus quibus cum domino agitur. Eadē enim & in filio dici intelligemus, & in patre, qui illum in potestate haber. Quod si quid in his propriè obseruetur, id separatim ostendemus.

1 ¶ Est igitur cum domino actio Quod iussu, qua de negotiis cum seruo gestis agitur. Nam si iussu domini seruus mecum contraxerit, & mihi obligatus fuerit, habebo cum ipso domino actionem Quod iussu. Nam quodammodo cum eo contrahere, & fidem eius sequi videor, ob iussum quem seruo fecerit. Hæc autem actio, Quod iussu, in solidum habet condemnationem.

2 ¶ Ad exemplum actionis, Quod iussu, & alias duas actiones, quæ & ipsæ condemnationem habent in solidum, pollicitus est Prætor: quarum vna exercitoria, & altera institoria vocatur. ¶ Et exercitoria quidem tunc locum habet, cùm quis seruum suū magistrum naui præposuit, & aliquid cum eo eius rei gratia cui præpositus est, contractum est. Namque in hac specie in solidum cum domino habebo actionem exercitoriam. Ideo autem dicta est exercitoria, quia exercitor is vocatur, ad quem quotidianus nauis quæstus pertinet. ¶ Institoria verò tunc locum habet, cùm quis tabernæ forsitan, aut cuilibet negotiationi seruū suum præposuit. Nā si quid cū eo eius rei gratia,

a *Contractus cum seruo & filiofamilias ...* [illegible] *adde* 3.7. inf. eod.

b *De actione quod iussu. adde* 18. Eclog. 3. & 8.

c *De exercitoria actione & exercitoribus. adde* Paul. 2. sent. 6.

d *De institoria actione, & institoribus, adde* 18. Eclo. 1. Paul. 2. sent. 8.

e 18 Eclo. 1. c. 1. l. 1. ff de institoria act.

f καπηλίου ἢ πραγματείας *loco author Ecloga d. loco* ἐργαστηρίου *meminit, hoc est taberna: vt de* ἐργαστηριάρχαις *Glossa tabernarius meminit & author inf. eodem* [illegible] *quod exercitoriæ proprium.*

cui præpositus est, contractum fuerit, in solidū dominus actione institoria tenebitur. Ideo autem appellata est institoria, quia qui negotiationibus præponuntur, Institores vocantur. ¶ Est autem his actionibus institoriæ & exercitoriæ tunc locus, cùm quis liberam personā aut alienum hominem naui, tabernæ, aut cuicumque negotiationi præposuit. Nam & hîc ratio æquitatis aduersus eum, qui præposuit, exercitoriam aut institoriam actionem dat. Qui enim aliquē præponit, id clara & aperta voce dicere videtur: *Hunc ego præposui qui velet cum eo contrahat.*

3 ¶ Inuenit & aliam actionem Prætor quæ Tributoria vocatur. Nam si seruus meus in mercibus peculiaribus negotietur, neque iubente me, neque præponente, sed tamē sciēte, & non vetante: & quid cum eo contractū fuerit: Prætor ad hunc modum his de rebus ius reddit. Nā si contigerit, vt is multis personis deberet, deberet itē & mihi domino (quod dixi debere, nō ciuiliter, sed naturaliter intelligēdum est) ac seruus cum mercibus suis adfuerit: Creditores Prætorem adibunt, qui dominum cogat merces in medium proferre: & si quid ex mercibus vēditū fuerit, pecuniam inde redactam, pro rata inter se & creditores ceteros distribuere. Et si dominus, cui Prætor mercium distributionem permisit, aliquas ex his interuerterit, nec omnes in medium attulerit, & aliquis creditorum

a *In eo differt institoria & tributoria quod ad peculium datur* 18. Ecl. 6. 1. in Scholiast. *Dicitur autem Institoria.* 18. Eclog. 8. ex lib. 26. tit. 7. c. 41. ἡ κατὰ τοῦ προεστῶτος.

b *Institoria vnde dicta.*

c *Institores quod instent dicti.* l. 3. ff. de institoria. *Græcis Institor,* προεστὼς ἐργασίας, ὁ προβαλλόμενος ἐπὶ τῷ πωλεῖν ἢ ἀγοράζειν. 18. Eclo. 1. c. 1 & 11. *Is autem qui propositus* [illegible] *differt autem* [illegible] *i. custos ab eo, que quem* [illegible] *dicimus hic* [illegible] *potest: ille non potest.*

d Τῆς προστασίας, *seu propositionē* [illegible] *Vlp.* l. 11. §. 3 ff. de institoria. *claris literis, vnde de plano legi possit. Idē author* Eclog. 18. tit. 1. c. 5 [illegible]

e *Tributoria vnde dicta. Græcè* [illegible] titulo huius §. & apud Scholiast. 18. Eclo. 2. c. 1. [illegible] Ibidem c. 3. *Nā si quid seruus extraneo & domino debeat, hac actione inter extraneos & dominum*

ἐφ' ᾗ καὶ προέστη, ἐναχθήσεται ὁ δεσπότης εἰς ὁλόκληρον [a] τῇ institoria. διὰ [b] τοῦτο δὲ institoria προσαγορεύεται, ἐπειδὴ οἱ προβαλλόμενοι τῶν πραγμάτων institores [c] καλοῦνται. χώραν δὲ ταύτῃ τῇ institoriæ, καὶ τῇ exercitoriæ, εἰ καὶ ἐλεύθερον, ἢ ἀλλότριον οἰκέτην, νεώς, ἢ καπηλείου, ἢ οἵας δήποτε πραγματείας προέστησε. κατὰ ταῦτα γὰρ αὐτὸς ὁ τῆς δικαιοσύνης λόγος κατὰ τοῦ προστήσαντος τὴν exercitoriam ἤγουν institoriam δίδωσι. ὁ γὰρ προϊστῶν τινα, δοκεῖ λαμπρᾷ [d] λέγειν τῇ φωνῇ, ὅτι ἐγὼ τοῦτον προέστησα, ὁ βουλόμενος αὐτῷ συναλλαττέτω.

3 ¶ Ἐπενόησε δὲ καὶ ἄλλην ἀγωγὴν ὁ πραίτωρ, ἥτις tributoria [e] καλεῖται. ἐὰν γὰρ ὁ ἐμὸς οἰκέτης εἰς τὰ peculiaria αὐτοῦ πραγματεύσηται φορτία, οὐ κατὰ κέλευσιν ἐμήν, οὐδὲ ἐμοῦ προστήσαντος αὐτόν, εἰδότος μέντοι, καὶ οὐκ ἀντιλέγοντος, γένωνται δὲ πρὸς αὐτὸν συναλλάγματα, οὕτως ὁ πραίτωρ ἐπὶ αὐτῷ δικαιοδοτεῖ. εἰ γὰρ συμβῇ ἐποφλῆσαι αὐτὸν διαφόροις προσώποις, ἐποφλῆσαι δὲ καὶ αὐτῷ τῷ δεσπότῃ. (ὅ [f] δὲ εἶπον ἐποφλῆσαι φυσικῶς νοητέον, οὐκ ἐννόμως) παραγένηται δὲ ὁ οἰκέτης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ φορτία, προσέρχονται οἱ κρεδίτορες τῷ πραίτωρι, καὶ ἀναγκάζει τὸν δεσπότην ἀγαγεῖν εἰς [g] μέσον τὰ φορτία. καὶ ἔτι ἐκ τῶν φορτίων διεπράχθη καὶ συνήχθη χρυσίον, καὶ τοῦτο ἀναλόγως [h] διελεῖν μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ τῶν λοιπῶν κρεδιτόρων. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ δεσπότης, ᾧ ἐπιτέτραπται τῶν φορτίων ἡ διαίρεσις, ὑφέληταί τινα ἐξ αὐτῶν, καὶ μὴ πάντα εἰς μέσον ἀγάγῃ, ἔλθῃ δέ τις τῶν κρεδιτόρων

cui præpositus erit, contractum fuerit. Ideo autē institoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, institores vocantur. Istas tamen duas actiones Prætor reddit, & si liberum quis hominē, aut alienum seruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præposuerit, scilicet, quia eadem æquitatis ratio etiam eo casu interueniat.

3 ¶ Introduxit & aliam actionē Prætor, quæ tributoria vocatur. Namque si seruus in peculiari merce sciēte domino negotietur, & quid cum eo eius rei caussa contractum erit, ita Prætor ius dicit vt quidquid in his mercibus erit, quodq. inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debetur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur: & (ideo tributoria vocatur) quia ipsi domino distributionem Prætor permittit. (Nam) si quis ex credito-

minutis ἀναλόγως διαιρεῖται τὰ φορτία τοῦ δούλου. *Scholiast.* 18. Eclog. 1. c. 1 ἀναλόγως τῶν κεχρεωστημένων γίνεται ἡ διαίρεσις μὴ προτιμωμένου τοῦ δεσπότου [illegible] Scholiast. ibid. tit. 2. c. 1. f *Seruus domino debet* [illegible] g Idē 18. Eclog. 1. c. 1. h *Tributoria actio vnde dicatur.*

creditoribus queratur, quasi minus ei tributum sit, quàm oportuerit, hāc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.

4 ¶ Præterea introducta est actio de peculio, déque eo, quod in rem domini versum erit: vt quamuis sine voluntate domini negotium gestum erit, tamen siue quid in rem eius versum fuerit, id totum præstare debeat: siue quid nō sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat quatenus peculium patitur. ¶ In rem autem domini versum intelligitur, quicquid necessario in rem ejus impenderit seruus, veluti si mutuatus pecuniam creditoribus eius soluerit, aut ædificia ruentia fulserit, aut familię frumentum emerit, vel etiam fundum, aut quamlibet aliā rem necessariā mercatus erit. Itaque si ex decē putà aureis, quos seruus tuus à Titio mutuò accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit, reliquos verò quinque quolibet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes, pro cæteris verò quinq; eatenus

αἰτιώμενος καὶ λέγων, ὡς ὅτι ἐλάττονα φορτία τῶν ὑπὸ τοῦ οἰκέτου ἐν τῇ πραγματείας ἐνεχθέντων εἰς μέσον ἐλήλυθε, δοθήσεται αὐτῷ tributoria κατὰ τοῦ δεσπότου δι᾽ ἧς ἀναγκασθήσεται, ὅπερ ἔτυχεν ἀποκρυψάμενος φορτίον εἰς μέσον ἐνεγκεῖν. λέγεται [a] δὲ tributoria, ἡ διαιρετικὴ [b] παρὰ τὸ distribuere, ὅ ἐστι διελεῖν.

4 ¶ Πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἀγωγαῖς, ἐπενόησε καὶ τὴν de peculio, ἤτοι de in rem verso, τουτέστι [c] περὶ τὸ ἐν πράγμασι τοῦ πατρὸς, ἢ καὶ δεσπότου στραφέντων ἤγουν δαπανηθέντων, [d] ἵνα εἰ καὶ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου συνάλλαγμά τι γένηται πρὸς τὸν οἰκέτην, ὅμως εἴ τι ἐδαπανήθη περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου, τουτέστι in rem versum ἐγένετο, εἰς τοῦτο ὅλον ὁ δεσπότης καταδικασθῇ, εἴ τι οὐκ ἐγένετο versum, εἰς τοῦτο μέχρι τῆς τοῦ peculii ποσότητος καταδικασθῇ. δοκεῖ δὲ versum γίνεσθαι εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου ἐάν τι κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναλωθῇ περὶ τὰ αὐτοῦ πράγματα. οἷον δανεισάμενος ὁ ἐμὸς οἰκέτης, τοῖς ἐμοῖς χρεδίτωρσι κατέβαλεν, ἢ μέλλουσάν μοι πίπτειν οἰκίαν ἀνώρθωσεν, ἢ τῇ ἐμῇ φαμιλίᾳ σῖτον ἠγόρασεν, ἤγουν ἀγρὸν, ἢ ἕτερον οἷον δήποτε πρᾶγμα ἀναγκαῖον ἠγόρασέ μοι. εἰ τοίνυν δέκα νομίσματα ἐδανείσατο παρὰ σοῦ, καὶ πέντε μὲν κατέβαλε τοῖς ἐμοῖς χρεδίτωρσι, τὰ δὲ ἄλλα ὅπως δήποτε ἐδαπάνησεν· ὑπὲρ μὲν τῶν πέντε versorum, εἰς ὁλόκληρον καταδικάζομαι. ὑπὲρ δὲ τῶν μὴ δαπανηθέντων εἰς ἐμὲ, μέχρι τοσούτου καταχεθήσομαι,

id molestè ferens dixerit, minus mercium, quàm seruus in negotiatione sua habebat, in medium collatum esse, dabitur ei aduersus dominum actio tributoria: per quam cogetur, quicquid mercium occultauerat, in medium afferre. Dicitur autem tributoria actio, quasi Græcè dicas διαιρετικὴν ab eo quod est distribuere.

4 ¶ Præter actiones iam relatas inuēnit & Prætor actionem de peculio, & de in rem verso, vt quamuis sine voluntate domini negotium cum seruo gestū fuerit, tamen siue quid in rem domini impensum aut versum sit, id totum dominus soluere cogatur: siue quid in rem domini versum impensúmque non sit, id eatenus præstet, quatenus peculii quantitas patitur. ¶ Porrò in rem domini versum videtur, si quid necessariò in res eius impensum fuerit. Veluti mutuo accepto seruus meus creditores meos dimisit: aut ædes ruinam mihi minitantes fulsit, aut familiæ meæ frumentum mercatus est: aut fundum mihi aliámve quam rem necessariam emit. Si decē igitur aureos à te mutuò sumpsit, & quinque creditori meo persoluit, & alios quinque quomodolibet consumpsit pro quinque qui in rem meam versi sunt, in solidum condemnor: pro reliquis, qui in me impensi non sunt,

a Α᾽ναλόγως pro rata.

b Dixi principio huius paragraphi.

c Vnde Græcis actio de in rē verso ἡ περὶ τῶν δαπανῶν, ἀγωγὴ. 18 Eclo. 7. c. 1. & 2. De in rem verso actione adde Paul. 2. sent. 9 & titul. Di gest. de in rē verso. & Co. quod cum eo qui in aliena potestate.

d In rem versum quid dicatur, adde l. 3. §. 1. ff de in rem verso 18. Eclo. 7. c. 2. & passim.

quatenus peculii quantitas patet, teneor. Vnde apparet, quod si omnes decē aureos in rem meam impendit, non quinque tantum aureos, sed omnes decem creditor à me repetet. ¶ Hæc enim actio de peculio, vna quidem est actio, sed duas habet condemnationes. Quoniam aut de peculio, aut de in rem verso, & actio intentatur, & condemnatio sequitur. ¶ Iudex igitur, apud quem de peculio agitur, antè solet dispicere, an quid in rem domini versum sit, & si quid versum fuerit, in eam omnino summam dominum condemnat. Alioqui enim ad æstimationē peculii transibit, si nihil eorum aut non omnia, quæ seruus mutuò sumpsit, in rem domini versa impensáq; sint. ¶ Cùm dictum sit de actione de peculio, dicamus quid sit peculium. Et definitio peculii talis est. *Est naturale patrimonium ei, qui aliena in potestate est, cōcessum ac permissum, de voluntate patris aut domini, deductis naturalibus debitis, quæ aut patri debentur aut domino, & his, qui in eiusdem potestate sunt.* Dixi, *Naturale* patrimonium: quoniam per iuris ciuilis qui aliena in potestate est patrimoniū habere non potest. Dixi, *Ei qui aliena in potestate est de voluntate patris aut domini permissum ac concessum:* quia id demū peculium est, quod pater dominusve nō ignorat. Nam si quid sine voluntate ipsorum serui aut filii habuerint, id peculio annumerandū non est. Addidi, *Deductis naturalibus debitis:* quoniā id propriè peculium est quod his deductis, quæ naturaliter ab eo debētur, superest: veluti, centum mihi aureos debet is, qui in potestate tua est: habétque peculium

μέχρις οὗ ἐκτείνεται ἡ τοῦ peculii ποσότης. οὐκοῦν ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι εἰ πάντα τὰ δέκα νομίσματα εἰς τὴν ἐμὴν ἐδαπανήσεν οὐσίαν, οὐ τὰ πέντε, ἀλλὰ ὅλα τὰ δέκα νομίσματα ὁ κρεδίτωρ ἀπαιτήσει με. ¶ Αὕτη γὰρ ἡ de peculio, μία [a] μέν ἐστιν ἀγωγή, διπλῆν δὲ ἔχει τὴν καταδίκην. ἢ γὰρ εἰς τὸ peculium, ἢ εἰς τὸ versum γίνεται ἡ ἐναγωγὴ καὶ ἡ καταδίκη. ¶ Ὁ τοίνυν δικαστής, ὁ τὴν de peculio ἀκροώμενος, πρότερον εἴωθε καταλαβεῖν εἰ ἐδαπανήθη τι περὶ τὴν οὐσίαν τοῦ δεσπότου. καὶ εἰ μέν τι δεδαπάνηται, εἰς ταύτην πάντως τὴν ποσότητα τὸν δεσπότην καταδικάζει. ἑτέρως γὰρ εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ποσότητος τοῦ peculii μεταβήσεται, εἰ μηδὲν τῶν δανεισθέντων τῷ οἰκέτῃ, εἰς τὴν οἰκείαν οὐσίαν δαπανηθῇ τοῦ δεσπότου, ἤγουν μὴ πάντα δαπανηθῇ. ¶ Εἰπόντες περὶ τῆς de peculio, εἴπωμεν τί ἐστι [b] peculium. ὅρος peculii οὗτός ἐστιν, οὐσία φυσικὴ προσκεκυρωμένη ὑπεξουσίῳ, κατὰ γνώμην πατρὸς, ἢ δεσπότου, ἐξῃρημένων τῶν φυσικῶν χρεῶν, πατρικῶν φημὶ καὶ δεσποτικῶν, καὶ τῶν τοῖς ὑπεξουσίοις ἐποφειλομένων. οὐσίαν εἶπον φυσικὴν, [c] ἐπειδὴ κατὰ νόμους οὐσίαν ἔχειν ὑπεξούσιος οὐ δύναται. προσκεκυρωμένην ὑπεξουσίῳ κατὰ γνώμην πατρὸς, ἢ δεσπότου εἶπον, ἐπειδὴ [d] ἐκεῖνο peculium ἐστὶν ὃ οἶδεν ὁ πατὴρ, ἢ ὁ δεσπότης. εἰ γάρ τι παρὰ γνώμην αὐτῶν ἔχουσι, τοῦτο τῷ peculio οὐ συναριθμηθήσεται. ἐξῃρημένων [e] φυσικῶν χρεῶν προσέθηκα, ἐπειδὴ κυρίως ἐκεῖνό ἐστι peculium, ὃ περιλιμπάνεται μετὰ τὴν τῶν φυσικῶν χρεῶν ἐξαίρεσιν. οἷον ἐποφείλει μοι ὁ σὸς ὑπεξούσιος ἑκατὸν νομίσματα. ἔχει δὲ peculium

quatenus in peculio sit. Ex quo scilicet apparet si toti decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titiū consequi posse. ¶ Licèt enim vna sit actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini versum sit, agitur, tamen duas habet condemnationes ¶ Itaque iudex apud quē de ea actione agitur, antè dispicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculii æstimationē transit, quā aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum. ¶ Cum autem quæritur quantum in peculio sit, antè deducitur quicquid seruus domino, eíve qui in potestate eius sit, debet, & quod superest, id solum peculium intelligitur.

¶ Aliquan-

a *Actio de peculio & de in rē verso vnica est, duas habēs condemnationes. facit l. 19. in fi. ff. de in rem verso.*

b *Peculium quid, eiusque definitio. ad h. §. 10. sup. de actionibus. l. 5. §. 2. & 3. ff. de peculio.*

c *Peculium naturale filij & serui patrimonium dicitur, quoniam neuter iure ciuili patrimonium habet*

d *Peculiū nullum habēt filij aut serui patre vel domino ignorante.*

e *Peculiū filij & serui id propriè dicitur quod illis superest, deducto eo quod naturaliter debent parentibus vel domino. Cur ita? quia praeterea si dominus cū seruo suo egisse ... l. sed si. §. 5. peculium. ff. de peculio quia non est verisimile dominum id concedere seruo in peculium habere, quod sibi debetur. l. 1. §. 5 quia natura aequum est filium vel seruum liberari obligatione, eo quod illis debitum velint exegisse l. si noxali. §. 2. ff. de peculio.*

¶ Aliquando tamen id, quod ei debet seruus qui in potestate domini sit, non deducitur ex peculio, veluti si is in ipsius peculio sit: quod eò pertinet, vt si quid vicario suo seruus debeat, id ex peculio eius non deducatur.

νομιζόμενον κατὰ πρώτην ὄψιν τριακοσίων νομισμάτων. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐποφείλει τῷ πατρὶ ἢ τῷ δεσπότῃ ἑκατὸν νομίσματα, ἐποφείλει δὲ καὶ τῷ συνυπεξουσίῳ, ἤγουν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ. ἢ ὁ μὲν υἱὸς ἐποφείλει τῷ σῷ δούλῳ, ἢ ὁ σὸς δοῦλος ἐποφείλει τῷ υἱῷ σου τῷ ὑπεξουσίῳ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα νομίσματα, καθαρὸν νομίζεται peculium πεντήκοντα νομίσματα. ¶ Ἔστι δὲ ὅτε τὸ τῷ ὑπεξουσίῳ ἐποφειλόμενον χρέος, οὐκ ἐξαιρεῖται κινουμένης τῆς de peculio. οἷον ὡς ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος ὁ σὸς οἰκέτης εἶχεν ἐν τῷ peculio αὐτοῦ οἰκέτην. οἱ δὲ νομικοὶ, τὸν μὲν πρότερον [a] οἰκέτην λέγουσιν ordinarium· τὸν δὲ τοῦ οἰκέτου οἰκέτην λέγουσι vicarium. ὥσπερ ὁ ordinarius οἰκέτης ἐστὶν, οὕτω καὶ ὁ vicarius· ὥστε οὖν συνυπεξούσιοί εἰσιν. ἐχρεώστει τοίνυν ὁ σὸς οἰκέτης ἐμοὶ ἑκατὸν νομίσματα, εἶχε δὲ peculium ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. ἡ γὰρ διατίμησις τῶν ἐν τῷ peculio πραγμάτων εἰς τοσαύτην συνέτεινε ποσότητα· ἦν δὲ ἐν τῇ διατιμήσει καὶ ὁ vicarius. ἐχρεώστει δὲ καὶ ὁ ordinarius τῷ vicario ἑκατὸν νομίσματα. ἐναγόμενος οὖν σὺ παρ' ἐμοῦ τῇ de peculio οὐ δύνασαι λέγειν, ὅτι τὸ peculium τοῦ σοῦ οἰκέτου ἐστὶ πεντήκοντα μόνα νομίσματα, καὶ δεῖ σε εἰς πεντήκοντα μόνα καταδικασθῆναι. ἐπειδὴ ὁ ordinarius ὑπὲρ οὗ ἐνάγῃ τῇ de peculio τῷ vicario χρεωστεῖ ἑκατὸν νομίσματα. τοῦτο γὰρ τὸ χρέος οὐκ ἐξαιρεῖται. καὶ τίς ἐστιν ὁ λογισμὸς ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ὁ λογισμὸς οὗτός ἐστιν. ἡνίκα βουλόμεθα τὸ peculiū, [b] τοῦ ordinarii οἰκέτου καταμαθεῖν, ψηφίζοντες τὰς διατιμήσεις τῶν ἄλλων πραγμάτων

quod prima facie trecentorum aureûm putatur esse. Sed quoniā is patri aut domino centū aureos debet, debétq. itidē ei, qui in eiusdem potestate est, aut fratri suo: aut filius tuus debet seruo tuo, aut seruus tuus debet filio tuo, quem in potestate habes, centum quinquaginta aureos: purè videntur esse in peculio quinquaginta aurei.

¶ Inuenias tamen quando nec id quod ei debetur, qui in eiusdem potestate est deduci debeat de actione de peculio: veluti in hac specie seruus tuus in peculio seruum habebat. Iurisprudentes autē primum illum seruum ordinarium vocant, & serui seruum vicarium. Porrò quemadmodum ordinarius, seruus est, ita & vicarius. In eiusdem itaque potestate sunt. Seruus igitur tuus centum aureos mihi debebat. Habebat autem peculium centum quinquaginta aureorum: tanti enim res peculiares æstimabantur: atque in hac æstimatione erat & vicarius, sed & huic vicario centum aureos debebat ordinarius. Si tecum igitur agam de peculio, non potes dicere: quinquaginta tantùm aureos in peculio serui tui esse, & ideo in quinquaginta solùm condemnari te debere: quia ordinarius, cuius gratia tecum de peculio agitur, vicario suo centum aureos debeat. Quoniam debitum hoc deduci non oportet. Et quænam huiusce rei ratio sit, dicendum est. Ac ratio est hæc. Cùm peculium ordinarii serui scire ac cognoscere volumus, ceterarum quidem rerum æstimationem ineuntes

a *Ordinarius ὁ πρῶτος δοῦλος. Vicarius, δοῦλος τοῦ δούλου* Scholiastes 18. Eclog. 5. c. 16 & *vt Vlpianus in l. 17.* ff. de peculio, *dominus vicarij. sunt enim vicarij ipsi vna cum suo peculio, in peculio ordinarij.*

b *Quod ordinarius mihi debet, id etiam detraho ex vicariorum peculio. Quod ipsi vicarij mihi debent, detraho tantum ex ipsorum peculio. Quod ordinario suo debuerint, id non ex ordinarij peculio detrahitur, sed ex ipsorum tantum peculio. Quod vicarius ab ordinario debetur, nō deducitur de peculio ordinarij (quia peculium eorum in ipsius peculio est) sed peculium eorum augetur, quemadmodū si dominus seruo suo debeat.* l. 17. ff de peculio. 18. Eclog. 5. c. 16. *Quod domino debetur ab ordinario, ex vicarij seruo deducuntur.* d. c. 16

addere solemus & æstimationem vicarii. Et ita pronuntiamus, tantū aut tantum esse in peculio. Id cū ita se habeat: nō potest vicarius, cuius æstimatione peculium augetur, & ipse illud minuere, eo nomine, quòd sibi aliquid debeatur. Ne eadē persona duas cōtrarias habere functiones videatur, vt in eadem facti specie, & eadem causa simul & augeat & minuat peculium. Idémque est, si filius tuus, quē in potestate habes, hominem in peculio suo habeat, qui dicitur seruus peculiaris. Ac mihi cētū aureos debeat, debeat item & seruo peculiari centum aureos. Nam & hîc dicimus, debitū hoc deduci nō debere, ne seruus peculiaris, simul & æstimatione sui peculium filii tui augeat, & eorum nomine quæ sibi naturaliter debentur, minuat: & eadem persona[a] in eadem causa duas contrarias functiones obire intelligatur, vt & augeat & minuat peculium.

a Eadem persona duas cōtrarias functiones simul obire non potest.

b Actiones variæ aduersus dominos ex cōtractibus seruorum institui possunt.

c Actione de peculio uti possumus omissa quod iussu, exercitoria, institoria, exercitoria.

d Actio de peculio generalis est si cum institoria, exercitoria, & tributoria, & quod iussu compare tur: sunt enim illæ omn. speciales.

e Actione speciali cōsultius est agi, quam generali. Speciales enim & facilem probationem habēt, & solidi condemnationem continent.

f Actio de peculio minus pœna quam exercitoria, institoria, & quod iussu.

g Peculij quātitas difficulter probare po- [illegible]

5 ¶ Ex his quę dicta sunt, cōstat, multas esse actiones[b] quibus cum domino, de his quę seruus debet, agere possimus. Est enim actio Quod iussu: est institoria: est exercitoria: est tributoria: est & de peculio. Porrò dubium non[c] est, quin omissa actionē Quod iussu, vel exercitoria, aut institoria, de peculio agere liceat. Nam cùm actio[d] de peculio generalis sit, cuiuscumque in locum moueri potest, quoniā cæteræ speciales sunt, hæc autem generalis est. Cæterùm stultus admodum[e] sit oportet, qui omissis illis quę & facilem habent probationem, & actori in solidum pariunt condemnationem, ad actionem[f] de peculio decurrit. Nam & illud in primis, difficile est planū facere,

προσετίθεμεν καὶ τὴν τοῦ vicarii διατίμησιν, καὶ οὕτως ἀποφαινόμεθα λέγοντες, τοσῆς δὲ εἶναι ποσότητος τὸ peculiū. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, οὐ δύναται ὁ vicarius, οὗ ἡ διατίμησις ηὔξησε τὸ peculium, αὐτὸς καὶ μειοῦν αὐτὸ διὰ τῶν ἐποφειλομένων αὐτῷ, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ πρόσωπον εὑρεθῇ, δύο ἐναντία ποιοῦν, καὶ αὖξον, καὶ ἀπομειοῦν τὸ peculium, ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει, τὸ αὐτό ἐστιν, εἰ καὶ ὁ σὸς ὑπεξούσιος ἔχει οἰκέτην ἐν τῷ ἰδίῳ peculio, ὃς λέγεται πεκουλιάριος οἰκέτης. καὶ ἐποφείλει μοι ἑκατὸν νομίσματα, χρεωστεῖ δὲ καὶ τῷ πεκουλιαρίῳ οἰκέτῃ σου ἑκατὸν νομίσματα. ἐνταῦθα λέγομεν, μὴ ἐξαιρεῖσθαι τοῦτο τὸ χρέος. ἵνα μὴ ὁ πεκουλιάριος οἰκέτης, αὐξήσῃ μὲν τὸ τοῦ υἱοῦ σου peculium, διὰ τῆς οἰκείας διατιμήσεως, μειώσῃ δὲ διὰ τῶν αὐτῷ φυσικῶς ἐποφειλομένων. καὶ εὑρεθῇ τὸ αὐτὸ[a] πρόσωπον δύο ποιοῦν ἐναντία ἐν τῇ αὐτῇ δίκῃ, καὶ αὖξον καὶ μειοῦν τὸ peculium.

5 ¶ Ἐκ τῶν εἰρημένων δεδήλωται, ὅτι πολλαί[b] εἰσιν αἱ ἀγωγαὶ αἱ κινούμεναι κατὰ τοῦ δεσπότου περὶ φράσει τῶν ἐποφειλομένων ὑπὸ τοῦ οἰκέτου. ἔστι γὰρ ἡ quod iussu, ἡ institoria, ἡ exercitoria, ἡ tributoria ἔστι δὲ καὶ ἡ de peculio. ἔξεστι[c] δέ τινι ἐάσαντι τὴν quod iussu, ἢ τὴν exercitoriam, ἢ τὴν institoriam, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio. γενικὴ[d] γὰρ οὖσα ἡ de peculio, ἀντὶ πασῶν δύναται κινεῖσθαι. ἐκεῖναι μὲν γὰρ ἰδικαί. αὕτη δὲ γενική ἐστιν. ἀνόητος[e] δὲ ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ ἐάσας ἐκείνας, αἵ τινες εὐχερεῖς εἰσὶν εἰς ἀπόδειξιν, καὶ τὸ ὁλόκληρον περιποιῆσαι τῷ ἐνάγοντι, καὶ ὁρμῶν ἐπὶ τὴν de peculio. δυσχερὲς[g] γάρ ἐστι πρῶτον μὲν δεῖξαι,

5 ¶ Cæterùm dubium nō est, quin is quoque qui iussu domini contraxerit, cuiq. institoria vel exercitoria actio competit de peculio, déque eo, quod in rem domini versum est, agere possit. Sed erit stultissimus, si omissa actione, qua facillimè solidum ex contractu cōsequi possit, se ad difficultatem perducat probādi in rem domini versum esse,

esse, vel habere seruum peculiũ & tantum habere, vt solidum sibi solui possit.

¶ Is quoque cui tributoria actio competit, æquè de peculio, & de in rem verso agere potest.

¶ Sed sanè huic modò tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini cōditio præcipua non est, id est quod domino debetur, non deducitur, sed eiusdem iuris est dominus, cuius & cæteri creditores. at in actione de peculio antè deducitur, quod domino debetur, & in id, quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. ¶ Rursus de peculio ideo expedit agere,

πόσον ἐστὶ τὸ peculium. τὰ γὰρ πράγματα τοῦ peculii, οὐκ ἔστι πρόδηλα τοῖς ἔξωθεν. ὅτε δὲ καὶ δείξει πολλὰ κοπωθεὶς ὁπόσον ἐστὶ τὸ peculium, τότε δύναται ἀντιτιθέναι φυσικὸν [a] χρέος ἀπομειοῦν τὸ peculium. δυσχερὲς δέ ἐστιν ἀποδεῖξαι. καὶ πόσα τῶν δανεισθέντων αὐτῷ versa ἐποίησε περὶ τὸν δεσπότην. ¶ Ἔστι [b] δὲ ὅτε ἡ de peculio αὕτη, καὶ ὡς εἶδος καὶ ὡς γένος κινεῖται. καὶ πότε τοῦτό ἐστι; οἷον συνήλλαξα τῷ σῷ οἰκέτῃ, οὐδὲ κατὰ κέλευσιν σὴν, οὐδὲ προστάντος αὐτοῦ πραγματείας τῆς κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν. ἐνταῦθα ἡ de peculio ἐστὶ, καὶ ὡς εἶδος, καὶ ὡς γένος. εἰ δὲ ἁρμόσει σοι ἡ tributoria, δυνάσαι ταύτην ἐάσας, ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν de peculio, ἤτοι de in rem verso. ἐνταῦθα δὲ οὐ πάντως καταγινώσκομεν τοῦ ἐάσαντος τὴν τριβουτωρίαν καὶ ἐλθόντος ἐπὶ τὴν de peculio. ποτὲ [c] μὲν γὰρ ἡ de peculio καλλίων εὑρίσκεται τῆς τριβουτωρίας, ποτὲ δὲ ἐλάττονα περιποιεῖται τῆς τριβουτωρίας. ¶ Καὶ τότε [d] καλλίων ἡ tributoria οἷον ἡνίκα πολλὰ ὑπέστη φυσικὰ χρέα. τῆς μὲν γὰρ τριβουτωρίας κινουμένης, οὐδὲν ἐξαιρεθήσεται φυσικὸν χρέος. ἴσον γὰρ τὸ τοῦ δεσπότου χρέος ἐστὶ, καὶ τῶν κρεδιτώρων, καὶ οὐδεμίαν προτίμησιν ἐν αὐτῇ ὁ δεσπότης ἔχει, οὐδὲ ἐξαιρεῖται τὸ αὐτῷ ἐποφειλόμενον. τῆς δὲ de peculio κινουμένης, καλλίων ἡ τοῦ δεσπότου αἵρεσις. ἐξαιρεῖται γὰρ τὸ φυσικὸν χρέος. τουτέστι τὸ τῷ δεσπότῃ ἐποφειλόμενον. καὶ οὕτως εἰς τὴν λειπομένην ποσότητα τῷ δανειστῇ ὁ δεσπότης τοῦ δούλου καταδικάζεται. ¶ Καλλίων [e] δὲ ἡ ἐναγωγὴ ἐπὶ τῆς de peculio ἐστὶν, ἤπερ τῆς τριβουτωρίας ἐν τούτῳ. ὅτι κινου-

quātum in peculio sit: res enim peculiares nō omnibus extraneis notæ sunt: & deinde vbi magno labore planum fecerit, quantū in peculio sit, tunc & quæstio de naturalibus debitis quæ peculium minuunt, referri potest. Porrò difficile est & illud probare, quid quantúmque ex his quę mutuò seruus sumpserit, in rem domini versum impensúmque sit. ¶ Enimuerò hæc actio de peculio interdum & vt genus, & vt species mouetur. Et quando id contingit? veluti, contraxi cum seruo tuo, neque iubente te neque cùm prępositus esset alicui negotiationi maritimę vel terrestri. Hîc actio de peculio & vt genus & vt species est. Sed & si tibi actio tributoria cōpetit, potes hac omissa æquè de peculio siue de in rem verso agere. Porrò nō omnino hic damnandus est, qui omissa tributoria, ad actionē de peculio decurrit: quoniam actio de peculio, aliàs longè præstat actioni tributoriæ: aliàs minus emolumenti habet quàm tributoria. ¶ Et tunc expedit tributoria agere: v. luti, cū multa sunt debita naturalia. Nam cū tributoria agitur, nullum naturale debitum deducēdum est. In pari enim causa sunt, & quę domino debentur, & quæ creditoribus. Nec domini conditio in ea præcipua est, nec quod ei debetur, deduci potest. Cùm verò de peculio agitur, potior est domini conditio. Quoniam naturale debitum, id est, quod domino debetur, deducendum est: & ita in id quod superest, serui dominus creditori condemnatur. ¶ Actio porrò de peculio plus adfert emolumēti hac in re. Nam quum

a *Peculiū naturali debito minuitur* l. 11. ff. de peculio.

b *Actio de peculio interdū vt genus, interdum vt species mouetur.*

c *Tributoria actione agi interdum magis expedit: interdum verò, de peculio actione. Idem extat* 18 *Eclogæ* 1. c. 4.

d *Tributoria actione quam de peculio non nunquam magis agere expedit.*

e *Actione de peculio interdum præstat agere quàm tributoria.*

de peculio agitur, totius peculii ratio habetur. At quum tributoria agitur, id tantùm in iudicio spectatur, in quota parte peculij seruus negotietur, fortè in tertia, aut quarta, aut etiam sexta. Atqui ne sic quidem tributoria agendo sextam in solidum partem peculij consequitur, in qua seruus negotiatur: sed id tantùm quod à domino in distributione mercium interuersum ac celatum fuerit. Partis igitur partem fert. Ea verò peculii pars quæ vel in prædiis consistit, vel in mancipiis, vel in nominibus, quoniã fortè seruus aliis quibusdam mutuum dedit, ad rationẽ non vocatur. ¶ Necesse est ergo, diligenter secũ vnusquisque æstimet, tributoriá ne sibi conducat agere, an malit actionem de peculio eligere? Quòd si probare possit, ea quę ipse seruo credidit in rem domini versa esse, melius est, vt a actionem de peculio eligat: quo ex capite de in rẽ verso in solidum condemnatio sequatur.

a Actio de in rem verso plenior quàm de peculio.

6 ¶ Quæ à nobis iam de seruo ac domino dicta sunt: eadem de filio filiáque, & nepote neptéque ac patre auóve, quorum in potestate sunt intelligimus.

7 ¶ Illud autem propriè in liberis personis, quas in potestate habemus, seruatur: quòd aduersus eos, quicumque his qui in parentis potestate sunt, mutuum dederint, velut in modũ exceptionis obiici soleat S.C. Macedonianũ. Id autem quid sit, latiùs dicendum est. Fuit quidam Macedo Romæ (id enim nomen erat homini) qui cùm in potestate patris esset, grande æs alienum conflauit, sperans futurum, vt mortuo patre suo

b Adde principium huius tituli in fine.
c De Senatusc͠onsulto Macedoniano. adde tit. Digest. & Co. de Senatusconsul. Macedoniano: & Paul. 2. sen ten. 10. & 18. Eclog 4.
d Macedo quis fuerit. v. l. 1. ff. de Senatusc. Maced.

μένης τῆς de peculio, παντὸς τοῦ peculii γίνεται λόγος. τῆς δὲ τριβουτορίας κινουμένης, ἐκεῖνο μόνον ἐν δικαστηρίῳ σκοπεῖται, εἰς ὃ πραγματεύεται μέρος τοῦ πεκουλίου ὁ οἰκέτης· τὸ τρίτον τυχὸν, ἢ τὸ τέταρτον, ἢ καὶ τὸ ἕκτον μέρος τοῦ peculij. καὶ οὐδὲ αὐτὸ ὅλον φέρεται τὸ ἕκτον μέρος τοῦ πεκουλίου, εἰς ὃ ὁ οἰκέτης πραγματεύεται κινουμένης τῆς τριβουτορίας. ἀλλὰ τὸ ὑφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ δεσπότου ἐν τῇ διανεμήσει τῶν φορτίων. ὥστε οἷον μέρους μέρος φέρεται. τοῦ δὲ ἑτέρου peculii, ὅπερ ἐστὶν ἐν κτήμασι καὶ ἀνδραπόδοις, καὶ οἷς ὑποφείλεται ὑφ᾽ ἑτέρων ὁ οἰκέτης δανείσας τυχὸν τισὶν, οὐ γίνεται λόγος. ¶ Ὥστε δεῖ τινὰ σκοπῆσαι τὸ συμφέρον αὐτῷ, ἢ τὴν tributoriam, ἢ τὴν de peculio ἐπιλέξασθαι. εἰ δέ τις δύναται ἀποδεῖξαι, ὅτι τὰ δανεισθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὴν οὐσίαν προεχώρησε τοῦ δεσπότου, ἐπιλεγέσθω [a] μᾶλλον τὴν de peculio. ἵνα ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τοῦ de in rem verso ἡ καταδίκη γένηται.

6 ¶ Τὰ δὲ εἰρημένα ἡμῖν περὶ οἰκέτου καὶ δεσπότου. τὰ αὐτὰ νοοῦμεν, καὶ περὶ υἱοῦ, καὶ θυγατρὸς, καὶ ἐγγόνου καὶ ἐγγόνης, καὶ πατρὸς, ἔτι δὲ καὶ πάππου, ὧν ὑπεξούσιοί εἰσιν οὗτοι.

7 ¶ Ἐκεῖνο δὲ ἰδιαζόντως [b] ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων τῶν in potestate σκοπεῖται. ὅτι τὸ Μακεδονιανεῖον [c] δόγμα, ὡς ἐν παραγραφῇ ἀντίκειται τοῖς δανείσασιν ὑπεξουσίῳ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μακέδων [d] τις οὕτω λεγόμενος γέγονεν ἐν τῇ ῥώμῃ, ὃς ὑπεξούσιος ὢν τῷ οἰκείῳ πατρὶ, ἐδανείσατο παρά τινος ἐλπίζων, ὅτι τελευτήσαντος αὐτῷ τοῦ πατρὸς,

quod in hac actione totius peculii ratio habetur, at in tributoria, eius tantum, quo negotiatur. Et potest quisq. tertia fortè parte peculii, aut quarta, vel etiam minima negotiari: maiorẽ autem partem in prædiis, vel mancipiis, aut fœnebri pecunia habere.

¶ Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem vel illam eligere debet. Certè qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

6 ¶ Quæ diximus de seruo, & domino: eadẽ intelligimus & de filio, & filia, (& nepote, & nepte, & patre auóve. cuius in potestate sunt.)

7 ¶ Illud propriè seruatur in eorum persona, quod Senatusc͠osultum Macedonianum prohibuit, mutuas pecunias dari eis, qui in potestate parẽtis sũt & ei qui crediderit, denegatur actio tam aduersus ipsum filiũ filiámve, nepotem neptémve (siue adhuc in potestate sint, siue

siue morte parentis, vel emancipatione, suæ potestatis esse cœperint) quã aduersus patrẽ, auũve, siue eos habeat adhuc in potestate, siue emancipauerit. Quæ ideo Senatus prospexit, quia sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam cõsumebant, vitæ parentum insidiabantur.

δυνήσεται τὸ χρέος ἀποδοῦναι. πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος, ὁ δανειστὴς ἐπέκειτο τὸ χρέος ἀπαιτῶν. ὁ Μακέδων οὐκ ἔχων πόθεν ἂν ἀποδῷ, πῶς γὰρ ὑπεξούσιος ὤν; ἀνεῖλε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἐγνώσθη τοῦτο τῇ συγκλήτῳ. κἀκεῖνος μὲν δίκας δέδωκε πατροκτονίας. δόγμα δὲ λεγόμενον Μακεδονιανέιον γέγονε, τὸ κελεῦσαν, μηδένα[a] δανείζοντα ἐλευθέρῳ ὑπεξουσίῳ ἀπαιτεῖν τὰ δανεισθέντα, ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ ἕκαστος εἰδὼς, ὡς οὐ δύναται ἀπαιτῆσαι τὸ δάνεισμα, ἀπέχηται τοῦ δανείζειν αὐτοῖς. οὐ μόνον δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτήσει τὸν ὑπεξούσιον, ἢ τὴν ὑπεξουσίαν, ἢ τὸν ἔγγονον, ἢ τὴν ἐγγόνην ὑπεξουσίους ἔτι ὄντας, ἀλλ' οὐδὲ αὐτεξουσίους γενομένους, τελευτῇ τυχὸν τοῦ πατρὸς, ἢ ἐμαγκιπατευθέντας. οὐδὲ μὴν, κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ πάππου δύναται κινεῖν τὴν de peculio, εἴτε ἔτι τοὺς παῖδας ὑπεξουσίους ἔχει, εἴτε τούτους ἐμαγκιπάτους ἐποίησε. ταῦτα δὲ διατάττουσα ἡ σύγκλητος οὕτως ἐνομοθέτησεν, ἐπειδὴ πολλάκις βαρυνθέντες τῷ χρέει οἱ ὑπεξούσιοι, ὅπερ λαβόντες ἀσώτως ἐδαπάνησαν, τῶν οἰκείων γονέων ἐπεβούλευον τῇ ζωῇ.

facilè id dissolueret. Cùm multũ iam temporis transisset, grauis ei & molestus cœperat esse creditor debitum repetens. Macedo, quum non haberet vnde redderet, (Nã quomodo, qui in potestate esset?) patrem suum occidit. Relata res est ad Senatum. Et ille quidem pœnas dedit parricidii. Verùm S. C. factũ est, quod Macedonianum vocatur, quo cauetur, ne qui liberæ personæ alieno iuri subiectæ mutuum dedisset actionem eo nomine haberet. Vt hoc modo, cùm se repetitionem quisque eius, quod credidisset nullam habiturũ cognosceret, caueret sibi à mutuum dando. Non solùm autem à filio aut filia, nepote aut nepte, non rectè petetur, cùm adhuc in parentis sui potestate sunt: sed neque, cùm sui iuris facti fuerint, vel morte parentis forsan, vel emancipatione. Quinimmò nec aduersus patrem auũmve de peculio datur actio, siue liberos adhuc in potestate habeant, siue eos emancipauerint. Hæc autem ideo constituta sunt à Senatu, quoniam sæpe compertũ est iuuenes magna æris alieni mole obrutos, quod per luxum libidinémque prodegerant, vitæ parentum suorum insidias moliri.

a *Macedoniani senatusconsulti sententia.*

8 ¶ Illud in summa admonendi sumus, id quod iussu patris dominive contractũ fuerit, quodque in rẽ eius versum erit, directò quoque posse à patre dominóve condici, tanquã si principaliter cum ipso negotium gestum esset. Ei quoque, qui exercitoria, vel

8 ¶ Ἐκεῖνο δὲ ὡς ἐν τέλει ὀφείλομεν εἰδέναι, ἢ κατὰ κέλευσιν πατρὸς, ἢ δεσπότου συνάλλαγμα πρὸς τὸν ὑπεξούσιον γέγονεν. ἤγουν καὶ versum γένηται περὶ αὐτοῦ οὐσίαν, δύναταί τις ἐάσας τὴν de peculio, ἢ τὴν de in rem verso ἐξ εὐθείας κατὰ τοῦ πατρὸς, ἢ κατὰ τοῦ δεσπότου κινεῖν τὸν κονδικτίκιον[b], ὥσπερ εἰ πρωτοτύπως πρὸς αὐτὸν τὸν δεσπότην, ἢ τὸν πατέρα ἐποιήσατο τὸ συνάλλαγμα, ἀλλὰ καὶ ὁ τὴν exercitoriam, ἢ τὴν

8 ¶ Illud autem velut in summa debemus scire, si domino aut patre iubente, cum eo, qui in potestate illorum est, contractum fuerit, aut quid in rem ipsorum versum sit, licere vt omissa actione de peculio aut de in rem verso, directo aduersus patrem aut dominum condictio ne agamus, tanquam si principaliter cum ipso domino vel patre, negotiũ gestũ fuisset. Sed & is qui

b *Actione quod iussu institoria exercitoria. qui iussit condictione directò conueniri potest.*

institoriam habet vel exercitoriam condictione aduersus patrem vel dominum agere potest. Nam & iussu illius cum eo quem in potestate habet, contractum intelligitur. Diximus enim suprà eũ, qui negotiationi maritimæ vel terrestri aliquem præponit, hoc velut omnibus dicere videri, vt securè cum eo, quem præponit, contrahant.

institoriam ἔχων, δυνάται τ̃ κονδικτίτιον κτ̃ τ̃ πατρὸς, ἢ κτ̃ δεσπότου κινεῖν, ἐπειδὴ κελεύσει αὐτοῦ πρὸς τ̃ ὑπεξούσιον γέγονε τὸ συνάλλαγμα. εἰρήκαμεν γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, [a] ὅτι ὁ προεστῶν τινα τ̃ κτ̃ γῆν ἢ κτ̃ θάλασσαν ἐμπορείας, δοκεῖ πᾶσι παραγγέλλειν, ὥστε ἀδεῶς συναλλάττειν, προσαὐτῷ ὑπεξουσίῳ.

institoria actione tenetur, directò posse condici placet: quia huius quoque iussu contractũ intelligitur.

a §. 2. sup eo. b De noxalibus actionibus adde 18. Eclo. 8. ex libro 60 tit. 5. passim dicitur autem illi authori, Noxalis actio πεδιαὶ ἀγωγὴ. c adde Paul. 2. sent. 31. § 7. d Noxa hic pro damnum dante: Noxia pro dãno. Festo verò Noxa, peccatum aut pœna peccati. & 2. Ecl. 2. c. 138. τὸ ἐπὶ μιᾶς τῶν ἀδικημάτων εἰς ἀναγκαῖα πρεσβύτερα sic Noxa pro maleficio sumitur nõ pro ipso homine in l. 1. ff. de noxalib act. adde l. 200. ff. de verb signif. Sane cum noxæ dedere dicimus, pœna dedere intelligimur: vt Tribonianus passim Noxã hoc loco videatur sumere pro ipso seruo: aliud est enim noxæ, aliud noxam dedere: si noxæ dedere, hoc loco legas, interpretandũ est pœna dedere: si noxam, seruum interpretari possis. Quare cum sit quæstio de seruo noxa, hoc est pœna dedẽdo, male, noxam interpretatur seruum. e Adde Fest. in Noxia. f Aquilas noxalis actionis.

DE NOXALIBVS ACTIONIBVS. TIT. VIII.

ΠΕΡΙ ΒΛΑΒΕΡΑΣ [b] ἀγωγῆς. Τίτλος η.

DE NOXALIBVS ACTIONIBUS. TIT. VIII.

¶ De actionibus noxalibus, quæ ex maleficio seruorum dantur aduersus dominum. ¶ In his actionibus dominus, litis æstimationem pati cogitur, nisi malit seruum, qui nocuit, noxæ dedere. (1 & quid Noxa & Noxia.) 2 quod sanè æquissimum, ne serui nequitia, vltra ipsius corpus, sit damnosa. 3 Noxæ deditione, seruum noxæ ita deditum, in perpetuum à domino abalienari: & tamen, quæsita aliunde pecunia, posse ab eo cui noxæ sit deditus, se liberare. 4 ¶ Noxales actiones vario iure introductas. Noxalem furti ex legibus xij. Tabul. damni, ex lege Aquilia: iniuriarum & rapinæ ex edicto prætorio. 5 Noxalem dari aduersus eum dominum, qui seruum in potestate habeat, si non habeat non dari. 6 Noxalem etiam non dari inter dominos eorumque seruos si alter alteri nocuerit. 7 Filiosfamilias si noxam nocuerint, noxæ non dedi.

QVemadmodum ex contractu seruorum, cum dominis agitur: ita & ex delicto seruorum domini tenentur. Nam si rerum mearum aliquam seruus tuus furto abstulit, aut vi rapuit, vel si damnũ mihi intulit, aut iniuria me affecit: noxalis mihi datur tecum actio. Liberum autem tibi est noxali actione condemnato, vel quod mea interest præstare, vel seruum noxæ dedere.

1 ¶ Noxa dicitur corpus ipsum quod nocuit, quoniam seruus nocuit. Noxia verò ipsum maleficiũ vocatur: veluti furtum, damnum, rapina, iniuria.

2 ¶ Est autẽ id sũma ratione introductũ, vt dominus

Ὥσπερ ἐκ τ̃ πρὸς τοὺς ὑπεξουσίους συναλλαγμάτων ἐνάγεται ὁ δεσπότης, οὕτω καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἡμάρτον κατέχονται οἱ δεσπόται. ἐὰν [c] γὰρ ὁ σὸς οἰκέτης κλέψῃ τὰ ἐμὰ πράγματα, ἢ ἁρπάσῃ, ἢ ζημιώσῃ με, ἢ ὑβρίσῃ με, ἡ νοξαλία ἀγωγὴ δίδοταί μοι κτ̃ σοῦ. καταδικασθεὶς δὲ ταύτῃ τῇ νοξαλίᾳ, ἐξουσίαν ἔχεις, ἢ τὸ διαφέρον καταβαλεῖν, ἢ τ̃ οἰκέτην εἰς νόξαν παραχεῖν.

1 ¶ Νόξα [d] δὲ λέγεται αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ βλάψαν, ἐπειδὴ ἔβλαψεν αὐτὸς ὁ οἰκέτης. νόξια [e] τὸ κακούργημα ὠνόμασαι. οἷον ἡ κλοπὴ, ἡ ζημία, ἡ ἁρπαγὴ, ἡ ὕβρις.

2 ¶ Ἀρίστω [f] δὲ λογισμῷ τοῦτο ἐπινενόηται, τὸ τ̃ δεσπότην καταδικασθέντα

EX maleficiis seruorũ, veluti si furtũ fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniuriam commiserint, noxales actiones proditæ sunt, quibus domino damnato permittitur, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere.

1 ¶ Noxa autem est ipsum corpus, quod nocuit, id est, seruus: noxia, ipsũ maleficium, veluti furtũ, damnum, rapina, iniuria. 2 ¶ Summa autem ratione permissum est noxæ deditione

deditione fungi. Nanque erat iniquum, nequitia eorum vltra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

τῇ νοξαλίᾳ, δυνάμενος τὸν οἰκέτην ἐκδοῦναι ἐκείνῳ, εἰς ὃν τι ἐπλημμέλησεν ὁ οἰκέτης, ἀτοπώτατον γὰρ ἐνομίζετο τὴν τῶν οἰκετῶν ἀγριότητα ἐπιζήμιον εἶναι τοῖς δεσπόταις, περαιτέρω[a] τῶν σωμάτων αὐτῶν. ὥστε οὐδὲ καταδικασθεὶς ἐγὼ ὑπὲρ τοῦ οἰκέτου τῇ νοξαλίᾳ, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἄκων ζημιοῦμαι, ἢ εἰς τὸ δοῦναι αὐτὸν εἰς νόξαν. τὴν γὰρ διατίμησιν τοῦ ἁμαρτήματος ἄκων οὐ καταβάλλω.

noxali actione cõdemnatus, seruum illi, in quem deliquit, possit dedere, quoniam iniquum erat, nequitiam seruorum vltra corpora ipsorum dominis damnosam esse. Noxali igitur actione serui mei nomine condemnatus, in nullo alio inuitus lædor, quàm vt eum noxę dedam. Nam delicti æstimationem inuitus non cogor soluere.

a l. 2. ff. de noxalib. act. 8. Eclo. ex lib. 60. tit. 4. c. 1.

3 ¶ Dominus noxali iudicio, serui sui nomine conuentus, seruũ actori noxæ dedendo liberatur: nec minùs in perpetuum eius serui dominiũ a domino transfertur. Sin autem damnum ei cui deditus est, (seruus) resarcierit quæsita pecunia auxilio Prætoris inuito domino manumittetur.

3 ¶ Παρασχὼν δὲ εἰς νόξαν τὸν πταίσαντα οἰκέτην ἐγὼ αὐτῷ ἐνάγοντι, ἐλευθεροῦμαι[b] τῆς νοξαλίας, εἰς[c] τὸ διηνεκὲς μεταφέρων τὴν δεσποτείαν ἐπὶ τὸν λαμβάνοντα. οὐ γὰρ λέγομεν ὅτι διὰ τῶν οἰκείων ὀπερῶν, καὶ τῆς οἰκείας ὑπηρεσίας, ὁ οἰκέτης ἀποπληρώσας τοῦ ἁμαρτήματος τὴν διατίμησιν ἐκείνῳ εἰς ὃν ἥμαρτεν, ἤγουν καὶ εὐπορήσας ποθὲν χρημάτων, καὶ ταῦτα αὐτῷ προσαγαγὼν ὑποστρέφει πρὸς τὸν δεσπότην. ἀλλὰ προσιέτω[d] τῷ πραίτωρι, καὶ τοῦτο αὐτῷ ἀποδείξας, ἄκοντος τοῦ ἔχοντος αὐτὸν εἰς νόξαν, ὑπὸ τοῦ πραίτωρος ἐλευθεροῦται.

3 ¶ Porrò cùm semel actori seruum qui deliquerat, noxæ dedidi, à noxali iudicio liberor, in perpetuum dominio eius in accipientem translato. Neque enim dicimus, si seruus vel operis suis atque ministerio, delicti æstimationem ei in quem deliquit præstiterit, vel nummos alicunde comparatos, illi dederit, ad veterem dominum eum redire. Verùm Prætorem adire debet & ei rem omnem exponere, atque ita vel inuito eo, qui noxæ ipsum accepit, à Prætore manumittetur.

b Noxa deditione dominus liberatur. l. 2. C. eod.

c Noxa deditione dominium noxa dediti perpetuo amittimus.

d Noxa deditus pecunia nomine aliquaquæsita, potest ab eo cui deditus est noxa, se liberare.

4 ¶ Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus: veluti furti ex lege xii. Tabularum, damni, iniuriæ ex lege Aquilia Edicto Prætoris, veluti iniuriarum, & vi bonorum raptorum.

4 ¶ Ἐπινενόηνται[e] δὲ αἱ νοξάλιαι ἀγωγαί, ἢ ὑπὸ τῶν νόμων, ἢ ἐκ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος. ὑπὸ τῶν νόμων, οἷον ἡ φούρτι. ταύτην γὰρ ἐξεῦρεν ὁ δυωδεκάδελτος. ἔτι δὲ καὶ ἡ νοξαλία, ἡ ἀπὸ ζημίας τοῦ ἀκουϊλίου· ταύτην γὰρ ἐπενόησεν ὁ ἀκουΐλιος. ἐκ δὲ τοῦ ἐδίκτου τοῦ πραίτωρος, ἡ νοξαλία iniuriarum, ἡ νοξαλία vi bonorum raptorum.

4 ¶ Constitutæ sunt autem noxales actiones aut legibus, aut edicto Prætoris. Legibus, vt furti. Hanc enim ex duodecim Tabularum inuenit: item & damni iniuria, hanc enim introduxit lex Aquilia. Edicto Prætoris, vt noxalis iniuriarum, & noxalis Vi bonorum raptorum.

e Noxales actiones aut legibus aut edicto Prætoris introducta & quæ illæ.

5 ¶ Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxam cõmiserit, quandiu in tua potestate sit, tecum est actio.

5 ¶ Κανών ἐστιν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δεδομένος ὁ λέγων, Noxa[f] caput sequitur, θεωρεῖται δὲ οὗτος, ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. ὁ σὸς οἰκέτης ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα. ἐφ᾽ ὅσον ἐστὶν ὑπὸ τὴν σὴν ἐξουσίαν[g] ἔχω κατὰ σοῦ τὴν νοξα-

5 ¶ Regula est nobis à veteribus per manus tradita, qua sic dicimus: Noxa caput sequitur. Ea maximè spectatur his in casibus. Seruus tuus res quasdam mihi furto subtraxit. Quandiu in tua potestate est, habeo tecum noxa-

f τὸ ἁμάρτημα τῇ κεφαλῇ ἀκολουθεῖ. Eclo. d. tit. 5. c. 2. v. l. t. in fin. ff. de priuatis delictis.

g t. Harmen. 18. §. 19.

lem furti actionē. Quòd si ad alium translatus sit, cum eo noxali agetur. Sin verò manumissus fuerit, directam habeo cum ipso furti actionem, & noxalis perimitur. Sed & per contrarium, actio quæ prius directa erat, noxalis fieri potest: velut, aliquis cùm liber esset, furtum mihi fecit. Is postea seruus factus est, quoniam fortè (vt suprà libro primo diximus) ad pretium participandum vænundari se permisit: & seruus tuus factus est, actio furti tecum noxalis esse incipit, quæ prius directa fuerat.

a Si seruus furtū fecerit, deinde manumissus fuerit, aut alienatus, cum ipso vel manumisso, vel emptore agi potest. Noxa enim caput sequitur. Paul. 2. sent. 31. §. 8.

6 ¶ Seruus meus mihi furtum fecit: nullà nascitur actio. Nam inter dominum & eum, qui in potestate eius est, nulla esse potest obligatio. Quòd si aut in potestatem alterius seruus peruenerit, aut manumissus fuerit: neque cum ipso iam manumisso, neque cum eo in cuius potestate est, agere possum. Quoniam actio, quæ ex delicto ipso nascitur, non nata, quia seruus qui furtum commisit, in mea potestate esset: ex eo nunc nasci non potest, quòd is qui furtum commisit, de potestate mea exierit.

b l. 1. C. de noxalibus act. l. 16. l. 17. ff. de furtis. l. 1. §. 1. ff. si is qui testamento liber.

¶ Adeò autem id verum est, nullam inter seruum & dominum obligationē posse consistere, vt si alienus seruus furtum tibi fecerit, & ea ex re furti actio tibi nata sit, ac deinde is in tuam potestatem venerit, actio furti iam nata extinguatur, idque per regulam qua dicimus, Rem quanque, cùm in eum casum venerit, à quo initium capere non poterat, extingui.

c v. l. si alienus seruus. 37. ff. de noxal. act.

d Ex hoc verò colligimus apud Iustinianum hoc loco legendum esse, intercidit non, interdicitur.

e v. l. quia in eū casum. 17. ff. ad l. Aqui.

λίαν furti. εἰ [a] δὲ εἰς ἕτερον μετετέθη δεσπότην, κατ' ἐκείνου κινηθήσεται ἡ νοξαλία. εἰ δὲ ἐλευθερωθῇ, κατ' αὐτοῦ ἕξω τὴν διρέκταν furti, καὶ ἡ νοξαλία ἀποσβέννυται. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ διρέκτα δύναται γενέσθαι νοξαλία. ἐὰν γὰρ ἐλεύθερος ὤν τις, κλέψῃ τὰ ἐμὰ πράγματα, ἔπειτα δὲ μετὰ ταῦτα γένηται δοῦλος, οἷον εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι, ἡνίκα ἀνάσχηται ἑαυτὸν πραθῆναι ad pretium participandum, καὶ γένηται σὸς δοῦλος, ἡ πάλαι διρέκτα furti, νῦν γίνεται νοξαλία.

6 ¶ Ὁ ἐμὸς οἰκέτης ἔκλεψεν ἐμὰ πράγματα· οὐδεμία τίκτεται ἀγωγή. μεταξὺ [b] γὰρ δεσπότου καὶ τοῦ ὑπεξουσίου αὐτοῦ, οὐδεμία ἐνοχὴ ἀναφύεσθαι δύναται. εἰ δὲ εἰς ἑτέραν ὑπεξουσιότητα ὁ οἰκέτης παρεγένετο, ἤγουν καὶ ἐλευθερωθῇ, οὔτε καὶ τοῦ ἐλευθερώσαντος, οὔτε κατὰ τοῦ νῦν δεσπόζοντος αὐτοῦ δύναμαι κινεῖν ἀγωγήν. ἡ γὰρ μὴ τεχθεῖσα ἀγωγή, ἥτις ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλημμελήματος οὐκ ἐτίκτετο, διὰ τὸ τὴν οἰκέτην ἐμὸν εἶναι τὸν κλέψαντα, αὕτη μετὰ ταῦτα οὐ δύναται τίκτεσθαι ἐκ τοῦ χωρισθῆναι τὸν κεκλοφότα τῆς ἐμῆς ὑπεξουσιότητος. ¶ Τοῦτο δὲ ἀληθές ἐστιν, ὅτι μεταξὺ οἰκέτου καὶ δεσπότου οὐδεμία ἐνοχὴ δύναται συνεστάναι, ὅτι καὶ ἐὰν ἀλλότριος [c] οἰκέτης κλέψῃ τὰ σὰ πράγματα, ὡς τεχθῆναί σοι ἐντεῦθεν τὴν furti, καὶ οὗτος μετὰ ταῦτα ὑπὸ τὴν σὴν γένηται δεσποτείαν. ἀποσβέννυται [d] ἡ ἤδη τεχθεῖσα furti ἀγωγὴ διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· ἡνίκα [e] θέμα εἰς τοιοῦτον περιστάη κάσον, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν λαμβάνειν οὐκ ἠδύνατο, ἀποσβέννυται.

Si autem in alterius potestatē peruenerit, cum illo incipit actio esse. At si manumissus fuerit, directò ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse cœperit (quod quibusdam casibus effici primo libro tradidimus) incipit tecum esse noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

6 ¶ Si seruus domino noxiam cōmiserit actio nulla nascitur. Nanq. inter dominum & eum qui in potestate eius est, nulla obligatio nasci potest. Ideoque & si in alienam potestatem seruus peruenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, neque cum eo, cuius nunc in potestate sit, agi potest. ¶ Vnde si alienus seruus noxiam tibi commiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit, interdicitur actio, quia in eū casū deducta sit, in quo consistere nō potuit. Ideoque

Ideoq; ſicet exierit de tua poteſtate, agere nõ potes: quemadmodum ſi dominus in ſeruum ſuũ aliquid cõmiſerit, nec ſi manumiſſus, aut alienatus fuerit ſeruus, vllam actionem contra dominũ habere poteſt.

7 ¶ Sed veteres quidem hoc in filiisfamiliarũ maſculis, & fœminis admiſere: noua autẽ hominum conuerſatio, huiuſmodi aſperitatẽ rectè reſpuendã eſſe exiſtimauit, & ab vſu communi hoc penitus receſſit. Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam, in noxã alij dari: vt penè per filij corpus pater magis quã filius periclitetur? cùm in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc bene excludat. Et ideo placuit in ſeruos tantummodo noxales actiones eſſe proponẽdas, quum apud veteres legũ commentatores inuenerimus ſæpius dictũ, ipſos filiosfamiliarũ pro ſuis delictis poſſe cõueniri.

εἰ δὲ ἡνίκα ἔκλεψεν ὑπὸ τὴν σὴν δεσποτείαν, ἐπειδὴ οὐκ ἐπίκτητό σοι ἀγωγή, διὰ τοῦτο σοῦ δεσπόσαντος αὐτοῦ, ἡ ἤδη τεχθεῖσα ἀγωγὴ ἀναιρεῖται. οὕτω δὲ ἀποσβέννυται σοῦ δεσπόζοντος μετὰ ταῦτα τοῦ οἰκέτου, ὅτι εἰ καὶ τὴν σὴν ὑπεξουσιότητα ἐκφύγῃ, οὐ δυνήσῃ κινῆσαι τὴν ἀγωγήν. πῶς γὰρ τὴν ἤδη σβεσθεῖσαν; [a] εἴπομεν γὰρ ἤδη πολλάκις, ὅτι ὁ δεσπότης κατὰ τοῦ οἰκέτου, οὐδεμίαν κτᾶται ἀγωγήν. ὥσπερ οὐδὲ [b] ἐὰν δεσπότης πταίσῃ τι εἰς τὸν οἰκέτην, οἷον ὑβρίσας αὐτόν, ἢ τυπτήσας, οὐδεμιᾷ καταχεθήσεται ἀγωγῇ, οὐδὲ ἐὰν ἐλευθερωθῇ, ἢ τῆς ἑτέρου γένηται δεσποτείας ὁ ταῦτα ὑποστὰς οἰκέτης.

7 ¶ Ταύτας δὲ τὰς νοξαλίας ἀγωγὰς οἱ παλαιοὶ, καὶ ἐπὶ τῶν υἱῶν ὑπεξουσίων, καὶ ἐπὶ θυγατέρων προσεδέχοντο. ἡ δὲ μετὰ ταῦτα τῶν ἀνθρώπων ἀναστροφὴ, καὶ πολιτεία, τὴν τοιαύτην ἐξέβαλε τραχύτητα, καὶ κατεφρόνησε ταύτης ὀρθῶς ποιοῦσα, καὶ τῆς κοινῆς χρήσεως παντελῶς ἐξώθησε. τίς γὰρ εὐφρονῶν ἀνάσχοιτο τὸν ἴδιον [c] παῖδα, καὶ μᾶλλον θυγατέρα εἰς νόξαν ἑτέρῳ παραχεῖν· ὥστε σχεδὸν τὸν πατέρα εἰς [d] τὸ οἰκεῖον κινδυνεύειν σῶμα, ἤπερ τὸν παῖδα, ὃς τὰ τοιαῦτα ὑφίσταται; ἐπὶ δὲ τῶν θυγατέρων καὶ ἡ περὶ τὴν σωφροσύνης σπουδὴ, καλῶς τῆς πολιτείας ἐξέβαλε τοῦτο. τούτου χάριν ἤρεσεν ἐπὶ [e] μόνων οἰκετῶν τὰς νοξαλίας ἁρμόζειν. ὁπότε καὶ οἱ πάλαι τοῖς νόμοις ὑπομνηματίσαντες, εἰρήκασι τοῦτο πολλάκις, ὥστε τοῖς ἐλευθέροις ὑπεξουσίοις, ὑπὲρ [f] τῶν οἰκείων πταισμάτων δύνασθαι μεθοδεύεσθαι, καὶ χρηματικῶς εὐθύνεσθαι, καὶ μὴ ἐκδίδοσθαι αὐτοὺς ὡς τὸ παλαιόν.

Porrò quoniam nulla naſcebatur tibi actio, cùm is eo tempore furtum feciſſet, quo in tua poteſtate erat, ideo & cùm in tua poteſtate eſſe cœperit, actio iam nata perimitur. Adeò autem extinguitur actio hæc, cùm poſtea tu ſerui dominus factus fueris, vt neque ſi de poteſtate tua exierit, agere iam eo nomine poſſis. Quomodo enim cùm extincta ſit actio? Iam ſæpe enim à nobis dictum eſt, dominum cum ſeruo nullã actionẽ habere poſſe. Quemadmodum nec dominus ſi quid in ſeruum admiſerit, veluti quòd iniuria aut verberibus eum adfecerit, vlla ei teneri poteſt actione, neque ſi ſeruus in quẽ id commiſſum eſt, vel manumiſſus fuerit, vel in alterius poteſtatem venerit.

7 ¶ Has autem noxales actiones veteres & in filiis filiabúſq; familiàs admittebant. Verùm poſterior hominum conuerſatio & viuẽdi inter ſeſe ratio, meritò ac rectè huiuſcemodi aſperitatem eiecit & contempſit, ac penitus à communi vſu exploſit. Quis enim ſanæ mentis ſuſtineat filium ſuum, & magis filiam noxæ dedere, vt pænè in corpus ſuum pater, qui hæc patitur, magis quàm filius, periclitetur? In filiabus verò & pudicitiæ fauor, curaque, rectè id ex communi vita excluſit. Et ideò placuit, vt tantùm in ſeruos, noxales actiones proponerentur: cùm & veteres iuris ciuilis interpretes, ſæpius id dixerint: liberas perſonas, quæ alieno iuri ſubiectæ ſint, ex ſuis delictis conueniri, & pecuniariter puniri poſſe: nec ſecundum vetera iura, noxæ dedendas eſſe.

a *In perpetuũ ſublata obligatio reſtitui nõ poteſt.* l. qui res ſuas. 98. §. acceâ 8. ff. de ſolutionibus.

b *Dominus iniuria ſeruo nõ tenetur, niſi forti grauis & aſpera.* l. 2. ff. de his qui ſunt ſui.

c *Liberos noxæ dedere parentes non poſſunt.* l. 33. 4. 35. ff. de noxal. act.

d l. 8. in fin. ff quod met. cau.

e *Noxalis actio aduerſus liberas perſonas nõ datur.*

f *Idcóque ſi filiusfamilias furtũ fecerit, deinde emancipetur, furti in eum actio dabitur.* Paul. 2. ſen. 31. §. 9. l. 57. ff de iudiciis. l. 39 ff. de obligat.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATUR. TIT. IX.

ΕΑΝ ΤΟ ΤΕΤΡΑΠΟΔΟΝ ζημίαν [a] ποιήσαι λέγεται. Τίτλος θ.

SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATUR. TIT. IX.

a adde 6. Harmen. t. περὶ ζημίας & 19. Eclo. 10. c. περὶ ζημιώσεως.

¶ *De actionibus noxalibus quæ dantur aduersus dominos, ex pauperie quadrupedum, si quid non genitali feritate, sed lasciuia, pauore, aut alia feritate nocuerint, & quemadmodum illo casu, dominus liberetur noxæ deditione, & quid pauperies. 1 Aedilitio edicto prohiberi nos quà iter vulgò fit, canem, verrem, aprum, leonem, vrsum habere: vt si quid in libero homini sit nocitum, arbitrio iudicis: si alia, dupli reus condemnetur. Illo ipso casu actionem de pauperie præterea intendi posse.*

ANimalium quoque rationis expertium nomine, quę damnum dederint, proditę sunt noxales actiones. Verùm furti quidem noxalem actionem, aut Vi bonorum raptorum, vel iniuriarum dicere non possis locum eorum nomine habere. An ergo noxalis actio ex lege Aquilia locum habebit? Et dicimus nequaquam. Quoniam in ea, damni iniuria dati quæstio versatur. Iure autem & iniuria quid facere, ab animo qui iudicium habeat, proficiscitur. At animalia rationis expertia, & bruta, iudicio omni carẽt. Quid ergo est? Et ex lege XII. Tabularum in his prodita est noxalis actio. Contra dominum igitur noxali actione ex lege XII. Tabularum agetur. Si brutum ergo animal tuum, aut per lasciuiam, aut per feruorem, aut per feritatem, pauperiem fecerit, id est, damnum mihi dederit: noxali actione tecum agam ex lege XII. Tabularum. Quòd si quis conuentus animal pro noxa dederit, proficiet ei ad liberationem. Sic enim eadem lege XII. Tabularum cautum est. Veluti, cùm equus calcitrosus esset, calce in aliquem reiecto, nocuit ei. ¶ Est autem huic noxali actioni ex lege XII. Tabularum locus in his animalibus, quæ contra naturam suam ferocientia, aliquem læserunt. Nam si natiua & à natura insita sit feritas, cessat actio legis XII. Tabularum. Itaque si vrsus fugerit, & aliquem læserit.

b *Bruta etiã animantia puniũtur. v. quæ scripsi* ad l. 2. ff. de legibus.

c *Ob damnum ab animali datum lex Aquilia locum non habet, & cur.*

d *Damnũ ab animalibus datum vti puniatur lege xij. Tab.* ti. si quadrupes.

e *Hæc igitur tria in bruto animali hic puniuntur* τρυφὴ, θερμότης, ἀγριότης, *aut potius damnũ ex his causis datum.*

f *adde* μὴ ἔμφυτον. *id est, haud naturalem vt proximo versiculo.*

g *Sanè huic loco deest exẽplũ bouis cornu petere soliti, quod apud Iustinianũ extat* hoc §. *Ita* *que videtur hoc adiiciendũ,* ἢ βοῦς εἰωθὼς κερατίζειν, *inpáriωσ sic enim* 10. Eclo. 10. & li. 60. ti. 2. c. 1. 6. Harmenop. 1 §. 3.

h *Lex xij Tabularum non punit damnũ datum ab animali feritate propria commota.*

ΚΑΙ τῶν ἀλόγων [b] ζώων χάριν ζημιωσάντων ἐπενοήθησαν νοξάλιαι. ἀλλὰ furti νοξαλίαν, ἢ vi bonorum raptorum, ἢ iniuriarum, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ αὐτῶν χώραν ἔχειν. ἆρα [c] δὲ ὁ νοξάλιος ἀκουΐλιος; καὶ λέγομεν οὐδαμῶς, ἐπειδὴ ἔχει damni iniuria. τουτέστι τῆς ἀδίκως γινομένης ζημίας. τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἄδικον, ἀπὸ διακεκριμένης πρόεισι ψυχῆς. τὰ δὲ ἄλογα ζῶα ἐστέρηνται λογισμοῦ. τί οὖν; ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησεν ἐπὶ τούτων τὴν νοξαλίαν. κινεῖται οὖν κατὰ τοῦ δεσπότου ὁ νοξάλιος δωδεκάδελτος. [d] ἐὰν οὖν ἢ κατὰ τρυφὴν, [e] ἢ κατὰ θερμότητα, ἢ ἀγριότητα, [f] τὸ ἄλογόν σου ζῶον pauperiem fecerit, τουτέστι ζημιώσῃ με, νοξάλιος κινεῖται ὁ δωδεκάδελτος. καὶ ἐὰν τοῦτο τὸ ζῶον εἰς νόξαν παραχθῇ, ὁ ἐναχθεὶς, ἐλευθεροῦται. τοῦτο γὰρ αὐτός φησιν ὁ δωδεκάδελτος. οἷον ἵππος ἦν λακτιστὴς, καὶ λὰξ δοὺς τινὶ, τοῦτον ἔβλαψε. [g] ¶ Χώραν δὲ ἔχει τὸ νοξάλιον δωδεκάδελτον ἐπὶ ἐκείνων τῶν ζώων, ἅ τινα παρὰ φύσιν ἀγριούμενα, ἕτερον βλάπτουσιν. εἰ γὰρ ἔμφυτος [h] αὐτοῖς ἐστὶν ἡ ἀγριότης, ἀργεῖ ὁ δωδεκάδελτος. ἀμέλει, ἐὰν ἄρκος φύγῃ, καὶ ἕτερον βλάψῃ, ὁ γε-

ANimalium nomine, quæ ratione carent, si qua lasciuia, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint noxalis actio legis XII. Tabularum prodita est. Quæ animal si noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem, quia ita lex XII. tabularũ scripta est, vt puta, Si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus, cornu petierit.

¶ Hæc autem actio in iis quæ contra naturam mouentur, locum habet. Cæterùm si genitalis sit feritas,

cessat actio. Deniq; si vrsus fugerit à domino & sic nocuerit, non potest quõdam dominus conueniri, quia desiit dominus esse, vbi fera euasit. ¶ Pauperies autem est damnum sine iniuria facientis datum. Nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinẽt actionem.

1 ¶ Cæterùm sciendum est, ædilitio edicto prohiberi nos canem, verrem, aprum, vrsum, leonem ibi habere, quà vulgò iter fit, & si aduersus ea factũ erit, & nocitum libero homini esse dicatur, quod bonum & æquum iudici videtur, tãti dominus condemnetur, cæterarũ verò rerum, quãti damnum datum fit, dupli. Præter has autẽ ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Nunquam enim actiones, præsertim pœnales de eadem re concurrentes, alia aliam consumit.

γονὼς αὐτοῦ δεσπότης οὐ κατέχεται τῇ νοξαλίῳ. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον ὁ γεγονώς, ἐπειδὴ φυγοῦσα αὕτη, εἰς τὴν φυσικὴν ἀναδραμοῦσα ἐλευθερίαν. καὶ ἐπαύσατο τὸ δεσπόζεσθαι. ¶ Pauperies [a] δὲ λέγεται ἡ ζημία, ἡ δίχα κακουργήματος γινομένη. ἥτις ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ δύναται τὸ ἄλογον ζῶον, τὸ αἰσθήσεως ἐστερημένον, πονηρόν τι κατά τινος βουλεύσασθαι. ταῦτα μὲν ὅσον πρὸς τὴν νοξαλίαν.

1 ¶ Ἐπεί τοίγε ἰστέον ἐστὶ τοὺς αἰδίλες ἐν τῷ οἰκείῳ ἐδίκτῳ ἀπαγορεύειν [b] παντὶ ἀνθρώπῳ, κύνα, ἢ σύαγρον, ἢ ἄρκον, ἢ λέοντα ἔχειν ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, δι' οὗ παρέρχεται πλῆθος. εἰ γάρ τις ὑπεναντίον πράξει τι, καὶ ἐλεύθερος ἐντεῦθεν βλαβῇ, ὁ δεσπότης τοῦ ἀδικήσαντος θηρίου, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον κάλλιον καὶ δίκαιον τῷ δικάζοντι δόξει. εἰ δέ τι ἕτερόν ἐστι τὸ ἀδικηθὲν, οἷον ὁ ἐμὸς οἰκέτης, ἢ ὁ ἐμὸς ἵππος, ἢ ἕτερον οἷον δήποτε ζῶον τῆς ἐμῆς ὂν δεσποτείας, τὸ διπλάσιον τῆς γενομένης ζημίας, ὁ τοῦ θηρίου παρέξει δεσπότης. οἷον ἐζημιώθη δέκα νομισμάτων, εἴκοσι λήψομαι. οὐ μόνον δὲ αἱ ædilitiæ ἀγωγαὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ νοξαλίαι, [c] χώραν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν τοιούτων θεμάτων. κανονικῶς γὰρ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι οὐδέποτε [d] αἱ pœnales ἀγωγαὶ, ἐπὶ τῷ αὐτῷ συντρέχουσαι πράγματι, ἀλλήλων γίνονται ἀναιρετικαί.

noxali actione is qui dominus eius erat, non tenetur. Ideò autem dixi: Qui dominus erat: quoniam vrsus, cùm fugerit, naturalem libertatem recipit, & in bonis cuiusquam esse desinit. ¶ Porrò pauperies dicitur damnum, sine iniuria datum: quod vel maximè in brutis animalibus contingit. Neque enim potest animal brutũ, quod sensu careat, malum aduersus quemquam consilium inire. Et hæc quidẽ quantum ad noxalem actionem pertinet.

1 ¶ Etenim sciendum est, Ædiles edicto suo prohibere, ne quis hominum canẽ, aprũ, vrsum, leonẽ eo loco habeat, quà vulgo iter fiat. Quòd si quid aduersus ea factum fuerit, & per hoc libero homini nocitum sit, tanti dominus bestiæ condẽnabitur, quãtum bonum & æquum ei, cuius erit notio, videbitur. Sin autẽ aliud quid læsum fuerit, veluti seruus aut equus meus, vel aliud quoduis animal, cuius ego sim dominus, duplum dãni quod datum erit, dominus bestiæ præstabit. Veluti, damnum quod datũ est, decem aureorum, viginti consequar. Nec verò ædilitiæ actiones tantùm, sed etiam noxales in his casibus locũ habent. Quoniam id regulariter sciendum est, nunquã in actionibus pœnalibus quæ de eadem re concurrunt, aliam ab alia consumi.

a Pauperies quid.

b *Idem* Harmen. 6. tit. 1. §. 2. 19. Eclo. 10. ex lib. 51. titu. 4. c. 30. Paul. 1. sen. 15. § 2. l. 40. 41. 42. ff. de ædilitio.

c *νοξαλίαν hîc vocat, quæ Iustiniano hoc loco actio de pauperie dicitur.*

d l. 60. ff. de oblig. l. 130. ff. de reg. iur.

DE IIS PER QVOS AGERE POSSUMUS. TIT. X.

ΠΕΡΙ ΩΝ ΤΑΣ ΑΓΩΓὰς κινεῖν δυνάμεθα. ΤΙΤΛΟΣ Ι.

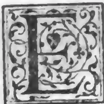
DE IIS PER QVOS agere possumus. TIT. X.

¶ Agere possumus per nos ipsos vel per alios. Per alios putà per procuratorem. 1. quem vel nudis verbis & absentes constituere possumus. 2. per tutorem & curatorem.

CVm dictum sit de actionib. quibus nobiscum ex cōtractu aut delicto eorum, qui nostri iuris sunt, agere quis potest, transeamus nunc ad aliā inspectionem. ¶ Et sciendum est, agere nos in iudicio solere aut pro nobis ipsis, quod vocatur suo nomine agere: aut pro aliis, quod vocatur alieno nomine. ¶ Et alieno quidem nomine agimus, veluti, vt procuratores, tutores, aut curatores. Atque hæc & hodie obtinent. Nam olim id non erat in vsu vt quis alieno nomine ageret, nisi certis quibusdam ex causis. Veluti pro populo quis iudicium suscipere poterat: aut pro libertate, quoniam cùm is qui in possessione seruitutis erat, & ad libertatem proclamabat, per seipsum iudicium suscipere non poterat, ne si probatum fuisset seruum eum esse, is videretur esse iudicii exitus, vt seruus aduersus dominum consisteret, ideo alius quispiam pro eo agebat. qui & assertor dicebatur. ¶ Ad hæc & pro tutela. Nam sæpe tutore opus habebat pupillus. Et duo aliqui inter se contendebant, vter ipsorum tutor esse deberet. Nec erat dubium, quin alter superior fuerit futurus. Is ergo, qui succumbit, futurum est vt alieno nomine egerit, hoc est, de tutela quæ nihil ad ipsum pertinet, sicut euentus litis docuit. ¶ Permissum quoque est lege Hostilia, *vt si cuius res qui apud hostes esset, aut Reipublica causa abesset, furto ablatæ sint, quilibet eo nomine furti agere possit.* Sed & si tutor pupilli ego fuissem,

a *Suo nomine agit, qui pro seipso agit.*
b *Alieno nomine agit, qui pro alio agit: & qui nomine alieno agant.*
c §. 3. sup. de fideicommiss. hæreditatib.
d *Alieno nomine agere olim non omnibus permissum nisi certis causis, puta pro populo, libertate, tutela, captiuo, absente reipub. causa.*
e *Pro libertate quemadmodum quis olim agere poterat.*
f *Assertor quis & cur introductus: vtique dis- sit: a procuratore* v. ti. C. de adsertione tollenda.
g *Pro tutela quemadmodum quis olim ageret.*
h *Hostilia lege agere licuit pro rebus furto sublatis eorū qui capti ab hostibus aut Republica causa aberāt*

Εἰπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, αἳ δύνανται κινεῖσθαι καθ' ἡμῶν ἐκ συναλλαγμάτων, ἢ ἁμαρτημάτων προφάσει τῶν ὑπὸ ἡμῶν δεσποζομένων, νῦν μετέλθωμεν ἐπὶ ἑτέραν θεωρίαν. ¶ Καὶ δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὰς ἀγωγὰς ἃς κινοῦμεν ἐν δικαστηρίοις, ἢ δι' ἡμῶν αὐτῶν, ὅ ἐστι suo [a] nomine, κινοῦμεν, ἢ δι' ἑτέρων, ὅ ἐστιν alieno [b] nomine. ¶ Καὶ alieno nomine κινοῦμεν, οἷον ὡς προκουράτωρες [c], ἢ ἐπίτροποι, ἢ κουράτωρες. τοῦτο δὲ κατὰ τὸ σήμερον κρατοῦν. πάλαι [d] γὰρ οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ τὸ δύνασθαι alieno nomine κινεῖν, εἰ μὴ ἐπὶ φανερῶν αἰτιῶν. οἷον ὑπὲρ τοῦ δήμου ἠδύνατό τις εἰσιέναι δίκην. ἢ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐπειδὴ [e] γὰρ ἐν νομῇ τις ὑπάρχων δουλείας, καὶ ἀναφωνῶν εἰς ἐλευθερίαν, οὐκ ἠδύνατο δι' ἑαυτοῦ τὴν δίκην εἰσιέναι, ἵνα μὴ κινουμένης δικαστηρίου ἀποδειχθῇ δοῦλος, καὶ συμβῇ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος δοῦλον ἀγωνίζεσθαι πρὸς δεσπότην, διὰ τοῦτο ἕτερος εἰσιέναι τὴν δίκην ὑπὲρ αὐτοῦ, ὅς τις καὶ ἐλέγετο assertor. [f] ¶ Ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ [g] ἐπιτροπῆς. πολλάκις γὰρ ἐδεῖτο πούπιλλος ἐπιτρόπου, καὶ δύο ἐμάχοντο περὶ τοῦ τίνα δεῖ ἐπιτροπεῦσαι. πρόδηλον ὅτι εἰς κίνησιν. ὁ οὖν ἡττηθεὶς ἐδείκνυτο alieno nomine κινῶν, τουτέστι δικαζόμενος ὑπὲρ ἐπιτροπῆς τῆς μὴ διαφερούσης αὐτῷ, ὡς τὸ τέλος ἐδίδαξε τῆς δίκης. ¶ Ὁ ὁστίλιος [h] νόμος ἐπέτρεπεν, εἰ συνέβη τινὸς τῶν ὄντων παρὰ τοῖς πολεμίοις, ἢ reipublicæ causa ἀποδημούντων, πράγματα κλαπεῖναι, κινεῖν τὸν βουλόμενον τὴν furti ἀγωγήν. εἰ δὲ ἐπετρόπευον πουπίλλου,

¶ Nunc admonendi sumus agere posse quē libet hominem aut suo nomine aut alieno.

¶ Alieno, veluti procuratorio, tutorio, curatorio: cùm olim in vsu fuisset, alterius nomine agere non posse, nisi pro populo, pro libertate, pro tutela.

¶ Præterea lege Hostilia permissum erat furti agere eorum nomine, qui apud

pud hostes essent, aut reipublicæ caussa abessent, quive in eorum cuiustutela essent. Sed quia hoc non minimam incōmoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neque excipere actionem licebat, cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itémque aliæ multæ iustæ caussæ sæpe hominibus impedimento sunt, quominùs rem suam ipsi exequi possint.

1 ¶ Procurator neque certis verbis, neque præsente semper aduersario, imo & plerunque eo ignorante, constituitur. Cuicūque enim permiseris rem tuā agere, aut defendere, is tuus procurator intelligitur.

2 ¶ Tutores & curatores quēadmodum constituantur, primo libro expositum est.

ὑπος ἢ δὲ ἐπὶ κλοπὴν, ἐμοῦ ὄντος παρὰ τοῖς πολεμίοις ἢ reipublicæ causa ἀποδημοῦντος, ὁμοίως ὁ βουλόμενος ἐκίνει τὴν furti. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐλαχίστην προσῆγε τὴν βλάβην, τὸ μὴ δύνασθαι τινὰ alieno nomine, μήτε ἐνάγειν μήτε ἐνάγεσθαι, ἐπενόησαν [a] οἱ ἄνθρωποι διὰ προκουρατώρων δικάζεσθαι. ἔστι ὅτε γὰρ ἡ νόσος, ἢ γῆρας, ἢ ἀναγκαία ἀποδημία, καὶ ἄλλαι δὲ πολλαὶ αἰτίαι, ἐμποδὼν γίνονται, τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν πρωτότυπον δι' ἑαυτοῦ παραγίνεσθαι εἰς τὸ δικαστήριον.

1 ¶ Ὁ δὲ προκουράτωρ, οὕτως καθίσταται, ὅτι ἐντέλλομαί τινι ὥστε ὑπὲρ ἐμοῦ δικάσασθαι, καθὰ καὶ ἐν τῷ μανδάτῳ [b] εἰρήκαμεν, οὐ δεόμενος ἐν τούτῳ τυπικῶν [c] ῥημάτων. διὰ οἵων δήποτε γὰρ δύναμαι προκουράτορα χειροτονῆσαι. ἀδιάφορον δέ ἐστιν, εἴτε ἀπολιμπάνεται ὁ ἐμὸς ἀντίδικος, εἴτε πάρεστιν. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ, ἀγνοοῦντος αὐτοῦ προβάλλομαι τὸν προκουράτορα. καὶ ἁπλῶς, ᾧ πᾶσαν ἐπιτρέψῃς τὴν σὴν δίκην κινῆσαι, ἢ δεφενδεῦσαί σε, οὗτος προκουράτωρ νοεῖται.

2 ¶ Οἱ δὲ ἐπίτροποι, καὶ οἱ κουράτωρες τίνα τρόπον καθίστανται, εἰρήκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἰνστιτουτίονι. ἔξωθεν δὲ ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι [d] ὁ προκουράτωρ, εἰ μὲν ἄκτωρ ἐστὶν, οὕτως εἴωθε κινεῖν· Εἰ [e] φαίνεται τὸν ἀντίδικον χρῆναι δοῦναι Τιτίῳ, οὗ εἰμὶ προκουράτωρ, καταδίκασον αὐτὸν ὦ δικαστά. καὶ τὴν μὲν ἰντεντίωνα, ἤτοι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐναγωγῆς λαμβάνει ἀπὸ τοῦ δεσπότου. εἰς ἑαυτὸν δὲ μεταστρέφει τὴν κονδεμνατίονα. [f] εἰ δέ τις ἐνάγεται ὡς προκουράτωρ, ὁ κιτῶν οὕτως ὀφείλει λέγειν· Εἰ

atque eo tempore quo apud hostes etiam, vel Reipublicæ causa aberam, furtum aliquis ei fecisset, æquè quilibet furti agebat. Verùm, quoniam id non minimam incommoditatem habebat, quòd nemo alieno nomine agere aut excipere actionē posset: commenti sunt hoc homines, vt per procuratores litigarent. Nam interdum aut morbus, aut senectus, aut necessaria peregrinatio, itémque aliæ multæ causæ, impedimento sunt, ne principalis rem suam exequi possit.

1 ¶ Procurator sic constituitur, si cui mandem, vt pro me litiget, quemadmodum & in mandato diximus: nec vlla certorum verborum præscripta forma opus est. Quibuscunque enim verbis procuratorem constituere possum. Neque etiam refert absit aduersarius meus, an præsens sit: plerumque enim & ignorante eo procurator constituitur. Denique (vt rem omnem vno verbo concludam) cuicunque causam tuam agere aut defendere permiseris, is procurator tuus intelligitur.

2 ¶ Tutores autem & curatores, quemadmodum constituantur, libro primo exposuimus. Porrò (vt aliquid obiter foris adsumam) sciendum est procuratorem, si actor est, ita agere debere: Si apparet aduersarium, Titio, cuius procurator sum, dare oportere, condemna eum iudex: Et intentionē quidem siue initium actionis ex persona domini sumere, condemnationem verò in sese vertere. Quod si quis vt procurator conuenitur, sic eum qui agit, dicere debere: Si

a Procuratorum vsus perquam necessarius, vt qui rebus suis superesse nō possint, vel agere vel conuenire possint l.1 § 2. ff. de procurat.

b sup. titū. de mandato.

c Mandari potest procuratio certis verbis, vt hic Imò & nudis verbis. Paul.1. sent 3. § 1 hoc est non certis non solemnibus.

d Procurator aliorum nomine quemadmodū agere debeat.

e Si paret formula vsitata apud veteres, qua actiones in personam concipiebantur cuius formula fit hic mentio, & infrà eodem meminit & Harme.1.tit. 2.§.53.

f Procurator rei nomine quemadmodū defendere debeat.

apparet Seium decem aureos dare oportere, condemna primum procuratorem eius in decem aureos.

φαίνεται δοκοῦσι κελεῦσαι Σεῖον δέκα νομίσματα, καταδίκασον πρῶτον τὸν αὐτοῦ προκουράτορα εἰς δέκα νομίσματα.

a Adde 9. Eclog. 10 & 11. & 44. tit. 31.

DE SATISDATIONIBVS. Tit. XI.

ΠΕΡΙ [a] ΙΚΑΝΟΔΟΣΙΩΝ. Τίτλος ια.

DE SATISDATIONIBVS. Tit. XI.

¶ Actores (hoc est qui agunt & qui excipiunt) satisdare solent. ¶ Et olim quidem reus iudicio in rem conuentus, 1 vel personam satisdabat, Iudicatum solui: *Qui verò alieno nomine agebat*, Rem ratam dominum habiturum. *2 ¶ Hodie, Reus ipse principaliter vel in rem vel in personam conuentus, aut satisdat, aut iurat, aut nude promittit, pro qualitate personæ*, Iudicio sisti. *3 Procurator verò actoris (mandato actis insinuato, aut si non in iudicio ab actore constitutus) satisdat*, Ratam rem dominum habiturum. *Procurator autem rei si ipse reus vel in iudicio vel extra satisdederit*, Iudicatum solui, *&* Iudicio sisti *satisdare alias non cogitur. 5 si id non factum*, Iudicatum solui *satisdare cogitur. 6 Quæ satisdationum regulæ vsu ipso meius addiscuntur. 7 Locum etiam obtinent in prouinciis.*

NVnc de satisdationibus dicere necesse est: quæ causæ eius quæ in iudicio vertitur, nomine, aut ab actore aut reo præstantur. 1 ¶ Atque illud cum primis inter ipsa prooemia sciendum est, alium apud veteres fuisse satisdationum modum, & alium nunc in vsu versari. ¶ Quoniam quicumque in rem agebatur, cogebatur satisdationem præstare: qua promittebat *si victus rem de qua quæsitum erat, non restitueret, neque litis æstimationem solueret, liberum actori fore vt cum ipso aut cum fideiussoribus eius ex stipulato ageret.* Appellabatur autem satisdatio hæc Iudicatum solui. Porrò vnde id nominis sit sortita, facilè est intelligere. Quoniam sic stipulabatur actor. Promittis mihi soluere quod iudicatum fuerit? Idq; quum qui suo nomine in rem conueniebatur. ¶ Ac multo etiam magis si quis alio nomine actionem in rem excepisset. Nam hunc satisdare

b Satisdationis modus apud veteres qui fuerit.

c Reus actionis realis quemadmodum alieno, suóve nomine in iudicatū solui satisdabat.

d Satisdationis iudicatum solui vetus formula.

e Iudicatum solui satisdatio vnde & cur dicta.

ΝΥΝ ἀναγκαῖον εἰπεῖν περὶ τῶν σατισδατιόνων, ὅτ' ἔστι τῶν ἱκανοδοσιῶν· αἳ παρέχονται χάριν τῆς κινουμένης δίκης, ἢ ὑπὸ τοῦ ἄκτορος, ἢ ὑπὸ τοῦ ῥέου.

1 ¶ Ἴσως δὲ ἐν προοιμίοις ὀφείλεις εἰδέναι, ὅτι [b] πάλαι μὲν ἕτερος τρόπος ἦν τῶν τοιούτων ἐγγυῶν, ἕτερος δὲ νῦν πολιτεύεται. ¶ Πάλαι γὰρ τῆς in rem κινουμένης, ὁ ἐναγόμενος [c] ἠναγκάζετο δοῦναι σατισδατίονα· ἐν ᾗ ἐπηγγέλλετο, ὅτι [d] ἐὰν ἡττηθεὶς οὐκ ἀποκαταστήσῃ τὸ πρᾶγμα περὶ οὗ ἐνάγεται, καὶ δὲ τῆς δίκης τὴν διατίμησιν, ἵνα ἐξῇ τῷ ἄκτορι, ἢ κατ' αὐτοῦ κινεῖν τὴν ex stipulatu, ἢ κατὰ τῶν ἐγγυητῶν αὐτοῦ. ἐλέγετο δὲ ἡ τοιαύτη ἐγγύη iudicatum solui. ὅθεν [e] δὲ τοῦτο τὸ ὄνομα ἔτυχεν, εὐχερές ἐστι νοῆσαι. ἐπερώτα γὰρ ὁ ἄκτωρ οὕτως· Ὁμολογεῖς καταβαλεῖν μοι, ὃ ἂν γένηται κριθέν. Καὶ ταῦτα μὲν ἦν εἴγε suo nomine ἐνήγετό τις τῇ in rem. ¶ Πολλῷ δὲ πλέον, εἰ alieno nomine τὴν in rem ὑποδεχόμενος ἐτύγχανε. καὶ γὰρ ἠναγκάζετο διδόναι τὴν

1 ¶ Satisdationū modus alius antiquitati placuit alium nouitas per vsum amplexa est. ¶ Olim enim si in rē agebatur, satisdare possessor compellebatur, vt si victus esset nec rem ipsam restitueret, nec litis æstimationem, potestas esset petitori aut cū eo agendi, aut cum fideiussoribus eius, quæ satisdatio appellatur *iudicatum solui.* Vnde autem sic appelletur, facile est intelligere. Namque stipulabatur quis vt solueretur sibi, quod fuisset iudicatum. Multò magis si quis in rē actione cōueniebatur, satisdare cogebatur

cogebatur si alieno nomine iudicium accipiebat.

iudicatum solui, διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα, nemo [a] sine satisdatione, alienæ rei defensor idoneus intelligitur. τουτέστιν, οὐδεὶς δίχα δόσεως ἐγγυῶν, ἀξιόπιστος νομισθήσεται δεφένσωρ πράγματος ἀλλοτρίου. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ῥέου.

iudicatum solui necesse erat: propter regulam Iuris qua dicimus: Neminẽ sine satisdatione alienæ rei idoneum defensorem intelligi. Et hæc quidem in reo.

¶ Ipse autem, qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisdare non cogebatur. Procurator verò si in rem agebat, satisdare iubebatur, *rem ratam dominum habiturum.* Periculũ enim erat, ne iterum dominus de eadẽ experiretur. Tutores verò & curatores eodẽ modo, quo procuratores, satisdare debere, verba edicti faciebant. Sed aliquando his agentibus satisdatio remittebatur. Hæc ita erant si in rem agebatur.

¶ Ὁ δὲ [b] τὴν in rem κινῶν, εἰ μὲν suo nomine ταύτην ἐκίνει, οὐδεμίαν ἀπῃτεῖτο ἱκανοδοσίαν. πῶς γὰρ δεσπότης ὢν εἶχεν ἀπαιτεῖσθαι τὴν ratam rem dominum habiturum; εἰ δὲ alieno nomine, ἔδει αὐτὸν παρέχειν ἱκανοδοσίαν τὴν λεγομένην ratam rem dominum habiturum· ἐν ᾗ ἔλεγεν, ὡς [c] κύρια καὶ βέβαια τὰ παρ' αὐτοῦ πραττόμενα ὁ δεσπότης ἡγήσεται τῆς δίκης. δέος γὰρ ἦν μή ἔσθ' ὅτε ὁ δεσπότης παραγενόμενος, καὶ λέγων, ὡς ὁ προκουράτωρ οὐ κατὰ γνώμην αὐτοῦ ἐκίνησε, καὶ ἄνωθεν περὶ τὴν αὐτὴν ἄρξηται δικάζεσθαι. καὶ εὑρεθῇ τις περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος δεύτερον ἐναγόμενος. ¶ Καὶ ἐπίτροπος καὶ κουράτωρ ὁμοίως βαρύνονται τῇ δόσει τῶν ἐγγυῶν, ὡς τὰ ῥήματα τοῦ ἐδίκτου βοᾷ. ἔστι δὲ ὅτε κινοῦσιν αὐτοῖς ἡ ἱκανοδοσία συγχωρεῖται. νοητέον δὲ ἡνίκα ὡμολογημένη ἐστὶν αὐτῶν ἡ κατάστασις. τουτέστιν ὅτι ὁ μὲν ἐπίτροπος, ὁ δὲ κουράτωρ ἐστί. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς in rem κινουμένης.

¶ Porrò is, qui in rem agebat, si suo nomine agebat, nullam satisdationem præstabat. Quomodo enim ab eo, qui ipse dominus erat, postulari potuisset, vt satisdaret, ratam rem dominum habiturũ? Sin verò alieno nomine agebat: præstare debebat satisdationem, quæ dicitur, Ratam rem dominum habiturum: qua dicebat fore, *vt dominus litis ea quæ ipse egisset rata & firma haberet.* Periculum enim erat ne quando dominus adesset, & diceret non ex voluntate sua procuratorem egisse, atque ab initio iisdem de rebus experiretur, ac idem eadem de caussa secundo impeteretur. ¶ Tutor quoque & curator æquè satisdationis onere grauantur, vt edicti verba ostendunt. Interdũ tamen agentibus his satisdatio remittitur. Quod ita intelligendum est, si hoc constat an constituti ac creati sint, hoc est, an hic tutor, & ille curator sit. Et hæc quidem de his qui in rem agebant.

a *Hanc sententiam author Ecl. 8. tit. 2. c. περὶ δικαιοδοσίας sic exprimit.* οὐδεὶς ἀλλοτρίας δίκης ἄνευ ἱκανοδοσίας δικάζεσθαι, εἰ μὴ ἐγγυητὰς ἱκανοὺς. v. l. 110. § 1 ff de reg. iur.

b *Actor si suo nomine in rem agebat, olim nullo modo satisdare cogebatur: si alieno nomine: Ratam rem dominum habiturum satisdare cogebatur.*

c *Ratam rem dominum habiturum cautio quid contineat.*

1 ¶ Si verò in personam ab actoris quidem parte eadem obtinebant quæ diximus in actione, qua in rem agitur: ab eius verò parte cum quo agitur, si quidem alieno nomine aliquis interueniret, omni-

1 ¶ Εἰ δὲ περσοναλία [d] ἐκινεῖτο, ἐκ μὲν τοῦ ἐνάγοντος μέρους, τὰ αὐτὰ ἐκράτει, ἅπερ εἰρήκαμεν καὶ ἐπὶ τῆς in rem. τουτέστιν ὁ μὲν δεσπότης οὐδεμίαν παρέχων σατισδατίονα· ὁ δὲ προκουράτωρ ἐδίδου τὴν ratam rem. ὁμοίως καὶ οἱ κηδεμόνες, ἡνίκα ἡ κατάστασις αὐτῶν ἀμφιβάλλετο. ἐκ πλαγίου δὲ τοῦ ἐναγομένου, εἰ μέν τις alieno nomine ὑπεδέχετο τὴν περσοναλίαν, πάντα

1 ¶ Cum verò in personam aliquis agebat: ex parte actoris, eadem obtinebãt, quæ diximus in actione qua in rem agitur: hoc est, dominus nullam præstabat satisdationem: procurator verò cauebat dominum ratã rem habiturum: similiter & tutor aut curator, si hoc erat dubiũ, an tutor aut curator esset. Ex latere verò eius qui cõueniebatur, si quis alieno nomine actionem in personam excepisset, omnino

d *In personali actione apud veteres. Actores suo nomine non satisdabant. alieno, ratam rem habiturum dominum satisdabant Res alieno nomine ratam rem habiturum & iudicatum solui: suo nomine, iudicatum solui satisdabant.*

cogebatur ad satisdationem: propter prædictam iuris regulam qua dicere solemus: Neminē in aliena re sine satisdatione idoneum defensorem credi. Sin autem quis suo nomine actione in personā conuentus esset, iudicatū solui satisdare non erat necesse.

2 ¶ Et hæc quidem sic apud veteres in vsu erant. Hodie verò alius ordo hisce in rebus obtinet, quoniam siue in rem, siue in personam cum aliquo suo nomine agatur, nullam satisdationem pro litis æstimatione dat. Sed pro sua persona fideiussorem præbet, qui promittat, in iudicio reum vsque ad terminum litis permansurum. ¶ Interdum verò ne fideiussorem quidem dat, sed suæ promissioni committitur, iurando, in iudicio se permansurum, nec inde discessurum: quæ & Romano more iuratoria cautio vocatur. ¶ Interdum etiam & sine iureiurando nudam repromissionem emittit. Et hæc omnia secundum qualitatem personæ quæ rei sustinet partes, procedere consueuerunt. Sic itaque is, quicum suo nomine agitur, modò satisdationem, modò iuratoriam cautionem, modò nudam repromissionem emittit.

3 ¶ Quòd si aut is, qui agit, aut is quicum agitur, procurator est: tunc ex latere actoris præstanda est satisdatio Ratam rem dominum habiturum, nisi aut mandatum sibi à domino factum, cum professione apud acta ostendit esse, aut præsens litis dominus.

a l. si eo. 110. §. nemo alienæ. 10. ff de regul. iur. 8. Eclog. c. περὶ σατισδατιόνων in ipsa epigraphe.
b Actores suo nomine agentes. hodie non satisdant omnimodo, nisi quod iudicio sisti interdum fideiussorem dant, interdum iurati, interdū ne iurati quidem nudè tantum id promittūt.
c Cautio hac iudicio sisti.
d Iuratoria cautio quæ hic ἐξωμοσία aut potius ἐξωμοσία, de qua dixi apud Harmeno. 1. ti. 2. §. 26. 27.
e ψιλὴ ὁμολογία: id est ψιλὴ quæ & nuda repromissio.
f Actor interdum satisdat, interdū iurat, interdum repromittit iudicio sisti.
g Procurator siue actoris siue rei satisdare debet, Ratā rem dominum habiturū, nisi aut mandatum apud acta ostendat aut in ipso iudicio procurator a domino constitutus.
h Hæc cautio ratam rem dominū habiturum, aut ori Eclo. 9. tit. 11. c. 2. τῆς ἀρατ... ...ίας ... dicitur. De hac stipulatione vide quadam int. vlt. sup. de diuisione stipulationum.

τρόπον ἐγγύας παρεῖχε, διὰ τὸν προειρημένον κανόνα τὸν λέγοντα. Nemo [a] sine satisdatione alienæ rei defensor idoneus intelligitur. εἰ γὰρ suo nomine ὑπεδέχετο τὴν περσοναλίαν, iudicatum solui, οὐκ ἠναγκάζετο παρασχεῖν.

2 ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν παρὰ τοῖς παλαιοῖς. σήμερον δὲ ἑτέρα τάξις ἐπὶ τούτων κρατεῖ. εἴτε γάρ τις ἐνάγεται τῇ in rem, εἴτε τῇ περσοναλίᾳ suo nomine, οὐδεμίαν [b] δίδωσι σατισδατίονα, ἕνεκα τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης, ἀλλὰ μόνον ἐγγυητὴν παρέχει ὑπὲρ τοῦ οἰκείου προσώπου, τὸν ἐπαγγελλόμενον, ὅτι παραμενεῖ ὁ ἐναγόμενος ἐν [c] τῷ δικαστηρίῳ, μέχρι τέλους τῆς δίκης. ¶ Ἔστι δὲ ὅτε οὐ παρέχει ἐγγυητήν. ἀλλ' οἰκείᾳ ὁμολογίᾳ καταπιστεύεται ἐνωμότως, ὅτι παραμενεῖ τῷ δικαστηρίῳ, καὶ οὐκ ἀποστήσεται. ἥτις καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ῥωμαϊστὶ λέγεται iuratoria [d] cautio. τουτέστιν ἐξωμοσία. ¶ Πολλάκις δὲ καὶ δίχα ὅρκου ψιλὴν [e] ὁμολογίαν ἐκτίθεται. ταῦτα δὲ πάντα πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου τοῦ ἐναγομένου προβαίνειν εἴωθεν. ὥστε οὖν ὁ ἐναγόμενος suo nomine, ποτὲ μὲν ἐγγυητήν, [f] ποτὲ δὲ ἐξωμοσίαν, ποτὲ δὲ ψιλὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεται.

3 ¶ Εἰ δὲ προκουράτωρ [g] ἐστὶν ὁ ἐνάγων, ἢ ὁ ἐναγόμενος, ἐκ πλευρᾶς μὲν τοῦ ἄκτορος ἀναγκάζεται διδόναι τὴν ratam [h] rem dominum habiturum. εἰ μὴ ἄρα τὸ μανδάτον ἐπιδείξῃ γενόμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δεσπότου, ἐπὶ πράξεως ὑπομνημάτων ἐμφανισθέν, ἢ παρὼν ὁ δεσπότης τῆς δίκης

modo satisdaret, quia nemo defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quòd si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in personam: *Iudicatum solui* satisdare non cogebatur.

2 ¶ Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione cōuenitur, siue personali suo nomine, nullā satisdationē pro litis æstimatione dare compellitur, sed pro sua tantùm persona, quòd in iudicio permaneat vsque ad terminum litis, vel committitur suæ promissioni cum iureiurando, quam iuratoriam cautionem vocant, vel nudam promissionem, vel satisdationē pro qualitate personæ suæ dare compellitur.

3 ¶ Sin autem per procuratorem lis, vel infertur, vel suscipitur, in actoris quidē persona, si non mandatū actis insinuatū est, vel præsens dominus litis

in iudi-

in iudicio procuratoris sui personam cõfirmauerit, ratam rem dominum habiturum satisdationem procurator dare cõpellitur, eodem obseruando, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litẽ quibusdam per alium inferunt.

4 ¶ Si verò aliquis conuenitur, si quidem præsens procuratorem dare paratus est, potest vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personã per *iudicatum solui* satisdationem solemni stipulatione firmare, vel extra iudicium satisdationem exponere, per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat pro omnibus *iudicatum solui* satisdationis clausulis, vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire cõpellitur, siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium caueerit: vt tam ipse, quàm heredes eius obligentur. Alia insuper cautela, vel satisdatione, propter personam ipsius exponenda,

ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὸ τοῦ προκουράτορος ἐβεβαίωσε πρόσωπον εἰπών, ὅτι τοῦτον ἐγὼ προεβαλόμην. τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος τύπου, εἰ καὶ ἐπίτροπος ἢ κουράτωρ δι᾽ ἑτέρου κινεῖ, οἷον διὰ τῶν λεγομένων ἀκτώρων[a], καὶ ἕτερα τούτοις ἐοικότα πρόσωπά τινα τὴν τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων ἐδέξατο διοίκησιν. πολλὰ[b] δὲ εἴδη κουρατώρων, ὡς ἔγνως καὶ μαθήσῃ. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐνάγοντος.

4 ¶ Εἰ δέ τις ἐνάγεται, εἰ μὲν παρὼν ἕτοιμός ἐστι προβάλλεσθαι προκουράτωρα, δύναται τοῦτο δηλονότι ποιῆσαι, ἢ αὐτὸς εἰς τὸ δικαστήριον παραγενέσθαι, καὶ τοῦ οἰκείου προκουράτορος τὸ πρόσωπον βεβαιῶσαι, τὰς ἐξέδεις ἐπερωτήσεις ἐπερωτώμενος τῆς[c] iudicatum[d] solui, ὡς οἱ ταύτην παρέχοντες εἰώθασιν ὁμολογεῖν. ἔξεστι δὲ τῷ δεσπότῃ καὶ ἐκτὸς δικαστηρίου ἐγγυητικὴν ὁμολογίαν ἐκτίθεσθαι, ἐν ᾗ τοῦ οἰκείου προκουράτορος ἐγγυητὴς γίνεται, πάντα τὰ τῆς iudicatum solui κεφάλαια ὁμολογῶν, τουτέστιν ὅτι[e] ὁ προκουράτωρ αὐτοῦ παραμενεῖ τῷ δικαστηρίῳ, καὶ δικάζεται μέχρι τέλους, καὶ καταβαλεῖ τὰ κριθησόμενα. ὑποτιθέμενος μέν τοι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ τὴν οἰκείαν περιουσίαν, εἴτε ἐν δικαστηρίῳ ταῦτ᾽ ἐκτεθῇ, εἴτε ἐκτὸς δικαστηρίου ὥστε καὶ αὐτὸν καὶ κληρονόμους αὐτοῦ ἐνόχους ἐντεῦθεν γίνεσθαι. ἑτέρας δηλονότι ὁμολογίας, ἤτοι ἐγγύης ἐκτιθεμένης ὑπὲρ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ ἐναγομένου. περὶ γὰρ ἑαυτοῦ, ἢ δίδωσιν ἐγγυητὴν, ἢ ὁμολογίαν ἐκτίθεται. κατὰ τὰ περὶ βραχέως εἰρημένα,

in iudicio procuratoris personam confirmet, dicendo: Hunc ego pro me constituo. Eandem formã obseruãda, si aut autor aut curator per alium agat, veluti per eum, qui actor vocatur: aut aliæ personæ his similes, quę alienarum rerum administrationem receperunt. Multæ enim sunt species procuratorum, vt & nosti & adhuc disces. Et hæc quidem in actore.

4 ¶ Sin autẽ cum aliquo agitur: tunc si præsẽs procuratorem cõstituere paratus est, potest id facere scilicet, aut ipse in iudiciũ venire & personam procuratoris sui approbare, solitis interpositis stipulationibus de satisdatione Iudicatum solui, quæ ab his qui illam præstant, cõsueuerunt exigi. Ad hæc & illud domino permissum est, vt extra iudicium fideiussoriam repromissionẽ exponat, per quam sui procuratoris fideiussor fiat: omnes clausulas stipulationis Iudicatũ solui promittens: hoc est, procuratorẽ in iudicio permãsurum, & vsque ad finem litigaturũ, ac quod iudicatum erit, soluturum. Simul & bona sua per hanc repromissionem, hypothecæ obligãs, siue in iudicio, siue extra iudiciũ hæc cauerit: ita vt & ipse & heredes eius hoc nomine teneantur. Alia insuper satisdatione vel repromissione præstanda à procuratore pro persona eius quicum agitur (nam vt ex his quæ paulò antè dicta sunt patet, pro seipso aut satisdationem pręstat, aut repromissionem emittit) qua ita cauebit actori, vt eum hoc nomine

a *Tutores & curatores agunt & defendunt plerumque per actorem.*

b Sic Ecloga 8. tit. c. περὶ διαδικασιῶν, διαδικασίαι εἴρηνται πάντες οἱ διαδικάζοντες, εἴτε ψηφίζονται, εἴτε δικάζονται, εἴτε ἐκκρίνονται, εἴτε ἀμφισβητοῦσι, εἴτε ἐν πράξει εἰσί.

c *Reus in iudicio præsens, iudicatum solui satisdare debet.*

d *Hæc cautio Græcis Iurisconsultis dicitur* τῆς ἀποπληρώσεως τῆς καταδίκης *κατάδικα*. 9. Eclog. 10. c. 1. Harmen. 4. §. *Reg. sed & ἱκανοδοσία δέδεσμαι ἱκανῶν ὑπὲρ τῶν κριθησομένων ἢ καταδικασθησομένων.* ¶. Eclo. 10.

e *Reus extra iudiciũ, id est absens, procuratorẽ iudicio sisti & iudicatum solui satisdare: eòque nomine bona sua hypotheca dare debet.*

a *Adde Nouel. 112. c. 2.*

securum reddat, illum eo tempore, quo ferenda erit sententia in iudicium venturum: aut si non aderit, omnia vel à seipso, vel à fideiussore suo præstitum iri, quæ in condemnatione continebuntur, nisi fortitan ea per appellationem fuerit facta irrita.

5 ¶ Quod si contingat, vt principalis reus ob quamlibet causam præstò non sit, sed alius quispiam volens absentis defensionem subeat, nulla differẽtia inter actiones in rem vel in personam introducenda, citra impedimentum velut defensor admittendus est. Sic tamen vt satisdet Iudicatum solui, & caueat actori, à se quod iudicatum erit, solutum iri. Idque propter veterem & sæpe iam à nobis adductã Iuris regulam, qua dicimus, Neminem sine satisdatione, alienæ rei idoneum defensorem intelligi.

b *Defensores absentium qua satisdatione teneantur.*

c *Hanc regulam author Eclogæ 8. tit. 2. c. 55. ita expressit ὁ δίχα ἀσφαλείας δίκην ξένης ἐκδικῶν οἰκ ἂν δικαιωθῇ ἐκδικεῖν.*

6 ¶ Verùm omnia hæc multo clarius perfectiúsque ex iudiciorum, quæ multa quotidie inter homines existunt, vsu, & ex rebus ipsis percipi possunt.

d *Vsu & praxi iudiciorum multa addiscimus, quæ libris perscripta haud assequi possumus.*

7 ¶ Porrò hanc satisdationum & repromissionũ formam non in hac tantùm regia vrbe, sed in omnibus suis prouinciis Imperator noster sanctissimus obtinere voluit, etiam si fortè aliqui per imperitiam aliter vtantur. Quoniam illud necesse est, vt omnes prouinciales caput ciuitatum omniũ, hoc est, regiam hanc vrbem sequantur.

ἀσφαλιζόμενος ὅτι[a] ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποφάσεως εὑρεθήσεται ἐν τῷ δικαστηρίῳ. εἰ δὲ μὴ παραγένηται, πάντα παρέξει αὐτὸς, ἤτοι ὁ τούτου ἐγγυητὴς, τὰ τῇ ἀποφάσει περιεχόμενα. εἰ μὴ ἄρα τὴν ἀπόφασιν ἐγκλήτως ἠνώρθωσε.

5 ¶ Εἰ δὲ συμβῇ αὐτὸν τὸν πρωτότυπον ῥέον μὴ παρεῖναι δι' οἵαν δήποτε αἰτίαν, ἕτερος δέ τις ἑκὼν ὑποβάλλῃ ἑαυτὸν τῇ ὑπὲρ τοῦ ἀπόντος δεφενσίονι, οὐδεμίας οὔσης διαφορᾶς πότερον in rem, ἢ περσωνάλια κινεῖται κατ' αὐτοῦ, ἀκωλύτως δεχθήσεται ἐν τάξει δεφένσορος[b] οὕτω μέντοι, ὥστε παρέχειν τὴν iudicatum solui. ἐν ᾗ τὸ ἀσφαλὲς γίνεται, ὅτι τὰ κατακριθησόμενα παντὶ τρόπῳ καταβαλεῖ, διὰ τὸν παλαιὸν καὶ πολλάκις εἰρημένον κανόνα τὸν λέγοντα, Nemo[c] sine satisdatione, alienæ rei defensor idoneus intelligitur.

6 ¶ Ταῦτα δὲ πάντα σαφέστερον καὶ τελειότερον, ἐκ τῆς καθημέραν τῶν ἀνθρώπων χρήσεως[d] τῶν δικαστηρίων, καὶ ἐξ αὐτῶν τις μαθήσεται τῶν πραγμάτων.

7 ¶ Τοῦτον δὲ τὸν τύπον τῶν ἱκανοδοσιῶν, ἤτοι ὁμολογιῶν, οὐ μόνον ἐν ταύτῃ τῇ βασιλίδι πόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσαις ταῖς οἰκείαις ἐπαρχίαις ὁ θειότατος ἡμῶν βούλεται κρατεῖν βασιλεύς. εἰ καὶ ἐξ ἀπειρίας ἑτέρως τυχὸν ταῦτα κρατεῖ. ἐπάναγκες γάρ ἐστι πάντας τοὺς ἐπαρχιώτας, ἕπεσθαι τῇ κεφαλῇ πασῶν τῶν πόλεων, τουτέστι ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ πόλει.

quòd tempore sententiæ recitandæ in iudicium veniet, vel si non venerit, omnia dabit fideiussor, quæ in condemnatione continentur, nisi fuerit prouocatum.

5 ¶ Si verò reus præstò ex quacunque caussa non fuerit, & alius velit defensionem eius subire, nulla differentia inter actiones in rem vel personales introducenda, potest hoc facere, ita tamen vt satisdationẽ Iudicatum solui pro litis æstimatione præstet. Nemo enim secundùm veterem regulam, vt iam dictum est, alienæ rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

6 ¶ Quæ omnia apertius & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documẽtis apparent.

7 ¶ Quam formam nonsolum in hac regia vrbe, sed etiam omnibus nostris prouinciis, etsi propter imperitiam fortè aliter celebratur, obtinere censemus, quum necesse sit omnes prouincias caput omnium nostrarum ciuitatum, id est hanc regiam vrbem, eiúsque obseruantiam sequi.

DE PERPETVIS, ET TEMPORALIBUS actionibus, & quæ ad heredes, & in heredes transeunt.
TIT. XII.

ΠΕΡΙ ΔΙΗΝΕΚΩΝ ΚΑΙ προσκαίρων ἀγωγῶν [a], καὶ τῶν πρὸς τοὺς κληρονόμους ἢ ἐν τοῖς κληρονόμοις διαβαινουσῶν.
ΤΙΤΛΟΣ ιϐ.

DE PERPETVIS, ET TEMPORALIBVS actionibus, & quæ ad heredes, & in heredes transeunt.
TIT. XII.

¶ De Actionibus perpetuis & temporalibus. ¶ Olim quidem perpetua fuerunt actiones, postea temporales, & certo tempore, legibus definita, vt non nisi intra certum tempus moueri possint. 1 In heredes aut heredibus, non omnes etiam actiones dantur. 2 Reum, ante rem iudicatam actori satisfacientem, condemnandum non esse.

HOc loco admonendi sumus, eas quidem actiones, quæ ex lege senatúsve consulto, siue ex sacris constitutionib. proficiscuntur, perpetuò solere antiquitus competere donec sacræ constitutiones tam in rem quàm in personam actionibus certos fines dederunt: eas verò, quæ ex propria Prætoris iurisdictione pendēt, plerunque intra annum viuere, nam & ipsius Prætoris intra annum erat imperium. ¶ Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur, id est, vsq. ad finem, constitutionib. introductum: quales sunt eæ, quas bonorum

ΤΩΝ ἀγωγῶν αἱ μὲν ἀπὸ τῆς πολιτικῆς [b] κατάγονται νομοθεσίας, αἱ δὲ ἐκ τοῦ πραίτωρος [c] ἐπινενόηνται. ὅτε δὲ λέγω ἐκ τῆς πολιτικῆς [d] νομοθεσίας νόει, εἴτε ἀπὸ νόμου, εἴτε ἀπὸ δόγματος, ἢ ἐκ διατάξεως ὡρμημένη. αὗται δὲ περπετούως [e] εἰώθασιν ἁρμόζειν. τοῦτο γὰρ ἡ ἀρχαιοτάτη ἐβούλετο νομοθεσία. ἀλλ' αἱ μετὰ ταῦτα διατάξεις, [f] ῥητῷ χρόνῳ τάς τε in rem, τάς τε περσοναλίας περιέκλεισαν. ὅσαι δὲ ἀπὸ [g] τοῦ πραίτωρος κατάγονται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνναλιαί εἰσιν. ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ πραίτωρος ἔδικτον, μέχρι ἐνιαυτοῦ ἴσχυε πάλαι. ¶ Εἰσὶ δέ τινες [h] πραιτώριαι ἀγωγαὶ περπετούως ἁρμόζουσαι· τουτέστιν [i] ἕως τῶν χρόνων τῶν ὁρισθέντων ὑπὸ τῶν διατάξεων. εἰσὶ δὲ ἀγωγαὶ αὗται ἃς ἐπαγγέλλεται τῷ bonorum possessori, καὶ τοῖς λοιποῖς, οἵτινες κληρονόμου τάξιν ἐπέχουσιν. οἶδας γὰρ ὅτι ὁ [k] bonorum possessor, ἀπὸ τοῦ πραίτωρός ἐστι διάδοχος, ἄγνωστος ὢν τῇ πολιτικῇ νομοθεσίᾳ. ὅς τις ὡς εἰρήκαμεν ἐν τῇ [l] τρίτῃ ἰνστιτουτίωνι πλαγιαστικῶς ἐνάγει καὶ ἐνάγεται. ἐπειδὴ οὖν αἱ τοῖς πολιτικοῖς διαδόχοις, τουτέστι τοῖς κληρονόμοις παρεχόμεναι ἀγωγαὶ, περπετοῦαι εἰσὶν ὁ [m] δὲ bonorum posses-

ACTIONVM aliæ ex Iure Ciuili descendunt, aliæ à Prætore inuentæ sunt. Quum autem dico, Ex Iure Ciuili, id intellige, siue ex lege aliqua, siue ex S.C. siue ex constitutione Principis proditæ sint. Et hæ quidem perpetuò solebant cōpetere. Ita enim id vetustissimo iure cōparatum erat. Sed constitutiones Principum, quæ post editæ sunt, tam in rē quàm in personam actionibus certa tempora dederunt. Quæ verò à Prætore inuentæ sunt, plerumq; sunt annales, quoniam & Prætoris edictum olim tantùm vsque ad annum valebat. ¶ Sunt tamen quędā prætoriæ actiones, quæ perpetuò cōpetant, id est, vsque ad tempora principum constitutionibus statuta. Hæ autem sunt hæ, quas bonorum possessori pollicitus est, & aliis, qui heredis vicem obtinent. Satis enim nouisse te arbitror bonorum possessorē, successorem prætorium esse: quem ius Ciuile nesciat, quique vt libro tertio diximus, obliquè & experiatur & conueniatur. Quoniam igitur actiones, quæ ciuilibus successorib. dātur, hoc est, heredibus perpetuæ sunt: Porrò & bonorum pos-

a adde 1. Harmenop. 3. περὶ τῶν ἀγωγῶν & χρόνων.
b l. 25. in fi. ff. de oblig. *Hæ actiones ποινικαὶ dicuntur.* 1. Harmen. 3. §. 27. 28.
c *Hæ actiones πραιτώριαι, Harme. d. loc.*
d *Actiones ciuiles dicuntur quæ vel lege, vel Senatusconsulto, vel constitutione prodita sunt.*
e *Actiones ciuiles initio perpetua postea tēporales facta. & vt Harmen. 1. tit. 3. §. 1. scribit. αἱ ἀγωγαὶ ἐκ διαστήματος τοῦ ἐκ ... μέχρι τῆς ... κινουμένων ... καὶ ... δύνανται.*
f l. 3. §. seq. de pr. 30 ann.
g *Actiones Prætoria vt sæpius annales & cur annales.*
h *Actiones Prætoria perpetua possessoria hæreditatis petitio & furti manifesti actio. De tempore bonorū possessionis petenda*, adde 1. Harm. 3. §. 38. & 5 titu. 6. §. vlt. §. cum igitur. sup. de bonorū poss. l. 1. §. si intra. §. largius ff. de suc. edict.
i *Perpetua actiones quatenus dicantur.*
k *Bonorū possessor successor Prætorius vt hic vice hæredis.* l. 2. de bonor. poss. ve-

rus hæres l. 1. ff. de possess. hæred petit. *κληρονόμου τάξιν ἐπέχων vt hic.* l tit de bon. poss. m *Hæredis appellatione continentur etiam bonorum possessores, & hi quibus ex Sc. Trebelliano restituta est hæreditas, & breuiter hæredis appellatione omnes successores cōtinentur.* l. 170. ff. de verb. significat.

ſeſſor, & quiuis alius qui heredis inſtar obtinet, quod genus eſt is, cui ex S. C. Trebel. hereditas reſtituta eſt, per fictionem ſibi heredis nomen vindicant, ideò vt per omnia fictio hęc vera ſit, neceſſariũ eſt viſum eſt, vt quẽadmodũ actiones quæ hæredibus competunt, ita & hæ, quæ bonorũ poſſeſſoribus dãtur, perpetuę eſſent. ¶ Sed & furti manifeſti actio quamuis prætoria ſit, perpetua tamen eſt, quoniam abſurdiſſimum id erat & iniquiſſimum: vt anno circumſcriberetur. Sed dixerit hic aliquis mihi: atqui & lex Duodecim Tabularum furti actionem nouit: quomodo tu igitur eã Prętoriam vocas? Verùm hęc eſt reſponſio. Lex Duodecim Tabularũ cùm furti actionem daret, capitalem in furem pœnam conſtituit, Prętor verò pecuniariam. Quoniam ergo Ius quod ex lege XII Tab. venit, propter aſperitatẽ exploſum eſt, & magis iure Prætorio vtimur (iuſtũ.n. erat, vt qui in pecunia læſiſſet, & in pecunia plecteretur) ideo Prætoriã furti actionem vocamus. Hanc quoq. ob cauſam perpetuã eſſe placuit. Quoniam iniquum putauit Prætor, vt in vtroq. furibus auxiliũ ferret, ſimul & pœnã, quæ capitalis erat, in pecuniariam vertens, & actionem quæ perpetua fuiſſet, annalem faciens. Quod igitur ad actionis perpetuitatem attinebat, id in ſuo habitu ſtatúque reliquit.

1 ¶ Porrò nõ omnis actio quæ aut nobis competit, aut contra nos datur, ſiue Iure Ciuili, ſiue à Prætore: etiam heredib. aut contra heredes datur. Et (vt rem quàm ſimpliciſſimè exponam) actionum aliæ ex delicto naſcuntur, aliæ ex contractu. Quæ ex delicto dantur, contra here-

a Furti actio quo ſenſu Prætoria dicatur cùm furtum legibus XII. Tabul. punitũ fuerit.

b Furti capitalis actio lege XII. Tabularũ pecuniaria, à Prætoribus facta eſt. & cur hæc pœna iuſtior.

c Fures pecunia quam capitaliter puniri æquius.

d Actiones omnes heredibus aut in heredes nõ dantur.

e Obligationũ alia ex delicto: alia ex cõtractu, de qua diuiſione dixi §. 2. ſup. de obligat.

ſor, καὶ πᾶς μιμούμενος κληρονόμον, ὁποῖός ἐστιν ὁ Τρεβελλιανὸς φιδεϊκομμισσάριος, ἐπειδὴ διὰ τῆς πλάσεως περιεποιήσαντο ἑαυτοῖς τὸ τοῦ κληρονόμου ὄνομα, ἵνα διὰ πάντα ἡ πλάσις ἀληθὴς εὑρεθῇ, ἀναγκαῖον ἐνόμισεν, ὥσπερ ταῖς τοῖς κληρονόμοις, οὕτω καὶ ταῖς τοῖς bonorum poſſeſſoribus ἁρμοζούσας ἀγωγὰς, εἶναι περπετούας.

¶ Καὶ ἡ furti δὲ manifeſti, εἰ καὶ ἐκ τοῦ πραίτωρος κατάγεται, ὅμως περπετοῦά ἐστιν. ἀτοπώτατον γὰρ ἦν ἐνιαυτῷ ταύτην περικλείεσθαι. ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, καὶ ὅτι ἡ furti ἀγωγὴ ἔγνωσται τῷ [a] δωδεκαδέλτῳ· πῶς οὖν πραιτωρίαν αὐτὴν καλεῖς. ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστίν. ὁ δωδεκάδελτος ἐπινοήσας τὴν furti, κεφαλικὴν [b] κατὰ τοῦ κλέπτου ὥρισε τιμωρίαν. ὁ δὲ πραίτωρ χρηματικήν. ἐπειδὴ οὖν διὰ τὴν τραχύτητα ἡ τοῦ δωδεκαδέλτου κατερρίφθη νομοθεσία, πολιτεύεται δὲ ἡ τοῦ πραίτωρος δίκαιον [c] γὰρ ἦν, τὸν εἰς χρήματα ἀδικήσαντα, εἰς χρήματα τιμωρηθῆναι. διὰ τοῦτο πραιτωρίαν αὐτὴν καλοῦμεν. περπετοῦα δὲ γέγονε, διὰ τοῦτο. ἄτοπον γὰρ ἐνόμισεν ὁ πραίτωρ διὰ πάντων συνέχειν τοῖς κλέπταις, τὴν κεφαλικὴν τιμωρίαν χρηματικὴν ποιῶν, καὶ τὴν περπετοῦαν ἀνάλιαν, εἴασεν οὖν ἐπὶ σχήματος τὸ περπετοῦον.

1 ¶ Οὐ πᾶσα δὲ ἀγωγὴ ἡμῖν ἁρμόζουσα, ἢ καθ' ἡμῶν παρεχομένη, ἢ ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ, ἢ ἀπὸ τοῦ πραίτωρος, ὡσαύτως δίδοται κληρονόμοις [d] ἢ κατὰ κληρονόμων. καὶ ἁπλῶς τῶν [e] ἀγωγῶν αἱ μέν εἰσιν ἐξ ἁμαρτημάτων· αἱ δὲ ἀπὸ συναλλαγμάτων. αἱ δὲ ἐξ ἁμαρτημάτων κατὰ κληρονόμων οὐ-

poſſeſſori, cæteriſque qui heredis loco ſunt, adcommodat.

¶ Furti quoque manifeſti actio, quãuis ex ipſius Prætoris iuriſdictione proficiſcatur, tamen perpetuò datur. Abſurdũ enim eſſe exiſtimauit anno eam terminari.

1 ¶ Nõ autem omnes actiones, quæ in aliquem aut ipſo iure competũt, aut à Prætore dantur: & in heredem æquè competunt, aut dari

dari solent. Est enim certissima iuris regula, ex maleficiis pœnales actiones in heredem rei nō competere: veluti furti, vi bonorū raptorum, iniuriarū, damni iniuriæ. Sed heredibus huiusmodi actiones competunt, nec denegantur, excepta iniuriarū actione, & si qua alia similis inueniatur. ¶ Aliquādo tamen etiam ex contractu actio cōtra heredem non competit: veluti cùm testator dolosè versatus sit, & ad heredem eius nihil ex eo dolo peruenit.

περιπέμπονται. ἔστι γὰρ σαφέστατος κανὼν ὁ λέγων, τὰς [a] ἐξ ἁμαρτημάτων ποιναλίας, μὴ δίδοσθαι κατὰ κληρονόμων, οἷον furti, [b] vi bonorum raptorum, damni iniuria, ἀκουϊλίου. κληρονόμοις [c] δὲ αὐτοὶ παρέχονται ἐξῃρημένης τῆς iniuriarum, καὶ εἴ τις ἐστὶ ταύτῃ παραπλησία. οἷον in factum ἀγωγὴ, ἥτις ἁρμόζει, ἡνίκα δίχα αἰτήσεως συγγνώμης, ὁ πάτρων εἰς δικαστήριον κληθῇ, καὶ ὁ λογισμὸς πρόδηλός ἐστιν. ἔνθα γὰρ τὸ γινόμενον ἁμάρτημα ἐλαττοῖ τὴν τοῦ μέλλοντος τελευτᾶν περιουσίαν, τότε καὶ ὁ κληρονόμος ὡς συναδικούμενος, τὴν ἀπὸ τοῦ ἁμαρτήματος ἀγωγὴν κινήσει. ὅπερ συμβαίνει ἐπὶ τῆς furti καὶ τῆς vi bonorum raptorum, καὶ τῆς ἀκουϊλίου. ἐπὶ γὰρ τῆς iniuriarū, ἐπειδὴ ἡ ὕβρις, ἡ εἰς ἐμὲ γινομένη οὐ μειοῖ τὴν ὑπόστασιν, εἰκότως καὶ ὁ κληρονόμος ὁ ἐμὸς, ὡς μὴ συναδικηθεὶς ταύτην οὐχ ἕξει. τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς in factum. ¶ Αἱ δὲ [d] ἀπὸ συναλλαγμάτων ἀκωλύτως κληρονόμοις, καὶ κατὰ κληρονόμων δοθήσονται.

¶ Ἔστι δὲ ὅτε ἡ ἀπὸ συναλλάγματος ἀγωγὴ, οὐ δίδοται κατὰ κληρονόμων. ἐὰν γὰρ παράθωμαί σοι πρᾶγμα εἶτα κατὰ δόλον σὸν ἀφανισθῇ τελείως, ἢ καὶ χεῖρον γένηται, μηδὲ ἐντεῦθεν κέρδος εἰς τὸν σὸν περιγένηται κληρονόμον, οὐ κατασχεθήσεται τῇ depositi, καίτοι τὸ depositum συνάλλαγμά ἐστιν.

des nō transeūt. Est enim certissima iuris regula, qua dicimus Actiones pœnales ex delictis in heredes non dari, veluti, furti, vi bonorū raptorum, iniuriarum, & legis Aquiliæ. Sed heredibus hę competunt, excepta actione iniuriarū, & si qua est alia huic similis, veluti actio in factum quæ tunc competit, cùm sine venia patronus in ius vocatus est. Et ratio quidem in promptu est. Nam quotiens delictum, fortunas eius, qui moriturus erat, minuit: tunc & hæres, vt qui læsus & ipse sit, agere ex delicto poterit. Quod accidit in actione furti, vi bonorum raptorum legisque Aquiliæ. Actionem enim iniuriarum cùm iniuria, quæ mihi illata est, nullum fortunis meis damnum attulerit, meritò heres, vt qui lęsus & ipse non sit, non habebit. Idem est & in illa in factum actione.

¶ Actiones verò quæ ex contractu nascuntur, citra impedimentum & heredibus & in heredes dabuntur. ¶ Videas tamen interdum, vbi nec actio ex contractu in heredes detur. Nam si rem aliquā apud te deposuerim, ac deinde dolo tuo vel omnino interuersa fuerit, vel deterior facta, nec inde emolumenti aliquid ad heredem tuum peruenerit, actione depositi non tenebitur. Et tamen depositū contractus est.

¶ Pœnales autem actiones, quas suprà diximus, si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ, & heredibus dantur, & cōtra heredes trāseunt,

¶ Αἱ δὲ [e] ποιναλίαι ἀγωγαὶ, αἱ εἰρημέναι ἐν τοῖς προλαβοῦσι, κατὰ κληρονόμων μὴ περιπέμπεσθαι, ποτὲ δὲ μὴ εἰς κληρονόμους διαβαίνειν, ἐὰν ζώντων προκαταρχθῶσι τῶν πρωτοτύπων, ἀκωλύτως καὶ μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἐγυμνασθήσονται.

¶ Pœnales autem actiones (quas suprà diximus in heredes non transmitti) si viuis principalibus contestatæ fuerint, citra impedimentum & inter heredes exercebuntur.

a *Actiones pœnales ex delictu in heredes non transeunt, hoc est non dantur aduersus haredes delinquentu* l. 111. §. 1. ff. de regulis iuris. §. 9. sup. de l. Aquil. *Idem est in quasi delictu.* §. vlt. in fi. sup. de obligat. ex quasi delicto.

b *Furti actio haredi quidē competit, non tamen in haredem datur.* Paul. 2. sent. 31. §. 6.

c *Actiones pœnales haredibus dantur excepta iniuriarum actione, & in factum actione qua libertus tenetur, patronum in ius vocans sine venia Pratoris.*

d *Actiones ex contractib. haredibus & in haredem competunt.* l. ex cōtractib. 49. & l. 12. ff. de oblig. *excepto vno casu: & quis ille casus.*

e *Pœnales actiones iudicio inclusa, ac post litē semel contestatā et haredibus et in haredes dantur.* adde 1. Harm. 3. §. 9.

2 ¶ His quæ de iudiciis dicta sunt, & illud necesse est addere: si is quicum agitur, bonam fidem agnoscens actori satisfecerit, id est, aut id quod debet, aut rem quæ ab eo petitur, reddiderit: nihil opus est eũ propterea condemnari, quòd lis cum eo contestata sit. Sed pudori eius ignoscimus, & absolutione eum dignamur: quamuis accipiendi iudicii litísque contestandæ tempore in ea causa fuerit, vt damnari deberet. Et hoc illud scilicet est, quod vulgò iactatur, Omnia iudicia esse absolutoria Hoc est, permissum est Iudici ante condemnationem reum, qui bonam fidem agnoscat, ab actione liberatum dimittere.

a Omnia iudicia absolutoria esse quo sensu dicatur.
b Adde l. 73. in fi. ff. de procurat.

2 ¶ Τοῖς περὶ δικαστηρίων λεγομένοις, ἀνάγκη κἀκεῖνο προσθεῖναι. ἐὰν ὁ ἐναγόμενος πρὸ τῆς καταδίκης, τὸ δέον ἐπιγνοὺς, τὸ ἱκανὸν ποιήσῃ τῷ ἄκτορι, τουτέστιν ἀποδῷ τὸ χρέος, ἢ τὸ πρᾶγμα ἐφ' ᾧ ἐνάγεται, οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες, ὥστε αὐτὸν καταδικασθῆναι, ἐπειδὴ ὅλως προκατήρχθη. ἀλλὰ συνεχόμεθα αὐτοῦ τῇ εὐγνωμοσύνῃ, καὶ ἀπολυτίονος ἀξιοῦται. εἰ καὶ ὁ τῆς προκαταρξεως καιρὸς οἶδεν αὐτὸν ἄξιον ὄντα τοῦ καταδικασθῆναι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῷ πλήθει λεγόμενον, ὅτι [a] πάντα τὰ δικαστήρια ἀπολυτόρια ἐστιν. τουτέστιν ἔξεστι [b] τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης εὐγνωμονοῦντα τὸν ῥέον ἀφιέναι τῆς ἀγωγῆς.

2 ¶ Superest, vt admoneamus, quòd si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis cõuenit eum absoluere, licet in ea caussa fuisset iudicii accipiendi tempore, vt damnari deberet, & hoc est, quod antea vulgo dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

c adde 51. Eclo. 1. περὶ παραγραφῶν. & tit. ff. de except.

DE EXCEPTIONIBVS. TIT. XIII.

ΠΕΡΙ [c] ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ. Τίτλος ιγ.

DE EXCEPTIONIBVS. TIT. XIII.

¶ Actionibus, Exceptiones 1 Metus, Doli, Erroris. 2 Pecuniæ non numeratæ. 3 Pacti. 4 Iurisiurandi. 5 Rei iudicatæ. 6 & similes (de quibus in Digestis plenius agitur) opponuntur. 7 ¶ Exceptionum aliæ sunt ex legibus, iisve quæ legis vicem obtinent (hoc est Senatusconsultis, & constitutionibus Principis) Edictis Prætorum. 8. 9 Sunt & aliæ exceptiones perpetuæ & peremptoriæ, quæ semper agentibus obstant (vt est metus, doli, pacti de nunquam petendo.) 10 Aliæ temporales & dilatoriæ ex re (vt est pacti de non petendo ad tempus.) 11 Ex persona procuratoris (vt si miles, aut mulier) Fuerunt & olim ex persona procuratorem constituentis. Nec enim infamis olim procuratorem poterat constituere, quod hodie sublatum.

CVM dictum sit de actionibus: consequens est, vt & de exceptionibus dicamus, quæ defendendorum eorum gratia quibuscum agitur, cõparatæ sunt. Et quid est exceptio? Est iudicialis quædam allegatio reo competens, aduersus actionem, quæ iure quidem ciuili efficax sit, sed natura iniquas vires habeat.

d Exceptio quid. adde l. 2. & l. 22 ff. eod. & 51. Eclog. l. c. 3.

Εἰπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, ἀκόλουθον ἐνομίσαμεν, καὶ περὶ παραγραφῶν διαλεχθῆναι, αἵτινες ἐπενοήθησαν ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν ἐναγομένων. καὶ τί [d] ἐστι παραγραφή; δικαιολογία τις, ἁρμόζουσα τῷ ῥέῳ κατ' ἀγωγῆς ἐρρωμένης μὲν τῷ νόμῳ. ἄδικον δὲ τῇ φύσει προβαλλομένης ἰσχύν.

SEQVITVR, vt de exceptionibus dispiciamus. Comparatę autem sunt exceptiones defendendorũ eorum gratia, cũ quibus agitur. Sępe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit, tamen iniqua sit aduersus eum cum quo agitur.

1 ¶ Verbi

1 ¶ Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere: palàm est, iure ciuili te obligatũ esse & actio, qua intenditur, dare te oportere, efficax est. sed iniquum est te cōdemnari. Ideóque datur tibi exceptio, quòd metus caussa, aut doli mali, aut in factum composita ad impugnandam actionem.

2 ¶ Idem iuris est, si quis quasi credendi caussa pecuniam à te stipulatus fuerit neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eũ, certum est: dare enim te oportet, quum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquũ est, eo nomine te condemnari,

1 ¶ Οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, φόβον [a] σοι ἐπήγαγον, καὶ παρεσκεύασά σε ἐπερωτηθῆναι ὅτι δώσεις μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἢ ἐδελέασά σε δολερῶς σοι προσελθών, ὥστε σε ἐπερωτηθῆναι, ἢ καὶ πλανηθεὶς ὑποπτεύσας ἑαυτὸν ὀφείλειν, καὶ ἐπερωτήθης ταῦτα ἃ χρεωστεῖν ἐνόμιζες, εἰ καὶ ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, καὶ ἔτεκε τὴν verbis ἐνοχὴν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐρχομένην ἀγωγήν. ὥστε οὖν ἰσχύουσαν ἔχω τὴν ex stipulatu κατὰ σοῦ, ἤτοι τὸν κονδικτίκιον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι μηδὲν ὀφείλοντά σε κατὰ νόμους ἀπαιτεῖσθαι, τούτου χάριν κινοῦντί μοι τὴν ex stipulatu, ἀντιθήσεις παραγραφὴν λέγων, ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ φόβον ἐπερωτήθην. ἤγουν ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ πλάνην ὡμολόγησά σοι δώσειν. ἰδοὺ ἡ ἀγωγὴ ἴσχυσε τῷ νόμῳ. ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἄδικος ἦν ἡ ταύτης ἰσχύς, ἐπενοήθη δικαιολογία, ἤτοι παραγραφή, δι' ἧς ἐβοηθήσας αὐτῷ· αὕτη δὲ ἡ περὶ πλάνης παραγραφὴ in factum λέγεται· ἐπειδὴ διηγηματικῶς ταύτην ἀντιτίθησιν.

2 ¶ Ἀντιτίθεται παραγραφή, καὶ ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. [b] ἠτήσας με ὥστε ἐκδανεῖσαί σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὑπεσχόμην τοῦτο πρᾶξαι, εἰ γοῦν πρότερον ἐκτιθεμένην γραμματεῖον παρέχεις, λαβὼν ἐγὼ τοῦτο, ὑπεσχόμην τῇ ἑξῆς ποιῆσαι τὴν ἀπαρίθμησιν, οὐκ ἐποιησάμην δέ. μετὰ ταῦτα παρῆλθε χρόνος. εἶδ' ὡς ἐγὼ ὅτι ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, κινῶ κατὰ σοῦ τὸν κονδικτίκιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι καταδικάζεσθαί σε, ὡς τῆς ἀπαριθμήσεως μὴ γινομένης, δοθήσεταί σοι παραγραφή, ἡ τῆς ἀναργυ-

1 ¶ Veluti (vt rem exemplo ostendam) metu tibi iniecto, curaui: vt promitteres mihi te daturum cētum aureos. Aut dolo aggressus, eò te illectum perduxi, vt promitteres aliquid. Aut etiã per errorē, cùm debere te putares, promisisti ea mihi stipulãti, quæ mihi credebas deberi. Quamuis stipulatio vim suam explicuerit, obligationémq. verborum pepererit, & actionē, quæ ex ea nascitur: vt ego iam efficacem tecum habeam ex stipulatu actionem, aut etiam condictionē: tamen quia iniquum est, vt quod non debeas, id propter regulas iuris soluere cogaris: ideo mihi ex stipulatione agenti exceptionem oppones: *si non per metum promisi*: aut si non per errorem dare tibi spopondi. Ecce actio iure ciuili valebat: sed quoniam natura iniquum erat, vt valeret, data est tibi exceptio, qua teipsum iuuare possis. Hęc autem exceptio erroris, in factum dicitur: quia *διηγηματικῶς*, id est narratiuè opponitur.

2 ¶ Opponi solet exceptio & illa in specie. Centum à me aureos mutuo rogabas, Promisi id facere. Tu igitur priusquàm pecuniam exhiberem, literas stipulationis mihi dedisti. Quibus acceptis, recepi me facturũ, vt postridie pecunia numeraretur: Nec feci tamen: Post hæc temporis aliquãtum præterit. Ego cùm scirem efficacē esse stipulationē, condictione tecum agere cœpi. velut ex stipulatione propter exactam strictámq. iuris rationem. Verùm quoniam iniquum est condemnari te, vtpote non sequuta numeratione, exceptio tibi dabitur,

a *∇. titul. Digest. de doli mali & metus exceptione eam mendatur inscriptio extat. 51. Eclo. 4.*

b *adde l. 3 ff. de except. doli.*

a ἀναργυρίας παραγραφὴ: pecunia non numerata actio, de qua adde §. vlt sup. de literarum oblig. adde 2. Harmeno. 1. περὶ ἀναργυρίας. & 23 Eclog. 1. περὶ ἀναργυρίας. Est & apud auctorem μονοβ. caput περὶ ἀναργυρίας & Nou. 100. περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐπὶ τῇ προικὶ ἀναργυρίας.

quam Iurisconsulti vocāt Pecuniæ non numeratæ. Et olim quidem exceptio hæc vsque ad quinquennium opponi poterat, sed hodie (vt suprà libro tertio diximus Titul. xxi. cùm de literarum obligatione ageremus constitutio Imperatoris nostri ad biennium eam coangustauit. Atque ita si intra biennium agam, exceptio mihi obstabit: eo vero elapso, exceptio reo non dabitur.

3 ¶ Huic & illa species similis est, Cētum tibi aureos mutuò dedi. Post tēpus aliquod conuēnit, ne quod mihi deberes, peterem. Factum hoc ipso iure cōdictionem non perimit, quoniam stricti iuris est actio. Sed adhuc iure ciuili obligat⁹ manes. Quoniam ergo & efficax mihi est condictio, rectéque intendo, Si apparet te dare oportere: & tamen iura naturæ lædo, pactionib. meis aduersans. ac modò remittens, nunc iterum petens: pacti exceptio mihi obstabit.

b l. 27. §. pactum. ff. de pactis.

c Mutuum, stricti iuris.

d l. 7. §. sed cum nulla. ff. de pactis.

4 ¶ Cētum mihi aliquis aureos debebat. Petere ab eo cœpi quod mihi debebat. Negauit ille se quicquam debere. Iusiurandū ei detuli. Iurauit se nihil debere. Nihilominus falsa & efficax mihi est condictio. Quemadmodum enim pactū, ita & iusiurandum, actionem ipso iure nō extinguit: verùm, quoniam absurdum est, vt ego cum eo agendo, de periurio ipsius quæram, iusiurandi exceptio mihi obstabit. Quoniam dicet is, quicum agetur: *si non iurani, nihil me tibi debere.* Non solùm autem in actionibus in personam, sed & in actionib. in rem, exceptiones opponi possūnt: veluti, tenebas rem

e Pacti & iurisiurandi cognatio.

f Pactis aut iureiurando ipso iure actiones non soluuntur.

g De iurisiurandi actione & exceptione. adde §. 11. sup. de actionibus. l. 5. l. 15. ff. de except.

είας, [a] ἣν οἱ νομικοὶ λέγουσι pecuniæ non numeratæ. ἀλλὰ πάλαι μὲν μέχρι πενταετίας ἠδύνατο ἀντιτίθεσθαι ἡ τοιαύτη παραγραφή. σήμερον δὲ καθὰ εἰρήκαμεν ἐν τῇ τρίτῃ ἰνστιτουτίονι, τίτλῳ κα, περὶ τῶν λίττερις διαλεγόμενοι, διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐστένωσε ταύτην εἰς διετίαν. καὶ εἰ μὲν ἔσω τῆς διετίας κινῶ, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφή. ταύτης δὲ παραδραμούσης, ἀρνηθήσεται τῷ ῥέῳ ἡ παραγραφή.

3 ¶ Ὅμοιόν ἐστι κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἐδάνεισά σοι ρ νομίσματα. μετὰ χρόνον τινὰ πάκτον ἐποίησα, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω τὸ χρέος. τὸ πάκτον τοῦτο οὐκ ἀναιρεῖ[b] ipso iure τὸν κονδικτίκιον, στρίκταν[c] οὖσαν τὴν ἀγωγήν. ἀλλὰ μένεις ἔτι τῷ νόμῳ ἔνοχος. ἐπειδὴ οὖν ἰσχύει κατὰ σοῦ ὁ κονδικτίκιος, καὶ καλῶς λέγω, Εἰ φαίνεταί σε χρῆναι δοῦναι, ἀδικῶ δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον, ἐναντιούμενος τοῖς ἐμαυτοῦ συμφώνοις, συγχωρήσας, καὶ πάλιν ἀπαιτῶν, ἀντιτίθεταί μοι[d] ἡ τοῦ πάκτου παραγραφή.

4 ¶ Ἐχρεώστει τις ἐμοὶ ρ νομίσματα. ἀπῄτουν αὐτὸν τὸ χρέος, ἠρνεῖτο ἐκεῖνος τὸ ἐποφείλειν. ὅρκον αὐτῷ ἐπήγαγον, ὤμοσεν ὡς οὐδὲν χρεωστεῖ. οὐδὲν ἧττον ἔρρωταί μοι ὁ κονδικτίκιος. ὥσπερ[e] γὰρ τὸ πάκτον, οὕτω καὶ ὁ ὅρκος ipso iure[f] οὐ διαλύει τὴν ἀγωγήν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι κινοῦντά με ἐλέγχειν αὐτοῦ τὴν ἐπιορκίαν, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφὴ[g] ἡ τοῦ ὅρκου. λέγει γὰρ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλ' εἰ μὴ ὤμοσα μηδέν σοι ἐποφείλειν. ¶ Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν περσοναλίων ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν in rem δύνανται ἀντιτίθεσθαι αἱ παραγραφαί. οἷον ἐκράτει

placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere: cuius tempora nos (secundū quod iam superioribus libris scriptum est) constitut. nostra coarctauimus.

3 ¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet, quia pacto conuēto obligationes non omnino dissoluuntur, qua de caussa efficax est aduersus eum actio, quā actor intendit, *si apparet eum dare oportere.* Sed quia iniquum est, contra pactionem eum condēnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

4 ¶ Æquè si debitor, creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet. sed quia iniquum est de periurio quæri, defenditur per exceptionem iurisiurandi. ¶ In iis quoq. actionibus, quibus in rem agitur: æquè necessariæ sunt exceptiones, veluti, si

petitore deferente, possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilominus petitor eandem rem vindicet. licet enim verum sit, quod intendit, id est, rem eius esse, iniquũ tamen est possessorem condemnari.

5 ¶ Item si in iudicio tecum actum fuerit, siue in rem, siue in personã, nihilominus obligatio durat, & ideo ipso iure de eadem re postea aduersus te agi potest, sed debes per exceptionem rei iudicatę adiuuari.

6 ¶ Hæc exempli caussa retulisse sufficiat. Alioqui quàm ex multis variisq; caussis exceptiones necessariæ sint, ex latiorib. Digestorum seu Pandectarum libris intelligi potest.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicẽ obtinent, vel ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ. 9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ sunt, quæ semper agentibus obstant, & semper rem de qua agitur, perimunt, qualis est exceptio

πρᾶγμα διαφέρει τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. ἤτουν τοῦτο λαβεῖν παρὰ σοῦ. σὺ τοῦτο διεβεβαίου τῆς σῆς εἶναι δεσποτείας. ὅρκον ἐπήγαγον περὶ τούτου. ὤμοσας ἑαυτὸν εἶναι δεσπότην. ἐὰν ἔλθω μετὰ ταῦτα κινῶν κατὰ σοῦ τὴν in rem, ἁρμόζει γὰρ μοι οὐδὲν ἧττον, οὐ δὲ γὰρ ὁ ὅρκος ἐπέσβεσε τὴν οὖσαν παρ᾽ ἐμοὶ δεσποτείαν, ἀντιτίθεταί μοι διὰ τὸ φύσει δίκαιον ἡ τοῦ ὅρκου παραγραφή.

5 ¶ Ἐκίνησα κατὰ σοῦ τὴν ἁρμόζουσαί μοι in rem, ἢ περσοναλίαν. ἡττήθην δὲ ἐγὼ αὐτὸς συναρπαγείς, ἢ τοῦ δικαστοῦ κακῶς ἀποφηναμένου. αἱ μὲν ἀγωγαὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἰσχύος. εἰ δὲ πειραθῶ αὖθις αὐτὰς κινῆσαι, ἐκβάλλομαι τῇ rei iudicatæ [a] παραγραφῇ.

6 ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου ἐξαριθμήσασθαι θέματα, ἐξ ὧν τίκτονται παραγραφαί. πολλαὶ δὲ ἕτεραι, καὶ ποικίλαι εἰσὶν αἰτίαι παραγραφῶν δικτικαί. ταύτας δὲ τελειότερον μαθησόμεθα, ἐκ τῶν διγέστων, ἤτοι τῶν πανδέκτων. [b]

7 ¶ Τοῦτο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι τῶν παραγραφῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀπὸ νόμου, αἱ δὲ ἀπὸ τῶν νόμου τάξιν ἐχόντων, οἷον δογμάτων καὶ διατάξεων, ἐπινενόηνται. ταύτας δὲ αὐτὸς ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ.

8 ¶ Τῶν παραγραφῶν αἱ μέν εἰσι περπετοῦαι, [c] αἵτινες καὶ περεμπτόριαι προσαγορεύονται. αἱ δὲ τεμποράλιαι, ἤτοι διλατόριαι.

9 ¶ Καὶ περεμπτόριαί [d] εἰσιν, αἵτινες διηνεκῶς ἀντέχειν τοῦ ἄκτορι, ἀεὶ τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ κινουμένην ἀγωγὴν ἀναιροῦσαι, ἐπειδὴ διαλύουσι

quæ ad me pertinet: persequi eam abs te volui. Tu verò tuã esse asseuerabas. Iusiurandum tibi detuli. Iurasti te esse dominũ. Si deinde ego tecum in rem agere cœpero. (nam adhuc actio mihi competit, quoniam iusiurandum dominium meum non extinxit:) ex æquitate naturali, exceptio iurisiurandi mihi obstabit.

5 ¶ Actio mihi aliqua tecum erat in rem aut in personam. Agere hac institui Et victus sum, siue quod Iudici obreptum fuerit, aut ego me nimia celeritate precipitauerim, siue quòd iudex malè pronuntiauerit. Non est dubium, quin actiones mihi efficaces maneant. Si tamen iterum petere cœpero, exceptione rei iudicatæ submouebor.

6 ¶ Atque hactenus quidem, species quasdam & exempla enumerasse sufficiat, ex quib. exceptiones nascantur. Porrò sunt & aliæ multæ ac variæ caussæ, quæ exceptiones admittant. Sed eas plenius perfectiúsque ex digestis seu Pandectis discemus.

7 ¶ Enimuerò illud sciendum est, exceptionum alias esse ex legibus, alias ex his quæ legis vim obtinent introductas esse, vt S. C. aut Principum constitutionibus, alias item Prætorem inuenisse.

8 ¶ Omnium autem exceptionum, quædam perpetuæ sunt, quæ & peremptoriæ dicuntur: aliæ temporales, siue dilatoriæ.

9 ¶ Et peremptoriæ sunt, quæ in perpetuũ obstant actori, & semper actionẽ perimũt, quia scilicet vires

a v. d. Digest. de exceptione rei iudicatæ.

b hoc est ex li. 44. Digest.

c Quas περπετούας vocat hic author synopsis Basilicon 51. tit. 1. vocat διηνεκεῖς: quas hic τεμποράλιας: synopsis dicuntur πρόσκαιρα, quæ ad certum tempus opponuntur & dilationem tribuunt. l. 3. ff. de exceptionibus.

d Perpetuæ exceptiones quæ semper locum habent. quæ nõ possunt euitari l. 3. ff. eod. quæ agentibus semper obstãt, vt hic.

a *Exceptiones perpetuæ sunt, doli, metus pacti conuenti omnino perpetui, id est, ne omnino pecunia petatur.* 51. Eclog. 1 c. 4. l. 1. ff. eod. *Hoc etiam numero censetur iudicati exceptio. & si quid contra leges factum esse dicetur.* d. c. 4. d. l. 3.

b *τεμπεράλιαι quæ hic dicuntur exceptiones authori* Eclo. d. c. 4. *dicũtur πρόσκαιροι ἢ μονοτικαὶ temporales & indicatiuæ.*

c *Hæc exceptio τοῦ προσκαίρου συμφώνου dicitur.* d. c. 4. *hoc est pacti conuẽti temporalis.* d. l. 5.

d *Dilatoriæ exceptiones cur dicantur.*

e *Dilatoria exceptione quemadmodum peremptoria exceptio adquiratur.*

actionis resoluant, Talis est doli exceptio, & Quod metus causa, & Pacti conuenti, cùm ita cõuẽnit ne vnquam à debitore, quòd mihi deberet, peterem.

10 ¶ Tẽporales autẽ sunt, quæ ad certũ tempus obstant: qualis est temporarij pacti exceptio, cùm scilicet conuenit, ne vsque ad quinq; annos debitum peterem: quoniã intra tempus hoc obstat mihi exceptio, sed eo elapso, extinguitur. Itaque si intra annum (vt dictum est) agere velim, obstabit mihi prædicti pacti exceptio, aut alia quævis similis. Atque ideo actionem in quinquennium differre debeo, & post tempus agere. Nã inde dilatoriæ dicuntur, quòd rem differant. Dilatio enim ab eo quod est differre, vocata est. Quòd si intra tempora quinque annorũ agere peragam, ita mecũ in animo rationem subducens, si illum præcipitem dare ante diẽ & iudici obrepere potero, iam inde confestim id quod mihi debetur, consequar: sin verò temporarii illius pacti exceptio mihi obstabit, necesse erit omnino, vt post quinquenniũ consequi liceat. Qui apud sese huiuscemodi cogitationẽ instituet, non rectè sibi videtur consultum iri. Nam intra tempora submouebitur per exceptionẽ pacti, & post tempora, si peragat agere, habebit aduersum se exceptionem rei iudicatæ, quoniã hæc peremptoria est. Nã illud in vniuersum sciendum est, per exceptionẽ dilatoriam, quæ semel opposita efficax fuerit, hoc est, actorem à iudicio repellere potuerit, peremptoriam exceptionem adquirit. Hunc igitur in modum totam litem actor amittit.

¶ **Sed olim hæc in vsu**

τῆς ἀγωγῆς τὴν ἰσχύν. τοιαύτη [a] ἐστὶν ἡ τοῦ δόλου παραγραφή, ἡ τοῦ φόβου, ἡ τοῦ πάκτου, ἵνα πακτεύσω τῷ δεβιτωρί, ὅτι οὐδέποτέ σε ἀπαιτήσω τὸ χρέος.

10 ¶ Τεμπεράλιαι [b] δέ εἰσιν, αἱ μέχρι φανεροῦ χρόνου ἀντικείμεναι, οἷον τῆς τεμπεραλίου [c] πάκτου παραγραφή. ἵνα πάκτον ποιήσω τῷ ἐμῷ δεβιτωρί, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω σε τὸ χρέος, ἕως πέντε ἐνιαυτῶν. εἴσω μὲν γὰρ τούτου τοῦ χρόνου ἀντίκειταί μοι ἡ παραγραφή. παραδραμούσης δὲ τῆς πενταετίας ἀποσβέννυται. ὥστε οὖν καθὰ εἴρηται βουλομένῳ μοι εἴσω τοῦ χρόνου κινῆσαι, ἀντίκειται παραγραφή, ἡ τοῦ προειρημένου πάκτου, ἢ ἑτέρα οἵα δήποτε ὁμοία· διὸ ὀφείλω τὴν πενταετίαν ὑπερθέσθαι. καὶ μετὰ ταῦτα κινεῖν. διὰ τοῦτο [d] γὰρ διλατόρια προσαγορεύεται, διὰ τὸ ἔχειν ὑπέρθεσίν τινα. Dilatio γὰρ λέγεται ἡ ὑπέρθεσις. εἰ δὲ πειραθῶ κινῆσαι εἴσω τῆς πενταετίας, τοῦτο καθ᾽ ἑαυτὸν λογισάμενος, ὅτι εἰ μὴ δυνηθῇ συναρπάσαι, ἐντεῦθεν ἤδη τὸ χρέος ἀπαιτῶ· εἰ δὲ ἀντιτεθῇ μοι ἡ τοῦ τεμπεραλίου πάκτου παραγραφή, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτήσω μετὰ τὴν πενταετίαν. ὁ ταῦτα λογισάμενος κακῶς βουλεύεται. τέως μὲν γὰρ ἐκβάλλεται. μετὰ δὲ τὴν πενταετίαν εἰ πειραθῇ κινῆσαι, ἀντικειμένην ἔχει τὴν rei iudicatæ παραγραφήν· ἥτις ἐστὶ περεμπτορία. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικὸν ὅτι [e] διλατορία παραγραφὴ ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, τουτέστι δυνηθεῖσα τὸν ἄκτορα ἐξωθῆσαι τοῦ δικαστηρίου, περεμπτορίαν τίκτει παραγραφήν. τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἐκπίπτει. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ πα-

doli mali, & quod metus caussa factũ est, & pacti conuenti; cùm ita cõuenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ sunt quæ, ad tempus nocent, & temporis dilationẽ tribuũt, qualis est pacti conuenti, cùm ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium, nam finito eo tempore, non impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certũ tempus agere volentib. obiicitur exceptio aut pacti conuenti, aut alia similis, differre debent actionẽ, & post tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur. Alioqui si intra tempus egerint, ob iectaque fit exceptio, neque eo iudicio quicquam conseque bantur propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cùm temere rem in iudicium deducebãt, & consumebant: qua ratione rem amittebant.

¶ Hodie

¶ Hodie autem non ita stricte hoc procedere volumus, sed eū qui ante tēpus pactionis, vel obligationis litē inferre ausus sit Zenonianæ constitutioni subiacere censemus. quam sacratissimus legislator de iis, qui tempore plus petierint, protulit, & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, si contempserit, in duplū habeant ii, qui talem iniuriam passi sint, & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint, vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare.

11 ¶ Præterea etiam ex persona sunt dilatoriæ exceptiones, quales sunt procuratoriæ, veluti si per militem aut mulierem agere quis velit. Nam militibus nec pro patre, vel matre, vel vxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri cōceditur. Suis

λαιόν. σήμερον δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐ βούλεται ταύτην τὴν ἄδικον χώραν ἔχειν ἀκρίβειαν· ἀλλά φησιν, ἐάν τις ἐπερωτήσας, Ὁμολογεῖς δίδοναί μοι μετὰ πενταετίαν; ἢ καὶ δανείσας τινὶ πάκτον ποιήσηται μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ δάνεισμα ἕως ε ἐνιαυτῶν. εἴσω δὲ πενταετίας τῆς ἐγκειμένης τῇ ἐπερωτήσει, ἢ τῷ γινομένῳ πάκτῳ κινήσει, χώραν ἐχέτω ἡ Ζήνωνος [a] διάταξις ἐπ' αὐτῷ, ἡ διαλεγομένη περὶ τῶν κατὰ χρόνον plus πεπτωκότων. ἥτις παρακελεύεται, τοιοῦτόν τι πλημμελήσαντα, καὶ πρὸ τριετίας τυχὸν τοῦ περαιωθῆναι τὴν πενταετίαν, τὴν τῷ πάκτῳ περιεχομένην, ἢ καὶ ἐγκειμένην τῇ ἐπερωτήσει κινοῦντα, ὥστε μηδὲν ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνειν τι, ἀλλὰ διπλασιάζεσθαι κατ' αὐτοῦ τὴν προθεσμίαν, καὶ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν ἑξαετίαν ἀναμεῖναι. μετὰ δὲ τὴν ἑξαετίαν τότε κινῶν λήψεται, ἵνα παράσχῃ τὰ δαπανήματα ὁ ἄκτωρ, ὅσα ὁ ῥέος ἐδαπάνησεν ἐναχθεὶς πρὸ τοῦ χρόνου. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ σωφρονισθέντες οἱ κρεδίτωρες, τὰς ὑπ' αὐτῶν διδομένας οὐ καταφρονοῦσι προθεσμίας.

11 ¶ Τῶν δὲ διλατωρίων [b] παραγραφῶν, αἱ μὲν ἀπὸ πράγματος, αἱ δὲ ἀπὸ προσώπου ἀναφύονται. καὶ ἀπὸ πράγματος μὲν, οἷον ἡ τοῦ [c] τεμποραλίου πάκτου παραγραφή. ἀπὸ προσώπου δὲ αἱ [d] προκουρατόρειαι, οἷον ἐάν τις διὰ στρατιώτου, ἢ γυναικὸς [e] ἐνάγειν βουληθῇ, ἐκβάλλεται παραγραφῇ. στρατιώτης [f] γὰρ οἷον τοῖς ὅπλοις σχολάζειν ὀφείλων, procuratorio nomine οὐδὲ ὑπὲρ πατρὸς, ἢ μητρὸς, οὐδὲ ὑπὲρ γαμετῆς, οὐδὲ εἰ ἔχει θείαν ἀντιγραφὴν, συγχωρεῖται κινεῖν. ὑπὲρ ἑαυτοῦ

fuerunt. Hodie verò Imperator noster sanctissimus tam iniquę huic subtilitati locum esse noluit. Sed constituit, vt qui aut ita stipulatus est, Post quinquennium mihi dare spondes? aut qui mutuū dedit, & pactum deinde cum debitore fecit, ne intra quinque annos id ab eo peteret: si ante quinquennium vel stipulationi insertum, vel in pactū deductum agat: locum in eo haberet Zenonis constitutio, quam de his edidit, qui tempore plus peterent. Hac autem ita cauetur, vt qui tale aliquid deliquit, & ante trienniū fortè, quàm quinquenniū exiret, quod vel in stipulationem deductum vel pacto indultum fuerit, agit: nihil inde consequatur emolumenti, sed aduersus eum præscripta tempora duplicentur, & ipse sexennium expectare cogatur. Sed &, vt cùm agere peracto sexennio volet, ita suū actor recipiat, si impensas ac sumptus quos is, qui ante tempus conuentus erat, fecerit, ei restituerit. Hoc enim modo prudentiores facti creditores, tēpora ac inducias quas ipsi dederint, non tam facilè contemnent.

11 ¶ Dilatoriarum autē exceptionum aliæ ex re, aliæ ex persona nascitur. Et ex re quidem, vt temporarii pacti exceptio. Ex persona verò vt procuratoriæ. Veluti si quis per militem aut fœminam agere velit. Exceptione enim submouebitur. Nam miles quum totum se debeat armorum studio & exercitio dare, ne pro patre quidem aut matre, immò neq; pro vxore, quamuis sacrum haberet rescriptum, procuratorio nomine agere potest. Pro se

a *de qua 33. vers. sed hæc quidem sup. de act.*

b *Exceptionū dilatoriarum causa dua rei & persona:*

c *Exceptio pacti temporalis ex re nascitur.* adde l. 2. ver. temporales. ff. eod.

d *Exceptiones procuratoriæ dilatoriæ sunt ex persona, hoc est earū dilatio ex ipsa agentis persona nascitur.* adde l. 2. in fi. ff. eod. l. 6. ff. de oper. nou. nunt.

e l. 41. ff. de procura. 1. Harm. 13 §. 1.

f *Miles procurator alterius esse non potest omnimodo.* l. 7. C. de procuratoribus. l. 10. & 31. C. de locato.

verò agere non prohibetur. Nam id legibus, quæ de re militari latæ sunt, nõ repugnat. ¶ Sunt & aliæ dilatoriæ exceptiones, quæ ex personis nascantur: eæque procuratoribus ex causa infamiæ opponi solent. Porrò quid id sit, dicere operæpretium est. Tu verò hæc habe in modum cuiusdam præuiæ inspectionis. Si quis aut depositi aut iniuriarum cõdemnatus fuerit, infamis fit. Is autem cui infamiæ nota inusta est, multis afficitur pœnis. Nam neque in Senatum allegi, neque Decurio creari, neque militiæ nomen dare, neque aduocationes subire, neq; procurator cuiusquam esse, neque si agat, procuratorẽ constituere potest: Suam tamen litẽ per se non prohibetur persequi. His ita inspectis, vide nunc deinceps rem quam agimus. Volebam tecum agere. Infamem aliquem procuratorem constitui, aut cum is integræ famæ esset, ego infamis erã, infamiæ exceptio obstabit. Dicet enim is cũ quo agetur: si tu procurator non infamis es, aut certè non ab infami datus es. Et est hæc exceptio dilatoria ex persona nascens. Facile est autem dilatorias has exceptiones effugere. Nam si dixerit reus infamem esse procuratorem: possum eo submoto aliquem integræ famæ constituere, aut per meipsum litigare. Sin autem dixerit, infamem esse qui procuratorem dederit: id vitabo, si procuratorem missum faciam, & ipse in causam descendam. Nã qui infamia laborat, quamuis procuratorẽ non constituat, tamen per sese agere potest. Quòd si actor hac exceptione contempta, ita secũ in animo suo cogitet: siue fefellero ac causam vicero, siue

a *Infames sunt qui depositi aut iniuriarũ condemnati.*

b *Infamis quam pœnas patiatur.*

c *Infamis postulare prohibetur: sed neque cognitor fieri potest.* l. quos. ff. de postulando. *Paul. 1. sen. 2. §. 1.*

d *Infamis mãdata dare non potest Anianus ad 1. Paul sent. 2. §. 1.*

δὲ κινεῖν οὐ κεκώλυται. τοῦτο γὰρ τοῖς περὶ στρατιωτῶν οὐκ ἐναντιοῦται νόμοις.

¶ Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι διλατόριαι παραγραφαί, ἀπὸ προσώπων ἐγειρόμεναι, αἵτινες ἀντιτίθενται τοῖς προκουράτορσι, διὰ τὸν λόγον τῆς ἀτιμίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν [a] τις καταδικασθῇ τῇ depositi ἐναχθείς, ἢ τῇ iniuriarum, γίνεται ἄτιμος, ὁ δὲ ἀτιμωθείς, πολλὰς ὑφίσταται ποινάς. [b] οὔτε γὰρ συγκλητικὸς γενέσθαι δύναται, οὔτε βουλευτής. οὐδὲ στρατεύεται, οὐδὲ συνηγορεῖ. [c] οὐδὲ γίνεταί τινος προκουράτωρ. οὔτε ἐνάγων δύναται διδόναι [d] προκουράτορα. αὐτὸς μέντοι δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν οὐ κεκώλυται. ἐπειδή σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἠβουλήθην κατὰ σοῦ κινῆσαι δίκην. προβαλόμενον προκουράτορα ἄτιμον ὄντα ἢ ἐκεῖνος μὲν ἔντιμος, ἐγὼ δὲ ἄτιμος, ἀντιτίθεται παραγραφὴ, ἡ τῆς ἀτιμίας. ὁ γὰρ ἐναγόμενος λέγει· ἀλλ' εἰ μὴ ἄτιμος εἶ σὺ ὁ προκουράτωρ, ἤγουν ἀπ' ἀτίμου ἐδόθης. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ παραγραφὴ διλατόρια ἀπὸ προσώπου ἐγειρομένη. Τὰς δὲ διλατορίας παραγραφὰς δυνατὸν ἐκκλῖναι μεθόδῳ. εἰ γὰρ εἴπῃ ὁ ῥέος, ὅτι ἄτιμός ἐστιν ὁ προκουράτωρ, δύναμαι ἐγὼ ἀμείψας αὐτὸν προβάλλεσθαι ἔντιμον, ἤγουν δι' ἐμαυτοῦ δικάσασθαι. εἰ δὲ εἴπῃ ἄτιμός ἐστιν ὁ σὲ προβαλλόμενος, ἐκκλίνω ταύτην, ἀποκινῶν μὲν τὸν προκουράτορα, δι' ἐμαυτοῦ δὲ κινῶν. ὁ γὰρ ἄτιμος, εἰ καὶ μὴ δῷ προκουράτορα, ἀλλ' οὖν δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν δύναται. εἰ δὲ ὁ ἄκτωρ καταφρονήσει τῆς τοιαύτης παραγραφῆς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ νικῶ τὴν δίκην, ἢ ἐὰν αἰ-

verò negotiis superesse sine offensa militaris disciplinæ possunt. ¶ Eas verò exceptiones, quæ olim procuratoribus propter infamiã vel dantis vel ipsius procuratoris opponebantur, cùm in iudiciis frequentari nullo modo perspeximus, conquiescere sancimus, ne dum de his altercatur, ipsius negotii disceptatio protelatur.

πεδῆ ἡ παραγραφὴ, δι' ἐμαυτοῦ κινῶ, καὶ λαμβάνω τὸ χρέος, ἑαυτὸν ἀπατᾷ. προεκθεὶς γὰρ μετὰ ταῦτα κινῆσαι, ἐκβάλλεται περεμπτορίᾳ παραγραφῇ, ἢ τῇ rei iudicatæ, διὰ τὸν ἤδη παραδοθέντα σοι κανόνα, τὸν λέγοντα, ὅτι διλατορία παραγραφὴ, ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, περεμπτορίαν ποιεῖ παραγραφήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ἀτιμίας τὸ παλαιὸν ἐτρακτάζετο. σήμερον δὲ διὰ τὸ μὴ συνεχῶς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναστρέφεσθαι ταῦτα, οὐδὲ δυνατὸν διὰ τὴν ἀσυνήθειαν, τρακτάζειν τι περὶ ἀτιμίας, τῇ προφάσει τῶν προκουρατόρων ἀντιτεθειμένην. ἄτοπον γὰρ περὶ προσώπων ποιότητα φιλονεικοῦντας τὴν τοῦ πράγματος ἐπεκτείνειν ζήτησιν.

opposita exceptione illa, per meipsum egero, omnino contendam id quod mihi debetur, seipsum planè decipit. Nam si deinde agere cœperit, peremptoria rei iudicatæ exceptione submouebitur. Idque propter regulam iam tibi traditam, qua dicimus: per exceptionem dilatoriã quæ semel opposita efficax fuerit, peremptoriam exceptionem adquiri. Verùm hæc quæ de infamia dicta sunt, olim procedebant. Sed hodie, cũ hæc frequẽter in iudiciis nõ versentur: ne fieri quidem videtur posse, vt aliquid de infamia quæ procuratoribus obiici posset, propter desuetudinẽ eius tractemus aut quæramus. Nam & illud absurdum esse visum est, dum de personarum conditione altercamur, ipsius negotii disceptationem longius differre.

DE REPLICATIONIBVS. TIT. XIIII.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΛΟΚΩΝ.[a] Τίτλος ιδ.

DE REPLICATIONIBVS. TIT. XIIII.

¶ 1 De actorum replicationibus. 2 Duplicationibus reorum. 3 Triplicationibus actorum. 4 & deinceps exceptionibus, puta, Quadruplicationibus: & si quid tale in digestis occurrit. 5 Exceptiones quæ debitori principali competunt, plerunque etiam competere debitorum fideiussoribus: plerunque etiam non competere, & quæ illæ sint.

INterdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, tamen iniquè noceat. quod quũ accidit, alia allegatione opus est, adiuuandi actoris gratiâ, quæ replicatio vocatur, quia per eã replicatur atq. resoluitur ius exceptionis:

ΩΣπερ ταῖς ἀγωγαῖς ἰσχυούσαις μὲν τῷ νόμῳ, ἀδικούσαις δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἀντιτίθενται αἱ παραγραφαὶ, οὕτω καὶ ταῖς παραγραφαῖς, ἐρρωμέναις μὲν κατὰ τὸ ἀληθὲς, ἀδίκοις δὲ νομιζομέναις τῇ φύσει, ἀντιτίθεται δικαιολογία ὑπὸ τῶν ἐναγόντων, ἥτις λέγεται [b] replicatio. ὠνόμασται δὲ ἐντεῦθεν [c], ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀναπλέκεται καὶ ἀναλύεται ἡ τῆς παραγραφῆς ἰσχύς. Plico γάρ ἐστι τὸ πλέκω. replico δὲ τὸ ἀναπλέκω, καὶ ἀναλύω. θεωρεῖται δὲ τὸ εἰρημένον ἐπὶ τούτου τοῦ θέ-

QVEMADMOdum actionibus quæ iure quidẽ ciuili efficaces sunt, sed ex æquitate naturali iniquè nocent, exceptiones opponi solent: ita & exceptionibus quæ reuera quidem validæ sunt, sed ex æquitate iniquæ putantur, allegatio quædam ab agentibus opponitur, quæ replicatio vocata est. Ac inde nomen habet, quod per eam replicatur ac resoluitur vis exceptionis: nempe à replicando. Prædicta autem tractari possint tali in

a ἀναπλοκαὶ quæ hic replicationes, authori Eclogæ 51. tit. 1. dicuntur ἀντιπαραγραφαί, vt quæ opponantur ταῖς παραγραφαῖς, id est exceptionibus.

b Replicatio est exceptionis exceptio. adde 51. Eclo. 1. c. 3. l. 2. §. replicationes, 1 l. 15. l. 22 ff. de except.

c Replicatio vnde dicta.

DE INTERDICTIS. TIT. XV. | ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ.[a] ΤΙΤΛΟΣ ΙΕ. | DE INTERDICTIS. TIT. XV.

[a] διαλέξεων hic interdicta: παραγγέλματα dicuntur authori Eclo. 58 ti. 14. περὶ παραγγελμάτων. dicuntur & eidem ibidem c. 1 παραγγέλματα.

¶ *De Interdictis, & de Actionibus quæ vice interdictorum competunt. Interdictum quid, à quo, cui petenti detur, ad quem dirigatur, quáve de re possessione aut quasi, aut aliis detur.* 1 PRIMA DIVISIO. *Interdictorum, alia esse Prohibitoria, Restitutoria, Exhibitoria: & eorum alia, aliis non esse magis interdicta.* 2. 3. SECVNDA DIVISIO. *Interdictorum alia esse possessionis Adipiscendæ (vt, Quorum bonorum & Saluianum interdictum)* 4. 5. *Retinendæ, (vt Vti possidetis: & Vtrubi.)* 6 *Recuperandæ.* 7 TERTIA DIVISIO. *Interdictorum alia simplicia, alia duplicia.* 8. 9. *Interdicta, hodie non necessariò peti: sed eorum loco, vtilem actionem competere.*

QVi de actionibus exceptionibusque & replicationibus disseruit, consequens est vt & de interdictis disserat, siue de actionibus quæ vice interdictorum exercentur. Sed & is qui de interdictis disputat, scire debet, quando de possessione loquatur & quando de quasi possessione. Et possessio quidem est, corporalis rei detentio. Quasi verò possessio est, incorporalis rei vsus. Et corporalis quidē res est, veluti fundus, ædes, & quæcunque iis similia sunt. Incorporalis verò, vt vsusfructus, seruitus, & si qua talia. Quum igitur inter duos aliquos de possessione aut quasi possessione controuersia est, Prætorem adeunt, ac totam rem ei exponunt: quoniā in huiusmodi controuersiis sæpe contingit & cædes fieri, & vulnera infligi, & ad manus veniri. Rem itaque omnem Prætori ordine exponunt. At is quædam verba inter eos pronuntiat, non litem dirimens, sed ad pedaneū Iudicem remittens, qui de controuersia ipsorum cognoscat. Dicēdū est igitur:

ΤΟΝ περὶ ἀγωγῶν, καὶ παραγραφῶν, καὶ ῥεπλικατιόνων διαλεχθέντα, ἀκόλουθόν ἐστι, περὶ ἰντερδίκτων διεξηγεῖν, ἤτοι τῶν ἀγωγῶν, αἵτινες εἰς τάξιν τῶν ἰντερδίκτων κινοῦνται. τὸν δὲ περὶ ἰντερδίκτων διαλεγόμενον, ἀναγκαῖον εἰδέναι πότε μὲν περὶ νομῆς λέγει πότε δὲ περὶ ὡσανεὶ νομῆς, καὶ νομὴ[b] μὲν ἐστὶ σωματικοῦ πράγματος κατοχή. ὡσανεὶ[c] δὲ νομή ἐστιν, ἀσωμάτου πράγματος χρῆσις. καὶ σωματικὸν μὲν ἐστιν, οἷον ἀγρὸς, οἰκεία, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἀσώματον δέ ἐστιν οἷον vsusfructus, καὶ δουλεία, καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα. ἡνίκα τοίνυν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς μεταξὺ δύο τινῶν γίνεται φιλονεικία, ἀπέρχονται πρὸς τὸν πραίτωρα τὸ αἴτιον διηγούμενοι, ἐπειδὴ συμβαίνει πολλάκις, καὶ φόνους πλημμελεῖσθαι, καὶ τραύματα ἐπάγεσθαι, καὶ πληγὰς ἐπιφέρεσθαι, ἐν ταῖς τοιαύταις φιλονεικίαις, καὶ διηγοῦνται τῷ πραίτωρι τὸ γεγονός. ὁ δὲ λέγει μεταξὺ αὐτῶν ῥήματά τινα, οὐ τέμνων τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ παραπέμπων αὐτοὺς χαμαιδικαστῇ,[d] ἀκροατῇ γενησομένῳ τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλονεικίας. δεῖ οὖν συναγαγόντα

SEquitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus, quæ pro his exercentur.

[b] νομὴ seu possessio quid. Idem extat §. 4. vers. fructuarius. sup. per quas personas cuique adquiritur. Harm. 3 §. 4. 50. Eclo. 2. §. 6.

[c] Quasi possessio quid.

[d] χαμαιδικαστὴς pedaneus iudex.

¶ Erant autem interdicta formæ atque conceptiones verborum, quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc maximè fiebat: cùm de possessione, aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

1 ¶ Summa autem diuisio interdictorũ hæc est, quo aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria. ¶ Prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti vim sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti quò ei ius erat inferendi: vel in sacro loco ædificari, vel in flumine publico ripáve eius aliquid fieri, quo peius nauigetur.

¶ Restitutoria sunt, quibus restitui

ὁρίσασθαι, καὶ εἰπεῖν, τί ἐστιν ἰντερδίκτον. ἰντερδίκτον[a] δέ ἐστι ὁμιλία πραίτωρος μεταξὺ δύο τινῶν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς ἀγωνιζομένων γινομένη, οὐ τέμνουσα τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ ῥυθμίζουσα τὸν δικαστὴν, ὅπως χρὴ κρίνειν περὶ τῆς ὑποθέσεως. λέγει δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ὁ πραίτωρ, ἢ ὡς κωλύων τι γίνεσθαι, ἢ ὡς κελεύων. μάλιστα δὲ ἐπὶ νομῆς χώρα τοῖς ἰντερδίκτοις. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον μάλιστα, ἐπειδή ἐστιν ὅτε καὶ νομῆς οὐχ ὑπόκειται λόγος, καὶ ἰντερδίκτον ἁρμόζει.

1 ¶ Ἡ δὲ ἄκρα διαίρεσις τῶν ἰντερδίκτων[b] ἐστὶν αὕτη, ὅτι τῶν ἰντερδίκτων τὰ μέν ἐστι προϊβιτόρια, ἤγουν κωλυτικά. τὰ δὲ ἐξιβιτόρια, ἤτοι παραστατικά· τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια ἤτοι ἀποκαταστατικά. ¶ Καὶ προϊβιτόρια μέν ἐστιν, ἐν οἷς κωλύει τι γίνεσθαι, οἷον ἠπείλει τις ἐπιέναι, καὶ τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ διαταράττειν νομήν. προσῆλθον ἐγὼ τῷ πραίτωρι, τὴν τοῦ ἀντιδίκου διηγούμενος ἀπειλήν. εἶπον δὲ ἐμαυτὸν ἀνεπιλήπτως νέμεσθαι καὶ ἀπεφήνατο ὁ πραίτωρ οὕτως λέγων, Sine vitio possidenti vim fieri veto. τουτέστι τῷ νεμομένῳ δίχα ἐλαττώματος βίαν γίνεσθαι κωλύω. ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε τις ἐβούλετο λείψανον αὐτῷ διαφέρον, εἰσαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα δίκαιον ἦν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι. δοθήσεται αὐτῷ προϊβιτόριον ἰντερδίκτον κατὰ τοῦ βουλομένου ἐπέχειν αὐτόν. ἢ καὶ ἐβούλετό τις ἐν ἱερῷ τόπῳ οἰκοδομεῖν, ἢ καὶ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ, ἢ καὶ ἐν ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάζειν τι δι' οὗ κατασκευάσματος, χείρονα ἐποίει τὸν τοῦ ποταμοῦ πλοῦν. κἀνταῦθα δοθήσεται προϊβιτόριον ἰντερδίκτον. ¶ Ῥεστιτουτόρια[c] δέ ἐστι, δι' ὧν ἀποκαθίσταται

omnibus in vnum collectis, quid sit interdictum. ¶ Interdictum ergo est, enuntiatum Prætoris inter duos aliquos, qui de possessione vel quasi possessione contendunt, eam litem, facti quidem speciem cautámque non incidens, sed quomodo de ea iudicandum sit iudicem informans. Hæc autem verba dicit Prętor, aut vt prohibens, aut vt iubens quid fieri. Porrò interdictis vel maximè locus est in possessione. Ideo autem dixi, maximè, quoniam interdum & de possessione quęstio non mouetur, & interdictum tamen competit.

1 ¶ Summa interdictorũ diuisio est hæc, quòd interdictorum alia sint prohibitoria, alia exhibitoria, & alia restitutoria. ¶ Et prohibitoria quidem sunt, quibus aliquid fieri Prætor prohibet: veluti, minas aliquis iactabat aduersum me quasi ingressurus, & possessionem quam habebam turbaturus. Ego prætorem adii, & minas aduersarii exposui, ac sine vitio me possidere dixi. Prætor itaque sic pronuntiauit: Sine vitio possidenti vim fieri veto: Sed & interdum aliquis mortuum, cuius ad ipsum cura spectet, in locum aliquem quò ius ei erat inferendi, inferre vult: huic ergo interdictum prohibitorium dabitur, aduersus eum qui prohibere id voluerit. Aut etiam in sacro loco, vel publico flumine ripáve eius aliquis opus aliquod molitur, quò per flumen peior fiat nauigatio: Nam & hic prohibitorium interdictum dabitur. ¶ Restitutoria autem sunt, quibus restitui

a *Interdictum quid.*

b *Interdictorum trestantũ facit species, κωλυτικὰ (prohibitoria) παραστατικὰ (exhibitoria) iam ἀποκαταστατικὰ restitutoria. Author Eclo. 58. tit. 14. μικτά, id est, mixta, adicit: atque ita interdictorum quatuor species facit: mixta autem dicuntur, quæ & prohibitoria & exhibitoria. l. 1. §. 1. ff. de interdictis.*

c *Horum formula ita concepta. Id restituas. l. 1. in fi. principii. ff. quorum bonorum.*

2 ¶ His quæ de iudiciis dicta sunt, & illud necesse est addere: si is quicum agitur, bonam fidem agnoscens actori satisfecerit, id est, aut id quod debet, aut rem quæ ab eo petitur, reddiderit: nihil opus est eũ propterea condemnari, quòd lis cum eo contestata sit. Sed pudori eius ignoscimus, & absolutione eum dignamur: quanuis accipiendi iudicii litísque contestandæ tempore in ea causa fuerit, vt damnari deberet. Et hoc illud scilicet est, quod vulgò iactatur, Omnia iudicia esse absolutoria. Hoc est, permissum est Iudici ante condemnationem reum, qui bonam fidem agnoscat, ab actione liberatum dimittere.

a *Omnia iudicia absolutoria esse quo sensu dicatur.*
b *Adde l. 73. in fi. ff. de procurat.*

2 ¶ Τοῖς περὶ δικαστηρίων λεγομένοις, ἀνάγκη κἀκεῖνο προσθεῖναι. ἐὰν ὁ ἐναγόμενος πρὸ τῆς καταδίκης, τὸ δέον ἐπιγνούς, τὸ ἱκανὸν ποιήσῃ τῷ ἄκτορι, τουτέστιν ἀποδῷ τὸ χρέος, ἢ τὸ πρᾶγμα ἐφ' ᾧ ἐνάγεται, οὐκ ἔστιν ἐπάναγκες, ὥστε αὐτὸν καταδικασθῆναι, ἐπειδὴ ὅλως προκατήρχθη. ἀλλὰ συντρέχομεν αὐτοῦ τῇ εὐγνωμοσύνῃ, καὶ ἀβσολυτίονος ἀξιοῦται. εἰ καὶ ὁ τῆς προκαταρξεως καιρὸς οἶδεν αὐτὸν ἄξιον ὄντα τοῦ καταδικασθῆναι. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῷ πλήθει λεγόμενον, ὅτι [a] πάντα τὰ δικαστήρια ἀβσολυτόρια ἐστιν. τουτέστιν ἔξεστι [b] τῷ δικαστῇ πρὸ καταδίκης εὐγνωμονοῦντα τὸν ῥέον ἀφιέναι τῆς ἀγωγῆς.

2 ¶ Superest, vt admoneamus, quòd si ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori, officio iudicis cõuenit eum absoluere, licet in ea caussa fuisset iudicii accipiendi tempore, vt damnari deberet, & hoc est, quod antea vulgo dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

c *adde §1. Eclo. 1. περὶ παραγραφῶν. & tit. ff. de except.*

DE EXCEPTIONIBVS. TIT. XIII.

ΠΕΡΙ [c] ΠΑΡΑΓΡΑΦΗΣ. Τίτλος ιγ.

DE EXCEPTIONIBVS. TIT. XIII.

¶ Actionibus, Exceptiones 1 Metus, Doli, Erroris. 2 Pecuniæ non numeratæ. 3 Pacti. 4 Iurisiurandi. 5 Rei iudicatæ. 6 & similes (de quibus in Digestis plenius agitur) opponuntur. 7 ¶ Exceptionum aliæ sunt ex legibus, iísve quæ legis vicem obtinent (hoc est Senatusconsultis, & constitutionibus Principũ) Edictis Prætorum. 8. 9 Sunt & aliæ exceptiones perpetuæ & peremptoriæ, quæ semper agentibus obstant (vt est metus, doli, pacti de nunquam petendo.) 10 Aliæ temporales & dilatoriæ ex re (vt est pacti de non petendo ad tempus.) 11 Ex persona procuratorũ (vt si miles, aut mulier) Fuerunt & olim ex persona procuratorem constituentis. Nec enim infamis olim procuratorem poterat constituere, quod hodie sublatum.

CVM dictum sit de actionibus: consequens est, vt & de exceptionibus dicamus, quæ defendendorum eorum gratia quibuscum agitur, cõparatæ sunt. Et quid est exceptio? Est iudicialis quædam allegatio reo competens, aduersus actionem, quæ iure quidem ciuili efficax sit, sed natura iniquas vires habeat.

d *Exceptio quid. adde l. 2. & l. 22 ff. eod. & §1. Eclog. l. t. 3.*

ΕΙπόντες περὶ τῶν ἀγωγῶν, ἀκόλουθον ἐνομίσαμεν, καὶ περὶ παραγραφῶν διαλεχθῆναι, αἵτινες ἐπενοήθησαν ἐπὶ βοηθείᾳ τῶν ἐναγομένων. καὶ τί [d] ἐστι παραγραφή; δικαιολογία τις, ἁρμόζουσα τῷ ῥέῳ, κατ' ἀγωγῆς ἐῤῥωμένης μὲν τῷ νόμῳ. ἄδικον δὲ τῇ φύσει προβαλλομένης ἰσχύν.

SEQVITVR, vt de exceptionibus dispiciamus. Comparatę autem sunt exceptiones defendendorũ eorum gratia, cũ quibus agitur. Sępe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit, tamen iniqua sit aduersus eum cum quo agitur.

1 ¶ Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti, quod non debueras promittere: palàm est, iure ciuili te obligatũ esse & actio, qua intenditur, dare te oportere, efficax est. sed iniquum est te cõdemnari. Ideóque datur tibi exceptio, quòd metus caussa, aut doli mali, aut in factum composita ad impugnandam actionem.

1 ¶ Οἷον ὡς ἐπὶ θέματος, φόβον [a] σοι ἐπήγαγον, καὶ παρεσκεύασά σε ἐπερωτηθῆναι ὅτι δώσεις μοι ἑκατὸν νομίσματα, ἢ ἐδελέασά σε δολερῶς σοι προσελθὼν, ὥστε σε ἐπερωτηθῆναι, ἢ καὶ πλανηθεὶς ὑπόπτευσας ἑαυτὸν ἐποφείλειν, καὶ ἐπερωτήθης ταῦτα ἃ χρεωστεῖν ἐνόμιζες, εἰ καὶ ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, καὶ ἔτεκε τὴν verbis ἐνοχὴν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἐγειρομένην ἀγωγήν. ὥστε οὖν ἰσχύουσαν ἔχω τὴν ex stipulatu κατὰ σοῦ, ἤτοι τὸν κονδικτίκιον. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπον ἐστὶ μηδὲν ἐποφείλοντά σε κατὰ νόμους ἀπαιτεῖσθαι, τούτου χάριν κινοῦντί μοι τὴν ex stipulatu, ἀντιθήσεις παραγραφὴν λέγων, ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ φόβον ἐπερωτήθην. ἤγουν ἀλλ' εἰ μὴ κατὰ πλάνην ὡμολόγησά σοι δώσειν· ἰδοὺ ἡ ἀγωγὴ ἴσχυσε τῷ νόμῳ. ἀλλ' ἐπειδὴ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἄδικος ἦν ἡ ταύτης ἰσχὺς, ἐπενοήθη δικαιολογία, ἤτοι παραγραφὴ, δι' ἧς ἐβοήθησας αὐτῷ. αὕτη δὲ ἡ περὶ πλάνης παραγραφὴ in factum λέγεται· ἐπειδὴ διηγηματικῶς ταύτην ἀντιτίθησιν.

1 ¶ Veluti (vt rem exemplo ostendam) metu tibi iniecto, curaui: vt promitteres mihi te daturum cẽtum aureos. Aut dolo aggressus, eò te illectum perduxi, vt promitteres aliquid. Aut etiã per errorẽ, cùm debere te putares, promisisti ea mihi stipulãti, quæ mihi credebas deberi. Quamuis stipulatio vim suam explicuerit, obligationémq. verborum pepererit, & actionẽ, quæ ex ea nascitur: vt ego iam efficacem tecum habeam ex stipulatu actionem, aut etiam condictionẽ: tamen quia iniquum est, vt quod non debeas, id propter regulas iuris soluere cogaris: ideo mihi ex stipulatione agenti exceptionem oppones: *si non per metum promisi*: aut si non per errorem dare tibi spopondi. Ecce actio iure ciuili valebat: sed quoniam natura iniquum erat, vt valeret, data est tibi exceptio, qua teipsum iuuare possis. Hæc autem exceptio erroris, in factum dicitur: quia *διηγηματικῶς*, id est narratiuè opponitur.

[a] V. titul. Digest. de doli mali & metus exceptione *enumeranda inscriptio extat. 51. Eclo.* 4.

2 ¶ Idem iuris est, si quis quasi credendi caussa pecuniam à te stipulatus fuerit neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eũ, certum est: dare enim te oportet, quum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquũ est, eo nomine te condemnari,

2 ¶ Ἀντιτίθεται παραγραφὴ, καὶ ἐπὶ ἐκείνου τοῦ θέματος. [b] ἤτησάς με ὥστε ἐκδανεῖσαί σοι ἑκατὸν νομίσματα, ὑπεσχόμην τοῦτο πρᾶξαι, εἰ γοῦν πρότερον ἐκτιθεμένου γραμματεῖον παρέχεις, λαβὼν ἐγὼ τοῦτο, ὑπεσχόμην τῇ ἑξῆς ποιῆσαι τὴν ἀπαρίθμησιν, οὐκ ἐποιησάμην δέ. μετὰ ταῦτα παρῆλθε χρόνος. εἶδ' ὡς ἔγνων ὅτι ἡ ἐπερώτησις ἐποίησε τὸ ἑαυτῆς, κινῶ κατὰ σοῦ τὸν κονδικτίκιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐπερωτήσεως διὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι καταδικάζεσθαί σε, ὡς τῆς ἀπαριθμήσεως μὴ γενομένης, δοθήσεταί σοι παραγραφὴ, ἢ τῆς ἀναργυ-

2 ¶ Opponi solet exceptio & illa in specie. Centum à me aureos mutuo rogabas, Promisi id facere. Tu igitur priusquàm pecuniam exhiberem, litteras stipulationis mihi dedisti. Quibus acceptis, recepi me facturũ, vt postridie pecunia numeraretur: Nec feci tamen: Post hæc temporis aliquãtum præteriit. Ego cùm scirem efficacẽ esse stipulationẽ, condictione tecum agere cœpi. velut ex stipulatione propter exactam strictámq. iuris rationem. Verùm quoniam iniquum est condemnari te, vtpote non sequuta numeratione, exceptio tibi dabitur,

[b] *adde l. 3 §.* ff. de except. doli.

a ἀναργυρίας παραγραφὴ· pecunia non numerata actio, de qua adde §. vlt sup. de literarum obligat. adde 2. Harmeno. 2. περὶ ἀναργυρίας & 23 Eclog 1. περὶ ἀναργυρίας. Est & apud auctorem μικρῶ. caput περὶ ἀναργυρίας & Nou. 100. περὶ τοῦ χρόνου τοῦ ἐν τῇ προικὶ ἀναργυρίας.

b l. 27. §. pactum. ff. de pactis.

c Mutuum, stricti iuris.

d l. 7. §. sed cum nulla. ff. de pactis.

e Pacti & iurisiurandi cognatio.

f Pactis aut iureiurando ipso iure actiones non tolluntur.

g De iurisiurandi actione & exceptione. adde §. 11. sup. de actionibus. l. 5. l. 15. ff. de except.

quam Iurisconsulti vocãt Pecuniæ non numeratæ. Et olim quidem exceptio hæc vſque ad quinquennium opponi poterat, ſed hodie (vt ſuprà libro tertio diximus Titul. XXI. cùm de literarum obligatione ageremus) conſtitutio Imperatoris noſtri ad biennium eam coanguſtauit. Atque ita ſi intra biennium agam, exceptio mihi obſtabit: eo vero elapſo, exceptio reo non dabitur.

3 ¶ Huic & illa ſpecies ſimilis eſt. Cẽtum tibi aureos mutuò dedi. Poſt tẽpus aliquod conuẽnit, ne quod mihi deberes, peterem. Pactum hoc ipſo iure cõdictionem non perimit, quoniam ſtricti iuris eſt actio. Sed adhuc iure ciuili obligatus manes. Quoniam ergo & efficax mihi eſt condictio, rectéque intendo, Si apparet te dare oportere: & tamen iura naturæ lædo, pactionib. meis aduerſans, ac modò remittens, nunc iterum petens: pacti exceptio mihi obſtabit.

4 ¶ Cẽtum mihi aliquis aureos debebat. Petere ab eo cœpi quod mihi debebat. Negauit ille ſe quicquam debere. Iuſiurandũ ei detuli. Iurauit ſe nihil debere. Nihilominus ſalua & efficax mihi eſt condictio. Quemadmodum enim pactũ, ita & iuſiurandum, actionem ipſo iure nõ extinguit: verùm, quoniam abſurdum eſt, vt ego cum eo agendo, de periurio ipſius quæram, iuſiurandi exceptio mihi obſtabit. Quoniam dicet is, quicum agetur: *ſi non iuraui, nihil me tibi debere.* Non ſolùm autem in actionibus in perſonam, ſed & in actionib. in rem, exceptiones opponi poſſunt: veluti, tenebas rem

είας, [a] ἣν οἱ νομικοὶ λέγουσι pecuniæ non numeratæ. ἀλλὰ πάλαι μὲν μέχρι πενταετίας ἠδύνατο ἀντιτίθεσθαι ἡ τοιαύτη παραγραφή. σήμερον δὲ καθὰ εἰρήκαμεν ἐν τῷ τρίτῳ ἰνστιτουτίονι, περὶ τὰ λίτερεις διαλεγόμενοι, ἡ διάταξις τοῦ ἡμετέρου βασιλέως, ἐστένωσε ταύτην εἰς διετίαν. καὶ εἰ μὲν εἴσω τῆς διετίας κινῶ, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφή. ταύτης δὲ παραδραμούσης, ἀρνηθήσεται τῷ ῥέῳ ἡ παραγραφή.

3 ¶ Ὅμοιόν ἐστι κἀκεῖνο τὸ θέμα. ἐδάνεισά σοι ρ νομίσματα. μετὰ χρόνον τινὰ πάκτον ἐποίησα, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω τὸ χρέος. τὸ πάκτον τοῦτο οὐκ ἀναιρεῖ [b] ipſo iure τὸν κονδικτίτιον, στρίκτον [c] οὖσαν τὴν ἀγωγήν. ἀλλὰ μένεις ἔτι τῷ νόμῳ ἔνοχος. ἐπειδὴ οὖν ἰσχύει κατὰ σοῦ ὁ κονδικτίτιος, καὶ καλῶς λέγω, Εἰ φαίνεταί σε χρῆναι δοῦναι, ἀδικῶ δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον, ἐναντιούμενος τοῖς ἐμαυτοῦ συμφώνοις, συγχωρήσας, καὶ πάλιν ἀπαιτῶν, ἀντιτίθεταί μοι [d] ἡ τοῦ πάκτου παραγραφή.

4 ¶ Ἐχρεώστει τίς ἐμοὶ ρ νομίσματα. ἀπῄτουν αὐτὸν τὸ χρέος, ἠρνεῖτο ἐκεῖνος τὸ ὀφείλειν. ὅρκον αὐτῷ ἐπήγαγον, ὤμοσεν ὡς οὐδὲν χρεωστεῖ· οὐδὲν ἧττον ἐρρωταί μοι ὁ κονδικτίτιος. ὥσπερ [e] γὰρ τὸ πάκτον, οὕτω καὶ ὁ ὅρκος ipſo iure [f] οὐ διαλύει τὴν ἀγωγήν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄτοπόν ἐστι κινοῦντά τε ἐλέγχειν αὐτὸν τὴν ἐπιορκίαν, ἀντιτίθεταί μοι παραγραφὴ [g] ἡ τοῦ ὅρκου. λέγει γὰρ ὁ ἐναγόμενος, ἀλλ' εἰ μὴ ὤμοσα μηδὲν σοι ὀφείλειν. ¶ Οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τῶν περσοναλίων ἀγωγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς in rem δύναται ἀντιτίθεσθαι αἱ παραγραφαί. οἷον ἐκράτει

placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere: cuius tempora nos (ſecundũ quod iam ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitut. noſtra coarctauimus.

3 ¶ Præterea debitor, ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet, quia pacto conuẽto obligationes non omnino diſſoluuntur, qua de cauſſa efficax eſt aduerſus eum actio, quã actor intendit, *ſi paret eum dare oportere.* Sed quia iniquum eſt, contra pactionem eum condẽnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

4 ¶ Æquè ſi debitor, creditore deferente iurauerit, nihil ſe dare oportere, adhuc obligatus permanet. Sed quia iniquum eſt de periurio quæri, defenditur per exceptionem iuriſiurandi. ¶ In iis quoq. actionibus, quibus in [rem] ag[it]ur: æquè neceſſariæ ſunt exceptiones, veluti, ſi

petitore deferente, possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilominùs petitor eandem rem vindicet, licet enim verum sit, quod intendit, id est, rem eius esse, iniquū tamen est possessorem condemnari.

5 ¶ Item si in iudicio tecum actum fuerit, siue in rem, siue in personā, nihilominus obligatio durat, & ideo ipso iure de eadem re postea aduersus te agi potest, sed debes per exceptionem rei iudicatę adiuuari.

6 ¶ Hæc exempli caussa retulisse sufficiat. Alioqui quàm ex multis varisq; caussis exceptiones necessariæ sint, ex latiorib. Digestorum seu Pandectarum libris intelligi potest.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex iis, quæ legis vicē obtinent, vel ex ipsius Prætoris iurisdictione substantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ. 9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ sunt, quæ semper agentibus obstant, & semper rem de qua agitur, perimunt, qualis est exceptio

πρᾶγμα διαφέρον τῇ ἐμῇ δεσποτείᾳ. ἤτουν τοῦτο λαβεῖν παρὰ σοῦ. σὺ τοῦτο διεβεβαίου τῆς σῆς εἶναι δεσποτείας. ὅρκον ἐπήγαγον περὶ τούτου. ὤμοσας ἑαυτὸν εἶναι δεσπότην. ἐὰν ἔλθω μετὰ ταῦτα κινῶν κατὰ σοῦ τὴν in rem, ἁρμόζει γάρ μοι οὐδὲν ἧττον, οὐδὲ γὰρ ὁ ὅρκος ἐπέσβεσε τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ δεσποτείαν, ἀντιτίθεταί μοι διὰ τὸ φύσει δίκαιον ἡ τοῦ ὅρκου παραγραφή.

5 ¶ Ἐκίνησα κατὰ σοῦ τὴν ἁρμόζουσαν μοι in rem, ἢ περσοναλίαν. ἡττήθην ἢ ἐγὼ αὐτὸς συναρπαγείς, ἢ τοῦ δικαστοῦ κακῶς ἀποφηναμένου. αἱ μὲν ἀγωγαὶ μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἰσχύος. εἰ δὲ πειραθῶ ἄνωθεν κινῆσαι, ἐκβάλλομαι τῇ rei iudicatæ [a] παραγραφῇ.

6 ¶ Ἀρκεῖ μέχρι τοσούτου ἐξαριθμήσασθαι θέματα, ἐξ ὧν τίκτονται παραγραφαί. πολλαὶ δὲ ἕτεραι, καὶ ποικίλαι εἰσὶν αἰτίαι παραγραφῶν δικτικαί. ταύτας δὲ τελειότερον μαθησόμεθα, ἐκ τῶν διγέστων, ἤτοι τῶν πανδέκτων.[b]

7 ¶ Τοῦτο δὲ εἰδέναι χρὴ ὅτι τῶν παραγραφῶν, αἱ μέν εἰσιν ἀπὸ νόμου, αἱ δὲ ἀπὸ τῶν νόμου τάξιν ἐχόντων, οἷον δογμάτων καὶ διατάξεων, ἐπινενόηνται. ταύτας δὲ αὐτὸς ἐφεῦρεν ὁ πραίτωρ.

8 ¶ Τῶν παραγραφῶν αἱ μέν εἰσι περπετοῦαι, [c] αἵτινες καὶ περεμπτόριαι προσαγορεύονται. αἱ δὲ τεμποράλιαι, ἤτοι διλατόριαι.

9 ¶ Καὶ περεμπτόριαί [d] εἰσιν, αἵτινες διηνεκῶς ἀντέχειν πρὸς ἅπαντας, ἀεὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ κινουμένην ἀγωγὴν ἀναιροῦσαι, ἐπειδὴ διαλύουσι

quæ ad me pertinet: persequi eam abs te volui. Tu verò tuā esse asseuerabas. Iusiurandum tibi detuli. Iurasti te esse dominū. Si deinde ego tecum in rem agere cœpero. (nam adhuc actio mihi competit, quoniam iusiurandum dominium meum non extinxit:) ex æquitate naturali, exceptio iurisiurandi mihi obstabit.

5 ¶ Actio mihi aliqua tecum erat in rem aut in personam. Agere hac institui. Et victus sum, siue quod Iudici obreptum fuerit, aut ego me nimia celeritate pręcipitauerim, siue quòd iudex malè pronuntiauerit. Non est dubium, quin actiones mihi efficaces maneant. Si tamen iterum petere cœpero, exceptione rei iudicatæ submouebor.

6 ¶ Atque hactenus quidem, species quasdam & exempla enumerasse sufficiat, ex quib: exceptiones nascantur. Porrò sunt & aliæ multæ ac variæ caussæ, quæ exceptiones admittant. Sed eas plenius perfectiúsque ex digestis seu Pandectis discemus.

7 ¶ Enimuerò illud sciendum est, exceptionum alias esse ex legibus, alias ex his quæ legis vim habent introductas esse, vt S. C. aut Principum constitutionibus, alias item Prætorem inuenisse.

8 ¶ Omnium autem exceptionum, quædam perpetuæ sunt, quæ & peremptoriæ dicuntur: aliæ item porales, siue dilatoriæ.

9 ¶ Et peremptoriæ sunt, quæ in perpetuū obstant actori, & semper actionē perimūt, quia scilicet vires

a l.1.Digest. de exceptione rei iudicatæ.

b hoc est ex li.44 Digest.

c Quas περπετούας vocat hic author synopsis Basilicon 51.tit.1. vocat διηνεκεῖς: quas hic τεμπορά-λιας: synopsis dicuntur [illegible] quæ ad certum tempus opponuntur & dilationem tribuunt. l. 3. ff. de exceptionibus.

d Perpetuæ exceptiones quæ semper locum habent, quæ nō possunt euitari l. 3. ff. eod. quæ agentibus semper obstāt, vt hic.

actionis resoluant, Talis est doli exceptio, & Quod metus causa, & Pacti conuenti, cùm ita cōuēnit ne vnquam à debitore, quòd mihi deberet, peterem.

10 ¶ Tēporales autē sunt, quæ ad certū tempus obstant: qualis est temporarij pacti exceptio, cùm scilicet conuenit, ne vsque ad quinq; annos debitum peterem: quoniā intra tempus hoc obstat mihi exceptio, sed eo elapso, extinguitur. Itaque si intra annum (vt dictum est) agere velim, obstabit mihi prædicti pacti exceptio, aut alia quævis similis. Atque ideo actionem in quinquennium differre debeo, & post tempus agere. Nā inde dilatoriæ dicuntur, quòd rem differant. Dilatio enim ab eo quod est differre, vocata est. Quòd si intra tempora quinque annorū agere peragam, ita mecū in animo rationem subducens, si illum præcipitem dare ante diē & iudici obrepere potero, iam inde confestim id quod mihi debetur, consequar: sin verò temporarii illius pacti exceptio mihi obstabit, necesse erit omnino vt post quinquenniū consequi liceat. Qui apud sese huiusce modi cogitationē instituet, non rectè sibi videtur consultum iri. Nam intra tempora submouebitur per exceptionē pacti, & post tempora, si peragat agere, habebit aduersum se exceptionem rei iudicatæ, quoniā hæc peremptoria est. Nā illud in vniuersum sciendum est, per exceptionē dilatoriam, quæ semel opposita efficax fuerit, hoc est, actorem à iudicio repellere potuerit, peremptoriam exceptionem adquirit. Hunc igitur in modum totam litem actor amittit.

¶ Sed olim hæc in vsu

a *Exceptiones perpetua sunt, doli, metus pacti conuenti omnino perpetui, id est, ne omnino pecunia petatur.* 51. Eclog. 1. c. 4. l. 1. ff. eod. *Hoc etiam numero censetur iudicati exceptio. & si quid contra leges factum esse dicetur.* d. c. 4. d. l. 3.

b *πρόσκαιροι quæ hîc dicuntur exceptiones authori* Eclo. d. c. 4. *dicūtur πρόσκαιροι & μονοετικαὶ temporales & indicatiua.*

c *Hac exceptio τῶ προσκαίρου συμφώνου dicitur.* d. c. 4. *hoc est pacti conuenti temporalis.* d. l. 5.

d *Dilatoria exceptiones cur dicantur.*

e *Dilatoria exceptione quemadmodum peremptoria exceptio adquiratur.*

τῆς ἀγωγῆς τῆς ἰσχύν. τοιαύτη [a] ἐστὶν ἡ τοῦ δόλου παραγραφὴ, ἡ τοῦ φόβου, ἡ τοῦ πάκτου, ἤγουν πακτεύσω τῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐδέποτέ σε ἀπαιτήσω τὸ χρέος.

10 ¶ Τεμπεράλιαι [b] δέ εἰσιν, αἱ μέχρι φανεροῦ χρόνου ἀντικείμεναι, οἷον τῆς τεμπεραλίου [c] πάκτου παραγραφή. ἤγουν πάκτον ποιήσω τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐκ ἀπαιτήσω σε τὸ χρέος, ἕως πέντε ἐνιαυτῶν. εἴσω μὲν γὰρ τούτου τοῦ χρόνου ἀντίκειταί μοι ἡ παραγραφή. παραδραμούσης δὲ τῆς πενταετίας ἀποσβέννυται. ὥστε οὖν καθὰ εἴρηται βουλομένῳ μοι εἴσω τοῦ χρόνου κινῆσαι, ἀντίκειται παραγραφὴ, ἡ τοῦ προειρημένου πάκτου, ἢ ἑτέρα οἵα δήποτε ὁμοία· διὸ ὀφείλω τὴν πενταετίαν ὑπερθέσθαι. καὶ μετὰ ταῦτα κινεῖν. διὰ τοῦτο [d] γὰρ διλατόρια προσαγορεύεται, διὰ τὸ ἔχειν ὑπέρθεσίν τινα. Dilatio γὰρ λέγεται ἡ ὑπέρθεσις. εἰ δὲ πειραθῶ κινῆσαι εἴσω τῆς πενταετίας, τοῦτο καθ' ἑαυτὸν λογισάμενος, ὅτι εἰ μὲν δυνηθῶ συναρπάσαι, ἐντεῦθεν ἤδη τὸ χρέος ἀπαιτῶ· εἰ δὲ ἀντιτεθῇ μοι ἡ τοῦ τεμποραλίου πάκτου παραγραφὴ, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτήσω μετὰ τὴν πενταετίαν. ὁ ταῦτα λογισάμενος κακῶς βουλεύεται. τέως μὲν γὰρ ἐκβάλλεται. μετὰ δὲ τὴν πενταετίαν εἰ πειραθῇ κινῆσαι, ἀντικειμένην ἔχει τὴν rei iudicatæ παραγραφὴν· ἥτις ἐστὶ περεμπτορία. κανόνα γὰρ ἴσθι καθολικὸν ὅτι [e] διλατορία παραγραφὴ ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, τουτέστι δυνηθεῖσα τὸν ἄκτορα ἐξωθῆσαι τοῦ δικαστηρίου, περεμπτορίαν τίκτει παραγραφήν. τούτῳ οὖν τῷ τρόπῳ τῆς δίκης ὁ ἐνάγων ἐκπίπτει. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ πα-

doli mali, & quod metus caussa factū est, & pacti conuenti; cùm ita cōuenerit, ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ sunt quæ ad tempus nocent, & temporis dilationē tribuūt, qualis est pacti conuenti, cùm ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium, nam finito eo tempore, non impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certū tempus agere volentib. obiicitur exceptio aut pacti conuenti, aut alia similis, differre debent actionē, & post tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ istæ exceptiones appellantur. Alioqui si intra tempus egerint, ob iectaque sit exceptio, neque eo iudicio quicquam consequebantur propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cùm temere rem in iudicium deducebāt, & consumebant: qua ratione rem amittebant.

¶ Hodie

¶ Hodie autem non ita strictè hoc procedere volumus, sed eũ qui ante tẽpus pactionis, vel obligationis litẽ inferre ausus sit Zenonianæ constitutioni subiacere censemus. quam sacratissimus legislator de iis, qui tempore plus petierint, protulit, & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, si contempserit, in duplũ habeant ii, qui talem iniuriam passi sint, & post eas finitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint, vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obseruare.

11 ¶ Præterea etiam ex persona sunt dilatoriæ exceptiones, quales sunt procuratoriæ, veluti si per militem aut mulierem agere quis velit. Nam militibus nec pro patre, vel matre, vel vxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri cõceditur. Suis

λαιόν. σήμερον δὲ ὁ θειότατος ἡμῶν βασιλεὺς οὐ βούλεται. ταύτην τὴν ἄδικον χώραν ἔχειν ἀκρίβειαν· ἀλλά φησιν, ἐάν τις ἐπερωτήσας, Ὁμολογεῖς διδόναι μοι μετὰ πενταετίαν; ἢ καὶ δανείσας τινὶ πάκτον ποιήσηται μετὰ ταῦτα πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ δάνεισμα ἕως ε ἐνιαυτῶν. εἴσω δὲ πενταετίας τῆς ἐγκειμένης τῇ ἐπερωτήσει, ἢ τῷ γινομένῳ πάκτῳ κινήσει, χώραν ἐχέτω ἡ Ζήνωνος [a] διάταξις ἐπ' αὐτῷ, ἡ διαλεγομένη περὶ τῶν κατὰ χρόνον plus πεπτωκότων. ἥτις παρακελεύεται, τὸν τοιοῦτόν τι πλημμελήσαντα, καὶ πρὸ τριετίας τυχὸν τοῦ περαιωθῆναι τὴν πενταετίαν, τὴν τῷ πάκτῳ περιεχομένην, ἢ καὶ ἐγκειμένην τῇ ἐπερωτήσει κινοῦντα, ὥστε μηδὲν ἐντεῦθεν ἤδη λαμβάνειν τὶ, ἀλλὰ διπλασιάζεσθαι κατ' αὐτοῦ τὴν προθεσμίαν, καὶ ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν ἑξαετίαν ἀναμεῖναι. μετὰ δὲ τὴν ἑξαετίαν τότε κινῶν λήψεται, ἡνίκα παράσχῃ τὰ δαπανήματα ὁ ἄκτωρ, ὅσα ὁ ῥέος ἐδαπανήσεν ἐναχθεὶς πρὸ τοῦ χρόνου. τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ σωφρονισθέντες οἱ κρεδίτωρες, τῆς ὑπ' αὐτῶν διδομένης οὐ καταφρονοῦσι προθεσμίας.

11 ¶ Τῶν δὲ διλατωρίων [b] παραγραφῶν, αἱ μὲν ἀπὸ πράγματος, αἱ δὲ ἀπὸ προσώπου ἀναφύονται. καὶ ἀπὸ πράγματος μὲν, οἷον ἡ τοῦ [c] τεμποραλίου πάκτου παραγραφή. ἀπὸ προσώπου δὲ αἱ [d] προκουρατόρειαι, οἷον ἐάν τις διὰ στρατιώτου, ἢ γυναικὸς [e] ἐνάγειν βουληθῇ, ἐκβάλλεται παραγραφῇ. στρατιώτης [f] γὰρ οἷον τοῖς ὅπλοις σχολάζειν ὀφείλων, procuratorio nomine οὐδὲ ὑπὲρ πατρὸς, ἢ μητρὸς, οὐδὲ ὑπὲρ γαμετῆς, οὐδὲ εἰ ἔχει θείαν ἀντιγραφὴν, συγχωρεῖται κινεῖν. ὑπὲρ ἑαυτοῦ

fuerunt. Hodie verò Imperator noster sanctissimus tam iniquæ huic subtilitati locum esse noluit. Sed constituit, vt qui aut ita stipulatus est, Post quinquennium mihi dare spondes? aut qui mutuũ dedit, & pactum deinde cum debitore fecit, ne intra quinque annos id ab eo peteret: si ante quinquennium vel stipulationi insertum, vel in pactũ deductum agat: locum in eo haberet Zenonis constitutio, quam de his edidit, qui tempore plus peterent. Hac autem ita cauetur, vt qui tale aliquid deliquit, & ante trienniũ fortè, quàm quinquenniũ exiret, quod vel in stipulationem deductum vel pacto indultum fuerit, agit: nihil inde consequatur emolumenti, sed aduersus eum præscripta tempora duplicentur, & ipse sexennium expectare cogatur. Sed &, vt cùm agere peracto sexennio volet, ita suũ actor recipiat, si impensas ac sumptus quos is, qui ante tempus conuentus erat, fecerit, ei restituerit. Hoc enim modo prudentiores facti creditores, tẽpora ac inducias quas ipsi dederint, non tam facilè contemnent.

11 ¶ Dilatoriarum autẽ exceptionum aliæ ex re, aliæ ex persona nascitur. Et ex re quidem, vt temporarii pacti exceptio. Ex persona verò vt procuratoriæ. Veluti si quis per militem aut fœminam agere velit. Exceptione enim submouebitur. Nam miles quum totum se debeat armorum studio & exercitio dare, ne pro patre quidem aut matre, immò neq; pro vxore, quam uis sacrum hab. ret rescriptum, procuratorio nomine agere potest. Pro se

a *de qua 33. vers. sed hæc* quidem sup. de act.

b *Exceptionũ dilatoriarum causa dua rei & persona.*

c *Exceptio pacti temporalis extre nascitur.* adde l. 2. ver. temporales. ff. eod.

d *Exceptiones procuratoria dilatoria sunt ex persona, hoc est earũ dilatio ex ipsa agentis persona nascitur.* adde l. 2. in fi. ff. eod. l. 6. ff. de oper. nou. nunt.

e l. 41. ff. de procura. l. Harm. 13 §. 1.

f *Miles procurator alterius esse non potest omnino* de. l. 7. C. de procuratoribus. l. 10. & 31. C. de locato.

verò agere non prohibetur. Nam id legibus, quæ de re militari latæ sunt, nō repugnat. ¶ Sunt & aliæ dilatoriæ exceptiones, quæ ex personis nascantur: eæque procuratoribus ex causa infamiæ opponi solent. Porrò quid id sit, dicere operæpretium est. Tu verò hæc habe in modum cuiusdam præuiæ inspectionis. Si quis aut depositi aut iniuriarum cōdemnatus fuerit, infamis fit. Is autem cui infamiæ nota inusta est, multis afficitur pœnis. Nam neque in Senatum allegi, neque Decurio creari, neque militiæ nomen dare, neque aduocationes subire, neq; procurator cuiusquam esse, neque si agat, procuratorē constituere potest: Suam tamen litē per se non prohibetur persequi. His ita inspectis, vide nunc deinceps rem quam agimus. Volebam tecum agere. Infamem aliquem procuratorem constitui, aut cum is integræ famæ esset, ego infamis erā, infamiæ exceptio obstabit. Dicet enim is cū quo agetur: si tu procurator non infamis es, aut certè non ab infami datus es. Et est hæc exceptio dilatoria ex persona nascens. Facile est autem dilatorias has exceptiones effugere. Nam si dixerit reus infamem esse procuratorem: possum eo submoto aliquem integræ famæ constituere, aut per meipsum litigare. Sin autem dixerit, infamem esse qui procuratorem dederit: illi vitabo, si procuratorem missum faciam, & ipse in causam descendam. Nā qui infamia laborat, quamuis procuratorē non constituat, tamen per sese agere potest. Quod si actor hac exceptione contempta, ita secū in animo suo cogitet: siue fefellero ac causam vicero, siue

a Infames sunt qui depositi aut iniuriarū condemnati.

b Infamis quas pœnas patiatur.

c Infamis postulare prohibetur: sed neque cognitor fieri potest. l. quos. ff. de postulando. Paul. 1. sen. 2. §. 1.

d Infamis mādata dare non potest. Anianus ad 1. Paul sent. 2. §. 1.

δὲ κινεῖν οὐ κεκώλυται. τοῦτο γὰρ τοῖς περὶ στρατιωτῶν οὐκ ἐναντιοῦται νόμοις.

¶ Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι διλατόριαι παραγραφαὶ, ἀπὸ προσώπων ἐγειρόμεναι, αἵτινες ἀντικεῖνται τοῖς προκουράτορσι, διὰ τὸν λόγον τῆς ἀτιμίας. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔχει δὲ ταῦτα ὡς ἐν προθεωρίᾳ. ἐάν [a] τις καταδικασθῇ τῇ depositi ἐναχθεὶς, ἢ τῇ iniuriarum, γίνεται ἄτιμος, ὁ δὲ ἀτιμωθεὶς, πολλὰς ὑφίσταται ποινάς. [b] οὔτε γὰρ συγκλητικὸς γίνεσθαι δύναται, οὔτε βουλευτής. οὐδὲ στρατεύεται, οὐδὲ συνηγορεῖ. [c] οὐδὲ γίνεταί τινος προκουράτωρ. οὔτε ἐνάγων δύναται διδόναι [d] προκουράτορα. αὐτὸς μέντοι δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν οὐ κεκώλυται. ἐπειδὴ σοι ταῦτα προτεθεώρηται, ὅρα λοιπὸν τὸ προκείμενον. ἠβουλήθην κατὰ σοῦ κινῆσαι δίκην. προεβαλόμην προκουράτορα ἄτιμον ὄντα ἢ ἐκεῖνος μὲν ἔντιμος, ἐγὼ δὲ ἄτιμος, ἀντιτίθεται παραγραφὴ, ἡ τῆς ἀτιμίας. ὁ γὰρ ἐναγόμενος λέγει· ἀλλ' εἰ μὴ ἄτιμος εἶ σὺ ὁ προκουράτωρ· ἤγουν ἀπ' ἀτίμου ἐδόθης. καὶ ἔστιν αὕτη ἡ παραγραφὴ διλατόρια ἀπὸ προσώπου ἐγειρομένη. τὰς δὲ διλατορίας παραγραφὰς δυνατὸν ἐκκλῖναι μεθόδῳ. εἰ γὰρ εἴπῃ ὁ ῥέος, ὅτι ἄτιμός ἐστιν ὁ προκουράτωρ, δύναμαι ἐγὼ ἀμείψας αὐτὸν προβάλλεσθαι ἐπίτιμον, ἤγουν δι' ἐμαυτοῦ δικάσασθαι. εἰ δὲ εἴπῃ ἄτιμός ἐστιν ὁ σὲ προβαλλόμενος, ἐκκλίνω ταύτην, ἀποκινῶν μὲν τὸν προκουράτορα, δι' ἐμαυτοῦ δὲ κινῶν. ὁ γὰρ ἄτιμος, εἰ καὶ μὴ δῷ προκουράτορα, ἀλλ' οὖν δι' ἑαυτοῦ ἐνάγειν δύναται. εἰ δὲ ὁ ἄκτωρ καταφρονήσῃ τῆς τοιαύτης παραγραφῆς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ νικῶ τὴν δίκην, ἢ ἐὰν αἰ-

verò negotiis superesse sine offensa militaris disciplinæ possunt. ¶ Eas verò exceptiones, quæ olim procuratoribus propter infamiā vel dantis vel ipsius procuratoris opponebantur, cùm in iudiciis frequentari nullo modo perspeximus, conquiescere sancimus, ne dum de his altercatur, ipsius negotii disceptatio protelетur.

πτεθῆ ἡ παραγραφὴ, δι' ἐμαυτοῦ κινῶ, καὶ λαμβάνω τὸ χρέος, ἑαυτὸν ἀπατᾷ. προαχθεὶς γὰρ μετὰ ταῦτα κινῆσαι, ἐκβάλλεται περεμπτορίᾳ παραγραφῇ, ἡ τῇ rei iudicatæ, διὰ τὸν ἤδη παραδοθέντα σοι κανόνα, τὸν λέγοντα, ὅτι δηλατορία παραγραφὴ, ἀντιτεθεῖσα καὶ ἰσχύσασα, περεμπτορίαν ποιεῖ παραγραφήν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ἀτιμίας τὸ παλαιὸν ἐτρακτίζετο. σήμερον δὲ διὰ τὸ μὴ συνεχῶς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀναστρέφεσθαι ταῦτα, οὐδὲ δυνατὸν διὰ τὴν ἀσυνήθειαν, τρακτάζειν τι περὶ ἀτιμίας, τῇ προφάσει τῶν προκουρατόρων ἀντιτιθεμένην. ἄτοπον γὰρ περὶ προσώπων ποιότητα φιλονεικοῦντας τὴν τοῦ πράγματος ἐπεκτείνειν ζήτησιν.

Opposita exceptione illa, per meipsum egero, omnino cont[illegible] id quod mihi debetur, [illegible] planè decipit. Nam si deinde agere cœperit, peremptoria rei iudicatæ exceptione submouebitur. Idque propter regulam iam tibi traditam, qua dicimus: per exceptionem dilatoriā quæ semel opposita efficax fuerit, peremptoriam exceptionem adquiri. Verùm hæc quæ de infamia dicta sunt, olim procedebant. Sed hodie, cū hæc frequēter in iudiciis nō versentur: ne fieri quidem videtur posse, vt aliquid de infamia quæ procuratoribus obiici posset, propter desuetudinē eius tractemus aut quæramus. Nam & illud absurdum esse visum est, dum de personarum conditione altercamur, ipsius negotii disceptationem longius differre.

DE REPLICATIONIBVS. TIT. XIIII.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΠΛΟΚΩΝ.[a] Τίτλος ιδ.

DE REPLICATIONIBVS. TIT. XIIII.

a ἀναπλοκαὶ quæ hic replicationes, authori Eclogæ 51. tit. 1. dicuntur ἀντιπαραγραφαὶ, vt quæ opponantur ταῖς παραγραφαῖς, id est exceptionibus.

¶ 1 De actorum replicationibus. 2 Duplicationibus reorum. 3 Triplicationibus actorum. 4 & deinceps exceptionibus, puta, Quadruplicationibus: & si quid tale in digestis occurrit. 5 Exceptiones quæ debitori principali competunt, plerunque etiam competere debitorum fideiussoribus: plerunque etiam non competere, & quæ illæ sint.

INterdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, tamen iniquè noceat. quod cū accidit, alia allegatione opus est, adiuuandi actoris gratiā, quæ replicatio vocatur, quia per eā replicatur atq. resoluitur ius exceptionis:

Ὥσπερ τὰς ἀγωγὰς ἰσχυούσας μὲν τῷ νόμῳ, ἀδικούσας δὲ κατὰ τὸ φύσει δίκαιον ἀντιτίθενται αἱ παραγραφαί, οὕτω καὶ τὰς παραγραφὰς, ἐρρωμένας μὲν κατὰ τὸ ἀληθὲς, ἀδίκους δὲ νομιζομένας τῇ φύσει, ἀντιτίθεται δικαιολογία ὑπὸ τῶν ἐναγόντων, ἥτις λέγεται [b] replicatio. ὠνόμασαι δὲ ἐντεῦθεν [c], ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀναπλέκεται καὶ ἀναλύεται ἡ τῆς παραγραφῆς ἰσχύς. Plico γάρ ἐστι τὸ πλέκω. replico δὲ τὸ ἀναπλέκω, καὶ ἀναλύω. θεωρεῖται δὲ τὸ εἰρημένον, ἐπὶ τούτου τοῦ θέ-

QVEMADMODum actionibus quæ iure quidē ciuili efficaces sunt, sed ex æquitate naturali iniquè nocent, exceptiones opponi solent: ita & exceptionibus quæ reuera quidem validæ sunt, sed ex æquitate iniquæ putantur, allegatio quædam ab agentibus opponitur, quæ replicatio vocata est. Ac inde nomen habet, quod per eam replicatur ac resoluitur vis exceptionis: nempe à replicando. Prædicta autem tractari possint tali in

b Replicatio est exceptionis exceptio. adde 51. Eclo. 1. c. 3. l. 2. §. replicationes, 1 l. 15. l. 22 ff. de except.

c Replicatio vnde dicta.

specie. Pactum cum debitore meo feci, ne quod mihi deberet, peterem. Post tempus aliquod cùm debitor factus esset ditior, aut cùm ego id exprobrassem, aut alius quispiam, pactum mecum iniit, quo mihi permisit pristinum debitum petere. Si nunc ego post secundum hoc pactum, condictione aduersus illum ad ea quæ mihi debentur experiar, atque ille pœnitentia ductus pacti exceptionē mihi opponat, sic dicendo: Si pactum amplius non petendi non fecisti: prima facie, pactum hoc multū videtur petitionem meam lædere. Nam reuera ita conuênit, & nihilominus verum manet. Nā per secundum pactum, prius ipso iure sublatum non est. Sed quoniam iniquū est, creditorem excludi: ex secundo pacto datur ei replicatio, in qua sic dicet: Si posterius inter nos pactum factum non est, quo mihi petendi facultas data sit.

a *Si pactum de non petendo, petendi pactum ...*

b *Pactum pacto ipso iure nō tollitur, sed per exceptionem tantum.*

c *Atque ita actor intētionē suam ē παραγραφῆ, ἀλλ' ἀντιπαραγραφῇ ... ἰσχυρο... 7. Eclo. 8. ex lib. 54. cit. 4. c. 27. l. 2. l. 1. ff. de except.*

1 ¶ Porrò quemadmodum exceptioni opponitur replicatio, ita & replicationi quæ prima facie iusta est, sed ex æquitate naturali iniquè nocet, alia quædā allegatio à reo opponitur, quæ duplicatio vocatur. Veluti pactum amplius non petendi tecum feci. Deinde posteriore pacto conuênit vt petere possem. Tertium pactū sequutum est, quo debitum tibi iterum remisi.

d *Duplicatio igitur est δικαιολογία seu allegatio qua replicationi actoris opponitur à reo: vel vt vno verbo dicam, replicationis est exceptio.*

2 ¶ Quòd si & duplicatio aliquam ob causam iniquè noceat, alia rursus allegatione opus est actori, vt ea adiuuetur, quæ dicitur triplicatio. Harum autem exceptionū vsum & vlterius interdum quàm diximus, varietas negotiorum producit.

ματος. πάκτον ἐποίησα τῷ ἐμῷ δεβίτωρι, ὅτι οὐκ ᵃ ἀπαιτήσω αὐτὸν τὸ χρέος. μετὰ χρόνον τινὰ ὁ δεβίτωρ ἐν εὐπορίᾳ γενόμενος χρυσίου, ἢ καὶ τυχὸν ὀνειδισθεὶς παρ' ἐμοῦ, ἢ ὑφ' ἑτέρου, πάκτον ἐποίησεν. ἐν ᾧ ἐπέτρεψέ μοι ποιήσασθαι τὴν τοῦ χρέους ἀπαίτησιν. ἐὰν κινήσω ἐγὼ κατ' αὐτοῦ τὸν κονδικτίτιον ἀπαιτῶν τὸ χρέος μετὰ τὸ γενέσθαι τὸ δεύτερον πάκτον, μεταγνοὺς δὲ ἐκεῖνος αἰτήσηταί μοι τὴν τοῦ πάκτου παραγραφὴν, λέγων, Ἀλλ' εἰ μὴ πάκτον ἐποίησας μὴ ἀπαιτεῖν τὸ χρέος, δοκεῖ κατὰ πρόσωπον ὑμῖν ἐμποδίζειν μοι τὸ πάκτον πρὸς τὴν ἀπαίτησιν. συμφωνήσαντες γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μένει οὐδὲν ἧττον ἀληθές. τὸ γὰρ δεύτερον πάκτον οὐκ ἐγένετο ipso ᵇ iure τοῦ προτέρου ἀναιρετικόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἄδικόν ἐστι τὸν κρεδίτορα ἀποκλείεσθαι, δίδοται αὐτῷ replicatio ᶜ ἐκ τοῦ δευτέρου πάκτου, ἐν ᾗ φησι, Ἀλλ' εἰ μὴ δεύτερον πάκτον ἐγένετο ἐπιτρέπον μοι τὴν ἀπαίτησιν.

1 ¶ Ὥσπερ δὲ τῇ παραγραφῇ αἰτεῖται replicatio. οὕτω καὶ τῇ ᵈ replicationi, ὅση μὲν ἐν νόμῳ κατὰ πρόσωπον τάξιν, βλάπτουσα δὲ κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον, ἄλλη αἰτεῖται δικαιολογία ὑπὸ τοῦ ῥέου, ἥτις duplicatio προσαγορεύεται. οἷον ἐποίησά μοι πάκτον ὅτι οὐκ ἀπαιτῶ σε τὸ χρέος. σὺ δὲ δεύτερον πάκτον ἐποίησας, ἐπιτρέπων μοι τὴν ἀπαίτησιν. ἐγὼ τρίτον συγχωρῶν τὸ χρέος.

2 ¶ Εἰ δὲ καὶ ἡ duplicatio εὑρεθῇ ἄδικος οὖσα φύσει, χρειώδης ἐστι τῷ ἄκτωρι καὶ πρὸς βοήθειαν ἄλλη δικαιολογία, ἥτις λέγεται triplicatio ᵉ. τούτων δὲ τῶν παραγραφῶν τὴν χρῆσιν, περαιτέρω ἤπερ εἰρήκαμεν, ἡ τῶν πραγμάτων ἐπενόησε ποικιλία. δύναται

veluti cū pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniam petat, deinde postea in contrarium pacti sunt, id est, vt creditori petere liceat, si creditor agat & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, si non cōuenerit, ne eam pecuniam creditor petat, nocet ei exceptio: conuenit enim ita: nanque nihilominus hoc verum manet, licet postea in cōtrariū pacti sint, sed quia iniquū est creditorem excludi, Replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuento.

1 ¶ Rursus interdum euenit, vt replicatio, quę prima facie iusta est, iniquè noceat: quod quum accidit, alia allegatione opus est adiuuandi rei gratia, quæ Duplicatio vocatur.

2 ¶ Et si rursus ea prima facie iusta videatur, sed propter aliquam caussam actori iniquè noceat, rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur Triplicatio.

3 ¶ Quarum omnium exceptionum vsum interdum vlterius, quàm diximus, varietas negotiorum introducit: quas omnes apertius ex Digestorum latiore volumine facile est cognoscere.

4 ¶ Exceptiones autem, quibus debitor defenditur, plerunque adcommodari solent etiā fideiussoribus eius & rectè: quia quod ab iis petitur, id ab ipso debitore peti videtur, quia mandati iudicio redditurus est eis, quod ei pro eo soluerint. Qua ratione, & si de non petenda pecunia pactus cum eo fuerit: placuit perinde succurrendum esse per exceptionē pacti conuenti illis quoque, qui pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones nō solent his adcommodari. Ecce enim debitor si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defenditur per exceptionem *si bonis cesserit*. Sed hæc exceptio fideiussoribus non datur, ideo scilicet, quia qui alios pro debitore obligat, hoc maximè prospicit, vt cùm facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab iis, quos pro eo obligauit, suum consequi.

γὰρ τῇ τριπλικατίωνι κουαδρουπλικατίων ἀντιτίθεται. ταῦτα πάντα δὲ ἀκριβέστερον ἔνεστι γνῶναι, ἐκ τοῦ πλατυτέρου τῶν διγέστων [a] συντάγματος.

4 ¶ Αἷς δὲ παραγραφαῖς ὁ πρωτότυπος [b] δεβίτωρ κεχρῆσθαι δύναται, ταύτας ὡς ἐπὶ τὸ [c] πλεῖστον καὶ ὁ ἐγγυητὴς, ἀντιτίθησιν εἰκότως. ὃ γὰρ ἂν ἀπαιτηθῇ ὁ ἐγγυητὴς, ὁ δεβίτωρ ἀπαιτεῖσθαι δοκεῖ. [d] καταβαλὼν γὰρ ὁ ἐγγυητὴς, [e] ἕξει κατ' αὐτοῦ τὴν mandati. ὅθεν ἐὰν πάκτον ποιήσω, τῷ δεβίτωρί μου, μὴ [f] ἀπαιτεῖν τὸ χρέος, ἡ τοῦ πάκτου παραγραφὴ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ γενομένοις ἐνόχοις δοθήσεται, ὥσπερ εἰ φανερῶς εἶπον, ὅτι οὐδὲ ὑμᾶς ἀπαιτήσω τὸ χρέος. ¶ Εἰσὶ [g] δέ τινες παραγραφαὶ, ὧν οὐ συναπολαύει ὁ ἐγγυητὴς τῷ δεβίτωρι. οἷον ἐδάνεισα πρίμῳ, σεκοῦνδον δὲ ἔλαβον ἐγγυητήν. ὁ πρίμος ἐξέστη τῆς οἰκείας περιουσίας, μηδὲν ἀξιόπιστον ἐπικτησάμενος. ἐναγόμενος δὲ παρ' ἐμοῦ, δύναται ἀντιτιθέναι παραγραφὴν, καὶ λέγειν, Ἀλλ' [h] εἰ μὴ ἐξέστην, καὶ ἐκβάλλει με τοῦ δικαστηρίου. αὕτη δὲ ἡ παραγραφὴ, οὐκ [i] ὠφελήσει τοὺς ἐγγυητὰς αὐτοῦ, διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν. ἐπειδὴ ὁ παρὰ τοῦ οἰκείου δεβίτωρος λαμβάνων ἐγγυητὴν, διὰ τοῦτο μάλιστα λαμβάνει, πρόνοιαν αὐτοῦ ποιούμενος, ἵνα εἰ συμβῇ ἀπορῆσαι τὸν δεβίτωρα, δυνηθῇ χωρῆσαι κατὰ τῶν ἐγγυησαμένων. εἰ δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκστάσεως παραγραφὴν δῶμεν καὶ τῷ ἐγγυητῇ, ἀνωφελὴς ἔσται μοι, καὶ ἡ διὰ τῆς λήψεως τῶν ἐγγυητῶν πρόνοια.

Nam & triplicationi, quadruplicatio opponi potest.

3 ¶ Sed omnia hæc & alia faciliùs ex latioribus Digestorum voluminibus cognosci poterunt.

4 ¶ Exceptiones autem, quibus principalis debitor vti potest, plerumq; & fideiussor opponit. Meritò. Quoniā quod à fideiussore petitur, id ab ipso debitore peti videtur. Nā fideiussor cùm soluerit, mādati actioné aduersus eum habebit. Qua ratione, si cum debitore pactum fecerim, ne ab eo peterem, exceptio pacti conuenti & his dabitur, qui pro ipso obligati sunt, perinde atque si expresse dixissem, ne à vobis quidem petam, quod mihi debetur.

¶ Sunt tamen exceptiones quædam, quæ non æquè fideiussori ac debitori competant: veluti, mutuum dedi Primo, & Secundum fideiussorem accepi. Primus cùm nihil haberet, vnde ego meum cōsequi possem, bonis suis cessit. Si cum eo velim agere habet is exceptionē, quam mihi opponat, sic dicendo: Si bonis non cessi, & ita me iudicio potest excludere. Verùm exceptio hæc, fideiussores ipsius non iuuabit: hac maximè de causa, quoniam qui fideiussorem à debitore suo accipit, eam ob rē præcipuè accipit, vt sibi rebúsq; suis consulat, nempe vt si contingat debitorem soluendo non esse, regressum habeat ad eos, qui pro illo fidem suam obligarunt. Quòd si & fideiussori dederimus exceptionem cessionis, futurum est, vt non admodum bene rem meam gessisse videar accipiendo fideiussores.

a *Triplicatio dari solet contra duplicationem: vt & cōtra triplicationem, & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus aut actor obiicit* l. 2. §. 1. ff de excep.

b v. lib. ff. 34.

c v. l. exceptiones. 7. de exceptionibus.

d *Quod à fideiussore petitur id à principali debitore peti videtur.*

e *Fideiussori, postquam soluit, mandati competit actio aduersus principalem debitorem.*

f *Pactum de non petendo factum reo, prodest rei fideiussori.*

g *Quædam exceptiones reo competūt, quæ eius fideiussori non dantur.*

h *Formula exceptionis bonorum cessionis.*

i *Cessio bonorū facta à reo principali, non liberat eius fideiussorem.*

DE INTERDICTIS.	ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ.[a]	DE INTERDICTIS.
TIT. XV.	Τίτλος ιε.	TIT. XV.

a διαλέξεις hic interdicta: ea παραγγελίαι dicuntur authori Eclo. 58 ti. 14. περὶ παραγγελιῶν. dicuntur & eidem ibidem c. 1 τὰ παραγγέλματα.

¶ *De Interdictis, & de Actionibus quæ vice interdictorum competunt. Interdictum quid, à quo, cui petenti detur, ad quem dirigatur, quáve de re possessione aut quasi, aut aliis detur.* 1 PRIMA DIVISIO. *Interdictorum, alia esse Prohibitoria, Restitutoria, Exhibitoria: & eorum alia, aliis non esse magis interdicta.* 2. 3. SECVNDA DIVISIO. *Interdictorum alia esse possessionis Adipiscendæ (vt, Quorum bonorum, & Saluianum interdictum)* 4. 5. *Retinendæ, (vt Vti possidetis: &, Vtrubi.)* 6 *Recuperandæ.* 7 TERTIA DIVISIO. *Interdictorum alia simplicia, alia duplicia.* 8. 9. *Interdicta, hodie non necessariò peti: sed eorum loco, vtilem actionem competere.*

QVi de actionibus exceptionibúsque & replicationibus disseruit, consequens est vt & de interdictis disserat, sive de actionibus quæ vice interdictorum exercentur. Sed & is qui de interdictis disputat, scire debet, quando de possessione loquatur & quando de quasi possessione. Et possessio quidem est, corporalis rei detentio. Quasi verò possessio est, incorporalis rei vsus. Et corporalis quidē res est, veluti fundus, ædes, & quæcunque iis similia sunt. Incorporalis verò, vt vsusfructus, seruitus, & si qua talia. Quum igitur inter duos aliquos de possessione aut quasi possessione controuersia est, Prætorem adeunt, ac totam rem ei exponunt: quoniā in huiusmodi controuersiis sæpe contingit & cædes fieri, & vulnera infligi, & ad manus veniri. Rem itaque omnem Prætori ordine exponunt. At is quædam verba inter eos pronuntiat, non litem dirimens, sed ad pedaneū Iudicem remittens, qui de controuersia ipsorum cognoscat. Dicēdū est igitur:

b νομὴ seu possessio quid. Idem extat §. 4. vers. fructuarius. sup. per quas personas cuique adquiritur. a. Harm. 5 §. 4. 50. Eclo. 2. §. 6.

c Quasi possessio quid.

d χαμαιδικαστὴς pedaneus iudex.

ΤΟΝ περὶ ἀγωγῶν, καὶ παραγραφῶν, καὶ ῥεπλικατιόνων διαλεχθέντα, ἀκόλουθόν ἐστι, περὶ ἰντερδίκτων διεξελθεῖν, ἤτοι τῶν ἀγωγῶν, αἵτινες εἰς τάξιν τῶν ἰντερδίκτων κινοῦνται. τὸν δὲ περὶ ἰντερδίκτων διαλεγόμενον, ἀναγκαῖον εἰδέναι πότε μὲν περὶ νομῆς λέγει πότε δὲ περὶ ὡσανεὶ νομῆς, καὶ νομὴ[b] μὲν ἐστι σωματικοῦ πράγματος κατοχή. ὡσανεὶ[c] δὲ νομὴ ἐστιν, ἀσωμάτου πράγματος χρῆσις. καὶ σωματικὸν μέν ἐστιν, οἷον ἀγρὸς, οἰκεία, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἀσώματον δέ ἐστιν οἷον vsusfructus, καὶ δουλεία, καὶ τὰ τούτοις ἐοικότα. ἡνίκα τοίνυν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς μεταξὺ δύο τινῶν γίνεται φιλονεικία, ἀπέρχονται πρὸς τὸν πραίτωρα τὸ αὐτῶν διηγούμενοι, ἐπειδὴ συμβαίνει πολλάκις, καὶ φόνους πλημμελεῖσθαι, καὶ τραύματα ἐπάγεσθαι, καὶ πληγὰς ἐπιφέρεσθαι, ἐν ταῖς τοιαύταις φιλονεικίαις, καὶ διηγοῦνται τῷ πραίτωρι τὸ γεγονός. ὁ δὲ λέγει μεταξὺ αὐτῶν ῥήματά τινα, οὐ τέμνων τὴν ζήτησιν, ἀλλὰ παραπέμπων αὐτοὺς χαμαιδικαστῇ,[d] ἀκροατῇ γενησομένῳ τῆς μεταξὺ αὐτῶν φιλονεικίας. δεῖ οὖν συναγαγόντα

SEquitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus, quæ pro his exercentur.

¶ Erant autem interdicta formæ, atque conceptiones verborum, quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat, quod tunc maximè fiebat: cùm de possessione, aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

1 ¶Summa autem diuisio interdictorũ hæc est, quo aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, aut exhibitoria. ¶ Prohibitoria sunt, quibus Prætor vetat aliquid fieri: veluti vim sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti quò ei ius erat inferendi: vel in sacro loco ædificari, vel in flumine publico ripáve eius aliquid fieri, quo peius nauigetur.

¶ Restitutoria sunt, quibus restitui

ὁρίσασθαι, καὶ εἰπεῖν, τί ἐστιν ἰντερδίκτον. ἰντερδίκτον[a] δέ ἐστι ὁμιλία πραίτωρος μεταξὺ δύο τινῶν περὶ νομῆς, ἢ ὡσανεὶ νομῆς ἀγωνιζομένων γινομένη, οὐ τέμνουσα τὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ ῥυθμίζουσα τὸν δικαστὴν, ὅπως χρὴ κρίνειν περὶ τῆς ὑποθέσεως. λέγει δὲ ταῦτα τὰ ῥήματα ὁ πραίτωρ, ἢ ὡς κωλύων τι γίνεσθαι, ἢ ὡς κελεύων. μάλιστα δὲ ἐπὶ νομῆς χώραν ἔχει τοῖς ἰντερδίκτοις. διὰ τοῦτο δὲ εἶπον μάλιστα, ἐπειδή ἐστιν ὅτε καὶ νομῆς οὐχ ὑπόκειται λόγος, καὶ ἰντερδίκτον ἁρμόζει.

1 ¶Ἡ δὲ ἄκρα διαίρεσις τῶν ἰντερδίκτων[b] ἐστὶν αὕτη, ὅτι τῶν ἰντερδίκτων τὰ μέν ἐστι προϊβιτόρια, ἤγουν κωλυτικά. τὰ δὲ ἐξιβιτόρια, ἤτοι παραστατικά. τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια ἤτοι ἀποκαταστατικά. ¶Καὶ προϊβιτόρια μέν ἐστιν, ἐν οἷς κωλύει τι γίνεσθαι, οἷον ἠπείλει τις ἐπιέναι, καὶ τὴν οὖσαν παρ' ἐμοὶ διαταράττειν νομήν. προσῆλθον ἐγὼ τῷ πραίτωρι, τὴν τοῦ ἀντιδίκου διηγούμενος ἀπειλήν. εἶπον δὲ ἐμαυτὸν ἀνεπιλήπτως νέμεσθαι καὶ ἀπεφήνατο ὁ πραίτωρ οὕτως λέγων, Sine vitio possidenti vim fieri veto. τουτέστι τῷ νεμομένῳ δίχα ἐλαττώματος βίαν γίνεσθαι κωλύω. ἢ καὶ ἔσθ' ὅτε τις ἐβούλετο λείψανον αὐτῷ διαφέρον, εἰσαγαγεῖν καὶ ἀποθέσθαι ἐν τῷ τόπῳ ἔνθα δίκαιον ἦν αὐτῷ ἀποτίθεσθαι. δοθήσεται αὐτῷ προϊβιτόριον ἰντέρδικτον κατὰ τοῦ βουλομένου ἐπέχειν αὐτόν. ἢ καὶ ἐβούλετό τις, ἐν σακρῷ τόπῳ οἰκοδομεῖν, ἢ καὶ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ, ἢ καὶ ἐν ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάζειν τι διοῦ κατασκευάσματος, χείρονα ἐποίει τὸν τοῦ ποταμοῦ πλοῦν. κἀνταῦθα δοθήσεται προϊβιτόριον ἰντέρδικτον. ¶Ῥεστιτουτόρια[c] δέ ἐστι, δι' ὧν ἀποκαταστῆναι

omnibus in vnum collectis, quid sit interdictum. ¶Interdictum ergo est, enuntiatum Prætoris inter duos aliquos, qui de possessione vel quasi possessione contendunt, emissum, facti quidem speciem causámque non incidens, sed quomodo de ea iudicandum sit iudicem informans. Hæc autem verba dicit Prætor, aut vt prohibens, aut vt iubens quid fieri. Porrò interdictis vel maximè locus est in possessione. Ideo autem dixi, maximè, quoniam interdum & de possessione quæstio non mouetur, & interdictum tamen competit.

1 ¶Summa interdictorũ diuisio est hæc, quòd interdictorum alia sint prohibitoria, alia exhibitoria, & alia restitutoria. ¶Et prohibitoria quidem sunt, quibus aliquid fieri Prætor prohibet: veluti, minas aliquis iactabat aduersum me quasi ingressurus, & possessionem quam habebam turbaturus. Ego prætorem adii, & minas aduersarii exposui, ac sine vitio me possidere dixi. Prætor itaque sic pronuntiauit: Sine vitio possidenti vim fieri veto: Sed & interdum aliquis mortuum, cuius ad ipsum cura spectet, in locum aliquem quò ius ei erat inferendi, inferre vult: huic ergo interdictum prohibitorium dabitur, aduersus eum qui prohibere id voluerit. Aut etiam in sacro loco, vel publico flumine ripáve eius aliquis opus aliquod molitur, quò per flumen peior fiat nauigatio: Nam & hic prohibitorium interdictum dabitur. ¶ Restitutoria autem sunt, quibus restitui

[a] *Interdictum quid.*

[b] *Interdictorum trestantũ facit species.* κωλυτικὰ *(prohibitoria)* παραστατικὰ *(exhibitoria)* ἀποκαταστατικὰ *restitutoria. Author Eclo. 58. tit. 14.* μικτὰ, *id est, mixta, adiicit: atque ita interdictorum quatuor species facit: mixta autem dicuntur, quæ & prohibitoria & exhibitoria. l. 1. §. 1. ff. de interdictis.*

[c] *Horum formula ita concepta. Id restituas. l. 1. in fi. principii. ff. quorum bonorum.*

dictum accommodatur bonorum possessori, quod appellatur, *Quorum bonorum*, eiúsque vis & potestas hæc est, vt quod ex iis bonis quisque, quorũ possessio alicui data est, pro herede aut pro possessore possideat, id ei cui bonorũ possessio data est, restituere debeat.

¶Pro herede autem possidere videtur, qui putat se heredem esse. Pro possessore is possidet, qui nullo iure rem hereditariam, vel etiam totam hereditatẽ, sciens ad se non pertinere, possidet.

Ideo autem adipiscendæ possessionis vocatur interdictũ: quia ei tantùm vtile est, qui nũc primum conatur adipisci rei possessionem. Itaque si quis

δικτον, τὸ quorum[a] bonorum. ὅπερ δίδοται τῷ bonorum possessori. οἷον ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος. ἐτελεύτησεν ὁ ἐμὸς κογνάτος. ᾔτησα τὴν vnde cognati διακατοχὴν ἐπὶ τοῖς τούτου πράγμασι· τινὰ τῶν πραγμάτων διεκράτουν τινές, δύναμαι διὰ τοῦ quorum bonorum ἰντερδίκτου, τούτων ἐπιβῆναι τῆς νομῆς. ἀλλ'[b] οὐ κατὰ παντὸς νομέως δοθήσεταί μοι τὸ ἰντέρδικτον, ἀλλὰ κατὰ δύο μόνον, κατὰ τοῦ pro hærede, καὶ κατὰ τοῦ pro possessore.

§ Καὶ[c] τίς ἐστι pro hærede; ὁ νομίζων ἑαυτὸν εἶναι κληρονόμον. διὰ τί δὲ οὕτως ὠνόμασται, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. πολλαὶ κτήσεων εἰσὶ περιφράσεις, καὶ ὅσαι[d] τῶν κτήσεων εἰσὶ περιφράσεις, τοσοῦτοι καὶ Τίτλοι. Τίτλος[e] δέ ἐστιν, ἡ τῆς διακατοχῆς αἰτία. οἷον ἐρωτῶ σε Πόθεν νέμῃ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, καὶ λέγεις, ἐπειδὴ ἐδωρήθη μοι. καὶ ὁ Τίτλος ἐστὶ pro donato. ἢ Ἐπειδὴ ἠγόρασα, καὶ ὁ Τίτλος ἐστὶ pro empto. ἢ εἰς προῖκά μοι ἐπεδόθη, καὶ ὁ Τίτλος ἐστὶ pro dote. ἢ ἐληγατεύθη μοι, καὶ ὁ Τίτλος ἐστὶ pro legato. ἐνταῦθα οὖν ἐρωτώμενος λέγεις, ἐπειδὴ νομίζω ἐμαυτὸν εἶναι κληρονόμον. καὶ λέγεται pro hærede. τίς δέ ἐστιν[f] pro possessore? Pro possessore ἐστι καὶ λέγεται, ὁ βίαιος ἅρπαξ, ὁ μηδεμίαν εὔλογον ἔχων αἰτίαν τῆς κατοχῆς. ὃς ἐρωτώμενος πόθεν νέμεται λέγει, Ἐπειδὴ νέμομαι· καὶ τὴν ἐρώτησιν εἰς ἀπόκρισιν μεταφέρει. οὗτος οὖν λέγεται pro possessore, οὐ διαφερομένων ἡμῶν, εἴτε πᾶσαν νέμεται τὴν κληρονομίαν, εἴτε ἓν πρᾶγμα, διὰ τοῦτο δὲ ὑπὸ τὴν ἀδιπισκένδαι ἐνέργειαν ἀνάγεται τὸ quorum bonorum ἰντέρδικτον,

dictum, Quorum bonorum, quod bonorum possessori accõmodatur. Veluti in hac specie. Mortuus est cognatus meus. In bonis huius petii bonorum possessionem Vnde cognati. Aliqua ex his bonis quidam tenebant. In eorum ego possessionẽ per interdictum Quorum bonorum, venire possum. Sed non omnino aduersus quemuis possessorem interdictum hoc mihi dabitur, verum aduersus duos duntaxat, nempe aduersus eum, qui pro herede possidet, & aduersus eum qui pro possessore.

¶Et quis pro herede possidet? Is qui se heredẽ putat. Cur autem sic vocetur, paulò latiùs dicendum est. Multæ sunt adquisitionum rationes: Et quot sunt adquisitionum rationes, totidem sunt & tituli. Titulus verò est possessionis causa. Veluti rogo te, Vnde hanc rem possides? Et dicis, Quoniam mihi donata est: & titulus est, Pro donato: Aut quoniam emi: & titulus est, Pro empto. Aut in dotem mihi data est: & titulus est pro dote. Aut legata mihi est: & titulus est, Pro legato. Et hic ergo, si quis rogetur, dicet: Quoniam heredem esse me puto. & dicitur Pro herede. Quis autem pro possessore possidet? Pro possessore possidet, & dicitur, qui vi rapuit aut abstulit: nec vllam possessionis iustam habet causam, quique si rogetur vnde possideat, dicturus sit: Quoniã possideo, & interrogationem in responsionem versurus. Hic igitur pro possessore possidere dicitur: nec refert, totam hereditatem an rem aliquã possideat. Ideo autẽ in interdicto, Quorum bonorum

a *Interdictũ. Quorum bonorum. bonorum possessori accommodatur.*

b *Interdictum quorum bonorum datur aduersus eũ qui pro hærede vel possessore possidet.*

c *Pro hærede possidere quid.* l. 11 ff. de hæredit. petit. l. 33. §. 1. ff. de vsurpat.

d *Tituli totidẽ sunt, quot adquirendi modi.* v. l. 3. §. genera possessionum 21. ff. de adquir. possess.

e *Titulus possessionis causa. vnde titulus pro donato, empto, dote, legato, hærede.* v. l. 1. ff. pro donato. l. 2. pro emptore. l. 1. ff. pro dote. l. 2. ff. pro legato. l. pro hærede 11 ff. de rei vindicat. l. 33. §. 1. ff de vsucap. 50. Eclo. titu. 6. 4 8. 5.

f *Possidere pro possessore quis dicatur.* adde l. 11. in fin. l. 12. l. 13. ff. de hæredit. petitione.

adipiscẽdę possessionis potestas versatur, quia ei tãtùm vtile est, qui nunc primum ad pisci vult possessionẽ. ¶ Huiuscemodi est & interdictum Saluianũ, quod fundi domino datur aduersus colonũ, qui ea, quę in fundũ illata & inuecta essent, pignori futura mercedis nomine pepigit. Nã si is cesserit in soluendo, aduersus quemuis res coloni possidẽtẽ interdicto Saluiano dominus experiri poterit. Si quis igitur nũc primũ adipisci possessionẽ velit, necessaria sunt ei interdicta adipiscẽdę possessionis. Sin verò semel adeptus eã amiserit, ad ea interdicta transeundum ei est, in quibus potestas recuperandæ versatur.

4 ¶ Cũ dictũ sit de interdictis adipiscẽdæ possessionis, dicamus & de interdictis retinẽdę possessionis. Huiusmodi autẽ est interdictũ Vti possidetis, & interdictũ Vtrubi. Quæ tali ferè in specie locũ habẽt. Euẽnit, vt ego seruũ aliquẽ nancisceretur i. e. præsente te. Cũ ego m. ũ esse illum dicerẽ: tu cõtrà, te eius esse dominũ affirmabas. Atq; ita vterq; nostrũ ad se trahebat dominiũ serui. Ad extremum, ego sic locutus sim. Si tu te dominũ esse putas, en ego seruũ possideo, in rẽ mecum agito: & si probaris, habebis eum. Eadẽ & tu dicebas. Immo verò ego eũ possideo: & tu potius mecũ in rem agito. Initio igitur cõtrouersię coorto de serui proprietate, eò veniendũ est, vt de possessione quæramus. Illud n. in primis discerni ac cognosci oportet, vter reus sit, vter actor. Quoniã neq. ius ciuile id recipit, neq. naturalis ratio admittit, vt iudiciũ procedat, nisi nouerimus, quis petitor sit, & à quo petatur. Potior est autem in iudiciis rei causa quàm actoris.

a *Interdictum quorum bonorum adipiscendæ possessionis est: id est ei cõpetit qui nunc primum adipisci velit possessionem. Neque mutat quod in l. 1. ff.* quorum bonorum, *restitutorium dicitur. Id enim loco restituendi verbo Iurisconsultus abutitur.*

b *De Saluiano interdicto quid, cuique competat* v. l. 1. in fin. ff. de interdictis, & toto titulo de Saluiano interdicto.

c *Retinendæ possessionis interdicta quæ* §. 1. sup. eod. κατασχετικὰ νομῆς ἰντερδίκτα.

d *vide* l. 1. in fi. versi. Retinendæ. ff. de Interdictis. l. 1. & passim. ff. vbi possidetis.

e Vide l. vnicam, ff. vtrubi.

f *Iudicia rectè non procedunt, nisi prius constet quis actor sit, & quis reus, adde* l. 1. §. 1. ff. vti possidetis.

g *Reus in iudicium potior actore.*

ἐπειδὴ χρειώδές ἐστιν ἐκείνῳ, ὃς πρῶτον [a] βούλεται δράξασθαι νομῆς. ¶ Τοιοῦτό ἐστι, τὸ σαλβιανεῖον [b] ἰντέρδικτον, ὅπερ δίδοται τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ, κατὰ τοῦ κολωνοῦ τοῦ συμφωνήσαντος, ὥστε τὰ εἰσαγόμενα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ πράγματα, ὑποκεῖσθαι ἐν τῷ μισθώματι. ἐὰν γὰρ ἀγνωμονήσῃ, κατὰ παντὸς κατέχοντος τὰ τοῦ κολωνοῦ πράγματα, κινηθήσεται τὸ σαλβιανεῖον ἰντέρδικτον. εἰ μὲν οὖν θελήσει τις πρῶτον δράξασθαι νομῆς, ἔστιν αὐτῷ ἀναγκαῖα τὰ ἰντέρδικτα τῆς ἀδιπισκένδαι νομῆς. εἰ δὲ δραξάμενος ἐκπέσῃ, χρὴ αὐτὸν τότε μετιέναι ἐπὶ τὰ ἰντέρδικτα, ἅπερ ἐστὶ τῆς ῥεκουπεράνδαι ἐνεργείας.

4 ¶ Εἰπόντες τὰ τῆς ἀδιπισκένδαι [c] ἐνεργείας, εἴπωμεν τὰ τῆς ῥετινένδαι. τοιοῦτόν ἐστι, τὸ vti [d] possidetis, καὶ τὸ vtrubi [e] χώραν δὲ ἔχει ἐπὶ τύπου τοῦ θέματος. συνέβη με δράξασθαι οἰκέτου τινὸς, παρόντος σοῦ. καὶ λέγοντός μου τοῦτον ἐμὸν εἶναι οἰκέτην, διεβεβαίου σαυτὸν εἶναι δεσπότην. καὶ ἑκάτερος ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μετέφερε τὴν δεσποτείαν. τελευταῖον εἶπον ἐγὼ, εἰ νομίζεις σαυτὸν εἶναι δεσπότην, ἰδοὺ ἐγὼ νέμομαι τὸν οἰκέτην, κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem. καὶ ἀποδείξας λήψῃ τὸν οἰκέτην. ἔλεγες δὲ καὶ σὺ τὰ αὐτὰ, ὅτι ἐγὼ νέμομαι, καὶ σὺ μᾶλλον κίνησον κατ' ἐμοῦ τὴν in rem. καὶ τρόπον ἀρξάμενοι περὶ δεσποτείας, ἔλθωμεν εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς νομῆς. δεῖ γοῦν διακριθῆναι καὶ γνῶναι, τίς ἐστιν ὁ ῥέος, τίς δὲ ὁ ἄκτωρ. ἐπειδὴ οὐδὲ κατὰ τὸ πολιτικὸν, οὐδὲ κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον προβήσεται δικαστήριον, εἰ μὴ γνῶμεν τίς ἐστιν ὁ ἐνάγων, τίς δὲ ὁ ἐναγόμενος. κάλλιον [g] δὲ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ὁ ῥέος τοῦ ἄκτορος.

adeptus possessionem, amiserit eam, hoc interdictum ei inutile est. Interdictũ quoque, quod appellatur Saluianum, adipiscendæ possessionis causa cõparatum est: cóque vtitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.

4 ¶ Retinendæ possessionis causa cõparata sunt interdicta, *Vti possidetis, & Vtrubi,* cùm ab vtraque parte de proprietate alicuius rei controuersia sit, & antè quæratur, vter ex litigatoribus possidere, & vter petere debeat. Nãque nisi antè exploratum fuerit, vtrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui, quia & ciuilis, & naturalis ratio facit, vt alius possideat, & alius à possidente petat. Et quia longè commodius est (& potius) possidere quàm petere: ideo

ideo plerunque & ferè semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodū autē possidendi in eo est, quod etiam si eius res nō sit, qui possidet, (si modò actor nō potuerit) suam esse probare, remanet in suo loco possessio: propter quam caussam cùm obscura sunt vtriusq. iura, contra petitionē iudicari solet. ¶ Sed interdicto quidē *Vti possidetis*, de fundi vel ædiū possessione contenditur. *Vtrubi* verò interdicto, de rerum mobilium possessione. Quorum vis ac potestas plurimam inter se differentiam apud veteres habebat. ¶ Nam *Vti possidetis* interdicto is vincebat, qui interdicti tempore possidebat: si modò nec vi, nec clàm, nec precariò nactus fuerat ab aduersario possessionem, etiam si alium vi expulerat, aut clàm arripuerat alienam possessionem, aut precariò rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. *Vtrubi* verò interdicto is vincebat, qui maiore parte eius anni, nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario possidebat.

καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεγάλαι ἀναφύονται φιλονεικίαι [a] περὶ αὐτῆς τῆς νομῆς, παρὰ τίνι αὕτη τυγχάνει. ἔστι [b] γὰρ τὸ κέρδος τοῦ νέμεσθαι ἐν τούτῳ, ὅτι εἰ καὶ μὴ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πρᾶγμα τοῦ νεμομένου, ἐσθ' ὅτε τὴν δίκην νικᾷ ὁ ῥέος, τοῦ ἄκτορος μὴ δυνηθέντος ἀποδεῖξαι προσεῖναι αὐτῷ τὴν δεσποτείαν. διὸ ἡνίκα ἄδηλόν ἐστι, πότερον ὁ ἐνάγων, ἢ ὁ ἐναγόμενος ἐστὶ δεσπότης, ὑπὲρ τοῦ ῥέου ἐκφέρεται ἡ ἀπόφασις. ἀεὶ γὰρ ἡ ἀσθένεια τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἄκτορος (αὐτὸς γὰρ εἴωθε βαρύνεσθαι τῇ ἀποδείξει) νίκην περιποιεῖ τῷ ῥέῳ. ¶ Τὰ μὲν οὖν δύο ἰντέρδικτα, τῆς ῥετινένδαι ἐστὶν ἐνεργείας. διαφορὰ [c] δέ ἐστιν αὐτῶν μεταξύ· ὅτι τὸ μὲν vti possidetis, ἐπὶ τῶν ἀκινήτων, οἷον ἀγροῦ, καὶ οἰκίας χώραν ἔχει, τὸ δὲ vtrubi ἐστὶ τῶν κινητῶν. ¶ Νικᾷ [d] δὲ ἐπὶ τῷ vti possidetis, ἰντερδίκτῳ ἐκεῖνος, ὃς νέμεται ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, ὅτε ὁ πραίτωρ ἐδίδου τὸ ἰντέρδικτον, τουτέστιν οὔτε βιασάμενος, οὔτε λάθρα λαβὼν, οὔτε κατ' ἀξίωσιν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἕτερον βιασάμενος νέμομαι ἐγὼ τὸν ἀγρὸν, ἢ λάθρα ἔλαβον παρ' ἑτέρου, ἢ ἕτερον παρακαλέσας γέγονα ἐν νομῇ, πλὴν ἡνίκα μηδὲν τούτων πέπρακταί μοι πρὸς σὲ, ἐν τῷ ἀγῶνι νικῶ σε τοῦ ἰντερδίκτου. ἐπὶ δὲ τοῦ vtrubi ἐκεῖνος νικᾷ, ὅς τις εἰς τοὐπίσω ἀνακαλουμένου τοῦ ἐνιαυτοῦ, τὸν πλείονα χρόνον ἐνεμήθη. οἷον ἐνεμήθην ἐγὼ ἑπτὰ μῆνας, σὺ πέντε τοὺς τελευταίους, ἐγὼ νικήσω. λοιπὸν οὖν τῆς νομῆς ἐμοὶ ἀποδοθείσης, τότε σὺ ἄκτωρ γινόμενος, τῇ ἀποδείξει βαρύνῃ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πάντα τὸ παλαιόν.

Atque ideo plerunque ingentes existunt contentiones de ipsa possessione, vtrius scilicet ea sit. Possessionis autem commodum in hoc est, quod quamuis res de qua agitur, possidētis non sit, interdū tamen caussam obtineat, cùm videlicet actor probare nō potest proprietatem ad se pertinere. Quapropter cùm incertum est, actor an reus dominus sit, pro reo fertur sententia. Semper enim cùm actor in probatione deficit (namq; is onus probandi sustinet) victoria reo paratur.

¶ Hæc igitur duo interdicta, retinendæ possessionis sunt. Est tamen nonnihil inter ea differentiæ. Nam interdictum Vti possidetis in rebus immobilibus veluti in fundo aut ædibus locum habet: interdictum autem Vtrubi, in rebus mobilibus. ¶ Is porrò interdicto Vti possidetis vincit, qui eo tempore, quo Prætor interdicit, sine vitio fundum possidet, hoc est neque vi inuasum, neque clàm arreptum, neque precariò cōcessum. Sed quamuis alteri vim fecerim vt possiderem, aut ab altero clam arripuerim, aut ab altero precariò rogauerim possessionem: dum nihil aduersus te huiusmodi commiserim, vincere te debeo in hoc interdicto. In interdicto autem Vtrubi, is vincit, qui maiore parte eius anni (qui retrò legendus est) possedit. Veluti septē ego menses possedi, tu quinque postremos, ego te vincam deinceps: ergo tu possessione mihi restituta, actor factus, onere probādi grauaberis. Et ita quidē olim hęc in vsu erāt.

a *Possessionū magna sunt contentiones.*

b *Possessionis & possidendi quis sit effectus* l. 5. 1. l. 2. ff. vti possidetis.

c *Interdicti vti possidetis & vtrubi differentia.* l. vnic. ff. vti possidetis.

d vide l. Harmeno. 1. § 59.

a *Interdicti vti possidetis & vtrubi est cognatio. l. vnica. ff. vtrubi.*

Sed hodie aliter ea obseruantur: nulla facta differentia inter vtrunque interdictum, quantum attinet ad quæstionem possessionis. Is enim vincit, siue res soli sit, siue mobilis, qui litis contestatæ tempore sine vitio possidet. Nõ amplius igitur quærimus vter interdicti reddendi tempore possidet, neq; vter maiore parte anni possederit.

b l. 1. §. 1. §. 8. ff. vti possidetis.

5 ¶ Possidemus autem non solũper nosmetipsos, aut eos, quos in potestate habemus: verumetiamper alios, qui in potestate nostra non sunt. Quodgenus est, qui fundũ à nobis conduxit: ac inquilinus, & is apud quem deposui, vel cui commodaui rem meã. Nam illis naturaliter possidentibus, ego ciuiliter possideo. Et hoc scilicet illud est, quod vulgo dicitur possessionem retinere me posse per alium qui nomine meo in possessione sit. Enimuerò potest quis animo possessionem retinere, quamuis neque ipse neque alius quisquam nomine eius in possessione rerũ sit: nempe si non ea mente rem reliquit, quòd eam aspernaretur, sed cùm speraret fore, vt postea ad eam rediret. Nam & ita possessionem videtur retinere: id autem maximè contingit in agris & prædiis suburbanis: Ab his enim sub hyemis tẽpus discedimus propter incommodam habitationem, sperantes fore, vt cùm tempus inuitauerit, eodem reuertamur. Iam primum verò possessionem adipisci solo animo non possumus: veluti prædia quædam, quæ in illa prouincia sita sunt, mihi vendidisti. Volebas ea mihi tradere. Ego nec accipere ea ex distante terrarum spatio possum: nec aliquem illuc mittere in animũ induco, qui accipiat. Dicere ego tibi nõpotero,

c *Possidemus ciuiliter per colonum, inquilinum, depositarium, commodatarium, illis naturaliter possidentibus. l. 9. l. 3. sup. Cæterum. 12. ff. de adqui. possess.*

d *Possessionem per alium retinere ipsi possumus, qui nostro nomine in possessione sit.*

e *Possessionem retinere nobis nudo animo possumus, tametsi neque ipsi, neque alius nostro nomine in possessione sit. l. 44. in fin. ff. de adquir. possess.*

f *Possessionem solo animo nũc primũ adipisci non possumus. l. 3. in princ. & § 3. ff de adquir. possess.*

σήμερον ᵃ δὲ ἑτέρως ταῦτα παραφυλάττεται, οὐδεμιᾶς διαφορᾶς ἐπὶ τῇ ἐξετάσει τῆς νομῆς, τῶν ἰντερδίκτων φυλαττομένης. ἐκεῖνος γὰρ νικᾷ, εἴτε ἀκίνητον, ᵇ εἴτε κινητόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ὃς νέμεται ἀνεπιλήπτως τὸν ἀγρὸν, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προκαταρξέως. ὥστε οὐκ ἔτι σκοποῦμεν τίς ἐνέμετο, ὅτε ἐδίδοτο τὸ ἰντέρδικτον. οὐδὲ τίς ἐνεμήθη τὸν πλείονα χρόνον τοῦ προλαβόντος ἐνιαυτοῦ.

5 ¶ Νεμόμεθα δὲ, οὐ μόνον δι' ἡμῶν αὐτῶν, ἢ διὰ τῶν ἡμετέρων ὑπεξουσίων, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων, οἳ οὐκ εἰσὶν ἡμῖν in potestate ὁποῖός ἐστιν ὁ μισθωσάμενος ᶜ παρ' ἡμῶν τὸν ἀγρόν· καὶ ὁ ἔνοικος κἀκεῖνος, ᾧ παρεθέμην, ἢ ᾧ ἔχρησα τὸ ἐμὸν πρᾶγμα. ἐκείνων γὰρ κατεχόντων φυσικῶς, ἐγὼ τῷ νόμῳ νέμομαι. καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ πανταχοῦ λεγόμενον, δύνασθαι ᵈ νομὴν παρακατέχειν δι' ἑτέρου, ὃς ἐμοῦ ὀνόματί ἐστιν ἐν κατοχῇ. ᵉ ψυχῇ δὲ δύναταί τις παρακατέχειν νομήν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ μήτε αὐτὸς, μήτε ὀνόματι αὐτοῦ ἐστι τὶς ἐν κατοχῇ τοῦ πράγματος, ἀλλὰ κατέλιπε τὸ πρᾶγμα, οὐ ψυχῇ καταφρονοῦντος, ἀλλ' ἐν ἐλπίδι, τοῦ μετὰ ταῦτα ὑποστρέφειν εἰς αὐτὸν, καὶ οὕτω δοκεῖ παρακατέχειν τὴν νομήν. τοῦτο δὲ γίνεται ἐπὶ ἀγρῶν, ἢ προαστείων. καταλιμπανόμεθα γὰρ ταῦτα ὥρᾳ χειμῶνος, ἐπὶ τὸ ἀνεπιτήδειον τῆς οἰκήσεως, ἐλπίζοντες καιροῦ καλοῦντος τοῖς αὐτοῖς καταλήψεσθαι πέπεις. ψυχῇ δὲ πρώτης δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. οἷον ἐπώλησάς μοι κτήματα, διακείμενα ἐν τῇ δε τῇ ἐπαρχίᾳ. ἠθέλησάς μοι ταῦτα παραδοῦναι, οὔτε ἐγὼ δύναμαι καταλαβεῖν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἤγουν οὐκ ἀρέσκομαι, οὔτε τινὰ τὸν παραληψόμενον πέμψαι, οὐ δύναμαι λέγειν σοι,

¶ Hodie tamen ᵃ aliter obseruatur. Nam vtriusque interdicti potestas (quantum ad possessionem pertinet) exæquata est, vt ille vincat & in re soli, & in re mobili, qui possessionẽ nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario, litis contestatæ tempore detinet.

5 ¶ Possidere autem videtur quisque, non solùm si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione sit, licèt is eius iuri subiectus nõ sit, qualis est colonus, & inquilinus. Per eos quoque apud quos deposuerit quis, aut quibus commodauerit, ipse possidere videtur. Et hoc est, quod dicitur retinere possessionem posse aliquem per quẽlibet, qui eius nomine sit in possessione. Quin etiam animo quoque solo retineri possessionem placet, id est, vt quãuis neq; ipse sit in possessione,

neque

neq. eius nomine alius: tamen nō relinquendæ possessionis animo: sed postea reuersurus inde discesserit, retinere possessionem videatur. Adipisci verò possessionē per quos aliquis potest, secundo lib. exposuimus. Nec vlla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

6 ¶ Recuperandæ possessionis caussa solet interdici, si quis ex possessione fundi, vel ædiū vi deiectus fuerit. Nam ei proponitur interdictū *Vnde vi*, per quod is, qui deiecit, cogitur ei restituere possessionem, licèt is ab eo qui vi deiecit, vi vel clàm vel precariò possideat.

¶ Sed ex constitutionib. sacris (vt suprà diximus) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, dominio eius priuatur: si aliena, post eius restitutionem etiam æstimationem rei dari vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi priuata, aut de vi publica, sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit: sin autem armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solùm scuta, & gladios & galeas, sed & fustes, & lapides significari intelligimus.

Ὅτι ἀπόστηθι τῶν κτημάτων, ἐγὼ γὰρ ταῦτα ψυχῇ νέμομαι. ψυχῇ γὰρ πρώτης δράξασθαι νομῆς οὐ δυνατόν. τὴν δὲ σώματί μοι παραδοθεῖσαν νομὴν, ψυχῇ δύναμαι παραφυλάττειν. ¶ Τίνες δέ εἰσι δι' ὧν προσπορίζεταί μοι νομὴ, τελείως εἰρήκαμεν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἰνστιτουτίονι.

6 ¶ Τῆς ῥεκουπεράνδαι[a] ἐνεργείας ἐστὶ καὶ τὸ[b] vnde vi ἰντέρδικτον. εἰ γάρ τις βίᾳ ἐξελάσει με τοῦ ἐμοῦ ἀγροῦ, ἢ τῆς ἐμῆς οἰκίας, ἀναγκαῖόν μοι τὸ εἰρημένον ἰντέρδικτον, δι' οὗ ἀναγκασθήσεται ἀποκαταστῆσαί μοι τὴν νομήν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἔτυχον αὐτὸν ἐγὼ προβιασάμενος, ἢ λάθρα αὐτοῦ γενόμενος ἐν νομῇ, ἢ κατὰ παράκλησιν λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὴν νομήν. ¶ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ παλαιοί. αἱ δὲ διατάξεις[c] ὡς εἰρήκαμεν[d] ἤδη βούλονται, εἰ μέν τις τὸ οἰκεῖον πρᾶγμα ἀπέσπασε βίᾳ, στερεῖσθαι αὐτὸν τῆς αὐτοῦ δεσποτείας. εἰ δὲ ἀλλότριον, καὶ αὐτὸ ἀποδιδόναι, καὶ τὴν τούτου ἀποτίμησιν παρέχειν τῷ βιασθέντι. ὁ δὲ βίᾳ ἐξωθήσας τινὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ διακρατουμένης νομῆς, οὐ μόνον ὑπεύθυνός ἐστι τῷ εἰρημένῳ ἰντερδίκτῳ, ἀλλὰ ὑπόκειται καὶ ἐγκλήματι, τῷ ἰουλίῳ[e] de vi priuata, ἢ de vi publica. τότε δὲ χώραν ἔχει τὸ de vi priuata, ἡνίκα δίχα ὅπλων εἰργάσατο τὴν βίαν. εἰ δὲ μετὰ ὅπλων βίᾳ τινὰ τῆς νομῆς ἐξέβαλε, τῷ ἰουλίῳ de vi publica κατέχεται. τῇ δὲ τῶν ὅπλων[f] προσηγορίᾳ οὐ μόνον ἀσπίδες, καὶ ξίφη, καὶ περικεφάλαια σημαίνονται, ἀλλὰ καὶ ξύλα, καὶ λίθοι, καὶ πᾶν ὄργανον βλάπτειν δυνάμενον.

Discede à prædiis illis, quoniam ego ea animo possideo. Nam id fieri nō potest, vt solo animo iam primū possessionem nanciscar. Sed possessionē semel mihi corporaliter traditam, solo animo retinere possum. ¶ Qui autem sint, per quos adquiri possessio queat, plenè suprà libro secundo exposuimus.

6 ¶ Recuperandæ possessionis est interdictum, Vnde vi. Nā si quis vi de fundo aut ædib. meis me deiecerit, opus mihi erit prædicto interdicto: quo possessionem mihi is restituere compelletur: quamuis ego iam antè vi eū expulerim, aut clàm in possessionem venerim, vel eam precariò ab eo rogauerim.

¶ Et hæc quidem ita tradebant veteres: Sed hodie (vt diximus) Principū cōstitutionibus cauetur, vt si quis rem suam per vim occupauerit, dominio eius priuetur. Sin verò alienā, simul & eam restituat, & æstimationem eius dependat, ei cui vim fecerit. Porrò qui aliquem de possessione, in qua erat, deiecerit, non solùm dicto interdicto tenetur, sed etiam in crimen legis Iuliæ de vi priuata aut de vi publica incidit. Tunc autem locum habet lex de vi priuata, cùm sine armis vis facta est. Si enim cum armis vi de possessione deiecit, lege Iulia de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solùm scuta, & gladii, & galeę intelliguntur, sed etiam fustes, & lapides, & omne instrumentum, quod nocere possit.

a *Hæc interdicta Græcis dicuntur* [illegible] *interdicta.*

b *Proinde interdicta recuperandæ possessionis propemodum sub Rubrica* Vnde vi. *scribit Paul.* in l. 2. §. vlt. vers. recuperādæ. ff. de interdictis. *adde* l. 1. §. hoc interdict. ff. de vi & vi. l. 2. Co. vnde vi. c. redintegranda. 3. quæst.

c *Vide* titul. Co. vnde vi.

d sup. tit. vi bonorum raptorum.

e Vide §. 8. inf. de publicis iudiciis.

f *Armorum appellatione quæ contineantur. vide* l. 41. ff. de verborum significat.

7 ¶ Diximus interdictorum alia esse prohibitoria, alia restitutoria, & alia exhibitoria. Deinde fecimus & alteram diuisioné, cùm dictum est, alia esse adipiscendæ possessionis, alia retinendæ, & alia recuperandæ. Dicatur nunc & tertia diuisio interdictorum, quoniam alia simplicia sunt, & alia duplicia. ¶ Et simplicia quidem sunt, in quibus actor à reo discretus est: qualia sunt omnia restitutoria & exhibitoria. Quoniam actor is est, qui aut restitui sibi vult possessionem, aut personā, quæ celatur in medium adduci. Reus verò est is, qui aut restituere possessionem, aut personā in medium adducere cogitur. ¶ Prohibitoriorum autem interdictorum alia simplicia sunt, & alia duplicia: & simplicia quidē sunt: Veluti, cùm Prætor prohibet in loco sacro, aut in flumine publico, ripáve eius aliquid fieri. Is enim qui prohibet, actor est: qui verò prohibetur, reus. Duplicia autē sunt, velut, Vti possidetis & Vtrubi. ¶ Porrò ideo dicuntur duplicia, quia par vtriusque litigātium in his conditio est: neque quisquam eorum præcipuè vel actor vel reus videtur: sed vterque eorum & actoris & rei partes sustinet: itaque & Prætor in interdicendo media quadam enumeratione vsus est, neque hunc neque illum ex verbis suis actorem faciens. Nam in interdicto Vti possidetis, in hæc verba loquitur: Vti possidetis, quo minus possideatis, vim fieri veto. Nec dixit, vti possides: ne ad vnū, sermonē suū dirigere videretur. In interdicto quoq. Vtrubi, his verbis vsus est,

a §.1.sup.eo.

b §.2.3.4.5.6.sup.eod.

c *Interdictorū alia ἁπλᾶ: alia διπλᾶ*: v.l. 2. ff. de interdictis.

d *Simplicia interdicta sunt, ea quæ restitutoria & exhibitoria, & in quibus alter actor est, alter reus.*

e *Prohibitoriorum interdictorum alia simplicia, alia duplicia. Paulus tamen simplicibus interdictis adnumerat sine vlla distinctione, prohibitoria interdicta*, l. 2. in princ. ff. de interdictis.

f *Prohibitoria interdicta simplicia quæ.*

g *Prohibitoria interdicta duplicia quæ.*

h *Duplicia interdicta dicuntur in quibus vterque litigantium & actor simul & reus est.*

i *Formula interdicti duplicis.*

7 ¶ Εἰρήκαμεν[a] τῶν ἰντερδίκτων, τὰ μὲν εἶναι προϊβιτόρια, τὰ δὲ ῥεστιτουτόρια, τὰ δὲ ἐξιβιτόρια. ἐποιησάμεθα[b] καὶ δευτέραν διαίρεσιν, εἰπόντες τὰ μὲν εἶναι τῆς ἀδιπισκένδαι ἐνεργείας, τὰ δὲ τῆς ῥετινένδαι, τὰ δὲ τῆς ῥεκουπεράνδαι. λεγέσθω καὶ τρίτη διαίρεσις τῶν ἰντερδίκτων· τὰ[c] μὲν γάρ ἐστιν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. ¶ Ἁπλᾶ[d] μὲν ἐν οἷς ὁ ἄκτωρ διακέκριται τοῦ ῥέου, ὁποῖά ἐστιν ἅπαντα τὰ ῥεστιτουτόρια καὶ τὰ ἐξιβιτόρια. ἄκτωρ μὲν γάρ ἐστιν, ὁ θέλων ἑαυτῷ τὴν νομὴν ἀποκαταστῆναι, ἢ τὸ κρυπτόμενον πρόσωπον ἀχθῆναι εἰς μέσον. ῥέος δὲ ὁ τὴν νομὴν ἀποκαθιστῶν, ἢ τὸ πρόσωπον εἰς μέσον ἄγειν ἀναγκαζόμενος. ¶ Τῶν δὲ προϊβιτορίων ἰντερδίκτων, τὰ[e] μέν ἐστιν ἁπλᾶ, τὰ δὲ διπλᾶ. καὶ ἁπλᾶ[f] μέν ἐστιν, ἡνίκα κωλύει ὁ πραίτωρ τινὰ κτίσαι ἐν σάκρῳ τόπῳ, ἢ ἐν δημοσίῳ ποταμῷ, ἢ ἐν τῇ ὄχθῃ αὐτοῦ κατασκευάσαι τι· καὶ γὰρ ὁ κωλύων ἄκτωρ ἐστίν. ὁ δὲ κωλυόμενος ῥέος. διπλᾶ[g] δέ, οἷον τὸ vti possidetis, καὶ τὸ vtrubi. διὰ τοῦτο δὲ διπλᾶ[h] λέγονται, ἐπειδὴ ἴση τῶν δικαζομένων ἑκατέρων ἐστὶν ἡ αἵρεσις. καὶ οὐδεὶς κατ' ἐξαίρετον ῥέος ἢ ἄκτωρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν καὶ ῥέου καὶ ἄκτορος τάξιν ἐπέχει. ἀμέλει[i] καὶ ὁ πραίτωρ ἡνίκα ἐδίδου αὐτοῖς τὰ ἰντέρδικτα, μέσῃ ἐκέχρητο ὁμιλίᾳ, οὐδὲ τοῦτον, οὐδὲ ἐκεῖνον ἄκτορα δεικνὺς, ἐκ τῶν οἰκείων ῥημάτων. ἐπὶ γὰρ τοῦ vti possidetis, ἔλεγε ταῦτα ῥήματα, vti possidetis, quò minus possideatis vim fieri veto. τουτέστιν, ὡς νέμεσθε, ὅπως ἔλαττον νέμησθε, βίαν γίνεσθαι κωλύω. καὶ οὐκ εἶπεν vti possides, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς ἕνα ἀποτείνεσθαι. ἐπὶ δὲ τοῦ vtrubi τούτοις κέχρηται τοῖς ῥήμασι

7 ¶ Tertia diuisio interdictorū est, quod aut simplicia sunt: aut duplicia. ¶ Simplicia sūt, veluti in quibus alter actor, alter reus est: qualia sunt omnia restitutoria aut exhibitoria. Nā actor is est, qui desiderat aut exhiberi, aut restitui, reus autem is est, à quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. ¶ Prohibitoriorū autem interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cùm Prætor prohibet in loco sacro, vel in flumine publico ripáve eius aliquid fieri. Nam actor est, qui desiderat, ne quid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti *Vti possidetis* interdictum, & *Vtrubi*. ¶ Ideo autem duplicia vocantur, quia par vtriusque litigatoris in his conditio est: nec quisquā præcipuè reus, vel actor intelligitur: sed vnusquisque tam rei, quàm actoris partes sustinet.

Vtrubi [a] vestrûm seruus ille quo de agitur, maiore parte huius anni fuerit, quò minus is eum ducat vim fieri veto. παρ' ὁποτέρῳ ὑμῶν ὁ δεῖνα ὁ οἰκέτης περὶ οὗ γίνεται ἡ ἐναγωγὴ, ἐν τῷ μείζονι μέρει τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἦν, ὅπως ἐκεῖνος μὴ λάβῃ αὐτὸν, βίαν γενέσθαι κωλύω. τουτέστιν οὐ βούλομαι αὐτὸν κωλυθῆναι ὥστε λαβεῖν τὸν οἰκέτην, ὃς γέγονεν ἐν νομῇ ἐν τῷ πλείονι μέρει τοῦ ἐνιαυτοῦ. σκόπησον πῶς καὶ ἐνταῦθα εἶπεν vtrubi, [b] τουτέστι, παρ' ὁποτέρῳ· οὐκ εἶπε παρὰ σοί.

Vtrubi vestrûm seruus ille de quo agitur, maiore parte huius anni fuerit, quò minus is eum ducat, vim fieri veto. Vide quomodo & hîc dixerit vtrubi, id est, apud vtrum, neq; dixerit apud te.

a *Formula vtrubi explicata.*

8 ¶ De ordine & vetere exitu interdictorũ superuacuum est hodie dicere. Nã quoties extra ordinem ius dicitur, (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur sine interdictis, ac si vtilis actio ex caussa interdicti reddita fuisset.

8 ¶ Τὸ δὲ περὶ τῆς τάξεως, καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, περιττόν ἐστι σήμερον λέγειν. ἐπὶ γὰρ τῶν ἐξτραορδιναρίων δικαστηρίων, ὁποῖα [c] σήμερόν ἐστι πάντα τὰ δικαστήρια, οὐκ [d] ἔστιν ἐπάναγκες ἰντέρδικτα κινεῖσθαι. ἀλλὰ δίχα [e] τούτων ἐγγυμνάζεται τὰ δικαστήρια, οὐτιλίας ἀγωγῆς, ἀντὶ τῶν ἰντερδίκτων ἐγγυμναζομένης. οὐκοῦν οὕτως εἴωθέ τις ὁρίζεσθαι· ὅτι [f] ὁρίζομαι κατὰ σοῦ οὐτιλίαν ἀγωγὴν, ὡς ἀπὸ τοῦ σαλβιανείου ἰντερδίκτου, ἢ ὡς ἀπὸ τοῦ vnde vi ἰντερδίκτου, ἢ ἑτέρου τινός.

8 ¶ Enimuerò de ordine & exitu interdictorum superuacaneum est hodie dicere. Nam quotiens extra ordinẽ ius dicitur, qualia sunt omnia hodie iudicia, non est necesse interdictũ reddi. Sed sine his iudicia exercentur vtili actione loco interdictorum reddita. Sic igitur quisque intendere consueuit: *Constituo aduersus te vtilem actionem, velut ex Interdicto Saluiano, aut ex Interdicto Vnde vi, aut alio quouis.*

b *Vtrubi, pro, apud vtrũ dixi ad titul. ff. vtrubi.*

c *Iudicia hodie extraordinaria.*

d *Interdicta hodie haud necessaria.*

e *Vtilis actio loco interdictorum hodie cõpetit.*

f *Formula vtilis actionis, loco interdicti.*

DE POENA TEMERE LITIGANTIUM.

TIT. XVI.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΙΜΩΡΙΑΣ καὶ φόβου τῶν δικαζομένων.

Τίτλος ις.

DE POENA TEMERÈ LITIGANTIUM.

TIT. XVI.

¶ *Agentium temeritas punitur, vel pecunia, 1 vel iureiurando (& quemadmodum iurent Rei, Actores, eorumque aduocati. & quae sit poena inficiãtis rei: & quae olim fuerit poena actoris calumniantis) 2 vel infamia 3. De actore in ius reum vocante, & de eius poena, si eum, quem edicto non debuit, in ius vocauerit.*

NVNC admonendi sumus, magnã curã egisse eos, qui iura sustinebant, ne facilè homines ad litigandum procederent: quod & nobis studio est. Idq; eò maximè fieri potest quod temeritas tam agentium, quàm eorum, cum quib-

ΟἹ πάλαι τοὺς νόμους ἡμῖν καταστήσαντες, καὶ τὴν τάξιν τῶν δικαστηρίων διεόντες, τοὺς δυσχερεῖς καὶ ματαίους ἐπὶ δικαστηρίων δρόμους ἠβουλήθησαν ἐπισχεῖν. ὅπερ καὶ βασιλεῖ τῷ ἡμετέρῳ ἐστὶ καταθύμιον. πολλάκις γάρ τις οὐκ ἔχων κατ' ἐμοῦ ἀγωγήν τινα, ἐκίνει δικαστήριον, ταῦτα ἐνθυμούμενος. εἰ μὲν δυνηθῶ συναρπάσαι, καταδικασθήσεταί μοι ὁ ἀντίδικος. εἰ δὲ μὴ ἰσχύσω, οὐδὲν ἐντεῦθεν βέβλαμμαι.

QVI nobis olim iura constituerunt, & ordinem iudiciorum inuenerunt: petulantiam eorum, qui facilè ac temerè ad litigandum procederent, reprimere voluerũt: id quod & Imperator noster sibi studio esse dicit. Saepe enim fieri posset, vt qui nullam aduersus me actionẽ haberet, iudicium tamen mihi dictaret. haec secum in animo suo reputans. Si contingit, vt iudicii imponam: nempe aduersarius mihi cõdemnabitur:

sin autem succũbo, nihil est in quo læsus videar. Et item alius quispiam cùm deberet, ad negandum tamen linguam suam verteret: ita apud se cogitans, Si impono iudici, absolutionem consequar: sin id non possum, lædi nõ videbor, cùm id soluã quod debeo. Veteres igitur has & alias actorũ calumniationes & reorum fraudationes cùm rescindere cuperẽt, varias pœnas constituerunt, aliàs pecuniariã condemnationem, aliàs iurisiurandi religionẽ, aliàs infamię metũ iniicientes inferẽtésq.

1 ¶ In primis enim omnibus quibuscum agitur, iusiurandũ ex constitutione Imperatoris nostri defertur. Nam nõ aliter suis allegationib. reus vtitur, nisi priùs iurarit, *quòd se putans bona conscientia actori contradicere, ad iudicium venerit*. Est igitur hæc maxima pœna, quòd simul & in periurium cadat, & debitum tamen conuictus exoluat. ¶ Præterea sunt quædam actiones, quæ in duplum, aut in quadruplũ condemnationẽ habeant. In duplũ, veluti si damni ex lege Aquilia, aut legatorum nomine, quæ piis locis relicta sunt, agatur. Admonentur enim qui vna harum actione tenentur, vt cõfiteri velint: quoniam negantes duplum exoluent: alterum simplum præter id quod debetur, pœnæ nomine præstãtes. ¶ Sunt etiam quædam actiones, quæ maiorem simplo condemnationem habeant, quamuis cum confesso agatur. In duplum quidem, vt actio furti nec manifesti: in quadruplum verò, furti manifesti. Et hæc quidem sunt pœnæ aduersus eos inuentæ.

¶ Sunt & pœnæ, quibus actorum calumniæ coerceantur. Nam & actor

a §.1.inf.eo. *id autem constitutum erat in inficiantes, erat & decimalctis.* Nou. 112.c.2.
b l.44.§.4.ff. familiæ.
c §.1.inst.eo.
d *Iusiurandũ reis omnibus defertur : & quid iurare re cogãtur. adde* Nou.90.c.vl. in fi.7.Eclo. 8.c.16.l.2. C. de iureiur.
e *Propter calumniam dando* l.rem non nouam.C.de iudiciis.
f l 2.C.de iureiu. propter calumn.
g *Periurij pœna & accessio.*
h *Dixi* sup.§. 19.ti.de actionibus.
i *Duplum consequimur actione vel ab inficiante, vel ex ipso genere delicti quod ita legibus punitur. vtã furto.*
k *Calumnia actorũ quemadmodum puniatur. adde* 60. Eclo. tit. περὶ συκοφαντῶν.
l *Iurare actores initio litis coguntur : & quid iurent* d. Nouel.90.c. vlt d.c.16.Eclog.

καὶ πάλιν ἕτερός τις ὀφείλων εἰς ἄρνησιν τρέπεται, ἐννοῶν ὅτι ἢ συναρπάζω καὶ ἀβσολουτίονος ἀξιοῦμαι· ἢ μὴ δυνηθεὶς συναρπάσαι, οὐδὲν ζημιοῦμαι τὸ ὀφειλόμενον καταβάλλων. βουλόμενοι τοίνυν οἱ ἀρχαῖοι τὰς τοιαύτας ἐκκόπτειν, τῶν μὲν ἀκτώρων συκοφαντίας, τῶν δὲ ἐναγομένων τὰς ἀγνωμοσύνας, ἐπενόησαν τιμωρίας, ποτὲ μὲν χρηματικάς, [a] ποτὲ δὲ ὅρκου [b] δόσιν, ποτὲ δὲ φόβον ἀτιμίας [c] ἐπισείσαντες.

1 ¶ Τέως μὲν γὰρ ὅρκος [d] ἅπασιν ἐναγομένοις, ἐκ διατάξεως [e] τοῦ ἡμετέρου βασιλέως ἐπιφέρεται. οὐχ ἑτέρως γὰρ ταῖς οἰκείαις κέχρηται δικαιολογίαις, εἰ μὴ πρότερον ὀμόσαι, ὅτι νομίζων ἑαυτὸν ὀρθῷ συνειδότι ἀντιλέγειν τῷ ἄκτορι, ἐπὶ τὸ δικαστήριον παρεγένετο. ἔστιν οὖν μεγίστη [f] τιμωρία, ὅτι καὶ ὑποβάλλεται τῇ ἐπιορκίᾳ, [g] καὶ ἐλεγχθεὶς ἀποδίδωσι τὸ χρέος.

¶ Εἰσὶ δέ τινες ἀγωγαί, αἵτινες εἰς τὸ διπλοῦν, ἤγουν εἰς τὸ τετραπλοῦν ποιοῦνται τὴν καταδίκην· εἰς τὸ διπλοῦν, ἤγουν ὁ ἀκουΐλιος, [h] καὶ τὰ ληγάτα, τὰ καταλειφθέντα τόποις σεβασμίοις. παραινοῦμεν οὖν τοῖς ἐνεχομένοις μιᾷ τούτων τῶν ἀγωγῶν, ὥστε ὁμολογῆσαι. ἀρνούμενοι γὰρ τὸ διπλοῦν καταθήσουσι, τὸ ἕτερον ἁπλοῦν πρὸς τῷ ἐποφειλομένῳ, λόγῳ ποινῆς καταβάλλοντες.

¶ Εἰσὶ δέ τινες ἀγωγαί, αἵτινες εἰς πλεῖον ποιοῦνται τὴν καταδίκην τοῦ ἁπλοῦ, εἰ [i] καὶ κατὰ ὁμολογοῦντος γίνεται ἡ ἐναγωγή. εἰς μὲν τὸ διπλοῦν, ἡ furti nec manifesti· εἰς δὲ τὸ τετραπλοῦν, ἡ furti manifesti. αὗται εἰσὶν αἱ κατὰ τῶν ἐναγομένων τιμωρίαι.

¶ Εἰσὶ δὲ καὶ κατὰ τῶν συκοφαντῶν [k] κολάσεις τινές. τέως μὲν γὰρ ἐν προοιμίοις τῆς δίκης, ὁ ἄκτωρ [l] ἀναγκάζεται ὀμνύειν,

agitur, modò pecuniaria pœna, modò iurisiurandi religione, modò infamiæ metu coerceatur.

1 ¶ Ecce enim iusiurandũ omnibus, qui conueniuntur, ex cõstitutione nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus vtitur, nisi prius iurauerit, quòd putans se bona instantia vti, ad contradicẽdum peruenit. ¶ At aduersus inficiãtes, ex quibusdam caussis dupli vel tripli actio constituitur, veluti si dãni, iniuriæ, aut legatorum locis venerabilib. relictorum nomine agatur. Statim autẽ ab initio pluris, quàm simpli est actio: veluti furti manifesti, quadrupli: nec manifesti, dupli. Nã ex his & aliis quibusdã caussis siue quis neget, siue fateatur, pluris quàm simpli est actio. ¶ Item actoris quoque calumnia coercetur. Nã etiam actor pro

pro calũnia iurare cogitur ex nostra constitutione quód non calũniandi animo litẽ mouisset, sed existimãdo se bonam caussam habere. ¶ Vtriusq. etiam partis aduocati iusiurãdum subeunt, quod alia nostra constitutione cõprehensum est. ¶ Hæc autẽ omnia pro veteri calumniæ actione introducta sunt, quæ in desuetudinẽ abiit, quia in partem decimã litis actores multabat, quod nusquam factũ esse inuenimus. sed pro his introductum est & præfatum iusiurandum, & vt improbus litigator & damnũ, & impensas litis inferre aduersario suo cogatur.

2 ¶ Ex quibusdam iudiciis dãnati, ignominiosi fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depositi, directis, non contrariis actionibus: itẽ

ἐκ διατάξεως [a] τ̃ ἡμετέρου βασιλέως, ὅτι ὀρθῇ συνειδήσει τ̃ παροῦσαν ἐνεςήσατο δίκην. ¶ Καὶ ἑτέρα διάταξις [b] τ̃ αὐτ̃ θειοτάτου ἐςὶ βασιλέως, ἥτις ἑκατέρους τ̃ συνηγόρων [c] ὑποβάλλει τῷ ὅρκῳ. ¶ Τοῦτον δὲ τ̃ ὅρκον ὁ ἡμέτερος ἐπενόησε βασιλεὺς, εἰς τάξιν τ̃ πάλαι κινουμένης καλουμνίας, ἥτις ὑπὸ τ̃ ἀσυνηθείας ἀνῃρέθη. εἰ γὰρ ἐκίνησα ἐγὼ κατά τινος οἵαν δήποτε ἀγωγὴν, εἶτα ἡττήθην καὶ εὑρέθην συκοφάντης, ἠδύνατο ὁ ῥέος ἐπιςραφεὶς κινῆσαι κατ᾽ ἐμοῦ τ̃ περὶ καλουμνίας ἀγωγὴν, ἔχουσαν τ̃ καταδίκην εἰς τὸ δέκατον ὧν ἐπέφερον αὐτῷ ἐγώ. οἷον ἐκίνησα τ̃ κονδικτίτιον λόγου χάριν περὶ ρ νομισμάτων, καὶ ἡττήθην. ἐκινεῖτο κατ᾽ ἐμοῦ ἡ καλουμνίας εἰς ι νομίσματα. ἐπειδὴ οὖν αὕτη ἡ καλουμνίας οὐκ ἦν ἐν πολιτείᾳ, εἰς τάξιν αὐτ̃ ἐπενοήθη ἡ δόσις τοῦ προειρημένου ὅρκου. καὶ τὸ τ̃ αἰσχυντὸν λιτιγάτωρα ἀναγκάζεσθαι καταβάλλειν τῷ ἀντιδίκῳ τὰς δαπάνας, ἃς αὐτὸν περιέβαλε μάτην αὐτῷ δικαζόμενος.

2 ¶ Πρὸς τ̃ εἰρημέναις ἡμῖν ἐν τοῖς περιλαβοῦσι τιμωρίαις κατὰ τ̃ ῥέων, εἰσὶ καὶ ἕτεραι τιμωρίαι. εἰσὶ γὰρ καί τινες ἀγωγαὶ, ἃς οἱ καταδικασθέντες ἄτιμοι [d] γίνονται, ἀπὸ μὲν ἁμαρτημάτων ἡ furti, ἡ vi bonorum raptorum, ἡ iniuriarum, ἡ de dolo. ἀπὸ δὲ συναλλαγμάτων, ἢ ὡσανεὶ ἀπὸ συναλλαγμάτων, ἡ tutelæ, ἡ mandati, ἡ depositi, ἡνίκα διρέκται κινοῦνται, οὐ μὴν αἱ κοντράριαι. αἱ γὰρ κοντράριαι [e] οὐκ εἰσὶν ἀτιμοποιαί. οἷον κοντράρια tutelæ, ἣν ὁ ἐπίτροπος ἔχει κατὰ τ̃ πουπίλλου, ὑπὲρ ὧν ἐδαπάνησεν εἰς αὐτόν. κοντράρια [f]

ex constitutione Imperatoris nostri initio litis iurare cogitur, *se recta conscientia eam litem inferre.*

¶ Est autem & alia eiusdẽ Imperatoris constitutio, quæ vtriusque partis aduocatos iusiurandum subire cogit. ¶ Hoc autem iusiurandum Imperator noster, in locum & pro veteris calumniæ actione introduxit, quæ iam per desuetudinem sublata est. Nam si cum aliquo quauis actione egissem, ac succubuissem, & inuentum fuisset, calumniã reo à me paratam fuisse: habebat is regressum ad me, & de calumnia mecum agere poterat. Quæ actio condemnationem in decimam eorum partem habebat, quę ego in priorem litẽ deduxeram: veluti, condictione (verbi gratia) ad centum aureos egi, & succubui. Agi mecum poterat de calumnia in decem aureos. Quoniã igitur hæc actio de calumnia, in communi vsu nõ erat, in locum eius introducta est dicti iurisiurandi præstatio: & vt improbus litigator impensas & dãna litis aduersario soluere cogatur, in quę temerè litigando illũ coniecit.

2 ¶ Præter iam relatas à nobis reorum pœnas, sunt & aliæ pœnæ. Sunt enim iudicia quædam, quibus damnati ignominiosi fiant. Ex delictis quidem furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, & de dolo, ex cõtractibus vel quasi contractibus, tutelę, mãdati, depositi, cùm scilicet directis actionibus agitur, non item cùm contrariis. Nam contrariæ actiones ignominiam non pariũt: veluti, contraria tutelæ actio est, quam tutor aduersus pupillum habet, pro sumptibus & impẽsis, quę in eum rẽm ve eius fecerit.

[a] d. l. 2. C. de iureiur. propter calum.

[b] l. 14. §. 1. C. de iudiciis.

[c] *Iurare aduocati vtriusque partis cogũtur* adde 7. Eclo. 4. c. 16. Nou. 50. c. vlt. in fin. l. 2. C. de iureiur. propter calum.

[d] Vide l. 1. ff. de his qui notantur infamia.

[e] l. in fi. ff. de his qui notãtur infamia.

[f] *Contraria mandati cui competat.*

Contraria mandati est, veluti cum mihi mandatum est, vt pro te litigem, & impensas litis à te repeto. Contraria depositi est, veluti seruum tuum apud me deposuisti. Is in aduersam valetudinem incidit, sumptus aliquos in valetudinem eius feci: hos ego contraria depositi actione à te repeto. Actio quoque pro socio famosa est. Sed nihil est, cur hîc contrariā actionem dicamus, quoniam ex vtroque latere directa est. Et quilibet ex sociis eo iudicio damnatus, infamia notatur. Est autē hæc inter delicta, & contractus differentia, quod ex furto & quæ talia sunt, non solùm damnatus ignominia notetur, sed etiam extra iudicium pactus. Nam veluti constituendam in sese pœnam redimere pecunia videtur: & de paciscendo, delictum suum fatetur. Ex contractibus verò is tantùm notetur, qui & damnatus est. Nam qui decidit, misericordia dignus iudicandus est.

a Contraria depositi quid contineatur.

b Actio pro socio vtrinque famosa.

c Delictorum & contractuū in paciscendo differentia.

d Vide l. 6. §. pactúsque 3. ff. de his qui notantur.

3 ¶ Omnium autem actionum instituendarum principium ab eo Prætoris titulo proficiscitur, quo de in ius vocando edicit. Qui enim cum aliquo litigare vult, iudicem in primis adire debet, & ita eum in ius vocare. Quod si aut aliquis qui è numero parentum sit, in ius vocatur: aut Patronus à liberto, vel parentes eius aut liberi, venia à Prætore petenda est. Si enim sine venia ac permissu eius vocati fuerint: in factum aduersus vocantem datur actio, & quinquaginta aureorum sequitur condemnatio.

e l. 1. ff. de in ius vocando. l. 13 in fi. ff. de iudiciis.

f Adde 7. Ecl. 8. c. 2. περὶ τῶν δυναμένων καλεῖσθαι εἰς δικαστήριον ἢ μὴ δυναμένων. l. 4 §. 1 ff. de in ius vocando.

mandati ἐστὶν, ὅταν ἐντείλωμαι, ἵνα δικάσωμαι ὑπὲρ σοῦ, καὶ ἀπαιτῶ σε δι᾽ αὐτῆς τὰ περὶ τὴν δίκην δαπανήματα. κοντραρία [a] depositi, οἷον παρέθου μοι οἰκέτην, ἐνόσησε οὗτος, ἐδαπάνησα περὶ τὴν αὐτοῦ νόσον τινὰ δαπανήματα, ἀπαιτῶ ταῦτα διὰ τῆς κοντραρίας depositi ἐστι. [b] καὶ ἡ pro socio ἀτιμοποιός. ἀλλ᾽ ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν εἰπεῖν κοντραρίαν. ἡ δίρεκτα γάρ ἐστιν ἐξ ἑκατέρου πλευροῦ· καὶ ὅστις δήποτε ἐκ τῶν κοινωνῶν καταδικασθῇ ἀτιμοῦται. διαφορὰ δὲ [c] τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν συναλλαγμάτων αὕτη· ὅτι ἐπὶ τῇ φούρτι καὶ τῶν ὁμοίων οὐ μόνον ὁ καταδικασθεὶς ἀτιμοῦται, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκτὸς δικαστηρίου διαλυσάμενος. δοκεῖ γὰρ ὥσπερ χρήμασιν ἀγοράζειν τὴν καθ᾽ ἑαυτοῦ μέλλουσαν ἐκφέρεσθαι ποινήν. καὶ δι᾽ ὧν πακτεύει, τὸ οἰκεῖον ὁμολογεῖ ἁμάρτημα. ἐπὶ δὲ τῶν συναλλαγμάτων, ὁ καταδικασθεὶς μόνος ἀτιμοῦται. ὁ γὰρ διαλυσάμενος, [d] καὶ ἄξιος ἐλέους κριθήσεται.

3 ¶ Πάντων δὲ κινουμένων δικαστηρίων τὸ προοίμιον ἐκ τοῦ de in ius vocando [e] Τίτλου τοῦ πραίτωρος λαμβάνει τὴν πρόφασιν. ὁ γὰρ βουλόμενος πρός τινα δικάσασθαι, ὀφείλει προσιέναι τῷ ἄρχοντι, καὶ τοῦτον καλεῖν εἰς τὸ δικαστήριον. εἰ δὲ τις τῶν αἰδούντων [f] ἐστὶν ὁ καλούμενος, ἢ πάτρων ὑπὸ ἀπελευθέρου, ἢ ἀνιόντες αὐτοῦ, ἢ κατιόντες, δεῖ αἰτῆσαι αὐτὸν συγγνώμην. εἰ γὰρ δίχα αἰτήσεως συγγνώμης κληθῶσι, κινουμένης κατ᾽ αὐτῶν τῆς in factum, εἰς πεντήκοντα καταδικασθήσεται νομίσματα.

pro socio quæ ab vtraque parte directa est: & ob id quilibet ex sociis eo iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo non solùm damnati notantur ignominia, sed & pactis & rectè, plurimum enim interest, vtrùm ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit.

3 ¶ Omnium autem actionū instituendarum principium, ab ea parte edicti proficiscitur, qua Prætor edicit de in ius vocando. Vtique enim in primis aduersarius in ius vocādus est, id est ad eum vocandus, qui ius dicturus sit. Qua parte Prætor parentibus, & patronis, itē parentibus, liberísque patronorum, & patronarum hunc præstat honorem, vt non aliter liceat liberis libertísque eos in ius vocare, quàm si ab ipso Prætore postulauerint & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerit, in eum pœnam solidorum quinquaginta constituit.

DE OFFICIO IVDICIS. TIT. XVII.

ΠΕΡΙ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ δικαστῶν. Τίτλος ιζ.

DE OFFICIO IVDICIS. TIT. XVII.

¶ De iudicis officio (dictum est enim superius de Actoribus & Reis: Procuratoribus, & Aduocatis) Iudicis officium est ex legibus iudicare. 1 Quemadmodum iudicare debeat in iudicio noxali. 2 actione reali. 3 ad exhibendum. 4 familiæ erciscundæ, 5 communi diuidundo, 6 finium regundorum, 7 & de adiudicationibus in illis iudiciis faciendis.

SVperest vt de officio iudicis dispiciamus. ¶ Et quidē in primis illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quā legibus, aut constitutionibus, aut moribus proditum est.

1 ¶ Ideó(que) si noxali iudicio aditus est: obseruare debet, vt si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare, *Publium Mæuium Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere.*

2 ¶ Et si in rem actum sit coram iudice, siue contra petitorē iudicauerit, absoluere debet possessorem, siue contra possessorem, iubere ei debet, vt rem ipsam restituat cum fructibus. Sed si possessor neget in præsenti se restituere posse, & sine frustratione videbitur tempus restituendi caussa petere, indulgendum est ei, vt tamen de litis æstimatione caueant cum fideiussore, si intra tempus, quod ei datum est, non restituerit. ¶ Et si hereditas petita sit,

Υ Πόλοιπόν ἐστι, περὶ τοῦ ὀφφικίου τῶν δικαστῶν σκοπῆσαι. ¶ Καὶ τέως κατὰ πρώτην τάξιν, τοῦτο παραφυλάττειν ὁ δικαστὴς ὀφείλει, ἵνα[a] μὴ δικάζων ἑτέρως ἀποφαίνηται, ἤπερ ταῖς διατάξεσιν, ἢ τοῖς ἐγγράφοις νόμοις, ἢ τῇ τῶν σοφῶν νομοθεσίᾳ δοκεῖ.

1 ¶ Διὸ ἐὰν κινήσω κατὰ σοῦ νοξαλίαν, εἶτα ἀποδείξω τὸ εἰς ἐμὲ γινόμενον ἁμάρτημα, οὕτω δεῖ τὸν δικαστὴν ἀποφαίνεσθαι, Καταδικάζω[b] τὸν πούβλιον μαίβιον λουκίῳ τιτίῳ τῷ ἄκτορι, ὥστε ι νομίσματα παρασχεῖν, ἢ τὸν οἰκέτην εἰς νόξαν δοῦναι.

2 ¶ Εἰ δὲ τὴν in rem κινεῖ τις, εἰ μὲν καταψηφίσηται τοῦ ἄκτορος, ἀβσολυτίονος[c] ἀξιοῦται τὸν ῥέον. εἰ δὲ ἐλάττονα ὁρᾷ τὰ τοῦ ἐναγομένου δίκαια, κελευέτω αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἀποκαθιστᾶν μετὰ καὶ τῶν καρπῶν. εἰ δὲ ὁ ἐναγόμενος ἀρνεῖται ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ μὴ δύνασθαι τὸ πρᾶγμα ἀποκαθιστᾶν, καὶ τοῦτο οὐ δι' ὑπέρθεσιν λέγεται παρ' αὐτοῦ, προσήκει τὸν δικαστὴν χρόνον δοῦναι προθεσμίας, οὗ ἐντὸς ὀφείλει τῷ ἄκτορι ἀποκαταστῆσαι τὸ πρᾶγμα, ὁμολογίαν ἐκτιθέμενος μετὰ δόσεως ἐγγυητῶν, περὶ τῆς διατιμήσεως τῆς δίκης. ὡς εἰ μὴ εἴσω τοῦ χρόνου τοῦ ὁρισθέντος ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα, τὴν ὁρισθεῖσαν διατίμησιν παρέξει. ¶ Εἰ δὲ hereditatis diuisio κινεῖται,

REliqvvm est, vt de officio iudicis disputemus. ¶ Atque illud quidem in primis obseruare debet iudex, ne in iure dicendo aliter iudicet, quàm constitutionibus, aut legibus scriptis, aut eo iure quod à sapientibus receptum est, caueatur.

1 ¶ Quapropter si noxali actione tecum egero, & quod aduersus me cōmissum esse dico, probauero: ita pronuntiare debebit iudex, P. Mæuium L. Titio actori condemno, decem aureos soluere, aut seruum noxæ dedere.

2 ¶ Sin autem quis in rem egerit, iudex si contra actorem iudicat, reum debet absoluere. Sin minus habere iuris reum perspicit, rem vnà cùm fructibus restitui iubebit. Quòd si reus se neget in præsens rem posse restituere, neque id ab eo frustrationis causa dicatur: conueniens est, vt iudex ei inducias alicuius temporis cōcedat, intra quod rem actori restituat: vt tamen de litis æstimatione caueat cum fideiussoribus: nempe vt si intra tempus à iudice statutum rem non restituerit, constitutam litis æstimationem præstet. ¶ Quod si hereditatis petitione agatur:

a Vide l. 1. C. de pœna iudicis: Nouel. 15. c. 1. Nouel. 82. c. 13. l. 40. ff. de iudiciis. l. 1. §. sed etsi quis. ff. de falsis.

b *Formula iudicij noxalis.*

c *Actore in rem agente nō probāte, Iudex Reum absoluere debet: probante, Rem vna cum fructibus restitui iubebit: aut certe causa cognita, inducias restituendi, fideiussore dato, concedat.*

eadem circa fructus statuit iudex, quæ cùm in rē agitur dicta sunt. Illorum autem fructuum nomine quos culpa sua ex rebus hereditariis possessor non percepit, condēnandus est, si mala fide hæreditatem possidet. Quæ pænè eadē obtinent, & circa specialem siue singularem in rē actionem. Nā & in ea, qui mala fide possessionē rei nactus fuerit, eorum quoque fructuum rationem reddet, quos culpa sua nō percepit. Cur autem dixerim Pęnè, tunc cùm de iudiciis agemus, latius discemus. Sin autem bonę fidei possessor is fuerit, quicū agitur, nomine fructuum eorum, quorū caussa litis contestationem præcedit, neque hi fructus ab eo petentur, quos consumpsit, neque hi quos non percepit. Post litis autem contestationem, tam ad fructus perceptos quàm consumptos iudex eum condemnat. Et hæc in actione in rem, qua res singulares petuntur, dicta sunt. Eadē autē & in hæreditatis petitione dicta credantur.

3 ¶ Cùm verò ad exhibendum agitur, non satis est reo, ad euitandam condemnationem, si rem in medium adducat aut proferat: sed & caussam rei pręstare debet. Id est, ea omnia restituere actori, quæ habiturus esset, si initio constituendæ actionis, res ei fuisset exhibita. Atque ideo, si inter moras & dilationes Iudicii ad exhibendum rem reus vsuceperit, nihilominus condēnandus est, nec dicere poterit dominū se factum esse per vsucapionem, & ita condemnari se non posse, aut ad reddendum quod ipsius factum sit, cogi nō debere. Quoniam eo tempore, quo lis ad exhibēdū

a *Mala fidei possessor fructus etiam eos quos non percepit, percipere tamen potuit, restituere tenetur.*

b Inf. titu. de publicis iudiciis.

c *Bona fidei possessor restituere non cogitur fructus quos ante litē contestatā percepit & consumpsit. sed nec eos quos percipere potuit, non percepit tamen post litem contestatam perceptos & consumptos, sed & quos culpa sua percipere desiit.*

d Adde 15. Eclog. 4. περὶ [illegible]

e *Exhibendi reus non euitat condemnationem nudam rem exhibendo sed cum & caussam rei præstare quoque debeat.* adde l. 22. & l. vlt ff. de verb. signific. & l. 9. §. 5. ff. ad exhibendum.

τὰ αὐτὰ δικαζέτω ἐπὶ τοῖς καρποῖς, ἅπερ ἐπὶ τῆς in rem. ἐκείνων[a] δὲ τῶν καρπῶν προφάσει, οὓς οἰκείᾳ κούλπᾳ ὁ τῆς κληρονομίας οὐκ ἐξελέξατο νομεὺς καταδικαζέσθω, ἐν ᾧ mala fide τῆς κληρονομίας γέγονεν ἐν κατοχῇ τῶν αὐτῶν σχεδὸν κρατούντων, καὶ ἐπὶ τῆς σπεκιαλίας in rem. καὶ ἐπ' αὐτῆς γὰρ ὁ mala fide τοῦ πράγματος ἐν νομῇ γενόμενος, λόγον ὑφέξει καὶ τῶν κατὰ ῥαθυμίαν αὐτοῦ μὴ ληφθέντων καρπῶν. διὰ τί δὲ εἶπον τὸ σχεδὸν, ἐν τοῖς de[b] iudiciis μαθησόμεθα. εἰ δὲ bona[c] fide νομεύς ἐστιν ὁ ἐναγόμενος, οὐκ ἀπαιτηθήσεται, οὔτε οὓς ἐδαπάνησε καρπούς, οὔτε οὓς κατὰ ῥαθυμίαν οὐκ ἔλαβε, προφάσει τῶν ληφθέντων πρὸ τῆς προκατάρξεως καρπῶν. μετὰ γὰρ προκατάρξιν ἕνεκα τῶν ληφθέντων, καὶ δαπανηθέντων καταδικαζέτω αὐτὸν ὁ δικαστής. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς σπεκιαλίας in rem. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς hereditatis petitione εἰρήσθω.

3 ¶ Τῆς δὲ ad exhibendum[d] κινουμένης, οὐκ ἀρκεῖ τῷ ῥέῳ πρὸς τὸ διαφυγεῖν τὴν καταδίκην, ἐὰν εἰς μέσον ἀγάγῃ τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ[e] καὶ τὴν καῦσαν τοῦ πράγματος ὀφείλει παρασχεῖν. τουτέστιν ἀποκαταστῆσαι πάντα ταῦτα τῷ ἐνάγοντι, ἅπερ ἔμελλεν ἔχειν εἰ ἐν προοιμίοις τῆς δίκης ἀποκατέστησεν τὸ πρᾶγμα τῷ ἐνάγοντι. ὅθεν, εἰ μετὰ ἐν τῷ παρέλκυσμῷ τὸ τῆς ad exhibendū δικαστηρίου, οὐσουκαπίευσεν ὁ ἐναγόμενος τὸ πρᾶγμα, οὐδὲν ἧττον καταδικασθήσεται, οὐ δυνάμενος λέγειν ὅτι δεσπότης γέγονα διὰ τῆς οὐσουκαπίονος, καὶ οὐ δεῖ με καταδικασθῆναι, ἢ ἀποδοῦναι τὸ γεγονὸς ἐμόν. ἐπειδὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς προκατάρξεως τῆς ad exhibendum,

eadem circa fructus interueniūt quæ diximus interuenire de singularum rerum petitione. Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit siue illorū, quos perceperat, in vtraque actione eadem ratio penè habetur, si prædo fuerit. Si verò bonæ fidei possessor fuerit non habetur ratio, neq; consumptorum, neque non perceptorū. Post inchoatam autem petitionem, etiam illorū fructuum ratio habetur, qui culpa possessoris percepti nō sunt, vel percepti consumpti sunt.

3 [e] Si ad exhibendum actum fuerit, non sufficit, si exhibeat rem is, cum quo actum est, sed opus est, vt etiam rei caussam debeat exhibere: id est, vt eam caussam habeat actor, quam habiturus esset, si cum primum ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset. Ideóque si inter moras exhibendi vsucapta sit res à possessore: nihilominus condemnabitur.

Præterea

Præterea fructuū medii temporis, id est, eius quod post exceptum ad exhibendum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationē habere debet iudex. quod si neget reus, cum quo ad exhibendū actum est, in præsenti se exhibere posse, & tēpus exhibendi caussa petat, idque sine frustratione postulare videatur, dari ei debet, vt tamen caueat se restiturum: quod si neque statim iussu iudicis rē exhibeat, neque postea exhibiturum se caueat: condemnandus sit in id quod actoris intererat, si ab initio res exhibita esset.

οὔπω ἦν πραγματευθεῖσα ἡ οὐσουκαπίων, εἰ καὶ μεταξὺ παρελκῆς γινομένης ὁ χρόνος αὐτῆς παρῆλθε. πλὴν ἐπειδὴ ἀναφερόμεθα εἰς τὴν προκάταρξιν, ὅτε οὔπω ἦν οὐσουκαπιτεῦσεν, εἰκότως ἀποκαθίσταται, ὡς μὴ δόξαι γεγενῆσθαι τοῦ ῥέου, διὰ τὴν οὐσουκαπίωνα, διὰ τὸ καθὰ εἴρηται ἕλκειν ἡμᾶς τὴν καταδίκην πρὸς μίμησιν τῆς προκατάρξεως. καὶ τοὺς καρποὺς δὲ τοῦ μέσου χρόνου, τουτέστι τοὺς μετὰ προκάταρξιν μέχρι καταδίκης ὁ ῥέος διδότω. ἀρνούμενος [a] δὲ οὐ δι' ὑπέρθεσιν, τὸ μὴ δύνασθαι παρεστᾶν τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸν παρόντα χρόνον, διὰ τὸ τυχὸν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ διακεῖσθαι τὸ πρᾶγμα, ἔχει χρόνον πρὸς ἀποκατάστασιν, ἀσφαλιζόμενος τὸν ἄκτορα, ὡς ἀποκαταστήσει τὸ πρᾶγμα. εἰ δὲ μὴ παραχρῆμα κελεύσει πειθόμενος τοῦ δικαστοῦ, παραστήσει τὸ πρᾶγμα, μηδὲ μὴν ἀσφαλίζεται, ὡς ἀποκαταστήσει, εἰς τοσοῦτον καταδικασθήσεται, εἰς ὅσον διέφερε τῷ ἄκτωρι τὸ ἐν καιρῷ προκατάρξεως ἀποκαταστῆναι τὸ πρᾶγμα.

con-testata, & iudicium acceptum est, nondum completa erat vsucapio, quamuis inter moras ac dilationes iudicii, tēpus eius præterierit. Verùm quoniam ad litis contestationem recurri solet, quo tempore nondum vsucapta erat res: non immeritò perinde restituēda est, atq; si reo adquisita esse non videretur per vsucapionē Propterea quòd (vt dictum est) condemnationem retrotrahamus ad hoc, vt similē sibi ac æqualem faciat litis cōtestationem. Sed & fructus medii temporis, id est, eius quod inter litis contestationem & condemnationem est, reddendi sunt à reo. Quod si neget reus, idq; sine frustratione, rem à se restitui in præsens posse, fortè quòd alio in loco sit, tempus ei ad restituendum dabitur. Sic tamen vt eo nomine securum faciat actorē, quòd rem restiturus sit. Sin verò neq; confestim iussu iudicis rē exhibet, neq; se postea restituturum cauet, in id condemnabitur, quod actoris intererat, rem sibi litis cōtestatæ tempore restitui.

a l. 12. §. 1 ff. ad exhibendum.

4 ¶ Si familiæ erciscundæ iudicio actum sit, singulas res singulis heredibus adiudicare debet: & si in alterius persona prægrauare videatur adiudicatio, debet hunc inuicem coheredi certa pecunia (sicut iam dictū est) condemnare. Eo quoque nomine coheredi quisque suo condemnandus est, quòd solus

4 ¶ Ἡνίκα κινεῖται τὸ familiæ herciscundæ, ὀφφίκιον ἔστω τοῦ δικαστοῦ τὸ ἓν ἕκαστον ἀκέραιον πρᾶγμα, ἑνὶ ἑκάστῳ προσκυροῦν [b] τῶν κληρονόμων. καὶ εἰ συμβῇ πλείονος εἶναι διατιμήσεως τὸ προσκυρωθὲν ἑνὶ τῶν κληρονόμων, καταδικαζέτω τοῦτον τῷ συγκληρονόμῳ, ὥσπερ εἰρήκαμεν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, εἰς ῥητὴν χρυσίου ποσότητα. ὅπως ἂν ἑκατέρῳ φυλάξῃ τὸ ἴσον. οἷον πρίμῳ μὲν ἀδιουδικάτευσε πράγματα ᾳ νομισμάτων. σεκούνδῳ δὲ ω. καταδικαζέτω τὸν πρίμον εἰς ρ νομίσματα. ὥς τε ἑκάτερον ἀνὰ ἐννεακόσια ἔχειν νομίσματα. εἰ δὲ καὶ ἕνα τῶν κληρονόμων συνέβη μόνον ἐκ

4 ¶ Porrò cùm agitur familiæ herciscundę, officiū iudicis est, vt singulas res integras singulis heredibus adiudicet. & si contingat, vt id quod vni adiudicatum est, pluris valeat, quàm quod alteri, inuicē hūc debet coheredi certa pecunia (sicut iam dictum est) condemnare: nimirū, vt æquam vterque partem habeat: veluti, Primo adiudicauit res aliquas, quæ mille aureis valeāt: Secundo alias, quæ octingentis. Primum Secundo in centū aureos condēnabit, vt ita vterq; nōgētenos habeat. Quòd si euēnit, vt vnus aliquis heredum solus ex

b Adde §. 20. in fin. sup de act. l. 22. §. 1, l. 52. l. 55. ff. familiæ erciscundæ.

rebus cõmunibus fructus colligeret, aut vt rem hereditariam vel corrumperet, vel consumeret (quid enim si vinum fuerit, & id aliquis ebiberit?) & earum rerũ gratia coheredi condemnandus est. Neque verò hæc tantùm, cùm duo hæredes sunt, sed etiã cùm plures, locum habere debent.

a l. 4. l. 19. C. familiæ.

5 ¶ Eadem dicemus & in communi diuidundo iudicio: cum de multis rebus inter aliquos communibus diuidendis agetur. Nam cùm de vna re veluti fundo agitur: tunc siquidem commodè, & vt id de quo agitur non lædatur, regionibus diuidi fundus possit, quoniam fortè & vineam habet & oliuetũ: poterit iudex vni vineam adiudicare, & alteri oliuetum: sic tamen vt is, qui potiorem partem accepit, alteri dare pecuniam condemnetur. Sin autem res diuisionem commodè nõ admittat: aut etiam seruus sit de quo agitur, aut mulus, qui in iudicium deducitur: vni tota res adiudicanda est: sic tamen vt is alteri certa pecunia condemnetur.

b l. 1. & passim. ff. communi diuidundo.

c l. si familiæ. ff. familiæ.

d *Adiudicatio fieri solet in iudicio communi diuidundo.* adde § 20. in fin. sup. de actionib.

6 ¶ Cùm autem finium regundorum inter aliquos agitur: secum æstimare debebit Iudex an in præsenti specie opus sit adiudicatione: quæ sanè vno casu necessaria erit. Si enim euidentioribus finibus agros distingui melius sit, quàm antea fuerint distincti: officium iudicis est, vt ex vnius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicet, & ita certos in ea parte fines cõstituat. Quo casu consequens est,

e *Adde* §. 20. in fi. sup. de act. l. 2. ff. finium regundorum.

τῶν ἐπικοίνων πραγμάτων καρποὺς ἀναδέξασθαι, ἢ πρᾶγμα ἐρεδιτάριον διαφθεῖραι, [a] ἢ καὶ δαπανῆσαι· τί γὰρ ὅτι οἶνος ἦν, καὶ τοῦτον ἐξέπιε· δικαζέσθω προφάσει τούτων τῷ συγκληρονόμῳ. ταῦτα δὲ οὐ μόνον δύο κληρονόμων ὄντων, ἀλλὰ καὶ πλειόνων, χώραν ἐχέτω.

5 ¶ Τὰ αὐτὰ λέξομεν καὶ ἐπὶ τοῦ communi diuidundo. ἡνίκα [b] περὶ πολλῶν ἐπικοίνων πραγμάτων διαιρετέων μεταξύ τινων κινεῖται. εἰ δὲ ἐπὶ ἑνὶ μόνῳ, οἷον λόγου χάριν, ἀγρῷ, εἰ μὲν δίχα βλάβης τοῦ ὑποκειμένου, εἰς κλίματα δύναται ὁ ἀγρὸς διαιρεθῆναι, ἔχει γὰρ τυχὸν ἐλαιῶνα ἢ ἀμπελῶνα, δύναται ὁ δικαστὴς, τῷ μὲν ἑνὶ προσκυρῶσαι τὸν ἐλαιῶνα, τῷ δὲ ἑτέρῳ ἀμπελῶνα. οὕτω μέντοι, ὥς τε τὸν λαβόντα τὸ τιμιώτερον μέρος, καταδικασθῆναι τῷ ἑτέρῳ δοῦναι χρυσίον. εἰ [c] δὲ τὸ σύμφωνον εἶναι δοκεῖ, ἢ καὶ ἐὰν ὅτε οἰκέτης ἐστὶν ὁ ὑποκείμενος ἢ ἡμίονος περὶ οὗ τὸ δίκαιον κινεῖται δικαστήριον τῷ ἑνὶ τὸ πᾶν ἀδιουδικατευέσθω [d] πρᾶγμα. οὕτω μέντοι, ὥς τε αὐτὸν εἰς ῥητὰ χρήματα τῷ ἑτέρῳ καταδικασθῆναι.

6 ¶ Ἡνίκα μεταξύ τινῶν κινεῖται τὸ finium regundorum, χρὴ τὸν δικαστὴν σκοπεῖν, εἴγε χρειώδης ἐστὶν, ἐν τῷ παρόντι θέματι ἡ adiudicatio, [e] ἥτις ἐν ἑνὶ θέματι γίνεται κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ σαφεῖς ὅροι διαιρεῖνονται τοὺς ἀγροὺς, οὓς ὁ δικαστὴς οὐχ οἷός τε ἐστι μετατίθεσθαι, ὀρφίκιον ἔστω αὐτοῦ, ἐξ ἑνὸς τῶν δύο ἀγρῶν, μέρος τι τῷ ἀγρογείτονι προσκυρῶσαι, ὅπως ἂν σαφεῖς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τοὺς ὅρους ἀπόθοιτο. ἐν ᾧ θέματι ἀκόλουθόν ἐστιν

fructus hereditarii fundi perceperit, aut rem hereditariã corruperit, aut consumpserit. Quæ quidẽ similiter inter plures quoque quàm duos coheredes subsequuntur.

5 ¶ Eadẽ interuenerunt, & si communi diuidundo de pluribus actum sit. Quòd si de vna re, veluti de fundo, si quidem iste fundus commodè regionibus diuisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet. & si vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus est. Quòd si commodè diuidi non possit, veluti si homo fortè aut mulus erit, de quo actum sit: tunc totus vni adiudicãdus est, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus est.

6 ¶ Si finium regundorum actũ fuerit, dispicere debet iudex, an necessaria sit adiudicatio, quę sanè vno casu necessaria est, si euidentioribus finibus distingui agros cõmodius sit, quàm olim fuissent distincti. Nã tunc necesse est, ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari, quo casu conueniens est,

vt is alteri certa pecunia debeat condemnari.
¶ Eo quoq. nomine condemnandus est quisquehoc iudicio, quod fortè circa fines aliquid malitiosè commisit, verbi gratia, quia lapides finales furatus est, vel arbores finales excidit.
¶ Contumaciæ quoquenomine quisque eo iudicio condemnatur, veluti si quis iubente iudice metiri agros passus non fuerit.

7 ¶ Quod autem istis iudiciis alicui adiudicatum fuerit : id statim eius fit, cui adiudicatum est.

ὥς τε τὸ ἕτερον καταδικάζεται αὐτῷ εἰς φανερὰ νομίσματα. ¶ Εἰ δὲ καὶ τῶν ἀγρογειτόνων ἕνα συνέβη κακούργως περὶ τοὺς ὅρους διαγενέσθαι, διὰ τοῦτο τυχὸν, ἐπειδὴ τοὺς λίθους τοὺς δεικνύοντας τοὺς ὅρους [a] ὑφείλετο, ἢ δένδρα τοὺς ὅρους διαχωρίζοντα ἐξέκοψε, καταδικασθήσεται τῷ αὐτῷ προφάσει, βλάβης, τῷ ἀντιδίκῳ. ¶ Ἔστι δὲ ὅτε καὶ προπετῶς, ἤγουν ἀπειθῶς τις περὶ τὰς τοῦ δικαστοῦ κελεύσεις διαγινόμενος δίδωσι δίκας, καὶ τούτου προφάσει καταδικάζεται. οἷον ἐκέλευσεν ὁ δικαστὴς περὶ ὅρων οὔσης φιλονεικίας, ἑκάτερον ἀγρὸν μετρηθῆναι. ὁ ἕτερος οὐκ ἠνέσχετο. ὡς ἀπειθὼν ἐστι τῷ δικαστῇ, καὶ τὰ εἰρημένα καταδικασθήσεται.

7 ¶ Τὸ δὲ ἀδιουδικατευθὲν ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ ἐν ἑνὶ τύπων τῶν δικαστηρίων τουτέστι τῷ familiæ herciscundę τῷ communi diuidundo, τῷ finium regundorum, εὐθέως τὴν δεσποτείαν γίνεται ἐκείνου ᾧ ἀδιουδικατεύθη. δεῖ τοίνυν καὶ ταύτην τὴν κτῆσιν, τῶν ἐν νόμοις ἰδικαῖς πράξεσι συναριθμεῖν, τῶν ἀπὸ τῆς ἀδιουδικατίονος.

vt cū alteri certa pecunia condēnet. ¶ Quòd si quis vicinorū aliquid malitiosè circa fines cōmiserit, quoniā fortè (verbi gratia) lapides, qui fines ostēdūt, furatus est, aut arbores, quæ fines dirimūt, excidit: & eius dāni nomine aduersario cōdemnandus est. ¶ Interdū etiam is, qui contumaciter aut inobedienter iussis iudicis non paret, pœnas dat, & eius rei nomine hoc iudicio condemnatur: veluti, cū de finibus esset inter aliquos quæstio, iussit Iudex vtrūque agrū metiri: id alter litigantiū nō est passus fieri, is vt in iudicem contumax, sicut iam dictum est, condemnabitur. ¶ Porrò quod vno ex his iudiciis, id est, familiæ herciscūdę, communi diuidundo, aut finium regundorū alicui à iudice adiudicatū fuerit, eius is statim dominus fit, cui adiudicatum est. Et hic ergo per adiudicationem adquirendi modus, in numerum eorum actuum, per quos ciuiliter res singulares adquirere solemus, referri debet.

a l. 4. §. si dicantur termini 4 ff. finiū regūdorum. adde §8. Eclo. 9. περὶ ὅρων ἀ... & 6. Harmenop. 1. §. 10.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Tit. XVIII.

ΠΕΡΙ [b] ΔΗΜΟΣΙΩΝ δικαστηρίων. Τίτλος ιη.

DE PVBLICIS IVDICIIS. Tit. XVIII.

¶ De iudiciis publicis, vtque à pecuniariis & ordinariis causis & actionibus differant. 1 Publica iudicia cur dicantur. 2 Publicorum iudiciorum quædam esse capitalia: quædam non capitalia. 3 Publica iudicia hæc sunt, Maiestatis. 4 de Adulteriis. 5 de Sicariis. 6 de Parricidiis. 7 de Falsis. 8 de Vi. 9 de Peculatu. 10 de Plagiariis. 11 de Ambitu, Repetundarum, de annona: de Residuis & similibus. 12 quarum plenior conditio ex Pandectis petenda.

Publica iudicia neq. per actiones ordinātur, neq. omnino quicquam simile habēt cū cæteris iudiciis de quib. loquuti sumus, magnáque diuersitas eorum est & in instituendo, & in exercendo.

Πολλὴν [c] ἔθηκαν φροντίδα τῶν πουβλίκων δικαστηρίων οἱ νόμοι. ταῦτα [d] δὲ οὐδὲ διὰ ὀρδιναρίων ἀγωγῶν ἐγγυμνάζεται, οὐδέ τι ὅμοιον ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν εὑρίσκομεν τῶν λοιπῶν δικαστηρίων καὶ τούτων. πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ, ἔν τε τῇ περὶ κατάρξει, καὶ ἐν αὐτοῖς μέντοι τοῖς ἀγῶσιν. ὥστε οὐδεὶς κινῶν πούβλικον

In magna cura legibus sunt publica iudicia. Porrò hæc neq; per ordinarias actiones exercentur, neque quicquā simile inuenimus in his iudiciis discutiendis, atque in aliis cæteris. Magna enim inter ea differentia est, tum in instituendo, tum in exercēdo. Nemo igitur, qui publico

b *Adquirendi modus per adiudicationem. Vlp. 19. §. 16. Adiudicatione acquiruntur dominia nanciscimur per formulam familia ercisūda, communi diuidundi, finium regundorum : adde* l. u. in fin. ff. de iurisdict. l. 21. § 3. ff de annuis.

c *Iudicia publica legibus summa cura.*

d *Iudiciorum publicorum à priuatis differentia.*

iudicio quem postulabit, dicere poterit, Hac actione ago, sed dicere debebit, Hac lege postulo. Hic igitur videas & tormenta decerni, seu quæstiones haberi, & aliàs bona publicari, aliàs ciuitatem amitti, aliàs libertatem eripi, aliàs vitam adimi. Quæ omnia à pecuniariis iudiciis abhorrent.

1 ¶ Publica autem dicta sunt, quòd cuiuis ex populo persequutio eorum plerumque detur. Dixi Plerumque, quia quædã personæ sunt, quibus publico aliquem iudicio postulare permissum non est. Quemadmodum in exactiore publicorum iudiciorum doctrina, latiùs & pleniùs tradetur.

2 ¶ Publicorum iudiciorum alia capitalia sunt, quędam non capitalia. Capitalia vocamus, quę vltimo supplicio reos adficiunt, id est, animæ amissione, vel aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera verò quæ publica sunt iudicia, & infamiam cum damno pecuniario irrogant, hęc publica quidem putantur, non tamen capitalia.

3 ¶ Erit autem operęprecium enumerare publica iudicia. Est igitur lex Iulia maiestatis: quę in eos, qui contra Imperatorem, vel Rempub. aliquid moliti sunt, competit. Pœna autem eius, animæ amissionem sustinet: atque exercetur, vt suprà initio libr. 3. diximus etiam post mortem tyranni.

4 ¶ Est & lex Iulia de adulteriis, quæ non eos tãtùm punit & capitali supplicio adficit, qui aliena matrimonia violant, sed etiã eos qui masculis miscentur. Eadem lex & stupri flagitium punit, cùm quis sine vi virginem,

a *Publica iudicia quæ & dicantur publica expositi* ad tit. 4. Digest. de publicis iudiciis.
b *Iudicia capitalia quæ dicantur, exposita d. loco de publicis iudiciis.*
c *Lex Iulia maiestatis in quos lata.* ad. de 60. Eclog. 36. περὶ ἰουλίου.
d *Pœna legis Iuliæ maiestatis*, ψυχῆς ἀπώλεια.
e *Rei maiestatis etiam post mortem tenentur, confiscata eorum substãtia.* 60. Eclog. 36. c. 20. & *ibid.* titu. 36. c. 11. l. vlt. ff. ad leg. Iul. maiestatis.
f Τύραννοι *hic dicuntur læsæ maiestatis rei, qui Ecloga ita loco ἐπίβουλοι ἢ ἁμαρτάνοντες καθωσίωσιν, sed ἐν τῷ τυράννου δι' ἃς χρῶνται.*
g *Vide 60. Eclog. 37. περὶ μοιχείας passim.*
h. *Pœna legis Iuliæ de adulteriis capitalis.*
i *Lege Iulia de adulteriis puniuntur qui alienas uxores, qui puerum, qui virginem aut viduam stuprant.*
k. Vide 60. Eclog. 39. περὶ ἀσελγῶν ἢ ἀρρενοκοιτῶν. & Harmeno. 4. § 5.

δικαστήριον δύναται λέγειν, ὅτι Ὁ εἴζομαι τήνδε τὴν ἀγωγὴν, ἀλλὰ Ὁ εἴζομαι τόνδε τὸν νόμον. καὶ ἐνταῦθα βασάνους ἔστιν εὑρεῖν ἐπαγομένους, καὶ ποτὲ μὲν δημεύσεις, ποτὲ δὲ πολιτείας ἐκπτώσεις, καὶ ποτὲ μὲν ἐλευθερίας, ποτὲ δὲ ψυχῆς ἀπώλειαν ἐπαγομένην. ταῦτα δὲ τῶν χρηματικῶν δικαστηρίων ἐστὶν ἀλλότρια.

1 ¶ Ὠνόμασται[a] δὲ πούβλικα, ἐπειδὴ παντὶ δήμῳ ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κινεῖν δίδοται παρρησία. ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ εἶπον, ἐπειδὴ ἔστι τινὰ πρόσωπα, οἷς οὐκ ἔξεστι κινεῖν πούβλικον δικαστήριον. ταῦτα δὲ ἐν τῇ τελειοτέρᾳ τῶν πουβλίκων δικαστηρίων διδασκαλίᾳ μαθεῖν ἐστιν ἀνελλειπῶς.

2 ¶ Τῶν πουβλίκων τὰ μέν ἐστι κεφαλικὰ, τὰ δὲ οὐ κεφαλικά.[b] κεφαλικὰ δὲ λέγομεν ἅτινα τῇ ἐσχάτῃ ὑποβάλλει τιμωρίᾳ τὸν ἐναγόμενον. τουτέστι τῇ ἀπωλείᾳ τῆς ψυχῆς, ἢ aquæ & ignis interdictioni, ἢ deportationi, ἢ metallo. τὰ δὲ λοιπὰ ἅτινα ἐστὶ πούβλικα δικαστήρια, καὶ ἀτιμίαν μετὰ ζημίας ἐπάγει χρηματικῆς. ταῦτα μὲν πούβλικα λογίζονται, οὐ μὴν κεφαλικά.

3 ¶ Ἀναγκαῖον δὲ τὰ πούβλικα ἐξαριθμήσασθαι. ἔστιν ὁ ἰούλιος ὁ de maiestate εἴ τις ἁρμόζει κατὰ[c] τῶν μηχανησαμένων τι κατὰ βασιλέως, ἢ πολιτείας. ἡ δὲ τούτου τιμωρία,[d] ψυχῆς ἀπώλειαν ἔχει. ἐγυμνάζετο δὲ, ὡς ἐν ἀρχῇ εἰρήκαμεν τοῦ γ' ἰνστιτουτίονος, καὶ μετὰ[e] τελευτὴν τοῦ τυράννου.[f]

4 ¶ Ἔστι καὶ ὁ ἰούλιος ὁ de[g] adulteriis, τιμωρούμενος οὐ μόνον τοὺς ὑβρίζοντας ἀλλοτρίους γάμους, καὶ ὑποβάλλων κεφαλικῇ[h] τιμωρίᾳ, ἀλλὰ[i] καὶ τοὺς ἄρρεσι[k] μιγνυμένους. ὁ δὲ αὐτὸς νόμος, καὶ τὸ ἁμάρτημα τοῦ στούπρου κολάζει, ἡνίκα τις βίας ἐκτὸς παρθένον,

1 ¶ Publica autem dicta sunt, quòd cuiuis ex populo exequutio eorum plerunque datur.

2 ¶ Publicorũ iudiciorum quędã capitalia sunt, quędã nõ capitalia. Capitalia dicimus quæ vltimo supplicio afficiũt homines, vel etiã aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera si quã infamiã irrogant cũ damno pecuniario, hæc publica quidem sunt, non tamen capitalia.

3 ¶ Publica autẽ iudicia hęc sunt; lex Iulia maiestatis, quæ in eos, qui contra Imperatorẽ, vel rempublicã aliquid moliti sũt suum vigorem extendit. Cuius pœna animæ amissionem sustinet, & memoria rei etiam post mortem damnatur.

4 ¶ Item lex Iulia de adulteriis coercendis, quæ non solùm temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia etiam stupri flagitium punitur, quum quis sine vi vel virginem

vel viduam honestè viuentem stuprauerit. Pœnam autem eadem lex irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationē partis dimidiæ bonorum, si humiles, corporis coercitionem cum relegatione.

§ ¶ Item lex Cornelia de sicariis, quæ homicidas vltore ferro persequitur, vel eos, qui hominis occidendi caussa cū telo ambulant. Telum autem (vt Caius noster ex interpretatione legum duodecim tabularum scriptum reliquit) vulgò quidem id appellatur, quod arcu mittitur, sed & nunc omne significat quod manu cuiusque iacitur. sequitur ergo, vt lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine cōtineantur: dictū ab eo quod in longinquū mittitur, à Græca voce τηλοῦ figuratū. Et sic hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Admonent nos epigrammata in Xenophonte vrbis faustissimæ scripta, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. ¶ Sicarii autē appellantur à sica, quod significat ferreū cultrum. ¶ Eadē lege & venefici capite damnātur qui artibus odiosis, tā venenis quàm susurris magicis

ἢ χήραν σεμνῶς ζῶσαν διαφθείρῃ, εἰς τὸ ἥμισυ δ' ἡμῶσιν ἐπάγων τῷ τοιαῦτα πλημμελήσαντι τῆς οἰκείας περιουσίας. εἰ δὲ ἔστιν εὐτελὴς ὁ ταῦτα πράξας, μετὰ τὸ βασανίσαι αὐτοῦ τὸ σῶμα, ῥελεγάτον αὐτὸν ποιεῖ.

§ ¶ Τρίτος ἐστὶν ὁ κορνήλιος de sicariis, [a] ὃς τοὺς ἀνδροφόνους ξίφει τιμωρεῖται. ἤγουν ἐκείνους, οἵτινες χάριν τοῦ ἀνελεῖν τινα περιέρχονται μετὰ ἀκοντίου, ὅπερ ἐν τῷ ῥητῷ telum προσαγορεύει, ὁ δὲ γαῖος ἐν τοῖς συντάγμασι αὐτοῦ, ἐν ᾧ τὴν δωδεκάδελτον ἑρμηνεύει, φησὶ τὸ telum [b] σημαίνειν παρὰ τῷ πλήθει, οὐ μόνον τὸ βέλος ὅπερ ἀπὸ τοῦ τόξου ἀφίεται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅπερ ἀπὸ χειρός τινος ἐκπέμπεται. ὡς τε οὖν καὶ λίθος, καὶ ξύλον, καὶ σίδηρος, τούτῳ περιέχεται τῷ ὀνόματι. ὠνόμασται δὲ telū, ἐπειδὴ ὅτι διάστημα καὶ μῆκος πέμπεται, ἀπὸ ἑλληνικῆς φωνῆς σχηματισθὲν ἀπὸ τοῦ τέλους, telum. καὶ ταύτην τὴν σημασίαν εὑρεῖν δυνατὸν, ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὀνόματι. ὅπερ γὰρ ῥωμαῖοι telum προσαγορεύουσι, τοῦτο ἕλληνες βέλος ὀνομάζουσιν, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. τούτου δὲ μάρτυς Ξενοφῶν οὕτω γράφων, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. καὶ προτάξας τὸ ὄνομα τοῦ βέλους, ἐπήγαγε τὰ ἑξῆς. ¶ Ὁ δὲ νόμος λέγεται κορνήλιος de sicariis. Sicarii [c] δὲ λέγονται οἱ ἀνδροφόνοι, ἐκ τοῦ sica, [d] ὅπερ σημαίνει σιδηρᾶν μάχαιραν. [e] ¶ ὁ δὲ αὐτὸς νόμος, καὶ τούτους [f] κεφαλικῶς τιμωρεῖται, οἳ τέχναις μεμισημέναις καὶ φαρμάκοις, καὶ μαγικοῖς ψιθυρισμοῖς, ἤτοι ἐπαοι-

aut viduā honestè viuentem corrumpit: pœnamq; in eum, qui tale quid admisit, cōstituit talem, vt si honestior sit pars dimidia bonorū eius publicetur: sin humilior, vt post corporis coercitionē relegetur.

§ ¶ Tertiò est lex Cornelia de sicariis: quæ homicidas gladio punit, vel etiā eos, qui hominis occidendi caussa cum telo ambulant. Porrò Gaius in his libris, quibus legem Duodecim Tabularum interpretatus est, ita scriptū reliquit, Telum vulgò non solùm βέλος significare, quod ab arcu mittitur, sed etiam omne, quod manu cuiusquā iacitur. Itaque & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine continetur. Dictum autē ab eo telum videtur, quod ex spatio, & in longinquum mittatur: à Græca videlicet voce cō figuratum, ἀπὸ τοῦ τηλοῦ telum, atque hanc significationē & in Græco nomine inuenire possimus. Quod enim Latini telum appellant, id Græci βέλος nominant, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Eiusce rei vel amplissimus testis est Xenophon hunc in modum scribens, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. Id est, Et tela simul adferebantur, lāceæ, sagittæ, fundæ, ad hæc & plurimi lapides. Nā cùm τὸ βέλος id est, telorum nomen præmisisset, & cætera deinde subiūxit. ¶ Hęc aūt lex dicitur, lex Cornelia de sicariis. Sicarij verò dicūtur homicidæ, à sica, quo nomine ferreus culter significatur. ¶ Eadem lex & veneficos capitaliter punit, qui artibus odio dignis, & venenis, ac magi

[a] Vide l. 1 & passim. ff. ad l. Cornel. de sicariis. 6. Harmenop. 6. περὶ φονέων.

[b] Vide l. 131. §. Telum. ff. de verb. significat.

[c] Sicarii qui. Glossis sicarius ὁ ξιφήρης.

[d] Sica quid. Glossis ὁ μικρὸς ξιφίδιον ... vnde & Suida σίκα ... ῥωμαίων...

[e] Sic Glossis Sica μάχαιρα.

[f] l. 3. ff. ad l. Cornel. de sicariis. 6. Harmen. to. §. 1. 2. & ibidē §. 3. περὶ φονέων.

eis susurris seu carminibus homines occidunt, vel letalia medicamenta publicè vendunt.

6 ¶ Est & lex Pompeia de parricidiis, quæ asperrimum crimen noua persequitur pœna. Cauetur autem ea, vt si quis aut parentum suorum aliquem, aut filium vel aliquē liberorū eiusdem affectionis, & qui nomine parricidii cōprehendatur, siue clā, siue palàm occiderit: necnon is, cuius dolo id factum, aut qui conscius criminis fuerit, quamuis extraneus sit, pœna parricidii puniatur. Neq. tamē lex aut gladiū minatur, aut ignibus tradit, neq. alia vlla solemni pœna eū adficit, sed in bulubum culeum cum iubet immitti, cum cane, & gallinaceo, & vipera, & simia, & ita culeo insui: ac anguste cum eiusmodi feris latentem, secundùm qualitatem regionis in qua punitur, aut in proximū mare, aut si mare longiùs abest, in flumen proiici: vt omniū elementorū vsu, & viuus, & mortuus priuetur. Nam & viuus, cùm culeo insutus sit, ac in aqua iactetur, cœli siue aeris vsu caret: & mortuus, terræ honorem non consequitur, cùm huc atque illuc fluctus vndæque culeum ferant. Prædictæ autē bestiæ, ideò vnà insuuntur, quoniam similes ei mores habere videntur. Nam aliæ ex his parentes occidunt, aliæ nō se continēt, quin & cum illis pugnent. Quòd si quis alios qui cognatione sibi, aut affinitate iungantur, occiderit: is legis Corneliæ de sicariis pœnam sustinebit.

a Vide 36. Eclog. ex libro 60. titul. 40. περὶ παρρικτόνων c. 1. & tit. Digest. de lege Pompeia de parricidiis. & Paul. 5. sent. 24.

b *Imò igni datur*. d. cap. 16. Harmeno. 6. §. 16.

c *Dixi de hac pœna parricidij* ad l. 9. ff. de lege Pompeia de parricidiis.

d *Hoc est neque ascendentes, aut descendentes Sed tamen & sic cognati continери hac lege videntur* l. 1. ff. de lege Pompeia. d c. 1. Eclog. d §. 16. Harmenop.

δαῖς ἀναιροῦσιν ἀνθρώπους, ἢ θανάσιμα φάρμακα δημόσια πιπράσκουσιν.

6 ¶ Ἔστι καὶ ὁ πομπήϊος de parricidiis, [a] τραχύτατον ἁμάρτημα καινοτέραις ὑποβάλλων τιμωρίαις. διηγόρευται δὲ τούτῳ ἵνα ἐάν τις ἀνέλῃ τινὰ τῶν ἀνιόντων, ἢ υἱὸν, ἤγουν τινὰ τῶν κατιόντων τῆς αὐτῆς διαθέσεως, καὶ τῷ ὀνόματι τοῦ parricidii περιεχόμενον, λάθρα, ἢ φανερῶς· κἀκεῖνος δὲ οὗ κατὰ δόλον τοῦτο γέγονεν, ἢ ὃς συνεῖδε τῷ γινομένῳ, εἰ καὶ ἐξωτικός ἐστιν, ὑποβάλληται τῇ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ· οὐ ξίφος ἐπάγων ὁ νόμος, οὐδὲ [b] πυρὶ παραδιδοὺς, οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ τῶν συνειθισμένων τιμωριῶν τοῦτον ὑποβάλλων, ἀλλ᾽ ἐν ἀσκῷ βοείῳ [c] τοῦτον ἐμβάλλεσθαι, μετὰ κυνὸς καὶ ἀλεκτρυόνος καὶ ἐχίδνης καὶ πιθήκου, καὶ οὕτως αὐτὸν συρράπτειν τῷ ἀσκῷ. ὥστε μεταξὺ τῶν τοιούτων θηρίων ἐν στενοῖς συνεχόμενον, κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ κλίματος, ἐν ᾧ τιμωρεῖται, ἢ εἰς τὴν γειτνιάζουσαν θάλασσαν, ἤγουν εἰς ποταμὸν ἐμβάλλεσθαι τῆς θαλάσσης ἀφεστώσης πολύ. ὥστε παντὸς στοιχείου στερεῖσθαι αὐτὸν καὶ ζῶντα καὶ τελευτῶντα. ζῶν μὲν γὰρ τῷ κεκαλύφθαι ὑπὸ τοῦ ἀσκοῦ καὶ εἶναι ἐν τῷ ὕδατι, τῆς τοῦ ἀέρος, ἤτοι τοῦ οὐρανοῦ στερεῖται χρήσεως. τελευτήσας δὲ τῆς γῆς οὐκ ἀξιοῦται, τοῦ ἀσκοῦ φερομένου κατὰ τῶν ὑδάτων. τὰ δὲ προειρημένα θηρία ἐμβάλλεται διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁμοιότροπα αὐτῷ ἐστιν. τὰ μὲν γὰρ ἀναιρεῖ τοὺς γονεῖς. τὰ δὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς οὐκ ἀπέχεται μάχης. εἰ δέ τις ἑτέρους [d] συγγενεῖς, ἢ κατὰ ἀγχιστείαν συναπτομένους ἀνέλῃ, τῷ κορνηλίῳ de sicariis ὑποβάλλεται.

homines occiderint, vel mala medicamēta publicè vendiderint.

6 ¶ Alia deinde lex asperrimum crimē noua pœna persequitur, quæ Pōpeia de parricidiis vocatur, qua cauetur vt si quis parentis, aut filii, aut omnino adfinitatis eius, quæ nuncupatione parentum continetur, fata præparauerit (siue clàm, siue palā id ausus fuerit) necnon is, cuius dolo malo id factū est, vel conscius criminis exstitit, licèt extraneus sit, pœna parricidii puniatur, & neq; gladio, ignibus, neque vlli alii solemni pœnę subiiciatur, sed insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & simia, & inter eas ferales angustias cōprehensus (secundū quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel amnē proiiciatur, vt omnium elemētorum vsu viuus carere incipiat, & ei cæiū superstiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione, vel adfinitate personas coniunctas necauerit: pœnam legis Corneliæ de sicariis sustinebit. 7 ¶ Item lex Cornelia de falsis, quæ etiam testamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui testamentum, vel aliud instrumentum falsum scripserit, signarit, recitauerit, subiecerit: vel signum adulterinū fecerit, sculpserit, expresserit sciēs dolo malo. Eiúsq. legis pœna in seruos: vltimum supplicium est, quod etiam in lege de sicariis & veneficis seruatur: in liberos verò deportatio.

8 ¶ Item lex Iulia de vi publica seu priuata, aduersus eos exoritur, qui vim vel armata, vel sine armis cōmiserint. Sed siquidem armata vis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur: si verò sine armis, in tertiā partem bonorū suorum publicatio imponitur. Sin autem per vim raptus virginis, vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ij qui opē huic flagitio dederunt, capite puniuntur, secundum nostræ constitutionis definitionem, ex qua hoc apertius possibile est scire.

9 ¶ Item lex Iulia peculatus eos punit, qui [publicam pecuniam, vel rem sacram,] vel religiosam furati fuerint. Sed si quidem ipsi iudices tempore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali animaduersione puniuntur: & nō solùm his, sed etiam qui ministerium eis ad hoc exhibuerint, vel qui sub tractas ab his scientes susceperint. Alij verò qui in hanc legem inciderint: pœnæ deportationis subiugentur. 10 ¶ Est & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis, quæ interdum capitis pœnam ex sacris Constitutionibus irrogat, interdum

7 ¶ Ἔστι καὶ ὁ κορνήλιος de falsis, ὁ τεσταμεντάριον [a] καλούμενος, τιμωρούμενος [b] τὸν διαθήκην, ἢ ἕτερον συμβόλαιον πλαστὸν γράφοντα, ἢ ἀναγνόντα, ἢ ὑποβαλόντα, ἢ τὸν δῆθεν ἐπιτεθέντα σφραγῖδα πλαστὴν, ἢ ἐκτυπώσαντα κατὰ κακὸν δόλον. ἡ δὲ τῶν οἰκετῶν ἐστὶ κεφαλικὴ, [c] ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ κορνηλίου de sicariis & veneficis. κατὰ ἐλευθέρων δὲ ἐστὶ deportatio. 8 ¶ Εἰσὶ δὲ καὶ δύο ἰούλιοι, ὁ de vi [d] publica, καὶ ὁ de vi priuata. κατὰ τῶν βίαν ἔνοπλον, ἢ καὶ χωρὶς ὅπλων πλημμελησαίντων. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἔνοπλος βία ἐπενεχθῇ, deportatio εἰσάγεται τῷ πλημμελήσαντι· εἰ δὲ δίχα ὅπλων εἰς τὸ τρίτον τῆς περιουσίας ἐπάγεται δήμευσις. εἰ δέ τις κατὰ βίαν παρθένον, ἢ χήραν, ἢ τὴν θεῷ ἀφωσιωμένην, τουτέστιν ἀσκήτριαν, ἤγουν διακόνισσαν ἁρπάσῃ, ἅμα τοῖς αὐτῷ συνεργήσασι, κεφαλικὴν ὑπέχει τιμωρίαν· κατὰ τὰ εἰρημένα τῇ τοῦ ἡμετέρου βασιλέως διατάξει, ὡς ἐξῆς σαφέστερον ἐστὶ γνῶναι.

9 ¶ Προστιθέσθω τούτοις καὶ ὁ νόμος ὁ ἰούλιος ὁ de peculatu. [e] τούτοις τιμωρούμενος, οἵ τινες χρήματα ἢ πράγματα δημόσια, ἢ σάκρα, ἢ ῥελιγιόσα κεκλόφασιν. ἀλλ᾽ εἰ μὲν ἄρχοντες εἴησαν ἐν καιρῷ τῆς ἀρχῆς ὑφελόμενοι δημόσιά τινα χρήματα, κεφαλικῶς τιμωροῦνται, ἅμα τοῖς ὑπηρετουμένοις αὐτοῖς. πρὸς τοῦτο δὲ τῶν αὐτῶν ὑφίστανται ποινὴν, καὶ οἱ παρὰ τῶν κεκλοφότων εἰδότες ὑποδεξάμενοι. εἰ δέ τις ἕτερος παρὰ τοὺς εἰρημένους, ὑποπέσῃ τῷ τοιούτῳ ἐγκλήματι δεπορτατίονι σωφρονίζεται. 10 ¶ Συναριθμεῖται τοῖς πουβλίκοις, καὶ ὁ φάβιος, ὁ de plagiariis [f] ὃς ἔσθ᾽ ὅτε κεφαλικὴν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐπάγει διατάξεων τιμωρίαν. ἔσθ᾽ ὅτε δὲ

7 ¶ Est item lex Cornelia de falsis, quam & testamentariam vocamus. Hac punitur qui testamentū, vel aliud instrumentū falsum scripserit, aut recitauerit, aut subiecerit: vel qui signo adulterino signauerit, aut signum adulterinum dolo malo sculpserit. Est autem earum rerum pœna, in seruos quidem vltimum suppliciū, quemadmodum & in lege Cornelia de sicariis ac veneficis: in liberos verò, deportatio.

8 ¶ Sunt ad hæc & duæ leges Iuliæ, vna de vi publica, & altera de vi priuata: aduersus eos, qui vim vel armatam, vel sine armis committunt. Sed enim, si quidem vis cum armis illata fuerit: deportatio ei qui illam commisit, incumbit. Sin verò sine armis, in tertiam partem bonorum publicatio imminet. Quòd si quis per vim virginem, aut viduā, aut Deo dedicatam, id est, asceteriā aut diaconissam rapuerit, vnà cum his qui opem ei dederint, capitalē pœnam subibit: quemadmodum Imperatoris nostri constitutione cauetur, ex qua omnia ea apertius cognosci poterunt.

9 ¶ Addatur his & Lex Iulia de peculatu, quę eos punit, qui res vel pecunias publicas, aut sacras, aut religiosas furati fuerint. Sed si quidem iudices aut magistratus eo tempore quo iudices, aut magistratus erāt, pecunias publicas subtraxerint: capitaliter in eos animaduertitur, vnà cum his qui ministerium iilis ad hoc adhibuerint. Ad hæc eandem pœnam subeunt hi, qui res ab his furto subtractas scientes receperint. Si quis alius præter prædictos in hoc crimen inciderit, is deportationi subiicitur.

10 ¶ Inter publica Iudicia habetur & lex Fabia de plagiariis, quæ interdum ex Principū constitutionib. capitalem pœnam irrogat: Interdū etiā

a *Ita quoque dicitur* Paul. 5 sent. 25. *Lex Cornelia testamentaria. & lex Cornelia de testamentis.* l. 1. ff. de publicis iudiciis.

b *Vide* l. 1. ff. de lege Cornelia de falsis *Paul.* d. loco. § 1. & passim 60. Eclo. 41. περὶ πλαστῶν.

c *Vide* Eclog. d. l. c. 1. in fi. & 35. Eclog. 16. ex lib. 60. tit. 41. c. 2. & ibidem Scholion.

d § 6. sup. de interdictis. *adde tit.* Dig. de vi publica. & de vi priuata. adde 60. Eclo. 18. c. 1. 6. Harmen. 7. § 8. & 10. Ecl. 2. ex lib. 60. tit. 18. c. 10. 11.

e *Adde titul. Digest. ad legem Iuliā Peculatus.* 60. Eclo. 45. περὶ τῶν δημοσίων χρημάτων ὑφελομένων, &c.

f *Lex Fabia de plagiariis. adde tit.* Digest. de lege Fabia de plagiariis. 60. Eclog. 48. περὶ ἀνδραποδιστῶν.

leuiorem, vt ex Codice & Constitutionibus cognosci potest.

11 ¶ Sunt & alia publica iudicia: veluti Lex Iulia de ambitu, quæ aduersus eos competit qui pecuniã aliquibus dederint, vt magistratum aliquem velhonorem consequerentur. ¶ Et lex Iulia repetundarum: quæ vigorem suum extendit aduersus magistratus, aut iudices, vel etiã adsessores, qui aliquid ob rem iudicandam acceperint. ¶ Et lex Iulia de annona, quæ punit eos, qui frumentum siue annonã, cùm ad regiam vrbem cõportaretur, in alia loca auerterint. ¶ Et lex Iulia de residuis, qua in eum animaduertitur, qui cùm publicæ pecuniæ administrationem habuerit, reliqua tamen non intulit. ¶ Atque ex leges, & de aliis quibusdam capitulis loquuutur: ac animæ quidem nulla earum amissionem irrogat, sed aliis pœnis subduntur, qui præceptis earum neglectis aliquid contra fecerint.

12 ¶ Sed de publicis iudiciis hactenus dixisse sufficiat. vt iuuenes ea per cõpendiariam traditionem accipere, & summo digito gustare possint. Exactior enim diligentiórque eorum cognitio, ex latiore Digestorum seu Pandectarum doctrina, Deo propitio, legentibus continget.

a Lex Iulia de ambitu. adde tit. Digest. De lege Iulia ambitus 60. Eclo. 46. περὶ ἀρχόντων.

b Lex de repetundis adde tit. Digest. de lege Iulia repetundarũ.

c Lex Iulia de annona adde ti. Digest. De lege Iulia de annona.

d Lex Iulia de residuis. adde l. 2 l. 4. §. 3. ff. ad legẽ Iul. peculatus, & de sacrilegis. & de residuis. 60. Eclo. 45. c. 3.

κουφοτέραν, ὡς ἐκ τοῦ κώδικος, καὶ τῶν διατάξεων ἔστι γνῶναι.

11 ¶ Εἰσὶ καὶ ἕτεροι πούβλικοι νόμοι· ὁ ἰούλιος ὁ de ambitu, [a] ἁρμόζων κατὰ τῶν χρήματα δόντων τισὶν, ἐπὶ τὸ τυχεῖν αὐτοὺς ἀρχῆς, ἤγουν τινὸς τιμῆς. ¶ Καὶ ὁ ἰούλιος ὁ de repetundis, [b] κινούμενος κατὰ ἀρχόντων, ἢ κατὰ δικαστῶν, ἢ καὶ συνέδρων, ἐν δίκῃ κεκλοφότων. ¶ Καὶ ὁ ἰούλιος ὁ de annona, [c] ὅς τις τιμωρεῖται, τοὺς τὸν σῖτον, ἤγουν τὴν εὐθηνίαν τὴν φερομένην ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν πόλιν ἀποστρέφοντας εἰς ἑτέρους τόπους. ¶ Καὶ ὁ de residuis, [d] κολάζων τὸν διοικήσαντα πολιτικὰ χρήματα, εἶτα τὰς λοιπάδας οὐκ ἀποδιδόντα. ¶ Οὗτοι δὲ καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν κεφαλαίων διαλέγονται. καὶ ψυχῆς μὲν αὐτῶν οὐδεὶς ἀπώλειαν ἐπάγει, ἀλλὰ ἄλλαις ποιναῖς ὑποβάλλει τὸν πλημμελήσαντα, καὶ τὸν ἐναντιωθέντα τοῖς αὐτῶν παραγγέλμασιν.

12 ¶ Ἀλλὰ περὶ τῶν πουβλίκων δικαστηρίων ἀρκεῖ ταῦτα διδάξαι, ὡς δυνατὸν δέξασθαι νέους, καὶ ἄκρῳ γεύσασθαι τῷ δακτύλῳ, διὰ συντόμου παραδόσεως. ἡ γὰρ ἐπιμελεστέρα τούτων γνῶσις, ἐκ τῆς πλατυτέρας τῶν διγέστων, ἤτοι τῶν πανδέκτων διδασκαλίας, θεοῦ προηγουμένης εὐμενείας, τοῖς ἀναγινώσκουσι προσγενήσεται.

leuiorem.

11 ¶ Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, lex Iulia repetundarum, & lex Iulia de annona, & lex Iulia de residuis, quæ de certis capitulis loquuntur: & animæ quidẽ amissionem non irrogant, aliis autem pœnis eos subiiciunt, qui præcepta earum neglexerint.

12 ¶ Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, vt vobis possibile sit summo digito, & quasi per indicẽ ea tetigisse, alioqui diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris Deo propitio aduentura est.

FINIS.

ΠΕΡΙ ΡΗΜΑΤΩΝ [a] ΣΗΜΑΣΙΑΣ.
2. Eclog. 2.

a περὶ σημασίας ῥημάτων. 6. Harmenop.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

GRÆCA HVIVS TITVLI FRAGMENTA EX Græcis authoribus hinc & inde collecta.

3 ¶ Εἴκοσι μίλια καθ' ἡμέραν λογίζεται τοὺς ὀφείλουσι προβαδίζειν, ὑπεξῃρημένης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὡμολόγησε, καὶ καθ' ἣν αὐτὸν δεῖ προβαδίζειν. 7. Eclog. 8. ex tit. 16. c. 1. 1. Harmenop. 2. §. 54.

4 ¶ Γῷ ὀνόματι τοῦ γραμματείου τὸ κεχρεωστημένον πρᾶγμα σημαίνεται. 2. Eclog. 7. eod. c. 4.

5 ¶ Ἡ τοῦ πράγματος προσηγορία πλατυτέρα ἐστὶ τῆς τῶν χρημάτων· ἐπειδὴ καὶ τὰ ἔξω τῆς ψήφου τῆς οὐσίας ἡμῶν ὄντα περιέχει· ὁπότε τῶν χρημάτων σημασία εἰς ταῦτα τὰ πράγματα ἀναφέρεται. Eclog. eod c 5.

6 ¶ Ἡ τοῦ γραμματείου καὶ τοῦ πράγματος προσηγορία εἰς πᾶν συνάλλαγμα καὶ ἐνοχὴν ὁρᾷ. Eclo. eod. c. 6.

7 ¶ Ἡ συνθήκη πᾶσαν ἐπερώτησιν καὶ ὁμολογίαν δηλοῖ Eclog. eod. c. 7.

Vlpianus libro primo ad Edictum.

VERBVM hoc, Si quis, tam masculos quàm fœminas complectitur.

2. *Paulus libro primo ad Edictum.*

¶ Vrbis appellatio muris: Romæ autem cõtinentibus [b] ædificiis finitur, quod latiùs patet. b *Proinde Roma ædificia fieri dicuntur quæ in cõtinẽtibus Romæ ædificiis fiunt.* l. 129. inf. eod. *& qui in continentibus vrbis nati, Romæ nati.* l. 147. inf. eod. *Romã enim non muro existimamus, sed continentibus ædificiis.* l. 87. inf. eod.
¶ Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum.

3. *Vlpianus libro secundo ad Edictum.*

¶ Itinere faciendo viginti millia passuum in dies singulos peragenda, sic sunt peragenda, vt si post hãc dinumerationem minùs quã viginti millia superfint, integrum diem occupent. veluti viginti vnum millia sunt passus: Biduum eis attribuetur. quæ dinumeratio ita demum facienda erit, si de die non conueniat. ¶ Eius qui apud hostes decessit, dici hereditas non potest, qui seruus decessit.

4 *Paulus libro primo ad Edictum.*

¶ Nominis appellatione rem significari Proculus ait.

5. *Idem libro secundo ad Edictum.*

¶ Rei appellatio latior est quàm pecuniæ: quia etiam ea quæ extra computationem patrimonij nostri sunt, continet: cùm pecuniæ significatio ad ea referatur, quę in patrimonio sunt. ¶ Opere locato, conducto, his verbis Labeo significari ait id opus quod Græci ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ vocant, (non ΕΡΓΟΝ) id est, ex opere facto corpus aliquod perfectum.

6. *Vlpianus libro tertio ad Edictum.*

¶ Nominis & rei appellatio ad omnem cõtractum & obligationem pertinet. ¶ Verbum Ex legibus sic accipiendum est, tam ex legum [c] sententia quàm ex verbis. c *Hæc duo coniunguntur aut potius separantur, legis ῥήματα & βούλησις.* Theoph. §. 10. Inst. de l. Aquil.

7. *Paulus libro secundo ad Edictum.*

¶ Sponsio appellatur non solùm quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissióque.

8. *Idem libro tertio ad Edictum.*

¶ Verbum Oportebit, tam præsens quàm futurum tempus significat. 1. ¶ Actionis verbo non continetur exceptio.

9 *Vlpianus libro quinto ad Edictum.*

¶ Marcellus apud Iulianum notat, verbo Perisse & scissum & fractum contineri, & vi raptum.

10. *Idem libro sexto ad Edictum.*

¶ Creditores accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, vel persecutione, vel iure ciuili sine vlla exceptionis perpetuæ remotione, vel honorario, vel extraordinario, siue purè siue in diem, vel sub conditione, quòd si natura debeatur, non sunt loco creditorum. sed si no sit mutua pecunia, sed contractus, creditores accipiuntur.

a *adde omnino 3. Harme. 5. §. 61. 62.*

11. *Gaius libro primo ad Edictum prouinciale.*

¶ Creditorum appellatione non hi tantùm accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: sed omnes quibus ex qualibet causa debetur.

12. *Vlpianus libro sexto ad Edictum.*

¶ (Vt) si cui ex empto, vel ex locato, vel ex alio vllo debetur: sed & si ex delicto debeatur, mihi videtur posse creditoris loco accipi. 1 ¶ Quod si ex populari causa, ante litis contestationem rectè dicetur creditoris loco non esse, postea esse. 2 ¶ Minus soluit, qui tardius soluit: nam & tempore minus soluitur.

13. *Idem libro septimo ad Edictum.*

¶ Mulieris appellatione etiam virgo viripotens continetur. 1 ¶ Res abesse videntur, vt Sabinus ait, & Pedius probat, etiam hæ quarum corpus manet, forma mutata est: & ideo si corruptæ redditæ sint vel trãsfiguratæ, videri abesse: quoniam plerunque plus est in manus pretio, quàm in re. 2 ¶ Desinere autem abesse res tunc videtur, cùm sic redit in potestatem, ne amittere (eius) possessionem possimus. 3 ¶ Ob hoc quòd furto pridem subtracta est, abest & ea res, quæ in rebus humanis non est.

b *adde huic loco Theophil. §. 5. in fi. Inst. de fideiussorib. & §. 33. vers. plus autem Inst. de actionibus.*

14. *Paulus libro septimo ad Edictum.*

¶ Labeo & Sabinus existimant, si vestimentum scissum reddatur, vel res corrupta reddita sit, veluti scyphi collisi, aut tabula rasa pictura, videri rem abesse: quoniam earum rerum pretium non in substantia, sed in arte sit positum. item si dominus rem, quæ furto sibi aberat, ignorans emerit: rectè dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit: quia videtur res ei abesse, cui pretium abest.

1 ¶ Rem amisisse videtur, qui aduersus nullum eius persequendæ actionem habet.

8 ¶ Τὸ ὀπορτέβιτ, καὶ τὸν ἐνεστῶτα, καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον δηλοῖ. ¶ Τῆς ἀγωγῆς τὸ ὄνομα, οὐ δηλοῖ τὴν παραγραφήν. Eclog. eod. c. 8.

9 ¶ Τῷ ῥήματι τοῦ ἀπολέσθαι καὶ τὸ σχισθὲν καὶ τὸ κλασθὲν, καὶ τὸ βίᾳ ἁρπαγὲν δηλοῦται. Eclo. 9. c. 9.

10 ¶ Δανεισταὶ[a] εἰσιν, οἷς ἐξ οἱασοῦν αἰτίας χωρὶς διηνεκοῦς παραγραφῆς χρεωστούμενον. Eclog. eod. c. 10. 3. Harmen. 5. §. 61. 62.

11 ¶ Οὐ γὰρ μόνοι οἱ δανείσαντες, δανεισταὶ λέγονται, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ συναλλάγματος.

12 ¶ Ἢ ἁμαρτήματος χρεωστούμενοι Eclog. eod. c. 10. Sic adde 3. Harmenop. 5. §. 1. sed maximè, §. 61. 62. ibi vide scholion.

Καὶ ἀπὸ ὀρφανικῆς ἀγωγῆς μετὰ προκατάρξιν, οὐ μὴν πρὶν ἢ προκατάρξεται. ¶ Ἧττον[b] καταβάλλει ὁ βραδύτερον καταβάλλων, καὶ ὁ μηδὲ ὅλως, ὡς ἐν τῷ λδ. κεφαλαίῳ φησί. Eclog. eod. c. 10. in f. & 12.

13 ¶ Τῷ ὀνόματι τῆς γυναικὸς καὶ ἡ ἔφηβος παρθένος δηλοῦται. ¶ Πράγματα ἀπεῖναι δοκεῖ καὶ ταῦτα, ὧν τὸ μὲν σῶμα μένει, ἡ δὲ μορφὴ ἐνήλλακται. διά τι τοῦτο ἐὰν διεφθορότα ἀποδοθῇ, ἢ μεταπλασθέντα, δοκεῖ ἀπεῖναι. Eclo. eod. c. 13. in f. Harmenop. eod. §. 2.

14 ¶ Ἡ

15. *Vlpianus libro decimo ad Edictum.*

¶ Bona ciuitatis abusiuè publica dicta sunt: sola enim ea publica sunt, quæ populi Romani sunt.

15 ¶ Ἡ οὐσία τῆς πόλεως καταχρηστικῶς δημόσια εἴρηται. μόνα γὰρ ταῦτα δημόσιά ἐστι, τὰ τοῦ ῥωμαίου ὄντα δήμου. Eclog.cod.c.15.

16. *Gaius libro tertio ad Edictum (prouinciale.)*

¶ Eum qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum appellamus, (nam) publica appellatio in compluribus causis ad populum Romanum respicit: ciuitates enim priuatorum loco habentur.

16 ¶ Καὶ ἐν τῷ δὲ τῷ κεφαλαίῳ, ὁμοίως περὶ δημοσίων φησί. Eclog.co. c.16.

17. *Vlpianus libro decimo ad Edictum.*

¶ Inter publica habemus non sacra, nec religiosa, nec quę publicis vsibus destinata sunt: sed si qua sunt ciuitatium velut bona. sed peculia seruorum ciuitatium proculdubiò publica habentur. ¶ Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum, item salinarum, metallorum, & piscatiarum.

18. *Paulus libro nono ad Edictum.*

¶ Munus tribus modis dicitur: vno donum, & inde munera dici dari mittíve, altero onus, quod cùm remittatur, vacationem militiæ munerísque præstat. inde immunitatem appellari. tertiò officium: vnde munera militaria, & quosdam milites munificos vocari. igitur municipes dici, quòd munera ciuilia capiant.

18 ¶ Τὸ μούνους τρία σημαίνει, δωρεάν, καὶ βάρος, καὶ ὀφφίκιον. Eclog.co. c.18.

19. *Vlpianus libro vndecimo (ad Edictum.)*

¶ Labeo lib.1. Prætoris vrbani definit, quòd quædam *a* agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. 1 ¶ Et actum quidem generale verbum esse, siue verbis, siue re quid agatur: vt in stipulatione, vel numeratione. 2 ¶ Contractum autem vltrocitróque obligationem, quod Græci ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ vocant, veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem. 3 ¶ Gestũ rem significare sine verbis factam.

a l.58.inf.eo.

2 ¶ Συνάλλαγμα δέ ἐστι δύο ἢ καὶ πλειόνων εἰς τὸ αὐτὸ συνοδός τε καὶ συναίνεσις ἐπὶ τὸ συνίστασθαι ἐνοχὴν, καὶ τὸν ἕτερον τῷ ἑτέρῳ ποιῆσαι ὑπεύθυνον. Theophil. §.2. Inst. de obligat.

20. *Idem libro duodecimo (ad Edictum.)*

¶ Verba, Contraxerunt, gesserunt, non pertinent ad testandi ius.

21. *Paulus libro vndecimo (ad Edictum.)*

¶ Princeps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere.

21 ¶ Ὁ βασιλεὺς παραχωρῶν πράγματα, καὶ τὰς ἀγωγὰς παραχωρεῖ. Eclo.cod.c.21.

22. *Gaius libro quarto (ad Edictum prouinciale.)*

¶ Plus in restitutione, quàm in exhibitione. nam exhibere *b* est præsentiam corporis præbere. restituere est etiam possessorem facere, fructúsque reddere. pleraque præterea restitutionis verbo continentur.

b *Adde* l.vl. inf.eo. Theophil. §. si ad exhibendũ. 5. Instit. de actionibus.

22 ¶ Πλεῖόν ἐστι, τὸ παραστῆσαι τὸ ἐπιζητούμενον πρᾶγμα. Eclog.cod. c.22.

23. *Vlpianus libro quartodecimo (ad Edictum.)*

¶ Rei appellatione & causæ & iura continentur.

24. *Gaius libro sexto ad Edictum prouinciale.*

¶ Nihil est aliud hæreditas, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuit.

25. *Paulus libro vicensimo primo (ad Edictum.)*

¶ Rectè dicimus eum fundum totum nostrũ a esse, etiam cùm vsusfructus alienus est: quia vsusfructus nõ domini pars, sed seruitutis sit: vt via & iter. nec falsò dici (totum) meũ esse, cuius non potest vlla pars dici alterius esse. hoc & Iulianus, & est verius. 1 ¶ Quintus Mucius ait, partis appellatione rẽ pro indiuiso significari: nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partẽ, sed totũ esse. Seruius non ineleganter partis appellatione vtrumque significari.

a *Adde Theophilum* In stit. de hæredibus instituendis, circa finé principij. *Sic Theophil.* inst. de rebus corporalib. κληρονομία, δικαίῳ τι ταύτῃ τρόποις συνιστάμενον τῶν καταλαμβανομένων, ἐ[illegible] μὲ τῆς ἑτέρου περιουσίας, ἀφαιρεθῆναι δοκεῖ τῷ.

26. *Vlpianus libro sextodecimo (ad Edictum.)*

¶ Partum non esse partem rei furtiuæ Scæuola libro vndecimo quæstionum scribit.

27. *Idem libro septimodecimo (ad Edictum.)*

¶ Ager est locus, qui sine villa est. ¶ Stipendium à stipe appellatum est, quòd per stipes, id est modica æra, colligatur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. & sanè appellatur ab intributione tributum: vel ex eo quod militibus tribuatur.

28. *Paulus libro vicensimo primo (ad Edictum.)*

¶ Alienationis verbum etiam vsucapionem continet: vix est enim, vt non videatur alienare qui patitur vsucapi ¶ Eum quoque alienare dicitur, qui non vtendo amisit seruitutes. Qui occasione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur. 1 ¶ Oratio quæ neque coniunctionem neque disiunctionem habet, ex mente pronunciantis, vel disiuncta vel coniuncta accipitur.

29. *Idem libro sexagesimo sexto (ad Edictum.)*

¶ Coniunctionem enim nonnunquam pro disiunctione accipi Labeo ait: vt in illa stipulatione, Mihi heredíque meo, te heredémque tuum.

30. *Gaius libro septimo ad Edictum (prouinciale.)*

¶ Sylua cædua est, vt quidam putant, quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Seruius eam esse, quæ succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur 1 ¶ Stipula illecta est spicæ in messe deiectæ, (nec dum lectæ.) quas rustici cùm vacauerint colligunt.

23 ¶ Τῇ τοῦ πράγματος προσηγορίᾳ καὶ αἰτίαι, καὶ τὰ δίκαια περιέχονται. Eclog.eod.c.23.

24 ¶ Κληρονομία ἐστὶ διαδοχὴ εἰς ὁλόκληρον δίκαιον, ὅπερ ὁ τελευτήσας εἶχεν. Eclog.eod.c.24.

26 ¶ Ὁ τοκετὸς τῆς κλοπιμαίας, οὐκ ἔστι μέρος αὐτῆς. Ecl.eod.c.26.

¶ Ἀγρὸς λέγεται ὁ χωρὶς τῆς κώμης, ἤτοι τῶν οἰκημάτων. Ecl.eo.c.27.

¶ Στιπένδιουμ λέγεται, διὰ τὸ ἀπὸ λεπτῶν ἀργυρίων συνάγεσθαι. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τρίβουτον λέγεται, ἀπὸ τοῦ κλᾶσθαι τοῖς καταβάλλουσιν, ἢ ἐπιμερίζεσθαι τοῖς στρατιώταις. Eclog.eod.ca.27.

Ἐκποιεῖ πρᾶγμα, καὶ ὁ ἀνεχόμενος αὐτὸ τῇ χρήσει ὡς δεσποτεῦσαι, ἢ τῇ ἀχρησίᾳ ἀπόλλων τὰς δουλείας αὐτοῦ. ὁ δὲ μὴ ἐπικτώμενος, οὐ δοκεῖ ἐκποιεῖν, ὡς ἐπὶ τῶν ἀπαγορευόντων κληρονομίαν, ἢ μὴ χρωμένου τῇ καταλειφθείσῃ αὐτῷ ἐπιλογῇ. Eclog. eod. c. 28. Harmen.eod.§.14.

29 ¶ Ὁ λόγος ὁ μὴ ἔχων συμπλοκὴν ἢ διάζευξιν ἀπὸ τῆς διαθέσεως τοῦ εἰπόντος, ἢ διαζευκτικὸς, ἢ συμπλεκτικὸς νοεῖται. Eclog.eod.c.29. adde l.53. infrà eod.

2. ¶ Νεαπι

2 ¶ Νεατὴ γῆ ἐστιν ἡ πρωθυμηθεῖσα, ἡ ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἀργήσασα. ἣν οἱ Γραῖκες νέασιν καλοῦσι. Eclog.eo.c.30.

31 ¶ Λειμών ἐστιν, ἐν ᾧ εἰς τὸ λαβεῖν καρπὸν, δρεπάνου μόνον ἐστὶ χρεία. Ecl. eod.c.31.

35 ¶ Εκεῖνος ἀποκαθιστᾷ, ὁ διδοὺς τῷ ἐνάγοντι, ὡς ἔμελλεν αὐτὸ ἔχειν ἐν καιρῷ προκαταρξεως. Eclog. eo. c.35.Harmenop.eod.§.3.Idem 1. titul. 12.§.vltimo.adde l.vlt.in f. infr.eod.

38 ¶ Τέρας ὁρίζεται ὁ Λαβέων ἅπαν τὸ παρὰ φύσιν ἑκάστου πράγματος γεννηθὲν, ἢ γεγονός. Ecl.eo.c 38.

39 ¶ Υποσημανθὲν λέγεται, τὸ ὑφ' ἑτέρου ὑπογραφόμενον. οἱ γὰρ παλαιοὶ τῷ τῆς ὑποσημειώσεως ὀνόματι, ἀντὶ τῆς ὑπογραφῆς χρῆσθαι εἰώθησαν. Eclog. eod.c.39.

40 ¶ Διαμαρτύρεσθαι ἐστὶ τὸ ἐπὶ μάρτυρσι παραγγεῖλαι. Eclo.eod.c.39.

2 ¶ Noualis est terra præcisa, quæ anno cessauit, quam Græci νέασιν vocant. 3 ¶ Integra autem est, in qua nondum dominus pascendi gratia pecus immisit. 4 ¶ Glans caduca est, quę ex arbore cecidit. 5 ¶ Pascua sylua est, quæ pastui pecudum destinata est.

31. *Vlpianus libro octauo decimo ad Edictum.*

¶ Pratum est, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est: ex eo dictũ, quòd paratum sit ad fructum capiendum.

32. *Paulus libro vicensimo quarto (ad Edictum.)*

¶ Minus solutum intelligitur, etiam si nihil esset solutum.

33. *Vlpianus libro vicensimo primo ad Edictum.*

¶ Palam est coram pluribus.

34. *Paulus libro vicensimo quarto (ad Edictum.)*

¶ Actionis verbo etiam persecutio continetur.

35. *Idem libro septimodecimo (ad Edictum.)*

Restituere autem is intelligitur, qui simul & causam actori reddit, quam is habiturus esset, si statim iudicii accepti tempore res ei reddita fuisset, id est & vsucapionis causam, & fructuum.

36. *Vlpianus libro vicensimo tertio (ad Edictum.)*

¶ Litis nomen (omnem) actionem significat, siue in rem, siue in personam sit.

37. *Paulus libro vicensimo sexto (ad Edictum.)*

¶ Verbum oportere, non ad facultatẽ iudicis pertinet, qui potest vel pluris vel minoris condemnare: sed ad veritatem refertur.

38. *Vlpianus libro vicensimoquinto (ad Edictum.)*

¶ Ostentum Labeo definit omne contra naturam cuiusque rei genitum, factúmque, duo genera (autem) sunt ostentorum: vnum, quotiens quid cõtra naturam nascitur: tribus manibus fortè aut pedibus: aut qua alia parte corporis quæ naturæ contraria est. alterum, cùm quid prodigiosum videtur: quæ Græci φαντάσματα vocant.

39. *Paulus libro quinquagensimo tertio (ad Edictum.)*

¶ Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptũ est. nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione vti solebant. 1 ¶ Bona intelliguntur cuiusque, quæ deducto ære alieno supersunt. 2 ¶ Detestari est absenti denuntiare. 3 ¶ Incertus a possessor est, quem ignoramus.

40. *Vlpianus libro quinquagensimo sexto.*

¶ Detestatio est denuntiatio facta cũ testatione. 1 ¶ Serui appellatio etiã ad ancillã refertur,

a *hæc refer qua apud Theophilũ. §. 25. Inst. de legatis dicuntur περὶ ἀδήλου προσώπου.*

2 ¶ Familiæ appellatione liberi quoque continentur. Vnicus seruus familiæ appellatione non continetur: ne duo quidem familiam faciunt.

41. *Gaius libro vicensimo primo ad Edictum prouinciale.*

¶ Armorum appellatio non vtique scuta, & gladios, & galeas significat: sed & fustes, & lapides.

Plenior extat hæc lex apud Theophil. §. 6. Inst. de interdict. τῇ τῶν ὅπλων προσηγορίᾳ οὐ μόνον ἀσπίδες, καὶ ξίφη, καὶ περικεφαλαῖαι σημαίνονται, ἀλλὰ καὶ ξύλα, καὶ λίθοι, καὶ πᾶν ὅπερ βλάπτειν δυνάμενον. Est & ita 10. Eclo. 2. ex lib. 60. tit. 17. c. 9. ὅπλα δὲ εἶναι πάντα τὰ ξύλα, εἴτε ῥόπαλα, λίθοι, ξίφη, ῥομφαῖαι quod sumptum ex l. 3. §. 2. ff. de vi. & vi.

42. *Vlpianus libro quinquagensimo septimo ad Edictum.*

¶ Probrum & opprobriũ, id est probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis. vtputà furtum, adulteriũ, natura turpe est. enimuero tutelæ dãnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem idoneum incidere.

43. *Idem libro quinquagensimo octauo (ad Edictum.)*

¶ Verbo Victus continentur quæ esui, potuique, cultuique corporis, quæque ad viuendum homini necessaria sunt. vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

44. *Gaius libro vicensimo secundo (ad Edictum prouinciale.)*

¶ Et cætera quibus tuendi, curandíve corporis nostri gratia vtimur, ea appellatione significantur.

45. *Vlpianus libro (quinquagensimo *octauo* (ad Edictum.)*

¶ In stratum, omne vestimentum contineri, quod iniciatur Labeo ait. neque enim dubium est, quin stragula vestis sit omne palliũ. περίστρωμα. In victu ergo vestem accipiemus, non stragula. in stratu omnẽ stragulam vestẽ.

46. *Idem libro quinquagensimo (ad Edictum.)*

¶ Pronuntiatum & statutum idem potest. promiscuè enim & pronuntiasse & statuisse solemus dicere eos qui ius habent cognoscendi. 1 ¶ Matremfamiliâs accipere debemus eam, quæ non inhonestè vixit, matrem enim familiâs à cęteris fœminis mores discernunt, atque separant. Proinde nihil intererit, nupta sit an vidua, ingenua sit an libertina. nam neque nuptiæ neque natales faciunt matremfamiliâs, sed boni mores.

47. *Paulus libro quinquagensimo sexto ad Edictum.*

¶ Liberationis verbum eandem vim habet quam solutionis.

48. *Gaius libro ad Edictum prætoris vrbani titulo, Qui neque sequantur neque ducantur.*

¶ Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus sit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico siue vinculis seruatur.

2 ¶ Τῇ φαμιλίᾳ, καὶ οἱ ἐλεύθεροι περιέχονται. εἷς δὲ ἢ δύο δοῦλοι φαμιλίαν οὐ ποιοῦσιν. Eclog. eod. c. 40.

42 ¶ Τῷ ὀνόματι τῶν ὅπλων καὶ τὰ ξύλα, καὶ οἱ λίθοι περιέχονται. Eclo. eo. c. 41.

43 ¶ Τῷ τῆς τροφῆς ὀνόματι καὶ τὰ βρώσιμα, καὶ τὰ πόσιμα περιέχεται· καὶ τὸ ἔνδυμα.

44 ¶ Καὶ τὰ πρὸς ζῆν ἀναγκαῖα, καὶ τὰ πρὸς φυλακὴν ἢ φροντίδα τοῦ σώματος ἐπιτήδεια. Eclog. eod. c. 43.

45 ¶ Τῷ ὀνόματι τῆς στρωμνῆς πᾶσα ἐσθὴς περιέχεται, καὶ τὰ στραγλία, καὶ τὰ παλλία, καὶ πᾶν ὃ περιβαλλόμεθα. τῷ ὀνόματι δὲ τῆς τροφῆς, ἡ ἐσθὴς, οὐ μὴν τὰ στραγλία περιέχεται. Ecl. eo. c. 45.

46 ¶ Τὸ ψηφίσασθαι τῷ διορίσασθαι τὸ αὐτὸ δηλοῖ. Eclog. eod. c. 46.

1 ¶ Σεμνὴν γυναῖκα νοεῖν ὀφείλομεν, τὴν μὴ ἀπρεπῶς ζήσασαν. τὴν γὰρ σεμνὴν γυναῖκα ἐκ τῶν λοιπῶν γυναικῶν οἱ τρόποι διακρίνουσι καὶ χωρίζουσιν. ἀμέλει οὐδὲν διαφέρει πότερον γεγάμηται, ἢ χήρα ἐστίν. εἴτε εὐγενής, εἴτε ἀπελευθέρα ἐστίν. οὔτε γὰρ γάμος, οὔτε γέννησις ποιεῖ τὴν σεμνὴν γυναῖκα, ἀλλὰ τρόποι χρηστοί. Eclog. eod. ca. 46.

47 ¶ Τὸ τῆς ἐλευθερίας ὄνομα, τὴν αὐτὴν δύναμιν ἔχει τῷ τῆς καταβολῆς ὀνόματι. Eclog. eo. c. 47.

49. *Vlpianus libro quinquagensimo nono ad Edictum*

¶ Bonorum appellatio aut naturalis aut ciuilis est: naturaliter bona ex eo dicuntur, quòd beant, hoc est beatos faciunt. beare est prodesse. In bonis autē nostris cōputari sciēdum est non solùm quæ dominii nostri sunt: sed & si à nobis bona fide possideantur, vel superficiaria sint. Æquè bonis adnumerabitur, etiā si quid est, in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse videntur.

50. *Idem libro sexagensimo primo ad Edictum.*

¶ Nurus appellatio etiam ad pronurum, & vltra porrigenda est.

51. *Gaius libro vicensimo tertio ad Edictum prouinciale.*

¶ Appellatione parentis non tantùm pater, sed etiā auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & mater, & auia, & proauia.

52. *Vlpianus libro sexagensimo primo (ad Edictum.)*

¶ Patroni appellatione & patrona cōtinetur.

53. *Paulus libro quinquagensimo (nono) ad Edictum.*

¶ Sæpe ita cōparatum est, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur: & disiuncta pro cōiunctis, interdum soluta pro separatis. nam cùm dicitur apud veteres Adgnatorum gentiliúmque, pro separatione accipitur. at cùm dicitur Super pecuniæ tutelæve suæ, tutor separatim sine pecunia dari non potest, & cùm dicimus, Quod dedi aut donaui, vtraque continemus. cùm verò dicimus, Quod eum dare facere oportet, quoduis eorum sufficit probare. cùm [a] verò dicit prætor, Si donum, munus, operas redemerit, si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. ex re ergo pro coniūctis habentur. si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur. 1 ¶ Item dubitatum illa *verba* Ope, consilio, quemadmodum accipienda sunt: sententiæ coniungentium, aut separantium. sed verius est, quod & Labeo ait, separatim accipienda: quia aliud factum est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum facit. sic enim alii condici potest, alii non potest. (&) sanè post veterum auctoritatem cō peruentum est, vt nemo ope videatur fecisse, nisi & consilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi & factum secutum fuerit.

[a] Vide l. 9 sup. eod.

54. *Vlpianus libro sexagensimo secundo (ad Edictum.)*

¶ Conditionales creditores dicuntur & hi quibus nondum competit actio, est autem cōpetitura: vel qui spem habent vt competat.

[b] facit ad hāc legem §. 4. in fin. qui apud Theophilum Inst. de verb. oblig.

50 ¶ Τῷ ὀνόματι τῆς νύμφης, καὶ προγύμφη, καὶ ἡ πορρωτέρω δηλοῦται. Eclo. eod. c. 50.

51 ¶ Τῇ τοῦ γονέως προσηγορίᾳ πάντες οἱ ἀνιόντες, ἄρρενες καὶ θήλειαι δηλοῦνται. Eclo. eo. c. 51.

52 ¶ Τῇ προσηγορίᾳ τοῦ πάτρωνος, ἡ πατρωνίσσα περιέχεται. Eclog. eod. c. 52.

53 ¶ Ὁ συμπλεκτικὸς καὶ διαζευκτικὸς ἰσθ' ὅτι ἀντ' ἀλλήλων παραλαμβάνονται. καὶ παρατίθεται τὰ παραδείγματα, ἐν οἷς φησιν, ὅτι ἐπίτροπος χωρὶς οὐσίας οὐ δίδοται. ὁμοίως καὶ ἐν τῷ κθ. κεφαλαίῳ ἔφη, καὶ ἐρεῖται εἰς τὸ η. Eclo. eod. c. 53.

54 ¶ Ὁμοίως φησὶ περὶ δανειστῶν. Eclog. eod. c. 54. 55. His paucis summam huius & sequentis legis indicat author Eclogæ.

55. *Paulus libro sextodecimo breuis Edicti.*

¶Creditor autem is est, qui exceptione perpetua summoueri non potest. qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori.

56. *Vlpianus libro sexagensimo secundo (ad Edictum.)*

¶ Cognoscere instrumenta, est relegere & recognoscere. dispungere est conferre accepta & data. ¶Liberorum appellatione continentur non tantùm qui sunt in potestate: sed omnes qui sui iuris sunt, siue virilis, siue fœminini sexus sint, exve fœminino sexu descendentes.

57. *Paulus quinquagensimo nono (ad Edictum.)*

¶Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi magistri appellantur. quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur: vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores Magistros appellari à monendo: vel monstrando.

¶ Persequi videtur & qui satis accepit.

58. *Gaius libro vicensimo quarto ad Edictum prouinciale.*

¶ Licet inter [a] gesta & facta videtur quædam esse subtilis differentia, attamen καταχρηστικῶς nihil inter factum & gestum interest.

a 29. sup. eo.

¶ Paternos libertos rectè videmur dicere nostros libertos. liberorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.

59. *Vlpianus libro sexagensimo octauo (ad Edictum.)*

¶Portus appellatus est cõclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur; eaque nihilominus statio est conclusa, atque munita. inde angiportum dictum est.

60. *Idem sexagensimo nono (ad Edictum.)*

¶Locus est nõ fundus, sed portio aliqua fundi. fundus autem, integrũm aliquid est. & plerumque sine villa locum accipimus. Cæterum adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat: vt & modicus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus: non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus, necnon & fundus locus constitui potest: nam si eum alii adiunxerimus fundo, locus fundi efficietur.

¶ Loci appellationem non solùm ad rustica, verùm ad vrbana quoq; prædia pertinere Labeo scribit. ¶ Sed fundus quidem suos habet fines: locus verò latere potest, quatenus determinetur, & definiatur.

61. *Paulus libro sexagensimo quinto (ad Edictum.)*

¶ Satisdationis appellatione interdum etiam repromissio continebitur, qua contentus fuit is, cui satisdatio debebatur.

56 ¶ Γινώσκειν δικαιώματα, ἐστὶν ἀναγινώσκειν καὶ καταγινώσκειν. διαστίζειν δὲ ἐστὶ δικαιώματα, τὸ ἀντεξετάζειν τὰς λήψεις καὶ τὰς δόσεις. Eclog. co. c. 56.

57 ¶ Παῖδες λέγονται καὶ οἱ αὐτεξούσιοι, καὶ οἱ ἐξ ἀρρενογονίας, καὶ οἱ ἐκ θηλυγονίας κατιόντες. τῶν παίδων καὶ ὁ εἷς μόνος περιέχεται. Eclog. cod. c. 56.

58 ¶ Μάγιστροι λέγονται, ἀπὸ μεταφορᾶς ἀρχόντων, οἱ πλέον τῶν ἄλλων προνοεῖν, ὀφείλοντες τῶν ἐπιτεταγμένων αὐτοῖς πραγμάτων. καὶ οἱ διδάσκαλοι οἱασδήποτε ἐπιστήμης. Eclo. cod c. 57.

59 ¶ Λιμήν ἐστι τόπος περικεκλεισμένος, εἰς ὃν εἰσάγονται τὰ φορτία, καὶ ἐξ οὗ ἐξάγονται. τὸ αὐτὸ καὶ στατίων λέγεται. Eclog. cod. c. 59.

60 ¶ Ὁ τόπος μέρος ἀγροῦ ἐστιν, ὁ δὲ ἀγρὸς ὁλόκληρόν ἐστι, καὶ ὡς ἐπίπαν χωρὶς τῶν οἰκημάτων. δύναται δὲ ἀπὸ τῆς διαθέσεως τοῦ κεκτημένου καὶ ὁ τόπος ἀγρὸς εἶναι, ὡς ὅταν αὐτὸν ἀγροῦ παραδῶμεν αὐτόν· καὶ ὁ ἀγρὸς εἶναι τόπος, ὡς ὅταν αὐτὸν ἑτέρῳ προστεθήσομεν ἀγρῷ. ¶ Ὁ δὲ τόπος καὶ ἐπὶ πολιτικῶν καὶ ἀγροικικῶν λέγεται. ¶ Καὶ ὁ ἀγρὸς ἰδίοις ὅροις περικλείεται, ὁ δὲ τόπος δύναται λανθάνειν μέχρι του διήκει. Eclog. cod. c. 60.

61 ¶ Τῇ προσηγορίᾳ τῆς ἱκανοδοσίας ἔσθ᾽ ὅτε καὶ ὁμολογία περιέχεται Eclo. cod. c. 61.

62 ¶ Τῇ

62 ¶ Τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ξύλου πᾶσα ὕλη πρὸς οἰκοδομὴν ποιοῦσα δηλοῦται. Eclog cod.c.62.

63 ¶ Τὸ παρὰ σοὶ πλέον ἐστὶ τοῦ πρός σε. πρός σε γάρ ἐστι, τὸ ὁπωσοῦν ὑπό σου κρατούμενον· παρὰ σοὶ δέ ἐστι τρόπῳ τινὶ νεμόμενον. Eclog.cod.c.63.

64 ¶ Ἀδιάθετός ἐστιν, οὐ μόνον ὁ μὴ διαθέμενος, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ κληρονομούμενος ἐκ διαθήκης. Eclog. cod.c. 64.

65 ¶ Κληρονόμος λέγεται, οὐ μόνον ὁ πρῶτος, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ κληρονόμου κληρονόμος, καὶ οἱ ἑξῆς. Eclog.cod.c. 65.

67 ¶ Τὸ πραθὲν καὶ ὂν παρὰ τῷ πράτῃ, οὐ λέγεται ἐκποιηθὲν, ἀλλὰ πραθέν. Eclog.cod.c.67.

70 ¶ Ἡ τοῦ κληρονόμου προσηγορία εἰς τοὺς πορρωτέρω ἐκτείνεται. σπανίως δὲ ὁ πρῶτος δηλοῦται, ὡς ἐπὶ τῆς ἀνήβου ὑποκαταστάσεως. ἐὰν γὰρ εἴπω κληρονόμον εἶναι τοῦ ἀνήβου τὸν γενόμενόν μου κληρονόμον, οὐ περιέχεται ὁ τοῦ κληρονόμου μου κληρονόμος. Ecl.cod.c.70.

62. Gaius libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.

¶ Tigni appellatione in lege duodecim tabularum omne genus materiæ, qua ædificia constant, significatur.

a Paulo aliter extat apud § Harmeno c. §.13. Paulo aliter extat apud Theophil. §.29. de rerū diuis.

63. Vlpianus libro septuagensimo primo ad Edictum.

¶ Penes te, amplius est, quàm Apud te. nam apud te est, quod qualiter qualiter à te tenetur: penes te est, quod quodam modo possidetur.

64. Paulus libro sexagensimo septimo ad Edictum.

¶ Intestatus est non tantùm qui testamentum non fecit: sed etiam cuius ex testamento hæreditas adita non est.

65. Vlpianus libro septuagensimo secundo ad Edictum.

¶ Heredis appellatio non solùm ad proximum heredem, sed & ad vlteriores fertur. Nā & heredis heres, & deinceps, heredis appellatione continetur.

66. Idem libro septuagensimo quarto ad Edictum.

¶ Mercis appellatio ad res mobiles tantùm pertinet.

67. Idem septuagensimo sexto ad Edictum.

¶ Alienatum non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet. venditum tamen rectè dicetur. ¶ Donationis verbum simpliciter loquendo omnem donationem comprehendisse videtur, siue mortis causa, siue non mortis causa fuerit.

68. Idem septuagensimo septimo ad Edictum.

¶ Illa verba, Arbitratu Lucii Titii fieri, ius significant, & in seruum non cadunt.

69. Idem septuagensimo octauo ad Edictum.

¶ Hæc verba, Cui rei dolus malus (aberit,) Afuerit, generaliter comprehendit omnem dolum, quicumque in hanc rem admissus est, de qua stipulatio est interposita.

70. Paulus libro septuagensimo (ad Edictum.)

¶ Sciendum est heredem etiam per multas successiones accipi. nam paucis speciebus heredis appellatio proximum continet: veluti in substitutione impuberis. Quisquis mihi heres erit, idem filio heres esto: vbi heredis heres non continetur, quia incertus est. item in lege Ælia Sentia filius heres proximus potest libertum vt ingratum accusare, non etiā si heredi heres extiterit. idem dicitur in operarum exactione, vt filius heres exigere possit, non ex successione effectus. ¶ Verba hæc, Is ad quem ea res pertinet, sic intelliguntur, vt qui in vniuersum dominium vel (iure ciuili) vel iure prætorio succedit, contineatur.

71. *Vlpianus libro septuagensimo nono ad Edictum.*

¶ Aliud est capere, aliud accipere. capere, cum effectu accipitur. accipere, & si quis non accepit vt habeat. ideoque non videtur quis capere quod erit restituturus: sicut peruenisse propriè illud dicitur quod est remansurum. ¶ Hæc verba His rebus recte Præstari, hoc significant, ne quod periculum vel damnum ex ea re stipulator sentiret.

71 ¶ Ἕτερον λαβεῖν καὶ ἕτερον δέξασθαι. τὸ λαβεῖν, ἐν δυνάμεως νοεῖται. δέξασθαι δὲ κἂν οὐκ ἔχῃ ὅπως τις ἐδέξατο, ἵνα ἔχῃ. διὰ τοῦτο οὐ δοκεῖ τις λαβεῖν, ὅπερ μέλλει ἀποκαταστῆσαι· ὥσπερ ἐληλυθέναι κυρίως ἐκεῖνο λέγεται, τὸ ἀπομένειν μέλλον. Ecl. eo. c. 71.

72. *Paulus libro septuagensimo sexto (ad Edictum.)*

¶ Appellatione rei pars etiam continetur.

73. *Vlpianus libro octogensimo (ad Edictum.)*

¶ Hæc verba in stipulatione posita, Eam rem rectè restitui, fructus continent. Rectè enim verbum pro viri boni arbitrio est.

73 ¶ Τὸ ἐπερωτῆσαι, πρᾶγμα ὀρθῶς ἀποκατασταθῆναι, δηλοῖ μετὰ τῶν καρπῶν. Eclo. eo. c. 73. Harmen. eod. §. 21.

74. *Paulus libro secundo ad Edictum ædilium curulium.*

¶ Signatorius anulus ornamenti appellatione non continetur.

75. *Idem libro quinquagensimo (ad Edictum.)*

¶ Restituere is videtur, qui id restituit, quod habiturus esset actor, si controuersia ei facta non esset.

75 ¶ Ἀποκαταστῆσαι δοκεῖ, ὁ διδοὺς τῷ ἐνάγοντι, ὅπερ ἤμελλεν ἔχειν μὴ δικασάμενος. Eclog. eo. c. 75.

76. *Idem libro (quinquagensimo primo) ad Edictum.*

¶ Dedisse intelligendus est etiam is qui permutauit, vel compensauit.

77. *Idem (libro quadragensimo nono ad Edictum.)*

¶ Frugem pro reditu appellari, non solùm (quod) frumentis, aut leguminibus: verum & (quod) ex vino, syluis cæduis, cretifodinis, lapidicinis capitur. Iulianus scribit, fruges omnes esse quibus homo vescatur falsum esse: nō enim carnem, aut aues, ferásve, aut poma fruges dici: frumentum autem id esse, quod arista se teneat, rectè Gallum definisse. lupinum verò & fabam fruges potius dici, quia non arista, sed siliqua continentur, quæ Seruius apud Alfenum in frumento contineri putat.

77 ¶ Τὸν καρπὸν αὐτὶ προσόδου καλεῖσθαι ἤρεσεν, οὐ μόνον τὸν ἀπὸ πυρῶν, ἢ ὀσπρίων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ οἴνου, ἢ ὑλῶν τεμνομένων. Eclog. eo. c. 77.

78. *Paulus libro tertio ad Plautium.*

¶ Interdum proprietatem quoque verbum possessionis significat, sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est.

78 ¶ Ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τῷ ὀνόματι τῆς νομῆς ἡ δεσποτεία δηλοῦται. ὡς ἔνθα τις τὰς νομὰς αὐτοῦ ληγατεύει. Eclo. eo. c. 78.

79. *Idem libro sexto ad Plautium.*

¶ Impensæ necessariæ sunt, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit.

1 ¶ Vtiles impēsas esse Fulcinius ait, quæ meliorē dotē faciant, (non) deteriorē esse non sināt: ex quibus reditus mulieri acquiratur, sicuti arbusti pastinatione vltra quā necesse fuerat:

a Al. ἀναγκαῖα. & ἀναγκαίας δαπανωμένας. dicuntur. 29. Eclo. 1. ex tit. 10. c. 1. 3.

79 ¶ Χρησίμους a δαπάνας ἤρεσεν εἶναι τὰς βελτίω ποιούσας τὴν προῖκα, οὐ μὴν συγχωρούσας εἶναι αὐτὴν χείρω. ἐξ ὧν πρόσοδος τῇ γυναικὶ προσπορίζεται. οἷον ὡς ἐπὶ τῶν τοῦ ἄλσους φιλοκαλίας περὶ οὐ ἐπαναγκὲς ἦν. ὁμοίως

ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς διαδοχῆς (alii διδαχῆς) τῶν παίδων ὧν ἕνεκα βαρυνέσθαι τὴν γυναῖκα ἀγνοοῦσαν ἢ ἄκουσαν οὐ χρὴ, ἵνα μὴ ἀναγκάσθῃ τοῦ ἀγροῦ, ἢ τῶν ἀνδραπόδων στερῆσθαι.

item doctrinam puerorum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. in his impensis & pistrinum, & horreum insulæ dotali adiectum plerunque dicemus.

2 ¶ Ἐπιτερπεῖς δὲ δαπάναι εἰσίν, αἱ τὸ εἶδος μόνον κοσμοῦσαι, οὐ μὴν καὶ τὸν καρπὸν αὔξουσαι. ὡς ἐπὶ τὰ χλοηφόρα γήδια, καὶ τὰ ἀνάβρυτα ὕδατα καὶ αἱ μαρμαρώσεις, καὶ αἱ λωρικατίωνες, καὶ αἱ ζωγραφίαι. Eclog. eo. c. 79.

2 ¶ Voluptariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent, vt sunt viridia, & aquæ salientes, incrustrationes, loricationes, picturæ.

a Διὰ χλόης & πηγαὶ ἐπιτερπήματα dicuntur ibidem c. 1. & 4.

80 ¶ Τῇ γενικῇ τῶν λεγάτων ἐπαναλήψει, καὶ ἐλευθερίαι περιέχονται. Eclog. eo. c. 80.

80. *Idem libro nono ad Plautium.*

¶ In generali repetitione legatorum etiam datæ libertates continentur ex mente legis duodecim tabularum.

b Διὰ τί ἐλευθερίαι ἐπιτερπήματα etiã dicuntur.

81 ¶ Ὅτι διακαλεῖται ἀποκαταστῆναι κτίσμα καὶ τὴν συμβᾶσαν ζημίαν λαμβάνει ὁ ἐνάγων. τῷ γὰρ ῥήματι τῆς ἀποκαταστάσεως, ἡ χρησιμότης τοῦ ἐνάγοντος περιέχεται. Eclog. eo. c. 81.

81. *Idem libro decimo ad Plautium.*

¶ Cùm prætor dicat, vt opus factum restituatur, etiam damnum datum actor consequi debet: nam verbo restitutionis omnis vtilitas actoris continetur.

82. *Idem libro quarto decimo ad Plautium.*

¶ Verbum Amplius ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur, sicuti ex contrario minus solutum videtur, etiam si nihil esset exactum.

83. *Iauolenus libro quinto, ex Plautio.*

¶ Propriè bona dici non possunt, quæ plus incommodi quàm commodi habent.

84 ¶ Τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ, πάντας τοὺς παῖδας νοοῦμεν. Eclo. eo. c. 83.

84. *Paulus libro secundo ad Vitellium.*

¶ Filii appellatione, omnes liberos intelligimus.

85 ¶ Τρεῖς σύστημα ποιοῦσιν. Eclog. eo. c. 84.

85. *Marcellus libro primo Digestorum.*

¶ Neratius Priscus tres facere existimat collegium. & hoc magis sequendum est.

86 ¶ Τὰ δικαιώματα τῶν ἀγρῶν αὐτοὶ οἱ ἀγροὶ εἰσὶ, τουτέστι ἡ καλλονὴ, ἡ ὑγία καὶ τὸ μέγεθος. Eclo. eod. c. 85.

86. *Celsus libro quinto Digestorum.*

¶ Quid aliud sunt iura prædiorum, quàm prædia æqualiter se habentia, vt bonitas, salubritas, amplitudo?

87. *Marcellus libro duodecimo Digestorum.*

¶ Vt Alfenus ait, vrbs est Roma, quæ muro cingeretur: Roma est etiam, qua continentia ædificia essent. Nam Romam non muro tenus existimari, ex consuetudine quotidiana posse intelligi, cùm diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus.

c Dixi ad l. 2. sup. eod.

88 ¶ Σχεδὸν πάντα ἕκαστος χρήματα καταλιμπάνει, ὅσα ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀθροισθῆναι δύναται. οὕτω λέγομεν ἑκατοντάρχας ἐκατὸν χρυσοῦς ἔχειν τὸν [d] μόνον ἐν κτήμασι, καὶ τοῖς λοιποῖς πράγμασιν ἔχοντα οὐσίαν. Ecl. eo. c. 88.

88. *Celsus libro octauodecimo Digestorum.*

¶ Tantum quisque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici potest. sic dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in prædiis cæterisque similibus rebus habeat. non idem est in fundo alieno legato, quanquam is hereditaria pecunia parari potest, neque quisquam eum qui pecuniam numeratam habet, habere dicit quidquid ex ea parari potest.

d τὸν μόνον ἐν κτήμασι, &c.

89. Pomponius libro sexto ad Sabinum.

¶Boues magis armentorum quàm iumentorum generis appellantur. 1 ¶Hoc sermone, DVM NVPTA ERIT, primæ nuptiæ significantur. 2 ¶Inter edere & reddi rationes, multum interest: nec is qui edere iussus sit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiam si quod reliquum sit apud eum non soluat.

90. Vlpianus libro vicensimoseptimo ad Sabinum.

¶Qui, vti optimæ maximæque sunt ædes tradit, non hoc dicit, seruitutem illis deberi: sed illud solùm, ipsas ædes liberas esse, hoc est nulli seruire.

91. Paulus libro secundo fideicommissorum.

¶Meorum & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum est.

92. Idem libro septimo Quæstionum.

¶Proximus est, quem nemo antecedit: supremus est, quem nemo sequitur.

93. Celsus libro nonodecimo Digestorum.

¶Mouentium, item mobilium appellatione idem significamus, si tamen apparet, defunctum animalia duntaxat, quia se ipsa mouerent, mouentia vocasse, quod verum est.

94. Idem libro vicensimo Digestorum.

¶Verbum reddendi quanquam significatũ habet retrodandi, recipit tamen & per se dandi significationem.

95. Marcellus libro quarto decimo Digestorum.

¶Potest reliquorum appellatio & vniuersos significare.

96. Celsus libro vicesimo quinto Digestorum.

¶Litus est quousque maximus fluctus à mari peruenit: idque Marcum Tullium aiũt, cùm arbiter esset, primum cõstituisse. 1 ¶Prædia dicimus aliquorum esse, non vtique communiter habentium ea: sed vel alio aliud habente.

97. Idem libro trigensimo secundo Digestorum.

¶Cùm stipulamur, Quãta pecunia ex hereditate Titij ad te peruenerit, res ipsas quæ peruenerunt, nõ pretia earum spectare videmur.

98. Idem libro trigensimo nono Digestorum.

¶Cùm bisextum Kalendis est, nihil refert, vtrum priore, an posteriore die quis natus sit, & deinceps sextum Kalendas eius natalis dies est, nam id biduum pro vno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior: ideo quo anno intercalatum non est, sexto Kalendas natus, cùm bisextum Kalendis est, priorem diem natalem habet.

¶89 Οἱ βόες τῶν βουκολίων εἰσὶ μᾶλλον ἢ τῶν ὑποζυγίων. Eclog. eod. c. 89.

2 ¶Διαφέρει ἀποδεῖξαι λόγους τοῦ ἐκδοῦναι. ὁ γὰρ κελευσθεὶς ἐκδοῦναι, οὐ δίδωσι τὰ λοιπαζόμενα. Eclo. eo. c. 89.

93 ¶Τὸ, κινητὰ καὶ κινούμενα, τὸ αὐτὸ δηλοῖ, εἰ μὴ ἄρα δειχθῇ ὁ διαθέμενος τὸ κινούμενα, νοήσας ἐπὶ τῶν ἐμψύχων. Eclog. eod. c. 93.

94 ¶Ἀναδοῦναι καὶ τὴν δόσιν δηλοῖ. Eclog. eod. c. 94.

95 ¶Τῷ ὀνόματι τῶν λοιπῶν καὶ τὸ πᾶν σημαίνεται. Eclog. eod. c. 95.

96 ¶Αἰγιαλός ἐστι μέχρις οὗ τὸ μέγιστον τῆς θαλάσσης ἐκβρέχει κῦμα. Eclo. eod. c. 112. hoc est 112. §. eod.

97 ¶Ἐὰν ἐπερωτήσω σε, ὅσα χρήματα εἰς σε περιέλθῃ, ἀπὸ τῆς κληρονομίας τοῦδε, αὐτὰ τὰ πράγματα δοκῶ ἐπερωτᾷν, οὐ μὴν τὰ τιμήματα αὐτῶν. Eclog. eod. c 97.

98 ¶Εἴτε ἐν τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῦ βισέξτου, εἴτε ἐν τῇ β. τεχθῇ τις, ἀδιάφορόν ἐστιν. ἐξ ἐκείνου γὰρ τὸ εἰκοσὸν ἕκτον ἔτος ψηφίζεται, ὡς τῶν δύο ἡμερῶν, ἀντὶ μιᾶς παραλαμβανομένων. Harmenop. eod. §. 33.

99 ¶Γνῶσιν

99 ¶ Γνῶσιν νοεῖν δυνάμεθα, καὶ τὴν διάγνωσιν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν. Eclog. eo.c.99.

1 ¶ Δικαιώματά ἐστι, ἃ τὰ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς δίκης συμβαλλόμενα πρόσωπα. Eclo.eod.c.99.

100 ¶ Ἐπίσημα πρόσωπα λέγεται, τὰ τῶν λαμπροτάτων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Eclog.eo.c.100.

101 ¶ Μεταξὺ φθορᾶς καὶ μοιχείας τοῦτο διαφέρειν τινὲς δοξάζουσι, ὅτι ἡ μοιχεία εἰς τὴν γεγαμημένην, ἡ δὲ φθορὰ εἰς τὴν χήραν πλημμελεῖται. ὁ δὲ περὶ μοιχείας λόγος (alii νόμος legunt) ἀδιαφόρως (alii ἀδιαφθόρως) τούτῳ τῷ λόγῳ χρῆται. Eclog.eod.c.101.

1 ¶ Διαζύγιον μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γαμετῆς, γίνεσθαι λέγεται· διαζύγιον δὲ τῇ μνηστῇ πέμπεσθαι δοκεῖ, ὅπερ καὶ εἰς πρόσωπον τῆς γαμετῆς οὐκ ἀήθως (alii σύνηθως) πίπτει. Eclog eod.c.101. Harmenop. eod.§.8.9. 2 ¶ Ἀληθές ἐστι τὸ, νόσον εἶναι τὴν πρόσκαιρον τοῦ σώματος ἀσθένειαν· πάθος δὲ ἐστι διηνεκὲς τοῦ σώματος ἐμπόδιον. Eclog.eod.c.101.

3 ¶ Δούλων λεγατευομένων καὶ δοῦλαι κεχρεώστηνται. Eclo.eod.c.101.

102 ¶ Ἀπομειοῦται νόμου τι ἢ ἀποδαπανᾶται ἀποδαπανᾶται, ὅταν παντελῶς ὁ νόμος ἀναιρεῖται. Eclog.eod.c.102.

103 ¶ Τὰ κεφαλικὰ, θάνατον δηλοῦσι, καὶ πολιτείας ἔκπτωσιν. Harmen. eod. §.19.Eclog.eod.c.103.

¶ Cato putat mensem intercalarem additiciũ esse, omnésque eius dies pro momento temporis obseruat, extremóque diei mensis Februarij adtribuit Quintus Mucius. 1 ¶ Mensis autem intercalaris constat ex diebus viginti octo.

99. *Vlpianus libro primo de officio Consulis.*

¶ Notionem accipere possumus, & cognitionem & iurisdictionem. 1 ¶ Continentes prouincias accipere debemus eas, quæ Italiæ iunctæ sunt: vt putà Galliam. sed & prouinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto Italia diuiditur. 2 ¶ Instrumentorum appellatione quæ comprehendãtur, perquàm difficile erit separare. quæ enim propriè sint instrumenta, propter quæ dilatio danda sit, inde dignoscimus, si in præsentiam personæ quæ instruere possit dilatio petatur, putà qui actum gessit, licèt in seruitute, vel qui actor fuit constitutus: putem videri instrumẽtorum causa peti dilationem.

100. *Idem libro secundo de officio Consulis.*

¶ Speciosas personas accipere debemus clarissimas personas vtriusque sexus, item eorum qui ornamentis senatoris vtuntur.

101. *Modestinus libro nono Differentiarum.*

¶ Inter stuprum & adulterium hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in viduam committitur, sed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.

1 ¶ Diuortium inter virum & vxorem fieri dicitur: repudiũ verò sponsæ remitti videtur, quod & in vxoris personã non absurdè cadit. 2 ¶ Verum est morbum esse temporalem corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuum corporis impedimentum. veluti si talum excussit. nam & luscus itaque vitiosus est.

3 ¶ Seruis legatis etiam ancillas deberi quidam putant: quasi commune nomen vtrunque sexum contineat.

102. *Idem libro septimo Regularum.*

¶ Derogatur legi, aut abrogatur. derogatur legi, cùm pars detrahitur. abrogatur legi, cùm prorsus tollitur.

103. *Idem libro octauo Regularum.*

¶ Licèt capitalis Latinè loquentibus omnis causa existimationis videatur, tamen appellatio capitalis mortis, vel amissionis ciuitatis intelligenda est.

104. *Idem libro secundo Excusationum.*

¶ (H) τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται. id est. *Natorum appellatio & ad nepotes extenditur.*

105. *Idem libro vndecimo Responsorum.*

¶ Modestinus respondit, his verbis, Libertis libertabúsque meis libertum libertæ testatoris non contineri.

106. *Idem libro singulari de Præscriptionibus.*

¶ Dimissoriæ literæ dicuntur, quæ vulgo apostoli dicuntur, dimissoriæ autē dictæ, quòd causa ad eum qui appellatus est, dimittitur.

107. *Idem libro tertio Pandectarum.*

¶ Assignare libertum, hoc est, testificari cuius ex liberis libertum eum esse voluit.

108. *Idem libro quarto Pandectarum.*

¶ Debitor intelligatur is, à quo inuito exigi pecunia potest.

109. *Idem libro quinto Pandectarum.*

¶ Bonæ fidei emptor esse videtur, qui ignorauit eam rem alienam esse: aut putauit eum qui vendidit, ius vendendi habere, putà procuratorem aut tutorem esse.

110. *Idem libro sexto Pandectarum.*

¶ Sequester dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerūt: dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur.

111. *Iauolenus libro sexto ex Cassio.*

¶ Censeri est constituere, & præcipere. vnde etiam dicere solemus, censeo hoc facias: & semel aliquid censuisse. inde censoris nomen videtur esse tractum.

112. *Idem libro vndecimo ex Cassio.*

¶ Litus publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat. idémque iuris est in lacu, nisi is totus priuatus est.

113. *Idem libro quartodecimo ex Cassio.*

¶ Morbus sonticus est, qui cuique rei nocet.

114. *Idem libro quintodecimo (ex Cassio.)*

¶ Soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere.

115. *Idem libro quarto Epistularum.*

¶ Quæstio est fundus à possessione vel agro, vel prædio quid distet. Fundus omne quidquid solo tenetur. Ager est (si) species fundi ad vsum hominis comparatur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. quidquid enim apprehendimus cuius proprietas ad nos nō pertinet, aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. possessio ergo vsus, ager proprietas loci est. Prædium vtriusque supra-

a Ἐξεῖναι τῷ πάτρωνι πολλοὺς ἔχοντι παῖδας ἑνὶ τούτων ἀδιστάκτως ἢ προσκυρῶσαι τὸν ἀπελεύθερον. *Theophil.* περὶ προσκυρώσεως ἀπελευθέρων.

b Χειμέριον κῦμα ἐξ ἑνὸς, &c. *Duobus locis ita legit Harmenop.* li. 2. ti. 1. §. 37. & ti. 4. §. 147. & *Theophil.* §. 1. Inst. de rerum diuis. *addit* χειμέριον μέγιστον ἐξιὸν κῦμα.

104 ¶ Ἡ τῶν τέκνων προσηγορία καὶ εἰς τοὺς ἐκγόνους ἐκτείνεται. Eclog. eod. c. 104.

105 ¶ Τὸ εἰπεῖν, τοὺς ἀπελευθέρους μου, οὐ δηλοῖ καὶ τὴν ἀπελευθέραν τοὺς ἀπελευθέρους. Eclog. eod. c. 105.

107 ¶ Ἔχων τις δύο υἱοὺς ἢ πλείους ἀπὸ νομίμων γάμων, δύναται τῶν ἐν αὐτῶν ἐν ζωῇ ἢ κατὰ διαθήκας προσκυρῶσαι [a] τὸν ἴδιον ἀπελεύθερον. κἀκεῖνος εὑρίσκεται μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς, μόνος πάτρων. 49. Eclog. 5.

109 ¶ Καλῇ πίστει ἀγοραστὴς εἶναι δοκεῖ, ὁ ἀγνοήσας τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἀλλότριον εἶναι ἢ νομίσας τὸν πωλήσαντα δίκαιον ἔχειν τοῦ πωλεῖν. οἷον, φροντιστὴν ἢ ἐπίτροπον εἶναι. Eclo. eo. c. 109.

110 ¶ Μεσεγγυητής ἐστι, παρ᾽ ᾧ πολλοὶ ἐπίδικον παρατίθενται πρᾶγμα. Eclo. eod. c. 110. & 13. tit. 2. περὶ μεσεγγυητῶν.

111 ¶ Κενσεύειν ἐστὶ τὸ διατάττειν ποιῆσαι, καὶ τὸ καθ᾽ ἑαυτὸν τί ποτε κεκεικέναι. ἐκεῖθεν τὸ τοῦ κένσωρος ὄνομα δοκεῖ εἱλκύσθαι. Eclog. eod. c. 111.

112 ¶ Αἰγιαλός ἐστι, μέχρις οὗ τὸ μέγιστον τῆς θαλάσσης [b] ἐκβράσσει κῦμα. Eclog. cod. c. 112. quæ sanè species est infr. 96. §. eod.

113 ¶ Νόσος ὀλεθρία ἐστὶν, ἡ ἑκάστῳ πράγματι λυμαινομένη. Eclog. 113.

115 ¶ Φοῦνδος ἐστὶ πᾶν ὅτι δήποτε ὑπὸ τοῦ ἐδάφους κρατεῖται. Eclog. eod. c. 115.

116 ¶ Τῇ

116 ¶ Τῇ τοῦ υἱοῦ προσηγορίᾳ, καὶ ἡ θυγάτηρ περιέχεται. Eclog. eod. c. 116.

118 ¶ Πολέμιοι εἰσὶν, οἱ πρὸς ἡμᾶς, ἢ πρὸς οὓς ἡμεῖς δημόσιον ψηφιζόμεθα πόλεμον. οἱ δὲ ἄλλοι λῃσταὶ ἢ κλέπται εἰσίν. Eclog. eod. c. 118.

120 ¶ Ὁ παλαιότατος ἡμῖν τῶν νόμων καὶ πρῶτος σχεδὸν τὴν πολιτείαν Ῥωμαίων διάταξις φησὶ (φαμὲν δὲ τὴν δωδεκάδελτον, κατὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ πάτριον γλῶτταν οὑτωσί πω λέγων, Vti legassit quisque de re sua, ita ius esto; οὐδενὸς δυναμένου παρὰ τὴν ἐκείνου γνώμην, οὐδ' ἂν εἰ θεῖον πράττοι τύπον. Nouell. 22. c. 2.

121 ¶ Ὁ τόκος τῶν ἀργυρείων οὐκ ἔστι καρπός. Eclog. eod. c. 120.

123 ¶ Τὸ ῥῆμα τὸ, εἴη, ἐνίοτε καὶ τὸ παρῳχηκότα δηλοῖ· ὅπερ ἀναγκαῖον ἐστιν ἡμῖν εἰδέναι· καὶ ὅταν κωδίκελλοι ὑπὸ βεβαιωθῶσιν ἐν διαθήκῃ, ὅπερ ἐν τοῖς κωδικέλλοις γραφὲν εἴη,

scriptæ generale nomen est. nam & ager & possessio huius appellationis species sunt.

116. *Idem libro primo Epistularum.*

¶ Quisquis mihi alius filij filiúsve heres sit, Labeo non videri filiam contineri: Proculus contra. mihi Labeo videtur verborum figuram sequi. Proculus mentem testantis. respondit, non dubito quin Labeonis sententia vera non sit.

117. *Idem libro nono Epistularum.*

¶ Non potest videri minus soluisse is, in quem amplioris summæ actio non competit.

118. *Pomponius libro secundo ad Quintum Mucium.*

¶ Hostes hi sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus. cæteri latrones, aut prædones sunt.

119. *Idem libro tertio (ad Quintum Mucium.)*

¶ Hereditatis appellatio sine dubio continet etiam damnosam hereditatem: iuris enim nomen est, sicut bonorum possessio.

120. *Idem libro quinto (ad Quintum Mucium.)*

¶ Verbis legis duodecim tabularum his, vti legassit suæ rei, ita ius esto, latissima potestas tributa videtur, & heredis instituendi, & legata & libertates dandi: tutelas quoque constituendi: sed id interpretatione coangustatū est vel legum, vel auctoritate iura constituentiū.

121. *Idem libro sexto (ad Quintum Mucium.)*

¶ Vsura pecuniæ, quam percipimus, in fructu non est: quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est noua obligatione.

122. *Idem libro octauo ad Quintum Mucium.*

¶ Seruius ait, si ita scriptum sit, Filio, filiisque meis hosce tutores do, masculis duntaxat tutores datos, quoniam singulari casu hoc, filio, ad pluralem videtur transisse, continētem eundem sexum quem singularis prior positus habuisset. sed hoc facti, non iuris habet quæstionem: potest enim fieri, vt singulari casu de filio senserit, deinde plenius omnibus liberis prospexisse in tutore dando voluerit. quod magis rationabile esse videtur.

123. *Idem libro vicensimo sexto ad Quintum Mucium.*

¶ Verbum erit interdum etiam præteritū, nec solùm futurū tēpus demōstrat. quod est nobis necessariū scire, & cum codicilli ita cōfirmati testamento fuerint, Quod in codicillis scriptū

erit, Vtrúmne futuri temporis demonstratio fiat, an etiam præteriti, si ante scriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate scribentis interpretandum est. Quemadmodum autem hoc verbum Est non solùm præsens, sed & præteritum tempus significat: ita & hoc verbum Erit non solùm futurum, sed interdum etiam præteritum tempus demonstrat. Nam cùm dicimus, Lucius Titius Solutus est (ab) obligatione: & præteritum, & præsens significamus: sicut hoc, Lucius Titius alligatus est. & idem fit cùm ita loquimur, Troia capta est. non enim ad præsentis facti demonstrationem refertur is sermo, sed ad præteritum.

πότερον τ̃ μέλλοντος χρόνου δήλωσις ἐσται, ἢ καὶ τ̃ παρελθόντος, εἰγε προγραφέντας κωδικέλλους τις καταλίποι; ἅπερ ἐκ τ̃ βουλήσεως τοῦ γράψαντος ἑρμηνευτέον ἐστίν. Eclog. eod. c. 122. Τὸ ἐστι, καὶ τ̃ ἐνεστῶτα καὶ τ̃ παρεληλυθότα σημαίνει, ὥσπερ καὶ τὸ, ἔσται.

124. *Proculus libro secundo Epistularum.*

¶ Hæc verba, Ille aut ille, non solùm disiunctiuæ, sed etiam subdisiunctiuæ orationis sunt. disiunctiuum est, veluti cum dicimus, Aut dies aut nox est, quorum posito altero, necesse est tolli alterum. item sublato altero, poni alterum. ita simili figuratione verbum potest esse subdisiunctiuum. Subdisiunctiui autem genera sunt duo: vnum, cùm ex propositis finibus ita non potest vterque esse, vt possit neuter esse: veluti cùm dicimus, Aut sedet, aut ambulat. nam vt nemo potest vtrumque simul facere, ita aliquis potest neutrum, veluti is qui accûbit. Alterius generis est, cùm ex propositis finibus ita non potest neuter esse, vt possit vtrumque esse: veluti cùm dicimus, Omne animal aut facit aut patitur. nullũ est enim quod nec faciat, nec patiatur. at potest simul & facere & pati.

124 ¶ Τὸ εἰπεῖν, τὸ δεῖνα ἢ τὸ δεῖνα γένηται ἢ δοθῇ, οὐ πάντως διαζευκτικόν ἐστι, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ὑποζευκτικὸν, καὶ δεῖ τὰ δύο γενέσθαι ἢ δοθῆναι. Eclog. eod. c. 124.

125. *Idem libro quinto Epistularum.*

¶ Nepos Proculo suo salutem. ab eo qui ita dotem promisit, Cùm commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum, putásne protinus nuptiis factis dotem peti posse? quid si ita promisisset, Cùm potuero, doti erunt? quòd si aliquam vim habeat posterior obligatio, Possit verbum quomodo interpretaris? vtrum ære alieno deducto, an extante? Proculus: cum dotẽ qui (ita) promisit, Cùm potuero, doti tibi erunt centum: existimo ad idquod actum est, interpretationem redigendam esse. nam qui ambiguè loquitur, id loquitur, quod ex his quæ significantur, sensit. propius est tamen: vt hoc eum sensisse existimem: deducto ære alieno potero. potest etiam illa accipi significatio, cùm salua dignitate mea potero. quæ interpretatio ex ea magis accipienda est, si ita promissum est, Cùm commodum erit, hoc est, cùm sine incommodo meo potero.

126. *Idem libro sexto Epistularum.*

¶ Si cum fundum tibi darem, legem ita dixi, Vti optimus maximúsque esset, & adieci, ius fundi deterius factum non esse per dominum: præstabitur. amplius eo præstabitur

128 ¶ Εὐνοῦχος ὄνομά ἐστι γενικόν. τέμνεται δὲ εἰς γ΄. τῶν γὰρ δυστυχούντων οἱ μὲν εἰσὶ σπάδωνες, οἱ δὲ καστράτοι, οἱ δὲ θλιβίαι. 3. Eclo. 1. 52. 2. Harmenop. 8. §. 2. Theophil. §. 9. Inst. de adopt. vbi fusiùs explicatur qui illi sint.

129 ¶ Ὁ τεχθεὶς νεκρὸς, οὔτε γεννᾶσθαι δοκεῖ, οὔτε παῖς λέγεται. Eclog. cod. c. 128. Harmenop. cod. §. 22. & 23. Vbi vide Scholion.

131 ¶ Ἕτερόν ἐστι βλάβος, καὶ ἕτερον ποινή· βλάβος μὲν γὰρ, δίχα ποινῆς δύναται εἶναι· ποινὴ δὲ δίχα βλάβους, οὐ δύναται· ποινή ἐστι ἁμαρτήματος ἐκδίκησις· βλάβος δὲ καὶ τὸ ἁμάρτημα λέγεται, καὶ ὡσανεὶ ποινῆς προπαρασκευή τις. Eclo. cod. c. 131.

1 ¶ Μεταξὺ δὲ τοῦ προστίμου καὶ τῆς ποινῆς, πολὺ διαφέρει. ἐπειδὴ ἡ ποινὴ γενικόν ἐστιν ὄνομα, ἡ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων κόλασις. τὸ δὲ πρόστιμον, ἰδικοῦ ἁμαρτήματος δίκαια οὗτινος ἡ ἐπιγραφὴ σήμερον χρηματική ἐστίν. ἡ δὲ ποινὴ οὐ μόνον χρηματικὴ ἐπάγεσθαι εἴωθεν. ἀλλὰ καὶ ἐγκληματική, καὶ τὸ μὲν πρόστιμον, ἐκ δοκιμασίας ἔρχεται τοῦ λέγοντος τὸ πρόστιμον. ποινὴ δὲ οὐκ ἐπάγεται, εἰ μὴ ἐξ ἑκάστου νόμου, ἢ ἰδικοῦ νομίμου, ἰδικῶς τῷ ἐγκλήματι ἐπιτεθεῖσα Harmenop. co. §. 42. 43. Vbi vide Scholion amplissimum. adde l. 244. infr. co.

nihil: etiam si prior pars, qua scriptum est, Vti optimus maximúsque sit, liberum esse significat, eóque si posterior pars adiecta non esset, liberũ præstare deberẽ tamen inferiore parte satis me liberatum puto, quod ad iura attinet, ne quid aliud præstare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius factum non esse.

127. *Callistratus libro quarto de Cognationibus.*

¶ Vestis appellatione tam virilis quàm muliebris, & scenica, etiam si tragica, aut citharœdica sit, continetur.

128. *Vlpianus (libro) primo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Spadonum generalis appellatio est. quo nomine tam hi qui natura spadones sunt, item thlibiæ, thlasiæ: sed & si quod aliud genus spadonum est, continentur.

129. *Paulus libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Qui mortui nascuntur, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

130. *Vlpianus libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Lege obuenire hereditatem non impropriè quis dixerit, & eam quæ ex testamento defertur: quia lege duodecim tabularum testamentariæ hereditates confirmantur.

131. *Idem libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Aliud fraus est, aliud pœna. fraus enim sine pœna esse potest, pœna sine fraude esse nõ potest. pœna est noxę vindicta, fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædam pręparatio.

1 ¶ Inter multam autem & pœnam multum interest: cùm pœna generale sit nomen, omnium delictorũ coercitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tantùm pecuniaria, verùm capitis & existimationis irrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaque lege, vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimo multa ibi dicitur, vbi specialis pœna non est imposita. Item multam is dicere potest, cui iudicatio data est: magistratus solos, & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est: pœnam autem vnusquisque inrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio com-

petit.

132. *Paulus libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur: & consuetudo loquendi id ita esse declarat. Ante diem decimum Kalendarum, Post diem decimum Kalendarum. neque vtro enim sermone vndecim dies significantur.

1 ¶ Falsum est eam peperisse cui mortuæ filius ex sectus est.

133. *Vlpianus libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Si quis sic dixerit, vt intra diem mortis eius aliquid fiat: ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.

134. *Paulus libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Anniculus non statim vt natus est, sed trecentesimo sexagensimo quinto die dicitur. incipiente plane, non exacto die. quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.

135. *Vlpianus libro quarto ad legẽ Iuliam & Papiã.*

¶ Quæret aliquis, si portentosum, vel monstrosum, vel debile mulier ediderit, vel qualem visu vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis, quàm hominis partum: an quia enixa est, prodesse ei debeat, & magis est, vt hæc quoque parentibus prosint. nec enim est quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt, statutis obtemperauerunt, neque id quod fataliter accessit, matri damnum iniungere debet.

136. *Idem libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Generi appellatione & neptis & proneptis, tam ex filio, quàm ex filia editorum, cæterarúmque maritos contineri, manifestum est.

137. *Paulus libro secundo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Ter & enixa videtur etiam, quæ trigeminos pepererit.

138. *Idem libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Hereditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur.

139. *Vlpianus libro septimo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Ædificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in [a] continentibus Romæ ædificiis fiant.

a *Diui* ad l. 2. sup. cod.

¶ Perfecisse ædificium is videtur qui ita consummauit, vt iam in vsu esse possit.

140. *Paulus libro sexto ad legem Iuliã & Papiam.*

¶ Cepisse quis intelligitur quãuis alii adquisiit.

141. *Vlpianus libro octauo ad legẽ Iuliam & Papiã.*

¶ Etiam ea mulier cùm moreretur creditur filium habere, quę exciso vtero edere possit. necnon etiam alio casu mulier potest habere filium, quem mortis tempore non habuit: vt putà eum, qui ab hostibus remeauit.

b *Adde* 5. Harmeno. 5. §. 26.

132 ¶ Ἐνιαυσιαῖος δοκεῖ τελευτᾶν, ὁ ἐν τῇ ὑστέρᾳ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέρᾳ τελευτῶν. καὶ ὅτε γὰρ λέγομεν πρὸ δεκάτης καλανδῶν ἢ μετὰ δεκάτην τῶν καλανδῶν, οὐ δηλοῦμεν τὴν ἑνδεκάτην ἡμέραν. Eclog.eo.c.132.

133 ¶ Οὐ λέγεται γεννῆσαι ἀνατμηθεῖσα. Eclog.cod.c.133.

134 ¶ Καὶ κεφάλαιον ρλε ὁμοίως φησί. Eclog.cod.c.132.

138 ¶ Καὶ ἡ διακατοχὴ κληρονομία λέγεται. Harmenop. cod. §.1 & Eclog.cod.c.135.

141 ¶ Δοκεῖ γυνὴ υἱὸν ἔχειν ἐν τῷ τελευτᾶν, ἧς ἀνατμηθείσης [b] ἐξῆλθε τὸ βρέφος. Harmen. cod. §. 1. Eclo.cod.c.141.

143 ¶E

143 ¶ Ἔχειν δοκῶ τὸ πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ ἁρμόζει μοι ἀγωγή. Eclog. eod. c. 143.

144 ¶ Παλλακή ἐστιν, ἡ συζῶσα τινὶ, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ νομίμως χωρὶς γάμου. Eclog. eod. c. 144.

145 ¶ Τῇ τοῦ ἀναλογοῦντος μέρους προσηγορίᾳ, ἔσθ' ὅτε καὶ ἡ κληρονομία δηλοῦται. Eclo. eod. c. 145.

146 ¶ Ἡ τοῦ πενθερᾶ προσηγορία καὶ τὸν προπένθερον δηλοῖ. Eclo. eod. c. 146.

142. *Paulus libro sexto ad legem Iuliā & Papiā.*

¶ Triplici modo coniunctio, intellegitur: aut enim re per se coniunctio contingit, aut re & verbis, aut verbis tantùm, nec dubium est, quin coniuncti sint, quos & nominum & rei complexus iungit: veluti, *Titius & Mæuius ex parte dimidia heredes sunto*: vel (ita) *Titius Mæuiúsque heredes sunto*: vel, *Titius cū Mæuio ex parte dimidia heredes sunto.* videamus autem ne etiam si hos articulos detrahas *&, que, cum,* interdum tamē coniunctos accipi oporteat. veluti, *Lucius Titius, Publius Mæuius, ex parte dimidia heredes sunto*: vel ita, *Publius Mæuius, Lucius Titius heredes sunto. Sempronius ex parte dimidia heres esto,* vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis coniuncti videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia heres esto. Seius ex parte, qua Lucium Titium heredem institui, heres esto. Sempronius ex parte dimidia heres esto.* Iulianus dubitari posse ait, tres semisses facti sint, an Titius in eundem semissem cum Gaio Seio institutus sit. sed eo quòd Sempronius quoque ex parte dimidia scriptus est, verisimilius esse in eundem semissem duos coactos, & coniunctim heredes scriptos esse.

143. *Vlpianus libro nono (ad legem Iuliam & Papiam.)*

¶ Id apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. habetur enim quod peti potest.

144. *Vlpianus libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Libro memorialium Massurius scribit, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non esset, cum aliquo tamen vivebat: quam nunc vero nomine amicam, paulò honestiore concubinam appellari. Granius Flaccus in libro de iure Papiriano scribit, pellicem nunc vulgo vocari quæ cum eo, cui vxor sit, corpus misceat, quosdam eam, quæ vxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam ΠΑΛΛΑΚΗΝ Græci vocant.

145. *Vlpianus libro decimo (ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Virilis appellatione interdum etiam totam hereditatem contineri dicendum est.

146. *Terentius Clemens libro secundo (ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Soceri, socrus appellatione auum quoque & auiā vxoris vel mariti cōtineri respōdetur.

147. *Idem libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Qui in [a] continentibus vrbis nati sunt, Romæ nati intellegantur.

[a] *Vide quæ scripsi* ad l. 2. sup. eod.

148. *Gaius libro octauo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Nō est sine liberis, cui vel vnus filius vnáve filia est. Hęc enim enūtiatio, habet liberos, (non habet liberos,) semper pluratiuo numero profertur: sicut & pugillares & codicilli.

149. *Idem libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Nam quem sine liberis esse, dicere non possumus : hunc necesse est dicamus liberos habere.

150. *Idem libro nono ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Si ita à te stipulatus fuero, Quanto minus à Titio consecutus fuero, tantum dare spondes? non solet dubitari, quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

151. *Terentius Clemens libro quinto ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Delata hereditas intelligitur, quam quis possit adeundo consequi.

152. *Caius libro decimo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Hominis appellatione tam fœminam, quàm masculum contineri, non dubitatur.

153. *Terentius Clemens libro vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Intelligendus est mortis tempore fuisse, qui in vtero relictus est.

154. *Macer libro primo ad legem vicensimam.*

¶ Mille passus non à miliario vrbis, sed à continentibus ædificiis numerandi sunt.

155. *Licinius Rufinus libro septimo Regularum.*

¶ Proximi appellatione etiam ille continetur, qui solus est.

156. *Idem libro decimo Regularum.*

¶ Maiore parte anni possedisse quis intelligitur, etiam si duobus mensibus possederit, si modò aduersarius eius aut paucioribus (diebus) aut nullis possederit.

157. *Aelius Gallus libro primo de verborum quæ ad ius pertinent significatione.*

¶ Paries est, siue murus, siue maceria est.

¶ Item via est siue semita, siue iter est.

158. *Celsus libro vicensimo quinto Digestorum.*

¶ In vsu iuris frequenter vti nos Cascellius ait singulari appellatione, cùm plura generis eiusdem significare vellemus : nam multum hominem venisse Romam, & piscem vilem esse dicimus. Itē in stipulando satis habemus de herede cauere. *si ea res secundum me heredemve meum iudicata erit.* & rursus. *quod ob eam rem te heredémve tuum,* nempe æquè si plures heredes sint, continentur stipulatione.

159. *Vlpianus libro primo ad Sabinum.*

¶ Etiam aureos nummos æs dicimus.

160. *Idem libro secundo ad Sabinum.*

¶ Ceterorum & reliquorum appellatione etiam omnes continentur, vt Marcellus dixit circa eum, cui optio serui legata est, ceteri Sempronio, nam temptat, si non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

152 ¶ Τῇ τῶν ἀνθρώπου προσηγορίᾳ, καὶ ἀνὴρ καὶ γυνὴ δηλοῦται. Eclog. cod. c. 146.

153 ¶ Καὶ ὁ ἐν γαστρὶ ὤν, δοκεῖ καταλιπεῖσθαι ἐν καιρῷ τελευτῆς. Eclo. cod. c. 153.

155 ¶ Ἐγγύτερος λέγεται καὶ ὁ μόνος ὤν. Eclog. cod. c. 155.

157 ¶ Τοῖχός ἐστιν, εἴτε περίβολος, εἴτε θριγκός. Eclog. cod. c. 157.

158 ¶ Τὰ τῶν αὐτῶν γένους ὄντα, δυνατὸν καὶ πολλὰ ὄντα ἑνικῶς ἐκφωνεῖσθαι, ὡς ὅταν λέγωμεν, πολὺς ἄνθρωπος, πολὺς ἰχθύς. ἢ ὅτι ἐμοὶ καὶ τῷ κληρονόμῳ μου ἐπερωτήσω. καὶ οἱ πολλοὶ γὰρ περιέχονται. Eclog. cod. c. 158.

159 ¶ Καὶ τὰ νομίσματα νόμος λέγεται. Eclog. cod. c. 159.

161 ¶ Οὐ

161 ¶ Οὐ λέγεται αὐτὸς, ὁ ἐν γαστρὶ ὤν. Harmenop. cod. §. 12. Eclo. eod. c. 160.

162 ¶ Καὶ ἑνὸς μόνου ὑπόντος, καλῶς ὑποκαθιστῶμεν λέγοντες, τῷ τελευταίῳ ἀποθνήσκοντι. καὶ ὁ μόνος γὰρ συγγενὴς, πλησιάζων λέγεται. Eclog. eod. c. 62.

1 ¶ Τὸ εἰπεῖν ἐὰν συμβῇ[a] τῷ υἱῷ μου τί ποτε θάνατον δηλοῖ. Eclog. eod. c. 162. Harmeno. cod. §. 24. & 25. vbi vide Scholion.

164 ¶ Τῇ τῆς θυγατέρων προσηγορίᾳ, καὶ αἱ κυοφορούμεναι δηλοῦνται. Eclog. eod. c. 164.

1 ¶ Ὁ λέγων μέρος καὶ μὴ προσθεὶς ποῖον, τὸ ἥμισυ δηλοῖ. Harmenop. eod. §. 20. Eclog. eod. c. 165.

165 ¶ Οὐ δοκεῖ προελθεῖν εἰς τὸν κληρονόμον, εἰ μὴ τὸ μετὰ τὰ χρέα. Ecl. eod. c. 166.

167 ¶ Περὶ ἐργασίμης ὕλης. Ecl. eod. c. 167.

161 *Idem libro septimo ad Sabinum*

¶ Non est pupillus, qui in vtero est.

162. *Pomponius libro secundo ad Sabinum.*

¶ In vulgari substitutione, qua ei, qui supremus morietur, hæres substituitur, rectè substitutus etiam vnico intellegitur: exemplo duodecim tabularum, ex quibus proximus adgnatus & solus habetur.

1 ¶ Si quis ita in testamento scripserit, *Si quid filio meo acciderit, Damas meus seruus liber esto.* mortuo filio Damas liber erit. licet enim accidant & viuis, sed vulgi sermone etiã mors significatur.

a addit Theophilum. §. 1. Inst. de donationib.

163. *Paulus libro secundo ad Sabinum.*

¶ Illa verba, Optimus maximusque, vel in eum cadere possunt, qui solus est. sic & circa edictum prætoris supremæ tabulę habentur & solæ. ¶ Pueri appellatione etiam puella significatur. nam & fœminas puerperas appellant recentes ex partu, & Græcè Παιδίον communiter appellatur.

164. *Vlpianus libro quintodecimo ad Sabinum.*

¶ Nomen filiarum & in posthumam cadere, quæstionis non est: quamuis posthumæ nõ cadere in eam, quæ iam in rebus humanis sit, certum sit. 1 ¶ Partitionis nomen semper dimidium significat, sed prout est adiectum. potest enim iuberi aliquis & maximam partiri posse, & vicensimam, & tertiam, & prout liberuerit. sed si non fuerit portio adiecta, dimidia pars debetur. 2 ¶ Habere, sicut peruenire, cum effectu accipiendum est.

165. *Pomponius libro quinto (ad Sabinum.)*

¶ Venisse ad heredem nihil intelligitur nisi deducto ære alieno.

166. *Idem libro sexto ad Sabinum.*

¶ Vrbana familia, & rustica non loco, sed genere distinguitur: potest enim aliquis dispẽsator non esse seruorum vrbanorum numero, velut is, qui rusticarum rerum rationes dispẽset, ibique habitet, nõ multum abest à villico. Insularius autem vrbanorum numero est. videndum tamen est, ipse dominus, quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiæ, & vicariis apparebit. 1 ¶ Pernoctare extra vrbem intelligẽdus est, qui nulla parte noctis in vrbe est. Per enim totam noctem significat.

167. *Vlpianus libro vicensimoquinto ad Sabinum.*

¶ Carbonum appellatione materiam non contineri. sed an lignorum: & fortassis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? & magis est, vt propriũ genus habeatur. sulphurata quoque

de ligno æquè eandem habebunt definitionẽ ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehensa, nisi hæc fuit volũtas. idem & de nucleis oliuarum, sed & de balanis est, vel si qui alii nuclei. de pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur.

168. *Paulus libro quarto ad Sabinum.*

¶ Pali & perticæ in numerum materiæ redigendi sunt: & ideo lignorum appellatione non continentur.

169. *Idem libro quinto ad Sabinum.*

¶ Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc, *vti optimus maximúsque est*, hoc significat: vt liberum præstetur prædium, non vt etiam seruitutes ei debeantur.

170. *Vlpianus libro tricensimo tertio ad Sabinum.*

¶ Heredis appellatione omnes significari successores credendum est, etsi verbis non sint expressi.

171. *Pomponius libro sextodecimo ad Sabinum.*

¶ Peruenisse ad te rectè dicitur, quod per te ad alium peruenerit. vt in hæreditate à liberto per patronum filiumfamiliâs patri eius adoptiuo adquisita responsum est.

171 ¶ Περιέρχεσθαι δοκεῖ καὶ τὸ διὰ προσαποιεισμοῦ κτώμενον. Eclog. eo. c. 171.

172. *Vlpianus libro trigensimo octauo ad Sabinum.*

¶ Liberti appellatione etiam libertam contineri placuit.

172 ¶ Τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀπελευθέρου, καὶ ἡ ἀπελευθέρα δηλοῦται. Harmenop. eod. §. 6. Eclo. eod. c. 173.

173. *Idem libro trigensimo (nono) ad Sabinum.*

¶ Collegarum appellatione hi continentur, qui sunt eiusdem potestatis. 1 ¶ Qui extra continentia vrbis est, abest: cæterum vsque ad continentia, non abesse videbitur.

174. *Idem libro quadragensimo (secundo ad Sabinum.)*

¶ Aliud est promittere furem non esse, aliud furto noxáque solutum. qui enim dicit furem non esse, de hominis proposito loquitur. qui furtis noxáque solutum, nemini esse furti obligatum promittit.

175. *Pomponius libro vicensimo secundo (ad Sabinum.)*

¶ Faciendi verbo, reddendi etiam causa continetur.

175 ¶ Τῷ ῥήματι τοῦ ποιῆσαι, καὶ ἡ τοῦ ἀποδοῦναι αἰτία περιέχεται. Eclog. eo. c. 175.

176. *Vlpianus libro quadragensimo quinto ad Sabinum.*

¶ Solutionis verbo, satisfactionem quoque omnem accipiendam placet. soluere dicimus eum, qui fecit quod facere promisit.

177. *Idem libro quadragensimo septimo ad Sabinum.*

¶ Natura caBillationis, quam Græci *σωρίτην* appellauerunt, hæc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea, quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

177 ¶ Σωρίτης λέγεται, ὁ παραλογισμὸς ἤτοι ἡ εἰρωνεία. Eclog. eod. c. 177.

178 ¶ Οὐ

178 ¶Οὐ μόνον τὰ ἀργυρᾶ περιλαμβάνεται τῇ τῶν χρημάτων προσηγορίᾳ· ἀλλὰ πάντα τὰ σώματα. Eclo. eod.c.178.

1 ¶Vide l.2 4.6.eod.

180 ¶Καλύβη[a] καλεῖται, πᾶν ἀγροικικὸν οἰκοδόμημα. Eclog. eod. c. 180.

181 ¶ Διαφέρειν δηλοῖ καὶ τὰ ὄντα τῆς δεσποτείας ἡμῶν, καὶ ἅτινα νεμόμεθα, ἢ ἐλπίζομεν κτᾶσθαι ἢ νέμεσθαι. Harmenop.eo.§.11.Eclog.eo.c. 182.

183 ¶ Σκηνὴ λέγεται πᾶσα οἴκησις. Eclog.eod.c.183.

185 ¶Εὐτρεπισμένον ἐργαστήριον, τὸ ἐν πράγμασι καὶ ἀνθρώποις, πρὸς πραγματείαν ἕτοιμον. Eclo.eo. c. 184.

178. *Idem libro quadragensimo nono ad Sabinum.*

¶ Pecuniæ, verbum, nō solùm numeratā pecuniam cōplectitur: verum omnē omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpora quoq; pecuniæ appellatione contineri, nemo est qui ambiget. 1 ¶ Hereditas iuris nomē est, quod & accessionē & decessionem in se recipit. hereditas autem vel maximè fructib. augetur.

2 ¶Actionis, verbū & speciale est & generale. nā omnis actio dicitur, siue in personā, siue in rem sit petitio. sed plerunq. actiones personales solemus dicere, petitionis autem verbo, in rem actiones significari videtur. persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto cōtineri: vt putà fideicōmissorū, & siquę aliç sunt, quę non habent iuris ordinarii executionem.

3 ¶Hoc verbū, Debuit, omnē omnino actionē cōprehendere intellegitur, siue ciuilis, siue honoraria, siue fideicommissi fuit persecutio.

179. *Idem libro quinquagensimo primo ad Sabinū.*

¶Inter hæc verba, *quanti ea res erit*, vel *quanti eam rem esse paret*, nihil interest: in vtraq. enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

180. *Pomponius libro trigensimo ad Sabinum.*

¶ Tugurii appellatione omne ædificium, quod rusticæ magis custodiæ conuenit, quàm vrbanis ædibus, significatur. 1 ¶ Ofilius ait tugurium à tecto, tanquam tegularium, esse dictum, vt toga, quòd ea tegamur.

a *Καλύβη pro tugurio. apud Theophilum* §.5. Inst. de rerum diuisione procasa.

181. *Idem libro trigensimo quinto (ad Sabinum.)*

¶ Verbum illud Pertinere, latissimè patet. nam & eis rebus petendis aptum est, quæ dominii nostri sint & eis quas iure aliquo possideamus, quamuis non sint nostri dominii. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nullæ eorum causa sint, sed esse possint.

182. *Vlpianus libro vicensimo septimo ad Edictum.*

(¶Paterfamiliâs) liber peculium non potest habere, quemadmodum nec seruus bona.

183. *Idem libro vicensimo octauo ad Edictum.*

¶ Tabernæ appellatio declarat omne vtile ad habitandum ędificium, non ex eo, quod tabulis cluditur.

184. *Paulus libro trigensimo (ad Edictum.)*

¶ Inde tabernacula & contubernales dicti sunt.

185. *Vlpianus libro vicensimo octauo ad Edictum.*

¶ Instructam autem tabernam sic accipiemus, quæ & rebus & hominibus ad negotiationem paratis constat.

186. *Idem (libro trigensimo ad Edictum.)*

¶Commendare nihil aliud est, quàm deponere.

187. *Idem libro trigensimo secundo (ad Edictum.)*

¶ Verbum, *exacta pecuniæ*, non solùm ad solutionem referendum est: verumetiam ad delegationem.

188. *Paulus libro trigensimotertio ad Edictum.*

¶Habere, duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero obtinere sine interpellatione, id, quod quis emerit. ¶Cautum intelligitur, siue personis siue rebus cautum sit.

189. *Idem libro trigensimoquarto (ad Edictum.)*

¶Facere oportere & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto quod contra conuentionem fieret: & curaret ne fiat.

190. *Vlpianus libro trigensimoquarto ad Edictum.*

¶Prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium (habent:) non eos, qui ex prouincia oriundi sunt.

190 ¶Ἐπαρχιῶταί εἰσιν οἱ τὴν οἴκησιν ἐν τῇ ἐπαρχίαις ἔχοντες, οὐ μὴν οἱ ἐν αὐτῇ τεχθέντες. Eclog. eod. c. 188.

191. *Paulus libro trigensimo quinto (ad Edictum.)*

a vide l. 101. sup. eod.

¶Inter [a]diuortium & repudium hoc interest, quòd repudiari etiam futurum patrimonium potest: non rectè autem sponsa diuortisse dicitur. quòd diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas eunt, qui discedunt.

192. *Vlpianus libro trigensimo septimo ad Edictum*

¶Hæc adiectio, Plurísve, non infinitam pecuniam continet, sed modicam: vt taxatio hæc Solidos decem plurísve, ad minutulam summam referatur.

192 ¶Τὸ προστεθειμένον ἐν τοῖς συμβολαίοις δέκα ἢ πλέον, οὐκ εἰς ἄμετρον, ἀλλ' εἰς ἐλαχίστην ἀναφέρεται ποσότητα. Eclog. eod. c. 189.

193. *Idem libro trigensimo octauo ad Edictum.*

¶Hæc verba, Quanti eam rem paret esse, non ad quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur.

193 ¶Τὸ εἰπεῖν, ὅσου φανῇ τὸ πρᾶγμα, οὐ πρὸς τὸ διαφέρον, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ πράγματος διατίμησιν φέρεται. Eclog. eod. c. 190.

194. *Vlpianus libro quadragensimo tertio ad Edictum.*

¶Inter donum & munus hoc interest quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo à donando dictũ. munus speciem. nam munus esse donum cum causa, vtpută natalicium, nuptalicium.

195. *Idem libro quadragensimo sexto ad Edictum.*

¶Pronuntiatio sermonis in sexu masculino ad vtrunque sexum plerumque porrigitur.

195 ¶Τὰ λεγόμενα περὶ ἄρρενος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ περὶ θηλείας λέγεται. Eclog. eod. c. 193. Harmen. eod. §. 7.

1 ¶Familiæ appellatio qualiter accipiatur, videamus. & quidem variè accepta est: nam & in res, & in personas diducitur. in res, vtputà in lege duodecim tabularum his verbis. Adgnatus proximus familiam habeto. Ad personas autem refertur familię significatio ita, cùm de patrono & liberto loquitur lex: Ex ea familia, inquit, In eam familiam. & hîc de singularibus personis legem loqui constat. 2 ¶Familiæ appellatio refertur & ad corporis cuiusdam significationem, quod aut iure proprio ipsorum, aut communi vniuersæ cognationis continetur. 3 ¶Iure proprio familiã dicimus, plures personas quę sunt sub vnius potestate,

1 ¶Ἡ φαμιλία καὶ πρᾶγμα δηλοῖ. ὡς ὅταν ὁ νόμος λέγῃ, ἐγγύτερος συγγενὴς τὴν φαμιλίαν ἐχέτω, δηλοῖ καὶ τὰ πρόσωπα, ὡς ὅταν λέγομεν περὶ τοῦ πάτρωνος καὶ τῶν ἀπελευθέρων.

aut natura, aut iure subiectę, vtputà patremfamiliâs, matrēfamiliâs, filiamfamiliâs, quique deinceps vicem eorum sequuntur, vtputà nepotes, & neptes, & deinceps. Pater autem familiâs appellatur, qui in domo dominium habet, rectéque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat, non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. denique & pupillum patremfamiliâs appellamus: & cùm paterfamiliâs moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulas familias incipiunt habere. singuli enim patrumfamiliarum nomen subeunt. idémque eueniet & in eo qui emancipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. 4 ¶ Communi iure familiam dicimus omnium adgnatorum: nam etsi patrefamiliâs mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes qui sub vnius potestate fuerunt, rectè eiusdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gēte proditi sunt. 5. ¶ Seruitutium quoque solemus appellare familiâs, vt in edicto prætoris ostendimus sub titulo de furtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorum[a]. sed ibi non omnes serui, sed corpus quoddam seruorum demonstratur huius rei causa paratum, hoc est, vectigalis causa: alia autem parte edicti omnes serui continentur, vt de hominibus coactis, & vi bonorum raptorum. item redhibitoria, si deterior res reddatur emptoris opera, aut familiæ eius. & interdicto vnde vi familiæ appellatio omnes seruos comprehendit. sed & filii continentur. 6 ¶ Item appellatur familia plurium personarum quæ ab eiusdem vltimi genitoris sanguine proficiscuntur: sicuti dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriæ. mulier autem familiæ suæ & caput & finis est.

[a] Vide §. 5. Eclog. i. cap. 3.

196. *Gaius libro sextodecimo ad Edictum prouinciale.*

Familiæ appellatione & ipse princeps familiæ continetur. 1 ¶ Fœminarum liberos in familia earum non esse palam est: quia qui nascuntur, patris (non matris) familiā sequūtur.

197. *Vlpianus libro quinquagensimo ad Edictum.*

¶ Indicasse est detulisse, arguisse, accusasse, & conuicisse.

198. *Idem libro secundo de omnibus tribunalibus.*

¶ Vrbanā prædia omnia ædificia accipimus, non solùm ea quæ sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel si prætoria voluptati tantùm deseruientia. quia vrbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortos quoque, si qui sunt in ædificiis constituti, dicendum sit vrbanorum appellatione contineri.

[b] Alias ουνελέγξαι.

4 ¶ Λέγεται ἡ φαμιλία κοινῶς ἐπὶ παντὸς γένους. λέγεται καὶ περὶ τῶν ὑπεξουσίων τοῦ ἑνὸς προσώπου. Eclo. cod. c. 194.

5 ¶ Φαμιλία τῶν τελωνῶν νοεῖται, οὐ μόνον οἱ δοῦλοι αὐτῶν.

197 ¶ Μεμηνυκέναι ἐστὶ τὸ προσηγγελκέναι, τὸ ἐλέγξαι, τὸ κατηγορῆσαι, καὶ τὸ συνελέγξαι[b]. Eclog. cod. c. 196.

198 ¶ Ἀστικὰ κτήματα τὰ οἰκήματα δεχόμεθα. οὐ μόνον τὰ ἐν πόλεσιν ὄντα, ἀλλὰ καὶ εἰ τυχὸν σταθμοὶ εἶεν, ἢ ἄλλα ἐργαστήρια ἐν ταῖς χώραις καὶ ἐν ταῖς κώμαις. ἢ ἐὰν ἐπαύλια τέρψεως μόνον δουλεύοντα. ἐπειδὴ τὸ ἀστικὸν κτῆμα, οὐχ ὁ τόπος ποιεῖ, ἀλλ' ἡ ὕλη. ἀμέλει καὶ τοὺς κήπους, οἵτινες εἰσὶν ἐν οἰκήμασι καταστάντες, λεκτέον τῇ τῶν ἀστικῶν προσηγορίᾳ περιέχεσθαι.

planè si plurimùm horti in reditu sunt, vinearii fortè, vel etiam olitorii, magis hæc non sunt vrbana.

199. *Idem libro octauo de omnibus tribunalibus.*

¶ Absentem accipere debemus eum qui non est eò loci, in quo loco petitur. non enim trãs mare absentem desideramus. & si fortè extra continentia vrbis sit, abest. ceterum vsque ad continentia, non abesse videbitur, si non latitet. 1 ¶ Abesse non videtur, qui ab hostibus captus est: sed qui à latronibus detinetur.

200. *Iulianus libro secundo Digestorum.*

¶ Hæc stipulatio, Noxis solutum præstari, non existimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem, & coercitionem capitalem habent.

201. *Idem libro octogensimo (primo) Digestorum.*

¶ Ista interpretatione recipiendum est, vt appellatione filii, sicuti filiam familiâs contineri sæpe respondimus, ita & nepos videatur comprehendi. 1 ¶ Et patris nomine auus quoque demonstrari intelligatur.

202. *Alfenus Varus libro secundo Digestorum.*

¶ Cùm in testamento scriptum esset, vt heres in funere aut in monumento dũtaxat aureos centum consumeret: non licet minus cõsumere. si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.

203. *Idem libro septimo Digestorum.*

¶ In lege censoria portus Siciliæ ita scriptũ erat, *Seruos quos domo quis ducet suo vsu, pro his portorium ne dato*, quærebatur, si quis à Sicilia seruos Romam mitteret fundi instruẽdi causa: vtrum pro his hominis portorium dare deberet, necne. respondit duas esse in hac scriptura quæstiones: primam, quid esset Domum ducere: alteram, quid esset Suo vsu ducere. Igitur quæri soleret, vtrum vbi quisque habitaret, siue in prouincia, siue in Italia, an dumtaxat in sua cuiusque patria domus esse rectè dicitur? sed de ea re constitutum esse eam domum vnicuique nostrum debere existimari, vbi quisque sedes & tabulas haberet, suarumq; rerum constitutionem fecisset. Quid autẽ esset Vsu suo, magnam habuisse dubitationem. & magis placet, quod victus cui causa paratum est, tantum contineri. Itémque de seruis eadem ratione quæri, qui eorum vsus sui causa parati essent: vtrum dispensatores, insularii, villici, atrienses, textores, operarii quoque rustici, qui agrorum colendorum causa haberentur, ex quibus (agris) paterfamiliâs fructus caperet, quibus se toleraret: omnes denique seruos quos quisque emisset vt ipse haberet, (atque

δηλαδὴ δὲ καὶ εἰ τὸ πλέον οἱ κῆποι ἐν προσόδῳ εἰσὶν, ἀμπελικοὶ τυχὸν, ἢ λαχανικοὶ ὄντες, μᾶλλον οὐκ εἰσὶν ἀστυκά. Eclog.eod.c.197.

199 ¶ Ἄπεστιν, ὁ μὴ παρὼν ἔνθα ἀπαιτεῖται, καὶ ὁ μὴ περιὼν ἐν τῇ περιοικίδι. Eclog.eod.c.198.

201 ¶ Τῇ προσηγορίᾳ τοῦ υἱοῦ, καὶ οἱ ἔγγονοι περιέχονται. Eclo.eod.c.200. hoc amplius additur ab Harmenop.cod.§.5. ἐπὶ δὲ ἐπιτροπῆς οὐδαμῶς. 1 ¶ Καὶ τῇ τοῦ πατρὸς, προσηγορίᾳ καὶ ὁ πάππος περιέχεται. Eclog. cod.c.201.

204 ¶ Ἡ τοῦ παιδὸς προσηγορεία τρεῖς ἔχει σημασίας, μίαν, ὅταν πάντας δούλους παῖδας προσαγορεύομεν, ἑτέραν, ἐπειδὰν παῖδα τῷ ὀνόματι ἐναντίῳ τῆς κόρης λέγομεν, τρίτην, ἣν ἑκάστην παιδικὴν ἡλικίαν δηλοῦμεν. Eclo.eod.c.204.

207 ¶ Τῇ τοῦ φορτίου προσηγορείᾳ οὐ περιέχονται οἱ ἄνθρωποι. ὅθεν οἱ σωματέμποροι οὐ λέγονται ἔμποροι, ἀλλὰ σωματέμποροι. Eclog. eod.c. 207.

211 ¶ Φοῦνδος καλεῖται καὶ τὸ οἴκημα, καὶ ὁ ἀγρός. αἱ δὲ οἰκοδομίαι ἐν μὲν τῇ πόλει οἰκίαι λέγονται. ἐν δὲ τοῖς χωρίοις, βίλλαι. ὁ δὲ χωρὶς οἰκοδομῆς τόπος ἐν πόλει μὲν ἔδαφος λέγεται· ἐν χωρίῳ δὲ ἀγρὸς προσαγορεύεται. Eclo. eod.c.211.

eis ad aliquam rem vteretur,) neque ideo emisset, vt venderet. Et sibi videri eos demum vsus sui causa patremfamiliâs habere, qui ad eius corpus tuendum, atque ipsius cultum præpositi destinatique essent. quo in genere iunctores, cubicularii, coci, ministratores, atque alii qui ad eiusmodi vsum parati essent, numerarentur.

204. *Paulus libro secundo Epitomarum (Alfeni.)*

¶ Pueri appellatio tres significationes habet: vnam cùm omnes seruos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam cùm ætatem puerilem demonstraremus.

205. *Idem libro quarto Epitomarum.*

¶ Qui fundum vendidit, pomum recepit: nuces, & ficos, & vuas duntaxat duracinas, & purpureas, & quæ eius generis essent, quas nō vini causa haberemus, quas Græci ΤΡΩΞΙΜΟΥΣ appellarent, recepta videri.

206. *Iulianus libro sexto ex Minicio.*

¶ Vinaria vasa propriè vasa torcularia esse placet: dolia autem & serias tandiu in ea causa esse, quandiu vinum haberent. cùm sine vino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium vsum transferri possent. veluti si frumentum in his addatur. eandem causam amphorarum esse: vt cùm vinum habeant, tum in vasis vinariis: cùm inanes sint, tum extra numerum vinariorum sint: quia aliud in his addi possit.

207. *Africanus libro tertio Quæstionum.*

¶ Mercis appellatione homines non contineri Mela ait: & ob eā rem mangones nō mercatores, sed venaliciarios appellari ait, & rectè.

208. *Idem libro quarto Quæstionum.*

¶ Bonorum appellatio, sicut hereditatis, vniuersitatem quandam ac ius successionis & non singulares demonstrat.

209. *Florentinus libro decimo Institutionum.*

¶ Coram Titio aliquid facere iussus, non videtur præsente eo fecisse, nisi is intelligat: itaque si furiosus, aut infans sit, aut dormiat, non videtur coram eo fecisse. Scire autem, nō etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

210. *Marcianus libro septimo Institutionum.*

¶ Is qui natus est ex mancipiis vrbanis, & missus est in villam nutriendus, in vrbanis seruis constituetur.

211. *Florentinus libro octauo Institutionum.*

¶ Fundi appellatione omne ædificium & omnis ager continetur. sed in vsu vrbana ædificia, ædes: rustica, villæ dicuntur. Locus verò sine ædificio, in vrbe area: rure aūt ager appellatur, idémq ager cum ędificio fundus dicitur.

212. *Vlpianus libro primo de adulteriis.*

¶ Præuaricatores eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant, & ex parte

actoris in partem, rei concedunt. à varicando enim præuaricatores dicti sunt.

213. *Idem libro primo Regularum.*

¶ Cedere diem significat incipere deberi pecuniam. Venire diem significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Vbi purè quis stipulatus fuerit, & cessit, & venit dies: vbi in diem, cessit dies, sed nondum venit: vbi sub conditione, neque cessit, neque venit dies pendente adhuc conditione. 1 ¶ Æs alienum est, quod nos aliis debemus. æs suum est, quod alii nobis debent.

2 ¶ Lata culpa est nimia negligentia id est, non intelligere quod omnes intelligunt.

1 ¶ Πλατεῖα ῥαθυμία ἐστὶν ἡ σφοδρὰ ἀμέλεια, τουτέστι, τὸ μὴ νοεῖν πάντες νοοῦσιν. Eclog.eo.c.214.

214. *Marcianus libro primo Publicorum iudiciorum.*

¶ Munus propriè est, quod necessariè obimus, lege, more, imperióve eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, officii, sed sponte præstantur, quę si non præstentur, nulla reprehensio est. & si præstentur, plerunque laus inest. sed in summa in hoc ventum est, vt non quodcunque munus, id & donum accipiatur. at quod donum fuerit, id munus rectè dicatur.

214 ¶ Μουνους κυρίως μὲν, τὸ δὲ ἀνάγκης νόμου ἢ ἔθους, ἢ ἄρχοντος κελεύσαντος ... λέγεται. Eclog.eo.c.212.

215. *Paulus lib. sing. ad legem Fusiam Caniniam.*

¶ Potestatis verbo plura significantur. in persona magistratuum, imperium. in persona liberorum, patria potestas. in persona serui, dominium. at cùm agimus de noxę deditione cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatémque significamus. In lege Atinia in potestatem domini rem furtiuam venisse videri, & si eius vindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt.

216. *Vlpianus libro primo ad legem AElium Sentiam.*

¶ Verum est eum qui in carcere clusus est, non videri neque vinctum neque in vinculis esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

216 ¶ Ὁ ψιλῶς ὢν ἐν φυλακῇ, οὐ δοκεῖ δεδέσθαι. Eclog.eo.c.226.

217. *Iauolenus libro primo ex Posterioribus Labeonis.*

¶ Inter illam conditionem, *Cùm fari potuerit*, & *Postquam fari potuerit*, multum interest. (nam) posteriorem scripturam vberiorem esse constat: at *cum fari potuerit*, arctiorem: & id tantummodò tempus significari, quo primùm fari possit.

217 ¶ Διαφέρει τὸ, ὅτε δυνηθῇ λαλῆσαι, τοῦ μετὰ ὃ δυνηθῇ λαλῆσαι. ἐπὶ γὰρ τοῦ προτέρου ἐκβαίνει ἡ αἵρεσις, ὅτε πρῶτον λαλῆσαι δυνηθῇ. Eclo. eo. c.217.

1 ¶ Item ita data conditione, *Illud facito in diebus*, si nihil præterea fuisset adiectum: in biduo conditionem impleri oportet.

1 ¶ Ἐὰν αἵρεσις ἐπιτεθῇ καὶ μὴ ὁρισθῇ, ἡμέρας δύο ἔχει εἰς τὸ πληρῶσαι τὴν αἵρεσιν. Harmenop.cod.§.35.

Aliter paulò exprimitur hæc regula à Græcis. 2 ¶ Ὁ λέγων ποιῆσαι εἴσω ἡμερῶν, καὶ μὴ προσθεὶς πόσων, εἴσω δύο δοκεῖ λέγειν. Eclo.cod. c.127. in fi. Harmenop.cod.§.13. sed & ita. Ἐὰν αἵρεσις τοιαύτη δοθῇ, ὁ δεῖνα τάδε ποιήσει ἐν ἡμέραις, ἐν δύο ἢ δέκα ἡμέραις χρὴ αὐτὸν ποιῆσαι τὴν αἵρεσιν. Harmenop.cod.§.35.

219 ¶ Τα

218 ¶Τῷ ῥήματι τοῦ ποιῆσαι πάντα τὰ ποιητὰ περιέχεται, δοῦναι, καταβαλεῖν, ἀριθμῆσαι, δικάσαι, πορευθῆναι. Eclo.co c 218.

219 ¶Ἐν τοῖς συναλλάγμασιν οὐ τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ τῶν συναλλασσόντων προσέχομεν. ὅθεν ἐὰν παρὰ πόλεως μισθώσωμαι, ἐφ᾽ ᾧ διαβῆναι τὴν μίσθωσιν εἰς κληρονόμους, διαβαίνει καὶ εἰς λεγαταρίους. Eclo.cod. c.219.

220 ¶Τῇ τῶν παίδων [a] προσηγορίᾳ, καὶ τῇ τῶν ὑπεξουσίων, ἔκγονοι καὶ ἀπέκγονοι, καὶ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν δηλοῦνται. Eclog.cod. c.220.

221 ¶Πλαστὸς ἐπίτροπός ἐστιν ὁ μὴ ὢν ἐπίτροπος, καὶ πλαστὴ διαθήκη, ἡ μὴ οὖσα διαθήκη, καὶ πλαστὸς μόδιος, ὁ μὴ ὢν μόδιος. Eclog.cod.c.221.

222 ¶Τῷ ὀνόματι τῶν χρημάτων οὐ μόνα τὰ χρήματα, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ κινητὰ, καὶ τὰ ἀκίνητα, καὶ τὰ σωματικὰ, καὶ τὰ δίκαια δηλοῦνται. Eclo.cod.c.222.

218. *Papinianus libro vicesimo (septimo) Quæstionum.*

¶Verbum facere omnem omnino faciendi causam complectitur: dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

219. *Idem libro secundo Responsorum.*

¶In conuentionibus contrahentium voluntatem potiùs quàm verba spectari placuit. Cùm igitur ea lege fundum vectigalem municipes locauerint, vt ad hæredem eius qui suscepit pertineret: ius heredũ ad legatarium quoque transferri potuit.

220. *Callistratus libro secundo Quæstionum.*

¶Libertorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæterique qui ex his descendunt, continentur hos enim omnes suorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. totiês enim leges necessarium ducunt cognationum singulorum nominibus vti, veluti filii, nepotes, pronepotes, cęterorúmque qui ex his descendunt, quotiens non omnibus qui post eos sunt, præstitum voluerint: sed solis his succurrent, quos nominatim enumerent. At vbi non personis certis, non quibusdam gradibus præstatur, sed omnib. qui ex eodem genere orti sunt, liberorum appellatione comprehenduntur.

[a] *Hic locus ostendit satis liberorum legendum esse, non libertorum.*

1 ¶Sed & Papirius Fronto libro tertio Responsorum ait, prædio cum villico & contubernali eius & filiis legato, nepotem quoque ex filiis contineri: nisi voluntas testatoris aliter habeat. filii enim appellatione sæpe & nepotes accipi, multifariam placere. 2 ¶Diuus quoque Marcus rescripsit, non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum heredem reliquit. 3 ¶Præter hæc omnia natura nos quoque docet parentes pios, qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt: filiorum appellatione omnes qui ex nobis descendunt, contineri. nec enim dulciore nomine possumus nepotes nostros, quàm filii, appellare. etenim idcirco filios filiásve concepimus, atque edimus, vt ex prole eorum eárumve diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.

221. *Paulus libro dicimo Responsorum.*

¶ Paulus respondit, falsum tutorem eum verè dici, qui tutor non est, siue habenti tutor datus est, siue non: sicut falsum testamentum, quod testamentum non est: & modius iniquus, qui modius non est.

222. *Hermogenianus libro secundo Iuris epitomarum.*

¶Pecuniæ nomine non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles: & tam corpora quàm iura continentur.

V j

223. *Paulus libro secundo Sententiarum.*

a l. 213. in fi. eod. ¶ Latæ [a] culpæ finis est, non intelligere id quod omnes intelligunt. 1 ¶ Amicos appellare debemus, non leui notitia coniunctos: sed quibus fuerint iura cum patrefamiliâs, honestis familiaritatis quæsita rationibus.

224. *Venuleius libro septimo Stipulationum.*

¶ Vinculorum appellatione vel priuata vel publica vincula significat. custodiæ verò tantùm publicam custodiam.

225. *Tryphoninus libro primo Disputationum.*

¶ Fugitiuus est, non is qui solùm consilium fugiendi à domino susceperit, licet id se facturum iactauerit: sed qui ipso facto fugæ initium mente deduxerit. 1 ¶ Nam & furem, adulterum, aleatorem, quamquam aliqua significatione ex animi propositione cuiusque sola quis dicere posset, vt etiam is qui nũquam alienam rem inuito domino subtraxerit, nũquam alienam matremfamilias corruperit, si modò eius mentis sit, vt occasione data id cõmissurus sit: tamen oportere eadem hæc crimina adsumptio actu intelligi. & ideo fugitiuum quoque, & erronem non secundum propositionem solam, sed cum aliquo actu intelligi constat.

226. *Paulus libro primo Manualium.*

¶ Magna negligentia culpa est. magna culpa dolus est.

227. *Idem libro secundo Manualium.*

¶ Ex illa parte edicti, *Tum quem ei heredem esse oportet*, heredis heredibus bonorum possessio non defertur. 1 ¶ Item in substitutione in his verbis, Quisquis mihi heres erit, proximus heres tantùm significatur: imò non tantùm proximus heres: sed etiam scriptus.

228. *Idem libro singulari de Cognitionibus.*

¶ Municipes intelligendi sunt & qui in eodem municipio nati sunt.

229. *Idem libro singulari de Tacitis Fideicommissis.*

¶ Transacta finitáve intelligere debemus non solùm quibus controuersia fuit, sed etiam quæ sine controuersia sint possessa.

230. *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Orficianum.*

¶ Vt sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita.

231. *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Tertyllianum.*

¶ Quod dicimus eum qui nasci speratur, pro

224 ¶ Δεσμὰ λέγεται καὶ τὰ ἰδιωτικά, καὶ τὰ δημόσια. φυλακὴ δὲ μόνη ἡ δημοσία. Eclog co.c.224.

225 ¶ Ῥεμβός ἐστιν ὁ μικρὸς φυγάς· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁ φυγὰς μέγας ῥεμβός ἐστι. κυρίως δὲ ῥεμβός ἐστιν, ὁ συνεχῶς ἀναιτίως πλανώμενος, καὶ τοὺς καιροὺς εἰς ἀνόητα δαπανῶν, καὶ βραδέως εἰς τὸν οἶκον ἀναστρέφων. Harme. cod.§.16.19 Eclo.10.c.12.adde l 17 § 14 D.de ædilitio.

1 ¶ Κλέπτην δὲ φυγάδα, καὶ ῥέμβον, καὶ μοιχὸν καὶ κυβευτὴν, οὐκ ἀπὸ τῆς προθέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πρᾶξαι λέγομεν. Eclo.cod.c.225.

226 ¶ Κοῦλπα ἐστὶν, ἡ μεγάλη ἀμέλεια, ἡ δὲ μεγάλη κοῦλπα, δόλος ἐστίν. Eclog.cod.c.226.

2 ¶ Ἀκόντιον λέγεται, οὐ μόνον τὸ ἀπὸ τόξου, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁπωσοῦν βαλλόμενον. Eclo.eod.c.233.adde 6.Harmenop. 5.§.5. Theophilus ita §. 5.Inst.de publ.iudiciis. ὁ γαΐος φησί, Telum σημαίνεσθαι παρὰ τῷ πλήθει, οὐ μόνον τὸ βέλος, ὅπερ ἀπὸ τόξου ἀφίεται, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὅπερ ἀπὸ χειρός τινος ἐκπέμπεται. ὥστε οὖν καὶ λίθον καὶ ξύλον, καὶ σίδηρος τούτῳ περιέχεται τῷ ὀνόματι. ὠνόμασται δὲ Telum, ἐπειδὴ ἐπὶ διάστημα καὶ μῆκος πέμπεται, ἀπὸ Ἑλληνικῆς φωνῆς σχηματισθὲν, ἀπὸ τοῦ βέλους Telum. καὶ ταύτην τὴν σημασίαν εὑρεῖν δυνατὸν, ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ὀνόματι. ὅπερ γὰρ ῥωμαῖοι Telum, προσαγορεύουσι, τοῦτο Ἕλληνες βέλος ὀνομάζουσιν, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. τούτου δὲ μάρτυς Ξενοφῶν οὕτω γράφων. καὶ τὰ βέλη, ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι· καὶ προστάξας τὸ ὄνομα τοῦ βέλους, ἐπήγαγε τὰ ἑξῆς.

235 ¶ Κυρίως φέρεσθαι λέγομεν τὰ τῷ σώματι ἡμῶν βασταζόμενα. κομίζεσθαι δὲ, διὰ τῶν ὑποζυγίων. ἄγεσθαι δὲ, τὰ ἔμψυχα ὄντα. Eclo.eod.c.234.

1 ¶ Τέκτονας ξύλων λέγομεν, οὐ μόνον τοὺς τὰ ξύλα πελεκοῦντας, ἀλλὰ πάντας τοὺς οἰκοδομοῦντας. Eclog. eod.c.235.

236 ¶ Τῶν μέσων ἐστὶ τὸ ὄνομα τοῦ φαρμάκου, καὶ δεῖ προστίθεσθαι καλὸν ἢ κακόν. Eclog.eod.236.

superstite esse, tunc verum est, cùm de ipsius iure quæritur. aliis autẽ non prodest nisi natus

232. *Gaius libro primo de verborum obligationibus.*

5 Hæc enunciatio, *Quæ sunt pluris aureorum triginta*, simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

233. *Idem libro primo ad legem duodecim tabularum.*

¶ Si caluitur & moretur, & frustretur. inde & calumniatores appellati sunt, quia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. inde & cauillatio dicta est. 1 ¶ Post Kalendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota suscipiuntur. 2 ¶ Telum volgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Ita sequitur, vt & lapis, & lignum, & ferrũ hoc nomine contineatur. Dictúmque ab eo quòd in longinquum mittitur. Græca voce (figuratũ) ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. & hãc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine volgo quidẽ id significatur, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod (cũ mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. Admonet nos Ξενοφῶν, nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι) & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

234. *Idem libro secundo ad legem duodecim tabularum.*

¶ Quos nos hostes appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicantes cum quibus bellum esset. 1 ¶ Locuples est, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei quam actor restituendam esse petit. 2 ¶ Verbum a viuere, quidam putant ad cibum pertinere, sed Ofilius ad Atticũ ait, his verbis & vestimenta & stramenta contineri. sine his enim viuere neminem posse. a *Vide l.45. sup.eod.*

235. *Idem libro tertio ad legem duodecim tabularum.*

¶ Ferri propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiolat. portari ea quæ quis iumento secum ducit. agi ea quæ animalia sunt. 1 ¶ Fabros lignarios dicimus non eos duntaxat qui tigna dolarent: sed omnes qui ædificarent.

236. *Idem libro quarto ad legem duodecim tabularum.*

¶ Qui venenum dicit, adiicere debet vtrùm malum, an bonum. nam & medicamenta

venena sunt: quia eo nomine omne cōtinetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitū esset, mutat. cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt, apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocēt, hoc nomine continentur, vnde adiectione alterius nominis distinctio fit. admonet nos summus apud eos poetarum Homerus. nam sic ait:

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Venena multa quidem bona mixta, multa autem noxia.

a apud Harme. βαλανίου.
b _ καλοῦνται. Harmen.

¶ Glandis appellatione omnis fructus continetur, vt Iauolenus ait exemplo Græci sermonis; apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur.

237. *Idem libro quinto ad legem duodecim tabularum.*

¶ Duobus negatiuis verbis quasi permittit lex magis quàm prohibuit. idque etiam Seruius animaduertit.

238. *Idem libro sexto ad Legem duodecim tabularum.*

¶ Plebs est ceteri ciues sine senatoribus.
1 ¶ Detestatum est testatione denunciatum.

c Theoph. de iure naturali. §. 4. in fin. τῇ τοῦ πλήθους ὀνομασίᾳ δίχα πατρικίων τε καὶ συγκλητικῶν οἱ λοιποὶ πολῖται δηλοῦνται.
d Idem penè Theophil. §. 7. in fi. Insti. de actionibus.
e Adde 3. Harmen. §. 5. 7. sed magis. §. 27. 28. vbi dicitur ἐνίχυρον, τὸ ἐν χερσὶ διδόμενον τῷ δανειστῇ, κοινῶς δὲ ὑπόθεσις, καὶ τὸ διδόμενον καὶ τὸ ὑποτιθέμενον ἐνέχυρον λέγεται.
f adde Theophil Instit. de noxalib. act. §. ult.

2 ¶ Pignus appellatum à pugno: quia res quę pignori dantur, manu traduntur: vnde etiā videri potest verum esse, quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui. 3 ¶ Noxiæ appellatione omne delictum continetur.

239. *Pomponius libro singulari Enchiridij.*

¶ Pupillus est, qui cùm impubes est, desiit in patris potestate esse aut morte aut emancipatione. 1 ¶ Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores (nostri) captiuos vendere ac per hoc seruare, nec occidere solent. 2 ¶ Incola est, qui aliqua regione domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον appellant. nec tantùm hi qui in oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se quasi in aliquam sedem recipiant. 3 ¶ Munus publicum est officiū priuati hominis, ex quo commodū ad singulos, vniuersosq; ciues, remq; eorum imperio magistratus extraordinarium peruenit. 4 ¶ Aduena, quem Græci ἄποικον appellant. 5 ¶ Decuriones quidā dictos aiunt ex eo, quòd initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit. 6 ¶ Vrbs ab vrbo appellata est. vrbare est aratro definire: & Varus ait, vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi solet. 7 ¶ Oppidum ab ope dicitur, quòd eius rei causa mœnia sint constituta. 8 ¶ Territorium est vniuersitas agrorum intra fines cuiusque ciuitatis, quod ab eo quidam dictum aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrēdi, id est summouendi ius habet. 9 ¶ Verbum *summ* ambiguum

1 ¶ Τῷ ὀνόματι τῆς βαλάνου[a], πάντες οἱ καρποὶ δηλοῦνται[b]. Eclog. eod. c. 236. Harm. eod. §. 18.

¶ Τῷ ὀνόματι τῶν ἀκροδρύων ὁμοίως πάντες οἱ καρποὶ δηλοῦνται. Eclo. eo. c. 236.

238 ¶ Πλῆθός ἐστιν, οἱ λοιποὶ πολῖται, χωρὶς τῶν ἀξιωματικῶν. Eclog. eod. c. 238. 1 ¶ Κυρίως[c] ἐνέχυρον τὸ κινητὸν λέγεται, διὰ τὸ ἐν χειρὶ δίδοσθαι. Ecl. cod. c. 238. 2 ¶ Τῷ ὀνόματι τῆς νόξης[d] πᾶν ἁμάρτημα περιέχεται. Eclo. cod. c. 238.

239 ¶ Πουπιλλός ἐστιν, ὁ ἄνηβος αὐτεξούσιος. Eclo. eod. c. 239. 1 ¶ Σέρβοι ἀπὸ τοῦ φυλάττεσθαι καὶ μὴ φονεύεσθαι ἐκλήθησαν. Eclog. ibid.[f] ¶ Ἰνκόλα ἐστὶν, ὁ λεγόμενος πάροικος, ὁς ἀλλαχοῦ ἐν πόλει ἢ χωρίῳ τὴν οἴκησιν ἐκτήσατο. Eclog. ibid.

6 ¶ Οὔρβς ἡ πόλις λέγεται, ἀπὸ τοῦ ἰρβάρε τουτέστιν ἀρότρῳ περιχαράξαι τὸν μέλλοντα πολίζεσθαι τόπον. Eclog. eod. ca. 240. 7 ¶ Ὄππιδουμ, ἀπὸ τοῦ ἔργου τῶν τειχῶν κατασκευῆς. Ecl. ibid. 9 ¶ Τερριτόριον, πάντες οἱ ὑπὸ τὴν πόλιν ἀγροί. Eclog. eod. c. 240. in f.

est, vtrùm de toto, an de parte significet, & ideo qui iuret suum non esse, adiicere debet, neque ibi communem esse.

240. *Paulus ex libris sex libro primo Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum.*

¶ Cùm quærebatur, an verbum *soluto matrimonio dotem reddi*: non tantùm diuortium, sed & mortem contineret: hoc est, an de hoc quoque casu contrahentes sentiant: & multi putabant hoc sensisse, & quibusdam aliis contrà videbatur: secundum hoc motus Imperator pronuntiauit, id actum eo pacto, vt nullo casu remaneret dos apud maritum.

241. *Quintus Mucius Scæuola libro singulari* ΟΡΩΝ.

¶ In rutis cæsis ea sunt, quæ terra non tenentur, quæque opere structili, tectorióve non continentur.

242. *Iauolenus libro secundo ex posterioribus.*

¶ Malum nauis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait: quia pleræque naues sine malo inutiles essent, ideóq. pars nauis habetur artemo autẽ magis adiectamento, quàm pars nauis est. 1 ¶ Inter proiectũ & immissum hoc interesse ait Labeo, quòd proiectum esset id quod ita proueheretur, vt nusquam requiesceret: qualia mæniana & suggrundia essent. ¶ Immissum aũt, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes quę immitterentur. 2 ¶ Plumbum quod tegulis poneretur, ædificii esse ait Labeo. sed id quod hypethri tegendi causa poneretur, cõtrà esse. 3 ¶ Viduã non solùm eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem quæ virum nõ habuisset, appellari ait Labeo. Quia vidua sic dicta est, quasi vecors, vesanus, qui sine corde aut sanitate esset. similiter viduã dictam esse sine duitate. 4 ¶ Straturam loci alicuius ex tabulis factis, quæ æstate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium esse ait Labeo: quoniam perpetui vsus paratæ essent, neque ad rem pertinere, quòd interim tollerentur.

243. *Scæuola libro octauodecimo Digestorum.*

¶ Scæuola respondit: Semper acceptum est, vt libertorum appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem testamento vel posteriore loco manumitterentur: nisi manifestè is, à quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

244. *Labeo libro quarto pithanωn à Paulo epitomatorum.*

¶ Si qua pœna est, multa est. si qua multa est, pœna est. Paulus: vtrumque eorum falsum est. nãque harum rerũ dissimilitudo ex hoc quoq. apparet. 1 ¶ Quòd de pœna prouocatio nõ est,

1 ¶ Περιεκτούμ ἐστι, τὸ ἐξέχον, ὥστε ἐπιτήδειος αὐτοῦ ἐξώσιν. Eclog. eod. c. 241. Ιμμίσσουμ λέγεται, ἡ ἐμβαλλομένη τῷ τοίχῳ δοκός. Eclog. ibid.

3 ¶ Χήρα λέγεται οὐ μόνον, διαζευχθεῖσα, ἀλλὰ ἡ μηδ' ὅλως ἄνδρα ἐσχηκυῖα. Eclog. eod. c. 242. Harmenop. eod. §. 26. ¶ Ἀκάρδιος καὶ ἀνυγιής (ita legendum non ἀιύσσος) λέγεται, ὁ μὴ ἔχων καρδίαν ἢ ὑγείαν. Eclog. eod. c. 242.

1 ¶ Ἐπὶ τῆς ποινῆς οὐκ ἔστιν ἔκκλητος,

simul atque enim victus quis est eius maleficij, cuius pœna est statuta, statim ea debetur. At multæ prouocatio est: nec antè debetur qui aut non est prouocatum, aut prouocator victus est: nec aliter quàm si is dixit, cui dicere liceret. Ex hoc quoque earum rerum dissimilitudo apparere poterit, qui pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt multæ contrà, quia eius iudicis potestas est, quantum dicat.* nisi cum lege est constitutum, quantam dicat.*

245. *Pomponius libro decimo Epistularum.*

¶ Statuæ adfixæ basibus structilibus, aut tabulæ relegatæ catenis, aut erga parietem adfixæ, aut si similiter cohærent lychni, non sunt ædium: ornatus enim ædium causa parantur, non quo ædes perficiantur. Idem Labeo ait prothyrum quod in ædibus (iterum qui) fieri solet ædium est.

246. *Idem libro sextodecimo Epistularum.*

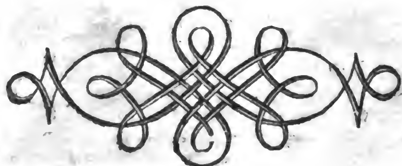
¶ Apud Labeonem pithanon ita scriptum est: Exhibet [a], qui præstat eius de quo agitur præsentiam: nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam, nec tamen (eum) exhibet (&) qui mutum, aut furiosum, aut infantem exhibet, non potest videri eius præstare præsentiam: nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.

a v.l.22.sup. eod.

1 ¶ Restituit non tantùm qui solum corpus, sed etiam qui omnem rem conditionémque reddita causa præstet. & tota restitutio iuris est interpretatio.

ἀλλ' ἐπειδὰν τις καταδικασθῇ, ἀπαρχεῖται τῇ ἀπὸ τῶν νόμων ποινῇ. ὥρισται δὲ ἡ ποινὴ ἀπὸ τοῦ νόμου ἐφ' ἑκάστῳ ἁμαρτήματι. ἔστι δὲ τοῦ προθέσιμου καὶ ἐκκαλεῖσθαι δυνατόν, καὶ οὐκ ἐρρῶσθαι· εἰ μὴ ὁ προσφερὸς ψηφισθῇ καὶ ἐφησυχάσῃ τις, ἢ ἐκκαλεσάμενος ἡττηθῇ, κατ' οἰκείαν δὲ γνῶσιν ὁ δικαστὴς ἐπιφέρει τὸ πρόστιμον, εἰ μὴ ἰδικῶς ὑπὸ τοῦ νόμου ὥρισται. Harmenop.eod. §.44.45. vbi vide amplissimum Scholion. Extat & huius legis portio apud authorem Eclogæ, eod.c. 243. vsque ad versiculum ἔστι δὲ τοῦ. adde l.131. suprà eod.

1 ¶ Ἀποκαθιστᾶν δοκεῖ ὁ μὴ μόνον τὸ σῶμα τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν τοῦ σώματος αἰτίαν, καὶ τύχην διδούς. πᾶσα γὰρ ἀποκατάστασις, οὐ μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαίου ἐστίν. Harmen. eod. §.4. adde l.35. suprà eod. Eclog. eod. c. vltimo.

ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ νομίμων. 2. Eclog. 3. 6. Harmen. eod.

DE REGVLIS IVRIS.

ΚΑΝΩΝ ἐστι σύντομος τοῦ πράγματος ἀφήγησις καὶ συνδεσμὸς, ὅστις ἅμα τῷ περί τι πταῖσαι, οὐ σημαίνει τὸ ὑποκείμενον. ὁ δὲ κανὼν ἐκ τῶν νόμων, οὐ μὴν ὁ νόμος ἐκ τοῦ κανόνος λαμβάνεται. Eclog. eod. c. 1. Harmenop. eod. c. 1.

2 ¶ Αἱ γυναῖκες πάντων τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δημοσίων ὀφφικίων κωλύονται. καὶ οὐ δικάζουσιν, οὐκ ἄρχουσιν, οὐ συνηγοροῦσιν, οὐ παρεμβάλλουσιν ὑπὲρ ἄλλων καὶ γίνονται φροντισταί. 1. Harmen. 13. §. 1. 2. adde eundem 1. titul. 1. §. 27.

3 ¶ Ὁ δυνάμενος θέλειν, δύναται καὶ μὴ θέλειν. Eclog. c. 3. Harmeno. eo. §. 56. 57. vbi v. Scholion.

4 ¶ Οὐ δοκεῖ θέλειν, ὁ πειθαρχῶν πατρὶ καὶ δεσπότῃ. Eclo. eod. c. 4. Harmenop. eod. §. 58.

1 ¶ Ὁ μαινόμενος οὐδὲ ἓν συνάλλαγμα ποιεῖν δύναται. Theophil. 8. Inst. de Inutil. stipul. 2 ¶ Ὁ ἄνηβος, πᾶν συνάλλαγμα ἰσχυρῶς συναλλάσσεται, ἵνα μόνον τοι χρεία τῆς τοῦ ἐπιτρόπου γένηται αὐθεντίας, &c. Theophil. §. 9. Inst. de Inutil. stipulat.

Paulus (libro sextodecimo ad Plautium.)

REGVLA est, quæ rem quæ est, breuiter enarrat. non ex regula ius sumatur: sed ex iure quod est, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & vt ait Sabinus, quasi causæ coniectio est, quæ simul cùm in aliquo vitiata est, perdit officium suum.

2. *Vlpianus (libro primo ad Sabinum.)*

¶ Fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus vel publicis remotæ sunt: & ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec procuratores existere. ¶ Item impubes ab omnibus officiis ciuilibus debet abstinere.

3. *Idem (libro tertio ad Sabinum.)*

¶ Eius est (non) nolle, qui potest velle.

4. *Idem (libro sexto ad Sabinum.)*

¶ Velle non creditur, qui obsequitur imperio patris vel domini.

5. *Paulus (libro secundo ad Sabinum.)*

¶ In negotiis contrahendis alia causa habita est furiosorum, alia eorum qui fari possunt, quamuis actũ rei non intelligerent. 1 ¶ Nam furiosus nullum negotiũ contrahere potest: pupillus omnia tutore auctore agere potest.

6. *Vlpianus (libro septimo ad Sabinum.)*

¶ Non vult heres esse, qui ad alium transferre voluit hereditatem.

7. *Pomponius libro tertio ad Sabinum.*

¶ Ius nostrum non patitur eundem in paganis & testato & intestato decessisse. earúmque rerum naturaliter inter se pugna est, (Testatus, & intestatus.)

8. *Idem (libro quarto ad Sabinum.)*

¶ Iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt.

9. *Vlpianus (libro quintodecimo ad Sabinum.)*

¶ Semper in obscuris quod minimum est sequimur.

10. *Paulus (libro tertio ad Sabinum.)*

¶ Secundum naturam est, commoda cuiusque rei eum sequi, quem sequentur incommoda.

11. *Pomponius (libro quinto ad Sabinum.)*

¶ Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

12. *Paulus (libro tertio ad Sabinum.)*

¶ In testamentis plenius voluntates testantium interpretantur.

13. *Vlpianus (libro nonodecimo ad Sabinum.)*

¶ Non videtur cepisse, qui per exceptionem (à petitione) remouetur.

14. *Pomponius (libro quinto ad Sabinum.)*

¶ In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur.

15. *Paulus (libro quarto ad Sabinum.)*

¶ (Is) qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.

16. *Vlpianus (libro vicensimo primo ad Sabinum.)*

¶ Imaginaria venditio non est pretio accedente.

17. *Idem (libro vicensimo tertio ad Sabinum.)*

¶ Cum tempus in testamento adiicitur, credendum est pro herede adiectũ, nisi alia mens fuerit testatoris: sicuti in stipulationibus promissoris gratia tempus adiicitur.

18. *Pomponius (libro sexto ad Sabinum.)*

¶ Quæ legata mortuis nobis ad heredem nostrum transeunt, eorum commodum per nos his, quorum in potestate sumus, eodem casu adquirimus, aliter atque quod stipulati sumus. nam & sub conditione stipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiam si liberatis nobis potestate domini, conditio existat.

19. *Vlpianus (libro vicensimo quarto ad Sabinum.)*

¶ Qui cum alio contrahit, vel est, vel debet esse non ignarus conditionis eius. heredi autem hoc imputari non potest, cùm non spontè cum legatariis contrahit. 1 ¶ Non solet exceptio doli nocere his quibus voluntas testatoris non refragatur.

20. *Pomponius (libro septimo ad Sabinum.)*

¶ Quotiens dubia interpretatio libertatis

9 ¶ Επὶ τῶν ἀσαφῶν, τὸ ἧττον ἐπιλεγόμεθα. Eclog. eod. c. 9.

10 ¶ Ο τὴν ὠφέλειαν ἔχων τοῦ πράγματος, καὶ τὴν βλάβην αὐτοῦ ἔχει. Eclo. eod, c. 11. Harmenop. eod. §. 16.

15 ¶ Ο περὶ πράγματος ἀγωγὴν ἔχων εἰς ἀπαίτησιν, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δοκεῖ ἔχειν. Eclog. eod. c. 15. Harmenop. eod. §. 20.

16 ¶ Οὐκ ἔστιν εἰκονικὴ πρᾶσις, καταβαλλομένου τιμήματος. Eclog. eo. c. 16. Harmenop. 3. titul. 3. 42. vbi etiam vide §. 40. & 41. 43.

22 ¶ Δοῦ-

22 ¶ Δοῦλος οὐκ ἐνέχεται, οὔτε ἐνοχοποιεῖται. Eclog.eod.c.19.1. Harmenop.§.1.

23 ¶ Οἱ γεγονότες ἡμῖν ἔνοχοι ἔκ τινος συναλλάγματος ἐποφείλουσιν ἐπ' αὐτοῖς οἷς ἐνέχονται, ἔσθ' ὅτε δόλον μόνον, ἔσθ' ὅτε diligentiam τουτέστι σπουδὴν & pòst, Εἰ μηδὲν κερδαίνουσιν, ἀπὸ δόλου μόνου κατέχονται· εἰ δέ τι πρόσεστιν αὐτοῖς κέρδος, τότε καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας ὑπεύθυνοι γίνονται. Theophil. §.13.Inst.de obligat.quæ ex delicto. τὰ τυχηρὰ τῶν ἀλόγων, καὶ τὸν χωρὶς ῥαθυμίας θάνατον, ἢ τὴν φυγὴν τῶν μὴ φυλάττεσθαι εἰωθότων δούλων καὶ τὴν ἁρπαγὴν, ἢ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν ἐμπρησμὸν, καὶ τὰ πλήθη τῶν ὑδάτων, καὶ τὴν ἐπέλευσιν τῶν λῃστῶν, οὐδεὶς ἐπιγινώσκει. Ecl. eod.c.20. Harmen.eod. 54.55. vbi vide Scholion amplissimum ad hanc legem.

27 ¶ Ἀπὸ ἰδιωτικοῦ συμφώνου τὸ κοινὸν νόμιμον οὐκ ἐναλλάσσεται, εἰ καὶ τὰ μάλιστα κατ' ἀρχὰς αἱ ἀγωγαὶ ἀπὸ συμφώνου ἐναλλάσσονται τοῦ αὐτοῦ δικαίου, ἢ διὰ παραγραφῆς. 1. Harmen. 9.§.20.21. vbi v. Scholion satis amplum ad hanc legem. Eclog. eod.c.27.add.l.45.in f.infr.eod.

est, secundum libertatem respondendum est.

21. *Vlpianus(libro vicensimo septimo ad Sabinum.)*

¶ Non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere.

22. *Idem(libro vicensimo octauo ad Sabinum.)*

¶ In personam seruilem nulla cadit obligatio. ¶ Generaliter probandum est, vbicunque in bonę fidei iudiciis confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius conditio, pro boni viri arbitrio hoc habendum esse.

23. *Idem libro vicensimo nono ad Sabinum.*

¶ Contractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam. dolum tantùm, depositum *a* & precarium: dolum & culpam, mandatum, commodatum, vēditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, tutelæ negotia gesta: in his quidem & diligentiam. societas & rerum communio & dolum & culpam recipit. sed hęc ita, nisi si quid nominatim conuenit, vel plus vel minus, in singulis contractibus: nam hoc seruabitur, quod initio conuenit. legem enim contractus dedit: excepto eo quod Celsus putat, non valere si conuenerit ne dolus præstetur: hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est. & ita vtimur. Animalium verò casus, mortes, quæque sine culpa accedunt, fugę seruorum qui custodiri non solent, rapinę, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus prædonum à nullo pręstantur.

a v.Theophil. §.17. Inst.de obligat.quæ ex delicto.

24. *Paulus(libro quinto ad Sabinum.)*

¶ Quatenus cuius interest, in facto, non in iure consistit.

25. *Pomponius(libro vndecimo ad Sabinum.)*

¶ Plus cautionis in re est, quàm in persona.

26. *Vlpianus(libro tricensimo ad Sabinum.)*

¶ Qui potest inuitis alienare, multò magis & ignorantibus & absentibus potest.

27. *Pomponius (libro sextodecimo ad Sabinum.)*

¶ Nec ex prætorio nec ex solenni iure, priuatorum conuentione quicquam immutandum est, quamuis obligationum causę pactione possint immutari & ipso iure, & per pacti conuenti exceptionem: quia actionum modus vel lege vel per prætorem introductus priuatorum pactionibus non infirmatur, nisi tunc cùm inchoatur actio, inter eos conuenit.

28. *Vlpianus(libro trigensimo sexto ad Sabinum.)*

¶ Diuus Pius rescripsit, eos qui ex libera-

litate cōueniuntur, in id quod facere possunt, condemnandos.

29. *Paulus libro octauo ad Sabinum.*

¶ Quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis conualescere.

29 ¶ [a] Τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατον, οὐ βεβαιοῦται τῇ χρονίᾳ παραδρομῇ. Eclo. eod. 29. Harmenop. eo. §. 21.

a *Theophilus* Inst. de exheredat. liberorum *hanc regulam ita expressit* τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ἐπισυμβαίνουσιν ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύναται. *Paulo etiam aliter eandem regulam refert* in §. 2. in fi. Inst. de inut. stipul. τὰ ἐξ ἀρχῆς ἀνυπόστατα ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα γενομένοις οὐ βεβαιοῦται.

30. *Vlpianus libro trigensimo sexto ad Sabinum.*

¶ Nuptias non concubitus, sed consensus facit.

30 ¶ Τὸν γάμον οὐ τὸ συγκαθευδῆσαι, ἀλλ' ἡ συναίνεσις ἀποτελεῖ. Eclo. eod. c. 30.

31. *Idem (libro quadragensimo secundo ad Sabinum.)*

¶ Verum est neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere. quod enim impossibile est, neque pacto, neque stipulatione potest comprehendi, vt vtilem actionem aut factum efficere possit.

32. *Item (libro quadragensimo tertio ad Sabinum.)*

¶ Quod attinet ad ius ciuile, serui pro nullis habentur, non tamen & iure naturali: quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales sunt.

33. *Pomponius (libro vicensimo secundo ad Sabinum.)*

¶ In eo, quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri facturus est, durior causa est petitoris.

33 ¶ Δύο περὶ κέρδους ἀγωνιζομένων, χεῖρον ἐστὶν ἡ τοῦ ἐνάγοντος αἵρεσις. Eclo. eod. c. 33.

34. *Vlpianus (libro quadragensimo quinto ad Sabinum.)*

¶ Semper in stipulationibus & in cæteris contractibus id sequimur, quod actū est: aut si non pareat quid actum est, erit consequens vt id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequentatur. Quid ergo si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est.

34 ¶ Καὶ ἐν τῇ ἐπερωτήσει, καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς συναλλάγμασιν, εἰ μὴ δηλοῦται τὸ δόξαν τοῖς μέρεσιν, ἀκολουθοῦμεν τῷ ἔθει τοῦ κλίματος ἐν ᾧ γέγονε τὸ συνάλλαγμα. εἰ δὲ καὶ αὐτὸ ἄδηλον εἴη, ἢ διάφορον, τότε τῷ ἥττονι ἀκολουθοῦμεν. Eclo. eod. c. 34. Harmenop. eod. c. 13.

35. *Idem (libro quadragensimo octauo ad Sabinum)*

¶ Nihil tā naturale est, quàm eo genere quidquid dissoluere, quo colligatum est: ideo verborum obligatio verbis tollitur: nudi cōsensus obligatio contrario consensu dissoluitur.

36. *Pomponius (vicensimo septimo ad Sabinum.)*

¶ Culpa est, immiscere se rei ad se non pertinenti.

37. *Vlpianus (libro quinquagensimo primo ad Sabinum.)*

¶ Nemo qui condemnare potest, absoluere non potest.

37 ¶ Τὰ κατὰ νόμους γινόμενα, ἐννόμως ἀναστρέπεσθαι δεῖ. 5. Harmen. 5. §. 17.

38. *Pomponius (libro vicensimo nono ad Sabinum.)*

¶ Sicuti pœna ex delicto defuncti heres teneri non debeat, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenisset.

38 ¶ Ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων οὐκ εἰς τὴν ποινήν, ἀλλ' εἰς τὸ περιελθόν, ὁ κληρονόμος ἐνέχεται. Eclog. eod. c. 37. 5. Harmenop. 8. §. 62.

39. *Idem (libro trigensimo secundo ad Sabinum.)*

¶ In omnibus causis pro facto accipitur id,

40 ¶ Ὁ μεμηνὼς καὶ ὁ ἄσωτος, οὐδεμίαν ἔχει βούλησιν. Eclog. eo. c.49. Harmenop.eod.§.39.

1 ¶ Ἐπὶ τοῦ ἀσαφοῦς πράγματος κρεῖττόν ἐστιν εὐνοεῖν τῇ ἀπαιτήσει, ἤπερ τῷ ἐπεισάκτῳ κέρδει. Eclo.eod. c. 40.

43 ¶ Ὁ ἀρνησάμενος χρεωστεῖν, οὐ κωλύεται καὶ ἑτέρᾳ δικαιολογίᾳ χρήσασθαι, εἰ μὴ νόμος ἐμποδίζει. Eclo.eo.c. 42.3.Harmen.5.§.90.91.vbi vide Scholion. 1 ¶ Πολλῶν ἀγωγῶν περὶ τοῦ αὐτοῦ συντρεχουσῶν, τὴν μίαν τις κινεῖν ὀφείλει. Eclog.eod.c.43.

44 ¶ Τότε εἰς τὸ περιελθὸν ὁ κληρονόμος ἐνάγεται, ὅτε οὐκ ἐξ οἰκείου δόλου, ἀλλὰ τοῦ τελευτήσαντος ἐνάγεται. Eclo. eod.c.44.5.Harm.8.§.63.

45 ¶ Οὔτε ἐνέχυρον, οὔτε παρακαταθήκη, οὔτε παράκλησις, οὔτε ἀγορασία, οὔτε μίσθωσις, ἐπὶ ἰδίῳ πράγματι συνίσταται. Harm.eod.§.33.Eclo. eod.c.45.

1 ¶ Τὸ ἰδιωτικὸν σύμφωνον οὐκ ἀναιρεῖ τὸ κοινὸν νόμιμον. Eclog.eod. c. 45.adde l.27.suprà eod.

46 ¶ Ποινὴ καταβληθεῖσα οὐκ ἀναλαμβάνεται. 52.Eclog.3.c.37.

47 ¶ Ἡ ἄδολος συμβουλὴ, οὐκ ἐνοχοποιεῖ, ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ δόλον, ἁρμόζει ἡ περὶ δόλου. Eclog.eod.c.46.Harm.eod. §.49.1 ¶ Ὁ κοινωνὸς τοῦ κοινωνοῦ μου, οὐκ ἔστι μου κοινωνός. Ecl.eod.c.47. Harm.eod.§.37.&.38.

48 ¶ Τὸ κατ' ὀργὴν ἢ θερμότητα γινόμενον, ἢ λεγόμενον, οὐκ ἔστι βέβαιον. εἰ μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένει. Harm.eod. 31.§.31.Eclog.eod.c.48.

in quo per alium moræ fit, quò minùs fiat.

40. *Idem libro trigensimo quarto ad Sabinum.*

¶ Furiosi, vel eius cui bonis interdictum sit, nulla voluntas est.

41. *Vlpianus libro vicensimo sexto ad Edictum.*

¶ Non debet actori licere, quod reo non permittitur.

1 ¶ In re obscura melius est fauere repetitioni, quam aduentitio lucro.

42. *Gaius (libro nono ad Edictum prouinciale.)*

¶ Qui in alterius locum succedunt, iustam habent causam ignorantiæ, an id quod peteretur, deberetur. Fideiussoresquoque non minus quàm heredes iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de herede dicta sunt, si cum eo agetur: non etiam si agat. nam planè qui agit, certus esse debet, cùm sit in potestate eius, quando velit, experiri: & antè debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

43. *Vlpianus (libro vicensimo octauo ad Edictum.)*

¶ Nemo ex his qui negant se debere, prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impedit. 1 ¶ Quotiens concurrunt plures actiones eiusdem rei nomine, vna quis experiri debet.

44. *Idem (libro vicensimo nono ad Edictum.)*

¶ Totiens in heredem damus de eo quod ad eum peruenit, quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex suo.

45. *Idem libro trigensimo ad Edictum.*

¶ Neque pignus, neque depositum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei suæ consistere potest.

1 ¶ Priuatorum conuentio iuri publico non derogat.

46. *Gaius libro decimo ad Edictum prouinciale.*

¶ Quod à quoquo pœnæ nomine exactum est, id eidem restituere nemo cogitur.

47. *Vlpianus libro trigensimo ad Edictum.*

¶ Consilii non fraudulenti nulla obligatio est. ceterum si dolus & calliditas interceffit, de dolo actio competit. 1 ¶ Socii mei socius, meus socius non est.

48. *Paulus (libro trigensimo quinto ad Edictum)*

¶ Quicquid (in) calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quàm si perseuerantia apparuit iudicium animi fuisse: ideóque breui reuersa vxor nec diuortisse videtur.

49. *Vlpianus (libro trigensimo quinto ad Edictum.)*

¶ Alterius circumuentio alii non præbet actionem.

50. *Paulus libro trigensimo nono (ad Edictum.)*

¶ Culpa caret qui scit, sed prohibere non potest.

51. *Gaius (libro quintodecimo ad Edictum prouinciale.)*

¶Non videtur quisquam id capere, quod ei necesse est alii restituere.

51 ¶Οὐ δοκεῖ τις λαμβάνειν, ὅπερ ἄλλῳ ἀποκαταστῆσαι ἀναγκάζεται. Eclo.eod.c.52. Harmenop.eod. §.36.

52. *Vlpianus (libro quadragensimo quarto ad Edictum.)*

¶ Non defendere videtur non tantùm qui latitat, sed & is qui præsens negat se defendere, aut non vult suscipere actionem.

53. *Paulus (libro quadragensimo secundo ad Edictum.)*

[a] l.1.ff. de cond.indeb. ¶ Cuius per errorem dati repetitio est, eius consultò dati donatio est.

53 ¶Ὅταν [a] τις μὴ χρεωστῶν τινὶ τι καταβάλῃ, εἰ μὲν ἀγνοεῖ ὅτι οὐ χρεωστεῖ, ἀναλαμβάνει. εἰ δὲ οὐκ ἀγνοεῖ, οὐκ ἀναλαμβάνει. δοκεῖ γὰρ ὅτι οἰκειοθελῶς ἐδωρήσατο. 3.Harmenop.5.§.53.

54. *Vlpianus (libro quadragensimo sexto ad Edictum.)*

¶Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quàm ipse habet.

54 ¶ Οὐ δύναταί τις πλέον οὗ ἔχει δικαίου, μεταγαγεῖν εἰς ἕτερον. Eclog. eod.c.55.

55. *Gaius libro secundo de testamentis ad Edictum vrbicum.*

¶ Nullus videtur dolo facere, qui suo iure vtitur.

56. *Idem libro tertio de legatis ad Edictum vrbicum.*

¶Semper in dubiis benigniora præferenda sunt.

56 ¶Ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις τὸ φιλανθρωπότερον ἐπικρατεῖ. Eclo.eod.c.57. Harmenop. 1.§.31. & tit.15.§.19.& 20.vbi vide Scholion.

57. *Idem (libro octauodecimo ad Edictum prouinciale.)*

¶ Bona fides non patitur, vt bis idem exigatur.

58. *Vlpianus (libro secundo Disputationum.)*

¶Ex pœnalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari.

59. *Idem (libro tertio Disputationum.)*

¶ Heredem eiusdem potestatis iurisque esse, cuius fuit defunctus, constat.

59 ¶Ὁ κληρονόμος τὸ αὐτὸ δίκαιον ἔχει, ὅπερ ὁ τελευτήσας. Eclo.eo.c.8.

60. *Idem (libro decimo Disputationum.)*

¶Semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur: sed & si quis ratum habuerit quod gestum est, obstringitur mandati actione.

61. *Idem libro tertio Opinionum.*

¶ Domum suam reficere vnicuique licet, dum non officiat inuito alteri, in quo ius non habet.

61 ¶Ἔξεστιν ἑκάστῳ τὸν ἴδιον οἶκον ἀνανεοῦν, ἐφ᾽ ὅσον ἕτερον ἄκοντα μὴ βλάπτει, εἰ [b] μὴ δίκαιον ἔχει. Ecl.eo.c.60.

[b] *Aliàs* is.

62. *Iulianus libro sexto Digestorum.*

¶ Hereditas nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuerit.

62 ¶Κληρονομία ἐστὶν ἡ εἰς ὁλόκληρον διαδοχή, τοῦ δικαίου, ὅπερ ὁ διαθέμενος εἶχεν. Eclog. eod. c. 61.5. Harmenop.5. §.66.67. vbi vide Scholion.

63. *Idem libro septimo decimo Digestorum.*

¶ Qui sine dolo malo ad iudiciū prouocat,

64 ¶Τὰ

64 ¶ Τὰ σπανίως συμβαίνοντα, οὐκ ἀχρεῶς ἐν τοῖς πραττομένοις καταλογιζόμενα. Eclog.eod.c.63.Harmenop.eod.§.47.

66 ¶ Ὁ δικαίαν ἔχων παραγραφὴν, οὐκ ἔστι χρεώστης. Eclo. eod.c.46.3. Harmen.5.§.92.

67 ¶ Ἐὰν ἡ αὐτὴ φράσις διχῶς νοῆται, ἡ ἁρμόζουσα τῷ δικαίῳ καὶ κινουμένῳ πράγματι ἐπικρατεῖ. Eclog.eod.c. 65.

68 ¶ Τὰ προσώποις [a] ὑπάρχοντα προνόμια, σβέννυται αὐτοῖς· τὰ δὲ προσόντα τῆς ἀγωγῆς, πρὸς πάντας μετέρχονται Eclog.eod.c.66.Harmen. eod.§.45.

70 ¶ Τὸ δίκαιον ὅπερ ἔχει τις τῆς τιμωρείας οὐκ ἐντέλλεται ἄλλῳ. Eclo. eod.c.67.Harm.cod §.53.

71 ¶ Ὅπου κληρονομία, ἐκεῖ καὶ ἐπιτροπὴ χωρὶς γυναικός. Eclog.eod. c.73.5. Harm. 68. 69. vbi vide Scholion.

3 ¶ Τὰ ἐν διαθήκῃ μὴ νοούμενα, ἀντὶ μὴ γεγραμμένων εἰσίν. Eclog. eo. cap.78.

4 ¶ Οὐδεὶς συμφωνῶν ἢ ἐπερωτῶν ἀσφάλειαν ἑτέρῳ περιποιεῖ. Ecl. eod. c.71.1. Harm. 9. 10. vbi vide Sch.

non videtur moram facere.

64. Idem libro vicensimo nono Digestorum.

¶ Ea quæ rarò accidunt, non temerè (in) agendis negotiis computantur.

65. Idem libro quinquagensimoquarto Digestorum.

¶ Ea est natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellant, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

66. Idem libro sexagensimo Digestorum.

¶ Marcellus Definit debitorem esse eũ qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

67. Idem libro octogensimo septimo Digestorum.

¶ Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum excipiatur, quæ rei gerendæ aptior est.

68. Paulus libro singulari de dotis repetitione.

¶ In omnibus causis id obseruatur, vt vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi [a] deficiente ea beneficium quoque deficiat: vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilii. addi inf. 196.

69. Idem (libro singulari) de assignatione libertorum.

¶ Inuito beneficium non datur.

70. Vlpianus libro primo de officio Proconsulis.

¶ Nemo potest gladii potestatem sibi datam, vel cuius alterius coercitionis, ad alium transferre.

71. Idem libro secundo de officio Proconsulis.

¶ Omnia quæcunque causæ cognitionem desiderant per libellum expediri non possunt.

72. Iauolenus libro tertio ex posterioribus Labeonis.

¶ Fructus rei est vel pignori dare licere.

73. Quintus Mucius Scæuola libro singulari ΟΡΩΝ.

¶ Quò tutela redit, eò hereditas peruenit, nisi cùm fœminæ heredes intercedunt. 1 ¶ Nemo potest tutorem dare cuiquam, nisi ei, quem in suis heredibus cùm moritur habuit, habiturúsve esset si vixisset. 2 ¶ Vi factum id videtur esse, qua de re quis, cùm prohibetur, fecit. clam, quod quisque cùm controuersiam haberet, habiturúmve se putaret, fecit. 3 ¶ Quæ in testamento ita sunt scripta vt intelligi non possint, perinde sunt, ac si scripta non essent. 4 ¶ Nec paciscendo, nec legem dicendo, nec stipulando

quisquam alteri cauere potest.

74. *Papinianus libro primo Quaestionum.*

¶ Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.

75. *Idem libro tertio Quaestionum.*

¶ Nemo potest mutare consilium suum in alterius iniuriam.

76. *Idem libro vicensimo quarto Quaestionum.*

¶ In totum omnia quae animi destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt.

77. *Idem libro vicensimo octauo Quaestionum.*

¶ Actus legitimi qui recipiunt diem vel conditionem, veluti mancipatio, *a* acceptilatio, hereditatis aditio, serui optio, datio tutoris: in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem: nonnunquam tamen actus suprà scripti tacitè recipiunt, quae apertè comprehensa vitium adferunt: nam si acceptum feratur ei qui sub conditione promisit, ita demum egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit: quae si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

a *adde Theophil.* §. 2. de nuptiis. & §. 6. quibus modis ius patriae potestatis soluitur. *vbi* emancipatio dicitur [illegible]

78. *Idem libro trigensimo (primo) Quaestionum.*

¶ Generaliter cùm de fraude disputatur: non quid habeat actor, sed quid per aduersarium habere non potuerit, considerandum est.

79. *Idem libro trigensimo secundo Quaestionum.*

¶ Fraudis interpretatio semper in iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur.

80. *Idem libro trigensimo tertio Quaestionum.*

¶ In toto iure generi per speciem derogatur: & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est.

81. *Idem libro tertio Responsorum.*

¶ Quae dubitationis tollendae causa contractibus inseruntur, ius commune non laedunt.

82. *Idem libro nono Responsorum.*

¶ Donari videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

83. *Idem libro secundo Definitionum.*

¶ Non videntur rem amittere, quibus propria non fuit.

84. *Paulus libro tertio Quaestionum.*

¶ Cùm amplius solutum est quàm debebatur,

78 ¶ Ὅτι περὶ ἀπάτης ζητεῖται, οὐ πολυπραγμονοῦμεν, τί οὐκ ἔχει ὁ ἐνάγων, ἀλλὰ τί διὰ τοῦ ἐναγομένου ἔχειν ἐνεποδίσθη. Eclog.cod. 76.Harmenop.cod.3.

79 ¶ Ἡ ἀπάτη, καὶ ἀποτέλεσμα καὶ σκέμμα ἐπιζητεῖ. Eclog.cod.c.77. Harmenop.cod.§.4.

80 ¶ Τὰ εἰδικὰ [alii ἰδικὰ] τῶν γενικῶν ἐπικρατέστερα. Eclog. cod. c. 108.Harm.cod c.18.

81 ¶ Τὰ διὰ τὸ αἴρειν ἀμφισβήτησιν ἐντιθέμενα τοῖς συναλλάγμασι, οὐκ ἀναιρεῖ τὸ κοινὸν νόμιμον. Eclog.cod. c.79.Harm.cod.§.51.

82 ¶ Δωρεά ἐστι, τὸ χωρὶς ἀνάγκης διδόμενον. Ecl.cod.c.8.3.Har.1.§.1.

83 ¶ Οὐ δοκεῖ πρᾶγμα ἀπόλλειν, ὁ μὴ ὢν αὐτοῦ δεσπότης. 3. Harmenop. 9.§.16.17.

85 ¶ Ἐν τοῖς ἀμφιβόλοις ὑπὲρ τῆς προικὸς ἀποκρινόμεθα. Eclog. cod. c. 82. Harm. cod. §. 44. & 1. 15. §. 12. 13.

1 ¶ Τὰ ἐξ ἀρχῆς βέβαια ἐκ τῶν ἐπισυμβαινόντων οὐκ ἀκυροῦται. Eclog. cod. c. 84. Harmen. cod. 14.

86 ¶ Διὰ τῆς προκατάρξεως ὡς ἐπίπαν κρείττων ἡ αἵρεσις γίνεται τοῦ ἐνάγοντος. Eclog. cod. c. 85. 1. Harmenop. 2. §. 63.

87 ¶ Λοιπὸν γὰρ ἁρμόζει κληρονόμοις, καὶ κατὰ κληρονόμων. Eclog. cod. c. 85. Harmenop. cod.

88 ¶ Οὐ δοκεῖ γίνεσθαι ὑπέρθεσις, ἔνθα μὴ ἁρμόζει ἀπαίτησις. Eclog. cod. c. 86. Harmen. cod. §. 60.

90 ¶ Ἐν πᾶσι μὲν, μάλιστα δὲ περὶ νόμων τὸ δίκαιον σκοπεῖται. Eclog. cod. c. 87.

cuius pars non inuenitur quæ repeti possit, totum esse indebitum intelligitur manente pristina obligatione. 1 ¶ Is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.

85. Idem libro sexto Quæstionum.

¶ In ambiguis pro dotibus respondere melius est. 1 ¶ Non est nouum, vt quæ semel vtiliter constituta sunt, durent, licet ille casus extiterit, à quo initium capere nō potuerunt. 2 ¶ Quotiens æquitate desiderii naturalis ratio, aut dubitatio iuris moratur, iustis decretis res temperanda est.

86. Idem libro septimo Quæstionum.

¶ Non solet deterior conditio fieri eorum, qui litem contestati sunt, quàm si non: sed plerunque melior.

87. Idem libro tertiodecimo Quæstionum.

¶ Nemo enim in persequendo deteriorem causam, sed meliorem facit. denique post litē contestatam heredi quoque prospiceretur, & heres tenetur ex omnibus causis.

88. Scæuola libro quinto Quæstionum.

¶ Nulla intelligitur mora ibi fieri, vbi nulla petitio est.

89. Paulus libro decimo Quæstionum.

¶ Quandiu possit valere testamentum, tamdiu legitimus non admittitur.

90. Idem libro quintodecimo Quæstionum.

In omnibus quidem, maximè tamen in iure, æquitas spectanda sit.

91. Idem libro septimodecimo Quæstionum.

¶ Quotiens duplici iure defertur alicui successio, repudiato nouo iure, quod antè defertur, supererit vetus.

92. Scæuola libro quinto responsorum.

¶ Si librarius in transcribendis stipulationis verbis errasset, nihil nocere, quo minus & reus & fideiussor tenetur.

93. Marcianus libro primo Fideicommissorum.

¶ Filiusfamiliâs neque retinere, (neque reciperare,) neque apisci possessionem rei peculiaris videtur.

94. Vlpianus libro secundo Fideicommissorum.

¶ Non solent quæ abundant, vitiare scripturas.

95. Idem libro sexto Fideicommissorum.

¶ Nemo dubitat, soluendo videri eum qui defenditur.

96. *Marcianus libro duodecimo Fideicommissorum.*

¶In ambiguis orationibus maximè sententia spectanda est eius qui eas protulisset.

97. *Hermogenianus libro tertio Iuris Epitomarum.*

¶Ea sola deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

98. *Idem libro quarto Iuris epitomarum.*

¶Quotiens vtriusque causa lucri ratio vertitur: is præferendus est, cuius in lucrum causa tempore præcedit.

99. *Venuleius libro duodecimo Stipulationum.*

¶Non potest improbus videri, qui ignorat quantum soluere debeat.

100. *Gaius libro primo Regularum.*

¶Omnia quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

101. *Paulus libro singulari de Cognitionibus.*

¶Vbi lex duorum mensium fecit mentionem, & qui sexagensimo & primo die venerit, audiendus est: ita enim & Imperator Antoninus cum Diuo patre suo rescripsit.

102. *Vlpianus libro primo ad Edictum.*

¶Qui vetante Prætore fecit, hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur. 1 ¶Eius est actionem denegare, qui possit & dare.

103. *Paulus libro primo ad Edictum.*

¶Nemo de domo sua extrahi debet.

104. *Vlpianus libro secundo ad Edictum.*

¶Si in duabus actionibus alibi summa maior alibi infamia est: præponenda est causa existimationis. vbi autem æquiparãt famosa iudicia, etsi summam imparem habent, pro paribus accipienda sunt.

105. *Paulus libro primo ad Edictum.*

¶Vbicunque causæ cognitio est, ibi prætor desideratur.

106. *Idem libro secundo ad Edictum.*

¶Libertas inæstimabilis res est.

107. *Caius libro primo ad Edictum prouinciale.*

¶Cum seruo nulla actio est.

108. *Paulus libro quarto ad Edictum.*

¶Ferè in omnibus pœnalibus iudiciis & ætati & imprudentiæ succurritur.

109. *Idem libro quinto ad Edictum.*

¶Nullum crimen patitur is qui non prohibet, cum prohibere (non) potest.

110. *Idem libro sexto ad Edictum.*

¶In eo quod plus fit, semper inest & minus. 1 [c] ¶Nemo alienæ rei expromissor idoneus videtur, nisi cum satisdatione. 2 ¶Pupillus pati non posse intelligitur. 3 ¶Vbi verba coniuncta non sunt, sufficit alterutrum esse factũ.

a Sic Theophil. §. 7. Inst. quib. mod. toll. oblig. τὰ ἐννόμως συμπαγέντα, ἐννόμως ἀναιρεῖται ... & Harm. 5 tit. 5. §. 17. τὰ κατὰ νόμους γενόμενα, ἐννόμως ἀναιρεῖσθαι δεῖ.

b Adde infrà 176. in fin.

c Theophil in pr. & § .. In stit. de satisd. ita Latinè hanc regulã profert: Nemo sine satisdatione alienæ rei defensor idoneus intelligitur.

96 ¶Ἐν ταῖς ἀμφιβόλαις ἀφηγήσεσι, τῇ διανοίᾳ δεῖ προσέχειν τοῦ ἀφηγησαμένου. 1. Harmenop. 1 5. §. 14. Eclo. eo. c. 94.

98 ¶Ὅταν περὶ κέρδους ἀγωνίζονται τινὲς, προτιμᾶται ὁ περὶ τὸ κέρδος τῷ χρόνῳ προτρέχων. 5 Harm. 7. §. 3. & 4.

100 ¶Τὰ νόμῳ [a] συνιστάμενα, ἐναντίῳ νόμῳ ἀναιρεῖται. Eclog. eod. c. 98 Harmenop. eod. 40.

103 ¶Οὐδεὶς ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου ἕλκεται. Eclo. eod. c 101. & 7. titu. 8. c. 21. 1. Harm. 2. 29. & 30.

104 ¶Ἐὰν δύο ἀγωγαὶ προκεινται, ἡ μὲν ποσότητα μείζονα ἕλκουσα, ἡ δὲ ἀτιμωτικὴ, προτιμᾶται ἡ ἀτιμωτικός. εἰ δὲ δύο ἀτιμωτικοί εἰσι, κἂν διάφορον ἔχωσι πόσον, ἴσαι νομίζονται. 2. Eclog. 3. c. 22. 1 Harm. 3. §. 30.

106 ¶Ἡ [b] ἐλευθερία πρᾶγμα ἐστὶν ἀδιατίμητον. Eclog. eod. c. 104. 1. Harmen. 1 8. §. 10 & 11. vbi vide Scholion.

107 ¶Δοῦλος οὐκ ἐνάγεται οἵᾳ δήποτε ἀγωγῇ. Eclo. eod. c. 105.

108 ¶Σχεδὸν ἐν πάσαις ταῖς ποιναλίαις ἀγωγαῖς, καὶ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῇ ἀγνοίᾳ συντρέχομεν. Eclog eo. c. 106. Harm. eo. §. 42.

109 ¶Οὐδὲ ἓν ἔγκλημα ὑπομένει, ὁ μὴ δυνάμενος κωλῦσαι, καὶ κωλύων.

Eclo. eod. c. 107. Harm. eod. 26.

110 ¶Τὰ ἴδια τῶν ἐγγυητῶν ἐπιτηρεῖται. author Eclogæ ita videtur hunc locũ reddidisse, quod tamẽ videtur esse legis 80. suprà eo. 1 ¶Οὐδεὶς ἀλλοτρίαν δίκην ἄνευ ἱκανοδοσίας ἐκδικεῖν δοκεῖ, εἰ καὶ ἐστιν ὑπαπικός. 2. Eclog. cap. περὶ ἐκδικητῶν.

4 Ταῖς γυναιξὶν εἰς τὸ ἐκδικηθῆναι συντρέχομεν, οὐ μὴν συκοφαντούσαις. Eclog.eod.c.108.in f.

111 ¶ Ὁ πλησιάζων τῇ ἥβῃ καὶ κλοπῆς καὶ ὕβρεως ἐστὶ δεκτικός. Eclo.eo. c.109. 1 ¶ Τὰς δὲ ἁμαρτημάτων ποινάλιας μὴ δίδοσθαι κατὰ κληρονόμων, οἷον furti, vi bonorum raptorum, damni,iniuriæ ἀκουϊλίου. Theoph. §. 1. Inst. de perpetuis & temporalib.actionib.adde eundem §. 9. Inst.de l.Aquil.

114 ¶ Ἐν τοῖς ἀσαφέσι τὸ πιθανὸν, ἢ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γινόμενον δεῖ σκοπεῖν. 1.Harmenop.15.. 15.Eclog. eod.c.111.

116 ¶ Οὐδὲν οὕτως ὑπεναντίον τῇ ἀγαθῇ πίστει, ὡς ἡ βία καὶ ὁ φόβος. Eclog.eod.c.113.Harm.eo. §.15.

1 ¶ Ὁ τὰ κοινὰ νόμιμα χρώμενος οὐκ ἀπατᾶται. Eclo.eo.114.Harmenop.cod.5.

117 ¶ Ὁ διάδοχος ἐν πᾶσι τὸν τόπον ἐπέχει τοῦ κληρονόμου. Eclog. eod. c.115.Harmen.eod.§.24. vbi malè διάδοχος succeſſor & heres:cùm hic ſit bonorum poſſeſſor.

118 ¶ Ὁ ἐν δουλείᾳ ὢν οὐ διὰ τὸ χρήσασθαι διασώζει, ἐπειδὴ νέμεσθαι δοκεῖ. Eclog eod.116.1.Harm.14.§.3.

119 ¶ Οὐκ ἐκποιεῖ, ὁ μόνον τὴν νομὴν ἀποβαλλόμενος. Eclog. eod. cap. 116.

120 ¶ Οὐδεὶς πλέον, οὗ ἔχει, τῷ ἰδίῳ παραπέμπει κληρονόμῳ. Eclo.eod. c.118.5.Harm 14.§.3.

¶ Mulieribus tunc ſuccurrendum eſt cùm defendantur,non vt facilius calumnientur.

111. Gaius libro ſecundo ad Edictum Prouinciale.

¶ Pupillum, qui proximus pubertati ſit,capacem eſſe & furandi & iniuriæ faciendæ. 1 ¶ In hæredem non ſolent actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio: veluti furti, damni, iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

112. Paulus libro octauo ad Edictum.

¶ Nihil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat,an per exceptionem infirmetur.

113. Gaius libro tertio ad Edictum prouinciale.

¶ In toto & pars continetur.

114. Paulus libro nono ad Edictum.

¶ In obſcuris inſpici ſolere quod veriſimilius eſt,aut quod plerunque fieri ſolet.

115. Idem libro decimo ad Edictum.

¶ Si quis obligatione liberatus ſit,poteſt videri cepiſſe. 1 ¶ Non poteſt videri cepiſſe,qui ſtipulatus poteſt exceptione ſummoueri.

116. Vlpianus libro vndecimo ad Edictum.

¶ Nihil conſenſui tam contrarium eſt,qui bonæ fidei iudicia ſuſtinet, quàm vis atque metus:quem comprobare,contra bonos mores eſt. 1 ¶ Non capitur,qui ius publicum ſequitur. 2 ¶ Non videntur, qui errant, conſentire.

117. Paulus libro vndecimo ad Edictum.

¶ Prætor bonorum poſſeſſorem heredis loco in omni cauſa habet.

118. Vlpianus (libro duodecimo ad Edictum.)

¶ Qui in ſeruitute eſt, vſucapere non poteſt: nam cùm poſſideatur, poſſidere non videtur.

119. Idem (libro tertiodecimo ad Edictum.)

¶ Non alienat, qui dumtaxat omittit poſſeſſionem.

120. Paulus (libro duodecimo ad Edictum.)

¶ Nemo plus commodi hæredi ſuo relinquit,quàm ipſe habuit.

121. Idem libro tertiodecimo ad Edictum.

¶ Qui non facit quod facere debet,videtur facere aduerſus ea,quia non facit. & qui facit quod facere non debet, non videtur facere id quod facere iuſſus eſt.

122. *Gaius (libro quinto ad Edictum prouinciale.)*

¶Libertas omnibus rebus fauorabilior est.

123. *Vlpianus (libro quartodecimo ad Edictum.)*

¶Nemo alieno nomine lege agere potest.
1 ¶ Temporaria permutatio ius prouinciæ non innouat.

124. *Paulus libro sextodecimo ad Edictum.*

¶Vbi non voce, sed præsentia opus est, mutus si intellectum habet, potest videri respondere. idem in surdo: hic quidem & respondere potest. 1 ¶ Furiosus absentis loco est, & ita Põponius libro primo epistularum scribit.

125. *Gaius libro quinto ad Edictum prouinciale.*

¶ Fauorabiliores rei potius quàm actores habentur.

126. *Vlpianus libro quintodecimo ad Edictum.*

¶ Nemo prædo est qui pretium numerauit. 1 ¶ Locupletior non est factus, qui libertum adquisierit. 2 ¶ Cùm de lucro duorum quæratur: melior est causa possidentis.

127. *Paulus libro vicensimo ad Edictum.*

¶ Cùm prætor in hæredem dat actionem quatenus ad eum peruenit, sufficit, si vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

128 *Idem libro nonodecimo ad Edictum.*

¶ In pari caussa possessor potior haberi debet. 1 ¶ Hi qui in vniuersum ius succedunt, hæredis loco habentur.

129. *Idem libro vicensimo primo ad Edictum.*

¶Nihil dolo creditor facit, qui suum recipit. 1 ¶ Cùm [a] principalis causa non consistit: ne ea quidem quæ sequuntur, locum habent.

[a] Vid. infr. l. 178.

130. *Vlpianus libro octauodecimo ad Edictum.*

¶ Nunquam actiones, præsertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumit.

131. *Paulus libro vicensimo secundo ad Edictum.*

¶Qui dolo desierit possidere, pro possidente damnatur: quia pro possessione dolus est.

132. *Gaius libro septimo ad Edictum prouinciale.*

¶ Imperitia culpæ adnumeratur.

[b] Ἡ ἀπειρία, εἰς κοῦλπαν ἀνάγεται Theophil §.7. Inst. de lege Aqu.

133. *Idem libro octauo ad Edictum prouinciale.*

¶ Melior conditio nostra per seruos fieri potest: deterior fieri non potest.

122 ¶ Πλέον παντὸς πράγματος θάλπομεν τὴν ἐλευθερίαν. Eclo.eod. c.119.

125 ¶ Θάλπονται μᾶλλον οἱ ἐναγόμενοι, ἤπερ οἱ ἐνάγοντες. ἤγουν βοηθοῦνται καὶ συγγνωμονοῦνται. 1.Harmen.2.§.66.67. vbi vide Sch. Eclo.eod.c.122.

126 ¶ Οὐκ ἔστι κακῇ πίστει νομεὺς, ὁ δεδωκὸς τὸ τίμημα. Eclog. eod.c. 123.2.Harm.n.1.§.75.

127 ¶ Ὅτε ἀπὸ δόλου τοῦ τελευτήσαντος εἰς τὸ περιελθὸν ὁ κληρονόμος ἐνάγεται ἀρκεῖ πρὸς ῥοπὴν περιελθεῖν εἰς αὐτόν. Eclog.eo.cap.124.5. Harm.8.§.71.

128 ¶ Ἐν ἴσῃ αἰτίᾳ, χρειώσσων ἡ αἵρεσις τοῦ νεμομένου. Eclog.eod.c.125. 1.Harmenop.2.§.53.in f.& 2.tit.1. §.77.78.vbi videScholion.Theod.2.in f.Inst.de actio. 1 ¶ Ὁ εἰς ὁλόκληρον διαδεξάμενος, αὐτὶ κληρονόμου ἐστίν. Harm.eod.§.23. Eclo. eod.c.126.

130 ¶ Οὐδέποτε αἱ ποινάλες ἀγωγαὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ συντρέχουσαι, πράγματι ἀλλήλων γίνονται ἀναιρετικαί. Theophil.§.1.Inst.de noxalib.

131 ¶ Ὁ δόλῳ παυσάμενος νέμεσθαι, ὡς νεμόμενος καταδικάζεται. Eclo. eod.c.128.2.Harmen.1.§.79.

132 ¶ Ἡ ἀπειρία, τῇ ἀμελείᾳ συναριθμεῖται. [b] Eclog.eod.c.135. Harmen.eod.c.10.

133 ¶ Διὰ τῶν δούλων κρείττων ἡ αἵρεσις δεσποτῶν γίνεται, οὐ μὴν χείρων. Eclo.eod.c.132.1.Harm.14.§.4.

134 ¶ Οὐ-

134 ¶ Οὐδεὶς ἐκ τοῦ ἰδίου δόλου
a κρείττονα ποιεῖ τὴν ἰδίαν αἵρεσιν. Ecl. eod. c. 32. Harm. 25.

137 ¶ Ὁ κατὰ κέλευσιν ἀρχικὴν (alii ἀρχοντικὴν) ἀγοράσας, καλῇ πίστει νομεύς ἐστιν. 2. Harm. 1. §. 76. Eclog. eod. c. 76.

140 ¶ Ἡ ἀπουσία τοῦ διὰ πρᾶγμα δημόσιον ἀπόντος, οὔτε αὐτῷ, οὔτε ἄλλῳ γίνεται ἐπιζήμιος. Eclo. eod. c. 137. Harm. eod. c. 11. Idem lib. 1. tit. 3. §. 79. & 80. vbi vide Scholion.

141 ¶ Τὰ παρὰ κανόνας νόμου λεχθέντα οὐχ ἕλκεται εἰς ὑπόδειγμα. Ecl. eod. c. 138. Harm. eod. §. 41. adde l. 172. infr. eod.

142 ¶ Ὁ σιωπῶν οὐ δοκεῖ ὁμολογεῖν, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρνεῖται. Eclo. eo. c. 139. Harmenop. eod. §. 50.

144 ¶ Οὐ πᾶν ὅπερ ἔξεστιν, ἤδη καὶ εὐπρεπές ἐστιν. Eclog. eod. c. 140. 4. Harm. 6. §. 46. in f.

145 ¶ Ὁ γινώσκων καὶ συναινῶν οὐκ ἀπατᾶται. Harm. eod. 6. Eclog. eod. cap. 41.

134. *Vlpianus libro vicensimo primo ad Edictum.*

¶ Non fraudantur creditores, cùm quid non adquiritur à debitore: sed cùm quid de bonis deminuitur. 1 ¶ Nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest.

a *Videntur Græci legisse, apud Latinũ authorem huius loci dolo non delicto.*

135. *Idem libro vicensimo tertio ad Edictum.*

¶ Ea quæ dari impossibilia sunt, vel quæ in rerum natura non sunt, pro non adiectis habentur.

136. *Paulus libro octauodecimo ad Edictum.*

¶ Bona fides tantundem possidenti præstat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non est.

137. *Vlpianus libro vicensimo (quinto) ad Edictum.*

¶ Qui auctore iudice comparauit, bonæ fidei possessor est.

138. *Paulus libro vicensimo septimo ad Edictum.*

¶ Omnis hereditas, quamuis postea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. 1 ¶ Nunquam crescit ex postfacto præteriti delicti æstimatio.

139. *Gaius libro ad Edictum prætoris vrbani.*

¶ Omnes actiones quæ morte aut tempore pereunt, semel inclusæ iudicio saluæ permanent. 1 ¶ Non videtur perfectè cuiusque id esse, quod ex casu auferri potest.

140. *Vlpianus libro quinquagensimo sexto ad Edictum.*

¶ Absentia eius qui reipublicæ causa abest, neque ei, neque alii damnosa esse debet.

141. *Paulus libro quinquagensimo quarto ad Edictum.*

¶ Quod contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentia. 1 ¶ Vni duo pro solido hæredes esse non possunt.

142. *Idem libro quinquagensimo sexto ad Edictum.*

¶ Qui tacet, non vtique fatetur, sed tamen verum est eum non negare.

143. *Vlpianus libro sexagensimo secundo ad Edictum.*

¶ Quod ipsis qui contraxerunt, obstat, & successoribus eorum obstabit.

144. *Paulus libro sexagensimo secundo ad Edictum.*

¶ Non omne quod licet, honestum est. 1 ¶ In stipulationibus id tempus spectatur, quo contrahimus.

145. *Vlpianus libro sexagensimo sexto ad Edictum.*

¶ Nemo videtur fraudare eos qui sciunt, & consentiunt.

146. *Paulus libro sexagensimo secundo ad Edictū.*

¶ Quod quis dum seruus est, egit, proficere libero facto non potest.

147. *Gaius libro vicensimo quarto ad Edictum prouinciale.*

¶ Semper specialia generalibus insunt.

147 ¶ Τὰ εἰδικὰ (alii ἰδικὰ) τοῖς γενικοῖς ἔνεστι πάντοτε. Ecl.eo.c.141. Harm.eod.§.19.

148. *Paulus libro sextodecimo breuis Edicti.*

¶ Cuius effectus omnibus prodest, eius & partes ad omnes pertinent.

149. *Vlpianus libro sexagensimo septimo ad Edictum.*

¶ Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

150. *Idem libro sexagensimo octauo ad Edictum.*

¶ Parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat vel habeat: atque eius cuius dolo malo factum sit, quo minus possideret vel haberet.

151. *Paulus libro sexagensimo quarto ad Edictum.*

¶ Nemo damnum facit, nisi qui id fecit quod facere ius non habet.

152 *Vlpianus libro sexagensimo nono ad Edictum.*

¶ Hoc iure vtimur, vt quicquid omnino per vim fiat aut in vis publicæ aut (in vis) priuatæ crimen incidat. 1 ¶ Delcit & qui mandat. 2 ¶ In maleficio ratihabitio mandato comparatur. 3 ¶ In contractibus quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur.

152 ¶ Ὁ ποιήσας βίαν, ἢ τῷ περὶ βίας δημοσίας, ἢ τῷ περὶ βίας ἰδιωτικῆς ὑποπίπτει νόμῳ. Eclo.cod.c.142.

153. *Paulus libro sexagensimo quinto ad Edictum.*

¶ Ferè quibuscūque modis obligamur, hisdem in contrarium actis liberamur. cum quibus modis adquirimus, hisdem in contrariū actis amittimus. Vt igitur nulla possessio adquiri nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur, nisi in qua vtrunq. in contrariū actū.

154. *Vlpianus libro sexagensimo ad Edictum.*

¶ Cùm par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut si cùm de dolo excipitur petitoris neque enim datur talis replicatio petitori, Aut si rei quoque in ea re dolo actum sit. 2 ¶ Illi debet permitti pœnam petere, qui in ipsam non incidit.

154 ¶ Ἐν ἴσῳ ἁμαρτήματι χείρων ἐστὶν ἡ αἵρεσις τοῦ ἐνάγοντος, καὶ ὁ νεμόμενος κρείττων ἐστίν. Eclo.cod.c.150. 1. Harm. 2. §. 64. 65. vbi vide Scholion.

155. *Paulus libro sexagensimo quinto ad Edictum.*

¶ Factum cuique suum. non aduersario nocere debet. 1 ¶ Non videtur vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur. 2 ¶ In pœnalibus causis benignius interpretandum est.

156. *Vlpianus libro septuagensimo ad Edictum.*

¶ Inuitus nemo (rem) cogitur defendere. 1 ¶ Cui damus actiones, eidem & exceptionem competere multo magis quis dixerit. 2 ¶ Cùm quis in alsus locum successerit, non est æquum ei nocere hoc, quod aduersus eum nocuit, in cuius locum successit.

3 ¶ Εἰς τὸ ἀπαιτεῖν καὶ ἐκδικεῖσθαι, τὴν αὐτὴν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τάξιν, ὁ ἀγοραστὴς ἔχει τῷ πράτῃ. Eclo.eo.c.152. §.3.3. Harmenop.3.§.47.

157 ¶ Ἐπὶ τοῖς μὴ τραχέσιν ἢ κυταροῖς ἁμαρτήμασι, συγγνώσκονται οἱ δοῦλοι πειθαρχοῦντες τοῖς δεσπόταις, ἢ τοῖς ἐν τάξει δεσποτῶν οἷον ἐπιτρόποις καὶ κουράτορσιν. Ecl. eo.c.152.§.5.1.Harmen.14.§.5.

161 ¶ Εἰ ἐκεῖνος ἐμποδίσει μοι πληρωθῆναι τὴν αἵρεσιν, ᾧ τινι διαφέρει πληρωθῆναι αὐτήν, ἀντὶ πεπληρωμένης ὅπερ ἐστὶ ἐπὶ ἐλευθερίων, καὶ λεγάτων καὶ ἐνστάσεων, καὶ ἐπερωτήσεων. Eclog. cod.156.Harm.cod.2.

162 ¶ Τὰ δι' ἀνάγκην παρὰ κανόνα νόμου δεχθέντα, οὐχ ἕλκεται εἰς ὑπόδειγμα. Eclo.cod.c.162.

164 ¶ Αἱ ποιναλίαι ἀγωγαὶ προκαταρχθεῖσαι, παραπέμπονται κατὰ κληρονόμων. Eclog. cod.ca.159.Harm. cod.§.43. adde l.139.suprà cod.

165 ¶ Ὁ ἔχων ἐξουσίαν δωρεῖσθαι

3 ¶ Plerumque emptoris eadem causa esse debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. 4 ¶ Quod cuique (pro eo) præstatur, inuito non tribuitur.

157. *Idem libro septuagensimo (primo) ad Edictũ.*

¶ Ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel sceleris, ignoscitur seruis, si vel dominis, vel his qui vice dominorum sunt, veluti tutoribus & curatoribus obtemperauerint. 1 ¶ Semper qui dolo fecit, quo minus haberet, pro eo habendus est, ac si haberet. 2 ¶ In contractibus successores ex dolo eorum (quibus) successerunt, non tantùm in id quod peruenit, verumetiam in solidum tenentur, hoc est vnusquisque pro ea parte qua hæres est.

158. *Gaius libro vicensimo sexto ad Edictum prouinciale.*

¶ Creditor qui permittit rem venire, pignus dimittit.

159. *Paulus libro septuagensimo ad Edictum.*

¶ Non vt ex pluribus causis deberi nobis idem potest, ita ex pluribus causis idem possit nostrum esse.

160. *Vlpianus libro septuagensimo sexto ad Edictum.*

¶ Aliud est vendere, aliud vendenti consentire. 1 ¶ Refertur ad vniuersos quod publicè fit per maiorem partem. 2 ¶ Absurdum est, plus iuris habere (eum) cui legatus sit fundus, quàm hæredem, aut ipsum testatorem si viueret.

161. *Idem libro septuagensimo septimo ad Edictum.*

¶ In iure ciuili receptum est, quotiens per eum, cuius interest conditionem non impleri, fiat quo minus impleatur: perinde haberi, ac si impleta conditio fuisset, quod ad libertatẽ & legata & ad hæredum institutiones perducitur, quibus exemplis stipulationes quoque committuntur, cùm per promissorem factum esset, quo minus stipulator cõditioni pareret.

162. *Paulus libro septuagensimo ad Edictum.*

¶ Quæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi.

163. *Vlpianus libro quinquagensimo quinto ad Edictum.*

¶ Cuius est donandi, eidem & vendendi, & concedendi ius est.

164. *Paulus libro quinquagensimo primo ad Edictum.*

¶ Pœnalia iudicia semel accepta, in hæredes transmitti possunt.

165. *Vlpianus libro quinquagensimo tertio ad Edictum.*

¶ Cùm quis possit alienare, poterit consen-

176 ¶ Οἱ ἰδιῶται τὰ τῶν ἀρχόντων πράττειν οὐ δύνανται. Eclog.eod.c. 171 Harm.eod.§.34.

177 ¶ Ὁ τὴν ἑτέρου δεσποτείαν ὑπεισιών, ἢ τὸ δίκαιον, τοῖς αὐτοῦ δικαίοις ὀφείλει κεχρῆσθαι. Eclo.eo.c.173. Harmen eod §.22.

178 ¶ Τῆς πρωτοτύπου αἰτίας μὴ ἐρρωμένης, οὐδὲ τὰ παρακολουθήματα ὡς ἐπίπαν ἔρρωνται. Eclog eod. c. 174. Harmenop. eodem capite 48.& 23.Eclo.3.c.69.in medio:& 3.Harmeno.6.§.2?. adde l.129. inf.supra eod.

179 ¶ Ἀδήλου τῆς γνώμης οὔσης τοῦ ἐλευθεροῦντος, ἡ ἐλευθερία θάλπεται. Eclog.eod c.175.& 1.Harm. 18.§.13.

180 ¶ Ἐγὼ δοκῶ λαμβάνειν, ὅπερ κατὰ κέλευσίν μου ἑτέρῳ δοθῇ. Ecl.eod.c. 176.Harmen.eod.§.27.

182 ¶ Ἀχρήστως ἐπερωτώμενον τὸ μὴ δυνάμενον εἶναι τινός. οὐδεμία γὰρ ἐπὶ τούτῳ ἐνοχὴ συνίσταται. Eclo.eod. c. 178. Harmen.eod.§.28.

183 ¶ Δυσχερῶς μὲν ὅμως τοῦ δικαίου ἀπόντος, ἐναλλάσσομεν τὴν συνήθειαν. Eclog.eod.c.172. Harmen. eod.§.52.

184 ¶ Ὁ ἄλογος καὶ μάταιος φόβος, οὐ συμβάλλεται. Eclo.eo.c.180. Harmen.eod.§.vlt.

185 ¶ Περὶ τῶν ἀδυνάτων οὐδεμία ἐστὶν ἐνοχή. Eclog.eod.c.181.

186 ¶ Οὐδὲν ἀπαιτεῖσθαι δύναται,

175. *Idem (libro vndecimo ad Plautium.)*

¶ In his quæ officium per liberas fieri personas leges desiderant, seruus interuenire nõ potest. 1 ¶ Non debeo melioris conditionis esse quàm auctor meus,à quo ius in me trãsit.

176. *Idem libro tertiodecimo ad Plautium.*

¶ Non est singulis concedendum quod per magistratũ publicè fieri possit . ne occasio sit maioris tumultus faciendi. 1 ¶ Infinita *a* æstimatio est libertatis & necessitudinis.

177 *Idem libro quartodecimo ad Plautium.*

¶ Qui in ius, vel dominium alterius succedit, iure eius vti debet. 1 ¶ Nemo videtur esse qui, qui ignorat causam cur non debeat petere.

178. *Idem libro quintodecimo ad Plautium.*

¶ Cùm *b* principalis causa non consistat, plerumque ne ea quidem quæ sequuntur,locum habent.

179. *Idem libro sextodecimo ad Plautium.*

¶ In obscura voluntate manumittentis fauendum est libertati.

180. *Idem libro septimodecimo ad Plautium.*

¶ Quod iussu alterius soluitur, pro eo est, quasi ipsi solutum esset.

181. *Idem libro primo ad Vitellium.*

¶ Si nemo subiit hæreditatem,omnis vis testamenti soluitur.

182. *Idem libro tertio ad Vitellium.*

¶ Quod nullius esse potest, id vt alicuius fieret,nulla obligatio valet efficere.

183. *Marcellus libro tertio Digestorum.*

¶ Etsi nihil facilè mutandum est ex solemnibus,tamen vbi æquitas euidens poscit,subueniendum est.

184. *Celsus libro septimo Digestorum.*

¶ Vani timoris iusta excusatio non est.

185. *Idem libro octauo Digestorum.*

¶ Impossibilium nulla obligatio est.

186. *Idem libro duodecimo Digestorum.*

¶ Nihil peti potest ante id tẽpus,quo per re-

a Vide sup. l. 10 . sic Theophilo §. . Insti.de heredũ qualitate & differentia. ἰσοδυναμία ... & §.7. Inst.qui & qu b ex causis manumittit. ἀδιατίμητος κατὰ Ρωμαίους ...

b Theophil. §.5.Instit. de pupillari substitut.& §.17. vers.sed & si seruus. Inst. de legatis.

197 ¶ Ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τί ἔξεστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐπρεπὲς ζητοῦμεν. Ecl. cod.c.193.[a]

198 ¶ Εἴτε εὔπορος ἐστὶν ὁ ἐπίτροπος, εἴτε ἄπορος, ὁ δόλος αὐτοῦ τὸν ὀρφανὸν οὐ βλάπτει. Eclo.eo.c.194.

200 ¶ Ὅτι χωρὶς βλάβης οὐκ ἐνδέχεται γίνεσθαί τι, τὸ ἧττον ἄδικον ἐπιλεγόμεθα. Eclog.eo.c.195. Harmen. eod.§.17.

201 ¶ Ὅτι τὰ ἐν διαθήκῃ ἀποτελέσματα λαμβάνουσιν, ὅτε καὶ τὴν ἀρχὴν ἀνεπίφορον ἐσχήκασιν. Eclog.eod.c.197.5.Harmenop.1.§.60.

202 ¶ Πᾶς νομικὸς κανὼν σφαλερός ἐστιν, ὀλίγου γὰρ ἀνατρέπεται. Eclog.eo.c.198. Harmenop. eod.§.35. & 1 titulo 13.in f.

203 ¶ Ὁ ἐξ οἰκείου ἁμαρτήματος ζημιούμενος, οὐ δοκεῖ ζημιοῦσθαι. Eclo.eo.c.199.Harmenop.eod.§.29.

206 ¶ Οὐ δεῖ γίνεσθαί τινα πλουσιώτερον ἐκ τῆς ἑτέρου ζημίας. Eclog.eo.200.Harmen.§.30.

209 ¶ Ἡ δουλεία σχεδὸν ἔοικε τῷ θανάτῳ[b]. Eclog.eod c.201.§.3.1.Eclo.19 §.6.Harmenop.14.§.6.

210 ¶ Τὰ ἐξ ἀρχῆς ἐν διαθήκαις ἀνυπόστατα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιγινομένων, ἰσχὺν λαμβάνειν οὐ δύνανται. 5. Harmenop.5.§.23.in f.

197. *Idem libro singulari De ritu nuptiarum.*

¶ Semper in coniunctionibus non solùm quid liceat considerandum est, sed & quod honestum sit.

198. *Iauolenus libro tertio decimo ex Cassio.*

¶ Neque in interdicto, neque in ceteris causis pupillo nocere oportet dolum tutoris, siue soluendo est, siue non est.

199. *Idem libro sexto Epistolarum.*

¶ Non potest dolo carere qui imperio magistratus non paruit.

200. *Idem libro septimo Epistolarum.*

¶ Quotiens nihil sine captione inuestigari potest, eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.

201. *Idem libro decimo Epistolarum.*

¶ Omnia quæ ex testamento proficiscuntur, ita statum euentus capiũt, si initium quoque sine vitio ceperint.

202 *Idem libro vndecimo Epistolarum.*

¶ Omnis definitio in iure ciuili periculosa est, parum est enim vt non subuerti posset.

203. *Pomponius libro octauo ad Quintum Mucium.*

¶ Quod quis ex culpa sua damnum sentit, non intelligitur damnum sentire.

204 *Idem (libro vicensimo octauo ad Quintum Mucium.)*

¶ Minus est actionem habere, quàm rem.

205 *Idem (libro trigensimo nono ad Quintum Mucium.)*

¶ Plerumque fit, vt etiam ea quæ nobis abire possint, proinde in eo statu sint, atque si non essent eius conditionis, vt abire possent, & ideo non fisco obligamus & vendicare interdum, & alienare, & seruitutem (in) prædio imponere possumus.

206. *Idem libro nono ex variis lectionibus.*

¶ Iure naturæ æquum est, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

207. *Vlpianus libro primo ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Res iudicata pro veritate accipitur.

208 *Paulus libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Nemo potest videri desiisse habere, qui nunquam habuit.

209. *Vlpianus libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.*

¶ Seruitutem mortalitati ferè cõparamus.

210. *Licinius Rufinus libro secundo Regularum.*

¶ Quę ab initio inutilis fuit institutio, ex post facto conualescere non potest.

211. *Paulus libro sexagensimo ad Edictum.*

¶ Seruus reipublicæ causa abesse nõ potest.

a ἐν τοῖς γάμοις οὐ μόνον τὸ ἐπιτετραμμένον, ἀλλὰ & c. 4. Harmenop. 6.§.42.

b Proinde Theophil. Inst de stipulatione seruorum δοῦλον ἀπρόσωπον dixit, hoc est personam non habere.

c V.l.29.sup. eod.

d Est & illa Harmenop.5. tit.§.60. τὰ ἐν τῇ διαθήκῃ ἀποτελέσματα λαμβάνουσι, ὅτε καὶ τὴν ἀρχὴν ἀνεπίφορον ἐσχήκασι.

INDEX RERVM AC VERBORVM.

Prior numerus librum, posterior paginam indicat.

FINIS.

